JOANNIS PRICÆI

COMMENTARII

IN VARIOS,

Novi Testamenti Libros;

IN QUIBUS

Vulgatæ Versionis, quamplurimis locis, præ quavis alia recentiore sermo purus Latinúsque ostenditur;

Contextûs Græci litera explicatur;

Ejusdem Phraseologia cum Auctorum Ethnicorum locutionibus amœnè comparatur;

Multorum difficilium locorum Expositiones novæ afferuntur,

Sensúsque non solùm ex Christianis Ecclesiæ antiquissimæ Doctoribus, sed & ex Græcis Latinísque Gentium Scriptoribus ubique illustratur.

His accesserunt

Annotationes in PSALMORUM Librum,

Item

In aliquot sparsa capita NOVI TESTAMENTI.

Ad Serenissimum Principem

COSMUM,

Magnum Principem HETRURIÆ.

LONDINI,

Excudebat *JACOBUS FLESHER*, M DC LX.

Prostant apud CORNELIUM BEE.

CATALOGUS

LIBRORUM NOVI TESTAMENTI,

IN QUOS

HOC OPUS ANNOTATA EXHIBET.

Euangelium D. MATTHÆI.

Euangelium D. LUCÆ.

ACTA APOSTOLORUM.

D. Pauli ad TIMOTHEUM Epiſtola prior.

Ejuſdem ad Eundem Epiſtola poſterior.

Ejuſdem Epiſtola ad TITUM.

Ejuſdem Epiſtola ad PHILEMONEM.

D. JACOBI Epiſtola.

D. JOANNIS Epiſtolæ tres.

D. JUDÆ Epiſtola.

APOCALYPSIS.

Sereniſsimo Principi ac Domino

COSMO

MAGNO PRINCIPI HETRURIÆ

Sereniſsime Princeps ;

PUto neminem rubore frontis pudoréque animi ad tuæ ſortis mortalem verba unquam feciſſe, quali ego (æquitate, atque ideo neceſſitate, poſtulante) nunc alloquor Celſitudinem Tuam. Octo annorum onere diſtendebatur apud Apuleium illa ; nec potuit parturire : ego toto novennio eximiâ Sereniſſimi Parentis Tui indulgentiâ uſus otio beatiſſimo, hunc primum, emitto fœtum dicam, an abortivum ejicio ? certè quod manibus tanti Principis excipiatur, modis omnibus indignum. Tam lenti hujus moliminis complures poſſem cauſas afferre, quarum vel maxima, ab inopia Italorum typographorum orta, non eſt extra notitiam Tuam : at malo culpæ meæ nil omninò prætexere, quò obligatior abeam ignoſcentiæ tuæ. Voluminis exilitatem haud ſcio an excuſandum habeam: *paucorum verſuum* (inquit Seneca) *liber eſt, & quidem utilis laudandúſque : annales Tanuſii ſcimus quàm non decori ſint.* Quin & indoles tua, quàm pro ætate peritior & virilior facta, magnarum molium oculiferiis non Te patitur præſtringi : nec quantum, ſed quid qualéque offertur, jam aſſuevit expendere. Si quid autem eâ parte peccatum eſt, de venia deſperare nolo, in ſcriniis enim (Dei gratiâ) eſt unde emendetur. Cùm ſcirem autem quàm leviculam rem impræſentiarum in animo haberem dicare Sublimitati Tuæ, petivi quantâ potui ſedulitate à Sereniſſimo Principe ac Patruo Tuo Leopoldo, eidem ad conſpectum Tuæ Celſitudinis tendenti dignaretur aditum aperire, ut liber nullâ ſuâ dote ſpectabilis,

à tanti Mediatoris auctoritate commendatior evadat. Insigni illius Principis humanitate Sereniſſimo Tuæ Celſitudinis Genitori mea parvitas innotuit. Tam grande beneficium fovere Idem poſtea non deſpectui habuit, exiſtimationi meæ apud eundem Sereniſſimum M.D. ſemper aliquid adſtruendo. Confecto itaque qualicunque Opere iſto præſidium imploravi ejus, idque alacer, ac fiduciæ plenus, ut qui ſcirem occaſiones omnes exercendæ ſuæ bonitatis gratiſſimas atque acceptiſſimas fore: &, nè dubitando, tam multis, tam tempeſtivis, támque honorificis erga me officiis ejus viderer contumeliam imponere. Rex Regum, qui omnes quidem mortales reſpicit, at Principes multò propiùs intuetur, Celſitudinem Tuam è numero cæterorum Principum ſeligere dignetur, quam non tantùm in Sereniſſimæ domûs Tuæ ornamentum, inque bonum civium tuorum, ſed & in ſeculi totiúſque Orbis ſpecimen componere ac formare velit: regiminis Patrii conſortem Te diu antequam ſucceſſorem faciat: proléque effecturâ virtutes tuas, ſeróque ſucceſſurâ Tibi, fortunæ tuæ amplitudinem ſtabiliat ac jucundam reddat.

Sereniſſimæ Celſitudini Tuæ

omni obſequio ac

fide addictiſſimus

JOANNES PRICÆUS.

IOANNIS PRICÆI

ANNOTATIONES

In Euangelium ſecundùm

MATTHÆUM.

ΚΕΦ. α'.

1. ΒΙΒΛΟΣ γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, υἱοῦ Δαβὶδ, υἱοῦ Ἀβραάμ.

2. Ἀβραὰμ ἐγέννησε τὸν Ἰσαάκ. Ἰσαὰκ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰακώβ. Ἰακὼβ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰούδαν καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ.

3. Ἰούδας δὲ ἐγέννησε τὸν Φαρὲς καὶ τὸν Ζαρὰ ἐκ τῆς Θαμάρ. Φαρὲς δὲ ἐγέννησε τὸν Ἐσρώμ. Ἐσρὼμ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἀράμ.

4. Ἀρὰμ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἀμιναδάβ. Ἀμιναδὰβ δὲ ἐγέννησε τὸν Ναασσών. Ναασσὼν δὲ ἐγέννησε τὸν Σαλμών.

5. Σαλμὼν δὲ ἐγέννησε τὸν Βοὸζ ἐκ τῆς Ῥαχάβ. Βοὸζ δὲ ἐγέννησε τὸν Ὼβὴδ ἐκ τῆς Ῥούθ. Ὼβὴδ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰεσσαί.

6. Ἰεσσαὶ δὲ ἐγέννησε τὸν Δαβὶδ τὸν βασιλέα. Δαβὶδ δὲ ὁ βασιλεὺς ἐγέννησε τὸν Σολομῶντα ἐκ τῆς τοῦ Οὐρίου.

7. Σολομὼν δὲ ἐγέννησε τὸν Ῥοβοάμ. Ῥοβοὰμ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἀβιά. Ἀβιὰ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἀσά.

8. Ἀσὰ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰωσαφάτ. Ἰωσαφὰτ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰωρὰμ. Ἰωρὰμ δὲ ἐγέννησε τὸν Ὀζίαν.

9. Ὀζίας δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰωάθαμ. Ἰωάθαμ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἀχάζ. Ἀχὰζ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἐζεκίαν.

10. Ἐζεκίας δὲ ἐγέννησε τὸν Μανασσῆ. Μανασσῆς δὲ ἐγέννησε τὸν Ἀμών. Ἀμὼν δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰωσίαν.

11. Ἰωσίας δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰεχονίαν καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ, ἐπὶ τῆς μετοικεσίας Βαβυλῶνος.

12. Μετὰ δὲ τὴν μετοικεσίαν Βαβυλῶνος, Ἰεχονίας ἐγέννησε τὸν Σαλαθιήλ. Σαλαθιὴλ δὲ ἐγέννησε τὸν Ζοροβάβελ.

13. Ζοροβάβελ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἀβιούδ. Ἀβιοὺδ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἐλιακείμ. Ἐλιακεὶμ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἀζώρ.

14. Ἀζὼρ δὲ ἐγέννησε τὸν Σαδώκ. Σαδὼκ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἀχείμ. Ἀχεὶμ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἐλιούδ.

15. Ἐλιοὺδ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἐλεάζαρ. Ἐλεάζαρ δὲ ἐγέννησε τὸν Ματθάν. Ματθὰν δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰακώβ.

16. Ἰακὼβ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰωσὴφ, τὸν ἄνδρα Μαρίας, ἐξ ἧς ἐγεννήθη ΙΗΣΟΥΣ ὁ λεγόμενος Χριστός.

17. Πᾶσαι οὖν αἱ γενεαὶ ἀπὸ Ἀβραὰμ ἕως Δαβὶδ, γενεαὶ δεκατέσσαρες· καὶ ἀπὸ Δαβὶδ ἕως τῆς μετοικεσίας Βαβυλῶνος, γενεαὶ δεκατέσσαρες· καὶ ἀπὸ τῆς μετοικεσίας Βαβυλῶνος ἕως τοῦ Χριστοῦ, γενεαὶ δεκατέσσαρες.

Vulgata Verſio.

1. LIber generationis Jeſu Chriſti, filii David, filii Abraham.

2. Abraham genuit Iſaac. Iſaac autem genuit Jacob. Jacob autem genuit Judam & fratres ejus.

3. Judas autem genuit Phares & Zaram de Thamar. Phares autem genuit Eſron. Eſron autem genuit Aram.

4. Aram autem genuit Aminadab. Aminadab autem genuit Naaſſon. Naaſſon autem genuit Salmon.

5. Salmon autem genuit Booz de Rahab. Booz autem genuit Obed ex Ruth. Obed autem genuit Jeſſe.

6. Jeſſe autem genuit David regem. David autem rex genuit Salomonem ex ea quæ fuit Uriæ.

7. Salomon autem genuit Roboam. Roboam autem genuit Abiam. Abia autem genuit Aſa.

8. Aſa autem genuit Joſaphat. Joſaphat autem genuit Joram. Joram autem genuit Oziam.

9. Ozias autem genuit Joathã. Joatham autẽ genuit Achaz. Achaz autem genuit Ezeciam.

10. Ezecias autem genuit Manaſſen. Manaſſes autem genuit Amon. Amon autem genuit Joſiam.

11. Joſias autem genuit Jechoniam & fratres ejus in tranſmigratione Babylonis.

12. Et poſt tranſmigrationem Babylonis, Jechonias genuit Salathiel. Salathiel autem genuit Zorobabel.

13. Zorobabel autem genuit Abiud. Abiud autem genuit Eliacim. Eliacim autẽ genuit Azor.

14. Azor autem genuit Sadoc. Sadoc autem genuit Achim. Achim autem genuit Eliud.

15. Eliud autem genuit Eleazar. Eleazar autẽ genuit Mathan. Mathan autem genuit Jacob.

16. Jacob autem genuit Joſeph virum Mariæ: de qua natus eſt Jeſus qui vocatur Chriſtus.

17. Omnes itaque generationes ab Abraham uſque ad David, generationes quatuordecim: & à David uſque ad tranſmigrationem Babylonis, generationes quatuordecim: & à tranſmigratione Babylonis uſque ad Chriſtum, generationes quatuordecim.

18. Τῆ δ' Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡ γέννησις οὕτως ἦν· μνηστευθείσης γὰρ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Μαρίας τῷ Ἰωσήφ, πρὶν ἢ συνελθεῖν αὐτοὺς, εὑρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα ἐκ πνεύματος ἁγίου.

19. Ἰωσὴφ δὲ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, δίκαιος ὢν, καὶ μὴ θέλων αὐτὴν παραδειγματίσαι, ἐβουλήθη λάθρᾳ ἀπολῦσαι αὐτήν.

20. Ταῦτα δὲ αὐτοῦ ἐνθυμηθέντος, ἰδοὺ, ἄγγελος Κυρίου κατ' ὄναρ ἐφάνη αὐτῷ, λέγων, Ἰωσὴφ υἱὸς Δαβὶδ, μὴ φοβηθῇς παραλαβεῖν Μαρίαν τὴν γυναῖκά σου· τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν ἐκ πνεύματός ἐστιν ἁγίου.

21. Τέξεται δὲ υἱὸν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ ΙΗΣΟΥΝ· αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν.

22. (Τοῦτο δὲ ὅλον γέγονεν ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν ὑπὸ τοῦ Κυρίου διὰ τοῦ προφήτου, λέγοντος,

23. Ἰδοὺ, ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει, καὶ τέξεται υἱὸν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ· ὅ ἐστι, μεθερμηνευόμενον, Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός.)

24. Διεγερθεὶς δὲ ὁ Ἰωσὴφ ἀπὸ τοῦ ὕπνου, ἐποίησεν ὡς προσέταξεν αὐτῷ ὁ ἄγγελος Κυρίου, καὶ παρέλαβε τὴν γυναῖκα αὐτοῦ.

25. Καὶ οὐκ ἐγίνωσκεν αὐτὴν, ἕως οὗ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον· καὶ ἐκάλεσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ ΙΗΣΟΥΝ.

18. Christi autem generatio sic erat: Cùm esset desponsata mater ejus Maria Joseph, antequam convenirent, inventa est in utero habens de Spiritu sancto.

19. Joseph autem vir ejus cùm esset justus, & nollet eam traducere, voluit occultè dimittere eam.

20. Hæc autem eo cogitante, ecce angelus Domini apparuit in somnis ei, dicens, Joseph fili David, noli timere accipere Mariam conjugem tuam: quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est.

21. Pariet autem filium: & vocabis nomen ejus JESUM: ipse enim salvum faciet populum suum à peccatis eorum.

22. (Hoc autem totum factum est ut adimpleretur quod dictum est à Domino per prophetam dicentem,

23. Ecce virgo in utero habebit, & pariet filium: & vocabunt nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum, Nobiscum Deus.)

24. Exsurgens autem Joseph à somno, fecit sicut præcepit ei angelus Domini, & accepit conjugem suam.

25. Et non cognoscebat eam donec peperit filium suum primogenitum: & vocavit nomen ejus JESUM.

Ad Cap. I.

Com. 1. Βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ] Præcisus & absolutus loquendi modus, qualis ille, ἀρχὴ εὐαγγελίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, qui & Marci ipso initio occurrit. Hoc incipiendi genus videtur à Prophetis sumptum. Sive suppleas hîc autem (quod nonnulli volunt) ἐστὶν ἥδε, sive non suppleas, perinde est, cùm satis pateat sententia, nec de se nos patiatur ambigere.

Com. 6. ἐκ τῆς Οὐρίου] Post ἡ supple πρότερον, vel ποτὲ, vel quid simile: ut & in Pauli 1 Cor. 5. 1. illis, ἐκ τοῦ πατρὸς γυναῖκα. Ità & Plinius lib. 2. Epist. 20. *Veraniam Pisonis* dixit: i. e. quæ quondam fuerat Pisonis uxor. Post vocem Οὐρίου itidem γυναικὸς subaudiendum. Ità apud Plinium avunculum *Claudii Principis Agrippinam* legimus: h. e. Claudii uxorem. Sic cap. 3. Tobiæ ancilla ad herilem filiam, Ἤδη ἔσχες ἄνδρας ἕξ· καὶ ἑνὸς αὐτῶν οὐκ ὠνομάσθης· id est, ὦ γυνὴ ὠνομάσθης· nempe omnibus iis antè concubitum (qui propriè uxores facit) à malo spiritu interfectis. Innuitur obiter hâc loquendi formâ uxorem tanquam rem mariti esse, & quasi in ejus manu mancipióque: juxta Joh. 3. illud, Ὁ ἔχων νύμφην νυμφίος ἐστίν. Et hinc è converso apud Euripidem Electræ hæc ad Ægysthum,

Πᾶσι δ' ὀν Ἀργείοισιν ἦκουε πάλαι,
Ὁ σὸς γυναικὸς, οὐχὶ τ' ἀνδρὸς ἡ γυνὴ.

h. e. ὁ σὸς γυναικὸς ἀνὴρ· quòd ibi scilicet uxores jus quoddam in maritos exercerent. In citato Tobiæ loco pro ἑνὸς cogitemus an ὑδρὸς legendum.

Com. 11. μετοικεσίας] Hesychius, Μετοικέσιον, τὸ ἐκ τόπου εἰς τόπον οἴκησιν· Suidas propiùs aliquantò, Μετοικίας, αἰχμαλωσίας· respiciens item indubiè hunc Matthæi locum: ergò malim μετοικεσίας legi. Bene Vulgatus autem, *transmigrationis*. In Glossis, Μεθοίκησις, *migratio*: bene & alter ille, *transportationis*. Seneca cap. 16. Consolat. ad Helviam, *Istæ populorum transportationes*, &c.

Com. 16. τὸν ἄνδρα Μαρίας] Hesychius, Ἄνδρα, τὸν ἀνδρῶνα, καὶ τὴν κοινωνίαν τὴν γυναικὸς ὑπολαμβάνει· & Didymus ad Odyss. α'. initium, ait, ἄνδρα significare inter alia, τὸν γάμον. Sequuntur eam formam Latini. Terentius Hecyr. 4. 1. *Minimè, mi vir*: ubi Donatus, *Vir ad maritalem conditionem, non ad sexum retulit*. Vocatur autem Josephus, Mariæ maritus, etsi sponsalia interceserant tantùm: sed (ut Jurisconsulti) quod de proximo fiendũ erat, pro facto habebatur. Ad Teclam Thamyris apud Basilium Seleucien sem, Πείθομαί σοι τῇ ζῶσῃ Θαμύριδι, καὶ γάρ σῶμά σὸς, οὐ μνηστὴ τῷ γάμῳ, τῷ νόμῳ λοιπὸν, καὶ ἡ δίκη σοί μου γαμβρεύσαι συνθήκας. Apuleius 4. *Votis nuptialibus pacto jugali destinatus, tabulis etiam maritus nuncupatus*. Sic, sponsam *conjugem* vocari notat Servius ad Virgilii ea, *Conjuge præreptâ*.——Idem in ea,

Et gener auxilium Priamo Phrygibúsque ferebat:
Secundùm spem illius dictum est. Gener dicitur & qui est, & qui esse vult; sic etiam maritus: unde in 4.

Quos ego sum toties jam dedignata maritos.

Ibid. ὁ λεγόμενος, &c.] In Glossario, *Qui dicitur*, ὁ λεγόμενος.

Com. 18. πρὶν ἢ συνελθεῖν αὐτούς] Ità jam dicto Tobiæ capite, de septem Saræ maritis, πρὶν ἢ ἡνώχθη αὐτοῖς μεθ' αὐτῆς. Συνέρχεσθαι autem eodem qui hîc sensu habemus & 1 Cor. 7. 5.

Ibid. εὑρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα] *Quæ fuerat virgo credita, mater erat.*

Cùm dico *virgo credita*, respicio Josephum: reverâ enim Maria & mater, & virgo erat. Εὑρέθη, &c. locutio bene Græca. Ælianus Var. 10. 6. de Archestrato quodam, Τὸ ζυγὸν ἀναβληθὲς, ὀβολοῦ ὀλίγου ἔχων εὑρέθη. Euthymius bene hîc, *Reperta est, propter inopinatum effectum*.

Ibid. ἐκ πνεύματός ἁγίου]

Cœlesti tumidus pondere venter erat.

Justinus lib. 12. de Olympiade Alexandri matre, *Majus humanâ mortalitate opus utero tulit*: quæ verba ideo adduxi ut emendem: pro *opus* enim videtur *onus* scribendum. Phædrus,

Portat onus incertum certis mensibus.

Gellius 12. 1. *Nè æquor illud ventris irrugetur & de gravitate oneris, &c. fatiscat*. Apuleius 10. *Pragnationis sarcinâ*

ſarcinâ oneratam: & 1. Jam octo annorum onere miſella diſtenditur.

Com. 19. δίκαιος ὢν] Non eo ſenſu quo Baptiſtes Marc. 6. 20. quo Cornelius Act. 10. 22. aut Symeon Luc. 2. 25. ſed (ut bene hîc Chryſoſtomus) χρηστὸς καὶ ἐπιεικής. Hinc δίκαιοι & χρηστοὶ apud Ariſtophanem ἀδιάλλακτοι poſiti: &, δίκαιος καὶ χρηστὸς ἀνὴρ apud Plutarchum, in De mulierum virtutibus. In Græco Exodi 18. 21. ἄνδρας δικαίους, μισθὸν ἐπιφανίαν. Talis apud Terentium, *vir bonus & benignus:* apud Apuleium, *vir bonus, & modeſtus:* apud Ammianum Marcellinum, *vir mollis & tractabilis:* apud Arnobium, *vir lenis, & benevolæ voluntatis:* apud Plautum, *homo mitis & tranquillus:* apud Juvenalem, & Q. Curtium, *homo miti ingenio:* & Ciceronem Famil. 6. 6. *miti clementique naturâ.* Quo ſignificationis diverticulo occurrit vox δίκαιος, non heic tantùm, ſed & 1 Joh. 1. 9. 1 Joh. 2. 1. item Luc. 20. 20.

Ibid. αὐτὸν παραδειγματίσαι] Tot aliis ad illuſtrandam hanc vocem in medium allatis, debebant & hæc addi ex A. Gellio. ^ *Tertia ratio vindicandi eſt quæ à Græcis παράδειγμα nominatur: cùm punitio propter exemplum eſt neceſſaria, ut cæteri ſimilibus à peccatis quæ prohiberi publicitus intereſt, metu cognitæ pœnæ deterreantur.* Item hæc Donati in Terentii Eun. 5. 6. illa,

——*In te exempla edent:*
Quæ documenta ſint cæteris nè delinquant.

Nec aliter hîc Vir ſummus Grotius, *Nè ea exemplum fieret.* Interim & Vulgatus optimè, *traducere eam.* Vide à Ramireſio ad Martialis 1. 4. annotata.

Ibid. ἐβουλήθη, &c. ἀπολῦσαι αὐτὴν] Sic in Jure Græco-Romano. Conſtantinus Harmenopulus, Λύεται μνηστεία, καὶ εἰ ἐξ ἀλλοτρίων παρεμπτῶν ἐγγράφων ἡ γυνὴ πρόφασις. Ἀπολῦσαι vertunt *dimittere eam:* nec malè, etſi de ſponſa, *repudiare* vertas. Gloſſæ, Λύσις γάμου ἢ μνηστείας · *repudium.* Ibidem, Ἀπόλυσις γαμετῆς ἢ μνηστῆς · *repudium.*

Ibid. λάθρα ἀπολῦσαι αὐτὴν] Heſychius, (& fortè hunc locum reſpiciens) Λάθρα, κρυφίως.

Com. 20. παραλαβεῖν τὴν Μαριὰμ τὴν γυναῖκά σου] Non hæc hunc ſenſum habent, *accipere Mariam in uxorem, quæ jam tantùm tua ſponſa eſt: at, accipere Mariam uxorem tuam:* i. e. cum ea συνοικεῖν, *cohabitare.* Γυναῖκα ergo heic eodem ſenſu quo ſuprà com. 16. τὸν ἄνδρα. Photius Epiſt. 181. Γυναῖκα ἦθος ὧδε καλεῖν παλαιὸν, ἃς μόνον ὁ τῆς μνηστείας δεσμὸς συνέδεσμεν, κἂν ὁ τῆς ὁμιλίας αὐτοῖς νόμος οὐκ ἐγεγόνει. Adde quæ jam dicto commate è Servio allata.

Ibid. ἐκ πνεύματός ἐστιν ἁγίου] Τὸ ἐκ hoc loco vim generatricem notat. Sic Hebr. 7. 5. ἐξ ὀσφύος habemus. Ariſtoteles eâdem loquendi formâ equas ἐξανεμοῦσθαι dixit: i. e. *ex vento concipere.* Beza hîc *ex ſpiritu ſancto eſt,* Eraſmus *à ſpiritu ſancto.* Satisfaciat nobis Vulgati illud, *de ſpiritu ſancto.* Apuleius 10. *Habebat filium parvulum de marito, quem nuper necaverat.*

Com. 21. σώσει τὸν λαὸν] Τὸ σώζειν ἔργον αὐτοῦ, Clemens Stromat. 6. Arnobius lib. 2. *Unius pontificium Chriſti eſt dare animis ſalutem.* Vide infrà 18. 11. Joh. 12. 47.

Com. 25. καὶ οὐκ ἐγίνωσκεν αὐτὴν] De voce γινώσκειν hoc ſenſu poſita vide quæ ad Luc. 1. 34. diximus.

Ibid. αὐτῆς τὸν πρωτότοκον] De voce πρωτότοκος vide item quæ ad Luc. 2. 7. annotavimus.

Κεφ. β.

1. ΤΟΥ δὲ Ἰησοῦ γεννηθέντος ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας, ἐν ἡμέραις Ἡρῴδου τοῦ βασιλέως, ἰδοὺ, μάγοι ἀπὸ ἀνατολῶν παρεγένοντο εἰς Ἱεροσόλυμα,

2. Λέγοντες, Ποῦ ἐστιν ὁ τεχθεὶς βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων, εἴδομεν γὰρ αὐτοῦ τὸν ἀστέρα ἐν τῇ ἀνατολῇ, καὶ ἤλθομεν προσκυνῆσαι αὐτῷ.

3. Ἀκούσας δὲ Ἡρῴδης ὁ βασιλεὺς ἐταράχθη, καὶ πᾶσα Ἱεροσόλυμα μετ' αὐτοῦ.

4. Καὶ συναγαγὼν πάντας τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ γραμματεῖς τοῦ λαοῦ, ἐπυνθάνετο παρ' αὐτῶν ποῦ ὁ Χριστὸς γεννᾶται.

5. Οἱ δὲ εἶπον αὐτῷ, Ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας · οὕτω γὰρ γέγραπται διὰ τοῦ προφήτου,

6. Καὶ σὺ Βηθλεὲμ, γῆ Ἰούδα, οὐδαμῶς ἐλαχίστη εἶ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰούδα · ἐκ σοῦ γὰρ ἐξελεύσεται ἡγούμενος, ὅστις ποιμανεῖ τὸν λαόν μου τὸν Ἰσραήλ.

7. Τότε Ἡρῴδης λάθρα καλέσας τοὺς μάγους, ἠκρίβωσε παρ' αὐτῶν τὸν χρόνον τοῦ φαινομένου ἀστέρος.

8. Καὶ πέμψας αὐτοὺς εἰς Βηθλεὲμ, εἶπε, Πορευθέντες, ἀκριβῶς ἐξετάσατε περὶ τοῦ παιδίου · ἐπὰν δὲ εὕρητε, ἀπαγγείλατέ μοι, ὅπως κἀγὼ ἐλθὼν προσκυνήσω αὐτῷ.

9. Οἱ δὲ, ἀκούσαντες τοῦ βασιλέως, ἐπορεύθησαν · καὶ ἰδοὺ, ὁ ἀστὴρ ὃν εἶδον ἐν τῇ ἀνατολῇ, προῆγεν αὐτοὺς, ἕως ἐλθὼν ἔστη ἐπάνω οὗ ἦν τὸ παιδίον.

10. Ἰδόντες δὲ τὸν ἀστέρα, ἐχάρησαν χαρὰν μεγάλην σφόδρα.

11. Καὶ ἐλθόντες εἰς τὴν οἰκίαν, εἶδον τὸ παιδίον μετὰ Μαρίας τῆς μητρὸς αὐτοῦ · καὶ πεσόντες προσεκύνησαν αὐτῷ · καὶ ἀνοίξαντες τοὺς θησαυροὺς αὐτῶν, προσήνεγκαν αὐτῷ δῶρα, χρυσὸν, καὶ λίβανον, καὶ σμύρναν.

Vulgata Verſio.

1. CUM ergò natus eſſet Jeſus in Bethlehem Judæ, in diebus Herodis regis, ecce Magi ab Oriente venerunt Jeroſolymã,

2. Dicentes, Ubi eſt qui natus eſt rex Judæorum? vidimus enim ſtellam ejus in Oriente, & venimus adorare eum.

3. Audiens autem Herodes rex, turbatus eſt, & omnis Jeroſolyma cum illo.

4. Et congregans omnes principes ſacerdotum & Scribas populi, ſciſcitabatur ab eis ubi Chriſtus naſceretur.

5. At illi dixerunt ei, In Bethlehem Judæ: Sic enim ſcriptum eſt per prophetam,

6. Et tu Bethlehem Terra Juda, nequaquam minima es in principibus Juda: ex te enim exiet dux qui regat populum meum Iſrael.

7. Tunc Herodes clàm vocatis Magis, diligenter didicit ab eis tempus ſtellæ quæ apparuit eis.

8. Et mittens illos in Bethlehem, dixit, Ite, & interrogate diligenter de puero: & cùm inveneritis, renuntiate mihi, ut & ego veniens adorem eum.

9. Qui cùm audiſſent regem, abierunt: & ecce ſtella quam viderant in Oriente, antecedebat eos, uſque dum veniens ſtaret ſuprà, ubi erat puer.

10. Videntes autem ſtellam, gaviſi ſunt gaudio magno valde.

11. Et intrantes domum, invenerunt puerum cum Maria matre ejus, & procidentes adoraverunt eum: & apertis theſauris ſuis obtulerunt ei munera, aurum, thus, & myrrham.

12. Καὶ χρηματισθέντες καθ' ὄναρ μὴ ἀνακάμψαι πρὸς Ἡρῴδην, δι' ἄλλης ὁδοῦ ἀνεχώρησαν εἰς τὴν χώραν αὐτῶν.

13. Ἀναχωρησάντων δὲ αὐτῶν, ἰδοὺ ἄγγελος Κυρίου φαίνεται κατ' ὄναρ τῷ Ἰωσὴφ, λέγων, Ἐγερθεὶς παράλαβε τὸ παιδίον, καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ φεῦγε εἰς Αἴγυπτον· καὶ ἴσθι ἐκεῖ ἕως ἂν εἴπω σοί· μέλλει γὰρ Ἡρῴδης ζητεῖν τὸ παιδίον, τοῦ ἀπολέσαι αὐτό.

14. Ὁ δὲ ἐγερθεὶς παρέλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ νυκτὸς, καὶ ἀνεχώρησεν εἰς Αἴγυπτον.

15. Καὶ ἦν ἐκεῖ ἕως τῆς τελευτῆς Ἡρῴδου· ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν ὑπὸ τοῦ Κυρίου διὰ τοῦ προφήτου λέγοντος, Ἐξ Αἰγύπτου ἐκάλεσα τὸν υἱόν μου.

16. Τότε Ἡρῴδης, ἰδὼν ὅτι ἐνεπαίχθη ὑπὸ τῶν μάγων, ἐθυμώθη λίαν, καὶ ἀποστείλας ἀνεῖλε πάντας τοὺς παῖδας τοὺς ἐν Βηθλεὲμ καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ὁρίοις αὐτῆς, ἀπὸ διετοῦς καὶ κατωτέρω, κατὰ τὸν χρόνον ὃν ἠκρίβωσε παρὰ τῶν μάγων.

17. Τότε ἐπληρώθη τὸ ῥηθὲν ὑπὸ Ἱερεμίου τοῦ προφήτου, λέγοντος,

18. Φωνὴ ἐν Ῥαμᾶ ἠκούσθη, θρήνου καὶ κλαυθμοῦ καὶ ὀδυρμὸς πολύς, Ῥαχὴλ κλαίουσα τὰ τέκνα αὐτῆς, καὶ οὐκ ἤθελε παρακληθῆναι, ὅτι οὐκ εἰσί.

19. Τελευτησάντος δὲ τοῦ Ἡρῴδου, ἰδοὺ ἄγγελος Κυρίου κατ' ὄναρ φαίνεται τῷ Ἰωσὴφ ἐν Αἰγύπτῳ,

20. Λέγων, Ἐγερθεὶς παράλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ πορεύου εἰς γῆν Ἰσραήλ· τεθνήκασι γὰρ οἱ ζητοῦντες τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου.

21. Ὁ δὲ ἐγερθεὶς παρέλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ ἦλθεν εἰς γῆν Ἰσραήλ.

22. Ἀκούσας δὲ ὅτι Ἀρχέλαος βασιλεύει τῆς Ἰουδαίας ἀντὶ Ἡρῴδου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ἐφοβήθη ἐκεῖ ἀπελθεῖν· χρηματισθεὶς δὲ κατ' ὄναρ, ἀνεχώρησεν εἰς τὰ μέρη τῆς Γαλιλαίας.

23. Καὶ ἐλθὼν κατῴκησεν εἰς πόλιν λεγομένην Ναζαρέτ· ὅπως πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ τῶν προφητῶν, ὅτι Ναζωραῖος κληθήσεται.

12. Et responso accepto in somnis nè redirent ad Herodem, per aliam viam reversi sunt in regionem suam.

13. Qui cùm recessissent, ecce angelus Domini apparuit in somnis Joseph, dicens, Surge, & accipe puerum & matrem ejus, & fuge in Ægyptum: & esto ibi usque dum dicam tibi. Futurum est enim ut Herodes quærat puerum ad perdendum eum.

14. Qui consurgens accepit puerum & matrem ejus nocte, & secessit in Ægyptum: & erat ibi usque ad obitum Herodis:

15. Ut adimpleretur quod dictum est à Domino per prophetam dicentem, Ex Ægypto vocavi filium meum.

16. Tunc Herodes videns quoniam illusus esset à Magis, iratus est valde: & mittens occidit omnes pueros qui erant in Bethlehem, & in omnibus finibus ejus, à bimatu & infrà, secundùm tempus quod exquisierat à Magis.

17. Tunc adimpletum est quod dictum est per Jeremiam prophetam, dicentem,

18. Vox in Rama audita est, ploratus & ululatus multus, Rachel plorans filios suos, & noluit consolari, quia non sunt.

19. Defuncto autem Herode, ecce angelus Domini apparuit in somnis Joseph in Ægypto,

20. Dicens, Surge, & accipe puerum & matrem ejus, & vade in terram Israel: defuncti sunt enim qui quærebant animam pueri.

21. Qui consurgens, accepit puerum & matrem ejus, & venit in terram Israel.

22. Audiens autem quòd Archelaus regnaret in Judæa pro Herode patre suo, timuit illò ire: & admonitus in somnis, secessit in partes Galilææ.

23. Et veniens habitavit in civitate quæ vocatur Nazareth: ut adimpleretur quod dictum est per prophetas, Quoniam Nazaræus vocabitur.

Ad Cap. II.

Com. 2. Ποῦ ἐστὶν ὁ τεχθεὶς βασιλεὺς, &c. εἴδομεν γὰρ αὐτοῦ τὸν ἀστέρα] Ælius Lampridius de Alexandro Severo, *Fertur pridie natalis ejus totâ die apud Arcam Cæsaream stella prima magnitudinis visa:* quod ponit inter alia omina subsecuti imperii ejus. Justinus lib. 37. de Mithridate, *Quo genitus est anno, & eo quo regnare cœpit, stella cometes per utrumque tempus septuaginta diebus ità luxit, ut cœlum omne conflagrare videretur.* Claudianus, ubi de Honorio nato,

Visa etiam medio, populis mirantibus, audax
Stella die —— Et post,
Emicuitque plagis alieni temporis hospes
Ignis, & agnosci potuit cùm Luna lateret.

Com. 3. ἀκούσας δὲ Ἡρῴδης ὁ βασιλεὺς, ἐταράχθη] —— Κατὰ δ' ἔσυγε μῦθον ἀκούσας.

Ibid. ἀκούσας δὲ Ἡρῴδης ὁ βασιλεὺς ἐταράχθη] Tacitus Histor. 4. de Ptolomæo, *Ut sunt ingenia Regum, pronus ad formidinem,* &c.

Ibid. καὶ πᾶσα Ἱεροσόλυμα μετ' αὐτοῦ] Ità solet. Consternationes magnique metus è Regum domibus in civitates totas, ut humores noxii è capite in artus defluunt. Hinc illud apud Æschylum Etheoclis.

Ἀλλ' ὅταν κλαίῃ· τὸ δ' ὀδύρεσθαι πρέπει,
Μήπω τὸ τεινόθυ δυσφορατέον γόᾳ.

Ad quem locum vetus Scholiastes, Ἵνα μὴ ἀφόρητος γόος αὐξηθῇ ἐν τῇ πόλει.

Ibid. καὶ πᾶσα Ἱεροσόλυμα μετ' αὐτοῦ] Turbatis Regibus totæ civitates conturbari miscerique solent. Apud Virgilium cum præcessisset,

Nuncius ingenti per regia tecta tumultu
Ecce ruit: —— sequitur continuò,
——*Magnisque implet terroribus urbem.*

Vide quæ & Oedipus in γνῶθι apud Suidam. Post Ἱεροσόλυμα repete ἐταράχθη. Virgil.

——*Concussam bacchatur fama per Urbem.*

Ἦν δὲ μικρὰ (ut 2 Maccab. 3. 14) καὶ ὀλίγου ἡ πόλιν ἀγωνία. *Permota civitas, atque immutata facies urbis erat,* Sallustius in Catilina dixit: *Sollicita, obstupida, suspensa animo civitas,* Pacuvius apud Nonnium. Hic famæ effectus.

Virgilius, ——*magnas territat urbes.*
Idem, *It rumor, & magnis terroribus occupat urbes.*

Com. 4. καὶ συναγαγὼν πάντας, &c.] Impletum hîc illud Psalmi 2. 2. Locum autem ibi non absimilem vide Judith. 5. 2. ubi de Oloferne.

Com. 6. καὶ σὺ, &c.] Locutio in re de qua agitur aliquid præ aliis eximium notans. Vide Luc. 1. 76.

Ibid.

Ibid. ἐξελεύσεσθαι] Vulgatus *exiet*, non *exibit*. Vide immortalis memoriæ Virum Joannem Gerardum Voſſium lib. 3. cap. 38. de Analogia.

Ibid. ποιμανῖ τὸν λαόν μου] Beza, *paſcet p. meum*: meliùs Vulgatus, (ut & Act. 20. 18.) *reget p. meum*. Iliad. α'.

——ποιμένα λαῶν·

Scholiaſtes, Βασιλέα ὄχλων. In Gloſſario, Ποιμαίνω, ὅτι ἀνθρώπων· *rego*.

Com. 7. καλέσας τοὺς Μάγους, ἠκρίβωσε παρ' αὐτῶν τὸ χρόνον τοῦ φαινομένου ἀστέρος] Reduxit mihi hic locus in mentem Ammiani illum, *Ante lucis primitias accerſiti aruſpices, conſultique quid aſtri ſpecies portenderet nova*. Ἀκριβῶν hîc eſt quod Apuleio lib. 1. *ſcrupulosè explorare*: & lib. 8. *anxiè percontari*. Eſt autem uſus ejus hoc loco & Græcus, & perelegans. Plato in Charmide, Καὶ τίνομά μου σὺ ἀκριβῆς; Arrianus 2. 12. in Epictetum, Ἠκρίβωκα ὑπὸ τῶν ἡμετέρων· i. e. à noſtræ ſectæ ſapientibus. Porphyrius in De Pythagoræ vita, Περὶ ὧν (Chaldæos intelligit) τὸ θεῖον ἀνώτερον γνῶσιν ἠκριβώσατο. Videtur propriè autem dici de temporum calculatoribus: h. e. qui (ut Plutarchus in Numa loquitur) τοὺς χρόνους ἐξηκριβῶνται.

Ibid. ἠκρίβωσε παρ' αὐτῶν τὸ χρόνον τοῦ, &c.] Tale & Joh. 4. 52. illud, Ἐπύθετο παρ' αὐτῶν τὴν ὥραν ἐν ᾗ, &c.

Com. 8. ἀκριβῶς ἐξετάσατε, &c.] In Gloſſario, Ἐξετάζω, *interrogo, exquiro*. Heſychius, Ἀκριβολογῆται. ἀκριβῶς ἐξετάζει. Ἀκριβῶς ἐξετάζει autem (ut hîc Matthæi Interpres) dixit & Plutarchus in Dionis vita. Hinc apud Philonem lib. De creat. Principis, ἀκριβέστατος ἐξεταστής. Ibidem, & in libro De Profugis, item 5. Athenæi, Ἐπιμελῶς ἐξετάζειν· quod ἰσχυρῶς ἀκριβῶν, in Dionis Excerptis.

Com. 9. Οἱ δὲ ἀκούσαντες τοῦ Βασιλέως] i. e. (ut Act. 16. 24.) τὴν παραγγελίαν τοιαύτην ἀληφότες.

Ibid. ὁ ἀστὴρ, &c. προῆγεν αὐτούς]

——*Multa cum luce cucurrit,*
Signavitque viam.——

Ibid. προῆγεν αὐτούς, ἕως ἐλθὼν ἔστη ἐπάνω οὗ ἦν τὸ παιδίον] Varro apud Servium ad Æneid. 1. *Ex quo Æneas è Troja egreſſus eſt, Veneris eum per diem ſtellam vidiſſe, donec ad agrum Laurentum veniret*. Plutarchus de Timoleone, Νυκτὸς ἐμβαλὼν εἰς τὸ πέλαγος, &c. ἔδοξεν αἰφνιδίως ῥαγέντα τὸν οὐρανὸν ὑπὲρ τῆς νεὼς ἐκχέαι πολὺ μὲν φῶς φανὲς πῦρ, ἐκ δὲ τούτου λαμπὰς ἀρθεῖσα, &c. μὲν συμπεσοῦσα τὸν αὐτὸν δρόμον ἦ μάλιστα τῆς Ἰταλίας ἐπέσχον οἱ κυβερνῆται κατέσκηψαν.

Com. 10. ἐχάρησαν χαρὰν μεγάλην] Ità & Jonæ 4. 6. ἐχάρη, &c. χαρὰν μεγάλην. Ἀθλιὸν σῶμα eſſe ait Scholiaſtes ad Plutum Ariſtophanis, ὡς τὸ, μανίαν μαίνῃ, φυγὴν φεύγει, &c. Romani Græcos imitati *gaudium gaudere* dicunt: ità Terentius in Andria, & Cælius in Ciceronis famil. epiſt. Contrarium in Phædone Platonis, λύπην λυπεῖσθαι· & 1 Maccab. 15. 36. μεγάλην ὀργὴν ὀργίζεσθαι· quomodo & apud Virgilium, *furorem furere*.

Ibid. ἐχάρησαν χαρὰν μεγάλην] Ità 3 Reg. 1. 40. & 1 Maccab. 14. 11. μεγάλην συφορσύνην συφραίνεσθαι· & contrà Jonæ 4. 11. μεγάλην λύπην λυπεῖσθαι.

Com. 11. προσήνεγκαν αὐτῷ δῶρα]

Dona ferunt, præ ſe teſtantur gaudia donis.

Scriptor Tobiæ 13. 11. Ἔθνη πολλὰ μακρόθεν ἥξει πρὸς τὸ ὄνομα κυρίου θεοῦ, δῶρα ἐν χερσὶν ἔχοντες, &c. P. Chryſologus, *Naſcenti Regi ſemper publica paratur oblatio*. Δῶρα hîc intellige,

Quæ tener è terra divite mittit Arabs.

Ibid. χρυσὸν, καὶ λίβανον, καὶ σμύρναν] Quorum Eoi tractus feraciſſimi. Joſephus Antiquit. 8. 2. de Sabæorum Regina Solomonem viſente, Ἐπήγαγεν καμήλους χρυσίου πολλὰς, καὶ ἀρωμάτων ποικίλων. Λιβάνου nempe, σμύρνης, &c. Vide ad Apocal. 18. 13. annotata.

Com. 12. χρηματισθέντες κατ' ὄναρ] Heſychius, Χρηματισμός, ὁπτασία, &c. Aliud autem agunt eruditi homines, dum Vulgatum, qui χρηματισθέντες hoc loco, *reſponſo accepto*, & Luc. 2. 26. τὸ αὐτῷ κεχρηματισμένον, *reſponſum acceperat*, nectebat, improprietatis arguunt. Pluribus non opus agere. Expendant hunc Ambroſii locum, *Anguſta mentes invitentur promiſſis, erigantur ſperatis mercedibus: bona mens quæ ſine reſponſi cœleſtis ſyngrapha certamen arripuit, gemina laudis fructum acquirit ſibi*: meminerintque (etſi verum Philonis illud, Ὅτι ἀπόφασις, ὀνεῖρου πάντως ἐρώτησις) in his libris non diſſimili figurâ quem ὑποκρίνεσθαι dici, etſi nullius (ſaltem apertus) ſermo præivit: ut Marc. 14. 48. Luc. 3. 16. 7. 40. & 13. 14. Joh. 5. 17. Act. 3. 12. & 5. 8. infrà hîc 11. 25. 12. 38. 28. 5. Vide & in Græco Danielis cap. 10. & 1 Maccab. 2. 17. Interim nec damnandus Eraſmus, qui, *oraculo accepto*. Macrobius Somn. Scip. *Omnium quæ videre ſibi dormientes videntur quinque ſunt principales & diverſitates, & nomina. Aut enim eſt* ὄνειρος *ſecundùm Græcos, quod Latini ſomnium vocant: aut eſt* ὅραμα, *quod viſio rectè appellatur: aut eſt* χρηματισμὸς, *quod oraculum nuncupatur: aut eſt*, &c. Et pòſt, *Oraculum eſt quidem cùm in ſomnis parens, vel alia ſancta graviſque perſona, ſeu ſacerdos, vel etiam Deus, aperte eventurum quid, vel non eventurum, faciendum vitandúmve denunciat*. De locutione κατ' ὄναρ Phrynichum vide. Κατ' ὄναρ, *per viſionem*: habemus in Gloſſario.

Com. 13. φεῦγε εἰς Αἴγυπτον, &c. μέλλει γὰρ Ἡρῴδης ζητεῖν τὸ παιδίον τοῦ ἀπολέσαι αὐτό] Rebecca Gen. 27. 43. ad Jacobum, *Ecce frater tuus minatur ut occîdat te*, &c. *conſurgens fuge ad Laban fratrem meum in Haran*. Servius ad Georgic. 1. *Poteſt fuga etiam honeſta eſſe, ut ſi quis hoſtem, ſi quis imminentem tyrannum*, &c. *fugiat*.

Com. 14. ἀνεχώρησεν] Gloſſarium, (&, ut puto, ex Vulgato Interprete) *receſſit*, ἀνεχώρησεν.

Com. 15. τῆς τελευτῆς Ἡρῴδου] Artemidorus Oneirocrit. 3. 59. Τελευτὴ· ὁ θάνατον καλῶμεν.

Com. 16. Ἡρῴδης ἰδὼν ὅτι ἐνεπαίχθη, &c. ἐθυμώθη λίαν] Ità 2. Maccab. 7. de Antiocho R. Ἐκθυμος γενόμενος, τούτῳ (juveni) παρὰ τοὺ ἄλλους (ἀθλοθέτης) χαρίσως ἀπειλήσας, (i. e. προσπαίζετο) πικρῶς φέρων ὅτι μυκληρισμῷ. Ibid. ἐθυμώθη λίαν] Sirachides 28. 12. Καὶ ὁ ὕλαξ τὸ πῦρ ἐκκαυθήσεται, ὅπως κατ' ὀργὴν ἰσχὺν τῆς ἀνθρώπου ὁ θυμὸς αὐτοῦ ἔσται.

Ibid. καὶ ἀποστείλας, ἀνεῖλε πάντας τοὺς παῖδας, &c. ἀπὸ διετοῦς]

Crimine quo parvi cædem potuere mereri?

Suetonius in Auguſti vita, *Auctor eſt Julius Marathus ante paucos quàm naſceretur menſes prodigium Romæ factum publicè, quo denunciabatur Regem populo Romano Naturam parturire: Senatum exterritum cenſuiſſe ne quis eo anno genitus educaretur*.

Ibid. ἀπὸ διετοῦς, καὶ κατωτέρω] E converſo Eſdræ 4. 41. Ἀπὸ δωδεκαετοῦς, καὶ ἐπάνω. In Gloſſis, Διετὴς, *bimus*.

Ibid. ἀπὸ διετοῦς] Pollux 2. 2. ubi de infantilis ætatis gradibus, Ἀυτοσχὲς, ἔτος, διετὴς, &c. In Gloſſis, Διετία, *biennium*: optimè tamen verſio Vulgata, *bimatum*. Ità (præter Macrobium jam aliis adductum) loquitur Plinius Senior 8. 43. & 20. 1. Bidentes, *oves circa bimatum* vocat & Servius ad Æneid. 6.

Com. 18. φωνὴ ἐν Ῥαμᾷ ἠκούσθη, θρῆνος, καὶ κλαυθμὸς καὶ ὀδυρμὸς πολύς] Jeremiæ 51. 54. φωνὴ κραυγῆς ἐν Βαζυλῶνι, συντριβὴ μεγάλη, &c. Ἀκούεσθαι vox ſolennis ubi de vaſto luctu, & ſonans neſcio quid formidabile. Dio. lib. 62. Θόρυβος μετ' οἰμωγῆς ἐξηκούετο. Agathias Scholaſticus, Κωκυτὸς ἐπεῖχε μύεσθαι, οἰμωγαί τε ἠκούοντο δαμιναὶ, καὶ φθόγμα θρηνῶδες, καὶ διωλύγιον. Longus Ποιμενικῶν 2. Ἠκούετο καὶ τῶν βοῶν ἐλεεινὰ μυκήματα. Ferit aures & idem horror in Latino *audiri*. Virgilius, 3.

——*Gemitus lacrymabilis imo*
Auditur tumulo—— Idem 6.
——*Audita voces, vagitus & ingens.*

In Latino 9. 19. Jeremiæ, *Vox lamentationis audita eſt de Sion*. Ammianus Marcellinus lib. 21. *Ululabiles undique planctus & lugubres ſonitus audiebantur*. Cato apud A. Gellium 10. 3. *Quantum luctum, quantúmque gemitum! quid lacrymarum, quantúmque fletuum factum audivi!*

Lucretius 6.

Nec non ulla diem, neque noctem aurora ſecuta eſt,
Quæ non audierit miſtos vagitibus ægris
Ploratus, mortis comites, & funeris atri.

Quin & propius hiſce argumentum in quo verſamur 18. 10. Sapientiæ Scriptor, *Audiebatur flebilis planctus ploratorum infantium*; & lib. 19. Juſtinus, *Tunc infelicium matrum ululatus, & flebiles querelæ audiebantur.*

Ibid. θρῶν, καὶ κλαυθμὸς, καὶ ὀδυρμὸς] Eâdem copulatione Pollux 6. 50. Onomaſtici ſui, κλαυθμυρισμὸς, ὀδύρματα, θρῶν· & antè, Θρηνεῖν, ὀδύρεσθαι, κλαυθμυρίζεσθαι. In Græco 4. 5. Eſtheris, Κραυγὴ, καὶ κοπετὸς, καὶ πένθος. In Senecæ Hippolyto,

——Luctus, & lacryma, & dolor,
Et limine in ipſo mœſta lamentatio.

Gloſſæ, *Lamentatio*, θρῶν, ὀδυρμός. Gloſſæ aliæ, ὈΔΥΡΜΟΣ, *fletus, queſtus, lamentum.* Et nota in Matthæo hîc de mulieribus agi. Seneca cap. 3. Conſolat. ad Helviam, *Lamentationes, ejulatus, & alia, per quæ ferè muliebris tumultuatur dolor.*

Ibid. Ῥαχὴλ κλαίουσα τὰ τέκνα αὐτῆς] *Multa ſuper natis lacrymans——*

*——*Ὀδυρομένη φίλα τέκνα.

Iliad. β'. ——Ἀμφιαχυῖαν· ubi Scholia, τὰ τέκνα αὐτῆς θρηνοῦσαν. Euripides Supplicibus,

*——*Θανόντων τέκνων
Ἐπίπονόν τι κἀγγυναῖκας
Εἰς γόους πέφυκε πάθος.

Virgilius huic quod præ manibus non diſſimili argumento,

At domus interior gemitu miſeróque tumultu
Miſcetur, penitúſque cavæ plangoribus ædes
Fœmineis reſonant, ferit aurea ſidera clamor.

Apuleius 7. *Mater pueri, mortem deplorans acerbam filii, fleta & lacrymoſa, ejulans*, &c. Quintilianus 16. Declamat. *Cognitâ clade, uxor rariſſimi exempli, & prorſus talis filii mater, totos efflevit oculos: & continuus indè planctus, incredibilis mœſtitia, aſſidua lamentatio fuit.* In Senecæ Controverſiis, *Poſterâ die erat in domo hujus fletus, lamentatio matris ſpes ſuas deplorantis.* Firmici eſt, *Nullo genere vincitur matris dolor.* Error. profan. relig.

Ibid. καὶ οὐκ ἤθελε παρακληθῆναι] Scriptor Tobiæ 10. 7. de matre ejus filium intempeſtivâ morte ablatum exiſtimante, *Illa autem conſolari nullo modo poterat.* Apuleius 4. *Non quivit ullis ſermonibus ab inceptis fletibus avocari.* In Græco Geneſ. 37. 35. Οὐκ ἤθελε παρακαλεῖσθαι· & Eſa. 22. 4. Πικρῶς κλαύσομαι, μὴ καταισχύνατε παρακαλεῖν με· Electra apud Sophoclem,

Ἄνετέ μ', ἄνετε, παρήορος——

cum ſequentibus quæ leguntur apud Suidam. Simile apud Philonem (lib. ὅτι πᾶς ὁ σπουδ. ἄλυπ.) δι' ὑπερβολὴν κακῶν οὐδὲ παρηγορίας ἀνέχεσθαι. Quintilianus 10. Declamat. *Totum iſtud lugere fœmineum eſt, & ſimulac orbitas imbelle pectus invadit, animus ille qui luctus ſuos ſequitur, incipit indulgentiam ſentire lacrymarum.* Seneca de luctu Octaviæ ob amiſſum Marcellum filium, *Non ullas admiſit voces ſalutare aliquid afferentes, nè avocari quidem ſe paſſa eſt:* & pòſt, *Secundam orbitatem judicans lacrymas omittere.*

Ibid. οὐκ ἤθελε παρακληθῆναι] Intellige, niſi poſt aliquod tempus; cùm alioqui perverum ſit quod in Cicerone 5. 16. Famil. legimus, *Nulla unquam fuit liberis amiſſis tam imbecillo mulier animo quæ non aliquando modum lugendi fecerit.*

Ibid. ἐκ ἤθελε παρακληθῆναι] Alcyone apud Ovidium,

——Solantia tollite verba.

Seneca ad Marciam cap. 5. *Partem mali putant audire ſolatia.*

Ibid. ὅτι οὐκ εἰσί] Sumpta & hæc locutio è melioris Græciæ promptuario. Hecuba (& ut Rachel jam liberis orba) apud Euripidem,

Οἱ μὲ πεσοῦσι παῖδες οὐκέτ' εἰσί μοι.

In ejuſdem Herc. furente,

——Οὐκέτ' ὄζει δυσβίᾳ πνοῆς.

Achilles Tatius, Ἦν Αἰγύπτιος πρατιώτης, νῦν δὲ οὐκ ἔστι. Theophylactus Simocatta, Ἐναρχός σοι μὴ κεκτημένῳ (ὁ υἱὸς) παραγένηται, καὶ πάλιν οὐκ ἔστιν. Herodotus, Μητρὸς καὶ πατρὸς μηκέτ' ὄντων. Jacobus apud Philonem de Joſepho ſuo, Εἰ μὲν οὐκ ἔστι, δοίξατέ μοι καὶ νεκρόν. Vide & in Græco Geneſ. 42. 13. 1 Reg. 3. 21. Job. 14. 10. Apud Plutarchum in Apophthegmat. & in Alexandri vita interrogatus gymnoſophiſta ille plurésne vivi an mortui eſſent, reſpondit, ζῶντες· ὁ γὰρ εἶναι τοὺς τεθνεῶτας. Plautus Pſeud.

——Mortuus eſt qui fuit: qui eſt, vivus eſt.

Et alibi, *(ras qui fuit?*
Tanquam hominem qui animam efflavit, quid eum quæ-

E converſo apud Demoſthenem, Ζώντων, καὶ ὄντων Ἀθηναίων· & Heliodorum, Τί δ' ἂν θρηνοῖς; ἔστι, καὶ σώζεται. Idem, Θεαγένης ζῇ, καὶ σώζεται.

Com. 19. τελευτήσαντος, &c.] Gloſſæ, Τελευτήσας *defunctus, rebus humanis exemptus.*

Ibid. κατ' ὄναρ φαίνεται τῷ Ἰωσὴφ, λέγων, &c.] Lactantius de Somniis loquens, cap. 18. de Dei Opificio, *Quæ falſa ſunt, dormiendi cauſa videntur: quæ vera, à Deo immittuntur ut imminens bonum aut malum hâc revelatione diſcamus.*

Com. 20. πορεύου εἰς γῆν Ἰσραὴλ, τεθνήκασι γὰρ οἱ ζητοῦντες τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου] Ità olim ad Moſen Idem apud Philonem, Ἴθι πρὸς τὸ βασιλέα τῆς χώρας (Ægypti nempe unde exierat) μηδὲν τὸ παρόπαν φοβηθείς, ὁ μὲν γὰρ φονεύσας τέθνηκεν, οὗ δι' φόβον ἔπτηξας ἀπεδίδρασκες. Ulyſſes apud Ovidium ad Penelopen,

——jacet Aſius, & jacet Hector:
Et quicunque tui cauſa timoris erant.

Apud Joſephum 18. 8. de Tiberio Imp. Ὁ λέων τέθνηκεν.

Ibid. τεθνήκασι γὰρ, &c.] Vulgat. *defuncti ſunt*: quam verſionem morosè immutatam video. Plinius lib. 5. ep. 16. *Fundani noſtri filia minor defuncta eſt.* In Gloſſario, *Defunctus*, &c. τελευτήσας· &, *Defuncto*, τεθνεῶτι.

Com. 22. ὅτι Ἀρχέλαος βασιλεύει ἀντὶ Ἡρῴδου] Pacomius apud Junium Philargyrum,

Quoniam ille interit, imperium Caleſo tranſmiſſum eſt.

Heſychius, & fortè ex hoc Matthæi loco, Βασιλεύει, κρατεῖ, ἄρχει. Ἀντὶ Ἡρῴδου. Herodis loco. Sic apud Scriptorem Tobiæ 1. 18. Ἐβασίλευσεν, &c. ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἀντ' αὐτοῦ. 1 Maccab. 3. 1. Ἀντὶ Ἰούδας ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἀντ' αὐτοῦ. 3 Eſdra 1. 44. de Jechonia, *Conſtituerunt eum pro Joſia patre ſuo.* Vide & 1 Paralip. 19. 1. 3 Reg. 5. 1. 4 Reg. 10. 35. & 19. 16. Plutarchus in vita Syllæ, Αὐλὸν δὲ βασιλεύειν αὐτὶ ἐκέλευε.

Ibid. χρηματιζεὶς κατ' ὄναρ] Suprà *reſponſo accepto* Vulgatus; hîc *admonitus*: nec minus aptè. Sic *per quietem moneri* dixit Julius Solinus; &, *noctis imperiis monere*, lib. 11. Apuleius.

Κεφ. γ'.

1. Ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις ἐκείναις παραγίνεται Ἰωάννης ὁ βαπτιστὴς, κηρύσσων ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς Ἰουδαίας,
2. Καὶ λέγων, Μετανοεῖτε, ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.
3. Οὗτος γάρ ἐστιν ὁ ῥηθεὶς διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου, λέγοντος, Φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, Ἑτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ.
4. Αὐτὸς δὲ ὁ Ἰωάννης εἶχε τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ ἀπὸ τριχῶν καμήλου, καὶ ζώνην δερματίνην περὶ τὴν ὀσφὺν αὐτοῦ· ἡ δὲ τροφὴ αὐτοῦ ἦν ἀκρίδες καὶ μέλι ἄγριον.

5. Τότε ἐξεπορεύετο πρὸς αὐτὸν Ἱεροσόλυμα, καὶ πᾶσα ἡ Ἰουδαία, καὶ πᾶσα ἡ περίχωρος τοῦ Ἰορδάνου.
6. Καὶ ἐβαπτίζοντο ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ὑπ' αὐτοῦ ἐξομολογούμενοι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν.
7. Ἰδὼν δὲ πολλοὺς τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων ἐρχομένους ἐπὶ τὸ βάπτισμα αὐτοῦ, εἶπεν αὐτοῖς, Γεννήματα ἐχιδνῶν, τίς ὑπέδειξεν ὑμῖν φυγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς;
8. Ποιήσατε οὖν καρποὺς ἀξίους τῆς μετανοίας.
9. Καὶ μὴ δόξητε λέγειν ἐν ἑαυτοῖς, Πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ· λέγω γὰρ ὑμῖν ὅτι δυνατὸς ὁ Θεὸς ἐκ τῶν λίθων τούτων ἐγεῖραι τέκνα τῷ Ἀβραάμ.

10. Ἤδη δὲ καὶ ἡ ἀξίνη πρὸς τὴν ῥίζαν τῶν δένδρων κεῖται· πᾶν οὖν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν καλὸν, ἐκκόπτεται, καὶ εἰς πῦρ βάλλεται.
11. Ἐγὼ μὲν βαπτίζω ὑμᾶς ἐν ὕδατι εἰς μετάνοιαν· ὁ δὲ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, ἰσχυρότερός μου ἐστὶν, οὗ οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς τὰ ὑποδήματα βαστάσαι· αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί.

12. Οὗ τὸ πτύον ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ διακαθαριεῖ τὴν ἅλωνα αὐτοῦ, καὶ συνάξει τὸν σῖτον αὐτοῦ εἰς τὴν ἀποθήκην, τὸ δὲ ἄχυρον κατακαύσει πυρὶ ἀσβέστῳ.

13. Τότε παραγίνεται ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην πρὸς τὸν Ἰωάννην, τοῦ βαπτισθῆναι ὑπ' αὐτοῦ.
14. Ὁ δὲ Ἰωάννης διεκώλυεν αὐτὸν, λέγων, Ἐγὼ χρείαν ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι, καὶ σὺ ἔρχῃ πρός με;
15. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπε πρὸς αὐτὸν, Ἄφες ἄρτι· οὕτω γὰρ πρέπον ἐστὶν ἡμῖν πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην. τότε ἀφίησιν αὐτόν.
16. Καὶ βαπτισθεὶς ὁ Ἰησοῦς ἀνέβη εὐθὺς ἀπὸ τοῦ ὕδατος· καὶ ἰδοὺ, ἀνεῴχθησαν αὐτῷ οἱ οὐρανοὶ· καὶ εἶδε τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καταβαῖνον ὡσεὶ περιστερὰν, καὶ ἐρχόμενον ἐπ' αὐτόν.
17. Καὶ ἰδοὺ, φωνὴ ἐκ τῶν οὐρανῶν, λέγουσα, Οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, ἐν ᾧ εὐδόκησα.

Vulgata Verſio.

1. IN diebus autem illis venit Johannes Baptiſta prædicans in deſerto Judææ,
2. Et dicens: Pœnitentiam agite: appropinquabit enim regnum cœlorum.
3. Hic eſt enim qui dictus eſt per Eſaiam Prophetam, dicentem, Vox clamantis in deſerto, Parate viam Domini, rectas facite ſemitas ejus.
4. Ipſe autem Johannes habebat veſtimentum de pilis camelorum, & zonam pelliceam circa lumbos ſuos: eſca autem ejus erat locuſtæ & mel ſylveſtre.
5. Tunc exibat ad eum Jeroſolyma & omnis Judæa, & omnis regio circa Jordanem:
6. Et baptizabantur ab eo in Jordane, confitentes peccata ſua.
7. Videns autem multos Phariſæorum & Sadducæorum venientes ad baptiſmum ſuum, dixit eis, Progenies viperarum, quis demonſtravit vobis fugere à ventura ira?
8. Facite ergo fructum dignum pœnitentiæ.
9. Et nè velitis dicere intra vos, Patrem habemus Abraham: dico enim vobis quoniam potens eſt Deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrahæ.
10. Jam enim ſecuris ad radicem arborum poſita eſt. Omnis ergo arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur.
11. Ego quidem baptizo vos in aqua in pœnitentiam: qui autem poſt me venturus eſt (fortior me eſt, cujus non ſum dignus calceamenta portare) ipſe vos baptizabit in Spiritu ſancto & igni.
12. Cujus ventilabrum in manu ſua, & permundabit aream ſuam: & congregabit triticum ſuum in horreum, paleas autem comburet igni inextinguibili.
13. Tunc venit Jeſus à Galilæa in Jordanem, ad Johannem, ut baptizaretur ab eo.
14. Johannes autem prohibebat eum, dicens, Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me?
15. Reſpondens autem Jeſus, dixit ei, Sine modò: ſic enim decet nos implere omnem juſtitiam. Tunc dimiſit eum.
16. Baptizatus autem Jeſus, confeſtim aſcendit de aqua: & ecce aperti ſunt ei cœli: & vidit Spiritum Dei deſcendentem ſicut columbam, & venientem ſuper ſe.
17. Et ecce vox de cœlis dicens, Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi complacui.

Ad Cap. III.

Com. 3. Οὗτος γὰρ, &c.] τὰρ, γὰρ, ut & alibi, heic abundare videtur.

Com. 4. τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ ἀπὸ τριχῶν καμήλου, &c. ἡ δὲ τροφὴ αὐτοῦ ἀκρίδες, καὶ μέλι ἄγριον] Anonymus de Zenone apud Suidam (in ἄπυρα σῖτα) Ἀπύρῳ τροφῇ ὁπότχητο, καὶ τείβωνι λεπτῷ.

Ibid. καὶ ζώνην δερματίνην περὶ τὴν ὀσφῦν αὐτοῦ] *Brevis expeditos zona conſtrinxit ſinus.*

Ait, δερματίνην. Moſchopulus, Σκυτίνην, θηρίζωμα ἀπὸ λαιμῶν, παρὰ αὐτοῖς, ὅ ἐστι, δέρμα. Nota & τὸ, περὶ, hinc *zonâ circumveniri* apud Petronium.

Ibid. ἡ δὲ τροφὴ αὐτοῦ ἀκρίδες, καὶ μέλι ἄγριον] Virgilius,

Victum infœlicem baccas, lapidoſáque corna.

Seneca Hippolyto,

Excuſſa ſylvis poma compeſcunt famem,
Et fraga parvis vulſa dumetis cibum

Facilem ministrant. —— Petronius,
—— Duris haerentia mora rubetis,
Pugnantis stomachi componere famem.

Strabo de Brachmannis, Ζῶντες ὑπ' ὕλαις ἀπὸ φυλλῶν καὶ καρπῶν ἀγρίων.

Com. 6. ἐβαπτίζοντο, &c. ἐξομολογούμενοι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν] Tertullianus, *Ingressuros baptismum, orationibus crebris, jejuniis, geniculationibus, & pervigiliis orare oportet; & cum confessione omnium retro delictorum.* Ejusmodi & apud Gentes mos cùm traderent mysteria sua. Plutarchus, Λάκωνά τινα τὸν μυσταγωγῶν, ἠρώτα τί πράξας ἑαυτῷ συνοῖδεν ἀσεβὲς ἄτοπον. Suidas, Ἐξομολόγησις, &c. ἀφήγησις τῶν βεβιωμένων.

Com. 7. γνήματα ἐχιδνῶν] Proverbiale est, cui simile apud Euripidem convicium, ἀχάριτον σπέρμα· apud Juvenalem, *Sævissima vipera:* unde & apud Plautum Trucul. *ingenio colubrino* esse. Apuleius 9. *Quendam Barbarum,* &c. *quem vulgus prae morum acritudine Scorpionem vocat.* His adde quæ ad Luc. 3. 7. annotavimus.

Com. 8. ποιήσατε καρπὸς ἀξίους τῆς μετανοίας] Vide quæ ad Luc. 3. 8. dicta.

Com. 9. καὶ μὴ δόξητε λέγειν ἐν ἑαυτοῖς, πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ] Optatus Milevitanus, *Abrahae prosapia quia Judaei censentur, hoc sigillo se insigniri gloriantur.* Πεποίθησιν ἐν σαρκὶ ἔχειν, Paulus ad Philippenses dixit. Vide & Scriptorem Tobiæ 3. 4. At plusquam nomen requiri Joannes docet, nec sancti viri progeniem esse quidquam profuturum iis, dum procul recederent à fide & operibus ejus. Justinus eandem in sententiam ad Tryphonem, Ἐξαπατᾶτε ἑαυτοὺς, ὑποτιθέντες διὰ τὸ εἶναι τῆς Ἀβραὰμ καὶ σάρκα σπέρμα, κληρονομῆσαι τὰ κατηγγελμένα παρὰ τῷ Χριστῷ δοθήσεσθαι ἀγαθά· οὐδεὶς γὰρ οὐδὲ ἐκείνων εὐαμόδην λαβεῖν ἔχει, πλὴν ὅτι τῇ γνώμῃ ἐξομοιωθέντες τῇ τοῦ Ἀβραὰμ πίστει. Vide & Joh. 8. 39. Neque aliter, nè venditemus nosmet, nobiscum agetur: si quo decoramur titulo opera aliena fuerint. Salvianus lib. 4. *Quae ratio est ut ipsi nos falsâ opinione fallamus, existimantes scilicet quia Christiani esse dicamur, quòd opitulari nobis inter mala quae agimus bonum nomen possit?* Basilius ad Amphilochium, Ἐάν τις τὸ ὄνομα τοῦ Χριστιανισμοῦ λαβὼν, τὴν χρηστὴν ὀνυβεύῃ, οὐδὲν ὄφελος αὐτῷ ἀπὸ τῆς προσηγορίας· & Chrysostomus ad Matth. 1. 6. (in Catena Tolosæ edita) ὅτε τὸ ἐξ ἀγαθῶν φυῶν ὀφελεῖ ἢ ἀσύμφορα βιῶντα, ὅτε τὸ ἐκ πονηρῶν καλάμης βλάπτει ἢ ἀνάξιον. Adde quæ ad Luc. 3. 8. & 15. 19. in hanc mentem plura annotavimus.

Com. 10. πᾶν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν, &c.] Apuleius in Apologia, *Arbor,* &c. *quae nullum ex se fructum gignit, tanti est in pretio quanti lignum ejus in trunco.*

Ibid. ἐκκόπτεται, καὶ εἰς πῦρ βάλλεται] Desumpta ex Græco Jeremiæ 22. 7. illis, Ἐκκόψουσι τὰς ἐκλεκτάς κέδρους σου, καὶ ἐμβαλοῦσιν εἰς τὸ πῦρ. Ovidius,

—— & cæsa securibus urar.

Confer Esai. 27. 4. Luc. 13. 7, & 9. Joh. 15. 6. Heb. 6. 8. & infra hîc 21. 41.

Com. 11. ὁ δὲ ὀπίσω μου ἐρχόμενος ἰσχυρότερός μου ἐστὶ] Idem de eodem Joh. 3. 30. Ἐκεῖνον δεῖ αὐξάνειν, ἐμὲ δὲ ἐλαττοῦσθαι. Plinius in Panegyrico, *Est haec natura sideribus ut parva & exilia validiorum ortus obscuret.* Paulus 1 Cor. 13. 10. Ὅταν ἔλθῃ τὸ τέλειον, τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται. Quibus adde quæ ad dictum Lucæ locum attulimus.

Com. 14. ἐγὼ χρείαν ἔχω ὑπὸ σοῦ, &c.] Τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ μείζονος εὐλογεῖται, Heb. 7. 7.

Com. 15. πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην] Sic, πᾶσαν εὐδοκίαν πληροῦν, 2 Thess. 1. 11. &, πᾶσαν ἐντολὴν ἀναπληρῶσαι, in Epistola Barnabæ.

Ibid. τότε ἀφίησιν αὐτόν] Act. 21. 14. Μὴ πειθομένου αὐτοῦ, ἡσυχάσαμεν· ad quem locum annotata vide.

Com. 16. ἀνέβη εὐθὺς ἀπὸ τοῦ ὕδατος] Vulgat. *confestim ascendit ex aqua.* Sensus est, Cùm primùm baptizatus ex aqua ascendisset, ei cœli aperti sunt: vel, ut monuit Vir maximus, Vix dum ex aqua ascenderat, cum cœli, &c. Similem τῷ εὐθὺς & εὐθέως usum habemus infrà hîc 13. 20. Marc. 6. 54. 9. 15, & 20. item 11. 2. Luc. 12. 36. Joh. 13. 30. Act. 12. 10. Gal. 1. 16. Jacob. 1. 24. Nec abeunt ab ea forma Latini. Quadrigarius apud Gellium, *Quod postea quam lictor ille qui proximè apparebat, citò intellexit,* &c. Apuleius 3. *Quod,* &c. *servulus meus,* &c. *repentè conspiciens, indignatus exurgit.*

Plautus Trinum.

Cùm salillum animae extemplo amisimus, &c.

& Mercat.

Senex cùm extemplo est, jam nec sentit, nes sapit.

Ibid. ἀνεῴχθησαν αὐτῷ οἱ οὐρανοὶ] Apuleius 6. *Cedunt nubes, & cœlum filiae panditur.*

Com. 17. ὁ υἱός ὁ ἀγαπητός μου ἐν ᾧ εὐδόκησα] Ἐν ᾧ εὐδόκησε πᾶν τὸ πλήρωμα (τῆς θεότητος nempe) κατοικῆσαι. Ità non malè ex Coloss. 1. 19. supplere & explicare poteris. Vulgat. *in quo complacui mihi:* bene quidem, ut frequentissimè. Potes & ad hunc modum, *in quo me oblecto.* Terentius 1. 1. Adelph.

—— Ego hunc majorem adoptavi mihi,
Eduxi à parvulo, habui, amavi pro meo:
In eo me oblecto. ——

Ad quem locum Donatus, *Novè dixit, pro, eo me oblecto.* Apage molestam conjecturam illam, locutus est enim Terentius & purè, & ex Latini sermonis consuetudine. Sic è converso, *offendi in aliquo* homine dixit Cicero ad Q. Fratrem; & *offensus jam in eo* 9. 15. A. Gellius. Ità enim putamus legendum, non, ut vulgò, *offendens.* Ὁ ἀγαπητὸς heic, est Coloss. 1. 13. ὁ τῆς ἀγάπης υἱός· & Ephes. 1. 6. ὁ ἠγαπημένος.

Κεφ. δ'.

1. Τότε ὁ Ἰησοῦς ἀνήχθη εἰς τὴν ἔρημον ὑπὸ τοῦ πνεύματος, πειρασθῆναι ὑπὸ τοῦ διαβόλου.

2. Καὶ νηστεύσας ἡμέρας τεσσεράκοντα καὶ νύκτας τεσσεράκοντα, ὕστερον ἐπείνασε.

3. Καὶ προσελθὼν αὐτῷ ὁ πειράζων, εἶπεν, Εἰ υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, εἰπὲ ἵνα οἱ λίθοι οὗτοι ἄρτοι γένωνται.

4. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπε, Γέγραπται, Οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ὅτι παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος Θεοῦ.

5. Τότε παραλαμβάνει αὐτὸν ὁ διάβολος εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν, καὶ ἵστησιν αὐτὸν ἐπὶ τὸ πτερύγιον τοῦ ἱεροῦ.

6. Καὶ λέγει αὐτῷ, Εἰ υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, βάλε σεαυτὸν κάτω· γέγραπται γάρ, Ὅτι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐντελεῖται περὶ σοῦ, καὶ ἐπὶ χειρῶν ἀροῦσί σε, μήποτε προσκόψῃς πρὸς λίθον τὸν πόδα σου.

Versio Vulgata.

1. TUnc Jesus ductus est in desertum à Spiritu, ut tentaretur à diabolo.

2. Et cùm jejunasset quadraginta diebus & quadraginta noctibus, postea esuriit.

3. Et accedens tentator dixit ei, Si filiùs Dei es, dic ut lapides isti panes fiant.

4. Qui respondens dixit, Scriptum est, Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei.

5. Tunc assumpsit eum diabolus in sanctam civitatem, & statuit eum super pinnaculum templi,

6. Et dixit ei, Si filius Dei es, mitte te deorsum: scriptum est enim, Quia angelis suis mandabit de te, & in manibus tollent te, nè fortè offendas ad lapidem pedem tuum.

7. Ἔφη

7. Ἔφη αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, Πάλιν γέγραπται, Οὐκ ἐκπειράσεις Κύριον τὸν Θεόν σου.

8. Πάλιν παραλαμβάνει αὐτὸν ὁ διάβολος εἰς ὄρος ὑψηλὸν λίαν· καὶ δείκνυσιν αὐτῷ πάσας τὰς βασιλείας τοῦ κόσμου, καὶ τὴν δόξαν αὐτῶν,

9. Καὶ λέγει αὐτῷ, Ταῦτα πάντα σοι δώσω, ἐὰν πεσὼν προσκυνήσῃς μοι.

10. Τότε λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, Ὕπαγε Σατανᾶ· γέγραπται γάρ, Κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις.

11. Τότε ἀφίησιν αὐτὸν ὁ διάβολος· καὶ ἰδοὺ, ἄγγελοι προσῆλθον καὶ διηκόνουν αὐτῷ.

12. Ἀκούσας δὲ ὁ Ἰησοῦς ὅτι Ἰωάννης παρεδόθη, ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν.

13. Καὶ καταλιπὼν τὴν Ναζαρὲθ, ἐλθὼν κατῴκησεν εἰς Καπερναοὺμ τὴν παραθαλασσίαν, ἐν ὁρίοις Ζαβουλὼν καὶ Νεφθαλείμ,

14. Ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου, λέγοντος,

15. Γῆ Ζαβουλὼν καὶ γῆ Νεφθαλείμ, ὁδὸν θαλάσσης, πέραν τοῦ Ἰορδάνου, Γαλιλαία τῶν ἐθνῶν·

16. Ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει εἶδε φῶς μέγα· καὶ τοῖς καθημένοις ἐν χώρᾳ καὶ σκιᾷ θανάτου, φῶς ἀνέτειλεν αὐτοῖς.

17. Ἀπὸ τότε ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς κηρύσσειν, καὶ λέγειν, Μετανοεῖτε· ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

18. Περιπατῶν δὲ ὁ Ἰησοῦς παρὰ τὴν θάλασσαν τῆς Γαλιλαίας, εἶδε δύο ἀδελφοὺς, Σίμωνα τὸν λεγόμενον Πέτρον, καὶ Ἀνδρέαν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, βάλλοντας ἀμφίβληστρον εἰς τὴν θάλασσαν (ἦσαν γὰρ ἁλιεῖς)

19. Καὶ λέγει αὐτοῖς, Δεῦτε ὀπίσω μου, καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἁλιεῖς ἀνθρώπων.

20. Οἱ δὲ εὐθέως ἀφέντες τὰ δίκτυα, ἠκολούθησαν αὐτῷ.

21. Καὶ προβὰς ἐκεῖθεν, εἶδεν ἄλλους δύο ἀδελφοὺς, Ἰάκωβον τὸν Ζεβεδαίου, καὶ Ἰωάννην τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἐν τῷ πλοίῳ μετὰ Ζεβεδαίου τοῦ πατρὸς αὐτῶν, καταρτίζοντας τὰ δίκτυα αὐτῶν· καὶ ἐκάλεσεν αὐτούς.

22. Οἱ δὲ, εὐθέως ἀφέντες τὸ πλοῖον, καὶ τὸν πατέρα αὐτῶν, ἠκολούθησαν αὐτῷ.

23. Καὶ περιῆγεν ὅλην τὴν Γαλιλαίαν ὁ Ἰησοῦς, διδάσκων ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν, καὶ κηρύσσων τὸ εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας, καὶ θεραπεύων πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν ἐν τῷ λαῷ.

24. Καὶ ἀπῆλθεν ἡ ἀκοὴ αὐτοῦ εἰς ὅλην τὴν Συρίαν· καὶ προσήνεγκαν αὐτῷ πάντας τοὺς κακῶς ἔχοντας, ποικίλαις νόσοις καὶ βασάνοις συνεχομένους, καὶ δαιμονιζομένους, καὶ σεληνιαζομένους, καὶ παραλυτικούς· καὶ ἐθεράπευσεν αὐτούς.

25. Καὶ ἠκολούθησαν αὐτῷ ὄχλοι πολλοὶ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας καὶ Δεκαπόλεως καὶ Ἱεροσολύμων καὶ Ἰουδαίας, καὶ πέραν τοῦ Ἰορδάνου.

7. Ait illi Jeſus rurſum, Scriptum eſt, Non tentabis Dominum Deum tuum.

8. Iterum aſſumpſit eum diabolus in montem excelſum valde: & oſtendit ei omnia regna mundi, & gloriam eorum,

9. Et dixit ei, Hæc omnia tibi dabo, ſi cadens adoraveris me.

10. Tunc dicit ei Jeſus, Vade Satana: ſcriptum eſt enim, Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſervies.

11. Tunc reliquit eum diabolus: & ecce angeli acceſſerunt, & miniſtrabant ei.

12. Cùm autem audiſſet Jeſus quòd Johannes traditus eſſet, ſeceſſit in Galilæam:

13. Et relicta civitate Nazareth, venit & habitavit in Capharnaum maritima, in finibus Zabulon & Nephthali,

14. Ut adimpleretur quod dictum eſt per Iſaiam prophetam,

15. Terra Zabulon & terra Nephthali, via maris trans Jordanem Galilææ gentium:

16. Populus qui ſedebat in tenebris, vidit lucem magnam: & ſedentibus in regione umbræ mortis, lux orta eſt eis.

17. Exinde cœpit Jeſus prædicare, & dicere, Pœnitentiam agite: appropinquabit enim regnum cœlorum.

18. Ambulans autem Jeſus juxta mare Galilææ, vidit duos fratres, Simonem qui vocatur Petrus, & Andream fratrem ejus, mittentes rete in mare (erant enim piſcatores)

19. Et ait illis, Venite poſt me: & faciam vos fieri piſcatores hominum.

20. At illi continuò relictis retibus ſecuti ſunt eum.

21. Et procedens indè, vidit alios duos fratres, Jacobum Zebedæi & Johannem fratrem ejus in navi cum Zebedæo patre eorum, reficientes retia ſua: & vocavit eos.

22. Illi autem ſtatim relictis retibus & patre, ſecuti ſunt eum.

23. Et circuibat Jeſus totam Galilæam, docens in ſynagogis eorum, & prædicans euangelium regni, & ſanans omnem languorem & omnem infirmitatem in populo.

24. Et abiit opinio ejus in totam Syriam: & obtulerunt ei omnes malè habentes, variis languoribus & tormentis comprehenſos, & qui dæmonia habebant, & lunaticos, & paralyticos, & curavit eos.

25. Et ſecutæ ſunt eum turbæ multæ de Galilæa, & Decapoli, & de Jeroſolymis, & de Judæa, & de trans-Jordanem.

Ad CAP. IV.

Com. 1. Ἀνήχθη εἰς τὴν ἔρημον ὑπὸ τοῦ πνεύματος] Vide quæ ad Luc 4.1.

Com. 4. οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ῥήματι, &c.] Philo in Allegoriis, Οὐ γὰρ νοῦς καὶ φθαρτοῖς τρέφεται ἢ ψυχὴ, ἀλλ' εἰς ἂν ὁ θεὸς ὁμβρήσῃ λόγοις ἐκ τῆς μετριότητος καὶ καθαρᾶς φύσεως· quibus conſona etiam apud eundem leguntur in De Profugis libro.

Com. 5. εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν] Sic 2 Maccab. 9. 14. Ità vocat eam etiam Julianus ὁ ἀποστάτης ad Judæos ſcribens. Sirachides de eadem loquens capitibus 36 & 49. πόλιν τοῦ ἁγιάσματος dixit. Ἁγία ergò videtur dicta fuiſſe ob eximium Numinis ſummi & unici cultum. Chryſoſtomus Homil. 18. in Act. Apoſt. *Olim aliis civitatibus honoratior fuit, non autem ſimpliciter, at propter pietatem quæ in ea tum temporis vigebat.* Didymus ad Odyſſ. α'. illud, — Τρίτην ἐς Πύλον ἠγαθέην. Ἠγαθέην, διὰ τὸ πεπιστεῦσθαι ὑπὸ θεῶν, ἢ διὰ τὴν περὶ τὰ Διὰ εὐσέβειαν.

ὐσιέζειαν. Ab eodem seduló in fictitios Deos illos obsequio, Apuleius noster Milesius. 11. Romam *civitatem sacrosanctam* vocavit: & in fragmentis quæ *Florida* dicuntur, Carthaginem, *civitatem sanctissimam.*

Com.8. παραλαμβάνει αὐτὸν ὁ διάβολος εἰς ὄρος ὑψηλὸν λίαν]

Unde omnes terras, atque omnia littora posset
Prospicere, ac toto volitantes orbe catervas.

Spartianus in Severo, *Ex altissimi montis vertice orbem terrarum Romámque despexit.* In Charonte Luciani, Τὸ ὑψηλόν τι τοῦ ἡμῶν ἔδει χωρίου, ὡς ἀπ' ἐκείνου πάντ' ἰδοῖς.

Ibid. καὶ δείκνυσιν αὐτῷ πάσας τὰς βασιλείας τοῦ κόσμου]

——*Mare velivolum, terrásque jacentes,*
Littoráque, & latos populos.——

Confer Apoc. 21. 10. Quæri video autem ab Euthymio, summóque hujus seculi Expositore, regnáne ipsa ostenderit Christo, an verò simulacra eorum. Potiùs ipsa in conspectu puto posita fuisse quàm eorum imagines. Tertullianus in Apologetico, *Omnis spiritus ales est, hoc Angeli, hoc Dæmones: igitur momento ubique sunt; totus orbis illis unus locus est.* Non de nihilo igitur ὁ στιγμῆ χρόνῳ heic à Luca additur.

Com.9. ταῦτα πάντα σοι δώσω ἐὰν πεσὼν προσκυνήσῃς μοι] Superbiam hanc iste pater superbiæ humanis mentibus inseminavit. Apud Q. Curtium R. Alexander ad Darium, *Si veneris supplex, & matrem, & conjugem, & liberos sine pretio recepturum te esse promitto.*

Ibid. κύριον τὸν θεόν σου προσκυνήσεις, &c.] Vide ad Lucam dicta.

Com.13. ἄχρι καιροῦ,&c.] Abundat, ut Luc.12. παρελθών.

Com.15. Γαλιλαία τῶν ἐθνῶν] Corrige ex hoc loco Hesychium, apud quem Γαλιλαῖοι, πόλις ἔθνων legitur.

Com.16. ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει, εἶδε φῶς μέγα] Vide ad Luc.1.79. dicta.

Com.18. περιπατῶν,&c. παρὰ τὴν θάλασσαν] Quod, περιπατεῖν πρὸς τὴν θάλασσαν, Plutarchus in vita Syllæ dixit: *ad mare littus inambulare*, Minucius in Octavio. Θάλασσαν autem *lacum* intellige in Contextu nostro.

Ibid. ἦσαν γὰρ ἁλιεῖς] Tale Act.18.3. illud, Ἦσαν γὰρ σκηνοποιοί.

Com.19. δεῦτε ὀπίσω μου, καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἁλιεῖς ἀνθρώπων] Vide ad Luc. 5. 10. annotata. Nota & ἀνθρώπων ἁλιεῖς. Hinc, γλωττάλως τὰ ἔθνη ζαγλωδίειν, apud Basilium Seleucienſem.

Com.21. καταρτίζοντας τὰ δίκτυα αὐτῶν] Symeon Metaphrastes de Joanne Euangelista, Πεῖρε ταύτῳ (βεγχαῖαν λίμνην) ἐστέφετο, διερρωγότα μὲν ῥάκεσιν δίκτυα. Heliodorus lib.5. Ὀλίγον ὕστερον πεσόντων, ὡς αὐτοβύτῳ ἁλιευτικὸν, &c. δίκτυον καθιππάζοντος βεγχίδας ἀκιβδήλους. Vulgat. καταρτίζοντας reficientes vertit. In vetere Onomastico, *Reficio*, καταρτίζω.

Com. 23. ἀκοῆς] Est quod Luc.8.1. καὶ πόλιν καὶ κώμην διοδεύειν.

Ibid. πᾶσαν μαλακίαν] Μαλακίαν hoc sensu habemus item apud Pollucem, lib.3.cap.21.

Com.24. ἀπῆλθεν ἡ ἀκοὴ αὐτοῦ εἰς ὅλην τὴν Συρίαν, καὶ προσήνεγκαν αὐτῷ πάντας τοὺς κακῶς ἔχοντας] Apud Ovidium,

Sparserat agricolas nomen vaga fama per urbes
Thesei, & populi quos dives Achaia cœpit,
Hujus opem magnis imploravere periclis.

Confer Marc.3.8. & 6. 55. Act.5.16. & infrà hîc 14.35. Ἀπῆλθεν autem pro ἐξῆλθεν, quæ voces locos mutuò migrant. Infrà 9.26. Luc.5.8. & 7.17. Act.16.19.

Ibid. νόσοις καὶ βασάνοις συνεχομένους] Βασάνοις est ὀδύναις. Suidas de Æliano, Ἐχρήσατο τῇ βασάνισος, ἀντὶ τῆς, ἀνάγκης ὀδύνης. Vide infrà 8.6. De voce συνέχεσθαι hoc argumento posita dicemus ad Luc.4.38.

Ibid. δαιμονιζομένους] Quales Act.10.38. οἱ ὑπὸ τοῦ διαβόλου καταδυναστευομένους vocati. Hesychius, Δαιμονᾷ, ὑπὸ δαίμονος κατέχεται. Firmicus 6.12. *Ipsos verò qui nati fuerint, acerbis dæmonum faciet incursionibus implicari; ità ut anima maligni spiritûs potestate possessa, dæmoni in corpore damnandi* (lege *dominandi*) *tribuat potestatem.* Cyprianus (in De Idolorum vanitate) de Dæmonibus loquens, *Irrepentes in corporibus, occultè mentem terrent, membra distorquent: valetudinem frangunt, morbos lacessunt.* Lactantius 2. 14. *Quoniam sunt spiritus tenues & incompreheusibiles, insinuant se corporibus hominum, & occultè in visceribus operati valetudinem vitiant, morbos cient,* &c.

Ibid. σελωνιαζομένους] Id est, ut apud Lucianum in Philopseude, καταπίπλοντας πρὸς τὴν σελήνην. Et bene hîc vir summus malum à causa plusquam naturali ortum intelligit. Basil. de fœneratoribus agens, Μισιαῖοι ἀπαιτοῦσι, ὥσπερ οἱ τὰς ὀπληφόρους ποιοῦντες δαίμονες καὶ τὰς σεληνιάζοντας τοῖς πλοκοῖς ὑποδιδόντες. Isidorus Orig.4.7. de Epilepticis, *Hos vulgus Lunaticos vocat, quòd per hunc cursum comitetur eos insania dæmonum.*

Com.25. ἠκολούθησαν αὐτῷ ὄχλοι πολλοὶ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας καὶ Δεκαπόλεως, &c.] Vide Luc.5.15. & 6.17. In fragmentis Diodori Siculi, de Hannibale, Διὰ μόνης τῆς περὶ αὐτὸν φήμης καθ' ὅλην τὴν οἰκουμένην πεφοβημένος ἐφύετο, καὶ πᾶσαν πόλιν ἐκόντος στασιάζοντος διέσπα καὶ ἀνέτρεπε. Apuleius 4. *Jam multi mortalium longis itineribus atque altissimis maris meatibus ad seculi gloriosum spectacum confluebant.*

Κεφ. ε'.

1. Ἰδὼν δὲ τοὺς ὄχλους, ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος· καὶ καθισθέντος αὐτοῦ, προσῆλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ.

2. Καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ ἐδίδασκεν αὐτοὺς, λέγων,

3. Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι· ὅτι αὐτῶν ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

4. Μακάριοι οἱ πενθοῦντες· ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται.

5. Μακάριοι οἱ πραεῖς· ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν.

6. Μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην· ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται.

7. Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες· ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται.

8. Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ· ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται.

9. Μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί· ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ Θεοῦ κληθήσονται.

Vulgata Versio.

1. VIdens autem turbas, ascendit in montem: & cùm sedissset, accesserunt ad eum discipuli ejus.

2. Et aperiens os suum docebat eos, dicens,

3. Beati pauperes spiritu: quoniam ipsorum est regnum cœlorum.

4. Beati mites: quoniam ipsi possidebunt terram.

5. Beati qui lugent: quoniam ipsi consolabuntur.

6. Beati qui esuriunt & sitiunt justitiam: quoniam ipsi saturabuntur.

7. Beati misericordes: quoniam ipsi misericordiam consequentur.

8. Beati mundo corde: quoniam ipsi Deum videbunt.

9. Beati pacifici: quoniam filii Dei vocabuntur.

10. Μακάριοι

10. Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης· ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

11. Μακάριοί ἐστε ὅταν ὀνειδίσωσιν ὑμᾶς καὶ διώξωσι, καὶ εἴπωσι πᾶν πονηρὸν ῥῆμα καθ' ὑμῶν, ψευδόμενοι, ἕνεκεν ἐμοῦ.

12. Χαίρετε καὶ ἀγαλλιᾶσθε, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς· οὕτω γὰρ ἐδίωξαν τοὺς προφήτας τοὺς πρὸ ὑμῶν.

13. Ὑμεῖς ἐστε τὸ ἅλας τῆς γῆς· ἐὰν δὲ τὸ ἅλας μωρανθῇ, ἐν τίνι ἁλισθήσεται; εἰς οὐδὲν ἰσχύει ἔτι εἰ μὴ βληθῆναι ἔξω, καὶ καταπατεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων.

14. Ὑμεῖς ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου· οὐ δύναται πόλις κρυβῆναι ἐπάνω ὄρους κειμένη.

15. Οὐδὲ καίουσι λύχνον, καὶ τιθέασιν αὐτὸν ὑπὸ τὸν μόδιον, ἀλλ' ἐπὶ τὴν λυχνίαν· καὶ λάμπει πᾶσι τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ.

16. Οὕτω λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων· ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

17. Μὴ νομίσητε ὅτι ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον ἢ τοὺς προφήτας· οὐκ ἦλθον καταλῦσαι, ἀλλὰ πληρῶσαι.

18. Ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν, Ἕως ἂν παρέλθῃ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, ἰῶτα ἓν ἢ μία κεραία οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου, ἕως ἂν πάντα γένηται.

19. Ὃς ἐὰν οὖν λύσῃ μίαν τῶν ἐντολῶν τούτων τῶν ἐλαχίστων, καὶ διδάξῃ οὕτω τοὺς ἀνθρώπους, ἐλάχιστος κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν· ὃς δ' ἂν ποιήσῃ καὶ διδάξῃ, οὗτος μέγας κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν.

20. Λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι ἐὰν μὴ περισσεύσῃ ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν πλεῖον τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

21. Ἠκούσατε ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις, Οὐ φονεύσεις· ὃς δ' ἂν φονεύσῃ, ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει.

22. Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὅτι πᾶς ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκῇ, ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει· ὃς δ' ἂν εἴπῃ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, Ῥακά, ἔνοχος ἔσται τῷ συνεδρίῳ· ὃς δ' ἂν εἴπῃ, Μωρέ, ἔνοχος ἔσται εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός.

23. Ἐὰν οὖν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, κἀκεῖ μνησθῇς ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ σοῦ,

24. Ἄφες ἐκεῖ τὸ δῶρόν σου ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ὕπαγε· πρῶτον διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ τότε ἐλθὼν πρόσφερε τὸ δῶρόν σου.

25. Ἴσθι εὐνοῶν τῷ ἀντιδίκῳ σου ταχύ, ἕως ὅτου εἶ ἐν τῇ ὁδῷ μετ' αὐτοῦ· μή ποτέ σε παραδῷ ὁ ἀντίδικος τῷ κριτῇ, καὶ ὁ κριτής σε παραδῷ τῷ ὑπηρέτῃ, καὶ εἰς φυλακὴν βληθήσῃ.

26. Ἀμὴν λέγω σοι, οὐ μὴ ἐξέλθῃς ἐκεῖθεν ἕως ἂν ἀποδῷς τὸν ἔσχατον κοδράντην.

27. Ἠκούσατε ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις, Οὐ μοιχεύσεις.

28. Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὅτι πᾶς ὁ βλέπων γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτῆς, ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ.

29. Εἰ δὲ ὁ ὀφθαλμός σου ὁ δεξιὸς σκανδαλίζει σε, ἔξελε αὐτὸν, καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ· συμφέρει γάρ σοι ἵνα ἀπόληται ἓν τῶν μελῶν σου, καὶ μὴ ὅλον τὸ σῶμά σου βληθῇ εἰς γέενναν.

30. Καὶ εἰ ἡ δεξιά σου χεὶρ σκανδαλίζει σε, ἔκκοψον αὐτὴν, καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ· συμφέρει γάρ σοι ἵνα ἀπόληται ἓν τῶν μελῶν σου, καὶ μὴ ὅλον τὸ σῶμά σου βληθῇ εἰς γέενναν.

10. Beati qui perſecutionem patiuntur propter juſtitiam: quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum.

11. Beati eſtis cùm maledixerint vobis, & perſecuti vos fuerint, & dixerint omne malum adverſùm vos mentientes, propter me:

12. Gaudete & exultate, quoniam merces veſtra copioſa eſt in cœlis; ſic enim perſecuti ſunt prophetas qui fuerunt ante vos.

13. Vos eſtis ſal terræ. Quòd ſi ſal evanuerit, in quo ſalietur? ad nihilum valet ultrà, niſi ut mittatur foras, & conculcetur ab hominibus.

14. Vos eſtis lux mundi. Non poteſt civitas abſcondi ſupra montem poſita.

15. Neque accendunt lucernam, & ponunt eam ſub modio, ſed ſuper candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo ſunt.

16. Sic luceat lux veſtra coram hominibus: ut videant opera veſtra bona, & glorificent patrem veſtrum qui in cœlis eſt.

17. Nolite putare quoniam veni ſolvere Legē aut Prophetas: non veni ſolvere, ſed adimplere.

18. Amen quippe dico vobis, donec tranſeat cœlum & terra, iota unum aut unus apex non præteribit à Lege, donec omnia fiant.

19. Qui ergò ſolverit unum de mandatis iſtis minimis, & docuerit ſic homines, minimus vocabitur in regno cœlorum: qui autem fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum.

20. Dico enim vobis, quia niſi abundaverit juſtitia veſtra plus quàm Scribarum & Phariſæorum, non intrabitis in regnum cœlorum.

21. Audiſtis quia dictum eſt antiquis, Non occîdes: qui autem occîderit, reus erit judicio.

22. Ego autem dico vobis, quia omnis qui iraſcitur fratri ſuo, reus erit judicio: qui autem dixerit fratri ſuo, Raca, reus erit conſilio: qui autem dixerit, Fatue, reus erit gehennæ ignis.

23. Si ergò offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adverſùm te,

24. Relinque ibi munus tuum ante altare, & vade priùs reconciliari fratri tuo, & tunc veniens offeres munus tuum.

25. Eſto conſentiens adverſario tuo citò dum es in via cum eo: nè fortè tradat te adverſarius judici, & judex tradat te miniſtro, & in carcerem mittaris.

26. Amen dico tibi, non exies indè donec reddas noviſſimum quadrantem.

27. Audiſtis quia dictum eſt antiquis, Non mœchaberis.

28. Ego autem dico vobis, quia omnis qui viderit mulierem ad concupiſcendum eam, jam mœchatus eſt eam in corde ſuo.

29. Quòd ſi oculus tuus dexter ſcandalizat te, erue eum, & projice abs te: expedit enim tibi ut pereat unum membrorum tuorum, quàm totum corpus tuum mittatur in gehennam.

30. Et ſi dextra manus tua ſcandalizat te, abſcinde eam, & projice abs te: expedit enim tibi ut pereat unum membrorum tuorum, quàm totum corpus tuum eat in gehennam.

31. Ἐρρέθη

31. Ἐρρέθη δὲ ὅτι ὃς ἂν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, δότω αὐτῇ ἀποστάσιον.

32. Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὅτι ὃς ἂν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, παρεκτὸς λόγου πορνείας, ποιεῖ αὐτὴν μοιχᾶσθαι· καὶ ὃς ἐὰν ἀπολελυμένην γαμήσῃ, μοιχᾶται.

33. Πάλιν ἠκούσατε ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις, Οὐκ ἐπιορκήσεις, ἀποδώσεις δὲ τῷ Κυρίῳ τοὺς ὅρκους σου.

34. Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, μὴ ὀμόσαι ὅλως· μήτε ἐν τῷ οὐρανῷ, ὅτι θρόνος τοῦ Θεοῦ·

35. Μήτε ἐν τῇ γῇ, ὅτι ὑποπόδιόν ἐστι τῶν ποδῶν αὐτοῦ· μήτε εἰς Ἱεροσόλυμα, ὅτι πόλις ἐστὶ τοῦ μεγάλου βασιλέως·

36. Μήτε ἐν τῇ κεφαλῇ σου ὀμόσῃς, ὅτι οὐ δύνασαι μίαν τρίχα λευκὴν ἢ μέλαιναν ποιῆσαι.

37. Ἔστω δὲ ὁ λόγος ὑμῶν, ναὶ ναί, οὒ οὔ· τὸ δὲ περισσὸν τούτων, ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐστιν.

38. Ἠκούσατε ὅτι ἐρρέθη, Ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος.

39. Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, μὴ ἀντιστῆναι τῷ πονηρῷ· ἀλλ' ὅστις σε ῥαπίσει ἐπὶ τὴν δεξιάν σου σιαγόνα, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην.

40. Καὶ τῷ θέλοντί σοι κριθῆναι, καὶ τὸν χιτῶνά σου λαβεῖν, ἄφες αὐτῷ καὶ τὸ ἱμάτιον.

41. Καὶ ὅστις σε ἀγγαρεύσει μίλιον ἕν, ὕπαγε μετ' αὐτοῦ δύο.

42. Τῷ αἰτοῦντί σε δίδου· καὶ τὸν θέλοντα ἀπὸ σοῦ δανείσασθαι, μὴ ἀποστραφῇς.

43. Ἠκούσατε ὅτι ἐρρέθη, Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου, καὶ μισήσεις τὸν ἐχθρόν σου.

44. Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, Ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, εὐλογεῖτε τοὺς καταρωμένους ὑμᾶς, καλῶς ποιεῖτε τοὺς μισοῦντας ὑμᾶς, καὶ προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς, καὶ διωκόντων ὑμᾶς.

45. Ὅπως γένησθε υἱοὶ τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν οὐρανοῖς· ὅτι τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθούς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους.

46. Ἐὰν γὰρ ἀγαπήσητε τοὺς ἀγαπῶντας ὑμᾶς, τίνα μισθὸν ἔχετε; οὐχὶ καὶ οἱ τελῶναι τὸ αὐτὸ ποιοῦσι;

47. Καὶ ἐὰν ἀσπάσησθε τοὺς ἀδελφοὺς ὑμῶν μόνον, τί περισσὸν ποιεῖτε; οὐχὶ καὶ οἱ τελῶναι οὕτω ποιοῦσιν;

48. Ἔσεσθε οὖν ὑμεῖς τέλειοι, ὥσπερ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, τέλειός ἐστι.

31. Dictum est autem, Quicunque dimiserit uxorem suam, det ei libellum repudii.

32. Ego autem dico vobis, quia omnis qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causâ, facit eam mœchari: & qui dimissam duxerit, adulterat.

33. Iterum audistis quia dictum est antiquis, Non perjurabis: reddes autem Domino juramenta tua.

34. Ego autem dico vobis non jurare omnino; neque per cœlum, quia thronus Dei est;

35. Neque per terram, quia scabellum est pedum ejus; neque per Jerosolymam, quia civitas est magni regis;

36. Neque per caput tuum juraveris, quia non potes unum capillum album facere aut nigrum.

37. Sit sermo autem vester, est, est, non, non: quod autem his abundantius est, à malo est.

38. Audistis quia dictum est, Oculum pro oculo, & dentem pro dente.

39. Ego autem dico vobis non resistere malo: sed siquis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram;

40. Et ei qui vult tecum in judicio contendere, & tunicâ tuam tollere, dimitte ei & pallium.

41. Et quicunque te angariaverit mille passus, vade cum illo alia duo.

42. Qui petit à te, da ei; & volenti mutuare à te, nè avertaris.

43. Audistis quia dictum est, Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum.

44. Ego autem dico vobis, Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos; & orate pro persequentibus & calumniantibus vos:

45. Ut sitis filii patris vestri qui in cœlis est, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super justos & injustos.

46. Si enim diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? nónne & publicani hoc faciunt?

47. Et si salutaveritis fratres vestros tantùm, quid amplius facitis? nónne & ethnici hoc faciunt?

48. Estote ergo vos perfecti, sicut & pater vester cœlestis perfectus est.

Ad Cap. V.

Com. 3. Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι] Πτωχὸς non malè exponas ταπεινός· opponitur 7. 8. Ecclesiastis ὑψηλὸς τῷ πνεύματι. Sunt qui τῷ πνεύματι in Matthæo delendum censent, aiunt nullibi enim πτωχὸν τῷ πνεύματι pro homine mente humili occurrere. At si πτωχὸς τὰς φρένας (quod in Græco Epigrammate legimus) ponitur pro homine sapientiâ vacuo, cur non & πτωχὸς τῷ πνεύματι dici posset de eo qui caret superbiâ? Magis ergò me movet quod in Luca innuunt legi simpliciter μακάριοι οἱ πτωχοί· quin & ejusdem (ab iisdem non adductus) 12.32. locus, Μὴ φοβοῦ τὸ μικρὸν ποίμνιον (ubi μικρὸν, ut Matth. 18.6,10, & alibi, est πτωχὸν) ὅτι εὐδόκησεν ὁ πατὴρ δοῦναι ὑμῖν τὴν βασιλείαν· quibus respondent hoc in Matthæi loco, ὅτι αὐτῶν ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

Com. 4. Μακάριοι οἱ πενθοῦντες, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται] Sunt qui ad Esaiæ 57.18. hîc alludi putant, quin potiùs ad hæc Psalmographi? 125.5. Οἱ σπείροντες ἐν δάκρυσιν, ἐν ἀγαλλιάσει θερίσουσιν. Exemplum Luc. 16.25. vide, & ibi annotata. Adde Scriptorem Tobiæ 3.21. Apostolum 2 Cor. 1.7. ubi & vox παράκλησις.

Com. 5. Μακάριοι οἱ πραεῖς] Hæc variè exponi possunt, nimirum, ut πραεῖς sint, οἱ τὸν ἀδελφὸν (ut Galat. 6. 1.) ἐν πνεύματι πραότητος καταρτίζοντες· οἱ ἐν πραότητι (ut 2 Tim. 2.25.) τοὺς ἀντιδιατιθεμένους παιδεύοντες· vel saltem (ut Ephes. 4.2. & Colossi. 3.13.) qui condonant, & sustinent. Malim tamen hîc intelligi eâ voce τοὺς τῇ καρδίᾳ πραεῖς καὶ ταπεινούς· ut infrà 11.29. τοῖς πραέσιν καὶ ἡσυχίοις πνεύματος ἑαυτοὺς κοσμοῦντες· πικρὸν ζῆλον καὶ ἐριθείαν (ut Jacob. 3.13,14.) ἐν τῇ αὐτῶν καρδίαις οὐκ ἔχοντας, ἀλλ' ὀκ καλῆς ἀναστροφῆς τὰ ἔργα αὐτῶν ἐν σοφίᾳ πραότητι δεικνύοντας.

Ibid. ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν] Ità Proverb. 2.21. Χρηστοὶ ἔσονται οἰκήτορες γῆς· ut contrà Proverb. 10. 30. Ἀσεβεῖς γῆν οὐ οἰκήσουσι.

Com. 6. οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην] Metaphora est, intensam cupidinem notans. Suidas, Ἐδίψησεν, ἐπεθύμησεν. Artemidorus Oneirocrit. 1.68. Διψᾶν δέδεν ἄλλο ἔστιν

ἐστὶν ἢ ἀπαθυμεῖν. Hinc, Νέῳ γὰρ ἥκιστα δίψα, apud Plutarchum, lib. An seni sit gerenda respubl. &, πάσχει γὰρ δίψει τινὶ ἡ περιόντος ἔχεσθαι, apud eundem lib. De in virt. profic. apud Ælianum Var. 3.7. καλῶς (τ. ἄλλως) ἀγορεύουν διψῶντες· & ibid. 10.16. διψῶν ἀνὴρ ἀπίοι. Horatius,

Quem tenet argenti sitis importuna famésque.

Eunapius Sardianus de Juliano, Ὥσπερ οἱ (χρὴ δὲ μῦθον) ὑπὸ τῆς διψάδος δυσχόντες, χαρδὸν γὰρ ἀμυδὶ πᾶσι μαθημάτων ἔλαχεν ἐβάστο· quo planè modo, *literas hiantibus fancibus haurire*, Festus Avienus dixit.

Com. 8. οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι ἡ θεὸν ὄψονται] Et hæc exponi possunt non uno modo, ut nempe καθαροὶ opponantur τοῖς δικρύχοις, unde Jacob. 4. 8. Ἁγίσατε καρδίας, δίψυχοι· aut sint οἱ τὰς καρδίας (ut Heb. 10. 22.) ὑπὸ πονηρᾶς συνειδήσεως ἐῤῥαντισμένοι· (quæ enim ῥαντίζονται, sunt καθαραί·) vel (ut Joh. 1. 48.) οἱ ὁ τοῖς δόλῳ οὐκ ἔστιν· aut (quia ἡ θεὸν ὄψονται continuò additur) οἱ διώκοντες (ut Heb. 12. 14.) ἁγιασμὸν, οὗ χωρὶς οὐδεὶς ὄψεται ἡ Κύριον· in quem sensum hîc Euthymius. Sophia ad Apollonium Tyanæum 6. 6. Philostrati, Καθαρῷ ὄντι σοι, καὶ πεφυκόσιν δικαίως, καὶ τὰς ὀφθαλμὰς ὅσιον σοι ἐμβλέπειν ἀκτῖνος, ὡς διαμενοῦσιν μὲν θεὸν, &c. Arrianus 2. 18. in Epictetum, Ἐνδύμασον καθαρὸς μᾶλλον καθαροῦ σεαυτοῦ γενέσθαι, καὶ μᾶλλον τοῦ θεοῦ. Hierocles, Εἰς γὰρ θεὸν ἀφικνεῖσθαι οὐ δίχα ἄλλου τινὸς ἢ τῇ κλιμακίδι ἀληθείας μᾶλλον καὶ ἀρετῇ ἐν ψυχῇ, καθαρότητα δ' ἐν τῷ πνευματικῷ ἀντῆς ὀχήματι. Seneca Præfat. lib. 1. Natur. quæst. *Malo carnisse, animum præparat ad cognitionem cœlestium, dignúmque efficit qui in consortium Dei veniat.* Idem Epist. 87. *Animus nisi purus ac sanctus Deum non capit:* ubi *capere* est quod *videre* in Contextu nostro. D. Augustinus in Psalm. 5. *Non ille es qui possis videri ab iis quorum ab oculis nox peccatorum non recessit.* Deus ad animum humanum apud Claudianum Mamercum, *Nequaquam me, vel incorporeus, nisi purgatus videt*, lib. 1. cap. 26.

Com. 9. οἱ εἰρηνοποιοὶ] *Qui sanatâ simultate, reconciliatâ gratiâ, purgatâ suspicione, amicos ex infensis reddunt.* Ità εἰρηνοποιὸς exponere libet verbis Apuleii nostri. *Vitium virtuti isti oppositum est, litigantes destituere, dedereque eos advocatis malevolis aut avaris, qui lites animósque eorum inflamment aut odii aut lucri studio.* Sunt verba A. Gellii 2. 12.

Ibid. ὅτι υἱοὶ θεοῦ κληθήσονται] Isocrates non absimili formâ, ἡ διὰ σωφροσύνην ἀξιωθέντα, Διὸς κυδρὸν γίνεσθαι καὶ καλεῖσθαι dixit.

Com. 10. Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης, ὅτι αὐτῶν ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν] Lactantius 7. 11. *Qui justitiam sequentes in hac vita miseri fuerint, & contempti, & inopes, & ob justitiam ipsam contumeliis & injuriis sæpe vexati, &c. semper beati sunt futuri.*

Com. 11. Μακάριοί ἐστε ὅταν ὀνειδίσωσιν ὑμᾶς, &c. καὶ εἴπωσι πᾶν πονηρὸν ῥῆμα καθ' ὑμῶν, &c.] Ut contrà Luc. 6. 26. Οὐαὶ ὑμῖν ὅταν καλῶς ὑμᾶς εἴπωσιν, &c. Πονηρὸν ῥῆμα οὐτοῦ, &c. hîc est quod Judith. 8. 8. πονηρὸν ῥῆμα διαφέρειν dicitur.

Ibid. καὶ διώξωσιν] Hoc nomine Apostolus Thessalonicenses 1. 2. 15. & instruit, & consolatur.

Ibid. ἕνεκεν ἐμοῦ] Id est, ut Joh. 5. 21. in eodem argumento, διὰ τὸ ὄνομά μου. Act. 5. 41. & 9. 16. ὑπὲρ τοῦ ὀνόματός μου.

Com. 12. Χαίρετε] In Græca Comœdia ille,

——Μετ' ἀυτὰ ταῦτα, καὶ σαλεύω λέγε,
Ἀρ' οἶδ' ὅτι ΧΑΙΡΩ πολλ' ἀπέων κακά.

Et ibidem,

Λοιδορῆσαι τὸν πονηρὸν οὐδὲν ἐς' ὄφελος ἔσται,
Ἀλλὰ τιμὰ τοῖς χρηστοῖς ὅστις ἂν λογίζεται.

Χαίρετε hîc est quod in materia simili planè, Jacob. 1. 2. χαρὰν πᾶσαν ἡγήσασθε.

Ibid. χαίρετε καὶ ἀγαλλιᾶσθε] Sic Tobiæ 13. 13. Χαίρουσι, καὶ ἀγαλλίασαι. Dum addit ἀγαλλιᾶσθε, non solùm vult gaudere eos, sed & exultare. Strenuè & fideliter autem hoc præceptum postea impleverunt ii qui falsis criminationibus appetiti, quin & verberati, ἐπορεύοντο ΧΑΙΡΟΝΤΕΣ, &c. Act. 5. 41. Vide & Act. 15. 32. 1 Pet. 4. 13. Colossi. 1. 24.

Ibid. ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς, &c.] Exemplum Moses, ὃ μείζονα πλοῦτον ἡγησάμενος τῶν ἐν Αἰγύπτῳ θησαυρῶν τὸν ὀνειδισμὸν τοῦ Χριστοῦ, ἀπέβλεψε γὰρ εἰς τὴν μισθαποδοσίαν. Scriptor ad Hebræos 11. 26. qui & 10. 35. conferendus. Adde Sapient. 3. 4. & quæ ad Luc. 6. 23. dixi.

Ibid. ἐπίσκοπος τῶν περάτων] Ignatius ad Magnesios, Οἱ δεδεμένοι περάτων τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ἔζηλῳ, διὸ καὶ αὐτοὶ ἐδιώχθησαν. Vide Jacob. 5. 10.

Com. 13. Ὑμεῖς ἐστε τὸ ἅλας τῆς γῆς] Scholiastes ineditus in Florent. Bibliotheca, pluteo 59. cod. 38. Ἅλας πρὸς τὸ εὐαγγέλιον, ἢ φρόνησις, &c. ὡς τὸ, Ὑμεῖς ἐστε τὸ ἅλας τῆς γῆς· Γλῶ καλεῖ τὸν ἄνθρωπον ψυχὰς, ψυχὴ γὰρ ἡ μὴ ἁλισθεῖσα ἀγίῳ πνεύματι, ζέσταλον. Catechumenis in vetere Ecclesia fal solebat dari, ut condimentum sapientiæ perciperent, & alios condirent. Isidorus Offic. Eccles. 2. 21.

Ibid. ἐὰν τὸ ἅλας μωρανθῇ] Vulgatus, *evanuerit.* Budæus, *infatuatus fuerit.*

Ibid. εἰς οὐδὲν ἰσχύει] Sic, εἰς οὐδὲν ἄωρον, de immaturo fructu, 4. 5. dixit Sapientiæ Scriptor. Εἰς οὐδὲν ἰσχύει volunt Hebraismum esse: potest fieri, est autem & Latinismus.

Ibid. βληθῆναι ἔξω] Ὡς ἄτιμόν τινα μὴ ἐν σωδῇ τοῖς ἀνθρώποις, ut 3. 1. apud Philostratum. Hesychius, ἐξέβλητον, &c. ἐκβλητον.

Ibid. καταπατεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων] Suidas de Hecabolio Sophista se Christianum simulante, Ῥίψας ἑαυτὸν πρὸ τῆς πύλης τῆς ἐκκλησίας ἔκιχ, Πατήσατέ με (ἔφη) τὸ ἅλας τὸ ἀναλωθὲν.

Com. 14. Ὑμεῖς ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου] Φαίνεσθε ὡς φωστῆρες ἐν κόσμῳ, Philip. 2. 14. vide Joh. 8. 12. & 9. 5. Imperator Probus ad Senatores apud Vopiscum, *Vos estis mundi Principes.* Illud ὑμεῖς acutè pronunciandum fortè, q. d. non Rabbini, qui proverbialiter eo titulo insigniri solent: vide Rom. 2. 19. Tale & Apostoli illud, Ἡμεῖς ἐσμὲν ἡ περιτομὴ, non autem Judæi illi.

Ibid. οὐ δύναται πόλις κρυβῆναι ἐπάνω ὄρους κειμένη] q. d. *Non eadem vulgúsque decent, & limina rerum.* Seneca 1. 8. de Clementia, ad Neronem, *Alia conditio est eorum qui in turba quam non excedunt, latent, &c. vestra dicta factáque rumor excipit: & ideo nullis magis cavendum est qualem famam habeant, quàm qui qualemcunque meruerint, permagnam habituri sunt.* Et pòst, *Tibi, non magis quam Soli, latere contigit: multa contra te lux est, omnium in istam conversi oculi sunt.* Idem cap. 25. Consolat. ad Polybium, *Nihil horum quæ facis possunt subduci: magnam tibi personam consensus hominum imposuit;* deinde, *Tibi nullum secretum liberum est; in multa luce Fortuna te posuit.* Ovidius ad Luciam,

Imposuit te alto Fortuna.——

Et pòst,

Ad te oculos auréque trahis, tua facta notamus

Imperator ad Honorium filium apud Claudianum,

Hoc te præterea crebro sermone monebo,
Ut te totius medio telluris in orbe
Vivere cognoscas, cunctis tua gentibus esse
Facta palam.——

Et Cyrus ad liberos suos apud Xenophontem, οὐ γὰρ ὧν σώτην ὑμᾶς οἱ θεοὶ ὑπερέβησαν, ἀλλ' ἐμφανῆ πᾶσιν ἀνάγκην εἶεν ζῆν τὰ ὑμέτερα ἔργα. Cæsar apud Salustium, *Qui in excelso ætatem agunt, eorum facta cuncti novêre mortales.* Cicero ad Marium Epist. famil. 11. 23. *Dignitas tua facit ut animadvertatur quicquid facias.* Seneca Epist. 19. ad Lucilium suum, *Tanta notitia te invasit, &c. tenebras habere non potes, (κρυβῆναι δύναται) sequetur, &c. multum lucis quocunque fugeris.*

Ibid. πόλις ἐπάνω ὄρους κειμένη] Etymologus in verbo ἄστυ, Οἱ ἀρχαῖοι ἐφ' ὑψηλῶν τόπων τὰς πόλεις ᾠκοδόμουν.

Com. 15. Οὐδὲ καίουσι λύχνον, &c.] Vide ad Luc. 11. 33. annotata.

Com. 16. Οὕτως λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, &c.] Id est, Τύποι γίνεσθε (ut 1 Tim. 4. 12.) τοῦ λόγου, οὐκ ἀναιρήσῃ, &c. Basilius Imperator ad filium in Parænenticis, Ἔσῃ τὸ φῶς σου λαμπρὸν ἐνώπιον τοῦ θεοῦ χάριτος. Theophylactus ad Luc. 11. Ἐπὶ τούτῳ ἐλάβομεν ἡμεῖς τὴν, ἵνα δῶμεν λυχνίαν τισὶ φῶς, οἷς ἂν καὶ ἄλλοι βλέπωσι τὸ φῶς. Euthy-

mius ad Luc. 12. ea, Sint lucernæ vestræ accensæ, *Per lucernarum accensionem splendorem interioris ac eloquentis sermonis statuit, oportet enim ut hic semper illuminet tum nos, tum eos qui à nobis docentur.* Cicero Famil. 4. 3. ad Servium Sulpicium, *Et Cæsar ipse ità de te judicat, & omnes cives sic existimant, quasi lumen aliquod, exstinctis cæteris, elucere sanctitatem, prudentiam, & dignitatem tuam.*

Ibid. Λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων.] Paulus 4. 5. ad Philippenses, Τὸ ἐπιεικὲς ὑμῶν γνωσθήτω πᾶσιν ἀνθρώποις.

Ibid. ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα] Ἵνα ὑμῶν ἡ σεμνὴ (ut 1 Tim. 4. 15.) φανερὸς ᾖ ὁ ὢν πᾶσι. Quod 1 Cor. 9. 26. οὐχ ὡς ἀδήλως πυκτεύω· vide & Philipp. 4. 9. Suidas, Ἐλαμψαν αὐτῶν τὰ ἔργα, φανερὸς ἐαυτὸν ἐποίουν. Simplicius in cap. 69. Epicteti, Κ' ἂν δεικνύω χρή ποτε ἢ ἑαυτῷ σεμνὸν διδασκάλῳ διαζῆν, τὰ ἔργα χρὴ δεικνύω ἀπὸ τῶν προκειμένων λόγων, καὶ τὴν ἔξιν θεραπόντων ἐκδιδόμενα, ἀλλ' οὐχὶ τοὺς λόγους· καὶ γὰρ τὰ βόσβατα ὃ ἢ χόρτον ἐξεμέσαντα δίκνυσι τοῖς ποιμέσι πίονα ὄντα, ἀλλὰ γάλα νομὸν πίναντα, ἔσια φέρει καὶ γάλα.

Non istud satis est solo vos dicere verbo;
Sed facere, ut quivis sentiat, & videat.

Vide Jacob. 3. 13. Arrianus 3. 13. in Epictetum, ad quemvis nomen Philosophi præ se ferentem, Θέλεις αὐτὸς (i. e. genus humanum) φιλῆσαι; δεῖξον αὐτοῖς ὅτι σεαυτὸν οἷός ποτε εἶ φιλοσοφία, καὶ μὴ φλυάρει. Cicero (etsi alio sensu) ad Tyronem, *Fac opus appareat.*

Ibid. ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα] Marcus Antoninus, lib. 10. Ζῆσον ὡς ὀφεῖς, &c. ἰδόντωσαν, ἰσορροπτωσαν οἱ ἄνθρωποι ἄνθρωπον ἀληθινῶς, &c. ζῆνλα· quo loco & ea notabilia, ὡς ὀφεῖς, &c. Suprà hîc com. 14. πόλις ὀφείλει κεμένη.

Ibid. καὶ δοξάσωσι τὸν πατέρα ὑμῶν] Id est, καὶ δοξάσωσιν (ut Galat. 1. 24.) ἐν ὑμῖν τὸν θεόν. Idem qui hîc Christus Joh. 15. 8. Ἐν τούτῳ ἐδοξάσθη ὁ πατήρ μου ἵνα καρπὸν φέρητε· ubi καρπὸς est quod hoc loco καλὰ ἔργα. Vide & 1 Pet. 2. 12. Euthymius ad Matth. 6. *Si juxta virtutis normam conversamur, glorificatur Deus ab his qui nos conspiciunt.*

Com. 18. μία κεραία] In Glossario, *Apex*, κεραία, γράμμα· ἄκρον, &c. & in vetere Onomastico, *Apex*, κεραία.

Com. 19. καὶ διδάξῃ οὕτω τοὺς ἀνθρώπους] Subaudiendum puto ποιεῖν, non λύειν, ut vir maximus. Sic & Luc. 12. 37. ubi dicta vide. Anonymus in Biblioth. Medic. (plut. 17. num. 4.) ad Psal. 1. illud, In cathedra pestilentiæ non sedit; *In cathedra pestilentiæ sedent qui mala quæ agunt alios facere docent.*

Com. 20. ἐὰν μὴ περισσεύσῃ ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν πλεῖον τῶν γραμματέων καὶ φαρισαίων, &c.] Seneca de Ira 2. 28. *Quàm angusta innocentia est ad legem bonum esse! quantò latiùs patet officiorum quàm juris regula! quàm multa pietas, humanitas, liberalitas, justitia, fides exigunt, quæ omnia extra publicas tabulas sunt!*

Com. 21. Ἠκούσατε, &c.] Vult dicere (ut Psal. 44. 1.) τοῖς ὠσὶν ὑμῶν ἠκούσατε, οἱ πατέρες ὑμῶν διήγησιν ὑμῖν· id est (ut Joh. 12. 34.) ἐκ τοῦ νόμου ἠκούσατε.

Com. 22. Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν] Clemens ad hæc Christi Stromat. 3. Ἡ τοῦ ΕΓΩ· περιάπτει περισχεσίαν δύναμει καὶ ἐντολῆς καὶ ὑπεροχήν. Est autem (ni fallor) simplicius, ut dicamus notam esse se ab aliis secernentium, suíque quàm aliorum verbis plus tribui volentium. Tale Apostoli illud ad Galatas, Ἐγὼ Παῦλος λέγω ὑμῖν, &c. q. d. Prædicant illi circumcisionis necessitatem, ego autem, &c. Apud Terentium,

Militem ego rivalem recipiendum censeo.

Ad quem locum Donatus, *Quòd EGO addidit, eo dicto usus est quo uti solent qui plus in negotio vident.* Adde & Act. 15. 19.

Com. 24. πρῶτον διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου καὶ τότε ἐλθὼν πρόσφερε τὸ δῶρόν σου] Ἐπαίρων (ut 1 Tim. 2. 8.) ὁσίους χεῖρας χωρὶς ὀργῆς. Philo diligentem illam sub Lege victimarum inspectionem symbolicè institutam ait, nec animalium oblatorum gratiâ, sed offerentium ea, ut caverent nempe, ὁπότε εἰς βαμοὺς, ἢ εὐξόμενοι ἢ εὐχαριστήσοντες προσίοιεν, μηδὲν ἁρμόττον ἢ πάθος τῇ ψυχῇ ἐπιφέροντες, πικρὸν ἢ ὀλίγον δι' ὅλου ἀκραιφνὲς οὐρανίζον, ὡς ἱδόντα θεὸν μὴ ἀνασχεσθῆναι. Quæ de sacrificantibus sub Lege dicta, universi sub Euangelio viventes sibi indicta arbitrentur: saltem qui θυσίαν ζῶσαν, ἁγίαν, εὐάρεστον ἑαυτοὺς τῷ θεῷ παρεστῶσαι δίκαιοι.

Ibid. διαλλάγηθι] Vulgat. *reconciliare.* In Glossis, Διαλλάσω, *reconcilio.* Hesychius, Διαλλαγὴ, φιλία.

Com. 25. τῷ ἀντιδίκῳ σου] Idem, Ἀντίδικος, ἀντίπαλος, ἐναντίος.

Ibid. ἕως ὅτου εἶ ἐν τῇ ὁδῷ] In via vitæ nempe. ——*Noli*
Differre in seram commissa piacula noctem.

Ibid. τῷ ὑπηρέτῃ] Commentariensi, ἢ ἐσχαματικαῖς δίκαις ὑπηρετῶντι. Vide in Κομεντησίοις Etymologum. Euripides Troad.

——Ἀπέχθημα πάγκοινον ξυνοῖς
Οἱ θεοὶ τυράννοις καὶ πόλεσι νοσηρόν.

Utitur voce istâ eodem sensu & Plutarchus in vita Marii.

Com. 26. οὐ μὴ ἐξέλθῃς ἐκεῖθεν ἕως ἂν, &c.] Vide quæ ad Luc. 12. 58. annotata.

Com. 28. βλέπων γυναῖκα, πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτῆς] Per oculos enim cor concipit cupidinem. Τὸ ἐπιθυμητικὸν διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ὑπάγεται Philostratus 1. 21. dixit, in vita Apollonii. Seneca, *Hunc oculi adulterium monstrant, hunc incestum,* &c. Firmicus Mathes. 5. 1. *Eum ad Venereos coitus collecta per oculos desiderii semper compellunt:* & Declam. 2. Quintilianus, *Oculi nostri tota luxuria, hinos in omnia quotidie vitia præcipitant: mirantur, adamant, concupiscunt.* Plura id genus attulimus ad Apuleii 10. illa, *Tui oculi per meos oculos ad intima præcordia delapsi,* &c. Quibus adde quæ Pædag. 3. 11. habet Clemens Alexandrinus. Βλάπτει πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι, est quod *hiantibus videre oculis*, Plautus in Mercatore vocat; *oculos libidinosè impingere*, Tertullianus; *adjicere oculos* lib. 10. Apuleius; *deponere putres oculos*, Horatius; Sirachides 9. 5. κακοχύλους καταμανθάνει· Athenagoras in de Legatione, ἰδεῖν ἡδέως· Judithæ cap. 12. ἡ παρθένος ὅτι γυναικὸς ὄψεσιν, &c. καὶ συγγενὴς μετ' αὐτῆς κατεπίδυμος ἦν. Secum dicere, Ὅτι ὄφελον, καὶ Μανάεις ὁ ἀνὴρ αὐτῆς· ut apud Arrianum in Epictetum. Plutarchus in Amator. narrationibus, Συνεχῶς ἐπήνουν τὰς κόρας, μανιζούσας τὰς γαμήσαντας. Plane ut pellex (è converso) apud Xenophontem illa, ἐπαινοῦσα αὐτὸν ὡς καλὸν ὄντα, καὶ μανιζοῦσα ἢ μᾶλλον αὖ γυναῖκα ἔσικε· quam sic imitata est & altera apud Plautum,

——*Eccastor pulcer est,*
Ne illa fortunata sunt quæ cum isto cubant.

Ibid. ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτὴν] Ἁμαρτία enim (ut rectè 1, 15. Jacobus) ex ipsa ἐπιθυμίας συλλήψει τίκτει. Salvianus li. 6. *Ipsa rei turpis cupiditas pro actione damnatur:* & ibidem, *Hoc ipso quòd quis rem obscœnam cupit, dum ad immunda properat, immundus est.* Basilius in de legend. Gentil. libris, Ὁ ἐμβλέψας πρὸς ἀλλοτρίαν γυναῖκα, κἂν μὴ τῆς ὕβρεως ἢ μοιχείας ἀπολαύσῃ, τῷ γε ἐπιθυμίας τῆν ψυχὴν παραδέξασθαι ἐκ ἀφεῖται τοῦ ἐγκλήματος· & Justinus ad Serenam, Ἐπὶ ἀνοσίου γυνῆς ὁ χρηματισμὸς, χρηματίζει δὲ καὶ ὁ μνήσθη πονηρὸς ἢ ἐπιθυμίας, ἀναθυμιώμενος ἀπὸ ὀρέξεως, κἂν μὴ λαμβάνῃ τὸ τέλος. Ambrosius de Officiis 1. *Adulterium non solùm facti collusione, sed & aspectûs attentione committitur.* Cicero Tusculan. 4. de inordinatis affectibus, *Suscepti continùo in magna pestis parte versantur.* Idem in de Finibus, &c. *In libidine esse peccatum certum est, etiam sine effectu.* Tertullianus de cultu fœmin. li. 2. *Admisit jam in animo quod concupivit.* Idem alibi, *Adeò & sine effectu cogitatus cordis est actus.* Varro in de Lat. ling. *Actionum trium prima cogitatus mentis, quòd primùm ea quæ sumus facturi cogitare debemus, deinde dicere, ac postremùm facere. De his tribus minimè putat vulgus cogitationem actionem esse, tertium, in quo quid facimus, id maximum: Sed & cùm hoc agitamus, & quod in eam rem cogitamus, in mente agimus,* &c. Servius ad Virgilii ea,

Nec jam furtivum Dido meditatur amorem;
Meditatur, exercet; non incongruè. Actus enim inest in meditatione, nam exercitium est ipsa meditatio. Phœdra (inconcesto privigni amore percita) apud Euripidem,

Κἄγωγε δὴ ἀγνὰ, φρὶν δ' ἔχειν μίασμά τι·

&

& altera similis notæ apud Ovidium,

——Temerata est nostra voluntas:
Ut nihil adjiciam, non possum innoxia dici.

D. Augustinus contra Manichæos, *Justitia peccantes tenet solâ malâ voluntate, quamvis quòd voluerint implere nequierint.* Ovidius ad custodem puellæ Amor. 3.

Nec mentem servare potes, licèt omnia claudas:
Omnibus exclusis intus adulter erit.

Ubi *intus adulter erit*, est planè quod apud Matthæum, μοιχεύσει ὸν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς. Lactantius, *Mens est quæ peccat, quæ immoderatæ libidinis fructum cogitatione complectitur: in hac crimen est, in hac omne delictum: Nam etsi corpus nulla sit labe maculatum, non constat tamen pudicitiæ ratio si animus incestus est: nec illibata castitas videri potest, ubi conscientiam cupiditas inquinavit.* Ejusdem est, *Illud quoque ad consummandum pudicitiam injungitur, ut non modò peccatum absit, verùm etiam peccati cogitatio: pollui enim mentem quamvis inani cupiditate manifestum est.* Ità furtum sine ulla quoque attrectatione fieri posse, solâ mente atque animo ut furtum fiat annitente, ex veteribus Jurisconsultis 11.18. docet Aulus Gellius. Quò pertinent & ista legis 225. de V. S. *Furem, adulterum, aleatorem, aliquâ significatione, ex animi propositione cujusque quis dicere possit*, &c. *si modò ejus mentis sit, ut occasione datâ id commissurus sit.* Quibus adde & quæ Sentent. 5.42 apud Paulum Jurisconsultum.

Com. 29. Εἰ δὲ ὁ ὀφθαλμός σου ὁ δεξιὸς σκανδαλίζῃ σε, ἔξελε αὐτόν] *Miserior* enim *es cum in frandem oculus raperis, quàm si omnino oculos non haberes:* ut huc aptemus quæ ante hæc Christi verba dixit Cicero ad Clodium. Voce σκανδαλίζειν (in qua tota præcepti hujus vis nititur) non puto designari offendicula quædam leviora subindè se objicientia nobis, at ea quorum magnitudine ac viribus nosmet obrui patimur: id est, affectus adeò potentes ut totos nos mancipatos teneant, tyrannorúmque aut imperiosarum Dominarum vicem agant ferántque. Ejusmodi nè omnino bonæ vitæ cursum præcidant, ipsi præcidendi nobis: εἰς ἄλεθρον (ut 1 Cor. 5. 5.) σαρκὸς, ἵνα σωθῇ τὸ πνεῦμα. Philo (sed symbolicè) Libro de Temulentia, Ἡμῖν ἐνυπάρχουσι καὶ ἐμφολεύουσιν οἱ ἀναίτιοι καὶ ἀδίκημοι λογισμοὶ, ὡς, ὁπόταν ἀνιάτως ἔχοιεν, ἀποκόπτειν καὶ διαφθείρειν ὅλον. Et ad Deuteron. 25.12. lib. de Allegoriis, Εἰκότως ἡ ὀφθαλμὸν καὶ χεῖρα τὴν δεξιὰν ἀποκόπτειν διείρηκε, οὐχ ὅπως ἀκρωτηριάζηται τὸ σῶμα, σπεύδων ἀναγκαῖόν τινα μέρος, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς ψυχῆς αἰδοῦς ἐκλέγων λοιμούς. Nec aliter Maximus Tyrius Dissert. 41. Ὅταν ὕπνος καὶ διαβεβρωμένην καὶ σαπρὰν ἔσω ἡ ψυχὴ ὑπονόμηται, πέφυκε τὸ καυσίον ἀεὶ καταλαμβάνειν, ἐκλιπὲν ἀυτῆς καὶ ἀφιστάμενον τὰς δυνάμεις τῆς σωμάτων, ὡς λητῶ χεῖρες, ὡς ἀκολάστου ὀφθαλμὸς, ὡς λίχνου γαστήρ. Christum autem secundùm literam accipio, nec tamen sine temperamento; nempe, si vitio quis aliàs incurabili laboret: alioqui enim verissimum & receptissimum Philippi illud apud Frontinum, *Si partem ægram corporis haberem, abscinderem potiùs quàm curarem?* Lib. 4. cap. 7.

Ibid. καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ] In versiculis Catonis nomen præferentibus,

Quæ nocitura tenes, quamvis sint chara, relinques.

Seneca Epist. 51. ad Lucilium suum, *Projice* (quod hîc, βάλε ἀπὸ σοῦ) *quæcunque cor tuum laniant, quæ si aliter extrahi nequirent, cor ipsum cum illis revellendum erat.*

Ibid. Συμφέρει γάρ σοι] In Glossario, Συμφέρει, *expedit.* Hesychius, Συμφέρει, ἀρμόζει, ἀγαθόν· quo loco legi malim, ἀγαθὸν ὄν.

Ibid. Συμφέρει γάρ σοι ἵνα ἓν τῶν μελῶν σου ἀπόληται, καὶ μὴ ὅλον τὸ σῶμα, &c.] Similliimè Joh. 11. 50. Συμφέρει ὑμῖν ἵνα εἷς ἄνθρωπος ἀποθάνῃ, &c. καὶ μὴ ὅλον τὸ ἔθνος ἀπόληται. At hoc ad locutionem loci; ad sensum ejus Philo lib. Quòd deter. insid. pot. ἐξενυχιζόμενα ἀμεῖνον ἢ φῶς ζωσίας ἐνδέμενος ἀνεσθῆν. Cicero 3. de Officiis, *Amputantur membra quædam, si, &c. nocent reliquis partibus corporis.* Idem in Philippicis, *In corpore si quid ejusmodi est quod reliquo corpori noceat, uri secarique patimur, ut membrum aliquod potiùs quàm totum corpus intereat:* quæ etiam ad locutionem quæ in Contextu accedunt. Ex Cicerone (ut videtur) Apulcius libello de Philosophia, *Urenda & secanda ea partes, quarum dolore incolumitati residuarum partium consulatur.* Chrysostomus in Johannem, Τὸ σκανδαλίζον καὶ ἀνιάτως ἔχον ἐκκόπτομεν, φοβούμενοι μὴ τὸ λοιπὸν ἡμῶν ἀυτῷ λύμην ἐργάσηται σῶμα. Apud Nonnium Varro, *Cùm sciamus digitum præcidi oportere, si ob eam rem gangræna non sit ad brachium perventura.* Seneca lib. Cur bonis viris, &c. cap. 3. *Remedii causâ quibusdam & radi ossa, & legi, & extrahi venas, & quædam amputari membra, quæ sine totius pernicie corporis hærere non poterant.* Panegyristes ad Constantinum Cæsarem, *Ægra corpora*, &c. *resecatâ aliquâ sui parte sanantur, ut imminuta vigeant, quæ exacerbata torpebant.* Hieronymus in cap. 3. Galat. *Fermentum à massa vicinia semovendum est, secanda putrida carnes, & scabiosum animal à caulis ovium repellendum: nè tota massa, corpus, & pecora, corrumpantur, putrescant, intereant.* Maximus Tyrius Dissert. 2. de malis ἐρημικοῖς, διὰ τίνος ἀδικείας γεγένηται μέρη ὑγιῆ βασανίζειν τὸ ὅλον. Arrianus 4. 7. in Epictetum, Τὰ μέρη τοῖς ὅλοις εἶναι πάντως ἔχει. Κυριώτερον (58) ut Ejusdem 2. 10. τὸ ὅλον τοῦ μέρους. Μέρος ἕνεκεν ὅλου, ἡ οὐχ ὅλον μέρους ἕνεκα πάντως ἕνεκα, dixit & Plato lib. 10. de Legibus. Citatus modò Tyrius ille 30. Dissert. Εἰ τὸ μέρος τοῦ σώματος φωνὴν λαβόντα, ἐπιδὴ κάμνῃ τι αὐτῶν ὑπὸ τῆς ἰατρικῆς τεμνόμενον δὲι σωτηρίᾳ τῇ ὅλου, ἠξίωσε, τῇ τέχνῃ μὴ φθονῆσαι, ἢ ὑπομένειν ὁ Ἀσκληπιὸς αὐτοῖς, ὡς οὐχ ὑμῖν ἕνεκα, &c. χρὴ οἴεσθαι τὸ πᾶν σῶμα, ἀλλ' ἐκεῖνο ζωΐδιον ὑμῖν ἀπολυμαῖνον; Simplicius ad cap. 13. Epicteti, Ἡ ἰατρικὴ τέχνη, &c. σπεύδει τὰ ὑποπίπτοντα, τέμνει, καίει, καθαίρει, ἐκκόπτει μέρη διὰ τὸ σῶσαι τὸ ὅλον. Claudianus,

——Truncantur & artus,
Ut reliquis liceat securùm vivere membris.

Quæ ità lib. 17. imitatus videtur Ammianus Marcellinus, *Prudenter reputans medelarum quoq; artifices urere nonnunquam, & secare, & partes corporum amputare, ut reliquis uti liceat integris.*

Com. 30. Καὶ εἰ ἡ δεξιά σου χεὶρ σκανδαλίσῃ σε, ἔκκοψον αὐτήν] Ità de uxore loquens Sirachides 25. 34. Εἰ μὴ πορεύσῃ χεῖρά σου, ἀπὸ τῆς σαρκῶν σου ἀποτεμοῦ αὐτήν.

Com. 31. ἀποστάσιον] Τῆς ἀπολείψεως χάριτα, Plutarcho in Alcibiadis vita.

Com. 33. ἀποδώσεις τοὺς ὅρκους] Odyss. α'. —— Τελεῖσαι δὲ ἕ ὅρκον· ubi Didymus, Τὸ ἀποδοῦναι ἕ ὅρκον λόγον.

Com. 34. μὴ ὀμόσαι ὅλως] Lactantius cap 4. Epit. de viro bono, *Non pejerabit, nè Deum ludibrio habeat, sed nè jurabit quidem, nè quando vel necessitate, vel consuetudine in perjurium cadat.* In versu Græco,

Ὅρκον δὲ φεύγειν κ' ἂν δίκαιος ὀμόσῃς.

Firmicus 2. 33. ad Lollianum suum, *Jurisjurandi fidem nec permittas (ἴσ. promittas) nec exigas.* Idem 3. 7. *Ab omni mendacio separatos, & qui nec de veris rebus jurisjurandi necessitatem aut dare, aut accipere velint.*

Ibid. ὅτι ὁ θρόνος ἐστὶ τοῦ Θεοῦ] Vide quæ ad Act. 7. 49.

Com. 35. πόλις ἐστὶ τοῦ μεγάλου βασιλέως] Πόλις ἣ ἐξελέξατο ἐπονομάσαι τὸ ὄνομα αὐτῆς, 2 Par. 12. 13. πόλις κατασκευάσεως αὐτῆς, Scriptori Sapient. 9. 8. Vide & 2 Paralip. 6. 6. Nehem. 1. 9. Jerem. 3. 17. Zachar. 8. 22. Psal. 47. 9. Apoc. 3. 12. Βασιλεὺς μέγας hîc est qui 2 Maccab. 12. 15. ὁ μέγας τῷ κόσμῳ δυνάστης· & 1 Tim. 6. 16. ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων· ad quem locum annotata vide. Et propriè hîc solus βασιλεὺς ὁ μέγας dicendus. Dico *propriè*, quia sæpe titulus iste non sine summa tanti Numinis injuria quibusdam inter homines Principibus tribuebatur: nomenque ejus (si loqui Apuleianâ linguâ licuerit) cœlo conditum terrenis sordibus profanabatur. Æschylus de Persarum Rege,

Βασιλεῖς βασιλέως ὕποχος μεγάλου.

De seipso in Misopogone Julianus, Κέκτημαι ὑπὲρ τοὺς ταῦτα, βασιλεὺς ἀκόμη μέγας· id est, κατ' ἐξοχὴν ὁ μέγας βασιλεύς.

Com. 36. Μήτε ἐν τῇ κεφαλῇ σου ὀμόσῃς] Id est, per vitam, incolumitatem, sive, salutem tuam: nam & ità per Deum

juras auctorem salutis tuæ. Ità in l. qui per, &c. F. de jurejurando, *Qui per salutem suam jurat, per Deum jurare videtur, quia respectu Divini Numinis ità jurat.*

Com. 37. Ἔστω δὲ ὁ λόγος ὑμῶν, ναὶ ναί, οὒ οὔ] Frequentissimè in usu vitæ comprobatur veritas Plautini illius,

——Scio quo vos pacto soleatis perplexarier:
Pactum non pactum est, non pactum pactum est, quod vobis libet.

Et si quis Christi hæc ad Jacobi (quæ sub forma tantillùm discrepante 5. 12. concipiuntur) verba expendat, putabit (cum celeberrimæ doctrinæ Viro) Christum hoc dicere, Concordent dictis facta vestra, pactis promissisque vestris, acsi firmata juramentis essent, idem robur esto; coram Deo enim (qui mentem loquentis, non verborum Formulas intuetur) negatio vel affirmatio simplex loco juramenti habetur: nec qui irritam alterutram illarum reddiderit minore apud illum crimine obligatur, quàm si juramentis, omníque imprecationum genere obstrinxisset se. In Epistolis Phalaridis, Τί διαφέρει πρὸς ἐυσέβειαν ὅρκου ἢ πίστις συγχέαι; ἀμφίλογος γὰρ ὁ γνώμη βεβαιοῖ. Qui autem ad ὅλως illud præcedens bene animum adverterit, simúlque, hujusmodi admisso sensu, ad ἀναπολυθίαν illorum, τὸ δὲ σκιωδὲς τούτων, &c. concedet (ni fallor) mecum in eorum sententiam qui non de affirmandi vel negandi veritate, sed simpliciter de non jurando hîc agi existimárunt.

Ibid. τὸ δὲ σκιωδὲς τούτων ὀυ τῦ πονηροῦ ἐστιν] Τὸ σκιωδὲς τούτων, *quod ultra hæc est*, nempe, ultra simplicem (at veram) affirmationem, negationémve. Scholia vetustissima in Biblioth. Florent. plut. 4. post adducta ad Jacobi 5. 12. ista Christi verba, Τί ἐστι τὸ σκιωδὲς τούτων; ὁ ὅρκος, ἢ τὸ ἐπιορκεῖν· ἐκεῖνο δὲ ὑβρὶς δεῖται μαλλὸν ὅτι ὀυ ἦ πονηρού ἐστιν. Πονηρῦ in verbis Christi, quidam *Satanam* exponunt: quorum validè sententiam facit non tam articulus hîc præpositus (nam & 1 Epist. 5. 19. Joannes mundum κεῖσθαι ὀν τῷ πονηρῷ dixit; ubi tamen non persona, sed res intelligenda est) quàm alius ejusdem Joannis locus Epist. 1. 3. com. 12. Οὐ καθὼς Κάϊν ὀκ ἦ πονηρῦ ἦν· quæ vicissim, non de re, sed persona capienda videntur. Adde & Basilii ista Conc. de Pœnitentia, Τὸ σκιωδὲς (ἦ ναὶ & οὒ nempe) τῇ διαβόλῳ συγκοινωνίαι. Habent tamen quo tucantur conjecturam suam qui πονηρῦ hîc à recto non ὁ πονηρὸς, sed τὸ πονηρὸν deducendum putant: ut sensus sit, ex malo more, mala consuetudine. Ità, non ἐξ ἀληθείας, sed ὀκ τῆς ἀληθείας ἦ· 1 Joh. 3. 19. Non semper ergò articulus appositus personam, quandoque verò etiam rem denotat.

Com. 38. ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ] Cassius Severus pro excæcato apud Senecam Controvers. 3. 2. *Si circumventus est, injuriam persequatur, talionem petat.* Huc propriè etiam spectat Glossarii illud, *Talio*, ἀντιπήρωσις. Quintilianus Declam. 297. *Nam id quoque lex justissimè constituit, Præstet oculos qui eruerit, & in vicem erutorum hominum ipse succedat.*

Ibid. ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος] Oculorum dentiúmque præcipuè hoc mentionem factam existimo, quia in jurgiis rixísque hi præcipuè injuriis expositi videntur. Eò & spectant Juvenalis ista,

——Nec
Audeat excussos Prætori ostendere dentes, &c.
Atque oculum medico nil promittente relictum.

Com. 39. μὴ ἀντιστῆναι τῷ πονηρῷ] Jacobus sensu simili 5. 6. ὐκ ἀντιτάσσεται dixit. Basilius Lib. de legend. Gentil. lib. ὐκ ἀνταίρει. Verba ejus, Ἐυηθές τις, &c. Σκοπεῖτω, εἰς αὐτὸ τὸ φάσκοντον ὑμπεσὼν ἀφειδῶς· ὁ δὲ ὐκ ἀντῆρεν, ἀλλὰ παρέσχε τῷ παροινοῦντι τῆς ὀργῆς ὑμπρήσασθαι. Ubi & παρέχειν (quâ voce in hac ipsa tractatione utitur D. Lucas, & *præbere* hîc Vulgata versio) est quod στρέφειν hîc in verbis continuè sequentibus.

Ibid. ὅστις σε ῥαπίσει ἐπὶ τὴν δεξιάν σε σιαγόνα, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην] Vide quæ ad Luc. 6. 29. annotavimus.

Com. 40. καὶ τῷ θέλοντι, &c. τὸν χιτῶνά σε λαβεῖν, ἄφες αὐτῷ καὶ τὸ ἱμάτιον] Confer quæ jam dicto loco ad Lucam attulimus.

Com. 41. Καὶ ὅστις ἀγγαρεύσει σε μίλιον ἕν, &c.] Appositè 3. 26. Arrianus (qui ad plurima sacri Contextûs loca illustranda præbuit lucem nobis & utilem & jucundam) Παρὰ τὸ σῶμα ὅτως ἔχει σοι ἀεὶ ὡς ὀνάριον ἕτοιμον ἐπιτεθεσθαι· ἂν ἀγγαρεία ᾖ, καὶ στρατιώτης ἐπιλάβηται, ἄφες, μὴ ἀντίβαινε, μηδὲ γόγγυζε. Glossæ, *Angaria*, &c. ἀκυσία ἐργασία. Glossæ MSS. in Bibliotheca Cæsarea Viennensi, Ἀγγαρεῦσαι, ἐργάσασθαι, ὑπηρέτησαι, ἀναγκάσαι· ὅθεν ἀγγάρεσαι καὶ ἀκυσίαν λέγομεν, καὶ ὀκ βίαν γενομένην ὑπηρεσίαν. Τὸ ζεῦγός hîc intellige non tantùm, sed & jumenta tua, & quæ aliacunque tuæ proprietatis sunt.

Ibid. ὕστερα μεῖζον ἀυτῦ δῶρα] Τῦτο γὰρ ἡ λαμπρὰ νίκη· τὸ πλέον ἀυτῷ παρασχεῖν ὧν βέλει, καὶ τὸν ὄρκον ἦ πονηρᾶς ἐπιθυμίας ἀυτῦ τῇ δαψιλείᾳ & οἰκείας μανιώδυμίας ὑπερβαλέσθαι· ut Chrysostomus (at in re alia) ad Rom. 7. locutus.

Com. 43. Ἠκούσατε ὅτι ἐρρέθη, Ἀγαπήσεις & πλησίον σου, καὶ μισήσεις & ἐχθρόν σου] Τὸν πλησίον intellige & φίλον. Amphitryo ad Herculem apud Euripidem in Herc. fur.

Πρὸς σοῦ γὰρ ἃ πᾶσι τοῖς φίλοις ἦ φίλον,
Τὰ τ' ἐχθρὰ μισεῖν.——

Medea de seipsa apud Eundem,

Βαρεῖαν ἐχθρῶς, καὶ φίλοισιν ἐυμενῆ.

Hesiodus,

Τὸν φιλέοντα φιλεῖν, καὶ τῷ προσιόντι προσεῖναι·
Καὶ δόμεν ὅς κεν δῷ, καὶ μὴ δόμεν ὅς κ' ἦτει μὴ δῷ.

De Mercurio Julianus in Cæsaribus, Ἀντιβίου κακὸν ἔργον, χρηστὸν ἦ φίλος.

Com. 44. ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν] Vide ad Luc. 6. 27. dicta.

Ibid. ἐυλογεῖτε τοὺς καταρωμένους ὑμᾶς] Rependite iis bona dicta, ominibus faustis ac fælicibus prosequimini. In Comœdia Latina ille,

Cui lubet maledicere, equidem tibi bona exoptavi omnia.

Apud Arrianum 1. 25. in Epictetum cuivis insolentiùs jactanti ὑβρίσαι σοι πιθανόν, respondetur ex boni viri persona, καλῶς σοι ἠύξατο. Τοὺς καταρωμένους verbis Apuleianis vertas, *qui diras in vos devotiones deprecantur.*

Ibid. προσευχέσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς] Vide ad Luc. 6. 28. annotata.

Ibid. καὶ διωκόντων ὑμᾶς] Διώκειν heic, ex l. 6. § 2. F. de Offic. Præfid. non malè exponas, *calumniosis litibus insectari.* Suidas, Διώκειν, ἀντὶ τῦ, ἄγειν εἰς κρίσιν, καὶ κατηγορεῖν· malim accipi autem pro διωχθῆναι ἐγκλήμασι, fidei causâ nempe. Vide infrà 13. 21. Act. 13. 50. & sæpe his in libris.

Com. 45. ὅπως γένησθε υἱοὶ τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν ὐρανοῖς] Clemens Stromat. 7. Ὁ υἱὸς πατρὶ ἀσφαλῶς χαίρει, σπουδαῖον ἑαυτὸν καὶ ὅμοιον τῷ πατρὶ παρεχόμενος. Id maximè fit adimplendo ea de quibus præcedente commate. Chrysostomus ad Rom. 1. Ἄνθρωποι καὶ αὐτὸ ὁμοιῦσθαι θεῷ, ὅταν μηδὲν πάσχουσι παρὰ τῦ ἐπηρεάζειν βουλομένου, μηδὲ ὑβριζόντων ὑβρίζοντα, μηδὲ τυπτόντων τύπτωσι, &c. Photius P. C. Epist. 193. Τὸ γὰρ μίσει ἀπαλλαγῆναι & ἀδικημάτων, ἀνθρώπου· τὸ μὴ ἀμύνασθαι, φιλοσόφου· τὸ δὲ καὶ ἐυεργεσίας ἀμείψασθαι, λοιπὸν ἤδη θείου, καὶ μιμητὰς ἦ ὀν ὑεργοῖς σαφῶς τοὺς γνησίους ὑποφαίνον. Et hoc est quod θεοῦ μιμηταὶ γίνεσθε ὡς ἀγαπητὰ τέκνα, Ephes. 5. 1. vocat Paulus Apostolus. Maximus Tyrius Dissert. 6. Πῶς φήσομεν ἂν ἀνθρώπους διὰ ὅμοιος; μιμήσεται ἀυτῦ τὸ σωτικὸν, φιλητικὸν καὶ πολιτικόν. Seneca 7. 31. de Beneficiis, *Ad illa itaque cogitationes tuas flecte, Non est mihi relata gratia, quid faciam? quod Dii, omnium rerum optimi auctores, qui beneficia dare ignorantibus incipiunt, ingratis perseverant. Alius illis objicit negligentiam nostri, alius iniquitatem: alius illos extra mundum suum projicit, & ignavos hebetésque sine ullo opere destituit, &c. nihilominus tamen more optimorum parentum, quò maledictis suorum infantium arridemus, non cessant beneficia congerere de beneficiorum auctoribus dubitantibus.* οἷον οὗ τις παρεσκεύασε τὴν διαυγῆ καὶ γλυκοφεγγῆ αὐτὸν, ἢ δὲ ὁ πανσέληνος πότιμον ἀναβλύσας, κ' ἂν πολὺν ὑμβάλῃ, κ' ἂν κοσμίαν, &c. quæ verba 8. 43. sunt M. Antonini.

Ibid. υἱοὶ ἦ πατρὸς ὑμῶν] Dum eum nempe moribus hisce effingitis & repræsentatis. Τῦ πατρὸς τὸ παιδίον (eodémque sensu) fuit olim Satyræ cujusdam Menippeæ titulus.

Ibid. & ἥλιον αὐτῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθούς] Petronius, *Sol omnibus lucet.* Symmachus, *Omnibus*, &c. *communis est cœli spiritus, lux diei.* Seneca 73 Epist. *Soli*

Lunaque

Lunaque plurimùm debeo, & non uni mihi oriuntur. Epiphanes Carpocratis filius apud Clementem Alexandrinum Stromat. 3. Τὸν ἥλιον ὁ θεὸς ἐξέχεεν ἀνωθεν ἴσον ὅλῃ γῆς ἅπασι τοῖς ἀνθρώποις. Lactantius 5.14. *Omnibus unicum ſuum lumen æqualiter dividit.* Jobus 25.3. *ſuper quem non ſurgit lumen illius?* Legati Tencterorum apud Tacitum de Natura Dei famulatrice, *Lucem noctémque omnibus hominibus*, &c. *aperuit.* (Hiſtor. 4.) Ἀνατέλλει autem μεταβατικῶς non ſolùm apud Homerum ponitur, ſed & in Græco Geneſ. 3.18. Pſalmi 103. 14. & 146.8. in Clementis ad Corinthios Epiſtola, item in Apollonii Argonauticis.

Ibid. ὅτι πονηρὸς καὶ ἀγαθὸς] Themiſtius Orat. 16. perappoſitè, Σὺ δὲ τοιούτοις (irriſoribus nempe & oblocutoribus) μὴ προσέχειν, μιμεῖσθαι δὲ τὸν Ἀπόλλωνα τὸν Πύθιον. Ἐκεῖνος γὰρ οὐκ ἐᾷ μόνον ἑκάστῳ ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ ἡμῖν ἀθρόοις ἐν μέσῳ τῷ γῇ ὅλῃ τῇ ὁμοίως παθήμασι ἐξηγεῖται, οὐδὲ φιλονεικεῖ, ἀναιρῶν τὰς χρησμὰς, ὅτι ἀκούσαι αὐτῶν ἐν τῇ Ἀθηναίων ἐκκλησίᾳ οὐ μόνον Θεμιστοκλῆς, ἀλλὰ καὶ Τιμόθεος ὁ λυχνοποιὸς, καὶ Μελιτίδης ὁ ἀγύρτης. Ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, locutio qualis apud Senecam illa, itidem de Diis agentem, *Horum beneficio in lucem edimur tam boni quam mali*, 1.5. De Clementia.

Ibid. καὶ βρέχει ἐπὶ τοὺς δικαίους καὶ ἀδίκους] Πλωθὺς εἰς πάντας, ut de eodem Paulus Apoſtolus. —*Omnibus idem:* ut (nec de alio loquens) Virgilius. Hieroclès, Τὸ τῆς φιλανθρωπίας ἀγαθὸν κοινὸν πᾶσι περίεστιν. Sirachides 18.12. Ἔλεος ἀνθρώπου ἐπὶ τὸν πλησίον αὐτοῦ, ἔλεος δὲ Κυρίου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα. De Diis cap. 3. Saluſtius Philoſophus, Τὰ ἐκ τῆς εἰδυίας ἀγαθὰ κοινὰ πᾶσιν ἐπίστευε. (Vide quæ ad Act. 14.17. & 17.25. annotavimus.) Seneca, *Æquali tenore bona ſua per gentes populóſque diſtribuunt, unam potentiam ſortiti prodeſſe.*

Ibid. βρέχει ἐπὶ τοὺς δικαίους καὶ ἀδίκους] Philo in Allegoriis Legis, Φιλόθεος οὖν ὁ θεὸς, χαίζεται τὰ ἀγαθὰ πᾶσι, καὶ τοῖς μὴ τελείοις, προκαλούμενος αὐτοὺς εἰς μετουσίαν καὶ ζῆλον ἀρετῆς ἄμα καὶ τῷ αὐτῷ ἀφθόνῳ πάντων ἐπιδεικνύμενος, ὅτι ἐξαρκεῖ καὶ τοῖς μὴ λίαν εὐφυῶς διακειμένοις, &c. ὅταν δὲ αὖ καὶ δικαίῳ πηλὸς ἢ ὃν τοῖς ἐρημοτάτοις ὑπομβρῇ, ἢ ἢ λειβόμενον, καὶ τραχῦναι, καὶ ἄγονον γῶν ἄρδοι, πάμπολυς ἀναχέων ἢ πλημμύρας, τί ὄπιθεν παείσειεν ἢ ἢ ὑπερβολὴ τῆς φύσεως καὶ ἡ ἀγαθότης αὐτοῦ; Seneca, *Spargunt* (Dii) *opportunis imbribus terras*, &c. *imitemur illos.*

Ibid. βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους] De die, nocte, pluvia, &c. Zeno Veronenſis, *Quæ humano generi ſine perſonarum aliqua exceptione æquabiliter juſtitia divina eſt largita.* Cyprianus, *Cum imbribus* (Deus) *terram rigat, nemo à beneficiis ejus excluditur:* imitatus (ni fallor) Senecæ iſta, *Deus quædam in univerſum humano generi dedit, à quibus excluditur nemo.* Quod bene ſanè dictum: ſed & addit, *Nec enim poterat fieri ut ventus bonis viris ſecundus eſſet, contrarius malis: nec poterat lex caſuris imbribus dici, nè in malorum improborumque rura deflueret.* Quàm ſimplicem verámque illam priorem ſententiam poſteriorum iſtorum adjectione corrupit! nam nec hæc, nec hujuſmodi Deus, quia aliter non poteſt, ſed quia non vult, facit. Οὐκ ὁ θεὸς (Clementis ſunt Stromat. 7.) ἄκων ἀγαθὸς ὢν τρόπον τὸ πῦρ θερμαντικὸν, ἐκὼν δὲ ἢ ἢ τῶν ἀγαθῶν μετάδοσις αὐτῷ· voluntatis, non neceſſitatis eſt quòd promiſcuè benignus eſt. Mutant elementa vices, cùm libuerit illi, totúſque ordo Naturæ migrat leges ſuas. (Vide Script. Sapient. 19. 6, 7, 18, 19, 20, 21.) Sed hæc verboſus Philoſophus non perſpexit, ſapientiæ mundanæ ſectator non aſſecutus eſt.

Com. 47. τί περισσὸν ποιεῖτε] Non, *quid amplius aliis?* ut hîc magni Viri expoſuerunt: ſed ſimpliciter præciséque, quid magnum, quid eximium, vel quid inſigne facitis? & ità (qui, ni fallor, hunc ipſum Matthæi locum reſpexit) exponit ferè Heſychius, Περισσὸν, (inquit) μίσα, πολύ. Comparativa poſitivorum loco frequenter in hac Lingua poni res nimis pervulgata eſt.

Com. 48. Ἔσεσθε οὖν ὑμεῖς τέλειοι, ὥσπερ ὁ πατὴρ ὑμῶν, &c. τέλειός ἐστιν] Moſes Deuteron. 18.13. Τέλειος ἔσῃ ἐναντίον Κυρίου τοῦ θεοῦ σου. Idem ex perſona Dei ipſius ibidem 11.44. Ἅγιοι (i. τέλειοι) ἔσεσθε, ὅτι ἅγιός εἰμι ἐγὼ Κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν. Simile Joannis illud 1 Epiſt. 1.7. ὡς αὐτός ἐστιν ἐν τῷ φωτὶ οὕτως ἐστὶν, ὡς θεὸς ἐν τῷ φωτί ἐστιν. Τέλειος (?) autem ὡς ὁ θεὸς τέλειός ἐστι, videtur mihi ferè eſſe quod Paulo Rom. 12.2. δοκιμάζειν τί τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ εὐάρεστον καὶ τέλειον· Muſonio apud Stobæum, τὸ πρὸς θεὸν ὁμοιότατον ὁσιότητα ποιεῖσθαι· Senecæ 1. 19. De Clementia, *ex imitatione Dei ſe gerere:* Eidem 92 Epiſt. *habere animum qualem Deum deceat:* Philoni in De Sacrif. Caini & Abelis, ἢ διδάσκαλον τέλειον τελείως μιμεῖσθαι γλίχεσθαι. Τέλειοι (etſi alia Salmaſius p. 291. De fœnore trapezit.) *perfecti* hîc ab Interprete vulgato puto optimè verti. Apuleius in De Socratis Genio, *Nihil eſt Deo ſimilius quàm vir animo perfectè bonus.* Idem in De Philoſophia libello, cùm (ex Platone puto) dixiſſet Sapientiæ finem eſſe ut ad Dei meritum ſapiens pervehatur, hánceque futuram operam ejus ut æmulatione vitæ ad Deorum actus accedat, ſubjunxit, *verum hoc ei poterit provenire, ſi virum perfectè juſtum*, &c. *ſe præbeat.* In Excerptis vet. Gloſſarii, *Perfectus*, ὁλόκληρος, τέλειος. Seneca 34 Epiſt. *Scis quem dicam bonum? perfectum, abſolutum: quem malum facere nulla vis, nulla neceſſitas poteſt.* Idem 120. de Catone, *Vir ille perfectus:* & poſt, *Hæbebat perfectum animum, ad ſummam ſui adductum.* Nec alio ſenſu materteram ſuam, cap. 17. Conſolat. ad Helviam, *fœminam perfectiſſimam* vocavit. Tertullianus in Apologetico, *Innocentiam à Deo edocti, perfectè eam novimus, utpote à perfecto magiſtro revelatam.* Perfectionem his omnibus locis (ut & in iis quos initio hujus Notæ adduximus) intellige eam portionem ejus quæ maximè poteſt cadere in humanam imbecillitatem: hoc eſt, quæ (prout res & occaſio ferunt) in exercendo virtutis ſpeculativæ practicæque actus conſiſtit, καὶ πάντῃ (ut cum Apoſtolo loquamur) ἀγαθῷ ἔργῳ ἐπακολουθεῖν. Interpres Nicomachæorum 10. 2. Τελείωσις δὲ ὅτι ἡ ἀρετῆς ἀθλητῶν, τὸ, ἀγαθὸν αὐτὸν ἡμῖν, καὶ περικλεὲς ἢ καλῶν. Simplicius item ad Epicteti illud, ἀξίωσον σεαυτὸν βίου ὡς τέλειον, Ὡς τέλειον, ὡς τέλος ἀπολήψεται, &c. ἀλλ' ὡς χρὴ τὸ περιπατεῖν τέλειον, τῷ ἀεὶ περιπατεῖν, καὶ μιμεῖσθαι διακόνειον ἢ παρκοπῶ. Vox ὥσπερ ergò in verbis Chriſti non æqualitatem notat, (propriè perfectus enim nemo niſi Deus. Philo, Αἱ τελειότητες καὶ ἀκρότητες ἑνὸς ἐστι μόνου· & Pædag. 1.10. Clemens Alexandrinus, Σοφὸς ὁ μόνος θεὸς, καὶ τέλειος μόνος. Unde τελειότατον καὶ θειότατον Plutarchus in Catone junxit:) ſed ſimilitudinem quandam Divinæ naturæ quæ acquiritur imitando eam, præcipuéque (ut ſuprà hîc com. 44.) vel inimicis benefaciendo. Non poſſe homines niſi διὰ ἢ πατεικὸν (i. e. τῆς ἢ πάντων πατρὸς) νεῶ τελεῖσθαι, etiam impius Porphyrius dixit.

Κεφ. ϛ'.

1. Προσέχετε ἢ ἐλεημοσύνην ὑμῶν μὴ ποιεῖν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, πρὸς τὸ θεαθῆναι αὐτοῖς· εἰ δὲ μή γε, μισθὸν οὐκ ἔχετε παρὰ τῷ πατρὶ ὑμῶν τῷ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

2. Ὅταν οὖν ποιῇς ἐλεημοσύνην, μὴ σαλπίσῃς ἔμπροσθέν σου, ὥσπερ οἱ ὑποκριταὶ ποιοῦσιν ἐν ἢ συνα-

Vulgata Verſio.

1. ATtendite nè juſtitiam veſtram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis: alioquin mercedem non habebitis apud patrem veſtrum qui in cœlis eſt.

2. Cùm ergò facis eleemoſynam, noli tubâ canere ante te, ſicut hypocritæ faciunt in ſynagogis

γωγαῖς καὶ ἐν ταῖς ῥύμαις, ὅπως δοξασθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων· ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν.

3. Σὺ δὲ ποιοῦντος ἐλεημοσύνην, μὴ γνώτω ἡ ἀριστερά σου τί ποιεῖ ἡ δεξιά σου·

4. Ὅπως ᾖ σου ἡ ἐλεημοσύνη ἐν τῷ κρυπτῷ· καὶ ὁ πατήρ σου ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ, αὐτὸς ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερῷ.

5. Καὶ ὅταν προσεύχῃ, οὐκ ἔσῃ ὥσπερ οἱ ὑποκριταί, ὅτι φιλοῦσιν ἐν ταῖς συναγωγαῖς καὶ ἐν ταῖς γωνίαις τῶν πλατειῶν ἑστῶτες προσεύχεσθαι, ὅπως ἂν φανῶσι τοῖς ἀνθρώποις· ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν.

6. Σὺ δὲ ὅταν προσεύχῃ, εἴσελθε εἰς τὸ ταμιεῖόν σου, καὶ κλείσας τὴν θύραν σου, προσεύξαι τῷ πατρί σου τῷ ἐν τῷ κρυπτῷ· καὶ ὁ πατήρ σου ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ, ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερῷ.

7. Προσευχόμενοι δὲ μὴ βαττολογήσητε, ὥσπερ οἱ ἐθνικοί· δοκοῦσι γὰρ ὅτι ἐν τῇ πολυλογίᾳ αὐτῶν εἰσακουσθήσονται.

8. Μὴ οὖν ὁμοιωθῆτε αὐτοῖς, οἶδε γὰρ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὧν χρείαν ἔχετε, πρὸ τοῦ ὑμᾶς αἰτῆσαι αὐτόν.

9. Οὕτως οὖν προσεύχεσθε ὑμεῖς, ΠΑΤΕΡ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου.

10. Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου· γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς.

11. Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον.

12. Καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν.

13. Καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ· ὅτι σοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία, καὶ ἡ δύναμις, καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

14. Ἐὰν γὰρ ἀφῆτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, ἀφήσει καὶ ὑμῖν ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος.

15. Ἐὰν δὲ μὴ ἀφῆτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, οὐδὲ ὁ πατὴρ ὑμῶν ἀφήσει τὰ παραπτώματα ὑμῶν.

16. Ὅταν δὲ νηστεύητε, μὴ γίνεσθε ὥσπερ οἱ ὑποκριταὶ σκυθρωποί· ἀφανίζουσι γὰρ τὰ πρόσωπα αὐτῶν, ὅπως φανῶσι τοῖς ἀνθρώποις νηστεύοντες. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν.

17. Σὺ δὲ νηστεύων ἄλειψαι σου τὴν κεφαλὴν, καὶ τὸ πρόσωπόν σου νίψαι·

18. Ὅπως μὴ φανῇς τοῖς ἀνθρώποις νηστεύων, ἀλλὰ τῷ πατρί σου τῷ ἐν τῷ κρυπτῷ· καὶ ὁ πατήρ σου ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ, ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερῷ.

19. Μὴ θησαυρίζετε ὑμῖν θησαυροὺς ἐπὶ τῆς γῆς, ὅπου σὴς καὶ βρῶσις ἀφανίζει, καὶ ὅπου κλέπται διορύσσουσι καὶ κλέπτουσι.

20. Θησαυρίζετε δὲ ὑμῖν θησαυροὺς ἐν οὐρανῷ, ὅπου οὔτε σὴς οὔτε βρῶσις ἀφανίζει, καὶ ὅπου κλέπται οὐ διορύσσουσιν, οὐδὲ κλέπτουσιν.

21. Ὅπου γάρ ἐστιν ὁ θησαυρὸς ὑμῶν, ἐκεῖ ἔσται καὶ ἡ καρδία ὑμῶν.

22. Ὁ λύχνος τοῦ σώματός ἐστιν ὁ ὀφθαλμός. ἐὰν οὖν ὁ ὀφθαλμός σου ἁπλοῦς ᾖ, ὅλον τὸ σῶμά σου φωτεινὸν ἔσται.

23. Ἐὰν δὲ ὁ ὀφθαλμός σου πονηρὸς ᾖ, ὅλον τὸ σῶμά σου σκοτεινὸν ἔσται· εἰ οὖν τὸ φῶς τὸ ἐν σοὶ, σκότος ἐστὶ, τὸ σκότος πόσον;

24. Οὐδεὶς δύναται δυσὶ κυρίοις δουλεύειν· ἢ γὰρ τὸν ἕνα μισήσει, καὶ τὸν ἕτερον ἀγαπήσει· ἢ ἑνὸς ἀνθέξεται,

& in vicis, ut honorificentur ab hominibus: Amen dico vobis, receperunt mercedem suam.

3. Te autem faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua:

4. Ut sit eleemosyna tua in abscondito, & pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi.

5. Et cùm oratis, non eritis sicut hypocritæ, qui amant in synagogis & in angulis platearum stantes orare, ut videantur ab hominibus: Amen dico vobis, receperunt mercedem suam.

6. Tu autem cùm oraveris, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio, ora patrem tuum in abscondito: & pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi.

7. Orantes autem, nolite multùm loqui, sicut ethnici: putant enim quòd in multiloquio suo exaudiantur.

8. Nolite ergò assimilari eis: scit enim pater vester quid opus sit vobis, antequam petatis eum.

9. Sic ergò vos orabitis, Pater noster qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuum.

10. Adveniat regnum tuum. Fiat voluntas tua, sicut in cœlo, & in terra.

11. Panem nostrum supersubstantialem da nobis hodie.

12. Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.

13. Et nè nos inducas in tentationem. Sed libera nos à malo. Amen.

14. Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis pater vester cœlestis delicta vestra.

15. Si autem non dimiseritis hominibus, nec pater vester dimittet vobis peccata vestra.

16. Cùm autem jejunatis, nolite fieri sicut hypocritæ tristes: exterminant enim facies suas, ut pareant hominibus jejunantes. Amen dico vobis, quia receperunt mercedem suam.

17. Tu autem cùm jejunas, unge caput tuum, & faciem tuam lava:

18. Nè videaris hominibus jejunans, sed patri tuo qui est in abscondito: & pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi.

19. Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra: ubi ærugo & tinea demolitur, & ubi fures effodiunt & furantur.

20. Thesaurizate autem vobis thesauros in cœlo: ubi neque ærugo neque tinea demolitur, & ubi fures non effodiunt nec furantur.

21. Ubi enim est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum.

22. Lucerna corporis tui est oculus tuus. Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit.

23. Si autem oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit. Si ergò lumen quod in te est, tenebræ sunt, ipsæ tenebræ quantæ erunt?

24. Nemo potest duobus dominis servire: aut enim unum odio habebit, & alterum diliget;

καὶ

καὶ τὸν ἕτερον καταφρονήσει. οὐ δύνασθε Θεῷ δουλεύειν καὶ μαμμωνᾷ.

25. Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, μὴ μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν, τί φάγητε καὶ τί πίητε, μηδὲ τῷ σώματι ὑμῶν, τί ἐνδύσησθε· οὐχὶ ἡ ψυχὴ πλεῖόν ἐστι τῆς τροφῆς, καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἐνδύματος;

26. Ἐμβλέψατε εἰς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ· ὅτι οὐ σπείρουσιν, οὐδὲ θερίζουσιν, οὐδὲ συνάγουσιν εἰς ἀποθήκας, καὶ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τρέφει αὐτά· οὐχ ὑμεῖς μᾶλλον διαφέρετε αὐτῶν;

27. Τίς δὲ ἐξ ὑμῶν μεριμνῶν δύναται προσθεῖναι ἐπὶ τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ πῆχυν ἕνα;

28. Καὶ περὶ ἐνδύματος τί μεριμνᾶτε; καταμάθετε τὰ κρίνα τοῦ ἀγροῦ, πῶς αὐξάνει· οὐ κοπιᾷ, οὐδὲ νήθει.

29. Λέγω δὲ ὑμῖν ὅτι οὐδὲ Σολομὼν ἐν πάσῃ τῇ δόξῃ αὐτοῦ περιεβάλετο ὡς ἓν τούτων.

30. Εἰ δὲ τὸν χόρτον τοῦ ἀγροῦ, σήμερον ὄντα, καὶ αὔριον εἰς κλίβανον βαλλόμενον, ὁ Θεὸς οὕτως ἀμφιέννυσιν, οὐ πολλῷ μᾶλλον ὑμᾶς, ὀλιγόπιστοι;

31. Μὴ οὖν μεριμνήσητε, λέγοντες, Τί φάγωμεν, ἢ τί πίωμεν, ἢ τί περιβαλώμεθα;

32. Πάντα γὰρ ταῦτα τὰ ἔθνη ἐπιζητεῖ· οἶδε γὰρ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος ὅτι χρῄζετε τούτων ἁπάντων.

33. Ζητεῖτε δὲ πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ· καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν.

34. Μὴ οὖν μεριμνήσητε εἰς τὴν αὔριον· ἡ γὰρ αὔριον μεριμνήσει τὰ ἑαυτῆς· ἀρκετὸν τῇ ἡμέρᾳ ἡ κακία αὐτῆς.

aut unum sustinebit, & alterum contemnet. Non potestis Deo servire & mammonæ.

25. Ideo dico vobis, nè soliciti sitis animæ vestræ quid manducetis, neque corpori vestro quid induamini. Nonne anima plus est quàm esca: & corpus plus quàm vestimentum?

26. Respicite volatilia cœli, quoniam non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea: & pater vester cœlestis pascit illa. Nonne vos magis pluris estis illis?

27. Quis autem vestrûm cogitans, potest adjicere ad staturam suam cubitum unum?

28. Et de vestimento quid soliciti estis? Considerate lilia agri quomodo crescunt: non laborant neque nent.

29. Dico autem vobis, quoniam nec Salomon in omni gloria sua coopertus est sicut unum ex istis.

30. Si autem fœnum agri, quod hodie est, & cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit, quantò magis vos minimæ fidei?

31. Nolite ergò soliciti esse, dicentes, Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur?

32. Hæc enim omnia gentes inquirunt. Scit enim pater vester quia his omnibus indigetis.

33. Quærite ergò primùm regnum Dei, & justitiam ejus: & hæc omnia adjicientur vobis.

34. Nolite ergò soliciti esse in crastinum: Crastinus enim dies solicitus erit sibiipsi. Sufficit diei malitia sua.

Ad Cap. VI.

Com. 2. Μὴ σαλπίσῃς ἔμπροσθέν σου] Locutio proverbialis, quâ quod nimio publicandi studio fit, solet exprimi. Achilles Tatius lib. 8. Αὖτη ἡ ἐπὶ σάλπιγξ μόνον, ἀλλὰ καὶ κήρυκι μαχίζεται. Sic, *appensis tantùm non tintinnabulis facere* quid, in Oratione contra Aristogeitonem, quæ Demosthenis attribuitur, Ἅ δὴ ἄλλων ἅπαντων ἔστιν ἀφορμὴ τοῖς, ταῦτ' ἐξὸν μόνον καὶ κύδιστος ἀναφάνδην διαπράττεται.

Ibid. ἐν ταῖς συναγωγαῖς καὶ ἐν ταῖς ῥύμαις, ὅπως δοξασθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων] Conventus, circulos, locos celebres captant, petúntque ab aliis testimonium, non à sua conscientia. Persimile apud Julianum Imperat. χρήσιμα εἰς τὸ ἐμφανῆ διδόναι, καὶ σεμνύνειν ὅπως ὅτι πλεῖστοι τὸ δοθὲν ἴσασιν. Orat. 3. Cicero Offic. 1. *Videre licet plerosque non tam naturâ liberales, quàm quadam gloriâ inductos ut benefici videantur* (ὅπως ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων δοξασθῶσιν) *facere multa, quæ videntur magis proficisci ab ostentatione, quàm à voluntate.* Demosthenes de levibus quibusdam debitoribus, (contra Phormionem) Δανείζονται μὲν μυρίων μαρτύρων· ὅταν δ' ἀποδιδῶσι, πολλοὺς παρεισάγουσι μάρτυρας, ἵνα ὅτου μὴ δοῦναι δοκοῦσιν, τοῦτο καὶ τὰ σύμβολα.

Ibid. ὅπως δοξασθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων] Πρὸς τὸ διαβάλλειν τοὺς ἀνθρώπους, suprà hîc com. 1. & infra 23. 5.

Ibid. λέγω ὑμῖν, ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν] *Hoc ipso* (enim) *præmii gloria continetur, nè id cupiditate quærendi affectasse videamur.* Sunt verba Eumenii Rhetoris in Pro Scholis instaurandis.

Ibid. ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν] Αὖτη ἡ μισθὸς τῷ μισθῷ αὐτῶν, ut 11. 18. Strachides locutus. Sic cap. 187. in Achmetis Oneirocriticis, ἀπέχει τὸν μισθὸν αὐτοῦ & Luc. 6. 24. ἀπέχετε τὴν παράκλησιν ὑμῶν ἀπέχετε. Horatius non absimili formâ, lib. 1. Epist. 16. *habes pretium* dixit. Lactantius in argumento isto, *Habéatque jam pretium gloriæ quod captavit.* Theophylactus hîc, Ἐπαινέσωσι τὸ παῦ ἀπέλαβον. Quæ autem hoc loco Christus de eleemosyna, ferè Seneca generaliter dixit de omni beneficio, *Qui dedit* (inquit) *taceat, narret qui accepit: dicetur enim quod illi ubique jactanti beneficium suum, Num negabis te recepisse? & cùm respondisset, Quando? Sæpe quidem, inquit, & multis locis: id est, quoties, & ubicunque narrâsti.* Ubi & *recipere* est quod hîc ἀπέχειν. Est autem locus ille 2. 11. De Beneficiis. Martialis 5. 53.

Non bellè quædam faciunt duo, sufficit unus
Huic operi; si vis ut loquar, ipse tace.
Crede mihi, quamvis ingentia, Postume, dones,
Auctoris perunt garrulitate sui:

id est, dum ea ipse tu prædicas, ἢ μισθὸν σου ἀπέχεις. Significanter autem compositum hîc, non simplex ponitur. Isidorus Peluseota, Ἔλαβες χάριν, φίλον, ἀπέλαβες ἀμοιβήν. Occurrit & Philipp. 4. 8. item ad Philem. com. 15. eodem sensu.

Com. 3. σοῦ δὲ ποιοῦντος ἐλεημοσύνην, μὴ γνώτω ἡ ἀριστερά σου τί ποιεῖ ἡ δεξιά σου] Julianus 3. Orat. de Arcesilao, Διδοὺς, καὶ τὰ λαβόντα ἐπιλεγόμενος λαθεῖν.

Ibid. μὴ γνώτω ἡ ἀριστερά σου τί ποιεῖ ἡ δεξιά σου] Est δύνασις, cui non dissimilem formare licet sic Latinè loquendo, *Occultè etiam plus quàm potes, benefacito:* nec alia mens inest præcepto Christi. Seneca, at generaliter de omni beneficio, *Quædam præcepimus ultra modum, ut ad verum & summo redeant. Cùm dicimus, meminisse non debet, hoc voluimus intelligi, prædicare non debet:* & pòst, *Ut nomina, &c. memoria subsederit, oblivisci eum qui dedit jussimus: & plus imperando quàm præstari poterat, silentium jussimus.* De Benef. 7. 22.

Com. 4. ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ] In versu Græco,

Ὁ γὰρ θεὸς βλέπει σε πλησίον παρών.

Plautus Capteivis,

Est profectò Deus qui quæ nos gerimus audíque & videt.

De eodem Minucius Felix in Octavio, *Speculator omnium, à quo nullum potest esse secretum.* Julianus in Epistolæ fragmento,

mento, Ὀφεῖσιν ὑμᾶς (ὁ θεὸς) οὐχ ὑφόμβροι ὑφ' ὑμῶν & ibidem, Σεβόμενος, &c. ἐξ ἀφανῶς ὁρῶντας εἰς αὐτὸν θεούς. Vulgatus hîc, & Rom. 2. 28. *in abſcondito.* Seneca cap. 3 De Tranquillit. &c. *in ſeduſto* dixit.

Ibid. ἀνὴρ ἀνδάνει σοι ἐν τῷ φανερῷ] Κομίσῃς τὸ δόξης στέφανον, χειρῶν (ut 1 Pet. 5. 4.) φανερωθέντος. Vide infrà 25. 31. & ſequentibus, ubi quod hîc ἐν τῷ φανερῷ vocatur, explicatius habes.

Com. 5. ἐν ῥωνίαις ἢ πλατείαις ἑστῶτες προσεύχεσθαι] Judæis ſtando orare non nego receptiſſimum fuiſſe, poſt vocem ἑστῶτες tamen pronunciatio forſan pauliſper ſuſtinenda, ut non ad προσεύχεσθαι referatur, ſed ad præcedentia: neque enim hîc prædictum morem illum puto reſpici, at merum idiotiſmum ſubeſſe. Sæpe in his libris obſervare eſt voces στῆναι & καθῆσθαι, non tam ſtationem, vel ſeſſionem in loco, quàm præſentiam vel exiſtentiam ſignificare. Unde Joh. 1. 35. & 18. 5. ἑστήκει· Luc. 23. 10. ἑστήκεισαν· Marc. 9. 1. & 11. 5. ἑστηκότων· Act. 11. 13. σταθέντα· Act. 5. 20. σταθέντες· & 7. 55. ἑστῶτα· Infrà hîc 20. 3. ἑστῶτας· 11. 16. & 27. 36. καθήμενοι. Imò & apud Artemidorum lib. 5. §. 68. ἐν τῇ πλατείᾳ ἑστὼς (i. e. ὤν) quod ipſum hîc in Matthæo habemus.

Com. 6. εἴσελθε εἰς τὸ ταμεῖόν σου] i. e. In quemvis locum abditum ſemotúmque. Id & proprio exemplo docuit: vide infrà 14. 23. Euthymius ad Matth. 26. *Solus abit ad orationem, docens oportere eum qui,* &c. *oraturus eſt, ſolitarium orare.* Sic, *ſecretò flere, ubi cubiculum,* &c. in Quintiliani Declamationibus.

Ibid. εἴσελθε εἰς τὸ ταμεῖόν σου, καὶ κλείσας τὴν θύραν σου] In Græco Eſaiæ 26. 20. Εἴσελθε εἰς ταμεῖόν σου, ἀπόκλεισον τὴν θύραν σου. *Claude oſtium,* locutio eſt ſecretam & ſeriam cujuſvis rei aggreſſionem indicans. Vide 4 Reg. 4. 33. Quintilianus 10. 3. *Lucubrantes ſilentium noctis, & clauſum cubiculum,* &c. *tenent.* A. Gellius 14. 6. *Recondo me penitus, ut ſine arbitris legam.* Seneca Epiſt. 8. *In hoc me recondidi, & fores clauſi, ut prodeſſe pluribus poſſem.*

Com. 7. προσευχόμενοι μὴ βαττολογήσητε] Demophilus in Sententiis Pythagor. Γλωσσήγυδε ἀνθρωπε, &c. εὐχόμενε, &c. τὸ θεῖον μισεῖ. Theſpeſion (apud Philoſtratum 6. 5.) ad Apollonium, ubi de Delphico Apolline, Ὁ ὁμφὴς δαίμων ἐρωτᾷ βραχὺ ἐρώτημα.

Ibid. μὴ γίνεσθε ὥσπερ οἱ ἐθνικοί] Sic (ut Galat. 2. 15.) ἐξ ἐθνῶν ἁμαρτωλοί.

Ibid. δοκοῦσι γὰρ ὅτι ἐν τῇ πολυλογίᾳ αὐτῶν εἰσακουσθήσονται] Vult dicere, Deum longè aliter orandum eſſe. Οὐκ ἐν ἐκτάσει χειρῶν, οὐδὲ ἐν τῇ πλήθει ῥημάτων, ἀλλ' ἐν τοῖς ἔργοις τὸ εἰσακούεσθαι ἔχει, dixit Homil. 2. ad Tim. 2. Chryſoſtomus. Artemidorus Oneirocriticorum 1. 3. Περιεργότερον τοῦ θεοῦ ὀφθῆναί· γελοῖον γὰρ ἂν εἴη ἄνθρωπον μὲν τοῦ ἀπαιδεύτου τοῖς μὴ ἀνάγκης αἰτῆσαι, καὶ ἀκαίρως, μηδὲν παρέχειν, &c. θεὸς δὲ πρὸς βίαν αἰτημάτων τι, ἀκαιρίαν. D. Auguſtinus (in De Virginitate) de Chananæa, *Quod aſſiduo clamore non impetrabat, humili confeſſione promeruit.* Legimus in Suidæ Collectaneis, Μὴ πάντα κατὰ βοὸς εὐχῆς· quod Eraſmus Proverb. Centur. 2. 2, 9. *nè contra bovem opta;* nec aliter Hier. Wolfius vertebat. Legendum autem κάλα βοῶν εὐχή· omninò clamans nè precare: ut πάντα ſit ibi πάντως· vel κάλα βοῶν ἔξεις· non omnia clamoribus impetrabis; eo ſenſu qui in Artemidori verbis. Manuel Palæologus cap. 6. in Paræneticis, φιλῶ (ὁ θεὸς) ἀκακίαν, οὐχ ὅταν τις ΒΟΩΝ, &c. αἰτῇ τι, &c. Lucianus, etſi ipſe Ethnicus, Ethnicorum iſtum morem ineptum irridens, οἷόν τι μόχα κακοζηλίᾳ, καὶ ὀχλήσει δῆθεν, καὶ θορύβῳ, ἃ τοῖς δικαιολογοῦσι μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς εὐχομένοις τοῦτο (lego τύποις) χρήσιμον· ἐδὲ γὰρ αὐλίσκα μάλα φλαύρου ἐκ πυκτείου ἀκροκόλαξ ὁ Τίμων, ΒΟΗΣΑΣ, καὶ παῤῥησιασάμενος ἐν τῇ εὐχῇ, καὶ ὑπερφίας τὸν Δία, εἰς ζωστῆρα ἔκλαγεν, ἢν ἂν ἀμελήσωμεν ἕκαστον. Quæ verba (nulli hactenus adducta) Dominico iſti monito haud parùm concinunt: ſunt enim (ut modo diximus) irriſoriè prolata.

Ibid. ἐν τῇ πολυλογίᾳ αὐτῶν]

Multa Deum orantes, oneranteſque æthera votis.

Com. 8. μὴ οὖν ὁμοιωθῆτε αὐτοῖς] Ità Luc. 21. 8. Μὴ οὖν πορευθῆτε ὀπίσω αὐτῶν. Μὴ ὁμοιωθῆτε, eſt quod Rom. 12. 2. μὴ συσχηματίζεσθε. Vide & Epheſ. 4. 17. Suidas, Μὴ ἀνθρίζηλα, μὴ ὁμοιωθῆς. In Medæa Euripidis,

——οὐκ οὖν χρεὼν σ' ὁμοιοῦσθαι κακοῖς.

In Epiſtola Jeremiæ dicta, Εὐλαβήθητε μὴ καὶ ὑμεῖς τοῖς ἀλλοφύλοις ἀφομοιωθῆτε. Cæſar in Epiſtolis Ciceronis ad Atticum 9. 16. *Nihil malo quàm & me mei ſimilem eſſe, & illos ſui.* Arrianus 2. 16. in Epictetum, Θέλεις σε οὖν καὶ ὑμεῖς τοῖς παιδίοις ὁμοιοῦμεν; ὦ, τὸ τοῦ Δία. Horatius ſecum meditans, Serm. 1.

——*Hoc quidam non belle, numquid ego illi*
Imprudens olim faciam ſimile?

Calanus Indus ad Alexandrum M. apud Philonem, lib. ὅτι πᾶς ὁ σπουδ. ἀλλὰ. Ἑλλήνων φιλοσόφοις οὐκ ἐξομοιούμεθα. Αἰσχύνεσθαι δὲ πρὸς τοὺ μισουμένους ὁμοιότητα est & apud Plutarchum, in fine libri inſcripti Περὶ πολυπραγμοσύνης. Facit autem hîc Chriſtus quod facere ſolent qui pueros & adoleſcentes inſtituunt.

Nam teneros animos aliena opprobria ſæpe
Abſterrent vitiis.—— Et quia
Segniùs irritant animos demiſſa per aures,
Quàm quæ ſunt oculis commiſſa,——

remittit eos ad exempla quæ quotidie intuebantur, monſtrátque digito quorum mores Sectámque devitandam haberent. Horatius appoſitiſſimè,

——*Inſuevit pater optimus hoc me*
Ut fugerem, exemplis vitiorum quæque notando.
Cùm me hortaretur, parcè, frugaliter, atque
Viverem uti contentus eo quod mî ipſe paraſſet:
Nónne vides, Albi, ut malè vivat filius, atque
Varus inops? magnum documentũ nè patriam rem
Perdere quis velit: à turpi mereiricis amore
Cùm deterreret, Sectum diſſimilis ſis (μὴ ὁμοιωθῇς)
Nè ſequerer mœchas, conceſſâ cùm Venere uti
Poſſem, deprenſi non bella eſt fama Trebonî,
Aiebat.—— Eugraphius ad Heautont. 1. 2.

Optimâ occaſione (legerim, *optimâ ratione*) *ſenex, dum aliorum mores & facta demonſtrat, occaſionem filii corrigendi repperit.* Plinius lib. 2. epiſt. 6. *Convenit autem amori in te meo,* &c. *ſub exemplo præmonere quid fugere debeas.* Ad quem locum itidem plura hujus materiæ annotavimus in Schedis jam planè abſolutis, i. e. prælo paratis. Vide & Epheſ. 5. 11. 1 Tim. 6. 11. 2 Tim. 3. 14. & infrà hoc 23. 8.

Ibid. οἶδε γὰρ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὧν χρείαν ἔχετε] Non novit ſolùm, ſed & meliùs quàm vos ipſi, qui quid conveniat vobis neſcitis planè. Τυφλώττει γὰρ (Philonis verba ſunt in De Legatione) ἀνθρώπινον πᾶν πρὸς τὸ συμφέρον ὄντως ἀόρατον, ἐπιζημιῶν καὶ σκάνδαλα μᾶλλον ἢ ὠφελείαις χρῆσθαι φιλάνθρωπον. Seneca 2. 14. De Beneficiis, *Sæpe noxia concupiſcimus, nec diſpicere quàm pernicioſa ſint licet, quia judicium interpellat affectus.* Arnobius, *Parvitate conſilii, & ignorantiæ cæcitate contraria ſibimet, atque inimica depoſcit:* de genere humano agit. Plautus Pſeud.

Stulti haud ſcimus fruſtrà ut ſimus, cùm quid cupienter dari
Petimus nobis, quaſi quid in rem ſit poſſimus noſcere.

Simplicius in cap. 13 Epicteti, Πολλὰ ἡμῖν ἀφέλιμα ἴσως καὶ ἡμῶν ἀσυμφόρων, ἃ δι' ἄγνοιαν τῆς φύσεως αὐτῶν, ἃ διὰ τὸ συνηθέχειν ἡμᾶς ποτὲ τοῖς ἀλόγοις ὀρέξεσιν. Valer. Maximus, *Socrates (humanæ ſapientiæ quaſi quoddam terreſtre oraculum) nil ultrà petendum à Diis immortalibus arbitrabatur, quàm ut bona tribuerent, quia ii demum ſcirent quid unicuique eſſet utile: nos autem plerumque id votis expetere, quod non impetrare melius foret. Divitias appetis, quæ multis exitio fuerunt; honores concupiſcis, quorum exitus ſæpe miſerabiles cernuntur; ſplendidis conjugiis injicis manus, at ea ut aliquando illuſtrant, ità nonnunquam domos funditus evertunt. Deſine igitur ſtulta futuris malorum tuorum cauſis, quaſi felicisſimis, inhiare: téque totam cœleſtium arbitrio permitte; quia qui tribuere bona ex facili ſolent, etiam eligere aptiſſima poſſunt.* Qui locus cumprime dignus ut huc in medium afferretur. Vos (inquit Chriſtus) & quomodo, & pro qualibus rebus orare oportet neſcitis: Deo ergò, τῷ δυναμένῳ ὑπὲρ πάντα ὑπὲρ ὧν αἰτούμεθα ποιῆσαι δυναμένῳ,

μῶν, quæ ad res veſtras potiſſimùm conducant æſtimare permittite.

Ibid. περὶ τῶν ὑμᾶς ἀτιμάσαι αὐτὸν] De eodem Philo in De Joſepho, Ἐπαινῶν καὶ μὴ ἀνυχαζόντων· & in De Somniis, Τῶν μὲν συνιόντων ὁ πάντα ἐφθάκως εἰδὼς θεὸς ὁ δοῦλος. Suidas in ἄλλος, Οὐ φωνῆς δοῦλος περὶς τὸ διαλέξαι τὰ δίκαια, ἀλλὰ ἀκοῆς περὶς τὸ μανθάνειν.

Καὶ κωφῶν ξυνίημι, καὶ ὃ λαλέουτ' ἀκούω·

ut eſt apud Plutarchum, (lib. de Garrulit.) Lactantius 6.25. *Non opus eſt dicto ſcienti quid velimus.* Juvenalis De Diis 10.

Charior eſt illis homo quàm ſibi.——

ad quæ vetus Scholiaſtes, *Ipſi etiam non petita bona præſtabunt.* Auſonius ad Gratianum Imperatorem, *Præſtare tibi, quàm nobis optare velocius.*

Ibid. περὶ τῶν ὑμᾶς ἀτιμάσαι αὐτὸν] Apud Joſephum 6. 14. de eodem Jonathas, Πεῖν ἐμμιωῦσαί με τοῖς λόγοις ἢ διάνοιάν μου ἰδέσθαι· & Zeno Veronenſis, *Per te allegata, priuſquam fundantur, audiuntur preces.* Auſonius manus velociſſimæ notarium alloquens,

Natura munus hoc tibi
Deúſque donum tradidit,
Qua loquerer, ut ſcires priùs.

In Menœchmo Plautina,

Ego n' auſim tibi uſquam quidquã facinus falſum proloqui,
Qui jam priuſquam fim locutus, ſcis ſi mentiri volo?

De Flacco Philo Judæus, Ὄξυς, &c. καὶ περὶ τῶν λεγομένων τὸ ἀνυχαζόμενον ἀιδίδς.

Com. 9. Πάτερ ἡμῶν] Lactantius 4. 3. *Omnem Deum qui ab homine colitur, neceſſe eſt, &c. Patrem nuncupari, non tantùm honoris gratiâ, verùm etiam rationis: quòd & antiquior eſt homine, & quòd vitam, ſalutem, victúmque præſtat, ut pater.* De Diis Hierocles, Κατὰ τὴν ἰδίαν συγγένειαν πατέρων μὲ τάξιν ἔχοντες. Vide quæ plura ad Luc. 11. 2. annotavimus, non in hoc tantùm, ſed & in cætera membra orationis iſtius Dominicæ.

Com. 10. Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου] Hæc multi referunt ad Euangelii propagationem: ego ea ità ſoleo intelligere, ac ſi præcipiatur nobis rogare ut cœleſtis regni gloria quàm citò adveniat: quod Petrus 2. 3. 12. vocat τὴν τοῦ Θεοῦ ἡμέραν τοῦ σφαγῆναι παρέδωκεν· Paulus 2 Tim. 4. 8. τὴν τοῦ Κυρίου ἐπιφάνειαν ἠγαπηκόσι· & Rom. 8. 19. τὴν ἀποκάλυψιν, &c. σὺν ἀποκαραδοκίᾳ ἀπεκδέχεται· vide & 2 Cor. 5. 2. Tertullianus cap. 41. Apologet. de Chriſtianis loquens, *Nihil noſtrâ refert in hoc ævo, niſi de eo quàm celeriter excedere.*

Ibid. γενηθήτω τὸ θέλημά σου] Socrates apud Arrianum 1. 4. in Epictetum, Εἰ ταῦτα τοῖς θεοῖς φίλον, ταῦτα γενέσθω.

Com. 13. ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ] Sic in libro Eſtheris, ῥῦσαι ἡμᾶς ἐκ χειρὸς τῶν πονηρευομένων. Πονηρῦ hîc ſi ἀδιαφόρως acceperis, erit quod 2 Theſſ. 3. 3. ἀπὸ τοῦ πονηροῦ φυλάξειν· quod Joh. 17. 15. τηρῆσαι (id enim hoc loco ῥύσαι) ἐκ τοῦ πονηροῦ· quod 2 Tim. 4. 18. ἀπὸ παντὸς ἔργου πονηροῦ ῥύσεται· fortè & quod 1 Theſſ. 1. 10. ἀπὸ τῆς ὀργῆς τῆς ἐρχομένης ῥύεται. Malim autem à recto πονηρὸς ſumi. πολλῶν γὰρ ἀνθρώπων ὄντων πονηρῶν, μόνος ὁ Σατανᾶς πονηρὸς κατ' ἐξοχὴν λέγεται. Chryſoſtomi verba ſunt Homil. 15. ad Pop. Antioch. Ignatius ad Trallianos, Προσεῦχε τοὺς ἐν ἑδέσι τοῦ πονηροῦ· & ibidem de Theodoto & Cleobulo, τὰ τοῦ πονηροῦ ἔχοντα. Nec alio ſenſu πονηρὸν habemus Matth. 13. 19. 2 Theſſ. 3. 3. 1 Joh. 2. 13. & 5. 18. Euthymius ad hunc ipſum locum, *Per antonomaſiam Malum eum* (Diabolum) *appellavit, tanquam in extremo malitiæ poſitum.*

Com. 16. μὴ γίνεσθε ὥσπερ οἱ ὑποκριταὶ, σκυθρωποί]

——*Vultu fraudem cultúque tegentes.*

Etiam Lucianus de Philoſophiæ Cynicæ ſimulatoribus, σιμοὶ, καὶ τὰ ἔξω σκυθρωποί· & Plutarchus de Archibiade quodam, Πώγωνα καθαρῷ καὶ ἐπιφανῆ μηλόβοτον, &c. καὶ δεῖ σκυθρωπάζειν. Julius Firmicus, *Hoc ſidere quicunque nati fuerint, aliud ex fronte policentur, aliud latenter in moribus, celant: ſunt enim, &c. obſtinatâ fronte, ità ut Catonis prorſus inſtitutum imitari videantur: ſed totum hoc fucato mentiuntur affectu.* Σκυθρωποὶ *triſtes* vertit Vulgatus Interpres injuriâ à Recentiore notatus: qui enim caſtè loquuntur apud Latinos, affectatam gravitatis & auctoritatis ſpeciem indicare volentes, eâ voce utuntur. Terentius Andr.

Cùm faciem videas, videntur eſſe quantivis pretii,
Triſtis ſeveritas ineſt in vultu.——

Ovidius ex perſona Helenæ,

Si non eſt ficto triſtis mihi vultus in ore.

Plinius lib. 1. epiſt. 10. de Euphrate philoſopho, *Nullus horror in vultu, nulla triſtitia.* Quintilianus in Præfatione, *Non virtute, & ſtudiis, ut haberentur Philoſophi laborabant, ſed vultum & triſtitiam* (i. vultûs triſtitiam) *& diſſentientem ab aliis habitum peſſimis moribus prætendebant.* Et quid aliud hypocritæ illi heic à Chriſto notati?

Ibid. ἀφανίζουσι γὰρ τὰ πρόσωπα αὐτῶν] ——*Vultus gravis, horrida ſicca*
Sylva coma, nullus tota nitor in cute.——
Pallor in ore ſedet, maciéſque in corpore toto.

Præpoſtero ſtudio, dum vel ſpeciem cultiorem negligunt, ὁ ζητῶν εὐπροσωπῆσαι φλαυσεῖν. Euthymius heic, *Occultant naturalem formam fictitio pallore.* Τὰ πρόσωπα eſt, ἡ τῶν προσώπων εὐφράνειαν, ut locutus eſt, de floribus agens, Jacobus, 1. 11. Ἀφανίζειν (quod Gloſſarii Auctor, ſecutus, ut & multis aliis in locis, Vulgatum Interpretem, *exterminare* vertit) eſt

Naturæ formam neglecto perdere vultu,
Nec ſinere in propriis ora nitere bonis.

Auguſtinus (jam ſtatim citandus) *faciem demoliri* dixit. Ἠφάνισαν autem πρόσωπα, non lavando ea, ſequitur enim in verbis Chriſti, τὸ πρόσωπόν σου νίψαι· quod Terentius argumento ſimili Phorm. 1. 2. vocat *formam exſtinguere.* Jam & meritò *hypocritas* Chriſtus hos impoſtores vocavit. Auguſtinus de Temp. Serm. 59. *Hypocritæ nomen tranſlatum eſt à ſpecie eorum qui in ſpectaculis tectâ facie incedunt, diſtinguentes vultum cæruleo niveóque colore, & cæteris pigmentis, habentes ſimulacra oris linea, gypſata, & vario colore diſtincta, &c. qua ſpecies argumenti tranſlata eſt in his qui falsò incedunt vultu, & quod non ſunt, ſimulant. Faciem demoliri* autem dum idem Vir ſanctiſſimus dixit, eum puto metaphorâ uſum ab urbibus funditus deletis ſumptâ. Ἀφανίζειν πόλεις enim non ſemel in Variis ſuis Ælianus dixit.

Ibid. ἀφανίζουσι γὰρ τὰ πρόσωπα αὐτῶν, ὅπως φανῶσι τοῖς ἀνθρώποις νηστεύοντες] *Non proficere, ſed conſpici cupiunt,* ut Seneca epiſt. 5. de quibuſdam philoſophiam ementientibus locutus. Hieronymus ad Paulinũ, *Triſti & luridâ facie vel ſimulant, vel oſtentant jejunia:* & Serm. 32. P. Chryſologus, *Jactantur* (jejunia eorum) *verbis, pallore proponuntur, venditantur defectu:* placent humanis oculis, non Divinis. Non malè forſan huc aptes Petronii illud, *Vultum qui permutat, fraudem parat:* & Ciceronis in Piſonem iſta, *Vultus denique* (tuus) &c. *hic in fraudem impulit: hic eos quibus erat ignotus, decepit, fefellit, induxit.*

Com. 17, 18. Ζὺ δὲ νηστεύων, &c. τὸ πρόσωπόν σου νίψαι, ὅπως μὴ φανῇς τοῖς ἀνθρώποις νηστεύων] Epictetus cap. 70. Enchiridii ſui, Ὅταν ἐντελῶς ἠρεμοῦμεν ἢ καὶ τὸ σῶμα, μὴ καλλωπίζου ὡς τύπῳ· μηδ' ἂν ὕδωρ πίνῃς, &c. λέγε, ὅτι ὕδωρ πίνω. Deinde, Κ' ἂν θαῦσαί ποτε περὶς πόνον θέλεις, σαυτῷ, καὶ μὴ τοῖς ἔξω, &c. Seneca Epiſt. 68. ad Lucilium ſuum, *Otium tuum ignotum ſit, non eſt quod inſcribas tibi philoſophiam, &c. aliud propoſito tuo nomen impone: valetudinem & imbecillitatem vocato, aut deſidiam.* De Fannia Plinius 3. epiſt. 16. *Cùm diu cohibitæ lacrymæ eminerent, prorumperentque, egrediebatur: tum ſe dolori dabat: ſatiata, ſiccis oculis, compoſito vultu redibat, &c.*

Com. 19. Μὴ θησαυρίζετε ὑμῖν θησαυροὺς ἐπὶ τῆς γῆς] Ὥσπερ οἱ μοχθηροὶ χρηματισαὶ θησαυροὺς ταμιδιώμενοι κιβδήλων ἀργυρῶν. Sunt verba Maximi Tyrii Diſſert. 32.

Ibid. ὅπου σὴς καὶ βρῶσις ἀφανίζει]

——*Ubi ſtragula veſtis*
Blattarum ac tinearum epula putreſcit in arca.

In Gloſſario, Βρῶσις, ἡ σῆψις· *tinea, robigo.* Claud. Sarravius, amicus quondam noſter (doctrinâ & ſinceritate conſpicuus) annotaverat hîc ad oram libri ſui, Σὴς καὶ βρῶσις, ἢ διὰ δυοῖν, pro σὴς βρώσιμος· unde & 5. 2. Jacobi,

ἰμάτια

ἱμάτια συλήσωσι· quod (ut non vivis tantùm, sed & mortuis suum reddentes) libenter & profitemur, & approbamus.

Ibid. ἢ ὅπου κλέπται διορύσσουσι, ἢ κλέπτουσιν] Ubi *hic ex profano, hic ex publico: hic sacra rapit, hic effringit, hic transilit: hic spolia cruentâ manu portat, nemo non fert aliquid ex altero.* Sunt verba Senecæ 7.27. de Beneficiis. Apuleius de hujus vitæ commodis, quæ *bona* abusivè vocantur, *Imminui possunt, vel fraudibus interire.* Illud κλέπται διορύσσουσι, refer maximè ad vecticularios: unde Festi Pompeii illa, *Vecticularia vita dicitur eorum qui vectibus alienos parietes perfodiunt, furandi causâ.* In vetere Onomastico, *Perfodio*, διορύσσω & in Glossis, Διορυγὴ, *perfossio, perfossura.*

Com. 20. Θησαυρίζετε δὲ ὑμῖν θησαυροὺς ἐν οὐρανῷ] Πολύσατε ἑαυτοῖς (ut Luc. 12.) βαλάντια μὴ παλαιούμενα. Θησαυροὺς hîc intellige ἀγαθῶν πράξεων, ut Orat. 6. Themistius locutus. Quintilianus 9. Declamat. *Ubi pecunia melius poni potest quàm ubi fœnus bonitatis extenditur?*

Ibid. ὅπου οὔτε σὴς ἀφανίζει] Similiter, τοῖς ἐν τῷ ἀθανάτῳ φύσει ἀναχάπτοις, χαρτίδια ὑπὸ σήπων διαφθειρόμενα, opponuntur apud Philonem Judæum in libro de Abrahamo.

Ibid. ἢ ὅπου κλέπται οὐ διορύσσουσιν] *Ubi nemo furatur, nemo proscribit, nemo jugulat;* sunt Zenonis Veronensis verba: & statim, *nemo suam vestem, nemo suas margaritas abscondit, nemo lapides pretiosos; nemo aurum, nemo argentum: & tamen nullus timet furtum.* In Nili Paræneticis, Ὅσα δεῖ γῆς, κλέπτεται· τὰ κατ' οὐρανὸν ἐργάζει, ταῦτα δὲ οὐδεὶς πώποτε οὐδὲ πολέμιος ἀφεῖλε, οὐδὲ διορύσσεται. Chrysostomus (cujus Græca non sunt ad manum) Homil. 58. in Joannis Euangelium, *Arca nonnunquam cum vestibus direpta magno te damno afficit: quæ pauperibus damus custodienda, neque morte amittuntur, neque seris indigent, non servorum vigiliâ, &c. omnibus insidiis libera sunt quæ commendantur in cœlis: nulli enim malitiæ locus ille pervius est.* Themistius jam dictâ Oratione ad Theodosium, Οὐχ ὁ γῆς σε ὁ φθορεὺς ἔξει ὀπόθεν τὸ χρυσίον ἔξει σοι, ἢ τὸ ἀργύριον, ἀλλ' ὑπόθεν σοι πλουτήσουσιν οἱ τῶν ἀγαθῶν πράξεων θησαυροὶ οἱ μόνοι ἄφυλοι καὶ ἀνάλωτοι. Quibus adde quæ ad Luc. 12.33. eam in mentem annotavimus. Arrianus 1.18. in Epictetum, κλέπτης οὐ τοῖς σοῖς τόπον οὐκ ἔχει.

Com. 21. Ὅπου γὰρ θησαυρὸς ὑμῶν, ἐκεῖ ἔσται καὶ ἡ καρδία ὑμῶν] Apud eundem Arrianum ibidem 2.22. Ὅπου ἐγὼ, καὶ τὸ ἐμὸν, ἐκεῖ ἀνάγκη ῥέπειν τὸ ζῷον· εἰ ἐν σωρῷ, ἐκεῖνο τὸ κυριεῦον ἦν· εἰ ἐν τῷ προαιρέσει, ἐκεῖνο ἦν· οἱ ἐν τοῖς ἐκτὸς, ἐκεῖνο. Vegetius, *Miles qui sumptus suos scit apud signa depositos, de deserendo nil cogitat: magis diligit signa, pro illis in acie fortiùs dimicat: more ingenii humani, ut pro illis habeat maximam curam, in quibus suam videt positam esse substantiam.* Ex duabus apud Philonem causis cur qui domum recèns ædificassent, vineam plantassent, &c. militiæ in Lege vetere immunes essent, hæc una, ἵνα μὴ τῷ σώματι σχολάζοντες, ἧττον ψυχαῖς ὑπηρετῶσιν· ἀνάγκη γὰρ ἦν αὐτῶν διάνοιαν ἀεὶ πρὸς πόλεμον ἢ ἀπολαύσεως οὖν ἀφλεκτύθησαν. Libello de Fortitudine.

Com. 22. Ὁ λύχνος τοῦ σώματός ἐστιν ὀφθαλμὸς] Athenagoras in Legatione, Ἔπλασε τοὺς ὀφθαλμοὺς ὁ Θεὸς ἡμῖν, φῶς αὐτοὺς ἔχοντας, &c. Artemidorus 1.28. Oneirocritici, Ὀφθαλμοὶ δὲ σώματος ὁδηγοί εἰσι καὶ ἡγεμόνες. Basilius Seleucienſis, Ὅσῳ ἥλιος ἐν τῇ κτίσει, τοῦτο ὀφθαλμοὶ ἐν τῷ σώματι. Adde quæ ad Luc. 11.34. annotata.

Ibid. ἐὰν οὖν ὁ ὀφθαλμός σου ἁπλοῦς ᾖ, ὅλον τὸ σῶμά σου φωτεινὸν ἔσται] Οὐ περισπᾷ, Joh. 11.9. οὐδὲ πῦ ὑπάγει, Joh. 12.35. ὡς ἐν ἡμέρᾳ περιπατῶμεν, Rom. 13.13. id est, τοῖς τῆς σκότους ἔργοις (ut Ephes. 5.11.) ἢ συσκοτισμοῖς· de mentis oculo enim hîc agitur: quo & sensu Epicharmus, Καθαρὸν ἐὰν ᾖ τὸν ἔχῃς, ἅπαν τὸ ζῶμα καθαρὸν εἶ· quod infrà hîc cap. 23. εἰ τὸ ὂν δὲ ἦν πονηρὸν καθαρὸν, καὶ τὸ ὂν δὲ ἂν, &c. Τὸν δὲ τῇ ψυχῇ λογισμὸν, τῇ δὲ ὀφθαλμῷ κόρῃ παρέλλειπον etiam Philo posuit. His adde quæ ad Lucæ dictum locum annotavimus.

Com. 23. εἰ οὖν τὸ φῶς τὸ ἐν σοὶ σκότος ἐστὶ, τὸ σκότος πόσον;] Ad sententiam loci Plutarchus, Τῶν μὲν τὸ σῶμα νοσημάτων ἐρρύμβους ὁ λογισμὸς αἰσθάνεται, τοῖς δὲ τὴν ψυχῆς συγγενῶν αὐτὸς, οὐκ ἔχει κρίσιν, πάσχει δὲ ὁ κρίνει. Ad Locutionem Cicero, *An est ullum majus malum turpitudine? quæ si in deformitate corporis habet aliquid offensionis, quanta illa depravatio & fœditas, &c. debet videri?*

Com. 24. Οὐδεὶς δύναται δυσὶ κυρίοις δουλεύειν] *Quia dum alterum colit, utique quem non colit, offendit: prælatio enim alterius sine alterius contumelia non potest procedere.* Tertullian. in Apologetico. In l. 23. F. de oper. libert. *Si patroni plures consultò in diversas regiones discesserint, & liberto simul operas indixerint, potest dici diem operarum cedere, sed libertum non obligari, quia non per eum, sed per patronos stetit quo minùs opera detur.* Lactantius 4.3. *Sicut naturæ necessitate non potest esse nisi unus Pater, ita nec Dominus, nisi unus: quid enim faciat servus, si multi Domini diversa imperaverint?* Et pòst, *Teneri veritas non potest, ubi homo idem multis patribus dominísve subjectus est: ubi animus in multa dispersus huc atque illuc divagatur.*

—*Carina*

Quam ventus, vemóque rapit contrarius æstus,
Vim geminam sentit, parétque incerta duobus.

Arrianus 4.10. in Epictetum, Ἔργον ἔργῳ ὑ κοινωνεῖ, ὑ δύνασαι καὶ τὸ ἐκεῖνο ἔχειν ἐπιμελείας τυγχάνοντα, καὶ τὸ σιωπᾶν ἡμαρτικόν. εἰ δὲ ἐκεῖνα δέλεις, τοῦτο ἄρεις· εἰ δὲ μὴ, ὅτε τοῦτο ἔξεις, οὐκ ἐκεῖνα, ἀκαιρούμενος ἐπ' ἀμφότερα. Ibidem, Οὐ δύνασαι καὶ ὑπαλλάσσειν δέλειν, καὶ ταῦτα· ἀχθὲς ἔχειν ἐπιθυμεῖν, καὶ ταῦτα. Idem 4.2. Οὐ δύνασαι Θεσσίτλῳ ὑπακοῦειν, καὶ Ἀγαμέμνονα. Iterum, Οὐ δύνασαι ὃν τῷ ἀμφοτέρῳ εἶναι διαφερόντως, ἀλλ' ἀνάγκη καθόσον ἂν ἧττον κοινωνῇς, ὑπολείπεσθαί σε τῷ ἑτέρῳ. (*quam,*

Haud facile est ità mentem animúmque inflectere cui-
Ut res oppositas mens ferat una duas.

Ibid. ἢ γὰρ ἕνα μισήσει, καὶ ἀγαπήσει] Ovidius,

Secta bipartitò cùm mens discurrit utroque,
Alterius vires subtrahit alter amor.

Idem,

Tu mihi, tu certè (memini) Gracine negabas
Uno posse aliquem tempore amare duas.

Theophylactus Simocatta, Οὐ δύνασαι Θεσσίτλῳ καὶ Γαλαθαίας ἐρᾶν, ὅτε γὰρ μάχεται πόθος, οἱ γὰρ ἔρωτες ὁ μεγέθους ἀλλ' ὅτε διπλοῦν ἀνενδοίαστοι ἐρῶσα. ὡς γὰρ ἡ γῆ δυσὶν ὑλοις ὑ δύναται θάλπεσθαι, οὕτω μία ψυχὴ δυσὶ παρ σῶν ἐρωτικῶν ὐκ ἀνέχεται.

Ibid. ἢ ἑνὸς ἀνθέξεται, καὶ τοῦ ἑτέρου καταφρονήσει] Aut alterius mandatis obsequetur, alterius neglectui habitis. Ἀνθέξεται non malè Recentior *adhærebit* vertit, sunt enim hoc loco ἀντέχεσθαι & καταφρονεῖν, quæ infrà 19.5. in alia re, παρακολλᾶσθαι, & καταλαλήσειν. Tertullianus, hunc locum citans, ἀνθέξεται *defendet* vertebat, respiciens, ut videtur, tempus quodvis quo pariter utriusque salus in discrimine versatur, nec utrique eâdem operâ servus propugnare potest. Quo casu etiam in Legg. Roman. electione sua nullum crimen contrahit. l. 3. § 3. F. ad SC. Silan. Affine autem huic Christi præcepto est Luc. 10. illud, βαλάντιον μὴ βασάζετε· quod Theophylactus παρεφέζων, usus est verbis ἀκολουθεῖν & καταφρονεῖν. Ἀρκεῖ (inquit) ὑμῖν ἡ φρονήσεως τοῦ λόγου ἔχειν· εἰ γὰρ βαλάντιον βασάζετε, περίεργον ἔστι ἐπ' ἐκεῖνο ἀκολουθήσαι, καὶ τοῦ λόγου καταφρονήσατε.

Ibid. οὐ δύνασθε θεῷ δουλεύειν, καὶ Μαμμωνᾷ] Hieronymus ad Nepotianum, *Qui dicit, Pars mea Dominus, nihil extra Dominum habere potest: quod si quidpiam aliud habuerit præter Deum, pars ejus non erit Dominus.* Vide Rom. 6.18. & 8.7. 1 Cor. 10.21. 2 Cor. 5.6. Galat. 1.10. Jacob. 4.4. 1 Joh. 2.15. Luc. 14.33. Egregiè Salustius, *Ubi divitiæ* (i.e. Μαμμωνᾶς) *clarè habentur, ibi omnia bona vilia sunt: fides, probitas, pudor,* &c. Epist. 2. de Republ. ordin.

Com. 25. μὴ μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν, τί φάγητε, καὶ τί πίητε] De rerum quarum exigua quævis portiuncula naturæ sufficit, & quæ post condimentorum omnium impendia in latrinam abeunt, vel qualitate, vel mensura nè sitis solliciti: ὑ γὰρ λιμοκτονήσει κύων ψυχὼ δικαίαν, Proverb. 10.3. In quem sensum (at paulò laxiùs) Paulus ἡ σαρκὸς

κὸς φρόνησιν μὴ ποιῶσι, Rom. 13.14. Porphyrius δεῖ ὑποχῆς 4. Πρὸς δὲ τὸν τις ἀναιρήσεις, &c. ✝ Σοφὸν πολυπραγμονοῦσι; Optimâ autem magiſter optimus ratione hoc præcepit, ſciens quàm & undiq; & aſſiduè ea in re peccetur, quàm varias ſibi aliiſque moleſtias gulæ libido creét. Plinius, *Plurimum homini negotium alvus exhibet.* Plutarchus in de Conſolat. ex Platone, Μυρίας ἀσχολίας ἡμῖν παρέχει τὸ σῶμα διὰ ✝ ἀναγκαίαν τροφήν. Seneca (ad Marciam cap. 22.) appoſitiſſimè ad hunc Euangelii locum, *In popinam ventrémque projectis, ſumma illis curarum fuit quid ederent, quid biberent.* Talium è claſſe illi de quibus 56.12. Eſaias, *Sumamus vinum, impleamur ebrietate: & erit, ſicut hodie, ſic & cras, imò & multò amplius.* Baſil. in Ejuſdem cap. 5. Οἰνοποσίαι καὶ κραιπάλαι ἀκαιρότητες, &c. καὶ πᾶσ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ ΜΕΡΙΜΝΑΝ δεῖ ✝ τῇ πίστει φέρειν τίδια παναλίσκοντες. Talis & quem Plutarchus δεῖ ✝ γαστρὸς δημίλειαν ἐν καθεύδοντα dixit, libello contra Colotem. Talis Galienus Junior, qui apud Trebellium Pollionem, *Ecquid habemus in prandio? ecquæ voluptates paratæ ſunt?* &, *Qualis cras erit cœna?* Quæ planè eadem ſonant quæ hîc Theophylactus, Τὸ φαγεῖν καὶ κωλύει, τὸ δὲ λέγειν, τί φάγωμεν; κωλύει δὲ λέγειν ἐφ' ἑαυτοῖς οἱ μύσται, τί φάγωμεν αὔριον; Philo de ejuſmodi crapulonibus, lib. de Temulent. Τὸν εἰς ὑστεραίαν πόνον ἐξ ἐπιδόσεως καὶ συμβολῶν προσυπερτίζοντας, μᾶλλον ὑπολαμβάνοντες ἐν χερσὶν εὐφροσύνης ἔχειν ✝ δεῖ ✝ εἰς τὸ μέλλον μέθης ἐλπίδα. Quod Seneca, *dum corpus in præſenti ſagina jacet, cogitationes ad futura præmittere*, vocavit, libro de Vita beata cap.6. planè ut *dapibus futuris devotum*, de Eutropio Claudianus dixit.

Ibid. μηδὲ περὶ ζώματα ὑμῖν τί ἐσθήσεσθε] Seneca, *Tegumenta & fomenta corporum*, &c. *nunc ingens negotium facta ſunt:* ubi & de cibis addit, de quibus & in Contextu noſtro. Vacuus (eóque laudabilis) utráque ſollicitudine iſtâ parens Marci Antonini: Οὐ δεῖ τὰς ἐδωδὰς (inquit filius ejus) ὀπτοντὰς, ἀ δεῖ ✝ ἐσθίοντα ὑφὲς καὶ χείρα.

Ibid. ἐχὶ ἡ ψυχὴ πλεῖόν ἐστι τροφῆς] Vide ad Luc.12.23. dicta.

Com. 26. Ἐμβλέψατε εἰς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ] Arnobius lib.6. *Erubeſcite, atque ab animantibus mutis vias rationis accipite.*

Ibid. ὅτι οὐ σπείρουσιν, οὐδὲ θερίζουσιν] Ut ſtatim de Liliis, Οὐ κοπιῶ, οὐδὲ νήθω. Plutarchus ſimili argumentandi ratione, Οὐ δανείζονται χιλιόνταις, ἀ δανείζονται μύρμυξι, οἷς ἡ φύσις ἀ χρῆσις, ἀ λόγον, ἀ τέχνιν ἐδάσκαλον. Arnobius de animalibus loquens univerſim, *Veſtem illa non nôrunt, ſellásque, naves atque aratra compingere: nec denique ſupellectilem cateram quam familiaris uſus expoſcit.* Lucretius lib. 5.

Non varias quærunt veſtes pro tempore cœli:
Denique non armis opus eſt, non mœnibus altis
Queis ſua tutentur: quando omnibus omnia largè
Tellus ipſa parit Naturáque dædala rerum.

Ibid. καὶ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τρέφει αὐτά] Clemens Pædag. 2.1. Ὁ τὰ πῶλα, καὶ νηπία, καὶ ζωύλλοντα οἰκτίρων, τὰ ἄλογα ζῶα διατρέφων οἷς δεῖν ὁ θεὸς, λόγῳ ✝ αὐτοῖς ἀδὲ ἔν. Julianus Imperator de victu neceſſario loquens, Ὥσπερ ὁ ποιητὴς πλῆτο τῶν μέλλα παρὰ ✝ φύσεως, καὶ ἐκ ἔστι αὐτῷ τερφθῆς ὅτι πρὸ ὀρνίθας, ὅτι τοὺς ἰχθύας, ἀδὲ τὰ θηρία. In Avibus Ariſtophanis.

Οὐκοῦν ✝ δή τις ὁ μετ' ὀρνίθων βίος;
Σὺ γὰρ οἶδ' ἀκριβῶς. ΕΠ. Οὐκ ἄχαρις ✝ τοιβώλ,
Οὐ φῶτα μᾶ δῆτ' ζῆν ἄνδ βαλαντίου.

Vide Job. 38.41. Pſal.103.21. Pſal.146.9. Arrianus 1. 16. in Epictetum, Τοῖς ζώοις τὰ πρὸς τὸ σῶμα ἕτοιμα γέγονεν, ἀ μόνον τροφαὶ καὶ πῖμα, ἀλλὰ καὶ κοῖται, καὶ τὸ μὴ δεῖσθαι ὑποδημάτων, μὴ ἐσθῆτος, μὴ ἐδάφους. Idem τὰς μάχας λόγῳ φιλοσοφίας, humiliúſque de Deo séque ipſis quàm oporteret ſentientes arguens, ad ea, καὶ πόθεν φάγω μηδὲν ἔχων; ità 1.9. reſpondet, Καὶ πῶς οἱ ἄλλοι; πῶς οἱ ἀργοὶ τρέφονται; τίνι στεφανοῦντες ἐκεῖνοι ✝ δεσπόται ἀπαλλάττονται; τοῖς ἀγροῖς, τοῖς οἰκέταις, ἢ τοῖς ἀργυρώμασιν; οὐδενί, ἀλλ' ἑαυτοῖς, καὶ ὅμως οὐκ ἐπλούτουσιν αὐτοῖς τροφαί· ✝ ἡ φιλόσοφον ἡμῖν δοκοῦσι, ἄλλοις διαῤῥοῦντα καὶ ἀπαναπαυόμενον ὑποθημῶν, καὶ μὴ θεμελιῶδες αὐτὸν αὐτῷ, καὶ ✝ θεῖον ✝ ἀλόγων ✝ χάεγα καὶ θελότητα, ὧν ἕκαστον αὐτῷ ἀρκοῦν, ὅτι τροφῆς ἕνεκα καὶ οἰκίας, ὅτε διεξαγωγῆς ✝ καταλλάλι, καὶ ✝ φύσιν; Quibus ſimilem habere videntur ſententiam quæ ex Anonymo habet Suidas in verbo ἀναδεῖν.

Ibid. ὑ σπείρουσιν, οὐδὲ θερίζουσιν καὶ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τρέφει αὐτά] Nec ſerunt, nec metunt, tamen eſcam à Deo habent. Reduxit iſte modus loquendi locũ Luciani illum, ubi jactat ſaginam ſuam paraſitus, Τὰς μὲ λοιδὰς inquit τίχνας ὑ μόνον κακοπαθοῦσος, καὶ ἱδρῶντος, ἀλλὰ, νὴ Δία, καθάπερ καὶ ὑτοι ἐργάζονται, ἄπερ ἀμέλει δῆλοι ✝ τιχῶν· ὁ δὲ περίστ, &c. ὅτε φυτεύ χερσὶ φυτὸν, ὅτε ἀρῶ, ἀλλὰ τὰ ἄπαρτα καὶ ἀνέργαστα πάντα νέμεται. Apud Phædrum muſcã,

Laboro nihil, atque opimis rebus fruor.

Apud Eundem canis,

Sic ſine labore venter impletur meus.

Ibid. ὐχ ὑμεῖς μᾶλλον διαφέρετε αὐτῶν] Clemens Alexandrinus ubi ſuprà, Ἡμεῖς καὶ τούτων (ὀρνίθων) ἀμείνους, ὅσῳ καὶ Κύριοι, καὶ Θεῷ οἰκειότεροι, ὅσῳ σοφωτέροις. Arrianus jam dicto loco, Ἀλλὰ πρὸς μὲν ✝ Καίσαρα ἡ συγγένεια, ἢ ἄλλον τινὰ ✝ μέγα δυναμένων ἐν Ῥώμῃ, ἱκανὴ παρέχειν ἐν ἀσφαλείᾳ διάγοντας, καὶ ἀκαταφρονήτους, καὶ εὐδοκίμους μηδ' ὅ τι ὢν, τὸ δὲ ✝ Θεὸν ποιητὴν ἔχειν πατέρα, καὶ κηδεμόνα, ἐκέτι ἡμᾶς ἐξαιρήσεται λυπῶν καὶ φόβων; Idem alibi, Φοβῆται τις ἀνὴρ ἀγαθὸς μὴ λίπωσιν αὐτὸν τροφαί; τοῖς πυφλοῖς οὐ λείπουσι, λείψουσιν ἀνδρὶ ἀγαθῷ; Καὶ στρατιότῃ μὲν ἀγαθῷ ὐ λείπει ὁ μισθοδοτῶν, ἢ ἐγάτῃ, ἢ σωτῆ, πολὶ δ' ἀγαθῷ λείψει; Οὕτως ὁ Θεὸς ἀμελεῖ ✝ αὐτῷ ἐπιδημήσαντι; ✝ διακόσμου οἷς μόνοις χρῆται παραδείγμασι πρὸς ἀπαιδευτους, ὅτι καὶ ἔστ, καὶ καλῶς διοικεῖ τὰ ὅλα, καὶ ὐκ ἀμελεῖ ✝ ἀνθρωπίνων πραγμάτων; Τὸ μᾶλλον autem (ſalvo Principis eruditorum honore) non putem in Matthæo παρέλκειν, at duo hîc loquendi genera in unum mixta eſſe; nimirum, ὐχ ὑμεῖς πολὺ διαφέρετε αὐτῶν; &, ὐχ ὑμεῖς μᾶλλον τίμιοι (vel ἔντιμοι) ἢ ἐκεῖνα;

Com.27. Τίς δὲ ἐξ ὑμῶν μεριμνῶν δύναται ἐπὶ ✝ ἡλικίαν αὐτοῦ πῆχυν ἕνα;] Seneca Natur. quæſt. Præfat. lib.1. *Nos quid ſumus? formicæ in anguſto laborantes: nec quidquam illis & nobis intereſt, quàm exigui menſura corpuſculi.* Idem Conſolat. ad Helviam, *Non vultis cogitare quam parva vobis corpora ſunt? Nónne furor, & ultimus mentium error eſt, cùm tam exiguum capias, cupere multum? Licèt itaque angeatis cenſus, promoveatis fines, nunquam corpora veſtra laxabitis.* Et Epiſt.89. *Omnibus licèt locis tecta veſtra ſplendeant, alicubi impoſita montibus in vaſtum terrarum mariſque proſpectum, alicubi ex plano in altitudinem montium educta*, &c. *tamen & ſingula corpora eſtis, & parvula.* Cur autem *parvula*, rationem hanc, nec inſuavem, Theodoretus 5. δεῖ Παγνίαν affert, Τῆς ψυχικῆς ζω (ὁ θεὸς) περιμθύμρ συλήσας, ἀ μέγα ζῶ σῶμα θεατίθεται, ἵνα μὴ καὶ' ἄμφω (nempe λόγον, καὶ σωματικὸν δύναμιν) πλουσιῶσ, οἷς ✝ διαβολικὴν ἐλαζονίαν πρσῆς. εἰ γὰ μικρὸν τὸ σῶμα ὂν, μέμνηται, καὶ λανθάνει κ' ἡ κλίσαν, τί οὐκ ἂν ἔδρασε, εἰ καὶ τοῦτο (animalium nempe) τὸ μέγεθος ἔλαβε; πῶς ✝ ἐρεχύτης διδάσκει σε σωφρονῆν, &c.

Com. 28. καταμάθετε τὰ κρίνα τοῦ ἀγροῦ] Similliméque (in δεῖ Πολυπραγμοσ.) Plutarchus, Πολυπραγμόνα (quod hîc καταμανθάνειν) &c. πῶς ✝ φυτὰ τὰ μὲ ἀεὶ τέθηλε, καὶ χλοάζει, καὶ ἀχάλλεται, παντὶ καιρῷ ✝ ἑαυτῆ ἐπιδεικνύμενα πᾶσιν. Καταμανθάνειν autem (quod non apud Plutarchum tantùm μεταβατικῶς ponitur, ſed & alios jam ſtatim adducendos) videtur qui per verbum *diſcendi* reddidit, minus aptè expreſſiſſe. In Græco Geneſ. cap. 24. Ὁ ἄνθρωπ κατεμάνθανεν αὐτῶ. Sirachid.9.5. παρθένον μὴ καταμάνθανε quâ voce Iſidorus Peluſiota ait indicari ✝ ἐν μελέτῃ κατανόησιν. Itaque Vulgatus meliùs, qui *conſiderate*. In Gloſſario, *Conſiderat*, κατανοεῖ, καταμανθάνει. Non malè etiam alius vertit, *cognoſcite*. Donatus in Terentium, *Cognoſcere, eſt diligenter & attentè conſiderare.*

Com.29. οὐδὲ Σολομὼν ἐν πάσῃ τῇ δόξῃ αὐτοῦ περιβάλλετο ὡς ἓν τούτων.] Maximus Tyrius, Λειμῶνες διαμάτων ποικιλώτατα. Plutarchus Sympoſiac. lib. 3. Ἄνθη, &c. πάμκαλλα ἀμιάντοις χρώμασι καὶ βαφῆς ἀνεκφόμα. Zeno Veronenſis Serm. Attende tibi, *Fœcundi ceſpitis viridantes & herbidi*

herbidi tori, florum varietate meliùs quàm fucatis coloribus Tyrii muricis picti. Claudianus,

——*Rapiunt Tyrios ibi vellera succos,*
Et picturatæ saturantur murice vestes:
Hæc radiant flores, & prati viva voluptas,
Ingenio variata suo.——

Propertius, à formæ lenociniis amatâ suam alienam volens,

Aspice quos summittit humus formosa colores,
Ut veniunt hederæ sponte suâ meliùs:

Philo in de Abrahamo, Καὶ ἦν ἀνύχων ἴσως μοι δοκεῖ γυναῖκῶν δωμάσας τὰς ἀνδρῶν ἰσοῦ καὶ γυναικῶν συμφορίας. His adde quæ ad Luc. 12. 27. annotata.

Ibid. ἐκβάλλεται, &c.] Vox propria in argumento isto. Vide dicto ad Lucam loco adducta. Philo in Flaccum, Μείζονα τιμῆς καὶ ἐυδοξίας ὄγκον ἢ ζῷ ἐκβέβληλας.

Com. 30. Τὸ χθὲς τῶν ἀχρεῖον, σήμερον ὄφελος, καὶ ἄυριον, &c.] Vide quæ ad Lucæ jam citatum locum dicta.

Com. 34. Μὴ δῶμεν μεριμνήσῃ εἰς τὴν αὔριον] Ἀρκεῖσθε (ut Heb. 13. 5.) τοῖς παροῦσιν.

Lætus in præsens animus quid ultrà est
Oderit curare—— i. e. μεριμνᾷν.

Persius,

——*Granaria, fas est,*
Emole, quid metuas? occa, & seges altera in herba est.

Arrianus in Epictetum, Ὅταν χορτασθῆτε σήμερον, κάθησθε κλαίοντες ὅτι τὴν αὔριον, πόθεν φάγητε. Ità de incertis dum solliciti estis, de certis non solùm ingrati estis; sed & de futuro dum suspensi estis, omnem fructum præsentium perditis. Bene Seneca, *Ille beatissimus est, & securus sui possessor, qui crastinum sine sollicitudine exspectat.* Idem Epist. 5. verba de spe & metu faciens, *Maxima utriusque causa est quòd non ad præsentia aptamur, sed cogitationes in longinqua præmittimus: ità providentia, maximum humanæ vitæ bonum, in malum versa est.* Bene itaque Aristippus, qui (apud Ælianum Var. 14. 6.) præcepit τὴν διάνοιαν μὴ περιμένειν, ὑφ' ἡμέραν ἢ τὴν γνώμην ἔχειν, καὶ αὖ πάλιν τὴν ἡμέραν ἐπ' ἀνοίᾳ τῆς μέρει καθ' ὃ ἔχει ἢ πεφύκῃ τι ἢ ἀνοίᾳ· μόνον δὲ ἡμέτερον τὸ παρὸν ἔφη.

Ibid. εἰς τὴν αὔριον] Vulgat. *in crastinum.* Ex eo, εἰς τὴν αὔριον, *in crastinum*, apud Gloss arii auctorem.

Ibid. ἀρκεῖδν τῇ ἡμέρᾳ ἡ κακία αὐτῆς] q. d.

Adveniet justum pugnæ, nè accersite, tempus.

Propertius,

Quis furor est atram bellis accersere mortem?
Imminet, & tacito clàm venit illa pede.

Seneca Epist. 13. *Etiamsi futurum est malum, quid juvat dolori suo occurrere? satis citò dolebis cùm venerit: interim tibi meliora propone.* Idem Epist. 24. *Quid necesse est mala accersere, & satis citò cùm advenerint patienda, præsumere?* & Epist. 74. *Quid clementius quàm angi futuris, nec se tormento reservare, sed accersere sibi miserias?* Iterum 98 Epist. *Qua ista dementia est malum suum antecedere!* & demum Epist. 78. *Circumcidenda duo sunt, futuri timor, & veteris incommodi memoria: hoc ad me jam non pertinet, illud nondum.* Valerius Maximus, *Stultum est infelicitatis se prædamnare, spémque qua etiam incerta rectè fovetur, in certam desperationem convertere.* Epicuri apud Ciceronem sententia est, *stultam meditationem* (quod ibi μέριμναν interpretor) *futuri esse, ac fortasse nè futuri quidem; satis esse odiosum omne malum cùm venerit: qui autem semper cogitat accidere posse aliquid adversi, ei fieri illud sempiternum malum: si verò nè futurum quidem sit, frustrà suscipi miseriam voluntariam: ità semper angi eum, aut cogitando, aut malè cogitando.* Vide & Plinii l. 8. Ep. 18. Cicero Ep. famil. 6. 4. *Equidem mihi omnia propono, nec ullum est tamen malum quod non putem impendere: sed cùm plus in metuendo mali sit quàm in illo ipso quod timetur, desino.* Κακία heic, Vulgato, *diei malitia:* ut & eidem Ecclesiastis 12. 1. *malitiæ dies.* Ubi in Græco, αἱ ἡμέραι κακίας· quia mala multa senectus apportat. Tertullianus Matthæi loco, *vexationem* vertit, i. e. afflictionem. Hieronymus ad Amandum, Κακία *apud Græcos duo significat,* malitiam *&* afflictionem.

Κεφ. ζ.

1. Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε.
2. Ἐν ᾧ γὰρ κρίματι κρίνετε, κριθήσεσθε· καὶ ἐν ᾧ μέτρῳ μετρεῖτε, ἀντιμετρηθήσεται ὑμῖν.
3. Τί δὲ βλέπεις τὸ κάρφος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου, τὴν δὲ ἐν τῷ σῷ ὀφθαλμῷ δοκὸν οὐ κατανοεῖς;
4. Ἢ πῶς ἐρεῖς τῷ ἀδελφῷ σου, Ἄφες ἐκβάλω τὸ κάρφος ἀπὸ τοῦ ὀφθαλμοῦ σου, καὶ ἰδοὺ ἡ δοκὸς ἐν τῷ ὀφθαλμῷ σου;
5. Ὑποκριτά, ἔκβαλε πρῶτον τὴν δοκὸν ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ σου, καὶ τότε διαβλέψεις ἐκβαλεῖν τὸ κάρφος ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ τοῦ ἀδελφοῦ σου.
6. Μὴ δῶτε τὸ ἅγιον τοῖς κυσὶ, μηδὲ βάλητε τοὺς μαργαρίτας ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν χοίρων· μήποτε καταπατήσωσιν αὐτοὺς ἐν τοῖς ποσὶν αὐτῶν, καὶ στραφέντες ῥήξωσιν ὑμᾶς.
7. Αἰτεῖτε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν· ζητεῖτε, καὶ εὑρήσετε· κρούετε, καὶ ἀνοιγήσεται ὑμῖν.
8. Πᾶς γὰρ ὁ αἰτῶν λαμβάνει, καὶ ὁ ζητῶν εὑρίσκει, καὶ τῷ κρούοντι ἀνοιγήσεται.
9. Ἢ τίς ἐστιν ἐξ ὑμῶν ἄνθρωπος, ὃν ἐὰν αἰτήσῃ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἄρτον, μὴ λίθον ἐπιδώσει αὐτῷ;
10. Καὶ ἐὰν ἰχθὺν αἰτήσῃ, μὴ ὄφιν ἐπιδώσει αὐτῷ;
11. Εἰ οὖν ὑμεῖς, πονηροὶ ὄντες, οἴδατε δόματα

Vulgata Versio.

1. NOlite judicare, ut non judicemini.
2. In quo enim judicio judicaveritis, judicabimini: & in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis.
3. Quid autem vides festucam in oculo fratris tui; & trabem in oculo tuo non vides?
4. Aut quomodo dicis fratri tuo, Sine ejiciam festucam de oculo tuo: & ecce trabs est in oculo tuo?
5. Hypocrita, ejice primùm trabem de oculo tuo, & tunc videbis ejicere festucam de oculo fratris tui.
6. Nolite dare sanctum canibus: neque mittatis margaritas vestras ante porcos, nè fortè conculcent eas pedibus suis, & conversi dirumpant vos.
7. Petite, & dabitur vobis: quærite, & invenietis; pulsate, & aperietur vobis.
8. Omnis enim qui petit, accipit; & qui quærit, invenit; & pulsanti aperietur.
9. Aut quis est ex vobis homo, quem si petierit filius suus panem, numquid lapidem porriget ei?
10. Aut si piscem petierit, numquid serpentem porriget ei?
11. Si ergò vos, cùm sitis mali, nostis bona

ἀγαθὰ διδόναι τοῖς τέκνοις ὑμῶν, πόσῳ μᾶλλον ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς δώσει ἀγαθὰ τοῖς αἰτοῦσιν αὐτόν;

12. Πάντα οὖν ὅσα ἂν θέλητε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, οὕτω καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς. οὗτος γάρ ἐστιν ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται.

13. Εἰσέλθετε διὰ τῆς στενῆς πύλης· ὅτι πλατεῖα ἡ πύλη, καὶ εὐρύχωρος ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ἀπώλειαν, καὶ πολλοί εἰσιν οἱ εἰσερχόμενοι δι' αὐτῆς.

14. Ὅτι στενὴ ἡ πύλη, καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωήν, καὶ ὀλίγοι εἰσὶν οἱ εὑρίσκοντες αὐτήν.

15. Προσέχετε δὲ ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν, οἵτινες ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδύμασι προβάτων, ἔσωθεν δέ εἰσι λύκοι ἅρπαγες.

16. Ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτούς. μήτι συλλέγουσιν ἀπὸ ἀκανθῶν σταφυλὴν, ἢ ἀπὸ τριβόλων σῦκα;

17. Οὕτω πᾶν δένδρον ἀγαθὸν καρποὺς καλοὺς ποιεῖ, τὸ δὲ σαπρὸν δένδρον καρποὺς πονηροὺς ποιεῖ.

18. Οὐ δύναται δένδρον ἀγαθὸν καρποὺς πονηροὺς ποιεῖν, οὐδὲ δένδρον σαπρὸν καρποὺς καλοὺς ποιεῖν.

19. Πᾶν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν καλὸν, ἐκκόπτεται, καὶ εἰς πῦρ βάλλεται.

20. Ἄρα γε ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτούς.

21. Οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι, Κύριε, Κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς.

22. Πολλοὶ ἐροῦσί μοι ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, Κύριε, Κύριε, οὐ τῷ σῷ ὀνόματι προεφητεύσαμεν, καὶ τῷ σῷ ὀνόματι δαιμόνια ἐξεβάλομεν, καὶ τῷ σῷ ὀνόματι δυνάμεις πολλὰς ἐποιήσαμεν;

23. Καὶ τότε ὁμολογήσω αὐτοῖς, Ὅτι οὐδέποτε ἔγνων ὑμᾶς· ἀποχωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν.

24. Πᾶς οὖν ὅστις ἀκούει μου τοὺς λόγους τούτους, καὶ ποιεῖ αὐτούς, ὁμοιώσω αὐτὸν ἀνδρὶ φρονίμῳ, ὅστις ᾠκοδόμησε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν πέτραν.

25. Καὶ κατέβη ἡ βροχὴ, καὶ ἦλθον οἱ ποταμοὶ, καὶ ἔπνευσαν οἱ ἄνεμοι, καὶ προσέπεσον τῇ οἰκίᾳ ἐκείνῃ· καὶ οὐκ ἔπεσε· τεθεμελίωτο γὰρ ἐπὶ τὴν πέτραν.

26. Καὶ πᾶς ὁ ἀκούων μου τοὺς λόγους τούτους, καὶ μὴ ποιῶν αὐτούς, ὁμοιωθήσεται ἀνδρὶ μωρῷ, ὅστις ᾠκοδόμησε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν ἄμμον.

27. Καὶ κατέβη ἡ βροχὴ, καὶ ἦλθον οἱ ποταμοὶ, καὶ ἔπνευσαν οἱ ἄνεμοι, καὶ προσέκοψαν τῇ οἰκίᾳ ἐκείνῃ· καὶ ἔπεσε, καὶ ἦν ἡ πτῶσις αὐτῆς μεγάλη.

28. Καὶ ἐγένετο ὅτε συνετέλεσεν ὁ Ἰησοῦς τοὺς λόγους τούτους, ἐξεπλήσσοντο οἱ ὄχλοι ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ.

29. Ἦν γὰρ διδάσκων αὐτοὺς ὡς ἐξουσίαν ἔχων, καὶ οὐχ ὡς οἱ γραμματεῖς.

data dare filiis veſtris; quantò magis pater veſter qui in cœlis eſt dabit bona petentibus ſe?

12. Omnia ergò quæcunque vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis. Hæc eſt enim Lex & Prophetæ.

13. Intrate per anguſtam portam: quia lata porta, & ſpatioſa via eſt quæ ducit ad perditionem, & multi ſunt qui intrant per eam.

14. Quàm anguſta porta, & arcta via eſt quæ ducit ad vitam! & pauci ſunt qui inveniunt eam!

15. Attendite à falſis prophetis, qui veniunt ad vos in veſtimentis ovium, intrinſecùs autem ſunt lupi rapaces.

16. A fructibus eorum cognoſcetis eos. Numquid colligunt de ſpinis uvas, aut de tribulis ficus?

17. Sic omnis arbor bona fructus bonos facit: mala autem arbor malos fructus facit.

18. Non poteſt arbor bona malos fructus facere; neque arbor mala bonos fructus facere.

19. Omnis arbor quæ non facit fructum bonum excidetur, & in ignem mittetur.

20. Igitur ex fructibus eorum cognoſcetis eos.

21. Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum: ſed qui facit voluntatem Patris mei qui in cœlis eſt, ipſe intrabit in regnum cœlorum.

22. Multi dicent mihi in illa die, Domine, Domine, nónne in nomine tuo prophetavimus, & in nomine tuo dæmonia ejecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus?

23. Et tunc confitebor illis, Quia nunquam novi vos: diſcedite à me qui operamini iniquitatem.

24. Omnis ergò qui audit verba mea hæc, & facit ea, aſſimilabitur viro ſapienti qui ædificavit domum ſuam ſuper petram:

25. Et deſcendit pluvia, & venerunt flumina, & flaverunt venti, & irruerunt in domum illam, & non cecidit; fundata enim erat ſuper petram.

26. Et omnis qui audit verba mea hæc, & non facit ea, ſimilis erit viro ſtulto qui ædificavit domum ſuam ſuper arenam:

27. Et deſcendit pluvia, & venerunt flumina, & flaverunt venti, & irruerunt in domum illam, & cecidit, & fuit ruina illius magna.

28. Et factum eſt, cùm conſummaſſet Jeſus verba hæc, admirabantur turbæ ſuper doctrina ejus.

29. Erat enim docens eos ſicut poteſtatem habens, & non ſicut Scribæ eorum & Phariſæi.

Ad CAP. VII.

Com. 1. Μὴ κρίνετε] Verè olim Saluſtius, *Plerique mortales ad judicandum ſatis ingenii habent, aut ſimulant, veruntamen ad reprehendenda aliena facta aut dicta ardet omnibus animus.* Huic vitio ità paſſim vago opponitur iſta D. Chriſti monitio, quâ vetamur, tot maculis ſcatentes ipſi, aliorum nævis infenſi eſſe: & dum in noſtro latent tam multa extirpanda, rariora, magiſque ſparſa in alieno ſolo curiosè ruſpari. Μὴ κρίνετε eſt, nè rigidè judicium ferte, (vide Rom. 14. comm. 4, 10, & 13.) vel, non temere.

——*Exploranda eſt veritas priùs*
Quàm ſtulta prave judicet ſententia.

Vel forſan, μὴ πρὸ καιροῦ κρίνετε. Vide 1 Cor. 4. 5.

Com. 2. ἐν ᾧ γὰρ κρίματι κρίνετε κριθήσεσθε] Vide quæ ad Luc. 6. 37.

Ibid. καὶ ἐν ᾧ μέτρῳ, &c.] Confer Apocal. 18. 6.

Com. 3. τί ϑ βλέπεις τὸ κάρφος ὸν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ Cu; ἢ ϑ ὸν τῷ σῷ ὀφθαλμῷ δοκὸν ὐ κατανοεῖς;] Cicero Offic. 1. *Fis, neſcio quo pacto, ut magis in aliis cernamus, quàm in nobismetipſis, ſi quid delinquitur.* Soſicrates apud Stobæum,

Ἀγαθοὶ ϑ τὸ κακὸν ἐσμὲν ἐφ' ἑτέρων ἰδεῖν,
Αὐτοὶ δ' ὅταν ποιῶμεν, ὐ γινώσκομεν.

Apud Macrobium ille Saturnal. 1. 11. *Nos jugo à Fortuna impoſito ſubjacentem* (de ſervis eorúmque ſtatu loquitur) *tanquam miſerum vilémque calcamus; quod verò nos noſtris cervicibus imponimus, non patimur reprehendi.*

Sic nemo in ſeſe tentat deſcendere, nemo:
Sed præcedenti ſpectatur mantica tergo.

Plura in hanc ſententiam ad Luc. 6. 40. annotata reperies.

Com. 4. πῶς ἐρεῖς, &c.] Quâ fronte? ut jam ſuprà diximus. Eodem planè ſenſu habemus locutionem eam in Græco Jeremiæ 2. 23.

Ibid. πῶς ἐρεῖς τῷ ἀδελφῷ Cu, &c.] Vide & ibidem ad Lucam, com. 42. dicta.

Com. 5. ἔκβαλε πρῶτον τ δοκὸν ὸν τῷ ὀφθαλμοῦ Cu] Vide in ἐσκάλδυσεν αὐτὸ Collectanea Suidæ. Apud Achillem Tatium lib. 4. ille, Ἄφω πῦρ ὅτι τὸς πολεμίους; ἀλλὰ δᾷδας ὁ ἔρως ἀνῆψε καϊ' ἐμοῦ, τοῦτο πρῶτον, Μενέλαε, τὸ πῦρ σβέσον. Arrianus 2. 16. in Epictetum, Ἀλλ' ὐκ οἶ Ἡρακλῆς, ϗ ὃ δυνάσαι καθαίρειν τὰ ἀλλότρια κακά· ἀλλ' ἱδὲ Θησεύς, ἵνα τὰ τ Ἀτλικῆς καθάρῃς. τὰ σαυτῆ καθάρειον, ὀργήν, ὀκ τ διανοίας ἔκβαλε, ἀνὶ Περιφύτου ϗ Σκύρωνος, λύπην, φόβον, ἐπιθυμίαν, φθόνον, ἐπιχαιρεκακίαν, φιλαργυρίαν, μαλακίαν, ἀπλησίαν. Lactantius 4. 23. πρ μίμησιν, *Prius diſce qui doces, & antequam aliorum mores corrigas, tuos corrige.*

Com. 6. μὴ δότε τὸ ἅγιον τοῖς κυσίν] Seneca Epiſt. 29. *Nulli niſi audituro dicendum eſt.* Chryſoſtomus contra Gentiles, Πόνος ἀδὴν κάρδος ἔχων ἐγκωμίῳ παῖδὸς ἀνατίθη. Quintilianus 6. Declamat. *Labori incumbere oportet ubi effectus promittitur, ſtulta cura eſt quæ ſpem non habet.* Feſtus Avienus,

——*Cur ineffıcaciter*
Secreta rerum in non tenacem effunderem?
In non ſequacem quis profunda ogganniat?

Ælianus, Τί μοι κωφοῖς ϗ ἀνοήτοις συμβουλεύειν τὰ λυσιτελέσατα; Salvianus, *Infructuoſus eſt & inanis labor, ubi non recipit probationem pravus auditor.* Cyprianus contra Demetrianum, *Labor irritus, & nullius effectûs, offerre lumen cæco, ſermonem ſurdo, ſapientiam bruto.* Vide quæ plura in mentem eam ad Act. 13. 46. annotavimus. *Canes* hîc vocat Chriſtus, quales Paulus 2 Tim. 4. 3. τὰς τ ὑγιαινούσης διδασκαλίας ὐκ ἀνεχομένους· Lucas Act. 19. 9. σκληρυνόντας, ϗ τ ὁδὸν, &c. κακολογοῦντας· Clemens Alexandrinus hîc, & apud Photium Jobius ἀνυπομόνους, ϗ καθυλακτοῦντας. Lege & Photii ipſius epiſtolam 54. & quæ ad Philipp. 3. 2. Theophylactus. Idem in Coloſſ. 3. *Scriptura equos, canes,* &c. *nominat eos qui moribus hujuſmodi animalibus aſſimilantur.* De Hecuba ad Sat. 10. Juvenalis Scholiaſtes, *Quia Græcis convicia congerebat, canem nominabant:* quæ ex Servio ad Æneid. 3. deſumpta putem. Canum eſt, (quorundam præcipuè) πρὶν σκύλαξ τὶ φίλῳ ὁ πεσὼν, ὐλακτεῖν· ut loquitur 7. 10. § 1. Andronicus Rhodius. Hinc canibus jure aſſimilari poſſunt, qui monitis, etſi amicis ac ſalutaribus, oblatrant: vel (quod eodem cadit) ſolent bene conſulentibus illudere. Julianus 6. Oratione, Τῶν λόγων ὀλιγωρῦσι περικαταγελάσαντες, ὥσπερ ἐνιότε τῆ παιδευτείων ϗ τ δικαστείων οἱ κύνες τοῖς περιπλαίοις προσυροῦσιν.

Ibid. μήποτε καταπατήσωσιν αὐτὺς ὸν τοῖς ποσὶν ὑμῶν, ϗ ῥαφίσιν ῥήξωσιν ὑμᾶς] Solomo 9. 7. Ὁ παιδεύων κακὺς, λήψεται ἑαυτῷ ἀτιμίαν. Idem 23. 9. Εἰς ὦτα ἄφρονος μηδὲν λέγε, μήποτε μυκτηρίσῃ τὺς λόγους Cu τὺς σοφούς. In Medea Euripidis,

Σκαιοῖσι μὲ χρὴ καινὰ πραγοφόρων σοφὰ
Δίξης ἀκριβοῦς κ' ὁ σοφὸς πεφυκέναι.

Caſſianus Collat. 1. 1. de Moſe Abbate, *Niſi fideliter deſiderantibus,* &c. *nequaquam acquieſcebat perfectionis doctrinam aperire: ne ſcilicet, ſi paſſim, vel nolentibus, vel tepidè ſitientibus exhiberet res neceſſarias, & quæ ſolis perfectionis cupientibus deberent comperta eſſe, indignis & faſtidiosè ſuſcipientibus pandens, aut jactantiæ vitium, aut proditionis crimen videretur incurrere.* Καλαταλεῖν in Contextu Matthæi eſt καλαφρονεῖν, quâ figurâ lib. 5. *præcepta calcare,* & 10. *religionem numinum calcare* dixit Apuleius noſter. Satìs aptè autem, etiam ſenſu phyſico vox illa de ſuillo genere effertur: vide 5. 4. Pollucis Onomaſticon. Plautus apud Servium,

——*Te conculcabo ut ſues catulos ſuos.*

Nec minùs convenienter de iiſdem ῥήξωσιν. Vide eundem Pollucem 5. 15. Vulgat. *nè vos dirumpant:* Cyprianus ad Demetrianum, *vos elidant.* Plinius de apro loquens, *lacerare* dixit: Apuleius lib. 8. *laniare:* Ovidius (ſtatim adducendus) *diſſipare:* unde mirum de voce Græca illa ab eruditis adeò ſcrupulosè agi. De verbo ῥαφίζειν diſſentío, non puto enim commotionem eo indicari, ſed aut linguæ idiotiſmum ſubeſſe, (vide Luc. 9. 55. Joh. 20. 16. infrà hîc 18. 3.) aut potiùs ſignificari eo naturam illud genus animalium, quæ non rectà & antrorſum irritata lædunt, at in latus deflexa. Horatius,

Verris obliquum meditantis ictum.

In Epiſtolis Ovidianis,

——*Obliquo dente timendus aper.*

In Ejuſdem Metamorphoſeon libris,

Ille ruit, ſpargítque canes, ut quiſque furenti
Obſtat, & obliquo latrantes diſſipat ictu.

Apuleius in Apologia, de ſtellionum exuviis, *Niſi confeſtim eripias, illico converterunt & devorant.* Uſum ſimilem vocis παρελθὼν habemus Luc. 12. 37.

Com. 7. ζητεῖτε, ϗ ὑρήσετε] Arrianus 3. 22. in Epictetum, Ζήτει, ϗ ὑρήσεις. Alexis Comicus,

Ἅπαντα τὰ ζητούμεν' ἐξευρήκαμεν.

Cyprianus contra Demetrianum, *Quærentibus atque intelligentibus veritatem, facilis acceſſus eſt.* Minucius in Octavio, *Veritas obvia, ſed requirentibus.* Adde quæ ad Luc. 11. 9. dicta.

Ibid. αἰτεῖτε, ϗ δοθήσεται ὑμῖν] Vide ad Lucã annotata.

Com. 8. ὁ αἰτῶν λαμβάνει] Heſychius, (&, ni fallor, hoc ex Matthæi loco) Αἰτῶν, ζητῶν, παρακαλῶν.

Com. 9. ὃς, ἐὰν αἰτήσῃ ὁ υἱὸς ἄρτον, &c.] Solere filios à patribus ſuis panem poſcere, monſtrat & locus ille in Pace Ariſtophanis,

Ἡνίκ' ἂν αἰτήσῃ' ἄρτον Πάππα μὲ καλοῦσα.

Heſychius, Πάππα, προσφώνησις παιδὸς πρὸς πατέρα. Poſt αἰτήσῃ in Matthæo omnino αὐτὸν ſubaudiendum puto ex uſu Linguæ. Unde Joh. 16. 23. αἰτεῖν τ πατέρα τί & ἄρτον αἰτεῖν τινα, (i. e. panem ab aliquo petere) apud Plutarchum in vita Bruti. Vide & infrà hîc com. 11.

Ibid. μὴ λίθον ἐπιδώσει αὐτῷ;] Panem & lapidem oppoſitos non tantùm in Plauti loco videmus, ſed & iſto Phædri,

——*memini qui*
Me ſaxo petierint, quis panem dederit.

Et beneficium à duro homine malignè collatum, apud Senecam Fabius Verrucoſus *panem lapidoſum* vocavit. (Benef. 2. 7.)

Com. 10. Καὶ ἐὰν ἰχθὺν αἰτήσῃ, μὴ ὄφιν ἐπιδώσει αὐτῷ;] Opponuntur & iſta apud Suidam παροιμιωδῶς enunciata. Ἔχεις τί; ἐπὶ τῆ ἀγρεύλων· ἢ ὄφιν, ἢ ἰχθύν;

Com. 11. οἴδατε ἀγαθὰ δόματα διδόναι τοῖς τέκνοις ὑμῶν] Iamblichus cap. 18. de vita Pythagoræ, Πάντες ὡς μᾶλλον ἂν φιλῶσι, ϗ οἷς ἂν χαρίζωσι, τούτοις δίδόασι τὰ ἀγαθά. Quia patres autem μετ' ὀξοχὴν amant filios, aut amare creduntur, ideo maximè de iis ſolet hoc loquendi genus efferri. Xenophon Παιδ. 8. Οἱ πατέρες προνοοῦσι τ παίδων, ὅπως μήποτε αὐτὺς ἀγαθὰ ἐπιλείψῃ. Epictetus cap. 38. Enchiridii, Ὁ πατὴρ ὐκ ἀπὸ υἱῆ λοιδορεῖται ὅταν τ δοκούντων ἀγαθῶν ϑ τῆ παιδὶ μὴ μεταδιδῷ. Quò alludens Solomo Proverb. 4. 1. Ἀκούσατε παῖδες (inquit) παιδείαν πατρὸς, δῶρον ϗ ἀγαθὸν δωρεῖται ὑμῖν. Hinc & Luc. 16. 25. poſt vocem τέκνον, ſequitur, Μνήσθητι ὅτι ἀπέλαβες τὰ ἀγαθά Cu ὸν τῆ ζωῆ Cu. Δόματα heic, ut & Sirachidis 18. 15. & 26. 16. Vulgatus benè *data* vertit. Ovidius,

——*Nec non ingentibus ipſum*
Sollicitare datis.——

Quibus adde à ſummo Viro è Gloſſis & Auſonio adducta.

Ibid.

Ibid. πόσῳ μᾶλλον ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς δώσει ἀγαθὰ τοῖς αἰτοῦσιν αὐτόν] Jacobus 1.6. Πᾶσα δόσις ἀγαθὴ, &c. ἄνωθέν ἐστιν, &c. In versu Græco,

Ἐσθλὴ γὰρ ἀνδρὶ τ' ἐσθλὰ καὶ θεοῦ δόσις.

De Natura (i. e. Deo) apud Gellium 6.1. *Auctori parentique omnium rerum bonarum.* Αἰτῶν ἀγαθὰ autem & Lucianus dixit in Pseudomante.

Com. 12. πάντα ὅσα ἂν θέλητε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, οὕτω καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς] Quo modo vultis (aut exspectatis) ut alii erga vos se gerant, in omnibus ità vos gerite erga illos. Lactantius lib. 6. *Ferè in hoc justitiæ summa consistit, ut non facias alteri quod ipse ab altero pati nolis.* Idem alibi, *Radix justitiæ, & omnis fundamentum æquitatis est illud; Vide ut nè facias ulli quod pati nolis. Si acerbum est injuriam ferre, & qui eam fecerit injustus videtur, transfer in alterius personam quod in te sentis, & in tuam quod de altero judicas: & intelliges tam te injustè facere si alteri noceas, quàm alterum, si tibi.* Mecænas apud Dionem Cassium, Ὅσα ἂν ἕτερόν τινα ἀξιοῦτε ὑφ' ὑμῶν ἀδικεῖσθαι, ταῦτα αὐτοὺς αὐτοὶ πάντως παρασκευάσατε, &c. Isocrates ad R. Nicoclem, Οὕτως ὁμιλεῖ πρὸς πάντας, ὥσπερ ἂν πρὸς ἑαυτὸν ἀξιώσειας ὁμιλεῖν. In Ejusdem Συμμαχικῷ, Ἃ παρόντες ὑφ' ἑτέρων ὀργίζεσθε, ταῦτα τοῖς ἄλλοις μὴ ποιεῖτε. Idem ad Demonicum, Τῇ ὀργῇ πρὸς μὲν ἁμαρτάνοντας παραμυθίου ἔχε, ὥσπερ ἂν σαυτὸν ἁμαρτάνοντα καὶ τὰς ἄλλας δίκας ἀξιώσειας. Petrus Chrysologus, *Quomodo vis, quantùm vis, quàm citò vis misericordiam tibi fieri; tam citò alii, tantùm, taliter ipse miserere.* D. Laertius de Aristotele, Ἐρωτηθεὶς πῶς ἂν τοῖς φίλοις προσφερώμεθα, ὡς ἂν (ἔφη) ἐυξαίμεθα αὐτὸς ὑμῖν προσφέρεσθαι· quibus consonant Simplicii ista in cap. 37. Epicteti, Ἡ χρῆσις ἀπῶν, &c. τὸ ὀρθὸν ἔχει, διὰ τοῦτο φίλοις ὑμῖν ὄντα καχρῆσθαι ὡς ὑμῖν οἱονεὶ χρῆσθαι βελομένοις. Magna de causa autem datur hoc à Christo monitum: ἰδοὺ γὰρ ὅτι πολὺ μᾶλλον τὰ αὐτὰ παθεῖν βουλόμενοι, ἅπερ αὐτοὶ τοὺς ἄλλους διατιθέασιν. Justini verba sunt Colloquio cum Tryphone. Vox ἄτω in Matthæi contextu, (ut & Joh. 12.50.) aut παρέλθῃ, aut id est quod ταῦτα. Vide ad Luc. 18.11. annotata.

Ibid. οὗτος γάρ ἐστιν ὁ νόμος, καὶ οἱ προφῆται] Id est, ὁ τούτῳ ἐστὶν ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται· eorum nempe summa quæ in illa, aut ab istis dicta. Ità 12.13. Ecclesiastis, *Deum time, & mandata ejus custodi, hoc enim est omnis homo:* i. e. consistit vel consummatur salus omnis hominis.

Com. 13. εἰσέλθετε διὰ τῆς στενῆς πύλης] Idem ferè sensus Pythagorici istius, τὰς λεωφόρους μὴ βάδιζε. Πύλη enim (quod & alii notârunt) hoc loco vitæ institutum notat.

Ibid. πλατεῖα ἡ πύλη, καὶ εὐρύχωρος ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ἀπώλειαν]

Nec ire labor est, ipsa deducit via.

Apud Plutarchum in Artoxerxis vita, Λεία ἡ πρόσω, καὶ κατάντης ὁδὸς ἡ χεῖρον. Diodorus lib. 12. Κατάντης ἡ φύσις τὸ κακὸν ὁδὸς, ῥᾳδίαν ἔχουσα τὴν ἀπολειποίαν. Seneca de V. B. cap. 1. *Tritissima quæque via & celeberrima maximè decipit:* i. e. vel in errorem, vel perniciem deducit. Sirachides 21.10. Ὁδὸς ἁμαρτωλῶν ὁμαλυσμένη λίθοις, καὶ ἐπ' ἐκείνης βόθρος Ἅιδου. Vide in Græco Prover. 7.27.

Molle ostentat iter via lata, sed ultima meta
Præcipitat miseros, volvitque per ardua saxa.

Ibid. πλατεῖα ἡ πύλη] *Hiantes Ditis portas* & Apuleius dixit.

Ibid. καὶ πολλοί εἰσιν οἱ εἰσερχόμενοι, &c.]

——Maxima turba est.

Seneca de V. B. cap. 2. *Non tam bene cum rebus humanis agitur ut meliora pluribus placeant, argumentum pessimi turba est.*

Ibid. πολλοί εἰσιν οἱ εἰσερχόμενοι] Cùm portam latam dixisset, bene hæc addidit. Virgilius Tartari aditum describens lib. 6.

Mœnia lata videt triplici circundata muro:

Ubi Servius, *Quòd ait* LATA, *nocentium exprimit multitudinem.*

Com. 14. ὅτι στενὴ ἡ πύλη] Vide ad Luc. 13. 24. Pro ὅτι habemus τί in multis editionibus: nec aliter puto legisse Vulgatum Interpretem. Suidas, Τί πολὺ ἡ τάξις; ἀντὶ τοῦ, λίαν. In Græco Judic. 14.14. Τί βρωτὸν ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ βιβρώσκοντος; &c. & Psal. 133.1. Τί καλὸν, &c. ἢ τὸ κατοικεῖν ἀδελφοὺς ἐπὶ τὸ αὐτό;

Ibid. πεπλημμύρη ἡ ὁδὸς] Id est, ἐλίβετο. ut *Salaxumbat* pro *salaxatur*, & multa id genus alia ex usu Linguæ.

Ibid. καὶ ὀλίγοι εἰσὶν οἱ εὑρίσκοντες αὐτὴν]

——Non multis iter expeditum.

Οὐκ εὐρίσκουσιν autem quia (ut Tit. 3.3.) πλανῶντες καὶ δουλεύοντες ποικίλαις ἐπιθυμίαις.

Ibid. ὀλίγοι εἰσὶν οἱ εὑρίσκοντες αὐτὴν]

——Paucos quos æquus amavit Jupiter.—— Virgil. 6.

——Paucique per amplum
Mittimur Elysium, & pauci læta arva tenemus.

Euthymius in Matth. 13, illud, alia verò in bonam terram ceciderunt, *Vide quàm rara sint bona, quámque pauci sint qui salventur.* Vide & 4 Esdræ 9.15. Plato, Οὐ φημὶ δυνατὸν εἶναι ἀνθρώποις μακαρίοις, καὶ εὐδαίμοσι γενέσθαι, πλὴν ὀλίγων. Philo lib. de Agricultura, Αἱ φερώνυμοι καὶ σωφροσύναι, &c. ἐδραῖοι ἀτειπεῖοι, ὀλίγοι ἀεὶθμὸς ὄντι φῦλ αὐτὰς βαδίζοντων. Maximus Tyrius, Πολλαὶ (τῇ βίᾳ) αἱ πυρετειβαὶ, καὶ ἀπαπλαὶ, ὧν αἱ μὲν πολλαὶ ὀλίγοι κρημνοὶ καὶ βάραθρα ἄγουσιν, αἱ δὲ ὀλίγαι φῦλ Σκιμπιῶν, αἱ δὲ ὀλίγαι τὰς Λωποφάγους, αἱ δὲ ὀλίγαι τὰ Κιμμερίων δῆμον· μία δέ πως τὰς, σεσωσμένη καὶ ὀρθίᾳ, καὶ τραχεῖα, καὶ ὑ πολλοῖς πάνυ ὀδυσιμῷ, ἐπ' αὐτὸ ἄγουσι τὸ τὰ ὀδὸ τέρματα μόνης, καὶ μὴ περασμάτων, σωμ πολλῷ πόνῳ καὶ ἱδρῶτι ἀνύσει ἀμαπεχεῖ καὶ ὀδίτοις ψυχαί. Socrates de calle Virtutis, apud Ælianum, Ὁρθία ἡ ἀνοδὸς ὄντι, καὶ τοῖς πολλοῖς ἀνώδης. De semita τῆ ἀληθινῆς παιδείας Cebes Thebanus, Οὐ πολὺ ὀχλεῖ, ἀλλὰ πάνυ ὀλίγοι περίοντα, ὥσπερ δυσανόδου, καὶ τραχείας, καὶ πετρώδους ἔφη δοκούσης. Ὀλίγον τὸ χρηστὸν ἔφη, dixit & in Ranis Aristophanes.

Ibid. ὀλίγοι εἰσὶν οἱ εὑρίσκοντες αὐτὴν] Εὐαείμητος πάνυ ὁδὸς ἀναῖ ἄγουσι τὰ ἀρετῆς ἢ ἀναβάσεις. Sunt verba Constit. 83. Leonis Imperatoris.

Com. 15. προσέχετε ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν] Ψευδοπροφήτας heic intellige doctores falsos,

——Animos sub vulpe latentes,
Fallere consuetos specie virtutis, & umbrâ.

Apuleius Floridis, *Nec vos prava quædam similitudo falsos animi habeat, quòd quadam,* &c. *palliata mendicabula obambulant.*

Ibid. οἵτινες ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδύμασι προβάτων] Ἐρχόμενοι δόλιοι, ὡς Χερσὶ Σπερχίας μεταχηματιζόμενος· 2 Cor. 11.13. Ἐν ἐνδύμασι προβάτων, alieni habitûs fallaciâ tecti, ut locutus est Apuleius noster: nempe,

——Ut candida palla latentem
Contegeret rabiem.——

Guntherus, *——Ut explorans hostilia castra subire*
Posset, & innocuæ speciem prætendere mentis,
Induerat Monachum.——

Philo in de Mosis vita, Ἀνθρωποειδῆ θηρία, ἐπὶ τῷ σώματι μορφὴν εἰς ἡμερότητα δόκησιν δῆθεν καὶ ἀπάτῃ περιβαλλόμενοι. *Vultum qui permutat, fraudem parat,* Petronianum est, jam & suprà adductum. In vetere Onomastico, *Induvia,* ἐνδύματα. Pro ἐνδύμασιν autem Ignatius hoc in argumento versatus, (epist. ad Philadelph.) κακοῖς ἡμφιεσμένοι dixit: & Clemens Stromat. 1. κακοῖς ἐγκεκρυμμένοι. Hesychius, Κώδιον, σκύλον, ἢ ῥάκια προβάτου· ità & Pollux 5.2. Onomastici sui. Philo in de Caino, Πρόβατον ἢ ῥάκια, (malim πρόβατου ῥάκια) ἢ τὸ λεγόμενον κώδιον, &c. Et sane in voce ἐνδύμασιν vix ægre acquiesco: nam pellem corpori detractam rectiùs exuvias dixeris, quàm indumentum; ergò forsan heic ἐνδύματι scribendum. Fortè & (permissâ vulgari lectione) ἐν ἐνδύμασι προβάτων dictum, pro, ὡς πρόβατα ἐνδεδυμένοι.

Ibid. οἵτινες ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς, &c.]

Queis quo quemque modo capiant teneantq; nocendo;
Opportuna dolis, clausaque accommodat fraudi
Sumitur exterior simulatâ fronte figura.

Ibid. ἔσωθεν δέ εἰσι λύκοι ἅρπαγες] *Oves quæ à lupis haud longè absunt,* ut illi in Plautina Comœdia: Λύκοι βαρεῖς, quales illi Act. 20.29. ubi & simile argumentum tractatur. Aristophanes de Nubibus Simonem πρὸ δημοσίων ἅρπαγα repræsentantibus,

Ἀποφαίνουσι ἡ φύσις αὐτῶν λύκους, &c. ἐγένοντο. Ovidius, — *Vix sunt homines hoc nomine digni:*

Quámque lupi sævæ plus feritatis habent.

Seneca 103. Epist. *Erras, si tibi istorum, &c. vultibus credis, hominum effigies habent, animos ferarum.* In voce ἅρπαξ hoc loco κακολογία est. Hesychius, Ἁρπαγή, (lege, ἅρπαξ) ξυστὴς, καὶ ὁ λύκος. Phædrus,

Rapere atque abire semper assuevit lupus.

Sic, *lupos raptores*, Ovidius & Virgilius dixere: Horatius, & Lactantius, *rapaces lupos.*

Ibid. ἔνδυεν δὲ εἴσι λ. ἅρπαγες] Hermippus Comicus,

Τὸν δ' διάλεκτον καὶ τὸ σφόσμον ἀμείνου
Ἔχειν δοκεῖς, τὰ δ' ἦθος οὐδὲν διαφέρειν
Δεῖνος.——

Persius,

Pelliculam veterem retines, & fronte politus,
Astutam vapido servas sub pectore vulpem.

Tacitus de Egnatio quodam, *Auctoritatem Stoicæ sectæ præferebat, habitu & ore ad exprimendam imaginem honesti & exercitis: cæterùm animo perfidiosus & subdolus, avaritiam ac libidinem occultabat.* Antipatrum Alexander M. dixit, ἔξωθεν λευκοπέριττον εἶναι, τὰ δ' ἔνδον ὁλοτέφρους. (Apud Plutarch. in Apophthegm.) Vide quæ infrà hîc 10.16,17. & 23.27,28. Non abit ab hoc Christi monito Theophrasti illud, Τὰ δεῖν ἤθους μὴ ἁπλᾶ, ἀλλ' ἐπίβουλα φυλάττειν μᾶλλον δεῖ ἢ πρὸς ἔχθος.

Com.16. Ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτούς] *Si tacent, tamen indicium est,* ut apud Gellium 2.23. vetus Comicus locutus; ἐξ ἀναισχυντίης enim τὰ ἔργα. (Jacob.3.13.) Prætendent larvam pietatis, graves compositosque sermones edent: ex moribus tamen (quos cavere non possunt) facilè dignoscetis eos. Ὁ λύκος ἡ τρίχα, ὑ ἡ γνώμη ἀλλάττει, proverbiale est apud Græcos. Philo lib. de Nobilit. Ῥᾴδιον καὶ τοῦ τυχόντος εὐπροσώπους λόγους εὑρεῖν ἔστι ἢ ὑπαλλάξαι πονηρὸν χρηστός· ἡ ῥᾳδίων. Adde quæ ad Luc.6.43. annotata. Proxima autem locutioni isti Euangelicæ est illa Luciani, Γνώσῃ αὐτὸν οἷός ἐστι ὑπὸ τῆς στάσεως. Nec abit Taciti illa in Epistolis Plinianis, *Nosti me, & quidem ex studiis.*

Ibid. μήτι συλλέγουσιν ἀπὸ ἀκανθῶν σταφυλήν;] Theognis,

Οὔτε γὰρ ἐκ σκόλυμος ῥόδα φύει, οὔτ' ὑάκινθος.

Plutarchus in de Animi tranquillitate, Τὸν ἄμπελον σῦκα φέρειν οὐκ ἀξιοῦμεν, οὐδὲ ἢ ἐλαίαν βότρυας. Maximus Tyrius Dissert.28. Ἀδύνατον φιλοσοφίαν τινὰ ἀνδρὶ κακοήθει, ἢ ἀλλοῖον ἢ οἷα τὰ σπέρματα· ἀνδρώπου μὲν ἀνθρώπου βίον ἢ ὄπα βοός, ἐξ ἐλαίας ἐλαίαν, καὶ ἐξ ἀμπέλου ἄμπελον. Arrianus 2. 20. in Epictetum, Πῶς δυνατὸν ἄμπελον μὴ ἀμπελικὰς κιττίδας, ἀλλ' ἐλαϊκὰς; ἢ ἐλαία πάλιν μὴ ἐλαϊκὰς, ἀλλ' ἀμπελικὰς; ἀμήχανον, ἀδιανόητον. Seneca, *Nemo naturæ sanus irascitur: quid enim si mirari velit non in sylvestribus dumis poma pendêre? quid si miretur spineta senteíque non utili aliquâ fruge compleri?* Boethius,

Non aurum in viridi quærimus arbore,
Nec vite gemmas carpimus:
Non altis laqueos montibus abdimus,
Ut pisce ditemus dapes:
Nec nobis capreas si libeat sequi,
Tyrrhena captamus vada.

Com. 17. πᾶν δένδρον ἀγαθὸν καρποὺς καλοὺς ποιεῖ] In versu Græco,

Καλὸν φύειν καρπὸν οἱ καλοὶ τέκτονες.

Et in alio,

Τρέμω γὰρ ἐσθλὸς ἔργα χρηστὰ μηχανᾶται.

Ibid. τὸ ἢ σαπρὸν δένδρον καρποὺς πονηροὺς ποιεῖ] Καλῶς κόσμος τὰ ὦτα καλῶ. Leo Imper. Constit. 112. Σπουδαιοποιῶν οἶδεν ἡ φύσις τοῖς πράγμασιν ὁπόσα δεῖ πολὺ τοὺς καρποὺς. Themistius, Ἡ φύσις ἐπαναπαύεται τῷ σκύμνῳ τῷ λέοντι λέοντα εἶναι, καὶ ἢ βλαστὸν ἢ ἐνεργούσας ῥίζας ὁμοίους. Ejusdem est, Τῶν φυτῶν καὶ τῶν σπερμάτων καλαμελεῖται· ἐκ μὲν δὴ χρηστῶν καὶ ἡμέρων χρηστὰ καὶ ἔτι καρπὸς φύεται τὰ δένδρα τε καὶ ὅσα, ἐκ δὲ ἀγρίων καὶ δυσγενῶν δυσγενέστερά τε καὶ ἀβελτερώτερα. Theognis,

Τῶν ἀγαθῶν ἐσθλὰ μὲν διδάξεις, ἐσθλὰ δὲ ἔρξας·
Τῶν δὲ κακῶν ἄνομοι δηλὰ φύσουσιν ἔπη.

Seneca,

Quid mirum est malos mala facinora edere?

Com. 18. Οὐδὲ δένδρον σαπρὸν καρποὺς καλοὺς ποιεῖν] In Anthologia,

Θάτλον ποιήσει μύλη καυδαρὸς, ἢ γάλα κάνωφ,
Ἢ ζὼ τὸ πονηρὸς ἐκφεύγειν ἀγαθὸν ἔῃ.

Dionys. Halicarnass. 4. Πολλῆς μωρίας καὶ ἀσεβλαβείας ἐστὶ πικρὸν πονηρῷ καὶ ἀνοσίῳ τέρατος χρηστὸν καὶ φιλάνθρωπον ἀπαιτεῖν. Arrianus in Epictetum, Οὐ δυνάμεθα τῷ τραγικῷ μὴ ὄντι ἀσφαδῷ, τὸ ὀπτήριμα ἀγαθὸν εἶναι. Seneca 87. Epist. *Non nascitur ex malo bonum, non magìs quàm ficus ex olea: ad semen nata respondent.* Idem alibi, *Nunquam liquidum sincerúmque ex turbido fluit.* Maximus Tyrius, Οὐ ψυχρὸν ἐκ θερμότητος ὕτε ξηρὸν ἐκ ὑγρότητα μεταβάλλει ἄν. Arnobius 1. *In dulcedinem vertere se amaritudo non potest, aut ariditas in humorem: calor ignis in frigora; aut quod rei cuicunque contrarium est, in suam summere atque immutare naturam.*

Com.19. ἐκκόπτεται, καὶ εἰς πῦρ βάλλεται] Vide suprà ad 3.10. dicta.

Com.20. Ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτούς] Sirachides 27.7. Γεύσεται ξύλα ἐκφανῆ ὁ καρπὸς αὐτοῦ.

Com. 21. Οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι, Κύριε, Κύριε, &c.] Οὐ γὰρ ἐν λόγῳ ἡ τῷ θεῷ βασιλεία, 1 Cor.4.20.

Ibid. ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ πατρός μου] Ἀλλ' ὁ ἐν πνεύματι ἁγίῳ Κύριον εἰπῶν με. 1 Cor.12.33. ἢ ἐν τῇ καρδίᾳ τὸ πνεῦμα κράζει Ἀββᾶ, ὁ πατήρ. Galat.4.6. i. e. vitam vivens congruentem professioni illi. Θέλημα γὰρ θεοῦ ἐ τὸ πιθανὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ βιῶν ὀρθῶς, Theophylact. ad 2 Tim.2. Et hoc est quod hîc θέλημα τοῦ θεοῦ ποιεῖν. Confer & 2.4. Jacobum. Οὐ πᾶς hîc καὶ λιτότητα accipio pro *panci*, qui suprà com.14. ὀλίγοι· ubi & idem qui hîc sensus videtur. Virgilius,

——*Panci læta arva tenemus:*

ubi Servius, *Non omnes.* Sic infrà hîc 11.19. ἡ πάντες χωρεῖσι ἢ λόγον τοῦτον.

Com.22. ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ] Ità & 2 Tim.4.8. ubi dicta vide.

Com.23. οὐδέποτε ἔγνων ὑμᾶς] Hecuba apud Euripidem,

——Μηδέ μ' ἀναίσκεσθε μοι,
Οἵ τὰς φίλας βλάπτουσιν ἡ φρονεῖν δέλει.

Vide infrà ad 25.12. & Luc.13.26. annotanda.

Ibid. ἀναχωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ οἱ ἐργαζόμενοι ἀνομίαν] ——*Valete, abite*
Illuc unde malum pedem attulistis.

Sophocles, ——Σάφ' ἴσθι
Θεοὶ φιλοῦσι, καὶ συνοῦσι τοῦ κακοῦς.

Job.22.18. Βουλὴ ἀσεβῶν ἀπ' ἐμοῦ πόρρω.

Ibid. οἱ ἐργαζόμενοι ἀνομίαν] Οἱ ἐργάται ἢ ἀνομίας, ut 1 Maccab.3.6. & jam dicto apud Lucam loco.

Com.24. τοὺς λόγους μου τούτους] Mos pro ἐμοὺς, genitivus personæ pro possessivo. Sic Euripides,

Ἀγωνῶ θεσμοὺς, πατρὸς μ' ἔλεγε γαῖας.

Rom.8.9. ἡ ὑμετέρα ἐστὶν αὕτη. Julianus epist. ad Antiochenos, πατρίδι μου ἢ ἐπιστολή· & Jerem.9.1. ἢ λαόν μου τοῦτον.

Com. 25. κατέβη ἡ βροχὴ] Vulgat. *descendit*, malebam *ruit.* Vide Luc.8.23. Apud Ciceronem in de Oratore,

Grando mista imbri largissuo subitò præcipitans cadit,

id est *ruit*, καταβαίνει. Virgil. Georg. 1.

——*Cælo ruit agmen aquarum.*

Idem 5. Æn.

——*Ruit æthere toto Turbidus imber aquâ*——

& 11. ——*Se nubibus imber Ruperat*——

ubi Servius, *Impetum pluviæ ostendit.* Vide Pollucem 1.9. § 22,23. *Pluviam* vertit & idem Vulgatus βροχὴν· nec malè *nimbum* recentior Interpres. Servius ad Æneid. 1. *Propriè nimbi repentinæ & præcipites pluviæ.* Apuleius in de Mundo; *Nimbus quantò repentinus est, tantò vehementior: & quantò improvisior præcipitatio ejus, tantò breviore casu restinguitur.* Illud κατέβη est, & qui *decidit* vertebat, non hercle impropriè.

——*Decidit imber,* Horatius dixit.

De pluvia Symphosius,

Ex alto venio, longâ delapsa ruinâ.

Ibid.

Ibid. κατέβη ἡ βροχὴ, καὶ ἦλθον οἱ ποταμοὶ, καὶ ἔπνευσαν οἱ ἄνεμοι] Admodum propriè dictum, his tribus enim ſubrui, & ob id ſubverti ſolent ædificia. Themiſtius 3. Orat. Τὸ μὲ δωμάτιον ὐκ ἐάσεις ἀτιμαλές, εἴ τι αὐτῷ κινηθείη, ἢ χειμὼν ὄμβρειος, ἢ πνεύματος ὀξὺ ῥεῦμα, ἢ ὕδατος λάβρα καταῤῥαγέντος. Ποταμοὶ hîc *torrentes*. Vide ad Luc. 6.48.

Ibid. κατέβη ἡ βροχὴ, καὶ ἦλθον οἱ ποταμοὶ, καὶ ἔπνευσαν οἱ ἄνεμοι] Hæc omnia conjunxit & Phocas Grammaticus vetus in Carmine de Virgilio,

Non flatus, non tela Jovis, non ſpumeus amnis,
Non imbres rapidi quantum manus improba vaſtat.

Ibid. καὶ ὐκ ἔπεσε]

——*Fruſtrà ventus & unda furit.*

Ibid. τεθεμελίωτο γὰρ ὀπὶ πέτραν] Vide ad dictum D. Lucæ locum. Θεμελιῶσις hîc allegoricè eſt quod 1 Pet. 5.10. στηρίξει, σθενώσει, ubi & additur θεμελιώσει.

Com. 27. καὶ ἔπεσε] Euripides,

Θύελλα σοὶ δόμα, συμπίπτῃ στέγη.

Vide Jobi 1.19. ubi & in Græco, καὶ ἔπεσε. Cecidit autem, quia (com. 26.) ὀπὶ τὸ ἄμμον ᾠκοδομημένη. Seneca Natur. quæſt. 3.27. *Lutoſâ humo nihil ſtabile eſt.* Eâdem porrò comparatione quâ hîc Chriſtus de inſtabili fide, utitur Scriptor Sapientiæ 4.4. de prole ſpuria: quo loco in libris Græcis, ὑπὸ ἀνέμου σαλευθήσεται, καὶ ὑπὸ βίας ἀνέμων ἐκριζωθήσεται, additâ inſuper (ut videmus) alluſione ad arborem, aut ſoli aut ſatoris culpâ malè fidis radicibus nixam.

Ibid. καὶ ἦν ἡ πτῶσις αὐτῆ μεγάλη] *Magno caſu cadere*, ſcimus (at figuratè) Lucretium dixiſſe: legimus & in Gloſſario, *Caſus*, &c. πτῶσις. Cur autem hoc Euangelii loco Recentior πτῶσιν *caſum* verteret, nullam cauſam video; cùm longè latéque ſignificantior ſit *ruinæ* vox, quâ uſus eſt Vulgatus Interpres, ſonóque ac vi majore aures atque animum feriat: imo nulla in hoc genus argumentis ſolennior occurrat. Virgilius 2.

——*Ea lapſa repentè ruinam*
Cum ſonitu dedit.——

Idem alibi,

——*Dedit ampla ruinam*
Vulcano ſuperante domus.——

Jul. Firmicus Mathef. 1.4. *Ille cadentium tectorum ruinâ comprimitur.* Seneca, *Ruinarum ſubito lapſu procidentium pondera.* Phædrus,

Ruina cameræ ſubitò oppreſſit cæteros.

In vetere Onomaſtico, *Ruina*, ὐπόπτωσις· (i. e. πτῶσις.) In alio Gloſſario, πτῶσις οἰκοδομῆς, *ruina*: & ibidem, *Ruina*, πτῶσις μεγάλη. Quæ poſteriora ex hoc Matthæi loco deprompta eſſe manifeſtum eſt, ut & ex aliis novi Fœderis locis non pauca alia.

Com. 28. Καὶ ἐθαύμασε ὅτε συνέλεγεν, &c. πᾶν λόγος τέτυς] Scriptor Judithæ 10.1. Καὶ ἐθαύμασε ὡς, &c. *Cunctáſque ſimul complexus verba*, &c. Scholiaſtes ad Apollonii Argonaut. 1. Ἤδη πάντα, &c. συνέλεγεν λόγον.

Ibid. ἐξεπλήσσοντο, &c. ὅτι τῇ διδαχῇ αὐτῦ] Ἐθαμβῦντο (ut Marc. 10.24.) ὅτι τοῖς λόγοις αὐτῦ.

——*Obſtupuere ſilentes,*
Converſíque oculos inter ſe atque ora tenebant.

Ἐπὶ τῇ διδαχῇ ἐκπλήσσεσθαι dixit & Lucas Act. 13.12. Vide ad Luc. 4.32. annotata. Habet hîc Verſio vulgata, *admirabantur ſuper doctrina ejus*: ità & Marc. 11.18. At ἐκπλήσσεσθαι hîc non aliud eſt quàm quod Act. 8.13. ἐξίστασθαι· id eſt, *ſtupens admirari*, ut ibi eadem Vulgata verſio. Suidas in verbo φόβος, Τῶν θαυμαζόντων οἱ μὲ καθ' ὑπερβολὴν θαυμάζοντες, οἱ δὲ μετρίως· ubi καθ' ὑπερβολὴν θαυμάζειν eſt ἐκπλήσσεσθαι· vel (ut Gellii verbis loquamur) mente & animo non conſiſtere, ſed velut vi quadam novâ ictus labaſcere. Eunapius Sardianus, Εἰς τόσον δὲ θεσπέσιος θαύματος ὁ πατὴρ, (Ædeſii) ἆρα ὐκ ἐθαύμαζον, ἀλλὰ καὶ ἐκπλήττοντο. Vide ad Act. 2.6. dicta. Nec aliter in hoc & Marci loco Vulgatus intelligendus.

Com. 29. καὶ γὰρ διδάσκων αὐτὸς ὡς ἐξουσίαν ἔχων] *Velut jure ſuo docens eos*, Budæus in Pandectas vertit. Iamblichus cap. 12. de Pythagora, Ἐξουσιαστικῶς λέγειν ἐπιχωρεῖ. Talia ſuprà illa cap. 5. & alibi, Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, &c. Luc. 10.28. Τῦτο ποίει, &c. Plinius lib. 1. epiſt. 22. de Ariſtone ſuo, *Jam quanta ſermonibus ejus fides! quanta auctoritas!* i. e. ἐξουσία. Philoſtratus 1. 13. Apollonium inter ſectatores ſuos ità loquentem inducit, Οἶδα, δοκεῖ μοι, χρὴ εἰδέναι· & alia non diſſimilia. Addítque, τὰ λεγόμενα ἔχω ἐξ ὧτος ὑπὸ σιόπτου θεμιτευόμενα.

Κεφ. η'.

1. Καταβάντι δὲ αὐτῷ ἀπὸ τῦ ὄρους, ἠκολούθησεν αὐτῷ ὄχλοι πολλοί.

2. Καὶ ἰδοὺ, λεπρὸς ἐλθὼν προσεκύνει αὐτῷ, λέγων, Κύριε, ἐὰν θέλῃς, δύνασαί με καθαρίσαι.

3. Καὶ ἐκτείνας τὴν χεῖρα ἥψατο αὐτῦ ὁ Ἰησοῦς, λέγων, Θέλω, καθαρίσθητι. Καὶ εὐθέως ἐκαθαρίσθη αὐτῦ ἡ λέπρα.

4. Καὶ λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησῦς, Ὅρα μηδενὶ εἴπῃς· ἀλλ' ὕπαγε, σεαυτὸν δείξον τῷ ἱερεῖ, καὶ πρόσενεγκε τὸ δῶρον ὃ προσέταξε Μωσῆς, εἰς μαρτύριον αὐτοῖς.

5. Εἰσελθόντι δὲ τῷ Ἰησῦ εἰς Καφαρναὸμ, προσῆλθεν αὐτῷ ἑκατόνταρχος, παρακαλῶν αὐτὸν,

6. Καὶ λέγων, Κύριε, ὁ παῖς μυ βέβληται ἐν τῇ οἰκίᾳ παραλυτικὸς, δεινῶς βασανιζόμενος.

7. Καὶ λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησῦς, Ἐγὼ ἐλθὼν θεραπεύσω αὐτόν.

8. Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ἑκατόνταρχος ἔφη, Κύριε, ὐκ εἰμὶ ἱκανὸς ἵνα μυ ὑπὸ τὴν στέγην εἰσέλθῃς· ἀλλὰ μόνον εἰπὲ λόγῳ, καὶ ἰαθήσεται ὁ παῖς μυ.

9. Καὶ γὰρ ἐγὼ ἄνθρωπός εἰμι ὑπὸ ἐξουσίαν, ἔχων ὑπ' ἐμαυτὸν στρατιώτας· καὶ λέγω τούτῳ, Πορεύθητι, καὶ πορεύεται· καὶ ἄλλῳ, Ἔρχυ, καὶ ἔρχεται· καὶ τῷ δούλῳ μυ, Ποίησον τῦτο, καὶ ποιεῖ.

Vulgata Verſio.

1. CUM autem deſcendiſſet de monte, ſecutæ ſunt eum turbæ multæ.

2. Et ecce, leproſus veniens adorabat eum, dicens, Domine, ſi vis, potes me mundare.

3. Et extendens Jeſus manum, tetigit eum, dicens, Volo, Mundare. Et confeſtim mundata eſt lepra ejus.

4. Et ait illi Jeſus, Vide nemini dixeris: ſed vade, oſtende te ſacerdoti, & offer munus quod præcepit Moyſes, in teſtimonium illis.

5. Cùm autem introiſſet Capharnaum, acceſſit ad eum Centurio, rogans eum,

6. Et dicens, Domine, puer meus jacet in domo paralyticus, & malè torquetur.

7. Et ait illi Jeſus, Ego veniam, & curabo eum.

8. Et reſpondens Centurio, ait, Domine, non ſum dignus ut intres ſub tectum meum: ſed tantùm dic verbo, & ſanabitur puer meus.

9. Nam & ego homo ſum ſub poteſtate conſtitutus, habens ſub me milites: & dico huic, Vade, & vadit: & alii, Veni, & venit: & ſervo meo, Fac hoc, & facit.

10. Ἀκούσας δὲ ὁ Ἰησοῦς ἐθαύμασε καὶ εἶπε τοῖς ἀκολουθοῦσιν, Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐδὲ ἐν τῷ Ἰσραὴλ τοσαύτην πίστιν εὗρον.

11. Λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι πολλοὶ ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν ἥξουσι, καὶ ἀνακλιθήσονται μετὰ Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν.

12. Οἱ δὲ υἱοὶ τῆς βασιλείας ἐκβληθήσονται εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον· ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων.

13. Καὶ εἶπεν ὁ Ἰησοῦς τῷ ἑκατοντάρχῳ, Ὕπαγε, καὶ ὡς ἐπίστευσας γενηθήτω σοι. Καὶ ἰάθη ὁ παῖς αὐτοῦ ἐν τῇ ὥρᾳ ἐκείνῃ.

14. Καὶ ἐλθὼν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὴν οἰκίαν Πέτρου, εἶδε τὴν πενθερὰν αὐτοῦ βεβλημένην καὶ πυρέσσουσαν.

15. Καὶ ἥψατο τῆς χειρὸς αὐτῆς, καὶ ἀφῆκεν αὐτὴν ὁ πυρετός· καὶ ἠγέρθη, καὶ διηκόνει αὐτοῖς.

16. Ὀψίας δὲ γενομένης προσήνεγκαν αὐτῷ δαιμονιζομένους πολλούς· καὶ ἐξέβαλε τὰ πνεύματα λόγῳ, καὶ πάντας τοὺς κακῶς ἔχοντας ἐθεράπευσεν·

17. Ὅπως πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου, λέγοντος, Αὐτὸς τὰς ἀσθενείας ἡμῶν ἔλαβε, καὶ τὰς νόσους ἐβάστασεν.

18. Ἰδὼν δὲ ὁ Ἰησοῦς πολλοὺς ὄχλους περὶ αὐτὸν, ἐκέλευσεν ἀπελθεῖν εἰς τὸ πέραν.

19. Καὶ προσελθὼν εἷς γραμματεύς, εἶπεν αὐτῷ, Διδάσκαλε, ἀκολουθήσω σοι ὅπου ἐὰν ἀπέρχῃ.

20. Καὶ λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, Αἱ ἀλώπεκες φωλεοὺς ἔχουσι, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατασκηνώσεις· ὁ δὲ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἔχει ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνῃ.

21. Ἕτερος δὲ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ εἶπεν αὐτῷ, Κύριε, ἐπίτρεψόν μοι πρῶτον ἀπελθεῖν, καὶ θάψαι τὸν πατέρα μου.

22. Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ, Ἀκολούθει μοι, καὶ ἄφες τοὺς νεκροὺς θάψαι τοὺς ἑαυτῶν νεκρούς.

23. Καὶ ἐμβαίνοντι αὐτῷ εἰς τὸ πλοῖον, ἠκολούθησαν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ.

24. Καὶ ἰδοὺ, σεισμὸς μέγας ἐγένετο ἐν τῇ θαλάσσῃ, ὥστε τὸ πλοῖον καλύπτεσθαι ὑπὸ τῶν κυμάτων· αὐτὸς δὲ ἐκάθευδε.

25. Καὶ προσελθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἤγειραν αὐτὸν, λέγοντες, Κύριε, σῶσον ἡμᾶς, ἀπολλύμεθα.

26. Καὶ λέγει αὐτοῖς, Τί δειλοί ἐστε, ὀλιγόπιστοι; Τότε ἐγερθεὶς ἐπετίμησε τοῖς ἀνέμοις καὶ τῇ θαλάσσῃ· καὶ ἐγένετο γαλήνη μεγάλη.

27. Οἱ δὲ ἄνθρωποι ἐθαύμασαν, λέγοντες, Ποταπός ἐστιν οὗτος, ὅτι καὶ οἱ ἄνεμοι καὶ ἡ θάλασσα ὑπακούουσιν αὐτῷ;

28. Καὶ ἐλθόντι αὐτῷ εἰς τὸ πέραν εἰς τὴν χώραν τῶν Γεργεσηνῶν, ὑπήντησαν αὐτῷ δύο δαιμονιζόμενοι, ἐκ τῶν μνημείων ἐξερχόμενοι, χαλεποὶ λίαν, ὥστε μὴ ἰσχύειν τινὰ παρελθεῖν διὰ τῆς ὁδοῦ ἐκείνης.

29. Καὶ ἰδοὺ ἔκραξαν, λέγοντες, Τί ἡμῖν καὶ σοί, Ἰησοῦ υἱὲ τοῦ Θεοῦ; ἦλθες ὧδε πρὸ καιροῦ βασανίσαι ἡμᾶς;

30. Ἦν δὲ μακρὰν ἀπ' αὐτῶν ἀγέλη χοίρων πολλῶν βοσκομένη.

31. Οἱ δὲ δαίμονες παρεκάλουν αὐτὸν, λέγοντες, Εἰ ἐκβάλλεις ἡμᾶς, ἐπίτρεψον ἡμῖν ἀπελθεῖν εἰς τὴν ἀγέλην τῶν χοίρων.

32. Καὶ εἶπεν αὐτοῖς, Ὑπάγετε. Οἱ δὲ ἐξελθόντες ἀπῆλθον εἰς τὴν ἀγέλην τῶν χοίρων. Καὶ ἰδοὺ, ὥρμησε πᾶσα ἡ ἀγέλη τῶν χοίρων κατὰ τοῦ κρημνοῦ εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἀπέθανον ἐν τοῖς ὕδασιν.

33. Οἱ δὲ βόσκοντες ἔφυγον· καὶ ἀπελθόντες εἰς τὴν

10. Audiens autem Jesus, miratus est: & sequentibus se dixit, Amen dico vobis, non inveni tantam fidem in Israel.

11. Dico autem vobis, quòd multi ab Oriente & Occidente venient, & recumbent cum Abraham & Isaac & Jacob in regno cœlorum:

12. Filii autem regni ejicientur in tenebras exteriores: ibi erit fletus & stridor dentium.

13. Et dixit Jesus Centurioni, Vade: & sicut credidisti fiat tibi. Et sanatus est puer in illa hora.

14. Et cùm venisset Jesus in domum Petri, vidit socrum ejus jacentem & febricitantem.

15. Et tetigit manum ejus: & dimisit eam febris, & surrexit, & ministrabat ei.

16. Vespere autem facto, obtulerunt ei multos dæmonia habentes: & ejiciebat spiritus verbo, & omnes malè habentes curavit:

17. Ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam dicentem, Ipse infirmitates nostras accepit, & ægrotationes portavit.

18. Videns autem Jesus turbas multas circum se, jussit ire trans fretum.

19. Et accedens unus scriba, ait illi, Magister, sequar te, quocunque ieris.

20. Et dicit ei Jesus, Vulpes foveas habent, & volucres cœli nidos: Filius autem hominis non habet ubi caput reclinet.

21. Alius autem de discipulis ejus ait illi, Domine, permitte me primùm ire, & sepelire patrem meum.

22. Jesus autem ait illi, Sequere me, & dimitte mortuos sepelire mortuos suos.

23. Et ascendente eo in naviculam, secuti sunt eum discipuli ejus.

24. Et ecce motus magnus factus est in mari, ità ut navicula operiretur fluctibus, ipse verò dormiebat.

25. Et accesserunt ad eum, & suscitaverunt eum, dicentes, Domine, salva nos, perimus.

26. Et dicit eis, Quid timidi estis, modicæ fidei? Tunc surgens imperavit ventis & mari, & facta est tranquillitas magna.

27. Porrò homines mirati sunt dicentes, Qualis est hic, quia venti & mare obediunt ei?

28. Et cùm venisset trans fretum in regionem Gerasenorum, occurrerunt ei duo habentes dæmonia, de monumentis exeuntes, sævi nimis, ità ut nemo posset transire per viam illam.

29. Et ecce clamaverunt dicentes, Quid nobis & tibi, Jesu fili Dei? Venisti huc ante tempus torquere nos?

30. Erat autem non longè ab illis grex multorum porcorum pascens.

31. Dæmones autem rogabant eum dicentes, Si ejicis nos, mitte nos in gregem porcorum.

32. Et ait illis, Ite. At illi exeuntes, abierunt in porcos: & ecce impetu abiit totus grex per præceps in mare; & mortui sunt in aquis.

33. Pastores autem fugerunt: & venientes in

πόλιν,

πόλιν, ἀπήγγειλαν πάντα, καὶ τὰ τῶν δαιμονιζομένων.

34. Καὶ ἰδοὺ, πᾶσα ἡ πόλις ἐξῆλθεν εἰς συνάντησιν τῷ Ἰησοῦ· καὶ ἰδόντες αὐτὸν, παρεκάλεσαν ὅπως μεταβῇ ἀπὸ τῶν ὁρίων αὐτῶν.

civitatem, nuntiaverunt omnia, & de eis qui dæmonia habuerant.

34. Et ecce tota civitas exiit obviàm Jesu: & viso eo, rogabant ut transiret à finibus eorum.

Ad Cap. VIII.

Com.2. Κύριε, ἐὰν θέλῃς, δύνασαί με καθαρίσαι] De Deo Scriptor Sapientiæ 12.18. Σοὶ πάρεστιν ὅταν θέλῃς, τὸ δύνασθαι. Arrianus 3.10. in Epictetum, Τί κολακεύεις ἢ ἰατρόν; τί λέγεις, Κύριε, ἐὰν θέλῃς, καλῶς ἔξω; Habet & peculiarem hîc vim suam illud δύνασαι· neque enim ad exorandos oratos vox solennior & efficacior ulla. Vide quæ ad Luc.5.12. annotavimus. Horatius ad Canidiam,

Et tu (potes nam) solve me dementiâ.

Com.3. Θέλω] Simul velle quid, statímque id effectum dare, Divinæ est potentiæ: vide infrà heic com.13. & 16. Hanc potestatem tamen Deo soli competentem ad Potestates terrenas solet turpis adulatio aptare. Aristides in Smyrnensi Oratione, Ὅταν γε μὴν ἐνδυμηθῶ περὶ ἐμαυτὸν ὅτι τῶν πάλαι τις αὐτοκρατόρων πεπλεύκει, ὡς λέγεται, καὶ μεταξὺ παρεθάρρυξατο μὴ βέλειν Νασαμῶνας εἶναι, εἶτα ἀπόλοιντο οἱ Νασαμῶνες, δίκαιοι ἂν εἰ γε ὑμῶν οἰκότως ἂν ἐλπίζειν, ὅτι καὶ δέοντες, καὶ τοῖς ὑμετέροις αὐτῶν ἤθεσι χρώμενοι, καὶ τοῦτον μόνον εἰπόντες, καὶ παραδείξαντες ὅτι βέλεσθε Σμύρναν εἶναι, ταχέως ἅπαν ἡμῖν ὁ ποθούμενος δείξετε. Plinius in Panegyrico, *Tam velox, Cæsar, potentia tua est, támque in omnia pariter intenta bonitas, ut triste aliquid seculo tuo passis ad remedium salutémque sufficiat ut scias.* Apuleius 7. *Denique noluit esse Cæsar Hæmi latronis collegium, & confestim interiit.*

Ibid. ἥψατο αὐτοῦ ὁ Ἰησοῦς, &c. καὶ εὐθέως ἐκαθαρίσθη]

——Καὶῆ νύσφ τε κωκύμενον ἀργαλέῃ τε
Ἀλφάνῳ χρεῖον, εἶλα τίδης ὑκῆ·

ut in versiculis Soloni adscriptis. Notemus Christi ordinem autem, & agendi modum. Pater Dæmoniaci apud Marcum ejus opis indigus, dubio ac vacillanti animo accedens ait, εἴ τι δύνασαι, βοήθησον. Ei congruè & concinnè Dominus, εἰ δύνασαι πιστεῦσαι. Leprosus iste certâ fide nixus sanari petit: Christus tam magnam fiduciam adæquatè remunerari volens, omissis morarentis & interrogationum ambagibus, (inquit) καθαρίσθητι. Petitionem effectus sequitur, vel potiùs comitatur.

Αὐτίκ' ἐπεὶ τό γε μύθῳ ἦλυ, τετέλεστο ᾧ ἔργον.
Ἅμα ἔπῳ ἄκτο, καὶ ἔργον ἐπεῖδεν.

Com.6. βέβληται, &c.] Vulgatus bene, *jacet puer meus.* In Glossario, Βέβλημαι, *jaceo*, i.e. κεῖμαι· quod etiam *jaceo* vertitur in Onomastico. Potes & *cubat puer meus*, nam sic Veteres Latini. Horatius Serm. 2.

——*Menses jam quinque cubantis.*

Scholiastes, *In infirmitate jacentis.* Idem ad Serm.1. *Cubat: ægrotat, languet, jacet.* Beza hîc *projectus* vertit, molestissimé.

Ibid. δεινῶς βασανιζόμενος] Sic suprà 4.24. ποικίλαις νόσοις καὶ βασάνοις συνεχομένους. Improbat Lucianus hunc loquendi modum, alioqui non insolitum; nam & vetus quis apud Suidam acceptione simili σκληρῶς dixit. Τοῦτον (inquit) πλεῖστα σκιρτῶντα, δεινῶς ἐσκίβλα. Quâ & formâ Seneca epist.78. ex persona graviter ægrotantis, *In equuleum impositi non sic distrahuntur:* i.e. σκληροῦνται, βασανίζονται.

Com.8. οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς]

——*Non sum me judice tanti.*

Com.9. ἄνθρωπός εἰμι ὑπ' ἐξουσίαν, &c.] Vide ad Luc. 7.8. annotata.

Ibid. λέγω τούτῳ, Πορεύθητι, καὶ πορεύεται] Militaris obedientiæ nota, qualis & in Apuleianis, *Miles Tribuni sui præcepto debitum sustinens* (lege *sistens*) *obsequium, literas ad magnum scriptas Principem Romam versus perlaturus*, &c. Adde quæ ad Lucam dicta.

Ibid. καὶ ἄλλῳ, Ἔρχου] Vulgat. *& alii, Veni*, ut nunc temporis codices; at olim *alio* videtur scriptum fuisse. Anonymus (qui vulgò Beda) in de Orthographia, ALIUS *nomen dativum dupliciter effert, alii & alio. Habes in S. Scriptura, Dico hnic, Vade, & vadit: & alio, Veni, & venit.*

Ibid. καὶ ἄλλῳ, Ἔρχου καὶ ἔρχεται] Promptè, non detrectans, non disceptans: quod Act.10.29. ἀναντιῤῥήτως ἦλθον. Tacitus, *Sic se Ducum autoritas, sic rigor disciplinæ habet, ut multa per Centuriones Tribunósque tantùm juberi expediat: si ubi jubeantur, quærere singulis liceat, pereunte obsequio etiam imperium intercidit.* Hinc Gellius 1.13. de P. Crasso architectona nescio quem illum bene plagis multante, *Causis rationibúsque quas dictitabat spretis, vestimenta detrahi jussit, virgísque multùm secìdit: corrumpi atque dissolvi omne officium imperantis ratus, si quis ad id quod facere jussus est, non obsequio debito, sed consilio non desiderato respondeat.* De Socrate Seneca 120.Epist. *Civem se esse, & militem Universi credens, labores velut imperatos subit.* Vide plura ad Lucam dicta. In loco Gellii *officium* est quod Arnobius, aliíque, quin & alibi idem Gellius ipse, *pontificium* vocat.

Ibid. πορεύθητι, καὶ πορεύεται, &c. ἔρχου, καὶ ἔρχεται] Simillimè 2.7. apud Gellium, *Uti jussum, proficisci; uti arcessitum, venire:* & apud Arrianum 1.25. in Epictetum, Καταγαγὼν Ἀγαμέμνονα λέγει μοι, πορεύου πρὸς τὸν Ἀχιλλέα, &c. πορεύομαι· ἔρχου, καὶ ἔρχομαι· & ibidem, Ἐν Σατυρικαῖς λέγει βασιλεύς, &c. πεζεύσεσθε, σὺ πίεσαι, σὺ κόψεσαι, σὺ δώσεις, σὺ ἀπελθὲ, σὺ ἐλθέ. Idem alibi ex viri boni persona Deum alacri animo sequentis, Ὡς ἀγαθῷ στρατηγῷ πείθομαι, ἀκολουθῶ, ἐπιφωνῶ τε ἡγεμόνα, ὁμοῦ δὲ καὶ τὰ ἔργα· καὶ γὰρ ἂν ἄλλο τι ὑποκρίνωμαι, ἀκολουθήσω. Contrà apud eundem inter notas hominis nulli imperio subjecti, 3.26. Πορεύομαι ὅταν θέλω, ἔρχομαι ὅταν θέλω· & apud Petronium est, *ire liberos homines quò destinant.*

Ibid. καὶ τῷ δούλῳ μου, Ποίησον τοῦτο, καὶ ποιεῖ] Post ποιεῖ, supple ex Tit.2.10. οὐκ ἀντιλέγων· non enim hîc, ut suprà, de militari, sed de domestico imperio agitur. Unde Luc. 14.22. illa, Καὶ εἶπεν ὁ δοῦλος, Κύριε, γέγονεν ὡς ἐπέταξας· ad quem locum quæ attulimus vide. Seneca in Controversiis, *Servus herilis imperii non censor est, sed minister.* P. Chrysologus, *Quicquid Dominus indebitè, iracundè, oblitus, cogitans, sciens, nesciens circa servum fecerit judicium, justitia, lex est; imperantis ira subdito jus est, & ad libitum Domini vocem non habet conditio servitutis.*

Com. 11. καὶ ἀνακλιθήσονται μετ' Ἀβραὰμ, &c.] Chrysostomus, & (fortè ex eo) Euthymius legit ἀνακλιθήσονται ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Ἀβραὰμ· ut Luc.16.23. Apuleius 6. *Accumbebat summum torum maritus, Psychen gremio suo complexus.*

Com.12. ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς, &c.]

Quocunque aspicias, luctus gemitúsque sonabunt.

——*Crudelis ubique*
Luctus, ubique pavor, & plurima mortis imago.

Lucianus, ubi & de Inferorum tormentis, Πολλὰ ἐλεεινὰ ἰδεῖν ἀκοῦσαί τε καὶ ἰδεῖν, μαστίγων τε ὑπὸ ὀμοῦ φόβου ἠκούετο, καὶ ὀιμωγὴ τοῦ δὴ τοῦ πυρὸς ὁπλισμῶν, καὶ σχέβλοι, καὶ κώφωνες, καὶ τροχοὶ, &c. Ἐκεῖ autem quàm aptè hîc locum habeat, vide in ad Luc.13.28. annotatis.

Com.13. ἐν τῇ ὥρᾳ ἐκείνῃ] *Illo ipso temporis articulo*, ut locutus Apuleius noster.

Com.15. ἥψατο τῆς χειρὸς αὐτοῦ, καὶ ἀφῆκεν αὐτὸν ὁ πυρετὸς] Vide ad Luc.4.39. dicta.

Com. 16. Ὀψίας δὲ γενομένης, &c.] Hesychius, Ὀψίας, ἑσπέρας.

Ibid. ὀψίας γενομένης] Demosth. in κατ. Μειδ. Τῆς ὥρας ὀψὲ γιγνομένης.

Com. 17. αὐτὸς τὰς ἀδεσποίας ἡμῖν ἔλαβε] *Nobis erumnâ ſuâ libertatem parans, Nobis ſervitutem ſuâ miſeriâ deprecans.*

Voci βασάζειν quæ hîc in Contextu ſequitur, in re ſignificata reſpondet Luc. 10. 34. ὅπου τὸ ἴδιον κλῶ & ἀναβιβάζειν Luc. 15. 5. ἐπὶ τοὺς ὤμους ἀναπιθέναι. Confer & 1 Pet. 2. 24.

Com. 19. ἕις γραμματεὺς] Pro τὶς, vel ἕις τις, ut Marc. 14. 51. Sic Joh. 6. 9. ἓν παιδάριον, & 20. 7. ἕνα τόπον Luc. 5. 12. ἐν μιᾷ τῶν πόλεων Luc. 8. 22. μιᾷ τῶν ἡμερῶν Luc. 20. 3. infrà heic 13. 46. ἕνα μαχαίρᾳ Luc. & 21. 24. λόγον ἕνα ibid. com. 19. συκῶν μίαν. Vide & Matth. 19. 16. Quod loquendi genus neſcio an à Latinis acceptum. Plautus Trucul.

——*Quis is homo eſt, Aſtaphium? Unúſne amator?*——

Catullus de Suffeno,

——*Unus caprimulgus aut foſſor*
Rurſus videtur.——

Quadrigarius apud Gellium 15. 1. *Ut Archelai turrim unam*, &c. *ligneam incenderet.* Julius Obſequens, *Unus miles ejus* (Syllæ) *aggerem ferens, exanimatus fulmine*, &c. Zeno Veronenſis de corpore humano loquens, *Procuratores ejus oculi aliquo ictu extincti ſubſidunt, nónne cadaver eſt unum?* Terentius, Andr.

——*Fortè unam aſpicio adoleſcentulam:*

ubi Donatus, *Tolle UNAM, & ità fiet ut ſenſui nihil deſit, ſed conſuetudo mirantis non erit expreſſa:* UNAM *ergò τῷ ἰδιωτισμῷ dixit, vel pro* QUANDAM.

Ibid. διδάσκαλε] Non ſtrictâ, id eſt relativâ acceptione, at laxiore illâ quâ minùs noti humaniter compellari ſolebant, non apud Hebræos tantùm, & Græcos, ſed & Romanos. Lucianus in de Merc. conduct. φιλοτιμία τε ὅτι τούτῳ, καὶ σκύφον ἐμεγάθη τῆς αὐτήσας, πρόπω σοι, τῷ διδασκάλῳ, ἤ ὅ,τι δήποτε πρόσειπόν. Donatus ad 3. 2. Adelph. *Magiſter, Medicus, Orator, ſunt nomina ad aliquid, quibus tamen nos velimus ab omnibus appellari.* Quod diximus, verum eſſe apparet ex Luca, qui hîc κύριε habet.

Ibid. ἀκολουθήσω σοι ὅπου ἂν ἀπέρχῃ]

——*Uſque ſequar te. Etiam quò non jusſeris, ſequar.*
——*Te quò libet ire, ſequemur.*
——*Sequar, quamvìs terrâque marique*
Longinquo referam laſſus ab orbe pedem.

Vide & quæ ad Luc. 9. 57. annotata. Ad Cyrum R. Tigranes apud Xenophontem, οὐκ ἀπολείψομαί σε, εἰ δ' ἂν σκυφόρον με δεῖ σοι συνακολουθεῖν.

Com. 20. αἱ ἀλώπεκες φωλεοὺς ἔχουσι] Phædrus,

Vulpes cubile fodiens dum terram eruit, &c.

Sic, cuniculos in effoſſis antris (i. e. cubilibus) habitare, Martialis dixit. Adde hîc ad Lucam annotata.

Ibid. καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατασκηνώσεις] Habuimus membro præcedente φωλεοὺς, hoc autem κατασκηνώσεις. Eâdem copulâ Manilius,

Pellitur omne loco volucrum genus atque ferarum,
Antiquáſque domos, & nota cubilia linquunt.

Et Arnobius, *Alia* (animalia) *cernimus opportuniſſimis ſedibus nidulorum ſibi conſtruere manſiones; alia ſaxis & rupibus tegere ſe & communire ſuſpenſis; excavare alia telluris ſola, & in foſſilibus foveis tutamina ſibimet & cubilia præparare.* Vide Pſal. 83. 4.

Ibid. ὁ δὲ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἔχει τοῦ τὴν κεφαλὴν κλίνῃ] Salvianus 4. contra Avaritiam, *Sunt quidam, quibus etſi veſtimenta deſunt, alimenta non deſunt: multi ſanè hoſpitio egent, veſtibus non egentes: multi domo carent, ſed non ſubſtantiâ* (ubi malim è converſo legi, *multi ſubſtantiâ carent, ſed non domo:* qui enim ſubſtantiâ, (i. e. facultatibus) non caret, vix poteſt domo deſtitui) *ſunt denique quibus etſi deſunt multa, non deſunt omnia; Chriſtus tantummodo ſolus eſt, cui nihil eſt quod in omni humano genere non deſit.* οὐκ ἔχει τοῦ τὴν κεφαλὴν κλίνῃ, locutio proverbialis, ultimam egeſtatem denotans. Vide hîc ad Lucam annotata. Oppoſitionem porrò (ſive illam δυνότητα vocaveris) ei quæ in Chriſti verbis eſt non diſſimilem habent Catilinæ apud Saluſtium iſta, *Illos* (de divitibus agit) *binas aut ampliùs domos continuare, nobis Larem familiarem nuſquam ullam eſſe.* Nec abludit Ariſtophanis illud, Γεωργεῖν πολλὴν μὲν πολλῶ (γλῶ,) πολὺ δ' εἶναι μηδὲ ταφῆναι. Agapetus Diaconus, καὶ οἱ μὲν (πλούσιοι) κατέχουσι τοῦ κόσμου τὰ πέρατα, οἱ δὲ (πένητες) οὐκ ἔχουσι τοῦ κῶσαι τὰ πέλματα.

Com. 21. ἐπίτρεψόν μοι πρῶτον ἀπελθεῖν, καὶ θάψαι τὸν πατέρα μου] Sine

Sedibus hunc referam antè ſuis, condámque ſepulcro.

A rebus mundi avocatis ſemper aliquid moramenti obtenditur. Apud Lucianum ille, nè ſtatim Charoneæ cymbæ imponeretur deprecans, Τὴν οἰκίαν ἐκτελέσαι μοι πέρυσιν ἐπίτρεψον, ἡμιτελὴς γὰρ ὁ δόμος καταλείπεται.

Com. 22. ἄφες τοὺς νεκροὺς θάψαι τοὺς νεκροὺς αὐτῶν] Vult dicere, (ut in veterum Græcorum epiſtolis) ἡ γῆ τῇ γῇ καταλοίπων, ἡ ὑγρὰν μεταφορὰ γράμμη ἐπιτόλης i. e. ut hoc loco Lucas, ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ διάγγελλε. Theophylactus Simocatta, Τοῖς θνητοῖς τὰ θνητὰ καταλείψωμεν. Curare patris funus & pia & neceſſaria res; vult tamen Chriſtus eam poſthaberi, dum eodem tempore melioris longéque majoris negotii opportunitas daretur. Obſervationis non alienæ veſtigium etiam in Pontificio Romanorum Jure occurrit. Virgilius 11. de Ænea,

——*Quanquam & ſociis dare tempus humandis*
Præcipitant curæ, turbatáque funere mens eſt,
Vota Deûm primo victor ſolvebat Eoo.

Ubi Servius, *Conſuetudo Romana fuit ut polluti funere minimè ſacrificarent: ſi tamen contingeret ut uno eodémque tempore funeſtaretur quis, & cogeretur operam dare ſacrificiis; elaborabat ut antè ſacra compleret quàm funus agnoſceret. Unde etiam Horatius Pulvillus in Capitolii dedicatione, cum filius ei ab inimicis nunciaretur occiſus, (ut quidam putant falſo, ut alii, pro vero) ait, Cadaver ſit: nec volvit funus agnoſcere, donec templa dedicaret. Secundùm quem ritum etiam Æneas inducitur antè operam dare ſacrificiis, & ſic ad ſociorum & Pallantis ſepulturam reverti.* Quæ etiam apud Senecam legimus cap. 13. Conſolat. ad Marciam. Eſt & locus apud Philonem in de Monarchia huc ſpectans pag. 828. a. edit. Pariſ. *Adde quæ ad Luc. 9. 60. annotavimus.

Com. 24. σεισμὸς μέγας ἐγένετο ἐν τῇ θαλάσσῃ] Vide ad Luc. 8. 24.

Com. 25. κύριε, σῶσον ἡμᾶς] Ibidem annotata inſpice.

Com. 26. τί δειλοί ἐστε, ὀλιγόπιστοι;] Vide ad Apoc. 21. 8.

Ibid. ἐπετίμησε τοῖς ἀνέμοις]

Luctantes ventos tempeſtatéſque ſonoras
Imperio premit, ac vinclis & carcere frenat.

Suetonius de Auguſto Cæſare, *In avito ſuburbano obſtrepentes ranas ſilere juſſit, & ex eo negantur ibi ranæ coaxare.*

Ibid. καὶ ἐγένετο γαλήνη μεγάλη]

Vix auditus erat, venti franantur & undæ.
——*Suæ ventis cecidere vires,*
Mitius ſtagno pelagus recumbit,
Alta quæ navis timuit ſecare
Hinc & hinc fuſis ſpatioſa velis,
Strata ludenti patuere cymbæ.

Panegyriſtes ad Conſtantinum, *Ità quieto mari navigavit, ut Oceanus tanto vectore ſtupefactus carniſſe ſuis motibus videretur.* Adde quæ ad Lucam dicta.

Com. 27. θαυμάσαι, λόγοι ἐστὶν οὗτος ὅτι καὶ;] q. d.

Otium tanto ſubitum è tumultu
Quis Deus fecit?——

neque enim vox hominem ſonuit quæ tantam efficaciam habuit. Calpurnius Siculus,

Aſpicis ut virides audito Cæſare ſylvæ
Conticeant? memini quamvìs urgente procellâ
Sic nemus immotis ſubitò requieſcere ramis;
Et dixi, Deus hinc certè, Deus expulit Euros.

Apuleius 5. *Deam ſpirat mulier quæ*, &c. *ventis imperat.*

Ibid. ὥστε οἱ ἄνεμοι καὶ ἡ θάλασσα ὑπακούουσιν αὐτῷ] Themiſtius 5. Orat. Ὑπηρετεῖ καὶ ἡ θάλαττα τῇ τοῦ βασιλέως ὁρμῇ.

Com. 28. χαλεποὶ λίαν] Καλαχρεύοντες nempe, καὶ ἐχύοντες καὶ ἦν παρελθόντων. Vide Act. 19. 16. Hieronymus de Dæmone illo in vita Hilarionis, *Multorum naſum & aures*

aures morsibus amputaverat: horum pedes, illorum gulam fregerat.

Ibid. ὥστε μὴ ἰσχύειν τινὰ παρελθεῖν διὰ τῆς ὁδοῦ ἐκείνης] Sic de canibus illis lib.9. Apuleius, *Transeuntium viatorum morsibus alumnatos:* & de lupis lib.8. *Jámque ipsas vias obsidere, & in modum latronum prætereuntes aggredi.* Deinde, *Denique ob iter illud quà nobis erat commeandum, jacere semesa hominum corpora,* &c. *ac per hoc nos quoque cautione summâ viâ reddi debere.* De Sichemitis Judic. 9. 25. Διήρπαζον πάντα ὅσ παρεπορεύετο ἐπ' αὐτὰς ἐν τῇ ὁδῷ.

Com.29. Τί ἡμῖν καὶ σοί; ἦλθες ὧδε, &c. βασανίσαι ἡμᾶς;] Ità mulier illa 3 Reg. 17.18. ad Eliam, Τί ἐμοὶ καὶ σοί; &c. ὠσῆλθες πρός με τοῦ ἀναμνῆσαι ἀδικίας μου; Additur autem à spiritibus istis malignis, πρὸ καιροῦ q. d.

Propè adest cùm alieno more vivendum est nobis,
Sine nunc nostro nos vivere interea modo.

Tertullianus in Apologetico, *Desperata conditio eorum* (de dæmonibus agit) *ex prædamnatione solatium reputat fruenda interim malignitatis de pœna mora.* Καιρὸς hîc est μεγάλη ἡμέρα, in quem puniendi servantur: ut in Epist. Judæ com.5.

Com. 30. Ἦν δὲ μακρὰν ἀπ' αὐτῶν ἀγέλη χοίρων] Ad Luc.8.32. diximus videri nobis legendum hoc loco, (cum Vulgato) Ἦν δὲ ἐκεῖ μακρὰν, &c.

Com.31. οἱ ἐκβάλλεις ἡμᾶς, ἐπίτρεψον ἡμῖν ἀπελθεῖν εἰς ἀγέλην τῶν χοίρων] Malebant proculdubio jam stratim illo ex domicilio pellendi, in aliud humani corporis hospitium immigrare: itaque Dæmon ille (ut fabulatur Philostratus) è puero ab Apollonio evocatus, invitissimè, nec nisi summâ carminum violentiâ coactus, ἀφεξέσθαι τε αὐτοῦ ἄμην, καὶ μηδαμοῦ ἀνθρώπῳ ὁμιλήσειν. Cùm prævideret autem maligni isti se neutiquam tantam potestatem à Christo impetraturos, petierunt vel in animalia licentiam dominandi, ut quoquomodo hominibus nocere possent, & quos torquere prohibebantur, saltem damno afficerent. Vide quæ ad Luc. 8,32. ex B. Hieronymo.

Com. 32. καὶ ἰδοὺ, &c.] Donatus in Phorm.2.1. *ECCE vox apta est his quæ nova & improvisa,* &c. *accidunt:* & in Andr.2.2. *ECCE demonstratio facti est.* Virgilius,

Ecce ferè saxi dejecta vertice capræ
Decurrêre jugis.——

ubi Servius, *ECCE adverbium demonstrationis est, ut ostenderet velociter factum: & bene hâc particulâ utitur, facit enim nos ità intentos, ut quæ dicantur, putemus videre.*

Ibid. ὥρμησεν, &c. κατὰ τοῦ κρημνοῦ] Ὥρμησεν, *ruit:* vide quæ ad Luc.8. 33. hac in historia annotata. Illud κατὰ κρημνοῦ Vulgatus *per præceps* reddit, quod Beza, (at nullo jure) quasi non Latinum rejicit. Ovidius,

At tu per præceps tecta delabere aperto.

Apulcius 4. *Per altissimum præceps,* &c. *in vallem præcipitant.*

Com. 33. καὶ ἀπελθόντες, &c. ἀπήγγειλαν πάντα] Vide ad Luc.8.34. dicta. Post πάντα supple, *quæ facta sunt,* vel, *quæ contigerunt.* 1 Maccab. 4. 26. Ἀπήγγειλαν πάντα τὰ συμβεβηκότα.

Ibid. καὶ τὰ τῶν δαιμονιζομένων] Non hæc necesse erat apponi post ἀπήγγειλαν πάντα· at idiotismus est sermonis qualis 1 Cor.2.10. ille, τὸ πνεῦμα ἐραυνᾷ πάντα, καὶ τὰ βάθη τοῦ θεοῦ & Joh.21.17. ille, Σὺ πάντα οἶδας, σὺ γινώσκεις ὅτι φιλῶ σε.

Κεφ. Θ'.

1. Καὶ ἐμβὰς εἰς τὸ πλοῖον, διεπέρασε, καὶ ἦλθεν εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν.

2. Καὶ ἰδοὺ, προσέφερον αὐτῷ παραλυτικὸν ἐπὶ κλίνης βεβλημένον· καὶ ἰδὼν ὁ Ἰησοῦς τὴν πίστιν αὐτῶν, εἶπε τῷ παραλυτικῷ, Θάρσει, τέκνον, ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι σου.

3. Καὶ ἰδού, τινὲς τῶν γραμματέων, εἶπον ἐν ἑαυτοῖς, Οὗτος βλασφημεῖ.

4. Καὶ ἰδὼν ὁ Ἰησοῦς τὰς ἐνθυμήσεις αὐτῶν, εἶπεν, Ἵνα τί ὑμεῖς ἐνθυμεῖσθε πονηρὰ ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν.

5. Τί γάρ ἐστιν εὐκοπώτερον; εἰπεῖν, Ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι· ἢ εἰπεῖν, Ἔγειραι, καὶ περιπάτει;

6. Ἵνα δὲ εἰδῆτε ὅτι ἐξουσίαν ἔχει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς ἀφιέναι ἁμαρτίας (τότε λέγει τῷ παραλυτικῷ) Ἐγερθεὶς ἆρόν σου τὴν κλίνην, καὶ ὕπαγε εἰς τὸν οἶκόν σου.

7. Καὶ ἐγερθεὶς ἀπῆλθεν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ.

8. Ἰδόντες δὲ οἱ ὄχλοι ἐθαύμασαν, καὶ ἐδόξασαν τὸν Θεὸν, τὸν δόντα ἐξουσίαν τοιαύτην τοῖς ἀνθρώποις.

9. Καὶ παράγων ὁ Ἰησοῦς ἐκεῖθεν, εἶδεν ἄνθρωπον καθήμενον ἐπὶ τελωνίου, Ματθαῖον λεγόμενον· καὶ λέγει αὐτῷ, Ἀκολούθει μοι. Καὶ ἀναστὰς ἠκολούθησεν αὐτῷ.

10. Καὶ ἐγένετο, αὐτοῦ ἀνακειμένου ἐν τῇ οἰκίᾳ, καὶ ἰδοὺ, πολλοὶ τελῶναι καὶ ἁμαρτωλοὶ ἐλθόντες συνανέκειντο τῷ Ἰησοῦ καὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ.

11. Καὶ ἰδόντες οἱ Φαρισαῖοι, εἶπον τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, Διὰ τί μετὰ τῶν τελωνῶν καὶ ἁμαρτωλῶν ἐσθίει ὁ διδάσκαλος ὑμῶν;

12. Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀκούσας εἶπεν αὐτοῖς, Οὐ χρείαν ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες.

Vulgata Versio.

1. ET ascendens in naviculam, transfretavit, & venit in civitatem suam.

2. Et ecce offerebant ei paralyticum jacentem in lecto. Et videns Jesus fidem illorum, dixit paralytico, Confide, fili, remittuntur tibi peccata tua.

3. Et ecce quidam de scribis dixerunt intra se, Hic blasphemat.

4. Et cùm vidisset Jesus cogitationes eorum, dixit, Ut quid cogitatis mala in cordibus vestris?

5. Quid est facilius dicere, Dimittuntur tibi peccata: an dicere, Surge & ambula?

6. Ut autem sciatis quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata: (tunc ait paralytico) Surge, tolle lectum tuum, & vade in domum tuam.

7. Et surrexit, & abiit in domum suam.

8. Videntes autem turbæ timuerunt, & glorificaverunt Deum, qui dedit potestatem talem hominibus.

9. Et cùm transiret indè Jesus, vidit hominem sedentem in telonio, Matthæum nomine. Et ait illi, Sequere me. Et surgens, secutus est eum.

10. Et factum est, discumbente eo in domo, ecce multi publicani & peccatores venientes, discumbebant cum Jesu & discipulis ejus.

11. Et videntes Pharisæi, dicebant discipulis ejus, Quare cum publicanis & peccatoribus manducat magister vester?

12. At Jesus audiens, ait, Non est opus valentibus medicus, sed malè habentibus.

13. Πορευ-

13. Πορευθέντες δὲ μάθετε τί ἐστιν, Ἔλεον θέλω, καὶ οὐ θυσίαν· οὐ γὰρ ἦλθον καλέσαι δικαίους ἀλλ' ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν.

14. Τότε προσέρχονται αὐτῷ οἱ μαθηταὶ Ἰωάννου, λέγοντες, Διατί ἡμεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι νηστεύομεν πολλά, οἱ δὲ μαθηταί σου οὐ νηστεύουσι;

15. Καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Μὴ δύνανται οἱ υἱοὶ τοῦ νυμφῶνος πενθεῖν ἐφ' ὅσον μετ' αὐτῶν ἐστιν ὁ νυμφίος; ἐλεύσονται δὲ ἡμέραι ὅταν ἀπαρθῇ ἀπ' αὐτῶν ὁ νυμφίος, καὶ τότε νηστεύσουσιν.

16. Οὐδεὶς δὲ ἐπιβάλλει ἐπίβλημα ῥάκους ἀγνάφου ἐπὶ ἱματίῳ παλαιῷ· αἴρει γὰρ τὸ πλήρωμα αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ἱματίου, καὶ χεῖρον σχίσμα γίνεται.

17. Οὐδὲ βάλλουσιν οἶνον νέον εἰς ἀσκοὺς παλαιούς· εἰ δὲ μήγε, ῥήγνυνται οἱ ἀσκοί, καὶ ὁ οἶνος ἐκχεῖται, καὶ οἱ ἀσκοὶ ἀπολοῦνται. ἀλλὰ βάλλουσιν οἶνον νέον εἰς ἀσκοὺς καινούς, καὶ ἀμφότερα συντηροῦνται.

18. Ταῦτα αὐτοῦ λαλοῦντος αὐτοῖς, ἰδοὺ, ἄρχων τις ἐλθὼν προσεκύνει αὐτῷ, λέγων, Ὅτι ἡ θυγάτηρ μου ἄρτι ἐτελεύτησεν· ἀλλὰ ἐλθὼν ἐπίθες τὴν χεῖρά σου ἐπ' αὐτὴν, καὶ ζήσεται.

19. Καὶ ἐγερθεὶς ὁ Ἰησοῦς ἠκολούθησεν αὐτῷ, καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ.

20. Καὶ ἰδοὺ, γυνὴ αἱμορροοῦσα δώδεκα ἔτη, προσελθοῦσα ὄπισθεν, ἥψατο τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ.

21. Ἔλεγε γὰρ ἐν ἑαυτῇ, Ἐὰν μόνον ἅψωμαι τοῦ ἱματίου αὐτοῦ, σωθήσομαι.

22. Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἐπιστραφεὶς, καὶ ἰδὼν αὐτὴν, εἶπε, Θάρσει θύγατερ· ἡ πίστις σου σέσωκέ σε. Καὶ ἐσώθη ἡ γυνὴ ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης.

23. Καὶ ἐλθὼν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἄρχοντος, καὶ ἰδὼν τοὺς αὐλητὰς, καὶ τὸν ὄχλον θορυβούμενον,

24. Λέγει αὐτοῖς, Ἀναχωρεῖτε· οὐ γὰρ ἀπέθανε τὸ κοράσιον, ἀλλὰ καθεύδει. Καὶ κατεγέλων αὐτοῦ.

25. Ὅτε δὲ ἐξεβλήθη ὁ ὄχλος, εἰσελθὼν ἐκράτησε τῆς χειρὸς αὐτῆς· καὶ ἠγέρθη τὸ κοράσιον.

26. Καὶ ἐξῆλθεν ἡ φήμη αὕτη εἰς ὅλην τὴν γῆν ἐκείνην.

27. Καὶ παράγοντι ἐκεῖθεν τῷ Ἰησοῦ, ἠκολούθησαν αὐτῷ δύο τυφλοὶ, κράζοντες καὶ λέγοντες, Ἐλέησον ἡμᾶς υἱὲ Δαβίδ.

28. Ἐλθόντι δὲ εἰς τὴν οἰκίαν, προσῆλθον αὐτῷ οἱ τυφλοὶ· καὶ λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Πιστεύετε ὅτι δύναμαι τοῦτο ποιῆσαι; Λέγουσιν αὐτῷ, Ναὶ, Κύριε.

29. Τότε ἥψατο τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν, λέγων, Κατὰ τὴν πίστιν ὑμῶν γενηθήτω ὑμῖν.

30. Καὶ ἀνεῴχθησαν αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοί· καὶ ἐνεβριμήσατο αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, λέγων, Ὁρᾶτε μηδεὶς γινωσκέτω.

31. Οἱ δὲ ἐξελθόντες διεφήμισαν αὐτὸν ἐν ὅλῃ τῇ γῇ ἐκείνῃ.

32. Αὐτῶν δὲ ἐξερχομένων, ἰδοὺ προσήνεγκαν αὐτῷ ἄνθρωπον κωφὸν δαιμονιζόμενον.

33. Καὶ ἐκβληθέντος τοῦ δαιμονίου, ἐλάλησεν ὁ κωφός· καὶ ἐθαύμασαν οἱ ὄχλοι, λέγοντες, Οὐδέποτε ἐφάνη οὕτως ἐν τῷ Ἰσραήλ.

34. Οἱ δὲ Φαρισαῖοι ἔλεγον, Ἐν τῷ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια.

35. Καὶ περιῆγεν ὁ Ἰησοῦς τὰς πόλεις πάσας καὶ τὰς κώμας, διδάσκων ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν, καὶ κηρύσσων τὸ εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας, καὶ θεραπεύων πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν ἐν τῷ λαῷ.

13. Euntes autem discite quid est, Misericordiam volo, & non sacrificium. Non enim veni vocare justos, sed peccatores.

14. Tunc accesserunt ad eum discipuli Johannis, dicentes, Quare nos & Pharisæi jejunamus frequenter; discipuli autem tui non jejunant?

15. Et ait illis Jesus, Numquid possunt filii sponsi lugere quamdiu cum illis est sponsus? Venient autem dies cùm auferetur ab eis sponsus: & tunc jejunabunt.

16. Nemo autem immittit commissuram panni rudis in vestimentum vetus: tollit enim plenitudinem ejus à vestimento, & pejor scissura fit.

17. Neque mittunt vinum novum in utres veteres: alioquin rumpuntur utres, & vinum effunditur, & utres pereunt. Sed vinum novum in utres novos mittunt: & ambo conservantur.

18. Hæc illo loquente ad eos, ecce princeps unus accessit, & adorabat eum, dicens, Domine, filia mea modò defuncta est: sed veni, impone manum tuam super eam, & vivet.

19. Et surgens Jesus, sequebatur eum, & discipuli ejus.

20. Et ecce mulier quæ sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, accessit retrò, & tetigit fimbriam vestimenti ejus.

21. Dicebat enim intra se, Si tetigero tantùm vestimentum ejus, salva ero.

22. At Jesus conversus & videns eam, dixit, Confide filia, fides tua te salvam fecit. Et salva facta est mulier ex illa hora.

23. Et cùm venisset Jesus in domum principis, & vidisset tibicines & turbam tumultuantem,

24. Dicebat, Recedite, non est enim mortua puella, sed dormit. Et deridebant eum.

25. Et cùm ejecta esset turba, intravit, & tenuit manum ejus: & surrexit puella.

26. Et exiit fama hæc in universam terram illam.

27. Et transeunte indè Jesu, secuti sunt eum duo cæci clamantes & dicentes, Miserere nostrî, fili David.

28. Cùm autem venisset domum, accesserunt ad eum cæci. Et dicit eis Jesus, Creditis quia hoc possum facere vobis? Dicunt ei, Utique, Domine.

29. Tunc tetigit oculos eorum, dicens, Secundùm fidem vestram fiat vobis.

30. Et aperti sunt oculi eorum: & comminatus est illis Jesus, dicens, Videte nè quis sciat.

31. Illi autem exeuntes, diffamaverunt eum in tota terra illa.

32. Egressis autem illis, ecce obtulerunt ei hominem mutum, dæmonium habentem.

33. Et ejecto dæmonio, locutus est mutus, & miratæ sunt turbæ, dicentes, Nunquam apparuit sic in Israel.

34. Pharisæi autem dicebant, In principe dæmoniorum ejicit dæmones.

35. Et circuibat Jesus omnes civitates & castella, docens in synagogis eorum, & prædicans euangelium regni, & curans omnem languorem, & omnem infirmitatem.

36. Ἰδὼν δὲ τοὺς ὄχλους, ἐσπλαγχνίσθη περὶ αὐτῶν, ὅτι ἦσαν ἐκλελυμένοι καὶ ἐρριμμένοι ὡσεὶ πρόβατα μὴ ἔχοντα ποιμένα.

37. Τότε λέγει τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, Ὁ μὲν θερισμὸς πολύς, οἱ δὲ ἐργάται ὀλίγοι.

38. Δεήθητε οὖν τοῦ κυρίου τοῦ θερισμοῦ, ὅπως ἐκβάλῃ ἐργάτας εἰς τὸν θερισμὸν αὐτοῦ.

36. Videns autem turbas, miſertus eſt eis; quia erant vexati, & jacentes ſicut oves non habentes paſtorem.

37. Tunc dicit diſcipulis ſuis, Meſſis quidem multa, operarii autem pauci.

38. Rogate ergò dominum meſſis, ut emittat operarios in meſſem ſuam.

Ad Cap. IX.

Com.4. Ἰδὼν ὁ Ἰησοῦς τὰς ἐνθυμήσεις αὐτῶν] Ità (at in re alia) Lucæ itidem 9.47. Chryſoſtomus hîc pro ἰδὼν, εἰδὼς legit, parvo ſenſûs diſcrimine: vide infrà 12. 25. Joh.6.61. Ἰδὼν autem ἐμφατικώτερον eſt, *cernens*, quaſi nempe quæ oculis videntur. Lactantius (vel apud eum Seneca) 6.24. *Parietibus oculi hominum ſubmoventur, divinitas Dei nec viſceribus ſubmoveri poteſt.* Lucianus, Ὁρᾷ τὰ ἔνδον διὰ στέρνου, καὶ ἀνέῳκται αὐτῷ τὰ πάντα. Quod Scriptori ad Heb. πάντα αὐτοῦ γυμνὰ καὶ τετραχηλισμένα. Vide quæ ad Luc.5.22.

Ibid. τὰς ἐνθυμήσεις αὐτῶν] Arrianus 2.14. in Epictetum, Οὐκ ἔστι λαθεῖν (θεὸν) ἢ μόνον ποιοῦντα, ἀλλ' ἢδὴ, &c. ἐνθυμήματα.

Ibid. ἵνα τί, &c.] Vulgat. *Ut quid?* ità & Luc. 13.7. Vide & ἵνα τί, *ut quid?* in vetere Gloſſario.

Com.5. τί γάρ ἐστιν εὐκοπώτερον; &c.] Τί pro πότερον, ut 1 Cor.4.21. & forſan Luc.6.9. In Gloſſis, pag. 297. edit. Vulcan. τίς πρῶτος ἐγένετο; νῦξ ἢ ἡμέρα; Agrippa apud Philonem Hebræum, Ὧν (quorum duorum) τί ἂν εἴη μεῖζον κακόν; & bene hîc Vulgatus, *Quid facilius?* &c. Firmicus Matheſ. 1. 2. *Quid difficilius putas eſſe, curſus ſiderum invenire,* &c. *an inventis ſtellarum curſibus,* &c? Tertullianus in Apologetico, *Quid plenius dicere, Non occides, an docere nè iraſcaris? Quid perfectius, prohibere adulterium, an etiam ab oculorum ſolitaria concupiſcentia arcere?* Ità *quis* pro *uter*, apud alios, etiam magìs Latinos. Vide infrà ad 21.31. annotata. Et iſta quidem rectè ſe habere videntur, videamus tamen an hoc modo interpungere liceat, τί δῆ; ἔστιν εὐκοπώτερον, &c. ut duplex interrogatio ſubſit: vide Rom.3.3. Sic & Philipp. 1. 18. τί δῆ habemus. Nec diſſimilia Act. 26. 8. illa, τί; ἄπιστον ὑμῖν δοκεῖ; &c.

Com.6. ὅτι τῆς γῆς ἀφιέναι ἁμαρτίας] Poſt γῆς ſubaudi ἔχον· ſenſus eſt, dum vel in terra verſatur poteſtatem habere, &c.

Com.8. τὸ δόντα ἐξουσίαν τοιαύτην τοῖς ἀνθρώποις] Poſt τοιαύτην ſupple ὅτι τ. παραλυτικὸν ἰᾶτο, καὶ τὰς ἁμαρτίας ἀφιέναι. Τοῖς ἀνθρώποις, homini nato.

Com.9. καθήμενον ὅτι τὸ τελώνιον] Vulgat. *in telonio*, ità & ſummus inter nuperos Expoſitores, quaſi locus, non in loco negotium intelligatur. Cur ergò non τελωνεῖον potiùs quàm τελώνιον dixit? Vide Suidæ Collectanea. Quin & ὅτι in uſu Linguæ iſtius ſolet ità poni ut operi, aut curæ alicui aſſignationem vel attentionem notet. Non itaque hîc improbandum puto Recentiorem, qui *ad telonium* vertit: nempe, exigendum. Sic, *ad rationes ſedere*, Petronius dixit. Procopius, aut quis alius (voce δεξιὰς) apud Suidam, ὅτι δὲ τραπέζης τῆς χαλκοῦ καθήμενος.

Com.12. οὐ χρείαν ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἰατροῦ] Theodoretus 3. περὶ Περγαίας, Οἱ τοῦ μάλα τὸ σῶμα διαλείμματος δὲ ὑπὸ μὴ ἰατρῶν θεραπείας οὐ δέονται. Vide quæ ad Luc. 5.31. dicta. Plutarchus de Phocione, Ἐγκαλούντων μὲν φίλων ὅτι πονηρῷ τινι κεινομήνῳ ζωῦσιν, τὰς χεῖρας ἔφη μὴ λίθους βοηθείας. Laertius de Diogene, Πρὸς δὲ συνιστάντα δὲ παῖδα, καὶ λέγοντα ὡς εὐφυέστατός ἐστι, καὶ τὰ ἤθη κρείσσων, Τί οὖν (ἔφη) ἰμοῦ χρήζει; Apud Lucianum Demonax Philoſophus, Οἱ ἀγαθοὶ νόμων οὐ δέονται. Vulgatus hîc, *non eſt opus valentibus medicus*: quod cùm Recentior ille non caperet quàm Latinè diceretur, *qui valent, non egent medico*, putavit vertendum: cùm tamen Cicero ipſe *dux mobis opus eſt*, Famil. 2. 5. dixit, Epiſt. ad Curionem.

Ibid. ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες] Artemidorus 2. 62. Οἱ νεοθνῆτες δέονται δὲ ἑτοιμασίας δεῖ κλινιδίου, ὡς οἱ ὑγιαίνοντες. Idem 3.39. Οὐ τῷ ὑγιαίνοντι λέγει τὶς, Ἀναβίβασον, ἀλλ' ὡς νικῶντι, τῷ κάμνοντι. Ab hiſce non diſcedunt Apoſtoli ad Corinthios illa, Ἃ δοκοῦμεν ἀτιμότερα εἶναι τοῦ σώματος, τούτοις τιμὴν περισσοτέραν περιτίθεμεν, &c. τὰ δὲ εὐσχήμονα ἡμῶν χρείαν οὐκ ἔχει. Plutarchus de Ariſtone Chio, Ἐπὶ τῷ πᾶσι διαλέγεσθαι τοῖς βουλομένοις, ὥσπερ δεῖ σοφιστὴν κυνὸς ἀκούειν, Ὠφέλιμος ἔστω, καὶ τὰ θεῖα λόγον ποιοῦ μηδὲν ἀφιστὰν κυνητικῶν συμβόλων. Libello, ὅτι μάλιστα δὲ ἡγεμόνα δεῖ τὸν φιλόσοφον διαλογίζεσθαι.

Com. 13. Πορευθέντες δὲ μάθετε, τί ἔστιν, Ἔλεον θέλω, καὶ οὐ θυσίαν] Εὐποιΐας καὶ κοινωνίας θυσίαις (ut Heb.13.16.) ὁ θεὸς εὐαρεστεῖται. Proverb. 21. 3. Ποιεῖν δίκαια, &c. ἀρεστὰ παρὰ θεῷ μᾶλλον ἢ θυσιῶν αἵματα· vide & ibid. com.17. Adde Michææ 6. com. 7. & 8. & infrà hîc 23.23. Minutius in Octavio. *Qui innocentiam colit, Domino ſupplicat: qui juſtitiam, Deo libat: qui fraudibus abſtinet, propitiat Deum: qui hominem periculo ſurripit, opimam victimam cædit.* Socrates apud Platonem 2. Alcibiade, Δεινὸν ἂν εἴη εἰ ποιοῖς τὰ δῶρα καὶ τὰς θυσίας ὑποβλάπτουσιν ἡμῖν οἱ θεοὶ, ἀλλὰ μὴ ποιοῖς ἡ ψυχὴ, ἂν τις ὅσιος καὶ δίκαιος ὢν τυγχάνῃ μᾶλλον ὄνιμαι ἢ πρὸς πολυτελεῖς ταύτας πομπὰς καὶ θυσίας. Et Porphyrius in περὶ ἀποχῆς 2. de ſacrificiis, Τέτων χρείαν οὐκ ἔχουσιν οἱ θεοὶ, εἰς ἃ τὸ ἦθος ἡ προαίρεσις ὑποβλάπτουσιν. Ità 2. 17. Ariſtænetus de audacibus loquens, Τοιούτοις μᾶλλον ἢ Ἀφροδίτη τιμᾶται ἢ λιβανωτὸς καὶ θυσίαι. Καὶ & hîc non abſolutè, ſed comparatè negat. Auguſtinus (& de operibus miſericordiæ) *Hæc præcipuè fieri mandat Deus, eáque ſibi vel pro ſacrificiis, vel pro ſacrificiis placere teſtatur.* Ergò καὶ & hîc, eſt μᾶλλον ἤ· ut contra 1 Tim.1.4. μᾶλλον ἢ, pro καὶ ad quem locum annotata inſpice.

Com.15. πενθοῦν] Id eſt, νηστεύειν, ut hîc Marcus & Lucas. Nimirum luctûs comites jejunia. Apud Apuleium vidua illa, necdum conjuge ſepulto, *Abi, famulæ, qui in domo funeſta cœnas, & partes requiris.* Scholiaſtes vetus Juvenalis, *Nec focum in noſtra domo fieri patimur, quod & lugentes obſervare ſolent. Focum*, nempe ad obſonia coquenda. Ἀνὰ (δὲ) τὴν ἑορὰν παρασκευάζεσθαι, οὐκ ἔστιν ὑφ' ἑστίας πῦρ ἰδεῖν, ut bene 2.9. Artemidorus.

Com. 16. ἐπίβλημα ῥάκους ἀγνάφου] Ἐπίβλημα, *aſſumentum.* Ῥάκους ἀγνάφου Vulgato *panni rudis.* In Gloſſis, *Rudis*, &c. ἄγναφος.

Com.17. οἶνον εἰς ἀσκοὺς, &c.] Artemidorus, Ἀπὸ νεκρῶν ζακρῶν ὁ ἀσκὸς γίνεται, καὶ ὑγρὸν ὅτι σκληρούς. *Vinarii utres* occurrunt in Apuleio. Additur in Matthæi contextu, παλαιούς. In Græco Jobi 13.38. Παλαιοῦμαι ἴσα ἀσκῷ.

Ibid. εἰ δὲ μὴ, ῥήγνυται οἱ ἀσκοὶ] *Muſto dolia ipſa rumpuntur*, ait Seneca 83. Epiſt. multò magìs utres ergò. Simile Græci Comici illud,

——Ἐν πίθῳ φίσεις
Ἄρτυς ἂν, ἀλλ' ὦ ζωμὸν, ἢ διαθερεῖς.

Heſychius, Ῥήγνυται, διαιρεῖται, &c.

Ibid. καὶ ὁ ὄινος ἐκχεῖται] Ità utriuſque jactura fit. Similis eſt locutio hæc Lyſidis Pythagorici, Εἴ τις εἰς φρέαρ βαθὺ βορβόρου πλῆρες, ἐγχέαι καθαρὸν καὶ διειδὲς ὕδωρ, τὸν τε βόρβορον ἐτάραξε, καὶ τὸ ὕδωρ ἠφάνισεν.

Com.18. ἄρχων τις] Vulgat. *princeps unus*: i.e. *quidam.* Vide ſuprà ad 8.19. dicta.

Ibid. Προσκυνῶν αὐτῷ] Heſychius, Προσκυνῶν, προσεύχεται.

Ibid. ἄρτι ἐτελεύτησεν] Optimè Vulgatus, *defuncta eſt.* Plinius lib.5. epiſt. 16. *Fundani filia minor defuncta eſt.* In Gloſſario, *Defunctus*, &c. τελευτήσας. Ἄρτι, Eidem *modò*, commodiſſimè. Scholiaſtes ad Nubes Ariſtophanis,

Ἄρτι

Ἄρτι, αὐτὶ τῦ νῦν· nec aliter (inter alias ejus significationes) Hesychius. Suidas adhuc subtiliùs, Ἄρτι, τὸ μέρος τ παραλυθότος ζωάριον τῦ νῦν, ὡσανεί τις ἔχων τῦ αὐτίκα, τῦτο δὲ χ τὸ μέλλον ζωάριον τῦ νῦν. Itaque ἄρτι ἐτελεύτησεν, by this time she is dead: planè ut in Plauti Aulularia,

——*Jam credo mortuus est.*

Ibid. ἀλλ' ἀλλὰ ὅτι δὴ τ χαῖρε ζη ἐπ' αὐτὴν, ἢ ζῆσαι] Fiduciâ non admodum dissimili Menelaus apud Euripidem, *In magnis malis, ô Jupiter, erumnisque versamur, tu tamen*

——Κ' ἂν δίκης χρεὼ
Ἥξομέν γ' ἐλθεῖν τ Τύχης βελόμεθα.

Eadem potestas hîc in verbo ἀλλὰ, cujus ἔμφασις prætervideri non meruit. Puto, inquit, filiam meam jam animam edidisse: tu tamen, vel in hoc rei statu si veneris, eam ad vitam denuo vindicare poteris. Est itaque ἀλλὰ hîc quod Joh. 11. 22. in non dissimili historia, ἀλλὰ καὶ νῦν.

Com. 20. αἱμορροοῦσα ῥύσιν ἔτη] Vulgat. *quæ fluxum sanguinis patiebatur.* In Glossario, Αἱμορροῶ, *sanguinem fluo.* Morbi autem è profluvio sanguinis nonnunquam diutini. Cujusdam qui ὀκτὼ δέκα ἔτη αἷμα ἀνήνεγκεν, occurrit apud Heliodorum mentio.

Com. 22. θάρσει] Vulgat. *confide:* i. e. bono animo esto. Apuleius, & de medico loquens, Florid. 4. *Ægrum jubet uti bono sit animo.*

Com. 23. ἰδὼν τὺς αὐλητὰς] Qui frequentes funeribus apparebant, non apud Hebræos tantùm (ut ex aliisque multis locis discimus) sed & Græcos, Romanósque. Exemplis quæ heic adduxerunt doctissimi Viri liceat ista appenere. Macrobius, *Mortuos ad sepulturam prosequi cum cantu plurimarum gentium vel* (i. e. *&*) *regionum institutum sanxerunt.* Isidorus Origin. 2. 20. de tibiis, *Has diu funeribus tantùm adhibitas* (ferunt) *mox & sacris Gentium.* Seneca in Apocoloc. de funere Claudii, *Erat omnium formosissimum, &c. tibicinum, cornicinum, omnisque generis aneatorum tanta turba, tantus conventus, &c.* Lucianus in mortui prosopopœia, τί με ὁ κωκυτὸς ὑμῶν (amicorum consanguineorúmque) ὀνίνησι, ἢ τὸ θρῆνος τ αὐλὸν αὖτη τεθνηκυίᾳ;

Ibid. καὶ τ ὄχλον θορυβούμενον] Post ὄχλον bene θορυβούμενον, *turba* enim (ut apud Gellium 13. 11. M. Varro) *plerumque turbulenta est.* Hinc & Act. 24. 18. occurrunt juncti θόρυβος & ὄχλος. Virgilius,

——*Turbámque sonantem:*

(i. e. θορυβώδη) ubi Servius, *Aut quæ propter festinationem sonabat, aut turbæ perpetuum est epitheton.* Specialiùs tamen (ut hoc Matthæi loco) ponitur vox illa ubi de re funesta. Virgilius,

At domus interior gemitu miseróque tumultu
Miscetur.——
——*Majore tumultu*
Planguntur nummi quàm funera.——

apud Juvenalem legimus.

Com. 24. Οὐ γὰρ ἀπέθανε τὸ κοράσιον, ἀλλὰ καθεύδει] Vide ad Joh. 11. 12. ex Euthymio allata. Apud Artemidorum lib. 1. cap. 28. Ὁ πατὴρ ζῇ ὁ τεθνηκὼς, ἀλλὰ κοιμᾶται. Adde & quæ ad Luc. 8. 52. adduximus.

Ibid. καὶ κατεγέλων αὐτῦ] Ἐφίνησαν (ut Luc. 24.) ὀνόματα αὐτῶν ὡσεὶ λῆρος τὰ ῥήματα αὐτῶν, καὶ ἠπίστουν. Et aptè heic κατεγέλων. Ridere solent enim, quíque audiunt, aut non facta esse, aut omnino non posse fieri arbitrantur. Arrianus 1. 25. in Epictetum, Τί οὖν δοξάζετε ἢ κατ' ἐμοῦ τινα ἢ ὀφθαλμὸν ἵνα τις ἴδῃ; εἴ τις ἀνύσῳ ἢ ἰατρικὴν τῦτο ὄψιν, ἐκ ἂν καλέσαιμι τὸ λέγον τος; Plutarchus Niciâ, Τοῖς Ἀθηναίοις ἐπῆλθε γελᾶσαι μᾶλλον ἢ πτεῦσαι. Apuleius 1. Milesiarum. *Exerto cachinno, parcè, inquit, in verba istiusmodi tam absurda támque immania mentiendo.* Idem 4. Florid. ubi de Asclepiade, qui pollinctum elatúmque hominem, quibusdam signis animadversis, vivere affirmavit: *Murmur interea exortum, partim medico credendum dicere, partim irridere medicinam.* Ità Sarah, cùm se parituram audiisset Geneseos cap. 18. ἐγέλασε. Quibus adde & Act. 17. 32. ista, Ἀκούσαντες ἀνάστασιν νεκρῶν, οἱ μὲν ἐχλεύαζον, &c. & Gellii 17. 3. illa, ubi de sparto diu Græciæ incognito, *Riserunt hoc ad illudendum ex iis qui aderant, &c.*

Com. 28. πιστεύετε ὅτι δύναμαι τῦτο ποιῆσαι;] Vide ad Act. 14. 9. annotata.

Com. 30. καὶ ἐνεβριμήσατο αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς] Suidas (ex hoc, ut videtur, Matthæi loco) Ἐνεβριμήσατο, μετ' ὀργῆς ἐλάλησεν, μετ' αὐστηρότητος ἐπετίμησεν. Propiùs autem (certè mihi) Hesychius, & distinctiùs, Ἐμβριμώμενος, μετ' ἀπειλῆς ἐντελλόμενος. Itaque Plinius cùm lib. 6. epist. 8. *denunciationibus, & quasi minis agere* dixit, videtur τὸ ἐμβριμᾶσθαι vim aptissimè expressisse.

Ibid. ὁρᾶτε μηδεὶς γινωσκέτω] Gellius 15. 22. *Tacere jussit, ac nè cui palàm diceret, interminatus est.*

Com. 31. διεφήμισαν αὐτὸν] Vulgat. *diffamaverunt eum.* Vide ad Apuleii lib. 4. pag. 239. annotata.

Com. 33. ἐθαύμασαν οἱ ὄχλοι, λέγοντες, ὅτι οὐδέποτε ἐφάνη ὕτως] Vide Judic. 19. 30. Joh. 7. 46. In Senecæ de morte Claudii ludo, *Stupebant omnes novitate rei attoniti, negabant hoc unquam factum.* Quin & hîc ἠθρόουν post ὕτως subaudiendum, ut Luc. 12. 38. ποιοῦντας.

Com. 34. ὁ τῷ ἄρχοντι τ δαιμονίων ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια] Tertullianus in Apologetico, *Quem solum hominem præsumpserant de humilitate, sequebatur ut magum existimarent de potestate: cùm ille verbo dæmonia ejiceret, &c.*

Com. 36. ἐῤῥιμμένοι ὡς πρόβατα μὴ ἔχοντα ποιμένα] Apud Suidam in πεῤῥασις, Πεῤῥάτων οὐδὲν ὄφελος ἐὰν ὁ ποιμὴν ἀπῇ. Qui adest autem, nec prodest, rectè pro absente habetur; qui verò præsens obest, detestabilior jure est quàm si abesset. Tales erant autem (de quibus hîc Christus) sacerdotes ac Jurisperiti. Ἐῤῥιμμένοι Vulgato *jacentes:* nec malè vertit recentior *disjecti* (i. e. palantes) est enim hîc ἐῤῥιμμένοι in re significata ferè quod Tit. 3. 3. ἀπειθοῦντες ad quem locum annotata vide. Plautus Bacchid.

——*Pastor harum dormit,*
Cùm hæ eunt sic à grege palitantes.

Seneca (imò & figurato sensu ut hîc Christus) 48 Epist. *Rogant ut ex tanta illos volutatione extrahas: ut disjectis* (ἐῤῥιμμένοις) *& palantibus* (πλανωμένοις) *veritatis clarum lumen ostendas.* Ὡς πεῤῥατα μὴ ἔχοντα ποιμένα, proverbiale est. Sic ὡς πρόβατα ποιμένος σεμνυθέντα, apud Simplicium cap. 37. in Epictetum: &, ποίμνη ἀποξήλωτον ἔχουσα ἀγελάρχην, apud Philonem in περὶ φιλανθρωπίας libro. Ità & de exercitu in libro Dictyos Cretensis dicto, *Sine rectore, profusè,* (ἐῤῥιμμένως) *ac sine more militiæ vagatur.* Quod ad locutionem autem Contextûs nostri (quam ex Numer. cap. 27. & 1 Reg. cap. 22. depromptam volunt) manifestiùs putem ego alludi ad Ezechielis ista, Διεσκόρπισται τὰ πρόβατά μου, διὰ τὸ μὴ εἶναι ποιμένας. Quod enim apud Matthæum ῥίπτοντες, est ibi διεσκορπισμένοι.

Com. 37. ὁ μὲν θερισμὸς πολὺς, οἱ δὲ ἐργάται ὀλίγοι] Vide ad Luc. 10. 2. annotata nobis.

Κεφ. ι'.

1. Καὶ προσκαλεσάμενος τὺς δώδεκα μαθητὰς αὐτῦ, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν πνευμάτων ἀκαθάρτων, ὥστε ἐκβάλλειν αὐτὰ, καὶ θεραπεύειν πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν.

Vulgata Versio.

1. Et convocatis duodecim discipulis suis, dedit illis potestatem spirituum immundorum, ut ejicerent eos, & curarent omnem languorem, & omnem infirmitatem.

2. Τῶν

2. Τῶν δὲ δώδεκα ἀποστόλων τὰ ὀνόματά ἐστι ταῦτα· πρῶτος, Σίμων ὁ λεγόμενος Πέτρος, καὶ Ἀνδρέας ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ· Ἰάκωβος ὁ τοῦ Ζεβεδαίου, καὶ Ἰωάννης ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ·

3. Φίλιππος, καὶ Βαρθολομαῖος· Θωμᾶς, καὶ Ματθαῖος ὁ τελώνης· Ἰάκωβος ὁ τοῦ Ἀλφαίου, καὶ Λεββαῖος ὁ ἐπικληθεὶς Θαδδαῖος·

4. Σίμων ὁ Κανανίτης, καὶ Ἰούδας Ἰσκαριώτης, ὁ καὶ παραδοὺς αὐτόν.

5. Τούτους τοὺς δώδεκα ἀπέστειλεν ὁ Ἰησοῦς, παραγγείλας αὐτοῖς, λέγων, Εἰς ὁδὸν ἐθνῶν μὴ ἀπέλθητε, καὶ εἰς πόλιν Σαμαρειτῶν μὴ εἰσέλθητε.

6. Πορεύεσθε δὲ μᾶλλον πρὸς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραήλ.

7. Πορευόμενοι δὲ κηρύσσετε, λέγοντες, Ὅτι ἤγγικεν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

8. Ἀσθενοῦντας θεραπεύετε, λεπροὺς καθαρίζετε, νεκροὺς ἐγείρετε, δαιμόνια ἐκβάλλετε· δωρεὰν ἐλάβετε, δωρεὰν δότε.

9. Μὴ κτήσησθε χρυσὸν μηδὲ ἄργυρον, μηδὲ χαλκὸν εἰς τὰς ζώνας ὑμῶν·

10. Μὴ πήραν εἰς ὁδόν, μηδὲ δύο χιτῶνας, μηδὲ ὑποδήματα, μηδὲ ῥάβδον· ἄξιος γὰρ ὁ ἐργάτης τῆς τροφῆς αὐτοῦ ἐστιν.

11. Εἰς ἣν δ' ἂν πόλιν ἢ κώμην εἰσέλθητε, ἐξετάσατε τίς ἐν αὐτῇ ἄξιός ἐστι· κἀκεῖ μείνατε ἕως ἂν ἐξέλθητε.

12. Εἰσερχόμενοι δὲ εἰς τὴν οἰκίαν, ἀσπάσασθε αὐτήν.

13. Καὶ ἐὰν μὲν ᾖ ἡ οἰκία ἀξία, ἐλθάτω ἡ εἰρήνη ὑμῶν ἐπ' αὐτήν· ἐὰν δὲ μὴ ᾖ ἀξία, ἡ εἰρήνη ὑμῶν πρὸς ὑμᾶς πάλιν ἐπιστραφήτω.

14. Καὶ ὃς ἐὰν μὴ δέξηται ὑμᾶς, μηδὲ ἀκούσῃ τοὺς λόγους ὑμῶν, ἐξερχόμενοι ἔξω τῆς οἰκίας ἢ τῆς πόλεως ἐκείνης, ἐκτινάξατε τὸν κονιορτὸν τῶν ποδῶν ὑμῶν.

15. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἀνεκτότερον ἔσται γῇ Σοδόμων καὶ Γομόρρων ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἢ τῇ πόλει ἐκείνῃ.

16. Ἰδοὺ, ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων· γίνεσθε οὖν φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις, καὶ ἀκέραιοι ὡς αἱ περιστεραί.

17. Προσέχετε δὲ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων· παραδώσουσι γὰρ ὑμᾶς εἰς συνέδρια, καὶ ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν μαστιγώσουσιν ὑμᾶς.

18. Καὶ ἐπὶ ἡγεμόνας δὲ καὶ βασιλεῖς ἀχθήσεσθε ἕνεκεν ἐμοῦ, εἰς μαρτύριον αὐτοῖς καὶ τοῖς ἔθνεσιν.

19. Ὅταν δὲ παραδιδῶσιν ὑμᾶς, μὴ μεριμνήσητε πῶς ἢ τί λαλήσητε· δοθήσεται γὰρ ὑμῖν ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ τί λαλήσετε.

20. Οὐ γὰρ ὑμεῖς ἐστε οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τοῦ πατρὸς ὑμῶν τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν.

21. Παραδώσει δὲ ἀδελφὸς ἀδελφὸν εἰς θάνατον, καὶ πατὴρ τέκνον· καὶ ἐπαναστήσονται τέκνα ἐπὶ γονεῖς, καὶ θανατώσουσιν αὐτούς.

22. Καὶ ἔσεσθε μισούμενοι ὑπὸ πάντων διὰ τὸ ὄνομά μου· ὁ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται.

23. Ὅταν δὲ διώκωσιν ὑμᾶς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, φεύγετε εἰς τὴν ἄλλην· ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν, οὐ μὴ τελέσητε τὰς πόλεις τοῦ Ἰσραὴλ ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου.

24. Οὐκ ἔστι μαθητὴς ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον, οὐδὲ δοῦλος ὑπὲρ τὸν κύριον αὐτοῦ.

2. Duodecim autem apostolorum nomina sunt hæc: Primus, Simon qui dicitur Petrus, & Andreas frater ejus,

3. Jacobus Zebedæi, & Johannes frater ejus, Philippus & Bartholomæus, Thomas & Matthæus publicanus, & Jacobus Alphæi, & Thaddæus,

4. Simon Cananæus, & Judas Iscariotes, qui & tradidit eum.

5. Hos duodecim misit Jesus: præcipiens eis, dicens, In viam gentium nè abieritis, & in civitates Samaritanorum nè intraveritis:

6. Sed potiùs ite ad oves quæ perierunt domûs Israel.

7. Euntes autem prædicate, dicentes, Quia appropinquavit regnum cœlorum.

8. Infirmos curate, mortuos suscitate, leprosos mundate, dæmones ejicite: gratis accepistis, gratis date.

9. Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris:

10. Non peram in via, neque duas tunicas, neque calceamenta, neque virgam; dignus enim est operarius cibo suo.

11. In quamcunque autem civitatem aut castellum intraveritis, interrogate quis in ea dignus sit: & ibi manete donec exeatis.

12. Intrantes autem in domum, salutate eam, dicentes, Pax huic domui.

13. Et si quidem fuerit domus illa digna, veniet pax vestra super eam: si autem non fuerit digna, pax vestra revertetur ad vos.

14. Et quicunque non receperit vos, neque audierit sermones vestros, exeuntes foras de domo vel civitate excutite pulverem de pedibus vestris.

15. Amen dico vobis, tolerabilius erit terræ Sodomorum & Gomorrhæorum in die judicii, quàm illi civitati.

16. Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum. Estote ergò prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ.

17. Cavete autem ab hominibus. Tradent enim vos in conciliis, & in synagogis suis flagellabunt vos.

18. Et ad præsides & ad reges ducemini propter me, in testimonium illis & gentibus.

19. Cùm autem tradent vos, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini.

20. Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis.

21. Tradet autem frater fratrem in mortem, & pater filium: & insurgent filii in parentes, & morte eos afficient,

22. Et eritis odio omnibus propter nomen meum: qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.

23. Cùm autem persequentur vos in civitate ista, fugite in aliam: amen dico vobis, non consummabitis civitates Israel, donec veniat filius hominis.

24. Non est discipulus super magistrum, nec servus super dominum suum.

25. Ἀρκετὸν τῷ μαθητῇ ἵνα γένηται ὡς ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ, καὶ ὁ δοῦλος ὡς ὁ κύριος αὐτοῦ. εἰ τὸν οἰκοδεσπότην Βεελζεβοὺβ ἐκάλεσαν, πόσῳ μᾶλλον τοὺς οἰκιακοὺς αὐτοῦ;

25. Sufficit discipulo ut sit sicut magister ejus: & servo, sicut dominus ejus. Si patrem familiâs Beelzebub vocaverunt, quantò magis domesticos ejus?

26. Μὴ οὖν φοβηθῆτε αὐτούς· οὐδὲν γάρ ἐστι κεκαλυμμένον, ὃ οὐκ ἀποκαλυφθήσεται, καὶ κρυπτὸν, ὃ οὐ γνωσθήσεται.

26. Ne ergò timueritis eos. Nihil enim est opertum, quod non revelabitur: & occultum, quod non scietur.

27. Ὃ λέγω ὑμῖν ἐν τῇ σκοτίᾳ, εἴπατε ἐν τῷ φωτί· καὶ ὃ εἰς τὸ οὖς ἀκούετε, κηρύξατε ἐπὶ τῶν δωμάτων.

27. Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine; & quod in aure auditis, prædicate super tecta.

28. Καὶ μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτεῖναι· φοβηθῆτε δὲ μᾶλλον τὸν δυάμενον καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἀπολέσαι ἐν γεέννῃ.

28. Et nolite timere eos qui occîdunt corpus, animam autem non possunt occidere; sed potiùs timete eum qui potest & animam & corpus perdere in gehennam.

29. Οὐχὶ δύο στρουθία ἀσσαρίου πωλεῖται, καὶ ἓν ἐξ αὐτῶν οὐ πεσεῖται ἐπὶ τὴν γῆν ἄνευ τοῦ πατρὸς ὑμῶν;

29. Nónne duo passeres asse veneunt; & unus ex illis non cadet super terram sine patre vestro?

30. Ὑμῶν δὲ καὶ αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς πᾶσαι ἠριθμημέναι εἰσί.

30. Vestri autem & capilli capitis omnes numerati sunt.

31. Μὴ οὖν φοβηθῆτε· πολλῶν στρουθίων διαφέρετε ὑμεῖς.

31. Nolite ergò timere: multis passeribus meliores estis vos.

32. Πᾶς οὖν ὅστις ὁμολογήσει ἐν ἐμοὶ ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὁμολογήσω κἀγὼ ἐν αὐτῷ ἔμπροσθεν τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς·

32. Omnis ergò qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo qui in cœlis est:

33. Ὅστις δ' ἂν ἀρνήσεταί με ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἀρνήσομαι αὐτὸν κἀγὼ ἔμπροσθεν τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς·

33. Qui autem negaverit me coram hominibus, negabo & ego eum coram patre meo qui in cœlis est.

34. Μὴ νομίσητε ὅτι ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην ἐπὶ τὴν γῆν· οὐκ ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην, ἀλλὰ μάχαιραν.

34. Nolite arbitrari quia pacem venerim mittere in terram: non veni pacem mittere, sed gladium.

35. Ἦλθον γὰρ διχάσαι ἄνθρωπον κατὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ θυγατέρα κατὰ τῆς μητρὸς αὐτῆς, καὶ νύμφην κατὰ τῆς πενθερᾶς αὐτῆς.

35. Veni enim separare hominem adversùs patrem suum, & filiam adversùs matrem suam, & nurum adversùs socrum suam:

36. Καὶ ἐχθροὶ τοῦ ἀνθρώπου, οἱ οἰκιακοὶ αὐτοῦ.

36. Et inimici hominis, domestici ejus.

37. Ὁ φιλῶν πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμὲ οὐκ ἔστι μου ἄξιος· καὶ ὁ φιλῶν υἱὸν ἢ θυγατέρα ὑπὲρ ἐμὲ, οὐκ ἔστι μου ἄξιος.

37. Qui amat patrem aut matrem plùs quàm me, non est me dignus: & qui amat filium aut filiam super me, non est me dignus.

38. Καὶ ὃς οὐ λαμβάνει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖ ὀπίσω μου, οὐκ ἔστι μου ἄξιος.

38. Et qui non accipit crucem suam, & sequitur me, non est me dignus.

39. Ὁ εὑρὼν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἀπολέσει αὐτήν· καὶ ὁ ἀπολέσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ, εὑρήσει αὐτήν.

39. Qui invenit animam suam, perdet illam: & qui perdiderit animam suam propter me, inveniet eam.

40. Ὁ δεχόμενος ὑμᾶς, ἐμὲ δέχεται· καὶ ὁ ἐμὲ δεχόμενος, δέχεται τὸν ἀποστείλαντά με.

40. Qui recipit vos, me recipit; & qui me recipit, recipit eum qui me misit.

41. Ὁ δεχόμενος προφήτην εἰς ὄνομα προφήτου, μισθὸν προφήτου λήψεται· καὶ ὁ δεχόμενος δίκαιον εἰς ὄνομα δικαίου, μισθὸν δικαίου λήψεται.

41. Qui recipit prophetam in nomine prophetæ, mercedem prophetæ accipiet: & qui recipit justum in nomine justi, mercedem justi accipiet.

42. Καὶ ὃς ἐὰν ποτίσῃ ἕνα τῶν μικρῶν τούτων ποτήριον ψυχροῦ μόνον, εἰς ὄνομα μαθητοῦ, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐ μὴ ἀπολέσῃ τὸν μισθὸν αὐτοῦ.

42. Et quicunque potum dederit uni ex minimis istis calicem aquæ frigidæ, tantùm in nomine discipuli; amen dico vobis, non perdet mercedem suam.

Ad Cap. X.

Com. 1. Ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν πνευμάτων ἀκαθάρτων] i. e. Potestatem in spiritus immundos. Genitivus heic sensu objecti ponitur, ut in illis Joh. 17. 2. Ἔδωκας αὐτῷ ἐξουσίαν πάσης σαρκός· 1 Cor. 11. 12. ἡ ἐξουσία ὑμῶν μετέχουσιν· & Sapient. 10. 14. ἐξουσίαν τυραννούντων αὐτῶν· ubi Vulgatus, *& potentiam adversùs eos qui eum deprimebant.* Eâdem formâ Act. 4. 9. εὐεργεσίας ἀνθρώπου ἀσθενοῦς· infrà hîc 12. 31. ἡ τοῦ πνεύματος βλασφημία· & 6. 19. Cassiodori, *licentia nostri.* Adde quæ ad 10 librum Apulei adduximus.

Com. 6. πρὸς τὰ πρόβατα, &c.] Ut Joh. 10. 6. & sæpe alibi. Τὰ πρόβατα οὐκ ἄλλο ἢ ἀνθρώπους φησὶ, itidem Artemidorus dixit.

Com. 8. δαιμόνια ἐκβάλλετε] Sine pretio nempe, sequitur continuò enim, δωρεὰν ἐλάβετε, &c. Tertullianus in Apologetico, *Quis vos* (alloquitur Gentes) *ab illis occultis, &c. hostibus raperet? à damoniorum incursibus dico, quæ de vobis sine præmio, sine mercede depellimus.* Irenæus, οὐκ ἔστιν ἀειθμὸν εἰπεῖν τῶν χαρισμάτων ὧν κατὰ παντὸς τοῦ κόσμου ἡ ἐκκλησία παρὰ τοῦ λαβοῦσα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπάσης ἡμέρας ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν λοιπῶν ἐπιτελεῖ, μηδὲ ἐξαπατῶσα

70

τῶν τινας, μηδὲ ἐξαργυρίζοιθε· ὃς γὰρ δωρεὰν ἔλαβε, δωρεὰν καὶ διακονεῖ.

Ibid. δωρεὰν ἐλάβετε, δωρεὰν δότε] Scriptor Sapientiæ 7.13. Ἄδηλος ἔμαθον, ἀφθόνως τὸ μεταδίδωμι. Seneca 4. 25. de Benef. *Pudeat ullum venale esse beneficium, gratuitos Deos habemus.* Legimus in Gloſſario, Δωρεὰν λαβὼν, *adeptus*: quod quantò remotius à vulgo, tantò erudítius. Gellius (elegantiarum & munditiarum Linguæ Latinæ callentiſſimus) 19.12. *Diſcedit ille à vicino gratias agens & lætus tanquam adeptus rei ruſticæ diſciplinam*: ubi *adeptus* fortè eſt, nullo impendio (i. e. δωρεὰν) conſecutus.

Com. 9. μηδὲ ἀργύριον εἰς τὰς ζώνας ὑμῶν] Admodum propriè, in zonis enim nummos ſolebant recondere. Livius, *Negotiandi cauſâ aurum in zonis habentes.* Apuleius 7. *Pretioſiſſimis monilium, & auro monetali zonis refertis incincta.* Phædrus in naufragii narratione,

Hi zonas, illi res pretioſas colligunt.

Suetonius de Vitellio, *Zonâ ſe aureorum circumdedit, confugítque in cellam janitoris.* His adde quæ ad Luc. 9.3. (ſi memini) annotata.

Com. 10. Μὴ πήραν] Ad panem, & obſoniola condenda, ut viatores ſolebant. In Hiſtoria Judithæ 13.11. Ἐνέβηκεν αὐτῷ (Olofernis caput) εἰς τὴν πήραν τὴν βραμάτων αὐτῆς. Lucianus in Mort. dialog. Φέρε, εἴ τι ἐδήδεκεν ἡ πήρα ἔχει· alibi in iiſdem dialogis, ad ea, τί ἐν τῇ πήρᾳ ἔχεις; reſpondetur, Σκόμβρος, καὶ τὴν Ἑκάτης δεῖπνον. Longus ποιμ. β'. Τῆς πήρας περικόψασα ζωμοῦ μέρος, καὶ τυρῷ τριμμένῳ τὸ, δίδωσι φαγεῖν. Idem δ'. Πήρας περικόψασα πλάθης μᾶζαν, καὶ ἄρτους τινὰς, ἔδωκε φαγεῖν. Ammonius, Πήρα, &c. Σῆμα τὴν ἀρτοφόρον, &c. Πήραν, φωμὴν τινων, καὶ αἰόλων τιμιῶν, habemus apud Heliodorum. Arrianus 1.24. in Epictetum, Ἐκ πολλοῦ ὅταν ἐξίῃς, μήτι τὸ παιδάριον αἴρεις; μήτι τὰς κώπας; τί οὖν αἴρεις; τὰ σὰ, καὶ λήκυθον, καὶ πήραν. Lactantius 4.51. *Illi quinque panes, & duos piſces in pera ſe habere dixerunt.* Apud Apuleium lib. 1. ille, *Manticam* (i. e. peram) *meam humero exno, caſeum cum pane propere ei porrigo.*

Ibid. μηδὲ δύο χιτῶνας] Quod & ſolebant qui ſe viæ accingerent. Geneſ. 45.22. Senſus eſt, tunicâ ſolâ eâ quâ induti eſtis, viæ vos tradite. Seneca in Epiſtolis, *Hoc iter* (agit & Chriſtus de itinerantibus) *docuit me quàm multa habeamus ſupervacua*, &c. *Cum pauciſſimis ſervis quos unum capere vehiculum poſſet, ſine ullis rebus niſi quæ corpore noſtro continebantur, ego & Maximus meus biduum jam beatiſſimum egimus.* Dum ait, *niſi quæ corpore noſtro continebantur*, voluit dicere, ſe duas non habuiſſe tunicas. Apuleius Herculis ἀνδρείαν laudans in Apologia ſua, *Cùm terras peragraret, neque unâ pelle veſtitior fuit, neque uno baculo comitatior*: ubi *pellis* τῷ χιτῶνι reſpondet, & quod de baculo additur, eſt ipſum id quod in præcepto Chriſti ſubtexitur.

Ibid. μηδὲ ὑποδήματα] Præter eos quibus calceati eſtis, cùm etiam ſine calceis ὠκεῖοι οἱ πόδες ἦσι τῷ εὐαγγελιζομένῳ, &c. εὐαγγελιζομένων, Eſa. 52.7.

Ibid. ἄξιος γὰρ ὁ ἐργάτης τῆς τροφῆς αὐτοῦ ἐστιν] Ὁ σπείρων (Joh. 4.36.) μισθὸν λαμβάνει. Vide & 1 Cor. 3.14. Hinc Apuleii querela illa lib. 7. *Nec mihi miſero ſtatuta ſaltem cibaria pro tantis laboribus præſtabantur.* Τροφὴ hîc malim *victum* quàm *cibum* verti. Donatus in Andr. 1.1. *Cibus eſt qui etiam delicatis præbetur, victus in parvis alimoniis eſt conſtitutus.* Pro τροφῆς autem habent codices nonnulli μισθοῦ. Vide ad Luc. 10.7. annotata.

Com. 13. ἐὰν μὲν ᾖ ἡ οἰκία ἄξιος, &c.] Vide quæ ex Plauto ad 2 Epiſt. Joh. com. 10. adducta.

Ibid. ἡ εἰρήνη ὑμῶν] Ità,

Pax tua, túque adſis nato,— in Germanici Aratæis.

Com. 14. ἐξερχόμενοι ἔξω οἰκίας ἢ πόλεως ἐκείνης, &c.] Vide Act. 22.18. & quæ ad Luc. 9.5. dicta. Apud Dionyſium Halicarnaſſ. ille, Παρεσκευασμένοι ἦσαν ἐξιέναι χωρὶς ἀναβολῆς ἀναγκαίας πόλιν.

Ibid. ἐκτινάξατε τὸν κονιορτὸν] *Nullum ultrà verbum, aut operam ſumatis inanem.*

Com. 15. ἀνεκτότερον] Gloſſarium, *Tolerabiliter*, ἀνεκτῶς. Vide quæ ad Luc. 10.3.

Ibid. ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως] Ἐν ἡμέρᾳ (ut Rom. 2.5.) τῆς τοῦ Θεοῦ δικαιοκρισίας.

Com. 16. ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων] Vide ad dictum Lucæ locum annotata.

Ibid. γίνεσθε οὖν φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις] *Parùm* (enim) *tuta per ſe ipſa probitas eſt.* (Saluſt. Jugurth.) φρόνιμοι γίνεσθε (quod Epheſ. 5.17. at in re alia, μὴ γίνεσθε ἄφρονες) eſt,

——*Nulli latus obdite apertum:*

ἐν σοφίᾳ (ut Coloſſ. 4.5.) πρὸς αὐτοὺς περιπατεῖτε· neque eos qui non facilè tantùm, ſed & ſtudioſè vos perſequendi anſas arrepturi ſunt, ἀπροσεξία veſtra promptiores reddat. Vide in ὑπὸ παντὶ λίθῳ σοφιστής Suidæ vocabularium. Et hoc eſt, quod *bene ſanum* eſſe, *at non incautum: non fictum aſtutumque* Horatius vocavit: &, Δίκαιον καὶ ἄτοπον μὴ φρονίμους γίνεσθαι, Plato in Theæteto. Hæc & laudabilis παρρησία illa, ἣν, ὡς ἔπαρ τινὶ, δεῖ τοὺς φρονίμων πορεύεσθαι τρόπον, καὶ τοὺς ἀκεραίων βίβλους διαλύοντα, D. Baſilius in Proverbia dixit.

Ibid. καὶ ἀκέραιοι ὡς αἱ περιστεραί] Καὶ hîc (ut Act. 7.9. & alibi) eſt, *& tamen*. Ἀκέραιοι nempe (ut Rom. 16.19.) εἰς τὸ κακόν. Heſychius, Ἀκέραιον, &c. ἄκακον. Scholiaſtes ad Oreſten Euripidis, Ἀκεραίῳ, ἀπλοῦς. Iterum Heſychius, Τῶν ἀκεραίων, τῶν ἠσύχων· ubi ἠσύχων intelligo ut 1 Pet. 3.4. τοῦ πραέως καὶ ἡσυχίου πνεύματος. Senſus membri hujus præcedentiſque hujuſmodi eſt, Prudentiam ad defendenda ea quæ in vos ſtrui poterint vos ità adhibere volo, ut ſimplicitati & innocentiæ vel maximè operam detis. *Prudentia* (loquitur Cicero in Officiis) *quæ à juſtitia & honeſtate ſejuncta eſt, non tam prudentia appellanda eſt, quàm verſutia & calliditas.* Quod de gravitate & comitate miſcenda ad Nicoclem Iſocrates dixit, δεῖ χρῆσθαι ἀμφοτέραις τὰς ἰδέαις ταύταις, καὶ τὴν συμφορὰν τὴν ἐπιτήμιον περιοῦσαν διαφυγεῖν, ad conjunctionem hîc à Chriſto commendatam concinnè applicaveris. Ad mentem Chriſti Plato 5. de Legg. *Nihil eſt in quo majus ſtudium quiſque ponere debet, quàm ut nec ipſe adulterinus eſſe unquam videatur, nec alius talis ipſum decipiat.* Poſt eum Seneca epiſt. 103. ad Lucilium ſuum, *Tu autem ità cogita, quod ex homine periculum ſit, ut cogites quod ſit hominis officium: alterum intuere ne ladaris, alterum ne ladas.* A quibus nec diſcordant quæ ad hunc locum Theophylactus. Ignatius ad Epheſios, Μὴ οὖν πεισθῆτε ὅστερ ὑδὲ ἐξαπατᾶσθε. Sidonius 7.13. de Himerio, *Simplicitatem columbæ in Eccleſia ſervat, in foro ſerpentis aſtutiam: bonis prudens, malis cautus, neutris callidus.* Dio Caſſius (Excerpt. pag. 734. edit. Pariſ. 4.) de Pertinace, Πρὸς ἕξιν τοῦ ταπεινοῦ, φρονίμως ἀνὴρ κακοήθης. Cicero in pro Cæcinna, *Cujus prudentiam Pop. Romanus in cavendo, nunquam in decipiendo perſpexit.* Columbæ in omni avitio vel maximè ſunt innocuæ. Iſidorus Orig. 12.7. de avibus, *Alia ſimplices ſunt, ut columba: alia aſtuta, ut perdix.* Hinc antonomaſticè vox ea de hominibus uſurpari ſolet. Juvenalis,

Dat veniam corvis, vexat cenſura columbas:

ubi Scholiaſtes vetus, *Columbas ad ſimplicitatem retulit.* Theodoretus περὶ Προνοίας, Ὥσπερ τῶν προνοητῶν ἤθους τὰς τῶν θείων προνοίας ἐπίθεσαι, ὕτω τὴν ἁπλότητα καὶ ἀκακοήθειαν ψυχῆς ἐν τῷ ἐπαινουμένῳ ζώου τὰς προνοητικὰς παιδεύσασιν. Ἐγὼ δὲ εὑρὼν καὶ φρονίμους καὶ πτύγματα τῇ ἁπλότητι τῆς πίστεως κεκοσμημένα ψυχῶν προνοητεύσιν.

Ibid. φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις, καὶ ἀκέραιοι ὡς αἱ περιστεραί] Quod 1 Cor. 14. 20. τῇ κακίᾳ νηπιάζεσθαι, καὶ φρεσὶ τελείοι γίνεσθαι.

Com. 19. μὴ μεριμνήσητε πῶς ἢ τί λαλήσητε] Bene monitum verbo μεριμνᾶν hîc, non omnimodam, ſed anxiam præparandi ſe curam prohiberi. Apud Homerum ſocius Telemacho quid Regi reſponderet, ſatagenti,

——Ἄλλα σὺ αὐτὸς ἐνὶ φρεσὶ σῇσι νοήσεις,
Ἄλλα τε καὶ Δαίμων σοι ὑποθήσεται.——

Ariſtidi à Deo ſuo declamare juſſo, & ſuffugium quærenti, ità comes animos addit, Ἀγώνισαι πάσῃ προθυμίᾳ, θυμοῦμαι καὶ μελήσει τῷ Θεῷ. Marcus Antoninus, Ἐφ' ἅπασι θεοὺς παρακαλῶ, καὶ μὴ διαφέρειν περὶ τὸ πόσῳ χρόνῳ ταῦτα πράξεις, ἐφικέσθαι δὲ καὶ περὶ ὀλίγα παύσεται. Confer Numer.

22.18. Ezech.29.21. Πῶς ἢ τὴ, planè ut apud Apuleium noſtrum lib.9. *Jam de meo jumentario contubernio quid, vel ad quem modum memorem?*

Com. 20. ὃ γὰρ ἰσχὺν ὑμεῖς οἱ λαϊκοὶ, ἀλλὰ τὸ σῶμα, &c.] Ità in Græco Geneſ. 45. 8. Οὐχ ὑμεῖς με ἀπεστείλατε ὧδε, ἀλλ' ὁ θεός· & apud Chryſoſtomum Homil.1. ad Antiochenos, Οὐ γὰρ ἀμύητος τὰ λογισμῶν, ἀλλ' ἄφρων ἂν ἡ σὴ μάλιστα ὑμνοῦν χάριν. Tale & Joh. 14. 40. illud, Ὁ καλὸς ἐν ὑμοὶ μόνον, αὐτὸς ποιεῖ τὰ ἔργα, &c. Negatio autem heic, ut ſuprà com. 13. comparatè, non præcisè ſumenda eſt. Ità & Luc. 10. 20. Joh. 7. 16. & 14. 24. 1 Cor. 3. 9. & 10. 24. Galat. 2. 20. Epheſ. 6. comm. 7. & 12.

Com. 21. Ἐξαλθόντα δὲ ἀδελφὸν ἀδελφὸν εἰς θάνατον, καὶ πατὴρ τέκνον] Vide ad Luc.21.16. annotata.

Com. 22. ὁ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος] Qui pertulerit & obduraverit, (ſi loqui cum Poeta licuerit) id eſt (ut optimè Vulgatus) *qui perſeveraverit.* Donatus ad Andr. 1.1. *Ferre, eſt cum certo tempore: perferre, finem exſpectat eventûs:* dicas Græcè, ὑπομένειν, εἰς τὸ τέλος ὑπβλέπειν. Ὑπομονὴν autem in Matthæi contextu expone ex Hebr. 10.32. παθημάτων ἄθλησιν· quo loco & ὑπομένασθε.

Com.23. Ὅταν δὲ διώκωσιν ὑμᾶς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, φεύγετε εἰς τὴν ἄλλην] Servius ad Georg. 1. *Poteſt fuga etiam honeſta eſſe; ut ſi quis hoſtem, ſi quis imminentem tyrannum, ſi quis ſævum Judicem fugiat.* Meminit conſilii hîc à Chriſto dati Petrus Act.12.17. Paulus Act.9.25. & 17. 10. operéque implevit illud vel qui dedit, Joh.11.54. infrà hîc 12. 15. Lactantius de Eodem 4. 18. *Cùm, &c. ſubinde diceret, oportere ſe pati, ac interfici pro ſalute multorum, ſeceſſit tamen cum diſcipulis, non ut vitaret quod neceſſe erat perpeti; ſed ut oſtenderet quòd ità fieri oporteret in omni perſecutione, nè quis ſuâ culpâ incidiſſe videatur.*

Ibid. φεύγετε εἰς τὴν ἄλλην] In Plauti Truculento,

Cogitato mecum pauſillum quàm ſit ſapiens beſtia,
Ætatem qui uni cubili nunquam committit ſuam:
Qui, ſi unum oſtium obſideatur, aliud perfugium gerit.

Lactantius 3.10. *Sunt animalia quæ latibulis ſuis diverſos, &c. exitus pandunt, ut, ſi quod periculum inciderit, fuga pateat obſeſſis.*

Ibid. ὃ μὴ τελέσητε, &c.] Eſt quod ſuprà 9. 32. & 20.2. διδάσκαλος.

Com. 24. οὐκ ἔστιν μαθητὴς ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ] Arrianus 2. 23. in Epictetum, Διὰ τί διακονεῖν κρεῖττον τοῦ διακονεῖ; ὁ ἵππος τοῦ ἱππέως; τὸ ὄργανον τοῦ χρωμένου; ἢ οἱ ὑπηρέται τοῦ βασιλέως; Apuleius 9. *Intecto concluſus ſtabulo, continuò diſcruciabar frigore, quippe cùm meus dominus præ nimia paupertate nè ſibi quidem, nè dum mihi poſſet ſtramen aliquod, vel exiguum tegimen parare.* Captivus ille piratarum in Quintiliani Declamationibus, *Habitamus in fluctibus, hiberni nos feriunt venti: non ſtatio, non ſedes, non quies; ſed, quod malorum meorum maxima portio eſt, tam miſeri ſunt etiam domini mei.*

Com.25. ὁ ὀνοδιακότλων] Phrynichus dici mavult, ὀνίας διακόπτων. Vide 10.3. Pollucis Onomaſticon.

Ibid. πόσῳ μᾶλλον τοὺς οἰκιακοὺς αὐτοῦ;] Apoſtolus 2. 4.15. ad Timotheum, de Alexandro, *Reſtitit verbis meis:* ad quem locum Sedulius, *Quantò magis tuis?* In vetere Onomaſtico, *Familiario*, οἰκιακός.

Com. 27. δὲ τῶν ἀνωμάτων] Vide ad Luc.12. 3. annotata.

Com.28. μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα] *Non intereſt* enim *periturum corpus quæ ratio conſumat.* (Petron.) Apud Ciceronem Tuſcul. 1. Philoſophus ille ad Lyſimachum crucem intentantem, *Iſtis quæſo horribilia minitare purpuratis tuis, Theodori quidem nihil intereſt humine an ſublimè putreſcat.* Arrianus 3.12. de vero & ſincero Cynico, Ὅταν τις διὰ τύπων (vitæ ſcilicet, vel bonorum ademptione) αὐτὸν ἀφοβῇ, λέγει αὐτῷ, Τί πάσχω, ζήτει τὰ παιδία, ἐκείνοις τὸ πρόσωπεῖα φοβερὰ ἔστιν. Seneca, ex perſona ſimili, *Quid mihi gladios & ignes oſtendis? & turbam carnificum circa te frementium? tolle iſtam pompam ſub qua latet, & ſtultos territat. Mors eſt quam nuper ſervus meus, quam ancilla contempſit.* Qui loci commodè nobis indicant quid hîc μὴ φοβηθῆτε. οἱ ἀποκτείνοντες hîc ſunt οἱ (ut Joh.19.10.) ἐξουσίαν ἔχοντες τοῦ ἀπολύσαι· nimirum, (ut 1 Pet.2.13.) εἴτε βασιλεῖ, ὡς ὑπερέχοντι, εἴτε ἡγεμόσι ὡς δι' αὐτοῦ πεμπομένοις. Spartianus in Peſcennio Nigro, *Imperatores*, &c. *qui poſſunt necare, qui proſcribere.* In Græco 2 Maccab.7.16. ille juvenis ad Antiochum, *Poteſtatem inter homines habens*, &c. *facis quod vis:* nempe in corpora noſtra. Et nota heic loquendi formulam illam, μὴ φοβηθῆτε, &c. Auctor libri Joſepho tributi, ex perſona fratrum illorum, Μὴ φοβηθῶμεν τὸν κτείναντα τὸ ζῆν ἀποκτόνους. Eorum mater 2 Maccab.7.29. in eadem hiſtoria, Μὴ φοβηθῆτε τὸν δήμιον τοῦτον· i. e. R. Antiochum. Ibidem 1.2.62. Ἀπὸ λόγων ἀνδρὸς ἁμαρτωλοῦ μὴ φοβηθῆτε, &c. & in dicto Joſephi libro Eleazar ad Antiochum eundem, Αἰσθάνῃ μὲ ὁ παλαίφατος περιδέξιονται, μὴ φοβηθῆναι ζῶντας μάχεσθαι δύναται ἀνδράσι. Adde 1 Pet.3.14. & quæ in Græco Pſalmi 118.6.

Ibid. τὴν ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτεῖναι] Apuleius ex Platone, *In his rebus nocetur quæ ſunt viliores, corporis ſcilicet, &c. illæſis potioribus quæ ad ipſam animam attinent.* Themiſtius Orat.12. Imperatorem alloquens, τὸ μὲν σῶμα ἄξιον μὴ ὑποπτεύειν, ἀν' ὑπὸ τύχης, ψυχὴ δὲ οἰκέσει. Seneca ubi ſuprà, *Sive bella ſint, ſive naufragia, ſeu morſus ferarum, &c. numquid ampliùs facere poſſunt quàm ut corpus ab anima reſolvatur?* Horatius lib. 1. epiſt.16.

Vir bonus & ſapiens audebit dicere, Pentheu
Rector Thebarum, quid me perferre patique
Indignum cogis? Adimam bona; nempe pecus, rem,
Lectos, argentum: Tollas licet. In manicis &
Compedibus ſævo te ſub cuſtode tenebo.
Ipſe Deus ſimulatque volet me ſolvet, opinor.
Hoc ſentit, moriar, mors ultima linea rerum eſt.

Arrianus 1. 25. ex ſimiliter animati perſona, Τὸ τελευταῖον χαντάκιον, τοῦτο, τὸ σωμάτιον, τίνι ποτὲ δυνατόν ἐστιν ἀπὸ τοῦτο ἐμὲ ἀξέσειν. Ovidius non abſimili imagine adimi ſibi vitam poſſe ab Auguſto dixit, famam ſuam ſupra Auguſti poteſtatem eſſe, ingenium extra ictum Imperatoriæ potentiæ.

En ego, cùm patriâ caream, vobiſque domóque,
Rapiáque ſint adimi quæ potuere mihi;
Ingenio tamen ipſe meo comitorque fruórque:
Cæſar in hoc potuit jura habere nihil.
Quilibet hanc ſævo vitam mihi finiat enſe,
Me tamen exſtincto fama ſuperſtes erit.

Com. 29. ἀσσάρια δύο στρουθία, &c.] Reſpicitur conſuetudo pauperculorum aviculas venales circumferentium, de cujuſmodi Manilius,

——*Totámque per urbem*
Qui geſtant caveis volucres ad juſſa paratos;
Quorum omnis parvo conſiſtit paſſere cenſus.

Ibid. ἀνὰ τοῦ παρόδου] Cleanthes apud Stobæum,

Οὐδέ τι γίγνεται ἔργον ἄνευ θεοῦ χθονὶ οὐ δῆμον.

Vide ad Luc.12.6. annotata.

Com.34. οὐκ ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην, ἀλλὰ μάχαιραν] Vide ad Luc.12.49. dicta.

Com.36. καὶ ἐχθροὶ ἀνθρώπου οἱ οἰκιακοὶ αὐτοῦ] In Paſſione S. Polycarpi, Οἱ περιδόντες αὐτὸν οἰκεῖοι ἐγένοντο. Procopius de Venetæ Prafinæque factionum temporibus agens, Πίστις ἐβεβαία περὶ τὸ μὴ φίλων καὶ μὴ συγγενῶν ἔτι ἐλλείπειν, πολλοὶ δὲ καὶ τῶν μὴ οἰκειοτάτων ἐπιβουλῆ ἔθνησκον.

Com.38. ὃς οὐ λαμβάνει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, &c. οὐκ ἔστι μου ἄξιος] Λαμβάνειν hîc (etſi alii alia) ob vocem ἀκολουθεῖ quæ ſequitur, non putem corporalem bajulationem notare, at merum idiotiſmum eſſe, qualis in αἴρειν & ἀκολουθεῖν locis jam ab iiſdem ipſis in medium adductis: in αἴρειν & μανθάνειν infrà hîc 11.29. & qualis ſuprà 9.13. occurrit. Οὐκ ἔστι μου ἄξιος, eſt, ſectæ meæ alienus eſt: quod Luc.9.62. οὐκ εὐθετός ἐστι.

Com.42. καὶ ὃς ἐὰν ποτίσῃ ἕνα τῶν μικρῶν τούτων ποτήριον ψυχροῦ μόνον, &c.] *Aqua rerum viliſſima*, Horatio; quin & ἀδάπανον Heſychius τὸ ὕδωρ exponit. Hinc proverbialiter (ut

(ut hoc loco) ποτέριον ψυχρόν, rem quamvis, minimi, imò nullius pretii deſignat: ψυχρῦ hîc abſolutè, quæ loquendi forma videtur à Græcis tranſiſſe ad Latinos. Horatius,

——*Foribúſque repulſam*
Perfundit gelidâ.——

Plinius lib. 6. epiſt. 16. *Semel atque iterum frigidam poposcit.* Adde & Suetonii locum jam ſtatim adducendum. Οἱ μικροὶ heic, ut Luc. 12. 32. τὸ μικρὸν ποίμνιον.

Ibid. Οὐ μὴ ἀπολέσῃ ὁ μισθὸν αὐτοῦ] *Nemo ex hoc numero certè indonatus abibit.* Ingratum aut malignum æſtimatorem Deum non experietur: ὁ γὰρ ἄδικος (Heb. 6. 10.) ἐπιλαθέσθαι τοῦ ἔργου, &c. Ἀλλ' ὁ ἐὰν ἕκαστος (Epheſ. 6. 8.) ἀγαθὸν ποιήσῃ, τοῦτο παρὰ τοῦ Κυρίου κομιεῖται. Sirachides 17. 22. Ἐλαμβάνουσι δὲ ἀφορμὴν μετ' αὐτῶν, ἐν χάριτι ἀνθρώπους κόρῳ συμπάσῃ. Salvianus, *Etiam eam rem in futuro habituram præmium eſſe dixit, quæ in præſenti pretium non habet: tantum honoris cultori ſuo tribuit, ut aliquid eſſet illic per fidem, quod hîc omnino nihil erat per vilitatem.* Vide & 6. 13. Lactantium. Suetonius cap. 40. in rebus Claudii Imperat. *Inter cauſas ſuffragationis ſuæ poſuit, quòd pater ejus* (candidati) *frigidam ægro ſibi tempeſtivè dediſſet.*

Ibid. ὃ μὴ ἀπολέσῃ ὁ μισθὸν αὐτοῦ] Apud Terentium ille 4. 2. Hecyræ,

——*Tibi me certum eſt contrà gratiam*
Referre, ut apud me præmium eſſe poſitum pietatis ſcias.

Bonis quod benefit, haud perire, Plautinum eſt in Rudente.

Κεφ. ια'.

1. ΚΑΙ ἐγένετο ὅτε ἐτέλεσεν ὁ Ἰησοῦς διατάσσων τοῖς δώδεκα μαθηταῖς αὐτοῦ, μετέβη ἐκεῖθεν, τοῦ διδάσκειν καὶ κηρύσσειν ἐν ταῖς πόλεσιν αὐτῶν.

2. Ὁ δὲ Ἰωάννης, ἀκούσας ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ τὰ ἔργα τοῦ Χριστοῦ, πέμψας δύο τῶν μαθητῶν αὐτοῦ,

3. Εἶπεν αὐτῷ, Σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος, ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν;

4. Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς, Πορευθέντες ἀπαγγείλατε Ἰωάννῃ ἃ ἀκούετε καὶ βλέπετε.

5. Τυφλοὶ ἀναβλέπουσι, καὶ χωλοὶ περιπατοῦσι, λεπροὶ καθαρίζονται, καὶ κωφοὶ ἀκούουσι, νεκροὶ ἐγείρονται, καὶ πτωχοὶ εὐαγγελίζονται.

6. Καὶ μακάριός ἐστιν ὃς ἐὰν μὴ σκανδαλισθῇ ἐν ἐμοί.

7. Τούτων δὲ πορευομένων, ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς λέγειν τοῖς ὄχλοις περὶ Ἰωάννου, Τί ἐξήλθετε εἰς τὴν ἔρημον θεάσασθαι; κάλαμον ὑπὸ ἀνέμου σαλευόμενον;

8. Ἀλλὰ τί ἐξήλθετε ἰδεῖν; ἄνθρωπον ἐν μαλακοῖς ἱματίοις ἠμφιεσμένον; ἰδοὺ, οἱ τὰ μαλακὰ φοροῦντες, ἐν τοῖς οἴκοις τῶν βασιλέων εἰσίν.

9. Ἀλλὰ τί ἐξήλθετε ἰδεῖν; προφήτην; ναὶ λέγω ὑμῖν, καὶ περισσότερον προφήτου.

10. Οὗτός γάρ ἐστι περὶ οὗ γέγραπται, Ἰδοὺ, ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδόν σου ἔμπροσθέν σου.

11. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐκ ἐγήγερται ἐν γεννητοῖς γυναικῶν μείζων Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ· ὁ δὲ μικρότερος ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, μείζων αὐτοῦ ἐστιν.

12. Ἀπὸ δὲ τῶν ἡμερῶν Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ ἕως ἄρτι, ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν βιάζεται, καὶ βιασταὶ ἁρπάζουσιν αὐτήν.

13. Πάντες γὰρ οἱ προφῆται καὶ ὁ νόμος ἕως Ἰωάννου προεφήτευσαν.

14. Καὶ εἰ θέλετε δέξασθαι, αὐτός ἐστιν Ἠλίας ὁ μέλλων ἔρχεσθαι.

15. Ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω.

16. Τίνι δὲ ὁμοιώσω τὴν γενεὰν ταύτην; ὁμοία ἐστὶ παιδαρίοις ἐν ἀγοραῖς καθημένοις, καὶ προσφωνοῦσι τοῖς ἑταίροις αὐτῶν,

17. Καὶ λέγουσιν, Ηὐλήσαμεν ὑμῖν, καὶ οὐκ ὠρχήσασθε· ἐθρηνήσαμεν ὑμῖν, καὶ οὐκ ἐκόψασθε.

18. Ἦλθε γὰρ Ἰωάννης μήτε ἐσθίων, μήτε πίνων· καὶ λέγουσι, Δαιμόνιον ἔχει.

19. Ἦλθεν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐσθίων καὶ πίνων· καὶ λέγουσιν, Ἰδοὺ ἄνθρωπος φάγος καὶ οἰνοπότης, τελωνῶν

Vulgata Verſio.

1. ET factum eſt, cùm conſummaſſet Jeſus præcipiens duodecim diſcipulis ſuis, tranſiit indè, ut doceret & prædicaret in civitatibus eorum.

2. Johannes autem cùm audiſſet in vinculis opera Chriſti, mittens duos de diſcipulis ſuis,

3. Ait illi, Tu es qui venturus es, an alium expectamus?

4. Et reſpondens Jeſus ait illis, Euntes renuntiate Johanni quæ audiſtis & vidiſtis,

5. Cæci vident, claudi ambulant, leprofi mundantur, ſurdi audiunt, mortui reſurgunt, pauperes euangelizantur:

6. Et beatus eſt qui non fuerit ſcandalizatus in me.

7. Illis autem abeuntibus, cœpit Jeſus dicere ad turbas de Johanne, Quid exiſtis in deſertum videre? arundinem vento agitatam?

8. Sed quid exiſtis videre? hominem mollibus veſtitum? Ecce qui mollibus veſtiuntur, in domibus regum ſunt.

9. Sed quid exiſtis videre? prophetam? Etiam dico vobis, & plus quàm prophetam.

10. Hic eſt enim de quo ſcriptum eſt, Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te.

11. Amen dico vobis, non ſurrexit inter natos mulierum major Johanne Baptiſtâ: qui autem minor eſt in regno cœlorum, major eſt illo.

12. A diebus autem Johannis Baptiſtæ uſque nunc, regnum cœlorum vim patitur, & violenti rapiunt illud.

13. Omnes enim prophetæ & Lex, uſque ad Johannem prophetaverunt.

14. Et ſi vultis recipere, ipſe eſt Elias qui venturus eſt.

15. Qui habet aures audiendi, audiat.

16. Cui autem ſimilem æſtimabo generationem iſtam? Similis eſt pueris ſedentibus in foro: qui clamantes coæqualibus,

17. Dicunt, Cecinimus vobis, & non ſaltaſtis: lamentavimus, & non planxiſtis.

18. Venit enim Johannes neque manducans neque bibens; & dicunt, Dæmonium habet.

19. Venit filius hominis manducans & bibens; & dicunt, Ecce homo vorax & potator vini,

νῶν φίλος καὶ ἁμαρτωλῶν. Καὶ ἐδικαιώθη ἡ σοφία ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτῆς.

20. Τότε ἤρξατο ὀνειδίζειν τὰς πόλεις ἐν αἷς ἐγένοντο αἱ πλεῖσται δυνάμεις αὐτοῦ, ὅτι οὐ μετενόησαν.

21. Οὐαί σοι Χοραζίν, οὐαί σοι Βηθσαϊδά· ὅτι εἰ ἐν Τύρῳ καὶ Σιδῶνι ἐγένοντο αἱ δυνάμεις αἱ γενόμεναι ἐν ὑμῖν, πάλαι ἂν ἐν σάκκῳ καὶ σποδῷ μετενόησαν.

22. Πλὴν λέγω ὑμῖν, Τύρῳ καὶ Σιδῶνι ἀνεκτότερον ἔσται ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως ἢ ὑμῖν.

23. Καὶ σὺ Καπερναούμ, μὴ ἕως τοῦ οὐρανοῦ ὑψωθεῖσα, ἕως ᾅδου καταβιβασθήσῃ· ὅτι εἰ ἐν Σοδόμοις ἐγένοντο αἱ δυνάμεις αἱ γενόμεναι ἐν σοί, ἔμεναν ἂν μέχρι τῆς σήμερον.

24. Πλὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι γῇ Σοδόμων ἀνεκτότερον ἔσται ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως ἢ σοί.

25. Ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπεν, Ἐξομολογοῦμαί σοι, πάτερ, κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὅτι ἀπέκρυψας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετῶν, καὶ ἀπεκάλυψας αὐτὰ νηπίοις.

26. Ναί, ὁ πατήρ, ὅτι οὕτως ἐγένετο εὐδοκία ἔμπροσθέν σου.

27. Πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ πατρός μου· καὶ οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν υἱὸν εἰ μὴ ὁ πατήρ· οὐδὲ τὸν πατέρα τις ἐπιγινώσκει εἰ μὴ ὁ υἱός, καὶ ᾧ ἐὰν βούληται ὁ υἱὸς ἀποκαλύψαι.

28. Δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς.

29. Ἄρατε τὸν ζυγόν μου ἐφ' ὑμᾶς, καὶ μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρᾶός εἰμι, καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ· καὶ εὑρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν.

30. Ὁ γὰρ ζυγός μου χρηστός, καὶ τὸ φορτίον μου ἐλαφρόν ἐστιν.

publicanorum & peccatorum amicus. Et justificata est sapientia à filiis suis.

20. Tunc cœpit exprobrare civitatibus in quibus factæ sunt plurimæ virtutes ejus, quia non egissent pœnitentiam.

21. Væ tibi Corozain, væ tibi Beth-saida: quia si in Tyro & Sidone factæ essent virtutes quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio & cinere pœnitentiam egissent.

22. Veruntamen dico vobis, Tyro & Sidoni remissius erit in die judicii quàm vobis.

23. Et tu Capharnaum, numquid usque in cœlum exaltaberis? usque in infernum descendes: quia si in Sodomis factæ fuissent virtutes quæ factæ sunt in te, fortè mansissent usque in hanc diem.

24. Veruntamen dico vobis, quia terræ Sodomorum remissius erit in die judicii quàm tibi.

25. In illo tempore respondens Jesus dixit, Confiteor tibi, pater, Domine cœli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & revelasti ea parvulis.

26. Ità, pater, quoniam sic fuit placitum ante te.

27. Omnia mihi tradita sunt à patre meo. Et nemo novit filium, nisi pater; neque patrem quis novit, nisi filius, & cui voluerit filius revelare.

28. Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis: & ego reficiam vos.

29. Tollite jugum meum super vos, & discite à me quia mitis sum & humilis corde; & invenietis requiem animabus vestris.

30. Jugum enim meum suave est, & onus meum leve.

Ad Cap. XI.

Com.4. Ἀναγείλατε Ἰωάννῃ ἃ ἀκούετε καὶ βλέπετε] Simili responsione Judæos obstrepentes quàm credentes dimittit Joh.10.24,25. Sequente com. τὸ εὐαγγελίζειν passivè accipiendum evincit vel Jacobi 2.5. locus, quem miror Expositores ob oculos minùs habuisse.

Com.7. κάλαμον ὑπὸ ἀνέμου ζαλιζόμενον] Lucianus in Hermotimo, Κάλαμος ἐπ' ὀχθῃ παραποταμίᾳ πεφυκὼς, καὶ πρὸς πᾶν τὸ πνέον ζαλιζόμενος. In Græco Jobi 13.25. φύλλον ὑπὸ ἀνέμου κινούμενον· unde apparet locutionem istam proverbialiter efferri solitam: vide 1 Reg. 14.15. 2 Reg. 18.21. Esa.36.6. Ezech.29.6.

Com.8. Οἱ τὰ μαλακὰ φοροῦντες ἐν τοῖς οἴκοις τῶν βασιλέων εἰσίν] Xenophon de Rege Persarum παιδ. 8. Τίς κοσμῶν κάλλιον φαίνεται στολαῖς τὰς περὶ αὐτόν; Apollonius in Mirabilibus, Κτησίας ἐν τῇ Περσικῶν κεφάλαιος φησί τινας ἐν χώρᾳ γίγνεσθαι, ἃς ἔχειν τρίχας πρὸς Μιλήσια ἔρια τῇ μαλακότητι, ὧν ἔστων τοὺς ἱερεῖς καὶ τοὺς ἄλλως δυνάστας τὰς ἐσθῆτας φέρειν. Eunapius Sardianus de Maximo Philosopho, Βαρὺς ἦν ἤδη περὶ τὰ βασιλεῖα, στολῆ τε ἀζηστοτέρᾳ ἢ κατὰ φιλόσοφον ἐσχαίρων. Legebam in Glossario, *Basiliciarius*, Μαλακὸς, ἀγορᾶος· cùm hærerem, in mentem venit qui præ manibus locus, sed scribendum puto *Basilicarius*. Permultas Vocabularii illius λέξεις hos libros eorúmque Interpretem Latinum respicere puto alibi monuisse me. Μαλακὰ heic sunt quæ Ovidius *mollia velamina* vocat. Juvenalis,

——*vestes*
Purpureas teneris quoque Mecœnatibus aptas.

Idem 2.

——*Cùm tu multitia sumas,*
Cretice——

ad quæ vetus Scholiastes, *Vestes molli intextas substamine.* Laertius de Lycone, Ἦν ἡ καὶ καθαρώτατα στολὴ, ὡς ἀνυφάντῳ χρῆσθαι μαλακότητι ἱματίων. Apuleius, *Vestis textu tenuis, tactu mollis.* Demosthenis μαλακοὶ χιτωνίσκοι ex Gellio noti.

Com.9. λέγω ὑμῖν, καὶ περισσότερον προφήτου] Christus, (quem hic innuit Johannes) de seipso 12.41. ἰδοὺ, πλεῖον Ἰωνᾶ ὧδε.

Com.14. Καὶ εἰ θέλετε δέξασθαι, αὐτός ἐστιν Ἠλίας] *Si patimini vobis verum dici:* ità heic Vir magnus: at quamvis accipere nollent eum, ipse ille Elias erat. Sunt ergò absolutè intelligenda hæc, etsi hypotheticè prolata. Similem loquendi modum vide 1 Cor.9.17. & 11.16. ibid. 3.12,13. & 9.17. Act. 26.5. Luc. 9.13. 2 Tim. 2.13. Heb.3.14. Ejus generis inter Latinos Lucilii illud,

Si nôsti, non magnus homo est, nasutus, macellus.

Ciceronis ad Atticum 13.22. *Cæsaris Epistolam misi, si minùs legisses.* Antonini morientis apud Capitolinum, *Si jam me dimittitis, vale vobis dico.* Et multi nunc temporis populi eo modo loquuntur.

Com.17. Ἐθρηνήσαμεν ὑμῖν, καὶ οὐκ ὠρχήσασθε] Xiphilinus in Vita Severi de Pertinacis funere, Καὶ οἱ μὲν ἄλλοι περὶ τὴν κλίνην περήμβλο, καί τινες ἐκόπτοντο, ἕτεροι πένθιμόν τι ὑπαυλοῦντες.

Com.19. φάγος καὶ οἰνοπότης] Bene hæc juncta. Vopiscus de Aureliano, *Vehementissimè delectatus est Phagone, qui usque eò multum comedit, ut uno die ante mensam ejus aprum integrum, centum panes, vervecem & porcellum comederet, biberet autem infundibulo, appositâ plus orcâ.*

οἰνοπό-

οἰνοπότῃ cum Viro insigni bene vertas *bibaculum*, aut, si malueris, *bibosum: quod genus inclinamentum nimium ac præter modum significat, ac propterea in culpam cadit:* Sunt verba Auli Gellii 4.9. In Glossario. πότης · *bibax, potax.*

Com. 25. Ἐξομολογοῦμαί σοι] Bene Erasmus *gratias ago tibi:* nam heic χάριν supplendum. Lucianus *pro lapsu inter salt.* χάριν ὁμολογεῖν dixit.

Ibid. καὶ ἀπεκάλυψας αὐτὰ νηπίοις] Marcianus Capella de vera & germana παιδεία, *Plerumque adhæsit pauperibus, magísque illis quos aut pedibus nudos, aut intonso crine hispidos, aut sordenti conspexit pallio semitectos.* Confer Jacob. 2.5. 1 Cor. 1. 26, 27. Videtur autem ad Daniel. 2.23. hoc loco alludi.

Com. 26. Οὕτως ἐγένετο εὐδοκία ἔμπροσθέν σου] Quod infrà 18.14. ὅτως οὐκ ἔστιν θέλημα ἔμπροσθέν σου vide Job. 1.24. Virgil. *Sic Dii voluistis.* Servius ad eundem lib. 3. *Quotiescunque ratio vel judicium non apparet,* SIC VISUM *interponitur.*

Com. 28. Δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες, καὶ πεφορτισμένοι]

Pers. ——*petite hinc juvenésque senésque*
Finem animo certum, miserísque viatica canis.

Horat. ——*quisquis*
Ambitione malâ aut argenti pallet amore,
Quisquis luxuriâ tristíve superstitione,
Aut alio mentis morbo calet, huc propius me,
Qui possum sanare omnes, vos ordine adite.

Ibid. πάντες]

——πᾶσιν φάρμακα μὴν θύρα ἔχω.
——*cunctis janua nostra patet:*

Græcis, Judæis, Barbaris, servis, liberis, cujusvis ordinis, patriæ, vel ætatis. Plura ad Colos. 3.11. Act. 10.32. & infrà 15.27. in hanc mentem notata.

Ibid. κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς]

Boetius,

Huc omnes pariter venite capti,
Quos fallax ligat improbos catenis
Terrenas habitans libido mentes.
Hîc erit vobis requies laborum,
Hîc portus placidâ manens quiete.

Ad tam benignam autem invitationem appositissimis Arriani verbis exclamare liceat, Τίς οὐκ ἄσμενος πίξεται τὸ σωτήριον μεταλαμβάνων τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας, καὶ αὐτῷ τούτῳ κυφοῦντα αὐτὸν, τῷ μαλαβαθρίνῳ; Ἀναπαύειν porrò μαλαβαθρικῶς, ut ad Philem. 20. & Heb. 4.8. & καταπαύειν Act. 14.18.

Ibid. ὅτι πραΰς εἰμι]

——Οὐδ' ἐρ' ἑαυτῷ
Ὥσπερ ἄγριος ἀεὶ γίγνομαι ὀξύχολος.

Deus apud Philonem, εἰμὶ τὸ φύσει ἥμερος. Vide infrà 21.5. 2 Cor. 10.1.

Com. 30. ὁ γὰρ ζυγός μου χρηστὸς, καὶ τὸ φορτίον μου ἐλαφρόν ἐστι] Apud Libanium, Καὶ τὸ φορτίον τοῦτο ἐλαφρὸν ἐστιν. Augustinus in Psal. 67. *Quicquid difficile est in præcepto, leve est amanti.* Seneca lib. Cur bonis viris, &c. *paulatim voluptati sunt quæ necessitate cœperunt.* Idem Epist. 20. de monitis suis ad Lucilium, *Sunt facilia; cum verò meditatus accesseris, jucunda quoque.* Hieronymus (vel ut aliis placet, Paulinus) ad Celantiam, *Asperam & insuavem virtutum viam vitiorum consuetudo facit, quæ si in alteram partem transferatur, invenietur levis justitiæ semita.*

Terent. ——*Hæc dum incipias gravia sunt,*
Dúmque ignores, ubi cognoveris facilia.——

Claudamus hoc caput Siracidis loco ad Christi verba & sententiâ & formulâ satis propè accedente, Προσέλθετε πρός με πάντες οἱ ἐπιθυμοῦντές μου, καὶ ἀπὸ τῶν γενημάτων μου ἐμπλήσθητε· τὸ γὰρ μνημόσυνόν μου ὑπὲρ μέλι γλυκύ, καὶ ἡ κληρονομία μου ὑπὲρ μέλιτος κηρίου.

Κεφ. ιβ'.

1. Ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ ἐπορεύθη ὁ Ἰησοῦς τοῖς σάββασι διὰ τῶν σπορίμων· οἱ δὲ μαθηταὶ αὐτοῦ ἐπείνασαν, καὶ ἤρξαντο τίλλειν στάχυας, καὶ ἐσθίειν.

2. Οἱ δὲ Φαρισαῖοι ἰδόντες εἶπον αὐτῷ, Ἰδοὺ, οἱ μαθηταί σου ποιοῦσιν ὃ οὐκ ἔξεστι ποιεῖν ἐν σαββάτῳ.

3. Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς, Οὐκ ἀνέγνωτε τί ἐποίησε Δαβὶδ, ὅτε ἐπείνασεν αὐτὸς καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ;

4. Πῶς εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ, καὶ τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως ἔφαγον, οὓς οὐκ ἐξὸν ἦν αὐτῷ φαγεῖν, οὐδὲ τοῖς μετ' αὐτοῦ, εἰ μὴ τοῖς ἱερεῦσι μόνοις;

5. Ἢ οὐκ ἀνέγνωτε ἐν τῷ νόμῳ ὅτι τοῖς σάββασιν οἱ ἱερεῖς ἐν τῷ ἱερῷ τὸ σάββατον βεβηλοῦσι, καὶ ἀναίτιοί εἰσι;

6. Λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι τοῦ ἱεροῦ μεῖζόν ἐστιν ὧδε.

7. Εἰ δὲ ἐγνώκειτε τί ἐστιν, Ἔλεον θέλω, καὶ οὐ θυσίαν, οὐκ ἂν κατεδικάσατε τοὺς ἀναιτίους.

8. Κύριος γάρ ἐστι καὶ τοῦ Σαββάτου ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου.

9. Καὶ μεταβὰς ἐκεῖθεν, ἦλθεν εἰς τὴν συναγωγὴν αὐτῶν.

10. Καὶ ἰδοὺ, ἄνθρωπος λεγόμενος τὴν χεῖρα ἔχων ξηράν· καὶ ἐπηρώτησαν αὐτὸν, λέγοντες, Εἰ ἔξεστι τοῖς Σάββασι θεραπεύειν; ἵνα κατηγορήσωσιν αὐτοῦ.

11. Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς, Τίς ἔσται ἐξ ὑμῶν ἄνθρωπος, ὃς ἕξει πρόβατον ἕν, καὶ ἐὰν ἐμπέσῃ τοῦτο

Vulgata Versio.

1. IN illo tempore abiit Jesus per sata, sabbato: discipuli autem ejus esurientes cœperunt vellere spicas, & manducare.

2. Pharisæi autem videntes, dixerunt ei, Ecce, discipuli tui faciunt quod non licet eis facere sabbatis.

3. At ille dixit eis, Non legistis quid fecerit David quando esuriit, & qui cum eo erant?

4. Quomodo intravit in domum Dei, & panes propositionis comedit, quos non licebat ei edere, neq; his qui cum eo erant, nisi solis sacerdotibus?

5. Aut non legistis in Lege, quia sabbatis sacerdotes in templo sabbatum violant, & sine crimine sunt?

6. Dico autem vobis, quia templo major est hîc.

7. Si autem sciretis quid est, Misericordiam volo, & non sacrificium, nunquam condemnassetis innocentes.

8. Dominus enim est filius hominis etiam sabbati.

9. Et cùm indè transisset, venit in synagogam eorum.

10. Et ecce homo manum habens aridam, & interrogabant eum dicentes, Si licet sabbatis curare? ut accusarent eum.

11. Ipse autem dixit illis, Quis erit ex vobis homo qui habeat ovem unam; & si ceciderit

τοῖς Σάββασιν εἰς βόθυνον, οὐχὶ κρατήσει αὐτὸ καὶ ἐγερεῖ;

12. Πόσῳ οὖν διαφέρει ἄνθρωπος προβάτου; ὥστε ἔξεστι τοῖς σάββασι καλῶς ποιεῖν.

13. Τότε λέγει τῷ ἀνθρώπῳ, Ἔκτεινον τὴν χεῖρά σου. Καὶ ἐξέτεινε· καὶ ἀπεκατεστάθη ὑγιὴς ὡς ἡ ἄλλη.

14. Οἱ δὲ φαρισαῖοι συμβούλιον ἔλαβον κατ' αὐτοῦ, ἐξελθόντες ὅπως αὐτὸν ἀπολέσωσιν.

15. Ὁ δὲ Ἰησοῦς γνοὺς ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν· καὶ ἠκολούθησαν αὐτῷ ὄχλοι πολλοί, καὶ ἐθεράπευσεν αὐτοὺς πάντας.

16. Καὶ ἐπετίμησεν αὐτοῖς ἵνα μὴ φανερὸν αὐτὸν ποιήσωσιν.

17. Ὅπως πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου, λέγοντος,

18. Ἰδοὺ ὁ παῖς μου, ὃν ᾑρέτισα, ὁ ἀγαπητός μου, εἰς ὃν εὐδόκησεν ἡ ψυχή μου· θήσω τὸ πνεῦμά μου ἐπ' αὐτὸν, καὶ κρίσιν τοῖς ἔθνεσιν ἀπαγγελεῖ.

19. Οὐκ ἐρίσει, οὐδὲ κραυγάσει· οὐδὲ ἀκούσει τις ἐν ταῖς πλατείαις τὴν φωνὴν αὐτοῦ.

20. Κάλαμον συντετριμμένον οὐ κατεάξει, καὶ λίνον τυφόμενον οὐ σβέσει, ἕως ἂν ἐκβάλῃ εἰς νῖκος τὴν κρίσιν.

21. Καὶ ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ἔθνη ἐλπιοῦσι.

22. Τότε προσηνέχθη αὐτῷ δαιμονιζόμενος, τυφλὸς καὶ κωφός· καὶ ἐθεράπευσεν αὐτὸν, ὥστε τὸν τυφλὸν καὶ κωφὸν καὶ λαλεῖν καὶ βλέπειν.

23. Καὶ ἐξίσταντο πάντες οἱ ὄχλοι, καὶ ἔλεγον, Μήτι οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς Δαβίδ;

24. Οἱ δὲ φαρισαῖοι ἀκούσαντες εἶπον, Οὗτος οὐκ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια εἰ μὴ ἐν τῷ Βεελζεβοὺλ, ἄρχοντι τῶν δαιμονίων.

25. Εἰδὼς δὲ ὁ Ἰησοῦς τὰς ἐνθυμήσεις αὐτῶν, εἶπεν αὐτοῖς, Πᾶσα βασιλεία μερισθεῖσα καθ' ἑαυτῆς, ἐρημοῦται· καὶ πᾶσα πόλις ἢ οἰκία μερισθεῖσα καθ' ἑαυτῆς, οὐ σταθήσεται.

26. Καὶ εἰ ὁ Σατανᾶς τὸν Σατανᾶν ἐκβάλλει, ἐφ' ἑαυτὸν ἐμερίσθη· πῶς οὖν σταθήσεται ἡ βασιλεία αὐτοῦ;

27. Καὶ εἰ ἐγὼ ἐν Βεελζεβοὺλ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, οἱ υἱοὶ ὑμῶν ἐν τίνι ἐκβάλλουσι; διὰ τοῦτο αὐτοὶ ὑμῶν ἔσονται κριταί.

28. Εἰ δὲ ἐγὼ ἐν πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, ἄρα ἔφθασεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ.

29. Ἢ πῶς δύναταί τις εἰσελθεῖν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἰσχυροῦ, καὶ τὰ σκεύη αὐτοῦ διαρπάσαι, ἐὰν μὴ πρῶτον δήσῃ τὸν ἰσχυρόν, καὶ τότε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ διαρπάσει;

30. Ὁ μὴ ὢν μετ' ἐμοῦ, κατ' ἐμοῦ ἐστι· καὶ ὁ μὴ συνάγων μετ' ἐμοῦ, σκορπίζει.

31. Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, πᾶσα ἁμαρτία καὶ βλασφημία ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις· τὸ δὲ τοῦ Πνεύματος βλασφημία οὐκ ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις.

32. Καὶ ὃς ἂν εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἀφεθήσεται αὐτῷ· ὃς δ' ἂν εἴπῃ κατὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ οὔτε ἐν τούτῳ τῷ αἰῶνι, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι.

33. Ἢ ποιήσατε τὸ δένδρον καλὸν, καὶ τὸν καρπὸν αὐτοῦ καλόν· ἢ ποιήσατε τὸ δένδρον σαπρὸν, καὶ τὸν καρπὸν αὐτοῦ σαπρόν· ἐκ γὰρ τοῦ καρποῦ τὸ δένδρον γινώσκεται.

34. Γεννήματα ἐχιδνῶν, πῶς δύνασθε ἀγαθὰ λαλεῖν πονηροὶ ὄντες; ἐκ γὰρ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας τὸ στόμα λαλεῖ.

35. Ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ θησαυροῦ τῆς

hæc ſabbatis in foveam, nónne tenebit & levabit eam?

12. Quantò magìs melior eſt homo ove? Itaque licet ſabbatis benefacere.

13. Tunc ait homini, Extende manum tuam. Et extendit: & reſtituta eſt ſanitati ſicut altera.

14. Exeuntes autem Phariſæi, conſilium faciebant adversùs eum, quomodo perderent eum.

15. Jeſus autem ſciens, receſſit indè: & ſecuti ſunt eum multi, & curavit eos omnes.

16. Et præcepit eis nè manifeſtum eum facerent.

17. Ut adimpleretur quod dictum eſt per Iſaiam prophetam, dicentem,

18. Ecce puer meus quem elegi, dilectus meus in quo bene complacuit animæ meæ. Ponam ſpiritum meum ſuper eum, & judicium gentibus nunciabit.

19. Non contendet, neque clamabit, neque audiet aliquis in plateis vocem ejus.

20. Arundinem quaſſatam non confringet, & linum fumigans non extinguet: donec ejiciat ad victoriam judicium:

21. Et in nomine ejus Gentes ſperabunt.

22. Tunc oblatus eſt ei dæmonium habens, cæcus & mutus: & curavit eum, ità ut loqueretur & videret.

23. Et ſtupebant omnes turbæ, & dicebant, Numquid hic eſt filius David?

24. Phariſæi autem audientes dixerunt, Hic non ejicit dæmones niſi in Beelzebub principe dæmoniorum.

25. Jeſus autem ſciens cogitationes eorum, dixit eis, Omne regnum diviſum contra ſe, deſolabitur: & omnis civitas vel domus diviſa contra ſe, non ſtabit.

26. Et ſi Satanas Satanam ejicit, adversùs ſe diviſus eſt; quomodo ergò ſtabit regnum ejus?

27. Et ſi ego in Beelzebub ejicio dæmones, filii veſtri in quo ejiciunt? Ideò ipſi judices veſtri erunt.

28. Si autem ego in ſpiritu Dei ejicio dæmones; igitur pervenit in vos regnum Dei.

29. Aut quomodo poteſt quiſquam intrare in domum fortis, & vaſa ejus diripere, niſi priùs alligaverit fortem? & tunc domum illius diripiet.

30. Qui non eſt mecum contra me eſt; & qui non congregat mecum, ſpargit.

31. Ideo dico vobis, omne peccatum & blaſphemia remittetur hominibus, Spiritûs autem blaſphemia non remittetur.

32. Et quicunque dixerit verbum contra filium hominis, remittetur ei; qui autem dixerit contra Spiritum ſanctum, non remittetur ei neque in hoc ſeculo, neque in futuro.

33. Aut facite arborem bonam, & fructum ejus bonum; aut facite arborem malam, & fructum ejus malum: ſiquidem ex fructu arbor agnoſcitur.

34. Progenies viperarum, quomodo poteſtis bona loqui, cùm ſitis mali? ex abundantia enim cordis os loquitur.

35. Bonus homo de bono theſauro profert

καρδίας

καρδίας ἐκβάλλει τὰ ἀγαθά· καὶ ὁ πονηρὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ πονηροῦ θησαυροῦ ἐκβάλλει πονηρά.

36. Λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι πᾶν ῥῆμα ἀργὸν ὃ ἐὰν λαλήσωσιν οἱ ἄνθρωποι, ἀποδώσουσι περὶ αὐτοῦ λόγον ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως.

37. Ἐκ γὰρ τῶν λόγων σου δικαιωθήσῃ, καὶ ἐκ τῶν λόγων σου καταδικασθήσῃ.

38. Τότε ἀπεκρίθησάν τινες τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων, λέγοντες, Διδάσκαλε, θέλομεν ἀπὸ σοῦ σημεῖον ἰδεῖν.

39. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς, Γενεὰ πονηρὰ καὶ μοιχαλὶς σημεῖον ἐπιζητεῖ· καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ, εἰ μὴ τὸ σημεῖον Ἰωνᾶ τοῦ προφήτου.

40. Ὥσπερ γὰρ ἦν Ἰωνᾶς ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας, οὕτως ἔσται ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας.

41. Ἄνδρες Νινευῖται ἀναστήσονται ἐν τῇ κρίσει μετὰ τῆς γενεᾶς ταύτης, καὶ κατακρινοῦσιν αὐτήν· ὅτι μετενόησαν εἰς τὸ κήρυγμα Ἰωνᾶ· καὶ ἰδοὺ, πλεῖον Ἰωνᾶ ὧδε.

42. Βασίλισσα νότου ἐγερθήσεται ἐν τῇ κρίσει μετὰ τῆς γενεᾶς ταύτης, καὶ κατακρινεῖ αὐτήν· ὅτι ἦλθεν ἐκ τῶν περάτων τῆς γῆς ἀκοῦσαι τὴν σοφίαν Σολομῶνος· καὶ ἰδοὺ, πλεῖον Σολομῶνος ὧδε.

43. Ὅταν δὲ τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα ἐξέλθῃ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, διέρχεται δι' ἀνύδρων τόπων, ζητοῦν ἀνάπαυσιν· καὶ οὐχ εὑρίσκει.

44. Τότε λέγει, Ἐπιστρέψω εἰς τὸν οἶκόν μου, ὅθεν ἐξῆλθον. Καὶ ἐλθὸν εὑρίσκει σχολάζοντα, σεσαρωμένον, καὶ κεκοσμημένον.

45. Τότε πορεύεται, καὶ παραλαμβάνει μεθ' ἑαυτοῦ ἑπτὰ ἕτερα πνεύματα πονηρότερα ἑαυτοῦ· καὶ εἰσελθόντα κατοικεῖ ἐκεῖ· καὶ γίνεται τὰ ἔσχατα τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου χείρονα τῶν πρώτων. Οὕτως ἔσται καὶ τῇ γενεᾷ ταύτῃ τῇ πονηρᾷ.

46. Ἔτι δὲ αὐτοῦ λαλοῦντος τοῖς ὄχλοις, ἰδοὺ ἡ μήτηρ καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ εἱστήκεισαν ἔξω, ζητοῦντες αὐτῷ λαλῆσαι.

47. Εἶπε δέ τις αὐτῷ, Ἰδοὺ, ἡ μήτηρ σου καὶ οἱ ἀδελφοί σου ἔξω ἑστήκασι, ζητοῦντες σοι λαλῆσαι.

48. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπε τῷ εἰπόντι αὐτῷ, Τίς ἐστιν ἡ μήτηρ μου; καὶ τίνες εἰσὶν οἱ ἀδελφοί μου;

49. Καὶ ἐκτείνας τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, εἶπεν, Ἰδοὺ ἡ μήτηρ μου, καὶ οἱ ἀδελφοί μου.

50. Ὅστις γὰρ ἂν ποιήσῃ τὸ θέλημα τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς, αὐτός μου ἀδελφός, καὶ ἀδελφὴ, καὶ μήτηρ ἐστί.

bona; & malus homo de malo theſauro profert mala.

36. Dico autem vobis, quoniam omne verbum otioſum quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die judicii.

37. Ex verbis enim tuis juſtificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis.

38. Tunc reſponderunt ei quidam de Scribis & Phariſæis, dicentes, Magiſter, volumus à te ſignum videre.

39. Qui reſpondens ait illis, Generatio mala & adultera ſignum quærit: & ſignum non dabitur ei, niſi ſignum Jonæ prophetæ.

40. Sicut enim fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, ſic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus.

41. Viri Ninivitæ ſurgent in judicio cum generatione iſta, & condemnabunt eam: quia pœnitentiam egerunt in prædicatione Jonæ, & ecce plus quàm Jonas hîc.

42. Regina auſtri ſurget in judicio cum generatione iſta, & condemnabit eam: quia venit à finibus terræ audire ſapientiam Salomonis, & ecce plus quàm Salomon hîc.

43. Cùm autem immundus ſpiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida quærens requiem, & non invenit.

44. Tunc dicit, Revertar in domum meam unde exivi. Et veniens, invenit eam vacantem, ſcopis mundatam, & ornatam.

45. Tunc vadit, & aſſumit ſeptem alios ſpiritus ſecum nequiores ſe, & intrantes habitant ibi; & fiunt noviſſima hominis illius pejora prioribus. Sic erit & generationi huic peſſimæ.

46. Adhuc eo loquente ad turbas, ecce mater ejus & fratres ſtabant foris, quærentes loqui ei.

47. Dixit autem ei quidam, Ecce, mater tua & fratres tui foris ſtant, quærentes te.

48. At ipſe reſpondens dicenti ſibi ait, Quæ eſt mater mea, & qui ſunt fratres mei?

49. Et extendens manum in diſcipulos ſuos, dixit, Ecce mater mea & fratres mei.

50. Quicunque enim fecerit voluntatem patris mei qui in cœlis eſt, ipſe meus frater, & ſoror, & mater eſt.

Ad Cap. XII.

Com. 19. Ὅταν κραυγάσῃ] Sentio cum viro præſtantiſſimo ejuſmodi heic *clamorem* intelligi qui nota eſt animi commoti & efferveſcentis. Seneca, *Quædam ira ſunt quæ intra clamorem conſidant, &c. quædam in verborum maledictorúmque amaritudinem effuſæ:* apud Gellium 1.26. Plutarchus, *Ex vultúne meo, an vace, an ex colore, an etiam ex verbis correptum eſſe me irâ intelligis? Mihi quidem neque oculi opinor truces ſunt, neq; os turbidum, neque immaniter clamo, &c. hæc enim omnia, ſi ignoras, ſigna eſſe irarum ſolent:* ſic Xenophon παιδ. 8. κραυγὴν ὀργίζεσθαι dixit; &, ὁ δὲ μὴ κακηγόρων ὀργαῖς, Plutarchus in Conjugal. præceptis. Vide & Act. 22.23. Lucianus de Demonacte, Οὐδεπώποτε ἄφρων κακηγορῶν, ἢ ὑβριστὴς ἐπιτιθέμενος, ἢ ἀγανακτῶν· ubi nota (ut in hoc Euangelii loco) laudem à negativo ſumptam. Sic Homerum non virtutibus appellandis, ſed vitiis detrahendis ampliter laudare ſolitum obſervat 2.6. idem Noctium Atticarum Auctor.

Com. 25. καὶ πᾶσα πόλις ἢ οἰκία μερισθεῖσα καθ' ἑαυτῆς, οὐ σταθήσεται] Xenophon, Ἀνὰ ὁμονοίαν τε ἂν πόλεις ἀμηχάνους διαφεύγοιεν, καὶ ἀνὰ ταραχὰς καὶ στάσεις ἀπόλοιντο. Ariſtides priore Siculâ, Ὥσπερ πόλιν οἶμαι σταθμάζεσθαι χρὴ τὸν ὀρθῶς ἄρχοντα, οὕτω καὶ νῆσον ἅπασαν ἐξ ἀρχῆς διῳκῆσθαι.

Com. 30. ὁ μὴ ὢν μετ' ἐμοῦ, κατ' ἐμοῦ ἐστι] Auguſtinus ad Caſulanum, *Inter nocere deſiderare & prodeſſe nolle nil intereſt.* Lucian. in Hermot. Ὁμοίως ἔξω τοῦ ἐμοῦ εἶναι καὶ τὸν μὴ ὑπαίδροον ὄντα, περὶ τοῦ ἔξω εἶναι τοῦ ἐμοῦ, καὶ ὁ πλέων.

Com. 34. πῶς δύνασθε ἀγαθὰ λαλεῖν πονηροὶ ὄντες;] Declamationis in Saluſtium Auctor, *Nequit enim qui ità vivit ut tu, aliter ac tu loqui poteſt.*

Com. 36. πᾶν ῥῆμα ἀργὸν] Suidas, Ἀργὰ ῥήματα, ὅσα ὄνησιν ψυχῆς οὐ φέρει.

Com. 41. καὶ κατακρινοῦσιν αὐτὸν] *Efficient ut condemnentur:*

nentur. Hoc sensu κατακείνειν etiam Heb. 11. 7. occurrit: & 1 Tim. 4. 11. καταφρονῶν: quod probant quæ sequuntur ibi.

Com. 44. ὑπερβάλλω οὖς ἡ οἰκία μου] Theophylactus ad Luc. 11. de Dæmonibus loquens, Βασιλεύω αὐτοὶ ὑγρῶν καὶ ἀνάπαυσιν κατοικεῖν οὐ ἀνθρώποις.

Ibid. ὅθεν ἐξῆλθον] Abundant hæc. Simile Livianum illud, *Legati retrò domum unde venerant perrexêre.*

Κεφ. ιγ'.

1. Ἐν δὲ τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐξελθὼν ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ τῆς οἰκίας, ἐκάθητο παρὰ τὴν θάλασσαν.

2. Καὶ συνήχθησαν πρὸς αὐτὸν ὄχλοι πολλοί, ὥστε αὐτὸν εἰς τὸ πλοῖον ἐμβάντα καθῆσθαι· καὶ πᾶς ὁ ὄχλος εἰς τὸν αἰγιαλὸν εἱστήκει.

3. Καὶ ἐλάλησεν αὐτοῖς πολλὰ ἐν παραβολαῖς, λέγων, Ἰδοὺ, ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τοῦ σπείρειν.

4. Καὶ ἐν τῷ σπείρειν αὐτὸν, ἃ μὲν ἔπεσε παρὰ τὴν ὁδὸν, καὶ ἦλθε τὰ πετεινὰ, καὶ κατέφαγεν αὐτά.

5. Ἄλλα δὲ ἔπεσεν ἐπὶ τὰ πετρώδη, ὅπου οὐκ εἶχε γῆν πολλήν· καὶ εὐθέως ἐξανέτειλε, διὰ τὸ μὴ ἔχειν βάθος γῆς.

6. Ἡλίου δὲ ἀνατείλαντος ἐκαυματίσθη, καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν ῥίζαν, ἐξηράνθη.

7. Ἄλλα δὲ ἔπεσεν ἐπὶ τὰς ἀκάνθας· καὶ ἀνέβησαν αἱ ἄκανθαι, καὶ ἀπέπνιξαν αὐτά.

8. Ἄλλα δὲ ἔπεσεν ἐπὶ τὴν γῆν τὴν καλήν· καὶ ἐδίδου καρπὸν, ὃ μὲν ἑκατὸν, ὃ δὲ ἑξήκοντα, ὃ δὲ τριάκοντα.

9. Ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω.

10. Καὶ προσελθόντες οἱ μαθηταὶ εἶπον αὐτῷ, Διὰ τί ἐν παραβολαῖς λαλεῖς αὐτοῖς;

11. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς, Ὅτι ὑμῖν δέδοται γνῶναι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ἐκείνοις δὲ οὐ δέδοται.

12. Ὅστις γὰρ ἔχει, δοθήσεται αὐτῷ, καὶ περισσευθήσεται· ὅστις δὲ οὐκ ἔχει, καὶ ὃ ἔχει ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ.

13. Διὰ τοῦτο ἐν παραβολαῖς αὐτοῖς λαλῶ, ὅτι βλέποντες οὐ βλέπουσι, καὶ ἀκούοντες οὐκ ἀκούουσιν, οὐδὲ συνιοῦσι.

14. Καὶ ἀναπληροῦται ἐπ' αὐτοῖς ἡ προφητεία Ἡσαΐου, ἡ λέγουσα, Ἀκοῇ ἀκούσετε, καὶ οὐ μὴ συνῆτε· καὶ βλέποντες βλέψετε, καὶ οὐ μὴ ἴδητε.

15. Ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδία τοῦ λαοῦ τούτου, καὶ τοῖς ὠσὶ βαρέως ἤκουσαν, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμμυσαν· μήποτε ἴδωσι τοῖς ὀφθαλμοῖς, καὶ τοῖς ὠσὶν ἀκούσωσι, καὶ τῇ καρδίᾳ συνῶσι, καὶ ἐπιστρέψωσι, καὶ ἰάσωμαι αὐτούς.

16. Ὑμῶν δὲ μακάριοι οἱ ὀφθαλμοὶ, ὅτι βλέπουσι· καὶ τὰ ὦτα ὑμῶν, ὅτι ἀκούει.

17. Ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν, ὅτι πολλοὶ προφῆται καὶ δίκαιοι ἐπεθύμησαν ἰδεῖν ἃ βλέπετε, καὶ οὐκ εἶδον· καὶ ἀκοῦσαι ἃ ἀκούετε, καὶ οὐκ ἤκουσαν.

18. Ὑμεῖς οὖν ἀκούσατε τὴν παραβολὴν τοῦ σπείροντος.

19. Παντὸς ἀκούοντος τὸν λόγον τῆς βασιλείας, καὶ μὴ συνιέντος, ἔρχεται ὁ πονηρὸς καὶ ἁρπάζει τὸ ἐσπαρμένον ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ· οὗτός ἐστιν ὁ παρὰ τὴν ὁδὸν σπαρείς.

20. Ὁ δὲ ἐπὶ τὰ πετρώδη σπαρείς, οὗτός ἐστιν ὁ τὸν λόγον ἀκούων, καὶ εὐθὺς μετὰ χαρᾶς λαμβάνων αὐτόν·

21. Οὐκ ἔχει δὲ ῥίζαν ἐν ἑαυτῷ, ἀλλὰ πρόσκαιρός ἐστι· γενομένης δὲ θλίψεως ἢ διωγμοῦ διὰ τὸν λόγον, εὐθὺς σκανδαλίζεται.

Vulgata Versio.

1. IN illo die exiens Jesus de domo, sedebat secus mare.

2. Et congregatæ sunt ad eum turbæ multæ, ità ut in naviculam ascendens sederet: & omnis turba stabat in littore.

3. Et locutus est eis multa in parabolis, dicens, Ecce, exiit qui seminat, seminare.

4. Et dum seminat, quædam ceciderunt secus viã, & venerunt volucres cœli, & comederunt ea.

5. Alia autem ceciderunt in petrosa, ubi non habebant terram multam: & continuò exorta sunt, quia non habebant altitudinem terræ.

6. Sole autem orto æstuaverunt, & quia non habebant radicem, aruerunt.

7. Alia autem ceciderunt in spinas: & creverunt spinæ, & suffocaverunt ea.

8. Alia autem ceciderunt in terram bonam: & dabant fructum, aliud centesimum, aliud sexagesimum, aliud tricesimum.

9. Qui habet aures audiendi, audiat.

10. Et accedentes discipuli dixerunt ei, Quare in parabolis loqueris eis?

11. Qui respondens, ait illis, Quia vobis datum est nosse mysteria regni cœlorum: illis autem non est datum.

12. Qui enim habet, dabitur ei, & abundabit: qui autem non habet, & quod habet auferetur ab eo.

13. Ideo in parabolis loquor eis: quia videntes non vident, & audientes non audiunt, neque intelligunt.

14. Et adimpletur in eis prophetia Isaiæ dicens, Auditu audietis, & non intelligetis: & videntes videbitis, & non videbitis.

15. Incrassatum est enim cor populi hujus, & auribus graviter audierunt, & oculos suos clausérunt: nequando videant oculis, & auribus audiant, & corde intelligant, & convertantur, & sanem eos.

16. Vestri autem beati oculi quia vident, & aures vestræ quia audiunt.

17. Amen quippe dico vobis quia multi prophetæ & justi cupierunt videre quæ videtis, & non viderunt: & audire quæ auditis, & non audierunt.

18. Vos ergò audite parabolam seminantis.

19. Omnis qui audit verbum regni & non intelligit, venit malus, & rapit quod seminatum est in corde ejus: hic est qui secus viam seminatus est.

20. Qui autem super petrosa seminatus est, hic est, qui verbum audit, & continuò cum gaudio accipit illud;

21. Non habet autem in se radicem, sed est temporalis: factâ autem tribulatione & persecutione propter verbum, continuò scandalizatur.

22. Ὁ

22. Ὁ δὲ εἰς τὰς ἀκάνθας σπαρείς, οὗτός ἐστιν ὁ τὸν λόγον ἀκούων· καὶ ἡ μέριμνα τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ ἡ ἀπάτη τοῦ πλούτου συμπνίγει τὸν λόγον, καὶ ἄκαρπος γίνεται.

23. Ὁ δὲ ἐπὶ τὴν καλὴν γῆν σπαρείς, οὗτός ἐστιν ὁ τὸν λόγον ἀκούων, καὶ συνιών· ὃς δὴ καρποφορεῖ καὶ ποιεῖ, ὁ μὲν ἑκατόν, ὁ δὲ ἑξήκοντα, ὁ δὲ τριάκοντα.

22. Qui autem seminatus est in spinis, hic est qui verbum audit, & solicitudo seculi istius & fallacia divitiarum suffocat verbum, & sine fructu efficitur.

23. Qui verò in terram bonam seminatus est, hic est qui audit verbum, & intelligit, & fructum affert, & facit aliud quidem centesimum, aliud autem sexagesimum, aliud verò tricesimum.

24. Ἄλλην παραβολὴν παρέθηκεν αὐτοῖς, λέγων, Ὡμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ σπείροντι καλὸν σπέρμα ἐν τῷ ἀγρῷ αὐτοῦ.

24. Aliam parabolam proposuit illis, dicens, Simile factum est regnum cœlorum homini qui seminavit bonum semen in agro suo.

25. Ἐν δὲ τῷ καθεύδειν τοὺς ἀνθρώπους, ἦλθεν αὐτοῦ ὁ ἐχθρὸς, καὶ ἔσπειρε ζιζάνια ἀνὰ μέσον τοῦ σίτου, καὶ ἀπῆλθεν.

25. Cùm autem dormirent homines, venit inimicus ejus, & superseminavit zizania in medio tritici, & abiit.

26. Ὅτε δὲ ἐβλάστησεν ὁ χόρτος, καὶ καρπὸν ἐποίησε, τότε ἐφάνη καὶ τὰ ζιζάνια.

26. Cùm autem crevisset herba, & fructum fecisset, tunc apparuerunt & zizania.

27. Προσελθόντες δὲ οἱ δοῦλοι τοῦ οἰκοδεσπότου, εἶπον αὐτῷ, Κύριε, οὐχὶ καλὸν σπέρμα ἔσπειρας ἐν τῷ σῷ ἀγρῷ; πόθεν οὖν ἔχει τὰ ζιζάνια;

27. Accedentes autem servi patrisfamiliâs, dixerunt ei, Domine, nónne bonum semen seminasti in agro tuo? Unde ergò habet zizania?

28. Ὁ δὲ ἔφη αὐτοῖς, Ἐχθρὸς ἄνθρωπος τοῦτο ἐποίησεν. Οἱ δὲ δοῦλοι εἶπον αὐτῷ, Θέλεις οὖν ἀπελθόντες συλλέξωμεν αὐτά;

28. Et ait illis, Inimicus homo hoc fecit. Servi autem dixerunt ei, Vis imus, & colligimus ea?

29. Ὁ δὲ ἔφη, Οὔ· μήποτε συλλέγοντες τὰ ζιζάνια, ἐκριζώσητε ἅμα αὐτοῖς τὸν σῖτον.

29. Et ait, Non: nè fortè colligentes zizania, eradicetis simul cum eis & triticum.

30. Ἄφετε συναυξάνεσθαμφότερα μέχρι τοῦ θερισμοῦ· καὶ ἐν τῷ καιρῷ τοῦ θερισμοῦ ἐρῶ τοῖς θερισταῖς, Συλλέξατε πρῶτον τὰ ζιζάνια, καὶ δήσατε αὐτὰ εἰς δέσμας, πρὸς τὸ κατακαῦσαι αὐτά· τὸν δὲ σῖτον συναγάγετε εἰς τὴν ἀποθήκην μου.

30. Sinite utraque crescere usque ad messem: & in tempore messis dicam messoribus, Colligite primùm zizania, & alligate ea in fasciculos ad comburendum, triticum autem congregate in horreum meum.

31. Ἄλλην παραβολὴν παρέθηκεν αὐτοῖς, λέγων, Ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν κόκκῳ σινάπεως, ὃν λαβὼν ἄνθρωπος ἔσπειρεν ἐν τῷ ἀγρῷ αὐτοῦ.

31. Aliam parabolam proposuit eis, dicens, Simile est regnum cœlorum grano sinapis, quod accipiens homo seminavit in agro suo:

32. Ὃ μικρότερον μέν ἐστι πάντων τῶν σπερμάτων· ὅταν δὲ αὐξηθῇ, μεῖζον τῶν λαχάνων ἐστὶ, καὶ γίνεται δένδρον· ὥστε ἐλθεῖν τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ κατασκηνοῦν ἐν τοῖς κλάδοις αὐτοῦ.

32. Quod minimum quidem est omnibus seminibus: cùm autem creverit, majus est omnibus oleribus, & fit arbor, ità ut volucres cœli veniant, & habitent in ramis ejus.

33. Ἄλλην παραβολὴν ἐλάλησεν αὐτοῖς. Ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ζύμῃ, ἣν λαβοῦσα γυνὴ ἐνέκρυψεν εἰς ἀλεύρου σάτα τρία, ἕως οὗ ἐζυμώθη ὅλον.

33. Aliam parabolam locutus est eis. Simile est regnum cœlorum fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinæ satis tribus, donec fermentatum est totum.

34. Ταῦτα πάντα ἐλάλησεν ὁ Ἰησοῦς ἐν παραβολαῖς τοῖς ὄχλοις· καὶ χωρὶς παραβολῆς οὐκ ἐλάλει αὐτοῖς.

34. Hæc omnia locutus est Jesus in parabolis ad turbas: & sine parabolis non loquebatur eis.

35. Ὅπως πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ τοῦ προφήτου, λέγοντος, Ἀνοίξω ἐν παραβολαῖς τὸ στόμα μου· ἐρεύξομαι κεκρυμμένα ἀπὸ καταβολῆς κόσμου.

35. Ut impleretur quod dictum erat per prophetam dicentem, Aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita à constitutione mundi.

36. Τότε ἀφεὶς τοὺς ὄχλους ἦλθεν εἰς τὴν οἰκίαν ὁ Ἰησοῦς· καὶ προσῆλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, λέγοντες, Φράσον ἡμῖν τὴν παραβολὴν τῶν ζιζανίων τοῦ ἀγροῦ.

36. Tunc dimissis turbis venit in domum: & accesserunt ad eum discipuli ejus, dicentes, Edissere nobis parabolam zizaniorum agri.

37. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς, Ὁ σπείρων τὸ καλὸν σπέρμα, ἔστιν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου·

37. Qui respondens ait illis, Qui seminat bonum semen, est filius hominis.

38. Ὁ δὲ ἀγρός, ἔστιν ὁ κόσμος· τὸ δὲ καλὸν σπέρμα, οὗτοί εἰσιν οἱ υἱοὶ τῆς βασιλείας· τὰ δὲ ζιζάνιά, εἰσὶν οἱ υἱοὶ τοῦ πονηροῦ·

38. Ager autem, est mundus. Bonum verò semen, hi sunt filii regni. Zizania autem, filii sunt nequam.

39. Ὁ δὲ ἐχθρὸς ὁ σπείρας αὐτά, ἔστιν ὁ διάβολος· ὁ δὲ θερισμὸς, συντέλεια τοῦ αἰῶνός ἐστιν· οἱ δὲ θερισταί, ἄγγελοί εἰσιν.

39. Inimicus autem qui seminavit ea, est diabolus. Messis verò, consummatio seculi est. Messores autem, angeli sunt.

40. Ὥσπερ οὖν συλλέγεται τὰ ζιζάνια, καὶ πυρὶ κατακαίεται· οὕτως ἔσται ἐν τῇ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος τούτου.

40. Sicut ergò colliguntur zizania, & igni comburuntur; sic erit in consummatione seculi.

41. Ἀποστελεῖ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ, καὶ συλλέξουσιν ἐκ τῆς βασιλείας αὐτοῦ πάντα τὰ σκάνδαλα, καὶ τοὺς ποιοῦντας τὴν ἀνομίαν·

41. Mittet filius hominis angelos suos, & colligent de regno ejus omnia scandala, & eos qui faciunt iniquitatem:

42. Καὶ βαλοῦσιν αὐτοὺς εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρός· ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων.

42. Et mittent eos in caminum ignis. Ibi erit fletus & stridor dentium.

43. Τότε

43. Τότε οἱ δίκαιοι ἐκλάμψουσιν ὡς ὁ ἥλιος, ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ πατρὸς αὐτῶν. Ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω.

44. Πάλιν ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν θησαυρῷ κεκρυμμένῳ ἐν τῷ ἀγρῷ· ὃν εὑρὼν ἄνθρωπος ἔκρυψε, καὶ ἀπὸ τῆς χαρᾶς αὐτοῦ ὑπάγει, καὶ πάντα ὅσα ἔχει πωλεῖ, καὶ ἀγοράζει τὸν ἀγρὸν ἐκεῖνον.

45. Πάλιν ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ ἐμπόρῳ, ζητοῦντι καλοὺς μαργαρίτας·

46. Ὃς εὑρὼν ἕνα πολύτιμον μαργαρίτην, ἀπελθὼν, πέπρακε πάντα ὅσα εἶχε, καὶ ἠγόρασεν αὐτόν.

47. Πάλιν ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν σαγήνῃ βληθείσῃ εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἐκ παντὸς γένους συναγαγούσῃ·

48. Ἣν ὅτε ἐπληρώθη, ἀναβιβάσαντες ἐπὶ τὸν αἰγιαλὸν, καὶ καθίσαντες συνέλεξαν τὰ καλὰ εἰς ἀγγεῖα, τὰ δὲ σαπρὰ ἔξω ἔβαλον.

49. Οὕτως ἔσται ἐν τῇ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος· ἐξελεύσονται οἱ ἄγγελοι, καὶ ἀφορίσουσι τοὺς πονηροὺς ἐκ μέσου τῶν δικαίων·

50. Καὶ βαλοῦσιν αὐτοὺς εἰς τὸν κάμινον τοῦ πυρός· ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων.

51. Λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Συνήκατε ταῦτα πάντα; Λέγουσιν αὐτῷ, Ναὶ Κύριε.

52. Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς, Διὰ τοῦτο πᾶς γραμματεὺς μαθητευθεὶς εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ὁμοιός ἐστιν ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότῃ, ὅστις ἐκβάλλει ἐκ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ καινὰ καὶ παλαιά.

53. Καὶ ἐγένετο ὅτε ἐτέλεσεν ὁ Ἰησοῦς τὰς παραβολὰς ταύτας, μετῆρεν ἐκεῖθεν.

54. Καὶ ἐλθὼν εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ, ἐδίδασκεν αὐτοὺς ἐν τῇ συναγωγῇ αὐτῶν· ὥστε ἐκπλήττεσθαι αὐτοὺς, καὶ λέγειν, Πόθεν τούτῳ σοφία αὕτη, καὶ αἱ δυνάμεις;

55. Οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ τοῦ τέκτονος υἱός; οὐχὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ λέγεται Μαριάμ, καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, Ἰάκωβος καὶ Ἰωσῆς καὶ Σίμων καὶ Ἰούδας;

56. Καὶ αἱ ἀδελφαὶ αὐτοῦ οὐχὶ πᾶσαι πρὸς ἡμᾶς εἰσι; πόθεν οὖν τούτῳ ταῦτα πάντα;

57. Καὶ ἐσκανδαλίζοντο ἐν αὐτῷ. Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς, Οὐκ ἔστι προφήτης ἄτιμος εἰ μὴ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ.

58. Καὶ οὐκ ἐποίησεν ἐκεῖ δυνάμεις πολλὰς, διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν.

43. Tunc justi fulgebunt sicut sol in regnō patris eorum. Qui habet aures audiendi, audiat.

44. Simile est regnum cœlorum thesauro absconditō in agro; quem qui invenit homo, absconditō, & præ gaudio illius vadit, & vendit universa quæ habet, & emit agrum illum.

45. Iterum simile est regnum cœlorum homini negotiatori, quærenti bonas margaritas.

46. Inventâ autem unâ pretiosâ margaritâ, abiit, & vendidit omnia quæ habuit, & emit eam.

47. Iterum simile est regnum cœlorum sagenæ missæ in mare, & ex omni genere piscium congreganti.

48. Quam, cùm impleta esset, educentes, & secus litus sedentes, elegerunt bonos in vasa, malos autem foras miserunt.

49. Sic erit in consummatione seculi: exibunt angeli, & separabunt malos de medio justorum,

50. Et mittent eos in caminum ignis: ibi erit fletus & stridor dentium.

51. Intellexistis hæc omnia? Dicunt ei, Etiam.

52. Ait illis, Ideo omnis scriba doctus in regno cœlorum similis est homini patrifamiliâs, qui profert de thesauro suo nova & vetera.

53. Et factum est, cùm consummasset Jesus parabolas istas, transiit indè.

54. Et veniens in patriam suam, docebat eos in synagogis eorum, ità ut mirarentur, & dicerent, Unde huic sapientia hæc, & virtutes?

55. Nónne hic est fabri filius? Nónne mater ejus dicitur Maria; & fratres ejus, Jacobus & Joseph, & Simon & Judas:

56. Et sorores ejus, nónne omnes apud nos sunt? Unde ergò huic omnia ista?

57. Et scandalizabantur in eo. Jesus autem dixit eis, Non est propheta sine honore, nisi in patria sua, & in domo sua.

58. Et non fecit ibi virtutes multas, propter incredulitatem illorum.

Ad Cap. XIII.

Com. 3. Ἔλαθεν αὐτοῖς πολλὰ ἐν παραβολαῖς] Sumptis ab obviis rebus quò facilius eorum animis illaberetur, traherétque eos ad rationes bonæ inculpatæque indolis. Seneca Epist. 59. *Apud antiquos nondum captabatur plausibilis oratio; illi qui simpliciter & demonstranda rei causa loquebantur parabolis referti erant, quas existimo necessarias non ex eadem causa quæ Poetis, sed ut imbecillitatis nostræ adminicula sint, & differentem & audientem in rem præsentem adducant.* Maximus Tyrius Dissert. 29. Πεπαιδευκὼς ὑπ' ἐνθουσιώντος ὀρθοφαοῦς καὶ καθορωμένων σαφῶς εὐφημοτέρᾳ καὶ μιμουμένῃ ὁ μῦθος. A qua mente & Plutarchus dixit τοὺς λόγους μιγνυμένους πρὸς τὸ μυθῶδες ἐλαφρὰν καὶ περισπαστὸν παρέχειν καὶ μάθησιν· junioréque φιλοσοφίᾳ λεγομένων τοῖς μὴ δοκοῦσι σιλοσόφως μηδ' ὑπὸ παιδὸς ἀγεννῶς, χαίρειν μᾶλλον καὶ παρέχειν ἑαυτοὺς ὑπηκόους καὶ χαριέστερους. Videndus A. Gellius 2. 29 Bene P. Chrysolog. *Semper sibi divina sufficiunt. sed ob hoc hominibus humanis insinuantur exemplis, quia cœlestis providentia non quid ipsa dicere, sed quid auditor capere possit, attendit.* Vide quæ in hanc mentem habet 2. 5. Isidorus Pelusiota.

Com. 5. ἐνδίως ἐξανύτειλε] Hesychius, Ἀνύτλαν, ἀνεκλάσησεν.

Com. 6. ἥλιος δὲ ἀνατείλας καυμαθῇ, καὶ, &c. ἐξηράνθη] Jacob. 1. 11. Ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος σὺν τῷ καύσωνι, καὶ ἐξήρανε τὸν χόρτον, &c. causa arefactionis autem τὸ μὴ ῥίζαν ἔχειν. Arrian. simillimâ comparatione ad se præcocius Philosophum profitentem, Οὕτω καρπὸς γίνεται, καταρυγλῶσαι δεῖ, χεῖνος τὸ σπέρμα χρυφλῶσαι, καὶ μικρὸν αὐξηθῆναι, ἵνα τελεσφορηθῇ, ἂν δὲ πρὸ τοῦ γόνυ φῦσαι τὸ κάχυ ἐξανέγκῃ, ἀτελὲς ἐστι. τοιοῦτον εἶ καὶ σὺ φυτάριον, θᾶττον τοῦ δέοντος ὠδῖνας, ὑποκαύσεις ὁ χειμών. ἰδὲ τί λέγουσιν οἱ γεωργοὶ περὶ τῶν σπερμάτων ὅταν πρὸ ὥρας σπερμασίαι ἡδονται· ἀγωνιῶσι μὴ ἐξυβείσῃ τὰ σπέρματα, εἶτα αὐτὰ πάγος εἰς λαβὼν ἐξαλείψῃ. (quod infrà hoc com. 21. ἡνωμένης θλίψεως (καυματίζειν) δεῖ καὶ τὸν ἄνθρωπον, ἐξύβεσιν, ὑπερπήδησιν δοκεῖν πρὸ ὥρας· δοκεῖ τις εἶναι, μορὸς πρὸ μυρίας, ὑπαγάγῃ, μᾶλλον δ' ἀπο-

δ' ὑποστάσας ἥβη ὀν τῇ ῥίζῃ κάτω, (quod hîc διὰ τὸ μὴ ἔχειν ῥίζαν ξηραίνεσθαι,) τὰ δ' ἄνω ζω μικρὸν ἔτι ἀνθεῖ, ᾗ διὰ τοῦτο δοκεῖ ἔτι ζῆν ᾗ θάλλειν.

Ibid. διὰ τὸ μὴ ἔχειν ῥίζαν, ἐξηράνθη] Ælianus Var.2.14. τῷ φυτῷ καλῶ ἐκεῖνό ἐστιν, &c. ςρεβὸν τὸ ἀφεμὸν, ᾗ αἱ ῥίζαι ὀ βαθεῖαι.

Com. 7. ἀνέβησαν αἱ ἄκανθαι] Sic & in Græco Eſai. 5.6. Ovidius,

Miſta tenax ſegeti creſcere lappa ſolet.

Ibid. ᾗ ἀνέπνιξαν αὐτά] Eadem apud Senecam Epiſt.73. comparatio, hoc diſcrimine duntaxat, quòd quæ Chriſtus de lumine Euangelii ille de lumine naturali effert, *Semina* (inquit) *in corporibus humanis divina diſperſa ſunt, quæ ſi bonus cultor excipit, ſimilia origini prodeunt, & paria his ex quibus orta ſunt ſurgunt: ſi malus, non aliter quàm humus ſterilis ac paluſtris necat; ac deinde creat purgamenta pro frugibus.* Sic Philo dixit proprium eſſe λιθωδῶν ᾗ ἀποκρίτων χωρίων, πρὸς τὸ μηδὲν βλασάνειν περυκέναι ᾗ τὰ βλαβέρὰ σπέρματα φθείρειν. Ἀναπνίγειν heic eſt quod Virgilio *ſegetem obducere*, Ovidio *fatigare*,

——lolium tribulique fatigant
Triticeas meſſes, & inexpugnabile gramen.

Sed propiùs aliquantò Seneca qui *necandi* voce uſus eſt, *Collectas manu herbas, nè quid fortuitum & agreſte ſuccreſcat quod ſegetem necet:* & propiùs adhuc Calpurnius, qui in Eclogis,

——præfocata malignum
Meſſis habet lolium.——

Com.8. Καὶ ἐδίδου καρπὸν, ὁ μὲν ἑκατὸν, ὁ δὲ ἑξήκοντα, &c.] Pro aptitudine ſoli proventus fit. Hoc ipſum dixit & Lucianus in Abdicato, Πυρὸν ἐῶ ἐγὼ αὐτὸν ἐς διαφόρους χώρας ἐμβάλῃς, ἄλλως μὲν ἐν τῇ πεδινῇ, ᾗ βαθείᾳ, ᾗ ποτιζομένῃ, ᾗ ἐυηλίῃ, ᾗ ἐυλιβάμῳ, ᾗ ἐξηργασμένῃ ἀναφύεται, &c. ἄλλως δ' ἐν ὄρει ᾗ χαλίδῃ γυδίῳ, ἄλλως δ' ἐν ἐυηλίῃ, ἄλλως δ' ἐν ἀκαρείᾳ, καθ' ἑκάςας τόπος. Cicero in de Senect. *Terra nunquam recuſat imperium, nec unquam ſine uſura reddit quod accepit, ſed aliàs minore, plerumque majore cum fœnore:* nimirum (ut hoc loco) *pro ſoli ingenio.*

Com. 12. ὅσις γὰρ ἔχει, δοθήσεται αὐτῷ] Vide infrà ad 25.29. notata.

Com.13. βλέποντες ὐ βλέπουσι, ᾗ ἀκούοντες ὐκ ἀκούσι, ὐδὲ ζωιοῦσιν] Neque oculis neque auribus conſtant nec intellectu. Simillimè apud Maxim. Tyr. 1. Diſſert. ἄδηον, ἀναιδὲς γίνῳ, πεπλανημένον τοῖς ὀφθαλμοῖς, ἐξεταπμένον δ' ἀκοαῖς, δ' ψυχλὼ ἐκπεπλημμένον. Locutio βλέποντες ὐ βλέπουσι, ᾗ ἀκούοντες ὐκ ἀκούσι, proverbialis eſt, de iis qui quæ vident & audiunt, nec videre ſe nec audire ſimulant. Demoſthenes contra Ariſtogeitonem, Τὸ δὲ παρημία, ὁρῶντας μὲν ὁρᾷν, ᾗ ἀκούοντας μὲν ἀκύειν. Plutarchus de parentibus loquens, in De liber. educ. Ὥσι ἔνια δὴ περιτομῶν ὁρῶντας μὲν ὁρᾷν, ᾗ μὴ ἀκύοντας ἀκύειν· & Philo in Flaccum, Περσποιύμῳ ἅτι ὐ μὲν μὴ ὁρᾷν, ᾗ ὧν ἤκυε μὴ ἀκύειν. Ponitur autem hîc à Chriſto ſenſu paulùm deflexo: de iis nempe qui præ mentis hebetudine & incuria non capiunt quæ intellectus attentus ſanuſque poſſet facilè perſpicere. Ità in Coriolani vita Plutarchus, Ὥσπερ ὀν ὕπνοις, ἀκύειν ὐκ ἀκύοντες, ᾗ βλέπειν ὐ βλέποντες δοκῶμεν. Philo in de Allegor. Legis, de temulentis, Ὁρῶντες ὐχ ὁρῶσι, ᾗ ἀκύοντες ὐκ ἀκύουσι.

Com. 15. ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδία τῦ λαοῦ τύτου] Κάλυμμα ὀπὶ τῆς καρδίας αὐτῶν κῖται, ut 2 Cor.3.16.

Perſius, *——Stupent vitio, & fibris increvit opimum*
Pingue.——

Ἐθρέψατο τὰς καρδίας αὐτῶν, ut Jacob. 5.5. Cereides apud Stobæum,

——Ἀνεμος ὧν τὸ κλαῦ
Παλῷ σίνακῃ, ᾗ δυσκινήτῳ βύγι.

hoc eſt, (interprete accuratiſſimo H. Grotio,)

——quibus omne luto
Cor ſordet, atque face non purgabili.

Trebellius Galieni Junioris *cor voluptatibus obſtupefactum* dixit.

Ibid. καὶ τοῖς ὠσὶ βαρέως ἤκυσ] Sic Heb. 5.11. νωθροὶ τῇ ἀκοαῖς γεγόνατε· & Propert.

——monitis tardas aures advertere——

Lucian. Charonte, Οὐκ οἶδα ὅπως αὐτὰς ἡ ἀγνοια ᾗ ἡ ἀπάτη διατεθήκασιν, ὡς μηδ' ἂν βυσσὸν ἔτι διανοιχθῆναι αὐτοῖς τὰ ὦτα, πόρρῳ ἤδη ὄντα αὐτά. Vide Eſai.59.1. Zachar.7.11,12. Verbis autem & ſententiâ ſimillimis apud Apuleium ille, *Tu craſſis auribus & obſtinato corde reſpuis quæ forſan vera perhibentur.*

Ibid. Καὶ τὰς ὀφθαλμὰς αὐτῶν ἐκάμμυσε, μήποτε ἴδωσι τοῖς ὀφθαλμοῖς, &c.] id eſt, (ut 2 Cor.4.4.) ὁ θεὸς τῦ αἰῶνος τύτου ἐτύφλωσε τὰ νοήματα ἀπίων ὡς τὸ μὴ αὐγάσαι αὐτοῖς τὸ φωσφόρον τῦ ἐυαγγελίυ. Ariſtides Orat. Siculâ, Μηδὲ ἐξαπατήσατε ὑμᾶς αὐτὸς ὥσπερ οἱ τὰς ὀφθαλμὰς συσκοτοῦντες ὅπως μὴ ὁρᾶσιν ἃ μὴ θέλουσιν. Lactant.5.1. *Obſtrepunt igitur & intercedunt nè audiant, & oculos ſuos opprimunt nè lumen quod offerimus videant.* Minutius *ignorare ingerentem oculis ſe cœleſtem claritatem* vocat. Confer Jerem. 17.23. & 19.15. Etiam Philo τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα κάμμυον dixit: & ὄμματι νοερῷ πατμίον, 4. 19. Marcus Antoninus.

Com. 20. ὁ λόγον ἀκύων, ᾗ μὴ χαρᾶς λαμβάνων αὐτὸν] Sic λόγων σπέρματα δέχεσθ Plutarchus in Præceptis Conjugalibus dixit, & λόγον οἷον σπέρμα λαμβάνειν in De auditione libro. λαμβάνειν μὴ χαρᾶς, heic eſt quod 1 Theſſ.1.6. λόγον μὴ χαρᾶς δέχεσθ· Act. 17.11. λόγον μὴ πανδημίας δέχεσθ· & Act.2.41. ἀσμένως ἀποδέχεσθ.

Com.21. ὐκ ἔχει ῥίζαν ἐν ἑαυτῷ] Lucan. *——Nullâ putris radice tenetur.*

Sequitur ἀλλὰ πρόσκαιρός ἐστι] Sic planè apud Maximum Tyrium occurrit λόγυ ἐρᾴμενες χύσεις, ἄπεφμοι καρπὸς, ᾗ ὐ πρόφιμοι, ὐδὲ ἀναπεγάμβοι τῇ ψυχῇ.

Ἀλλά τε μὴ καθύφανον ἐπῤῥῦὲ ἤδη ἅλωον.

Ibid. ἡμιμόχθης δ' ἁλίσεως ἢ διωμῦ, &c. ἐυθὺς σκανδαλίζεται] Ut qui viæ dum æquabilis extenditur ſatìs alacriter inſiſtit, at in ſalebras & clivos cùm incidit deflectit vel revertitur. Eſt huic ſimilis imago apud Lucianum Hermot. Ad virtutis (inquit) & ſapientiæ iter ἀνέχονταί τινες μάλα ἐῤῥωμένως, ᾗ πρόσχονται δὴ ποσὸν, ἐπειδὰν δ' ἐς μέσον ἢ ὁδὸν γένωνται, πολλοῖς τοῖς ἐμπρόσθεν ᾗ δυσχερέσιν ἐντυγχάνοντες, ἀναρῥίπτουσιν ἑαυτοὺς ᾗ ἰδιῶται ῥέθρῳσι, ὐ φέρονλες ἢ κάμπτον.

Com.22. ἡ μέριμνα τῦ αἰῶνος τύτου, ᾗ ἡ ἀπάτη τῦ πλύτυ, &c.] Advertenda in hac re vocis ἀπάτη proprietas. Philo in Reſipuit Noe, Μὴ καθάπερ πῖς ἄρτον τῇ τ' τυχερῶν λαμπρύντι σειαγαζόμενος ἀπάτης ᾗ ψεύδεις δόξης ἀναπίμπλασο. Plutus ipſe apud Lucianum, Ἐπειδάν τις ἐντυχὼν τὸ σῶτον ἀναπτόμενος ἢ δύναν εἰσδέχεσθαί με, συμπαρέρχεσθαι μετ' ἐμῦ λαβὼν ὁ τύφος, ᾗ ὑ ἄνοια, ᾗ ἡ μεγαλαυχία, ᾗ ἡ μαλακία, ᾗ ἡ ὕβρις, ᾗ ἡ ἀπάτη. In Epiſtolis Græcorum ubi incerto divitiarum vera virtus opponitur, τὸ μὴ τοιῦτον ἀλλότριον ὄτι, ᾗ σὺς ἀπάτλω ἠφέλκεται. Ejuſdem poteſtatis voces in eadem re apud alios occurrunt. In verſiculis qui Phocylidis nomine circumferuntur,

Χρυσὸς ἀεὶ δόλος ἐστὶ ᾗ ἄργυρος ἀνθρώποισιν.

Lucianus Timone, Τὸ κάκιστον τῦτο ᾗ βδελυκτότατον κτῆμα, ὁ πλῦτος. Paulus 1 Tim.6.9. Οἱ βυλόμενοι πλυτεῖν ἐμπίπλωσιν εἰς παγίδα. Μέριμναν τῦ αἰῶνος etſi Viro ſummo ἢ τῦ βίυ ἀλαζονείαν interpretanti adverſari nolim, libentiùs crediderim tamen eſſe quod Lucas 21.34. pluraliter μερίμνας βιωτικὰς vocat, Paulus ad Titum ſcribens κοσμικὰς ἐπιθυμίας, ad Timoth.2.2.4.βίυ στρατιώτας, Johannes 1 Epiſt.2.15. τὰ ἐν τῷ κόσμῳ.

Ibid. συμπνίγει ἢ λόγον] Ità & hîc evenit quod olim ὁ Δίνα (Donat. ad Terent.) ſcripſit *amatoribus* intervenire, *quorum diſputationes* (quas ſecum, non cum amatis habent, intellige,) *intermiſcent quadam ſana mentis conſilia, quæ tamen reſurgentis amoris ſævitiâ devincuntur.* συμπνίγει ἢ λόγον eſt quod in Pythagoreorum fragmentis ἢ λόγον μιᾶς ψυχῆς περιθεῖναι ἐᾷν. Similitudo ferè eadem quæ heic

cst, ideo locum adscribam, Πυκναὶ γὰρ βαθεῖαι λοχμαὶ θεῖ τὰς φρένας καὶ ἡ καρδίαν ἐμπεφυκυῖαν ἔτι μὴ καθαιρῶς ὀργιάζοντων, πᾶν τὸ ἄμεινον καὶ πρᾶον καὶ λογισμὸν ὑπεκκλίνουσι φαντασίαν αὐξηθέν· ἐξωτερικὴ γὰρ καὶ τὸ δάσει τούτῳ παντοίαι κακίστηλες ἐμβοσκόμεναι, καὶ μηδαμῶς ἐᾶσαι σφετέραι ἢ λόγον. Et Quintilianus cùm dixisset nihil tam occupatum, tótque ac tam variis affectibus (quibus heic ὁ τῦ αἰῶνος μέσμα aliquomodo respondet) lacerátum quàm malam mentem, addidit, *Quis inter hæc litteris aut ulli bonæ arti cultus? non hercle magis quàm frugibus in terra sentibus ac rubis occupata.*

Com. 23. ὃς ἢ καρποφορεῖ, καὶ ποιεῖ, ὃ μὲ ἑκάδον, &c.] Quæ heic καλὴ γῆ apud Senecam *mens idonea* est, in quam si inciderint præcepta, magnos proventus edent, *Seminis* (inquit) *modo spargenda sunt, quod quamvis sit exiguum, cùm occupavit idoneum locum vires suas explicat, & ex minimo in maximos actus diffunditur:* & statim, *Parva sunt quæ dicuntur, sed si illa animus bene exceperit convalescunt & exurgunt: eadem est, inquam, præceptorum conditio quæ seminum: multum efficiunt etsi augusta sint, tantùm idonea mens rapiat illa, & in se trahat, multa invicem & ipsa generabit, & plus reddet quàm acceperit,* (quod heic τειάκοντα, ἑξάκοντα, & deinceps ποιεῖν.) Plutarchus simili facie ἢ ἀλλότειον λόγον αὔξειν καὶ ἐκτρέφειν dixit. Ptolemæus ad hanc materiam concinnè in Centiloquio suo, ἡ σοφὴ ψυχὴ ζωπυρεῖ τῇ ὑγρᾷ ἐπιγονίᾳ, ὥσπερ ὁ ἄγειρος ζωπυρεῖ τῇ ἢ γῆς φύσει διὰ τὸ ἀσθενέστερος καὶ ἀναπαδέστερος.

Com. 25. ὃν ἢ τῷ καθεύδειν τὰς ἀνθρώπους ἦλθεν αὐτῦ ὁ ἐχθρὸς, καὶ ἔσπειρε ζιζάνια ἀνὰ μέσον τῦ σίτου] In l. 27. ad Leg. Aquil. *Celsus quærit si lolium aut avenam in segetem alienam injeceris, quòd eam tu inquinares,* &c. Ammianus ὥσπερ ὁμοίων καὶ διαφορᾶ. lex. in verbo ἀλίπασον, Ἀλίπασον, ἢ ἀλὶ ἐπαρμήλιν χώρει, ὡς τινων φθονερῶν τῦτο ποιούντων. Nec prætereamus illa ὃν τῷ καθεύδειν. Malum qui vicini segetibus struunt captant nocturnum tempus, Satyricus,

Nocte boves macri lassóque famelica collo
Armenta ad virides hujus mittuntur aristas.

τὸ ἔσπειρε Latinissimè Vetus *superseminavit* vertit, nec affirmem tamen in Græco olim ἐπέσπειρε scriptum.

Com. 27. ὐχὶ καλὸν σπέρμα ἔσπειρας; &c.] Καλὸν σπέρμα est *semen probum, sincerum.* Sic apud Vet. Horatii Scholiasten, *alterius uxorem auferre, & bonum genus patris* (id est καλὸν σπέρμα) *alieni seminis permixtione polluere.*

Com. 28. Θέλεις οὖν ἀπελθόντες συλλέξωμεν αὐτά;] Ennius Prisciano citatus lib. 10. *Ubi videt avenam & lolium crescere inter triticum, seligit, secernit, aufert sedulo,* &c.

Com. 29. ὁ ἢ ἔφη, Οὔ, μήποτε συλλέγοντες τὰ ζιζάνια ἐκριζώσητε ἅμα αὐτοῖς ἢ σῖτον] *Radices* enim *teneras adhuc & precariò hærentes necesse est levis quoque revellat agitatio.* Seneca epist. 86. Sequitur ἄφετε συναυξάνεσθαι ἀμφότερα μέχρι τῦ θερισμῦ] Tertullianus in Apologetico, *Qui semel æternam judicium destinavit post seculi finem, non præcipitat discretionem quæ est conditio judicii, ante seculi finem, interim super omne hominum genus æqualis est.* Cyprianus contra Demetrianum, *Quamdiu corpus hoc permanet, commune cum cæteris sit necesse est, & corporalis conditio communis, nec separari generi humano ab invicem datur, nisi istinc de seculo recedatur: intra unam domum boni & mali interim continemur, quicquid intra domum evenerit pari sorte perpetimur, donec ævi temporalis fine completo ad æterna vel mortis vel immortalitatis hospitia dividamur:* confer infrà 25. 32. Quod dicitur heic periculum esse nè cum lolio unà & frumentum evellatur, sententia non dissimilis occurrit in Aulo Gellio, 19. 12. ubi disserens Herodes Atticus contra Stoicorum ἀπάθειαν, ait, *sensus illos motúsque animi qui cùm immoderatiores sunt vitia fiunt, innexos implicatósque esse vigoribus quibusdam mentium & alacritatibus: ac propterea si omnino omnes eos imperitiùs convellamus, periculum esse nè eis adhærentes bonas quoque & utiles animi indoles amittamus:* & Seneca, (hac in parte non nimis Stoicum) *Dabo maximæ famæ viros & inter admiranda propositos, quos si quis corrigit, delet: sic enim vitia virtutibus immixta sunt ut illas secum tractura sint.* Idem Gellius 17. 15. *Utriusque* (*hellebori* nempe) *hanc vim esse, ut humores noxios in quibus causa morborum sunt extrahat; esse autem periculum nè inter causas morborum omni corporum viâ patefactâ, ea quoque ipsa in quibus causa vivendi est exinaniantur.* Plutarchus in περὶ δυσωπ. Αἱ πτῶσαι τῶν βρεφῶν ἐκτείβουσαι ἢ ῥύπον ἐνίοτε ἔλκουσι καὶ ἢ σάρκα.

Com. 32. ὅταν ἢ αὐξηθῇ, μᾶζον θᾶ κακόν ἐστι.]

Parva satu primo mox sese attollit in auras.

Cicero in de Senect. *Omitto vim omnium quæ generantur è terra, quæ ex fici tantulo grano, aut ex acino vinaceo, aut ex cæterarum frugum aut stirpium minutissimis seminibus tantos truncos ramósque procreet.*

Seneca,

Quæ tenera cæso virga de trunco stetit,
Par ipsa matri tempore exiguo subit.

Ovidius,

Quæ prabet latas arbor spatiantibus umbras,
Quo posita est primùm tempore virga fuit.

Aristoteles in de cœlo, Τὸ ἐν ἀρχῇ μικρὸν ἐν τῇ τελευτῇ γίνεται παμμέγεθες.

Ibid. καὶ γίνεται δένδρον]

Exit & in cœlum ramis felicibus arbos.

Surgit ad arboris magnitudinem, ut Solinus loquitur: id est, (quoad rem significatam) *ex minimo in maximos actus diffunditur.* Vide Senecæ locum suprà ad 23. adductum.

Ibid. ὥστε ἐλθεῖν τὰ πτερὰ τῦ ἐρανῦ, καὶ κατασκλωῦν ἐν τοῖς κλάδοις αὐτῦ] Suetonius in Augusto, *Ex ea* (palma) *continuò enata soboles adeò in paucis diebus adolevit, ut non aquipararet modò matricem verumetiam obtegeret, frequentaretúrque columbarum nidis.* Vocem κατασκλωῦν (quæ & in Græco Danielis 4. 18. in re simili occurrit, pro qua Siracides 14. 17. ὑπὸ τὰς κλάδους αὐλίζεσθαι dixit,) fateor non malè versum *nidulari:* at quid opus fuit à Veteri recedere qui (verbo *habitandi* usus) tantundem, ac meo animo elegantiùs, expressit. Gellius, (proprietatum linguæ suæ retinentissimus Auctor) 2. 29. *Avicula est parvula, nomen ei cassita, habitat nidulatúrque in segetibus.* Sic, *habitare, & nidumenta ponere,* Arnobius ἐν πλείοσι dixit.

Com. 46. ὃς εὑρὼν ἕνα πολύτιμον μαργαρίτην, ἀπελθὼν πέπρακε πάντα ὅσα εἶχε, καὶ ἠγόρασεν αὐτόν] Simile de gemma illud apud Heliodor. ἀνθρώπου πρὸς τὸ πολύτιμον, ὕδατος ὕλης ἢ λίθον ἰσοτάσιον κείνῳ, &c.

Com. 48. καθίσαντες, &c.]

——recensentes captivos ordine pisces.

Ibid. τὰ ἢ σαπρὰ ἔξω ἔβαλον] Σαπρὰ intellige ἰχθύδια, nullius ob exiguitatem rei: ἄβρωτα καὶ ἄτιμα ut loquitur Lucianus, (Piscat.) apud quem de pisciculo capto sic Diogenes, ἄβρωτός ἔστι καὶ ἀδέκτος καὶ ἄπεπτος, ἄρας αὐτὸν ἀπὸ καλάμης ὑπὸ πόγωνος. (quod heic ἔξω βάλλειν.) Achilles Tatius lib. 2. Ὡς οἶδεν τὴν κόχλον ἢ πραχύτητι, ἐλαιδάριον ἢ ἄγκιστρον, καὶ ῥᾳδίως ὡς δελέατος σύζυγον. Ejusmodi Apuleius *pisces frivolos* vocat, Terentius *pisciculos minutos,* ex Poetis Latinis non nemo *viles pisciculos.* Græci ἀγελαίους dixere. Hesychius, Ἀγελαῖοι ἰχθύες, πολλοὶ μικροί. Malè ergò *algam, testas, lapillos* & id genus quisquilias quæ cùm piscibus extrahi solent hâc voce heic comprehendi creditum: æquè malè etiam à Veteri discessum, qui Σαπρὰ *malos* vertit. Arrian. 4. 5. in Epictetum, Τίνα ἔχει ἢ χαρακτῆρα τὸ τελεσθὲν τῦτο; Νέρωνος. Ῥίψον ἔξω, ἀδόκιμόν ἐστι, Σαπρόν· quem locum non ego adnotaveram tantùm, sed & ad oram libri sui amicissimus & eruditissimus Sarravius, Regis Consiliarius: sic suprà 7. 17. & 12. 33. σαπρὸν τῷ καλῷ opponitur. Possumus etiam (nec ab re, ni fallor) Σαπρὰ *inutiles* vertere. Chrysost. Homil. 4. ad Epist. ad Timoth. Πᾶν ὃ μὴ ἢ ἰδίαν χρείαν πληροῖ Σαπρὸν λέγομεν.

Com. 52. διὰ τῦτο, &c.] Non erat cur aut heic aut Joh. 7. 22. in hujus locutionis expositione quid operæ insumeretur, cùm nil ad connexionem faciat, sed abundet:

confer

Confer quæ infrà 23.34. Marc. 12.24. Joh. 5.16. Joh. 8.47. 1 Theſſ. 3.7. 1 Tim. 1.16.

Ibid. καινὰ καὶ παλαιὰ] Omnis generis. νέα καὶ παλαιά. Cant. 7.13.

Com. 55. Οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ τοῦ τέκτονος υἱός;] Quaſi verò magnæ indolis nomine eo minùs capax eſſet, aut Spiritûs ſancti dona humile domicilium excluderet. Seneca Epiſt. 66. *Poteſt ex caſa vir magnus exire, poteſt & ex deformi humilique corpuſculo formoſus animus & magnus.* Vani ac ſtulti homines ſtirpem ſe Abrahami venditabant, séque eo nudo titulo magnificiebant: Chriſtum ſuis propriis dotibus, tam admirandâ ſcientiâ, tot miraculis inſignem nolebant cenſeri. Profectò heic locum habent Marii illa apud Salluſtium, *Videte quàm iniqui iſti ſint, quod ex aliena virtute ſibi arrogant id mihi ex meâ non concedunt.* Illa οὐχ ἕτος ἐστιν; &c. eſt ubi ξενιζομένων tantùm (neque enim *admirantium* dixerim) voces ſunt, ut 1 Sam. 1.11. ubi de Saulo inſtinctum paſſo, Τί τοῦτο τὸ γεγονὸς τῷ υἱῷ Κείς; καὶ τίς ὁ παλὴς αὐτοῦ; ὁ Κείς; Vide & Act. 2. 6, & 12. Heic autem cum nonnulla offenſionis mixtura eas malim accipi, ſequitur enim ἐσκανδαλίζοντο. Sic apud Euripidem Hercules poſt liberos occiſámque uxorem demum ſui compos,

—— Τί πεζὸς πρὸς ὡς ἐγωσμένους,
Γλώσσης πικρῆς κέντρευσι κληδόνας,
Οὐχ ὧδ' ὁ Διὸς ὃς τάδ' ἐκλήζων πόλει;

Com. 57. Οὐκ ἔστι σοφίᾳ τιμὴ ἐν μὴ ὄντι τῷ παλείδι αὐτοῦ] Pindarus Olymp. Od. 12. Συγγόνῳ παρ' ἑστίᾳ ἀκλεὴς τιμὰ καλαφυλλορρόοις. Plin. 8. Epiſt. 21. *Ad quæ noſcenda iter ingredi, tranſmittere mare ſolemus, ea ſub oculis poſita negligimus.* Max. Tyrius, Ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ τὰ ἐν ποσὶν ἥκιστα τιμᾶται, τῷ δὲ ἀπόντι καὶ θαυμαστῷ ἔχει. Darius in Epiſtola ad Heraclitum apud Diogenem Laertium, Ἔρχου Ζωπύρου πρὸς ἐμὲ ὅτι, καὶ βασίλειον οἶκον. Ἕλλησι γὰρ ὅδε τὸ μεῖζον ἀνεπισήμαστοι σοφοῖς ἀνδράσιν ὄντες, παρεῖσι τὰ καλὰ ὑπ' αὐτῶν ἐνδεχόμενα πρὸς σωτηρίαν ἀρετῇ καὶ μάθησιν· παρ' ἐμοὶ δ' ὑπάρχει πᾶσα μὲν σοφίη, καθ' ἡμέραν δὲ καλὴ καὶ σωτήρια πραγματεύσεις, καὶ βίος εὐδοκιμος ἐς σὲ προσιόντα.

Vilia maternis fuerant quæ præcoqua ramis,
Sic in adoptivis Perſica cara vides;

Confer Theophylact. ad Joh. 4.44.

Κεφ. ιδ'.

1. Ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ ἤκουσεν Ἡρῴδης ὁ τετράρχης τὴν ἀκοὴν Ἰησοῦ.

2. Καὶ εἶπε τοῖς παισὶν αὐτοῦ, Οὗτός ἐστιν Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής· αὐτὸς ἠγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν, καὶ διὰ τοῦτο αἱ δυνάμεις ἐνεργοῦσιν ἐν αὐτῷ.

3. Ὁ γὰρ Ἡρῴδης κρατήσας τὸν Ἰωάννην, ἔδησεν αὐτὸν, καὶ ἔθετο ἐν φυλακῇ, διὰ Ἡρῳδιάδα τὴν γυναῖκα Φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ.

4. Ἔλεγε γὰρ αὐτῷ ὁ Ἰωάννης, Οὐκ ἔξεστί σοι ἔχειν αὐτήν.

5. Καὶ θέλων αὐτὸν ἀποκτεῖναι, ἐφοβήθη τὸν ὄχλον, ὅτι ὡς προφήτην αὐτὸν εἶχον.

6. Γενεσίοις δὲ ἀγομένοις τοῦ Ἡρῴδου, ὠρχήσατο ἡ θυγάτηρ τῆς Ἡρῳδιάδος ἐν τῷ μέσῳ, καὶ ἤρεσε τῷ Ἡρῴδῃ.

7. Ὅθεν μεθ' ὅρκου ὡμολόγησεν αὐτῇ δοῦναι ὃ ἐὰν αἰτήσηται.

8. Ἡ δὲ, προβιβασθεῖσα ὑπὸ τῆς μητρὸς αὐτῆς, Δός μοι, φησὶν, ὧδε ἐπὶ πίνακι τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ.

9. Καὶ ἐλυπήθη ὁ βασιλεύς· διὰ δὲ τοὺς ὅρκους καὶ τοὺς συνανακειμένους, ἐκέλευσε δοθῆναι,

10. Καὶ πέμψας ἀπεκεφάλισε τὸν Ἰωάννην ἐν τῇ φυλακῇ.

11. Καὶ ἠνέχθη ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ ἐπὶ πίνακι, καὶ ἐδόθη τῷ κορασίῳ· καὶ ἤνεγκε τῇ μητρὶ αὐτῆς.

12. Καὶ προσελθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ἦραν τὸ σῶμα, καὶ ἔθαψαν αὐτό, καὶ ἐλθόντες ἀπήγγειλαν τῷ Ἰησοῦ.

13. Καὶ ἀκούσας ὁ Ἰησοῦς ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν ἐν πλοίῳ εἰς ἔρημον τόπον κατ' ἰδίαν· καὶ ἀκούσαντες οἱ ὄχλοι ἠκολούθησαν αὐτῷ πεζῇ ἀπὸ τῶν πόλεων.

14. Καὶ ἐξελθὼν ὁ Ἰησοῦς εἶδε πολὺν ὄχλον, καὶ ἐσπλαγχνίσθη ἐπ' αὐτοῖς, καὶ ἐθεράπευσε τοὺς ἀῤῥώστους αὐτῶν.

15. Ὀψίας δὲ γενομένης, προσῆλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, λέγοντες, Ἔρημός ἐστιν ὁ τόπος, καὶ ἡ ὥρα ἤδη παρῆλθεν· ἀπόλυσον τοὺς ὄχλους, ἵνα ἀπελθόντες εἰς τὰς κώμας ἀγοράσωσιν ἑαυτοῖς βρώματα.

Verſio Vulgata.

1. In illo tempore audivit Herodes tetrarcha famam Jeſu:

2. Et ait pueris ſuis, Hic eſt Johannes Baptiſta: ipſe ſurrexit à mortuis, & ideo virtutes operantur in eo.

3. Herodes enim tenuit Johannem, & alligavit eum; & poſuit in carcerem propter Herodiadem uxorem fratris ſui.

4. Dicebat enim illi Johannes, Non licet tibi habere eam.

5. Et volens illum occidere, timuit populum: quia ſicut prophetam eum habebant.

6. Die autem natalis Herodis ſaltavit filia Herodiadis in medio, & placuit Herodi.

7. Unde cum juramento pollicitus eſt ei dare quodcunque poſtulaſſet ab eo.

8. At illa præmonita à matre ſua, Da mihi, inquit, hîc in diſco caput Johannis Baptiſtæ.

9. Et cõtriſtatus eſt rex: propter juramentum autem & eos qui pariter recumbebant, juſſit dari.

10. Miſítque, & decollavit Johannem in carcere.

11. Et allatum eſt caput ejus in diſco: & datum eſt puellæ, & attulit matri ſuæ.

12. Et accedentes diſcipuli ejus, tulerunt corpus, & ſepelierunt illud: & venientes nuntiaverunt Jeſu.

13. Quod cùm audiſſet Jeſus, ſeceſſit indè in navicula, in locum deſertum ſeorſum: & cùm audiſſent turbæ, ſecutæ ſunt eum pedeſtres de civitatibus.

14. Et exiens vidit turbam multam, & miſertus eſt eis, & curavit languidos eorum.

15. Veſpere autem facto acceſſerunt ad eum diſcipuli ejus, dicentes, Deſertus eſt locus, & hora jam præteriit: dimitte turbas, ut euntes in caſtella, emant ſibi eſcas.

16. Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς, Οὐ χρείαν ἔχουσιν ἀπελθεῖν· δότε αὐτοῖς ὑμεῖς φαγεῖν.

17. Οἱ δὲ λέγουσιν αὐτῷ, Οὐκ ἔχομεν ὧδε εἰ μὴ πέντε ἄρτους, καὶ δύο ἰχθύας.

18. Ὁ δὲ εἶπε, Φέρετέ μοι αὐτοὺς ὧδε.

19. Καὶ κελεύσας τοὺς ὄχλους ἀνακλιθῆναι ἐπὶ τοὺς χόρτους, καὶ λαβὼν τοὺς πέντε ἄρτους καὶ τοὺς δύο ἰχθύας, ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν εὐλόγησε· καὶ κλάσας ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς τοὺς ἄρτους, οἱ δὲ μαθηταὶ τοῖς ὄχλοις.

20. Καὶ ἔφαγον πάντες, καὶ ἐχορτάσθησαν· καὶ ἦραν τὸ περισσεῦον τῶν κλασμάτων, δώδεκα κοφίνους πλήρεις.

21. Οἱ δὲ ἐσθίοντες, ἦσαν ἄνδρες ὡσεὶ πεντακισχίλιοι, χωρὶς γυναικῶν καὶ παιδίων.

22. Καὶ εὐθέως ἠνάγκασεν ὁ Ἰησοῦς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖον, καὶ προάγειν αὐτὸν εἰς τὸ πέραν, ἕως οὗ ἀπολύσῃ τοὺς ὄχλους.

23. Καὶ ἀπολύσας τοὺς ὄχλους, ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος κατ' ἰδίαν, προσεύξασθαι. Ὀψίας δὲ γενομένης, μόνος ἦν ἐκεῖ.

24. Τὸ δὲ πλοῖον ἤδη μέσον τῆς θαλάσσης ἦν, βασανιζόμενον ὑπὸ τῶν κυμάτων· ἦν γὰρ ἐναντίος ὁ ἄνεμος.

25. Τετάρτῃ δὲ φυλακῇ τῆς νυκτὸς ἀπῆλθε πρὸς αὐτοὺς ὁ Ἰησοῦς, περιπατῶν ἐπὶ τῆς θαλάσσης.

26. Καὶ ἰδόντες αὐτὸν οἱ μαθηταὶ ἐπὶ τῇ θαλάσσαν περιπατοῦντα, ἐταράχθησαν, λέγοντες, Ὅτι φάντασμά ἐστι. καὶ ἀπὸ τοῦ φόβου ἔκραξαν.

27. Εὐθέως δὲ ἐλάλησεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, λέγων, Θαρσεῖτε· ἐγώ εἰμι, μὴ φοβεῖσθε.

28. Ἀποκριθεὶς δὲ αὐτῷ ὁ Πέτρος εἶπε, Κύριε, εἰ σὺ εἶ, κέλευσόν με πρός σε ἐλθεῖν ἐπὶ τὰ ὕδατα.

29. Ὁ δὲ εἶπεν, Ἐλθέ. Καὶ καταβὰς ἀπὸ τοῦ πλοίου ὁ Πέτρος περιεπάτησεν ἐπὶ τὰ ὕδατα, ἐλθεῖν πρὸς τὸν Ἰησοῦν.

30. Βλέπων δὲ τὸν ἄνεμον ἰσχυρὸν, ἐφοβήθη· καὶ ἀρξάμενος καταποντίζεσθαι, ἔκραξε, λέγων, Κύριε, σῶσόν με.

31. Εὐθέως δὲ ὁ Ἰησοῦς ἐκτείνας τὴν χεῖρα, ἐπελάβετο αὐτοῦ, καὶ λέγει αὐτῷ, Ὀλιγόπιστε, εἰς τί ἐδίστασας;

32. Καὶ ἐμβάντων αὐτῶν εἰς τὸ πλοῖον, ἐκόπασεν ὁ ἄνεμος.

33. Οἱ δὲ ἐν τῷ πλοίῳ, ἐλθόντες προσεκύνησαν αὐτῷ, λέγοντες, Ἀληθῶς Θεοῦ υἱὸς εἶ.

34. Καὶ διαπεράσαντες ἦλθον εἰς τὴν γῆν Γεννησαρέτ.

35. Καὶ ἐπιγνόντες αὐτὸν οἱ ἄνδρες τοῦ τόπου ἐκείνου, ἀπέστειλαν εἰς ὅλην τὴν περίχωρον ἐκείνην, καὶ προσήνεγκαν αὐτῷ πάντας τοὺς κακῶς ἐχοντας.

36. Καὶ παρεκάλουν αὐτὸν ἵνα μόνον ἅψωνται τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ. καὶ ὅσοι ἥψαντο διεσώθησαν.

16. Jesus autem dixit eis, Non habent necesse ire: date illis vos manducare.

17. Responderunt ei, Non habemus hîc nisi quinque panes & duos pisces.

18. Qui ait eis, Afferte mihi illos huc.

19. Et cùm jussisset turbam discumbere super fœnum, acceptis quinque panibus & duobus piscibus, aspiciens in cœlum benedixit & fregit, & dedit discipulis panes, discipuli autem turbis.

20. Et manducaverunt omnes, & saturati sunt. Et tulerunt reliquias, duodecim cophinos fragmentorum plenos.

21. Manducantium autem fuit numerus, quinque millia virorum, exceptis mulieribus & parvulis.

22. Et statim jussit Jesus discipulos ascendere in naviculam, & præcedere eum trans fretum, donec dimitteret turbas.

23. Et dimissâ turbâ, ascendit in montem solus orare. Vespere autem facto solus erat ibi.

24. Navicula autem in medio mari jactabatur fluctibus: erat enim contrarius ventus.

25. Quartâ autem vigiliâ noctis vênit ad eos ambulans super mare.

26. Et videntes eum super mare ambulantem, turbati sunt, dicentes, Quia phantasma est. Et præ timore clamaverunt.

27. Statímque Jesus locutus est eis, dicens, Habete fiduciam: ego sum, nolite timere.

28. Respondens autem Petrus dixit, Domine, si tu es, jube me ad te venire super aquas.

29. At ipse ait, Veni. Et descendens Petrus de navicula, ambulabat super aquam ut veniret ad Jesum.

30. Videns verò ventum validum, timuit: & cùm cœpisset mergi, clamavit dicens, Domine, salvum me fac.

31. Et continuò Jesus extendens manum, apprehendit eum: & ait illi, Modicæ fidei, quare dubitasti?

32. Et cùm ascendissent in naviculam, cessavit ventus.

33. Qui autem in navicula erant, venerunt, & adoraverunt eum, dicentes, Verè filius Dei es.

34. Et cùm transfretassent, venerunt in Terram Genesar.

35. Et cùm cognovissent eum viri loci illius, miserunt in universam regionem illam, & obtulerunt ei omnes malè habentes:

36. Et rogabant eum, ut vel fimbriam vestimenti ejus tangerent. Et quicunque tetigerunt, salvi facti sunt.

Ad

Ad Cap. XIV.

Com.6. Ὀρχήσατο, &c. ᾗ ἤρεσε] Sic in vet. Inscriptione, *Antipoli in theatro biduo* SALTAVIT ET PLACUIT.

Com. 7. μεθ' ὅρκου ὡμολόγησεν αὐτῇ δώσειν &c.] Πιεσιανθὲν τὸ ἀπατάδελον ὑπ' ἐπαγγελίας ἐπιθῦξαι βελόμενος, ἐμεσίτδοσεν ὅρκῳ, ut loquitur Scriptor ad Hebræos 6.17. Apud Ovidium,

——*Elige, ait, nullam patiere repulsam:*
Quóque magìs credas, Stygii quoque conscia sunto
Flumina torrentis.——

Virgil.

——*Stygii per flumina fratris.*

Ubi Servius, *Jurejurando statuta confirmat, ut rem immobilem necessitate constituat.*

Com.8. ἡ δὲ προβιβασθεῖσα ὑπὸ τῆς μητρὸς] ——*Illa dolis instructa atque arte parentis.*

Hoc enim προβιβασθεῖσα sonat potiùs quàm *producta*. Achilles Tatius lib.7. Ἐμοὶ δὲ ἐκεῖνος ὑπὸ τῆ Θεσσάλου διδασκαλίᾳ (i. e. προβιβασθεὶς) τεχνικῶς πάνυ καὶ ἀδικίπης λόγου ἐμβαλῶν. *Dictis formare* Ovid. in Metam. vocat:

Talibus ignaram Juno Cadmeida dictis
Formárat. ——

Dolis præmeditari aliquem Plautus in Epidico. Apud eundem in Milite,

——*Sed dic mihi, ecquid hic te*
Onerávit præceptis? PE. *probè meditatam utramque duco.*

Ibid. ἡ δὲ προβιβασθεῖσα ὑπὸ τῆς μητρὸς]

Matre illi tradente dolos, artémque nocendi.

Com.9. ᾗ ἐλυπήθη ὁ βασιλεύς] Planè ut Darius post impium & temerarium edictum suum, cùm caput Prophetæ Danielis ageretur, ὡς τὸ ῥῆμα ἤκουσε, ἐλυπήθη ἐπ' αὐτῷ. 6.4. Ovid.de Jove ob rogatum Semeles perculso,

Ingemuit, neque enim non hæc optasse, nec ille
Non jurasse potest; ergò mœstissimus altum
Æthera conscendit.——

Et in Fab. Phaethontis,

Pœnituit jurasse patrem, qui tèrque quatérque
Concutiens illustre caput, Temeraria, dixit,
Vox mea facta tua est: utinam promissa liceret
Non dare: confiteor solum hoc tibi, nate, negarem.

Ibid. ᾗ διὰ τοὺς συναναπειμένους, &c.] Non quod illi captantes gratiam Herodiadis labantem Herodis animum impellerent, sed nè post tam liberam ac spontaneam pollicitationem levitatis & inconstantiæ suæ arbitros tot convivas haberet. Ità particulam διὰ hoc loco exponendam puto. Firmátque omnino conjecturam meam similis apud Josephum historia, ubi Caius Agrippæ Regis observantia ac diutinis officiis cultus, jubet eum, ídque in convivio, ut hîc à se petat quid. Agrippa sui securus, res patriæ curat; rogat itaque de statua sua in Hierosolymitano templo erigenda Imperator mandatum revocet. Caius ejus indolem regiam miratus, ac magnitudinem animi, ᾗ ἄλως (inquit Scriptor ille nobilissimus) ἀφροπὲς ὑπολαμβάνων ὑπὸ τόσων μαρτύρων ἀδόλῳ ἡδονᾷ καὶ ὧν προθύμως ἐβιάζετο αὐτῶν ἡ Ἀχίππαν, μὴ τῷ ὀξεῖ μείλιχῳ χρώμενον, &c. συγχωρῶν. Quæ tamen modestè proponimus & verecundè, non nescii diversum hîc ferri nos ab ingenti Viro, irreparabili inexplicabilíque literarum damno antè annum abrepto, quem ut Ipsum non sine horrore mirati sumus, ità memoriam ejus religiosè colemus, nec animæ tantùm penetrali, sed & mundi conspectu. Hoc ubique, hoc usquequaque facturos nos spondemus, profitemur, per æterna ingenii ejus monumenta, per immarcessibilem gloriam ejus, per assiduam & indies augescentem animi ægritudinem nostri, pérque tanti Herois Manes, Numina doloris nostri.

Com. 10. ᾗ πέμψας ἀπεκεφάλισε τὸν Ἰωάννην] Horatius,

Vino & lucernis dirus acinaces
Immanè quantum discrepet:

pellicis tamen (en inconcessi affectûs cæcum inconsultúmque impetum) Claud.

——*dapibus crudelis in ipsis*
Enicat ad nutum stricto mucrone minister.

Com. 19. κελεύσας τοὺς ὄχλους ἀναπεσεῖν ἐπὶ τοὺς χόρτους] Vetus, *& cùm jussisset turbam discumbere*, quomodo apud Virgil.

——*gramineáque vires locat ipse sedili.*

Quæ ut infrà 15.35. locum habent, ità hîc nequaquam: neque enim ἀνακλίνειν sed ἀνακλιθῆναι dicitur, utpotè à discipulis. Marcus, διέταξεν αὐτοῖς (μαθηταῖς) ἀνακλῖναι πάντας. Lucas, κατακλίνατε αὐτούς· & Joannes, ποιήσατε τοὺς ἀνθρώπους ἀναπεσεῖν. κελεύσας hoc loco videtur ergò absolutè poni, & τοὺς ὄχλους non ad id verbi referendum sed ad ἀνακλιθῆναι. Recentior, *& jussa turbæ discumbere*: ambiguè satis.

Com.20. ᾗ ἦραν τὸ περισσεῦον τῶν κλασμάτων κόφινος κοφίνους] Ut hîc κόφινος, infrà 15.37. σπυρίδας promiscuus enim ad hujusmodi ministeria utriúsque usus: vide & infrà 16.9, & 10, Pollux de mensæ tractans purgamentis: Σπυρίζειν δὲ (ὁ τοῦς nempe) εἰς ἀρχὸν τινα ἢ κόφινον, ἢ σπυρίδα. Aristophanes κοφινίαν dixit apud Athenæum,

Ἄλλοι δ' ὀπίσσω πλεκτὰ κανίσκια
Ἄρτων περίλοιπα ξυμμαλα.——

En quanta è parva superarant fercula mensa,
Quot proc{ extructas inerant fragmenta canistris!

Com.24. μέσον τῆς θαλάσσης ἦν] Μέσον non solùm loci *mediúllium* designat, sed & quodvis spatium brevíus ab ambitu orâve extensum. Virgil.3.

Jam medio apparet fluctu nemorosa Zacynthus:

ubi Servius, *Juxta morem quotidianum dixit* MEDIO, *ut si dicamus, In medio mari naufragium fecit; cùm interdum non longè à littore contingit.* Idem ad 5. Æn. *Medium est quicquid à principiis recedit.* Et ad 10. *Medium dicitur omne quod est inter finem & initium*, ut,

Interea medium Æneas jam classe tenebat.

Idem Virgil.

Solvitur, atque virum mediis exponit in undis:

cùm tamen ad littus quassaretur. Plautus de servo ad vapulandum in altum sublato,

Facite inter terram atque cœlum ut medius sit.

Sic suprà 12.40. Christus ἐν τῇ γῇ καρδίᾳ (id est, ἐν τῇ γῇ) fuisse dicitur: & Lucas 21.21. ἐν μέσῳ αὐτῆς dixit pro ἐν αὐτῇ: vide & ejusdem 4.30. Marc.7.31.

Com.25. φαντασθέντες δὲ τὸν θαλάσσης] In signum Divinitatis suæ. Ægyptii ἀδύνατον σημαίνοντι, πόδας ἀνθρώπου ἐν ὕδατι σεσηπότι ζωγραφοῦσι. Horapollo in Hieroglyphicis.

Com. 26. λέγοντες, ὅτι φάντασμά ἐστι] In Glossario φάντασμα, *forma, vana visio.* Vocem Græcam retinuit & hîc Vulgatus (ut solet) periciissimè. Plinius lib.7.Epist.27. *perquam scire velim esse phantasmata*, &c. Cui lectioni nollem maximum Casaubonum controversiam movisse, legendo *phasmata*. Idem enim utrumque. Hesychius, φάσμα, φάντασμα, σημεῖον, τέρας.

Com.27. θαρσεῖτε, &c. μὴ φοβεῖτε] Gellius 13.23. *Duplex compellatio admonitionem instantiorem facit.*

Com.29. περιπατῆσαι ἐπὶ τὰ ὕδατα]

Dædalus adstruitur terras mutasse volatu,
Et medium pennis prosecuisse diem.
Præsenti exemplo firmatur fabula mendax,
Ecce hominis gressu Pontus & unda ferunt.

Com.30. Κύριε, σῶσόν με] Quia mergor. David, at figurato sensu, Psal.68.1. *Salvum me fac, Deus, quoniam intraverunt aqua usque ad animam meam.*

Com. 31. ἐκτείνας τ χῆρ, ἐπελάβετο αὐτῆ]
—— dextrámque haud multa moratus
Dat timido, atque animum præsenti pignore firmat.
——pavidum gelidúmque trementi
Corpore vix animum firmat Deus, Excute, dicens,
Corde metum. ——

Ibid. ὀλιγόπιστε]
——Stulto stulte timore tremis.

Ibid. εἰς τί ἐδίστασας;] Εἰς τί, pro διὰ τί; vel ἵνα τί;

Com. 33. λέγοντες, Ἀληθῶς Θεοῦ υἱὸς εἶ]
——quique undas carpere posset
Credunt esse Deum.——

Ibid. ἀληθῶς Θεοῦ υἱὸς εἶ] Magnitudo & novitas eorum quæ viderat expressit pronunciatum istud, ut & Marc. 15. 39. à Romano Centurione.

Κεφ. ιε'.

1. Τότε προσέρχονται τῷ Ἰησοῦ οἱ ἀπὸ Ἱεροσολύμων γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι, λέγοντες,

2. Διὰ τί οἱ μαθηταί σου παραβαίνουσι τ παράδοσιν τ πρεσβυτέρων; οὐ γὰρ νίπτονται τὰς χεῖρας αὐτῶν ὅταν ἄρτον ἐσθίωσιν.

3. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς, Διὰ τί καὶ ὑμεῖς παραβαίνετε τ ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ διὰ τ παράδοσιν ὑμῶν;

4. Ὁ γὰρ Θεὸς ἐνετείλατο, λέγων, Τίμα τ πατέρα σου, καὶ τ μητέρα· καί, Ὁ κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα, θανάτῳ τελευτάτω.

5. Ὑμεῖς δὲ λέγετε, Ὃς ἂν εἴπῃ τῷ πατρὶ ἢ τῇ μητρί, Δῶρον ὃ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ, ὠφεληθῇς, καὶ οὐ μὴ τιμήσῃ τ πατέρα αὐτοῦ ἢ τ μητέρα αὐτοῦ.

6. Καὶ ἠκυρώσατε τ ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ διὰ τ παράδοσιν ὑμῶν.

7. Ὑποκριταί, καλῶς προεφήτευσε περὶ ὑμῶν Ἡσαΐας, λέγων,

8. Ἐγγίζει μοι ὁ λαὸς οὗτος τῷ στόματι αὐτῶν, καὶ τοῖς χείλεσί με τιμᾷ, ἡ δὲ καρδία αὐτῶν πόρρω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ.

9. Μάτην δέ σέβονταί με, διδάσκοντες διδασκαλίας, ἐντάλματα ἀνθρώπων.

10. Καὶ προσκαλεσάμενος τ ὄχλον, εἶπεν αὐτοῖς, Ἀκούετε καὶ συνίετε.

11. Οὐ τὸ εἰσερχόμενον εἰς τὸ στόμα κοινοῖ τ ἄνθρωπον· ἀλλὰ τὸ ἐκπορευόμενον ἐκ τοῦ στόματος, τοῦτο κοινοῖ τ ἄνθρωπον.

12. Τότε προσελθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἶπον αὐτῷ, Οἶδας ὅτι οἱ Φαρισαῖοι ἀκούσαντες τ λόγον ἐσκανδαλίσθησαν;

13. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπε, Πᾶσα φυτεία, ἣν οὐκ ἐφύτευσεν ὁ πατήρ μου ὁ οὐράνιος, ἐκριζωθήσεται.

14. Ἄφετε αὐτούς· ὁδηγοί εἰσι τυφλοὶ τυφλῶν· τυφλὸς δὲ τυφλὸν ἐὰν ὁδηγῇ, ἀμφότεροι εἰς βόθυνον πεσοῦνται.

15. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Πέτρος εἶπεν αὐτῷ, Φράσον ἡμῖν τ παραβολὴν ταύτην.

16. Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν, Ἀκμὴν καὶ ὑμεῖς ἀσύνετοί ἐστε;

17. Οὔπω νοεῖτε ὅτι πᾶν τὸ εἰς πορευόμενον εἰς τὸ στόμα, εἰς τ κοιλίαν χωρεῖ, καὶ εἰς ἀφεδρῶνα ἐκβάλλεται;

18. Τὰ δὲ ἐκπορευόμενα ἐκ τοῦ στόματος, ἐκ τ καρδίας ἐξέρχεται, κἀκεῖνα κοινοῖ τ ἄνθρωπον.

19. Ἐκ γὰρ τ καρδίας ἐξέρχονται διαλογισμοὶ πονηροί, φόνοι, μοιχεῖαι, πορνεῖαι, κλοπαί, ψευδομαρτυρίαι, βλασφημίαι.

20. Ταῦτά ἐστι τὰ κοινοῦντα τ ἄνθρωπον· τὸ δὲ ἀνίπτοις χερσὶ φαγεῖν οὐ κοινοῖ τ ἄνθρωπον.

Vulgata Versio.

1. TUnc accesserunt ad eum ab Jerosolymis Scribæ & Pharisæi, dicentes,

2. Quare discipuli tui transgrediuntur traditionem seniorum? non enim lavant manus suas cùm panem manducant.

3. Ipse autem respondens ait illis, Quare & vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram? Nam Deus dixit,

4. Honora patrem & matrem: &, Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur.

5. Vos autem dicitis, Quicunque dixerit patri vel matri, Munus quodcunque est ex me, tibi proderit:

6. Et non honorificabit patrem suum aut matrem suam, & irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram.

7. Hypocritæ, bene prophetavit de vobis Isaias, dicens,

8. Populus hic labiis me honorat; cor autem eorum longè est à me.

9. Sine causa autem colunt me, docentes doctrinas & mandata hominum.

10. Et convocatis ad se turbis, dixit eis, Audite & intelligite.

11. Non quod intrat in os, coinquinat hominem; sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem.

12. Tunc accedentes discipuli ejus dixerunt ei, Scis quia Pharisæi, audito verbo hoc, scandalizati sunt?

13. At ille respondens ait, Omnis plantatio quam non plantavit pater meus cœlestis eradicabitur.

14. Sinite illos; cæci sunt, duces cæcorum: cæcus autem si cæco ducatum præstet, ambo in foveam cadunt.

15. Respondens autem Petrus dixit ei, Edissere nobis parabolam istam.

16. At ille dixit, Adhuc & vos sine intellectu estis?

17. Non intelligitis quia omne quod in os intrat, in ventrem vadit, & in secessum emittitur?

18. Quæ autem procedunt de ore, de corde exeunt, & ea coinquinant hominem:

19. De corde enim exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiæ.

20. Hæc sunt quæ coinquinant hominem. Non lotis autem manibus manducare, non coinquinat hominem.

21. Καὶ

21. Καὶ ἐξελθὼν ἐκεῖθεν ὁ Ἰησοῦς ἀνεχώρησεν εἰς τὰ μέρη Τύρου καὶ Σιδῶνος.

22. Καὶ ἰδοὺ γυνὴ Χαναναία ἀπὸ τῶν ὁρίων ἐκείνων ἐξελθοῦσα, ἐκραύγασεν αὐτῷ, λέγουσα, Ἐλέησόν με Κύριε, υἱὲ Δαβίδ, ἡ θυγάτηρ μου κακῶς δαιμονίζεται.

23. Ὁ δὲ οὐκ ἀπεκρίθη αὐτῇ λόγον. Καὶ προσελθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἠρώτων αὐτὸν, λέγοντες, Ἀπόλυσον αὐτὴν· ὅτι κράζει ὄπισθεν ἡμῶν.

24. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν, Οὐκ ἀπεστάλην εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραήλ.

25. Ἡ δὲ ἐλθοῦσα προσεκύνει αὐτῷ, λέγουσα, Κύριε βοήθει μοι.

26. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν, Οὐκ ἔστι καλὸν λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων, καὶ βαλεῖν τοῖς κυναρίοις.

27. Ἡ δὲ εἶπε, Ναὶ, Κύριε, καὶ γὰρ τὰ κυνάρια ἐσθίει ἀπὸ τῶν ψιχίων τῶν πιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης τῶν κυρίων αὐτῶν.

28. Τότε ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῇ, Ὦ γύναι, μεγάλη σου ἡ πίστις· γενηθήτω σοι ὡς θέλεις. Καὶ ἰάθη ἡ θυγάτηρ αὐτῆς ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης.

29. Καὶ μεταβὰς ἐκεῖθεν ὁ Ἰησοῦς, ἦλθε παρὰ τὴν θάλασσαν τῆς Γαλιλαίας· καὶ ἀναβὰς εἰς τὸ ὄρος, ἐκάθητο ἐκεῖ.

30. Καὶ προσῆλθον αὐτῷ ὄχλοι πολλοὶ, ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν χωλοὺς, τυφλοὺς, κωφοὺς, κυλλοὺς, καὶ ἑτέρους πολλοὺς καὶ ἔρριψαν αὐτοὺς παρὰ τοὺς πόδας τοῦ Ἰησοῦ, καὶ ἐθεράπευσεν αὐτούς.

31. Ὥστε τοὺς ὄχλους θαυμάσαι, βλέποντας κωφοὺς λαλοῦντας, κυλλοὺς ὑγιεῖς, χωλοὺς περιπατοῦντας, καὶ τυφλοὺς βλέποντας· καὶ ἐδόξαζον τὸν Θεὸν Ἰσραήλ.

32. Ὁ δὲ Ἰησοῦς προσκαλεσάμενος τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, εἶπε, Σπλαγχνίζομαι ἐπὶ τὸν ὄχλον, ὅτι ἤδη ἡμέρας τρεῖς προσμένουσί μοι, καὶ οὐκ ἔχουσι τί φάγωσι· καὶ ἀπολῦσαι αὐτοὺς νήστεις οὐ θέλω, μήποτε ἐκλυθῶσιν ἐν τῇ ὁδῷ.

33. Καὶ λέγουσιν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, Πόθεν ἡμῖν ἐν ἐρημίᾳ ἄρτοι τοσοῦτοι ὥστε χορτάσαι ὄχλον τοσοῦτον;

34. Καὶ λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Πόσους ἄρτους ἔχετε; Οἱ δὲ εἶπον, Ἑπτὰ, καὶ ὀλίγα ἰχθύδια.

35. Καὶ ἐκέλευσε τοῖς ὄχλοις ἀναπεσεῖν ἐπὶ τὴν γῆν.

36. Καὶ λαβὼν τοὺς ἑπτὰ ἄρτους καὶ τοὺς ἰχθύας, εὐχαριστήσας ἔκλασε καὶ ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, οἱ δὲ μαθηταὶ τῷ ὄχλῳ.

37. Καὶ ἔφαγον πάντες, καὶ ἐχορτάσθησαν· καὶ ἦραν τὸ περισσεῦον τῶν κλασμάτων ἑπτὰ σπυρίδας πλήρεις.

38. Οἱ δὲ ἐσθίοντες ἦσαν τετρακισχίλιοι ἄνδρες, χωρὶς γυναικῶν καὶ παιδίων.

39. Καὶ ἀπολύσας τοὺς ὄχλους, ἐνέβη εἰς τὸ πλοῖον· καὶ ἦλθεν εἰς τὰ ὅρια Μαγδαλά.

21. Et egressus indè Jesus secessit in partes Tyri & Sidonis.

22. Et ecce mulier Chananæa à finibus illis egressa clamavit, dicens ei, Miserere mei, Domine fili David; filia mea malè à dæmonio vexatur.

23. Qui non respondit ei verbum. Et accedentes discipuli ejus, rogabant eum dicentes, Dimitte eam: quia clamat post nos.

24. Ipse autem respondens, ait, Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domûs Israel.

25. At illa venit, & adoravit eum, dicens, Domine, adjuva me.

26. Qui respondens, ait, Non est bonum sumere panem filiorum, & mittere canibus.

27. At illa dixit, Etiam, Domine: nam & catelli edunt de micis quæ cadunt de mensa dominorum suorum.

28. Tunc respondens Jesus, ait illi, O mulier, magna est fides tua: fiat tibi sicut vis. Et sanata est filia ejus ex illa hora.

29. Et cùm transisset indè Jesus, venit secus Mare Galilææ: & ascendens in montem, sedebat ibi.

30. Et accesserunt ad eum turbæ multæ, habentes secum mutos, cæcos, claudos, debiles, & alios multos: & projecerunt eos ad pedes ejus, & curavit eos:

31. Ità ut turbæ mirarentur videntes mutos loquentes, claudos ambulantes, cæcos videntes: & magnificabant Deum Israel.

32. Jesus autem convocatis discipulis suis, dixit, Misereor turbæ: quia triduo jam perseverant mecum, & non habent quod manducent: & dimittere eos jejunos nolo, nè deficiant in via.

33. Et dicunt ei discipuli, Unde ergò nobis in deserto panes tantos, ut saturemus turbam tantam?

34. Et ait illis Jesus, Quot habetis panes? At illi dixerunt, Septem, & paucos pisciculos.

35. Et præcepit turbæ ut discumberent super terram.

36. Et accipiens septem panes, & pisces, & gratias agens fregit, & dedit discipulis suis, & discipuli dederunt populo.

37. Et comederunt omnes, & saturati sunt. Et quod superfuit de fragmentis tulerunt, septem sportas plenas.

38. Erant autem qui manducaverunt, quatuor millia hominum, extra parvulos & mulieres.

39. Et dimissâ turbâ, ascendit in naviculam: & venit in fines Magedan.

Ad CAP. XV.

Com. 8. Ἐγγίζει μοι ὁ λαὸς οὗτος τῷ στόματι αὐτῶν, &c. καὶ ἡ καρδία αὐτῶν, &c.]

Μῦδοι μὲν τε λαοὶ καὶ μαλίχιοι, ἐχθρὰ δὲ ἔργα.

Theogn.

——Ἔπεσιν σύργει, νόον δ' ἔχει καὶ φρένας ἄλλη.

Moschus,

——Κακαὶ φρένες, ἀδὺ λέλημα.
Οὐ γὰρ ἴσον νοεῖ καὶ φρίσσεται.——

Plaut. *In melle linguæ sunt sitæ atque orationes.*
Lacteque, corda felle sunt sita atque acerbo aceto.

Confer Psalm. 12. 2. & 62. 4. Jerem. 9. 8. & 12. 2. Ezech. 33. 31. Siracid. 12. 22.

Com. 14. ὁδηγοί εἰσι τυφλοὶ τυφλῶν] Πλανῶντες, (ut 2 Tim. 3. 14.) καὶ πλανώμενοι.

Ibid. ὁδηγοί εἰσι τυφλοὶ τυφλῶν] Arrian. 1. 9. in Epictet. Νικεῖς μὲ ὁ παιδευτὴς, νικηθεὶς δ' ὑμεῖς.

Ibid. ἐὰν πολλὰν ὀδυγῆ, &c.] Vulgat. *si cæco ducatum præstet*; ut & 2 Maccab. 10. 29. ἀφηγούμενοι, *ducatum præstantes.*

Com. 17. πᾶν τὸ εἰσπορευόμενον εἰς τὸ στόμα εἰς τὴν κοιλίαν χωρεῖ] Theodoretus περὶ παρ. 4. de officio oris disputans, Λόγῳ διακονεῖ, βορὰν ὑποδέχεται, καὶ παραπέμπει τῇ γαστρὶ πεπεισμένῃ. Gellius 17. 11. *Ipsum autem Erasistratum dicere duas esse canaliculas quasdam, vel fistulas, easque ab oris faucibus proficisci deorsum, per earumque alteram deduci delabique in stomachum esculenta omnia & poculenta, exque eo ferri in ventriculum, qui Græcè appellatur ἡ κάτω κοιλία*, &c. Q. Calaber,

Ἐσχάτῃ κοίλοιο διὰ στομάχοιο πέρησιν,
Ἠὲ δυὰς πόδες τε καὶ εἴδαλος εἶσι κέλευθοι.

Quod sequitur, καὶ εἰς ἀφεδρῶνα ἐκβάλλεται, percommodè illustratur versibus Agathiæ de ὑποπάτῳ publico olim Smyrnæ constructo,

Πᾶν τὸ βορῆς παπύλημα καὶ ἡ πολύολβος ἐδωδὴ,
Ἐνδάδε κεινωθὲν ἢ πεῖν ὄψεται χάος.
Οἱ γὰρ φαυλοτέροι τε καὶ ἰχθύες, αἴθ' ὑπὲρ ἴσθμιν
Τέρψιες, ἢ τὰ τόσα βρώματα δεξάμενοι,
Γίνεται ἐνδάδε κόπρος, ὑποσταγὲς ἠὲ ἄκρη γαίης
Ὀπποῖα πενιχρὴν δέξατο λωποδύτην.
Ὀλβὸν δὲ γνώσεται τις ὅτ' ἄφρενα μῆτιν ἀείρων,
Χρυσοῦ πωλητὴν ἢ κόπριν ἐμπίσατο.

Seneca Epist. 110. *Delectat nidor horum antè quæsitus; at mehercule ista solicitè scrutata, variéque condita cùm subierunt ventrem, una atque eadem fœditas occupavit: & ibidem, Vis ciborum voluptatem contemnere? exitum spectа.* Ambros. Hexaem. 6. de cibo agens, *Quem juvenes accipiunt ad incrementum, senes ad perseverandum: reliquum autem velut superfluum per intestina deducitur, & per illud ex transverso ostium derivatur.*

Com. 19. Ἐκ γὰρ τῆς καρδίας ἐξέρχονται διαλογισμοὶ πονηροὶ, φόνοι, μοιχεῖαι, &c.]
Prudentius,

——*mala nostra,*
Ex nostris concreta animis, genus, & caput, & vim,
Quid sint, quid valeant sumunt de corde parente.

Philo in de Sacrif. Τὸ ἡγεμονεῦον τῆς ψυχῆς ὑμῖν ἀφορισάμενος, καὶ ἀγαλίαν, καὶ τὰς ἄλλας κακίας ἐκβαλὼν τὸ καὶ χωρεῖ· τάχα δ' οἶκος ἐλεύθερος ἡ καρδία.

Ibid. φόνοι, μοιχεῖαι, πορνεῖαι, κλοπαὶ, ψευδομαρτυρίαι.]
Juvenalis,

Perfidiæ, fraudes, atque omni ex crimine lucrum
Quæsitum.——

Ovidius,

——*Fraudésque, dolique,*
Insidiæque, & vis, & amor sceleratus habendi.

Pro φόνοι libentiùs libros sequerer qui habebant φθόνοι: nisi si (ut Rom. 1. 29. & Galat. 5. 21.) originitus utrumque positum.

Com. 20. πάντα ὅτι τὰ κοινοῦντα τὸν ἄνθρωπον] Sic 2. 8. Arrianus hominem μολυνθὲν dixit ἀκαθάρτοις διανοήμασι: quæ 4. 9. αἰσχρὰ ἐνθυμήματα vocat. Cyprianus, *Per se non inquinat animam tactus idoli, nec ingressus fani, sed per se polluit conscientiam amor pecuniæ, incestus, rapina, hypocrisis, & his similia monstra.*

Com. 23. κράζει ὅτι δεῖται ἡμῶν] Ità 3 Reg. 17. 11. Ἔβύσσεν (i. e. ἔκραζεν) ὀπίσω αὐτῆς.

Com. 25. Κύριε, βοήθει μοι] Apud Arrian. 2. 15. Νοσῶ, Κύριε, βοήθησόν μοι.

Com. 27. Ναὶ, Κύριε, καὶ γὰρ τὰ κυνάρια ἐσθίει ἀπὸ τῶν ψιχίων τῶν πιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης, &c. Canis apud Phædrum,

——*de mensa sua*
Dat ossa dominus, frusta jactat familia,
Et quod fastidit quisque pulmentarium.

Suidas, Τράπεζα, καὶ τραπεζεῖτις κύων, ὁ ὑποκάτω τῆς τραπέζης. Apuleius *reliquiis cœna canes inescatos atque distentos* dixit: τὸ ναὶ autem hoc loco mihi non videtur tam obsecrantis, vel enim affirmantis esse, quàm adsentientis, ut etiam apud Latinos: quomodo & hîc Vulgatus vertit. Sensus est, Credo, (vel Puto) Domine, te ob Judæos venisse, ad eos solos tamen immensam tuam bonitatem non restringi pro certo obtineo. Σὺ γὰρ Κύριος πάντων, πᾶσιν εἰς πάντας τοὺς ἐπικαλουμένους σε, Rom. 10 12. Ἐν παντὶ ἔθνει ὁ φοβούμενός σε καὶ δίκαιος ζῷ ἔστι, Act. 10. 35. Ἐν σοὶ γὰρ Ἕλλην καὶ Ἰουδαῖος, περιτομὴ καὶ ἀκροβυστία, Βάρβαρος, Σκύθης, δοῦλος, ἐλεύθερος· ζὼ τὰ πάντα ἐν πᾶσι, Coloss. 3. 11. Me exteram, dum credidero, quid prohibet beneficio tui adventûs frui? Parantur quidem, Domine, hominibus cibaria, sed & canes obiter abeunt non impasti. Ἐν δὲ πόλεσιν οἱ περιοικοῦντες τὸν ὄνειον καὶ τῆς ἀγορᾶς δι' ὑδὲν ἄλλο περιοδεύονται ἢ διὰ τὰς ἀπορίας, ἵνα πολαύσωσι καὶ τῆς δαψιλείας οἱ κύνες. Orig. cont. Cels. 4. De ordine non laboro, dum me voti compotiveris.

Κεφ. ιε'.

1. ΚΑΙ προσελθόντες οἱ Φαρισαῖοι καὶ Σαδδουκαῖοι, πειράζοντες ἐπηρώτησαν αὐτὸν σημεῖον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐπιδεῖξαι αὐτοῖς.

2. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς, Ὀψίας γινομένης λέγετε, Εὐδία· πυρράζει γὰρ ὁ οὐρανός.

3. Καὶ πρωΐ, Σήμερον χειμών· πυρράζει γὰρ στυγνάζων ὁ οὐρανός. Ὑποκριταὶ, τὸ μὲν πρόσωπον τοῦ οὐρανοῦ γινώσκετε διακρίνειν, τὰ δὲ σημεῖα τῶν καιρῶν οὐ δύνασθε;

4. Γενεὰ πονηρὰ καὶ μοιχαλὶς σημεῖον ἐπιζητεῖ, καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ εἰ μὴ τὸ σημεῖον Ἰωνᾶ τοῦ προφήτου. Καὶ καταλιπὼν αὐτοὺς ἀπῆλθε.

5. Καὶ ἐλθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὸ πέραν, ἐπελάθοντο ἄρτους λαβεῖν.

6. Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς, Ὁρᾶτε καὶ προσέχετε ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων.

7. Οἱ δὲ διελογίζοντο ἐν ἑαυτοῖς, λέγοντες, Ὅτι ἄρτους οὐκ ἐλάβομεν.

Vulgata Versio.

1. ET accesserunt ad eum Pharisæi & Sadducæi tentantes: & rogaverunt eum ut signum de cœlo ostenderet eis.

2. At ille respondens, ait illis, Facto vespere dicitis, Serenum erit, rubicundum est enim cœlum.

3. Et manè, Hodie tempestas, rutilat enim triste cœlum. Faciem ergò cœli dijudicare nôstis: signa autem temporum non potestis?

4. Generatio mala & adultera signum quærit: & signum non dabitur ei nisi signum Jonæ prophetæ. Et relictis illis, abiit.

5. Et cùm venissent discipuli ejus trans fretum, obliti sunt panes accipere.

6. Qui dixit illis, Intuemini & cavete à fermento Pharisæorum & Sadducæorum.

7. At illi cogitabant inter se, dicentes, Quia panes non accepimus.

8. Γνοὺς

8. Γνὺς δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς, Τί διαλογίζεσθε ἐν ἑαυτοῖς, ὀλιγόπιστοι, ὅτι ἄρτους οὐκ ἔλαβετε;

9. Οὔπω νοεῖτε, οὐδὲ μνημονεύετε τοὺς πέντε ἄρτους τῶν πεντακισχιλίων, καὶ πόσους κοφίνους ἐλάβετε;

10. Οὐδὲ τοὺς ἑπτὰ ἄρτους τῶν τετρακισχιλίων, καὶ πόσας σπυρίδας ἐλάβετε;

11. Πῶς οὐ νοεῖτε ὅτι οὐ περὶ ἄρτου εἶπον ὑμῖν, προσέχειν ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν φαρισαίων καὶ σαδδουκαίων;

12. Τότε συνῆκαν ὅτι οὐκ εἶπε προσέχειν ἀπὸ τῆς ζύμης τοῦ ἄρτου, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς διδαχῆς τῶν φαρισαίων καὶ σαδδουκαίων.

13. Ἐλθὼν δὲ ὁ Ἰησοῦς εἰς τὰ μέρη Καισαρείας τῆς Φιλίππου, ἠρώτα τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, λέγων, Τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι, τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου;

14. Οἱ δὲ εἶπον, Οἱ μὲν Ἰωάννην τὸν Βαπτιστήν, ἄλλοι δὲ Ἠλίαν, ἕτεροι δὲ Ἰερεμίαν, ἢ ἕνα τῶν προφητῶν.

15. Λέγει αὐτοῖς, Ὑμεῖς δὲ τίνα με λέγετε εἶναι;

16. Ἀποκριθεὶς δὲ Σίμων Πέτρος εἶπε, Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος.

17. Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ, Μακάριος εἶ Σίμων βὰρ Ἰωνᾶ, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι, ἀλλ' ὁ πατήρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

18. Κἀγὼ δέ σοι λέγω ὅτι σὺ εἶ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν· καὶ πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς.

19. Καὶ δώσω σοι τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν· καὶ ὃ ἐὰν δήσῃς ὅπι τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καὶ ὃ ἐὰν λύσῃς ὅπι τῆς γῆς, ἔσται λελυμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

20. Τότε διεστείλατο τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ἵνα μηδενὶ εἴπωσιν ὅτι αὐτός ἐστιν Ἰησοῦς ὁ Χριστός.

21. Ἀπὸ τότε ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς δεικνύειν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ὅτι δεῖ αὐτὸν ἀπελθεῖν εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ πολλὰ παθεῖν ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων καὶ ἀρχιερέων καὶ γραμματέων, καὶ ἀποκτανθῆναι, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγερθῆναι.

22. Καὶ προσλαβόμενος αὐτὸν ὁ Πέτρος ἤρξατο ἐπιτιμᾶν αὐτῷ, λέγων, Ἱλεώς σοι, Κύριε· οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο.

23. Ὁ δὲ στραφεὶς εἶπε τῷ Πέτρῳ, Ὕπαγε ὀπίσω μου, σατανᾶ· σκάνδαλόν μου εἶ· ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων.

24. Τότε ὁ Ἰησοῦς εἶπε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, Εἴτις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθείτω μοι.

25. Ὃς γὰρ ἂν θέλῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σῶσαι, ἀπολέσει αὐτήν· ὃς δ' ἂν ἀπολέσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ, εὑρήσει αὐτήν.

26. Τί γὰρ ὠφελεῖται ἄνθρωπος ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ζημιωθῇ; ἢ τί δώσει ἄνθρωπος ἀνταλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ;

27. Μέλλει γὰρ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεσθαι ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ· καὶ τότε ἀποδώσει ἑκάστῳ κατὰ τὴν πρᾶξιν αὐτοῦ.

28. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, εἰσί τινες τῶν ὧδε ἑστηκότων οἵτινες οὐ μὴ γεύσωνται θανάτου ἕως ἂν ἴδωσι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ.

8. Sciens autem Jesus, dixit, Quid cogitatis inter vos, modicæ fidei, quia panes non habetis?

9. Nondum intelligitis, neque recordamini quinque panum, in quinque millia hominum, & quot cophinos sumpsistis?

10. Neque septem panum, in quatuor millia hominum, & quot sportas sumpsistis?

11. Quare non intelligitis quia non de pane dixi vobis, Cavete à fermento Pharisæorum & Sadducæorum?

12. Tunc intellexerunt quia non dixerit cavendum à fermento panum, sed à doctrina Pharisæorum & Sadducæorum.

13. Venit autem Jesus in partes Cæsareæ Philippi: & interrogabat discipulos suos, dicens, Quem dicunt homines esse filium hominis?

14. At illi dixerunt, Alii Johannem Baptistam, alii autem Eliam, alii verò Jeremiam, aut unum ex prophetis.

15. Dicit illis Jesus, Vos autem quem me esse dicitis?

16. Respondens Simon Petrus dixit, Tu es Christus filius Dei vivi.

17. Respondens autem Jesus, dixit ei, Beatus es, Simon Bar Jona: quia caro & sanguis non revelavit tibi, sed pater meus qui in cœlis est.

18. Et ego dico tibi quia tu es Petrus: & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adversùs eam.

19. Et tibi dabo claves regni cœlorum. Et quodcunque ligaveris super terram, erit ligatum & in cœlis; & quodcunque solveris super terram, erit solutum & in cœlis.

20. Tunc præcepit discipulis suis ut nemini dicerent quia ipse esset Jesus Christus.

21. Exinde cœpit Jesus ostendere discipulis suis quia oporteret eum ire Jerosolymam, & multa pati à senioribus & scribis & principibus sacerdotum, & occîdi, & tertiâ die resurgere.

22. Et assumens eum Petrus, cœpit increpare illum, dicens, Absit à te, Domine: non erit tibi hoc.

23. Qui conversus, dixit Petro, Vade post me, Satana, scandalum es mihi: quia non sapis ea quæ Dei sunt, sed ea quæ hominum.

24. Tunc Jesus dixit discipulis suis, Siquis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me.

25. Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet eam: qui autem perdiderit animam suam propter me, inveniet eam.

26. Quid enim prodest homini, si mundum universum lucretur, animæ verò suæ detrimentum patiatur? Aut quam dabit homo commutationem pro anima sua?

27. Filius enim hominis venturus est in gloria patris sui cum angelis suis: & tunc reddet unicuique secundùm opera ejus.

28. Amen dico vobis, sunt quidam de hîc stantibus qui non gustabunt mortem, donec videant filium hominis venientem in regno suo.

Ad

Ad Cap. XVI.

Com. 20. Διεσείλατο τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ] In Glossario, *Inter dixit*, διεσείλατο.

Com. 22. Καὶ προσλαβόμενος αὐτὸν ὁ Πέτρος, ἤρξατο ἐπιτιμᾶν αὐτῷ] Προσλαμβάνεσθαι heic non illibenter crediderim positum pro λαμβάνεσθαι. Sic Act. 18. 26. προσλαμβάνεσθαι· Act. 21. 23. ἀπολαμβάνειν. Et in Theophrasti charact. pro μανθάνειν, προσμανθάνειν, emendante viro summo Isaaco Casaubono: aut idem saltem valere quod ἀπολαμβάνεσθαι. Verterim ergò non *complectens* (quod sequens ἐπιτιμᾶν non videtur permittere,) nec *seorsim abducens*, sed *manu prehendens*, vel *arripiens*, quod solent qui asperius aut liberius quid dicturi sunt. Sueton. de Tiberio, *Nurum Agrippinam post mortem mariti liberius quiddam questam manu apprehendit, Græcóque versu, Si non dominaris, filiola, injuriam te accipere existimas.* Apud Apuleium 3. ancilla veneficæ, *Quos* (capillos) *me sedulò furtimque colligentem tonsor invenit, & quod alioqui maleficæ disciplinæ publicitus perinfames sumus, arreptam inclementer increpat.* Atque ità jam video verti voluisse celeberrimæ eruditionis virum Danielem Heinsium.

Ibid. Ἵλεώς σοι, Κύριε] *Absit à te, Domine:* ità bene hîc Vetus, à quo passim otiosè, sæpe & in pejus discessum. Tale illud,

——*procul arceat altus Jupiter*——

& illud,

——*omina quæso sint ista procul.*——

Item,

——*Dii, talem avertite casum.*

Plautus,

Miserè sum miser, Pseudole.
Id te Jupiter prohibessit.

Com. 23. Ὕπαγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ] Ovidius,

Verba movent iras non circumspecta Deorum.

Com. 24. ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν] Horatius,

——*nil cupientium*
Nudus castra petat, transfuga divitum
Partes linquere gestiat.

Salust. *Omissis pecunia & corporis gaudiis, animo non indulgeat, neque assentetur, neque concupita præbendo perversam gratiam gratificetur; sed in labore, patientia, bonisque præceptis & fortibus factis se exercitet.*

Juvenalis,

——*potiores*
Herculis ærumnas credat sævósque labores,
Et Venere, & cœnis, & plumâ Sardanapali.

Hoc 2 Tim. 2. ὡς καλὸς στρατιώτης Χριστοῦ· suprà 10. 38. ἄξιος τοῦ ἐμοῦ· Joh. 12. 25. μισῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. Vide & 2 Cor. 6. 4, 5, 6. & seqq.

Com. 26. τί γὰρ ὠφελεῖται ἄνθρωπος ἐὰν τὸν κόσμον, &c.]

——*nam quæ præclara & prospera tanti*
Ut lucri excedat cumulum mensura malorum?

Cassiodorus, *Quid acquiri putatur ubi bona conscientia perditur, aut in qua parte possit homo proficere si innocentiam probatus fuerit amisisse?* Scythæ ad Alexandrum apud Curtium, *Stultum est eorum meminisse propter quæ tui oblivisceris.*

Com. 27. ἀποδώσει ἑκάστῳ κατὰ τὴν πρᾶξιν αὐτοῦ] Lactantius 5. 24. *Pro suis quemque meritis aut honorabit aut puniet:* & 7. 1. *Unicuique pro merito aut præmium persolvet aut pœnam.* Prosper ad Vincentian. object. *Unicuique retributurus est, prout gessit, sive bonum, sive malum.* Tertull. Apolog. *Suscitatis omnibus, & ab initio defunctis, ac reformatis ac recensitis ad utriusque meriti disjunctionem.* Et hæc est δικαιοδοσία illa de qua Rom. 2. 5. Paulus. Apud Nonn. Nævius,

Ut quisque est meritus præsens pretium pro factis feret.

Sueton. Claud. *Repræsentaturus pro opera dignam cuique mercedem.*

Κεφ. ιζ.

1. ΚΑΙ μεθ' ἡμέρας ἓξ παραλαμβάνει ὁ Ἰησοῦς τὸν Πέτρον, καὶ Ἰάκωβον, καὶ Ἰωάννην τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ ἀναφέρει αὐτοὺς εἰς ὄρος ὑψηλὸν κατ' ἰδίαν.

2. Καὶ μετεμορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν· καὶ ἔλαμψε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος· τὰ δὲ ἱμάτια αὐτοῦ ἐγένετο λευκὰ ὡς τὸ φῶς.

3. Καὶ ἰδοὺ, ὤφθησαν αὐτοῖς Μωσῆς καὶ Ἠλίας, μετ' αὐτοῦ συλλαλοῦντες.

4. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Πέτρος εἶπε τῷ Ἰησοῦ, Κύριε, καλόν ἐστιν ἡμᾶς ὧδε εἶναι. εἰ θέλεις, ποιήσωμεν ὧδε τρεῖς σκηνάς· σοὶ μίαν, καὶ Μωσῇ μίαν, καὶ μίαν Ἠλίᾳ.

5. Ἔτι αὐτοῦ λαλοῦντος, ἰδοὺ νεφέλη φωτεινὴ ἐπεσκίασεν αὐτούς· καὶ ἰδοὺ φωνὴ ἐκ τῆς νεφέλης, λέγουσα, Οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, ἐν ᾧ εὐδόκησα· αὐτοῦ ἀκούετε.

6. Καὶ ἀκούσαντες οἱ μαθηταὶ, ἔπεσον ἐπὶ πρόσωπον αὐτῶν, καὶ ἐφοβήθησαν σφόδρα.

7. Καὶ προσελθὼν ὁ Ἰησοῦς ἥψατο αὐτῶν, καὶ εἶπεν, Ἐγέρθητε, καὶ μὴ φοβεῖσθε.

8. Ἐπάραντες δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν, οὐδένα εἶδον εἰ μὴ τὸν Ἰησοῦν μόνον.

9. Καὶ καταβαινόντων αὐτῶν ἀπὸ τοῦ ὄρους, ἐνετείλατο αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, λέγων, Μηδενὶ εἴπητε τὸ

Vulgata Versio.

1. ET post dies sex assumit Jesus Petrum & Jacobum & Johannem fratrem ejus, & ducit illos in montem excelsum seorsum:

2. Et transfiguratus est ante eos. Et resplenduit facies ejus sicut sol: vestimenta autem ejus facta sunt alba sicut nix.

3. Et ecce apparuerunt illis Moses & Elias cum eo loquentes.

4. Respondens autem Petrus, dixit ad Jesum, Domine, bonum est nos hîc esse: si vis, faciamus hîc tria tabernacula, tibi unum, & Moysi unum, & Eliæ unum.

5. Adhuc eo loquente, ecce nubes lucida obumbravit eos. Et ecce vox de nube, dicens, Hic est filius meus dilectus in quo mihi bene complacui; ipsum audite.

6. Et audientes discipuli, ceciderunt in faciem suam, & timuerunt valde.

7. Et accessit Jesus, & tetigit eos: dixítque eis, Surgite, & nolite timere.

8. Levantes autem oculos suos, neminem viderunt, nisi solum Jesum.

9. Et descendentibus illis de monte, præcepit eis Jesus, dicens, Nemini dixeritis visio-

ὅραμα,

ὅραμα, ἕως οὗ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐκ νεκρῶν ἀναστῇ.

10. Καὶ ἐπηρώτησαν αὐτὸν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, λέγοντες, Τί οὖν οἱ γραμματεῖς λέγουσιν, ὅτι Ἠλίαν δεῖ ἐλθεῖν πρῶτον;

11. Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς, Ἠλίας μὲν ἔρχεται πρῶτον, καὶ ἀποκαταστήσει πάντα.

12. Λέγω δὲ ὑμῖν ὅτι Ἠλίας ἤδη ἦλθε· καὶ οὐκ ἐπέγνωσαν αὐτὸν, ἀλλ' ἐποίησαν ἐν αὐτῷ ὅσα ἠθέλησαν. οὕτω καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου μέλλει πάσχειν ὑπ' αὐτῶν.

13. Τότε συνῆκαν οἱ μαθηταὶ ὅτι περὶ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ εἶπεν αὐτοῖς.

14. Καὶ ἐλθόντων αὐτῶν πρὸς τὸν ὄχλον, προσῆλθεν αὐτῷ ἄνθρωπος, γονυπετῶν αὐτῷ,

15. Καὶ λέγων, Κύριε, ἐλέησόν μου τὸν υἱόν, ὅτι σεληνιάζεται, καὶ κακῶς πάσχει· πολλάκις γὰρ πίπτει εἰς τὸ πῦρ, καὶ πολλάκις εἰς τὸ ὕδωρ.

16. Καὶ προσήνεγκα αὐτὸν τοῖς μαθηταῖς σου, καὶ οὐκ ἠδυνήθησαν αὐτὸν θεραπεῦσαι.

17. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν, Ὦ γενεὰ ἄπιστος καὶ διεστραμμένη, ἕως πότε ἔσομαι μεθ' ὑμῶν; ἕως πότε ἀνέξομαι ὑμῶν; φέρετέ μοι αὐτὸν ὧδε.

18. Καὶ ἐπετίμησεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἐξῆλθεν ἀπ' αὐτοῦ τὸ δαιμόνιον· καὶ ἐθεραπεύθη ὁ παῖς ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης.

19. Τότε προσελθόντες οἱ μαθηταὶ τῷ Ἰησοῦ κατ' ἰδίαν, εἶπον, Διὰ τί ἡμεῖς οὐκ ἠδυνήθημεν ἐκβαλεῖν αὐτό;

20. Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς, Διὰ τὴν ἀπιστίαν ὑμῶν. ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν, ἐὰν ἔχητε πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως, ἐρεῖτε τῷ ὄρει τούτῳ, Μετάβηθι ἐντεῦθεν ἐκεῖ, καὶ μεταβήσεται, καὶ οὐδὲν ἀδυνατήσει ὑμῖν.

21. Τοῦτο δὲ τὸ γένος οὐκ ἐκπορεύεται εἰ μὴ ἐν προσευχῇ καὶ νηστείᾳ.

22. Ἀναστρεφομένων δὲ αὐτῶν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ, εἶπεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Μέλλει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοσθαι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων.

23. Καὶ ἀποκτενοῦσιν αὐτὸν, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγερθήσεται. Καὶ ἐλυπήθησαν σφόδρα.

24. Ἐλθόντων δὲ αὐτῶν εἰς Καπερναούμ, προσῆλθον οἱ τὰ δίδραχμα λαμβάνοντες, τῷ Πέτρῳ, καὶ εἶπον, Ὁ διδάσκαλος ὑμῶν οὐ τελεῖ τὰ δίδραχμα;

25. Λέγει, Ναί. Καὶ ὅτε εἰσῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν, προέφθασεν αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς, λέγων, Τί σοι δοκεῖ, Σίμων; οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς ἀπὸ τίνων λαμβάνουσι τέλη, ἢ κῆνσον, ἀπὸ τῶν υἱῶν αὐτῶν, ἢ ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων;

26. Λέγει αὐτῷ ὁ Πέτρος, Ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων. Ἔφη αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, Ἄραγε ἐλεύθεροί εἰσιν οἱ υἱοί.

27. Ἵνα δὲ μὴ σκανδαλίσωμεν αὐτοὺς, πορευθεὶς εἰς τὴν θάλασσαν, βάλε ἄγκιστρον, καὶ τὸν ἀναβάντα πρῶτον ἰχθὺν ἆρον· καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ, εὑρήσεις στατῆρα· ἐκεῖνον λαβὼν δὸς αὐτοῖς ἀντὶ ἐμοῦ καὶ σοῦ.

niem, donec filius hominis à mortuis resurgat.

10. Et interrogaverunt eum discipuli, dicentes, Quid ergò Scribæ dicunt quòd Eliam oporteat primum venire?

11. At ille respondens, ait eis, Elias quidem venturus est, & restituet omnia:

12. Dico autem vobis, quia Elias jam venit, & non cognoverunt eum, sed fecerunt in eo quæcunque voluerunt. Sic & filius hominis passurus est ab eis.

13. Tunc intellexerunt discipuli, quia de Johanne Baptista dixisset eis.

14. Et cùm venisset ad turbam, accessit ad eum homo genibus provolutus ante eum,

15. Dicens, Domine, miserere filio meo, quia lunaticus est, & malè patitur: nam sæpe cadit in ignem, & crebrò in aquam.

16. Et obtuli eum discipulis tuis: & non potuerunt curare eum.

17. Respondens Jesus, ait, O generatio incredula, & perversa, quousque ero vobiscum? usquequo patiar vos? Afferte huc illum ad me.

18. Et increpavit illum Jesus, & exiit ab eo dæmonium, & curatus est puer ex illa hora.

19. Tunc accesserunt discipuli ad Jesum secretò, & dixerunt, Quare nos non potuimus ejicere illum?

20. Dixit illis Jesus, Propter incredulitatem vestram. Amen quippe dico vobis, si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic, Transi hinc illuc, & transibit, & nihil impossibile erit vobis.

21. Hoc autem genus non ejicitur nisi per orationem & jejunium.

22. Conversantibus autem eis in Galilæa, dixit illis Jesus, Filius hominis tradendus est in manus hominum:

23. Et occident eum, & tertiâ die resurget. Et contristati sunt vehementer.

24. Et cùm venissent Capharnaum, accesserunt qui didrachma accipiebant, ad Petrum, & dixerunt ei, Magister vester, non solvit didrachma?

25. Ait, Etiam. Et cùm intrasset in domum, prævenit eum Jesus, dicens, Quid tibi videtur, Simon? Reges terræ à quibus accipiunt tributum vel censum? à filiis suis, an ab alienis?

26. Et ille dixit, Ab alienis. Dixit illi Jesus, Ergò liberi sunt filii.

27. Ut autem non scandalizemus eos, vade ad mare, & mitte hamum: & eum piscem qui primus ascenderit, tolle; & aperto ore ejus, invenies staterem: illum sumens, da eis pro me & te.

Ad Cap. XVII.

Com. 4. Καλόν ἐστιν ἡμᾶς ὧδε εἶναι. οἱ Ἕλληνες, ποιήσωμεν ὧδε τρεῖς σκηνάς] Expositio verborum istorum petenda forsan à consuetudine iter facientium, qui diversorium, convallem, fluvium arboribus obsitum, aut amœnum ejusmodi locum pervenientes aliquem, inibi curare avent se, & oblectare otium suum, temporis & negotiorum suorum nullâ ratione habitâ. Anacreon, (& sub simili verborum forma, quæ tamen hactenus latuit non agnita)

Παρὰ τὴν σκιλὼ, Βάθυλλε,
Κάθισον καλὸν τὸ δίνδρον.
Τίς ἂν τὴν ἱερὴν παρίλθοι
Καταγώγιον τοιοῦτον;

ubi

ubi secundum versiculum vertunt, *siste pulcram arborem*, sententiâ planè nullâ: at si post illud κάλλιστον distinctionem posueris, locutio, & per eam sensus clarum se & luculentum ostendet. Sic cùm animæ facultatibus posthabitis corporeæ curantur, Arrianus simile factum ait οἷον εἴ τις ἀπὸν εἰς ἡ πατρίδα ἢ ἑαυτῷ, καὶ διοδεύων πανδοκεῖον καλὸν, ἀρέσαι ἐαυτῷ ἢ πανδοκείου ὀν ἐαυτῷ καταμένοι. Et addit, ἄνθρωπε, ἐπιλάθου σὺ τῆς προαιρέσεως· ἐκ εἰς τοῦτο ὥδευες, ἀλλὰ διὰ τοῦτο. Ἀλλὰ καλὸν τοῦτο· (quod hîc καλὸν ὥδε ἐστὶ.) Respondet, Πόσα δ' ἄλλα πανδοκεῖα καλά; πόσοι δὲ λειμῶνες; ἀλλ' ἁπλῶς ὡς ὁδός· τὸ δὲ παρεμπόριον ἐκεῖνο, εἰς ἡ παρεγένου. Petrus oblito itinere suo, id est, perpessionibus per quas sine mundanarum amœnitatum diverticulis ad cœlum ei contendendum erat, præsentísque visionis splendore ac jucunditate permulctus, volebat figere tabernacula, gaudio diutino frui. At Christus eum cum sociis duobus spectatorem adhibuit, primùm ut suæ ipsius futuræ gloriæ hanc iis velut scintillam ostenderet: deinde ut ex illa scintillula lux clara (id est, spes certa) affulgeret iis quandoque ejusdem gloriæ participes etiam ipsos futuros, modò exemplo ejus eò viam ducentem & jugiter & animosè insisterent. Ad sensum proximè adductum (mutatâ tantùm personâ) spectat & Epigramma illud, *Hospes hîc bene manebis*, (q. d. καλὸν ἐστὶ ὧδε μένειν· i. ξένῳ) quod pro foribus stabulorum tabernarúmque olim scribi solitum ex Senecæ (si rectè memini) Epist. 21. discimus.

Com. 5. Νεφέλη φωτεινὴ ἐπεσκίασεν αὐτοὺς] Virgil. 2.

——& pura per noctem in luce refulsit.

Ubi Servius, *In luce, in nimbo, qui cum Numinibus semper est.* Idem 5.

Aera dimovit tenebrosum, & dispulit umbras:

ad quæ Servius, *Nam semper Deos ambit nimbus.*

Com. 12. ἐποίησεν ἐν αὐτῷ ὅσα ἠθέλησε] κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς Hebr. 12. 20.

Com. 14. Γονυπετῶν αὐτῷ] Et statim, ἁλίσον· genua enim ad eliciendam miserationem solebant tangi. Achilles Tatius lib. 5. Περιπίπτει γονάσιν ἡμῶν γυνὴ, &c. καὶ, Ἑλέησον, ἔφη, δέσποινα. Serv. ad Æn. 3. *Physici genua misericordiæ consecrata volunt, ut aures memoriæ*, &c. Apul. 2. *Cujus diu manus deosculatus, & ipsa genua contingens, Miserere, ait, sacerdos, miserere.* Idem 9. *Simulans ad commovendam miserationem genua ejus velle contingere:* apud Plautum Rudent.

Nunc tibi amplectimur genua, egentes opum,
Ut tuo recipias tecto, servésque nos,
Miserarúmque te ambarum ut ìtì misereat.

Petronius, *Comprehendi Eumolpi genua, & ait, Miserere, inquã, morientium.* Bene autem heic γονυπετῶν, cùm de sanatione res, precésque tanquam ad medicum factæ vel majorem medico. Seneca De brevit. vitæ cap. 8. *Nemo tempus æstimat, utuntur illo laxiùs, quasi gratuitò: at eosdem agros vide, si mortis periculum admotum est propiùs, medicorum genua tangentes.* Hesychius, γονυπετῶ, δεομαι σῦ τινος, δέομαι, ἱκετεύω.

Com. 17. ἕως πότε ἔσομαι μεθ' ὑμῶν;] Apud Arrian. in Epictet. Δύσλυτα, ἕως ἀπώλειας ἢ μοχεὶ τοῦ χρόνου; Hebr. 5. 12. ὀφείλοντες ἔτι διδάσκαλοι διὰ τὸν χρόνον, πάλιν χρείαν ἔχετε, &c.

Com. 18. ἐπετίμησεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἐξῆλθεν ἀπ' αὐτοῦ τὸ δαιμόνιον] Marcus in hac historia, ἐγὼ σοι ἐπιτάσσω, &c. quæ vox (qualis Dominorum in mancipia) plenariam potestatem notat. Sic & Marc. 1. 27. Luc. 4. 36. & 8. 31. ἐπιτάττειν. Fabulator ille Philostratus de Apollonio suo Dæmonem ejecturo, Οἷον διατοῖς φοβεῖται ἀνδράποδα, ποικίλον, παντοδαπόν τε καὶ ἀναιδῆ, καὶ τὰ τοιαῦτα ζῶα ὀργῇ λέγων, καὶ μαλθακῶν ἀπαλλάττεσθαι ζῶα τιμωρίᾳ.

Com. 20. ἐὰν ἔχητε πίστιν, &c.] Bene Pelusiota τὰ θαύματα τῇ εἰς θεὸν ἐλπίδι κατορθοῦσθαι dixit: hinc Act. 6. de Stephano, πλήρης πίστεως· & pòst, ἐποίει τέρατα καὶ σημεῖα. Sequitur ὡς κόκκον] Proverbiale de re minima. Timon Syllographus,

Πτωχὸς μὲ φρένας ἀμαλ, νόος δέ μοι ἐκ βυσσόθεν.

Ibid. ἐρεῖτε τῷ ὄρει τούτῳ, Μετάβηθι, &c.] Et hoc proverbiale de re maxima & difficillima: apud Livium, *Quid, aut quà eamus? num montes moliri suâ sede paramus?*

Κεφ. ιη'.

1. Ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ προσῆλθον οἱ μαθηταὶ τῷ Ἰησοῦ, λέγοντες, Τίς ἄρα μείζων ἐστὶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν;

2. Καὶ προσκαλεσάμενος ὁ Ἰησοῦς παιδίον, ἔστησεν αὐτὸ ἐν μέσῳ αὐτῶν·

3. Καὶ εἶπεν, Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ στραφῆτε, καὶ γένεσθε ὡς τὰ παιδία, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

4. Ὅστις οὖν ταπεινώσῃ ἑαυτὸν ὡς τὸ παιδίον τοῦτο, οὗτός ἐστιν ὁ μείζων ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν.

5. Καὶ ὃς ἐὰν δέξηται παιδίον τοιοῦτον ἓν ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, ἐμὲ δέχεται.

6. Ὃς δ' ἂν σκανδαλίσῃ ἕνα τῶν μικρῶν τούτων τῶν πιστευόντων εἰς ἐμὲ, συμφέρει αὐτῷ ἵνα κρεμασθῇ μύλος ὀνικὸς ἐπὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ καταποντισθῇ ἐν τῷ πελάγει τῆς θαλάσσης.

7. Οὐαὶ τῷ κόσμῳ ἀπὸ τῶν σκανδάλων. ἀνάγκη γάρ ἐστιν ἐλθεῖν τὰ σκάνδαλα· πλὴν ναὶ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ δι' οὗ τὸ σκάνδαλον ἔρχεται.

8. Εἰ δὲ ἡ χεὶρ σου ἢ ὁ πούς σου σκανδαλίζει σε, ἔκκοψον αὐτὰ, καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ· καλόν σοί ἐστιν εἰσελθεῖν εἰς τὴν ζωὴν χωλὸν ἢ κυλλὸν, ἢ δύο χεῖρας ἢ δύο πόδας ἔχοντα βληθῆναι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον.

9. Καὶ εἰ ὁ ὀφθαλμός σου σκανδαλίζει σε, ἔξελε

Vulgata Versio.

1. IN illa hora accesserunt discipuli ad Jesum, dicentes, Quis, putas, major est in regno cœlorum?

2. Et advocans Jesus parvulum, statuit eum in medio eorum,

3. Et dixit, Amen dico vobis, nisi conversi fueritis, & efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum cœlorum.

4. Quicunque ergò humiliaverit se sicut parvulus iste, hic est major in regno cœlorum.

5. Et qui susceperit unum parvulum talem in nomine meo, me suscipit.

6. Qui autem scandalizaverit unum de pusillis istis qui in me credunt, expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo ejus, & demergatur in profundum maris.

7. Væ mundo à scandalis. Necesse est enim ut veniant scandala: veruntamen væ homini illi per quem scandalum venit.

8. Si autem manus tua, vel pes tuus scandalizat te, abscinde eum, & projice abs te: bonum tibi est ad vitam ingredi debilem vel claudum, quàm duas manus vel duos pedes habentem mitti in ignem æternum.

9. Et si oculus tuus scandalizat te, erue eum,

αὐτὸν,

αὐτὸν, καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ. καλόν σοι ἐστὶ μονόφθαλμον εἰς τὴν ζωὴν εἰσελθεῖν, ἢ δύο ὀφθαλμοὺς ἔχοντα βληθῆναι εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός.

10. Ὁρᾶτε μὴ καταφρονήσητε ἑνὸς τῶν μικρῶν τούτων. λέγω γὰρ ὑμῖν ὅτι οἱ ἄγγελοι αὐτῶν ἐν οὐρανοῖς διὰ παντὸς βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς.

11. Ἦλθε γὰρ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου σῶσαι τὸ ἀπολωλός.

12. Τί ὑμῖν δοκεῖ; ἐάν γένηταί τινι ἀνθρώπῳ ἑκατὸν πρόβατα, καὶ πλανηθῇ ἓν ἐξ αὐτῶν, οὐχὶ ἀφεὶς τὰ ἐνενηκονταεννέα, ὄρη πορευθεὶς, ζητεῖ τὸ πλανώμενον;

13. Καὶ ἐὰν γένηται εὑρεῖν αὐτὸ, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι χαίρει ἐπ' αὐτῷ μᾶλλον ἢ ὅτι τοῖς ἐνενηκονταεννέα τοῖς μὴ πεπλανημένοις.

14. Οὕτως οὐκ ἔστι θέλημα ἔμπροσθεν τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν οὐρανοῖς ἵνα ἀπόληται εἷς τῶν μικρῶν τούτων.

15. Ἐὰν δὲ ἁμαρτήσῃ εἰς σὲ ὁ ἀδελφός σου, ὕπαγε καὶ ἔλεγξον αὐτὸν μεταξὺ σοῦ καὶ αὐτοῦ μόνου· ἐάν σου ἀκούσῃ, ἐκέρδησας τὸν ἀδελφόν σου.

16. Ἐὰν δὲ μὴ ἀκούσῃ, παράλαβε μετὰ σοῦ ἔτι ἕνα ἢ δύο· ἵνα ἐπὶ στόματος δύο μαρτύρων ἢ τριῶν σταθῇ πᾶν ῥῆμα.

17. Ἐὰν δὲ παρακούσῃ αὐτῶν, εἰπὲ τῇ ἐκκλησίᾳ· ἐὰν δὲ καὶ τῆς ἐκκλησίας παρακούσῃ, ἔστω σοι ὥσπερ ὁ ἐθνικὸς καὶ ὁ τελώνης.

18. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅσα ἐὰν δήσητε ὅσα ἐὰν δήσητε ὅσα ἐὰν λύσητε ὅσα ἐὰν λύσητε ὅσα ἐὰν λύ

31. Ἰδόντες οὖν οἱ σύνδουλοι αὐτοῦ τὰ γενόμενα, ἐλυπήθησαν σφόδρα· καὶ ἐλθόντες διεσάφησαν τῷ κυρίῳ αὑτῶν πάντα τὰ γενόμενα.

32. Τότε προσκαλεσάμενος αὐτὸν ὁ κύριος αὐτοῦ, λέγει αὐτῷ, Δοῦλε πονηρὲ, πᾶσαν τὴν ὀφειλὴν ἐκείνην ἀφῆκά σοι, ἐπεὶ παρεκάλεσάς με·

33. Οὐκ ἔδει καὶ σὲ ἐλεῆσαι τὸν σύνδουλόν σου, ὡς κἀγώ σε ἠλέησα;

34. Καὶ ὀργισθεὶς ὁ κύριος αὐτοῦ παρέδωκεν αὐτὸν τοῖς βασανισταῖς, ἕως οὗ ἀποδῷ πᾶν τὸ ὀφειλόμενον αὐτῷ.

35. Οὕτω καὶ ὁ πατήρ μου ὁ ἐπουράνιος ποιήσει ὑμῖν, ἐὰν μὴ ἀφῆτε ἕκαστος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ ἀπὸ τῶν καρδιῶν ὑμῶν τὰ παραπτώματα αὐτῶν.

31. Videntes autem conservi ejus quæ fiebant, contristati sunt valde: & venerunt, & narraverunt domino suo omnia quæ facta fuerant.

32. Tunc vocavit illum dominus suus, & ait illi, Serve nequam, omne debitum dimisi tibi, quoniam rogasti me:

33. Nonne ergò oportuit & te misereri conservi tui, sicut & ego tui misertus sum?

34. Et iratus dominus ejus tradidit eum tortoribus, quoadusque redderet universum debitum.

35. Sic & pater meus cœlestis faciet vobis, si non remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus vestris.

Ad Cap. XVIII.

Com. 3. Καὶ γένησθε ὡς τὰ παιδία] Id est, animo qualis pueris esse solet simplicissimo. Plinius lib. 6. Epist. 26. de Fusco Salinatore, *Puer simplicitate.* Ovidius,

Tantáque simplicitas puerilibus adfuit annis, &c.

Manilius,

Ac qualis puero sententia pectore simplex.

Lucretius,

Nam velut infirmo pueri teneróque vagantur
Corpore, sic animi sequitur sententia tenuis.

Παιδεύειν ἐστὶν quod 2 Cor. 10. 5. λογισμὸς καθαίρειν, καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαιρόμενον, καὶ αἰχμαλωτίζειν πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν, &c. & 1 Cor. 3. 18. μωρὸς γενέσθω· confer & 1 Pet. 2. 2.

Com. 6. ἵνα κρεμασθῇ μύλος ὀνικὸς, &c.] Sueton. Aug. *Pædagogum ministrosq; Caii filii per occasionem valetudinis mortisque ejus superbe amare eque grassantem, oneratis gravi pondere cervicibus præcipitavit in flumen.* Victor Utic. de Hunerico, *Imitator Geiserici patris, qui sui fratris uxorem ligato pondere lapidum in Amsagam fluvium jactando demersit.* Prudentius de Quirino,

Summo pontis ab ardui
Sanctæ plebis Episcopus
In præceps fluvio datur,
Suspensum laqueo gerens
Ingentis lapidem molæ.

Com. 12. καὶ πλανηθῇ ἓν ἐξ αὐτῶν] Vide ad Luc. 15. 4. annotata.

Com. 15. ἔλεγξον αὐτὸν μεταξὺ σοῦ καὶ αὐτοῦ μόνου] Plutarchus in De amici & adulatoris discrimine, Δεῖ, ὡς νοσήματος ἐκ ὑποφυοῦς, τὴν ἁμαρτίας τὴν νυθέτησιν καὶ ἀποκάλυψιν ὑπόρρητον εἶναι, καὶ μὴ παντὶ ποιεῖσθαι, μηδὲ ὀπαδικῶς, μηδὲ μάρτυρας καὶ θεατὰς ζωάγρει. Hoc Plato ἰδίᾳ λαβὼν διδάσκειν καὶ νουθετεῖν vocat. Philo ψυχῆς νουθετῶν ἵνα μὴ ἔτερος καλακύῃ. Themistius ὑπολαβών τινα καὶ ὑποκρουόμενος ἐν γωνίᾳ καθάπερ καὶ νουθετεῖν. Marcus Antoninus μὴ ὡς ὑπὸ χολῆς, μηδὲ ἵν' ἄλλος θεάσηται θαυμάσῃ, ἀλλ' ἤτοι πρὸς μόνον, καὶ ἐὰν ἄλλοι πλὴς παρεισέρχωνται. Quibus concinit quod in veteri Mimo, *Secretò amicos admone.* Nec id seorsim faciendum, sed & leniter. Facit idem enim in animo admonendi corrigendíque, quod fricandi in corpore ratio: quæ (Celso 2. 13. ex Hippocrate teste) si lenis mollit corpus, si vehemens, durat. Seneca, *Liberiùs illum admonuisti? non emendasti, sed offendisti.* ὁ πάθματι πρᾴοτητος καταρτίζειν Paulus Galat. 6. 1. dixit. Philo ubi suprà ἡσυχῆ καὶ πρᾴως. Antoninus citato loco, μὴ ὑβριστικῶς, μήτε ὀνειδιστικῶς, ἀλλὰ φιλοσόφως καὶ ἀδήκτως. Seneca alibi *Sine convicio, non palam, non amarè.* Pacat. Panegyr. *Alienis vitiis corrigendis curam adjecisti, idque moderatè, ut suadere potius honesta quàm cogere videaris.* Etiam in Mimo est,

Suadere primùm benevoli est, dein corrigere.

Com. 16. ἵνα ἐπὶ στόματος δύο μαρτύρων, &c.] *Testimonium & hominis, & unius infirmum est.* Minuc. in Octavio.

Com. 17. ἐὰν δὲ παρακούσῃ αὐτῶν, εἰπὲ τῇ ἐκκλησίᾳ] Seneca 1. 16. De Ira, *Objurgatio te primùm secreta, deinde publica emendare tentabit.* Tonsor Apuleianus ad ancillulam capillos sectos ad maleficia colligentem, *Quod scelus nisi tandem desinis, magistratibus te constanter objiciam:* confer quæ Deuter. 21. 19. de filio contumace. Non dissimiles his procedendi gradus Cicero in Officiis præscribit, *Quid si tyrannidem occupare, si patriam prodere conabitur pater? silebitne filius? imo verò obsecrabit patrem nè id faciat: si nihil profecerit, accusabit, minabitur etiam:* ubi *accusare* (nè quis *minus* miretur sequi, locúmque mendi suspectum habeat) admonitionem privatam notat, *minari* ad publicam delationem spectat. Siracides eâdem facie 19. 17. Ἔλεγξον τὸν πλησίον σου πρὶν ἢ ἀπειλῆσαι.

Com. 20. ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν] Guntherus,

——*quoties in nomine Christi*
Tréve duóve pari consensus juris amore
Congregat, in medio perhibetur Christus adesse.

Tertullianus in Apologetico, *Coimus in cœtum & congregationem ad Deum, quasi manu factâ precationibus ambiamus orantes: hæc vis Deo grata est.* Ovidius,

Nam certum est junctas fortiùs ire preces.

Com. 25. Μὴ ἔχοντος δὲ αὐτοῦ ἀποδοῦναι] Admodum Latinè Vetus, *cùm non haberet unde redderet:* nec opus heic ἔχειν pro δύνασθαι intelligere.

Com. 26. Μακροθύμησον ἐπ' ἐμοὶ] Similis obærati apud Aristophanem obtestatio ista,

Ὦ δαιμόνιε, τὸ μέν τι νωὶ μὴ λάβῃς,
Τὸ δ' ἀναβαλοῦ μοι.——

Μακροθυμεῖν (quod quomodo verti debeat expositores fatagunt) hoc loco Latinè loquentibus est *sustinere.* Seneca in de Benef. *Quædam nomina bona lentus ac sapiens creditor fecit, qui sustinuit ac morâ fovit.* Martialis,

Exspectes ac sustineas, Anguste, necesse est,
Nam tibi quod solvat non habet arca Jovis.

Com. 28. κρατήσας αὐτὸν ἔπνιγε] Horatius,

Quantò perditior quisque est, tantò acriùs urget.

Est autem heic πνίγειν (dabit veniam pro candore suo Vir magnus à quo hîc aliquantillùm discedo) non *agitare* tantùm aut *percellere*, sed *fauces arctè comprimere.* Pollux in Onomastico 3. 23. Ὑποπίγων τὰς ὀφειλοντας. Valer. Maximus, (qui non τὸ πνίγειν tantùm, sed & τὸ κραδαίνειν expressit) *Pestiferâ Tiberii Gracchi manu faucibus apprehensam Rempublicam strangulari passus non est.* Et Ovidius, (qui in Herculis pugna cum Acheloo,)

——*summo digitorum vincula collo*
Injicit, angebat cum guttura forcipe pressus.

Nec aliter heic πνίγειν debere accipi liquebit ex voce ἄσχειν, (ejusdem efficaciæ verbo) de duris (qualis iste) creditoribus solenniter usurpata. D. Basilius, Ἐπὶ χρεωστῶν κατισχύειν,

χώρει, ὅτι φίλων καθυβρίζει, ὃν ἡ ἀγοραῖς ἄγχει. Idem Homil. de Avaritia, Ὁ ἀπαιτῶν ἄγχεσθαι. Vide & Ejusdem Homil. in Psal. 15. ἐπὶ τοὺς τοκιζόντων. Chrysostomus Homil. 3. ad Pop. Antiochenum, Σὺ δὲ ὑπὲρ ὀλίγου χρυσίου καταπατεῖς, ἄγχεις, σύρεις. Apud Lucianum (ubi, ut heic, ἀπόδος additur,) Charon ad Menippum, Ἀπόδος, ὦ κατάρατε, τὰ πορθμεῖα· & statim, ἄγξω σε νὴ τὸν Πλούτωνα ἂν μὴ ἀποδῷς. Themistius φιλεῖν, καταλείπειν, καὶ ἄγχειν ἀναισχύντως ἀποτυγχάνει dixit. His addas licet & illa Apulei, *Philebum caterósque comites ejus involant avidi, collóque constricto*, &c. *identidem arguente sermone comprimunt, promerent ocyus aureum cantharum, promerent auctoramentum illud sceleris sui.*

Ibid. λέγων, ἀπόδος] Fœnerator Plautinus,

Cedo fœnus, fœnus redde, fœnus reddito.

Catullus,

Redde, putida mœcha, codicillos,
Mœcha putida, redde codicillos.

Seneca in De benef. *Æquissima vox est, & jus gentium pro se ferens, Redde quod debes*; quàm molesta autem discamus ex his Plutarchi ἐπὶ τῷ μὴ δανείζειν. Πῶς ἂν διατρέφῳ; (inertis, & nummos fœnore accipientis interrogatio est) Respondet Scriptor gravissimus, Τοῦτο ἐρωτᾷς ἔχων χεῖρας, ἔχων πόδας, ἔχων φωνὴν, ἄνθρωπος ὤν, ᾧ τὸ φιλεῖν ὅτι καὶ φιλεῖσθαι, τὸ χαρίζεσθαι καὶ τὸ εὐχαριστεῖν, γεωμαλοδιδάσκων, καὶ παιδαγωγῶν, καὶ δυσωπῶν, πλέον, πεφυκέναι; ἀλλὰ ὅτι τούτων αἴτιον ἀλλὰ δυσχερέστερον τῷ ἀκοῦσαι, ΑΠΟΔΟΣ. Sequitur, εἴ τι ὀφείλεις] Quam veterum codicum lectionem neque ego sollicito. Vide ad Philemon. com. 18. Luc. 19. 8.

Com. 31. Ἰδόντες δὲ οἱ σωματικοὶ, &c.] Guntherus,

Sic Domino peregre post tempora longa reverso
Commemorare solent lacrymosa negotia servi,
Pressuráque suas & iniqua verba rixæ:
Et scelerum noxas, & quicquid nequiter actum
Enarrare valent, odio flagrante loquuntur.

Κεφ. ιθ'.

1. ΚΑΙ ἐγένετο ὅτε ἐτέλεσεν ὁ Ἰησοῦς τοὺς λόγους τούτους, μετῆρεν ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, καὶ ἦλθεν εἰς τὰ ὅρια τῆς Ἰουδαίας, πέραν τοῦ Ἰορδάνου.

2. Καὶ ἠκολούθησαν αὐτῷ ὄχλοι πολλοὶ καὶ ἐθεράπευσεν αὐτοὺς ἐκεῖ.

3. Καὶ προσῆλθον αὐτῷ οἱ φαρισαῖοι πειράζοντες αὐτὸν, καὶ λέγοντες αὐτῷ, Εἰ ἔξεστιν ἀνθρώπῳ ἀπολῦσαι τὴν γυναῖκα αὐτοῦ κατὰ πᾶσαν αἰτίαν;

4. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς, Οὐκ ἀνέγνωτε ὅτι ὁ ποιήσας ἀπ' ἀρχῆς, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς;

5. Καὶ εἶπεν, Ἕνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα, καὶ προσκολληθήσεται τῇ γυναικὶ αὐτοῦ· καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν.

6. Ὥστε οὐκέτι εἰσὶ δύο, ἀλλὰ σὰρξ μία. ὃ οὖν ὁ Θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω.

7. Λέγουσιν αὐτῷ, Τί οὖν Μωσῆς ἐνετείλατο δοῦναι βιβλίον ἀποστασίου, καὶ ἀπολῦσαι αὐτήν;

8. Λέγει αὐτοῖς, Ὅτι Μωσῆς πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἐπέτρεψεν ὑμῖν ἀπολῦσαι τὰς γυναῖκας ὑμῶν· ἀπ' ἀρχῆς δὲ οὐ γέγονεν οὕτω.

9. Λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι ὃς ἂν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, εἰ μὴ ἐπὶ πορνείᾳ, καὶ γαμήσῃ ἄλλην, μοιχᾶται· καὶ ὁ ἀπολελυμένην γαμήσας μοιχᾶται.

10. Λέγουσιν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, Εἰ οὕτως ἐστὶν ἡ αἰτία τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τῆς γυναικός, οὐ συμφέρει γαμῆσαι.

11. Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς, Οὐ πάντες χωροῦσι τὸν λόγον τοῦτον, ἀλλ' οἷς δέδοται.

12. Εἰσὶ γὰρ εὐνοῦχοι οἵτινες ἐκ κοιλίας μητρὸς ἐγεννήθησαν οὕτω· καὶ εἰσὶν εὐνοῦχοι οἵτινες εὐνουχίσθησαν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων· καὶ εἰσὶν εὐνοῦχοι οἵτινες εὐνούχισαν ἑαυτοὺς διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Ὁ δυνάμενος χωρεῖν, χωρείτω.

13. Τότε προσηνέχθη αὐτῷ παιδία, ἵνα τὰς χεῖρας θῇ αὐτοῖς, καὶ προσεύξηται· οἱ δὲ μαθηταὶ ἐπετίμησαν αὐτοῖς.

14. Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν, Ἄφετε τὰ παιδία, καὶ μὴ κωλύετε αὐτὰ ἐλθεῖν πρός με· τῶν γὰρ τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

15. Καὶ ἐπιθεὶς αὐτοῖς τὰς χεῖρας, ἐπορεύθη ἐκεῖθεν.

Vulgata Versio.

1. ET factum est, cùm consummasset Jesus sermones istos, migravit à Galilæa, & venit in fines Judææ trans Jordanem.

2. Et secutæ sunt eum turbæ multæ: & curavit eos ibi.

3. Et accesserunt ad eum Pharisæi tentantes eum, & dicentes, Si licet homini dimittere uxorem suam quacunque ex causa?

4. Qui respondens, ait eis, Non legistis, quia qui fecit ab initio, masculum & feminam fecit eos; & dixit,

5. Propter hoc, dimittet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori suæ: & erunt duo in carne una?

6. Itaque jam non sunt duo, sed una caro. Quod ergò Deus conjunxit, homo non separet.

7. Dicunt illi, Quid ergò Moyses mandavit dare libellum repudii, & dimittere?

8. Ait illis, Quoniam Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras; ab initio autem non fuit sic.

9. Dico autem vobis, quia quicunq; dimiserit uxorẽ suam, nisi ob fornicationẽ, & aliam duxerit, mœchatur: & qui dimissam duxerit, mœchatur.

10. Dicunt ei discipuli ejus, Si ità est causa hominis cum uxore, non expedit nubere.

11. Qui dixit illis, Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est.

12. Sunt enim eunuchi qui de matris utero sic nati sunt: & sunt eunuchi qui facti sunt ab hominibus: & sunt eunuchi qui seipsos castraverunt propter regnum cœlorum. Qui potest capere, capiat.

13. Tunc oblati sunt ei parvuli, ut manus eis imponeret & oraret. Discipuli autem increpabant eos.

14. Jesus verò ait eis, Sinite parvulos, & nolite eos prohibere ad me venire: talium est enim regnum cœlorum.

15. Et cùm imposuisset eis manus, abiit indè.

16. Καὶ ἰδοὺ, εἷς προσελθὼν εἶπεν αὐτῷ, Διδάσκαλε ἀγαθὲ, τί ἀγαθὸν ποιήσω, ἵνα ἔχω ζωὴν αἰώνιον ;

17. Ὁ δὲ εἶπεν αὐτῷ, Τί με λέγεις ἀγαθόν ; οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἷς, ὁ Θεος. εἰ δὲ θέλεις εἰσελθεῖν εἰς τὴν ζωὴν, τήρησον τὰς ἐντολάς.

18. Λέγει αὐτῷ, Ποίας ; Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπε, Τὸ, Οὐ φονεύσεις, Οὐ μοιχεύσεις, Οὐ κλέψεις, Οὐ ψευδομαρτυρήσεις,

19. Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα, καὶ, Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν.

20. Λέγει αὐτῷ ὁ νεανίσκος, Πάντα ταῦτα ἐφυλαξάμην ἐκ νεότητός μου· τί ἔτι ὑστερῶ ;

21. Ἔφη αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, Εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, ὕπαγε, πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δὸς πτωχοῖς· καὶ ἕξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ· καὶ δεῦρο, ἀκολούθει μοι.

22. Ἀκούσας δὲ ὁ νεανίσκος τὸν λόγον, ἀπῆλθε λυπούμενος· ἦν γὰρ ἔχων κτήματα πολλά.

23. Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι δυσκόλως πλούσιος εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

24. Πάλιν δὲ λέγω ὑμῖν, Εὐκοπώτερόν ἐστι κάμηλον διὰ τρυπήματος ῥαφίδος διελθεῖν ἢ πλούσιον εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ εἰσελθεῖν.

25. Ἀκούσαντες δὲ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἐξεπλήσσοντο σφόδρα, λέγοντες, Τίς ἄρα δύναται σωθῆναι ;

26. Ἐμβλέψας δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς, Παρὰ ἀνθρώποις τοῦτο ἀδύνατόν ἐστι, παρὰ δὲ Θεῷ πάντα δυνατά ἐστι.

27. Τότε ἀποκριθεὶς ὁ Πέτρος εἶπεν αὐτῷ, Ἰδοὺ, ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα, καὶ ἠκολουθήσαμέν σοι· τί ἄρα ἔσται ἡμῖν ;

28. Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς, Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ὑμεῖς οἱ ἀκολουθήσαντές μοι, ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ, ὅταν καθίσῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ, καθεδεῖσθε καὶ ὑμεῖς ἐπὶ δώδεκα θρόνους, κρίνοντες τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ Ἰσραήλ.

29. Καὶ πᾶς ὃς ἀφῆκεν οἰκίας, ἢ ἀδελφοὺς, ἢ ἀδελφὰς, ἢ πατέρα, ἢ μητέρα, ἢ γυναῖκα, ἢ τέκνα, ἢ ἀγροὺς, ἕνεκεν τοῦ ὀνόματός μου, ἑκατονταπλασίονα λήψεται, καὶ ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσει.

30. Πολλοὶ δὲ ἔσονται πρῶτοι, ἔσχατοι· καὶ ἔσχατοι, πρῶτοι.

16. Et ecce unus accedens, ait illi, Magister bone, quid boni faciam ut habeam vitam æternam ?

17. Qui dixit ei, Quid me interrogas de bono ? Unus est bonus, Deus. Si autem vis ad vitam ingredi, serva mandata.

18. Dicit illi, Quæ ? Jesus autem dixit, Non homicidium facies, Non adulterabis, Non facies furtum, Non falsum testimonium dices,

19. Honora patrem tuum & matrem tuam, Diliges proximum tuum sicut teipsum.

20. Dicit illi adolescens, Omnia hæc custodivi à juventute mea : quid adhuc mihi deest ?

21. Ait illi Jesus, Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo : & veni, sequere me.

22. Cùm audisset autem adolescens verbum, abiit tristis : erat enim habens multas possessiones.

23. Jesus autem dixit discipulis suis, Amen dico vobis, quia dives difficilè intrabit in regnum cœlorum.

24. Et iterum dico vobis, Facilius est camelum per foramen acûs transire, quàm divitem intrare in regnum cœlorum.

25. Auditis autem his, discipuli mirabantur valde, dicentes, Quis ergò poterit salvus esse ?

26. Aspiciens autem Jesus, dixit illis, Apud homines hoc impossibile est ; apud Deum autem omnia possibilia sunt.

27. Tunc respondens Petrus, dixit ei, Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te ; quid ergò erit nobis ?

28. Jesus autem dixit illis, Amen dico vobis, quòd vos qui secuti estis me, in regeneratione cùm sederit filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis & vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel.

29. Et omnis qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit.

30. Multi autem erunt primi, novissimi ; & novissimi primi.

Ad Cap. XIX.

Com. 3. Ἀπολύσαι τὴν γυναῖκα διὰ πᾶσαν αἰτίαν] Αἰτίαν *causam* bene verti puto, si prout debet intelligatur. Plautus,

Uxor viro si clam domo egressa est foras,
Viro fit causa, exigitur matrimonio.

In l. un. Cod. Th. de repud. *Placet mulieri non licere propter suas prævas cupiditates marito repudium mittere exquisitâ causâ, &c.* Ibid. *culpa divortii* vocatur, & Ejusd. Novell. 12. *culpam divortii conquirere.* In Græco Deuter. 22. 13. πρόφασιν λόγου ἐπιθῶται. Glossarium, *Causa*, αἰτία, πρόφασις.

Com. 5. καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα, καὶ προσκολληθήσεται τῇ γυναικὶ αὐτοῦ] Apud Eldram, Ἄνθρωπος τὸν ἑαυτοῦ πατέρα ἐγκαταλείπει ὃς ἐξέθρεψεν αὐτὸν, καὶ πέντε τὰς ἰδίας γυναῖκα κολλᾶται· apud Josephum ille Antiq. 11. 4. Ἐγκαταλείπομαι τὸν πατέρα καὶ μητέρα, καὶ τὴν θρεψαμένην γῆν, καὶ τοὺς ἑταίρους λήθην ἔχομεν διὰ τὰς γυναῖκας. Max. Tyr. de Hectore & Andromache, Ἡ μὲν πατέρα καὶ ἀδελφὸν καλεῖ τὸν ἄνδρα, καὶ πάντα δὴ τὰ φίλτατα ὀνόματα· ὁ δὲ ὅτε μητρὸς τοσοῦτον αὐτῷ μέλειν ὅσον ἐκείνης λέγει.

Ibid. Καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν] Hinc illud Siracidis, Εἰ μὴ πορεύσεται σὺν σοὶ, ἀπὸ τῆς σαρκῶν σου ἀποτεμεῖ αὐτήν. Plutarchus, Ὥστε δύο ὄντας, ἓν γεγονέναι.

Com. 16. εἷς προσελθὼν εἶπεν αὐτῷ, Διδάσκαλε, τί ἀγαθὸν ποιήσω, ἵνα ἔχω ζωὴν αἰώνιον ;] Sic Act. 16. ille, Κύριοι, τί με δεῖ ποιεῖν, ἵνα σωθῶ ; Apud Macrob. 1. 9. in Somn. Scip. *Nam & Delphici vox hæc fertur oraculi, consulenti ad beatitatem quo itinere perveniret, Si te, inquit, agnoveris.* Apud Arrianum 2. 15. in Epictetum, Ἃ μὲ δεῖ ποιεῖν ἐκ οἶδα, ἐλήλυθα γὰρ μαθησόμενος.

Com. 17. οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἷς, ὁ Θεὸς] Philo, ὁ ὄντως ὤν, τὸ πρώτιστον ἀγαθόν. Thales τί βέλτιστον interrogatus, Θεὸς respondit. Laertius de Euclide, Οὗτος ἐν τὸ ἀγαθὸν ἀπεφαίνετο πολλοῖς ὀνόμασι καλούμενον. Platonis τὸ πρῶτον ἀγαθὸν non aliud seipso exponente quàm νοῦς καὶ Θεὸς ὁ πρῶτος· vide Alcinoum cap. 27.

Com. 21. πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δὸς πτωχοῖς] Apud

Apud Lucianum, sed sub persona haud proba, Κατὰ τάχος ἐπιδόμενον αὐτὸν (πλοῦτον scil.) ἐν τῇ οἰκίᾳ, καὶ μηδ' ὅλον αὐτῷ ἀνῆς διαδιδὺς ἅπασι τοῖς δεομένοις.

Com. 22. ἀκούσας τὸν λόγον, ἀπῆλθε λυπούμενος] Apul. 4. *Effatu sanctæ vaticinationis accepto pigens tristisque retrò domum pergit:* apud Terentium,

Domum revertor mœstus, atque animo ferè
Perturbato atque incerto præ ægritudine.

Esther. 6. 12. de Hamane, Ἐπέστρεψεν εἰς τὰ ἴδια λυπούμενος. Arrianus 3. 4. in Epictetum, Εὐδὺς ἀπαλλαγὴ χαλεπῶς ἔχων.

Ibid. ἀπῆλθε] Et forsan εἰς τὰ ἐπίσω ἀπῆλθε, perculsus rei præceptæ magnitudine. *Videbat* scilicet *ubi posita esset fœlicitas, sed pervenire ad illam non audebat,* Seneca Epist. 21. *Quia dura Salvatoris eloquia videbantur, multi retrorsum abierunt,* inquit Hieronymus. Vide Joh. 6. 66.

Com. 26. παρὰ τῷ θεῷ πάντα δυνατά ἐστι] Philo, Θεῷ πάντα δυνατά. Lucianus, Δυνατὰ ἅπαντα οἱ θεοὶ, καὶ τὰ μέγιστα καὶ δοκοῦντα. Ovidius,

——*Immensa est, finémque potentia cœli*
Non habet, & quicquid superi voluere peractum est.

Κεφ. κ'.

1. Ὁμοία γάρ ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότῃ, ὅστις ἐξῆλθεν ἅμα πρωῒ μισθώσασθαι ἐργάτας εἰς τὸν ἀμπελῶνα αὐτοῦ.

2. Συμφωνήσας δὲ μετὰ τῶν ἐργατῶν ἐκ δηναρίου τὴν ἡμέραν, ἀπέστειλεν αὐτοὺς εἰς τὸν ἀμπελῶνα αὐτοῦ.

3. Καὶ ἐξελθὼν περὶ τρίτην ὥραν, εἶδεν ἄλλους ἑστῶτας ἐν τῇ ἀγορᾷ ἀργούς·

4. Κἀκείνοις εἶπεν, Ὑπάγετε καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν ἀμπελῶνα, καὶ ὃ ἐὰν ᾖ δίκαιον, δώσω ὑμῖν.

5. Οἱ δὲ ἀπῆλθον. Πάλιν ἐξελθὼν περὶ ἕκτην καὶ ἐνάτην ὥραν, ἐποίησεν ὡσαύτως.

6. Περὶ δὲ τὴν ἑνδεκάτην ὥραν ἐξελθὼν εὗρεν ἄλλους ἑστῶτας ἀργούς, καὶ λέγει αὐτοῖς, Τί ὧδε ἑστήκατε ὅλην τὴν ἡμέραν ἀργοί;

7. Λέγουσιν αὐτῷ, Ὅτι οὐδείς ἡμᾶς ἐμισθώσατο. Λέγει αὐτοῖς, Ὑπάγετε καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν ἀμπελῶνα, καὶ ὃ ἐὰν ᾖ δίκαιον, λήψεσθε.

8. Ὀψίας δὲ γενομένης λέγει ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος τῷ ἐπιτρόπῳ αὐτοῦ, Κάλεσον τοὺς ἐργάτας, καὶ ἀπόδος αὐτοῖς τὸν μισθόν, ἀρξάμενος ἀπὸ τῶν ἐσχάτων, ἕως τῶν πρώτων.

9. Καὶ ἐλθόντες οἱ περὶ τὴν ἑνδεκάτην ὥραν, ἔλαβον ἀνὰ δηνάριον.

10. Ἐλθόντες δὲ οἱ πρῶτοι, ἐνόμισαν ὅτι πλείονα λήψονται· καὶ ἔλαβον καὶ αὐτοὶ ἀνὰ δηνάριον.

11. Λαβόντες δὲ ἐγόγγυζον κατὰ τοῦ οἰκοδεσπότου·

12. Λέγοντες, Ὅτι οὗτοι οἱ ἔσχατοι μίαν ὥραν ἐποίησαν, καὶ ἴσους ἡμῖν αὐτοὺς ἐποίησας, τοῖς βαστάσασι τὸ βάρος τῆς ἡμέρας καὶ τὸν καύσωνα.

13. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς ἑνὶ αὐτῶν, Ἑταῖρε, οὐκ ἀδικῶ σε· οὐχὶ δηναρίου συνεφώνησάς μοι;

14. Ἆρον τὸ σὸν, καὶ ὕπαγε· θέλω δὲ τούτῳ τῷ ἐσχάτῳ δοῦναι ὡς καὶ σοί.

15. Ἢ οὐκ ἔξεστί μοι ποιῆσαι ὃ θέλω ἐν τοῖς ἐμοῖς; ἢ ὁ ὀφθαλμός σου πονηρός ἐστιν ὅτι ἐγὼ ἀγαθός εἰμι;

16. Οὕτως ἔσονται οἱ ἔσχατοι, πρῶτοι· καὶ οἱ πρῶτοι, ἔσχατοι· πολλοὶ γάρ εἰσι κλητοὶ, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί.

17. Καὶ ἀναβαίνων ὁ Ἰησοῦς εἰς Ἱεροσόλυμα, παρέλαβε τοὺς δώδεκα μαθητὰς κατ' ἰδίαν ἐν τῇ ὁδῷ, καὶ εἶπεν αὐτοῖς,

18. Ἰδοὺ, ἀναβαίνομεν εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδοθήσεται τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ γραμματεῦσι, καὶ κατακρινοῦσιν αὐτὸν θανάτῳ·

19. Καὶ παραδώσουσιν αὐτὸν τοῖς ἔθνεσιν εἰς τὸ ἐμπαῖξαι καὶ μαστιγῶσαι καὶ σταυρῶσαι· καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται.

Versio Vulgata.

1. SImile est regnum cœlorum homini patrifamiliâs qui exiit primo manè conducere operarios in vineam suam.

2. Conventione autem factâ cum operariis ex denario diurno, misit eos in vineam suam.

3. Et egressus circa horam tertiam, vidit alios stantes in foro otiosos,

4. Et dixit illis, Ite & vos in vineam: & quod justum fuerit, dabo vobis.

5. Illi autem abierunt. Iterum autem exiit circa sextam & nonam horam: & fecit similiter.

6. Circa undecimam vero exiit, & invenit alios stantes, & dicit illis, Quid hîc statis totâ die otiosi?

7. Dicunt ei, Quia nemo nos conduxit. Dicit illis, Ite & vos in vineam.

8. Cùm serò autem factum esset, dicit dominus vineæ procuratori suo, Voca operarios, & redde illis mercedem, incipiens à novissimis usque ad primos.

9. Cùm venissent ergò qui circa undecimam horam venerant, acceperunt singulos denarios.

10. Venientes autem & primi, arbitrati sunt quòd plus essent accepturi: acceperunt autem & ipsi singulos denarios.

11. Et accipientes murmurabant adversùs patremfamiliâs,

12. Dicentes, Hi novissimi unâ horâ fecerunt, & pares illos nobis feciſti qui portavimus pondus diei & æstus.

13. At ille respondens, uni eorum dixit, Amice, non facio tibi injuriam: nónne ex denario conveniſti mecum?

14. Tolle quod tuum est, & vade: volo autem & huic novissimo dare sicut & tibi.

15. Aut non licet mihi quod volo, facere? an oculus tuus nequam est quia ego bonus sum?

16. Sic erunt novissimi, primi; & primi, novissimi: multi enim sunt vocati, pauci verò electi.

17. Et ascendens Jesus Jerosolymam, assumpsit duodecim discipulos secretò, & ait illis,

18. Ecce ascendimus Jerosolymam, & filius hominis tradetur Principibus sacerdotum & Scribis, & condemnabunt eum morte:

19. Et tradent eum Gentibus, ad illudendum & flagellandum & crucifigendum, & tertiâ die resurget.

20. Τότε προσῆλθεν αὐτῷ ἡ μήτηρ τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου, μετὰ τῶν υἱῶν αὐτῆς, προσκυνοῦσα, καὶ αἰτοῦσά τι παρ' αὐτοῦ.

21. Ὁ δὲ εἶπεν αὐτῇ, Τί θέλεις; Λέγει αὐτῷ, Εἰπὲ ἵνα καθίσωσιν οὗτοι οἱ δύο υἱοί μου, εἷς ἐκ δεξιῶν σου, καὶ εἷς ἐξ εὐωνύμων, ἐν τῇ βασιλείᾳ σου.

22. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν, Οὐκ οἴδατε τί αἰτεῖσθε· δύνασθε πιεῖν τὸ ποτήριον ὃ ἐγὼ μέλλω πίνειν, καὶ τὸ βάπτισμα ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι, βαπτισθῆναι; Λέγουσιν αὐτῷ, Δυνάμεθα.

23. Καὶ λέγει αὐτοῖς, Τὸ μὲν ποτήριόν μου πίεσθε, καὶ τὸ βάπτισμα ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι, βαπτισθήσεσθε· τὸ δὲ καθίσαι ἐκ δεξιῶν μου, καὶ ἐξ εὐωνύμων μου, οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἡτοίμασται ὑπὸ τοῦ πατρός μου.

24. Καὶ ἀκούσαντες οἱ δέκα ἠγανάκτησαν περὶ τῶν δύο ἀδελφῶν.

25. Ὁ δὲ Ἰησοῦς προσκαλεσάμενος αὐτοὺς εἶπεν, Οἴδατε ὅτι οἱ ἄρχοντες τῶν ἐθνῶν κατακυριεύουσιν αὐτῶν, καὶ οἱ μεγάλοι κατεξουσιάζουσιν αὐτῶν.

26. Οὐχ οὕτως δὲ ἔσται ἐν ὑμῖν· ἀλλ' ὃς ἐὰν θέλῃ ἐν ὑμῖν μέγας γενέσθαι, ἔστω ὑμῶν διάκονος·

27. Καὶ ὃς ἐὰν θέλῃ ἐν ὑμῖν εἶναι πρῶτος, ἔστω ὑμῶν δοῦλος·

28. Ὥσπερ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἦλθε διακονηθῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι, καὶ δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν.

29. Καὶ ἐκπορευομένων αὐτῶν ἀπὸ Ἰερειχὼ, ἠκολούθησεν αὐτῷ ὄχλος πολύς.

30. Καὶ ἰδοὺ, δύο τυφλοὶ καθήμενοι παρὰ τὴν ὁδὸν, ἀκούσαντες ὅτι Ἰησοῦς παράγει, ἔκραξαν, λέγοντες, Ἐλέησον ἡμᾶς Κύριε, υἱὸς Δαβίδ.

31. Ὁ δὲ ὄχλος ἐπετίμησεν αὐτοῖς ἵνα σιωπήσωσιν· οἱ δὲ μεῖζον ἔκραζον, λέγοντες, Ἐλέησον ἡμᾶς Κύριε, υἱὸς Δαβίδ.

32. Καὶ στὰς ὁ Ἰησοῦς ἐφώνησεν αὐτοὺς, καὶ εἶπε, Τί θέλετε ποιήσω ὑμῖν;

33. Λέγουσιν αὐτῷ, Κύριε, ἵνα ἀνοιχθῶσιν ἡμῶν οἱ ὀφθαλμοί.

34. Σπλαγχνισθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς ἥψατο τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν· καὶ εὐθέως ἀνέβλεψαν αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοί, καὶ ἠκολούθησαν αὐτῷ.

20. Tunc accessit ad eum mater filiorum Zebedæi cum filiis suis, adorans & petens aliquid ab eo.

21. Qui dixit ei, Quid vis? Ait illi, Dic ut sedeant hi duo filii mei, unus ad dexteram tuam, & unus ad sinistram in regno tuo.

22. Respondens autem Jesus, dixit, Nescitis quid petatis. Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum? Dicunt ei, Possumus.

23. Ait illis, Calicem quidem meum bibetis: sedere autem ad dexteram meam & sinistram, non est meum dare vobis: sed quibus paratum est à patre meo.

24. Et audientes decem, indignati sunt de duobus fratribus.

25. Jesus autem vocavit eos ad se: & ait, Scitis quia principes gentium dominantur eorum: & qui majores sunt, potestatem exercent in eos.

26. Non ità erit inter vos: sed quicunque voluerit inter vos major fieri, sit vester minister:

27. Et qui voluerit inter vos primus esse, erit vester servus.

28. Sicut filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, & dare animam suam redemptionem pro multis.

29. Et egredientibus illis ab Jericho, secuta est eum turba multa:

30. Et ecce duo cæci sedentes secus viam, audierunt quia Jesus transiret: & clamaverunt dicentes, Domine, miserere nostrî, fili David.

31. Turba autem increpabat eos ut tacerent. At illi magìs clamabant dicentes, Domine, miserere nostrî, fili David.

32. Et stetit Jesus, & vocavit eos, & ait, Quid vultis ut faciam vobis?

33. Dicunt illi, Domine, ut aperiantur oculi nostri.

34. Misertus autem eorum Jesus, tetigit oculos eorum. Et confestim viderunt, & secuti sunt eum.

Ad Cap. XX.

Com. 1. ἌΜΑ πρωΐ] Ἅμ' ἡμέρᾳ διαφωσκούσῃ Herodotus in Thalia dixit. Vetus, *primo manè*: potuit (secutus Græcam phrasim) *cum manè*, vel *cum primo manè*, atque id Latinè: nam & Lucilius apud Diomedem Grammaticum dixit *cum manè expergitus*; Plautus, *cum lucu simul*; & Terentius, *cum primo luci*. Non temerè autem & fortuitò ἅμα πρωΐ dicitur, sed ex usu rusticæ disciplinæ. Ecclesiastæ 11.6. Ἐν τῷ πρωΐ σπεῖρον τὸ σπέρμα σου. Hesiodus,

——ἀέξεσθαι καθ' ὥρην
Πρωΐ μάλα σπεύδοντα.——

Idem,

Φεύγων δ' σκιερὸν δρυὸς καὶ ἐπ' ἠῶ πάσσυτον
Ὥρη ἐν ἀμήτῳ ὅτ' ἠέλιος χρόα κήρῃ
Τηλοῦ σπεύδειν, καὶ οἰκόνδε καρπὸν ἀγέρεσθαι,
Ὄφρα ἀνιηκέρδεα ἔνα τοι βίος ἀρκιος εἴη.

Columella, *Plurimùm refert à primo manè colonos opus aggredi*. Gellius in Æsopi Apologo 2.29. *Die crastini ubi primùm diluculabit, fac amicos adeas, ac roges veniant, operámque mutuam dent, at messem hanc nobis adjuvent.*

Com. 3. ἄλλους ἑστῶτας ἐν τῇ ἀγορᾷ, &c.] Qui operas locatas volebant suas in foro tempus terebant: sic in Pseudolo Plautina,

Sed cur sedebas in foro, si eras cognus
Tu solus præter alios?——

Et apud Ælian. var. hist. τοὺς ἐν τῇ ἀγορᾷ σχολάζοντας. Ποσείδιππος (inquit) ὅτε τὴν ἀρχὴν ἐλάμβανε τῆς ἡγεμονίας, μετεπέμπετο τοὺς ἐν τῇ ἀγορᾷ σχολάζοντας, καὶ ἐπυνθάνετο τί δήποτε εἶεν τὸ αἴτιον τοῦ ἁλύειν αὐτούς· καὶ ἐπέλεγεν, εἰ μὴ σοι τύγχανε τὸ ζεῦγος, παρ' ἐμοῦ λαβὼν ἄπιθι καὶ ἐργάζου. Quem ideo locum transcripsi, ut & totius & partium ejus Euangelico isti appareat non abhorrens quædam nec invenusta conformitas. Legitur in contextu sacro, ἑστῶτας ἐν τῇ ἀγορᾷ ἀργούς. Ælianus habet, τοὺς ἐν τῇ ἀγορᾷ σχολάζοντας· infrà heic com. 6. τί ὧδε ἑστήκατε ἄργοι; ille, ἐπυνθάνετο τί δήποτε εἶεν τὸ αἴτιον τοῦ ἁλύειν αὐτούς. Matthæi Interpres, ἀργοὶ καὶ ὑμεῖς. Historicus Græcus, ἄπιθι, καὶ ἐργάζου.

Com. 6. τί ὧδε ἑστήκατε, &c.] Increpantis est, ut Act. 1.11. apud Aristophan. in Nubibus, τί βλέπετε βλίττοντες; Apuleius, *Quid stas otiosus téque ipsum demoraris?* Pòst, ἀπάγετε καὶ ὑμεῖς εἰς τὴν ἀμπελῶνα] Quamvis tam serò conducti,

conducti, vosmet intra vineam facite. Suidas, Οὐκ ἤλθες, ἀλλ' εἰς κολυμβήθραν ἦσθ. Οὐ πᾶς καθυστερίζων ἀπόλλυται, ἢ οὐ πᾶς μαθητεύσας. Ferè similia Hesychius & Pollux 7. 26. in Onomastico.

Com. 12. ἴσους ἡμῖν ἐποίησας] Vulgat. *pares illos nobis fecisti.* In Glossis, Ἴσος, *Æqualis, par.* Onomasticon vetus, *Paritor,* ἴσΘ, quo loco duæ voces videntur excidisse. Scribendum puto, *Par,* ἴσΘ, *Paritor,* ἴσους.

Ibid. τὸ βάρΘ τ ἡμέρας, καὶ τ καύσωνα] Non per ἢ διὰ δυοῖν accipias, ut fit, τ βαρῶ τῆς ἡμέρας καύσωνα.

Ibid. τοῖς βαστάσασι τὸ βάρΘ τῆς ἡμέρας, καὶ τ καύσωνα] Euthymius ad cap. 4. Johannis, *Erat meridies, quando Sol vehementiùs humana corpora attingit.* Terentius,

Meridie ipso faciam ut stipulam colligat.

Ubi Donatus, *Cùm sol vehementior est.* Victor Uticensis, *Dirigit viros ingenuos & admodum delicatos ad campum Uticensem, ut sub ardentis solis incendio cespites messium desecarent:* quod non molestum tantùm, sed & periculosum, à morbis & nonnunquam mortibus fervorem illum insequentibus. Vide 2 Reg. 4. 18, 20. Judith. 8. 3. Jonæ 4. 8. In collectan. Geoponic. Τῶν ἐν τῷ ἀλῳ ἐργαζομένων φλεβῶν ὁ ἥλιΘ βλάπτει τὰ σώματα καὶ τὰς φλέβας. (ubi τὸ φλεβῶν expungendum videtur.) Hæc ergò sic dicta accipiamus tanquam ab operas suas eo nomine pluris pretii æstimantibus. Ad ejusmodi uredinem propulsandam cautiores tecto capite opus faciebant. Eustathius Ἐρωτικῶν Scriptor in messoris descriptione, Ἐπικάλυμμα φέρει τῇ περαλῇ, ὁ γὰρ γυμὴ ταύτῃ δοκεῖ τ θερμὸν ἀνέχεδς.

Com. 13. ἀδικῶ σε] Vulgat. *non facio injuriam tibi.* Hinc è conversò in Glossis, Ἀδικοῦμαι, &c. *injuriam patior.*

Com. 14. θέλω δ, &c.] *Meâ lege utar* phrasi Terentianâ dicas.

Ibid. ὃς καὶ σοί] Id est, ὅσον σοί.

Com. 15. ἢ οὐκ ἔξεστί μοι ποιῆσαι ὃ θέλω ἐν τοῖς ἐμοῖς;] In Luciani Abdicato, Ἐννέπων ὡς πανταχόθεν ἄγωμον ποιοῖς οὐκ ἐᾶν με χρῆσαι μετ' ἀλλοδείας ἐμῷ κτήματι· apud Plautum,

——*Non mihi licere meam rem me solum ut volo*
Loqui atque cogitare absque te arbitro?——

Sed illa ejusdem propiora ubi sic ad lenonem adolescens,

Quid ego ex te audio?

L. *Amicam tuam esse factam argentoami*
Adol. *Cur id ausus facere?*
L. *Lubuit, mea fuit.*

Hic locus porrò Divinæ ordinationis τὸ ἀνεξιχνίαστον demonstrat nobis: rationes ejus humanis rationibus non obnoxias ob oculos ponit: illustratúrque cum toto nono cap. ad Romanos, tum præsertim (vel ob conformitatem loquendi) commate 22. ἰδὲ οὖν χρηστότητα, &c. confer & Dan. 4. 32. Script. Sap. 12. 11.

Com. 20. προσελθὼν, &c. αἰτῆσά τι παρ' αὐτῆ] Αἰτεῖσθαι (ut Act. 25.) κατ' ἀντῆ. Sic apud Lucian. ἀλλὰ αἰτῆ προσελθών· &, μικρὸν ὕστερον προσελθὼν αἰτῆ.

Com. 22. οὐκ οἴδατε τί αἰτεῖσθε] Micio Terentianus, *Ô noster Demea:* ubi Donatus, *Hoc sic dixit tanquam dicturus esset, Multa te latent, simplex homo es.* Φυτήειν de malo alii usurparunt etiam. Plautus, *Ut senex hoc eodem pôclo quo ego bibi biberet:* sic *pateras anxietatum* Sidonius in Epistolis. Φυσᾶται (quod sequitur) valet Italicum *ci basta l' animo.*

Com. 23. οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι] Apud Lucianum Saturnus ad Sacerdotem honores, divitias, &c. ab Ie petentem, Οὐ κατ' ἐμὲ τοῦτο ἥτησας, ἐ γὰρ ἐμὸν διανεῖμαι τὰ τοιαῦτα.

Com. 25. καὶ οἱ μεγάλοι, &c.] Plutarchus in De Alexandri fortuna vel virtute, Οἱ δ' εὐεργέται, &c. ὁ δ. ΜΕΓΑ'ΛΟΤΣ ἀνηγόρευε ἑαυτὸν, id est, μέγα δυνάμενος. Phrynichus, Ἡμεῖς δ' ὁ μεγιστᾶνας (ἐπώνυμοι τοῖς ἀρχαίοις ἄνδρασιν) ἀλλὰ μέγα δυναμένους λέγομεν. μεγάλοι autem ad discrimen *minorum dominorum.* Philo περὶ κατασ. ἀρχ. Οἱ μικροὶ λεγόμενοι παρὰ τισιν ἄρχοντες, ὡς δυσπότας ὀνομάζουσιν.

Com. 32. τί θέλετε ποιήσω ὑμῖν; Anacreon, τί σοι θέλεις ποιήσω; Plaut.

Quid tibi me vis facere?

Elucebat autem in hoc ipso loquendi modo propositum ejus iis visum donandi. Potentiâ & bonitate pollentes cùm interrogant, benefacere volunt. Panegyristes ad Constantinum, *Relevaturus censum definisti numerum, reliqua debita remissurus, quantum deberemus rogasti: quæ interrogatio manifesta promissio fuit: nam cùm is qui omnia potest quid sibi debeatur interrogat, non curiosè percunctatur ut sciat, sed liberaliter cupit audire ut remittat.* Vide & Marc. 10. 51.

Κεφ. κα'.

ΚΑΙ' ὅτε ἤγγισαν εἰς Ἱεροσόλυμα, Ϛ ἦλθον εἰς Βηθφαγὴ πρὸς τὸ ὄρΘ τῶν ἐλαιῶν, τότε ὁ Ἰησοῦς ἀπέστειλε δύο μαθητάς,

2. Λέγων αὐτοῖς, Πορεύεσθε εἰς τ κώμην τ ἀπέναντι ὑμῶν· καὶ εὐθέως εὑρήσετε ὄνον δεδεμένην, καὶ πῶλον μετ' αὐτῆς· λύσαντες ἀγάγετέ μοι.

3. Καὶ ἐάν τις ὑμῖν εἴπῃ τι, ἐρεῖτε ὅτι ὁ ΚύριΘ αὐτῶν χρείαν ἔχει· εὐθέως δ ἀποστελεῖ αὐτούς.

4. Τοῦτο δ ὅλον γέγονεν ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ τοῦ προφήτου, λέγοντοΘ,

5. Εἴπατε τῇ θυγατρὶ Σιών, Ἰδοὺ ὁ βασιλεύς σου ἔρχεταί σοι πραΰς, καὶ ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ὄνον καὶ πῶλον υἱὸν ὑποζυγίου.

6. Πορευθέντες δ οἱ μαθηταὶ, καὶ ποιήσαντες καθὼς προσέταξεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς,

7. Ἤγαγον τ ὄνον καὶ τ πῶλον, καὶ ἐπέθηκαν ἐπάνω αὐτῶν τὰ ἱμάτια αὐτῶν, καὶ ἐπεκάθισαν ἐπάνω αὐτῶν.

8. Ὁ δ πλεῖστος ὄχλΘ ἔστρωσαν ἑαυτῶν τὰ ἱμάτια ἐν τῇ ὁδῷ· ἄλλοι δ ἔκοπτον κλάδους ἀπὸ τ δένδρων, καὶ ἐστρώννυον ἐν τῇ ὁδῷ.

Vulgata Versio.

1. ET cùm appropinquassent Jerosolymis, & venissent Beth-phage ad Montem oliveti, tunc Jesus misit duos discipulos,

2. Dicens eis, Ite in castellum quod contra vos est, & statim invenietis asinam alligatam & pullum cum ea: solvite, & adducite mihi.

3. Et siquis vobis aliquid dixerit, dicite, quia Dominus his opus habet: & confestim dimittet eos.

4. Hoc autem factum est ut adimpleretur quod dictum est per prophetam, dicentem,

5. Dicite filiæ Sion, Ecce rex tuus venit tibi mansuetus, & sedens super asinam & pullum filium subjugalis.

6. Euntes autem discipuli, fecerunt sicut præcepit illis Jesus.

7. Et adduxerunt asinam & pullum: & imposuerunt super eos vestimenta sua, & eum desuper sedere fecerunt.

8. Plurima autem turba straverunt vestimenta sua in via: alii autem cædebant ramos de arboribus, & sternebant in via.

9. Οἱ δὲ ὄχλοι οἱ προάγοντες καὶ οἱ ἀκολουθοῦντες ἔκραζον, λέγοντες, Ὡσαννὰ τῷ υἱῷ Δαβίδ· εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου· ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις.

10. Καὶ εἰσελθόντος αὐτοῦ εἰς Ἱεροσόλυμα, ἐσείσθη πᾶσα ἡ πόλις, λέγουσα, Τίς ἐστιν οὗτος;

11. Οἱ δὲ ὄχλοι ἔλεγον, Οὗτός ἐστιν Ἰησοῦς ὁ προφήτης, ὁ ἀπὸ Ναζαρὲτ τῆς Γαλιλαίας.

12. Καὶ εἰσῆλθεν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐξέβαλε πάντας τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ· καὶ τὰς τραπέζας τῶν κολλυβιστῶν κατέστρεψε, καὶ τὰς καθέδρας τῶν πωλούντων τὰς περιστεράς·

13. Καὶ λέγει αὐτοῖς, Γέγραπται, Ὁ οἶκός μου, οἶκος προσευχῆς κληθήσεται· ὑμεῖς δὲ αὐτὸν ἐποιήσατε σπήλαιον λῃστῶν.

14. Καὶ προσῆλθον αὐτῷ τυφλοὶ καὶ χωλοὶ ἐν τῷ ἱερῷ· καὶ ἐθεράπευσεν αὐτούς.

15. Ἰδόντες δὲ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς τὰ θαυμάσια ἃ ἐποίησε, καὶ τοὺς παῖδας κράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ λέγοντας, Ὡσαννὰ τῷ υἱῷ Δαβίδ, ἠγανάκτησαν,

16. Καὶ εἶπον αὐτῷ, Ἀκούεις τί οὗτοι λέγουσιν; Ὁ δὲ Ἰησοῦς λέγει αὐτοῖς, Ναί. Οὐδέποτε ἀνέγνωτε ὅτι Ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων κατηρτίσω αἶνον;

17. Καὶ καταλιπὼν αὐτοὺς ἐξῆλθεν ἔξω τῆς πόλεως εἰς Βηθανίαν, καὶηὐλίσθη ἐκεῖ.

18. Πρωΐας δὲ ἐπαναγων εἰς τὴν πόλιν ἐπείνασε.

19. Καὶ ἰδὼν συκῆν μίαν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ἦλθεν ἐπ' αὐτήν, καὶ οὐδὲν εὗρεν ἐν αὐτῇ εἰ μὴ φύλλα μόνον· καὶ λέγει αὐτῇ, Μηκέτι ἐκ σοῦ καρπὸς γένηται εἰς τὸν αἰῶνα. Καὶ ἐξηράνθη παραχρῆμα ἡ συκῆ.

20. Καὶ ἰδόντες οἱ μαθηταὶ ἐθαύμασαν, λέγοντες, Πῶς παραχρῆμα ἐξηράνθη ἡ συκῆ;

21. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς, Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν ἔχητε πίστιν, καὶ μὴ διακριθῆτε, οὐ μόνον τὸ τῆς συκῆς ποιήσετε, ἀλλὰ κἂν τῷ ὄρει τούτῳ εἴπητε, Ἄρθητι καὶ βλήθητι εἰς τὴν θάλασσαν, γενήσεται.

22. Καὶ πάντα ὅσα ἂν αἰτήσητε ἐν τῇ προσευχῇ, πιστεύοντες, λήψεσθε.

23. Καὶ ἐλθόντι αὐτῷ εἰς τὸ ἱερὸν, προσῆλθον αὐτῷ διδάσκοντι οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ, λέγοντες, Ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς; καὶ τίς σοι ἔδωκε τὴν ἐξουσίαν ταύτην;

24. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς, Ἐρωτήσω ὑμᾶς κἀγὼ λόγον ἕνα· ὃν ἐὰν εἴπητέ μοι, κἀγὼ ὑμῖν ἐρῶ ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιῶ.

25. Τὸ βάπτισμα Ἰωάννου πόθεν ἦν; ἐξ οὐρανοῦ, ἢ ἐξ ἀνθρώπων; Οἱ δὲ διελογίζοντο πρὸς ἑαυτοὺς, λέγοντες, Ἐὰν εἴπωμεν, Ἐξ οὐρανοῦ· ἐρεῖ ἡμῖν, Διὰ τί οὖν οὐκ ἐπιστεύσατε αὐτῷ;

26. Ἐὰν δὲ εἴπωμεν, Ἐξ ἀνθρώπων· φοβούμεθα τὸν ὄχλον. πάντες γὰρ ἔχουσι τὸν Ἰωάννην ὡς προφήτην.

27. Καὶ ἀποκριθέντες τῷ Ἰησοῦ εἶπον, Οὐκ οἴδαμεν. Ἔφη αὐτοῖς καὶ αὐτὸς, Οὐδὲ ἐγὼ λέγω ὑμῖν ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιῶ.

28. Τί δὲ ὑμῖν δοκεῖ; Ἄνθρωπος εἶχε τέκνα δύο· καὶ προσελθὼν τῷ πρώτῳ, εἶπε, Τέκνον, ὕπαγε, σήμερον ἐργάζου ἐν τῷ ἀμπελῶνί μου.

29. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν, Οὐ θέλω. ὕστερον δὲ μεταμεληθεὶς ἀπῆλθε.

9. Turbæ autem quæ præcedebant & quæ sequebantur, clamabant, dicentes, Hosanna filio David; benedictus qui venit in nomine Domini: Hosanna in altissimis.

10. Et cùm intrasset Jerosolymam, commota est universa civitas, dicens, Quis est hic?

11. Populi autem dicebant, Hic est Jesus propheta, à Nazareth Galilææ.

12. Et intravit Jesus in templum Dei, & ejiciebat omnes vendentes & ementes in templo, & mensas numulariorum, & cathedras vendentium columbas evertit:

13. Et dicit eis, Scriptum est, Domus mea, domus orationis vocabitur; vos autem feciſtis illam speluncam latronum.

14. Et accesserunt ad eum cæci & claudi in templo, & sanavit eos.

15. Videntes autem principes sacerdotum & Scribæ mirabilia quæ fecit, & pueros clamantes in templo, & dicentes, Hosanna filio David; indignati sunt,

16. Et dixerunt ei, Audis quid isti dicunt? Jesus autem dixit eis, Utique: nunquàm legistis, Quia ex ore infantium & lactentium perfeciſti laudem?

17. Et relictis illis, abiit foras extra Civitatem in Bethaniam: ibique mansit.

18. Manè autem revertens in Civitatem, esuriit.

19. Et videns ficiarborem unam secus viam, venit ad eam: & nihil invenit in ea nisi folia tantùm, & ait illi, Nunquam ex te fructus nascatur in sempiternum. Et arefacta est continuò ficulnea.

20. Et videntes discipuli, mirati sunt dicentes, Quomodo continuò aruit?

21. Respondens autem Jesus, ait eis, Amen dico vobis, si habueritis fidem, & non hæsitaveritis, non solum de ficulnea facietis, sed & si monti huic dixeritis, Tolle & jactate in mare; fiet.

22. Et omnia quæcunque petieritis in oratione credentes, accipietis.

23. Et cùm veniſſet in templum, accesserunt ad eum docentem principes sacerdotum & seniores populi, dicentes, In qua potestate hæc facis? & quis tibi dedit hanc potestatem.

24. Respondens Jesus dixit eis, Interrogabo vos & ego unum sermonem: quem si dixeritis mihi, & ego vobis dicam in qua potestate hæc facio.

25. Baptismus Johannis, unde erat? è cœlo, an ex hominibus? At illi cogitabant inter se, dicentes, Si dixerimus è cœlo, dicet nobis, Quare ergò non credidistis illi?

26. Si autem dixerimus ex hominibus, timemus turbam: omnes enim habent Johannem sicut prophetam.

27. Et respondentes Jesu, dixerunt, Nescimus. Ait illis & ipse, Nec ego dico vobis in qua potestate hæc facio.

28. Quid autem vobis videtur? Homo quidam habebat duos filios: & accedens ad primum, dixit, Fili, vade, hodie operare in vinea mea.

29. Ille autem respondens, ait, Nolo. Postea autem pœnitentiâ motus, abiit.

30. Καὶ

30. Καὶ προσελθὼν τῷ δευτέρῳ, εἶπεν ὡσαύτως. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν, Ἐγώ Κύριε, καὶ οὐκ ἀπῆλθε.

31. Τίς ἐκ τῶν δύο ἐποίησε τὸ θέλημα τοῦ πατρός; Λέγουσιν αὐτῷ, Ὁ πρῶτος. Λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι οἱ τελῶναι καὶ αἱ πόρναι προάγουσιν ὑμᾶς εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ.

32. Ἦλθε γὰρ πρὸς ὑμᾶς Ἰωάννης ἐν ὁδῷ δικαιοσύνης, καὶ οὐκ ἐπιστεύσατε αὐτῷ· οἱ δὲ τελῶναι καὶ αἱ πόρναι ἐπίστευσαν αὐτῷ· ὑμεῖς δὲ ἰδόντες μετεμελήθητε ὕστερον, τοῦ πιστεῦσαι αὐτῷ.

33. Ἄλλην παραβολὴν ἀκούσατε· Ἄνθρωπός τις ἦν οἰκοδεσπότης, ὅστις ἐφύτευσεν ἀμπελῶνα, καὶ φραγμὸν αὐτῷ περιέθηκε, καὶ ὤρυξεν ἐν αὐτῷ ληνὸν, καὶ ᾠκοδόμησε πύργον· καὶ ἐξέδοτο αὐτὸν γεωργοῖς, καὶ ἀπεδήμησεν.

34. Ὅτε δὲ ἤγγισεν ὁ καιρὸς τῶν καρπῶν, ἀπέστειλε τοὺς δούλους αὐτοῦ πρὸς τοὺς γεωργοὺς, λαβεῖν τοὺς καρποὺς αὐτοῦ.

35. Καὶ λαβόντες οἱ γεωργοὶ τοὺς δούλους αὐτοῦ, ὃν μὲν ἔδειραν, ὃν δὲ ἀπέκτειναν, ὃν δὲ ἐλιθοβόλησαν.

36. Πάλιν ἀπέστειλεν ἄλλους δούλους πλείονας τῶν πρώτων· καὶ ἐποίησαν αὐτοῖς ὡσαύτως.

37. Ὕστερον δὲ ἀπέστειλε πρὸς αὐτοὺς τὸν υἱὸν αὐτοῦ, λέγων, Ἐντραπήσονται τὸν υἱόν μου.

38. Οἱ δὲ γεωργοὶ, ἰδόντες τὸν υἱὸν, εἶπον ἐν ἑαυτοῖς, Οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος· δεῦτε, ἀποκτείνωμεν αὐτὸν, καὶ κατάσχωμεν τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ.

39. Καὶ λαβόντες αὐτὸν ἐξέβαλον ἔξω τοῦ ἀμπελῶνος, καὶ ἀπέκτειναν.

40. Ὅταν οὖν ἔλθῃ ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος, τί ποιήσῃ τοῖς γεωργοῖς ἐκείνοις;

41. Λέγουσιν αὐτῷ, Κακοὺς κακῶς ἀπολέσει αὐτούς· καὶ τὸν ἀμπελῶνα ἐκδώσεται ἄλλοις γεωργοῖς, οἵτινες ἀποδώσουσιν αὐτῷ τοὺς καρποὺς ἐν τοῖς καιροῖς αὐτῶν.

42. Λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Οὐδέποτε ἀνέγνωτε ἐν ταῖς γραφαῖς, Λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας· παρὰ Κυρίου ἐγένετο αὕτη, καὶ ἔστι θαυμαστὴ ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν;

43. Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, ὅτι ἀρθήσεται ἀφ' ὑμῶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, καὶ δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς.

44. Καὶ ὁ πεσὼν ἐπὶ τὸν λίθον τοῦτον, συνθλασθήσεται· ἐφ' ὃν δ' ἂν πέσῃ, λικμήσει αὐτόν.

45. Καὶ ἀκούσαντες οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ φαρισαῖοι τὰς παραβολὰς αὐτοῦ, ἔγνωσαν ὅτι περὶ αὐτῶν λέγει.

46. Καὶ ζητοῦντες αὐτὸν κρατῆσαι, ἐφοβήθησαν τοὺς ὄχλους, ἐπειδὴ ὡς προφήτην αὐτὸν εἶχον.

30. Accedens autem ad alterum, dixit similiter. At ille respondens, ait, Eo domine, & non ivit.

31. Quis ex duobus fecit voluntatem patris? Dicunt ei, Primus. Dicit illis Jesus, Amen dico vobis, quia publicani & meretrices præcedunt vos in regnum Dei.

32. Venit enim ad vos Johannes in via justitiæ, & non credidistis ei: publicani autem & meretrices crediderunt ei; vos autem videntes nec pœnitentiam habuistis postea, ut crederetis ei.

33. Aliam parabolam audite: Homo erat paterfamiliâs qui plantavit vineam, & sepem circumdedit ei, & fodit in ea torcular, & ædificavit turrim, & locavit eam agricolis: & peregre profectus est.

34. Cùm autem tempus fructuum appropinquasset, misit servos suos ad agricolas, ut acciperent fructus ejus.

35. Et agricolæ apprehensis servis ejus, alium cecîderunt, alium occiderunt, alium verò lapidaverunt.

36. Iterum misit alios servos plures prioribus: & fecerunt illis similiter.

37. Novissimè autem misit ad eos filium suum, dicens, Verebuntur filium meum.

38. Agricolæ autem videntes filium, dixerunt intra se, Hic est hæres, venite occidamus eum, & habebimus hæreditatem ejus.

39. Et apprehensum eum ejecerunt extra vineam, & occiderunt.

40. Cùm ergò venerit dominus vineæ, quid faciet agricolis illis?

41. Aiunt illi, Malos malè perdet; & vineam suam locabit aliis agricolis, qui reddent ei fructum temporibus suis.

42. Dicit illis Jesus, Nunquam legistis in Scripturis, Lapidem quem reprobaverunt ædificantes hic est factus in caput anguli: A Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris?

43. Ideo dico vobis, quia auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus ejus.

44. Et qui ceciderit super lapidem istum, confringetur: super quem verò ceciderit, conteret eum.

45. Et cùm audissent principes sacerdotum & Pharisæi parabolas ejus, cognoverunt quòd de ipsis diceret.

46. Et quærentes eum tenere, timuerunt turbas: quoniam sicut prophetam eum habebant.

Ad Cap. XXI.

Com. 2. Πορεύθητε εἰς τὴν κώμην τὴν ἀπέναντι ὑμῶν] Apud Heliodorum, πρὸς τὴν κώμην ἣν ὁρᾷς ἄντικρυ κειμένην ἑαυτῷ.

Com. 13. ὑμεῖς δὲ αὐτὸν ἐποιήσατε σπήλαιον λῃστῶν] Omnino vide 2 Maccab. 6. 4. ubi & de Templo isto. Apud Achillem Tatium ille, Καὶ μία γέγονεν αὐτῇ (Leucippe) ἐσθὶς πρός σοι καὶ συμπόσιον, τάχα δὲ καὶ συλήσουσιν ἱερεῖον, εἰκότα τὸ ἱερὸν ἐποίησας ὁ τῆς Ἀρτέμιδος αὐλὰς μοιχῶν γέγονε καὶ πόρνης θέλημα. Pacatus Panegyrico, *Numerari ubique pecuniæ, fisci repleri, æra cumulari, vasa concidi, cuivis ut intuenti non illud Imperatoris domicilium, sed latronum receptaculum videretur.*

Com. 15. καὶ τοὺς παῖδας κεφάλαια] Aristides Sacrorum 4. Ὡς ἐσπάσθην ὑπὸ τῆς Αἰσύπου, ἐνδὺς μὲν περισκόλιον ἐγενόμην καὶ παιδίον καὶ ἄλλων ἀγαθῶν, καὶ παίζοντα ἐν αὐτοῖς ἐβόα, παλὰς Κυνέᾳ. Lucianus de Demonacte, Παιζόντα δὲ αἱ ἀρτοπώλιδες ἐνέβαλλον πρὸς αὐτὰς, ἑκάστη ἀξιοῦσα παρ' αὐτῆς λαμβάνειν τὸν ἄρτον, &c. καὶ μὲν καὶ οἱ παῖδες ὁπόσοι πρεσβύτερον αὐτῷ παίζοντες ὀνομάζοντες.

Com. 21. ἐὰν ἔχητε πίστιν, καὶ μὴ διακριθῆτε] Jacob. 1. 6. αἰτούτω δὲ ἐν πίστει μηδὲν διακρινόμενος.

Com. 29. εἶπεν, ὑ θέλω] Ὑποτύπωσις contumacis filii, & morati pessimè: cùm etiam *ea quæ patri obsequi non oportet, lenitor, & verecundè, & sensim potiùs declinanda & relinquenda quàm repudienda sunt*, A. Gellius 2. 7. Rus colere autem (quod pater hîc imperat) ἐν τῷ μέσῳ erat. Idem

Idem ibidem. Filiúmque τὰ καὶ ἀγεῖν ὀπισθεν πρασσόμενον ὀκνῶν, apud Lucianum inter ἐναύσιμους παροιμίας μέμψεις καὶ περφάσεις numeratur.

Ibid. ὕστερον δὲ μεταμεληθεὶς ἀπῆλθε] Siracides 19. 21. Οἰκέτης λέγων τῷ δεσπότῃ, οὐκ ἀρέσκει σοι ἃ ποιῶ, ἐὰν μὴ ταῦτα ποιήσῃ, περεργίζῃ ἢ τρέφοντα αὐτόν.

Com. 31. τίς ἐκ τῶν δύο, &c.] Τίς pro πότερος, ut infrà 23. 17. & 27. 17. nec semel apud Lucianum. Sequuntur Latini. Virg.

——*mussat rex ipse Latinus*
Quos generos vocet.——

ubi Servius, QUOS *pro* UTROS. Phædrus de rana bovis magnitudinem æmulante,

——*rursus intendit cutem*
Majore nisu, & simili quæsivit modo
Quis esset major: illi dixerunt, bovem.

Scriptor belli Hispanici, *Inter duos sit contentio quis prior pontem occuparet:* adde quæ suprà ad 9. 5. notata.

Com. 33. καὶ φκοδόμησε πύργον] Ad tutelam vineæ suæ. Apud Lucianum Timone, πυργίον ὑπὲρ τῆς ἀκραυχένος οἰκοδομησάμενος. Πύργους οἰκοδομεῖν dixit & Josephus.

Com. 36. πάλιν ἀπέστειλεν ἄλλους δούλους] Phædrus,

Miratus sibi legatos non revertier,
Post aliquod tempus alios adscribi jubet.

Q. Curtius, *Alterâ legatione an mitigari possit experiamur.*

Com. 37. ὕστερον δὲ ἀπέστειλε τὸν υἱὸν] Hoc est quod Scriptor ad Hebræos 1. 1. πάλαι λαλήσας ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχάτου ἐλάλησεν ἐν τῷ υἱῷ. Post ἀπέστειλε τὸν υἱὸν repetendum ἀπὸ κοινῆς, λαβὴν τὰς καρφάς respondet apud Artemidorum, ἐπ' ἀνύσῃ χειμάτων πόμπιμον τὸν υἱὸν αὐτῆς.

Ibid. ἐνδραπόσονται τὸν υἱὸν μου] Apud Lucian. Καὶ μὴ καθ' ὅμοιον ὑμᾶς ἑκατέρα, αἰδεῖσθαι δὲ ἴσως τὰ ἔκπω.

Com. 42. ἐκ τοῦ ἐξήνθη εἰς κεφαλὴν γωνίας] Ejusmodi lapides sub uno vocabulo exhibet Hesychius nobis, Κεφαλῆται, γωνίαιοι λίθοι· respiciens (ut ex conformatione vocis videtur) hunc Euangelii locum.

Ibid. παρὰ Κυρίου αὕτη ἐγένετο]

——*Humanum nec fuit istud opus.*

Philo de Josepho è carcere ad inhabitandum palatium Regis educto, Γέγονε ταῦτα, καὶ γενήσεται ὅταν δοκῇ τῷ θεῷ. Hunc sensum esse, & αὕτη pro τοῦτο vel ταῦτα accipiendum, non ad γωνίαν referendum, evincunt & hi similes loquendi modi. Justinus, Ταῦτα ἀνθρώπου ἐ δοκεῖ τὰ ἔργα, ταῦτα δυνάμεις δοκεῖ τοῦ Θεοῦ. Esther. 10. 4. παρὰ Θεοῦ ἐγένετο ταῦτα. Esai. 50. 11. Δι' ἐμὲ ἐγένετο ταῦτα ὑμῖν. Vide & ejusdem 41. 19, 20. Act. 15. 17. ὁ Κύριος ὁ ποιῶν ταῦτα πάντα. Similes non quoad vocem dico, sed quoad sententiam. Sequitur, καὶ ἔστι θαυμαστὸν, &c.] Siracid. 11. 14. Οἱ ὀφθαλμοὶ Κυρίου ἐπέβλεψαν αὐτῷ εἰς ἀγαθὰ, καὶ ἀνώρθωσεν αὐτὸν ἐκ ταπεινώσεως αὐτοῦ, &c. καὶ ΑΠΕΘΑΥΜΑΣΑΝ ἐπ' αὐτῷ πολλοί.

——*valet ima summis*
Mutare, & insignem attenuat Deus,
Obscura promens.——

Aristides Smyrnensi, Ἴδιον τοῦ θεοῦ ἤθους αἱ μεταβολαὶ, καὶ πολλὰ τὰ ΘΑΥΜΑΤΑ τοῦ χρόνου. Vide Act. 13. 41. Apocal. 15. 3.

Com. 44. ὁ πεσὼν ἐπὶ τὸν λίθον τοῦτον συνθλασθήσεται] Tanquam fluctus scopulo illisus, frangetur, dissipabitur. ὀργὴ κέντρα λακτίσῃ, meo nimirum nullo, suo magno malo. *Indignatio ejus* (ut alicubi Seneca) *proficiet in tormentum ejus.* Idem in De beata vita, *In ea quæ firma & insuperabilia sunt quicquid incurrit, malo suo vim suam exercet.* Apud Plautum Curcul.

Noli amabò verberare lapidem, nè perdas manum:

& Trucul.

Si stimulos pugnis cædis, manibus plùs dolet.

Florus de captivis Thracibus lib. 4. *Cùm catenas morsibus tentarent, suam ipsi feritatem puniebant.*

Κεφ. κβ'.

1. Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς, πάλιν εἶπεν αὐτοῖς ἐν παραβολαῖς, λέγων,

2. Ὡμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, ὅστις ἐποίησε γάμους τῷ υἱῷ αὐτοῦ.

3. Καὶ ἀπέστειλε τοὺς δούλους αὐτοῦ καλέσαι τοὺς κεκλημένους εἰς τοὺς γάμους· καὶ οὐκ ἤθελον ἐλθεῖν.

4. Πάλιν ἀπέστειλεν ἄλλους δούλους, λέγων, Εἴπατε τοῖς κεκλημένοις, Ἰδοὺ, τὸ ἄριστόν μου ἡτοίμασα· οἱ ταῦροί μου καὶ τὰ σιτιστὰ τεθυμένα, καὶ πάντα ἕτοιμα· δεῦτε εἰς τοὺς γάμους.

5. Οἱ δὲ ἀμελήσαντες ἀπῆλθον, ὁ μὲν εἰς τὸν ἴδιον ἀγρὸν, ὁ δὲ εἰς τὴν ἐμπορίαν αὐτοῦ.

6. Οἱ δὲ λοιποὶ, κρατήσαντες τοὺς δούλους αὐτοῦ, ὕβρισαν καὶ ἀπέκτειναν.

7. Ἀκούσας δὲ ὁ βασιλεὺς ὠργίσθη, καὶ πέμψας τὰ στρατεύματα αὐτοῦ, ἀπώλεσε τοὺς φονεῖς ἐκείνους, καὶ τὴν πόλιν αὐτῶν ἐνέπρησε.

8. Τότε λέγει τοῖς δούλοις αὐτοῦ, Ὁ μὲν γάμος ἕτοιμός ἐστιν, οἱ δὲ κεκλημένοι οὐκ ἦσαν ἄξιοι.

9. Πορεύεσθε οὖν ἐπὶ τὰς διεξόδους τῶν ὁδῶν, καὶ ὅσους ἂν εὕρητε, καλέσατε εἰς τοὺς γάμους.

10. Καὶ ἐξελθόντες οἱ δοῦλοι ἐκεῖνοι εἰς τὰς ὁδοὺς, συνήγαγον πάντας ὅσους εὗρον, πονηρούς τε καὶ ἀγαθούς· καὶ ἐπλήσθη ὁ γάμος ἀνακειμένων.

11. Εἰσελθὼν δὲ ὁ βασιλεὺς θεάσασθαι τοὺς ἀνακειμένους, εἶδεν ἐκεῖ ἄνθρωπον οὐκ ἐνδεδυμένον ἔνδυμα γάμου.

Vulgata Versio.

1. ET respondens Jesus, dixit iterum in parabolis eis, dicens,

2. Simile factum est regnum cœlorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo.

3. Et misit servos suos vocare invitatos ad nuptias: & nolebant venire.

4. Iterum misit alios servos, dicens, Dicite invitatis, Ecce prandium meum paravi: tauri mei & altilia occisa, & omnia parata: venite ad nuptias.

5. Illi autem neglexerunt: & abierunt, alius in villã suam, alius verò ad negotiationem suam.

6. Reliqui verò tenuerunt servos ejus, & contumeliis affectos occiderunt.

7. Rex autem cùm audisset, iratus est: & missis exercitibus suis, perdidit homicidas illos, & civitatem illorum succendit.

8. Tunc ait servis suis, Nuptiæ quidem paratæ sunt: sed qui invitati erant, non fuerunt digni.

9. Ite ergò ad exitus viarum: & quoscunque inveneritis, vocate ad nuptias.

10. Et egressi servi ejus in vias, congregaverunt omnes quos invenerunt, malos & bonos: & impletæ sunt nuptiæ discumbentium.

11. Intravit autem rex ut videret discumbentes: & vidit ibi hominem non vestitum veste nuptiali.

12. Καὶ

12. Καὶ λέγει αὐτῷ, Ἑταῖρε, πῶς εἰσῆλθες ὧδε μὴ ἔχων ἔνδυμα γάμου; Ὁ δὲ ἐφιμώθη.

13. Τότε εἶπεν ὁ βασιλεὺς τοῖς διακόνοις, Δήσαντες αὐτοῦ πόδας καὶ χεῖρας, ἄρατε αὐτὸν, καὶ ἐκβάλετε εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον· ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων.

14. Πολλοὶ γάρ εἰσι κλητοὶ, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί.

15. Τότε πορευθέντες οἱ Φαρισαῖοι συμβούλιον ἔλαβον ὅπως αὐτὸν παγιδεύσωσιν ἐν λόγῳ.

16. Καὶ ἀποστέλλουσιν αὐτῷ τοὺς μαθητὰς αὐτῶν μετὰ τῶν Ἡρῳδιανῶν, λέγοντες, Διδάσκαλε, οἴδαμεν ὅτι ἀληθὴς εἶ, καὶ τὴν ὁδὸν τοῦ Θεοῦ ἐν ἀληθείᾳ διδάσκεις, καὶ οὐ μέλει σοι περὶ οὐδενός· οὐ γὰρ βλέπεις εἰς πρόσωπον ἀνθρώπων.

17. Εἰπὲ οὖν ἡμῖν τί σοι δοκεῖ· ἔξεστι δοῦναι κῆνσον Καίσαρι, ἢ οὔ;

18. Γνοὺς δὲ ὁ Ἰησοῦς τὴν πονηρίαν αὐτῶν, εἶπε, Τί με πειράζετε, ὑποκριταί;

19. Ἐπιδείξατέ μοι τὸ νόμισμα τοῦ κήνσου. Οἱ δὲ προσήνεγκαν αὐτῷ δηνάριον.

20. Καὶ λέγει αὐτοῖς, Τίνος ἡ εἰκὼν αὕτη καὶ ἡ ἐπιγραφή;

21. Λέγουσιν αὐτῷ, Καίσαρος. Τότε λέγει αὐτοῖς, Ἀπόδοτε οὖν τὰ Καίσαρος, Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ, τῷ Θεῷ.

22. Καὶ ἀκούσαντες ἐθαύμασαν· καὶ ἀφέντες αὐτὸν ἀπῆλθον.

23. Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ προσῆλθον αὐτῷ Σαδδουκαῖοι, οἱ λέγοντες μὴ εἶναι ἀνάστασιν· καὶ ἐπηρώτησαν αὐτὸν,

24. Λέγοντες, Διδάσκαλε, Μωσῆς εἶπεν, Ἐάν τις ἀποθάνῃ μὴ ἔχων τέκνα, ἐπιγαμβρεύσῃ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἀναστήσῃ σπέρμα τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ.

25. Ἦσαν δὲ παρ' ἡμῖν ἑπτὰ ἀδελφοί· καὶ ὁ πρῶτος, γαμήσας ἐτελεύτησε· καὶ μὴ ἔχων σπέρμα, ἀφῆκε τὴν γυναῖκα αὐτοῦ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ.

26. Ὁμοίως καὶ ὁ δεύτερος, καὶ ὁ τρίτος, ἕως τῶν ἑπτά.

27. Ὕστερον δὲ πάντων ἀπέθανε καὶ ἡ γυνή.

28. Ἐν τῇ οὖν ἀναστάσει, τίνος τῶν ἑπτὰ ἔσται γυνή; πάντες γὰρ ἔσχον αὐτήν.

29. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς, Πλανᾶσθε, μὴ εἰδότες τὰς γραφὰς, μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ.

30. Ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει οὔτε γαμοῦσιν, οὔτε ἐκγαμίζονται· ἀλλ' ὡς ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ ἐν οὐρανῷ εἰσι.

31. Περὶ δὲ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν οὐκ ἀνέγνωτε τὸ ῥηθὲν ὑμῖν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, λέγοντος,

32. Ἐγώ εἰμι ὁ Θεὸς Ἀβραὰμ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰσαὰκ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰακώβ; οὐκ ἔστιν ὁ Θεὸς, Θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων.

33. Καὶ ἀκούσαντες οἱ ὄχλοι ἐξεπλήσσοντο ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ.

34. Οἱ δὲ Φαρισαῖοι, ἀκούσαντες ὅτι ἐφίμωσε τοὺς Σαδδουκαίους, συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτό.

35. Καὶ ἐπηρώτησεν εἷς ἐξ αὐτῶν νομικὸς, πειράζων αὐτὸν, καὶ λέγων,

36. Διδάσκαλε, ποία ἐντολὴ μεγάλη ἐν τῷ νόμῳ;

37. Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ, Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ σου, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ψυχῇ σου, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ διανοίᾳ σου.

12. Et ait illi, Amice, quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem? At ille obmutuit.

13. Tunc dixit rex ministris, Ligatis manibus & pedibus ejus, mittite eum in tenebras exteriores: ibi erit fletus & stridor dentium.

14. Multi enim sunt vocati, pauci verò electi.

15. Tunc abeuntes Pharisæi, consilium inierunt ut caperent eum in sermone.

16. Et mittunt ei discipulos suos cum Herodianis, dicentes, Magister, scimus quia verax es, & viam Dei in veritate doces, & non est tibi cura de aliquo: non enim respicis personam hominum.

17. Dic ergò nobis quid tibi videtur, licet censum dare Cæsari, an non?

18. Cognitâ autem Jesus nequitiâ eorum, ait, Quid me tentatis, hypocritæ?

19. Ostendite mihi numisma censûs. At illi obtulerunt ei denarium.

20. Et ait illis Jesus, Cujus est imago hæc & superscriptio?

21. Dicunt ei, Cæsaris. Tunc ait illis, Reddite ergò quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo.

22. Et audientes mirati sunt, & relicto eo abierunt.

23. In illo die accesserunt ad eum Sadducæi, qui dicunt non esse resurrectionem; & interrogaverunt eum,

24. Dicentes, Magister, Moyses dixit, Siquis mortuus fuerit non habens filium, ut ducat frater ejus uxorem illius, & suscitet semen fratri suo.

25. Erant autem apud nos septem fratres; & primus uxore ductâ defunctus est: & non habens semen, reliquit uxorem suam fratri suo.

26. Similiter secundus & tertius usque ad septimum.

27. Novissimè autem omnium & mulier defuncta est.

28. In resurrectione ergò cujus erit de septem uxor? omnes enim habuerunt eam.

29. Respondens autem Jesus, ait illis, Erratis, nescientes scripturas, neque virtutem Dei.

30. In resurrectione enim neque nubent, neque nubentur: sed sunt sicut angeli Dei in cœlo.

31. De resurrectione autem mortuorum non legistis quod dictum est à Deo dicente vobis,

32. Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Jacob? non est Deus mortuorum, sed viventium.

33. Et audientes turbæ, mirabantur in doctrina ejus.

34. Pharisæi autem audientes quòd silentium imposuisset Sadducæis, convenerunt in unum.

35. Et interrogavit eum unus ex eis Legis doctor, tentans eum,

36. Magister, quod est mandatum magnum in Lege?

37. Ait illi Jesus, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua.

38. Αὕτη

38. Αὕτη ἐστὶ πρώτη καὶ μεγάλη ἐντολή.

39. Δευτέρα δὲ ὁμοία αὐτῇ, Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν.

40. Ἐν ταύταις ταῖς δυσὶν ἐντολαῖς ὅλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται κρέμανται.

41. Συνηγμένων δὲ τῶν Φαρισαίων, ἐπηρώτησεν αὐτοὺς ὁ Ἰησοῦς,

42. Λέγων, Τί ὑμῖν δοκεῖ περὶ τοῦ Χριστοῦ; τίνος υἱός ἐστι; Λέγουσιν αὐτῷ, Τοῦ Δαβίδ.

43. Λέγει αὐτοῖς, Πῶς οὖν Δαβὶδ ἐν πνεύματι Κύριον αὐτὸν καλεῖ; λέγων,

44. Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, Κάθου ἐκ δεξιῶν μου ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου.

45. Εἰ οὖν Δαβὶδ καλεῖ αὐτὸν Κύριον, πῶς υἱὸς αὐτοῦ ἐστι;

46. Καὶ οὐδεὶς ἐδύνατο αὐτῷ ἀποκριθῆναι λόγον· οὐδὲ ἐτόλμησέ τις ἀπ' ἐκείνης τῆς ἡμέρας ἐπερωτῆσαι αὐτὸν οὐκέτι.

38. Hoc est maximum & primùm mandatum.

39. Secundum autem simile est huic, Diliges proximum tuum sicut teipsum.

40. In his duobus mandatis universa Lex pendet & Prophetæ.

41. Congregatis autem Pharisæis, interrogavit eos Jesus,

42. Dicens, Quid vobis videtur de Christo? cujus filius est? Dicunt ei, David.

43. Ait illis, Quomodo ergò David in Spiritu vocat eum Dominum, dicens,

44. Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum?

45. Si ergò David vocat eum Dominum: quomodo filius ejus est?

46. Et nemo poterat ei respondere verbum: neque ausus fuit quisquam ex illa die eum ampliùs interrogare.

Ad Cap. XXII.

Com. 4. ΠΑΛΙΝ ἀπέστειλεν ἄλλους δούλους] Πάλιν est τῇ ὥρᾳ τοῦ δείπνου, ut heic Lucas: invitati enim instante jam cœnâ iterum vocari solebant. Præter Estheris locum cape alios non inelegantis notæ. In Colloquiis Græcis veteribus à Vulcanio editis, Σήμερον παρ' ἐμοὶ ἀείσιτον χρησίμως. Οὕτω γινέσθω. Ἐν ὥρᾳ οὖν ἐλθὲ πρὸς ἡμᾶς. Ὅτε θέλεις πέμψον πρὸς ἡμᾶς, ὃν τῇ οἰκίᾳ εἰμί. Ibid. Οὐδέπω ἤλθεν, ἄπελθε, πάλιν αὖ, ὀψὲ ἡμᾶς ποιῶν ἀεισῆσαι. Apuleius 2. *Ecce quidam introcurrens famulus, rogat te, ait, tua parens Byrrhena, & convivii, cui te serò desponderas, appropinquantis admonet.* Et propriè in hac re *admonere*: apud Terentium,

——Ut diei tempus est,
Monere oportet me hunc vicinum Phaniam
Ad cœnam ut veniat: ibo visum si domi est.

ταῦρος autem *boves* non *tauros* verterim. Virgilius,

Exercete viri tauros.——

ubi Servius, *Tauros boves fortes intellige.*

Ibid. καὶ πάντα ἕτοιμα] Solennis in re convivali loquendi modus. In iisdem Græcis colloquiis, Πάντα ἕτοιμά ἐστιν, ἔρχου ἤδιον. Theophylactus Simocatta, Ἅπαντα πρὸς τὸν γάμον μοι παρεσκεύασο, ἔτυθον, ἐρίφους θύθη, ἰχθύες πολλοὶ, καὶ γλαῦκος, καὶ μελιστοῦται, καὶ πόπανα. Apud Aristophan.

Τὰ δ' ἄλλα πάνθ' ὅσ' παρεσκευασμένα,
Κλῖναι, τράπεζαι, περσκοφάλαια, ῥάμματα, &c.
Ἄμυλοι, πλακοῦντες, σησαμοῦντες, ἰτέα, &c.

Anicula Apuleiana, *At vobis, fortissimi fidelissimique juvenes, affatim cuncta suavi sapore percocta pulmenta prastò sunt: panis numerosus, vinum probè calicibus effricatis affluenter immissum,* &c. Plautus,

Omne paratum 'st ut jussisti atque voluisti, neq; tibi est
Ulla mora intus: prandium ut jussisti sic curatum est.

Philo, Οἱ ἱσπάτορες ἐν πέρσαις ἐπὶ δείπνου καλοῦσιν, ἢ τὰ πρὸς εὐωχίαν πάντα ἐτοιμάσαι.

Com. 7. ἀκούσας δὲ ὁ βασιλεὺς ὠργίσθη] Passim sermones suos aptat Dominus ad quotidianas vitæ consuetudines. Vocatis se non sistentibus vocatores contumeliosè se habitos existimare solent. Horat.

——Dic. Ad cœnam veniat,——

& pòst,

——Negat ille mihi? negat improbus? & me
Negligit aut horret?——

Apud Libanium Parasitus, Οἶδα πολίτην τοῖς κελεύσιν ὀργὰ περσιζάνουσιν ἐνοιδὲν ἢν κεκλημένον τις ὀλιγωρῇ ἢ σιωπῶν. οἶδα πόλεις βρενδυσίους σύνηθες αὐτοῖς, κἂν ἀνάγκη, κἂν συμφέρῃ οἱ κεκλημένοι περβάλωσι· & apud Lucianum Philosophaster ille alienæ bonæ cœnæ quàm suæ malæ valetudinis rationem habendam dicens, Τὰ καθήκοντα ἐγὼ περσιδόναι, καὶ ταῦτα φιλόσοφον ἄνδρα, κἂν μυρίαι νόσοι ἐμποδὼν ἐγένοντο· ἠρώτησέ με δὲ Εὐκράτης πρὸς ἡμῶν ἐσθιόντων.

Ibid. ἀκούσας δὲ ὁ βασιλεὺς ὠργίσθη, καὶ πέμψας τὰ στρατεύματα αὐτοῦ ἀπώλεσε τοὺς φονεῖς ἐκείνους, καὶ τὴν πόλιν αὐτῶν ἐνέπρησε] De Nigro (itidem Rege) lib. 3. Herodianus, Ὡς ταῦτα ἐπύθετο, τὸ ἦθος φύσει χρηστὸς ὢν, ἀχαλίνωτος δὲ τότε οἰκότως ὀλίγῳ τῷ ὑποπίπτειν αὐτῶν, καὶ ὕβρει ὀδηπόμπου τε πόλεσιν ἀμφοτέραις Μαυρουσίοις τε ἀκοντισταῖς καὶ μέσῳ τοξόταις, φονεῦσί τε καὶ ἐνπρήσταις χαλεπώτατα, &c. αὐτάς τε πόλεις ἐμπιπράναι.

Com. 9. πορεύεσθε ἐπὶ τὰς διεξόδους τῶν ὁδῶν] Significanter, ibi enim quibus non suppetebant cibaria vocantibus se paratos exhibebant. Catullus,

——mei sodales
Quærunt in trivio vocationes?

Recentior non malè διεξόδους *compita* vertit. Gloss. *Compitus*, ἀγυιὰ, διέξοδος, πλατεῖα.

Com. 11. ἀνακλιθῆναι δὲ ὁ βασιλεὺς θεάσασθαι τοὺς ἀνακειμένους, &c.] Magnates & elegantioris vitæ convivatores convivis jam ad mensam positis cœnaculum ihtrabant. In Epistolis Aristæneti, Πάντων οἷς ταυτὸν ἀθροιζομένων ὁ χρυσοῦς ἑστιάτωρ ὑστέρει. Trimalcio Petronianus, *Amici, nondum mihi suave erat in triclinium venire, sed nè absentivus essem omnem mihi voluptatem denegavi.* Suetonius de Augusto, *Convivia nonnunquam & seriùs inibat, & maturius relinquebat, cùm convivæ & cœnare inciperent prinsquam ille discumberet, & permanerent digresso eo.*

Com. 12. πῶς εἰσῆλθες ὧδε;] Non est quod in Avibus Aristophanis,

——κἄπειτα πόθεν πύλας
Εἰσῆλθες εἰς τὸ τεῖχος, ὦ μιαρώτατε;

quod apud Homerum Odyss. λ'.

——Πῶς ἦλθες ὑπὸ ζόφον ἠερόεντα
Ζωὸς ἰὼν;——

aut quod Seneca μιμητικῶς dixit Epist. 37. *Huc ego quemadmodum veni?* nec verò quod in Glossario, Ποίῳ τρόπῳ; *quo modo? quo pacto?* at quod in eodem Glossario, Ποίῳ προσώπῳ; &c. *quâ fronte?* Sic suprà 7.4. & Galat. 4.9. Apud Sophoclem Oedipus ad Creontem,

Τοὐμὸν σὺ πῶς δεῦρ' ἦλθες; ἢ τοσόνδ' ἔχεις
Τόλμης πρόσωπον ὥστε τὰς ἐμὰς στέγας
Ἰέναι; &c.——

apud Suidam Aristoph.

Πῶς δεῦρ' ἂν ἦλθες, ὦ μιαρῶν μιαρώτατε;

Judic. 18.3. τίς ἤγαγέ σε ὧδε; καὶ τί ποιεῖς ἐνταῦθα; In Apologis Phædri,

Quisnam

Quisnam cinadus ille in conspectu meo
Audet venire?——

Terentius,

——*Cur ego te in his conspicor regionibus?*

Ibid. ὁ δὲ ἐφιμώθη] Petron. *Frigidior hieme Gallicâ factus nullum potuit verbum emittere.* Philo in Flacc. Ἄχαρις ὑπ' ἐκπλήξεως ἐσίγησεν. Apud Lucianum Jove Tragœdo, Διατετάραγμαι δ' γνώμῃ, καὶ ὑποδρομὸς εἰμι, καὶ ἡ γλῶττά μοι πεπεδημένη ἔσχα. Q. Curtius lib.7. de Aristandro, *Exanguis attonitúsque stabat, per metum etiam voce suppressâ.* Achilles Tatius, φόβῳ δεσμὸς γλώσσης. Terent. *Lingua hæret metu. Obmutuit* bene versum à Vulgato. Gloss. φιμῶμαι, *Obmuteo, commuteo, commutesco.*

Com.13. Ἄρατε αὐτὸν, καὶ ἐκβάλετε εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον] Seneca Agamemn.

Abripite famuli monstrum, & abvectum procul
Vincite septum nocte tenebrosi specûs.

Ovidius,

Præcipitem famuli rapite hinc, cruciatáque diris
Corpora tormentis Stygiæ demittite morti.

Σκότος ἐξώτερον est quod in veteri Tragœdia

Acheruntia templa, alta Orci, pallida
Lethi, obnubila, obsita tenebris loca.

Claudianus ex persona Rhadamanthi de Ruffino,

Infra Titanum tenebras, infráque recessus
Tartareos, nostrúmque Chaos, quà Ditis opaca
Fundamenta jacent.——

Qui locus, si quis alius, Euangelium illustrat. Causa appellationis autem, quia à beatorum luce gaudiisque & tenebræ & pœnæ damnatorum remotissimæ sunt. Sic Hesiodus cùm Titanas à Diis victos dixisset detrusósque

——ὑπὸ ζόφῳ ἠερόεντι
Χαίρῳ ὑπ' οὐρανίοντι,——

addidit,

——πελώρης ἔκαλα γαίης.

Sic fabulam de Saturno in Tartarum conjecto Physicè Lucianus explicans, φέρεται, inquit, ἡ ὕλη φορὴν πολλὴν ἀπ' ἡμέων· & statim, τὸ βάθος τοῦ πολλοῦ ἤερος Τάρταρος καλέεται. Sic alibi apud eundem εἰς μύχιος ἐχάτης Ταρτάρου φυγαδεύειν· & Philonem, πρὸς ἐσχατιὰς ὑφορίους καὶ Ταρτάρου μύχιος ἐλαύνειν. Addantur his versus Senecæ jam proximè adducti, in quibus præter alia loco isti concinnè respondentia τὸ *procul* habet vim eam quam hîc ἐξώτερον.

Ibid. ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς, &c.] Eodem loco Lucianus nullis verbis interjectis,

Ἔνθα οἱ ἀληθῶς——
——σιδηρέαι τε πύλαι καὶ χάλκεος οὐδός.

Com.16. οἴδαμεν ὅτι, &c.] Simile illud Hesiodi,

Ἴδμεν ὅτι δὴ μὲν πεφατίδες, οἶδε δ' ἔτυμα.

Sequitur, καὶ ἐδίδου τοῦ Θεοῦ ἐν ἀληθείᾳ διδάσκεις] Id est, *vir egregius es, & pro veritate firmissimus*, Plin. Epist. ἐν πίστει καὶ ἀληθείᾳ διδάσκαλος 1 Tim. 2.7. μὴ δόλῳ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τῇ φανερώσει τῆς ἀληθείας, &c. 2 Cor. 4. 2. Pòst, καὶ οὐ μέλει σοι περὶ οὐδενός] Lucilius,

Non laudas hominum quenquam, neque mu facis unquam.

Plin. Paneg. *Omnibus quæ à te dicuntur libertas, fides, veritas constat.* ἀφόβως τοῦ λόγου λαλεῖς Philip.1.14. λαλεῖς τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ μὴ παῤῥησίᾳ, Act.4. 31. οὕτω λαλεῖς ὡς ἀνθρώποις ἀρέσκων, 1 Thess.2.4. λαλεῖς, ἐλέγχων, μετὰ πάσης ἐπιταγῆς. Tit.2.15. Horatius,

Si quis est dignus culpari quòd malus, aut fur,
Quòd mœchus, ganeo, aut sicarius, aut alioqui
Famosus, multa hunc cum libertate notas tu.

Q. Curt. *Linguam tuam non infrænem, sed dispicientem quæ loqueris nullius claudit periculi metus.*

Catullus,

——*Non ullo vera timore tegis.*
Non si te infestis lacerent convicia dictis,
Condita quin veri pectoris evolvas.

Laberius,

Te nullus timor, vis nulla, nulla auctoritas
De statu movere potest.——

Siracid. de Elia, Οὐ σαλευθῇ ὑπὸ ἀρχόντων, καὶ οὐ σε καταδυναστεύσῃ ὑδείς. Guntherus,

——*audes quascunque potentum*
Pro nihilo reputare minas.——

Juvenalis, ——*libera pectus*
Verba animi proferre, & vitam impendere vero.

Sequitur, Οὐ γὰρ βλέπεις εἰς πρόσωπον ἀνθρώπων] Juvenal.

Nil tibi respectus majorum, gratia nulla
Umbrarum.——

Apul. de Aristippo, *Cum omnibus hominibus intrepidè fabularis.* παῤῥησίαν, τὸ ἀληθευέν, καὶ ὑπὸ μηδενὸς ἐκπλήττεσθαι, in Demetrio suo apud Philostratum laudat & Apollonius.

Com.17. κῆνσον δοῦναι Καίσαρι;] Gunther.

Cujus ad arbitrium disponitur omne tributum.

Com.18. γυὺς δὲ ὁ Ἰησοῦς τὴν πονηρίαν αὐτῶν] Hesiodus de Prometheo,

Φὴν ῥα δολοφρονέων, Ζεὺς δ' ἄασεν μήδεα εἰδὼς,
Γνῷ ῥ', ὀφθαλμοῖσιν ἰδὼν ἠγνοίησε δόλον.——

Com. 20. Τίνος ἡ εἰκὼν αὕτη] Arrianus 4. 5. in Epictetum, Τίνα ἔχεις τὴν χαρακτῆρα τὸ τετράγωνον; Τραϊανοῦ. Amm. Marcellinus, *Aureos nummos effigiatos in vultum novi Principis.* Zeno Veronensis, *Aurum argentúmque, Christiane, si vera dicenda sunt, execraris in solis simulacris, non in penetralibus tuis: nam & illis aureis argenteísque innumerabilibus veluti templis tereti monetâ percussis ineſſe similiter Regum vultus signáque cognoscis.* Leo Magnus, *Quem debilem edidit mater ex utero, sanum fecit Petrus ex verbo: & qui imaginem Cæsaris in nummo non vidit, imaginem Christi in homine reformavit.*

Com.21. ἀπόδοτε τὰ Καίσαρος Καίσαρι] Plutarchus, Ἐδή γὰρ πάντα τὰ Μουσῶν ὑπόδυναι τὰ τοῦ Μουσῶν. Theophilactus Simocatta, Ῥίψαντες τὰ τῆς πανίας τῇ πανίᾳ.

Ibid. καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ] Theophylactus ad Luc.12. Εἰ Θεοῦ ἐστιν ἀγαθὰ, μὴ ὑποστρώμεθα τὸν Θεὸν ἐπὶ ἀγαθῶν ἀσιν.

Com.27. ἀπέθανε καὶ γυνὴ] Vulgat. *& mulier defuncta est:* de qua locutione vide suprà ad 9.18. dicta. Idem Luc.7.12. *Ecce defunctus efferebatur,* &c. Adde & Act. 25. 19.

Com.34. ὅτι ἐφίμωσε τοὺς Σαδδουκαίους] Bene Vetus *quòd silentium imposuisset.* Scriptor respons. ad Orthodox. Αὐτὸν δὲ τὸν Δαίμονα τὸν τῇ ἀνοίνῳ ἀγάλματι ἱδρύμενον τὸν τῶν μαντείας ἀπαλήσαντα τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ Θεὸν σέβειν καὶ τιμᾶν τὸν Ἀπολλώνιον, ἐφίμωσε, καταργήσας ἀυτῷ τὰς μαντείας. Lucianus in de Peregrini morte, Οἱ δὲ ἐχθροὶ ἐφιμοῦντο· apud eundem Chrysippus, Τῶν λόγων πειρᾶσθαι αἷς συμποσίζω τοὺς προσομιλοῦντας, καὶ ὑποφείδεσθαι, καὶ σιωπᾷν ποιεῖν, φιμὸν ἀτέχνως ἐπιτιθεὶς αὐτοῖς. Vide & 1 Pet.2.15.

Com. 37. ἀγαπήσεις κύριον τὸν Θεόν σου ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ σου, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ψυχῇ σου, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ διανοίᾳ σου] Quod διανοίᾳ, καὶ λόγῳ, καὶ πάσῃ δυνάμει τῇ ἐμοὶ ἀγωνίτου καὶ ἐπὶ ὅλον αὐτὸν στρατοπέδευσεν, Philo in de Decal. dixit. ψυχὴν, καρδίαν, & διάνοιαν junxit & Latinus Poeta. Catullus,

——*toto te pectore, Theseu,*
Toto animo, totâ prodebat perdita mente.

Κεφ. κγ'.

1. Τότε ὁ Ἰησοῦς ἐλάλησε τοῖς ὄχλοις καὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ,

2. Λέγων, Ἐπὶ τῆς Μωσέως καθέδρας ἐκάθισαν οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ φαρισαῖοι·

3. Πάντα οὖν ὅσα ἂν εἴπασιν ὑμῖν τηρεῖν, τηρεῖτε καὶ ποιεῖτε· κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ ποιεῖτε· λέγουσι γάρ, καὶ οὐ ποιοῦσι.

4. Δεσμεύουσι γὰρ φορτία βαρέα καὶ δυσβάστακτα, καὶ ἐπιτιθέασιν ἐπὶ τοὺς ὤμους τῶν ἀνθρώπων· τῷ δὲ δακτύλῳ αὐτῶν οὐ θέλουσι κινῆσαι αὐτά.

5. Πάντα δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν ποιοῦσι πρὸς τὸ θεαθῆναι τοῖς ἀνθρώποις· πλατύνουσι δὲ τὰ φυλακτήρια αὐτῶν, καὶ μεγαλύνουσι τὰ κράσπεδα τῶν ἱματίων αὐτῶν.

6. Φιλοῦσί τε τὴν πρωτοκλισίαν ἐν τοῖς δείπνοις, καὶ τὰς πρωτοκαθεδρίας ἐν ταῖς συναγωγαῖς·

7. Καὶ τοὺς ἀσπασμοὺς ἐν ταῖς ἀγοραῖς, καὶ καλεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, Ῥαββί, ῥαββί.

8. Ὑμεῖς δὲ μὴ κληθῆτε ῥαββί· εἷς γάρ ἐστιν ὑμῶν ὁ καθηγητής, ὁ Χριστός· πάντες δὲ ὑμεῖς ἀδελφοί ἐστε.

9. Καὶ πατέρα μὴ καλέσητε ὑμῶν ἐπὶ τῆς γῆς· εἷς γάρ ἐστιν ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

10. Μηδὲ κληθῆτε καθηγηταί· εἷς γὰρ ὑμῶν ἐστιν ὁ καθηγητής, ὁ Χριστός.

11. Ὁ δὲ μείζων ὑμῶν, ἔσται ὑμῶν διάκονος.

12. Ὅστις δὲ ὑψώσῃ ἑαυτόν, ταπεινωθήσεται· καὶ ὅστις ταπεινώσῃ ἑαυτόν, ὑψωθήσεται.

13. Οὐαὶ δὲ ὑμῖν γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι κλείετε τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων· ὑμεῖς γὰρ οὐκ εἰσέρχεσθε, οὐδὲ τοὺς εἰσερχομένους ἀφίετε εἰσελθεῖν.

14. Οὐαὶ ὑμῖν γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι κατεσθίετε τὰς οἰκίας τῶν χηρῶν, καὶ προφάσει μακρὰ προσευχόμενοι. διὰ τοῦτο λήψεσθε περισσότερον κρίμα.

15. Οὐαὶ ὑμῖν γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι περιάγετε τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ξηράν, ποιῆσαι ἕνα προσήλυτον· καὶ ὅταν γένηται, ποιεῖτε αὐτὸν υἱὸν γεέννης διπλότερον ὑμῶν.

16. Οὐαὶ ὑμῖν ὁδηγοὶ τυφλοί, οἱ λέγοντες, Ὃς ἂν ὀμόσῃ ἐν τῷ ναῷ, οὐδέν ἐστιν· ὃς δ' ἂν ὀμόσῃ ἐν τῷ χρυσῷ τοῦ ναοῦ, ὀφείλει.

17. Μωροὶ καὶ τυφλοί· τίς γὰρ μείζων ἐστίν; ὁ χρυσὸς, ἢ ὁ ναὸς ὁ ἁγιάζων τὸν χρυσόν;

18. Καὶ, Ὃς ἐὰν ὀμόσῃ ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ, οὐδέν ἐστιν· ὃς δ' ἂν ὀμόσῃ ἐν τῷ δώρῳ τῷ ἐπάνω αὐτοῦ, ὀφείλει.

19. Μωροὶ καὶ τυφλοί· τί γὰρ μεῖζον; τὸ δῶρον, ἢ τὸ θυσιαστήριον τὸ ἁγιάζον τὸ δῶρον;

20. Ὁ οὖν ὀμόσας ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ, ὀμνύει ἐν αὐτῷ καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ἐπάνω αὐτοῦ·

21. Καὶ ὁ ὀμόσας ἐν τῷ ναῷ, ὀμνύει ἐν αὐτῷ καὶ ἐν τῷ κατοικοῦντι αὐτόν·

22. Καὶ ὁ ὀμόσας ἐν τῷ οὐρανῷ, ὀμνύει ἐν τῷ θρόνῳ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐν τῷ καθημένῳ ἐπάνω αὐτοῦ.

23. Οὐαὶ ὑμῖν γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι ἀποδεκατοῦτε τὸ ἡδύοσμον, καὶ τὸ ἄνηθον, καὶ τὸ κύμινον, καὶ ἀφήκατε τὰ βαρύτερα τοῦ νόμου, τὴν κρίσιν, καὶ τὸ ἔλεον, καὶ τὴν πίστιν· ταῦτα ἔδει ποιῆσαι, κἀκεῖνα μὴ ἀφιέναι.

24. Ὁδηγοὶ τυφλοί, οἱ διϋλίζοντες τὸν κώνωπα, τὴν δὲ κάμηλον καταπίνοντες.

Vulgata Verſio.

1. TUnc Jeſus locutus eſt ad turbas & ad diſcipulos ſuos,

2. Dicens, Super cathedram Moyſi ſederunt Scribæ & Phariſæi.

3. Omnia ergò quæcunq; dixerint vobis, ſervate & facite: ſecundùm opera verò eorum nolite facere, dicunt enim & non faciunt.

4. Alligant enim onera gravia & importabilia, & imponunt in humeros hominum: digito autem ſuo nolunt ea movere.

5. Omnia verò opera ſua faciunt, ut videantur ab hominibus: dilatant enim phylacteria ſua, & magnificant fimbrias.

6. Amant autem primos recubitus in cœnis, & primas cathedras in ſynagogis,

7. Et ſalutationes in foro, & vocari ab hominibus, Rabbi.

8. Vos autem nolite vocari Rabbi: unus eſt enim magiſter veſter, omnes autem vos fratres eſtis.

9. Et patrem nolite vocare vobis ſuper terram: unus eſt enim pater veſter qui in cœlis eſt.

10. Nec vocemini magiſtri: quia magiſter veſter unus eſt, Chriſtus.

11. Qui major eſt veſtrûm, erit miniſter veſter.

12. Qui autem ſe exaltaverit, humiliabitur: & qui ſe humiliaverit, exaltabitur.

13. Væ autem vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ; quia clauditis regnum cœlorum ante homines: vos enim non intratis; nec introeuntes ſinitis intrare.

14. Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ; quia comeditis domos viduarum, orationes longas orantes: propter hoc amplius accipietis judicium.

15. Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ, quia circuitis mare & aridam, ut faciatis unum proſelytum: & cùm fuerit factus, facitis eum filium gehennæ duplò quàm vos.

16. Væ vobis duces cæci, qui dicitis, Quicunque juraverit per templum, nihil eſt: qui autem juraverit in auro templi, debet.

17. Stulti & cæci: quid enim majus eſt, aurum, an templum quod ſanctificat aurum?

18. Et quicunque juraverit in altari, nihil eſt: quicunque autem juraverit in dono quod eſt ſuper illud, debet.

19. Cæci: quid enim majus eſt, donum, an altare quod ſanctificat donum?

20. Qui ergò jurat in altari, jurat in eo & in omnibus quæ ſuper illud ſunt:

21. Et quicunque juraverit in templo, jurat in illo & in eo qui habitat in ipſo:

22. Et qui jurat in cœlo, jurat in throno Dei & in eo qui ſedet ſuper eum.

23. Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ, quia decimatis mentam & anethum & cyminum, & reliquiſtis quæ graviora ſunt legis, judicium, & miſericordiam, & fidem: hæc oportuit facere, & illa non omittere.

24. Duces cæci, excolantes culicem, camelum autem glutientes.

25. Οὐαὶ

25. Οὐαὶ ὑμῖν γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι καθαρίζετε τὸ ἔξωθεν τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς παροψίδος, ἔσωθεν δὲ γέμουσιν ἐξ ἁρπαγῆς καὶ ἀκρασίας.

25. Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, quia mundatis quod deforis est calicis & paropsidis: intus autem pleni estis rapinâ & immunditiâ.

26. Φαρισαῖε τυφλὲ, καθάρισον πρῶτον τὸ ἐντὸς τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς παροψίδος, ἵνα γένηται καὶ τὸ ἐκτὸς αὐτῶν καθαρόν.

26. Pharisæe cæce, munda priùs quod intus est calicis & paropsidis, ut fiat id quod deforis est mundum.

27. Οὐαὶ ὑμῖν γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι παρομοιάζετε τάφοις κεκονιαμένοις, οἵτινες ἔξωθεν μὲν φαίνονται ὡραῖοι, ἔσωθεν δὲ γέμουσιν ὀστέων νεκρῶν καὶ πάσης ἀκαθαρσίας.

27. Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, quia similes estis sepulcris dealbatis, quæ aforis parent hominibus speciosa, intus verò plena sunt ossibus mortuorum & omni spurcitiâ.

28. Οὕτω καὶ ὑμεῖς ἔξωθεν μὲν φαίνεσθε τοῖς ἀνθρώποις δίκαιοι, ἔσωθεν δὲ μεστοί ἐστε ὑποκρίσεως καὶ ἀνομίας.

28. Sic & vos aforis quidem paretis hominibus justi: intus autem pleni estis hypocrisi & iniquitate.

29. Οὐαὶ ὑμῖν γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι οἰκοδομεῖτε τοὺς τάφους τῶν προφητῶν, καὶ κοσμεῖτε τὰ μνημεῖα τῶν δικαίων·

29. Væ vos Scribæ & Pharisæi hypocritæ, quia ædificatis sepulcra prophetarum, & ornatis monumenta justorum,

30. Καὶ λέγετε, Εἰ ἤμεθα ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν πατέρων ἡμῶν, οὐκ ἂν ἤμεθα κοινωνοὶ αὐτῶν ἐν τῷ αἵματι τῶν προφητῶν.

30. Et dicitis, Si fuissemus in diebus patrum nostrorum, non essemus socii eorum in sanguine prophetarum.

31. Ὥστε μαρτυρεῖτε ἑαυτοῖς ὅτι υἱοί ἐστε τῶν φονευσάντων τοὺς προφήτας.

31. Itaque testimonio estis vobismetipsis quia filii estis eorum qui prophetas occiderunt.

32. Καὶ ὑμεῖς πληρώσατε τὸ μέτρον τῶν πατέρων ὑμῶν.

32. Et vos implete mensuram patrum vestrorum.

33. Ὄφεις, γεννήματα ἐχιδνῶν, πῶς φύγητε ἀπὸ τῆς κρίσεως τῆς γεέννης;

33. Serpentes, genimina viperárum, quomodo fugietis à judicio gehennæ?

34. Διὰ τοῦτο ἰδοὺ, ἐγὼ ἀποστέλλω πρὸς ὑμᾶς προφήτας, καὶ σοφοὺς, καὶ γραμματεῖς· καὶ ἐξ αὐτῶν ἀποκτενεῖτε καὶ σταυρώσετε, καὶ ἐξ αὐτῶν μαστιγώσετε ἐν ταῖς συναγωγαῖς ὑμῶν, καὶ διώξετε ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν·

34. Ideo ecce ego mitto ad vos prophetas & sapientes & scribas, & ex illis occidetis & crucifigetis, & ex eis flagellabitis in synagogis vestris, & persequemini de civitate in civitatem:

35. Ὅπως ἔλθῃ ἐφ' ὑμᾶς πᾶν αἷμα δίκαιον, ἐκχυνόμενον ἐπὶ τῆς γῆς ἀπὸ τοῦ αἵματος Ἄβελ τοῦ δικαίου ἕως τοῦ αἵματος Ζαχαρίου υἱοῦ Βαραχίου, ὃν ἐφονεύσατε μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου.

35. Ut veniat super vos omnis sanguis justus qui effusus est super terram, à sanguine Abel justi usque ad sanguinem Zachariæ filii Barachiæ, quem occidistis inter templum & altare.

36. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἥξει ταῦτα πάντα ἐπὶ τὴν γενεὰν ταύτην.

36. Amen dico vobis, venient hæc omnia super generationem istam.

37. Ἰερουσαλὴμ, Ἰερουσαλὴμ, ἡ ἀποκτείνουσα τοὺς προφήτας καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς αὐτὴν, ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου, ὃν τρόπον ἐπισυνάγει ὄρνις τὰ νοσσία ἑαυτῆς ὑπὸ τὰς πτέρυγας, καὶ οὐκ ἠθελήσατε;

37. Jerusalem, Jerusalem, quæ occîdis prophetas, & lapidas eos qui ad te missi sunt, quoties volui congregare filios tuos quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, & noluisti?

38. Ἰδοὺ ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος.

38. Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta.

39. Λέγω γὰρ ὑμῖν, Οὐ μή με ἴδητε ἀπ' ἄρτι ἕως ἂν εἴπητε, Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου.

39. Dico enim vobis, Non me videbitis amodo donec dicatis, Benedictus qui venit in nomine Domini.

Ad Cap. XXIII.

Com. 3. Πάντα ὅσα ἂν εἴπωσιν ὑμῖν τηρεῖν, τηρεῖτε, καὶ ποιεῖτε] Gen. 21. 12. πάντα ὅσα ἂν εἴπῃ σοι Σάρρα, ἄκουε τῆς φωνῆς αὐτῆς. & 41. 55. ὃ ἐὰν εἴπῃ ὑμῖν, ποιήσατε. Act. 3. 22. αὐτοῦ ἀκούσεσθε κατὰ πάντα ὅσα ἂν λαλήσῃ πρὸς ὑμᾶς. Joh. 2. 5. ὅ, τι ἂν λέγει ὑμῖν, ποιήσατε. Vide & Deut. 17. 10.

Ibid. λέγουσι γὰρ, καὶ οὐ ποιοῦσι]

——pulcerrima dictu
Effundunt, vitâ non præstant, moribus, ant re.

Composita dicta è pectore evolvunt suo,
Quæ cùm componas dicta factis discrepant.

Josephus de Athenienſibus cæteríſque Græcorum populis, Ἃ μὲν χρὴ πράττειν ἢ μὴ, προσιτάτλον διὰ τῶν νόμων· τοῖς δὲ πρὸς αὐτὰ διὰ τῶν ἔργων ἐθίζειν ὀλιγωρησαν. Pacuvius apud A. Gellium, *Homines ignavâ operâ, philosophâ sententiâ.* Alexis de Philosophaſtris quibusdam apud Athenæum,

Ἐν τοῖσι λόγοις φρονοῦντας εὐσεβῶς μόνον,
Ἐν τοῖσι δ' ἔργοις ὄντας ἀνοήτους ὁρᾷ.

Philo in Περὶ παρρησ. Δωρεαὶ μὲν αὐτῶν, ἀδύναλοι δὲ εἰσι πράττειν τὰ βέλτιστα. De similibus Lucianus, Ὧν τὰ ἔργα ζητεῖς, οἱ λόγοι πολλοί. Seneca, *Turpissimum est quod nobis objici solet, verba nos Philosophiæ, non opera tractare:* ubi *nos*, est Stoicos. Arrianus 3. 7. in Epictetum ex eorundem persona, Αὐτοὶ ἄλλα λέγομεν, ἄλλα δὲ ποιοῦμεν. Hinc è conversò merita Mosis laus illa apud Philonem, Τὰ φιλοσοφίας δόγματα οὐ κατ' ἐπίστασιν ἤκουσεν ἔργων ἐπιδείκνυτο· λόγων μὲν οἷα ἐφεῖναι, πράττων δὲ ἀκόλουθα τοῖς λεγομένοις· & Lucilii apud Senecam, *Quod loqueris sentis, concordat sermo cum vita.*

Com. 4. Δεσμεύουσι γὰρ φορτία βαρέα καὶ δυσβάστακτα, καὶ ἐπιτιθάσιν ἐπὶ τοὺς ὤμους τῶν ἀνθρώπων] Statius,

Molem immensam humeris, & non tractabile pondus
Imponunt——

id est, (ut in alia re Tertullianus loquitur) *operosissimis superstitionibus onerant.* Petron. *Homines jumenta putant aut lapidarias naves.* Plaut. Mostell.

——Ego habeo homines clitellarios,
Magni sunt oneris, quicquid imponas vehunt.

Et bene hîc συσβάσεις. Act. 15. 10. ζυγὸν ὃν οὔτε οἱ πατέρες ἡμῶν, οὔτε ἡμεῖς ἰσχύσαμεν βαστάσαι. Adde quæ ad Luc. 11. 46. Annotata.

Com. 6. φιλοῦσι γὰρ &c. τὰς θεοτοκαθεδρείας, &c.] Apud Lucianum ille in Cataplo, Ἐν τῇ περιεδρείᾳ καθίζεσθαί με δεῖ. Aristoteles 9 de Moribus, φιλαύτους καλοῦμεν τοὺς ἑαυτοῖς ὑπερβολὰς τὸ πλεῖον ἐν χρήμασι καὶ τιμαῖς καὶ ἡδοναῖς συμπάσαις, τούτων γὰρ οἱ πολλοὶ ὀρέγονται.

Com. 7. καὶ τοῦ ἀσεβεῖν] Dico ad Luc. 20. 46. ¶ καὶ κληθῆναι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων Ῥαββί] Non alienum est quod dixit Euripides, multorum animos insolescere ob opes, & quia ἐν τοῖς πολίταις τίμιοι κεκλημένοι.

Com. 9. εἷς γὰρ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς] Sic editi omnes: sed post ὑμῶν distinguendum puto, sequentia enim ἐξηγητικῶς ponuntur. Vide ad Marc. 2. 7. dicta.

Com. 13. ὑμεῖς γὰρ οὐκ εἰσέρχεσθε, οὔτε τοὺς εἰσερχομένους ἀφίετε εἰσελθεῖν] Clemens de falsis doctoribus, cujusmodi Pharisæi isti, Οὔτε αὐτοὶ εἰσίασιν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, οὔτε οὓς ἐξαπάτησαν ἐῶσι τὴν ἀληθείας τυγχάνειν. Porrò locutio loci hujus proverbialis est. Joannes Epist. 3. 10. Οὔτε αὐτὸς ὑπολέγεται τοὺς ἀδελφούς, καὶ τοὺς βουλομένους κωλύει. Plaut. Trin.

Nec tibi esse bene potes pati, nec alteri.

Sallustius, *Adeò juventus luxu atque avaritiâ corrupta est, ut meritò dicatur genitos esse qui neque ipsi habere possint res familiares, neque alios pati.* Cyprianus contra Demetrianum, *Satis non est quòd tu ipse Dominum non colis, adhuc insuper* (malim *adhæc*, quod Luc. 16. πρὸς δὲ τούτοις) *eos qui colunt sacrilegâ infestatione persequeris.* Ovidius,

Scilicet haud satis est quòd te spectante revincta est,
Et nullam quòd opem patruus sponsusve tulisti?
Insuper à quoquam quòd sit servata dolebis?

Apud Lucian, κάθηται ὑμᾶς ὑπηρέτων, μήτε αὐτὰ δεδὼς, μήτε παρὰ τῶν δεδότων ἐᾶν λαμβάνειν. Apud Apollonium ille in Argonaut.

——ὁ γὰρ ἔγωγε
Πείσομαι, ὅστε καὶ ἄλλον ἀναπήσασθαι ὀρύξω.

Simile etsi in alteram partem Arriani illud, ὁ καλὸς κἀγαθὸς οὐκ αὐτὸς μάχεται πυγμὴν, οὐδ' ἄλλον ἑᾷ καὶ δύναμιν· & Musonii, ὕβρεως χαρᾶναι οὐκ αὐτὸς χάλασαί τινα, οὐκ ἂν ἑτέρῳ συμβουλεῦσαι· Item Xiphilini de Tito Imperatore, Τὰς δὲ ἀσεβείας δίκας οὐκ αὐτὸς ποτε ἐδέξατο, οὐκ ἄλλοις ἐπέτρεψεν. Τοὺς εἰσερχομένους Basilius τοὺς βουλομένους εἰσέρχεσθαι exponit, & meliùs, si rectè judico, recentioribus plerisque: sic suprà 7. 13. εἰσέλθετε ponitur.

Com. 14. κατεσθίετε τὰς οἰκίας τῶν χηρῶν] Affini loquendi genere τοὺς ἅρπαγας τῶν ἀδικημάτων συμβεύειν Eustathius ad Homerum dixit. Pòst, μακρὰ προσεύχόμενοι] Jul. Firmicus, *Erit amabilis, parvi animi, ac Diis longis ac prolixis precibus molestus:* ἐυχῆς μακρὰν παιγνιὰν etiam apud Heliodorum habes.

Com. 15. περιάγετε τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ξηρὰν ποιῆσαι ἕνα προσήλυτον] Quasi dicat, *Atque utinam soli errare, soli desipere velletis: alios etiam in consortium mali vestri rapitis, quasi de multorum perditione solatium habituri.* Verba sunt Lactantii, sed in alia re, 5. 20. *Non contenti ipsi peccare, aliis Deum iratum excitatis.* Petron. ξηρὰν καὶ θάλασσαν περιάγειν proverbiale est: sic Sallustius *terrâ & mari exquirere* dixit. Gellius *terrâ & mari conquirere.* Apuleius *mari ac cœlo conquirere.* Juvenalis *carpentis ac navibus convenire.*

Com. 16. οὐδέν ἐστι] *Nullius momenti vel effectûs est* verterim totus quam *non tenetur.* In Cod. Theod. de Rectoribus Provinciarum, *Divitiis integram mentem opponant: non illam superciliosum (quod hoc tempore nullum est) terrebit.* Vide & 1 Cor. 7. 19.

Com. 17. Μωροὶ καὶ τυφλοὶ Ἀνθρωποι γὰρ τίς μείζων ὁμωμόσει, Hebr. 6. 16. vos autem cui major habendus honor est minorem habetis. Minutius Paganos irridens, *Tutius iis per Jovis Genium pejerare quam Cæsaris.*

Ibid. Τίς γὰρ μείζων ἐστὶν; ὁ χρυσὸς, ἢ ὁ ναός; &c.] Similis Luc 22. 27. loquendi modus, & apud Lucianum, πότερον ἀμείνους; οἱ σῴζοντες τινας, ἢ οἱ σῳζόμενοι πρὸς αὐτῶν;

Com. 23. Ταῦτα ἔδει ποιῆσαι, κἀκεῖνα μὴ ἀφιέναι] *Neque enim justa causatio est cur præferantur aliqua ubi facienda sunt omnia,* Salvianus 3. Chrysostomus Homil. 35. ad Pop. Antiochen. Ὅταν ἀναγκαιότερον παρεβῇ τις, ἔστι ἢ ἐν τῷ μικροτέρῳ παρατήρησιν ὑπὲρ αὐτοῦ ὑπολογήσασθαι δύναται. Auctor ad Celantiam, Hieronymus sive Paulinus, *Non sufficit Christiano si unam partem justitiæ impleat, cui utrumque præcipitur:* & ibid. *Quicquid supra justitiam offertur Deo, non debet justitiam impedire, sed adjuvare.* Sic apud Arrianum, τὸ κρῆσσον καταμαθεῖν, καὶ τοῦτο ἐν παντὶ μεταδιώκειν, &c. πάρεργα τ' ἄλλα πρὸς τοῦτο ποιῶν, ἃ μὴ τοι ἀμελῶν ἔδ' ἐκείνων καὶ δώσμεν, 2. 23. Bene Hierocles, ἀμφότερα δώσας συμβαίνει, τά τε θεῖα ἀγαθὰ τηρεῖν, καὶ τὰ ἀνθρώπινα.

Com. 24. οἱ διϋλίζοντες τὸν κώνωπα, τὸν δὲ κάμηλον καταπίνοντες] Ammianus Marcellinus, *Ità autem pauci sunt inter eos severi* (malim *veri*, id est *æqui*) *delectorum Judices, ut si aquam calidam tardiùs attulerit servus, sexcentis affligi verberibus jubeatur: si hominem sponte occiderit propria, instantibus pluribus ut damnetur, Dominus hactenus exclamet, quid faciat manio sus* (alii *malitiosus*, nihi neutrum placet) *& nequam? si aliquid ejusmodi deinceps ausus fuerit, corrigetur.* Simile apud Heliod. Τὰ σμικρότατα τῶν καθ' ἑαυτὸν ἀγανακτεῖν, τὰ μείζονα δὲ ἀγνοεῖν λανθάνειν. *Sic invenies servum* (inquit Seneca) *qui flagellis quàm colaphis cædi malit: & qui mortem ac verbera tolerabiliora credit quàm contumeliosa verba.* Lib. in Sap. non cad. injur.

Com. 26. καθάρισον πρῶτον τὸ ἐντὸς τοῦ ποτηρίου] Plutarchus simili tralatione & ferme sententiâ, Τί δῆτα ἐκπωμάτων ἕκαστον ἐκτέτισται καὶ διώρυκται παντοδαπὸν ὥστε λάμπειν καὶ φαιδίλβειν; ἢ τὸ ἔκπωμα ἔδει μὴ ῥύπου μηδὲ μοχθηρίας ὁσωδοῦς ἔχειν, τὸ δὲ ἐξ αὐτοῦ πινόμενον εὐρῶτος ἢ κηλίδων ἀναπεπλῆσθαι; Apud Gellium Epictetus ad improbum studia Philosophiæ aggredientem, Ἄνθρωπε, τί βάλλεις; σκέψαι εἰ κενοδαρίαν τὸ ἀγαθὸν· & apud Lucianum Pythagoras, Καθαρὸν πρότερον ἢ ψυχὴν ἀργασάμενον, καὶ ἢ ἐπ' αὐτῇ ῥύπον ἐκλύσας. Καθαίζειν hîc τὸ ἐντὸς τοῦ ποτηρίου est ἢ καρδίαν ἐῤῥαντισμένην ἔχειν ὑπὸ τῆς πονηρᾶς συνειδήσεως, Hebr. 10. 22. In Græco Esaiæ 1. 16. καθαρὸν γίνεσθε, ἀφελεῖν ὑπὸ τῆς ψυχῆς τὰς πονηρίας. Sed operæ foret totam illam σκευοποιὰν conferre: videre esset quàm pater & filius idem sentiunt sapiúntque.

Com. 27. παρομοιάζετε τάφοις κεκονιαμένοις, οἵτινες ἔξωθεν μὲν φαίνονται ὡραῖοι, &c.] Lucianus de Philosophorum nomen ementientibus, Σεμνοὶ τὰ ἔξω καὶ τὰ δημόσια φαινόμενοι. Seneca, *Nec habemus itaque ista oculiferia, nec emptorem decipimus, nihil inventurum cùm intraverit præter ea quæ in fronte suspensa sunt.* Comparationem autem etiam alii à sepulcris duxerunt, nec ad sensum alienum longé. Laberius,

Sepulcri similis, nil nisi nomen retineo.

Ovidius,

Et sæpe in tumulis sine corpore nomina legi.

Ibid. ἔσωθεν δέ, &c.] Persius,

——*Ilia subter*
Cæcum vulnus habent, sed lato balteus auro
Protegit.——

Pòst, γέμουσιν ὀστέων νεκρῶν, καὶ πάσης ἀκαθαρσίας] Lucianus de Statuis loquens, Ἐκείνων ἕκαστον τὰ ἐντὸς ὁ μὲν Ποσειδῶν ἢ Ζεὺς ὅτι πάγκαλον, χρυσοῦ καὶ ἐλέφαντος ξυνηρασμένον, κεραυνὸν ἢ ἀστραπὴν ἢ τείαιναν ἔχων τῇ δεξιᾷ· ὧν δὲ ὑποκύψας τὰ ἔνδοθεν, ὕφι μοχλός τις ἢ γόμφος, καὶ ἧλος διαμπὰξ πεπερονημένος, καὶ κορμὸς, καὶ σφῦρα, καὶ πίτυλα ὑπόπλεον. καὶ τοιαύτα πολλὰ ἀμορφίαν ὑποκεκρυφότα. Basilius, Τί δῆτα ἔξωθεν δοκιμάζῃς, τὰ κεύθεα μὴ διερευνάμενος; ὁρᾷς ὅτι ὁ Βὴλ ἔξωθεν μὲν εἶχε χαλκὸν, ἔνδοθεν δὲ πηλὸν καὶ θεμελιοπότητα χαλκῷ ὑποκρυπτόμενον. Ἐὰν ἴδῃς τὸν τοῦ βίου θεμελιωτὴν, γνώσῃ ὅτι ὁ χαλκὸς αὐτοῖς θεμελίωμά, ἔνδοθεν δὲ πηλός εἰσι, τῷ χαλκῷ τὸ σαθρὸν ὑποκείμενον. Iterum Lucianus, Ὅμοιοί εἰσι τοῖς καλλίστοις τύποις βιβλίοις, ὧν χρυσοῖ μὲν οἱ ὄμφαλοι, πορφύρα δ' ἔκλοδον ἢ διφθέρα, τὰ δ' ἔνδον ἢ Θυέστης δεῖ δῆτ' τέχνων ἐστόμωται, ἢ Οἰδίπους τῇ μητρὶ ξυνὼν

ξωων, ἢ τηρεῖς δύο ἀδελφὰς ἅμα ὀπύσαν. τοιοῦτοι γὰρ αὐτοί εἰσι, λαμπροὶ καὶ φείζιλεπτοι, ἔνδον δ' ὑπὸ τῇ πορφύρᾳ πολλὴν ἀγαφολίαν κεκτημένοι. Et in Epistolis Saturnal. Ὀλόχρυσον μὲν τὰ ἔξω, καὶ ἀῤῥαφον ἢ τὰ ἔνδον, ὥσπερ αἱ τραγικαὶ ἐσθῆτες ἐκ ῥακῶν πάνυ εὐτελῶν συγκομιζόμεναι. Seneca, *Si non quà occurrunt, sed quà latent videritis, miseri sunt, sordidi, turpes*, &c. Clemens Pædag. 2.3. Γελοίως κιμαλιδωῦαι καθάῤῥ ὁι ἢ πομπαῖς ὀρῶνται τινες, ἔξωθεν κεχρισμένοι καλαμωκλικῶς εἰς σιμότητα, τὰ ἔνδον ἄθλιοι. His adde quæ ad Act. 23.3. notamus.

Com. 29. Οἰκοδομεῖτε τὰς τάφους, &c.] Locutio non inelegans nec (ut quibusdam videtur) impropria: rectè enim sepulcra *ædes mortuorum* dicuntur. In l. 4. Cod. Theod. de sepulc. viol. *Qui ædificia manium violant, domus ut ità dixerim defunctorum*, &c. Apul. 4. *Jubeo singulos commilitonum absportare quantum quisque poterat auri vel argenti, & in illis ædibus fidelissimorum mortuorum occultare.* Paulò antè de iisdem, *capulos carie & vetustate semitectos, quos inhabitabant pulverei & jam cinerosi mortui.*

Com. 30. κοινωνοὶ αὐτῶν ὲν τῷ αἵματι τῶν προφητῶν] Συνδιοκοῦντες (ut Act. 8. 1.) ἢ αὐτῶν ἀναίρεσιν. De verbo κοινωνεῖν, ubi, ut hîc, de malis facinoribus, ad 1 Tim. 5.22. annotavimus.

Com. 31. ὥστε μαρτυρεῖτε ἑαυτοῖς ὅτι υἱοί ἐστε τῶν, &c.] Ovidius,

——*Documenta datis quâ sitis origine nati.*

Sen. Hipp. ——*Redit ad auctores genus,*
Stirpémque primam haud degener sanguis refert.

Idem Agamem.

Utergue tanto scelere respondet suis,
Hic est Thyeste natus, hac Helenæ soror.

Martialis,

E servo scis te genitum blandéque fateris,
Dum Dominum appellas, Sosibiane, patrem.

Com. 32. πληρώσατε τὸ μέτρον τῶν πατέρων ὑμῶν] Id est (ut 1 Thess. 2.16.) ἀναπληρώσατε τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν. Desumptum videtur ex Nehem. 13.18. aut ex Numer. 32. 14. effertúrque καθ' εἰρωνείαν. Tale suprà 15.14. & illud Apoc. 22.11. ὁ ἀδικῶν ἀδικησάτω ἔτι· & illud Plauti,

Nunc dum tibi lubet licétque, pota, perde rem.

Item,

Quomodo occepistis, bibite, pergræcamini:

& hæc Marii apud Salustium, *Quod juvat, quod charum æstimant, id semper faciant; ament, potent:* nec non Terentiana ista,

Conserva, quare, parce, fac quamplurimum illis relinquas.

Ubi (aptè ad sensum Euangel.) Donatus, *Hoc sic pronunciandum ut appareat hanc ipsam voluptatem Mycioni displicere.*

Com. 34. διὰ τοῦτο] Non puto hæc ad sensûs connexionem necessariò pertinere. Vide quæ suprà ad 13. 52. dicta.

Com. 35. ὃν ἐφονεύσατε μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου] Ovidius,

Ante ipsam, quà mors foret invidiosior, aram.

Victor Ukicensis de strage ab Arrianis facta, *Alii quamplurimi sagittis & jaculis in medio crepidinis altaris perhibentur occisi:* apud Achillem Tatium, Τύπτομαι παρ' αὐτῷ τῷ βωμῷ, βλεπόμενος εἶμαι ὑπὸ θεοῦ.

Com. 37. ὃν τρόπον ὄρνις τὰ νοσσία ἑαυτῆς] Plutarch. περὶ τοῦ εἰς τὰ ἐκγ. φιλοσοφ. Τὰς ἀλεκτορίδας ὁρῶντες τοῖς ὄμμασι καθ' ἡμέραν ἔχομεν, ὃν τρόπον τὰ νοσσία φεύγουσι, τοῖς μὲν ἐνδῦναι χαλῶσαι τὰς πτέρυγας, τὰ δ' ὑπαβαίνοντα ὑπὸ νώτων. Clemens in Protreptico, Ὁ θεὸς ἐκ πολλῆς φιλανθρωπίας ἀντέχεται τῶν ἀνθρώπων, ὥσπερ ἐκ κιλικίας ὑποπτοῦντος νεοττὸν ὁ μήτηρ ὄρνις ἐφίπταται. Eandem σφραγὶδα comparatione ab aquila ductâ Deuter. 32.11. videre est: confer & Oseæ 11.3. Sequitur, Καὶ οὐκ ἠθελήσατε] Ἔρχεσθε nimirum πρός με ἵνα ζωὴν ἔχητε, Joh. 5.40. Hanc pro muneribus meis dedistis retributionem mihi, ut in quantum beneficiis vos ad me illexerim, in tantum vos à me recessistis. In Epistola sub nomine Heracliti ad Ephesios circumlata, Ἡ ἀγορὰ ὑμῶν Ἡράκλειτον ἀγαθὸν ποιεῖ; οὐ, ἀλλὰ Ἡράκλειτον ὑμᾶς, πόλιν, ἀλλ' οὐκ ἐθέλετε. Vide Esai. 30.15,16. & 65.2. Jer. 22.21. & 44.16. Zachar. 7.12,13. & suprà 11.17.

Κεφ. κδ'.

1. Καὶ ἐξελθὼν ὁ Ἰησοῦς ἐπορεύετο ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ· καὶ προσῆλθον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἐπιδεῖξαι αὐτῷ τὰς οἰκοδομὰς τοῦ ἱεροῦ.

2. Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς, Οὐ βλέπετε πάντα ταῦτα; ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐ μὴ ἀφεθῇ ὧδε λίθος ἐπὶ λίθον, ὃς οὐ μὴ καταλυθήσεται.

3. Καθημένου δὲ αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν ἐλαιῶν, προσῆλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ κατ' ἰδίαν, λέγοντες, Εἰπὲ ἡμῖν πότε ταῦτα ἔσται, καὶ τί τὸ σημεῖον τῆς σῆς παρουσίας, καὶ τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος;

4. Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς, Βλέπετε μή τις ὑμᾶς πλανήσῃ.

5. Πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, λέγοντες, Ἐγώ εἰμι ὁ Χριστός, καὶ πολλοὺς πλανήσουσιν.

6. Μελλήσετε δὲ ἀκούειν πολέμους καὶ ἀκοὰς πολέμων. ὁρᾶτε μὴ θροεῖσθε· δεῖ γὰρ πάντα γενέσθαι· ἀλλ' οὔπω ἐστὶ τὸ τέλος.

7. Ἐγερθήσεται γὰρ ἔθνος ἐπὶ ἔθνος, καὶ βασιλεία ἐπὶ βασιλείαν· καὶ ἔσονται λιμοὶ καὶ λοιμοὶ καὶ σεισμοὶ κατὰ τόπους.

8. Πάντα δὲ ταῦτα, ἀρχὴ ὠδίνων.

9. Τότε παραδώσουσιν ὑμᾶς εἰς θλῖψιν, καὶ ἀποκτενοῦσιν ὑμᾶς· καὶ ἔσεσθε μισούμενοι ὑπὸ πάντων τῶν ἐθνῶν διὰ τὸ ὄνομά μου.

10. Καὶ τότε σκανδαλισθήσονται πολλοὶ καὶ ἀλλήλους παραδώσουσι, καὶ μισήσουσιν ἀλλήλους.

11. Καὶ πολλοὶ ψευδοπροφῆται ἐγερθήσονται, καὶ πλανήσουσι πολλούς.

Versio Vulgata.

1. ET egressus Jesus, de templo, ibat. Et accesserunt discipuli ejus ut ostenderent ei ædificationes templi.

2. Ipse autem respondens dixit illis, Videtis hæc omnia? Amen dico vobis, non relinquetur hîc lapis super lapidem qui non destruatur.

3. Sedente autem eo super montem Oliveti, accesserunt ad eum discipuli secretò, dicentes, Dic nobis, quando hæc erunt? & quod signum adventûs tui, & consummationis seculi?

4. Et respondens Jesus, dixit eis, Videte nequis vos seducat:

5. Multi enim venient in nomine meo, dicentes, Ego sum Christus; & multos seducent.

6. Audituri enim estis prælia & opiniones prœliorum. Videte nè turbemini: oportet enim hæc fieri; sed nondum est finis.

7. Consurget enim gens in gentem, & regnum in regnum: & erunt pestilentiæ, & fames, & terræmotus per loca.

8. Hæc autem omnia, initia sunt dolorum.

9. Tunc tradent vos in tribulationem, & occident vos: & eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum.

10. Et tunc scandalizabuntur multi: & invicem tradent, & odio habebunt invicem.

11. Et multi pseudoprophetæ surgent, & seducent multos.

12. Καὶ διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν, ψυγήσεται ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν.

13. Ὁ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται.

14. Καὶ κηρυχθήσεται τοῦτο τὸ εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας ἐν ὅλῃ τῇ οἰκουμένῃ, εἰς μαρτύριον πᾶσι τοῖς ἔθνεσι· καὶ τότε ἥξει τὸ τέλος.

15. Ὅταν οὖν ἴδητε τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως, τὸ ῥηθὲν διὰ Δανιὴλ τοῦ προφήτου, ἑστὸς ἐν τόπῳ ἁγίῳ, (ὁ ἀναγινώσκων νοείτω)

16. Τότε οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ φευγέτωσαν ἐπὶ τὰ ὄρη·

17. Ὁ δὲ ἐπὶ τοῦ δώματος, μὴ καταβαινέτω ἆραί τι ἐκ τῆς οἰκίας αὐτοῦ·

18. Καὶ ὁ ἐν τῷ ἀγρῷ, μὴ ἐπιστρεψάτω ὀπίσω ἆραι τὰ ἱμάτια αὐτοῦ.

19. Οὐαὶ δὲ ταῖς ἐν γαστρὶ ἐχούσαις καὶ ταῖς θηλαζούσαις ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις.

20. Προσεύχεσθε δὲ ἵνα μὴ γένηται ἡ φυγὴ ὑμῶν χειμῶνος, μηδὲ ἐν σαββάτῳ.

21. Ἔσται γὰρ τότε θλῖψις μεγάλη, οἵα οὐ γέγονεν ἀπ' ἀρχῆς κόσμου ἕως τοῦ νῦν, οὐδ' οὐ μὴ γένηται.

22. Καὶ εἰ μὴ ἐκολοβώθησαν αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι, οὐκ ἂν ἐσώθη πᾶσα σάρξ· διὰ δὲ τοὺς ἐκλεκτοὺς κολοβωθήσονται αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι.

23. Τότε ἐάν τις ὑμῖν εἴπῃ, Ἰδοὺ, ὧδε ὁ Χριστός, ἢ ὧδε, μὴ πιστεύητε.

24. Ἐγερθήσονται γὰρ ψευδόχριστοι καὶ ψευδοπροφῆται, καὶ δώσουσι σημεῖα μεγάλα καὶ τέρατα· ὥστε πλανῆσαι, εἰ δυνατὸν, καὶ τοὺς ἐκλεκτούς.

25. Ἰδοὺ προείρηκα ὑμῖν.

26. Ἐὰν οὖν εἴπωσιν ὑμῖν, Ἰδοὺ, ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐστί, μὴ ἐξέλθητε· ἰδοὺ, ἐν τοῖς ταμείοις, μὴ πιστεύσητε.

27. Ὥσπερ γὰρ ἡ ἀστραπὴ ἐξέρχεται ἀπὸ ἀνατολῶν, καὶ φαίνεται ἕως δυσμῶν, οὕτως ἔσται καὶ ἡ παρουσία τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου.

28. Ὅπου γὰρ ἐὰν ᾖ τὸ πτῶμα, ἐκεῖ συναχθήσονται οἱ ἀετοί.

29. Εὐθέως δὲ μετὰ τὴν θλῖψιν τῶν ἡμερῶν ἐκείνων ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται, καὶ ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς· καὶ οἱ ἀστέρες πεσοῦνται ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σαλευθήσονται.

30. Καὶ τότε φανήσεται τὸ σημεῖον τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ οὐρανῷ· καὶ τότε κόψονται πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς, καὶ ὄψονται τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς.

31. Καὶ ἀποστελεῖ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ μετὰ σάλπιγγος φωνῆς μεγάλης· καὶ ἐπισυνάξουσι τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων, ἀπ' ἄκρων οὐρανῶν ἕως ἄκρων αὐτῶν.

32. Ἀπὸ δὲ τῆς συκῆς μάθετε τὴν παραβολήν· ὅταν ἤδη ὁ κλάδος αὐτῆς γένηται ἁπαλὸς, καὶ τὰ φύλλα ἐκφύῃ, γινώσκετε ὅτι ἐγγὺς τὸ θέρος.

33. Οὕτω καὶ ὑμεῖς, ὅταν ἴδητε πάντα ταῦτα, γινώσκετε ὅτι ἐγγύς ἐστιν ἐπὶ θύραις.

34. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅ μὴ παρέλθῃ ἡ γενεὰ αὕτη, ἕως ἂν πάντα ταῦτα γένηται.

35. Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι.

36. Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ τῆς ὥρας οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι τῶν οὐρανῶν, εἰ μὴ ὁ πατήρ μου μόνος.

12. Et quoniam abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum.

13. Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.

14. Et prædicabitur hoc Euangelium regni in universo orbe, in testimonium omnibus gentibus: & tunc veniet consummatio.

15. Cùm ergò videritis abominationem desolationis, quæ dicta est à Daniele propheta, stantem in loco sancto, (qui legit intelligat)

16. Tunc qui in Judæa sunt, fugiant ad montes:

17. Et qui in tecto, non descendat tollere aliquid de domo sua:

18. Et qui in agro, non revertatur tollere tunicam suam.

19. Væ autem prægnantibus & nutrientibus in illis diebus.

20. Orate autem, ut non fiat fuga vestra in hyeme vel sabbato.

21. Erit enim tunc tribulatio magna qualis non fuit ab initio mundi usque modò, neque fiet.

22. Et nisi breviati fuissent dies illi, non fieret salva omnis caro: sed propter electos breviabuntur dies illi.

23. Tunc si quis vobis dixerit, Ecce hîc est Christus, aut illic, nolite credere.

24. Surgent enim pseudochristi & pseudoprophetæ, & dabunt signa magna & prodigia, ità ut in errorem inducantur (si fieri potest) etiam electi.

25. Ecce prædixi vobis.

26. Si ergò dixerint vobis, Ecce in deserto est; nolite exire: ecce in penetralibus; nolite credere.

27. Sicut enim fulgur exit ab Oriente, & paret usque in Occidentem: ità erit & adventus filii hominis.

28. Ubicunque fuerit corpus, illiç congregabuntur & aquilæ.

29. Statim autem post tribulationem dierum illorum sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suum, & stellæ cadent de cœlo, & virtutes cœlorum commovebuntur.

30. Et tunc parebit signum filii hominis in cœlo: & tunc plangent omnes tribus terræ: & videbunt filium hominis venientem in nubibus cœli cum virtute multa & majestate.

31. Et mittet angelos suos cum tuba, & voce magna; & congregabunt electos ejus à quatuor ventis, à summis cœlorum usque ad terminos eorum.

32. Ab arbore autem fici discite parabolam: cùm jam ramus ejus tener fuerit, & folia nata, scitis quia propè est æstas.

33. Ità & vos, cùm videritis hæc omnia, scitote quia propè est in januis.

34. Amen dico vobis, quia non præteribit generatio hæc, donec omnia hæc fiant.

35. Cœlum & terra transibunt, verba autem mea non præteribunt.

36. De die autem illa & hora nemo scit, neque angeli cœlorum, nisi solus pater.

37. Ὥσπερ

37. Ὥσπερ δὲ αἱ ἡμέραι τοῦ Νῶε, οὕτως ἔσται καὶ ἡ παρουσία τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου.

38. Ὡσπερ γὰρ ἦσαν ἐν ταῖς ἡμέραις ταῖς πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ τρώγοντες καὶ πίνοντες, γαμοῦντες καὶ ἐκγαμίζοντες, ἄχρι ἧς ἡμέρας εἰσῆλθε Νῶε εἰς τὴν κιβωτόν·

39. Καὶ οὐκ ἔγνωσαν ἕως ἦλθεν ὁ κατακλυσμὸς, καὶ ἦρεν ἅπαντας· οὕτως ἔσται καὶ ἡ παρουσία τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου.

40. Τότε δύο ἔσονται ἐν τῷ ἀγρῷ· ὁ εἷς παραλαμβάνεται, καὶ ὁ εἷς ἀφίεται.

41. Δύο ἀλήθουσαι ἐν τῷ μύλωνι· μία παραλαμβάνεται, καὶ μία ἀφίεται.

42. Γρηγορεῖτε οὖν· ὅτι οὐκ οἴδατε ποίᾳ ὥρᾳ ὁ κύριος ὑμῶν ἔρχεται.

43. Ἐκεῖνο δὲ γινώσκετε, ὅτι εἰ ᾔδει ὁ οἰκοδεσπότης ποίᾳ φυλακῇ ὁ κλέπτης ἔρχεται, ἐγρηγόρησεν ἄν, καὶ οὐκ ἂν εἴασε διορυγῆναι τὸν οἶκον αὐτοῦ.

44. Διὰ τοῦτο καὶ ὑμεῖς γίνεσθε ἕτοιμοι· ὅτι ᾗ ὥρᾳ οὐ δοκεῖτε ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται.

45. Τίς ἄρα ἐστὶν ὁ πιστὸς δοῦλος καὶ φρόνιμος, ὃν κατέστησεν ὁ κύριος αὐτοῦ ἐπὶ τῆς θεραπείας αὐτοῦ, τοῦ διδόναι αὐτοῖς τὴν τροφὴν ἐν καιρῷ;

46. Μακάριος ὁ δοῦλος ἐκεῖνος, ὃν ἐλθὼν ὁ κύριος αὐτοῦ εὑρήσῃ ποιοῦντα οὕτως.

47. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐπὶ πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτοῦ καταστήσει αὐτόν.

48. Ἐὰν δὲ εἴπῃ ὁ κακὸς δοῦλος ἐκεῖνος ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, Χρονίζει ὁ κύριός μου ἐλθεῖν·

49. Καὶ ἄρξηται τύπτειν τοὺς συνδούλους, ἐσθίῃ δὲ καὶ πίνῃ μετὰ τῶν μεθυόντων·

50. Ἥξει ὁ κύριος τοῦ δούλου ἐκείνου ἐν ἡμέρᾳ ᾗ οὐ προσδοκᾷ, καὶ ἐν ὥρᾳ ᾗ οὐ γινώσκει·

51. Καὶ διχοτομήσει αὐτὸν, καὶ τὸ μέρος αὐτοῦ μετὰ τῶν ὑποκριτῶν θήσει· ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων.

37. Sicut autem in diebus Noe: ità erit & adventus filii hominis.

38. Sicut enim erant in diebus ante diluvium comedentes & bibentes, nubentes & nuptui tradentes, usque ad eum diem quo intravit Noe in arcam;

39. Et non cognoverunt donec venit diluvium, & tulit omnes: ità erit & adventus filii hominis.

40. Tunc duo erunt in agro: unus assumetur, & unus relinquetur.

41. Duæ molentes in mola: una assumetur, & una relinquetur.

42. Vigilate ergò, quia nescitis quâ horâ Dominus vester venturus sit.

43. Illud autem scitote, quoniam si sciret paterfamiliâs quâ horâ fur venturus est, vigilaret utique, & non sineret perfodi domum suam.

44. Ideo & vos estote parati: quia quâ nescitis horâ filius hominis venturus est.

45. Quis, putas, est fidelis servus & prudens, quem constituit dominus suus super familiam suam, ut det illis cibum in tempore?

46. Beatus ille servus, quem cùm venerit dominus ejus, invenerit sic facientem.

47. Amen dico vobis, quoniam super omnia bona sua constituet eum.

48. Si autem dixerit malus servus ille in corde suo, Moram facit dominus meus venire;

49. Et cœperit percutere conservos suos, manducet autem & bibat cum ebriosis:

50. Veniet dominus servi illius in die qua non sperat, & horâ quâ ignorat:

51. Et dividet eum, partémque ejus ponet cum hypocritis: illic erit fletus & stridor dentium.

Ad CAP. XXIV.

Com. 7. ΛΙΜΟΙ καὶ λοιμοὶ] Conjungi hæc solent, ut ex Hesiodo Vir summus notavit. Adde hæc Philonis è libris De vita Mosis, Θανάτοις κακοῖς, λιμῷ τε καὶ λοιμῷ· & in calce Ejusdem operum in fragmento, Λιμὸν, ἢ λοιμὸν, ἤ τι κακὸν ἄλλο θνήλατον. Sequitur, καὶ τόποις] Sic idem Philo lib. de opif. &c. παντοῖα ἰχθύων γένη καὶ κητῶν κολάσεσι καὶ τόποις· ità & Philemon in Eclogis Stobæi: ità & Latini. Seneca, *Et fera nobis loco occurrent, & homo perniciosior feris omnibus.* Vulgat. hîc, *per loca*; ità & 1 Maccab. 12. 4.

Com. 8. ταῦτα ἀρχὴ ὠδίνων] Philo in De vita Mosis, ὧν οὐ τοῖς φιλεῖ, τὰ παρόντα νομίσαντες ἀρχὴν εἶναι μειζόνων. Livius, *Vix tamen illa quæ conspiciebantur fœmina erant futuræ luxuriæ.* ὠδίνων metaphoricè autem, ut & apud Philonem eundem. Θαυμασόντων τὸ ἀρχαῖον, καὶ παντελῶς ὡς ἀπαλλάξεως, &c. ἕτεροι παρῆγε τὰς αὐτὰς φύσεις ὠδίνας.

Com. 19. ἐν δὲ ταῖς ἐν γαστρὶ ἐχούσαις, &c.] In fuga enim parturient forsan. Callimachus ubi de Dianæ ira,

Κύησιν δὲ γένοντας ἐπ' ὤασιν, αἱ δὲ γυναῖκες
Ἢ βαιαὶ ἢ ὀρθαυχένες ἀλκαίδες, ἐκ φορέουσαι.

Sequitur, καὶ τῷ θηλαζούσαις] Dico ad Luc. 23. 29. Post, ἵνα μὴ χειμῶνι ἡ φυγὴ ὑμῶν γένηται.] Ob frigoris & procellarum incommoda, tempestatúmque. Philo de Flacco à Præfectura suâ in Italiam abducto, Κἀκεῖσε μοι δοκεῖ δίκη σφενοῖς συμβῆναι, ἐπεὶ δὲ ἀναχθεὶς ἀρχομένου χειμῶνος, &c.

Com. 21. ἔσται γὰρ τότε θλῖψις μεγάλη, οἵα οὐ γέγονεν ἀπ' ἀρχῆς κόσμου ἕως τοῦ νῦν] Lucanus,

Exemplóque carens, & nulli cognitus ævo
Luctus erit.——

In Græco Daniel. 12. 1. Ἔσται καιρὸς θλίψεως οἵα οὐ γέγονεν ἀφ' οὗ γέγονεν ἔθνος ἐπὶ τῆς γῆς. Vide & Apoc. 16. 18.

Ibid. οὐδ' οὐ μὴ γένηται] In Græco Ezechiel. 5. 9. Ποιήσω ἐν σοὶ ἃ οὐκ ἐποίησα, καὶ ἃ οὐ ποιήσω· & Josuæ 11. Οὐκ ἐγένετο ἡμέρα τοιαύτη, οὐδὲ τὸ ἔμπροσθεν, οὐδὲ τὸ ἔσχατον. In fragmentis Varronianis, *Portentum quod factum ità neque antea neque postea sit.* Plato, οὐδὲ γεγενῆσθαι πώ, οὐδὲ εἰς αὖθις ἔτι δεῖς. Notentur autem tres negativæ particulæ: sic Marc. 14. 25. οὐκέτι οὐ μὴ πίω. Luc. 10. 19. οὐδὲν ὑμᾶς οὐ μὴ ἀδικήσῃ. Hebr. 13. 5. οὐδ' οὐ μή σε ἐγκαταλίπω. Apoc. 18. 14. καὶ οὐκέτι οὐ μὴ εὑρεθήσονται αὐτά. Esai. 65. 5. καὶ οὐ μὴ τιμᾶσθαι, οὐδ' οὐ μὴ παρῇ· & alibi apud LXX, si quis animum inter legendum adverterit. Quâ formâ loquendi tamen non ter negatur, sed ut simplex negatio certior ac magis fixa appareat, interferuntur illa οὐ μή, quæ valent πώποτε· sic *nunquam* apud Latinos quàm *non* ἀγνωτικώτερον habetur. Terentius,

Non temere facias, neque tu haud dicas tibi non prædictum esse.

Ubi Donatus, *Duæ negativæ faciunt unam affirmationem: tres negativæ pro una accipiuntur, ut hîc*, NEQUE HAUD NON: quem locum (uti & nonnullos præcedentium) suppeditavit mihi Amplissimus Vir Claud. Sarravius, cujus

candor, eruditio, obvia & expoſita humanitas vocaliore quàm meum eſt præconio celebrari poſtulant.

Com. 31. Ἀπ' ἄκρων ὑετῶν ἕως ἄκρων αὐτῶν] Sic 1 Reg. 3. penult. apud LXX, ἀπ' ἄκρου γῆς ἕως ἄκρου. Marcus hoc ἀπ' ἄκρου γῆς ἕως ἄκρου ὑετοῦ. Videntur res dici diverſæ, ſed unum idemque demonſtratur. *Cùm* enim *duo ità inter ſe oppoſita ſunt & coherentia, ut alterius finis cum alterius initio miſceatur, non refert utrùm per extremitatem prioris aut per initium ſequentis locus ipſe confinis* (ſc. *confinii* legendum) *demonſtretur*. Verba ſunt A. Gellii 7.21.

Com. 34. Οὐ μὰ παρέλθῃ ἡ ἡμετέρα αὕτη] Terentius voce intelligit *populum illius ætatis*, ut Seneca quodam loco loquitur: vel, *Qui tum vivebant homines atque ævum agitabant*: idem erat ſi *quadraginta plùs minùs anni non intercedent* dixiſſet, nam & temporis ad excidium ratio non impedit, & id ſpatium τῇ ἡμετέρᾳ reſpondere ſolet. Vide Numer. 32.13. Pſal. 95.10.

Com. 35. ὁ ὑετὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ παρέλθωσι] Similis 1 Pet. 1.24,25. loquendi modus: nec alienus eſt Pauli ille 1 Cor. 13.8. οὐ παρέλθωσι eſt *in vanum non exibunt, eventu comprobabuntur*. Vide Ezech. 6.10. 2 Reg. 20.17. Eſai. 31. 2. Scriptor Judithæ 6.5, & 9. Jupiter apud Homerum,

——ὄφρ' ἀπατηλὸν,
Οὐδ' ἀτελεύτητον ὅτι κεν κεφαλῇ κατανεύσω.

De Deo Philo, Φθέγξεται τὸ παράπαν ὑδὲν ὃ μὴ τελειωθήσεται βεβαίως, ἐπεὶ ὁ λόγος ἔχων ὧδέ ἐστιν ἀμετάθετος. Clemens ad Corinthios, Οὐδὲν μὴ παρέλθοι (ſic legend. forſ.) τῆς διαλογισμοῦ ἐν αὐτῷ. Arnobius 2. *Rationibus fixis peraguntur res ejus, & quod ſemel fieri decretum eſt, nullâ poteſt novitate mutari*. Confer & Numer. 23.19. Joſuæ 21.43. & 23.14. 1 Reg. 17. 14, & 16. Eſai. 14. 24. & 55. 11. Jerem. 33.20,21. Siracid. 40.14.

Com. 44. γίνεσθε ἕτοιμοι] Seneca, *Sic vivamus, ſic loquamur*, PARATOS *nos inveniat atque impigros fatum. Mens atque animus omni in loco atque in tempore proſpiciens ſit, erecta, ardua, ſepta, ſolidâ, expedita, nunquam connivens, nuſquam aciem ſuam flectens, conſilia cogitationeſq; quaſi brachia & manus protendens, nè qua in re adverſa & repentina inerrſio* IMPARATIS *improtectiſque nobis oboriatur*. Panætius verbis Gellii 13. 26. M. Antoninus, Ἡ βιωτικὴ τῆς παλαιστικῆς ὁμοιοτέρα ἢ αὐτῇ τῇ ὀρχηστικῇ, καὶ τὸ πρὸς τὰ ἐμπίπτοντα καὶ ὃ προσωκασμένα ΕΤΟΙΜΟΣ καὶ ἀπλοῦς εἶναι. Poſt, ἢ ὥρα ὑ δοκεῖτε, &c.] Scriptor Sap. 9.12. Οὐκ ἔχω ὁ ἀνδρωπος ἑτοιμὸν αὐτῷ. Apoc. 3.3. ἥξω ὅλη σε ὡς κλέπτης, καὶ ὑ μὴ γνῷς ποίαν ὥραν ἥξω ὅλη σε. In Declam. Quintil. *Improviſus adſtiti, dum non timeor adveni*.

Com. 45. τοῦ διδόναι αὐτοῖς τὴν τροφὴν ἐν καιρῷ] Reſpondet apud Comicum *habere quotidianum familiæ coctum cibum*. καιρὸν intellige *juſtum, ſtatum, opportunum*: hoc Pſalm. 104. διδοὺς τὴν τροφὴν εἰς εὔκαιρον & Pſal. 144. ἐν εὐκαιρίᾳ. Auſonius,

Sed καιρὸς *iſte tempeſtivum tempus eſt.*

Apuleius 4. *cibum tempeſtivum*, & 9. *tempeſtivum prandium* dixit. Gloſſ. Ἐν καιρῷ· *In tempore, tempeſtivè*. Sic Marc. 12.2. τῷ καιρῷ, Rom. 5.6. κατὰ καιρὸν, Luc. 20. 10. & 1 Pet. 5.6. ἐν καιρῷ ponitur. Vide & 2 Theſſal. 2.6.

Com. 46. Ὃν ἐλθὼν ὁ Κύριος αὐτοῦ εὑρήσει ποιοῦντα οὕτως] Arrianus 3. 5. in Epictet. Ταῦτα ὁπηνίκων ἂν ἔλθω εὑρεθείην. Com. 47. ἐπὶ πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτοῦ καταστήσει αὐτὸν] Scriptor Judithæ 8.10. Ἀποστήλασα δὲ ἄβεγαν αὐτῆς, δοῦναι πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτῇ. Philo de Joſepho, τιμᾶ ὅτι τοῖς ὁμοδούλοις ἀρχικῶς ἐπιλαμβάνει, καὶ συμπίνοντας καὶ οἰκέτας καὶ ὁπηνίκαν. Lactantius, *Bonum* (ſervum Dominus) *& alloquitur amicè, & ornat, ac domui ac familiæ ſuiſque omnibus rebus præficit*.

Com. 48. χρονίζει ὁ Κύριός μου ἐλθεῖν] Columella, *Servi longâ Dominorum diſtantiâ corrumpuntur*. Symmachus, *Actores abſentium quibus res longinqua remittitur, tanquam ſoluti legibus vivunt, quia procul poſitis nullus Dominorum terror incurrit*. Vide & 1 Cor. 4.18.

Com. 49. καὶ ἄρξηται τύπτειν τοὺς συνδούλους] Terentianus ille in Adelphis,

Non hercle hîc quidem durare quiſquam ſi ſic ſit poteſt.
Scire equidem volo quot mihi ſint Domini: quæ hæc eſt miſeria?

& ſtatim,

——*Cteſiphon me pugnis miſeram & iſtam pſaltriam*
Uſque occidit.——

Lucianus in Timone, Τοὺς ἐλευθέρους ὑβρίζῃ, καὶ τοὺς ὁμοδούλους μαστιγοῖ. Apud Juvenalem eſt

Si frangis virgas ſociorum in ſanguine.——

Ariſtophanes cùm ex perſona Demoſthenis Cleonem ῥαδούνητον appellaſſet, addidit,

Ἐξ ἧς ἐσυβρήσην εἰς τὴν οἰκίαν,
Πληγὰς ἀεὶ περιβάλλεται τοῖς οἰκέταις.

Ibid. Ἐσθίουτε καὶ πίνετε, &c.] Servus ad nequam conſervum in Plautina Comœdia,

Nunc dum tibi lubet licétque, pota, perde rem, &c.
Dies noctéſque bibite, pergracamini:

& poſt,

Hæccine mandavit tibi cùm peregre hinc iit ſenex?
Hóccine modo hîc rem curatam offendet ſuam?

Claudianus,

Ac veluti famuli mendax quos mortis herilis
Nuncius in luxum falſo rumore reſolvit,
Dum marcent epulis, atque inter vina choróſque
Perſultat vacuis effrena licentia tectis, &c.

Xenophon, Οἱ οἰκέται τοῦ Μίδου ἅτε τοῦ δεσπότου ἀπολελυδότου, ἀνεμιμόρως καὶ ἄπονον καὶ ἐδεσύβυν. Com. 51. ἥξει ὁ Κύριος, &c. καὶ διχοτομήσει αὐτὸν] Σχίσει μέσον· vide Hiſtor. Suſan. com. 59. Arrian. in Epictet. Ἐπισκοπεῖ ὁ Κύριος καὶ ἰδὼν αὐτὸν σοβαρῶς διαπαυόμενον, ἐλκύσας ἔτυψε.

Κεφ. κε'.

1. Τότε ὁμοιωθήσεται ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν δέκα παρθένοις, αἵτινες λαβοῦσαι τὰς λαμπάδας αὐτῶν, ἐξῆλθον εἰς ἀπάντησιν τοῦ νυμφίου.

2. Πέντε δὲ ἦσαν ἐξ αὐτῶν φρόνιμοι, καὶ πέντε μωραί.

3. Αἵτινες μωραὶ λαβοῦσαι τὰς λαμπάδας ἑαυτῶν, οὐκ ἔλαβον μετ' ἑαυτῶν ἔλαιον·

4. Αἱ δὲ φρόνιμοι ἔλαβον ἔλαιον ἐν τοῖς ἀγγείοις αὐτῶν μετὰ τῶν λαμπάδων αὐτῶν.

5. Χρονίζοντος δὲ τοῦ νυμφίου, ἐνύσταξαν πᾶσαι, καὶ ἐκάθευδον.

Vulgata Verſio.

1. TUnc ſimile erit regnum cœlorum decem virginibus: quæ accipientes lampades ſuas exierunt obviàm ſponſo & ſponſæ.

2. Quinque autem ex eis erant fatuæ, & quinque prudentes.

3. Sed quinque fatuæ, acceptis lampadibus, non ſumpſerunt oleum ſecum:

4. Prudentes verò acceperunt oleum in vaſis ſuis cum lampadibus.

5. Moram autem faciente ſponſo, dormitaverunt omnes & dormierunt.

6. Μέσης

6. Μέσης δὲ νυκτὸς κραυγὴ γέγονεν, Ἰδοὺ, ὁ νυμφίος ἔρχεται, ἐξέρχεσθε εἰς ἀπάντησιν αὐτοῦ.

7. Τότε ἠγέρθησαν πᾶσαι αἱ παρθένοι ἐκεῖναι, καὶ ἐκόσμησαν τὰς λαμπάδας αὐτῶν.

8. Αἱ δὲ μωραὶ ταῖς φρονίμοις εἶπον, Δότε ἡμῖν ἐκ τοῦ ἐλαίου ὑμῶν, ὅτι αἱ λαμπάδες ἡμῶν σβέννυνται.

9. Ἀπεκρίθησαν δὲ αἱ φρόνιμοι, λέγουσαι, Μήποτε οὐκ ἀρκέσῃ ἡμῖν καὶ ὑμῖν· πορεύεσθε δὲ μᾶλλον πρὸς τοὺς πωλοῦντας, καὶ ἀγοράσατε ἑαυταῖς.

10. Ἀπερχομένων δὲ αὐτῶν ἀγοράσαι, ἦλθεν ὁ νυμφίος· καὶ αἱ ἕτοιμοι εἰσῆλθον μετ' αὐτοῦ εἰς τοὺς γάμους, καὶ ἐκλείσθη ἡ θύρα.

11. Ὕστερον δὲ ἔρχονται καὶ αἱ λοιπαὶ παρθένοι, λέγουσαι, Κύριε, Κύριε ἄνοιξον ἡμῖν.

12. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν, Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐκ οἶδα ὑμᾶς.

13. Γρηγορεῖτε οὖν, ὅτι οὐκ οἴδατε τὴν ἡμέραν οὐδὲ τὴν ὥραν ἐν ᾗ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται.

14. Ὥσπερ γὰρ ἄνθρωπος ἀποδημῶν ἐκάλεσε τοὺς ἰδίους δούλους, καὶ παρέδωκεν αὐτοῖς τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ.

15. Καὶ ᾧ μὲν ἔδωκε πέντε τάλαντα, ᾧ δὲ δύο, ᾧ δὲ ἕν· ἑκάστῳ κατὰ τὴν ἰδίαν δύναμιν· καὶ ἀπεδήμησεν εὐθέως.

16. Πορευθεὶς δὲ ὁ τὰ πέντε τάλαντα λαβὼν, εἰργάσατο ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐποίησεν ἄλλα πέντε τάλαντα.

17. Ὡσαύτως καὶ ὁ τὰ δύο, ἐκέρδησε καὶ αὐτὸς ἄλλα δύο.

18. Ὁ δὲ τὸ ἓν λαβὼν, ἀπελθὼν ὤρυξεν ἐν τῇ γῇ, καὶ ἀπέκρυψε τὸ ἀργύριον τοῦ κυρίου αὐτοῦ.

19. Μετὰ δὲ χρόνον πολὺν ἔρχεται ὁ κύριος τῶν δούλων ἐκείνων, καὶ συναίρει μετ' αὐτῶν λόγον.

20. Καὶ προσελθὼν ὁ τὰ πέντε τάλαντα λαβὼν, προσήνεγκεν ἄλλα πέντε τάλαντα, λέγων, Κύριε, πέντε τάλαντά μοι παρέδωκας· ἴδε, ἄλλα πέντε τάλαντα ἐκέρδησα ἐπ' αὐτοῖς.

21. Ἔφη δὲ αὐτῷ ὁ κύριος αὐτοῦ, Εὖ, δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστέ· ὅτι ὀλίγα ἦς πιστὸς, ὅτι πολλῶν σε καταστήσω. εἴσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ κυρίου σου.

22. Προσελθὼν δὲ καὶ ὁ τὰ δύο τάλαντα λαβὼν, εἶπε, Κύριε, δύο τάλαντά μοι παρέδωκας· ἴδε, ἄλλα δύο τάλαντα ἐκέρδησα ἐπ' αὐτοῖς.

23. Ἔφη αὐτῷ ὁ κύριος αὐτοῦ, Εὖ, δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστέ· ὅτι ὀλίγα ἦς πιστὸς, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω. εἴσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ κυρίου σου.

24. Προσελθὼν δὲ καὶ ὁ τὸ ἓν τάλαντον εἰληφὼς, εἶπε, Κύριε, ἔγνων σε ὅτι σκληρὸς εἶ ἄνθρωπος, θερίζων ὅπου οὐκ ἔσπειρας, καὶ συνάγων ὅθεν οὐ διεσκόρπισας·

25. Καὶ φοβηθεὶς, ἀπελθὼν ἔκρυψα τὸ τάλαντόν σου ἐν τῇ γῇ· ἴδε, ἔχεις τὸ σόν.

26. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ κύριος αὐτοῦ εἶπεν αὐτῷ, Πονηρὲ δοῦλε καὶ ὀκνηρὲ, ᾔδεις ὅτι θερίζω ὅπου οὐκ ἔσπειρα, καὶ συνάγω ὅθεν οὐ διεσκόρπισα·

27. Ἔδει οὖν σε βαλεῖν τὸ ἀργύριόν μου τοῖς τραπεζίταις· καὶ ἐλθὼν ἐγὼ ἐκομισάμην ἂν τὸ ἐμὸν, σὺν τόκῳ.

28. Ἄρατε οὖν ἀπ' αὐτοῦ τὸ τάλαντον, καὶ δότε τῷ ἔχοντι τὰ δέκα τάλαντα.

29. (Τῷ γὰρ ἔχοντι παντὶ δοθήσεται, καὶ περισσευθήσεται· ἀπὸ δὲ τοῦ μὴ ἔχοντος, καὶ ὃ ἔχει, ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ.)

6. Mediâ autem nocte clamor factus est, Ecce, sponsus venit, exite obviàm ei.

7. Tunc surrexerunt omnes virgines illæ, & ornaverunt lampades suas.

8. Fatuæ autem sapientibus dixerunt, Date nobis de oleo vestro, quia lampades nostræ exstinguuntur.

9. Responderunt prudentes, dicentes, Nè fortè non sufficiat nobis & vobis, ite potiùs ad vendentes, & emite vobis.

10. Dum autem irent emere, vênit sponsus: & quæ paratæ erant, intraverunt cum eo ad nuptias, & clausa est janua.

11. Novissimè verò veniunt & reliquæ virgines, dicentes, Domine, Domine, aperi nobis.

12. At ille respondens ait, Amen dico vobis, nescio vos.

13. Vigilate itaque, quia nescitis diem neque horam.

14. Sicut enim homo peregre proficiscens, vocavit servos suos, & tradidit illis bona sua.

15. Et uni dedit quinque talenta, alii autem duo, alii verò unum, unicuique secundùm propriam virtutem: & profectus est statim.

16. Abiit autem qui quinque talenta acceperat, & operatus est in eis, & lucratus est alia quinque.

17. Similiter & qui duo acceperat, lucratus est alia duo.

18. Qui autem unum acceperat, abiens fodit in terram, & abscondit pecuniam domini sui.

19. Post multum verò temporis venit dominus servorum illorum, & posuit rationem cum eis.

20. Et accedens qui quinque talenta acceperat, obtulit alia quinque talenta, dicens, Domine, quinque talenta tradidisti mihi: ecce alia quinque superlucratus sum.

21. Ait illi dominus ejus, Euge serve bone & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam: intra in gaudium domini tui.

22. Accessit autem & qui duo talenta acceperat, & ait, Domine, duo talenta tradidisti mihi: ecce alia duo lucratus sum.

23. Ait illi dominus ejus, Euge serve bone & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam: intra in gaudiũ domini tui.

24. Accedens autem & qui unum talentum acceperat, ait, Domine, scio quia homo durus es, metis ubi non seminasti, & congregas ubi non sparsisti:

25. Et timens abii, & abscondi talentum tuum in terra: ecce habes quod tuum est.

26. Respondens autem dominus ejus, dixit ei, Serve male & piger, sciebas quia meto ubi non semino, & congrego ubi non sparsi:

27. Oportuit ergò te committere pecuniam meam numulariis, & veniens ego recepissem utique quod meum est cum usura.

28. Tollite itaque ab eo talentum, & date ei qui habet decem talenta.

29. Omni enim habenti dabitur, & abundabit: ei autem qui non habet, & quod videtur habere, auferetur ab eo.

30. Καὶ

30. Καὶ τὸν ἀχρεῖον δοῦλον ἐκβάλετε εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον· ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων.

30. Et inutilem ſervum ejicite in tenebras exteriores. Illic erit fletus & ſtridor dentium.

31. Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, καὶ πάντες οἱ ἅγιοι ἄγγελοι μετ' αὐτοῦ, τότε καθίσει ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ.

31. Cùm autem venerit filius hominis in majeſtate ſua, & omnes angeli cum eo, tunc ſedebit ſuper ſedem majeſtatis ſuæ.

32. Καὶ συναχθήσεται ἔμπροσθεν αὐτοῦ πάντα τὰ ἔθνη· καὶ ἀφορίσει αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων, ὥσπερ ὁ ποιμὴν ἀφορίζει τὰ πρόβατα ἀπὸ τῶν ἐρίφων.

32. Et congregabuntur ante eum omnes gentes, & ſeparabit eos ab invicem, ſicut paſtor ſegregat oves ab hœdis.

33. Καὶ στήσει τὰ μὲν πρόβατα ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, τὰ δὲ ἐρίφια, ἐξ εὐωνύμων.

33. Et ſtatuet oves quidem à dextris ſuis, hœdos autem à ſiniſtris.

34. Τότε ἐρεῖ ὁ βασιλεὺς τοῖς ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρός μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου.

34. Tunc dicet rex his qui à dextris ejus erunt, Venite benedicti patris mei, poſſidete paratum vobis regnum à conſtitutione mundi.

35. Ἐπείνασα γάρ, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· ἐδίψησα, καὶ ἐποτίσατέ με· ξένος ἤμην, καὶ συνηγάγετέ με·

35. Eſurivi enim, & dediſtis mihi manducare: ſitivi, & dediſtis mihi bibere: hoſpes eram, & collegiſtis me:

36. Γυμνός, καὶ περιεβάλετέ με· ἠσθένησα, καὶ ἐπεσκέψασθέ με· ἐν φυλακῇ ἤμην, καὶ ἤλθετε πρός με.

36. Nudus, & operuiſtis me: infirmus, & viſitaſtis me: in carcere eram, & veniſtis ad me.

37. Τότε ἀποκριθήσονται αὐτῷ οἱ δίκαιοι, λέγοντες, Κύριε, πότε σε εἴδομεν πεινῶντα, καὶ ἐθρέψαμεν; ἢ διψῶντα, καὶ ἐποτίσαμεν;

37. Tunc reſpondebunt ei juſti, dicentes, Domine, quando te vidimus eſurientem, & pavimus; ſitientem, & dedimus tibi potum?

38. Πότε δέ σε εἴδομεν ξένον, καὶ συνηγάγομεν, ἢ γυμνὸν, καὶ περιεβάλομεν;

38. Quando autem te vidimus hoſpitem, & collegimus te? aut nudum, & cooperuimus te?

39. Πότε δέ σε εἴδομεν ἀσθενῆ, ἢ ἐν φυλακῇ, καὶ ἤλθομεν πρός σε;

39. Aut quando te vidimus infirmum, aut in carcere, & venimus ad te?

40. Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ βασιλεὺς ἐρεῖ αὐτοῖς, Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἑνὶ τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε.

40. Et reſpondens rex, dicet illis, Amen dico vobis, quamdiu feciſtis uni ex his fratribus meis minimis, mihi feciſtis.

41. Τότε ἐρεῖ καὶ τοῖς ἐξ εὐωνύμων, Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ οἱ κατηραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, τὸ ἡτοιμασμένον τῷ Διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ.

41. Tunc dicet & his qui à ſiniſtris erunt, Diſcedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & angelis ejus.

42. Ἐπείνασα γάρ, καὶ οὐκ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· ἐδίψησα, καὶ οὐκ ἐποτίσατέ με·

42. Eſurivi enim, & non dediſtis mihi manducare: ſitivi, & non dediſtis mihi potum:

43. Ξένος ἤμην, καὶ οὐ συνηγάγετέ με· γυμνὸς, καὶ οὐ περιεβάλετέ με· ἀσθενὴς, καὶ ἐν φυλακῇ, καὶ οὐκ ἐπεσκέψασθέ με.

43. Hoſpes eram, & non collegiſtis me: nudus, & non operuiſtis me: infirmus, & in carcere, & non viſitaſtis me.

44. Τότε ἀποκριθήσονται αὐτῷ καὶ αὐτοὶ, λέγοντες, Κύριε, πότε σε εἴδομεν πεινῶντα, ἢ διψῶντα, ἢ ξένον, ἢ γυμνὸν, ἢ ἀσθενῆ, ἢ ἐν φυλακῇ, καὶ οὐ διηκονήσαμέν σοι;

44. Tunc reſpondebunt ei & ipſi, dicentes, Domine, quando te vidimus eſurientem, aut ſitientem, aut hoſpitem, aut nudum, aut infirmum, aut in carcere, & non miniſtravimus tibi?

45. Τότε ἀποκριθήσεται αὐτοῖς, λέγων, Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐφ' ὅσον οὐκ ἐποιήσατε ἑνὶ τούτων τῶν ἐλαχίστων, οὐδὲ ἐμοὶ ἐποιήσατε.

45. Tunc reſpondebit illis, dicens, Amen dico vobis, quamdiu non feciſtis uni de minoribus his, nec mihi feciſtis.

46. Καὶ ἀπελεύσονται οὗτοι εἰς κόλασιν αἰώνιον, οἱ δὲ δίκαιοι εἰς ζωὴν αἰώνιον.

46. Et ibunt hi in ſupplicium æternum: juſti autem, in vitam æternam.

Ad Cap. XXV.

Com.1. Αἱ τινες λαβοῦσαι τὰς λαμπάδας αὐτῶν, ἐξῆλθον εἰς ἀπάντησιν τῇ νυμφίῳ] Apuleius 10. *Veluti nuptiales epulas obitura Domina coruſcis facibus pralucebant.* Σῶσις τὸ λαμπάριον ἀναλάμψασα φῶς apud Heliodorum occurrunt. Vide & 2 Eſdr.10.2.

Com.8. αἱ λαμπάδες ὑμῶν σβέννυνται] Apud Ariſtophanem Nubibus,

Ἔλαιον ἡμῖν οὐκ ἔνεσ' ὀν τῇ λύχνῳ.

Com.12. οὐκ οἶδα ὑμᾶς] Quaſi dicat, μή μοι κόπτε παρέχετε, ἤδη ἡ θύρα κέκλεισται· ut Luc.11.7. ſuprà hîc jam dictum erat ἡ θύρα ἀνέῳγεν. οὐκ οἶδα ὑμᾶς alienantium ſe locutio eſt, adnixto etiam aſperitatis tantillo. Apud Plautum,

Neque vos qui homines ſitis novi, neque ſcio.

Apud Lucianum in Timone, Ἐπισὰν περὶ ἕλαχε τὴν Ἐρεχθηΐδι φυλὴ διανέμῃ τὸ Διονυσιὸν, κἀγὼ περιῆλθον αὐτῶν τὸ κεγνόμενον, οὐκ ἔφη γνωρίζειν πολίτην ὄντα. Ovidius,

——*Nec me vis nôſſe videri:*
Quiſque ſit, audito nomine, Naſo, rogas.

Com.13. γρηγορεῖτε] Marcus ἀγρυπνεῖτε. Arrianus 3.4. in Epictetum, προσεχε δὲ φαντασίαις, ἀπαρρύπτῳ. Hieronymus in Epiſtolis, *Vigil ſenſus ſit, nec vanis cogitationibus patens.* Horatius dixit *Vigila, hoc age.* Apuleius *Evigila, & tecum eſto.* Sequentia ὃν οὐκ οἶδα, &c. non temere rejicienda puto. Vide ſuprà 14.50. Luc. 12.46.

Com. 21. ἐπ' ὀλίγα ἦς πιστὸς] Id eſt, μικρὰν ἔχεις δύναμιν (ut Apoc. 3.8.) καὶ ἐτήρησάς μου τὸν λόγον· qui locus hunc illuſtrat cùm ob vocem δύναμιν, (vide ſuprà com.15.) tum quod additur, δέδωκα ἐνώπιόν σου θύραν ἀνεῳγμένην, quibus hîc non malè reſpondet τὸ οὐσέχεσθε.

Eod. com. ὅτι πολλῶν σε κατασήσω] Cicero ad Q. Fr. *Quanta eſt in quoque fides tantum cuique committendum.*

Com.24.

Com. 24. Ἔγνων σε, ὅτι σκληρὸς εἶ ἄνθρωπος] Apud Plautum,

Scio sævus quàm sit homo & durus.

Et Senecam in Thyeste,

——*Novi ego ingenium viri*
Indocile, flecti non potest.

Dominicæ asperitatis recordatione se impulsum dicit. Sic Pamphiles veneficæ ancilla apud Apuleium, *Mecúmque reputans Dominæ meæ mores*, &c. *jam de fuga consilium tenebam.* Σκληρὸς hîc est ferè qui Petro 1. 2. 18. σκολιὸς δεσπότης. *Acer* (ut de Galba Suetonius) *& vehemens, & in coercendis delictis immodicus.* Πρὸς τὰς τιμωρίας πικρὸς καὶ ἀπαραίτητος, ut de Pindaro quodam Variarum 3. 26. Ælianus,

Immitis, atrox, sævus, implacabilis.

Sic in Equit. Aristophanis,

——Δεσπότης Ἀγοραῖος ὀργιλός.——

ubi Scholia, ΣΚΛΗΡΟΣ, καὶ ἀνήμερος, καὶ τραχύς· quo modo & σκληρὸν καὶ ἀνήμερον ἦθος φύσιν, Plutarchus dixit, in de Liber. educ. Σκληρὸς etiam in Contextu nostro (quod nec minùs nobis ob quæ hîc sequuntur arridet) sonare potest quod *Asper, & attentus quæstis*, apud Horatium: quod, *Durus, difficilis, tenax*, Afranio apud Nonnium Marcellum: quod

——*Tristis, parcus, truculentus, tenax*,

Terentio in Adelphis.

Ibid. Θερίζων ὅπου οὐκ ἔσπειρας] Aristophanes de Cleone, ἀλλότριον ἀμῆ δρέπων· hæc autem cum sequentibus ostendunt τῷ σκληρῷ vocabulo & πλουτίστῳ & ἁρπαγὰ indicari. Jobus consimili characterismo 21. 19. Διαλογίζεται ἁμαρτίαν καὶ οὐκ ἔστιν αὐτῷ· & Seneca, *Agellum quem non emeras, possides:* adde Mich. 2. 2. Augetur porrò his verbis invidia improbitatis ejus: *nam ut nemo tam stultus est ut quæ non fœneraverit putet reddenda esse, sic nemo sibi solvi vult quæ non commodat.* Salvian. 4. de Avar.

Com. 27. βαλεῖν τὸ ἀργύριόν μου τοῖς τραπεζίταις] Sic ἀργύριον τραπεζίτῃ παρακατατιθέναι apud Diog. Laertium.

Com. 28. Ἄρατε οὖν ἀπ' αὐτοῦ τὸ τάλαντον, καὶ δότε τῷ ἔχοντι τὰ δέκα τάλαντα] Id est, ἄρατε ἀπ' αὐτοῦ τὴν θεοῦ βασιλείαν, καὶ δότε τοῖς καρποὺς αὐτῆς ποιοῦσι· suprà 21. 43. Ità quod usu humano comparatum est,

——*hi qui minus habent*
Ut semper aliquid addant divitioribus.

videmus etiam in donis cœlestibus obtinere,

Dantur opes nullis hæ nisi divitibus:

Com. 29. Τῷ γὰρ ἔχοντι, &c.] Ἔχειν heic est quod apud Philonem μὴ μόνον ἀσινῆ καὶ ἀκριβῶς ἔχοντα ἃ τις ἔλαβε φυλάττειν, ἀλλὰ καὶ πολλοῦ δεομένοις ἀξιοῦν, ἵνα ὁ ἀφαιρούμενος μηδὲν ἔχῃ τῆς φυλακῆς αἰτιᾶσθαι. Qui donis (inquit Christus) divinitus datis culturam adhibuerit, qui semina Spiritûs sancti foverit nutriveríque, πλεονασθήσεται, mensurâ uberiore ditabitur donec εἰς ἄνδρα τέλειον excreverit. Optimè illustrantur hæc ex iis Hebr. 6. 7. γῆ ἡ πίουσα τὸν ἐπ' αὐτῆς, &c. ubi εὔθετον βοτάνην πόλῃ est, quod hîc ἔχειν· εὐλογίας ἀπὸ θεοῦ λαμβάνειν quod hîc προθήσεται αὐτῷ. Similis apud Petrum sensus, cùm dixisset enim ἀδελφοὶ, σπουδάσατε βεβαίαν ὑμῶν τὴν κλῆσιν καὶ τὴν ἐκλογὴν ποιεῖσθαι, subdidit, ὕτως γὰρ πλουσίως ἐπιχορηγηθήσεται ὑμῖν εἰς τὴν τοῦ Κυρίου βασιλείαν εἴσοδος· quibus hîc τὸ πλειονάσθησεται respondet. Agapetus (de Deo loquens) appositè & eleganter, Τὸ χρεὼν ἐστὶ χάριν λαμβάνειν, καὶ τὸ χρεὼν χάριν ἀνταποδοῦναι. Et Irenæus, *Deus in se assumit operationes justas, ut præstet nobis retributionem bonorum suorum.* De Cyro Xenophon, Εἰ δέ τινα ὁρᾷ ὄντα οἰκονόμον ἐκ τοῦ δικαίου, καὶ κατασκευάζοντα τὸ ἧς ἄρχει χώρας, καὶ φυσόδους ποιοῦντα, οὐδὲν ἂν πώποτε ἀφείλατο, ἀλλὰ καὶ πλείω φυσοδόησε. Ἔχειν autem ἀμεταβάτως positum bene Græcum est. Lucianus, Οὐκ ἂν λάβοις παρὰ τοῦ μὴ ἔχοντος. In vet. Senario,

Ἀυτὸς πανωδυνὸς τοῖς ἔχουσι μὴ φθόνει.

Ibid. Ἀπὸ δὲ τοῦ μὴ ἔχοντος, &c.] Alcimus Avitus,

Auxilium conatus amat, quis namque vacantem
Adjuvet? aut somno virtutem jungat inerti?

Ubi *habet* pro *amat* scribendum. Hanc Divinæ sapientiæ viam sectata est & humana prudentia in l. 2. Cod. de Debit. Civit. *Ab eo autem à quo constat fortunarum suarum maximam partem recessisse, etiam reliquam portionem quæ apud eum resederit transferri ad idoneum oportebit.* Cic. 3. Offic. *Lex ipsa naturæ, quæ utilitatem hominum conservat & continet, decernit profectò ut ab homine inerti & inutili* (quî suprà hîc 26. ὀκνηρὸς, & infrà 30. ἀχρεῖος) *ad sapientem bonum fortémque virum transferantur res ad vivendum necessariæ.* Huc & aptari possunt quæ Solomo in Gnomolog. Ὁ αὐτὸς φυσιδωσι φίλους πολλοὺς, ὁ δὲ πλουτῶν καὶ ὑπὸ τῶν ὑπαρχόντων φίλων λείπεται). Caducorum in spiritualia bona mutato nomine sensus Euangelii efficitur.

Com. 33. τὰ μὲν πρόβατα ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, τὰ δὲ ἐρίφια ἐξ εὐωνύμων] Sic in Illustrium Apophthegm. apud Plutarchum, ἐπὶ δεξιᾷ οἱ βελτίονες, ἐπ' ἀριστερᾷ οἱ χείρονες. Dextera autem fœlicitati hîc assignatur, sinistra pœnæ. Planè sic apud Poetam præcipuum,

Hâc iter Elysium nobis; at læva malorum
Exercet pœnas, & ad impia Tartara mittit.

Philo Apollinis habitum in de Legatione depingens, Τόξον τῇ εὐωνύμῳ καὶ βέλη κρατοῦντι χειρὶ. χάριτας δὲ ἐν τῇ δεξιᾷ φορτίων, ὡς δῶρα τὰ μὲν ἀγαθὰ ὁρίζων ἐξ οἰκείας, καὶ τελάζων ἢ βελτίονα τάξιν ἢ ἐπὶ δεξιᾷ, τὰς δὲ κολάσεις ὑποτάττων, καὶ ἢ καλλιστείαν χάριν ἢ ἐν εὐσύνοπα κεκληκώς. Paria Saturnal. 1. Macrobius.

Com. 34. Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι, κληρονομήσατε, &c.] Sil. Italicus (non optimus sæculi non pessimi Poeta)

At vos sidereæ, queis nulla æquabitur ætas,
Ite decus terrarum animæ, venerabile vulgus
Elysium, & castas sedes decorate piorum.

Minos in Mort. Dial. apud Lucian. Ὁ λῃστὴς ἐπὶ Σωφρονίσκῳ οἷς ἢ Πυθαγορίσδοτα ἐμβεβλήκω, &c. ὑμεῖς δὲ οἱ ἀγαθοὶ ἄπιτε κατ' εὐθὺ εἰς τὸ Ἠλύσιον πεδίον, καὶ τὰς μακάρων νήσους κατοικήσετε.

Sequitur, ἢ ἑτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν] Τὴν κληρονομίαν ἄφθαρτον, ἀμίαντον καὶ ἀμάραντον, ὃν ἀφῆκεν εἰς ὑμᾶς τετηρημένην, 1 Pet. 1. 4.

Pòst, ἀπὸ καταβολῆς κόσμου] Contrà Jud. com. 14. οἷς ὁ ζόφος τοῦ σκότους εἰς ἢ αἰῶνα τετήρηται.

Com. 36. Γυμνὸς, καὶ περιβάλετέ με] Gloss. περιβάλλω ἱματίῳ· *Amicio, cooperio.* Specimen εὐεργεσίας hujusmodi in his Apuleianis, *Sedebat humi scissili palliastro semiamictus:* & statim, *Unam ex duabus laciniis meis exuo, eúmque propere vestio dicam an contego?* Cornelius Nepos de Cimone, *Sæpe cùm aliquem videret minùs bene vestitum, suum ei amiculum dedit.*

Com. 38. ἐπεσκέψασθέ με] Recentior, *invisistis me*, Vulgat. *visitastis me*, quod ego non improbaverim. In vetere Onomastico, *Visito*, ἐπισκέπτομαι.

Com. 40. ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἑνὶ τούτων, &c. ἐμοὶ ἐποιήσατε] Quasi dicat, Vos prout bene operatos decet bonorum operum vestrorum non ampliùs recordamini, ἀλλ' ὡς ἄδικος ἐγὼ ἐπιλαθίζομαι ἧς ἔργων ὑμῶν, &c. Heb. 6. 10. Si vos obliti estis, at Pater meminit meus, Ego memini: in istis parvulis & despectis ego alsi, esurivi: quidquid donastis illis in me collatum fuit. Ἀπολαμβάνει ὁ θεὸς τὸ παρ' ὑμῶν ὀφειλόμενον οὐ ἢ ἑαυτῷ χρεών, ἀλλὰ ἢ ἧς πενήτων, καὶ ἧς ἄλλως βοηθείας δεομένων, Palæologus in Parænæticis. Quæ sumpsit fortè ex his Basilii, Homiliâ in Julittam Martyrem, χρήματα (de Deo itidem loquitur) δίδως, αὐτῷ παρ' ου ἢ ἐλεημοσύνη, διὰ ἢ χειρὸς ἧς πενήτων. Cyprian. ubi de Petro Tabitham resuscitaturo, *Circumsteterunt eum viduæ flentes & rogantes, pallia, & tunicas, & omnia illa quæ priùs sumpserant indumenta monstrantes, nec pro defunctæ suis vocibus sed ipsius operibus deprecantes. Sensit Petrus impetrari posse quod sic petebatur, nec defuturum Christi auxilium viduis deprecantibus, quando esset in viduis ipse vestitus.* Irenæus, *Deus in se assumit operationes justas.* Theophylact. ad Luc. 12. Ὁ πέφυκεν πένητα θεὸν θρέψαι.

Com. 41. πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ οἱ κατηραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον] Statius,

Ite truces animæ, funestáque Tartara letho
Polluite, & cunctas Erebi consumite pœnas.

Tertullianus de Præscript. *Venturum cum claritate ad sumendos sanctos in vitæ æternæ & promissorum cœlestium fructum, & ad profanos adjudicandos igni perpetuo.* Vide suprà ad 16.26. notata. εἰς τ ἀσεβῶν χᾶεον ἄπδι etiam in Cataplo Luciani occurrit.

Κεφ. κϛ'.

1. ΚΑΙ ἐγένετο ὅτε ἐτέλεσεν ὁ Ἰησοῦς πάντας τοὺς λόγους τούτους, εἶπε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ,

2. Οἴδατε ὅτι μετὰ δύο ἡμέρας τὸ πάσχα γίνεται, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται εἰς τὸ σταυρωθῆναι.

3. Τότε συνήχθησαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς, καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ, εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ἀρχιερέως τοῦ λεγομένου Καϊάφα·

4. Καὶ συνεβουλεύσαντο ἵνα τὸν Ἰησοῦν κρατήσωσι δόλῳ, καὶ ἀποκτείνωσιν.

5. Ἔλεγον δέ, Μὴ ἐν τῇ ἑορτῇ· ἵνα μὴ θόρυβος γένηται ἐν τῷ λαῷ.

6. Τοῦ δὲ Ἰησοῦ γενομένου ἐν Βηθανίᾳ ἐν οἰκίᾳ Σίμωνος τοῦ λεπροῦ,

7. Προσῆλθεν αὐτῷ γυνὴ ἀλάβαστρον μύρου ἔχουσα βαρυτίμου, καὶ κατέχεεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ἀνακειμένου.

8. Ἰδόντες δὲ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἠγανάκτησαν, λέγοντες, Εἰς τί ἡ ἀπώλεια αὕτη;

9. Ἠδύνατο γὰρ τοῦτο τὸ μύρον πραθῆναι πολλοῦ, καὶ δοθῆναι πτωχοῖς.

10. Γνοὺς δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς, Τί κόπους παρέχετε τῇ γυναικί; ἔργον γὰρ καλὸν εἰργάσατο εἰς ἐμέ.

11. Πάντοτε γὰρ τοὺς πτωχοὺς ἔχετε μεθ' ἑαυτῶν· ἐμὲ δὲ οὐ πάντοτε ἔχετε.

12. Βαλοῦσα γὰρ αὕτη τὸ μύρον τοῦτο ἐπὶ τοῦ σώματός μου, πρὸς τὸ ἐνταφιάσαί με ἐποίησεν.

13. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅπου ἐὰν κηρυχθῇ τὸ εὐαγγέλιον τοῦτο ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ, λαληθήσεται καὶ ὃ ἐποίησεν αὕτη, εἰς μνημόσυνον αὐτῆς.

14. Τότε πορευθεὶς εἷς τῶν δώδεκα, ὁ λεγόμενος Ἰούδας Ἰσκαριώτης, πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς,

15. Εἶπε, Τί θέλετέ μοι δοῦναι, κἀγὼ ὑμῖν παραδώσω αὐτόν; Οἱ δὲ ἔστησαν αὐτῷ τριάκοντα ἀργύρια.

16. Καὶ ἀπὸ τότε ἐζήτει εὐκαιρίαν ἵνα αὐτὸν παραδῷ.

17. Τῇ δὲ πρώτῃ τῶν ἀζύμων προσῆλθον οἱ μαθηταὶ τῷ Ἰησοῦ, λέγοντες αὐτῷ, Ποῦ θέλεις ἑτοιμάσωμέν σοι φαγεῖν τὸ πάσχα;

18. Ὁ δὲ εἶπεν, Ὑπάγετε εἰς τὴν πόλιν πρός τινα καὶ εἴπατε αὐτῷ, Ὁ διδάσκαλος λέγει, Ὁ καιρός μου ἐγγύς ἐστι· πρός σε ποιῶ τὸ πάσχα μετὰ τῶν μαθητῶν μου.

19. Καὶ ἐποίησαν οἱ μαθηταὶ ὡς συνέταξεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἡτοίμασαν τὸ πάσχα.

20. Ὀψίας δὲ γενομένης ἀνέκειτο μετὰ τῶν δώδεκα.

21. Καὶ ἐσθιόντων αὐτῶν εἶπεν, Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με.

22. Καὶ λυπούμενοι σφόδρα, ἤρξαντο λέγειν αὐτῷ ἕκαστος αὐτῶν, Μήτι ἐγώ εἰμι, κύριε;

23. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν, Ὁ ἐμβάψας μετ' ἐμοῦ ἐν τῷ τρυβλίῳ τὴν χεῖρα, οὗτός με παραδώσει.

Vulgata Versio.

1. ET factum est, cùm consummasset Jesus sermones hos omnes, dixit discipulis suis,

2. Scitis quia post biduum Pascha fiet, & filius hominis tradetur ut crucifigatur.

3. Tunc congregati sunt principes sacerdotum & seniores populi in atrium principis sacerdotum, qui dicebatur Caiphas:

4. Et consilium fecerunt ut Jesum dolo tenerent, & occiderent.

5. Dicebant autem, Non in die festo; nè fortè tumultus fieret in populo.

6. Cùm autem Jesus esset in Bethania in domo Simonis Leprosi,

7. Accessit ad eum mulier habens alabastrum unguenti pretiosi, & effudit super caput ipsius recumbentis.

8. Videntes autem discipuli, indignati sunt dicentes, Ut quid perditio hæc?

9. Potuit enim istud venundari multo, & dari pauperibus.

10. Sciens autem Jesus, ait illis, Quid molesti estis huic mulieri? opus enim bonum operata est in me.

11. Nam semper pauperes habetis vobiscum: me autem non semper habetis.

12. Mittens enim hæc unguentum hoc in corpus meum, ad sepeliendum me fecit.

13. Amen dico vobis, ubicunque prædicatum fuerit hoc euangelium in toto mundo, dicetur & quod hæc fecit, in memoriam ejus.

14. Tunc abiit unus de duodecim, qui dicebatur Judas Iscariotes, ad principes sacerdotum:

15. Et ait illis, Quid vultis mihi dare, & ego vobis eum tradam? At illi constituerunt ei triginta argenteos.

16. Et exinde quærebat opportunitatem ut eum traderet.

17. Primâ autem die Azymorum accesserunt discipuli ad Jesum, dicentes, Ubi vis paremus tibi comedere Pascha?

18. At Jesus dixit, Ite in civitatem ad quendam, & dicite ei, Magister dicit, Tempus meum propè est, apud te facio Pascha cum discipulis meis.

19. Et fecerunt discipuli sicut constituit illis Jesus: & paraverunt Pascha.

20. Vespere autem facto, discumbebat cum duodecim discipulis suis.

21. Et edentibus illis, dixit, Amen dico vobis quia unus vestrûm me traditurus est.

22. Et contristati valde, cœperunt singuli dicere, Numquid ego sum, Domine?

23. At ipse respondens, ait, Qui intingit mecum manum in paropside, hic me tradet.

24. Ὁ

24. Ὁ μὲν υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὑπάγει, καθὼς γέγραπται περὶ αὐτοῦ· οὐαὶ δὲ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ δι' οὗ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται· καλὸν ἦν αὐτῷ εἰ οὐκ ἐγεννήθη ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος.

25. Ἀποκριθεὶς δὲ Ἰούδας ὁ παραδιδοὺς αὐτὸν, εἶπε, Μήτι ἐγώ εἰμι, ῥαββί; Λέγει αὐτῷ, Σὺ εἶπας.

26. Ἐσθιόντων δὲ αὐτῶν, λαβὼν ὁ Ἰησοῦς τὸν ἄρτον, καὶ εὐλογήσας, ἔκλασε· καὶ ἐδίδου τοῖς μαθηταῖς, καὶ εἶπε, Λάβετε, φάγετε· τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου.

27. Καὶ λαβὼν τὸ ποτήριον, καὶ εὐχαριστήσας, ἔδωκεν αὐτοῖς, λέγων, Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες.

28. Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ αἷμά μου, τὸ τῆς καινῆς διαθήκης, τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.

29. Λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι οὐ μὴ πίω ἀπ' ἄρτι ἐκ τούτου τοῦ γενήματος τῆς ἀμπέλου, ἕως τῆς ἡμέρας ἐκείνης ὅταν αὐτὸ πίνω μεθ' ὑμῶν καινὸν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ πατρός μου.

30. Καὶ ὑμνήσαντες ἐξῆλθον εἰς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν.

31. Τότε λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Πάντες ὑμεῖς σκανδαλισθήσεσθε ἐν ἐμοὶ ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ· γέγραπται γάρ, Πατάξω τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπισθήσονται τὰ πρόβατα τῆς ποίμνης.

32. Μετὰ δὲ τὸ ἐγερθῆναί με, προάξω ὑμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν.

33. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Πέτρος εἶπεν αὐτῷ, Εἰ καὶ πάντες σκανδαλισθήσονται ἐν σοί, ἐγὼ οὐδέποτε σκανδαλισθήσομαι.

34. Ἔφη αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, Ἀμὴν λέγω σοι, ὅτι ἐν ταύτῃ τῇ νυκτὶ, πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι, τρὶς ἀπαρνήσῃ με.

35. Λέγει αὐτῷ ὁ Πέτρος, Κἂν δέῃ με συν σοὶ ἀποθανεῖν, οὐ μή σε ἀπαρνήσομαι. Ὁμοίως καὶ πάντες οἱ μαθηταὶ εἶπον.

36. Τότε ἔρχεται μετ' αὐτῶν ὁ Ἰησοῦς εἰς χωρίον λεγόμενον Γεθσημανῆ· καὶ λέγει τοῖς μαθηταῖς, Καθίσατε αὐτοῦ ἕως οὗ ἀπελθὼν προσεύξωμαι ἐκεῖ.

37. Καὶ παραλαβὼν τὸν Πέτρον καὶ τοὺς δύο υἱοὺς Ζεβεδαίου, ἤρξατο λυπεῖσθαι καὶ ἀδημονεῖν.

38. Τότε λέγει αὐτοῖς, Περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχή μου ἕως θανάτου· μείνατε ὧδε, καὶ γρηγορεῖτε μετ' ἐμοῦ.

39. Καὶ προελθὼν μικρὸν, ἔπεσεν ἐπὶ πρόσωπον αὐτοῦ, προσευχόμενος, καὶ λέγων, Πάτερ μου, εἰ δυνατόν ἐστι, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο· πλὴν οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ.

40. Καὶ ἔρχεται πρὸς τοὺς μαθητὰς, καὶ εὑρίσκει αὐτοὺς καθεύδοντας· καὶ λέγει τῷ Πέτρῳ, Οὕτως οὐκ ἰσχύσατε μίαν ὥραν γρηγορῆσαι μετ' ἐμοῦ;

41. Γρηγορεῖτε καὶ προσεύχεσθε, ἵνα μὴ εἰσέλθητε εἰς πειρασμόν· τὸ μὲν πνεῦμα, πρόθυμον· ἡ δὲ σὰρξ, ἀσθενής.

42. Πάλιν ἐκ δευτέρου ἀπελθὼν προσηύξατο, λέγων, Πάτερ μου, εἰ οὐ δύναται τοῦτο τὸ ποτήριον παρελθεῖν ἀπ' ἐμοῦ ἐὰν μὴ αὐτὸ πίω, γενηθήτω τὸ θέλημά σου.

43. Καὶ ἐλθὼν εὑρίσκει αὐτοὺς πάλιν καθεύδοντας· ἦσαν γὰρ αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοὶ βεβαρημένοι.

44. Καὶ ἀφεὶς αὐτοὺς, ἀπελθὼν πάλιν προσηύξατο ἐκ τρίτου, τὸν αὐτὸν λόγον εἰπών.

45. Τότε ἔρχεται πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, καὶ λέγει αὐτοῖς, Καθεύδετε τὸ λοιπὸν, καὶ ἀναπαύεσθε·

24. Filius quidem hominis vadit, ſicut ſcriptum eſt de illo: væ autem homini illi per quem filius hominis tradetur; bonum erat ei, ſi natus non fuiſſet homo ille.

25. Reſpondens autem Judas qui tradidit eum, dixit, Numquid ego ſum, rabbi? Ait illi, Tu dixiſti.

26. Cœnantibus autem eis, accepit Jeſus panem, & benedixit, ac fregit: dedítque diſcipulis ſuis, & ait, Accipite, & comedite; hoc eſt corpus meum.

27. Et accipiens calicem, gratias egit: & dedit illis, dicens, Bibite ex hoc omnes.

28. Hic eſt enim ſanguis meus novi teſtamenti, qui pro multis effundetur in remiſſionem peccatorum.

29. Dico autem vobis, non bibam amodo de hoc genimine vitis uſque in diem illum, cùm illud bibam vobiſcum novum in regno patris mei.

30. Et hymno dicto, exierunt in montem oliveti.

31. Tunc dicit illis Jeſus, Omnes vos ſcandalum patiemini in me in iſta nocte. Scriptum eſt enim, Percutiam paſtorem, & diſpergentur oves gregis.

32. Poſtquam autem reſurrexero, præcedam vos in Galilæam.

33. Reſpondens autem Petrus, ait illi, Etſi omnes ſcandalizati fuerint in te, ego nunquam ſcandalizabor.

34. Ait illi Jeſus, Amen dico tibi, quia in hac nocte antequam gallus cantet, ter me negabis.

35. Ait illi Petrus, Etiamſi oportuerit me mori tecum, non te negabo. Similiter & omnes diſcipuli dixerunt.

36. Tunc venit Jeſus cum illis in villam quæ dicitur Geth-ſemani: & dixit diſcipulis ſuis, Sedete hîc donec vadam illuc, & orem.

37. Et aſſumpto Petro & duobus filiis Zebedæi, cœpit contriſtari & mœſtus eſſe.

38. Tunc ait illis, Triſtis eſt anima mea uſque ad mortem: ſuſtinete hîc, & vigilate mecum.

39. Et progreſſus puſillùm, procidit in faciem ſuam, orans, & dicens, Pater mi, ſi poſſibile eſt, tranſeat à me calix iſte: veruntamen non ſicut ego volo, ſed ſicut tu.

40. Et venit ad diſcipulos ſuos, & invenit eos dormientes, & dicit Petro, Sic? non potuiſtis unâ horâ vigilare mecum?

41. Vigilate, & orate ut non intretis in tentationem. Spiritus quidem promptus eſt, caro autem infirma.

42. Iterum ſecundò abiit, & oravit, dicens, Pater mi, ſi non poteſt hic calix tranſire niſi bibam illum; fiat voluntas tua.

43. Et venit iterum, & invenit eos dormientes: erant enim oculi eorum gravati.

44. Et relictis illis, iterum abiit: & oravit tertiò, eundem ſermonem dicens.

45. Tunc venit ad diſcipulos ſuos, & dicit illis, Dormite jam, & requieſcite: ecce appro-

ἰδὺ ἤγγικεν ἡ ὥρα, ⁊ ὁ υἱὸς τ ἀνθρώπυ παραδίδοται εἰς χεῖρας ἁμαρτωλῶν.

46. Ἐγείρεσθε, ἄγωμεν· ἰδὺ, ἤγγικεν ὁ παραδιδός με.

47. Καὶ ἔτι αὐτ λαλοῦντ, ἰδὺ, Ἰούδας, εἷς τ δώδεκα, ἦλθε, ⁊ μετ' αὐτ ὄχλ πολὺς μ μαχαιρῶν ⁊ ξύλων, ἀπὸ τ ἀρχιερέων ⁊ πρεσβυτέρων τ λαυ.

48. Ὁ δ παραδιδὺς αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς σημεῖον, λέγων, Ὃν ἂν φιλήσω, αὐτός ἐστι· κρατήσατε αὐτόν.

49. Καὶ εὐθέως προσελθὼν τ Ἰησῦ, εἶπε, Χαῖρε ῥαββί. Καὶ κατεφίλησεν αὐτόν.

50. Ὁ δ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτ, Ἑταῖρε ἐφ' ᾧ πάρει; Τότε προσελθόντες ἐπέβαλον τὰς χεῖρας ἐπὶ τ Ἰησοῦν, ⁊ ἐκράτησαν αὐτόν.

51. Καὶ ἰδὺ, εἷς τ μετ' Ἰησῦ, ἐκτείνας τ χεῖρα, ἀπέσπασε τ μάχαιραν αὐτ, ⁊ πατάξας τ δοῦλον τ ἀρχιερέως, ἀφεῖλεν αὐτ τ ὠτίον.

52. Τότε λέγει αὐτ ὁ Ἰησοῦς, Ἀπόστρεφόν σε τ μάχαιραν εἰς τ τόπον αὐτῆς· πάντες γὰ οἱ λαβόντες μάχαιραν, ἐν μαχαίρᾳ ἀπολοῦνται.

53. Ἢ δοκεῖς ὅτι ὐ δύναμαι ἄρτι παρακαλέσαι τ πατέρα μυ, ⁊ παραστήσει μοι πλείους ἢ δώδεκα λεγεῶνας ἀγγέλων;

54. Πῶς οὖν πληρωθῶσιν αἱ γραφαὶ, ὅτι οὕτω δεῖ γενέσθαι;

55. Ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ εἶπεν ὁ Ἰησοῦς τοῖς ὄχλοις, Ὡς ἐπὶ λῃστὴν ἐξήλθετε μ μαχαιρῶν ⁊ ξύλων συλλαβεῖν με. καθ' ἡμέραν πρὸς ὑμᾶς ἐκαθεζόμην διδάσκων ἐν τ ἱερῷ, ⁊ οὐκ ἐκρατήσατέ με.

56. Τοῦτο δ ὅλον γέγονεν ἵνα πληρωθῶσιν αἱ γραφαὶ τ προφητῶν. Τότε οἱ μαθηταὶ πάντες ἀφέντες αὐτὸν ἔφυγον.

57. Οἱ δ κρατήσαντες τ Ἰησοῦν ἀπήγαγον πρὸς Καϊάφαν τ ἀρχιερέα, ὅπου οἱ γραμματεῖς ⁊ οἱ πρεσβύτεροι συνήχθησαν.

58. Ὁ δ Πέτρος ἠκολούθει αὐτ ἀπὸ μακρόθεν ἕως τ αὐλῆς τ ἀρχιερέως· ⁊ εἰσελθὼν ἔσω, ἐκάθητο μ τ ὑπηρετῶν, ἰδεῖν τ τέλος.

59. Οἱ δ ἀρχιερεῖς ⁊ οἱ πρεσβύτεροι ⁊ τ συνέδριον ὅλον ἐζήτουν ψευδομαρτυρίαν κτ τ Ἰησοῦ, ὅπως αὐτὸν θανατώσωσι·

60. Καὶ οὐχ ηὗρον· ⁊ πολλῶν ψευδομαρτύρων προσελθόντων, οὐχ ηὗρον. ὕστερον δ προσελθόντες δύο ψευδομάρτυρες,

61. Εἶπον, Οὗτος ἔφη, Δύναμαι καταλῦσαι τ ναὸν τ Θεοῦ, ⁊ διὰ τριῶν ἡμερῶν οἰκοδομῆσαι αὐτόν.

62. Καὶ ἀναστὰς ὁ ἀρχιερεὺς εἶπεν αὐτ, Οὐδὲν ἀποκρίνῃ; τί οὗτοί σε καταμαρτυροῦσιν;

63. Ὁ δ Ἰησοῦς ἐσιώπα. Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ἀρχιερεὺς εἶπεν αὐτ, Ἐξορκίζω σε κτ τ Θεοῦ τ ζῶντος, ἵνα ἡμῖν εἴπῃς εἰ σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τ Θεοῦ.

64. Λέγει αὐτ ὁ Ἰησοῦς, Σὺ εἶπας· πλὴν λέγω ὑμῖν, ἀπ' ἄρτι ὄψεσθε τ υἱὸν τ ἀνθρώπυ καθήμενον ἐκ δεξιῶν τ δυνάμεως, ⁊ ἐρχόμενον ἐπὶ τ νεφελῶν τ οὐρανῦ.

65. Τότε ὁ ἀρχιερεὺς διέῤῥηξε τὰ ἱμάτια αὐτ, λέγων, Ὅτι ἐβλασφήμησε τί ἔτι χρείαν ἔχομεν μαρτύρων; ἴδε, νῦν ἠκούσατε τ βλασφημίαν αὐτ.

66. Τί ὑμῖν δοκεῖ; Οἱ δ ἀποκριθέντες εἶπον, Ἔνοχος θανάτυ ἐστί.

pinquavit hora, & filius hominis tradetur in manus peccatorum.

46. Surgite eamus; ecce appropinquavit qui me tradet.

47. Adhuc eo loquente, ecce Judas unus de duodecim venit, & cum eo turba multa cum gladiis & fustibus, missi à principibus sacerdotum & senioribus populi.

48. Qui autem tradidit eum, dedit illis signum, dicens, Quemcunque osculatus fuero, ipse est; tenete eum.

49. Et confestim accedens ad Jesum, dixit, Ave rabbi. Et osculatus est eum.

50. Dixítque illi Jesus, Amice, ad quid venisti? Tunc accesserunt, & manus injecerunt in Jesum, & tenuerunt eum.

51. Et ecce unus ex his qui erant cum Jesu, extendens manum, exemit gladium suum, & percutiens servum principis sacerdotum amputavit auriculam ejus.

52. Tunc ait illi Jesus, Converte gladium tuum in locum suum: omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribunt.

53. An putas quia non possum rogare patrem meum, & exhibebit mihi modò plusquam duodecim legiones angelorum?

54. Quomodo ergò implebuntur scripturæ, quia sic oportet fieri?

55. In illa hora dixit Jesus turbis, Tanquam ad latronem existis cum gladiis & fustibus comprehendere me: quotidie apud vos sedebam docens in templo, & non me tenuistis.

56. Hoc autem totum factum est, ut adimplerentur scripturæ prophetarum. Tunc discipuli omnes relicto eo fugerunt.

57. At illi tenentes Jesum, duxerunt ad Caipham principem sacerdotum, ubi Scribæ & seniores convenerant.

58. Petrus autem sequebatur eum à longè, usque in atrium principis sacerdotum. Et ingressus intrò, sedebat cum ministris, ut videret finem.

59. Principes autem sacerdotum & omne concilium quærebant falsum testimonium contra Jesum, ut eum morti traderent.

60. Et non invenerunt, cùm multi falsi testes accessissent. Noviſſimè autem venerunt duo falsi testes,

61. Et dixerunt, Hic dixit, Possum destruere templum Dei, & post triduum reædificare illud.

62. Et surgens princeps sacerdotum, ait illi, Nihil respondes ad ea quæ isti adversùm te testificantur?

63. Jesus autem tacebat. Et princeps sacerdotum ait illi, Adjuro te per Deum vivum, ut dicas nobis si tu es Christus filius Dei.

64. Dicit illi Jesus, Tu dixisti: veruntamen dico vobis, amodo videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei, & venientem in nubibus cœli.

65. Tunc princeps sacerdotũ scidit vestimenta sua, dicens, Blasphemavit; quid adhuc egemus testibus? ecce, nunc audistis blasphemiam.

66. Quid vobis videtur? At illi respondentes dixerunt, Reus est mortis.

67. Τότε

67. Τότε ἐνέπτυσαν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, καὶ κολαφίσαν αὐτόν· οἱ δὲ ἐρράπισαν,

68. Λέγοντες, Προφήτευσον ἡμῖν, Χριστέ, τίς ἐστιν ὁ παίσας σε.

69. Ὁ δὲ Πέτρος ἔξω ἐκάθητο ἐν τῇ αὐλῇ· καὶ προσῆλθεν αὐτῷ μία παιδίσκη, λέγουσα, Καὶ σὺ ἦσθα μετὰ Ἰησοῦ τοῦ Γαλιλαίου.

70. Ὁ δὲ ἠρνήσατο ἔμπροσθεν πάντων, λέγων, Οὐκ οἶδα τί λέγεις.

71. Ἐξελθόντα δὲ αὐτὸν εἰς τὸν πυλῶνα, εἶδεν αὐτὸν ἄλλη, καὶ λέγει τοῖς ἐκεῖ, Καὶ οὗτος ἦν μετὰ Ἰησοῦ τοῦ Ναζωραίου.

72. Καὶ πάλιν ἠρνήσατο μετὰ ὅρκου, Ὅτι οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον.

73. Μετὰ μικρὸν δὲ προσελθόντες οἱ ἑστῶτες εἶπον τῷ Πέτρῳ, Ἀληθῶς καὶ σὺ ἐξ αὐτῶν εἶ· καὶ γὰρ ἡ λαλιά σου δῆλόν σε ποιεῖ.

74. Τότε ἤρξατο καταναθεματίζειν, καὶ ὀμνύειν, Ὅτι οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον. Καὶ εὐθέως ἀλέκτωρ ἐφώνησε.

75. Καὶ ἐμνήσθη ὁ Πέτρος τοῦ ῥήματος τοῦ Ἰησοῦ, εἰρηκότος αὐτῷ, Ὅτι πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι, τρὶς ἀπαρνήσῃ με. Καὶ ἐξελθὼν ἔξω, ἔκλαυσε πικρῶς.

67. Tunc expuerunt in faciem ejus, & colaphis eum ceciderunt; alii autem palmas in faciem ejus dederunt,

68. Dicentes, Prophetiza nobis, Christe: quis est qui te percussit?

69. Petrus vero sedebat foris in atrio; & accessit ad eum una ancilla, dicens, Et tu cum Jesu Galilæo eras.

70. At ille negavit coram omnibus, dicens, Nescio quid dicis.

71. Exeunte autem illo januam, vidit eum alia ancilla; & ait his qui erant ibi, Et hic erat cum Jesu Nazareno.

72. Et iterum negavit cum juramento, Quia non novi hominem.

73. Et post pusillum accesserunt qui stabant, & dixerunt Petro, Verè & tu ex illis es: nam & loquela tua manifestum te facit.

74. Tunc cœpit detestari & jurare quia non novisset hominem. Et continuò gallus cantavit.

75. Et recordatus est Petrus verbi Jesu quod dixerat, Priùs quàm gallus cantet, ter me negabis. Et egressus foras, flevit amarè.

Ad CAP. XXVI.

Com.7. Ἀλάβαστρον μύρου] Martialis,

Quod Cosmi redolent alabastra.——

Apud Servium 3 in Virgil. *Alabastrum unguenti.* Capitolinus in Vero, *Data & vasa aurea cum unguentis, ad speciem alabastrorum.* Etymolog. Ἀλάβαστρον, καὶ ἀλάβαστρος, λίθινον παρὰ μύρων ὑπόθεσιν. Scholiastes Aristophanis, Ἀλάβαστρον, τὸ μύρου τὸ ἄγγος λίθινον, λαβὰς οὐκ ἔχον. Ælianus Var. 12.18. Ἡ δὲ ἔδωκεν αὐτῷ ἀλάβαστρον, καὶ οὐκ ἔχειν αὐτὸ μύρον. Lucian. Asino, Καὶ μύρου ἔκπνου ἀλαβάστρου πεγχαμάρη· apud Eundem in Dialog. meretric. amator munera recensens sua, Καὶ ὁπότε ἦλθον ἐκ Συρίας, ἀλάβαστρον μύρου ἐκ Φοινίκης. Dionysius Halicarnass. Κτένας εἰς τὰ βαλανεῖα φέρουσα, καὶ μύρων ἀλαβάστρους.

Com.8. εἰς τί ἡ ἀπώλεια αὕτη] apud Terentium,

Quod proluvium? quæ isthæc subita est largitas?

Ubi fallit (ut id obiter moneam) Donatus *prolubium* legens, exponénsque ἡδυπάθειαν *libidinem*: cùm & Gellius *pecuniam familiámq; prandiorum gurgitibus proluere* dixerit, & Aristophanes in Nubibus ἐμὸν βίον μὴ καταλύειν· & nota heic διαπίνειν non dici, sed ἀπόλλυειν. Scholiastes ad 11 Juvenalis, *Non dubitant mutuò accipere quæ perdant magis quàm erogent.*

Com. 13. ὅπου ἐὰν κηρυχθῇ τὸ εὐαγγέλιον τοῦτο ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ, λαληθήσεται καὶ ὃ ἐποίησεν αὕτη] Cicero in pro Sylla, *Itaque dico locum in orbe terrarum esse nullum, quo in loco Populi Romani nomen sit, quin eodem perscriptum hoc judicium pervenit.*

Com.16. ἵνα αὐτὸν παραδοῖ] ἔστησε, *statuerunt*: sic 1 Maccab. 11.27. Ἔστησαν αὐτῷ ἀρχιερωσύνην.

Com.21. λέγω ὑμῖν ὅτι εἷς, &c.] Apud Ovidium,

Est, ait, hîc unus, quem vos nisi pellitis urbe,
Rex erit.——

Sequitur, καὶ λυπούμενοι σφόδρα ἤρξαντο λέγειν αὐτῷ, Μήτι ἐγώ εἰμι;] Hesychius (hunc locum ut videtur respiciens) μήτι ἐγώ: ἄρα ἐγώ; Ovidius ibidem,

Qualia succinctis, ubi trux insibilat Eurus,
Murmura pinetis fiunt, aut qualia fluctus
Æquorei faciunt, si quis procul audiat illos,
Talè sonat populus, sed per confusa trementis
Verba tamen vulgi vox eminet una, Quis ille est?

& pòst,

Confremuêre omnes, studiisque ardentibus ausum
Talia deposcunt.——

Com.23. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν, Ὁ ἐμβάψας, &c.] Ovidius ubi suprà,

——*Is qui sit, signo, non nomine dicam.*

Reum, sine nomine tamen, destinare Plinius in Epistolis 9. 13. dixit. Auctor de claris Orator. *Neminem nominabo, genus hominum signâsse contentus.*

Com.24. ὑμᾶς τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ] Socrates jam mundum relicturus apud Platonem, Καὶ νῦν ἤκετε ἀφ' ὑμῶν· &, ἀλλὰ γὰρ ἔρχομαι ἤδη ἀπιὼν.

Ibid. Καλὸν δὲ αὐτῷ οὐκ ἐγεννήθη] Fulgentius, *Quantò satius erat iis non nasci quàm nasci inefficaciter?* Ecclesiastes 4.3. Καὶ ἀγαθὸς ὑπὲρ τούτων ὅστις οὔπω ἐγένετο.

Com. 28. τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν] Ut in Lege victimarum sanguis effundebatur ad peccata expianda. Scriptor ad Hebræos de eodem 9.28. προσενεχθεὶς εἰς τὸ πολλῶν ἀνενεγκεῖν ἁμαρτίας· nec aliud Lucæ 22.16. dicitur sub convivii figura, Ἀνθρώπός τις ἐποίησε δεῖπνον, καὶ ἐκάλεσε πολλούς· vide & Matth. 8.11. πολλοὺς porrò apud Lucianum non semel ità poni animadvertimus: in Nigrino, μόγις σε ἀφεσήσαις περὶ τοὺς πολλοὺς ἐθέλω· & in de Gymnas. apud Græcos improbos cives in scena infamare permissum ait αὐτοῖς τε ἐκείνοις χρῆναι, (ἀμείνους γὰρ ἕτερα γίγνονται ἀνειδιζόμενοι) καὶ δὴ πολλῶν, ὡς φυγοῖεν τὰ δὴ τοῖς ὁμοίοις ἔλεγχον. Philostratus, Δεῖ νομοθέτου ἃ φοβοῦνται ἑαυτὸν, ταῦτα ἐπιτάγματα εἰς τοὺς πολλοὺς ποιεῖσθαι.

Com. 29. ἀπ' ἄρτι] Vetus *amodo*. Nec adeò barbarè illud ut Recentiori visum. In Glossario, *Amodo*, ἀπὸ τότε.

Com.31. πατάξω τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπισθήσεται τὰ πρόβατα] Max. Tyr. Αἰσχύλος ἂν ἐκπλήξας τὸν ποιμένα, ἀφέλοιτο τὸ αἰσχύλειον. Chrysost. Homil. 1. ad 1 Timoth. Πρόβατα μὲν ἐκποιήσας τὸ ποίμνιον ἐλάφωσε, τὸν δὲ ποιμένα ἐν μέσῳ ποιήσας, ὁλόκληρον τὸν ποιμένα ἐλυμήνατο. Vide Act. 5.36,37. & 11.9. Job. 1.16. suprà 9.36.

Com.33. Εἰ καὶ πάντες σκανδαλισθήσονται ἐν σοὶ, ἐγὼ οὐδέποτε, &c.] Similia 1 Macc. 2.19. Vide, & nota non ἢ dictum, sed οὐδέποτε. Donat. ad Terent. NUNQUAM *plus habet negationis quàm* NON.

Com.37. ἀδημονεῖν] Hesychius, Ἠδημόνησεν, ἐξεκάκησεν.

Com. 38. περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχή μου ἕως θανάτου] In Græco Jonæ 4.9. Σφόδρα λελύπημαι ἐγὼ ἕως θανάτου. Vide & Siracid. 37.2.

Com. 40. οὐκ ἰσχύσατε μίαν ὥραν γρηγορῆσαι μεθ' ἐμοῦ ;] In Plautina Truculento,

Non quis parumper durare, opperirier ?

μία ὥρα hic est quod alibi βραχύ τι & ὀλίγον τι. Vide Apocal. 17.12. & 18.16.

Com. 41. γρηγορεῖτε καὶ προσεύχεσθε] ἐνυπνιάλυτον γὰρ ὁ κοιμώμενος, Philo in de legatione. Petrus 1.4.7. σωφρονήσατε, καὶ εἰς τὰς προσευχὰς νήψατε dixit. Paulus τῇ προσευχῇ γρηγορεῦντες προσκαρτερεῖτε, Colossi. 4.2.

Sequitur, τὸ μὲν γὰρ πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενὴς] Ἡ σὰρξ καὶ τὸ πνεῦμα, τὸ δὲ πνεῦμα καὶ ἡ σαρκὸς, ταῦτα γὰρ ἀντίκεται ἀλλήλοις, Galat. 5.17. Confer & Rom. 7.15, 18, 19.

Com. 42. γινώσκετε τὸ θέλημά μου.] Nimirum hoc erat, non (quod Romanus Stoicus dixit) *patienter excipere fatum, & imperata facere*, sed (quod alibi Idem, & quod longè gratius perfectiúsque) *non tamùm Deo parêre, sed & assentiri.* In versu Græco,

Μή μοι γένοιτ' ἃ βούλομ', ἀλλ' ἃ συμφέρει.

Com. 45. καθεύδετε λοιπὸν] Vulgat. *dormite jam*; i.e. de cætero. Apuleius utrumque conjunxit in Apologetico, *Ac jam de cætero quòd sapius, eò apertiùs delinquit.*

Com. 48. Κρατήσατε αὐτὸν] Apud Propertium,

Arripite hunc, inquit, nam bene nôstis eum.

Com. 50. ἐφ' ὃ πάρει ;] Apud Virgilium,

Fare, age, quid venias ?——

Act. 10.21. τίς ἡ αἰτία δι' ἣν πάρεσε ; Sophocl.

Τί δ' ἐξεφοίτας ; καὶ τί βουλεύεις πάρα ;

Hesychius, Ἐφ' ᾧ πάρει ; ἐπὶ ποίῳ ζητῶν πάρει καὶ παραγίγονας ἐνταῦθα ; Anonymus apud Suidam, Τίνα λόγον ἄρα ποτὲ πρὸς ἐμὲ φίλ' ἔχων πάρει ; Herodot. Polymn. πυθόμενοι ἐφ' οἷσι ἦλθον. In Græco Zachariæ 1.21. τί ἔρχη ποιῆσαι ;

Com. 52. ἀπόστρεφόν σου τὴν μάχαιραν εἰς τὸν τόπον αὐτῆς]

——*clude vaginâ impiam*

Ensem.——

Senec. Theb. In fabulis Phædri,

Conde ferrum, & linguam pariter futilem.

Hesych. Ἐσκολήσατο, εἰς τὴν κολεὸν κατέθετο τὸ ξίφος.

Pòst, πάντες γὰρ οἱ λαβόντες μάχαιραν, &c.] Capitolinus in Gordiano 3. *Quod de Cæsare memoria traditum est, hoc etiam de Gordiano Cordus evenisse scribit: nam omnes quicunque illum gladio appetiverunt*, &c. *postea interemptis Philippis, suâ manu suisque gladiis, & iisdem quibus illum percusserant, interiisse dicuntur.* Flaccus apud Philonem relegatus, ærumnásque deflens suas, Ἀνεῖλέν τινας, καὶ ἀναιρεθήσομαι πρὸς ἑτέρων. Confer 1 Sam. 15.33.

Com. 53. ἢ δοκεῖς ὅτι οὐ δύναμαι ἄρτι παρακαλέσαι τὸν πατέρα μου, καὶ παραστήσει μοι, &c.] Arrianus sub persona Tyranno liberè respondentis, Ἐμὲ ὁ Ζεὺς ἐλεύθερον ἀφῆκεν, ἢ δοκεῖς ὅτι ἔμελλε τὸν ἴδιον υἱὸν ἐᾶν καταδουλοῦσθαι ; quæ & sensu & loquendi formâ non multùm abludunt: sic ἢ δοκεῖτε, & Jacobus 4.5. & Sophocles apud Priscianum.

Com. 56. τότε οἱ μαθηταὶ πάντες ἀφέντες αὐτὸν ἔφυγον] Ità fieri amat: Dominum de vita periclitantem plerumque famulitium deserit. Exempla in Claudio, Nerone, Galba, Pertinace, &c. apud Tacit. Suetonium, Josephum, Capitolinum, aliósque occurrunt. Curtius de Dario R. jam ad incitas redacto, *Tum verò custodiæ ejus assueti, quos Regis salutem vel periculis vitæ tueri oportebat, dilapsi sunt, armatis quos jam adventare credebant haud se pares futuros rati.*

Com. 57. οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι] Dispiciamus an studio, & ob eruditionem (uti verè admirandus Vir censet) Scribæ senioribus præponantur, an potiùs ἀπὸ τὸ παρεῖσθαι· apud Marcum enim 15.1. Luc. 22.66. & Act. 6.12. verso ordine occurrunt.

Com. 58. ὁ δὲ Πέτρος ἠκολούθει αὐτῷ ἀπὸ μακρόθεν]

——*longè vestigia servans.*

Vide Psalm. 58.11. Et verè quidem hoc fuit ἀπὸ μακρόθεν διὰ τὸν φόβον εἰρῆσθαι, Apoc. 18.10. nam etsi amor magnus, major metus ejus. Apud Heliodorum ille, Ἐγὼ δὲ προφωτάτω χωρίσας ἐμαυτὸν ἔδει τινὸς λόχου, δίαν ἀκίνδυνον ἐμαυτῷ κατάνευμον. Quid aliud Petrus? Cogitat de magistro quidem, sed sibi consulit: cùpit salutem Domini, sed suam præfert: Jesum periculis liberatum optat, interim se in tutum recipit.

Ibid. ἐκάθητο μὴ ἔχων ἐξουσίαν ἐξελθεῖν τὸ τέλος] Jonæ 4.5. Ἐκάθητο ὑποκάτω αὐτῆς (σκιᾶς) ἕως ἴδῃ τί ἔσται τῇ πόλει. Philo ubi de Mose expositio, Ὑπὸ φιλοικείου πάθους μικρὸν ἀποδὺν ἐκεκρύφειν τὸ ὑποβησόμενον· legendum μικρὸν ἀποδύν· confer Græcum Exodi 4. 2. Sirachides 37. 11. de insidiatore, Στήσεταί σε ὑπεναντίας ἐξόδου τὸ συμβησόμενον. Vide & 2 Reg. 2.7.

Com. 62. ἔδει ἀποκεῖναι ;] *Tacentibus nihil credimus*, Lactantius 5.20. Quintilian. 4. 2. *Narravit accusator*, &c. *exspectat naturaliter Judex quid narretur à nobis: si nihil exponimus, illa esse quæ adversarius dixit, & talia qualia dixit, credat necesse est.*

Com. 64. καθήμενον ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως] Quod Heb. 1.3. ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης. Ibidem 8.1. ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης· & 12.2. ἐκ δεξιᾶ τοῦ θρόνου. Vide & 1 Pet. 3.22. Ephes. 1.20, 21. καθέδρα ἐκ δεξιῶν jus filii notat. De Minerva Jovis filia ex Pindaro Aristides, Δεξιὰν καὶ χώραν τοῦ πατρὸς καθεζομένην.

Com. 65. Τότε ὁ ἀρχιερεὺς διέρρηξε τὰ ἱμάτια αὐτοῦ] Ingenti ex audita blasphemia indignatione obortâ. Vide 2 Reg. 18.19. Quæ heic de luctu afferuntur ad rem non faciunt. Seneca, *Quid opus est, inquit Hieronymus, cùm velis cadere alignem priùs labia tua mordere? Quid si ille vidisset desilientem de Tribunali Proconsulem, fasces lictori auferentem, & sua vestimenta scindentem quia tardiùs aliena scindebantur?* Capitolinus de Maximino, *Incurrere in parietes, vestem scindere, gladium arripere, quasi omnes posset occidere.* Qui loci ex iis non sunt qui se vulgò exhibent; nam ut in *luctu* vestigia moris hujus non infrequentia sunt, ità in *ira* (ut hoc Euangelii loco) occurrunt rariùs.

Ibid. Τί χρείαν ἔχομεν μαρτύρων ; ἠκούσατε τῆς βλασφημίας αὐτοῦ] Auctor qui sub nomine Ciceronis in Salustium circumfertur, *Ubi rerum testimonia adsunt quid verbis opus?* Virgilius,

Cernis ut insultent Rutuli?——

ubi Servius, *Ad augendam invidiam, ait* CERNIS, *ac si diceret, Non est opus narratione, cùm Trojanorum miserias ipse conspicias.*

Com. 66. Τί ὑμῖν δοκεῖ ;] Bene vir summus, *Ut Princeps Senatûs sententias exquirit*: & ità ad Senatum Consul apud Vopiscum, *Audistis P. C. literas Aur. Val. Probi. De his quid videtur?* nec malè illustrari possunt hæc verba ex Donato, qui ad Terentii ea

Quid tu ais?——

Eo vultu (inquit) *dicitur quo videmus loqui eos qui interrogant gesticulante vultu quid sentiant de consilio suo quos sciunt approbaturos esse:* aptè, sive heic Judicem respicimus, sive circumstantem coronam.

Sequitur, οἱ δὲ εἶπον, ἔνοχος θανάτου ἐστί]

Consensêre omnes, & quæ sibi quisque merebat
Unius in justi exitium conversa tulere.

Confer Jerem. 26.11. Gloss. Ἔνοχος, *Obnoxius, reus, obligatus.*

Com. 67. οἱ δὲ ἐῤῥάπισαν] Ῥαπίζειν est quod Gellius *palmâ verberare & depalmare* dixit: nec debuit heic Vetus à recentiore reprehendi.

Com. 69. καὶ σὺ ἦσθα μετὰ Ἰησοῦ] *Illius sequax fuisti.* Vide Joh. 18.25. Aut, *fuisti à partibus illius*: quo sensu μετά τινος suprà 12.30. occurrit, & σύν τινι Act. 4.13. & 14.4.

Com. 70. οὐκ οἶδα τί λέγεις] Credibile est hæc vultu sonóque vocis commotiore prolata fuisse, quasi diceret, *Auser te hinc, inepta, quas nugas blateras?* Apud Suidam, Οὐκ οἶδ' ὃ κρωΖεις, ἐπὶ τῶν μάτην συλλήπτορα τὰς αἰτίας ποιουμένων.

Com. 73.

Com. 73. οἱ ἐξῶθεν] Id est, παρεξῶθεν· οἱ ἐκεῖ suprà com. 71. vel (ut infrà 27.47.) οἱ ἐκεῖ ἑστῶτες. Sic Joh. 12. 29. ὁ ἑστὼς ὄχλος· Act. 22.25. ὁ ἑστὼς ἑκατόνταρχον· & Joh. 18.18. εἱστήκεισαν.

Ibid. ἡ γὰρ λαλιά σε δῆλόν σε ποιεῖ] Putet quis hanc sententiam esse, Etiam inconstantia tua, dum modò hoc, modò illud dicis, culpæ te manifestum arguit. Apuleius 10. *Ingens exinde verberonem corripit trepidatio, &c. tunc pedes incertis alternationibus commovere; modò hanc, modò illam partem scalpere capitis, & ore semiclauso nescio quas affanias effutire, ut nemo eum prorsus à culpa vacuum meritò crederet.* Sidonius 4.12. *Quanquam esset trepidus & sternax, & præ reatu balbutiret.* Herodotus 2. μαντεύεται ἐκ τῆς λόγης, ἢ ἂν ἀληθέα λέγωσι. Sic apud Ammianum Marcellinum *varia præ timore loqui.* Sed verius est λαλιὰς voce ἤθους indicari. Tertullianus 4 contra Marcion. *Si hominem alterius gentis probare voluisses, utique de proprietate loquelæ probares.* Vide Act. 2. com. 6. & seqq. Marcus disertè, ἡ γὰρ Γαλιλαία ἐστί, ἡ ἡ λαλιά σε ἀμυδίζει.

Com. 74. Τότε ἤρξατο καταθεματίζειν, καὶ ὀμνύειν] Apuleius 2. *Quámquè sanctissimè poterat adjurans cuncta Numina, tantum scelus abnuebat:* quibus eadem quæ heic constantia, etsi non res, exprimitur: est enim καταθεματίζειν, *devovere se, malè precari sibi:* quam vocem Vetus doctissimè *detestari* vertit. Horatius,

Diris agam vos, dira detestatio
Nullâ expiatur victimâ.

Com. 75. καὶ εὐθέως ὁ Πέτρος, &c.] Οἱ συγκάμνοντες καὶ οἰκτίρμονες ταχέως αἰδάνουσι καὶ ἁμαρτημάτων, Chrysostomus Homil. 53. ad Pop. Antioch. Illico ubi concidêre consurgunt, & elevationem protinus meditantur ab ipso lapsu, pernicitate pœnitudinis tam velox est resurgentium remedium, ut vix appareat collapsorum vestigium.

Sequitur, καὶ ἐξελθὼν ἔξω, ἔκλαυσε] Hic mos lugentium. Plutarchus, Ἔξω κάθημαι, σκότον ἔχων. Joan. 20. 11. Ἔξω κλαίουσα. Plinius Epistolarum lib. 3. de Fannia Pœti uxore, *Cùm diu cohibita lacrymæ vincerent, erumperentque, egrediebatur, tum se dolori dabat.* Curtius de Alexandro occiso Clyto, *Solitudo illi pœnitentiam exciebat.*

Κεφ. κζ'.

1. Πρωΐας δὲ γενομένης, συμβούλιον ἔλαβον πάντες οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ κατὰ τοῦ Ἰησοῦ, ὥστε θανατῶσαι αὐτόν.

2. Καὶ δήσαντες αὐτὸν ἀπήγαγον, καὶ παρέδωκαν αὐτὸν Ποντίῳ Πιλάτῳ τῷ ἡγεμόνι.

3. Τότε ἰδὼν Ἰούδας ὁ παραδιδοὺς αὐτὸν, ὅτι κατεκρίθη, μεταμεληθεὶς ἀπέστρεψε τὰ τριάκοντα ἀργύρια τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ τοῖς πρεσβυτέροις,

4. Λέγων, Ἥμαρτον, παραδοὺς αἷμα ἀθῷον. Οἱ δὲ εἶπον, Τί πρὸς ἡμᾶς; σὺ ὄψει.

5. Καὶ ῥίψας τὰ ἀργύρια ἐν τῷ ναῷ, ἀνεχώρησε· καὶ ἀπελθὼν ἀπήγξατο.

6. Οἱ δὲ ἀρχιερεῖς, λαβόντες τὰ ἀργύρια, εἶπον, Οὐκ ἔξεστι βαλεῖν αὐτὰ εἰς τὸν κορβανᾶν· ἐπεὶ τιμὴ αἵματός ἐστι.

7. Συμβούλιον δὲ λαβόντες, ἠγόρασαν ἐξ αὐτῶν τὸν ἀγρὸν τοῦ κεραμέως, εἰς ταφὴν τοῖς ξένοις.

8. Διὸ ἐκλήθη ὁ ἀγρὸς ἐκεῖνος, ἀγρὸς αἵματος, ἕως τῆς σήμερον.

9. (Τότε ἐπληρώθη τὸ ῥηθὲν διὰ Ἱερεμίου τοῦ προφήτου, λέγοντος, Καὶ ἔλαβον τὰ τριάκοντα ἀργύρια, τὴν τιμὴν τοῦ τετιμημένου, ὃν ἐτιμήσαντο ἀπὸ υἱῶν Ἰσραήλ·

10. Καὶ ἔδωκαν αὐτὰ εἰς τὸν ἀγρὸν τοῦ κεραμέως, καθὰ συνέταξέ μοι Κύριος.)

11. Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἔστη ἔμπροσθεν τοῦ ἡγεμόνος· καὶ ἐπηρώτησεν αὐτὸν ὁ ἡγεμών, λέγων, Σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων; Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἔφη αὐτῷ, Σὺ λέγεις.

12. Καὶ ἐν τῷ κατηγορεῖσθαι αὐτὸν ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν πρεσβυτέρων, οὐδὲν ἀπεκρίνατο.

13. Τότε λέγει αὐτῷ ὁ Πιλάτος, Οὐκ ἀκούεις πόσα σου καταμαρτυροῦσι;

14. Καὶ οὐκ ἀπεκρίθη αὐτῷ πρὸς οὐδὲ ἓν ῥῆμα· ὥστε θαυμάζειν τὸν ἡγεμόνα λίαν.

15. Κατὰ δὲ ἑορτὴν εἰώθει ὁ ἡγεμὼν ἀπολύειν ἕνα τῷ ὄχλῳ δέσμιον, ὃν ἤθελον.

16. Εἶχον δὲ τότε δέσμιον ἐπίσημον λεγόμενον Βαραββᾶν.

Vulgata Versio.

1. MAnè autem facto consilium inierunt omnes principes sacerdotum & seniores populi adversùs Jesum, ut eum morti traderent.

2. Et vinctum adduxerunt eum, & tradiderunt Pontio Pilato præsidi.

3. Tunc videns Judas qui eum tradidit quòd damnatus esset, pœnitentiâ ductus, retulit triginta argenteos principibus sacerdotum & senioribus,

4. Dicens, Peccavi, tradens sanguinem justum. At illi dixerunt, Quid ad nos? tu videris.

5. Et projectis argenteis in templo, recessit: & abiens, laqueo se suspendit.

6. Principes autem sacerdotum acceptis argenteis, dixerunt, Non licet eos mittere in corbanam, quia pretium sanguinis est.

7. Consilio autem inito emerunt ex illis agrum figuli, in sepulturam peregrinorum.

8. Propter hoc vocatus est ager ille, Haceldama, hoc est, ager sanguinis, usque in hodiernum diem.

9. Tunc impletum est quod dictum est per Jeremiam prophetam, dicentem, Et acceperunt triginta argenteos, pretium appretiati quem appretiaverunt à filiis Israel:

10. Et dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi Dominus.

11. Jesus autem stetit ante præsidem, & interrogavit eum præses, dicens, Tu es Rex Judæorum? Dicit illi Jesus, Tu dicis.

12. Et cùm accusaretur à principibus sacerdotum & senioribus, nihil respondit.

13. Tunc dicit illi Pilatus, Non audis quanta adversùm te dicunt testimonia?

14. Et non respondit ei ad ullum verbum: ità ut miraretur præses vehementer.

15. Per diem autem solennem consueverat præses populo dimittere unum vinctum quem voluissent.

16. Habebat autem tunc vinctum insignem, qui dicebatur Barabbas.

17. Συνηγμένων οὖν αὐτῶν, εἶπεν αὐτοῖς ὁ Πιλάτος, Τίνα θέλετε ἀπολύσω ὑμῖν; Βαραββᾶν, ἢ Ἰησοῦν τὸν λεγόμενον Χριστόν;

18. Ἤδει γὰρ ὅτι διὰ φθόνον παρέδωκαν αὐτόν.

19. Καθημένου δὲ αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ βήματος, ἀπέστειλε πρὸς αὐτὸν ἡ γυνὴ αὐτοῦ, λέγουσα, Μηδὲν σοὶ καὶ τῷ δικαίῳ ἐκείνῳ· πολλὰ γὰρ ἔπαθον σήμερον κατ' ὄναρ δι' αὐτόν.

20. Οἱ δὲ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι ἔπεισαν τοὺς ὄχλους ἵνα αἰτήσωνται τὸν Βαραββᾶν, τὸν δὲ Ἰησοῦν ἀπολέσωσιν.

21. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ἡγεμὼν εἶπεν αὐτοῖς, Τίνα θέλετε ἀπὸ τῶν δύο ἀπολύσω ὑμῖν; Οἱ δὲ εἶπον, Βαραββᾶν.

22. Λέγει αὐτοῖς ὁ Πιλάτος, Τί οὖν ποιήσω Ἰησοῦν τὸν λεγόμενον Χριστόν; Λέγουσιν αὐτῷ πάντες, Σταυρωθήτω.

23. Ὁ δὲ ἡγεμὼν ἔφη, Τί γὰρ κακὸν ἐποίησεν; Οἱ δὲ περισσῶς ἔκραζον, λέγοντες, Σταυρωθήτω.

24. Ἰδὼν δὲ ὁ Πιλάτος ὅτι οὐδὲν ὠφελεῖ, ἀλλὰ μᾶλλον θόρυβος γίνεται, λαβὼν ὕδωρ ἀπενίψατο τὰς χεῖρας ἀπέναντι τοῦ ὄχλου, λέγων, Ἀθῷός εἰμι ἀπὸ τοῦ αἵματος τοῦ δικαίου τούτου· ὑμεῖς ὄψεσθε.

25. Καὶ ἀποκριθεὶς πᾶς ὁ λαὸς εἶπε, Τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν.

26. Τότε ἀπέλυσεν αὐτοῖς τὸν Βαραββᾶν· τὸν δὲ Ἰησοῦν φραγελλώσας παρέδωκεν ἵνα σταυρωθῇ.

27. Τότε οἱ στρατιῶται τοῦ ἡγεμόνος παραλαβόντες τὸν Ἰησοῦν εἰς τὸ πραιτώριον, συνήγαγον ἐπ' αὐτὸν ὅλην τὴν σπεῖραν.

28. Καὶ ἐκδύσαντες αὐτὸν, περιέθηκαν αὐτῷ χλαμύδα κοκκίνην.

29. Καὶ πλέξαντες στέφανον ἐξ ἀκανθῶν, ἐπέθηκαν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, καὶ κάλαμον ἐπὶ τὴν δεξιὰν αὐτοῦ· καὶ γονυπετήσαντες ἔμπροσθεν αὐτοῦ, ἐνέπαιζον αὐτῷ, λέγοντες, Χαῖρε ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων.

30. Καὶ ἐμπτύσαντες εἰς αὐτὸν, ἔλαβον τὸν κάλαμον, καὶ ἔτυπτον εἰς τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ.

31. Καὶ ὅτε ἐνέπαιξαν αὐτῷ, ἐξέδυσαν αὐτὸν τὴν χλαμύδα, καὶ ἐνέδυσαν αὐτὸν τὰ ἱμάτια αὐτοῦ· καὶ ἀπήγαγον αὐτὸν εἰς τὸ σταυρῶσαι.

32. Ἐξερχόμενοι δὲ εὗρον ἄνθρωπον Κυρηναῖον ὀνόματι Σίμωνα· τοῦτον ἠγγάρευσαν ἵνα ἄρῃ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ.

33. Καὶ ἐλθόντες εἰς τόπον λεγόμενον Γολγοθᾶ, ὅς ἐστι λεγόμενος Κρανίου τόπος,

34. Ἔδωκαν αὐτῷ πιεῖν ὄξος μετὰ χολῆς μεμιγμένον· καὶ γευσάμενος, οὐκ ἤθελε πιεῖν.

35. Σταυρώσαντες δὲ αὐτὸν, διεμερίσαντο τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, βάλλοντες κλῆρον· ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ τοῦ προφήτου, Διεμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου ἔβαλον κλῆρον.

36. Καὶ καθήμενοι ἐτήρουν αὐτὸν ἐκεῖ.

37. Καὶ ἐπέθηκαν ἐπάνω τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ τὴν αἰτίαν αὐτοῦ γεγραμμένην, ΟΥΤΟΣ ΕΣΤΙΝ ΙΗΣΟΥΣ Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΙΟΥΔΑΙΩΝ.

38. Τότε σταυροῦνται σὺν αὐτῷ δύο λῃσταί, εἷς ἐκ δεξιῶν, καὶ εἷς ἐξ εὐωνύμων.

39. Οἱ δὲ παραπορευόμενοι ἐβλασφήμουν αὐτὸν, κινοῦντες τὰς κεφαλὰς αὐτῶν,

40. Καὶ λέγοντες, Ὁ καταλύων τὸν ναὸν καὶ ἐν τρισὶν

17. Congregatis ergò illis, dixit Pilatus, Quem vultis dimittam vobis; Barabbam, an Jesum qui dicitur Christus?

18. Sciebat enim quòd per invidiam tradidissent eum.

19. Sedente autem illo pro tribunali, misit ad eum uxor ejus dicens, Nihil tibi & justo illi: multa enim passa sum hodie per visum propter eum.

20. Principes autem sacerdotum & seniores persuaserunt populis ut peterent Barabbam, Jesum verò perderent.

21. Respondens autem præses, ait illis, Quem vultis vobis de duobus dimitti? At illi dixerunt, Barabbam.

22. Dicit illis Pilatus, Quid igitur faciam de Jesu qui dicitur Christus? Dicunt omnes, Crucifigatur.

23. Ait illis præses, Quid enim mali fecit? At illi magis clamabant, dicentes, Crucifigatur.

24. Videns autem Pilatus quia nihil proficeret, sed magis tumultus fieret, acceptâ aquâ, lavit manus coram populo, dicens, Innocens ego sum à sanguine justi hujus; vos videritis.

25. Et respondens universus populus, dixit, Sanguis ejus super nos, & super filios nostros.

26. Tunc dimisit illis Barabbam: Jesum autem flagellatum tradidit eis ut crucifigeretur.

27. Tunc milites præsidis suscipientes Jesum in prætorium, congregaverunt ad eum universam cohortem:

28. Et exuentes eum, chlamydem coccineam circumdederunt ei,

29. Et plectentes coronam de spinis, posuerunt super caput ejus, & arundinem in dextera ejus: & genu flexo ante eum, illudebant ei, dicentes, Ave rex Judæorum.

30. Et exspuentes in eum, acceperunt arundinem, & percutiebant caput ejus.

31. Et postquam illuserunt ei, exuerunt eum chlamydem; & induerunt eum vestimentis ejus, & duxerunt eum ut crucifigerent.

32. Euntes autem invenerunt hominem Cyrenæum, nomine Simonem: hunc angariaverunt ut tolleret crucem ejus.

33. Et venerunt in locum qui dicitur Golgotha, quod est, Calvariæ locus.

34. Et dederunt ei vinum bibere cum felle mistum. Et cùm gustasset, noluit bibere.

35. Postquam autem crucifixerunt eum, diviserunt vestimenta ejus, sortem mittentes: ut impleretur quod dictum est per Prophetam dicentem, Diviserunt sibi vestimenta mea: & super vestem meam miserunt sortem.

36. Et sedentes servabateum.

37. Et imposuerunt super caput ejus causam ipsius scriptam, HIC EST JESUS REX JUDÆORUM.

38. Tunc crucifixi sunt cum eo duo latrones: unus à dextris, & unus à sinistris.

39. Prætereuntes autem blasphemabant eum moventes capita sua,

40. Et dicentes, Vah qui destruis templum

σὺν ἡμέραις τρισὶ ἐγείρομαι. σῶσον σεαυτὸν· εἰ υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, κατάβηθι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ.

41. Ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ἀρχιερεῖς, ἐμπαίζοντες μετὰ τῶν γραμματέων καὶ πρεσβυτέρων, ἔλεγον,

42. Ἄλλους ἔσωσεν, ἑαυτὸν οὐ δύναται σῶσαι. εἰ βασιλεὺς Ἰσραὴλ ἐστι, καταβάτω νῦν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ πιστεύσομεν αὐτῷ.

43. Πέποιθεν ἐπὶ τὸν Θεόν· ῥυσάσθω νῦν αὐτόν, εἰ θέλει αὐτόν· εἶπε γάρ, Ὅτι Θεοῦ εἰμι υἱός.

44. Τὸ δ' αὐτὸ καὶ οἱ λῃσταὶ οἱ συσταυρωθέντες αὐτῷ ὠνείδιζον αὐτῷ.

45. Ἀπὸ δὲ ἕκτης ὥρας σκότος ἐγένετο ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν, ἕως ὥρας ἐνάτης.

46. Περὶ δὲ τὴν ἐνάτην ὥραν ἀνεβόησεν ὁ Ἰησοῦς φωνῇ μεγάλῃ, λέγων, Ἠλὶ, Ἠλὶ, λαμὰ σαβαχθανί; τοῦτ' ἔστι, Θεέ μου, Θεέ μου, ἱνατί με ἐγκατέλιπες;

47. Τινὲς δὲ τῶν ἐκεῖ ἑστώτων ἀκούσαντες ἔλεγον, Ὅτι Ἠλίαν φωνεῖ οὗτος.

48. Καὶ εὐθέως δραμὼν εἷς ἐξ αὐτῶν, καὶ λαβὼν σπόγγον, πλήσας τε ὄξους, καὶ περιθεὶς καλάμῳ, ἐπότιζεν αὐτόν.

49. Οἱ δὲ λοιποὶ ἔλεγον, Ἄφες, ἴδωμεν εἰ ἔρχεται Ἠλίας σώσων αὐτόν.

50. Ὁ δὲ Ἰησοῦς πάλιν κράξας φωνῇ μεγάλῃ, ἀφῆκε τὸ πνεῦμα.

51. Καὶ ἰδοὺ, τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη εἰς δύο ἀπὸ ἄνωθεν ἕως κάτω· καὶ ἡ γῆ ἐσείσθη, καὶ αἱ πέτραι ἐσχίσθησαν·

52. Καὶ τὰ μνημεῖα ἀνεῴχθησαν, καὶ πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἠγέρθη·

53. Καὶ ἐξελθόντες ἐκ τῶν μνημείων μετὰ τὴν ἔγερσιν αὐτοῦ, εἰσῆλθον εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν, καὶ ἐνεφανίσθησαν πολλοῖς.

54. Ὁ δὲ ἑκατόνταρχος, καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ τηροῦντες τὸν Ἰησοῦν, ἰδόντες τὸν σεισμὸν καὶ τὰ γενόμενα, ἐφοβήθησαν σφόδρα, λέγοντες, Ἀληθῶς Θεοῦ υἱὸς ἦν οὗτος.

55. Ἦσαν δὲ ἐκεῖ γυναῖκες πολλαὶ ἀπὸ μακρόθεν θεωροῦσαι, αἵτινες ἠκολούθησαν τῷ Ἰησοῦ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, διακονοῦσαι αὐτῷ·

56. Ἐν αἷς ἦν Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ, καὶ Μαρία ἡ τοῦ Ἰακώβου καὶ Ἰωσῆ μήτηρ, καὶ ἡ μήτηρ τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου.

57. Ὀψίας δὲ γενομένης ἦλθεν ἄνθρωπος πλούσιος ἀπὸ Ἀριμαθαίας, τοὔνομα Ἰωσήφ, ὃς καὶ αὐτὸς ἐμαθήτευσε τῷ Ἰησοῦ.

58. Οὗτος προσελθὼν τῷ Πιλάτῳ ᾐτήσατο τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ· Τότε ὁ Πιλάτος ἐκέλευσεν ἀποδοθῆναι τὸ σῶμα.

59. Καὶ λαβὼν τὸ σῶμα ὁ Ἰωσὴφ, ἐνετύλιξεν αὐτὸ σινδόνι καθαρᾷ·

60. Καὶ ἔθηκεν αὐτὸ ἐν τῷ καινῷ αὐτοῦ μνημείῳ, ὃ ἐλατόμησεν ἐν τῇ πέτρᾳ· καὶ προσκυλίσας λίθον μέγαν τῇ θύρᾳ τοῦ μνημείου, ἀπῆλθεν.

61. Ἦν δὲ ἐκεῖ Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ, καὶ ἡ ἄλλη Μαρία, καθήμεναι ἀπέναντι τοῦ τάφου.

62. Τῇ δὲ ἐπαύριον, ἥτις ἐστὶ μετὰ τὴν παρασκευήν, συνήχθησαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι πρὸς Πιλάτον,

63. Λέγοντες, Κύριε, ἐμνήσθημεν ὅτι ἐκεῖνος ὁ πλάνος εἶπεν, ἔτι ζῶν, Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγείρομαι.

64. Κέλευσον οὖν ἀσφαλισθῆναι τὸν τάφον ἕως τῆς τρίτης ἡμέρας· μήποτε ἐλθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ

Dei, & in triduo illud reædificas, salva temetipsum; si filius Dei es, descende de cruce.

41. Similiter & principes Sacerdotum illudentes cum Scribis & senioribus, dicebant,

42. Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere: si rex Israel est, descendat nunc de cruce, & credemus ei.

43. Confidit in Deo, liberet nunc eum si vult: dixit enim, Quia filius Dei sum.

44. Idipsum autem & latrones qui crucifixi erant cum eo, improperabant ei.

45. A sexta autem hora tenebræ factæ sunt super universam terram, usque ad horam nonam.

46. Et circa horam nonâ clamavit Jesus voce magna, dicens, Eli, Eli, lamma sabachthani? hoc est, Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?

47. Quidam autem illic stantes & audientes, dicebant, Eliam vocat iste.

48. Et continuò currens unus ex eis, acceptam spongiam implevit aceto, & imposuit arundini, & dabat ei bibere.

49. Cæteri verò dicebant, Sine, videamus an veniat Elias liberans eum.

50. Jesus autem iterum clamans voce magnâ, emisit spiritum.

51. Et ecce velum templi scissum est in duas partes, à summo usque deorsum: & terra mota est, & petræ scissæ sunt,

52. Et monumenta aperta sunt, & multa corpora sanctorum qui dormierant, surrexerunt.

53. Et exeuntes de monumentis post resurrectionem ejus, venerunt in sanctam civitatem, & apparuerunt multis.

54. Centurio autem & qui cum eo erant custodientes Jesum, viso terræmotu & his quæ fiebant, timuerunt valde, dicentes, Verè filius Dei erat iste.

55. Erant autem ibi mulieres multæ à longè, quæ secutæ erant Jesum à Galilæa, ministrantes ei:

56. Inter quas erat Maria Magdalene, & Maria Jacobi & Joseph mater, & mater filiorum Zebedæi.

57. Cùm autem serò factum esset, vênit quidam homo dives ab Arimathæa, nomine Joseph, qui & ipse discipulus erat Jesu.

58. Hic accessit ad Pilatum, & petiit corpus Jesu. Tunc Pilatus jussit reddi corpus.

59. Et accepto corpore, Joseph involvit illud in sindone munda:

60. Et posuit illud in monumento suo novo quod exciderat in petra. Et advolvit saxum magnum ad ostium monumenti, & abiit.

61. Erat autem ibi Maria Magdalene, & altera Maria, sedentes contra sepulcrum.

62. Alterâ autem die, quæ est post Parasceuem, convenerunt principes sacerdotum & Pharisæi ad Pilatum,

63. Dicentes, Domine, recordati sumus, quia seductor ille dixit adhuc vivens, Post tres dies resurgam.

64. Jube ergò custodiri sepulcrum usque in diem tertium: nè fortè veniant discipuli ejus,

νυκτὸς κλέψωσιν αὐτὸν, καὶ εἴπωσι τῷ λαῷ, Ἠγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν· καὶ ἔσται ἡ ἐσχάτη πλάνη χείρων τῆς πρώτης.

65. Ἔφη δὲ αὐτοῖς ὁ Πιλάτος, Ἔχετε κυστωδίαν· ὑπάγετε, ἀσφαλίσασθε ὡς οἴδατε.

66. Οἱ δὲ, πορευθέντες, ἠσφαλίσαντο τὸν τάφον, σφραγίσαντες τὸν λίθον, μετὰ τῆς κυστωδίας.

& furentur eum, & dicant plebi, Surrexit à mortuis: & erit noviſſimus error pejor priore.

65. Ait illis Pilatus, Habetis cuſtodiam: ite, cuſtodite ſicut ſcitis.

66. Illi autem abeuntes, munierunt ſepulcrum, ſignantes lapidem, cum cuſtodibus.

Ad Cap. XXVII.

Com. 1. Συμβούλιον ἔλαβον] Sic ſuprà 12. 14. Vetus (pro more ſuo) eruditè, *conſilium inierunt.* Apud Plaut. Capteiv.

Conſilium inière quo vos, &c. vitâ prohibeant. Eſt autem heic συμβούλιον λαμβάνειν, non (ut rectè Vir ſummus monuit) ſenatum vel concilium convocare, ſed inſidiantium dolóſq; ſtruentiũ ritu capita conferre: διδυμίζειν καὶ λογίζεσθαι κακά· ut Pſ. 41. Apul. 4. *Capita conferunt, in meamq; pernicíem illico conſentiunt.* Marcus Συμβούλιον ποιήσαντες, ubi & optimè Vetus Interpres *conſilium facientes.* Cicero Orat. poſt reditum ſuum, *Cum A. Gabinio conſociare conſilia peſtis meæ.* Sic *conſilia & commutationes inter ſe facere* Quadrigarius apud Gellium dixit. Act. 9. 23. συμβουλεύειν dicitur.

Com. 3. μεταμεληθείς] Juvenalis 13.

Cùm ſcelus admiſit fuerat conſtantia, quid fas
Atque nefas tandem incepit ſentire peracto
Crimine———

Tacitus de Nerone occiſâ Agrippinâ, *Perfecto demum ſcelere magnitudo ejus intellecta eſt.* Curtius de R. Alexandro confoſſo Clyto, *Poſtquam ira mente deceſſerat, &c. magnitudinem facinoris ſerâ æſtimatione perſpexit.* Plutarchus in De ſera Numinis vindicta, Τὸ θεσπὲς τῆς κακίας ἄχει πᾶν ἀδίκημα τῶν ἰχνέων θεῖ, καὶ πείχεται, ὅταν τῇ πάθει, ὥσπερ πτόμα τῷ ὑπολείποντι, ἀδυνὲς καὶ ταπεινὸν ὑποπίπτει τοῖς φόβοις καὶ δεισιδαιμονίαις. Apud Quintilianum ille 4. Declam. *Venit ille neſcio quis ardor, non ſentio, &c. tunc omnia incipio ſcire cùm geſta ſunt.*

Sequitur, ἀπήγξατο τὰ πεπραγμένα ἀργύρια, &c.] Sceleſtus ille apud Achillem Tatium lib. 7. Βλαβὸν χρυσὸς ἐκατὸν παρὰ Μελίτης τῆς Θεσπιάδος γυναικὸς, ἀυτομάτη με δῆτα τὸν φόνον ἐμηδώσατο· ἀλλ' ἰδὲ, τοῦ χρυσὸς ὑμῖν τὸς ἑκατὸν φέρω, &c.

Com. 4. τί πρὸς ἡμᾶς] Gloſſ. *Quid meâ? τί πρός με;* Recentior, *quid ad nos?* religioſè nimis. Ut licentiùs, ità eruditiùs Vetus, *Quid id ad nos?* Cato apud Gellium, *ſint ſanè ſuperbi, quid id ad nos?* Cicero ad Atticum, *Quid id ad me? inquies.*

Sequitur, Σὺ ὄψει] Locutio curam vel culpam amolientis à ſe. Apuleius 9. *Tecum ipſa videris.* Seneca 2. 14. De benef. *Viderit, de ſe, non de me queretur:* & 7. 18. *Viderit, penès illum erit culpa, non penès me.* Act. 18. 15. αὐτοὶ ὄψεσθε. Adde infrà hîc com. 24.

Com. 5. καὶ ἀπελθὼν ἀπήγξατο] Lucas tamen καὶ φλωὸς γενόμενος ἐλάκησε μέσος, καὶ ἐξεχύθη ὅλα τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ, Act. 1. 18. Quæ quàm diverſa ſonant in promptu omnibus. Diſſonantiam ut quoquomodo conciliarent nonnulli ex Veteribus, quædam de rupto laqueo commenti ſunt. Quintilianus 17. Declamat. *Strictos circa collum laqueos aut nexus, aut ipſius corporis ruina decepit.* Quæ heic minimè locum habuiſſe (atque id rectè quidem) conſentiunt eruditi homines: ἀπάγχεσθαι ergò exponunt, non *laqueo præfocari*, ſed *vi ac impetu mœroris vitam evadere. Solo dolore mori* Lucanus dixit: Ovidius mente non abſimili,

Strangulat incluſus dolor.———

Sanè ſic ſumi vocem eam quandoque non inficias eundum: quò præter adductos ab iis locos ſpectat apud Ælianum ille, Σωκράτης κωμῳδούμενος ἐγέλα, Πολύαγρος δὲ ἀπήγξατο· id eſt, *præ ira mortuus eſt*, aut, *præ mœrore:* ſic enim debere intelligi præcedentia clamant, Σκώμματα ἢ μόνον ἀλύπητα πολλάκις, ἀλλὰ καὶ ἀπάκτανε. Vide & eundem 4. 1. Sed nec ſic difficultas tollitur: cujus enim qui mœrore vivere deſiit unquam viſcera effuſa ſunt? aut cùm ῥήγνυσθαι, ῥηγνύμενος ἀπάγχεσθαι (quod apud Arrianum 2. 20. in Epictet. eſt,) & apud Latinos *dirumpi*, & ſimilia occurrunt, credemus inteſtina excidiſſe? ac non potiùs figuratum loquendi genus eſſe, ideo uſurpatum quòd immaniter turgentia quæque minari diruptionem ſolent? Quid ergò? aut qualem τὸ ἀπάγχεσθαι habere ſignificationem dicemus? Ego quidem nullam mortis ſpeciem hoc loco voce eâ indicari crediderim, ſed animi tantùm angorem & ægritudinem, (unde apud Chryſoſtomum Homil. 22. ad Antiochenos, τὸ σωματῶδες ἀπάγχεσθαι· quò pertinent & illa Artemidori, Ἀπάγχεσθαι, καὶ ἑαυτὸν ἀναρτῆσαι, θλίψεις καὶ στενοχωρίας σημαίνει) ejuſmodi tamen ægritudinem quæ præ exceſſu & non ferendâ nimietate mortem accerſivit. Eſt ergò mihi in hac narratione ἀπάγχεσθαι quod apud Apuleium *facinoris conſcius mori cupere:* quod apud Juſtinum lib. 12. de Alexandro poſt occiſum à ſe Clytum, *mori velle:* quod apud Gellium 7. 18. (ubi de captivis qui ad Hannibalem dejurio vincti non reverterunt, & ob id Romanis ipſis inteſtabiles habiti ſunt) *tædium vitæ capere*; aut (quod Idem de Mileſiis virginibus loquens) *voluntatem mortis obeundæ.* Et hæc ἐκ περιουσίας. Conciliatis jam ad aliquid Lucæ & Matthæi verbis, videamus quod genus βιοθανασίας proditor conſcivit ſibi. Puto ergò non *mœrore* eum è vivis abiiſſe, multò minùs *ſuſpendio*, ſed aliâ mortis viâ, *præcipitio* nimirum. Ad quam ſententiam firmandam duo aſtruenda ſunt: quorum alterum eſt, hominibus malo Genio & intemperiis actis fuiſſe id genus exitii ſolenne admodum; alterum, præcipitio interemptis viſcera effundi ſolita. Utrumque adductis Auctorum locis lucidè oſtendemus, etſi poſterius iſtud ſine ullis teſtimoniis & auctoritatum adminiculis ſit vel ipſi communi ſenſui ac rationi expoſitum ſatis. De priore ſic Horatius,

Voles modò altis deſilire turribus, &c.
Faſtidioſâ triſtis ægrimoniâ.

Apud Senecam Phædra,

Decreta mors eſt, quæritur fati genus:
Laqueóne vitam finiam, an ferro exigam?
An miſſa præceps arce Palladiâ cadam?

Apud Terentium ille,

———*Occidi:*
Utinam mihi eſſet aliquid hîc quo nunc me præcipitem darem.

Captiva apud Apuleium puella lib. 4. *Hem, nunc certè, nunc maximè funditus perii, &c. laqueus, aut gladius, aut certè præcipitium proculdubio capeſſendum eſt.* Idem de eadem, *At illa ſtudioſè gradum celerans, montis extremum petit tumulum, certè vel illic inventura peſſimum vitæ finem.* Idem 7. *Inediâ denique continuâ, vel præcipiti ruinâ memet ipſe quærebam exſtinguere.* Apud Euripidem Herculeſ jam mentis compos occiſis liberis,

Οἴμοι, τί δή γε φίλτατον μοι γόμφοις σαίδων φονεύς;
Κἀκ ὤμου πέδας λιασθῶ σοῖς ἅλμασι;

Plutarchus in Parallelis de Valerio, Ἀθυμήσας, (ἑαυτὸν) καὶ τῶν ὄψεων ἔρριψε κρημνῶν——Arnobius de Simone Mago, *Pudore defeſſus* (ἀπαγχόμενος) *ex altiſſimi culminis ſe præcipitavit faſtigio.* Tranſeamus ad quod ſecundo loco affirmavimus, inteſtinorum effuſionem nempe. Seneca, *Sive fauces nodus eliſit, ſive ſpiramentum aqua præcluſit, ſive*

in

in caput lapsos subjacentis soli duritiâ comminuit. Lucanus,

Hic se præcipiti jaculatus pondere, durâ
Dissiluit percussus humo.——

Rectè *dissiluit*, & ad hanc historiam appositè: nec minùs appositè in Glossario, *Dissiluit*, Ἐλάκησεν. Apuleius de latrone ab anu præcipitato, *Super quendam vastissimum lapidem propè jacentem decidens, perfractâ dississâque crate costarum*, &c. *vitam evasit.* Idem de sorore Psyches quæ è scopulo se præcipitem dederat, *Per saxa cautium jactatis atque dissipatis membris, ac perinde ut merebatur laceratis visceribus suis*, &c. *interiit*: & alibi, *Vides istas rupinas, & præacutas in his præeminentes silices, quæ te penetrantes quaquà decideris, membratim dissipabunt?* Confer quæ & 2 Maccab. 14.46. de Rhasi Hebræo. Nemo autem cavillis agat, nullus ludos faciat quòd his locis districtè non exprimatur *intestinorum effusio*, cùm & hæc ut naturæ rei ipsius consentanea suâpte sequatur, tacitéque insinuetur etiam vocabulis iis *comminuendi, dissiliendi, diffindendi, lacerandi*que, quæ omnia vim habent τῆ ἐλάκησε. Μέσος autem (nè cui negotium facessat dictio ea) mera Ἑλληνίσις est, elegantiæ & efficaciæ orationis inserviens tantúm. Homerus. Odyss. ε'.

——μέσσον δ' οἱ ἴσαν ἔαξε
Δουρὶ μισγαύλων ἀνέμων ἐλθοῦσα θύελλα.

Lucas 23.46. Ἔχιδε τὸ παραπέτασμα τοῦ ναοῦ μέσον. Plaut. Cas.

Ædepol ego illam mediam disruptam velim.

Idem Curcul.

Nihil metuo nisi nè medius disrumpar miser:

& Rud.

Iratus videor mediam arripere simiam,
Concludo in vincula bestiam nequissimam.

Lucilius,

Jam disrumpetur medius, jam ut Marsu' colubrũ
Disrumpit cantu, venas cùm extenderit omnes.

Terent. Andriâ, *mediam mulierem amplectitur.* Cicero Verr. 7. *Hominem proripi, atque in foro medio nudari*, &c. *jubet.* Virgilius,

Ecce fugæ medio—— ubi Servius, *Dum fugit, inter fugam: Figuratum est, ut, Laurus erat tecti medio.*—— Idem, *Omnia vel medium fiant mare.*—— Servius, *Ut nihil sit nisi mare.* Hujusmodi de hoc Matthæi loco est conjectura nostra, pro qua etsi *gladiatorem* non agimus, forsan *secutores* habebimus.

Com. 11. Ἔστι ἔμπροσθεν τοῦ ἡγεμόνος] Ἔστι judicialis vox est. Act. 24 20. στάντος μου ἐπὶ Συνεδρίου. 25.10. ἐπὶ τὸ βῆμα τοῦ Καίσαρός ἐστώς εἰμι. & 26.6. ἕστηκα κρινόμενος. sic stare apud Latinos. Horatius,

——*Interea si*
Aut valeo stare, aut novi civilia jura.

Gellius, *Deliberatum est de nota ejus qui*, &c. *in jure stans clarè nimis & sonorè oscitavit.*

Pòst, Σὺ λέγεις] *Rem ac veritatem ipsam dicis*: ità enim capienda ista: apud Plautum Pers.

——*rem loquitur meram.*

Idem alibi, *Nullus sum. Imò es. Scio jam miserum dices. Tu dixti.*

Com. 16. Δέσμιον ἐπίσημον] Sic in l. 3. §. 1. ff. *de offic. Præfect. vigil.* & l. *capitalium* ff. de pœn. *famosus latro.* Apuleii 7. *famosus prædo*: & 9. *latro inclytus.*

Com. 18. διὰ φθόνον παρέδωκαν αὐτόν] Συλλάσαντες ἀπέδοντο, Act. 7. 9. Apuleius 10. *Invidiâ nequissimæ factionis circumventus.* Idem 7. *Hunc insimulatum quorundam astu projecit extorrem sæviens invidia*: & in Apologia, *Neque enim ulla alia causa præter cassam invidiam reperiri potest, quæ judicium istud mihi*, &c. *conflavit.*

Com. 19. μηδὲν σοὶ καὶ τῷ δικαίῳ ἀνδρὶ] Satis Græcè. Arrianus 4.2. in Epictetum, Ἀπόγνωθι ἀσχολούμενος, μηδέν σοι καὶ αὐτοῖς. Demosth. ἐᾶτε τοῦτ. Διομνήμονος μηδὲν ὑμῖν σοι καὶ Φιλίππῳ πεῖσμα.

Eodem com. πολλὰ γὰρ ἔπαθον σήμερον, &c.] Παραδόξα nempe, ut Lucas 5.26. in alia historia loquitur. Quintil. Decl. 13. *Multa dictu visúque mirabilia.* Plinius in narratione Vesuvii flagrantis, *Egressi tecta consistimus; multa ibi mirabilia, multas formidines patimur.* Epist. lib. 6. In Aureliano Vopiscus vocat *monstris, spectaculisque divinis implicari.*

Com. 23. τί γὰρ κακὸν ἐποίησε;] Designate aliquod malum facinus ejus, neque enim clamores & indefinita accusatio reum peragunt. Aristides pro quatuor, Ὀρθῶς ἐποίησεν ὁ δῆμος, ἀξιώσας ἀναβοᾶν ἔχειν πρὸς τὰ δίκαια καὶ τὰς γραφάς· ἔβλαψε δέ με ὁ δῆμος τὰ μὲν πολλὰ καὶ τὰ μέγιστα, καὶ τὸ δ' ὅπερ πρῶτόν, κ' ἐξ οὗ τἄλλα κατηγῆ, ἀπ' αὐτοῦ βόσκοντα φεύγειν. Ad locutionem spectant illa 1 Sam. 20.18. Τὸ ἁμάρτημα; τί εὑρέθη ἐν ἐμοὶ ἁμάρτημα; & 20. 30. ἀνὰ τί ὑποδύνεσαι; τί πεποίηκα; Arrian. 2.14. in Epictetum, Τί σοι ἐγὼ κακὸν πεποίηκα; Salvianus in Epistolis, *Obsecra & supplex dicito, Quid feci? quid commerui?* Plin. 4. Epist. 11. *Præterea Celer Eques Romanus, cui Cornelia objiciebatur, cùm in comitio virgis caderetur, in hac voce perstiterat, Quid feci? nihil feci.* Tacitus de Galba, *Extremam ejus vocem ut cuique odium aut admiratio fuit, variè prodidere. Alii supplicium interrogasse, quid mali meruisset.* Gellius 1.26. *Cœperat verberari, obloquebatur non meruisse ut vapularet, nihil mali, nihil sceleris admisisse.*

Sequitur, οἱ δὲ περισσῶς ἔκραζον] Verè Declam. 18. Quintilianus, *Contentiosius loquuntur maligni quod probare non possunt, & affirmationem sumit ex homine quod non habet ex veritate.* Similem pervicaciam 1 Sam. 18.9. vide. Dixit Epictetus, καθάπερ ὅτε κλαίοντι χολῶ, ὅτε βλαχῆ καλαλάντῃ (lege καταπλάττει σε) σείβατον, ὅπως ἔτι πλήδως ἀνοίτε σε ἀδιτλίδω φωνῇ· quod, si ulli hominum ordini, servandum præcipuè justitiæ Antistitibus, quos oportet esse erectos, arduos, vi ac majestate æquitatis veritatísque terrificos, evenit tamen ut nonnunquam clamoribus improborum cedant, non (ut iniquus ille Luc. 18.) ad ulciscendam, sed ad inferendam injuriam: imò cùm hominis (idque justi) caput agitur, ad extremam pœnam decernendam.

Com. 24. ὅτι μηδὲν ὠφελεῖ, ἀλλὰ μᾶλλον θόρυβος γίνεται] Mart. 5.26. Μηδὲν ὠφελήσῃς, ἐὰν μᾶλλον ὀργὴ τὸ χεῖρον ἐλθοῦσα.

Ibid. λαβὼν ὕδωρ ἀπενίψατο] Ovidius,

O nimiùm facilis qui tristia crimina cædis
Tolli flumineâ posse putabat aquâ!

Manuum ablutione autem non Hebræi tantum, sed & οἱ ἔξω puros se atque innocentes testari solebant. Porphyrius cùm mel καθαρτικὸν δύναμιν habere dixisset, addidit Ὅταν δ' ἐν τοῖς τὰ λεπτικὰ μυκτηρίοις εἰς τὰς χεῖρας ἀφῇ ὑδαλέος (μέλι) νίπτεται ἐξιόντων, ὡς πάντα ἀνυπερ, καὶ βλαπτικῶ, καὶ μιαιφόνα καθαρὰς ἔχειν τὰς χεῖρας παρεγγύλλουσιν.

Sequitur, Ἀθῷός εἰμι ἀπὸ τοῦ αἵματος τούτου] In historia Susannæ, Καθαρὸς ἐγὼ ἀπὸ τοῦ αἵματος τούτου. Act. 20. 26. καθαρὸς ἐγὼ ἀπὸ τοῦ αἵματος πάντων· adde Act. 18.6

Com. 25. τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς] Formula in seipsos periculum recipientium. Gen. 27.13. Ἐπ' ἐμὲ ἡ κατάρα σου vel etiam *incommodum*, Judic. 19.20. Πλὴν τὸ ὑστέρημά σου ἐπ' ἐμέ. Præcipuè autem huic quadrat imprecatio illa apud Demetrium Sophoclis Scholiastem,

Ἡμεῖς μὲ ἂν ἢ δι' ὧν ὁ Δ' εἵλκυε τὸ χλῶ
Θανόντες ἂν πεφύκεμεν' ἐχθίστῳ μόρῳ.

Pòst, ἐφ' ἡμᾶς καὶ τὰ τέκνα ἡμῶν]

——*Dii capiti ipsius generique reservent.*

Mox, παρέδωκεν ἵνα σταυρωθῇ] Quod Act. 25.16. εἰς ἀπώλειαν ἐχαρίσατο.

Com. 28. περιέθηκαν αὐτῷ χλαμύδα κοκκίνην] Lubricosè. Vopiscus de Proculo, *Cùm in quodam convivio ad latrunculos ludentem, atque ipse decies Imperator exiisset, quidam non ignobilis scurra, Vide, inquit, Auguste, (quod heic sequ. com. χαῖρε ὁ βασιλεύς) ne aliquando lana (sors lenâ) purpureâ, lenoneris ejus injecit, eúmque adoravit*: quod hic γονυπετήσαντες, &c. Pro χλαμύδα κοκκίνην Marcus & Joannes habent πορφύραν· qui colores distincti tamen, sed regius uterque eorum. Apud Julium Capitolinum Commodus ad Albinum, *Ut tibi insigne aliquod Imperialis majestatis accedat, habebis utendi coccinei pallii facultatem*

me præsente, &c. habiturus & purpuram. Apoc. 19.4. πορφύρᾳ καὶ κοκκίνῳ ἐσκεπασμένῳ. At verum est ob affinitatem & ferè promiscuum usum colorum istorum Euangelistas crassiùs & communiùs locutos. Obiter proponatur conjectura in eodem Vopisco. Ait in Firmi Vita, *Non enim scimus quales mulos Clodius habuerit, aut mulas T. Ann. Milo: aut utrùm Tusco equo sederit Catilina, an Sardo: vel quali chlamyde Pompeius usus fuerit, an purpurâ.* Casaub. *aut purpurâ* emendabat: ego locum aliquando mutilum existimabam, & commodè posse integrari ad hanc faciem, *Vel quali chlamyde P. u. f. coccineâ, an purpureâ.*

Com. 29. ὀνόματι ἄνυτι] *Ut quantum in ipsis esset, non minus doloris ex ludibrio quàm ex ipsa morte pateretur:* verba sunt Anonymi veteris in Panegyrico. Tacitus de Christianis loquens, *Pereuntibus addita ludibria. Illudere* autem in re non dissimili dixit & Curtius, ubi de paupere Abdolonymo; ad quem *cùm introirent cum insignibus vestis regiæ missi, somnio similis res videbatur ei: interdum satisne sani essent qui tam protervè sibi illuderent percontabatur.*

Com. 30. ἐμπίδαντες ἐπ' αὐτὸν, &c.] De Phocione ad mortem ducto Plutarchus, Στοπῇ βαδίζοντι τῶν ἐκ δεξιῶν τις ἐνέπτυσεν εἰς πρόσωπον. Seneca cap. 13 ad Helv. *Ducebatur Athenis ad supplicium Aristides, cui quisquis occurrebat, dejiciebat oculos, &c. inventus est tamen qui faciem ejus inspueret.* Idem alibi de Catone, *Voces improbas, & sputa, & omnes alias insanæ multitudinis contumelias pertulit.*

Com. 32. ἐξερχόμενοι] Extra urbem. Notatis à Viro incomparabili accedant Heliodori istæ, Ἤρπασαι σὺ αὐτίκα πρὸς τῶν δημίων, καὶ μικρὸν τῷ τόχῳ ἐκεῖθεν ἤγετο, &c.

Com. 35. ἐκμαξάσαντο, &c. βάλλοντες κλῆρον] Joel. 3.3. eâdem copulâ, Τὸν γλῶ μου κατεδιείλοντο, καὶ ἐπὶ τὸν λαόν μου ἔβαλον κλήρους.

Com. 39. οἱ δὲ ἐξεπορεύοντο ἐβλασφήμουν] Philo de Legg. special. 2. Ἀδεέσιν τιμωρίαις, ἀνόμῳ καὶ ἀλόγῳ, καὶ τῇ τῶν πρὸ πολλῶν ἐκκλησίᾳ, &c. βιαζόμενοι.

Com. 40. σῶσον σεαυτὸν, οἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ] Simili modo (at haud paulò justiùs) de Baal Joas, Εἰ θεὸς αὐτός ἐστιν, ἐκδικείσθω αὐτὸν· & Cyprianus ad Demetrianum, *Si quid diis tuis meminis & potestatis est, ipsi in ultionem suam surgant, ipsi se suâ majestate defendant. Quid præstare colentibus possunt qui se de non colentibus vindicare non possunt?* Vide 2 Reg. 1.10.

Com. 42. ἄλλους ἔσωσεν, ἑαυτὸν οὐ δύναται σῶσαι] Irrisoriè: Ità & Boetius Consolat. lib. 3. *O præclara potentia, quæ nè ad conservationem quidem sui satis efficax invenitur!* Apud Ovidium,

Nec prosunt Domino quæ prosunt omnibus artes.

Idem,

Vertere quæ poteras homines in mille figuras,
Num poteras animi vertere jura tui.

Alexander apud Curtium 9. de parente suo, *Hostium manus sæpe vitavit, suorum effugere non valuit.*

Com. 43. πέποιθεν ἐπὶ τὸν Θεὸν, ῥυσάσθω νῦν αὐτὸν] Voces quibus olim Deus falsa & ficta Numina eorum Patribus exprobraverat, (Deuteron. 32.37. Jerem. 22.28.) impia & nefaria progenies in ipsum ejúsque filium emittunt. Sanctè & religiosè præ istis Rex ἀλιόφυλος. Vide Dan. 6.16.

Com. 44. τὸ δ' αὐτὸ καὶ οἱ λῃσταὶ, &c. ὠνείδιζον αὐτῷ] Sic ὀνειδίζειν τί τινι, Var. 13.39. Ælianus.

Com. 45. σκότος ἐγένετο] Petronius,

——Titan vultus caligine texit,
Et lucem sceleri subduxit.——

Com. 51. ἡ γῆ ἐσείσθη, &c. καὶ τὰ μνημεῖα ἀνεῴχθησαν] Etiam hæc Ovid. junxit,

——Umbráque silentum
Erravisse ferunt, motámque tremoribus urbem:

& Petronius, qui cùm dixisset

——Rupta sonabant
Vorticibus lapsis montis juga——

subjungit,

Ecce inter tumulos atque ossa carentia bustis
Umbrarum facies diro stridore minatur.

Ibid. τὰ μνημεῖα ἀνεῴχθησαν, καὶ πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἠγέρθη] Virgilius,

——Commotæ Erebi de sedibus imis
Umbræ ibant tenues, simulacráque luce carentum.

Flavius Vopiscus, *Mortis omina hæc fuerunt: patris sepulcrum disruptis jannis se aperuit, matris umbra se per diem & Tacito & Florino velut viventis obtulit.*

Com. 58. ἠτήσατο τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ] Ut sepeliret nempe. Quem vivum sequi solebat, mortuum hoc indicio pietatis prosequi volebat. Sic discipuli magistros honorabant. Apuleius de Pherecyde, *Eum magistrum Pythagoras coluit, & infandi morbi putredine in serpentium scabiem solutum religiosè humavit.* Marc. 6.29. Joanne decollato, ἦλθον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, καὶ ἦραν τὸ σῶμα αὐτοῦ. Vide & Joh. 20.15. Sic servi Dominos. Sueton. Galbâ, *Serò tandem dispensator Argius & hoc* (Galbæ caput nempe) *& cæterum ejus truncum in privatis hortis Aureliæ viæ sepulturæ dedit.* Sic Ducem milites, Curtius de Parmenione, *Dilapsis pluribus panci remanserunt, qui saltem ut corpus ipsius sepelire permitterent precabantur.* Sic subditi Reges, 1 Sam. 31.12.

Com. 59. λαβὼν τὸ σῶμα ἐνετύλιξεν αὐτὸ σινδόνι καθαρᾷ] Apul. 4. *Corpus lineâ veste diligenter convolutum,* &c.

Com. 60. ὃν τῷ καινῷ αὐτοῦ μνημείῳ ὃ ἐλατόμησεν ἐν τῇ πέτρᾳ] Apud Petronium,

——Excisо defossâ marmore petrâ
Quinque pedum fabricata domus, quâ nobile corpus
Exiguâ requievit humo.——

Sequitur, προσκυλίσας λίθον μέγαν] Thren. Jerem. 3.53. Ἐδιώξαντο ἐν λάκκῳ ζωλί μου, καὶ ἐπέθηκαν λίθον ἐπ' ἐμέ. Homerus ubi de Hectore humato,

Αἶψα δ' ἀρ' εἰς κοίλην κάπτον θέσαν, αὖταρ ὕπερθε
Πυκνῇσιν λάεσσι κατεσσύμεσθα μεγάλοισιν.

Com. 66. σφραγίσαντες τὸν λίθον, μετὰ τῆς κουστωδίας] Plutarchus ubi de Philopœmene in carcerem subterraneum conjecto, Τὸν λίθον ἐπιῤῥάξαντες, ἄνδρες ἐνόπλως κύκλῳ φυλάττουσιν. Hesychius, Κουστωδία, στρατιωτικὴ βοήθεια.

Κεφ. κη'.

1. Ὀψὲ δὲ σαββάτων τῇ ἐπιφωσκούσῃ εἰς μίαν σαββάτων, ἦλθε Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ, καὶ ἡ ἄλλη Μαρία, θεωρῆσαι τὸν τάφον.

2. Καὶ ἰδοὺ, σεισμὸς ἐγένετο μέγας. ἄγγελος γὰρ Κυρίου καταβὰς ἐξ οὐρανοῦ, προσελθὼν ἀπεκύλισε τὸν λίθον ἀπὸ τῆς θύρας, καὶ ἐκάθητο ἐπάνω αὐτοῦ.

3. Ἦν δὲ ἡ ἰδέα αὐτοῦ ὡς ἀστραπὴ, καὶ τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ λευκὸν ὡσεὶ χιών.

4. Ἀπὸ δὲ τοῦ φόβου αὐτοῦ ἐσείσθησαν οἱ τηροῦντες, καὶ ἐγένοντο ὡσεὶ νεκροί.

Vulgata Versio.

1. VEspere autem sabbathi quæ lucescit in prima sabbathi, venit Maria Magdalene, & altera Maria videre sepulcrum.

2. Et ecce terræmotus factus est magnus. Angelus enim Domini descendit de cœlo, & accedens, revolvit lapidem, & sedebat super eum.

3. Erat autem aspectus ejus sicut fulgur, & vestimentum ejus sicut nix.

4. Præ timore autem ejus exterriti sunt custodes, & facti sunt velut mortui.

5. Ἀπο-

5. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ἄγγελος εἶπε ταῖς γυναιξί, Μὴ φοβεῖσθε ὑμεῖς· οἶδα γὰρ ὅτι Ἰησοῦν τὸν ἐσταυρωμένον ζητεῖτε.

6. Οὐκ ἔστιν ὧδε, ἠγέρθη γάρ, καθὼς εἶπε· δεῦτε, ἴδετε τὸν τόπον ὅπου ἔκειτο ὁ Κύριος.

7. Καὶ ταχὺ πορευθεῖσαι εἴπατε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ὅτι ἠγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν· καὶ ἰδοὺ, προάγει ὑμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν· ἐκεῖ αὐτὸν ὄψεσθε· ἰδοὺ, εἶπον ὑμῖν.

8. Καὶ ἐξελθοῦσαι ταχὺ ἀπὸ τοῦ μνημείου μετὰ φόβου καὶ χαρᾶς μεγάλης, ἔδραμον ἀπαγγεῖλαι τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ. ὡς δὲ ἐπορεύοντο ἀπαγγεῖλαι τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ,

9. Καὶ ἰδοὺ ὁ Ἰησοῦς ἀπήντησεν αὐταῖς, λέγων, Χαίρετε. Αἱ δὲ προσελθοῦσαι ἐκράτησαν αὐτοῦ τοὺς πόδας, καὶ προσεκύνησαν αὐτῷ.

10. Τότε λέγει αὐταῖς ὁ Ἰησοῦς, Μὴ φοβεῖσθε· ὑπάγετε, ἀπαγγείλατε τοῖς ἀδελφοῖς μου ἵνα ἀπέλθωσιν εἰς τὴν Γαλιλαίαν· κἀκεῖ με ὄψονται.

11. Πορευομένων δὲ αὐτῶν, ἰδοὺ, τινὲς τῆς κουστωδίας ἐλθόντες εἰς τὴν πόλιν ἀπήγγειλαν τοῖς ἀρχιερεῦσιν ἅπαντα τὰ γενόμενα.

12. Καὶ συναχθέντες μετὰ τῶν πρεσβυτέρων, συμβούλιόν τε λαβόντες, ἀργύρια ἱκανὰ ἔδωκαν τοῖς στρατιώταις,

13. Λέγοντες, Εἴπατε, Ὅτι οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ νυκτὸς ἐλθόντες ἔκλεψαν αὐτὸν ἡμῶν κοιμωμένων.

14. Καὶ ἐὰν ἀκουσθῇ τοῦτο ἐπὶ τοῦ ἡγεμόνος, ἡμεῖς πείσομεν αὐτὸν, καὶ ὑμᾶς ἀμερίμνους ποιήσομεν.

15. Οἱ δὲ, λαβόντες τὰ ἀργύρια, ἐποίησαν ὡς ἐδιδάχθησαν· καὶ διεφημίσθη ὁ λόγος οὗτος παρὰ Ἰουδαίοις μέχρι τῆς σήμερον.

16. Οἱ δὲ ἕνδεκα μαθηταὶ ἐπορεύθησαν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, εἰς τὸ ὄρος οὗ ἐτάξατο αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς.

17. Καὶ ἰδόντες αὐτὸν, προσεκύνησαν αὐτῷ· οἱ δὲ ἐδίστασαν.

18. Καὶ προσελθὼν ὁ Ἰησοῦς ἐλάλησεν αὐτοῖς, λέγων, Ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς.

19. Πορευθέντες οὖν μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος·

20. Διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν· καὶ ἰδοὺ, ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. ἀμήν.

5. Respondens autem angelus dixit mulieribus, Nolite timere vos: scio enim quòd Jesum qui crucifixus est, quæritis.

6. Non est hîc, surrexit enim, sicut dixit: venite, & videte locum ubi positus erat Dominus.

7. Et citò euntes, dicite discipulis ejus quia surrexit; & ecce præcedit vos in Galilæam: ibi eum videbitis, ecce prædixi vobis.

8. Et exierunt citò de monumento cum timore & gaudio magno, currentes nunciare discipulis ejus.

9. Et ecce Jesus occurrit illis, dicens, Avete. Illæ autem accesserunt, & tenuerunt pedes ejus, & adoraverunt eum.

10. Tunc ait illis Jesus, Nolite timere: ite, nunciate fratribus meis ut eant in Galilæam, ibi me videbunt.

11. Quæ cùm abiissent, ecce quidam de custodibus venerunt in civitatem, & nunciaverunt principibus sacerdotum omnia quæ facta fuerant.

12. Et congregati cum senioribus, consilio accepto, pecuniam copiosam dederunt militibus,

13. Dicentes, Dicite, Quia discipuli ejus nocte venerunt, & furati sunt eum nobis dormientibus.

14. Et si hoc auditum fuerit à præside, nos suadebimus ei, & securos vos faciemus.

15. At illi acceptâ pecuniâ, fecerunt sicut erant edocti. Et divulgatum est verbum istud apud Judæos usque in hodiernum diem.

16. Undecim autem discipuli abierunt in Galilæam, in montem ubi constituerat illis Jesus.

17. Et videntes eum adoraverunt, quidam autem dubitaverunt.

18. Et accedens Jesus locutus est eis, dicens, Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra.

19. Euntes ergò docete omnes gentes; baptizantes eos in nomine patris & filii & spiritûs sancti,

20. Docentes eos servare omnia quæcunque mandavi vobis; & ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem seculi.

Ad Cap. XXVIII.

Com. 4. Ἐτάραττο ὡσεὶ νεκροὶ] Ἐναπέθανον ἀπὸ καρδίας αὐτῶν ἐν αὐτοῖς, 1 Sam. 25. 37. Apocal. 1. 17. Ἔπεσα πρὸς τοὺς πόδας αὐτοῦ ὡς νεκρός. Vide & Dan. 10. 8, & 16. 2 Esdræ 10. 30. Lucian. Icaromenippo, Ἐγὼ δὲ, &c. μικροῦ δεῖν ἐξέθανον ὑπὸ τῆς δίκης.

Com. 6. Δεῦτε, ἴδετε τὸν τόπον] Non mihi, sed rei ipsi fidem adhibete. Ovidius,

Nil mihi credideris, præsens potes ipsa videre.

Plautus,

Vise, ubi intrò tute, nam ego nihil mihi credi postulo.

Com. 7. προάγει ὑμᾶς] Vulgat. *præcedet*; puto *præcedit* scribendum. Glossæ (& fortè hoc ex Matthæi loco) *Præcedit*, προάγει.

Com. 8. μετὰ φόβου καὶ χαρᾶς] Achilles Tatius, Τρέμων δὲ τὸν διπλοῦν· χαρᾶς ἅμα καὶ φόβου. Joseph. Antiquit. 19. de Claudio, Ἀναβάζειν αὐτὸν ἐκ πάνυ βαθέων διωκόμενον ὑπό τε φόβου καὶ χάσμα τοῦ ὠκεανοῦ. Apuleius, *Pavore & gaudio, &c. permixtus.* Virgilius,

Lætitiâ metúque avidi.——

Idem,

——Fugit ante omnes exterritus Aruns,
Lætitiâ mixtóque metu.——

Claudianus,

——Mixtóque metu perterrita gaudet.

Calpurn. Siculus,

——Et mixtus subit inter gaudia terror.

Hieronymus in vita Malchi, *Quid tunc terroris nobis, quid gaudii fuit?*

Com. 12. ἱκανὰ ἀργύρια] Vulgatus, *pecuniam copiosam.* Apuleius 4. *Copiosæ pecuniæ Dominus.*

Com. 14. ἀμεριμνους, &c.] Vulgat. *securos.* In Glossario, *securus*, ἀμέριμνος.

Com. 20. Καὶ ἰδοὺ, ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι] Virtute & efficaciâ. Sic ἐν supra 18. 20. & ἐν μετά τινος, Joh. 3. 2. & Act. 18. 10. Themistius in hanc mentem & verè & appositè, Οὐκ ἐν τῷ ἀγάλματι μόνῳ δῆλοι, ἀλλ' ἐν τῷ νεῷ μόνῳ (τὸ θεῖον)· ἐνδιαιτᾶται, ἀλλὰ παντὶ χῶρῳ καὶ δηλόσαις ὅπου ἂν αὐτῷ ἡ δύναμις ἐπιχωρῇ, καὶ ἐξικνῆται, Orat. 11. Idem 13. Ἑαυτῷ ἐστι θεὸς ὁ μόνος ὁ θεὸς ἀλλὰ καὶ ἀνθρώποις ἤδη ὅπου ἂν δύνηται ἀφελεῖν, καὶ ἔστιν ἀγαθὸν ἐπιδείκνυσθαι. Peculiariter

riter autem *esse cum iis* hoc loco est quod Act. 14.3. μαρτυροῦντι τῷ λόγῳ τῆς χάριτος αὐτοῦ, καὶ διδόντι σημεῖα γίνεσθαι. Vide Marc. 16.20. Act. 2.43. 5.12. 6.8. 15.12. 19.11. Hebr. 2.4. & 2 Cor. 12.12. Et hæc hactenus. Phædrus,

Supersunt mihi quæ scribam, sed parco sciens,
Ut si quis eadem fortè conari velit,
Habere possit aliquid operis residui.
Quamvis materia tanta abundat copia,
Labori faber ut desit, non fabro labor.

Præterea, *quoties ad fastidium legentium ac delicias respicio, commendationem ex ipsa mediocritate libri intelligo petendam mihi.* Plin. Epist. 2.5.

JOANNIS PRICÆI
In Euangelium
D. LUCÆ
ANNOTATA.

ΚΕΦ. α'.

1. Ἐπειδήπερ πολλοὶ ἐπεχείρησαν ἀνατάξασθαι διήγησιν περὶ τῶν πεπληροφορημένων ἐν ἡμῖν πραγμάτων,

2. Καθὼς παρέδοσαν ἡμῖν οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρέται γενόμενοι τοῦ λόγου·

3. Ἔδοξε κἀμοὶ, παρηκολουθηκότι ἄνωθεν πᾶσιν ἀκριβῶς, καθεξῆς σοι γράψαι, κράτιστε Θεόφιλε,

4. Ἵνα ἐπιγνῷς περὶ ὧν κατηχήθης λόγων τὴν ἀσφάλειαν.

5. Ἐγένετο, ἐν ταῖς ἡμέραις Ἡρῴδου τοῦ βασιλέως τῆς Ἰουδαίας, ἱερεύς τις ὀνόματι Ζαχαρίας, ἐξ ἐφημερίας Ἀβιά· καὶ ἡ γυνὴ αὐτῷ ἐκ τῶν θυγατέρων Ἀαρών, καὶ τὸ ὄνομα αὐτῆς Ἐλισάβετ.

6. Ἦσαν δὲ δίκαιοι ἀμφότεροι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, πορευόμενοι ἐν πάσαις ταῖς ἐντολαῖς καὶ δικαιώμασι τοῦ Κυρίου ἄμεμπτοι.

7. Καὶ οὐκ ἦν αὐτοῖς τέκνον, καθότι ἡ Ἐλισάβετ ἦν στεῖρα, καὶ ἀμφότεροι προβεβηκότες ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτῶν ἦσαν.

8. Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ ἱερατεύειν αὐτὸν ἐν τῇ τάξει τῆς ἐφημερίας αὐτοῦ ἔναντι τοῦ Θεοῦ,

9. Κατὰ τὸ ἔθος τῆς ἱερατείας, ἔλαχε τοῦ θυμιάσαι, εἰσελθὼν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Κυρίου.

10. Καὶ πᾶν τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ ἦν προσευχόμενον ἔξω τῇ ὥρᾳ τοῦ θυμιάματος.

11. Ὤφθη δὲ αὐτῷ ἄγγελος Κυρίου ἑστὼς ἐκ δεξιῶν τοῦ θυσιαστηρίου τοῦ θυμιάματος.

12. Καὶ ἐταράχθη Ζαχαρίας ἰδὼν, καὶ φόβος ἐπέπεσεν ἐπ' αὐτόν.

13. Εἶπε δὲ πρὸς αὐτὸν ὁ ἄγγελος, Μὴ φοβοῦ, Ζαχαρία· διότι εἰσηκούσθη ἡ δέησίς σου· καὶ ἡ γυνή σου Ἐλισάβετ γεννήσει υἱόν σοι, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰωάννην.

Versio Vulgata.

1. Quoniam quidem multi conati sunt ordinare narrationem, quæ in nobis completæ sunt rerum,

2. Sicut tradiderunt nobis qui ab initio ipsi viderunt, & ministri fuerunt sermonis:

3. Visum est & mihi, assecuto omnia à principio diligenter, ex ordine tibi scribere, optime Theophile,

4. Ut cognoscas eorum verborum, de quibus eruditus es, veritatem.

5. Fuit in diebus Herodis regis Judææ, sacerdos quidam nomine Zacharias, de vice Abia: & uxor illius de filiabus Aaron, & nomen ejus Elisabeth.

6. Erant autem justi ambo ante Deum, incedentes in omnibus mandatis & justificationibus Domini sine querela.

7. Et non erat illis filius, eò quòd esset Elisabeth sterilis, & ambo processissent in diebus suis.

8. Factum est autem, cùm sacerdotio fungeretur in ordine vicis suæ ante Deum,

9. Secundùm consuetudinem sacerdotii, sorte exiit ut incensum poneret ingressus in templum Domini.

10. Et omnis multitudo populi erat orans foris horâ incensi.

11. Apparuit autem illi Angelus Domini, stans à dextris altaris incensi.

12. Et Zacharias turbatus est, videns: & timor irruit super eum.

13. Ait autem ad illum angelus, Nè timeas, Zacharia, quoniam exaudita est deprecatio tua: & uxor tua Elisabeth pariet tibi filium, & vocabis nomen ejus Johannem.

14. Καὶ

14. Καὶ ἔσαι χαρά σοι καὶ ἀγαλλίασις· καὶ πολλοὶ ὄψη τῇ γενέσει αὐτοῦ χαρήσονται.

15. Ἔσαι γὰρ μέγας ἐνώπιον τοῦ Κυρίου, καὶ οἶνον καὶ σίκερα οὐ μὴ πίῃ· καὶ πνεύματος ἁγίου πλησθήσεται ἔτι ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτοῦ.

16. Καὶ πολλοὺς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἐπιστρέψει ἐπὶ Κύριον τὸν Θεὸν αὐτῶν.

17. Καὶ αὐτὸς προελεύσεται ἐνώπιον αὐτοῦ ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει Ἠλίου, ἐπιστρέψαι καρδίας πατέρων ἐπὶ τέκνα, καὶ ἀπειθεῖς ἐν φρονήσει δικαίων· ἑτοιμάσαι Κυρίῳ λαὸν κατεσκευασμένον.

18. Καὶ εἶπε Ζαχαρίας πρὸς τὸν ἄγγελον, Κατὰ τί γνώσομαι τοῦτο; ἐγὼ γάρ εἰμι πρεσβύτης, καὶ ἡ γυνή μου προβεβηκυῖα ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτῆς.

19. Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ἄγγελος εἶπεν αὐτῷ, Ἐγώ εἰμι Γαβριὴλ ὁ παρεστηκὼς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπεστάλην λαλῆσαι πρός σε, καὶ εὐαγγελίσασθαί σοι ταῦτα.

20. Καὶ ἰδοὺ, ἔσῃ σιωπῶν καὶ μὴ δυνάμενος λαλῆσαι, ἄχρι ἧς ἡμέρας γένηται ταῦτα· ἀνθ' ὧν οὐκ ἐπίστευσας τοῖς λόγοις μου, οἵτινες πληρωθήσονται εἰς τὸν καιρὸν αὐτῶν.

21. Καὶ ἦν ὁ λαὸς προσδοκῶν τὸν Ζαχαρίαν· καὶ ἐθαύμαζον ἐν τῷ χρονίζειν αὐτὸν ἐν τῷ ναῷ.

22. Ἐξελθὼν δὲ οὐκ ἠδύνατο λαλῆσαι αὐτοῖς· καὶ ἐπέγνωσαν ὅτι ὀπτασίαν ἑώρακεν ἐν τῷ ναῷ· καὶ αὐτὸς ἦν διανεύων αὐτοῖς, καὶ διέμενε κωφός.

23. Καὶ ἐγένετο, ὡς ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι τῆς λειτουργίας αὐτοῦ, ἀπῆλθεν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ.

24. Μετὰ δὲ ταύτας τὰς ἡμέρας συνέλαβεν Ἐλισάβετ ἡ γυνὴ αὐτοῦ, καὶ περιέκρυβεν ἑαυτὴν μῆνας πέντε, λέγουσα,

25. Ὅτι οὕτω μοι πεποίηκεν ὁ Κύριος ἐν ἡμέραις αἷς ἐπεῖδεν ἀφελεῖν τὸ ὄνειδός μου ἐν ἀνθρώποις.

26. Ἐν δὲ τῷ μηνὶ τῷ ἕκτῳ ἀπεστάλη ὁ ἄγγελος Γαβριὴλ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς πόλιν τῆς Γαλιλαίας ᾗ ὄνομα Ναζαρὲτ,

27. Πρὸς παρθένον μεμνηστευμένην ἀνδρὶ ᾧ ὄνομα Ἰωσὴφ, ἐξ οἴκου Δαβίδ· καὶ τὸ ὄνομα τῆς παρθένου, Μαριάμ.

28. Καὶ εἰσελθὼν ὁ ἄγγελος πρὸς αὐτὴν εἶπε, Χαῖρε κεχαριτωμένη· ὁ Κύριος μετὰ σοῦ· εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξίν.

29. Ἡ δὲ, ἰδοῦσα, διεταράχθη ἐπὶ τῷ λόγῳ αὐτοῦ, καὶ διελογίζετο ποταπὸς εἴη ὁ ἀσπασμὸς οὗτος.

30. Καὶ εἶπεν ὁ ἄγγελος αὐτῇ, Μὴ φοβοῦ, Μαριάμ, εὗρες γὰρ χάριν παρὰ τῷ Θεῷ.

31. Καὶ ἰδοὺ, συλλήψῃ ἐν γαστρὶ, καὶ τέξῃ υἱόν· καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν.

32. Οὗτος ἔσαι μέγας, καὶ υἱὸς Ὑψίστου κληθήσεται· καὶ δώσει αὐτῷ Κύριος ὁ Θεὸς τὸν θρόνον Δαβὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ·

33. Καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακὼβ εἰς τοὺς αἰῶνας· καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσαι τέλος.

34. Εἶπε δὲ Μαριὰμ πρὸς τὸν ἄγγελον, Πῶς ἔσαι τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω;

35. Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ἄγγελος εἶπεν αὐτῇ, Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σε, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι· διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον, κληθήσεται υἱὸς Θεοῦ.

36. Καὶ ἰδοὺ, Ἐλισάβετ ἡ συγγενίς σου, καὶ αὐτὴ συνείληφε υἱὸν ἐν γήρᾳ αὐτῆς· καὶ οὗτος μὴν ἕκτος ἐστὶν αὐτῇ τῇ καλουμένῃ στείρᾳ.

37. Ὅτι οὐκ ἀδυνατήσει παρὰ τοῦ Θεοῦ πᾶν ῥῆμα.

14. Et erit gaudium tibi & exsultatio, & multi in nativitate ejus gaudebunt.

15. Erit enim magnus coram Domino; & vinum & siceram non bibet: & spiritu sancto replebitur adhuc ex utero matris suæ.

16. Et multos filiorum Israel convertet ad Dominum Deum ipsorum.

17. Et ipse præcedet ante illum in spiritu & virtute Eliæ: ut convertat corda patrum in filios, & incredulos ad prudentiam justorum, parare Domino plebem perfectam.

18. Et dixit Zacharias ad angelum, Unde hoc sciam? ego enim sum senex: & uxor mea processit in diebus suis.

19. Et respondens angelus dixit ei, Ego sum Gabriel qui asto ante Deum: & missus sum loqui ad te, & hæc tibi evangelizare.

20. Et ecce, eris tacens, & non poteris loqui usque in diem quo hæc fiant; pro eo quòd non credidisti verbis meis, quæ implebuntur in tempore suo.

21. Et erat plebs exspectans Zachariam: & mirabantur quòd tardaret ipse in templo.

22. Egressus autem non poterat loqui ad illos: & cognoverunt quòd visionem vidisset in templo. Et ipse erat innuens illis, & permansit mutus.

23. Et factum est, ut impleti sunt dies officii ejus, abiit in domum suam.

24. Post hos autem dies concepit Elisabeth uxor ejus: & occultabat se mensibus quinque, dicens,

25. Quia sic fecit mihi Dominus in diebus quibus respexit auferre opprobrium meum inter homines.

26. In mense autem sexto, missus est angelus Gabriel à Deo in civitatem Galilææ, cui nomen Nazareth,

27. Ad virginem desponsatam viro, cui nomen erat Joseph, de domo David: & nomen virginis Maria.

28. Et ingressus angelus, ad eam dixit, Ave gratiâ plena, Dominus tecum; benedicta tu in mulieribus.

29. Quæ cùm audisset, turbata est in sermone ejus, & cogitabat qualis esset ista salutatio.

30. Et ait angelus ei, Nè timeas, Maria, invenisti enim gratiam apud Deum.

31. Ecce concipies in utero, & paries filium: & vocabis nomen ejus Jesum.

32. Hic erit magnus, & filius Altissimi vocabitur, & dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus:

33. Et regnabit in domo Jacob in æternum, & regni ejus non erit finis.

34. Dixit autem Maria ad angelum, Quomodo fiet istud? quoniam virum non cognosco.

35. Et respondens angelus, dixit ei, Spiritus sanctus superveniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi. Ideóque & quod nascetur ex te Sanctum, vocabitur filius Dei.

36. Et ecce Elisabeth cognata tua, & ipsa concepit filium in senectute sua: & hic mensis, sextus est illi quæ vocatur sterilis:

37. Quia non erit impossibile apud Deum omne verbum.

38. Εἶπε δὲ Μαριάμ, Ἰδοὺ ἡ δούλη Κυρίου· γένοιτό μοι κατὰ τὸ ῥῆμά σου. Καὶ ἀπῆλθεν ἀπ' αὐτῆς ὁ ἄγγελος.

38. Dixit autem Maria, Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundùm verbum tuum. Et discessit ab illa angelus.

39. Ἀναστᾶσα δὲ Μαριὰμ ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις, ἐπορεύθη εἰς τὴν ὀρεινὴν μετὰ σπουδῆς, εἰς πόλιν Ἰούδα.

39. Exsurgens autem Maria in diebus illis, abiit in montana cum festinatione in civitatem Juda;

40. Καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον Ζαχαρίου, καὶ ἠσπάσατο τὴν Ἐλισάβετ.

40. Et intravit in domum Zachariæ, & salutavit Elisabeth.

41. Καὶ ἐγένετο ὡς ἤκουσεν ἡ Ἐλισάβετ τὸν ἀσπασμὸν τῆς Μαρίας, ἐσκίρτησε τὸ βρέφος ἐν τῇ κοιλίᾳ αὐτῆς· καὶ ἐπλήσθη πνεύματος ἁγίου ἡ Ἐλισάβετ.

41. Et factum est, ut audivit salutationem Mariæ Elisabeth, exultavit infans in utero ejus: & repleta est Spiritu sancto Elisabeth:

42. Καὶ ἀνεφώνησε φωνῇ μεγάλῃ, καὶ εἶπεν, Εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξί, καὶ εὐλογημένος ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας σου.

42. Et exclamavit voce magnâ, & dixit, Benedicta tu inter mulieres, & benedictus fructus ventris tui.

43. Καὶ πόθεν μοι τοῦτο, ἵνα ἔλθῃ ἡ μήτηρ τοῦ Κυρίου μου πρός με;

43. Et unde hoc mihi ut veniat mater Domini mei ad me?

44. Ἰδοὺ γάρ, ὡς ἐγένετο ἡ φωνὴ τοῦ ἀσπασμοῦ σου εἰς τὰ ὦτά μου, ἐσκίρτησεν ἐν ἀγαλλιάσει τὸ βρέφος ἐν τῇ κοιλίᾳ μου.

44. Ecce enim ut facta est vox salutationis tuæ in auribus meis, exsultavit in gaudio infans in utero meo.

45. Καὶ μακαρία ἡ πιστεύσασα· ὅτι ἔσται τελείωσις τοῖς λελαλημένοις αὐτῇ παρὰ Κυρίου.

45. Et beata quæ credidit, quoniam perficientur ea quæ dicta sunt ei à Domino.

46. Καὶ εἶπε Μαριάμ, Μεγαλύνει ἡ ψυχή μου τὸν Κύριον,

46. Et ait Maria, Magnificat anima mea Dominum,

47. Καὶ ἠγαλλίασε τὸ πνεῦμά μου ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ σωτῆρί μου·

47. Et exsultavit spiritus meus in Deo salutari meo:

48. Ὅτι ἐπέβλεψεν ἐπὶ τὴν ταπείνωσιν τῆς δούλης αὐτοῦ· ἰδοὺ γὰρ ἀπὸ τοῦ νῦν μακαριοῦσί με πᾶσαι αἱ γενεαί.

48. Quia respexit humilitatem ancillæ suæ: ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes.

49. Ὅτι ἐποίησέ μοι μεγαλεῖα ὁ δυνατὸς, καὶ ἅγιον τὸ ὄνομα αὐτοῦ.

49. Quia fecit mihi magna qui potens est, & sanctum nomen ejus.

50. Καὶ τὸ ἔλεος αὐτοῦ εἰς γενεὰς γενεῶν τοῖς φοβουμένοις αὐτόν.

50. Et misericordia ejus à progenie in progenies, timentibus eum.

51. Ἐποίησε κράτος ἐν βραχίονι αὐτοῦ· διεσκόρπισεν ὑπερηφάνους διανοίᾳ καρδίας αὐτῶν.

51. Fecit potentiam in brachio suo; dispersit superbos mente cordis sui.

52. Καθεῖλε δυνάστας ἀπὸ θρόνων, καὶ ὕψωσε ταπεινούς.

52. Deposuit potentes de sede, & exaltavit humiles.

53. Πεινῶντας ἐνέπλησεν ἀγαθῶν, καὶ πλουτοῦντας ἐξαπέστειλε κενούς.

53. Esurientes implevit bonis; & divites dimisit inanes.

54. Ἀντελάβετο Ἰσραὴλ παιδὸς αὐτοῦ μνησθῆναι ἐλέους

54. Suscepit Israel puerum suum, recordatus misericordiæ suæ

55. (Καθὼς ἐλάλησε πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν, τῷ Ἀβραὰμ, καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ) εἰς τὸν αἰῶνα.

55. (Sicut locutus est ad patres nostros, Abraham & semini ejus) in secula.

56. Ἔμεινε δὲ Μαριὰμ σὺν αὐτῇ ὡσεὶ μῆνας τρεῖς, καὶ ὑπέστρεψεν εἰς τὸν οἶκον αὐτῆς.

56. Mansit autem Maria cum illa quasi mensibus tribus: & reversa est in domum suam.

57. Τῇ δὲ Ἐλισάβετ ἐπλήσθη ὁ χρόνος τοῦ τεκεῖν αὐτήν· καὶ ἐγέννησεν υἱόν.

57. Elisabeth autem impletum est tempus pariendi: & peperit filium.

58. Καὶ ἤκουσαν οἱ περίοικοι καὶ οἱ συγγενεῖς αὐτῆς ὅτι ἐμεγάλωσε Κύριος τὸ ἔλεος αὐτοῦ μετ' αὐτῆς· καὶ συνέχαιρον αὐτῇ.

58. Et audierunt vicini & cognati ejus quia magnificavit Dominus misericordiam suam cum illa, & congratulabantur ei.

59. Καὶ ἐγένετο, ἐν τῇ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ ἦλθον περιτεμεῖν τὸ παιδίον· καὶ ἐκάλουν αὐτὸ ὀνόματι τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, Ζαχαρίαν.

59. Et factum est, in die octavo venerunt circumcidere puerum, & vocabant eum nomine patris sui, Zachariam.

60. Καὶ ἀποκριθεῖσα ἡ μήτηρ αὐτοῦ εἶπεν, Οὐχί· ἀλλὰ κληθήσεται Ἰωάννης.

60. Et respondens mater ejus, dixit, Nequaquam, sed vocabitur Johannes.

61. Καὶ εἶπον πρὸς αὐτὴν, Ὅτι οὐδείς ἐστιν ἐν τῇ συγγενείᾳ σου ὃς καλεῖται τῷ ὀνόματι τούτῳ.

61. Et dixerunt ad illam, Quia nemo est in cognatione tua qui vocetur hoc nomine.

62. Ἐνένευον δὲ τῷ πατρὶ αὐτοῦ, τὸ τί ἂν θέλοι καλεῖσθαι αὐτόν.

62. Innuebant autem patri ejus, quem vellet vocari eum.

63. Καὶ αἰτήσας πινακίδιον, ἔγραψε, λέγων, Ἰωάννης ἐστὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Καὶ ἐθαύμασαν πάντες.

63. Et postulans pugillarem, scripsit, dicens, Johannes est nomen ejus. Et mirati sunt universi.

64. Ἀνεῴχθη δὲ τὸ στόμα αὐτοῦ παραχρῆμα, καὶ ἡ γλῶσσα αὐτοῦ· καὶ ἐλάλει εὐλογῶν τὸν Θεόν.

64. Apertum est autem illico os ejus, & lingua ejus, & loquebatur benedicens Deum.

65. Καὶ ἐγένετο ἐπὶ πάντας φόβος τοὺς περιοικοῦντας αὐτούς· καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ὀρεινῇ τῆς Ἰουδαίας διελαλεῖτο πάντα τὰ ῥήματα ταῦτα.

65. Et factus est timor super omnes vicinos eorum: & super omnia montana Judææ divulgabantur omnia verba hæc.

66. Καὶ

66. Καὶ ἔθεντο πάντες οἱ ἀκούσαντες ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν, λέγοντες, Τί ἄρα τὸ παιδίον τοῦτο ἔσται; Καὶ χεὶρ Κυρίου ἦν μετ' αὐτοῦ.

67. Καὶ Ζαχαρίας ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἐπλήσθη πνεύματος ἁγίου καὶ προεφήτευσε, λέγων,

68. Εὐλογητὸς Κύριος ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραήλ, ὅτι ἐπεσκέψατο καὶ ἐποίησε λύτρωσιν τῷ λαῷ αὐτοῦ·

69. Καὶ ἤγειρε κέρας σωτηρίας ἡμῖν ἐν τῷ οἴκῳ Δαβὶδ τοῦ παιδὸς αὐτοῦ·

70. Καθὼς ἐλάλησε διὰ στόματος τῶν ἁγίων τῶν ἀπ' αἰῶνος προφητῶν αὐτοῦ,

71. Σωτηρίαν ἐξ ἐχθρῶν ἡμῶν, καὶ ἐκ χειρὸς πάντων τῶν μισούντων ἡμᾶς·

72. Ποιῆσαι ἔλεος μετὰ τῶν πατέρων ἡμῶν, καὶ μνησθῆναι διαθήκης ἁγίας αὐτοῦ·

73. Ὅρκον ὃν ὤμοσε πρὸς Ἀβραὰμ τὸν πατέρα ἡμῶν, τοῦ δοῦναι ἡμῖν,

74. Ἀφόβως ἐκ χειρὸς τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν ῥυσθέντας, λατρεύειν αὐτῷ

75. Ἐν ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνῃ ἐνώπιον αὐτοῦ, πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς ἡμῶν.

76. Καὶ σύ, παιδίον, προφήτης ὑψίστου κληθήσῃ· προπορεύσῃ γὰρ πρὸ προσώπου Κυρίου ἑτοιμάσαι ὁδοὺς αὐτοῦ,

77. Τοῦ δοῦναι γνῶσιν σωτηρίας τῷ λαῷ αὐτοῦ, ἐν ἀφέσει ἁμαρτιῶν αὐτῶν,

78. Διὰ σπλάγχνα ἐλέους Θεοῦ ἡμῶν, ἐν οἷς ἐπεσκέψατο ἡμᾶς ἀνατολὴ ἐξ ὕψους·

79. Ἐπιφάναι τοῖς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου καθημένοις, τοῦ κατευθῦναι τοὺς πόδας ἡμῶν εἰς ὁδὸν εἰρήνης.

80. Τὸ δὲ παιδίον ηὔξανε, καὶ ἐκραταιοῦτο πνεύματι· καὶ ἦν ἐν ταῖς ἐρήμοις ἕως ἡμέρας ἀναδείξεως αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἰσραήλ.

66. Et posuerunt omnes qui audierant in corde suo, dicentes, Quis, putas, puer iste erit? Etenim manus Domini erat cum illo.

67. Et Zacharias pater ejus repletus est Spiritu sancto & prophetavit, dicens,

68. Benedictus Dominus Deus Israel: quia visitavit & fecit redemptionem plebis suæ,

69. Et erexit cornu salutis nobis, in domo David pueri sui:

70. Sicut locutus est per os sanctorum, qui à seculo sunt prophetarum ejus,

71. Salutem ex inimicis nostris, & de manu omnium qui oderunt nos:

72. Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris, & memorari testamenti sui sancti,

73. Jusjurandum quod juravit ad Abraham patrem nostrum,

74. Daturum se nobis, ut, sine timore, de manu inimicorum nostrorum liberati, serviamus illi

75. In sanctitate & justitia, coram ipso, omnibus diebus nostris.

76. Et tu, puer, propheta Altissimi vocaberis: præibis enim ante faciem Domini parare vias ejus;

77. Ad dandam scientiam salutis plebi ejus, in remissionem peccatorum eorum,

78. Per viscera misericordiæ Dei nostri, in quibus visitavit nos, Oriens, ex alto,

79. Illuminare his qui in tenebris & in umbra mortis sedent, ad dirigendos pedes nostros in viam pacis.

80. Puer autem crescebat, & confortabatur spiritu, & erat in desertis usque in diem ostensionis suæ ad Israel.

Ad CAP. I.

Com. 1. Ἐπειδήπερ] Vulgatus, *quoniam quidem*: ex eo (ut sæpissimè) Glossarii Auctor, *Quoniam quidem*, ἐπειδήπερ.

Ibid. πολλοὶ ἐπεχείρησαν, &c.] Ut non negaverim (quod Eruditi volunt) τὸ ἐπιχειρεῖν mediæ significationis esse; ità perfecta potiùs quàm meditata designari opera eâ voce isto loco crediderim: nam & 2 Maccab. 7. 19. & Act. 19. 13. cum effectu ponitur, & illud Act. 24. 6. ἐπείρασεν (id est, ἐπεχείρησε) βεβηλῶσαι, ex Act. 21. 18. eo modo exponendum. Diodorus Siculus, & de Historicis (de Historia autem & heic agitur) lib. 1. loquens, Τὰς καινὰς πράξεις ἀναγράψαι ἐπεχείρησαν. Nec malè tamen vertit Vulgatus, *conati sunt*: nam & Latini verbis *conandi, aggrediendi*, & id genus aliis, sæpissime non molitionem rei, sed rem factam indicant. Gellius 4. 15. *Multique*, &c. *conati sunt reprehendere pleraque & obtrectare.* Apuleius Floridis, *Quæ omnia* (res nempe gestas Alexandri Magni) *aggressus est meus Clemens*, &c. *carmine illustrare.* Virgilius,

Tum Stygio Regi nocturnas inchoat aras.

Ubi Servius, *Inchoat, perficit.* Hinc *orsa Menandri* Ausonius, id est, Scripta, Συγγράμματα. In Codice Theodosiano, *Servi ac liberti qui Dominos aut Patronos accusare*, &c. *tentaverint, patibulo affigantur.*

Ibid. ἀνατάξασθαι διήγησιν] Sic Abyrtus in Veterinariis, Ἀναταξάμενος τὰ ταῦτα, πρόσφωνα σοι. Est vox militaris, unde & optimè Vulgatus *ordinare narrationem* vertit. Hesychius, (qui videtur hunc Lucæ locum respexisse) ἀνατάξασθαι exponit ὠνοπίζασθαι· accedens fortè iis qui heic non rem effectam sed inchoatam intellexerunt. In Glossis, Διήγησις, *narratio.* Hesychius idem, significatu non dispari, Διήγημα, ἱστορία.

Ibid. περὶ τῶν πεπληροφορημένων ἐν ἡμῖν πραγμάτων] Id est, περὶ τῶν πραγμάτων ἃ ἐν ἡμῖν γεγενῆσθαι πεπληροφόρηται, ut metonymicè de rebus dicatur quod propriè de personis effertur. Vel πεπληροφορῆσθαι heic accipe (ut sæpe his in Libris, & apud Hellenistas) pro πεπλῆσθαι. Illud ἐν ἡμῖν vertam cum doctissimo Budæo, *inter nos*: quo sensu Joh. 1. 14. ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, 1 Pet. 2. 12. ἐν τοῖς ἔθνεσιν, Philipp. 2. 15. ἐν οἷς· & Act. 18. 11. ἐν αὐτοῖς.

Com. 2. Καθὼς παρέδοσαν ἡμῖν οἱ ἀπ' ἀρχῆς] Quibus non credere nefarium. Marc. 16. 14. Ὠνείδισε τὴν ἀπιστίαν, καὶ σκληροκαρδίαν, ὅτι τοῖς θεασαμένοις, &c. οὐκ ἐπίστευσαν.

Ibid. καθὼς παρέδοσαν ἡμῖν οἱ, &c. ἀπ' ἀρχῆς] i. e. Oculati testes: intelligit plures ex Apostolis. Chrysostomus (in Catena Græca Tolosæ edita) ad Matth. 1. Τὸ εὐαγγέλιον ὅτι δι' ἀναπλάσεως γέγονε τοῖς θείοις ὑποδείκνυσι κατηκόοις, ὅτι δι' ἐπιτάσεως, ἀλλ' ὡς μαθηταῖς τὰ λεγόμενα καὶ ὄφει θεωρήσασιν ἀυτόπταις. Summè autem hoc valet ad fidem narrationibus conciliandam: Unde & Historici voce eâ, aut aliis vim eandem habentibus, solebant posteris commendare veracitatem suam. Thucydides initio Operis sui testatur se interfuisse eorum maximæ parti quæ in eo complexurus erat. Diodorus Siculus ferè in exordio Historiæ suæ Europæ & Asiæ magnam partem se lustrasse ait, ut eorum quæ proposuerat narranda sibi αὐτόπτης fieret. De Eodem in ad Gentes Protreptico Justinus Martyr, Τειμόκυπα ὅλοις ἔτεσιν Ἀσίαν τε καὶ Εὐρώπην, &c. παρελθών, καὶ τῶν πλοίων αὐτόπτης γενόμενος. Plutarchus de Homero, Γενέσθαι δ' αὐτὸν φασι τοῖς χρόνοις, οἱ μὲν κατὰ Τρωϊκὸν πόλεμον, οἱ δὲ καὶ αὐτόπτην γενέσθαι· οἱ δὲ, &c. Apud Lucianum nescio quis sic orditur Historiam suam; Γράφω ἃ οἶδα, οὐκ ἃ ἤκουσα. Plinius lib. 6. Epist. ad Tacitum, post narratum sui avunculi exitum; *Hoc nunc*

num adjiciam, omnia me quibus interfueram, quæque ſtatim (cùm maximè vera memorantur) audiverim, perſecutum. Et per hoc præcipuè auctoritatem quærebant ſcriptis ſuis qui id plenè prædicare poterant; qui minùs, certitudinem rerum quas deſcripturi erant, profitebantur (ut heic Lucas) ab iis qui eas viderant accepiſſe. Anonymus apud Suidam, Ταῦτα χάρω, ὐκ αὐτὸς διεσάμην, ἀλλὰ πῶ διάδαξ ἰχνεύομι ων ἀκόσας. Philoſtratus lib. 2. de Vitis Sophiſtarum, Ὁσα ἀκοὴ ἀνδρῶν τόπων ἀναγέγραφα, Δαμαγῦ μαθὼν ἔχυκα εὖγ' ἀμφοῖν οἰδότ. Ammianus Marcellinus initio libri 15. *Utcunque potuimus veritatem ſcrutari, quæque videre non licuit, &c. interrogando verſatos in medio ſcire, narravimus.* Ubi & *in medio verſati* ſunt planè quales iſto Lucæ loco οἱ ἐντύχαι ἢ ὑπηρέται ἡμῶν. Photius P. C P. de Cteſia Hiſtorico, Ταῦτα χίφων, &c. λέγει γεφύρειν, &c. ἀληθέσατα ἐπάγων ὡς τὰ μὲ αὐτὸς ἰδὼν γεφύρ, τ ἢ παρ' ἀυτῶν μαθὼν πῶ εἰδότ. Quibus ſimillima apud Polybium initio libri 4. leguntur.

Ibid. ἢ ὑπηρέται τ λόγυ] Id eſt, οἱ ἀπ' ἀρχῆς (ut Joh. 15.27.) μ χειῦ γεγονότες. Non ſolùm autem duodecim illos, ſed & Apoſtolum Paulum innuere videtur. Vide Act. 26.16. ubi & ὑπηρέτης.

Com. 3. Ἐμοὶ παρηκολουθηκότι ἄνωθεν πᾶσιν ἀκριβῶς] Οὐ μύθοις σοφισμένοις ἠκολουθηκότι, ut Auctor ſecundæ quæ dicitur Petri Epiſtolæ 1. 16. locutus. Παρηκολουθηκότι πᾶσιν, ſatis Græcè dictum. Ità πᾶσι παρεκελευθῆν, Philo in de Decalogo, & Plutarchus in Æmilii vita. Theophraſtus in Præfatione libri *Characteres* inſcripti, Τρέφομαι ἤδη ἢ λέγειν, ὃν ἢ παρηκολουθηκέναι τε, ἢ εἰδέναι εἰ ἐρῶς λέγω. Locutio ab iis tracta videtur qui aliena veſtigia legunt: quod enim Iſocrati (in de Permutatione) πῖς λεγομένοις ἐπακολουθεῖν, id Juliano (Orat. 3.) τοῖς ῥηθεῖσιν ἅπερ ἴχνεσιν ἕπεσθ· quâ & formâ Apuleius in Apologia ſua, *Ni fallor, ordine eorum veſtigia perſequor.* Ἄνωθεν heic eſt *altè*, vel ferè (ut jamjam locutus eſt) ἀπ' ἀρχῆς. Vide Act. 26.5. Ità & Vulgatus accepit, qui vertit, *à principio.* Suidas, Ἄνωθεν, ἐκ πάνυ ἢ χόνυ. Demoſthenes in ἐπὶ Στεφάν. Παρηκολουθηκότα τοῖς πράγμασιν ἐξ ἀρχῆς· quod heic ἄνωθεν παρακολουθεῖν. Lucianus in Icaro-Menippo, Ἅπαντα διηγήμην σαφῶς, ἄνωθεν ἀρξάμθ. Sic ἄνωθεν ἀρχῆς. Plutarchus in vita Marii: πάντα ἄνω φοβεῖσθαι, Ariſtophanes in Avibus. Virgilius,

——*Altiùs omnem*
Expediam, prima repetens ab origine famam:

& lib. 8. Apuleius, *narrationem à capite* (i. e. ἄνωθεν) *referre.* Quibus contrarium, *omiſſis initiis, & non repetitâ origine, materiam interpretationis tractare*, apud Pomponium Procem. tit. de Orig. Juris. Commodè autem hiſtorico more ſcripturus Lucas iſto modo præfatur. Macrobius 5.2. *Hiſtoricis lex eſt incipere ab initio rerum:* q. d. πᾶσιν ἄνωθεν παρακολουθεῖν. Solinus libri ſui procœmio ait, *veſtigia veteris* (ſ. ἄνω) *monetæ ſe perſecutum:* ubi & *perſequi*, παρακολουθεῖν. Πᾶσιν heic, (ut vel ab exemplis quæ attulimus perſpicuum) intellige *rebus*, non *hominibus*, quod Epiphanius exiſtimavit.

Ibid. καθεξῆς ſ. γεφῆσαι] Ità, ἀκριβῶς καθεξῆς γεφῆσ, apud Ariſtidem. Καθεξῆς, *ſingillatim.* Sic Act. 21. 19. καθ' ἓν ἕκασον ἐξηγεῖτ. Vulgat. *ex ordine:* Onomaſticon vetus, *Ex ordine*, ἐξῆς.

Ibid. κράτιστε Θεόφιλε] Sine cauſa videtur dubitaſſe idem Epiphanius an Theophilus hoc loco ſit nomen cujuſdam individui hominis, an verò compellatio cujuſvis Deum amantis colentiſque. Poſteriore enim ſi modo acceperimus, videri poterit vox κράτιστε ex ſuperfluo addita. E converſo autem, ſcribentibus vel alloquentibus nil uſu tritius, quàm attributo illo aliorum merita decorare, in eósque affectûs & obſervantiæ ſuæ menſuram teſtari. Artemidorus lib. 4. Præfat. ſuum Caſſium κράτιστον appellat. Juſtinus Martyr item Diognetum, & Fundanum ſuum Plutarchus in libro περὶ εὐθυμίας. Reſpondet apud Latinos *vir optime*; quo modo Seneca Lucillium ſuum Epiſtolis 13, 48, 66, 82 & 89, compellat. Idem de patre ſuo, cap. 16. Conſol. ad Helviam, *virorum optimus:* & *virum optimum*, de Babyllo, Natur. quæſt. 4. 2. Lucanus ad Piſonem,

——*Juvat (optime) tecum*
Degere.——

Apuleius 10. *Scito, lector optime*, &c. Eodem libro illo, *medicorum optime:* &, *vir optime*, ad Proconſulem Africæ, in Floridorum fragmentis. Nimium iſto attributo laudes omnes includi exiſtimabant. Plinius Trajanum alloquens, (qui *Optimus* à Senatu vocatus) *ut olim frugalitate Piſones, ſapientiâ Lælii, pietate Metelli monſtrabantur: quæ omnia uno iſto nomine continentur.* Hunc autem Theophilum puto & ego (ut ante me alii quidam) fuiſſe hominem dignitate conſpicuum: credo id magis tamen quia librum iſtum ei Lucas inſcriptum voluit, quàm quia animum inducam non niſi illuſtribus perſonis illum ſtudium tribui ſolitum. Videantur quæ ex Theophraſto, Plutarcho, aliiſque ad Act. 23.26. annotavimus.

Com. 4. Τὴν ἀσφάλειαν] Vertunt, non malè, *veritatem.* Sic, *veritatem criminum* Apuleius dixit: i. e. certitudinem. In vetere Onomaſtico, *Certitudo*, ἀσφάλεια.

Com. 6. Ἦσαν ἢ δίκαιοι ἀμφότεροι ἐνώπιον τ θεῦ] *Juſtus erat conjux, & fœmina conjuge juſto*
Digna.——

In narratione de Suſanna com. 2. Οἱ γονεῖς αὐτῆς δίκαιοι. De Baucide & Philemone Ovidius,

Non illo melior quiſquam, nec amantior æqui
Vir fuit: aut illâ reverentior ulla Deorum.

Contrarium apud Martialem,

Cùm ſitis ſimiles paréſque vitâ,
Uxor peſſima, peſſimus maritus.

Δίκαιοι ἐνώπιον θεῦ hîc eſt quale Epheſ. 1. 4. κατ' ἐνώπιον θεῦ ἄμωμοι. Sic πίςις ἐνώπιον θεῦ ἔχειν, Rom. 14. 22.

Ibid. πορεύόμενοι ἐν πάσαις ἢ ἐντολαῖς καὶ δικαιώμασι τῦ Κυρίυ ἄμεμπτοι] Ἐν ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνῃ (ut infrà com. 75.) ἐνώπιον θεῦ λατρεύοντες. Κατευθύνοντες (ut Pſal. 118. 5.) τὰς ὁδὰς αὐτῶν τῦ φυλάξαι τὰ θεῦ δικαιώματα. Τηρήσαντες (ut 1 Tim. 6. 14.) τὰς ἐντολὰς αὐτῦ ἄσπιλοι καὶ ἀνεπίλημπτοι. *Sarta tecta* (ut cùm Latino Comico loquamur,) *ejus præcepta uſque habentes modeſtiâ ſuâ.* Contrà Baruch. 4. 13. de Hieroſolymitis, Δικαιώματα αὐτῦ οὐκ ἐφυλάξαν, ὁδὸν δὲ ἐπορεύθησαν ὁδοῖς ἐντολῶν αὐτῦ. Ἄμεμπτος hîc, ut modò diximus, eſt ἀνεπίλημπτος· referendum enim hoc ad rumorem bonum illum quo apud homines florebant: ut membrum antecedens de eorum interna Deóque cognita pietate intelligendum. Ità 14. 17. apud Tobiæ Scriptorem, *Omnis cognatio ejus in bona vita & ſancta converſatione permanſit: ità ut accepti eſſent tam Deo quàm hominibus.* Εὐάρεστοι (ut Rom. 14. 38.) τῷ θεῷ καὶ ἔνδημοι τοῖς ἀνθρώποις. Rectè hîc ergò Vulgatus, *ſine querela*, nimirum ullius eorum quibuſcum converſabantur. In Gloſſis, Ἄνευ μέμψεως, (i. e. ἀμέμπτως) *ſine querela.*

Com. 7. Καὶ οὐκ ἦν ἐν αὐτοῖς τέκνον] Sic Act. 7. 5. idem Lucas noſter, οὐκ ὄντ ἐν αὐτῷ τέκνυ. Heſychius, Ἄπαις, μὴ ἔχων τέκνον. Virgilius de Latino Rege,

Filius huic fato Divûm proléſque virilis
Nulla fuit.——

Παιδίον οὐκ ἦν ἐν αὐτοῖς, de Epiphanio & uxore ejus dixit Eunapius Sardianus.

Ibid. προβεβηκότες ἐν ἡ ἡμέραις αὐτῶν] Ità 2. 36. de Anna, προβεβηκυῖα ἐν ἡμέραις, & 2 Maccab. 6. 18. de Eleazaro, προβεβηκὼς ἢ ἡλικίαν. Τὰς ἡμέρας προβαίνειν, eſt cùm

——*emeritis medii quis temporis annis,*
Labitur occiduæ per iter declive ſenectæ.

Gloſſarium, Προβεβηκὼς ἢ ἡλικίαν· Supple (Latina enim deſunt) *provectus*, vel, *provecta ætatis.* In alio Gloſſario enim legimus, *Provectus*, &c. προβεβηκώς· nempe, ἢ ἡλικίαν, vel, ἐν ἢ αὐτῷ ἡμέραις· quæ tamen minimè ſupplenda ſunt, quaſi loco mutilo, cùm ità Græci ſoleant ſine adjuncto loqui. Ammonius in verbo γέρων, Εἶτα ἀπὸ μέρ, εἶτα προβεβηκὼς, ὃν καὶ ἀμαγέροντα καλοῦσιν.

Com. 8. ἐν τῇ τάξει] Gloſſæ, (& fortè ex hoc Lucæ loco) Ἐν τάξει, *vice.*

Ibid. ἢ ἱερουργίας] Heſychius, Ἱερουργία, ἡ τῆς ἡμέρας λειτουργία.

Com. 9.

Com. 9. τῦ θυμιᾶσαι] Vulgat. *ut incensum poneret.* In Glossario, Θυμίαμα, *incensum.*

Ibid. εἰς τ ναὸν τῦ θεῦ] Ità peculiari quodam jure vocabatur templum Hierosolymitanum, Matth. 21.12. 2 Thess. 2.4. Philo in de Legatione ad Caium, Ἐν ᾗ (de Hierosolymis loquitur,) τῦ ὑψίστυ θεῦ ναὸς ἅγιος ἵδρυ· & in Flaccum, Καθ' ὧ (πόλιν) ὁ τῦ ὑψίστυ θεῦ ναὸς ἅγιος. Appellationis ratio, quia Deus αὐτὸν κατοικεῖν dictus, Matth. 23.21. & nomen ibi suum posuisse, 4 Reg. 21.7. Hegesippus 5.43. de Templo isto, *Quia tantùm non quasi summi Dei crederetur domicilium esse.* In Luca autem eam templi hujus partem intellige in qua altare erat suffituum.

Com. 11. τῦ θυσιαστηρίυ] Vulgat. *altaris.* In Glossario, Θυσιαστήριον, *altarium*, &c.

Com. 12. φόβος ἐπέπεσεν ἐπ' αὐτὸν] Simile Act. 10. 4. ubi & vox ἔμφοβος. Frequens autem iste modus loquendi Euangelistæ nostro. Vide Act. 10. 10. 13. 11. 19. 17. Scriptor Judithæ 15.1. Ἐπέπεσεν ἐπ' αὐτὰς φόβος, καὶ τρόμος. Vide & ibidem 3.1.

Com. 13. εἰσηκούσθη ἡ δέησίς συ] Sic 51.11. Sirachidis, Εἰσηκούσθη ἡ δέησίς συ· Tobiæ 3.16. εἰσηκούσθη ἡ προσευχὴ ἀμφοτέρων· 4 Reg. 20.5. Ἤκουσα τ προσευχήν συ· & Act. 10.31. Εἰσηκούσθη ἡ προσευχή συ. Ad Apuleium Dea Isis Milesi. 11. *Adsum tuis, Luci, commota precibus.* De Jove Tibullus 4.

Intentâque tuis precibus se præbuit aure.

Vide & 1 Pet. 3.12. & Græc. Psal. 145.19. Εἰσηκούσθη heic in Contextu Lucæ, est, Non procul abest adventus Messiæ: quem ille qui te mox patrem habebit, antecedet, prænunciabítque.

Com. 14. ἔσαι χαρά σοι καὶ ἀγαλλίασις] Non gaudium tantùm, sed & lætitia. In Glossis, Ἀγαλλίασις, *lætitia.* Vide infrà com. 44. Vulgatus, *gaudium & exultatio.* Ità, *gaudio exultare*, Minucius in Octavio dixit. D. Hieronymus in expositione Psalmi 44. ad Principiam, *Gaudeo, & veluti quodam tripudio effertur animus meus.* Hesychius, χαρὰ, ἀγαλλίασις, εὐφροσύνη. Tobiæ 13. 13. Χαίρησι, καὶ ἀγαλλιάσι. Χαρὰν καὶ ἀγαλλίασιν junxit & Oneirocriticis Scriptor quem Achmeten vocant.

Ibid. ἔσαι χαρά σοι καὶ ἀγαλλίασις] Quia filius in hac declivi ætate tua proveniet tibi. Homerus,

Ὅς μοι τηλύγετος πέφατ' ἄλλων οἷσι μετῆεν.

Ibid. πνεύματος ἁγίυ πλησθήσεται ἔτι ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτῦ] Ità Judic. 13.5. de Samsone, Ναζὶρ θεῦ ἔσαι, &c. ἀπὸ τ κοιλίας. Tale Act. 3.2. χωλὸς ἐκ κοιλίας· Joh. 9.1. τυφλὸς ἐκ γενετῆς· & lib. 1. Heliodori, ἱερεῖς ἐκ παίδων ἀναπεμπόμενος. Seneca cap. 10. Consol. ad Marciam de filio ejus, *Hoc fatum* (fatum mortis intelligit,) *ab utero statim prosequebatur eum.* Arrianus 3.22. de liberis, Οὐκ ἐκ τ κοιλίας ἐξελθόντα δώσαντα κακὰ ἔῃ). Com. 16. πολλὰς, &c. ἐπιστρέψει ἐπὶ Κύριον] Sic Themistius Orat. 11. de Regibus loquens, Καὶ ἐπιστρέφειν πρὸς ἑαυτὰς ἅπ νοσούσων τὰς τ ὀφθαλμὰς, καὶ τὰς γνώμας. Ubi & ἐπιστρέφειν, ut apud Lucam, transitivè ponitur.

Com. 17. προελεύσεται ἐνώπιον αὐτῦ] Hesychius, Περιέχομαι, περιποιέομαι.

Ibid. ἀπειθεῖς] Glossarium, Ἀπειθὴς, &c. *incredulus, diffidens.*

Com. 18. Κατὰ τί γνώσομαι τῦτο;] Recentior Interpres, *quo argumento istud noscam?* Potes, nec malè, ex Catullo, *quo signo?* At cur tricamur, cùm adeò Latinè Vulgatus, *unde hoc sciam*, vertit?

Com. 19. ὁ παρεστηκὼς ἐνώπιον τῦ θεῦ] *Qui Deo appareo* (vel, *ministro:*) id enim heic παρεστάναι. Vide in Græco Esaiæ 60.10. & 3 Reg. 10.8. Sic & Exod. 24.13. de Josue, Ὁ παρεστηκὼς αὐτῷ, Mosi nempe: ubi Vulgatus, *minister ejus.* De choro Angelico Alcimus Avitus,

——*Famulantia suetus*
Ferre ministeria, & jussis parêre supernis.

Lactantius 2. 17. *Quorum* (angelorum) &c. *officium est servire nutibus Dei, nec omnino quidquam nisi jussu ejus facere.* Vide Psal. 102.21. & 103.4. In vetere Onomastico, *Apparitura*, παρέσεις. Aptè verò de Angelo παρεστάναι dictum. In Hymnis Orphei nomen præferentibus,

Σῷ ᾗ θεράπῳ πορεύηλι παρεστᾶσι πολύμοχθοι
Ἄγγελοι.——

Lucianus de Mercurio Jovis angelo, (i. e. ministro) Τῷ Διὶ παρεστάναι, καὶ διαφέρειν τὰς ἀγγελίας τὰς παρ' αὐτῦ ἄνω καὶ κάτω. Ἐνώπιον τῦ θεῦ παρεστάναι autem significat, non angelum eum è turba fuisse, at unum è septem ill's primatibus, de quibus Tobiæ 12.5. & Apocal. 8. 2. mentio. Imò & articulus ὁ initio positus innuere videtur è septem illis cœlestis aulæ magnatibus eum vel præcipuum fuisse. Avitus jam dicto loco de Eodem,

Sed tamen in cunctis præcellit clarior ille,
Maxima quæque Dei quo dispensante ministro
Res geritur, summisque parat mysteria causis, &c.

Et Epist. 2. *Princeps ministrorum cui ineffabilia perspicua majestatis arcana (utpote qui indefessa obsecutionis ministerio conspectibus perpetuæ claritatis adsistat,) non intelligenda tantùm, sed & contemplanda monstrantur.*

Com. 20. ἔσῃ σιωπῶν καὶ μὴ δυνάμενος λαλῆσαι] Sic, ὀφεὶς, καὶ μὴ δυνάμενον λαλῆσαι, com. 41. in epist. Jeremiæ dicta: &, κωφὰ, καὶ μὴ δυνάμενα λαλῆν, in 3 Maccabaico. Non tamen accedo Veteribus, qui nè ταυτολογία his Lucæ verbis insit, τὸ Σιωπῶν exponunt, *surdum fieri.* Apud Plutarchum in Περὶ ἀδολεσχίας, Ταῦτα μηδενὶ φράσῃς, ἀλλὰ σιώπα. Ipse Lucas Act. 13.11. Ἔσῃ τυφλὸς, μὴ βλέπων τ ἥλιον· ad quem locum de hoc loquendi genere uberiùs diximus.

Ibid. ἥξει ἡ ἡμέρα γένηλαι ταῦτα] Ἄχρι τελεσθῇ (ut Apocal. 17.17.) τὰ ῥήματα τῦ θεῦ.

Ibid. ἀνθ' ὧν ὐκ ἐπίσευσας τοῖς λόγοις μυ] Dixerat Zacharias enim, κατὰ τί γνώσομαι; &c. quæ verba credentis parùm. Theophylactus ad Joh. 3. Ὅτι πίσις ὐκ ἔσιν, ὅπου τὸ, πῶς τόδε; καὶ, διὰ τί τόδε; Philo lib. Quis hæres rerum divin. Τὸ ἀπορῶν ἀδοιάζοντος, τὸ δὲ μηδὲν ζητῶν, πανπισδυάτ ἔχειν δοκεῖ. Τοῖς λόγοις μυ, illius qui me misit. Sic Christus Joh. 14.24. Ὁ λόγος ὃν ἀκέετε ὐκ ἔσιν ἐμὸς, ἀλλὰ τῦ πέμψαντός με.

Ibid. οἵτινες πληρωθήσονται εἰς τ καιρὸν αὐτῶν] Pro, ὲν τῷ καιρῷ αὐτῶν. Id est, (ut 1 Tim. 2.6.) καιροῖς ἰδίοις. Sirachides 39 21. Πᾶν πρόσταγμα (Κυρίυ) ὲν καιρῷ αὐτῦ ἔσαι. Vide & ibidem com. 37, 39, 40. & quæ ad Matth. 24. 35. dixi.

Com. 22. ὅτι ὀπτασίαν ἑώρακε] Vulgat. *visionem.* Sic in Glossario, Ὄπλασία, *visio.* Idem est Act. 10. 4. ὁρᾶν ἐν ὁράμασι.

Com. 23. τ λειτυργίας αὐτῦ] Hinc Joel. 1. 13. Συναγάγετε λειτυργίαν.

Com. 24. Συνέλαβεν, &c. ἡ γυνὴ αὐτῦ] Glossæ, *Concepit*, Συνέλαβεν. Glossæ aliæ, Συνέλαβεν, ὅτι γυναικὸς, *concepit.* Hesychius, Συνελάβετο, ἐβοήθησεν· ἢ κατὰ χάριν ἔχει. Ubi legi malim, Συνέλαβε, κατὰ χάριν ἔχει. Συνελάβετο, ἐβοήθησεν. Συλλαμβάνειν, pro *concipere*, posuit & Aristoteles lib. 1 de Animal. generatione.

Com. 28. Χαῖρε]

Salve, virginei flos intemerate pudoris. Metam. 14.

Ibid. κεχαριτωμένη] Vertunt, alius, *gratiâ plena*, alius, *gratiosa*, alius, *gratis dilecta.* Nemo meliùs autem judicio meo istam circumloquitur vocem quàm mystes Apuleianus, *Te felicem! te beatum, quem propitiâ voluntate Numen augustum tantopere dignatur!* Quæ posteriora ità Græcè vertas, ὃν ὕτω τὸ θεῖον χαριτοῖ, vel, οἷς τοσῦτον νοῦ τῷ θεῷ κεχαρίσμενός. Virgilius,

Conjugio Anchisa Veneris dignate superbo.

Ubi Servius, *Dignate, dignè habite, dignè judicate.* Quæ idem planè sonant quod κεχαριτωμένος. Lex 1. F. de censibus, de colonia Berytensi, *Augustis beneficiis gratiosa:* i. e. κεχαριτωμένη.

Ibid. ὁ Κύριος μετὰ συ] Non incommodè sensu apprecativo sumas, ut illa non uno loco apud Paulum occurrentia, Ἡ χάρις θεῦ μετ' ὑμῶν πάντων. Nec aliud heic ὁ Κύριος quàm ἡ χάρις Κυρίυ.

Ibid. ἐυλογημένη σὺ ἐν γυναιξίν] Id est, ἐν γυναιξὶ πᾶσιν. Sic Simonides de uxore casta bonâque loquens,

Ἀειφεγὴς μὲν ἐν γυναιξὶ γίγνεται
Πᾶσιν.——

Com. 29. διελογίζετο ποταπὸς εἴη ὁ ἀσπασμὸς] Διαπορεῖ (ut Act. 10. 17.) τί ἂν εἴη τὸ θέαμα· ad quem locum quæ annotavimus vide. In Glossis, Ποταπὸς, *qualis*. Scaliger ad Manilium hoc loco mavult *cujas* verti.

Com. 31. ἰδοὺ, συλλήψῃ ἐν γαστρὶ, καὶ τέξῃ υἱόν] Ità Angelus alius ad uxorem Manoe Judic. 13. 5. Ἰδοὺ, ἐν γαστρὶ ἕξεις, καὶ τέξῃ υἱόν. Hesychius, Συλλήψῃ, ἔγγαστρον ἕξει. Legendum videtur ex Græcis Esaiæ, (quæ vix putem esse ut non respexerit) ἐν γαστρὶ ἕξει· vicissímque in Esaia ex Hesychio, non λήψῃ, sed συλλήψεται scribendum.

Com. 33. καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος] Ità Daniel. 6. 26. Claudianus,

——*Nec terminus unquam*
Romana ditionis erit.——

Virgilius,

Huic ego nec metas rerum, nec tempora pono:
Imperium sine fine dedi.——

Adde Psal. 144. 13.

Com. 34. Πῶς ἔσται τοῦτο;] Interrogatio admiratione mixta, qualis infrà 16. 2. Talis & Joh. 3. Nicodemi illa, Πῶς δύναται ταῦτα γενέσθαι; Ibid. ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω] Plutarchus in Conjugal. præceptis, Παιδίον ἐδημία πολὺ γυνὴ λέγεται ποιῆσαι δίκην ἀνδρὸς κοινωνίας. Scholiastes vetus Homeri ad Iliad. ε'. Οὐ κυΐσκουσιν αἱ γυναῖκες χωρὶς τῆς ἀφροδισιακῆς συνηθείας. (ubi melius συνουσίας legas.) Sic è converso Cicero libro de Fato, *Nascetur Oedipus Laio, non poterit dici, sive fuerit Laius cum muliere, sive non fuerit: copulata enim res est.*

Ibid. ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω] Quomodo parere potero quæ virum non cognovi? Non dissimile Plautinum illud Truculento,

——*Quæ nunquam fuit pragnans qui párere potuit?*

Γινώσκειν hoc sensu habemus & Judith. 16. 22. Matth. 1. 25. 1 Reg. 1. 19. Hesychius, Ἔγνω, ὡμίλησεν ἀνὴρ πρὸς γυναῖκα. Idem, Γνῶναι, κρῖναι, καὶ τὸ συνουσιάσαι. Nec ità tantùm Hebræi loquuntur, sed & Græci Latiníque. Γυναῖκα γινώσκειν, Plutarchus in Catone dixit. Idem in Eumene, Βασίλισσα δὲ Ἀρταβάζου, &c. γνοὺς ὁ Ἀλέξανδρος, &c. & in Bruto de Cæsare loquens, Ἐγνώκει, &c. & Σεβιλίαν, αὐτῷ ὁμιλεῖσαν. Minucius in Octavio, *Nos uxoribus nostris solummodo viri noscimur.*

Com. 35. Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σε] Sic 2 Cor. 12. 9. de eodem Spiritu illo, ἵνα ἐπισκιάσῃ· & 1 Pet. 4. 14. τὸ τῆς δόξης καὶ τοῦ θεοῦ πνεῦμα ἐφ' ὑμᾶς ἀναπαύεται.

Com. 37. οὐκ ἀδυνατήσει παρὰ θεοῦ πᾶν ῥῆμα] Si ῥῆμα heic intellexerimus, *verbum*, sive *dictum*, illud οὐκ ἀδυνατήσει valebit, οὐκ ἄνευ δυνάμεως ἔσται, habebit vim, sortietur exitum vel effectum suum. Ità apud Virgilium,

——*Vimque affore verbo*
Crediderat——

& Judith. 6. 4. ὑπολαμβάνεσθαι τὰ ῥήματα τοῦ λόγου αὐτοῦ. Puto meliùs autem ex Hebræorum & Hellenistarum consuetudine πᾶν ῥῆμα hîc per ὑδὲν exponere, quasi dicat Angelus, neque ista quam nunciavi tibi, neque ulla alia res Deo factu impossibilis erit. Epicharmus, Ἀδυνατεῖ δ' ὐδὲν θεῷ. Jobus 42. 2. Ἀδυνατεῖ σοι ὐδέν. De Eodem Scriptor Sapient. 12. 9. Οὐκ ἀδυνατεῖ, &c. Vide quæ ad Matth. 19. 26. & ad Matth. 24. 35. dicta.

Com. 38. Καὶ ἀπῆλθεν ἀπ' αὐτῆς ὁ ἄγγελος] Sic infrà 2. 15. ἀπῆλθον ἀπ' αὐτῶν οἱ ἄγγελοι. Vide & Tobiæ 12. 21. *Peracto adorabili nuncio discedit Gabriel.* Apuleius 11. *Sic oraculi venerabilis fine prolato, Numen invictum in se recessit.*

Com. 39. Ἀναστᾶσα, &c.] Non puto (quod Viro incomparabili videtur) abundare vocem istam, hoc loco autem aut domicilii migrationem significare, aut certè iter aliquod longiusculum. Vide Marc. 7. 24. & 10. 1. ipsum Lucam Act. 8. 26. & 22. 10. & quæ ex Euripide & Suida ad Matth. 1. 20. attulimus.

Com. 41. ἐσκίρτησε τὸ βρέφος] Gellius 7. 1. *Concepti fœtûs signa atque sensum pati.* Vide Genes. 25. 22. Lactantius in de Opif. Dei, cap. 17. *Anima adeò vivit intra viscera genitricis, ut & incrementis augeatur, & crebris pulsibus gestiat emicare.* Apud Juvenalem est

——*vexare uterum pueris salientibus.*——

At verum est, hujus fœtûs motum nequaquam naturalem fuisse; cùm & infrà legamus, ἐσκίρτησεν ἐν ἀγαλλιάσει, quod nec facere solent infantes recèns effusi, nedum intra uterum clausi. Solinus cap. 3. *Nascentium vox prima vagitus est, latitiæ enim sensus differtur in diem quadragesimum.* Lego in Suidæ Collectaneis ista nescio cujus, Ἀπελάκτισεν ὁ ἀγαπημένος, ἀντὶ τοῦ, ἀπεσκίρτησεν· quæ an ad argumentum loci in quo versamur pertineant, disquirendum.

Com. 42. Ἐυλογημένη σὺ, &c. καὶ εὐλογημένος ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας σου] Non ipsam tantùm μακαρίζει, sed & fœtum ejus. In Nubibus Aristophanis,

Μάκαρ ὦ Στρεψίαδες
Αὐτός τ' ἔφυς, ὡς σοφὸς,
Χ' οἷον τὸν υἱὸν ἐκτρέφεις!

Καρπὸν de prole dici ad Act. 2. 30. diximus.

Nate, brevis fructus,——

de Druso apud Ovidium Livia exclamavit.

Com. 43. πόθεν μοι τοῦτο, ἵνα, &c.] Formula honorem inexpectatum quemvis mirantium obtigisse sibi. Vide Ruth. 2. 10.

Com. 44. ὡς ἐγένετο, &c. εἰς τὰ ὦτά μου] Sic Act. 11. 22. idem Lucas, ἠκούσθη ὁ λόγος εἰς τὰ ὦτα τῆς ἐκκλησίας. Adde Jacob. 5. 4. & infrà hîc 4. 21.

Com. 45. ἡ πιστεύσασα ὅτι ἔσται τελείωσις τοῖς λελαλημένοις αὐτῇ παρὰ Κυρίου] Ità Act. 27. 25. Apostolus verbis Lucæ nostri, Πιστεύω τῷ θεῷ ὅτι οὕτως ἔσται κατὰ τὸν τρόπον λελάληταί μοι.

Com. 46. Μεγαλύνει ἡ ψυχή μου τὸν Κύριον] Est (ut Tobiæ 13. 1.) προσευχὴ εἰς ἀγαλλίασιν.

Com. 47. ἠγαλλίασε τὸ πνεῦμά μου ἐπὶ τῷ θεῷ] In Græco Esaiæ 61. 10. Ἀγαλλιάσθω ἡ ψυχή μου ἐπὶ τῷ Κυρίῳ. Psal. 73. 2. Ἡ καρδία μου, &c. ἠγαλλιάσατο ἐπὶ θεὸν ζῶντα· & infrà hîc 10. 21. τῷ πνεύματι ἠγαλλιάσατο. Ità, *intimis affectionibus latari*, Apuleius dixit.

Com. 48. ἐπέβλεψεν ἐπὶ τὴν ταπείνωσιν τῆς δούλης αὐτοῦ] Sic in Græco Genes. 16. 11. Ἐπήκουσε Κύριος τῆς ταπεινώσεώς μου. Psal. 135. 23. Ἐν τῇ ταπεινώσει ἡμῶν ἐμνήσθη ἡμῶν ὁ Κύριος. Psal. 138. 6. τὰ ταπεινὰ ἐφορᾷ. & Psal. 102. 17. Ἐπέβλεψεν ἐπὶ τὴν προσευχὴν τῶν ταπεινῶν. Scriptor Judithæ 6. 19. Ἐλείωσον τὴν ταπείνωσιν τοῦ γένους ἡμῶν, καὶ ἐπίβλεψον, &c. Quibus locis vox ἐπιβλέπειν ità intelligenda est, quasi studium juvandi conjunctum habeat: quo planè modo & Latini verbo *respiciendi* utuntur. Juvenalis 7.

Solus enim tristes hâc tempestate Camœnas
Respexit.——

Terentius,

Respice me in secundis rebus tuis.——

Apuleius 9. *Sic me*, &c. *respexit cœlestis providentia.* Sirachides, & de Deo loquens, εἰς τὸ ἀγαθὸν ἐπιβλέψαι dixit. Ταπείνωσις citatis jam locis (ut & apud Lucam) est, status vilis abjectúsque. Eo sensu & 1 Reg. 18. 23. ἀνὴρ ταπεινὸς. Schoppius (Annotat. ad Vossium de Vit. Serm. p. 20. ut errans vereor) ταπείνωσιν in contextu nostro contendit sensu ταπεινοφροσύνης debere accipi. Vulgatus bene Latinè, *humilitatem* vertit. Aptè autem & δούλης ταπείνωσις, in Mariæ cantico. Sic Philipp. 2. 6. de Christo, Ἑαυτὸν ἐκένωσεν (i. e. ἐταπείνωσεν) μορφὴν δούλου λαβών· & *humilitatem servorum*, lib. 8. apud Apuleium nostrum.

Ibid. μακαριοῦσί με πᾶσαι αἱ γενεαὶ] Alludit puto aut ad locum Genes. 30. 12. aut ad Malachiæ ista 3. 12. Μακαριοῦσιν ὑμᾶς πάντα τὰ ἔθνη.

Com. 49. ὁ δυνατὸς] Ὁ μέγας, Tobiæ 3. 16. ὁ δυνάστης, 1 Tim. 6. 16. ubi dicta vide.

Com. 50. εἰς γενεὰς γενεῶν] Suidas, Γενεῶν γενεῶν, τυτέστιν, ἀπείρων γενεῶν.

Com. 51.

Com. 51. διεσκόρπισεν ὑπερηφάνους διανοίᾳ καρδίας αὐτῶν] Idem 13. 11. apud Esaiam, Ὕβριν ὑπερήφανον ταπεινόω· & 3.6. Sophoniæ, Ἐν διαφθορᾷ κατέστησαν ὑπερήφανοι. De eodem Daniel. 4.34. Τοὺς πορευομένους ἐν ὑπερηφανίᾳ δυνάστας ταπεινῶσαι. *Dispergere*, (vel *dissipare*) *cogitationes superborum*, est quod in Græco Jobi 5.12. βουλὰς διαλλάσσων, & 12.24. καρδίας διαλλάσσων. Jacobus 1.11. Ὁ μὲν ἥλιος (i.e. ὑπερήφανος) ἐν τῇ πορείαις (i. e. διανοίᾳ) αὐτοῦ μαραινόμενος.

Com. 52. Καθῄλε δυνάστας ἀπὸ θρόνων]

——Τύραννος ἥβησε μιῶν.

De Elia 48.8. Sirachides, Ὁ καταγαγὼν βασιλεῖς (virtute nempe Dei de quo hic sermo) εἰς ἀπώλειαν, καὶ δεδοξασμένους ἀπὸ κλίνης αὐτῶν. Hesychius, Καθῄλας, κατέλυσας, &c. κατέβαλες. Recentior Interpres, *detraxit potentes*: non hercle malè. Seneca 3.43. de Ira, *Ecquid illum nimis ex alto tecum agentem detrahere cupis?* Quid opus autem novatione illâ, cùm æquè bene Vulgatus, *deposuit?* In Glossis, *Depositum*, &c. καθαιρεθέν.

Ibid. καθῄλε δυνάστας ἀπὸ θρόνων, καὶ ὕψωσε ταπεινούς] Hinc Sirachidi 7. 11. ὁ ταπεινῶν καὶ ἀνυψῶν dictus. Idem 10.14. Θρόνους ἀρχόντων καθεῖλεν ὁ Κύριος, καὶ κατ' αὐτῶν ἐκάθισε πραεῖς ὑδρόθεν. Vide & eundem 11. 5,6. Job. 12.21. Ἐκχέων ἀτιμίαν ἐπ' ἄρχοντας, ταπεινοὶ δὲ ἐάσατο. Psalmista 75. 7. Τοῦτον ταπεινοῖ, καὶ τοῦτον ὑψοῖ. Adde Psal. 147. 6. Ezech. 21.16. Ἐταπείνωσας τὸ ὑψηλὸν, καὶ ὕψωσας τὸ ταπεινόν. Tobiæ 4.19. Δίδωσι πάντα τὰ ἀγαθὰ, (i. ὑψοῖ) καὶ ὃν θέλει ταπεινοῖ. Horatius,

——*Valet ima summis*
Mutare, & insignem attenuat Deus.

Lucianus, Τοὺς μικροὺς ἀνδρίζει, τοὺς μεγάλους καθίζει. Xenophon, Ὁ θεὸς πολλάκις χαίρει τοὺς μὲν μικροὺς μεγάλους ποιῶν, τοὺς δὲ μεγάλους μικρούς. Euripides,

Ὁρῶ τὰ τῆδε θεῶν, ὡς τὰ μὲν πίπτοντ' ἄνω
Τὰ μηδὲν ὄντα, τὰ δὲ δοκοῦντ' ἀπόλλεσθαι.

Seneca Præfat. lib. 3. Nat. quæst. *Nunc cùm maximè Deus alia exaltat, alia submittit: nec molliter ponit, sed ex fastigio suo nullas habitura reliquias jactat.* Et ex Principis (immediato summi Dei ministro) persona, *Alium dignitati donavi, alium humilitati.* 1.1. de Clement. Æsopus interrogatus Jupiter quid rerum ageret, τὰ μὲν οἰκοδομῶν, τὰ δὲ καταβάλλων respondit. De fato (Dei decreto nempe) Euripides in Heraclidis,

Τὸν μὲν ἀφ' ὑψηλῶν βεβηχὼν ὤκησεν,
Τὸν δ' ἀλήτῳ ἐυδαίμονα τύχει.

De δίκη (id est, *justitia* Dei) lib. 14. Ammianus Marcellinus, *Necessitatis insolubili retinaculo mortalitatis vincens fastus tumentes incassùm, & incrementorum decrementorúmque momenta versans, ut novit; nunc erectas mentium cervices opprimit & enervat, nunc ab imo suscitans ad bene vivendum extollit.* Ubi *bene vivere* est, in honore aliarúmque bonarum rerum abundantia vivere. Quo & sensu, *evum bene agitare* lib. 16. cap. ult. A. Gellius dixit: at ibi pro *evúmque* minùs rectè *eúmque* in vulgatis legitur.

Ibid. καὶ ὕψωσε ταπεινούς] Petrus 1.5.6. Ταπεινώθητε οὖν ὑπὸ τὴν κραταιὰν χεῖρα τοῦ θεοῦ, ἵνα ὑμᾶς ὑψώσῃ, &c. De eodem Jobi 5.11. Τὸν ποιοῦντα ταπεινοὺς εἰς ὕψος, καὶ ὠλολύτας ἐξαναστήσαντα.

Com. 53. Πεινῶντας ἐνέπλησεν ἀγαθῶν] Ἀγαθὰ (ut bene è Xenophonte Suidas) sunt in usu Linguæ istius (præter laxam & generalem votis significationem) τὰ πρὸς ἀπόλαυσιν καὶ εὐωχίαν, σῖτον καὶ ποτόν. Vide in Græco Proverb. 17.1. Sirachid. 14.4. eundem Suidam verbis μεμψιν, & ἀπογευσάμενοι. & ità hoc Lucæ loco debere accipi evincit vel vox πεινῶντας. Utitur eodem sensu & Lucianus 2 Phalaride. Indè & τὰ ἐν γαστρὶ ἀγαθὰ, Theodoreto 6. περὶ Προνοίας· &, σιτίσων ἀγαθὰ τοῖς τίκτουσι δόματα Matthæi 7.11. & demum ἀγαθοποιῶν de Deo Act. 14.17. ubi vide quæ ex Philone adduximus.

Ibid. ἐνέπλησεν ἀγαθῶν] Ità Jobi 22. 18. ἐνέπλησε τὸν οἶκον αὐτῶν ἀγαθῶν. Sirachidis 16.29. ἐνέπλησεν αὐτὴν πᾶσαν ἀγαθῶν· & apud Aristophanem in Vespis, ἀγαθῶν ἐνέπλησε. Quod Athenæo lib. 3. ἀγαθοῖς χαριζόμενος. Vide & Sirach. 13.18. & Psal. 103.5. in Græca versione.

Ibid. ἐξαπέστειλε κενούς] Κενῶ πέμπω ut Jobi 31.34. Sic Matth. 15.32. νήστεις ἀπολύειν· &, νήστεις ἐκπέμψαι βούλομαι, in Græco Epigrammate. Est autem heic, & infrà 20.10. item in Græco Psalmi 81. 12. ἐξαπέστειλεν, non tam ἀπέπεμψεν, quàm ἐᾶν, *sinere*, vel *permittere quem in eo statu quo est, manere*. Vide ad 1 Joh. 4.18. annotata.

Com. 57. Τῷ δὲ Ἐλεαζὰρ ἐπιδὰν ὁ χρόνος τῆς τεκούσης αὐτὸν] Sic Gen. 25.24. Ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ τεκεῖν αὐτὸν· & infrà heic 2.21. Ἀπέδοσαν αἱ ἡμέραι τοῦ ἁγνίσαι τὸ παιδίον. Apud Ciceronem 2. de Oratore,

——*Expletis jam fere ad pariendum mensibus.*

Idem 3. Verrinâ, *Gravidam, & jam ad pariendum vicinam, temporibus exactis.* Phædrus,

Instante partu mulier, exactis mensibus, &c.

Hesychius, Ἐπιδοὺς, τῆς τοκετοῦ ἐγγὺς ὄντος. In Glossario, Ἐγγὺς τοκετοῦ, *prope partum*. Terentius,

——*Partus instabat propè.*

Com. 58. οἱ περίοικοι] In eodem Glossario, Περίοικοι, *circumhabitatores*.

Ibid. καὶ συνέχαιρον αὐτῇ] Gratulabantur ei, de filio nato nempe. In Plauti Truculento,

Tu cùm rectè proveniſti, cúmque es auctus liberis,
Gratulor.——

Apud Gellium 12. 1. *Eamus puerperam visum, & patri gratulatum.* Ruth. 4.17. *Vicinæ mulieres* (ità hîc οἱ περίοικοι) *congratulantes ei, & dicentes, Natus est filius Noemi.* Varro in de Vita Pop. Rom. *In quibus* (mensis) *quæ veniebant ad fœtam amicæ gratulatum, Diis mactabant.*

Com. 59. ἐκάλουν αὐτὸ διὰ τὸ ὀνόματι τοῦ πατρὸς αὐτοῦ] Ex more, non illius tantùm, sed & aliarum gentium. Lucianus Charonte, Χαίρων ὅτι ἄρρενα παῖδα ἔτεκεν αὐτῷ ἡ γυνὴ, καὶ φίλους διὰ τοῦτο ἐποιῶν, καὶ τοὔνομα τοῦ πατρὸς τιθεὶς, &c. Ἐκάλουν, nempe οἱ συγγενεῖς, qui in præcedente commate.

Com. 61. ἐν τῇ συγγενείᾳ σου] Glossæ, Συγγένεια, *propinquitas*: Glossæ aliæ, *Propinquitas*, ἀγχιστία, συγγένεια.

Com. 62. τὸ, τί ἂν θέλοι καλεῖσθαι αὐτόν] Legit Vulgatus, τὸ, τίνα, &c. vertit enim, *quem vellet vocari*. Id est, *utrum*, Zachariam nempe, an Joannem. De illo genere loquendi autem ad Matthæum dixi.

Com. 63. αἰτήσας πινακίδιον] In Glossis lego quidem, Πινακίδας, *pugillares, singulare non habet*. Satis Latinè tamen Vulgatus *pugillarem* vertit. Ità in Excerptis aliis Glossarii, *Pugillaris*, πινακίδιον, πίναξ, &c. item in vetere instructissimo Onomastico, *Pugillaris*, πινακίδιον, πίναξ, &c. Nec aliter Plinius lib. 1. Epist. 6. Vide quæ summus venerandæque memoriæ Vir Joannes Gerardus Vossius, in libris de Analogia 1.42. & 4.14.

Ibid. ἔγραψε λέγων] Hypallage pro γράμμα ἔλεγε· est enim tacita quædam loquela scriptura nostra.

Com. 64. καὶ ἡ γλῶσσα αὐτοῦ] Supple, ut in edit. Complutenſi, διηνοίχθη. Sic Gellii 5.19. de filio Crœsi, antea muto, *Planéque & articulatè* (q. d. διηνοιγμένως) *elocutus est*. Vel saltem ἐλύθη subaudi, ut ἡ γλῶσσα heic fit qui Marc. 7.35. ὁ δεσμὸς τῆς γλώσσης. Hoc χάσμων autem non agnoscit Vulgata versio.

Com. 66. ἔθεντο, &c. ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν] Sic infrà 21. 14. ubi annotata vide.

Ibid. τί ἄρα τὸ παιδίον τοῦτο ἔσται;] Malim τίς ἄρα legi, id est, ποταπός. Sic infrà enim 8. 25. Τίς ἄρα οὗτός ἐστι; nec aliter legit Vulgatus, qui, *Quis putas puer iste erit?* ubi & *quis* est *qualis*. Sorores ejus ad Psychen apud Apuleium lib. 5. *Quantum putas boni nobis geris in ista perula! &c. ô nos beatas quas infantis aurei nutrimenta lætabunt.*

Ibid. καὶ χεὶρ Κυρίου μετ' αὐτοῦ] Virtus, sive potentia Divina (id enim hoc loco χεὶρ) cum illo erat. Ità Matth. 28. ult. Ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι· ad quem locum annotata vide.

Com. 69. καὶ ἤγειρεν, &c.] Hesychius, (& fortè ex hoc loco) Ἤγειρεν, ἀνέδειξεν, ἀνέστησεν.

Ibid. κέρας σωτηρίας] Idem Hesychius, Κέρας, &c. Δύναμις, &c. καὶ ἡ ἐξοχή. Theophylactus hîc, Δύναμιν ἢ βασιλείαν.

Com. 74. ἀφόβως ἐκ χειρὸς τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν ῥυσθέντας λατρεύειν

πρεύειν αὐτῷ] Sensus ferme idem qui in iis Pauli 2 Tim. 2. 26. Ἐζωγρημένοι ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ ἐκείνου θέλημα. Vocem ἀφόβως nonnulli ad τὸ ῥυσθέντας referunt, pro quibus faciunt Donati in Terentium ista, (Andr.) *Perfecta securitas liberatio nominatur.* Alii cum verbo λατρεύειν eam malunt conjungi: & in illam ferme mentem Julianus Imperator, Πάντα τὰς ἐν τοῖς μείζοσιν ἐξαπορουμένας ἀνθρωπίνας ἐλπίδας ἐπὶ θεὸν ἀνάγειν καὶ διάνοιαν, καὶ μὴ τοσοῦτον εἶναι τὸ σωτήριον τῆς ψυχῆς ἀνατίνειν τολμᾶν, τὸ δὲ παρασκόπειν ἀγρύπνως καὶ μᾶλλον, ὁπόσῳ φύσει χαλεπώτερον, ἀσκεῖν λαμπρότερον πειρᾶσθαι μᾶλλον, Epist. 20. Vide & Esaiæ 54. 14. Psal. 55. 13. in Latino. Acti 9. 31.

Ibid. λατρεύειν αὐτῷ, &c. ἐν ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνῃ, &c. πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς ἡμῶν] Id est, μηκέτ' ἀνθρώπων ἐπιθυμίαις, ἀλλὰ θελήματι θεοῦ τὸ λοιπὸν τὸν σαρκὶ χρόνον βιῶσαι, 1 Pet. 4. 2. Ad Apuleium Dea Isis Milet. 11. *Meminerit, &c. mihi reliqua vitæ tuæ curricula usque terminos ultimi tui spiritûs prorogata. Nec injurium cujus beneficio ad homines redieris, id ei totum debere quod vives.*

Com. 76. Καὶ σὺ παιδίον] Non malè heic à quibusdam emphasis diminutivi παιδίον animadversa est: q.d. Tu puer tantulus, præaltum & quasi præcipuum gradum tenebis in hoc Christi regno. Tale infrà 12. 32. Μὴ φοβοῦ, μικρὸν ποίμνιον, ὅτι εὐδόκησεν ὁ πατὴρ ὑμῶν δοῦναι ὑμῖν τὴν βασιλείαν. Vide & Matth. 2. 6.

Ibid. προπορεύσῃ] Glossarium, Προπορεύομαι, *præeo, anteeo.*

Ibid. ἑτοιμάσαι ὁδοὺς αὐτοῦ] Onomasticon vetus, *Præparo viam,* προοδοποιῶ.

Com. 77. ἐν ἀφέσει] Pro εἰς ἄφεσιν, ut infrà 5. 16. ἐν ἐρήμοις.

Com. 78. Διὰ σπλάγχνα ἐλέους θεοῦ] Id est, διὰ σπλάγχνα (ut Colossi. 3. 12.) οἰκτιρμοῦ αὐτοῦ. Sic, διὰ τὴν οἰκτιρμῶν, Rom. 12. 1. Hesychius, Δι' οἴκτου, δι' ἔλεον οἰκτιρμοῦ. De Deo 5. 11. Jacobus, Πολύσπλαγχνός ἐστι, καὶ οἰκτίρμων. Theodoretus π. Πεντ. 7. Ἐλεεῖν πρόκειται, μᾶλλον δὲ ἐλέους πηγὰ πυρχάνων.

Ibid. ἐν οἷς ἐπισκέψεται ἡμᾶς ἀνατολὴ ἐξ ὕψους] Ἐπεσκέψατο, salutem attulit: unde in Glossario, *Salutigerulus,* ἐπισκέπτης. Ἐπεσκέψατο ἐξ ὕψους, ut in Græco Psalmi 18. 16. ἐξαπέστειλεν ἐξ ὕψους, καὶ ἔλαβέ με, & Psalmi 102. 19. ἐξ ὕψους ἐξέκυψεν. Ἀνατολὴ hic summo consensu Expositores quasi de Christo dictum accipiunt: quàm solidis nixi rationibus viderint ipsi. Præcipuè eos movisse videtur Zachariæ ille 3. 8. locus, ubi in Græco, ἰδοὺ, ἐγὼ ἄγω τὸν δοῦλόν μου ἀνατολήν. At, *servum meum, germen* (sive *surculum*) in Hebræo illius loci esse jam aliis annotatum est, eóque titulo innui Zorobabelem, collatis aliis Zachariæ locis apertè docuerunt. Ἀνατολὴ metonymicè hic pro Christo dici magis est ut me suadeant Apocal. 2. 28. & 22. 16. loci, ubi ἀστὴρ πρωϊνὸς, & ἀστὴρ ὀρθρινὸς dicitur; quibus adde Petri 2. 1. 19. illum, ubi φωσφόρος vocatur. Refragatur autem opinioni eæ quæ ἀνατολὴν hîc ad personam Christi refert, vel ipse communis usus sermonis Græci, qui stante receptâ expositione illâ, omnino scribi flagitaret, non ἀνατολὴ, sed ἡ ἀνατολή. Qui aures non jacentes habuerit, fassurum puto me verum loqui. Infirmâsti, hic dicat aliquis, communem expositorum sententiam, jam tuam in medium affer. Ego verò id libens faciam, atque adeò audebo dicere, non nisi re sæpius retractatâ. Corruptam à multis jam seculis puto lectionem esse contextûs Græci, scribendúmque, ἐπεσκέψατο ἡμᾶς ἄνωθεν ἐξ ὕψους. Ἐπεσκέψατο, Deus nempe, de quò in præcedente membro. Ἄνωθεν autem ἐξ ὕψους est pleonasmus, cui similis in Asino Luciani ille, ἄνωθεν ἀπὸ τῆς καρδίας, &c. ἐξαίφνης. Est ergò ἄνωθεν ἐξ ὕψους ἐπεσκέψατο, *visitavit nos desuper ex alto.* Ità & porcus in Symphosii Ænigmatis,

Desuper ex alto virides exspecto saginas.

Possent forsan & huc afferri ea in Græco Jobi 31. 2. ὁ θεὸς ἄνωθεν, & statim, ἐξ ὑψίστων. De iis autem non magnopere contenderim, neque enim in uno orationis membro, sed in duobus continentur. Ἐπιφαίνειν autem, quod heic statim sequitur, (nè quem ea vox moretur) etiam alibi de Deo effertur: ut in 3 Maccab. ἀλλὰ φύγῃ ὁ θεὸς ἐπιφάνειαν. Vide & Tit. 2. 11. Quo & loco ἡ τοῦ θεοῦ χάρις, planè idem est quod hoc Lucæ loco τὸ σπλάγχνα τοῦ ἐλέους αὐτοῦ.

Com. 79. Ἐπιφᾶναι τοῖς ἐν σκότει, &c. καθημένοις] Lucretius de Epicuro,

E tenebris tantis tam clarum extollere lumen
Qui primus potuisti.——

Seneca de Fabricio, *Non aliter quàm in tenebris lumen effulsit.* Simonides apud Ephæstionem,

——Μέγ' Ἀθηναίοισι φόως γένετ' ἠνίκ' Ἀεισγυλίων Ἰωπαχον κλῆρος καὶ Ἁρμόδιος.

Vide Matth. 4. 16. Joh. 12. 46. Esai. 49. 9. Michææ 7. 8. 2 Cor. 4. 6. 1 Pet. 2. 9. & quæ ad dictum Tit. 2. 11. locum annotata.

Ibid. ἐν σκότῳ καὶ σκιᾷ θανάτου] In Græco Jobi 3. 5. Ἐκλάβοι αὐτὸν (natalem meum) σκότος καὶ σκιὰ θανάτου. Utroque loco locutione istâ spissæ tenebræ denotantur: apud Jobum autem materiales, (quales ἐξ ἀδύτου Ἅιδου μυχῶν ἀναθύσας, 17. 14. vocat Scriptor Sapientiæ:) apud Lucam morales, vel, si malueris, spirituales; nempe, cæcitatis & ignorantiæ. Theophylactus ad Luc. 5. Νὺξ (quæ heic Lucæ σκότος) ὁ περὶ τὸ Χριστοῦ ἐπιδημίας καιρός. Σκότος, καὶ σκιὰν θανάτου, habes & in Græco Jobi 12. 22. Cùm Suidas autem σκιὰν θανάτου, τὸν περὶ θάνατον ἀγωνίας κινδύνου interpretatur, sciendum est eum Psal. 23. 4. locum respexisse.

Ibid. κατευθύναι τοὺς πόδας ἡμῶν εἰς ὁδὸν εἰρήνης] Sic Paulus 2 Thess. 3. 5. Ὁ κύριος κατευθύναι ὑμῶν τὰς καρδίας εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ θεοῦ. Est autem luminis proprium in via pedes dirigere: vide ad Joh. 11. 10. dicta. Ad rem de qua heic Lucas, Lactantius 4. 26. *Pedes claudorum ad officinam gradiendi reformavit,* &c. *sed figura id continebat, quòd cohibitis erroribus vitæ secularis, ac devia, iter veritatis aperiretur: per quod graderentur homines ad Dei gratiam consequendam.*

Κεφ. β'.

1. Ἐγένετο δὲ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, ἐξῆλθε δόγμα παρὰ Καίσαρος Αὐγούστου, ἀπογράφεσθαι πᾶσαν τὴν οἰκουμένην.

2. (Αὕτη ἡ ἀπογραφὴ πρώτη ἐγένετο, ἡγεμονεύοντος τῆς Συρίας Κυρηνίου)

3. Καὶ ἐπορεύοντο πάντες ἀπογράφεσθαι, ἕκαστος εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν.

4. Ἀνέβη δὲ καὶ Ἰωσὴφ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας ἐκ πόλεως Ναζαρὲτ, εἰς τὴν Ἰουδαίαν, εἰς πόλιν Δαβὶδ, ἥτις καλεῖται Βηθλεέμ, (διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἐξ οἴκου καὶ πατριᾶς Δαβίδ)

5. Ἀπογράψασθαι σὺν Μαριὰμ τῇ μεμνηστευμένῃ αὐτῷ γυναικὶ, οὔσῃ ἐγκύῳ.

Vulgata Versio.

1. FActum est autem, in diebus illis exiit edictum à Cæsare Augusto, ut describeretur universus orbis.

2. Hæc descriptio prima facta est à præside Syriæ Cyrino.

3. Et ibant omnes ut profiterentur, singuli in suam civitatem.

4. Ascendit autem & Joseph à Galilæa de civitate Nazareth in Judæam, civitatem David quæ vocatur Beth-lehem: eò quòd esset de domo & familia David:

5. Ut profiteretur cum Maria desponsata sibi uxore prægnante.

6. Ἐγένετο

6. Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ εἶναι αὐτοὺς ἐκεῖ, ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ τεκεῖν αὐτήν.

7. Καὶ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον, καὶ ἐσπαργάνωσεν αὐτὸν, καὶ ἀνέκλινεν αὐτὸν ἐν τῇ φάτνῃ· διότι οὐκ ἦν αὐτοῖς τόπος ἐν τῷ καταλύματι.

8. Καὶ ποιμένες ἦσαν ἐν τῇ χώρᾳ τῇ αὐτῇ ἀγραυλοῦντες, καὶ φυλάσσοντες φυλακὰς τῆς νυκτὸς ἐπὶ τὴν ποίμνην αὐτῶν.

9. Καὶ ἰδοὺ, ἄγγελος Κυρίου ἐπέστη αὐτοῖς, καὶ δόξα Κυρίου περιέλαμψεν αὐτούς· καὶ ἐφοβήθησαν φόβον μέγαν.

10. Καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὁ ἄγγελος, Μὴ φοβεῖσθε· ἰδοὺ γὰρ εὐαγγελίζομαι ὑμῖν χαρὰν μεγάλην, ἥτις ἔσται παντὶ τῷ λαῷ·

11. Ὅτι ἐτέχθη ὑμῖν σήμερον σωτὴρ, (ὅς ἐστι Χριστὸς Κύριος) ἐν πόλει Δαβίδ.

12. Καὶ τοῦτο ὑμῖν τὸ σημεῖον, Εὑρήσετε βρέφος ἐσπαργανωμένον, κείμενον ἐν φάτνῃ.

13. Καὶ ἐξαίφνης ἐγένετο σὺν τῷ ἀγγέλῳ πλῆθος στρατιᾶς οὐρανίου, αἰνούντων τὸν Θεὸν, καὶ λεγόντων,

14. Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία.

15. Καὶ ἐγένετο, ὡς ἀπῆλθον ἀπ' αὐτῶν εἰς τὸν οὐρανὸν οἱ ἄγγελοι, καὶ οἱ ἄνθρωποι οἱ ποιμένες ἔλεγον πρὸς ἀλλήλους, Διέλθωμεν δὴ ἕως Βηθλεὲμ, καὶ ἴδωμεν τὸ ῥῆμα τοῦτο τὸ γεγονὸς, ὃ ὁ Κύριος ἐγνώρισεν ἡμῖν.

16. Καὶ ἦλθον σπουδαίως, καὶ ἀνεῦρον τήν τε Μαριὰμ καὶ τὸν Ἰωσὴφ, καὶ τὸ βρέφος κείμενον ἐν τῇ φάτνῃ.

17. Ἰδόντες δὲ διεγνώρισαν περὶ τοῦ ῥήματος τοῦ λαληθέντος αὐτοῖς περὶ τοῦ παιδίου τούτου.

18. Καὶ πάντες οἱ ἀκούσαντες ἐθαύμασαν περὶ τῶν λαληθέντων ὑπὸ τῶν ποιμένων πρὸς αὐτούς.

19. Ἡ δὲ Μαριὰμ πάντα συνετήρει τὰ ῥήματα ταῦτα, συμβάλλουσα ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς.

20. Καὶ ἐπέστρεψαν οἱ ποιμένες, δοξάζοντες καὶ αἰνοῦντες τὸν Θεὸν ἐπὶ πᾶσιν οἷς ἤκουσαν καὶ εἶδον, καθὼς ἐλαλήθη πρὸς αὐτούς.

21. Καὶ ὅτε ἐπλήσθησαν ἡμέραι ὀκτὼ τοῦ περιτεμεῖν τὸ παιδίον, καὶ ἐκλήθη τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦς, τὸ κληθὲν ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου πρὸ τοῦ συλληφθῆναι αὐτὸν ἐν τῇ κοιλίᾳ.

22. Καὶ ὅτε ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ καθαρισμοῦ αὐτῆς κατὰ τὸν νόμον Μωσέως, ἀνήγαγον αὐτὸν εἰς Ἱεροσόλυμα, παραστῆσαι τῷ Κυρίῳ,

23. (Καθὼς γέγραπται ἐν νόμῳ Κυρίου, Ὅτι πᾶν ἄρσεν διανοῖγον μήτραν, ἅγιον τῷ Κυρίῳ κληθήσεται)

24. Καὶ τοῦ δοῦναι θυσίαν, κατὰ τὸ εἰρημένον ἐν νόμῳ Κυρίου, Ζεῦγος τρυγόνων, ἢ δύο νεοσσοὺς περιστερῶν.

25. Καὶ ἰδοὺ, ἦν ἄνθρωπος ἐν Ἱερουσαλὴμ ᾧ ὄνομα Συμεών· καὶ ὁ ἄνθρωπος οὗτος δίκαιος καὶ εὐλαβὴς, προσδεχόμενος παράκλησιν τοῦ Ἰσραήλ· καὶ πνεῦμα ἅγιον ἦν ἐπ' αὐτόν.

26. Καὶ ἦν αὐτῷ κεχρηματισμένον ὑπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, μὴ ἰδεῖν θάνατον πρὶν ἢ ἴδῃ τὸν Χριστὸν Κυρίου.

27. Καὶ ἦλθεν ἐν τῷ πνεύματι εἰς τὸ ἱερόν· καὶ ἐν τῷ εἰσαγαγεῖν τοὺς γονεῖς τὸ παιδίον Ἰησοῦν, τοῦ ποιῆσαι αὐτοὺς κατὰ τὸ εἰθισμένον τοῦ νόμου περὶ αὐτοῦ,

28. Καὶ αὐτὸς ἐδέξατο αὐτὸ εἰς τὰς ἀγκάλας αὐτοῦ, καὶ εὐλόγησε τὸν Θεὸν, καὶ εἶπε,

6. Factum est autem, cùm essent ibi, impleti sunt dies ut pareret.

7. Et peperit filium suum primogenitum, & pannis eum involvit, & reclinavit eum in præsepio: quia non erat eis locus in diversorio.

8. Et pastores erant in regione eadem vigilantes, & custodientes vigilias noctis super gregem suum.

9. Et ecce, angelus Domini stetit juxta illos, & claritas Dei circumfulsit illos, & timuerunt timore magno.

10. Et dixit illis angelus, Nolite timere: ecce enim euangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo:

11. Quia natus est vobis hodie Salvator, qui est Christus Dominus, in civitate David.

12. Et hoc vobis signum, Invenietis infantem pannis involutum, & positum in præsepio.

13. Et subitò facta est cum angelo multitudo militiæ cœlestis, laudantium Deum, & dicentium,

14. Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.

15. Et factum est, ut discesserunt ab eis angeli in cœlum, pastores loquebantur adinvicem, Transeamus usque Bethlehem, & videamus hoc verbum quod factum est, quod Dominus ostendit nobis.

16. Et venerunt festinantes: & invenerunt Mariam & Joseph, & infantem positũ in præsepio.

17. Videntes autem cognoverunt de verbo quod dictum erat illis de puero hoc.

18. Et omnes qui audierunt, mirati sunt, & de his quæ dicta erant à pastoribus ad ipsos.

19. Maria autem conservabat omnia verba hæc, conferens in corde suo.

20. Et reversi sunt pastores, glorificantes & laudantes Deum in omnibus quæ audierant & viderant, sicut dictum est ad illos.

21. Et postquam consummati sunt dies octo ut circumcideretur puer, vocatum est nomen ejus Jesus, quod vocatum est ab angelo priùs quàm in utero conciperetur.

22. Et postquam impleti sunt dies purgationis ejus secundùm legem Moysi, tulerunt illum in Jerusalem, ut sisterent eum Domino,

23. (Sicut scriptum est in lege Domini, Quia omne masculinum adaperiens vulvam, sanctum Domino vocabitur)

24. Et ut darent hostiam secundùm quod dictum est in lege Domini, par turturum, aut duos pullos columbarum.

25. Et ecce, homo erat in Jerusalem, cui nomen Simeon, & homo iste justus & timoratus, expectans consolationem Israel: & Spiritus sanctus erat in eo.

26. Et responsum acceperat à Spiritu sancto, non visurum se mortem, nisi priùs videret Christum Domini.

27. Et venit in spiritu in templum. Et cùm inducerent puerum Jesum parentes ejus, ut facerent secundùm consuetudinem legis pro eo,

28. Et ipse accepit eum in ulnas suas, & benedixit Deum, & dixit,

29. Νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου, δέσποτα, κατὰ τὸ ῥῆμά σου, ἐν εἰρήνῃ·

30. Ὅτι εἶδον οἱ ὀφθαλμοί μου τὸ σωτήριόν σου,

31. Ὃ ἡτοίμασας κατὰ πρόσωπον πάντων τῶν λαῶν,

32. Φῶς εἰς ἀποκάλυψιν ἐθνῶν, καὶ δόξαν λαοῦ σου Ἰσραήλ.

33. Καὶ ἦν Ἰωσὴφ καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ θαυμάζοντες ἐπὶ τοῖς λαλουμένοις περὶ αὐτοῦ.

34. Καὶ εὐλόγησεν αὐτοὺς Συμεών, καὶ εἶπε πρὸς Μαριὰμ τὴν μητέρα αὐτοῦ, Ἰδού, οὗτος κεῖται εἰς πτῶσιν καὶ ἀνάστασιν πολλῶν ἐν τῷ Ἰσραὴλ, καὶ εἰς σημεῖον ἀντιλεγόμενον·

35. (Καὶ σοῦ δὲ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύσεται ῥομφαία) ὅπως ἂν ἀποκαλυφθῶσιν ἐκ πολλῶν καρδιῶν διαλογισμοί.

36. Καὶ ἦν Ἄννα προφῆτις θυγάτηρ Φανουὴλ, ἐκ φυλῆς Ἀσήρ· αὕτη προβεβηκυῖα ἐν ἡμέραις πολλαῖς, ζήσασα ἔτη μετὰ ἀνδρὸς ἀπὸ τῆς παρθενίας αὐτῆς.

37. Καὶ αὕτη χήρα ὡς ἐτῶν ὀγδοήκοντα τεσσάρων, ἣ οὐκ ἀφίστατο ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ, νηστείαις καὶ δεήσεσι λατρεύουσα νύκτα καὶ ἡμέραν.

38. Καὶ αὕτη αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἐπιστᾶσα ἀνθωμολογεῖτο τῷ Κυρίῳ, καὶ ἐλάλει περὶ αὐτοῦ πᾶσι τοῖς προσδεχομένοις λύτρωσιν ἐν Ἰερουσαλήμ.

39. Καὶ ὡς ἐτέλεσαν ἅπαντα τὰ κατὰ τὸν νόμον Κυρίου, ὑπέστρεψαν εἰς τὴν Γαλιλαίαν εἰς τὴν πόλιν αὐτῶν Ναζαρέτ.

40. Τὸ δὲ παιδίον ἠυξανε καὶ ἐκραταιοῦτο πνεύματι, πληρούμενον σοφίας· καὶ χάρις Θεοῦ ἦν ἐπ' αὐτό.

41. Καὶ ἐπορεύοντο οἱ γονεῖς αὐτοῦ κατ' ἔτος εἰς Ἰερουσαλὴμ τῇ ἑορτῇ τοῦ πάσχα.

42. Καὶ ὅτε ἐγένετο ἐτῶν δώδεκα, ἀναβάντων αὐτῶν εἰς Ἰερουσόλυμα κατὰ τὸ ἔθος τῆς ἑορτῆς,

43. Καὶ τελειωσάντων τὰς ἡμέρας, ἐν τῷ ὑποστρέφειν αὐτούς, ὑπέμεινεν Ἰησοῦς ὁ παῖς ἐν Ἰερουσαλήμ· καὶ οὐκ ἔγνω Ἰωσὴφ καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ.

44. Νομίσαντες δὲ αὐτὸν ἐν τῇ συνοδίᾳ εἶναι, ἦλθον ἡμέρας ὁδόν· καὶ ἀνεζήτουν αὐτὸν ἐν τοῖς συγγενέσι καὶ ἐν τοῖς γνωστοῖς.

45. Καὶ μὴ εὑρόντες αὐτὸν, ὑπέστρεψαν εἰς Ἰερουσαλὴμ, ζητοῦντες αὐτόν.

46. Καὶ ἐγένετο, μεθ' ἡμέρας τρεῖς εὗρον αὐτὸν ἐν τῷ ἱερῷ, καθεζόμενον ἐν μέσῳ τῶν διδασκάλων, καὶ ἀκούοντα αὐτῶν, καὶ ἐπερωτῶντα αὐτούς.

47. Ἐξίσταντο δὲ πάντες οἱ ἀκούοντες αὐτοῦ, ἐπὶ τῇ συνέσει καὶ ταῖς ἀποκρίσεσιν αὐτοῦ.

48. Καὶ ἰδόντες αὐτὸν ἐξεπλάγησαν· καὶ πρὸς αὐτὸν ἡ μήτηρ αὐτοῦ εἶπε, Τέκνον, τί ἐποίησας ἡμῖν οὕτως; ἰδού, ὁ πατήρ σου κἀγὼ ὀδυνώμενοι ἐζητοῦμέν σε.

49. Καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς, Τί ὅτι ἐζητεῖτέ με; οὐκ ἤδειτε ὅτι ἐν τοῖς τοῦ πατρός μου δεῖ εἶναί με;

50. Καὶ αὐτοὶ οὐ συνῆκαν τὸ ῥῆμα ὃ ἐλάλησεν αὐτοῖς.

51. Καὶ κατέβη μετ' αὐτῶν, καὶ ἦλθεν εἰς Ναζαρέτ· καὶ ἦν ὑποτασσόμενος αὐτοῖς. Καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ διετήρει πάντα τὰ ῥήματα ταῦτα ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς.

52. Καὶ Ἰησοῦς προέκοπτε σοφίᾳ καὶ ἡλικίᾳ καὶ χάριτι παρὰ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις.

29. Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundùm verbum tuum in pace:

30. Quia viderunt oculi mei salutare tuum,

31. Quod parasti ante faciem omnium populorum:

32. Lumen ad revelationem gentium, & gloriam plebis tuæ Israel.

33. Et erat pater ejus & mater mirantes super his quæ dicebantur de illo.

34. Et benedixit illis Simeon, & dixit ad Mariam matrem ejus, Ecce positus est hic in ruinam & in resurrectionem multorum in Israel, & in signum cui contradicetur:

35. Et tuam ipsius animam pertransibit gladius: ut revelentur ex multis cordibus cogitationes.

36. Et erat Anna prophetissa, filia Phanuel, de tribu Aser: hæc processerat in diebus multis, & vixerat cum viro suo annis septem à virginitate sua.

37. Et hæc vidua usque ad annos octoginta quatuor: quæ non discedebat de templo, jejuniis & obsecrationibus serviens nocte ac die.

38. Et hæc ipsâ horâ superveniens confitebatur Domino: & loquebatur de illo omnibus qui exspectabant redemptionem Israel.

39. Et ut perfecerunt omnia secundùm Legem Domini, reversi sunt in Galilæam, in civitatem suam Nazareth.

40. Puer autem crescebat, & confortabatur, plenus sapientiâ: & gratia Dei erat in illo.

41. Et ibant parentes ejus per omnes annos in Jerusalem, in die solenni Paschæ.

42. Et cùm factus esset annorum duodecim, ascendentibus illis in Jerosolymam secundùm consuetudinem diei festi,

43. Consummatísque diebus cùm redirent, remansit puer Jesus in Jerusalem: & non cognoverunt parentes ejus.

44. Existimantes autem illum esse in comitatu, venerunt iter diei, & requirebant eum inter cognatos & notos.

45. Et non invenientes, regressi sunt in Jerusalem, requirentes eum.

46. Et factum est, post triduum invenerunt illum in templo sedentem in medio doctorum, audientem illos, & interrogantem eos.

47. Stupebant autem omnes qui eum audiebant, super prudentia & responsis ejus.

48. Et videntes admirati sunt. Et dixit mater ejus ad illum, Fili, quid fecisti nobis sic? ecce pater tuus & ego dolentes quærebamus te.

49. Et ait ad illos, Quid est quòd me quærebatis? nesciebatis quia in his quæ patris mei sunt, oportet me esse?

50. Et ipsi non intellexerunt verbum quod locutus est ad eos.

51. Et descendit cum eis, & venit Nazareth: & erat subditus illis. Et mater ejus conservabat omnia verba hæc in corde suo.

52. Et Jesus proficiebat sapientiâ & ætate & gratiâ apud Deum & homines.

Ad

Ad Cap. II.

Com. 1. Ἐξῆλθε λόγμα παρὰ Καίσαρος, &c.] Ità Daniel. 2.13. τὸ δόγμα ἐξῆλθεν· id eſt, (ut & hîc apud Lucam) ἐξετέθη. Ibidem 6.25. Ἐτέθη δόγμα. Vide & 3.29. & 4.6. Heſychius, Ἔκθεσις, νομοθεσία, παίξαξις, δόγμα. Vulgatus bene, *edictum*. Plinius lib. 10. epiſt. 68. *Edictum quod dicebatur D. Auguſti*. Donatus in Eunuch. 3.5. *Edicta Imperatorum ſunt*. Hinc & Act. 17.7. τὰ τοῦ Καίσαρος δόγματα· &, καθὼς τῷ βασιλεῖ δεδόγματισμένον ἦν, in 3 Maccabaico.

Ibid. ἀπογράφεσθαι πᾶσαν τὴν οἰκουμένην] Gloſſarium, Ἀπογράφομαι, *cenſeor, profiteor*. Ἀπογραφὴ, *cenſus, profeſſio*. Indè & *cenſualis profeſſio* Ammiano Marcellino. Gloſſæ aliæ, *Cenſus*, ἀπογραφὴ οὐσίας &c. & in Excerptis aliùs Gloſſarii, *Capite cenſus*, ἀναγράφεσθαι. Οἰκουμένην πᾶσαν hîc intellige, non ut in iis,

Orbem jam totum victor Romanus habebat:

(id enim non tam verè quàm hyperbolicè dictum) at eam orbis partem quæ imperio Romano ſubjacebat. *Imperium mundi noſtratis* (i.e. Romani) lib. 11. Apulcius dixit. Anonymus de hoc ipſo Auguſti edicto (apud Suidam in Ἀπογραφὴ) Εἶχον ἄν δεσμὸς, καὶ δεῖσος τὸ βίον καὶ τεῖχον ὅπλοξδμον, ὅτι πᾶσαν τὴν γῆν ἀπεμέτρουν, &c. Apuleius in Floridorum fragmentis de Alexandro M. *Edixit univerſo orbi ſuo*, &c.

Com. 3. Καὶ ἐπορεύοντο πάντες ἀπογράφεσθαι, &c.] D. Auguſtinus in Pſal. 148. *Quicquid juſſerit Imperator, per imperium Romanum emanat*, &c. *movet ſolùm ille labia cùm loquitur, & movetur omnis Provincia cùm ſit quod loquitur*.

Ibid. εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν] Ità & Matth. 9.1. & infrà hîc com. 39. εἰς τὴν πόλιν ἑαυτῶν.

Com. 6. ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ τεκεῖν αὐτὴν] De Chriſto de quo hîc agitur, Interpolator epiſtolæ Ignatii ad Trallinos, Ἐκνοφορήσαι, ὃς καὶ ἡμεῖς, χρόνον ἐβαστάσαμεν. Com. 7. τὸ πρωτότοκον] Pollux Onomaſt. 2. 2. Βρέφος, &c. πρωτότοκον, πρωτόγονον, &c. Non rectè autem ex hoc verbo colligitur B. Virginem alios liberos peperiſſe: primus enim dicitur etiam de eo qui unicus eſt, ut ex Servio & aliis Grammaticis ad Matth. 1. 25. Eruditi oſtenderunt. Virgilius 9.

Tempore quo primùm Phrygia formabat in Ida
Æneas claſſem.——

Ad quæ idem Servius, *Tempore quo primùm*, h. e. *initio: neque enim ſecundo naves ab Ænea factæ ſunt*.

Ibid. ἐσπαργάνωσεν αὐτὸν] Heſychius, Ἐσπαργάνωσε, περιετύλιξεν, ἔδησεν, &c. Plinius de infantibus agens, *Jacent manibus pedibúſque devinctis*. De iiſdem Seneca 6.24. de Beneficiis, *Nè membra libertas immatura detorqueat, in rectum exitura* (parentes) *conſtringunt*: (id eſt, σπαργανῶσι.) Philo lib. Quòd mundus incorruptibilis, Μαῖαι καὶ μητέρες τὰ βρέφη καλοσπαργανῶσι. Vide in Græco Ezechielis 16.4. & Sapient. 7.4. Vulgatus hoc loco, *pannis eum involvit*: i. e. faſciis. Indè apud Suidam Κνεία, (fortè κνεάσεις legendum) ἡ σπαργάνωσις· & in vetere Onomaſtico, *Faſciari*, σπαργανῶσθαι.

Ibid. διότι οὐκ ἦν αὐτοῖς τόπος ἐν τῷ καταλύματι] Ovidius,

Exiguam ſedem paritura terra negavit.

Contrarium Geneſ. 24.25. Χορτάσματα, &c. παρ' ἡμῖν, καὶ τόπος τοῦ καταλῦσαι.

Com. 8. ποιμένες, &c. ἀγρευλοιῶντες] *In agro agentes*, ſive *commorantes*. Homerus Iliad. ρ'. Ἀγρευλοιο· ubi vetus Scholiaſtes, ἐν ἀγρῷ αὐλιζομένου, &c. Didymus in ejuſdem Odyſſ. κ'. Ἀγραυλοι, ἐν ἀγροῖς αὐλιζόμενοι. Parthenius, Ἐρωτικῶν cap. 29. Βυκολῶν καὶ Αἰτωλῶν, &c. ἀγραύλων. Hinc & Deus Pan φιλάγραυλος dictus in vetere Epigrammate, quod exſtat voce ἀφρυκλὰ apud Suidam. Busbequius in Itinerario Turcico, de Galatiæ opilionibus, *Noctem & diem degunt in campis*, (q. d. ἀγραυλοῦσι) *uxoréſque & liberos in curribus circumvectant*. Vulgatus videtur hîc legiſſe, ἀγρυπνοῦντες· quæ lectio non ſpernenda eſt. Scriptor ad Hebræos 13.17. de Chriſtianorum gregum præpoſitis, Ἀγρυπνοῦσιν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, quia animarum paſtores nempe.

Ibid. ποιμένες, &c. φυλάσσοντες φυλακὰς τῆς νυκτὸς ἐπὶ τὴν ποίμνην αὐτῶν] Iliad. μ'.

——Βόσκεσι δ' ἄνδρες
Σὺν κυσὶ καὶ ποδώκεσι φυλάσσοντες περὶ μῆλα.

Chryſoſtomus Homil. 3. ad Pop. Antioch. de Jacobo Patriarcha, Πεῖσαι βόσκων πύλας αὔπνους ἔχων. *Ad greges pernoctare*, Varro 2.10. de R.R. dixit. Jacob. Geneſ. 31.40. ad Labanum, cujus ovium cuſtos fuerat, Ἀφίστατο ὁ ὕπνος ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου. P. Chryſologus Serm. 24. *Paſtor adjungit noctes diebus, & totum ſibi tempus denegat dormiendi*. Hinc & *inſomnes Tityri*, Sidonio Apollinari.

Ibid. φυλακὰς τῆς νυκτὸς] Gloſſæ, *Excubiæ*, νυκτοφυλακίαι. Vulgat. *vigilias noctis*. In vetere Onomaſtico, *Vigiliæ*, φυλακαί.

Com. 9. Καὶ ἰδοὺ ἄγγελος Κυρίου ἐφέστη αὐτοῖς, καὶ δόξα Κυρίου περιέλαμψεν αὐτούς] Simillimè Act. 12. 7. Euangeliſta noſter, Καὶ ἰδοὺ ἄγγελος Κυρίου ἐπέστη, καὶ φῶς ἔλαμψεν, &c. ubi & φῶς eſt quæ hoc loco δόξα. Vocem ἐφίστασθαι de Divinis apparitionibus poni ſolere ad Act. 23. 11. indicavimus. Paſtoribus autem apparuit Angelus διὰ τὸ ἔλαττον καὶ ἄκακον τῶν ἤθους αὐτῶν· ut bene hîc Theophylactus: ratione item non inconſonâ Divinæ ſapientiæ, quæ magna ſæpe myſteria τοῖς νηπίοις (i. e. ἀκάκοις, *ſimplicibus*) ἀποκαλύπτει, αὐτὰ δὲ ὑπὸ τῆς σοφῶν καὶ ζητητῶν ἀποκρύπτει. Solere Numina ruſticis ſe conſpicuos facere ad 10 Virgilii Eclogam annotavit Servius; Tyndaridas victoriam Pop. Romani, non Catoni (tum temporis principi) ſed Vacieno potiùs (homini ruſtico) prænunciaſſe, narrat Cicero de Nat. Deorum 3. Imò & Lydiis quibuſdam paſtoribus δεῦμα ὀφθῆναι, Philoſtratus in Heroicis ſcripſit.

Ibid. δόξα Κυρίου περιέλαμψεν αὐτούς] Vide Act. 9. 3. & 26.13.

Ibid. καὶ ἐφοβήθησαν φόβον μέγαν] Ità in Græco Pſal. 53. 5. ἐφόβον ἐφοβήθησαν. Porrò ad hunc Lucæ locum pertinent iſta neſcio cujus apud Suidam in Ἐκλαγῆς. Ποιμένες ἀγραυλοῦντες ἐκπλαγῆς φωτοφανείας ἔτυχον.

Com. 10. Μὴ φοβεῖσθε, &c. χαρὰ ἔσται παντὶ τῷ λαῷ] Ità Tobiæ 12.17. & ab ore Angeli, Μὴ φοβεῖσθε, εἰρήνη ὑμῖν ἔστω. Ibid. εὐαγγελίζομαι ὑμῖν χαρὰν μεγάλην] In Gloſſis, εὐαγγελίζομαι, *bonum nuncio*. Χαρὰ hîc metonymicè eſt res, ſive materia gaudii. Ut in illis Suidæ, Μίνω σοι χαρὰν, σωπᾷ· & Ariſtophanis Pluto, λέγεις μοι χαρὰν· ubi Scholia, Ἐπαγγέλλεις μοι χαρᾶς ἄξιον. Terentius 1.2. Heautont. *Voluptatem magnam nuncias*: i. e. materiem voluptatis. Plautus Capteivis,

Nunc hanc latitiam accipe à me quam fero.

Sic & 1.2. Jacobi χαρὰν ἡγήσασθε, ubi dicta vide.

Ibid. εὐαγγελίζομαι ὑμῖν χαρὰν μεγάλην] Suidas, Ἀγαθὰ συμβάλλω ἅπασί σοι φέρω. Ἐπὶ τῆς εὐδαιμονίας ἐπαγγελλομένου.

Com. 11. Ὅτι ἐτέχθη ὑμῖν σήμερον, Σωτὴρ ὅς ἐστι Χριστὸς, &c.] Ità Samuel ad Saulum 1 Reg. 10. 1, & 2. Καὶ τοῦτό σοι τὸ σημεῖον ὅτι ἔχρισέ σε ὁ Κύριος, &c. ἐνταῦθα δύο ἄγγελοι, &c.

Ibid. ἐσπαργανωμένον] Vulgatus, *pannis involutum*: vide ſuprà com. 7. Sic 7. 4. Sapientiæ idem σπάργανα, *involumenta* vertit.

Com. 13. πλῆθος στρατιᾶς οὐρανίου] Ità 3 Reg. 22.19. Καὶ πᾶσα ἡ στρατιὰ τοῦ οὐρανοῦ, id eſt, angelorum. Philo in de Sacrific. Abelis & Caini, Ἄγγελοι φατὸς εἰσι θεοῦ. Vide & Apoc. 19.14. De Sole Plato in Timæo, Τῷ δὲ ἀνείλαι φαεσίν

ἀστῶν

θεῶν τε καὶ ἀγαθοῖσιν, &c. Vulgat. *militiæ cœlestis*. Beza, *exercituum cœlestium*, militiam dicens pro exercitu se nunquam legisse. At verò *militia cœlestis*, est *militum cœlestium*, metonymiâ notissimâ.

Com.14. ἐν ἀνθρώποις εὐδοκίας] Bene notat Vir summus oppositionem istam præcedentibus iis, ἐν τοῖς ὑψίστοις. Ità Psal. 148.1. αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν τοῖς ὑψίστοις, id est, ut hoc Lucæ loco, vos ordines cœlestium: & statim, αἰνεῖτε τὸν Κύριον ἐκ τῆς γῆς. Vide & ibidem com.13.

Com.15. Διέλθωμεν ἕως Βηθλεέμ] Ità Mar. 4.35. Διέλθωμεν εἰς τὸ πέραν.

Com.17. Διεγνώρισαν, &c.] Ἐξομολογοῦντο (ut Tobiæ 12.22.) τὰ ἔργα τὰ θαυμαστὰ τοῦ θεοῦ, καὶ οὐκ ἐφοβοῦντο αὐτοῖς οἱ ἄγγελοι Κυρίου. Διεγνώρισαν, est *diffamarunt*, vel διεφήμισαν, quod suprà 1.65. διελάλουν.

Com. 19. Συνετήρει τὰ ῥήματα ταῦτα] In Græco Genes. 37.11. Ὁ δὲ πατὴρ αὐτοῦ διετήρησε τὸ ῥῆμα. Proverb. 3. 1. Τὰ ῥήματά μου τηρήτω σὴ καρδία, & Daniel.7.28. τὸ ῥῆμα ἐν τῇ καρδίᾳ μου συνετήρησα. Quod Ezech. 3. 10. λάβε εἰς τὴν καρδίαν λαμβάνειν. At hîc, & infrà com.51. (ubi eadem locutio occurrit) τὰ ῥήματα, facta intellige, non verba.

Ibid. συμβάλλουσα ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς] Illud συμβάλλουσα vertunt, *in corde conferens*. Vertas (fortè & ambiguè minùs) *in corde volvens, cogitans, expendens*. Suidas, Συμβάλλειν, νοεῖν. Julianus epistolâ ad Themistium, Οὐκ ἔχον ὅτι χρὴ σοὶ περὶ τοιούτων συμβαλεῖν. Quid autem si hîc subesse dixerimus Latinam affigurationem? vertendúmque, *in cor conjiciens*, quasi nempe in quoddam penus, sive promptuarium? Virgilius simili formâ *imis sensibus reponere* dixit: & Avienus *in imum jecur* (i. e. cor, mentem) *condere*: &, *in præcordiis ponere*, Sapientiæ 4. 14. Vulgatus interpres. Unde & contrà Matth.12.36. ἐν τῇ καρδίᾳ θησαυροῦ ἐκβάλλει. Cæterùm aut abundat συμβάλλουσα, aut, si vim aoristi ζωώσαι tribuerimus ei, abundabit τὸ συνέτηρει. Apuleius, (nec dissimili loquendi formâ) lib.11. *Divinos vultus tuos*, &c. *intra pectoris mei secreta conditos perpetuò custodiens imaginabor*: ubi aut *conditos* aut *custodiens* abesse posset, sensu nullam jacturam recipiente.

Com. 22. τῆ κα θαρισμοῦ] Glossarium, Καθαρισμὸς, *purgatio, purificatio*.

Com.25. καὶ πνεῦμα ἦν ἅγιον ἐπ' αὐτόν] Sic infrà com. 40. de Christo parvulo, καὶ χάρις θεοῦ ἦν ἐπ' αὐτό· quæ tamen pro personarum discrimine diversè intelligenda.

Com. 26. ἂν κεχρηματισμένον μὴ ἰδεῖν θάνατον] Ἰδεῖν hîc est pati, vel subire. Sic 4. 4. Tobiæ ὀφθῶσι, Κεχρηματισμένον, &c. Vulgato, *responsum acceperat*. Sic idem 2 Maccab.2.4. & Matth.2.12. ubi dicta vide.

Com.27. ἦλθεν ἐν τῷ πνεύματι, &c.] Spiritu sancto impellente, ἐν τῇ δυνάμει τοῦ πνεύματος, ut infrà 4.14. loquitur: vel spiritu revelante ei; unde & Galat.1.14. ἀναβαίνειν κατ' ἀποκάλυψιν, Spiritûs nempe.

Com.28. ἐδέξατο αὐτὸν εἰς τὰς ἀγκάλας αὐτοῦ] Ità Mar. 9.36. succinctiùs, παιδίον ἐναγκαλιζόμενος. Τὸ βρέφος ἐναγκαλίζεται dixit & Diodorus Siculus lib.3. &, ἐνηγκάλισε παῖδα νήπιον, (qui hoc loco βρέφος) Philostratus in Iconibus.

Ibid. καὶ εὐλόγησε τὸν θεὸν] Sequente hymno nempe. Hesychius, fortasse hunc Lucæ locum ob oculos habens, Εὐλόγησεν, ὕμνησεν.

Com.29. Νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου, &c. ἐν εἰρήνῃ] q.d.

Nunc, ô nunc liceat mortalem abrumpere carsum,
Jam te, chare puer, mea sera & summa voluptas,
Complexu teneo. ——

Ἀπολύεσθαι dicuntur qui è vinculis aut carcere liberantur, Joh.9.10. Act.4.21. 5.40. 13.3. 16.35. & alibi. Hinc poni solet vox ea pro è corpore migrare. Themistius de Anima, Ἀπολύεσθαι τὴν ὑπόθησιν λέγει καὶ τὸν τελευτῶντα ἀπολύειν κελεύει. Nimirum corpus vinculum est & carcer animæ. Apollonius apud Philostratum 7. 12. ἐν τῷ διεσωτηρίῳ θυσίᾳ τὸν χρόνον οὗτον ὃν ὠνόμασαι βίον. Ἀπολύειν eo sensu quo suprà (itidem de summo Numine, ut heic Symeon) utitur Plutarchus in Παραμυθητικῷ, & 1.9. Arrianus in Epictetum, Ἐν εἰρήνῃ, *tempestivè*. Julianus, apud Ammianum Marcellinum, *Advenit nunc abeundi tempus è vita impendiò tempestivum*, vel, *feliciter*. Sic 1 Cor. 16. 11. ἐν εἰρήνῃ προπέμψατε, imò & Act.15.33. conjunctum cum ἀπολύειν. Ἀπολύεις autem in Contextu nostro (quod vix aliis animadversum credam) habere putem & elleipsin & metaphoram. Vult dicere enim, Dimittis me ex corporis vinculis. Ælianus plenè Var. 5.6. ὅτε ἐβουλήθη ἀπολῦσαι αὐτὸν ἐκ τοῦ σώματος ὁ δεσπότης.

Com.30. ὅτι εἶδον οἱ ὀφθαλμοί μου, &c.] Terentius,

——*Hunc videre sæpe optabamus diem.*

Masinissa in Somnio Scipionis apud Macrobium, *Grates tibi ago, Summe Sol, quòd antequam ex hac vita migro, conspicio in meo regno, & in his tectis meis P. Cornelium Scipionem*: ubi & *conspicio* est quod hîc in Luca, εἶδον οἱ ὀφθαλμοί μου. Solent dicere autem qui rei cujusvis spectaculo cupiunt oculos pascere, consectâ demum eâ satìs se vixisse: vide Genes.45.28. Plinius in Panegyrico, *Indè alii se satìs vixisse te viso, te recepto*, &c. *prædicabant*. Apud Quintilianum 9 declam. *Complexus cervices meas*, &c. *serò*, &c. *primam vocem, & diu solam edidit, Satìs vixi*. In ejusdem declam. 5. pater filii captivi, *Vivebam miser ut hunc viderem, solâque superstitis exspectatione suspensus, avidissimam moriendi cupiditatem contentiosâ mendicitate fallebam*. Apud Claudianum Romanus Imperator,

Tunc ego securus fati, latúsque laborum
Discedam, vobis utrumque regentibus axem.

Plinius lib.1. epist. 12. de Corellio Rufo, *Adfuit Deus voto* (erat votum ejus ut vel tantillulùm tyranno Domitiano superesset) *cujus ille compos ut jam securus, libérque moriturus, multa illa vitæ sed minora retinacula abrupit*. Iterum apud Quintilianum ille, *Ego, si hujus pœnam video, possum reddere rationem quòd vixi*. Illa, οἱ ὀφθαλμοί μου, παθητικώτερος & significantiùs dicta videntur, quàm si dictum esset, ἐγὼ εἶδον. Ità, *oculi mei requirunt meum Caium*, Augustus dixit, non *ego requiro*, &c. Sic *canos meos, senectutem meam*, & similia, plus sonant quàm si *me* dicamus.

Com.32. φῶς εἰς ἀποκάλυψιν ἐθνῶν] Passiva significatio, vult enim dicere, ut Gentes illuminentur. Lactantius 4.26. *Aperuit cæcorum lumina*, &c. *& hoc facto significabat fore ut conversus ad Gentes quæ Deum nesciebant, insipientium pectora illuminaret luce sapientiæ*. Clemens Stromat. 5. Ἡ μὲν Ἑλληνικὴ φιλοσοφία τῇ ἐκ τοῦ θεοῦ ἀληθείᾳ λαμπηδόνι ἔοικε, κηρυχθείσῃ δὲ τῷ λόγῳ, πᾶν ὑπήνεγκε τὸ ἄχλον φῶς ἐξέλαμψεν. At si (firmante codicum Mss. auctoritate) apud Lucam εἰς ἀνακάλυψιν legeretur, efficeret sensum etiam percommodum, ut Gentium revelationem intelligamus ablationem τοῦ κατακαλύμματος τῆς καρδίας αὐτῶν, ut 2 Cor. 3.15. Apostolus de Judæis locutus: vel, *revelationem* (ut heic Irenæus) *oculorum*, id est, intellectûs eorum: ἐσκοτίσθη enim ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδία, ut Rom.1.21. & de Gentilibus idem Apostolus loquitur.

Com.34. εἰς σημεῖον] Vide infrà 11.30.

Com.35. Καὶ σοῦ, &c. ἡ ψυχὴν διελεύσεται] ῥομφαία] Ità Judith.6.4. Διελεύσεται ὁ σίδηρος ἡ τραχεῖα μυς&c. τὰς πλευρὰς σου· & ibidem 16.4. διῆλθεν ὁ ἀκινάκης ἡ τραχηλόν σου. In Glossario, Ῥομφαία, *framea, gladius*. Τῇ ψυχῇ σου, est σοί· at illa altera locutio est gravior & intensiorjut & contraria illa Joh.16. χαρήσεται ἡ ὑμῶν καρδία. Διέρχεσθαι ἡ ψυχῆς est, in imos ejus recessus penetrare. In Græco Psal.37.15. Ἡ ῥομφαία αὐτῶν εἰσέλθοι εἰς τὴν καρδίαν αὐτῶν. Ovidius, non inappositè,

Non mea sunt summâ leviter districta sagittâ
Pectora, descendit vulnus ad ossa meum.

Seneca, mulierem itidem alloquens, ut hoc loco Angelus, *Gravissimum est ex omnibus quæ unquam in corpus tuum descenderunt, recens vulnus: non summam enim rupit, pectus & viscera ipsa divisit*. Prænunciat autem Mariæ Symeon his verbis summos animi dolores, ex iis quæ in filium ejus fierent oboriturus. Mezentius, filio Lauso occiso, cùm & ipse antea ab Ænea vulneratus fuisset,

——*Heu, nunc misero mihi demum*
Exilium infelix, nunc alte vulnus adactum.

Dio

Dio Caſſius de matre Getæ, occiſo filio, Τὸν μὲν ὂν τοῖς ἑαυτῆς κόλποις, &c. Ἀπολύμενον ἐπῆδε, καὶ τὸ θάνατον οἷς αὐτὰ τὰ σπλάγχνα βόσαν πνὰ ἐξ ὧν ἐγεγένητο ἀσεβοῦσαν. Irene apud Nicetam Choniatem in Joanne Comneno, οἷας μοι τὰς ὀδύνας οἱ φονῆς ἐχάλκευον τῇ ψυχῇ, θρηνητέας δάκτυον ὧν ὁ τὸ τίκτον ὠδίνων πικρότερα· ὅτι καὶ πρὸς φῶς αἱ μὲν κατῆνεγκον τὸ κυοφορούμενον, αἱ δὲ ἐξ Ἅιδου κενθμώνων διὰ μέσου μὲν σπλάγχνων χαρεῖσαι, λυπῶν δὲ ἀπάλαλα ἤμελλον. Petrus Chryſologus Serm. 152. ubi de infanticidio, *In martyrio filiorum paſſa ſunt matres, nam gladius filiorum pertranſiens membra, ad matrum corda pervênit.* Idem Serm. 83. de diſcipulis jam magiſtro orbatis, *Tunc tota ad illos pœna Dominicæ tranſierat paſſionis, & non ſolùm lateribus eorum, ſed & cordibus doloris lancea tota figebatur.*

Com. 37. ἧτις οὐκ ἀφίστατο ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ] Id eſt, aſſiduè templum frequentabat. Sic infrà 24. 53. de diſcipulis, διὰ παντὸς (i. e. aſſiduè) ἦσαν ἐν τῷ ἱερῷ ἤδη. Plutarchus de Camma, itidem vidua, in Erotico, Τὰ πολλὰ τῇ θεῷ (Veneri cujus Sacerdos erat) διέτριβεν, ὑδέποτε περιεμένη τὴν μνηστῆρα, &c. αὐτῷ. Apuleius de ſeipſo lib. 11. *Numinis magni cultor inſeparabilis.* Quam locutionem quomodo intelligere debeamus docebunt hæc Ejuſdem prope finem libri illius, *Nec ullum tam præcipuum mihi ſtudium fuit quàm quotidie ſupplicare ſummo Numini Reginæ Iſidi,* &c. & poſt, *Eram denique cultor aſſiduus.*

Ibid. θύσιαι λατρεύουσι νύκτα καὶ ἡμέραν] Aſſiduè, nec enim aliud dicitur quàm quod proximè præcedentibus verbis. Sic Apoſtolus 1 Tim. 5. 5. & de verè viduâ, qualis Anna iſta, προσμένει ταῖς δεήσεσι καὶ ταῖς προσευχαῖς νυκτὸς καὶ ἡμέρας· ad quem locum annotata confer: vide & 2 Tim. 1. 3. Virgil. Æneid. 4. ——*Vigilémque ſacraverat ignem:* Ubi Servius, *Significat ſine intermiſſione fieri ſacrificia, atque excubari per diem & noctem; ut dicimus, quotidie in officio eſſe.* Statius Sylv. 5.

——*Dum nocte diéque fatigas*
Numina, dum cunctis ſupplex advolveris aris.

Com. 39. εἰς τὴν πόλιν αὐτῶν] Hoc ὠδικῶς dictum, moréque quo de incunabulorum loco, tanquam de re quapiam noſtra, ſolemus loqui. Hinc Joh. 1. 45. Ἀνδρέου πόλις, & Joh. 11. 1. Μαρίας κώμη.

Com. 40. Τὸ δὲ παιδίον ηὔξανε] Tertullianus in Apologia, *Naſcitur homo Deo miſtus, caro ſpiritu inſtructa nutritur, adoleſcit.* Idem in de Patientia, *Naſci ſe Deus,* &c. *patitur, & exſpectat, natus adoleſcere ſuſtinet.*

Ibid. καὶ ἐπληροῦτο πνεύματι] Euthymius ad Matth. 21. ea, PONAM SPIRITUM MEUM SUPER EUM, *De filio incarnato hoc dicit, tanquam de homine proficiente per acceſſum Spiritûs Sancti.* Vide infrà ad com. 52. notanda.

Com. 42. Κατ' ἔτος] Gloſſarium, Κατ' ἔτος, *quotannis.* Vulgat. *per omnes annos.*

Com. 44. ἐν τῇ συνοδίᾳ] Utitur voce iſtâ & Arrianus 3. 26. in Epictetum: Idem Vulgaris bene *comitatum* vertit. Gloſſarium, *Comitatus,* συνοδία, θεραπεία.

Ibid. ἀνεζήτουν αὐτὸν] Vulgatus optimè, *requirebant eum:* cur autem non *quærebant* vertit? quia hoc dilutius eſſet, illud alterum majorem ſollicitudinem habet, & quandam quaſi στοργὴν parentibus propriam. Ità Auguſtus apud A. Gellium ad nepotem ſcribens, *Oculi mei requirunt meum Caium.* In vetere Onomaſtico, *Requiro,* ἀναζητῶ.

Ibid. γνωστοῖς] Bene & heic, & infrà idem Vulgatus *notos* vertit. Terentius,

Omnes noti me atque amici deſerunt.

Onomaſticon vetus, *Notus,* γνώριμος. In Gloſſis, Γνωστὸς, *cognitus, notus.*

Com. 46. καθεζόμενον ἐν μέσῳ τῶν διδασκάλων] Seniores Concilii Babylonienſis ad Danielem (itidem puerum) Suſan. com. 50. Καθίσον ἐν μέσῳ ἡμῶν, ὅτι σοὶ (ob ſapientiam nempe) ὁ θεὸς τὸ πρεσβεῖον δέδωκεν.

Ibid. καὶ ἐπερωτῶντα αὐτούς] Ovidius,

Ingenium cœleſte ſuis velocius annis
Surgit, & ignavæ fert malè damna moræ.

Joſephus in de Vita ſua, Ἔτι παῖς ὢν περὶ τετταρεσκαιδέκατον ἔτος διὰ τὸ φιλογράμματον ὑπὸ πάντων ἐπῃνημένον, συνιόντων δὲ τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν τῆς πόλεως πρώτων ἅπαξ ἢ δὶς ἐμοῦ περὶ τῶν νομίμων ἀκριβέστερόν τι γνῶναι.

Com. 47. Ἐξίσταντο, &c. ὅτι τῇ συνέσει καὶ τοῖς ἀποκρίσεσιν αὐτοῦ] Sic Gellii 2. 18. *reſponſum admirari.* Adde quæ infrà heic 4. 22. ubi & θαυμάζειν, quod heic ἐξίστασθαι. Ἐπὶ τῇ ζωῇ καὶ τοῖς ἀποκρίσεσιν, eſt ἐν διὰ δυοῖν· vult dicere enim, ὅτι τοῖς ζητοῦσιν αὐτοῦ ἀποκρίσεσιν. Ἐξίσταντο, eſt quod Marc. 6. 2. ἐξεπλήσσοντο, λέγοντες, Πόθεν τούτῳ ταῦτα; nam & videbant ætatulam ejus, nulliſque eum magiſtris inſtructum ſciebant. Guntherus Ligurino 8.

Talia facundo regaliter ore ſonantem
Spectabat fixo miratrix curia vultu:
Quòd neque doctrinæ ſtudiis imbutus, & ævo
Penè puer, canos, Scripturarúmque peritos
Senſibus, & blandâ præcederet arte loquendi.

Com. 48. τί ἐποίησας ἡμῖν οὕτως;] Ità Matth. 18. 35. Οὕτω καὶ ὁ πατήρ μου ποιήσει ὑμῖν· vide & infrà hîc 8. 39. Τί ἐποίησας ἡμῖν οὕτως; ſermo expoſtulantium. Geneſ. 29. 25. τί τοῦτο ἐποίησάς μοι; Terentius 1. 5. Andr. *Sed cur tu?* &c. ubi Donatus, *Cur, hîc non interrogantis, ſed corripientis eſt, & increpantis.* Bene ſanè: ſic apud Plutarchum in de Deo Socratis, τί διδάσκει ὑμᾶς; Vide infrà ad 16. 2. annotanda.

Ibid. ὀδυνώμενοι ἐζητοῦμέν σε] *Anxiâ diſquiſitione veſtigium requiſivimus tuum,* ut lib. 6. locutus Apuleius. Idem 7. *Dum puerum illum parentes ſui plangoribus fletibúſque quærebant.* D. Auguſtinus Confeſs. 5. 8. de matre abſentiam ejus ægro corde tolerante, *Cum gemitu quærens quod cum gemitu pepererat.*

Com. 49. τί ὅτι ἐζητεῖτέ με;] Imò (inquit) cur quæſiſtis me? Reſponſio enim ſubauſtera eſt, & pro modo interrogationis, τί ἐποίησας ἡμῖν οὕτως; In Græco Geneſ. 44. 4. Τί ὅτι ἀνταπεδώκατε πονηρὰ ἀντὶ καλῶν; Neque dubito quin & Act. 11. 3. ſcribendum ſit, λέγοντες, τί ὅτι πρὸς ἄνδρας ἀκροβυστίαν ἔχοντας εἰσῆλθες; cùm tamen in omnibus editionibus legatur, λέγοντες ὅτι, &c. πρὸ τί excluſo. Lectionem à nobis propoſitam ſuboffenſo illorum hominum animo communi meliùs convenire nemo paulò attentior negaverit: quin & Vulgatus, non *introiiſti*, ſed *quare introiiſti?* vertit. Corrigamus obiter & Gloſſarii illud; *Quid quaſi,* τί ὅτι, ſcribendo, & interpungendo, *Quid? quare?* aut ſaltem *Quid quòd* legendo, (i. e. *Quid eſt quòd*) ut hoc loco Vulgatus vertit.

Ibid. ὅτι ἐν τοῖς τοῦ πατρός μου δεῖ με εἶναι] *In rebus,* (vel *negotiis*) *patris mei* non malè exponas. Sic Joh. 9. 4. idem Dominus noſter, Ἐμὲ δεῖ ἐργάζεσθαι τὰ ἔργα τοῦ πέμψαντός με· ubi præter ſensûs talis conformitatem habes & ſimilem loquendi modum. Jam verò εἶναι ἐν τινι ſolere poni pro *eſſe totum* (i. e. ſummè occupatum) *in re quavis,* indicavimus ad 1 Tim. 4. 15. Meliùs tamen τὰ τοῦ πατρὸς heic intelligas *patria domum,* vel *ædes.* Ità Eſther. 7. 9. ἐν τοῖς Ἀμάν, ubi Vulgat. *in domo Amanis.* Sirachidis 42. 10. ἐν τοῖς πατρικοῖς αὐτῆς, *in domo patris ſui:* & Theocriti Eidyll. β'. ——Οὐ τὰ Λύκωνος· ad quem locum vetus Scholiaſtes, Ὅτι οἰκεῖα τὰ οἰκήματα τοῦ Λύκωνος. Eſt & apud Plutarchum in Demetrii vita, ἐν τοῖς βασιλικοῖς, i. e. *in ædibus,* ſive *palatio Regis:* apud Artemidorum lib. 5. εἰς τὰ τῶν ἀποθανόντων οἰκίαν, *in mortuorum ædes introire;* &, ἐν τοῖς τοῦ θεοῦ *(in Dei locis)* ᾠδῇ, lib. 6. apud Clementem Alexandrinum. Non alio ſenſu Joh. 1. 11. & 19. 27. habemus, εἰς τὰ ἴδια· & apud Arrianum in Epictetæis, Ἔρχου εἰς τὰ σά· item, κλάπης ἐν τοῖς σοῖς τόποις οὐκ ἔχεις. Idem 3. 24. μένεις ἂν ἦν ἐν τοῖς σοῖς διαλείβῃ, &c. His adde quòd Chriſtus Joh. 2. 16. de hoc ipſo templo loquens, πατρός μου οἶκον vocat. Latini (ſecuti Græcos) *in ſua,* & *in mea* dixerunt. Plinius lib. 1. epiſt. 4. *Si quando in noſtra diverteris.* Ammianus Marcellinus, *Tibicine præeunte rediret ad ſua.* Cicero ipſe famil. 7. 3. *Ego cum meis (ſi quidquam nunc cujuſquam eſt) etiam in meis eſſe malui:* id eſt, in meis locis, prædiis, poſſeſſionibus.

Com. 51. ὑπετάσσετο αὐτοῖς] Ὑποτάσσεσθαι heic eſt quod Apulcio *parentibus debitum obſequium ſiſtere.* Ignatius ad Magneſios, Ὑποτάγητε τῷ ἐπισκόπῳ, &c. ὡς ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς τῇ σαρκὶ καὶ σάρκα. Recentior, non malè, *ſubjectus*

jectus erat. D. Hieronymus ad Demetriadem, *Esto avia matrique subjecta.* Idem ad Gaudentiam, de filiolæ educatione, *Amet te ut parentem, subjiciatur ut Domina.* Nec minùs bene Vulgatus, *erat subditus iis.* Glossæ, Ὑποτάσσομαι, *subdor, subjaceo.* In vetere Onomastico, *Subditus,* ὑποταγόμενος. Videtur ὑποτασσόμενος scribendum.

Com. 52. προέκοπτε σοφίᾳ] Sic 1 Pet. 3. 18. γνῶσις αὐξάνειν. Opponitur 2 Tim. 3. 13. ἐπὶ τὸ χεῖρον προκόπτειν.

Ibid. προέκοπτε σοφίᾳ] Vulgat. *proficiebat,* &c. In Glossario, *Profecit,* Προέκοψεν, &c. ἐφίλησεν ὁ παιδίᾳ.

Ibid. προέκοπτε σοφίᾳ καὶ ἡλικίᾳ, &c.] Πήχεσιν ἐπὶ σοφίᾳ ἠυξάνετο, ut Eunapius (at non tam verè) de Juliano locutus: vide & in χεὶρ πῆχυν ἐπίδου Suidæ vocabularium. Iamblichus cap. 2. de puero Pythagora, Σεμνότατος τὸ ἠυξάνετο· & de Cybele Diodorus Siculus, Αὐξομένῳ δὲ τῷ τε κάλλει καὶ συμμετρίᾳ διενεγκεῖν, ἔτι δὲ συνέσει δαιμονίως χρήσθαι. Illud ἡλικίαν nuperorum haud pauci Interpretum, ex Matth. 6. 27. *staturam* exponunt. Non impedit sanè ambiguitas vocis quò minùs eo sensu accipiamus: Glossarium, Ἡλικία, τὸ μῆκος, *statura:* & Hesychius, Ἡλικία, μέγεθος σώματος, &c. Patitur & rei ipsius de qua hîc agitur natura percommodè tali significatu sumi. Didymus ad Odyss. α'. ex Herodoto & Galeno, Αὐξανομένῳ τῷ σώματι συναυξάνονται καὶ τὰ λογικῆς ψυχῆς αἱ δυνάμεις. Lucretius lib. 3.

Vis animi pariter crescit cum corpore quoquè.

Tertullianus lib. de Anima, *Simul crescunt, sed diversâ ratione, caro modulo, anima ingenio; caro habitu, anima sensu:* & ibid. cap. 36. *Pubertatem animalem cum carnali dicimus convenire: paritérque & illam suggestu sensuum, & istam processu membrorum exsurgere.* Accesserim tamen heic libentiùs Vulgato qui *ætatem* vertebat, quo sensu Joh. 9. 21. αὐτὸς ἡλικίαν ἔχει, & Heb. 11. 11. παρὰ καιρὸν ἡλικίας. Onomasticon vetus nobilissimum, Ætas, ἡλικία. Ἰσὸ & προέκοπτεν τῇ ἡλικίᾳ, (ut Lucas,) dixit Hesychius in μελλόπαις· quo loco *ætatem,* non *staturam,* intelligi res ipsa flagitat. De Christo ipso (de quo hîc res est) Serm. 146. de Temp. D. Augustinus, *Infans natus est,* &c. *patienter exspectavit ætates, patienter tempora pertulit.* De eodem Serm. 47. P. Chrysologus, *Humana suscipit, intrat tempora, transit ætates:* & Serm. 22. *Aliter cœternus Patri, aliter ætatum nostrarum gradibus cernitur temporalis.* Euthymius ad Matth. 2. *Novem mensibus in utero gestatus est,* &c. *cæteráque suo facta sunt ordine,* &c. id est, cæterorum more infantium ætatis per processum suæ processit & sapientiâ. His adde, sapientiam, cæterásque animi humani dotes, non tam staturæ comites quàm ætatis esse: neque aliter enim heic Lucas intelligendus, quàm si ἡλικίᾳ καὶ σοφίᾳ (ut & vetus quoddam exemplar habuisse testatur Recentior Interpres) scriptam reliquisset. Theophylactus heic, Ἑρμηνεύων (ὁ Εὐαγγελιστὴς) τί ὅτι τὸ προέκοπτεν σοφίᾳ, ἐπάγει, καὶ ἡλικίᾳ· ἢ γὰρ προκοπὴ τῆς ἡλικίας, ἡ σοφίας ἐστὶ προκοπὴ λέγω. Lucretius ubi suprà,

——Velut infirmo pueri teneróque vagantur
Corpore, sic animi sequitur sententia tenuis.
Inde ubi robustis adolevit viribus ætas,
Consilium quoque majus & auctior est animi vis.

Ubi *ætas* est quæ in contextu nostro ἡλικία· *consilium & vis animi,* quæ heic σοφία. Servius ad Eclog. 4. ubi & de puerulo res, *Non improvidè* (Poeta) *in principio universa consumpsit, sed paulatim fecit laudem cum ætate procedere:* & ibidem, *Accessu ætatis quanta sit virtus, agnoscitur.* Apud Gellium 12. 5. Taurus philosophus non dissimili argumento, *Postea, per incrementa ætatis exorta è seminibus suis ratio est:* & 22. 24. de Civit. Dei D. Augustinus, *Ratio & intelligentia in infante sopita est,* &c. *excitanda scilicet & exercenda ætatis accessu, quâ fit scientiæ capax atque doctrinæ, habilis perceptioni veritatis,* &c. Hæc fusiùs paulò (nec tamen, uti credimus, impertinenter) attulimus ad pleniorem Contextûs intelligentiam, & ad indicandum haud malesanum judicium Vulgati Interpretis: pro quo ut non ubique sempérque digladiandum censemus, ità versionem illius quamplurimis locis aliorum omnium versionibus præferendam putamus.

Ibid. καὶ χάρις παρὰ θεῷ καὶ ἀνθρώποις] Sirachid. 45. 1. de Mose, Εὐείσκοντα χάριν ἐν ὀφθαλμοῖς πάσης σαρκὸς, ἠγαπημένον ὑπὸ θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Vide & 1 Sam. 2. 26. Contrarium, θεῷ μὴ ἀρέσκειν, καὶ ἀνθρώποις ἐναντίῳ εἶναι, apud Apostolum 1 Thess. 2. 15.

Κεφ. γ'.

1. Ἐν ἔτει δὲ πεντεκαιδεκάτῳ τῆς ἡγεμονίας Τιβερίου Καίσαρος, ἡγεμονεύοντος Ποντίου Πιλάτου τῆς Ἰουδαίας, καὶ τετραρχοῦντος τῆς Γαλιλαίας Ἡρῴδου, Φιλίππου δὲ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ τετραρχοῦντος τῆς Ἰτουραίας καὶ Τραχωνίτιδος χώρας, καὶ Λυσανίου τῆς Ἀβιληνῆς τετραρχοῦντος,

2. Ἐπ' ἀρχιερέων Ἄννα καὶ Καϊάφα, ἐγένετο ῥῆμα θεοῦ ἐπὶ Ἰωάννην τὸν Ζαχαρίου υἱὸν, ἐν τῇ ἐρήμῳ.

3. Καὶ ἦλθεν εἰς πᾶσαν τὴν περίχωρον τοῦ Ἰορδάνου, κηρύσσων βάπτισμα μετανοίας εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν·

4. Ὡς γέγραπται ἐν βίβλῳ λόγων Ἡσαΐου τοῦ προφήτου, λέγοντος, Φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, Ἑτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ.

5. Πᾶσα φάραγξ πληρωθήσεται, καὶ πᾶν ὄρος καὶ βουνὸς ταπεινωθήσεται· καὶ ἔσται τὰ σκολιὰ εἰς εὐθεῖαν, καὶ αἱ τραχεῖαι εἰς ὁδοὺς λείας.

6. Καὶ ὄψεται πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ.

7. Ἔλεγεν οὖν τοῖς ἐκπορευομένοις ὄχλοις βαπτισθῆναι ὑπ' αὐτοῦ, Γεννήματα ἐχιδνῶν, τίς ὑπέδειξεν ὑμῖν φυγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς;

8. Ποιήσατε οὖν καρποὺς ἀξίους τῆς μετανοίας· καὶ μὴ ἄρξησθε λέγειν ἐν ἑαυτοῖς, Πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ·

Versio Vulgata.

1. ANno autem quintodecimo imperii Tiberii Cæsaris, procurante Pontio Pilato Judæam, tetrarchâ autem Galilææ Herode, Philippo autem fratre ejus tetrarchâ Iturææ & Trachonitidis regionis, & Lysania Abilinæ tetrarchâ,

2. Sub principibus sacerdotum Anna & Caipha, factum est verbum Domini super Johannem Zachariæ filium, in deserto.

3. Et venit in omnem regionem Jordanis, prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum:

4. Sicut scriptum est in libro sermonum Isaiæ prophetæ, Vox clamantis in deserto, Parate viam Domini, rectas facite semitas ejus.

5. Omnis vallis implebitur, & omnis mons & collis humiliabitur: & erunt prava in directa, & aspera in vias planas.

6. Et videbit omnis caro salutare Dei.

7. Dicebat ergò ad turbas quæ exibant ut baptizarentur ab ipso, Genimina viperarum, quis ostendit vobis fugere à ventura ira?

8. Facite ergò fructus dignos pœnitentiæ: & nè cœperitis dicere, Patrem habemus Abraam·

ám· λέγω γὰρ ὑμῖν ὅτι δυνατὸς ὁ Θεὸς ἐκ τῶν λίθων τούτων ἐγεῖραι τέκνα τῷ Ἀβραάμ.

9. Ἤδη δὲ καὶ ἡ ἀξίνη πρὸς τὴν ῥίζαν τῶν δένδρων κεῖται· πᾶν οὖν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν καλὸν, ἐκκόπτεται, καὶ εἰς πῦρ βάλλεται.

10. Καὶ ἐπηρώτων αὐτὸν οἱ ὄχλοι, λέγοντες, Τί οὖν ποιήσομεν;

11. Ἀποκριθεὶς δὲ λέγει αὐτοῖς, Ὁ ἔχων δύο χιτῶνας, μεταδότω τῷ μὴ ἔχοντι· καὶ ὁ ἔχων βρώματα, ὁμοίως ποιείτω.

12. Ἦλθον δὲ καὶ τελῶναι βαπτισθῆναι· καὶ εἶπον πρὸς αὐτὸν, Διδάσκαλε, τί ποιήσομεν;

13. Ὁ δὲ εἶπε πρὸς αὐτούς, Μηδὲν πλέον παρὰ τὸ διατεταγμένον ὑμῖν πράσσετε.

14. Ἐπηρώτων δὲ αὐτὸν καὶ στρατευόμενοι, λέγοντες, Καὶ ἡμεῖς τί ποιήσομεν; Καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς, Μηδένα διασείσητε, μηδὲ συκοφαντήσητε, καὶ ἀρκεῖσθε τοῖς ὀψωνίοις ὑμῶν.

15. Προσδοκῶντος δὲ τοῦ λαοῦ, καὶ διαλογιζομένων πάντων ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν περὶ τοῦ Ἰωάννου, μήποτε αὐτὸς εἴη ὁ Χριστός·

16. Ἀπεκρίνατο ὁ Ἰωάννης ἅπασι, λέγων, Ἐγὼ μὲν ὕδατι βαπτίζω ὑμᾶς· ἔρχεται δὲ ὁ ἰσχυρότερός μου, οὗ οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς λῦσαι τὸν ἱμάντα τῶν ὑποδημάτων αὐτοῦ· αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί.

17. Οὗ τὸ πτύον ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ διακαθαριεῖ τὴν ἅλωνα αὐτοῦ, καὶ συνάξει τὸν σῖτον εἰς τὴν ἀποθήκην αὐτοῦ· τὸ δὲ ἄχυρον κατακαύσει πυρὶ ἀσβέστῳ.

18. Πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἕτερα παρακαλῶν εὐηγγελίζετο τὸν λαόν.

19. Ὁ δὲ Ἡρῴδης ὁ τετράρχης, ἐλεγχόμενος ὑπ' αὐτοῦ περὶ Ἡρῳδιάδος τῆς γυναικὸς Φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, καὶ περὶ πάντων ὧν ἐποίησε πονηρῶν ὁ Ἡρῴδης,

20. Προσέθηκε καὶ τοῦτο ἐπὶ πᾶσι, καὶ κατέκλεισε τὸν Ἰωάννην ἐν τῇ φυλακῇ.

21. Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ βαπτισθῆναι ἅπαντα τὸν λαὸν, καὶ Ἰησοῦ βαπτισθέντος καὶ προσευχομένου, ἀνεῳχθῆναι τὸν οὐρανόν·

22. Καὶ καταβῆναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον σωματικῷ εἴδει ὡσεὶ περιστερὰν ἐπ' αὐτόν· καὶ φωνὴν ἐξ οὐρανοῦ γενέσθαι, λέγουσαν, Σὺ εἶ ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός· ἐν σοὶ εὐδόκησα.

23. Καὶ αὐτὸς ἦν ὁ Ἰησοῦς ὡσεὶ ἐτῶν τριάκοντα ἀρχόμενος, ὢν (ὡς ἐνομίζετο) υἱὸς Ἰωσὴφ, τοῦ Ἡλὶ,

24. Τοῦ Ματθὰτ, τοῦ Λευὶ, τοῦ Μελχὶ, τοῦ Ἰαννᾶ, τοῦ Ἰωσὴφ,

25. Τοῦ Ματταθίου, τοῦ Ἀμὼς, τοῦ Ναοὺμ, τοῦ Ἐσλὶ, τοῦ Ναγγαὶ,

26. Τοῦ Μαὰθ, τοῦ Ματταθίου, τοῦ Σεμεὶ, τοῦ Ἰωσὴφ, τοῦ Ἰούδα,

27. Τοῦ Ἰωαννᾶ, τοῦ Ῥησὰ, τοῦ Ζοροβάβελ, τοῦ Σαλαθιὴλ, τοῦ Νηρὶ,

28. Τοῦ Μελχὶ, τοῦ Ἀδδὶ, τοῦ Κωσὰμ, τοῦ Ἐλμωδὰμ, τοῦ Ἤρ,

29. Τοῦ Ἰωσὴφ, τοῦ Ἐλιέζερ, τοῦ Ἰωρεὶμ, τοῦ Ματθὰτ, τοῦ Λευὶ,

30. Τοῦ Συμεὼν, τοῦ Ἰούδα, τοῦ Ἰωσὴφ, τοῦ Ἰωνὰν, τοῦ Ἐλιακεὶμ,

31. Τοῦ Μελεᾶ, τοῦ Μαϊνὰν, τοῦ Ματταθὰ, τοῦ Ναθὰν, τοῦ Δαβὶδ,

ham: dico enim vobis, quia potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ.

9 Jam enim securis ad radicem arborum posita est. Omnis ergò arbor non faciens fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur.

10. Et interrogabant eum turbæ, dicentes; Quid ergò faciemus?

11. Respondens autem, dicebat illis, Qui habet duas tunicas, det non habenti: & qui habet escas, similiter faciat.

12. Venerunt autem & publicani ut baptizarentur, & dixerunt ad illum, Magister, quid faciemus?

13. At ille dixit ad eos, Nihil amplius quàm quod constitutum est vobis faciatis.

14. Interrogabant autem eum & milites, dicentes, Quid faciemus & nos? Et ait illis, Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis: & contenti estote stipendiis vestris.

15. Existimante autem populo, & cogitantibus omnibus in cordibus suis de Johanne, nè fortè ipse esset Christus:

16. Respondit Johannes, dicens omnibus, Ego quidem aquâ baptizo vos: veniet autem fortior me, cujus non sum dignus solvere corrigiam calceamentorum ejus: ipse vos baptizabit in Spiritu sancto & igni.

17. Cujus ventilabrum in manu ejus, & purgabit aream suam: & congregabit triticum in horreum suum, paleas autem comburet igni inextinguibili.

18. Multa quidem & alia exhortans euangelizabat populo.

19. Herodes autem tetrarcha cùm corriperetur ab illo de Herodiade uxore fratris sui, & de omnibus malis quæ fecit Herodes:

20. Adjecit & hoc super omnia, & inclusit Johannem in carcerem.

21. Factum est autem cùm baptizaretur omnis populus, & Jesu baptizato & orante, apertum est cœlum:

22. Et descendit Spiritus sanctus corporali specie sicut columba in ipsum: & vox de cœlo facta est, Tu es filius meus dilectus, in te complacuit mihi.

23. Et ipse Jesus erat incipiens quasi annorum triginta: ut putabatur, filius Joseph, qui fuit Heli,

24. Qui fuit Matthat, qui fuit Levi, qui fuit Melchi, qui fuit Janne, qui fuit Joseph,

25. Qui fuit Matthathiæ, qui fuit Amos, qui fuit Naum, qui fuit Hesli, qui fuit Nagge,

26. Qui fuit Mahath, qui fuit Matthathiæ, qui fuit Semei, qui fuit Joseph, qui fuit Juda,

27. Qui fuit Johanna, qui fuit Resa, qui fuit Zorobabel, qui fuit Salathiel, qui fuit Neri,

28. Qui fuit Melchi, qui fuit Addi, qui fuit Cosam, qui fuit Elmadam, qui fuit Her,

29. Qui fuit Jesu, qui fuit Eliezer, qui fuit Jorim, qui fuit Matthat, qui fuit Levi,

30. Qui fuit Simeon, qui fuit Juda, qui fuit Joseph, qui fuit Jona, qui fuit Eliacim,

31. Qui fuit Melcha, qui fuit Menna, qui fuit Matthatha, qui fuit Nathan, qui fuit David,

32. Τοῦ Ἰεσσαὶ, τοῦ Ὠβὴδ, τοῦ Βοοζ, τοῦ Σαλμὼν, τοῦ Ναασσὼν,
33. Τοῦ Ἀμιναδὰβ, τοῦ Ἀρνὶ, τοῦ Ἐσρὼμ, τοῦ Φαρὲς, τοῦ Ἰούδα,
34. Τοῦ Ἰακὼβ, τοῦ Ἰσαὰκ, τοῦ Ἀβραὰμ, τοῦ Θάρα, τοῦ Ναχὼρ,
35. Τοῦ Σαρούχ, τοῦ Ῥαγαὺ, τοῦ Φαλὲκ, τοῦ Ἔβερ, τοῦ Σαλὰ,
36. Τοῦ Καϊνὰν, τοῦ Ἀρφαξὰδ, τοῦ Σὴμ, τοῦ Νῶε, τοῦ Λάμεχ,
37. Τοῦ Μαθουσάλα, τοῦ Ἐνὼχ, τοῦ Ἰαρὲδ, τοῦ Μαλελεὴλ, τοῦ Καϊνὰν,
38. Τοῦ Ἐνὼς, τοῦ Σὴθ, τοῦ Ἀδὰμ, τοῦ Θεοῦ.

32. Qui fuit Jesse, qui fuit Obed, qui fuit Booz, qui fuit Salmon, qui fuit Naasson,
33. Qui fuit Aminadab, qui fuit Aram, qui fuit Esrom, qui fuit Phares, qui fuit Judæ,
34. Qui fuit Jacob, qui fuit Isaac, qui fuit Abrahæ, qui fuit Thare, qui fuit Nachor,
35. Qui fuit Sarug, qui fuit Ragau, qui fuit Phaleg, qui fuit Heber, qui fuit Sale,
36. Qui fuit Cainan, qui fuit Arphaxad, qui fuit Sem, qui fuit Noe, qui fuit Lamech,
37. Qui fuit Mathusale, qui fuit Henoch, qui fuit Jared, qui fuit Malaleel, qui fuit Cainam,
38. Qui fuit Henos, qui fuit Seth, qui fuit Adam, qui fuit Dei.

Ad Cap. III.

Com. 2. Ἐπὶ ἀρχιερέων, &c.] Τὸ ἐπὶ hîc, & infrà 4.27. ad designandum potestatis tempus bene Græcè ponitur: ità passim enim in Inscriptionibus & antiquis marmoribus.

Com. 4. εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ] Τραχιὰς (ut Hebr. 12.13.) ὁδοὺς ποιήσαλε τοῖς ποσὶν ὑμῶν.

Com. 5. Πᾶσα φάραγξ πληρωθήσελαι, καὶ πᾶν ὄρος καὶ βουνὸς ταπεινωθήσελαι] Apud Justinum lib. 2. non dissimili oppositione, in rebus Xerxis, *Montes in planum deducebat, & convexa vallium æquabat*: & Suetonium in Caligula, *Campi montibus aggere æquati, & complanata fossuris montium juga.* Πληρωθήσελαι hîc intellige, εἰς πᾶν πλήρωμα θεοῦ, ut Ephes. 3.19. vel πάσης χαρᾶς (ut Rom. 15.13.) καὶ εἰρήνης ἐν τῷ πιστεύειν· ubi & vox πληροῦς. Πᾶν ὄρος καὶ βουνὸς, est, omnes qui supercilia habent, ut plerumque colles montésque: id est, qui ex sapientia mundana altùm spirant. Ταπεινωθήσονται, remittent flatus inanes, dimittent fastum, humiliter veritatis Euangelicæ mysterium adorabunt: vide 2 Cor. 10.5. Baruch. 5.7. Συνέλαξεν ὁ θεὸς ταπεινοῦς πᾶν ὄρος ὑψηλὸν, &c. καὶ φάραγγας πληροῦς εἰς ὁμαλισμὸν τῆς γῆς. D. Augustinus Confess. 9.4. *Dulce mihi fit, Domine, confiteri tibi, &c. quemadmodum me complanaveris, humiliatis montibus & collibus cogitationum mearum, &c.*

Ibid. σκολιὰ] Bene Vulgat. *prava.* In Glossis, *Pravæ*, σκολιαὶ, nempe ὁδοὶ, *viæ*: ità enim ex isto Lucæ loco non inconcinnè puto exponi posse.

Com. 7. Γεννήματα ἐχιδνῶν] Locutio proverbialis, ut ad 3 Matthæi diximus. Scholiastes ad Nubes Aristophanis, Γέννημά φαμὶ ὅτι τόκκι καὶ σπεῖο. Themistius 9. Orat. Κακιῶν καὶ Εὐεννύων δρέμματα καὶ γεννήματα. Tale Sapient. 7. ἀδίκου γῆς γεννήματα. Adelph. 3.2. apud Terentium, *genera sacrilega*: &, —— Σπυγὸ, κακῶς ἀνάθρεμμα λεαίνας, apud Theocritum, Eidyll. 24.

Ibid. φυγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς] Sic Rom. 5.9. σωθῆναι ἀπὸ τῆς ὀργῆς. Ὀργὴ μέλλουσα hoc est quæ Rom. 3.5. & Rom. 12.19. ὀργὴ simpliciter: quæ 1 Thess. 1.10. ὀργὴ ἡ ἐρχομένη, Luc. 23.33. γίννυς κείσις. P. Chrysologus Serm. 45. ad ea Psal. 6. NE IN IRA TUA ARGUAS ME, DEUS, &c. *nec irâ accenditur, nec furore turbatur: sed ira Dei est delinquentium pœna, furor Dei est supplicium peccatorum.*

Com. 8. Ποιήσατε καρποὺς ἀξίους τῆς μετανοίας] Sic Act. 26.20. idem Lucas, ἄξια τῆς μετανοίας ἔργα πράσσοντας· ubi ἔργα quæ hîc καρποί. Τῆς μετανοίας ἄξιους, est, τῇ μετανοίᾳ πρέποντας, opera quæ ostendant vos verè pœnitentiam agere. Euthymius ad Joh. 9. illa, OPERA EJUS QUI ME MISIT, *Opera quæ me patris filium esse ostendant.* Ità, καρποὺς τῆς φύσεως (ἀγαθῆς) ἀξίους φέρειν, Iamblichus Protrept. β'. ἀξίαν τῆς ἀρετῆς σπουδὴν ἐπιδεικνύμενον, in Rom. cap. 3. Chrysostomus: &, τὰ φαῦλα, &c. ἄξια, Philo, lib. Quòd deter. insid. potiori. Fructus autem, sive opera quos hîc Joannes intelligit, à Paulo Ephes. 5.9. distinctiùs enumerantur.

Ibid. καὶ μὴ ἄρξησθε λέγειν ἐν ἑαυτοῖς, πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ]

Tanta haud vos teneat generis fiducia vestri.
Non ego vos solâ censeri laude atavorum
Optarim, nihil est alienæ incumbere famæ.
—— Quis enim generosos dixerit hos, qui
Indigni genere, & præclaro nomine tantùm
Insignes? ——
—— Perit omnis in illis
Gentis honos, quorum laus est in origine sola.

Justinus contra Tryphonem, Ἐπειδὴ κατὰ τὸ σαρκικὸν σπέρμα τοῦ Ἰακὼβ τέκνα ἐσὲ, πάντως σωθήσεσθε προσδοκᾶτε. Vide Rom. 2.15. Chrysostomus Homil. 53 in Joannem, Τοῦτο δὲ τὸ κωλύον Ἰουδαίους προσελθεῖν τῷ Χριστῷ, τὸ νομίζειν ἀρκεῖν αὐτοῖς τὴν ἐκείνου (Abrahami) συγγένειαν εἰς σωτηρίαν. Contrarium Baruchi 2.19. ἐπὶ γὰρ πατέρων δικαιώμασι οὐκ ἔλεον κατὰ τὸ σὸν πρόσωπον καταβάλλομεν. Μὴ ἄρξησθε λέγειν, &c. hoc est, μὴ ἑαυτοὺς φρενοπαλᾶτε. Lycurgus ad Spartanos suos, apud Plutarch. in Apophth. Ἡμᾶς, ὦ πολῖται, οὐδὲν ἡ παρὰ τοῖς πολλοῖς θαυμαζομένη εὐγένεια, καὶ τὸ ἀφ' Ἡρακλέους εἶναι ὀνίνησιν, εἰ μὴ περίεσμεν δι' ἃ ἐκεῖνοι ἀπενέμοντο ἀνθρώπων ὑπεροχὰς καὶ εὐγένειαν ἐφάνη. Euthymius ad Matth. 13. *Si nec Dei matri genuisse illum profuisset, nisi virtutem secuta fuisset, qui alteri proderit viri sancti esse cognatum, si virtutem non habeat?* Vide quæ plura hujus commatis ad Matth. 3.8. annotata.

Com. 9. ἐκκόπτεται, καὶ εἰς τὸ πῦρ βάλλεται] Nux apud Ovidium,

—— Excidite ferro,
Nostráque fumosis urite membra focis.

Vide hîc ad Matthæum dicta: adde Deuter. 20. 20. Catullus,

Infœlicibus ustulanda lignis.

Ubi *ligna infœlicia*, sunt τὰ δένδρα (ut hoc Lucæ loco) μὴ καρπὸν ποιοῦντα.

Com. 10. Τί οὖν ποιήσομεν;] *Quid agimus? consilium quærentium est*, inquit Donatus ad Eunuch. 4.7.

Com. 11. Ὁ ἔχων δύο χιτῶνας μεταδότω τῷ μὴ ἔχοντι] Sic Paulus 4.25. ad Ephesios dixit, μεταδιδόναι τῷ χρείαν ἔχοντι. Δύο χιτῶνας præcisè intelligere non est necesse, at talem vestimentorum copiam quæ communicationis est non incapax. Τῷ μὴ ἔχοντι intellige, ut Jacobi 2. τῷ γυμνῷ· id est, aut verè nudo, aut ità saltem contecto ut per pannulos sit manifestus. Quid hîc in die illa respondebunt quibus syntheses totæ inutiliter asservantur? quibus

—— stragula vestis
Blattarum, ac tinearum epulæ putrescit in arca?

Ibid. ὁμοίως ποιείτω] Famelicis panem distribuat, τοῖς τῇ ἐρημίᾳ ἔρρῃς λιποψύχοις, dicto Jacobi loco.

Com. 13. Μηδὲν πλέον παρὰ τὸ διατεταγμένον ὑμῖν πράσσετε] *Probè vos gerite circa omne negotium vestrum, & ab iis quæ sunt prohibita temperate*, ut loquitur l. omnino, ff. de Offic. Præf. urb. de nummulariis agens. In l. 6. §. 3. ff. de Offic. Præsid. *Sub specie tributorum illicitas exactiones fieri prohibeat.* Justinianus Novell. 17. Τὸ μὲν δημόσιον

μόσιον ἀπαγκείτως ἅπαντα τὰ οἰκεῖα λαβίδω, καὶ τὰς ὄψεις ἡμερίδας ὑποδείξης λαμβανέτωσαν οἱ τοῦτο (fortè οἱ εἰς τοῦτο) καταπονοῦντες, μηδὲν πλέον ἀπαιτούμενοι. Cicero de publicanis 6.1. ad Atticum, *Officio nè cui moleſti ſint.* Πεφίσθω hîc eſt εἰσπραττέσθω, *exigite.* Sic φόρους πεφίλου, Plutarchus in Ariſtide dixit: &, πάλιν πεφίλωδες, (id eſt, ἀπαιτητῶδες) Anonymus apud Suidam. Πλέον παρὰ, &c. locutio eſt qualis & Hebr. 3.3. Ex qua, & aliis nonnullis eo in Scripto, ſolóque Luca occurrentibus, non improbabilis videtur mihi eorum opinio qui Lucæ eam Epiſtolam adjudicant.

Com. 14. Μηδένα διασείσητε] Nemini per vim, aut injecto metu, quæ cujus ſunt extorquete. Ità & Cæſar ad milites ſuos apud Dionem Caſſium, Μήτε βιάζεσθέ τινα αὐτῶν (Provincialium) μήθ' ἁρπάζετε, ἀλλὰ τὰ ὠνητὰ παρ' ἑκόντων σφῶν λαμβάνετε. Chryſologus Serm. 26. de bono milite, *Si paruit imperatis, ſi concuſſit neminem:* ubi *concuſſit*, διέσεισεν. *Illicita miniſteria ſub prætextu adjuvandi militares viros ad concutiendos homines procedentia*, habemus in l. 6. §. 3. ff. de Offic. Præſidis. Excerpta è veteribus Gloſſis, *Concuſſi*, οἱ διασεσεισμένοι. Sic fine 3 Maccabæici, μὴ ὑπερχόντων (αὐτῶν) διασείσας. Quod Vir eximius ait, hâc voce non antequam Græcia Romanæ ditionis eſſet, Græcos iſto ſenſu uſos eſſe, de eo ampliùs inquirendum puto: nam & Dicæarchus (Ariſtotelis auditor) τὸ σείειν eo planè modo poſuit in Græciæ deſcriptiuncula. Aptè Joannes autem hoc milites monet. Salvianus 3. *Quid aliud officialium vita quàm calumnia? quid aliud militantium quàm rapina?* Libanius de ſui temporis militibus, Εἰς τὰ καπηλεῖα πολλάκις ἐφοίτων ἡμέρας (εἰσδυόντες) πίνοντι ὅσον ἂν μάθωσι ποιήσειν, δειδιότι δ' ὑμεῖς τὰ ἐκπώματα, &c. ἀλλ' ἢ δεῖ ζητᾶν, ἢ ὑπολωλέναι· τοῖς γὰρ ἀνδρὶ χρῆσθε λέγουσι, καὶ εὖ ἴσασθε μὴ τε πίθου, καὶ ὧν οἷσιν οἱ πίθοι. οἱ μὲ ἐμοὶ θέσθαι τὸ ἔκπωμα καλέσαντες, καὶ περιπτύξαντες οἶνον ἀμείνω ἐπιστῆσαι, ἀπέρχονται· οἱ δὲ καὶ αὐτοῖς ἐκπώμασιν. ὀβολὸς δὲ ἀπ' ἑτέρου· ἀλλ' ὁ μὲ κάπηλος ἀνεῖται, οἱ δὲ ἐμοὶ πλανῶνται δοῦλος ὤν. Plura hoc genus alia apud Antiquos occurrunt. Quid autem antiquos dico? volvuntur ſecula quidem, manet idem horum hominum ingenium: adeóque noſtrâ ætate iſtâ nulla facilè ætas feracior militaris inſolentiæ.

Ibid. μήτε συκοφαντήσητε] Nemini dolo, id eſt, prætextu muneris veſtri, inferte damnum; (vide infrà ad 19. 8. annotata) aut angariate vel illius corpus, vel jumenti ejus. Ad hortulanum miles apud Apuleium lib. 9. *Ubi ducis iſtum aſinum? reſpondit hortulanus petere ſe proximam civitatem. At mihi (inquit) operâ ejus opus eſt, nam de proximo caſtello ſarcinas Præſidis noſtri, &c. debet advehere: &, injectâ ſtatim manu, loro me* (aſinum) *quo ducebar arreptum incipit trahere.* En ſycophantiæ militaris ſpecimen ſenſu eo qui apud Lucam intelligendæ.

Ibid. ἀρκεῖσθε τοῖς ὀψωνίοις ὑμῶν] Gloſſarium, (& fortè ex hoc Lucæ vulgatíque Interpretis loco) Ἀρκεῖσθε, *contenti eſtote.* Ὀψωνίοις eidem Vulgato *ſtipendiis*: vertitur & per *ſalarium*, ac *diarium* à Gloſſariorum conſarcinatoribus. Suidas, Ὀψώνιον, παρὰ τῇ θείᾳ γραφῇ ἡ ἀφωρισμένη τροφή. In iis θείᾳ γραφῇ intelligit duos Pauli, & hunc Lucæ locum. Aptum autem non minùs hoc Baptiſtæ præceptum militibus, quàm illud alterum ejuſdem publicanis: annonâ enim, quamvis largiore, milites rarò contenti ſunt. Ad ſuos Cæſar apud Dionem Caſſium, Τῆς τροφῆς, &c. ἐμπίμπλασθε, &c. καὶ ὧν ἀξιοῦτε τούτοις ἀρκεῖσθαι, &c. Salvianus lib. 4. nationem iſtam hominum ità querentem inducit, *Etiamſi nobis ſtipendia præſentur, conſuetudini hæc magis quàm ſufficientiæ ſatisfaciunt: & ità implent canonem, ut non expleant ſatietatem:* Hinc & frequentes eorum inſolentiæ, rapinæ, concuſſiones. Libanius jam citato loco, Τὸν δ' ὦ μαθήμονον λόχον τί οἶει ἄρα ἀγαπᾶν (Imperatorem alloquitur) τῇ παρὰ σοῦ τροφῇ; καὶ τίς οὐκ οἶδε τὰ ἁρπαγὼ, ὧν ὁ πολλῶν ὀλιγῶν μὲ οὐκ ἐπιχορηγῶ, μὴ παρέξωμαι, δῶτε δ' ἐλάττω γνάθος; ἴστοι δ' πάνθ' ἁπλῶς ὑπέρχονται πανταχόθεν ἅλκονες, οἱ μὴ κρέας, ἤ τι τοιοῦτον, φέροντες ἀργύριον. Talibus malis ſæpe obviàm itum eſt edictis mandatíque eorum apud quos ſumma rerum poteſtas fuit. Apud Caſſiodorum 6.22. in formula Comit. Syracuſ. civit. *Non permittas milites eſſe poſſeſſoribus inſolentes, annonas ſuas ſub moderatione percipiant.* Juſtinianus Novell. 17. Ἀλλα μηδὲ οἱ στρατιῶται τινες ὑμῶν τό σοι, (alloquitur quemvis cujuſvis Provinciæ Præſidem) ἐκείνοις συγχωρήσειν δαπανᾶν, ἀλλ' ἐκ τῶν ἰδίων σιτήσεων· ubi forſan σιτηρεσίων legendum. Vide & l. 3. Cod. de erog. milit. annonæ. Cæſar ad Senatum Romanum, de militibus ſuis, apud Dionem lib. 42. Τρέφεσθαι μὲ σφᾶς ἀνάγκη πολλῶν ἕνεκα· τρεφήσονται δ' οὐκ ἐφ' ὑμᾶς, ἀλλ' ὑπὲρ ὑμῶν, τοῖς διδομένοις ἀρκούμενοι. Hæc & ſimilia ad coercendam militarem licentiam, & ſemper ferè & ubique jubentur promittuntúrque: obtinuit uſus tamen, obtinétque, ut præpoſitis ſæpe inſciis, ſæpius conniventibus, nonnunquam & ſtrictè prohibentibus, hujuſmodi deprædationes impunè pervagentur.

Com. 16. Ἔρχεται δ ὁ ἰσχυρότερός μου] Id eſt, μαρτυρίαν μείζω ἐμοῦ ἔχων· vide Joh. 5.36. Photius Epiſt. 50. Φύσις τῶν πρωτείων ἀτιμάζεσθαι καὶ παρέχειν τῷ τελευτῶντι. Servius ad Eclog. 9. *Minora augurio majoribus cedunt, nec ullarum ſunt virium, licèt priora ſint.* Euthymius ad ejuſdem Baptiſtæ illa Joh. 3.30. ἐκεῖνον δεῖ αὐξάνειν, ἐμὲ δ ἐλαττοῦσθαι· *Mixti, nempe ut Lucifer, orto Sole.* Seneca 66 Epiſt. *Minora lumina claritas Solis obſcurat.* In Epiſtolis Philoſtrati, Λύχνου πίπλει πυρὸς ἥλιος μείζων. Adde ad Matth. 3.11. dicta.

Ibid. ἕ οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς λῦσαι τὰ ἱμάντα τῶν ὑποδημάτων αὐτοῦ] Τὸ σανδάλιον (αὐτοῦ) Ἰωνικῶς ἀρσενίζειν, ut in Herodoto Lucianus locutus. Τοὺς τῶν ὑποδημάτων ἱμάντας, dixit & Plutarchus in Sympoſiacis, 4.2. & *calceamentorum vincula* Petronius: vide ad Act. 13. 25. notata. Matthæus hèic, ἕ οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς τὰ ὑποδήματα βαστάσαι· ità & παιδεύειν τὰ ὑποδήματα κομίζοντα in jam citatis Sympoſiacis. Non diſſimile apud Martialem 7.8. *indignus matellam prabere.*

Ibid. αὐτὸς, &c.] Servius ad Æneid. 1. in Schedis Fuldenſ. *Antiqui* ILLE *vel magnitudini vel nobilitati adſcribebant.* Agræcius Grammaticus, IPSE *nomen dignitatis*, ISTE *abjectionis.*

Ibid. ὑμᾶς βαπτίσει ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ] Non parvo verborum circuitu ad locutionis iſtius expoſitionem uſi ſunt Interpretes; & fortè tamen compendiariâ à nobis viâ proſpectâ faciliùs inveniatur. Cogitemus ergò an ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ ſit ἓν διὰ δυοῖν· nempe ἐν πυρὶ πνεύματι ἁγίου, *igne ſpiritûs ſancti:* i. e. vi vel virtute ejus, quæ Act. 1.8. (ni fallor) δύναμις. Et quia vis illa ſub figura ignis (ſaltem Apoſtolis Act. 2. 2.) corporaliter exhibebatur, puto commodè verti poſſe, *vigore igneo.* Ità

Igneus eſt ollis vigor ———

apud Poetam præcipuum. Per ignem hîc τὸ σφοδρὸν & χαλεπὸν ſignificari notavit & Chryſoſtomus.

Com. 17. Οὗ τὸ πτύον ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ] Servius ad Æneid. 1. ea, *Virúmque cano*, &c. *Non dicit quem, ſed circumſtantiis oſtendit Æneam.* Varro lib. 4 de L. Lat. *Ventilabrum, quo ventilatur in aere frumentum:* legendum puto, *in area frumentum.* Ità ſtatim in contextu Lucæ διακαθαριεῖ τὴν ἅλωνα αὐτοῦ: nimirum, ad ventilandum.

Ibid. ἕ τὸ πτύον] D. Auguſtinus in Pſal. 47. *Ventilabrum portabit, ut unum granum tritici non cadat in acervum palea comburendum: nec una ariſta palea tranſeat ad meſſem in horrea recondendam.*

Ibid. διακαθαριεῖ τὴν ἅλωνα αὐτοῦ, καὶ συνάξει τὸν σῖτον αὐτοῦ, &c.] Διακαθαριεῖ heic eſt λικμήσει ἐν τῇ ἅλωνι αὐτοῦ ab eo quod ſequitur, id quod præcedit: per ventilationem vel evannationem frumentum à paleis diſtinguet. Heſychius, Λικμῆται, ἀλῆται, ἢ τὰ ἄχυρα ἀπὸ τοῦ σίτου διαχωρίζοντες. Τροπώσεις examinis divini non diſſimilis in illis Malach. 3.3. Καθίσεται χωνεύων, καὶ καθαρίζων, ὡς τὸ ἀργύριον καὶ τὸ χρυσίον. Συνάξει, *congregabit triticum ſuum.* Scholiaſtes ad Eidyll. 7. Theocrit. Ἅλως, ἀπὸ τοῦ ἁλίζω, τὸ συναθροίζω (quod hoc loco συνάγων) ἐπεὶ ὁ ἀθροίζων τὸν σῖτον. Sic, σῖτον ἐν ἅλῳ Cyprianus, in Amatoriis Plutarchi narrationibus.

Ibid. Συνάξει τὸν σῖτον αὐτοῦ εἰς τὴν ἀποθήκην] Ità Matth. 6.26. & 13.30. Heſychius, Ἀποτίθεσθαι, συνάγειν εἰς τὰς ἀποθήκας.

δήκας. Contrà apud Eundem, Ἀσώματος, ὁ μὴ συναγόμενος, ἐξόβολος. Græcis Συνάγειν istud est & συσκομίζειν. Sophocles Ajace, μὴ συσκομίζειν· ubi Scholia, Διὰ τῆς ὑπὸ τῶν Συναγωγῶν καρπῶν εἰς τὰς ἀποθήκας· ἐπ' οἰκείων γὰρ λέγεται καὶ συσκομίζειν.

Ibid. τὸ δὲ ἄχυρον καλακαύσει] Virgilius,

Atque levem ſtipulam crepitantibus urere flammis.

Vide Joh. 15.6. Varro de Meſſoribus Umbriæ, 1.50. de R. R. *De ſingulis* (manipulis) *ſecant inter ſpicas* & frumentum. *Spicas conjiciunt in corbem, atque in aream mittunt, ſtramenta relinquunt in ſegete, unde tollantur in acervum.*

Ibid. πυρὶ ἀσβέστῳ] Gloſſarium, Ἄσβεστον πῦρ· *inextinguibilis ignis.* πῦρ σβεσθῆναι κωλῦον, Philoſtratus 3.1. dixit. Cæterùm quòd hoc loco, ἡ σῖτος εἰς τ. ἀποθ. συνάγ. τὸ δὲ ἄχ. κατακαίειν, apud Matthæum 13.48. in re piſcatoria eſt, Συνελέγοντα τὰ καλὰ εἰς ἀγγεῖα, τὰ δὲ σαπρὰ ἔξω ἔβαλλον. Hebr. 6. (itidem ut heic, in re ruſtica) εὐλογίας ἀπὸ θεοῦ λαμβάνειν, & contrà, κατάρας ἐγγὺς ἡ, ἧς τὸ τέλος εἰς καῦσιν ἔχει. Et ut heic in Electionis & Reprobationis argumento habes Agricolæ, ſic Matth. 25.32. Paſtoris typum.

Com. 18. Πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἕτερα, &c.] Sic Joh. 20.30. πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα.

Ibid. παρακαλῶν] Vide ad 1 Tim. 6.2.

Ibid. εὐηγγελίζετο τὸν λαὸν] Conſtructio, quam in ſacra pagina tantùm, & apud unum Chariclidem inveniri ait Thomas Magiſter.

Com. 19. καὶ Ἡρῳδιάδος, &c. καὶ περὶ πάντων ὧν ἐποίησε πονηρῶν] Simile loquendi genus Judæ com. 15.

Com. 20. Προσέθηκε καὶ τοῦτο, &c.] Planè ſimile de eodem iſto Lucas noſter Act. 12.3. ubi & προσέθετο.

Ibid. καὶ κατέκλεισε τὸν Ἰωάννην ἐν τῇ φυλακῇ] Intellige, cum vinculis. Marcus in hac hiſtoria, Ἔδησε αὐτὸν ἐν τῇ φυλακῇ· conciſè, pro ἔκλεισεν αὐτὸν ἐν τῇ φυλακῇ δεσμὰ ἐπενέγκας. *In carcere poteſt quis eſſe, nec tamen vinctus dici, niſi corpori ejus vincla ſint adhibita*, ait l. 216. ff. de V. S.

Com. 21. ἀνεψιὸν τὸν ἑαυτοῦ] Vide Act. 7.56. Ovidius,

A media cœlum regione dehiſcere cœpit.

Com. 22. ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός] Horatius ad Mecænatem,

——*Ego quem vocas Dilecte*, &c.

id eſt, ἀγαπητὸ, vel ἠγαπημένε.

Ibid. ἐν σοὶ εὐδόκησα] *In te oblecta*, vel *oblectavi me*, ut ad Matthæum vertimus: nec aliter ad eum locum Euthymius.

Com. 23. Καὶ αὐτὸς ἦν ὁ Ἰησοῦς ὡσεὶ ἐτῶν τριάκοντα ἀρχόμενος, ὢν (ὡς ἐνομίζετο) υἱὸς Ἰωσὴφ] Locus difficilis, & in quo plures exercuerunt ſe. Aut fallor, aut puram putam lectionem expediendi rationem inveni, idque minimâ licentioſitate. Eſt autem ratio ea ut tollamus parentheſeos notas, & ὤν, non ὢν legamus: Καὶ ἦν ὁ Ἰησοῦς ὡ. ὡ. τ. ἀ. ὤν, ὡς ἐνομίζετο υἱὸς Ἰωσήφ. Sinceram autem hanc eſſe lectionem factam planum ex duobus aliis ipſius Lucæ locis, in quorum poſterioribus membris (poſtquam in prioribus, itidem ut hoc in loco, τὸ ἦν præceſſerat) eodem quo heic modo ponitur relativum illud. Alter eſt Act. 7.20. ubi ſic de Moſe ait, καὶ ἦν ἀστεῖος τῷ θεῷ, ὃς ἀνετράφη μῆνας τρεῖς, &c. Alter autem (qui & adhuc ſimilior, quia & ibi, æquè ut heic, de ætate mentio,) eſt Luc. 2.37. ubi ſic de Anna, Καὶ αὐτὴ (τὸ ἦν præceſſit autem com. 36.) ὡς ἐτῶν ὀγδοήκοντα τεσσάρων, ἣ οὐκ ἀφίστατο ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ, &c. Neque dubito quin & alii id genus loci attentè legentibus occurſuri ſint. In quibus (ut nec id taceam) pronomen relativum illud particulæ connectentis καὶ vim habere videtur. Ità & in l. 13. ff. de his quæ ut indig. auf er. *Mavius in adulterio Sempronia damnatus, eandem Sempronium non damnatam duxit uxorem: qui moriens heredem eam reliquit:* i. e. *& moriens h. e. r.*

Ibid. ἐνομίζετο υἱὸς Ἰωσὴφ] Euthymius ad Joh. 1. illud, JESUM FILIUM JOSEPH. *Adhuc enim filius ejus eſſe putabatur.* Scholiaſtes ad Apollonii β'. de Amyco Bebrycum Rege, Ἐνομίζετο ἢ Τυφῶνος, ἢ Ἴτυς υἱός. Terentius, Andr. 4.5.

Semper enim dicta ejus hæc atque habita eſt ſoror.

Non ineptè autem de Jeſu, etſi Dei filio, dictum, *filius Joſephi putabatur.* Ità & in Romano Jure, *Pater is eſt quem nuptiæ demonſtrant.*

Κεφ. δ'.

1. Ἰησοῦς δὲ πνεύματος ἁγίου πλήρης, ὑπέστρεψεν ἀπὸ τοῦ Ἰορδάνου, καὶ ἤγετο ἐν τῷ πνεύματι εἰς τὴν ἔρημον,

2. Ἡμέρας τεσσεράκοντα πειραζόμενος ὑπὸ τοῦ διαβόλου· καὶ οὐκ ἔφαγεν οὐδὲν ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις· καὶ συντελεσθεισῶν αὐτῶν, ὕστερον ἐπείνασε.

3. Καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ διάβολος, Εἰ υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, εἰπὲ τῷ λίθῳ τούτῳ ἵνα γένηται ἄρτος.

4. Καὶ ἀπεκρίθη Ἰησοῦς πρὸς αὐτὸν, λέγων, Γέγραπται, Ὅτι οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ὁ ἄνθρωπος, ἀλλ' ὅτι παντὶ ῥήματι Θεοῦ.

5. Καὶ ἀναγαγὼν αὐτὸν ὁ διάβολος εἰς ὄρος ὑψηλὸν, ἔδειξεν αὐτῷ πάσας τὰς βασιλείας τῆς οἰκουμένης ἐν στιγμῇ χρόνου.

6. Καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ διάβολος, Σοὶ δώσω τὴν ἐξουσίαν ταύτην ἅπασαν, καὶ τὴν δόξαν αὐτῶν· ὅτι ἐμοὶ παραδέδοται, καὶ ᾧ ἐὰν θέλω δίδωμι αὐτήν.

7. Σὺ οὖν ἐὰν προσκυνήσῃς ἐνώπιόν μου, ἔσται σου πᾶσα.

8. Καὶ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, Ὕπαγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ· γέγραπται γάρ, Προσκυνήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις.

9. Καὶ ἤγαγεν αὐτὸν εἰς Ἰερουσαλὴμ, καὶ ἔστησεν αὐτὸν ἐπὶ τὸ πτερύγιον τοῦ ἱεροῦ καὶ εἶπεν αὐτῷ, Εἰ ὁ υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, βάλε σεαυτὸν ἐντεῦθεν κάτω.

Vulgata Verſio.

1. JEſus autem plenus Spiritu ſancto, regreſſus eſt à Jordane, & agebatur in Spiritu in deſerto,

2. Diebus quadraginta, & tentabatur à diabolo. Et nihil manducavit in diebus illis: & conſummatis illis eſuriit.

3. Dixit autem illi diabolus, Si filius Dei es, dic lapidi huic ut panis fiat.

4. Et reſpondit ad illum Jeſus, Scriptum eſt, Quia non in ſolo pane vivet homo, ſed in omni verbo Dei.

5. Et duxit illum diabolus in montem excelſum, & oſtendit illi omnia regna orbis terræ in momento temporis.

6. Et ait illi, Tibi dabo poteſtatem hanc univerſam, & gloriam illorum: quia mihi tradita ſunt, & cui volo do illa.

7. Tu ergò ſi adoraveris coram me, erunt tua omnia.

8. Et reſpondens Jeſus, dixit illi, Scriptum eſt, Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſervies.

9. Et duxit illum in Jeruſalem, & ſtatuit eum ſuper pinnam templi, & dixit illi, Si filius Dei es, mitte te hinc deorſum.

10. Γέγρα-

10. Γέγραπται γὰρ, Ὅτι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐντελεῖται περὶ σοῦ, τοῦ διαφυλάξαι σε·

11. Καὶ ὅτι ἐπὶ χειρῶν ἀροῦσί σε, μήποτε προσκόψῃς πρὸς λίθον τὸν πόδα σου.

12. Καὶ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, Ὅτι εἴρηται, Οὐκ ἐκπειράσεις Κύριον τὸν Θεόν σου.

13. Καὶ συντελέσας πάντα πειρασμὸν ὁ διάβολος, ἀπέστη ἀπ' αὐτοῦ ἄχρι καιροῦ.

14. Καὶ ὑπέστρεψεν ὁ Ἰησοῦς ἐν τῇ δυνάμει τοῦ πνεύματος εἰς τὴν Γαλιλαίαν· καὶ φήμη ἐξῆλθε καθ' ὅλης τῆς περιχώρου περὶ αὐτοῦ.

15. Καὶ αὐτὸς ἐδίδασκεν ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν, δοξαζόμενος ὑπὸ πάντων.

16. Καὶ ἦλθεν εἰς τὴν Ναζαρὲτ, οὗ ἦν τεθραμμένος, καὶ εἰσῆλθε κατὰ τὸ εἰωθὸς αὐτῷ, ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῶν Σαββάτων, εἰς τὴν συναγωγήν· καὶ ἀνέστη ἀναγνῶναι.

17. Καὶ ἐπεδόθη αὐτῷ βιβλίον Ἡσαΐου τοῦ προφήτου· καὶ ἀναπτύξας τὸ βιβλίον, εὗρε τὸν τόπον οὗ ἦν γεγραμμένον,

18. Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμὲ, οὗ ἕνεκεν ἔχρισέ με, εὐαγγελίζεσθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με, ἰάσασθαι τοὺς συντετριμμένους τὴν καρδίαν·

19. Κηρύξαι αἰχμαλώτοις ἄφεσιν, καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν· ἀποστεῖλαι τεθραυσμένους ἐν ἀφέσει· κηρύξαι ἐνιαυτὸν Κυρίου δεκτόν.

20. Καὶ πτύξας τὸ βιβλίον, ἀποδοὺς τῷ ὑπηρέτῃ, ἐκάθισε· καὶ πάντων ἐν τῇ συναγωγῇ οἱ ὀφθαλμοὶ ἦσαν ἀτενίζοντες αὐτῷ.

21. Ἤρξατο δὲ λέγειν πρὸς αὐτοὺς, Ὅτι σήμερον πεπλήρωται ἡ γραφὴ αὕτη ἐν τοῖς ὠσὶν ὑμῶν.

22. Καὶ πάντες ἐμαρτύρουν αὐτῷ, καὶ ἐθαύμαζον ἐπὶ τοῖς λόγοις τῆς χάριτος τοῖς ἐκπορευομένοις ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ· καὶ ἔλεγον, Οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς Ἰωσήφ;

23. Καὶ εἶπε πρὸς αὐτοὺς, Πάντως ἐρεῖτέ μοι τὴν παραβολὴν ταύτην, Ἰατρὲ, θεράπευσον σεαυτόν· ὅσα ἠκούσαμεν γενόμενα ἐν τῇ Καπερναούμ, ποίησον καὶ ὧδε ἐν τῇ πατρίδι σου.

24. Εἶπε δέ, Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι οὐδεὶς προφήτης δεκτός ἐστιν ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ.

25. Ἐπ' ἀληθείας δὲ λέγω ὑμῖν, πολλαὶ χῆραι ἦσαν ἐν ταῖς ἡμέραις Ἠλίου ἐν τῷ Ἰσραὴλ, ὅτε ἐκλείσθη ὁ οὐρανὸς ἐπὶ ἔτη τρία καὶ μῆνας ἕξ, ὡς ἐγένετο λιμὸς μέγας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν.

26. Καὶ πρὸς οὐδεμίαν αὐτῶν ἐπέμφθη Ἠλίας εἰ μὴ εἰς Σάρεπτα τῆς Σιδῶνος, πρὸς γυναῖκα χήραν.

27. Καὶ πολλοὶ λεπροὶ ἦσαν ἐπὶ Ἐλισαίου τοῦ προφήτου ἐν τῷ Ἰσραήλ· καὶ οὐδεὶς αὐτῶν ἐκαθαρίσθη εἰ μὴ Νεεμὰν ὁ Σύρος.

28. Καὶ ἐπλήσθησαν πάντες θυμοῦ ἐν τῇ συναγωγῇ, ἀκούοντες ταῦτα.

29. Καὶ ἀναστάντες ἐξέβαλον αὐτὸν ἔξω τῆς πόλεως· καὶ ἤγαγον αὐτὸν ἕως τῆς ὀφρύος τοῦ ὄρους ἐφ' οὗ ἡ πόλις αὐτῶν ᾠκοδόμητο, εἰς τὸ κατακρημνίσαι αὐτόν.

30. Αὐτὸς δὲ διελθὼν διὰ μέσου αὐτῶν ἐπορεύετο.

31. Καὶ κατῆλθεν εἰς Καπερναοὺμ, πόλιν τῆς Γαλιλαίας· καὶ ἦν διδάσκων αὐτοὺς ἐν τοῖς σάββασι.

32. Καὶ ἐξεπλήσσοντο ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ, ὅτι ἐν ἐξουσίᾳ ἦν ὁ λόγος αὐτοῦ.

33. Καὶ ἐν τῇ συναγωγῇ ἦν ἄνθρωπος ἔχων πνεῦμα δαιμονίου ἀκαθάρτου, καὶ ἀνέκραξε φωνῇ μεγάλῃ,

10. Scriptum est enim quòd Angelis suis mandavit de te, ut conservent te:

11. Et quia in manibus tollent te, nè fortè offendas ad lapidem pedem tuum.

12. Et respondens Jesus, ait illi, Dictum est, Non tentabis Dominum Deum tuum.

13. Et consummatâ omni tentatione diabolus recessit ab illo usque ad tempus.

14. Et regressus est Jesus in virtute Spiritûs in Galilæam, & fama exiit per universam regionem de illo.

15. Et ipse docebat in synagogis eorum, & magnificabatur ab omnibus.

16. Et venit Nazareth ubi erat nutritus, & intravit secundùm consuetudinem suam die sabbati in synagogam, & surrexit legere.

17. Et traditus est illi liber Isaiæ prophetæ. Et ut revolvit librum, invenit locum ubi scriptum erat,

18. Spiritus Domini super me, propter quod unxit me euangelizare pauperibus, misit me sanare contritos corde,

19. Prædicare captivis remissionem, & cæcis visum, dimittere confractos in remissionem, prædicare annum Domini acceptum, & diem retributionis.

20. Et cùm plicuisset librum, reddidit ministro, & sedit. Et omnium in synagoga oculi erant intendentes in eum.

21. Cœpit autem dicere ad illos, Quia hodie impleta est hæc scriptura in auribus vestris.

22. Et omnes testimonium illi dabant, & mirabantur in verbis gratiæ quæ procedebant de ore ipsius, & dicebant, Nónne hic est filius Joseph?

23. Et ait illis, Utique dicetis mihi hanc similitudinem, Medice, cura teipsum; quanta audivimus facta in Capharnaum, fac & hîc in patria tua.

24. Ait autem, Amen dico vobis, quia nemo propheta acceptus est in patria sua.

25. In veritate dico vobis, multæ viduæ erant in diebus Eliæ in Israel, quando clausum est cœlum annis tribus & mensibus sex, cùm facta esset fames magna in omni terra:

26. Et ad nullam illarum missus est Elias, nisi in Sarepta Sidoniæ, ad mulierem viduam.

27. Et multi leprosi erant in Israel sub Elisæo propheta; & nemo eorum mundatus est nisi Naaman Syrus.

28. Et repleti sunt omnes in synagoga irâ, hæc audientes.

29. Et surrexerunt, & ejecerunt illum extra civitatem, & duxerunt illum usque ad supercilium montis, super quem civitas illorum erat ædificata, ut præcipitarent eum.

30. Ipse autem transiens per medium illorum, ibat.

31. Et descendit in Capharnaum civitatem Galilææ: ibíque docebat illos sabbatis.

32. Et stupebant in doctrina ejus, quia in potestate erat sermo ipsius.

33. Et in synagoga erat homo habens dæmonium immundum, & exclamavit voce magnâ,

34. Λέγων, Ἐᾶ τί ἡμῖν καὶ σοί, Ἰησοῦ Ναζαρηνέ; ἦλθες ἀπολέσαι ἡμᾶς; οἶδά σε τίς εἶ, ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ.

35. Καὶ ἐπετίμησεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, λέγων, Φιμώθητι, καὶ ἔξελθε ἐξ αὐτοῦ. Καὶ ῥίψαν αὐτὸν τὸ δαιμόνιον εἰς τὸ μέσον, ἐξῆλθεν ἀπ' αὐτοῦ, μηδὲν βλάψαν αὐτόν.

36. Καὶ ἐγένετο θάμβος ὅλοις, καὶ συνελάλουν πρὸς ἀλλήλους, λέγοντες, Τίς ὁ λόγος οὗτος, ὅτι ἐν ἐξουσίᾳ καὶ δυνάμει ἐπιτάσσει τοῖς ἀκαθάρτοις πνεύμασι, καὶ ἐξέρχονται;

37. Καὶ ἐξεπορεύετο ἦχος περὶ αὐτοῦ εἰς πάντα τόπον τῆς περιχώρου.

38. Ἀναστὰς δὲ ἀπὸ τῆς συναγωγῆς, εἰσῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν Σίμωνος. Πενθερὰ δὲ τοῦ Σίμωνος ἦν συνεχομένη πυρετῷ μεγάλῳ καὶ ἠρώτησαν αὐτὸν περὶ αὐτῆς.

39. Καὶ στὰς ἐπάνω αὐτῆς ἐπετίμησε τῷ πυρετῷ· καὶ ἀφῆκεν αὐτήν· παραχρῆμα δὲ ἀναστᾶσα διηκόνει αὐτοῖς.

40. Δυσὶν δὲ τοῦ ἡλίου, πάντες ὅσοι εἶχον ἀσθενοῦντας νόσοις ποικίλαις, ἤγαγον αὐτοὺς πρὸς αὐτόν· ὁ δὲ ἑνὶ ἑκάστῳ αὐτῶν τὰς χεῖρας ἐπιθεὶς, ἐθεράπευσεν αὐτούς.

41. Ἐξήρχετο δὲ καὶ δαιμόνια ἀπὸ πολλῶν, κράζοντα καὶ λέγοντα, Ὅτι σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἐπιτιμῶν οὐκ εἴα αὐτὰ λαλεῖν, ὅτι ᾔδεισαν τὸν Χριστὸν αὐτὸν εἶναι.

42. Γενομένης δὲ ἡμέρας ἐξελθὼν ἐπορεύθη εἰς ἔρημον τόπον· καὶ οἱ ὄχλοι ἐζήτουν αὐτὸν, καὶ ἦλθον ἕως αὐτοῦ· καὶ κατεῖχον αὐτὸν τοῦ μὴ πορεύεσθαι ἀπ' αὐτῶν.

43. Ὁ δὲ εἶπε πρὸς αὐτοὺς, Ὅτι καὶ ταῖς ἑτέραις πόλεσιν εὐαγγελίσασθαί με δεῖ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ· ὅτι εἰς τοῦτο ἀπέσταλμαι.

44. Καὶ ἦν κηρύσσων ἐν ταῖς συναγωγαῖς τῆς Γαλιλαίας.

34. Dicens, Sine, quid nobis & tibi, Jesu Nazarene? venisti perdere nos? scio te qui sis, Sanctus Dei.

35. Et increpavit illum Jesus, dicens, Obmutesce, & exi ab eo. Et cùm projecisset illum dæmonium in medium, exiit ab illo, nihilque illum nocuit.

36. Et factus est pavor in omnibus, & colloquebantur ad invicem, dicentes, Quod est hoc verbum, quia in potestate & virtute imperat immundis spiritibus, & exeunt?

37. Et divulgabatur fama de illo in omnem locum regionis.

38. Surgens autem Jesus de synagoga, introivit in domum Simonis. Socrus autem Simonis tenebatur magnis febribus; & rogaverunt illum pro ea.

39. Et stans super illam imperavit febri; & dimisit illam. Et continuò surgens, ministrabat illis.

40. Cùm autem sol occidisset, omnes qui habebant infirmos variis languoribus, ducebant illos ad eum. At ille singulis manus imponens curabat eos.

41. Exibant autem dæmonia à multis, clamantia & dicentia, Quia tu es filius Dei: & increpans non sinebat ea loqui, quia sciebant ipsum esse Christum.

42. Factâ autem die, egressus ibat in desertum locum, & turbæ requirebant eum, & venerunt usque ad ipsum; & detinebant illum nè discederet ab eis.

43. Quibus ille ait, Quia & aliis civitatibus oportet me euangelizare regnum Dei; quia ideo missus sum.

44. Et erat prædicans in synagogis Galilææ.

Ad Cap. IV.

Com. 1. Πνεύματος ἁγίου πλήρης] Suprà 2.40.

Ibid. ἤγετο ἐν τῷ πνεύματι εἰς τὴν ἔρημον] Sic Apoc. 17.3. ἀπήνεγκέ με εἰς ἔρημον ἐν πνεύματι· id est, (ut infrà heic com. 14.) ἐν τῇ δυνάμει τοῦ πνεύματος. Quibus locis Spiritum Sanctum intelligi nullum dubium: vide & Act. 20.22. Contrarium infrà 8.29. εἰς τὰς ἐρήμους ὑπὸ τοῦ δαίμονος ἐλαύνεσθαι.

Com. 3. τῷ λίθῳ τούτῳ] Cuivis lapidum istorum: quo sensu infrà 17.6. τῇ συκαμίνῳ ταύτῃ.

Com. 4. οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ, &c.] Vide Deuter. 29.6. Sapient. 16.26. & quæ ibidem comm. 7. & 12. habentur.

Com. 5. ἀναγαγὼν αὐτὸν, &c. ὄρος ὑψηλὸν, ἔδειξεν αὐτῷ πάσας τὰς βασιλείας τῆς οἰκουμένης] Spartianus in Severo, *Ex altissimi montis vertice orbem terrarum*, &c. *despexit*. Vide Deuteron. 34.1.2. Scholiastes ad Iliad. ξ'. Περιωπὴν, ὑψηλὸν τόπον, ἐξ οὗ περιωπάσαι καὶ θεωρῆσαι δεῖ πάντα. Τὰς βασιλείας autem, ipsa regna intelligi, non simulacra eorum. Vide ad Matthæum.

Ibid. ἐν στιγμῇ χρόνου] Ἐν ἀτόμῳ, 1 Cor. 15.32. ἐν ἀκαρεῖ τοῦ χρόνου Lucianus dixit Contemplant. ἐν ἀκαρεῖ χρόνῳ Aristophanes Pluto: nec aliud ἀμοιρὴς χρόνου in 3 Maccabaico. Plutarchus in Conviv. Sapient. Στιγμὴ, μᾶλλον δὲ μειόν τι βραχύτατον στιγμῆς. Idem alibi de Tempore loquens, σίγμα τι ἀφειδὲς dixit. Non malè heic à nuperis versum, *in punctо temporis*. Glossæ, Στιγμὴ, *punctum*. Donatus ad Phorm. 1.4. *Punctum, angustissimum spatium: momentum* autem in nescio quid longius excurrit. Plinius Panegyrico, *Quod momentum? imò quod temporis punctum?* &c. Apuleius 10. *Momento modico, imò puncto exiguo*. Censorinus de tempore præsenti (quod τῇ στιγμῇ ἰσοδύναμον) *Adeò exiguum & incomprehensibile, ut nullam recipiat longitudinem, neque aliud quàm transacti futuríque conjunctio*. Ἐξαίφνης φύσις Platoni: vide 13.6. A. Gellium 14.1. *Cursus* (ut alibi idem Gellius) *transvolantis temporis, qui vix cogitatione animi comprehendi potest*. Ejusdem aut cognatissimæ significationis videtur esse quem & *ictum* Latini vocant. Tacitus de Seneca & Paulina, *Eodem ictu ferro brachia dissolvunt*. Gellius 14.1. *Eodem genere mortis, eodémque ictu temporis interierint*. In l. 7. §. 7. ff. ad leg. Aquil. *Si quis de ponte aliquem præcipitaverit, sive ipso ictu submersus est*, &c. *aut lassatus vi fluminis perierit*, &c. Ammianus lib. 21. *Transitis Alpibus Julii, eodem ictu Florentium itidem Præfectum secum abduxit*. Sic, *intra ictum temporis*, Serm. 33. P. Chrysologus: *uno eodémque ictu temporis*, dialogi ad Asclepium Auctor: *sub ictum surgentis mundi*, Hexaem. 3.11. D. Ambrosius: &, *sceleris sub ictu*, Seneca in Thebaide.

Com. 6. Σοὶ δώσω τὴν ἐξουσίαν ταύτην]

Rex ego polliceor tot me tibi regna daturum,
Et penitus toto quicquid in orbe placet.

Imitatur heic diabolus Dei verba Genes. 24.7. ad Abrahamum: ubi Græcis, Σοὶ δώσω τὴν γῆν ταύτην. Ἐξουσίαν, Vulgat.

Vulgat. *potestatem*, quod videtur metonymicè accipiendum: vertas, nec malè, *ditionem*. Glossæ, Ἐξουσία *majestas, ditio, potestas*. Neque hîc tam jus in res demonstratur, quàm res ipsæ: quod vel ex Matthæo patet, qui heic ταῦτα πάντα dixit. Sic infrà 23.7. ὁ τὴν ἐξουσίαν Ἡρῴδου· sic & Colos. 1.13. videtur poni, ut vel ex oppositâ voce βασιλεία colligere est. Vide & Ephes. 2.2.

Ibid. καὶ τὴν δόξαν αὐτῶν] Debebat αὐτῆς, scilicet ἐξουσίας· videtur autem ad βασιλείας referri quod in præcedente commate.

Ibid. ὅτι ἐμοὶ παραδέδοται] Similia, sed à dissimillimo enunciatore prolata, illa Matth. 28. 18. Ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία, &c. Rex Cyrus 1 Esdr. 1. 2. Πάσας τὰς βασιλείας τῆς γῆς ἔδωκέ μοι ὁ θεὸς, &c. Ἐμοὶ heic est quod Joh. 5. 35. ὁ πατὴρ μου· & Joh. 13. 3. εἰς τὰς χεῖρας.

Ibid. καὶ ᾧ ἐὰν θέλω, δίδωμι αὐτά] Julianus 7. Orat. Πολλὰ ὄντα αὐτῆς, καὶ δίδωσιν οἷς ἂν θέλῃ. Primore commate diabolus Dei verba sectatus est: heic non solùm verba imitatur ejus, sed & jus assumit. Jerem. 27. 5. Ἐγὼ ἐποίησα τὴν γῆν ἐν τῇ ἰσχύϊ μου, &c. καὶ δώσω αὐτὴν ᾧ ἐὰν δόξῃ ἐν ὀφθαλμοῖς μου. Daniel. 4. 7. Κυριεύει ὁ ὕψιστος τῆς βασιλείας τῶν ἀνθρώπων, καὶ ᾧ ἐὰν δόξῃ δώσει αὐτήν.

Com. 7. προσκυνήσῃς ἐνώπιόν μου] Sic & Apocal. 3. 9. & 15. 4.

Com. 8. Ὕπαγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ] Indignanter. Tale Apuleianum illud, *Quin abis?* &c. & Plautinum,

——*Abin' è conspectu meo?*

Hoc κείμενον autem non agnoscunt Syrus cum Vulgato Interprete.

Ibid. Προσκυνήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις] Achmetes cap. 170. Oneirocritici, Τῷ θεῷ μόνον ἡ προσκύνησις ἀξία. De Eodem in Clementis Constitutionibus, Παρ' ἕ ἄλλον ἔκ ἔστι, καὶ αὐτὸν μόνον σέβειν, καὶ προσκυνεῖν, &c. Diphilus apud Clementem Alexandrinum Stromat. 5. Τοῦτον διὰ τέλους τιμᾶ μόνον. Lactantius 4. 14. & de Christo loquens, *Docuit quòd unus Deus sit, eúmque solum coli oportere.* D. Augustinus Serm. 207 de Temp. *Cui soli*, &c. *dicandus animus tribuendúsque in omnibus famulatus.*

Com. 9. πτερύγιον] Hesychius, Πτερύγιον, ἀκροωτήριον.

Ibid. βάλε σαυτὸν ὀντεῦθεν] Idem ex Matthæi illo, vel hoc Lucæ loco, Βάλε, ῥίψαι.

Com. 10. Γέγραπται γὰρ, ὅτι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐντελεῖται περὶ σοῦ, &c.] Nil est quod timeas (inquit) te projicere, cùm ejusmodi sospitatores habeas. Cicero Tuscul. 2. *Si cui naviganti quem prædones insequuntur, Deus quis dixerit, Ejice te de navi, præstò est qui te excipiat*, &c. *omittet omnem timorem*, &c. ubi & *excipere* est quod in Contextu nostro, ὥστε χερσὶν ἆραι.

Com. 11. ὅτι χερσὶν ἀροῦσί σε] Id est, ut Tobiæ 11. in Græco, ὀπαλήψονταί σου, ubi & præcessit, προσίκαθον. Vide & Matth. 14. 31. Suidas, ὅτι χερσὶν ἀροῦσί σε, ἀντὶ τοῦ, χειραγωγήσουσιν, ποδηγήσουσιν, ὑφείσουσιν, &c.

Ibid. μήποτε προσκόψῃς πρὸς λίθον, &c.] h. e. Nè vel minimum malum incurras. Idem Suidas, προσκόψῃς πρὸς λίθον, &c. τὸ σμικρότατον βεβλάψει.

Com. 13. ἀπέστη ἀπ' αὐτοῦ] Ἀφίστασθαι, & de malo Spiritu, habemus itidem in Græco 1 Reg. 16. 23. & infrà heic 9. 39. ἀναχωρεῖν.

Com. 14. καὶ φήμη ἐξῆλθεν, &c. περὶ αὐτοῦ] Sic Matth. 9. 26. de eodem, ἐξῆλθεν ἡ φήμη αὕτη· & infrà hîc com. 37. ἐξεπορεύετο περὶ αὐτοῦ ἡ χώρα. Adde Luc. 5. 15. & 7. 17. Ἐξῆλθεν heic in gloriæ laudísque argumento, ut & 1 Thess. 1. 8. ἐξεπλήυθη.

Ibid. καθ' ὅλης τῆς περιχώρου] Curtius lib. 4. *Fama, ut solet, strenuè totas urbes discurrit.* Apuleius 4. de Psyche, *Sic immensùm indies procedit opinio*, (id est, ut heic φήμη, Matthæo 4. 24. ἀκοή, ubi & Vulgatus, *opinio:*) *sic Insulas jam proximas, & terræ plusculum*, &c. *fama porrecta pervagatur.*

Com. 16. εἰσῆλθε κατὰ τὸ εἰωθὸς αὐτῷ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῶν σαββάτων] Sic Act. 17. de Paulo, Κατὰ τὸ εἰωθὸς εἰσῆλθε πρὸς αὐτοὺς, καὶ ἐπὶ σάββατα δύο διελέγετο αὐτοῖς· & in Historia Susannæ, Ἐ. εἰσῆλθε καθὼς χθὲς καὶ τρίτης ἡμέρας.

Com. 18. ἕ ἕνεκα] Scholiastes ad Iliad. β'. ἕ ἕνεκα, ἕ τινος χάριν.

Ibid. πεπωρωμένους τὴν καρδίαν] Glossarium vetus Ms. Σωτετειμμένη (subaudi καρδία) τεθλασμένη, τεταπεινωμένη. Suidas, Σωστελβησαν τῇ ψυχαῖς· ἐδουλώθησαν. Plutarchus de Timoleone, Κατέκλασεν, καὶ συνέτριψεν αὐτῶν τὴν ἀλαζονείαν.

Ibid. αἰχμαλώτοις] Qui Act. 10. 38. argumento isto, ὑπὸ τοῦ διαβόλου καταδυναστευομένους.

Ibid. πτῶσιν ἀνάβλεψιν] Id est, ὁμ πόνους (ut 2 Pet. 2. 9.) εἰς τὸ διαμένειν φῶς ἀπὸ κολάζειν. Vide & suprà 1. 79.

Com. 19. δεκτὸν] Hesychius, Δεκτὸν, ὑπερόδεκτον.

Com. 20. Καὶ πτύξας τὸ βιβλίον, &c. ἐκδόσεις] Ità Suidas (ex hoc loco) de Origene. Glossarium, *Complicat, πτύσσει, δίπλοῖ.*

Ibid. πάντων ἐν τῇ συναγωγῇ οἱ ὀφθαλμοὶ ἦσαν ἀτενίζοντες αὐτῷ] Ut fieri amat, cùm in concionibus quis se parat ad loquendum: vide Act. 6. 15. Apud Lucianum Jove Tragœdo, Ὁρᾷς πάλαι πρός σε ἀποβλέποντες πεπαύμενοντες ὅ, τι καὶ ἐρεῖς; In Ejusdem Piscat. Ἐκκέχυται τὸ ὕδωρ, καὶ φρὸς σε τὸ δικαστήριον ἀποβλέπει. Plutarchus in vita Marii, Γενομένης σιωπῆς, καὶ πάντων εἰς ἐκεῖνον ἀπεμβλεπόντων, &c. Gregorius Nazianz. Orat. 3. in Christi resurrect. Ἡσυχία κατεσκήνωται, ὅσον ὅταν, &c. οἱ λαοὶ καὶ ὄψιν καὶ ἀκοὴν συντείνοντες, καὶ τὴν δημηγορίας ἀκρίβειαν ἀναμένουσι. Cicero initio 4 Catilin. *Video P. C. in me omnium vestrûm ora atque oculos conversos esse.* Petronius, *Conversis omnium in se vultibus*, &c. *sic orsus est.* Apuleius in disertissima illa Apologia sua, de facie loquens, *Hominis nihil priùs tacentis, nihil sapins loquentis contemplamur.* De eadem lib. 11. Quintilianus, *Hâc pendent homines, hanc intuentur: huc spectant etiam antequam dicamus.*

Ibid. πάντων, &c. οἱ ὀφθαλμοὶ ἦσαν ἀτενίζοντες αὐτῷ]

Conticuere omnes, intentíque ora tenebant.

Virgilius,

——*Oculósque tulere*
Cuncti ad Reginam Volsci.——

Apuleius,

——*Et vertunt quilibet in tè oculos*

Com. 21. πεπλήρωται, &c. ἐν τοῖς ὠσὶν ὑμῶν] Idem loquendi genus infrà 7. 1.

Com. 22. Ἐμαρτύρουν αὐτῷ] Ellipsis, ut in Act. 15. 8. illis, αὐτοῖς ἐμαρτύρησεν. Μαρτυρεῖν τινι, est, dicta aut facta ejus approbare. Priore modo hoc loco intelligendum est. *Testimonium reddebant ei*, hoc est, assensu (tacito saltem) approbabant ab eo dicta. Plato in Hippia, Καὶ πάντες σοι μαρτυρήσουσιν οἱ ἀκούοντες ὅτι ὀρθῶς λέγεις. Arrianus 2. 12. de Socrate, Ἠνάγκασε τοὺς παρεστῶτας μαρτυρεῖν αὐτῷ, i. e. confiteri vera esse quæ disseruerat. Ælianus Var. 1. 30. de Galete, Αὐτῷ γὰρ ὁ Πτολεμαῖος ἐμαρτύρει, καὶ ἔλεγεν, Ὦ μεγάλη κεφαλή, &c. Hoc Plutarcho, τὰς μαρτυρίας τῶν διαλεγομένων ἀποδιδόναι, libello de Auditione. Exemplum hujusmodi approbationis est in illis Bethulianorum (8. 28.) ad Juditham, *Omnia quæ locuta es, vera sunt, & non est in sermonibus tuis ulla reprehensio.* Seneca (7. 11. de Benef.) de Demetrio Philosopho, *Reddendum egregio viro testimonium est, ingentem rem ab illo dictam audivi*, &c. Ibidem 3. 4. de Epicuro, *Reddendum est ei testimonium, dum queritur quòd adversùs præterita ingrati sumus:* h. e. quod dicit, pleno sanè assensu comprobandum est.

Ibid. καὶ ἐθαύμαζον ὅτι τοῖς λόγοις τῆς χάριτος τοῖς ἐκπορευομένοις ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ] Non approbabant tantùm doctrinam ejus, sed & admirabantur eam. Terent. 2. 2. Eunuch. *admiror.* Donatus, *Plus intulit quàm si laudo dixissem.* Gellius 13. 27. ad hæc Lucæ appositissimè, *Ea nos omnia quæ Fronto dixit, cùm ità ut par erat, non approbantes tantùm, sed & admirantes audiremus*, &c. Ἐπὶ τοῖς λόγοις τῆς χάριτος, mihi hypallage est, pro ὅτι τῷ τῶν λόγων χάριτι· innuitur enim admiranda suavitas & gratia illa quâ loquela ejus condita erat. Sirachides 21. 19. Ἐπὶ χείλους ζωσῆς εὑρεθήσεται χάρις· id est, *suavitas, gratia.* Idem 40. 21. *Tibia ac psalterium suavem faciunt melodiam, & super utraque lingua suavis.* Suidas de Martio Vero, χάρις ἦν ὅτι πᾶσι τοῖς φρονοῦσιν ὡς αὐτὸς, καὶ λογισμοῖς.

Porphyrius

Porphyrius de Pythagora, Τὴν ἰδίαν ἀλδιέιαν ἔχ, χάειν τε ποιῆσιν, &c. ὅθι τε ἡ φωνὴ καὶ ἡ ἦθος, &c. ἔχειν. Diodorus Siculus de Eodem in Excerptis, Τοιαύτη μὲν οὖν τοῖς ἄλλοις πᾶσι καὶ χάεις, ὡς, &c. Plutarchus in vita Marii de Antonio rhetore, Τοιαύτη τις ἦν, &c. τῷ ἀνδρὶ τὸ μὴ λόγων σειρὴν καὶ χάεις, ὥστε, &c. Idem de Cicerone loquens, Καὶ χάειτι δαυμασὸς (αὐτῷ) ὁ λόγος. Sic, λόγῳ χάειν, Idem in Φωκ. ἐυδυμίας dixit. Joannes Antiochenus de Hadriano, Ἦν ἡδὺς ὁπυχεῖν, καὶ ἐπήνδει τις αὐτῷ χάεις· hoc est, ἐπήνδει τοῖς λόγοις αὐτῷ χάεις. Sic Eunapius in Ædesii vita, de Eustathio, Ἐπὶ, &c. τοῖς χάλεσιν ἀμύλιον ὐκ ἔξω γοητείας ἐδόκει, καὶ τὸ μάλιχον καὶ ἥμερον δὴ τοῖς λεγομένοις ἐπήνδει. Lucianus de Demonacte, Καὶ ταῦτα μὲν χαείεν, &c. Ἔλεγεν, ὡς &c. ἡ πειθὼ τοῖς χάρασιν ἐπικαθῆδε. Idem de Nigrino, Ἀρξάμενος δὲι τέτων λέγειν, &c. τοσαύτῃ πνὰ μὲν λόγων ἀμβροσίᾳ κηλεπίδασεν, ὥστε καὶ τὰς Σειρῆνας ἐκείνας, &c. ἀποδεῖξαι, ὕτω διατέινα ἐφθέγγετο. Ælianus de Olympio apud Suidam, Οὐδεὶς δὲ ὕτως ἀτερπέμων, &c. ὃς ὐκ ἐπήνδετο καὶ κηλεκηλεῖτο τοῖς ἀπὸ τῆς ἱερᾶς σόματος ἐκείνε ῥύσι λόγοις· τοιάδε τις ἐπυνθάνετο πειθὼ τοῖς τῦ ἀνδρὸς χείλεσιν· ὐκ ἀνθρώπειόν τι χρῆμα, ἀλλὰ δαιμόνιον. Plinius lib. 1. epist. 10. de Euphrate philosopho, *Sermo copiosus & varius, dulcis in primis*, (q. d. μάλισα ζῦν χάειτι) *& qui repugnantes quoque ducat, impellat.* Propertius suam Cynthiam laudans,

Unica nec desit jucundis gratia verbis.

Gellius 2.22. de Phavorino, *Hæc nobis*, &c. *summa cum elegantia verborum, totiúsque sermonis comitate atque gratia disseruit.* Idem 7.7. de Anniano, *Sermocinabatur mirâ quadam & scitâ suavitate.* Plutarchus in Φωκ. Τὸν Ἑρμῆν ἡ χάεσιν οἱ παλαιοὶ συσκιάζυσιν, ὡς μάλισα τῷ λόγῳ τὸ συσχαεισμένον, &c. ἀπαιτῦνθ.

Com. 23. Πάντως] Recentiores *omnino* verterunt: Vulgatus (fortè & Latiniùs) *utique*: nec aliter in Glossario.

Ibid. Ἰατρὲ, θεράπευσον σαυτὸν]

Utilior cuivis quàm tibi cura tua est.

Servius Sulpicius ad Ciceronem (Famil. 4.5.) *Neque imitare malos medicos, qui in alienis morbis profitentur se tenere medicinæ scientiam, ipsi se curare non possunt.* Simplicius in cap. 73. Epicteti, Διαχώσειε γὰρ ἂν τις δικαίως, οἱ νοσῶν, καὶ βοηθήματα τῆς νόσε ἐυρίσκων κεχαραγμένα, ἀναγινώσκ μὲν αὐτὰ σαφῶς τε καὶ διηνεθαμμένως, καὶ ἄλλοις ὑξηγῆτο, μὴ χρῶτο δ τῆς ἑαυτῦ βοηθήμασιν. Apud Lucianum ille inscitiam damnans suam (lib. de merc. conduct.) ἐκείνῳ τῷ φαρμακοπώλῃ ἔοικας, ὃς ἀποκηρύτλειν βιχὸς φάρμακον, καὶ αὐτίκα παύσειν τὰς πάχοντας ὑπιχνέμενθ, αὐτὸς μεταξὺ σκοτόμενθ ὑπὸ βιχὸς ἐφαίνετο. Et hic est sensus quidem originalis proverbii istius: apud Lucam autem (ut solent proverbialia multa à suo significatu primævo deflecti,) pro eo ponitur qui alienos potiùs quàm suos obstringit beneficiis suis.

Ibid. ὅσα, &c.] Ὅσα hîc magìs ad qualitatem, quàm (cum nuperis quibusdam) ad numerum retulerim: ut & infrà 8.39. & 2 Tim. 1.18. Bene ergò Vulgatus, *quanta*: i. e. qualia, quàm magna.

Com. 24. ὑδοὺς περφήτης δακλός ἐςιν ἐν τῇ παροιμίᾳ αὐτῦ] Apud Euripidem Herc. fur.

——Οὐ γάρ ἐσθ' ὅπτις
Ἐσθλόν τι δράσας, μάρτυς' ἂν λάβοις πατρός.

In Epistolis Apollonii dictis, Τί δαυμαςὸν εἰ μὲ ὑπὸ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ἐτόδειον ἡγεμένον, ὑπὸ τινῶν δ καὶ θεὸν, μόνη μάχει ταῦ ἡ παροιμία ἀγνοεῖ; Plautus 35. 10. de Protogene, *Sordebat ille suis, ut plerumque domesticis.* Adde quæ ad Matth. 13.57. dicta.

Com. 25. ὅτε κλείσῃ ὁ ὐρανὸς] Cùm Deus cœlum clausit. Sic 5.18. Jacobi, ὁ ὐρανὸς ὑετὸν ἔδωκε. Deus è cœlo, &c.

Ibid. ἐπὶ ἔτη τρία] Illud ὅθι heic abundat: sic idem Act. 19.10. ἐπὶ ἔτη δύο.

Ibid. ὡς ἐπείνατο λιμὸς] Recentior malè, *adeò ut fuerit fames*, quasi ὡς pro ὥστε ponatur: bene Vulgatus, *quum fuerit esset fames*: ut sit ὡς pro ὅτι. Sic Hesychius, Ὡς, &c. ὥσπερ, ἵνα, ὅτι, ἢ ὅτε, &c. & in Glossis, Ὡς, *cùm*, (i. e. *quum*,) &c.

Com. 26. πρὸς γυναῖκα χήραν] Nota ordinem, non χήραν γυναῖκα. Servius ad Æn. 1. citans Sallustii ea, *in mulieris ancillæ tugurio: Si dicas, in ancillæ mulieris tugurio, erit superfluum mulieris, ancilla enim & conditionem ostendit, & sexum.*

Com. 28. Καὶ ἐπλήσθησαν πάνλες δυμῦ, &c. ἀκέονλες ταῦτα] Sic Idem Act. 7. 54. ἀκέονλες ταῦτα διεπρίοντο ἡ καρδίαις.

Com. 29. Καὶ ἀναβάνλες] Subaudi, ὀκ ἡ Σωαγωγῆς, ut infrà 38.

Ibid. ἐξέβαλον αὐτὸν ἔξω τῆς πόλεως] Sic Act. 7. 58. ἐκβαλόνλες (αὐτὸν) ἔξω τῆς πόλεως· & Act. 13.50. ἐξέβαλον αὐτὰς ἀπὸ τῶν ὁρίων αὐτῶν. Τῆς πόλεως ἐκβάλλειν autem dixit & Ælianus Var. 9.12.

Ibid. ἕως τ ὀφρύ τῦ ὄρες] Sic in Latino Tobiæ 11. 5. *supercilium montis*: & libro 5. Apulcii *amnis supercilium*: ad quem locum jam olim diximus. Hesychius, Ὀφρὺς, τὰ κρημνώδη καὶ τραχέα τῶν ὀρῶν. Ità μασὸς, pro ἀκρώρεια, ἔξοχὴ ὄρες, apud Suidam: & Hebr. 11.12. Δαλάσης χεῖλ.

Ibid. ἐφ' ἧ ἡ πόλις ἀπῶν ᾠκοδόμηλο] Hinc Nonno in Joh. 6. vers. 233. hæc civitas βαθυκρήνις dicta. Hesychius (ut videtur, ex Homero, de quapiam civitate loquente,) Ὀφρυόεσσα, &c. ἐφ' ὑψες καὶ ἄκρας κάμπε, & Suidas, Ὀφρυόεσσα, ὑψηλὴ, ἀπόκρημν.

Ibid. εἰς τὸ καλακρημίσαι αὐτὸν] Ut olim Æsopum Delphenses: vide Suidam in ἔωσιν. 2 Paralip. 25.12. Ἔφερον αὐτὸν ἐπὶ τὸ ἄκρον τῦ κρημνῦ καὶ καλακρήμιζον αὐτές. Pollux Onomastici 8. 7. Ἀπίσφαξαν, &c. κατεκρήμισαν, κ κρημνῦ ὦσαν. Guntherus Ligurino,

——*Altaque crepidine ripæ*
Præcipitare parant.——

Apulcius 7. *Ipsos*, &c. *in proximas rupinas præcipites dedêre.*

Com. 30. διελθὼν διὰ μέσε αὐτῶν] Id est, διελθὼν δι' αὐτῶν, vox μέσον enim, ut sæpe, idiotismus Linguæ est: vide ad Matth. 14.24. dicta. In Plauti Milite,

——*Subterduxit se & transivit.*

Ibid. ἐπορεύετο] Vulgatus bene, *ibat*: id est, abibat: Recentior *profectus est*, molestissimè.

Com. 32. ἐξεπλήσσοντο ὅθι τῇ διδαχῇ αὐτῦ]

——*Obstupuere silentes,*
Conversique oculos inter se atque ora tenebant.

Sic Marc. 10.24. Ἐθαμβῦντο ὅθι τοῖς λόγοις αὐτῦ. Suidas de Hierocle, Κατέπληξε τὺς ἀκροωμένους. Julianus Epist. 8. de Ulysse, Μόνον εἶπὼν, ἤρκει τὺς Φαίακας ἐκπλῆξαι. Philostratus 3.11. de Iarcha Gymnosophista, Ταῦτα αὐτῷ διελθόνθ, ἐκπεσῆν ὁ Δάμις ἑαυτόν φησιν ὑπ' ἐκπλήξεως. Vide ad Matth. 7.28. annotata. Arrianus 3.21. ait Socrati à Numine ἐλεγκτικὴν χάριν, Διογένει ἡ βασιλικὴν καὶ ἐκπληκτικὴν tributam.

Ibid. ὅτι ὡς ἐξυσίαν ἦν ὁ λόγος αὐτῦ] Iamblichus cap. 32. de Pythagora, ἐξυσιαστικῶς λέγειν ἐπιχείρει. Vide ad dictum Matthæi locum.

Com. 34. Ἔα] Incondita indignantis vel dolentis ἀναφωνήσεις, quæ potest commodè sumi pro interjectione. Plato in Protagora, Ἀνοίξας (ἡ θύρας) καὶ ἰδὼν ἡμᾶς, Ἔα, ἔφη, σοφισαί τινες. Arrianus 2.24. in Epictetum, Ἔα, ἄνθρωπε, εἰς τί ἐλήλυθας; Apud Lucianum Deor. dialog. Luna ad Venerem, Ἐρᾷτα ἡ σὸν υἱόν, &c. respondet Venus, Ἔα, ἀκοῦσ ὑβριςὴς ἔσι. Malim tamen in Contextu nostro pro imperativo sumere τῦ ἐάω. Apud Achillem Tatium ille, Ἔα με, ἄνθρωπε, μὴ ἡ ἐμαυτῦ σωτειβίδι πύχης· alter apud Plutarchum, Ἔα μ' ἄνθρωπε, δίδυμα δίκλω· tertius item, è nescio quo Veterum, apud Eundem, Ἔα μ' ἀπολέσῃς, τῦτο γάρ μοι συμφέρει. Hesychius, Ἔα, ἄφες, &c. Suidas, Ἔα, Συσχάσει. Scholiastes ad Callimachi Hymn. 1 ea, Ἔα, πάτερ, Τὸ Ἔα ψιλέμενον, τὸ Συσχάσει (δηλοῖ.) Ubi Συσχάσει est *fine*, quo verbo itidem apud Latinos utuntur qui aliquem amoliri volunt.

volunt. Apud Apuleium lib. 1. *At ille, Sine, ſine, inquit,* &c. & alter apud Plautum Trucul.

——*ſine, potin' es ut moleſta nè ſis?*

Nec aliter intellexit Vulgatus, qui heic *Sine* vertebat.

Ibid. εἶδέ τις ὦ, ὁ ἄγγ. τῦ θεῦ] Ità & Act. 16.17. de Apoſtolis Dæmoniaca illa, Οὗτοι, &c. δοῦλοι τ θεῦ τ ὑψίϛυ εἰσίν. In iis, ὁ ἄγγ. τῦ θεῦ, eſt epexegeſis, cui ſimillima Apocal. 2. illa, Οἶδα, &c. τῦ κατοικῆς, ὅπ ὁ θρόν. τῦ Σαλαν. In iis, εἶδέ τις ἄ, & 19.3. illis ἐζήτει ἰδεῖν τ Ἰησοῦν τίς ἔϛιν, oſtendit Lucas (ut & multis aliis locis) Græcè quàm peritus fuerit. Ariſtophanes Pluto,

——Σκαιὸν ὄς τις ἔϛι, φρόνιμον. Theocritus,
Κ' ἐκ ἐξῆλ τ Ἔρωτα τίς ἦν θεός. ——Eidyll. 28.

Vide & Galat. 4.11. A Græcis eum modum loquendi ſumpſerunt melioris ævi Latini, Plautus Pſeudolo,

——*Noſce ſaltem hunc quis eſt:*

& pòſt,

——*Scimus nos quidem te, qualis ſis.*

Terentius,

Cùm meipſum nòris quàm elegans formarum ſpectator ſiem.

Idem 3.2. Andr.

——*Non ſatìs me pernòſti qualis ſim, Simo.*

Com. 35. ἔξελθε] Gloſſarium, Ἐξελθε, *egredere, exi.*

Com. 36. θάμβ.] In eodem Gloſſario, θάμβ., *ſtupor.* Bene tamen *pavor* à Vulgato verſum: eſt enim θάμβ. ſtupor pavore mixtus: hinc & Scholia ad Iliad. δ'. Θάμβ., ἔκπληξις, φόβ.

Ibid. ἐν ἐξουσία κ δυνάμ. &c.] Euthym. ad Marcum hac in re, *Cum auctoritate, eò quòd juberet: cum poteſtate, eò quòd efficeret quod vellet.*

Com. 38. ζωγρῶν ἔσῃ] Sic Act. 28. 8. πυρετοῖς ζωγρεῖσθαι, ubi dicta vide. Suidas, ζωγρεῖν, ἁρπάζειν, &c. Νοσήμασι ζωγρεῖν, dixit & Plato in Gorgia: πάθεσιν (id eſt, νόσοις) ζωγρεῖν, lib. 5. Diod. Siculus: &, σώμασι ἀδυνάτοις ζωγρεῖν, Diogenes Laertius in Zenone. Πνεύμασι plurali numero Vulgatus non ſine exemplo vertit: nam & Plinius ad Trajanum ſcribens, *febriculis* ſe vexatum dixit: niſi *febriculas* ibi pro acceſſiunculis poſuerit ſubindè recurrentibus.

Com. 39. ἐπετίμησε τῇ πυρετῷ] Matthæus heic, ἥψατο τ χειρὸς αὐτῆς, κ ἀφῆκεν αὐτήν. Plutarchus de Antigono R. Ἥψατο τῆς χειρὸς, (Demetrii nempe filii ſui) ἐκείνου δ εἰπόντ. ὅτι νῦν ὁ πυρετὸς ἀπολιπὼν ἀφῆκεν, &c.

Com. 40. Δυόντι δ τῷ ἡλίῳ, &c.] Gloſſarium, Δυΐ ὁ ἥλιος, *occidit:* heic autem δυόντι per ἐναλλαγὴν eſt (ut rectè Vulgatus vertit,) *cùm Sol occidiſſet,* planéque Homericum illud, Iliad. α'.

——Ἐπεὶ καλύψε λαμπρὸν φάος ἠελίοιο.

Facti hujus rationem autem pete ex his Euthymii ad Matthæum his in rebus geſtis, *Exſpectato Solis occaſu, propter ſabbati obſervationem, morbis tunc laborantes adduxerunt.*

Ibid. πάντας ὅσοι] In vetere Onomaſtico, *Unuſquiſque,* ὅσοι.

Com. 42. ἐζήτουν αὐτόν] Ità & Marc. 1.37. πάντες ζητοῦσί σε· quærunt nempe, ut te videant: ut infrà hîc 9. 9. & 19.3.

Ibid. κ ἦλθον ἕως ὠνῶ] Id eſt, κ ἔτυχον αὐτοῦ. Ità 2 Tim. 1.17. Ἐζήτησέ με, κ ἔυρε.

Com. 43. εὐαγγελίσασθαί με δεῖ τ βασιλείαν τῦ θεῦ, ὅτι εἰς τῦτο ἀπέϛαλμαι] Simile quoad formam loquendi eſt Epicteti apud Arrianum illud, Τιμᾶν με δεῖ τ θεόν, τῦτό μοι τὸ ἄρχον ἔϛιν.

Κεφ. ε'.

1. Ἐγένετο δ ἐν τῷ τ ὄχλον ἐπικεῖσθαι αὐτῷ κ ἀκούειν τ λόγον τ θεοῦ, κ αὐτὸς ἦν ἑϛὼς παρὰ τ λίμνην Γεννησαρέτ.

2. Καὶ εἶδε δύο πλοῖα ἑϛῶτα παρὰ τ λίμνην· οἱ δ ἁλιεῖς ἀποβάντες ἀπ' αὐτῶν ἀπέπλυναν τὰ δίκτυα.

3. Ἐμβὰς δ εἰς ἓν τῶν πλοίων, ὃ ἦν τῦ Σίμωνος, ἠρώτησεν αὐτὸν ἀπὸ τ γῆς ἐπαναγαγεῖν ὀλίγον. Καὶ καθίσας ἐδίδασκεν ἐκ τῦ πλοίου τὸς ὄχλους.

4. Ὡς δ ἐπαύσατο λαλῶν, εἶπε πρὸς τ Σίμωνα, Ἐπαναγαγὲ εἰς τὸ βάθ., κ χαλάσατε τὰ δίκτυα ὑμῶν εἰς ἄγραν.

5. Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Σίμων εἶπεν αὐτῷ, Ἐπιϛάτα, δι' ὅλης τ νυκτὸς κοπιάσαντες, ὐδὲν ἐλάβομεν· ἐπὶ δ τῷ ῥήματί συ χαλάσω τὸ δίκτυον.

6. Καὶ τῦτο ποιήσαντες, συνέκλεισαν ἰχθύων πλῆθ. πολύ· διερρήγνυτο δ τὸ δίκτυον αὐτῶν.

7. Καὶ κατένευσαν τοῖς μετόχοις τοῖς ἐν τῷ ἑτέρῳ πλοίῳ, τῦ ἐλθόντας συλλαβέσθαι αὐτοῖς. κ ἦλθον, κ ἔπλησαν ἀμφότερα τὰ πλοῖα, ὥϛε βυθίζεσθαι αὐτά.

8. Ἰδὼν δ Σίμων Πέτρ. προσέπεσε τοῖς γόνασι τῦ Ἰησοῦ, λέγων, Ἔξελθε ἀπ ἐμοῦ, ὅτι ἀνὴρ ἁμαρτωλός εἰμι, Κύριε.

9. Θάμβ. γὰρ περιέσχεν αὐτὸν κ πάντας τὸς σὺν αὐτῷ, ἐπὶ τῇ ἄγρᾳ τ ἰχθύων ἣ συνέλαβον.

10. Ὁμοίως δ κ Ἰάκωβον κ Ἰωάννην, υἱὸς Ζεβεδαίου, οἵτινες ἦσαν κοινωνοὶ τῷ Σίμωνι. Καὶ εἶπε πρὸς

Vulgata Verſio.

1. FActum eſt autem, cùm turbæ irruerent in eum, ut audirent verbum Dei, & ipſe ſtabat ſecus ſtagnum Genezareth.

2. Et vidit duas naves ſtantes ſecus ſtagnum: piſcatores autem deſcenderant, & lavabant retia.

3. Aſcendens autem in unam navem quæ erat Simonis, rogavit eum à terra reducere puſillúm. Et ſedens, docebat de navicula turbas.

4. Ut ceſſavit autem loqui, dixit ad Simonem, Duc in altum, & laxate retia veſtra in capturam.

5. Et reſpondens Simon, dixit illi, Præceptor, per totam noctem laborantes, nihil cepimus: in verbo autem tuo laxabo rete.

6. Et cùm hoc feciſſent, concluſerunt piſcium multitudinem copioſam, rumpebatur autem rete eorum.

7. Et annuerunt ſociis qui erant in alia navi ut venirent & adjuvarent eos. Et venerunt & impleverunt ambas naviculas, ità ut mergerentur.

8. Quod cùm videret Simon Petrus, procidit ad genua Jeſu, dicens, Exi à me, quia homo peccator ſum Domine.

9. Stupor enim circumdederat eum & omnes qui cum illo erant, in captura piſcium quam ceperant.

10. Similiter autem Jacobum & Johannem filios Zebedæi, qui erant ſocii Simonis. Et ait ad

τὸν Σίμωνα ὁ Ἰησοῦς, Μὴ φοβοῦ· ἀπὸ τοῦ νῦν ἀνθρώπους ἔσῃ ζωγρῶν.

11. Καὶ καταγαγόντες τὰ πλοῖα ἐπὶ τὴν γῆν, ἀφέντες ἅπαντα, ἠκολούθησαν αὐτῷ.

12. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εἶναι αὐτὸν ἐν μιᾷ τῶν πόλεων, καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ πλήρης λέπρας· καὶ ἰδὼν τὸν Ἰησοῦν, πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον, ἐδεήθη αὐτοῦ, λέγων, Κύριε, ἐὰν θέλῃς, δύνασαί με καθαρίσαι.

13. Καὶ ἐκτείνας τὴν χεῖρα, ἥψατο αὐτοῦ, εἰπών, Θέλω, καθαρίσθητι. Καὶ εὐθέως ἡ λέπρα ἀπῆλθεν ἀπ' αὐτοῦ.

14. Καὶ αὐτὸς παρήγγειλεν αὐτῷ μηδενὶ εἰπεῖν· ἀλλὰ ἀπελθὼν δείξον σεαυτὸν τῷ ἱερεῖ, καὶ προσένεγκε περὶ τοῦ καθαρισμοῦ σου, καθὼς προσέταξε Μωσῆς, εἰς μαρτύριον αὐτοῖς.

15. Διήρχετο δὲ μᾶλλον ὁ λόγος περὶ αὐτοῦ· καὶ συνήρχοντο ὄχλοι πολλοὶ ἀκούειν, καὶ θεραπεύεσθαι ὑπ' αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἀσθενειῶν αὐτῶν.

16. Αὐτὸς δὲ ἦν ὑποχωρῶν ἐν ταῖς ἐρήμοις, καὶ προσευχόμενος.

17. Καὶ ἐγένετο ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν, καὶ αὐτὸς ἦν διδάσκων. καὶ ἦσαν καθήμενοι φαρισαῖοι καὶ νομοδιδάσκαλοι, οἳ ἦσαν ἐληλυθότες ἐκ πάσης κώμης τῆς Γαλιλαίας καὶ Ἰουδαίας καὶ Ἱερουσαλήμ· καὶ δύναμις Κυρίου ἦν εἰς τὸ ἰᾶσθαι αὐτούς.

18. Καὶ ἰδοὺ ἄνδρες φέροντες ἐπὶ κλίνης ἄνθρωπον ὃς ἦν παραλελυμένος· καὶ ἐζήτουν αὐτὸν εἰσενεγκεῖν, καὶ θεῖναι ἐνώπιον αὐτοῦ.

19. Καὶ μὴ εὑρόντες ποίας εἰσενέγκωσιν αὐτὸν, διὰ τὸν ὄχλον, ἀναβάντες ἐπὶ τὸ δῶμα, διὰ τῶν κεράμων καθῆκαν αὐτὸν σὺν τῷ κλινιδίῳ εἰς τὸ μέσον, ἔμπροσθεν τοῦ Ἰησοῦ.

20. Καὶ ἰδὼν τὴν πίστιν αὐτῶν, εἶπεν αὐτῷ, Ἄνθρωπε, ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι σου.

21. Καὶ ἤρξαντο διαλογίζεσθαι οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ φαρισαῖοι, λέγοντες, Τίς ἐστιν οὗτος ὃς λαλεῖ βλασφημίας; τίς δύναται ἀφιέναι ἁμαρτίας εἰ μὴ μόνος ὁ Θεός;

22. Ἐπιγνοὺς δὲ ὁ Ἰησοῦς τοὺς διαλογισμοὺς αὐτῶν, ἀποκριθεὶς εἶπε πρὸς αὐτούς, Τί διαλογίζεσθε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν;

23. Τί ἐστιν εὐκοπώτερον; εἰπεῖν, Ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι σου· ἢ εἰπεῖν, Ἔγειραι καὶ περιπάτει;

24. Ἵνα δὲ εἰδῆτε ὅτι ἐξουσίαν ἔχει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς ἀφιέναι ἁμαρτίας (εἶπε τῷ παραλελυμένῳ) Σοὶ λέγω, ἔγειραι καὶ ἆρον τὸ κλινίδιόν σου, καὶ πορεύου εἰς τὸν οἶκόν σου.

25. Καὶ παραχρῆμα ἀναστὰς ἐνώπιον αὐτῶν, ἦρε ἐφ' ᾧ κατέκειτο, καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, δοξάζων τὸν Θεόν.

26. Καὶ ἔκστασις ἔλαβεν ἅπαντας, καὶ ἐδόξαζον τὸν Θεόν· καὶ ἐπλήσθησαν φόβου, λέγοντες, Ὅτι εἴδομεν παράδοξα σήμερον.

27. Καὶ μετὰ ταῦτα ἐξῆλθε, καὶ ἐθεάσατο τελώνην ὀνόματι Λευὶν, καθήμενον ἐπὶ τὸ τελώνιον, καὶ εἶπεν αὐτῷ, Ἀκολούθει μοι.

28. Καὶ καταλιπὼν ἅπαντα, ἀναστὰς ἠκολούθησεν αὐτῷ.

29. Καὶ ἐποίησε δοχὴν μεγάλην ὁ Λευὶς αὐτῷ ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ· καὶ ἦν ὄχλος τελωνῶν πολὺς, καὶ ἄλλων οἳ ἦσαν μετ' αὐτῶν κατακείμενοι.

30. Καὶ ἐγόγγυζον οἱ γραμματεῖς αὐτῶν καὶ οἱ φαρισαῖοι πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, λέγοντες, Διὰ τί μετὰ τελωνῶν καὶ ἁμαρτωλῶν ἐσθίετε καὶ πίνετε;

Simonem Jesus, Noli timere: ex hoc jam homines eris capiens.

11. Et subductis ad terram navibus, relictis omnibus secuti sunt eum.

12. Et factum est, cùm esset in una civitatum, & ecce vir plenus leprâ; & videns Jesum, & procidens in faciem, rogavit eum, dicens, Domine, si vis, potes me mundare.

13. Et extendens manum, tetigit eum, dicens, Volo. Mundare. Et confestim lepra discessit ab illo.

14. Et ipse præcepit illi ut nemini diceret, sed, Vade, ostende te sacerdoti, & offer pro emundatione tua sicut præcepit Moyses, in testimonium illis.

15. Perambulabat autem magis sermo de illo: & conveniebant turbæ multæ ut audirent, & curarentur ab infirmitatibus suis.

16. Ipse autem secedebat in desertum, & orabat.

17. Et factum est in una dierum, & ipse sedebat docens. Et erant Pharisæi sedentes & Legis doctores qui venerant ex omni castello Galilææ & Judææ & Jerusalem: & virtus Domini erat ad sanandum eos.

18. Et ecce viri portantes in lecto hominem qui erat paralyticus: & quærebant eum inferre, & ponere ante eum.

19. Et non invenientes quâ parte illum inferrent præ turba, ascenderunt supra tectum, & per tegulas summiserunt eum cum lecto in medium, ante Jesum.

20. Quorum fidem ut vidit, dixit, Homo, remittuntur tibi peccata tua.

21. Et cœperunt cogitare Scribæ & Pharisæi, dicentes, Quis est hic qui loquitur blasphemias? quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus?

22. Ut cognovit autem Jesus cogitationes eorum, respondens, dixit ad illos, Quid cogitatis in cordibus vestris?

23. Quid est facilius dicere, Dimittuntur tibi peccata: an dicere, Surge & ambula?

24. Ut autem sciatis quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata (ait paralytico) Tibi dico, surge, tolle lectum tuum, & vade in domum tuam.

25. Et confestim consurgens coram illis, tulit in quo jacebat: & abiit in domum suam, magnificans Deum.

26. Et stupor apprehendit omnes: & magnificabant Deum. Et repleti sunt timore, dicentes, Quia vidimus mirabilia hodie.

27. Et post hæc exiit, & vidit publicanum nomine Levi, sedentem ad Telonium, & ait illi, Sequere me.

28. Et relictis omnibus, surgens secutus est eum.

29. Et fecit ei convivium magnum Levi in domo sua: & erat turba multa publicanorum, & aliorum qui cum illis erant discumbentes.

30. Et murmurabant Pharisæi & Scribæ eorum, dicentes ad discipulos ejus, Quare cum publicanis & peccatoribus manducatis & bibitis?

31. Καὶ

31. Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπε πρὸς αὐτούς, Οὐ χρείαν ἔχουσιν οἱ ὑγιαίνοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες.

31. Et respondens Jesus, dixit ad illos, Non egent qui sani sunt, medico, sed qui malè habent.

32. Οὐκ ἐλήλυθα καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν.

32. Non veni vocare justos, sed peccatores ad pœnitentiam.

33. Οἱ δὲ εἶπον πρὸς αὐτόν, Διατί οἱ μαθηταὶ Ἰωάννου νηστεύουσι πυκνὰ, καὶ δεήσεις ποιοῦνται, ὁμοίως καὶ οἱ τῶν Φαρισαίων· οἱ δὲ σοὶ ἐσθίουσι καὶ πίνουσιν;

33. At illi dixerunt ad eum, Quare discipuli Johannis jejunant frequenter, & obsecrationes faciunt, similiter & Pharisæorum: tui autem edunt & bibunt?

34. Ὁ δὲ εἶπε πρὸς αὐτούς, Μὴ δύνασθε τοὺς υἱοὺς τοῦ νυμφῶνος, ἐν ᾧ ὁ νυμφίος μετ' αὐτῶν ἐστι, ποιῆσαι νηστεύειν;

34. Quibus ipse ait, Numquid potestis filios sponsi, dum cum illis est sponsus, facere jejunare?

35. Ἐλεύσονται δὲ ἡμέραι· καὶ ὅταν ἀπαρθῇ ἀπ' αὐτῶν ὁ νυμφίος, τότε νηστεύσουσιν ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις.

35. Venient autem dies: & cùm ablatus fuerit ab illis sponsus, tunc jejunabunt in illis diebus.

36. Ἔλεγε δὲ καὶ παραβολὴν πρὸς αὐτούς, Ὅτι οὐδεὶς ἐπίβλημα ἀπὸ ἱματίου καινοῦ ἐπιβάλλει ἐπὶ ἱμάτιον παλαιόν· εἰ δὲ μή γε, καὶ τὸ καινὸν σχίσει, καὶ τῷ παλαιῷ οὐ συμφωνεῖ ἐπίβλημα τὸ ἀπὸ τοῦ καινοῦ.

36. Dicebat autem & similitudinem ad illos, Quia nemo commissuram à novo vestimento immittit in vestimentum vetus: alioquin & novum rumpit, & veteri non convenit commissura à novo.

37. Καὶ οὐδεὶς βάλλει οἶνον νέον εἰς ἀσκοὺς παλαιούς· εἰ δὲ μή γε, ῥήξει ὁ νέος οἶνος τοὺς ἀσκοὺς, καὶ αὐτὸς ἐκχυθήσεται, καὶ οἱ ἀσκοὶ ἀπολοῦνται.

37. Et nemo mittit vinum novum in utres veteres: alioquin rumpet vinum novum utres, & ipsum effundetur, & utres peribunt:

38. Ἀλλὰ οἶνον νέον εἰς ἀσκοὺς καινοὺς βλητέον· καὶ ἀμφότεροι συντηροῦνται.

38. Sed vinum novum in utres novos mittendum est: & utraque conservantur.

39. Καὶ οὐδεὶς πιὼν παλαιὸν, εὐθέως θέλει νέον· λέγει γάρ, Ὁ παλαιὸς χρηστότερός ἐστιν.

39. Et nemo bibens vetus, statim vult novum: dicit enim, Vetus melius est.

Ad Cap. V.

Com. 1. Ἐν τῷ δὲ ὄχλον ὀπισθεν αὐτῷ] Cùm à nimio populi concursu premeretur urgeretúrque: id enim hîc ὀπισθεν. Affine Marc. 5. 31. ζωσθλίβειν. Lib. 5. Cod. Theod. de sepulcro viol. *Per confertam populi frequentiam, & per maximam insistentium densitatem:* ubi *insistentium* magìs Græcè non reddere est quàm per ὀπισθεν.

Ibid. ὢν ἐστὼς παρὰ τὴν λίμνην] Recentior, *stabat apud stagnum:* cùm satìs bene Vulgatus, *stabat secus stagnum:* & infrà hîc 7. 38. *Stans secus pedes ejus.* In vetere Onomastico, *Secus*, παρὰ & in Glossis, *Secus*, &c. πλησίον· ubi πλησίον est παρά.

Com. 4. χαλάσατε τὰ δίκτυα] Hinc

——δίκτυα δυσθάλασσα, apud Græcos Poetas.

Com. 5. δι' ὅλης τῆς νυκτὸς κοπιάσαντες, οὐδὲν ἐλάβομεν] Sic Joh. 21. 3. ἐν ἐκείνῃ τῇ νυκτὶ ἐπίασαν οὐδέν. Et hoc est quod ἁλιεύειν, καὶ δυσκρεῖν, Plutarchus in Antonio vocat. Suidas, Αὐτὴ ἡ μέση θάλασσα οὐδὲν ἔχειν φασὶ, διὰ τὴν μυδώσης τὸ ζῷον ἁλῶν. Piscator apud Plautum 4. 3. Rudente,

Non vides referre me vidulum rete absque squamoso
Et pòst, *(pecu?*
Cibum captamus è mari: sin eventus non venit,
Nec quidquam captum est piscium, salsi lautiq; parè
Domum redimus clanculùm, dormimus incœnati.

D. Chrysostomus Homil. 6. ad 2 Timoth. de Piscatoribus, Πολλάκις δι' ὅλης ἡμέρας βάλλοντες τὰ δίκτυα, καὶ οὐκ ἐπιτυγχάνοντες. *Nocturnam piscationem* habemus in l. 10. ff. de incend. &c. P. Chrysologus Serm. 28. de his iisdem piscatoribus nostris, *Addicti vigiliis, fluctibus mancipati.*

Ibid. διὰ δὲ τὸ ῥῆμά σου] Id est, tuo jussu: quo sensu Hebr. 11. 3. διὰ ῥήματος, & ibidem 1. 3. τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ i. e. (κατ' ἀντιφρασιν,) τῇ δυνάμει τοῦ ῥήματος αὐτοῦ, vi *jussionis suæ.*

Com. 6. συνέκλεισε ἰχθύων πλῆθος πολύ] Apud Suidam in voce ἄμαχον, Ælianus; Ἰχθύων ἀπλωσάντων ἄμαχον πλῆθος. Philostratus Icon. 1. & de Piscatoribus agens, Ἀμαχανοῦντες ὅ, τι χρήσωνται τῷ πλήθει· i. e. τῷ τῶν ἰχθύων πλήθει.

Ibid. διερρήγνυτο] Parùm abfuit quin rumperetur. Hyperbolicè ergò, ut & commate sequente, βυθίζεσθαι, & infrà 8. 42. συνέπνιγον.

Com. 7. κατένευσαν τοῖς μετόχοις, &c.] Κατένευσε, manibus intellige, non capitibus. Vide ad Act. 12. 17. & ad Act. 21. 40. annotata. Recentior, *innuerunt.* Quantò meliùs Vulgatus, qui *annuerunt?* Quintilianus 11. 3. de manibus loquens, *Annuendi quoque & renuendi ratione demittuntur & elevantur.* Μέτοχοι hîc sunt qui infrà com. 10. κοινωνοί. Hinc μέθεξις, κοινωνία, apud Hesychium. In vetere lapide, (cujus in parte superiore exhibetur piscis, in inferiore naviculæ figura,) *D. M. M. Aurelio*, &c. *bene merenti, quem omnes sodales sui quærunt:* ubi *sodales* fortè qui hîc μέτοχοι.

Ibid. συλλαβέσθαι αὐτοῖς] Sic, συλλαμβάνεσθαί τινι, Variarum 2. 4. Ælianus. Hesychius, Συλλαμβάνει, βοηθεῖ. Συνελάβετο, ἐβοήθησεν, &c. Moschopulus, Συλλαμβάνει κυρίως λέγεται ὅταν τις βαστάζοντι βαρύ τινι, καὶ ὑπ' ἀλλήλων βοηθουμένων· μεταχρηστικῶς δὲ ὅταν τῷ ἄλλῳ τινὰ βούλεται βοηθεῖν. Propriè ergò hoc in Lucæ loco, ut Philipp. 4. 3. metaphoricè.

Com. 8. προσέπεσε τοῖς γόνασι] Terentius Hecyr. 3. 3. *ad genua accidit.* Donatus, *Accidere, est gestu corporis ostendere humilitatem cadentis.* Et hinc in Glossario, Προσπίπτω, &c. *humilior.* Hesychius, Προσπίπτω, λιτανεύω, ἱκετεύω. Vulgat. *procidit ad genua.* Sic, *procido*, προσπίπτω, in vetere Onomastico.

Ibid. Ἔξελθε ἀπ' ἐμοῦ] Exi è navigiolo meo.

Ibid. ὅτι ἀμαρτωλὸς εἰμὶ] Indignum omnibus modis profiteor me qui prope sanctitudinem tuam & potentiam consistam. Sic infrà 7. 6. Centurio ille, Ἰκανὸς οὐκ εἰμὶ ἵνα ὑπὸ τὴν στέγην μου εἰσέλθῃς. Ambrosius paulò aliter, lib. 3 de Virginibus, *Nihil utilius sibi* (Petrus) *esse prospexit, quàm nè secundantis operis extolleretur eventu: & ideo, Exi (inquit) à me. Non rogat ut deseratur, sed nè infletur.* Simplicior mihi videtur expositio nostra. Ἁμαρτωλῷ vocem heic cum significatûs intensione, ex summa Petri humilitate est æquum intelligere.

Com. 9. Θάμβος γὰρ κατέσχεν αὐτὸν καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ ἐπὶ τῇ ἄγρᾳ τῶν ἰχθύων] Homerus,

——Θάμβος δ' ἔχεν ἰσοφάριας.

Ἔκπληξις (ut Act. 3.10. idem Lucas loquitur) θάμβος καὶ ἔκστασις ἐπὶ τῷ συμβεβηκότι. Recentior *pavor enim occupavit eum*, &c. Vulgatus, *stupor enim circumdederat eum*. Ità, *stupore ac miraculo torpidos*, T. Livius lib. 22. Glossarium, *Stupor*, θάμβος, ἔκπληξις, κατάπληξις· &,

——*circumstetit horror*, apud Poetam præcipuum. Καὶ πάντας τοὺς σὺν αὐτῷ heic, ut & infrà 8.45. de Eodem, Πέτρος, καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ 9. 32. Πέτρος, καὶ οἱ σὺν αὐτῷ· & Marc. 1.36. Ὁ Σίμων, καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ. Vide ad Act. 2.14. dicta. Ἄγρα, *capturam piscium*, non malè versum. In vetere Onomastico, *Captura*, λῆψις, ἄγρα· quæ vox (ambigua Græcè) significat istò Lucæ loco, non actum pisces capiendi, sed captos pisces. Vide Aristænetum jam statim adducendum. Jul. Pollux 5.1. Ἄγρα, οὐ μόνον τὸ ἔργον, ἀλλὰ καὶ τὸ θηρώμενον κἀγρεύειν. Sic in Glossario, *Piscatus*, ἄγρα· ubi & *piscatus* notat pisces ipsos. Ità 2. Apuleii, *Inque eo* (foro) *piscatum opiparem expositum video.*

Com. 10. Ἀπὸ τοῦ νῦν ἀνθρώπους ἕσῃ ζωγρῶν] Capturis longè pretiosioribus ditabo te. Piscator apud Aristænetum, Τῷ ἀγκίστρῳ περιεστηρίζα κάλλιστον ἰχθὺν ἀναιρῶν μοι, &c. περιῆλθέ τις ἐμπόρων καὶ, &c. καὶ πρὸς ἐμαυτὸν ἔφην, Ἑτέρα πολὺ βελτίων ἡ περίδρασις ἐμπίπτουσιν ἄγρας. Simile apud Philonem, lib. de Somniis, illud, ἀγαλλιάσεις ἐκ ἀσήμου καὶ ἀλόγου, &c. ἀσήμου ἢ καὶ λογικῆς, &c. ἀγέλης. Democritus ad Protagoram vecturas corpore factitantem, *Sunt majora meliòraque quæ mecum facere possis.* Narrat Gellius 5.3. addítque, *Abduxit eum statim, secum habuit*, &c. *philosophias docuit: & esse eum fecit quantus postea fuit.* Quæ verba commodè aptari poterint ad rem præsentem. Illa, ἀπὸ τῆ νῦν, Vulgato, *ex hoc jam*: at fortè *ex hoc* legendum. Sic enim Idem suprà 1.48. infrà 12.52. & 22.69. item Act. 18.6.

Com. 12. λεπρὸς λέγεται] *Squalens leprâ*, bene Latinè vertas: Vide Gellium 2.6. in fine: commodè & Vulgatus, *plenus leprâ*; ut & infrà 16.20. *ulceribus plenus.*

Ibid. πεσὼν δὲ ἐπὶ πρόσωπον, ἐδεήθη αὐτοῦ] Marcus in hac historia, παρακληθεὶς αὐτὸν, καὶ γονυπετήσας. 1.40. Mamertinus in Panegyrico, *Videmus eos qui preces allegant, humiles atque demissos*, &c. *neque orationem solam inclinare, sed totis corporibus in genua submitti.* Adde Matth. 17.14. & 15.

Ibid. Κύριε, ἐὰν θέλῃς, δύνασαί με καθαρίσαι] Sic χὴ μὴν apud Horatium,

——*Si vis, potes.*——

Serm. 2.6. Arrianus, (quem ad Matthæum adduximus,) Τί κωλύει; ἢ ἔξεστιν; τί λέγεις, Κύριε, ἐὰν θέλῃς, καλῶς ἔχω; Illud δύνασαι est inter voces vel maximè impetrabiles. Ad Deum Josua apud Josephum 5.1. Σὺ δύνασαι, (δύνασαι γάρ σοι τούτων ἅπασιν εὑρεῖν) τὸ λυπεῖν ἡμᾶς, &c. Lucretius ad Deam Venerem, *Effice ut*, &c. & statim,

Nam tu sola potes tranquillâ pace juvare
Mortales.——

Cicero famil. 9. 13. *Quod*, &c. *ut perficias (posse enim te mihi persuasi) vehementer te*, &c. *rogo.* Apud Virgilium lib. 6.

——*Precor, miserere, potes namque omnia*, &c.——

Ibidem Juno ad Jovem lib. 10.

——*In melius tua, qui potes, orsa reflectas.*

Ovid. 2.9. de Ponto,

Quámque potes profugo, (nam potes) affer opem.

Plura ad Matthæum vide.

Com. 13. ἥψατο αὐτοῦ] Glossarium, Ἥψατο, *tetigit, attigit.*

Ibid. λέγων, Θέλω, καθαρίσθητι] Vide ad Matthæum notata.

Ibid. Καὶ εὐθέως ἡ λέπρα ἀπῆλθεν ἀπ' αὐτοῦ] Iliad. ζ'.

Ἀστὶ δὲ μὴ τό γε μῦθος ἴλῃ, τιτύλλεται ἦ ῥέξαι.

Vide ad dictum Matthæi locum.

Com. 14. Δεῖξον σεαυτὸν] Transitio ab obliqua ad directam orationis formam, de qua ad Act. 1.4. diximus.

Com. 15. Διήρχετο, &c. ὁ λόγος περὶ αὐτοῦ] Vulgat. *perambulabat*, &c. i. e. pervagabatur. Vide ad Apuleii 4. pag. 232. annotata.

Ibid. Διήρχετο δὲ, &c. ὁ λόγος, &c.] Planè sic Plutarchus, Καλὸν δὲ τοῦτο τῇ λόγῳ, &c. Apud Lucam λόγος est φήμη· suprà 4. 37. ἦχος. Διήρχετο, nempe omnes tractus & regiones illas. Isidorus 5.27. Orig. *Fama dicta, quia fando & loquendo pervagatur*: ubi *pervagatur* est διέρχεται.

Com. 18. φέροντες ἐπὶ κλίνης ἄνθρωπον] Hinc ὁ κλινοπέτης φορεῖον κομίζων, in Plutarchi Coriolano. Post ἄνθρωπον supple ex Matthæo βεβλημένον.

Com. 19. διὰ ποίας] Ὁδοῦ nempe, ut infrà 19.4. δι' οὐρανοῦ· quæ elleipsis apud meliores Græcos non infrequens. Euripides Hecubâ,

Ποίαν, ἢ ταύτην ἢ κεῖναν
Στείχω;——

Sic Plutarchus in Themistoclis vita ἡ ἐπὶ Λύδιαν dixit: & Xenophon ἡ συντομωτάτη. Secuti sunt & eam formam Latini l. ult. ff. de rer. divis. *Aliâ quàm per portas egredi non licet.* Seneca 4.33. de Benef. *Eâ ire quà ducit veri similitudo.*

Ibid. διὰ τὸν ὄχλον] Turbæ enim (ut locutus Phædrus) locum deficiebant.

Ibid. διὰ τῶν κεράμων καθῆκαν αὐτὸν] Sic 2 Cor. 11. ult. at fine multùm dispari, διὰ θυρίδος χαλάσας· &, *per tegulas demitti*, apud Ciceronem. Quibus addamus Ovidii ista,

Si tibi per tutum placidúmque negabitur ire, &c.
At tu per præceps tecto delabere aperto.

Com. 21. ἤρξαντο διαλογίζεσθαι] Periphrasis passim occurrens apud Scriptores istos, nec minùs apud Latinos. Catul.

——*Quem tu diligere incipieres:*

id est, diligeres. De cervo Phædrus,

——*Retentis impeditus cornibus*
Lacerari cœpit morsibus sævis canum.

Ibid. λογιζόμενοι] Nempe, ἐν ἑαυτοῖς, in cordibus suis.

Ibid. λαλεῖ βλασφημίας] Id est, (ut Joh. 10. 33.) θεὸν ἑαυτὸν ποιεῖ, quod nempe Dei solius est, arrogando sibi: & hoc proximè quæ heic sequuntur innuunt.

Com. 22. Ἐπιγνοὺς, &c. τοὺς διαλογισμοὺς αὐτῶν] Psalmista 138. 2. ad Deum, Σὺ συνῆκας τοὺς διαλογισμούς μου. De eodem Minucius Fœlix in Octavio, *Tenebris interest, interest cogitationibus nostris.* In Anthologia Græca l. 1. c. 18.

Ἀνθρώπους μὲ ἴσως λήσεις ἄτοπόν τι ποιήσας,
Οὐ λήσεις δ' ἐμὲ δὴ λογιζόμενον.

Vide ad Matth. 9.4. dicta. Heic autem τοὺς διαλογ. αὐτῶν ὄντως, est propriè quod Joh. 6.61. (at in re alia) ἐν ἑαυτῷ, &c. ὅτι περὶ τούτου γογγύζουσι· de iis nempe com. 20. ἀφέωνταί σοι, &c. In loco Minucii autem pro *tenebris* (præsertim cùm sequatur *cogitationibus*) si *animis* legendum proposuero, non est cur à quoquam cordato audaciæ damner. Seneca (quem videtur imitatus Minucius) *Interest animis nostris, & cogitationibus mediis intervenit.*

Com. 23. τί ἐστιν εὐκοπώτερον, &c.] Τί hîc est πότερον· vide ad Matthæum 9.5. & 21.31. dicta.

Com. 25. ἆρας ἐφ' ᾧ κατέκειτο, ἀπῆλθεν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ] Simillimum apud Lucianum Philopseude illud, Ἀρόμενος τὴν σκιμποδα ἐφ' ᾗ ἐκοιμώμην, φέχεθε. Notetur & elleipsis quæ in illis, ἆρας ἐφ' ᾧ κατέκειτο· sic Act. 21. 16. ἄγοντες παρ' ᾧ ξενισθῶμεν· Rom. 7.6. ἀποθανόντες ἐν ᾧ κατειχόμεθα· & 1 Pet. 2.8. ἀπειθοῦντες εἰς ὃ καὶ ἐτέθησαν.

Com. 26. ἔλαβεν ἄπαντας] Et statim, ἐπλήσθησαν φόβου. Hinc, δεῖ τὴν περιφράξιν ἐξισωθῆναι, 5.2. apud Sapient. Scriptorem.

Ibid. ἐδόξαζον τὸν θεὸν] Supple, ut Act. 4.21. δεῖ τὸν γεγονότα· vel, ut Matth. 9.8. in hac ipsa narratione, τὸν δόντα τ. ἐξουσίαν τοιαύτην τ. ἀνθρώποις.

Ibid. ἐδόξασαν τὸν θεὸν, καὶ ἐπλήσθησαν φόβου] Apocal. 11.13. Ἔμφοβοι ἐγένοντο, καὶ ἔδωκαν δόξαν τῷ θεῷ· ibidem 14.7. φοβήθητε τὸν θεὸν, καὶ δότε αὐτῷ δόξαν· & 15.4. τίς οὐ μὴ φοβηθῇ σε, Κύριε, καὶ δοξάσῃ τὸ ὄνομά σου; Infrà heic 7.16. ἔλαβε φόβος ἅπαντας, καὶ ἐδόξαζον τὸν θεὸν· quod Act. 19.17. ἐπέπεσε φόβος ἐπὶ πάντας, καὶ ἐμεγαλύνετο τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου.

Ibid. ἐθάμβει περίδρομα σύμπαντα] In avibus Aristophanis,

Πολλὰ

Πολλὰ δὴ χ) καινὰ χ) θαυμάσ' ἐπιστόμεθα,
Καὶ δοινὰ περίγματ' ὄψομεν.——

Suidas, Παράδοξον, θαυμαστὸν, ἀφροσδόκητον. Quæ ſumpta ex Eudemi Lexico, quod cùm alibi, tum in biblioth. Florent. exſtat. Παράδοξα recentior Interpres non malè *inopinata* (i. e. ἀφροσδόκητα) vertit: at æquè bene Vulgatus, *mirabilia*: unde *inopinatum & mirabile*, Cicero in Paradoxis dixit. In Gloſſis, *Admirabile*, παράδοξον. Saluſt. de Mario, *Per hoſtias Diis ſupplicanti, magna atque mirabilia portendi haruſpex dixerat*: i. e. παράδοξα, ἀπροσδόκητα. Plin. lib. 9. Epiſt. 26. *Sunt maximè mirabilia quæ maximè inexſpectata: utque Graci magis exprimunt,* παράδοξα. Idem 6. Epiſt. 20. *Multa ibi miranda, multas formidines patimur*: ubi *miranda* ſunt παράδοξα. Sic, *nimia mira vidi*, in Plauti Amphitryone: &, *dictu viſuque miranda*, Declam. 13. apud Quintilianum. Jam & Ciceronem ipſum παράδοξα *admirabilia* vertiſſe ab aliis annotatum eſt. Παράδοξον ὀδοιπορίαν habemus 19. 5. apud Scriptorem Sapientiæ. A voce παράδοξα deducitur θαυμαδοξάζειν, *miranda*, vel, *mirabilia facere*, quod occurrit in Græco Exodi 11. 7. Sirachides 43. 25. de marinis belluis, παράδοξα ἔργα. Arrianus 2. 18. de affectuum domitore, χαῖρε, παράδοξε· i. e. ô homo admirande.

Com. 27. καθήμενον ὅτι τὸ τελώνιον] Εἰς φύρας (ut Rom. 13. 6.) περικαθίσεις. Τὸ ὅτι hîc, ut & Act. 6. 3. 8. 27. & 12. 20. Epheſ. 2. 10. & alibi, eſt τελικὸν, notátq; in aſſignato munere inſtantiam aſſiduitatémque. Habet & vox καθήμενον non diſſimilem energiam. Virgilius,

——*Celſâ ſedet Æolus arce*: ubi Servius, *Sedet heic, non otiatur, ſed curat.* Vide quæ infrà ad 14. 31. annotanda.

Com. 29. δοχὴν] Heſychius, Δοχὴ, δεῖσον.

Com. 31. Οὐ χρείαν ἔχουσιν οἱ ὑγιαίνοντες ἰατροῦ] Auctor de Claris Oratoribus, *Supervacuus inter ſanos medicus.* In Plautina Menæchmo ille,

——*Sanus ſi ſim, non te medicum mihi expetam.*

Laertius de Diogene, Πρὸς τ Ξενιάδην τ παῖδα, χ) λέγοντα, ὡς ἐυφυέσταλθε ὅτι, χ) τὰ ἥδη κρέπτ· Τί ἂν (ἔφη) ἐμοῦ χρῄζοι?

Ibid. ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες]

——*Egent medicis & lectis mollibus agri.*

Cicero in de Divinat. *Ad ægros*, &c. *medicos ſolemus adducere.* Idem famil. epiſt. 9. *Gravitas morbi facit ut medicina egeamus.* Epiphanius in contra Origenem, Ποῖ ἄγομεν τοὺ τὰ σώματα κάμνοντας; ὦ πρὸς τοὺς ἰατρούς; Artemidorus 3. 39. Οὐ τῷ ὑγιαίνοντι λέγει τις, ἀνάῤῥωσον, ἀλλ', ὡς ἔοικε, τῷ κάμνοντι. Theophylactus ad 1 Tim. Ὁ ἰατρὸς τῷ τραύματα ἔχοντι χ) τῷ νοσοῦντι ἡτοίμασεν, ὁ τῷ ὑγιαίνοντι. Gregorius Nazianz. in Epiſtolis, Τίνων οἱ λιμῶντες ἢ σὺ χειμαζομένων; πίνων τὰ φάρμακα ἢ σὺ ἀῤῥωσούντων; Locutionem iſtam de corpore ægrotantibus proverbialiter efferri ſolitam, adaptat heic Chriſtus ad animas medicinæ indigas. Joannes Geometres,

Ἐξ ὀρέων κατίβαινε καὶ' ἄσσα τίμ@ ἀνδρ,
Καὶ συνέμιλο κακοῖς ἀνδράσιν· ὅπτε δέ τις,
Τοῖ@ ἐὼν τοιοῖς δε συνέρχεο; ἄπτεν, ὀρῶ δ
Τὺς Ἀσκληπιάδας πλησίον ἀθανέων.

Seneca 47 Epiſt. *Quidam cœnent tecum quia digni ſunt, quidam ut ſint: ſi quid enim illis ex ſordida converſatione ſervile eſt, honeſtiorum convictus excutiet.* Plutarchus Tract. ὅτι μαλ. τ. ἡγεμ. δεῖ φ φιλοσ. διαλέγ. de Ariſtone Chio, Ἐπὶ τῇ πᾶσι διαλέγεδ τοῖς βυλομένοις ὑπὸ φ σοφιστῶν κακῶς ἀκούων, ὥφελεν εἰπὼν χ) τὰ θνεῖα λόγον συνίσαι κινδύνων ὄρος ἀρετῆς.

Com. 32. Οὐκ ἐλήλυθα καλέσαι δικαίους ἀλλὰ ἁμαρτωλὺς εἰς μετάνοιαν] De hoc loco vide Jobium apud Photium cod. 222. fusè diſſerentem. Εἰς μετάνοιαν, ad convivium reſipiſcentiæ: ità enim non illibenter expoſuerim vel ob vocem καλέσαι. Euthymius ad Luc. 14. ea, CUM CONVIVIUM FECERIS, VOCA PAUPERES, &c. *Spiritualis diſpenſator pauperes convocat, qui videlicet ſcientiâ indigent, debiles præcordiorum diſſolutione, qui in activa vita claudi ſunt, & qui in contemplativa cæci: nam tales qui non ſunt, hoc convivio non indigent*: i. e. ὃ χρείαν ἔχουσι.

Com. 34. Μὴ δύνανδαι τοὺς υἱοὺς τ νυμφῶν@ ἐν ᾧ ὁ νυμφί@ μετ' αὐτῶν ἐστι, ποιῆσαι νηστεύειν;] Νυμφῶν@, heic κοιτῶν@, explicante Suida. Ἐν ᾧ, ſubaudi χρόνῳ, ut infrà 7. 45. ἀφ' ἧς, nempe ἡμέρας. Pro νηστεύειν (quod habent Marcus & Lucas noſter) Matthæi Interpres Græcus habet πενθεῖν· quod eo loco ſignificat, non ſolùm lugere, ſed & cum jejunio, ut plurimum luctûs comite. Ἀισχρὸν παρὰ κλαίουσι θοινᾶδ dixit Euripides Alceſtide. Apud Apuleium 2. vidua illa, *Abi, abi, fatue, qui in domo funeſta cœnas requiris.*

Com. 35. Ἐλεύσονται δ ἡμέραι, &c.]

Οὐκ ἀεὶ θέρ@ ἔσται).——

Ibid. χ) ὅταν, &c.] Illud χ) conjungi debere cum τότε ex Marco & Matthæo patet.

Com. 36. ἐπίβλημα ἱματίῳ καινῷ] Ità Chryſoſtomus Homil. 5. ad Titum, Ἐπὶ οἰκίας παδρὸς διακομίσης ὑφὴς ὑποτύπωσιν, ὑφὴ συῤῥάπτει τ παλαιᾶς οἰκοδομίας. Suidas, Ἐπίβλημα τὸ τῷ πεττίῳ ἐπιβαλλόμενον. In vetere Onomaſtico, *Aſſumentum*, ἐπῤῥάμμα, bene: eadem enim in hujuſmodi argumento ἐπιβάλλειν & ἐπῤῥάπτειν.

Ibid. τὸ καινὸν σχίζει, χ) τῷ παλαιῷ ὐ συμφωνεῖ] Eſt ὑστερολογία: vult enim dicere, τῷ παλαιῷ ὐ συμφωνεῖ, χ) (quod aliquantò pejus eſt) τὸ καινὸν σχίζει.

Com. 37. οὐδεὶς βάλλει οἶνον νέον εἰς ἀσκοὺς παλαιούς] Vide ad Matthæum dicta.

Ibid. αὐτὸς ἐκχυθήσεται, χ) οἱ ἀσκοὶ ἀπολοῦνται] Eſt & heic ὑστερολογία, pereunt enim utres, & ſic vinum effunditur. In 4 Eſdræ dicto, *Cùm acceperit terra ſemen*, &c. *vel vas aliquod eſcam aut potum; cùm fuerit exterminatum id in quo ſeminatum eſt, vel in quod miſſum eſt, ſimul id quod ſeminatum vel miſſum eſt*, &c. *exterminatur.* Pro ἀπολοῦνται, Marcus & Matthæus ῥήγνυται. Seneca 83 Epiſt. *Muſto dolia ipſa rumpuntur.*

Com. 39. οὐδεὶς πίων παλαιὸν, εὐθὺς θέλει νέον] Gellius 13. 29. *Plerumque homines ità loquuntur, ut omne vinum aut novum eſſe dicant, aut vetus.* Vinum vetus autem eſt anniculum, teſte in de R. R. 1. 65. Varrone.

Ibid. λέγει χ)] Nempe ὁ ἑαυτῷ, ut Matth. 9. 21. Marc. 5. 28. & alibi. Suidas in διανοεῖδ, Λόγ@ τις ὁ διάνοια αὐτῆς ἢ ψυχῆς ὁφ' ἑαυτῆς λεγόμενος. Donatus ad Adelph. 1. 1. *Omne quod ſentimus aut cogitamus aut dicimus: & utrumque pro oratione eſt.*

Ibid. ὁ παλαιὸς χρηστότερός ἐστι] Recentior importunè, *utilius eſt*: commodiùs multò Syrus, *ſuavius eſt.* Macrob. Saturnal. 7. 7. *Vinum cùm in infantia eſt, dulce, cùm puberſcit magis ſuave quàm dulce eſt: eſſe autem harum duarum rerum diſtantiam certè Homerus teſtis eſt, qui ait*——μέλιτι γλυκερῷ χ) ἡδεῖ οἴνῳ, *vocavit enim mel dulce, & vinum ſuave.* Horatius, *molli mero*. Scholiaſtes, *Aut leni, aut ſuavi.* Cicero in Lælio, *Veterrima quæque amicitia, ut ea vina quæ vetuſtatem ferunt, debent eſſe ſuaviſſima.* Gellius 13. 5. de Ariſtotele decumbente, *Rhodium petit, deguſtat: Firmum, inquit, hercle vinum, & jucundum. Petit mox Lesbium, quo item deguſtato, Utrumque, inquit, oppidò bonum, ſed ἥδιον ὁ Λέσβι@· lepidè ſimul & verecundè voce illâ Theophraſtum ſucceſſorem deſignans.* Subdit Gellius (reſpiciens proculdubio ἥδιον illud, quod heic Lucæ χρηστότερ@) *Is erat è Lesbo; ſuavitate homo inſigni linguæ pariter & vitæ. Suavius* ergò (ut dixi) Syrus non inconſultè: Vulgato autem, qui *melius*, nemo meliùs planè, ſive vocis Græcæ ſignificatum reſpicias, ſive Latinè loquentium conſuetudinem. Cornelius Fronto, *Vinum hoc melius eſt quò ſit vetuſtius.* Zeno Veronenſis Serm. 79. *Pretioſum fluentum à ſuis calcatoribus*, (lego, *à ſervis calcatoribus*) &c. *patrisfamiliàs cellis vinariis infertur, ut melius veteraſcendo reddatur.* Horatius,

Si meliora dies, ut vina, poemata reddit.

Seneca Epiſt. 36. de Ariſtone, *Vinum* (aiebat) *fieri bonum, quod recens durum atque aſperum eſſet.* Juvenalis,

——*Albani veteris pretioſa ſenectus*
Diſplicet, oſtendas meliùs, denſiſſima ruga
Cogitur in frontem, velut acri ducta Falerno.

Οἶνον χρηστὸν autem dixit non Lucas tantùm, ſed & Plutarchus in περὶ εὐθυμίας libello, & in apophthegm. Laconicis: item ἄξιον χ) χρηστὸν οἶνον, in Hermotimo Lucianus: quò alludens & Petrus, οἵαφ ἐγεύσασθε ὅτι χρηστὸς ὁ κύρι@, 1. 2. 3. dixit.

Κεφ. ϛ'.

1. Ἐγένετο δὲ ἐν σαββάτῳ δευτεροπρώτῳ διαπορεύεσθαι αὐτὸν διὰ τῶν σπορίμων· καὶ ἔτιλλον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ τοὺς στάχυας, καὶ ἤσθιον ψώχοντες ταῖς χερσί.

2. Τινὲς δὲ τῶν φαρισαίων εἶπον αὐτοῖς, Τί ποιεῖτε ὃ οὐκ ἔξεστι ποιεῖν ἐν τοῖς σάββασι;

3. Καὶ ἀποκριθεὶς πρὸς αὐτοὺς εἶπεν ὁ Ἰησοῦς, Οὐδὲ τοῦτο ἀνέγνωτε ὃ ἐποίησε Δαβὶδ ὁπότε ἐπείνασεν αὐτὸς, καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ ὄντες;

4. Ὡς εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ, καὶ τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως ἔλαβε, καὶ ἔφαγε, καὶ ἔδωκε καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ, οὓς οὐκ ἔξεστι φαγεῖν εἰ μὴ μόνους τοὺς ἱερεῖς;

5. Καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς, Ὅτι κύριός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ Σαββάτου.

6. Ἐγένετο δὲ καὶ ἐν ἑτέρῳ Σαββάτῳ εἰσελθεῖν αὐτὸν εἰς τὴν συναγωγὴν, καὶ διδάσκειν· καὶ ἦν ἐκεῖ ἄνθρωπος, καὶ ἡ χεὶρ αὐτοῦ ἡ δεξιὰ ἦν ξηρά.

7. Παρετήρουν δὲ αὐτὸν οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ φαρισαῖοι εἰ ἐν τῷ Σαββάτῳ θεραπεύσει· ἵνα εὕρωσι κατηγορίαν αὐτοῦ.

8. Αὐτὸς δὲ ᾔδει τοὺς διαλογισμοὺς αὐτῶν, καὶ εἶπε τῷ ἀνθρώπῳ τῷ ξηρὰν ἔχοντι τὴν χεῖρα, Ἔγειραι, καὶ στῆθι εἰς τὸ μέσον. Ὁ δὲ ἀναστὰς ἔστη.

9. Εἶπεν οὖν ὁ Ἰησοῦς πρὸς αὐτούς, Ἐπερωτήσω ὑμᾶς, τί ἔξεστι τοῖς σάββασιν; ἀγαθοποιῆσαι, ἢ κακοποιῆσαι; ψυχὴν σῶσαι, ἢ ἀπολέσαι;

10. Καὶ περιβλεψάμενος πάντας αὐτοὺς εἶπε τῷ ἀνθρώπῳ, Ἔκτεινον τὴν χεῖρά σου. Ὁ δὲ ἐποίησεν οὕτω· καὶ ἀπεκατεστάθη ἡ χεὶρ αὐτοῦ ὑγιὴς ὡς ἡ ἄλλη.

11. Αὐτοὶ δὲ ἐπλήσθησαν ἀνοίας· καὶ διελάλουν πρὸς ἀλλήλους τί ἂν ποιήσειαν τῷ Ἰησοῦ.

12. Ἐγένετο δὲ ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις, ἐξῆλθεν εἰς τὸ ὄρος προσεύξασθαι· καὶ ἦν διανυκτερεύων ἐν τῇ προσευχῇ τοῦ Θεοῦ.

13. Καὶ ὅτε ἐγένετο ἡμέρα, προσεφώνησε τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ· καὶ ἐκλεξάμενος ἀπ' αὐτῶν δώδεκα, οὓς καὶ ἀποστόλους ὠνόμασε,

14. (Σίμωνα, ὃν καὶ ὠνόμασε Πέτρον, καὶ Ἀνδρέαν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην, Φίλιππον καὶ Βαρθολομαῖον,

15. Ματθαῖον καὶ Θωμᾶν, Ἰάκωβον τὸν τοῦ Ἀλφαίου, καὶ Σίμωνα τὸν καλούμενον Ζηλωτὴν,

16. Ἰούδαν Ἰακώβου, καὶ Ἰούδαν Ἰσκαριώτην, ὃς καὶ ἐγένετο προδότης)

17. Καὶ καταβὰς μετ' αὐτῶν, ἔστη ἐπὶ τόπου πεδινοῦ καὶ ὄχλος μαθητῶν αὐτοῦ, καὶ πλῆθος πολὺ τοῦ λαοῦ ἀπὸ πάσης τῆς Ἰουδαίας καὶ Ἱερουσαλὴμ, καὶ τῆς παραλίου Τύρου καὶ Σιδῶνος, οἳ ἦλθον ἀκοῦσαι αὐτοῦ, καὶ ἰαθῆναι ἀπὸ τῶν νόσων αὐτῶν·

18. Καὶ οἱ ὀχλούμενοι ὑπὸ πνευμάτων ἀκαθάρτων· καὶ ἐθεραπεύοντο.

19. Καὶ πᾶς ὁ ὄχλος ἐζήτει ἅπτεσθαι αὐτοῦ· ὅτι δύναμις παρ' αὐτοῦ ἐξήρχετο, καὶ ἰᾶτο πάντας.

20. Καὶ αὐτὸς ἐπάρας τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, ἔλεγε, Μακάριοι οἱ πτωχοί· ὅτι ὑμετέρα ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ.

21. Μακάριοι οἱ πεινῶντες νῦν· ὅτι χορτασθήσεσθε. Μακάριοι οἱ κλαίοντες νῦν, ὅτι γελάσετε.

Vulgata Verſio.

1. FActum eſt autem in Sabbato ſecundo-primo, cùm tranſiret per ſata, vellebant diſcipuli ejus ſpicas, & manducabant confricantes manibus.

2. Quidam autem Phariſæorum dicebant illis, Quid facitis quod non licet in Sabbatis?

3. Et reſpondens Jeſus ad eos, dixit, Nec hoc legiſtis quod fecit David, cùm eſuriſſet ipſe & qui cum illo erant?

4. Quomodo intravit in domum Dei, & panes propoſitionis ſumpſit, & manducavit, & dedit his qui cum ipſo erant, quos non licet manducare niſi tantùm ſacerdotibus?

5. Et dicebat illis, Quia Dominus eſt filius hominis etiam ſabbati.

6. Factum eſt autem & in alio ſabbato, ut intraret in ſynagogam, & doceret. Et erat ibi homo, & manus ejus dextra erat arida.

7. Obſervabant autem Scribæ & Phariſæi ſi in ſabbato curaret: ut invenirent unde accuſarent eum.

8. Ipſe verò ſciebat cogitationes eorum: & ait homini qui habebat manum aridam, Surge, & ſta in medium. Et ſurgens ſtetit.

9. Ait autem ad illos Jeſus, Interrogo vos, ſi licet ſabbatis benefacere an malé? animam ſalvam facere an perdere?

10. Et circumſpectis omnibus dixit homini, Extende manum tuam. Et extendit: & reſtituta eſt manus ejus.

11. Ipſi autem repleti ſunt inſipientiâ: & colloquebantur ad invicem, quídnam facerent Jeſu.

12. Factum eſt autem in illis diebus, exiit in montem orare, & erat pernoctans in oratione Dei.

13. Et cùm dies factus eſſet, vocavit diſcipulos ſuos: & elegit duodecim ex ipſis (quos & Apoſtolos nominavit.)

14. Simonem, quem cognominavit Petrum, & Andream fratrem ejus, Jacobum & Johannem, Philippum & Bartholomæum,

15. Matthæum & Thomam, Jacobum Alphæi & Simonem qui vocatur Zelotes,

16. Et Judam Jacobi, & Judam Iſcariotem, qui fuit proditor.

17. Et deſcendens cum illis, ſtetit in loco campeſtri, & turba diſcipulorum ejus, & multitudo copioſa plebis ab omni Judæa & Jeruſalem, & maritima & Tyri & Sidonis: Qui venerant ut audirent eum, & ſanarentur à languoribus ſuis.

18. Et qui vexabantur à ſpiritibus immundis, curabantur.

19. Et omnis turba quærebat eum tangere: quia virtus de illo exibat, & ſanabat omnes.

20. Et ipſe elevatis oculis in diſcipulos ſuos, dicebat, Beati pauperes: quia veſtrum eſt regnum Dei.

21. Beati qui nunc eſuritis: quia ſaturabimini. Beati qui nunc fletis: quia ridebitis.

22. Μακα-

22. Μακάριοί ἐστε ὅταν μισήσωσιν ὑμᾶς οἱ ἄνθρωποι, καὶ ὅταν ἀφορίσωσιν ὑμᾶς, καὶ ὀνειδίσωσι, καὶ ἐκβάλωσι τὸ ὄνομα ὑμῶν ὡς πονηρὸν, ἕνεκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου.

22. Beati eritis cùm vos oderint homines, & cùm separaverint vos, & exprobraverint, & ejecerint nomen vestrum tanquam malum, propter filium hominis.

23. Χαίρετε ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, καὶ σκιρτήσατε· ἰδοὺ γὰρ, ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τῷ οὐρανῷ· κατὰ ταῦτα γὰρ ἐποίουν τοῖς προφήταις οἱ πατέρες αὐτῶν.

23. Gaudete in illa die & exsultate: ecce enim merces vestra multa est in cœlo, secundùm hæc enim faciebant Prophetis patres eorum.

24. Πλὴν οὐαὶ ὑμῖν τοῖς πλουσίοις, ὅτι ἀπέχετε τὴν παράκλησιν ὑμῶν.

24. Veruntamen væ vobis divitibus, quia habetis consolationem vestram.

25. Οὐαὶ ὑμῖν οἱ ἐμπεπλησμένοι· ὅτι πεινάσετε. Οὐαὶ ὑμῖν οἱ γελῶντες νῦν· ὅτι πενθήσετε καὶ κλαύσετε.

25. Væ vobis qui saturati estis: quia esurietis. Væ vobis qui ridetis nunc: quia lugebitis & flebitis.

26. Οὐαὶ ὑμῖν ὅταν καλῶς ὑμᾶς εἴπωσι πάντες οἱ ἄνθρωποι· κατὰ τὰ αὐτὰ γὰρ ἐποίουν τοῖς ψευδοπροφήταις οἱ πατέρες αὐτῶν.

26. Væ cùm benedixerint vobis omnes homines: secundùm hæc enim faciebant pseudoprophetis patres eorum.

27. Ἀλλ' ὑμῖν λέγω τοῖς ἀκούουσιν, Ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, καλῶς ποιεῖτε τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς.

27. Sed vobis dico qui auditis, Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos.

28. Εὐλογεῖτε τοὺς καταρωμένους ὑμᾶς· καὶ προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς.

28. Benedicite maledicentibus vobis, & orate pro calumniantibus vos.

29. Τῷ τύπτοντί σε ἐπὶ τὴν σιαγόνα, πάρεχε καὶ τὴν ἄλλην· καὶ ἀπὸ τοῦ αἴροντός σου τὸ ἱμάτιον, καὶ τὸν χιτῶνα μὴ κωλύσῃς.

29. Et qui te percutit in maxillam, præbe & alteram. Et ab eo qui aufert tibi vestimentum, etiam tunicam noli prohibere.

30. Παντὶ δὲ τῷ αἰτοῦντί σε, δίδου· καὶ ἀπὸ τοῦ αἴροντος τὰ σὰ μὴ ἀπαίτει.

30. Omni autem petenti te, tribue: & qui aufert quæ tua sunt, nè repetas.

31. Καὶ καθὼς θέλετε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς ὁμοίως.

31. Et prout vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis similiter.

32. Καὶ εἰ ἀγαπᾶτε τοὺς ἀγαπῶντας ὑμᾶς, ποία ὑμῖν χάρις ἐστί; καὶ γὰρ οἱ ἁμαρτωλοὶ τοὺς ἀγαπῶντας αὐτοὺς ἀγαπῶσι.

32. Et si diligitis eos qui vos diligunt, quæ vobis est gratia? nam & peccatores diligentes se diligunt.

33. Καὶ ἐὰν ἀγαθοποιῆτε τοὺς ἀγαθοποιοῦντας ὑμᾶς, ποία ὑμῖν χάρις ἐστί; καὶ γὰρ οἱ ἁμαρτωλοὶ τὸ αὐτὸ ποιοῦσι.

33. Et si benefeceritis his qui vobis benefaciunt, quæ vobis est gratia? siquidem & peccatores hoc faciunt.

34. Καὶ ἐὰν δανείζητε παρ' ὧν ἐλπίζετε ἀπολαβεῖν, ποία ὑμῖν χάρις ἐστί; καὶ γὰρ οἱ ἁμαρτωλοὶ ἁμαρτωλοῖς δανείζουσιν, ἵνα ἀπολάβωσι τὰ ἴσα.

34. Et si mutuum dederitis his à quibus speratis recipere, quæ gratia est vobis? nam & peccatores peccatoribus fœnerantur, ut recipiant æqualia.

35. Πλὴν ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, καὶ ἀγαθοποιεῖτε, καὶ δανείζετε, μηδὲν ἀπελπίζοντες· καὶ ἔσται ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς, καὶ ἔσεσθε υἱοὶ τοῦ ὑψίστου· ὅτι αὐτὸς χρηστός ἐστιν ὅτι τοὺς ἀχαρίστους καὶ πονηρούς.

35. Veruntamen diligite inimicos vestros: benefacite & mutuum date, nihil indè sperantes: & erit merces vestra multa, & eritis filii Altissimi, quia ipse benignus est super ingratos & malos.

36. Γίνεσθε οὖν οἰκτίρμονες, καθὼς καὶ ὁ πατὴρ ὑμῶν οἰκτίρμων ἐστί.

36. Estote ergò misericordes sicut & pater vester misericors est.

37. Καὶ μὴ κρίνετε, καὶ οὐ μὴ κριθῆτε· μὴ καταδικάζετε, καὶ οὐ μὴ καταδικασθῆτε· ἀπολύετε, καὶ ἀπολυθήσεσθε.

37. Nolite judicare, & non judicabimini: nolite condemnare, & non condemnabimini. Dimittite, & dimittemini.

38. Δίδοτε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν· μέτρον καλὸν, πεπεσμένον καὶ σεσαλευμένον καὶ ὑπερεκχυνόμενον δώσουσιν εἰς τὸν κόλπον ὑμῶν· τῷ γὰρ αὐτῷ μέτρῳ ᾧ μετρεῖτε, ἀντιμετρηθήσεται ὑμῖν.

38. Date, & dabitur vobis: mensuram bonam & confertam & coagitatam & supereffluentem dabunt in sinum vestrum. Eâdem quippe mensurâ quâ mensi fueritis, remetietur vobis.

39. Εἶπε δὲ παραβολὴν αὐτοῖς, Μήτι δύναται τυφλὸς τυφλὸν ὁδηγεῖν; οὐχὶ ἀμφότεροι εἰς βόθυνον πεσοῦνται;

39. Dicebat autem illis & similitudinem: Numquid potest cæcus cæcum ducere? nónne ambo in foveam cadunt?

40. Οὐκ ἔστι μαθητὴς ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ· κατηρτισμένος δὲ πᾶς ἔσται ὡς ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ.

40. Non est discipulus super magistrum: perfectus autem omnis erit, si sit sicut magister ejus.

41. Τί δὲ βλέπεις τὸ κάρφος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου, τὴν δὲ δοκὸν τὴν ἐν τῷ ἰδίῳ ὀφθαλμῷ οὐ κατανοεῖς;

41. Quid autem vides festucam in oculo fratris tui, trabem autem quæ in oculo tuo est, non consideras?

42. Ἢ πῶς δύνασαι λέγειν τῷ ἀδελφῷ σου, Ἀδελφὲ, ἄφες ἐκβάλω τὸ κάρφος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ σου· αὐτὸς τὴν ἐν τῷ ὀφθαλμῷ σου δοκὸν οὐ βλέπων; Ὑποκριτὰ, ἔκβαλε πρῶτον τὴν δοκὸν ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ σου, καὶ τότε διαβλέψεις ἐκβαλεῖν τὸ κάρφος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου.

42. Aut quomodo potes dicere fratri tuo, Frater, sine ejiciam festucam de oculo tuo: ipse in oculo tuo trabem non videns? Hypocrita, ejice primùm trabem de oculo tuo: & tunc perspicies ut edúcas festucam de oculo fratris tui.

43. Οὐ γάρ ἐστι δένδρον καλὸν, ποιοῦν καρπὸν σαπρόν· οὐδὲ δένδρον σαπρὸν, ποιοῦν καρπὸν καλόν.

44. Ἕκαστον γὰρ δένδρον ἐκ τοῦ ἰδίου καρποῦ γινώσκεται. οὐ γὰρ ἐξ ἀκανθῶν συλλέγουσι σῦκα, οὐδὲ ἐκ βάτου τρυγῶσι σταφυλήν.

45. Ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας αὐτοῦ προφέρει τὸ ἀγαθόν· καὶ ὁ πονηρὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ πονηροῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας αὐτοῦ προφέρει τὸ πονηρόν· ἐκ γὰρ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας λαλεῖ τὸ στόμα αὐτοῦ.

46. Τί δέ με καλεῖτε, Κύριε, Κύριε, καὶ οὐ ποιεῖτε ἃ λέγω;

47. Πᾶς ὁ ἐρχόμενος πρός με, καὶ ἀκούων μου τοὺς λόγους, καὶ ποιῶν αὐτούς, ὑποδείξω ὑμῖν τίνι ἐστὶν ὅμοιος.

48. Ὅμοιός ἐστιν ἀνθρώπῳ οἰκοδομοῦντι οἰκίαν, ὃς ἔσκαψε καὶ ἐβάθυνε, καὶ ἔθηκε θεμέλιον ἐπὶ τὴν πέτραν· πλημμύρας δὲ γενομένης, προσέρηξεν ὁ ποταμὸς τῇ οἰκίᾳ ἐκείνῃ, καὶ οὐκ ἴσχυσε σαλεῦσαι αὐτήν· τεθεμελίωτο γὰρ ἐπὶ τὴν πέτραν.

49. Ὁ δὲ ἀκούσας καὶ μὴ ποιήσας, ὅμοιός ἐστιν ἀνθρώπῳ οἰκοδομήσαντι οἰκίαν ἐπὶ τὴν γῆν χωρὶς θεμελίου· ᾗ προσέρηξεν ὁ ποταμός· καὶ εὐθέως ἔπεσε, καὶ ἐγένετο τὸ ῥῆγμα τῆς οἰκίας ἐκείνης μέγα.

43. Non est enim arbor bona quæ facit fructus malos: neque arbor mala, faciens fructum bonum.

44. Unaquæq; enim arbor de fructu suo cognoscitur. Neque enim de spinis colligunt ficus, neque de rubo vindemiant uvam.

45. Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bonum: & malus homo de malo thesauro profert malum. Ex abundantia enim cordis os loquitur.

46. Quid autem vocatis me, Domine, Domine: & non facitis quæ dico?

47. Omnis qui venit ad me, & audit sermones meos, & facit eos, ostendam vobis cui similis sit.

48. Similis est homini ædificanti domum, qui fodit in altum, & posuit fundamentum super petram: inundatione autem factâ, illisum est flumen domui illi, & non potuit eam movere: fundata enim erat super petram.

49. Qui autem audit, & non facit, similis est homini ædificanti domum suam super terram sine fundamento: in quam illisus est fluvius: & continuò cecidit, & facta est ruina domûs illius magna.

Ad Cap. VI.

Com. 1. Σποριμῶν] Vulgat. *sata*. Glossarium, Σπόριμα γῆ, *arvum, sativa terra.*

Ibid. Ψιλλον, &c. ψάχνας] Sic ψάχνας πίλλειν, lib. 3. Diodorus Siculus dixit.

Ibid. ψώχοντες τοῖς χερσὶ] Ψώχειν hîc est quod argumento simili συνθλᾶν, καὶ τείβειν τοῖς χερσὶ lib. 2. idem Diodorus vocat. Hesychius, Ψώχοντες, λεπύνοντες, &c.

Com. 2. Τί ποιεῖτε;] Increpantis formula; sic Marc. 11. 5. Act. 14. 15. & 21. 13.

Com. 4. ὧς οὐκ ἔξεστι φαγεῖν, εἰ μὴ μόνοις τοῖς ἱερεῦσι] Sic Judith. 11. 12. de primitiis frumenti, decimis vini, &c. Ὧν οὐδὲ τοῖς χερσὶ καθῆκον ἅψασθαι οὐδένα τῶν ἐκ τοῦ λαοῦ.

Com. 7. κατηγορίαν αὐτοῦ] Bene Græcè, ad quam formam *accusationem mei* Apuleius dixit, Apolog. Est autem hîc κατηγορία αὐτοῦ, materia accusandi ejus. Sic, *sermonem dare*, pro, materiam sermonis dare, Cicero lib. 9. epist. famil.

Com. 9. τί ἔξεστι τοῖς σάββασιν, &c.;] Si ità, ut vulgò fit, interpungimus, τί hîc, ut & alibi, valebit, πότερον. Vulgatus autem (ὑποστιγμῆς notâ sublatâ) videtur εἰ ἔξεστι legisse: quod non spernendum. Sic Act. 21. 37. εἰ ἔξεστί μοι εἰπεῖν, &c. vide & Matth. 12. 20. 19. 3. & Act. 22. 25.

Com. 10. περιβλεψάμενος πάντας αὐτοὺς] Seneca Octaviâ,

Partemque in omnem vultus inquirens ent.

Post αὐτοὺς, supple ex Marci 3. μεθ' ὀργῆς. Livius de Horatio Coclite, *Circumferens truces, &c. oculos ad proceres Hetruscorum.* Lucretius,

——Calor ille animi quem sumit ab ira
Cùm ferveſcit, & ex oculis micat acribus ignis.

In Christo autem hîc intellige iram mœrore & miseratione permixtam.

Ibid. ἀποκατεστάθη ἡ χεὶρ αὐτοῦ]

——Rediere in pristina vires:

ubi Servius, *In usum priorem: hoc est, quales pristinæ fuerunt.* Achilles Tatius lib. 3. Ἀποκατέστησεν εἰς τὸ ἀρχαῖον. Vulgatus, *restituta est manus ejus.* In Glossario, Ἀποκαθίσαμεν, &c. *restituo.*

Com. 11. ἐνεπίμπλαντο ἄνοιας]

Effera pratumido quatiebunt corda furore.

Vide Act. 5. 17. Act. 7. 54. & suprà hoc 4. 28. Vulgatus, *insipientiâ.* Sic ἄνοια inter alia vertitur & in Glossario. Ità & Hesychius, qui Ἄνοια, μωρία. Ἀνοίας ἀναπίμπλαδζ autem dixit & Plutarchus in de Liber. educandis.

Ibid. διελάλουν πρὸς ἀλλήλους τί ἂν ποιήσειαν τῷ Ἰησοῦ] Similia Act. 5. 33. ubi de Apostolis. Sic Act. 4. 15. idem Lucas, Συνέβαλον πρὸς ἀλλήλους, λέγοντες, τί ποιήσομεν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις; Vide & Joh. 11. 47. Plato in Symposio, Ὁ Ζεὺς καὶ οἱ ἄλλοι θεοὶ ἐβουλεύοντο ὅ,τι χρὴ ἀντοῦ ποιῆσαι. Eunapius in Juliano, Τὰ χείλη διέσαινον, &c. καὶ πρὸς τοὺς ἑταίρους ἀπέβλεπε, καὶ παρεθέγγετο τί πρακτέον. Διελάλουν πρὸς ἀλλήλους, (ut hîc Lucas) dixit & Diodorus Siculus in Photii Bibliotheca.

Com. 12. ἦν διανυκτερεύων ἐν τῇ προσευχῇ τοῦ θεοῦ] Hesychius, Διανυκτερεύοντες, ἀγρυπνοῦντες πᾶσαν τὴν νύκτα. Προσευχὴ θεοῦ, *oratione ad Deum.* Sic Marc. 11. 22. θεοῦ πίστιν. 1 Tim. 1. 4. (ubi dicta vide) θεοῦ οἰκοδομὴν. Jacobi 1. 20. θεοῦ δικαιοσύνην apud Salustium in Catilinario, *supplicia Deorum*; & 10. Apulei, *numinum religionem.*

Com. 17. τόπου πεδινοῦ] Vulgat. *in loco campestri.* Onomasticon vetus, *Campestria*, πεδινὰ χωρία.

Ibid. ὄχλος τῶν μαθητῶν] Subaudi χώρας. Sic Act. 12. 20. hic Scriptor, ὄχλος τῆς βασιλικῆς. Quæ elleipsis valde Græca est. Agatharcides in de Rubro mari, οὐκ ὀλίγας δὲ (νήσους) ὄχλος ἔχει Περσικὸς καὶ Καρμανίας, καὶ τὴν σύνεγγυς πᾶσαν.

Com. 18. οἱ ἐνοχλούμενοι ὑπὸ πνευμάτων, &c.] Ità & Act. 5. 16. & Tobiæ 6. 8. Sic ὑπὸ νόσων ἐνοχλεῖδζ, dixit Herodianus, & lib. 5. Diodorus Siculus.

Com. 19. Καὶ πᾶς ὁ ὄχλος ἐζήτουν ἅπτεσθαι αὐτοῦ] Posidonius de Athenione quodam apud Athenæum 5. Ἐκάστου ἀσθενοῦς κ' ἂν προσέφαδζ ἐθέλοντος.

Com. 20. Μακάριοι οἱ πτωχοί] Alloquitur circumstantium discipulorum multitudinem, quod indicat quæ statim sequitur vox ὑμετέρα, quæ tamen non de toto cœtu intelligenda, sed de iis qui in illo cœtu essent pauperes. Hæc optima ratio videtur mihi conciliandi hæc Lucæ verba cum iis quæ apud Matthæum, quæ quanquam ad alios omnes rectè possunt extendi, primariè tamen ad tum temporis adstantem multitudinem fuisse enuntiata puto. Μακάριοι οἱ πτωχοὶ ergò utroque loco hoc valet, quotquot ex vobis pauperes

peres eſtis. Τῷ πνύματι autem, quod additur apud Matthæum, ſignificat mentem atque animum paupertate & humili ſuâ ſorte contentum.

Ibid. ὅτι ὑμέτερα ἐστὶν ἡ βασιλεία τ Θεοῦ] Sic infrà 12.32. ad ſimilem diſcipulorum turbam, μὴ φοβᾶσθε, μικρὸν ποίμνιον, ὅτι ἐυδόκησεν ὁ πατὴρ ὑμῶν δοῦναι ὑμῖν τ βασιλείαν· ubi μικρὸν, ad fortunæ tenuitatem animíque demiſſionem potiùs quàm ad numeri paucitatem referri debere, ex Matth. 10.42. veriſimile eſt.

Com.21. Μακάριοι οἱ κλαίοντες νῦν, ὅτι γελάσετε] Vide infrà ad ea, 16.25. ὁ ϑ παρακλῆτος, &c. præcipuè ex Luciano adducta.

Com.22. Μακάριοί ἐστε ὅταν, &c.] Ambroſius 1.16. de Officiis, *Indè incipit beatitudo judicio divino, ubi crimina æſtimatur humana.*

Ibid. ὅταν ἀφορίσωσιν ὑμᾶς] Ad explicandam hanc vocem video multa à viris eruditionis eminentiſſimæ dicta, & ſcitu quidem digniſſima. At fortè hoc loco ἀφορίζειν eſt id quod Act.13.50. ἐκ τῶν ὁρίων ἐκβάλλειν, è *finibus*, vel *ditionis terminis, ejicere:* unde & in Gloſſario, *Aberminatus*, ἀφορισθείς. Hòc autem in medium affero, non ut omnimodis mihi vel ipſi probatum, ſed ut alii, ſi voluerint, expendant an ſit probandum.

Ibid. ἕ ἐκβάλωσι τὸ ὄνομα ὑμῶν ὡς πονηρὸν] Eſt ferè idem cum præcedente ὀνειδίζειν, ut apparet ex Matthæi 5. 11. ubi poſt ὀνειδίζειν ſequitur, εἰπῶν πᾶν πονηρὸν ῥῆμα κατ' ὑμῶν, i. e. τὸ ὄνομα ὑμῶν ὡς πονηρὸν ἐκβάλλειν· quale 3 Joh. epiſt.com.10. πονηροῖς λόγοις φλυαρεῖν· Judith. 8. 8. πονηρὸν ῥῆμα διαβεβλῆσθαι. Τὸ ὄνομα ὑμῶν, veſtram ſectam, veſtrum inſtitutum: id eſt, nomen Chriſtianum. Quo planè modo Gellius 1. 2. de jactatore illo, *Omnes linguæ Atticæ principes gentémque omnem togatam, totúmque nomen Latinum rudes eſſe & agreſtes prædicabat.* Jacobus 2. 7. βλασφημοῦσι τὸ καλὸν ὄνομα τὸ ἐπικληθὲν ἐφ' ὑμᾶς. Qui locus optimè inſervit huic Lucæ illuſtrando: ibi enim τὸ ἐπικληθὲν ἐφ' ὑμᾶς per hypallagen eſt, ἐφ' ᾧ ἐπικαλεῖσθε, vel ὀνόματι ἔχετε, id nomen in quod juraſtis, & ex quo cenſemini. Ut de Socrate Apuleius loquens, *Cùm etiam nunc egregii philoſophi ejus ſectam ſanctiſſimam præoptent, & ſummo beatitudinis ſtudio jurent in ipſius nomen.* Ἐκβάλλειν hîc non aliud puto eſſe quàm ἀποδοκιμάζειν.

Com.23. Χαίρετε ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ϗ σκιρτήσατε] Id eſt, (ut hîc Matthæus) χαίρεσθε ϗ ἀγαλλιᾶσθε· ad quem locum annotata vide: & quæ de loci ſenſu ad Jacobi 1. 2. dixi. Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, at de futuræ in altera vita retributionis die, dixit & Paulus 2 Tim.4.8. Σκιρτᾶν (quod propriè pecudum eſt) de hominibus occurrit non ſolùm in Græco Malachiæ 4.2. & 19.9 apud Sapientiæ Scriptorem: ſed & apud Euripidem. Contrà, *gandere* de leone Virgilius 12. dixit, ad quem locum Servius, *Nulli ferarum vel pecudum iſte ſenſus apponitur, alacritatem autem leonis exprimere voluit Gaudii verbo.* Vulgatus heic, *gaudete & exſultate:* i.e. *gaudio exſultate:* nam χάρις ἐνδε διὰ δυεῖν eſt & in Græcis. Sic, *exſultare lætitiâ* Cicero 14.6. ad Atticum: &, *gaudio exſultare*, Minutius in Octavio dixit.

Ibid. ἰδοὺ γὰρ ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τῷ οὐρανῷ] Q. dicat,

——*Nec enim levia aut ludicra ponuntur Præmia.*——

Arrianus 1.16. in Epictetum, Στερρὸν ἀγαθὸν ὁ μισθὸς τῶν ἀσκητῶν. Deus Geneſ.15.1. ad Abrahamum, *Merces tua magna nimis.*

Com.24. Πλὴν, &c.] Recentior, *ſed*, cùm idem valeat, *verumtamen* à Vulgato & hîc & infrà com.35 poſitum. Saluſtius, *Plerique ad judicandum ſatis ingenii habent, aut ſimulant, verumtamen ad reprehendenda aliena facta aut dicta ardet omnibus animus.*

Ibid. ἀπέχετε τὸν μισθὸν ὑμῶν] i.e. Qui in luxu & lautitiis vivitis, ut ille infrà 16.19.

Ibid. ἀπέχετε ϗ παράκλησιν ὑμῶν] Ἀπέχετε Recentiori *reportaris*, &c. cùm interim optimè Vulgatus, *habetis conſolationem veſtram.* Horatius pari formâ *habes pretium* (i. e. operæ pretium) dixit. Τὴν παράκλησιν, eſt, τὰ ἀγαθὰ ὑμῶν· nempe ἐν τῇ ζωῇ ὑμῶν infrà 16.25.

Com.25. Οἱ ἐμπεπλησμένοι] Id eſt, οἱ καθ' ὑμᾶς (ut infrà 16.19.) πλουσίως ἐσθίοντες ὑμεῖς. Sic 1 Cor.4 8: at metaphoricè, οἱ κεκορεσμένοι.

Ibid. ὅτι πεινάσετε] In Inferno nempe: non quòd ibi cibo aut potu opus, ſed quòd ut gaudium cœleſte in his libris ſolet dapibus & convivio aſſimilari, ità in inferno ſtatus per oppoſita depingi. Unde & infrà 16.24. immitis & immiſericors epulo ille ſummâ fiti vexatus inducitur.

Ibid. Οὐαὶ ὑμῖν οἱ γελῶντες νῦν, ὅτι πενθήσετε ϗ κλαύσετε] Proverb.14.13. *Riſus dolore miſcebitur & extrema gaudii luctus occupat.* Vide quæ fuſè infrà ad 16. 25. annotamus.

Com.26. Οὐαὶ ὑμῖν ὅταν καλῶς ὑμᾶς εἴπωσιν πάντες] Cùm omnes omnia bona dicunt, vóſque laudibus efferunt. Vulgatus bene, *cùm benedixerint vobis.* Sic, *blanda & benedicta*, dicta, in Plauti Ciſtellaria. Cur autem famâ florentibus ſecundóque rumore glorioſis τὸ νε denuncietur, afferri poteſt hæc ratio ex lib. 14. Athenæi, Παρὰ τοῖς ὄχλοις εὐδαιμονοῦσι, σημεῖον ἡ κακοτυχίας. Τὸ ἐν ἀνθρώποις ὑψηλὸν, βδέλυγμα ϑ ἐνώπιον τ Θεοῦ, ait & Chriſtus ipſe infrà 16.15. Seneca epiſt. 52. de Philoſopho quovis, clamoribus magnis dum diſſereret excepto, *Non tunc laudatur, ſi intelligis, ſed conclamatur.* Pſyche parentes ſuos alloquens in ſaluberrima prolixâque allegoria illa Apuleiana, *Cùm gentes & populi celebrarent nos divinis honoribus, cùm novam me Venerem ore conſono nuncuparent: tunc dolere, tunc flere, tunc me jam quaſi peremptam lugere debuiſtis.* Iterum Seneca 29 Epiſt. *Caterùm, ſi te videro celebrem vocibus vulgi*, &c. *ſi totâ civitate te fœmina puerique laudaverint, quidni ego tibi miſerear? cùm ſciam quâ viâ ad iſtum favorem feratur.* Sapienter ergò Nicetes Sophiſta à Smyrnenſibus nimiis præconiis ornatus, Φοβοῦμαι δῆμον ἐπαινοῦντα μᾶλλον ἢ λοιδορούμενον. Imò etſi abfuerint malæ artes, *commendationem in vulgus eámque quæ expetitur gloriam, plus moleſtiæ quàm voluptatis habere*, Orator ille ſummus dixit Tuſculan. 5. In verbis Nicetæ (quæ apud Philoſtratum exſtant) ἐπαινοῦντα eſt *tollentem*, vel *efferentem*, laudibus nempe: id eſt, ἐπαιρόντα.

Ibid. ὅταν κλῶσι ὑμᾶς ὕπνωσι] Heſychius, Ἐγκωμάζει, ἐπαινεῖ, καλῶς λέγει.

Ibid. κατ' ἀκολουθίαν ϗ ἐπαινοῦσι ψευδοπροφήτας] Tanquam iis qui (ut mendaces genethliaci) ad voluntatem eorum ficta reſpondebant, cæteri enim odio habiti: vide 2 Paralip.18.7.

Com.27. ὑμῖν λέγω τοῖς ἀκούουσιν] Ità Paulus 11.13. ad Romanos, Τμῖν λέγω τοῖς ἔθνεσιν· & Petrus 1.2,7. ὑμῖν ἡ τιμὴ τοῖς πιστεύουσι. Τοῖς ἀκούουσι heic intellige qui non audirent tantùm, ſed & auſcultarent: id eſt, animum obſequendi haberent. Sic ἀκούειν habemus Galat. 4. 21. Epheſ. 3.2. item, πείθεται ἡ τῇ τυμβῷ φωνῇ ἀκούοντα, Joh.10.3. Vide ad Act.28.28. ea, αὐτοὶ ϗ ἀκούσονται. Euthymius heic, *Qui mihi*, &c. *obedientes eſtis.* Idem ad Joh. 1. ea, ET AUDIERUNT EUM DUO DISCIPULI LOQUENTEM: *Ex diſcipulis enim Joannis ſoli hi duo tunc animo præſentes erant, cùm tamen multi alii adſtarent.*

Ibid. Ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν] Tertullianus contra Scapulam, *Amicos diligere, omnium eſt: inimicos, ſolorum Chriſtianorum.* Lactantius 5.11. *Hoc nobis credimus expedire, ut vos diligamus, & in vos ipſos, qui odiſtis, omnia conferamus.* Seneca ex Stoicorum perſona cap.28. de V.B. *Non deſinemus communi bono operam dare, adjuvare ſingulos, opem ferre etiam inimicis.* Apud Quintilianum Declam.9. filius à patre abdicatus quòd inimico ejus alimenta ſuffecerat, *Ignoſce, pater, amare miſericordiam miſer capi. Sed inimicus (inquis) meus eſt: nam quis nos tantopere laudaret (pater) ſi hoc amico præſtaremus? Hæc eſt celebranda virtus, hac animo ſuſpicienda moderatio, vincere iram, & inter ſimultates quoque meminiſſe hominis.*

Ibid. καλῶς ποιεῖτε τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς] Non vincamini à malo, ſed malum bono vincite.

Com.28. Εὐλογεῖτε τοὺς καταρωμένους ὑμῖν] Vide ad Matth.5.44. dicta. In Gloſſis, *Imprecor*, καταρῶμαι.

Ibid. προσεύχεσθε περὶ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς] Pſalmiſta 108.4. Ἀντὶ τῆ ἀγαπᾶν με, διεβάλλόν με, ἐγω ϗ προσηυχόμην, orabam, pro ipſis nempe. Ignatius ad Epheſ. in cod. Florentino, Πῶς τὸν μεγαλοψύχως ἐνδον ὑμῶν ταπει-

ὑβρίζοντες· περὶ τῆς βλασφημίας αὐτῶν τῆς περὶ σοῦ subaudi, *opponite*. D. Auguſtinus in Pſal. 68. *Quando tibi jactantur opprobria, & quomodo corrigas eum à quo jactantur non invenis, nihil tibi reſtat niſi orare: ſed & memento pro ipſo orare*: ubi *probra* quæ in verbis Ignatii λοιδορίαι. Heſychius in eum ſenſum, ἐπηρεάζων, λοιδορῶ. Vulgat. (diſcrimine non magno) *calumniantes* vertit. Ità in Gloſſario, *Calumnia*, ἐπήρεια· & apud eundem Heſychium, Συκοφάνται, (eſt autem illa hominum natio vel maximè calumniatrix) οἱ ἐπηρεάζοντες.

Com. 29. τῷ τύπτοντί σε ἐπὶ τὴν σιαγόνα, πάρεχε καὶ τὴν ἄλλην] Seneca 72. Epiſtolâ, *Quiſquis volet tibi contumeliam facere, faciat & injuriam*. Idem 2. 34. de Ira, *Percuſſit te? recede: referiendo enim & occaſionem ſæpius feriendi dabis, & excuſationem*. Arrianus 3. 22. de vero, non ſimulante Cynico, Οὐδεὶς αὐτὸν λοιδορεῖ, οὐδεὶς τύπτει, &c. τὸ σωμάτιον αὐτῷ δέδωκαν αὐτὸς χρῆσθαι τῷ βουλομένῳ. Ἄλλως hîc, ut ſæpe alibi, ἑτέρως. Πάρεχον autem, eodem qui hîc ſenſu uſi D. Baſilius, & Achilles Tatius ad Matthæum adducti. Ità & *os præbere* in Adelphis Terentius dixit, & *os contumeliis præbere*, Tacitus 3. Hiſtoriarum.

Ibid. καὶ ἀπὸ τοῦ αἴροντός σου τὸ ἱμάτιον, &c.] Arrianus 2. 2. in Epictetum, Τὸ ἀχθον δεῖ σοι δοῦναι ἢ ἔχειν, &c. ἐφ' ὅσον δίκης; &c. ἄ. τὰ δ' ἱμάτια; ἄ. Αἴρειν heic intellige litigando (vide Matth. 5.) vel (quod rectius puto) vi apertâ auferendo: ſic αἴρειν, καὶ κρατεῖν λαμβάνειν, & Suidas & Heſychius exponunt: imò & ἱμάτιόν τινι ἁφαιρεῖσθαι, apud Plutarchum lege Apophtheg. Lacon.

Ibid. καὶ τὸν χιτῶνα μὴ κωλύσῃς] Arrianus 1. 24. jam citati operis, Λέγει τίς σοι, Θὲς τὸ πλατύσημον, ἵδε γενόσημε· θὲς καὶ ταύτην, ἵδε ἱμάτιον μόνον· θὲς τὸ ἱμάτιον, ἵδε γυμνός. Didymus ad Odyſſ. ξ'. Χιτῶνες, τὰ ἔσωθεν ἐνδύσεια ἱμάτια. Χιτῶνα autem & ἱματίῳ conjunctio itidem apud Plutarchum occurrit in præceptis conjugalibus.

Com. 30. παντὶ αἰτοῦντί σε δίδου] Pro modo facultatum tuarum, & illius indigentiæ. In eum ſenſum accipio & illud Jobi 31. 32. Ἡ θύρα μου παντὶ ἐλθόντι ἀνέῳκτο.

Com. 31. Καὶ καθὼς θέλετε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς ὁμοίως] Hierocles apud Stobæum Serm. 84. *Sic cum unoquoque agas tanquam tu illius, ille tuam perſonam induerit*. Vide ad Matth. 7. 12. notata.

Com. 32. εἰ ἀγαπᾶτε τοὺς ἀγαπῶντας ὑμᾶς, ποία ὑμῖν χάρις ἐστί;] Sic Petrus 1. 2. 20. Ποῖον κλέος ὑμῖν, εἰ ἁμαρτάνοντες καὶ κολαφιζόμενοι ὑπομενεῖτε; & in Epiſt. Ignatii dicta ad Polycarpum, Κλῦε μαθητὰς ἐὰν φιλῇς, χάρις σοι ἐὰν ἔσῃ. Repete Quintiliani locum ſuprà ad com. 27. adductum. Χάρις hîc (id eſt, μετωνυμικῶς *præmium*) apud Deum intelliges.

Com. 33. ἐὰν ἀγαθοποιῆτε τοὺς ἀγαθοποιοῦντας ὑμᾶς, &c.] Hoc eſt quod ἀντοποιοῦντα ἀντιποιήσει Arrianus 2. 14. vocat: τὸν εὐεργέτας ἀντιποιεῖν, Andronicus Rhodius 10. 10. & Lucianus in Abdicato: τοὺς χαριζομένους ἀντιχαρίζεσθαι, Xenophon παιδ. 8.

Com. 34. ἵνα ἀπολάβωσι τὰ ἴσα] Cùm nempe indiguerint: in quam mentem, vide quæ infrà 16. 9. dicta. In Gloſſario, *Conſequerentur* (legerim *conſequantur*, quod Vulgato heic *recipiant*) ἀπολάβωσι.

Com. 35. ἀγαθοποιεῖτε] Subaudi, ut Galat. 6. 10. πρὸς πάντας· vel αὐτὸς, inimicos nempe. Uterque ſenſus convenit ſequentibus iis, ὑμοῖ τῷ ὑψίστῳ ἔσεσθε.

Ibid. δανείζετε] Heſychius, Δανείζει, μεταδίδοῖ, τοῖς ἐνδεέσι κιχρᾷ. Vulgatus, *mutuum date*. Ità in Gloſſario, *Mutuum dat*, δανείζει.

Ibid. μηδὲν ἀπελπίζοντες] Idem ſentio quod Viro incomparabili non heic ſolum fœnus prohiberi, à quo vel inter Ethnicos ipſos reperti ſunt qui abſtinuerint ſe, (narrat enim (ut alios taceam) Plutarchus Catonem hereditatem centum talentorum quæ obvenit ſibi, in pecuniam redegiſſe, amicíſque pauperibus ſine fœnore utendam præbuiſſe:) at ἀπελπίζοντες heic eſſe ἀπολαβεῖν ἐλπίζοντες τῷ κεφαλαίῳ, nimirum: ut mens loci ſit, Date mutuum, tanquam nec vel ſortem ipſam aut aliquam illius partem recepturi: ſi nempe ejuſmodi bonitatem flagitaverit extremâ debitoris indigentiâ. Quod præceptum & ad alias benefaciendi ſpecies extendi rectiſſimè intelligamus. Lactantius 6. 12. *Tenendum eſt ut ab omni officio miſericordiæ ſpes recipiendi abſit omnino, nam ſi ab homine exſpectes, jam non humanitas erit illa, ſed beneficii fœneratio*. Seneca, *Demus beneficia, non fœneremus: dignus eſt decipi qui de recipiendo cogitavit cùm daret*. Idem de Benef. 1. 2. *Fœneratio eſt beneficium expenſum ferre*. Ibidem 3. 15. *Qui dat beneficia Deos imitatur; qui repetit, fœneratores*: & cap. 14. *Interit tantæ rei dignitas, ſi beneficium mercem facimus*. Iterum 4. 14. ejuſdem operis, *Non eſt beneficium quod in quæſtum mittitur: hoc dabo, hoc recipiam, auctio eſt*: & 1. 1. *Tunc eſt virtus dare beneficia non utique reditura*. In ſumma, eadem bonitas hîc à Chriſto commendatur quæ (præter alias virtutes) in Pomponio eluxit: *Illius* (inquit C. Nepos) *liberalitas neque temporaria neque callida fuit: florentibus non venditavit ſe, ſed afflictis ſuccurrit*.

Ibid. καὶ ἔσεσθε υἱοὶ τοῦ ὑψίστου] Dum nempe inimicos (quod præceſſit) dilexeritis, (vide ſuprà ad com. 27. dicta: & adde iſta Photii 193. Epiſt. Τὸ δίκαιον ἀπαιτῶν ἢ ἡδικημένος, ἀνδρώπινον· τὸ δὲ μὴ ἀμύνασθαι, φιλόσοφον· τὸ δὲ καὶ εὐεργετεῖν ἀμείβεσθαι, λοιπὸν ἤδη θεῖον, καὶ μιμητὰς τοῦ ὄντος ἀποφαῖνον) & dum ſine recipiendi ſpe benefeceritis. *Deus* (inquit Seneca 4. 9. de Benefic.) *plurima & maxima in nos confert ſine ſpe recipiendi*. Sirachides 4. 11. Γίνου ὀρφανοῖς ὡς πατὴρ, &c. καὶ ἔσῃ ὡς υἱὸς τοῦ ὑψίστου· id eſt, non eris degener filius, quâ quæ laus major?

——Παιδὶ γὰρ κλέος τόδε
Κάλλιστον, ὅστις ὢν πατρὸς χρηστοῦ μεγὰς
Εἰς ταυτὸν ἦλθε τῷ τεκόντι τὰς τρόπους.

Sunt verba ſapientiſſimi Euripidis: in quibus itidem vox χρηστοῦ (quæ & in Lucæ Contextu ſequitur) obſervatu digna.

Ibid. ὅτι αὐτὸς χρηστός ἐστι] *Bonus eſt*: ſic & 1 Pet. 2. 3. Servius Fuldenſis ad Æn. 1. ea,

——*Et bona Juno*,

Bona, χρηστός. De Diis Seneca 2. 27. de Ira, *Natura illis mitis & clemens eſt*. Plinius in Panegyrico, *Ille parens hominum deorúmque, Optimi priùs, deinde Maximi nomine colitur*.

——*Mitis in alto Jupiter*,——

apud Lucanum eſt: &, *Deus candidus* (i. e. χρηστὸς) in Petronii fragmentis. Δίκαιος eodem ſenſu de eodem Joannes dixit, 1 Epiſt. 1. 9. Theophylactus ad Luc. 15. Παπᾷ τῇ χρηστότητι, ἐπὶ τῇ φύσει θεός.

Ibid. χρηστός ἐστιν ὅτι τοὺς ἀχαρίστους] Seneca 4. 25. de Beneficiis, *Si Deos imitaris, da & ingratis beneficia*. Vide ad Matth. 5. 45. annotata.

Com. 36. Γίνεσθε οὖν οἰκτίρμονες] Ἐνδύσασθε (ut Coloſſ. 3. 12.) οἰκτιρμοῦ σπλάγχνα. Opponuntur Rom. 1. 29. ἀνελεήμονες.

Ibid. καθὼς ὁ πατὴρ ὑμῶν οἰκτίρμων ἐστί] De eodem 2 Paralip. 30. 9. Ἐλεήμων καὶ οἰκτίρμων· & Jonæ 4. 2. Σὺ ἐλεήμων, καὶ οἰκτίρμων.

Com. 37. μὴ κρίνετε] Vide ad Matth. 7. 1. dicta.

Ibid. ἀπολύετε, καὶ ἀπολυθήσεσθε] Ità 6. 10. apud Sapientiæ Scriptorem, Οἱ φυλάξαντες, &c. τὰ ὅσια ὁσιωθήσονται. Ἀπολύειν hîc puto eſſe quod Coloſſ. 3. 13. χαρίζεσθαι, ἐάν τις πρός τινα μομφὴν ἔχοι. Sic, οἷς δ' μέμψιν (i. e. μομφὴν) ἀπολύεσθε, Thomas Magiſter ex Ariſtide. Ἀπολυθήσεσθε eſt, ἀπολυθήσονται ὑμῖν· nempe, τὰ ἐμὰ ἁμαρτήματα, vel, ὀφειλήματα. Sirachides 28. 2. Ἄφες ἀδίκημα τῷ πλησίον σου, καὶ τότε δεηθέντος σου αἱ ἁμαρτίαι ἀπολυθήσονται. Scholiaſtes vetus Horatii, *Qui ignoſcit peccatis alterius, eandem veniam conſequetur*.

Com. 38. μέτρον καλὸν] Sic, *bene emenſum dare*, Seneca Natur. quæſt. 4. 4. &, *pleno modio verborum honorem* Cicero 6. 1. ad Atticum. Gloſſæ, Κοτυλὴ μέδιος, *cumulatus*: quali opponitur apud Juvenalem Sat. 14. *iniquus modius*: quo loco Vetus Scholiaſtes, *prava menſura*.

Ibid. πεπιεσμένον] Vulgat. *confertum*: nec malè ille qui *preſſum*. In Gloſſis, Πιέζω, *premo, preſſo*: & in vetere Onomaſtico, *Preſſo*, καταπιέζω. Huic loco nec aliena ſunt Heſy-

Heſychii illa, Ἔναξεν, ἔσαξεν, ἔπιλωσεν, σωπλήρωσεν, ὅπλωσεν ἐμέτρησεν.

Ibid. καὶ ὑπερεκχυνόμενον] Πλυσίως (ut Tit. 3.6.) ἐκχυνόμενον· menſuram non ſolùm bonam & preſſam, ſed & ſupereffluentem. Plautus Prologo Menæchm.

——*Demenſum dabo,*
Non modio, neque trimodio, verùm ipſo horreo.

In voce ὑπερεκχυνόμενον eſt αὔξησις, qualis 2 Cor. 7.4. illa, Πεπλήρωμαι, &c. τῇ χαρᾷ ὑπερπερισσεύομαι· ubi ſuffeciſſet, περισσεύομαι, & hîc apud Lucam ἐκχυνόμενον. At ὑπὲρ illud, ut & Rom. 8.37. in ὑπερνικῶ, intenſè modum rei & menſuram auget. Hujus loci ſunt & Heſychii illa, Ὑπερχυλὸς, ὑπερμεμαγμένον.

Ibid. δώσουσιν εἰς τὸ κόλπον ὑμῶν] Locutio eadem, at in partem ſequiorem poſita, eſt & in Græco Pſalmi 79. 12. Eſaiæ 65. 7. & Eccleſiaſtis 7. 9. Apuleius 8. *Stipes*, &c. *ſinu recepere patulo.* Δώσουσιν hîc puto eſſe ὑποδώσουσιν, ob illud μέτρον quod præceſſit, & quod ſequitur, ἀντιμετρηθήσεται. Ammonius Græcus Grammaticus, Μετρῶσι δὲ ἔλεγον οἱ παλαιοὶ μέτρῳ λαμβάνειν πυρὸν ἢ τι τοιοῦτον ὃ δάνει, ἵνα ὑποδῷ.

Ibid. τῷ γὰρ αὐτῷ μέτρῳ ᾧ μετρεῖτε, ἀντιμετρηθήσεται ὑμῖν] Horatius,

Quàm temere in noſmet legem ſancimus iniquam!

Scholiaſtes, *Quia eadem ab aliis patimur*, &c. *nam & illi eandem de nobis legem ſtatuent.* In vetere Mimo apud Senecam 94 Epiſtolâ,

Ab alio exſpectes alteri quod feceris.

Cicero ad Q. Fratrem de Syllanis hominibus, *Qui in magiſtratibus injuriosè decreverant, eodem ipſis privatis erat juri parendum.* In l. 1. ff. quod quiſque juris, &c. Et *quis aſpernabitur idem jus ſibi dici quod ipſe aliis dixerit?*

Com. 39. Εἶπε δὲ παραβολὴν αὐτοῖς] Sic & ſuprà 5.36. Suidas, Παραβολὴ, λόγος αἰνιγματώδης καὶ κεκρυμμένος εἰς ὠφέλειαν φέρων.

Ibid. μή τι δύναται τυφλὸς τυφλὸν ὁδηγεῖν;] Gloſſarium Iſidori dictum, *Palpones qui ducunt cæcos.* Τυφλὸν χειραγωγὸν λαμβάνειν, dixit & Plutarchus in περὶ Τύχης· & τυφλῷ ὁδηγῷ ἀκολουθεῖν, Philo in de Allegoriis. Proverbialem hanc locutionem fuiſſe patet & ex Ciceronis hiſce Tuſc. 5. (non noſtri quidem argumenti, ſed nec inficetis,) *Cùm quorum res eſſet, ſua ipſi non videbant, cæcum tamen adhibebant ducem.* Loquitur de C. Druſo, cæco, at juriſconſultiſſimo.

Ibid. οὐχὶ ἀμφότεροι εἰς βόθυνον πεσοῦνται;] Philo in de Fortitudine, Τυφλῷ μὲν βλέπουσι σκηπτόμενοι, καὶ ὑγιαίνοντι τὸ ὀδοῦ χρώμενοι πεπηρωμένῳ, πίπτειν δὲ ἀνάγκης ὀφείλουσιν. Plutarchus in περὶ φυγῆς de ineptis conſolatoribus, Καθάπερ ἀκάλυμβοι πυγμάχοις βοηθεῖν ἐπιχειροῦντες, συμπαρέκπιπτον, καὶ συγκαταδύοντες. Eſt & proverbiale illud, *in foveam cadere:* pro, decipi, & capi. In Plauti Perſâ,

——*Ille ego doctus leno penè in foveam decidi.*

Heic autem εἰς βόθυνον πίπτειν, multò gravius eſt, & ferè quod 1 Tim. 6.9. ἑαυτοὺς εἰς ὄλεθρον καὶ ἀπώλειαν βυθίζειν.

Com. 40. καταρτισμένος δὲ πᾶς ἔσται ὡς ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ] Quicunque autem bene, ac prout decet, inſtructus fuerit, non gravabitur eam ſortem ſubire quam & ſubiit magiſter ejus: hoc enim eſt, ἕξει ὡς ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ. Καταρτισμένος hîc eſt qualis 2 Tim. 3. 17. ἄρτιος καὶ ἐξηρτισμένος· Matth. 13. 52. μαθητευθείς. In Gloſſis, Καταρτισμένος, &c. *inſtructus.* Heſychius, Ἀπαρτισμένον, τέλειον· ubi ἄνθρωπον potiùs quàm οἰκοδόμημα ſubaudiendum putem.

Com. 41. Τί δὲ βλέπεις τὸ κάρφος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου, τὴν δὲ δοκὸν τὴν ἐν τῷ ἰδίῳ ὀφθαλμῷ οὐ κατανοεῖς;] Anonymus Græcus,

Τί τ' ἀλλότριον, ἄνθρωπε βασκαίνωτατε,
Κακὸν ὀξυδερκεῖς, τὸ δ' ἴδιον παρορᾷς;

Ad quæ Plutarchus (libello περὶ Πολυπραγμοσ.) Ὥσπερ ὁ τὸν μῦθον ἡμῖν Λαμίας λέγουσιν οἶκοι μὲν ἀδεῆ, τυφλὸν δὲ ἀγρίᾳ τινὶ τοῦ ὀφθαλμοὺς ἔχουσαν ὑποκειμένους, ἔξω δὲ περιοῦσαν, ὑποτίθησι (malim ὑπετίθεις vel ἐνετίθεις) καὶ βλέπων· ὕστερος ἡμῶν ἕκαστος, ἔξω, καὶ πρὸς τοὺ ἑτέρους, τῇ κακονοίᾳ ἢ περιεργίᾳ ὥσπερ ὀφθαλμὸν ὑποτίθησι, τοῖς ἢ ἑαυτοῦ ἁμαρτήμασι καὶ κακοῖς πολλάκις παραπλαίομεν ὑπ' ἀγνοίας, ὅλιν ἐπ' αὐτὰ καὶ φῶς ἐ ποιεζόμενοι. Lucretius lib. 4.

Atque alios alii irrident.——

Et ſtatim,

Nec ſua reſpiciunt miſeri mala maximà ſæpe.

Seneca 2. 28. de Ira, *Aliena vitia in oculis habemus, à tergo noſtra ſunt:* ibidem 3. 26. *Quicquid in alio reprehenditur, id unuſquiſque in ſuo ſinu inveniet.* Adde ad Matth. 7. 3. annotata.

Com. 42. Πῶς δύνασαι λέγειν τῷ ἀδελφῷ σου; &c.]

Unde tibi frontem libertatémque monentis?

Quo ore illum objurgabis? ut non diſſono apud Terentium argumento, Phorm. 5. 8.

Ibid. ἔκβαλε πρῶτον τὴν δοκὸν ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ σου] Vide ad Matth. 7. 5. dicta.

Com. 43. Οὐκ ἔστι δένδρον καλὸν ποιοῦν καρπὸν σαπρὸν] Vide ibidem com. 17. annotata.

Ibid. οὐδὲ δένδρον σαπρὸν ποιοῦν καρπὸν καλόν] Qualis enim ἡ ῥίζα, tales οἱ κλάδοι. (Rom. 11. 16.) Seneca 66 Epiſt. *Qualis ratio eſt, tales & actiones ſunt.* Arrianus 1. 11. in Epictetum, Οἷα τὰ αἴτια ἐφ' ἑκάστου, τοιαῦτα καὶ τὰ ἀποτελούμενα. Macarius Homil. 46. Ἕκαστον γέννημα τοῖς ἰδίοις γονεῦσιν ὅοικεν. Andronicus Rhodius 9. 12. Ἀπὸ μὲν τῶν ἀγαθῶν τὰ ἀγαθὰ, ἀπὸ δὲ τῶν φαύλων φαῦλα καρπίζεσθαι. Theophylactus ad Heb. 12. Τὴν πικρίαν ῥίζαν, &c. ὡς ἔνι ποτὲ γλυκὺν ὀπωρικὴν καρπόν. Ecdorus apud Stobæum,

Ἐκ τοῦ κακοῦ γὰρ ἡ φύσις τίκτει κακά,
Ὡς ἐξ ἐχίδνης πάλιν ἔχιδνα γίγνεται.

Chryſippus apud Gellium 6. 2. *Eſt genere ipſo fatale & conſequens, ut mala ingenia peccatis, &c. non vacent.*

Chi ha nel petto fiele, Non può ſputar miele,

proverbialiter ſolent Itali dicere. Simplicius in cap. 19 Epicteti, Ἀδύνατον δὲ κατὰ τὸ ἄλογον τὸ ἑαυτῆς ζῶσαν ψυχὴν, &c. μὴ καὶ τὰς κακίας φερούσας ὀπωρίαν ὑποδύναι. Varro de L. L. lib. 8. *Sanè murena fit lupus, aut merula?* Jerem. 13. 23. *Si mutare poteſt Æthiops pellem ſuam, aut pardus varietates ſuas, & vos poteritis benefacere, cùm malum didiceritis.* Adde quæ ad Matth. 7. 17. annotavimus.

Com. 44. ἕκαστον δένδρον ἐκ τοῦ ἰδίου καρποῦ γινώσκεται] Sive bona, ſive mala arbor (quæ hîc homo) ex fructu (id eſt, operibus) cognoſcitur. Apuleius in Apologetico, *Certus cujuſque index animus eſt, eodem ingenio ad virtutem vel ad malitiam moratus.*

Ibid. ὃκ τοῦ ἰδίου καρποῦ γινώσκεται] In paræmiis Græcis, Ἡ κέρκος τῇ ἀλώπεκι μαρτυρεῖ. Vide & in Αὐτὸς αὐτὸν αὐλεῖ Suidæ vocabularium. Apollonius apud Euſebium, Eccl. hiſt. L. 5. de Montano, Τίς ἐστιν ἢ ὁ πεῖσμα διδάσκαλος τὰ ἔργα αὐτοῦ, &c. δηλώσουσιν. Andronicus Rhodius 10. 10. Τὰ, &c. ἀληθὴς ἀπὸ τῶν ἔργων, &c. φαίνεται, καὶ τούτοις ἐλέγχεται τὸ ψεῦδος, ὅταν οἱ λόγοι μὴ φαίνωνται τοῖς πράγμασιν ἑπακολουθοῦντες. Dio Caſſius lib. 61. de Nerone noctu per Urbem diſcurſante, Ἐδόκει μέν πως λαθάνειν (καὶ γὰρ ἐδῆσι ποικίλαις καὶ κόμαις περιέτασε ἄλλως ἐχρῆτο) ἠλέγχετο δὲ, &c. ἐκ τῶν ἔργων. Ὑπὸ τῶν ἰδίων ἔργων ἐλέγχεσθαι, dixit & Artemidorus 3. 65. de talpa loquens. Herodianus 3. de Severo, Τὸ ὕπουλον αὐτοῦ τῆθος μάλιστα ἐκ τῶν ἔργων ἐδηλοῦτο. Simile, etſi in partem contrariam poſitum, Xenophontis illud de Rege Ageſilao, Ἀπὸ τῶν ἔργων καὶ τοὺς τρόπους αὐτοῦ νομίζω κάλλιστα καταδήλους εἶναι.

Ibid. ὃκ τοῦ ἰδίου καρποῦ γινώσκεται] Seneca cap. 2 de Vitæ brevitate, *His illos notis dignoſci videbis.* Lucianus (quem ad Matthæum adduximus.) Γνώσῃ αὐτὸν ὅτις ἐστὶν, ἀπὸ τῶν σιγμάτων.

Ibid. οὐ γὰρ ἐξ ἀκανθῶν συλλέγουσι σῦκα] Martialis 11. 43.

Mella jubes Hyblæa tibi vel Himettia naſci?
Et thyma Cecropiæ Corſica ponis api?

Seneca 87 Epiſtolâ, *Non naſcitur ex malo bonum, non magìs quàm ficus ex olea: ad ſemen nata reſpondent.*

Ibid.

Ibid. ἐδὲ ὀκ βάτυ πυρῶσι φαυλὼ]
Uſque adeò ſequitur res rem, neque flamma creari
Fluminibus ſolita eſt, neque in igni gignier algor.

Sunt verba (facundiſſimi poetarum) Lucretii libro 3. Idem 5.

Denique in æthere non arbor, non æquore ſalſo
Nubes eſſe queunt, neque piſces vivere in arvis,
Nec cruor in lignis, nec ſaxis ſuccus ineſſe:
Certum ac diſpoſitum 'ſt, ubi quicquid creſcat & inſit.

Ovidius, A. A. 1. quaſi de re impoſſibili,

Si quis idem ſperat, latæras poma myricas
Speret, & è medio flumine mella petat.

Plura ad Matth. 7. 16. hanc in mentem annotata vide.

Com. 45. Ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπ@ ὀκ ἔ ἀγαθοῦ θησαυρῦ ἡ καρδίας ἀυτῦ προφέρι τὸ ἀγαθὸν]

Βαθῆαν ἄλοκα διὰ φρενὸς καρτύμεν@,
Ἀφ' ἧς τὰ καλὰ βλαστάνει βυλεύματα.

Τὸ ἀγαθὸν interpretor τὰς ἀγαθὰς λόγυς. Sunt autem tales, ὁι λόγοι πρὸς ὀικοδομὴν ἡ χρείας ἀγαθοὶ, καὶ χάριν τοῖς ἀκύουσι διδόντες, ut Paulus 4. 29. ad Epheſ. locutus. In Epiſtolis quæ nomen ferunt Anacharſidis, Λόγ@ καλὸς ὅταν γίνηται, ὅταν βυλαὶ ἀγαθαὶ ὦσι. Iſocrates Nicocle, Λόγ@ ἀληθὴς καὶ νόμι@ καὶ δίκι@, ψυχῆς ἀγαθῆς καὶ πιστῆς ἔιδωλόν ἐστι. In Excerptis Diodori Siculi, de Viriatho, ἐξ αὐτοδιδάκτυ καὶ ἀδιαφθόρου φύσεως ἀμωμήτυς τὰς λόγυς φέρων. Ex Ennio refert Cicero, à ſapiente faciliùs flammam ore inardente opprimi, quàm bona dicta: ubi *bona dicta* videntur planè λόγοι πρὸς ὀικοδομὴν, &c. ut jam citato Apoſtoli loco. Ἐκ θησαυροῦ καρδίας, ex cordis penu, ſive promptuario. Sic θησαυρὸν γλώσσης Heſiodus (nec indiſertè) dixit: ὀκ γὰ (ut ſtatim heic additur) τῇ ἡ καρδίας ἀπειλήματ@ τὸ σῶμα (id eſt, ἡ γλῶσσα) λαλεῖ.

Ibid. ὀκ ἔ πονηρῦ θησαυροῦ ἡ καρδίας ἀυτῦ προφέρει τὸ πονηρὸν] Eſaiæ 59. 13. *Locuti ſumus de corde verba mendacii.* Declamationis in Saluſtium Auctor, *Neque enim qui ità vivit ut tu, aliter ac tu loqui poteſt.* τὸ πονηρὸν intellige, ut Matth. 15. 19. διαλογισμὸς πονηρός.

Ibid. προφέρει τὸ πονηρὸν] Ἐπαφελεῖ (ut Judæ com. 13.) ἡ ἑαυτῦ αἰσχύνλω. In Gloſſario, *Profert*, προφέρει, &c.

Ibid. ὀκ γὰ ἔ περισσεύματ@ ἡ καρδίας λαλῆ τὸ σῶμα] Achilles Tatius 2. φωνὴ ψυχῆς σκιά. Baſil. Conc. de doctr. & admonitione, Ὅλκ@ ὕδατ@ δείκνυσι ἡ ὀικίαν πηλὼ, λόγυ ἡ φύσις ἡ περισυγκοῦσαν ἀυτὸν καρδίαν χαρακτηρίζει. Plutarchus in de Liber. educ. Ὁ νῦς ἀρχικὸς ἐστι τῦ λόγυ, ὁ ἔ λόγ@ ὑπηρετικὸς τῦ νῦ. Idem in Catonis vita, Τῷ λόγῳ πολλῷ μᾶλλον ἢ τῷ προσώπῳ τὸν ἀνθρώπων φαμὲν τὸ ἦθ@ ἐμφαίνειν. Sirachides 27. 5. Γνώρισμον ξύλου ὀπωρίσει ὁ καρπὸς ἀυτῦ, ὕτως ὁ λογισμὸς (i. e. ὁ λόγ@) ἐνθυμήματα ὀν ἀνθρώπυ καρδίᾳ. Terent. 2. 4. Heautont.

——*Mihi quale ingenium haberes fuit indicio oratio.*

Seneca Epiſt. 114. de Mecænate, *Quid ergò? non oratio ejus æquè ſoluta eſt quàm ipſe diſciſtus?* &c. *Hæc verba* (citaverat autem quaſdam ejus φλυαρὰς) *tam improbè ſtructa, tam negligenter abjecta, tam contra conſuetudinem omnium poſita, oſtendunt mores quoque non minùs*, &c. *pravos fuiſſe.* Pòſt, *Iracundi hominis iracunda oratio eſt, commoti nimis incitata, delicati tenera ac fluxa:* & demum de animo (qui in contextu noſtro καρδία) loquens, *Ab illo ſenſus, ab illo verba exeunt: illo ſano ac valente oratio quoque robuſta, fortis, virilis eſt; ſi ille procubuit, etiam cætera ruinam ſequuntur:* quibus ultimis planè concinit Julianus, qui ἡ γλῶτταν τῇ διανοίᾳ ζωξαμαρτάνειν dixit, in longæ illius epiſtolæ fragmento. Commodè porrò ex verbis contextûs puto Apulcium exponi poſſe, qui os *cogitationum comitium* in Apologia vocavit: q. d. locum cogitationes promendi enarrandique; quia nempe ut quæ quis domi meditatus eſt, in comitiis deprimit, ità quæ in corde quis concepit, in os tanquam in locum publicandi confluunt.

Ibid. ὀκ γὰ τῦ περισσεύματ@ ἡ καρδίας λαλεῖ τὸ σῶμα ἀυτῦ] Vide ad Matth. 12. 34. dicta: & adde hæc Alexandri apud Q. Curtium lib. 7. Philotam onerantis, *Jam lingua violentiam, temeritatémque verborum, quæ in ſemetipſum jacularetur, nihil aliud eſſe quàm ſceleſti animi indicem ac teſtem.*

Com. 46. Τί δέ με καλεῖτε, Κύριε, κύριε, καὶ ὐ ποιεῖτε ἃ λέγω;] Τί λέγετε (ut Matth. 23. 2. illi) καὶ ὐ ποιεῖτε; Cur eſtis æra ſonantia, & cymbala tinnientia? Non hoc diſcipuli eſt, magiſtro ſolùm nomen dare, ſed & ſequi præcepta ejus. Germanicus apud Tacitum Annal. 2. *Non hoc præcipuum amicorum munus eſt, defunctum ignavo queſtu proſequi, ſed quæ volnerit meminiſſe, quæ mandaverit exſequi.* Ad filium pater ille apud Ariſtophanem,

Ἀλλ' ἴτω ὀκ ἡ καρδίας μ' ὄντως ἐρεῖς,
Ὦ παῖ, πιδοῦ. Filius, Τί ἔν πιδοῦμαι δὴ τά σοι;
Pater, Ἔκρυφον ὡς τάχιστα τὰς σαυτῦ τρίπτυς,
Καὶ μάνδαν' ἐλθὼν ἃ 'γὼ πεφοίτικα.

Κλαῖτέ με heic καταχρηστικῶς, pro σωσφωιεῖτε· alioqui κύριον, non κύριε, dicendum erat.

Com. 48. Ἔσκαψε, καὶ ἐβάθυνε, καὶ ἔθηκε θεμέλιον] i. e. In altum (vel profundum) fodit, ut poneret fundamentum. Simplicius in Ariſtotelis 2. φυσικ. ἀκροάσ. Ὀρύττει τις καὶ φυτεύσας χάριν, καὶ ἡ θεμέλιον καταβηναι. Ἔσκαψεν καὶ ἐβάθυνεν, ut diximus, pro, βαθέως ἔσκαψεν ut Judic. 13. 10. ἐτάχυνεν καὶ ἦρεμα, pro, ταχέως ἠρέμα· & 2 Reg. 15. 14. Ἵνα μὴ ταχύνῃ, καὶ καταλάβῃ ἡμᾶς, pro, ἵνα μὴ ταχύνας, ἡμᾶς καταλάβοι.

Ibid. πλημμύρας, &c.] Θλίψεως ἢ διαγμοῦ Matth. 13. 21. κλυδῶνι περιασμῶν infrà 8. 13. In Gloſſario, Πλημμύρα, *inundatio.*

Ibid. τεθεμελίωτο γὰ ὀκ ἡ πέτρᾳ] Vide ad Matth. 7. 25. dicta.

Com. 49. Ὁμοιός ἐστιν ἀνθρώπῳ] Vel ἀνδρὶ (ut Jacob. 1. 23.) καταναῦντι τὸ πρόσωπον, &c.

Ibid. ὀικοδομήσαντι ὀικίαν ὀκ ἡ γλῶ χωρὶς θεμελίυ, ἣ παρέῤῥηξεν ὁ ποταμὸς, καὶ εὐθέως ἔπεσε] Herodianus lib. 3. Σφοδρᾶς χειμάῤῥυς (quod Lucæ ποταμὸς) καταῤῥαχθεὶς, &c. διέκοπτο τῷ ὕδατι τὰς ἁρμογὰς, (τῇ ῥύμῃ@) ὑπορωγώσης ἤδη θεμελίων τῇ ῥοίθρᾳ, ἅτε διὰ παυδὸς, καὶ ὐ μετ' ὀπτικείας καλασκευασθέντων.

Ibid. παρέῤῥηξεν ὁ ποταμὸς] Id eſt, non fluvius, ſed χείμαῤῥ@.

——*Rapidus montano flumine torrens.*

Sic ποταμοῦ vocem 40. 13. poſuit Græcus Sirachidis Interpres. Hinc & χείμαῤῥοι ποταμοὶ apud Homerum Iliad. Ν'. Torrentis non injucundam deſcriptionem ex Ovidio apponemus,

Nomen habet nullum nivibus collectus aquosis,
Huic non ſunt fontes, huic neque certa domus.
Fontis habens inſtar pluviáſque nivéſque ſolutas,
Quas huic divitias pigra miniſtrat humus.
Hic lutulentus agit brumali tempore curſus,
Et premit obtectam pulverulentus humum.
Hunc nunquam potuit ſitiens haurire viator,
Dicere nec gratâ voce, Perennis eas.

Ibid. καὶ, &c. ἔπεσε] Lucretius lib. 1. non inappoſitè,

Nec validi poſſunt pontes venientis aquaï
Vim ſubitam tolerare, ità magno turbidus imbre
Molibus incurrit validis cum viribus amnis.

Ubi *amnis* eſt quod Lucæ ποταμὸς· *incurrere*, quod eidem προσέῤῥηξεν. Cecidit domus autem, quia χωρὶς θεμελίου poſita. Seneca 1. 16. de Ira, *In ruinam prona ſunt quæ ſine fundamento crevere.* Xenophon in de Re equeſtri, Οἰκίας μὲν ὄρος@ ἂν εἴη, ὁι τὰ ἄνω κλιμὸς ἔχοι, μὴ ὑπεκκειμένων οἷον δεῖ θεμελίων. Ocellus Lucanus, *Prima ſtructuræ magnopere faciunt ad totum opus conficiendum, ut in domûs conſtructione fundamenti poſitio, in navis fabricatione carina.* Quod hîc χωρὶς θεμελίυ, id ὀκ ἄμμον eſt apud Matthæum: quod idem eſt, nam & indè ædificii labes. D. Ambroſius Offic. 2. 2. *Arenoſum ſolum citò cedit, quia non poteſt impoſitæ ædificationis onera ſuſtinere.* Seneca 52 Epiſt. *Alterius* (domûs) *fundamenta lapſabunda, in mollem ac fluidam demiſſa humum.* Idem Natur. quæſt. 3. 27. *Luteſcâ humo nihil ſtabile eſt.*

Ibid.

Ibid. καὶ ἐπλήσθη τὸ ῥῆγμα τῆς ὁδοῦ ἐκείνης μέγα] Apollodorus Comicus,

Οἶκου μεγάλου πτῶμα γίνεται μέγα.

Ubi πτῶμα eſt quod hîc ῥῆγμα. Ῥῆγμα autem expone non tam ruinam ipſam, quàm ſonitum ſive fragorem ex ruina factum. Sic Æn. 11.

——*Primique ruinam*
Dant ſonitu ingenti.——

Ibidem 2.

——*Ea lapſa repentè ruinam*
Cum ſonitu trahit.——

Et 8. ——*Tum pondere turris*
Procubuit ſubitò, & cælum tonat omne fragore.

Ità & Seneca *ruentis ædificii fragorem* dixit cap. 11. de Animi tranquillitate: &, *formidabilem ex ruina ſonum*, 19. 1. A. Gellius. Hoc Italis *ſtoſcio* vocatur.

Κεφ. Ζ.

1. Ἐπεὶ δὲ ἐπλήρωσε πάντα τὰ ῥήματα αὐτοῦ εἰς τὰς ἀκοὰς τοῦ λαοῦ, εἰσῆλθεν εἰς Καφαρναούμ.

2. Ἑκατοντάρχου δέ τινος δοῦλος κακῶς ἔχων, ἤμελλε τελευτᾶν, ὃς ἦν αὐτῷ ἔντιμος.

3. Ἀκούσας δὲ περὶ τοῦ Ἰησοῦ, ἀπέστειλε πρὸς αὐτὸν πρεσβυτέρους τῶν Ἰουδαίων, ἐρωτῶν αὐτὸν ὅπως ἐλθὼν διασώσῃ τὸν δοῦλον αὐτοῦ.

4. Οἱ δὲ, παραγενόμενοι πρὸς τὸν Ἰησοῦν, παρεκάλουν αὐτὸν σπουδαίως, λέγοντες, Ὅτι ἄξιός ἐστιν ᾧ παρέξῃ τοῦτο·

5. Ἀγαπᾷ γὰρ τὸ ἔθνος ἡμῶν, καὶ τὴν συναγωγὴν αὐτὸς ᾠκοδόμησεν ἡμῖν.

6. Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἐπορεύετο σὺν αὐτοῖς. ἤδη δὲ αὐτοῦ οὐ μακρὰν ἀπέχοντος ἀπὸ τῆς οἰκίας, ἔπεμψε πρὸς αὐτὸν ὁ ἑκατόνταρχος φίλους, λέγων αὐτῷ, Κύριε, μὴ σκύλλου· οὐ γὰρ ἱκανός εἰμι ἵνα ὑπὸ τὴν στέγην μου εἰσέλθῃς·

7. Διὸ οὐδὲ ἐμαυτὸν ἠξίωσα πρὸς σὲ ἐλθεῖν· ἀλλὰ εἰπὲ λόγῳ, καὶ ἰαθήσεται ὁ παῖς μου.

8. Καὶ γὰρ ἐγὼ ἄνθρωπός εἰμι ὑπὸ ἐξουσίαν τασσόμενος, ἔχων ὑπ' ἐμαυτὸν στρατιώτας, καὶ λέγω τούτῳ, Πορεύθητι, καὶ πορεύεται· καὶ ἄλλῳ, Ἔρχου, καὶ ἔρχεται· καὶ τῷ δούλῳ μου, Ποίησον τοῦτο, καὶ ποιεῖ.

9. Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Ἰησοῦς, ἐθαύμασεν αὐτόν. καὶ στραφεὶς, τῷ ἀκολουθοῦντι αὐτῷ ὄχλῳ εἶπε, Λέγω ὑμῖν, οὐδὲ ἐν τῷ Ἰσραὴλ τοσαύτην πίστιν εὗρον.

10. Καὶ ὑποστρέψαντες οἱ πεμφθέντες, εἰς τὸν οἶκον, εὗρον τὸν ἀσθενοῦντα δοῦλον ὑγιαίνοντα.

11. Καὶ ἐγένετο ἐν τῇ ἑξῆς, ἐπορεύετο εἰς πόλιν καλουμένην Ναΐν· καὶ συνεπορεύοντο αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἱκανοὶ, καὶ ὄχλος πολύς.

12. Ὡς δὲ ἤγγισε τῇ πύλῃ τῆς πόλεως, καὶ ἰδοὺ, ἐξεκομίζετο τεθνηκὼς, υἱὸς μονογενὴς τῇ μητρὶ αὐτοῦ, καὶ αὐτὴ χήρα· καὶ ὄχλος τῆς πόλεως ἱκανὸς ἦν σὺν αὐτῇ.

13. Καὶ ἰδὼν αὐτὴν ὁ Κύριος, ἐσπλαγχνίσθη ἐπ' αὐτῇ, καὶ εἶπεν αὐτῇ, Μὴ κλαῖε.

14. Καὶ προσελθὼν ἥψατο τῆς σοροῦ· (οἱ δὲ βαστάζοντες ἔστησαν) καὶ εἶπε, Νεανίσκε, σοὶ λέγω, ἐγέρθητι.

15. Καὶ ἀνεκάθισεν ὁ νεκρὸς, καὶ ἤρξατο λαλεῖν. καὶ ἔδωκεν αὐτὸν τῇ μητρὶ αὐτοῦ.

16. Ἔλαβε δὲ φόβος ἅπαντας· καὶ ἐδόξαζον τὸν Θεὸν, λέγοντες, Ὅτι προφήτης μέγας ἠγέρθη ἐν ἡμῖν, καὶ Ὅτι ἐπεσκέψατο ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ.

17. Καὶ ἐξῆλθεν ὁ λόγος οὗτος ἐν ὅλῃ τῇ Ἰουδαίᾳ περὶ αὐτοῦ, καὶ ἐν πάσῃ τῇ περιχώρῳ.

18. Καὶ ἀπήγγειλαν Ἰωάννῃ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ περὶ πάντων τούτων. Καὶ προσκαλεσάμενος δύο τινὰς τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ὁ Ἰωάννης,

Vulgata Verſio.

1. CUM autem impleſſet omnia verba ſua in aures plebis, intravit Capharnaum.

2. Centurionis autem cujuſdam ſervus malè habens, erat moriturus, qui illi erat pretioſus.

3. Et cùm audiſſet de Jeſu, miſit ad eum ſeniores Judæorum, rogans eum ut veniret, & ſalvaret ſervum ejus.

4. At illi cùm veniſſent ad Jeſum, rogabant eum ſolicitè, dicentes ei, Quia dignus eſt ut hoc illi præſtes:

5. Diligit enim gentem noſtram, & ſynagogam ipſe ædificavit nobis.

6. Jeſus autem ibat cum illis. Et cùm jam non longè eſſet à domo, miſit ad eum Centurio amicos, dicens, Domine, noli vexari: non enim ſum dignus ut ſub tectum meum intres.

7. Propter quod & meipſum non ſum dignum arbitratus ut venirem ad te: ſed dic verbo, & ſanabitur puer meus.

8. Nam & ego homo ſum ſub poteſtate conſtitutus, habens ſub me milites, & dico huic, Vade, & vadit; & alii, Veni, & venit: & ſervo meo, Fac hoc, & facit.

9. Quo audito, Jeſus miratus eſt, & converſus, ſequentibus ſe turbis dixit, Amen dico vobis, nec in Iſrael tantam fidem inveni.

10. Et reverſi qui miſſi fuerant, domum, invenerunt ſervum qui languerat, ſanum.

11. Et factum eſt, deinceps ibat in civitatem quæ vocatur Naim: & ibant cum eo diſcipuli ejus & turba copioſa.

12. Cùm autem appropinquaret portæ civitatis, ecce defunctus efferebatur, filius unicus matris ſuæ, & hæc, vidua erat; & turba civitatis multa cum illa.

13. Quam cùm vidiſſet Dominus, miſericordiâ motus ſuper eam, dixit illi, Noli flere.

14. Et acceſſit, & tetigit loculum. (Hi autem qui portabant, ſteterunt:) Et ait, Adoleſcens, tibi dico, ſurge.

15. Et reſedit qui erat mortuus, & cœpit loqui. Et dedit illum matri ſuæ.

16. Accepit autem omnes timor, & magnificabant Deum, dicentes, Quia propheta magnus ſurrexit in nobis: & Quia Deus viſitavit plebem ſuam.

17. Et exiit hic ſermo in univerſam Judæam de eo, & in omnem circà regionem.

18. Et nunciaverunt Johanni diſcipuli ejus de omnibus his. Et convocavit duos de diſcipulis ſuis Johannes,

19. Ἔπεμψε

19. Ἔπεμψε πρὸς τὸν Ἰησοῦν, λέγων, Σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος; ἢ ἄλλον προσδοκῶμεν;

20. Παραγενόμενοι δὲ πρὸς αὐτὸν οἱ ἄνδρες, εἶπον, Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴς ἀπέσταλκεν ἡμᾶς πρός σε, λέγων, Σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος; ἢ ἄλλον προσδοκῶμεν;

21. Ἐν αὐτῇ δὲ τῇ ὥρᾳ ἐθεράπευσε πολλοὺς ἀπὸ νόσων καὶ μαστίγων καὶ πνευμάτων πονηρῶν· καὶ τυφλοῖς πολλοῖς ἐχαρίσατο τὸ βλέπειν.

22. Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς, Πορευθέντες, ἀπαγγείλατε Ἰωάννῃ ἃ εἴδετε καὶ ἠκούσατε· ὅτι τυφλοὶ ἀναβλέπουσι, χωλοὶ περιπατοῦσι, λεπροὶ καθαρίζονται, κωφοὶ ἀκούουσι, νεκροὶ ἐγείρονται, πτωχοὶ εὐαγγελίζονται·

23. Καὶ μακάριός ἐστιν ὃς ἐὰν μὴ σκανδαλισθῇ ἐν ἐμοί.

24. Ἀπελθόντων δὲ τῶν ἀγγέλων Ἰωάννου, ἤρξατο λέγειν πρὸς τοὺς ὄχλους περὶ Ἰωάννου, Τί ἐξεληλύθατε εἰς τὴν ἔρημον θεάσασθαι; κάλαμον ὑπὸ ἀνέμου σαλευόμενον;

25. Ἀλλὰ τί ἐξεληλύθατε ἰδεῖν; ἄνθρωπον ἐν μαλακοῖς ἱματίοις ἠμφιεσμένον; ἰδοὺ οἱ ἐν ἱματισμῷ ἐνδόξῳ καὶ τρυφῇ ὑπάρχοντες, ἐν τοῖς βασιλείοις εἰσίν.

26. Ἀλλὰ τί ἐξεληλύθατε ἰδεῖν; προφήτην; ναὶ λέγω ὑμῖν, καὶ περισσότερον προφήτου.

27. Οὗτός ἐστι περὶ οὗ γέγραπται, Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδόν σου ἔμπροσθέν σου.

28. Λέγω γὰρ ὑμῖν, μείζων ἐν γεννητοῖς γυναικῶν προφήτης Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ οὐδείς ἐστιν· ὁ δὲ μικρότερος ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ, μείζων αὐτοῦ ἐστι.

29. Καὶ πᾶς ὁ λαὸς ἀκούσας καὶ οἱ τελῶναι ἐδικαίωσαν τὸν Θεὸν, βαπτισθέντες τὸ βάπτισμα Ἰωάννου.

30. Οἱ δὲ φαρισαῖοι καὶ οἱ νομικοὶ τὴν βουλὴν τοῦ Θεοῦ ἠθέτησαν εἰς ἑαυτούς, μὴ βαπτισθέντες ὑπ' αὐτοῦ.

31. Εἶπε δὲ ὁ Κύριος, Τίνι οὖν ὁμοιώσω τοὺς ἀνθρώπους τῆς γενεᾶς ταύτης; καὶ τίνι εἰσὶν ὅμοιοι;

32. Ὅμοιοί εἰσι παιδίοις τοῖς ἐν ἀγορᾷ καθημένοις, καὶ προσφωνοῦσιν ἀλλήλοις, καὶ λέγουσιν, Ηὐλήσαμεν ὑμῖν, καὶ οὐκ ὠρχήσασθε· ἐθρηνήσαμεν ὑμῖν, καὶ οὐκ ὠκλαύσατε.

33. Ἐλήλυθε γὰρ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴς μήτε ἄρτον ἐσθίων, μήτε οἶνον πίνων· καὶ λέγετε, Δαιμόνιον ἔχει.

34. Ἐλήλυθεν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐσθίων καὶ πίνων· καὶ λέγετε, Ἰδοὺ, ἄνθρωπος φάγος καὶ οἰνοπότης, τελωνῶν φίλος καὶ ἁμαρτωλῶν.

35. Καὶ ἐδικαιώθη ἡ σοφία ἀπὸ πάντων τῶν τέκνων αὐτῆς.

36. Ἠρώτα δέ τις αὐτὸν τῶν φαρισαίων ἵνα φάγῃ μετ' αὐτοῦ· καὶ εἰσελθὼν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ φαρισαίου, ἀνεκλίθη.

37. Καὶ ἰδοὺ, γυνὴ ἐν τῇ πόλει ἥτις ἦν ἁμαρτωλὸς, ἐπιγνοῦσα ὅτι ἀνάκειται ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ φαρισαίου, κομίσασα ἀλάβαστρον μύρου,

38. Καὶ στᾶσα ὀπίσω παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ, ὀπίσω, κλαίουσα ἤρξατο βρέχειν τοὺς πόδας αὐτοῦ τοῖς δάκρυσι, καὶ ταῖς θριξὶ τῆς κεφαλῆς αὐτῆς ἐξέμασσε· καὶ κατεφίλει τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ ἤλειφε τῷ μύρῳ.

39. Ἰδὼν δὲ ὁ φαρισαῖος ὁ καλέσας αὐτὸν, εἶπεν ἐν ἑαυτῷ, λέγων, Οὗτος, εἰ ἦν προφήτης, ἐγίνω-

19. Et misit ad Jesum, dicens, Tu es qui venturus es? an alium exspectamus?

20. Cùm autem venissent ad eum viri, dixerunt, Johannes Baptista misit nos ad te, dicens, Tu es qui venturus es? an alium exspectamus?

21. (In ipsa autem hora multos curavit à languoribus & plagis & spiritibus malis; & cæcis multis donavit visum.)

22. Et respondens, dixit illis, Euntes renunciate Johanni quæ audistis & vidistis: quia cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt,

23. Pauperes euangelizantur; & beatus est quicunque non fuerit scandalizatus in me.

24. Et cùm discessissent nuncii Johannis, cœpit de Johanne dicere ad turbas, Quid existis in desertum videre? arundinem vento moveri?

25. Sed quid existis videre? hominem mollibus vestimentis indutum? Ecce, qui in veste pretiosa sunt & deliciis, in domibus regum sunt.

26. Sed quid existis videre? prophetam? Utique dico vobis, & plusquam prophetam.

27. Hic est de quo scriptum est, Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te.

28. Dico enim vobis, major inter natos mulierum prophetâ Johanne Baptista nemo est: qui autem minor est in regno Dei, major est illo.

29. Et omnis populus audiens & publicani, justificaverunt Deum, baptizati baptismo Johannis.

30. Pharisæi autem & legis periti consilium Dei spreverunt in semetipsos, non baptizati ab eo.

31. Ait autem Dominus, Cui ergò similes dicam homines generationis hujus? &, cui similes sunt?

32. Similes sunt pueris sedentibus in foro, & loquentibus adinvicem, & dicentibus, Cantavimus vobis tibiis, & non saltastis; lamentavimus, & non ploraſtis.

33. Venit autem Johannes Baptista neque manducans panem, neque bibens vinum: & dicitis, Dæmonium habet.

34. Venit Filius hominis manducans & bibens: & dicitis, Ecce homo devorator & bibens vinum, amicus publicanorum & peccatorum.

35. Et justificata est sapientia ab omnibus filiis suis.

36. Rogabat autem illum quidam de Pharisæis ut manducaret cum illo. Et ingressus domum Pharisæi discubuit.

37. Et ecce mulier quæ erat in civitate, peccatrix, ut cognovit quòd accubuisset in domo Pharisæi, attulit alabastrum unguenti:

38. Et stans retro secus pedes ejus, lacrymis cœpit rigare pedes ejus, & capillis capitis sui tergebat, & osculabatur pedes ejus, & unguento ungebat.

39. Videns autem Pharisæus qui vocaverat eum, ait intra se, dicens, Hic si esset propheta,

σκεν ἂν τίς ἡ γυνὴ ἥτις ἅπτεται αὐτοῦ, ὅτι ἁμαρτωλός ἐστι.

40. Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς, εἶπε πρὸς αὐτὸν, Σίμων, ἔχω σοί τι εἰπεῖν. Ὁ δέ φησι, Διδάσκαλε, εἰπέ.

41. Δύο χρεωφειλέται ἦσαν δανειστῇ τινι· ὁ εἷς ὤφειλε δηνάρια πεντακόσια, ὁ δὲ ἕτερος, πεντήκοντα.

42. Μὴ ἐχόντων δὲ αὐτῶν ἀποδοῦναι, ἀμφοτέροις ἐχαρίσατο. Τίς οὖν αὐτῶν, εἰπὲ, πλεῖον αὐτὸν ἀγαπήσει;

43. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Σίμων, εἶπεν, Ὑπολαμβάνω ὅτι ᾧ τὸ πλεῖον ἐχαρίσατο. Ὁ δὲ εἶπεν αὐτῷ, Ὀρθῶς ἔκρινας.

44. Καὶ στραφεὶς πρὸς τὴν γυναῖκα, τῷ Σίμωνι ἔφη, Βλέπεις ταύτην τὴν γυναῖκα; εἰσῆλθόν σου εἰς τὴν οἰκίαν, ὕδωρ μοι ἐπὶ τοὺς πόδας οὐκ ἔδωκας· αὕτη δὲ τοῖς δάκρυσιν ἔβρεξέ μου τοὺς πόδας, καὶ ταῖς θριξὶ τῆς κεφαλῆς αὐτῆς ἐξέμαξε.

45. Φίλημά μοι οὐκ ἔδωκας· αὕτη δὲ, ἀφ' ἧς εἰσῆλθον, οὐ διέλιπε καταφιλοῦσά μου τοὺς πόδας.

46. Ἐλαίῳ τὴν κεφαλήν μου οὐκ ἤλειψας· αὕτη δὲ μύρῳ ἤλειψέ μου τοὺς πόδας.

47. Οὗ χάριν, λέγω σοι, ἀφέωνται αἱ ἁμαρτίαι αὐτῆς αἱ πολλαὶ, ὅτι ἠγάπησε πολύ· ᾧ δὲ ὀλίγον ἀφίεται, ὀλίγον ἀγαπᾷ.

48. Εἶπε δὲ αὐτῇ, Ἀφέωνταί σου αἱ ἁμαρτίαι.

49. Καὶ ἤρξαντο οἱ συνανακείμενοι λέγειν ἐν ἑαυτοῖς, Τίς οὗτός ἐστιν ὃς καὶ ἁμαρτίας ἀφίησιν;

50. Εἶπε δὲ πρὸς τὴν γυναῖκα, Ἡ πίστις σου σέσωκέ σε· πορεύου εἰς εἰρήνην.

sciret utique quæ & qualis est mulier quæ tangit eum, quia peccatrix est.

40. Et respondens Jesus, dixit ad illum, Simon, habeo tibi aliquid dicere. At ille ait, Magister, dic.

41. Duo debitores erant cuidam fœneratori; unus debebat denarios quingentos, & alius quinquaginta.

42. Non habentibus illis unde redderent, donavit utrisque. Quis ergò eum plus diligit?

43. Respondens Simon dixit, Æstimo quia is cui plus donavit. At ille dixit ei, Rectè judicasti.

44. Et conversus ad mulierem, dixit Simoni, Vides hanc mulierem? Intravi in domum tuam, aquam pedibus meis non dedisti; hæc autem lacrymis rigavit pedes meos, & capillis suis tersit.

45. Osculum mihi non dedisti: hæc autem ex quo intravi, non cessavit osculari pedes meos.

46. Oleo caput meum non unxisti: hæc autem unguento unxit pedes meos.

47. Propter quod dico tibi, remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multùm. Cui autem minus dimittitur, minùs diligit.

48. Dixit autem ad illam, Remittuntur tibi peccata.

49. Et cœperunt qui simul accumbebant dicere intra se, Quis est hic qui etiam peccata dimittit?

50. Dixit autem ad mulierem, Fides tua te salvam fecit, vade in pace.

Ad Cap. VII.

Com. 2. Ἤμελλε τελευτᾶν] Jam statim moriturus erat. Sic lib. 1. Thucydidis, μέλλοντα ἀπο-ψύχειν· & Maccabaico 3. ἡ πληγὴ τελευτᾶν μέλλων. Τελευτᾶν μέλλων hîc, Marc. 5. 23. (at in re alia) est, ἐσχάτως ἔχειν. 2 Maccab. 3. 31. ἐν ἐσχάτῃ νοΐ κεῖσθαι. Lucretius,

Non, ut opinor, illa à letho jam longiter errat.

Recentior, *moribundus erat*. Vulgatus, fortè meliùs, *moriturus erat*. Servius ad Æneid. 10. *Quando dico, moriturus est, verè moriturus est: moribundus autem, non verè, sed similis morienti est.*

Ibid. ὃς ἰδὼν αὐτὴν ἔντιμον] 50

——Discrimina quædam
Sunt famulis, splendórque sues,——

Claudianus dixit 1. in Eutrop. &, ὃν ὑμοδούλοις διαφορὰν καὶ περίψημον εἶναι), Gregorius Nazianzenus Orat. 40. Hinc οἰκίτας τοῖς δεσπόταις τιμίους, Simplicius in cap. 31. Epicteti: &, δούλους ἐν τιμῇ παρὰ τοῖς δεσπόταις, 2. 8, & 32. Artemidorus. Idem 5. §. 21. Τὸν δοῦλον αὐτῷ ὃν μάλιστα παρὰ τοῖς ἄλλοις ἔντιμα. Sic *acceptissimum servum* Plautus in Captivis. 4 Reg. 5. 1. de Naamane, *Erat apud Dominum suum*, &c. *honoratus*. Vide & 1 Reg. 26. 21. Ἔντιμον heic Erasmus *charum* non inconcinnè vertit. De Lygdo Tacitus Annal. 4. *Charus Domino, interque primores ministros erat*: sic *vernulam Pericli charum*, Plinius 22. 17. Vulgatum tamen, qui *pretiosum* vertit, reprehendi nolim: non semper enim vox ea curationis quantitatem notat, sed auctoritate & gratiâ pollentiam (ut & hoc loco) demonstrat. In l. 4. §. 8. ff. de re milit. *Qui eo animo militiæ se dedit, ut sub obtentu militiæ pretiosiorem se adversario faceret*, &c. id est, τιμιώτερον, vel ὑπερτιμώτερον· quo loco tamen Heraldus, approbante Grotio, *speciosiorem* substituit: póstque eos Salmasius, (cap. 21. ad Jus Atticum,) *gratiosiorem* maluit: cùm interim rectè se habeat communis lectio.

Com. 3. Ἀκούσας ὅτι ὁ Ἰησοῦς, &c.] Ità & Mat. 14. 13. Marc. 5. 27. 6. 55. Joh. 6. 46.

Ibid. ἐφώνησε αὐτὸν, &c.]

——Postquam mortalia sensit
Tentamenta nihil, nil artes posse medentum,
Auxilium cœleste petit.——

Com. 4. πεπαλαιωμένην ἀσυδίαις] Quod Marc. 5. 10. πεπαλαιῶν πολλά· Act. 20. 2. πολλῷ λόγῳ πεπαλαιῶν.

Ibid. ὅτι ἄξιός ἐστιν ᾧ παρέξῃ τοῦτο] Sic 3. 4. Apocal. Περιπατήσουσι μετ' ἐμοῦ ἐν λευκοῖς, ὅτι ἄξιοί εἰσιν. Apud Euripidem Chorus ad Admetum uxorem, ut putavit, morituram deflentem,

——Ἐγώ σοι πένθος ὡς φίλος φίλῳ
Λυπρὸν συνοίσω τῷ δε, καὶ γὰρ ἄξια.

In Adelphis Terent.

——Dii tibi, Demea,
Benefaciant, cùm te video nostræ familiæ
Tam ex animo factum velle. Dignos arbitror.

Ovidius Amor. 2. 13.

——Precibúsque fave, Lucina, puellæ:
Digna est quæ jubeas muneris esse tui.

Com. 5. Ἀγαπᾷ δὲ τὸ ἔθνος ἡμῶν] Contrà 1 Maccab. 11. 21. ἐπερρύθμισάν τινες μισοῦντες τὸ ἔθνος αὐτῶν.

Ibid. καὶ τὴν συναγωγὴν αὐτὸς ᾠκοδόμησεν ἡμῖν] Suis sumptibus. Affectûs specimen in Romano homine planè rarum, nec tamen unicum. Philo de Julio Cæsare, Οὗτος ὑπῆρξε τὰ μέγιστα, ὅστε μόνον ὑ πανοίκου ἀναδημάτων πολυτελείας τὸ ἱερὸν ἡμῶν ὑπόσημον, προσάξας καὶ δι' αἰῶνος

ἀνάγκας δυσὶν ἐνδελεχῆς ὀλοκλήρως καθ' ἑκάστην ἡμέραν ὀφλισκάνων τῷ ἰδίῳ παρόδων ἀναρχίᾳ τῷ ὑψίστῳ θεῷ.

Com.6. ὃ γάρ εἰμι ἱκανὸς, &c.

——*Non equidem tali me dignor honore.*

Com. 8. Καὶ γὰρ ἐγὼ ἄνθρωπός εἰμι ὑπ' ἐξουσίαν τασσόμενος, ἔχων ὑπ' ἐμαυτὸν στρατιώτας] Id est, ἄνθρωπος ὢν ὑπ' ἐξουσίαν τασσόμενος, ἔχω ὑπ' ἐμαυτὸν στρατιώτας. (Commutârunt enim hîc locos verbum & participium.) Ità D. Augustinus in Psal.61. de Diabolo, *Potestas ejus sub potestate est.* Et Servius ad Æneid. 1. de ventis, *Acceperunt regem, qui & ipse quoque alieno parêret imperio.* Seneca Tragicus,

Quicquid à vobis minor extimescit,
Major hoc vobis Dominus minatur.

Τὴν ἐξουσίαν τασσόμενος, Imperatoris nempe, atque adeò Tribuni: vide Act. 23. com.23, & 31. ubi itidem Tribuni in Centuriones, Centurionum vicissim in milites imperii specimen occurrit. ὑπ' ἐμαυτὸν, *sub mea potestate.* Hesychius, Τὰ ἐμοὶ, ὑπὸ τὴν ἐμὴν ἐξουσίαν· & Suidas, Τῶν ὑπὸ σὲ τεταγμένων· τῶν ὑφ' ἑαυτόν. Στρατιώτας, centum nempe. Æneid.9.

——*Illos centeni quemque secuti.*

Servius,

Quemq; Centurionum scilicet, ex more Romanæ militiæ.

Ibid. λέγω τούτῳ, Πορεύθηθι, καὶ πορεύεται] Servius ad Æn.1. *Omnis potestas dictis constat*, i. e. *imperio.* Τούτῳ, στρατιώτῃ nempe. Seneca de Clement. 1. 16. *Imperat Princeps civibus suis, pater liberis*, &c. *Tribunus vel Centurio militibus.* Artemidorus 2. 32. Εἰ καὶ ἐλεύθερος ὁ στρατιώτης, ἐδόκει πῖπον ὑπηρετεῖν. Adde ad Apuleii lib. 10. pag.612. annotata.

Ibid. καὶ ἄλλῳ, Ἔρχου, καὶ ἔρχεται] Ἄλλῳ, ut suprà, intelligo στρατιώτῃ. Historicus apud Xenophontem παιδ. β'. Ἐκάλεσα αὐτὸν (στρατιώτην) πρὸς ἐμέ· ὁ δὲ μάλα ἐυτάκτως ὑπήκουσεν. Simplicius in cap.37 Epicteti, de milite agens, Καθήκει δὲ καὶ ὑπατεύοντι ταχέως ὑπακούειν. Pollux 1.10. Στρατιώτου ἔπαινος, εὐπειθὴς, πειθαρχικὸς, πειθήνιος, καλὸς, ἐπήκοος. Plutarchus in vita Marii de Caio Lucio, Tribuno; Μειρακίσκος δὲ Τραβώνιον (juvenem sub ipso militantem,) ὁ δὲ ἦκεν, ἀνίστασθαι δὲ οὐκ ἠξίου καλούμενον. Pro ἄλλῳ hoc in hodierna Vulgati est *alii*: antiqui autem codices videntur *alio* habuisse. Scriptor de Orthographia, vulgò Beda creditus, ALIus dativum dupliciter effert, ALII, & ALIO: *habes in S. Scriptura*, DIC HUIC, VADE, ET VADIT; ET ALIO, VENI, ET VENIT.

Ibid. Πορεύθητι, καὶ πορεύεται, &c. Ἔρχου, καὶ ἔρχεται] De his formulis in unum conjunctis vide ad Matth. notata.

Ibid. καὶ τῷ δούλῳ μου, &c.] Servo domestico meo. Vide ad dictum Matthæi locum.

Com.9. ἐθαύμασεν αὐτὸν] Mirabatur sermonem ejus: sic infrà 20.26. Θαυμάσασίς σε τῇ ὑποκείσῃ ἀσπῇ.

Com. 12. ἐξεκομίζετο τεθνηκώς] Virgilius,

——*Tunc corpora luce carentum*
Exportant tectis.——

Plautus,

——*Vidi efferri mortuum.*

Glossæ, Ἐκκομίζω, *exporto, effero:* &, Ἐκκομιδὴ νεκροῦ, *funus, exequiæ.* Vide ad Andr.1.1. Donatum. Non tantùm autem ex ædibus hoc funus, sed & ex urbe efferebatur: id moris vide Matth. 27. 59. Act. 5. 6 nec tantùm apud Hebræos, sed & alibi gentium. Plutarchus in Romanis quæstionibus, Τὰς πύλας οὐκ εἴθιν τε ἐξ ἀρχῆς ἀσαι, δι' ὧν ἄλλα τε πολλὰ τῶν ἀναγκαίων καὶ τοὺς νεκροὺς ἐκκομίζουσιν.

Ibid. μόνος μονογενὴς ὢν τῇ μητρὶ αὐτοῦ]

——*Matri proles dilecta virebat*
Unica, nec tribuit sobolem Lucina secundam.

In Cantico Solomonis 6.9. Μία ἐστὶν ἡ περιστερά μου, &c. μία ἐστὶ τῇ μητρὶ αὐτῆς. Sic & Judic. 11. 34. Καὶ αὐτὴ ἦν μονογενὴς αὐτῷ & Tobiæ 3.15. Ἐγὼ μόνος (i. e. μονογενὴς) τῷ πατρί. Τὸν μονογενῆ dixit & Hesiodus, item Plutarchus in Lycurgi vita.

Ibid. καὶ αὐτῇ χήρᾳ] Hoc ad indicandam majorem matris calamitatem. Vide Baruch.4.16. Καὶ αὐτῇ, &c. Locutio Lucæ nostro peculiaris. Vide ad Act. 15.32. dicta. Potest & abundare ut infrà 8.41. καὶ αὐτός· & Marc. 1.19. καὶ αὐτούς.

Ibid. καὶ ὄχλος τῆς πόλεως ἱκανὸς ἦν σὺν αὐτῇ] In Pluto Aristophanis,

——Ἦν δεῖ αὐτὸν ὄχλος ὑπερφυὴς ὅσος·

heic autem confluxus populi ad funus comitandum. Vide ad Apuleii 8. pag.413. dicta. Παρεπεμπὸν φίλων, ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν, inter alia funerum solennia 2. 54. memorat Artemidorus. Seneca 77 Epistolâ, *Quantus te mortuum populus sequetur! quantus comitabitur!*

Com.13. ἰδὼν αὐτὴν] Videns planctus ejulatúsque ejus, item alia per quæ muliebris dolor tumultuari solet.

Ibid. ἐσπλαγχνίσθη] Sic infrà 15.20. Εἶδεν αὐτὸν, &c. καὶ ἐσπλαγχνίσθη.

Ibid. Μὴ κλαῖε] Flebat enim, & quidem amariùs, quia pro unico filio. Seneca,

Qualis peremptum quæ flet unicum mater.

Vide ad Apuleii 8. pag.449. dicta.

Com. 14. ἥψατο τῆς σοροῦ] Hesychius, ex hoc, ut videtur, loco, Ἥψατο, ἐλάβετο, &c. παρεκράτησεν· ubi fortè ἐπεκράτησεν legendum. Tetigit Jesus autem loculum ut sisteret: sic, *tollentibus manum injicere, ut funus moretur*, in Quintiliani Declamationibus: &, *manibus torum* (funebrem) *invadere*, 2. Apuleii. In Glossis, Σορὸς, *arca funebris.*

Com.15. ἀνεκάθισεν ὁ νεκρὸς, καὶ ἤρξατο λαλεῖν] Apuleius, eâdem copulâ, jam citato libro, *Assurgit cadaver, & profatur adolescens:* ubi & *assurgere* est quod heic ἀνακαθίζειν, id est, suberecto corpore sedere. Sic ἀνακαθίζειν ponit & Plutarchus in vita Philopœmenis: &, οἷς ἡ κλίνη ἀνακαθίζοις, Plato in Phædone. Vide Genes.29.19. Diversum Act. 14.10. ὀρθὸς ἀνάστηθι.

Ibid. καὶ ἔδωκεν αὐτὸν τῇ μητρὶ αὐτοῦ] Sunt ipsa Lxx seniorum verba in re simili 3 Reg. 17.23. Ms. autem qui in Britannia, fortè meliùs, ἀπέδωκεν legit: sic infrà heic 9.49. ἀπέδωκεν αὐτὸν τῷ πατρὶ αὐτοῦ· quin & *reddendi*, non *dandi* verbo utuntur Latini hujusmodi in argumentis. Apud Apuleium 8. ille, *Meum parvulum ab Inferis ereptum canis meis reddite:* quo loco pag. 448. annotata vide.

Com.16. Ἔλαβε δὲ φόβος ἅπαντας, καὶ ἐδόξασαν τὸν θεόν] Vide suprà ad 5. 26. dicta.

Ibid. Ἔλαβε δὲ φόβος ἅπαντας] Vulgat. *accepit autem omnes timor.* Videtur *cepit* legendum. Sic, *cepit me formido* Latinè dicimus.

Com.18. Καὶ προσκαλεσάμενος δύο τινὰς τῶν μαθητῶν] Sic Act.23.23. idem Lucas noster, Καὶ προσκαλεσάμενος δύο τινὰς τῶν ἑκατοντάρχων.

Com.21. μαστίγων] Μάστιγας hîc, Marc. 3.10. & alibi, putem esse ἀγγέλους τῆς Σατανᾶ, &c. ut 2 Cor.12.

Com.22. ἀπαγγείλατε Ἰωάννῃ ἃ εἴδετε καὶ ἠκούσατε] Non ego quæ facio prædicabo, vos quæ videtis, déque me audistis, Joanni ennarrate. Apostolus (modestiæ hujus imaginem imitatus) 2 Cor.12.6. Φείδομαι (καυχᾶσθαι) μή τις εἰς ἐμὲ λογίσηται ὑπὲρ ὃ βλέπει με, ἢ ἀκούει τι ἐξ ἐμοῦ.

Ibid. εὐαγγελίζονται] Passivè, ut suprà 3. 18. Hebr. 4.2. Jacob.2.5. & alibi.

Com. 24. κάλαμον ὑπὸ ἀνέμου σαλευόμενον] In 3 Maccabaico, de Deo R. Ptolemæum puniente, Κεφαλαίας αὐτὸν ὡς κάλαμον ὑπὸ ἀνέμου· subaudi σαλευόμενον. Plutarchus & de calamo, lib. πῶς ἑαυτὸν τις ἐπαινοῖτο, &c. Τῷ πνεύματος πληγὰς καὶ ῥόμβους λαμβάνοντος. Hesychius, Δόναξ, κάλαμον, Κρῆτες, παρὰ τὸ δονεῖσθαι. Scholiastes vetus Horatii, *Ripæ fluminum arundinum sylvâ decorantur, quæ à ventis agitata obscurè sonat.* Ovidius,

Ut quatitur tepido fraxina virga Noto.

Adde ad Matth.11.7. dicta.

Com. 25. ἐν μαλακοῖς ἱματίοις] Onomasticon vetus,

Mollicina,

Mollicina, μαλακὸν ἱμάτιον. Diodorus lib. 2. de Sardanapalo, Πορφύραν, καὶ τὰ μαλακώτατα τῶν εἱμάτων ἐνεδύετο. Idem 13. de Agrigentinis, Τῶν ἐσθῆτα καὶ ὑποβολὴν μαλακὴν φορούντες. Habemus in Ejusdem 4. ἐσθῆτος καὶ τὰ μαλακώτατα τρυφερός· & in Fragmentis, pag. 393. edit. Valesianæ, ἐσθῆτι διαφέρει τῇ μαλακότητι· Artemidori 2. 3. μαλακὴν ἐσθῆτα· & in Basilii Epistolis, τὸ καλασιρὶς τὸ λεπτὸν καὶ μαλακόν. Juvenalis 2.

——*Cùm tu multitia sumas.*

Scholiastes, *Vestes molli substamine intextas.* Adde quæ ad Matth. 11.8. allata.

Ibid. ἐν ἱματισμῷ ἐνδόξῳ, &c. ὑπάρχοντες] Sic & infrà 16.23. ὑπάρχων ἐν βασάνοις. Utroque loco ὑπάρχειν est διάγειν· unde & διάγοντες in nonnullis libris hoc Lucæ loco minùs rectè legitur. Recentior Interpres, *qui vestitu honorifico utuntur:* quasi minùs Latinè Vulgatus, *qui in veste pretiosa sunt:* certè Gellius *in quæstibus & voluptatibus esse*, (id est, *vivere*) 16. 19. dixit. Ἱματισμὸς ἔνδοξος, heic est qualis 1 Tim. 2. 8. ἱματισμὸς πολυτελὴς, 2 Maccab. 8. 35. ἐσθὴς ἐνδοξική. Matth. 6. 9. simpliciter δόξα.

Ibid. καὶ τρυφῇ] Est quod infrà 16. 19. καθ' ἡμέραν λαμπρῶς εὐφραινόμενος, ubi & præcessit, πορφύρα καὶ βύσσῳ, ut heic ἱματισμὸς ἔνδοξος.

Ibid. ἐν τοῖς βασιλείοις εἰσὶν] Ἐν τοῖς οἴκοις τῶν βασιλέων, Matth. 11.8. vel, ἐν βασιλέων αὐλαῖς, ut Plutarchus De in virt. profic. locutus. Ad rem Idem in Solonis vita, Τῶν αὐλῶν (Crœsi Regis) διαπρεπόμενον, (αὐτῷ) καὶ πολλὰς ἐφέσεις τῶν βαπλικῶν πολυτελειῶν κινουμένων, &c. Adde Eunapium ad Matthæum adductum, ubi & βασιλικά.

Com. 29. βαπλισθῆναι τὸ βάπλισμα, &c.] Ità & infrà loquitur 12.50.

Com. 30. τὴν βυλὴν τοῦ θεοῦ ἠθέτησαν] Ἀπειθοῦσιν (ut 1 Pet. 2.8.) οἷς ὁ καὶ ἐτέθησαν. Hoc Act. 7.51. ἀντιπίπλειν· ad quem locum annotata vide. Proverb. 1. 25. Ἀκύρους ποιεῖτε τὰς ἐμὰς βυλάς· i. e. ἀθετεῖτε, *irrita facite consilia mea:* quo sensu & in Græco Psalmi 33.10. Ὁ θεὸς ἀθετεῖ βυλὰς ἀρχόντων· ubi Vulgatus, (quod eodèm cadit) *consilia dissipat.* Βυλὴ hîc intellige τὸ τοῦ θεοῦ θέλημα προηγόμενον. Vide ad 1 Tim. 2.4. dicta.

Ibid. εἰς ἑαυτοὺς] Construenda cum iis τὴν βυλήν. Vult dicere, consilium Dei quod ipsorum salutem spectabat.

Com. 31. τῆς γενεᾶς ταύτης] Ταύτης non sine mœrore & animi offensione dictum. Terentius Hecyr. 4.3. at in vetuli persona,

——*Odiosa est hæc ætas adolescentulis.*

Donatus, HÆC *cum gemitu pronunciandum est.*

Com. 32. ἐν ἀγορᾷ καθημένοις] Ἐν ἀγορᾷ καθήμενον, est & apud Platonem 2 de Republica.

Ibid. οὐκ ὠρχήσασθε] Subaudi, πρὸς τὸν αὐλόν. Hoc 4.14. apud Pollucem, αὐλοῖς προορχεῖσθαι· &, *musicæ* (si vera saltem lectio illa) *suppari gressu saltare*, Apuleii 6.

Ibid. ἐθρηνήσαμεν, &c.] Lessum incepimus vobis. Pollux 6.50. Θρηνῶν ἔξαρχος, καὶ θρηνῳδὸς, ὃν καὶ θρῆνον ἐκάλουν· ubi τὸ θρῆνον corruptum videtur.

Com. 34. φάγος καὶ οἰνοπότης] Ità λίχνον καὶ οἰνόλοιπον junxit Plutarchus in de liber. educand. Vide ad Matth. 11. 19. dicta.

Com. 35. ἐδικαιώθη] Lege quidem in Hesychio, ἐδικαιώθη· ἴσως ἐμείδη· quæ quo pacto huc trahi possint non video. Videndum an lux iis affulgeat ex Colossi. 4. 1. illis, τὸ δίκαιον καὶ τὴν ἰσότητα παρέχεσθε· at δικαιοῦν dividendi vel partiendi significatu nondum invenire potui.

Com. 36. ἀνεκλίθη] Suidas, ex hoc fortasse loco, Ἀνεκλίθη, ἀνέπεσεν ἐν τῷ βαπίζῃ.

Com. 37. ἥτις ἦν ἁμαρτωλὸς] Benè Vir summus Casaubonus latitudinem vocis ἁμαρτωλὸς ad parùm servati pudoris feminas hoc loco restringendam putavit: ità enim & Joh. 8.11. ad mulierem in adulterio deprehensam, μηκέτι ἁμάρτανε. Achilles Tatius, Εἰκὸς γὰρ αὐτὸν καὶ πρὸς ἄλλας τινὰς ἡμαρτηκέναι. Hinc & Judith. cap. 13. τὸ πεῖσαι ἁμάρτημα. *Peccare* eodem sensu à Latinis ponitur. Tibullus,

Rumor ait nostram crebrò peccare puellam.

Petronius,

Et qui sollicitat nuptas, ad præmia peccat.

Idem de Jove, *In cœlo suo non invênit quod eligeret, peccaturus in terris*, &c. Propertius,

——*Ut nostræ nolint peccare puellæ.*

Et in l. 6. Cod. de Spectac. & Scenic. *Lenones patres, & Dominos, qui suis filiabus vel ancillis peccandi imponunt necessitatem*, &c. Lactantius 5. 20. *Quid latro sacrificans aut gladiator roget, nisi ut occidat? quid venenarius, nisi ut fallat? quid meretrix, nisi ut plurimùm peccet?*

Ibid. ἀλάβαστρον μύρου] Ælianus Var. 12.18. Ἡ Ἰουδὴ ἔδωκεν ἀλάβαστρον αὐτῷ, καὶ ἔχεεν αὐτὸ μύρον. Scholiastes vetus ad Theocriti eidyll. 15. Ἀλάβαστρα, σκεῦη μύρων λευκὰ. Scholiastes vetus Aristophanis ad Acharnenses, Ἀλάβαστρον, μυροθήκιον. Vide ad Matth. 26.7. dicta.

Com. 38. ἐκάθισα παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ ὀπίσω] Inter ministrantes, qui retrò (id est secus pedes discumbentium) stabant. Martialis,

At ille retrò flexus ad pedum turbam.

Idem,

Omnia cùm retrò pueris obsonia tradis,
Cur non mensa tibi ponitur à pedibus?

Com. 39. ὁ καλέσας αὐτὸν] Convivator, sic infrà 14.9. Ὁ σὲ καὶ αὐτὸν καλέσας.

Ibid. Οὗτος, εἰ ἦν προφήτης, ἐγίνωσκεν ἄν, τίς καὶ ποταπὴ ἡ γυνὴ ἥτις ἅπτεται αὐτοῦ] Hinc Sareptanæ illud, 3 Reg. 17.18. ad Eliam Prophetam, *Ingressus es ad me ut rememorentur iniquitates meæ?* Vide & Joh. 4.19. Τίς καὶ ποταπὴ, Vulgat. *quæ & qualis.* Sic *quisve, vel qualis*, lib. 5. Apuleius dixit, & *quis qualisque* Plinius in Epistolis.

Ibid. ὅτι ἁμαρτωλός ἐστι] Sunt ἐξηγητικὰ præcedentium, ἐγίνωσκεν ἄν, &c. Similis ejusdem Lucæ locutio Act. 16. 3. illa, Ἦδεισαν ἅπαντες ὁ πατὴρ αὐτοῦ ὅτι Ἕλλην ἦν.

Com. 40. Καὶ ἀποκριθείς] Non malè subintelligas, Pharisæi cogitationi, quæ animi ejus quasi sermo erat. Hinc Matth. 9.4. de eodem Jesu, ἰδὼν τὰς ἐνθυμήσεις αὐτῶν, εἶπεν, &c. & infrà heic 9.47. ἰδὼν τοὺς διαλογισμοὺς τῆς καρδίας αὐτῶν. At verò ὑποκρινόμενος de eo dici non solùm qui respondet, sed & qui sermonem inchoat, ad cap. 2. Matthæi indicavimus. Adde Matth. 11.25. & 12.38. Joh. 5.17. Act. 3. 12. & 5. 8. 1 Maccab. 2. 17. atque ità heic eam vocem fuerit melius intelligere.

Ibid. ἔχω τί σοι εἰπεῖν] Recentior, *habeo quiddam quod dicam tibi.* Vulgatus, *habeo tibi aliquid dicere:* quod non est cur ut barbarum damnemus; ut nec infrà 12.50. ejusdem illud, *habeo baptisma baptizari.* Apud Gellium 20.9. Grammaticus ille, *Si quid quærere habes, quæras licet.* Vide ad Tit. 2.8. dicta.

Ibid. εἰπὲ] Ità apud Terentium ille,

——*Ausculto, loquere quid velis.*

Com. 42. Μὴ ἐχόντων δὲ αὐτῶν ἀποδοῦναι] Diodorus Siculus apud Photium, Μὴ ἔχων ἀποδοῦναι.

Ibid. τίς οὖν αὐτῶν] Τίς heic, ut sæpe alibi, pro πότερος.

Com. 43. Ὑπολαμβάνω ὅτι ᾧ τὸ πλεῖον ἐχαρίσατο] Seneca 73 Epist. *Neptuno plus debere se judicat ex his qui eâdem tranquillitate usi sunt, qui plura & pretiosiora illo mari vexit: animosiùs à mercatore quàm à vectore votum solvitur: & ex ipsis mercatoribus effusiùs gratus est, qui odores & purpuras & auro pensanda portabat, quàm qui viliissima quæque & saburræ loco futura congesserat.*

Ibid. Ὀρθῶς ὑπείληφας]

——*Persuades hoc tibi verè.*

In Equitibus Aristophanis,

Τυτὶ μὲν ὀρθῶς καὶ φρονίμως ἤδη λέγεις·

& apud Comicum Latinum Heautont.

Videre verum, atque ità ut res est, dicere.

Com.44. ὕδωρ ὅπι τὺς πόδας μυ ὐκ ἔδωκας] Fortè meliùs εἰς τὺς πόδας legas: *ad pedes*, nempe lavandos. Sic 9.3. εἰς ἡ ὁδὸν, *ad viam*, conficiendam ſcilicet: & ibidem com.13. εἰς ἡ λαὸν, paſcendum nempe: item 15. 22. δακτύλιον εἰς ἡ χεῖρα αὐτῦ, ἢ ὑποδήματα εἰς τὺς πόδας, h. e. ad manum, & pedes ejus induendos: niſi frigidâ fortè fallacíque opinione quis dixerit illud ὅπι heic poni, quia pedibus aqua ſolet ὀπιχεῖσθαι.

Com.45. ἀφ' ἧς] Subaudi ὥρας. Sic ἀφ' ἧς, nempe ἥμέρας, vel ἡμέρας, 2 Pet.3.4. & infrà 13. 25. Lucas noſter, ἀφ' ὗ, nempe καιρῦ, dixit.

Ibid. ὐ διέλιπε καταφιλῶσά μυ τὺς πόδας] Ità Geneſ. 45.15. καταφιλήσας τὺς ἀδελφὺς αὐτῦ. Hoc eſt id quod *hærere oſculis* Latini dicunt: Apuleius, *multùm diúque deoſculari*. Apud Ariſtænetum, 1.16. & de muliere, Περίλυπον, ὅτω περισφύσασα, &c. ὥσε μόλις ἀποσπάσαι τὰ χείλη. Satis hîc fuerat dicere, ὐ διέλιπε φιλοῦσά μυ τὺς πόδας· vel (quod idem implet) καταφίλησό μυ τὺς πόδας· χρ enim nonnunquam in adjectivis (ut in κατειδωλος, κατάδενδρος, κατάκαρπος, &c.) copiam & ubertatem notat. Conjunxit autem Lucas utrumque ut locutio magìs intenderetur.

Com.47. Ὅυ χάειν] Eſtne Latiniſmus? *Veteres Gratia pro Cauſa dicebant*, Donatus ad Terentium. Ὅυ χάειν, *cujus gratiâ*, eſt & in vetere Gloſſario.

Κεφ. ι'.

1. ΚΑΙ ἐγένετο ἐν τῷ καθεξῆς, καὶ αὐτὸς διώδευε κατὰ πόλιν καὶ κώμην, κηρύσσων καὶ εὐαγγελιζόμενος τὴν βασιλείαν τῦ Θεῦ· καὶ οἱ δώδεκα σὺν αὐτῷ,

2. Καὶ γυναῖκές τινες αἱ ἦσαν τεθεραπευμέναι ἀπὸ πνευμάτων πονηρῶν καὶ ἀσθενειῶν· Μαρία ἡ καλουμένη Μαγδαληνὴ, ἀφ' ἧς δαιμόνια ἑπτὰ ἐξεληλύθει,

3. Καὶ Ἰωάννα, γυνὴ Χυζᾶ ἐπιτρόπυ Ἡρῴδυ, καὶ Σουσάννα, καὶ ἕτεραι πολλαὶ, αἵτινες διηκόνουν αὐτῷ ἀπὸ τῶν ὑπαρχόντων αὐταῖς.

4. Συνιόντος δὲ ὄχλυ πολλῦ, καὶ τῶν κατὰ πόλιν ἐπιπορευομένων πρὸς αὐτὸν, εἶπε διὰ παραβολῆς,

5. Ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τὸν σπόρον αὐτῦ· καὶ ἐν τῷ σπείρειν αὐτὸν, ὃ μὲν ἔπεσε παρὰ τὴν ὁδὸν, καὶ κατεπατήθη, καὶ τὰ πετεινὰ τῦ οὐρανῦ κατέφαγεν αὐτό.

6. Καὶ ἕτερον ἔπεσεν ἐπὶ τὴν πέτραν, καὶ φυὲν ἐξηράνθη, διὰ τὸ μὴ ἔχειν ἰκμάδα.

7. Καὶ ἕτερον ἔπεσεν ἐν μέσῳ τῶν ἀκανθῶν, καὶ συμφυεῖσαι αἱ ἄκανθαι ἀπέπνιξαν αὐτό.

8. Καὶ ἕτερον ἔπεσεν ἐπὶ τὴν γῆν τὴν ἀγαθὴν, καὶ φυὲν ἐποίησε καρπὸν ἑκατονταπλασίονα. Ταῦτα λέγων ἐφώνει, Ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω.

9. Ἐπηρώτων δὲ αὐτὸν οἱ μαθηταὶ αὐτῦ λέγοντες, τίς εἴη ἡ παραβολὴ αὕτη;

10. Ὁ δὲ εἶπεν, Ὑμῖν δέδοται γνῶναι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τῦ Θεῦ· τοῖς δὲ λοιποῖς ἐν παραβολαῖς, ἵνα βλέποντες μὴ βλέπωσι, καὶ ἀκούοντες μὴ συνιῶσιν.

11. Ἔστι δὲ αὕτη ἡ παραβολή· Ὁ σπόρος, ἐστὶν ὁ λόγος τῦ Θεῦ.

12. Οἱ δὲ παρὰ τὴν ὁδὸν, εἰσὶν οἱ ἀκούοντες· εἶτα ἔρχεται ὁ διάβολος, καὶ αἴρει τὸν λόγον ἀπὸ τῆς καρδίας αὐτῶν· ἵνα μὴ πιστεύσαντες σωθῶσιν.

13. Οἱ δὲ ἐπὶ τῆς πέτρας, οἵτινες ὅταν ἀκούσωσι, μετὰ χαρᾶς δέχονται τὸν λόγον· καὶ οὗτοι ῥίζαν οὐκ ἔχουσιν, οἵτινες πρὸς καιρὸν πιστεύουσι, καὶ ἐν καιρῷ πειρασμῦ ἀφίστανται.

14. Τὸ δὲ εἰς τὰς ἀκάνθας πεσὸν, οὗτοί εἰσιν οἱ ἀκούσαντες· καὶ ὑπὸ μεριμνῶν καὶ πλύτυ καὶ ἡδονῶν τῦ βίυ πορευόμενοι συμπνίγονται, καὶ οὐ τελεσφοροῦσι.

15. Τὸ δὲ ἐν τῇ καλῇ γῇ, οὗτοί εἰσιν οἵτινες ἐν καρδίᾳ καλῇ καὶ ἀγαθῇ, ἀκούσαντες τὸν λόγον, κατέχουσι, καὶ καρποφοροῦσιν ἐν ὑπομονῇ.

16. Οὐδεὶς δὲ λύχνον ἅψας, καλύπτει αὐτὸν σκεύει, ἢ ὑποκάτω κλίνης τίθησιν· ἀλλ' ἐπὶ λυχνίας ἐπιτίθησιν, ἵνα οἱ εἰσπορευόμενοι βλέπωσι τὸ φῶς.

Verſio Vulgata.

1. ET factum eſt deinceps, & ipſe iter faciebat per civitates & caſtella prædicans & euangelizans regnum Dei; & duodecim cum illo,

2. Et mulieres aliquæ quæ erant curatæ à ſpiritibus malignis & infirmitatibus, Maria quæ vocatur Magdalene, de qua ſeptem dæmonia exierant,

3. Et Johanna uxor Chuſæ procuratoris Herodis, & Suſanna, & aliæ multæ quæ miniſtrabant ei de facultatibus ſuis.

4. Cùm autem turba plurima conveniret, & de civitatibus properarent ad eum, dixit per ſimilitudinem,

5. Exiit qui ſeminat, ſeminare ſemen ſuum: & dum ſeminat, aliud cecidit ſecus viam, & conculcatum eſt, & volucres cœli comederunt illud.

6. Et aliud cecidit ſupra petram, & natum aruit, quia non habebat humorem.

7. Et aliud cecidit inter ſpinas, & ſimul exortæ ſpinæ ſuffocaverunt illud.

8. Et aliud cecidit in terram bonam; & ortum, fecit fructum centuplum. Hæc dicens clamabat, Qui habet aures audiendi, audiat.

9. Interrogabant autem eum diſcipuli ejus, quæ eſſet hæc parabola.

10. Quibus ipſe dixit, Vobis datum eſt noſſe myſterium regni Dei, cæteris autem in parabolis, ut videntes non videant, & audientes non intelligant.

11. Eſt autem hæc parabola: Semen, eſt verbum Dei.

12. Qui autem ſecus viam, hi ſunt qui audiunt, deinde venit diabolus, & tollit verbum de corde eorum, nè credentes ſalvi fiant.

13. Nam qui ſupra petram, qui cùm audierint, cum gaudio ſuſcipiunt verbum; & hi radices non habent, quia ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt.

14. Quod autem in ſpinas cecidit, hi ſunt qui audierunt, & à ſolicitudinibus & divitiis & voluptatibus vitæ, euntes, ſuffocantur, & non referunt fructum.

15. Quod autem in bonam terram, hi ſunt qui in corde bono & optimo audientes verbum retinent, & fructum afferunt in patientia.

16. Nemo autem lucernam accendens, operit eam vaſe, aut ſubtus lectum ponit, ſed ſupra candelabrum ponit, ut intrantes videant lumen.

17. Οὐ

17. Οὐ γάρ ἐστι κρυπτὸν ὃ οὐ φανερὸν γενήσεται· οὐδὲ ἀπόκρυφον ὃ οὐ γνωσθήσεται, καὶ εἰς φανερὸν ἔλθῃ.

18. Βλέπετε οὖν πῶς ἀκούετε. ὃς γὰρ ἂν ἔχῃ, δοθήσεται αὐτῷ· καὶ ὃς ἂν μὴ ἔχῃ, καὶ ὃ δοκεῖ ἔχειν, ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ.

19. Παρεγένοντο δὲ πρὸς αὐτὸν ἡ μήτηρ καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἠδύναντο συντυχεῖν αὐτῷ διὰ τὸν ὄχλον.

20. Καὶ ἀπηγγέλη αὐτῷ, λέγοντων, Ἡ μήτηρ σου καὶ οἱ ἀδελφοί σου ἑστήκασιν ἔξω, ἰδεῖν σε θέλοντες.

21. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπε πρὸς αὐτούς, Μήτηρ μου καὶ ἀδελφοί μου, οὗτοί εἰσιν οἱ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἀκούοντες, καὶ ποιοῦντες αὐτόν.

22. Καὶ ἐγένετο ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν, καὶ αὐτὸς ἐνέβη εἰς πλοῖον, καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς, Διέλθωμεν εἰς τὸ πέραν τῆς λίμνης. Καὶ ἀνήχθησαν.

23. Πλεόντων δὲ αὐτῶν ἀφύπνωσε· καὶ κατέβη λαῖλαψ ἀνέμου εἰς τὴν λίμνην, καὶ συνεπληροῦντο, καὶ ἐκινδύνευον.

24. Προσελθόντες δὲ διήγειραν αὐτόν, λέγοντες, Ἐπιστάτα, ἀπολλύμεθα. Ὁ δὲ ἐγερθεὶς ἐπετίμησε τῷ ἀνέμῳ καὶ τῷ κλύδωνι τοῦ ὕδατος· καὶ ἐπαύσαντο, καὶ ἐγένετο γαλήνη.

25. Εἶπε δὲ αὐτοῖς, Ποῦ ἐστιν ἡ πίστις ὑμῶν; φοβηθέντες δὲ ἐθαύμασαν, λέγοντες πρὸς ἀλλήλους, Τίς ἄρα οὗτός ἐστιν, ὅτι καὶ τοῖς ἀνέμοις ἐπιτάσσει καὶ τῷ ὕδατι, καὶ ὑπακούουσιν αὐτῷ;

26. Καὶ κατέπλευσαν εἰς τὴν χώραν τῶν Γαδαρηνῶν, ἥτις ἐστὶν ἀντιπέραν τῆς Γαλιλαίας.

27. Ἐξελθόντι δὲ αὐτῷ ἐπὶ τὴν γῆν, ὑπήντησεν αὐτῷ ἀνήρ τις ἐκ τῆς πόλεως, ὃς εἶχε δαιμόνια ἐκ χρόνων ἱκανῶν· καὶ ἱμάτιον οὐκ ἐνεδιδύσκετο, καὶ ἐν οἰκίᾳ οὐκ ἔμενεν, ἀλλ' ἐν τοῖς μνήμασιν.

28. Ἰδὼν δὲ τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἀνακράξας προσέπεσεν αὐτῷ, καὶ φωνῇ μεγάλῃ εἶπε, Τί ἐμοὶ καὶ σοί, Ἰησοῦ, υἱὲ τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου; δέομαί σου μή με βασανίσῃς.

29. Παρήγγειλε γὰρ τῷ πνεύματι τῷ ἀκαθάρτῳ ἐξελθεῖν ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου. πολλοῖς γὰρ χρόνοις συνηρπάκει αὐτόν· καὶ ἐδεσμεῖτο ἁλύσεσι καὶ πέδαις, φυλασσόμενος· καὶ διαῤῥήσσων τὰ δεσμὰ, ἠλαύνετο ὑπὸ τοῦ δαιμονίου εἰς τὰς ἐρήμους.

30. Ἐπηρώτησε δὲ αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς, λέγων, Τί σοί ἐστιν ὄνομα; Ὁ δὲ εἶπε, Λεγεών· ὅτι δαιμόνια πολλὰ εἰσῆλθεν εἰς αὐτόν.

31. Καὶ παρεκάλουν αὐτὸν ἵνα μὴ ἐπιτάξῃ αὐτοῖς εἰς τὴν ἄβυσσον ἀπελθεῖν.

32. Ἦν δὲ ἐκεῖ ἀγέλη χοίρων ἱκανῶν βοσκομένων ἐν τῷ ὄρει· καὶ παρεκάλουν αὐτὸν ἵνα ἐπιτρέψῃ αὐτοῖς εἰς ἐκείνους εἰσελθεῖν. Καὶ ἐπέτρεψεν αὐτοῖς.

33. Ἐξελθόντα δὲ τὰ δαιμόνια ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, εἰσῆλθεν εἰς τοὺς χοίρους· καὶ ὥρμησεν ἡ ἀγέλη κατὰ τοῦ κρημνοῦ εἰς τὴν λίμνην, καὶ ἀπεπνίγη.

34. Ἰδόντες δὲ οἱ βόσκοντες τὸ γεγονὸς, ἔφυγον· καὶ ἀπελθόντες ἀπήγγειλαν εἰς τὴν πόλιν καὶ εἰς τοὺς ἀγρούς.

35. Ἐξῆλθον δὲ ἰδεῖν τὸ γεγονός· καὶ ἦλθον πρὸς τὸν Ἰησοῦν, καὶ εὗρον καθήμενον τὸν ἄνθρωπον ἀφ' οὗ τὰ δαιμόνια ἐξεληλύθει, ἱματισμένον καὶ σωφρονοῦντα παρὰ τοὺς πόδας τοῦ Ἰησοῦ, καὶ ἐφοβήθησαν.

36. Ἀπήγγειλαν δὲ αὐτοῖς καὶ οἱ ἰδόντες, πῶς ἐσώθη ὁ δαιμονισθείς.

17. Non eſt enim occultum quod non manifeſtetur: nec abſconditum quod non cognoſcatur, & in palàm veniat.

18. Videte ergò quomodo audiatis. Qui enim habet, dabitur illi: & quicunque non habet, etiam quod putat ſe habere, auferetur ab illo.

19. Venerunt autem ad illum mater & fratres ejus, & non poterant adire eum præ turba.

20. Et nunciatum eſt illi, Mater tua & fratres tui ſtant foris, volentes te videre.

21. Qui reſpondens, dixit ad eos, Mater mea & fratres mei, hi ſunt qui verbum Dei audiunt & faciunt.

22. Factum eſt autem in una dierum, & ipſe aſcendit in naviculam, & diſcipuli ejus, & ait ad illos, Transfretemus trans ſtagnum. Et aſcenderunt.

23. Et navigantibus illis obdormivit: & deſcendit procella venti in ſtagnum, & complebantur, & periclitabantur.

24. Accedentes autem ſuſcitaverunt eum, dicentes, Præceptor, perimus. At ille ſurgens, increpavit ventum & tempeſtatem aquæ: & ceſſavit, & facta eſt tranquillitas.

25. Dixit autem illis, Ubi eſt fides veſtra? Qui timentes, mirati ſunt adinvicem, dicentes, Quis, putas, hic eſt, quia & ventis & mari imperat, & obediunt ei?

26. Et navigaverunt ad regionem Geraſenorum, quæ eſt contra Galilæam.

27. Et cùm egreſſus eſſet ad terram, occurrit illi vir quidam qui habebat dæmonium jam temporibus multis, & veſtimento non induebatur, neque in domo manebat, ſed in monumentis.

28. Is ut vidit Jeſum, procidit ante illum; & exclamans voce magnâ, dixit, Quid mihi & tibi eſt, Jeſu, fili Dei Altiſſimi? obſecro te nè me torqueas.

29. Præcipiebat enim ſpiritui immundo ut exiret ab homine. Multis enim temporibus arripiebat illum, & vinciebatur catenis, & compedibus cuſtoditus: & ruptis vinculis agebatur à dæmonio in deſerta.

30. Interrogavit autem illum Jeſus, dicens, Quod tibi nomen eſt? At ille dixit, Legio: quia intraverant dæmonia multa in eum.

31. Et rogabant illum nè imperaret illis ut in abyſſum irent.

32. Erat autem ibi grex porcorum multorum paſcentium in monte, & rogabant eum ut permitteret eis in illos ingredi. Et permiſit illis.

33. Exierunt ergò dæmonia ab homine, & intraverunt in porcos, & impetu abiit grex per præceps in ſtagnum, & ſuffocatus eſt.

34. Quod ut viderunt factum qui paſcebant, fugerunt, & nunciaverunt in civitatem & in villas.

35. Exierunt autem videre quod factum eſt, & venerunt ad Jeſum, & invenerunt hominem ſedentem à quo dæmonia exierant, veſtitum, ac ſanâ mente ad pedes ejus, & timuerunt.

36. Nunciaverunt autem illis & qui viderant, quomodo ſanus factus eſſet à legione.

37. Καὶ ἠρώτησαν αὐτὸν ἅπαν τὸ πλῆθος τῆς περιχώρου τῶν Γαδαρηνῶν, ἀπελθεῖν ἀπ' αὐτῶν, ὅτι φόβῳ μεγάλῳ συνείχοντο. αὐτὸς δὲ ἐμβὰς εἰς τὸ πλοῖον, ὑπέστρεψεν.

38. Ἐδέετο δὲ αὐτοῦ ὁ ἀνὴρ ἀφ' οὗ ἐξεληλύθει τὰ δαιμόνια, εἶναι σὺν αὐτῷ. ἀπέλυσε δὲ αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς, λέγων,

39. Ὑπόστρεφε εἰς τὸν οἶκόν σου, καὶ διηγοῦ ὅσα ἐποίησέ σοι ὁ Θεός. Καὶ ἀπῆλθε, καθ' ὅλην τὴν πόλιν κηρύσσων ὅσα ἐποίησεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς.

40. Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ ὑποστρέφαι τὸν Ἰησοῦν, ἀπεδέξατο αὐτὸν ὁ ὄχλος· ἦσαν γὰρ πάντες προσδοκῶντες αὐτόν.

41. Καὶ ἰδοὺ, ἦλθεν ἀνὴρ ᾧ ὄνομα Ἰάειρος, καὶ αὐτὸς ἄρχων τῆς συναγωγῆς ὑπῆρχε· καὶ πεσὼν παρὰ τοὺς πόδας τοῦ Ἰησοῦ, παρεκάλει αὐτὸν εἰσελθεῖν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ·

42. Ὅτι θυγάτηρ μονογενὴς ἦν αὐτῷ ὡς ἐτῶν δώδεκα, καὶ αὕτη ἀπέθνησκεν. Ἐν δὲ τῷ ὑπάγειν αὐτὸν, οἱ ὄχλοι συνέπνιγον αὐτόν.

43. Καὶ γυνὴ οὖσα ἐν ῥύσει αἵματος ἀπὸ ἐτῶν δώδεκα, ἥτις εἰς ἰατροὺς προσαναλώσασα ὅλον τὸν βίον, οὐκ ἴσχυσεν ὑπ' οὐδενὸς θεραπευθῆναι,

44. Προσελθοῦσα ὄπισθεν, ἥψατο τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ· καὶ παραχρῆμα ἔστη ἡ ῥύσις τοῦ αἵματος αὐτῆς.

45. Καὶ εἶπεν ὁ Ἰησοῦς, Τίς ὁ ἁψάμενός μου; Ἀρνουμένων δὲ πάντων, εἶπεν ὁ Πέτρος καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ, Ἐπιστάτα, οἱ ὄχλοι συνέχουσί σε καὶ ἀποθλίβουσι, καὶ λέγεις, Τίς ὁ ἁψάμενός μου;

46. Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν, Ἥψατό μου τις· ἐγὼ γὰρ ἔγνων δύναμιν ἐξελθοῦσαν ἀπ' ἐμοῦ.

47. Ἰδοῦσα δὲ ἡ γυνὴ ὅτι οὐκ ἔλαθε, τρέμουσα ἦλθε, καὶ προσπεσοῦσα αὐτῷ, δι' ἣν αἰτίαν ἥψατο αὐτοῦ ἀπήγγειλεν αὐτῷ ἐνώπιον παντὸς τοῦ λαοῦ, καὶ ὡς ἰάθη παραχρῆμα.

48. Ὁ δὲ εἶπεν αὐτῇ, Θάρσει, θύγατερ, ἡ πίστις σου σέσωκέ σε· πορεύου εἰς εἰρήνην.

49. Ἔτι αὐτοῦ λαλοῦντος, ἔρχεταί τις παρὰ τοῦ ἀρχισυναγώγου, λέγων αὐτῷ, Ὅτι τέθνηκεν ἡ θυγάτηρ σου· μὴ σκύλλε τὸν διδάσκαλον.

50. Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀκούσας ἀπεκρίθη αὐτῷ, λέγων, Μὴ φοβοῦ· μόνον πίστευε, καὶ σωθήσεται.

51. Εἰσελθὼν δὲ εἰς τὴν οἰκίαν, οὐκ ἀφῆκεν εἰσελθεῖν σύνα, εἰ μὴ Πέτρον καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην, καὶ τὸν πατέρα τῆς παιδὸς, καὶ τὴν μητέρα.

52. Ἔκλαιον δὲ πάντες, καὶ ἐκόπτοντο αὐτήν. Ὁ δὲ εἶπε, Μὴ κλαίετε· οὐκ ἀπέθανεν, ἀλλὰ καθεύδει.

53. Καὶ κατεγέλων αὐτοῦ, εἰδότες ὅτι ἀπέθανεν.

54. Αὐτὸς δὲ, ἐκβαλὼν ἔξω πάντας, καὶ κρατήσας τῆς χειρὸς αὐτῆς, ἐφώνησε, λέγων, Ἡ παῖς, ἔγειρου.

55. Καὶ ἐπέστρεψε τὸ πνεῦμα αὐτῆς, καὶ ἀνέστη παραχρῆμα· καὶ διέταξεν αὐτῇ δοθῆναι φαγεῖν.

56. Καὶ ἐξέστησαν οἱ γονεῖς αὐτῆς· ὁ δὲ παρήγγειλεν αὐτοῖς μηδενὶ εἰπεῖν τὸ γεγονός.

37. Et rogaverunt illum omnis multitudo regionis Geraſenorum ut diſcederet ab ipſis, quia magno timore tenebantur. Ipſe autem aſcendens navim, reverſus eſt.

38. Et rogabat illum vir à quo dæmonia exierant, ut cum eo eſſet. Dimiſit autem eum Jeſus, dicens,

39. Redi in domum tuam, & narra quanta tibi fecit Deus. Et abiit per univerſam civitatem, prædicans quanta illi feciſſet Jeſus.

40. Factum eſt autem cùm rediiſſet Jeſus, excepit illum turba: erant autem omnes exſpectantes eum.

41. Et ecce venit vir cui nomen Jairus, & ipſe princeps ſynagogæ erat, & cecidit ad pedes Jeſu, rogans eum ut intraret in domum ejus;

42. Quia unica filia erat ei ferè annorum duodecim, & hæc moriebatur. Et contigit, dum iret, à turbis comprimebatur.

43. Et mulier quædam erat in fluxu ſanguinis ab annis duodecim, quæ in medicos erogaverat omnem ſubſtantiam ſuam, nec ab ullo potuit curari:

44. Acceſſit retrò, & tetigit fimbriam veſtimenti ejus: & confeſtim ſtetit fluxus ſanguinis ejus.

45. Et ait Jeſus, Quis eſt qui me tetigit? Negantibus autem omnibus dixit Petrus, & qui cum illo erant, Præceptor, turbæ te comprimunt & affligunt, & dicis, Quis me tetigit?

46. Et dixit Jeſus, Tetigit me aliquis: nam ego novi virtutem de me exiiſſe.

47. Videns autem mulier quia non latuit, tremens venit, & procidit ante pedes ejus; & ob quam cauſam tetigerit eum indicavit coram omni populo, & quemadmodum confeſtim ſanata ſit.

48. At ipſe dixit ei, Filia, fides tua ſalvam te fecit: vade in pace.

49. Adhuc illo loquente, venit quidam ad principem ſynagogæ, dicens ei, Quia mortua eſt filia tua, noli vexare illum.

50. Jeſus autem audito hoc verbo, reſpondit patri puellæ, Noli timere: crede tantùm, & ſalva erit.

51. Et cùm veniſſet domum, non permiſit intrare ſecum quenquam, niſi Petrum, & Jacobum, & Johannem, & patrem & matrem puellæ.

52. Flebant autem omnes, & plangebant illam. At ille dixit, Nolite flere: non eſt mortua puella, ſed dormit.

53. Et deridebant eum, ſcientes quòd mortua eſſet.

54. Ipſe autem tenens manum ejus clamavit, dicens, Puella, ſurge.

55. Et reverſus eſt ſpiritus ejus, & ſurrexit continuò. Et juſſit illi dare manducare.

56. Et ſtupuerunt parentes ejus, quibus præcepit nè alicui dicerent quod factum erat.

Ad Cap. VIII.

Com. 2. Ἐξεληλύθει] Sic infrà 35. & 38. id eſt, ἐξεβλήθη· non enim ſponte Dæmones, animalium, duntaxat humanorum corporum habitacula relinquunt.

Com. 3. ἐπιτρόπου] Bene Vulgatus, *procuratoris*. In vetere Onomaſt. *Procuro*, ἐπιτροπεύω.

Ibid. διηκόνουν αὐτῷ ἀπὸ τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῖς] Ἀπὸ τῶν ὑπαρχόντων (αὐτοῖς) διωκάμους, ut locutus Rhetor Ariſtides. Ità 1 Eſdræ 6.8. ἀπὸ τῶν ὑπαρχόντων διακονῶ (τινὶ) δίδοται· & Tobiæ 4. 7. ἐκ τῶν ὑπαρχόντων ἐλεημοσύνῃ ποιεῖν. Vide & Act. 11.29.

Com. 4. κατὰ πόλιν ἐπιπορευομένων πρὸς αὐτὸν] Recentior, *proficiſcerentur ad eum*. Vetus, *properarent ad eum*: nec diſpliceat, *confluerent ad eum*. Apuleius 4. *Multi*, &c. *longis itineribus*, &c. *ad ſeculi ſpecimen glorioſum confluebant*. Τὸ δὲ qualem vim heic habeat, ex infrà ad 12.1. annotatis vide. Κατὰ πόλιν dixit & Paulus 1.4. ad Titum.

Ibid. εἶπε διὰ παραβολῆς] Vide ad Matth. 13. 3. dicta. Recentior, *per parabolam*. Vulgatus commodiſſimè, *per ſimilitudinem*. Heſychius, Παραβολὴ, παράγματων ὁμοίωσις.

Com. 5. καὶ κατεπατήθη] A tranſeuntibus.

Ibid. καὶ κατεπατήθη] Subaudi, ἀπὸ χοίρων καὶ κυνῶν, Matth. 7. 6. Innuuntur heic homines ſuis viis aſſueti, & ſalutarium monitorum conculcatores. Tales Matth. 7. 6. οἱ χοίροι τὸ ἄγιον καταπατοῦντες.

Ibid. τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ] Ità & in Græco Danielis 2.38. Pſal. 8.9. & alibi. Οὐρανῷ eſt *aeris*, ut infrà 10. 18. Hinc & Thren. Jerem. 4.19. ἀετοὶ οὐρανοῦ. Aves Apuleius terreſtre animal, non aerium vocat: *eſt enim* (inquit) *ſemper illis victus omnis in terra, ibidem pabulum, ibidem cubile: tantùm quòd aera proximum terræ volitando tranſverberant: cæterùm cùm illis feſſa ſunt remigia pennarum, terra ceu portus eſt.*

Com. 6. διὰ τὸ πίειαν] Id eſt, ut apud Matthæum, διὰ τὸ πετρώδη. Atticè ejuſmodi loca φελλοὶ & φελλεῖς dicta: vide Heſychium, Scholiaſten ad Acharnenſ. Ariſtophanis, & Jul. Pollucem.

Ibid. ἐξηράνθη, διὰ τὸ μὴ ἔχειν ἰκμάδα] Simile Jobi 4.21. illud, Ἀπώλοντο διὰ τὸ μὴ ἔχειν σοφίαν.

Ibid. ἐξηράνθη διὰ τὸ μὴ ἔχειν ἰκμάδα] Ejuſdem Jobi 8. 12. Πρὸ τοῦ πεσεῖν πᾶσα βοτάνη ἐκτὸς ξηραίνεται); Heſychius, ex hoc Lucæ loco, Ἰκμάδα, ταγήνα, ὑγρασίαν. Idem, Ἀνικμῶ, ξηραίνω, ἰκμάδα, ὃ ὄζειν ὑγρασίαν, μὴ ἔχουσα. Adde Gloſſarii illud, *Humor*, ὑγρασία, ἰκμάς· Exaruit autem hoc ſemen: quia humor in petroſis locis non invenit ubi conſiſtat. Ità Virgilius,

Et ſterilem exiguus nè deſerat humor arenam.

Ubi Servius, *Arenam, aridam terram, quæ eſt ſicut arena*. Matthæus heic, διὰ τὸ μὴ ἔχειν ῥίζαν· quod in idem recidit cum iſtis Lucæ: Humor enim niſi fuerit in radice, ſuperiora exareſcunt. Philo lib. Quòd deter. inſid. potiori, Αἱ ῥίζαι τῶν κλάδων ζάφυσι, καὶ ἀφαυαίνεσι κωλύσει. Varro de L. L. lib. 4. *Virgultum dictum à viridi, idque à vi quadam humoris, qui ſi exarnit, moritur*. Claudianus Mamercus 1. 21. *Ex elementis quatuor*, &c. *ſi quid fortè extra menſuram vel ſuperfuit vel defuit, areſcit arbor*, &c. *dehinc emoritur, velut victa languore*. Ἐξηράνθη, nullum fructum protulit. Imò mirum ſi protuliſſet. Apud Suidam quis in σφάκελος, Ἰδὼν περιβύτιον πίδας ἐρχαζόμενον, καὶ ἀνθώδεις τόπους, ἤρετο αὐτὸν τίνας ἐκ τῶν τόπων (malim πόνων legi) καρπὸς κομίζοιτο. *Qui agros ſcrupoſos, rupinas, & ſenticeta colunt, nullum in teſquis ſuis videre fructum ſolere*, dixit & Apuleius Florid. 2.

Com. 7. αἱ ἄκανθαι ἀνέπνιξαν αὐτό] Hinc *herbam* (cui heic ἄκανθαι reſpondent) *angentem* Columella lib. 10 dixit. De voce ἀποπνίγω, ſimilibúſque aliis hac in re uſitatis, vide quæ ad Matth. 13.7. notata.

Com. 8. διὰ τὴν γῆν τὴν ἀγαθὴν] *In bonam ac pinguem terram*, ut Varro R. R. 1. 40. locutus.

Ibid. καὶ φυὲν ἐποίησε καρπὸν ἑκατονταπλασίονα] *Centuplùm* heic non præcisè intelligendum eſt, ut apud Matthæum, ſed cum latitudine quadam, ut infrà 15.4. in iis, ἑκατὸν πρόβατα. Vult dicere, fructum copioſum edidit. Servius ad Georg. 2. de Terra loquens, *Majore fœnore ſemina accepta reſtituit*: præſertim ſi, ut hoc loco, gleba pinguis fuerit. D. Auguſtinus in Pſal. 94. *Pauca ſemina uberrimam meſſem referunt, ſi ſit terra fructifera*. Vide infrà ad com. 15 notanda.

Ibid. ἐφώνει] Id eſt, ut Joh. 7.28. & 12.44. de eodem, ἔκραξε· nimirum, ut attentionem auditorum excitaret.

Ibid. Ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω] Conſideret quid velint, & quò tendant parabolæ meæ. Artemidorus 4. 73. Εἰκὸς καὶ θεὸν τὰ πολλὰ δι' αἰνιγμάτων λόγου, ἐπιδεῖν, &c. ὡδὲν ἡμᾶς ἀβασανίστως βύλου) μανθάνειν.

Ibid. ἀκουέτω] Q. d.

Quòd ſi quis monitis tardas adverterit aures,
Heu, referet quanto verba dolore mea! Propert.

Com. 9. λέγοντες τίς ἂν ἡ παραβολὴ] Pro, λέγοντες τίς ἐστιν, &c. vel abundat vox λέγοντες.

Com. 10. ὑμῖν δέδοται γνῶναι τὰ μυστήρια, &c.] *Vobis*, utpote humilibus, *datum eſt*. Sirachides 3.21. Πραΰσιν ἀνακαλύπτεται μυστήρια. In Libro Fulgentii Planciadis de Virgiliana continentia, *Nulli vera noſſe contigit niſi vobis quibus Sol veritatis illuxit*.

Ibid. τοῖς δὲ λοιποῖς ἐν παραβολαῖς] Supplet Vir maximus, πάντα γίνεται· accedo tamen iis qui ex Matthæo putant λαλῶ ſupplendum: ſequitur enim, ἵνα βλέποντες μὴ βλέπωσι, καὶ ἀκούοντες μὴ ζυνιῶσι. Simillimè planè Themiſtius Orat. πῶς τῷ φιλοσόφῳ λεκτέον, Τοῦτο δὲ (nempe τὸ μυστικὸν, cui hîc ex parte reſpondet τὸ θεραπευτικὸν) ἐμαχαιρώσαντο, ὅπως οἱ ἀμύητοι (quibus ſimile profanum vulgus in Contextu noſtro) καὶ ἔχοντες μὴ ἔχωσιν. Ità Menander indoctum hominem βλέποντα μὴ βλέπειν dixit: & Polybius Fragment. πολλοὺς διὰ τὴν ἀπειρίαν καὶ κακοηθείαν, &c. καὶ βλέποντας μὴ βλέπειν. De ſimilibus, lib. de Profugis Philo Judæus, Οὐκ ἔχον οἱ τοιοῦτοι τέρπει καρδίαν ζωιόνται, ὀφθαλμοὺς βλέπειν, καὶ ὦτα ἀκούειν. Lactantius 6.9. *Is videt, qui veritatem*, &c. *oculis cordis aſpexerit: is audit, qui divinas voces ac præcepta vitalia pectori ſuo affigit*. De formula illa τοῖς λοιποῖς infrà ad cap. 18.11. dicemus.

Com. 11. Ὁ σπόρος ἐστὶν ὁ λόγος] Ità σπόρον καὶ φυτεύειν λόγους dixit Plato in Phædro; & λόγων σπέρματα non ſemel Plutarchus ad Matth. 13.20. adductus. Hippocrates in Lege, Ἡ φύσις ὑμῶν ὁκοῖόν τι χάρη, τὰ δὲ δόγματα οὐδὲ διδασκόντων ὁκοῖόν τὰ σπέρματα. Iterum Plutarchus libello de Liber. educandis, Γῇ ἔοικεν ἡ φύσις, γεωργῷ δὲ παιδεύων, σπέρματι δὲ αἱ τοῦ λόγου ὑποδήκαι καὶ παραγγέλματα.

Com. 12. οἱ ἀκούοντες] Malim, ut infrà 14. οἱ ἀκούσαντες.

Ibid. Ἵνα μὴ πιστεύσαντες σωθῶσιν] Act. 16. 31. Πίστευσον, &c. καὶ σωθήσῃ.

Com. 13. μὲν χαρᾶς δέχονται τὸν λόγον] Seneca 108 Epiſt. *Quidam ad magnificas voces excitantur, & tranſeunt in affectum dicentium, alacres vultu & animo*. Vide ad dictum Matthæi locum.

Ibid. ἕως ῥίζαν οὐκ ἔχουσι] Non magìs in iis ſermo meus radices agit quàm ſemen inter ſaxoſa ſparſum: non mirum itaque ſi ad tempus credunt. Senec. Epiſt. 40. *Oratio quæ ſanandis mentibus adhibetur, deſcendere in nos debet, remedia non proſunt niſi immorentur*: ubi *deſcendere* eſt radices agere.

Ibid. ῥίζαν οὐκ ἔχουσι] Planè Adonidis horti, ut in Græco proverbio. Vide Suidam: in cujus etiam verbis habes, μὴ ἐῤῥιζωμένον.

Ibid. ἕως ῥίζαν οὐκ ἔχουσιν, οἱ πρὸς καιρὸν πιστεύουσι] Similiter Scriptor Sapientiæ de adulterino ſemine, Οὐ δόσει ῥίζαν εἰς βάθος, &c. κ' ἂν ὁ κλάδος πρὸς καιρὸν ἀναβλαστῇ.

Ibid. ᾗ ὁ καιρῷ πορεσμοῦ ἀφίκηται] Ità & Arrianus 3.15. eos qui vitæ inſtitutum rationémque aliquam inconſulte aggrediuntur, ἀ πρώτως ἔχειν μὲ πεφύμως dixit, ὕστερον δ ἀναφανέντων τινῶν (δεινῶν nempe, ἢ ἀπροσδοκήτων quibus heic reſpondet πίερασμὸς, apud Matthæum διωγμὸς ἢ θλῖψις) αἰσχρῶς ἀφιέναι· ubi & notatu digna vox ultima illa, quam videmus itidem in Contextu noſtro. De ſimilibus Plutarchus lib. de In virt. profic. Πρόκοψον τὰ κοινὰ ᾗ συνήθη ποιῶν ἢ τὰ βελτίονα γνῶναι ᾗ λαβεῖν, ὧν μίσῳ φθάσαντες, πολλάκις ὑπερεφόμενοι. Adde quæ ad Matthæum hoc loco ex Luciano adduximus. Contrarium ei quod heic ἀφιέναι dicitur, eſt, ἀ ἐ πίστεως ὁμολογίαν ἀκλινῆ κατέχειν, Heb. 10.23. Vide & Heb. 13.6.

Com. 14. οἱ ἀκάνθαι] ὅτε μεριμνῶν, ᾗ πλούτου, ᾗ ἡδονῶν τοῦ βίου πορευόμενοι συμπνίγον] ᾗ ὑ τελεσφορεῖσι] Id ipſum planè quod ait Dominus de populo ſuo ad Ezechielem 33. 31. *Audiunt ſermones tuos, & non faciunt eos*, &c. *quia avaritiam ſuam ſequitur cor eorum.* Seneca Epiſt. 108. audito Attalo philoſopho; *Magno in omnia impetu veneram*, (μὲ χαρᾶς ἀ λόγου ἐδεξάμην) *deinde ad civitatis vitam reductus* (πορευόμενον, &c.) *ex bene cœptis pauca ſervavi; ὐκ ἐτελεσφόρησα.* Ἡδοναὶ hîc intellige, ut Jacob. 4.1. ubi dicta vide. Seculares curas voluptatéſque (quæ hîc μέριμναι ᾗ ἡδοναὶ) impedimento eſſe quò minùs qui ad ſcientiarum, quamvis humanarum, cognitionem accingunt ſe, proficiant, pulcrè nos docet. Philo itidem, libro de Congreſſu erudit. quær. causâ, Ἀντὶ τοῦ φυσίχειν ἐπίφασιν ἀ νοῦν ὑποτείλαντες, οἱ μὲ περὶ ᾗ ὑμνοείας, οἱ ὃ φυσάδων ᾗ γαυριάσεως, οἱ ὃ τιμῶν ᾗ πολιτείας, οἱ ὃ τῶ ἀφ' ἑκάσης τέχνης, ᾗ ὅλως δόξαις κεφαλῶν, ἄλλοι ὃ πιμελείας ἰχθύων, οἱ ὃ τῷ ὀ τοῖς ἱερωπικοῖς ἀπολαύσεων διαμέμηλαι, &c. ἃς' ὧν ἐν αὐτῶν ἴσχυσεν ἡ ψυχὴ συλλαβεῖν ᾗ κυφορεῖν· ubi & κυφορεῖν eandem ferè vim habet quam τελεσφορεῖν apud Lucam. Μερίμνας autem, id eſt, animi ægritudines & ſeculi inanes curas aptiſſimè Chriſtus Spinis comparavit. Artemidorus 3.33. Ἀκανθαι ᾗ σκόλοπες φερνίδας σημαίνουσι. Philo ad Geneſ. 3. illud, *Terra ſentes & tribulos pariet tibi*, Τί φύεται, &c. ὁ ἀρετὴ ψυχῇ πλὴν τὰ κεντοῦντα, &c. αὐτὴν πάθη, ἃ διὰ συμβόλων ἀκάνθας κέκληκεν; Horatius ad Villicum ſuum,

Certemus ſpinas animóne ego, fortiùs an tu
Evellas agro.——

Spinoſas curas dixit & Catullus. Illud συμπνίγονται videre eſt non incommodè illuſtratum ex iis quæ è Pythagoricis & Quintiliano ad Matthæum attulimus: quibus addas & iſta licet ex Hermæ 3.9. *De tertio verò monte qui ſpinas & tribulos habebat, tales ſunt, divites quidam, quidam autem plurimis adſtricti negotiis; tribuli enim divites ſunt, ſpina verò qui multis obligati ſunt negotiis. Hi ergò*, &c. *non adjungunt ſe ſervis Dei, ſed ab his aberrant, negotiis avocati à quibus ſuffocantur.*

——*Quod ſi*
Frigida curarum fomenta relinquere poſſent,
Quò illos cœleſtis ſapientia duceret irent.

Vox πορευόμενοι autem in Luca trajecta videtur, ordo conſtructionis enim ferè hic videtur, Καὶ πορευόμενοι, ὑπὸ μεριμνῶν, ᾗ πλούτου, &c. aut certè πλανάζει, ut ſæpe in his libris πορεύεσθαι & πορεύεσθαι. Vide & in Græco Jonæ 1. 11, & 13. Sirachid. 34.31.

Ibid. ᾗ ὑ τελεσφορεῖσι] Cicero Tuſculan. 2. *Ut agri non omnes frugiferi ſunt qui coluntur, ſic animi non omnes culti fructum ferunt.* Apud Gellium 12.1. Phavorinus, *In frugibus major plerumque vis & poteſtas, ad earum indolem vel detrectandam vel augendam, aquarum atque terrarum quæ alunt, quam ipſius quod jacitur ſeminis.* Terræ & aquæ, ubi de colendis ingeniis agitur, ſunt bona indoles, attentio aurium, pectus ſincerum, conſtans cordis propoſitum, & ſimilia: ſine ſubſidio quorum quæ ſpargunt doctores præceptoréſque, rarò vel radices agunt, ad maturitatem certè non poſſunt perduci. Seneca 112. Epiſt. *Non qualibet inſitionem vitis patitur, ſi vetus & exeſa eſt, ſi infirma graciliſque, aut non alet, nec applicabit ſibi, nec in qualitatem ejus naturámque tranſibit.* Andronicus Rhodius 10. 12. Ἡ διδασκαλία, &c. ὄφλον ὡς ὑ πάντας δώσασι πιθεῖν, ἀλλ' ἀνάγκη ἀ ἀκεραιοῦ ψυχὴ ἤδεσι ποιεῖν ἀγαθοῖς παρεσκευασμένῃ ᾖ), &c. ὅτω γὰ ἂν καλῶς ὑποδέξωται ἀ διδασκαλίαν, καὶ σπέρμα σπέρμα δώσωμεν ἡμῖν. Lucianus in Nigrino, Καθάπ οἱ τὸ Φρυγὸς αὐλὸ ἀκούοντες, ὑ πάντες μαίνονται, ἀλλ' ὁπόσοι αὐτῶν τῇ Ῥέᾳ λαμβάνονται, &c. ὅτω ᾗ φιλοσόφων ἀκούοντες, ὑ πάντες ὑ θροι ᾗ παραπλησίαν ἀπίασιν, ἀλλ' οἷς ὑπὸ τῶ ὂν τῇ φύσει φιλοσοφίᾳ συγγενές.

Ibid. ὑ τελεσφορεῖσι] Seneca 123 Epiſt. *Bonum tritici non eſt in herba lactente, nec cum folliculo ſe exerit ſpica mollis: ſed cùm frumentum eſtas & debita maturitas coxit.* Τελεσφορεῖν autem de ſegete ad maturitatem perducta, dixit & Arrianus 4.8. in Epictetum.

Com. 15. καρποφορεῖσιν ὑπομονῇ] Sic Coloſſ. 1. 10. ὑ παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ καρποφορεῖν. Ἐν ὑπομονῇ, eſt ὑ μακροθυμίᾳ· vide Jacob. 5.7.

Com. 16. καλύπ αὐτὸν σκεύει] Ità, *lucernam ollæ tegmini ſubdere*, lib. 5. Apuleius dixit. Servius ad Æneid. 6. de lucerna loquens, *Sed ſi quâ re tecta fuerit*, &c. ubi *res*, quæ heic σκεῦ.

Com. 17. οὐδὲ ἀπόκρυφον, ὃ ὐ γνωσθήσεται] Vide infrà ad 12.2. annotanda. In Gloſſario, Ἀπόκρυφον, *abditum, ſecretum, abſconditum.*

Com. 18. Βλέπετε πῶς ἀκούετε] Ità Paulus Epheſ. 5.15. βλέπετε πῶς ἀκριβῶς περιπατῆτε· & 1 Cor. 3.10. Ἕκας βλεπέτω πῶς ἐποικοδομεῖ. D. Auguſtinus in Pſalm. 98. *Quicquid loquimur, Dei eſt per nos loquentis: imber Dei eſt, videte vos qualis terra ſitis.*

Ibid. ὃς δ ἂν ἔχῃ] Id eſt fortaſſe ὃς δ ἂν κρατήσῃ ὃ ἔχει· ſic Apocal. 3.11. κράτει ὃ ἔχεις.

Ibid. δοθήσεται αὐτῷ] Vide ad Matth. 25. 29. dicta. Plutarchus περὶ ἠθικ. ἀπαλλ. de Deo loquens, Τὸς ἀ ἀρετὴν ζητοῦντας αὐτῷ, ᾗ πρὸς τὸ καλὸν ᾗ φιλανθρωπον ἁρμοσαμένους ἑαυτὸς, ἡδόμ. ᾗ αὔξει, ᾗ μεταδίδωσι ἀ ἀεὶ αὐτὸν, &c. ἀληθείας ᾗ σοφίᾳ.

Ibid. ὃ δοκεῖ ἔχειν ἀρθήσεται] Vide ad dictum Matthæi locum. Ὃ δοκεῖ ἔχειν eſt ὃ ἴσχει· & ità hîc Marcus & Matthæi Græcus Interpres: vide infrà ad 22.24. annotata.

Com. 19. ᾗ ὐκ ἠδύναντο ἐντυχεῖν αὐτῷ διὰ ἀ ὄχλον] Quod Marco, (in alia autem hiſtoria) διὰ ἀ ὄχλον μὴ προσεγγίζειν δώσας. Συντυχεῖν, *adire, convenire* eum. Heſychius, Συντυχία, συνάντησις.

Com. 20. ἀπαγγέλλ αὐτῷ, λέγοντες] Pro ἀπάγγειλον αὐτῷ, λέγοντες· cujus locutionis tamen exemplum quæro.

Ibid. ἰδεῖν σε θέλοντος] Id eſt, ἐπιθυμοῦντές· ſic 2 Tim. 1. ἐπιποθῶν σε ἰδεῖν.

Ibid. ἡ μήτηρ ἐν ᾗ οἱ ἀδελφοί ἐν ὀχλήσαι ἔξω, ἰδεῖν ἐν θέλοντες] Ἰδεῖν hîc non tantùm videre ſed & alloqui ſignificat. In Satyrico Petronii, *Ecce ipſa venit ad ſtabulum* (i. e. diverſorium) *petítque ut vobiſcum liceat loqui.*

Com. 21. Μήτηρ μὺ ᾗ ἀδελφοί μὺ ἵτοί εἰσιν] Martialis,

Hos fratres vocat, hos vocat ſorores.

Ibid. Μήτηρ μὺ ᾗ ἀδελφοί μὺ ἵτοί εἰσιν, οἱ ἀ λόγον ἀ θεῦ ἀκούοντες, ᾗ ποιοῦντες αὐτόν] Plutarchus de Alexandro M. Παρίδια μὲ ἀ οἰκειότερον περιάπτειν ἠγοῦδ παντὸς, &c. συγγενεῖς ᾗ πὺ ἀγαθύς. (De fort. Alex. α'.) Imò & ἀδελφοὶ non alios quàm συγγενεῖς ſignificant in Contextu noſtro. Plinius Trajanum laudans, *Et hunc tibi proximum, hunc tibi conjunctiſſimum exiſtimes, quem optimum, quem diis ſimillimum inveneris.* Ulyſſes apud Homerum Odyſſ. φ'. ait, quos bonos fidóſque ſervos invenerit, eodem ſe neceſſitudinis gradu habiturum, ac ſi Telemachi (filii ſui) fratres eſſent: & Arrianus 2.22. ad rectum de amicitia vera judicium ferendum, inſpiciundum ait, non an ſanguinis vincula intercedant, ſed an bonorum dogmatum (quæ ſola firmam amicitiam faciunt) conſenſus interveniat. Similem habent ſenſum quæ Act. 10.35. D. Petrus. Ad quem locum annotata vide.

Com. 22. Διέλθωμεν εἰς τὸ πέραν ἀ λίμνης] Heſychius, Διελθωμεν, διαπεράσωμεν. Idem, Πέρασας, εἰς τὸ πέραν ἀ θαλάσσης διαπεράσας. Item, Περαιῶδ, διαβᾶν πλοίῳ ὀπιβάντα· ità & præceſſit heic ἐις πλοῖον ἐνέβη.

Ibid. εἰς τὸ πέραν ἀ λίμνης] In Gloſſis Ἀπὸ πέραν ἀ θαλάσσης, *trans mare.*

Com. 23.

Com.23. ἀφύπνωσε] Recentior, *ſopitus eſt.* Vulgat. *obdormivit:* ſic in Gloſſario, Ἀφυπνῶ, *obdormio.* Heſychius, Ἀφυπνίσας, ἀφύπνισεν· quæ videntur in mendo eſſe.

Ibid. καλέβη λαίλαψ ἀνέμου εἰς θάλασσαν] *Continùò venti volvunt mare, magnáque ſurgunt*
Æquora.——

Λαίλαψ Recentiori *turbo*, Vulgato *procella*: ità in jam citato Gloſſario, Λαίλαψ, *procella.* Κατέβη impetum ac vim majorem denotat: καταιώχθη, in re ſimili Pollux 1. 9. § 22. dixit.

Ibid. Συνεπληροῦντο] Populariter dictum pro, *navis complebatur.* Juvenalis,
Cùm plenus fluctu medius foret alveus.——

Gellius 19.1. *Ventus*, &c. *navem undis compleverat.* Vide Pollucem 1.9. § 19.

Ibid. Συνεπληροῦντο, καὶ ἐκινδύνευον] Ità, δέχεσθαι πολὺν θάλασσαν, (quod heic συμπληροῦσθαι) καὶ κινδυνεύειν, Plutarchus in vita Cæſaris. Commodè autem τῷ συμπληροῦσθ ſequitur κινδυνεύειν. Feſtus Pompeius, *Navis cùm multam aquam recipit, periclitatur.* Ἐκινδύνευον, nempe,
Eſſet ut in mediis obruta puppis aquis.

Vel σωτειβῶσι. Ità Jonæ 1.14. τὸ πλοῖον ἐκινδύνευε τῦ σωτειβῶσι. Κινδυνεύειν autem, tacitâ voce ἀπολέσθ, aut ſimili quavis, bene Græcum eſt: exempla occurrunt in Plutarchi Craſſo, & in ejuſdem Antonio; apud Arrianum 3.26. in Epictetum, & Marcum Antoninum: vide & 1 Cor. 15.30. Sequuntur eam formam & Latini. Apuleius 3. *Propter cœtûs multitudinem, quæ preſſuræ nimiâ denſitate periclitaretur.* Arnobius 1. *Terrarum*, &c. *motibus tremefactæ civitates nutant uſque ad periculum:* ſubverſionis periculum nempe. Ammianus Marcellinus lib. 22. de Juliano Imperatore, *Multorum hujuſmodi petulantem ſæpè dementiam aduſque diſcrimen expertus:* diſcrimen vitæ nimirum.

Com.24. Προσελθόντες δὲ διήγειραν αὐτὸν, λέγοντες, Ἐπιστάτα, ἀπολλύμεθα]
——In te ſuprema ſalus; miſerere tuorum.

Marcus heic, ὐ μέλει σοι ὅτι ἀπολλύμεθα; quaſi dicerent, prout tempus exigebat, commotioribus animis,

——Potes hoc ſub caſu ducere ſomnos?
Nec quæ circumſtant nos tanta pericula cernis?
Securus dormire potes inſtante ruinâ?
—— Non fluctus, ſtridénſque rudentibus Eurus
Te movet, & ſurgens ad ſumma pericula clamor?

Apud Ciceronem Tuſcul. 1. & in Academicis quæſtionibus, ex Tragœdia vetere,
Mater, te appello, quæ curam ſomno ſuſpenſam levas,
Neque te mei miſeret.——

Et in Quintiliani Declamationibus, *Quæ tam gravis quies iſta ut te mors vicina non excitet?* Et nota, non λέγοντες, ἀπολλύμεθα, ſed λέγοντες, ὄψεσθαι, ἀπολλύμεθα. Apud Terentium Hecyr. 1.2. ille, *Parmeno, perii:* ubi Donatus, Ἐν ᾅδει *nomen repetit:* & alter ille Andr. 2.2. *Dave, perii:* ad quæ idem Donatus, *Habet affectum quòd & addidit Dave.* Tobias junior ad Angelum, comitem ſuum 6.4. *Domine, piſcis invadit me.* Ulyſſes de ſociis ſuis (in mari, itidem ut heic Petrus cum ſuis) ultimè periclitantibus,
——Ἐμὲ δ' ὀδύγγοντο καλέοντες
Ἐξονομακλήδην, τότε γ' ὕστατον ἀχνύμενοί περ.

Icarus apud Ovidium ex alto decidens,
Decidit, atque cadens, Pater, ô pater, auferor, inquit.

Propertius ad Cynthiam ſuam quam dormiens naufragantem viderat,
At tu vix primas attollens gurgite palmas
Sæpe meum nomen jam peritura vocas.

Ibid. ἐπετίμησε τῷ ἀνέμῳ] In Græco Pſal. 106.9. Ἐπετίμησε τῇ ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ. Vide ad Matthæum dicta. Plinius 32. 1. de Echeneide, *Ruant venti licèt, & ſæviant procellæ; imperat furori, viréſque compeſcit.*

Ibid. καὶ ἐπαύσαντο] Pſal. 107.29. Ἐπέταξε τῇ καταιγίδι, καὶ ἔση εἰς αὔραν.

Ibid. ἐπαύσατο, καὶ ἐγένετο γαλήνη] Homerus,
——Ἀνέμῳ μὲν ἐπαύσατο, ἡ δὲ γαλήνη
Ἔπλετο νηνεμίη.——

Lucianus in Deorum dialogis, Ἡ θάλαττα ἐυθὺς ἀκύμων ἐγένετο, καὶ ἡ γαλήνη ὑπεπαφιεμένη, λεῖαν ἑαυτὴν παρεῖχεν. Achilles Tatius, Τὸ πολὺ τῦ πνεύματος ἐκλιπόντος, τὸ δὲ ἄκρον τῦ κύματος ἠρέμει.

Ibid. ἐγένετο γαλήνη]
——*Venti poſuere, omniſque repentè reſedit*
Flatus.——
——*Seſéque pavere*
Confeſſæ, finem flatu fecere procellæ.

Adde ad Matthæum dicta. In Gloſſis, Γαλήνη, *tranquillitas*, & ità heic Vulgatus.

Com.25. Ποῦ ἐστιν ἡ πίστις ὑμῶν;] Marcus heic, τί δειλοί ἐστε οὕτω; πῶς οὐκ ἔχετε πίστιν; & ità ſanè eo loco interpungi ſolet: neque longè utriuſque locutionis exempla quærenda. Idem 2.7. τί οὗτος οὕτω λαλεῖ βλασφημίας; Matth. 16.11. πῶς οὐ νοεῖτε ὅτι οὐ περὶ ἄρτου εἶπον ὑμῖν; Luc. 12.56. πῶς οὐ δοκιμάζετε; & Marc. 8.21. πῶς οὐ ξυνίετε; Poteſt tamen non minùs commodè interrogatio poni poſt ἔστε, hoc modo, τί δειλοί ἐστε; οὕτω πῶς, &c. Sic 1 Cor. 6.5. οὕτως οὐκ ἔστιν ἐν ὑμῖν σοφός; &c. Idem Marcus 7.18. οὕτω καὶ ὑμεῖς ἀσύνετοί ἐστε; Arrianus in Epictetum, Οὕτως οὐκ ἀρχαῖ σοι μηδὲν ἀλγεῖν; &c. Apud Apuleium Lib. 1. ille, adeóque (ut hîc Chriſtus) ſono vocis objurgatorio, *Tam jam nec amicis quidem noſtris*, &c. *parcitis?*

Ibid. ἐθαύμασαν, λέγοντες, &c. τίς ἄρα οὗτός ἐστιν; ὅτι καὶ τοῖς ἀνέμοις ἐπιτάσσει; &c.] Vide ad Matthæum dicta: adde Sirach. 43 .25. Τοῖς θαλάσσης κύμασιν ἐπιτάσσειν, ut potentiæ pluſquam humanæ notam habemus & 2 Maccab. 9.8. Pro ὅτι heic, ſi libri veteres faverent, malim ὃς legi.

Com.26. κατέπλευσαν] Vertas, *devecti ſunt.* Gloſſarium, Καταπλεῖ, *devehitur:* Vulgat. & Recentior, *navigaverunt.*

Ibid. ἀντιπέραν, &c.] Ilad. γ'. ἀντιπέρην', ubi Scholia, Τὰ ἐξ ἐναντίας τῆ Ἡλίδος κείμενα χωρία.

Com.27. ἀπήντησεν αὐτῷ ἀνήρ τις ἐκ τῆ πόλεως] E civitate Gadarenorum nempe; ſic infrà com. 39. de eadem, καθ' ὅλην τὴν πόλιν. Illud ἐκ, ut rectè animadverſum eſt, non ſignificat, dæmoniacum iſtum id temporis ex urbe obviàm Chriſto veniſſe, at ibi ſortitum natale ſolum, illius loci civem fuiſſe, ſive ἔνδοξον τῦ τόπου ἐκείνου, ut 14.35. apud Matthæum. Sic 1 Maccab. 6.3. τοῖς ἐκ τῆ πόλεως, civibus loci illius: & Judic. 19.16. Ὁ ἀνὴρ ἦν ἐξ ὄρους Ἐφραΐμ. Ità, *eſſe ex civitate aliqua*, l. 1. §. 1. ff. de Jure immunitatis.

Ibid. καὶ ἱμάτιον οὐκ ἐνεδιδύσκετο] Philo in Flaccum de Carabo ſubinſano illo, Διημέρευε καὶ διανυκτέρευε γυμνὸς ἐν τῆ ὁδοῖς, ὕτε θάλπος ὕτε κρυμὸν ἐκφεπόμενος.

Ibid. καὶ ἐν οἰκίᾳ οὐκ ἔμενεν] Infrà com. 29. εἰς τὰς ἐρήμους ὑπὸ τῦ δαίμονος ἠλαύνετο. Virgilius de Metabo,

Non illum tectis ullæ, non mœnibus urbes
Accepere, neque ille manus feritate dediſſet:
Paſtorum & ſolis exegit montibus ævum.

Philoſtratus 3.12. de Vita Apollonii, τῦ παιδὸς τότε ἐυφρανθέντος ὑπὸ τῦ δαίμονος ἐρᾷ, καὶ ὑ συγχωρεῖ αὐτὸν νοῦν ἔχειν, &c. ὧδε οἶκοι εἶ), &c. Plutarchus de Porcia, morte Bruti auditâ, Τὸ μέγεθος μὴ φέρουσα ἡ συμφορᾶς, ἑαυτὴν μόλις οἴκοι κατέσχεν, &c. Curtius de pueris Alexandri M. eo recèns mortuo, *Nec doloris magnitudinem capere, nec ſeipſos intra veſtibulum regiæ retinere potuerunt: vagíque, & furentibus ſimiles totam urbem luctu ac mœrore compleverunt.* Bene Artemidorus 3.42. Κινεῖδς ἡ μανία καὶ ἐκπατεῖν ποιεῖ, καὶ μὴ καταῤῥίφθαι, καὶ ἠρεμεῖν.

Com.28. προσέπεσεν αὐτῷ] Vide ſuprà ad 5.8. dicta. Προσπίπτειν τινὶ dixit & Eunapius in vita Ædeſii.

Ibid. τί ἐμοὶ καὶ σοί;] Id eſt, τί πράγματά μοι παρέχεις; ità 2 Reg. 16.10. 3 Reg. 17.18. 2 Paralip. 35.11. 1 Eſdr. 1.26. & Joh. 2.4.

Ibid. τῦ θεῦ τῦ ὑψίστου] Vide ſuprà ad 6.35. dicta.

Ibid. μή με βασανίσῃς] Βασανίζειν hîc, nec non apud Matthæum & Marcum in hac narratione, fortaſſe non eſt (quod non pauci Expoſitores credidere) nè me in locum tormentorum (id eſt, in Tartarum) mitte; nec, quod alii, qui dæmonas dixerunt ſe torqueri exiſtimare dum homines lædere prohibentur: ſed, nè me torque in hoc domicilio meo.

Nec

Nec mirum potuisse Christum quod vel Magos potuisse creditum est. Ægyptius ille apud Apuleium cadaver susurris suis magicis animatum alloquens, *Annon putas devotionibus meis posse diras invocari? posse tibi lassa membra torqueri?* Philostratus de Empusa conspectu Apollonii territa, Δακνόυσι ἐδόκει, καὶ ἐδεῖτο μὴ βασανίζειν αὐτό· omnino ut apud Lucam nostrum, δέομαί σου, μή με βασανίσῃς. Est autem heic, *nè me torque*, nè me crucia jussis tuis, tuis interrogationibus: & hunc sensum esse evincunt sequentia, παρήγγελε γὰρ, &c. Cyprianus 76 Epist. *per exorcistas voce humanâ, potestate divinâ*, (nempe Christi) *flagellatur* (diabolus) *& uritur & torquetur. Tormenta verborum, & orationis incendia*, hoc argumento Minucius in Octavio dixit. Ità B. Martinum *verbo* (i. e. oratione) *torsisse daemonem* ait Paulinus lib. 2 de Vita ejus. Lactantius 2. 15. de spiritibus istis, *Cultores Dei metuunt*, &c. *quorum verbis tanquam flagris verberati*, &c. & pòst, *Nec Deo, per quem adjurantur, nec justis, quorum voce torquentur, mentiri possunt.* Idem 5.22. *Exclamant, uri verberarique se testantur: & interrogati qui sint, unde venerint, quando in hominem irrepserint, confitentur.* Jam verò tortos fuisse eos indicat mugitus, Marc. 1.26. 9.26. & suprà hîc 4.41. Cicero Offic. 3. *Cùm quærimus si possint celare, quid facturi sint, non quærimus, possintne celare; sed tanquam tormenta quædam adhibemus: ut si respondérint*, &c. Βασανίζειν autem non tantùm αἰκίζεσθαι, καὶ μαστιγοῦν, καὶ τιμωρεῖσθαι significare, sed & δοκιμάζειν, δημοσίᾳ ἀναπωδάνειν χωρὶς πληγῶν τὸ ἀληθὲς διὰ λόγων ἀναγκάζειν, ex Artemidoro 4. 61. Iamblicho cap. 18. de Pythagoræ vita Suidæque Collectaneis docemur. Hesychius, Βασανισὴς, &c. πολλάκις ὁ περὶ τῶν ἀνδραποδῶν ἢ ἀληθείαν πυνθανόμενος.

Com. 29. παρήγγελε τῷ πνεύματι τῷ ἀκαθάρτῳ ἐξελθεῖν ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου] Philostratus de Apollonio, Οἷον διατόπως φησὶν ἀνδρόπωδα, ποικίλον πανοῦργόν τι καὶ ἀναιδὲς, καὶ τὰ τοιαῦτα σὺν ὀργῇ λόγων, καὶ καλδίων ἀπαλλάττεσθαι, &c.

Ibid. πολλοῖς χοίροις, &c.] Id est, ut suprà com. 27. ἐν χοίρων ἰχνεῖ. Plutarchus de Sotade, (libro de Liber. educ.) ἐν διασωτείᾳ πολλὰς χοίρας κατεσθίει. Itaque Græcè non minùs quàm Latinè per tertium pérque quartum casum locutionem istam usurpari videmus.

Ibid. Συνηρπάκει αὐτὸν] Vulgat. *arripiebat illum.* Hinc in Glossario, *Arreptitius*, ἁρπαξὸς. Ubi fortè συναρπαξὸς legendum: ità in contextu nostro, συνηρπάκει. Ità & in alio Glossario, Συναρπάζω, *corripio.*

Ibid. ἐδεσμεῖτο ἁλύσεσι καὶ πέδαις φυλαττόμενος] Pro, ἐφυλάττετο, ἁλύσεσι καὶ πέδαις δεδεμένος. Horatius, non quidem de Dæmoniaco, sed appositè,

——In manicis & Compedibus, sævo te sub custode tenebo.

Glossarium, Πέδη, ὁ δεσμὸς, *compes. Vincula & manicas* junxit itidem Virgilius. Plinius lib. 7. Epist. 27. *Cruribus compedes, manibus catenas gerebat.* Solinus, *Nullóque momento fuerit sine compedibus & catenis.*

Ibid. καὶ διαῤῥήσσων τὰ δεσμὰ, &c.] Hieronymus de tali quodam in vita Hilarionis, *Non catenas, non compedes*, &c. *integra patiebatur.* Seneca 1.13. de Ira, *Sæpe validiorem furor reddit.* Vide Cassii iatro-sophistæ problem. 51. Quintilianus in Declamationibus, *Excesserunt opera ejus humanarum virium mediocritatem; quicquid factum est, rabies, insania fuit:* ubi fortè *fecit* legendum.

Ibid. ἠλαύνετο ὑπὸ τοῦ δαίμονος εἰς τὰς ἐρήμους] Philostratus non ità pridem citato loco, εἰς τὰ ἔρημα τῶν χωρίων (ἢ παῖδα) ἐκτρέπων. Plutarchus de Timoleone, Δημονῶν, καὶ πλανώμενος, ἐν τοῖς ἐρημοτάτοις τῶν ὀρῶν διέτριβεν. Apud Ciceronem Tuscul. 3. de Bellerophonte,

——In campis mœrens errabat Aleis, Ipse suum cor edens, hominum vestigia vitans.

Ἠλαύνετο bene vertas, *ferebatur.* Apuleius lib. 8. de insaniente illa, *Per plateas populosas, & arva rurestria fertur.* Et hinc fortè illustrandus Hesychius, qui Παραφέρεται, δαιμονίζεται· ut παραφέρεις sit, per devia errare, quod solent mentis commotæ homines, vel dæmoniaci. Suidas, Παράφορος, ὁ περὶ ἑαυτὸν, καὶ ὑπὸ δαίμονος περιφερόμενος. Εἰς τὰς ἐρήμους, est,

Per juga, per valles, quà sors ducebat euntem.

Com. 30. Τί σοί ἐστιν ὄνομα;] Commoti & urgentis sermo. Aristophanes apud Suidam verb. μαιεσὶ,

Τί σοι ποτ' ἐστιν ὄνομα; ὦ τρισκάκιστε;

Ibid. ὅτι ἡμεῖς, Λεγεών] Lactantius loco suprà adducto, *Non modò dæmonas se esse confitentur, sed & nomina sua edunt*, &c.

Ibid. ὅτι δαιμόνια πολλὰ εἰσῆλθον εἰς αὐτὸν] Hæc Lucas ex persona propria: at verò Marcus hîc, ὅτι πολλοί εἰσιν· ut nempe dæmones ipsi rationem ediderint cur *legio* vocarentur. Sic in Equitibus Aristophanis ille, nomen ejus quærenti alteri non solùm nomen eloquitur suum, sed & causam vocabuli.

Ἐμοὶ δέ γ' ὅ, τι σοι τύχοι' εἶπ' Ἀγοράκριτος·
Ἐν τῇ ἀγορᾷ γὰρ κεινόμῳ ἐβυσκόμην.

Com. 31. εἰς ἄβυσσον] Εἰς ἄβυσσον, at de mari loquens, dixit Plutarchus, libro de Iside & Osiride. Suidas in ἀβύσσιον, Ἄβυσσον καλεῖ καὶ ὑγρὰν οὐσίαν ὁ θεῖος γραφή. In Luca autem, (cum insignissimo Expositorum) ἄβυσσον, Tartarum (Dæmonum carcerem) intelligendum existimem.

Com. 32. Ἦν δὲ ἐκεῖ ἀγέλη χοίρων, &c.] Illud ἐκεῖ (quod porcos in vicino fuisse innuit) videtur indicare apud Matthæum, non μακρὰν, sed (cum Vulgato) ὐκ μακρὰν legendum. Ità Joh. 21.8. ὐκ ἦσαν μακρὰν ἀπὸ τῆς γῆς· & Act. 17.28. ὐ μακρὰν ἀφ' ἑνὸς ἑκάστου ἡμῶν.

Ibid. ἵνα ἐπιτρέψῃ αὐτοῖς εἰς ἐκείνους ἐλθεῖν] Videbant sibi exeundum esse, nec facilè in alios homines intrare sibi permissum iri: ut aliquâ ergò hominibus nocerent, transire vel in animalia cupiebant. Hieronymus in Hilarionis vita, *Docebat hominum causâ Diabolum etiam jumenta corripere: & tanto eorum ardere odio ut non solùm ipsos, sed & ea quæ ipsorum essent, interire cuperent.* Euthymius ad Matthæum hîc, *Studet porcos occidere, ut horum damno contristati Domini gregis Jesum non susciperent.* Si quis heic dixerit,

Quid porci fecere, animal sine fraude dolóque?

respondebimus, ejusdem Euthymii verbis, ubi de ficu ab eodem Christo infœcunditati damnata, *Nè inquiras cur punita sit planta quæ nihil offenderat, sed solùm intuere miraculum.*

Com. 33. καὶ ὄρμησον ἡ ἀγέλη κατὰ τοῦ κρημνοῦ] Solent spiritus isti obsessa corpora in præcipitia agere. Philostratus suprà citato loco, de Dæmone puerum vexante, ἀπειλεῖ κρημνὸς καὶ βάραθρα. Ὥρμησεν heic *ruit* vertas. Glossæ, Ὁρμᾶ, &c. *ruo.* Donatus ad 3.2. Adelph. *Propriè sues ruere dicuntur.* Vulgat. *impetu abiit:* quod in idem cadit. Servius ad Æn. 10. ea,

——Ruebat Maturâ jam luce dies——

Cum impetu veniebat: & ad 8. ea,

Unà omnes ruere——

Cum impetu venire: & hoc verbo, more suo, ostendit velocitatem.

Ibid. εἰς ἢ λίμνην, καὶ ἀπεπνίγη] Philostratus, at de equabus, in Heroicis, Στᾶσαι δὲ ἢν ἀκρωτηρίων, &c. καὶ ἡ θάλασσα ἐκύτας ἦκεν. Agathias apud Suidam in κατακλύσαι, Εἰς ἢ θάλασσαν κατακλύσαι, ἐμπίπτοντες, ἀπώλοντο.

Com. 34. οἱ βόσκοντες, &c. ἔφυγον]

——Pavidi cessere magistri.

Ibid. καὶ, &c. ἀπήγγειλαν εἰς ἢ πόλιν] Ut solent qui quid novum & mirum conspexerunt: vide Matth. 28.11. Joh. 4. 28,29. 1 Reg. 13.25. Iamblichus de piscatoribus Pythagoræ divinatione stupefactis, τὸ παραγμένον διήγγελλον. Hesychius, Ἀπαγγέλλω, φανερὸν ποιῶ. Vulgat. bene, *nunciaverunt.* Mamertinus in Genethliaco, *Concursare inter se agricolæ, nunciare totis* (id est, omnibus) *visa.*

Com. 35. ἐξῆλθον ἢ ἰδεῖν, &c.] Theod. Prodromus,

——Ἡ γὰρ πόλις,
Ἐπεὶ τὸ ξυμβὰν καὶ τελούμενον μάθοι,
Ἐξῆεσαν ξύγκλυδες ἐκ τῶν δωμάτων.

Apuleius 7. *Tota civitas ad conspectum effunditur.*

Ibid.

Ibid. ἱμαλισμένον καὶ σωφρονοῦντα] Addit Marcus, καθήμενον, ad pedes Jeſu nempe, ut heic Lucas: vel ut opponeret hunc placidum quietúmque geſtum priori inſanæque ejus diſcurſationi per devia ac deſerta. Hoc ſenſu, & in re ſimili, idem Marcus 7. 30. βεβλημένον dixit. Servius ad Æn. 9. *Sedentium animi tranquilliores ſunt.* Apuleius 9. *De rima proſpiciunt me* (rabiei falsò ſuſpectum) *ſanum atque otioſum conſiſtere:* planè ut apud Marcum in dæmoniaci iſtius narratione, καθήμενον, καὶ σωφρονοῦντα.

Com. 38. τὸν Ζωὸ ἀνδρ] Id eſt, ut infrà 9. 49. ἀκολουθεῖν μεθ' αὐτῶν.

Ibid. ἀπέλυσε δὲ αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς] Ἀπολύειν heic, non eſt *dimittere*, ſed, *non admittere:* ut 1 Joh. 4. 18. ἐκβάλλειν non eſt, *ejicere*, ſed, *non recipere:* ad quem locum notata vide.

Com. 39. καὶ κήρυσσε ὅσα ἐποίησέ σοι ὁ Θεὸς] Sic Act. 15 4. idem Lucas noſter, Ἀνήγγειλαν ὅσα ὁ Θεὸς ἐποίησε μεθ' αὐτῶν.

Com. 40. ἀπεδέξατο αὐτὸν ὁ ὄχλος, ἦσαν γὰρ πάντες προσδοκῶντες αὐτὸν] Vide ad Apulei 8. pag. 364. dicta. Ex hoc Lucæ loco puto lucem dari poſſe Heſychii illis, Ἐδέκαζεν, ἀπεδέχετο· ut idem ſit δεκάζειν quod προσδοκᾶν, & conſequenter ſenſus non abſimilis hujus loci ſententiæ.

Com. 41. ᾧ ὄνομα Ἰάϊρος, καὶ αὐτὸς ἦν, &c.] Sic 19. 2. Ὀνόμασι Ζακχαῖος, καὶ αὐτὸς ἦν, &c. Suidas, Ἰάϊρος, ὄνομα κύριον. Fortaſſe Ἰάειρος, ut apud Lucam, legendum.

Com. 42. ἀπέθνησκεν] i. e. ut ſuprà 7. 2. ἤμελλε τελευτᾶν. Sic 1 Maccab. 1. 5. de Alexandro, Ἐγὼ ὅτι ἀποθνήσκω. Ἀποθνήσκειν pro eo quod eſt *animam agere* poſuit & in Gallo Lucianus.

Ibid. οἱ ὄχλοι συνέπνιγον αὐτὸν] *Comprimebant eum*, ut bene Vulgatus: Id turbæ proprium. Juvenalis 3.

——*Magno populus premit agmine lumbos.*

Ovidius, Pont. 4. 9.

Sed foret à populo tum mihi dulce premi.

Turbâ undique confluentis fluctuantiſque populi jactari Gellius 10. 6. dixit. Eſt itaque συμπνίγειν heic hyperbolicum, ſed & uſitatum: nam & *turbam* (à ſeipſa nempe) *ſuffocari*, (q. d. συμπνίγεσθαι) Seneca Epiſt. 91. dixit: &, *elidi* (quod idem valet) *in turba ſua*, Idem in de Vitæ brevitate: quomodo & Ovidius jam citato loco,

Nec querulus, turbâ quamvis elideror, eſſem.

Vult dicere ergò hyperbole iſta, à populo tanto ſtudio confluente ità compreſſum Chriſtum fuiſſe, ut de vita periclitaretur. Sic Suetonius in Caii vita de Germanico, *Ità vulgo favorabilis, ut plurimi tradant, quoties aliquò adveniret, vel ſicunde diſcederet, præ turba occurrentium proſequentiúmque eum diſcrimen vitæ adiiſſe.* Catonem, πολλῶν ὑπὸ σπουδῆς καὶ φιλοφροσύνης πρὸς αὐτὸν ὠθουμένων, ὀν κινδύνῳ ἔβαλε, Plutarchus narrat. Polybius de Græcorum populis Tito Quinctio adventante, διὰ δὲ τὴν ἐκβολὴν τῆς χαρᾶς διέφθειρεν τὸν Τίτον· & ſtatim, παρ' ὀλίγον ἀπέκτεινε τὸν ἄνδρα.

Com. 43. ὃν ῥύσει αἵματος] Heſychius, Ῥύσις, φλέγμα χρυσῆ, &c. ἡ (lege ἢ) ὑπόῤῥοια. Vulgat. *in fluxu ſanguinis.* Scribonius Largus § 121. *fluorem ſanguinolentum* vocat. Solinus cap. 35. *profluvium ſanguinis:* ità in vetere Onomaſtico, *Profluvium*, ῥεῦσις.

Ibid. ἥτις οὐκ ἰαθῆναι δυνηθεῖσα ὅλον τὸν βίον, &c.] Serenus Sammonicus,

Multos præterea medici componere ſuccos
Aſſuêrunt; pretioſa tamen cum veneris emptum,
Fallêris fruſtráque immenſa numiſmata fundes.

Vim morborum medentibus pretia ferre, dixit Tacitus Annal. 11. &, σῶμα ἐπὶ νόσοις παρασῶν, δαπάναις ἐπικρίψας, Cleanthes apud Plutarchum. Joannis Patriarchæ C. P. de morbo ſuo, in ſuo teſtamento hæc verba ſunt apud Nicephorum Gregoram lib. 8. Διετέλεσα δὲ ἐμὲν τῷ σώματι ὑπάρχων, οἷον εἴ τις ἐκμυζῶσα βδέλλα, δ' ἄν εὐπορίαν (Lucas βίον dixit) ὑφαιρεῖσά μου κατὰ μικρὸν, διδύμη (τὸ λεγόμενον) χοιρὶ τοῖς δὲ ἰαθεῖσιν κόλποις ἐπιπορεύσασα. *Faciunt redditus* (de medicis dixit Herbarii Auctor) *dum tempus curationum extrahunt, puto quia ſæviores ipſis morbis exſiſtunt.* Meritò itaque Plutarcho teſte, Apophth. Lacon. ſolebat eum Pauſanias medicum optimum vocare, qui ægrotorum corpora, non frequentibus, nihílque profuturis (ſæpe & nocituris) potionibus conficeret, ſimúlque eorum opes exinaniret; ſed qui citò rem terræ ſuam mandaret, id eſt, ut loquitur (& de medico) Apuleius, tanquam famoſæ manûs gladiator, ſine mora multa Orco funera demitteret.

Ibid. ἀνίσχυσαν ὑπ' ὀδυνῶν διαγνῶναι] ——*Ceſſere magiſtri,*

Phillyrides Chiron, Amithaoniúſque Melampus:
Non requies erat ulla mali, defeſſa jacebant
Membra, & muſſabat tacito medicina timore.

Maximianus,

Nec toties experta mihi medicamina proſunt.

Diodorus Siculus de Alexandro M. τῷ πάθει (ἀυτῷ) ὄντι λοιμώδει, καὶ πᾶσι ἰατροῖς συγκινδύνοις βοηθῆσαι μὲ ἀδύνατα ἐδόκει. Commodè hîc offert ſe Sirachidis 10. 11. locus, cujus inter complures legendi modos libenter eum prætulerim qui ſic habet, μακρὸν ἀῤῥώστημα γελᾷ ἰατρὸν, *infirmitas longa deridet medicum:* tentantem nempe & molientem multa, ſanantem neutiquam. Philo in de Allegoriis Legis, Ἴδοι λογισμὸν ἰατρεῖον, κινοῦσι τὰ κήμωνται, θρέψω, φαρμάκοις ἰάσομαι, διατιμῶ, κεύσω· ἀλλὰ πολλάκις ἡ φύσις καὶ ἄνευ τούτων ἰάσατο, καὶ μὴ τούτων ἀπόλεσεν, ὡς πᾶν ἰαθῆ πάντας ὀθνειολογισμὸς ἐνύπνια ἐυρεθῆναι, & quæ ut plurimùm ridenda magis quàm inſomnia.

Com. 44. Προσελθοῦσα ὄπισθεν ἥψατο τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ] Poſt tot humana ſine ſucceſſu adhibita, ad Chriſtum mulier iſta, quaſi ad Deum, certè homine auguſtiorem, ſe confert. Vide ſuprà 7. 3. Philo in de ſacrific. Abel & Caini, Ἐπειδὰν ξυμβῇ τι τῶν ἀβουλήτων, ἅτε μὴ πεπαιδευκότες παλαιὸν λόγον, πρόπεμπον καλαφθίγγους (οἱ δὲ ἱλαοὶ) δεῖται τὰς ὀργὰς βοηθείας· ἰατρεῖς, βοτάνας, φαρμάκων ζυνθέσεις, θλάσεις ἠκεβωμένων· πάνθ' ὅσα περὶ τὴν θνητῶν ψυχὴν βοηθήματα, &c. ἀλλ' ὅταν γε τῶν ἀνθρωπίνων μηδὲν ἀρκῇ, &c. τοιαῦτα ἐξ ἀμηχανίας πολλῆς τὸν τῶν ἄλλων ἀφέλειαν ὑπογράφοντες, ὀφλ, &c. δεῖ δὲ μόνον ζωῆς ἐν θεῷ καταφεύγειν. Ariſtides Orat. 1. pro Rhetorica. Τὸ κεφάλαιον δεῖ τὸν θεὸν χρὸν ἀρχὴν τοῦ τέχνης ὑφηγεῖσθαι δεῖ.

Ibid. προσελθοῦσα ὄπισθεν, ἥψατο τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ] Suidas, & de muliere loquens, Ἐξόπισθεν αὐτοῦ (Συλλᾶ) προσυπέβαλε τὰς χεῖρας, καὶ κροκύδα τοῦ ἱματίου ἅψατο· τοῦ δὲ διστραφέντος, &c. βούλομαι κ' ἀγὼ (ἔφη) τῆς μικρὸν εὐτυχίας μεταβαθεῖν. Vides actûs utriuſque feminæ conformitatem quandam: quin & ſermo mulieris Romanæ, εὐτυχίας verbo in Σωτῆρος (quam infrà 46. habemus) mutato, ejuſmodi eſt ut nec Hebrææ iſti incongrua cenſeatur.

Ibid. ἔσχε ἡ ῥύσις τοῦ αἵματος] Si credimus Græcis magiſtris, quibus σῶναι eſt τὸ κατ' ἰδίαν ἑξιν καὶ περαίρεσιν, οἷον, ἔσω ὁ ἀνθρωπος· σωθῆναι verò τὸ ὑφ' ἑτέρου, οἷον, ἐσώθη ὁ ἀνδρίας, ἐσάθη ἡ νόσος· non ἔση hîc debuit Lucas, ſed ἐσάθη dicere: viciſsímque infrà 21. 36. σῶναι, non autem σωθῆναι. Poteſt vera eſſe χρὴ τὴν ἀκριβῆ diſcriminatio illa; non tamen debet excludere reciprocas hujuſmodi καλαχρήσεις quæ in omnibus ferè linguis occurrunt.

Com. 45. οἱ ὄχλοι συνέχουσί σε, &c. καὶ λέγεις, Τίς ὁ ἁψάμενός μου;] More ingenii humani dicta. Seneca in de Beneficiis, *Quid eſt iniquius homine qui eum odit à quo in turba calcatus, aut reſperſus, aut quò nollet impulſus eſt?* Ubi & *impelli* eſt ferè quod Lucæ ὑποβλίβειν καὶ συνέχειν.

Com. 49. τέθνηκεν ἡ θυγάτηρ σου, μὴ σκύλλε τὸν διδάσκαλον] Phile, libro de Animalibus,

Μὴ, μὴ, Γάλλων, μηδὲν φάρμακον χέῃς,
Ὁ σφυγμὸς ὀπαλέοιτον, ὁ ζωὴν ἀῤῥύτ.

Marcus in hac hiſtoria, τί ἔτι σκύλεις, &c. Tale illud,

Quid fruſtrà nemorum Dominum Regémq; fatigas?

Gloſſæ, *Fatigat*, &c. Σκύλλ. Gloſſæ aliæ, Σκύλλω, *fatigo, vexo.* Heſychius, Σκύλλε (legendum forſan Σκύλλα) ὀνόχλει· vel certè, Σκύλλῃ ὀνοχλεῖ.

Com. 50.

Com. 50. μόνον πίστευε, καὶ σωθήσεται] In Carmine Endelechii Rhetoris,

——Si tamen hunc Deum
Exorare velis, credere ſufficit.
Votum ſola fides juvat.

Vide ad Act. 14.9. annotata. Libanius Sophiſta, Βυλόμενος μόνον, καὶ πάντα ἕψεται.

Com. 52. οὐκ ἀπέθανεν, ἀλλὰ καθεύδει] Medicus in Floridis Apuleianis de homine mortuo credito. *Quieſcit, dormit: & protinus marcido ſopore diſcuſſo remeabit ad diem lucidam.* Puella autem de qua Lucas, erat verè mortua. Cur tamen eam Chriſtus dormire dixit, videre eſt ex iis quæ ad Joh. 11.11. annotavimus.

Com. 53. κατεγέλων αὐτοῦ] Ut ſolent qui παρόδοξα audiunt. Gellius 17.3. *Riſerunt hoc* (quod nempe de ſparto dictum fuerat) *ad illudendum.* Vide ad Matth. 9.24. dicta. Rectè autem heic αὐτῷ, non αὐτοῦ. Suidas, Καταγελᾷ σου, γενικῇ. Hinc & καταγελᾷν τινος, Arrianus 1. 25. in Epictetum.

Com. 55. ἐπέστρεψε τὸ πνεῦμα αὐτῆς]

Ψυχὴ δ' εἰς ἥμας ἦλθε τὸ δεύτερον,——

ut Dionyſiac. 25. locutus Nonnus.

Ἐξ ἄϊδος νόσφιν φυγὰς νεκύς——

idem Joh. 11. de Lazaro dixit.

Ibid. διέταξεν αὐτῇ δοθῆναι φαγεῖν] Ut certò adſtantibus pateret revixiſſe eam. Etiam propriæ reſurrectionis veritatem ſumptione cibi probatam voluit, infrà hîc 21.44.

Com. 56. παρήγγειλεν αὐτοῖς μηδενὶ εἰπεῖν τὸ γεγονός] Ità Marc. 8.26. vide & Marc. 7.24.

Κεφ. Θ'.

1. Συγκαλεσάμενος δὲ τοὺς δώδεκα μαθητὰς αὐτοῦ, ἔδωκεν αὐτοῖς δύναμιν καὶ ἐξουσίαν ἐπὶ πάντα τὰ δαιμόνια, καὶ νόσους θεραπεύειν.

2. Καὶ ἀπέστειλεν αὐτοὺς κηρύσσειν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἰᾶσθαι τοὺς ἀδυνατοῦντας.

3. Καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς, Μηδὲν αἴρετε εἰς τὴν ὁδόν, μήτε ῥάβδους, μήτε πήραν, μήτε ἄρτον, μήτε ἀργύριον· μήτε ἀνὰ δύο χιτῶνας ἔχειν.

4. Καὶ εἰς ἣν ἂν οἰκίαν εἰσέλθητε, ἐκεῖ μένετε, καὶ ἐκεῖθεν ἐξέρχεσθε.

5. Καὶ ὅσοι ἂν μὴ δέξωνται ὑμᾶς, ἐξερχόμενοι ἀπὸ τῆς πόλεως ἐκείνης, καὶ τὸν κονιορτὸν ἀπὸ τῶν ποδῶν ὑμῶν ἀποτινάξατε, εἰς μαρτύριον ἐπ' αὐτούς.

6. Ἐξερχόμενοι δὲ διήρχοντο κατὰ τὰς κώμας, εὐαγγελιζόμενοι καὶ θεραπεύοντες πανταχοῦ.

7. Ἤκουσε δὲ Ἡρῴδης ὁ τετράρχης τὰ γινόμενα ὑπ' αὐτοῦ πάντα· καὶ διηπόρει, διὰ τὸ λέγεσθαι ὑπό τινων, ὅτι Ἰωάννης ἐγήγερται ἐκ νεκρῶν·

8. Ὑπό τινων δὲ, ὅτι Ἠλίας ἐφάνη· ἄλλων δὲ, ὅτι προφήτης εἷς τῶν ἀρχαίων ἀνέστη.

9. Καὶ εἶπεν ὁ Ἡρῴδης, Ἰωάννην ἐγὼ ἀπεκεφάλισα· τίς δέ ἐστιν οὗτος περὶ οὗ ἐγὼ ἀκούω τοιαῦτα; Καὶ ἐζήτει ἰδεῖν αὐτόν.

10. Καὶ ὑποστρέψαντες οἱ ἀπόστολοι διηγήσαντο αὐτῷ ὅσα ἐποίησαν· καὶ παραλαβὼν αὐτοὺς ὑπεχώρησε κατ' ἰδίαν εἰς τόπον ἔρημον πόλεως, καλουμένης Βηθσαϊδά.

11. Οἱ δὲ ὄχλοι γνόντες ἠκολούθησαν αὐτῷ· καὶ δεξάμενος αὐτοὺς, ἐλάλει αὐτοῖς περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, καὶ τοὺς χρείαν ἔχοντας θεραπείας ἰᾶτο.

12. Ἡ δὲ ἡμέρα ἤρξατο κλίνειν· προσελθόντες δὲ οἱ δώδεκα εἶπον αὐτῷ, Ἀπόλυσον τὸν ὄχλον, ἵνα ἀπελθόντες εἰς τὰς κύκλῳ κώμας καὶ τοὺς ἀγροὺς, καταλύσωσι, καὶ εὑρωσιν ἐπισιτισμόν, ὅτι ὧδε ἐν ἐρήμῳ τόπῳ ἐσμέν.

13. Εἶπε δὲ πρὸς αὐτούς, Δότε αὐτοῖς ὑμεῖς φαγεῖν. Οἱ δὲ εἶπον, Οὐκ εἰσὶν ἡμῖν πλεῖον ἢ πέντε ἄρτοι καὶ δύο ἰχθύες· εἰ μήτι πορευθέντες ἡμεῖς ἀγοράσωμεν εἰς πάντα τὸν λαὸν τοῦτον βρώματα.

14. Ἦσαν γὰρ ὡσεὶ ἄνδρες πεντακισχίλιοι. Εἶπε δὲ πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, Κατακλίνατε αὐτοὺς κλισίας ἀνὰ πεντήκοντα.

15. Καὶ ἐποίησαν οὕτω, καὶ ἀνέκλιναν ἅπαντας.

Vulgata Verſio.

1. COnvocatis autem duodecim Apoſtolis, dedit illis virtutem & poteſtatem ſuper omnia dæmonia, & ut languores curarent.

2. Et miſit illos prædicare regnum Dei: & ſanare infirmos.

3. Et ait ad illos, Nihil tuleritis in via, neque virgam, neque peram, neque panem, neque pecuniam, neque duas tunicas habeatis.

4. Et in quamcunque domum intraveritis, ibi manete, & indè ne exeatis.

5. Et quicunque non receperint vos, exeuntes de civitate illa, etiam pulverem pedum veſtrorum excutite in teſtimonium ſupra illos.

6. Egreſſi autem circuibant per caſtella euangelizantes & curantes ubique.

7. Audivit autem Herodes tetrarcha omnia quæ fiebant ab eo, & hæſitabat eò quòd diceretur à quibuſdam, Quia Johannes ſurrexit à mortuis;

8. A quibuſdam verò, Quia Elias apparuit; ab aliis autem, Quia Propheta unus de antiquis ſurrexit.

9. Et ait Herodes, Johannem ego decollavi: Quis eſt autem iſte de quo ego talia audio? Et quærebat videre eum.

10. Et reverſi Apoſtoli, narraverunt illi quæcunque fecerunt: & aſſumptis illis ſeceſſit ſeorſum in locum deſertum, qui eſt Bethſaidæ.

11. Quod cùm cognoviſſent turbæ, ſecutæ ſunt illum: & excepit eos, & loquebatur illis de regno Dei, & eos qui curâ indigebant ſanabat.

12. Dies autem cœperat declinare. Et accedentes duodecim, dixerunt illi, Dimitte turbas, ut euntes in caſtella villáſque quæ circà ſunt, diverſant, & inveniant eſcas; quia hîc in loco deſerto ſumus.

13. Ait autem ad illos, Vos date illis manducare. At illi dixerunt, Non ſunt nobis plus quàm quinque panes, & duo piſces; niſi fortè nos eamus, & emamus in omnem hanc turbam eſcas.

14. Erant autem ferè viri quinque millia. Ait autem ad diſcipulos ſuos, Facite illos diſcumbere per convivia quinquagenos.

15. Et ità fecerunt. Et diſcumbere fecerunt omnes.

16. Λαβὼν

16. Λαβὼν δὲ τοὺς πέντε ἄρτους καὶ τοὺς δύο ἰχθύας, ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν, εὐλόγησεν αὐτοὺς· καὶ κατέκλασε, καὶ ἐδίδου τοῖς μαθηταῖς, παρατιθέναι τῷ ὄχλῳ.

16. Acceptis autem quinque panibus & duobus piscibus, respexit in cœlum, & benedixit illis; & fregit, & distribuit discipulis suis, ut ponerent ante turbas.

17. Καὶ ἔφαγον, καὶ ἐχορτάσθησαν πάντες. καὶ ἤρθη τὸ περισσεῦσαν αὐτοῖς κλασμάτων, κόφινοι δώδεκα.

17. Et manducaverunt omnes, & saturati sunt. Et sublatum est quod superfuit illis, fragmentorum cophini duodecim.

18. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εἶναι αὐτὸν προσευχόμενον κατὰ μόνας, συνῆσαν αὐτῷ οἱ μαθηταί· καὶ ἐπηρώτησεν αὐτοὺς, λέγων, Τίνα με λέγουσιν οἱ ὄχλοι εἶναι;

18. Et factum est, cùm solus esset orans, erant cum illo & discipuli, & interrogavit illos dicens, Quem me dicunt esse turbæ?

19. Οἱ δὲ ἀποκριθέντες εἶπον, Ἰωάννην τὸν Βαπτιστήν· ἄλλοι δὲ, Ἠλίαν· ἄλλοι δὲ, ὅτι προφήτης τις τῶν ἀρχαίων ἀνέστη.

19. At illi respondentes, & dixerunt, Johannem Baptistam, alii autem Eliam, alii verò quia unus Propheta de prioribus surrexit.

20. Εἶπε δὲ αὐτοῖς, Ὑμεῖς δὲ τίνα με λέγετε εἶναι; Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Πέτρος εἶπε, Τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ.

20. Dixit autem illis, Vos autem quem me esse dicitis? Respondens Simon Petrus dixit, Christum Dei.

21. Ὁ δὲ ἐπιτιμήσας αὐτοῖς, παρήγγειλε μηδενὶ εἰπεῖν τοῦτο·

21. At ille increpans illos, præcepit nè cui dicerent hoc,

22. Εἰπὼν, Ὅτι δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου πολλὰ παθεῖν, καὶ ἀποδοκιμασθῆναι ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων καὶ ἀρχιερέων καὶ γραμματέων, καὶ ἀποκτανθῆναι, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγερθῆναι.

22. Dicens, Quia oportet filium hominis multa pati, & reprobari à senioribus & principibus sacerdotum & Scribis, & occîdi, & tertiâ die resurgere.

23. Ἔλεγε δὲ πρὸς πάντας, Εἴτις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καθ' ἡμέραν, καὶ ἀκολουθείτω μοι.

23. Dicebat autem ad omnes, Siquis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam quotidie, & sequatur me.

24. Ὃς γὰρ ἂν θέλῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σῶσαι, ἀπολέσει αὐτήν· ὃς δ' ἂν ἀπολέσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ, οὗτος σώσει αὐτήν.

24. Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet illam; nam qui perdiderit animam suam propter me, salvam faciet illam.

25. Τί γὰρ ὠφελεῖται ἄνθρωπος, κερδήσας τὸν κόσμον ὅλον, ἑαυτὸν δὲ ἀπολέσας, ἢ ζημιωθείς;

25. Quid enim proficit homo, si lucretur universum mundum, se autem ipsum perdat, & detrimentum sui faciat?

26. Ὃς γὰρ ἂν ἐπαισχυνθῇ με καὶ τοὺς ἐμοὺς λόγους, τοῦτον ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπαισχυνθήσεται, ὅταν ἔλθῃ ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ καὶ τοῦ πατρὸς, καὶ τῶν ἁγίων ἀγγέλων.

26. Nam qui me erubuerit, & meos sermones, hunc filius hominis erubescet cùm venerit in majestate sua & patris, & sanctorum angelorum.

27. Λέγω δὲ ὑμῖν ἀληθῶς, εἰσί τινες τῶν ὧδε ἑστηκότων οἵτινες οὐ μὴ γεύσωνται θανάτου ἕως ἂν ἴδωσι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ.

27. Dico autem vobis verè, sunt aliqui hîc stantes, qui non gustabunt mortem donec videant regnum Dei.

28. Ἐγένετο δὲ μετὰ τοὺς λόγους τούτους ὡσεὶ ἡμέραι ὀκτὼ, καὶ παραλαβὼν τὸν Πέτρον καὶ Ἰωάννην καὶ Ἰάκωβον, ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος προσεύξασθαι.

28. Factum est autem post hæc verba ferè dies octo, & assumpsit Petrum & Jacobum & Johannem, & ascendit in montem ut oraret.

29. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ προσεύχεσθαι αὐτὸν, τὸ εἶδος τοῦ προσώπου αὐτοῦ ἕτερον, καὶ ὁ ἱματισμὸς αὐτοῦ λευκὸς ἐξαστράπτων.

29. Et facta est, dum oraret, species vultûs ejus altera; & vestitus ejus albus & refulgens.

30. Καὶ ἰδοὺ, ἄνδρες δύο συνελάλουν αὐτῷ, οἵτινες ἦσαν Μωσῆς καὶ Ἠλίας·

30. Et ecce duo viri loquebantur cum illo: Erant autem Moyses & Elias,

31. Οἳ ὀφθέντες ἐν δόξῃ, ἔλεγον τὴν ἔξοδον αὐτοῦ, ἣν ἤμελλε πληροῦν ἐν Ἱερουσαλήμ.

31. Visi in majestate, & dicebant excessum ejus, quem completurus erat in Jerusalem.

32. Ὁ δὲ Πέτρος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἦσαν βεβαρημένοι ὕπνῳ· διαγρηγορήσαντες δὲ εἶδον τὴν δόξαν αὐτοῦ, καὶ τοὺς δύο ἄνδρας τοὺς συνεστῶτας αὐτῷ.

32. Petrus verò & qui cum illo erant, gravati erant somno. Et evigilantes, viderunt majestatem ejus, & duos viros qui stabant cum illo.

33. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ διαχωρίζεσθαι αὐτοὺς ἀπ' αὐτοῦ, εἶπεν ὁ Πέτρος πρὸς τὸν Ἰησοῦν, Ἐπιστάτα, καλόν ἐστιν ἡμᾶς ὧδε εἶναι· καὶ ποιήσωμεν σκηνὰς τρεῖς, μίαν σοι, καὶ Μωσεῖ μίαν, καὶ μίαν Ἠλίᾳ· μὴ εἰδὼς ὃ λέγει.

33. Et factum est, cùm discederent ab illo, ait Petrus ad Jesum, Præceptor, bonum est nos hîc esse: & faciamus tria tabernacula, unum tibi, & unum Moysi, & unum Eliæ: nesciens quid diceret.

34. Ταῦτα δὲ αὐτοῦ λέγοντος, ἐγένετο νεφέλη, καὶ ἐπεσκίαζεν αὐτούς. ἐφοβήθησαν δὲ ἐν τῷ εἰσελθεῖν εἰς τὴν νεφέλην.

34. Hæc autem illo loquente, facta est nubes, & obumbravit eos: & timuerunt, intrantibus illis in nubem.

35. Καὶ φωνὴ ἐγένετο ἐκ τῆς νεφέλης, λέγουσα, Οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, αὐτοῦ ἀκούετε.

35. Et vox facta est de nube, dicens, Hic est filius meus dilectus; ipsum audite.

36. Καὶ ἐν τῷ γενέσθαι τὴν φωνὴν, εὑρέθη ὁ Ἰησοῦς μόνος. καὶ αὐτοὶ ἐσίγησαν, καὶ οὐδενὶ ἀπήγγειλαν ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις οὐδὲν ὧν ἑωράκασιν.

36. Et dum fieret vox, inventus est Jesus solus. Et ipsi tacuerunt, & nemini dixerunt in illis diebus quicquam ex his quæ viderant.

37. Ἐγένετο δὲ ἐν τῇ ἑξῆς ἡμέρᾳ, καταλθόντων αὐτῶν ἀπὸ τοῦ ὄρους, συνήντησεν αὐτῷ ὄχλος πολύς.

38. Καὶ ἰδοὺ, ἀνὴρ ἀπὸ τοῦ ὄχλου ἀνεβόησε, λέγων, Διδάσκαλε, δέομαί σου, ἐπίβλεψον ἐπὶ τὸν υἱόν μου, ὅτι μονογενής ἐστί μοι.

39. Καὶ ἰδοὺ, πνεῦμα λαμβάνει αὐτὸν, καὶ ἐξαίφνης κράζει, καὶ σπαράσσει αὐτὸν μετ' ἀφροῦ· καὶ μόγις ἀποχωρεῖ ἀπ' αὐτοῦ, συντρίβον αὐτόν.

40. Καὶ ἐδεήθην τῶν μαθητῶν σου ἵνα ἐκβάλωσιν αὐτὸ, καὶ οὐκ ἠδυνήθησαν.

41. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν, Ὦ γενεὰ ἄπιστος καὶ διεστραμμένη, ἕως πότε ἔσομαι πρὸς ὑμᾶς, καὶ ἀνέξομαι ὑμῶν; Προσάγαγε ὧδε τὸν υἱόν σου.

42. Ἔτι δὲ προσερχομένου αὐτοῦ, ἔρρηξεν αὐτὸν τὸ δαιμόνιον, καὶ συνεσπάραξεν· ἐπετίμησε δὲ ὁ Ἰησοῦς τῷ πνεύματι τῷ ἀκαθάρτῳ, καὶ ἰάσατο τὸ παιδίον καὶ ἀπέδωκεν αὐτὸν τῷ πατρὶ αὐτοῦ.

43. Ἐξεπλήσσοντο δὲ πάντες ἐπὶ τῇ μεγαλειότητι τοῦ Θεοῦ· πάντων δὲ θαυμαζόντων ἐπὶ πᾶσιν οἷς ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς, εἶπε πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ,

44. Θέσθε ὑμεῖς εἰς τὰ ὦτα ὑμῶν τοὺς λόγους τούτους· ὁ γὰρ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου μέλλει παραδίδοσθαι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων.

45. Οἱ δὲ ἠγνόουν τὸ ῥῆμα τοῦτο, καὶ ἦν παρακεκαλυμμένον ἀπ' αὐτῶν, ἵνα μὴ αἴσθωνται αὐτό· καὶ ἐφοβοῦντο ἐρωτῆσαι αὐτὸν περὶ τοῦ ῥήματος τούτου.

46. Εἰσῆλθε δὲ διαλογισμὸς ἐν αὐτοῖς, τὸ, τίς ἂν εἴη μείζων αὐτῶν.

47. Ὁ δὲ Ἰησοῦς, ἰδὼν τὸν διαλογισμὸν τῆς καρδίας αὐτῶν, ἐπιλαβόμενος παιδίου, ἔστησεν αὐτὸ παρ' ἑαυτῷ.

48. Καὶ εἶπεν αὐτοῖς, Ὃς ἐὰν δέξηται τοῦτο τὸ παιδίον ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, ἐμὲ δέχεται· καὶ ὃς ἐὰν ἐμὲ δέξηται, δέχεται τὸν ἀποστείλαντά με. ὁ γὰρ μικρότερος ἐν πᾶσιν ὑμῖν ὑπάρχων, οὗτος ἔσται μέγας.

49. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰωάννης εἶπεν, Ἐπιστάτα, εἴδομέν τινα ἐπὶ τῷ ὀνόματί σου ἐκβάλλοντα τὰ δαιμόνια, καὶ ἐκωλύσαμεν αὐτόν, ὅτι οὐκ ἀκολουθεῖ μεθ' ἡμῶν.

50. Καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς, Μὴ κωλύετε. ὃς γὰρ οὐκ ἔστι καθ' ἡμῶν, ὑπὲρ ἡμῶν ἐστιν.

51. Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ συμπληροῦσθαι τὰς ἡμέρας τῆς ἀναλήψεως αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐστήριξε τοῦ πορεύεσθαι εἰς Ἱερουσαλήμ.

52. Καὶ ἀπέστειλεν ἀγγέλους πρὸ προσώπου αὐτοῦ· καὶ πορευθέντες εἰσῆλθον εἰς κώμην Σαμαρειτῶν, ὥστε ἑτοιμάσαι αὐτῷ.

53. Καὶ οὐκ ἐδέξαντο αὐτὸν, ὅτι τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἦν πορευόμενον εἰς Ἱερουσαλήμ.

54. Ἰδόντες δὲ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης, εἶπον, Κύριε, θέλεις εἴπωμεν πῦρ καταβῆναι ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἀναλῶσαι αὐτούς, ὡς καὶ Ἠλίας ἐποίησε;

55. Στραφεὶς δὲ ἐπετίμησεν αὐτοῖς, καὶ εἶπεν, Οὐκ οἴδατε οἵου πνεύματός ἐστε ὑμεῖς.

56. Ὁ γὰρ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἦλθε ψυχὰς ἀνθρώπων ἀπολέσαι, ἀλλὰ σῶσαι. Καὶ ἐπορεύθησαν εἰς ἑτέραν κώμην.

57. Ἐγένετο δὲ πορευομένων αὐτῶν, ἐν τῇ ὁδῷ εἶπέ τις πρὸς αὐτὸν, Ἀκολουθήσω σοι ὅπου ἂν ἀπέρχῃ, Κύριε.

58. Καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, Αἱ ἀλώπεκες φωλεοὺς ἔχουσι, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατασκηνώσεις· ὁ δὲ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἔχει ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνῃ.

37. Factum est autem: in sequenti die, descendentibus illis de monte, occurrit illi turba multa.

38. Et ecce vir de turba exclamavit, dicens, Magister, obsecro te, respice in filium meum, quia unicus est mihi.

39. Et ecce spiritus apprehendit eum, & subitò clamat, & elidit, & dissipat eum cum spuma, & vix discedit dilanians eum.

40. Et rogavi discipulos tuos ut ejicerent illum, & non potuerunt.

41. Respondens autem Jesus, dixit, O generatio infidelis & perversa, usquequo ero apud vos & patiar vos? Adduc huc filium tuum.

42. Et cùm accederet, elisit illum dæmonium, & dissipavit. Et increpavit Jesus spiritum immundum, & sanavit puerum: & reddidit illum patri ejus.

43. Stupebant autem omnes in magnitudine Dei: omnibúsque mirantibus in omnibus quæ faciebat, dixit ad discipulos suos,

44. Ponite vos in cordibus vestris sermones istos; filius enim hominis futurum est ut tradatur in manus hominum.

45. At illi ignorabant verbum istud, & erat velatum ante eos, ut non sentirent illud: & timebant eum interrogare de hoc verbo.

45. Intravit autem cogitatio in eos, quis eorum major esset.

47. At Jesus videns cogitationes cordis illorum, apprehendit puerum, & statuit illū secus se,

48. Et ait illis, Quicunque susceperit puerum istum in nomine meo, me recipit, & quicunque me receperit, recipit eum qui me misit. Nam qui minor est inter vos omnes, hic major est.

49. Respondens autem Johannes dixit, Præceptor, vidimus quendam in nomine tuo ejicientem dæmonia, & prohibuimus eum: quia non sequitur nobiscum.

50. Et ait ad illum Jesus, Nolite prohibere: qui enim non est adversùm vos, pro vobis est.

51. Factum est autem dum complerentur dies assumptionis ejus, & ipse faciem suam firmavit ut iret in Jerusalem.

52. Et misit nuncios ante conspectum suum: & euntes intraverunt in civitatem Samaritanorum ut pararent illi.

53. Et non receperunt eum, quia facies ejus erat euntis in Jerusalem.

54. Cùm vidissent autem discipuli ejus Jacobus & Johannes, dixerunt, Domine, vis dicimus ut ignis descendat de cœlo, & consumat illos?

55. Et conversus increpavit illos, dicens, Nescitis cujus spiritûs estis.

56. Filius hominis non vênit animas perdere, sed salvare. Et abierunt in aliud castellum.

57. Factum est autem: ambulantibus illis in via, dixit quidam ad illum, Sequar te quocunquè ieris.

58. Dixit illi Jesus, Vulpes foveas habent, & volucres cœli nidos; filius autem hominis non habet ubi caput reclinet.

59. Εἶπε

59. Εἶπε δὲ πρὸς ἕτερον, Ἀκολούθει μοι. Ὁ δὲ εἶπε, Κύριε, ἐπίτρεψόν μοι ἀπελθόντι, πρῶτον θάψαι τὸν πατέρα μου.

60. Εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, Ἄφες τοὺς νεκροὺς θάψαι τοὺς ἑαυτῶν νεκρούς· σὺ δὲ ἀπελθὼν διάγγελλε τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ.

61. Εἶπε δὲ καὶ ἕτερος, Ἀκολουθήσω σοι, Κύριε· πρῶτον δὲ ἐπίτρεψόν μοι ἀποτάξασθαι τοῖς εἰς τὸν οἶκόν μου.

62. Εἶπε δὲ πρὸς αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς, Οὐδεὶς ἐπιβαλὼν τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπ' ἄροτρον, καὶ βλέπων εἰς τὰ ὀπίσω, εὔθετός ἐστιν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ.

59. Ait autem ad alterum, Sequere me. Ille autem dixit, Domine, permitte mihi primùm ire, & sepelire patrem meum.

60. Dixítque ei Jesus, Sine ut mortui sepeliant mortuos suos: tu autem vade, annuncia regnum Dei.

61. Et ait alter, Sequar te, Domine: sed permitte mihi primùm renunciare his qui domi sunt.

62. Ait ad illum Jesus, Nemo mittens manum suam ad aratrum, & respiciens retrò, aptus est regno Dei.

Ad Cap. IX.

Com. 1. Ἐπὶ πάντα τὰ δαιμόνια] Super omnis generis dæmonia.

Com. 3. μήτε πήραν, μηδὲ ἄρτον] Id est, μήτε ὀπὸν πίῃ ἄρτον. Vide ad Matth. 10. 10.

Ibid. μηδὲ ἀνὰ δύο χιτῶνας] Vide ad dictum Matthæi locum. Ἀνὰ, *peruno*, ut loquuntur Itali.

Com. 5. ὅσοι ἂν μὴ δέξωνται ὑμᾶς] Δέχεσθαι hîc est quod 2 Joh. epist. com. 10. εἰς οἰκίαν λαμβάνειν. Hoc sensu οὐκ εἶχον δέχεσθαι infrà 16. 4. habemus.

Ibid. ἐξερχόμενοι ἀπὸ τῆς πόλεως ἐκείνης, &c.] Apud Terentium, Adelph. 5. 3. ille, *Ibo hinc:* ubi Donatus, *Tanquam de malo loco.* Ibidem 3. 3. *Tu rus hinc abis? Recte. Nam quid tu heic agas, ubi si quid bene præcipis, nemo obtemperat?* Adde ad Matthæum dicta.

Ibid. τὸν κονιορτὸν ἀπὸ τῶν ποδῶν ὑμῶν ἀποτινάξατε] Id est, fortasse, Non ampliùs terite limina eorum: quò enim commeari solet, ibi pulveris copia. Plutarchus lib. Quomodo adulator, &c. de Dionysio Siculo, ζῆλον (αὐτὸν) ἔχειν φιλοσοφίας, τὰ βασίλεια κονιορτοῦ γέμειν ὑπὸ πλήθους τῶν γωμετρούντων. Com. 8. ὅτι προφήτης εἷς τῶν ἀρχαίων ἠγήγερται, &c.] Pro, ὅτι εἷς τῶν ἀρχαίων προφητῶν ἠγήγερται.

Com. 11. γόνυσι] Præcisè, & κατ' ἔλλειψιν dictum: ut Matth. 24. 29. Marc. 6. 38. 7. 24. 8. 17. 15. 45. & apud Lucam nostrum Act. 21. 34. & 22. 30.

Ibid. ἐλάλει αὐτοῖς περὶ τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ] Ità & Vulgatus, *loquebatur illis de regno Dei:* alioqui rectius putarem, ἐλάλει αὐτοῖς τὰ περὶ τῆς β. τ. θ. sic enim sæpe Lucas. Vide Act. 1. 3. 8. 12. & 19. 8.

Ibid. καὶ τοὺς χρείαν ἔχοντας θεραπείας] Id est, τοὺς ἀῤῥωστοῦντας· ὃ γὰρ χρείαν ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἰατροῦ, suprà 5. 31. ubi dicta vide. Vulgatus (malè ab Erasmo notatus,) *qui curâ indigebant.* In Glossis, Θεραπεία, *cura, medela, medicina.*

Com. 12. Ἡ δὲ ἡμέρα ἤρξατο κλίνειν] Vide infrà ad 24. 29. dicenda.

Ibid. ἀπόλυσον τὸν ὄχλον, ἵνα, &c. ἔυρωσιν ἐπιστισμὸν] Ità in veteribus Colloquiis Græcis, col. 283. edit. Vulcan. οἰς ἄρειον ἀπολύειν. Hesychius (respiciens, ut videtur, istum Lucæ locum,) Ἐπισίτισμόν, ἐφοδιασμόν· id est, cibaria quæ ad viam in locis aviis conficiendam sufficerent.

Com. 13. οἰκ εἰσὶν πλεῖον ἢ λαὸν τοῦτον] Pascendum nempe. Vide quæ de particula εἰς hoc modo posita suprà ad 7. 44. dixi. Πάντα τ. λ. τ. isti tantæ multitudini. Æneid. 11. *Femina,* &c. *hæc agmina vertit?* ubi Servius, *Hæc agmina* δεικτικῶς, *id est, tantam multitudinem.*

Com. 14. Κατακλίνατε αὐτοὺς] Μεταβατικῶς, & bene Græcè: nam & κατακλίνειν τινὰ (atque ut heic, comedendi causâ) dixit Nicolaus Damascenus, (Fragment.) & Plutarchus in Conjugal. præceptis.

Com. 15. ἀνέκλιναν ἅπαντας] Ità: non, ut in quibusdam codicibus, ἅπαντες· nam & ἀνακλίνειν heic & infrà 12. 37. μεταβατικῶς dictum. Ad mensam ἀνακλίνειν τινὰ, dixit & Diodorus Siculus. Hâc formâ Sirachid. 10. 16. habemus καθίζειν· & Ephes. 2. 6. συγκαθίζειν.

Com. 16. ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν] Julius Pollux 2. 4. § 7. Καὶ ἀναβλέπειν μὲν εἰς τὸν οὐρανὸν, καταβλέπειν δὲ εἰς τὴν γῆν. Ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν, dixit & Antoninus Liberalis in Metamorphosi: & εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβλέπειν, Arrianus 2. 17. in Epictetum.

Com. 17. κοφινάζοντες] In vetere Onomastico, *Saturo,* κοφινάζω· & in Glossis, *Saturitas,* κοφινασία.

Ibid. τὰ περισσεύον αὐτοῖς] Commodiùs hæc, ut puto, per parenthesim legas.

Ibid. τῶν κλασμάτων κόφινοι] Suidas, Κόφινος, ἀγγεῖον πλεκτόν. Sic Orig. 20. 9. Isidorus, *Cophinus, vas ex virgultis.* Et (quod propiùs rem heic factam accedit,) *vas palmentariis servandis* vocat Juvenalis Scholiastes. Vide ad Matth. 14. 20. annotata.

Com. 18. Τίνα με λέγουσιν οἱ ὄχλοι εἶναι;] Matthæi Interpres 16. 13. τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι; satis Græcè, modò pronomen οἱ ejecerimus. Lucianus in Asino, Διάφορα αὐτὸν λέγουσιν ἄνθρωποι.

Com. 21. ἐπιτιμήσας αὐτοῖς] Vertas, *interminans illis.* In Glossario, Ἐπιμῶ, *interminor,* &c.

Com. 23. ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν] Ἑαυτὸν ἀπαρνεῖσθαι, est quod Tit. 2. 12. τὰς ἀσεβείας, καὶ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας ἀρνεῖσθαι. Vide quæ ad Matth. 16. 24. annotavimus.

Ibid. καὶ ἀκολουθείτω μοι] Id est, ἀκολουθείτω τοῖς ἴχνεσί μου. Vide 1 Pet. 2. 21.

Ibid. φερέτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καθ' ἡμέραν] Emergentia quotidie mala, si non lætus, saltem libens; si non libens, saltem fortis excipiat. Ad hunc sensum referre possumus Apostoli illam 2 Cor. 11. 28. καθ' ἡμέραν ἐπισύστασιν· & ejusdem 1 Cor. 15. 31. illud, καθ' ἡμέραν ἀποθνήσκειν.

Com. 24. Ὃς γὰρ ἂν θέλῃ, &c.] Vide infrà ad cap. 17. 33. annotanda.

Com. 25. Τί γὰρ ὠφελεῖται ἄνθρωπος κερδήσας τὸν κόσμον ὅλον, ἑαυτὸν δὲ ἀπολέσας;] Dixit Cicero Offic. 3. nullam rem tanti esse, aut commodum ullum tam expetendum, ut viri boni splendorem & nomen amittamus: quantò minoris ergò omnia æstimanda sunt, cùm de animæ perditione periclitamur! Ἑαυτὸν enim est, (ut com. 24.) τὴν ψυχὴν ἑαυτοῦ. Ad Alcibiadem Socrates apud Platonem, Ἀλλὰ μήν τοι ἀντί γε τῆς ψυχῆς οὐδ' ἂν τῆς πάντων Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων κτήσαι καὶ τυραννίδα βιαιοτάτης ζώσῃς ἡδίους. Vide Job. 27. 8. & quæ ad Matth. 16. 26. attulimus. Τί heic majorem habet emphasin quàm si οὐδὲν dixisset. Sic in Comici Phormione,

——*Quid mihi lucri est te fallere?*

Ubi Donatus, *Significantiùs dixit* quid, *quàm si* nihil *dixisset.*

Com. 26. ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, καὶ τοῦ πατρὸς] In gloria Patris, quæ & filii est, juxta Joh. 16. 15. illud, πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, ἐμά ἐστι. Vide & Joh. 3. 35. Δόξαν hîc interpretare ex 3 Reg. 22. 29. πᾶσαν τὴν στρατιὰν τὴν ἐπὶ αὐτὸν σκηνὴν, ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, καὶ ἐξ εὐωνύμων.

Com. 27. τῶν ὧδε ἑστηκότων] *Præsentium,* vel *existentium,* potiùs quàm *stantium* verterim. Vide ad Matth. 6. 5. annotata.

Ibid. γεύσονται θανάτου] Non hæc locutio Hebræorum tantùm, sed & Græciæ vetustissimæ.

——Δεξὸς ἀκωκὴν ἠμπέφυτο
Τεύκροιο——

ipsius Homeri est, Iliad. φ'.

Com. 29. ἐγκύπτω, &c. τὸ εἶδος τῆς φερομένης αὐτῇ ἔπεσιν] Glossarium, Εἶδος, *species, vultus.* Homer. Iliad. ε'.

——ἐτέρωθι χρώς.

Scholiastes, Ἡλάσατο ἢ ἰδίᾳ ἢ φερομένῃ.

Ibid. καὶ ὁ ἰμαλισμὸς αὐτῆς λευκὸς ἐξαφάνων] Suidas, Ἰμαλισμὸς, ὁ ἐδὼς. Λευκὸς ἐξαφάνων, pro Λευκότητι ἐξαφανῶν. Vide Matth. 28. 3. & infrà ad 24. 4. dicta. Τὸ ἐκ in ἐξαφάνων intensivum est: ut Marc. 14. 33. in ἐκθαμβεῖσθαι, & Judæ com. 7. in ἐκπορνεύειν.

Com. 32. Πέτρος, καὶ οἱ ζὺν αὐτῷ] Sic & suprà 5. 9. & 8. 45. Virgil. 11.

Tecum acer Messapus erit.——

Ubi Servius, *Ingenti honore Erit tecum dixit, hoc est, non tu illi adjunctus eris, sed ille tibi.* Vide ad Act. 2. 14. annotata.

Ibid. ἦσαν βεβαρημένοι ὕπνῳ] Ità βεβαρημένος εὗδεν, dixit Plato in Sympofio. Hesychius, Ἐβαρυύπνουν, ἐβαρύθησαν, ἀδυνεῖς ἐγένοντο οἱ ὀφθαλμοί.

Ibid. οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν ἦσαν βεβαρημένοι ὕπνῳ] Odyss. β'.

——Σφισὶν ὑπὸ δὴ βλεφάρισιν ἔπιπτεν.

Scholiastes, Ὕπνος δηλοῖ πάχος τὰ βλέφαρα κλείων. Hujus loci sunt & Hesychii ista, Ἐβαρυύπνουν, ἀδυνεῖς ἐγένοντο οἱ ὀφθαλμοί.

Com. 33. κρεῖττόν ἐστιν ὑμᾶς ἵνα ἕν] Vide quæ ad Matth. 17. 4.

Ibid. Σκηνὰς ποιῆς] Hesychius, Σκηνὰς, καλαμῶνας, οἰκήματα. Glossæ, Σκηνὴ, *tentorium, tabernaculum.*

Ibid. μὴ εἰδὼς ὃ λέγει] Non multùm istis dissimilia Marc. 14. 40. ea, οὐκ ἤδεισάν τί αὐτῷ ἀποκριθῶσι· illa autem de somno gravatis intelligenda, hæc de homine visi claritate & excellentiâ stupefacto, & ideo minùs mentis compote. Virgilius,

Cui, vix attollens Palinurus lumina, fatur.

Ad quæ Servius, *Aut à sideribus removens, aut certè Numinis præsentiâ pragravatus: quod est melius, nam & sequens ejus oratio turbata est.* Quintilianus 8. 3. *Ego illos credo qui* (Cicerone causam Cornelii orante) *aderant, nec sensisse quid facerent, nec sponte judicióque plausisse: sed velut mente captos & quo essent in loco ignaros, erupisse in hunc voluptatis affectum.* Quæ facilè quis videat quantum concinant iis quæ hîc de Petro dicuntur. Marcus in hac historia, ἦσαν γὰρ ἔκφοβοι· quo ex loco quidam & hunc Lucæ interpretantur; ut nempe ex stupore Petro neque mens nec lingua consisteret: quod idem ferè vult quod expositio nostra. Theophylactus ad Marc. 15. ea, οὐδενὶ εἶπον, ἐφοβοῦντο γάρ. Τῷ φόβῳ ζωγρήσωμεν τὸ ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας καὶ τὸν νῦν ἀπώλειαν, καὶ διὰ τοῦτο οὐδενὶ οὐδὲν εἶπον, ὀλιγωρήσωμεν καὶ ἕν ἴκωμεν.

Com. 35. φωνὴ ἐγένετο ἐκ τῆς νεφέλης, λέγουσα, &c.] Apud Plutarchum fine libri De his qui serò à Numine puniuntur, Φῶς, ἔφασκεν, ἐξαίφνης διαλάμψαν μέγα, καὶ φωνὴν ἐκ τοῦ φωτὸς γενέσθαι, προσπίπτουσαν, &c.

Ibid. Οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, αὐτοῦ ἀκούετε] Sic 1 Maccab. 2. 65 ὅτι ἀνὴρ βουλῆς ἐστιν, αὐτοῦ ἀκούσατε.

Com. 36. ἐσίγησε, καὶ οὐδενὶ ἀπήγγειλαν] Simillimè apud Gellium, 1. 23. *Respondit, tacendum esse, neque id dici licere.* Vide quæ plura id genus ad Act. 13. 11. allata.

Com. 37. ἐν τῇ ἑξῆς ἡμέρᾳ] Glossarium, *Postero die,* τῇ ἑξῆς ἡμέρᾳ.

Com. 38. ἀνὴρ ὑπὸ τοῦ ὄχλου ἀνεβόησεν] Ambiguus loquendi modus, & ab aliis præteritus. Sed unâ serie vocéque minimè suspensâ hæc verba legenti, sensus erit, ἀνὴρ ὑπὸ μέσου τοῦ ὄχλου ἀνεβόησεν· id est, ἐκ μέσου τοῦ ὄχλου. Tale infra 11. 27. Ἐπαρασά τις γυνὴ φωνὴν ἐκ τοῦ ὄχλου. Marc. 9. 27. ὑποκριθεὶς τις ἐκ τοῦ ὄχλου, εἶπεν, &c. & 11. 9. A. Gellii. *Tunc unum è populo exclamasse,* &c. & 2 Paralip. 18. 33. *Accidit ut unus è populo sagittam in incertum jaceret:* id est, unus ex media turba vel acie sagittam, &c. jaceret. Si verò post ὄχλου subdistinxerimus, appositâ ὑποστιγμῇ notâ, ἀνὴρ ἀπὸ τοῦ ὄχλου sonabit, ἀνὴρ ὀχλώδης, *plebeius, vilis, humo dozzinale.* Talis & Hesychio, Ἀγελαῖος, ὀχλώδης, ἰδιώτης. Statio (Proœm. Sylv. 5.) *unus è turba.* Seneca de Clement. 1. 8. *Conditio eorum qui in turba quam non excedunt, latent:* & Epist. 8. *Imprudens, rudis, & unus è turba.* Phædrus lib. 3.

——*quidam è turba.*

Idem alibi,

E populo nescio quis.——

Suetonius, (Claud. cap. 13. & August. cap. 51.) *è plebe homo.* Solinus cap. 3. *Fausta quædam ex plebe.* In Glossario, χυδαῖος ἄνθρωπος, *gregarius:* & in Glossis Isidori dictis, *Catervarius, qui in populi caterva est.* Donat. ad 1. 1. Phorm. *Et popularis, vilis* (est) &c. *ut si quis dicat, sordidum, popularem civem.* Et nè illud ἀπὸ τοῦ ὄχλου notione istâ insolentiùs dictum videatur, sciat Eusebium de Quirinio loquentem, ἀπὸ συγκλήτου βουλῆς vocasse eum, id est, unum Senatorum. Cùm duos jam modos protulerim ista Lucæ intelligendi, videtur mihi prior ille præ altero amplectendus.

Ibid. ἐπίβλεψον ἐπί τε ὑόν μου] Legerunt Syrus & Arabs, ἐπίβλεψον ἐπί με, υἱὸς μονογενής ἐστί μοι. Ἐπίβλεψον ἐπ' ἐμὲ esto mihi beneficus: ab eo quod præcedit, id quod sequitur: ità ad Jovem Æneas,

Aspice nos.——

Ubi Servius, *Quia intuentes dii juvant.* Sic ἐπιβλέπειν, non simpliciter *aspicere,* sed cum peculiari quadam reverentia. Jacob. 2. 3. Legit Vulgatus autem, ἐπίβλεψον ἐπί τε ὑόν μου· quasi diceret,

Natum potes servare tu solus mihi.

Quin & isti Lectioni τὸ ἐπιβλέπειν sensu illo priore competit: nisi maluerit quis dictum esse ex consuetudine Latinè loquentium, quibus *inspicere,* ubi de medicis res, occurrit frequentissimè.

Ibid. ὅτι μονογενής ἐστί μοι] Vide suprà ad 7. 12. dicta. Quintilianus declam. 13. *Necessariò nobis pretiosa quæ sola sunt.* Idem, vel alius quis, cujus nomen excidit, *Impensè amantur unigeniti, in plures amor necessariò dispertitur:* quæ eadem habet & Scholiastes vetus ad Iliad. 9. Helmstadii 1620. excusus, Οἱ μονογενεῖς μᾶλλον φιλοῦνται, μὴ μεριζομένης εἰς πολλὰς τῆς φιλοστοργίας.

——*Numero languet pietas*——

est & apud Claudianum. Vide ad Apuleii lib. 8. pag. 449. notata. In Glossario, Μονογενὴς, *unicus,* &c. *ut Cicero.* Ciceronis quem innuit locum, puto istum esse 9. 20. famil. Epistol. *Patriam eluxi jam & gravius, & diutius, quàm ulla mater unicum filium.*

Com. 39. πνεῦμα λαμβάνει αὐτὸν] Λαμβάνειν est quod suprà 8. 29. in re simili ζωγρεῖν. Λαμβάνειν pro, *numine arripi* vel *corripi,* ititem Lucianus in Nigrino dixit.

Ibid. καὶ σπαράσσει αὐτὸν μετ' ἀφροῦ]

——*Spumas agit, ingemit, & tremit artus;*
Desipit, extentat nervos, torquetur, anhelat,
Inconstanter & in jactando membra fatigat.

Sunt verba disertissimi Lucretii, quæ quamvis de Epileptico prolata, bene isti δαιμονιζομένῳ congruunt: imò hunc nostrum Matthæi Interpres σεληνιαζόμενον vocat, quâ voce epilepticos Græci sæpe denotant. Pro *desipit* autem (quod de epileptico dicere foret planè *desipere,* & tamen in editione Gifanii, cæteris accuratiore, legitur,) videtur *despuit* substituendum. Apuleius Apolog. & de puero loquens ipsâ illâ labe contacto, *Truces oculos in te invertisset, faciem tuam spumabundus conspuisset.* At hæc obiter. Σπαράσσει αὐτὸν μετ' ἀφροῦ, est, σπαράσσει αὐτὸν, καὶ ἀφίζει· ità apud Marcum heic, ῥήσσει αὐτὸν, καὶ ἀφίζει· quâ & formâ eodem cap. 9. 24. habemus, κράξας μετὰ δακρύων, pro κράξας καὶ δακρύσας.

Ibid. συντρίβον αὐτὸν] Συντρίβον hîc videtur mihi participium præsentis temporis esse, pro participio aoristi: ut

1 Tim.

1 Tim. 1. 12. Ἐμέ Θ, ubi dicta vide. Valeat ergò illa altera lectio συνῳβοντος, nempe πνεύμαΘ. Vulgat. *dilanians eum:* bene & *fatigat* vertas: repete Lucretii verba superiùs adducta: adde & Glossarii ista, *Fatigantur*, Συμβίβονται.

Com. 41. γενεὰ ἄπιΘ καὶ διεστραμμένη] Ex Deuteron. 32. 5. ubi Græco, γενεὰ σκολιὰ καὶ διεστραμμένη.

Ibid. ἕως πότε, &c. ἀνέξομαι ὑμῶν;] Indignantis sermo: sic Cicero in Catilinam, *Quamdiu nos furor iste tuus eludet?* Hesychius, ex hoc Lucæ loco, Ἀνέξομαι, ὑπομενῶ. Ὑμῶν, est, τῶν ὑμῶν ὀλιγοπιστίας.

Com. 42. Ῥῆξεν αὐτὸν τὸ δαιμόνιον] Ἔῤῥηξεν est, *solo afflixit*, vel, ut heic Vulgatus, *allisit*: sic enim scribendum videtur, non, ut editur, *elisit*: ità enim Marc. 9. 18. in hac narratione disertè apud eundem legitur, & in Glossis, (fortè itidem ex hoc Lucæ loco,) *Allisit*, Ῥῆξεν. Hesychius, Περισπασμένον, περιῤῥηγνύμενον. Apuleius, ubi suprà, de epileptico, *Pavimentis illiditur*: i. e. περιῤῥήγνυται.

Ibid. καὶ Συνεσπάραξεν] Συσπαραγμὸς hîc optimè ex jam citatis Lucretii verbis intelligi datur, extentare nervos nempe, torqueri, anhelare, membráque inconstanti jactatione fatigare.

Ibid. ἐπετίμησεν ὁ Ἰησοῦς τῷ πνεύματι] Vide suprà 4. 35. & ad Matth. 17. 18. notata.

Ibid. ἀπέδωκεν αὐτὸν τῷ πατρὶ αὐτοῦ] Ἀπέδωκεν aptè dictum. Donatus ad 1. 2. Eunuch. *Restituimur iis quibus* (malim *quos*) *nos volumus, reddimur iis qui nos volunt.* Vide suprà ad 7. 15. & ad Apuleium pag. 448. dicta.

Com. 43. Ἐξεπλήσσοντο ἢ ὀδὶ τῇ μεγαλειότητι τοῦ Θεοῦ] Ἡ μεγαλειότης hîc est quæ Act. 8. 10. Θεοῦ δύναμις μεγάλη, & Rom. 1. 20. αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης. Confer & Act. 2. 11. ubi μεγαλεῖα, & ἐξίστασο· quod hîc ἐξεπλήσσοντο. Apuleius non inappositè, *Populi mirantur*, &c. *tam evidentem maximi Numinis potentiam:* id est, μεγαλειότητα. Beza hîc, *super magnifica Dei virtute:* at satis bene Vulgatus, *in magnitudine Dei.* Sic *magnitudinem Carthaginis* Apuleius dixit, non pro ambitu murorum, sed pro augustâ ejus majestate. Vide & Act. 19. 27. Vulgatus idem μεγαλειότητα *majestatem* vertit.

Com. 44. Θέσθε ὑμεῖς εἰς τὰ ὦτα ὑμῶν τοὺς λόγους τούτους] Ità Petrus Act. 2. 14. ἐνωτίσασθε τὰ ῥήματά μου· ad quem locum annotata vide. Communem lectionem istius Lucæ loci secutus est Arabs, eóque antiquior Syrus: Vulgatus autem legit, εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν· cui lectioni favet non solùm quod infrà 21. 14. occurrit, θέσθε εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν, & Lxx Deuteron. 32. 46. illud, προσέχετε τῇ καρδίᾳ ὑμῶν ὅσα ἐγὼ μαρτύρομαι ὑμῖν τοὺς λόγους τούτους· sed & vox θέσθε· q. d. in corda vestra recondite quasi in promptuaria. Hesychius, Θέσθε, ὑποθέσθε, ἐπισωρεύσατε. Hinc & suprà 2. 19. illa, συμβάλλουσα ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς· ubi dicta vide.

Ibid. εἰς χεῖρας ἀνθρώπων] Ἁμαρτωλῶν, Matth. 26. 45. & Marc. 14. 41. in argumento isto.

Com. 45. Ἦν κεκαλυμμένον ἀπ' αὐτῶν] Sic Matth. 11. 25. ἀπὸ σοφῶν ἀποκαλύπτειν.

Com. 46. Διαλογισμὸς] Beza (nescio quid agens) *disceptatio* vertit: cùm tamen statim vocetur διαλογισμὸς τῆς καρδίας· quod non prætervidens Vulgatus, hoc loco bene *cogitatio* vertebat. Vide Luc. 20. 14.

Ibid. τὸ, τίς ἂν εἴη μείζων αὐτῶν] Vide infrà ad 22. 24. dicta. Μείζων hîc est μάγιΣΘ, ut infrà com. 48. μικρότερος est μικρόταΤΘ. Vide Matth. 13. 32. 18. 1. 23. 11. Marc. 4. 32. Joh. 10. 29. quin & apud Latinos. Q. Curtius, *Duo omninò majora navigia*, &c.

Com. 47. ἰδὼν τὸν διαλογισμὸν τῆς καρδίας αὐτῶν] Vide ad Matth. 9. 4. & suprà ad 5. 22. notata.

Ibid. ἐπιλαβόμενος παιδίου] Vide & quàm hîc siniſtrè ille alter *acceptum puerulum* vertit: & quantò aptiùs Vulgatus *apprehensum puerulum.*

Com. 49. οὐκ ἀκολουθεῖ μεθ' ἡμῶν] Id est, ut Joh. 6. 66. οὐκέτι ἐν ἡμῖν ὁ ἀδελφός. Μεθ' ἡμῶν hîc, pro ἡμῖν· & ità heic Marcus: sic Apocal. 14. 13. τὰ ἔργα αὐτῶν ἀκολουθεῖ μετ' αὐτῶν. Est autem & hæc locutio bene Græca. Plato in Menexeno, Εἰ μὴ πεισόμεθ', ἀκολουθεῖ μετ' ἐμοῦ· & in Tabula Cebetis dicta, Αἱ γυναῖκες αἱ μετ' αὐτῶν ἀκολουθοῦσαι. Quibus omnibus locis commodiùs me judice *comitari* quàm *sequi* vertas.

Com. 51. ὡς τῷ συμπληροῦσθαι τὰς ἡμέρας τῆς ἀναλήμψεως αὐτοῦ] *Cùm instaret* (vel *immineret*) *tempus*, &c. ità enim hîc τὸ συμπληροῦσθαι, ut & Act. 2. 1. & alibi, intelligendum. Suprà hîc 1. 57. hoc sensu, ἐπλήσθη ὁ χρόνΘ dixit: nec aliter infrà 22. 37. ea, τὰ περὶ ἐμοῦ τέλΘ ἔχει, sumenda: *ad finem vergunt*, nempe. Vide ibi annotata.

Ibid. τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐστήρικτον, &c.] De hac locutione jam alii dixerunt: adde Genes. 18. 16.

Com. 52. προσκυνήσαντες αὐτόν] Id est, πρὸ αὐτοῦ· sic infrà 21. 35. ὅλῃ πρόσωπον τῇ γῇ, pro ὅλῃ τῇ γῇ· & statim heic com. 53. ὅτι, &c. pro, ὅτι πορευόμενΘ ἦν, vel ἐπορεύετο.

Ibid. ἐπαιμάσσει αὐτῷ] Subaudi, Σατανᾶς. Vide Philemonem, com. 22.

Com. 53. ὡς ἐδόξαζε αὐτὸν, ὅτι τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἦν πορευόμενον εἰς Ἱερουσαλήμ] Hæc verba ab eruditis trahi video ad notissimas simultates illas quas inter se Judæi & Samaritæ exercebant. At illa ὡς ἐδόξαζε αὐτὸν fortè aliud volunt, nimirum, ὡς ἐδώκαζε αὐτὸν δόξαν· occulto scilicet Dei consilio impediti, ingens redemptionis opus quod paulò pòst (vide suprà com. 51.) consummari voluit, nolentis moramento aliquo ulteriùs protrahi. Conferantur similes loci Joh. 7. 8, & 30. item 12. 37, 38, 39. vide & 1 Sam. 2. 25.

Com. 54. θέλεις, Κύριε, εἴπωμεν πῦρ καταβῆναι ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ] Simillima infrà 22. 49. εἶπον αὐτῷ, Κύριε, εἰ πατάξομεν ἐν μαχαίρᾳ; Utraque eodem summo (at inconsulto) affectu, quin & à discipulis prolata: vide Epist. Jerem. com. 63. Ignem de cœlo, at per vim magicam, vocare, habemus Apocal. 13. 13. In Vulgato *vis dicimus*, &c. fortasse *vis dicamus* legendum.

Ibid. καὶ ἀναλῶσαι αὐτούς] Juvenalis 13.

Non, quasi fortuitus, & ventorum rabie, sed
Iratus cadat in terras ac vindicet ignis.

Hesychius, Ἀναλῶσαι, ἀφανίσαι ποιμένα· ni fallor, locus is est mutilus, legendúmque Σοφοκλῆς Ποιμένι· quæ fabula ejus citatur ab eodem Hesychio in verbis βορέαν νῦν, ἴαννα, & φοινικίοις.

Ibid. ὡς καὶ Ἠλίας ἐποίησε] Julius Capitolinus de Imper. M. Antonino, *Fulmen de cœlo precibus suis contra hostium machinamenta extorsit.*

Com. 55. Οὐκ οἴδατε οἵου πνεύματός ἐστε] Ità Apostolus Rom. 8. 26. Τί προσευξώμεθα καθὸ δεῖ οὐκ οἴδαμεν. Οὐκ οἴδατε, est formula aliorum inconsulta desideria graviter comitérque reprehendens, vel etiam ignorantiam eorum miserans. Vide Matth. 20. 22. & infrà heic 23. 34. Οἷον πνεύματΘ, est, ὅτι πνεύματΘ φρονήματΘ, ut Rom. 7. 27. Ipse qui heic, Christus ad Petrum Matth. 16. 23. Ὕπαγε ὀπίσω μου, &c. ὃ φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ, &c. Tertullianus, *Spiritus, qui accedit animo Dei, vel dæmonis.* Nescitis (inquit Christus) quali spiritu (i. e. zeli affectu) ducamini. In Carmine aureo,

Ζεῦ πάτερ, ἢ πολλῶν γε κακῶν λύσειας ἅπαντας,
Ἤ τινα δαίμονα δεῖξας ὅτῳ τοῦ δαίμονι χρῆνται.

Ad quæ Hierocles, Ἀντὶ τοῦ, ὅτῳ ψυχῇ χρῶνται. Euangelistæ verbis dicas, ὅτι ἐστὶ πνεύματΘ. Formâ simili interpolator Epistolæ Ignatii ad Antiochenos, Οἱ διάκονοι γινωσκόντων οἵου ἐστὶν ἐξιόματΘ. Scriptor 2 Maccabaici 11. 37. Ὅπως ὀλιγωθῇ ὁποίας ἐστὶ γνώμης· & Plutarchus in Lacænarum apophthegmatis, Ἔδειξεν οἵου αἵματΘ ἦν, cujus sanguinis (i. e. stirpis) *esset.* Ità video & Latinos locutos. *Cujus fortunæ sit*, Horatius dixit. Lex 225. ff. de V. S. *Si modò ejus mentis sit, ut occasione datâ*, &c. l. 46. ff. de negot. gest. *Et te ejus voluntatis esse, ut emptum habere velles*, &c. Seneca cap. 17. Consolat. ad Marciam, *Ut nunquam scires cujus statûs esses.*

Com. 56. οὐκ ἦλθε ψυχὰς ἀνθρώπων ἀπολέσαι, ἀλλὰ σῶσαι] Εἰς οἰκοδομὴν ἦλθεν, οὐκ εἰς καθαίρεσιν. Idem Joh. 12. 47. οὐκ ἦλθον ἵνα κρίνω, ἀλλ' ἵνα σώσω τὸν κόσμον. Homerus,

Βέλομ' ἐγὼ σῶον λαὸν ἴμεναι, ἢ ἀπολέσθαι.

Vide ad 1 Tim. 2. 4. annotata. Apud Apuleium lib. 10. ille, *Nec medicinam exitio hominum, sed saluti quæsitam esse.*

Com. 57. Γραμματεῖς] Scribæ Matthæo.

Ibid. Ἀκολουθήσω σοι ὅπου ἂν ἀπέρχῃ] Senec. Theb.

——*Nemo me comitem tui*
Eripiet unquam.——

Plaut. Caſ.

——*Certum eſt mihi*
Quaſi umbra, quoquò ibis tu, te perſequi.

Adde heic ad Matthæum notata.

Com. 58. Αἱ ἀλώπεκας φωλεοὺς ἔχουσιν] Heſychius, Ἀλωπεκίαι, αἱ τῶν ἀλωπέκων καταδύσεις. Idem, Ἰλιὸς, δυσὶν φωλεοῖς· πόθεν ἢ κ βδὶ ἀλωπέκων, &c. Cicero Offic. 1. de animalibus, *Ad vivendum neceſſaria inquirunt*, &c. *ut paſtum, ut latibula*, &c. Vide ad Matthæum dicta. In Gloſſis, Φωλεὸς, *luſtrum, latebra, latibulum.*

Ibid. κ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατασκηνώσεις] Confer quæ ad dictum Matthæi locum adducta. In Epiſtolis Philoſtrati, Τὰς ὄρνις αἱ κλιαὶ δέχονται, τὰς ἰχθῦας αἱ πέτραι quæ ſi ſana lectio, πέτρας intellige ſaxa in mari, & ſcopulos exeſos: at potius eſt ut locum corruptum putem, & ὕδρας, non ἰχθύας legendum. Euripides,

——— ἔχει μὲν καταφυγὰ δὴς ἡ πέτρα.

Pſalmiſta 103.18. *Petra refugium herinaciis.*

Ibid. οὐκ ἔχει πῦ τὴν κεφαλὴν κλίνῃ] Vide & heic ad Matthæum dicta. Locutio ſimilis, at in re planè contraria, (id eſt, nimiâ abundantiâ) infrà 12. 17. Οὐκ ἔχω πῦ τὸν καρπόν μου συνάξω. *Non habet ubi caput reclinet*, locutio eſt ultimam egeſtatem indicans. Simile Ariſtophanis illud, Eccleſ.

——γεωργεῖν τὴν μὲν πολλὴν (γῆν) τὴν δ' οὐδὲ ταφῶναι·

id eſt, μηδὲ πῦ ταφῶναι· & illud Ciceronis Philipp. 13. *Veſtigium ubi imprimam non habeo.* Idem ad Atticum, *Is ubi conſiſtat, uſpiam non habet.* Juvenalis,

Quando ego figam aliquid quo ſit mihi tuta ſenectus
A tegete & baculo?——

ad quæ vetus Scholiaſtes, *Quando habebo ubi maneam, & ſupra quod incumbam?* q. d. κ πῦ τὸν κεφαλὴν κλίνειν.

Com. 59. Ἐπίτρεψόν μοι ἀπελθεῖν πρῶτον, κ θάψαι τὸν πατέρα μου] ——*Solatia luctûs*
Exigua ingentis, miſero ſed debita patri.

Qui de pietatis generibus ſcripſerunt (inquit Servius ad Æneid. 6.) *primum locum in ſepultura eſſe voluerunt:* officii ergò id genus erga patrem eſt piiſſimum: & ideo fortè Chriſtus hunc talem non objurgat, ſed leni reſponſione eum deflectit.

Com. 60. Ἄφες τοὺς νεκροὺς θάψαι τοὺς ἑαυτῶν νεκρούς] De mortuis noli cogitare: veni, & me ſequere. Admetus ad Hercules, hoſpitium ejus morte uxoris ſuæ funeſtatum ingredi cunctantem,

Τεθνᾶσιν οἱ θανόντες, ἀλλ' ἴθ' εἰς δόμους. Euripid.

Clemens, quaſi Ulyſſem alloquens, in Protreptico, Ἔασον αὐτὴν (Scyllam) τοὺς νεκροὺς θάπτεσθαι, πνεύματός σε ἐφίεσθαι (fortè ἕτερον legendum) βουθῦ, ἢ ἡδονὴν πέδῃ. Adde quæ plura ejus commatis hoc loco ad Matthæum adducta, Matth. 4.22. Nil grande (inquit Chriſtus) puta facturum te, ſi patris funus neglexeris: inter eos qui me ſequuntur, reperiuntur & qui patrem ſuum viventem me vocante reliquerunt. Τοὺς νεκροὺς hîc priore loco intellige, in peccatis mortuos: de cujuſmodi vide quæ infrà ad 15.24. annotamus. Ἑαυτῶν νεκροὺς hîc, ut apud Plinium lib. 1. Epiſt. 5. *Quid tibi cum meis mortuis?* & in l. ſi venditor. ff. de religioſ. &c. *ſuum mortuum inferre.*

Ibid. Διάγγελλε, &c.] Gloſſarium, Διαγγέλλω, *enuncio.* Heſychius, Διαγγέλλω, &c. τῷ λόγῳ διεξέρχομαι.

Com. 61. πρῶτον ἢ ἀπόταξόν μοι ἐπιτάξασθαι τοῖς εἰς τὸν οἶκόν μου] Illud τοῖς ambiguum eſt: poteſt de perſonis intelligi. Plutarchus in de Homerica poeſi, Τὸς ἐξιόντας εἰς πόλεμον (in bellum ire autem ob tot impendentes caſus ubique & ſemper habitum eſt quaſi ultimæ valedictionis genus) ἐντέλλεσθαί τι τοῖς οἰκείοις πρὸ πάντων ἐδόκιμον· & apud Lucianum ille mortuorum cymbæ jam ſtatim inferendus, Μίαν, ὦ Μοῖρα, ἔασόν με μεῖναι ἢ ἡμέραν, ἄχρις ἂν τι διαθέσθαι τῇ γυναικὶ ἢ χρημάτων. Poteſt & de rebus accipi: hinc 2 Reg. 17. 23. *diſponere domum ſuam:* & 4 Reg. 20. 1. *præcipere domui ſuæ.* Diogenes Laertius de Lampſaceno quodam, Epicuri ſectatore, Ἀφ' ἧς ἢ ἄνδρα (Epicurum) ἔγνω, οὐκ ἀπέστη ἀπ' αὐτοῦ, πλὴν ἐξ ἰλιγγῶν εἰς ἢ οἰκίαν, (ut res nempe domeſticas ordinaret) ἥκιστα ἐπανῆλθε. In ambiguitate iſta, etſi ἐντάττεσθαι de rebus non niſi cum venia dicatur, quia tamen multa ejuſmodi occurrunt apud N. Teſt. ſcriptores, fuerit melius cum doctiſſimo Zegero & res & perſonas intelligere. Seneca Epiſt. 8. *Receſſi non tantùm ab hominibus, ſed etiam à rebus: & primùm à meis.*

Com. 62. οὐδεὶς δυνάμενος ἢ χεῖρα ἐπ' ἄροτρον, κ βλέπων εἰς τὰ ὀπίσω, εὐθετός ἐστιν εἰς βασιλείαν τοῦ θεοῦ] Οὐδεὶς (γὰρ) στρατεύομενος ἐμπλέκεται ἢ τοῖς βίου πραγματείαις, ἵνα ἀρέσῃ τῷ στρατολογήσαντι· ut (aptè ad hæc Chriſti illuſtranda) Apoſtolus 2.2.2. ad Timoth. locutus. Vide, ſi placuerit, quæ ad eum locum annotavimus; nec non ad Chriſti ea, οὐδεὶς δυσὶ κυρίοις δουλεύειν, Matth. 6.24. Οὐδεὶς ἐπαμφοτερίζων δύναται πρακτικὸς εἶναι, dixit Arrianus 4.2. in Epictetum. Qui arat autem, & retrò reſpicit, (i. e. qui Chriſtum, & res ſeculi uno eodémque tempore intuetur) is ἐπαμφοτερίζειν. Philonis eſt, ἐκεῖ φιλανθρωπ. Συμφέρει πρὸς ἀρετὴν ἀμεταστρεπτὶ αὐτομολεῖν. Clementis Alexandrini Stromat. 5. μαθόντες ἢ ἀληθείας ἢ ὁδὸν, ἀμεταστρεπτὶ βαδίζομεν· & Heſiodi (de ſedulo aratore, & ideo appoſitiſſima loquentis,)

——Ἰθεῖαν αὖλακ' ἐλαύνω
Μηκέτι παπταίνων μέθ' ὁμήλικας, ἀλλ' ὀπὶ ἔργῳ
Θυμὸν ἔχων.——

Ubi μέθ' ὁμήλικας παπταίνειν, eſt quod Chriſto πρὸς τὰ ὀπίσω βλέπειν· cui contrarium Philipp. 3.14. τὰ ὀπίσω ἐπιλανθάνεσθαι, τοῖς ἢ ἔμπροσθεν ἐπεκτείνεσθαι. Εἰς βασιλείαν, &c. Εὐθὺς, ſatis Græcè dictum. Ità, πᾶσαι εἰς λῦτρα εὐθύτης, Diodorus Siculus lib. 2. &, ἰμάτια εἰς ταφὴν εὐθετα, Heſychius in ταφία.

Κεφ. ι'.

1. Μετὰ δὲ ταῦτα ἀνέδειξεν ὁ Κύριος κ ἑτέρους ἑβδομήκοντα, κ ἀπέστειλεν αὐτοὺς ἀνὰ δύο πρὸ προσώπου αὐτοῦ, εἰς πᾶσαν πόλιν κ τόπον οὗ ἤμελλεν αὐτὸς ἔρχεσθαι.

2. Ἔλεγεν οὖν πρὸς αὐτούς, Ὁ μὲν θερισμὸς πολὺς, οἱ δὲ ἐργάται ὀλίγοι· δεήθητε οὖν τοῦ κυρίου τοῦ θερισμοῦ ὅπως ἐκβάλλῃ ἐργάτας εἰς τὸν θερισμὸν αὐτοῦ.

3. Ὑπάγετε· ἰδοὺ, ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς ἄρνας ἐν μέσῳ λύκων.

Verſio Vulgata.

1. POſt hæc autem deſignavit Dominus & alios ſeptuaginta duos; & miſit illos binos ante faciem ſuam in omnem civitatem & locum quò erat ipſe venturus.

2. Et dicebat illis, Meſſis quidem multa, operarii autem pauci. Rogate ergò dominum meſſis, ut mittat operarios in meſſem ſuam.

3. Ite: ecce ego mitto vos ſicut agnos inter lupos.

4. Nè

4. Μὴ βαστάζετε βαλάντιον, μὴ πήραν, μηδὲ ὑποδήματα· καὶ μηδένα κατὰ τὴν ὁδὸν ἀσπάσησθε.

5. Εἰς ἣν δ' ἂν οἰκίαν εἰσέρχησθε, πρῶτον λέγετε, Εἰρήνη τῷ οἴκῳ τούτῳ.

6. Καὶ ἐὰν μὲ ἦ ἐκεῖ υἱὸς εἰρήνης, ἐπαναπαήσεται ἐπ' αὐτὸν ἡ εἰρήνη ὑμῶν· εἰ δὲ μή γε, ἐφ' ὑμᾶς ἀνακάμψει.

7. Ἐν αὐτῇ δὲ τῇ οἰκίᾳ μένετε, ἐσθίοντες καὶ πίνοντες τὰ παρ' αὐτῶν· ἄξιος γὰρ ὁ ἐργάτης τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ ἐστι. Μὴ μεταβαίνετε ἐξ οἰκίας εἰς οἰκίαν.

8. Καὶ εἰς ἣν δ' ἂν πόλιν εἰσέρχησθε, καὶ δέχωνται ὑμᾶς, ἐσθίετε τὰ παρατιθέμενα ὑμῖν.

9. Καὶ θεραπεύετε τοὺς ἐν αὐτῇ ἀσθενεῖς· καὶ λέγετε αὐτοῖς, Ἤγγικεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ.

10. Εἰς ἣν δ' ἂν πόλιν εἰσέρχησθε, καὶ μὴ δέχωνται ὑμᾶς, ἐξελθόντες εἰς τὰς πλατείας αὐτῆς εἴπατε,

11. Καὶ τὸν κονιορτὸν τὸν κολληθέντα ἡμῖν ἐκ τῆς πόλεως ὑμῶν ἀπομασσόμεθα ὑμῖν· πλὴν τοῦτο γινώσκετε, ὅτι ἤγγικεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ.

12. Λέγω δὲ ὑμῖν ὅτι Σοδόμοις ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἀνεκτότερον ἔσται ἢ τῇ πόλει ἐκείνῃ.

13. Οὐαί σοι, Χοραζίν, οὐαί σοι, Βηθσαϊδά· ὅτι εἰ ἐν Τύρῳ καὶ Σιδῶνι ἐγένοντο αἱ δυνάμεις αἱ γενόμεναι ἐν ὑμῖν, πάλαι ἂν ἐν σάκκῳ καὶ σποδῷ καθήμεναι μετενόησαν.

14. Πλὴν Τύρῳ καὶ Σιδῶνι ἀνεκτότερον ἔσται ἐν τῇ κρίσει ἢ ὑμῖν.

15. Καὶ σύ, Καφαρναούμ, ἡ ἕως οὐρανοῦ ὑψωθεῖσα, ἕως ᾅδου καταβιβασθήσῃ.

16. Ὁ ἀκούων ὑμῶν, ἐμοῦ ἀκούει· καὶ ὁ ἀθετῶν ὑμᾶς, ἐμὲ ἀθετεῖ· ὁ δὲ ἐμὲ ἀθετῶν, ἀθετεῖ τὸν ἀποστείλαντά με.

17. Ὑπέστρεψαν δὲ οἱ ἑβδομήκοντα μετὰ χαρᾶς, λέγοντες, Κύριε, καὶ τὰ δαιμόνια ὑποτάσσεται ἡμῖν ἐν τῷ ὀνόματί σου.

18. Εἶπε δὲ αὐτοῖς, Ἐθεώρουν τὸν σατανᾶν ὡς ἀστραπὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεσόντα.

19. Ἰδοὺ, δέδωκα ὑμῖν τὴν ἐξουσίαν τοῦ πατεῖν ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ· καὶ οὐδὲν ὑμᾶς οὐ μὴ ἀδικήσῃ.

20. Πλὴν ἐν τούτῳ μὴ χαίρετε, ὅτι τὰ πνεύματα ὑμῖν ὑποτάσσεται· χαίρετε δὲ μᾶλλον ὅτι τὰ ὀνόματα ὑμῶν ἐγγέγραπται ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

21. Ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἠγαλλιάσατο τῷ πνεύματι ὁ Ἰησοῦς, καὶ εἶπεν, Ἐξομολογοῦμαί σοι πάτερ, Κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὅτι ἀπέκρυψας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετῶν, καὶ ἀπεκάλυψας αὐτὰ νηπίοις. ναὶ, ὁ πατὴρ, ὅτι οὕτως ἐγένετο εὐδοκία ἔμπροσθέν σου.

22. Πάντα παρεδόθη μοι ὑπὸ τοῦ πατρός μου· καὶ οὐδεὶς γινώσκει τίς ἐστιν ὁ υἱὸς, εἰ μὴ ὁ πατήρ· καὶ τίς ἐστιν ὁ πατήρ, εἰ μὴ ὁ υἱὸς, καὶ ᾧ ἐὰν βούληται ὁ υἱὸς ἀποκαλύψαι.

23. Καὶ στραφεὶς πρὸς τοὺς μαθητὰς, κατ' ἰδίαν εἶπε, Μακάριοι οἱ ὀφθαλμοὶ οἱ βλέποντες ἃ βλέπετε.

24. Λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι πολλοὶ προφῆται καὶ βασιλεῖς ἠθέλησαν ἰδεῖν ἃ ὑμεῖς βλέπετε, καὶ οὐκ εἶδον· καὶ ἀκοῦσαι ἃ ἀκούετε, καὶ οὐκ ἤκουσαν.

25. Καὶ ἰδοὺ, νομικός τις ἀνέστη, ἐκπειράζων αὐτὸν, καὶ λέγων, Διδάσκαλε, τί ποιήσας ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω;

4. Nolite portare sacculum, neque peram, neque calceamenta: & neminem per viam salutaveritis.

5. In quamcunque domum intraveritis, primùm dicite, Pax huic domui.

6. Et si ibi fuerit filius pacis, requiescet super illum pax vestra; sin autem, ad vos revertetur.

7. In eadem autem domo manete edentes & bibentes quæ apud illos sunt: dignus est enim operarius mercede suâ. Nolite transire de domo in domum.

8. Et in quamcunque civitatem intraveritis, & susceperint vos, manducate quæ apponuntur vobis.

9. Et curate infirmos qui in illa sunt, & dicite illis, Appropinquavit in vos regnum Dei.

10. In quamcunque autem civitatem intraveritis, & non susceperint vos, exeuntes in plateas ejus, dicite,

11. Etiam pulverem qui adhæsit nobis de civitate vestra, extergimus in vos: tamen hoc scitote, quia appropinquavit regnum Dei.

12. Dico vobis quia Sodomis in die illa remissius erit quàm illi civitati.

13. Væ tibi, Corozaim, væ tibi, Bethsaida; quia si in Tyro & Sidone factæ fuissent virtutes quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio & cinere sedentes pœniterent.

14. Veruntamen Tyro & Sidoni remissius erit in judicio quàm vobis.

15. Et tu Capharnaum usque ad cœlum exaltata, usque ad infernum demergëris.

16. Qui vos audit, me audit; & qui vos spernit, me spernit. Qui autem me spernit, spernit eum qui misit me.

17. Reversi sunt autem septuaginta duo cum gaudio, dicentes, Domine, etiam dæmonia subjiciuntur nobis in nomine tuo.

18. Et ait illis, Videbam satanam sicut fulgur de cœlo cadentem.

19. Ecce, dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes & scorpiones, & super omnem virtutem inimici, & nihil vobis nocebit.

20. Veruntamen in hoc nolite gaudere, quia spiritus vobis subjiciuntur; gaudete autem quòd nomina vestra scripta sunt in cœlis.

21. In ipsa hora exsultavit spiritu, & dixit, Confiteor tibi, pater, Domine cœli & terræ, quòd abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & revelasti ea parvulis. Etiam, pater, quoniam sic placuit ante te.

22. Omnia mihi tradita sunt à patre meo. Et nemo scit quis sit filius, nisi pater; & quis sit pater, nisi filius, & cui voluerit filius revelare.

23. Et conversus ad discipulos suos, dixit, Beati oculi qui vident quæ vos videtis.

24. Dico enim vobis, quòd multi prophetæ & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt; & audire quæ auditis, & non audierunt.

25. Et ecce quidam Legisperitus surrexit, tentans illum, & dicens, Magister, quid faciendo vitam æternam possidebo?

26. Ὁ δὲ εἶπε πρὸς αὐτόν, Ἐν τῷ νόμῳ τί γέγραπται; πῶς ἀναγινώσκεις;

27. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν, Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου· καὶ τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν.

28. Εἶπε δὲ αὐτῷ, Ὀρθῶς ἀπεκρίθης· τοῦτο ποίει, καὶ ζήσῃ.

29. Ὁ δὲ, θέλων δικαιῶσαι ἑαυτὸν, εἶπε πρὸς τὸν Ἰησοῦν, Καὶ τίς ἐστί μου πλησίον;

30. Ὑπολαβὼν δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν, Ἄνθρωπός τις κατέβαινεν ἀπὸ Ἰερουσαλὴμ εἰς Ἰεριχὼ, καὶ λῃσταῖς περιέπεσεν· οἳ καὶ ἐκδύσαντες αὐτὸν, καὶ πληγὰς ἐπιθέντες, ἀπῆλθον, ἀφέντες ἡμιθανῆ τυγχάνοντα.

31. Κατὰ συγκυρίαν δὲ ἱερεύς τις κατέβαινεν ἐν τῇ ὁδῷ ἐκείνῃ· καὶ ἰδὼν αὐτὸν, ἀντιπαρῆλθεν.

32. Ὁμοίως δὲ καὶ Λευίτης, γενόμενος κατὰ τὸν τόπον, ἐλθὼν καὶ ἰδὼν ἀντιπαρῆλθε.

33. Σαμαρείτης δέ τις ὁδεύων, ἦλθε κατ' αὐτὸν, καὶ ἰδὼν αὐτὸν, ἐσπλαγχνίσθη.

34. Καὶ προσελθὼν κατέδησε τὰ τραύματα αὐτοῦ, ἐπιχέων ἔλαιον καὶ οἶνον· ἐπιβιβάσας δὲ αὐτὸν ἐπὶ τὸ ἴδιον κτῆνος, ἤγαγεν αὐτὸν εἰς πανδοχεῖον, καὶ ἐπεμελήθη αὐτοῦ.

35. Καὶ ἐπὶ τὴν αὔριον ἐξελθὼν, ἐκβαλὼν δύο δηνάρια ἔδωκε τῷ πανδοχεῖ, καὶ εἶπεν αὐτῷ, Ἐπιμελήθητι αὐτοῦ· καὶ ὅ,τι ἂν προσδαπανήσῃς, ἐγὼ ἐν τῷ ἐπανέρχεσθαί με, ἀποδώσω σοι.

36. Τίς οὖν τούτων τῶν τριῶν δοκεῖ σοι πλησίον γεγονέναι τοῦ ἐμπεσόντος εἰς τοὺς λῃστάς;

37. Ὁ δὲ εἶπεν, Ὁ ποιήσας τὸ ἔλεος μετ' αὐτοῦ. Εἶπεν οὖν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, Πορεύου, καὶ σὺ ποίει ὁμοίως.

38. Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ πορεύεσθαι αὐτοὺς, καὶ αὐτὸς εἰσῆλθεν εἰς κώμην τινά· γυνὴ δέ τις ὀνόματι Μάρθα ὑπεδέξατο αὐτὸν εἰς τὸν οἶκον αὐτῆς.

39. Καὶ τῇδε ἦν ἀδελφὴ καλουμένη Μαρία, ἣ καὶ παρακαθίσασα παρὰ τοὺς πόδας τοῦ Ἰησοῦ, ἤκουε τὸν λόγον αὐτοῦ.

40. Ἡ δὲ Μάρθα περιεσπᾶτο περὶ πολλὴν διακονίαν· ἐπιστᾶσα δὲ εἶπε, Κύριε, οὐ μέλει σοὶ ὅτι ἡ ἀδελφή μου μόνην με κατέλιπε διακονεῖν; εἰπὲ οὖν αὐτῇ ἵνα μοι συναντιλάβηται.

41. Ἀποκριθεὶς δὲ εἶπεν αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς, Μάρθα, Μάρθα, μεριμνᾷς, καὶ τυρβάζῃ περὶ πολλά.

42. Ἑνὸς δέ ἐστι χρεία. Μαρία δὲ τὴν ἀγαθὴν μερίδα ἐξελέξατο, ἥτις οὐκ ἀφαιρεθήσεται ἀπ' αὐτῆς.

26. At ille dixit ad eum, In Lege quid ſcriptum eſt? quomodo legis?

27. Ille reſpondens dixit, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex omnibus viribus tuis, & ex omni mente tua; & proximum tuum ſicut teipſum.

28. Dixítque illi, Rectè reſpondiſti: hoc fac & vives.

29. Ille autem volens juſtificare ſeipſum, dixit ad Jeſum, Et quis eſt meus proximus?

30. Suſcipiens autem Jeſus dixit, Homo quidam deſcendebat ab Jeruſalem in Jericho, & incidit in latrones, qui etiam deſpoliaverunt eum; & plagis impoſitis abierunt ſemivivo relicto.

31. Accidit autem ut ſacerdos quidam deſcenderet eâdem viâ, & viſo illo præterivit.

32. Similiter & Levita, cùm eſſet ſecus locum, & videret eum, pertranſiit.

33. Samaritanus autem quidam iter faciens, venit ſecus eum; & videns eum, miſericordiâ motus eſt.

34. Et appropians alligavit vulnera ejus, infundens oleum & vinum, & imponens illum in jumentum ſuum, duxit in ſtabulum, & curam ejus egit.

35. Et altera die protulit duos denarios, & dedit ſtabulario, & ait, Curam illius habe; & quodcunque ſupererogaveris, ego cùm rediero reddam tibi.

36. Quis horum trium videtur tibi proximus fuiſſe illi qui incidit in latrones?

37. At ille dixit, Qui fecit miſericordiam in illum. Et ait illi Jeſus, Vade, & tu fac ſimiliter.

38. Factum eſt autem dum irent, & ipſe intravit in quoddam caſtellum, & mulier quædam Martha nomine, excepit illum in domum ſuam.

39. Et huic erat ſoror nomine Maria: quæ etiam ſedens ſecus pedes Domini, audiebat verbum illius.

40. Martha autem ſatagebat circa frequens miniſterium; quæ ſtetit & ait, Domine, non eſt tibi curæ quòd ſoror mea reliquit me ſolam miniſtrare? dic ergò illi ut me adjuvet.

41. Et reſpondens dixit illi Dominus, Martha, Martha, ſolicita es, & turbaris erga plurima.

42. Porrò unum eſt neceſſarium: Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea.

Ad Cap. X.

Com. 1. Ἀνέδειξεν, &c. ἑτέρους ἑβδομήκοντα] Bene Vulgatus, *deſignavit*. In Gloſſis, Ἀποδείκνυμι, *declaro*, &c. *deſigno*.

Ibid. ἀνὰ δύο] Bene & hoc Idem, *miſit illos binos*. In alio Gloſſario, *Quini*, ἀνὰ πέντε.

Com. 2. Ὁ μὲν θερισμὸς πολὺς, οἱ δὲ ἐργάται ὀλίγοι] Videtur hoc Chriſti dictum proverbiale. Tale Phædri illud,

——Materia tanta abundat copia,
Labori faber ut deſit, non fabro labor.

Et iſtud 5.47. Hegeſippi, *Plurimi venales, emptores pauci*. Adde Apulcii iſta, *Geſtaminum modus numerum gerulorum excedit.*

Ibid. Τοῦ Κυρίου τοῦ θερισμοῦ] Ità *Dominum ſegetum* Gellius 2.29. dixit.

Com. 3. ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς ἄρνας ἐν μέσῳ λύκων]

Accipitres inter tanquam vos mitto columbas.
Infeſtos inter mitto ut ovile lupos.

De filio ille apud Ciceronem Tuſcul. 3.

Sciebam me (eum) *in mortiferum bellum, non in epulas mittere.*

Sunt autem & hæc Chriſti proverbialia. Donatus in 5.1. Eunuchi, Proverbium eſt, *Ovem Lupo commiſiſti*. Suidas, Περβαλόντες κυσὶν ἄρνας· Ἐπὶ τῶν ἀπεγμένας

τοῖς

τῆς συκοφάντας πεφιδόντων. *Lupos* heic Chriſtus vocat

——*Homines hominum vix nomine dignos,*
Queîſque lupis diris plus feritatis erat.

Lactantius de Chriſtiani nominis ſuo ævo perſecutoribus, (progenie autem luporum iſtorum,) *Feras immanitate vincunt, placidiſſimum Dei gregem vaſtant,*

——*lupi ceu Raptores.*——

lib. 5. cap. 9.

Ibid. ὡς μέσῳ λύκων] Vult dicere, Incedendum eſt vobis per ignes ſuppoſitos cineri doloſo. Ἐν μέσῳ (ut Sirach. 9.13.) πυρὶ δὲ διαβαίνετε, καὶ ἐπ' ἐπάλξεων πόλεως περιπατῆτε.

Com. 4. μὴ πήρας] Vide ad Matth. 10.10. dicta.

Ibid. μηδένα κατ' ὁδὸν ἀσπάσησθε] Μηδένα, non de tenuioribus intelligo, ſed de iis qui cultu apparatúque conſpicui eſſent: horum occurſus enim, ità comparante vivendi uſu, vel feſtinantes morari ſolet. Apuleius Floridis, *Quibus curriculo confectâ viâ opus eſt*, &c. *ſi quem interea conſpicantur ex principalibus viris nobilem hominem*, &c. *adeunt, ac ſalutant: ac ſi diutile ille quidpiam percontetur, ambulant* (meliùs *unà ambulant*) *diutile & fabulantur.* Contra hujuſmodi prolixas ſalutationes, quæ non citra temporis diſpendium peragi ſolebant, videtur Chriſtus eos mandato muniſſe: non breves illas quæ communi humanitati debentur, & in tranſitu fiunt. At melius puto hæc Chriſti verba ut hyperbolica intelligere: q. d. negotio, quod impoſui vobis, toto animo incumbite, præterhabitis vel breviſſimis (quod genus ſunt ſalutationes in via occurrentium) obſtaculis & moramentis. Tale Apoſtoli illud 2 Tim. 4.2. ἔντυχον εὐκαίρως καὶ ἀκαίρως· ad quem locum annotata confer. D. Auguſtinus Serm. 206 de Tempore, poſt citata ea Eliſæi ad famulum ſuum, SI TE SALUTAVERIT HOMO, NON RESALUTES EUM, *Pro celeritate eſt dictum*, &c. *ac ſi diceret, ità velociter ambula, ut nullis fabulis in via occupari aut retardari præſumas. Feſtinantibus reſpondendi facultatem non dari*, dixit Servius ad Æn. 1.

Com. 7. τὰ παρ' αὐτῶν] Recentior Interpres, *quæ ab ipſis appoſita fuerint*: & ità heic Theophylactus, τὰ παρ' αὐτῶν, τυτέστιν, ἃ παρασκευάσουσιν ὑμῖν. At hoc idem videtur cum eo quod ſequitur, τὰ παρατιθέμενα ὑμῖν. Puto Vulgatum vertiſſe rectiùs, *quæ apud illos ſunt*: id eſt, ut ego intelligo, *quæ illorum ſunt*. Sic Marc. 9.26. τὰ παρ' ἑαυτῆς πάντα, id eſt, *omnia ſua*, ut bene non ſolùm Vulgatus, ſed & ipſe Recentior verterat.

Ibid. ἄξιος γὰρ ὁ ἐργάτης τῆς μισθοῦ αὐτοῦ ἐστι] Quin & hoc proverbiale eſt. Suidas, Ἄξια ἡ κύων τοῦ βεώμολος· Ἐπὶ τῶν καλ' ἀξίαν τινὸς τυγχανόντων. Μισθὸν heic (ob vocem ἐργάτης) concinniùs dictum quàm τροφῆς, quod apud Matthæi Interpretem. Vide Rom. 4.4. 1 Cor. 3.14. Jacob. 5.4. ipſumque illum Matthæi Interpretem 20.8.

Ibid. Μὴ μεταβαίνετε ἐξ οἰκίας εἰς οἰκίαν] Hoc enim circumforaneorum foret ac mendicantium, probrum cuivis homini ſummâ ope cavendum: (ζωὴ πονηρὰ ἐξ οἰκίας εἰς οἰκίαν, Sirachid. 29.25.) quantò plùs vobis evitandum, legatis meis, tantóque ac tam excelſo muneri delegatis?

Com. 8. ἐσθίετε τὰ παρατιθέμενα ὑμῖν] Ità 1 Cor. 10. 27. Apoſtolus, τὸ παρατιθέμενον ὑμῖν ἐσθίετε· & apud Homerum ille,

Ἔσθε, φίλοι, κρέα τ' ἔρδετε τοῖσδε
Οἷα πάρεστι——

Id eſt, οἷα παρατίθενταί σοι. In Græco Proverb. 23. 1. Νῦν τὰ παρατιθέμενά σοι. Ariſtoteles Polit. 1. de Mida, Πάντων δὲ παρατιθεμένων αὐτῷ χρυσῶν ἡμερῶν. Ibid. τὰ παρατιθέμενα ὑμῖν] Propriè heic ἐσθιόμενα. Vide ad Act. 16.34. dicta.

Com. 11. πλὴν τοῦτο γινώσκετε] Ità 1 Reg. 5.7. πλὴν γνῶτε τοῦτο, καὶ ἴδετε. Vide ad 2 Tim. 3.1. dicta.

Com. 12. ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ] Ità & 2 Tim. 4.8. Vult dicere, ut apud Matthæum hoc loco, ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆ κρίσεως· vide ad 2 Tim. 1.12. annotata.

Com. 13. καθήμενοι μετενόησαν] Καθήμενοι (ut Matth. 6.5. ἑστῶτες) poteſt idiotiſmus eſſe; Matthæi enim Interpres hoc loco, μετενόησαν tantùm: Cùm autem heic de luctu agatur, melius vocem eam ſuâ ſignificatione accipere. Apuleius de ærumnoſo illo, *Sedebat humi, ſciſſili palliaſtro ſemaimictus*, &c. ad quem locum neſcio quæ annotavimus. Adde Job. 42.6. Eſther. 4.3. Jonæ 3.6.

Com. 15. ἡ ἕως τοῦ οὐρανοῦ ὑψωθεῖσα] Ἡ

——μέχρι νεφῶν τὸ ὄρειον ἀναπτᾶσα.

Ὑψωθεῖσα, paſſivum pro reciproco: ſenſus enim eſt, quæ ità ſuperbis ex hodierna opulentia tua. Vide Job. 42.6.

Ibid. ἕως Ἅιδου καταβιβασθήσῃ] Sen. Octav.

——*Sis licèt ſtructu eminens,*
Opibus ſuperba, gaudium capies breve.

Ἕως Ἅιδου καταβιβασθήσῃ, eſt, καταῤῥιφήσεται (ut Thren. Jerem. 2.1.) ἀπ' οὐρανοῦ τὸ δίκασμά σου. Vide & in Græco Eſaiæ 14. com. 11, 12, 13, & 15. Καταβιβάζειν itidem de deſolatione Tyri habemus Ezech. 28.8. *Ad Inferos*, eſt, ad infimam miſeriæ ſortem: quo ſenſu *capite ad Inferos dejecto incedere*, habemus apud Apuleium; &, *in cœlo poſitum ad Inferos trahere*, apud Petronium. Vult dicere, fœlicitas iſta tua ingruente bello Hieroſolymitano mutabitur in ærumnas. Heſychius, Καρίσασιν· Ἅιδου συμφορᾶς. De Fortuna (& quid hîc à Chriſto prædicitur niſi fortunarum mutatio?) vetus Epigrammatarius, Anthol. 7.

Τὺς δ' ὑπὸ τῶν νεφελῶν εἰς Ἀΐδην καλέσει.

Com. 16. ὁ ἀθετῶν ὑμᾶς, ἐμὲ ἀθετεῖ] Ità 1 Theſſ. 4.8. Apoſtolus, Ὁ ἀθετῶν, οὐκ ἄνθρωπον ἀθετεῖ, ἀλλὰ τὸν θεὸν, &c.

Ibid. ὁ δὲ ἐμὲ ἀθετῶν, ἀθετεῖ τὸν ἀποστείλαντά με] Sive reſpicior ut legatus ejus, quo pacto contumelia mei in illum qui me miſit recidit, (ἃ γὰρ ἂν πείσῃς ὑπομένουσιν, ὅτι τοῦ πέμψαντος τὴν ἀναφορὰν λαμβάνει) (Philo Jud.) ſive (quod longè excellentius eſt) ut filium ejus: vide Joh. 5.23. (ubi & τίμιον eſt quod hoc loco ὑπερέχειν·) & Joh. 10.23. (ubi μισῶν non eſt, *odio habere*, ſed quod heic ἀθετεῖν) adde l. 8. § ult. ff. de injur. &c. Atherbal ad Senatum Romanum, apud Saluſtium Jugurth. *Vos in mea injuria deſpecti eſtis.* Dorimachus apud Polybium lib. 4. Meſſenios alloquens, ineptos vocat eos ſi dum ſe detinere meditarentur, non Ætolis potiùs quàm ſibi injuriam inferre crederent. Mennius apud Tacitum Annal. 1. ad milites vim intentantes ſibi, non Præfectum, ſed Germanicum Ducem, ſed Tiberium ipſum ab iis violari ait: & Thraſybuli filius (apud Plutarchum) à Periandro in cœna loco inferiore ordinatus, ὡς ἐμοὶ (inquit) καὶ πάβλονλα περιπλακίσιος βυλόμενος, &c. ἥκιστος ὤν.

Com. 17. ὑπέστρεψαν, &c. μετὰ χαρᾶς] Ità & infrà 24.52.

Com. 18. Ἐθεώρουν τὸν Σατανᾶν ὡς ἀστραπὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεσόντα] Non hoc vult, Vidi Satanam de cœlo cadentem, (indè enim jam olim ecciderat,) ſed, Vidi Satanam cadentem, (nempe de principatu ac tyrannide ſua) tam rapidè quàm fulgur de cœlo micare ſolet. Ἐθεώρουν puto enallagen eſſe, pro θεωρῶ. Video brevì ruiturum eum. Celeritas nimia proverbialiter ſolet fulguri aſſimilari, vide Matth. 24.27. Apuleius de aquila, Florid. 1. *Ruit ſeſe fulminis vice: de cœlo improviſa.* Suidas de Indaco, celerrimo curſore, Οἱά τις ἀστραπὴ καὶ κεραυνῶν, ὁ πρόχυτα μᾶλλον ἢ πολυμιγὴς ἐοικώς. Appianus in Præfatione, Διὰ τὸ βεβαίωμα τοῦ χρόνου ἀστραπῇ παραπλήσιον. Tale apud Senecam Tragicum,

——*Aut qualis cadit*
Delapſa cœlo ſtella, cùm ſtringens polum,
Rectam citatis ignibus currit viam.

Ovidius de Phaetonte,

Volvitur in præceps, longóque per aera tractu
Fertur, ut interdum de cœlo ſtella ſereno
Etſi non cecidit, poſſit cecidiſſe videri.

Ad celerem iſtam, tantâque cum potentia factam Euangelii propagationem, quam hîc Chriſtus innuit, pertinet (inter alia) illud Act. 19.20. καὶ κράτος ηὔξανεν.

Ibid. ὃν τοῦ οὐρανοῦ πεσόντα] Vagellius apud Senecam Natur. quæſt. 6.2.

Si

Si cadendum eſt mihi, cœlo cecidiſſe velim.

Com. 19. οὐδὲν ὑμᾶς ἐ μὴ ἀδικήσῃ] Ità & in tabula Cebetis, Οὐδὲν ὃ μὴ ἀδικηθήσεται. Ut vocabula quædam à latitudine ſua reſtringuntur ad ſpecialem ſignificationem quampiam, ità alia viciſſim à propria & ſpeciali ad latiorem ſignificatum extendi ſolent: quod & heic in ἀδικεῖν factum. Exempla autem negationum trium junctim occurrentium ad Matth. 24.21. adduximus.

Com. 20. ἐν τούτῳ μὴ χαίρετε, ὅτι, &c.] Id eſt, nolite tam ob hoc gaudere, quòd, &c. quàm quòd, &c. Vide ad Matth. 10.20. notata. Ἐν τούτῳ hic, ut & 1 Joh. 3.24. abundare videtur.

Com. 21. ἠγαλλιάσατο τῷ πνεύματι] Ità rectiùs quàm adjuncto ἁγίῳ, quod in quibuſdam codicibus. Additur τῷ πνεύματι autem ad indicandam gaudii ejus magnitudinem: ſic Joh. 16.22. χαρήσεται ὑμῶν ἡ καρδία, intenſius multò eſt quàm ſi χαρήσεσθε dixiſſet. Tale & Homericum illud,

——γήγηθε δὲ φρένα Λητώ.

Quod verbis Gellii (laxioribus, ſignificantiſſimis autem) eſt, *gaudere gaudium, non pigrum, leve, & quaſi in ſummo pectore ſupernans: ſed intimum, genuinum, ex ipſo penetrali cordis atque animæ vigens:* ex quibus commodè intelligi datur qualis & heic iſta Chriſti exſultatio fuerit. Nec diſſimile 2 Cor. 7. 4. τῇ χαρᾷ τῆς παρακλήσεως. Vide ſuprà 1.47. & ibi annotata.

Ibid. ναί, πάτερ, Ἐξομολογοῦμαί σοι, πάτερ] Ex gaudii quadam redundantia Patri gratias laudéſque refert. Simile 28.7. apud Pſalmiſtam, Ἀνέθαλεν ἡ σάρξ μου, καὶ ἐκ θελήματός μου ἐξομολογήσομαι αὐτῷ. Poſt ἐξομολογοῦμαί σοι ſupple χάειν: ut in illis ſuprà 2. 38. Ἀνθομολογούμενα (i. e. ὁμολογοῦντα) τῷ Κυρίῳ: ubi vel χάειν, vel ἔπαινον ſupplendum, vel utrumque. Suidas, Ἐξομολόγησις, εὐχαριστία. *Confiteor* ergò, ut vertunt, eſt, ſolvo gratias. Seneca 72 Epiſt. *Interdum ſolutio eſt ipſa confeſſio.*

Ibid. ἀπέκρυψας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν] Σοφοὶ hîc, Matth. 11.25. & 1 Cor. 1.20. ſunt, aut quales 1 Cor. 1.26. κατὰ σάρκα σοφοί· aut quales Rom. 1. 22. φάσκοντες σοφοὶ εἶναι. Et hanc poſteriorem expoſitionem ſequitur D. Auguſtinus in Pſal. 8.

Ibid. καὶ ζωπυρεῖ] Quales dicto ad Corinthios loco 1. 1.20. συζητηταὶ τοῦ αἰῶνος τούτου.

Ibid. καὶ ἀπεκάλυψας αὐτὰ νηπίοις] Νήπιοι heic, Apoſtoli jam dicto loco, com. 26. τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου. D. Auguſtinus in Pſal. 77. de Lege Dei loquens, *Quod infunditur, concavo humilitatis excipitur, eminentiâ tumoris expellitur.* Euthymius ad Angeli Luc. 2. ea, ANNUNCIO VOBIS GAUDIUM, *Scribis & Phariſæis non annunciavit hoc gaudium: cùm enim perverſi eſſent & invidi, non erant creditari: ſed paſtoribus, qui verſutiâ & invidiâ carebant.* Adde heic ad Matthæum dicta.

Ibid. ὅτως εὐδοκία ἔμπροσθέν ſc.] Sic Jobi 1.21. ὡς τῷ Κυρίῳ ἔδοξεν, οὕτως ἐγένετο· & Jonæ 1.14. Σὺ, Κύριε, ὃν βούλου, πεποίηκας. Virgil. Georg. 4.

Quippe ità Neptuno viſum eſt——

Ad quæ Servius, *Ubi deeſt ratio, ſic loquitur:* puto *loquimur* legendum. Adde ad Matthæum notata.

Com. 22. Πάντα παρεδόθη μοι ὑπὸ τοῦ πατρός μου] Eſtne quod Matth. 28.18. & Joh. 13.3? an verò hæc verborum iſtorum ſententia? Quæcunque doceo & facio, proveniunt ex tradita mihi à Patre poteſtate & ſapientia. Οὐδεὶς ταῦτα σημεῖα (ut Joh. 3.2.) δύναται ποιεῖν ἃ ἐγὼ ποιῶ, ἐὰν μὴ ᾖ ὁ θεὸς μετ' αὐτοῦ.

Ibid. οὐδεὶς γινώσκει τίς ἐστιν ὁ υἱός, &c.] Τίς ἐστιν, & heic, & in ſequente orationis membro, item Joh. 4.10. ſuccinctè omnia comprehendit perſonam comitantia. Aſconius in verba *qui ſis*, Divinat. in Verrem, *Non in nomine tantùm, & in genere eſt; ſed & in omnibus perſonæ attributis. Ergò, qui ſis, & quòd Siculus, continet, & quòd indoctus, & quòd non intelligeret*, &c.

Com. 23. καθ' ἰδίαν] Suidas, Καθ' ἰδίαν. ἰδίως.

Com. 25. νομικός τις ἀνέστη, ἐκπειράζων αὐτὸν] Par illud apud Phrygium fabulatorem, Ἀνήρ τις καπηλεύων εἰς τῶν ἐν Δελφοῖς ἦλθεν Ἀπόλλωνα, πειράσαι αὐτὸν βυλόμενος. Vocem νομικὸς habes apud Arrianum 2.13. in Epictetum, & Plutarchum in Syllæ vita. Recentior *legis interpres* vertit, meliùs Vulgata verſio, *legis peritus.* In Gloſſario, Νομικὸς, ὁ νόμους εἰδώς, *legis peritus.*

Com. 26. πῶς ἀναγινώσκεις;] Id eſt, ut Marc. 10.3. at in re alia, τί ἐνετείλατο ὑμῖν Μωσῆς;

Com. 27. Ἀγαπήσεις κύριον, &c. ἐξ ὅλης τῆς καρδίας ſc.] Ità 7.32. Sirachides, Ἐν ὅλῃ τῇ ψυχῇ σου εὐλαβοῦ τὸν Κύριον· & 13.6. apud Tobiæ Scriptorem, ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ψυχῇ σοῦ πρὸς Κύριον ἑτοίμασον. Plinius lib. 6. epiſt. 14. *Mei ſtomachi hæc natura eſt ut nihil niſi totum ac merum velit:* quæ eminenter dici poſſunt de ſummo Numine. Virgil. 9. *Pectore toto:* ubi Servius, *omni affectu.* Donatus in Adelph. 5.7. *Ex animo facere eſt*, &c. *ex tota mente præſtare, non perfunctoriè.* Adde ad Matth. 22. 37. dicta. Ovidius,

O penitus toto corde recepte mihi!

Ibid. ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου] Ἀγαπήσεις nempe. Sic ἐν τῇ καρδίας φιλῶν, in Nubibus Ariſtophanis.

Ibid. καρδίας, &c. ψυχῆς, &c. ἰσχύος, &c.] Vulgat. *ex toto corde, ex tota anima, & ex omnibus viribus tuis.* Plaut. Capteivis,

Id petam, id perſequárque corde, animo, atque viribus.

Ibid. ἐξ ὅλης τῆς καρδίας] Servius ad Æn. 9. *Pectore toto; omni affectu. Et eſt de proverbio. Cicero in de Legibus, Niſi toto pectore amatur, ut dicitur. Cùm enim, ut dicitur, dicit, oſtendit proverbiale.*

Ibid. καὶ τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν] Non dicit, τὸν ἀγαπῶντά σε, aut τὸν ἀγαθοποιοῦντά σε· id enim & Gentes faciebant, ſuprà 6. 32, 33. (Cicero in Lælio, *Eodem modo erga amicum affecti ſimus quo erga nos ipſos:* & lib. 1. de Legibus, *Eſt in amicitia neceſſarium ut alter nihilo ſeſe plus quàm alterum diligat.)* at τὸν πλησίον σου id eſt, quemvis hominem. Quo modo autem quâque menſurâ illud ὡς (quod heic ſimilitudinis quidem, at non perfectæ æqualitatis nota eſt) in uſu vitæ adimpleri debeat, difficile, imò impoſſibile eſt certis regulis aſtringere, & finibus coercere, cùm id quod heic præcipitur non ſub formulam cadat, ut quæ legibus comprehendi ſolent; nec verò in puncto conſiſtat, ut quæ matheſis tractat; at in boni prudentíſque viri arbitrio, diligentíque perſonarum, locorum, & temporum ac rerum penſitatione.

Com. 28. τοῦτο ποίει, καὶ ζήσῃ] Phocylides,

Ταῦτα πόνει, ταῦτ' ἐπιμελήθητι, τούτων χρὴ ἐρᾷν σε.
Ταῦτά σε τὴν θείης ἀρετῆς εἰς ἴχνια θήσει.
Hæc ſumma virtus, petitur hâc cœlum viâ.
——*Semita certè*
Æternæ has per virtutes patet unica vitæ.

Vide Geneſ. 42.18. Levit. 18.5. Deuteron. 4.1. & 32.47. Proverb. 7.2. Eſaiæ 55.3. Ezech. 20.11.

Com. 30. Ὑπολαβὼν δὲ ὁ Ἰησοῦς, εἶπεν] Ælianus Var. 2. 34. Ὑπολαβὼν ὁ Ἐπίχαρμος, Ὦ βέλτιστοι, ἔφην, &c. Idem 1. 34. Ὑπολαβὼν ὁ βασιλεύς, ἔφη, &c.

Ibid. ὑπολαβὼν δὲ ὁ Ἰησοῦς, εἶπεν] In Excerptis Diodori Siculi pag. 308. edit. Pariſ. Ὁ δὲ Δομίτιος ὑπολαβὼν, ἔφησεν, &c. Heſychius, Ὑπολαβὼν, ὑποκριθείς. Recentior, *excipiens*, bene: ità enim & Virgilius: bene & Vulgatus, *ſuſcipiens.* Apuleius 2. Mileſ. *Suſcipit ille de lectulo:* & 4. *Suſcipit unus ex illo poſteriore numero*, &c.

Ibid. λῃστὰς ἀνελεῖσθαι] Sic, *in latrones incidere*, in l. merito. ff. pro ſocio. In Excerptis Diodori Siculi, λῃστήριον ἀνελεῖν dicitur: Artemidoro 2. 22. τοὺς περὶ ἀνδρωνῖτιν ἀνελεῖν. Λῃστὰς ἀνελεῖσθαι, eſt & apud Diogenem Laertium in Bione.

Ibid. ἐκδύσαντες αὐτὸν] Gloſſarium, ἐκδύω, *exſpolio, deſpolio:* Ἐκδύτης, *deſpoliator.* Deſpoliare, latronum eſt. Philo in de Somniis, Λωποδύτας ἴδοις, &c. ἀναμιμνήσκει τὰς μὲ ἐνδύτας ἀφαιρεῖσθαι, χιτῶνας ἢ τοὺς ἔχοντας ὑποφαίνει. D. Auguſtinus in Pſal. 69. *Quærit latro tunicam viatoris; latro ad hoc occîdit, ut exſpolíet*, &c. Hujus loci ſunt & Heſychii iſta

iſta (at fortè in prima voce mendoſa) Συλλαβὰς ὀλῦ, τοῦ συλῶντας καὶ ἐκδύοντας.

Ibid. καὶ πληγὰς ἐπιθέντες] Ex more id genus hominum, qui non deſpoliant tantùm, ſed & vulnerant. Cicero 7. 9. ad Atticum, de L. Quinctio, *Ad buſtum Baſili vulneratus & deſpoliatus eſt.*

Ibid. πληγὰς ἐπιθέντες, ἀπῆλθον, ἀφέντες ἡμιθανῆ] Plutarchus in Lacænarum apophthegmatis, Πολλὰς πληγὰς λαβόντος, καὶ ἀπενεχθέντος ὀυκέτι ὡς τεθνηκότος.

Ibid. ἀφέντες ἡμιθανῆ] Ariſtides in Rhodiaca, Ὑπολειφθέντες ἡμιθνῆτες. Tacitus Annal. 3. *Quaſi exanimes linquebantur.* Recentior Interpres, *ſeminece relicto:* malè facerem ſi damnarem; nam & *Seminecem liquit* —— apud Virgilium lego, & in Gloſſis, *Seminecem*, ἡμιθνῆτα, καὶ ἡμιθανῆ· ſi non Latinitas, tamen ſaltem damnanda eſt moroſitas ejus; idem implevit enim Vulgati illud, *ſemivivo relicto.* Gellius 7. 21. *Quoad vivet, cùm dicitur, item, quoad morietur, videntur quidem duæ res dici contrariæ: ſed idem atque unum tempus utraque verba demonſtrant,* &c. *tempora enim duo cùm inter ſe oppoſita ſunt, atque ità coherentia, ut alterius finis cum alterius initio miſceatur, non refert utrùm per extremitatem prioris, an per initium ſequentis locus ipſe confinis demonſtretur.* Adde quòd & *ſemivivum reliquerunt* Cicero ad Atticum dixit.

Com. 31. Κατὰ συγκυείαν, &c.] Id eſt, χατ' συντυχίαν. Heſychius, Συγκυεία, συμπτυχία. Κατὰ συγκυείαν habes & apud Epiphanium Hæreſi 1. Cicero 2. 12. ad Atticum συγκύημα dixit. In Heſychio autem ubi legimus, Κατὰ ζωδασμὸν, χατ' κοινωνίαν, χατ' σύμπεξιν, χατ' συγκείσιν· videtur ultimo loco ſcribendum χατ' σύγκεισιν· aut alia quæpiam vox aptior ſupponenda eſt: χατ' συγκυείαν, enim, niſi animi fallor, corruptum eſt. Eſt & corruptum illud ζωδασμὸν, pro quo ζωδυασμὸν reponendum.

Ibid. κατέβαινεν, &c.] Scholiaſtes ad Iliad. Καταβλῶαι, χατελθεῖν, ἐφ' ὕψους γάρ ἐστιν ἡ πόλις.

Ibid. ἰδὼν αὐτὸν, ἀντιπαρῆλθεν] Plutarchus de Caio Graccho, Ὁρῶν ἕνα τῶν ξένων αὐτῷ, &c. ἐλκόμενον ὑπὸ τῶν ὑπηρετῶν τῆς Φαννίας, παρῆλθεν.

Com. 32. ἐλθὼν καὶ ἰδὼν, ἀντιπαρῆλθεν] Venit, vidit, tranſivit. In ſententiis Damocratis, Ὁ βίος πάροδος, ἦλθες, εἶδες, ἀπῆλθες.

Com. 33. ἦλθε κατ' αὐτὸν] Ut videret quis homo ille, & quid rei eſſet. Apuleius 4. Florid. *Propiùs acceſſit, ut incognoſceret (more ingenii humani) quiſnam eſſet.* In Plauti Amphitryone, *Qui ante ades noſtras ſic jacet,* &c.

——*Ibo, & cognoſcam quiſquis eſt.*——

Com. 34. κατέδησε τὰ τραύματα αὐτοῦ] Καταδῆσαι habemus itidem hoc ſenſu Sirachidis 27. 21. ibidem 30. 7. καταδεσμεύειν, & in Eſaiæ Græco 1. 6. καταδεσμός. Tacitus Annal. 15. *Vulneribus ligamenta,* &c. *parare eundem jubet:* id eſt, καταδεσμὰς, vel ἐπιδεσμὰς. Suidas, Ἐπιδεσμὸς, ὁ ἐπὶ τῇ πληγῇ δεσμός. *Faſciolis plagas vincire,* Apuleius dixit. Optimè Vulgatus autem, *alligavit vulnera ejus.* Sic *vulnus alligare,* Tragicus vetus apud Ciceronem, Tuſcul. 2.

Ibid. ἐπιχέων ἔλαιον καὶ οἶνον] Sedulius ad Rom. 16. de Aquila & Priſcilla, *Paulum virgis cæſum vino oleóque,* &c. *medicati ſunt.*

Ibid. ἐπιβιβάσας ἐπὶ τὸ ἴδιον κτλῶς.] Sic Act. 23. 24. κλίνη, &c. ἵνα ἐπιβιβάσαντες τὸν Παῦλον, &c. Joſue 2. 6. ἐπὶ τὸ δῶμα ἐπιβιβάζειν· & 4 Reg. 9. 28. in Græco, ἐπὶ τὸ ἅρμα ἐπιβιβάζειν. Heſychius, Ἐμβιβῶ· (fortè ἐπιβιβάζω legendum,) ἀναφέρω. Appianus in Ibericis, Τὸς ἀῤῥωστοῦντας ἐπὶ τῶν ἵππων ἀναβίβασεν. Ἐπὶ ἵππον ἀναβιβάζειν, eſt & Diſſert. 19. apud Maximum Tyrium.

Ibid. ἤγαγεν αὐτὸν εἰς πανδοχεῖον] Ità, *ad hoſpitium* (id eſt, ut hoc loco, *ſtabulum*, πανδοχεῖον, adeóque hominem à latronibus ſpoliatum) *perducere*, lib. 1 Apuleii.

Com. 35. Καὶ ἐπὶ τὴν ἄυειον ἐξελθὼν] Μονοήμερον nempe, (ut Sapient. 5. 14.) καταλύτης.

Ibid. ἐκβαλὼν δύο δηνάρια ἔδωκε τῷ πανδοχεῖ] Sic jam citato Apuleii libro *pretio manſionis ſtabulario perſoluto:* ubi *ſtabularius* (ut & Vulgato noſtro) πανδοχεύς· pro quo (ut paſſim otioſè) Recentior, *hoſpiti* dixit. In vetere Onomaſtico, *Stabularius*, πανδοχεύς.

Ibid. ἐπιμελήθητι αὐτοῦ] *Curam habe illius.* In vetere Onomaſt. *Curo*, ἐπιμελοῦμαι. Et bene ἐπιμελήθητι de vulnerato homine curando. Hinc ἐπιμεληταὶ οἱ τοῦ τετρωμένου ὸν πολέμῳ ἐθεράπευσαν, inquit Suidas è Xenophonte.

Ibid. καὶ ὅ, τι ἂν προσδαπανήσῃς, ἐγὼ, &c. ἀποδώσω σοι] Syneſius 52 Epiſt. Καὶ ὅ, τι ἂν ὑπὲρ τὴ τιμῆς καταθῇ, παρ' ἐμοὶ πολλαπλάσιον κείσεται. Excerpta vet. Gloſſ. *Reddam*, ἀποδώσω.

Ibid. ἐγὼ, &c. ἀποδώσω σοι] Ἐγὼ (ut Epiſt. ad Philem. com. 19.) ἀντίσω. Auſonius ad Gratianum Imperatorem, *Præbes miniſtros, inſtruis cibos, fomenta diſpenſas: ſumptum adjicis medelarum.*

Com. 37. καὶ σὺ ποίει ὁμοίως] ——*Tu quoque fac ſimile:* id eſt, quemvis hominem tuum proximum exiſtima. D. Auguſtinus in Pſal. 25. *Proximus tuus ille eſt qui tecum natus eſt ex Adam & Eva: omnes proximi ſumus conditione terrenæ nativitatis:* & pòſt, *Proximum tuum debes putare omnem hominem, & antequam ſit Chriſtianus. Cognationem quandam inter nos Naturam conſtituiſſe* ait JC^tus.

Ibid. καὶ σὺ ποίει ὁμοίως] Sic Epheſ. 6. 9. Apoſtolus, Καὶ οἱ κύριοι τὰ αὐτὰ (id eſt, ὁμοίως) ποιεῖτε.

Com. 38 εἰς κώμην τινὰ] Recentior, *in vicum quendam.* Vulgat. (quod eodèm recidit) *in caſtellum quoddam.* Gloſſarium, Κώμη, *villa, vicus, caſtellum:* & in vetere Onomaſtico, *Caſtellani*, κωμῆται.

Ibid. γυνή τις ὀνόματι Μάρθα] Nomen frequens regionibus iis. Plutarchus in Mario, Λύγα γυναῖκα, Μάρθαν ὄνομα, &c.

Ibid. ὑπεδέξατο αὐτὸν] Gloſſæ, *Suſcepit*, ὑπεδέξατο.

Com. 39. παρεκαθίσασα παρὰ τοὺς πόδας τοῦ Ἰησοῦ] More diſcentium. Παρεκαθέζεσθαι eodem planè ſenſu habet & Arrianus 2. 21. in Epictetum.

Com. 40. περιεσπᾶτο περὶ πολλὴν διακονίαν] Περιεσπᾶτο, nempe νοῒ, vel διανοίᾳ. Ità 1 Diodori Siculi, τῇ διανοίᾳ περὶ πολλὰ διασπωμένους. Sirachides 41. 2. de egeno, περὶ πάντων περισπωμένῳ. Gloſſæ, *Deſtrictus*, περισπασθεὶς, &c. Vocem περισπασμῷ habemus Eccleſiaſtæ 1. 13. 3. 10. 4. 8. & 5. 14. item 12. 2. apud Marcum Antoninum: & contrà 1 Cor. 7. 35. adverbium ἀπερισπάστως. Περισπᾶσθαι περὶ πολλὴν διακονίαν, eſt quod Latinis hoc in argumento, *curſitare, currere, diſcurrere.* Horatius de mure urbano murem ruſticum cœnâ excipiente,

——*Veluti ſuccinctus curſitat hoſpes.*

Idem 4. Carm. 11.

Cuncta feſtinat manus, huc & illuc
Curſitant mixtæ pueris puellæ.

Apud Petronium in apparatu cœnæ Trimalcianæ, *Longè arceſſere fabulas cœpi, ſciſcitarique quæ eſſet illa mulier quæ huc atque illuc diſcurreret.* D. Ambroſius cap. 8. lib. de Elia & jejunio, *Sileat aliquando domus à multis perturbationibus huc atque illuc diſcurrentium. Diſtrahi* autem vel (ut hîc Vulgatus) *ſatagere* circa frequens miniſterium ſub hoſpitum amicorúmve adventu, & res ſolennis eſt, & cum excuſatione quadam neceſſaria: τῷ ἐξαναδέζοντι Συμπόσιον, &c. ἀκ ἐυχερὲς, ait Maccabaicorum Scriptor 2, 2. 27. Juvenalis,

Hoſpite venturo ceſſabit nemo tuorum;
Verre pavimentum, nitidas oſtende columnas:
Arida cum tota deſcendat aranea tela:
Hic leve argentum, vaſa aſpera tergeat alter.

En πολλὴν διακονίαν. Plutarchus in materia ſimili ſine libri περὶ φιλοπολυπραγμοσύνης, Τῶν λύχνων ἀνθέχονται, περισπῶσι δὲ τὰς κλίνας, ἀλλάττουσι τὰς οἰνοχόους, μεταμφιεννύουσι πάντα, πάντα κινοῦσιν. Ubi & nota vocabulum περισπῶντες, quo & Lucas uſus.

Ibid. ἐπιστᾶσα ἡ ἄκτη] Vulgatus, *quæ ſtetit, & ait*; particulam ἡ in pronomen ἥ mutans, & hoc non ſemel: nam & infrà 18. 28. illa, ὁ ἡ ἄκτη, QUI DIXIT vertit.

Ibid. μόνῃ μοι καταλέλοιπε διακονεῖν;] Sermo plùs æquo gravati

gravari se querentium. Moses ad populum Deuter. 1.12. Πῶς δυνήσομαι ἐγὼ μόνος φέρειν τὸν κόπον &c. Idem ad Deum Numer. 11.14. Οὐ δυνήσομαι ἐγὼ μόνος φέρειν τὸν λαὸν τοῦτον. Nævius,

Miserum me! cui datum est ut hunc solus perpetuem laborem.

Contrà, de Deo Apuleius, lib. de Mundo, *Nec multis ei opus est, nec partitis hominum conservitiis, quibus propter ignaviam appositum est pluribus indigere.*

Ibid. Ἵνα μοι συναγωνίσωνται] *Ut aliqua pars laboris mihi vindicetur,*

Terentius in Prologo Heautont. dixit. Locutio (id nemo enim mihi visus docuit) ab iis sumpta est qui solent partem onerum sublevare: unde & in Græco Exod. 18.22. δεῖ κουφίσειν ἀπὸ σοῦ, sequitur, καὶ συναγωνιεῖται σοι. Plinius eâdem ferè metaphorâ lib. 2. epist. 9. *Tēque obsecro ut aliquam oneris mei partem suscipere tanti putes.* Vulgatus hîc, *ut adjuvet me:* quomodo & Rom. 15.20. Συναγωνίζεσθαί μοι, *ut adjuvetis me.*

Com. 41. Μάρθα, Μάρθα] Ut & infrà 22. 31. Σίμων, Σίμων. Habent gravitatem vocabuli repetitiones istæ, monentísque affectum auctoritate quadam mixtum demonstrant.

Ibid. μεριμνᾷς, &c. περὶ πολλὰ] Sollicita erat de pluribus, indè illa discursatio ejus. Andronicus Rhodius 4. 5. Οὐ δυνατὸν ἀδιάλειπτόν τινα καὶ ἀεὶ ὀλίγων φροντίζοντα. Nota & quàm congruè μεριμνᾷς de domûs conviviique domina prolatum. In Terentii Phormione 2. 2.

——*Cùm ille curâ & sumptu absumitur*
Ut sit quod tibi placeat.——

Ad quem locum Donatus, *Sumptu in emendo, curâ in apparando: & hoc eminenter adjectum est, non sui curam, sed convivarum gerere illum qui vocat.* Φροντίζειν eodem sensu habemus Sirachidis 32. 1. Μεριμνᾷς vertit Vulgatus, *sollicita es,* Latinissimé. Horatius,

Tēne, ut ego accipiar lautè, torquerier omni
Sollicitudine districtum nè panis adustus,
Nè malè conditum jus apponatur?——

Seneca de Brevit. vitæ, cap. 12. *Convivia istorum non posuerim inter vacantia tempora, cùm videam quàm solliciti argentum ordinent, &c. quàm suspensi sint quomodo opera cocho exeat.* Terent. Heaut. 3.1.

Relivi dolia omnia, omnes ferias,
Omnes sollicitos habui.——

Julius Firmicus, *Faciet popinarios, & qui alienarum voluptatum curam sollicitudinémque sustineant:* etiam Arnobius, *sollicitæ cautionis diligentiâ præparare* lib. 2. dixit.

Ibid. τρυφᾷς] Inertiâ strenuâ exerceris. Τρυφᾶν Suidas ἑτοιμάζειν καὶ φροντίζειν exponit: quorum utrumvis huic loco congruit.

Com. 42. Ἑνὸς δέ ἐστι χρεία] Ἓν δὲ ἐστι πολλῶν ἄξιον, 6.33. dixit Marcus Antoninus. Apuleius Florid. de Indiæ gymnosophistis, *Non nôrunt arvum colere, vel aurum colare, vel equum domare, vel taurum subigere, &c. unum pro his omnibus nôrunt, sapientiam percolunt.* Anonymus apud Suidam, verb. πολλῶν δέ.

Πολλ' οἶδ' ἀλώπηξ, ἀλλ' ἐχῖνος ἓν μέγα.

Arrianus ad Christi verba non inappositè, Ἑνὸς δυνάμενοι θεμελιῶσαι, καὶ ἐπὶ πλείοσιν ἑαυτοὺς, μᾶλλον θέλομεν πολλῶν θεμελιῶσαι, καὶ πολλοῖς περιβαλεῖν. Idem 2. 4. Τί σοι λείπει; ἀν οὐ σοι δείξω ὅτι τὰ ἀναγκαιότατα καὶ μέγιστα πρὸς εὐδαιμονίαν, καὶ ὃν μέχει θεῖον πάντων μᾶλλον ἢ σὸν πραγμάτων μεμέλησαι; Et demum 4.6. ex persona hominis cui in studiis inutilium rerum suum tempus effluxit, Ἄγε κἀτω φέρω τοὺς περιτεμνομένους, καὶ ἄλλως πλέκω, καὶ μεταπίπτοντας ὅσα αὐτοὺς, τὰ δ' ἀναγκαῖα, &c. ὑγιαίνω, ὑδρὶ μελετῶ καὶ χρὴ ταῦτα προσήκειν μελετᾶν. Aptè huic loco & hoc genus hominibus convenit illud Curtii, *Stultum est eorum meminisse propter quæ tui oblivisceris.*

Ibid. Μαεία καὶ ἀγαθὼ μειδιᾷ ἐξελέξατο] Clemens Stromat. 4. Τὸ συμφέρον τῇ χειρότητι, τοῦτο αἱρετώτερον.

Ibid. ἥτις οὐκ ἀφαιρεθήσεται] Præsidium

Magnificum & ingens, nulla quod rapiat dies. Seneca. Catullus,

Non incendia, non graves ruinæ,
Nec casus alii periculorum.

Cicero, *Quod nec eripi, nec surripi poterit unquam, neque naufragio, neque incendio amittitur: nec tempestatum, nec temporum permutatione mutatur.* Julianus, Χρῆμα δὲ οὐ ναυαγίοις ἔνεστι διασώζεσθαι, καὶ οὐ ἀγορᾷ, καὶ δήμῳ, καὶ οὐκίᾳ, καὶ οὐ ἐρημίαις, οὐ λῃσταῖς μόνοις γ', καὶ ὅσα πυράννων βιαίων. Ἥτις οὐκ ἀ. ἀ. αὐτῆς, est, ἧς τινος κτᾶσθε, ἣ κλαπὴ οὐκ ἀ. ἀ. &c. Sic Joh. 16.22. Καὶ χαρὰν ὑμῶν οὐδεὶς αἴρει ἀφ' ὑμῶν.

Ibid. ἥτις οὐκ ἀφαιρεθήσεται ἀφ' αὐτῆς] Lucian. Timone, Πλοῦτος, ὃν ὅτε κέλαξ ἐκτήσω, ὅτι συκοφάντης φοβᾶν, ὁ δῆμος προεξενοῦσε, &c. ΑΦΕΛΕΣΘΑΙ δώσει σοι ἄν. Demophilus in Pythagoreorum Sententiis, Δῶρον δεῦ σῶν ΑΝΑΦΑΙΡΕΤΟΝ. Sic in vetere Senario;

ΑΝΑΦΑΙΡΕΤΟΝ κλῆμα δεῖ παιδεία βροτοῖς.

Plutarchus libro περὶ Εὐθυμίας, cùm τὸ βελτίονα ἐν ἡμῖν ΜΕΡΙΔΑ (quâ & voce heic Lucas utitur,) Rationem vocasset, subjunxit, ὃν τὰ μέγιστα τῶν ἀγαθῶν ἐκτήσθαι, &c. ΑΝΑΦΑΙΡΕΤΟΝ καὶ ἀσίαν ἔχει. Lactantius 6.6. *Potissimùm in iis rebus comparandis virtutis ratio consistit, quæ nobis nec homo ullus, nec mors ipsa possit auferre:* id est, quæ sunt ἀναφαίρετα. Plinius lib. 1. Epist. 3. ad Rufum suum, *Cùm reliqua rerum tuarum post te alium atque alium Dominum sortientur, hoc nunquam tuum desinet esse, si semel cœperit.* Voluit dicere, erit ἀναφαίρετον. Seneca (cap. 5. lib. In sap. non cad. injur.) de Stilpone philosopho, *Habebat secum vera bona, in quæ non est manus injectio:* q. d. ἀγαθὰ γνήσια, καὶ ἀναφαίρετα. Sic, κλήματα ψυχῆς ἀναφαίρετα lib. 1. Herodianus: ἀγαθὸν οἰκεῖον, καὶ ἀσυναφαίρετον, Aristoteles Ethic. 1.5. Arrianus in Epictetum, Θαῤῥῶν ᾧ μόνῳ θαῤῥεῖν ἐν λόγῳ, τῇ πίστει, τῇ ἀκαλύτῳ, τῇ ἀναφαιρέτῳ. Idem 4.7. de rectis dogmatibus, ταῦτα μόνα ἡμέτερα, καὶ ἀναφαίρετα.

Κεφ. ια'.

1. ΚΑΙ ἐγένετο ἐν τῷ εἶναι αὐτὸν ἐν τόπῳ τινὶ προσευχόμενον, ὡς ἐπαύσατο, εἶπέ τις τῶν μαθητῶν αὐτοῦ πρὸς αὐτὸν, Κύριε, δίδαξον ἡμᾶς προσεύχεσθαι, καθὼς καὶ Ἰωάννης ἐδίδαξε τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ.

2. Εἶπε δὲ αὐτοῖς, Ὅταν προσεύχησθε, λέγετε, ΠΑΤΕΡ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου· ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου· γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς.

Vulgata Versio.

1. ET factum est, cùm esset in quodam loco orans, ut cessavit, dixit unus ex discipulis ejus ad eum, Domine, doce nos orare, sicut docuit & Johannes discipulos suos.

2. Et ait illis, Cùm oratis, dicite, Pater, sanctificetur nomen tuum. Adveniat regnum tuum. Fiat voluntas tua sicut in cœlo & in terra.

3. Τὸν

3. Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δίδου ἡμῖν τὸ καθ' ἡμέραν.

4. Καὶ ἄφες ἡμῖν τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν· καὶ γὰρ αὐτοὶ ἀφίεμεν παντὶ ὀφείλοντι ἡμῖν. καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ.

5. Καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς, Τίς ἐξ ὑμῶν ἕξει φίλον, καὶ πορεύσεται πρὸς αὐτὸν μεσονυκτίου, & ἐρεῖ αὐτῷ, Φίλε, χρῆσόν μοι τρεῖς ἄρτους·

6. Ἐπειδὴ φίλος μου παρεγένετο ἐξ ὁδοῦ πρός με, καὶ οὐκ ἔχω ὃ παραθήσω αὐτῷ·

7. Κἀκεῖνος ἔσωθεν ἀποκριθεὶς εἴπῃ, Μή μοι κόπους πάρεχε· ἤδη ἡ θύρα κέκλεισται, καὶ τὰ παιδία μου μετ' ἐμοῦ εἰς τὴν κοίτην εἰσίν· οὐ δύναμαι ἀναστὰς δοῦναί σοι;

8. Λέγω ὑμῖν, εἰ καὶ οὐ δώσει αὐτῷ ἀναστὰς, διὰ τὸ εἶναι αὐτοῦ φίλον· διά γε τὴν ἀναίδειαν αὐτοῦ ἐγερθεὶς δώσει αὐτῷ ὅσων χρήζει.

9. Κἀγὼ ὑμῖν λέγω, Αἰτεῖτε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν· ζητεῖτε, καὶ εὑρήσετε· κρούετε· καὶ ἀνοιγήσεται ὑμῖν.

10. Πᾶς γὰρ ὁ αἰτῶν λαμβάνει· καὶ ὁ ζητῶν εὑρίσκει· καὶ τῷ κρούοντι ἀνοιγήσεται.

11. Τίνα δὲ ὑμῶν τὸν πατέρα αἰτήσει ὁ υἱὸς ἄρτον, μὴ λίθον ἐπιδώσει αὐτῷ; ἢ καὶ ἰχθύν, μὴ ἀντὶ ἰχθύος ὄφιν ἐπιδώσει αὐτῷ;

12. Ἢ καὶ ἐὰν αἰτήσῃ ᾠόν, μὴ ἐπιδώσει αὐτῷ σκορπίον;

13. Εἰ οὖν ὑμεῖς πονηροὶ ὑπάρχοντες, οἴδατε ἀγαθὰ δόματα διδόναι τοῖς τέκνοις ὑμῶν, πόσῳ μᾶλλον ὁ πατὴρ ὁ ἐξ οὐρανοῦ δώσει πνεῦμα ἅγιον τοῖς αἰτοῦσιν αὐτόν;

14. Καὶ ἦν ἐκβάλλων δαιμόνιον, καὶ αὐτὸ ἦν κωφόν. ἐγένετο δὲ τοῦ δαιμονίου ἐξελθόντος, ἐλάλησεν ὁ κωφός· καὶ ἐθαύμασαν οἱ ὄχλοι.

15. Τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν εἶπον, Ἐν Βεελζεβοὺλ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια.

16. Ἕτεροι δὲ πειράζοντες, σημεῖον παρ' αὐτοῦ ἐζήτουν ἐξ οὐρανοῦ.

17. Αὐτὸς δὲ εἰδὼς αὐτῶν τὰ διανοήματα, εἶπεν αὐτοῖς, Πᾶσα βασιλεία ἐφ' ἑαυτὴν διαμερισθεῖσα, ἐρημοῦται· καὶ οἶκος ἐπὶ οἶκον πίπτει.

18. Εἰ δὲ καὶ ὁ σατανᾶς ἐφ' ἑαυτὸν διεμερίσθη, πῶς σταθήσεται ἡ βασιλεία αὐτοῦ; ὅτι λέγετε, ἐν Βεελζεβοὺλ ἐκβάλλειν με τὰ δαιμόνια.

19. Εἰ δὲ ἐγὼ ἐν Βεελζεβοὺλ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, οἱ υἱοὶ ὑμῶν ἐν τίνι ἐκβάλλουσι; διὰ τοῦτο κριταὶ ὑμῶν αὐτοὶ ἔσονται.

20. Εἰ δὲ ἐν δακτύλῳ Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, ἄρα ἔφθασεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ.

21. Ὅταν ὁ ἰσχυρὸς καθωπλισμένος φυλάσσῃ τὴν ἑαυτοῦ αὐλὴν, ἐν εἰρήνῃ ἔστι τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ.

22. Ἐπὰν δὲ ὁ ἰσχυρότερος αὐτοῦ ἐπελθὼν νικήσῃ αὐτὸν, τὴν πανοπλίαν αὐτοῦ αἴρει ἐφ' ᾗ ἐπεποίθει, καὶ τὰ σκῦλα αὐτοῦ διαδίδωσιν.

23. Ὁ μὴ ὢν μετ' ἐμοῦ, κατ' ἐμοῦ ἐστι· καὶ ὁ μὴ συνάγων μετ' ἐμοῦ, σκορπίζει.

24. Ὅταν τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα ἐξέλθῃ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, διέρχεται δι' ἀνύδρων τόπων, ζητοῦν ἀνάπαυσιν· καὶ μὴ εὑρίσκον, λέγει, Ὑποστρέψω εἰς τὸν οἶκόν μου ὅθεν ἐξῆλθον.

25. Καὶ ἐλθὸν εὑρίσκει σεσαρωμένον καὶ κεκοσμημένον.

26. Τότε πορεύεται καὶ παραλαμβάνει ἑπτὰ ἕτερα

3. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.

4. Et dimitte nobis peccata nostra, siquidem & ipsi dimittimus omni debenti nobis. Et nè nos inducas in tentationem.

5. Et ait ad illos, Quis vestrûm habebit amicum, & ibit ad illum mediâ nocte, & dicet illi, Amice, commoda mihi tres panes,

6. Quoniam amicus meus vênit de via ad me, & non habeo quod ponam ante illum:

7. Et ille de intus respondens dicat, Noli mihi molestus esse, jam ostium clausum est, & pueri mei mecum sunt in cubili: non possum surgere & dare tibi?

8. Et si ille perseveraverit pulsans, dico vobis, etsi non dabit illi surgens eo quòd amicus ejus sit; propter improbitatem tamen ejus surget, & dabit quotquot habet necessarios.

9. Et ego dico vobis, Petite, & dabitur vobis; quærite, & invenietis; pulsate, & aperietur vobis.

10. Omnis enim qui petit, accipit; & qui quærit, invenit; & pulsanti aperietur.

11. Quis autem ex vobis patrem petit panem, numquid lapidem dabit illi? aut piscem, numquid pro pisce serpentem dabit illi?

12. Aut si petierit ovum, numquid porriget illi scorpionem?

13. Si ergò vos cùm sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris: quantò magis pater vester de cœlo dabit spiritum bonum petentibus se?

14. Et erat ejiciens dæmonium, & illud erat mutum. Et cùm ejecisset dæmonium, locutus est mutus: & admiratæ sunt turbæ.

15. Quidam autem ex eis dixerunt, In Beelzebub principe dæmoniorum ejicit dæmonia.

16. Et alii tentantes, signum de cœlo quærebant ab eo.

17. Ipse autem ut vidit cogitationes eorum, dixit eis, Omne regnum in seipsum divisum, desolabitur, & domus supra domum, cadet.

18. Si autem & Satanas in seipsum divisus est, quomodo stabit regnum ejus? quia dicitis in Beelzebub me ejicere dæmonia.

19. Si autem ego in Beelzebub ejicio dæmonia, filii vestri in quo ejiciunt? Ideo ipsi judices vestri erunt.

20. Porrò si in digito Dei ejicio dæmonia, profectò pervênit in vos regnum Dei.

21. Cùm fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea quæ possidet.

22. Si autem fortior eo superveniens vicerit eum, universa arma ejus auferet in quibus confidebat, & spolia ejus distribuet.

23. Qui non est mecum, contra me est: & qui non colligit mecum, dispergit.

24. Cùm immundus spiritus exierit de homine, perambulat per loca inaquosa, quærens requiem. Et non inveniens dicit, Revertar in domum meam unde exivi.

25. Et cùm venerit, invenit scopis mundatam & ornatam.

26. Tunc vadit, & assumit septem alios spiri-

πνδύμαζ. πονηρότερα ἑαυτῦ, καὶ εἰσελθόντα κατοικεῖ ἐκεῖ· καὶ γίνεται τὰ ἔσχατα τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου χείρονα τῶν πρώτων.

27. Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ λέγειν αὐτὸν ταῦτα, ἐπάρασά τις γυνὴ φωνὴν ἐκ τοῦ ὄχλου εἶπεν αὐτῷ, Μακαρία ἡ κοιλία ἡ βαστάσασά σε, καὶ μαστοὶ οὓς ἐθήλασας.

28. Αὐτὸς δὲ εἶπε, Μενοῦνγε μακάριοι οἱ ἀκούοντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ φυλάσσοντες αὐτόν.

29. Τῶν δὲ ὄχλων ἐπαθροιζομένων ἤρξατο λέγειν, Ἡ γενεὰ αὕτη πονηρά ἐστι· σημεῖον ἐπιζητεῖ, καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ, εἰ μὴ τὸ σημεῖον Ἰωνᾶ τοῦ προφήτου.

30. Καθὼς γὰρ ἐγένετο Ἰωνᾶς σημεῖον τοῖς Νινευίταις, οὕτως ἔσται καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου τῇ γενεᾷ ταύτῃ.

31. Βασίλισσα νότου ἐγερθήσεται ἐν τῇ κρίσει μετὰ τῶν ἀνδρῶν τῆς γενεᾶς ταύτης, καὶ κατακρινεῖ αὐτούς· ὅτι ἦλθεν ἐκ τῶν περάτων τῆς γῆς ἀκοῦσαι τὴν σοφίαν Σολομῶνος· καὶ ἰδοὺ, πλεῖον Σολομῶνος ὧδε.

32. Ἄνδρες Νινευῖται ἀναστήσονται ἐν τῇ κρίσει μετὰ τῆς γενεᾶς ταύτης, καὶ κατακρινοῦσιν αὐτὴν· ὅτι μετενόησαν εἰς τὸ κήρυγμα Ἰωνᾶ· καὶ ἰδοὺ, πλεῖον Ἰωνᾶ ὧδε.

33. Οὐδεὶς δὲ λύχνον ἅψας, εἰς κρυπτὸν τίθησιν, οὐδὲ ὑπὸ τὸν μόδιον· ἀλλ' ἐπὶ τὴν λυχνίαν, ἵνα οἱ εἰσπορευόμενοι τὸ φέγγος βλέπωσιν.

34. Ὁ λύχνος τοῦ σώματός ἐστιν ὁ ὀφθαλμός· ὅταν οὖν ὁ ὀφθαλμός σου ἁπλοῦς ᾖ, καὶ ὅλον τὸ σῶμά σου φωτεινὸν ἔσται· ἐὰν δὲ πονηρὸς ᾖ, καὶ τὸ σῶμά σου σκοτεινόν.

35. Σκόπει οὖν μὴ τὸ φῶς τὸ ἐν σοὶ, σκότος ἐστίν.

36. Εἰ οὖν τὸ σῶμά σου ὅλον φωτεινὸν, μὴ ἔχον τι μέρος σκοτεινὸν, ἔσται φωτεινὸν ὅλον, ὡς ὅταν ὁ λύχνος τῇ ἀστραπῇ φωτίζῃ σε.

37. Ἐν δὲ τῷ λαλῆσαι, ἠρώτα αὐτὸν Φαρισαῖός τις ὅπως ἀριστήσῃ παρ' αὐτῷ· εἰσελθὼν δὲ ἀνέπεσεν.

38. Ὁ δὲ Φαρισαῖος ἰδὼν ἐθαύμασεν ὅτι οὐ πρῶτον ἐβαπτίσθη πρὸ τοῦ ἀρίστου.

39. Εἶπε δὲ ὁ Κύριος πρὸς αὐτὸν, Νῦν ὑμεῖς οἱ Φαρισαῖοι τὸ ἔξωθεν τοῦ ποτηρίου καὶ τοῦ πίνακος καθαρίζετε· τὸ δὲ ἔσωθεν ὑμῶν γέμει ἁρπαγῆς καὶ πονηρίας.

40. Ἄφρονες, οὐχ ὁ ποιήσας τὸ ἔξωθεν, καὶ τὸ ἔσωθεν ἐποίησε;

41. Πλὴν τὰ ἐνόντα δότε ἐλεημοσύνην· καὶ ἰδοὺ, πάντα καθαρὰ ὑμῖν ἐστιν.

42. Ἀλλ' οὐαὶ ὑμῖν τοῖς Φαρισαίοις, ὅτι ἀποδεκατοῦτε τὸ ἡδύοσμον καὶ τὸ πήγανον καὶ πᾶν λάχανον, καὶ παρέρχεσθε τὴν κρίσιν καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ. ταῦτα ἔδει ποιῆσαι, κἀκεῖνα μὴ ἀφιέναι.

43. Οὐαὶ ὑμῖν τοῖς Φαρισαίοις, ὅτι ἀγαπᾶτε τὴν πρωτοκαθεδρίαν ἐν ταῖς συναγωγαῖς, καὶ τοὺς ἀσπασμοὺς ἐν ταῖς ἀγοραῖς.

44. Οὐαὶ ὑμῖν γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταὶ, ὅτι ἐστὲ ὡς τὰ μνημεῖα τὰ ἀδηλα, καὶ οἱ ἄνθρωποι οἱ περιπατοῦντες ἐπάνω οὐκ οἴδασιν.

45. Ἀποκριθεὶς δέ τις τῶν νομικῶν λέγει αὐτῷ, Διδάσκαλε, ταῦτα λέγων καὶ ἡμᾶς ὑβρίζεις.

46. Ὁ δὲ εἶπε, Καὶ ὑμῖν τοῖς νομικοῖς οὐαὶ, ὅτι φορτίζετε τοὺς ἀνθρώπους φορτία δυσβάστακτα, καὶ αὐτοὶ ἑνὶ τῶν δακτύλων ὑμῶν οὐ προσψαύετε τοῖς φορτίοις.

tus nequiores se, & ingressi habitant ibi. Et fiunt novissima hominis illius pejora prioribus.

27. Factum est autem, cùm hæc diceret, extollens vocem quædã mulier de turba dixit illi, Beatus venter qui te portavit, & hubera quæ suxisti.

28. At ille dixit, Quinimo beati qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud.

29. Turbis autem concurrentibus cœpit dicere, Generatio hæc, generatio nequam est: signum quærit: & signum non dabitur ei nisi signum Jonæ Prophetæ.

30. Nam sicut fuit Jonas signum Ninivitis; ità erit & filius hominis generationi isti.

31. Regina Austri surget in judicio cum viris generationis hujus, & condemnabit illos: quia vênit à finibus terræ audire sapientiam Salomonis; & ecce plus quàm Salomon hîc.

32. Viri Ninivitæ surgent in judicio cum generatione hac, & condemnabunt illam, quia pœnitentiam egerunt ad prædicationem Jonæ: & ecce plus quàm Jonas hîc.

33. Nemo lucernam accendit, & in abscondito ponit, neque sub modio: sed supra candelabrum, ut qui ingrediuntur, lumen videant.

34. Lucerna corporis tui, est oculus tuus. Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit: si autem nequam fuerit, etiam corpus tuum tenebrosum erit.

35. Vide ergò nè lumen quod in te est, tenebræ sint.

36. Si ergò corpus tuum totum lucidum fuerit, non habens aliquam partem tenebrarum, erit lucidum totum, & sicut lucerna fulgoris illuminabit te.

37. Et cùm loqueretur, rogavit illum quidam Pharisæus ut pranderet apud se. Et ingressus recubuit.

38. Pharisæus autem cœpit intra se reputans dicere quare non baptizatus esset ante prandium.

39. Et ait Dominus ad illum, Nunc vos Pharisæi quod deforis est calicis & catini mundatis: quod autem intus est vestrûm, plenum est rapinâ & iniquitate.

40. Stulti, nónne qui fecit quod deforis est, etiam id quod deintus est fecit?

41. Veruntamen quod superest, date eleemosynam; & ecce omnia munda sunt vobis.

42. Sed væ vobis Pharisæis, quia decimatis mentam & rutam & omne olus; & præteritis judicium & charitatem Dei: hæc autem oportuit facere, & illa non omittere.

43. Væ vobis Pharisæis, quia diligitis primas cathedras in synagogis, & salutationes in foro.

44. Væ vobis quia estis ut monumenta quæ non apparent, & homines ambulantes suprà, nesciunt.

45. Respondens autem quidam ex Legisperitis, ait illi, Magister, hæc dicens etiam contumeliam nobis facis.

46. At ille ait, Et vobis Legisperitis væ: quia oneratis homines oneribus quæ portare non possunt, & ipsi uno digito vestro non tãgitis sarcinas.

47. Οὐαὶ

47. Οὐαὶ ὑμῖν, ὅτι οἰκοδομεῖτε τὰ μνημεῖα τῶν προφητῶν, οἱ δὲ πατέρες ὑμῶν ἀπέκτειναν αὐτούς.

48. Ἄρα μαρτυρεῖτε καὶ συνευδοκεῖτε τοῖς ἔργοις τῶν πατέρων ὑμῶν, ὅτι αὐτοὶ μὲν ἀπέκτειναν αὐτούς, ὑμεῖς δὲ οἰκοδομεῖτε αὐτῶν τὰ μνημεῖα.

49. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ εἶπεν, Ἀποστελῶ εἰς αὐτοὺς προφήτας καὶ ἀποστόλους, καὶ ἐξ αὐτῶν ἀποκτενοῦσι καὶ ἐκδιώξουσιν·

50. Ἵνα ἐκζητηθῇ τὸ αἷμα πάντων τῶν προφητῶν, τὸ ἐκχυνόμενον ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, ἀπὸ τῆς γενεᾶς ταύτης,

51. Ἀπὸ αἵματος Ἅβελ ἕως τοῦ αἵματος Ζαχαρίου, τοῦ ἀπολομένου μεταξὺ τοῦ θυσιαστηρίου καὶ τοῦ οἴκου· ναὶ λέγω ὑμῖν, ἐκζητηθήσεται ἀπὸ τῆς γενεᾶς ταύτης.

52. Οὐαὶ ὑμῖν τοῖς νομικοῖς, ὅτι ἤρατε τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως· αὐτοὶ οὐκ εἰσήλθετε, καὶ τοὺς εἰσερχομένους ἐκωλύσατε.

53. Λέγοντος δὲ αὐτοῦ ταῦτα πρὸς αὐτούς, ἤρξαντο οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι δεινῶς ἐνέχειν, καὶ ἀποστοματίζειν αὐτὸν περὶ πλειόνων·

54. Ἐνεδρεύοντες αὐτὸν, καὶ ζητοῦντες θηρεῦσαί τι ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ, ἵνα κατηγορήσωσιν αὐτοῦ.

47. Væ vobis, qui ædificatis monumenta Prophetarum; patres autem vestri occiderunt illos.

48. Profectò testificamini quòd consentitis operibus patrum vestrorum: quoniam ipsi quidem eos occîderunt, vos autem ædificatis eorum sepulcra.

49. Propterea & sapientia Dei dixit, Mittam ad illos Prophetas & Apostolos, & ex illis occîdent & persequentur.

50. Ut inquiratur sanguis omnium Prophetarum, qui effusus est à constitutione mundi, à generatione ista,

51. A sanguine Abel, usque ad sanguinem Zachariæ qui periit inter altare & ædem. Ità dico vobis, requiretur ab hac generatione.

52. Væ vobis Legisperitis, quia tulistis clavem scientiæ: ipsi non introistis, & eos qui introibant prohibuistis.

53. Cùm autem hæc ad illos diceret, cœperunt Pharisæi & Legisperiti graviter insistere, & os ejus opprimere de multis,

54. Insidiantes ei, & quærentes aliquid capere de ore ejus, ut accusarent eum.

Ad Cap. XI.

Com. 2. Πατὴρ ἡμῶν] Seneca de Eodem, *parens noster*, Epist. 110. & 2. 29. de Benef. Lucretius,

Omnibus ille idem pater est.——

Auctor dialogi ad Asclepium in scriptis Apuleianis, *Qui solus omnia, & pater est omnium.* De Diis Hierocles, πατέρων τάξιν ἔχοντες. Andronicus Rhodius 8. 14. vel apud eum Heliodorus Prusæensis, Τῶν τέκνων τὸ πατεῖ μέλη, ὁντευθεν καὶ Ὅμηρος τὸν Δία πατέρα προσαγορεύει· cujus sententiæ sunt quæ & ad Matth. 6. 9. ex Lactantio adduximus.

Ibid. ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς] Id est, ὁ ὢν τῷ οὐρανῷ κατοικῶν· ut 5. 14. Tobiæ: Julianus 6 Orat. de Eodem, Ἐνίδρυσε οὐρανῷ κοινὸς ὑπολαμβάνομαι. Vide ad Act. 7. 49. dicta. Sunt autem heic à Christo διακεκριμένως adjuncta, ut distinguatur nempe à parentibus secundùm carnem, vel etiam secundùm spiritum: & ut sciamus illi Patris Parentísque nomen præcipuè & præ omnibus aliis convenire. Euthymius ad Matth. 23. 9. illa, πατέρα μὴ καλέσητε ὑμῶν ὅτι ἡ γῆς· *Præcipuè, & tanquam prima causa pater noster est, qui in cœlis Deus est: qui verò juxta carnem ac spiritum sunt, cooperatores magis, aut ministri nobis nativitatis sunt.*

Ibid. ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου] In oratione Tobiæ 8. 5. Εὐλογητὸν τὸ ὄνομά σου τὸ ἅγιον, &c. εἰς τοὺς αἰῶνας.

Ibid. ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου] Τῷ βασιλείαν sunt qui exponunt promulgationem doctrinæ ejus: ego ad regni cœlestis gloriam libentiùs retulerim. Vide hîc ad Matthæum dicta. D. Augustinus in Psalm. 19. *Facis tribulationes, ad inflammandos animos nostros desiderio adventûs tui.* Idem in Psalm. 55. *Cùm apparuerit filius hominis in cœlo* (q. d. cùm advenerit regnum ejus,) *tunc securi erunt omnes sancti: illud enim veniet quod sperabant, quod desiderabant, quod ut veniret orabant.* Tertullianus cap. 41. Apologetici, de Christianis loquens, *Nihil nostrâ refert in hoc ævo, nisi de eo quàm celeriter excedere.* Paulò aliter Chrysologus, Serm. 68. *Hîc petis ut tibi & in te adveniat regnaturus, in quo diabolus arcem, mors imperium, infernus diu gessit ac tenuit potestatem.*

Ibid. γενηθήτω τὸ θέλημά σου] Nempe in nostris tentationibus: hinc 1 Pet. 4. 19. κατὰ τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ πάσχειν. Vide Act. 21. 14. & Hebr. 13. 21. Seneca 74 Epistolâ, *Placeat homini quicquid Deo placuit.* Socrates apud Arrianum in Epictetum 1. 4. εἰ ταύτῃ τοῖς θεοῖς φίλον, ταύτῃ κἀγώ.

Ibid. ὡς ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς] Συ γὰρ κύριε καὶ οὐρανὸν καὶ γῆν. Matth. 11. 25. Act. 17. 24. In libro Danielis, 4. 35. Κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ ποιεῖ ἐν τῇ δυναστείᾳ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐν τοῖς κατοικοῦσι τὴν γῆν.

Ibid. ὡς ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς] Ut ab angelis cœli, sic (quantum non obstat imbecillitas eorum) ab hominibus terræ inhabitatoribus. Τὸ ὡς enim hoc loco, ut & Matth. 5. 48. & alibi, est potiùs similitudinis quàm æqualitatis nota.

Com. 3. Τὸ καθ' ἡμέραν] Id est, καθ' ἡμέραν· illud τὸ enim, ut infrà 22. 2. & 4. in τὸ πῶς, & alibi apud Lucam, abundat. In Glossis, καθ' ἡμέραν, *quotidie.*

Com. 4. ὀφείλοντι ἡμῖν] Ei qui in nos aliquid admisit. *Obligationem ex delicto nasci*, aiunt & Jurisconsulti.

Ibid. μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν] D. Augustinus heic, *nè nos deserendo inferri permittas.* Sæpe Deus facere dicitur quod finit fieri. Euthymius ad Joh. 12. ea, EXCÆCAVIT OCULOS EORUM, *Scripturæ idioma est Dei permissionem quasi opus ejus appellare.* Chrysologus ad hæc Christi verba Serm. 71. *Inducere Deus dicitur currentes ad crimina, cùm relinquit.* Psalmista 31. 8. ἐν παγίδι συνέλαβάς με εἰς χεῖράς σου· non me passus es includi. Idem 55. 23. *Tu verò* (Deus) *adduces eos in laqueum interitûs*: i. e. patieris eos incidere in laqueum interitûs: & Psal. 65. 11. *In laqueum induxisti nos.* Arrianus, & de Deo loquens, 3. 24. in Epictetum, εἰς δεσμωτήριον εἰσάγει· id est, patitur incidere. Etiam apud Jurisconsultos *facere* is dicitur per quem stetit quò quid minùs fieret. *Nè nos inducas* itaque heic, est, nè patere nos induci, &c. *Induci* autem, vel *incidere in tentationem*, est, cadere in potestatem ejus, ab impetu ejus agi ferríque: id est, abjecto fidei & fortitudinis scuto manus victas protendere. Sic Seneca De Ira, 1. 8. iræ motibus abripi & extra se raptari, vocat, *in iram incidere*: quomodo & *in manus ejus* dicimur *incidere*, à quo nullum effugium datur. Et hoc ferè sensu εἰς πειρασμὸν ἐμπίπτειν (id est, εἰσφέρειν) habemus 1 Tim. 6. 9. Contrarium 2 Cor. 4. 8. (ubi de adversorum tolerantia agitur) ἀπορούμενοι, ἀλλ' οὐκ ἐξαπορούμενοι.

Ibid. ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ] A diabolo, ut ad Matth. 6. 13. exposuimus: ad quem locum Serm. 71. Chrysologus, *mali auctorem*: & Euthymius, *Per antonomasiam malum eum* (Diabolum nempe) *appellavit, tanquam in*

extremo positum malitiæ. Ignatius ad Trallenſes, Πφοεῶν τὰς ἐνέδρας τοῦ πονηροῦ· & ibidem, φύγετε τὰ τοῦ πονηροῦ ἔκγονα, Θεόδοτον, καὶ Κλεόβουλον. Imò, ut ab eo quod eſt ὁ πονηρὸς, non quod τὸ πονηρὸν, genitivum hoc in loco accipiamus, ſuadet & vox πνεφασμὸν quæ præceſſit: Diabolus enim καθ' ἑξοχὴν 1 Theſſ. 3. 5. ὁ πειράζων dicitur.

Com. 5. μεσονυκτίου] Demonſtrat quidem vox iſta certam noctis partem: tutius tamen non ubique eam ſtrictè ſumere, ſed cum latitudine quadam (ut & fortè hoc loco) pro incerta aliqua, at provectioris noctis, portione. Sic & *noctem intempeſtam* nonnunquam apud Latinos poni, ex Ennio & Feſto Pompeio ad Apuleium indicavimus.

Ibid. φίλε, χρῆσόν μοι τρεῖς ἄρτους] Vulgat. *commoda mihi.* Ex hoc loco Gloſſarii auctor, *Commoda*, χρῆσον. Aptè autem poſt φίλε, χρῆσον. Suidas, Τὸ χρῆσαι ὅτι φίλον, τὸ ἢ δανείσασθαι πρὸς τὸν τυχόντα.

Com. 6. ἐπειδὴ φίλος μου παρεγένετο, &c.]

Ξείνων πλεόνων φιλίων ἐμὸν ἵκετο δῶμα·

Ergò pauculos mihi panes commoda. Martialis 4. 15.

—— Sed tu cauſatus amici
Adventum, lancem, paucáque vaſa rogas.

Vide 4 Reg. 5. 22.

Ibid. φίλος μου παρεγένετο ἐξ ὁδοῦ πρός με] Horatius,

Si veſpertinus ſubitò te oppreſſerit hoſpes, &c.

Apuleius 9. *Nocte quadam paterfamiliâs de pago tenebris, &c. impeditus, & imbre nimio madeſcens, atque ob id ab itinere directo cohibitus, ad hortulum noſtrum, &c. devertit:* quod planè in Contextu noſtro hæc ἐξ ὁδοῦ παρεγένετο.

Com. 7. Μή μοι κόπους πάρεχε] Mediâ nocte vix ægre ſolent fores aperiri. Achilles Tatius 2. Ἦσαν ἤδη λοιπὸν μέσαι νύκτες, ὥστε μόλις ἀνεῳγότα ἀνέῳξον ὑμῖν. Παρέχειν ὄχλον, (quod apud Lucam κόπους) de fores multùm pulſante dixit & Euripides.

Ibid. ἤδη ἡ θύρα κέκλεισται] Argumentum nullam ſpem introeundi relictam. Vide Matth. 25. 10. Lucianus Toxari, Ἐπὶ τὸ δεσμωτήριον δρομῶ ἐλθών, &c. οὐκ εἰσελεύσομαι, ἐὰν μέχρι γε τοῦ, καὶ ὁ δεσμοφύλαξ πάλαι κεκλεικὼς ἢ θύραν, ἐκάθευδε· ubi & ἐκάθευδε reſpondet ei quod hoc ſequitur, εἰς ἢ κοίτῃ εἰσί.

Ibid. σὺν ἐμοὶ εἰς ἢ κοίτῃ εἰσί] Illud ζωὴ ὑμοῖ non ità fortè neceſſariò capiendum ut in uno eodémque lecto compoſitos intelligamus: at liberos ejus æquè ac ipſum ſe cubitum recepiſſe. Ut ζωὴ ἐμοὶ heic valeat, ὡς ἐγώ. Εἰς heic, pro ὄν, ut paſſim in his ſcriptis: quâ formâ itidem uſos video melioris notæ Latinos, ipſúmque Ciceronem. Confer 1. 7. A. Gellium. Contrà ὄν pro εἰς 16. 28. poſuit Matthæi Interpres.

Ibid. οὐ δύναμαι ἀναστὰς δοῦναί σοι] Ità Cantic. 5. 2. ad ea, *Aperi mihi*, reſpondetur, *Exſpoliavi me tunicâ meâ, quomodo induar illâ?* i. e. quomodo ſurgere potero, & indui eâ? Ad gallum ſuum anteluciò cantantem apud Lucianum ille, *Cùm diluculaverit, baculo te comminnam,* νῦν γάρ μοι πεῖγμα παρέξεις ἀναπαῦσαν ὀλίγον τῆς σκότης.

Com. 8. Λέγω ὑμῖν, &c.] Ante hæc verba in quibuſdam Latinis exemplaribus habentur iſta, *& ille perſeveraverit pulſans:* quæ fortè explicandi causâ inſerta, fortè & in Græcis codicibus legebantur; ità enim & Act. 12. 16. loquitur Lucas noſter.

Ibid. διά γε τὴν ἀναίδειαν αὐτοῦ, ἐγερθεὶς δώσει αὐτῷ] Confer quæ infrà ad 18. 5. hunc in ſenſum annotata. Heſychius ex hoc Lucæ loco, Ἀναίδειαν, ἀναισχυντίαν. Recentior, *propter importunitatem ejus:* at cur diſplicuit ei Vulgatus? qui *propter improbitatem ejus.* Petronius, *Nihil eſt quod non improbitas extorqueat:* i. e. audax & aſſidua inſtantia. In Gloſſis, *Improbitas*, ἀναίδεια· & (quod propiùs Contextum noſtrum accedit) *poſtulantis improbitati cedere*, in l. nequicquam, ff. de offic. Proconſulis.

Ibid. δώσει αὐτῷ ὅσων χρῄζει] Sic Rom. 16. 2. καὶ παραστῆτε αὐτῇ ἐν ᾧ ἂν ὑμῶν χρῄζῃ πράγματι.

Com. 9. Αἰτεῖτε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν] Αἰτεῖτε, nempe Spiritum ſanctum, infrà com. 13. Philo in περὶ φιλανθρωπίας, de Deo loquens, Αἰ μὲν χαρίσασθαι αὐτῶν πολλὰ ἀέκουσι, ἃ πᾶσι δ' ἀνεπιφθόνως, ἀλλὰ μόνοις ἱκέταις.

Tu prior accedas, tu verba precantia dicas:
Excipiet gratas comiter ille preces.
Ut potiare roga: tantùm cupit ille rogari.
Da cauſam voti principiúmque tui.

Scriptor Sapientiæ 6. 11. Προθήσομαι, καὶ παιδευθήσεσθε. Idem 7. 7. Ἠυξάμην, καὶ φρόνησις ἐδόθη μοι· ἐπεκαλεσάμην, καὶ ἦλθέ μοι πνεῦμα σοφίας. Plutarchus de Alexandro M. Τῷ Σωκρατίσαντι, &c. οὐδὲν ἐδίδου διὰ τὸ μηδὲν (αὐτὸν) αἰτεῖν.

Ibid. ζητεῖτε, καὶ εὑρήσετε] Eſt ferè quod Sirachidis 27. 9. Ἐὰν τὸ δίκαιον διώκῃς, καταλήψῃ. Eundem 32. 15. vide. Arrianus 1. 28. in Epictetum, Ζήτει, καὶ εὑρήσεις. Alexis Comicus,

Ἅπαντα τὰ ζητούμεν' ἐξευρίσκεται.

Alius apud Stobæum,

Ἅπαντ' ὃ τοῖς ζητοῦσι ἐξευρίσκεται πόθῳ.

Et Philemon,

Πάντ' ἔστιν ἐξευρεῖν, ἐὰν μὴ ἡ πόνον
Φεύγῃ τις ὃς φόβοισι τοῖς ζητουμένοις.

Donatus ad 1. 1. Hecyræ, *Non reperitur niſi quod quæritur.* Artemidorus 2. 64. Οὐκ ἂν δὲ ἢ γλῶ ἁπασκαφῶσαι θησαυρὸς εὑρίσκεται. Lactantius 3. 2. *Nunquam reperiri poteſt quod aut non rectè quæritur, aut omnino non quæritur.* Horatius Serm. 1.

Fortè meum ſi quis te percontabitur ævum, &c.

Ad quæ vetus Scholiaſtes, *Quaſi dicat, non omnes ſciant, ſed ille ſolus quicunque quæſierit.* Plutarchus in de Liber. educ. Καὶ τὰ μὲν ῥᾴδια τοῦ ἀμελοῦντος φεύγει, τὰ ἢ χαλεπὰ ἢ ὀδυνηρὰ ἁλίσκεται. Sophia Proverb. 8. 17. Οἱ ἐμὲ ζητοῦντες, εὑρήσουσι. Paulus 2 Tim. 1. 17. de Oneſiphoro, ἐζήτησέ με, καὶ εὗρε. Confer Deuteron. 4. 29. 1 Paralip. 28. 9. 2 Paralip. 15. 15. Jerem. 29. 13. Sirachid. 6. 27. Adde & quæ ex Cypriano & Minucio ad Matth. 7. 7. adducta.

Com. 10. ὁ αἰτῶν, &c.] Heſychius, Αἰτῶν, ζητῶν, θεραπεύων.

Com. 11. μὴ λίθον ἐπιδώσει αὐτῷ;] Vide ad Matthæum dicta.

Ibid. μὴ ἀντὶ ἰχθύος ὄφιν ἐπιδώσει αὐτῷ;] Confer quæ ibidem ex Suida protulimus.

Com. 12. μὴ ἐπιδώσει αὐτῷ σκορπίον;] Vide parœm. Græcam, ἀντὶ πόρκης σκορπίον.

Com. 13. οἴδατε ἀγαθὰ δόματα διδόναι τοῖς τέκνοις ὑμῶν] Iamblichus cap. 28 de Pythagoræ vita, Πάντες, ὃς μὲν ἂν φιλῶσι, καὶ οἷς ἂν χαίρωσι, τούτοις διδόασι τὰ ἀγαθά. Quia patres autem præcipuè filios amant, aut amare exiſtimantur, ideo præcipuè de iis ſolet hoc loquendi genus efferri. Vide ad Matth. 7. 11. dicta. Eugraphius ad Heautont. 5. 2. *Optimum eſt parentibus ſemper filiis bona tradere.* Hinc & infrà 16. 25. poſt vocem τέκνον, ſequitur, ἀπέλαβες τὰ ἀγαθά σου, &c. Δόματα Vulgatus hoc loco, Sirachidis 18. 15. & 26. 16. bene *data* vertebat. Sic, *datis ſollicitare*, Ovidius, quem ad Matthæum adduximus.

Ibid. ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐξ οὐρανοῦ] Id eſt, ὁ θεάνιος. Sic 1 Joh. 3. 19. ἐκ τῆς ἀληθείας, pro ἀληθινός.

Com. 15. ἐν ἄρχοντι δαιμονίων ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια] Tertullianus in Apologetico, *Quem ſolum hominem præſumpſerant de humilitate, ſequebatur nìi magum æſtimarent de poteſtate, cùm ille verbo damonia ejiceret, &c.*

Com. 17. εἰδὼς αὐτῶν τὰ διανοήματα] Ità, ἢ διάνοιάν τινος καθορᾶν, apud Plutarchum in vita Pyrrhi. Vide ſuprà ad 5. 22. notata.

Ibid. καὶ οἶκος ἐπὶ οἶκον] Subaudi, ἐμερισθείς, vel (ut Matth. 12. 25.) ἐφ' ἑαυτὸν μεμερισθείς. Hinc & in Gloſſis, *Diviſio*, &c. μερισμὸς οἴκου. Cicero 1. de Finibus, *Civitas in ſeditione non poteſt eſſe beata.* Vide ad Matth. 12. 25. Ἐπὶ hic eſt *contra*, ut infrà 14. 31. & 1 Pet. 3. 12.

Com. 20. ἐν δακτύλῳ θεοῦ] Virtute ac vi divinâ. Vide Matth. 12. 28. Ità Deuteron. 9. 10. de tabulis lapideis, γεγραμμένας

χαμμώας ἐν τῇ δακτύλῳ τ θεῦ. Theophylactus ad Luc. 12. ea, ὁμολογήσῃ ἐν ἐμοὶ· Μετὰ τ ἐμῆς ζωτερίας, ἐν τῇ ἐμῇ δυνάμει. Δάκτυλ@ heic eſt qui alibi ἡ θεῦ χεὶρ, ὁ βραχίων. Hinc ἰσχὺς, χεὶρ, ἡ βραχίων θεῦ, omnia junctim, Deuteron. 9.29.

Ibid. Ἔφθασεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τ θεῦ] Sic 1 Theſſ. 2.15. Ἔφθασεν ἐπ' αὐτοὺ ἡ ὀργή. Ibi autem videtur adventus inopinatus ſignificari, hoc loco ſimpliciter adventus: ut ἔφθασεν heic ſit ἦλθεν, vel ἤγγικεν. Sic ſuprà 10.9. ἤγγικεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τ θεῦ.

Com. 21. καθωπλισμέν@ φυλάσσῃ, &c.] Vegetius 3.3. *Neque enim divitiarum ſecura poſſeſſio eſt, niſi armorum defenſione ſervetur.* Seneca 6.3. de Benef. *Iſta*, &c. *quæ ferreis clauſtris cuſtoditis armati*, &c. ubi *armati* καθωπλισμένοι.

Ibid. ἐν εἰρήνῃ ὄζει τὰ ὑπάρχοντα αὐτῦ] Id eſt, (ut Sirachidis 41.1.) ἐν τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτῦ εἰρηνεύῃ. D. Chryſoſtomus Homil. 15. ad Pop. Antioch. ἐν οἰκίᾳ, &c. Διὰ ποίαν ὠφελείαν ἢ λῃστὴς, ἢ τοιχωρύχ@, ὑπ' ἄλλ@ τινος τ τὰ τοιαῦτα κακουργοῦντων τολμήσει πλησίον φανῆναι.

Com. 22. Ἐπὰν δ ἰσχυρότερ@ αὐτῦ ἐπελθὼν νικήσῃ αὐτὸν, &c.] Cicero de hujuſmodi bonorum poſſeſſoribus, *Ejus eſt iſtorum quicquid eſt, qui vincit eos viribus.* (dialog. de Amicit.) Simplicius in cap. 2. Epicteti, de humano corpore, Ἔκκειται τῇ ἰσχυροτέρῳ ὅ, τι ἂν εἰς αὐτὸ βάλεται. De eodem Seneca Epiſt. 24. *Cui*, &c. *ex injuria, aut ex potentioribus viribus denunciabitur dolor*: & 3. 22. Arrianus in Epictetum, Πυρεῖῳ δῆλόν ὅτι, πολύσαρκος, &c. παγλὺς τῷ ἰσχυροτέρῳ.

Ibid. ἐπελθὼν] Beza *invadens*, moleſté. Vulgatus optimè vertit *ſuperveniens*.

Ibid. τ πανοπλίαν αὐτῦ αἴρει] Sic 1 Maccab. 4.30. αἴρειν τὰ σκεύη· nempe (ut 1 Maccab. 3.31.) πολεμικὰ σκεύη.

Ibid. ἐφ' ᾗ ἐπεποίθει] Ut ille qui

Dextra mihi Deus, & telum quod miſſile libro.

Contrarium *in arcu aut gladio non confidere*, apud Pſalmiſtam.

Ibid. τὰ σκῦλα αὐτῦ διαδίδωσι] Virgil.

——*Quæ ſortitus non pertulit ullos.*

Ubi Servius, *Quia captivi & præda inter victores dividebantur.* In Gr. Eſaiæ 53.12. Τῶν ἰσχυρῶν μεριεῖ σκῦλα.

Com. 23. Ὁ μὴ ὢν μετ' ἐμοῦ, κατ' ἐμῦ ὄζει] Vide ad Matth. 12.30. dicta; & legem Solonis de civilibus diſcordiis apud Gellium 2.12.

Ibid. ὁ μὴ ζυνάγων μετ' ἐμῦ, σκορπίζει] Συνάγειν & διασκορπίζειν, vel διασκορπίζειν, opponuntur & Joh. 11.52. & 1.58. apud Artemidorum.

Com. 24. διέρχεται δι' ἀνύδρων τόπων] Ità τόπους ἀνύδρους dixerunt Plutarchus in Demetrii vita, & Proverb. 9.12. Lxx, δι' ἀνύδρου ἐρήμου διαπορεύεσθε. Pacuvius, fortè apud Nonnium, *Loca arida initas*. Beza *per arida loca*. Cur autem & heic rejecit Vulgati illud *inaquoſa*? Gloſſarium, Ἄνυδρ@, *inaquoſus, ſiccus*.

Ibid. ὑποστρέψω εἰς τ οἶκόν μου ὅθεν ἐξῆλθον] Livius redundantiâ ſimili, *Retrò domum, unde venerant, abierunt*.

Com. 26. παραλαμβάνει ἑπτὰ ἕτερα πνεύματα πονηρότερα ἑαυτῦ, καὶ εἰσελθόντα κατοικεῖ ἐκεῖ] In Moſtellaria Plauti, Sc. *recordatus*, ubi hominis itidem corpus novis ædibus comparatur,

——*Ubi illò immigrat nequam homo indiligénſque*
Cum pigra familia, immundus, inſtrenuus:
Hic jam ædibus vitium additur, bona cùm curantur malè.

Ibid. γίνεται τὰ ἔσχατα τ ἀνθρώπου ἐκείνου χείρονα τ πρώτων] Recentior Interpres (quem ſecuti ſunt multi alii) & hîc & apud Matthæum τὰ ἔσχατα vertit, *ultima conditio eorum*. Ego deliberandum cenſeo an poſt ἔσχατα ſupplendum ἔργα. Sic contrà Apocal. 2.19. de in melius proficiente, τὰ ἔργα σου τὰ ἔσχατα πλείονα τ πρώτων· & Sapient. 19.1. προῄδει γὰρ αὐτῶν καὶ τὰ μέλλοντα· ubi & ἔργα ſupplendum puto: *prævidebat quæ facturi erant*. Si hæc loci mens eſt, χείρονα exponò *pejoris conditionis*: id eſt, καὶ μετανυμίαν, majore ſupplicio digna. Vulgatus heic ſatis cautè, *noviſſima illius*.

Com. 27. ἐπάρασά τις γυνὴ φωνὴν ἐκ τῦ ὄχλου] Ἐκ τ ὄχλου, *de media turba*. Sic ſuprà 9.38. ἀνὴρ ἀπὸ τῦ ὄχλου ἀνεβόησε· ubi dicta vide.

Ibid. μακαρία ἡ κοιλία ἡ βαστάσασά σε] Ἐπιφθεγμισμός. D. Hieronymus in Epiſt. ad Demetriadem, *Quæ mater non tuum, Juliana, beatum clamavit uterum?* Apud Petronium ille, *O felicem matrem quæ te talem peperit!* Plautus, citante Donato ad Terentium,

——*Fortunatus qui illum eduxit ſibi.*

Virgilius,

——*Quæ te tam lata tulerunt*
Secula! qui tanti talem genuere parentes!

Ovidius Metam. 4.

——*Qui te genuere beati,*
Et mater felix.——

Quo ſenſu accipio & Jobi 29. 11. ea, Ὦτα ἤκουσε, (ore loquentem nempe) καὶ ἐμακάρισέ με. Βασάζειν iſto argumento ſatis aptè dictum. Phædrus,

Portat onus ignotum certis menſibus.

Hoc 2 Maccab. 7.27. βαστάζειν.

Ibid. καὶ μαστὸν οὓς ἐθήλασας] Μαστὸν θηλάζειν, & de infante, habemus etiam in Græco Jobi 3.12.

Com. 28. Μενοῦνγε] Suidas, Μενοῦνγε, &c. τὸ ἀληθὲς, μᾶλλον δὲ οὕτως. In Gloſſario, Μενοῦν γε, *imò quidem*, &c. & in alio, *Imò μᾶλλον, μᾶν*.

Ibid. οἱ ἀκούοντες τ λόγον τῦ θεῦ, καὶ φυλάσσοντες αὐτὸν] Quod ſuprà 8.15. τ λόγον ἀκούειν καὶ κατέχειν.

Com. 29. Τῶν δ ὄχλων ἐπαθροιζομένων, ἤρξατο λέγειν, &c.] Sic infrà 12.1. Ἐπισυναχθεισῶν τ μυριάδων τῦ ὄχλου, &c. ἤρξατο λέγειν, &c.

Com. 31. ἐν τῇ κρίσει] In die judicii, ut infrà 20.33. ἐν τῇ ἀναστάσει.

Ibid. μετὰ τ ἀνδρῶν τ γενεᾶς ταύτης] Non, cum populo hujus ævi, ut diſtinguatur ab eo qui antè vixit, ſed, cum hoc populo nequam & flagitioſo, qui à multis jam ſeculis majorum ſuorum in omni malo opere veſtigia ſubſecuti ſunt. Sic & infrà com. 50. *con queſta razza d' huomini*, ut per contemptum Itali loquuntur.

Ibid. καὶ καταλείπει αὐτὰς, ὅτι ἦλθεν ὁ τ πρώτων τ γῆς ἀκῦσαι τ Σοφίαν Σολομῶν@] Iſti autem Salomone (ut hic ſequitur) majorem, & ad cujus doctrinam ſapientiámque participandum longinquo, imò vel brevi itinere, non opus eſt, & ſpernunt, & perſequuntur. Theophylactus ad Matth. 2. ea, μάγοι ἀπὸ ἀνατολῶν παρεγένοντο· Πρὸς κατάλειψιν Ἑβραίων, οἳ μὲ γὰ ἐκ τοσούτου διαστήμα@ ἦλθον· οἱ δ Ἑβραῖοι αὐτ ἔχοντες τ χειρὸν, ἐλλιμον. Plinius lib. 8. Epiſt. 21. *Ad quæ noſcenda iter ingredi, tranſmittere mare ſolemus, ea ſub oculis poſita negligimus.* Maximus Tyrius de humanæ naturæ faſtidio & deliciis agens, Diſſert. de Philoſophis & Poetis, Τὰ ὂν ποσὶν ἥκον τιμᾷ, τῦ δ ἀπόν@ θαυμασικῶς ἔχει. Καταχρινεῖ αὐτὰς, eſt, efficiet ut condemnentur. Sic Rom. 12. 20. σωρεύειν & Daniel. 1. 15. καθαπιάζειν. Euthymius ad hæc Chriſti verba Matth. 12.42. *Dicere ſolemus, hunc aut illum in futuro judicio nos condemnaturum, non quaſi ille futurus ſit judex*, &c. *ſed quòd illius operatio noſtris collata confundet nos.* Tertullianus cap. 17. libri de Monogamia, *Etiam bovis illius Ægyptii antiſtites de continentia infirmitatem Chriſtianorum judicabunt.* D. Auguſtinus Meditat. 4. cap. 4. ubi de die reſurrectionis, *Tot judicibus inops adſtabo quot me in bono opere præceſſerunt.*

Com. 32. πλεῖον Ἰωνᾶ ὧδε] Id eſt, ὁ τ μαρτυρίαν μείζω τ Ἰωνᾶ ἔχων ὄζει ὧδε. Vide Joh. 5. 36.

Com. 33. οὐ κρυπτὸν τιθᾶσιν] In angulo domûs obſcuro.

Ibid. ὑπὸ τ μόδιον] Aut, *ſub olla tegminè*, ut (de lucerna itidem loquens) Apuleius lib. 5. dixit.

Ibid. ἀλλ' ἐπὶ τ λυχνίας, ἵνα οἱ εἰσπορευόμενοι τὸ φῶς@ βλέπωσιν] Heſychius, Λαμπὰς, φῶς@, &c. λαμπὰς, ἐφ' ἧς ἔκαιον ἐν μέσῳ τ οἴκων, οἷς τὸ φωτίζειν αὐτοῖς, ξύλα καὶ

λαμία. Servius ad Æneid. 6. *Lucerna per se clara est, & locum in quo est, &c. illustrat: sed si quâ re tecta fuerit, & inclusa, non perdit proprium splendorem, remoto namque impedimento apparet.*

Com. 34. Ὁ λύχνος τῦ σώματός ἐστιν ὁ ὀφθαλμός] Diodorus Siculus lib. 3. ὁ ὀφθαλμὸς &c. παρὰ τὸ σώμα φύλαξ. P. Chrysologus Serm. 87. *Solis condita lux est oculis, &c. per quos utique reliquo corpori vel traditur vel negatur.* Ambrosius Hexaem. 6. 9. *Carcer est totum corpus tenebroso situ inhorrens, nisi oculorum illuminetur aspectu.* D. Chrysostomus ad Rom. 12. ὀφθαλμὸς ὅταν πεφωτῇ, πάντα σκοτεῖ τὰ λοιπὰ μέλη· & ad 1 Cor. 4. Ὁ ὀφθαλμὸς ὁλόκληρον τὸ σῶμα φωτίζει. Quibus adde quæ ex Artemidoro & aliis ad Matth. 6. 22. annotata. Aptè autem λύχνος de oculo. Lycophron,

——Τειρεσίας λύχνος·

Ubi vetus Scholiastes Ms. in Medic. bibliotheca, ὀφθαλμὸς διορύξας.

Ibid. ὅταν οὖν ὁ ὀφθαλμός σου ἁπλοῦς ᾖ, καὶ ὅλον τὸ σῶμά σου φωτεινὸν ἔσται] Similia quoad loquendi modum Hippocratis Epidem. 6. § 4. illa, *Oculi ut validi fuerint, ità & corpus:* Ad quem locum Galenus, *Si oculi bonum colorem habuerint, etiam totum corpus bene valere significant:* & ista ad 1 Cor. 12. Theophylacti, Ὀφθαλμοί εἰσι ἡλοὶ, καὶ πᾶν τὸ σῶμα καλὸν δοκεῖ. Φωτεινόν ἐστιν, est, ὁ περικόπτων. Vide ad Matthæum dicta.

Com. 35. Σκόπει οὖν μὴ τὸ φῶς τὸ ἐν σοὶ σκότος ἐστί] Id est, ut Ephes. 4. 18. μὴ ἡ διάνοιά σου ἠσκοτισμένη ᾖ. Σκόπει μὴ, *vide ne*; ut 1 Pet. 5. 2. ἐπισκοποῦντες μὴ, *providentes ne*, bene idem Vulgatus vertit.

Com. 36. ὅλον φωτεινὸν, μὴ ἔχον τι μέρος σκοτεινὸν] De hujusmodi locutionibus dixi ad Act. 13. 11.

Ibid. μὴ ἔχον τι μέρος σκοτεινὸν] Sic Ephes. 5. 27. Ἔνδοξον, &c. μὴ ἔχουσα σπίλον ἢ ῥυτίδα.

Com. 37. Ἐν τῷ λαλῆσαι] Nempe αὐτὸν, quod & olim fortè in MSS. legebatur. Sic Matth. 13. 25. ἐν τῷ καθεύδειν τοὺς ἀνθρώπους.

Ibid. ὅπως ἀριστήσῃ παρ' αὐτῷ] Ità in Colloquiis vett. Σύμφερον παρ' ἐμοὶ ἀρίστησον.

Ibid. ἀνέπεσεν] Recentior, *discubuit:* quod non improbo, æquè autem approbo Vulgatum qui *recubuit.* In vetere Glossario, *Recumbit*, ἀναπίπτει. Hoc sensu utitur & *recumbendi* verbo Plinius lib. 9. Epist. 23.

Com. 38. ὅτι ἡ πρῶτον ἐβαπτίσθη πρὸ τοῦ ἀρίστου] Βαπτίζεσθαι heic non solùm manuum lotionem, sed & partium brachii manibus adjunctarum notat. Vocis οὖν aut φύσεως abundantia est ex usu melioris Græciæ. Homerus Odyss. κ'.

——Τίς γάρ κεν ἀνὴρ ὃς ἐναίσιμος εἴη
Πεῖν πλεῖν πίναξιν ἰδ' ἤπυ ἠὲ ποτῆτι,
Πεῖν λύματ' ἐτάρης;——

Xenophon παιδ. β'. Πιόντες ὅπως ἄριστα πεῖν ἐπόνουν τὸ προτεταλμένον, πρότερον πίνοντες). Apuleius (mirus Græcissator) Florid. 1. de Marsia, *Priusquam tibias occiperet inflare, priùs de se & Apolline quædam deliramenta barbarè effutivit:* & ibidem 3. *Priusquam vobis occipiam, &c. gratias agere, &c. priùs volo causam vobis allegare, cur, &c.* Servius in 1. Georg. *Antequam agriculturam exerceas, antè præparabis hæc omnia quæ in illius rei usum sunt necessaria.*

Com. 39. Εἶπε δὲ ὁ Κύριος πρὸς αὐτὸν] Videns nempe cogitationes ejus.

Ibid. τὸ ἔξωθεν τῦ ποτηρίου καὶ τοῦ πίνακος καθαρίζετε, τὸ δὲ ἔσωθεν ὑμῶν γέμει ἁρπαγῆς καὶ πονηρίας] Propertius lib. 3. de Prometheo,

Ille parùm cauti pectoris egit opus:
Corpora disponens, mentem non vidit in arte.
Recta animi primùm debuit esse via.

Plutarchus in πρὸς ἡγεμ. ἀπαίδ. de Colossis loquens, Τῷ ἔξωθεν ἠρωϊκῷ καὶ θεοφιλεῖ μορφῷ ἔχοντες, ἐντὸς οἷοι γῆς μεσοὶ, καὶ λίθου, καὶ μολίβδου. Vide ad Matth. 23. 27. dicta.

Ibid. γέμει ἁρπαγῆς καὶ πονηρίας] Ità ἀργίας καὶ σίτου γέμων, Anonymus apud Suidam. In Græco Psalmi 10. 7. σῶμα ἀρᾶς καὶ πικρίας γέμει· apud Plutarchum in Æmilii vita, ἀπιθείας καὶ κακίας γέμειν· & Sympos. 7. 8. πολλῆς γέμοντα βωμολοχίας καὶ ἀστρατολογίας. Vides τὸ γέμειν plerumque de malo poni.

Com. 41. τὰ ἐνόντα δότε ἐλεημοσύνην] Id est, ut pridem ad Act. 11. 29. diximus, καὶ τὰ ἐνόντα· pro modo virium & facultatum vestrarum. Euthymius ad Matth. 25. *Ex his quæ possumus, humanitatem requirit.* Tobiæ 1. 19. *Dividebat unicuique, prout poterat, de facultatibus suis.* Virgilius 5.

——*Quæ cuique est copia, læti*
Dona ferunt.——

Ubi Servius, *Pro sua quisque facultate.* Hoc Var. 1. 13. Æliano, καὶ ἐκ τῶν ὑπαρχόντων παραμυθίαν. Ἐνόντα commodè interpretari liceat παρόντα· id est, ὧν vel ἀπὸ τῶν παρόντων· quo sensu Plutarchus de Antonio, Δορύμαχον ἐκ τῶν παρόντων· & in Apophthegm. ἐκ τῶν παρόντων τιμᾶν. Homerus Odyss. ὁ. παρεόντων χαείζειν· & apud Suidam Anonymus (v. ἐνὸν,) ἐκ τῶν ἐνόντων καὶ παρόντων παρασκευάσαι. Quibus simile suprà hic 8. 3. ἀπὸ τῶν ὑπαρχόντων διακονεῖν. Vulgatus τὰ ἐνόντα. *quod superest* vertit: quod perperàm à nonnullis intellectum, iis ansam dedit existimandi τὰ ἐνόντα id esse quod τὰ λοιπὸν, cùm tamen Græcè nemo unquam sic locutus fuerit. *Quod superest* concisè dixit Interpres ille pro, *ex eo quod superest vobis.* Fortè usus est autem codicibus qui ἐνόντων habebant: quo sensu infrà 21. 4. habemus, ὁπόσα ἐνόντα βάλλειν, &c. Non aliter sanè videtur accepisse D. Augustinus, qui in Psalm. 95. dixit, *Da ex eo quo abundas:* & in Psalm. 147. *Quantum tibi* (Deus) *dederit, ex eo tolle quod sufficit: cætera quæ superflua jacent* (*superflua* sunt ἐνόντα, vel ἐνδεόντα) *aliorum usibus sunt necessaria.* Euthymius in Luc. 16. *Hoc habet justitia ut superflua pauperibus dividantur.* Quod genus sunt & ista, τῶν πενήτων μὴ ἀμέλει ἐν ταῖς ἀνωμαλίαις· quæ leguntur in Epistola Ignatii dicta ad Heronem Diaconum.

Ibid. καὶ ἰδοὺ, πάντα καθαρὰ ὑμῖν ἐστι] Idem Ignatius (sermonem hunc, ut videtur, imitari volens) Epist. ad Philadelphenos, Πάντα ἁμῦ (ὑμῖν, ut apud Lucam nostrum, legendum putem) καλά ἐστιν, ἐὰν ἐν ἀγάπῃ πιστεύητε. Πάντα autem in Contextu, *membra corporis* exposuerim: ea erunt munda (inquit) id est, pro talibus habebuntur: non enim eorum nitorem aut immunditiem Deus respicit. Justinus (hæc Christi verba respiciens) Colloquio cum Tryphone, Βαπτίζονται (vos Hebræi) ἐν ὕδατι ὑπὸ ὀργῆς, πλουσιότητος, φθόνου, μίσους, καὶ ἰδοὺ τὸ σῶμα καθαρὸν ἔσται.

Com. 42. ἡδύοσμον, καὶ πήγανον, καὶ πᾶν λάχανον] De Syria (Palæstinæ confini) Plinius 20. 5. *In hortis operosissima est, indéque proverbium Græcis, Multa Syrorum olera.*

Ibid. καὶ παρέρχεσθε ἡ κρίσιν, καὶ ἡ ἀγάπην τῦ θεῦ] Suidas, Ἀφέντες ἡ ὑφέρπειν, ἡ πόλλ' ἀνύσειν· Ἐπὶ δὲ τὰ ἀναγκαῖα μὴ ἐξαλλαττόντων, τὰ περιττὰ δὲ περιτεμνόντων.

Ibid. ταῦτα ἔδει ποιῆσαι, κἀκεῖνα μὴ ἀφιέναι] Ità minoribus istis, (quæ tantùm καθήκοντα dici possunt) debueratis attendere, ut majoribus illis (quæ verè κατορθώματα) vel præcipuè curam impenderetis: vide ad Matth. 23. 23. annotata. Hesychius, Ἔδει, ἐχρῆν, ἔπρεπεν.

Com. 43. ἀγαπᾶτε ἡ πρωτοκαθεδρίας ἐν ταῖς συναγωγαῖς, καὶ τοὺς ἀσπασμοὺς ἐν ταῖς ἀγοραῖς] Vide quæ infrà ad 20. 46. annotanda.

Com. 44. καὶ οἱ ἄνθρωποι οἱ περιπατοῦντες ἐπάνω οὐκ οἴδασιν] Incedunt per ignes suppositos cineri doloso. Ἄνθρωποι heic sunt simpliciores, ἄκακοι. Vide Rom. 16. 18. ubi de non dissimilibus inter Christianos hypocritis sermo.

Com. 45. ταῦτα λέγων, καὶ ἡμᾶς ὑβρίζεις] In Plautina Truculento, —*Me illis quidem hæc verberat verbis.* Tacitus Annal. 4. *Reperias qui ob similitudinem morum aliena malefacta sibi objectari putent.* Plinius (amicus Taciti) in Panegyrico, *Ut in se dicta arbitrarentur quæ de simillimo dicerentur.* D. Hieronymus Epist. ad Demetriadem, *Qui sermo* (meus) *offendit plurimos, dum unusquisque in se intelligens quod dicitur, non quasi monitorem libenter audit, sed quasi criminatorem sui adversatur.* Vide infrà 20. 19. & Matth. 21. 45. Recentior, *nos afficis injuriâ:* Vulgatus, *contumeliam nobis facis.* Quem loquendi modum, etsi à Cicerone (Philipp. 3.) in Antonio derisum videam, usum eodem

dem video tamen non ſolum Apuleium, Ulpianum in l.1. §.1.ff. de recept.arbitr. Quintilianum Declam.5.& 19. Senecam de Ira 3. 38. Epiſt.71. & 3.28 de Beneficiis; ſed & Terentium ipſum (Phorm.)& (apud Gellium,12.9) Metellum Numidicum.

Com.46. φορτίζετε τὰς ἀνθρώπους φορτία δυσβάστακτα] Multis ritubus & præceptis oneratis eos. Ità Philo in de Diris, Ἐβάρυναν ἀνθρώπους ἀδιαιτήτους οἱ δυναστεύοντες συνεχέσι καὶ ἀδιαλείπτοις ἐπιτάγμασιν. Terentius 3.5. Andr.

——*Quidvis oneris impone, impera:*

ubi Donatus, *Executus eſt tranſlationem oneris, dicendo, impone.* Vide ad Matth.23.4. annotata. Φορτίον ἀβάστακτον habemus apud Plutarchum in Antonii vita. Heſychius, Δυσβάστακτον, βαρύ. Idem, Οὐκ ἐλαφρὸν, ἀ βαστακτόν. Opponitur Matth.10.30. ἐλαφρὸν φορτίον. Recentior heic, *oneribus difficilibus portatu*; cùm idem tamen voluerit Vulgatus qui, *oneribus quæ portari non poſſunt*, i. e. difficillimè. Nil in ſermone tritius, quàm quæ non ſine moleſtia fieri poſſunt, ea factu impoſſibilia dicere.

Ibid. φορτία δυσβάστακτα] Seneca de Tranquillitate animi cap.5. *Debet ſemper plus eſſe virium in latore quàm in onere: neceſſe eſt opprimant onera quæ ferente majora ſunt.*

Ibid. ἑνὶ τῷ δακτύλων ἀ προσψαύετε τοῖς φορτίοις] Id eſt, ut Matth.23.3. de iiſdem, λέγετε, καὶ ἀ ποιεῖτε. Donatus ad 2. 2. Eunuch. *Uno digitulo minus nihil dici poteſt.* Vide ad Apuleii 9. pag. 515. dicta. In Gloſſario, Προσψαύω, *attingo.*

Com. 47. οἰκοδομεῖτε τὰ μνημεῖα, &c.] Sic 9.14. Eccleſiaſtis, οἰκοδομεῖν χάρακα· Sirachidis 48.17. οἰκοδομῶν κρήνας· 1 Cor.8.10. οἰκοδομῶν συνείδησιν· & apud Arrianum 3. 24. in Epictetum, νεοσσιὰς μετοικοδομῶν. Commodiùs autem ſepulcra dicuntur οἰκοδομοῦδες, ſunt enim mortuorum domus & habitacula. Diodorus Siculus lib.1.de Ægyptiis loquens, Τὰς τετελευτηκότων τάφους, ἀϊδίους οἴκους προσηγορεύσαν. In Notis Magnonis D. M. *Domus mortui.* Vide in Latino Pſalmi 48.12. & quæ ad Matth.23.29. diximus. Jam verò & οἰκοδομίαν τάφου habemus in Platonis epiſtolis.

Ibid. οἰκοδομεῖτε τὰ μνημεῖα] Contrarium in Juliani Miſopogone, τὰς τάφους ἀναχώσειν.

Com.48. μαρτυρεῖτε καὶ συνδοκεῖτε τοῖς ἔργοις τῶν πατέρων ὑμῶν] Id eſt, dum facta eorum approbatis, facitis fidem vos eorum filios eſſe. Vide Matth.23.31. & ibi annotata. D. Hieronymus de Vigilantio, *Reſpondet generi ſuo.* Ovidius in Epiſtolis,

Haredem patriæ, perfide, frandis agis.

Com.49. ἡ σοφία τοῦ θεοῦ εἶπεν] Apud ſe nempe. Gen. 8.21. Καὶ εἶπεν ὁ θεὸς διανοηθείς, &c. ubi Symmachus, πρὸς ἑαυτὸν· Theodotio, πρὸς τὴν καρδίαν αὐτοῦ.

Com.50. ἀπὸ καταβολῆς κόσμου] In Gloſſis, *Ab initio*, ἀπὸ καταβολῆς.

Com.51. Ζαχαρίου τοῦ ἀπολομένου μεταξὺ τοῦ θυσιαστηρίου καὶ τοῦ οἴκου] Hecuba apud Senecam,

Vidi execrandum regiæ cædis nefas,
Ipſáſque ad aras majus admiſſum ſcelus.

Juſtinus lib. 20. *Sacerdotémque Deæ velatum ornamentis inter ipſa altaria trucidaverant.* Adde quæ Matth.23.35. adducta.

Ibid. ναὶ, λέγω ὑμῖν, ἐκζητηθήσεται, &c.] Dixerat jam ſuprà, ἵνα ἐκζητηθῇ, &c. addit nunc majoris aſſeverationis gratiâ, ναὶ, λέγω ὑμῖν, &c. Eadem energia infrà 12.5. poſt, φοβήθητε τὸν μετὰ τὸ ἀποκτεῖναι ἔξουσίαν ἔχοντα ἐμβαλεῖν εἰς γέενναν, ſequitur, ναὶ, λέγω ὑμῖν, τοῦτον φοβήθητε. Et hanc ſermonis vim Vulgatus optimè aſſecutus videtur, dum vertit utroque loco, *Ità dico vobis.* Quo loquendi modo præ aliis Latinorum Scriptorum video Senecam abundare, cùm quid vehementer affirmare vult, & quaſi loco ſententiæ dicere. Et en exempla apponemus, non ingrata forſan futura iis quibus cognitio formularum Romanæ linguæ non injucunda eſt. Epiſt.23. *Ità dico, in præcipiti eſt voluptas.* Epiſt.26. *Ità dico, diſputationes,* &c. *non oſtendunt verum animi robur.* Epiſt.41. *Ità dico, ſacer intra nos ſpiritus ſedet.* Epiſt.72. *Ità dico, extrinſecùs aliqua ſunt incommoda,* &c. Epiſt.91. *Ità dico, infelix ob hoc,* &c. Epiſt. 107. *Paria ſunt omnibus, ità dico, paria ſunt.* Epiſt.113. *Ità dico, alter ab altero debet eſſe diſtinctus,* &c. & Natural. quæſt. 2.34. *Ità dico, non refert idem an aliud ſit,* &c.

Ibid. ἐκζητηθήσεται (τὸ αἷμα) ἀπὸ τῆς γενεᾶς ταύτης] Ità in Latino Judithæ 8.20. *Exquiret ſanguinem noſtrum de afflictionibus inimicorum noſtrorum.* Vide infrà 18. 8. & 2 Paralip.24.22.

Com. 52. ἤρατε τὴν κλεῖδα] Beza, *ſuſtuliſtis clavem:* tantundem dixit Vulgatus, qui, *tuliſtis clavem.* Sic, *ferret* pro *referret* Apuleius. Et multa ejuſdem formæ apud Latinos occurrunt. Vide infrà 12.19. in Latino.

Ibid. αὐτοὶ οὐκ εἰσήλθετε, καὶ τοὺς εἰσερχομένους ἐκωλύσατε] Lactantius 5.19. de Romanis idololatris, *Seipſos jugulant, perditiſſimis dæmonibus ſerviendo,* &c. *deinde, nec ab aliis Deum coli patiuntur.* Chryſoſtomus in 2 Theſſal.1. de divitiis, Οὐ μόνον αὐτοὶ οὐ φέρουσι καρπὸν εὐάγιον, ἀλλὰ καὶ τοὺ βλαστοῦντας ἐμποδίζουσι. Vide ad Matth.23.13. annotata.

Com.53. Λέγουσι δ' αὐτῷ ταῦτα, &c. ἤρξαντο δεινῶς ἐνέχειν] Ità Act.7.54. præeunte itidem (ut hoc loco) exprobratione, Ἀκούοντες ταῦτα δὲ καρδίας διεπρίοντο. Pro ἐνέχειν habebant heic vetera quædam exemplaria συνέχειν, quaſi dicas, *comprimere*, vel, *clauſum eum tenere:* quo ſenſu, adverſarium *pinnis*, (id eſt, quaſi indagine quadam) *conſeptum tenere*, Apuleius dixit. Habebant alii codices, teſte Euthymio, ἐλέγχειν· at rectius proculdubio ἐνέχειν, quod exponere liceat, *ſuccenſere, indignari*, vel (quod melius) cum Vulgato, *graviter inſiſtere.* Veras etiam optimè, *inſtare ei, eum properanter urgere; opprimere eum ſtudere, & feſtinare*, quæ verba ſunt A. Gellii vocem *infeſtus* (infeſti autem hi Phariſæi & Scribæ) lib. 9. cap. 12. explicare volentis. Heſychius, Ἐνέχει, μανιακῶ, ὀχλεῖται· ubi rectè minùs (ad Marc.6.9.) Vir doctus ἐχεῖται ſubſtituit: ἐχλεῖδς enim eſt idem quod θλιβεῖδς· utrumque autem quod ἐνέχειν. Ipſe alibi Heſychius, Ἔχλεται, θλίβεται.

Ibid. καὶ ἀποστοματίζειν αὐτὸν περὶ πλειόνων] Eſt quidem ἀποστοματίζειν vox de ſchola ſumpta, prætérque ſignificationes jam ab aliis numeratas, habet adhuc iſtam, Sapientis cujuſvis dogmata vel effata perſæpe eloqui, & prout uſus tulerit efferre. Themiſtius 14. Orat. ἀποστοματίζοντά με τῷ Πλάτωνι ῥῆσιν, &c. & Orat.9. Καὶ γὰρ εἰ μὴ τὰ Πλάτωνι ἀποστοματίζοις, μηδὲ τὰ Ἀριστοτέλους μεταχειρίζῃ, ἀλλὰ τά γε ἀκείνοις δοκοῦντα τοῖς ἔργοις βεβαιοῖς· & hoc eſt quod Seneca Epiſt.95. Gellius 9. 5. & 12. 11. vocant, *in ore habere.* In Luca autem non mihi ſignificare videtur (quod Eruditis placuit,) *exigere ut loqueretur*, quomodo ex imperio magiſter diſcipulum recitare jubet: at potiùs, *ad loquendum prolicere* & *provocare* eum; quò faciliùs ex aliqua (ut ſperabant) minùs cauta reſponſione ejus, ei poſſent accuſationem ſtruere, diceréque (ut infrà 22.7. at in re alia) ἠκούσαμεν ἀπὸ τοῦ στόματος αὐτοῦ. Theophylactus (quem cùm hoc ſcripſeram inſpexi,) Ὅταν τις κεκτημένῃ ἀφ' ὧν λέγῃ, ἀποστοματίζειδς δοκεῖ, τυτέστιν, ἀπὸ τοῦ στόματος ἀλλειδς, καὶ καταλείειδς. Et quò hoc meliùs iis procederet, interrogabant eum περὶ πλειόνων· id eſt, (ut idem Theophylactus) τυχοῦσι, ἄλλα καὶ ἄλλα ἐρώτων· quomodo de odioſo illo emptore Apuleius lib. 8. *Aliud de alio non deſinit quærere.* Ariſtophanes apud Suidam, Κατ' ἀναλύσεις ἐρωτᾷ, σκανδαλίζειδς ἐστὶν ἐπῶν. Euthymius in Luc.23.ea, INTERROGABAT EUM MULTIS SERMONIBUS: *Sermonibus cavillatoriis, & in modum tentantis.* Simili planè malignitate Regulus Plinio juniori infeſtus, permultis urget eum quid de Modeſto exule ſentiret, ut aut reſponſo aliquo minùs honeſto ſuam famam læderet, aut laqueis inſidioſarum interrogationum ejus ſe irretiret.

Com.54. ἐνεδρεύοντες αὐτὸν, καὶ ζητοῦντες θηρεῦσαί τι ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ] Id eſt, ut Sirachidis 8.11. τῷ στόματι (αὐτοῦ) ὡς ἐνεδρεύων ἐγκαθίζοντες· & apud Demoſthenem (cujus verba inſigniter iſta Lucæ illuſtrant) Ἐγκαθῆσθαι, καὶ ἐνεδρεύοντας ἐν τῇ ἀκκλησίᾳ εἰσελαύνετε αὐτὸν εἰς τὰς τοῦ πραγμάτου λόγους, καὶ τὰς ἀπορίας αὐτοῦ τῷ λόγῳ διατηρεῖτε. Vide infrà ad 20.20. annotata. Simile apud jam dictum Sirachidem 5. 16. τῇ γλώσσῃ ἐνεδρεύειν· & 11.32. τὰ ἀγαθὰ εἰς καιρὸν μεταστρέφων ἐνεδρεύει, καὶ ἐν τοῖς αἰῶσιν εὑρεθήσεται. Heſychius,

sychius, Σωαγενσεύοντων, σωαθροιζόντων· ubi fortè Συναγενσεύοντων scribendum. Θηρεύειν heic, ut apud Plautum & alios, sermonem aucupari. Hesychius, Θηρᾶν, ζητεῖν, &c. μηχανᾶσθαι. D. Basil. lib. de Spiritu sancto, *Velut venatorum laquei, ità complurium interrogationes, occultam & arte compositam orationem habent: proponunt quæstiones, non ut aliquid utilitatis ex iis capiant, sed, ut si convenientes cupiditati suæ responsiones non acceperint, hanc justam belli causam habere videantur.*

Ibid. Ἵνα κατηγορήσωσιν αὐτοῦ] Ἵνα ἔχωσιν, (ut Joh. 8. 6.) κατηγορεῖν αὐτοῦ. D. Augustinus in Psal. 76. *Dum*, &c. *loqueris, quanta plerumque inveniuntur quæ velint tenere inimici & reprehendere! unde velint etiam criminari & calumniari! Hoc dixit, illud sensit, hoc locutus est*, &c.

Κεφ. ιβ'.

1. Ἐν οἷς ἐπισυναχθεισῶν τῶν μυριάδων τοῦ ὄχλου, ὥστε καταπατεῖν ἀλλήλους, ἤρξατο λέγειν πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, Πρῶτον προσέχετε ἑαυτοῖς ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων, ἥτις ἐστὶν ὑπόκρισις.

2. Οὐδὲν δὲ συγκεκαλυμμένον ἐστὶν ὃ οὐκ ἀποκαλυφθήσεται· καὶ κρυπτὸν, ὃ οὐ γνωσθήσεται.

3. Ἀνθ' ὧν ὅσα ἐν τῇ σκοτίᾳ εἴπατε, ἐν τῷ φωτὶ ἀκουσθήσεται· καὶ ὃ πρὸς τὸ οὖς ἐλαλήσατε ἐν τοῖς ταμείοις, κηρυχθήσεται ἐπὶ τῶν δωμάτων.

4. Λέγω δὲ ὑμῖν τοῖς φίλοις μου, Μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, καὶ μετὰ ταῦτα μὴ ἐχόντων περισσότερόν τι ποιῆσαι.

5. Ὑποδείξω δὲ ὑμῖν τίνα φοβηθῆτε· φοβήθητε τὸν μετὰ τὸ ἀποκτεῖναι, ἐξουσίαν ἔχοντα ἐμβαλεῖν εἰς τὴν γέενναν· ναὶ λέγω ὑμῖν, τοῦτον φοβήθητε.

6. Οὐχὶ πέντε στρουθία πωλεῖται ἀσσαρίων δύο, καὶ ἓν ἐξ αὐτῶν οὐκ ἔστιν ἐπιλελησμένον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ;

7. Ἀλλὰ καὶ αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς ὑμῶν πᾶσαι ἠριθμημέναι εἰσίν. μὴ οὖν φοβεῖσθε· πολλῶν στρουθίων διαφέρετε.

8. Λέγω δὲ ὑμῖν, Πᾶς ὃς ἂν ὁμολογήσῃ ἐν ἐμοὶ ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὁμολογήσει ἐν αὐτῷ ἔμπροσθεν τῶν ἀγγέλων τοῦ Θεοῦ.

9. Ὁ δὲ ἀρνησάμενός με ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων, ἀπαρνηθήσεται ἐνώπιον τῶν ἀγγέλων τοῦ Θεοῦ.

10. Καὶ πᾶς ὃς ἐρεῖ λόγον εἰς τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἀφεθήσεται αὐτῷ· τῷ δὲ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα βλασφημήσαντι οὐκ ἀφεθήσεται.

11. Ὅταν δὲ προσφέρωσιν ὑμᾶς ἐπὶ τὰς συναγωγὰς, καὶ τὰς ἀρχὰς, καὶ τὰς ἐξουσίας, μὴ μεριμνᾶτε πῶς ἢ τί ἀπολογήσησθε, ἢ τί εἴπητε.

12. Τὸ γὰρ ἅγιον Πνεῦμα διδάξει ὑμᾶς ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ, ἃ δεῖ εἰπεῖν.

13. Εἶπε δέ τις αὐτῷ ἐκ τοῦ ὄχλου, Διδάσκαλε, εἰπὲ τῷ ἀδελφῷ μου μερίσασθαι μετ' ἐμοῦ τὴν κληρονομίαν.

14. Ὁ δὲ εἶπεν αὐτῷ, Ἄνθρωπε, τίς με κατέστησε δικαστὴν ἢ μεριστὴν ἐφ' ὑμᾶς;

15. Εἶπε δὲ πρὸς αὐτοὺς, Ὁρᾶτε καὶ φυλάσσεσθε ἀπὸ τῆς πλεονεξίας· ὅτι οὐκ ἐν τῷ περισσεύειν τινὶ ἡ ζωὴ αὐτοῦ ἐστιν ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῦ.

16. Εἶπε δὲ παραβολὴν πρὸς αὐτοὺς, λέγων, Ἀνθρώπου τινὸς πλουσίου εὐφόρησεν ἡ χώρα.

17. Καὶ διελογίζετο ἐν ἑαυτῷ, λέγων, Τί ποιήσω; ὅτι οὐκ ἔχω ποῦ συνάξω τοὺς καρπούς μου.

18. Καὶ εἶπε, Τοῦτο ποιήσω· καθελῶ μου τὰς ἀποθήκας, καὶ μείζονας οἰκοδομήσω· καὶ συνάξω ἐκεῖ πάντα τὰ γενήματά μου, καὶ τὰ ἀγαθά μου.

19. Καὶ ἐρῶ τῇ ψυχῇ μου, Ψυχὴ, ἔχεις πολλὰ ἀγαθὰ κείμενα εἰς ἔτη πολλά· ἀναπαύου, φάγε, πίε, εὐφραίνου.

Versio Vulgata.

1. Multis autem turbis circumstantibus, ità ut se invicem conculcarent, cœpit dicere ad discipulos suos, Attendite à fermento Pharisæorum, quod est hypocrisis.

2. Nihil autem opertum est, quod non revelabitur; neque absconditum, quod non sciatur.

3. Quoniam quæ in tenebris dixistis, in lumine dicentur; & quod in aurem locuti estis in cubiculis, prædicabitur in tectis.

4. Dico autem vobis amicis meis, Nè terreamini ab his qui occîdunt corpus, & post hæc non habent amplius quid faciant.

5. Ostendam autem vobis quem timeatis; timete eum qui postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam: ità dico vobis, hunc timete.

6. Nónne quinque passeres veneunt dipondio: & unus ex illis non est in oblivione coram Deo?

7. Sed & capilli capitis vestri omnes numerati sunt. Nolite ergò timere, multis passeribus pluris estis.

8. Dico autem vobis, Omnis quicunque confessus fuerit me coram hominibus, & filius hominis confitebitur illum coram angelis Dei.

9. Qui autem negaverit me coram hominibus, negabitur coram angelis Dei.

10. Et omnis qui dicit verbum in filium hominis, remittetur illi: ei autem qui in Spiritum sanctum blasphemaverit, non remittetur.

11. Cùm autem inducent vos in synagogas, & ad magistratus & potestates, nolite soliciti esse qualiter, aut quid respondeatis, aut quid dicatis.

12. Spiritus enim sanctus docebit vos in ipsa hora quid oporteat vos dicere.

13. Ait autem ei quidam de turba, Magister, dic fratri meo ut dividat mecum hereditatem.

14. At ille dixit ei, Homo, quis me constituit judicem aut divisorem super vos?

15. Dixítque ad illos, Videte & cavete ab omni avaritia: quia non in abundantia, cujusquam vita ejus est, ex his quæ possidet.

16. Dixit autem similitudinem ad illos, dicens, Hominis cujusdam divitis huberes fructus ager attulit.

17. Et cogitabat intra se dicens, Quid faciam, quia non habeo quò congregem fructus meos?

18. Et dixit, Hoc faciam, Destruam horrea mea, & majora faciam, & illuc congregabo omnia quæ nata sunt mihi, & bona mea,

19. Et dicam animæ meæ, Anima, habes multa bona posita in annos plurimos: requiesce, comede, bibe, epulare.

20. Εἶπε

20. Εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ Θεός, Ἄφρον, ταύτῃ τῇ νυκτὶ τὴν ψυχήν σου ἀπαιτοῦσιν ἀπὸ σοῦ· ἃ δὲ ἡτοίμασας, τίνι ἔσται;

21. Οὕτως ὁ θησαυρίζων ἑαυτῷ, καὶ μὴ εἰς Θεὸν πλουτῶν.

22. Εἶπε δὲ πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, Διὰ τοῦτο ὑμῖν λέγω, μὴ μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν, τί φάγητε· μηδὲ τῷ σώματι, τί ἐνδύσησθε.

23. Ἡ ψυχὴ πλεῖόν ἐστι τῆς τροφῆς, καὶ τὸ σῶμα, τοῦ ἐνδύματος.

24. Κατανοήσατε τοὺς κόρακας, ὅτι οὐ σπείρουσιν, οὐδὲ θερίζουσιν, οἷς οὐκ ἔστι ταμεῖον, οὐδὲ ἀποθήκη, καὶ ὁ Θεὸς τρέφει αὐτούς· πόσῳ μᾶλλον ὑμεῖς διαφέρετε τῶν πετεινῶν;

25. Τίς δὲ ἐξ ὑμῶν μεριμνῶν δύναται προσθεῖναι ἐπὶ τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ πῆχυν ἕνα;

26. Εἰ οὖν οὐδὲ ἐλάχιστον δύνασθε, τί περὶ τῶν λοιπῶν μεριμνᾶτε;

27. Κατανοήσατε τὰ κρίνα, πῶς αὐξάνει. οὐ κοπιᾷ, οὐδὲ νήθει· λέγω δὲ ὑμῖν, οὐδὲ Σολομὼν ἐν πάσῃ τῇ δόξῃ αὐτοῦ περιεβάλετο ὡς ἓν τούτων.

28. Εἰ δὲ τὸν χόρτον ἐν τῷ ἀγρῷ σήμερον ὄντα, καὶ αὔριον εἰς κλίβανον βαλλόμενον, ὁ Θεὸς οὕτως ἀμφιέννυσι, πόσῳ μᾶλλον ὑμᾶς, ὀλιγόπιστοι;

29. Καὶ ὑμεῖς μὴ ζητεῖτε τί φάγητε, ἢ τί πίητε· καὶ μὴ μετεωρίζεσθε.

30. Ταῦτα γὰρ πάντα τὰ ἔθνη τοῦ κόσμου ἐπιζητεῖ· ὑμῶν δὲ ὁ πατὴρ οἶδεν ὅτι χρῄζετε τούτων.

31. Πλὴν ζητεῖτε τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν.

32. Μὴ φοβοῦ, τὸ μικρὸν ποίμνιον· ὅτι εὐδόκησεν ὁ πατὴρ ὑμῶν δοῦναι ὑμῖν τὴν βασιλείαν.

33. Πωλήσατε τὰ ὑπάρχοντα ὑμῶν, καὶ δότε ἐλεημοσύνην. Ποιήσατε ἑαυτοῖς βαλάντια μὴ παλαιούμενα, θησαυρὸν ἀνέκλειπτον ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὅπου κλέπτης οὐκ ἐγγίζει, οὐδὲ σὴς διαφθείρει.

34. Ὅπου γάρ ἐστιν ὁ θησαυρὸς ὑμῶν, ἐκεῖ καὶ ἡ καρδία ὑμῶν ἔσται.

35. Ἔστωσαν ὑμῶν αἱ ὀσφύες περιεζωσμέναι, καὶ οἱ λύχνοι καιόμενοι·

36. Καὶ ὑμεῖς ὅμοιοι ἀνθρώποις προσδεχομένοις τὸν κύριον ἑαυτῶν, πότε ἀναλύσῃ ἐκ τῶν γάμων· ἵνα ἐλθόντος καὶ κρούσαντος, εὐθέως ἀνοίξωσιν αὐτῷ.

37. Μακάριοι οἱ δοῦλοι ἐκεῖνοι οὓς ἐλθὼν ὁ κύριος εὑρήσῃ γρηγοροῦντας· ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι περιζώσεται, καὶ ἀνακλινεῖ αὐτοὺς, καὶ παρελθὼν διακονήσει αὐτοῖς.

38. Καὶ ἐὰν ἔλθῃ ἐν τῇ δευτέρᾳ φυλακῇ, καὶ ἐν τῇ τρίτῃ φυλακῇ ἔλθῃ, καὶ εὕρῃ οὕτω, μακάριοί εἰσιν οἱ δοῦλοι ἐκεῖνοι.

39. Τοῦτο δὲ γινώσκετε, ὅτι εἰ ᾔδει ὁ οἰκοδεσπότης ποίᾳ ὥρᾳ ὁ κλέπτης ἔρχεται, ἐγρηγόρησεν ἄν, καὶ οὐκ ἂν ἀφῆκε διορυγῆναι τὸν οἶκον αὐτοῦ.

40. Καὶ ὑμεῖς οὖν γίνεσθε ἕτοιμοι· ὅτι ᾗ ὥρᾳ οὐ δοκεῖτε, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται.

41. Εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ Πέτρος, Κύριε, πρὸς ἡμᾶς τὴν παραβολὴν ταύτην λέγεις, ἢ καὶ πρὸς πάντας;

42. Εἶπε δὲ ὁ Κύριος, Τίς ἄρα ἐστὶν ὁ πιστὸς οἰκονόμος καὶ φρόνιμος, ὃν καταστήσῃ ὁ κύριος ἐπὶ τῆς θεραπείας αὐτοῦ, τοῦ διδόναι ἐν καιρῷ τὸ σιτομέτριον;

43. Μακάριος ὁ δοῦλος ἐκεῖνος, ὃν ἐλθὼν ὁ κύριος αὐτοῦ εὑρήσῃ ποιοῦντα οὕτως.

20. Dixit autem illi Deus, Stulte, hâc nocte animam tuam repetunt à te; quæ autem parasti, cujus erunt?

21. Sic est qui sibi thesaurizat, & non est in Deum dives.

22. Dixítque ad discipulos suos, Ideo dico vobis, nolite soliciti esse animæ vestræ, quid manducetis; neque corpori, quid induamini.

23. Anima plus est quàm esca, & corpus plus quàm vestimentum.

24. Considerate corvos, quia non seminant neque metunt, quibus non est cellarium neque horreum, & Deus pascit illos. Quantò magis vos pluris estis illis!

25. Quis autem vestrûm cogitando potest adjicere ad staturam suam cubitum unum?

26. Si ergò neque quod minimum est potestis, quid de cæteris solliciti estis?

27. Considerate lilia quomodo crescunt; non laborant, neque nent: dico autem vobis, nec Salomon in omni gloria sua vestiebatur sicut unum ex istis.

28. Si autem fœnum quod hodie est in agro, & cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit: quantò magis vos, pusillæ fidei!

29. Et vos nolite quærere, quid manducetis, aut quid bibatis; & nolite in sublime tolli.

30. Hæc enim omnia gentes mundi quærunt. Pater autem vester scit quoniam his indigetis.

31. Veruntamen quærite primùm regnum Dei; & hæc omnia adjicientur vobis.

32. Nolite timere, pusillus grex, quia complacuit patri vestro dare vobis regnum.

33. Vendite quæ possidetis, & date eleemosynam. Facite vobis sacculos qui non veterascunt, thesaurum non deficientem in cœlis; quò fur non appropiat, neque tinea corrumpit.

34. Ubi enim thesaurus vester est, ibi & cor vestrum erit.

35. Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus vestris,

36. Et vos similes hominibus exspectantibus dominum suum, quando revertatur à nuptiis; ut cùm venerit & pulsaverit, confestim aperiant ei.

37. Beati servi illi, quos cùm venerit dominus, invenerit vigilantes: amen dico vobis, quòd præcinget se, & faciet illos discumbere, & transiens ministrabit illis.

38. Et si venerit in secunda vigilia, & si in tertia vigilia venerit, & ità invenerit, beati sunt servi illi.

39. Hoc autem scitote, quoniam si sciret paterfamiliâs quâ hora fur veniret, vigilaret utique, & non sineret perfodi domum suam.

40. Et vos estote parati: quia quâ horâ non putatis, filius hominis veniet.

41. Ait autem ei Petrus, Domine, ad nos dicis hanc parabolam, an & ad omnes?

42. Dixit autem Dominus, Quis, putas, est fidelis dispensator & prudens, quem constituit dominus supra familiam suam, ut det illis in tempore tritici mensuram?

43. Beatus ille servus, quem cùm venerit dominus, invenerit ità facientem.

44. Ἀληθῶς λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐπὶ πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτοῦ καταστήσει αὐτόν.

45. Ἐὰν δὲ εἴπῃ ὁ δοῦλος ἐκεῖνος ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, Χρονίζει ὁ κύριός μου ἐλθεῖν· καὶ ἄρξηται τύπτειν τοὺς παῖδας καὶ τὰς παιδίσκας, ἐσθίειν τε καὶ πίνειν καὶ μεθύσκεσθαι·

46. ἥξει ὁ κύριος τοῦ δούλου ἐκείνου ἐν ἡμέρᾳ ᾗ οὐ προσδοκᾷ, καὶ ἐν ὥρᾳ ᾗ οὐ γινώσκει· καὶ διχοτομήσει αὐτὸν, καὶ τὸ μέρος αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀπίστων θήσει.

47. Ἐκεῖνος δὲ ὁ δοῦλος ὁ γνοὺς τὸ θέλημα τοῦ κυρίου ἑαυτοῦ, καὶ μὴ ἑτοιμάσας, μηδὲ ποιήσας πρὸς τὸ θέλημα αὐτοῦ, δαρήσεται πολλάς·

48. ὁ δὲ μὴ γνούς, ποιήσας δὲ ἄξια πληγῶν, δαρήσεται ὀλίγας. παντὶ δὲ ᾧ ἐδόθη πολύ, πολὺ ζητηθήσεται παρ' αὐτοῦ· καὶ ᾧ παρέθεντο πολύ, περισσότερον αἰτήσουσιν αὐτόν.

49. Πῦρ ἦλθον βαλεῖν εἰς τὴν γῆν, καὶ τί θέλω εἰ ἤδη ἀνήφθη;

50. Βάπτισμα δὲ ἔχω βαπτισθῆναι, καὶ πῶς συνέχομαι ἕως οὗ τελεσθῇ;

51. Δοκεῖτε ὅτι εἰρήνην παρεγένομην δοῦναι ἐν τῇ γῇ; οὐχί, λέγω ὑμῖν, ἀλλ' ἢ διαμερισμόν.

52. Ἔσονται γὰρ ἀπὸ τοῦ νῦν πέντε ἐν οἴκῳ ἑνὶ διαμεμερισμένοι· τρεῖς ἐπὶ δυσὶ, καὶ δύο ἐπὶ τρισί.

53. Διαμερισθήσεται πατὴρ ἐφ' υἱῷ, καὶ υἱὸς ἐπὶ πατρί· μήτηρ ἐπὶ θυγατρὶ, καὶ θυγάτηρ ἐπὶ μητρί· πενθερὰ ἐπὶ τὴν νύμφην αὐτῆς, καὶ νύμφη ἐπὶ τὴν πενθερὰν αὐτῆς.

54. Ἔλεγε δὲ καὶ τοῖς ὄχλοις, Ὅταν ἴδητε τὴν νεφέλην ἀνατέλλουσαν ἀπὸ δυσμῶν, εὐθέως λέγετε, Ὄμβρος ἔρχεται· καὶ γίνεται οὕτω.

55. Καὶ ὅταν νότον πνέοντα, λέγετε, Ὅτι καύσων ἔσται· καὶ γίνεται.

56. Ὑποκριταὶ, τὸ πρόσωπον τῆς γῆς καὶ τοῦ οὐρανοῦ οἴδατε δοκιμάζειν· τὸν δὲ καιρὸν τοῦτον πῶς οὐ δοκιμάζετε;

57. Τί δὲ καὶ ἀφ' ἑαυτῶν οὐ κρίνετε τὸ δίκαιον;

58. Ὡς γὰρ ὑπάγεις μετὰ τοῦ ἀντιδίκου σου ἐπ' ἄρχοντα, ἐν τῇ ὁδῷ δὸς ἐργασίαν ἀπηλλάχθαι ἀπ' αὐτοῦ· μήποτε κατασύρῃ σε πρὸς τὸν κριτὴν, καὶ ὁ κριτής σε παραδῷ τῷ πράκτορι, καὶ ὁ πράκτωρ σε βαλῇ εἰς φυλακήν.

59. Λέγω σοι, οὐ μὴ ἐξέλθῃς ἐκεῖθεν ἕως οὗ καὶ τὸ ἔσχατον λεπτὸν ἀποδῷς.

44. Verè dico vobis, quoniam ſupra omnia quæ poſſidet conſtituet illum.

45. Quòd ſi dixerit ſervus ille in corde ſuo, Moram facit dominus meus venire, & cœperit percutere ſervos & ancillas, & edere & bibere, & inebriari:

46. Veniet dominus ſervi illius in die quâ non ſperat, & horâ quâ neſcit, & dividet eum, partémque ejus cum infidelibus ponet.

47. Ille autem ſervus qui cognovit voluntatem domini ſui, & non ſe præparavit, & non fecit ſecundùm voluntatem ejus, vapulabit multis.

48. Qui autem non cognovit, & fecit digna plagis, vapulabit paucis. Omni autem cui multum datum eſt, multum quæretur ab eo; & cui commendaverunt multum, plus petent ab eo.

49. Ignem veni mittere in terram: & quid volo, niſi ut accendatur?

50. Baptiſmo autem habeo baptizari, & quomodo coarctor uſquedum perficiatur?

51. Putatis quia pacem veni dare in terram? Non, dico vobis, ſed ſeparationem.

52. Erunt enim ex hoc, quinque in domo una diviſi, tres in duos, & duo in tres.

53. Dividentur pater in filium, & filius in patrem ſuum; mater in filiam, & filia in matrem; ſocrus in nurum ſuam, & nurus in ſocrum ſuam.

54. Dicebat autem & ad turbas, Cùm videritis nubem orientem ab occaſu, ſtatim dicitis, Nimbus venit; & ità fit.

55. Et cùm auſtrum flantem, dicitis, Quia æſtus erit; & fit.

56. Hypocritæ, faciem cœli & terræ noſtis probare: hoc autem tempus quomodo non probatis?

57. Quid autem & à vobiſipſis non judicatis quod juſtum eſt?

58. Cùm autem vadis cum adverſario tuo ad principem, in via da operam liberari ab illo; nè fortè trahat te ad judicem, & judex tradat te exactori, & exactor mittat te in carcerem.

59. Dico tibi, non exies indè, donec etiam noviſſimum minutum reddas.

Ad Cap. XII.

Com. 1. Ἐπισυναχθισῶν τῶν μυριάδων τοῦ ὄχλου] Supple πρὸς αὐτὸν, ut Matth. 13. 2. Sic Eſdræ 8. 91. ὀπισυνήχθησαν πρὸς αὐτὸν, &c. ὄχλος πολὺς σφόδρα, &c. & 1 Mac. 4. 55. ὀπισυνήχθησαν πρὸς αὐτὸν πᾶσαι αἱ δυνάμεις· & ibid. com. 47. ὀπισυνήχθησαν πρὸς αὐτὸν πάντες. Τὸ ἐπὶ in hac & aliis vocibus confluxum mortalium denotantibus, vim quandam adaugentem habet: ut Marc. 9. 25. ὀπισυνδραμεῖται ὄχλος· Marc. 1. 33. ἦν πόλις ὀπισυνηγμένη ἦν, &c. Luc. 8. 4. καὶ τῆς πόλεως πρὸς αὐτὸν ὀπιπορευομένων· & 11. 19. καὶ ὄχλων ἐπαθροιζομένων· item Act. 24. 12. ὀπισύστασιν ποιεῖν. Heſychius, Ἐπίβιμα, ἄλλα ἐπ' ἄλλοις, πυκνά. Non malè iſto Lucæ loco ille, qui *acervatim congregarentur*. Seneca in de Vita beata cap. 3. *Iſta coacervatio aliorum ſupra alios ruentium:* ubi legendum *ſuper alios ruentium*. Apuleius 6. de formicis loquens, *Ruunt aliæ, ſupérque aliæ ſepedum populorum unda:* id eſt, ὀπισυνδρέχουσι, vel ἐπαθροίζονται.

Ibid. ὥστε καταπατεῖν ἀλλήλους] Joſephus bell. Jud. 2. 20. ὥστε πατηθέντας ὑπ' ἀλλήλων, καὶ συνθλιβέντας, &c. Herodianus, Ὑπ' ἀλλήλων ὠθούμενοι καὶ παλόμενοι. Diodorus Siculus lib. 17. ἀλλήλοις συγκατεπάτουν. Idem 2. ὑπ' ἀλλήλων συμπαλόμενοι.

Ibid. πρῶτον προσέχετε ἑαυτοῖς ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων] Pars cujus fermenti Phariſaici erat tumor & arrogantia. Philo (ut à doctis notatum) fermentum in Lege non ſemel interpretatur inanem animi tumorem, nimiámque æſtimationem ſui. De iraſcente Comicus,

Nunc in fermento totus, ità turget mihi.

Πρῶτον heic *inprimis*, non ſequente ἔπειτα, ut & 2 Pet. 1. 20, & 3. 3. Quâ & formâ Latini. Seneca cap. 24. de V. B. *Et hoc primùm attendite*, &c. Idem de Ira 1. 27. *Hoc primùm nobis ſuadeamus, nemineм noſtrùm ſine culpa eſſe.* Auguſtus ad Cinnam, apud Eundem 1. 9. de Clementia, *Hoc primùm à te peto, nè mè loquentem interpelles.*

Ibid. ἥτις ἐστὶν ὑπόκρισις] Ità Coloſſ. 3. 5. καὶ τὴν πλεονεξίαν, ἥτις ἐστὶν εἰδωλολατρεία.

Com.

Com. 2. ὐδὲν γὰρ συγκεκαλυμμένον ἐστὶ ὃ οὐκ ἀποκαλυφθήσε-] ——*Celata diu, in medium peccata dabuntur.*

Plaut. Capt. *Operta quæ fuere, aperta sunt, patent præstigiæ:* aut citiùs nempe, (πολλῶν γὰρ ἀνθρώπων ἁμαρτίαι πρόδηλοί εἰσι, 1 Tim. 5. 24. ubi dicta vide;) aut saltem in die illa quam ideo Paulus Rom. 2. 5. ἡμέραν ἀποκαλύψεως vocat, & ibidem com. 16. ἡμέραν ὅτε κρινεῖ ὁ θεὸς, &c. Heliodorus, Δεινὸς ὁ τῆ Δίκης ὀφθαλμὸς ἐλέγχειν καὶ τὰ ἀμήνυτα κρύφια, καὶ τὰ ἀθέμιτα φωτίζειν. Claudianus,

——*Lux altissima fati*
Occultum nihil esse sinit, latebrásque per omnes
Intrat.——

Vide & 1 Cor. 3. 13. Dionys. Halicarnassensis, Ἡ τῶν δαιμονίων πρόνοια, &c. τὰ κεκρυμμένα εἰς φῶς ἄγει.

Ibid. καὶ κρυπτὸν ὃ οὐ γνωσθήσε-] Apud Gellium 12. 11. Peregrinus philosophus, *Si sciant homines nil omnium rerum diutiùs celari posse, suppressiùs pudentiúsque peccabitur.*

Com. 3. ἐν τοῖς ταμείοις] Vulgat. *in cubiculis.* Recentior, *in conclavibus.* Hesychius ταμεῖον, θάλαμον & κοιτῶνα exponit.

Ibid. ἐν τῇ φωτὶ ἀκουσθήσε-] Παῦν γὰρ τὸ φανερούμενον φῶς ἐστι, Ephes. 5. 13. Glossæ, ex hoc Lucæ loco, *Audietur*, ἀκουσθήσεται.

Ibid. ὃ πρὸς τὸ οὖς ἐλαλήσατε ἐν τοῖς ταμείοις, κηρυχθήσε-] ἐπὶ τῶν δωμάτων] 4 Reg. 6. 12. de Elisæo, Ἀναγγέλλει τῷ βασιλεῖ Ἰσραὴλ πάντας τοὺς λόγους οὓς ἐὰν λαλήσῃς ἐν τῷ ταμείῳ σου καὶ κοιτῶνός σου. Δωμάτων, *domibus* vertit recentior Interpres: melliùs vulgatus Interpres, *in tectis.* Glossarium, *Tectum*, στέγη, &c. δῶμα· ità & *clamitare* (quod ferè hîc κηρύττεσθαι) *de tecto*, Apuleius dixit.

Ibid. κηρυχθήσε-] ἐπὶ τῶν δωμάτων] Simile, ἐπ' ἄκρων τειχέων κηρύττεσθαι, in Græco Proverb. 1. 21.

Com. 4. Μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα] Sic 1 Maccab. 2. 62. Ἀπὸ λόγων ἀνδρὸς ἁμαρτωλοῦ μὴ φοβηθῆτε. Μὴ φοβεῖσθαι, &c. est, dicere illis, si quando casus ferret, *Quid nobis gladios & ignes ostenditis, & turbam carnificum circa nos frementium? tollite istam pompam sub qua latetis, & stultos territatis: mors est quam servus, quam ancilla contemnit.* Sunt ista Senecæ quidem verba 24 epistolâ: quæ tamen argumento quod præ manibus sat bene concinunt. Ut & Theodori illa (apud Eundem cap. 14. de Animi Tranquill.) tyranno mortem minitanti, *Habes cur tibi placeas, hemina sanguinis in tua potestate est.* Vide ad Matth. 10. 28. jampridem annotata nobis. Nitebatur autem istud Christi monitum in veritate & certitudine τῶν πρώτων καὶ φύσιν. Cùm naturâ enim mors quævis sit formidabilis, magìs illa quam infert aliena violentia, adhúcque magìs (cujus periculum, imò & perpessio hos Apostolos manebat) mors summis à Potestatibus intentata, quam satellites, tortores, totúsque reliquus carnificinæ apparatus solebant summè formidabilem efficere. Philosophus ille quem toties advocamus 14 Epistolâ, *Timetur inopia, timentur morbi, timentur quæ per vim potentioris eveniunt. Ex his omnibus nihil nos magis concutit quàm quod ex aliena potentia impendet: magno enim strepitu & tumultu venit. Naturalia mala quæ retuli inopia atque morborum, silentio subeunt, nec oculis nec auribus quicquam terroris incutiunt. Ingens alterius mali pompa est: ferrum circa se & ignes habet, & catenas, & turbam ferarum quam in viscera immittat humana. Cogita hoc loco carcerem, & cruces, & eculeos, & uncum, & adactum per medium hominem qui per os emergat stipitem, & distracta in diversum actis curribus membra; illam tunicam alimentis ignium & illitam, & intextam. Non est itaque mirum si maximus hujus rei timor est, cujus & varietas magna, & apparatus terribilis est.* Ἀπὸ τοῦ ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, est, ἀπὸ τῶν δοκούντων ἔχειν πνὰ ἐφ' ἡμῖν ἐξουσίαν διὰ τὸ σωμάτιον, ut 1. 9. in Epictetum locutus Arrianus.

Ibid. καὶ μὴ ταῦτα μὴ ἐχόντων περισσότερόν τι ποιῆσαι] Περισσότερον, amplius quàm corpus interficere. Plutarchus lib. de his qui serò à Numine puniuntur, Αἱ μὲν δικαιώσεις αἱ παρ' ἀνθρώπων, &c. ἐν τῷ καμεῖν καὶ δεδεγκότα παθεῖν ἴσαν), περιττὸν οὐκ ἐξικνοῦν). Seneca de morte loquens, cap. 9. lib. In sap. non cad. injur. *Maximum illud ultra quod nihil habent, &c. sævissimi Domini quod minentur.* Idem 24 Epist. *Numquid accidere tibi potest durius quàm ut mittaris in exilium? quàm ut ducaris in carcerem? numquid ultrà corpori timendum est quàm ut pereat?* Cyprianus in De duplici martyrio, *Mors corporis, quam solam, &c. inferre potest tyrannus.* Tertullianus in Apologetico, *Recogitatà etiam brevitate cujuslibet supplicii, non ultra mortem remansuri.* Lactantius 5. 9. de bello victis, *Si adeò sævire placuit, nihil plus in eos sit quàm ut occidantur.* D. Augustinus in Psal. 71. *Homicida corpus tantùm perimit; cæterùm animæ nihil nocere potest.* Ubi nota, *cæterùm animæ*, &c. Hinc ingeniosè Plutarchus de Eumene captivo, Περσὶ παρῶν, καὶ δεόμενον, καὶ σώματος μόνου κρατεῖν δοκοῦντα τὸν πολέμιον, καὶ τὴν ψυχῆς κύριον ἐπόησε. Arrianus ex persona liberi intrepidíque hominis se quemvis potentiorem compellantis, Πείσασαί σε τὴν ἀρχὴν, καὶ γνώσῃ μέχρι τίνος αὐτὴν ἔχεις· *quousque*, nempe, in corpus solum: addítque (quod & Contextu præcessit) τίνα ἐν ἔτι φοβηθῆναι δύναμαι; 4. 7. in Epictetum. Boethius Consolat. philosoph. lib. 2. *Quò quisquam jus aliquod in quempiam, nisi in solum corpus, & quod infra corpus est, fortunam loquor, exercere possit?*

Com. 5. ναὶ λέγω ὑμῖν, &c.] De hoc asseverandi modo vide suprà ad 11. 51. dicta.

Ibid. Φοβήθητε δὲ μᾶλλον τὸ ἀποκτεῖναι, ἐξουσίαν ἔχοντα ἐμβαλεῖν εἰς τὴν γέενναν] D. Augustinus in Psal. 49. *In focum si manum mittere cogaris, facies quicquid voluerit qui hoc minatur: si tibi dicat, &c. facies, nè ardeat manus tua, nè ardeat ad tempus membrum tuum, non semper in dolore futurum. Minatur ergò inimicus [illegible] leve malum, & facis malum? minatur Deus æternum malum, & non facis bonum?*

Ibid. ναὶ λέγω ὑμῖν, φοβήθητε] Gellius 13. 23. *Duplex eadem compellatio admonitionem instantiorem facit.*

Com. 6. οὐκ ἔστιν ἐπιλελησμένον ἐνώπιον τοῦ] In oblivione apud eum non est. Ità Hebr. 13. 2, & 16. μὴ ἐπιλανθάνεσθε. Est autem hèic *in oblivione non esse*, esse intra cognitionem illius, atque adeò (pro animalculi talis ratione) intra illius providentiam: quæ cùm universa complectatur, certè & ad minima extenditur. De Eodem Arrianus 3. 24. Οὐδὲ τῶν μικροτάτων τινὸς ἀμελεῖ. Matthæus hac in re, αὐτῷ ἄνευ habet: pro quo Cleanthes apud Stobæum σοῦ δίχα dixit,

Οὐδέ τι γίγνε-] ἔργον ἐπὶ χθονὶ σοῦ δίχα, δαῖμον.

Et Virgilius,

——*Non hæc sine numine Divûm*
Eveniunt.——

Ubi Servius, *Sine auctoritate, sine voluntate.* De Deo Cyprianus contra Demetrianum, *Nec quicquam fieri possit nisi quod aut fecerit, aut fieri ipse permiserit.* De Eodem Seneca Natur. quæst. 2. 46. *Ab eo sic omnia disposita, ut ea etiam quæ ab illo non fiunt, tamen sine ratione non fiant, quæ illius est.* Eundem ibidem cap. 32. vide. Cornelius Nepos de Timoleone, *Nihil rerum humanarum sine deorum numine agi putabat; itaque domi suæ sacellum αὐτομάτιας constituerat, idque sanctissimè colebat.*

Com. 7. αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς ὑμῶν πᾶσαι ἠρίθμηνται] Vide infrà ad 21. 18. annotanda. Ἠρίθμηνται, summam curam & custodelam denotat. Seneca ex persona mitis Principis, lib. 1 de Clementia, *Hodie diis immortalibus, si à me rationem repetant, annumerare genus humanum paratus sum.*

Ibid. πολλῶν στρουθίων διαφέρετε] Sic, ἄνδρα τῶν πολλῶν διαφέροντα, Plutarchus in Coriolani vita. Clemens Pædag. 3. 4. de luxuriosis mulieribus, Καὶ χήραν μὲν παρῶσι, Μελιτταίῳ πολλῷ διαφέρουσ κυνιδίῳ.

Com. 9. Ὁ δὲ ἀρνησάμενός με, &c.] Vide ad 2 Tim. 2. 12. dicta.

Com. 11. Ὅταν δὲ περιφέρωσιν ὑμᾶς ἐπὶ, &c. τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας] Ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι junguntur heic, ut & Tit. 3. 1.

3. 1. metonymicé. *Poteſtatem* autem pro Rege vel eminente Magiſtratu dici notat Servius ad Æneid. 10. Hinc & l. quis ſit. § ult. ff. de ædilit. edict. *à Poteſtate damnari.* Περισφέρειν heic eſt quod Latinis Scriptoribus *offerre*, vel *objicere magiſtratui.* Vide ad Apuleii lib. 3. pag. 166. dicta. Recentior, *cùm vos adduxerint*, &c. Vulgatus, *cùm vos induxerint*: &, ut puto, eruditiùs. Ammianus lib. 22. *Inducta in judicium femina quædam*, &c. Plinius lib. 2. Epiſt. 11. de Martiano, *Inductus eſt* (in Senatum) *abſente Priſco*: ibid. Epiſt. 12. de Firmino, *Inductus in Senatum reſpondit crimini noto*: & 5. 4. *Nepos poſtulavit ut Nominatus induceretur.* Apuleius 3. *Reus capitis inducor.* Idem lib. 6. de Pſyche fugitiva, *Quam ubi inductam oblatámque Venus* (quæ & Domina ejus & Judex) *conſpexit*, &c. & lib. 10. *clamatus inducitur reus.*

Ibid. μὴ μεριμνᾶτε πῶς ἢ τί ἀπολογήσησθε, &c. τὸ γὰρ ἅγιον πνεῦμα, &c.] Vide ad Matth. 10. 20. notata. Πῶς, ἢ τί heic, ut 1 Pet. 1. 11. ποῖον, ἢ ποῖα· & ſuprà hîc 7. 39. πῆς, καὶ ποταπή.

Com. 12. διδάξει ὑμᾶς ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ, &c.] Vide infrà ad 21. 15. annotanda.

Com. 13. εἰπὲ τῷ ἀδελφῷ μου μερίσασθαι μετ' ἐμοῦ τὴν κληρονομίαν] Recentior Interpres, *ut partiatur mecum hereditatem.* Delicato & faſtidienti ſtomacho nempe Vulgati illud, *ut dividat hereditatem mecum*, in jucundum viſum. Cur ergò Plinium non culpamus, qui l. 10. ca. 8. de Thracibus loquens, *Captas* (inquit) *aves dividunt cum accipitribus*: & Senecam, qui 65 Epiſt. *Heſternum diem cum mala valetudine diviſi*: & Epiſt. 24. *Hunc ipſum quem agimus diem, cum morte dividimus*: & (propiùs argumentum noſtri Contextûs accedens) 88 Epiſtolâ, *Quid mihi prodeſt ſcire agellum in partes dividere, ſi neſcio cum fratre dividere?* Dividere hereditatem nempe. [illegible]e Quintiliani Declam. 10. illa, *Tempora ergò cum morte diviſeras*: & Petronii iſta, etſi ſenſu nequiore prolata, *Sic dividere cum fratre nolito. Dividere* autem in Luca intellige, æquis partibus. Idem Seneca 117 Epiſt. *Vitam nobiſcum dividit ſomnus*, mediam partem ſumit. Μοιρολαχεῖν, non μερίζεσθαι, probatur Julio Polluci. Solennis autem ab omni ævo diſſidii cauſa hereditatis diviſio. Hâc parte fratrum quoque gratia rara. Artemidorus 4. 72. Ἐπὶ δὲ καὶ οἱ ἀδελφοὶ τοῖς ἐχθροῖς ἢ αὐτὸν ἔχειν λόγον, &c. ἐπεὶ καὶ ἀμόν τις ἔμελλεν ἕξειν, ταῦτα ἢ μόνος ἔμελλ' ἐξ ἡμισείας ἢ τείτου μέρους μετ' ἄλλων ἀδελφῶν ἕξει. Seneca 88 Epiſtolâ, *Quid mihi prodeſt ſcire agellum in partes dividere, ſi neſcio cum fratre dividere?* Virgilius,

——Infidos agitans diſcordia fratres:

Ubi Servius, *Diſcordiam poſuit pro Avaritia: ideo autem infidos, quia avaritiæ cauſâ diſſentiunt fratres.* Petrus Chryſologus, *Facultates unitatem ſcindunt, fraternitatem ſeparant*, &c. Tertullianus ad Nationes, *Ex ſubſtantia familiari fratres ſumus, quæ penès vos dirimit fraternitatem.* Plutarchus in Æmilii vita, Οἱ νῦν ἀδελφοὶ, &c. ἐὰν μὴ χλίμασι καὶ ποταμοῖς καὶ διατειχίσμασιν ὁείσωσι τὰ κοινὰ, &c. ἑ παύονται διαφερόμενοι. Heſiodus ad fratrem Perſeum,

——Διακεινώμεθα νείκεϊ
Ἰθείῃσι δίκῃσι, αἵ τ' ἐκ Διός εἰσιν ἄριστα.
Ἤδη μὲν γὰρ κλῆρον ἐδασσάμεθ'· ἄλλα τε πολλὰ
Ἁρπάζων ἐφόρεις.——

Juſtinus lib. 2. *Tantò moderatiùs tunc fratres inter ſe maxima regna dividebant, quàm nunc exigua patrimonia partiuntur.* Adde Arrianum 2. 22. in Epictetum. Videntur autem de quibus hîc in Contextu agitur, fuiſſe filii alicujus fine ſupremo judicio è vita profecti, & indè inter illos contentionis origo. Apud Quintilianum 7. 2. in ſcholaſtica controverſia ille, *Pater inteſtatus duos nos filios reliquit, partem jure gentium peto.* D. Auguſtinus in Pſalm. 21. Donatiſtas compellans, *Fratres ſumus, quare litigamus? non inteſtatus mortuus eſt pater.*

Com. 14. Ἄνθρωπε] Vide infrà ad 22. 58. dicenda.

Ibid. τίς με κατέστησε δικαστὴν ἢ μεριστὴν ἐφ' ὑμᾶς;] Quaſi diceret, (ut Act. 18. 15.) αὐτοὶ ὄψεσθε, κριτὴς ἐγὼ τούτων οὐ βούλομαι· *non enim pecuniarum aut poſſeſſionum diviſor, at regni cœleſtis tanquam hereditatis dator advenit*: ut ad hunc locum Euthymius. Plutarchus de Eumene, Κοινός τις ἦν περὶ τῆς ἀμφιτέρεως, &c. ὡς ὐδὲν αὐτῷ προσῆκον ξένῳ ὄντι πλυπεραγμονεῖν ἢ Μακεδόνων διαφορᾶς, &c. Μηδέποτε πειρῶ δύο φίλων κριτὴς εἶναι, fuit olim à Menandro dictum.

Ibid. μεριστὴν] Gloſſarium, Μεριστὴς, *partitor.* Pollux 8. 10. Onomaſtici, Καὶ οἱ διανεμόμενοι, (ἢ ὐσίαν) νεμεταὶ, καὶ μεριταὶ, καὶ μεριῆ).

Com. 15. Ὁρᾶτε καὶ φυλάττεσθε]. Sic Matth. 16. 6. ὁρᾶτε καὶ προσέχετε.

Ibid. οὐκ ἐν τῷ περισσεύειν τινὶ ἡ ζωὴ αὐτῷ ἔστιν ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ] Intricata hæc viſa ſunt nonnullis qui transponendo voces quaſdam putârunt mentem loci ſe planiorem feciſſe. Ego priorem vel poſteriorem hujus clauſulæ partem exiſtimo abundare. Senſus ergò eſt, Οὐκ ἐν τῷ περισσεύειν τινὶ ἡ ζωὴ αὐτῷ ἔστιν· vel, (quod idem efficit) ἐν τινι ἡ ζωὴ αὐτῷ ἔστιν ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ. Multæ hoc genus locutiones in Epiſtolis Paulinis occurrunt. Οὐκ ἔστιν ἐν, &c. eſt, *non pendet ab*, &c. ut apparet ex ſequente apologo. Ità 1 Maccab. 3. 18. Οὐκ ἐν πλήθει δυνάμεως νίκη πολέμου ἐστὶν· & Jobi 20. 20. (ubi & ſenſus idem qui in his Chriſti verbis,) Οὐκ ἔστιν αὐτῷ σωτηρία τοῖς (i. e. ἐν τοῖς) ὑπάρχουσιν, ἐν ἐπιθυμίᾳ αὐτοῦ ὐ σωθήσεται. Vide & Jobi 12. 10. Non diſſimile Varronis illud,

Non fit theſauris, non auro pectus ſolutum:

& Horatii iſtud,

Non domus aut fundus, non aris acervus & auri
Ægroto Domini deduxit corpore febres.

Poſt verba αὐτοῦ ἐστιν, vel ea, ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ, ſupple, *ſed ex verbo & nutu Dei.* Ergò idem hoc loco ſenſus qui 4. 4. Matthæi. Confer & 1 Tim. 6. 17. ubi *fidere opibus*, opponitur ei fiduciæ quæ in Deo habenda.

Com. 16. Ἀνθρώπου τινὸς πλουσίου εὐφόρησεν ἡ χώρα]

——Aurea fruges
Jugeribus pleno defudit copia cornu.
——Magnas meſſes terra benigna dedit.

Ὁ αὐτοῦ αὐτοῦ τὴν ψυχὴν, ut Jobi 21. 8. Ἀπὸ καρποῦ, σίτου, οἴνου, καὶ ἐλαίου αὐτῶν (ut Pſal. 4. 8.) ἐπληθύνθη. Vide & Pſal. 144. 13. Εὐφόρησεν, *fructus uberes protulit.* Pollux 1. 6. Onomaſtici, Εὐφόρου τῆς γῆς γινομένης. Philo Judæus, Βαθύγειος, &c. χώρα παντοίων ἀνὰ πᾶν ἔτος καρπῶν εὐφοείᾳ ἐχρῆτο. Sic, χώρα εὔφορος apud Suidam, in εἰ τὸ μέσον, &c. &, ἀγρὸς εὔφορος καὶ εὔκαρπος apud Plutarchum. Heſychius, Εὐφοείᾳ, εὐθηνίᾳ, καλὸς ἐνιαυτός· & contrà in Gloſſario, Ἀφοεία, *ſterilitas*, *infertilitas.*

Com. 17. διελογίζετο ἐν ἑαυτῷ, λέγων, Τί ποιήσω; ὅτι, &c.] Geminum infrà 16. 3. illud, Εἶπε δὲ ἐν ἑαυτῷ, &c. Τί ποιήσω; ὅτι, &c. Τί ποιήσω; ὑστερούμενος ἐστὶ ἐκφώνησις, ut & citato loco, Luc. 20. 13. & Act. 2. 37. Apud Terentium ille,

Quid faciam, Syre mi? gaudeo, fer me.

Heic autem exclamatio hominis ipsâ affluentiâ laborantis, & cui (ut Senecæ verbis loquar) ſuæ divitiæ moleſtæ erant. In Comœdia Plautina,

——Tantas divitias habet,
Neſcit quid faciat auro.——

Apuleius de factione quadam latronum poſt opimas prædas conquiſitas, *Opulentiæ nimiæ nimio ad extremas incitas redacti.* Ariſtophanes Avibus,

Ὥστε παρέσται κοπὰν ὑμῖν
Ὑπὸ τῶν ἀγαθῶν.——

Ubi vetus Scholiaſtes, Ἐν πλησμονῇ γινόμενοι, τῶν ἀγαθῶν ἀπειρηκέναι φήσετε. Satyricus de Alexandro,

Æſtuat infelix auguſto limite mundi.

Hæc eſt conditio vivendi, hæc humanæ naturæ ſiniſteritas: ad quam alios conſilii inopiam inopia, alios abundantia impellit; dum quæ à ſummi largitoris munificentia ad pacem animi gratiarúmque actionem impertiuntur, inquietudinis & querimoniarum materiam morum perverſitate faciunt. Terent. 1. 3. Phorm.

Aliis

Aliis quia desit quod ament, tibi quia supersit, dolet.

Ubi Donatus, *Insanum ait Antiphontem, qui in ea fortuna positus quæ adversa & contraria est, idem patitur quod miser.* Xeno Veronensis de divite isto, & (ut passim) facundè, *Angustiatur ex abundantia, constringitur & coarctatur ex opulentia,* &c. *&, ut video, ager non tam ei reditus largiores quàm gemitus graviores attulit: terra ei non tam fructuum copiam quàm curarum molestiam geminavit:* & pòst, *Iisdem cruciatibus pro sollicitudine facultatum quibus pauper pro egestate torquetur.* De eodem D. Basilius Homil. de Avarit. Μὴ γὰρ σεσύρκε αὐτῷ φέρει ἡ γῆ; γεναγμὲς αὐτῷ φέρει. μὴ γὰρ καρπῶν αὐτῷ εὐφορίαν συνάγει; φροντίδας, καὶ λύπας, καὶ δεινὴν ἀμηχανίαν. τοῖς πενομένοις ὅμοια ὀδύρεται. His adjungamus Theodoreti ista π. προνοίας 7. cùm propter elegantiam, tum & parilitatem, Ἀγνώμων ἡ γῆ πεὶ τὲς γηπόνες ἐχένετο, &c. ὁ δὲ (paterfamiliâs, colonus, &c.) καὶ δανειςὰς σεισκοπεῖ, καὶ γεωμετρεῖα διαγράφει, καὶ τ' ἀνδραπόδων ὀλιγωρᾷ δουλείαν. ἠνέγκεν ἡ γῆ τὲς καρπὲς, καὶ βεβέει τ' ὠδῖσι, καὶ λιπὸις καλύπλεται, &c. ὁ δὲ πάλιν ἑτέρως κατηφεῖ, ὅτι καρπῶν τὲς ὠνητὰς σεισκοπῶν ἐκ ἐνείσκει, καὶ γίνεται αὐτῷ τ' εὐκαρπίας ἡ εὐδαιμονία μικρῷ πνὶ ἀφορητοτέρα. Libet heic dicere de *abundantia* quod Seneca de *felicitate* dixit, *res est inquieta, ipsa se exagitat.* Confer 5.11. Ecclesiastem. In verbis porrò Theodoreti vide an ἀκαρπίας, & pòst, μακρῷ πνὶ legendum.

Ibid. ὐκ ἔχω πῦ συνάξω τὲς καρπές μου]

——Saturæ complerant horrea messes.

Com. 18. καθελῶ μου τὰς ἀποθήκας] Καθελῶ, *destruam, diruam.* Glossæ, *Destruxit,* καθεῖλεν, sic enim, non καθεῖλκυσεν, scribendum. Glossæ aliæ, Καθαίρεσις οἰκοδομήσεως· *destructio, demolitio.* Ἀποθήκας, *horrea, granaria.* In vetere Onomastico, *Granarium,* ἀποθήκη. Scholiastes vetus ad Horatium de A. P. *Granaria, horrea in quibus frumenta reponuntur, repositoria:* scribe, *vel repositoria:* firmo correctionem ex Isidori istis Orig. 15. 5. *Apotheca, vel horrea,* &c. *repositoria vel reconditoria dici possunt, quòd in iis homines elaboratas fruges reponunt.* Hinc ἀποκεκλεισμένον ἐν τ' ἀποθήκαις οἴτον, apud Julianum in Misopogone. Horatius,

Quàm si quicquid arat non piger Appluus
Occultare meis dicerer horreis.

Ibid. καθελῶ μου τὰς ἀποθήκας] Ut jam non pares proventûs magnitudini. Manilius 3.

——Vincentémque horrea messem.

Salvianus lib. 6. *Angusta esse horrea publicæ opes fecerant.* Virgil. Georg. 2.

Proventúque oneret sulcos, atque horrea vincat.

Idem Georg. 1.

Illius immensæ ruperunt horrea messes.

Ubi Servius, *Ut non habeat ubi reponat.* Cicero in de Lege Agraria, *Vix jam videtur locus esse qui tantos acervos pecuniæ capiat.* Seneca cap. 10. Consol. ad Helviam, *Cùm bene cesserit negotiatio, multum militia retulerit,* &c. *non habebitis ubi istos apparatus vestros collocetis.*

Ibid. καὶ μείζονας οἰκοδομήσω] Juvenal. 14.

——Meliore novas attollam marmore villas.

Struam (Catull.)

Horrea fœcundis indeficientia mensis.

Καθελεῖν & οἰκοδομεῖν opponuntur etiam 3.4. Ecclesiastis, ut Psalm. 28.5. & Galat. 2.18. οἰκοδομεῖν καὶ καταλύειν. Sic, *alia diruere, alia ædificare,* Salustius & Horatius dixere: &, *ædificia alia ponere, alia subvertere,* Seneca in de Tranquillitate cap. 3.

Ibid. καὶ μείζονας οἰκοδομήσω]

O curas hominis! ô quantum mentis inane!

Eâdem nocte illâ ad portam calces rigidos extensurus, & luce crastinâ sublimis efferendus, satagis de granariis laxandis, meditaris inædificandis strutibus tuis majora spatia.

——Moliminis alti
Fundamenta locas, & largas exstruis ades
Frugibus, extremæ venientis nescius horæ.
——Secanda marmora
Locas sub ipsum funus, & sepulcri
Immemor, struis domos.

Seneca Epist. 13. *In exitu vitæ nova fundamenta ponimus, novas spes inchoamus.* Hieronymus ad Gaudentium, *Vivimus quasi alterâ die morituri, & ædificamus quasi semper in hoc sæculo victuri:* ubi *vivimus,* est, in deliciis & gulæ voluptatibus agimus: imitatus est enim vir sanctissimus quæ Stratonicus de Rhodiis dixit, Οἰκοδομοῦσιν ὡς ἀθάνατοι, ὀψωνοῦσιν ὡς ὀλιγοχρόνιοι· quæ exstant apud Plutarchum in περὶ Φιλοπλουτίας.

Ibid. καὶ συνάξω ἐκεῖ πάντα τὰ γενήματά μου] Ἐκεῖ, nempe, εἰς τὰς ἀποθήκας. Sic ὅπου εἰς τ' ἀποθήκλω συνάγειν, Matth. 3. 12. ubi dicta vide. Hinc & Sirachid. 1. 21. γενήματων ἀποδοχεῖα· id est, ἀποθῆκαι. Glossæ, *Segetibus,* καρποῖς, γενήμασι. Scriptor Sapient. 16. 26. γενέσεις dixit. Sic, *fœtus,* de terræ gignentibus, Lucretius & Virgilius: *alumnos terræ,* Horatius, & Apuleius.

Com. 19. ἐρῶ τῇ ψυχῇ, &c.] Est ferè quod καρδίαν ἐν εὐφροσύνῃ καὶ ἀγαθῷ πειράζειν, Ecclesiastæ 2. 1.

Ibid. πολλὰ ἔχεις ἀγαθὰ, &c.] Hoc est quod Psal. 61. 11. τ' καρδίαν πλύτου μὴ προσίεσθαι. Sirachidis 5. 1. ἐπίχειν τοῖς χρήμασι, καὶ σπεῖν, αὐτάρκη μοι εἰς ζωὴν ἔστω. Eundem 11. 26. & Jobi 31. 25. vide. Proverb. 10. 15. *Substantia divitis urbs fortitudinis ejus.* Niobe apud Ovidium,

Sum felix; quis enim negat hoc? felixque manebo;
Hoc quoque quis dubitat? tutam me copia fecit.

Ubi *tutam me copia fecit,* est, πολλὰ ἀγαθὰ ἔχω· *manebo felix,* respondet verbis contextûs nostri, εἰς πολλὰ ἔτη.

Ibid. εἰς ἔτη πολλὰ κείμενα] Q. d.

Est tibi permultos congesta frugis in annos
Copia.——

Plena horrea securos menses spondent, ut alicubi Quintilianus locutus (Decl. 13.) Arrianus 4. 5. ex persona eorum qui munitâ copiísque instructâ civitate tuti, deridentque circumsedentes se, Ἀσφαλὲς ἐστιν ἡμῖν τὸ τεῖχος, βοτὰς ἔχομεν εἰς παμπολὺν χρόνον· & Herodotus Clio, de Babyloniis, Περσάξαντες σπορὰ ἑτέων κάρτα πολλῶν, λόγον εἶχον τ' πολιορκίας ὠφέλεα. Tacitus Annal. 16. de Romanis, quorundam absconditorum thesaurorum mendacio delinitis, *Gliscebat interim luxuria spe inani, consumebantúrque veteres opes, quasi oblatis quas per multos annos prodigerent.* Quo loco si *quasi divinitus oblatis,* &c. legendum dixerim, nemo me temeritatis damnet. Apuleius, (assiduus Taciti imitator) Milesi. 10. *Oblatis ego divinitus dapibus affatim saginabar.* Κείμενα autem dixit Lucas pro ἀποκείμενα, quod secutus Vulgatus Interpres, *posita* pro *reposita* vertit. Vide suprà 11. 52.

Ibid. εἰς ἔτη πολλὰ] Hoc est quod Seneca Epist. 99 vocat, *opes latè disponere.* Idem Epist. 20. *Nos corpus putre sortiti nihilominus æterna proponimus, & in quantum potest ætas humana protendi, tantum spe occupamus.* Idem Consolat. ad Marciam, cap. 11. *In quantas cogitationes* (homo) *oblitus suæ conditionis venit! immortalia, æterna volutat animo,* &c. *cùm interim longa conantem mors opprimit.* Iterum Natur. quæst. lib. 5. *Permansura nobis promittimus bona Fortuna, & felicitatem, cujus ex omnibus rebus humanis velocissima est levitas, habituram in aliquo pondus & moram credimus.* Vide 4. 10. Marcum Antoninum.

Ibid. εἰς ἔτη πολλὰ] Jobus 29. 18. Εἶπα δὲ, ἡ ἡλικία μου γηρόσει ὥσπερ στέλεχος φοίνικος, πολὺν χρόνον βιώσω. Apud Terentium ille, Andr. 3. 5.

Posthac incolumem sat scio fore me, &c.

Ad quem locum Donatus, *Audaciter,* &c. *cùm vita hominum tam variis multísque sit periculis conferta.*

Ibid. εἰς ἔτη πολλὰ] Imò, quod tu non cogitabas, ἐν ἐκάτῃ (ut Jacob. 5. 5. illi divites) ἡμέρᾳ· atque adeò in alium

quàm putabas finem; ὀργὴν nempe (ut Rom. 2. 5.) ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς.

Ibid. ἀναπαύε] *Quiesce, otiare.* Ephraim apud Oseam 12. 9. Πεπλούτηκα, εὕρηκα ἀναψυχὴν ἐμαυτῷ· id est, ἀνάπαυσιν. Sirachides 31. 3. ἐν τῇ ἀναπαύσει ἐμπίπλασθαι ἢ ζυφημάτων vocat; & 41. 1, 2. εἰρωνεύειν, &c. καὶ ἐν τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτῷ ἀνέχεσθαι. Apud Plautum ille,

Dehinc certum 'st otio me dare, satis partum habeo.

Adeò signanter heic post horrea stipata ἀναπαύε additum. Horatius,

——*Hâc mente laborem*
Sese ferre senes, ut in otia tuta recedant,
Aiunt, cùm sibi sunt congesta cibaria.——

Seneca de Brevit. vitæ cap. 4. *Audies plerosque dicentes, A quinquagesimo in otium recedam, sexagesimus annus ab officiis me dimittet.* Idem ibidem cap. 5. de Augusto Cæsare, *Omnis ejus sermo ad hoc semper revolutus est ut speraret sibi otium: hoc labores suos, etsi falso, dulci tamen oblectabat solatio, aliquando se victurum sibi. In quadam ad Senatum Epistola, cùm requiem suam non vacuam fore dignitatis, nec à priore gloria discrepantem pollicitus esset, hæc verba inveni, Sed ista fieri speciosiùs quam promitti possunt, me tamen cupido temporis optatissimi provexit, ut quoniam rerum lætitia morabatur adhuc, perciperem aliquam voluptatem ex verborum dulcedine.* Sequitur dein Senecæ epiphonema, *Tanta visa est res otium, ut illud quia usu non poterat, cogitatione præsumeret.* Et profectò ex magna parte sic vivitur: quotusquisque hujusmodi illectamentis non se inescari patitur? non in longinqua præmittit cogitationes suas? & aut otii aut felicitatis conceptæ simulacris non titillat se? quotusquisque non miscet secum colloquia ista,

Scilicet & morbis & debilitate carebis:
Et luctum & curam effugies, & tempora vitæ
Multa tibi posthac fato meliore dabuntur?

Quis vel è media plebe somniorum figmentis hisce non se libens demulcet? quotusquisque non volens fruitur amabili insaniâ istâ? Piscator (vile mancipium) apud Comicum, Rudent.

——*Ubi liber ero igitur, domum instruam, agrum, ædes, mancipia:*
Navibus magnis mercaturam faciam, apud Reges Rex perhibebor.
Mox animi causâ mihi navem faciam atque imitabor Stratonicum,
Oppida circumvectabor; ubi nobilitas mea erit clara,
Oppidum magnum commeabo, &c.

Philistion de mortuorum ædes inhabitantibus,

Τούτων ἕκαστος ἔλεγεν, Ἐς ὥρας ἐγὼ
Πλεύσω, φυτεύσω, κλήσομαι τοῖχον ἅρας.

Audiamus Senecam, *O quanta dementia est spes longas inchoantium! emam, ædificabo, credam, exigam, honores geram: tum demum lassam & plenam senectutem in otium referam.* Imò non audiamus sed & auscultemus eum; id est, quæ ait imis sensibus reponamus: remota, & nunquam forsan secutura spe votóque præsumere desinamus; fruamur præsentibus, discamus in diem vivere.

Dixerat insipiens magna hic, vimque affore verbis
Crediderat, cœloque animum jam corde ferebat:
Canitiemque sibi ac longos promiserat annos;

cùm ignaro unius noctis interventu morti miser applicatus est: ἐπέστρεψεν εἰς τὴν γῆν αὐτοῦ, καὶ οἱ διαλογισμοὶ αὐτοῦ ἀπώλοντο, Psal. 146. 4. & dum stultissimâ longævitatis suæ persuasione totus integer districtus est, rapitur

Illuc unde negant redire quenquam.

Ite nunc, mortales, & magnis cogitationibus implete pectora: ite cauti, & opes mille artibus partas per mille annos disponite: hic nempe proximâ luce miratus est acervos suos, annos etiam quos voluptariè transacturus esset finxit animo: quàm longè statim jacuit à destinatione sua! ubi ardor animi? ubi impotentia ejus? res sua reddebatur putredini, pabulum vermibus præbebat: & qui paulò antè jactabat copias divitiarum suarum, de tot cumulis præter loculum mortuus nil portabat secum. Hæc sunt consilia mortalium, hæc vota magnarum cogitationum.

Ibid. φάγε, πίε] ——*Propera stomachum laxare saginis:* bona enim congesta habes εἰς πολλὰ ἔτη. Tales illi qui sub hac μιμήσει in Latino Esaiæ 56. 12. describuntur. *Sumamus vinum, & inebriemur: & eris sic cras, & multò amplius.* Comedere autem & potare in sacris libris eam securitatem notat quæ solet proximè exitium antecedere: ut 1 Reg. 16. 9, & 10. & ibidem cap. 20. 16, cùm seqq. Judic. 16. 26. Job. 1. 18. Daniel. 5. 5. Matth. 24. 37. & infrà heic 21. 35. De Amalechitis jam statim à Davide percutiendis 1 Sam. 30. 16. Καὶ ἰδοὺ ἦτοι διακεχυμένοι ἐπὶ προσώπου πάσης τῆς γῆς, ἐσθίοντες, καὶ πίνοντες, καὶ ἑορτάζοντες. De Babyloniis instante urbis vastatione Xenophon, Ὁ Κῦρος ἑορτὴν τοιαύτην ἐν Βαβυλῶνι ἤγαγεν ἔδη, ἐν ᾗ πάντες οἱ Βαβυλώνιοι ὅλην τὴν νύκτα πίνουσι καὶ κωμάζουσι. Rectéque heic, quasi perditionem comitantia, φάγε, πίε, post οἰκοδομῶν. Infrà 17. 18. de Gomorrhæis paulò pòst delendis, Ἤθιον, ἔπινον, &c. ᾠκοδόμουν.

Ibid. εὐφραίνε] Horatius,

——*In rebus jucundis vive beatæ.*

Plaut. Bacchid.

Agatur ætas tua in malacum modum.

Ecclesiastes 1. 12. &, ut hoc loco, χρὶ μίμησιν, Εὐφραίνε, &c. ἀγαθυνέτω ἡ καρδία σε.

Ibid. φάγε, πίε, εὐφραίνε] Planè ut in Græco versiculo,

Ψυχὴ, δίδε σοι γ' ἡδονὴν καθ' ἡμέραν.

Et in Milite Plautino,

Es, bibe, animo obsequere, atque onera te hilaritudine.

In ejusdem Menechmis ille,

——*Quod vitæ reliquum est*
Voluptate, vino & amore oblectavero.

Φάγε, πίε, εὐφραίνου heic, ut 7. 9. Tobiæ, φάγε, πίε, καὶ ἡδέως χίνου. Sic & πίνειν, φαγεῖν, καὶ μηδὲν λυπεῖν ἑαυτόν, Euripides in Cyclope dixit. Φαγεῖν autem, πίνειν, καὶ εὐφραίνεσθαι non heic solùm juncta occurrunt, sed & 2. 24. 8. 15. 9. 7. Ecclesiastæ: item 3 Esdræ 9. 55. Sic & Cantic. 5. 1. φαγεῖν, πίνειν, καὶ μεθύσκεσθαι.

Com. 20. Ἄφρον, ταύτῃ τῇ νυκτὶ, &c.] Non (quod tu stultè tibi spondes) post annos multos, sed hâc nocte ipsâ. Maximus Tyrius Dissert. 31. de Procis Penelopes, Πίονας αἶγας κατέδουσας, ἁπαλῶν ἐείφων ἐμπιπλαμένους, &c. ἀλλ' ὁ γνωσιμαχὸς καὶ μέλλοντος λέγει,

Ἄ θεῖλοι, τί κακὸν τόδε πάσχετε; νυκτὶ μὲ νῦμῖν
Εἰλύαν κεφαλαί.—— In Comœdia Plautina,
O stulte, stulte, nescis nunc venire te,
Atque in eo ipso adstas lapide ubi præco prædicat.

Sic, cùm Nabuchodonosor supra humanam sortem efferret se, & inter opera manuum suarum jactabundus incederet, καὶ λόγῳ (Daniel. 4. 8.) ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ ὅλῳ, φωνῇ ἀπ' οὐρανοῦ ἐγένετο, Σοὶ λέγω, ἡ βασιλεία σου ἀπῆλθεν ἀπὸ σοῦ. Vide quæ 2 Reg. 5. 26. de Gehazi Eliæ famulo, & 2 Maccab. 9. 5. de R. Antiocho: adde Ecclesiastæ 9. 12. Diodorus Siculus, Τὸ δαιμόνιον ὥσπερ ὑπηνδὲς τοῖς ὑφηφάνοις διδοκιζομένοις τὸ τέλος καὶ κατελπιδέντων εἰς τὸ μαντεῖον μετανίσσειν. Ἄφρον heic, & 1 Cor. 15. 36. ut suprà 11. 40. ἄφρονες. Hoc loco autem vim habet Virgiliani illius,

Vane Ligus, frustráque animis instate superbis.

Sed & magis Simonidæi istius,

Κῦφον ἔχων θυμὸν, πολλ' ἀτίλεστα νοῶν.

Λέγων, Πεπλούτηκα, οὐδενὸς χρείαν ἔχω· καὶ οὐκ οἶδας ὅτι σὺ εἶ ὁ ταλαίπωρος, καὶ ὁ ἐλεεινὸς, καὶ πτωχὸς, &c. Apoc. 3. Ἄφρον porrò in hac materia signatissimè Jerem. 17. 11. Ἐν ἡμίσει ἡμερῶν αὐτοῦ ἐγκαταλείψει αὐτὸν (πλοῦτον) καὶ ἐπ' ἐσχάτων αὐτοῦ ἔσται ἄφρων· id est, patebit quàm stultæ & futiles erant spes ejus.

Ibid. ταύτῃ τῇ νυκτὶ ἢ ψυχήν σου ἀπαιτοῦσιν ἀπὸ σοῦ] Q. Curtius lib. 9. *Nè pigri quidem sibi fata disponunt, sed unicum*

unicum bonum diuturnam vitam eſtimantes, ſæpe acerba mors occupat: ubi & *pigros* ex verbis ibi præcedentibus expone, qui per otium corporis ſenectutem exſpectant: quod ſtultum de quo hîc agitur feciſſe oſtendunt verba illa, Ψυχὴ, πολλὰ ἔχεις ἀγαθὰ εἰς ἔτη πολλὰ κείμενα, ἀναπαύ, &c.

Ibid. ταύτῃ τῇ νυκτὶ] Dio Chryſoſtomus, Φέρε, ὦ μάταιε, ἃ ἅπαντα σοι ἔχει κτῆσιν· ἀλλὰ τοῦτο εἰς ἅπαξ ὅπως ἡμέραν βιώσασθαι τίνα ἔχεις πίστιν; Horatius,

Quis ſcit an adjiciant hodiernæ craſtina ſummæ
Tempora Dii ſuperi?——

Seneca 24 Epiſt. *Hunc ipſum quem agimus diem cum morte dividimus.* Vide Jacobum 4. 13, 14. & quæ ibi annotata. Ταύτῃ τῇ νυκτὶ, locutio eſt, quâ quod imminet, vel tantùm non inſtat, ſignificari ſolet. Matth. 26. 34. Joſephus Antiquit. 6. 14. de Davide, Ὁμοίως ἐκείνῃ τῇ νυκτὶ ἐ αὐτῷ ὄνον, &c. ἀφανίζειν. Juvenalis,

——Infelix at forſitan ipſâ
Nocte cadet.——

Seneca, ubi de terræ motibus, *Hunc fortaſſe in quo ſecurus conſiſtis locum hac nox,* &c. *ſcindet.*

Ibid. ἐ ψυχήν σε ἀπαιτοῦσιν ἀπὸ σοῦ]

Cedes coemptis ſaltibus, & domo
Villâque purus quam fluvius lavit
Cedes: & exſtructis in altum
Divitiis potietur heres.

In voce ἀπαιτοῦσιν (pro impersonali, ut infrà com. 48. αἴτησουσι poſita) translatio eſt à rebus mutuùm datis, vel commodatis ſumpta. Plutarchus in de Conſolat. Μοιρίδιον χρέος λέγεται τὸ ζῆν, ὡς ὑποδομούμενον. Et poſt, Ὁ καταλιπὼν, &c. ὅταν ὁ δανείσας ἀπαιτῇ. Scriptor Sapient. 15. 8. Μετ' ὀλίγον πορεύεται ἐξ ἧς ἐλήφθη, τὸ ἐ ψυχῆς ἀπαιτηθεὶς χρέος. Horatius, *Poſcit Quintilium Deos:* ubi vetus Scholiaſtes, *Poſcit, tanquam creditum: unde homines animas reddidiſſe dicuntur, tanquam quas ad hoc ceperint ut reſtituerent.* Propertius,

——Vitam mea fata reposcent.

Seneca lib. de Tranquill. animi cap. 11. de ſapiente, *Vivit commodatus ſibi, repoſcentibus ſine triſtitia redditurus.* Virgilius 11.

Injecere manum Parcæ:——

ubi Servius, *Traxerunt velut debitum ſibi.* Phædrus,

Et mors vicina flagitabit debitum.

Artemidorus 3. 4. Δάνειον τὸ ζῆν τὸν αὐτὸν λόγον ἔχει. ὀφείλομεν ἓν τὸ ζῆν τῇ τῶν ὅλων φύσει, ὡς καὶ τὸ δάνειον τῷ ἰσχυροτέρῳ.

Ibid. ἃ δὲ ἡτοίμασας τίνι ἔσαι;] q. d. *Quid exultas? iſta quibus veheris in ſummum, neſcis ubi te relictura ſint: habebunt ſuum, non tuum finem:* ſunt verba Senecæ Præfat. lib. 3 Nat. quæſt. Maximian.

Conſervâſti aliis quæ perière tibi.

Trades ei cui placuit Deo, Eccleſiaſtes 2. ult. *Homo extraneus vorabit ea,* ut apud Eundem 6. 2. ſimili argumento. Vide & Job. 27. 16, 17. D. Auguſtinus in Pſal. 48. de quovis divite, *Multum auri, multum argenti, multum prædiorum, multum mancipiorum habet: remanent illa neſcio quibus.* Ità Pſalmiſta 38. 7. *Theſaurizat, & ignorat cui congregat ea.* Menander,

Ἀλλ' ἂν ἀποθάνῃς, ταῦτα καταλείψεις τίνι;
ταῦτα, id eſt, τὰ χρήματά σου. Philiſtion,

——Μετὰ ταῦτα εὐδὺς εὑρέθη θανών,
Ἄλλοις καταλιπὼν εἰς τρυφὴν τὴν ὑσίαν.

Sirachides 11. 18. in re pari, καταλείψει αὐτὰ ἑτέροις. Vide & Eundem 14. 4.

Com. 21. Οὕτως] Supple ἔσαι. *Ità erit,* id eſt, ità fiet, aut, continget illi.

Ibid. καὶ μὴ εἰς θεὸν πλουτῶν] Sic, εἰς θεὸν μετανοεῖν, Ignatius ad Smyrnenſes dixit: εἰς τὸ κοινὸν πλουτεῖν Philoſtratus 2. 4. de Apollonii vita: & Galat. 6. 8. Apoſtolus, εἰς τὸ πνεῦμα σπείρειν. Πλουτεῖν εἰς θεὸν, eſt quod Proverb. 19. 17. θεῷ δανείζειν· id eſt, (ut eodem loco) πτωχοῖς ἐλεῖν, quod 1 Tim. 6. 17. κλουσίοις ἔργοις πλουτεῖν· ad quem locum annotata conſule. Matth. 6. 19. ἐν οὐρανῷ θησαυρίζειν dicitur. Vulgatus heic, *in Deum dives:* Recentior, *in Deo dives:* ego, *Deo dives.* Sic & Scriptor elegantiſſimus Minucius in Octavio. Lactantius 5. 14. *Nemo Deo pauper eſt niſi qui juſtitiâ indiget, nemo (ei) dives niſi qui virtutibus plenus eſt.* Ità, *liberis, amicis, propinquis,* &c. *dives,* apud Ciceronem 3 de Officiis: &, *militem Deo glorioſum,* fortaſſe Tertullianus dixit, (libello de Corona militis.) *Fortaſſe* dixi, quia *milites in Deo glorioſum* habent omnes excuſi libri.

Ibid. καὶ μὴ εἰς θεὸν πλουτῶν] Μεθ' ἕ (ut ſuprà 11. 23.) ὁ μὴ συνάγων, σκορπίζει. Εἰς θεὸν, eſt, εἰς τὰ τοῦ θεοῦ ἀρέσκοντα· quorum inter præcipua numerari poſſunt debentque miſericordiæ opera.

Com. 22. μὴ μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν τί φάγητε, &c.] Porphyrius περὶ ἀποχῆς ἐ. *Ad Deum,* &c. *ſuſpenſus quiſquam de alimento mulium cogitabit?* Vide ad Matth. 6. 25. dicta.

Ibid. μηδὲ τῷ σώματι τί ἐνδύσησθε] Vide dicto Matthæi loco annotata.

Com. 23. ἡ ψυχὴ πλεῖόν ἐστι ἡ τροφῆς] Hierocles, Εἰ τὸ χρώμενον τοῦ σώματός ἐστιν ἡ ψυχὴ, τὸ δὲ σῶμα ὀργάνου τάξιν ἐπέχει (melius ἔχει) πρὸς αὐτὴν, τῆς δὲ ὀργάνου χρείαν τὰ ἄλλα πρὸς βοήθειαν ἡ φύσις αὐτῇ φύσεως ἐξευρημένα, φιλοτίως ἢ ἠρυμένη καὶ πρώτῳ προηρημένῳ τε καὶ πρώτῳ δεῖ παιδεύσαι ἢ ἐπιμέλειαν, δευτέραν δὲ ἢ ἢ δευτέρᾳ.

Com. 24. οὐ σπείρουσιν, οὐδὲ θερίζουσιν] Vide ad Matthæum allata.

Ibid. καὶ ὁ θεὸς βόσκει αὐτούς] Ælianus 11. 31. de Animalibus, Ἴδιον ἀρετῆς ζώων καὶ ἐκεῖνο ἀγαθόν· πρόνοιαν αὐτῶν καὶ οἱ θεοὶ ποιοῦνται. Vide dicto ad Matthæum loco.

Ibid. πόσῳ μᾶλλον ὑμεῖς διαφέρετε τῶν πετεινῶν] Matth. 12. 12. πόσῳ διαφέρει ἄνθρωπος προβάτου 3. Vide ad Ejuſdem 6. 26. notata. Apuleius in De Socratis Deo, *In qua* (de Terra loquitur) *præcipuum animal homines ſumus.* Idem in de Platonis dogmate, *Omnium terrenorum nil homine præſtantius.* Cicero Tuſcul. 5. *Ut beſtiis alind alii præcipui à Natura datum eſt,* &c. *ſic homini multò quiddam præſtantius.* Solinus cap. 3. *Animal quod Natura,* &c. *præpoſuit omnibus.* Seneca 6. 23. de Beneficiis, *Inter maxima rerum ſuarum Natura nihil habet quo magis glorietur.* Philo lib. Quòd mundus incorruptibilis, Ἐν σπορᾷ καὶ γενέσει τὸ χεῖρον ἀπάντων ἀεὶ καὶ ἡγεμονεύει. Ità & Libro Ὅτι πᾶς ὁ σπουδ. ἐλεύθ. Eundem τῶν ζώων ἄριστον vocat.

Com. 25. Τίς δὲ ἐξ ὑμῶν μεριμνῶν δύναται προσθεῖναι ἐπὶ τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ πῆχυν ἕνα;] Vide ad Matthæum. Μεριμνῶν Vulgatus *cogitans* vertit, notatúrque (at immeritò) à nuperis quaſi minus dixerit. Gloſſarium, Μεριμνῶ, cogito, ſollicito: puto *ſollicitus ſum* legendum. In alio Gloſſario, Cogitat, ἐνθυμεῖται, μεριμνᾷ, &c. Sic & Seneca *animum omnis cogitationis* (id eſt, ſollicitudinis) *expertem,* cap. 17. ad Helviam dixit.

Com. 27. Καταμάθετε τὰ κρίνα] ——*Rerum magnarum parva poteſt res*
Exemplare dare, & veſtigia notitiæ.

Κρίνα hîc quoſvis flores intellige. Virgilius 6.

——Et candida lilia circùm
Funduntur:——

ubi Servius, *Lilia pro quibuſlibet floribus: ſpecies pro genere.*

Ibid. οὐδὲ Σολομὼν ἐν πάσῃ τῇ δόξῃ αὐτοῦ περιεβάλλετο ὡς ἓν τούτων] Sirachides 40. 22. Χαίειν καὶ κάλλος εὐφυμήσει ὀφθαλμὸς σου, καὶ ὑπὲρ ἀμφότερα χλόη σπόρου. Provocat quidem luxuria (ut olim Plinius 21. 8. dixit) *veſtibus eos flores qui colore commendantur; nulla ars* autem (ut & verè Cicero in de N. D. ſcripſit) *Natura poteſt ſolertiam imitari.* Philoſtratus de eadem loquens in Iconibus, Δεῖται τέχνης οὐδὲν, ἢ γε καὶ τέχνης ἀρχὴ καὶ διδάσκαλος. Claudianus de Zephyro,

Sanguineo ſplendore roſas, vaccinia nigro
Induit, & dulci violas ferrugine pinxit.
Parthica quæ tantis variantur cingula gemmis
Regales vincturæ ſinus? quæ vellera tantùm
Ditibus Aſſyrii ſpumis fucantur aheni?

Quibus adde quæ ex Eodem & aliis ad Matthæum dicta. Σολομὼν ἐν δόξῃ αὐτοῦ heic, planè ut apud Senecam Epiſt. 114. *Mecænas in cultu ſuo:* qualis infrà heic 16. 19. πορφύρα καὶ βύσσος· & Act. 12. 21. ἐσθὴς βασιλική. In additamentis Eſtheris 15. 6. πᾶσαν στολὴν ἐ ὑπερηφίας αὐτοῦ ἐνεδύσατο· id eſt,

ut hoc Lucæ loco, πᾶσαν δόξαν αὐτῦ. Hinc Esai. 3. 18. δόξαν ϓ ἱματισμῦ, & suprà hîc 7. 25. ἱματισμὸς ἔνδοξος. Περιβάλλεσθαι autem, extra communem suum restringi peculiari quodam significatu solet ad speciosum amictum: vide citatum Estheris cap. com. 1. Apocal. 17. 4. 18. 16. & 19. 8. In epistola Jeremiæ, Περιβεβλημένον ἱματισμὸν πορφυροῦν. Chrysostomus homil. 22. ad Antiochenos, Πολυτελῆ φορεῦντες ἱμάτια, πολλὴν περιβεβλημένοι ϓ φαντασίαν. Eo sensu & Sirachides 11. 3. περιβολὴν ἱματίων dixit.

Com. 28. ϓ χόρτον ἐν τῷ ἀγρῷ, σήμερον ὄντα, καὶ ἄριστον εἰς κλίβανον βαλλόμενον, &c.] Sic de fluxis hujus vitæ bonis Gregorius Nazianzenus,

Τῶν σήμερον μὲ ὄντων,
Εἰς ἄυριον δ' ἀπόντων.

Ad sensum nostri contextûs Plinius 11. 21. *Natura flores, &c. in diem gignit.* Ovidius,

Quàm longa una dies, ætas tam longa rosarum.

Philostratus de pratis (i.e. floribus pratorum) loquens, Εἰ καὶ καὶ χαείεσσα, ἀλλὰ μιᾶς ἡμέρας.

Ibid. ὁ Θεὸς ὅπως ἀμφιέννυσι] Theophilus Antiochenus 2. Κατικόσμησε (τὴν γῆν) ὁ Θεὸς διὰ παντοδαπῶν χλοῶν, &c. καὶ φυτῶν· σκόπει, &c. τὴν ἐν τούτοις ποικιλίαν, διάφορον καλλονὴν, καὶ πληθύν. Philo lib. Quòd mundus incorruptibilis, eodem argumento, Καὶ τὰς τῶν χρωμάτων ἀμυθήτους ἰδιότητας (ὑπὸ θεῦ) τέχνη δαιμονίῳ πεποικιλμένας.

Com. 29. μὴ ζητεῖτε, &c. τί φάγητε] Sallust. *Cibus vobis adversùs famem & sitim, non libidini neque luxuriæ sit.* Vide heic ad Matthæum dicta. ἐδίεστε τὰ ϓαπθήμενα ὑμῶν suprà 10. 8. habuimus.

Inventis mêre cibis,——

Claudianus dixit.

Ibid. καὶ μὴ μετεωρίζεσθε] Subaudi, ϓ ψυχαῖς. Nonnus ad Joh. 14.

Μὴ νόϑ ὑμεῖων δεδονημένϑ ἄσαϑ ἔιν.

Palpitantibus nè vivite præcordiis, ut locutus Seneca Epist. 74.

——Nec trepides in usum
Poscentis ævi pauca,——

Horatius dixit. Et mentem quidem hanc esse Christi nequaquam dubitandum. Quomodo autem sententiæ tali congruat τὸ μετεωρίζεσθαι videamus an demonstrare poterimus: de vocis enim ratione nemo hactenus satisfecit nobis. Μετεωρίζεσθαι, vel, ἐν μετεώρῳ ϓ), dicebantur naves ex quæ uni vel etiam pluribus anchoris innixæ, nunc sursum, nunc deorsum ferebantur pro undarum impetu. Polybius apud Suidam in πενάγη, Τὰ πλεῖα τῶν πλοίων μετέωρα διὰ τὰ πενάγη ἀπεσάλευε. Dio Cassius apud Suidam eundem, Τὰ κουφότατα τῶν πλοίων πρὸς τῇ γῇ ὄρμει, τὰ δὲ πλέω καὶ μείζω μετέωρα, &c. ἀπεσάλευεν. Suidas ipse in μετέωρϑ, &c. Μετεώρες νῆας παρὰ Θουκυδίδη ἀντὶ τῦ, πελαγίους, καὶ μὴ ἐπ' ἀγκύρων ἱσαμένας. Scribe, καὶ ἐπ' ἀγκύρων ἱσαμένας. Sic enim alibi idem, Ἐν μετεώρῳ ἦν ἡ ναῦς, ἀντὶ τῦ, πελάγει ϑ, καὶ ἐπ' ἀγκύρων ἱσαμένη. Hesychius ad Poetæ illud,

Τῷ δ' ἐπ' ἐυράων ὠρμήσαμεν——

Μετέωρον αὐτὴν ἐπὶ τῶν ἀσκύρων ὥρμησαμεν. Moschopulus, Σαλεύειν κυρίως ἐπὶ νηὸς λέγεϑ, ὅταν ἐπ' ἀγκύρας κινῆται καὶ ἀσαϑῇ ϓπὸ τῶν κυμάτων παραπλομένη· ubi σαλεύειν nil aliud est quàm μετεωρίζεσθαι. D. Augustinus in Psal. 54. *Fluctuat* (i.e. μετεωρίζεϑ) *navis in anchoris.* Idem in Psal. 64. *De navi quæ in anchoris est rectè dicimus, quòd in terra sit, adhuc tamen fluctuat:* id est, σαλεύει, μετεωρίζεται. Plutarchus in περὶ ϓ εἰς τὰ ἔκγονα φιλοστοργ. de bestiis loquens, Χρώμασι παλαναις καὶ ϑειδεσμαῖς πολλαχῖς, ὦ μακρὰν, ἀλλ' ὡς ἐπ' ἀγκύρας ϓ φύσεως σαλεύει. Ex quo fortasse D. Basilius Hexaem. Homil. 7. de marino echino, Ὅταν περίδῃ παρεχὴν ἐξ ἀνέμων, ψηφίδα πινὰ ὑποβαλὼν γναίαν, ἐπ' αὐτῆς, ὥσπερ ἐπ' ἀγκύρας βεβαίας, σαλεύει. Pollux 1. 9. §. 12. Ἐπ' ἀγκύρων ὡρμισάμϑα, μετεώρου ὡρμισάμϑα, ἀπεσαλεύομεν. Synesius in Epistolis, Ἡ ναῦς ἐπὶ μετεώρων ἐσάλευεν· & pòst, ἐσάλευεν ἐπὶ μιᾶς ἀγκύρας. A jactationibus hujusmodi metaphorâ sumptâ μετεωρίζεσθαι dicuntur ii qui mente fluctuant. Hinc 2 Maccab. 5. 17. de Antiocho, τὴν διάνοιαν ἐμετεωρίζετο· apud Josephum Bell. Jud. 7. 29. μετέωρον ϓ) καὶ κεφαλαίνεσθαι· & apud Suidam, (fortasse ex eodem) μετέωροι, καὶ πρὸς τὸ μέλλον σαλεύοντες. Cicero 15. 14. ad Atticum, *Ità sum* μετέωρϑ, *& magnis cogitationibus impeditus.* Hinc & *salo cogitationum fluctuare*, Apuleius: ad cujus lib. 4. pag. 183. annotata vide. Vulgatus isto Lucæ loco, *nolite in sublime tolli*, si quid video, commodissimè. *In sublime tolli*, nempe ut fluctus, (unde Jacob. 1. 6. ὁ διακρινόμενϑ ἔοικε κλύδωνι θαλάσσης ἀνεμιζομένῳ καὶ ῥιπιζομένῳ· & apud Plinium lib. 6. Epist. 31. de dorso saxeo, *Impactos fluctus in immensum elidit, & tollit:*) vel, (quod malim) ut qui à fluctibus in sublime tolluntur. Juvenalis 14.

Quam tu Corycià semper qui puppe moraris,
Atque habitas Coro semper tollendus & Austro.

Ubi *tollendus* μέλλων μετεωρίζεσθαι. Sic Joh. 10. 24. idem Vulgatus, *Quousque animam nostram tollis?* id est, ut hoc loco, *in sublime tollis?* Petrus Chrysologus Serm. 81. *Nunc spiritus eorum tollebatur ad altum*, meliùs *in altum* legas) *nunc animi eorum collidebantur in terram.* Seneca de Vita beata cap. 28. *Turbo quidam animos nostros rotat & involvit*, &c. *& nunc in sublime allevatos, nunc in infima allisos rapit.* Τὸ μετεωρίζεσθαι ad sensum Christi non malè vertas, *in futurum prominere*, vel, *ex futuro suspendi.* Cicero, *Qui exspectat, pendet animi.* Idem 1 Tuscul. Quæst. *Pendemus animi, cruciamur*, &c. Sic, *pavidis mentibus pendêre* (i.e. μετεωρίζεσθαι) Lucretius dixit, & Seneca epist. 5. *pendentem animam futurique exspectatione sollicitum.* Idem 101 Epist. *Quomodo effugiemus hanc vanitatem? uno, si vita nostra non promittebit*, &c. *ille enim ex futuro suspenditur cui irritum est præsens:* & alibi, *In spem toti prominent, semper instabiles mobilésque, quod necesse est accidere pendentibus.* Quin & Plinius cùm lib. 6. epistolarum dixit, *Pendeo, & exerceor spe, atque afficior metu*, circumlocutus est quod uno verbo Græcè μετεωρίζομαι dicas. Plutarchus in de exilio, Οἱ ϓ μέλλονϑ ἐκπεπτωκέναι, &c. ὡς ἐπὶ χεδίας διαφέρονται ϓ ἐλπίδϑ. Horatius,

——Neu finitem dubiæ spe pendulus horæ.

Ubi *pendulus finitare* videtur ipsum id esse quod heic μετεωρίζεσθαι.

Com. 30. Ταῦτα γὰρ πάντα τὰ ἔθνη ϓ κόσμϑ ἐπιζητεῖ] D. Hieronymus ad Eustochium, *Cogitatio vitiûs spinæ sunt fidei, radix avaritiæ, cura Gentilium.* Irenæus 4. 49. *Unde domus in quibus habitamus, vestimenta quibus induimur*, &c. *nisi ex his quæ cùm Ethnici essemus acquisivimus? vel ab Ethnicis parentibus, aut cognatis, aut amicis*, &c. *accepimus?*

Ibid. τὰ ἔθνη ϓ κόσμϑ] Quæ 1 Esdræ 8. 87, & 92. τὰ ϓ γῆς ἔθνη vocantur.

Ibid. ὑμῶν ὁ πατὴρ οἶδεν ὅτι χρήζετε τούτων] Andronicus Rhodius 10. 10. Οὐκ εὔλογον, μὴ δεῖσθαι ϓ τοιούτων ἄνθρωπον ὄντα, ᾧ γὰ αὐτάρκης ἡ φύσις τὰ τοιαῦτα. Aristides Rhetor, Ἐδήτϑ, καὶ σκέπης, καὶ τροφῆς δεόμεθα.

Com. 31. Πλὴν ζητεῖτε ϓ βασιλείαν ϓ θεῦ] Q. d. μὴ περὶ πολλῶν ἐκείνων πραγματεύεσθε· ἓν τοῦτο ἀναγκαῖον.

Ibid. καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν] Exemplum Solomo 2 Paralip. 11. 12. In fragmentis Diodori Siculi, de Arsace Rege, Ἐπείκειαν καὶ φιλανθρωπίαν ζηλώσας, αὐτομάτως ἔσχε ϓ ἐπιῤῥοὴν ϓ ἀγαθῶν.

Com. 32. Μὴ φοβῦ, τὸ μικρὸν ποίμνιον, ὅτι εὐδόκησεν ὁ πατὴρ δοῦναι ὑμῖν ϓ βασιλείαν] Vobis pauperculo & despecto gregi (id enim heic μικρὸν, ut & Matth. 18. 6.) paratum regnum est. Et hoc est quod 5. 3. Matthæi ϓ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ἡ βασιλεία, &c. In Psalmo qui in Græcis sequitur Psalmum 150. οἱ ἀδελφοί μου κλητοὶ καὶ μεγάλοι, καὶ ὡς εὐδόκησεν ἐν αὐτοῖς Κύριϑ. Adde Jacob. 5. D. Augustinus in Psal. 71. de Christianis, *Etsi videntur hoc seculo contemptibiles, nomen eorum coram ipso est honorabile.* Ὑμῖν τὴν βασιλείαν δοῦναι, est quod suprà 10. 20. ad eosdem, γεγράφθαι τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Cùm hereditatem æternam (inquit) destinaverit vobis, quantò magis brevis ævi istius subsidiis vos instruet? Similis Rom. 8. 32. Apostoli argumentatio.

Ibid. εὐδόκησεν] Hesychius, Ἠυδόκησεν, ἠθέλησεν.

Com. 33. Πωλήσατε τὰ ὑπάρχοντα ὑμῶν] Non deest

inter

inter ſummè eruditos qui hoc modo exponit, Vendite, nempe potiùs quàm immiſericordes ſitis. Ego abſolutè, hoc eſt, præcisè, acceperim. Vide Matth. 19. 21.

Ibid. ποιήσατε ἑαυτοῖς βαλάντια μὴ παλαιούμενα] Quod Joh. 6. 27. ἐργάζεσθαι βρῶσιν μὴ ἀπολλυμένην. Seneca 31 Epiſt. *Quærendum eſt quod non fiat indies deterius.* Βαλάντια μὴ παλαιούμενα hîc, ut apud Philonem ἀγαθὰ γνῆσια, ἃ χρόνῳ παλαιούμενα· & Iſocratem in de Regno, δωρεαὶ αἷς ἐὰν σφόδρα χρήσῃ (τις) &c. ὃ καλατείνει, ἀλλὰ μείζως καὶ πλείονος ἀξίας αὐτὰς ποιήσει. Ità & neſcio quis inter Græcos veteres,

Ἀρετὴ δ' ὅσῳ περ μᾶλλον χρῆσθαι θέλῃς,
Τόσῳ δὲ μᾶλλον αὔξεται τελειμένη.

Vide & Themiſtii locum ad Matth. 6. 20. adductum. Beneficentiam Chriſtus comparat heic Crumenæ, alii (diſcrimine exiguo) Indumento non veteraſcenti. Agapetus, Ἱμάτιον ἀπαλαιώτην ἔχει τὸ τῆς εὐποιΐας περιβόλαιον, καὶ διαφθορὰς στολὴ ἢ πρὸς τὰς πνιπίας τροχή. Lactantius 6. 13. *Danda opera ut indumento juſtitiæ pietatiſque velemur, quo nos exuat nemo, quod nobis ſempiternum præbet ornatum:* id eſt, κόσμον ἀπαλαίωτον. Symmachus 10. 29. *Aurium & oculorum fructus caducus, largitatis æternus.* Hunc locum claudam iis quæ ad hæc Chriſti verba ingeniosè P. Chryſologus annotavit, *Vidiſti, Domine, quia in theſauris tota fides, tota ſpes in ſacculis ſit avaris: & ideo in cœlis ſacculos vis parari, ut qui te non ſequitur ad cœlum, ſequatur ſaltem ſacculos ſuos.*

Ibid. βαλάντια μὴ παλαιούμενα] Contraria apud Juvenalem *deficiens crumena.* Σαθρὸν & βαλαντίον habemus apud Lucianum, & Diogenem Laertium: &

——πήρην
Πυκνὰ ῥωγαλέην—— apud Homerum.

Ibid. θησαυρὸν ἀνέκλειπτον] *Qui non deficit, incipitque ſemper.* Martialis. *Qui nec a patre hereditarius eſt,* &c. *nec a corpore caducus, nec ab ætate mutabilis.* Apuleius. Iſte eſt theſaurus ille quem ὕπαρξιν μένουσ Scriptor ad Hebræos vocat: Petrus κληρονομίαν ἄφθαρτον, ἀμίαντον, ἀμάραντον· Lucas alibi & ἀγαθὴν μερίδα ἥτις οὐκ ἀφαιρεθήσεται. Vide 6. 12. Lactantium.

Ibid. θησαυρὸν ἀνέκλειπτον] Ità Sapientiam θησαυρὸν ἀνεκλιπῆ 7. 14. Scriptor Sapient. vocat, & 8. 18. πλοῦτον ἀνεκλιπῆ.

Ibid. ἐν ταῖς ὑφαντοῖς] Hic ſenſus etiam Auguſti Imperatoris, qui in Epiſtola ad Tiberium, *Benignitas mea me ad cœleſtem gloriam evehet.*

Ibid. ὅπου κλέπτης οὐκ ἐγγίζει] Quod infrà com. 39. οὐκ ἔρχεται. Matth. 6. 19. ὃ διορύττει. Ἐγγίζειν hoc in argumento *adrepit*, vel *obrepit*, verterim. Gellius 11. 18. *Quòd furandi ſolertia acueret obfirmaretque animos ad vigiliarum tolerantiam, & ad obrependi celeritatem.*

Com. 35. ἔστωσαν αἱ ὀσφύες ὑμῶν περιεζωσμέναι] Id eſt, ut infrà com. 40. γίνεσθε ἕτοιμοι· qui enim prompti paratíque ſunt, habent lumbos præcinctos. Ità διηζωνίσθαι, quod (explicante Heſychio) ſignificat τὰς σκαπύλας τῇ χειρὶ ἀκοντίῳ ἀσκύλῃ ἐνεῖραι, ponitur etiam, eodem teſte, ἀντὶ τοῦ, ἕτοιμον εἶναι. In Gloſſario, Περιζωννύω, *accingo, circumcingo, præcingo.* Ὀσφύας heic, ut Epheſ. 6. 14. & 1 Pet. 1. 13. τὰ διανοίας intellige.

Ibid. καὶ οἱ λύχνοι καιόμενοι] Quæ heic de præcinctis lumbis & accenſis lychnis occurrunt, habemus etiam apud Ariſtophanem, apud quem feminarum chorus,

Ἡμᾶς τοίνυν μὴ τοῦτ' ἤδη τὰς λαμπάδας ἁψαμένας χρὴ
Συζωσαμένας εὖ κ' ἀνδρείως, &c.
Ζητεῖν, &c.——

Ibid. πότε ἀναλύσει ἐκ τῶν γάμων] Sic, ἀναλύειν ἐξ Ἅιδου, 2. 1. apud Sapient. Scriptorem, & (quod propiùs argumento loci iſtius accedit) *à cœna* ἀναλύειν, 3. 3 Eſdræ; item, ἐκ συμποσίου ἀναλύειν, in tertio Maccabaico. Ἐκ τῶν γάμων, à cœna nuptiali. (Vide quæ de voce γάμος infrà 14. 8. annotamus) Ità, *è convivio nuptiali remeare*, lib. 6 Apuleii.

Com. 37. ἐλθὼν] Id eſt, ut præced. commate, ἐκ τῶν γάμων ἀναλύσας.

Ibid. περιζώσεται] Hoc prævium eſt ei quod heic ſequitur, αὐτοῖς διακονήσει. P. Chryſologus Serm. 24. *Cingulum eſt propriè indicium ſervitutis, quòd & diſcurſus expeditos reddat, & faciat obſequentes.*

Ibid. ἀνακλινεῖ αὐτοὺς] Pro ἀνακλίνειν ποιήσει αὐτοὺς, ut Marc. 6. 39. Sic Heſychio Ἐπίκλιναν exponitur, ὑπέβησαν ἐποίησαν. Παρακλίνειν eodem ſenſu quo hîc ἀνακλίνειν habemus apud Plutarchum in Sapient. Convivio.

Ibid. καὶ παρελθὼν διακονήσει αὐτοῖς] Id eſt, καὶ διακονήσει αὐτοῖς· vox παρελθὼν enim potiùs elegantiam ornatúmque habet, quàm ſignificationem. Sirachides 23. 33. Παρελθὼν κόσμησον τράπεζαν. Sic infrà heic 17. 7. παρελθὼν ἀνάπεσον. Lucianus in de Gymnaſiis, Παρελθὼν ὁ κήρυξ, &c. Arrianus 2. 3. in Epictetum, Βυθιζομένῳ & πλοίῳ παρελθὼν ἐπαίρεις τὰς σφάρας. Ità & 1. 29. & 2. 2. idem Arrianus loquitur. In Teſtamento ludicro, &c. *Cocus dixit, Tranſi puer, affer mihi,* &c. *cultrum:* ubi *tranſi* abundat.

Com. 38. καὶ ἔυρῃ οὕτω] *Quales* enim *invenerit nos Dominus cùm vocat, tales pariter & judicabit.* Sunt verba D. Cypriani Serm. de Mortalit. Poſt οὕτω ſupple ποιοῦντα· Vigilantem nempe. Sic infrà heic 22. 26. ὑμεῖς δὲ οὐχ οὕτως· & Coloſſ. 3. 13. οὕτω καὶ ὑμεῖς. Ità & poſt οὕτω Matth. 5. 19. ποιεῖν, & Matth. 9. 33. πεποιημένον ſupplendum. Plenior infrà heic com. 43. Luc. 22. 13. & 24. 24. locutio occurrit. Arrianus 4. 10. in Epictetum, Δεῖ πάντως ἀποθανεῖν, καὶ ἀνάγκη τί ποτε ποιοῦντας εὑρεθῆναι, &c. Quæ cùm vera ſint, demus operam nè cùm id tempus advenerit, inveniamur aut malè, aut aliud, at hoc agentes.

Com. 39. Τοῦτο δὲ γινώσκετε] De hac loquendi forma vide ad 2 Tim. 3. 1. dicta.

Ibid. ἐγρηγόρησεν ἄν, καὶ οὐκ ἂν ἀρῆκε διορυγῆναι τὸν οἶκον αὐτοῦ] Faceret ut apud Apuleium ille, qui vigilans, & ſingula rerum ſentiens, &c. paulatim arrepſit, grandíque clavo manum latronis ad oſtium affixit: patibulatúmque relinquens eum, à tecto voce contentâ clamavit, rogans vicinos, eóſque ſalutis communis admonens. Διορυγῆναι, *perfodi:* hinc *perfoſſores* Latinis. Vide ad Matth. 6. 19. dicta.

Com. 40. γίνεσθε ἕτοιμοι] Imitamini remiges illos, qui

——*Tonſam antè tenentes,*
Parebant, obſervantes portiſculus ſignum
Cùm dare cœpiſſet. ——

Paratum habetote pretium; non ſemper quidem exigemini, tamen ſemper debetis. Seneca cap. 10. Conſol. ad Marc. *Oportet nos in promptu habere quæ in incertum diem data ſunt: inter hæc licet & corpus, hoc eſt, vitam, numeres.* Idem ad Polybium cap. 30. *In procinctu ſtet animus,* &c. *quod incertum eſt, ſemper exſpectet.* Idem de cauto Imperatore (cap. 26. de V. B.) loquens, *Nunquam ità pacis credit, ut non ſe præparet bello: quod etiamſi non geratur, indictum eſt.* Sedulius ad 1 Cor. 1. *Ille vere exſpectat adventum Domini qui in omnibus præparatus eſt.*

Ibid. γίνεσθε ἕτοιμοι] Heſychius, Ἕτοιμος, εὔτροπος, εὐτρεπισμένος, ταχύς· ubi pro εὔτροπος, ni fallor, εὐτρεπὴς legendum. Sic infrà idem Heſychius, Εὐτρεπὴς, ἕτοιμος.

Ibid. ὅτι ᾗ ὥρᾳ οὐ δοκεῖτε, &c.] Eccleſiaſtes 9. 12. Οὐκ οἶδεν ὁ ἄνθρωπος τὸν καιρὸν αὐτοῦ. Euthymius ad Matth. 24. *Propterea & communem omnium finem, & eum qui cuique proprius eſt, fecit Deus ut ignorarent: nè ad illud ſolum tempus vigilarent, omni reliquo male viventes: ſed & cùm incertus ſemper ſit finis, ſemper illum exſpectent, ſemper ſint ad certamen parati.* Vide & Apocal. 3. 3.

Com. 41. πρὸς ἡμᾶς τὴν παραβολὴν ταύτην λέγεις, ἢ καὶ πρὸς πάντας;] Non hæc de nihilo: ſunt enim quædam ità ad paucos dicta, ut & omnibus dicta videantur; certè, ad omnes, etſi fortaſſe non æqualiter, pertineant. Menander apud Gellium,

Ὑπὲρ δὲ ἑνὸς λέγων, ἅπασι γνώσεται.

Lactantius 6. 12. *Iſta præcepta dantur non tibi ſoli, ſed omni populo.* Chriſtus ipſe Marc. 13. 37. eodem quod hîc præmittens argumento, ἃ ὑμῖν λέγω, πᾶσι λέγω. Juſtinus Epiſtolâ ad Zenam & Serenam, ταῦτ' ὑμῖν, ὦ ἀδελφαὶ, συμ-

βελδίων πράττειν, ἐπ᾽ ᾧ τὰς λοιπὰς δι᾽ ὑμῶν δῆ τὸ ποιεῖν τὸ δέλημα τῦ Θεῦ περσετερέμω. Cicero Offic. 2. *Itaque quod Apollo Pythius oraculum edidit, Spartam nullâ aliâ re niſi avaritiâ perituram, id videtur non ſolùm Lacedæmoniis, ſed & omnibus opulentis populis prædixiſſe.* Seneca.... *Hæc nobis Attalus dixit, Natura omnibus.*

Com. 42. ὁ πρὸς οἰκονόμον] Notemus proprietatem attributi. Sic 1 Cor. 4. 2. Ζητεῖται ἐν τοῖς οἰκονόμοις ἵνα πιός τις ἐυρεθῇ. Ejuſmodi Tit. 1. 7. ἀνέγκλητον οἰκονόμον, & 1 Pet. 4. 10. καλὸς οἰκονόμος. Sic & 1 Tim. 1. 12. πιστὸς εἰς διακονίαν· id eſt, οἰκονομίαν. Vide & Hebr. 3. 5.

Ibid. ὃν καταςήσει ὁ Κύριος ἐπὶ τῆς θεραπείας] Talis ille de quo Geneſ. 24. 2. Philo lib. Quòd omnis probus liber, *Serviliter natos benignitas fortunæ* (præeuntibus nempe eorum meritis) *ad ingenuorum officia promovit: fiunt enim procuratores in amplis opibus, interdum etiam conſervis præficiuntur.* Vide ad Matth. 24. 47. dicta: adde Geneſ. 39. 4. Pſal. 104. 21. Scriptorem Tobiæ 1. 21. Θεραπείας (ut & in Græco Geneſ. 45. 16.) eſt τῶ θεραπόντων· hinc in Onomaſtico vetere, *Famulatio* (id eſt, ut ſæpius apud Apuleium, *famulitium*,) θεραπία. Thomas Magiſter, Θεραπία, ἡ δουλεία, καὶ τὸ τῶν θεραπόντων ἄθροισμα· quâ & metonymiâ idem Apuleius in Floridis, & lib. 14. Ammianus Marcellinus, *ſervitium* pro univerſitate ſervorum dixerunt.

Ibid. τῦ διδόναι αὐτοῖς ἐν καιρῷ τὸ σιτομέτριον] Matth. 24. 45. τὴν τροφὴν dixit: Interpres Irenæi, *cibaria:* ità 7. Apuleii, *cibaria pro laboribus reddita:* &, *ſervo cibaria data*, in l. item ſi, ff. de ædil. edict. Vulgat. *tritici menſuram:* recentiores Interpretes nonnulli, *demenſum:* ità in Onomaſtico, *Demenſum*, σιτομέτριον. Auctor Gloſſarii σιτόμετρον habet, ut & non ſemel Plutarchus: hinc & 6. 7. & 7. 4. Julii Pollucis, ὁ σιτομέτρης. Phrynichus σῖτα μέτρον, non σιτομέτριον, probat. Sic in Epiſtolis Pythagoræorum dictis, Σοὶ δὲ πρόχειρον ἔσω τὸ μέτρημα τῦ σίτου πρὸς τὰ ἀριθμὸν τῆς ἐσιτρίας τοῖς ἐφ᾽ ἡμέραν πόνοις. Theodoretus de ſervo loquens, περὶ προνοίας 7. Μέτρῳ λαμβάνει τὸ σιτηρέσιον· pro quo Diodorus Siculus, lib. 2. σιτομετρίαν λαμβάνειν. Ἐν καιρῷ, eſt, in tempore debito, opportuno. Ità 19. 9. & 39. 40. apud Sirachidem: & in Græco Eſaiæ 64. 9. Vide ad dictum Matthæi locum notata. Sic Matth. 8. 29. & 1 Cor. 4. 5. πρὸ καιρῦ ponitur.

Com. 43. Μακάριος ὁ δοῦλος ἐκεῖνος, &c.] Μακάριος (ut Jacob. 1. 25.) ἐν τῇ ποιήσει αὐτῦ ἔσται· id eſt, (ut Apocal. 16. 15.) μακάριος ὁ γρηγορῶν.

Ibid. ὃν ἐλθὼν ὁ Κύριος αὐτῦ ἐυρήσει ποιῦντα ὕτως. ἀληθῶς λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐπὶ πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτῦ καταςήσει αὐτόν] Ut quem in opere ſtrenuum & vigilantem invênit. Theophylactus ad 1 Tim. 3. Οὐ νεωνήτῳ δούλῳ προσώσαν τις ἐσχειρίζει τ᾽ οἶκα, πειν δόκιμος τῷ χρόνῳ φανῇ. Frontinus 4. 1. de Theagene Athenienſium Duce, *Cùm inertiſſimus quiſque retrò ſe dediſſet, ſtrenui autem in fronte proſiluiſſent; ut quemque invenerat ſtantem, ità ad ordines militiæ provexit.* Καταςήσει etiam, non tantùm ob vigilantiam, ſed & fidelitatem ejus: vide ſuprà com. 42. De aquila Horatius,

Cui Rex Deorum regnum in vagas aves
Permiſit, expertus fidelem, &c.

Com. 45. Χρονίζει ὁ Κύριός μου ἔρχεσθαι] Δι᾽ ἡμερῶν (ut Proverb. 7. 20.) ἐπανήξει. Plinius, & de mancipiis ſuis ruſticis, lib. 1. Epiſt. 4. *Securè, ac prope negligenter me exſpectant.* Recentior, *tardat Dominus meus*, non malè: at non tantundem implet Vulgati illud, *moram facit Dominus meus?* Gloſſæ, Χρονίζω, *moror, tardo.* Gloſſæ aliæ, *Moror*, διατρίβω, χρονίζω.

Ibid. καὶ ἄρξηται τύπτειν τοὺς παῖδας] Καὶ ἄρξηται μὲν ὕβρεως δυναςεύειν, ut (itidem de ſervo) loquitur Solomo 19. 10. Gnomologici. Varro 1. 17. de R. R. & de Villico, (qui conſanguineus, ſaltem affinis diſpenſatori) *Neque illi concedendum eſt ità mancipiis* (quæ in Contextu παῖδες) *imperare, ut verberibus coerceat.* Τύπτειν autem τοὺς παῖδας heic, utpote hero jam longè poſito. Virgil. 1.

——*Penitúſque alias advenerat oras.*

Ubi Servius, *Longè à Regina remotas, quæ res inſolentes cuſtodes litorum facit.* Pomponius (fortè apud Nonnium Marcellum)

Longè villicari ab Urbe quà herus rarenter venit,
Non villicari, ſed dominari, meâ eſt ſententiâ.

Et hæc quidem in uſu vitæ compertiſſima ſunt. Qui autem

——*Hero ſuo ſervire vult bene ſervus ſervitutem,*
Nè adepol illum multa in pectore ſuo collocare oportet,
Quæ hero placere cenſeat præſenti atq; abſenti ſuo.

Plaut. Perſ.

Et ſæpe ſecum ſermonem hunc in modum ſerere,

——*Etſi abeſt, heic adeſſe herum*
Arbitror: nunc ego illum metuo cùm hîc non adeſt,
Nè cum adſit metuam.—— Plaut. Pſeud.

Τὰς παῖδας heic intellige συνδούλας, ut apud Matthæum.

Ibid. τύπτειν τοὺς παῖδας] Fretus heri abſentiâ. Apoſtolus 1 Cor. 4. 18. Ὡς μὴ ἐρχομένου μου πρὸς ὑμᾶς, ἐφυσιώθησάν τινες.

Ibid. ἐσθίειν τε καὶ πίνειν] Plautus citatâ jam Comœdiâ & ſcenâ, *Malus*, &c.

Ex conſpectu heri ſi ſui ſe abdiderint,
Luſtrantur, luxuriantur, comedunt, &c.

Donatus ad 5. 8. Adelph. *Munus ſervile, eſſe & bibere.* Vide ad Matthæum dicta. Ἐσθίειν autem καὶ πίνειν ex prædiorum herilium proventibus. Martialis, tanquam villicos alloquens, de longinquis prædiis,

Dominis parantur iſta, ſerviunt vobis.

Ibid. πίνειν καὶ μεθύσκεσθαι] Ità πίνειν καὶ μεθύσκεσθαι Plutarchus in Antonio dixit. Vulgat. *inebriari* vertit: ſic in Onomaſtico vetere, *Inebrior* μεθύσκομαι· hoc loco autem (ex rei tamen natura, non vocis ſignificatione) eſt *impleri:* hinc Epheſ. 5. 8. πληρέσθαι τῦ πληροῦσθαι ponitur, & 1 Cor. 11. 20. τῦ πιεῖν opponitur.

Com. 46. Ἥξει ὁ κύριος τῦ δούλου ἐκείνου.] Arrianus 3. 26. in Epictetum, Ὁ κύριός αὐτῦ καταδήσει, εἶτ᾽ ἥξει, καὶ γνώσῃ οἷα πάσχει.

Ibid. ἐν ἡμέρᾳ ᾗ οὐ προσδοκᾷ] Virgilius,

——*Et hoſti*
Ante exſpectatum poſitis ſtat in agmine caſtris.

Ubi Servius, *Antequam ejus exſpectetur adventus.* In Quintiliani Declamationibus ille, *Improviſus adſtiti, dum non timeor adveni.*

Ibid. διχοτομήσει αὐτόν] *Dividet*, id eſt, diſſecabit, *eum.* Horatius Serm. 1. 1.

——*At hunc liberta ſecuri*
Diviſit medium——

In Plauti Truculento,

——*Jam ego te heic agnum faciam, & medium diſtruncabo*, &c.

Suſannæ com. 59. σχίζειν μέσον dicitur: heic autem, (ut ex continuò ſequentibus apparet) *ſeparare* ſignificat.

Com. 47. ὁ δοῦλος ὁ γνοὺς τὸ θέλημα τῦ κυρίου, καὶ μὴ, &c. ποιήσας πρὸς τὸ θέλημα αὐτῦ, δαρήσεται πολλάς.] Clemens Stromat. 4. Ὅσῳ πλείονος κατηξιώθημεν γνώσεως, τοσύτῳ κολασόμεθα μᾶλλον κινδύνῳ. Tertullianus in de Pœnitentia, *In quantum ignorantiâ ſegregaris, in tantum contumacia agglutinaris.* Iſocrates in συμμαχικῷ ex perſona Nicoclis, Εἰ μὲ ἐμοῦ ὁ δημόσιος ὁ βύλομαι ποιεῖν ὑμᾶς, διαμαρτάνοιτε τ᾽ ἐμῆς γνώμης, ἐκ ἂν εἰκότως ὑμῖν ὀργιζοίμην· εἰ δὲ προειπόντος ἐμοῦ μηδὲν γίνεσθαι, ποιοῦντων, δικαίως ἂν ἤδη τῆς μὲν πειθομένοις μεμφοίμην. Vide Joh. 15. 22. Heb. 10. 16. Jacob. 4. 17. De Athenienſibus memoriæ traditur, ſciviſſe illos quæ recta eſſent, at facere nolle. Cicero Cat. M. Poſt πολλὰς ſupple πληγάς· quæ & elleipſis apud Latinos. In Plauti Rudente, Sc. *Rus.*

——*Habebis plures in tergo tuo.*

Pollux 3. 8. Onomaſtici, Μαστιγῶσαι, &c. πολλὰς πληγὰς τυπτῆσαι.

πῆσαι. Suidas, Πολλὰς ὀπῆρίζεσθαι· ἐπερίζετο πυπόμενος πολλὰς, &c. καὶ ὁ Ἀπόστολος, διαῤῥήσεται πολλάς. lege, ὁ εὐαγγελιστὴς, & διαῤῥήσεται πολλάς· respexit enim hunc Euangelii locum.

Com. 48. ποινὰς δὲ ἄξια πληγῶν] In Comœdia Latina,

——Dignus es multis verberibus:

& in Græca, Ecclesiaz.

——ὅσας ἐιμ' ἄξιος πληγὰς λαβεῖν ;

Ibid. διαῤῥήσῃ] *Deum* enim (ut bene Serm. 26. Chrysologus) *sicut contemnere non licet, sic nec ignorare.*

Ibid. ὀλίγας] Quia

——In ignaro minor est peccante reatus.

Photius in Epistolis, Πολλὴ ἡ διαφορὰ τῶν ἐξ ἀγνοίας ἁμαρτημάτων πρὸς τὰς ἐν γνώσει ἀθεμίτους πράξεις. Vide Act. 17.30. & quæ ad Luc. 23.34. annotanda.

Ibid. παντὶ δὲ ᾧ ἐδόθη πολὺ, πολὺ ζητηθήσεται παρ' αὐτοῦ]

Quisquis magna dedit, voluit sibi magna rependi.

D. Ambrosius, *Cùm crescunt dona, rationes etiam donorum crescunt.* Euthymius ad Joh. 1. *Quantò majore gratiâ digni habiti sumus, tanto ad majorem obligamur virtutem, nè tanto beneficio indignè conversantes, dignum tantâ ignaviâ supplicium sustineamus.* Gregorius Nazianzenus Epist. ad Posthuminum, Μεγάλων τυχὼν, μεγάλως καὶ ὀφείλεις. Agapetus ad Justinianum Imperatorem, Ἴσθι ἔπ ὅσῳ μειζόνων ἠξιώθης παρὰ θεοῦ δωρεῶν, πσύτῳ μείζονος ἀμοιβῆς ὀφειλέτης αὐτῷ καράρχεις. Ibidem ad Eundem, Ἀναλογεῖ τῷ μεγέθει τ δυνάμεως τὴν ἐργασίαν τ κλήσεως ἀπαιτεῖσθαι προθύμησιν. Justinus Martyr Apolog. β'. Πιστεύοντες, μᾶλλον δὲ πεπισμένοι, ἔκασον, &c. πρὸς ἀναλογίαν ὧν ἕλαβε δυνάμεων παρὰ θεοῦ, τὸν λόγον ἀπαιτηθήσεσθαι. Apollonius ad Vespasianum jam imperio proximantem, Θεὸς θεράπευε μᾶλλον ἢ πρότερον, μεγάλα γὰρ ἀπ' αὐτῶν εἴληφας. Jul. Cæsar apud Dionem Cassium, Τίς εὐσεβέστερον (ὀφείλει) τοῖς ἐκ τ δαιμονίου χρῆσθαι δοθεῖσι τ τὰ μέγιστα παρ' αὐτοῦ λαβόντος ; Justinianus Novell. 25. Καὶ ὥσπερ (τῷ ἄρχοντι nempe) μείζονα πεποιήκαμεν τιμὴν, ὅτω καὶ εἴπερ ἕυροιμεν ῥᾳθυμοῦντα, &c. ἀμυνέμεν τοῖς νόμοις, καὶ προσκόντως αὐτὸν μετελευσόμεθα.

Ibid. παρέδοντο] Ἀνθρώποις nempe. Similis ellipsis Matth. 9.17. vocis βάλλουσιν.

Com. 49. Πῦρ ἦλθον βαλεῖν εἰς τὴν γῆν, &c.] Ignem per adversa exploraturum qui probi, qui adulterini discipuli.

Com. 50. καὶ πῶς συνέχομαι ; &c.] Subaudi, τῷ πνεύματι, vide Act. 18.5. *& ô quàm coarctor* spiritu (inquit) *dum perficiatur!* *Arctari* (vel *opprimi*) *spiritu* hîc videtur esse quod Joh. 16.21. λύπην ἔχειν ὅταν ἡ ὥρα ἔλθῃ. Assentior enim incomparabilis doctrinæ Viro, mulieris partui propinquæ statum alludi existimanti. Apostolus Galat. 4.19. non absimiliter ὠδίνειν dixit.

Com. 51. Οὐχὶ ; &c. ἀλλὰ διαμερισμὸν] Ἀλλ' ἢ heic (ut Psal. 1. comm. 2, & 5, & sæpe alibi,) est ἀλλά. Ἀλλὰ autem post ἐχὶ occurrit & Rom. 3.27. 1 Cor. 10.13. Luc. 1. 60. & 13.2.

Com. 53. πενθερὰ ἐπὶ τὴν νύμφην αὐτῆς, καὶ νύμφη ἐπὶ τὴν πενθερὰν αὐτῆς] Inter socrus ac nurus,

Quantulacunque est occasio, sufficit iræ.

Uno animo omnes socrus oderunt nurus, dixit & Comicus Latinus, Hecyr. 2.1. Naturales tacitæque istæ simultatis scintillæ, accedente religionis negotio, gravissimo flabello, facillimè in aperta incendia adolescunt.

Com. 56. τὸ πρόσωπον τῆς ἐφανῆς οἴδατε δοκιμάζειν] ——*Nôstis*

Ventos, & varium cœli prædicere morem.

Noscuntur ista autem ex signis præeuntibus. Seneca 3.10. de Ira, *Tempestatis ac pluviæ ante ipsas notæ veniunt.*

Com. 57. τῷ πράκτορι] Vulgatus *exactori*, rectissimè. Plinius lib. 8. epist. 17. *Exactori publico mancipavi:* quo loco Catanæus (ab ipso Casaubono laudatus) otiosè (ni saltem fallor) *actori* legit. Est enim eadem vis utriusque vocabuli. In Glossis, Πράκτωρ, *actor, exactor.*

Com. 58. Ὡς γὰρ ἀπάγεις μὲ τ ἀντιδίκου σε ἐπ' ἄρχοντα, ἐν τῇ ὁδῷ δὸς ἐργασίαν ἀπαλλάχθαι ἀπ' αὐτοῦ] L. 22. ff. de in jus voc. *Qui in jus vocatus est, duobus casibus dimittendus est: si quis ejus personam defendet, &, si dum in jus venitur, de re transactum fuerit.* Quo loco & *de re transigere* est quod in Luca ἀπαλλαγῆναι.

Ibid. κατάσυρε σὲ πρὸς τ κριτὴ] Sic Act. 17.6. ἐπὶ τοὺς πολιτάρχας σύρειν· ad quem locum, item ad Act. 8.3. annotata confer.

Ibid. καὶ ὁ πράκτωρ βάλλῃ σε εἰς φυλακὴν] Julianus in Cæsaribus de Cato Imperatore, Αὐτὸν μὲ ἡ Δίκη δίδωσι τ Ποινατς, αἱ δὲ ἔρριψαν αὐτὸν εἰς Τάρταρον. Glossarium, Πράκτωρ, *actor, exactor.* Hesychius, Πράκτορες, ἀπαιτηταί. Æschylus in Agamemnone, Δίκης πράκτορες. Scholiastes, τῷ δίκην διαπραττομένῳ. Εἰς φυλακὴν βάλλειν autem dixit & Arrianus 3.26. in Epictetum.

Com. 59. ἐ μὴ ἐξέλθῃς ἐκεῖθεν ἕως ἔ τὸ ἔσχατον λεπτὸν ἀποδῷς] Plutarchus in Cimone, de Miltiade, Πενθήκοντα τάλαντον ὅπλων δίκην, καὶ πρὸς τὸν ἔκπυον εἰρχθείς. Legimus apud Æschinem, ἕως τ ἀποτίσαι εἰρχθήτω & apud Demosthenem, δεδέσθω μέχρις ἂν ἀπίσῃ. Est & in Pseudolo Plauti,

Sine argento frustrà est quòd me tui misereri postulas.

Cornelius Nepos de Cimone, *Eâdem custodiâ tenebatur, neque, &c. emitti poterat, nisi pecuniam quâ pateret multatus erat, solvisset.* Ifæus apud Suidam, Ἐμπεπράτω εἰς τὸ δημόσιον (lege τὸ δημόσιον) ἐνέζευξεν, &c. καὶ ὁ πρότερον ἀφῆκε τὴν δραχμὴν ἐπράξατο. Pro ἔσχατον λεπτὸν, quod hîc Lucas habet, Matthæi 5.26. est κοδράντην ἔσχατον id est, totam summam. Indè & Hesychio, Κοδράντης, τὸ πᾶν. Τὸ ἔσχατον autem λεπτὸν ἀποδιδόναι, δεινότης est, qualis Plinii junioris illa, *ad assem impendium reddere*, 1.15.

Κεφ. ιγ'.

1. Παρῆσαν δέ τινες ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ ἀπαγγέλλοντες αὐτῷ περὶ τ Γαλιλαίων, ὧν τὸ αἷμα Πιλάτος ἔμιξε μετὰ τ θυσιῶν αὐτῶν.

2. Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς, Δοκεῖτε ὅτι οἱ Γαλιλαῖοι οὗτοι ἁμαρτωλοὶ παρὰ πάντας τοὺς Γαλιλαίους ἐγένοντο, ὅτι τοιαῦτα πεπόνθασιν ;

3. Οὐχί, λέγω ὑμῖν· ἀλλ' ἐὰν μὴ μετανοῆτε, πάντες ὡσαύτως ἀπολεῖσθε.

4. Ἢ ἐκεῖνοι οἱ δέκα καὶ ὀκτὼ, ἐφ' οὓς ἔπεσεν ὁ πύργος ἐν τῷ Σιλωὰμ, καὶ ἀπέκτεινεν αὐτοὺς, δοκεῖτε ὅτι αὐτοὶ ὀφειλέται ἐγένοντο παρὰ πάντας ἀνθρώπους τοὺς κατοικοῦντας ἐν Ἰερουσαλήμ ;

Vulgata Versio.

1. ADerant autem quidam ipso in tempore, nunciantes illi de Galilæis, quorum sanguinem Pilatus miscuit cum sacrificiis eorum.

2. Et respondens dixit illis, Putatis quòd hi Galilæi præ omnibus Galilæis peccatores fuerint, quia talia passi sunt ?

3. Non, dico vobis ; sed nisi pœnitentiam habueritis, omnes similiter peribitis.

4. Sicut illi decem & octo supra quos cecidit turris in Siloe, & occidit eos : putatis quia & ipsi debitores fuerint præter omnes homines habitantes in Jerusalem ?

5. Οὐχί, λέγω ὑμῖν· ἀλλ' ἐὰν μὴ μετανοῆτε, πάντες ὁμοίως ἀπολεῖσθε.

5. Non, dico vobis: sed si pœnitentiam non habueritis, omnes similiter peribitis.

6. Ἔλεγε δὲ ταύτην τὴν παραβολήν, Συκῆν εἶχέ τις ἐν τῷ ἀμπελῶνι αὐτοῦ πεφυτευμένην· καὶ ἦλθε καρπὸν ζητῶν ἐν αὐτῇ, καὶ οὐχ εὗρεν.

6. Dicebat autem hanc similitudinem, Arborem fici habebat quidam plantatam in vinea sua: & venit quærens fructum in illa, & non invenit.

7. Εἶπε δὲ πρὸς τὸν ἀμπελουργόν, Ἰδού, τρία ἔτη ἔρχομαι ζητῶν καρπὸν ἐν τῇ συκῇ ταύτῃ, καὶ οὐχ εὑρίσκω· ἔκκοψον αὐτήν, ἱνατί καὶ τὴν γῆν καταργεῖ;

7. Dixit autem ad cultorem vineæ, Ecce anni tres sunt ex quo venio quærens fructum in ficulnea hac; & non invenio. Succîde ergò illam, ut quid etiam terram occupat?

8. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς λέγει αὐτῷ, Κύριε, ἄφες αὐτὴν καὶ τοῦτο τὸ ἔτος, ἕως ὅτου σκάψω περὶ αὐτὴν, καὶ βάλω κοπρίαν.

8. At ille respondens dicit illi, Domine, dimitte illam & hoc anno, usque dum fodiam circa illam, & mittam stercora.

9. Κἂν μὲ ποιήσῃ καρπόν· εἰ δὲ μήγε, εἰς τὸ μέλλον ἐκκόψεις αὐτήν.

9. Et si quidem fecerit fructum; sin autem, in futurum succîdes eam.

10. Ἦν δὲ διδάσκων ἐν μιᾷ τῶν συναγωγῶν ἐν τοῖς σάββασι.

10. Erat autem docens in synagoga eorum sabbatis.

11. Καὶ ἰδοὺ, γυνὴ ἣν πνεῦμα ἔχουσα ἀσθενείας ἔτη δέκα καὶ ὀκτὼ· καὶ ἦν συγκύπτουσα, καὶ μὴ δυναμένη ἀνακύψαι εἰς τὸ παντελές.

11. Et ecce mulier quæ habebat spiritum infirmitatis annis decem & octo, & erat inclinata, nec omnino poterat sursum respicere.

12. Ἰδὼν δὲ αὐτὴν ὁ Ἰησοῦς προσεφώνησε, καὶ εἶπεν αὐτῇ, Γύναι, ἀπολέλυσαι τῆς ἀσθενείας σου.

12. Quam cùm videret Jesus, vocavit eam ad se, & ait illi, Mulier, dimissa es ab infirmitate tua.

13. Καὶ ἐπέθηκεν αὐτῇ τὰς χεῖρας· καὶ παραχρῆμα ἀνωρθώθη, καὶ ἐδόξαζε τὸν Θεόν.

13. Et imposuit illi manus, & confestim erecta est, & glorificabat Deum.

14. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ἀρχισυνάγωγος, ἀγανακτῶν ὅτι τῷ σαββάτῳ ἐθεράπευσεν ὁ Ἰησοῦς, ἔλεγε τῷ ὄχλῳ, Ἓξ ἡμέραι εἰσὶν ἐν αἷς δεῖ ἐργάζεσθαι· ἐν ταύταις οὖν ἐρχόμενοι θεραπεύεσθε, καὶ μὴ τῇ ἡμέρᾳ τοῦ σαββάτου.

14. Respondens autem archisynagogus, indignans quia sabbato curasset Jesus, dicebat turbæ, Sex dies sunt in quibus oportet operari: in his ergò venite, & curamini; & non in die sabbati.

15. Ἀπεκρίθη οὖν αὐτῷ ὁ Κύριος, καὶ εἶπεν, Ὑποκριτά, ἕκαστος ὑμῶν τῷ σαββάτῳ οὐ λύει τὸν βοῦν αὐτοῦ ἢ τὸν ὄνον ἀπὸ τῆς φάτνης, καὶ ἀπαγαγὼν ποτίζει;

15. Respondens autem ad illum Dominus dixit, Hypocrita, unusquisque vestrûm sabbato non solvit bovem suum aut asinum à præsepio, & ducit adaquare?

16. Ταύτην δὲ, θυγατέρα Ἀβραὰμ οὖσαν, ἣν ἔδησεν ὁ σατανᾶς ἰδοὺ δέκα καὶ ὀκτὼ ἔτη, οὐκ ἔδει λυθῆναι ἀπὸ τοῦ δεσμοῦ τούτου τῇ ἡμέρᾳ τοῦ σαββάτου;

16. Hanc autem filiam Abrahæ quam alligavit satanas, ecce, decem & octo annis, non oportuit solvi à vinculo isto die sabbati?

17. Καὶ ταῦτα λέγοντος αὐτοῦ, κατῃσχύνοντο πάντες οἱ ἀντικείμενοι αὐτῷ· καὶ πᾶς ὁ ὄχλος ἔχαιρεν ἐπὶ πᾶσι τοῖς ἐνδόξοις τοῖς γινομένοις ὑπ' αὐτοῦ.

17. Et cùm hæc diceret, erubescebant omnes adversarii ejus; & omnis populus gaudebat in universis quæ glorioſè fiebant ab eo.

18. Ἔλεγε δὲ, Τίνι ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ; καὶ τίνι ὁμοιώσω αὐτήν;

18. Dicebat ergò, Cui simile est regnum Dei, & cui simile æstimabo illud?

19. Ὁμοία ἐστὶ κόκκῳ σινάπεως, ὃν λαβὼν ἄνθρωπος ἔβαλεν εἰς κῆπον ἑαυτοῦ· καὶ ηὐξήσε, καὶ ἐγένετο εἰς δένδρον μέγα, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατεσκήνωσεν ἐν τοῖς κλάδοις αὐτοῦ.

19. Simile est grano sinapis, quod acceptum homo misit in hortum suum, & crevit; & factum est in arborem magnam, & volucres cœli requieverunt in ramis ejus.

20. Καὶ πάλιν εἶπε, Τίνι ὁμοιώσω τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ;

20. Et iterum dixit, Cui simile æstimabo regnum Dei?

21. Ὁμοία ἐστὶ ζύμῃ, ἣν λαβοῦσα γυνὴ ἐνέκρυψεν εἰς ἀλεύρου σάτα τρία, ἕως οὗ ἐζυμώθη ὅλον.

21. Simile est fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinæ sata tria: donec fermentaretur totum.

22. Καὶ διεπορεύετο κατὰ πόλεις καὶ κώμας, διδάσκων, καὶ πορείαν ποιούμενος εἰς Ἱερουσαλήμ.

22. Et ibat per civitates & castella docens, & iter faciens in Jerusalem.

23. Εἶπε δέ τις αὐτῷ, Κύριε, εἰ ὀλίγοι οἱ σῳζόμενοι; Ὁ δὲ εἶπε πρὸς αὐτούς,

23. Ait autem illi quidam, Domine, si pauci sunt qui salvantur? Ipse autem dixit ad illos,

24. Ἀγωνίζεσθε εἰσελθεῖν διὰ τῆς στενῆς πύλης· ὅτι πολλοὶ (λέγω ὑμῖν) ζητήσουσιν εἰσελθεῖν, καὶ οὐκ ἰσχύσουσιν.

24. Contendite intrare per angustam portam; quia multi, dico vobis, quærent intrare, & non poterunt.

25. Ἀφ' οὗ ἂν ἐγερθῇ ὁ οἰκοδεσπότης, καὶ ἀποκλείσῃ τὴν θύραν, καὶ ἄρξησθε ἔξω ἑστάναι, καὶ κρούειν τὴν θύραν, λέγοντες, Κύριε, κύριε, ἄνοιξον ἡμῖν· καὶ ἀποκριθεὶς ἐρεῖ ὑμῖν, Οὐκ οἶδα ὑμᾶς πόθεν ἐστέ·

25. Cùm autem intraverit paterfamiliâs, & clauserit ostium, & incipietis foris stare, & pulsare ostium, dicentes, Domine, aperi nobis: & respondens dicet vobis, Nescio vos unde sitis:

26. Τότε ἄρξεσθε λέγειν, Ἐφάγομεν ἐνώπιόν σου, καὶ ἐπίομεν, καὶ ἐν ταῖς πλατείαις ἡμῶν ἐδίδαξας.

26. Tunc incipietis dicere, Manducavimus coram te & bibimus, & in plateis nostris docuisti.

27. Καὶ ἐρεῖ, Λέγω ὑμῖν, οὐκ οἶδα ὑμᾶς πόθεν

27. Et dicet vobis, Nescio vos unde sitis:

ἐστέ·

ἐξέ· ἀπόστητε ἀπ' ἐμοῦ πάντες οἱ ἐργάται τῆς ἀδικίας.

28. Ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων, ὅταν ὄψησθε Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ, καὶ πάντας τοὺς προφήτας ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ, ὑμᾶς δὲ ἐκβαλλομένους ἔξω.

28. Ibi erit fletus & stridor dentium, cùm videritis Abraham & Isaac & Jacob, & omnes Prophetas in regno Dei, vos autem expelli foras.

29. Καὶ ἥξουσιν ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν, καὶ ἀπὸ βορρᾶ καὶ νότου· καὶ ἀνακλιθήσονται ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ.

29. Et venient ab Oriente & Occidente & Aquilone & Austro: & accumbent in regno Dei.

30. Καὶ ἰδοὺ, εἰσὶν ἔσχατοι οἳ ἔσονται πρῶτοι, καὶ εἰσὶ πρῶτοι οἳ ἔσονται ἔσχατοι.

30. Et ecce sunt novissimi qui erunt primi, & sunt primi qui erunt novissimi.

31. Ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ προσῆλθόν τινες Φαρισαῖοι, λέγοντες αὐτῷ, Ἔξελθε καὶ πορεύου ἐντεῦθεν, ὅτι Ἡρῴδης θέλει σε ἀποκτεῖναι.

31. In ipsa die accesserunt quidam Pharisæorum, dicentes illi, Exi & vade hinc: quia Herodes vult te occidere.

32. Καὶ εἶπεν αὐτοῖς, Πορευθέντες εἴπατε τῇ ἀλώπεκι ταύτῃ, Ἰδοὺ, ἐκβάλλω δαιμόνια, καὶ ἰάσεις ἀποτελῶ σήμερον καὶ αὔριον, καὶ τῇ τρίτῃ τελειοῦμαι.

32. Et ait illis, Ite, & dicite vulpi illi, Ecce ejicio dæmonia & sanitates perficio hodie & cras, & tertiâ die consummor.

33. Πλὴν δεῖ με σήμερον καὶ αὔριον καὶ τῇ ἐχομένῃ πορεύεσθαι· ὅτι οὐκ ἐνδέχεται προφήτην ἀπολέσθαι ἔξω Ἰερουσαλήμ.

33. Veruntamen oportet me hodie & cras & sequenti die ambulare: quia non capit Prophetam perire extra Jerusalem.

34. Ἰερουσαλὴμ, Ἰερουσαλὴμ, ἡ ἀποκτείνουσα τοὺς προφήτας, καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς αὐτὴν, ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυνάξαι τὰ τέκνα σου, ὃν τρόπον ὄρνις τὴν ἑαυτῆς νοσσιὰν ὑπὸ τὰς πτέρυγας, καὶ οὐκ ἠθελήσατε;

34. Jerusalem, Jerusalem, quæ occîdis Prophetas, & lapidas eos qui mittuntur ad te, quoties volui congregare filios tuos quemadmodum avis nidum suum sub pennis, & noluisti?

35. Ἰδοὺ, ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος. ἀμὴν δὲ λέγω ὑμῖν, ὅτι οὐ μή με ἴδητε ἕως ἂν ἥξῃ ὅτε εἴπητε, Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου.

35. Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Dico autem vobis, quia non videbitis me donec veniat cùm dicetis, Benedictus qui venit in nomine Domini.

Ad CAP. XIII.

Com.1. Ὧν τὸ αἷμα Πιλάτος ἔμιξε μετὰ τῶν θυσιῶν αὐτῶν] De re Euthymium vide. Non dissimile quod 3 Reg.13.2. de Josia prædictum. Basilius Seleuciensis ex persona Herodis infanticidium imperantis, Κατὰ τῶν προσπεφευγότων ἐπὶ τῶν τῆς μητέρας μαστῶν ὠθεῖτε τὸ σίδηρον, καὶ καρανυέσθω τὸ τῆς σφαγῆς αἷμα τῇ γάλακτι. Com.2. ἁμαρτωλοὶ παρὰ πάντας] Ità 14. 13. apud Sapient. Scriptorem, παρὰ πάντας ἁμαρτάνειν. Hesychius, fortè ex isto Lucæ loco, Παρὰ πάντας· ὑπὲρ πάντας.

Com. 3. πάντες ὡσαύτως ἀπολεῖσθε] Simillimum Rom. 11.22. illud, ἐπεὶ καὶ σὺ ἐκκοπήσῃ. Theophylactus ad Rom.2. Ἡ μακροθυμία τοῖς πρὸς διόρθωσιν αὐτῇ χρωμένοις σωτήριος, τοῖς δὲ εἰς προσθήκην ἁμαρτίας δαπανῶσιν αὐτὴν, πηρείας μείζονος ἀφορμή ἐστιν.

Com.4. παρὰ πάντας ἀνθρώπους] Recentior Interpres, *præ omnibus hominibus*; annon æquè autem Latinè Vulgatus, *præter omnes homines?* Gellius 10.17. de Democrito, *Virum præter alios venerandum.* Cicero ipse de Isocrate, *Præter cæteros ejusdem generis à nobis semper laudatur.* Exempla hujus locutionis plura ad Gellii 5.14. attulimus.

Com.7. τρεῖς ἔτη ἔρχομαι ζητῶν καρπὸν ἐν τῇ συκῇ ταύτῃ, καὶ οὐχ εὑρίσκω· ἔκκοψον αὐτὴν] Vide Jerem.24.8. & 29.17. Panegyristes ad Constantium Imperatorem, *Ager qui nunquam respondet impendiis, ex necessitate deseritur.* De verbis ἔκκοψον αὐτὴν, vide suprà hîc ad 3.9. & ad Matth. 3.10. annotata.

Ibid. ἵνα καὶ τὴν γῆν καταργεῖ;] Arrianus 3.26. de homine inutili, Τί ξενοχωρεῖς καὶ κόσμον; Oedipus apud Latinum Tragicum,

——*Quid terram gravo?*

Homerus Iliad. σ'.

——Ἑστήκειν ἄχθος ἀρούρης.

Ubi vetus Scholiastes, μάταιον βάρος τῆς γῆς. Καταργεῖ, Vulgato *occupat*, bene & Vir summus, *quid terram impedit?* Apuleius de dolio quodam, supervacuum locum detinente, *Præter impedimentum conversationis nostræ nihil amplius præstat.* Illud ἵνα καὶ Vulgatus *ut quid* vertit: ità in Glossario Græco-latino, & vetere Onomastico.

Com.8. Κύριε, ἄφες αὐτὴν καὶ τοῦτο τὸ ἔτος] Seneca 7. de Beneficiis, *Quædam nomina bona lentus ac sapiens creditor facit, qui sustinet, ac morâ fovet.* Nota & τοῦτο τὸ ἔτος. Idem 81 Epist. *Et post malam segetem serendum est: sæpe quicquid perierat assiduâ infelicis soli sterilitate, unius anni restituit ubertas.* Promercalia quædam diutiùs servata, non modò usuram adjicere, sed & sæpe fructum duplicare, tradit 1 De re rustica doctissimus Romanorum. In Collectaneis autem Geoponica inscriptis simulanter arborem sterilem excisuro præcipitur intervenire qui deprecatorem agat, eámque spondeat fructum in posterum prolaturam. Σὺ ζωσάμενος καὶ λαβὼν πελέκιον, &c. μὴ ὑμῖν προσέλθῃ τῷ δένδρῳ, ἐκκόψαι τοῦτο βουλόμενος· προσελθὼν δέ σοι πόνος, καὶ ἀσχολήσεται τούτοις ἀποκοπτῶν, ὡς ἐγγυήσῃ μέλλον καρπὸν, δόξον πείθεσθαι, καὶ φείσεσθαι τοῦ δένδρου, καὶ τοῦ λοιποῦ εὐφορήσει· quæ nata quidem ex Euangelii loco isto, at in rem ineptam deflexa.

Ibid. σκάψω περὶ αὐτὴν] Glossæ, Περισκάπτω, *fodio.* Videtur *circumfodio* legendum.

Ibid. καὶ βάλω κοπρίαν] Virgilius,

——*Quæcunque premes virgulta per agros*
Sparge simo pingui.——

Scholiastes ad Acharnenses Aristophanis, Διὰ τὸ κόπρῳ τὰ σπέρματα βάλλειν ποιοῦσιν οἱ γεωργοὶ, καὶ καρπὸν πλεῖον ποιεῖν. Varro 2.1. de R. R. *Stercoratio ad fructus terrestres aptissima.* Hinc ἔσκοπες, ἢ μὴ δεομένῃ κόπρου χάσκεις apud Hesychium.

Com.9. κἂν μὲν ποιήσῃ καρπὸν εἰς τὸ μέλλον] Oratio imperfecta, sed bene Græca. Post vocem καρπὸν supplendum καλῶς ἔχει, vel (ut 2 Maccab.11.28.) εἰη ἂν ὡς βουλόμεθα· vel quid aliud potestatis ejusdem. Thucydides, κἂν μὲν ξυμβῇ ἢ πεῖρα· ubi Scholiastes, ὑπονοητέον, καλῶς ἂν τοῖς Ἀθηναίοις ἔσαι. Cyrus moribundus ad filios suos apud Xenophontem, Εἰ ἐγὼ ἱκανῶς διδάσκω ὑμᾶς οἷος χρὴ πρὸς ἀλλήλους εἶναι· (supple, καλῶς ἔχει,) εἰ δὲ μὴ, &c. Plato in Sympolio, Ἐὰν μὲν

μὴ σοι ἐδίλη ἀπειρὴ ἔχοντι πολὺ χρόνον πύθεσθαι ἢ λύγξ· εἰς ἣ μὴ, &c. Idem in Protagora, Καὶ ἐὰν μὲ ἐκὼν πείθῃ· εἰς ἣ μὴ, &c. Damascius ex persona Theosebii ad uxorem suam, apud Photium P. C P. Εἰ διωήσῃ τε καὶ θελήσῃς μοι συμβιῶναι ἢ καθαρώτερον τρόπον· εἰς ἣ μὴ, &c. Vide & in Græco Ruth. 3.13. Nonnunquam plenè effertur, ut in illis, Καὶ ἐὰν μὲ λάβῃ, ἓν ἔχει· εἰς ἣ μὴ, &c. quæ exstant apud Theophrastum cap. περὶ ἀναισχυντίας.

Ibid. εἰ δὲ μή γε] Sic suprà 5.37. & 2 Cor. 11. 16. Glossæ, *Sin minùs*, εἰ ἣ μή· ibidem, *Alioquin*, εἰ ἣ μή γε. Glossæ aliæ, Εἰ ἣ μὴ, *sin minùs, alioquin.* Vulgatus heic, & Sirachidis 5.14. *sin autem:* ità in eodem Glossario, εἰ ἣ, *sin autem.*

Ibid. εἰς τὸ μέλλον ἔκκοφον αὐτῷ] In Glossis iisdem, Εἰς τὸ μέλλον, *in posterum.*

Com. 15. ᾗ ἀπαγαγὼν ποτίζει] Quod, *jumentum bibendi causâ prominare*, Apuleius vocat. Vulgatus heic *adaquare* vertit. Ità in Glossario, Ποτίζω κλῶ, *adaquo:* quæ vox invenitur etiam apud Suetonium, & in vetere Onomastico.

Com. 16. θυγατέρα Ἀβραὰμ ὄσ᾽] Ità & infrà 19. 9. Euthymius ad Luc. 16. ea, ex persona Abrahami ad Divitem, FILI, &c. *Filium hunc vocat, utpote Patriarcha, seu progenitor ipsius.*

Ibid. ὧ ἔδησεν ὁ Σατανᾶς] Nam & morbi extra causas naturales quandoque à dæmonibus immissi. Vide ad Matth. 4.24. Lactantium adductum.

Ibid. ἐνδόξοις] Qualia suprà 5.26. παράδοξα vocavit.

Com. 17. κατηχοῦντο πάντες οἱ ἀντικείμενοι αὐτῷ] Sic 1 Pet. 3.16. Ἵνα, &c. καταισχυνθῶσιν οἱ ἐπηρεάζοντες ὑμῶν ἢ καλὴν ἀναστροφήν. Vide infrà 21.15. In Glossis, Ἀντικείμενος, *adversarius, obtrectator.*

Com. 19. ηὔξησε, ᾗ ἐχώρησε εἰς δένδρον μέγα]
Exit & in cœlum ramis felicibus arbos.
Scholiastes ad Prometh. Æschyli, Τὸ σπέρμα ἐξ ἐλαχίστου αὔξεται. Seneca 3.29. de Benef. *Nulla non res principia sua magno gradu transit: semina omnium rerum causa sunt, & tamen minima partes sunt eorum quæ gignunt.* Philo lib. Quòd mundus sit incorruptibilis, Ὅσα λαμβάνει ἢ ὁπωσοῦν σπέρματος ἢ ῥίσεων, μείζονα ἢ ὅλκων ὅτι τῶν πεποιηκότων, ᾗ ἐν τόπῳ μείζονι θεωρεῖται· δένδρα γὰρ ὑφορμήκη ἀναβλαστάνει ἐκ βραχυτάτης κέγχρου. Idem lib. Quòd Deus immutabilis, & de plantis arborum loquens, τὰ τίνος διὰ βραχύτητα χαμαίζηλα, ἐξαίφνης ἀναδραμόντα ἕρνη γίνεται θαυμάσια. Seneca Troade,

Quæ tenera cæso virga de trunco stetit,
Par ipsa matri tempore exiguo subit,
Umbrásque terris reddit, & cœlo nemus.

Ovidius,

Quæ præbet latas arbor spatiantibus umbras,
Quo posita est primùm tempore, virga fuit.

Ἐχώρησε εἰς δένδρον hîc, ut Ezech. 17.6. ἐχώρησε εἰς ἄμπελον· Genesis 2.7. ἐγένετο εἰς ψυχὴν ζῶσαν· & Matth. 19.5. ἔσονται (i. e. γενήσονται) εἰς σάρκα μίαν.

Ibid. τὰ πλησιάζοντα τῇ ὕδατι κατασκηνώσουσιν ἐν τοῖς κλάδοις αὐτῆς] Ità, *aves in frondibus habitare*, dixit Servius ad Virgil. Eclog. 1. &, arbores *avium domos* Lucretius vocavit. Arrianus 1.28. in Epictetum, Τί διαφέρῃ οἰκία ἀνθρώπου ᾗ νεοσσιὰ πελαργοῦ ὡς οἴκησις; Vide ad Matthæum dicta.

Com. 21. σάτα] Hesychius, Σάτον, μέτρον σιτικόν.

Com. 22. διεπορεύετο κατὰ πόλεις ᾗ κώμας διδάσκων] Glossarium, Διαπορεύομαι, *perambulo.* Dixit Lucas quidem Act. 16.4. πόλεις, nusquam autem κατὰ πόλεις διαπορεύεσθαι. Interpunctio ergò quæ excusos codices hoc loco malè pervagatur, tollenda est post vocem κώμας, & post διεπορεύετο ponenda. Ut illa κατὰ πόλεις, &c. cum διδάσκων jungantur. Et hoc verum esse manifestum est vel ex Luca ipso, qui simili loquendi modo suprà heic 8.4. κατὰ πόλιν ὁδοποροῦντες dixit. Act. 15.21. κατὰ πόλιν κηρύσσοντας· ibid. com. 36. κατὰ πόλιν ἐπισκέψασθαι· & Act. 20.23. κατὰ πόλιν διαμαρτύρεσθαι· ergò & isto qui præ manibus loco, κατὰ πόλεις διδάσκειν. Ità & Paulus 1.4. ad Titum, κατὰ πόλιν πρεσβυτέρους καταστῆσαι. Διεπορεύετο autem intellige regiones illas. Quæ præcisa loquendi ratio nè quem offendat, sciat & Paulum Rom. 15.24. eo modo διαπορεύόμενον dixisse: quo & loco *Italia* subaudienda. Simili facie etiam Lucas noster Act. 8.4. διῆλθον dixit: & ibidem com. 40. διερχόμενον.

Com. 24. ἀγωνίζεσθε εἰσελθεῖν διὰ τῆς στενῆς πύλης] Idem ferè sensus Pythagorici illius, λεωφόρος μὴ βάδιζε. Πύλη enim (ut jam ab aliis notatum) hoc loco vitæ institutum notat.

Com. 25. ἀποκλείσῃ τὴν θύραν] Propriè dicuntur κλείεσθαι αἱ θύραι, ἀποκλείεσθαι autem homines: unde est Hesychii illud, Ἀποθυρόμενον, ἀποκλεισμένον. Est ergò heic metonymia.

Ibid. ᾗ ἄρξησθε ἔξω ἑστάναι] Pleonasmus, qualis planè apud Catullum ille,

——Quem tu diligere inciperes.

Ibid. Οὐκ οἶδα ὑμᾶς] Pro meis non agnosco: quo sensu 1 Joh. 3.1. ὁ γινώσκει ἡμᾶς. Locutio est alieni videri volentium. In Menechmo Plautina,

——Quid tibi mecum est rei?
Ego te non novi.——

Vide Job. 8.18. & ad Matth. 25.12. dicta

Ibid. πόθεν ἐστὲ] Nonnulli heic post ὑμᾶς subdistinguunt, & hæc legunt quasi interrogativè prolata: quibus patrocinari possent Genes. 42.7. ista, ἐλάλησεν αὐτοῖς σκληρὰ, ᾗ εἶπεν αὐτοῖς, πόθεν ἥκατε; At tutius est hæc unâ serie cum præcedentibus, atque adeò sine interrogatione, hoc modo legere, οὐκ οἶδα ὑμᾶς πόθεν ἐστέ. Sic 1 Reg. 25. 11. Καὶ δώσω αὐτὰ ἀνδράσιν οἷς οὐκ οἶδα πόθεν εἰσίν. Talis & suprà 4.34. locutio illa, οἶδά σε τίς εἶ, &c. ubi dicta vide. Nec aliter accepit Vulgatus, qui NESCIO VOS UNDE SITIS vertit.

Com. 26. Ἔφαγομεν ἐνώπιόν σου] Id est, ut Act. 10. 41. Συνεφάγομεν σοι, vel, ut 3 Reg. 1.25. μετὰ σοῦ. Servat autem heic, ut passim, Dominus consuetudinem suam populares loquendi modos adhibendi. Memoriam sui qui evanidam & intermortuam vident, antiquæ familiaritatis notâ aliquâ eam suscitare experiuntur. Imper. Claudius ad Herculem in Senecæ Apocol. *Ego eram qui tibi ante templum tuum jus dicebam totis diebus*, &c. In Menechmo Plautina ille,

——Non scis quis ego sim qui tibi sapissime
Cyathisso, apud nos quando potas?

Seneca revisens villam suam, Epist. 12. *Quis est ille decrepitus, & meritò ad ostium admotus?* &c. *At ille, Non cognoscis me, inquit? ego sum Felicio, cui solebas sigillaria afferre; ego sum Philositi villici filius, deliciolum tuum.* Præcipuè autem labenti aliorum memoriæ, quasi fulcrum supponi solet unius ejusdémque mensæ communionis commemoratio. Ovidius,

Ille ego sum qui te colui, quem festa solebat
Inter convivas mensa videre tuos:
Ille ego convictor, densógne domesticus usu.

Hinc & Augusti ad Horatium illud, *Sume tibi aliquid juris apud me tanquam si convictor mihi fueris:* quæ exstant apud veterem vitæ Horatii Scriptorem.

Ibid. ἐν ταῖς πλατείαις ἡμῶν ἐδίδαξας] En & aliam conciliandæ benevolentiæ notam. Servius ad Virgilii illud, *——Vicine Palæmon, Benevolum reddit ex vicinitatis commemoratione.* Hesychius, Πλατείαις, ῥύμαις, ἀγοραῖς.

Com. 28. ὀκεῖ ἔσται κλαυθμὸς ᾗ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων] Sen. Hippol.

——Luctus, & lacryma, & dolor,
Hospitia digna prorsus inferno hospite.

Illud ὀκεῖ (quod excussit nemo) quo jure heic locum habeat, non est facile videre. Poscit ὅταν (quod statim sequitur) ut vocem eam accipiamus pro τότε. Vix puto autem illius significatûs exempla occurrere: melius ergò post ἀπόστητε ἀπ᾽ ἐμοῦ in commate præcedente, subaudire ex Matth. 8.11. εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον· ubi & sequitur (ut & hoc Lucæ loco) ὀκεῖ ἔσται, &c. Aptè autem ὀκεῖ de loco tantis pœnis destinato dictum. De Erebo Seneca in Thyeste,

——Quic-

——Quicquid audire est metus
Illic videtur.——

Ovidius, cùm diris agens Ibin, dixisset,

In loca ab Elysiis diversa fugabere campis,

(quod dicto Matthæi loco εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον ἐκβάλλεσθε,) adjunxit,

Sisyphus est ILLIC, saxum volvénsq; peténsque:
Quíque agitur dirae vinctus ab orbe rotae.

Ibid. ὅταν ὄφεσθε Ἀβραάμ,&c.] Vult dicere, pœnis quas corporales luetis & hic cumulus accedet, ex adversa beatorum statûs visione ipsa in rabiem efferabimini. Infrà heic 16.23. de Divite, Τυφόμενος ἐν βασάνοις ὁρᾷ τὸν Ἀβραάμ, &c. Ad quem locum Euthymius, *Peccatores justorum vident fruitiones quò magis doleant, videntes quibus sint privati bonis.* Et hoc est quod Apocal. 14.10. non tantùm ἐν πυρὶ καὶ θείῳ βασανίζεσθαι, sed & ἐνώπιον ἀγγέλων καὶ τοῦ ἀρνίου.

Ibid. ὑμᾶς δὲ ἐκβαλλομένους ἔξω] Virgilius,

Hen! magnum fruſtrà alterius ſpectabis acervum.

Ubi Servius, *In alio cernens quod ipse non habeas.*

Com. 31. Ἐξελθεῖν,&c. ὅτι Ἡρῴδης θέλει σε ἀποκτεῖναι] Non dissimile Matth. 2.13. vide: quod hîc θέλειν, ibi est ζητεῖν.

Com. 32. τῇ ἀλώπεκι ταύτῃ] Theophylactus ad Coloss. 3. *Scriptura equos, canes & vulpes nominat eos qui morum suorum nomine hujusmodi animalibus adaquari merentur.* Vide ad 2 Tim. 4.17. dicta. Homines astu nobiles cognomento Vulpium insignire non infrequens autem nec profanis Scriptoribus. De Ruffino Claudianus,

Ut primùm vetulam texêre palatia vulpem.

Persius,

Astutam vapido servas sub pectore vulpem.

Prisicianus de rhetoricis præexercitamentis, *De pulcritudine aliquis certat? pavo supponatur. Oportet alicui astutiam tribuere? vulpecula subjicienda est.* Apuleius in Apologia, *Impium, & vulpionem.* Arrianus, 1. 3. in Epictetum, Τί ὄφελος,&c. κακοήθης ἄνθρωπος ἢ ἀλώπηξ; Scholiastes ad Eidyll. ε' Theocriti, Ἀλώπεξι τύτυς εἴκασεν, ὡς πανύργυς καὶ δολερούς. Lucianus Revivisc. de Philosophastris agens, *Inuratur frons eorum,* ὁ μὲν τοῦ καυτοῦ τύπου ἀλώπηξ ἔσω. Julianus de Pompeio M. in Cæsaribus, Δακτύλῳ κωμῳδῶν, καὶ τὰ ἄλλα ἀλώπεκος μᾶλλον ἢ λέοντος. Apud Basilium in De legendis Gentil. libris, Τῆς Ἀρχιλόχου ἀλώπεκος καρδιάγκιστρον, καὶ ποικίλον. Bene autem hujusmodi cognomentum Herodi adaptatum, habebat enim (quod de Alexandro pseudomante Lucianus dixit) ποικιλοτάτῳ φυχῆς κεῖσιν, ἐκ φόνου καὶ δόλου, καὶ ἐπιορκιῶν, καὶ κακοτεχνιῶν συγκειμένῳ· τολμηρὸν, παρίβολον, φιλόπονον ἐξεργάζεσθαι τὰ νοηθέντα, &c. ὑποκειτικὸν δὲ βελτίονος, καὶ τοῦ ἐναντιωτάτου ἡ βιάσεως ἐοικυῖαν. Irenæus 4. 80. DICITE VULPI HUIC, *Astutiam nequam ejus, & dolum significans.* Petrus Chrysologus Serm. 19. *Meritò hanc* (vulpem nempe) *Chryſtus in typum format Herodis, qui priſtinæ libertatis oblitus, ſub Romana poteſtate conſiſtens, dominabatur arte, calliditate regnabat, imperabat fraude, præſidebat dolis, ſimulatione pollebat: & quia ab exteris gentibus non valebat referre prædam, vernaculos populos velut aves domeſticas devorabat.*

Ibid. ἐκβάλλω δαιμόνια, καὶ ἰάσεις ἀποτελῶ σήμερον καὶ αὔριον, καὶ τῇ τρίτῃ τελειοῦμαι] Videtur mihi ferè id velle heic quod in illis Joh. 7.33. μικρὸν χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι, καὶ ὑπάγω πρὸς τὸν πέμψαντά με. Ad unum (inquit) & alterum diem (id est, breve tempus,) mortales miseros sano, & dæmonia ejicio: tum deinde consummabor. Interim nil causæ est cur Herodes insidietur mihi, cùm & magnalia ista quæ virtute divinâ facio, laudi quàm fraudi mihi debent esse: nec verò, etsi maximè volens, id tempus præcipitare poterit quod passioni meæ meus Pater & ego præstituimus. Τῇ τρίτῃ, *paulò pòst*, ut præter locum Oseæ (citatum aliis) monstrat ille in Græco Genes. 31.32. Quidam hîc post Ἐπιτελῶ, ponunt distinctionis notam. Mihi, quod & vulgò fit, post τὸ αὔριον ponenda videtur. Post τρίτῃ subauditur ἡμέρᾳ per χῆσιν Atticam. Vide in εἰς τρίτον,&c. Thomam Magistrum. Σήμερον autem, καὶ αὔριον, καὶ εἰς τρίτον, dixit & Plutarchus in libro περὶ ἀοργησίας, & in Phocionis vita. Τελειοῦσθαι, ut diximus, *consummari*, finem vitæ facere. Hinc τέλειος ἡμέρα Hesychio, ἡ ὑστάτη, καὶ ἡ βίου τελειῶσις· & τελειοῦσθαι apud Græcos Patres, pro, martyrio consummari. Symeon Metaphrastes de Dionysio Areopagita, Παρὰ δυσμενοῦς τοῦ ὑπὲρ Χριστοῦ μαρτυρίου τελειωθήσεσθαι.

Com. 33. πορεύεσθαι] *Ire*, id est, duci ad mortem, ut in illis infrà 22.22. ὁ μὲν υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου πορεύεται,&c. Qui *operari* exposuerunt, eos erravisse puto.

Ibid. οὐκ ἐνδέχεται,&c.] Quod infrà 19. 1. ἀνένδεκτόν ἐστιν· id est, non licet, non convenit. Glossarium, *Convenit*, ἁρμόζει, ἐνδέχεται. Glossæ aliæ, Ἐνδέχεται, *licet*. Hinc, οὐκ ἐνδέχεται. Xenophon τοῦ ἔξεστι opponit, in Hierone. Arrianus 1.19. in Epictetum videtur posuisse pro *impossibile est*, Οὐκ ἐνδέχεται (inquit) τὸ φύσει ἐλεύθερον ἀπ' ἄλλης τινὸς περιχθῆναι· & Hesychius, qui (ex Lucæ, ut videtur, loco isto,) Οὐκ ἐνδέχεται, ἀδιώατόν ἐστι. Posteriore significatu Hyperbole erit, priore Charientismus.

Com. 34. Ἱερουσαλὴμ, Ἱερουσαλήμ] Ità Eupolis apud Athenæum lib. 10. Ὦ πόλις, πόλις, &c. & Esaiæ 29. 1. *Væ Ariel, Ariel civitas.* Repetitiones sive ἀναδιπλώσεις istæ non vulgarem alienæ infelicitatis complorationem habent.

Ibid. ὃν τρόπον ὄρνις, &c.] Vide ad Matth. 23.37. annotata. Glossarium, Ὃν τρόπον, *quemadmodum*.

Ibid. τὴν νοσσιὰν] Id est, pullos: quam metonymiam habent & Latini. Gellius 2.29. *Cassita nidum migravit.* Virgilius,

——Nidis immittibus escam.

Sic suprà hîc 12.12. pro servis, θεραπείαν habemus.

Com. 35. ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος] Ità Psal. 69.25. γενηθήτω ἡ ἔπαυλις αὐτῶν ἔρημος.

Κεφ. ιδ'.

1. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ ἐλθεῖν αὐτὸν εἰς οἶκόν τινος τῶν ἀρχόντων τῶν Φαρισαίων Σαββάτῳ φαγεῖν ἄρτον, καὶ αὐτοὶ ἦσαν παρατηρούμενοι αὐτόν.

2. Καὶ ἰδοὺ, ἄνθρωπός τις ἦν ὑδρωπικὸς ἔμπροσθεν αὐτοῦ.

3. Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπε πρὸς τοὺς νομικοὺς καὶ Φαρισαίους, λέγων, Εἰ ἔξεστι τῷ σαββάτῳ θεραπεύειν;

4. Οἱ δὲ ἡσύχασαν. Καὶ ἐπιλαβόμενος ἰάσατο αὐτὸν, καὶ ἀπέλυσε.

Verſio Vulgata.

1. ET factum est, cùm intraret Jesus in domum cujusdam principis Pharisæorum sabbato manducare panem, & ipsi observabant eum.

2. Et ecce homo quidam hydropicus erat ante illum.

3. Et respondens Jesus dixit ad Legisperitos & Pharisæos, dicens, Si licet sabbato curare?

4. At illi tacuerunt: ipse verò apprehensum sanavit eum, ac dimisit.

5. Καὶ

5. Καὶ ἀποκριθεὶς πρὸς αὐτοὺς, εἶπε, Τίνος ὑμῶν ὄνος ἢ βοῦς εἰς φρέαρ ἐμπεσεῖται, καὶ οὐκ εὐθέως ἀναβήσεται αὐτὸν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῶν Σαββάτων;

6. Καὶ οὐκ ἴσχυσαν ἀνταποκριθῆναι αὐτῷ πρὸς ταῦτα.

7. Ἔλεγε δὲ πρὸς τοὺς κεκλημένους παραβολὴν, ἐπέχων πῶς τὰς πρωτοκλισίας ἐξελέγοντο, λέγων πρὸς αὐτούς,

8. Ὅταν κληθῇς ὑπό τινος εἰς γάμους, μὴ κατακλιθῇς εἰς τὴν πρωτοκλισίαν· μήποτε ἐντιμότερός σου ᾖ κεκλημένος ὑπ' αὐτοῦ·

9. Καὶ ἐλθὼν ὁ σὲ καὶ αὐτὸν καλέσας, ἐρεῖ σοι, Δὸς τούτῳ τόπον· καὶ τότε ἄρξῃ μετ' αἰσχύνης τὸν ἔσχατον τόπον κατέχειν.

10. Ἀλλ' ὅταν κληθῇς, πορευθεὶς ἀνάπεσον εἰς τὸν ἔσχατον τόπον· ἵνα ὅταν ἔλθῃ ὁ κεκληκώς σε, ἐρεῖ σοι, Φίλε, προσαναβῆθι ἀνώτερον. τότε ἔσται σοι δόξα ἐνώπιον πάντων συνανακειμένων σοι.

11. Ὅτι πᾶς ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν, ταπεινωθήσεται· καὶ ὁ ταπεινῶν ἑαυτὸν, ὑψωθήσεται.

12. Ἔλεγε δὲ καὶ τῷ κεκληκότι αὐτὸν, Ὅταν ποιῇς ἄριστον ἢ δεῖπνον, μὴ φώνει τοὺς φίλους σου, μηδὲ τοὺς ἀδελφούς σου, μηδὲ τοὺς συγγενεῖς σου, μηδὲ γείτονας πλουσίους· μήποτε καὶ αὐτοί σε ἀντικαλέσωσι, καὶ γένηταί σοι ἀνταπόδομα.

13. Ἀλλ' ὅταν ποιῇς δοχὴν, κάλει πτωχοὺς, ἀναπήρους, χωλοὺς, τυφλούς·

14. Καὶ μακάριος ἔσῃ· ὅτι οὐκ ἔχουσιν ἀνταποδοῦναί σοι· ἀνταποδοθήσεται γάρ σοι ἐν τῇ ἀναστάσει τῶν δικαίων.

15. Ἀκούσας δέ τις τῶν συνανακειμένων ταῦτα, εἶπεν αὐτῷ, Μακάριος ὃς φάγεται ἄρτον ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ.

16. Ὁ δὲ εἶπεν αὐτῷ, Ἄνθρωπός τις ἐποίησε δεῖπνον μέγα, καὶ ἐκάλεσε πολλούς.

17. Καὶ ἀπέστειλε τὸν δοῦλον αὐτοῦ τῇ ὥρᾳ τοῦ δείπνου εἰπεῖν τοῖς κεκλημένοις, Ἔρχεσθε, ὅτι ἤδη ἕτοιμά ἐστι πάντα.

18. Καὶ ἤρξαντο ἀπὸ μιᾶς παραιτεῖσθαι πάντες. Ὁ πρῶτος εἶπεν αὐτῷ, Ἀγρὸν ἠγόρασα, καὶ ἔχω ἀνάγκην ἐξελθεῖν καὶ ἰδεῖν αὐτόν· ἐρωτῶ σε, ἔχε με παρητημένον.

19. Καὶ ἕτερος εἶπε, Ζεύγη βοῶν ἠγόρασα πέντε, καὶ πορεύομαι δοκιμάσαι αὐτά· ἐρωτῶ σε, ἔχε με παρητημένον.

20. Καὶ ἕτερος εἶπε, Γυναῖκα ἔγημα, καὶ διὰ τοῦτο οὐ δύναμαι ἐλθεῖν.

21. Καὶ παραγενόμενος ὁ δοῦλος ἐκεῖνος ἀπήγγειλε τῷ κυρίῳ αὐτοῦ ταῦτα. Τότε ὀργισθεὶς ὁ οἰκοδεσπότης εἶπε τῷ δούλῳ αὐτοῦ, Ἔξελθε ταχέως εἰς τὰς πλατείας καὶ ῥύμας τῆς πόλεως, καὶ τοὺς πτωχοὺς καὶ ἀναπήρους καὶ χωλοὺς καὶ τυφλοὺς εἰσάγαγε ὧδε.

22. Καὶ εἶπεν ὁ δοῦλος, Κύριε, γέγονεν ὡς ἐπέταξας, καὶ ἔτι τόπος ἐστί.

23. Καὶ εἶπεν ὁ κύριος πρὸς τὸν δοῦλον, Ἔξελθε εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ φραγμοὺς, καὶ ἀνάγκασον εἰσελθεῖν, ἵνα γεμισθῇ ὁ οἶκός μου.

24. Λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι οὐδεὶς τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων τῶν κεκλημένων γεύσεταί μου τοῦ δείπνου.

25. Συνεπορεύοντο δὲ αὐτῷ ὄχλοι πολλοί· καὶ στραφεὶς εἶπε πρὸς αὐτούς,

26. Εἴ τις ἔρχεται πρός με, καὶ οὐ μισεῖ τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα, καὶ τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα, καὶ τοὺς ἀδελφοὺς καὶ τὰς ἀδελφὰς, ἔτι δὲ καὶ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, οὐ δύναταί μου μαθητὴς εἶναι.

5. Et respondens ad illos dixit, Cujus vestrûm asinus aut bos in puteum cadet, & non continuò extrahet illum die sabbati?

6. Et non poterant ad hæc respondere illi.

7. Dicebat autem & ad invitatos parabolam, intendens quomodo primos accubitus eligerent, dicens ad illos,

8. Cùm invitatus fueris ad nuptias, non discumbas in primo loco, nè fortè honoratior te sit invitatus ab illo:

9. Et veniens is qui te & illum vocavit, dicat tibi, Da huic locum; & tunc incipias cum rubore novissimum locum tenere.

10. Sed cùm vocatus fueris, vade, recumbe in novissimo loco: ut cùm venerit qui te invitavit, dicat tibi, Amice, ascende superiùs. Tunc erit tibi gloria coram simul discumbentibus.

11. Quia omnis qui se exaltat, humiliabitur; & qui se humiliat, exaltabitur.

12. Dicebat autem & ei qui se invitaverat, Cùm facis prandium aut cœnam, noli vocare amicos tuos, neque fratres tuos, neque cognatos, neque vicinos divites; nè fortè te & ipsi reinvitent, & fiat tibi retributio.

13. Sed cùm facis convivium, voca pauperes, debiles, claudos, & cæcos:

14. Et beatus eris, quia non habent retribuere tibi; retribuetur enim tibi in resurrectione justorum.

15. Hæc cùm audisset quidam de simul discumbentibus, dixit illi, Beatus qui manducabit panem in regno Dei.

16. At ipse dixit ei, Homo quidam fecit cœnam magnam, & vocavit multos.

17. Et misit servum suum horâ cœnæ dicere invitatis ut venirent, quia jam parata sunt omnia.

18. Et cœperunt simul omnes excusare. Primus dixit ei, Villam emi, & necesse habeo exire & videre illam: rogo te, habe me excusatum.

19. Et alter dixit, Juga boum emi quinque, & eo probare illa: rogo te, habe me excusatum.

20. Et alius dixit, Uxorem duxi, & ideo non possum venire.

21. Et reversus servus nunciavit hæc domino suo. Tunc iratus paterfamiliâs dixit servo suo, Exi citò in plateas & vicos civitatis; & pauperes ac debiles & cæcos & claudos introduc huc.

22. Et ait servus, Domine, factum est ut imperasti; & adhuc locus est.

23. Et ait dominus servo, Exi in vias & sepes, & compelle intrare, ut impleatur domus mea.

24. Dico autem vobis, quòd nemo virorum illorum qui vocati sunt gustabit cœnam meam.

25. Ibant autem turbæ multæ cum eo; & conversus dixit ad illos,

26. Si quis venit ad me, & non odit patrem suum & matrem, & uxorem & filios, & fratres & sorores, adhuc autem & animam suam, non potest meus esse discipulus.

27. Καὶ

27. Καὶ ὅστις οὐ βαστάζει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἔρχεται ὀπίσω μου, οὐ δύναταί μου εἶναι μαθητής.

28. Τίς γὰρ ἐξ ὑμῶν θέλων πύργον οἰκοδομῆσαι, οὐχὶ πρῶτον καθίσας ψηφίζει τὴν δαπάνην, εἰ ἔχει τὰ πρὸς ἀπάρτισμόν;

29. Ἵνα μήποτε, θέντος αὐτοῦ θεμέλιον, καὶ μὴ ἰσχύοντος ἐκτελέσαι, πάντες οἱ θεωροῦντες ἄρξωνται ἐμπαίζειν αὐτῷ,

30. Λέγοντες, Ὅτι οὗτος ὁ ἄνθρωπος ἤρξατο οἰκοδομεῖν, καὶ οὐκ ἴσχυσεν ἐκτελέσαι.

31. Ἢ τίς βασιλεὺς πορευόμενος συμβαλεῖν ἑτέρῳ βασιλεῖ εἰς πόλεμον, οὐχὶ καθίσας πρῶτον βουλεύεται εἰ δύναται ἐν δέκα χιλιάσιν ἀπαντῆσαι τῷ μετὰ εἴκοσι χιλιάδων ἐρχομένῳ ἐπ' αὐτόν;

32. Εἰ δὲ μήγε, ἔτι αὐτοῦ πόρρω ὄντος, πρεσβείαν ἀποστείλας, ἐρωτᾷ τὰ πρὸς εἰρήνην.

33. Οὕτως οὖν, πᾶς ἐξ ὑμῶν ὃς οὐκ ἀποτάσσεται πᾶσι τοῖς ἑαυτοῦ ὑπάρχουσιν, οὐ δύναταί μου εἶναι μαθητής.

34. Καλὸν οὖν τὸ ἅλας· ἐὰν δὲ καὶ τὸ ἅλας μωρανθῇ, ἐν τίνι ἀρτυθήσεται;

35. Οὔτε εἰς γῆν, οὔτε εἰς κοπρίαν εὔθετόν ἐστιν· ἔξω βάλλουσιν αὐτό. Ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω.

27. Et qui non bajulat crucem ſuam, & venit poſt me, non poteſt meus eſſe diſcipulus.

28. Quis enim ex vobis volens turrim ædificare, non priùs ſedens, computat ſumptus qui neceſſarii ſunt, ſi habeat ad perficiendum:

29. Nè poſtea quàm poſuerit fundamentum, & non potuerit perficere, omnes qui vident incipiant illudere ei,

30. Dicentes, Quia hic homo cœpit ædificare, & non potuit conſummare?

31. Aut quis rex iturus committere bellum adversùs alium regem, non ſedens priùs cogitat, ſi poſſit cum decem millibus occurrere ei qui cum viginti millibus venit ad ſe?

32. Alioquin adhuc illo longè agente, legationem mittens, rogat ea quæ pacis ſunt.

33. Sic ergò omnis ex vobis qui non renunciat omnibus quæ poſſidet, non poteſt meus eſſe diſcipulus.

34. Bonum eſt ſal. Si autem ſal evanuerit, in quo condietur?

35. Neque in terram, neque in ſterquilinium utile eſt, ſed foras mittetur. Qui habet aures audiendi audiat.

Ad Cap. XIV.

Com.4. Οἱ δὲ ἡσύχασαν] Nehemiæ 5.8. Ἡσύχασαν, καὶ οὐχ εὗρον λόγον. In Epiſtolis Heraclitidictis, Οἱ δὲ οὐδὲ συνιέντες τὸ ῥηθὲν, ἡσύχασαν.

Com.5. ὄνος ἢ βοῦς εἰς φρέαρ ἐμπεσεῖται] Sic & Exod. 21. 33.

Ibid. καὶ οὐχ ὑπάγει ἀναπαύσει αὐτὸν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῶν σαββάτων] i. e. Καίπερ ἐν τ. ἡ. τ. σ. Facit proculdubio, inquit, poſthabito Sabbati reſpectu. Ità, Feſtis oves curare ſuas, apud veterum Romanorum Pontifices nemini fraudi fuit. Servius ad Virgilii ea,

———Etiam feſtis quædam exercere diebus
Fas & jura ſinunt.———

Sciendum ſecundùm Varronem contra religionem eſſe, &c. ſi laventur animalia feſtis diebus, &c. Sed ſcimus neceſſitati religionem cedere: unde peritè Virgilius,

Balantúmque gregem fluvio merſare ſalubri:

id eſt, ſalutifero. Si beſtiis adeò feſtinam curam impendere permiſſum, quantò minùs periclitantibus hominibus ſubtrahenda?

Com.6. οὐκ ἴσχυσαν ἀνταποκριθῆναι αὐτῷ] Οὐδὲν (ut Act. 4. 14.) ἀντειπεῖν εἶχον. Ἐφιμώθησαν, ut Matth.22.12. ille.

———Obſtupuere ſilentes,
Converſíque oculos inter ſe atque ora tenebant.

Anonymus apud Stobæum Tit. π. Δικαιοσύνης,

Πρὸς οὐ λέγοντας οὐδὲν ἀντειπεῖν ἔχω.

Com.7. ἔλεγε δὲ πρὸς τοὺς κεκλημένους παραβολὴν, ἐπέχων πῶς τὰς πρωτοκλισίας ἐξελέγοντο] Quod de Socrate Ælianus narrat, Οὐκ ἐβούλετο ἀπεχθάνεσθαι τούτοις πρὸς οὓς διελέγετο, καὶ διὰ τοῦτο αἰνιγματώδεις λόγους παρείχετο, καὶ πλαγίους· videtur heic ſecutus Dominus noſter, atque id, loci ratione habitâ; obliquè in convivio malens admonere eos, quàm cœnam apertâ objurgatione inſuavem reddere. Macrobius Saturnal. 7.1. *Si opportunitas neceſſariæ reprehenſionis emerſerit, ſic, &c. proficiſcetur, ut tecta & efficax ſit.* Ibidem, *Vitiis irretitos, ſi hoc in conviviis* (nota illud, *in conviviis*) *exegerit loquendi ordo, Philoſophus feriet non ſentientes.* P. Chryſologus Serm. 29. *Diſcumbebat Jeſus plùs in Matthæi mente, quàm ſigmate, &c. ut revocaret convivio, collegio, humanitatis affectu, dulciſſimâ ſui confabulatione diſcumbentes, quòs ſciebat poſſe Judæis agnitâ poteſtate diſſolvi.* Ἔπεχειν hic, ut & Act.3.5. in Græco Jobi 30.26. 2 Maccab.9.25. & Sirachidis 5.8. eſt, προσέχειν· nempe τὸν νοῦν. Lucianus plenè in Alexandro, τὸν νοῦν ἐπέχειν dixit. De illis πρωτοκλισίας ἐξελέγοντο, vide infrà ad 20.46. dicta. Ἐκλέγειν heic, eſt, quod Matth.23.6. & infrà heic 20.46. argumento pari, φιλεῖν· ſuprà 11.43. ἀγαπᾶν.

Com.8. εἰς γάμους] i. e. Ut ſuprà 12.36. & Joh.2.1. ad convivium nuptiale. Pollux Onomaſt. 3. 3. de Homero, Οὐ τὸ ἔργον μόνον ἀλλὰ καὶ τὰ ἐσίασιν γάμων καλεῖ. Vel, ſi laxiùs accipere libuerit, ad convivium quodvis; quæ indefinita vox fortaſſe hac ſub ſpecie denotatur, quia ſolent ejuſmodi epulæ lautiores eſſe. Apuleius 6. *Cœna nuptialis affluens exhibetur:* ubi malim *affluenter exhibetur* ſcribi. Ità 4. Ejuſdem, *Vinum, &c. affluenter immiſſum:* & 2. *Materiam aliquam quam Deus tantus affluenter indueret.*

Ibid. μὴ κατακλιθῇς εἰς τὰ πρωτοκλισίαν] Οὐ γὰρ ἑαυτῷ τις τιμὴν λαμβάνει.

Ibid. ἐντιμότερός σου] Ἐντιμότερος hoc loco ſignificare poteſt, aut eum qui reapſe, aut qui apud Dominum convivii honoratior eſt: quomodo ſuprà 7. 2. ἔντιμον, κεκτῆσθαι, vel, cum relatione ad perſonam, poſuit.

Com.9. δὸς τούτῳ τόπον] In Colloquiis Græcis vett. Τόπον ἐμοὶ δότε. Apuleius 1. *Jubet uxorem decedere, atque in ejus locum aſſideam jubet.* Tale & Jacobi 2.3. Σὺ κάθου ὧδε, ὑπὸ τὸ ὑποπόδιόν μου. Nec diſſimilia quæ 29.34. apud Sirachidem occurrunt.

Ibid. καὶ τότε ἄρξῃ μετ' αἰσχύνης τὸν ἔσχατον τόπον κατέχειν] Quintilianus 11.3. *Quò concitatæ itur, nunquam non frigidè reditur.*

Ibid. μετ' αἰσχύνης τὸν ἔσχατον τόπον καθέξειν] Μετ' αἰσχύνης dixit, reſpiciens ingenia quamplurimorum hominum, qui non minimam ſuam putant in ea re exiſtimationem agi: cùm reipſa tamen illius ſubſit detrimentum nullum. Bene Seneca 3. 37. de Ira, *Minùs honorato loco poſitus, iraſci cœpiſti convivatori, vocatori, ipſi qui tibi præferebatur. Demens, quid intereſt quam lecti prèmas partem? honeſtiorem te aut turpiorem facere pulvinar poteſt?*

Com. 10. πορεύθητι ἀνάπεσον εἰς τὸν ἔσχατον τόπον] Dic tibi,

Summates viri ſummi accumbant, ego infimatis infimus.

Πορδυθεὶς hîc abundat, ut Matth. 9.13. πορευθέντες, & Joh. 15.16. ὑπάγητε.

Ibid. φίλε, προσαναβηθι ἀνώτερον] In Colloquiis Græcis, Καθίζεσθε ἀναπεσοῦμαι. Πῦ κελεύεις; Ἐν πρώτῳ τόπῳ ἀνάπεσον. Vide 1 Reg. 9.22. Jacobus 2. 3. Σὺ κάθου ὧδε καλῶς.

Ibid. ἐνώπιον τῶν συναναπειμένων σοι] Vulgat. *coram simul discumbentibus.* Juvenalis 14.

——*fortassè quibusdam.*

Scholiastes, *simul discumbentibus.*

Com. 12. φίλης, &c. συγγενεῖς, &c. γείτονας] Eodem modo Gellius 2.29. *cognatos, affines, vicinósque* dixit: & 7. 18. *parentes, cognatos, affinesque.*

Ibid. μηδὲ, &c. πλουσίους] In legibus Saturnalibus apud Lucianum in Cronosolone, Πλούσιῳ πλουσίῳ μηδὲν πεμπέτω, μηδὲ ἑστάτω Κρονίοις ὁ πλούσιῳ τῷ ἰσότιμον. Seneca 4.3. de Beneficiis, *Non est beneficium quod fortunam spectat.* Lampridius de Alexandro Severo, *Venationem, &c. cum amicis dividebat, & his maximè quos sciebat per se non habere: nec divitibus quidquam talium rerum misit.* Πλουσίους εἰς δεῖπνον καλεῖν, habemus in vita Socratis apud Diogenem Laertium.

Ibid. μήποτε αὐτοί σε ἀντικαλέσωσιν] Ex usu temporum illorum, atque utinam illorum tantùm: nam & prava consuetudo ista omnes mundi plagas pervasit, & quantò in plura secula ivit, majores tantò vires acquisivit. Τίνα μᾶλλον ἄν τις εὐεργετήσειεν ἢ παρ' ὃ χάειν ὑπολήψεσθαι νομίζει; dixit Xenophon. D. Ambrosius 2.25. de Officiis, *His favemus frequentiùs à quibus referendæ vicem speramus gratiæ.* Cicero Offic. 2. *A quo expeditior & celerior remuneratio fore videtur, in eum ferè est voluntas nostra propensior.* Salvianus, *Hoc humanæ vitæ usus habet, ut referatur gratia fœneratoribus gratiarum, & recipiant vicem munerum manerantes.* Parasitus Plautinus,

Nihil morantur jam Laconas, imi subsellii viros,
Plagipatidas, quibus sunt verba sine penu & pecunia:
Eos requirunt qui libenter, cùm ederint, reddant domi.

Martialis, nec appositè minùs,

Ad natalicias dapes vocabar,
Essem cùm tibi, Sexte, non amicus.
Quid factum est rogo? quid repentè factum est,
Post tot pignora nostra, post tot annos,
Quòd sum præteritus vetus sodalis?
Sed causam scio, nulla venit à me
Hispani sibi libra pusulati,
Nec tenuis toga, nec rudis lacerna.
Non est sportula quæ negotiatur.
Poscis munera, Sexte, non amicos.

Ἀντικαλέσωσι, *vicissim te vocent*, non malè à Recentiore versum. Ità, *his quibus vicissitudo debetur*, argumento pari, legimus apud Ammianum Marcellinum, lib. 14. At vox Latinis in re ista usitatior, est, *revocare.* Καλοῦντα ἀντικαλεῖν hîc, ut apud Xenophontem Memorabil. 2. ὃ εὐεργετοῦντα ἀντευεργετεῖν, & ibidem lib. 1. τὰς χαριζομένους ἀντιχαρίζεσθαι.

Com. 13. ὅταν ποιᾶς δοχὰς, κάλει πτωχούς] Scriptor vitæ Tobiæ 2.2. Ἀνέπεσα δὲ φαγεῖν, καὶ &c. εἶπα τῷ υἱῷ μου, βάδισον, ἄγαγε ὃν εὕρῃς τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν ἐνδεῆ. Repete hoc Lampridii locum superiùs adductum. Damascius apud Suidam verbo δεῖνα, Τὰς πλουσίους ἐκ τῶν δεῖνα ποιεμένους. Plutarchus in vita Periclis, de Cimone Atheniensi, Ἀναλάμβανε τοὺς πένητας, δεῖπνον καθ' ἡμέραν τῷ δεομένῳ παρέχων, &c. De eodem 6.9. Lactantius, *Egentibus stipem dedit, & pauperes invitavit.* Scriptor item Vitarum illustrium, *Quotidie sic ei cœna coquebatur, ut quos convocatos* (Schoppius *invocatos* legit) *vidisset in foro, omnes vocaret.* Καλεῖν, (ut & Latinis *vocare*) est, ad mensæ communionem invitare. Ælianus Var. 12.51. εἰς δεῖπνον ἐκάλεσε.

Ibid. κάλει πτωχούς] Lactantius 6.11. *Non idoneis hominibus largiendum est, sed, quantum potest, non idoneis.* Et cap. 12. *Justi & sapientis viri domus non illustribus debet patere, sed humilibus & abjectis.* Non multùm ab hac sententia abludunt Plutarchi ista, Ἐπιτήδειον ἢ οὐ θυσίαν ποιούμενον, ἢ γάμον, ἢ τινα ἄλλην ὑποδοχὴν, μὴ τὸ περισκαμμένα κρεῖν, &c. μᾶλλον ἢ τὸ, &c. χρηστόν. Tract. π'. Δυσωπίας.

Ibid. ἀναπήρους, χωλοὺς, τυφλοὺς] Hæc tria junxit & Plato in Critone, Οἱ χωλοί τε, καὶ τυφλοὶ, καὶ οἱ ἄλλοι ἀνάπηροι. Ἀνάπηροι dicuntur etiam claudi & cæci, (ut nos docent Ælianus 6.11. Diog. Laertius in Diogenis Cynici vita, Hesychius, aliique) vel etiam corporis parte quâvis mutili defectíque. Suidas Ἀνάπηρος, &c. ὁ καθ' ὁτιοῦν μέλος πρὸ σώματος πεπηρωμένος. Scholiastes vetus Homeri ad Iliad. β'. Πηρὸς κληθεὶς ὁ κατά τι μέρος τοῦ σώματος βεβλαμμένος. Glossarium, Πήρωσις, *mutilatio.* At novum non est majoris energiæ gratiâ generalibus voces speciales subtexi. Ut Matth. 22.10. post πάντας, sequitur, πονηρούς τε καὶ ἀγαθούς. Ἀναπήρους autem dum *debiles* Vulgatus vertit, per id hercle eruditè fecit.

Com. 14. ἂν ἔχωσιν ἀνταποδοῦναί σοι] Ità in fragmentis Diodori Siculi, Μὴ ἔχοντος αὐτῷ δοῦναι.

Com. 17. ἀπήγειλε τοῦ δοῦλον αὐτῷ τὴν ὥρα τοῦ δείπνου] Ut vocatos instantis jam cœnæ admoneret: de quo more vide quæ ad Matth. 22. 4. annotavimus. Adde Proverb. 9. 2, & 3. In re autem significata idem hîc dicitur quod in iis Galat. 4.4. Ὅτε ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἀπέστειλεν. Theophylactus heic, Τίς ἐστιν ὁ δοῦλος; ὁ τοῦ μορφὴν δούλου λαβὼν, ὁ υἱὸς θεοῦ, ἄνθρωπος γενόμενος.

Ibid. ἔρχεσθε, ὅτι ἤδη ἕτοιμά ἐστι πάντα] Coquus in Plautina Pseudolo,

——*Convivas cedo,*
Corrumpitur jam cœna.——

In Adelphis Terentianis ille,

Æschines odiosè cessat, prandium corrumpitur.

Et demum in re simili apud Aristophanem,

Τί πρὸς ἄνδρες ἔχ ἥξουσιν; ὥρα δ' ἰὼ πάλαι.

Ibid. ἕτοιμά ἐστι πάντα]

Αἱ τράπεζαι γ' εἰσὶν ἐστρωμέναι
Ἁγαθῶν ἁπάντων, καὶ παρεσκευασμέναι.
——Τὰ τεμάχη ἐστίζεται,
Λαγὼ ἀναπηνύσαι, ποπανα πέπεται,
Στέφανοι πλέκονται, φρύγονται τραγήματα.

Adde quæ ad Matth. 22. 4. allata. In Eunucho Terentiana,

Abi, præcurre, ut sint parata omnia.

Ad quem locum Donatus, *Non dixit, quæ: quia intelligitur.*

Com. 18. ἀπὸ μιᾶς παραιτεῖσθαι πάντες] Μιᾶς ὥσπερ ἁπάντας ὀλιγωρίας κατεχέσης, ut Orat. 6. Themistius locutus. Ἀπὸ μιᾶς, supple, φωνῆς· q.d. (ut Rom. 15.6.) ὁμοθυμαδὸν, ἐν ἑνὶ στόματι· vel, (ut Act. 19.34.) φωνὴ ἐγένετο μία ἐκ πάντων· at ibi de corpore collectivo, heic de singularibus agitur. In Maccabaico qui Josepho tribuitur, fine cap. 8. Πάντες διὰ φωνῆς ὁμοῦ, ὥσπερ ἀπὸ τῆς αὐτῆς ψυχῆς, εἶπον, &c. Simile apud Ciceronem Philipp. 6. *Universi unâ mente ac voce, &c. conclamastis.* Ἐλλείψεις substantivorum autem, qualis heic φωνῆς, non infrequenter occurrunt. Suprà hîc 5.9. διὰ ποίας, i. e. διὰ ποίας ὁδοῦ. Marc. 11.11. Ὀψίας οὔσης· pro, ὀψίας τῆς ὥρας οὔσης. Apud Suidam in Ἰνδακὸς, διὰ μιᾶς, ἡμέρας nempe: & in Glossis, Πρὸ μιᾶς, *pridie.* Quod Vir insignis scribit, φωνῆς in Luca commodè non suppleri posse quia singuli suas excusationes attulerint, apud me parùm auctoritatis obtinet; nec enim ἀπὸ μιᾶς λέγειν Contextus habet, sed ἀπὸ μιᾶς παραιτεῖσθαι. Est verum Variis modis eos excusasse se, in eo omnes tamen quasi de compacto convenere ut se excusatum irent.

Vox diversa sonabat, eorum vox fuit una,
Dum omnes causantes posse venire negant.

Tacitus Annal. 2. *Abnuentibus cunctis, cùm diversa prætenderent,* &c.

Ibid. ἀναγκαῖόν ἐστιν ἐξελθεῖν, καὶ ἰδεῖν αὐτόν] Cur ait videre

dere ſe velle quem jam emerat agellum, cùm cauti emptores ſoleant contrà facere? At fortè ἠγόρασα hoc loco eſt, de pretio convẽni, ſoluturus nempe ſi ager promiſſæ ſummæ probabiliter ſit reſponſurus. Agrum mercaturo eum ſæpius reviſendum eſſe, ex Catone 1.4. ſcribit Columella, *Nam primâ* (inquit) *inſpectione neque vitia, neque virtutes abditas oſtendit: quæ mox retractantibus faciliùs apparent.* Emi autem, etiam de cujus pretio convenit, ex Jure notum. Ἀνάγκλω ἔχειν, video & Plutarchum dixiſſe, nec minùs eâ re tamen putem Latiniſmum eſſe. Meminimus enim multò ante hæc tempora Romanos Græciæ Dominos fuiſſe, Grækúmque illum haud parùm temporis in Romana aula verſatum. Dixiſſent puto Græci veteres, ἀναγκαίως ἔχει με, &c. Ariſtoph. Veſpis,

Τὸ ὕδωρ ἀναγκαίως ἔχει ἡ θεὸν ποιεῖν.

Apoſtolus 1 Cor. 9.16. ἀνάγκη μοι ἐπίκειται dixit. Formâ verò quâ hîc Lucas ἀνάγκλω ἔχω *neceſſitatem habere facere quid*, dixit JC. in l. 30. ff. de condit. & demonſtras, &c.

Ibid. ἐρωτῶ σε ἔχε με παρῃτημένον] Duo alii Latiniſmi,

Excuſatum habeas me, rogo:——

ad cœnam itidem invitatus Martialis 2.79. dixit.

Com. 19. Καὶ ἕτερῳ εἶπεν, &c.] Voluntas bona ubi deſit, nunquam excuſationis color deeſſe poterit. Philoſtratus 4. 12. de iis qui Apollonium de capite periclitantem deſeruerunt; Ἀπαχθέντες, οἱ μὲ ἔφασαν νοσεῖν, οἱ δ' ὐκ ἔφη αὐτοῖς τὰ ἐρόδια, οἱ δ', ἧς οἴκων ἐρᾶν, &c.

Ibid. ζεύγη βοῶν ἠγόρασα πέντε, καὶ πορεύομαι δοκιμάσαι αὐτά] D. Hieronymus contra Jovinianum, *Equus, aſinus, bos*, &c. *probantur priùs, & ſic emuntur.* Cur ergò hîc verſo ordine, ἠγόρασα, & pòſt δοκιμάσαι πορεύομαι; Nimirum & heic intelligere debemus de pretio conventionem nudam præceſſiſſe, vel, boum venditionem ſub conditione factam. Planè ut in iis l. 51. ff. ad leg. Aquil. *Quidam boves eâ lege vendidit, ut daret experiendos.* Sic & *equos venales experiendos accipere*, in l. 20. § 1. ff. de præſcript. verb. Δοκιμάσαι Vulgatus *probare* peritiſſimè vertit. Ità loquitur, itidem de bobus agens, Varro in de R. R.

Com. 20. γυναῖκα ἔγημα] Nuperrimè nempe. Sum ἀρτίγαμος, vel νεόγαμος. Vulgatus, *uxorem duxi.* In Gloſſario, *Ducit uxorem*, γαμεῖ.

Ibid. καὶ διὰ τοῦτο οὐ δύναμαι ἐλθεῖν] Eandem planè πρόφασιν habemus in Heliodori iſtis, Τῷ Κνήμονος συγγενόμλω αὐτῶν· εἰ μὴ συμπορεύοιτο, νεοπήκλυς ἔτι τοῦ θαλάμους ἔχων. A re uxoria ſolent multæ excuſationes ſumi. Seneca 4.35. de Benef. *In rem præſentem venturus fui, ſed æger filius, ſed puerpera uxor.* Vide in Τὸ Μηλιακὸν πλοῖον Suidæ Collectanea. Licentius ad Auguſtinum,

——*Totus ſemel in tua corda venirem,*
Ni mens conjugio incumbens retineret euntem.

At quantò melius fuat (ſecundùm Apoſtoli mentem) γυναῖκα ὡς μὴ ἔχων ἔχειν; caveréque (ut in cap. 12. Epicteti Simplicius dixit,) nè à Deo vocati ἐπιδοκαρεῖς εὑρεθῶμεν διὰ ταῦτ' ἧς δεσμῆς ἀνθελκόμενοι, καὶ νεογάμους (en id quod heic Chriſtus) θρλοῦντες γαμετὰς καὶ παῖδας ὑπτίους;

Ibid. οὐ δύναμαι ἐλθεῖν] Donatus ad Eunuch. 3. 3. *Non poſſum plus eſt quàm nolo.* Seneca 116. Epiſt. *Nolle in cauſa eſt, non poſſe prætenditur.*

Com. 21. ὀργισθεὶς ὁ οἰκοδεσπότης, &c.] Quòd nempe ſe non ſiſterent quos ad cœnam vocaverat. Vide ad Matth. 22.7. dicta.

Ibid. εἰς τὰς πλατείας καὶ ῥύμας] *Per quadrivia & angiportus*, ut Catullus locutus.

Ibid. πτωχὲς] Πτωχὲς ἧ κόσμῳ, (ut Jacob. 2.6. intellige,) πλουσίους δ' ἐν πίστ.

Ibid. πτωχὲς, ἀναπήρους, χωλὲς, τυφλὲς] Prudentius de Quirino Martyre,

Tribus per Urbem curſitat
Diebus, infirma agmina,
Omnéſque qui cogunt ſtipem
Cogens in unum & congregans.
Illic utriſque obtutibus
Orbes cavatos præferens,
Baculo regebat prævio
Errore nutantem gradum:
Et claudus infracto genu
Vel crure trunco ſemipes,
Breviórve planta ex altera,
Greſſum trahebat imparem.
Eſt ulceroſis artubus
Qui tabe corruptâ fluat:
Eſt cujus arens dextra
Nervos in ulnam contrahat.
Tales plateis omnibus
Exquirit, &c.——

Ibid. εἰσάγαγε ὧδε] q. d.

——*Non jam ampliùs iſtos*
Excuſaturos ſe ſollicitemus amicos.

Com. 22. γέγονεν ὡς ἐπέταξας].

Haud minùs at juſſus feci:——

apud neſcio quem Poetarum legi. Cecinna ad Ciceronem ſcribens, *Ut imperaſti feci:* In Adelphis Terentianis,

——*Factum eſt quod juſti, Demea.*

Apuleius 2. Mileſ. *Fiet ut jubes.* Idem 9. *Ità uti juſſum fuerat procurante puero.* Seneca Suaſor. 1. 5. *Confeſſio ſervitutis eſt, juſſa facere.* Seneca alter (6. 11. de Beneficiis) de puero ſervo, *Quod juſſus erat, fecit.* Apud Tacitum Annal. 1. *Factum quod imperaſti.* Suetonius Claudio, *Renunciante centurione factum eſſe quod imperaſſet*, &c. 2 Reg. 9.11. *Sicut juſſiſti, Domine, ſic faciet ſervus tuus.* Geneſ. 43.17. de Joſephi diſpenſatore, *Fecit quod ſibi imperatum fuerat:* & ibidem 44.6. *Fecit quod Joſephus juſſerat.* Ezech. 9.11. *Feci ſicut præcepiſti mihi.* Vide & Joſuæ 10.23. Matth. 26.19. & infrà heic 17.9. Apud Lucianum eſt, Ὡς ἔταξας, πάντα δεδρᾶκαμεν· & Ariſtidem ὑπερ. λόγ. β'. Τελέσεται τὸ πρόσταγμα.

Ibid. ἔτι τόπος ἐστὶ]

——*Locus eſt & pluribus.*——

Com. 23. Ἔξελθε εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ φραγμούς]

Exito in populi ſubitò loca prompta viáſque.

Ibid. ἀνάγκασον εἰσελθεῖν] Lactantius, at μεμπτικῶς, 5. 20. *Conſulendum eſt, etiam nolentibus, quando quid ſit bonum neſciunt.* Mecænas apud Dionem Caſſium ad Auguſtum, Τὸ θεῖον, &c. αὐτός τε σέβε κατ' τὰ πάτρια, καὶ τοὺς ἄλλους ἀνάγκαζε. At ἀναγκάζειν in Luca (ut & infrà 24.29. παραβιάζεσθαι) non vi agere ſignificat, ſed, ſæpius & calidiùs inſtando perſuadere. Vide ad Act. 16.15. annotata.

Com. 24. ἧς ἀνδρῶν ἐκείνων] Ἐκείνων commotè indignantérque prolatum: ut infrà 19.27. τοὺς ἐχθρούς μου ἐκείνους. Vide ad Act. 16.35. dicta.

Com. 26. Εἴ τις ἔρχεται πρός με, καὶ οὐ μισεῖ τὸν πατέρα αὐτοῦ, καὶ τὴν μητέρα, καὶ τὴν γυναῖκα, καὶ τὰ τέκνα, καὶ τοὺς ἀδελφοὺς, καὶ τὰς ἀδελφὰς, &c. οὐ δύναται μου μαθητὴς εἶναι] q. d. *Non recipio ſordidum amatorem, ſoluto ad me ſinu veniendum eſt:* Senec. de Benef. 2.24. In Epiſtolis Apollonii dictis, Ἐι λέγει τις ἔτι ἐμὸς γνώριμος, (γνώριμος eſt quod apud Lucam μαθητὴς,) λεγέτω, &c. ἀπαθὴς εἶναι φθόνου, κακοηθείας, μίσους, διαβολῆς, &c. Μισεῖν heic, (ut & Matth. 6.14. Proverb. 14.20. & alibi,) non *odio habere* eſt, ſed ἀμελεῖν, *minoris æſtimare:* ἧ κῆδος, ἧ φήμην, ἀρχὰς, τιμὰς, τέκνα, ἀδελφὰς, φίλους ἀφιέναι, (ut appoſitè 3.26. in Epictetum locutus Arrianus:) Ex animo ſecum dicere,

Et ſoror, & mater valeant, charique propinqui:
Quicquid & eſt animæ pars adamata meæ.

P. Chryſologus Serm. 5. *Gubernator prudens à littore cùm navem ſolvit*, &c. *domûs, patriæ, pignorum curas deponit.* Lucianus de ſtudio Virtutis, in Hermotimo, Ἐπὶ τούτῳ πᾶς διατέον, &c. ἧς δ' ἄλλων ἀμελητέον, καὶ μὴ πατρίδος, &c. ποιεῖσθαι λόγον, μήτε παίδων, ἢ γονέων διπλασιεχόντων, καὶ κλαυθμυριζομένων ὀδυρλᾶς, &c. Τλῶ ψυχλὼ ἑαυτῦ μισεῖν, est, *animum ſuum ad contemptum animæ adducere*, ut alicubi Seneca locutus. Alludit heic autem Chriſtus proſelytorum apud Hebræos morem. Tacitus Hiſtor. 5. *Nec quidquam priùs* (imbuuntur) *quàm*, &c. *exuere patriam, parentes, liberos,*

liberos, fratres vilia habere: ubi & *vilia habere*, est quod μισεῖν in Euangelio nostro. Quin & illud proselytorum institutum heic à Christo respici quadantenus elici potest ex verbis, Εἴ τις ἔρχεται πρός με.

Ibid. γυναῖκα, καὶ τὰ τέκνα] Οὐτε θεὸς γυναῖκα, ὥτε θεὸς τέκνα ἐπισφρῶ ποιεῖν, Porphyrius dixit. Repete & Simplicii locum ad com. 20. adductum.

Com. 28. Τίς γὰρ ἐξ ὑμῶν θέλων πύργον οἰκοδομῆσαι, οὐχὶ πρῶτον καθίσας ψηφίζει ἢ δαπάνην] Et hoc è quotidiano vitæ usu depromptum. Gellius 19. 10. de Cornelio Frontone, novarum balnearum structionem meditante, *Interrogavit quantus esset pecuniæ conspectus ad totum id opus absolvendum.* Et nota heic τὸ ψηφίζει. Vitruvius lib. 1. *Per Arithmeticam sumptus ædificiorum consummantur.* Ubi fortè *computantur* scribendum. Ità enim hoc Lucæ loco Vulgatus Interpres: cui adde Glossarii illud, *Computat*, ψηφίζει, συμψηφίζει· ità enim ibi puto legendum, non συμψηφίζεται. Christi porrò interrogationes istæ eò tendunt, ut qui illius magisterio se tradituri accederent, maturè secum recolerent quid valerent ferre, nè postea, tanquam segnes aratores inter operandum respicerent: &, bonos se futuros milites professi, desertores turpes evaderent. Simplicius in cap. 35. Epicteti, Ἐνάρξω ἔρξω σκόπει τὰ καθηγούμενα, καὶ τὰ ἀκόλουθα αὐτῷ, καὶ ὅπως ἐπ' αὐτῷ ἔρχου· εἰ δὲ μή, ἢ μὴ πρῶτον προθύμως ἕξῃς, ὕστερον δὲ, &c. αἰσχυνθήσῃ. Δοκιμάζετω ἑαυτὸν ἄνθρωπος, καὶ ὅπως, &c. non ad'mensam tantùm, sed & ad disciplinam Christi accessuro potest aptè præcipi.

Ibid. τὰ πρὸς ἀπαρτισμὸν] In Glossis, Ἀπαρτίζω, *perficio, consummo*: &, Ἀπαρτισμὸς, *consummatio*. Item, *Consummatio*, συναπαρτισμὸς, τελειότης· (quo sensu Esdræ 4. 16. καταρτίζειν habemus.) Contrà in eodem Glossario, *Imperfectum*, ἀναπάρτιστον. In Luca post particulam τὰ, vel τὸ ἀπαρτισμὸν, subaudi ἀναγκαῖα, ἀνήκοντα, aut quid simile. Sic infrà com. 32. τὰ πρὸς εἰρήνην dixit. Talia & Ephes. 6. 21. Coloss. 4. 7. τὰ κατ' ἐμέ· & ibidem com. 8. τὰ περὶ ὑμῶν. Terentius 3. 2. Andr. *Signa ad salutem*: ubi Donatus, *Deest hærentia, aut pertinentia.* Dum dicit autem Donatus *hærentia*, exprimit Græcum illud ἐχόμενα.

Com. 29. μήποτε θέντος αὐτοῦ θεμέλιον, καὶ μὴ ἰσχύοντος ἐκτελέσαι, πάντες οἱ θεωροῦντες ἄρξωνται ἐμπαίζειν αὐτῷ] Ἐμπαίζειν αὐτῷ, *Parabolam super eum sumere*, ut 2. 6. locutus propheta Habacucus. Tzetzes ad Hesiodum, Μηδὲν ἀτελὲς καὶ ἀκαλλώπιστον ἐάσῃς, μή τις, &c. λίαν κεφαλικὸς καὶ λάλος ἐπισὰς αὐτῷ, μώμως καταχέῃ. Manilius,

Tunc demum consurgit opus cùm cuncta supersunt,
Nè medios rumpat cursus præpostera cura.

Ubi meliùs, *Nec medios rumpit cursus*, fortasse scripseris. Tertullianus in de Idololatria, *Serò dicitur, antè enim deliberandum est, ex similitudine providi illius ædificis, qui priùs sumptus operis cum viribus suis supputat, nè ubi cœperit defunctus postea erubescat:* ubi legendum puto *defectus*, nimirum nummis. In distichis Catoni adscriptis,

Quod potes, id tentato, oneris nè pondere pressus
Succumbat labor, & frustrà tentata relinquas.

Etiam Cicero materiam ædificandi tractans, cavendum dixit nè extra modum sumptu prodeatur. Ἄρξωνται ἐμπαίζειν, archaismus, ut suprà 5. 21. ἤρξατο διηγεῖσθαι· ubi dicta vide.

Ibid. λέγοντες] *Dicentes,*

——Pendent opera interrupta, minæque
Murorum incepta.——

Vel, *Crassâ hìc Minervâ est, qui quod implere nequiit, aggressus est.* Sunt verba Horatii Scholiastis ad Serm. 2. 2.

Com. 31. πορεύεται συμβαλεῖν ἑτέρῳ βασιλεῖ εἰς πόλεμον] 1 Maccab. 10. 3. Ἀνῆλθεν εἰς συνάντησιν αὐτῷ εἰς πόλεμον. Hesychius, Συμβαλεῖν, συναλλάξαι, &c. καὶ, εἰς μάχην συμβαλεῖν. Glossæ, *Congreditur*, συνίσταται, συμβάλλει μάχην. Glossæ aliæ, Συμβάλλω ἐν πολέμῳ, *confligo, consero*, (id est, manum consero.) Ibidem, Συμβολὴ ἐπὶ μάχης· *prælium, congressio, confligatio:* scribe *conflictatio.* Homerus Iliad. μ'.

——Σὺν δ' ἐβάλοντο μάχεσθαι.

Vulgatus heic, *committere bellum adversùs*, &c. Putarem rectiùs legi posse, *committere adversùs*, &c. Sic enim Idem 2 Maccab. 8. 23. *In prima acie ipse Dux commisit cum Nicanore:* & ibidem cap. 14. com. 17. *Simon verò, frater Judæ, commiserat cum Nicanore.* Iterum 12. 20. *Commiserunt cum eo Arabes.* Glossæ, Συμβάλλω, &c. *committo, congredior, confligo.* Glossæ aliæ, *Committit*, συμβάλλει μάχῃ· ut rectè (non, ut vulgò, μάτῃ) Heraldus legit.

Ibid. ἐὰν μὴ καθίσας πρῶτον βουλεύσῃ, &c.] Sirachides 37. 16. Περὶ πάσης πράξεως βουλή. Cicero Offic. 1. *In omnibus negotiis priusquam aggrediare, adhibenda est præparatio diligens.* Vide Proverb. 24. 6. In carminibus Pythagoræ dictis,

Βουλὴν δὲ περὶ ἔργου, ὅπως μὴ μωρὰ πέλῃ. Ausonius,

Locare sedes, bellum gerere & ponere,
Magnas modicásque res, etiam parvas quoque
Agere volenti, semper meditari decet.

Leo 2. 65. in Tacticis, Μηδὲν ἄνευ μεγάλων (nempe in re militari) χωρὶς βουλῆς διαπράττου. Καθίζειν dicitur de vel secum, vel cum aliis consultante. In Græco 2 Reg. 9. 5. Οἱ ἄρχοντες τῆς δυνάμεως ἐκάθηντο. Sic *sedere* apud Latinos. Virgilius 11.

——Magnus sedet Æneas, secúmque volutat
Eventus belli.——

Quo loco & καθίζειν & βουλὰς habemus. Idem 1.

——Celsâ sedet Æolus arce.

Ubi Servius, *Non otiatur, sed curat:* SEDET *enim apud Antiquos* CONSIDERAT *significabat:* & in Schedis Fuldensibus; *Curantis est & solliciti, sedere.* Idem ad Æneid. 9. *Secundùm Plautum, sedere, est, consilium capere, qui inducit in Mostellaria servum dicentem,*

Sine juxta aram sedeam, & dabo meliora consilia.

Addítque Servius, *Ipsa consilia, à sedendo, quasi considia, dicta sunt.* Hinc illud, ut in re nova, ejusdem ad ea,

Stant longis adnixi hastis.——

Mira facies consilii, &c. *non sedent, sed stant.* Βουλεύεται, est,

Proponit dubias Martis incerti vices.

Vulgatus, *cogitat.* Unde & in Glossario, Βουλεύομαι, *cogito.* Recentior, *consultat.* Sic in vetere Onomastico, *Consulto*, βουλεύομαι.

Ibid. βουλεύεται εἰ δυνατός ἐστιν ἐν δέκα χιλιάσιν ἀπαντῆσαι, &c.] Hoc illud est quod *examinatis rationibus bellum inferre*, Julianus apud Ammianum Marcellinum vocat. Corippus Africanus,

Quisque suas mensuret opes, viréque suorum
Cum queis bella gerit, sub qua spe sumpserit arma.

Mithridates in Oratione sua apud Justinum, lib. 38. Romanis συμμαχῶν, *Consulendum quâ ratione ac spe cœpta bella sustinerent.* Seneca, *Æstimanda sunt quæ aggredimur, & vires nostræ cum rebus quas tentaturi sumus comparandæ.* Philo in de Abrahamo, Τῆς ἀρετῆς, &c. ὁμολογεῖται, ἐπὰν εἰς χείρονα ἄμιλλαν ἴέναι μέλλῃ, τὴν ἰδίαν δυνάμεως ἐποπτεύειν πρότερον, ἵν' εἰ μὲν ἰσχύοι καταγωνίζεσθαι, σωτηρίᾳ· εἰ δ' ἀδενεστέρα, χρῶτο τῇ δυνάμει, μηδὲ εἰς τὰ ἀγῶνα τὰ ἀρχὴν συγκαταβαίνειν. Confer Arrianum 3. 15. in Epictetum. Cyrus apud Xenophontem παιδ. β' ad Cyaxarem, Τί δὲ καὶ τὴν δύναμιν ἔλεξάς μοι, εἰ οἶδα; πόσοι τινὲς ἡμῶν θεωσιῶσι, καὶ πάλιν, τὴν ἡμετέραν ὅπως εἰδότες ἀμφοτέρας, πρὸς ταῦτα βουλεύοιμεθα, ὅπως ἂν ἄριστα ἀγωνιζώμεθα. Vegetius 3. 26. *Difficilè vincitur qui verè potest de suis & de adversarii copiis judicare.* Ibidem cap. 9. *Dux vigilans, sobrius, prudens, tanquam de civili causa inter partes judicaturus, adhibito consilio, de suis & adversarii copiis judicet.* Et paulò antè, *Præcipua res*, &c. *est, ut adhibitis ex universo exercitu scientibus belli & sapientibus viris, de suis & hostium copiis sæpius tractet*, &c. *utrùm majorem numerum pugnatorum ipse an hostes habeant: utrum ipsius,*

an

an adversariorum homines magìs armati sint & muniti, &c. Agrippa ad Judæos seditiosos apud Josephum 2. 16. Ποίᾳ στρατιᾷ; ποίοις πεποιθότες ὅπλοις; & statim, Οὐ πεισέφασθε τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν; ἢ μεμήσασθε τὴν ἑαυτῶν ἀδύναμιαν; Hesychius, Γνωσμαχῆσαι, πνὲς μὲ τὸ γνῶναι τὴν ἑαυτῶν ἀδύναμιαν, τὴν τε τῶν ἐναντίων ἰσχύν· ἄλλοι δὲ, τὸ γνῶναι ὅτι πρὸς κρείττονα ἑαυτοῦ ἔχει μάχην, ἡσυχάσαι, &c. Notanda denique & Contextûs ea, εἰ δυνατός ἐστιν, &c. non enim τῶν ἀδυνάτων esse, ut exercitus parvi non solùm numerosioribus pares sint, sed & superiores evadant, & hujus & aliarum omnium rerum memoriæ comprobârunt. Vel vide 2. 4. Jul. Frontinum. 2. Paralipom. 24. 24. & 1 Maccab. 3. 18. Salustius, *Memorare possumus quibus in locis populus Romanus ingentes hostium copias parvâ manu fuderit.* Apud Achillem Tatium lib. 3. ille, Ἡμῶν αὐτοὶ πέντε χιλιάδες ἱκανοὶ πρὸς εἴκοσι τῶν ἐκείνων. Vegetius ubi suprà, *Pauciores numero*, &c. *reportaverunt sæpe victorias.* Vide & Suetonii Julium cap. 68.

Ibid. ἐν δέκα χιλιάσιν ἀπαντῆσαι] 1 Maccab. 4. 29. Συνήντησεν αὐτοῖς ἐν δέκα χιλιάσι.

Ibid. ἐρχομένῳ ἐπ' αὐτόν] Sic 1 Maccab. 5. 39. Ἐπιμοι τῷ ἐλθεῖν ἐπί σε εἰς πόλεμον. 2 Maccab. 8. 18. τὸς ἐφ' ἡμᾶς ἐρχομένους. 1 Reg. 12. 12. Ναὰς βασιλεὺς, &c. ἦλθεν ἐφ' ἡμᾶς· & 9. 14. Ecclesiastæ, Καὶ ἦλθεν ἐπ' αὐτὴν (πόλιν) βασιλεὺς μέγας. Vide & 1 Maccab. 8. 4. contextum Jeremiæ Græcum 32. 29. & 2 Paralipom. 24. 23. Vulgatus heic, *qui venit ad se:* sed videtur *in se* legendum, ut infrà 19. 44. ubi *venient dies in te.*

Com. 32. Εἰ δὲ μή γε] Si se imbecilliorem viderit.

Ibid. ἔτι αὐτοῦ πόρρω ὄντος, πρεσβείαν ἀποστείλας, ἐρωτᾷ τὰ πρὸς εἰρήνην]

——Non jam amplius armis,
Sed votis precibúsque studet componere pacem.

Herodianus lib. 6. Ἔδοξεν αὐτῷ πρεσβείαν πέμψαι, καὶ περὶ εἰρήνης διαλέξεσθαι.

Si nullam infirmis ultrà spem ponit in armis,
Orabit pacem, ac dextram jam tendet inermem.

Lucanus de Massilienfibus Cæsare cum exercitu adventante,

——Furorem
Indomitum durámque viri deflectere mentem
Pacifico sermone parant, hostémque propinquum
Orant Cecropiæ prælatâ fronde Minervæ.

Lucianus de Antiocho, Εἰδὼς τύτυς (Galatas) ἀλλήμυς ὄντας, καὶ πλήθει παμπόλλυς ὁρῶν, &c. πάνυ πονηρὸς ἔιχε τὰς ἐλπίδας, ὡς ἀμάχων ὄντων αὐτῶν· ἐκεῖνος δὲ διὰ ὀλίγων τὴν στρατείας ἐκείνης ἐξεπιδιαδείσης, ἐμεγαλωτὶ, ἐδὲ καλ' ἀξίαν τῷ πολέμῳ ἀφίκετο, κομιδῇ ὀλίγως ἄγων, &c. ὥστε ἐδόκει αὐτῷ ἤδη ἀπένδεσθαι, καί τινα ὑπερεπῆ διάλυσιν ἐυείσκειν τῷ πολέμῳ. Cæsar De bello civili lib. 3. *Hoc unum esse tempus de pace agendi, dum sibi uterque confideret, & pares ambo viderentur: si verò alteri paulummodo tribuisset Fortuna, non esse usurum conditionibus pacis eum qui superior videretur; neque fore æquâ parte contentum eum qui se omnia habiturum confideret.* Nota & Lucæ ea, ἔτι πόρρω ὄντος αὐτοῦ. Justinus lib. 23. de Italis, Agathocle imminente; *Principio adventûs ejus* (q. d. ἔτι πόρρω αὐτοῦ ὄντος) *concussi, legatos ad eum, societatem amicitiámque petentes,* (τὰ πρὸς εἰρήνην ἐρωτῶντες) *miserunt.* Chorus in Heraclidis Euripidis ad Demophontem,

Ὦναξ προνοεῖν χρὴ ὅσις πλάσσει
Στρατὸν Ἀργείων.——

Ubi χρὴ ὅσις πλάσσει, est id quod in Euangelio ἕως πόρρω ὄντος. Confer & Judith. 3. 1, 5, & 6. item 5. 4.

Ibid. πρεσβείαν ἀποστείλας, ἐρωτᾷ τὰ πρὸς εἰρήνην] *Legatis missis* (ut lib. 11. Justini) *bellum deprecabitur.* Vide 1 Paralip. 18. 20. Ammianus lib. 27. *Adeò ut legatos supplices mittentes, venialem poscerent pacem.* Sic, πρεσβευτὰς ὑπὲρ εἰρήνης ἀποστέλλειν, lib. 20. apud Diodorum Siculum: &, ἀγγέλους (i. e. πρεσβευτὰς) εἰρηνικοῖς λόγοις ἀποστέλλειν, jam citatis Judithæ locis. Hesychius, Πρέσβεις, &c. μαστῆ, ὑποστολοι, ἢ ἕνεκεν εἰρήνης· ubi, ni fallor, legendum ὑποστολοι ἕνεκα εἰρήνης, subaudiendúmque πεμπόμενοι. Ἐρωτᾷ τὰ πρὸς εἰρήνην heic, ut in Epist. Joannis P. (relat. in Cod. de summa Trinit.) *quæ ad pacem sunt, loqui:* & apud Annam Comnenam, Τὰ περὶ εἰρήνης ἐρώτα. Vulgatus, *rogat ea quæ pacis sunt:* Recentior, *rogat ea quæ ad pacem pertinent.* Vir inter nuperos insignissimus, contractiùs, *rogat pacem.* Ego vertendum putem, *rogat pacis conditiones.* Q. Curtius de Dario, *Ad novas pacis conditiones ferendas, decem legatos*, &c. *mittit.* Vide & Cæsarem jam superiùs adductum. Sic, *bellum conditionibus dirimere*, Pomponius Mela: &, *bellum conditionibus ponere.* Salustius in Jugurthino. Mamertinus in Genethliaco Maximiani, *Prætereo Francos, ad petendam pacem cum Rege venientes.*

Com. 33. ὃς οὐκ ἀποτάσσεται πᾶσι τοῖς ἑαυτοῦ ὑπάρχουσιν, οὐ δύναταί μου εἶναι μαθητής] Οὐδεὶς (οὐδ) δύναται δυσὶ Κυρίοις δουλεύειν, Matth. 6. 24. Οὐδεὶς στρατεύεται, καὶ ὁ τῷ βίῳ πραγματείαις ἐμπλεκόμενος, τῷ στρατολογήσαντι ἀρέσκειν θέλει, 2 Tim. 2. 4. ubi multa hanc in mentem annotavimus. De διεκπεραιτῆς Suidas è Philone, Τῶν περισκόπων καὶ τῆς ἐπαρχίας ἐξίσαν), &c. ἢ τῷ βίῳ φερόντων ἀποταξάμενοι. Ubi notanda (quæ & heic in Luca) ὑπάρχοντα, & ἀποτάξεις. Servius ad Æneid. 6. *Hi qui sacra maximè accipiebant, renunciabant omnibus rebus*, &c. Plinius ad Præfecturam ærarii à Trajano admotus, *Omnibus advocationibus renunciavi, ut toto animo delegato mihi officio vacarem.* Duobus istis locis *renunciare*, (quâ voce & heic Vulgatus usus,) est id quod apud Lucam ἀποτάξεις.

Com. 35. ἔξω βάλλουσιν αὐτό] Ut rem inutilem. Locutio proverbialis est. Hinc ἐπὶ κοπρίαν ὡς σκεῦος ἄχρηστον ῥιφῆναι, apud Arrianum, 2. 4. in Epictetum: & ibidem, Εἰ δὲ ὕπου σιτεῖον σκυβάλιον ὥστε σοι μηδὲν δύνασαι χρῆσαι, ἔξω ἂν ἐπὶ τὰς κοπρίας ἐρρίφθη· ubi aut ὥστε σε μηδένα, &c. vel, ὥστε σε εἰς μηδὲν existimem legendum. Ἐπὶ τῶν κοπρίων ἀποβληθῆναι, Idem & 1. 19. dixit. Addit heic Matthæi interpres, 5. 13. καὶ καταπατεῖσθαι. Ità de cadavere Plutarchus, ἀκταλλεσθαι, καὶ καταπατεῖσθαι, libello De his qui tardè à Numine puniuntur.

Κεφ. ιε'.

1. Ἦσαν δὲ ἐγγίζοντες αὐτῷ πάντες οἱ τελῶναι καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ, ἀκούειν αὐτοῦ.

2. Καὶ διεγόγγυζον οἵ τε φαρισαῖοι καὶ οἱ γραμματεῖς, λέγοντες, Ὅτι οὗτος ἁμαρτωλοὺς προσδέχεται καὶ συνεσθίει αὐτοῖς.

3. Εἶπε δὲ πρὸς αὐτοὺς τὴν παραβολὴν ταύτην, λέγων,

4. Τίς ἄνθρωπος ἐξ ὑμῶν ἔχων ἑκατὸν πρόβατα, καὶ ἀπολέσας ἓν ἐξ αὐτῶν, οὐ καταλείπει τὰ ἐνενη-

Vulgata Versio.

1. ERant autem appropinquantes ei publicani & peccatores ut audirent illum.

2. Et murmurabant Pharisæi & Scribæ, dicentes, Quia hic peccatores recipit, & manducat cum illis.

3. Et ait ad illos parabolam istam, dicens,

4. Quis ex vobis homo qui habet centum oves, & si perdiderit unam ex illis, nonne dimit-

ιηκονταεννέα ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ πορεύεται ἐπὶ τὸ ἀπολωλὸς, ἕως εὕρῃ αὐτό;

5. Καὶ εὑρὼν ἐπιτίθησιν ἐπὶ τοὺς ὤμους ἑαυτοῦ χαίρων.

6. Καὶ ἐλθὼν εἰς τὸν οἶκον, συγκαλεῖ τοὺς φίλους καὶ τοὺς γείτονας, λέγων αὐτοῖς, Συγχάρητέ μοι, ὅτι εὗρον τὸ πρόβατόν μου τὸ ἀπολωλός.

7. Λέγω ὑμῖν, ὅτι οὕτω χαρὰ ἔσται ἐν τῷ οὐρανῷ ἐπὶ ἑνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι, ἢ ἐπὶ ἐνενηκονταεννέα δικαίοις, οἵτινες οὐ χρείαν ἔχουσι μετανοίας.

8. Ἢ τίς γυνὴ, δραχμὰς ἔχουσα δέκα, ἐὰν ἀπολέσῃ δραχμὴν μίαν, οὐχὶ ἅπτει λύχνον, καὶ σαροῖ τὴν οἰκίαν, καὶ ζητεῖ ἐπιμελῶς, ἕως οὗ τὴν εὕρῃ;

9. Καὶ εὑροῦσα συγκαλεῖται τὰς φίλας καὶ τὰς γείτονας, λέγουσα, Συγχάρητέ μοι, ὅτι εὗρον τὴν δραχμὴν ἣν ἀπώλεσα.

10. Οὕτω, λέγω ὑμῖν, χαρὰ γίνεται ἐνώπιον τῶν ἀγγέλων τοῦ Θεοῦ ἐπὶ ἑνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι.

11. Εἶπε δέ, Ἄνθρωπός τις εἶχε δύο υἱούς.

12. Καὶ εἶπεν ὁ νεώτερος αὐτῶν τῷ πατρὶ, Πάτερ, δός μοι τὸ ἐπιβάλλον μέρος τῆς οὐσίας. Καὶ διεῖλεν αὐτοῖς τὸν βίον.

13. Καὶ μετ' οὐ πολλὰς ἡμέρας συναγαγὼν ἅπαντα ὁ νεώτερος υἱὸς ἀπεδήμησεν εἰς χώραν μακράν· καὶ ἐκεῖ διεσκόρπισε τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, ζῶν ἀσώτως.

14. Δαπανήσαντος δὲ αὐτοῦ πάντα, ἐγένετο λιμὸς ἰσχυρὸς κατὰ τὴν χώραν ἐκείνην· καὶ αὐτὸς ἤρξατο ὑστερεῖσθαι.

15. Καὶ πορευθεὶς ἐκολλήθη ἑνὶ τῶν πολιτῶν τῆς χώρας ἐκείνης, καὶ ἔπεμψεν αὐτὸν εἰς τοὺς ἀγροὺς αὐτοῦ βόσκειν χοίρους.

16. Καὶ ἐπεθύμει γεμίσαι τὴν κοιλίαν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν κερατίων ὧν ἤσθιον οἱ χοῖροι· καὶ οὐδεὶς ἐδίδου αὐτῷ.

17. Εἰς ἑαυτὸν δὲ ἐλθὼν, εἶπε, Πόσοι μίσθιοι τοῦ πατρός μου περισσεύουσιν ἄρτων, ἐγὼ δὲ λιμῷ ἀπολλυμαι.

18. Ἀναστὰς πορεύσομαι πρὸς τὸν πατέρα μου· καὶ ἐρῶ αὐτῷ, Πάτερ, ἥμαρτον εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ ἐνώπιόν σου·

19. Καὶ οὐκέτι εἰμὶ ἄξιος κληθῆναι υἱός σου· ποίησόν με ὡς ἕνα τῶν μισθίων σου.

20. Καὶ ἀναστὰς ἦλθε πρὸς τὸν πατέρα ἑαυτοῦ. ἔτι δὲ αὐτοῦ μακρὰν ἀπέχοντος, εἶδεν αὐτὸν ὁ πατὴρ αὐτοῦ, καὶ ἐσπλαγχνίσθη· καὶ δραμὼν ἐπέπεσεν ἐπὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ κατεφίλησεν αὐτόν.

21. Εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ υἱὸς, Πάτερ, ἥμαρτον εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐνώπιόν σου, καὶ οὐκέτι εἰμὶ ἄξιος κληθῆναι υἱός σου.

22. Εἶπε δὲ ὁ πατὴρ πρὸς τοὺς δούλους αὐτοῦ, Ἐξενέγκατε τὴν στολὴν τὴν πρώτην, καὶ ἐνδύσατε αὐτόν· καὶ δότε δακτύλιον εἰς τὴν χεῖρα αὐτοῦ, καὶ ὑποδήματα εἰς τοὺς πόδας.

23. Καὶ ἐνέγκαντες τὸν μόσχον τὸν σιτευτὸν θύσατε, καὶ φαγόντες εὐφρανθῶμεν.

24. Ὅτι οὗτος ὁ υἱός μου νεκρὸς ἦν, καὶ ἀνέζησε· καὶ ἀπολωλὼς ἦν, καὶ εὑρέθη. Καὶ ἤρξαντο εὐφραίνεσθαι.

25. Ἦν δὲ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὁ πρεσβύτερος ἐν ἀγρῷ· καὶ

tit nonagintanovem in deserto, & vadit ad illam quæ perierat donec inveniat eam?

5. Et cùm invenerit eam, imponit in humeros suos gaudens:

6. Et veniens domum convocat amicos & vicinos, dicens illis, Congratulamini mihi, quia inveni ovem meam quæ perierat.

7. Dico vobis, quòd ità gaudium erit in cœlo super uno peccatore pœnitentiam agente, quàm super nonagintanovem justis qui non indigent pœnitentiâ.

8. Aut quæ mulier habens drachmas decem; si perdiderit drachmam unam, nónne accendit lucernam, & evertit domum, & quærit diligenter, donec inveniat?

9. Et cùm invenerit, convocat amicas & vicinas, dicens, Congratulamini mihi, quia inveni drachmam quam perdideram.

10. Ità, dico vobis, gaudium erit coram angelis Dei super uno peccatore pœnitentiam agente.

11. Ait autem, Homo quidam habuit duos filios.

12. Et dixit adolescentior ex illis patri, Pater, da mihi portionem substantiæ quæ me contingit. Et divisit illis substantiam.

13. Et non post multos dies, congregatis omnibus adolescentior filius peregre profectus est in regionem longinquam, & ibi dissipavit substantiam suam vivendo luxuriosè.

14. Et postquam omnia consummasset, facta est fames valida in regione illa, & ipse cœpit egere.

15. Et abiit, & adhæsit uni civium regionis illius. Et misit illum in villam suam ut pasceret porcos.

16. Et cupiebat implere ventrem suum de siliquis quas porci manducabant; & nemo illi dabat.

17. In se autem reversus dixit, Quanti mercenarii patris mei abundant panibus: ego autem hîc fame pereo!

18. Surgam, & ibo ad patrem meum, & dicam ei, Pater, peccavi in cœlum & coram te:

19. Jam non sum dignus vocari filius tuus; fac me sicut unum de mercenariis tuis.

20. Et surgens vênit ad patrem suum. Cùm autem adhuc longè esset, vidit illum pater ipsius, & misericordiâ motus est, & accurrens cecidit super collum ejus, & osculatus est eum.

21. Dixítque ei filius, Pater, peccavi in cœlum & coram te; jam non sum dignus vocari filius tuus.

22. Dixit autem pater ad servos suos, Citò proferte stolam primam, & induite illum, & date annulum in manum ejus, & calceamenta in pedes ejus:

23. Et adducite vitulum saginatum, & occidite, & manducemus, & epulemur;

24. Quia hic filius meus mortuus erat, & revixit; perierat, & inventus est. Et cœperunt epulari.

25. Erat autem filius ejus senior in agro: &

οὐς ἐρχόμενον. ὑγιῆ τὴν αἰτίαν, ἤκουσε συμφωνίας καὶ χορῶν.

26. Καὶ προσκαλεσάμενος ἕνα τῶν παίδων ἐπυνθάνετο τί εἴη ταῦτα.

27. Ὁ δὲ εἶπεν αὐτῷ, Ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἥκει· καὶ ἔθυσεν ὁ πατήρ σου τὸν μόσχον τὸν σιτευτόν, ὅτι ὑγιαίνοντα αὐτὸν ἀπέλαβεν.

28. Ὠργίσθη δὲ, καὶ οὐκ ἤθελεν εἰσελθεῖν. ὁ οὖν πατὴρ αὐτοῦ ἐξελθὼν παρεκάλει αὐτόν.

29. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπε τῷ πατρὶ, Ἰδοὺ, τοσαῦτα ἔτη δουλεύω σοι, καὶ οὐδέποτε ἐντολήν σου παρῆλθον, καὶ ἐμοὶ οὐδέποτε ἔδωκας ἔριφον, ἵνα μετὰ τῶν φίλων μου εὐφρανθῶ·

30. Ὅτε δὲ ὁ υἱός σου οὗτος ὁ καταφαγών σου τὸν βίον μετὰ πορνῶν ἦλθεν, ἔθυσας αὐτῷ τὸν μόσχον τὸν σιτευτόν.

31. Ὁ δὲ εἶπεν αὐτῷ, Τέκνον, σὺ πάντοτε μετ' ἐμοῦ εἶ, καὶ πάντα τὰ ἐμὰ σά ἐστιν.

32. Εὐφρανθῆναι δὲ καὶ χαρῆναι ἔδει, ὅτι ὁ ἀδελφός σου οὗτος νεκρὸς ἦν, καὶ ἀνέζησε· καὶ ἀπολωλὼς ἦν, καὶ εὑρέθη.

cùm veniret & appropinquaret domui, audivit symphoniam & chorum.

26. Et vocavit unum de servis, & interrogavit quid hæc essent.

27. Isque dixit illi, Frater tuus venit, & occidit pater tuus vitulum saginatum, quia salvum illum recepit.

28. Indignatus est autem, & nolebat introire. Pater ergò illius egressus cœpit rogare illum.

29. At ille respondens dixit patri suo, Ecce tot annis servio tibi, & nunquam mandatum tuum præterivi, & nunquam dedisti mihi hœdum ut cum amicis meis epularer:

30. Sed postquam filius tuus hic, qui devoravit substantiam suam cum meretricibus, vênit, occidisti illi vitulum saginatum.

31. At ipse dixit illi, Fili, tu semper mecum es, & omnia mea tua sunt.

32. Epulari autem & gaudere oportebat, quia frater tuus hic mortuus erat, & revixit; perierat, & inventus est.

Ad Cap. XV.

Com. 2. Καὶ συνεδίει αὐτοῖς] Pro ἐδίει σὺν αὐτοῖς. Frequens Lucas hoc in genere loquendi præ cæteris Euangelistis. Hinc Act. 1.4. συναυλιζόμενος αὐτοῖς Act. 10. 23. συνῆλθον ἀπ' αὐτῷ· Act. 13.31. τοῖς συναναβᾶσιν αὐτῷ· Act. 26.30. οἱ συγκαθήμενοι αὐτοῖς· suprà hic 1. 58. συνέχαιρον αὐτῇ· 7.11. συνεπορεύετο αὐτῷ· & 9.32. τοὺς αὐτῷ συνεληλυθότας.

Com. 4. ἔχων ἑκατὸν πρόβατα] *Centum* heic pro numero mediocri, at indefinito: ut suprà 8.8. καρπὸν ἑκατονταπλασίονα· id est, valde uberem fructum. Didymus ad Odyss. τ'. de Homero, Ἐν Ἰλιάδι Ἑκατόμπολιν τὴν Κρήτην λέγει, οὐχ ὡρισμένως ἑκατὸν πόλεις ἔχουσαν, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ πολλάς. Virgilius,

Templa Jovi centum, &c.——

Ubi Servius, *Finitus numerus pro infinito.* Idem 7.

Centum lanigeras mactabat rite bidentes.

Servius, *Aut pro qualitate fortunæ, &c. aut finitum pro infinito posuit.*

Ibid. καταλείπει τὰ ἐνενήκοντα ἐννέα ἐν τῇ ἐρήμῳ] Ità, *oves in deserto relinquere,* 1 Reg. 17.28.

Ibid. καὶ πορεύεται ἐπὶ τὸ ἀπολωλός] Non ut contemnens eas quæ non aberraverant, sed ut tempori illius quæ erraverat inserviendum ducens. Euthymius ad Matth. 12. ea, QUÆ EST MATER MEA, &c. *Non vilipendens hoc dixit, at docens præponendam PERDITORUM salutem parentum & consanguineorum obsequio.* Τὸ ἐπὶ heic notat causam quam *finalem* dialectici vocant: ut in illis Matth. 9.9. ἐπὶ τελώνιον καθήμενον. Cujusmodi locutiones sunt ἐπὶ ἁλιεῦσιν intelligendæ. Ἀπολωλὸς heic (quod Matth. 18.12. in re ista, τὸ πλανώμενον) intellige, non penitus amissum, cùm sequatur, ἕως εὕρῃ αὐτό. Virgillius,

Amissos longo socios, clamare requirunt.

Ubi Servius, *Non revera, sed ut illa tempora putabant.* In deperdito quidem (ut loquitur l. 21. ff. de acquir. vel amitt. possess.) dici potuit hujusmodi ovis, non autem in derelicto.

Com. 5. ἐπιτίθησιν ἐπὶ τοὺς ὤμους ἑαυτοῦ] Apollonius Argonaut. 1.

——Ἐπὶ μαζὸν ἠέρτασεν

ad quæ vetus Scholiastes, Κατὰ τοὺς ὤμους ἐβάστασεν, ἐπὶ τῶν ὤμων ἦρεν. Describitur heic pastoricius mos, de causâ non una usurpatus. Calpurnius Siculus,

Te quoque non pudeat cùm servus ovilia visas,
Signa jacebit ovis partu resoluta recenti,
Hanc humeris portare tuis.——

Tibullus,

Non agnámve sinu pigeat, fœtúmve capella
Desertum oblità matre referre domum.

Ubi *referre* est quod Lucæ ἐπὶ τοὺς ὤμους πιθέναι. Vide & 40. 11. Esaiæ.

Com. 7. χαρὰ ἔσται ἐν τῷ οὐρανῷ ἐπ' ἑνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι, ἢ ἐπὶ ἐνενήκοντα ἐννέα δικαίοις, &c.] Redire enim multò gratius est quàm non discessisse. Cicero 9. 19. ad Atticum de Pompeio, *Proficiscamur ad eum, cui gratior noster adventus erit, quàm si unà fuissemus.* Ἐν τῷ οὐρανῷ, inter ordines cœlestium. Theophylactus ad Matth. 13. de Angelis, Χαίρουσι καὶ ἤτοι ἐπὶ τοῖς δικαίοις. Post χαρὰ aut supplendum μείζων, aut ante ἢ, μᾶλλον.

Ibid. οἵτινες οὐ χρείαν ἔχουσι μετανοίας] Hi sunt qui Mat. 9.12. οἱ ἰσχύοντες, οἳ χρείαν οὐκ ἔχουσιν ἰατροῦ.

Com. 8. ἅπτει λύχνον] Ut solent perdita quæsituri: vide 1. 12. Sophoniam. Etiam apud Poetas Ceres accensis facibus quærit filiam amissam, & apud alios virum bonum Diogenes lucernâ accensâ. Vide & Aristophanem suprà ad 12.35. adductum. Ἅπτει καὶ λύχνον, est & in Nubibus Comici ejusdem. Arrianus in Epictetum, Εὐρίσκει λύχνος ἀπολωλότας. Vide suprà 8.16. & 11.33.

Ibid. σαρεῖ τὴν οἰκίαν] Diligenter scrutaturi mos. Apud Theophrastum in μικρολόγῳ characterismo, Καὶ τὸ γυναικὸς ἀποζήσοις πρίχωμον, διὸ καὶ μεταφέρειν τὰ σκεύη, καὶ τὰς κλίνας, καὶ τὰς κιβωτούς, καὶ σκοπᾶν τὰ κυνώματα. Glossarium, fortè ex isto Lucæ loco, *Verrit, σαρεῖ.*

Ibid. ζητεῖ ἐπιμελῶς] Quod 2 Tim. 1.17. ζητεῖν σπουδαίως.

Com. 9. συγχάρητέ μοι] τὰς φίλας καὶ τὰς γείτονας, λέγουσι, συγχάρητέ μοι] Arrianus 2. 5. in Epictetum, Ὅτε τὸ χαίρειν, ὀκνῶ καὶ τὸ συγχαίρειν. D. Augustinus Confess. 4. 8. *Quando cum multis gaudetur, uberius est gaudium, quia fervefaciunt se, & inflammantur ex alterutro.* Vide suprà 1. 58. & Juliani τῆς Θεοῦ Epist. 20. Συγχάρητέ μοι· *gaudete gaudium meum,* cum Terentio & Cicerone vertas.

Ibid. συγχάρητέ μοι, ὅτι εὗρον, &c.] Theophylactus ad Joh. 1. Εὐφήμως, ἀντὶ χαρᾶς φωνή. Seneca in Apocol. Εὐφήμησον, συγχάρησον. Juvenalis,

Exclamare libet populus quod clamat Osiri
Invento.——

Scholiastes, *Populus Ægypti invento Osiride dixit,* Εὑρήκαμεν, συγχαίρωμεν. Minucius Octavio, *Invento parvulo gaudet Isis.* In Menechmo Plautina,

—— Et tu quem ego multis miserísque laboribus
Usque adhuc quæsivi, quémque ego esse inventum gaudeo.

Com. 12. ὁ νεώτερος αὐτῷ] Commodè in juniore filio proponitur hoc luxuriæ specimen. Philo in de Abrahamo, Πρεσβύτερος καὶ πρῶτος ἦν, καὶ λεγέσθω ὁ ἀστῖος, νεώτερος ὁ καὶ ἔκαστος πᾶς ἄφρων.

Ibid. τὸ ἐπιβάλλον μέρος] Partem quæ ad me pertinet. Glossarium, *Competens,* τὸ ἐπιβάλλον. Ibidem, *Obtingit,* ἐπιβάλλει μέρος τι. Theophylactus ad Pauli illud, τὸ ἀνῆκον, Τουτέστι, τὸ ἐπιβάλλον μοι μέρος. Sic, ἐπιβάλλον μέρος, apud Philonem in De Mundi opificio. Vulgatus bene heic τὸ μέρος *portionem* vertit: quem sectatur, ut sæpe alibi, Glossarii Auctor, *Portio* (inquit) ἀνάλογον, ἐπιβάλλον, καὶ μερίς. In l. 8. §. unde: ff. de inoffic. testam. *debita portio* vocatur. Hinc & *portionem* (debitam nempe) *ferre,* apud Senecam 4. 39. de Beneficiis. Μέρος autem absolutè heic, ut apud Hesychium, qui ὑποχλήρωσιν, τὸ μέρος· i. e. ut Coloss. 1. 12. τῆ κληρῷ μερίς.

Ibid. καὶ διεῖλεν αὐτοῖς τὸν βίον] Sic Matth. 25. 14. Καὶ παρέδωκεν αὐτοῖς τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ. Διεῖλεν, est διεμέρισεν. Hesychius, Διελὼν, διαμερίζων, διανέμας. Idem Καταδιελίδας, καταμερίσαντας. Ad loci hujus argumentum Solomo 19. 14. Gnomologici, Οἶκον καὶ ὕπαρξιν πατέρες τέκνοις μερίζουσι· quò pertinet & Deuteron. 21. 16. καταληρονομεῖν τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ τὰ αὐτοῦ ὑπάρχοντα. Cicero Verr. 1. de liberis loquens, *Quibuscum vivi bona nostra partimur.*

Com. 13. συναγαγὼν ἅπαντα] Vino, frumento, pecudibus reliquísque quæ à patre suo acceperat, in pecuniam versis. Plutarchus de Catone, Κληρονομίαν αὐτῷ πεσοῦσαν ἐκ ἀργύριον ζωαγορὼν, &c.

Ibid. ἀπεδήμησεν εἰς χώραν μακρὰν] Affatim paratis numis iter longum instruit. Proverb. 7. 19. at κύριος μὲν, Πατὴρ δὲ (maritus meus) ὁδὸν μακρὰν, ἔνδεσμον χρυσοῦ ἐν χερσὶν αὐτοῦ. Josephus Antiquit. 12. 12. Δανεισάμενος ἀργύριον, καὶ τὰ πρὸς τὴν ἀποδημίαν ἐπιμασάμενος. Apud Plautum ille,

Ad forum ibo, undiusextus cui talentum dedi
Reposcam, ut habeam mecum quod feram viaticum.

Virgilius,

Auxiliúmque via, veteres tellure recludit
Thesauros, ignotum argenti pondus & auri.

Apud Quintilianum Declam. 5. profecturus ille, *Cunctas facultates in pretia collegi.* Apuleius de muliere iter clandestinum moliente, *Pretiosissimis monilium & auro monetali zonis refertis incincta.* Εἰς χώραν μακρὰν ἀποδημεῖν heic in re significata, est longè à Dei cultu recedere. Claudianus Mamercus 1. 22. *Non localiter ad Deum venitur, nec localiter ab illo disceditur.* D. Augustinus ad Psal. 84. *Non regionibus longè est quisquam à Deo, sed affectibus:* & ad Psal. 120. *Corpus peregrinatur locis, animus affectibus.* Euthymius ad hunc Lucæ locum, *Longè fiunt à Deo qui peccant, non loci segregatione, sed virtutis.* Quæ sumpsit, ni fallor, ex his Chrysostomi Homil. in hunc ipsum Christi apologum, Ὁ ἁμαρτάνων, μακρὰν γίνεται θεοῦ, οὐ τόπῳ, ἀλλὰ τρόπῳ.

Ibid. μετ' οὐ πολλὰς ἡμέρας, &c.] Beza (quem toties sub nomine recentioris Interpretis designamus) *Post dies non multos:* sincerum (ut sæpe alibi) nobis vas incrustans. Vulgatus enim sat bene, *Non post multos dies:* ut & Act. 27. 14. *Non post multum autem,* &c. Pomponius ff. de Orig. Juris, *Non post multum temporis spatium.*

Ibid. καὶ ἐκεῖ διεσκόρπισε τὴν οὐσίαν, ζῶν ἀσώτως] Ità in Politicis Aristotelis, Ὅταν ἀναλώσωσι τὰ ἴδια, ζῶντες ἀσώτως, &c. ἐκεῖ, ἐν μακρᾷ χώρᾳ nempe. Ita, *peregrè anteparta patria prodigere,* dixit Nævius apud Sosipatrum Charisium. Οὐσίαν διασκορπίζειν heic, ut infrà 16. 1. τὰ ὑπάρχοντα διασκορπίζειν. Sic & σκορπισμὸς οὐσίας apud Artemidorum: quâ formâ etiam *substantiam suam dispergere* habemus 4. 5. apud Cassiodorum. Glossæ, Διασκορπίζω, *dissicio, dispargo.* Legendum *disjicio.* Ità, *pecuniam flagitiis disjicere* apud Valer. Maximum.

Ibid. ζῶν ἀσώτως] Ità, *sumptum, ἀσωτίαν τε, & popinationem adolescentis filii* 10. 17. dixit Aulus Gellius. Et bene hoc de eo qui (ut infrà com. 30. apparet) cum meretricibus versabatur. Indè 6. 42. apud Julium Pollucem, post, ἑταίρας συμβιὰς, sequitur, ζῶν ἐν ἀσωτίαις. In vetere Onomastico, *Prodige,* ἀσώτως. Hesychius, ἀσώτως, ἀκρατῶς, ἀπλήστως. Interpres summus è nuperis hoc loco, *vivens nequiter.* Donatus ad Eunuchi Prologum, *Adolescens qui rem familiarem ad nequitiam prodegerat,* &c. Vulgatus, *luxuriosè,* Glossæ, *Luxuria,* ἀσωτία. Ità Cicero ἀσώτους *luxuriosos* vertit. Idem contra Rullum, *Luxuriosus nepos.* Q. Claudius apud Gellium, *Luxuriâ & nequitiâ pecuniam magnam consumpserat.*

Com. 14. Δαπανήσαντος δὲ αὐτοῦ τὰ πάντα, &c.] Supple, ut Jacob. 4. 3. ἐν ταῖς ἡδοναῖς αὐτοῦ. Hesychius, Παμφάγος, πάντα δαπανῶν. Vulgatus, *cum consummasset omnia.* Libenter *consumpsisset* legerem. D. Augustinus in Psal. 58. *Aliud est consummari, aliud consumi. Consummatur quod sic finitur ut perficiatur: consumitur, quod sic finitur, ut non sit:* & in Glossis, *Consumit,* ἀναλίσκει, δαπανᾷ, &c. *Consumpsit,* ἐδαπάνησεν. Hæreo autem ob hæc Hesychii, Κατήνυσεν, ἀνάλωσεν. Κατανύειν autem (quod non aliud puto esse quàm ἀνύειν, i. e. *perficere*) quid aliud sonat nobis quàm *consummare?* Πάντα heic in allegoria intellige, omnem sortem rationis divinitus datam ei. Sanè in eam ferè mentem heic Ambrosius, Chrysologus Serm. 5. Hieronymus in parabolæ istius expositione ad P. Damasum; item Theophylactus. Τὸ δαπανήσαντος autem quàm aptè heic à Luca positum noscamus ex his Suidæ, Δαπανᾶν, ὃ τὸ ἁπλῶς ἀναλίσκειν, ἀλλὰ τὸ λαμπρῶς ζῆν, καὶ ἀπαθῶν (lege καὶ ἀπαθᾶν) καὶ δαπανᾶν τὴν οὐσίαν.

Ibid. ἤρξατο ὑστερεῖσθαι] Τοφῆς (ut Sirachid. 37. 23.) καὶ ὑστερεῖν. Congruenter hoc sequitur autem post ζῶν ἀσώτως. Solomo 21. 17. Gnomologici, *Qui diligit epulas, in egestate erit.* Ælianus Var. 4. 23. de Pericle & quibusdam aliis, Τὸ ἀσωτεύεσθαι, καὶ ὁ πρὸς ἡδονὴν βίος εἰς ἔνδειαν (αὐτὸς) περιέστησεν. Simplicius in cap. 39 Epicteti, Οἱ ἄσωτοι (ὕστερον) ἐνδεεῖς ὄντες, πένητες ἤδη πρὸς τῶν συσιτούντων εἰσίν. In Plauti Mercatore,

—— Egebit qui suum prodegerit.

Luxuria in Trinummi prologo, de prodigo adolescente,

Is rem paternam me adjutrice perdidit:
Quoniam ei quo me aleret nihil video esse reliqui,
Dedi meam gnatam (Inopiam) *quícum ætatem exigat.*

Claudianus,

Et luxus populator opum, cui semper adhærens
Infelix humili gressu comitatur egestas.

Vide ad Martialis 3. 10. eruditissimum Heraldum. Ὑστερεῖσθαι heic est quod Jacobi 2. 15. τῆς ἐφημέρου τροφῆς λείπεσθαι. Sensu allegorico autem quod Heb. 12. 15. ἀπὸ τῆς τοῦ θεοῦ χάριτος ὑστερεῖσθαι.

Com. 15. ἐκολλήθη τινὶ τῶν πολιτῶν] *Jam sibi servitium videt, ah! Dominúmque paratum:*
Heu, heu, libertas illa paterna vale.

Ἐκολλήθη, ut solent nempe quibus nullum vitæ subsidium relictum. Terentius,

——Tum ille egens fortè applicat
Primùm ad Chrysidis patrem, &c.——

Vulgatus, *adhæsit uni civium:* ut & Esaiæ 56. 3. *Filius advenæ qui adhæret Domino.* Utroque loco optimè, i. e. Latinissimè. Plinius lib. 7. Epist. 27. de Curtio Rufo, *Tenuis adhuc, & obscurus obtinenti Africam comes hæserat.* Suetonius de Nicia Grammatico, *Hæsit Cn. Pompeio & Caio Memmio.* Virgil. 10.

Herculis Anthorem comitem, qui missus ab Argis
Hæserat Euandro.——

Terentius

Terentius 5.8. Eunuch.

——*Ut hæream in parte aliqua tandem apud Thaidem.*

Ad quem locum Donatus, Τὸ *hæream, ultimum genus beneficii eſt.* Gloſſæ, Κολλῶμαι, *hæreo*, & in vetere Onomaſtico, *Adhæreo*, προσκολλάομαι. Plautus Menechm. (ſatis propè ad vocabulum Græcum)

——*Se applicant, agglutinant.*

Ità in jam citato Gloſſario, Προσκολλῶ, *applico, agglutino.*

Ibid. καὶ ἔπεμψεν αὐτὸν εἰς τοὺς ἀγροὺς αὐτοῦ βόσκειν χοίρους] Helladius apud Photium, Τὸ πίνειδς, &c. ἀναγκάζει πολλοὺς τὰ ἴδιά σου περιβλέπειν. Paſcere porcos autem vel infimi miniſterii ſpecies. Martialis,

Diſpeream ſi tu Pyladi prabere matellam
Dignus es, aut porcos paſcere Pyrrhoi.

In vetere Onomaſtico, *Porcarius*, χοιροβοσκός. Meritò autem porcarius factus qui vitâ & moribus immundis porcos imitatus fuerat.

Com. 16. Καὶ ἐπεθύμει γεμίσαι τὴν κοιλίαν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν κερατίων, &c.] Sic infrà 16.21. de Lazaro, Ἐπιθυμῶν χορτασθῆναι ἀπὸ τῶν ψιχίων. D. Auguſtinus in Pſal. 35. *Sunt qui pro magno petunt à Deo hoc quod dedit jumentis.* Oedipus apud Sophoclem,

Τίς δὲ πλανήτων Οἰδίποδι κατ' ἦμαρ
Τῶν νῦν ἀπιστοῖς δέξῃ δωρήμασιν;

In fragmentis Petronii,

——*Nihil eſt quod non mortalibus afferat uſum,*
Rebus in adverſis quæ jacuere juvant.

Virgilius,

Obſcœnámque famem.——

Ubi Servius, *Quæ homines ad obſcœna compellit.* Ariſtophanes in Acharn. Ἰχνά μοι φυλλεῖα δός· ad quæ vetus Scholiaſtes, τὰ ἀπολειπόμενα τῶν λαχάνων, τὰ ἐυτελῆ καὶ μαραινόμενα τῶν λαχάνων φύλλα· τοιαῦτα γὰρ οἱ πτωχοὶ ἐσθίουσι. Simile Diogenis alimentum, qui ab omnibus (ut hic nequam) derelictus, ἠθύμει, καὶ φύλλων ἄκρα ἤσθιε, narrante Ælian. Vide Job. 6.7. & quæ ad Apuleii lib. 4. annotavimus. Ὑπὸ πενίας πάντα κατεσθίειν, eſt & alibi apud Ariſtophanem, (Pluto) Κεράτια (in Gloſſario *ſiliquæ*) egenorum victus, eorúmque quibus vel viliſſima quæque non ſuppetunt. Juvenalis,

Sed laudem ſiliquas occultus ganeo.——

Ibid. καὶ οὐδεὶς ἐδίδου αὐτῷ]

——*Miſer ſumme, tamen haud miſerabilis ulli.*

Habebat jam ventrem frugalem, hoc ipſum tamen deeſſe vidit quod, etſi abjectiſſimum, tam inani alvo ſuffeciſſet.

Sic cujus luxu modò non ſuffecerat aurum,
Nec veſtes facili genitor quas mente fruendas
Tradidit; huic deſunt velantes inguina panni,
Abjectúſque cibus: ſordentia ſupplementa
Dum ventri petit, & ſiliquis producere vitam.

Seneca Controverſ. 1.1. *O graves, Fortuna, vires tuas! ille dives, modò ſuperbus, rogavit alimenta.*

Ibid. καὶ οὐδεὶς ἐδίδου αὐτῷ] Proverb. 20. 4. *Mendicabit, &c. & non dabitur illi.* In Epiſtolis Philoſtrati, Κυνδυνεύω αἰτῆσαι ὕδωρ, καὶ οὐδεὶς. Apud Simonidem eſt,

Ἔδωκεν οὐδεὶς οὐδ' ἀρυσσάμενος πηγός·

& Heſiodum,

Πλώσειν ἀλλοτρίης οἶκος, καὶ μηδὲν ἀνύσειν.

Apud Arrianum 1. 29. in Epictetum, Ἐν πένησί εἰμι, καὶ δυσχεραίνω, &c. οὐδεὶς μοι δίδωκεν ὀδόν. Sic infrà 16.21. legebat vetus Interpres: in Græcis enim quæ circumferuntur exemplaribus hæc abſunt. Oedipus jam citato Sophoclis loco,

Μικρὸν μ' ἐξαιτοῦντα, καὶ μικροῦ σ' ἔτι
Μεῖον φέροντα.——

In Excerptis Diodori Siculi, de Athenæo quodam, οὐδεὶς ἐδέξατο αὐτὸν εἰς τὴν οἰκίαν, ὅτε τροφῆς μετέδωκαν. Tacitus Annal. 6. de Druſo Germanici, *Extrema vitæ alimenta fruſtrà rogantem.*

Ibid. οὐδεὶς ἐδίδου αὐτῷ]

——*Ultimus iſte*
Ærumnæ cumulus, quòd nudum & parva rogantem,
Nemo cibo, nemo hoſpitio tectóve refovit.

Τὸ ἐδίδου heic ſolet referri ad τὴν κεφαλήν· ſic 1. 5. Jacobi, ὁ διδοὺς πᾶσιν, &c. nempe (quod præceſſit) σοφίαν. Dio Caſſius de Hadriano Imperatore, Πολλάκις μέντοι φάρμακα καὶ ξίφος, ἐδίδου· ἢ οὐδείς. Joh. 10.29. Ὁ πατήρ μου ὃς δέδωκέ μοι, &c. nempe τὰ πρόβατα· & ſuprà heic 13.7. καὶ οὐκ ἀπέκτεινα. Nil tamen vetat ἐδίδου abſolutè ſumi. In Colloquiis Græcis vett. Ἤτησα, καὶ οὐδείς μοι δέδωκεν· & 1 Pet. 2.23. Παρεδίδου τῷ κρίνοντι.

Ibid. καὶ οὐδεὶς ἐδίδου αὐτῷ] Sic Thren. Jerem. 4.4. Ἦτησε ἄρτον, ὁ διακλῶν ἢ οὐκ ἔστιν αὐτοῖς.

Com. 17. Εἰς ἑαυτὸν ἢ ἐλθὼν, &c.] Appoſitè Philo in de Somniis, Κἂν μὴ ὦ ἢ λογισμὸν ἐφ' ἑαυτὸν μένοντα μὴ ὑποδημῆσαι πόδας, &c. διάπερ ἢ πλοῦς ἐφ' ἑαυτὸν πάλιν ὑποστρέφει. Donatus in Terentium, *Redire ad ſe dicitur qui animam recipit & ſedem mentis.* Legerim, *in ſedem mentis.* Cicero Tuſculan. 4. *Quid eſt ſeipſum colligere niſi diſſipatas animi partes in ſuum locum* (i. e. ſuam ſedem) *ponere?* Ità, animum in ſuam ſedem *reponere*, apud Senecam cap. 2. Conſolat. ad Marciam. Et bene heic εἰς ἑαυτὸν ἐλθὼν, de juvene ſe ab amorum ineptiis abducente: νέοι γὰρ ἐρῶντες, ὅταν ἔστιν ὅστις αὐτοῖς ἑαυτὸν νῦν ἔχει, (ut aptè dixit Philoſtratus in Scopeliano Sophiſta) quia nempe,

——*alterius ad nutum degitur ætas,*

ut & cecinit eodem argumento Lucretius. Εἰς ἑαυτὸν ἔρχεσθαι autem (ut heic Lucas) dixit & 3.1. in Epictetum Arrianus. Opponitur apud Senecam in de Beneficiis *qui ad ſe nunquam rediturus eſt.*

Ibid. εἰς ἑαυτὸν ἢ ἐλθὼν, &c.] Heſychius, Ἐμπύδυ, ἐν ἑαυτῷ ἐγένετο, καὶ ἐφρόνησεν. *Ad ſe rediens*, quaſi antea nempe à ſe diſceſſiſſet incuriâ & ſcitantiâ ſuâ. Eleganter 1. 23. Claudianus Mamercus, *Quid legerim neſcio* (ſi non attendero) *quia in aliud anima illocaliter intenta, diſceſſit. Denique cùm ad meipſum vel admonitus redeo, ego ipſe ſum qui nunc redeo: & ego ipſe ſum ad quem redeo. Mecum non fui, quia ad me per intervallum, non loci, ſed temporis rediit: & extra me non fui, quia ſine me eſſe non potui.* P. Chryſologus Serm. 46. ad Pſalmiſtæ ea, VENITE, EXULTEMUS DOMINO. *Venite, quò? vel unde? ex te, homo, in te, ubi non locorum mutatio, ſed ſenſuum.*

Ibid. μίσθιοι πατρός μου] Ità Marc. 1. 20. πατρὸς μισθωτοί.

Ibid. περισσεύουσιν ἄρτων] Hinc, μισθωτοὶ ὡς μόχθοι σπυρωτοὶ, 46. 21. in Græco Jeremiæ; & *vernæ ſaturi*, apud Martialem.

Ibid. ἐγὼ δὲ λιμῷ ἀπόλλυμι] Non morior tantùm, ſed & fame, morte omnium miſerrimâ. Homerus,

Πάντες μὲν συγεροὶ θάνατοι δειλοῖσι βροτοῖσι,
Λιμῷ δ' οἰκτιστον θανέειν, καὶ πότμον ἐπισπεῖν.

In Pluto Ariſtophanis, Ἀπόλωλ' ὑπὸ λιμοῦ· & in Pace,

Ὑπὸ τοῦ γε λιμοῦ νὴ Δί' ἐξολωλότες.

Porphyrius π. ἀποχῆς σ'. Λιμῷ, &c. ἀπόλλυμι). Sic & λιμῷ ἀπόλλυσθαι, 34.29. in Græco Ezechielis: & lib. 68. apud Dionem Caſſium, item Cteſiam Gnidium. Ὑπὸ λιμοῦ διαφθείρεσθαι, in Excerptis Polybii: &, ὑπὸ λιμοῦ ἀποθνήσκειν, in Platonis Sympoſio. Ἀπόλλυσθαι ὑπὸ δίψης, in Ibericis Appiani: & Eſaiæ 50.2. ὑπὸ δίψους ἀποθνῄσκειν. *Pereo fame*, eſt & in Phædri apologis: &, *penè ſum fame mortuus*, in Sticho Plautina,

Com. 18. Ἀναστὰς πορεύσομαι πρὸς τὸν πατέρα μου] Apud Terentium ille,

Vehementer nunc mihi eſt iratus, ſenſio, atque intelligo:
Verùm adibo.——

Ubi optimè (ut apud Lucam πορεύσομαι) *adibo.* In ejuſdem Phormione, *Sed quid ceſſas hominem adire?* ubi Donatus, *Bene, adire, quaſi terribilem:* Et 3.3. Andr. *Aliquot me adiere.* Donatus, *Non, acceſſerunt, quia aditus arduus diffici-*

difficiliſque eſt. Habent & magnam emphaſin ea, πρὸς τ πατέρα μυ. Apud Comicum illum câdem fabulâ 3.5.

——*Quid ego nunc dicam patri?*

Donatus, *Bene patri*, &c. *ut de auctoritate hujus nominis ſummus terror exſurgat.* Ἀναστὰς heic eſt ἀνανήψας· unde apud Suidam, Ἀνάστημα ψυχῆς, τὸ πρὸς ἀρετὰς ἐπιστρεπτικόν. P. Chryſologus Serm. 54. *Jacemus in vitiis, & jacemus oppreſſi: ſtamus, cùm bonis operibus erigimur ad profectum.*

Ibid. ἀναστὰς] Surgam, inquit, è cœno & ſordibus impuriſſimæ vitæ illius, quibus ritu animalium convictorum meorum tamdiu volutavi: vel, Surgam (i. e. evigilabo) ex profundo peccati ſomno, quo non tam obdormivi, quàm ſepultus fui. Vide Rom. 13.11.

Ibid. ἀναστὰς πορεύσομαι πρὸς τ πατέρα μυ] Q. d.

Remeemus illuc unde non decuit priùs
Abire, nunc jam priſca repetatur fides:
Nam ſera nunquam eſt ad bonos mores via.

Repete & Ciceronis locum ſuprà ad com. 7. adductum.

Ibid. πορεύσομαι πρὸς τ πατέρα μυ]

——*Sacram, quamvis inviſus, ad aram*
Confugiam: nullas ſubmovet ara preces.

Pſyche fugitiva apud Apuleium lib. 6. *Quin igitur*, &c. *ultroneam te Domine tua reddis? & vel ſerâ modeſtiâ ſævientes ejus impetus mitigas?* Petronius, *Sævi quoque implacabiléſque Domini crudelitatem impediunt ſuam, ſi quando pœnitentia fugitivos reduxit, & dediticiis hoſtibus parcimus.*

Ibid. καὶ ἐρῶ αὐτῷ] Specimen quotidiani moris. Qui deprecationis vel etiam negotii causâ alios conventos volunt, priùs quid loqui oporteat apud ſe agitant. In Plauti Amphitryone ille,

Sed quomodo, & quibus verbis me deceat fabularier,
Priùs ipſe mecum etiam volo hîc meditarier.

In ejuſdem Sticho,

Principium ego quo pacto cum illis occipiam, id ratiocinor.

Apud Terentium,

——*Quàm egomet nunc totus diſpliceo mihi!*
Quàm pudet! neque quod principium incipiam ad placandum ſcio.

Virgilius,

Heu! quid agat? quo nunc reginam ambire furentem
Audeat affatu? qua prima exordia ſumat?

Confer & 14. 3. Oſeæ.

Ibid. ἐρῶ αὐτῷ, Πάτερ] Adoleſcens Terentianus Andr. 5.1. *Tibi, pater*, &c. ad quem locum Eugraphius, *Ex nomine benevolentiam comparat.*

Ibid. πάτερ] Ut primùm vitiis renunciamus, id eſt, digna filiis facimus, fidenter Patris vocabulo Deum compellamus, quaſi pluſquam poſtliminii jure tunc in filios reſtituti. P. Chryſologus Serm. 72. *Cujus genus eſſe cœpimus, ejus utique cenſemur & nomine.* D. Hieronymus in explicatione hujus apologi ad P. Damaſum, *Fruſtrà quidam argumentantur nomen Patris* (cùm Deum nempe compellant) *tantummodo in ſanctos convenire; cùm etiam hic Deum Patrem vocet, qui ſe filii nomine confitetur indignum: niſi ideo patrem fortè audet vocare, quia plenâ jam mente converſus eſt.* Irenæus 4. 79. *Secundùm naturam*, &c. *omnes filii Dei ſumus*, &c. *ſecundùm autem dicto audientiam & doctrinam, non omnes filii Dei ſunt, ſed qui credunt, & faciunt ejus voluntatem.* Hierocles, Ἔστιν ὁ θεὸς δημιουργὸς μὲν πάντων, πρὸ δὲ ἀγαθῶν καὶ πατήρ. Ὁ γὰρ τ νόσων πρὸ κακῶν συνιεὶς, καὶ πρὸ ἀνδραπόδων τιμάτων ἐλευθερούμενος, &c. διὸ πρὸς τ ἐν θεῷ καθήκουσ βοήθειαν ἐπιστρεφόμενος, ἀναβοᾷ, Ζεῦ πάτερ, τῷ ἡδη σωτῆρα δὸς τὰ παιδὸς ἄξια, τ θεὸν πατέρα καλῶν. Adde Galat. 6.4.

Ibid. ἥμαρτον]

——*Pœnitet, facti pudet,*
Jamjam dolet quod egi, jamjamque pœnitet.
——*Veniam confeſſus crimina poſco.*
Non ego tam pravos auſim defendere mores,
Falſáque pro vitiis arma movere meis:
Confiteor, ſi quid prodeſt delicta fateri.

Cicero ad Quintum fratrem, *Peccavi, ſceleratéque feci.* Dido apud Virgilium, *Anna, fatebor enim,*— &c. ubi Servius, *Fateri, coactorum & culpabilium eſt: at heic per oblationem confeſſionis videtur levius crimen efficere.* Donatus ad 3. 4. Andr. *Plena ſatisfactio eſt confeſſio peccati ſine pœnarum recuſatione.*

Ibid. ἥμαρτον] Apta vox filio culpam confitenti ſuam. Apud Plautum juvenis ille,

Pudet prodire me ad te in conſpectum, pater,
Tantum flagitium te ſcivi audire meum.

Et alter in Adelphis apud Terentium,

Ità velim me promerentem ames dum vivas, mi pater,
Ut me hoc delictum admiſiſſe in me id mihi vehementer dolet.

Cicero in pro Ligario, *Cauſas egi, Cæſar, multas, & quidem tecum, dum te in foro tenuit ratio ſtudiorum tuorum: certè nunquam hoc modo, Ignoſcite, Judices, erravit, lapſus eſt, non putavit: ſi unquam poſthac. Ad parentem ſic agi ſolet.*

Ibid. ἥμαρτον εἰς τ οὐρανὸν, καὶ ἐνώπιόν συ] Antipater ad Herodem apud Joſephum. Κατέγνωσμαι παρὰ θεῷ, καὶ παρὰ σοὶ, πάτερ. Exod. 10.16. Ἡμάρτηκα ἐναντίον Κυρίυ τ Θεῦ ὑμῶν, καὶ εἰς ὑμᾶς· & Numer. 21.7. Ἡμαρτήκαμεν, ὅτι κατελαλήσαμεν τ Κυρίυ, καὶ τ σῦ.

Com. 19. καὶ οὐκέτι εἰμὶ ἄξιος κληθῆναι υἱός συ] Nomen filii enim cum obedientia perdidi: ob flagitia & illaudata facinora mea jus natalium amiſi: ob damna & dedecora morum extraneitatem incidi. Chryſoſtomus in 6 Epheſ. Ἀκούσασιν οἱ παῖδες ὅτι δοῦλοι ἄξιοί εἰσιν αὐτῶν, ὅταν εἰς τὸν πατέρας ἀγνάμονες ὦσιν. ὀφείλετο γὰρ ἑαυτῷ ὁ τοιοῦτος τ εὐγένειαν. Salvianus, *Licèt omnes admodum filii membra parentum eſſe videntur, non putandi ſunt tamen membra eorum eſſe à quibus affectu cœperint diſcrepare: quia morum degenerantium pravitate pereunt in talibus beneficia Naturæ.* In fragmentis Alcimi Aviti, *Ut aut permaneat filius bene vivendi, aut certè per carnalem converſationem rejiciat paternitatem.* Manlius ad filium ſuum apud Valerium Maximum, *Manlius eras mihi, cùm præcipites agebas Senonas: poſtquam mutari cœpiſti, unus factus es è Senonibus.* Senex Terentianus ad filium ſuum,

——*Ego te meum eſſe tantiſper volo,*
Dum quod te dignum eſt facis.——

Petrus 1.3.6. Ἧς ἀγαθοποιοῦσαι τέκνα ἐγενήθητε. Tertullianus in de Pudicitia, *Hæc non admittet omnino qui natus ex Deo fuerit, non futurus Dei filius, ſi admiſerit.* Idem cap. 5. in de Fœmin. cultu, *Chriſtianus à malo ullo adjuvabitur? neſcio an hoc nomen ei perſeveret, erit enim ejus de cujus doctrinis inſtrui concupiſcit.* Et in Apologetico, *Nemo illic* (carcere, metallo, arenâ, &c.) *niſi tantùm planè Chriſtianus, aut ſi & aliud, jam non Chriſtianus.* Notentur ultimo loco, υἱὸς κληθῆναι. Apoſtolus 1 Corinth. 15. 9. ἐκ εἰμὶ ἱκανὸς καλεῖσθαι ἀπόστολος. Apuleius 5. *Illas ſceleſtas fœminas, quas poſt internecinum odium, & calcata ſanguinis fœdera, ſorores appellare non licet.*

Ibid. ποίησόν με ὡς ἕνα τ μισθίων συ] Apuleius 9. *Jámque perditâ nuptæ dignitate proſtituta ſibi nomen aſciverat.* Chryſologus Serm. 102. *Sicut fides ſervos promovet in amicos, ità perfidia filios in pœnalem ſervitutem redigit.* Ποίησόν με, &c. formula deprimentis ſe. Phædra apud Senecam,

Matris ſuperbum eſt nomen, & nimiùm potens;
Noſtros humilius nomen affectus decet:
Me vel ſororem, Hippolyte, vel famulam voca.

Euthymius in hunc Lucæ locum, *Quia primo ordine excidi, dignare me vel ſecundo.* Ità Cicero ad Atticum, *Fac ut me velis eſſe aliquem, quoniam qui fui, & qui eſſe potui, JAM ESSE NON POSSUM.*

Ibid.

Ibid. ὡς ἕνα τῶν μισθίων σου] Congruenter qui bona adhuc juvenis dilapidaverat, mercenarii nomen adsciscit. Solomo 29. 21. Gnomologici, Ὁς παπαπατηθῇ ἐκ παιδὸς, οἰκέτης ἔσαι.

Com. 20. ἔτι δὲ αὐτοῦ μακρὰν ἀπέχοντος] Quod suprà 14. 32. Ἔτι αὐτοῦ πόρρω ὄντος. Contrà 7. 6. Ἤδη δὲ αὐτοῦ οὐ μακρὰν ἀπέχοντος.

Ibid. εἶδεν αὐτὸν ὁ πατὴρ, καὶ ἐσπλαγχνίσθη]

——Ubi tendentem adversum per jugera natum
Conspexit, latus palmas utrasque tetendit:
Effusaque genis lacryma.——

In verbo εἶδεν non actum tantùm videndi intellige, sed & agnoscendi celeritatem: nè pereat planè τὸ amoris ἐξυδερκὲς, non minimum sanè indicium illius affectûs quem heic tam vivis coloribus nobis Christus depingit. Pindarus, de Jasone, Τὸν μὲ ἐισελθόντ' ἄγναν ὀφθαλμοὶ πατρός. Scriptor Tobiæ 11. 6. Ἐκάθητο προσδεχόμενη τὴν παῖδα αὐτῆς, καὶ κατενόησεν αὐτὸν ἐρχόμενον. Ubi Vulgatus, *agnovit venientem.* Heliodorus de Chariclia, Πάρρωθεν ἀναγνωρίσασα τὴν Θεαγένην, &c. nimirum quia dilectum suum. Tum hoc epiphonema addit, Ὀξύ πως δάκνουσιν ἐρωτικῶν ὄψεις, καὶ κίνημα πολλάκις, καὶ σχῆμα μόνον, κἂν πόρρωθεν, ἢ κἂν ἐν νώτοις, τὴν ὁμοιότητα τῆς φαντασίας παρέσχηκεν. Euthymius in hunc Lucæ locum, *O visum compatientis acutissimum!*

Ibid. εἶδεν αὐτὸν ὁ πατὴρ αὐτοῦ, καὶ ἐσπλαγχνίσθη] Ità Marc. 6. 36. Εἶδεν ὁ Ἰησοῦς τὸν ὄχλον, καὶ ἐσπλαγχνίσθη. Vide & suprà heic 7. 13. Homerus Iliad. ξ'. ubi de Junone Jovem accedente,

Ἴδε δὲ νεφεληγερέτα Ζεύς.
Ὡς δ' ἴδεν, οἱ μὲ ἔρως πυκινὰς φρένας ἀμφεκάλυψεν,
Οἷον ὅτε πρώτιστον ἐμισγέσθην φιλότητι.

Ibid. ἐσπλαγχνίσθη] Σωεσρέφετο αὐτῷ τὰ ἔντερα, ut Josephi, (Genes. 43. 30.) Benjamino viso. P. Chrysologus, Serm. 54. *Judex cùm vult ignoscere, hominem respicit, non culpam: pater cùm misereri vult filio, affectum cogitat, non delictum.* Vulgatus, *misericordiâ motus est.* Ità 1. Justinus, *Motus & ipse misericordiâ.*

Ibid. ἐσπλαγχνίσθη]

——Agnoscens veteris vestigia amoris.

Seneca 69 Epist. *Nihil facilìus quàm amor recrudescit.* Propertius 2.

Differtur, nunquam tollitur ullus amor.

Ibid. ἐσπλαγχνίσθη]

——Neque enim patrius consistere mentem
Passus amor.——

Lucianus in Abdicato filio, Ἡ φύσις τὰς γυναῖκας πρὸς πόθον τῶν γεγυμνωμένων ἔλκει. Donatus in 1. 2. Phormionis, *Heic exemplum vitæ est, ir quo spectatur nullam esse tam justam & gravem iracundiam patris, quæ non,* &c. *evanescat.* Quintilianus in Declamationibus, *Parentum affectus nunquam in tantum vincuntur odio ut non ad naturam suam revertantur.* Seneca Hipppolyto,

——O nimiùm potens,
Quanto parentes sanguinis vinclo tenes
Natura! quàm te colimus inviti quoque!

In Ejusdem Thyeste,

Redire pietas unde summota est solet.
Nulla res major pietate verâ est.
Jurgia externis inimica durant:
Quos amor verus tenuit, tenebit.

Ibid. καὶ δραμὼν ἐπέπεσεν ἐπὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ] Terentius,

——Ut consuetum facilè amorem cerneres,
Rejecit se in eum flens quàm familiariter.

Petronius, *Invasit pectus amplexibus, & perfusum os lacrymis vultu contrivit suo: diu vocem neuter invênit.* Vocis δραμὼν autem notanda vel inprimis efficacia. Lucianus in Amoribus, Πόρρωθεν ἰδὼν ἑκάτερος με γήθας καὶ χαρᾶς πλέοι προσέδραμον. Euthymius hîc, *Accurrit ut appareat amoris vehementia.* Heliodorus ubi suprà, Ὥσπερ οἰσρηθεῖσα ὑπὸ τῆ ὄψεως, ἐμμανὴς ἐπ' αὐτὸν ἴδιος, (i. e. προσεδράμει) καὶ περιφῦσα τῷ αὐχένι ἀπείξ εἴχετο, καὶ ὀξύπνητο, καὶ μετρίοις πισι καπαπάζετο θριλώδεις. De Deo (quem hæc parabola designat,) D. Augustinus, *sic festinat absolvere tormenta compassionis suæ, quasi plùs cruciet ipsum compassio miseri, quàm ipsum miserum compassio sui.*

Ibid. ἐπέπεσεν ὑπὸ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ κατεφίλησεν αὐτὸν] Genes. 33. 4. Ἐφίλησε, καὶ περισέπεσεν ὑπὸ τὸν τράχηλον αὐτοῦ. Vide & Genes. 29. 13. & 46. 29. Apuleius 11. *Collóque ejus multis osculis inhærens,* &c. Quæ & optimè τὸ καταφιλεῖν virtutem exprimere videntur: nec enim illud χεῖ hîc de nihilo apponitur. Vide suprà ad 7. 45. dicta.

Ibid. κατεφίλησεν αὐτὸν]

——Datur ora tueri,
Nate, tua? & veras audire & reddere voces?
——Ut te, suavissime nate,
Accipio, agnoscóque libens! ut verba reversi
Grata habeo, & vocem filii vultúmque recordor!

Com. 22. εἶπε δὲ ὁ πατὴρ πρὸς τοὺς δούλους αὐτοῦ, Ἐξενέγκατε τὴν στολὴν, &c.] 4 Reg. 10. 22. *Dixitque his qui erant super vestes, Proferte vestimenta,* &c. In Excerptis veteris Glossarii, *Proferte,* ἐξενέγκατε.

Ibid. ἐξενέγκατε τὴν στολὴν τὴν πρώτην]

Depone squallidos cultus, festos cape.
——Squallidam vestem exue,
Oculísque nostris parce, & ornatus cape
Pares meis.——

Apud Curtium lib. 6. *Hic habitus,* &c. *cum isto squalore* (ubi) *permutandus est.* Esther. 4. 4. Ἀπέστειλεν (ὁ βασιλεὺς) στολίσαι τὸν Μαρδοχαῖον, καὶ ἀφελέσθαι αὐτοῦ τὸν σάκκον. Apuleius 7. *Vestem lautiusculam proferunt* (ἐξενέγκωσι) *sumeret abjecto centunculo.* Adde Baruch. 5. 1. & Zachar. 3. 4. Πρώτην heic (ut & 1 Tim. 5. 12.) πρωτίστην intellige: ut sensus sit, priori (id est, pristino) restituatur affectui meo.

Ibid. δότε δακτύλιον εἰς τὴν χεῖρα αὐτοῦ] Εἰς τὴν χεῖρα αὐτοῦ, ut digito imponatur ejus. Ità suprà 5. 4. εἰς ἄγειν dixit. Vide ad 7. 44. dicta. Stola autem & annulus honoris heic insignia, ut & 1 Maccab. 6. 15.

Com. 23. τὸν μόσχον τὸν σιτευτὸν] Occurrunt μόσχοι σιτευτοὶ itidem in 9 Athenæi libro. Plutarchus in Amatorio, Πιαίνοντες τὸν σκότῳ μόσχους καὶ ὄρνιθας. Sic Proverb. 15. 27. in Latino, *saginatus vitulus*; & 1 Reg. 28. 24. *vitulum pascualem.* In Glossario, Βοῦς σιτεύω, *sagino.* Vitulus heic ob reditum mactatus. In Quintiliani Declamationibus, *Nulla adhuc pro reditu meo soluta sunt vota, non persussa,* &c. *hostiæ.* Horatius,

Pascitur ob vestrum reditum votiva juvenca.

Ibid. θύσατε, καὶ εὐφρανθῶμεν] Ità Judic. 16. 23. Θυσάσαι καὶ εὐφρανθῆναι. In Glossario, Εὐφραίνω, &c. *epulor.* Hesychius, Θύει, εὐθλωεῖ, εὐφραίνει. Εὐφραίνεσθαι autem in Allegoria ista est, *mente oblectari.* Ità Serm. 29. P. Chrysologus de Christo, *Discumbebat plùs in Matthæi mente, quàm stigmate: & epulabatur, non cibis, sed reditu peccatoris.*

Com. 24. ὅτι ὁ υἱός μου νεκρὸς ἦν] Ἐν τοῖς παραπτώμασι nempe, Ephes. 2. 1. Coloss. 2. 13. Sic, θανάτῳ ἀχ ὁ διδούς ψυχὴν τῷ σώματι, ἀλλ' ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας, apud Clementem Stromat. β'. Lactantius 3. 12. *Sicut corpus ab hostibus suis victum morte multatur, ità superatus à vitiis animus moriatur necesse est.* Porphyrius πρὶ ἀποχῆς δ'. Τὸ κακῶς ζῆν, &c. Δαμοκράτης ἔλεγε τὸ κακῶς ζῆν, ἀλλὰ πολὺ χρόνον ἀποθνήσκειν. Vide quæ fusè in hanc mentem ad 1 Tim. 5. 6. annotavimus. Ἀνοσίαν, τὴν λοιμικὴν ὑσίας θάνατον vocavit Hierocles. Philo Judæus, Οἱ ἄθλιοι τὰς ψυχὰς, τεθνήκασιν.

Ibid. νεκρὸς ἦν, καὶ ἀνέζησεν] Ità Rom. 6. 13. (&, ut heic, moraliter) ἐκ νεκρῶν ζῶντας. & Apocal. 2. 8. at sensu physico, Ὃς ἐγένετο νεκρὸς, καὶ ἔζησεν· item 1. 18. Ὁ ζῶν, καὶ ἐγενόμην νεκρός· adde & Apoc. 3. 1.

Ibid. ἀνέζησε] τῷ Θεῷ, ut Rom. 6. 8. μεταβέβηκεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν, ut 1 Joh. 3. 14. τῇ ἁμαρτίαις ἀπογενόμενοι, ζῶμεν τῇ δικαιοσύνῃ, ut 1 Pet. 2. 24. vide & 1 Petr. 3. 18. Ἦν σκότος

αὐτῷ, (ut Ephes. 5. 8.) νῦν δὲ φῶς. Philo lib. Quòd deter. insid. potiori, Ἀβελ (τὸ εὐθαδοξότατον) ἀνήρηται τε, καὶ ζῇ· ἀνήρηκε μὲν ἐκ τῆ ἄφρονος δυσεβείας, ζῇ δὲ ἐν θεῷ ζωὴν εὐδαίμονα. Clemens Stromat. 5. de Christianis, Ὡς ἀπολωλότας, καὶ τεθνηκότας τῷ θεῷ, τοῦ ἐπ' ἀσελγείας ἕνεκα (melius ἀπὸ τῆς πάθους) γενικωτέρους, ὡς νεκρὸς πενθοῦσι, καὶ ὡς ἐκ νεκρῶν ἀναστάντας, ἐὰν ἀξιόλογον μεταβολὴν ἐνδείξωνται. Chrysostomus ad Rom. 6. Ὅταν ὁ πόρνος γήμῃ σώφρων, καὶ ὁ πλεονέκτης ἐλεήμων, καὶ ὁ ταχὺς ἥμερος, καὶ ἐνταῦθα ἀνάστασις γέγονεν, ἐκείνης τερπίμιον ὄσα. Euthymius ad Joh. 6. *Mors animæ est separatio à Deo, quemadmodum etiam mors corporis est ipsius ab anima separatio: nam anima corpus vivificat, animam verò Deus.* Hierocles de humanis mentibus, Ἀποθνήσκουσαί ποτε ἡ θείαν ἐυζωΐαν τῇ ἀπὸ θεοῦ φυγῇ, καὶ ἀναβιώσκόμεναι πάλιν τῇ πρὸς θεὸν ἐπιστροφῇ.

Com. 25. ἐν τῷ ἀγρῷ] In rure, aut prædio suburbano. Ità apud Terentium ille,

Est ager sub urbe hic nobis.——

i. e. prædium. Phavorinus, Ἀγρὸς, ὁ ἔξω τῆ πόλεως τόπος.

Ibid. καὶ, ὡς ἐρχόμενος, &c.] Subaudi, ἐκ τῦ ἀγροῦ. Sic, ἐκ τῦ ἀγροῦ ἔρχεσθαι, Judic. 19. 16. Vide & Genes. 34. 7. in Latino.

Ibid. ἤκουσε συμφωνίας καὶ χορῶν] *Vocum* enim (ut locutus Cicero pro Rosc. Amer.) *& nervorũ cantu vicinia personabat.* Recentior συμφωνίας *concentus* vertit, quod non improbo. Apuleius in de Mundo, *In choris, cùm dux carminis hymno præcinit, concinentium vulgus virorum & feminarum mixtis gravibus & acutis clamoribus unam resonant harmoniam:* i. e. *unam symphoniam.* Quam vocem & hic, & Exod. 32. 18. non minùs bene retinuit Vulgata versio. Scholiastes vetus ad Horat. de A. P. *Symphonia est concentus cantorum.* Virgilius, *Avium concentus:* ubi Servius, *Commistus cantus, symphonia.* Idem in schedis Fuldensibus, *Concentum symphoniæ tubarúmque.* Hinc & *symphoniarum cantus* apud Senecam 51 Epistolâ: & *Symphoniaci, cantores, musici*, in Glossis Isidori dictis. Cæterùm, si cum Syro Interprete συμφωνίας καὶ χορῶν accepetimus quasi per ἓν διὰ δυοῖν dictum, habebimus planè hîc quod ζωηλασίας καὶ συνωδίας χορῶν, Aristides in Monodia de Smyrna dixit. Sanè cùm Suetonius cap. 37. Calig. *Inter choros ac symphonias* dixit, per eandem illam orationis figuram eum locutum existimem.

Com. 26. ἕνα τῆ παίδων] Servius ad Eclog. 6. *Ministros & familiares solemus communiter pueros vocare.*

Ibid. Ἐπωδύνετο τί εἴη ταῦτα] Sic infrà 18. 36. ἐπωδύνετο τί εἴη τῦτο. Virgilius,

——*Quid vult concursus ad amnem?*

Plinius lib. 1. epist. 13. de Claudio Imperatore, *Cùm in Palatio spatiaretur, audissétque clamorem, causam requisivisse*, &c. Plutarchus de Alcibiade, Παριόντα θορυβούντων Ἀθηναίων ἐρέσθαι τὴν αἰτίαν τῦ θορύβυ.

Com. 28. ὠχρίασε, καὶ ὐκ ἤθελεν εἰσελθεῖν] Simile 1 Reg. 1. 43. vide.

Ibid. ἔξελθὼν, παρεκάλει αὐτὸν] In Colloquiis Græcis, Παρεκάλεσον αὐτὸν, Τί ἔξω ἐστήκεις;

Com. 29. τοσαῦτα ἔτη δουλεύω σοι] Qui se probatos volunt & officia sua, à diuturnitate temporis solent argumentum sumere: vide Genes. 31. 38, & 41. 1 Reg. 29. 8. Act. 20. 18, & 31. Propertius,

Quinque tibi potui servire fideliter annos.

Apud Senecam ille Controvers. 2. 1. *Per annos duodecim in officio fui: dic quid in domo tua peccaverim.* D. Hieronymus in Epistolis, *Penè certè biennium cum iis vixi*, &c. *dicant quid unquam in me aliter senserint quàm Christianum decebat.* Gracchus apud Gellium, *Biennium fui in Provincia: si nulla meretrix domum meam introivit, cujusquam servus propter me sollicitatus est, omnium nationum postremissimum nequissimúmque existimatote.* Dum ait filius hæc, δουλεύω σοι, vult dicere, Non filii tantùm reverentiâ te colui, sed & servi timore. Sirachides 3. 8. de bono filio, Ὡς δεσπόταις, δουλεύσῃ τοῖς γονεῦσιν αὐτῦ. Artemidorus 1. 50. Ἔπεισι οἱ παῖδες τοῖς θεράπουσιν ὑπηρετῆσι τοῖς γονεῦσι, καὶ θεραπεύσιν αὐτὺ ὥσπερ οἰκέῃ. Servius ad Æneid. 11. *Alii tradunt de filiis qui in patris potestate sunt, non putari jus esse funus vocari, fierique: quia servorum loco sunt parenti.* Ammonius, Κύριος, &c. ἢ ὑῶν ὁ πατήρ. Lactantius 4. 3. *Dominum eundem esse qui sit pater, etiam Furis civilis ratio demonstrat: quis enim poterit filios educare, nisi habeat in eos Domini potestatem?* Adolescens ad patrem suum in Plautina Trinummo,

Pro ingenio ego me liberum esse ratus sum, pro imperio tuo
Meum animum tibi servitutem servire æquum censui.

In Ejusdem Asinaria,

Tuo facit jussu, tuo imperio paret: mater tu, eadem hera es.

D. Hieronymus ad Gaudentiam de filiolæ educatione, *Amet (te) ut parentem, subjiciatur ut Dominæ.* Vide & Malach. 3. 17. Galat. 4. 1. Philipp. 2. 22. & alium è Plauto locum post pauca adducendum.

Ibid. καὶ οὐδέποτε ἐντολὼ σε παρῆλθον] Vult dicere,

Non unquam tenui saltem tua gratia nævo
Commaculata mihi est.——

Cornelius Nepos de Pomponio Attico, *Hoc ipsum verè gloriantem audivi in funere matris suæ, (quam extulit annorum nonaginta, cùm esset septem & sexaginta,) se nunquam cum matre in gratiam rediisse.* Filius jam dicto loco in Plautina Comœdia,

Semper ego usque ad hanc ætatem ab ineunte adolescentia
Tuis servivi servitutem imperiis & præceptis, pater:

quod hæc, τοσαῦτα ἔτη δουλεύω σοι. Deinde,

Ne tibi agritudinem, pater, parerem parsi sedulò,
Sarta tecta tua præcepta usque habui meâ modestiâ:

i. e. οὐδέποτε ἐντολώ σου παρῆλθον. Seneca 3. 38. de Beneficiis, *Nullâ vi verborum, nullâ ingenii facultate exprimi potest, quantum opus sit*, &c. *posse hoc dicere, Parentibus meis parui, cessi, imperio eorum*, &c. *obsequentem submissúmque me præbui.* Abdicatus à patre filius apud Quintilianum, *Ne illa quidem dicere sustineo quæ initio defensionis solennia cæteri (filii) habent, Ecquid peccavi? numquid luxuriatus sui?* &c. Abdicatus & alter ille apud Lucianum, Τίνα ἐπιμέλειαν ὑμῖν παρῆκα; πότε ἀπόκοπος ἐχρώμην; τίνας πότους ἀκαίρους; τίνας κώμους ἐσκαλεῖς; τίς ὀσωτία;

Ibid. οὐδέποτε ἐντολώ σε παρῆλθον] Nullum imperium tuum omisi. Arrianus 3. 5. in Epictetum, Ταῦτα ἐπιτηδεύων θέλω εὑρεθῆναι, ἵνα ἐπεῖν δώωμαι τῷ θεῷ, μή τι παρέβην σε τὰς ἐντολάς; Hoc Proverb. 15. 5. παιδὸς ἐντολὰς φυλάξῃ· cui contrarium Tobiæ 4. 6. τὰς ἐντολὰς διαβῆναι. Virgilius de filio Jovis, Mercurio,

——*Ille patris magni parêre parabat*
Imperio.——

ubi Servius, *Non respondet, sed dictis obtemperat.*

Ibid. οὐδέποτε ἐντολήν σε παρῆλθον] Servus ad herum suum in Plauti Mostellaria,

Qui tibi nunquam quidquam, postquam tuus sum, verborum dedi.

Com. 30. ὁ ὑός σε φάγοι ὁ καταφαγών σε τὸν βίον] *Degulator iste* (ex Apuleio loquimur nostro,) *qui in ventrem condidit, & collurcinationibus dilapidavit substantiam tuam.* Plautus Pseudolo,

——*Lustrantur, comedunt quod habent.*

Sic, *bona comedere*, apud Senecam 122 Epist. & *bona adedere* apud Tacitum lib. 1 Historiarum. Τὸ σῦ posterius in Vulgata abest, at putem retinendum. Ad filium pater ille in Nubibus Aristophanis,

——Ὥσπερ τεθνεῶτος καταλύεις μου τὸν βίον.

Anthippus Comicus, Μειράκιον ἐρωμένην ἔχων, τὴν πατρῴαν οὐσίαν κατηδίει. Lucretius,

——*Bene*

——Bene parta patrum fiunt anademata, mitra,
Interdum in pallam, ac Melitenſia Caáque vertunt.

Plus autem heic καταφαγὼν quàm ſimpliciter φαγών. Suidas ad jam citata Ariſtophanis ea, καταλούεις, &c. Τὼ ΚΑΤΑ᾽ φέδιτον ὀκταπκῶς λαμβάνεσιν, ὡς ἐπὶ τῦ καταφαγεῖν. Gloſſarium, Καταφαγὰς, *nepos, comiſſator, vorax.* Aliud Gloſſarium, *Devorator,* καταφαγάς᾽ & ibidem, *Helluo,* ἄσωλος, καταφαγάς. Τὸν βίον σε, *ſubſtantiam tuam.* Plutarchus in De aud. poet. Καὶ ἡ βίον ποτὲ μὲ τὸ ζῆν, ποτὲ δ᾽ ἃ τὰ χρήματα. Artemidorus 4. 33. Ὁ βίος διχῶς νοεῖται, ποτὲ μὲ ὡς ὐσία καὶ κλήματα, ποτὲ δ᾽ ὡς αὐτὸ τὸ ζῆν. Heſychius, Ζωὴν, ὐσίαν. Scholiaſtes ad Odyſſ. ξ'. Ζωὴν, ἡ σὺς ἢ ζωὴν σῶζεσθαι. Donatus ad Phormionem, *Vita mores ſignificat, & animam, & alimentum,* &c. Τὸ σὸν hîc, ut & infrà 18.11. per contemptum prolatum. Vide ad Act. 5. 28. annotata.

Ibid. ὁ καταφαγών σου τὸν βίον μὲ πορνῶν]

——Qui rem patriam rumore ſiniſtro
Limina ad obſcœna infregit.——

Γαστὴρ χαιρίζομένου τὸν σὸν βίον ὑ κῦ κόσμου·
τῇ δ᾽ ὑπὸ τὸν μαργὸν γαστέρα μαργοσύνη.

In Epidico Plautina,

Cum illa quam tuus (filius) *deamat, deperit,*
Ubi fidémque rémque, ſéque téque properat perdere.

Heſychius, Ἀπολελάχνευται, εἰς λαχνείαν ἀνάλωται· ubi fortè (ſenſu quo apud Lucam) ἀπολελάχνευται & λαχνείαν ſcribendum. Signanter autem μὲ πορνῶν βίον καταφαγεῖν dictum. Solomo 29. 3. Gnomologici, Ὁς τοιμαίνει πόρνας ἀπολεῖ πλῦτον. Vide & ibidem 5. 10. Sirachides 9. 6. Μὴ δὸς πόρναις τὴν ψυχήν σε, ἵνα μὴ ἀπολέσῃς τὴν κληρονομίαν σε. De Callia Suidas, Ἐβύετο πίνης, τὰ πατρῶα εἰς πόρνας καταναλώσας. Servius ad Æneid. 5. de Sirenibus, *Illectos ſuo cantu in naufragia adducebant: ſecundùm autem veritatem meretrices fuerunt, quæ tranſeuntes quoniam ducebant ad egeſtatem, his ficta ſunt inferre naufragia.* Τὸ μὴ hîc aggravativè ponitur, ad convictum demonſtrandum. Donatus ad Terentium, *Gravius eſt cum meretrice vivere quàm meretricem amare.*

Com. 31. Τέκνον, σὺ πάντοτε, &c.] q. d. Non hæc in tuam contumeliam facio, ſed in illius honorem. *Eum fratrem amari magìs putas quem non amas? falleris, longéque te ab intellectu rerum natura ſepoſuit prava perſuaſio, qui putas ex paternis affectibus filio* (fortè *uni filio*) *perire quicquid in altero de neceſſitate præponderat. Par eſt in omnes liberos, eadémque pietas; ſed habet in aliquo plerumque proprias indulgentia cauſas: & ſalvâ charitatis æqualitate eſt quiddam per quod ſingulos rurſum tanquam unicos amamus. Hunc primus naſcendi locus, illum gratiorem prior fecit infantia: alium latior cultus, & blandior oſculis amplexibúſque facies: quoſdam magìs ſeveritas probitáſq; commendat: in quibuſdam* (en rem ipſam de qua hîc Chriſtus) *impatientiùs calamitates diliguntur. Salva tamen eſt univerſitas, cùm quicquid in altero ceſſare creditur, in altero reſtituit affectus. Securus ſis, non intercidunt iſta, non pereunt: ſed invicem vincunt, prævalent, cedunt.* Sunt verba Quintiliani ex 5. declam. ſumpta. Seneca 66 Epiſt. *Parentum amor magis in eos quorum miſerentur inclinat.* Idem exul ad matrem ſuam, *Neceſſe eſt, cùm omnia feceris, cogitationes tamen tuas ſubinde ad me recurrere; nec quenquam nunc ex liberis tuis frequentiùs obverſari tibi: non quia illi minùs chari ſunt, ſed quia naturale eſt animum ſæpius referre ad id quod dolet.* Seneca alter in Thebaide,

——Semper infirmo favens
Miſeros magìs Fortuna conciliat ſuis.

Quintilianus Declam. 328. de liberis loquens, *Inter quos hæc una differentia eſt apud animum patris, quòd ſemper majorem locum habet is cujus miſeremur.*

Ibid. καὶ πάντα τὰ ἐμὰ σά ἐστι]

Tecum cuncta mihi, & tibi ſunt communia mecum.

Arrianus 2. 20. in Epictetum, Μίμνησο ὅτι υἱὸς εἶ, τόπου τῦ πρεσώπε ἐπαγγελία πάντα αὐτῦ ἡγεῖσθαι τὰ πατρός. Vide Joh. 3. 35. & 16. 15. Euthymius ad Joh. 17. ea, MEA OMNIA TUA SUNT, ET TUA MEA SUNT, *Etiam antequam darentur, filii erant, & poſtquam data ſunt, patri permanſerunt: hoc eſt, ſemper amborum, utpote æqualium in honoribus & bonis.* De filio & ſuis bonis apud Terentium ille,

Quem pariter uti his decuit, aut etiam magis.

Inſtitut. de ſuis & neceſſ. hæred. *Vivo quoque patre domini quodammodo exiſtimantur.*

Ibid. πάντα τὰ ἐμὰ, σά ἐστιν] Tu (inquit) heres meus, ergò κύει & πάντων, (Galat. 4. 1.) κληρονόμος πάντων, (Hebr. 1. 2.) ubi tanta quanta inter nos communio intercedit nil donis opus. Romanos ab hac mente inter conjuges donationes mutuas vetuiſſe, Plutarchus narrat, οὐχ ἵνα μηδενὸς μεταλαμβάνωσιν, ἀλλ᾽ ἵνα πάντα κοινὰ νομίζωσιν. Σά ἐστιν, intellige proprietate, non pleno dominio; nec tamen minùs apta & propria locutio eſt. Seneca 7. 4. de Benefic. *Non ideo quod habeo meum non eſt ſi tuum eſt: poteſt enim idem eſſe & meum & tuum:* & cap. 12. *Non eſt argumentum, aliquid tuum non eſſe, quia vendere, quia conſumere, quia mutare in deterius aut melius non potes: tuum enim eſt etiam quod ſub lege certa tuum eſt.*

Com. 32. Εὐφρανθῆναι δὲ καὶ χαρῆναι ἔδει, ὅτι ὁ ἀδελφός σου οὗτος νεκρὸς ἦν, καὶ ἀνέζησε] D. Auguſtinus Confeſſ. 8. 3. *Æger eſt charus, & vena ejus malum renunciat? omnes qui eum ſalvum cupiunt ægrotant ſimul animo: ſit ei rectè? &c. ſit tale gaudium quale non fuit cùm antea ſalvus & fortis ambularet.* Martialis ubi de Proculo ſanitati reſtituto,

Deſperaſſe juvat.——

Et ſtatim,

——Minùs gaudent qui timuere nihil.

Vulgatus heic, *epulari & gaudere oportebat.* Ità, *hilares ſunt, & epulantur,* in Floridis Apuleius dixit. Χαίρειν autem, & εὐφραίνεσθαι conjungi ſolent, ubi de re convivali agitur, ut Thren. Jerem. 4. 21. χαῖρε, καὶ εὐφραίνου & Eſther. 9. 8. Ἦσαν αὐτοὶ ἡμέραν μὲν χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης. Philo locutionem iſtam de Deo uſurpavit, Μόνος (inquit) χαίρει, καὶ μόνος εὐφραίνεται.

Ibid. ὅτι ὁ ἀδελφός σου οὗτος νεκρὸς ἦν, καὶ ἀνέζησε] Vide ſuprà ad comm. 14. dicta. Vult dicere, Æquum eſt & nos epulari, quia jam ille epulatur, οὐκ ἐν ζύμῃ παλαιᾷ, ζύμῃ κακίας καὶ πονηρίας· (1 Cor. 5. 8.) ἀλλ᾽ ἐν ἀζύμοις εἰλικρινείας καὶ ἀληθείας.

Ibid. ἀπολωλὼς ἦν, καὶ εὑρέθη] Vide infrà 19. 10.

Κεφ. ις'.

1. Ἔλεγε δὲ καὶ πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, Ἄνθρωπός τις ἦν πλούσιος, ὃς εἶχεν οἰκονόμον· καὶ οὗτος διεβλήθη αὐτῷ ὡς διασκορπίζων τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ.

2. Καὶ φωνήσας αὐτὸν, εἶπεν αὐτῷ, Τί τοῦτο ἀκούω περὶ σοῦ; ἀπόδος τὸν λόγον τῆς οἰκονομίας σου· οὐ γὰρ δυνήσῃ ἔτι οἰκονομεῖν.

3. Εἶπε δὲ ἐν ἑαυτῷ ὁ οἰκονόμος, Τί ποιήσω, ὅτι ὁ κύριός μου ἀφαιρεῖται τὴν οἰκονομίαν ἀπ' ἐμοῦ; σκάπτειν οὐκ ἰσχύω, ἐπαιτεῖν αἰσχύνομαι.

4. Ἔγνων τί ποιήσω, ἵνα ὅταν μετασταθῶ τῆς οἰκονομίας, δέξωνταί με εἰς τοὺς οἴκους αὐτῶν.

5. Καὶ προσκαλεσάμενος ἕνα ἕκαστον τῶν χρεωφειλετῶν τοῦ κυρίου ἑαυτοῦ, ἔλεγε τῷ πρώτῳ, Πόσον ὀφείλεις τῷ κυρίῳ μου;

6. Ὁ δὲ εἶπεν, Ἑκατὸν βάτους ἐλαίου. Καὶ εἶπεν αὐτῷ, Δέξαι σου τὸ γράμμα, καὶ καθίσας ταχέως γράψον πεντήκοντα.

7. Ἔπειτα ἑτέρῳ εἶπε, Σὺ δὲ πόσον ὀφείλεις; Ὁ δὲ εἶπεν, Ἑκατὸν κόρους σίτου. Καὶ λέγει αὐτῷ, Δέξαι σου τὸ γράμμα, καὶ γράψον ὀγδοήκοντα.

8. Καὶ ἐπῄνεσεν ὁ κύριος τὸν οἰκονόμον τῆς ἀδικίας, ὅτι φρονίμως ἐποίησεν· ὅτι οἱ υἱοὶ τοῦ αἰῶνος τούτου φρονιμώτεροι ὑπὲρ τοὺς υἱοὺς τοῦ φωτὸς εἰς τὴν γενεὰν τὴν ἑαυτῶν εἰσι.

9. Κἀγὼ ὑμῖν λέγω, Ποιήσατε ἑαυτοῖς φίλους ἐκ τοῦ μαμωνᾶ τῆς ἀδικίας· ἵνα ὅταν ἐκλίπητε, δέξωνται ὑμᾶς εἰς τὰς αἰωνίους σκηνάς.

10. Ὁ πιστὸς ἐν ἐλαχίστῳ, καὶ ἐν πολλῷ πιστός ἐστι· καὶ ὁ ἐν ἐλαχίστῳ ἄδικος, καὶ ἐν πολλῷ ἄδικός ἐστιν.

11. Εἰ οὖν ἐν τῷ ἀδίκῳ μαμωνᾷ πιστοὶ οὐκ ἐγένεσθε, τὸ ἀληθινὸν τίς ὑμῖν πιστεύσει;

12. Καὶ εἰ ἐν τῷ ἀλλοτρίῳ πιστοὶ οὐκ ἐγένεσθε, τὸ ὑμέτερον τίς ὑμῖν δώσει;

13. Οὐδεὶς οἰκέτης δύναται δυσὶ κυρίοις δουλεύειν· ἢ γὰρ τὸν ἕνα μισήσει, καὶ τὸν ἕτερον ἀγαπήσει· ἢ ἑνὸς ἀνθέξεται, καὶ τοῦ ἑτέρου καταφρονήσει. οὐ δύνασθε Θεῷ δουλεύειν καὶ μαμωνᾷ.

14. Ἤκουον δὲ ταῦτα πάντα καὶ οἱ Φαρισαῖοι, φιλάργυροι ὑπάρχοντες· καὶ ἐξεμυκτήριζον αὐτόν.

15. Καὶ εἶπεν αὐτοῖς, Ὑμεῖς ἐστε οἱ δικαιοῦντες ἑαυτοὺς ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων· ὁ δὲ Θεὸς γινώσκει τὰς καρδίας ὑμῶν· ὅτι τὸ ἐν ἀνθρώποις ὑψηλὸν, βδέλυγμα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ἐστιν.

16. Ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται ἕως Ἰωάννου· ἀπὸ τότε ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ εὐαγγελίζεται, καὶ πᾶς εἰς αὐτὴν βιάζεται.

17. Εὐκοπώτερον δέ ἐστι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν παρελθεῖν, ἢ τοῦ νόμου μίαν κεραίαν πεσεῖν.

18. Πᾶς ὁ ἀπολύων τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ γαμῶν ἑτέραν, μοιχεύει· καὶ πᾶς ὁ ἀπολελυμένην ἀπὸ ἀνδρὸς γαμῶν, μοιχεύει.

19. Ἄνθρωπος δέ τις ἦν πλούσιος, καὶ ἐνεδιδύσκετο πορφύραν καὶ βύσσον, εὐφραινόμενος καθ' ἡμέραν λαμπρῶς.

20. Πτωχὸς δέ τις ὀνόματι Λάζαρος, ὃς ἐβέβλητο πρὸς τὸν πυλῶνα αὐτοῦ ἡλκωμένος,

21. Καὶ ἐπιθυμῶν χορτασθῆναι ἀπὸ τῶν ψιχίων τῶν πιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης τοῦ πλουσίου· ἀλλὰ καὶ οἱ κύνες ἐρχόμενοι ἀπέλειχον τὰ ἕλκη αὐτοῦ.

Versio Vulgata.

1. DIcebat autem & ad discipulos suos, Homo quidam erat dives qui habebat villicum, & hic diffamatus est apud illum, quasi dissipasset bona ipsius.

2. Et vocavit illum, & ait illi, Quid hoc audio de te? redde rationem villicationis tuæ; jam enim non poteris villicare.

3. Ait autem villicus intra se, Quid faciam, quia dominus meus aufert à me villicationem? fodere non valeo, mendicare erubesco.

4. Scio quid faciam, ut cùm amotus fuero à villicatione, recipiant me in domos suas.

5. Convocatis itaque singulis debitoribus domini sui, dicebat primo, Quantum debes domino meo?

6. At ille dicit, Centum cados olei. Dixítque illi, Accipe cautionem tuam, & sede, citò scribe quinquaginta.

7. Deinde alii dixit, Tu verò quantum debes? Qui ait, Centum coros tritici. Ait illi, Accipe literas tuas, & scribe octoginta.

8. Et laudavit dominus villicum iniquitatis, quia prudenter fecisset: quia filii hujus seculi prudentiores filiis lucis in generatione sua sunt.

9. Et ego vobis dico, facite vobis amicos de mammona iniquitatis; ut cùm defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula.

10. Qui fidelis est in minimo, & in majori fidelis est; & qui in modico iniquus est, & in majori iniquus est.

11. Si ergò in iniquo mammona fideles non fuistis; quod verum est quis credat vobis?

12. Et si in alieno fideles non fuistis; quod vestrum est, quis dabit vobis?

13. Nemo servus potest duobus dominis servire: aut enim unum odiet, & alterum diliget; aut uni adhærebit, & alterum contemnet. Non potestis Deo servire & mammonæ.

14. Audiebant autem omnia hæc Pharisæi, qui erant avari, & deridebant illum.

15. Et ait illis, Vos estis qui justificatis vos coram hominibus: Deus autem novit corda vestra, quia quod hominibus altum est, abominatio est ante Deum.

16. Lex & prophetæ usque ad Johannem: ex eo regnum Dei euangelizatur, & omnis in illud vim facit.

17. Facilius est autem cœlum & terram præterire, quàm de Lege unum apicem cadere.

18. Omnis qui dimittit uxorem suam, & alteram ducit, mœchatur; & qui dimissam à viro ducit, mœchatur.

19. Homo quidam erat dives, & induebatur purpurâ & byssо, & epulabatur quotidie splendidè.

20. Et erat quidam mendicus nomine Lazarus, qui jacebat ad januam ejus, ulceribus plenus,

21. Cupiens saturari de micis quæ cadebant de mensa divitis; sed & canes veniebant, & lingebant ulcera ejus.

22. Ἐγένετο

22. Ἐγένετο δὲ ἀποθανεῖν τὸν πτωχὸν, καὶ ἀπενεχθῆναι αὐτὸν ὑπὸ τῶν ἀγγέλων εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ἀβραάμ· ἀπέθανε δὲ καὶ ὁ πλούσιος, καὶ ἐτάφη.

23. Καὶ ἐν τῷ ᾅδῃ ἐπάρας τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ, ὑπάρχων ἐν βασάνοις, ὁρᾷ τὸν Ἀβραὰμ ἀπὸ μακρόθεν, καὶ Λάζαρον ἐν τοῖς κόλποις αὐτοῦ.

24. Καὶ αὐτὸς φωνήσας εἶπε, Πάτερ Ἀβραὰμ, ἐλέησόν με, καὶ πέμψον Λάζαρον, ἵνα βάψῃ τὸ ἄκρον τοῦ δακτύλου αὐτοῦ ὕδατος, καὶ καταψύξῃ τὴν γλῶσσάν μου· ὅτι ὀδυνῶμαι ἐν τῇ φλογὶ ταύτῃ.

25. Εἶπε δὲ Ἀβραάμ, Τέκνον, μνήσθητι ὅτι ἀπέλαβες σὺ τὰ ἀγαθά σου ἐν τῇ ζωῇ σου, καὶ Λάζαρος ὁμοίως τὰ κακά· νῦν δὲ ὧδε παρακαλεῖται, σὺ δὲ ὀδυνᾶσαι.

26. Καὶ ἐπὶ πᾶσι τούτοις, μεταξὺ ἡμῶν καὶ ὑμῶν χάσμα μέγα ἐστήρικται· ὅπως οἱ θέλοντες διαβῆναι ἐντεῦθεν πρὸς ὑμᾶς, μὴ δύνωνται, μηδὲ οἱ ἐκεῖθεν πρὸς ἡμᾶς διαπερῶσιν.

27. Εἶπε δέ, Ἐρωτῶ οὖν σε, πάτερ, ἵνα πέμψῃς αὐτὸν εἰς τὸν οἶκον τοῦ πατρός μου·

28. Ἔχω γὰρ πέντε ἀδελφούς· ὅπως διαμαρτύρηται αὐτοῖς, ἵνα μὴ καὶ αὐτοὶ ἔλθωσιν εἰς τὸν τόπον τοῦτον τῆς βασάνου.

29. Λέγει αὐτῷ Ἀβραάμ, Ἔχουσι Μωσέα καὶ τοὺς προφήτας· ἀκουσάτωσαν αὐτῶν.

30. Ὁ δὲ εἶπεν, Οὐχί, πάτερ Ἀβραάμ· ἀλλ' ἐάν τις ἀπὸ νεκρῶν πορευθῇ πρὸς αὐτούς, μετανοήσουσιν.

31. Εἶπε δὲ αὐτῷ, Εἰ Μωσέως καὶ τῶν προφητῶν οὐκ ἀκούουσιν, οὐδὲ ἐάν τις ἐκ νεκρῶν ἀναστῇ, πεισθήσονται.

22. Factum est autem ut moreretur mendicus, & portaretur ab angelis in sinum Abrahæ. Mortuus est autem & dives, & sepultus est in inferno.

23. Elevans autem oculos suos cùm esset in tormentis, vidit Abraham à longè, & Lazarum in sinu ejus.

24. Et ipse clamans dixit, Pater Abraham, miserere mei, & mitte Lazarum ut intingat extremum digiti sui in aquam, ut refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma.

25. Et dixit illi Abraham, Fili, recordare quia recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala; nunc autem hic consolatur, tu verò cruciaris.

26. Et in his omnibus, inter nos & vos chaos magnum firmatum est: ut hi qui volunt hinc transire ad vos, non possint, neque indè huc transmeare.

27. Et ait, Rogo ergò te, pater, ut mittas, eum in domum patris mei:

28. Habeo enim quinq; fratres: ut testetur illis, nè & ipsi veniant in hunc locum tormentorum.

29. Et ait illi Abraham, Habent Moysen & prophetas: audiant illos.

30. At ille dixit, Non, pater Abraham: sed si quis ex mortuis ierit ad eos, pœnitentiam agent.

31. Ait autem illi, Si Moysen & prophetas non audiunt, neque si quis ex mortuis resurrexerit, credent.

Ad CAP. XVI.

Com.1. Ὃς εἶχεν οἰκονόμον] *Dispensatorem:* at bene satis Vulgatus, *villicum.* In Glossis Isidori dictis, *Villicus, actor, exactor pensionum villæ: insularius.* Vide l.146. de V.S.

Ibid. καὶ οὗτος διεβλήθη αὐτῷ ὡς διασκορπίζων τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ] Sic infrà 23.14. Παρεστήκατέ μοι τὸν ἄνθρωπον τοῦτον ὡς ἀποστρέφοντα τὸν λαόν. Διεβλήθη, *delatus est.* In Glossario, Διαβάλλομαι, *deferor, insimulor.* Dispensatorem, seu villicum istum quínam fuerint qui detulerunt, in Contextu non ponitur: at poscit mos vivendi conservos intelligamus, nationem præfectis famulitiorum plerumque infensam. Vide Matth.18.31. Virgilius 2.

——*Atque erepta conjugis iræ:*

Ubi Servius, Σχῆμα διανοίας· *non enim dicit à Trojanis sublatam, quia intelligendum reliquit.* Apud Nonnium Varro, *Plures dominos servi comedêre quàm canes.* Vide suprà 12.45.

Com.2. Τί τοῦτο ἀκούω περὶ σοῦ;] Samuel ad filios suos 1 Reg.2.24. Οὐκ ἀγαθὴ ἡ ἀκοὴ ἣν ἀκούω περὶ ὑμῶν. Τί τοῦτο ἀκούω; concisè dictum est, pro, τί ὅτι τοῦτο ὃ ἀκούω; &c. Ità Genes.42.28. Τί τοῦτο ἐποίησεν ἡμῖν ὁ θεός; ubi optimè Vulgatus, *Quidnam est hoc quod fecit nobis Deus?* & ibid.27.20. Τί τοῦτο ὁ ταχὺ εὗρες; quídnam & quale hoc est quòd tam citò invenire potuisti? Apuleius (Græcismis scatens Scriptor) Milesi. 2. *Quid hoc comperior?* i.e. Quídnam est quod comperior? Vox τοῦτο autem in Contextu auget rei invidiam, vult dicere enim, Qualia & quanta sunt quæ de te audio? Sic in Terentii Hecyra 1.2.

Quid hoc negotii est modò quod narravit mihi
Heic intus Bacchis?——

Ad quem locum Donatus, *Quæ, qualia scilicet, & quanta.* In Plauti Truculento,

——*Quod ego facinus audivi advenientis tuum!*

Pluto, itidem ad hominem accusatum, (ut villicus iste) apud Lucianum, Τί ταῦτά φασιν, ὦ Μένιππε; & Matth. 26.62. Pilatus, Τί οὖτοί σου καταμαρτυροῦσι; Non ergò interrogativè (ut quibusdam visum) sed admirativè hæc in Contextu prolata. Terentius Andr.4.4. *Quid hoc?* ubi idem Donatus, *Non interrogantis, sed mirantis, & non intelligentis est.* Idem ad Andr.5.3. illud, QUID AIS? *Non interrogantis, sed invehentis est:* & ad Adelph. ea, QUID SIT, *Est admirantis magis quàm interrogantis.* Nec admirantis tantùm apud Lucam ista, sed & indignantis oratio. Idem ad Andr.2.1. ea, *Quid ais, Byrrhia? Miratur magis quàm interrogat: vel potiùs indignatur.* Ἠθικῶς autem indignatur paterfamiliàs iste ab œconomo sua bona dissipata esse. Symmachus lib.6. epist.81. *Exasperat animum malè gesta ratio villicorum.*

Ibid. λόγον τῆς οἰκονομίας σου] Auctor libri de Singularitate clericorum, in operibus Cypriani, *Necesse est ut alterius rationi subjiciatur qui alienum negotium tractaverit.* Cicero in Hortensio, *Cùm rationem à dispensatore accipis:* quod Petronio, *ad rationes sedere.* Hinc & *actûs sui rationem reddere,* in quodam Papiniani responso: ubi & *actûs* οἰκονομίας. Ad rem hoc loco significatam Apostolus Rom.14.12. Ἕκαστος ἡμῶν λόγον περὶ ἑαυτοῦ δώσει τῷ θεῷ. Vide & 1 Pet.4.5.

Ibid. λόγον, &c.] Panegyristes ad Constantinum, *Sic quoque cùm vicerit, redde rationem.*

Ibid. τῆς οἰκονομίας σου] In Glossario, Οἰκονομία, *dispensatio, administratio.*

Ibid. οὐ γὰρ δυνήσῃ ἔτι οἰκονομεῖν] Οἰκονομεῖν Vulgato *villicare.* Ità in Glossario eodem, Οἰκονομῶ, *villico.* Utitur & lib.8. Apuleius. D. Augustinus in Psal. 48. vertit,

Non potes agere mihi: hinc & *actores* dicti. Οὐ δυνήσῃ ἔτι οἰκονομεῖν, est, οὐκέτι οἰκονομεῖν μέλλεις. Marc. 2. 19. οὐ δύανται νηστεύειν, est, οὐκ ἐλάλησα & infrà hîc, ὑποδανεῖν οὐ δύανται, est, οὐκ ἀποθνήσκουσι. Vide & Joh. 5. 19. Ità, pro eo quod Marc. 6. 5. Οὐκ ἐδύατο ἐκεῖ ἐδεμίαν δύαμιν ποιεῖν, Matthæi Interpres habet, οὐκ ἐποίησεν. Cujus formæ nec pauca invenire est apud Latinos. Vide ad Apuleium pag. 129, & 570. annotata. Vulgatus heic, *jam enim non poteris*, &c. Sic suprà 15. 19. ea, οὐκέτι εἰμὶ ἄξιος, vertit, *jam non sum dignus.* Utroque loco τὸ *jam* pro *jam amplius* posuit.

Com. 3. εἶπε δ' ἐν ἑαυτῷ] Donatus in Terentii Adelph. *Moris est secum loqui vel senes, vel maximè aliquid ex animo agentes.*

Ibid. τί ποιήσω;] Plautus Rud.

—— Quam spem, aut opem, aut consilii quid capessam?

Idem Capt.

——Inter sacrum saxúmque sto, nec quid agam scio.

Ità loqui solent qui inopiâ consilii vel pecuniæ laborant. D. Basilius Homil. in Avaritiam, Ὁ διὰ πλουσίαν πενιχωρούμενος (λέγει,) Τί ποιήσω; Theophylactus ad illa divitis Luc. 12. τί ποιήσω; Τοιαύτας φωνὰς οὐχὶ ἡ πένης λέγει; In eodem argumento Zeno Veronensis, *Egeni vox est ista, Quid faciam?* Arrianus 4. 10. in Epictetum, Ἀπορεία, &c. πεῖ τὰ ἐκλὸς γίνεται, &c. τί ποιήσω; πῶς ζήσω; Galba apud Valer. Maximum, *Quo nomine* (pecuniæ nempe) *appellor, Quid agam?* Terentius 4. 1. Hecyræ, *Quid agam?* ubi Donatus, Διαπόρησις *turbatis apta.* In ejusdem Eunucho, *Quid igitur faciam?* ubi Donatus, *Menander*, εἶτα τί ποιήσω; &c. *& est* διαλογισμὸς *perditæ mentis post multam frustrà cogitationem.*

Ibid. τί ποιήσω;] Et statim, ἔγνων τί ποιήσω. Sic suprà 12. 17, 18. Τί ποιήσω; & pòst, τοῦτο ποιήσω.

Ibid. σκάπτειν οὐκ ἰσχύω] Οὐ θέλω non dicit, at quod plus est, οὐκ ἰσχύω. Sic in Eunucho Terentii ille,

——neque plagas pati Possum:——

ubi Donatus, *Non, nolo: sed, non possum.*

Ibid. σκάπτειν οὐκ ἰσχύω]

——Non didici aut duro subiisse labori,
Aut operi insuetas atteruisse manus.

D. Hieronymus epist. ad Eustochium, *At dices, puella sum delicata, & quæ manibus meis laborare non possum.* Fulgentius Mytholog. lib. 3. *Delicata consuetudo laborioso fert operi præjudicium.* Seneca 3. 29. de Ira, *Rusticum laborem recusat*, &c. *à servitute urbana & feriata translatus ad durum opus.* Euripides,

Καναὶ γεωργεῖν χεῖρες εὖ πεπεγμέναι.

Quintilianus Declamat. 260. *Juvenes in magnis patrimoniis atque in summa dignitate nati, subitò excussi, non dico opibus, sed necessariis etiam ad victum* (melius *vitam*) *spiritumque ultimum sustinendum, non redibunt ad opus quotidianum, non sufficient assiduo labori.* Ejusdem Declam. 3. ille filius abdicatus, *Quid vis porrò faciam? agrestia olera delicatior aggrediar? hoc à fortuna non didici.* Eutropius aulâ abactus apud Claudianum,

Sternere quippe toros, vel cædere ligna culinæ
Membra vetant.——

Parasitus rege suo destitutus apud Libanium, Ἡ γαστὴρ μὲ ἀπαιτεῖ τὴν συνήθειαν, ὁ δὲ οὐκ ἔστιν· τέχνην δ' ἐγὼ (scribe τέχνην δ' οὐκ ἔγνων) οὐδὲ μὴν ἔμαθον τὴν ἀρχὴν· πονεῖν οὐκέτι δύαμαι, τὸ σῶμα ὑπὸ τὴν τρυφῆς διέφθαρμένον. Ubi & πονεῖν respondet ei quod in Contextu σκάπτειν. Ad fossionem autem confugere solent qui nullo se manuum possunt ministerio tueri. Philo lib. ὅτι πᾶς ὁ σπουδ. ἐλεύθ. Τῷ ἧς (angustiâ rerum necessariarum) βιαζόμενοι, ἐγχειρεῖν καὶ τοῖς δελοπρεπεστάτοις ἀναγκάζονται, σκάπτοντες, χωπονοῦντες, &c.

Ibid. ἐπαισχύνομαι] Nam id flagitiosum nimis. Sirachides 40. 29. Ζωὴ ἐπαίσησεως μὴ βιώσης· χρεῖαον ὑποδανεῖν ἢ ἐπαιτεῖν. Julianus 3. Orat. Οὐδὲ ὑποχεῖν τῷ χεῖρε ὑποδέξαιτ' ἂν τις, &c. μὴ παντάπασιν ὑποσεισάμενος αἰδῶ. Apuleius 7. *Eique suasisse ne manum erogandæ stipi porrigeret, sed*, &c. In Glossario, *Mendicus*, ἐπαίτης.

Com. 4. ἔγνων τί ποιήσω]

Non sum divinus, sed scio quid faciam.

In Plauti Aulularia ille, *Scio quid agam:* & in Trinummo,

Scio ego & sentio ipse quid agam.

Pro quo in Ejusdem Capteivis, *Sic egero.* Moraliter autem post, Σκάπτειν οὐκ ἰσχύω, addit, ἔγνων τί ποιήσω. Suidas ad ea nescio cujus,

Πεζῇ βαδίζω, νεῖν γὰρ οὐκ ἐπίσαμαι·
Ἀλλὰ τὸ, μὴ δύαμαι τοῦτο, ποιήσω ἓν ἐκεῖνο.

Ibid. ἵνα ὅταν μεταστῶ τὴν οἰκονομίας, ἀέξωσί με εἰς τοὺς οἴκους αὐτῶν] Hoc est quod infrà com. 8. œconomus iste dicitur φρονίμως πεποιηκέναι· non quòd laudetur iniquitas ejus, sed quòd in statu adhuc meliore positus, provide secuturæ jam sortis difficultatibus occurreret. Μετάστασις τὴν οἰκονομίας, est, quod *ab actu removeri* (de dispensatore itidem agens) Paulus J C. vocat.

Com. 6. Δέξαι σου τὸ γράμμα] P. Chrysologus Serm. 25. *Nónne homo homini exiguæ chartæ obligatione constringitur?* Vulgatus optimè γράμμα *cautionem* vertit. In l. 40. ff. de reb. cred. *Lecta est in auditorio Papiniani P. Prætorio cautio hujusmodi; L. Titius scripsit me accepisse à P. Mævio quindecim mutua numerata mihi de domo.* Hinc & *cauti nummi* apud Horatium, ubi vetus Commentator, *Propter chirographum dati.*

Ibid. καθίσας ταχέως γράψον πεντήκοντα] Donatus ad Phorm. 5. 7. *Numerationem pecuniæ antecedit scriptura.* Horatius,

Scribe decem Nerio:——

ad quæ idem Commentator ille, *SCRIBE verbum Juris est, pro, mutuum sume.* Apuleius in Apologetico, *Non priùs discedunt quàm aliquid scripserint.* Vide in Epist. ad Philemonem com. 19. annotata. Καθίσας γράψον hîc, ut in Græco Esaiæ 30. 8. Τὸ ταχέως incertum ad præcedentem an subsequentem vocem referendum: maluerim ad præcedentem referri. E converso enim Joh. 12. 29. ἐγείρεται ταχύ· Matth. 28. 7. ταχὺ πορεύθεῖσαι· Apocal. 2. 5. & 22. 12. ταχὺ ἔρχεσθε· & Act. 17. 7. ἀνέστα ἐν τάχει.

Com. 8. οἱ υἱοὶ τοῦ αἰῶνος τούτου] Hi ferè sunt qui (ut Demas 2 Tim. 4. 10.) τὸν νῦν αἰῶνα ἀγαπῶσι· nec aliter heic Euthymius, *Filios seculi hujus dicit mundo adhærentes.* His Matth. 13. 38. contrarii οἱ υἱοὶ τῆς βασιλείας.

Ibid. Φρονιμώτεροι ὑπὲρ τοὺς υἱοὺς τοῦ φωτὸς, &c.] In Glossario, *Prudentiores*, φρονιμωτέρους· malim φρονιμώτεροι legi. Videtur enim hic locus Euangelistæ respici. Φρονιμώτεροι ὑπὲρ τ. υἱ., &c. constructio Hellenistica. Judic. 11. 25. ἀγαθώτερος ὑπὲρ Βαλὰκ· ibid. 15. 2. ἀγαθώτερα ὑπὲρ αὐτὼ· & 18. 26. δυνατώτερος ὑπὲρ αὐτόν. 3 Reg. 19. 4. κρείσσων ὑπὲρ τοὺς πατέρας. Ecclesiastæ 6. 10. ἰσχυρότερον ὑπὲρ αὐτόν· & 7. 26. πικρότερον ὑπὲρ θάνατον. Psal. 19. 10. γλυκύτερον ὑπὲρ μέλι. Habac. 1. 8. ὀξύτεροι ὑπὲρ τοὺς λύκους. Tale & illud,

——Scelere ante alios immanior omnes.

Ibid. εἰς τὴν ψυχὴν τὴν ἑαυτοῦ] In consulendo commodis suis, in calliditate mundana. Ità, servos ingenuis non sapientiâ, sed nequitiâ præstare, Justinus lib. 18. dixit.

Com. 9. Ποιήσατε ἑαυτοῖς φίλους ἐκ τοῦ Μαμωνᾶ τὴν ἀδικίας] Non dicit, ex opibus injustè partis amicos acquirendos: (ὃ γὰρ ὠφελήσουσι θησαυροὶ ἀνόμως, Proverb. 2. 10. Sirachides item 5. 10. Μὴ ἔπεχε ἐπὶ ἀδίκοις χρήμασιν, οὐδὲν γὰρ ὠφελήσει σε ἐν ἡμέρᾳ ἐπαγωγῆς) sed ἐκ τῆς ἀδυνάμου Μαμωνᾶ (ità enim ex opposito ἀληθινὸς infrà com. 11. M. T. ἀδικίας accipio,) deberi θεμέλιον καλὸν εἰς τὸ μέλλον ὑποθησαυρίζειν τὰ χρήματα δικαιοσύνης καὶ φιλανθρωπίας ὄργανα ποιοῦν, ut Maras, de

de quo Suidas. D. Auguſtinus ad Pſal. 48. de iniquitatis Mammona, *De diviti is iſtis quas divitias iniqui vocant. Amicos facere* heic, ut apud Plinium lib. 6. Epiſt. 6. *Quod quidem ſemper, quaſi præviderit hoc tempus, fecit ſeduló: paravit amicos. Ex Mamona iniquitatis amicos facere*, ut apud Juvenalem,

Defoſſa in loculis quos ſportula fecit amicos.

Ibid. ἵνα ὅταν ἐκλείπητε δέξωνται ὑμᾶς εἰς τὰς αἰωνίας σκηνὰς] Ut cùm defeceritis (id eſt, in re ſignificata, cùm mors à bonorum vitæ iſtius procuratione vos abſtraxerit,) recipiamini (id enim heic impersonale illud, δέξωνται, ut ſuprà 6. 38. δώσουσιν,) in domos non τροσκαίρους, ut diſpenſator iſte, ſed in manſiones æternas: μονὰς (Joh. 14. 2.) ἐν τοῖς τοῦ πατρός μου. Salvianus 4. contra Avaritiam, *Expeditos ſe non putant ad ſequendum Deum, niſi omnia priùs carnalium ſarcinarum impedimenta projecerint, ſimul ut more hominum commigrantium priùs ad locum habitaculi res ſuas transferunt, quàm ſeipſos: ſcilicet, ut cùm univerſa quæ ad ſe pertinent tranſtulerint, tunc ipſi in plenam ac refertam bonis immortalibus domum, præmiſſa rerum omnium facultate, commigrent.* Beneficentiam, ſed ad incertos hujus vitæ caſus relatam, laudarunt Hebræorum ſapientes. Vide Eccleſiaſten 11. 2. Tobiæ 12. 9. Sirachidem 3. 33, 34. 29. 15. & 40. 26. Philo in τὸν φιλανθρωπίας de Moſe, Περιέπει μὲ διὰ τοῦτο (δάνειον) ὑποδυόμενος καὶ συμβάλλειν ὀκνηρότερον, ἀλλ' ἀνεμφόβως χερσὶ καὶ γνώμαις μάλιστα μὲ χαιρούσαις, λογιζομένοις ὅτι καὶ ἡ χάρις τρόπον τινὰ δάνειον ὑποδυσώμενον ἐν καιρῷ βελτίονι ἀνάγκης, ἐκτίσῃ γνώμῃ τ' ἀγαθοῦ. Secuti Gentium Scriptores eandem in ſententiam. P. Syrus,

Habet in adverſis auxilia qui in ſecundis commodat.

Seneca lib. de animi Tranquillitate, *Juſtitiâ, manſuetudine, humanâ lege, & benignâ manu præparent multa ad ſequentes caſus ſubſidia: quorum ſpe ſecuriùs pendeant.* Repete quæ ante pauca adduximus ex Plinio juniore. Filius ad patrem parcum apud Menandrum,

——Ἐγώ σέ φημι δεῖν ὅσον χρόνον
Εἶ κύριος (πλούτου) χρῆσθαι, &c. γυναίου, πάτερ.
Αὐτὸν ὀικουρεῖν πᾶσιν, εὐπόρους ποιεῖν
Ὡς ἂν δυνῇ πλείστους διὰ σαυτοῦ τοῦτο γάρ
Ἀθάνατόν ὄστι, κ' ἂν ποτε πάσῃς τύχης,
Ἐκεῖθεν ἔσται ταυτὸ τοῦτό σοι πάλιν.

Quam in mentem itidem ad Galat. 6. D. Chryſoſtomus, Οἱ πλουτοῦντες ἐφαίνοντο τοῖς δεομένοις εἰσφέρουσιν, ἵν' εἴποτε καὶ αὐτοὶ σπάνιν πενίας, ἧς αὐτῆς ἐπιτυχῶσιν· & ad Matth. 5. Theophylactus, Ὁ χρὴς ἐλεήμων, ἐὰν ἀποβήσῃ σήμερον, παρὰ πάντων ἐλεηθήσεται. Πρὸς Τύχης παράδοξα καταφυγὰς ἑαυτοῖς φιλοσοφάζειν, Dio in Excerptis vocat. Nec his aliena ſunt quæ apud Plutarchum de Xenophonte, Παρήνει τ' θεῶν εὐτυχοῦντας μάλιστα μεμνῆσθαι, καὶ τιμᾶν, ὅπως ὅταν ἐν χρείᾳ γενώμεθα, θαρροῦντες αὐτοὺς προσκαλῶμεν· ὡς εὐμενεῖς ἤδη ὄντας, καὶ φίλους. Paraſitus Terentianus, Eun. 2. 2.

——Ad macellum ubi advenimus
Concurrunt læti mî obviàm cupediarii omnes, &c.
Quibus ẽ re ſalvâ & perditâ profueram, &c.
Salutant, ad cœnam vocant, adventum gratulantur.

Ἐκλείπειν hîc abſolutè ponitur, ut Hebr. 1. 12. in Græco Geneſ. 49. 33. Pſal. 17. 38. & 103. 29. & apud Tacitum (eâque ipſâ quæ apud Lucam noſtrum ſententiâ) *deficere. Quemcunque mortalium* (de Germanis loquitur,) *arcere tecto nefas habetur, pro fortuna quiſque apparatis epulis excipit: cùm defecere, qui modò hoſpes fuerat, monſtrator hoſpitii, & comes*, &c. Nec aliter locutum video Vegetium 2. 20. De re militari.

Com. 10. ὁ πιστὸς ἐν ἐλαχίστῳ, καὶ ἐν πολλῷ πιστὸς ἔσται] Salvianus 3. de Gubernat. *Probat etiam in majoribus, ſi res exigat, executorem ſe idoneum fore, à quo minora complentur.* Ἐλάχιστα hîc intelligenda reſpectu ſpiritualium donorum quæ verè maxima.

Com. 12. Καὶ εἰ ἐν τῷ ἀλλοτρίῳ πιστοὶ οὐκ ἐγένεσθε, &c.] Πιστοὶ, nempe diſpenſatores. Hinc 1 Cor. 4. 2. Ζητεῖται ἐν τοῖς οἰκονόμοις ἵνα πιστός τις εὑρεθῇ. Ἀλλότριον eſt quod ab aliis accepimus,

——Nam quæ non fecimus ipſi
Vix ea noſtra vocanda.——

Apuleius in de Socratis deo, *Aliena voco quæ parentes pepererunt, & quæ Fortuna largita eſt.* In Allocutione ad Aſclepium cum ejuſdem Apuleii ſcriptis excuſa, *Ab omnibus divinæ cognationis partibus aliena ſunt omnia quæcunque terrena corporali cupiditate poſſidentur: quæ meritò poſſeſſionum nomine nuncupantur, quoniam non nata nobiſcum, ſed poſtea à nobis poſſideri cœperunt.* Seneca epiſt. 98. *Quicquid eſt cui Dominus inſcriberis, apud te eſt, tuum non eſt.* Idem Conſolat. ad Marciam cap. 10. *Non eſt quòd nos ſuſpiciamus tanquam inter noſtra poſiti, mutuò accepimus.* Chryſoſtomus Homil. 79. in Joannem, *Miniſtramus quæ noſtra non ſunt, etſi à majoribus noſtris relicta.* Irenæus 4. *Et quæcunque reliqua benefacientes juſtificamur, velut de alienis noſtra redimentes. De alienis, ità dico, non quaſi mundus alienus ſit à Deo, ſed quoniam hujuſmodi dationes ab aliis accipientes habemus.* Vel ἀλλότριον, quòd facilè ad alios à nobis tranſit, nempe ut

——Cujus Dominum Natura nec illum,
Nec te, nec quenquam ſtatuit.——

Unde & Plinius 1. epiſt. 3. ad Caninium ſuum, *Reliqua rerum tuarum poſt te alium atque alium Dominum ſortientur;* & Valerianus Cimelienſis, *Cùm non ſit noſtrum quod ſumus, multò minùs noſtrum eſſe poteſt quod habemus:* quibus adde Ciceronis iſta, *Nihil meum eſt, nec cujuſquam, quod auferri, quod eripi, quod amitti poteſt.* Paradox. 4.

Ibid. τὸ ὑμέτερον, &c.] D. Hieronymus ad Algaſiam, *Alienum eſt nobis omne quod ſeculi eſt.* Idem ad Euſtochium, *Aliena nobis auri argentique ſunt pondera, noſtra poſſeſſio ſpiritualis eſt.*

Com. 13. οὐδεὶς, &c. δυσὶ κυρίοις δουλεύειν] De heris majore & minore ſervus ille apud Terentium, Andr. 1. 3.

Nec quid agam certum ſt, Pamphilúmne adjutem,
an auſcultem Geni.
Si illum relinquo, ejus vitæ timeo: ſin opitulor, hujus minas.

Plinius in Panegyrico, *Facilius eſt unum amare quàm multos.* Andronicus Rhodius 9. 11. Τὸ πολλοῖς θεραπεύειν ἐπίπονον. Ibidem, Οὐχ οἷόν τε πλείοσιν, &c. ἑαυτὸν διανέμειν. Deinde, Ἡ ἐρωτικὴ φιλία δεῖν ὑφορᾶσθαι· καὶ διὰ τοῦτο θεὸς ἕνα μυεῖσθαι δοκεῖ. Vide ad Matth. 6. 24. annotata.

Ibid. ἢ ἕνα μισήσει] Μισεῖν hîc (ut & ſuprà 14. 26.) non *odiſſe* ſignificat, ſed *amare minùs.* Ità *odium* & *odiſſe* ponunt & Latini. Horatius,

Cui placet alterius, ſua nimirum eſt odio ſors.

Cicero ad Appium ſcribens Famil. lib. 5. *Citiúſque amore tui fratrem tuum odiſſe deſinam, quàm illius odio quidquam de noſtra benevolentia detrahatur.*

Ibid. ἑνὸς ἀνθέξεται] *Adherebit.* Voce ἀντέχεσθαι uſus eſt & Simplicius in cap. 74 Epicteti, ſententiâ itidem huic Chriſti dicto perhercle congruâ, Τὸν εἷς θεὸν (inquit) ὀφυσθῆναι χρὴ δίγνωμον πάσχειν, καὶ μὴ ἀνθρωπίνων ἀντέχεσθαι. Diximus ad Matthæum hoc loco, Tertullianum dum verbum ἀνθέχεσθαι *defendere* vertebat, reſpexiſſe videri tempus quodvis quo duorum dominorum ſalus in periculo verſaretur, neque ſervus eodem momento utrique poſſet præſtò eſſe. Sumus & adhuc in eadem ſententia, nam & Heſychius (qui Lucam vel Matthæum reſpexit) ἀνθέξεται exponit ἀντιλήψεται· id eſt, *opem*, vel *auxilium, feret.*

Ibid. ἢ δυσὶ δεσπόταις δουλεύειν καὶ Μαμωνᾷ] Sedulius ad Rom. 1. *Non poteſt Deum ſuum dicere is cui, &c. gloria ſeculi, & pompa mundi, aut potentia rerum caducarum Deus eſt.* In Epiſtolis Apollonii dictis, Ἀρετὴ καὶ χρήματα, &c. ἀλλήλοις ἐναντιώτατα, &c. πῶς ἂν δυνατὸν ἀμφοτέροις θεὸν τ' αὐτὸν γενέσθαι; notandum autem non hîc Chriſtum dicere, impoſſibile eſſe θεῷ δουλεύειν, καὶ Μαμωνᾷ (id eſt, divitias) ἔχειν· ſed Deo & Mammonæ ſervire. Euthymius ad Matth. 19.

ea, FACILIUS EST CAMELUM, &c. *Divitias non vituperat, sed servire divitiis.* Verè ab Horatio dictum,

Imperat, aut servit collecta pecunia cuique.

Ibid. ὁ δύνασθε θεῷ δουλεύειν καὶ Μαμωνᾷ] Seneca, loquendi modo non alieno, cap. 15. de V.B. *Quomodo potest Deo parêre, &c. qui ad, &c. voluptatum punctiunculas concutitur?* Quod idem epist. 104. de Libertate dixit, de Deo (fortè & aptiùs) pronunciare licet; *Non potest gratis constare, hunc qui magno æstimat, ei omnia parva æstimanda sunt.* Chrysologus Serm. 164. *Nemo potest connecti terræ, & jungi cœlo.*

Com. 14. Ἦκουον δὲ ταῦτα καὶ οἱ Φαρισαῖοι] Ità Marc. 11. 14. Καὶ ἤκουον (nempe ταῦτα) οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ.

Ibid. φιλάργυροι ὄντες] De iisdem 1. 12. Hegesippus, *Genus hominum, &c. negotiorum avidum, pecunia appetens.*

Ibid. καὶ ἐξεμυκτήριζον αὐτὸν] Similima etiam Joh. 9. 40. habes, ubi & μὴ καὶ ὑμεῖς, &c. non multùm abest ab eo quod hic ἐκμυκτηρίζειν dicitur. Vide & infrà hîc 20. 19. Suidas, Μυκτηρίζει, ἐξουθενεῖ, χλευάζει. Hesychius, Ἐκμυκτηρισμὸς, χλευασμός. In Græco Proverb. 1. 30. Ἐμυκτήριζον τοῦ ἐμοῦ ἐλέγχου· & 23. 9. appositè ad hæc Lucæ, Εἰς ὦτα ἄφρονος μηδὲν λέγε, μήποτε μυκτηρίσῃ σε τοὺς λόγους κλαύσῃ. Adde Proverb. 13. 1. Consilia autem ad beneficentiam ducentia, congruenter naturæ ipsorum, avari isti sannis excepere. Chrysostomus Homil. 73. in Joannem, *Malæ cupiditates solent salutaribus sermonibus aditum obstruere: cupiditas pecuniæ non sinit præcepta de eleemosyna audire.*

Ibid. ἐξεμυκτήριζον αὐτὸν] Ἔγνωσαν γὰρ (ut Marc. 12. 12.) ὅτι πρὸς αὐτοὺς τὴν παραβολὴν εἶπε.

Com. 15. ὑμεῖς ἐστε οἱ δικαιοῦντες ἑαυτοὺς ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων, ὁ δὲ θεὸς γινώσκει τὰς καρδίας ὑμῶν] D. Augustinus in Psal. 18. *Superba anima in conspectu hominum vult placere; humilis anima in occulto, ubi Deus videt, placere vult.* Euthymius ad Luc. 1. ea, ERANT JUSTI CORAM DEO, *Hunc habebant suæ justitiæ inspectorem, hæc enim est justitia vera.* Illa, οἱ δικαιοῦντες ἑαυτοὺς, vertunt, *qui vos justificatis.* Idem Augustinus in Psal. 65. & de Judæis loquens, *Quasi meritis suis volebant tribuere justificationes suas.* Id esset quod Rom. 10. 3. τὴν ἰδίαν δικαιοσύνην ζητεῖν, τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ θεοῦ οὐχ ὑποτάσσεσθαι. Fortasse autem ἑαυτοὺς δικαιοῦν hîc, est quod Proverb. 21. 2. φαίνειν ἑαυτοῖς δίκαιοι· ubi & sequitur (ut hoc loco) de corde, κατανύειν τὴν καρδίαν Κύριος. Sirachides 7. 5. Μὴ δικαιοῦ ἑαυτὸν ἔναντι Κυρίου· ubi Vulgatus, vel quis alius studiosus, (ex isto, ut videtur, Lucæ loco) addidit, *Quoniam agnitor cordis ipse* (Deus) *est.* Possumus & sic interpretari, *qui pro justis vos venditatis:* Sic ferè Matth. 23. 28. idem Dominus noster ad Pharisæos istos, φαίνεσθε τοῖς ἀνθρώποις δίκαιοι.

Ibid. ὁ δὲ θεὸς γινώσκει τὰς καρδίας ὑμῶν] Θεὸς (Galat. 6. 7.) οὐ μυκτηρίζεται. Αὐτὸς γινώσκει (Joh. 2. 25.) τί ἦν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. 1 Reg. 16. 7. Ἄνθρωπος ὄψεται εἰς πρόσωπον, ὁ δὲ θεὸς ὄψεται εἰς καρδίαν· & Psal. 44. 21. Αὐτὸς γινώσκει τὰ κρύφια τῆς καρδίας. Vide & Psal. 33. 15. 1 Thess. 2. 4. & in Gr. Proverb. 24. 12.

Ibid. τὸ ἐν ἀνθρώποις ὑψηλὸν βδέλυγμα ἐνώπιον τοῦ θεοῦ ἐστιν] Chrysostomus ad Rom. 2. 13. illud, Δίκαιοι παρὰ τῷ θεῷ, Κάμοῦ πρόσθηκε, παρὰ τῷ θεῷ· παρὰ μὲν γὰρ ἀνθρώποις ἴσως σεμνοὶ δοκοῦσι φαίνεσθαι, &c. παρὰ δὲ τῷ θεῷ τοὐναντίον ἅπαν. Photius Epist. 187. Ἄνθρωποι μὲν, &c. οἱ ἐξ ἀγέλης, οἳ δὴ ἀν οἵ γε φιλόσοφοι καθαρὸν τὸ ἔρωτα ζωπυρήσαντες, πρὸς ἓν μόνον τὸ πᾶν, καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ πεφυκὸς καὶ δόξαν κεχηνότες, &c. τίμιον αὐτὸν καὶ μακάριον ἡγοῦνται. Θεὸς δὲ τὸ εὐσεβοῦς τιμᾷ, καὶ τοῖς φιλαρέτοις τὸ εὐκλεὲς ὑπονέμει· κἂν ὁ τῆς χρημάτων αὐτοῦ ὄγκος ὑπερφρονῇ, κἂν ὁ φλεγμαίνει, κἂν ὁ ἐπῆδεν πύρος καὶ ἡ πεφυκὼς ἀναβλέπειν ποιεῖ. Eustathius ad Iliad. ω'. Πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων θεῷ τιμώμενοι, ὡς θεοφιλεῖς, ἀνθρώποις ἀπέχθειοί εἰσιν· ἄλλοι δ' ἂν ἀνθρώποις περισχόμενοι, ὑποδύμοι τῷ κρείττονι διεκπίπτουσι. Lactantius 6. 16. *Deo humilis & abjectus est qui fuerit conspicuus & sublimis in terra.* Et contrà paulò pòst, ex Euripide, *Quæ hîc mala putantur, hæc sunt in cœlo bona.* Philo 2. de Legg. special. Παρ' ἡμῖν μὲν ἀνισότης, ἰσότης δὲ παρὰ τῷ θεῷ τίμιον. Idem in de Agricultura, Παρὰ μὲν ἀνθρώποις τὸ ἄδικον πολὺ πρὸς ἐρὸς τὸ δίκαιον περιττεύει· παρὰ δὲ τῷ θεῷ τὸ κάλλιον ἀγαθὸν πρὸς μυρίων ἀδίκων. De Christo D. Petrus 1. 2. 4. Ὑπὸ ἀνθρώπων μὲν ἀποδεδοκιμασμένον, παρὰ δὲ τῷ θεῷ ἔκλεκτον, ἔντιμον.

Ibid. βδέλυγμα ἐνώπιον τοῦ θεοῦ ἐστιν] Sic contrà 1 Petr. 3. 4. ἐνώπιον τοῦ θεοῦ πολυτελὲς ὄντων. In Glossis, *Abhominatio*, βδέλυγμα.

Com. 16. ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται ἕως Ἰωάννου· ἀπὸ τότε ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ εὐαγγελίζεται] Hinc de Joanne isto Cassianus Institut. 1. 2. *Veteris novique Testamenti velut quidam sacratissimus limes, finis initiumque processit.*

Ibid. ἀπὸ τότε ἡ βασιλ. τ. θ. εὐαγγ.] Matth. 3. 2.

Ibid. εἰς αὐτὴν βιάζεται] Hinc ἅθλον βιαστὸν Basilius regnum cœlorum vocavit. In Glossis, *Vim facit*, &c. βιάζεται.

Com. 19. ἐνεδιδύσκετο πορφύραν] Sic 1 Maccab. 10. 62. Ἐνέδυσαν αὐτὸν πορφύραν. Purpura hèic aptè diviti tributa. Juvenalis,

——*Vestes*
Purpureas, teneris quoque Mecænatibus aptas.

Diodorus Siculus de Sardanapalo, Πορφύραν, καὶ τὰ μαλακώτατα τῶν εἱμάτων, &c. ἐνεδεδύκει.

Ibid. εὐφραινόμενος καθ' ἡμέραν] Τρυφῶν, σπαταλῶν, καὶ καρδίαν πέφυκεν, ut & divites illi de quibus 5. 5. Jacobus. Vide quæ 1 Cor. 15. 31. & quæ de Apicio ac Nomentano Seneca cap. 10 de V.B. Illud, καθ' ἡμέραν, non luxum intermissum, sed assiduum notat. Ulpianus ad Demosthenis Olynth. β'. ea, καὶ καθ' ἡμέραν ἀκρασίαν, Διὰ τὸ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ταῦτα ποιεῖν, διέβαλεν αὐτὸν, ὡς μέθυσον, καὶ τοῦτον τὸν βίον ἔχοντα. Memnon Historicus de Dionysio Heracleensium Tyranno, Ταῖς καθημεριναῖς τρυφαῖς ἐκδιαιτηθείς, &c. Sic 2 Pet. 2. 13. ἡδονὴν ἡγούμενοι τὴν ἐν ἡμέρᾳ (id est, εἰς, vel καθ' ἡμέραν) τρυφήν· & in versu Græco,

Ψυχὴ, δίδυ σοί γ' ἡδονὴν καθ' ἡμέραν.

Recentiori εὐφραίνεσθαι hîc est *oblectare* se, Vulgato (& heic, & Sirach. 39. 37.) restrictiùs, (plan éque ut sumendum videtur,) *epulari*. In Glossario, Εὐφραίνω, *epulor*: vide suprà 12. 19. Εὐωχεῖται etiam apud Hesychium exponitur εὐφραίνεται.

Ibid. λαμπρῶς] In eodem Glossario, Λαμπρῶς, *splendidè*.

Com. 20. ἐβέβλητο πρὸς τὸν πυλῶνα] Ut solent Fortunæ purgamenta. Didymus in Odyss. ρ'. Εἰώθασιν οἱ πλουτοῦντες προσκλίνεσθαι τῇ θύρᾳ, καὶ προσείβεσθαι. Sic alter ille mendicus Act. 3. 2. πρὸς τὴν τοῦ ἱεροῦ θύραν· ubi dicta vide.

Ibid. ἡλκωμένος] In Glossario, Ἡλκωμένος, *ulceratus*, &c. fortè meliùs *ulcerosus* scribas: id est, (ut heic optimè Vulgatus) *ulceribus plenus*: πονηρῷ ἕλκει (ut Job. 2. 7.) ἀπὸ ποδὸς ἕως κεφαλῆς καταχθείς. Plinius de quodam municipe suo, lib. 6. epist. 24. *Ulceribus putrescebat.*

Com. 21. ἐπιθυμοῦντα χορτασθῆναι ἀπὸ τῶν ψιχίων τῶν πιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης τοῦ πλουσίου] Subaudi, (ut suprà 15. 16.) καὶ οὐδεὶς ἐδίδου αὐτῷ. Deus ad opulentos illos Ezech. 34. 19. *Oves meæ his quæ conculcata pedibus vestris fuerant pascebantur.* Apud Quintilianum 5. declam. ille, *Non exigo tuis manibus porrigas cibos, &c. projice quod rapiam, objice quod colligam.* Vide ad Matth. 15. 27. dicta. Nota & illa τῶν ψιχίων πιπτόντων. Sic, ὑποπίπτοντα τοῖς ἄρτου ῥύμματα, Variar. 13. apud Ælianum.

Ibid. ἐπιθυμῶν, &c.] Hesychius, (& ni fallor, ex hoc Lucæ loco) Ἐπιθυμῶν, ἐρεθόμενος.

Ibid. ἀπὸ τῆς τραπέζης τοῦ πλουσίου] Supple, ut suprà 15. 16. καὶ οὐδεὶς ἐδίδου αὐτῷ. Nihil (ut Jobi 20. 21. ubi & de ejusmodi agitur) de cibo divitis remansit.

Com. 22. καὶ ἀπενεχθῆναι αὐτὸν ὑπὸ τῶν ἀγγέλων εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ἀβραάμ] Chrysostomus Homil. 61. in Joannem, *Ille* (qui bene vixit) *moriens, cum Angelis evolabit, etiamsi nemo exequiis intervenit.*

Ibid. ἀπέθανε δὲ καὶ ὁ πλούσιος]

——Τῷ αὐτῷ ὀδὸν,
Ἣν πᾶσιν ἐλθεῖν ἐς' ἀναγκαίως ἔχον,
Παρελήλυθεν.——

Est emphasis autem in iis, καὶ ὁ πλούσιος· q. d. æquè ac mendicus

dicus ille. Jobus 21. 23. *Iſte moritur, robuſtus & ſanus, dives & felix. Viſcera ejus adipe ſunt plena, & medullis oſſa illius irrigantur. Alius verò moritur in amaritudine animæ abſque ullis opibus. Et tamen ſimul in pulvere dormient, & vermes operient eos.* Arrianus 3. 26. in Epictetum, Ἡ αὐτὴ κάθοδος, τὰ δὲ κάτω τὰ αὐτὰ, ἐκεῖ καὶ τοὺ πλουσιωτάτους, &c. δεῖ κατελθεῖν. In Paræneticо Phocylidis dicto,

Κοινὰ μέλαθρα δόμων αἰώνια, καὶ παγὶς Ἅιδης·
Κοινὸς χῶρος ἅπασι, πένησί τε καὶ βασιλεῦσιν.
Pallida mors æquo pulſat pede pauperum tabernas
Regúmque turres.——
——*Metit Orcus*
Grandia cum parvis, non exorabilis auro.
——*Æquâ lege neceſſitas*
Sortitur inſignes & imos:
Omne capax movet urna nomen.
Divéſne priſco natus ab Inacho
Nil intereſt, an pauper & infima
De gente, ſub dio morêris
Victima nil miſerantis Orci.

In Trinummo Plautina,

Salillum animâ cùm extemplo amiſimus,
Æquo mendicus atque ille opulentiſſimus
Cenſetur cenſu ad Acherontem mortuus.

De Deo Seneca 91 Epiſtolâ, *Ubi ad finem mortalitatis ventum eſt, diſcede* (inquit) *ambitio, omnium quæ terram premunt ſiremps lex eſto.* Vide & Job. 21. comm. 23, 24, 25, 26.

Ibid. ἀπέδανε] *Oſſa dedit terræ proinde ac famul infimus eſſet.*

Ibid. ἀπέδανεν, &c. καὶ ἐτάφη] Τὸ κοινὸν τῇ περιφορᾷ χρεὼν ἀπέπεσε, καὶ ἡ περισκύσις κηδήσιος ἔτυχεν, ut apud Suidam (in v. χρεὼν) Ælianus locutus. Ἀπέδανε καὶ ἐτάφη, heic, ut Act. 2. 29. de Davide, Ἐτελεύτησε, καὶ ἐτάφη.

Com. 23. ἐν τῷ Ἅιδῃ, &c.] Id eſt, in loco illo viſibus ſubſtracto (ἄιδης enim quaſi ἀϊδὴς) in quo, ſub exſpectatione, ſive (ut cum Tertulliano loquar) candidaturâ utriuſque judicii manent mortuorum animæ. *Communem omnium cuſtodiam* Lactantius 7. 21. vocavit, & ante illum Menander,

Κοινὸν δ' Ἅιδου ἔχουσι οἱ πάντες βροτοί.

Adde ſuprà ex Phocylide adducta. Apud Photium Jobius §. 38. Κ' ἂν διάφορος ἑκατέρας μοίρας (ὧν τῷ Ἅιδῃ) ἥ τε πιστευκότων καὶ τῶν ἀπιστησάντων, ἀλλ' ἓν εἰς ἓν καρδαμύττει τὸ τοῦ καταχθονίου. Vulgatus, (quem ſecuti recentiores) *in Inferno*. D. Ambroſius cap. 10. lib. De bono mortis, Ἅιδου, &c. *quem Latinè Infernum dicimus:* & in vetere Onomaſtico, *Infernus*, ἄιδης.

Ibid. ὑπάρχων ἐν βασάνοις] Ut animæ piorum, etiam ante univerſalis judicii diem in loco refrigerii verſantur, ità malorum animæ, quaſi in anteceſſum graviorum illarum quæ manent eas, pœnis torquentur.

Ibid. ὁρᾷ δὲ Ἀβραάμ] Non vidit Noe, non Jacobum, non Iſaacum, (inquit D. Chryſoſtomus Homil. in narrationem iſtam) ſed Abrahamum, quia Abraham φιλόξενος ἦν, καὶ ἡ ἀπανθρωπίας τύτε μείζων γίνεται κατηγορία ἡ ἐκείνε φιλοξενία.

Ibid. καὶ Λάζαρον ἐν τοῖς κόλποις αὐτοῦ] Euthymius ad Matth. 8. ea, ACCUMBENT IN SINU ABRAHAM, *Sinum Abraham dixit, tanquam requiem ac fruitionem juſtorum:* & pòſt, *Quia credebant Abraham in bonis ineffabilibus degere, pro regno cœlorum ſinum Abraham poſuit, tanquam rem notam.*

Com. 24. καὶ φωνήσας εἶπεν, &c.] Fingitur dixiſſe quæ homo in tali ſtatu locóque exſiſtens, ſi vocis uſura ei conceſſa eſſet, videri poteſt voluiſſe dicere. Similia Sapient. 5. 13. illa, *Talia dixerunt in Inferno hi qui peccaverunt.*

Ibid. ἵνα βάψῃ τὸ ἄκρον τῆς δακτύλου αὐτῦ ὕδατος] Cui antea quæſitiſſima vina ſuperfuerant, jam guttam aquæ petit. De Pompeio Seneca, *Cùm tot poſſideret flumina in ſuo orientia & cadentia, mendicavit ſtillicidia.* In Pace Ariſtophanis, ψαλαξιὸν ἕνα μοι ψάλαξον. In Ejuſdem Acharnenſ.

Σὺ δ' ἀλλά μοι ψαλαξιὸν εἰρήνης ἔνψαξον, &c.

Seneca 3. 8. de Beneficiis, *Tempore quædam magna ſiunt, non ſemina: beneficium eſt donata poſſeſſio cujus fertilitas laxare poſſit annonam: beneficium eſt unus in fame panis: beneficium eſt donare regiones per quas multa flumina & navigabilia decurrunt: beneficium eſt aremibus ſiti, & vix ſpiritum per ſiccas fauces ducentibus, monſtrare fontem.* Opponitur autem gutta aquæ de digito pauperis deſideratæ, micæ panis à paupere de menſa divitis petitæ: ut bene ad Pſal. 48. notavit D. Auguſtinus.

Ibid. καὶ καταψύξῃ τὴν γλῶσσάν μου] Onomaſticon vetus, *Refrigero* ἀναψύχω. Ovidius,

Aridáque affuſâ guttura tinge aquâ.

Com. 25. μνήσθητι] In Gloſſario, Μνήσθητι, *memor eſto, recordare*, &c.

Ibid. ἀπέλαβες τὰ ἀγαθά σε ἐν τῇ ζωῇ σε] Ἄυτη (ut 9. 9. Eccleſiaſtæ) μισεῖς σε ἐν τῇ ζωῇ σε. Ἄυτη (ut Sapient. 2. 9.) ἡ μισεῖς σε, καὶ ὁ καλῶς ἔσῃ. Diphilus apud Clementem Alexandrinum,

Οἶει σὺ τοὺ θανόντας, ὦ Νικήρατε,
Τευφῆς ἁπάσης μεταλαβόντας ἐν βίῳ,
Περιῤῥῦσθαι τὸ θεῖον ὡς λελησότας;
Ἔστ' ἐλίκης ὀφθαλμὸς ὃς τὰ πάντ' ὁρᾷ.

Lactantius 7. 11. *Qui beati ſunt in hac vita corporali, &c. ſemper miſeri ſunt futuri: quia jam bonis quæ maluerunt potiti ſunt.* Ἀγαθὰ hîc vulgariter ſumpta, ſunt *quæ in homine dicuntur bona*, ut Terentius locutus: &, *quæ pro bonis habentur*, cap. 1. de Opif. Dei Lactantius. *Opinione bona, & nomen quidem cum bonis commune habentia, non autem proprietatem*, Seneca Epiſt. 74 dixit. Idem 45 Epiſtolâ, *Non ſtatim bonum eſt ſi quid neceſſarium eſt: projicimus bonum, ſi hoc nomen pani aut polentæ damus, & cæteris ſine quibus vita non ducitur.* Scriptor τῆς ἠθικῶν μεγάλων, qui vulgò Ariſtoteles, Εἰς δύο (τὰ ἡμᾶς ἀνήκοντα nempe) διαιροῦμεν· καὶ τὰ μὲν φαμὲν εἶναι καλὰ, τὰ δὲ καὶ ἀγαθά. καὶ τῆς ἀγαθῶν τὰ μὲν ἁπλῶς ἀγαθὰ, τὰ δὲ τινί. καὶ καλὰ μὲν, οἷον, τὰς ἀρετὰς, καὶ τὰς ἀπ' αὐτῆς πράξεις· ἀγαθὰ δὲ, ἀρχὴν, πλοῦτον, δόξαν, τιμὴν, καὶ τὰ τοιαῦτα, &c. Omnino lege Ciceronem Parad. 1. Horatius,

——*Adimam bona, nempe, pecus, rem,*
Lectos, argentum.——

q. d. Quæ vulgò bona dicuntur. Apuleius in de Philoſophia, *Nullis extrinſecùs eorum quæ bona dicimus adminiculis indigens.* Hoc ſenſu ſuprà heic 11. 13. ἀγαθὰ δόματα habemus: & è converſo 1 Cor. 1. 27. τὰ μωρὰ τῦ κόσμου i. e. re ipsâ non quidem ſtulta, at pro talibus habita. *Popularibus verbis* (inquit Cicero Offic. 2.) *eſt agendum, & inſitatis, cùm loquimur de opinione populari.* Τὰ ἀγαθά σε ἀπέλαβες heic, ut Matth. 6. 3. ἀπέχυσι τὸν μισθὸν αὐτῶν. Ἐν τῇ ζωῇ σε, eſt, quod 1 Tim. 6. 17. πλούσιος ἐν τῷ ἐκείνῳ αἰῶνι. *Duxiſti in bonis dies tuos:* ut Jobi 21. 13.

Ibid. νῦν δὲ, ὅδε παρακαλεῖται] Lactantius ubi ſuprà, *Qui juſtitiam ſequentes in hac vita miſeri fuerunt, &c. ſemper beati ſunt futuri, ut quia jam mala pertulerunt, etiam bonis fruantur:* & 7. 5. *Afficietur moleſtiis & laboribus quamdiu fuerit in terra, ut habeat divinum & cœleſte ſolatium.* Chryſoſtomus Homil. 15. in Acta Apoſtol. *Vis refrigerium invenire illic? fer heic tribulationem.* Vide Matth. 5. 4. 2 Cor. 1. 7.

Ibid. σὺ δὲ ὀδυνᾶσαι] Hæc adimpletio eſt illius καὶ quod ſuprà 6. 25. Suidas, Ἐπειδὴ δὲ οἶνον ἠξίεις πίνειν, συνεκπίδιον δοῦναί σοι καὶ τὸ πύγα. Τοῖς ἀγαθοῖς χρῆσθαι δικαιοσύνοις, δεῖ καὶ τὰ κακὰ ὑπομένειν.

Ibid. νῦν δὲ ὅδε παρακαλεῖται, σὺ δὲ ὀδυνᾶσαι]

In pretio fueras magè tu, miſer iſte jacebat:
Ecce jaces tu, ille in ſummum ſucceſſit honorem.
Sic volvenda ætas commutat tempora rerum.

D. Auguſtinus Soliloquiorum cap. 22. *Qui heic conſolantur, indigni tuâ conſolatione habentur: ſed qui heic cruciantur,*

tur, à te consolantur. Pastor Hermæ 3. 4. *Futurum seculum æstas est justis, peccatoribus autem hiems:* ex quo fortasse Theophylactus ad Luc. 21. Θέρ☉ ἤξει, &c. μὴ χειμῶνα καὶ ζάλλω, ὡς θέρ☉ ἐρχομέν☉ τοῖς δικαίοις, ὅς γε τοῖς ἁμαρτωλοῖς χειμὼν ἔσαι τότε καὶ ζάλη. ὅτω γὰρ θέρ☉ ἡ παρόντα αἰῶνα ἔχει, ζάλλω ἡ ἡ μέλλοσα. Confer locum 2 Thess. 1. 6, & 7. Apud Inferos pauper ille in Luciani Cataplo, Ἡμεῖς οἱ πένητες γελῶμεν, ἀνιῶνται δὲ καὶ οἱ πλούσιοι. In ejusdem Dialogis Diogenes ad Mausolum Regem, Μαύσωλος οἰμώξει μεμνημέν☉ τῆς ἄνω ζωῆς, Διογένης δὲ καταγελάσεται αὐτοῦ. Tertullianus in de Spectaculis, *Vicibus res disposita est: nunc isti lætantur, nos conflictamur,* &c. *lugeamus ergò dum ethnici gaudent, ut cùm lugere cœperint, gaudeamus.* D. Augustinus in Psal. 74. *Quando acceperint humiles quod irrident superbi, tunc superborum typhus in luctum convertetur.* Sidonius 7. 6. *Ordinis res est, ut nunc dives purpurâ byssóque veletur, Lazarus hîc ulceribus & paupertate feriatur: ordinis res est ut dum in hac allegorica versamur Ægypto, Pharao incedat cum diademate, Israelitæ cum cophino: ordinis res est ut dum in hac figurata Babylonis fornace decoquimur, nos cum Jeremia spiritualem Jerusalem suspiriosis plangamus ululatibus, & Assur fastu regio tonans, sanctorum sancta conculcet. Quibus ego præsentium futurarumque beatitudinum vicissitudinibus inspectis, communia patientiùs incommoda fero. Primum, quòd mihi quæ mereor introspicienti, quæcunque adversa provenerint leviora reputabuntur: deinde, quod certum scio maximum esse remedium interioris hominis, si in hac area mundi variis passionum flagellis trituretur exterior.* D. Augustinus in Psal. 48. de Lazaro & hoc divite nostro, *Mutaverunt vicem: ille à janua divitis sublevatus est in sinum Abrahæ; ille ab epulis splendidis missus est in ignem: ille requiescebat, ille ardebat: satiabatur ille, ille sitiebat: ille laboraverat in finem, vivet in æternum; ille vixerat in finem, laborabit in æternum.* In Comœdia Plautina,

Fortunæ solent mutarier, varia vita est.
Nos divitem eum meminimus, atq; iste pauperes nos:
Verterunt se memoriæ.——

Martialis,

Plus habuit Didymus, plus Philomelus habet.

Ibid. οὐ δὲ ὀδυνᾶσαι] Vult dicere, Ὅσα (ut Apoc. 18. 7.) ἐδόξασε σεαυτὸν, καὶ ἐστρηνίασας, τοσοῦτον νῦν βασανισμὸν δίδου σοι. P. Chrysologus Serm. 47. de Inferno, *Quàm malè stridet ibi qui hîc malè ridet!*

Com. 26. καὶ ἐπὶ πᾶσι τούτοις] *Præter hæc omnia*, jam dicta nempe. Καὶ ἐπὶ πᾶσι τούτοις, dixit & Simplicius in cap. 2. Epicteti: & Paulus Colass. 3. 14. ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις· & sensu eodem Ephes. 6. 16. ἐπὶ πᾶσιν. Sic & infrà hîc 24. 21. Ζωὴ πᾶσι τούτοις. Hesychius, Ἐπὶ τούτοις, πρὸς τούτοις. In Glossis, Καὶ ἐπὶ τούτοις, *Insuper etiam.* Virgilius,

Insuper his.——

Terentius in Eunucho, *Quinetiam insuper.* Ammianus lib. 21. de Constantio, *Eráque super his* (jam nempe memoratis) *adimere facilis quæ donaverat.* Eodem sensu πρὸς ἐπὶ τούτοις, Aristophanes in Pluto, &, ἔτι δ' ἐπὶ τούτῳ, Euripides in Medæa dixerunt.

Ibid. μεταξὺ ὑμῶν καὶ ἡμῶν χάσμα μέγα ἐστήκται] Nos ab invicem (Virgil.)

Longa procul longis via dividit invia terris;
Nos iter immensum disterminat, & plaga Ponti
Interfusa coercet.——
Inter nos (heu) vósque jacent immania Ponti
Æquora, substrata ethereis ingentibus oris:
Interjectáque sunt terrarum millia multa.

Μακρὸν τὸ δεῦρο πέλαγ☉, οὐδὲ πλώϊμον.
——Μάλα πολλὰ μεταξὺ
Οὔρεά τε σκιόεντα, διαπρύσιά τε ῥέεθρα.

Virgilius, itidem de piorum (ut in Apologo isto) impiorúmque sedibus apud inferos agens,

Hæc inter tumidi latè maris ibat imago.

Sic Homerus de longissimo vivorum à mortuis intervallo;

Μέσῳ δὲ μεγάλοι πόταμοὶ, καὶ δεινὰ ῥέεθρα.

Et Petrarcha de Laura mortua,

Quante montagne ed acque!
Quanto mar! quanti fiumi
M'ascondon que' duo lumi!

Lucianus item in Contemplantibus, Ὦ μάταιε τῆ ἀνοίας, οὐκ ὀιδας ἡλίκοις ὄγκοις διαχέκεισ☉ τὰ ψεκρῶν. καὶ ὅσῃ ζώντων πράγματα;

Ibid. χάσμα μέγα ἐστήκται μεταξὺ ὑμῶν καὶ ἡμῶν] Contrà apud Ovidium,

——*Nec nos mare separat ingens,*
Nec via, nec montes, nec clausis mœnia portis:
Exiguâ prohibemur aquâ.——

Ibid. χάσμα μέγα ἐστήκται]

——*Immenso specu*
Ingens vorago faucibus vastis patet.

Claudianus Mamercus 3. *Inter salvatos & perditos intransmeabile dicitur chaos, status indemutabilis.* Photius 52 Epist. Μέγα χάσμα ἐστήκται μὴ γένυης καὶ βασιλείας. Lucianus in de Historia scribenda, Ἀγνοοῦντες ὡς ὁ στενὸς πρὸς ἐμοῦ διώκεται, &c. ἡ ἱστορία φεύγει τὸ ἐγκάμιον, ἀλλά τι μέγα τοῦ☉ ἐν μέσῳ ἀυτῆς ὄζει. Μέγα χάσμα, pro magno hiatu vel voragine habemus in Græco 2 Reg. 18. 17. Sic χάσμα, &c. χάσμα γῆς, apud Hesychium; &, *Terræ hiatus*, χάσμα, in Glossario. Hoc loco autem significat potiùs vastum aeris intervallum: unde & ἀεροειδὲς, μέγα exponitur à Suida. Lucianus Philopseude, χάσμα, &c. πλήθ☉ Ταρτάρεον τὸ μέγεθ☉. Idem alibi, & de Ἅιδη loquens, Βασιλεύειν δὲ τοῦ χάσματ☉, &c. Πλάτωνα κεκλημένον. Vulgatus heic, *magnum chaos:* quod sine causa Erasmus damnavit. Rhadamanthus apud Claudianum,

——*Infráque recessus*
Tartareos, nostrúmque chaos.——

Valerius Flaccus,

Stat chaos densum, tenebræque turpes.

Sic & *chaos inane, finéque termino*, apud Senecam 72 epistolâ. Ἐστήκται (de qua voce Beza argutatur nimis) nil aliud isto loco significat quàm ἔστι, κεῖται· vel, *stat:* ut in Flacci jam citatis verbis. Ità apud Virgilium 6.

——*Stat ferrea turris ad auras.*

Servius ad ejusdem 1. *Stat, modò horret, modò plenum, modò positum est,* (ἐστήκται isto Lucæ loco) *modò placet: pro loco ergò hîc sermo intelligendus.*

Ibid. ὅπως οἱ θέλοντες διαβῆναι ἐντεῦθεν πρὸς ὑμᾶς μὴ δύωνται, μηδὲ οἱ ἐκεῖθεν πρὸς ἡμᾶς διαπερῶσι] In Epistolis Juliani, Καὶ μήτε ἡμῖν ἔξ☉ μηδέπω παρ' αὐτῶ ἐλθεῖν, μήτ' αὐτῷ παρ' ἡμᾶς ἐξιέναι. Plinius lib. 2. cap. 67. *Maria circumfusa undique dividuo globo partem nobis auferunt orbis, nec indè huc, nec hinc illo pervio tractu.* In fragmento Josephi dicto, De causa, sive essentia, Universi, χάσ☉ ἐαυτὸ καὶ μέγα ἀναμέσον ἐστήκται, ὥστε μὴ δίκαιον συμπαθήσαντα φεῦγ☉ δέξασθαι, μήτε ἄδικον τολμήσαντα διελθεῖν. Διαφθῶσι Recentior *transire* vertit, fastidiens imperitè Vulgati illud, *transmeare.* Apuleius 6. *Cujus limite transmeato*, &c.

Com. 27. ἐρωτῶ ἕν σε, πάτερ, ἵνα πέμψῃς αὐτὸν εἰς τὸν οἶκον τοῦ πατρός μ☉] Ego enim remeare illò jam non ampliùs possum. Job. 7. 9. *Qui descenderit ad Inferos,* (εἰς Ἅιδ☉) *non ascendet, nec revertetur ultrà in domum suam.* Vide & Sapient. 2. 5.

Com. 28. ἔχω γὰρ πέντε ἀδελφοὺς] Accipio ista ὡς διὰ μέσου interjecta. Parenthesin non absimilem 1 Cor. 16. 5. vide. Τὸ πέντε hîc numerum non præcisum, sed mediocrem notat, ut suprà 12. 6. 14. 19. 1 Cor. 14. 19. & nonnunquam apud Latinos. Persius,

Quinque palæstritæ licèt hæc plantaria vellant, &c.

Com. 29. ἀκουσάτωσαν αὐτῶν] Pareant iis quæ ab illis dicta sunt: sic Matth. 17. 5. ἀκούετε· & Marc. 4. 24. τοῖς ἐμὲ ἀκούουσι.

Com. 30. Οὐχὶ] Ambigua & præcisa locutio. Permulti antiquorum

antiquorum recentiorúmque supplent, ἀυτῷ ἀκέσυσι· suppleri malim ego ἀπόχρη : q. d. non sufficit : vel ἔχει sumere pro ἀρέσκει.

Ibid. ἐάν τις ἀπὸ νεκρῶν πορευθῇ πρὸς αὐτοὺς, &c.] Lucianus de Demonacte, Ἐρωμένῳ τινὸς, ὁποῖα νομίζεις τὰ ἐν Ἅιδου; περίμενον, ἔφη, κἀκεῖθέν σοι ἀποστελῶ. Scholiastes vetus Sophoclis de Pythagora, Καθείρξας ἑαυτὸν ἐν ὑπογείῳ, λογοποιεῖν ἐκέλευσε τὴν μητέρα ὡς τεθνηκὼς εἴη, καὶ μὴ ταῦτα ἐπφανείς, πρὶν, &c. ἦλθε καθ' Ἅιδου πρὸς τὴν ἀναβᾶσαν πρὸς τοὺς ζῶντας πρὶν οἰκείαν οἷς ἐν Ἅιδου συμπεπλοκέναι ἔλεγεν. Julius Canius jam ſtatim gladio plectendus apud Senecam De Tranquil. c. 4. *Obſervare propoſui illo velociſſimo momento an ſenſurus ſit animus exire ſe; promiſitque ſi quid exploraſſet, circumiturum amicos, & indicaturum quis eſſet animarum ſtatus.* Quibus addat, qui voluerit, quæ Plato habet Polit. ultimo libro; quæ Suidas in φαὼς de Cynico Menippo; & Matthæus Paris ad annum 1070. ſub Gulielmo Conqueſtore dicto. A mortuis autem reverſi teſtimonio meritò Dives ait fidem habitum iri. Seneca Epiſt. 30. *Plus, ut puto, fidei haberet apud te, plus ponderis, ſi quis revixiſſet, & in morte nihil mali eſſe narraſſet.* Artemidorus 2.74. Ἔτι γὰρ ἀξιοπίστων εἰσὶ καὶ οἱ νεκροὶ, ἐπεὶ πάντας ἀληθεύουσι. διὰ δὲ δύο ταῦτα οἱ φοβούμενοι ἀπατῶσιν· ἢ διὰ τὸ ἐλπίζειν τί· ἢ διὰ τὸ φοβεῖσθαι· οἱ δὲ μήτε ἐλπίζοντές τι, μήτε φοβούμενοι, εἰκότως ἀληθῆ λέγουσι. μάλιστα δὲ οἱ νεκροί εἰσι τοιοῦτοι.

Com. 30. ἐὰν τις ἐκ νεκρῶν ἀναστῇ]

Non, ſi materiam cuiquam collegerit ætas
Poſt obitum, rurſúſque redegerit ut fuit antè,
Atque iterum huic tali fuerint data lumina vitæ.

Ibid. πιθήσονται] In Epiſtolis Alciphronis dictis, Οὐδὲ εἰ βοῦς μοι (τὸ λεγόμενον) φθέγξαιτο, πιθοίμην ἄν. Lactantius 5.15. de Lucilio, *Apud quem diſſerens Neptunus de re difficillima, oſtendit non poſſe id explorari, nè ſi Carneadem ipſum Orcus remittat.*

Κεφ. ιζ'.

1. Εἶπε δὲ πρὸς τοὺς μαθητάς, Ἀνένδεκτόν ἐστι μὴ ἐλθεῖν τὰ σκάνδαλα· πλὴν οὐαὶ δι' οὗ ἔρχεται.

2. Λυσιτελεῖ αὐτῷ εἰ μύλος ὀνικὸς περίκειται περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ ἔρριπται εἰς τὴν θάλασσαν, ἢ ἵνα σκανδαλίσῃ ἕνα τῶν μικρῶν τούτων.

3. Προσέχετε ἑαυτοῖς· Ἐὰν δὲ ἁμάρτῃ εἰς σὲ ὁ ἀδελφός σου, ἐπιτίμησον αὐτῷ· καὶ ἐὰν μετανοήσῃ, ἄφες αὐτῷ.

4. Καὶ ἐὰν ἑπτάκις τῆς ἡμέρας ἁμάρτῃ εἰς σὲ, καὶ ἑπτάκις τῆς ἡμέρας ἐπιστρέψῃ πρός σε, λέγων, Μετανοῶ, ἀφήσεις αὐτῷ.

5. Καὶ εἶπον οἱ ἀπόστολοι τῷ Κυρίῳ, Πρόσθες ἡμῖν πίστιν.

6. Εἶπε δὲ ὁ Κύριος, Εἰ εἴχετε πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως, ἐλέγετε ἂν τῇ συκαμίνῳ ταύτῃ, Ἐκριζώθητι, καὶ φυτεύθητι ἐν τῇ θαλάσσῃ· καὶ ὑπήκουσεν ἂν ὑμῖν.

7. Τίς δὲ ἐξ ὑμῶν δοῦλον ἔχων ἀροτριῶντα, ἢ ποιμαίνοντα, ὃς εἰσελθόντι ἐκ τοῦ ἀγροῦ ἐρεῖ εὐθέως, Παρελθὼν ἀνάπεσαι;

8. Ἀλλ' οὐχὶ ἐρεῖ αὐτῷ, Ἑτοίμασόν τί δειπνήσω, καὶ περιζωσάμενος διακόνει μοι, ἕως φάγω καὶ πίω, καὶ μετὰ ταῦτα φάγεσαι καὶ πίεσαι σύ;

9. Μὴ χάριν ἔχει τῷ δούλῳ ἐκείνῳ ὅτι ἐποίησε τὰ διαταχθέντα αὐτῷ; οὐ δοκῶ.

10. Οὕτω καὶ ὑμεῖς, ὅταν ποιήσητε πάντα τὰ διαταχθέντα ὑμῖν, λέγετε, Ὅτι δοῦλοι ἀχρεῖοί ἐσμεν· ὅτι ὃ ὠφείλομεν ποιῆσαι, πεποιήκαμεν.

11. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ πορεύεσθαι αὐτὸν εἰς Ἰερουσαλὴμ, καὶ αὐτὸς διήρχετο διὰ μέσου Σαμαρείας καὶ Γαλιλαίας.

12. Καὶ εἰσερχομένου αὐτοῦ εἴς τινα κώμην, ἀπηντήσαν αὐτῷ δέκα λεπροὶ ἄνδρες, οἳ ἔστησαν πόρρωθεν.

13. Καὶ αὐτοὶ ἦραν φωνὴν, λέγοντες, Ἰησοῦ ἐπιστάτα, ἐλέησον ἡμᾶς.

14. Καὶ ἰδὼν, εἶπεν αὐτοῖς, Πορευθέντες ἐπιδείξατε ἑαυτοὺς τοῖς ἱερεῦσι. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ ὑπάγειν αὐτοὺς, ἐκαθαρίσθησαν.

15. Εἷς δὲ ἐξ αὐτῶν, ἰδὼν ὅτι ἰάθη, ὑπέστρεψε μετὰ φωνῆς μεγάλης δοξάζων τὸν Θεόν·

Vulgata Verſio.

1. ET ait ad diſcipulos ſuos, Impoſſibile eſt ut non veniant ſcandala: væ autem illi per quem veniunt.

2. Utilius eſt illi ſi lapis molaris imponatur circa collum ejus, & projiciatur in mare, quàm ut ſcandalizet unum de puſillis iſtis.

3. Attendite vobis, Si peccaverit in te frater tuus, increpa illum; & ſi pœnitentiam egerit, dimitte illi.

4. Et ſi ſepties in die peccaverit in te, & ſepties in die converſus fuerit ad te, dicens, Pœnitet me, dimitte illi.

5. Et dixerunt Apoſtoli Domino, Adauge nobis fidem.

6. Dixit autem Dominus, Si haberetis fidem ſicut granum ſinapis, diceretis huic arbori moro, Eradicare & tranſplantare in mare; & obediret vobis.

7. Quis autem veſtrûm habens ſervum arantem aut paſcentem, qui regreſſo de agro dicat illi, Statim tranſi, recumbe?

8. Et non dicit ei, Para quod cœnem, & præcinge te & miniſtra mihi, donec manducem & bibam, & poſt hæc tu manducabis & bibes?

9. Numquid gratiam habet ſervo illi, quia fecit quæ ei imperaverat? Non puto.

10. Sic & vos cùm feceritis omnia quæ præcepta ſunt vobis, dicite, Servi inutiles ſumus; quod debuimus facere, fecimus.

11. Et factum eſt, dum iret in Jeruſalem, tranſibat per mediam Samariam & Galilæam.

12. Et cùm ingrederetur quoddam caſtellum, occurrerunt ei decem viri leproſi, qui ſteterunt à longé:

13. Et levaverunt vocem, dicentes, Jeſu præceptor, miſerere noſtrî.

14. Quos ut vidit, dixit, Ite, oſtendite vos ſacerdotibus. Et factum eſt dum irent, mundati ſunt.

15. Unus autem ex illis, ut vidit quia mundatus eſt, regreſſus eſt, cum magna voce magnificans Deum;

16. Καὶ

16. Καὶ ἔπεσεν ἐπὶ πρόσωπον παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ, εὐχαριστῶν αὐτῷ· καὶ αὐτὸς ἦν Σαμαρείτης.

17. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν, Οὐχὶ οἱ δέκα ἐκαθαρίσθησαν; οἱ δὲ ἐννέα ποῦ;

18. Οὐχ εὑρέθησαν ὑποστρέψαντες δοῦναι δόξαν τῷ Θεῷ, εἰ μὴ ὁ ἀλλογενὴς οὗτος.

19. Καὶ εἶπεν αὐτῷ, Ἀναστὰς πορεύου· ἡ πίστις σου σέσωκέ σε.

20. Ἐπερωτηθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν φαρισαίων, Πότε ἔρχεται ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ; ἀπεκρίθη αὐτοῖς, καὶ εἶπεν, Οὐκ ἔρχεται ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ μετὰ παρατηρήσεως·

21. Οὐδὲ ἐροῦσιν, Ἰδοὺ ὧδε, ἢ, ἰδοὺ ἐκεῖ· ἰδοὺ γὰρ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐντὸς ὑμῶν ἐστιν.

22. Εἶπε δὲ πρὸς τοὺς μαθητάς, Ἐλεύσονται ἡμέραι ὅτε ἐπιθυμήσετε μίαν τῶν ἡμερῶν τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἰδεῖν· καὶ οὐκ ὄψεσθε.

23. Καὶ ἐροῦσιν ὑμῖν, Ἰδοὺ ὧδε, ἢ, ἰδοὺ ἐκεῖ· μὴ ἀπέλθητε, μηδὲ διώξητε.

24. Ὥσπερ γὰρ ἡ ἀστραπὴ ἡ ἀστράπτουσα ἐκ τῆς ὑπὸ τὸν οὐρανὸν, εἰς τὴν ὑπὸ τὸν οὐρανὸν λάμπει· οὕτως ἔσται καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ ἡμέρᾳ αὐτοῦ.

25. Πρῶτον δὲ δεῖ αὐτὸν πολλὰ παθεῖν, καὶ ἀποδοκιμασθῆναι ἀπὸ τῆς γενεᾶς ταύτης.

26. Καὶ καθὼς ἐγένετο ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Νῶε, οὕτως ἔσται καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου.

27. Ἤσθιον, ἔπινον, ἐγάμουν, ἐξεγαμίζοντο, ἄχρι ἧς ἡμέρας εἰσῆλθε Νῶε εἰς τὴν κιβωτὸν· καὶ ἦλθεν ὁ κατακλυσμὸς, καὶ ἀπώλεσεν ἅπαντας.

28. Ὁμοίως καὶ ὡς ἐγένετο ἐν ταῖς ἡμέραις Λώτ· ἤσθιον, ἔπινον, ἠγόραζον, ἐπώλουν, ἐφύτευον, ᾠκοδόμουν·

29. Ἧ δὲ ἡμέρᾳ ἐξῆλθε Λὼτ ἀπὸ Σοδόμων, ἔβρεξε πῦρ καὶ θεῖον ἀπ' οὐρανοῦ, καὶ ἀπώλεσεν ἅπαντας.

30. Κατὰ ταῦτα ἔσται ᾗ ἡμέρᾳ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἀποκαλύπτεται.

31. Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ὃς ἔσται ἐπὶ τοῦ δώματος, καὶ τὰ σκεύη αὐτοῦ ἐν τῇ οἰκίᾳ, μὴ καταβάτω ἆραι αὐτά· καὶ ὁ ἐν τῷ ἀγρῷ, ὁμοίως μὴ ἐπιστρεψάτω εἰς τὰ ὀπίσω.

32. Μνημονεύετε τῆς γυναικὸς Λώτ.

33. Ὃς ἐὰν ζητήσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σῶσαι, ἀπολέσει αὐτήν· καὶ ὃς ἐὰν ἀπολέσῃ αὐτήν, ζωογονήσει αὐτήν.

34. Λέγω ὑμῖν, ταύτῃ τῇ νυκτὶ ἔσονται δύο ἐπὶ κλίνης μιᾶς· ὁ εἷς παραληφθήσεται, καὶ ὁ ἕτερος ἀφεθήσεται.

35. Δύο ἔσονται ἀλήθουσαι ἐπὶ τὸ αὐτό· ἡ μία παραληφθήσεται, καὶ ἡ ἑτέρα ἀφεθήσεται.

36. Δύο ἔσονται ἐν τῷ ἀγρῷ· ὁ εἷς παραληφθήσεται, καὶ ὁ ἕτερος ἀφεθήσεται.

37. Καὶ ἀποκριθέντες λέγουσιν αὐτῷ, Ποῦ, Κύριε; Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς, Ὅπου τὸ σῶμα, ἐκεῖ συναχθήσονται οἱ ἀετοί.

16. Et cecidit in faciem ante pedes ejus, gratias agens: & hic erat Samaritanus.

17. Respondens autem Jesus, dixit, Nónne decem mundati sunt? & novem ubi sunt?

18. Non est inventus qui rediret, & daret gloriam Deo, nisi hic alienigena.

19. Et ait illi, Surge, vade: quia fides tua te salvum fecit.

20. Interrogatus autem à Pharisæis, Quando venit regnum Dei? respondit eis, & dixit, Non venit regnum Dei cum observatione:

21. Neque dicent, Ecce hîc, aut ecce illic. Ecce enim regnum Dei intra vos est.

22. Et ait ad discipulos suos, Venient dies quando desideretis videre unum diem filii hominis: & non videbitis.

23. Et dicent vobis, Ecce hîc, & ecce illic: Nolite ire, neque sectemini.

24. Nam sicut fulgur coruscans de sub cœlo, in ea quæ sub cœlo sunt fulget: ità erit filius hominis in die sua.

25. Primùm autem oportet illum multa pati, & reprobari à generatione hac.

26. Et sicut factum est in diebus Noe, ità erit & in diebus filii hominis.

27. Edebant, & bibebant, uxores ducebant, & dabantur ad nuptias, usque in diem quâ intravit Noe in arcam: & venit diluvium, & perdidit omnes.

28. Similiter sicut factum est in diebus Lot: edebant, & bibebant; emebant, & vendebant; plantabant, & ædificabant:

29. Quâ die autem exiit Lot à Sodomis, pluit ignem & sulphur de cœlo, & omnes perdidit.

30. Secundùm hæc erit quâ die filius hominis revelabitur.

31. In illa hora qui fuerit in tecto, & vasa ejus in domo, nè descendat tollere illa: & qui in agro, similiter non redeat retrò.

32. Memores estote uxoris Lot.

33. Quicunque quæsierit animam suam salvam facere, perdet illam: & quicunque perdiderit illam, vivificabit eam.

34. Dico vobis, in illa nocte erunt duo in lecto uno: unus assumetur, & alter relinquetur:

35. Duæ erunt molentes in unum: una assumetur, & altera relinquetur:

36. Duo in agro: unus assumetur, & alter relinquetur.

37. Respondentes dicunt illi, Ubi, Domine? Quidixit illis, Ubicunque fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilæ.

Ad Cap. XVII.

Com. 2. Λυσιτελεῖ] Hesychius ex hoc Lucæ loco, Λυσιτελεῖ, συμφέρει, ἐπωφελεῖ.

Ibid. μύλον ὀνικὸς] Μύλον συνεκδοχικῶς dixit pro λίθον· liquet id ex Marco, qui λίθον μυλικὸν dixit. Optimè Vulgatus itaque *lapidem molarem* vertit. In Glossario λίθος μυλίτης, *lapis molarius*: malim *molaris* scribi. Ὀνικὸν heic ponitur ad designandam id genus molam quæ jumentis, præcipuè asinis, non manu, circumagebatur; cujusmodi lib. 7. Apuleius *machinarium* vocavit; & lib. 9. *molam quæ maxima videbatur*. Lapidem autem molarem non eum solum heic intellexerim qui pars molæ, sed & quemvis alium, mensuram ejusmodi lapidum æquantem vel accedentem.

cedentem. Hinc λίθον ὡς μύλον μέγαν, in Joannis Apocalypsi; & λίθοι παλαιστικοὶ apud Suidam. Virgilius de Hercule Cacum opprimente,

——Ramis, vastisque molaribus instat.

Ubi Servius, *Molaribus, asperrimis saxis, non unde mola fiunt: & secundùm Homerum dixit,* (scripserim, *secundùm Homerum, qui dixit*) μυλοειδεῖ πέτρῳ *ante cervè magnis, & mola convenientibus.*

Ibid. καὶ ἐρρίπται εἰς θάλασσαν] Vide ad Matthæum 18.6. notata; & adde Jerem. 51.63.

Ibid. ἀπὸ μικρῶν τούτων] Μικρὸν (γὰρ) καὶ μέγαν ὁ θεὸς ἐποίησεν, ὁμοίως τε φρονοῖ περὶ πάντων, Script. Sapient. 6.7.

Com. 3. ἐπιτίμησον αὐτῷ] Ἔλεγξον αὐτὸν μεταξύ, &c. Matth. 18.15. ubi dicta vide.

Com. 4. καὶ ἑπτάκις τῆς ἡμέρας ἐπιστρέψῃ ἐπί σε, λέγων, Μετανοῶ, ἀφήσεις αὐτῷ] D. Augustinus Epist. 104. *Memento citò ignoscere, si quis in te peccaverit, & veniam postulaverit.* A Rustico, amico vel monitore suo, M. Antoninus scribit didicisse se περὶ τοῦ χαλεπῆναντας καὶ πικρανθῆναι λίαν, &c. εὐσταλέκτως, ἐπειδὰν τάχιστα αὐτοὶ ἐπανελθεῖν θέλωσι, διακεῖσθαι· ubi ἐπανελθεῖν est quod hoc Lucæ loco ἐπιστρέφειν. Quæ voces in hujusmodi argumentis magis cordis quàm corporis conversionem significant: unde & *converti in pœnitentiam*, Suetonius in vita Claudii dixit. Ἑπτάκις τῆς ἡμέρας, ut apud Strabonem ἑπτάκις καθ' ἡμέραν. Hoc loco autem ἑπτάκις non est *septies*: sed *sæpissimè*. Sic Jerem. 15.9. *Quæ peperit septem*: id est, prolem numerosam. Theophylactus ad Luc. 1. Τὸ ἑπτὰ, αὐτὶ τοῦ, πολλὰ, παρὰ τῇ γραφῇ νοεῖ). Suidas in verbo Καὶν, de septenario numero, Σιωπᾶσι τῇ γραφῇ τῷ ἀριθμῷ τούτῳ ἀπροσδιορίστως χρῶνται· & pòst, Ἀφιοῦσι πλῆθος σημαντικὸν ὅλου. Μετανοῶ Vulgato, *pœnitet me*: unde & Μετανοῶ, *pœnitet me*, in Glossario.

Com. 6. εἰ εἴχετε πίστιν ὡς κ. σ. ἐλέγετε ἂν τῇ συκαμίνῳ ταύτῃ, ἐκριζώθητι, &c. καὶ ὑπήκουεν ἂν ὑμῖν] Ità apud Stobæum Philemon de argento,

——Τοῦτ' ἐὰν ἔχῃς,
Λέγε πρὸς τοῦθ' ὃ βούλει, πάντα σοι γενήσεται.

Ad mentem sacri Contextûs Cyprianus, *Unusquisque*, &c. *tantum accipit de Dei ope, quantum se credit accipere: non est quod omnipotens præstare non possit, nisi accipientis fides caduca defecerit*: cap. 11. de Exhortat. martyr.

Ibid. τῇ συκαμίνῳ ταύτῃ, ἐκριζώθητι] Demonstrat genus hoc loquendi rem naturaliter impossibilem. Hinc in re magica apud Virgilium,

——descendere montibus ornos:

in re hyperbolica apud Eundem de Hesiodo loquentem,

Cantando rigidas descendere montibus ornos:

& in re mythica à cantu Orphei arbores sedibus emotæ suis. Philostratus de illius fabulæ pictore, Ναυδιᾷ δέ τι καὶ μεῖζον, δένδρα γὰρ ἀναπάσας ἅπερ ῥιζῶν, ἀγέραστα ἄγει ταῦτα, &c. ubi & nota, ὂν ῥιζῶν ἀναπάσας, Lucas hoc, ἐκριζώθητι.

Ibid. καὶ φυτεύθητι ἐν τῇ θαλάσσῃ] Et hoc proverbiale de re planè impossibili. In adagiis veterum Græcorum, Τὰ πλοῖα πρότερον οἴσει ἄμπελον· ὅτι ἅπερ ἀδυνάτων. Petronius ex Magæ persona,

——His ego callens Artibus,
Ideas frutices in gurgite sistam.
——Non si tellurem effundant in undas,

apud Virgilium est: & apud Nicetam Choniaten inter alia hyperbolica habemus, Τὴν θάλασσαν ἀρῶσι, τὸ ὄρη ἐν κυρτώσει θαλασσῶν μεταπίπτειν.

Com. 7. βοῦλον, &c. ποιμαίνοντα] Subulcum, nempe, opilionem, aut bubsequam.

Ibid. παρελθὼν] De hac voce vide suprà ad 12. 37. notata.

Com. 8. Ἑτοίμασον τί δειπνήσω] Apud Aurel. Victorem in Juliano, *Quæ habes ad manum? pone quæ habes.*

Ibid. διακόνει μοι ἕως φάγω καὶ πίω, καὶ μετὰ ταῦτα φάγεσαι καὶ πίεσαι σύ] In Eunucho Terentii,

——Ubi nos laverimus, si voles, lavato.

Com. 9. Μὴ χάριν ἔχει τῷ δούλῳ ἐκείνῳ;] Nequaquam, solemus enim gratias agere ubi licuit nolle. Apud Senecam (at ex sensu aliorum) 3. 18. de Beneficiis, *Servo, quo minùs in nomen meriti perveniat, necessitas obest*: & cap. 19. *Ità qua alio præstante beneficia dicerentur, ministeria servi sunt*, &c. *servum negandi non habet potestatem.*

Ibid. ὅτι ἐποίησε τὰ διατεταγμένα αὐτῷ] Vide suprà ad 14.22. dicta.

Ibid. οὐ δοκῶ] In Epigrammate Augusti Cæsaris dicto,

——Faciam? non puto, si sapiam.

Com. 10. λέγετε, ὅτι δοῦλοι ἀχρεῖοί ἐσμεν] Dicite (ut 1 Cor. 4.4.) Οὐδὲν ἡμῖν συνοίδαμεν, ἀλλ' οὐκ ἐν τούτῳ δεδικαίωμαι· vel, ἐγυμνάσθημεν (ut Esaiæ 64.6.) ὡς ἀνάξιοι, ὡς ῥάκος ἀποκαθημένης πᾶσα ἡ δικαιοσύνη ἡμῶν. In discipulis autem suis præcipit & aliis omnibus Christus demissè de seipsis sapere: *ita qua agenda sunt* (ut apud Tacitum Bassus) *quieta cum industria adesse: sine ulla ostentatione agendi* (ut de Pisone Paterculus,) *curare ea: nec ut facere videantur, sed quia facienda sunt*: & minus tamen credere fecisse se quàm debuerant facere: ità non tantùm sedulitatis, sed & humilitatis nomine se eos approbatum iri, ac Domino omnium communi acceptiores fore. καὶ γὰρ ὑμεῖς οἰκέται ἔχοντες, τότε αὐτοῦ μάλιστα ἀποδεχόμεθα, ὅταν πάντα μεθ' εὐνοίας διακονησάμενοι, μηδὲν ἡγῶνται μέγα πεποιηκέναι. Quæ verba sunt D. Joannis Chrysostomi homil. 3. in Matthæum. Idem, Εἰ βούλει μεγάλα σε ποιῆσαι τὰ χαροποιήματα, μὴ νόμιζε αὐτὰ μεγάλα εἶναι. Euthymius in Matth. 5. ea, Quicunque solverit unum de minimis mandatis istis, *Minima vocavit, partim modestiæ causâ, partim verò nè extollerentur qui ea servarent: simul quoque docens nos propria attenuare, quamvis magna, quamvis excelsa sint.* Ingenuæ illæ indolis adolescens apud Philostratum 6. 2. de vita Apollonii, Τίνα ἐμαυτὸν εἶπω; κακὸς μὲν γὰρ οὐκ εἰμί· ἀγαθὸν δὲ εἰ χρὴ νομίζεσθαί με οὐκ οἶδα, τὸ γὰρ μὴ ἀδικεῖν ἔπαινον ἔχει ἀνθρώπου· ad quæ Damis, Ἐπαινῶ σε ὅτι μηδὲν οἴῃ λαμπρὸν εἰργάσθαι. Cùm omnia (inquit Christus) feceritis, fatemini vilitatem vestram, non quòd offendisse sciatis vos, sed ut offensæ nullum locum relinquatis: nec conscientiâ culpæ, sed humilitatis ratione, deputate vobis tanquam omnino dimissum, quicquid à vobis, cohibente divinâ ope, non est commissum. Majorem gratiam meretur qui innoxius timet, & amori supplicatio proficiet, reatu carens: habebit Deus in deprecationibus vestris tantò plus quod diligat, si non habere se viderit quod remittat. Ut δοῦλοι ἀχρεῖοι heic, ità in 5. Achillis Tatii δοῦλος ἀχρειότατος· &, ἀνδραποδον, &c. περὶς πᾶν πραγματείαν ἄχρηστον, apud Plutarchum in De liber. educand. His oppositi quos εὐχρήστους & χρησίμους Græci, Latini *servos bonæ frugi* vocant.

Ibid. ὃ ὠφείλομεν ποιῆσαι, πεποιήκαμεν] Οὐκ ἔστιν ὑμῖν (ut 1 Cor. 9.16.) καύχημα· ἀνάγκη γὰρ ἡμῖν ἐπίκειται). Vitavimus fortè culpam, non utique laudem meruimus. Meruisse nos gloriam non credimus, sed flagitium effugisse. Seneca ubi suprà μιμητικῶς de servo, *Quem conditio sua eo loco posuit ut nihil eorum quæ præstat, superiori imputet*: & ibidem, *Non præstat beneficium, sed paret: nec id se fecisse jactat quod non facere non potuit.* Seneca alter Controvers. 2. 5. *Non est beneficium, sed officium, facere quod debes.* Apta autem servis locutio, ὃ ὠφείλομεν ποιῆσαι. Donatus ad Phormionis ea,

Nemo satis pro merito gratiam Regi refert:

Quicquid præstat, DEBERE SE dicit; & *est proprium personæ inferioris.* Hinc & ejusmodi locutiones ab amicis tanquam servis usurpatæ. In ejusdem Terentii fabula quæ Adelphi dicta,

Ego in hac re nihil reperio quamobrem lauder tantopere, Hegio,
Meum officium facio.——

Id eſt, πῶς ὃ ὀφείλω ποιῆσαι. In eadem fabula illa,

Non faciam, neque me ſatis piè poſſe arbitror.

Ubi Donatus, *Significat quicquid fecerit, pro pietatis debito illis meritò parùm eſſe.* Cicero in famil. Epiſt. *Cætera quæ ad te pertinebant, cùm etiam plus contenderimus quàm poſſumus, minus tamen faciemus quàm debemus:* cujus commatis & illa ejuſdem, 5.14. in iiſdem Epiſtolis, *Præſtitimus patriæ non minus* (lege, *Præſtitimus patriæ minus*) *quam debuimus, plus profectò quàm eſt ab animo cujuſpiam, aut conſilio hominis poſtulatum.*

Com.12. οἱ ἔσωθ πόρρωθεν] Fortaſſe non ex morbi tantùm, ſed & modeſtiæ præſcripto: ſic infrà 18.3. de publicano, ἑστὼς μακρόθεν. Πόρρωθεν Vulgato hîc, *à longè:* ità in vetere Onomaſtico, *A longè*, πόρρωθεν.

Com.13. ἦραν φωνὴν] Sic Act. 14.11. φωνὴ ἐπῆραν dixit.

Com.14. καὶ ἐπιστρέψας, &c.] Puto idiotiſmum eſſe, ut Act. 7.42. ἔστρεψε· nec aliter eo loco exponentibus accedo.

Com.15. ἰδοὺ δή ἐστιν] Non dicitur, γινώσκων ὅτι ἰάθη, ut de illa Marc. 5.29. nam morbo iſte non interno ſed ſupercute laboraverat.

Com.16. αὐτὸς ἰδοὺ Σαμαρείτης] Cæteri omnes Judæi.

Com.18. οὐχ εὑρεθήσ ὑποστρέψαντες δῶναι δόξαν τῷ θεῷ] Honeſta circumlocutio, pro οὐχ ὑπέστρεψαν δῶναι δόξαν, &c. Virgilius Georg.2.

——*Jámque reperti*
Qui ſaxo ſuper atque ingentis pondere teſtæ
Urgerent.——

Id eſt, jámque nonnulli ſaxo, &c. urgent, vel urgebant. Gloſſarium (ex hoc, ut videtur, Lucæ loco) *Reperti ſunt*, εὑρέθησ. Velim autem hoc totum comma interrogativè vel admirativè legi. Δῶναι δόξαν τῷ θεῷ, ſupple ἐπὶ τῷ γενόμ. Vide ſuprà ad 5.26. dicta.

Com.19. ἀναστὰς πορεύου] Ut ſuprà 15.18. ἀναστὰς πορεύσομαι.

Com.20. ἐρωτηθεὶς ὑ, &c.] Confer Act.1.7.

Ibid. οὐκ ἔρχεται ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ μετὰ παρατηρήσεως] Exſpectando, præſtolando. Hunc, vel hujuſmodi ſenſum crediderim iſtius loci eſſe, ob ea quæ Marc. 26.27. nec diſſimilia leguntur. Vulgatus, *cum obſervatione.* Onomaſticon vetus, *Obſervatio*, παρατήρησις.

Com.21. ἡ βασιλεία Ϝ θεοῦ ἐντὸς ὑμῶν ἐστι] Τὴν βασιλείαν expoſuerim, ut Matth.4.23. 9.35. & 24.4. τὸ εὐαγγέλιον τ βασιλείας. Ἐντὸς ὑμῶν ἐστι, vertam, *inter vos eſt*, vel, *in medio veſtrî.*

——*Inter vos medio verſatur in uſu,*
Non ſic inter vos ut latuiſſe velit.

Hoc eſt, ut Joh.1.14. σκηνοῖ ἐν ὑμῖν· ſic ſuprà hîc 1.3. & 7.16. ἐν ἡμῖν occurrit, & Joh.11.54. ἐν Ἰουδαίοις.

Com.23. μὴ ἀπέλθητε] Nempe, ut infrà 21.8. ὀπίσω αὐτῶν.

Com.24. ἡ ἀστραπὴ,&c. λάμπει] Hoc loco aptè ſe offert Heſychius corrigendum. Ἤστραψεν (inquit) ἔκαμψεν· imò ἔλαμψεν ſcribendum. Idem alibi Ἀστράπων, ὑπολάμπων. Julius Obſequens cap. penult. *Fax cœleſtis à meridiano ad Septentrionem extenta, luci diurnæ ſimilem in nocte fecit.* Poſt ἐραννὸν ſubaudi χώρας, & χώραν. Occurrit elleipſis eadem in Græco Jobi 18.4. Proverb. 8.28. Baruch.5.3. 2 Maccab.2.18. in Additamentis Eſtheris 13.10. & in illis Heſychii, Τῇ πρὸς ἀκτῖνα· τῇ ἀναπλῇ.

Com.25. δεῖ αὐτὸν πολλὰ παθεῖν] Infrà 24.26. ταῦτα ἔδει παθεῖν ϗ χριστόν.

Com.27. Ἥδιον, ἔπινον, &c. ἄχει ἧς ἡμέρας, &c.] Edere, potare, &c. (ut ſuprà ad 12.19. annotavimus,) eam fluxam ſecuritatem notat quæ imminens ſolet exitium antecedere.

Com.28. ἐπώλουν, ἐφύτευον, ᾠκοδόμουν] Philemon de jam mortuis, quod Chriſtus de jam morituris,

Τέκνον ἔχας Ϙ ἔλεγεν, εἰς ὥρας ἐγὼ
Πλεύσω, φυτεύσω, κτήσομαι, &c.——

Com.29. ἔκρεξε πῦρ ϗ θεῖον] Poſſunt hæc ſumi quaſi nominativo enunciata: ut illa Apoc. 11. 6. ἵνα μὴ βρέχῃ ὑετός. Poſſunt & accuſativo intelligi, ſubaudito Κύριος· ſic Exod.9.23. Ἔκρεξε κύριος χάλαζαν, &c.

Com.31. μὴ καταβάτω ἆραι αὐτὰ] Quin potiùs,

Reſtrictâ tunicâ fugiat citus, & pede nudo.

Relictis omnibus evadere feſtinet, ut Judith. 15.2. in Latino legimus. De Juda 1 Maccab.2.28. ἔφυγον, &c. εἰς τὰ ὄρη ϗ ἐκατέλειπον ὅσα εἶχεν ἐν τῇ πόλει. Seneca 49 Epiſt. *Securi eſt, & ex commodo migrantis, minuta conquirere; cùm hoſtis inſtat à tergo*, &c. *excutit neceſſitas quicquid pax otioſa collegerat.*

Com. 33. ὃς ἐὰν ζητήσῃ Ϝ ψυχὴν αὐτοῦ σῶσαι] Properando in urbem nempe. In urbes, periculis belli ingruentibus, ex agris frequentiſſimè concurritur. Appianus ubi de Hannibale intra quartum à Roma lapidem poſito, Οἱ δ ἐν ἧ ἀγορᾷ εἰς τὸ ἄστυ δρόμῳ ζωώδεον. Apud Quintilianum Declam. 253. *Si exercitus hoſtium intra fines noſtros fuerit*, &c. *ſi fugam ruſticorum in urbem*, &c. *viderimus*, &c. Ζητεῖν Ϝ ψυχὴν αὐτοῦ σῶσαι, exponunt quidam, ſubtrahere ſe ab aperto liberóque Chriſti nominis cultu, aut odii aut ſupplicii evitandi causâ.

Ibid. ἀπολέσει αὐτὴν] Concludetur enim cum aliis in obſeſſa urbe, ut in muſcipula mures, aut in naſſa piſces: vel, ἀπολέσει αὐτὴν, intellige, πρὸς ὃ ἔφερ αὐτὴν σώσει ἵνα αὐτὸν ἀπολέσῃ αὐτήν· vide 2 Maccab. 6.26. Hæc enim de excidio Urbis ità prædicta videntur, ut & ultimi, ejuſdémque univerſalis, judicii imaginem ferant.

Ibid. ϗ ὃς ἐὰν ἀπολέσῃ αὐτὴν] Mei nominis causâ nempe.

Ibid. ζωογονήσει αὐτὴν] Id eſt, εἰς ζωὴν (ut Joh.12.25.) αἰώνιον αὐτὴν φυλάξῃ· εἰς αἰώνιον ζωῆς ἀναζίωσιν (ut 2 Maccab.7.9.) θεὸς αὐτὸν ἀναστήσει· perpeſſis brevibus ærumnis æternam felicitatem conſequetur. De Decio Auctor ad Herennium lib.4. *Amiſit vitam, at non perdidit: re enim viliſſimâ & parvâ maximam redemit.* Euthymius in Matth.17. de Moſe & Elia, *Millies, quod in ſe erat, pro Dei beneplacitis moriebantur*, &c. *ſuáſque perdendo animas invenerunt.* Ζωογονήσει eſt ζωοποιήσῃ· ſic apud Heſychium, Ζωογόνος, ζωοποιός.

Com.34. ταύτῃ τῇ νυκτὶ] Id eſt, in illo malo tempore. Suidas, τὰς συμφορὰς πολλάκις νύκτας ἡ Γραφὴ καλεῖ· imò & Homerus, eodem ipſo teſte, τὰ φοβερὰ νυκτὶ ὁμοιοῖ. D. Auguſtinus in Pſal.41. & Pſal.138. *Proſperitas ſeculi ſignificatur die, adverſitas nocte.* Idem in Pſal. 118. ea, MEDIA NOCTE SURGEBAM AD CONFITENDUM TIBI: *Hoc ait de perſecutionibus quas patiebatur Eccleſia*, &c. *proinde mediam noctem graviora tribulationis intelligendum exiſtimo.*

Com. 35. ἀλήθουσαι ἐπὶ τὸ αὐτὸ] *Commolentes.* In vetere Gloſſario, Συναλήθω, *commolo.*

Com.37. Ὅπου τὸ σῶμα, ἐκεῖ συναχθήσονται οἱ ἀετοί] Ἀετοὶ hîc *vultures, & aliæ aves quibus ſtrages cadaverum pabulo eſt*, ut cap. antepenult. locutus Julius Obſequens. Silius Italicus,

——*Paſtúſque cadavere vultur.*

Seneca Epiſt.66. *Vultur eſt, cadaver exſpectas.* Suidas in ἄπειροι, Οἱ γύπες τοῖς θνησιμαίοις παρεδρεύοντες. Florus 4.6. *Aſſueta cadaverum pabulo volucres caſtra* (Caſſii & Bruti) *quaſi jam ſua circumvolabant.* Juſtinus lib.2. *Tanta fœditas morientium fuit, ut via cadaveribus implerentur, alitésque*, &c. *illecebris ſollicitata exercitum ſequerentur.* Adeò mira autem quæ hac in parte Horapollo ſcribit, ut apponi mereantur, Πολέμου μέλλοντος τελεῖσθαι, ϗ τόπον (ἢ γὺψ) ὁείζει ἐν ᾧ μέλλῃ ὁ πόλεμος γίνεσθαι, πρὸ ἡμερῶν ἑπτὰ ἐπ' αὐτὸν ἀθροιζομένη· & pòſt, Σφαζομένης βλέπει, πεμπομένη ϗ ἑαυτῆς ὀπὸ τῆς πομπῆς τροφήν· παρ' ὃ ϗ οἱ ἀρχαῖοι βασιλεῖς καταπόπους ἔπεμπον σκεπτομένους ϗ ποῖον τὸ πολέμιον εἰ γύπες βλέπουσι μέρος, ἐντεῦθεν σημειούμενοι πρὸ ἡπωρῶν. Σῶμα heic in Luca quod πτῶμα Matthæo: ſic *corpus* pro *cadavere* apud Latinos. Vide ad lib.2. Apuleii annotata.

Κεφ. ιη'.

1. Ἔλεγε δὲ καὶ παραβολὴν αὐτοῖς, πρὸς τὸ δεῖν πάντοτε προσεύχεσθαι, καὶ μὴ ἐκκακεῖν·

2. Λέγων, Κριτής τις ἦν τινι πόλει τὸν Θεὸν μὴ φοβούμενος, καὶ ἄνθρωπον μὴ ἐντρεπόμενος.

3. Χήρα δέ τις ἦν ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ. καὶ ἤρχετο πρὸς αὐτὸν, λέγουσα, Ἐκδίκησόν με ἀπὸ τοῦ ἀντιδίκου μου.

4. Καὶ οὐκ ἤθελησεν ὅπι χρόνον. μετὰ δὲ ταῦτα εἶπεν ἐν ἑαυτῷ, Εἰ καὶ τὸν Θεὸν οὐ φοβοῦμαι, καὶ ἄνθρωπον οὐκ ἐντρέπομαι·

5. Διά γε τὸ παρέχειν μοι κόπον τὴν χήραν ταύτην, ἐκδικήσω αὐτὴν, ἵνα μὴ εἰς τέλος ἐρχομένη ὑπωπιάζῃ με.

6. Εἶπε δὲ ὁ Κύριος, Ἀκούσατε τί ὁ κριτὴς τῆς ἀδικίας λέγει.

7. Ὁ δὲ Θεὸς οὐ μὴ ποιήσῃ τὴν ἐκδίκησιν τῶν ἐκλεκτῶν αὐτοῦ, τῶν βοώντων πρὸς αὐτὸν ἡμέρας καὶ νυκτὸς, καὶ μακροθυμῶν ἐπ' αὐτοῖς;

8. Λέγω ὑμῖν ὅτι ποιήσει τὴν ἐκδίκησιν αὐτῶν ἐν τάχει. πλὴν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐλθὼν ἆρα εὑρήσει τὴν πίστιν ἐπὶ τῆς γῆς;

9. Εἶπε δὲ καὶ πρός τινας τοὺς πεποιθότας ἐφ' ἑαυτοῖς ὅτι εἰσὶ δίκαιοι, καὶ ἐξουθενοῦντας τοὺς λοιποὺς, τὴν παραβολὴν ταύτην·

10. Ἄνθρωποι δύο ἀνέβησαν εἰς τὸ ἱερὸν προσεύξασθαι· ὁ εἷς, Φαρισαῖος, καὶ ὁ ἕτερος, τελώνης.

11. Ὁ Φαρισαῖος σταθεὶς πρὸς ἑαυτὸν ταῦτα προσηύχετο, Ὁ Θεὸς, εὐχαριστῶ σοι ὅτι οὐκ εἰμὶ ὥσπερ οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων, ἅρπαγες, ἄδικοι, μοιχοί· ἢ καὶ ὡς οὗτος ὁ τελώνης.

12. Νηστεύω δὶς τοῦ σαββάτου, ἀποδεκατῶ πάντα ὅσα κτῶμαι.

13. Καὶ ὁ τελώνης μακρόθεν ἑστὼς οὐκ ἤθελεν οὐδὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὸν οὐρανὸν ἐπᾶραι, ἀλλ' ἔτυπτε τὸ στῆθος αὐτοῦ, λέγων, Ὁ Θεὸς, ἱλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ.

14. Λέγω ὑμῖν, κατέβη οὗτος δεδικαιωμένος εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, ἢ ἐκεῖνος· ὅτι πᾶς ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν, ταπεινωθήσεται· ὁ δὲ ταπεινῶν ἑαυτὸν, ὑψωθήσεται.

15. Προσέφερον δὲ αὐτῷ καὶ τὰ βρέφη, ἵνα αὐτῶν ἅπτηται. ἰδόντες δὲ οἱ μαθηταὶ ἐπετίμησαν αὐτοῖς.

16. Ὁ δὲ Ἰησοῦς προσκαλεσάμενος αὐτὰ, εἶπεν, Ἄφετε τὰ παιδία ἔρχεσθαι πρός με, καὶ μὴ κωλύετε αὐτά· τῶν γὰρ τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ.

17. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὃς ἐὰν μὴ δέξηται τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ὡς παιδίον, οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς αὐτήν.

18. Καὶ ἐπηρώτησέ τις αὐτὸν ἄρχων, λέγων, Διδάσκαλε ἀγαθὲ, τί ποιήσας ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω;

19. Εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, Τί με λέγεις ἀγαθόν; οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἷς, ὁ Θεός.

20. Τὰς ἐντολὰς οἶδας. Μὴ μοιχεύσῃς, Μὴ φονεύσῃς, Μὴ κλέψῃς, Μὴ ψευδομαρτυρήσῃς, Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου.

21. Ὁ δὲ εἶπε, Ταῦτα πάντα ἐφυλαξάμην ἐκ νεότητός μου.

22. Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ, Ἔτι ἕν σοι λείπει· πάντα ὅσα ἔχεις πώλησον, καὶ διάδος

Vulgata Verſio.

1. DIcebat autem & parabolam ad illos, quoniã oportet ſemper orare & non deficere:

2 Dicens, Judex quidam erat in quadam civitate, qui Deum non timebat, & hominem non reverebatur.

3. Vidua autem quædam erat in civitate illa; & veniebat ad eum, dicens, Vindica me de adverſario meo.

4. Et nolebat per multum tempus. Poſt hæc autem dixit intra ſe, Etſi Deum non timeo, nec hominem revereor:

5. Tamen quia moleſta eſt mihi hæc vidua, vindicabo illam, nè in noviſſimo veniens ſuggillet me.

6. Ait autem Dominus, Audite quid judex iniquitatis dicit.

7. Deus autem non faciet vindictam electorum ſuorum clamantium ad ſe die ac nocte, & patientiam habebit in illis?

8. Dico vobis quia citò faciet vindictam illorum. Veruntamen filius hominis veniens, putas, inveniet fidem in terra?

9. Dixit autem & ad quoſdam qui in ſe confidebant tanquam juſti, & aſpernabantur cæteros, parabolam iſtam:

10. Duo homines aſcendebant in templum ut orarent; unus Phariſæus, & alter Publicanus.

11. Phariſæus ſtans, hæc apud ſe orabat, Deus, gratias ago tibi, quia non ſum ſicut cæteri hominum, raptores, injuſti, adulteri; velut etiam hic publicanus.

12. Jejuno bis in ſabbato; decimas do omnium quæ poſſideo.

13. Et publicanus à longè ſtans, nolebat nec oculos ad cœlum levare; ſed percutiebat pectus ſuum dicens, Deus, propitius eſto mihi peccatori.

14. Dico vobis, deſcendit hic juſtificatus in domum ſuam ab illo: quia omnis qui ſe exaltat, humiliabitur; & qui ſe humiliat, exaltabitur.

15. Afferebant autem ad illum & infantes, ut eos tangeret. Quod cùm viderent diſcipuli, increpabant illos.

16. Jeſus autem convocans illos, dixit, Sinite pueros venire ad me, & nolite vetare eos: talium eſt enim regnum Dei.

17. Amen dico vobis, quicunque non acceperit regnum Dei ſicut puer, non intrabit in illud.

18. Et interrogavit eum quidam princeps, dicens, Magiſter bone, quid faciens vitam æternam poſſidebo?

19. Dixit autem ei Jeſus, Quid me dicis bonum? nemo bonus niſi ſolus Deus.

20. Mandata noſti; Non occîdes, Non mœchaberis, Non furtum facies, Non falſum teſtimonium dices, Honora patrem tuum & matrem.

21. Qui ait, Hæc omnia cuſtodivi à juventute mea.

22. Quo audito, Jeſus ait ei, Adhuc unum tibi deeſt; omnia quæcunque habes vende, & da

πτωχοῖς, καὶ ἕξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ· καὶ δεῦρο, ἀκολούθει μοι.

23. Ὁ δὲ, ἀκούσας ταῦτα, περίλυπος ἐγένετο· ἦν γὰρ πλούσιος σφόδρα.

24. Ἰδὼν δὲ αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς περίλυπον γενόμενον, εἶπε, Πῶς δυσκόλως οἱ τὰ χρήματα ἔχοντες εἰσελεύσονται εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ.

25. Εὐκοπώτερον γάρ ἐστι κάμηλον διὰ τρυμαλιᾶς ῥαφίδος εἰσελθεῖν, ἢ πλούσιον εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ εἰσελθεῖν.

26. Εἶπον δὲ οἱ ἀκούσαντες, Καὶ τίς δύναται σωθῆναι;

27. Ὁ δὲ εἶπε, Τὰ ἀδύνατα παρὰ ἀνθρώποις, δυνατά ἐστι παρὰ τῷ Θεῷ.

28. Εἶπε δὲ ὁ Πέτρος, Ἰδοὺ, ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα, καὶ ἠκολουθήσαμέν σοι.

29. Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς, Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι οὐδείς ἐστιν ὃς ἀφῆκεν οἰκίαν, ἢ γονεῖς, ἢ ἀδελφοὺς, ἢ γυναῖκα, ἢ τέκνα, ἕνεκεν τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ,

30. Ὃς οὐ μὴ ἀπολάβῃ πολλαπλασίονα ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ, καὶ ἐν τῷ αἰῶνι τῷ ἐρχομένῳ ζωὴν αἰώνιον.

31. Παραλαβὼν δὲ τοὺς δώδεκα, εἶπε πρὸς αὐτοὺς, Ἰδοὺ, ἀναβαίνομεν εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ πληρωθήσεται πάντα τὰ γεγραμμένα διὰ τῶν προφητῶν περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου.

32. Παραδοθήσεται γὰρ τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἐμπαιχθήσεται, καὶ ὑβρισθήσεται, καὶ ἐμπτυσθήσεται·

33. Καὶ μαστιγώσαντες ἀποκτενοῦσιν αὐτὸν· καὶ τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ ἀναστήσεται.

34. Καὶ αὐτοὶ οὐδὲν τούτων συνῆκαν· καὶ ἦν τὸ ῥῆμα τοῦτο κεκρυμμένον ἀπ' αὐτῶν, καὶ οὐκ ἐγίνωσκον τὰ λεγόμενα.

35. Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ ἐγγίζειν αὐτὸν εἰς Ἰεριχὼ, τυφλός τις ἐκάθητο παρὰ τὴν ὁδὸν προσαιτῶν.

36. Ἀκούσας δὲ ὄχλου διαπορευομένου, ἐπυνθάνετο τί εἴη τοῦτο.

37. Ἀπήγγειλαν δὲ αὐτῷ ὅτι Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος παρέρχεται.

38. Καὶ ἐβόησε, λέγων, Ἰησοῦ υἱὲ Δαυὶδ, ἐλέησόν με.

39. Καὶ οἱ προάγοντες ἐπετίμων αὐτῷ ἵνα σιωπήσῃ. αὐτὸς δὲ πολλῷ μᾶλλον ἔκραζεν, Υἱὲ Δαβὶδ, ἐλέησόν με.

40. Σταθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς ἐκέλευσεν αὐτὸν ἀχθῆναι πρὸς αὐτόν· ἐγγίσαντος δὲ αὐτοῦ ἐπηρώτησεν αὐτὸν,

41. Λέγων, Τί σοι θέλεις ποιήσω; Ὁ δὲ εἶπε, Κύριε, ἵνα ἀναβλέψω.

42. Καὶ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ, Ἀνάβλεψον· ἡ πίστις σου σέσωκέ σε.

43. Καὶ παραχρῆμα ἀνέβλεψε, καὶ ἠκολούθει αὐτῷ δοξάζων τὸν Θεόν· καὶ πᾶς ὁ λαὸς ἰδὼν, ἔδωκεν αἶνον τῷ Θεῷ.

pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo; & veni, sequere me.

23. His ille auditis, contristatus est; quia dives erat valde.

24. Videns autem Jesus illum tristem factum, dixit, Quàm difficilè qui pecunias habent in regnum Dei intrabunt!

25. Facilius est enim camelum per foramen acûs transire, quàm divitem intrare in regnum Dei.

26. Et dixerunt qui audiebant, Et quis potest salvus fieri?

27. Ait illis, Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum.

28. Ait autem Petrus, Ecce, nos dimisimus omnia, & secuti sumus te.

29. Qui dixit eis, Amen dico vobis, nemo est qui reliquit domum, aut parentes, aut fratres, aut uxorem, aut filios propter regnum Dei,

30. Et non recipiat multò plura in hoc tempore, & in seculo venturo vitam æternam.

31. Assumpsit autem Jesus duodecim, & ait illis, Ecce ascendimus Jerosolymam, & consummabuntur omnia quæ scripta sunt per prophetas de filio hominis.

32. Tradetur enim Gentibus, & illudetur, & flagellabitur, & conspuetur:

33. Et postquam flagellaverint, occîdent eum, & tertiâ die resurget.

34. Et ipsi nihil horum intellexerunt, & erat verbum istud absconditum ab eis, & non intelligebant quæ dicebantur.

35. Factum est autem, cùm appropinquaret Jericho, cæcus quidam sedebat secus viam, mendicans.

35. Et cùm audiret turbam prætereuntem, interrogabat quid hoc esset.

37. Dixerunt autem ei, quòd Jesus Nazarenus transiret.

38. Et clamavit, dicens, Jesu fili David, miserere mei.

39. Et qui præibant, increpabant eum ut taceret. Ipse verò multò magis clamabat, Fili David, miserere mei.

40. Stans autem Jesus, jussit illum adduci ad se. Et cùm appropinquasset, interrogavit illum,

41. Dicens, Quid tibi vis faciam? At ille dixit, Domine, ut videam.

42. Et Jesus dixit illi, Respice, fides tua te salvum fecit.

43. Et confestim vidit, & sequebatur illum magnificans Deum. Et omnis plebs ut vidit, dedit laudem Deo.

Ad CAP. XVIII.

Com. 1. Πρὸς τὸ δεῖν πάντοτε προσεύχεσθαι] Quod 1 Theſſ. 5.17. ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε, Rom. 12.12. τῇ προσευχῇ προσκαρτερεῖν.

Ibid. καὶ μὴ ἐκκακεῖν] Ἐκκακεῖν, eſt, *animum deſpondere*, ἀθυμονεῖν· unde apud Heſychium, Ἠθυμόνησεν, ἐξεκάκησεν· & Suidam, Ἐξεκάκησα, ἀπηρρώσησα. Hoc Hebr. 12.3. κάμνειν, τῇ ψυχῇ ἐκλύεσθαι in Græco 15.9. Jeremiæ ἐκκακεῖν dicitur. Contrarium 1 Cor. 13. 7,8. πιστεύειν, ἐλπίζειν, ὑπομένειν, οὐκ ἐκπίπτειν· quæ ut latiùs quidem prolata, ità & orandi aſſiduitatem includunt. Euthymius in Matth. 26. ea, ORAVIT TERTIÒ, *Docens quòd ſæpè orare oportet, & non defatigari.* Idem in Matth. 20. ea, ILLI VERÒ AMPLIÙS CLAMABANT, *Hos imitemur & nos*, &c. *quòd ſi ab aliquibus impediti fuerimus, intentiorem reddamus orationem, nec deſiſtamus, & omnino flectemus, ſicut & iſti.* Iterum ad Joh. 5. de 38 annorum infirmo illo, *Tot annis fruſtratus, adhuc tamen perſeverabat*, &c. *detruſus, & offenſus, neque ſic negligentior efficiebatur: nos autem brevi aliquo tempore, diligenter Deo adſtantes, ſi non aſſequimur quod optamus, recedimus, ac pigriores reddimur. At laborioſum eſt, inquies, continuè orare: & quæ virtus non eſt laborioſa? verùm, ſi laborem habet, affert & lucrum.* Vulgatus, μὴ ἐκκακεῖν, *non deficere* vertit: ità in Gloſſario, Ἐκκακῶ, *deficio.*

Com. 2. Θεὸν μὴ φοβούμενος καὶ ἄνθρωπον μὴ ἐντρεπόμενος] *Spernens Superos hominéſque ſimul*, Sen. Octav.

Θεῷ μὴ ἀρέσκων, καὶ ἀνθρώποις ἐναντίος, 1 Theſſ.

Theognis, —Ἄδικος, καὶ ἀτάσθαλος, ὅστε τι ἀνδρῶν,
Οὔτε τι ἀθανάτων μιῶιν ἀλυσκόμενος.

Temnens humanum genus & mortalia jura,
Deſpiciénſque Deum, memorem fandi atque nefandi.

Nec mirum homines non reveritum fuiſſe qui nec Deum timebat. Θεῦ καταφρονήσας ἵνα ἄλλα ἂν τινος περιμείνειεν, Mecœnas apud Dionem dixit. *Neque Deum neque homines timere*, proverbiale eſt, (ut apparet ex jam adductis) ad conſummatiſſimam & poſtremiſſimam improbitatem denotandam: apponemus tamen & alios locos eodèm pertinentes, quibus, ut floribus, ſine labore ſuo congeſtis, qui voluerit, uno ſub faſciculo fruatur. Euripides de Cyclope,

Ὦ, θεῶν ἄλλην ἢ βροτῶν μέλει.

Philoſtratus de Centauro,

Οὔτε θεῶν προμέων ὄπιν, οὔτ' ἀνθρώπων.

Dio Caſſius de Vitellio, Οὔτε τῶν ἀνθρώπων, οὔτε τῶν θεῶν ἐφείσατο. Suidas de Daphida Grammatico, Ἦν λοιδορούμενος (id eſt, ἐλοιδόρησε) παντὶ, καὶ μέχρις αὐτῶν θεῶν μὴ φειδόμενος. Joannes Antiochenus de Domitiano, Ὁμοῦ τά τε θεῖα περιφρονῶν, καὶ τὰ ἀνθρώπινα. Joſephus de Joachimo Rege, Μήτε πρὸς θεὸν ὅσιος, μήτε πρὸς ἀνθρώπους ἐπιεικής. Apud Macrobium ille de Mezentio, *Sine reſpectu deorum in homines impius.* Philippus ad Æmilium Lepidum apud Saluſtium Hiſt. 1. *Hoſtis omnium bonorum, ut te neque hominum neque deorum pudet!* Cato in ejuſdem Catilinario, de Lentulo, *Neque diis, nec hominibus unquam pepercit:* & Bocchus apud Eundem de Jugurtha, *Quem tanta libido exſtinguendi mei invaſit, ut neque vos, neque deos immortales in animo habeat.* De Verre Cicero, *Ità ſe in ea Provincia geſſit, ut non ſolùm hominibus, verumetiam diis immortalibus bellum indictum putaretur.* Idem in Cluentiano, exagitans quendam Soſiam, *O audaciam ſingularem, non timuiſſe ſi minùs vim deorum, hominum famam*, &c. *at*, &c. Livius lib. 39. *Illius excetræ delimentis imbutam, nec parentis, nec vitrici, nec Deorum verecundiam habere.* Procopius Perſ. 1. Joannem Cappadocem, dum Juſtiniani avaritiæ ſatisfacere cuperet, *neque Deum neque homines penſi habuiſſe* ſcribit. Τῶν θεῶν ὀλιγωρεῖν, τοὺ δ' ἀνθρώπους ἐν ὀλιγωρίᾳ πάντας, habemus in Juſiani Epiſtolis: & apud Philonem in hominis verè χαλεπὸν ἄγαν deſcriptione, ᾧ μήτε τὸ θεῖον αἰδὼς τις ἔρχεται. Plato de Legg. 11. Οὔτε ἀνθρώπους αἰδούμενος, οὔτε θεοὺς σεβόμενος. Medea apud Libanium, de Jaſone, *Sceleſtus ille, neque deos metuens, neque homines reverens.* Idem alibi, Οὐ θεοὺς δείσαντες, οὐδ' ἀνθρώπους αἰσχυνθέντες.

Com. 3. καὶ ἤρχετο πρὸς αὐτὸν, λέγουσα, Ἐκδίκησόν με, &c.] Ἔρχεσθαι heic non tam *venire* eſt, quàm *ventitare.* Sic in Adelphis Terentianis,

Venit ad me ſæpe clamitans, &c.——

Ubi Donatus, *Et importunitatem odioſam oſtendit*, AD ME *dicendo, & inconditam aſſiduitatem, dicendo*, SÆPE. Mulierem Tribunos plebis adiiſſe contra Antiſtium Labeonem Ateius Capito narrat apud Gellium 13.12. *Aſſiduis mulierum aditionibus inquietati ſumus*, in l. 12. Cod. qui potiores in pignore, &c. Imper. Juſtinianus dixit.

Ibid. Ἐκδίκησόν με ἀπὸ τοῦ ἀντιδίκου μου] Simillimè vidua Apuleiana illa lib. 3. *Noſtræque viduitati ac ſolitudini de vindicta ſolatium date.* Vide & quæ de Eutropiâ, itidem vidua, lib. 6. epiſt. 2. habet Sidonius Apollinaris. In Gloſſis, Ἐκδικῶ, *vindico, defendo, ulciſcor.* Cur autem ſub mulieris, non pauperculi hominis, perſona proponitur narratio iſta? Nimirum, vel quòd

——*vindictâ*
Nemo magis gaudet quàm fœmina:——

(vide proximè annotata,) vel quòd ſequior ſexus maſculino injuriis expoſitus magis, præque aliis illius ſexûs mulieres viduæ. Quintilianus declam. 338. *Per ſe imbecilla res eſt fœmina, & affert infirmitati naturali non leve pondus quòd vidua eſt.* Apud Terentium 5.2. Heautont.

Non, &c. *hæc facere auderet vidua mulieri*
Quæ in me fecit.——

Apud Petronium, *Jam faxo ſciatis non vidua hanc inſulam eſſe.*

Com. 4. Καὶ οὐκ ἠθέλησεν ἐπὶ χρόνον] Hoc eſt quod Jobi 31.16. ὀφθαλμὸν χήρας ἐκτήκειν· & de ejuſmodi Judicibus vide Eſa. 1.23. ubi inter alia, καὶ κεῖνται χηρῶν οἱ περισχόντες. ἐπὶ χρόνον vertam, *per aliquod tempus*, vel, *per temporis aliquantum.* Eſt enim hic χρόνον, quod 1 Cor. 16.7. χρόνον τινά· & ἐπὶ χρόνον, quod ſuprà heic 4.13. ἄχρι καιροῦ. In vetere Onomaſtico, *Aliquantiſper*, ἐπὶ χρόνον. Eadem hujus pronominis elleipſis eſt & ſæpe apud Lucam in Actis Apoſtolorum: monſtrátque (inter alia multa dictionis ejus) ſcripſiſſe eum Græcè præter cæteros Euangeliſtas. Homerus,

Τλῆτε, φίλοι, καὶ μείνατ' ἐπὶ χρόνον——

& in fragmentis Memnonis Hiſtorici, Φυλαττόμενον (αὐτὸν) εἶχον ἐπὶ χρόνον. Sic χρόνοις ὕστερον Plutarchus in Arati vita. Subticétur non impari facie apud Latinos. Juſtinus lib. 44. *poſt dies* dixit: & lib. 38. *interjectis menſibus.* Juvenalis,

Et libuit menſes neglectum adhibere clientem.

Sic *noctes excubare*, lib. 4. Apuleius.

Ibid. εἶπεν ἐν ἑαυτῷ] Nempe

Vix tandem aſſiduis vidua clamoribus actus.

Com. 5. διὰ τὸ παρέχειν μοι κόπον ἡ χήρα ταύτη] Ità in l. 1. ff. de poſtul. & de fœmina, *Inverecundè poſtulans, & magiſtratum inquietans*; id eſt, τῷ ἄρχοντι κόπον παρέχουσα. Adde quæ de matronarum Romanarum intemperie, & poſtulatione procaci 1.23. A. Gellius. Κόπον παρέχειν autem hoc loco ἠθικωτάτως dictum. Hinc viduæ (itidem

dem Judicem aut potentiorem quemvis adeunti,) λαλιὰς ἔκχυσιν, imò & καλαζόνσιν, Sirachidis 35.14,15. tributam videmus.

Ibid. ἐκδικήσω αὐτῷ] Libanius appositissimè, Τύπων (assiduas interpellationes intelligit) πολλάκις ὁ δικαστὴς ἡττᾶται, διὰ ταύτας δίδωσιν ἃ μὴ θέλει. Hinc & *cedere improbitati postulantis*, in l. nequicquam ff. de Offic. Proconsul. Apud Senecam Epist. 81. *instantis pertinaciâ victus beneficium dare*: &, *fatigatus, utque molestiâ quis careat dare*, apud Eundem 1. 1. de Beneficiis: ubi & *molestia* est quæ heic κόπος. Ità vivitur planè, *nihil ferè est quod non improbitas extorqueat*, Petronius: nimirum, quamvis solidas mentes rigentésque, ut cunei ligna, etsi nodis squalentia, diffindit. Judic. 14.17. de Samsone, Ἀπήγγειλεν αὐτῇ ὅτι παρλυόχλησεν αὐτόν. De Boccho Salustius, *Sæpius fatigatus lentur, & ex voluntate Syllæ omnia facturum promittit*. Apuleius 10. *Nec eum*, &c. *mulier ungue latiùs à se discedere passa est*, &c. *sed agre, precibus & obtestationibus ejus multùm ac diu fatigata, tandem abire concessit*. Terentius Heautont.

Postremò adeò res rediit, adolescentulus
Sæpe eadem & graviter audiendo victus est,
In Asiam ad Regem militatum abiit.

Idem in Hecyra,

Ille se primò negare: sed postquam acriùs
Pater instat, fecit animi ut incertus foret,
Pudorine anne amori obsequeretur magis.
Tundendo, atque odio denique effecit senex,
Despondit ei gnatam hujus vicini proximi.

Plutarchus in περὶ δυσωπίας, de Antigono seniore, ὑπὸ Βίαντος ἐνοχληθεὶς πολλάκις, ὅτε (εἶπε) Βίαντι πέλαντον, καὶ Ἀνάγκη. Vide 4 Reg. 2. 17. suprà hîc 11.8. Lucianum ad Matth.6.8. adductum, & quæ de Alexandra Hyrcani filia Antiquit.15.9. Josephus.

Ibid. ἵνα μὴ εἰς τέλος ἐρχομένη ὑπωπιάζῃ με] Εἰς τέλος sæpe significat, *assiduè, omni tempore*: quo sensu 7. 30. Judithæ, ὃ καλαλείψῃ ἡμᾶς εἰς τέλος. 2 Maccab.8. 29. εἰς τέλος ἠξίωσεν. Apud Artemidorum 2. 42. de Dioscuris loquentem, πάντων ἧττον δεινῶν εἰς τέλος ἀζημίους ἀπαλλάττουσιν· & apud Julianum Epist.2. γυμνάσασιν εἰς τέλος ἐσχατέρειν. Hanc locutionis πλυσήμου illius significationem præ cæteris huic loco convenire putem. Τὸ ὑπωπιάζῃ qui *exsurdet* reddiderit, quod nudum loci sensum spectat, non peccabit. Terent. Heautont.

Quod ut efficerem orando, surdas reddideras jam
aures mihi.

Sic *aures exsurdare* dixit & Valerius Maximus. Vide in διατεθρυλλημένον τὸ ὦτα, Suidæ Collectanea. Non plùs, imò minùs aliquanto errabit, qui cum eruditis istius seculi *obtundat* verterit. In Terentii Adelphis,

——*Nè me obtundas hac de re sapius:*

ubi Donatus, *Nè me sæpe & molestè interpelles: nam obtundere est, aliquid sæpe, & odiosè repetere*. Ibidem,

— An ego toties de eadem re audiam?

ad quæ idem Donatus, *hoc est, obtundere*. Hinc &, *orando, instando*, &c. *obtundere quem*, apud Gellium 2.23. Cæcilius Comicus. Idem Donatus ad locum jam ex Heautont. productum, *Tundere, est sæpius idem repetere, translatio à fabrorum malleo*. Utrovis prædictorum modo qui τὸ ὑπωπιάζῃ acceperit, næ ille loci sensum assequetur; qui sensum autem & vocem ipsam Græcam sectari voluerit, omnino oportebit cum Vulgato *suggillet* vertat: metonymiâ apud Latinos (quos hic Lucas sequitur) à vibicibus faciei impressis ad animum factâ. Ità Syllam Valerius Maximus ait *Prætura repulsâ suggillatum* fuisse. Sedulius ad 2 Cor.11. illud, SI QUIS IN FACIEM VOS CÆDIT, *Si quis præsentes vos objurgat*.

Com.6. Ἀκούσατε τί ὁ κριτὴς τῆς ἀδικίας λέγει] Ὁ κριτὴς τῆς ἀδικίας, est, aut simpliciter, ὁ κριτὴς ἄδικος, quomodo Jacob. 1. 25. ἀκροατὴς ἐπιλησμονῆς, pro ἀκροατὴς ἐπιλήσμων· Jacob.2.4. κριταὶ διαλογισμῶν πονηρῶν, pro κριταὶ πονηρὰ διαλογιζόμενοι· & ibid. 5. 15. εὐχὴ πίστεως, pro εὐχὴ πιστή· 2 Thess. 2. 8. τέρατα ψεύδους, pro τέρατα ψεῦδεα· (cujusmodi sunt & 1 Petr. 1. 14. ἀγνοίας τέκνα, Sapient.5.17. διάδημα κάλλους, & Hebr.3.12. καρδία ἀπιστίας) aut, Judex summè improbus iniquúsque, ut qui nec Deum, nec homines curaret: sic 2 Thess.2.3. ὁ ἄνθρωπος τῆς ἁμαρτίας sensu eminentiore dictum; & Joh. 17.12. de Juda, ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας· q.d. præcipuè, & præter omnes alios, perditionis candidatus. Post λέγει hîc, subaudi, ἐν ἑαυτῷ· ut sæpe alibi. Pro ἀκούσατε, si libri veteres permitterent, ἠκούσατε reponerem.

Com.7. Ὁ δὲ θεὸς, &c.] Supple (quod 2 Tim.4.8. habemus,) ὁ δίκαιος κριτὴς, ut opponatur τῷ κριτῇ τῆς ἀδικίας· habet emphasin enim vox θεὸς, quæ non præteunda.

Ibid. οὐ μὴ ποιήσει ἐκδίκησιν τοῦ ἐκλεκτοῦ αὐτοῦ;] Οὐ μὴ ποιήσῃ αὐτοῖς κείσιν ἐν τοῖς διωκόντων αὐτούς; ut Psalm. 119. 84. Ibidem Psal. 146. 7. de Eodem, ποιοῦντα κείσιν τοῖς ἀδικουμένοις.

Ibid. βοώντων πρὸς αὐτὸν] *Clamare* heic *ad Deum*, est, in hujusmodi voces erumpere, Ἕως πότε, &c. ὦ κείνῃς κὴ ἐκδικεῖς τὸ αἷμα ἡμῶν; ut Apocal. 6. 10. ubi vide quæ è Seneca allata. Solet gravia autem & atrocia perpessis clamor affingi, quasi jure quodam ultionem Divinam exposcere videantur. Vide Genes.4.10. Exod.2.23. 4 Reg.19.28. Jacob.5.4. & 2 Maccab.8.3.

Ibid. καὶ μακροθυμεῖ ἐπ' αὐτοῖς] Id est, καίτοι ἀναμένων μακροθυμῶν ἐπ' αὐτοῖς, quamvis patienter exspectet in causa eorum. Dices fortè, quid tandem illud erat quod patienter exspectabat? respondeo, sustinuisse eum & exspectasse dum inimici electorum suorum, facinorum suorum mensuram implerent, ut ità demum graviùs & cumulatiùs punirentur. 2 Maccab. 6. 14. Οὐ γὰρ, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐθνῶν ἀναμένων μακροθυμῶν ὁ δεσπότης, μέχρις τοῦ κατευθύσαντας αὐτοὺς πρὸς ἐκπλήρωσιν ἁμαρτιῶν κολάσαι, οὕτω καὶ ἐφ' ἡμῶν ἔκρινεν ἔχειν, &c. Quo ex loco (à nemine hactenus quod sciam adducto) fortasse magna lux erit istis Lucæ verbis à tot expositoribus tam morosè expensis.

Com.8. ποιήσει ἐκδίκησιν αὐτῶν] Hoc est quod Apocal. 19.2. τὸ αἷμα τῶν δούλων αὐτοῦ ἐκδικεῖν dicitur; & ibidem 8.20. τὸ κεῖμα αὐτῶν κείνειν. Simile Deuter.32.36. ἐπὶ τοῖς δούλοις παρακληθήσεται.

——ἔχει θεὸς ἔκδικον ὄμμα,

dixerat olim & Theognis. Vide 2 Reg.9.7. Job. 24. 12. Oseæ 1. 4. Judith. 8. 20. Lactantius 5.26. *Confidimus majestati ejus, qui tam contemptum sui possit ulcisci, quàm servorum suorum injurias & labores*.

Ibid. ἐν τάχει] Idem Lactantius 5.23. *Propterea vindicaturum se in eos celeriter pollicetur, & exterminaturum malas bestias de terra*. Aristophanes Thesmophor.

——τὰ παράπομα
Τά τ' ἀνόσια θεὸς ὑπόνει, θᾶσσόν τε γίνει.

Ubi θᾶσσον, quod hîc ἐν τάχει. *Citò*, nimirum habitâ justâ temporis ratione, non utique impatientiæ eorum qui iniqua perpessi sunt, & quibus tardum ingratúmque fluit id spatium quo inulti exspectant. D. Hieronymus in expositione Psal. 89. ad Cyprianum, *Qui in angustia est constitutus, serum ei videtur Dei auxilium, & propterea impensiùs deprecatur, ut citò adjutorem Deum sentiat*. D. Augustinus in Psal. 91. *Quod tibi videtur longum, breve est*, &c. *attendis ad dies paucos tuos, & in iis vis omnia impleri, ut damnentur impii, & coronentur boni*, &c. *Implet ea Deus in tempore suo: Quid tu tadium pateris, & facis? æternus est: tardat? longanimis est*. Idem in Psal. 9. ea, REQUIRENS SANGUINEM EORUM MEMORATUS EST; *Memoratus est, nemo ità positum putet quasi oblivio in Deum cadat, sed quia post longum tempus futurum est judicium infirmorum*

infirmorum hominum, qui quasi oblitum Deum putant, quia non tam citò facit quàm ipsi volunt. Et in Psalm. 36. *Quamdiu sustinebo? Festinas: citò erit quod tibi diu est: infirmitas facit diu videri quod citò est. Quomodo inveniuntur desideria agrotorum, nihil tamdiu quàm ut calix sitienti temperetur: Utique festinatur à suis nè fortè offendatur infirmus. Quando fiet? quando coquetur? quando dabitur? Celeritas est in illis qui tibi serviunt, sed infirmitas tua diuturnum (malim diutinum) putat quod citò agitur.* Vide & Baruch. 4. 22, 24, & 25. ubi hoc sensu ἐν τάχῃ habes: & additam. Estheris 16. 18. ubi διὰ τάχους. Vel, ἐν τάχῃ apud Lucam intellige, post annos 40. ut ità Urbis excidium subinnuat.

Com. 9. πεποιθότες ἐφ' ἑαυτοῖς ὅτι εἰσὶ δίκαιοι] Sic 33. 13. Ezech. Πέποιθεν ὅτι τῇ δικαιοσύνῃ αὐτοῦ. & 2 Cor. 10. 7. ἑαυτῷ πέποιθεν. *Salutem animæ in seipso reponere*, Arnobius 2. dixit. Vide Rom. 2. 19. & 14. 10. Salvianus lib. 3. *Hoc ad crimina nostra addimus, ut cùm in omnibus rei simus, etiam bonos nos & sanctos esse credamus: ac sic in nobis cumulentur iniquitatis offensæ etiam præsumptione justitiæ.*

Ibid. καὶ ἐξουθενοῦντας τοὺς λοιποὺς] Plutarchus de Lucullo, Πάντων καταφρονῶν, καὶ μηδενὸς ἀξίους πρὸς αὐτὸν ἡγούμενος. Philo in ὑπερηφάνῳ characterismo, Πάντων ἑαυτὸν οἴεται, &c. φρονιμώτατος, σωφρονέστατος, δικαιότατος· τοὺς ἄλλους ὑπολαμβάνει, &c. ἀφρονας, ἀδίκους, ἀνεπιτήμονας. Ὑπερηφανίαν καὶ ἐξουθενισμὸν habemus juncta in Græco Psal. 31. 18. Gellius 1. 2. *Præque se uno cateros*, &c. *rudes esse & agrestes prædicabat.* Terent. in Eunucho, *Ego illum contempsi præ me:* ubi Donatus, *Mei comparatione.* Auctor ad Herennium 4. *Et tamen cùm ità vivit, neminem præ se ducit hominem.* Ità & *alios præ se pro nihilo ducere*, apud Ciceronem in Verrinis. Virtus contraria Rom. 15. 1. τὰ ἀδυνήματα τῶν ἀδυνάτων βαστάζειν, καὶ μὴ ἑαυτοῖς ἀρέσκειν· vel, ut ibid. 12. 16. τοῖς ταπεινοῖς συναπάγεσθαι, παρ' ἑαυτῷ φρόνιμοι. Πεποιθότες porrò & ἐξουθενοῦντες (ut hîc in Luca) opponuntur & in Græco Amos 6. 1.

Com. 10. ἀνέβησαν εἰς τὸ ἱερὸν] Sic Act. 3. 1. idem Lucas, Ἀνέβαινον εἰς τὸ ἱερόν. Joh. 7. 14. de Jesu, Ἀνέβη εἰς τὸ ἱερόν· & Esaiæ 37. 1. de Ezechia, Ἀνέβη εἰς τὸν οἶκον τοῦ Κυρίου.

Com. 11. σταθεὶς πρὸς ἑαυτὸν ταῦτα προσηύχετο] Illa πρὸς ἑαυτὸν, salvâ eruditorum pace, conjungo cum προσηύχετο. Πρὸς ἑαυτὸν προσεύχεσθαι heic, ut infrà 24. 12. πρὸς ἑαυτὸν θαυμάζειν, & 20. 5. πρὸς ἑαυτοὺς συλλογίζεσθαι. Vulgatus bene, *hæc apud se orabat.* Malueram autem, *sic apud se orabat:* est enim ταῦτα heic, ὕτως· sic Joh. 8. 28. καθὼς ἐδίδαξέ με ὁ πατὴρ, ταῦτα λαλῶ. Apostolus 1 Thess. 2. 14. ὅτι ταῦτα ἐπάθετε, &c. καθὼς καὶ αὐτοὶ, &c. & fortè in illis Joh. 12. 16. καὶ ταῦτα ἐποίησαν αὐτῷ. Plutarchus in Dionis vita, Ταῦτα τοῦ Θέωνος παῤῥησιασαμένου, &c. id est, ὕτως παῤῥησιασαμένου. Sic & Ephes. 6. 9 τὰ αὐτὰ pro ὁμοίως. Contrà verò Matth. 7. 12. ὕτω est τὰ αὐτὰ, vel ταῦτα. Σταθεὶς hîc (ut & cap. 19. 8. & infrà hîc com. 40.) merus idiotismus est, qui minùs animadversus negotium interpretibus facessivit: vide ad Matth. 6. 5. annotata.

Ibid. οὐκ εἰμὶ ὥσπερ οἱ λοιποὶ] Calanus de Gymnosophistis suis apud Philostratum, Ἑλλήνων φιλοσόφοις οὐκ ἐξομοιούμεθα. Οὐκ εἰμὶ ὥσπερ οἱ λοιποὶ locutio est se vel alios è numero vulgarium eximentis. Apostolus (verè autem, non jactanter,) 2 Cor. 2. 17. Οὐκ ἐσμὲν ὡς οἱ πολλοὶ, &c. Idem 1 Thess. 5. 16. Μὴ καθεύδωμεν ὡς καὶ οἱ λοιποί· & ibidem 4. 13. ἵνα μὴ λυπῆσθε, καθὼς καὶ οἱ λοιποί· suprà heic 8. 10. Ὑμῖν δέδοται γνῶναι τὰ μυστήρια, &c. τοῖς δὲ λοιποῖς ἐν παραβολαῖς, &c. Ephes. 4. 13. μηκέτι ὑμᾶς περιπατεῖν καθὼς καὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη· & 2. 3. ibidem, ὡς καὶ οἱ λοιποί. 2 Cor. 3. 1. ὥς τινες, & Hebr. 11. 25. ὡς ἔτυχε πολύν. His adde quæ ad Plinii lib. 1. epist. 10. ea, *Neque ego, ut multi, invideo*, &c. annotavimus.

Ibid. ἅρπαγες] Ἅρπαγες sunt, *qui in alienis arripiendis accipitrum ritu vitam sectantur*, quod de Antiocho lib. 27. Justinus dixit. Glossarium, Ἅρπαξ, *raptor, rapax.* Martialis,

Rape, congere, aufer, &c. *relinquendum est.*

Vide ad Apuleii lib. 9. pag. 506. annotata.

Ibid. ἄδικοι] In eodem Glossario, Ἄδικος, *injustus, injurius, iniquus:* ut distinguatur autem vox ista à proximè præcedente, ἀδίκους expone,

Qui fictis causis innocentes opprimunt.

Ibid. ἢ καὶ ὡς οὗτος ὁ τελώνης] Egregium præconium sanè: quasi verò bonitas sit pessimis meliorem esse: aut *laudis sit aliena non rapere*, ut est apud Ammianum Marcellinum. Seneca Præfat. lib. 1 Natur. quæst. *Quid est cur suspiciamus nosmet ipsos quia dissimiles deterrimis sumus? non video quare sibi placeat qui robustior est valetudinario.* Idem 85 Epist. *Quid si miretur velocitatem suam Ladas, ad claudos debilésque respiciens?* &c. *hæc est pernicitas per se æstimata, non quæ tardiorum collatione laudatur.* Salvianus 2 de Avaritia, *Infelicissimum consolationis genus est de miseriis hominum peccatorum solatia capere.* Photius 174 Epist. Μὴ ὅτι χείρους ἔχομεν συμπεριφερόμεθα, ἀλλ' εἰ πῃ ἐλάττους ἐλεγχόμεθα, αἰσχυνόμεθα. ἀεισεύεις, οὐχ ὅταν λειπομένοις ἔχ ἄλῳ, ἔδ' ὅταν πρὸ φυγάδων ὕχ ἥττων ὠφθῇς, σεμνὸς εἶ καὶ θεῖος, ἀλλ' ὑπεὶδ' ἂν πρὸ συσσιτίων κρείττων ἀναφάνῃ, &c. Vulgat. *velut etiam hic publicanus:* lege, *vel etiam ut h. p.*

Com. 12. Νηστεύω δὶς τοῦ σαββάτου] Diebus quinto & secundo. Tacitus Histor. 5. de Judæis, *Longam olim famem crebris adhuc jejuniis fatentur.*

Ibid. Ἀποδεκατῶ πάντα] Δεκατεύειν Hesychio est τελωνεῖν, δεκάτην εἰσπράττεσθαι· & Δεκατευταὶ, οἱ τὴν δεκάτην ἢ δεκάτῃ ἐπιλέγοντες. His relativum ἀποδεκατῶ.

Com. 13. οὐκ ἤθελεν οὐδὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὸν οὐρανὸν ἐπᾶραι]

——*Non ausus cœli convexa tueri.*

Hesychius, Πτῆξαι τὸ ὄψιν, εἰς τὸ δάφος καταβάλλουσα. Legendum videtur πῆξαι, & verba illa suprà suo loco reponenda. Virgilius,

Illa solo fixos oculos aversa tenebat:

& alius quis,

Lumina fixa tenens plena pudoris humo.

Sic solent autem strictâ criminum suorum æstimatione perculsi. Esdræ 9. 6. Κύριε, αἰσχύνομαι, καὶ ἐντρέπομαι τοῦ ὑψῶσαι τὸ πρόσωπόν μου πρὸς σε. Apud Aristophanem in Equit. ad illa, τί κύπτῃς; respondetur,

Αἰσχύνομαί τοι τὸ πρότερον ἁμαρτίαις.

Sic, ψυχὴ λυπουμένη, καὶ ἡ ὀπὴ τὸ μέγεθος (τ. ἁμαρτιῶν) κύψασα βαδίζει, 2. 18. Baruchi: &, ἀπ' αἰσχύνης εἰς τὸ γλῶ κύψῃν, apud Plutarchum in Agesilai vita. Chrysostomus homil. 20. ad Pop. Antiochenum, Πρὸς ὑδέναν ἀνθρώπων ἀντβλέψαι τολμῶντες, ὑδὲ αὐτὸν ἰδεῖν τὸν ἥλιον ἐλεύθερος ὀφθαλμοῖς, τὴν αἰσχύνης παντελῶς κατασκλύσης τὰ βλέφαρα, καὶ ἐσκαλύπτεσθαι καλαναγκάζουσης. Apud Quintilianum 12. Declam. ille, *Gravior indies facti pœnitentia est*, &c. *lucem ac Solem intueri non audeo.* Symeon Metaphrastes de juvene prædone, Ἔση, τῷ ἐδάφει ἀτενὲς ἐνορῶν, μηδ' ὅπως αἰδοῦς ἀναπεῦσαι δυνάμενος. Philo, de Flacco, Ἀπέβαινεν (ex navi nempe) πᾶς εἰς τὸ δάφος ἡδέως, &c. ὑδ' ὅσον ἀνακύψαι θέλων ἢ τολμῶν. Apuleius in Apologia, *Spectæ*, &c. *ut hisce auditis subitò obstupuerit, ut oculos ad terram demiserit.* Cicero Catil. 3. *Sic constupuerant, sic terram intuebantur*, &c. *ut non ab aliis judicari, sed à seipsis viderentur.* Tacitus Histor. 4. de Romanis legionibus, *Stabant conscientiâ flagitii mœstæ, fixis in terram oculis:* & Curtius de Alexandri M. militibus, *Obortis lacrymis terram intuebantur, nec aut erigere vultus, aut loqui audebant.* Zeno Veronensis, ad matronam quamvis monilibus, auro, &c. onustam, *Cervicem*

vicem curvas, non religione, ſed pondere: (graviter, nec ſine gratia tamen,) Serm. de Avarit. 2.

Ibid. ἱλάσθητί μοι] Lactantius 6. 25. *Ut Deo charus ſit, &c. miſericordiam Dei ſemper imploret, nihilque aliud precetur niſi peccatis ſuis veniam.* Congruenter autem demiſſum publicani vultum hæc oratio inſequitur. Virgilius,

Sic Dea ſubmiſſo contrà Saturnia vultu.

Ubi Servius, *Submiſſo vultu habitum futuræ orationis oſtendit.*

Com. 14. δεδικαιωμένος ἢ ἐκεῖνος] Quia ille deteriorem cauſam ſuam vel ipsâ confidentiâ fecerat. Salvianus lib. 3. *Quamvis placere Deo aliquis ſtudeat, hoc ipſum tamen genus maximæ injuſtitiæ eſt, ſi ſe juſtum præſumat.* Idem, *Præſumptæ ſtes ſarcinæ ſunt reatûs, uſurpata abſolutio damnationem parit.* Lactantius ubi ſuprà, *Quæ tamen ipſa* (oratio) *ut Deo ſit accepta, & humilitate, & timore, & devotione maximâ eſt opus: nè quis fortè integritatis & innocentiæ fiduciam gerens, & arrogantiæ crimen incurrat, eóque facto gratiam virtutis amittat.* Gloſſarium, ex hoc Lucæ loco, Δεδικαιωμένος, *juſtificatus.*

Com. 15. οἱ μαθηταὶ ἐπέπληξαν αὐτοῖς] Importunam Gehazi ſedulitatem ſecuti, 2 Reg. 4. 27.

Com. 16. Ἄφετε τὸ, &c. ἔρχεσθαι πρός με] In Plauti Truculento,

Sine eum ipſum adire, ut cupit, ad me.

Ibid. μὴ κωλύετε αὐτὸ] Arnobius lib. 2. *Deus ſublimibus, infimis, ſervis, pueris, uniformiter poteſtatem veniendi ad ſe dat.* Herodianus 1. de Marco Imperatore, Τὸς προϊόντας δεξιόμενος, κωλύων τε τὸν δεῖν αὐτὸν δορυφόρους ὑποτοβεῖν τῶν ἐντυγχάνοντας. Ἄφετε, μὴ κωλύετε, bene Græca locutio eſt. Sic Judic. 14. 16. μισεῖν, μὴ ὑκ ἀγαπᾶν· apud Ælianum 6. de Animalibus, ἐᾶν, μὴ ἀνείργειν· & è converſo apud Plutarchum in Ageſilao, ὐκ ἐᾶν, ἀλλὰ κωλύειν· adde ad Act. 13. 11. adducta. Implet autem hîc Chriſtus & ſecundùm literam quod Joh. 6. 37. dixerat, ὃ ἐρχόμενον πρός με ὐ μὴ ἐκβαλῶ ἔξω.

Com. 17. ὃς ἐὰν μὴ δέξηται τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ ὡς παιδίον, &c.] Id eſt, eâ ſimplicitate mentis quæ in pueris apparet, abjecto ſcilicet omni ſapientiæ mundanæ tumore, allatóque animo docili, firmóque obediendi propoſito. Hoc ferè 1 Pet. 2. 2. ὑποθέσθε δόλον, ὑποκρίσεις, &c. καὶ ὡς ἀρτιγέννητα βρέφη τὸ λογικὸν ἄδολον γάλα ἐπιποθῆσαι. Com. 18. ἐπερώτησέ τις αὐτὸν, &c. τί ποιήσας ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω;] In Hiſpanicis Appiani Alexandrini, Τὸν Λέκουλλον ἠρώτουν τί ποιοῦντες ἂν εἶεν φίλοι. Vide ad Matth. 19. 16. dicta. Seneca 52 Epiſt. *Et hoc multum eſt velle ſalvari.*

Com. 19. οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἷς, ὁ θεός] Simplicius in cap. 1. Epicteti, Ταυτόν ἐστιν ἓν, καὶ ἀρχὴ, καὶ ἀγαθὸν, καὶ θεός· vide ad Matthæum dicta. Poſt εἰς ὑποστῆναι ponenda. Vide ad 1 Tim. 2. 5. annotata.

Com. 21. Ταῦτα πάντα ἐφυλαξάμην ἐκ νεότητός μου] Senſu contrario Jerem. 22. 21. Αὕτη ἡ ὁδός σου ἐκ νεότητός σου. Scriptor vitæ Tobiæ 2. 13. *Ab infantia ſua Deum ſemper timuit, & mandata ejus cuſtodiit.* C. Marius apud Saluſtium, *Ità ad hoc ætatis à pueritia fui, ut omnes labores, pericula conſueta habeam:* & pòſt, *Mihi qui omnem ætatem in optimis artibus egi, benefacere jam ex conſuetudine in naturam vertitur.* Hinc Heſychio φυλακὴ, &c. τήρησις ἐντολῶν.

Com. 22. πάντα ὅσα ἔχεις, πώλησον] Ità Matth. 13. 44. πάντα ὅσα ἔχει, πωλεῖ.

Ibid. πάντα ὅσα ἔχεις, πώλησον] Hæc via maximè compendioſa ad theſaurum illum, hæc optima & facillima ratio gemmam acquirendi illam: vide Matth. 13. 14. Chriſtum autem his verbis non præcipere ſed hortari moneréque manifeſtum eſt ex Matth. 19. 21. iis, εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, &c. D. Hieronymus ad Pammachium, *Semper grandia in audientium ponuntur arbitrio: non tibi imponitur neceſſitas, ut voluntas præmium conſequatur.*

Ibid. καὶ δώσεις πτωχοῖς] Idem in Fabiolæ Epitaphio, *Cenſum omnem, &c. vendidit, & in pecuniam congregatum uſibus pauperum præparavit.* In Gloſſis, *Congiarium, &c.* διάδοσις.

Ibid. καὶ ἀκολούθει μοι] Id eſt, ut poſſis toto animo, nec reſpectans, me ſequi, vende totam ſubſtantiam tuam. D. Ambroſius Offic. 1. 30. *Deus non vult ſimul effundi opes, ſed diſtenſari: niſi fortè ut Heliſæus, qui boves ſuos occidit, & pavit pauperes ex eo quod habuit, ut nullâ curâ teneretur domeſticâ, ſed relictis omnibus, in diſciplinam ſe prophetican daret.*

Ibid. καὶ ἔξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ] q. d.

Nunc ſere, quæ plenâ pòſt modò falce metas.

Tertullianus ad Martyres, *Negotiatio eſt aliquid amittere, ut majora lucreris.* Euthymius ad Matth. 5. ea, AMPUTA, ET ABS TE PROJICE, *Quia rem duram præceperat, lucrum in poſterum demonſtravit.* Seneca de Vita beata, cap. 24. *Nunquam magis nomina facio quàm cùm dono.* Hieronymus de Paula, *Cuncta largita eſt, exheredans ſe in terra ut hereditatem inveniret in cœlo.* Suidas, ex neſcio quo, de Ædeſia, Θησαυρὸν ἡγεμὼν ἀμείνονος ἐλπίδος εἴ τις ἐθέλοι τοῦς, &c. ἐπεικίσιν ἀνθρώπις ἀπικφίζειν τὰ ἄχθη ἡ χρησμοσύνη, ἐδένδε ἐφόδετο. De theſauro iſto vide ſuprà ad 12. 33. annotata.

Com. 23. περίλυπος ἐγένετο] Matthæus, ἀσπάδι λυπούμενος. Ità apud Plutarchum in περὶ ἀοργησίας, Ἀσπάδι περίλυπος γινόμενος.

Com. 24. πῶς δυσκόλως οἱ τὰ χρήματα ἔχοντες εἰσελεύσονται εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ;] Hermas 3. 9. de divitibus, *Sicut excalceatis pedibus difficile in tribulis ambulatur, ſic & hujuſmodi hominibus difficile eſt in Dei regnum intrare.* Seneca Epiſt. 59. *Erras, qui inter divitias illuc venturum te ſperas:* ubi *illuc* eſt ad bonam mentem, quæ nos ducit ad cœlum. Πῶς heic, eſt ὡς, quod θαυμαστικὸν ἐπίρρημα eſſe notavit Heſychius. Aptiora autem ad hæc Chriſti verba ſunt quæ habet Ariſtophanis Scholiaſtes ad ea initio Pluti, ὡς ἀγαλέον, &c. Πέπλεκται ἡ διάνοια ἐκ τῆς δαύμας καὶ χειλιασμοῦ τὸ δ' Ὡς ἐπίρρημα ἐπαμφοτερίζει. Δυσκόλως Vetus *difficile*, non *difficulter*, vertit; ità in Gloſſario, Δυσκόλως, *difficilè.* Notemus autem ex Chriſti verbis ad cœlum inter illecebras divitiarum pervenire, μὴ ἀδυνάτων non eſſe, ſed μὴ δυσκόλων. Terent. Andr. *Difficile eſt:* ubi Donatus, *Non dicit, impoſſibile eſt.* Epictetus cap. 18. Οὐ ῥᾴδιον καὶ περαίνεσιν αὐτῆς, &c. φυλάξαι, καὶ τὰ ἐκτὸς· ad quæ Simplicius, Ἀσφαλῶς ὐκ εἶπεν, ἀδύνατον, ἀλλ' ὐ ῥᾴδιον, διὰ τὰς πολυτελείας φύσεις· quæ & commodè dici poſſunt de divitiis: nonnulli enim, at illi quidem perpauci, eo viatico inſtructi, non ad mundanas amœnitates deflectunt, at recto ad cœlum itinere contendunt. Nec omittendum, non hîc οἱ πλούσιοι dici, ſed, οἱ τὰ χρήματα ἔχοντες. Euthymius ad hunc Lucæ locum, Οἱ ἔχοντες ſumitur pro retinent, *vel recondunt, nec utuntur: cùm pecuniæ* χρήματα *dicantur* διὰ τὸ χρῆσιν.

Com. 25. Εὐκοπώτερόν ἐστι κάμηλον διὰ τρυμαλιᾶς ῥαφίδος εἰσελθεῖν, ἢ πλούσιον, &c.] Lactantius 6. 4. *Nec enim poteſt qui ſe apparatu regio circumdederit, aut divitiis oneraverit, angustias illas* (viæ cœleſtis anguſtias intelligit,) *vel ingredi, vel tenere.* Euthymius ad hæc Chriſti verba, *Sicut foramen acûs non eſt capax cameli propter nimiam anguſtiam ſui, & propter grandem illius molem: ità via quæ ducit ad vitam non capit divitem propter ſui anguſtiam, & propter hujus tumorem.* Alienum ab hoc Chriſti proverbiali dicto non eſt Ennii illud,

——Prius pariet locuſta lucam bovem:

quo itidem ex rei minimæ reíque maximæ oppoſitione enunciatio fit cujuſvis rei tam arduæ ut ad impoſſibile accedat.

Com. 27. Τὰ ἀδύνατα παρ' ἀνθρώποις δυνατὰ ἐστι παρὰ τοῦ θεοῦ] Philo in De Abrahamo, Πάντα ἐστὶ θεῷ δυνατὰ καὶ ὅσα ἐν ἀμηχάνῳ παρ' ἀνθρώποις κεῖται. Idem lib. περὶ τῆς μίξεως, &c. Ὦ, (θεῷ) δυνατὰ τὰ παρ' ἡμῖν ἀδύνατα. Ovid.

——Facile eſt omnia poſſe Deo.

Com. 28. ἀφήκαμέν σοι πάντα, &c.] In Andria Terentiana, *relictis*

relictis rebus: ubi Donatus, *Adeò præpoſuit hoc negotii rebus omnibus.*

Com.29. ὃς ἀφῆκαν,&c. γονεῖς, &c.] Sedulius ad 2 Cor. 6. illud, ET ERO VOBIS IN PATREM, *Si vos parentes infideles abdicaverint, me habebitis patrem ſempiternum.*

Com. 30. ὃς οὐ μὴ ἀπολάβῃ πολλαπλασίονα, &c.]

Officio merces plenior iſta ſuo eſt.

Plautus Capt.

Quod bonis beneſit beneficium, gratia ea gravida eſt bonis.

Simplicius in cap.37. Epicteti, Τῷ θεῷ δανείζῃ τις τὰς ἀρετὰς, &c. πρόξεις, ἢ μὴ τόκων μεγάλων ὑγνωμονέστερον ἀνθρώπῳ αὐτὸς ἀποδίδωσι· ubi quid aliud μὴ τόκων μεγάλων ἀποδιδόναι quàm quod heic facere ut quis ἀπολάβοι πολλαπλασίονα ; Julianus in quadam Epiſtola ſua cujus pars magna intercidit, Ἐγὼ πολλάκις τοῖς θεοφιλέσι περιέμιμνον, ἐκιησάμην αὐτὰ παρὰ θεῶν πολλαπλάσια· ubi & πολλαπλάσια, ut apud Lucam πολλαπλασίονα.

Ibid. πολλαπλασίονα νῦν ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ] Euthymius ad Matth.5. ea, ACCIPIENT HEREDITATEM TERRÆ, *Quidam heic terram intellectualem cœlum eſſe dicunt. Chryſoſtomus verò ait quòd & ſenſibilem pro præmio poſuerit, propter craſſiores, qui ſenſibilia potiùs quàm intelligibilia quærunt.* Apoſtolus 1 Tim.4.8. Ἐυσέβεια ἐπαγγελίαν ἔχῃ τῆς νῦν ζωῆς, &c. ad quem locum annotata vide. Commodè & ad hunc ſenſum trahas illud μέτρον σεσαλευμένον καὶ ὑπερεκχυνόμενον, quod beneficis etiam in hac vita repenſatum Iri ſuprà hîc 6. 38. idem Chriſtus promiſit.

Com.31. ἰδοὺ ἀναβαίνομεν εἰς Ἱερουσαλὴμ, καὶ τελεσθήσεται πάντα, &c. τῷ υἱῷ τοῦ ἀνθρώπου] Paulus eodem ferè modo Act.20.22. Ἰδὼ,&c. πορεύομαι εἰς Ἱερουσαλὴμ· & pòſt, τὸ πνεῦμα, &c. διαμαρτύρεται ὅτι δεσμά με καὶ θλίψεις μένουσιν. Mihi autem (quod placere nonnullis video) non videntur hæc Lucæ poni pro τελεσθήσεται ἐν τῷ υἱῷ· at τελεῖσθαι hîc eſſe quod Marc.11.23,24. γίνεσθαι· quod 1 Cor.4.5. γένεσθαι· quod 1 Pet.5.9. ἐπιτελεῖσθαι· in quibus omnibus locis videre eſt & dativum adjunctum.

Com.32. καὶ ἐμπτυσθήσεται] Αὐτῷ (ut Marc.10.34.) ἐμπτύσουσιν. Sic Var.1.15. Ælianus, αὐτοῖς ἐμπτύει.

Ibid. κεκρυμμένον ἀπ' αὐτῶν] In Gloſſario, Κεκρυμμένον, *obdnctum, occultum, celatum.*

Com.34. Καὶ οὐδὲν τούτων ξυνῆκαν] Sic Act.18.17. idem Lucas noſter, καὶ οὐδὲν τούτων τῷ Γαλλίωνι ἔμελεν.

Ibid. καὶ ἦν ἐγκεκρυμμένον ἀπ' αὐτῶν τὸ ῥῆμα] Unus idémque ſenſus tripliciter variatus, ut non ſemel in his libris : vide ad Act. 14.8. notata.

Com. 39. ἐπιτίμων αὐτῷ ἵνα σιωπήσῃ· αὐτὸς δὲ πολλῷ μᾶλλον ἔκραζε] In fabulis Phædri,

Rogata eſt ut taceret, multò valdius
Clamare cœpit.——

Com.40. σταθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς, &c.] Σταθεὶς hîc non eſt gradum ſiſtens : abundat, ut & ſuprà hîc com.11. σταθεὶς ὁ Φαρισαῖος. Vide ad Matth.6.5. annotata.

Com.42. ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ, Ἀνάβλεψον] Ἅμα ἔπος εἰπεῖν καὶ τὸ ἔργον ἐποίει, ut in illo Matth. 8. 3. καθαρίσθητι. Ad ſuum Æneam Venus apud maximum Poetarum,

Jam ſummas arces Tritonia (reſpice) Pallas
Inſidet.——

Ad quem locum Servius in ſchedis Fuldenſibus, *Dicendo, reſpice, oſtendit verè jam caliginem ab oculis ejus ſublatam eſſe.*

Com.43. καὶ πᾶς ὁ ὄχλος ἰδὼν, ἔδωκαν αἶνον τῷ θεῷ] Ἤρξαντο (ut infrà 19.37.) τὸν αἰνεῖν. Apuleius 11. *Populi mirantur,&c. tam evidentem maximi Numinis potentiam, claráque & conſonâ voce, &c. teſtantur tam illuſtre beneficium.*

Κεφ. ιθ'.

1. Καὶ εἰσελθὼν διήρχετο τὴν Ἰεριχώ.

2. Καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ ὀνόματι καλούμενος Ζακχαῖος· καὶ αὐτὸς ἦν ἀρχιτελώνης, καὶ αὐτὸς ἦν πλούσιος.

3. Καὶ ἐζήτει ἰδεῖν τὸν Ἰησοῦν τίς ἐστι· καὶ οὐκ ἠδύνατο ἀπὸ τοῦ ὄχλου, ὅτι τῇ ἡλικίᾳ μικρὸς ἦν.

4. Καὶ προδραμὼν ἔμπροσθεν, ἀνέβη ἐπὶ συκομωραίαν, ἵνα ἴδῃ αὐτόν· ὅτι διὰ ἐκείνης ἤμελλε διέρχεσθαι.

5. Καὶ ὡς ἦλθεν ἐπὶ τὸν τόπον, ἀναβλέψας ὁ Ἰησοῦς εἶδεν αὐτόν, καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν, Ζακχαῖε, σπεύσας κατάβηθι· σήμερον γὰρ ἐν τῷ οἴκῳ σου δεῖ με μεῖναι.

6. Καὶ σπεύσας κατέβη, καὶ ὑπεδέξατο αὐτὸν χαίρων.

7. Καὶ ἰδόντες ἅπαντες διεγόγγυζον, λέγοντες, Ὅτι παρὰ ἁμαρτωλῷ ἀνδρὶ εἰσῆλθε καταλῦσαι.

8. Σταθεὶς δὲ Ζακχαῖος εἶπε πρὸς τὸν Κύριον, Ἰδοὺ, τὰ ἡμίσιά μου τῶν ὑπαρχόντων μου, Κύριε, δίδωμι τοῖς πτωχοῖς· καὶ εἴ τινός τι ἐσυκοφάντησα, ἀποδίδωμι τετραπλοῦν.

9. Εἶπε δὲ πρὸς αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς, Ὅτι σήμερον σωτηρία τῷ οἴκῳ τούτῳ ἐγένετο, καθότι καὶ αὐτὸς υἱὸς Ἀβραάμ ἐστιν.

10. Ἦλθε γὰρ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ζητῆσαι καὶ σῶσαι τὸ ἀπολωλός.

11. Ἀκουόντων δὲ αὐτῶν ταῦτα, προσθεὶς εἶπε

Vulgata Verſio.

1. ET ingreſſus perambulabat Jericho.

2. Et ecce vir nomine Zachæus ; & hic princeps erat publicanorum , & ipſe dives.

3. Et quærebat videre Jeſum, quis eſſet ; & non poterat præ turba, quia ſtaturâ puſillus erat.

4. Et præcurrens aſcendit in arborem ſycomorum ut videret eum : quia indè erat tranſiturus.

5. Et cùm veniſſet ad locum, ſuſpiciens Jeſus vidit illum, & dixit ad eum, Zachæe, feſtinans deſcende : quia hodie in domo tua oportet me manere.

6. Et feſtinans deſcendit, & excepit illum gaudens.

7. Et cùm viderent omnes, murmurabant, dicentes quòd ad hominem peccatorem divertiſſet.

8. Stans autem Zachæus,dixit ad Dominum, Ecce dimidium bonorum meorum, Domine, do pauperibus : & ſiquid aliquem defraudavi, reddo quadruplum.

9. Ait Jeſus ad eum, Quia hodie ſalus domui huic facta eſt : eò quòd & ipſe filius ſit Abrahæ.

10. Venit enim filius hominis quærere & ſalvum facere quod perierat.

11. Hæc illis audientibus adjiciens, dixit pa-

προσκολλῶ, διὰ τὸ ἐγγὺς αὐτὸν εἶναι Ἱερουσαλήμ, καὶ δοκεῖν αὐτοὺς ὅτι παραχρῆμα μέλλει ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἀναφαίνεσθαι.

12. Εἶπεν οὖν, Ἄνθρωπός τις εὐγενὴς ἐπορεύθη εἰς χώραν μακρὰν, λαβεῖν ἑαυτῷ βασιλείαν, καὶ ὑποστρέψαι.

13. Καλέσας δὲ δέκα δούλους ἑαυτοῦ, ἔδωκεν αὐτοῖς δέκα μνᾶς, καὶ εἶπε πρὸς αὐτοὺς, Πραγματεύσασθε ἕως ἔρχομαι.

14. Οἱ δὲ πολῖται αὐτοῦ ἐμίσουν αὐτὸν, καὶ ἀπέστειλαν πρεσβείαν ὀπίσω αὐτοῦ, λέγοντες, Οὐ θέλομεν τοῦτον βασιλεῦσαι ἐφ' ἡμᾶς.

15. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ ἐπανελθεῖν αὐτὸν λαβόντα τὴν βασιλείαν, καὶ εἶπε φωνηθῆναι αὐτῷ τοὺς δούλους τούτους οἷς ἔδωκε τὸ ἀργύριον· ἵνα γνῷ τίς τί διεπραγματεύσατο.

16. Παρεγένετο δὲ ὁ πρῶτος, λέγων, Κύριε, ἡ μνᾶ σου προσήργασται δέκα μνᾶς.

17. Καὶ εἶπεν αὐτῷ, Εὖ, ἀγαθὲ δοῦλε· ὅτι ἐν ἐλαχίστῳ πιστὸς ἐγένου, ἴσθι ἐξουσίαν ἔχων ἐπάνω δέκα πόλεων.

18. Καὶ ἦλθεν ὁ δεύτερος, λέγων, Κύριε, ἡ μνᾶ σου ἐποίησε πέντε μνᾶς.

19. Εἶπε δὲ καὶ τούτῳ, Καὶ σὺ γίνου ἐπάνω πέντε πόλεων.

20. Καὶ ἕτερος ἦλθε, λέγων, Κύριε, ἰδοὺ ἡ μνᾶ σου ἣν εἶχον ἀποκειμένην ἐν σουδαρίῳ.

21. Ἐφοβούμην γάρ σε, ὅτι ἄνθρωπος αὐστηρός εἶ· αἴρεις ὃ οὐκ ἔθηκας, καὶ θερίζεις ὃ οὐκ ἔσπειρας.

22. Λέγει δὲ αὐτῷ, Ἐκ τοῦ στόματός σου κρίνω σε, πονηρὲ δοῦλε. ἤδεις ὅτι ἐγὼ ἄνθρωπος αὐστηρός εἰμι, αἴρων ὃ οὐκ ἔθηκα, καὶ θερίζων ὃ οὐκ ἔσπειρα.

23. Καὶ διὰ τί οὐκ ἔδωκας τὸ ἀργύριόν μου ἐπὶ τράπεζαν, κἀγὼ ἐλθὼν σὺν τόκῳ ἂν ἔπραξα αὐτό;

24. Καὶ τοῖς παρεστῶσιν εἶπεν, Ἄρατε ἀπ' αὐτοῦ τὴν μνᾶν, καὶ δότε τῷ τὰς δέκα μνᾶς ἔχοντι.

25. Καὶ εἶπον αὐτῷ, Κύριε, ἔχει δέκα μνᾶς.

26. Λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι παντὶ τῷ ἔχοντι δοθήσεται· ἀπὸ δὲ τοῦ μὴ ἔχοντος, καὶ ὃ ἔχει ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ.

27. Πλὴν τοὺς ἐχθρούς μου ἐκείνους, τοὺς μὴ θελήσαντάς με βασιλεῦσαι ἐπ' αὐτούς, ἀγάγετε ὧδε, καὶ κατασφάξατε ἔμπροσθέν μου.

28. Καὶ εἰπὼν ταῦτα, ἐπορεύετο ἔμπροσθεν, ἀναβαίνων εἰς Ἱεροσόλυμα.

29. Καὶ ἐγένετο ὡς ἤγγισεν εἰς Βηθφαγὴ καὶ Βηθανίαν, πρὸς τὸ ὄρος τὸ καλούμενον ἐλαιῶν, ἀπέστειλε δύο τῶν μαθητῶν αὐτοῦ,

30. Εἰπών, Ὑπάγετε εἰς τὴν κατέναντι κώμην· ἐν ᾗ εἰσπορευόμενοι εὑρήσετε πῶλον δεδεμένον, ἐφ' ὃν οὐδεὶς πώποτε ἀνθρώπων ἐκάθισε· λύσαντες αὐτὸν ἀγάγετε.

31. Καὶ ἐάν τις ὑμᾶς ἐρωτᾷ, Διὰ τί λύετε; οὕτως ἐρεῖτε αὐτῷ, Ὅτι ὁ Κύριος αὐτοῦ χρείαν ἔχει.

32. Ἀπελθόντες δὲ οἱ ἀπεσταλμένοι, εὗρον καθὼς εἶπεν αὐτοῖς.

33. Λυόντων δὲ αὐτῶν τὸν πῶλον, εἶπον οἱ κύριοι αὐτοῦ πρὸς αὐτούς, Τί λύετε τὸν πῶλον;

34. Οἱ δὲ εἶπον, Ὁ Κύριος αὐτοῦ χρείαν ἔχει.

rabolam; eò quòd esset prope Jerusalem; & quia existimarent quòd confestim regnum Dei manifestaretur.

12. Dixit ergò, Homo quidam nobilis abiit in regionem longinquam accipere sibi regnum, & reverti.

13. Vocatis autem decem servis suis dedit eis decem minas, & ait ad illos, Negotiamini dum venio.

14. Cives autem ejus oderant eum: & miserunt legationem post illum, dicentes, Nolumus hunc regnare super nos.

15. Et factum est ut rediret accepto regno; & jussit vocari servos quibus dedit pecuniam, ut sciret quantum quisque negotiatus esset.

16. Vênit autem primus, dicens, Domine, mina tua decem minas acquisivit.

17. Et ait illi, Euge, bone serve: quia in modico fuisti fidelis, eris potestatem habens super decem civitates.

18. Et alter vênit, dicens, Domine, mina tua fecit quinque minas.

19. Et huic ait, Et tu esto super quinque civitates.

20. Et alter vênit, dicens, Domine, ecce mina tua quam habui repositam in sudario.

21. Timui enim te, quia homo austerus es; tollis quod non posuisti, & metis quod non seminasti.

22. Dicit ei, De ore tuo te judico, serve nequam: sciebas quòd ego homo austerus sum, tollens quod non posui, & metens quod non seminavi.

23. Et quare non dedisti pecuniam meam ad mensam, & ego veniens cum usuris utique exegissem illam?

24. Et astantibus dixit, Auferte ab illo minam, & date illi qui decem minas habet.

25. Et dixerunt ei, Domine, habet decem minas.

26. Dico autem vobis, quia omni habenti dabitur; ab eo autem qui non habet, & quod habet auferetur ab eo.

27. Veruntamen inimicos meos illos qui noluerunt me regnare super se, adducite huc, & interficite ante me.

28. Et his dictis, præcedebat ascendens Jerosolymam.

29. Et factum est, cùm appropinquasset ad Beth-phage & Bethaniam ad montem qui vocatur Oliveti, misit duos discipulos suos,

30. Dicens, Ite in castellum quod contra est; in quod introeuntes, invenietis pullum asinæ alligatum, cui nemo unquam hominum sedit: solvite illum, & adducite.

31. Et siquis vos interrogaverit, Quare solvitis? sic dicetis ei, Quia Dominus operam ejus desiderat.

32. Abierunt autem qui missi erant, & invenerunt sicut dixit illis, stantem pullum.

33. Solventibus autem illis pullum, dixerunt domini ejus ad illos, Quid solvitis pullum?

34. At illi dixerunt, Quia Dominus eum necessarium habet.

35. Καὶ

35. Καὶ ἤγαγον αὐτὸν πρὸς τὸν Ἰησοῦν. καὶ ἐπιῤῥίψαντες ἑαυτῶν τὰ ἱμάτια ἐπὶ τὸν πῶλον, ἐπεβίβασαν τὸν Ἰησοῦν.

35. Et duxerunt illum ad Jeſum. Et jactantes veſtimenta ſua ſupra pullum, impoſuerunt Jeſum.

36. Πορευομένου δὲ αὐτοῦ, ὑπεστρώννυον τὰ ἱμάτια αὐτῶν ἐν τῇ ὁδῷ.

36. Eunte autem illo ſubſternebant veſtimenta ſua in via.

37. Ἐγγίζοντος δὲ αὐτοῦ ἤδη πρὸς τῇ καταβάσει τοῦ ὄρους τῶν ἐλαιῶν, ἤρξαντο ἅπαν τὸ πλῆθος τῶν μαθητῶν χαίροντες αἰνεῖν τὸν Θεὸν φωνῇ μεγάλῃ περὶ πασῶν ὧν ἑώρων δυνάμεων,

37. Et cùm appropinquaret jam ad deſcenſum montis Oliveti, cœperunt omnes turbæ deſcendentium gaudentes laudare Deum voce magnâ ſuper omnibus quas viderant virtutibus,

38. Λέγοντες, Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος βασιλεὺς ἐν ὀνόματι Κυρίου· εἰρήνη ἐν οὐρανῷ, καὶ δόξα ἐν ὑψίστοις.

38. Dicentes, Benedictus qui venit rex in nomine Domini; pax in cœlo, & gloria in excelſis.

39. Καί τινες τῶν Φαρισαίων ἀπὸ τοῦ ὄχλου εἶπον πρὸς αὐτόν, Διδάσκαλε, ἐπιτίμησον τοῖς μαθηταῖς σου.

39. Et quidam Phariſæorum de turbis dixerunt ad illum, Magiſter, increpa diſcipulos tuos.

40. Καὶ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς, Λέγω ὑμῖν ὅτι ἐὰν οὗτοι σιωπήσωσιν, οἱ λίθοι κράξουσιν.

40. Quibus ipſe ait, Dico vobis, quia ſi hi tacuerint, lapides clamabunt.

41. Καὶ ὡς ἤγγισεν, ἰδὼν τὴν πόλιν, ἔκλαυσεν ἐπ' αὐτῇ,

41. Et ut appropinquavit, videns civitatem, flevit ſuper illam, dicens,

42. Λέγων, Ὅτι εἰ ἔγνως καὶ σὺ, καί γε ἐν τῇ ἡμέρᾳ σου ταύτῃ, τὰ πρὸς εἰρήνην σου· νῦν δὲ ἐκρύβη ἀπὸ ὀφθαλμῶν σου.

42. Quia ſi cognoviſſes & tu, & quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi: nunc autem abſcondita ſunt ab oculis tuis.

43. Ὅτι ἥξουσιν ἡμέραι ἐπὶ σε, καὶ περιβαλοῦσιν οἱ ἐχθροί σου χάρακά σοι, καὶ περικυκλώσουσί σε, καὶ συνέξουσί σε πάντοθεν.

43. Quia venient dies in te, & circumdabunt te inimici tui vallo, & circumdabunt te, & coanguſtabunt te undique,

44. Καὶ ἐδαφιοῦσί σε, καὶ τὰ τέκνα σου ἐν σοί· καὶ οὐκ ἀφήσουσιν ἐν σοὶ λίθον ἐπὶ λίθῳ· ἀνθ' ὧν οὐκ ἔγνως τὸν καιρὸν τῆς ἐπισκοπῆς σου.

44. Et ad terram proſternent te, & filios tuos qui in te ſunt: & non relinquent in te lapidem ſuper lapidem; eò quòd non cognoveris tempus viſitationis tuæ.

45. Καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸ ἱερὸν, ἤρξατο ἐκβάλλειν τοὺς πωλοῦντας ἐν αὐτῷ καὶ ἀγοράζοντας,

45. Et ingreſſus in templum, cœpit ejicere vendentes in illo & ementes,

46. Λέγων αὐτοῖς, Γέγραπται, Ὁ οἶκός μου, οἶκος προσευχῆς ἐστιν· ὑμεῖς δὲ αὐτὸν ἐποιήσατε σπήλαιον λῃστῶν.

46. Dicens illis, Scriptum eſt, Quia domus mea domus orationis eſt; vos autem feciſtis illam ſpeluncam latronum.

47. Καὶ ἦν διδάσκων τὸ καθ' ἡμέραν ἐν τῷ ἱερῷ· οἱ δὲ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς ἐζήτουν αὐτὸν ἀπολέσαι, καὶ οἱ πρῶτοι τοῦ λαοῦ.

47. Et erat docens quotidie in templo. Principes autem ſacerdotum & Scribæ & Principes plebis quærebant illum perdere:

48. Καὶ οὐχ ηὕρισκον τὸ τί ποιήσωσιν· ὁ λαὸς γὰρ ἅπας ἐξεκρέμαλο αὐτοῦ ἀκούων.

48. Et non inveniebant quid facerent illi. Omnis enim populus ſuſpenſus erat, audiens illum.

Ad Cap. XIX.

Com. 2. Ὄνομα καλούμενον Ζακχαῖον] Omnino legendum videtur ὀνόματι Ζακχαῖος, extritâ voce καλούμενον, quam nec agnoſcit Vulgata verſio, & ejiciendam clamant tot alii horum librorum loci. Matthæi 27.32. habemus ὀνόματι Σίμωνα· Marci 5.22. ὀνόματι Ἰάειρος· ſuprà hîc 1.5. ὀνόματι Ζαχαρίας· 5.27. ὀνόματι Λευΐν· 10.38. ὀνόματι Μάρθα· 16.20. ὀνόματι Λάζαρος· 23.50. ὀνόματι Ἰωσήφ· & ità non minùs vicies idem Lucas noſter in Actis Apoſtolorum.

Ibid. ἦν ἀρχιτελώνης, καὶ πλούσιος] Nil mirum divitem fuiſſe qui publicanus erat.

Com. 3. ἐζήτει ἰδεῖν τὸν Ἰησοῦν τίς ἐστι] Satis Græcè. Menander,

Ὅταν ἀδῆναι θέλῃς σεαυτὸν ὅστις εἶ, &c.

Vide quæ plura de hoc loquendi genere ſuprà 4.34. dicta.

Ibid. τῇ ἡλικίᾳ μικρὸς ἦν] Gloſſarium, Ἡλικία, τὸ μῆκος, *ſtatura*.

Com. 4. ἀνέβη ἐπὶ συκομωρέαν ἵνα ἴδῃ αὐτόν] Homerus Iliad. ξ'. de Deo Somno,

——Ἔμεινε παρὰ Διὸς ὄατι, ἰδέσθαι,
Εἰς ὀλίγον ἀναβὰς ἐλεμήκεταν.——

Plutarchus in Alcibiadis vita, Πρὸς ἐκεῖνον συντρέχοντες, ἐβόων, ἠπείλουν, &c. οἱ δὲ μὴ δυνάμενοι παρελθεῖν, ἄνωθεν ἐθεῶντο.

Ibid. δι' ἐκείνης] Supple ὁδοῦ· vide ſuprà ad 5.19. dicta. Gloſſarium, Ἐκείνη, ἐπίῤῥημα, *illac*.

Com. 5. ὡς ἦλθεν ἐπὶ τὸν τόπον] Ità & in Græco Geneſ. 22.3. Totidem verbis itidem Plutarchus in vita Eumenis.

Ibid. ἀναβλέψας] Bene verſum *ſuſpiciens*. In vetere Onomaſtico, *Suſpicio*, ἀναβλέπω.

Ibid. σπεύσας κατάβηθι] Sic ſuprà 2.16. ἦλθον σπεύσαντες.

Com. 7. εἰσῆλθε καταλῦσαι] Recentioribus ità viſum vertere, *ingreſſum eſſe ad peccatorem ut ibi diverſaretur*: ſatis operosè. Vulgatus breviter, at ſenſu lucidè Latinéque reddito, *quòd ad hominem peccatorem divertiſſet*. Vide ad Apuleii lib. 9. pag. 534. dicta.

Com. 8. τὰ ἡμίσια τῶν ὑπαρχόντων μου δίδωμι, &c.] Ità τὰ ἡμίσια τῶν χρημάτων ἀπονέμειν, apud Plutarchum in Ageſilai vita. Τὸ ἥμισυ τῶν ὑπαρχόντων habemus & apud Tobiæ Scriptorem 8.24. & 10.10. Congruâ autem ſe multâ punit publicanus iſte. De ſomno dixit neſcio quis inter veteres Græcos, ὅτι τελώνης τὸ ἥμισυ ἀφαιρεῖ τοῦ βίου.

Ibid. εἴ τινός τι ἐσυκοφάντησα] Si avarè proximum calumniatus ſum: ut Ezech. 22.12. Sic, *argentum per ſycophantiam*, &c. *auferre*, apud Comicum Latinum. Theodoretus 6. περὶ προνοίας, Τὸν πλοῦτον οὐ λῃστὴς μόνον, ἀλλὰ καὶ συκοφάντης ἀφαιρεῖται· ubi συκοφάντης eſt, qui prætextu legibus inſerviendi ſuis commodis velitatur. Menander apud Stobæum,

——Ὁ δ' ὀρῶν τὸν νόμυς
Λίαν ἀκειβῶς, συκοφάντης φαίνεται.

Latinis ea hominum natio *delatores* dicta; unde in vetere Onomastico, *Delatores*, συκοφάνται. Vulgat. *si quid aliquem defraudavi.* Irenæus 4. 26. *Si cujus quid defraudavi:* malim ego (ex negotio subjecto) τὸ συκοφαντεῖν hoc loco restrictiùs interpretari, occasione muneris sui ansam capere ad plus justo extorquendum: quod & hodie faciunt qui vectigalibus publicis exigendis primariè vel subordinatè præsunt: vide suprà 3.14. Hoc sensu etiam accipio Tertullianum, qui vertit, *si quid per calumniam eripui:* unde Suetonii ea de Caio Imper. cap. 38. *Exhaustus & egens, ad rapinas convertit animum, vario, &c. calumniarum & auctionum & vectigaliorum genere.* Et Victoris Uticensis illud de Hunerico, *Rex egens magnus calumniator.* In Glossis, Συκοφάντης, *calumniator.* Tì hîc Latinè vertas *quidpiam*, quæ vox *significationem habet rei minimæ.* Sunt verba Donati ad Andr. 2. 6.

Ibid. ἀποδίδωμι τετραπλοῦν] Sic *quadruplum pretium restitui* Apuleii 10. & ità hîc bene Vulgatus non *reddo*, sed *restituo*, vertit. Donatus ad 5. 3. Hecyræ, *Redditur nobis quod nostri cupidum est, restituitur nobis cujus cupidi sumus:* & in vetere Onomastico, *Restituo*, ἀποδίδωμι. Magnum putavit Seneca, de V. B. c. 23. *apertâ domo, & admissâ in res suas civitate, posse dicere, Quod quisque suum agnoverit, tollat:* at quantò amplius præstat publicanus iste? non tantùm injustè acquisita paratus restituere, sed & insuper pœnâ tripli se damnans. Hoc veluti libamento præludit sinceræ suæ conversionis sacrificio: & talem sanè convivam qualis Christus dominus, decebat tali ferculo excipi, hominémque doctoris tanti magisterio se tradentem, non solùm adeò justa sed & honesta spirare.

Com. 12. λαβεῖν ἑαυτῷ βασιλείαν] Præfecturam: vide ad Apuleii 4. pag. 230. dicta.

Com. 13. ἔδωκεν αὐτοῖς δέκα μνᾶς] Numerus denarius hîc est tantùm multitudinis index: ità *nudum nec à decem palæstritis despoliari posse*, lib. 1. Apuleius dixit.

Ibid. πραγματεύσατε] Apud Quintilianum declam. 345. de divitibus ille, *Per dispensatores fœneratis.*

Com. 15. φωνηθῆναι αὐτῷ] Si vera est lectio, Latinismus erit qualis sæpius apud Lucam: illud αὐτῷ autem malim ego tolli, nam nec legit Vulgatus, nec alibi his in libris φωνεῖσθαι cum dativo occurrit.

Com. 16. ἦ μνᾶ σου προσειργάσατο δέκα μνᾶς] Seneca de Brevitate vitæ cap. 1. *Quamvis modica opes, si bono custodi traditæ sunt, usu crescunt.*

Com. 17. ὅτι ἐν ἐλαχίστῳ πιστὸς ἐγένου, ἴσθι ἐξουσίαν ἔχων ἐπάνω δέκα πόλεων] Justinianus Novellâ λα' de Cappadociæ Proconsule, ἔστω δίκαιος, &c. καὶ γινώσκων ὡς εἰ μὲ ταῦτα ἀνύη· μνεῖ τε ἐπὶ τὴ ἀρχῆς ἐπὶ μακρὸν, καὶ διαδέξεταί γε αὐτὸν ἴσως ἑτέρα μείζων ἀρχή. Claudianus in Serenæ laudibus de Stilicone,

——Commissósque sibi sic gessit honores,
Ut semper meritò Princeps cùm magna dedisset,
Deberet majora tamen.——

Com. 18. ἦ μνᾶ σε ἐπίνοσε πέντε μνᾶς] Popularis loquendi modus, quo dicimus aliquam rem feciſſe quod homo re aptè usus fecit. Ποιεῖν heic fortè Latinismus est: *facere pecuniam* enim dixit Cicero 1 de Divinat. Salustius apud Donatum ad Phor. 1. 1. *Quæ pecunia ad Hispaniense bellum facta erat.*

Com. 20. ἀποκειμήλιον ἐν σουδαρίῳ] Sic, *sudariolo involvi*, Apuleius in Apologia. De voce σουδάριον ad Joh. 11. 44. dixi.

Com. 21. ἄνθρωπος αὐστηρὸς εἶ] Adelph. 5. 4.

——Tristis, parcus, truculentus, tenax.

Σκληρὸς Matth. 25. 24. ubi dicta vide. Glossarium, *Tetricus, durus*, &c. αὐστηρὸς, &c. & in alio, Αὐστηρὸς, *austerus, severus.*

Ibid. ἄρεις ὃ οὐκ ἔθηκας] Josephus contra Appionem 2. Ὃ μὴ κατέθηκέ τις, ἀναιρήσει; Ælianus, Οὐδὲν ὧν μὴ κατέθετο ἀναιρεῖται.

Ibid. καὶ θηρίον ὃ οὐκ ἔσπειρας] Basilius Homil. εἰς τὸν πλουσίους, de divite fero & impotente, θηρίον τὰ μὴ ἑαυτοῦ κτώμενα. Vide ad Matthæum notata.

Com. 22. Ἐκ τῆ στόματός σου κρινῶ σε] Ἐκ τῦ λόγου, ut Matth. 12. 37. σῦ καταδικασθήσῃ.

——Legem sibi dixerat ipse.

Cicero Verr. 7. *Tuâ te oratione accuso.* Vide 1 Reg. 20. 40. 2 Reg. 1. 16. Job. 15. 6. Oseæ 13. 9. Susannæ com. 61. Σωσάσησεν αὐτὸν ἐκ τῆ στόματος αὐτῦ ψευδομαρτυρήσαντας.

Com. 23. σὺν τόκῳ ἂν ἔπραξα αὐτό;] Sic, μὲ τόκου ἀποδιδόναι, Simplicius in cap. 37 Epicteti. D. Hieronymus ad Marcellam, *Sortis dilatio usuram parturit.* Donatus ad 2. 2. Adelph. *Sors est summa, cui acquiritur extrinsecùs fœnus:* & ibidem, *Fœneratum, est cum lucro redditum & multiplicatum.* Nonius Marcellus, *Fœnus dictum est, ut Græcè* τόκος, *quasi partus mutui sumpti:* & Servius ad Georg. 2. *Omnis utilitas fœtus est.* In MS. summæ vetustatis qui in Anglia est, σὺν τόκῳ ἂν αὐτὸ ἀνέπραξα· quod Vir doctrinæ incomparabilis præferendum putat. Credam ego standum à partibus receptæ lectionis, nam πράττειν hîc, ut & suprà 3. 13. Lucas pro εἰσπράττειν posuit: nec satis constat mihi an vox ἀναπράττειν, hoc sensu saltem accepta, inter Græcas numeranda.

Com. 24. τοῖς παρεστῶσιν] Supple αὐτῷ· vide Act. 23. 2. Sensu simili Act. 10. 7. τῶν προσκαρτερούντων αὐτῷ.

Com. 25. ἔχει δέκα μνᾶς] Supplendum hîc (ex persona nobilis patrisfamiliâs istius) *nil refert, quid ad te? bene habet*, vel quid simile; ut hæc cum sequentibus λέγω δὲ cohæreant.

Com. 26. τῷ ἔχοντι δοθήσεται] Vide ad Matthæum dicta: & adde, τὸ ἔχοντα hîc eum esse qui (ut appositè in Panathenaica Aristides loquitur,) πᾶσαν δίδωσι τὴ κατ' ἀξίαν τυχεῖν, καὶ τῷ χρήσασθαι τοῖς ὑπάρχουσιν ὡς προσήκει· subjungens, Οὐ δὲ ἠξίωσαν αὐτὸ ὃ τοῦτο τῇ γῇ κρύψαντες, &c. ubi & γῇ κρύπτειν respondet ei quod suprà heic com. 20. ἐν σουδαρίῳ ἀποκειμήλιον ἔχειν.

Ibid. ἀπὸ τῦ μὴ ἔχοντος καὶ ὃ ἔχει ἀρθήσεται αὐτῷ] Seneca Herc. fur.

——Perdere est dignus bona
Qui nescit uti.——

Vide ad Matthæum allata.

Com. 27. τοὺς ἐχθρούς μου ἐκείνους] Ἐκείνους amarè. Apuleius 5. *Ille bonus filius meus:* & propiùs, in Floridorum fragmentis, *Si quis ex illis inviſoribus meis*, &c.

Ibid. τοὺς μὴ θελήσαντός με βασιλεῦσαι ἐπ' αὐτοὺς, ἀνάγετε ὧδε, καὶ κατασφάξατε ἔμπροσθέν μου] 1 Reg. 11. 12. Israelitæ, Τίς ὁ εἶπας ὅτι Σαὰλ ὁ βασιλεύσει ἡμῶν; παράδος τοὺς ἄνδρας ἵνα θανατώσωμεν αὐτούς. Ἀνάγετε ὧδε, ut apud Petronium, *Attrahite ocyùs nocentes in medium.* Κατασφάξατε ἔμπροσθέν μου, ut in Græco Jeremiæ 52. 10. καὶ ὀφθαλμὸς σφάξειν. Plutarchus de Sylla, Λευκήπιον Ὀφελλαν, &c. ὃν ὀφθαλμοῖς ὑπασφάξαι προσέταξεν. Et ibidem, Ἀπέσφαξε τ ἄνδρα καθεζόμενον ἐπὶ βήματος, &c. καὶ τ φόνον ἐφορῶν ἄνωθεν. Saul de Davide loquens, 1 Reg. 19. 15. *Afferte eum ad me in lecto, ut occidatur.* Justinus lib. 42. *In conspectu suo eum trucidari jussit.* Cæsar Belli civilis lib. 3. *In ejus conspectu interficiuntur.* Tacitus Histor. 3. de Juliano, *Ad Lucium Vitellium perductus*, &c. *in ore ejus jugulatur.* His adde quæ ad Apuleii lib. 9. pag. 508. annotata.

Com. 28. Καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἐπορεύετο ἔμπροσθεν]

Dixit, & antè tulit gressum.—— Æneid. 6.

Ἐπορεύετο ἔμπροσθεν, Pastoris nempe ritu, Joh. 10. 4. ubi & eadem locutio ista: vel, in morem Ducis intrepidi, cui, oculis mentis ejus obversantia quæ Hierosolymis perpessurus erat, vigorem animi firmúmque obediendi suo patri propositum exercere nequiverunt. Similis constantia & ejusdem, Joh. 14. 31. illa, ἐγείρεσθε, ἄγωμεν ἐντεῦθεν. Confer & quæ Paulus (hujusce fortitudinis non timidus imitator!) Act. 20. 23, 24. locutus.

Com. 30. πῶλον ἐφ' ὃν οὐδεὶς πώποτε ἀνθρώπων ἐκάθισε]

ησε] Vulgat. *Pullum cui nemo unquam ſedit:* & ità idem 2 Maccab. 3. 23. *Qui autem ei* (equo) *ſedebat:* dubito tamen an utroque loco *reſidebat* legendum. Vide ad Apuleii lib. 3. pag. 178. annotata. Sic apud Ovidium, bos

Nullum paſſa jugum curvique immunis aratri:

Item,

——Juvencam
Nullum ſervitii ſignum cervice gerentem.

Com. 31. ὁ κύριος αὐτοῦ χρείαν ἔχει] Vulgatus, *dominus operam ejus deſiderat.* Apud Apuleium lib. 9. ille, & de aſino loquens, *mihi operâ ejus opus eſt.*

Com. 32. εὗρον καθὼς εἶπεν αὐτοῖς] Infrà hîc, 24. 24. Εὗρον οὕτω καθὼς καὶ αἱ γυναῖκες εἶπον.

Com. 33. οἱ κύριοι αὐτῶν] Habebant nempe tam vilia animalia iſta quandoque plures dominos. Apuleius 10. *Multas numero partes in cellulam ſuam mei ſolebant reportare Domini.*

Ibid. οἱ κύριοι αὐτῶν] Sic Act. 16. 19. de Pythoniſſa, οἱ κύριοι αὐτῆς.

Com. 34. αὐτοῦ χρείαν ἔχει] Ut horum cum immediatè ſequentibus connexio clariùs procedat, ſupple ex Marc. 11. 16. καὶ ἀφῆκαν αὐτούς.

Com. 35. ἐπιῤῥίψαντες, &c.] Vulgat. *jactantes:* ſic & Tobiæ 2. 10. *Cùm jactaſſet ſe contra parietem:* & hæc Latinè ſatis, pro *jacientes*, & *jeciſſet*. Petronius, *multa in muliebrem levitatem cœpit jactare.* Apul. 7. *Inteſtina canibus noſtris jacta:* ad quem locum annotata vide.

Ibid. ἐπεβίβασαν, &c.] Suprà 10. 34.

Com. 37. Ἐγγίζοντος δὲ αὐτοῦ, ἤδη, &c.] E converſo 7. 6. & 15. 20. ἔτι δὲ αὐτοῦ μακρὰν ἀπέχοντος.

Ibid. χαίροντες αἰνεῖν, &c.] Suprà 5. 26.

Com. 39. ἐπιτίμησον τοῖς μαθηταῖς σου] Id eſt, nè patere aures tuas titillari hujuſmodi elogiis & acclamationibus. Talia apud Matthæum illa, ἀκούεις τί σοι λέγουσι; Ammonius περὶ ὁμοίων καὶ διαφ. λέξ. Ἐπίμησον αὐτὸν, αὐτὶ τοῦ, ἐπίπληξον· lege, Ἐπίμησον αὐτῷ, ut hoc Lucæ loco: ità & ſuprà 7. 3. αὐτῷ ἐπίμησον.

Com. 40. ἐὰν οὗτοι σιωπήσωσιν, οἱ λίθοι κεκράξονται] Locutio hyperbolica, quâ innuit Chriſtus impoſſibile fore ut & doctrina & miracula ejus non agnoſcantur: malignorúmque ea in parte æſtimatorum ſilentium vel à lapidibus redargutum iri. Piſides in Suidæ collectaneis, verbo ἀπῤῥῆξαι,

Οὓς (malim ὡς) εἰ σιωπήσωμεν, οἱ λίθοι τάχα
Φωνὰς ἀπῤῥήξωσι πᾶσι παραγινώσκειν.

Nec diſſimilis Matth. 3. 9. locutio. Juvenalis (adeóque appoſitè, ut mirum ſit ab Interpretibus omiſſum fuiſſe,)

——Servi ut taceant, jumenta loquantur,
Et canis, & poſtes, & marmora.——

Ubi *marmora*, ut hîc λίθοι. Sic Joſuæ 24. 27. *En lapis iſte erit vobis in teſtimonium, quòd audierit omnia verba Domini quæ locutus eſt vobis, ne forte poſtea negare velitis*, &c. id eſt, ſi negaveritis, vel hic lapis contra vos teſtimonium feret: vide & 2. 11. Habacuci. Verum eſt, inanima omnia κατὰ φύσιν eſſe æqualiter ἄφωνα· lapides tamen proverbialiter & dici & haberi ſolent inanimorum omnium ἀφωνότατα. Hinc voces lapidibus affingere, mos Antiquis frequens, quoties ſermone vellent ἀκρότατα ὑπερβολίζειν, aut ſignificare vellent τὰ ἀδυνατώτατα. Κἂν λίθοι φῶσι, καὶ φυτὰ, eſt apud Nicephorum Gregoram lib. 10. *Lapidi dixeris*, apud Comicum Latinum:

——Lapis iſte priùs tua facta loquetur,

apud Ovidium: &, *lapides*, &c. *lamentari coegiſſes*, apud Ciceronem de Orat. 1. Calanus Indus apud Philonem, invincibilem gymnoſophiſtarum ſuorum libertatem Alexandro M. enarrans, Σώματα δὲ τὰ τοῦτο εἰς τόπον μεταθέσεις, ψυχὰς δὲ δυνάσαι ποιῆν ἃ μὴ βέλομαι, ἢ μᾶλλον πλάνους, &c. φυτὰ ἀρτίνα.

Ibid. οἱ λίθοι κεκράξονται] Hyperbole. Cicero famil. ep. 6. 81. ad Torquatum, *In ea es urbe, in qua hæc vel plura & ornatiora parietes ipſi loqui poſſe videantur.* Virgilius,

——Montéſque feri ſylvæque loquentur.

Servius, *Hyperbolicè dictum.*

Com. 41. ἰδὼν δὲ τὴν πόλιν, ἔκλαυσεν ἐπ' αὐτῇ] Ab imagine prævisæ ejus vaſtationis; ἀπὸ δὲ τῶν παθημάτων ἐπ' αὐτῇ ἐπιφωνήσας, ut 5. 1. Jacobi, ubi & præceſſit vox κλαίειν. Sic Apocal. 1. 7. ἐπ' αὐτὸν κόψονται (ubi fortè ἐπ' αὐτῷ legendum) & Jobi 30. 25. ἐπ' ἀδυνάτῳ ἔκλαυσα. Sed ad rem contextûs noſtri. Ammianus de Juliano Imper. *Angorem animi* (reliquiis Nicomediæ viſis) *tacitis fletibus indicans.* Appianus de Scipione, Πόλιν (Carthaginem nempe) ὁρῶν, &c. ἄρδην τελευτῶσαν εἰς ἀνολεθρίαν ἐκάτλω, λέγῃ μὲ δακρῦσαι. Verterunt hîc in Luca Interpretes, *ſuper illam flevit:* nec diſpliceat, *illacrymavit ei.* Sic Marcellum deletis Syracuſis *illacrymaſſe* tradit Valerius Maximus: & Plinius aliſque Xerxem, cùm immenſum exercitum ſuum oculis luſtraſſet, *illacrymaſſe*, quòd tot millibus tam brevis occaſus immineret. Panegyriſtes ad Conſtantinum, *Nam quid ego de cæteris civitatibus illius regionis loquor? quibus illacrymaſſe te ipſe confeſſus es: vidiſti enim, non ut per agros aliarum urbium, omnia ferè culta, aperta, florentia; ſed, &c. vaſta, inculta, ſqualentia, muta, tenebroſa*, &c.

Com. 42. εἰ ἔγνως καὶ σὺ, καί γε ἐν τῇ ἡμέρᾳ σου ταύτῃ, τὰ πρὸς εἰρήνην σου] Summi quidam inter nuperos Viri volunt τὸ εἰ hîc optantis eſſe: potuerunt ſanè fulcire conjecturam ſuam ex his Virgilii,

Si unus ſe nobis ille aureus arbore ramus
Oſtendat.——

Ubi Servius, *S I, adverbium rogantis & optantis, eſt per ſe plenum: ſicut & ô: licet neoterici hæc jungant, & pro una ponant.* Mihi quidem iſte Domini ſermo videtur defectivus, ſupplendúmque, non tam ſecurè dormires in peccatorum veterno: vel (ut Matth. 21. 11.) pœnitentiam in cinere & cilicio ageres: hæc enim ob eximium πάθος prolata κατ' ἀποσιώπησιν puto. Æneid. 9. *Me, me*, &c. ad quem locum Servius, *Eſt interrupta locutio dolore turbati.* Idem ad Æneid. 11. illa,

Quanquam ô, ſi ſolita quicquam virtutis ineſſet.

O dolentis exclamatio eſt: & intelligimus immoratam eſſe illic orationem ejus: nam exarſit dolore, &c. Ecgraphius ad 1. 1. Andriæ, *Elleipſis ſolet fieri aut nimiâ lætitiâ, aut nimiâ triſtitiâ.* Donatus in ejuſdem Eunuch. 3. 3. *Conceditur ſecum loquentibus* (Chriſtus autem hîc ſecum loquitur) *multa tranſcendere quæ tacitè intelligunt:* & ad alium ejuſdem fabulæ locum, *Nimius affectus in utramque partem defectus orationis amat.* Non diſſimile apud Petronium, illud, *Si ſcires* (εἰ ἔγνως) *quæ mihi acciderunt:* ubi ſupplendum, *utique mirareris.* Illa καὶ σὺ (quibus abſentibus vis eadem orationis manet) deeſſe malim: neque quæri poteſt iis patrocinium ex Matth. 11. 23. illis, καὶ σὺ Καφαρναοὺμ, ob cauſas ſolerti inſpectori perſpectu faciles. Καί γε, eſt, *Si potes his ſaltem monitis parere.*—— Illa, ἐν τῇ ἡμέρᾳ σου ταύτῃ, à pluribus video exponi, in die iſta quâ ego tibi illuceſcere dignatus ſum: quam interpretationem ut non improbo, ità malim, ut Hebr. 4. 7. exponere, σήμερον, μὴ τοσοῦτον χρόνον· hoc eſt, in iſto ſaltem tempore, vel, in die iſta omnimodam ſubverſionem tuam tam propè præcedente. Non multò aliter Servius ad Virgilii illa,

Diſcite juſtitiam moniti;——

hoc eſt, vel nunc ſaltem in pœnis locati. Τὰ πρὸς εἰρήνην σου, præciſè dictum, ut ſuprà 14. 32. τὰ πρὸς εἰρήνην.

Com. 43. ἥξουσιν ἡμέραι ἐπὶ σε] Exprimitur hâc loquendi formâ (præcipuè autem in prophetarum ſcriptis) improviſa maſi adreptio. Simile infrà 21. 34. αἰφνίδιος ἐπιστῇ· hoc 1 Theſſ. 5. 4. καταλαμβάνῃ.

Ibid. παρεμβαλοῦσιν οἱ ἐχθροί σου χάρακά σοι] Pollux 1. 10. Onomaſtici, Χαρακώματα ἐποιήσαντο, &c. χάρακα ἔβαλον, περιχαράκωσαν. Παρεμβολὴν χάρακα dixerunt Ezech. 4. 2. Lxx Interpretes, & Arrianus 3. 24. in Epictetum.

Ibid. παρεμβαλοῦσιν, &c. χάρακά σοι, καὶ περικυκλώσουσί σε] In

In Græco Esaiæ 29. 3. Κυκλώσω, &c. ἐπί σε, καὶ βαλῶ περί σε χάρακα. Ecclesiastes 9. 14. Κυκλώσε αὐτὴν (πόλιν) καὶ οἰκοδομήσε ἐπ' αὐτὴν χάρακα. Περιπαρεδεύειν, καὶ περιχαρακοῦν πόλιν, Appianus in Ibericis dixit. Virgil.

Considunt castris ante urbem, ac mœnia vallant.

Περικυκλοῦν hîc ferè idem quod περιβάλλειν, &c. Hesychius, Περιέβαλλον, (scribe περιέβαλλον) ἐκύκλωσαν.

Ibid. πάντοθεν] Idem Hesychius, Πάντοθεν, πανταχόθεν, ἐξ ἑκάστου τόπου.

Com. 44. ἐδαφιοῦσί σε] Id est, ἕως τῆ ἐδάφες ἀρεῦσί σε, delebunt te funditus, solóque æquabunt.

——Muri congesta tui decora alta jacebunt.

Hesychius, Ἐδαφίσησαν, εἰς ἔδαφος ἀνηρέθησαν. Virgilius,

——Urbem
Ernam, & aqua solo fumantia culmina ponam.

Hoc 2 Maccab. 9. 14. ubi & de hac ipsa civitate agitur, ποιεῖν ἰσόπεδον.

Ibid. καὶ τὰ τέκνα σε] Repete ἐδαφιοῦσι, quæ vox per syllepsin jam & de urbe prolata. Hesychius, Ἐδαφιῦσι, περσκρύσει τῆ γῆ. Vide Psal. 137. 9. Oseæ 13. 16. 4 Reg. 8. 12. Judith. 16. 5. Esaiæ 13. 18.

Ibid. καὶ οὐκ ἀφήσουσιν ἐν σοι λίθον ἐπὶ λίθῳ] Hyperbole, ut infrà 21. 6. Vide Jerem. 51. 26. & 2 Reg. 17. 13. De Troja Euripides,

——Κατείργασαι πυεῖ,
Ὡς οὐδ' ἴχνος γε πίτνεων εἴη σαφές.

Auctor ad Herennium 4. *Cujus nitor urbis Italiam nuper illustravit, ejus nunc vix fundamentorum reliquiæ manent.* Seneca Epist. 91. *Non vides quemadmodum in Achaia clarissimarum urbium jam fundamenta consumpta sunt, nec quidquam exstet ex quo appareat illas saltem fuisse?* Seneca alter in Troade,

Superéstque vasta ex urbe nè tantum quidem
Quo lateat infans.——

Ibid. τὴν ἐπισκοπήν σε] Vertunt, *visitationis tuæ*, id est, vindictæ: vide 1 Petr. 2. 12. Hesychius, Ἐπισκοπὴ, ἐκδίκησις.

Com. 45. ἤρξατο ἐκβάλλειν τοὺς πωλοῦντας, &c.] Nemine resistente, πάντων nempe τῷ φρονήματι τῶ ἀνδρὸς καταπλαγέντων· ut de Socrate per medios hostes recipiente se Simplicius in cap. 31. Epicteti locutus.

Com. 46. ὑμεῖς δὲ ἐποιήσατε αὐτὸν σπήλαιον λῃστῶν] Hegesippus 4. 7. *In templo latronum receptacula constituerunt, itaque pacis locus, reverendus etiam Gentibus, factum est prædonum conciliabulum.* Vide 2 Maccab. 6. 4. & ad Matth. 21. 13. dicta. Basilius Homil. de Oratione, Τόπον μακρολογίας καὶ δίκον καὶ προσδοκίας ποιεῖν. Synesius Epist. 57. de Andronico quodam in urbe grassante, καὶ βασίλειον, τὸ πάλαι κριτήριον, ὑποδείξας βασανιστήριον.

Ibid. σπήλαιον λῃστῶν] Apul. 4. *Spelunca quam latrones inhabitabant.*

Com. 48. ὁ λαὸς ἅπας ἐξεκρέματο αὐτοῦ ἀκούων] Captus divinâ ejus non solùm docendi ratione, sed & dicendi suavitate: vide suprà 4. 22. Juvenalis,

——Tantâ dulcedine captos
Afficit ille animos, tantâque libidine vulgi
Auditur.——

Eunapius de Ædesio, Ἐξεκρέματο τοῦ λόγου, καὶ τὴν ἀκροάσεως ἐκ ἀνεπίπλατο. De eodem, Οἱ ἀκούοντες, παρεδεδόντες αὐτὸν καθάπερ οἱ τῶ λωτῶ χρυσάμψοι, τὴν φωνῆς ἐξεκρέμαντο. Lucianus in Icaro-Menippo, Μετέωρος ὑπὸ τοῦ λόγου καὶ ἐκ τοῦ ὤτων ἀπηρτημένος· id est, ἐκρεμάμενος. Metaphoram desumptam putem à ferro & magnete, ob hunc Themistii locum ex 4 Oratione, Καὶ περιβωνὶς παρεφανέν]ος, ἐνδὺς ἐξεκρέμαντο, ὥσπερ τὴν λίθου τὰ σιδήρεια. *Pendêre* etiam Latinis dicuntur qui summa cum attentione audiunt. Virgilius,

——Pendéntque iterum narrantis ab ore.

Ovidius,

Narrantis conjux pendet ab ore viri.

D. Hieronymus ad cap. 3 Ecclesiastis, *A præceptoris eloquio pendeamus.* Seneca Controvers. 9. 1. *Ex vultu dicentis pendent omnium vultus.* De vultu lib. 11. Quintilianus, *Hoc pendent homines, hunc intuentur: huc spectant etiam antequam dicamus.* Plinius lib. 1. Epist. 10. *Sequaris monentem attentus & pendens.* Commodè & Vulgata versio *suspensus* erat. D. Augustinus Confess. 5. 13. de Ambrosio, *Verbis ejus suspendebar intentus.* Ovidius,

Incipe, suspensis auribus ista bibam.

Post ἀκούων, supplendum αὐτόν. Similis ellipsis est & infrà 22. 31. ubi subaudiendum est ὑμᾶς post vocem σινιάσαι.

Κεφ. κ'.

1. Καὶ ἐγένετο ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν ἐκείνων, διδάσκοντος αὐτοῦ τὸν λαὸν ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ εὐαγγελιζομένου, ἐπέστησαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς σὺν τοῖς πρεσβυτέροις,

2. Καὶ εἶπον πρὸς αὐτὸν, λέγοντες, Εἰπὲ ἡμῖν ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς, ἢ τίς ἐστιν ὁ δούς σοι τὴν ἐξουσίαν ταύτην.

3. Ἀποκριθεὶς δὲ εἶπε πρὸς αὐτοὺς, Ἐρωτήσω ὑμᾶς κἀγὼ ἕνα λόγον· καὶ εἴπατέ μοι.

4. Τὸ βάπτισμα Ἰωάννου ἐξ οὐρανοῦ ἦν ἢ ἐξ ἀνθρώπων;

5. Οἱ δὲ συνελογίσαντο πρὸς ἑαυτοὺς, λέγοντες, Ὅτι ἐὰν εἴπωμεν, Ἐξ οὐρανοῦ ἐρεῖ, Διὰ τί οὖν οὐκ ἐπιστεύσατε αὐτῷ;

6. Ἐὰν δὲ εἴπωμεν, Ἐξ ἀνθρώπων· πᾶς ὁ λαὸς καταλιθάσει ἡμᾶς· πεπεισμένος γάρ ἐστιν Ἰωάννην προφήτην εἶναι.

7. Καὶ ἀπεκρίθησαν μὴ εἰδέναι πόθεν.

8. Καὶ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς, Οὐδὲ ἐγὼ λέγω ὑμῖν ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιῶ.

Vulgata Versio.

1. ET factum est, in una dierum docente illo populum in templo & euangelizante, convenerunt principes sacerdotum & Scribæ cum senioribus,

2. Et aiunt dicentes ad illum, Dic nobis, in qua potestate hæc facis? aut, Quis est qui dedit dedit tibi hanc potestatem?

3. Respondens autem Jesus, dixit ad illos, Interrogabo vos & ego unum verbum: respondete mihi.

4. Baptismus Johannis de cœlo erat, an ex hominibus?

5. At illi cogitabant intra se, dicentes, Quia si dixerimus, De cœlo; dicet, Quare ergò non credidistis illi?

6. Si autem dixerimus, Ex hominibus; plebs universa lapidabit nos: certi sunt enim Johannem prophetam esse.

7. Et responderunt se nescire unde esset.

8. Et Jesus ait illis, Neque ego dico vobis in qua potestate hæc facio.

9. Ἤρξατο

9. Ἤρξατο δὲ πρὸς τὸν λαὸν λέγειν τὴν παραβολὴν ταύτην, Ἄνθρωπός τις ἐφύτευσεν ἀμπελῶνα, καὶ ἐξέδοτο αὐτὸν γεωργοῖς· καὶ ἀπεδήμησε χρόνους ἱκανούς.

9. Cœpit autem dicere ad plebem parabolâ hanc, Homo plantavit vineam, & locavit eam colonis; & ipse peregre fuit multis temporibus.

10. Καὶ ἐν καιρῷ ἀπέστειλε πρὸς τοὺς γεωργοὺς δοῦλον, ἵνα ἀπὸ τοῦ καρποῦ τοῦ ἀμπελῶνος δῶσιν αὐτῷ· οἱ δὲ γεωργοὶ δείραντες αὐτὸν ἐξαπέστειλαν κενόν.

10. Et in tempore misit ad cultores servum, ut de fructu vineæ darent illi. Qui cæsum dimiserunt eum inanem.

11. Καὶ προσέθετο πέμψαι ἕτερον δοῦλον. οἱ δὲ κἀκεῖνον δείραντες καὶ ἀτιμάσαντες ἐξαπέστειλαν κενόν.

11. Et addidit alterum servum mittere. Illi autem hunc quoque cædentes & afficientes contumeliâ, dimiserunt inanem.

12. Καὶ προσέθετο πέμψαι τρίτον. οἱ δὲ καὶ τοῦτον τραυματίσαντες ἐξέβαλον.

12. Et addidit tertium mittere; qui & illum vulnerantes ejecerunt.

13. Εἶπε δὲ ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος, Τί ποιήσω; πέμψω τὸν υἱόν μου τὸν ἀγαπητόν· ἴσως τοῦτον ἰδόντες ἐντραπήσονται.

13. Dixit autem dominus vineæ, Quid faciam? mittam filium meum dilectum; forsitan cùm hunc viderint, verebuntur.

14. Ἰδόντες δὲ αὐτὸν οἱ γεωργοὶ, διελογίζοντο πρὸς ἑαυτοὺς, λέγοντες, Οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος· δεῦτε, ἀποκτείνωμεν αὐτὸν, ἵνα ἡμῶν γένηται ἡ κληρονομία.

14. Quem cùm vidissent coloni, cogitaverunt intra se, dicentes, Hic est heres, occidamus illum, ut nostra fiat hereditas.

15. Καὶ ἐκβαλόντες αὐτὸν ἔξω τοῦ ἀμπελῶνος, ἀπέκτειναν. Τί οὖν ποιήσει αὐτοῖς ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος;

15. Et ejectum illum extra vineam, occiderunt. Quid ergò faciet illis dominus vineæ?

16. Ἐλεύσεται καὶ ἀπολέσει τοὺς γεωργοὺς τούτους, καὶ δώσει τὸν ἀμπελῶνα ἄλλοις. Ἀκούσαντες δὲ εἶπον, Μὴ γένοιτο.

16. Veniet, & perdet colonos istos, & dabit vineam aliis. Quo audito, dixerunt illi, Absit.

17. Ὁ δὲ ἐμβλέψας αὐτοῖς εἶπε, Τί οὖν ἐστι τὸ γεγραμμένον τοῦτο, Λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας;

17. Ille autem aspiciens eos ait, Quid est ergò hoc quod scriptum est, Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli?

18. Πᾶς ὁ πεσὼν ἐπ' ἐκεῖνον τὸν λίθον, συνθλασθήσεται· ἐφ' ὃν δ' ἂν πέσῃ, λικμήσει αὐτόν.

18. Omnis qui ceciderit super illum lapidem, conquassabitur; super quem autem ceciderit, comminuet illum.

19. Καὶ ἐζήτησαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς ἐπιβαλεῖν ἐπ' αὐτὸν τὰς χεῖρας ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ· καὶ ἐφοβήθησαν τὸν λαόν· ἔγνωσαν γὰρ ὅτι πρὸς αὐτοὺς τὴν παραβολὴν ταύτην εἶπε.

19. Et quærebant principes sacerdotum & Scribæ mittere in illum manus illâ horâ; & timuerunt populum: cognoverunt enim quòd ad ipsos dixerit similitudinem hanc.

20. Καὶ παρατηρήσαντες ἀπέστειλαν ἐγκαθέτους, ὑποκρινομένους ἑαυτοὺς δικαίους εἶναι· ἵνα ἐπιλάβωνται αὐτοῦ λόγου, εἰς τὸ παραδοῦναι αὐτὸν τῇ ἀρχῇ καὶ τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ ἡγεμόνος.

20. Et observantes, miserunt insidiatores qui se justos simularent; ut caperent eum in sermone, & traderent illum principatui & potestati præsidis.

21. Καὶ ἐπηρώτησαν αὐτὸν, λέγοντες, Διδάσκαλε, οἴδαμεν ὅτι ὀρθῶς λέγεις καὶ διδάσκεις· καὶ οὐ λαμβάνεις πρόσωπον, ἀλλ' ἐπ' ἀληθείας τὴν ὁδὸν τοῦ Θεοῦ διδάσκεις.

21. Et interrogaverunt eum, dicentes, Magister, scimus quia rectè dicis & doces; & non accipis personam, sed viam Dei in veritate doces.

22. Ἔξεστιν ἡμῖν Καίσαρι φόρον δοῦναι, ἢ οὔ;

22. Licet nobis tributum dare Cæsari, an non?

23. Κατανοήσας δὲ αὐτῶν τὴν πανουργίαν, εἶπε πρὸς αὐτούς, Τί με πειράζετε;

23. Considerans autem dolum illorum, dixit ad eos, Quid me tentatis?

24. Ἐπιδείξατέ μοι δηνάριον· τίνος ἔχει εἰκόνα καὶ ἐπιγραφήν; Ἀποκριθέντες δὲ εἶπον, Καίσαρος.

24. Ostendite mihi denarium. Cujus habet imaginem & inscriptionem? Respondentes dixerunt, Cæsaris.

25. Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς, Ἀπόδοτε τοίνυν τὰ Καίσαρος, Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ, τῷ Θεῷ.

25. Et ait illis, Reddite ergò quæ sunt Cæsaris, Cæsari; & quæ sunt Dei, Deo.

26. Καὶ οὐκ ἴσχυσαν ἐπιλαβέσθαι αὐτοῦ ῥήματος ἐναντίον τοῦ λαοῦ· καὶ θαυμάσαντες ἐπὶ τῇ ἀποκρίσει αὐτοῦ, ἐσίγησαν.

26. Et non potuerunt verbum ejus reprehendere coram plebe; & mirati in responso ejus, tacuerunt.

27. Προσελθόντες δέ τινες τῶν Σαδδουκαίων, οἱ ἀντιλέγοντες ἀνάστασιν μὴ εἶναι, ἐπηρώτησαν αὐτὸν,

27. Accesserunt autem quidam Sadducæorum qui negant esse resurrectionem, & interrogaverunt eum,

28. Λέγοντες, Διδάσκαλε, Μωσῆς ἔγραψεν ἡμῖν, Ἐάν τινος ἀδελφὸς ἀποθάνῃ ἔχων γυναῖκα, καὶ οὗτος ἄτεκνος ἀποθάνῃ, ἵνα λάβῃ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ τὴν γυναῖκα, καὶ ἐξαναστήσῃ σπέρμα τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ.

28. Dicentes, Magister, Moyses scripsit nobis, Si frater alicujus mortuus fuerit habens uxorem, & hic sine liberis fuerit, ut accipiat eam frater ejus uxorem, & suscitet semen fratri suo.

29. Ἑπτὰ οὖν ἀδελφοὶ ἦσαν· καὶ ὁ πρῶτος, λαβὼν γυναῖκα, ἀπέθανεν ἄτεκνος.

29. Septem ergò fratres erant; & primus accepit uxorem, & mortuus est sine filiis.

30. Καὶ ἔλαβεν ὁ δεύτερος τὴν γυναῖκα, καὶ οὗτος ἀπέθανεν ἄτεκνος.

30. Et sequens accepit illam, & ipse mortuus est sine filio.

31. Καὶ ὁ τρίτος ἔλαβεν αὐτὴν, ὡσαύτως δὲ καὶ οἱ ἑπτά· καὶ οὐ κατέλιπον τέκνα, καὶ ἀπέθανον.

32. Ὕστερον δὲ πάντων ἀπέθανε καὶ ἡ γυνή.

33. Ἐν τῇ οὖν ἀναστάσει, τίνος αὐτῶν γίνεται γυνή; οἱ γὰρ ἑπτὰ ἔσχον αὐτὴν γυναῖκα.

34. Καὶ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Οἱ υἱοὶ τοῦ αἰῶνος τούτου γαμοῦσι, καὶ ἐκγαμίσκονται·

35. Οἱ δὲ καταξιωθέντες τοῦ αἰῶνος ἐκείνου τυχεῖν καὶ τῆς ἀναστάσεως τῆς ἐκ νεκρῶν, οὔτε γαμοῦσιν, οὔτε ἐκγαμίσκονται·

36. Οὐτε γὰρ ἀποθανεῖν ἔτι δύνανται, ἰσάγγελοι γάρ εἰσι· καὶ υἱοί εἰσι τοῦ Θεοῦ, τῆς ἀναστάσεως υἱοὶ ὄντες.

37. Ὅτι δὲ ἐγείρονται οἱ νεκροὶ, καὶ Μωσῆς ἐμήνυσεν ἐπὶ τῆς βάτου, ὡς λέγει Κύριον τὸν Θεὸν Ἀβραὰμ, καὶ τὸν Θεὸν Ἰσαὰκ, καὶ τὸν Θεὸν Ἰακώβ.

38. Θεὸς δὲ οὐκ ἔστι νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων· πάντες γὰρ αὐτῷ ζῶσιν.

39. Ἀποκριθέντες δέ τινες τῶν γραμματέων εἶπον, Διδάσκαλε, καλῶς εἶπας.

40. Οὐκ ἔτι δὲ ἐτόλμων ἐπερωτᾶν αὐτὸν οὐδέν.

41. Εἶπε δὲ πρὸς αὐτοὺς, Πῶς λέγουσι τὸν Χριστὸν υἱὸν Δαβὶδ εἶναι;

42. Καὶ αὐτὸς Δαβὶδ λέγει ἐν βίβλῳ ψαλμῶν, Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, Κάθου ἐκ δεξιῶν μου,

43. Ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου.

44. Δαβὶδ οὖν Κύριον αὐτὸν καλεῖ, καὶ πῶς υἱὸς αὐτοῦ ἐστιν;

45. Ἀκούοντος δὲ παντὸς τοῦ λαοῦ, εἶπε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ,

46. Προσέχετε ἀπὸ τῶν γραμματέων τῶν θελόντων περιπατεῖν ἐν στολαῖς, καὶ φιλούντων ἀσπασμοὺς ἐν ταῖς ἀγοραῖς, καὶ πρωτοκαθεδρίας ἐν ταῖς συναγωγαῖς, καὶ πρωτοκλισίας ἐν τοῖς δείπνοις.

47. Οἱ κατεσθίουσι τὰς οἰκίας τῶν χηρῶν, καὶ προφάσει μακρᾷ προσεύχονται· οὗτοι λήψονται περισσότερον κρίμα.

31. Et tertius accepit illam. Similiter & omnes septem,& non reliquerunt semen,& mortui sunt.

32. Novissimè omnium mortua est & mulier.

33. In resurrectione ergò, cujus eorum erit uxor? siquidem septem habuerunt eam uxorem.

34. Et ait illis Jesus, Filii hujus seculi nubunt, & traduntur ad nuptias:

35. Illi verò qui digni habebuntur seculo illo & resurrectione ex mortuis, neque nubunt, neque ducunt uxores,

36. Neque ultrà mori poterunt,æquales enim angelis sunt; & filii sunt Dei, cùm sint filii resurrectionis.

37. Quia verò resurgant mortui, & Moyses ostendit secus rubum, sicut dicit Dominum, Deum Abraham,& Deum Isaac,& Deum Jacob.

38. Deus autem non est mortuorum, sed vivorum: omnes enim vivunt ei.

39. Respondentes autem quidam Scribarum, dixerunt ei, Magister, bene dixisti.

40. Et ampliùs non audebant eum quicquam interrogare.

41. Dixit autem ad illos, Quomodo dicunt Christum, filium esse David?

42. Et ipse David dicit in libro Psalmorum, Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis,

43. Donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum?

44. David ergò Dominum illum vocat; & quomodo filius ejus est?

45. Audiente autem omni populo, dixit discipulis suis,

46. Attendite à Scribis qui volunt ambulare in stolis, & amant salutationes in foro, & primas cathedras in synagogis, & primos discubitus in conviviis.

47. Qui devorant domos viduarum; simulantes longam orationem. Hi accipient damnationem majorem.

Ad Cap. XX.

Com.1. Ἐπέστησαν] Verterunt alii, *apparuerunt*, alii, *adorti sunt*. Sequerer hoc loco potiùs eum qui *supervenerunt* vertit: videtur enim non aliud esse quàm ἐπῆλθον. Eodem sensu infrà 21.34. ἐπισῇ habemus.

Com.2. εἰπὲ ἡμῖν] Sic Act.5.8. εἰπέ μοι loquendi genus commotis subitatísque usitatum.

Ibid. τίς ἐστιν ὁ δούς σοι τὴν ἐξουσίαν ταύτην;] Arrianus 1. 29. in Epictetum, Καὶ τίς σοι τὴν ταύτην ἐξουσίαν ἔδωκε;

Com.3. καὶ εἴπατέ μοι] Id est, ut Matth.21.24. ὃν ἐὰν εἴπητέ μοι,&c. supplendúmque, ut Marc.11.29. καὶ ἐρῶ ὑμῖν, &c. Cicero De legibus, *Respondebo tibi, sed non antequam tu mihi respondeas.*

Com.5. συνελογίσαντο πρὸς ἑαυτοὺς]Rectè animadversum est arguatos fuisse eos qui vocem συνελογίσαντο putaverunt positam quòd Scribæ ac Sacerdotes isti sint dilemmate usi. Legimus quidem in vetere Onomastico, *Ratiocinor*, συλλογίζομαι· at συλλογίζεσθαι isto Lucæ loco non aliud est quàm quod infrà com. 14. & apud Matthæum heic διαλογίζεσθαι. Πρὸς ἑαυτὸν σκοπεῖν καὶ συλλογίζεσθαι, dixit & Plutarchus in vita Bruti. Hesychius, Συλλογισάμενος, συναγαγὼν ἢ λογισάμενος, &c. vide & Marc.11.31. Vulgatus, *cogitabant intra se*: ità *scelus intra se cogitare*, apud Juvenalem.

Com. 6. ὁ λαὸς καταλιθάσει ἡμᾶς] Vide ad Apuleii lib. 1. pag.27. dicta.

Ibid. πεπεισμένος γάρ ἐστιν, &c.]Erasmus, *persuasum enim habet*; Beza, *persuasum est enim ei*; & alius, *persuasa est enim*: quæ quidem tota rejicimus, non ut minùs Latina fortè,sed ut non magis Latina quàm Vulgati illa, *sunt enim certi*. Idem & Rom. 8. 38. illud πέπεισμαι bene vertit, *certus sum*. Apuleius initio Apologiæ suæ, *Certus eram, próque vero obtinebam*. Glossarium,*Certum habet*, πέπεισται.

Com. 9. ἐξέδοτο αὐτὸν] Glossæ, Ἐκδίδωμι, ἐπὶ μισθῷ, *colloco*: ibidem, ἔκδοσις, *editio, locatio*.

Ibid. ἀπεδήμησε χρόνους ἱκανούς] Ut suprà 8.27. ἐκ χρόνων ἱκανῶν. Et hæc, ut passim alia apud Lucam,satìs Græcé. Ælianus Var.4.25. Διετέλεσε πολλοὺς χρόνους συοικῶν τῷ ἀρρωστήματι τούτῳ. Glossarium, Ἀποδημία, *proficiscor*. Ἀποδημία ἐπὶ ξένης, *peregrinatio, profectus*, id est, *profectio*, nil enim eo loco mutandum, cùm & multa ejusdem formæ legantur in veteribus Glossariis. χρόνους ἱκανούς, locutio Lucæ familiaris: vide ad Act.14.3. notata.

Com. 10. ἐν καιρῷ] Supple, *debito, opportuno*: vide ad Matth. 24.45. dicta. Hic autem ex re subjecta intellige vindemiæ tempus. Ovidius Remed.amor.1.

Tempo-

Temporibus certis maturam rusticus vvam
Colligit, & nudo sub pede musta fluunt.

De καιροῖς καρποφόροις ad Act. 14. 17. diximus. Marcus Antoninus, & de vite loquens, ἐν ὥρᾳ 5. 4. dixit.

Ibid. ἵνα ἀπὸ τ καρπ τῦ ἀμπελῶν ϑ δῶσιν αὐτῷ] Meritò; τίς γὰρ φυτεύ ἀμπελῶνα, κ) ἐκ τ καρπ αὐτ ἐκ ἐσθί; 1 Cor. 9. 7. 2 Tim. 2. 6. καρπὸν de vite eminenter dictum. Hesychius, Καρπᾶται, τρυγᾷ.

Com. 11. Καὶ προσέθετο πέμψαι ἕτερον δ̈λον] Ἀπέστειλεν ἄλλους δ̈λους, Matthæus. In excerptis è Diodoro Siculo, pag. 380. edit. Parisiensis, Ἡ σύγκλη ϑ (Romana) πρέσβεις ἔπεμψε λύσειν τ πολιορκίαν, ἃ προσέχον ϑ ἦ Ἰουρθα, πάλιν ἑτέρους ἔπεμψαν, &c. Idem lib. 17. de Dario, Ὡς δ' ἃ προσεῖχεν αὐτῷ (R. Alexander) πάλιν ἄλλας πρέσβεις ἐξέπεμψεν. Joannes Antiochenus de Menelao, Ἀποστέλλ πρέσβεις, &c. ἀπράκτων ἦ τούτων ἐπανελθόντων, πάλιν ἀπέστειλεν. Justinus lib. 31. de Senatu Romano, *Legatos ad eum* (R. Antiochum) *mittit*, &c. *quibus spretis, interjecto tempore alia legatio supervenit.* His adde quæ ad Matthæum dicta.

Ibid. κἀκεῖνον δείραν ϑ κ) ἀτιμάσαντες, ἐξαπέστειλαν κενὸν] *Indignis modis multantes eum*, liceat vertere ex T. Livio. In Græco Judithæ 1. 11. Καὶ ἀνέσχεψαν τοῦ ἀγγέλους αὐτῶ χαρὰς ἐν ἀτιμίᾳ.

Com. 12. ἐξέβαλον] Nempe ἔξω τ ἀμπελῶν ϑ.

Com. 13. Τί ποιήσω ;] Vox ἀπορωμένου: vide suprà ad 12. 17. dicta.

Ibid. ἴσως τοῦτον ἐντραπήσον ϑ] Euthymius ad Matth. 18. illud, DIC ECCLESIÆ: *Fortasse illi immutabunt eum, veritum dignitatem ipsorum.* Hesychius ex hoc Lucæ loco, Ἴσως, τάχα. Glossæ, Ἐντρέπομαι, *verecundor, revereor.*

Com. 14. ἀποκτείνωμεν αὐτὸν ἵνα ἡμῶ γένη ϑ ἡ κληρονομία] In Græco Esaiæ 29. 2. Ἐκθλίψω Ἀριὴλ, κ) ἔσαι αὐτῆς ἡ ἰσχὺς κ) ὁ πλοῦτος ἐμοί. At hæc ad locutionem tantùm. De re vide ad Matth. 21. annotata. Occisionem sequi solet hereditatis invasio: 1 Reg. 21. 19. ἐφόνευσας, κ) κληρονόμησας. Proverb. 1. 12. ex impiorum persona, Καταπίωμεν αὐτὸν, &c. ἀρῶμεν αὐτῶ ϑ μήλων ἐκ γῆς, ϑ κτῆσιν (id est, ϑ κληρονομίαν) αὐτῶ, &c. καταλαβώμεθα· & 1 Maccab. 6. 24. Ὅσοι ἐνείσκοντο ἀφ' ἡμῶ, ἐθανατῶντο, κ) αἱ κληρονομίαι ἡμῶ διηρπάζοντο. Apud Apuleium lib. 2. ille, *Hæc miserum adolescentem*, &c. *ob prædam hereditariam extinxit veneno:* & de altera illa, lib. 10. *Inhians filii patrimonio imminebat & capiti ejus.* Tacitus in vita Agricolæ de classe Othoniana, *Matrem Agricolæ interfecit*, &c. *& magnam patrimonii partem diripuit*; quæ causa cædis fuit.

Com. 15. ἐκβαλόντες αὐτὸν ἔξω τ ἀμπελῶν ϑ ἀπέκτειναν] Pro, ἀποκτείνοντες αὐτὸν, ἔξω τ ἀμπελῶν ϑ ἐξέβαλον. Tale infrà com. 31. ἃ καλέλιπον τέκνα, κ) ἀπέθανον· & Sirachidis 11. 20. Καταλείψει ἀυτὰ (χρήματα) ἑτέροις, κ) ἀποθανεῖται.

Com. 17. τοῦτ' ἐγρά ϕη ἐις κεφαλὴ γωνίας] Hic ille est λίθ ϑ ἔκλεκ ϑ, ἔντιμ ϑ, 1 Pet. 2. 4. Chrysostomus ad Galat. 6. Οὐ ϑ αὐτῶ ἅπαντες ἔδραν ἔχουσιν οἱ λίθοι· ἀλλ' ὁ μ πρὸς γωνίαν ἀπήρτηται ϑ, ὁ ϑ πρὸς θεμελίνς, &c. Seneca 118 Epist. *Unus lapis fecit fornicem, ille qui latera cuneata inclinavit, & interventu suo vinxit.*

Com. 18. ὁ πεσὼν ἐπ' ἐκεῖνον ϑ λίθον, ζωθλασθήσε αι] Tanquam fluctus qui scopulum verberat, ut diximus ad Matthæum: vel, ut testa lapidi illisa. Vide 30. 14. Esaiam.

——Fragili quærens illidere dentem,
Offendet solido ——

Seneca 3. 5. de Ira, *Tela à duro resiliunt, cùm dolore cedentis solida feriuntur.* Idem in de Vita beata cap. 27. *Duritia silicis nulli magis quàm ferientibus nota est:* & demum 1. 1. de Ira, de ruinis loquens, *Super id quod oppressere, franguntur.* Adde quæ ad Matthæum dicta, & quæ apud Phædrum 4. 651. de lima & serpente.

Com. 19. ἐζήτη ϑ ἐπιβαλεῖν ἐπ' αὐτὸν χεῖρας, &c. κ) ἐφοβήθη ϑ ἦ λαὸν] Sic infrà 22. 20. Ἐζήτουν τὸ πῶς ἀνέλωσιν αὐτὸν, ἐφοβοῦντο γὰ ϑ ἦ λαόν. Ælianus de inimicis Socratis, Ἐπετίθεντο ἀυτῷ, κ) ἐπεβάλλον, &c. ὑφορώμενοι τοὺ Ἀθηναίους, κ) δεδιότες ὅπως ποτὲ ἕξουσι πρὸς ϑ κατηγορίαν τῆ ἀνδρός. Vide Matth. 21. 46. Marc. 12. 12. & 14. 2. Joh. 7. 13. Act. 5. 26.

Ibid. ἔγνως γὰ ὅτι πρὸς αὐτοὺ ϑ ἐλάλουν ταύτην τὴν παρ] Vide suprà 11. 45.

Com. 20. κ) παρατηρήσαντες ἀπέστειλαν ἐγκαθέτους] *Insidiatores*, ut bene à Vulgato versum. Theophylactus ad Marc. in hac historia, Ἐπεβούλ ω τὸ κηρύγμον, διὰ τοῦτο κ) ὁ Λουκᾶς ἐγκαθέτους αὐτοὺ ὀνομάζ. Hesychius, Ἐγκάθετοι, ἐνεδρεύοντες. Suidas, Ἐγκάθε ϑ, δόλι ϑ, κατάσκοπ ϑ, &c. κ) Ἐγκαθέσαι, ἐνεδρεῦσαι, allusione ad militares insidias. Hinc Josuæ 8. 9. ἐνέδρα & ἐγκαθίζειν juncta. Indè & Jobi 19. 22. ἐγκάθετος. Ezech. 35. 5. δόλῳ ἐγκαθίζειν apud Josephum Antiquit. 13. 8. ἐν ἐνέδρᾳ καθίζειν & Psal. 10. 8. ἐν ἐνέδρᾳ ἐγκάθη ϑ. In Axiocho Platonis dicto, προέδρους ἐγκαθέτους ὑφέντες καὶ χειροτόνητ ἦ ἀνδρῶν ἄκλητον θάνατον. Et (de quo planè hic apud Lucam agitur) Sirach. 8. 11. τῷ σώματι (τῶ πλησίον nempe) ὡς ἔνεδρον ἐγκαθίζειν. Quæ singula, & alia ejusdemmodi, allusionem (ut jam diximus) habent aut ad militares insidias, aut ferarum, certè aut latronum ferarum more insidias struentium. Servius ad Æn. 11. *Insidere, est dolosè aliquem exspectare, unde etiam insidiæ nominatæ sunt.* Ubi *insidere*, ἐγκαθίζειν. Festus Pompeius, *Insessores, latrones, qui circa vias sedentes, insidiantur.* Ammianus Marcellinus lib. 26. *Subsidebat* (ἐνεκάθισεν) *ut prædatrix bestia, viso quod capi poterat, eruptura.* Παρατηροῦντες, *observantes*, (supple *eum*,) nempe, in partem pejorem. Donatus ad Terentium, *Observatio duplex est, vel obsequii, vel captionis:* &, *Observatio in duabus rebus est, in obsequio, & speculando.* Cicero Verr. 2. *Observant:* ubi Asconius, *Aliàs venerantur, modò speculantur.* Vide & suprà heic 14. 1. & 6. 7. Vox παρατηρεῖν, accusativo personæ tacito, non heic tantùm, sed & in Græco Danielis 6. 11. occurrit: & apud nescio quem à Suida citatum in verbo δηλεάζοντες. Eâdem etiam ellipsi vocem παραφυλάξαντες (de inimicis Pompeii agens) Plutarchus Præcept. Polit. posuit: &, παραφυλάξας, (apud Suidam in πωρῶντες) Ælianus.

Ibid. ὑποκεινομένους ἑαυτοὺ δικαίους ϑ]

Edoctos simulare fidem, sensúsque dolosos
Contegere, & blando fraudem prætexere vultu.

Josephus Antiquit. 7. 1. Ὑποκείνον ϑ ἱκανῶς εἰς τὸ ἀνύποπτον ϑ ἐπιβουλῆς τὰ τ ἀγαθῶν, οἱ ἀπόποις πράγμασιν ἐπιχειρ ντες. Vide Suidam in Ζαίνειν δάκνειν & 2 Maccab. 5. 25. ubi & ὑποκείνειν. Δικαίους *justos* verterunt & Vetus & recentior Interpres: alii, *teneræ conscientiæ homines:* putem vertendum ego, *qui se bonos simularent*; eóque magis id putem ob vocem ὑποκείνειν. D. Augustinus de Temp. Serm. 59. *Hypocrita Græco sermone simulator interpretatur, qui dum intus malus sit, bonum se palàm ostendit.* Lucilius,

Blanditiâ certare, bonum simulare virum se.

Ubi & sequitur, *Insidias facere*, q. diceret, ἐγκαθίζειν. Apuleius 7. *Qui fictis commendatitiis literis, Miloni se, commentitus virum bonum*, (ὑποκεινόμεν ϑ ἑαυτὸν δίκαιον) *arctiùs conciliaverat.* Cicero, *Totius injustitiæ nulla capitalior est quàm eorum qui tum cùm maximè fallunt, id agunt ut viri boni esse videantur:* quibus consona D. Basilii ista, (lib. De legend. lib. Gentil.) ὅτος ἔστιν ὁ ἔχαλ ϑ ἀδικίας ὄρ ϑ, τὸ δοκεῖν δίκαιον ϑ, μὴ ὄντα. In veteribus Mimis,

Bonitatis verba imitari, major malitia est:

& ibidem,

Malus bonum cùm simulat, tunc est pessimus.

Ergò δίκαιοι hoc loco Lucæ sunt ἀγαθοὶ, χρησοὶ, ἐπιεικεῖς· quo sensu itidem Matth. 1. 19. 1 Joh. 1. 9. & 2. 1. ea vox recurrit.

Ibid. ἵνα ἐπιλάβωνται αὐτῷ λόγ ω] Ἀνιχνεύοντες εἰ ἔστιν λύμόν τι κ) ἐγκλημόν ἐποι, ut 4. 4. apud Philostratum: quo loco, ut & heic in Luca, ἐπιλήψιμον est, *quod capi aut arripi possit ad accusationem struendam.* Ἐπιλαμβάνεσθαί τ ἐν τῷ σώματος αὐτῦ, Lucas suprà 11. 54. dixit: vide & Joh. 8. 6. Matth. 22. 15.

Ibid. τῇ ἀρχῇ καὶ τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ ἡγεμόνος] Hoc eſt, θεοφασικῶς, τοῦ ἡγεμόνι· aut, ſi aliter accipere libuerit, ἀρχὴν intellige *dignitatem* Præſidis: ἐξουσίαν, *poteſtatem* ejus (vide l. 215. ff. de V. S.) *jus gladii* nempe *ad animadvertendum*, &c. ut in l. 3. ff. de juriſdict. &c. Hinc Joh. 19. 10. Pilati illa, οὐκ οἶδας ὅτι ἐξουσίαν ἔχω; &c. ad quem locum plura annotavimus. Ἀρχὰς & ἐξουσίας junxit & Philo in de Legatione, & Lucas ſuprà 12. 11. at (ut Paulus 3. 1. ad Titum) metonymicè. Τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ἐξουσίαν (id eſt, ἐξουσίαν) τοῦ ὅλου Ῥωμαίων δήμου, eſt & in veteris federis formula apud Polybium: ſic, *imperium, ac vim poteſtatis faſciúmque*, apud Ciceronem ad Q. Fratrem. Et nota hîc, *ut eum Præſidi traderent*. Tertullianus De fuga in perſecutione, *Si apprehendimur*, (nos Chriſtiani nempe) *non in concilia eorum* (Judæos intelligit,) *perducemur*, &c. *ſed Romanis utique Poteſtatibus*, &c. *objiciemur*.

Ibid. τῷ ἡγεμόνος] Gloſſarium, ex hoc Lucæ loco, *Præſidis*, ἡγεμόνος.

Com. 21. καὶ οὐ λαμβάνεις πρόσωπον] Οὐ πρόσωπον (ut 6. 7. Sapient.) ἀποστέλλω, ὅτε μέγεθος ἐντρέπω.

——Non fulgorem revereris ab auro,
Nec clarum veſtis ſplendorem purpureai.
——Nunquam metuis loqui quod æquum eſt.
Si te Sylla premat ferúſque Carbo,
Et ſi fortè tuum caput latúſque
Circumſtent gladii trimvirales.

Vide ad Matth. 22. 16. annotata. Λαμβάνειν πρόσωπον autem habemus & Pſal. 82. 2. 1 Eſdræ 4. 39. Sirach. 4. 27. & 42. 1. item Galat. 2. 6. Adde Heſychium in ἀπροσώπως, ubi & λαμβάνειν.

Com. 22. ἔξεστιν ὑμῖν, &c.] Seneca 48 Epiſt. *Quid aliud agitis cùm eum quem interrogáſtis ſcientes in fraudem inducitis, quàm ut formulâ cecidiſſe videatur?*

Com. 23. Καταυήσας αὐτοῦ τὴν πανουργίαν]

——Senſit eos ſimulatâ mente locutos.

Ibid. Τί με πειράζετε;] Captioſâ nempe compellatione iſtâ. Contrarium apud Gellium 7. 17. *percontari, non tentandi gratiâ, ſed ſtudio & cupidine diſcendi.*

Com. 24. τίνος ἔχει εἰκόνα; &c.] Heſychius, Εἰκόνα· χαρακτῆρα, τύπον.

Ibid. καὶ ἐπιγραφὴ] Gloſſæ, ἐπιγραφὴ, *inſcriptio, titulus.*

Ibid. Καίσαρος] Irenæus 4. 49. *Aurum & argentum*, &c. *cum inſcriptione & imagine Cæſaris*, &c. ſic, ἀρχόντων τὰ ἐν νομίσμασι χαράγματα, in Juliani Miſopogone. Horatius,

Rettulit acceptos regale numiſma Philippos:

ubi vetus Scholiaſtes, *Nummos qui Philippi vultu ſignati eſſent.* Iſidorus Orig. 16. 17. *Ideo numiſma dicitur, quia nominibus effigiebúſque Principum ſignabatur.* Artemidorus 4. 33. Ὁ στρατιώτης ὥετο βασιλέα λαχήσειν, περιλαβὼν εὗρε χρυσοῦν νόμισμα· ὁ ἔτυχε πιπόας, εὐδὲν δὲ διέφερεν, εἰ βασιλέα λαχήσειν, ἢ εἰκόνα εἶπε. Adde quæ ad Matth. 22. 20. annotata.

Com. 27. οἱ ἀπολέσαντες ἀνάστασιν μὴ ἔχουσι] Pro, λέγοντες ἀνάστασιν μὴ ἔχειν. Sic Joh. 20. 4. Προέδραμεν (i. e. ἔδραμε) τάχιον τοῦ Πέτρου.

Com. 28. ἄτεκνος] Gloſſarium, Ἄτεκνος, *orbus, ſine liberis.*

Com. 30. καλῶς εἶπας] Apud Lucianum in βίων πρᾶσει, Καλῶς πάνυ ἔφης, καὶ ἐρωτικῶς.

Com. 33. Ἐν τῇ ἀναστάσει, &c.] Id eſt, in die reſurrectionis. Sic 2 Maccab. 7. 29. ἐν τῷ ἐλέει, in die miſericordiæ. Sirachid. 6. 7. & 44. 29. ἐν πειρασμῷ, in tempore tentationis. Sapient. 19. 10. ἐν τῇ παροικίᾳ αὐτῶν. In l. 8. ff. de his qui ſui vel al. jur. ſunt, *liberi in furore editi.* 1 Tim. 1. 13. ἐν ἀπιστίᾳ· ubi & quæ diximus vide. Quâ formâ & Marc. 4. 39. Σεισμὸς occurrit.

Com. 35. οἱ δὲ καταξιωθέντες τοῦ αἰῶνος ἐκείνου τυχεῖν, &c.] Illud τυχεῖν expungendum videtur: nam nec agnoſcit Vetus Interpres, & 2 Theſſ. 1. habemus καταξιωθῆναι τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ, voce τυχεῖν non additâ. Virgilius eâdem planè loquendi formâ,

Conjugio Anchiſa Veneris dignate ſuperbo:

τοῦ δὲ Ἀφροδίτης γάμου καταξιωθείς. Quo exemplo poſſumus & heic vertere, *Qui autem illo ſeculo dignati fuerint.* Vulgat. *qui digni habebuntur ſeculo illo.*

Ibid. ὅτε γαμοῦσιν, ὅτε ἐκγαμίζουσι] Seneca cap. 27. Conſolat. ad Marciam, & de cœlo loquens, *Illic omnibus omne cognatum eſt.*

Com. 36. ὅτε γὰρ ἀποθανεῖν ἔτι δύνανται] i. e. Οὐ γὰρ ἔτι ἀποθνήσκουσι. Vide ſuprà 16. 2. & ibi dicta.

Com. 46. θεριπατεῖν ἐν στολαῖς] *Cum bis ter ulnarum togis*, ut oſtentator Horatianus ille. Sic, ἐν κοκκινοῖς θεριπατεῖν, Arrianus dixit, 3. 22. in Epictetum. Cicero de Quinctio Trib. plebis, *Facite ut non ſolùm mores ejus & arrogantiam, ſed etiam vultum atque amictum, atque illam uſque ad talos demiſſam purpuram recordemini.* Vide quæ de Tuditano quodam 8. 7. narrat Valerius Maximus. Adde 1. 16. M. Antoninum. Contrà apud jam citatum Poetam,

Exiguaque toga ſimulet textore Catonem.

Ibid. καὶ φιλοῦσιν ἀσπασμοὺς ἐν ταῖς ἀγοραῖς] Hoc ipſum habemus etiam in Excerptis Polybianis pag. 160. edit. Valeſii, Περὶ τοὺ χαιρεπομὺς (qui heic ἀσπασμοὶ) καθιάζοντες, καὶ κατ' ἀγορὰν & διατριβὰς πεύθμενοι. Plinius lib. 7. Epiſt. 3. *Quin ergò aliquando in Urbem redis, ubi dignitas, honor, amicitiæ*, &c. *Saluta pauliſper, quò ſit tibi jucundiùs ſalutari. Terere in hac turba*, &c.

Ibid. καὶ πρωτοκαθεδρείας] In Luciani Cataplo ille, Ἐν τῇ πρωτοκαθεδρείᾳ καθίζεσθαί με δεῖ. In Veſpis Ariſtophanis, Ἐὰν μὴ προεδρείαν φέρωσι. Scholiaſtes, Τιμῆς ἕνεκα πρόποτον. Quo loco προεδρεία non aliud quàm πρωτοκαθεδρεία. Pollux 8. 10. Onomaſtici, Ἐκάλουν & προέδραν, &c. & πρώτιν καθέδραν. In Veſpis ejuſdem Comici,

——Καὶ ξένει,
Ἦν μὴ 'πὶ τῆς πρώτης καθίζῃ ξύλης.

Euthymius ad Matth. 19. de Phariſæis, eorúmque aliis ſimilibus, de cujuſmodi heic Chriſtus loquitur, *Primatus totis viribus vendicabant.* Vox πρωτοκαθεδρείας, ni fallor, eſt & apud Dion. Chryſoſtomum Orat. 44.

Com. 47. πλέον] περισσότερον κρῖμα] Nempe ἑαυτοῖς, ut Rom. 13. 2. Jacob. 3. 1.

Ibid. πρωτοκαθεδρείας ἐν ταῖς συναγωγαῖς, καὶ πρωτοκλισίας ἐν τοῖς δείπνοις] *Anteferri in conſeſſibus & conviviis*, ut appoſitè Ammianus Marcellinus loquitur, lib. 28. Συναγωγὰς heic intellige non ſolùm Eccleſiaſticos, ſed & quoſvis publicos conventus. Ità & Jacobum 2. 2. accipiendum putamus. Πρωτοκλισίαν Vulgato *primi recubitus.* Terent. Phorm. *Prior decumbas.* Videtur *recumbas* legendum. Sic & ſuprà hîc 11. 37. *Et ingreſſus, recubuit.*

Com. 47. κατεσθίουσι τὰς οἰκίας τῶν χηρῶν] Horatius,

——Viduas venentur.——

Scholiaſtes, *Inſidiis viduas capiunt, ut ſibi res earum vendicent.*

Κεφ. κα'.

1. Ἀναβλέψας δὲ εἶδε τοὺς βάλλοντας τὰ δῶρα αὐτοῦ εἰς τὸ γαζοφυλάκιον πλουσίους.

2. Εἶδε δέ καί τινα χήραν πενιχρὰν βάλλουσαν ἐκεῖ δύο λεπτά.

3. Καὶ εἶπεν, Ἀληθῶς λέγω ὑμῖν ὅτι ἡ χήρα ἡ πτωχὴ αὕτη πλεῖον πάντων ἔβαλεν.

4. Ἅπαντες γὰρ οὗτοι ἐκ τοῦ περισσεύοντος αὐτοῖς ἔβαλον εἰς τὰ δῶρα τοῦ Θεοῦ· αὕτη δὲ ἐκ τῆς ὑστερήματος αὐτῆς ἅπαντα τὸν βίον ὃν εἶχεν ἔβαλε.

5. Καί τινων λεγόντων περὶ τοῦ ἱεροῦ, ὅτι λίθοις καλοῖς καὶ ἀναθήμασι κεκόσμηται, εἶπε,

6. Ταῦτα ἃ θεωρεῖτε, ἐλεύσονται ἡμέραι ἐν αἷς οὐκ ἀφεθήσεται λίθος ἐπὶ λίθῳ ὃς οὐ καταλυθήσεται.

7. Ἐπηρώτησαν δὲ αὐτὸν, λέγοντες, Διδάσκαλε, πότε οὖν ταῦτα ἔσται, καὶ τί τὸ σημεῖον ὅταν μέλλῃ ταῦτα γίνεσθαι;

8. Ὁ δὲ εἶπε, Βλέπετε μὴ πλανηθῆτε. πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, λέγοντες, Ὅτι ἐγώ εἰμι· καὶ ὁ καιρὸς ἤγγικε. μὴ οὖν πορευθῆτε ὀπίσω αὐτῶν.

9. Ὅταν δὲ ἀκούσητε πολέμους καὶ ἀκαταστασίας, μὴ πτοηθῆτε· δεῖ γὰρ ταῦτα γενέσθαι πρῶτον· ἀλλ' οὐκ εὐθέως τὸ τέλος.

10. Τότε ἔλεγεν αὐτοῖς, Ἐγερθήσεται ἔθνος ἐπὶ ἔθνος, καὶ βασιλεία ἐπὶ βασιλείαν.

11. Σεισμοί τε μεγάλοι κατὰ τόπους, καὶ λιμοὶ καὶ λοιμοὶ ἔσονται, φόβητρά τε καὶ σημεῖα ἀπ' οὐρανοῦ μεγάλα ἔσται.

12. Πρὸ δὲ τούτων ἁπάντων ἐπιβαλοῦσιν ἐφ' ὑμᾶς τὰς χεῖρας αὐτῶν, καὶ διώξουσι, παραδιδόντες εἰς συναγωγὰς καὶ φυλακὰς, ἀγομένους ἐπὶ βασιλεῖς καὶ ἡγεμόνας, ἕνεκεν τοῦ ὀνόματός μου.

13. Ἀποβήσεται δὲ ὑμῖν εἰς μαρτύριον.

14. Θέσθε οὖν εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν, μὴ προμελετᾶν ἀπολογηθῆναι.

15. Ἐγὼ γὰρ δώσω ὑμῖν στόμα καὶ σοφίαν ᾗ οὐ δυνήσονται ἀντιπεῖν οὐδὲ ἀντιστῆναι πάντες οἱ ἀντικείμενοι ὑμῖν.

16. Παραδοθήσεσθε δὲ καὶ ὑπὸ γονέων καὶ ἀδελφῶν καὶ συγγενῶν καὶ φίλων· καὶ θανατώσουσιν ἐξ ὑμῶν.

17. Καὶ ἔσεσθε μισούμενοι ὑπὸ πάντων διὰ τὸ ὄνομά μου.

18. Καὶ θρὶξ ἐκ τῆς κεφαλῆς ὑμῶν οὐ μὴ ἀπόληται.

19. Ἐν τῇ ὑπομονῇ ὑμῶν κτήσασθε τὰς ψυχὰς ὑμῶν.

20. Ὅταν δὲ ἴδητε κυκλουμένην ὑπὸ στρατοπέδων τὴν Ἱερουσαλὴμ, τότε γνῶτε ὅτι ἤγγικεν ἡ ἐρήμωσις αὐτῆς.

21. Τότε οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ φευγέτωσαν εἰς τὰ ὄρη· καὶ οἱ ἐν μέσῳ αὐτῆς ἐκχωρείτωσαν· καὶ οἱ ἐν ταῖς χώραις, μὴ εἰσερχέσθωσαν εἰς αὐτήν.

22. Ὅτι ἡμέραι ἐκδικήσεως αὗταί εἰσι, τοῦ πλησθῆναι πάντα τὰ γεγραμμένα.

23. Οὐαὶ δὲ ταῖς ἐν γαστρὶ ἐχούσαις καὶ ταῖς θηλαζούσαις ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις· ἔσται γὰρ ἀνάγκη μεγάλη ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ὀργὴ τῷ λαῷ τούτῳ.

24. Καὶ πεσοῦνται στόματι μαχαίρας, καὶ αἰχμαλωτισθήσονται εἰς πάντα τὰ ἔθνη· καὶ Ἰερουσαλὴμ ἔσται

Versio Vulgata.

1. RESpiciens autem, vidit eos qui mittebant munera sua in gazophylacium divites.

2. Vidit autem & quandam viduam pauperculam mittentem æra minuta duo.

3. Et dixit, Verè dico vobis, quia vidua hæc pauper plus quàm omnes misit.

4. Nam omnes hi ex abundanti sibi miserunt in munera Dei; hæc autem ex eo quod deest illi, omnem victum suum quem habuit misit.

5. Et quibusdam dicentibus de templo quòd bonis lapidibus & donis ornatum esset, dixit,

6. Hæc quæ videtis, venient dies in quibus non relinquetur lapis super lapidem qui non destruatur.

7. Interrogaverunt autem illum, dicentes, Præceptor, quando hæc erunt; & quod signum cùm fieri incipient?

8. Qui dixit, Videte nè seducamini: multi enim venient in nomine meo, dicentes, Quia ego sum; & tempus appropinquavit: nolite ergò ire post eos.

9. Cùm autem audieritis prælia & seditiones, nolite terreri: oportet primùm hæc fieri, sed nondum statim finis.

10. Tunc dicebat illis, Surget gens contra gentem, & regnum adversùs regnum.

11. Et terræ motus magni erunt per loca, & pestilentiæ & fames, terroréque de cœlo, & signa magna erunt.

12. Sed ante hæc omnia injicient vobis manus suas, & persequentur tradentes in synagogas & custodias, trahentes ad reges & præsides propter nomen meum.

13. Continget autem vobis in testimonium.

14. Ponite ergò in cordibus vestris non præmeditari quemadmodum respondeatis.

15. Ego enim dabo vobis os & sapientiam, cui non poterunt resistere & contradicere omnes adversarii vestri.

16. Trademini autem à parentibus & fratribus, & cognatis & amicis; & morte afficient ex vobis.

17. Et eritis odio omnibus propter nomen meum.

18. Et capillus de capite vestro non peribit.

19. In patientia vestra possidebitis animas vestras.

20. Cùm autem videritis circumdari ab exercitu Jerusalem, tunc scitote quia appropinquavit desolatio ejus.

21. Tunc qui in Judæa sunt, fugiant ad montes; & qui in medio ejus, discedant; & qui in regionibus, non intrent in eam.

22. Quia dies ultionis hi sunt, ut impleantur omnia quæ scripta sunt.

23. Væ autem prægnantibus & nutrientibus in illis diebus: erit enim pressura magna super terram, & ira populo huic.

24. Et cadent in ore gladii, & captivi ducentur in omnes gentes: & Jerusalem calcabitur à

πατουμένη ὑπὸ ἐθνῶν, ἄχρι πληρωθῶσι καιροὶ ἐθνῶν.

25. Καὶ ἔσται σημεῖα ἐν ἡλίῳ καὶ σελήνῃ καὶ ἄστροις· καὶ ἐπὶ τῆς γῆς συνοχὴ ἐθνῶν ἐν ἀπορίᾳ, ἤχους θαλάσσης καὶ σάλου·

26. Ἀποψυχόντων ἀνθρώπων ἀπὸ φόβου καὶ προσδοκίας τῆς ἐπερχομένης τῇ οἰκουμένῃ· αἱ γὰρ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σαλευθήσονται.

27. Καὶ τότε ὄψονται τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν νεφέλῃ μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς.

28. Ἀρχομένων δὲ τούτων γίνεσθαι, ἀνακύψατε, καὶ ἐπάρατε τὰς κεφαλὰς ὑμῶν· διότι ἐγγίζει ἡ ἀπολύτρωσις ὑμῶν.

29. Καὶ εἶπε παραβολὴν αὐτοῖς, Ἴδετε τὴν συκῆν καὶ πάντα τὰ δένδρα·

30. Ὅταν προβάλωσιν ἤδη, βλέποντες, ἀφ' ἑαυτῶν γινώσκετε ὅτι ἤδη ἐγγύς ἐστιν τὸ θέρος.

31. Οὕτω καὶ ὑμεῖς, ὅταν ἴδητε ταῦτα γινόμενα, γινώσκετε ὅτι ἐγγύς ἐστιν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ.

32. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι οὐ μὴ παρέλθῃ ἡ γενεὰ αὕτη ἕως ἂν πάντα γένηται.

33. Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι.

34. Προσέχετε δὲ αὐτοῖς, μήποτε βαρηθῶσιν ὑμῶν αἱ καρδίαι ἐν κραιπάλῃ καὶ μέθῃ καὶ μερίμναις βιωτικαῖς, καὶ αἰφνίδιος ἐφ' ὑμᾶς ἐπιστῇ ἡ ἡμέρα ἐκείνη.

35. Ὡς παγὶς γὰρ ἐπελεύσεται ἐπὶ πάντας τοὺς καθημένους ἐπὶ προσώπου πάσης τῆς γῆς.

36. Ἀγρυπνεῖτε οὖν ἐν παντὶ καιρῷ, δεόμενοι ἵνα καταξιωθῆτε ἐκφυγεῖν ταῦτα πάντα τὰ μέλλοντα γίνεσθαι, καὶ σταθῆναι ἔμπροσθεν τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου.

37. Ἦν δὲ τὰς ἡμέρας ἐν τῷ ἱερῷ διδάσκων, τὰς δὲ νύκτας ἐξερχόμενος ηὐλίζετο εἰς τὸ ὄρος τὸ καλούμενον ἐλαιῶν.

38. Καὶ πᾶς ὁ λαὸς ὤρθριζε πρὸς αὐτὸν ἐν τῷ ἱερῷ ἀκούειν αὐτοῦ.

Gentibus; donec impleantur tempora nationum.

25. Et erunt signa in sole & luna & stellis: & in terris pressura gentium præ confusione sonitûs maris & fluctuum;

26. Arescentibus hominibus præ timore & exspectatione, quæ supervenient universo orbi: nam virtutes cœlorum movebuntur.

27. Et tunc videbunt filium hominis venientem in nube cum potestate magna & majestate.

28. His autem fieri incipientibus, respicite & levate capita vestra; quoniam appropinquat redemptio vestra.

29. Et dixit illis similitudinem, Videte ficulneam & omnes arbores:

30. Cùm producunt jam ex se fructum, scitis quoniam propè est æstas.

31. Ità & vos cùm videritis hæc fieri, scitote quoniam propè est regnum Dei.

32. Amen dico vobis quia non præteribit generatio hæc, donec omnia fiant.

33. Cœlum & terra transibunt; verba autem mea non transibunt.

34. Attendite autem vobis, nè fortè graventur corda vestra in crapula & ebrietate & curis hujus vitæ, & superveniat in vos repentina dies illa.

35. Tanquam laqueus enim superveniet in omnes qui sedent super faciem omnis terræ.

36. Vigilate itaque, omni tempore orantes, ut digni habeamini fugere ista omnia quæ futura sunt, & stare ante filium hominis.

37. Erat autem diebus docens in templo; noctibus verò exiens, morabatur in monte qui vocatur Oliveti.

38. Et omnis populus manicabat ad eum in templo audire eum.

Ad Cap. XXI.

Com. 1. Ἀναλέψας] Quid heic τὸ ἀνὰ valeat à multis operosè quæritur. Ego simplicius putem pro simplici compositum intelligere. Vide Marc. 16.4.

Ibid. εἰς τὸ γαζοφυλάκιον] Glossarium, Γαζοφυλάκιον, *ararium*.

Com. 2. εἶδε δέ τινα χήραν πενιχρὰν βάλλουσαν ἐκεῖ δύο λεπτά] Quæ tamen vice erant maximæ oblationis. Ovidius,

Nec quæ de parva libat diis pauper acerra
Thura, minùs grandi quàm data lance valent.

Idem,

——Ut fuso taurorum sanguine centum,
Sic capitur minimo thuris honore Deus.

Et alibi,

Ut desint vires, tamen est laudanda voluntas:
Hâc ego contentos auguror esse deos.
Hæc facit ut veniat pauper quoque gratus ad aras,
Et placeat cæso non minùs agna bove.

Leo Magnus, *Nunquam merito caret, etiam in tenui facultate, bona voluntatis opulentia. Magna quidem impendia sunt divitum, minora mediocrium: sed non discrepat fructus operum ubi idem est affectus operantium.* D. Ambrosius de Officiis 1.30. *Affectus divitem facit, & pretium rebus imponit:* & paulò antè, *Affectus nomen imponit operi tuo: quomodo à te proficiscitur, sic æstimatur.* Λεπτὰ Vulgatus vertit, *minuta æra*. Ità in Glossario, *Minutum*, λεπτόδειον. Martialis,

Et centum aureolos sic velut ara rogat:

id est, velut æra minuta. Apuleius lib. 8. *stipes æreas* dixit.

Ibid. χήραν πενιχρὰν] Hesychius, Χερνῆτις, ἡ ἀπὸ τῆς χειρῶν ζῶσα, πενιχρὰ χήρα.

Com. 3. πλεῖον πάντων ἔβαλε]

Nam dedit è nullo, de largo quod dare acervo
Haud voluit magni Mammona curta propago.

Ὃ εἶχεν ἐποίησεν, ut Marc. 14.8. idem de Magdalena dixit. Plinius junior de Martiali Poeta, *Dedit quantum maximè potuit, daturus amplius, si potuisset.* Themistius Orat. 6. Πολλάκις μὲν τὸ ἔργον ἀλίαν μίκρα, ἡ γνώμη δὲ μεγάλη, καὶ ἀξιέπαινον. Chrysostomus Homil. 22. ad Pop. Antioch. Οὐ τὰ μίκρα τῆς οὐσίας, ἀλλὰ τῆς γνώμης τὴν ἐλευθεριότητα ἐρεύξεσθε πίφυκα. Salvianus 1. contra Avaritiam, *Non animus donis datis, sed animo commendantur data.* Leo M. jam citato loco, *Non de rei familiaris modo mensura misericordiæ pendet,* &c. *nulli parvus census est, cui animus magnus.* In Fragmentis Alcimi Aviti, *In affectu* (malim *in effectu*) *quarumcunque rerum, non facta, sed vota cogitanda sunt.* Cicero Offic. 2. *Beneficâ voluntate benevolentia movetur, etiamsi res fortè non supperit.* Vide & 2 Cor. 8.12. & Isidori Peluſiotæ lib. 4. epist. 118. De Deo Hierocles, Τὸ αὐτάλιστον προσείνει πολυτελείας, ὅταν ἀποστερῆς γνώμη κοσμῶ.

Com.

Com. 4. ἔτοι γὲ ἐκ τῆ περισσείας αὐτοῖς, &c.] Sic Cyrus apud Xenophontem, Ἃ ἂν ἴδω περιὰ ὄντα ἢ ἐμοὶ ἀρκοῦντων, τούτοις ἢ ἐνδείας ἧς φίλων ἐξαρκῆσαι. Apud Livium eſt, *ut ex eo quod affluit opibus veſtris, aliorum neceſſitates ſuſtentetis.* Recentiores Interpretes heic, *ex eo quod iis ſupereſt:* at cur non placuit Vulgati illud, *ex abundanti?* Seneca 1.11. de Beneficiis, *Cætera ex abundanti veniunt, factura delicatos.* Gloſſarium, *Ex abundanti*, ἐκ περισσοῦ. Nec aliter in l.17. § ſi quis fundum, ff. de inſtrum. & inſtruct. leg. item in l.9. ff. de ſupellect. leg. Papinianus locutus. Sic, *ex facili beneficium largiri*, apud Senecam, & Valerium Maximum, cujus verba jam ſtatim adducemus. Tacitus Hiſtor.1. ut ferè jam citatus Livius, *ex affluenti* dixit. Heſychius, Ἐκ περισσείας· ἐκ πλήθους· ἐκ τῆ ὑπερέχοντος· quam lectionem non moveo, propono autem an pro ὑπερέχοντος ſcribendum περισσεύοντος.

Ibid. αὕτη ἢ ἐκ τῆ ὑστερήματος αὐτῆς, &c.] Erat ergò ἢ χὴ δωσάμην, ἢ ὑστέρᾳ δωσάμην αὐδαιρέτως, ut Apoſtolus 2 Cor. 8.3. locutus. Ἡ χὴ βάθος αὐτῆς πτωχεία ἐπερίσσευσεν εἰς τὸ τὸ ἁπλότητος αὐτῆς πλοῦτος, Apoſtolus jam dicto loco. Andronicus Rhodius 4.1.§ 11. Τὸ μὴ πρὸς τὸ οἰκείαν χρείαν ὁρᾶν, τὸ μείζονος ἐλευθεριότητος σημεῖόν ἐστιν. Vulgatus optimè heic, *ex eo quod deeſt illi.* Antipater apud Senecam, *Paupertas non per poſitionem, ſed per detractionem dicitur: vel, ut Antiqui dixerunt,* χὴ ὑστέρησιν *non quòd habeat dicitur, ſed quòd non habet:* & poſt, *Paupertas eſt, non quæ pauca poſſidet, ſed quæ multa non poſſidet: ità non ab eo dicitur quod habet, ſed ab eo quod ei deeſt.* Περισσεύειν & ὑστερεῖσθαι, ut heic, ità & Sirachidis 11. 12. & Philipp.4.12. opponuntur.

Ibid. ἅπαντα τὸ βίον, &c. ἔλεγε] Et ideo inquit Chriſtus,

Quantulacunque hæc ſunt, hæc ego magna voco.

Marcus heic, ὅλον τὸ βίον, ut & Lucas ſuprà 8.43. Julianus (qui videtur ob oculos habuiſſe narrationem iſtam) Anthol. lib.6.3.

Εἰ δ' ὀλίγα δῶρα τελέθει δόσις, ἣ τόδε Νύμφαι
Μέμψις, ἐπεὶ Κινύρᾳ παῦδ' ὅλον ἔσχε βίον.

Euthymius ad Petri illa Matth.21. RELIQUIMUS OMNIA, ET TE SECUTI SUMUS, *Quæ omnia, beate Petre? an arundinem, rete?* &c. *utique inquit quæ & quanta habebam.* Theophylactus ad eadem Petri verba Marc. 10. Εἰ ὀλίγα ἀφῆκαν· ἀλλ' οὖν πάντα ὀνομάζει ταῦτα, χὴ τὰ ὀλίγα γὲ δεσμὸν περιπαθείας ἔχουσιν. Et hoc nomine dicitur paupercula iſta plus cæteris dediſſe. Οὐ γὲ πρὸς τὸ μέγεθος ἧς δεδομένων ἡ ἐλευθεριότης κείνε), ἀλλὰ χὴ ἀναλογίαν τῦ ἔχοντος τὰ δεδομένα πρὸς τὸ διδόντος ὑπάρ. Sunt verba Andronici Rhodii jam citato loco. Seneca 1.10. de Benef. *Non quanti quæque ſint, ſed à quali dentur, perſpiciendum.* Idem ibidem 3.8. *Donavit aliquis magnam pecuniam, ſed dives, ſed non ſenſurus impendium: donavit alius, ſed toto patrimonio ceſſurus: ſumma eadem eſt, beneficium idem non eſt.* Quintilianus 5. declam. *Fuerit pretium exiguum parvumque dum totum,* &c. *nemo unquam plus,* &c. *dedit, quàm qui nihil ſibi reliquit.* Ambroſius, *Uberior eſt nummus è parvo, quàm theſaurus è maximo: quia non quantum detur, ſed quantum reſideat expenditur: nemo plus tribuit quàm qui nihil ſibi relinquit.* Æſchines præceptori Socrati non aurum, ſed ſeipſum donans, (apud Senecam 1.8. de Beneficiis) *Hoc munus, rogo, qualecunque eſt, boni conſulas: cogitéſque alios cùm multum tibi darent, plus ſibi reliquiſſe.* Sequitur iſtud Senecæ epiphonema, (haud parùm verbis Chriſti conſonum,) *Vicit Æſchines hoc munere Alcibiadis parem divitiis animum, & omnium opulentorum juvenum munificentiam.* Fundum, quem unicum habuit, Fabius Maximus vendidit, pretiúmque ejus ad redimendos captivos Hannibali numeravit: de pretio & facto illo ſic Valerius Maximus, *Si ad calculos revocetur, parvum, utpote ſeptem jugerum; ſi animo prærogantis, omni majus pecuniâ,* &c. *quòd proni ſtudii certum indicium eſt ſuprà vires niti, quàm viribus ex facili uti: alter enim quod poteſt præſtat, alter etiam plus quàm poteſt.* De voce βίος eo qui heic ſenſu poſita, ad Luc.15.30. egimus.

Com.5. λεγόντων περὶ ἱερῦ, ὅτι λίθοις καλοῖς, &c. κατέκρινεν] Philo 2. de Monarchia, Τότε τῦ ἱερῦ ὁ μὲ ἐξωτάτω τῦ Θόλος, &c. τότε τοῖς τοῖς εἰς πολυτέλειαν ἠκριβωμένοις ὡς ὑράσαι· ἦν δὲ αὐτῆ ὄψις ἐκπλήξαι λίθων ὄλκας χὴ χρημάτων ἀφθόνοις, χὴ δημιεργῶν ἐμπειρίας, χὴ τῆ ἐργασηρίων ὑπεραλείας. Joſephus Antiquit. 15.14. Ὡκοδομήθη ἢ ὁ ναὸς ἐκ λίθων λευκῶν τε χὴ πολυτελῶν χὴ μεγάθος ἑκάστε ἕ χὴ κ πηχῶν ἐπὶ μῆκος, ἓ ἢ ὕψος, ἕνδεκα ἢ πρὸς ἐλάττοσι. Idem de bello Judaico 6.14. Τῶν ἐκ αὐτῆ λίθων ἔνιοι μῆκος πέντε χὴ τεσσαράκοντα πηχῶν ἦσαν, ὕψος πέντε, εὖρος ἢ ἕξ. Hegeſippus 5.43. de Tito templum iſtud oculis luſtrante, *Mirabatur ſaxorum magnitudinem,* &c. Λίθοις καλοῖς Recentior *pulcris lapidibus* vertit. Latinùs verſio autem Vulgata, *bonis lapidibus.* Vide ad Mileſ.2. pag. 98. dicta.

Ibid. χὴ ἀναθήμασι] Heſychius, Ἀνάθημα, κόσμημα. Juſtinus de templo Delphici Apollinis, *Multa ibi opulenta Regum populorúmque viſuntur munera.* In Gloſſis, *Donaria*, Χαρισήρια, &c. ἱερὰ ἀναθήματα. Ἀναθήματα heic Theophylactus γλυπτὰ χὴ ταρδυτὰ exponit. Planè ità de Junonis Samiæ fano Apuleius, *Ibi donarium deæ perquam opulentum, plurima auri & argenti ratio in lancibus, ſpeculis, poculis,* &c. *magna etiam vis æris, vario efficiata, veterrimo & ſpectabili opere.* Nota & κεκόσμηται illud, 2 Maccab.15.16. & de donariis ipſo hoc in templo poſitis, *Quæ à Regibus & aliis civitatibus poſita erant ad loci ornatum & gloriam.* Ælianus de neſcio quo, apud Suidam v. σοβαρὸς, Ἀναθήμασι σοβαροῖς ἢ νεὼν ἐκόσμησε. Philoſtratus de Alexandrino templo, Ὁ κόσμος ὁ περὶ αὐτῦ, χὴ ὁ ἐφ' ἑκάστῳ λόγος θεῖός τε ἐφαίνετο, χὴ χὴ σοφίαν ξυνεθείς.

Com.6. Ταῦτα ἃ θεωρεῖτε, &c.] Pro, τούτων ἃ θεωρεῖτε. Ità Marc.3.8. Οἱ περὶ ἢ Τύρον χὴ Σιδῶνα πολὺ πλῆθος. Vide & Marc.5.38. Marc. 14. 18. Joh.6.29. & 17. 12. item 1 Cor. 12. 18. Et hæc figura ſermonis eſt Græca, non Helleniſtica. Lucianus ubi de ſeipſo inter ſalutandum lapſo, Οἱ παῖδες, οἱ μὲ παραπαίειν, οἱ ἢ ληρεῖν, &c. φοντό με. Philoſtratus in Icone Orphei. Αἱ χεῖρες ἢ, ἃ μὲ δεξιὰ, &c. Idem in Scopeliano Sophiſta, Νεοὶ ἐρῶντες, ὃν ἔστιν ὅστις ἑαυτῆ νοῦν ἔχει. Homerus ipſe,

Οἱ ἢ δύο ζκόπελοι, ὃ μὲ ὑψηνὸν ὑρινὸ ἱκάνει, &c.

Livius, Græcos ſecutus, *Periti,* &c. *juris publici, quando duo ordinarii Conſules ejuſdem anni, alter morbo, alter ferro perierat, ſuffectum Conſulem negabant rectè comitia habere poſſe.*

Ibid. ὃν ἀρεθήσε) λίθος ἐπὶ λίθῳ, &c.] Vide ſuprà 19. 44 dicta.

Com. 7. χὴ τί τὸ σημεῖον ὅταν, &c.] Verba popularem fæcem olentia. Judæi, ſigno aliquo non addito, prædictionibus Prophetarum fidem paucam adhibere ſolebant: remanſerant notæ ſcabiei illius in ovibus iſtis, etſi eximiis.

Com. 8. ὁ καιρὸς ἤγγικε] Sic Apocal. 1. 3. Ὁ καιρὸς ἐγγύς.

Com.11. λιμὸν, χὴ λοιμὸν] Simplicius in cap.13 Epicteti, Σεισμὸς, καταχλυσμὸς, &c. λοιμὸς τε χὴ λιμός. Plutarchus in de Roman. fort. Οὔτε λιμὸν, οὔτε λοιμὸν, οὔτε γῆς ἀφορίαν. Plura de παροιμίᾳ iſta ad Matth.24. annotata. Eſt autem μὴ λιμὸν λοιμὸς, apud Græcos proverbiale.

Ibid. φόβητρά τε] In vetere Onomaſtico, *Terriculamenta,* φόβητρα.

Ibid. χὴ σημεῖα ἀπ' ὀρανῦ μεγάλα] Dio Caſſius lib.47. ubi de Octaviani Cæſaris & Antonii pugna, Πάρεσι δὲ χὴ ἐκ τῶ σημείων ἧς ὅτε συμβάλλων σφίσι, τεκμαίρεδς ὅτι μέγας ὁ ἀγὼν αὐτοῖς ἐγίνετο· τὸ γὲ θαυμάσιον, ὥσπερ χὴ ἀεὶ, πρὸ ἧς ἀποπιπτόντων φιλεῖ προσημαίνειν.

Com. 12. βασιλεῖς, χὴ ἡγεμόνας] 1 Pet.2.13. εἴτε βασιλεῖ, &c. εἴτε ἡγεμόσιν.

Com.13. ἀποβήσε) ὑμῖν εἰς μαρτύριον] Non diſſimile Arriani illud 4. 10. in Epictetum, ἔσαι σοι τὸ ἀποβᾶν εἰς εὐτύχημα. Sermonem autem Lucæ iſtum conſtat præciſum eſſe, unde illud, εἰς μαρτύριον, *in teſtimonium conſtantiæ veſtræ* nonnulli expoſuerunt: malim ego exponere, *in teſtimonium veritatis*, id eſt, Euangelii: quo ferè ſenſu Apoſtolus Philipp.1.12. τὰ κὰ' ἐμὲ (id eſt, ærumnæ, perſecutiones meæ) μᾶλλον εἰς προκοπὴν τῦ ἐυαγγελίε ἐλήλυθεν· vel

(quod adhuc probabilius putem) in testimonium contumaciæ eorum omnium, qui fidem non amplexuri fuerint: αὐτοῖς (ut Philipp. 1.28.) εἰς ἔνδειξιν ἀπωλείας, ὑμῖν δὲ σωτηρίας. Sensum non dissimilem vide Act. 13.46. Ignatius ad Philadelphenos, Καὶ πᾶσιν· ἐν οἷς ἐλάλησα, ἔνχομαι ἵνα μὴ εἰς μαρτυρίαν αὐτὸ κλήσωσιν. Ἀποβήσεται, *cedent*, &c. Hesychius, (& fortasse ex hoc Lucæ loco) Ἀποβήσεται, γνώσεται· sic enim scribendum putem, non, ut vulgò, γένεται.

Com. 14. Θέσθε οὖν εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν] Dionysius in Periegesi,

——Ὁ δέ σοι λόγος ἐν φρεσὶν ἔστω.

Hesychius, Σῆσιν ἔχε φρεσὶν, &c. μὴ ψυχῆς ἔχε, καὶ διαμνημόνευε. In Græco Aggæi 2.15. Θέσθε εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν· & 2.2. Malachiæ, Ἐὰν μὴ θῆτε εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν. Judithæ 11.10. Κατάθου αὐτὸν (λόγον) ἐν τῇ καρδίᾳ σου· quod Deuteron. 11.18. ἐν τῇ καρδίᾳ ἐμβάλλειν. Ammianus lib. 20. *Id tamen retineto imo corde.* Catullus,

——Facito ut memori tibi condita corde
Hæc vigeant mandata.——

Apuleius 11. *Memineris, & penitâ mente conditum tenebis.* Cicero Catil. 1. *Percipite diligenter quæ dicam, & ea penitis animis vestris mentibusque mandate. Abscondere in pectore penitissimo*, Plautus eo sensu dixit: Seneca, *in ima præcordia demittere:* Salustius, *in pectus demittere*, in Jugurthino.

Ibid. μὴ προμελετᾶν ἀπολογηθῆναι] Id est, μὴ προμελετᾶν τὰ εἰς ἀπολογίαν, non præmeditari ea quæ ad defensionem spectant. In Plauti Amphitryone ille,

Sed quomodo, & quibus verbis me deceat fabularier,
Prius ipse mecum etiam volo hîc meditarier:

id est, προμελετήσω· & propiùs adhuc Apuleius lib. 5. *Principium futuræ secum meditabatur defensionis.* In vetere Onomastico, *Præmeditor*, προμελετάω. Προμελετᾶν dixit & Justinus Martyr in Epistola ad Zenam & Serenam.

Com. 15. Ἐγὼ γὰρ δώσω ὑμῖν στόμα, &c.] i. e. Ora veritati intrepidè propugnatura. Δώσω ὑμῖν (ut Act. 4.29.) μετὰ παῤῥησίας πάσης λαλεῖν τὸν λόγον μου. Deus ad Ezechielem 29.21. Σοὶ δώσω στόμα ἀνεῳγμένον ἐν μέσῳ αὐτῶν· & ad Mosem Exod. 4.12. Ἐγὼ ἀνοίξω τὸ στόμα σου, καὶ συμβιβάσω σε ἃ μέλλεις λαλῆσαι. Idem per Angelum suum ad Balaamum, apud Philonem, Ἐμὲ τὰ λεκτέα ὑποκεῖνται, ἄνδρα τῆς διανοίας (q. d. σὲ μὴ προμελετῶντα, καὶ τὰ φωνῆς ὄργανα πρέποντα ἢ δίκαιον καὶ συμφέρον, ἰδιοχρόνως γὰρ ἐγὼ τὸν λόγον, &c. Plinius captiosè interrogatus à Regulo quodam 1 Epist. 5. *Non possum dicere tum mihi aliud quàm deos affuisse*, q. d. τὸ θεός μοι στόμα καὶ σοφίαν δεδωκέναι. Vide 2 Tim. 4. 16, 17. & quæ ad Matth. 10. 19. annotata. Δώσω hîc intellige (ut suprà 12.12.) ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ. Aptè autem, urgentibus ejusmodi periculis, pollicetur iis Christus se στόμα καὶ σοφίαν daturum, cùm capitis causam agentibus, etsi innocentibus, persæpe & lingua hæreat metu, & formido sapientiam expectoret. Euripides apud Stobæum,

Ὁ φόβος, ὅταν τις σώματος μέλλῃ πέρι
Λέγειν, καταστὰς εἰς ἀγῶν' ἐναντίον,
Τότε στόμ' εἰς ἔκπληξιν ἀνθρώπων ἄγει,
Τὸν νοῦν τ' ἀπείργει μὴ λέγειν ἃ βέλτιστ'.

Ibid. ἢ ὃ ἀντιστῆναι, &c. ἀντιστῆναι πάντες οἱ ἀντικείμενοι ὑμῖν] Hinc Act. 6.10. de Stephano, Οὐκ ἴσχυε (accusatores ejus) ἀντιστῆναι τῇ σοφίᾳ ἢ ἐλάλει· ad quem locum annotata vide. Judith. 8.28. Οὐκ ἔστιν ὃς ἀντιστήσεται τοῖς λόγοις σου· id est, ὃς δώσει ἀντιστῆναι τῇ σοφίᾳ σου.

Com. 16. Παραδοθήσεσθε δὲ καὶ ὑπὸ γονέων, καὶ ἀδελφῶν, καὶ φίλων]

Non erit infido vel hospes ab hospite tutus,
Aut pater à gnato, fratrum quoque gratia nulla.

In Excerptis Dionis Cassii de Syllæ tyrannide, Πλεῖστοι δὲ καὶ ὑπὸ σφῶν ζωόντων καὶ φιλτάτων σφίσι περιεδόθησαν, καὶ ἀπώλοντο. In Excerptis Polybianis, ubi de statu Peloponnesi turbato, Καὶ οἱ μὲν ἦγον ἐκδώσοντες ἀλλήλους τοῖς πολεμίοις ὡς ἀλλοτείους γεγονότας Ῥωμαίων, οἱ δὲ ἐμίσουν καὶ κατηγόρουν τῆς πόλεως, ὡς ἐνδεδωκότος ἐπιζητοῦντος τοιαύτην χρείαν.

Com. 17. καὶ ἔσεσθε μισούμενοι ὑπὸ πάντων] Ὑπὸ πάντων μισεῖσθαι, dixit & Aristoteles in Problematibus. Recentior Interpres, *& eritis exosi omnibus.* Vulgatus, *eritis odio omnibus*, secutus Ciceronem ipsum, qui in Epistolis famil. de Lepido dixit, *magno odio civitati est*, & in pro Muræna, *Is nemini odio fuit.*

Com. 18. Καὶ θεὶξ ἐκ τῆς κεφαλῆς ὑμῶν οὐ μὴ ἀπόληται] Καὶ heic, ut & alibi, pro ἀλλὰ ponitur: q. d. Deum in eorum causa vindicanda secuturum τὸ ἀκριβοδίκαιον, neque vel pilum in eorum capitibus esse, de quo rationem cum improbis & fidei hostibus non subducturus sit: hanc enim vim putem esse verborum, οὐ μὴ ἀπόληται. Et hoc est quod Matth. 10.31. dicitur, omnes eorum pilos à Deo numerari. Simile Psal. 33.21. *Unum ex ossibus eorum non conteretur.* Θεὶξ proverbialiter efferri solet περὶ εὐτελοῦς καὶ τυχόντος. Vide in ἄξιον τεῖχος Suidam: item Act. 27.24. Cicero ad Atticum 5.20. *E Cappadocia ne pilum quidem*, subaudi, *abstuli.* In Glossario, Θεὶξ κεφαλῆς, *capillus capitis.*

Com. 19. Ἐν τῇ ὑπομονῇ ὑμῶν κτήσασθε τὰς ψυχὰς ὑμῶν] Quod Hebr. 12.1. δι' ὑπομονῆς τρέχειν· Rom. 2.7. καθ' ὑπομονὴν ἔργου ἀγαθοῦ, &c. ἀφθαρσίαν ζητεῖν· Rom. 12.12. τῇ θλίψει ὑπομένοντες· suprà hîc 8.15. ἐν ὑπομονῇ καρποφορεῖν· 2 Tim. 2.2. ὡς καλοὶ στρατιῶται κακοπαθεῖν. Vide & Apocal. 13.10. Hebr. 6.11, 12. Jacob. 5.10. Seneca 91 Epist. *Formetur animus ad intellectum patientiámque sortis suæ.* Simile ἐν πραΰτητι τὴν ψυχὴν ἑαυτοῦ δοξάζειν, Sirachidis 10.31.

Com. 21. φεύγετε εἰς τὰ ὄρη] Ut communem cladem evadere possint. Ad montes, urgentibus, vel etiam imminentibus hostibus, haud rarenter confugiunt homines. Vide Genes. 19.17. Jerem. 4.29. 1 Maccab. 2. 28. & 4. 5. & 9.15. Florus lib. 4. cap. 10. *Docuit jam affuturum cum omnibus copiis Regem: irent retro, peteréntque montes.* Æneas de Anchise suo,

——Quem tollere in altos Optabam montes:——

& pòst,

——Sublato montem genitore petivi.

De stella facem ducente ibidem Servius, *Hujus cursus significat Trojanos conglobatos ad domum Æneæ, Idam* (montem) *petere.* Ammianus lib. 19. *Cùm omne jam esset in celeritate salutis præsidium*, &c. *montes petimus celsiores.* Idem lib. 27. *Omnes formidine perciti militis*, &c. *appropinquantis montes petivere Serrorum arduos:* & eodem libro, *Cujus* (Saporis) *adventu territus Para, itidémque Cylaces*, &c. *celsorum montium petivere secessus.*

Ibid. καὶ οἱ ἐν μέσῳ αὐτῆς, &c. μὴ εἰσερχέσθωσαν εἰς αὐτὴν] Nè ibi exitium inveniant ubi salutem speraverunt. Vide suprà ad 17.33. dicta. Ἐν μέσῳ αὐτῆς, pro ἐν αὐτῇ. Vide quæ ad Matth. 14. 24. notata.

Com. 23. Οὐαὶ δὲ ταῖς ἐν γαστρὶ ἐχούσαις] *Propter omnis interitus*, ut hîc bene Euthymius. Ammianus lib. 31. *Tunc spectare erat*, &c. *fœtibus gravidas adhuc immaturis antequam prodirent in lucem impia tolerantes multa.* Inter impia illa numeratur & vel maximè impium illud, mulieres fœtas discindere. Vide Oseæ 14.1. & 4 Reg. 8.12. Tacitus Annal. 12. de Zenobia Rhadamisti conjuge, *Gravida, primam utcunque fugam*, &c. *toleravit: pòst, festinatione continuâ ubi quati uterus, & viscera vibrantur, orare ut morte honestâ captivitatis contumeliis eximeretur.*

Ibid. καὶ τὰ θηλαζούσαις] Ammianus jam dicto loco, *Cædibus*, &c. *cuncta flagrabant, abstractíque ab ipso uberum suctu parvulis, & necatis, rapæ sunt matres.* Vide Psal. 136.9. Solent alioqui parvuli etiam magna fugæ impedimenta esse. Virgilius de Metabo fugiente,

——Innare parans, infantis amore
Tardatur, charóque oneri timet.——

Suetonius de Tiberio, *Parentes apud Neapolim sub irruptionem hostis navigium clàm petentes, vagitu suo penè bis prodidit,*

didit; semel cùm à nutricis ubere, item cùm à sinu matris raptim auferretur ab iis qui mulierculas levare onere tentabant.

Ibid. Θηλαζούσαις] Pollux 2.4. § 33. Θηλάζειν λεγεῖ τὸ μαστὸν ἐπέχειν. Ambrosius hîc *quæ ubera dant:* ut apud Poetam,

——*Et quæ dedit ubera nutrix.*

D. Augustinus, *mammantibus:* ità in Glossario, *Mamma*, θήλη. Alii *lactantibus:* sic in alio Glossario, Θηλάζω, *lacto*, &c.

Ibid. ἐν ἐκείναις δὲ ἡμέραις] Sic Apocal. 9.6. & ἐκείνη ἡμέρα, infrà hîc com. 34. & suprà 17. 31. locutio est tempora summè ærumnosa denotans. Terent. 3.3. Adelph. *Videre videor jam diem illum*, &c. ubi Donatus, *ILLUM dixit, quasi quendam tristem ac funestum.*

Ibid. ἡ ἀνάγκη μεγάλη] Quàm magna fuerit, videmus ex Josepho. Euthymius ad Matth. 12. de hoc tempore, *Quæ sub Vespasiano & Tito passi sunt, longè miserabiliora fuere his quæ ab Ægyptiis ac Babyloniis ac Antiocho sustinuere.* Ἀνάγκη μεγάλη hîc est quæ Matth. 24.21. hoc eodem argumento, μεγάλη θλῖψις· unde & *pressuram* hoc loco vertit vetus Interpres. Hoc sensu occurrit & 2 Cor. 6.4. & 12.10. & in his Euripidis,

Τὰς ἐκ θεῶν ἀνάγκας ὑφητὸν δεῖ φέρειν.

Non malè ille qui hoc Lucæ loco (secutus Græcam vocem) *necessitatem* vertit, quomodo & Sapient. 18.21. συμφορὴν (ejusdem potestatis vocem) vertit & Vulgatus interpres. Quintilianus Declam. 12. de fame loquens, *Durissima necessitatum, malorum deformissima.* Vegetius 3.9. *Qui* (milites) *magis exercitati: qui sint in necessitatibus fortiores.* Spartianus de Juliano Imperatore, *Primam noctem vigiliis contimuavit, de tanta necessitate sollicitus.* Arnobius lib. 1. *Sed fuerunt* (inquitis) *aliquando nonnulla in necessitatibus tempora:* & ibidem, de angustia rei frumentariæ, *Antiqua tempora necessitatis istius fuere expertia.* Eodem sensu ponit & Tacitus Annal. 13, & 15.

Com. 24. πεσοῦνται στόματι μαχαίρας] Sic πίπτειν μαχαίρᾳ, in Græco Esaiæ 3.25. & 10.34. item 1 Maccab. 7.38. Et πίπτειν ἐν στόματι μαχαίρας, Sirach. 28.18. Ad rem D. Augustinus in Psal. 62. illud, TRADENTUR IN MANUS GLADII, *Revera illis* (Judæos intelligit,) *hoc visibiliter contigit.* Μαχαίρας στόμα heic, ut in Græco Genes. 34.26. & 2 Reg. 15.14. nec non apud Homerum Iliad. κ'. & alios, πολέμου στόμα· quod, πολέμου τὸ ἀναλωτικὸν καὶ φθαρτικὸν Hesychius exponit. Et illi quidem de aperto Marte, id est, acierum certaminibus; Lucas autem de ea cæde quæ in urbibus vi captis persæpe exercetur: quod *faire main basse* Franco-Celtæ vocant.

Ibid. αἰχμαλωτισθήσονται εἰς πάντα τὰ ἔθνη] Elleipsis, qualis in Act. 7.9. illis, ἀπέδοντο (αὐτὸν) εἰς Αἴγυπτον· & Joh. 16.32. σκορπισθῆτε εἰς τὰ ἴδια.

Ibid. Ἰερουσαλὴμ ἔσται πατουμένη ὑπὸ ἐθνῶν] 2 Maccab. 3. 45. Ἰερουσαλὴμ ἐν εἰρήνῃ κατοικισθήσεται, ὡς ἔρημος, &c. καὶ τὸ ἁγίασμα κατεπατήθησαν, καὶ οἱ υἱοὶ ἀλλογενῶν ἐν τῇ ἀκρᾳ κατάλυμα ἐν τοῖς ἔθνεσιν. Esaiæ 5.5. de Eadem, Καθελῶ τὸ τεῖχος αὐτῆς (ἀμπελῶνός μου) καὶ ἔσται εἰς κατάπατημα. Adde Michææ 7. 10. Apocal. 11.2.

Com. 25. Συνοχὴ ἐθνῶν ἐν ἀπορίᾳ] Συνοχὴ, *angustia:* intellige autem (ut 2 Cor. 2.4.) συνοχὴ καρδίας. In Græco Esaiæ 65.14. argumento non dissono, καρδίας πόνος. Ἀπορία συνέχεσθαι, dixit & Orat. 13. Themistius. Sic & φρενῖτις συνέχεσθαι lib. 1. Heliodorus; &, *adventantium calamitatum formidine complicari*, (id est, συνέχεσθαι) lib. 18. Ammianus Marcellinus. Vulgatus συνοχὴν *pressuram* vertit. Ità in vetere Onomastico, *Pressura*, συνοχή. Ἔθνη hîc sunt, quas τὰς ἐπὶ γῆς (Παλαιστίνης) nempe φυλὰς, hoc in argumento Matthæus vocat. Ἀπορία hîc est consilii inopia ea, illa mentis fluctuatio quæ magnis malis impendentibus supervenire solet: unde fortasse & Hesychius, Ἀπορία, ἀγωνία. Plinius lib. 6. Epist. 20. ubi de Vesuvio flagrante, & partium adjacentium concussionibus; *In commune consultant intra tecta subsistant, an in aperto vagentur: nam crebris vastisque tremoribus tecta nutabant*, &c. *sub dio rursus*, &c. *pumicum casus metuebatur.* Aristides enarrans terræmotum quo eversa est Rhodus, Καὶ οἱ μὲν τὰς ἑαυτῶν φόβητρον οἰκίας, ἐν δὲ ἑτέρων ἀπώλλυτο· οἱ δὲ ἐν τῷ ἑαυτῶν ἐπὶ ἐκπλήξεως μένοντες· & mox, οἱ μὲ περισῳζόμενοι, οἱ δὲ τὰς οἰκίας ἐζήτουν, οἱ δ' οὐκ εἶχον πότερ' αὐτοῦ ἢ πρὸ ἑαυτῶν ὀδύρωνται. Dio Cassius lib. 68. argumento simili, Ἐν ὑπαίθροις καὶ ἀμηχάνοις ἦσαν οἱ ἄνθρωποι. Confer & 5. 30. Esaiæ, ubi in Græco ἀπορία. Tacitus Annal. 15. ubi de Urbe flagrante. *Quid vitarent, quid peterent, ambigui: complere vias, sterni per agros*, &c. Petronius, ubi de belli rumore,

——Pulsata tumultu
Pectora, per dubias scindūntur territa causas.
Huic fuga per terras, illi magis unda probatur.

Ex his locis, qui bene iis attenderit, quid sit συνοχὴ ἐν ἀπορίᾳ, sat bene intelliget.

Ibid. ἠχούσης θαλάσσης καὶ σάλου] Iliad. α'.

——θάλασσά τε ἠχήεσσα.

Scholiastes, Ἠχητικὴ ἀπὸ τῶν περὶ κυμάτων κινήσεως.

Aristides in prædictæ cladis narratione, Καὶ ἔσχε δ' ὁμοῦ σεισμὸς θάλασσαν. Post σάλου videtur mihi aut supplendum ὄντος, aut accipienda hæc secundùm φέσιν ἓν διὰ δυοῖν dictam, q.d. ἠχοῦντος σάλου θαλάσσης. Psalmista 64. 8. de mari, Ἦχος κυμάτων αὐτῆς τὸν ταραχὴν; Ubi & sequitur, ταραχθήσονται τὰ ἔθνη, quomodo heic præcessit, συνοχὴ ἐθνῶν ἐν ἀπορίᾳ.

Com. 26. Ἀποψυχόντων ἀνθρώπων ἀπὸ φόβου, &c.] Ἀποψύχειν exponere possumus *mori.* Hesychius, Ἐναπέψυχε, τέθνηκεν. Dio Cassius, lib. 43. de Catone, Τὰς ῥαφὰς αὐτῶν (vulneris sui) διαῤῥήξας, ἀπέψυχε. Et sanè inter tot formidanda prodigia ista haud id mirandum. Vopiscus in vita Cari, *Negari non potest eo tempore*, &c. *tantum subitò fuisse tonitruum, ut multi terrore ipso examinati esse dicantur.* Trebellius in Galieno, *Quo motu* (terræ) *multæ fabricæ devorata sunt cum habitatoribus; multi terrore mortui.* Plinius lib. 7. Epist. 27. *Crescente formidine mors sequebatur.* Possumus & ἀποψύχειν pro eo accipere quod Matth. 28.4. ἀπὸ φόβου, &c. ὡς νεκροὶ γενόμενοι & 17.19. Sapient. *præ timore deficere:* vide & Josuæ 5.1. Esaiæ 13.7. Ezech. 32. 10. Seneca Natur. quæst. 6. 29. & de terræ motibus agens, *Ubi cadunt urbes, populi opprimuntur*, &c. *quid mirum est animos inter dolorem & metum destitutos aberrasse?* At verum puto locutionem Lucæ hyperbolicam esse, ad magnitudinem atque excessum pavoris significandum. Sic Iliad. χ'. Homerus,

——Ἀπὸ δὲ ψυχὴν ἐκάπυσεν·

ubi optima Scholia in biblioth. Medic. ἀφροδισιακῶς, ἀντὶ τοῦ, ἐξέπνευσεν. Arrianus 3.26. in Epictetum, Τμεῖς οἱ τὸ Κύειον τὸ μέγαν ἔχοντες, &c. κ' ἂν πνα ὑμῖν ἴδῃ μόνον συνεσταλμένῳ βλέμματι, ἀποψυχόμενος. Seneca Natur. quæst. 2.59. *Paveo sis ad cœli fragorem*, &c. *& quoties aliquid effulsit, exspiras*, id est, ἀποψύχεις. In Glossis ἀποψύχειν est *derigêre:* à quo sensu non abit Tertullianus, qui in libro de Resurrectione carnis hæc Lucæ citans, *refrigerascentium* vertit, τῶν ψύχους non τῆς ψυχῆς etymon (ut videtur) secutus. Ità 3. Apuleius, metu ac stupore permixtus, *Fixus in lapidem, steti gelidus:* i. e. derigui. Certè timorem algificum esse, ex Aristotele, Gellio, aliis, res pervulgata est. Vulgatus, *arescentibus præ timore.* Sic, Ξηρὸν ἀπὸ δείους, si memini, etiam Theocritus dixit.

Ibid. Ἀποψυχόντων ἀνθρώπων ἀπὸ φόβου, καὶ προσδοκίας τῶν ἐπερχομένων, &c.] Simillima hæc Plutarchi in Antonii vita, Τῆς πόλεως ἐν καταφεύγει διὰ φόβου καὶ προσδοκίαν τοῦ μέλλοντος ἔσεσθαι· ubi & nota φόβου καὶ προσδοκίας, &c. juncta. Apuleius 9. *Adhuc illis exspectatione teterrimæ formidinis torpidis*, &c. id est, exspectatione & formidine torpidis: προσδοκίᾳ καὶ φόβῳ· ubi & *exspectatio* (ut apud Lucam προσδοκία) malorum venturorum facies formidabiliorem reddit. Donatus in 3.4. Hecyræ, *Dura est exspectatio mali.* Servius ad Æn. 6. ea, *Inclusi exspectant pœnam,*——*Quod gravius est, nam in exspectatione & præsens metus est, & de-*

futurus:

futurus: in ipsa autem pœna solus dolor. Plinius lib. 8. epist. 18. *Parvulùm differt, patiaris adversa, an exspectes: nisi quòd tamen est dolendi modus, non est timendi.* Huc spectat & φοβερὸ ἐνδοχὴ, quæ Hebr. 10. 27. occurrit.

Com. 29. ἴδετε δὲ συκῆν, καὶ πάντα τὰ δένδρα] Idem ac si dixisset, ἴδετε πάντα τὰ δένδρα· at ficûs speciatim mentio vel quia nullum regionibus illis frequentius illo arborum genere, aut quia multis aliis arborum generibus nobilius est & præstantius. Vide Scholiasten ad Equites Aristophanis. In Avibus Comici ejusdem,

Οἱ μὲν οὖν τέτιγες ἕνα μὴν ἢ δύο
Ἐπὶ τῇσι κραδῶν ᾄδουσιν.——

Ad quæ idem Scholiastes, Κράδη ἡ συκῆ· ἀπὸ ἑνὸς δὲ τὰ ἄλλα πάντα δένδρα ἐμφαίνει. Ità Seneca Natur. quæst. 3. 27. *Vitis, atque omne virgultum:* & Marc. 7. 3. Οἱ Φαρισαῖοι, καὶ πάντες οἱ Ἰουδαῖοι. Virgil. Eclog. 2.

Tum casia, atque aliis intexens suavibus herbis, &c.

Ubi Servius, *Hæc sic dicta, ut apud Salustium, Leonem atque alias feras.* Idem 1 Georgic.

——*Quæ cura boum, qui cultus habendo*
Sit pecori.——

Ad quæ Servius, *Qui cultus habendo sit pecori, i. e. quæ cura boum: aut certè κατ' ἐξοχὴν ait boves: & posteà intulit cætera pecora, ut majus animal separet à minoribus.* Vulgatus heic, *videtis ficulneam*, κατ' ἔλλειψιν. Apuleius plenè 8. *arborem ficulneam* dixit.

Com. 30. ὅταν προβάλωσιν, &c. ἀφ' ἑαυτῶν γινώσκετε ὅτι ἐγγὺς ἤδη τὸ θέρος ἐστὶ] Ὅταν προβάλωσι, folia nempe, vel gemmas: ut ex Marco & Matthæo patet. Vulgatus *cùm producunt fructum:* ubi si ultima vox (quod cum Zegero, sani judicii Expositore, valde suspicor) non irreptitia est, videri potest respexisse ingenium ficûs, quæ heic primo loco nominatur, nec gemmas, ut cæteræ arbores, sed fructum profert. Sic καρπὸν προβάλλειν, & de ficu loquens, Arrianus 1. 15. in Epictetum dixit. Erasmus, *cùm diruperint.* Ità 10 Apuleius, *Et dirupto spineo tegmine promicarent rosæ.* Ἐγγὺς ὅτι, non heic restrictè sumo, sed pro *venit*, id est, ἥκει ἐστὶ· planè ut in Virgilii istis,

——*Jam venit æstas*
Torrida, jam lato turgent in palmite gemmæ.

Pro ἀφ' ἑαυτῶν, Syrus ἀπ' αὐτῶν, nempe *arboribus*, legebat: est rectior lectio communis, ἀφ' ἑαυτῶν· id est, *cognoscitis à vobis ipsis*, nemine prænonente vos. Ità Plautus Rudent. de urna,

——*Literata 'st, ab se cantat cuja sit.*

Sic suprà heic 12. 57. ἀφ' ἑαυτῶν κρίνειν· Joh. 15. 4. ἀφ' ἑαυτῆς καρπὸν φέρειν· Joh. 18. 34. ἀφ' ἑαυτοῦ λέγειν· 2 Cor. 3. 5. & 10. 7. ἀφ' ἑαυτοῦ λογίζεσθαι.

Com. 32. ὃ μὴ παρέλθῃ ἡ γενεὰ αὕτη] Id est, ὃ παρελεύσεται, ut suprà com. 18. ὃ μὴ ἀπόληται, pro, ὃν ὀλλυθήσεται. Ἡ γενεὰ hîc est quæ *unius ævi turba* Senecæ in Hippolyto: vide ad Matth. 24. 34. dicta.

Com. 33. Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ δὲ λόγοι μου, &c.] Præterire poterint cœlum & terra faciliùs quàm, &c. quod prædico vobis. Παρέρχεσθαι hîc, ut & in re simili 2 Pet. 2. 10. παρέρχεσθαι καὶ λύεσθαι.

Com. 34. μήποτε βαρυνθῶσιν ὑμῶν αἱ καρδίαι ἐν κραιπάλῃ καὶ μέθῃ] Id est, ὡς κραιπάλῃ καὶ μέθῃ. Seneca lib. Cur bon. viris, &c. cap. 4. *Fugite delicias*, &c. *quibus animi permadescunt*, &c. *velut perpetuâ ebrietate sopiti.* Καρδία hîc est νῆες, ut Matth. 6. 21. & alibi. Hesychius, Καρδία, ὁ λογισμὸς, &c. Seneca 88 Epist. *Quorum corpora in sagina, animus in macie & veterno.* Κραιπάλη non est hoc loco quod magistri Græci χθεσινὴ μέθη vocant, sed πλησμονὴ, ἀδηφαγία. Clarum id ex adjuncta μέθη. Sic, *crapulâ & vinolentiâ madidos*, lib. 7. Apuleius dixit. Κραιπάλη autem καὶ μέθη βαρυσθαι heic, ut apud Plutarchum Sympos. 3. 6. μεθύων, ἢ ἀπὸ πλησμονῆς βεβαρημένος· & Tacitum Historiarum 1. de Vitellio loquentem, *Temulentus, & saginâ gravis:* Senecam item de Cambyse agentem 3. 14. de Ira, *Jam gravis*, (id est, saginâ gravis) *& temulentus.* Livius lib. 25. de Syracusanis, *Dum*, &c. *aut sopiti vino erant, aut semigraves potabant.* Metaphora videtur ducta à navibus onere prægravatis. Tales enim ut sæpe fidunt, ità mentes cibi viníque sarcinâ oppressæ quodammodo subsidunt, quod hoc loco βαρωθῶσι. P. Chrysologus Serm. 41. *Ut navem fluctus, corpus ebrietas sic demergit, hominem dat in profundum: lucra vitæ aufert, mortis facit subire naufragium.* Philo in περὶ μέθης, Τὰς ψυχὰς, ποταμῶ χειμάρρῳ τῷ οἴνῳ, ἀμετρίᾳ πηγῶν ὀμβρούντος, εἰς βύθον ἀναγκάζει δύεσθαι. Idem in περὶ ὀνείρων, Τρυφὰς ἀμέτρους, &c. εἰσφορεῖσθαι, καὶ πλοῦν ἄκρατον ἄρδοντας, ἕως ἂν ὁ βυθὸς ὁ λογισμὸς ὑπέχῃ. Clemens Alexandrinus Pædagog. 2. 5. Διὰ τοῦτο (περισύλλογον) καταποντίζει ὁ λογισμὸς ἐν τῇ ψυχῇ καρηβαρήσας τῇ μέθῃ. Sic λογισμὸν βαπτίζειν, Achilles Tatius; &, ψυχὰς ὄινῳ βεβαπτισμένας, D. Basilius Homil. in Ebriet. *ingenium poculis ingurgitare*, 15. 2. A. Gellius; *voluptatibus indolem demergere*, Seneca cap. 18. de V. brevitate; &, *animum vino mergere*, Apuleius in Floridorum fragmentis. Nec aliter expoſuerim Plutarchum, qui τὴν διάνοιαν (quæ apud Lucam heic καρδία) τῇ μέθῃ ἐπικαλύπτειν, in vita Demetrii dixit: metaphoram ducens à fluctibus qui *obruere & operire* dicuntur. Vide Psal. 69. 2, & 15. Jonæ 2. 6.

Ibid. καὶ μερίμναις βιωτικαῖς] Repete ex præcedentibus βαρωθῶσιν. Simile 1 Tim. 6. 9. τοὺς ἐπιθυμίαις ἀνοήτοις καὶ βλαβεραῖς βυθίζειν· & suprà heic 8. 14. τοὺς ὑπὸ μεριμνῶν τοῦ βίου συμπνιγέντας. Sedulius ad 1 Thess. 5. ea, ET SOBRII SIMUS, *Nè curæ hujus vitæ inebrient mentem nostram.* Lactantius 7. 1. *Hebetatur acies eorum terrenis cupiditatibus, quæ sensus omnes degravant*, (βαρύνουσιν) *imbecillósque reddunt.*

Ibid. καὶ αἰφνίδιος ἐφ' ὑμᾶς ἐπιστῇ ἡ ἡμέρα ἐκείνη] Αἰφνίδιος ἐπιστῇ, &c. est, ut loquitur de senectute ille,

——*Obrepat non intellecta*,——

vel, καταλάβοι ὑμᾶς ὡς κλέπτης ἡ ἡμέρα ἐκείνη, ut 1 Thess. 5. 4. Apostolus locutus.

——Ἀπαλοῖσι μαστιχόωσα πόδεσσιν
Ἀκρεῖς ἐν κεφαλῇσιν ἀνοίοις καὶ ἄφαντος.

Ἐν ὥρᾳ ᾗ οὐ δοκεῖτε, heic, ut & suprà 12. 46. Lucretius,

Et nec opinanti mors ad caput adstitit.——

Seneca de Ira 3. 42. *Stat super caput fatum, & pereuntis dies imputat.* Idem 108 Epist. *Senectus premit, & adhuc adolescentiam cogitantibus supra caput est:* id est, ut hîc Lucas, αἰφνίδιος ἐφίστησι. Αἰφνίδιος ἐπιστῶσα autem (ut Lucas) dixit & lib. 5. Artemidorus. Simile, αἰφνίδιος αὐτοῖς φόβος ἐπῆλθεν, 17. 15. apud Sapientiæ Scriptorem: &, δρυὸς ἄφνω ἀφιγμένης in Græco Proverb. 1. 27.

Com. 35. ὡς παγὶς γὰρ ἐπελεύσεται, &c.] Proverb. 7. 23. de incauto juvene, Σπεύδει ὥσπερ ὄρνεον εἰς παγίδα. Ecclesiastes 9. 12. Ὡς οἱ ἰχθύες οἱ συνεχόμενοι ἐν ἀμφιβλήστρῳ, καὶ ὡς ὄρνεα ἐν παγίδι παγεύσονται οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων εἰς καιρὸν πονηρὸν, ὅταν ἐπιπέσῃ ἐπ' αὐτοὺς ἄφνω. Verbis Lucæ, ὅταν ἐπιστῇ ἐπ' αὐτοὺς αἰφνίδιος. Euthymius, ista Lucæ ad Matth. 24. adducens, *Tanquam laqueus sanè propter non apparentiam & impræmeditationem.*

Ibid. ἐπὶ πάσας τοὺς καθημένους ἐπὶ πρόσωπον πάσης γῆς] Sic in Græco Exod. 34. 15. πᾶς ἐγκαθημένος ἐπὶ τῆς γῆς, & Levit. 18. 25. οἱ ἐπὶ γῆς ἐγκαθήμενοι· id est, (ut ex Apoc. 3. 10. præcipuè autem Esaiæ 24. 17. unde hæc verba desumpta sunt) οἱ ἐπὶ τῆς γῆς κατοικοῦντες, vel ἐνοικοῦντες. A Luca autem videtur latenter innui in verbo καθημένους quædam securitas & oscitantia, qualis eorum est qui cùm gulæ operari volunt, solent humi se sternere. Vide Samuelis locum ad Luc. 12. 19. adductum, & quæ ad Jacob. 5. 5. annotavimus. Nec aliter Theophylactus, qui καθημένους heic exponit τοὺς ἐν ἀμεριμνίᾳ καὶ ἀργίᾳ διάγοντας. Ἐπὶ πρόσωπον πάσης γῆς, nempe Judææ; non ἐγκαθήμενος. Sic 2 Reg. 18. 8. ἐγένετο ὁ πόλεμος διασπαρμένος ἐπὶ πρόσωπον πάσης γῆς· id est, illius terræ tractûs ubi prælium fiebat.

Com. 36. Ἀγρυπνεῖτε δὲ] Recentiores, *excubate:* meliùs

liùs fortasse Vulgatus, *vigilate*: νοὶ γὰρ διανοίᾳ nempe. Ità 2 Apuleii libro, *Vigila, & tecum esto*: ubi dicta vide, & quæ ad Matth. 25 13. annotavimus. In Pythagoreorum fragmentis apud Stobæum Serm. 1. Ἀγρυπνῶ χρὴ νοῦν ἔσω. *Securitatem grave diſerimen habere* dixit 3.22. Vegetius.

Ibid. ἐν παντὶ καιρῷ δεόμενοι, &c.] Rectè monitum, illud ἐν παντὶ καιρῷ, non cum voce ἀγρυπνεῖτε jungendum, at cum verbo δεόμενοι: sic Rom. 1.10. πάντοτε, &c. δεόμενος: 1 Theſſ. 3.10. νυκτὸς καὶ ἡμέρας, &c. δεόμενοι. Tale & Epheſ. 5.18. ἐν παντὶ καιρῷ προσευχόμενοι: & 1 Theſſ. 5.17. ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε.

Ibid. ἵνα καταξιωθῆτε ἐκφυγεῖν ταῦτα πάντα] Ἵνα καταξιωθῆτε, *ut digni habeamini*, vel (ſi loqui cum Antiquis libuerit) *ut dignemini*. Vide ſuprà ad 20.35. Ταῦτα πάντα, quaſi formidabilia. In Cantico trium puerorum com. 4. Ἐν ἀληθείᾳ καὶ κρίσει ἐπήγαγες ταῦτα πάντα· & Judith. 8. 14. Τὸν θεὸν ὃς ἐποίησε ταῦτα πάντα. Sic & 2 Petr. 3.11. τούτων πάντων habemus: & in vetere Tragœdia apud Ciceronem, *Hæc omnia vidi inflammari*, &c. Simon Magus Act. 8.24. Ὅπως μηδὲν ἐπ' ἐμὲ ἐπέλθῃ ὧν εἰρήκατε· eorum terribilium quæ prædixiſtis mihi.

Ibid. καὶ σταθῆναι ἔμπροσθεν τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου] Tanquam ante Judicem, id enim hoc loco eſt σταθῆναι ἔμπροσθεν. Sic 2 Cor. 5.10. ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ φανερωθῆναι. Matthæus de hoc ipſo Chriſto 27.11. Ἔστη ἔμπροσθεν τοῦ ἡγεμόνος. Σταθῆναι autem hîc in Luca non eſt ſimpliciter *ſtare*, ſed, cum humili fiducia ſtare. Sic Act. 5.20. idem Lucas, καὶ σταθέντες λαλεῖτε· id eſt, fiduciaiter, ſine pavore ac metu. *Stare* autem hîc intellige, ἐν ἐκείνῃ ἡμέρᾳ, ſuprà com. 34. Hoc Epheſ. 6. 13. ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ πονηρᾷ ἀντιστῆναι· 1 Joh. 4.17. ἐν τῇ τῆς κρίσεως ἡμέρᾳ παῤῥησίαν ἔχειν· 1 Joh. 2.28. ὅταν φανερωθῇ (nempe hic ipſe filius hominis,) παῤῥησίαν ἔχειν, καὶ μὴ ἀπ' αὐτοῦ αἰσχυνθῶμεν. Vide Apocal. 6.17. ubi & vox σταθῆναι. Non ergò malè ille qui *conſiſtere* vertit. Donatus ad Terentii Adelph. *Conſiſtere, eſt audacter & conſtanter ſtare*. Tertullianus in Apologetico, *Conſtitimus, ut opinor, adversùs omnium criminum intentionem*. Corrigamus hîc opportunè Lactantium, quem 4.17. ità loqui faciunt vulgati codices, *Nec tamen cæci homines, &c. intelligere poſſunt aut hanc eſſe veram religionem, cui ad vincendum tanta vis ineſt, aut illam falſam, quæ ſubſiſtere & congredi non poteſt*. Legendum videtur, *quæ conſiſtere & congredi non poteſt*. Sic Gellii 9.11. *congrediuntur, & conſiſtunt*.

Com. 37. ἠυλίζετο εἰς τὸ ὄρος] Ut orationi incumberet: vide ſuprà 6.12. Ἠυλίζετο bene Vulgatus, *morabatur*. In Gloſſario, Αὐλίζομαι, &c. *demoror, commoror*.

Com. 38. Καὶ πᾶς ὁ λαὸς ὠρθίζετο πρὸς αὐτὸν εἰς τὸ ἱερόν] Ità Joh. 8.2. Matutinò quid facere, inſtantiam & ſedulitatem notat; indè factum ut qui frequenter magnóque ſtudio ſectantur quemvis hominem, vel cuivis negotio incumbunt, dicantur ὀρθίζειν. Ità Pſal. 63.1. Eſaiæ 26.9. Oſeæ 6.1. Sirachidis 32.18. & 39.5. πρὸς θεὸν ὀρθίζειν· ejuſdem Sirachidis 6.36. ὀρθίζειν πρὸς ζωηρόν· & 4.13. πρὸς ζωὴν ὀρθίζειν. Deus 25.3. apud Jeremiam, Ἐλάλησα πρὸς ὑμᾶς ὀρθίζων· ubi Theodoretus, διὰ τὸ ὀρθίζειν τὸ ἀπταιστὸν δεδήλωκεν. In Gloſſario eſt, *luce vigilare*. Vulgatus hîc *manicare* vertit: pro quo Zegerus *manitare* (formâ frequentativâ) legendum exiſtimabat. Ego communem lectionem ſinceram puto; *manicare* enim lego apud P. Chryſologum Serm. 161. & apud Scholiaſtem Juvenalis Sat. 5.

Κεφ. κβ'.

1. Ἤγγιζε δὲ ἡ ἑορτὴ τῶν ἀζύμων, ἡ λεγομένη πάσχα.

2. Καὶ ἐζήτουν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς τὸ πῶς ἀνέλωσιν αὐτόν· ἐφοβοῦντο γὰρ τὸν λαόν.

3. Εἰσῆλθε δὲ σατανᾶς εἰς Ἰούδαν τὸν ἐπικληθέντα Ἰσκαριώτην, ὄντα ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν δώδεκα.

4. Καὶ ἀπελθὼν συνελάλησε τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ στρατηγοῖς τὸ πῶς αὐτὸν παραδῷ αὐτοῖς.

5. Καὶ ἐχάρησαν· καὶ συνέθεντο αὐτῷ ἀργύριον δοῦναι.

6. Καὶ ἐξωμολόγησε· καὶ ἐζήτει εὐκαιρίαν τοῦ παραδοῦναι αὐτὸν αὐτοῖς ἄτερ ὄχλου.

7. Ἦλθε δὲ ἡ ἡμέρα τῶν ἀζύμων, ἐν ᾗ ἔδει θύεσθαι τὸ πάσχα.

8. Καὶ ἀπέστειλε Πέτρον καὶ Ἰωάννην, εἰπών, Πορευθέντες ἑτοιμάσατε ἡμῖν τὸ πάσχα, ἵνα φάγωμεν.

9. Οἱ δὲ εἶπον αὐτῷ, Ποῦ θέλεις ἑτοιμάσωμεν;

10. Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς, Ἰδοὺ, εἰσελθόντων ὑμῶν εἰς τὴν πόλιν, συναντήσει ὑμῖν ἄνθρωπος κεράμιον ὕδατος βαστάζων· ἀκολουθήσατε αὐτῷ εἰς τὴν οἰκίαν ὅ εἰσπορεύεται·

11. Καὶ ἐρεῖτε τῷ οἰκοδεσπότῃ τῆς οἰκίας, Λέγει σοι ὁ διδάσκαλος, Ποῦ ἐστι τὸ κατάλυμα ὅπου τὸ πάσχα μετὰ τῶν μαθητῶν μου φάγω;

12. Κἀκεῖνος ὑμῖν δείξει ἀνώγεον μέγα ἐστρωμένον· ἐκεῖ ἑτοιμάσατε.

13. Ἀπελθόντες δὲ εὗρον καθὼς εἰρήκει αὐτοῖς, καὶ ἡτοίμασαν τὸ πάσχα.

14. Καὶ ὅτε ἐγένετο ἡ ὥρα, ἀνέπεσε, καὶ οἱ δώδεκα ἀπόστολοι σὺν αὐτῷ.

Vulgata Verſio.

1. APpropinquabat autem dies feſtus Azymorum, qui dicitur Paſcha.

2. Et quærebant principes ſacerdotum & Scribæ, quomodo eum interficerent: timebant verò plebem.

3. Intravit autem ſatanas in Judam qui cognominabatur Iſcariotes, unum de duodecim.

4. Et abiit, & locutus eſt cum principibus ſacerdotum & magiſtratibus, quemadmodum illum traderet eis.

5. Et gaviſi ſunt, & pacti ſunt pecuniam illi dare.

6. Et ſpopondit. Et quærebat opportunitatem ut traderet illum ſine turbis.

7. Venit autem dies Azymorum, in qua neceſſe erat occîdi paſcha.

8. Et miſit Petrum & Johannem, dicens, Euntes parate nobis paſcha, ut manducemus.

9. At illi dixerunt, Ubi vis paremus?

10. Et dixit ad eos, Ecce, introeuntibus vobis in civitatem, occurret vobis homo amphoram aquæ portans; ſequimini eum in domum in quam intrat,

11. Et dicetis patriſamiliâs domûs, Dicit tibi Magiſter, Ubi eſt diverſorium ubi paſcha cum diſcipulis meis manducem?

12. Et ipſe oſtendet vobis cœnaculum magnum ſtratum, & ibi parate.

13. Euntes autem invenerunt ſicut dixit illis, & paraverunt paſcha.

14. Et cùm facta eſſet hora, diſcubuit, & duodecim Apoſtoli cum eo.

15. Καὶ

15. Καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς, Ἐπιθυμίᾳ ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν πρὸ τοῦ με παθεῖν.

16. Λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι οὐκέτι οὐ μὴ φάγω ἐξ αὐτοῦ, ἕως ὅτου πληρωθῇ ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ.

17. Καὶ δεξάμενος ποτήριον, εὐχαριστήσας εἶπε, Λάβετε τοῦτο, καὶ διαμερίσατε ἑαυτοῖς.

18. Λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι οὐ μὴ πίω ἀπὸ τοῦ γενήματος τῆς ἀμπέλου, ἕως οὗ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἔλθῃ.

19. Καὶ λαβὼν ἄρτον, εὐχαριστήσας ἔκλασε· καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς, λέγων, Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον. τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν.

20. Ὡσαύτως καὶ τὸ ποτήριον, μετὰ τὸ δειπνῆσαι, λέγων, Τοῦτο τὸ ποτήριον, ἡ καινὴ διαθήκη ἐν τῷ αἵματί μου, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον.

21. Πλὴν ἰδοὺ, ἡ χεὶρ τοῦ παραδιδόντος με, μετ' ἐμοῦ ἐπὶ τῆς τραπέζης.

22. Καὶ ὁ μὲν υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου πορεύεται κατὰ τὸ ὡρισμένον. πλὴν καὶ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ δι' οὗ παραδίδοται.

23. Καὶ αὐτοὶ ἤρξαντο συζητεῖν πρὸς ἑαυτοὺς τὸ, τίς ἄρα εἴη ἐξ αὐτῶν ὁ τοῦτο μέλλων πράσσειν.

24. Ἐγένετο δὲ καὶ φιλονεικία ἐν αὐτοῖς, τὸ τίς αὐτῶν δοκεῖ εἶναι μείζων.

25. Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς, Οἱ βασιλεῖς τῶν ἐθνῶν κυριεύουσιν αὐτῶν· καὶ οἱ ἐξουσιάζοντες αὐτῶν, εὐεργέται καλοῦνται.

26. Ὑμεῖς δὲ οὐχ οὕτως· ἀλλ' ὁ μείζων ἐν ὑμῖν, γινέσθω ὡς ὁ νεώτερος· καὶ ὁ ἡγούμενος, ὡς ὁ διακονῶν.

27. Τίς γὰρ μείζων; ὁ ἀνακείμενος, ἢ ὁ διακονῶν; οὐχὶ ὁ ἀνακείμενος; ἐγὼ δὲ εἰμὶ ἐν μέσῳ ὑμῶν ὡς ὁ διακονῶν.

28. Ὑμεῖς δέ ἐστε οἱ διαμεμενηκότες μετ' ἐμοῦ ἐν τοῖς πειρασμοῖς μου.

29. Κἀγὼ διατίθεμαι ὑμῖν, καθὼς διέθετό μοι ὁ πατήρ μου, βασιλείαν·

30. Ἵνα ἐσθίητε καὶ πίνητε ἐπὶ τῆς τραπέζης μου ἐν τῇ βασιλείᾳ μου, καὶ καθίσησθε ἐπὶ θρόνων, κρίνοντες τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ Ἰσραήλ.

31. Εἶπε δὲ ὁ Κύριος, Σίμων, Σίμων, ἰδοὺ, ὁ σατανᾶς ἐξῃτήσατο ὑμᾶς τοῦ σινιάσαι ὡς τὸν σῖτον.

32. Ἐγὼ δὲ ἐδεήθην περὶ σοῦ, ἵνα μὴ ἐκλείπῃ ἡ πίστις σου· καὶ σύ ποτε ἐπιστρέψας, στήριξον τοὺς ἀδελφούς σου.

33. Ὁ δὲ εἶπεν αὐτῷ, Κύριε, μετὰ σοῦ ἕτοιμός εἰμι καὶ εἰς φυλακὴν καὶ εἰς θάνατον πορεύεσθαι.

34. Ὁ δὲ εἶπε, Λέγω σοι, Πέτρε, οὐ μὴ φωνήσῃ σήμερον ἀλέκτωρ φὼν ἢ τρὶς ἀπαρνήσῃ μὴ εἰδέναι με.

35. Καὶ εἶπεν αὐτοῖς, Ὅτε ἀπέστειλα ὑμᾶς ἄτερ βαλαντίου καὶ πήρας καὶ ὑποδημάτων, μή τινος ὑστερήσατε; Οἱ δὲ εἶπον, Οὐδενός.

36. Εἶπεν οὖν αὐτοῖς, Ἀλλὰ νῦν, ὁ ἔχων βαλάντιον, ἀράτω, ὁμοίως καὶ πήραν· καὶ ὁ μὴ ἔχων, πωλησάτω τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ, καὶ ἀγορασάτω μάχαιραν.

37. Λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι ἔτι τοῦτο τὸ γεγραμμένον δεῖ τελεσθῆναι ἐν ἐμοὶ, τὸ, Καὶ μετὰ ἀνόμων ἐλογίσθη. Καὶ γὰρ τὰ περὶ ἐμοῦ τέλος ἔχει.

38. Οἱ δὲ εἶπον, Κύριε, ἰδοὺ, μάχαιραι ὧδε δύο. Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς, Ἱκανόν ἐστι.

39. Καὶ ἐξελθὼν ἐπορεύθη, κατὰ τὸ ἔθος, εἰς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν· ἠκολούθησαν δὲ αὐτῷ καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ.

15. Et ait illis, Desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum, antequam patiar.

16. Dico enim vobis, quia ex hoc non manducabo illud, donec impleatur in regno Dei.

17. Et accepto calice gratias egit, & dixit, Accipite & dividite inter vos.

18. Dico enim vobis quòd non bibam de generatione vitis, donec regnum Dei veniat.

19. Et accepto pane, gratias egit, & fregit; & dedit eis, dicens, Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur: hoc facite in meam commemorationem.

20. Similiter & calicem, postquam cœnavit, dicens, Hic est calix novum testamentum in sanguine meo, qui pro vobis fundetur.

21. Veruntamen ecce manus tradentis me, mecum est in mensa.

22. Et quidem filius hominis secundùm quod definitum est, vadit: veruntamen væ homini illi per quem tradetur.

23. Et ipsi cœperunt quærere inter se, quis esset ex eis qui hoc facturus esset.

24. Facta est autem & contentio inter eos, quis eorum videretur esse major.

25. Dixit autem eis, Reges gentium dominantur eorum; & qui potestatem habent super eos, benefici vocantur.

26. Vos autem non sic; sed qui major est in vobis, fiat sicut junior: & qui præcessor est, sicut ministrator.

27. Nam quis major est, qui recumbit, an qui ministrat? nónne qui recumbit? Ego autem in medio vestrûm sum, sicut qui ministrat.

28. Vos autem estis qui permansistis mecum in tentationibus meis.

29. Et ego dispono vobis, sicut disposuit mihi pater meus, regnum:

30. Ut edatis & bibatis super mensam meam in regno meo, & sedeatis super thronos judicantes duodecim tribus Israel.

31. Ait autem Dominus, Simon, Simon, ecce satanas expetivit vos ut cribraret sicut triticum:

32. Ego autem rogavi pro te ut non deficiat fides tua; & tu aliquando conversus, confirma fratres tuos.

33. Qui dixit ei, Domine, tecum paratus sum & in carcerem & in mortem ire.

34. Et ille dixit, Dico tibi, Petre, non cantabit hodie gallus, donec ter abneges nosse me.

35. Et dixit eis, Quando misi vos sine sæculo & pera & calceamentis, numquid aliquid defuit vobis? At illi dixerunt, Nihil.

36. Dixit ergò eis, Sed nunc qui habet sacculum, tollat, similiter & peram; & qui non habet, vendat tunicam suam, & emat gladium.

37. Dico enim vobis, quoniam adhuc hoc quod scriptum est oportet impleri in me, Et cum iniquis deputatus est. Etenim ea quæ sunt de me, finem habent.

38. At illi dixerunt, Domine, ecce duo gladii hîc. At ille dixit eis, Satis est.

39. Et egressus ibat secundùm consuetudinem in montem olivarum. Secuti sunt autem illum & discipuli.

40. Γενό-

40. Γενόμενος δὲ ἐπὶ τοῦ τόπου, εἶπεν αὐτοῖς, Προσεύχεσθε μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν.

41. Καὶ αὐτὸς ἀπεσπάσθη ἀπ' αὐτῶν ὡσεὶ λίθου βολήν· καὶ θεὶς τὰ γόνατα προσηύχετο,

42. Λέγων, Πάτερ, εἰ βούλει παρένεγκεῖν τὸ ποτήριον τοῦτο ἀπ' ἐμοῦ· πλὴν μὴ τὸ θέλημά μου, ἀλλὰ τὸ σὸν γινέσθω.

43. Ὤφθη δὲ αὐτῷ ἄγγελος ἀπ' οὐρανοῦ ἐνισχύων αὐτόν.

44. Καὶ γενόμενος ἐν ἀγωνίᾳ, ἐκτενέστερον προσηύχετο. ἐγένετο δὲ ὁ ἱδρὼς αὐτοῦ ὡσεὶ θρόμβοι αἵματος καταβαίνοντες ἐπὶ τὴν γῆν.

45. Καὶ ἀναστὰς ἀπὸ τῆς προσευχῆς, ἐλθὼν πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, εὗρεν αὐτοὺς κοιμωμένους ἀπὸ τῆς λύπης·

46. Καὶ εἶπεν αὐτοῖς, Τί καθεύδετε; ἀναστάντες προσεύχεσθε ἵνα μὴ εἰσέλθητε εἰς πειρασμόν.

47. Ἔτι δὲ αὐτοῦ λαλοῦντος, ἰδοὺ ὄχλος· καὶ ὁ λεγόμενος Ἰούδας, εἷς τῶν δώδεκα, προήρχετο αὐτῶν· καὶ ἤγγισε τῷ Ἰησοῦ, φιλῆσαι αὐτόν.

48. Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ, Ἰούδα, φιλήματι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου παραδίδως;

49. Ἰδόντες δὲ οἱ περὶ αὐτὸν τὸ ἐσόμενον, εἶπον αὐτῷ, Κύριε, εἰ παταξομεν ἐν μαχαίρᾳ;

50. Καὶ ἐπάταξεν εἷς τις ἐξ αὐτῶν τὸν δοῦλον τοῦ ἀρχιερέως, καὶ ἀφεῖλεν αὐτοῦ τὸ οὖς τὸ δεξιόν.

51. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν, Ἐᾶτε ἕως τούτου. Καὶ ἁψάμενος τοῦ ὠτίου αὐτοῦ, ἰάσατο αὐτόν.

52. Εἶπε δὲ ὁ Ἰησοῦς πρὸς τοὺς παραγενομένους ἐπ' αὐτὸν, ἀρχιερεῖς καὶ στρατηγοὺς τοῦ ἱεροῦ καὶ πρεσβυτέρους, Ὡς ἐπὶ λῃστὴν ἐξεληλύθατε μετὰ μαχαιρῶν καὶ ξύλων;

53. Καθ' ἡμέραν ὄντος μου μετ' ὑμῶν ἐν τῷ ἱερῷ, οὐκ ἐξετείνατε τὰς χεῖρας ἐπ' ἐμέ· ἀλλ' αὕτη ὑμῶν ἐστιν ἡ ὥρα, καὶ ἡ ἐξουσία τοῦ σκότους.

54. Συλλαβόντες δὲ αὐτὸν ἤγαγον, καὶ εἰσήγαγον αὐτὸν εἰς τὸν οἶκον τοῦ ἀρχιερέως. Ὁ δὲ Πέτρος ἠκολούθει μακρόθεν.

55. Ἁψάντων δὲ πῦρ ἐν μέσῳ τῆς αὐλῆς, καὶ συγκαθισάντων αὐτοῖς, ἐκάθητο ὁ Πέτρος ἐν μέσῳ αὐτῶν.

56. Ἰδοῦσα δὲ αὐτὸν παιδίσκη τις καθήμενον πρὸς τὸ φῶς, καὶ ἀτενίσασα αὐτῷ, εἶπε, Καὶ οὗτος σὺν αὐτῷ ἦν.

57. Ὁ δὲ ἠρνήσατο αὐτὸν, λέγων, Γύναι, οὐκ οἶδα αὐτόν.

58. Καὶ μετὰ βραχὺ ἕτερος ἰδὼν αὐτὸν, ἔφη, Καὶ σὺ ἐξ αὐτῶν εἶ. Ὁ δὲ Πέτρος εἶπεν, Ἄνθρωπε, οὐκ εἰμί.

59. Καὶ διασάσης ὡσεὶ ὥρας μιᾶς, ἄλλος τις διϊσχυρίζετο, λέγων, Ἐπ' ἀληθείας καὶ οὗτος μετ' αὐτοῦ ἦν· καὶ γὰρ Γαλιλαῖός ἐστιν.

60. Εἶπε δὲ ὁ Πέτρος, Ἄνθρωπε, οὐκ οἶδα ὃ λέγεις. Καὶ παραχρῆμα ἔτι λαλοῦντος αὐτοῦ, ἐφώνησεν ἀλέκτωρ.

61. Καὶ στραφεὶς ὁ Κύριος ἐνέβλεψε τῷ Πέτρῳ· καὶ ὑπεμνήσθη ὁ Πέτρος τοῦ λόγου τοῦ Κυρίου, ὡς εἶπεν αὐτῷ, Ὅτι πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι, ἀπαρνήσῃ με τρίς.

62. Καὶ ἐξελθὼν ἔξω ὁ Πέτρος ἔκλαυσε πικρῶς.

63. Καὶ οἱ ἄνδρες οἱ συνέχοντες τὸν Ἰησοῦν, ἐνέπαιζον αὐτῷ, δέροντες·

40. Et cùm perveniſſet ad locum, dixit illis, Orate, nè intretis in tentationem.

41. Et ipſe avulſus eſt ab eis quantum jactus eſt lapidis, & poſitis genibus, orabat,

42. Dicens, Pater, ſi vis, transfer calicem iſtum à me. Veruntamen non mea voluntas, ſed tua fiat.

43. Apparuit autem illi angelus de cœlo, confortans eum.

44. Et factus in agonia, prolixiùs orabat. Et factus eſt ſudor ejus ſicut guttæ ſanguinis decurrentis in terram.

45. Et cùm ſurrexiſſet ab oratione, & veniſſet ad diſcipulos ſuos, invenit eos dormientes præ triſtitia.

46. Et ait illis, Quid dormitis? ſurgite, orate, nè intretis in tentationem.

47. Adhuc eo loquente, ecce turba; & qui vocabatur Judas, unus de duodecim, antecedebat eos, & appropinquavit Jeſu, ut oſcularetur eum.

48. Jeſus autem dixit illi, Juda, oſculo filium hominis tradis?

49. Videntes autem hi qui circa ipſum erant, quod futurum erat, dixerunt ei, Domine, ſi percutimus in gladio?

50. Et percuſſit unus ex illis ſervum principis ſacerdotum; & amputavit auriculam ejus dextram.

51. Reſpondens autem Jeſus, ait, Sinite uſque huc. Et cùm tetigiſſet auriculam ejus, ſanavit eum.

52. Dixit autem Jeſus ad eos qui venerant ad ſe, principes ſacerdotum & magiſtratus templi & ſeniores, Quaſi ad latronem exiſtis cum gladiis & fuſtibus?

53. Cùm quotidie vobiſcum fuerim in templo, non extendiſtis manus in me: ſed hæc eſt hora veſtra, & poteſtas tenebrarum.

54. Comprehendentes autem eum, duxerunt ad domum principis ſacerdotum: Petrus verò ſequebatur alonge.

55. Accenſo autem igne in medio atrii, & circumſedentibus illis, erat Petrus in medio eorum.

56. Quem cùm vidiſſet ancilla quædam ſedentem ad lumen, & eum fuiſſet intuita, dixit, Et hic cum illo erat.

57. At ille negavit eum, dicens, Mulier, non novi illum.

58. Et poſt puſillum alius videns eum, dixit, Et tu de illis es. Petrus verò ait, O homo, non ſum.

59. Et intervallo facto quaſi horæ unius, alius quidam affirmabat, dicens, Verè & hic cum illo erat: nam & Galilæus eſt.

60. Et ait Petrus, Homo, neſcio quid dicis. Et continuò adhuc illo loquente cantavit gallus.

61. Et converſus Dominus reſpexit Petrum. Et recordatus eſt Petrus verbi Domini, ſicut dixerat, Quia priùs quàm gallus cantet, ter me negabis.

62. Et egreſſus foràs Petrus flevit amaré.

63. Et viri qui tenebant illum, illudebant ei, cædentes:

64. Καὶ περικαλύψαντες αὐτὸν, ἐπῆρον αὐτοῦ τὸ πρόσωπον· καὶ ἐπηρώτων αὐτὸν, λέγοντες, Προφήτευσον τίς ἐστιν ὁ παίσας σε.

65. Καὶ ἕτερα πολλὰ βλασφημοῦντες ἔλεγον εἰς αὐτόν.

66. Καὶ ὡς ἐγένετο ἡμέρα, συνήχθη τὸ πρεσβυτέριον τοῦ λαοῦ, ἀρχιερεῖς τε καὶ γραμματεῖς, καὶ ἀνήγαγον αὐτὸν εἰς τὸ συνέδριον ἑαυτῶν,

67. Λέγοντες, Εἰ σὺ εἶ ὁ Χριστὸς, εἰπὲ ἡμῖν. Εἶπε δὲ αὐτοῖς, Ἐὰν ὑμῖν εἴπω, οὐ μὴ πιστεύσητε·

68. Ἐὰν δὲ καὶ ἐρωτήσω, οὐ μὴ ἀποκριθῆτέ μοι, ἢ ἀπολύσητε.

69. Ἀπὸ τοῦ νῦν ἔσται ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καθήμενος ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ.

70. Εἶπον δὲ πάντες, Σὺ οὖν εἶ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ; Ὁ δὲ πρὸς αὐτοὺς ἔφη, Ὑμεῖς λέγετε ὅτι ἐγώ εἰμι.

71. Οἱ δὲ εἶπον, Τί ἔτι χρείαν ἔχομεν μαρτυρίας; αὐτοὶ γὰρ ἠκούσαμεν ἀπὸ τοῦ στόματος αὐτοῦ.

64. Et velaverunt eum, & percutiebant faciem ejus; & interrogabant eum dicentes, Prophetiza, quis est qui te percussit?

65. Et alia multa blasphemantes dicebant in eum.

66. Et ut factus est dies, convenerunt seniores plebis & principes sacerdotum & Scribæ, & duxerunt illum in concilium suum, dicentes,

67. Si tu es Christus, dic nobis. Et ait illis, Si vobis dixero, non credetis mihi:

68. Si autem & interrogavero, non respondebitis mihi, neque dimittetis.

69. Ex hoc autem erit filius hominis sedens à dexteris virtutis Dei.

70. Dixerunt autem omnes, Tu ergò es filius Dei? Qui ait, Vos dicitis, quia ego sum.

71. At illi dixerunt, Quid adhuc desideramus testimonium? ipsi enim audivimus de ore ejus.

Ad Cap. XXII.

Com.2. Ἐζήτουν, &c. τὸ πῶς ἀνέλωσιν αὐτὸν] Plutarchus in Parallelis, Οἱ σε ἀνελεῖν ζητοῦντες. Idem in Eumenis vita, Ἐβουλήσαντο, &c. πῶς δ' Ἐυμένη διαφθεῖραι· & 1 Maccab.12.40. de Tryphone, Ἐζήτει, &c. συλλαβεῖν δ' Ἰωνάθαν καὶ ἀπολέσαι αὐτόν. Illud τὸ (ut & suprà 1.62. infrà hîc com.4, & 24. Act.4.21. & alibi apud Lucam) videtur poni pro *scilicet*, vel *nimirum*: aut certè abundat, ex dialecti Atticæ consuetudine.

Com. 3. Εἰσῆλθεν ὁ Σατανᾶς εἰς Ἰούδαν] Ἐπλήρωσεν ὁ Σατανᾶς τὴν καρδίαν αὐτῆς, ut Act.5.3. de Anania dictum.

Com.5. ἐχάρησαν] Gavisi sunt hominem promovendis conatibus suis, adeoque è selectiore ipsius grege, tam opportunum se invenisse.

Com.6. ἐζήτει εὐκαιρίαν] Ità dici solet de iis qui mala machinantur. Achilles Tatius lib.2. Ἐζήτει καιρὸν πρὸς τὸ ἔργον. 2 Maccab.4.32. de Menelao, Νομίσας εὐληφέναι καιρὸν εὐφυῆ. Apuleius de Thrasyllo, mortem itidem suo amico struente, *Cruento facinori quærebat accessum.* Hujus loci sunt & Hesychii illa, Καιροφυλακῆσαι, καιρὸν ὀπτηρῆσαι. Verè, (& ad hæc Lucæ appositè) Plutarchus, Οὐχ ἅμα φαίνεται καὶ γίγνεται πᾶσι πανηρῶν ἕκαστος· ἔχει μὲ γὰρ ἐξ ἀρχῆς κακίαν· χρῆσιν δὲ καὶ δύναμιν ὁπλοῦται. Libro de Sera Numinis vindicta.

Com.10. κεράμιον ὕδατος] Hesychius, Κεράμιον, τὸ δὲ οἶνον ἢ ὕδατος σαμίνον. In Glossis, *Orcium* (lege *urceus*) *amphora.*

Com.12. ἀνάγαιον ἐστρωμένον] In vetere Onomastico, *Stratum*, ἐστρωμένον. Ità *triclinium stratum* dixit Auctor ad Herennium lib.4. &, *sternere triclinium* Jurisconsultus ille l.5. § 24. ff. commodati.

Com. 14. ἡ ὥρα] Τῆ δείπνου nempe, ut plenius suprà 14.17.

Com. 15. ἐπιθυμίᾳ ἐπεθύμησα] Magnopere desideravi. Similis exprimitur affectus in iis Psalmistæ 119.20. Ἐπεπόθησεν ἡ ψυχή μου τοῦ ἐπιθυμῆσαι τὰ κρίματά σου· ubi & similem loquendi modum habemus. In Glossis, ἐπιθυμῶ ὑποζολικῶς, *desidero*: & ibidem, Καθ' ὑποζολὴν ἐπιθυμῶ, *gestio.* Veteribus Græcis hoc ὑποπιθυμεῖν. Vide 5.47. Pollucem. Ἐπιθυμία ἐπιθυμεῖν, ut Ruth.2.21. ἐπαγγελία ἐπαγγέλλειν. Psal.64.6. ἐξερευνήσει ἐξερευνᾶν· & Jacob. 5.17. προσευχῇ προσηύξατο.

Com.16. οὐκέτι οὐ μὴ φάγω, &c.] Vulgat. *ex hoc non manducabo.* Sic idem Psal. 130. 3. *Ex hoc nunc & semper.* Οὐκέτι hoc Lucæ loco, est quod ibi ἀπὸ τοῦ νῦν.

Com.19. Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου] Æneid.3.

——*Haud cruor hic de stipite manat.*

Ubi Servius, *Mirè, quasi ostendens cruorem suum de stipite.*

Com.24. Ἐγένετο δὲ καὶ φιλονεικία ἐν αὐτοῖς, τὸ τίς αὐτῶν δοκεῖ εἶναι μείζων] Phædrus,

——*Contendebat acriter*
Quis esset pluris.——

Theophrastus cap. περὶ λαλιᾶς, in Characteribus, Χρὴς ἐν τῇ σοᾷ πλειόνων ἢ τεσσάκοντα ἀνθρώπων καθημένων, καὶ ἐμπεσόντος λόγου τίνος ἐπὶ βλάπτοντι, &c. Suetonius in Caligula, *Cùm audiret fortè qui officii causâ in Urbem advenerant, concertantes apud se super cœnam de nobilitate generis, exclamavit, εἰς κοίρανος ἔστω.* Τίς αὐτῶν δοκεῖ εἶναι heic, pro τίς αὐτῶν ἐστι. Ità Marc.10.42. οἱ δοκοῦντες ἄρχειν ἐθνῶν ἀρχιν· 1 Cor.11.16. εἴ τις δοκεῖ φιλόνεικος εἶναι· & Matth.3.9. μὴ δόξητε λέγειν.

Com.25. καὶ οἱ ἐξουσιάζοντες αὐτῶν εὐεργέται καλοῦνται.] Berneggerus in Notis ad Suetonii Titum commentus est novam horum verborum expositionem, haud uni difficultati innexam, etsi ipse eam plenus fiduciæ in medium protulerit.

Ibid. οἱ ἐξουσιάζοντες αὐτῶν] Hic titulus summas Potestates designat, quæ & ideo Rom.13.1. ἐξουσίαι ὑπερέχουσαι ab Apostolo dictæ. Indè & Ecclesiastæ 8.4. βασιλεὺς ἐξουσιάζων. Seneca Epist.14. de Regibus, *Quibus potestas populi, & in populum data est.* Ulpianus l.1. ff. de Constitut. Princip. *Cùm lege regiâ*, &c. *populus ei*, (Principi) *& in eum omne suum imperium & potestatem contulit.* Αὐτῆς heic intellige ἐθνῶν· quod quidam enim βασιλέων intelligunt, violentum est.

Ibid. εὐεργέται καλοῦνται] Seneca de Cæsaribus loquens, lib.1. cap.14. de Clementia, *Magnos & Felices & Augustos diximus, & ambitiosa majestati quicquid potnimus titulorum congessimus.* Exemplum illius veritatis, ut alios taceam, insigne est apud Themistium, qui Orat.12. multos Jovis titulos, & plures nescio quos alios suo Imperatori tribuit. Erat frequens autem in his sive honoris sive adulationis speciminibus εὐεργέτης appellatio, ut videre est ex multis locis Philonis & Josephi. Polybius de Antigono loquens, σωτῆρα καὶ εὐεργέτην dixit. Scriptor Geoponicorum in Præfatione ad Constantinum, Ὅσα ἢ τοῖς ἀστικοῖς εὐεργεσίαις, ἢ τοῦ ἑαυτῆς ἀποσωθῆναι διαπέπρακται, μακρὸν ἂν εἴη διεξελθεῖν. Unde autem duxerint originem εὐεργέτου titulus conjicere est ex Aristotele, qui βασιλέων πρὸς τοὺ βασιλουμένους φιλίαν ὑπεροχῇ εὐεργεσίας εἶναι dixit, 8 Ethicorum. Seneca de Clementia 1.19. de bono Principe, *Beneficus, largus.* Ità Cato Ptolemæum *Regem beneficentissimum* vocat, apud Grammaticum Priscianum. Cicero in pro Deiotaro R. *Frugi hominem dici in Rege non multum laudis habet*, &c. *magnanimum, largum, beneficum, liberalem; hæ sunt regiæ laudes.* Macrobius Somn. Scip. ex Hesiodo,

Largi ac munifici, jus Regum nunc quoque nacti.

Sic

Sic in vetere Onomastico. *Manifici*, ἐυεργέ. Vulgatus bene tamen *benefici vocantur*. Hesychius, Ἐυεργέτης, ἀγαθοεργός. Glossarium, Ἐυεργέτης, *benemeritus, beneficus*: & in vetere illo Onomastico, *Beneficus*, ἐυεργέτης. Nec solis Regibus iste titulus aptatus, nam & Eumeni tribuitur apud Plutarchum, & Flacco Ægypti Præsidi apud Philonem.

Com.26. Ὑμεῖς δὲ οὐχ οὕτως] Subaudi ποιεῖτε, ut suprà 12.37. ubi dicta vide.

Ibid. καὶ ὁ ἡγούμενος ὡς ὁ διακονῶν] Sirachides 32.1. Ἡγούμενόν σε κατέστησαν; &c. γίνου ἐν αὐτοῖς ὡς εἷς ἐξ αὐτῶν. Aurelianus ad milites suos apud Vopiscum, *Alter alteri quasi servus obsequatur.*

Com.27. Τίς γὰρ μείζων; ὁ ἀνακείμενος, ἢ ὁ διακονῶν;] Arrianus iisdem penè verbis 2.23. in Epictetum, Δῶμα τὸ διακονεῖν κρεῖττον ἦ ἐκείνῳ διακονεῖ; Tís hîc est πότερος· vide ad Matth.21.31. notata.

Ibid. ἐγὼ δὲ εἰμὶ ἐν μέσῳ ὑμῶν ὡς ὁ διακονῶν] Apostolus simili loquendi modo, & ferè sententiâ, 1 Thess. 2.7. Ἐγενήθημεν νήπιοι ἐν μέσῳ ὑμῶν, ὡς ἐὰν τροφὸς θάλπῃ τὰ ἑαυτῆς τέκνα.

Com.28. Ὑμεῖς ἐστε οἱ διαμεμενηκότες μετ' ἐμοῦ ἐν τοῖς πειρασμοῖς μου· κἀγὼ διατίθεμαι ὑμῖν, &c. βασιλείαν] Sirachides 22.23. Ἐν καιρῷ θλίψεως (i.e. πειρασμοῦ) ΔΙΑΜΕΝΕ αὐτῷ, (nempe φίλῳ) ἵνα ἐν τῇ κληρονομίᾳ αὐτοῦ συγκληρονομήσῃς. In Adelphis Terentii,

——Paupertatem unà pertulimus gravem:

ubi Donatus, *Magis conjungit malorum quàm bonorum consortium.* Apostolus 2 Tim. 2.12. Εἰ ὑπομένομεν, καὶ συμβασιλεύσομεν· ad quem locum annotata vide.

Com.30. Ἵνα ἐσθίητε καὶ πίνητε ἐπὶ τῆς τραπέζης μου, &c.] Honorem summum promittit, suóque proximum. Scholiastes ad 1. lib. Apollonii Argonaut. Ἡ κοινὴ τράπεζα καὶ αὐτῷ τιμὴ τοῖς μεταλαμβάνουσιν αὐτῆς δίδωσι. Visibilis brevísque hujus voluptatis imagine, perpetua & invisibilis illa describi solet. Vide suprà 14.15. Psal.67.4. quo sensu exponenda & Luc.16.23. illa, ἐν τοῖς κόλποις αὐτοῦ. In Phædro Platonis itidem pii vitâ functi ἀδάναλα συμποσιάζειν ὑπὸ τῷ νέκταρος ἐμπεπλάμενοι.

Com.31. ὁ Σατανᾶς ἐξητήσατο ὑμᾶς] De Eodem in interpolationibus Epistolæ Ignatii ad Smyrnæos, Τῶ ἐξαιτησαμένῳ συναθλῆσαι ἢ ἅβ' Ἀποστόλων πίστιν. Ἐξαιτεῖν, vel ἐξαιτεῖσθαι, Græcis, est *petere*, vel *poscere ut quis dedatur sibi.* Suidas in verbo Ὅπ, fortasse ex Demosthene, Ξένους τινὰς αἰχμαλώτους, &c. ἐξητήσατο παρὰ Φιλίππου. Plutarchus, itidem de Dæmonibus, ut heic Lucas, agens, libro de Oracul. defectu, ψυχὴν ἀνθρωπίνην ἐξαιτούμενοι. Diodorus Siculus, Ἐξήτει αὐτὸν παρὰ πατρίδα. Vide infrà 23.23. & Act.25.15. Apul.6. *Venus*, &c. *te ad extremum supplicium expetit.*

Com.32. Ἐγὼ δὲ ἐδεήθην περὶ σοῦ, ἵνα μὴ ἐκλείπῃ ἡ πίστις σου] Non dissimile Colosс.4.12. ἐν παντὶ χαίρει ἀγωνιζόμενος ἵνα στῆτε τέλειοι, &c. Prævidit Christus autem fore ut Petrus non modò non perfectus (id est, firmus,) staret, sed & ut fides ejus in discrimen gravissimum adduceretur: precatus est ergò,

Hujus nè spoliata armis, excussa magistro
Deficeret tantis navis surgentibus undis:

hoc est, in totum nè deficeret, id enim est heic ἐκλείπειν. Suprà 8.13. ἐν πειρασμῷ καιρῷ ἀφίστανται vocatur. Hesychius, Ἐκλείψῃ, ὑστερῇ, ἀπολῇ.

Ibid. σύ ποτε ἐπιστρέψας, &c.] Accedo iis qui ἐπιστρέψας heic exponunt, *conversus*, nempe ad pœnitentiam: sic ferè suprà 17.4. καὶ, &c. ἐπιστρέψῃ ἐπί σε, λέγων, μετανοῶ, &c. Qui Petrum tam periculosè lapsurum vidit, eundem itidem prævidit congruam pœnitentiam acturum: nil opus itaque cum eruditis quibusdam hoc loco ad Hebraismum recurrere. Tu, inquit Christus, cùm resipueris, fratres tuos, nempe reliquos Apostolos, aut quosvis alios qui vel per te vel per illos fidem amplexuri fuerint, confirma, nè cadant nempe, aut saltem cùm ceciderint, tuo exemplo doce eos de venia non desperare. Sanè Eulogius apud Photium ideo claves putat datas ei præter cæteros Apostolos, ut post negationis vulnus & medelam pœnitentiæ, τῷ καθ' ἑαυτὸν ὑποδείγματι πρὸς τοὺς ἐξαμαρτάνοντας φιλανθρωπότερον διατίθοιτο· οἱ γὰρ ἄλλοι ἀπείρατοι μεμψιμοιρότεροι, τάχα ἂν ἀποτομώτερον αὐτοῖς διακέχρηντο.

Com.33. μετὰ σοῦ ἕτοιμός εἰμι καὶ εἰς φυλακὴν καὶ εἰς θάνατον πορεύεσθαι] Sic Paulus Act.21.13. Οὐ μόνον δεθῆναι, ἀλλὰ καὶ ἀποθανεῖν ἑτοίμως ἔχω ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ κυρίου. Talia & Ejusdem illa 2 Cor.7.3. ἐν τῇ καρδίᾳ ἡμῶν ἐστε εἰς τὸ συναποθανεῖν καὶ συζῆν· & 2 Cor.12.14. ἥδιστα δαπανήσω, καὶ ἐκδαπανηθήσομαι, &c. Apud Latinos; Petronii, *Erras, Encolpi, si putas contingere posse ut antè* (me) *moriare.* Ovidii,

Saucius aut sanus, nunquam tua signa relinquam.

Deucalionis ad Pyrrham apud Eundem Metam. 1.

——Crede mihi, si te quoque Pontus haberet,
Te sequerer conjux; & me quoque Pontus haberet.

Virgilii,

——Unum & commune periclum,
Una salus ambobus erit:——

& Horatii,

——Ibimus, ibimus,
Utcunque præcedes, supremum
Carpere iter comites parati.

Vide 2 Reg.14.25. & ad Matth.8.19. annotata.

Com.35. Ὅτε ἐπέστειλα ὑμᾶς ἄτερ βαλαντίου, &c. μή τινος ὑστερήσατε;] Videtur allusio fieri ad Deuteron. 2.7. illa, Διάγνωθι πῶς δύπλητες ἢ ἔρημον ἢ μεγάλην, &c. ἰδοὺ τεσσαράκοντα ἔτη Κύριος ὁ θεός σου μετ' ἐσθῆτος ῥημάτων. Ἄτερ βαλαντίου, i. e. sine pecunia. Aristoph. Avibus, Ἀνὰ βαλαντίου· ubi vetus Scholiastes, ἀνὰ ἀργυρίου.

Com.36. πωλησάτω ἱμάτιον αὐτοῦ, καὶ ἀγορασάτω μάχαιραν] Id est, si alio pacto nancisci gladium non poterit, eum emat sibi vel per vestis venditionem suæ: ità, *veste suâ distractâ sufficientem summulam corradere*, lib.11. Apuleii. Intelligenda autem hæc Christi verba non tanquam præcipientis quod fieri vellet, sed prædicentis quod per secuturam necessitatem eventurum erat.

Com.37. μετ' ἀνόμων ἐλογίσθη] Id est, ut Sapient. 5.4. κατελογίσθη. Sic, *unà cum sceleribus annumerari*, dixit Auctor Declamationis in Salustium, Ciceroni attributæ. Apuleius Floridis de Cratete, *Inter proceres Thebanos numeratus est.* Seneca cap.16. ad Helviam, *Cum his te feminis numerari volo.* Vulgatus hoc loco *deputatus est.* Vide an ut apud Eundem Esai.53.12. *reputatus* legendum.

Ibid. τὰ περὶ ἐμοῦ τέλος ἔχει] Id non est, finita sunt, sed affecta: idem ergò quod 26.18. ὁ καιρός μου ἐγγύς ἐστι· quod Joh.16.32. ἔρχεται ὥρα, καὶ νῦν ἐλήλυθεν· quod 2 Tim.4.6. ἤδη σπένδομαι, καὶ ὁ καιρὸς τῆς ἐμῆς ἀναλύσεως ἐφέστηκε.

Com. 38. ἱκανόν ἐστι] Glossarium, (& fortasse ex hoc Lucæ loco,) Ἱκανόν ἐστι, *satis est.* Quomodo autem intelligi debeant hæc Christi verba multifariàm disquiritur: & certum est non ità posse accipi ea, ut Antiochi illa ad Hannibalem de exercitu suo, *Satísne esse credis Romanis hæc omnia?* (apud Gel.5.5.) Si enim (quod & alienissimum à doctrina ejus) de defendendo se suósque Christus locutus esset, non solùm duo gladii, sed nec plures, sufficissent. Simplicissimus exponendi modus videtur mihi hujuscemodi esse, Ad defensionem qualem ego parari velim, (hoc est, nullam planè,) duo gladii sufficiunt. Euthymius heic, *Satis est, ostendit quòd nulla erat gladiorum necessitas.*

Com.39. κατὰ τὸ ἔθος] Sic suprà 1.9. & 2.27. κατὰ τὸ εἰθισμένον. Hîc autem κατὰ τὸ ἔθος, est quod Luc.4.16. & Act.17.2. (ubi dicta vide) κατὰ τὸ εἰωθὸς αὐτῷ.

Com.41. ἀπεσπάσθη ἀπ' αὐτῶν] Ità & Act. 21.1. idem Lucas, ἀπ' αὐτῶν ἀποσπασθέντας· & 2 Maccab.12.10. ἐκεῖθεν ἀποσπασθέντων. Significat sæpe, (nominatim autem jam citatis locis,) non violentam (ut vir summus existimavit) at simplicem separationem.

Ibid. θεὶς τὰ γόνατα προσηύξατο] Artemidorus 3.53. Οὐδεὶς ἄπειρος εἰς προσεύχομαι, ἐκεῖ σφόδρα φοβούμενος. Amat autem Lucas hoc loquendi genus: vide Act. 2.5. & 9.40. & 20.36.

Com. 42. παρενεσκεῖν τὸ ποτήριον τοῦτο ἀπ' ἐμοῦ] Hesychius, Παρενεσκεῖν, ἀφαιρεῖσθαι, παρεκβαλεῖν. Si istum Lucæ locum ob oculos habuit, videtur minùs congruam hujus vocis expositionem attulisse: ex illo enim ἀπ' ἐμοῦ, quod hîc sequitur, (collatis Marco & Matthæo,) apparet τὸ παρενεσκεῖν hoc loco, non pro *apponere*, sed pro *auferre*, vel *transferre*, positum.

Ibid. πλὴν μὴ τὸ θέλημά μου, ἀλλὰ τὸ σὸν γινέσθω] Arrianus, itidem ex personâ se Deo commodantis, Ὡς σὺ ἠθέλησας· nempe γένοιτό μοι. 3.24. Vide ad Matthæum 26.42.

Com. 44. καὶ γινόμενος ἐν ἀγωνίᾳ, ἐκτενέστερον προσηύχετο] In Additamentis 14. 1. de Esthere, Κατέφυγε ἐπὶ τὸ Κύριον (i. e. προσηύχετο,) ἐν ἀγῶνι θανάτου κατειλημμένη.

Ibid. γινόμενος ἐν ἀγωνίᾳ.] Virgilius 12. *Dum trepidat*: ubi Servius, *Dum turbatur, quod Græci* ἐν ἀγωνίᾳ *dicunt*. Hesychius ex his Lucæ, Ἐν ἀγωνίᾳ, ἐν μερίμνῃ. Pro ἐν μερίμνῃ melius fortè ἐν ἀδημονίᾳ dixisset: vide Matthæum.

Ibid. ἐκτενέστερον προσηύχετο] Bene προσηύχετο, de homine ἐναγωνίᾳ γινομένῳ. Voces ἐκτένεια, & ἐκτενῶς, non intensionem solùm notant, sed & assiduitatem: in hunc autem aut illum sensum pro locorum ratione exponendæ. Habemus Jonæ 3.8. & Judith. 4.10. ἐκτενῶς ἀναβοᾶν. Act. 26.7. ἐν ἐκτενείᾳ λατρεύειν. Suidas, Ἐκτενῶς, ὁλοψύχως, προθύμως. Glossarium, *Satis, abunde*que, ἱκανῶς, καὶ ἐκτενῶς. Vide ad Act. 12.5. notata.

Ibid. ἐγένετο ὁ ἱδρὼς αὐτοῦ ὡς αἱ θρόμβοι αἵματος] Est, ut Plato Polit. 1. loquitur, ἱδρῶτα θαυμαστὸν ὅσον· neq; aliud enim exprimere Euangelista voluit quàm sudoris copiam ex animi summa perturbatione obortam. Sic, αἷμαπ κλαίειν, & αἵματι ἱδρῶσαι, ὅπερ ἐπὶ σφόδρα ἀγωνιώντων proverbialiter dici solere, ex Zenodoto & Diogeniano notat Photius 138 epistolâ. Vide & Suidæ collectanea. Θρόμβος Galeno & Hesychio est αἷμα πεπηγός, Latinis *grumus*. Glossarium, *Grumi*, τύμβοι, lege, θρόμβοι sic *Grumus*, θρόμβος, in vetere Onomastico. Talem autem fuisse Christi sudorem ait Lucas, non quòd sanguineus fuerit, (quod vel ex particula ὡσεὶ videtur constare) sed quòd magnorum sudorum guttæ crassiores & grandiores soleant esse, quales sunt sanguineæ. Virgilius simili hyperbole *sudoris flumen picem* videtur dixisse, quòd nempe picis guttæ crassiores exsistant. Idem alibi,

——Guttisque humectant grandibus ora:

ubi *grandes guttæ* fletûs magnitudinem notant. Meritò autem homini ἐν ἀγωνίᾳ γινομένῳ copiosus sudor attribuitur. Artemidorus in Oneirocritico, Οἱ περὶ μεγάλων ἀγωνιῶντες ἱδρῶσι. Philostratus in Polemone Sophista, de gladiatore, Ἱδρῶτι ῥεόμενον, καὶ δεδιότα ἢ ὑπὲρ ψυχῆς ἀγῶνα. Philo Legat. ad Caium de Judæis Petronium orantibus, ταῦτα διεξιόντες ὑπ' ἀγωνίας, &c. κεκομμένοι τῷ πνεύματι, ῥεόμενοι καὶ μελῶν ἁπάντων ἱδρῶσι..

Ibid. καταβαίνοντος, &c.] Apta & hæc vox sudoris copiæ exprimendæ. Tale apud Virgilium illud,

——Ossaque & artus
Perfudit toto proruptus corpore sudor.

Apud Horatium,

——Cùm sudor ad imos
Manaret talos.——

Item istud Ovidii,

Occupat obsessos sudor mihi frigidus artus,
Cæruleæque cadunt toto de corpore guttæ.

Ubi *cadere* est quod Lucæ καταβαίνειν. Vulgatus optimè vertit *decurrentis*, quasi nempe ferretur fluvii aut torrentis more. Iterum Virgilius, & de sudore loquens,

——Fluit undique rivis.

Ubi Servius, *Rivorum more, rivatim.* Idem alibi,

——Toto corpore sudor
Liquitur, & piceum, nec respirare potestas,
Flumen agit.——

Grondava il sudore, diceret Italus quispiam. Ovidius Metam. 9.

Cæruleúsque fluit toto de corpore sudor.

Com. 45. εὗρεν αὐτοὺς κοιμωμένους ἀπὸ τῆς λύπης] Josephus, aut alius quis, apud Suidam de Jacobo Patriarcha, Τῇ λύπῃ βαρὺς, ἐναδέζετο. Plutarchus in de Roman. fort. Εἰς ὕπνον ἐκ δυσθυμίας καὶ λύπης ἀποκλιθῆναι. Apulcius 11. *Adstructis miseris lamentationibus, marcentem animam sopor circumfusus oppressit*: ad quem locum videat, si cui vacaverit, quæ fusè annotavimus. Κοιμωμένους *dormientes* vertunt: sic & Hesychius, Κοιμηθῆναι, ὑπνῶσαι· mallem ego *sopitos*: summa mœstitia enim non tam inducit somnum, quàm in soporem mergit: quod & optimè Apuleius (eximius proprietatum observator) intelligens, citatis modò verbis non *somni* voce usus est, at illâ alterâ. Λύπη heic est quæ Græcis μέριμνα, quæ εἰς ὕπνον καταφορικὴ φαντασία exponitur ab Hesychio.

Com. 47. ἔτι δὲ αὐτοῦ λαλοῦντος, ἰδού, &c.]

Τῶν δ' ἔτι μῦθον ἄχραντον ἐν στόματι ἔχοντος.

Sic 1 Maccab. 4.19. Ἔτι λαλοῦντος Ἰούδα ταῦτα, ὤφθη μέρος τι, &c. & in libris Regum, ἔτι αὐτῆς λαλούσης, &c. καὶ Νάθαν ὁ προφήτης ἦλθε. Vide suprà hîc 8.49. & 9.4. Sic & Genes. 29.9. *Adhuc loquebatur, & ecce Rachel veniebat*: ubi bene *ecce*, ut hoc loco ἰδού. Servius ad Æn. 4. illud, *Ecce fera*, &c. *Hæc particula facit nos ità intentos, ut quæ dicuntur putemus videre.*

Ibid. ἤγγισε τῷ Ἰησοῦ φιλῆσαι αὐτόν] Ità Genes. 27.27. Ἐγγίσας ἐφίλησεν αὐτόν· Tobiæ 11.7. *Accedere, & osculari*: & lib. 2. Apuleii, *accedere, & salutare*: insidiantèr autem, ut hoc Lucæ loco, 2 Sam. 20.8. Verè Clemens Alexandrinus, Ἀγάπη ἐκ ἐν φιλήματι, ἀλλ' ἐν εὐνοίᾳ κρίνεται· & Philo, Φίλημα διαφέρει τοῦ φιλεῖν· τὸ μὲν γὰρ ψυχῶν εὕρεσιν ἁρμοζομένων εὐνοίᾳ, τὸ δὲ ψιλὸν καὶ ὁπόπλαιον δεξίωσιν χρείας τινὸς εἰς ταυτὸν συναγούσης ἔοικεν ἐμφαίνειν. ὥσπερ γὰρ ἐκ ἐν τῷ ἀναπνεῖν ἐστὶ τὸ κύπτειν, οὐδ' ἐν τῷ καταπίνειν τὸ πίνειν, οὐδ' ἐν μαρσίππῳ ἵππος, οὕτως οὐδ' ἐν τῷ καταφιλεῖν τὸ φιλεῖν. Libello, Quis rerum divin. hæres.

Com. 48. Ἰούδα] Quandoque nomine compellare, indignantis est. Virgilius,

Vestras, Eure, domos.——

Ubi Servius, *Irascentium est uti proprio nomine, ut Terentius,*

——Ego te in pistrinum, Dave, dedam.

Apuleius in Apologia, *Tûne, Æmiliane?* &c. Donatus ad Eunuch. 5.2. illud, *Quin Pythias*, &c. *Nomen est vultuosè additum.*

Com. 49. εἰ πατάξομεν ἐν μαχαίρᾳ;] Inconsultæ sedulitatis voces, quales suprà 9.54. habuimus. Ἐν heic valet σὺν, aut potiùs ex abundanti ponitur. Sic Apocal. 13.10. ἐν μαχαίρᾳ ἀποκτείνειν· 1 Maccab. 12. ἐν ῥομφαίᾳ ἀποκτείνειν· in Glossis, col. 601. edit. Vulcan. ἐν ῥάβδῳ τύπτειν· apud Arrianum 1.16. in Epictetum, ἐν ῥάβδῳ, &c. ἐλαύνειν· Exod. 17.5. πατάσσειν ἐν ῥάβδῳ· Psal. 88.33. ἐν ῥάβδῳ ἐπισκέψεσθαι· Judithæ cap. 6. ἐν λίθοις βάλλειν· Rom. 16.16. ἐν φιλήματι ἁγίῳ· apud Herodotum, ἐν βρόχῳ τὸν βίον ἀναπαύεσθαι· & in l. 1. §. 3. ff. ad Leg. Cornel. de sicar. *in gladio percutere*. Vide & in Gr. Judic. 14.15. & 15.15. Πατάσσειν μαχαίρᾳ autem dixit & Parthenius in Eroticis.

Com. 51. ἐᾶτε ἕως τούτου] Vertunt, *finite usque huc*: verterem ego, *desinite*, &c. Post illud ἐᾶτε enim distinctionem ponendam putem, & post τούτου subaudiendum, ἀπόχρη, vel, ἱκανόν ἔστι· *desinite, satis* est (vel *sufficiat*) *vos huc usque processisse*: sic ferè 1 Maccab. 2.33. ἕως τοῦ νῦν ἱκανοῦ. Deus ad Angelum visitatorem 2 Sam. 24.16. Πολὺ νῦν ἄνες τὴν χεῖρά σου.

Com. 52. Ὡς ἐπὶ λῃστὴν ἐξεληλύθατε μετὰ μαχαιρῶν;] Non quemvis maleficum, sed latronem, quod gravius & odiosius,

sius. Ità in l. 7. ff. de incendio, &c. *De his*, &c. *Præsidem, ut de latronibus, gravem sententiam dicere.* In edicto 1. Valentiniani, *Cui obviare telo oporteat, ut latroni.* Apuleius 3. *Extremos latrones gladiolo*, &c. *fugare atque proterere aggressus sum.* In passione S. Polycarpi, Ἐξῆλθον διωγμῶται, &c. μὴ ἦν σωθῆναι αὐτοῖς ὅπλων, ὡς ἐπὶ λῃστὴν προέχοντες. Plutarchus in vita Cæsaris, Τῷ γὰρ βοῶντι ὅπλων δεῖν πρὸς ἄνδρας λῃστὴν, ὑφῶν. Quin & ὅπλα (vocem & μαχαίρας & ξύλα, quæ hîc habet Lucas, complectentem) in hac de Christo narratione Joannes posuit.

Com. 53. Καθ' ἡμέραν] *Quotidie.* Sic, Καθ' ὥραν, ἐν πάσῃ ὥρᾳ, Hesychio.

Ibid. αὕτη ὑμῶν ἐστιν ἡ ὥρα] In Græco Jobi 12.4,5. Δίκαιος ἀνὴρ, &c. εἰς χεῖρας ταχὺν ἡτοίμασο πεσεῖν ἐπ' ἄλλων. *Dies* autem (id est, *tempus*) *alicujus* solet dici ille in quo nactus est potestatem ad libitum agendi suum. Quo sensu Sirachidis 51. 11. καιρὸν εὐφροσύνων habemus. Davidis comites 1 Reg. 24. 4. Ἰδοὺ ἡ ἡμέρα αὕτη ὧν εἶπε Κύριος πρός σε Ἰδοὺ δίδωμι τὸν ἐχθρόν σε εἰς τὰς χεῖράς σου. Apud Senecam Medea,

——*Meus hic dies.*

Martialis 10. 58.

——*Quando dies meus est*——

Et alibi,

Hæc hora est tua, &c.

Com. 54. Συλλαβόντες αὐτὸν] Glossarium, Συλλαμβάνω, σωέχω· *opprimo, comprehendo.* Moschopulus, Συλλαμβάνειν λέγει ὅταν πολλοὶ ἕνα κρατήσουσι· quod ipsum hoc in loco factum.

Ibid. καὶ εἰσήγαγον αὐτὸν] Hæc non legit Vulgatus Interpres.

Ibid. Πέτρος ἠκολούθει μακρόθεν] Exitum rei spectans.

Com. 55. Ἁψάντων δὲ πῦρ ἐν μέσῳ τῆς αὐλῆς, καὶ συγκαθισάντων, &c.] Putavi ἐν μέσῳ τῆς αὐλῆς hoc positum esse pro ἐν αὐλῇ· quomodo vox μέσος periphrasticè sæpe his in libris, atque adeò statim hoc ipso commate, occurrit: nunc, ut secundùm literam, hoc est, pro meditullio aulæ accipiam, faciunt Scholiastis ista ad Equites Aristophanis, Περὶ τὸ πῦρ, τετέσι, μέσον τῆς οἰκίας καθεζόμενος· item hæc Hesychii, Λαμπήνη, &c. ἐχάρα, ἐφ' ἧς ἔκαιον ἐν μέσῳ τῆς οἴκων, &c.

Com. 56. παιδίσκη] Glossæ, Παιδίσκη, ἡ θεράπαινα, *ancilla.*

Ibid. καὶ σὺ σὺν αὐτοῖς ἦς] In Adelphis Terentianis,

——*Atque hercle hic de grege illo est.*

Com. 57. οὐκ οἶδα αὐτὸν] Sic Apuleius itidem se purgare volens, lib. 3. *Cùm nemo possit monstrare*, &c. *vel omnino mihi notos illos unquam fuisse.* Apud Terentium Eunuch. 3. 3. ille,

Roget quis quid tibi cum illa? nè nôram quidem.

Portò vel ex his Petri verbis, vide quàm non minùs appositè quàm verè Trist. 1. Ovidius de Fortuna loquens,

—Simul intonuit, NEQUE NOSCITUR ULLI,
Agminibus comitum qui modò cinctus erat.

Idem 2. 3. de Ponto,

Cumque aliis nolint etiam me nosse videri,
Vix duo projecto tréve tulistis opem.

Com. 58. Οὐκ ἀνθρωπε ἐστί] Sic 2 Tim. 3. 6. ἐκ τούτων εἰσὶν, &c. & 1 Joh. 2. 19. οὐκ ἦσαν ἐξ ἡμῶν, de nostro grege.

Ibid. ἄνθρωπε, οὐκ εἰμί] Sic infrà statim, ἀνθρωπε, οὐκ οἶδα ὃ λέγεις. Beza utroque loco, illud ἄνθρωπε, *heus tu* vertebat: melius & heic Vulgatus vertit *homo.* Donatus ad Adelph. ea, *Tu homo*, &c. *Tu homo, dicens, negat illi familiaritatem.* Vide suprà 5. 20. & 12. 14. Matth. 26. 27. Marc. 14. 71. Joh. 9. 24. Ità & Matth. 20. 13. & 22. 12. ἑταῖρε ponitur.

Com. 59. διαστάσης ὡσεὶ ὥρας μιᾶς] Sic Act. 5. 7. ἐγένετο ὡς ὡρῶν τριῶν διάστημα.

Ibid. διϊσχυρίζετο] *Asseverabat*; ut & Act. 12. 15.

Ibid. Γαλιλαῖός ἐστιν] Ἡ γὰρ λαλιά σου (ut Matth. 26. 72.) δῆλον αὐτὸν ἐποίει. Euthymius ad Joh. 4. ea, QUOMODO TU JUDÆUS CUM SIS? &c. *Unde Judæum esse cognovit? ab habitu, aut etiam à loquela.*

Com. 60. ἐκ οἶδα τί λέγεις] Sic 1 Cor. 14. 16. at sensu non eodem, τί λέγεις οὐκ οἶδε. In Andria Terentiana, *Quid narres nescio:* ubi Donatus, *Quasi fabulam.* Adde Suidam ad Matthæum adductum.

Ibid. οὐκ οἶδα ὃ λέγεις] Idem Donatus ad Eunuchi 5. 4. illud, *Nescio; Perturbatur, nec negare potuit* (ità hic Petrus,) *nec consentire volebat: & ideo quasi defensionis loco dixit, Nescio.*

Com. 62. Ἐξελθὼν ἔξω] Subaudi ex D. Marco, εἰς τὸ προαύλιον, non enim in plateam exivit: bene ergò *vestibulum* verterunt προαύλιον illud. Gellius 16. 5. *Qui domos amplas* (tale heic Pontificis palatium) *antiquitus faciebant, locum ante januam relinquebant, qui inter fores domûs & viam medius esset: in eo loco qui Dominum ejus domûs salutatum venerant, prinsquàm admitterentur, consistebant*, &c. *Ab illa ergò grandis loci consistione & quasi stabulatione Vestibula appellata sunt spatia grandia ante fores ædium relicta*, &c. Euthymius ad Matth. 27. in hac narratione. *In vestibulum, hoc est, in priorem partem atrii.* Ἐξελθὼν ἔξω, pleonasmus bene Græcus: sic ἔσω εἴσω in Pluto Aristophanis.

Ibid. ἐξελθὼν ἔξω, ἔκλαυσε] Subtrahere se conspectui præsentium solent qui lacrymis indulgere volunt. Homerus Odyss.

Κλαίεσκον ἐξελθόντες. ——

Idem in Iliade, de Achille,

Δακρύσας, ἑτάρων ἀφαρ ἕζετο νόσφι λιασθεὶς
Οἷον ἐφ' ἁλὸς πολιῆς.——

Terent. 3. 3. Hecyræ,

——*Corripui ilico*
Me indè lacrymans.——

Ubi Donatus, *Ardens dolore, & est causa cur citò exierit.* Tacitus Annal. 11. *Messalina quoque lacrymas excivit, quibus abluendis cubiculo egrediebatur.* Vide ad Matth. 26. 75. notata.

Ibid. ἔκλαυσε πικρῶς]

——*Impenso lavit sua crimina fletu.*

Com. 63. ἐστέβλεψε τῷ Πέτρῳ] Non dissimilia quæ & ab aliis adducta ex Plutarcho, Πολέμωνα Ξενοκράτης ὀφθεὶς μόνον ἐν τῇ διατριβῇ καὶ ἀποβλέψας πρὸς αὐτὸν, ἐτρέψατο, καὶ μετέθηκεν. Quibus adde & hæc Themistii (Orat. 7.) de Philosophia, Ἤδη γοῦν τινα καὶ δεῖα φιλεῖ τῆς θεᾶς ταύτης ἅρπαγεν εἰς κοσμιότητα καὶ βίον μεταρρυθμίσασα.

Com. 67. Εἰ σὺ εἶ ὁ Χριστὸς, εἰπὲ ἡμῖν] Sic Joh. 10. 24.

Ibid. Ἐὰν ὑμῖν εἴπω, οὐ μὴ πιστεύσητε] q. d. Cur id interrogatis me quod si dixero non crediturí estis? In Declamationibus Quintiliani, *Dura est conditio interrogationis cùm id quæritur, quod si respondeas, non creditur.*

Com. 71. Τί ἔτι χρείαν ἔχομεν μαρτύρων; αὐτοὶ γὰρ ἠκούσατε ἀπὸ τοῦ στόματος αὐτοῦ] Apuleius ex Ruffini (accusatoris sui) persona, in Apologetico, *Apuleius Magus, dicit ipsa* (Pudentilla) *quæ sentit & patitur: quid vultis amplius?* Virgilius 11.

Ante oculos interque manus sunt omnia vestras.

Ubi Servius, *Ac si diceret, non egent narratione.*

Ibid. αὐτοὶ γὰρ ἠκούσατε ἀπὸ τοῦ στόματος αὐτοῦ] In Andria Terentiana ille,

——*Audistin' obsecro?*
Hem scelera! hunc jam oportet in cruciatum hinc abripi.

Κεφ. κγ'.

1. ΚΑΙ ἀναστὰν ἅπαν τὸ πλῆθος αὐτῶν ἦγαγον αὐτὸν ἐπὶ τὸν Πιλάτον.

2. Ἤρξαντο δὲ κατηγορεῖν αὐτοῦ, λέγοντες, Τοῦτον εὕρομεν διαστρέφοντα τὸ ἔθνος, καὶ κωλύοντα Καίσαρι φόρους διδόναι, λέγοντα ἑαυτὸν Χριστὸν βασιλέα εἶναι.

3. Ὁ δὲ Πιλάτος ἐπηρώτησεν αὐτὸν, λέγων, Σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων; Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς αὐτῷ ἔφη, Σὺ λέγεις.

4. Ὁ δὲ Πιλάτος εἶπε πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς ὄχλους, Οὐδὲν εὑρίσκω αἴτιον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τούτῳ.

5. Οἱ δὲ ἐπίσχυον, λέγοντες, Ὅτι ἀνασείει τὸν λαὸν, διδάσκων καθ' ὅλης τῆς Ἰουδαίας, ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, ἕως ὧδε.

6. Πιλάτος δὲ ἀκούσας Γαλιλαίαν, ἐπηρώτησεν εἰ ὁ ἄνθρωπος Γαλιλαῖός ἐστι.

7. Καὶ γνοὺς ὅτι ἐκ τῆς ἐξουσίας Ἡρῴδου ἐστὶν, ἀνέπεμψεν αὐτὸν πρὸς Ἡρῴδην, ὄντα καὶ αὐτὸν ἐν Ἰεροσολύμοις ἐν ταύταις ταῖς ἡμέραις.

8. Ὁ δὲ Ἡρῴδης, ἰδὼν τὸν Ἰησοῦν, ἐχάρη λίαν· ἦν γὰρ θέλων ἐξ ἱκανοῦ ἰδεῖν αὐτὸν, διὰ τὸ ἀκούειν πολλὰ περὶ αὐτοῦ· καὶ ἤλπιζέ τι σημεῖον ἰδεῖν ὑπ' αὐτοῦ γινόμενον.

9. Ἐπηρώτα δὲ αὐτὸν ἐν λόγοις ἱκανοῖς. αὐτὸς δὲ οὐδὲν ἀπεκρίνατο αὐτῷ.

10. Εἱστήκεισαν δὲ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς εὐτόνως κατηγοροῦντες αὐτοῦ.

11. Ἐξουθενήσας δὲ αὐτὸν ὁ Ἡρῴδης σὺν τοῖς στρατεύμασιν αὐτοῦ, καὶ ἐμπαίξας, περιβαλὼν αὐτὸν ἐσθῆτα λαμπρὰν, ἀνέπεμψεν αὐτὸν τῷ Πιλάτῳ.

12. Ἐγένοντο δὲ φίλοι ὅ, τε Πιλάτος καὶ ὁ Ἡρῴδης ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ μετ' ἀλλήλων· προϋπῆρχον γὰρ ἐν ἔχθρᾳ ὄντες πρὸς ἑαυτούς.

13. Πιλάτος δὲ, συγκαλεσάμενος τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς ἄρχοντας καὶ τὸν λαὸν,

14. Εἶπε πρὸς αὐτούς, Προσηνέγκατέ μοι τὸν ἄνθρωπον τοῦτον ὡς ἀποστρέφοντα τὸν λαόν· καὶ ἰδοὺ, ἐγὼ ἐνώπιον ὑμῶν ἀνακρίνας, οὐδὲν εὗρον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τούτῳ αἴτιον ὧν κατηγορεῖτε κατ' αὐτοῦ.

15. Ἀλλ' οὐδὲ Ἡρῴδης· ἀνέπεμψα γὰρ ὑμᾶς πρὸς αὐτὸν, καὶ ἰδοὺ, οὐδὲν ἄξιον θανάτου ἐστὶ πεπραγμένον αὐτῷ.

16. Παιδεύσας οὖν αὐτὸν ἀπολύσω.

17. Ἀνάγκην δὲ εἶχεν ἀπολύειν αὐτοῖς κατὰ ἑορτὴν ἕνα.

18. Ἀνέκραξαν δὲ παμπληθεὶ, λέγοντες, Αἶρε τοῦτον· ἀπόλυσον δὲ ἡμῖν τὸν Βαραββᾶν·

19. (Ὅστις ἦν διὰ στάσιν τινὰ γενομένην ἐν τῇ πόλει καὶ φόνον, βεβλημένος εἰς φυλακήν.)

20. Πάλιν οὖν ὁ Πιλάτος προσεφώνησε, θέλων ἀπολῦσαι τὸν Ἰησοῦν.

21. Οἱ δὲ ἐπεφώνουν, λέγοντες, Σταύρωσον, σταύρωσον αὐτόν.

22. Ὁ δὲ τρίτον εἶπε πρὸς αὐτούς, Τί γὰρ κακὸν ἐποίησε οὗτος; οὐδὲν αἴτιον θανάτου εὗρον ἐν αὐτῷ· παιδεύσας οὖν αὐτὸν ἀπολύσω.

23. Οἱ δὲ ἐπέκειντο φωναῖς μεγάλαις αἰτούμενοι αὐτὸν σταυρωθῆναι· καὶ κατίσχυον αἱ φωναὶ αὐτῶν καὶ τῶν ἀρχιερέων.

Versio Vulgata.

1. ET ſurgens omnis multitudo eorum, duxerunt illum ad Pilatum.

2. Cœperunt autem illum accuſare, dicentes, Hunc invenimus ſubvertentem gentem noſtram, & prohibentem tributa dare Cæſari, & dicentem ſe Chriſtum regem eſſe.

3. Pilatus autem interrogavit eum, dicens, Tu es rex Judæorum? At ille reſpondens ait, Tu dicis.

4. Ait autem Pilatus ad principes ſacerdotum & turbas, Nihil invenio cauſæ in hoc homine.

5. At illi invaleſcebant, dicentes, Commovet populum docens per univerſam Judæam, incipiens à Galilæa uſque huc.

6. Pilatus autem audiens Galilæam, interrogavit ſi homo Galilæus eſſet.

7. Et ut cognovit quòd de Herodis poteſtate eſſet, remiſit eum ad Herodem, qui & ipſe Jeroſolymis erat illis diebus.

8. Herodes autem viſo Jeſu, gaviſus eſt valde: erat enim cupiens ex multo tempore videre eum, eò quòd audiret multa de eo; & ſperabat ſignum aliquod videre ab eo fieri.

9. Interrogabat autem eum multis ſermonibus. At ipſe nihil illi reſpondebat.

10. Stabant autem principes ſacerdotum & ſcribæ conſtanter accuſantes eum.

11. Sprevit autem illum Herodes cum exercitu ſuo; & illuſit, indutum veſte albâ, & remiſit ad Pilatum.

12. Et facti ſunt amici Herodes & Pilatus in ipſa die: nam antea inimici erant adinvicem.

13. Pilatus autem convocatis principibus ſacerdotum & magiſtratibus, & plebe,

14. Dixit ad illos, Obtuliſtis mihi hunc hominem, quaſi avertentem populum, & ecce ego coram vobis interrogans, nullam cauſam inveni in homine iſto ex his in quibus eum accuſatis.

15. Sed neque Herodes; nam remiſi vos ad illum, & ecce, nihil dignum morte actum eſt ei.

16. Emendatum ego illum dimittam.

17. Neceſſe autem habebat dimittere eis per diem feſtum, unum.

18. Exclamavit autem ſimul univerſa turba, dicens, Tolle hunc, & dimitte nobis Barabbam:

19. Qui erat propter ſeditionem quandam factam in civitate & homicidium, miſſus in carcerem.

20. Iterum autem Pilatus locutus eſt ad eos, volens dimittere Jeſum.

21. At illi ſuccłamabant, dicentes, Crucifige, crucifige eum.

22. Ille autem tertiò dixit ad illos, Quid enim mali fecit iſte? nullam cauſam mortis invenio in eo: corripiam ergò illum, & dimittam.

23. At illi inſtabant vocibus magnis poſtulantes ut crucifigeretur; & invaleſcebant voces eorum.

24. Ὁ

24. Ὁ δὲ Πιλᾶτος ἐπέκρινε γενέσθαι τὸ αἴτημα αὐτῶν.

25. Ἀπέλυσε δὲ αὐτοῖς τὸν διὰ στάσιν καὶ φόνον βεβλημένον εἰς τὴν φυλακήν, ὃν ἠτοῦντο· τὸν δὲ Ἰησοῦν παρέδωκε τῷ θελήματι αὐτῶν.

26. Καὶ ὡς ἀπήγαγον αὐτόν, ἐπιλαβόμενοι Σίμωνός τινος Κυρηναίου τοῦ ἐρχομένου ἀπ' ἀγροῦ, ἐπέθηκαν αὐτῷ τὸν σταυρόν, φέρειν ὄπισθεν τοῦ Ἰησοῦ.

27. Ἠκολούθει δὲ αὐτῷ πολὺ πλῆθος τοῦ λαοῦ καὶ γυναικῶν· αἳ καὶ ἐκόπτοντο καὶ ἐθρήνουν αὐτόν.

28. Στραφεὶς δὲ πρὸς αὐτὰς ὁ Ἰησοῦς εἶπε, Θυγατέρες Ἰερουσαλήμ, μὴ κλαίετε ἐπ' ἐμέ· πλὴν ἐφ' ἑαυταὶς κλαίετε, καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ὑμῶν·

29. Ὅτι ἰδοὺ, ἔρχονται ἡμέραι ἐν αἷς ἐροῦσι, Μακάριαι αἱ στεῖραι, καὶ κοιλίαι αἳ οὐκ ἐγέννησαν, καὶ μαστοὶ οἳ οὐκ ἐθήλασαν.

30. Τότε ἄρξονται λέγειν τοῖς ὄρεσι, Πέσετε ἐφ' ἡμᾶς· καὶ τοῖς βουνοῖς, Καλύψατε ἡμᾶς.

31. Ὅτι εἰ ἐν τῷ ὑγρῷ ξύλῳ ταῦτα ποιοῦσιν, ἐν τῷ ξηρῷ τί γένηται;

32. Ἤγοντο δὲ καὶ ἕτεροι δύο κακοῦργοι σὺν αὐτῷ ἀναιρεθῆναι.

33. Καὶ ὅτε ἀπῆλθον ἐπὶ τὸν τόπον τὸν καλούμενον Κρανίον, ἐκεῖ ἐσταύρωσαν αὐτὸν, καὶ τοὺς κακούργους· ὃν μὲν ἐκ δεξιῶν, ὃν δὲ ἐξ ἀριστερῶν.

34. Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἔλεγε, Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς· οὐ γὰρ οἴδασι τί ποιοῦσι. Διαμεριζόμενοι δὲ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, ἔβαλον κλῆρον.

35. Καὶ εἱστήκει ὁ λαὸς θεωρῶν, ἐξεμυκτήριζον δὲ καὶ οἱ ἄρχοντες σὺν αὐτοῖς, λέγοντες, Ἄλλους ἔσωσε, σωσάτω ἑαυτὸν, εἰ οὗτός ἐστιν ὁ Χριστὸς ὁ τοῦ Θεοῦ ἐκλεκτός.

36. Ἐνέπαιζον δὲ αὐτῷ καὶ οἱ στρατιῶται, προσερχόμενοι καὶ ὄξος προσφέροντες αὐτῷ,

37. Καὶ λέγοντες, Εἰ σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων, σῶσον σεαυτόν.

38. Ἦν δὲ καὶ ἐπιγραφὴ γεγραμμένη ἐπ' αὐτῷ γράμμασιν Ἑλληνικοῖς καὶ Ῥωμαϊκοῖς καὶ Ἑβραϊκοῖς, ΟΥΤΟΣ ΕΣΤΙΝ Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΙΟΥΔΑΙΩΝ.

39. Εἷς δὲ τῶν κρεμασθέντων κακούργων ἐβλασφήμει αὐτὸν, λέγων, Εἰ σὺ εἶ ὁ Χριστὸς, σῶσον σεαυτὸν καὶ ἡμᾶς.

40. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ἕτερος ἐπετίμα αὐτῷ, λέγων, Οὐδὲ φοβῇ σὺ τὸν Θεὸν, ὅτι ἐν τῷ αὐτῷ κρίματι εἶ;

41. Καὶ ἡμεῖς μὲν δικαίως· (ἄξια γὰρ ὧν ἐπράξαμεν ἀπολαμβάνομεν) οὗτος δὲ οὐδὲν ἄτοπον ἔπραξε.

42. Καὶ ἔλεγε τῷ Ἰησοῦ, Μνήσθητί μου, Κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου.

43. Καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, Ἀμὴν λέγω σοι, σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ.

44. Ἦν δὲ ὡσεὶ ὥρα ἕκτη, καὶ σκότος ἐγένετο ἐφ' ὅλην τὴν γῆν ἕως ὥρας ἐνάτης.

45. Καὶ ἐσκοτίσθη ὁ ἥλιος, καὶ ἐσχίσθη τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ μέσον.

46. Καὶ φωνήσας φωνῇ μεγάλῃ ὁ Ἰησοῦς εἶπε, Πάτερ, εἰς χεῖράς σου παρατίθεμαι τὸ πνεῦμά μου. Καὶ ταῦτα εἰπὼν ἐξέπνευσεν.

47. Ἰδὼν δὲ ὁ ἑκατοντάρχης τὸ γενόμενον, ἐδόξασε τὸν Θεὸν, λέγων, Ὄντως ὁ ἄνθρωπος οὗτος δίκαιος ἦν.

24. Et Pilatus adjudicavit fieri petitionem eorum.

25. Dimisit autem illis eum qui propter homicidium & seditionem missus fuerat in carcerem, quem petebant; Jesum verò tradidit voluntati eorum.

26. Et cùm ducerent eum, apprehenderunt Simonem quendam Cyrenensem venientem de villa; & imposuerunt illi crucem portare post Jesum.

27. Sequebatur autem illum multa turba populi & mulierum; quæ plangebant & lamentabantur eum.

28. Conversus autem ad illas Jesus, dixit, Filiæ Jerusalem, nolite flere super me; sed super vos ipsas flete, & super filios vestros:

29. Quoniam, ecce, venient dies, in quibus dicent, Beatæ steriles, & ventres qui non genuerunt, & ubera quæ non lactaverunt.

30. Tunc incipient dicere montibus, Cadite super nos; & collibus, Operite nos.

31. Quia si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet?

32. Ducebantur autem & alii duo nequam cum eo, ut interficerentur.

33. Et postquam venerunt in locum qui vocatur Calvariæ, ibi crucifixerunt eum; & latrones, unum à dextris, & alterum à sinistris.

34. Jesus autem dicebat, Pater, dimitte illis: non enim sciunt quid faciunt. Dividentes verò vestimenta ejus, miserunt sortes.

35. Et stabat populus exspectans, & deridebant eum principes cum eis, dicentes, Alios salvos fecit, se salvum faciat, si hic est Christus, Dei electus.

36. Illudebant autem ei & milites accedentes, & acetum offerentes ei,

37. Dicentes, Si tu es rex Judæ salvum te fac. orum,

38. Erat autem & superscriptio scripta super eum literis Græcis, & Latinis, & Hebraicis, HIC EST REX JUDÆORUM.

39. Unus autem de his qui pendebant latronibus, blasphemabat eum, dicens, Si tu es Christus, salvum fac temetipsum & nos.

40. Respondens autem alter increpabat eum, dicens, Neque tu times Deum, quòd in eadem damnatione es?

41. Et nos quidem justè, nam digna factis recipimus; hic verò nihil mali gessit.

42. Et dicebat ad Jesum, Domine, memento mei cùm veneris in regnum tuum.

43. Et dixit illi Jesus, Amen dico tibi, Hodie mecum eris in paradiso.

44. Erat autem ferè hora sexta; & tenebræ factæ sunt in universam terrā usq; in horā nonam.

45. Et obscuratus est sol; & velum templi scissum est medium.

46. Et clamans voce magnâ Jesus ait, Pater, in manus tuas commendo spiritum meum. Et hæc dicens exspiravit.

47. Videns autem Centurio quod factum fuerat, glorificavit Deum, dicens, Verè hic homo justus erat.

48. Καὶ πάντες οἱ συμπαραγενόμενοι ὄχλοι ἐπὶ τὴν θεωρίαν ταύτην, θεωροῦντες τὰ γενόμενα, τύπτοντες ἑαυτῶν τὰ στήθη ὑπέστρεφον.

49. Εἱστήκεισαν δὲ πάντες οἱ γνωστοὶ αὐτῷ μακρόθεν, καὶ γυναῖκες αἱ συνακολουθήσασαι αὐτῷ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, ὁρῶσαι ταῦτα.

50. Καὶ ἰδοὺ, ἀνὴρ ὀνόματι Ἰωσὴφ, βουλευτὴς ὑπάρχων, ἀνὴρ ἀγαθὸς καὶ δίκαιος·

51. (Οὗτος οὐκ ἦν συγκατατεθειμένος τῇ βουλῇ καὶ τῇ πράξει αὐτῶν, ἀπὸ Ἀριμαθαίας πόλεως τῶν Ἰουδαίων· ὃς καὶ προσεδέχετο καὶ αὐτὸς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ)

52. Οὗτος προσελθὼν τῷ Πιλάτῳ, ᾐτήσατο τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ.

53. Καὶ καθελὼν αὐτὸ ἐνετύλιξεν αὐτὸ σινδόνι, καὶ ἔθηκεν αὐτὸ ἐν μνήματι λαξευτῷ, οὗ οὐκ ἦν οὐδέπω οὐδεὶς κείμενος.

54. Καὶ ἡμέρα ἦν παρασκευὴ, καὶ σάββατον ἐπέφωσκε.

55. Κατακολουθήσασαι δὲ αἱ γυναῖκες, αἵτινες ἦσαν συνεληλυθυῖαι αὐτῷ ἐκ τῆς Γαλιλαίας, ἐθεάσαντο τὸ μνημεῖον, καὶ ὡς ἐτέθη τὸ σῶμα αὐτοῦ.

56. Ὑποστρέψασαι δὲ ἡτοίμασαν ἀρώματα καὶ μύρα· καὶ τὸ μὲν σάββατον ἡσύχασαν, κατὰ τὴν ἐντολήν.

48. Et omnis turba eorum qui simul aderant ad spectaculum istud, & videbant quæ fiebant, percutientes pectora sua revertebantur.

49. Stabant autem omnes noti ejus à longè, & mulieres quæ secutæ eum erant à Galilæa hæc videntes.

50. Et ecce vir nomine Joseph, qui erat decurio, vir bonus & justus,

51. (Hic non consenserat consilio & actibus eorum, ab Arimathæa civitate Judææ, qui exspectabat & ipse regnum Dei)

52. Hic accessit ad Pilatum, & petiit corpus Jesu:

53. Et depositum involvit sindone, & posuit eum in monumento excisо, in quo nondum quisquam positus fuerat.

54. Et dies erat parasceues, & sabbatum illucescebat.

55. Subsecutæ autem mulieres quæ cum eo venerant de Galilæa, viderunt monumentum, & quemadmodum positum erat corpus ejus.

56. Et revertentes paraverunt aromata & unguenta; & sabbato quidem siluerunt secundùm mandatum.

Ad Cap. XXIII.

Com.2. Ἤρξαντο δὲ κατηγορεῖν αὐτοῦ] Sic Act. 24. 2. de Paulo idem Lucas noster. Κατηγορεῖν non malè Tertullianus vertit, *onerare illum*. Virgilius,

——*His onerat dictis, atque aggerat iras.*

Ibid. διεστρέφοντα τὸν λαὸν] Confer Act. 24.5.

Com.5. ἐπίσχυον] Quod Act.22.24. & infrà heic com. 21. ἐπεφώνουν, com.23. ἐπέκειντο· in quibus singulis verbis τὸ ὀπὶ notat pervicacem instantiam.

Ibid. ἀνασείει τὸν λαὸν] Glossarium, *Concitat*, συνσείει, &c. ἀνασείῃ. Hesychius, Ἀνασείει, ἀναπείθει. Imò & in MS. vetustissimo quodam Marc. 15.11. legitur non αἰτήσωσιν, sed ἔπεισεν τὸν ὄχλον. In Hesychio autem Ἀνασείει, ἀναπείθῃ legendum putem, & hunc Lucæ locum respici.

Ibid. ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας ἕως ὧδε] Monstrat & hic loquendi modus quàm non incognitas habuerit Lucas hujus linguæ gratias Veneréque. Dionysius in Periegesi, de monte Tauro,

Ἀρξάμενος γαίης Παμφυλίδος ἔσχει καὶ Ἰνδῶν.

Quæ vertens versu 840 Avienus,

——*Pamphylia campo*
Quà jacet incipiens (nempe Taurus ille) *& vertices ardua ducens*
Indorum ad pelagus——

Ità enim eum scripsisse puto: non,

—— *ad verticis ardua ducit*
Indorum ad pelagus,——

ut legitur in vulgatis libris.

Com.8. ἦν θέλων ἐξ ἱκανοῦ ἰδεῖν αὐτὸν διὰ τὸ ἀκούειν πολλὰ περὶ αὐτοῦ] Vide suprà 9.9. & 2 Paralip.9.23.

Com.9. Ἐπερώτα αὐτὸν ἐν λόγοις ἱκανοῖς] Sic, *diutile percontari*, in Apuleii fragmentis.

Ibid. οὐδὲν ἀπεκρίνατο αὐτῷ] Meritò: vide suprà 22. 67. Quintilianus 19 declam. *Non habet causam loquendi cui non potest credi.*

Com.10. ἐυτόνως κατηγοροῦντες αὐτοῦ] Beza, *contentiosè accusantes eum*, satìs verbosè: imò quis unquam alius sic Latinè locutus? Breviùs, & fortè aptiùs, *vehementer* vertisset. Sic, *vehementer accusare*, Plinius 6.22. in Epistolis dixit: quo & sensu Hesychius, (istum Lucæ, vel illum Act.18.28. locum sine dubio respiciens,) Εὐτόνως, ἰσχυρῶς. Vulgat. *constanter accusantes eum*: quâ voce secundùm usurpationem illorum temporum, audacia cum impudentia juncta solebat significari: unde *& deterrima feminæ constantiam* dixit Apuleius noster. Adde quæ adduxit id genus alia Vir eruditissimus Heraldus ad Arnobium. Hieronymus c.2. Gal. *procaciter & constanter arguere.*

Com. 11. ἐξουθενήσας, &c.] Glossarium, *Aspernatur* ἐξουθενίζῃ· ἀναξιοπαθεῖ· fortè ἀναξιοπαθεῖ legendum.

Ibid. ἐσθῆτα λαμπρὰν] Recentior, *vestem splendidam*: non illud quidem malè, at supervacuè, cùm idem planè valeat *vestem albam*, ut hic habet Vulgata versio. Sic, *vestimenta albentia* (i. e. splendida,) Offic. 1. 19. D. Ambrosius dixit.

Com.12. Ἐγένοντο δὲ φίλοι ὅ,τε Πιλάτος καὶ ὁ Ἡρῴδης ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ μετ' ἀλλήλων] Diutinæ magnatum simultates, non tam ex voluntate & consilio ipsorum, quàm ex aliqua fortuita occasione, quasi vi divinâ quadam se interponente, nonnunquam in amicitiam transibant. Vide quæ apud Gellium 12.8. de Tiberio, Gracchorum patre, & superiore Africano.

Com. 14. προσηνέγκατέ μοι τὸν ἄνθρωπον τοῦτον] Optimè (i. e. valdè propriè) Vulgatus, *Obtulistis mihi hunc hominem*. Apuleius 9. *Repertum, & oblatum magistratibus.* Ad quem locum annotata consule.

Ibid. ὡς ἀποστρέφοντα τὸν λαὸν] Ab obsequio nempe Cæsari debito. Vide suprà com.2.

Ibid. ἐνώπιον ὑμῶν] Hoc ideo dicit, nè si secretò de eo cognovisset, putaretur gratiâ aut ambitu absolvisse eum.

Ibid. οὐδὲν εὗρον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τούτῳ ὧν κατηγορεῖτε κατ' αὐτοῦ] Similia planè Præses alter ille Romanus de Paulo Act. 25.18.

Com.15. Ἀλλ' οὐδὲ Ἡρῴδης] Qui γνώσης ἦν κατ' Ἰουδαίους (ὑμᾶς) ἐθῶν τε καὶ ζητημάτων (ut Act.26.3. Agrippa) quod ego nequaquam.

Com.16. Παιδεύσας οὖν αὐτὸν, ἀπολύσω] Παιδεύσας hîc est

est δείρας· cùm illum (inquit) flagellis subjecero, dimittam. Sic Act. 5.40. de Synedrio, Δείραντες (Apostolos nempe) &c. ἀπέλυσαν αὐτούς. Sic, *fustibus cædi, & ità absolvi*, in l. 7. ff. de jure patronatûs. Salustium ab A. Milone *loris cæsum & dimissum*, narrat & Gellius 17.18. ex M. Varrone.

Com. 18. Ἀνέκραξαν παμπληθεῖ] *Unóque omnes eadem ore fremebant.*

Com. 21. ἐπεφώνουν] Vulgat. *succlamabant.* Act. 22.24. *acclamarent* vertit. Ubi dicta vide. Hesychius, Ἐπεφώνει, βοᾷ, κράζει.

Com. 22. Ὁ δὲ τρίτον εἶπε πρὸς αὐτοὺς, Τί γὰρ κακὸν ἐποίησεν;] Docete (inquit) me quid fecerit morte dignum: clamores vagi in Jure nostro nullum pondus habent. In l. item & ff. De dolo malo, *Item exigit Prætor ut comprehendatur quid dolo malo factum sit, scire enim debet actor in qua re circumscriptus sit, nec in tanto crimine vagari oportet.* Vide ad Matthæum annotata. Ter interrogare, diligenter scisitantium est, (vide Joh. 21.17. & quæ de Regulo Plinius 1. Epist. 5.) præcipuè autem eorum qui judiciis præsunt. Idem Plinius lib. 10. Epist. 99. ad Trajanum, *Interrogavi ipsos an essent Christiani: confitentes iterum ac tertiò interrogavi*, &c. Apuleius in Apologetico, Claudium Maximum alloquens, Proconsulem, & rei tunc temporis capitalis Judicem, *Quod ergò Apuleii commodum si* (mulier) *vmisset? ità enim pulcre & perseveranter tertiò quæsiviſti.* Non assentior autem eximio Viro existimanti his Lucæ verbis inesse ἀπολογίαν τῷ σωπωμένῳ, at potiùs illud γάρ, ut alibi, abundare. Sic & in Colloquiis veteribus, cum Glossariis excusis, Ἐποκειφώμεθα αὐτόν. Τί γάρ ἔχει; Ἀρρωστεῖ.

Com. 23. ἐπέκειντο φωναῖς μεγάλαις] Πεισιστῶς ἔκραζον, Matthæus: ubi vide ex Quintiliano, & ex 1 Sam. 18.9. adducta. Ἐπέκειντο, *urgebant, pertinaciter instabant.* Ælianus Var. 10.16. Ἐπειδὴ λιπαρέστερος ἦν, καὶ ἐπέκειτο, &c. Philostratus de Apollonio Tyaneo, Ἐπικειμένου, καὶ οὐκ ἀνέντος, &c. Utitur eodem sensu & Diodorus Siculus in Photii Bibliotheca. Vulgatus bene vertit *instabant.* Seneca 53 Epist. *Institi itaque gubernatori, & illum, vellet nollet, coegi ut littus peteret.* Glossæ, Ἐπίκειμαι, *incumbo, insto*, &c.

Ibid. καὶ κατίσχυον αἱ φωναὶ αὐτῶν] Ecce gentis ingenium, ut & Act. 25.23. Horatius,

——Multò plures sumus, ac veluti te
Judæi cogemus in hanc concedere partem.

Quibus nihil opportunius inveniri potest ad hæc Lucæ illustranda.

Com. 24. Ὁ δὲ Πιλάτος] Supple ex Matthæo, ἰδὼν ὅτι οὐδὲν ὀφελεῖ.

Ibid. ἐπέκρινε] Judicando decrevit. Glossæ, Ἐπκείνω, *decerno.*

Com. 25. διὰ τὴν στάσιν καὶ φόνον, &c.] Id est, τὸν διὰ φόνον ἐν στάσει πεποιημένον. Bene aliis notatum autem multò ἐμφατικώτερον hoc esse quàm si Barabbam dixisset. Vide ad Joh. 11.3. annotata nobis.

Com. 26. ἐρχομένου ἀπ' ἀγροῦ] Sic suprà 15.25.

Com. 27. Ἠκολούθει δὲ αὐτῷ πολὺ πλῆθος] Ut solet ad id genus spectacula: οἱ μὲν ἀγωνιῶντες, οἱ δὲ καὶ ἱστεῖας ἕνεκα, ut loquitur Sacrarum β' Aristides. Scriptor tertii Maccabaici, Τὰ κατὰ τὴν πόλιν πλήθη ζωηφόρου τοῦ τῶν οἰκτροτάτων διωξείας. Heliodorus de Chariclia, Τῶν τείχων ἐντὸς ἦτο, πολλῶν καὶ ἄλλων πλήθους ἐπακολουθούντων. Lucianus in de Peregrino Philosopho, Οὐκ εἰδὼς ὁ ἄθλιος ὅτι καὶ τοῖς ὀπὸ τὰ σαυρὸν ἀπαγομένοις (en rem de quali agitur in Contextu nostro) ἡ τύχη δημόσιον ἐχομένοις πολλῷ πλείους ἕπονται.

Ibid. γυναικῶν, αἳ καὶ ἐκόπτοντο, καὶ ἐθρήνουν αὐτὸν] Seneca cap. 3. Consolat. ad Helviam, *Lamentationes, & ejulatus, & alia, per quæ ferè muliebris tumultuatur dolor.* In Glossis, Θρηνῶ, *lugeo, plango, lamentor.* Ἐκόπτοντο, *plangebant.* Scholiastes vetus Horatii, *Planctus*, &c. *magis feminis conveniens.*

Com. 28. μὴ κλαίετε ἐπ' ἐμὲ]

——Muliebres tollite luctus.

Virgilius, Æn. 12.

Quam pro me curam geris, hanc precor, optime, de me
Deponas.——

Agis apud Plutarch. ad supplicium itidem extremum ductus, ploranti servo, Παῦσαι, ὦ ἄνθρωπε, κλαίων· id est, *meam vicem dolere.* Charite jam mori certa apud Apuleium, *Abjicite importunas lacrymas, abjicite luctum meis virtutibus alienum.* Hecuba apud Senecam ad Troadas mulieres,

Alìò lacrymas flectite vestras,
Non est Priami miseranda mei
Mors.——

Apud Ausonium ille,

Flete alios, natus lacrymis non indiget ullis.

Pro ἐμὲ in Contextu nostro malim ἐμοὶ legi: dativum enim solet regere τὸ ὀπὶ verbis κλαίειν & δακρύειν junctum. Lucianus, Ὡς δακρύσασα ἐπ' ἐμοί. Vide suprà 19.41. Jacob. 5.1. Apocal. 18.11.

Ibid. μὴ κλαίετε ἐπ' ἐμὲ]

Siccis ipse genis flentes hortatur amicas.

Ibid. πλὴν ἐφ' ἑαυτὰς κλαίετε] Κλαίετε (ut Jacob. 5.1.) ὀπὶ τὴν παλαιπωρίαν ὑμῶν τὴν ἐπερχομένην. Cassandra ad feminas Troadas apud Senecam,

Cohibete lacrymas omne quas tempus petit
Troades, & ipsæ vestra lamentabili
Lugete gemitu funera; arumnæ mea
Socium recusant.——

Andromache apud Eundem ad Hecubam jam mactandæ funus deflentem.

Nos, Hecuba, nos, nos, Hecuba, deflendæ sumus,
Quas mota classis huc & huc sparsas feret;
Hanc chara tellus sedibus patriis teget.

Antoninus Imperator apud Jul. Capitol. moriens, ad amicos lugentes, *Quid me fletu, & non magis de pestilentia & communi morte cogitatis?*

Ibid. καὶ ὑπὲρ τῶν τέκνων ὑμῶν] Iolaus apud Euripidem,

Κ'ἐμοὶ μὲν οὐδὲν, εἰ με χρὴ θανεῖν, μέλει, &c.
Ὑμᾶς δὲ κλαίω, καὶ κατοικτίρω τέκνα.

Cicero 4. in Catilinam ad Senatum Romanum, *Est mihi jucunda in malis, & grata in dolore vestra erga me voluntas: sed eam per Deos immortales deponite, quæso, & obliti salutis meæ, de vobis, atque de liberis vestris cogitate:* & post pauca, *Quare Patres Conscripti consulite vobis*, &c. *conservate vos, conjuges, liberos, fortunásque vestras*, &c. *mihi parcere, ac de me cogitare desinite.*

Com. 29. ἐροῦσι, Μακάριαι αἱ στεῖραι] Dicent cum Nuce Ovidiana,

Certè ego si nunquam peperissem, tutior essem.

In vetere Epigrammate,

Plaudite vos steriles.——

Apuleius in Apologia, *O infelix uterum!* &c. *O sterilitas liberis potior!* Tacitus Annal. 2. de Agrippina, *Infelici fœcunditate fortunæ toties obnoxia.* Cicero in Epist. famil. *Et ipse status civitatis nostræ, & hæc perturbatio temporum publicorum; cùm beatissimi sint qui liberos non susceperunt.* Augustinus de Tempore Serm. 89. de mulieribus Hebræis, quorum partus masculos Rex Pharao occidi præceperat, *Nulla mater infelicior fuit quàm quæ fœcundior erat.* Seneca Controvers. 2.5. *Quod ad hanc pertinet, agit sua fortuna gratias, quòd illo tempore nihil peperit:* & paulò antè, *Trahebantur matronæ, rapiebantur virgines*, &c. *nulli feliciores tunc videbantur quàm qui liberos non habebant.*

Ibid. καὶ μασοὶ οἳ οὐκ ἐθήλασαν] In urbium direptionibus enim infantes ab uberibus matrum avelli, solóque allidi solent. Clytemnestra ad Agamemnonem apud Euripidem,

Βείρ-

Βρέφος τε τοὺμὸν σῷ περσυδίσας πάλῳ,
Μαζῶν βιαίως ἧλ' ἐμὴν ἀποστάσας.

Vide suprà ad 19.44. notata.

Com. 30. ἄρξον] λέγειν τοῖς ὄρεσι, Πέσετε ἐφ' ἡμᾶς] Ut immisericordium Romanorum furorem evadamus. Simplicius in cap. 2. Epicteti, Πολεμίων ἐνόντων (malim ὄντων) ἰσχυροτέρων ἐβλήθημεν ἂν ἀφανεῖς γῆνδε. Esse autem verba ista in summo hostium metu versantium proverbiale optatum, apparet & ex illis Æneæ ad Turnum,

——*Opta ardua pennis*
Astra sequi, clausúmve cavâ te condere terrâ:

ut nempe præsentaneam vim meam frustreris. Ejusmodi voces solent fundere & qui in summa quavis ærumna constituti sunt. Apud Petronium ille, *Ergò me non ruinâ terra potuit haurire?* Tale & illud Virgilii,

——*Quid agam? aut quæ jam satis ima dehiscat*
Terra mihi?——

Et illud Herc. fur.

Ubi me recondam? quâve tellure obruam?

Com. 31. εἰ ἐν τῷ ὑγρῷ ξύλῳ ταῦτα ποιοῦσιν, ἐν τῷ ξηρῷ τί γένηται;] Ποιοῦσι, Romani nempe, vel (quod melius) impersonaliter dictum. Ὑγρὸν ξύλον de Christo exponit Theophylactus, quem & sequitur Euthymius: ξηρὸν autem, de Judæis. Sic Psal. 1. 3. vir pius arbori virenti assimilatur, & impii arboribus bis mortuis à B. Juda comparantur. Apuleius ad Æmilianum quendam, *Tu verò, & id genus homines qualis tu es*, &c. *tanti revera estis quantum habetis: ut arbor infœcunda & infelix*, &c. *tanti est in pretio quanti lignum ejus in trunco.* Est autem & hoc Christi dictum proverbiale, cujus formæ & illud Catulli,

Quid facient crines cùm ferro talia cedunt?

Et istud Rudent.

——*Quid habebunt sibi igitur impii*
Posthac, si ad hunc modum est innoxiis honor
Apud vos?——

Nec non Terentiana ista,

Nam si illum objurgas vitæ qui auxilium tulit,
Quid facies illi qui dederit damnum & malum?

Chrysostomus ad Philipp. 3. de Apostolo, Εἰ ὁ τοσαῦτα παθὼν ὅπου ἐδάρρει, &c. τί ἂν εἴπωμεν ἡμεῖς; Seneca de V. B. cap. 19. *Si illi qui virtutem sequuntur, avari, libidinosi, ambitiosique sunt, quid vos estis quibus ipsum nomen virtutis odio est?* Lactantius 5. 1. de Cypriano, quem scurræ quidam Coprianum vocaverunt, *Quod si hoc accidit ei cujus eloquentia non insuavis est, quid tandem putemus ei accidere cujus sermo jejunus est & ingratus?* Similes loquendi modos vide & Matth. 10. 25. Heb. 2. 2, 3. & 12. 25. 1 Petr. 4. 17, 18.

Com. 33. ἐπὶ τὸν τόπον τὸν καλούμενον Κρανίον] Metonymia, pro τὸν κρανίου, continentis pro re contenta. Scholiastes vetus ad Medeam Euripidis, Ἀπὸ τοῦ ἐν τοῖς τόποις τοὺς τόπους ὀνόμαζον. Vide & Etymologici Auctorem in verbo δεῖγμα. Apuleius in de Mundi fabrica, *Ille morituros ad supplicii locum ducitur.*

Ibid. ὃν μὲν ἐκ δεξιῶν, ὃν δὲ ἐξ ἀριστερῶν] Ità & in Græco 2 Paralip. 3. 17. Seneca de Brevitate vitæ cap. 19. *Ad supplicium acti stipitibus singulis pendent*, &c.

Com. 34. Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς] O ingentem bonitatem! amat relictus Christus, amat ad mortem (mortémque crucis) adactus: & cùm in pectore majora quàm in corpore vulnera essent, cicatrix non erat. Ἄφες αὐτοῖς, est, ut 2 Tim. 4. 16. μὴ αὐτοῖς λογισθείη.

Horum simplicitas miserabilis, his furor ipse
Dat veniam.——

Seneca 5. 17. de Beneficiis, *Non est quod irascaris, ignosce illis*, &c. *insaniunt.*

Ibid. οὐ γὰρ οἴδασι τί ποιοῦσι] Servius ad Æneid. 3. de Polydoro, *Etiam qui læditur excusat, quod pietatis grande testimonium est.* Οὐκ οἴδασιν, &c.

——*Ignorant quod facinus faciant.*

Vide Joh. 16. 3. Act. 3. 17. 1 Cor. 2. 8. & quæ de Phocione Var. 12. 49. Ælianus. Apud Xenophontem ille Cyropæd. 3. Μὴ σὺ, ὦ Τιγράνη, ὅτι ἀποκτενεῖ με χαλεπήνης τῷ παιδὶ, ὃ γὰρ κακονοίᾳ τινὶ τοῦτο ποιεῖ, ἀλλ' ἀγνοίᾳ. Seneca 6. 9. de Beneficiis, *Quare fers ægri rabiem? puerorum proteruas manus? nempe, quia nescire videntur quæ faciunt.* Arrianus, de verè sapiente, 2. 25. in Epictetum, Τῷ ἀνομοίῳ ἀνεκλιτὸς πρὸς τοὺς αὐτὸν, &c. συγγνωμονικὸς, ὡς πρὸς ἀγνοοῦντα· & Seneca de ejusmodi homine cap. 9. In sap. non cad. injur. *Nec de quoquam tam bene judicat, ut illum putet consilio fecisse.*

Com. 35. ἐξεμυκτήριζον δὲ καὶ οἱ ἄρχοντες σὺν αὐτοῖς] Diodorus Siculus lib. 18. de Phocione ad mortem damnato, Πολλοὶ καὶ τῶν δημοτικῶν, &c. ἐλοιδόρουν τε (αὐτὸν) ἀνελεῶς καὶ πικρῶς ὠνείδιζον αὐτῷ τὰς συμφοράς. Salvianus 2. de Avarit. in hac de Christo historia, *Pœnas quidem* (tulit) *acerbissimas, at indignitates pœnis acerbiores.* Illud σὺν αὐτοῖς omnino recipiendum videtur: sic enim & Act. 14. 15. idem Lucas, τῶν Ἰουδαίων σὺν τοῖς ἄρχουσιν αὐτῶν· & suprà hîc com. 11. ἐξεμυκτήρισαν δὲ αὐτὸν ὁ Ἡρῴδης σὺν τοῖς στρατεύμασιν αὐτοῦ. Apostolus 1 Thess. 4. 17. ἅμα σὺν αὐτοῖς dixit: vide & Marc. 9. 4.

Ibid. ἄλλους ἔσωσε, σωσάτω ἑαυτὸν] Servius Sulpitius apud Ciceronem, Epistol. famil. 4. 5. de medicis imperitis, *In alienis morbis profitentur se tenere medicinæ scientiam, ipsi se curare non possunt.* Medea apud Ovidium,

Quæ me non possum, potui sopire draconem:
Utilior cuivis quàm mihi cura mea est.

Ibid. σωσάτω ἑαυτὸν εἰ οὗτός ἐστιν ὁ Χριστὸς] In Epistola Jeremiæ dicta, com. 49. at de diis factitiis, Πῶς οὖν ἔστιν αὐθέντας ὅτι οὐκ εἰσὶ θεοί, ὅτι ὁ σώζειν ἑαυτοὺς, &c. ἐκ κακῶν; Vide ad Matthæum dicta.

Com. 36. ἐνέπαιζον δὲ, &c.] *Illudebant*, jocularibus dictis insultabant ei. Ovidius,

——*Insultare jacenti*
Te mihi, nec verbis parcere fama refert.

Exitium altùs cachinnare, non dissimile apud Apuleium lib. 3.

Com. 38. Ἦν δὲ ἐπιγεγραμμένη γεγραμμένη ἐπ' αὐτῷ γράμμασιν Ἑλληνικοῖς καὶ Ῥωμαϊκοῖς καὶ Ἑβραϊκοῖς] Julius Capitolinus, *Gordiano sepulcrum milites apud Circeium castrum fecerunt in finibus Perfidis, titulum*, &c. *addentes Græcis, & Latinis, & Persicis, & Judaicis, & Ægyptiacis literis*, &c. ubi & *titulus*, qui Lucæ ἐπιγραφὴ, Joanni τίτλος.

Com. 40. οὐδὲ φοβῇ σὺ ὁ θεόν;] Id est, (ut Psalm. 36. 1.) οὐκ ἔστι φόβος θεοῦ ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν σου; Apud Achillem Tatium ille, Οὐδὲ ἡ Ἄρτεμις ἡ σὴ φοβῇ; Attius apud Nonnium Marcellum,

Viden' ut te impietas stimulet, nec mederet metus?

De his autem Iatronis verbis vide quæ fusè D. Augustinus Serm. 130. de Tempore.

Ibid. ἐν τῷ αὐτῷ κείμενοι εἶ] Id est, ut infrà 24. 20. ἐν αὐτῷ κρίματι. Augustinus jam dicto loco, *In ipso judicio, id est, in eadem condemnatione.*

Com. 41. καὶ ἡμεῖς μὲν δικαίως] Τὰ συμβαίνοντα ἡμῖν (ut 1 Esdræ 8. 88.) γίνεται διὰ τὰ ἔργα ἡμῶν τὰ πονηρὰ, καὶ τὰς μεγάλας ἡμῶν ἁμαρτίας. Post δικαίως subaudi πάσχομεν. Ultimus è septem fratribus 2 Maccab. 7. 32. ab Antiocho excarnificatis, Ἡμεῖς διὰ τὰς ἑαυτῶν ἁμαρτίας πάσχομεν· vide & ibidem com. 18. Notanda & vox δικαίως. Scriptor Sapientiæ 19. 13. de Ægyptiis, Δικαίως ἔπαθον καὶ πονηρίας. Adde citatum è Maccabaicis locum commate 38. Antiochus ipse à Deo flagellatus ibidem 9. 12. Τῷ θεῷ δίκαιον ὑποτάσσεσθαι· & Pharao Exod. 9. 27. ab eodem afflictus, Ἡμαρτήκαμεν, ὁ Κύριος δίκαιος. Euripides Supplic.

Καὶ θεοὺς δίκης γε πολλὰ πάσχοντες κακά.

Contrarium 1 Petri 2. 29. ἀδίκως πάσχειν. Ejusdem Euripidis est apud Stobæum,

Τὰ γὰρ ἐκ θεῶν προσπίπτοντ' ἀνθρώποις,
Τοῖς φρόνησιν κεκτῆσθαι χαλεπόν.——

Et Ovidii,

Æquo animo pœnam qui meruere, ferant.

Item Catonis, sive Distichorum de Moribus conscriptoris,

Quod meritò pateris patienter perfer id ipsum.

Δικαίως *justè* verterunt: potes & *meritò*, vel *jure merito*. Glossæ, Δικαίως, *jure merito*. Sic, *meritò plectimur*, Phædrus in fabellis dixit. Apuleius Milesius 2. *Dignámque me pluribus etiam verberibus fuisse meritò consentio.*

Ibid. ἄξια γὰρ ὧν ἐπράξαμεν, ὑπολαμβάνομεν] Hecuba apud Euripidem,

——Πλωμάτων γὰρ ἄξια
Πάσχω.——

Amicus ille Jobi 11. 6. Καὶ τότε γνώσῃ ὅτι ἄξιά σοι κατέβη ὧν ἡμάρτηκας. Plutarchus in Lycurgi vita, Πεισθέντες ἥδιον εἰς αὐτοὺς φιλίᾳ τινὰ πεποιημένῳ ὡς δίκαια πάσχοιεν, &c. Gregorius Nazianzenus de fœneratore quodam, Ἄξίως τῆς πρόσθε βίον καταστρέψας. Vide ad Apuleii lib. 4. pag. 199. notata. Ovidius,

Multa miser patior, quia feci multa protervè.

Seneca 2.27. de Ira, *Affecti sumus pœnâ? succurrat non tantùm quid patiamur, sed & quid fecerimus.*

Ibid. οὗτος δὲ οὐδὲν ἄτοπον ἔπραξε]

——*Nostrum scelus est, nihilisse nec ausus*
Nec potuit.——

Phocion ad suos Judices apud Plutarchum, Ἐγὼ μὲν ἀδικεῖν ὁμολογῶ, καὶ θανάτῳ τιμῶμαι τὰ πεπολιτευμένα ἐμαυτῷ· τούτους δὲ (amicos meos) διὰ τί ἀποκτενεῖτε μηδὲν ἀδικοῦντας; Apud Senecam Controvers. 2.2. ille, *Ego qui peccavi pœnâ dignus sum: quare uxore necatâ socero causa sim orbitatis?* Et nota non οὐ, sed (quod plus est) οὐδὲν dici. Donatus ad Phorm. 2. 1. ea, NIHIL FECIT, PATRUE, *Non dixit, leviter peccavit, sed nihil fecit: neque quod punias neque quòd succenseas.* Ἄτοπον Vulgatus non malè *malum* vertebat. Hesychius, Ἄτοπον, πονηρὸν, &c.

Com. 42. Μνήσθητί μου, Κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου] Hujusmodi blandis compellationibus solent alios conciliare sibi, qui obventuras iis res prosperas videntur prævidere sibi. Joseph ad Pharaonis pincernam Genes. 40.14. Μνήσθητί με ὅταν εὖ γένηταί σοι. Saul ad Davidem 1 Reg. 24.21,22. *Scio quòd certissimè regnaturus sis*, &c. *jura mihi ne deleas semen meum*, &c. Abigail ad eundem Davidem 1 Reg. 25.31. *Cùm benefecerit dominus Domino meo, recordaberis ancillæ tuæ.* Apud Achillem Tatium ille, Ἀνάσηθι, καὶ δύς ὅτι τοῖς εὐτυχήμασιν Ἀφροδίτην, μνημόνευε δὲ καμοῦ. In Ejusdem lib. 6. Ἥκω σοι φέρων σωθὲν ἀγαθῶν, ἀλλά πως εὐτυχήσασα μὴ ὑπόλησόν με. Terent. 5. 6. Andr.

——*Me in secundis respice.*

In Excerptis libri 34 Diodori Siculi, Καί τινες αὐτῶν ἀπὸ τραπέζης ἀξιολόγους μισθοὺς ἀφῃροῦντο, ὅπως ὅταν γένηται βασιλεὺς, τὸν χάριν μνημονεύσῃ. Eunapius in vita Maximi, Τῇ θύρᾳ παρεισχέοντο, καὶ εὐδαιμονίαν θαυμάζουσαι, καὶ μεμνῆσθαι σφῶν ἀξιοῦσαι. Ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου, expono, ὅταν ἐπανέλθῃς ἐν τῇ δόξῃ τῆς βασιλείας σου· id est, ὅταν ἔρχῃ (ut 2 Thess. 1.10.) ἐνδοξασθῆναι ἐν τοῖς ἁγίοις σου, &c. Vide suprà 9.26. ubi & ὅταν ἔλθῃ. *Cùm in solio regali resederis, vitæ necísque omnium dominus*, ut loquitur ille nescio quis apud Q. Curtium lib. 4. id est, cùm reverteris ad judicandum vivos & mortuos. Euthymius ad Matth. 6. ea, *adveniat regnum tuum*, exponit, *secundum adventum ejus.* Ut autem hic ἔλθῃς pro ἐπανέλθῃς habemus, sic & Marc. 13.35. ἔρχεσθε· Act. 1. 11. ἐλεύσεται· 1 Cor. 15.35. ἔρχονται· & suprà hîc 12.17. ἐλθών.

Com. 43. ἀμὴν λέγω σοι, σήμερον ἔσῃ μετ' ἐμοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ] En hominem flagitiis obrutum, in ipso exitu vitæ eo receptaculo dignatum, quo non augustius servatur iis qui piè totam vitam agunt. Vide parabolam Matth. 20.14. At ideo (ut ferè 1 Tim. 1.16. de se Paulus) misericordiam consecutus est, ut in eo primo ostenderet Christus omnem benignitatem, ad informationem eorum qui crediturí sunt illi in vitam æternam. Παράδεισον (de qua voce jam plenè alii,) hoc loco satis commodè verbis Senecæ interpretari poterimus, *locum quisquis ille est, qui solutas vinculis animas beato sinu recipit.* ὀφειλόμενον αὐτῷ τόπον, de Paulo alisiq; sanctis agens, Ignatius ad Philippenses vocavit. Μετ' ἐμοῦ ἔσῃ hoc, eo planè sensu quo 1 Thess. 4.17. σὺν κυρίῳ ἔσόμεθα. Qui ἀμὴν σοὶ λέγω autem in contextu Lucæ non post σὶ, sed post σήμερον ponendam putarunt, næ illi erraverunt multùm: & ut pateat quantum erraverint, exempla apponemus quæ monstrant non ità legendum, *dico tibi hodie*, sed, *dico tibi, eris hodie mecum*, &c. In Colloquiis veteribus σήμερον μετ' ἐμοῦ ἀείσησον. Aristippus apud Diogenem Laertium, Δώσεις καὶ σὺ μετ' ἐμοῦ σήμερον γενέσθαι; Terent. Heautont.

——*Hodie apud me sis volo:*

& ibidem,

Quàm vellem Menedemum invitatum ut nobiscum esset hodie.

Plaut. Trucul.

Nempe tu hodie mecum eris, mea Phronesium:

& Sticho,

Cras apud me eritis & tu & ille cum vestris uxoribus.

Spectrum Samuelis ad Saul 1 Reg. 28.29. *Cras tu & filii mecum eritis.*

Com. 44. σκότος ἐγένετο ἐφ' ὅλην τὴν γῆν] *Omnia nigrebant tenebris caliginis atræ.*

Com. 45. ἐσκοτίσθη ὁ ἥλιος] *Deformes Titan vultus caligine texit,*
Et lucem sceleri subduxit.——

Plutarchus in vita Periclis, Τὸν ἥλιον ἐκλιπεῖν συνέβη, καὶ γενέσθαι σκότος. Aptè quis heic exclamet verbis Tragici Latini,

O Phœbe patiens, fugeris retrò licèt,
Medióque raptum merseris cœlo diem,
Serò occidisti.——

Ibid. ἐσχίσθη τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ μέσον] Id est, ut hîc Matthæus, εἰς δύο ἐσχίσθη· non ergò præcisè illud μέσον capiendum. Vide ad Matth. 14. 24. dicta. Plutarchus in Demetrii vita, Ὁ πέπλος, &c. μέσος ἐρράγη.

Com. 46. φωνήσας φωνῇ μεγάλῃ, &c.] Matthæus, κράξας φωνῇ μεγάλῃ. Unde non malè hîc *φωνὴν stridorem* vertas. Hieronymus, *Stridorem quo mortalium vita finitur*, &c. Apuleius 10. *Longo stridore edito*, &c. *exanimis corruit.* Quin & in Luca sequitur, ἐξέπνευσεν.

Ibid. παρατίθεμαι] Vulgat. *commendo*; Recentior (quod eodèm cadit,) *depono. Commendare* idem esse quod *deponere* ait lex 186. de V. S.

Ibid. καὶ ταῦτα εἰπὼν ἐξέπνευσεν] Ità Act. 7.60. de Stephano idem Lucas, Καὶ τοῦτο εἰπὼν, ἐκοιμήθη. Ἐξέπνευσεν Matthæo hac in narratione, τὸ πνεῦμα ἀφῆκεν. Sic, & πνεῖν ἀφῆκε dixit Philostratus in Hadriano Sophista. Vulgatus hîc *exspiravit.* Ex Luca ergò, vel è Marco Glossarii consarcinator, *Exspiravit*, ἐξέπνευσεν.

Com. 47. ἀληθῶς οὗτος δίκαιος ἦν] Vulgat. *Verè hic*, &c. unde forsan Glossarii illud, Ἀληθῶς, *verò*, (lege *verè*) *certò.* Euthymius ad Matth. 27. Centurionis ista verba adducens, *Justum, ut opinor, divinum nominabat.*

Com. 48. οἱ συμπαραγενόμενοι ἐπὶ τὴν θεωρίαν ταύτην] Vulgat. *qui simul aderant ad spectaculum istud:* id est, *quos*, &c. *spectaculi rumor studiosâ celebritate congregaverat*, ut loquitur Apuleius. Vide suprà ad com. 27. dicta. Hesychius, Θεωρία, ὄψις, θέα.

Ibid. τύπτοντες ἑαυτῶν τὰ στήθη] Euthymius citans Lucæ ista ad Joh. 8. *Cùm loqui non auderent propter timorem Principum*, (i. e. ut puto, πρωτοπολιτῶν,) *percutiebant pectora sua, significantes dolorem interiorem.*

Com. 49. μακρόθεν] Recentior, *longè.* Vulgatus, *à longè.* In vetere Onomastico, *A longè*, μακρόθεν.

Com. 50. βουλευτὴς] Idem recentior Interpres, *Senator.* Vulgatus autem *Decurio.* Ità in Glossario, *Decurio*, βουλευτής.

Com. 51. ὃς καὶ προσεδέχετο τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ] Id est, τὸ εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ· quod Christus (Marc. 1.14.) prædicabat. Matthæus hoc loco, τοῦ Ἰησοῦ ἐμαθήτευσε.

Περι-

Περσδεχόμενοι bene versum, *exspectans*, non *sperans*, vel *amplectens*. Donatus ad Terentii Andr. *Avidior intelligitur qui exspectat quàm qui sperat.* Et ad Eunuchum, *Inter spem & exspectationem hoc interest: exspectatio certorum est, spes verò incertorum; & exspectatio propinquarum rerum, spes longinquarum: exspectatio destinat tempus, spes non destinat.*

Com. 53. ἐνετύλιξεν αὐτὸ] Hesychius ex hoc loco, Ἐνετύλιξεν, ἐνείλησεν.

Ibid. σινδόνι] Glossæ, Σινδὼν, *linea tunica*. Matthæus hîc, σινδόνι καθαρᾷ. Apuleius, & de cadavere, *Splendentibus linteis coopertum:* & Homerus,

——Ἑανῷ λιτὶ κάλυψαν
Ἐς πόδας ἐκ κεφαλῆς, κὰδ δ' ὄφρα δὲ σῶμα φέρεῖ λαὸς ἀγείρῃ.

Et bene hîc *findon:* quia in illis regionibus. Martialis 4.19.

Non sic in Tyria sindone tutus eris.

Ibid. καὶ ἔθετο αὐτὸ ἐν μνήματι λαξευτῷ] D. Hieronymus in vita Pauli Eremitæ, de Amatha Antonii sectatrice, *Magistri corpus sepelivit.* Anonymus MS. in rebus gestis Petri & Pauli, de Clemente, Μαθητὴς αὐτοῦ (Petri) τὸ πολύτιμον αὐτοῦ σῶμα μεγαλοπρεπῶς ἐνταφιάσας, ἐν τόπῳ ἐπισήμῳ κατέθετο. Vide plura hanc in mentem ad Matthæum allata. Ad vocem λαξευτὸν pertinent Epiphanii ista, Πολυάνδρειά ἐστιν ἐν τῇ πατείδι (Gadarenorum tractu) κεκλιμένα πύλαια, ἐν πέτραις ὀρυκτά.

Com. 54. καὶ σάββατον ἐπέφωσκε] Recentior Interpres, *& sabbati dies succedebat*, satis operosè. Vulgatus, *sabbatum illucescebat*, me Judice, Latiniùs. Gellius 3. 2. *Eo die*, &c. *qui proximus eam noctem illuceſcit.* Ità Isis cùm Apuleio dixisset, *jam dies salutaris illuxescet*, subjunxit, *Diem, qui dies ex ista nocte nascetur*, &c. Ἐπέφωσκεν, est, ἔμελλεν ἐπιφώσκειν, ut jam alii docuerunt.

Com. 55. ὡς ἐτέθη τὸ σῶμα] Vulgatus, *quemadmodum positum erat corpus.* Sic, *positum in hypogæo corpus*, apud Petronium: &, *sepulcrum in quo corpus depositum jacebat*, lib. 10. Apuleius.

Com. 56. ἀρώματα καὶ μύρα] De utrisque in Floridorum fragmentis idem Apuleius, *Jam miseri illius omnia membra aromatis perspersa, jam os ipsius odoro unguine delibutum.* Et Plinius lib. 5. epist. 16. ubi de Fundano, filiolæ ante nuptias mortuæ desolato patre, *Præcipientem quod in vestes*, &c. *& gemmas erogaturus erat, hoc in thura, unguenta, odores impenderetur.* Adde l. 37. ff. de relig. & sumpt. funer.

Ibid. ἡσύχασε] Recentior, *quieverunt.* Vulgatus, *siluerunt*, quod æquè videtur amplectendum, forte & præferendum. Sic, *vitam silentio* (i. e. otio, vel quiete) *transire*, Salustius in Catilinario dixit. In Glossis, Ἡσυχία, *quies, silentium.*

Κεφ. κδ'.

1. Τῇ δὲ μιᾷ τῶν σαββάτων, ὄρθρου βαθέως ἦλθον ἐπὶ τὸ μνῆμα, φέρουσαι ἃ ἡτοίμασαν ἀρώματα, καί τινες σὺν αὐταῖς.

2. Εὗρον δὲ τὸν λίθον ἀποκεκυλισμένον ἀπὸ τοῦ μνημείου.

3. Καὶ εἰσελθοῦσαι οὐχ ηὗρον τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ.

4. Καὶ ἐγένετο ἐν τῇ διαπορεῖσθαι αὐτὰς περὶ τούτου, ἰδοὺ, δύο ἄνδρες ἐπέστησαν αὐταῖς ἐν ἐσθῆσιν ἀστραπτούσαις.

5. Ἐμφόβων δὲ γενομένων αὐτῶν, καὶ κλινουσῶν τὸ πρόσωπον εἰς τὴν γῆν, εἶπον πρὸς αὐτάς, Τί ζητεῖτε τὴν ζῶντα μετὰ τῶν νεκρῶν;

6. Οὐκ ἔστιν ὧδε, ἀλλὰ ἠγέρθη· μνήσθητε ὡς ἐλάλησεν ὑμῖν, ἔτι ὢν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ,

7. Λέγων, Ὅτι δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου παραδοθῆναι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων ἁμαρτωλῶν, καὶ σταυρωθῆναι, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστῆναι.

8. Καὶ ἐμνήσθησαν τῶν ῥημάτων αὐτοῦ.

9. Καὶ ὑποστρέψασαι ἀπὸ τοῦ μνημείου ἀπήγγειλαν ταῦτα πάντα τοῖς ἕνδεκα, καὶ πᾶσι τοῖς λοιποῖς.

10. Ἦσαν δὲ ἡ Μαγδαληνὴ Μαρία καὶ Ἰωάννα καὶ Μαρία Ἰακώβου, καὶ αἱ λοιπαὶ σὺν αὐταῖς, αἳ ἔλεγον πρὸς τοὺς ἀποστόλους ταῦτα.

11. Καὶ ἐφάνησαν ἐνώπιον αὐτῶν ὡσεὶ λῆρος τὰ ῥήματα αὐτῶν, καὶ ἠπίστουν αὐταῖς.

12. Ὁ δὲ Πέτρος ἀναστὰς ἔδραμεν ἐπὶ τὸ μνημεῖον· καὶ παρακύψας βλέπει τὰ ὀθόνια κείμενα μόνα· καὶ ἀπῆλθε, πρὸς ἑαυτὸν θαυμάζων τὸ γεγονός.

13. Καὶ ἰδοὺ, δύο ἐξ αὐτῶν ἦσαν πορευόμενοι ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ εἰς κώμην ἀπέχουσαν σταδίους ἑξήκοντα ἀπὸ Ἰερουσαλήμ, ᾗ ὄνομα Ἐμμαούς.

14. Καὶ αὐτοὶ ὡμίλουν πρὸς ἀλλήλους περὶ πάντων τῶν συμβεβηκότων τούτων.

15. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ ὁμιλεῖν αὐτοὺς καὶ συζητεῖν, καὶ αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς ἐγγίσας συνεπορεύετο αὐτοῖς.

Vulgata Versio.

1. UNA autem sabbati valde diluculò venerunt ad monumentum, portantes quæ paraverant aromata:

2. Et invenerunt lapidem revolutum à monumento.

3. Et ingressæ, non invenerunt corpus Domini Jesu.

4. Et factum est, dum mente consternatæ essent de isto, ecce duo viri steterunt secus illas in veste fulgenti.

5. Cùm timerent autem, & declinarent vultum in terram, dixerunt ad illas, Quid quæritis viventem cum mortuis?

6. Non est hîc, sed surrexit: recordamini qualiter locutus est vobis, cùm adhuc in Galilæa esset,

7. Dicens, Quia oportet filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, & crucifigi, & die tertiâ resurgere.

8. Et recordatæ sunt verborum ejus.

9. Et regressæ à monumento, nunciaverunt hæc omnia illis undecim, & cæteris omnibus.

10. Erat autem Maria Magdalene, & Johanna, & Maria Jacobi, & cæteræ quæ cum eis erant, quæ dicebant ad Apostolos hæc.

11. Et visa sunt ante illos sicut deliramentum verba ista, & non crediderunt illis.

12. Petrus autem surgens cucurrit ad monumentum; & procumbens vidit linteamina sola posita, & abiit secum mirans quod factum fuerat.

13. Et ecce duo ex illis ibant ipsâ die in castellum quod erat in spatio stadiorum sexaginta ab Jerusalem, nomine Emmaus.

14. Et ipsi loquebantur ad invicem de his omnibus quæ acciderant.

15. Et factum est, dum fabularentur & secum quærerent, & ipse Jesus appropinquans ibat cum illis.

16. Oi

16. Οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν ἐκρατοῦντο, τοῦ μὴ ἐπιγνῶναι αὐτόν.

17. Εἶπε δὲ πρὸς αὐτούς, Τίνες οἱ λόγοι οὗτοι οὓς ἀντιβάλλετε πρὸς ἀλλήλους περιπατοῦντες, καὶ ἐστε σκυθρωποί;

18. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ εἷς ᾧ ὄνομα Κλεόπας, εἶπε πρὸς αὐτόν, Σὺ μόνος παροικεῖς ἐν Ἰερουσαλὴμ, καὶ οὐκ ἔγνως τὰ γενόμενα ἐν αὐτῇ ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις;

19. Καὶ εἶπεν αὐτοῖς, Ποῖα; Οἱ δὲ εἶπον αὐτῷ, Τὰ περὶ Ἰησοῦ τοῦ Ναζωραίου, ὃς ἐγένετο ἀνὴρ προφήτης, δυνατὸς ἐν ἔργῳ καὶ λόγῳ ἐναντίον τοῦ Θεοῦ καὶ παντὸς τοῦ λαοῦ·

20. Ὅπως τε παρέδωκαν αὐτὸν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ ἄρχοντες ἡμῶν εἰς κρίμα θανάτου, καὶ ἐσταύρωσαν αὐτόν.

21. Ἡμεῖς δὲ ἠλπίζομεν ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ μέλλων λυτροῦσθαι τὸν Ἰσραήλ. Ἀλλά γε σὺν πᾶσι τούτοις, τρίτην ταύτην ἡμέραν ἄγει σήμερον ἀφ' οὗ ταῦτα ἐγένετο.

22. Ἀλλὰ καὶ γυναῖκές τινες ἐξ ἡμῶν ἐξέστησαν ἡμᾶς, γενόμεναι ὄρθριαι ἐπὶ τὸ μνημεῖον·

23. Καὶ μὴ εὑροῦσαι τὸ σῶμα αὐτοῦ, ἦλθον, λέγουσαι καὶ ὀπτασίαν ἀγγέλων ἑωρακέναι, οἳ λέγουσιν αὐτὸν ζῆν.

24. Καὶ ἀπῆλθόν τινες τῶν σὺν ἡμῖν ἐπὶ τὸ μνημεῖον, καὶ οὕτως καθὼς καὶ αἱ γυναῖκες εἶπον, αὐτὸν δὲ οὐκ εἶδον.

25. Καὶ αὐτὸς εἶπε πρὸς αὐτούς, Ὦ ἀνόητοι καὶ βραδεῖς τῇ καρδίᾳ τοῦ πιστεύειν ἐπὶ πᾶσιν οἷς ἐλάλησαν οἱ προφῆται·

26. Οὐχὶ ταῦτα ἔδει παθεῖν τὸν Χριστὸν, καὶ εἰσελθεῖν εἰς τὴν δόξαν αὐτοῦ;

27. Καὶ ἀρξάμενος ἀπὸ Μωσέως καὶ ἀπὸ πάντων τῶν προφητῶν, διηρμήνευεν αὐτοῖς ἐν πάσαις ταῖς γραφαῖς τὰ περὶ ἑαυτοῦ.

28. Καὶ ἤγγισαν εἰς τὴν κώμην οὗ ἐπορεύοντο· καὶ αὐτὸς προσεποιεῖτο πορρώτερον πορεύεσθαι.

29. Καὶ παρεβιάσαντο αὐτὸν, λέγοντες, Μεῖνον μεθ' ἡμῶν, ὅτι πρὸς ἑσπέραν ἐστὶ, καὶ κέκλικεν ἡ ἡμέρα. Καὶ εἰσῆλθε τοῦ μεῖναι σὺν αὐτοῖς.

30. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ κατακλιθῆναι αὐτὸν μετ' αὐτῶν, λαβὼν τὸν ἄρτον εὐλόγησε, καὶ κλάσας ἐπεδίδου αὐτοῖς.

31. Αὐτῶν δὲ διηνοίχθησαν οἱ ὀφθαλμοὶ, καὶ ἐπέγνωσαν αὐτόν· καὶ αὐτὸς ἄφαντος ἐγένετο ἀπ' αὐτῶν.

32. Καὶ εἶπον πρὸς ἀλλήλους, Οὐχὶ ἡ καρδία ἡμῶν καιομένη ἦν ἐν ἡμῖν, ὡς ἐλάλει ἡμῖν ἐν τῇ ὁδῷ, καὶ ὡς διήνοιγεν ἡμῖν τὰς γραφάς;

33. Καὶ ἀναστάντες αὐτῇ τῇ ὥρᾳ, ὑπέστρεψαν εἰς Ἰερουσαλὴμ, καὶ εὗρον συνηθροισμένους τοὺς ἕνδεκα καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς,

34. Λέγοντας, Ὅτι ἠγέρθη ὁ Κύριος ὄντως, καὶ ὤφθη Σίμωνι.

35. Καὶ αὐτοὶ ἐξηγοῦντο τὰ ἐν τῇ ὁδῷ, καὶ ὡς ἐγνώσθη αὐτοῖς ἐν τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου.

36. Ταῦτα δὲ αὐτῶν λαλούντων, αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς ἔστη ἐν μέσῳ αὐτῶν, καὶ λέγει αὐτοῖς, Εἰρήνη ὑμῖν.

37. Πτοηθέντες δὲ καὶ ἔμφοβοι γενόμενοι ἐδόκουν πνεῦμα θεωρεῖν.

38. Καὶ εἶπεν αὐτοῖς, Τί τεταραγμένοι ἐστὲ, καὶ διὰ τί διαλογισμοὶ ἀναβαίνουσιν ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν;

16. Oculi autem illorum tenebantur ne eum agnoscerent.

17. Et ait ad illos, Qui sunt hi sermones quos confertis ad invicem ambulantes, & estis tristes?

18. Et respondens unus cui nomen Cleophas, dixit ei, Tu solus peregrinus es in Jerusalem, & non cognovisti quæ facta sunt in illa his diebus?

19. Quibus ille dixit, Quæ? Et dixerunt, De Jesu Nazareno, qui fuit vir propheta, potens in opere & sermone coram Deo & omni populo:

20. Et quomodo eum tradiderunt summi sacerdotes & principes nostri in damnationem mortis, & crucifixerunt eum.

21. Nos autem sperabamus quia ipse esset redempturus Israel. Et nunc super hæc omnia, tertia dies est hodie quòd hæc facta sunt.

22. Sed & mulieres quædam ex nostris terruerunt nos, quæ ante lucem fuerunt ad monumentum,

23. Et non invento corpore ejus, venerunt, dicentes se etiam visionem angelorum vidisse, qui dicunt eum vivere.

24. Et abierunt quidam ex nostris ad monumentum; & ità invenerunt sicut mulieres dixerunt, ipsum verò non invenerunt.

25. Et ipse dixit ad eos; O stulti, & tardi corde ad credendum in omnibus quæ locuti sunt Prophetæ.

26. Nónne hæc oportuit pati Christum, & ità intrare in gloriam suam?

27. Et incipiens à Moyse & omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus scripturis quæ de ipso erant.

28. Et appropinquaverunt castello quò ibant; & ipse se finxit longiùs ire.

29. Et coegerunt illum, dicentes, Mane nobiscum, quoniam advesperascit, & inclinata est jam dies. Et intravit cum illis.

30. Et factum est, dum recumberet cum eis, accepit panem, & benedixit ac fregit, & porrigebat illis.

31. Et aperti sunt oculi eorum, & cognoverunt eum; & ipse evanuit ex oculis eorum.

32. Et dixerunt ad invicem, Nónne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, & aperiret nobis scripturas?

33. Et surgentes eâdem horâ regressi sunt in Jerusalem; & invenerunt congregatos undecim, & eos qui cum illis erant,

34. Dicentes, Quòd surrexit Dominus verè, & apparuit Simoni.

35. Et ipsi narrabant quæ gesta erant in via; & quomodo cognoverunt eum in fractione panis.

36. Dum autem hæc loquuntur, stetit Jesus in medio eorum, & dicit eis, Pax vobis: ego sum, nolite timere.

37. Conturbati verò & conterriti, existimabant se spiritum videre.

38. Et dixit eis, Quid turbati estis, & cogitationes ascendunt in corda vestra?

39. Ἴδετε τὰς χεῖράς μου καὶ τοὺς πόδας μου, ὅτι αὐτὸς ἐγώ εἰμι· ψηλαφήσατέ με καὶ ἴδετε, ὅτι πνεῦμα σάρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα.

40. Καὶ τοῦτο εἰπὼν, ἐπέδειξεν αὐτοῖς τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας.

41. Ἔτι δὲ ἀπιστούντων αὐτῶν ἀπὸ τῆς χαρᾶς, καὶ θαυμαζόντων, εἶπεν αὐτοῖς, Ἔχετέ τι βρῶσιμον ἐνθάδε;

42. Οἱ δὲ ἐπέδωκαν αὐτῷ ἰχθύος ὀπτοῦ μέρος, καὶ ἀπὸ μελισσίου κηρίου.

43. Καὶ λαβὼν, ἐνώπιον αὐτῶν ἔφαγεν.

44. Εἶπε δὲ αὐτοῖς, Οὗτοι οἱ λόγοι οὓς ἐλάλησα πρὸς ὑμᾶς ἔτι ὢν σὺν ὑμῖν, ὅτι δεῖ πληρωθῆναι πάντα τὰ γεγραμμένα ἐν τῷ νόμῳ Μωσέως, καὶ προφήταις, καὶ ψαλμοῖς, περὶ ἐμοῦ.

45. Τότε διήνοιξεν αὐτῶν τὸν νοῦν, τοῦ συνιέναι τὰς γραφάς.

46. Καὶ εἶπεν αὐτοῖς, Ὅτι οὕτω γέγραπται, καὶ οὕτως ἔδει παθεῖν τὸν Χριστὸν, καὶ ἀναστῆναι ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ·

47. Καὶ κηρυχθῆναι ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ μετάνοιαν εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν εἰς πάντα τὰ ἔθνη, ἀρξάμενον ἀπὸ Ἰερουσαλήμ.

48. Ὑμεῖς δέ ἐστε μάρτυρες τούτων.

49. Καὶ ἰδοὺ, ἐγὼ ἀποστέλλω τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ πατρός μου ἐφ' ὑμᾶς· ὑμεῖς δὲ καθίσατε ἐν τῇ πόλει Ἰερουσαλὴμ, ἕως οὗ ἐνδύσησθε δύναμιν ἐξ ὕψους.

50. Ἐξήγαγε δὲ αὐτοὺς ἔξω ἕως εἰς Βηθανίαν· καὶ ἐπάρας τὰς χεῖρας αὐτοῦ, εὐλόγησεν αὐτούς.

51. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εὐλογεῖν αὐτὸν αὐτοὺς, διέστη ἀπ' αὐτῶν, καὶ ἀνεφέρετο εἰς τὸν οὐρανόν.

52. Καὶ αὐτοὶ προσκυνήσαντες αὐτὸν, ὑπέστρεψαν εἰς Ἰερουσαλὴμ μετὰ χαρᾶς μεγάλης·

53. Καὶ ἦσαν διὰ παντὸς ἐν τῷ ἱερῷ αἰνοῦντες καὶ εὐλογοῦντες τὸν Θεόν. Ἀμήν.

39. Videte manus meas, & pedes, quia ego ipse sum: palpate, & videte; quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere.

40. Et cùm hoc dixisset, ostendit eis manus & pedes.

41. Adhuc autem illis non credentibus & mirantibus præ gaudio, dixit, Habetis hîc aliquid quod manducetur?

42. At illi obtulerunt ei partem piscis assi, & favum mellis.

43. Et cùm manducasset coram eis, sumens reliquias dedit eis.

44. Et dixit ad eos, Hæc sunt verba quæ locutus sum ad vos cùm adhuc essem vobiscum, quoniam necesse est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysi, & Prophetis, & Psalmis de me.

45. Tunc aperuit illis sensum, ut intelligerent Scripturas.

46. Et dixit eis, Quoniam sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis tertiâ die:

47. Et prædicari in nomine ejus pœnitentiam & remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Jerosolyma.

48. Vos autem testes estis horum.

49. Et ego mitto promissum Patris mei in vos; vos autem sedete in civitate, quoad usque induamini virtute ex alto.

50. Eduxit autem eos foras in Bethaniam; & elevatis manibus suis benedixit eis.

51. Et factum est, dum benediceret illis, recessit ab eis, & ferebatur in cœlum.

52. Et ipsi adorantes regressi sunt in Jerusalem cum gaudio magno:

53. Et erant semper in templo, laudantes & benedicentes Deum.

Ad CAP. XXIV.

Com. 1. Ὄρθρου βαθέως ἦλθον ἐπὶ τὸ μνημεῖον] Sic ferè 11. Apuleii, *Nec dum satis luce lucidâ*, &c. *ad receptaculum sacerdotis contendo.* At plus fortasse hîc βαθὺς ὄρθρος quod nempe Marc. 1. 35. πρωΐ, ἔννυχον λίαν· & libro e. usdem Apuleii 3. *diluculum primum.* Scholiastes ad Iliad. ν' illud, Ἀμφιλύκη νὺξ, τὸ καλύμμυον λυκόφως τὸ πρὸς τὸ ὄρθρον· ὁ βαθὺς ὄρθρος. Ἔτι βαθέως ὄρθρου, dixit & Plato in Protagora: & ὄρθρον βαθὺ, Idem in Cratylo & Critone.

Ibid. καὶ τινες σὺν αὐταῖς] Τινὲς, subaudi γυναῖκες· & fortè, ex illis Matth. 27. 55. memoratis.

Com. 4. ἐν τῷ διαπορεῖσθαι αὐτὰς περὶ τούτου, καὶ ἰδοὺ δύο ἄνδρες, &c.] Ità & Act. 10. 17. idem Lucas, de Petro, Ὡς ἐν ἑαυτῷ διηπόρει, &c. καὶ ἰδοὺ οἱ ἄνδρες, &c.

Ibid. ἐν ἐσθήσεσιν ἀστραπτούσαις] Plutarchus in vita Marcelli, de Insubrium exercitûs Duce, Βαφαῖς, καὶ ποικίλμασιν, ὥσπερ ἀστραπὴ διαφέρων εἵλκυσε. Beza hèic, *in vestibus fulgurantibus.* Vulgatus, *veste fulgenti.* Apuleius *vestibus pranitentibus* diceret.

Com. 5. καὶ κλινόντων τὸ πρόσωπον εἰς τὴν γῆν] Præ nimio pavore. Vide ad Act. 26. 14. notata.

Ibid. Τί ζητεῖτε τὸν ζῶντα μετὰ τῶν νεκρῶν;] Simillima, etsi ex altera prolata parte, hæc Plauti in Menæchmis,

——*Tam diu*
Hominem inter vivos quæritamus mortuum.
Nam invenissemus jam diu si viveret.

Artemidorus 2. 54. Οἱ ἀποθανόντες τοῖς ζῶσιν ὡ συναγορέουσιν, ὡσ' αὖ οἱ ζῶντες τοῖς ἀποθανοῦσι. Minutius in Octavio, *Sacrilegii*, &c. *est humi quærere quod in sublimi debeas invenire.*

Com. 6. οὐκ ἔστιν ὧδε] D. Augustinus Confess. 4. 12. hunc locum imitari volens, *Beatam vitam quæritis in regione mortis: non est illic.*

Ibid. μνήσθητε ὡς ἐλάλησεν ὑμῖν] Malim, μνήσθητε ἂν ἐλάλησεν ὑμῖν. Sic Judæ com. 17. Μνήσθητε τῶν ῥημάτων, &c. & Act. 20. 35. ubi & de Christo, μνημονεύειν τε τοῦ λόγου κυρίου Ἰησοῦ.

Com. 9. καὶ πᾶσι τοῖς λοιποῖς] Expone ex com. 10, & 33. τοῖς ζὺν αὐτοῖς.

Com. 11. ἐφάνησαν ἐνώπιον αὐτῶν ὡσεὶ λῆρος τὰ ῥήματα αὐτῶν] Ità Genes. 19. 14. de Lotho, Ἐνώπιον τῶν γαμβρῶν αὐτοῦ γελοιάζειν ἔδοξεν.

Com. 12. ὀθόνια] Hesychius, Ὀθόνια, λινᾶ ἱμάτια. Scholiastes ad Iliad. γ'. Ὀθόνῃσιν, ὑφάσμασι λινοῖς. At hèic propriè ὀθόνια sunt quæ Apuleius lib. 10. *feralia amicula* vocavit. Lactantius 4. 10. *exuvias quibus involutum corpus ejus incluserant.* Vide quæ ad Joh. 11. 44. annotavimus.

Ibid. ἀπῆλθε, πρὸς ἑαυτὸν θαυμάζων τὸ γεγονὸς] Legimus quidem Joh. 20. 30. ἀπῆλθον πρὸς ἑαυτούς· id est, ad domos suas: quo & sensu Ezech. 17. 12. καὶ ἄξῃ αὐτοὺς πρὸς ἑαυτὸν, &c. Distinctio tamen rectè hoc Lucæ loco ponitur, non post ἑαυτὸν, sed post ἀπῆλθε. Sic & suprà 20. 14. πρὸς ἑαυτοὺς διελογίζοντο· & 18. 11. πρὸς ἑαυτὸν προσηύχετο· ad quem locum quæ attulimus vide.

Com. 15. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ ὁμιλεῖν αὐτοὺς, &c. καὶ αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς ἐγγίσας συνεπορεύετο αὐτοῖς] Apuleius 1. *Duobus comitibus*

mitibus qui paululùm præceſſerant tertium me facio.

Com. 16. Οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν ἐκρατοῦντο τοῦ μὴ ἐπιγνῶναι αὐτόν] Tale ſuprà 9.45. Ἦν τὸ ῥῆμα παρακεκαλυμμένον ἀπ' αὐτῶν, ἵνα μὴ αἴσθωνται αὐτό. Ἐκρατοῦντο, nempe divinâ vi & poteſtate. Sic ferè 1 Reg. 26.12.

Com. 17. Τίνες οἱ λόγοι οὗτοι, οὓς ἀντιβάλλετε πρὸς ἀλλήλους;] Apud Platonem Politic. 1. Τίς ὑμᾶς φλυαρία ἔχει; καὶ τί συνεπιζεῦτε πρὸς ἀλλήλους; Vulgatus hîc, *ſermones quos confertis ad invicem?* ſecutus Græcum ἀντιβάλλειν, & ſenſum ejus optimè, ni fallor, aſſecutus. Virgilius 10.

Illi inter ſeſe duri certamina belli
Contulerant.——

Hinc, quia *ſermo* (qui teſte Servio in Virgilii ſextum dicitur propriè qui inter duos *ſeritur*,) eſt quaſi quædam congreſſio duorum contra ſe conſiſtentium, enatum videtur hoc loquendi genus, *ſermonem conferre*. In Plauti Menæchmo,

P E. *Compellabo hominem.* M V. *Orationis aciem contrà conferam.*

Dicas Græcè, πρὸς αὐτὸν ἀντιβαλῶ λόγον. Ab hac mente dicitur quis & πρὸς ἑαυτὸν ἀντιβάλλειν· ut 2 Maccab. 11.3. de Lyſia, πρὸς ἑαυτὸν ἀντιβάλλων τὸ γεγονὸς, &c. Quo modo & ſolemus dicere quem *diſſerere ſecum*: i. e. cum animo ſuo, quaſi cum alia perſona. E nuperis Vir eximius hoc loco, *verba quæ inter vos commutatis*. Fortè, nec incommodè, vertas, *ſermones quos inter vos velitamini*. In eadem Plautina fabula,

Neſcio quid vos velitati eſtis inter vos duos.

Vel ità, *ſermones quos altercamini*. Apuleius 2. (& de duobus qui inter ambulandum fabulabantur,) *Dum hunc & hujuſmodi ſermonem altercamur*. Idem 5. de duabus ſororibus illis, *Domum, &c. redeunt, ſic ſecum altercantes. Sermonem altercabilem conferre* Arnobius dixit. Ità, ἀντιβάλλειν λόγους, hoc loco erit, non ſimpliciter, ſed fervidiùs aliquantò & commotiùs ſermones commutare; ut fieri amat, ubi de rebus novis miríſque differentes, (vel, ut heic dicitur, συζητοῦντες,) nullâmque expediendi nos viam invenientes, altercamur, & quaſi funem quendam contentionis ducimus. Unde & Suidas ἀντιβάλλειν, καὶ φιλονεικεῖν conjunxit in verbo ἔπω. Euthymius item ad hunc Lucæ locum, *Confertis, ſive objicitis*. Et hæc expoſitio accedit ſenſui Vulgatæ verſionis.

Ibid. καὶ ἐστε σκυθρωποὶ] Quidam pro ὄντες σκυθρωποὶ accipiunt, ut ſit Hebraiſmus. Mihi videtur potiùs heic eſſe elleipſis particulæ τί. Τίνες (inquit) οἱ λόγοι οὗτοι; &c. καὶ τί ἐστε σκυθρωποί; Ità Pſal. 42.9. ἵνα τί σκυθρωπάζων πορεύομαι; Apud Philoſtratum 4.10. Apollonius, Τί περιεργικῶς παίεις, καὶ μετὰ ἐννοίας; In Sophoclis Antigone,

Τί δ' ὄδιν ἀνδ' ἢ δ' ἔχειν ἀθυμίαν;

Hercules in Euripidis Alceſtide,

——Τί σεμνὸν καὶ περίουλικὸς βλέπεις;

ubi & ſequitur (ἀθλιότης poſitum,) σκυθρωπὸν τῦφος. In Plauti Mercatore,

Quid eſt illud quod ſolus ſecum fabulatur filius?
Sollicitus mihi neſcio quare videtur.——

Ubi *ſollicitus*, Σκυθρωπός. Habet & Chriſti duplex interrogatio illa majorem energiam. Sic infrà com. 38. τί πεπραγμένοι (i.e. Σκυθρωποὶ) ἐστέ; καὶ διὰ τί διαλογισμοὶ ἀναβαίνουσιν ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν; & Geneſ. 4.6. Deus ad Cainum, *Quare iratus es? & cur concidit facies tua?* ubi membrum poſterius ferè ſonat, καὶ τί Σκυθρωπὸς εἶ; Beza heic Σκυθρωπὸν *vultu tetrico* vertit. Lego quidem in vetere Onomaſtico, *Tetrici*, Σκυθρωποί. Cur autem obtinere à ſe non potuit (i.e. noluit) ut accederet Vulgatæ verſioni? quæ ſi non magis, ſaltem æquè Latinè habet *triſtes*: i. e. vultu triſtes. Eſt hîc enim intelligenda animæ turbatio quæ in vultu apparet. Quo ſenſu item accipio Gloſſarii ea, Σκυθρωπὸς, *mœſtus, triſtis*, &c. & iſta Plauti in Bacchidibus,

——*Quid vos mœſtos tam, triſtéſq; eſſe conſpicor?*

Com. 18. Σὺ μόνος παροικεῖς ἐν Ἰερουσαλὴμ, καὶ οὐκ ἔγνως; &c.] Ità 1. Apuleius, *Túne ſolus ignoras?* &c. Dupliciter autem cùm heic exponi ſoleat vox παροικεῖς, ſequar equidem libentiùs eos qui cum Vulgato verterunt, *peregrinus es*, (i.e. *hoſpes*, vel *ignarus*) quàm qui vertendum putârunt, *commoràris*. Apuleius 2. *Satis peregrinus es, meritóq; (medióq; legendum monuimus) Theſſaliæ ignoras te conſiſtere?* Ad quem locum itidem videantur quæ adduximus ex Arriano & Donato. Cicero in pro Milone, *An verò Judices vos ſoli ignoratis? vos hoſpites in hac Urbe verſamini? veſtræ peregrinantur aures?* Idem 6.3. ad Atticum, *Eſt quiddam, advenientem* (ad Urbem nempe) *non eſſe hoſpitem & peregrinum*: & ibidem 4.13. *Te rogo*, ἵνα παρῇς καταπάσαν τυπωδῶς, *nè illuc hoſpes veniam*: i. e. rerum ignarus, quales ſolent peregrini eſſe. Theophylactus heic, παροικῶ, ἀμέτοχος τῶν ἐν μέσῳ γιγνομένων. Adde quòd & diſcipuli iſti cum Chriſto, tanquam homine planè ignoto, videntur ſermocinati, proinde & ignoraſſe, Hieroſolymíſne an alibi commoraretur.

Ibid. καὶ οὐκ ἔγνως τὰ γεγονότα ἐν αὐτῇ;] In Eunucho Terentiana,

——*Tu fortaſſe quæ facta hîc ſint neſcis?*

Pacuvius apud Ciceronem,

Nihilne igitur ad te de judicio armorum venit?

Ovidius Metamorph. 2.

An quæ per totam res eſt notiſſima Lesbon,
Non audita tibi eſt?——

Com. 19. προφήτης δυνατὸς] Ità apud Apuleium 2. *propheta primarius*.

Ibid. δυνατὸς ἐν λόγῳ καὶ ἔργῳ]. Λέγειν καὶ πράττειν δυνατὸς, ut Suidas de Molpagora. Λόγῳ καὶ ἔργῳ· prædicatione & miraculis: ut Rom. 15.18. Act. 7.22. Eadem copula iſta, at non eo qui hîc ſignificatu, occurrit & Sirachidis 3.8. Coloſſ. 3.17. & 2 Theſſ. 2.17.

Ibid. ἐναντίον τοῦ θεοῦ, καὶ παντὸς τοῦ λαοῦ] Ità in Græco Exodi 11.3. de Moſe, ubi & ἐναντίον· i.e. ἐνώπιον. Heſychius, Ἐναντίον, ἐνώπιον. Ità & ſuprà 20.16. Mar. 2.12. Act. 7.10. *Potentem* autem *coram Deo & populo*, hîc ità cape, ut ab utriſque ſcias eum teſtimonium reportaſſe.

Com. 20. ἐγκαταλαβόμενοι αὐτῶν] Hoc eſt, ἐπίασαντο Πιλάτου ἀναιρεθῆναι αὐτόν. Vide Act. 13.28. Ἐσταύρωσαν ergò, *effecerunt*, vel *impetrârunt, ut cruci affigeretur*. Tale Marc. 6.16. Herodis illud, Ἰωάννην ἐγὼ ἀπεκεφάλισα.

Com. 21. Ἡμεῖς δὲ ἠλπίζομεν ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ μέλλων λυτροῦσθαι τὸν Ἰσραήλ] Terentius 1.2. Adelph. *Sperabam*, &c. Donatus, *Sic dicimus, cùm erraſſe nos cernimus*.

Ibid. τρίτην ταύτην ἡμέραν ἄγει]. Hoc addunt, quaſi magis mirabundi eum de rebus tantis poſt tantum temporis intervallum nil inaudiſſe. Ἄγει, nempe, ὁ χρόνος. Τρίτην ταύτην ἡμέραν, ſatis Græcè dictum. Ità Plutarchus enim in de Deo Socratis, Lucianus in Deorum dialogis: & 7 Achilles Tatius. Idem 5. ὀγδόην ταύτην ἡμέραν dixit.

Com. 22. γυναῖκές τινες ἐξ ἡμῶν ἐξέστησαν ἡμᾶς] Heſychius, Ἐξέστησεν, εἰς ἔκστασιν ἦγαγεν. Sciunt qui Vocabuliſtam eum triverunt, quot numero N. T. ῥήσεις interpretetur; proinde non mirabuntur ſi legendum putarim ἐξέστησαν, & ἦγαγον· ut hunc Lucæ reſpexerit. Ἐκστῆναι ſæpius quidem his in libris αὐτοπαθῶς ponitur; nec minùs tamen (imò fortaſſe magis) Græcè hoc loco, ut & Act. 8.9. tranſitivè effertur. Demoſthenes in Midiam, Ταῦτα ἐξίστησιν ἀνθρώπους, &c. Arrianus 1.18. in Epictetum, ὃν οὐκ ἐξίστησιν ὑμῶν τὰ ἀπρόοπτα· & 2.16. Τίνα ἦν ὅτι τὰ, &c. ἐξίστατο ἡμᾶς; i.e. τὴν ἡμῶν διάνοιαν· quomodo & præcedentia hîc loca exponenda ſunt. Ità, τὴν τοῦ ἀνθρώπου διάνοιαν ἐξιστάναι Athenæus 1. Vide & in Græco Geneſ. 45.26. Ἐξ ἡμῶν, noſtri gregis: ità & ἐξ ἡμῶν poſteriore loco, 1 Joh. 2.19. Permirum itaque Budæum hæc vertiſſe, *à nobis nos alienârunt*: nimirum, quaſi illa ἐξ ἡμῶν deberent cum ſequentibus connecti.

Ibid. ὀφθεῖσαι] Virgil. 8.

——*Æneas ſe matutinus agebat:*

ubi Servius, *Rem temporis ad perſonam tranſtulit.*

Com. 25. Ὦ ἀνόητοι, καὶ βραδεῖς τῇ καρδίᾳ!] Similis exclamatio iſta in Pluto Ariſtophanis,

——Ὦ Κρονικαῖς γνώμαις ὄντως νεμῶντες τὰς φρένας ἅμφω!

Ubi Scholia, Ὦ ἀρχαίαις μωρίαις τὸ φρονεῖν ἐσκοπουμένοις! Ἀνόητοι heic, ἀνάλγητοι· unde & aptè ſequitur, βραδεῖς τῇ καρδίᾳ.

καρδία. Ità ἀναισθησίαν Theophraſtus ψυχῆς βραδυτῆτα, &c. in characteriſmis definit. Alcimus Avitus,

Aſt alius ſtolidam lentavit inertia mentem.

Ubi *lentavit*, βραδεῖαν ἐποίησεν. Βραδεῖς τῇ καρδίᾳ hîc ſenſu eo quo Pſal. 4. 3. βαρυκάρδιοι, i. e. μωροὶ, ἀσώφρονες· ità Heſychio exponente. Idem, Νωθρογνώμονες, βραδεῖς πρὸς λογισμόν. In hoc autem Lucæ loco putem Latiniſmum ſubeſſe. Terentius 4. 5. Heautont.

——*Prorſus nihil intelligo.*

Hui! tardus es.——

Donatus in ejuſdem Eunuchum, *Intellectu tardos vocamus qui ſtulti ſunt.* Hinc *tardi bubulci* apud Virgilium, & *agreſtes tardi* apud Ovidium. Plinius lib. 6. epiſt. 2. *Hebetes, & ſupra modum tardi.* Apud Senecam ille Controverſ. 6. 6. *O me tardiſſimum in malis meis!* Unde & *tardus* apud Arnobium opponitur *prudenti.* Καρδία hîc eſt διάνοια· appoſitè itaque de Manlio Torquato Valer. Maximus; *Adeo hebetis atque obtuſi cordis, ut,* &c.

Ibid. βραδεῖς τῇ καρδίᾳ τὸ πιστεύειν, &c.] Oſtare credulitati eorum ait cordis tarditatem. Ità Virgilius, nè quaſdam Naturæ partes accedere poſſet, dixit frigidum circa præcordia ejus ſanguinem obſtitiſſe: i. tarditatem intellectûs ſui, ἢ τὴ καρδίας βραδυτῆτα.

Com. 26. Οὐχὶ ἔδει ταῦτα παθεῖν ἢ Χριστόν;] Id eſt, οὐκ ἤδειτε ὅτι ταῦτα ἔδει; &c. Sic ſuprà 2. 4. Οὐκ ἤδειτε ὅτι ἐν τοῖς τοῦ πατρός μου δεῖ εἶναί με; Ἔδει hîc, nempe, ex patris decreto, ὡρισμένη αὐτῷ βουλῇ καὶ προγνώσει, Act. 2. 23. item ex prophetiis: vide Matth. 26. 54. ubi & Chriſtus ipſe, ὅτω δεῖ γενέσθαι. Didymus in Odyſſ. ν'. Τὰ ὑπὸ θεῶν κυρωθέντα ἐξ ἀνάγκης πληροῦται. Eundem autem hunc loquendi modum invenio & apud Ethnicos, ubi latentes cauſas, ſive arcanum ſummi Numinis conſilium, præcipuè in eventibus aſperis ſubintelligunt. Herodotus, Ἐδόκεε δὲ Πέρσῃσι γενέσθαι κακῶς. Socrates pœnæ mortis propinquus apud Platonem, Ταῦτα μὲν, &c. ἴσως οὕτω καὶ ἔδοξε γενέσθαι. M. Antoninus 11. 5. Ὁρᾶτε ὅπως δεῖ ταῦτα φαίνεσθαι. Euander apud Virgilium,

——*Sors iſta ſenectæ*

Debita erat noſtræ.——

Et in proſopopœia Neronis Druſi occiſi, apud Ovidium,

Exitus hic, mater, debuit eſſe meus.

Ibid. καὶ εἰσελθεῖν εἰς τὴν δόξαν αὐτοῦ] Præceſſit, παθεῖν ἔδει. Sic, 1 Pet. 1. 11. Χριστὸν παθήματα, καὶ μετὰ ταῦτα δόξας· & Heb. 2. 9. de Eodem, διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου δόξῃ, &c. ἐστεφανωμένον. Vide & ibidem 1. 3. ſuprà hîc 17. 24, 25. Rom. 8. 17. 2 Tim. 2. 12. Apocal. 1. 9. Εἰς τὴν δόξαν αὐτοῦ, idem eſt ac ſi dixiſſet, εἰς τὴν δόξαν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Potiùs illud tamen quàm iſtud dixiſſe videtur, ut ſignificaret gloriam illam, ὡς πρὸ τοῦ πατρὶ εἶχε μετὰ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι, Joh. 17. 5, & 24. & quam proinde potuit *ſuam* meritiſſimò vocare.

Com. 28. Καὶ ἤγγισαν εἰς τὴν κώμην οὗ ἐπορεύοντο] Perpeti ſuavíque ſermone ejus viam citra faſtidium emenſi. Seneca in de Vitæ brevitate, cap. 9. *Sermo,* &c. *iter facientes decipit; perveniſſe ſe antè ſciunt, quàm appropinquaſſe.* Vide quæ plura in eam mentem ad Apuleii lib. 2. pag. 72. annotavimus.

Ibid. προσεποιεῖτο πορρώτερω πορεύεσθαι] Apud Ovidium Metam. 4.

——*Simulátque gradu diſcedere verſo.*

Com. 29. παρεβιάσαντο αὐτὸν] Παραβιάζεσθαι hîc, ut & ſuprà 14. 23. ἀναγκάζειν, non, *vi adigere* ſignificat, ſed *inſtanter rogare:* quo & ſenſu occurrit apud Lucam noſtrum Act. 16. 15. Ità, ὀπὶ δεῖπνον λιπαρεῖν καὶ βιάζεσθαι, dixit in Bruto Plutarchus. *Prece cogere,* habemus & apud Horatium. Vide ad dictum Actorum locum annotata.

Ibid. μεῖνον μεθ' ἡμῶν, ὅτι πρὸς ἑσπέραν ἔστι] Cùm longior via ſuperſit tibi, lux brevior, in noſtro mane. Simillima apud Ovidium iſta de Iro Jovem & Mercurium invitante,

——Longa via eſt, nec tempora longa ſuperſunt,
Dixit, & hoſpitibus janua noſtra patet.
Addidit & vultum verbis, iterúmque rogavit.

Ubi *iterum rogare,* eſt ferè quod in textu Lucæ παραβιάζεσθαι.

Ibid. πρὸς ἑσπέραν ἔστι, καὶ κέκλικεν ἡ ἡμέρα.] E converſo Rom. 13. 12. at figuratè, Ἡ νὺξ προέκοψεν, ἡ δὲ ἡμέρα ἤγγικεν. Κέκλικεν hîc, ut ſuprà 9. 12. ἡ ἡμέρα ἤρξατο κλίνειν· ſubaudi, *in noctem.* Virgilius,

——*Devexo propior fit veſper Olympo.*

Ubi Servius, *Inclinato in noctem cœlo.* Sic, *Solem inclinare,* Juvenalis dixit, &, *inclinatum diem,* Plinius in Epiſtolis. Πρὸς ἑσπέραν ἔστι non minùs Græcè Euangeliſta dixit, quàm vel Græcorum veterum diſſiſſent diſertiſſimi. Lyſias in pro cæde Eratoſthenis, Ἦν πρὸς ἡμέραν· & Thucydides, Τῷ χειμῶνι τελευτῶντι, καὶ πρὸς ἦρ ἤδη·· Ordo porrò verborum Lucæ poteſt talis eſſe, κέκλικεν ἡ ἡμέρα, καὶ πρὸς ἑσπέραν ἔστι· ut plus in ſequente membro quàm in priore dicatur. Reipſa idem planè heic dicitur quod contractiùs Judic. 19. 9. apud LXX, Ἡσθένησεν εἰς ἑσπέραν ἡμέρας· ubi & ſequitur, αὐλίσθητι ὧδε· ut hîc apud Lucam præceſſit, μεθ' ἡμῶν μεῖνον. Senſus ergò eſt,

In aſtra jam lux prona, jam præceps dies.

Occiduum diei tempus Latinè loquentibus. Vide Macrob. Saturnal. 1. 3. in fine. *Occaſui Sol declivis eſt,* Minucius in Octavio dixit: Apuleius, *ad ultimam diei metam curriculum Solis deflexit:* De Sole Mythолog. 1. Fulgentius, *Horâ nonâ proclivior vergens occaſibus pronus incumbit.*

Ibid. κέκλικεν ἡ ἡμέρα] In Pſeudolo Plautina, *Vides jam die multum eſſe.*— Homerus Odyſſ. ρ'. Μέμβλωκεν ἦμαρ· ubi Didymus, Τὸ πλεῖον τῆς ἡμέρας παρελήλυθεν.

Ibid. Καὶ εἰσῆλθε τοῦ μεῖναι σὺν αὐτοῖς] Sic Joh. 4. 40. de Eodem, Ἠρώτων αὐτὸν μεῖναι παρ' αὐτοῖς, καὶ ἔμεινεν. Supereſt hîc in contextu Græco, τοῦ μεῖναι, aut (quod verius puto) *ut maneret,* deeſt in Latino.

Com. 30. λαβὼν τὸν ἄρτον, &c. ἐδίδου αὐτοῖς] Atqui non apud Hebræos tantùm, (vide Geneſ. 43. 34.) ſed & alias gentes, convivatoris id munus erat, neutiquam convivæ. Xenophon Ἀναβάσ. η'. Ἀνελόμενος τοὺς παρακειμένους αὐτῷ ἄρτους, δύο λαβὼν, &c. καὶ διεῤῥίπτει οἷς αὐτῷ ἐδόκει. Ità apud Homerum Achilles convivis ſuis Ulyſſi & Ajaci partes diſtribuit: & apud Apuleium paterfamilias epulonibus ſuis caſeum, aliáſque prandii partes diſtribuens inducitur. Et hoc moris fuit, niſi quando convivator de jure ſuo convivæ in honorem cedere vellet. Vide D. Hieronymum in vita Pauli Eremitæ. Dicimus ergò, cùm ſciviſſet motus in eorum cordibus exortos à ſermonibus ſuis in via habitis, voluiſſe Chriſtum eodem ritu quo ſæpius cum iis comedens ante paſſionem uſus fuerat, nunc autem quaſi præter morem eo defungi videbatur, dare anſam iis adhuc aliquid propiùs de ſe conjiciendi.

Com. 31. Αὐτοῦ δὲ διηνοίχθησαν οἱ ὀφθαλμοὶ, καὶ ἐπέγνωσαν αὐτὸν] Ad nutum Chriſti ablata eſt iis ſive oculorum ſive mentium caligo. Apud Homerum Iliad. ε'. Pallas ad Diomedem,

Ἀχλὺν δ' ἄν τοι ἀπ' ὀφθαλμῶν ἕλον, ἣ πρὶν ἐπῆεν,
Ὄφρ' εὖ γινώσκῃς ἠμὲν θεὸν ἠδὲ καὶ ἄνδρα.

Geneſ. 3. 7. Διηνοίχθησαν οἱ ὀφθαλμοὶ ἀμφοτέρων, καὶ ἔγνωσαν, &c.

Ibid. ἐπέγνωσαν αὐτὸν, καὶ αὐτὸς ἄφανὴς ἐγένετο ἀπ' αὐτῶν] Virgilius, & de Numine, at fictitio,

——*In tenuem ex oculis evanuit auram.*

Agnovere Deum.——

Ubi Servius, *More ſuo abeuntes deos inducit agnoſci.* Idem ad Æneid. 2. illa,

Dixerat, & ſpiſſis noctis ſe condidit umbris:
Abſceſſu demonſtrantur plerumque Numina fuiſſe, cùm ſubitò apparere deſierunt. Ità Angelus Judic. 13. 21. in diſceſſu ſuo à Manoe agnoſcitur. Ἐγένετο ἄφανὴς heic, ut 2 Maccab. 3. 34. ἀφανεῖς ἐγένοντο, & apud Simplicium in cap. 2 Epicteti, ἀφανεῖς γενέσθαι. Suidas (fortaſſe ex Philoſtrato) de Apollonio Tyaneo, Καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἀδηλὸς ἔσχετο. Non ineptum quod de hoc Chriſti facto nonnulli ex Baſilio attulerunt, τὸ ὅπως μὴ παρενεργάζεσθαι. Addam ego Scriptoris quidem Ethnici verba, ad non diſſimilem autem ſobrietatem ducentia; *Non multùm nobis nocebit tranſiſſe quæ nec licet ſcire, nec prodeſt,* Seneca.

Com. 32. Οὐχὶ ἡ καρδία ἡμῶν καιομένη ἦν ἐν ἡμῖν, ὡς ἐλάλει ἡμῖν;] Sentiebant enim ex miro ejus loquendi modo

in

in cordibus ſuis quoſdam motus accenſos, quales illi quos ſæpe antea experti erant dum doceret eos. Caſſianus Collat. 17. 1. *Sermonibus ejus igne quodam in cordibus noſtris excitato.* Sic, *viſcera verborum incendio inflammata*, at ſenſu alio, lib. 5. Apuleii.

Com. 34. ἠγέρθη, &c. ὄντως] Ὄντως, *verè, certiſſimè.* Heſychius, Τὸ ὄντως, τὸ ἀληθῶς. Gloſſarium, Ὄντως, *ſanè, planè, certò, profectò.*

Com. 35. ἐν τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου] Κλᾶν ἄρτον habemus etiam in veteribus Græcis Colloquiis.

Com. 36. Ταῦτα δὲ αὐτοῦ λαλούντων, αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς ἔστη ἐν μέσῳ αὐτῶν] Virgilius 3.

Vix ea fatus erat, ſummo cùm monte videmus
Ipſum inter pecudes vaſtâ ſe mole moventem,
Paſtorem Polyphemum.——

Ad quæ Servius, *Ad probationis gratiam pertinet, quòd ea quæ Achamenides affirmaverat, ſtatim approbavere Trojani.*

Ibid. εἰρήνη ὑμῖν] Ampliùs, & fortè veriùs, in Vulgato, *Pax vobis*, &c. *nolite timere.* Ità Angelus Raphael Tobiæ 12. 17. Μὴ φοβεῖσθε, εἰρήνη ὑμῖν ἔστω. Nec diſſimilia ſuprà 2. 10. habemus.

Com. 37. Πτοηθέντες, καὶ ἔμφοβοι γενόμενοι, ἐδόκουν πνεῦμα θεωρεῖν] Id eſt, ἐπτοήθησαν, καὶ ἔμφοβοι ἐγένοντο ὅτι ἐδόκουν π. θ. Matth. 14. 26. de iiſdem, aut nonnullis eorum, Ἐταράχθησαν, λέγοντες, ὅτι φάντασμά ἐστι, καὶ ἀπὸ τοῦ φόβου ἔκραξαν· & Act 12. 9. de Petro, Οὐκ ᾔδει ὅτι ἀληθές ἐστι τὸ γινόμενον, &c. ἐδόκει δὲ ὅραμα βλέπειν. Apud Quintilianum 9 Declam. ille, *Inopinata ſubitò amici mei ſpecies affulſit: obſtupui, totúmque corpus percurrit frigidus pavor: neque aliter quàm ſi una objiceretur oculis imago mente captas ſteti.* Petronius, *Viſaque*, &c. *muliere, quaſi quodam monſtro infernique turbatus imaginibus, ſubſtitit.* In fragmentis Legationum Eunapii Sardiani, Ἐκπλήξει καὶ δάμβει συνδεθέντες, εἰς τὸ ἀνήνυτον ἐπάγησαν, ὥσπερ Ἰουλιανὸν δείσαντες· & αὐτοῖς ἐν τῷ νεανίσκῳ (quem mortuum credebant,) ἀλλ' εἰδώλου. In vetere Onomaſtico, *Obſtupefactus*, πτοηθείς· ità Geneſ. 42. 28. *Obſtupefacti turbatique.* Vulgatus heic, *conturbati & conterriti*: ſic, *pavidus, ac repentinâ facie conterritus*, lib. 7. Apuleius.

Com. 38. διαλογισμοὶ ἀναβαίνουσιν ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν] Id eſt, ut ſuprà 3. 15. ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν διαλογίζεσθε. Occurrit & Act. 7. 23. illa altera locutio, & ſæpe apud Prophetas. Nec ità Hebræi tantùm & Helleniſtæ, ſed & interdum Romani loquebantur. Virgilius,

——*Quæ nunc animo ſententia ſurgit?*

Ubi Servius, *Tranſlatio corporis ad animum.*

Com. 39. Ἴδετε τὰς χεῖράς μου καὶ τοὺς πόδας μου] Quaſi diceret, ubi rerum teſtimonia adſunt, quid verbis opus? Ulyſſes apud Ovidium Metamorphoſ. 13.

——*Nec vanis credito verbis,*
Aſpicito, en: veſtémque manu didaxit, & hæc ſunt
Pectora ſemper, ait, veſtris exercita curis.

Apud Achillem Tatium lib. 8. ille, Ζῶσαν βλέπεις, &c. ὁ δὲ μὴ τοῦτο τὸ χόρης ὄζειν εἴδωλον. Χεῖρες καὶ πόδας μου, cicatrices vulnerum in manibus pedibúſque. Utroſque patibulo affixiſſe moris fuiſſe videmus & ex his Plauti in Moſtellaria,

Ego dabo ei talentum primus qui in crucem excucurrerit,
Sed eâ lege ut affigantur bis pedes, bis brachia.

Ibid. πνεῦμα σάρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει] Apul. de dæmonibus, *Nulla in illis terrena ſoliditas locum luminis occupat*: libello de Deo Socratis.

Ibid. ψηλαφήσατέ με] Corpus, non ſpectrum, me eſſe hoc modo deprehendetis.

Tangere enim ac tangi niſi corpus nulla poteſt res.

Quintilianus 10 Declam. *Non inani perſuaſione, nec cogitationibus lugentis* (matris) *ficta umbra veniebat, ſed filius erat, qualis aliquando, & juvenis, & pulcer habitu: nec aſpici tantùm videríque contentus, amplexus*, &c. *dabat.* Lucianus 2 Hiſtor. veræ, de animabus infortunat. Inſul. civitate oberrantibus, Εἰ μὴ ἅψαιτό τις, ἐκ ἂν ἐλέγξειε μὴ εἶναι σῶμα τὸ ὀφθέν. Chryſoſtomus ad Joh. 11. ea, JUSSIT (Lazarum) SOLVI: *Ut tangentes*, &c. *noſcerent verè eum reſurrexiſſe.* Euthymius ad Matth. ea. TENUERUNT PEDES EJUS: *Non prohibuit ut per tactum certiores efficerentur quòd phantaſma non eſſet.* Umbra Palinuri ad Æneam Æneid. 6. *Da dextram miſero,* — ubi Servius, *Præſta auxilium, umbra enim nunquam tenetur.* Ψηλαφήσατε Bezæ *contrectate*: quod non plus efficit quàm Vulgati illud *palpate.* In Gloſſis, Ψηλαφῶ, *contrecto, palpo.*

Com. 40. καὶ τοῦτο εἰπὼν, ἐπέδειξεν αὐτοῖς τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας] In Comico Græco de milite (apud Stobæum) τὰς μάχας ἔλεγεν, ἐδείκνυ δ' ἅμα λέγων τὰ τραύματα.

Com. 41. ἀπιστούντων αὐτῶν ἀπὸ τῆς χαρᾶς] Seneca Tragicus, *Miſera mens incredula eſt*: apud Terentium ille, *Quò plùs cupio, minùs credo.* D. Hieronymus in Epiſtolis, de avia Demetriadis, *Obſtupuit*, &c. *alienum habitum in nepte conſpiciens, mater gaudio ſtabat attonita: utraque verum non credere quod verum eſſe cupiebat.* Vide Geneſ. 45. 26. Apud Ariſtænetum 2. 14. illa, Ὑπὲρ τῆς σφοδρᾶς ἐπιθυμίας ἐλάμβανέ με τις ἀπιστία. Catullus,

Quàm te libenter quámque lætus inviſo!
Vix mî ipſe credens Thyniam atque Bithynos
Liquiſſe campos, & videre te in tuto.

Apud Terentium Heautont. 3. 1. ſenex ille, *Ubinam eſt?* ubi Eugraphius, *Parùm credit gaudio quòd ſibi ſalus filii nunciatur.* Alter apud eundem 5. 4. Hecyræ, *Sic te dixiſſe opinor, Inveniſſe*, &c.—— Ubi Donatus, *Miro affectu inducitur vix adduci ad credendum quòd gaudet.* Valerius Maximus, *Inopinato percuſſi gaudio non audiſſe ſe quæ audierant, credentes*, &c. Ovidius,

Tarda ſolet magnis rebus ineſſe fides.

Com. 42. ἀπὸ μελισσίου κηρίου] Ἀπὸ hîc eſt ἐκ, ut Matth. 27. 21. Marc. 6. 43. Act. 15. 5. & 27. 44. & forſan ſuprà hîc 8. 3. Ut è converſo ἐκ pro ἀπὸ Lucas 1. 15. videtur poſuiſſe. Deinde, καὶ ἀπὸ, pro καί τι ἀπὸ, &c. ut 6. 16. Tobiæ.

Com. 43. ἐνώπιον αὐτῶν ἔφαγεν] Non ergò ſpiritus, ut Angeli, (qui videntur quidem manducare, &c. Tobiæ 12. 19.) ſed verè corpus.

Com. 44. ἔτι ὢν σὺν ὑμῖν] Ità Paulus 2 Theſſ. 2. 5. ἔτι ὢν πρὸς ὑμᾶς.

Ibid. ὅτι δεῖ πληρωθῆναι πάντα, &c.] Vide ſuprà ad com. 26. dicta.

Com. 45. διήνοιξεν αὐτῶν τὸν νοῦν τοῦ συνιέναι τὰς γραφάς] Sic Act. 16. 14. idem Lucas, τὴν καρδίαν διανοίγειν. Νοῦν heic Vulgatus commodè *ſenſum* vertit. Ità, *ſenſus*, &c. νοῦς, in Gloſſario: &, *apud ſenſum* (i. e. animum) *diſputare*, Apuleius 11.

Com. 47. ἀρξάμενον ἀπὸ Ἰερουσαλήμ] Legendum putem aut ἀρξαμένου, ut referatur ad vocem ἄφεσιν, aut (quod malim) ἀρξαμένων ſcribendum: ὑμῶν nempe: ut & videtur Vulgatus legiſſe. Sic, ἀρξάμενον ἀπὸ Γαλιλαίας, ſuprà 23. 5, & hoc ipſo capite, com. 27. ἀρξάμενον ἀπὸ Μωσέως. Vide & Joh. 8. 9. Act. 1. 22. & 8. 35.

Com. 48. Ὑμεῖς δέ ἐστε μάρτυρες τούτων] Plato Epiſt. 8. Ὧν αὐτοὶ μάρτυρες ὑμεῖς. Vide ad Act. 10. 39. dicta. Ἐστὲ hîc pro ἔσεσθε, ut ex loco Act. 1. 8. indicavit vir memoriâ ſeculorum dignus Joannes Gerardus Voſſius lib. 3. cap. 5. Harmoniæ Euangelicæ.

Com. 49. ἕως οὗ ἐνδύσησθε δύναμιν ἐξ ὕψους] Hoc eſt id quod λαμβάνειν δύναμιν, ἐπιλαμβάνεσθαι ἐπ' αὐτοὺς ἁγίου πνεύματος, jam citato ex Actis loco dicitur.

Com. 52. ὑπέστρεψαν, &c. μετὰ χαρᾶς μεγάλης] Ὑπέστρεψαν (ut ſuprà 2. 20.) δοξάζοντες θεὸν ὅτι πᾶσιν οἷς ἤκουσαν, καὶ εἶδον. Sic 2 Maccab. 15. 28. μετὰ χαρᾶς ἀναλύειν· & ſuprà heic 10. 17. μετὰ χαρᾶς ὑποστρέφειν.

Com. 53. ἦσαν διαπαντὸς ἐν τῷ ναῷ] Id eſt, aſſiduè: καθ' ἡμέραν ἐν τῷ ἱερῷ, ut Matth. 26. 55. Eodem ſenſu ſuprà heic 2. 36. de Anna, ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ οὐκ ἀφίστατο.

Ƒ OANNIS PRICÆI

In EVANGELIUM secundùm JOHANNEM.

CAPP. X, & XI.

ANNOTATA.

Κεφ. ι'.

1. Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὁ μὴ εἰσερχόμενος διὰ τῆς θύρας εἰς τὴν αὐλὴν τῶν προβάτων, ἀλλὰ ἀναβαίνων ἀλλαχόθεν, ἐκεῖνος κλέπτης ἐστὶ καὶ λῃστής.

2. Ὁ δὲ εἰσερχόμενος διὰ τῆς θύρας, ποιμήν ἐστι τῶν προβάτων.

3. Τούτῳ ὁ θυρωρὸς ἀνοίγει, καὶ τὰ πρόβατα τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούει· καὶ τὰ ἴδια πρόβατα καλεῖ κατ' ὄνομα, καὶ ἐξάγει αὐτά.

4. Καὶ ὅταν τὰ ἴδια πρόβατα ἐκβάλῃ, ἔμπροσθεν αὐτῶν πορεύεται· καὶ τὰ πρόβατα αὐτῷ ἀκολουθεῖ, ὅτι οἴδασι τὴν φωνὴν αὐτοῦ.

5. Ἀλλοτρίῳ δὲ οὐ μὴ ἀκολουθήσωσιν, ἀλλὰ φεύξονται ἀπ' αὐτοῦ· ὅτι οὐκ οἴδασι τῶν ἀλλοτρίων τὴν φωνήν.

6. Ταύτην τὴν παροιμίαν εἶπεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· ἐκεῖνοι δὲ οὐκ ἔγνωσαν τίνα ἦν ἃ ἐλάλει αὐτοῖς.

7. Εἶπεν οὖν πάλιν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐγώ εἰμι ἡ θύρα τῶν προβάτων.

8. Πάντες ὅσοι πρὸ ἐμοῦ ἦλθον, κλέπται εἰσὶ καὶ λῃσταί· ἀλλ' οὐκ ἤκουσαν αὐτῶν τὰ πρόβατα.

9. Ἐγώ εἰμι ἡ θύρα. δι' ἐμοῦ ἐάν τις εἰσέλθῃ, σωθήσεται, καὶ εἰσελεύσεται καὶ ἐξελεύσεται, καὶ νομὴν εὑρήσει.

10. Ὁ κλέπτης οὐκ ἔρχεται εἰ μὴ ἵνα κλέψῃ καὶ θύσῃ καὶ ἀπολέσῃ· ἐγὼ ἦλθον ἵνα ζωὴν ἔχωσι, καὶ περισσὸν ἔχωσιν.

11. Ἐγώ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός. ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων.

12. Ὁ μισθωτὸς δέ, καὶ οὐκ ὢν ποιμήν, οὗ οὐκ εἰσὶ τὰ πρόβατα ἴδια, θεωρεῖ τὸν λύκον ἐρχόμενον, καὶ ἀφίησι τὰ πρόβατα, καὶ φεύγει· καὶ ὁ λύκος ἁρπάζει αὐτὰ, καὶ σκορπίζει τὰ πρόβατα.

13. Ὁ δὲ μισθωτὸς φεύγει, ὅτι μισθωτός ἐστι, καὶ οὐ μέλει αὐτῷ περὶ τῶν προβάτων.

14. Ἐγώ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός· καὶ γινώσκω τὰ ἐμὰ, καὶ γινώσκομαι ὑπὸ τῶν ἐμῶν.

15. Καθὼς γινώσκει με ὁ πατὴρ, κἀγὼ γινώσκω τὸν πατέρα· καὶ τὴν ψυχήν μου τίθημι ὑπὲρ τῶν προβάτων.

Versio Vulgata.

1. AMen, amen dico vobis, qui non intrat per ostium in ovile ovium, sed ascendit aliunde, ille fur est & latro.

2. Qui autem intrat per ostium, pastor est ovium.

3. Huic ostiarius aperit; & oves vocem ejus audiunt: & proprias oves vocat nominatim, & educit eas.

4. Et cùm proprias oves emiserit, ante eas vadit; & oves illum sequuntur, quia sciunt vocem ejus.

5. Alienum autem non sequuntur, sed fugiunt ab eo: quia non noverunt vocem alienorum.

6. Hoc proverbium dixit eis Jesus. Illi autem non cognoverunt quid loqueretur eis.

7. Dixit ergò eis iterum Jesus, Amen, amen dico vobis, quia ego sum ostium ovium.

8. Omnes quotquot venerunt, fures sunt & latrones; sed non audierunt eos oves.

9. Ego sum ostium. Per me si quis introierit, salvabitur; & ingredietur & egredietur, & pascua inveniet.

10. Fur non venit nisi ut furetur & mactet & perdat. Ego veni ut vitam habeant, & abundantiùs habeant.

11. Ego sum pastor bonus. Bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis.

12. Mercenarius autem & qui non est pastor, cujus non sunt oves propriæ, videt lupum venientem, & dimittit oves, & fugit; & lupus rapit, & dispergit oves.

13. Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est; & non pertinet ad eum de ovibus.

14. Ego sum pastor bonus; & cognosco meas, & cognoscunt me meæ.

15. Sicut novit me pater, & ego agnosco patrem; & animam meam pono pro ovibus meis.

16. Καὶ

16. Καὶ ἄλλα πρόβατα ἔχω ἃ οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς αὐλῆς ταύτης· κἀκεῖνά με δεῖ ἀγαγεῖν, καὶ τῆς φωνῆς μου ἀκούσουσι, καὶ γενήσονται μία ποίμνη, εἷς ποιμήν.

16. Et alias oves habeo quæ non ſunt ex hoc ovili; & illas oportet me adducere, & vocem meam audient, & fiet unum ovile & unus paſtor.

17. Διὰ τοῦτο ὁ πατήρ με ἀγαπᾷ ὅτι ἐγὼ τίθημι τὴν ψυχήν μου ἵνα πάλιν λάβω αὐτήν.

17. Propterea me diligit pater, quia ego pono animam meam ut iterum ſumam eam.

18. Οὐδεὶς αἴρει αὐτὴν ἀπ' ἐμοῦ· ἀλλ' ἐγὼ τίθημι αὐτὴν ἀπ' ἐμαυτοῦ. ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι αὐτήν, καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν. ταύτην τὴν ἐντολὴν ἔλαβον παρὰ τοῦ πατρός μου.

18. Nemo tollit eam à me, ſed ego ponam eam à meipſo: & poteſtatem habeo ponendi eam, & poteſtatem habeo iterum ſumendi eam. Hoc mandatum accepi à patre meo.

19. Σχίσμα οὖν πάλιν ἐγένετο ἐν τοῖς Ἰουδαίοις διὰ τοὺς λόγους τούτους.

19. Diſſenſio iterum facta eſt inter Judæos propter ſermones hos.

20. Ἔλεγον δὲ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν, Δαιμόνιον ἔχει καὶ μαίνεται· τί αὐτοῦ ἀκούετε;

20. Dicebant autem multi ex ipſis, Dæmonium habet & inſanit; quid eum auditis?

21. Ἄλλοι ἔλεγον, Ταῦτα τὰ ῥήματα οὐκ ἔστι δαιμονιζομένου· μὴ δαιμόνιον δύναται τυφλῶν ὀφθαλμοὺς ἀνοίγειν;

21. Alii dicebant, Hæc verba non ſunt dæmonium habentis: numquid dæmonium poteſt cæcorum oculos aperire?

22. Ἐγένετο δὲ τὰ ἐγκαίνια ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, καὶ χειμὼν ἦν.

22. Facta ſunt autem Encænia in Jeroſolymis; & hyems erat.

23. Καὶ περιεπάτει ὁ Ἰησοῦς ἐν τῷ ἱερῷ ἐν τῇ στοᾷ τοῦ Σολομῶνος.

23. Et ambulabat Jeſus in templo, in porticu Salomonis.

24. Ἐκύκλωσαν οὖν αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ ἔλεγον αὐτῷ, Ἕως πότε τὴν ψυχὴν ἡμῶν αἴρεις; εἰ σὺ εἶ ὁ Χριστός, εἰπὲ ἡμῖν παρρησίᾳ.

24. Circumdederunt ergò eum Judæi, & dicebant ei, Quouſque animam noſtram tollis? ſi tu es Chriſtus, dic nobis palám.

25. Ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Εἶπον ὑμῖν, καὶ οὐ πιστεύετε. τὰ ἔργα ἃ ἐγὼ ποιῶ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ πατρός μου, ταῦτα μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ.

25. Reſpondit eis Jeſus, Loquor vobis, & non creditis: opera quæ ego facio in nomine patris mei, hæc teſtimonium perhibent de me.

26. Ἀλλ' ὑμεῖς οὐ πιστεύετε· οὐ γάρ ἐστε ἐκ τῶν προβάτων τῶν ἐμῶν, καθὼς εἶπον ὑμῖν.

26. Sed vos non creditis, quia non eſtis ex ovibus meis.

27. Τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ τῆς φωνῆς μου ἀκούει· κἀγὼ γινώσκω αὐτά, καὶ ἀκολουθοῦσί μοι·

27. Oves meæ vocem meam audiunt; & ego cognoſco eas, & ſequuntur me.

28. Κἀγὼ ζωὴν αἰώνιον δίδωμι αὐτοῖς· καὶ οὐ μὴ ἀπόλωνται εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ οὐχ ἁρπάσει τις αὐτὰ ἐκ τῆς χειρός μου.

28. Et ego vitam æternam do eis; & non peribunt in æternum, & non rapiet eas quiſquam de manu mea.

29. Ὁ πατήρ μου ὃς δέδωκέ μοι, μείζων πάντων ἐστί· καὶ οὐδεὶς δύναται ἁρπάζειν ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ πατρός μου.

29. Pater meus quod dedit mihi, majus omnibus eſt; & nemo poteſt rapere de manu patris mei.

30. Ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν.

30. Ego & pater unum ſumus.

31. Ἐβάστασαν οὖν πάλιν λίθους οἱ Ἰουδαῖοι ἵνα λιθάσωσιν αὐτόν.

31. Suſtulerunt lapides Judæi, ut lapidarent eum.

32. Ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Πολλὰ καλὰ ἔργα ἔδειξα ὑμῖν ἐκ τοῦ πατρός μου· διὰ ποῖον αὐτῶν ἔργον λιθάζετέ με;

32. Reſpondit eis Jeſus, Multa bona opera oſtendi vobis ex patre meo, propter quod eorum opus me lapidatis?

33. Ἀπεκρίθησαν αὐτῷ οἱ Ἰουδαῖοι, λέγοντες, Περὶ καλοῦ ἔργου οὐ λιθάζομέν σε, ἀλλὰ περὶ βλασφημίας, καὶ ὅτι σὺ ἄνθρωπος ὢν, ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν.

33. Reſponderunt ei Judæi, De bono opere non lapidamus te, ſed de blaſphemia, & quia tu homo cùm ſis, facis teipſum Deum.

34. Ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Οὐκ ἔστι γεγραμμένον ἐν τῷ νόμῳ ὑμῶν, Ἐγὼ εἶπα, θεοί ἐστε;

34. Reſpondit eis Jeſus, Nónne ſcriptum eſt in lege veſtra, quia Ego dixi, dii eſtis?

35. Εἰ ἐκείνους εἶπε θεοὺς πρὸς οὓς ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐγένετο, καὶ οὐ δύναται λυθῆναι ἡ γραφή·

35. Si illos dixit deos, ad quos ſermo Dei factus eſt, & non poteſt ſolvi Scriptura:

36. Ὃν ὁ πατὴρ ἡγίασε καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον, ὑμεῖς λέγετε, Ὅτι βλασφημεῖς· ὅτι εἶπον, Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἰμι;

36. Quem pater ſanctificavit & miſit in mundum, vos dicitis, Quia blaſphemas; quia dixi, Filius Dei ſum?

37. Εἰ οὐ ποιῶ τὰ ἔργα τοῦ πατρός μου, μὴ πιστεύετέ μοι.

37. Si non facio opera patris mei, nolite credere mihi.

38. Εἰ δὲ ποιῶ, κἂν ἐμοὶ μὴ πιστεύητε, τοῖς ἔργοις πιστεύσατε, ἵνα γνῶτε καὶ πιστεύητε ὅτι ἐν ἐμοὶ ὁ πατὴρ, κἀγὼ ἐν αὐτῷ.

38. Si autem facio, & ſi mihi non vultis credere, operibus credite: ut cognoſcatis & credatis quia pater in me eſt, & ego in patre.

39. Ἐζήτουν οὖν πάλιν αὐτὸν πιάσαι· καὶ ἐξῆλθεν ἐκ τῆς χειρὸς αὐτῶν.

39. Quærebant ergò eum apprehendere; & exivit de manibus eorum.

40. Καὶ ἀπῆλθε πάλιν πέραν τοῦ Ἰορδάνου εἰς τὸν τόπον ὅπου ἦν Ἰωάννης τὸ πρῶτον βαπτίζων· καὶ ἔμεινεν ἐκεῖ.

40. Et abiit iterum trans Jordanem in eum locum ubi erat Johannes baptizans primùm; & manſit illic.

41. Καὶ πολλοὶ ἦλθον πρὸς αὐτὸν, καὶ ἔλεγον,

41. Et multi venerunt ad eum, & dicebant,

Ὅτι

Ὅτι Ἰωάννης μὲν σημεῖον ἐποίησεν οὐδέν· πάντα δὲ ὅσα εἶπεν Ἰωάννης περὶ τούτου, ἀληθῆ ἦν.

Quia Johannes quidem signum fecit nullum: omnia autem quæcunque dixit Johannes de hoc, vera erant.

42. Καὶ ἐπίστευσαν πολλοὶ ἐκεῖ εἰς αὐτόν.

42. Et multi crediderunt in eum.

Ad Cap. X.

Com. 1. Ὁ μὴ εἰσερχόμενος διὰ τῆς θύρας εἰς τὴν αὐλὴν τῶν προβάτων, ἀλλ' ἀναβαίνων ἀλλαχόθεν, &c.] Id est, ὁ μὴ τὴν αὐλὴν ἀναπίλαντούν, καὶ διὰ τῆς Κυρίου θεμελιώδους εἰσιὼν, παράδυσον ἢ ἀνατέμνων, καὶ τὴν τῆς Ἐκκλησίας τοῖχον λάθρα διορύττων, καὶ ἀληθείαν ὑποβαίνων, ut Stromat. 7. loquitur Clemens Alexandrinus: non enim se tantùm vocat *ostium* Christus, sed & futuros, modò veros, suæ doctrinæ promulgatores. Θύρα heic est quæ Græcis αὐλεία. Vide Hesychium.

Ibid. αὐλὴν τῶν προβάτων] Glossarium, Αὐλὴ τῶν προβάτων, *stabulum*. Servius ad Æneid. 9. *Graci aulas vocant animalium receptacula*. Pollux 1.12. § 19. Οὗ οἱ βόες ἵστανται, βούσταθμα, &c. ἢ ἢ ὄϊες, αὐλαὶ, καὶ σηκός. Hesychius, ex hoc forte Euangelii loco, Αὐλὴ, κοίτη, ἐπαυλισμός.

Ibid. κλέπτης ἐστὶ] Quia non per ostium intrat, sed aliunde scandit. Terent. 3.5. Eunuchi, *Venisse clanculum per impluvium*: ubi Donatus, *Quod non solùm Jovi, sed nè homini quidem, nisi furi, aptum erat*. Vide Joel. 2.9. Etiam urbes aliâ quàm per portas ingredi hostile & abominandum habitum. L. ult. ff. de rerum divis.

Ibid. καὶ λῃστὴς] Hinc σκολόαι λῃσταὶ, apud Hesychium.

Com. 2. Ὁ δὲ εἰσερχόμενος διὰ τῆς αὐλῆς, &c.] Qui per viam rectam intrat, &c. Sic, ὡς δεῖ, καὶ κατὰ τὴν θύραν φιλοσοφίας ὁδεύσας, Arrianus 2.11. in Epictetum.

Ibid. ποιμήν ἐστι] Non autem κλέπτης, ut qui ex obliquo irrepit. Κλέπτης & ποιμένος oppositione utitur & Maximus Tyrius, qui castum cum impuro amatore comparans, ὁ μὲν ποιμένι, (inquit) ὁ δὲ κλέπτῃ ἔοικεν.

Com. 3. τὰ πρόβατα τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούει] Χαρᾷ χαίρει (ut suprà 3.29.) διὰ τῆς φωνῆς αὐτοῦ. Ælianus 7.27. de Animalibus, Εὐπειθέστατα τῆς ζώων τὰ πρόβατα· & statim, τῆς νομέως ὑπακούει. Ἀκούειν autem in contextu nostro non tam significat *audire*, quàm *agnoscere*. Xenophon & de ovibus loquens, Χαίρουσι τῇ φωνῇ τοῦ δεσπότου γνωρίζουσαι· id est, ἀκούσαι. Longus ποιμν. α'. Χλόην λαβοῦσα τῆς σύριγγα, &c. ἐσύριζε μέγιστον ὡς ἐδύνατο, καὶ οἱ βόες ἀκούσαι, καὶ τὸ μέλος γνωρίσαι.

Ibid. τὰ ἴδια πρόβατα καλεῖ κατ' ὄνομα] Corippus Africanus,

——*Et in unum congregat agnos,*
Nomina nota vocans.——

Sic, ἐπ' ὀνόματος καλεῖν, in Græco Esaiæ 40. 26. Hesychius, Κλήσων, καλῶν ἐξ ὀνόματος. Idem, Ἐξονομακλήδην, ἐξ ὀνόματος καλῶν. Longus ποιμν. δ'. Τὰς αἶγας προσεῖπε καὶ τοὺς τράγους ὀνόμασι κάλεσεν ὀνομασί.

Ibid. καὶ ἐξάγει αὐτά] In pastum nempe. Pollux 1.12. Ποιμαίνειν, &c. ἐπὶ νομὰς ἐξάγειν.

Com. 4. ἔμπροσθεν αὐτῶν πορεύεται] In more illarum regionum, qui & hodie viget. In aliis quibusdam terris pastores non ducunt oves, sed sequuntur eas.

Ibid. καὶ τὰ πρόβατα αὐτῷ ἀκολουθεῖ] D. Hieronymus in Epistolis, *Etiam muta animalia ac ferarum greges ductores sequuntur suos*. Ovidius ubi de Polyphemo,

Lanigeræ pecudes nullo ducente secutæ:

ubi & *ducere* est quod Joannis contextu ἐξάγειν.

Ibid. αὐτῷ ἀκολουθεῖ, ὅτι οἴδασι τὴν φωνὴν αὐτοῦ]

——*Ad magistri*
Vocem quaque sui venit citata.

Corippus jam dicto loco,

——*Auditâ voce sequuntur.*

Φωνὴν hîc intellige *pastoris jubilum, & variam modulationem*, ut loquitur Serm. 46. P. Chrysologus. Longus, cujus verba attulimus, vocat μέλος γνωρίζειν.

Com. 5. φεύξονται ἀπ' αὐτοῦ, ὅτι οὐκ οἴδασι τῶν ἀλλοτρίων τὴν φωνὴν] Cæcilius apud Nonnium Marcellum,

Audire ignoti quod imperant soleo, non auscultare.

D. Ambrosius Hexaem. 6.3. de Perdice, *Aliena ova diripit, & corpore fovet suo: sed fraudis suæ fructum non potest habere, quia ubi vocem ejus audierint quæ ova generavit, (generavit pro peperit dixit,) relictâ eâ, ad illam naturali quodam amore, &c. se conferunt.*

Com. 6. Ταύτην τὴν παροιμίαν εἶπεν αὐτοῖς] Pro, ταῦτα ἐν παροιμίᾳ αὐτοῖς εἶπεν. Vide infrà 16.25. Παροιμία hîc, *similitudo*, παραβολή.

Ibid. οὐκ ἔγνωσαν τίνα λοιπὸν ἃ ἐλάλει αὐτοῖς] Τίνα λοιπὸν, quid sibi vellent ea, &c. Ità explica & Matth. 26.70. illud, Οὐκ οἶδα τί λέγεις· nescio quid tibi vis dum sic me compellas.

Com. 7. ἐγώ εἰμι ἡ θύρα τῶν προβάτων] De eodem Hebr. 13.20. Ὁ μέγας τῶν προβάτων ποιμήν. Θύρα, per quam aditus ad Patrem datur, Ephes. 2.18. infrà hîc 14.6. Ignatius ad Philippenses, Αὐτὸς θύρα τῆς παρξὸς, δι' ἧς εἰσέρχονται Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακὼβ, οἱ προφῆται καὶ οἱ Ἀπόστολοι, &c. Pastor Hermæ 3.9. *Sicut in urbem non potest intrari quàm per portam ejus, ità nec in regnum Dei nisi per nomen filii ejus*: & pòst, *Porta filius Dei est, qui solus est ad Deum accessus*. Arnobius lib. 2. *Hunc omnipotens Imperator esse voluit salutis viam: hanc vitæ, ut ità dixerim, januam. Per hunc solum est ingressus ad lucem, neque aliàs datum est vel irrepere, vel invadere: cæteris omnibus clausis atque inexpugnabili arce* (legerim *inexpugnabili velut arce*) *munitis*. Lactantius 4.29. *Hic templi maximi janua est, hic lucis via, hic dux salutis, hic ostium vitæ*.

Com. 9. δι' ἐμοῦ ἐάν τις εἰσέλθῃ, σωθήσεται] Idem ferè sensus (at θύρα voce ut hîc ad Christum, ibi ad Christianum aptatâ) qui Apoc. 3.20. Σωθήσεται, in tuto erit, ut in caule ovis. Hinc σηκοὶ, ὑπὸ τῆς τὰ εἰσπορώμενα σῶα μένειν, Hesychio exponente.

Ibid. εἰσελεύσεται, καὶ ἐξελεύσεται, καὶ νομὴν εὑρήσει] i. e. Καὶ εἰσερχόμενος καὶ ἐξερχόμενος νομὴν εὑρήσει· hoc nempe sensu, Quocunquè commeaverit, inveniet pabulum. Ἡ ψυχὴ αὐτοῦ (ut Psal. 24.13.) ἐν ἀγαθοῖς αὐλισθήσεται· ἐν νομῇ (ut Ezech. 34.14.) πόνοι βοσκηθήσεται· ἐν καταλύματι (ut Sirach. 14.25.) ἀγαθῶν καταλύσει. Erit *pastu & cultu opimus*, ut, & de ovibus loquens, A. Gellius dixit. Vide Script. Sapient. 19.9. Esa. 40.31. & 65.10. Psal. 22.10. & 33.10. & 36.3. Proverb. 1.33. & 3.25. adde Apocal. 7.17. Aptè autem personam pastoris induens, ista Christus promittit. Julianus Imperator itidem bonum pastorem ait φρονεῖν ὅπως ἐν αὐτῷ (i. e. per ipsum) θάλλῃ καὶ εὐθηνῆται τὰ θρέμματα, νομῆς δαψιλεῖς ἐμπεπαμένα. Νομὴν εὑρίσκειν hîc, ut Luc. 9.12. ἐπισιτισμὸν εὑρεῖν. Glossæ, Νομὴ θρεμμάτων, *pabulum*. Vulgatus, *pascua*. Ità & in vetere Onomastico, *Pascua*, νομή.

Com. 10. Ὁ κλέπτης οὐκ ἔρχεται εἰ μὴ ἵνα κλέψῃ, καὶ θύσῃ, καὶ ἀπολέσῃ] Hoc ipsum dixit & Paulus Act. 20.29. Εἰσελεύσονται μετ' ἄφιξίν μου λύκοι βαρεῖς, μὴ φειδόμενοι τοῦ ποιμνίου. Ibi λύκοι qui hîc κλέπται· & μὴ φειδόμενος, &c. quod heic θύειν, καὶ ἀπολλύειν. Glossarium, *Derelictarius*, (talis heic κλέπτης) ὁ εἰς τὰς ἀλλοτρίας οἰκίας ἕνεκα τοῦ κλέψαι εἰσερχόμενος· ubi & εἰσέρχεσθαι, ut & in Pauli verbis, est quod ἔρχεσθαι apud Joannem: vide suprà com. 1.

Ibid. καὶ θύσῃ, καὶ ἀπολέσῃ] Horatius,

Ut jugulent homines surgunt de nocte latrones.

Ductor latronum apud Apuleium 3. Milesiæ. *Per totam domum cades ambulet: qui sopitus jacebit, trucidetur, qui repugnare*

repugnare tentabit, feriatur. De alio ejusdem sectæ Idem lib. 4. *Custodes, qui probè* (ità enim, non *propè*, legendum monuimus) *sopiti jacebant, ad unum omnes, mox etiam janitorem ipsum gladio confici.*

Ibid. ἐγὼ ἦλθον ἵνα ζωὴν ἔχωσι, καὶ περισσὸν ἔχωσι] Veniunt fures ut lacerent ac spolient oves: ego ut vivant abundéntque. Habemus idem discrimen apud Maximum Tyrium inter agricolam & furem, quod heic in verbis Domini inter furem & pastorem. Ἐν τοῖς ἐναέριοις φυτοῖς ὁ γεωργὸς τιμιωτέρως προσείσιν, ὁ δὲ κλέπτης ἐμπεσὼν δρέπει, καὶ λυμαίνεται, καὶ ἀπεράπτει. Ζωὴν ἔχωσιν, est ζῶσι. Περισσὸν ἔχωσιν, abundent pastu animarum: νομῆς nempe θαλιαῖς ἐμπιπλάμενα, ut suprà hîc Julianus locutus. Euthymius ad Luc. 15. ea, περισσεύουσιν ἄρτων, *Non modò animarum cibum habent, sed & delicias; id enim heic significat, abundare.* P. Chrysologus Serm. 173. de bonis ovibus (hoc est, ovibus quæ verum pastorem sequuntur,) *Reperiunt amœnitates, & deliciis perfruuntur.* Ἔχειν & περισσεύειν heic, ut Philipp. 4. 18. ἀπέχω, καὶ περισσεύω.

Com. 11. ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων]

Unam pro multis caput objicit.——

Ψυχὴν (id est, vitam suam,) πτῆναι, hoc loco significat, non tam mortem oppetere, quàm periculis quæ mortem minitantur se exponere: τῇ ψυχῇ (Philipp. 2. 30.) παραβολεύεσθαι, *periculo sanguinis sui munire*, ut Apuleius locutus. *Caput objectare periclis*, Virgilius dixit; *periculis vitæ tueri*, Q. Curtius. Homerus Odyss. β'.

Ψυχὰς παρθέμενοι——

ubi Didymus, ἀφειδήσαντες ἑαυτῶν, παραβαλόντες ἑαυτούς. Vide ad Act. 15. 26. notata. Etiam Libanius pastoris boni officium esse ait, ὑπὲρ προβάτων τοῖς σπῶσι τὴν θηρίων μάχεσθαι· quod, ὑπὲρ τῶν θρεμμάτων θηριομαχεῖν, lib. 3. Diodorus Siculus vocat: Arrianus autem, 1. 2. in Epictetum, de tauro loquens, ἑαυτὸν ὑπὲρ τῶν ἀγέλης προβάλλειν. De Rhinocerotibus Ctesias apud Photium, Ὅταν τὰ τέκνα θηράσωσιν ἐπὶ τὴν βοσκὴν, καὶ ὑπὸ ἵππείας θηλυφθῶσιν, ἢ βέλους φεύγειν, τὸν πῶλον καταλιπόντες, ἀλλὰ μάχονται καὶ κέρασι καὶ λακτίσμασιν, &c. Cicero in Orator. partitionibus, *Multi vitam neglexerunt, ut eos qui his chariores quàm sibi ipsi essent, liberarent.*

Ibid. τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων] Ὅπερ ἀγαπητὰ αὐτῷ εἰσιν, 1 Thess. 2. 8. ubi & ψυχὴν μεταδιδόναι.

Com. 12. Ὁ μισθωτὸς, καὶ οὐκ ὢν ποιμὴν, οὗ οὐκ εἰσὶ τὰ πρόβατα] Sensus unus idémque tripliciter variatus, ut sit major emphasis. Sic ferè Marc. 9. 3. ἱμάτια γίνεσθαι, λευκὰ ὡς χιὼν, οἷα γναφεὺς, &c. οὐ δύναται) λευκάναι· & Act. 14. 8. ἀδύνατός τοῖς ποσὶν, χωλὸς ἐκ κοιλίας μητρὸς ὑπάρχων, ὃς οὐδέποτε περιεπατήκει· ad quem locum annotata confer. Seneca Hippolyto,

Quos hausit, & peremit, & letho dedit
Odium, dolúsque.——

Ibid. Θεωρεῖ τὸν λύκον ἐρχόμενον] Id est, si viderit lupum, &c. Similis Matth. 12. 11. & 18. 21. Marc. 9. 39. Luc. 14. 5. & suprà heic 2. 19. loquendi modus. Tale & Exod. 33. 20. illud, *non videbit me homo, & vivet:* & Psal. 138. 18. *Dinumerabo eos, & super arenam multiplicabuntur.* De gladiatore M. Antoninus, Τὸ ξίφος ἀνατιθῇ, καὶ ἀναιρεῖται· id est, *si gladium deposuerit, occiditur*, l. 12.

Ibid. ἀφίησι τὰ πρόβατα, καὶ φεύγει] Ità Matth. 26. 56. ἀφέντες αὐτὸν, ἔφυγον. Φεύγει heic, quia mercenarius. Apud Heliodorum lib. 2. Ἐνέτυχον ποίμναις, οἱ δὲ νομεύοντες ἀπέδρασαν. Adde quæ Marc. 5. 14. de subulcis.

Com. 13. ὁ μέλει αὐτῷ περὶ τῶν προβάτων] Opponit vitam pro ovibus earum Dominus, nulla de grege cura mercenario est. Suidas, Ἀπονέμει τὴν ἀμάξης, τὴν δὲ ὄνων ὕλην μέλει. Παροιμία ἐπὶ τῶν τὰ οἰκεῖα τιμωρούντων, τὴν δὲ ἀλλοτρίων ἀμελούντων, παρόσον οἱ ἰδίαν ἔχοντες ἄμαξαν, ὄνους δὲ μισθάμενοι, ἀμελοῦσιν αὐτῶν. Pro ὑπονέμει autem, ὑπαναίμει scribendum videtur: q. d. fruar vehiculo meo, de conductitiis asinis non laboro. Sic, fundi Dominus, inquit Philo, (in de Agricultura) sumptuosè & laboriosè eam non cessat colere: mercenarius autem περὶ ἓν τέλος τὴν μισθὸν ἀφορῶν, ὀρχάζεσθαι μηδεμίαν φροντίδα ἔχει.

Com. 14. γινώσκω τὰ ἐμὰ] Πρόβατα nempe. οἶδα ὡς ἐξελεξάμην, ut infrà 13. 18. locutus. Sic 2 Tim. 2. 19. Ἔγνω Κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ.

Ibid. καὶ γινώσκομαί μου τὰ ἐμά] Ità 1 Cor. 13. 12. ἐπιγνώσομαι, καθὼς καὶ ἐπεγνώσθην. Salustius Catilin. *Principibus civitatum notus erat, eósque noverat.*

Com. 15. καθὼς γινώσκει με ὁ πατὴρ, κἀγὼ γινώσκω τὸν πατέρα] Proverbialis videri potest locutio ista. Apud Suidam, (at in partem sequiorem) est, Οἶδα Σίμωνα, καὶ Σίμων ἐμέ.

Ibid. τίθημι] Paratus sum ponere: vel τίθημι pro θνῶ, in cruce nempe.

Com. 17. ἐγὼ τίθημι τὴν ψυχήν μου ἵνα πάλιν λάβω αὐτήν] Ἵνα heic non est *ut*, sed *at*. Vult dicere, (ut 2 Maccab. 7. 9.) Ἐκ τῆς παρούσης ζωῆς ὑπολύομαι, ὁ δὲ τοῦ κόσμου βασιλεὺς ὑποδανόντα με εἰς αἰώνιον ἀναζώσειν ζωῆς ἀναστήσει.

Com. 18. Οὐδεὶς αἴρει αὐτὴν ἀπ' ἐμοῦ, &c. ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι αὐτήν, καὶ, &c. πάλιν λαβεῖν αὐτήν]

——Jus vitæ ac necis
Mea penès me est.—— Senec. Theb.

De Eodem in Psal. 51. eleganter D. Augustinus, *Quem, sicut camelum, nemo sarcinâ passionis oneraret, nisi ipse se in terram deponeret.* Arrianus 4. 12. ex hominis verè liberi persona, Οὐδεὶς κύριος, ἔστ' ἀγαθόν μοι θεωρῆσαι ἔστε κἀκεῖνο θεωρεῖν· ἐγὼ αὐτὸς ἐμαυτὸν κτῶμαι μόνος ἐξουσίαν ἔχων· ubi & notanda illa, ἐξουσίαν ἔχω· quæ & in Joannis contextu habemus.

Ibid. ἐγὼ τίθημι αὐτὴν ἀπ' ἐμαυτοῦ] P. Chrysologus Serm. 90. de Eodem, *Voluit Judex ipse suam subire sententiam:* & pòst, *Puniri voluit, ne puniret.* Illa, ἀπ' ἐμαυτοῦ, quæ ambiguè *à meipso* vertunt, vertenda potiùs erant, *sponte meâ:* quo sensu Luc. 21. 30. ἀφ' ἑαυτῶν γινώσκετε· ad quem locum annotata vide. Euthymius ad Luc. 12. *Coarctor quoad perficiatur; Ostendit quòd, &c. voluntariè seipsum traderet.* Idem ad Joh. 6. 51. *Quam* (carnem suam) *ego dabo, dicens, ultroneam significat fuisse passionem.*

Com. 19. Σχίσμα, &c. ἐγένετο, &c. διὰ τοὺς λόγους τούτους] Οἱ μὲν δὴ (ut Act. 28. 24.) ἐπείθοντο τοῖς λεγομένοις, οἱ δὲ ἠπίστουν· vide suprà 7. 47. & 9. 16.

Com. 23. περιπατεῖ, &c. ἐν τῷ ἱερῷ] In Tabulæ Cebetis initio ipso, Ἐντυγχάνομέν περιπατοῦντες ἐν τῷ τοῦ Κρόνου ἱερῷ.

Com. 24. Ἐκύκλωσαν αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι] Appositè 109. 3. Psalmista, Λόγοις μίσους ἐκύκλωσάν με.

Ibid. ἕως πότε τὴν ψυχὴν ἡμῶν αἴρεις;] Sic Jobi 19. 1. ἕως τίνος ἔγκοτον ποιήσετε τὴν ψυχήν μου; Αἴρειν heic est, μετέωρον ποιεῖν, dubium suspensúmque animi tenere quem: *exspectatione intentum eum tenere*, ut Strategem. 1. 4. Jul. Frontinus loquitur: unde & *sensus exspectatione suspensi*, 7. 3. apud A. Gellium. Philostratus 2. 4. Κρεμᾷ πάνυ αἰρεῖ ὁ λόγος τὸν εἰρηκέα. Cicero ad Atticum, *Ne diutiùs pendeas*, (q. d. ἵνα μὴ τὴν ψυχήν σου ἀρῶ) *palmam tulit.* Idem in de Lege Agraria, *Nolo suspensam & incertam plebem Romanam obscurâ spe & cæcâ exspectatione pendere.* Vide quæ de voce *pendere* ad Luc. 12. 29. diximus. Vulgatus heic, *tollis animam nostram:* id est, *in sublime tollis*, ut Idem eo Lucæ loco τὸ μετεωρίζεσθαι vertit. Utrobique, si quid perspicio, aptissimè: nam & αἴρειν heic est quod αἰωρεῖν, nec aliud ibi μετεωρίζεσθαι quàm αἰωρεῖσθαι· unde & Αἰωρούμενοι, μετεωριζόμενοι exponitur ab Hesychio.

Ibid. εἰ σὺ εἶ ὁ Χριστὸς, εἰπὲ ἡμῖν παρρησίᾳ] Apud Philemonem,

Σὺ δὴ τίς ἔσει γ'; εἰπέ μοι παρρησίᾳ.

In Plauti Mercatore,

Dissolve jam me, nimis diu animi pendeo.

Παρρησία malim *apertè* quàm *palàm* verti. Asconius Pædianus, *Apertè, ad verba pertinet non obscura; palàm, ad præsentium multitudinem.* Ità in Glossario, ῥητῶς, *apertè.*

Cicero Tuſcul. 5. *Deſinant balbutire, claràque & apertâ voce dicant nobis*, &c. quod ipſum eſt quod hoc loco Joannis εἰπεῖν παῤῥησία.

Com.25. τὰ ἔργα ἃ ἐγὼ ποιῶ, &c. ταῦτα μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ] Ità & ſuprà Idem 5.36. Euthymius ad Matth.5. de Eodem, *Ut plurimùm humilia de ſe loquitur*, &c. *ſciebat enim quòd ſua ipſum opera manifeſtarent.* Heraclitus de Deo loquens, Ἔρρα δεῖ μαρτυρεῖν, οἷα ἡλίῳ, νὺξ αὐτῷ καὶ ἡμέρα μαρτυροῦσιν, αὖθις αὐτῷ μαρτυρεῖ, γῆ ὅλη καρποφοροῦσα μάρτυς, &c. ἐκνὸς μαρτυρία. Pompeius apud Saluſtium Hiſtor.2. ad Romanum Senatum, *Quid prælia enumerem*, &c. *quando res plùs valent quàm verba?* Cicero fine Bruti, *Quòd ea geſſiſſem quæ de me etiam me tacente ipſa loquerentur.* Τὰ ἔργα, de quibus Chriſtus heic loquitur, vide per ſpecies ſuas enumerata Matth.11.5. Μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ, me nempe Chriſtum eſſe, Deíque filium. Sacerdos Jovis Ammonis ad Alexandrum apud Diodorum Siculum lib.17. Τεκμήρια δ' ἔστιν τὸ ὅτι τῷ θεῷ χρώσιτο τὸ μέγεθος ἧς ἐν τῇ πρόξεσι κατορθωμάτων.

Com.28. ζωὴν αἰώνιον δίδωμι αὐτοῖς] Vide infrà 17.2. Δίδωμι heic eſt δώσω. Apud Virgilium, *Do quodvis:* ubi Servius, *Bene præſenti uſus eſt tempore, nam promiſſio Numinis pro facto eſt.* Hinc ſuprà 3.35. infrà 13.3. & 17.2. πάντα δέδωκεν αὐτῷ ὁ πατὴρ, &c. cùm tamen adhuc in terris agens acceperat promiſſionem tantùm, nec poteſtatem ipſam niſi poſt in cœlos aſcenſum.

Com.29. ὃς δέδωκέ μοι] Subaudi αὐτά· ſic ſæpe poni hoc verbum relativo tacito, compluribus ad Luc.15.16. exemplis indicavimus.

Ibid. καὶ οὐδεὶς δυνήσεται ἁρπάζειν ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ πατρός μου] Ad Deum D. Auguſtinus Confeſſ. 2. 6. *Quis à te ſeparat quod diligis?*

Com.30. Ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν] Ἐν ἐμοὶ γὰρ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θειότητος κατοικεῖ, Coloſſ. 2. 9. Ἕν ἐσμεν· *hoc ſumus uterque quod ſinguli*, ut loquitur Solinus. Vide infrà 17.11, & 21. Apud Plautum Sticho,

——*Ego tu ſum,*
Tu es ego.——

Tertullianus in Apologetico, *Quod de Deo profectum eſt, Deus eſt, & Dei filius: & unus ambo.* Andronicus Rhodius 8.16. Οἱ ἐκ γονέων ὄντες ἄλλοι αὐτοὶ, τῷ χωρὶς εἶναι (id eſt, perſonarum diſtinctione,) μόνον διαφέροντες.

Com.31. Ἐβάσταζον, &c. λίθους] Ex more, quoties irâ æſtuarent: Exod.17.4. Act.14.19. Vide ad Apulei i. pag.27. dicta. Ἐβάσταζον (ut & infrà 20.15.) pro ἤραν. Nec abhorret hoc genus loquendi à linguæ purioris uſu. Antigonus (apud Stobæum) ad neſcio quam mulierculam, de diademate ſuo, *Si ſcires quot periculis, imò armmis expoſitum ſit,* οὐκ ἂν ὀπὶ κοπείας κείμενον αὐτὸ ἐβάσασας.

Com.32. Πολλὰ καλὰ ἔργα ἔδειξα ὑμῖν] *Feci, & quidem palam*, exponit hîc Vir eximius. Eſt quidem id verum in re ipſa, at non in locutione; non enim aliud heic καλὰ ἔργα δεικνύειν, quàm ſimpliciter quod *edere*, aut *facere pulcra facinora*, Latini dicunt. Appianus in Ibericis de Viriatho, Μέγιστα ἔργα ἐπεδείξατο. Plutarchus de Bruto, Πολλὰ ἄξια μνήμης ἔργα ἐπεδείξατο, ità enim, non, ut vulgò, ἀπεδείξατο ſcribendum. Herodianus in Pertinace, Ἐπιδειξάμενος, &c. πολλὰ σώφρονα καὶ καλὰ ἔργα. Sic & ἔργον καλὸν ὑπεδείκνυεν, Themiſtius 13. Orat. &, ἀγαθὰ ὑπεδείκνυεν, Orat.16. Ἀρετὰς ἐπεδείκνυεν, Dionyſius Halicarnaſſenſis: καλῶς τῷ πρὸς ἀρετὴν ὑπεδείκνυεν, Diogenes Laertius in Heraclito: & è converſo 2 Tim.4.14. κακὰ ἐνεδείκνυτο· ad quem locum annotata vide. Adde quæ in Græco Eccleſiaſtæ 2.24. & Pſalmi 78.11.

Ibid. διὰ ποῖον αὐτῶν λιθάζετέ με;] Charientiſmus, qualis apud Apoſtolum ille, χαρίσασθέ μοι τὴν ἀδικίαν ταύτην. In Ariſtophanis Acharnenſibus ad ea, Ζὲ μὲ οὖν καταλύσομεν, reſpondetur, ἀντὶ ποίας αἰτίας; Nec alienum Terentii illud 1. 2. Eunuchi, *Ob hæc facta abs te ſpernor:* ubi *facta* ſunt *benefacta* quæ enumeraverat, ínque mentem reduxerat ei. Vide & Suidam in Ἀντ' ἐυεργεσίης, &c. Nux apud Ovidium,

Omnia cùm faciam, cùm præſtem ſedula cunctis
Officium, ſaxis officioſa petor.

Ubi & vides de lapidatione agi.

Com. 33. Περὶ καλοῦ ἔργου σέ, ἀλλὰ περὶ βλασφημίας] q.d.

Λάϊνον ἦτορ χιονώδεα καικῶν ἕνεκ' ἔσσα ἔοργας.

Homeri fortè eſt verſiculus à Luciano citatus; ex quo Nonnus hoc loco (quod non monuerunt Interpretes noſtri) πετρήεντι χιτῶνι dixit.

Ibid. ὅτι ἄνθρωπος ὢν ποιεῖς σαυτὸν θεόν] Heraclitus in Epiſtola ad Hermodorum de Euthycle, Ἀσεβείας με γράφεται, &c. ὡς ὅτι ἐπέγραψα τῷ βωμῷ ἃ ἐπέστησα τὸ ἐμὸν ὄνομα, θεοποιῶν ἄνθρωπον ὄντα ἐμαυτόν. Ποιεῖς heic, jactas te. Sic ſuprà 8.53. & infrà 19.7. & 12. ubi illa, βασιλέα ἑαυτὸν ποιῶν, vertit Nonnus, ἑαυτὸν ἄναχτα λέγων. Cæterùm quod hoc in loco Joannis habemus, id ſuprà 5.18. dicitur ἴσον ἑαυτὸν τῷ θεῷ ποιεῖν· cui ſimile 2 Theſſal.2.4. θεὸν ἑαυτὸν ἀποδεικνύειν.

Com.38. ἵνα γνῶτε καὶ πιστεύσητε, &c.] Pro, ἵνα γνόντες πιστεύσητε.

Κεφ. ια'.

1. Ἦν δέ τις ἀσθενῶν Λάζαρος ἀπὸ Βηθανίας ἐκ τῆς κώμης Μαρίας καὶ Μάρθας τῆς ἀδελφῆς.

2. (Ἦν δὲ Μαρία ἡ ἀλείψασα τὸν Κύριον μύρῳ, καὶ ἐκμάξασα τοὺς πόδας αὐτοῦ ταῖς θριξὶν αὐτῆς· ἧς ὁ ἀδελφὸς Λάζαρος ἠσθένει.)

3. Ἀπέστειλαν οὖν αἱ ἀδελφαὶ αὐτοῦ πρὸς αὐτὸν, λέγουσαι, Κύριε, ἴδε, ὃν φιλεῖς ἀσθενεῖ.

4. Ἀκούσας δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν, Αὕτη ἡ ἀσθένεια οὐκ ἔστι πρὸς θάνατον, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, ἵνα δοξασθῇ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ δι' αὐτῆς.

5. Ἠγάπα δὲ ὁ Ἰησοῦς τὴν Μάρθαν, καὶ τὴν ἀδελφὴν αὐτῆς, καὶ τὸν Λάζαρον.

6. Ὡς οὖν ἤκουσεν ὅτι ἀσθενεῖ, τότε μὲν ἔμεινεν ἐν ᾧ ἦν τόπῳ δύο ἡμέρας.

7. Ἔπειτα μετὰ τοῦτο λέγει τοῖς μαθηταῖς, Ἄγωμεν εἰς τὴν Ἰουδαίαν πάλιν.

8. Λέγουσιν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ, Ῥαββὶ, νῦν ἐζήτουν σε λιθάσαι οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ πάλιν ὑπάγεις ἐκεῖ;

9. Ἀπεκρίθη ὁ Ἰησοῦς, Οὐχὶ δώδεκά εἰσιν ὧραι τῆς ἡμέρας; ἐάν τις περιπατῇ ἐν τῇ ἡμέρᾳ, οὐ προσκόπτει, ὅτι τὸ φῶς τοῦ κόσμου τούτου βλέπει.

10. Ἐὰν δέ τις περιπατῇ ἐν τῇ νυκτὶ, προσκόπτει· ὅτι τὸ φῶς οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ.

11. Ταῦτα εἶπε· καὶ μετὰ τοῦτο λέγει αὐτοῖς, Λάζαρος ὁ φίλος ἡμῶν κεκοίμηται· ἀλλὰ πορεύομαι ἵνα ἐξυπνίσω αὐτόν.

12. Εἶπον οὖν οἱ μαθηταὶ αὐτῷ, Κύριε, εἰ κεκοίμηται, σωθήσεται.

13. Εἰρήκει δὲ ὁ Ἰησοῦς περὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ· ἐκεῖνοι δὲ ἔδοξαν ὅτι περὶ τῆς κοιμήσεως τοῦ ὕπνου λέγει.

14. Τότε οὖν εἶπεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς παρρησίᾳ, Λάζαρος ἀπέθανε·

15. Καὶ χαίρω δι' ὑμᾶς (ἵνα πιστεύσητε) ὅτι οὐκ ἤμην ἐκεῖ· ἀλλ' ἄγωμεν πρὸς αὐτόν.

16. Εἶπεν οὖν Θωμᾶς ὁ λεγόμενος Δίδυμος, τοῖς συμμαθηταῖς, Ἄγωμεν καὶ ἡμεῖς, ἵνα ἀποθάνωμεν μετ' αὐτοῦ.

17. Ἐλθὼν οὖν ὁ Ἰησοῦς εὗρεν αὐτὸν τέσσαρας ἡμέρας ἤδη ἔχοντα ἐν τῷ μνημείῳ.

18. Ἦν δὲ ἡ Βηθανία ἐγγὺς τῶν Ἱεροσολύμων, ὡς ἀπὸ σταδίων δεκαπέντε.

19. Καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐληλύθεισαν πρὸς τὰς περὶ Μάρθαν καὶ Μαρίαν, ἵνα παραμυθήσωνται αὐτὰς περὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτῶν.

20. Ἡ οὖν Μάρθα ὡς ἤκουσεν ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἔρχεται, ὑπήντησεν αὐτῷ· Μαρία δὲ ἐν τῷ οἴκῳ ἐκαθέζετο.

21. Εἶπεν οὖν ἡ Μάρθα πρὸς τὸν Ἰησοῦν, Κύριε, εἰ ἦς ὧδε, ὁ ἀδελφός μου οὐκ ἂν ἐτεθνήκει.

22. Ἀλλὰ καὶ νῦν οἶδα ὅτι ὅσα ἂν αἰτήσῃ τὸν Θεὸν, δώσει σοι ὁ Θεός.

23. Λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς, Ἀναστήσεται ὁ ἀδελφός σου.

24. Λέγει αὐτῷ Μάρθα, Οἶδα ὅτι ἀναστήσεται ἐν τῇ ἀναστάσει, ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ.

25. Εἶπεν αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς, Ἐγώ εἰμι ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωή· ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, κἂν ἀποθάνῃ, ζήσεται·

26. Καὶ πᾶς ὁ ζῶν, καὶ πιστεύων εἰς ἐμὲ, οὐ μὴ ἀποθάνῃ εἰς τὸν αἰῶνα. Πιστεύεις τοῦτο;

27. Λέγει αὐτῷ, Ναὶ, Κύριε· ἐγὼ πεπίστευκα ὅτι σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ εἰς τὸν κόσμον ἐρχόμενος.

Vulgata Verſio.

1. ERat autem quidam languens Lazarus à Bethania, de caſtello Mariæ & Marthæ ſororis ejus.

2. (Maria autem erat quæ unxit Dominum unguento, & exterſit pedes ejus capillis ſuis; cujus frater Lazarus infirmabatur.)

3. Miſerunt ergò ſorores ejus ad eum dicentes, Domine, ecce, quem amas, infirmatur.

4. Audiens autem Jeſus, dixit eis, Infirmitas hæc non eſt ad mortem, ſed pro gloria Dei; ut glorificetur filius Dei per eam.

5. Diligebat autem Jeſus Martham, & ſororem ejus Mariam, & Lazarum.

6. Ut ergò audivit quia infirmabatur, tunc quidem manſit in eodem loco duobus diebus.

7. Deindè poſt hæc dicit diſcipulis ſuis, Eamus in Judæam iterum.

8. Dicunt ei diſcipuli, Rabbi, nunc quærebant te Judæi lapidare; & iterum vadis illuc?

9. Reſpondit Jeſus, Nónne duodecim ſunt horæ diei? Si quis ambulaverit in die, non offendit; quia lucem hujus mundi videt.

10. Si autem ambulaverit in nocte, offendit; quia lux non eſt in eo.

11. Hæc ait: & poſt hæc dicit eis, Lazarus amicus noſter dormit; ſed vado ut à ſomno excitem eum.

12. Dixerunt ergò diſcipuli ejus, Domine, ſi dormit, ſalvus erit.

13. Dixerat autem Jeſus de morte ejus: illi autem putaverunt quia de dormitione ſomni diceret.

14. Tunc ergò Jeſus dixit eis manifeſtè, Lazarus mortuus eſt:

15. Et gaudeo propter vos, ut credatis, quoniam non eram ibi: ſed eamus ad eum.

16. Dixit ergò Thomas qui dicitur Didymus, ad condiſcipulos: Eamus & nos, ut moriamur cum eo.

17. Venit itaque Jeſus; & invênit eum quatuor dies jam in monumento habentem.

18. (Erat autem Bethania juxta Jeroſolymam quaſi ſtadiis quindecim.)

19. Multi autem ex Judæis venerant ad Martham & Mariam, ut conſolarentur eas de fratre ſuo.

20. Martha ergò ut audivit quia Jeſus venit, occurrit illi; Maria autem domi ſedebat.

21. Dixit ergò Martha ad Jeſum, Domine, ſi fuiſſes hîc, frater meus non fuiſſet mortuus.

22. Sed & nunc ſcio quia quæcunque popoſceris à Deo, dabit tibi Deus.

23. Dicit illi Jeſus, Reſurget frater tuus.

24. Dicit ei Martha, Scio quia reſurget in reſurrectione, in noviſſimo die.

25. Dixit ei Jeſus, Ego ſum reſurrectio & vita; qui credit in me, etiam ſi mortuus fuerit, vivet.

26. Et omnis qui vivit, & credit in me, non morietur in æternum. Credis hoc?

27. Ait illi, Utique, Domine, ego credidi quia tu es Chriſtus filius Dei qui in hunc mundum veniſti.

28. Καὶ ταῦτα εἰποῦσα, ἀπῆλθε· καὶ ἐφώνησε Μαρίαν τὴν ἀδελφὴν αὐτῆς λάθρα, εἰποῦσα, Ὁ διδάσκαλος πάρεστι, καὶ φωνεῖ σε.

29. Ἐκείνη ὡς ἤκουσεν, ἐγείρεται ταχὺ, καὶ ἔρχεται πρὸς αὐτόν.

30. (Οὔπω δὲ ἐληλύθει ὁ Ἰησοῦς εἰς τὴν κώμην· ἀλλ' ἦν ἐν τῷ τόπῳ ὅπου ὑπήντησεν αὐτῷ ἡ Μάρθα.)

31. Οἱ οὖν Ἰουδαῖοι οἱ ὄντες μετ' αὐτῆς ἐν τῇ οἰκίᾳ, καὶ παραμυθούμενοι αὐτὴν, ἰδόντες τὴν Μαρίαν ὅτι ταχέως ἀνέστη, καὶ ἐξῆλθεν, ἠκολούθησαν αὐτῇ, λέγοντες, Ὅτι ὑπάγει εἰς τὸ μνημεῖον ἵνα κλαύσῃ ἐκεῖ.

32. Ἡ οὖν Μαρία ὡς ἦλθεν ὅπου ἦν ὁ Ἰησοῦς, ἰδοῦσα αὐτὸν, ἔπεσεν εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ, λέγουσα αὐτῷ, Κύριε, εἰ ἦς ὧδε, οὐκ ἂν ἀπέθανέ μου ὁ ἀδελφός.

33. Ἰησοῦς οὖν, ὡς εἶδεν αὐτὴν κλαίουσαν, καὶ τοὺς συνελθόντας αὐτῇ Ἰουδαίους κλαίοντας, ἐνεβριμήσατο τῷ πνεύματι καὶ ἐτάραξεν ἑαυτόν·

34. Καὶ εἶπε, Ποῦ τεθείκατε αὐτόν; Λέγουσιν αὐτῷ, Κύριε, ἔρχου καὶ ἴδε.

35. Ἐδάκρυσεν ὁ Ἰησοῦς.

36. Ἔλεγον οὖν οἱ Ἰουδαῖοι, Ἴδε πῶς ἐφίλει αὐτόν.

37. Τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν εἶπον, Οὐκ ἠδύνατο οὗτος ὁ ἀνοίξας τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ τυφλοῦ, ποιῆσαι ἵνα καὶ οὗτος μὴ ἀποθάνῃ;

38. Ἰησοῦς οὖν πάλιν ἐμβριμώμενος ἐν ἑαυτῷ, ἔρχεται εἰς τὸ μνημεῖον. Ἦν δὲ σπήλαιον, καὶ λίθος ἐπέκειτο ἐπ' αὐτῷ.

39. Λέγει ὁ Ἰησοῦς, Ἄρατε τὸν λίθον. Λέγει αὐτῷ ἡ ἀδελφὴ τοῦ τεθνηκότος Μάρθα, Κύριε, ἤδη ὄζει· τεταρταῖος γάρ ἐστι.

40. Λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς, Οὐκ εἶπόν σοι ὅτι ἐὰν πιστεύσῃς, ὄψῃ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ;

41. Ἦραν οὖν τὸν λίθον ἔνθα ὁ τεθνηκὼς κεῖτο. Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἦρε τοὺς ὀφθαλμοὺς ἄνω, καὶ εἶπε, Πάτερ, εὐχαριστῶ σοι ὅτι ἤκουσάς μου.

42. Ἐγὼ δὲ ἤδειν ὅτι πάντοτέ μου ἀκούεις· ἀλλὰ διὰ τὸν ὄχλον τὸν περιεστῶτα, εἶπον, ἵνα πιστεύσωσιν ὅτι σύ με ἀπέστειλας.

43. Καὶ ταῦτα εἰπὼν, φωνῇ μεγάλῃ ἐκραύγασε, Λάζαρε, δεῦρο ἔξω.

44. Καὶ ἐξῆλθεν ὁ τεθνηκὼς, δεδεμένος τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας κειρίαις· καὶ ἡ ὄψις αὐτοῦ σουδαρίῳ περιεδέδετο. Λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Λύσατε αὐτὸν, καὶ ἄφετε ὑπάγειν.

45. Πολλοὶ οὖν ἐκ τῶν Ἰουδαίων οἱ ἐληλύθοτες πρὸς τὴν Μαρίαν, καὶ θεασάμενοι ἃ ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς, ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν.

46. Τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν ἀπῆλθον πρὸς τοὺς Φαρισαίους, καὶ εἶπον αὐτοῖς ἃ ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς.

47. Συνήγαγον οὖν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι συνέδριον, καὶ ἔλεγον, Τί ποιοῦμεν; ὅτι οὗτος ὁ ἄνθρωπος πολλὰ σημεῖα ποιεῖ.

48. Ἐὰν ἀφῶμεν αὐτὸν οὕτω, πάντες πιστεύσουσιν εἰς αὐτόν· καὶ ἐλεύσονται οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ ἀροῦσιν ἡμῶν καὶ τὸν τόπον καὶ τὸ ἔθνος.

49. Εἷς δέ τις ἐξ αὐτῶν Καϊάφας, ἀρχιερεὺς ὢν τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκείνου, εἶπεν αὐτοῖς, Ὑμεῖς οὐκ οἴδατε οὐδέν·

50. Οὐδὲ λογίζεσθε ὅτι συμφέρει ἡμῖν ἵνα εἷς ἄνθρωπος ἀποθάνῃ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, καὶ μὴ ὅλον τὸ ἔθνος ἀπόληται.

28. Et cùm hæc dixisset, abiit, & vocavit Mariam sororem suam silentio, dicens, Magister adest, & vocat te.

29. Illa ut audivit, surgit citò, & venit ad eum.

30. Nondum enim venerat Jesus in castellum: sed erat adhuc in illo loco ubi occurrerat ei Martha.

31. Judæi ergò qui erant cum ea in domo, & consolabantur eam, cùm vidissent Mariam quia citò surrexit & exiit, secuti sunt eam, dicentes, Quia vadit ad monumentum, ut ploret ibi.

32. Maria ergò cùm venisset ubi erat Jesus, videns eum, cecidit ad pedes ejus, & dicit ei, Domine, si fuisses hîc, non esset mortuus frater meus.

33. Jesus ergò ut vidit eam plorantem, & Judæos qui venerant cum ea plorantes, infremuit spiritu, & turbavit seipsum,

34. Et dixit, Ubi posuistis eum? Dicunt ei, Domine, veni, & vide.

35. Et lacrymatus est Jesus.

36. Dixerunt ergò Judæi, Ecce quomodo amabat eum.

37. Quidam autem ex ipsis dixerunt, Non poterat hic, qui aperuit oculos cæci, facere, ut hic non moreretur?

38. Jesus ergò rursum fremens in semetipso, venit ad monumentum: erat autem spelunca; & lapis superpositus erat ei.

39. Ait Jesus, Tollite lapidem. Dicit ei Martha soror ejus qui mortuus fuerat, Domine, jam fœtet, quatriduanus est enim.

40. Dicit ei Jesus, Nónne dixi tibi quoniam si credideris, videbis gloriam Dei?

41. Tulerunt ergò lapidem. Jesus autem elevatis sursum oculis, dixit, Pater, gratias ago tibi quoniam audisti me.

42. Ego autem sciebam quia semper me audis, sed propter populum qui circumstat, dixi, ut credant quia tu me misisti.

43. Hæc cùm dixisset, voce magnâ clamavit, Lazare, veni foras.

44. Et statim prodiit qui fuerat mortuus, ligatus pedes & manus institis, & facies illius sudario erat ligata. Dixit eis Jesus, Solvite eum, & sinite abire.

45. Multi ergò ex Judæis qui venerant ad Mariam & Martham, & viderant quæ fecit Jesus, crediderunt in eum.

46. Quidam autem ex ipsis abierunt ad Pharisæos, & dixerunt eis quæ fecit Jesus.

47. Collegerunt ergò Pontifices & Pharisæi concilium, & dicebant, Quid facimus? quia hic homo multa signa facit.

48. Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum; & venient Romani, & tollent nostrum locum & gentem.

49. Unus autem ex ipsis Caiaphas nomine, cùm esset Pontifex anni illius, dixit eis, Vos nescitis quicquam,

50. Nec cogitatis quia expedit nobis ut unus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat.

51. Τοῦτο δὲ ἀφ' ἑαυτοῦ οὐκ εἶπεν· ἀλλὰ ἀρχιερεὺς ὢν τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκείνου, προεφήτευσεν ὅτι ἔμελλεν ὁ Ἰησοῦς ἀποθνήσκειν ὑπὲρ τοῦ ἔθνους·

52. Καὶ οὐχ ὑπὲρ τοῦ ἔθνους μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ τὰ διεσκορπισμένα συναγάγῃ εἰς ἕν.

53. Ἀπ' ἐκείνης οὖν τῆς ἡμέρας συνεβουλεύσαντο ἵνα ἀποκτείνωσιν αὐτόν.

54. Ἰησοῦς οὖν οὐκέτι παῤῥησίᾳ περιεπάτει ἐν τοῖς Ἰουδαίοις· ἀλλὰ ἀπῆλθεν ἐκεῖθεν εἰς τὴν χώραν ἐγγὺς τῆς ἐρήμου, εἰς Ἐφραὶμ λεγομένην πόλιν, κἀκεῖ διέτριβε μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ.

55. Ἦν δὲ ἐγγὺς τὸ πάσχα τῶν Ἰουδαίων· καὶ ἀνέβησαν πολλοὶ εἰς Ἱεροσόλυμα ἐκ τῆς χώρας πρὸ τοῦ πάσχα, ἵνα ἁγνίσωσιν ἑαυτούς.

56. Ἐζήτουν οὖν τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἔλεγον μετ' ἀλλήλων ἐν τῷ ἱερῷ ἑστηκότες, Τί δοκεῖ ὑμῖν; ὅτι οὐ μὴ ἔλθῃ εἰς τὴν ἑορτήν;

57. Δεδώκεισαν δὲ καὶ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ φαρισαῖοι ἐντολήν, ἵνα ἐάν τις γνῷ ποῦ ἐστι, μηνύσῃ, ὅπως πιάσωσιν αὐτόν.

51. Hoc autem à semetipso non dixit; sed cùm esset pontifex anni illius, prophetavit quòd Jesus moriturus erat pro gente:

52. Et non tantùm pro gente, sed ut filios Dei qui erant dispersi congregaret in unum.

53. Ab illo ergò die cogitaverunt ut interficerent eum.

54. Jesus ergò jam non in palàm ambulabat apud Judæos, sed abiit in regionem juxta desertum in civitatem quæ dicitur Ephrem, & ibi morabatur cum discipulis suis.

55. Proximum autem erat Pascha Judæorum; & ascenderunt multi Jerosolymam de regione ante Pascha, ut sanctificarent seipsos.

56. Quærebant ergò Jesum, & colloquebantur ad invicem in templo stantes, Quid putatis, quia non venit ad diem festum?

57. Dederant autem Pontifices & Pharisæi mandatum, ut si quis cognoverit ubi sit, indicet, ut apprehendant eum.

Ad Cap. XI.

Com. 1. Ἦν δὲ Λάζαρος ἀπὸ Βηθανίας ἐκ τῆς κώμης Μαρίας, &c.] Suidas, Κωμῆται οἱ παλαιοὶ τοὺς ἐκ τῆς αὐτῆς ἀμφόδου καὶ τόπου ἔλεγον. Hesychius, Ὁμόδεν, ἐκ τοῦ αὐτοῦ τόπου, ἐξομόδεν πεφυκότες. Ἀπὸ Βηθανίας, ἐκ τῆς κώμης, &c. est, ἀπὸ Βηθανίας τῆς κώμης M. illud ἐξ enim abundare videtur. Ità suprà 1.45. de Philippo, Ἦν ἀπὸ Βηθσαϊδὰ, ἐκ τῆς πόλεως Ἀνδρέου καὶ Πέτρου· & Luc. 8.27. ἀνὴρ ἐκ τῆς πόλεως, est, ἀνὴρ τῆς πόλεως. Vulgatus, *à Bethania*, ut Matth. 21.11. & Act. 10.18. *à Nazareth*, Matth. 27. 57. *ab Arimathea*: Act. 6.9. *à Cilicia*, & Act. 21. 39. *à Tarso*, i. e. Tarsensis: ubique locorum istorum similiúmque Latinissimé. Sic *Ab Andria est ancilla hæc*, Terentius dixit.

Com. 3. ὃν φιλεῖς ἀσθενεῖ] Antonomasia, emphatica magìs quàm si *Lazarum* dixisset. Sic Cantic. 1.7. & 2.3. Ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχή μου. Virgilius,

Ut spolia, ut currus, útque ipsum corpus amici
Conspexit: ——

ubi Servius, *AMICI plùs est quàm si Hectorem dixisset: ut alibi,* ——— *Parvúmque patri tendebat Iulum, cùm potuerat dicere, MIHI.*

Iterum Virgilius,

Æternúmque locus Palinuri nomen habebit:

ad quæ Servius, *Palinuri plus est quàm si TUUM dixisset*, Apud Terentium ille in Adelphis,

——*Repetóne quem dedi?*

ubi Donatus, *Minus erat si Æschinem diceret; sed plus est, Quem dedi.* Sic Marc. 14.44. ὁ παραδιδοὺς αὐτόν. Luc. 23.25. τὸν διὰ στάσιν, &c. εἰς φυλακὴν βεβλημένον· & suprà hoc 9.37. ὁ λαλῶν μετ' ἐμοῦ, ἐκεῖνός ἐστι. Vide & Joh. 20. 2.

Com. 7. Ἔπειτα μετὰ τοῦτο] Satìs Græcé. Sic in Nubibus Aristophanis, εἶτα μετὰ τοῦτο. Vulgat. *deinde posthæc*, quomodo Plautus in Menechmis, & Gellius 7. 3. *post deinde* dixerunt: quibus adde Juvenalis Scholiasten ad Sat. 4. sed correctum, nam vulgò malè legitur, *pòst indè*. Apuleius eodem sensu *tum post hæc*, in de Philosophia libro, & Gellius 14.7. *post hæc deinceps*. Plautus Casinæ prologo,

——*post id rursum denuo.*

Com. 8. νῦν ἐζήτουν σε λιθάσαι οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ πάλιν ὑπάγεις ἐκεῖ;] Amici ad Tobiam seniorem 2. 8. *Jam hujus rei causâ interfici jussus es, & iterum sepelis mortuos?* Virgilius,

Quò referor toties? quæ mentem insania mutat?

ubi Servius, *Insania enim est, unde vix evàseris, illuc reverti:* confer quæ suprà 7.25,26.

Com. 9. Οὐχὶ δώδεκά εἰσιν ὧραι τῆς ἡμέρας;] Suidas, Ὥρα τὸ δωδέκατον τῆς ἡμέρας. Seneca lib. De tranquil. animi ca. 15. de Asinio Pollione, *Nulla eum res ultra decimam retinuit*, &c. *totius diei lassitudinem duabus illis horis ponebat.*

Ibid. ἐὰν περιπατῇ, ὅτι τὸ φῶς, &c. βλέπει] Philo in περὶ μέθης, Τὰ ὑπερείδοντα καὶ ὑπείζοντα ἀνθρωπον λόγῳ μὲν αἱ βάσεις εἰσὶν, ἔργῳ δὲ, &c. ὄψις. Ὄψεις autem, quia (ut in Contextu nostro) τὸ φῶς τῆς ἡμέρας βλέπουσι.

Com. 10. Ἐὰν δέ τις περιπατῇ ἐν τῇ νυκτὶ, προσκόπτει] D. Augustinus in Psal. 34. *Unusquisque in tenebris*, &c. *si pedem moverit, labitur.* Helladius in Chrestomathia, Νῦξ ἀπὸ τοῦ νύπτω γέγονε καθ' ὑποκοπὴν, νυπτόμεθα γὰρ ἐν τῷ σκότει, περσκοπαίοντες, &c. Apuleius 2. *Vento*, &c. *lumen quo nitebamur exstinguitur, ut vix improvidæ noctis caligine liberati, digitis pedum detunsis ob lapides, hospitium fessi rediremus.* In Vespis Aristophanis,

——Περσέκοψα τῷ σκότῳ τὸ δάκτυλόν μου.

Alexis apud Eustathium in Odyss. H'.

Ὁ πρῶτος εὑρὼν μὴ λυχνοῦχος περιπατεῖν
Τῆς νυκτὸς, λίθῳ τις κηδεμὼν ἦν δακτύλων.

Adde quæ infrà 12.35. Luc. 1.79. Prov. 4.19. & 1 Joh. 2.11. Προσκόπτει Vulgato *offendit*: ex eo fortè in Glossario, *Offendit*, προσκόπτει.

Com. 11. κεκοίμηται, ἀλλὰ πορεύομαι ἵνα ἐξυπνίσω αὐτόν] Apud Plutarchum in περὶ ἀοργησίας, Καθεύδει, αὐτὼ δ' ἐγὼ ἐγερῶ. Nec aliud heic esse κοιμᾶσθαι, quàm quod Matth. 9.24. in re non dissimili καθεύδειν, apparet ex verbo sequente ἐξυπνίζειν. Vide Artemidorum ad dictum Matthæi locum adductum: ubi & κοιμᾶσθαι habemus. Κοιμᾶσθαι autem, sive *dormire*, vel *quiescere* Lazarum ait Christus, non quòd non mortuum sciret, sed ut notum faceret, vi divinæ potestatis suæ tam facilè eum à somno mortis propediem suscitaturum, ac si tacto latere ejus è somno eum quietis ad vigilandum excitaret. P. Chrysologus Serm. 34. *Verè apud Deum mors somnus est, quia velociùs mortuum ad vitam suscitat, quàm de somno dormiens ab homine suscitatur.* Euthymius ad Marc. 5. in narratione non dispari, *Illis quidem mortua*

tua erat, sibi autem dormiebat: illi namque suscitare eam non poterant, ipse verò perfacilé. Lactantius 4. 15. *Nec satis fuit quòd,* &c. *nisi etiam mortuos suscitaret, velut è somnis solutos, ad vitámque revocaret.*

Com. 12. εἰ κεκοίμηται, σωθήσεται] Sirachides 10.11. Ἀῤῥώστημα βαρὺ ἐκνίφει ὕπνος. Menander,

Ὕπνος γὰρ πάσης ἐστὶν ὑγίεια νόσου.

Dio Prusæensis Orat. 32. *Ægrotantibus non medicum ad salutem momentum est, si paulisper quiescunt.* In sententiis Secundi philosophi, Τί ἐστιν ὕπνος; καμάτων ἀνάπαυσις, ἰατρὸν κατόρθωμα, &c. νοσοῦντων ἐυχή. Seneca Herc. Oetæo,

Longus dolorem forsitan vincet sopor:

& alibi,

Detur quieti tempus, ut somno gravis
Vis victa morbi pectus oppressum levet.

Medicus apud Achillem Tatium lib. 4. Ὕπνον αὐτῇ προσκαθόσωμεν, ὅπως τὸ ἄγγειον τῆς ἀκμῆς ἡμερώσωμεν. Somnum ἰσχυρὸν νόσου dixit & Sophocles apud Plutarchum: Euripides, νόσου ἐπίκουρον. Curtius de Alexandri graviter ægrotantis exercitu, *Non priùs* (à regia) *recessêrunt, quàm compertum est somno paulisper requiescere. Hinc certiorem spem salutis ejus in castra retulerunt.*

Com. 15. ἵνα πιστεύσητε, &c.] Non puto hæc παρενθετικῶς, ut vulgò, debere concipi, sed per trajectionem poni. Videtur ordo fuisse, χαίρω δι' ὑμᾶς ὅτι οὐκ ἤμην ἐκεῖ, ἵνα πιστεύσητε ὅτι ὁ πατήρ με ἀπέστειλε. Vide infrà com. 42.

Com. 16. Ἄγωμεν καὶ ἡμεῖς ἵνα συναπάνωμεν μετ' αὐτοῦ] In Passione D. Cypriani, *Cùm duceretur, populus fratrum plangens & ejulans, dicebat, Et nos cum eo decollemur.* Apud Virgilium est,

Si periturus abis, & nos rape in omnia tecum:

& Horatium,

——Ibimus, ibimus,
Utcunque præcedes, supremum
Carpere iter comites parati.

At non à tali affectu ista Thomæ videntur prolata: vult forsan ille dicere, Quoniam certus est revertendi Bethaniam, ubi nuper (suprà com. 8.) imminentem vix necem effugit, comitemur & nos eum tanquam ad mortem haud dubiam proficiscentes: αὐτῷ enim, non (cum Viro eximio) ad Lazarum, sed ad Christum retulerim. Virgilius de Priamo jam captâ Trojâ,

——Densos fertur moriturus in hostes.

Idem 11. de Tarchonte,

——Equum in medios, moriturus & ipse
Cocitat——

Ubi Servius, *Moriturus animo, nam moriturus non est. Animum* non *voluntatem* Servius, at *expectationem* vocat. Iterum 2. Virgilius,

Et sese medium injecit periturus in agmen.

Ad quæ Servius, *Melior sensus est si referatur ad dimicantis affectum.* D. Ambrosius Offic. 3.13. de Juditha, Assyriorum castra penetrante, *Quantum ad molem periculi spectat, moritura processit.* Apud Senecam,

Imus ad professæ mortis audacem viam.

Apuleius de Psyche fugitiva, Veneri autem crudeli Dominæ se sistere meditante, *Ad dubium obsequium, imò ad certum exitium præparata.* Gellius 3.7. *Tribunus & quadringenti illi ad moriendum proficiscuntur:* id est, ad locum & discrimen unde evasuros se non audebant sperare.

Com. 19. πρὸς τὰς περὶ τὴν Μάρθαν καὶ Μαρίαν] Idiotismus satis notus, quem, ut rectè Vir doctrinæ exquisitæ agnovit, ità mirum est proposuisse eum cogitandum an hujusmodi locutio non ipsas tantùm, sed & familiam ipsarum comprehenderet: disertè enim sequitur, περὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτῆς: nec potuit Lazarus familiam totam cognatione contingere.

Ibid. ἵνα παραμυθήσωνται αὐτὰς] Plutarchus in Consolatione, Γυναῖκες ἀνδρῶν φιλοπενθέστερόι εἰσιν. Andronicus Rhodius 9.12. §. 6. Γύαια, καὶ τῶν ἀνδρῶν οἱ γυναικώδεις τοῖς πενθοῦσι χαίρουσι, καὶ φιλοῦσιν ὡς φίλους, καὶ ζυμαλγοῦντάς. Ἵνα π. α. de fratre nempe recèns mortuo. Seneca 63 Epistolâ, *Dolor recens consolatorem invenit,* &c. Vide Jobi 2.11. Non video autem cur dubitemus an sub verbo πολλοί, quo Joannes utitur, etiam mulieres comprehendantur. Varro lib. 5. de L. L. *Allocutum mulieres ire aiunt, cùm eunt ad aliquem locutum consolandi causâ:* i. e. (ut in Contextu nostro) ἵνα παραμυθήσωνται. Adde, quòd si viri cum mulieribus non ineptè dolorem sociant, multò minùs mulieres. Quin & verbum *Si quis* tam masculum quàm feminam (i. e. tam feminam quàm masculum) complecti docemur vel ex l. 1. de verb. signif.

Com. 25. ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, κἂν ἀποθάνῃ ζήσεται] Ἐαὺ (ut Luc. 17.33.) ἀπολέσῃ τὴν ψυχὴν, ζωογονήσει αὐτήν. Vide 2 Cor. 4.10. & 13.4. De Deo Tertullianus, *Si injuriam deposueris penès eum, ultor est,* &c. *si mortem, resuscitator.* Ἀποθάνῃ hîc intellige, mei nominis causâ: &, ζήσεται, nempe, κατὰ θεὸν πνεύματι, ut 1 Pet. 4.6. qui locus Euangelicum istum non malè illustrat. P. Chrysologus Serm. 174. *Justus tunc inchoat vivere, cùm pro Christo meretur occidi:* ubi *meretur,* est *dignus habetur,* καταξιοῦται. In verbis Christi porrò est ὀξύμωρον, quale in Arriani illis 4. 1. de Socrate, ἀποθνήσκων σώζεται, & Ciceronis de amicis in Lælio suo, *Absentes adsunt,* &c. *& (quod dictu difficilius) mortui vivunt.* Idem in Orat. pro Archia, de Gloria loquens, *Efficit ut absentes adsimus, mortui vivamus.*

Ibid. ζήσεται] Μεταβήσει ἐκ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν, ut suprà 5.24. ubi & de credulitate agitur.

Com. 28. καὶ φωνεῖ σε] Ità 1. Apuleii, *Rogat te, inquit,* &c. & 2. *Rogat te hospes.* Et ità apud Joannem vertendum putem, non *vocat te.*

Com. 29. Ἐκείνη ὡς ἤκουσεν, ἐγείρεται ταχὺ] Apud Euripidem in Hippolyto,

Κερυγῆς ἀκούσας σῆς, ἀφικόμην, πάτερ,
Σπεύδουσ'——

Judith. 13.12. Ὡς ἤκουσε, &c. ἐπέδραμε τὴν κατάκλισιν, &c. Cicero Famil. 11.27. ad Martium, *Veni Brundusium, oblitúmne me putas quâ celeritate, ut primùm audieris, ad me,* &c. *advolâris?* Ovidius,

Nunciet huic aliquis Dominam venisse? resurgam.

Ibid. ἐγείρεται ταχὺ]

Præcipitátque moras omnes, opera omnia rumpit, Virg.

Theocr. 14.

Μάσσαχα δ' οἷα τέκνοισι κατωμοφίοισι χελιδὼν
Ἀφορρὸν ταχινὰ πέτεται βίον ἄλλον ἀγείρειν·
Ὠκυτέρα μαλακῆς ὑπὸ δίφεκος ἔδραμε τιλία.

Vide & quæ infrà de Petro 21.7.

Com. 31. ὑπάγει εἰς τὸ μνημεῖον ἵνα κλαύσῃ ἐκεῖ] Hoc Sapient. 19.3. νεκροῦ τάφῳ προσδύρεσθε. Nec apud Hebræos tantùm id moris fuit, sed & alias gentes. Apud Quintilianum ille Decl. 19. *Eamus ad tumulum, misceamus super busta lacrymas.* Petronius de matrona Ephesina, quæ maritum extulerat, *Positum in hypogæo corpus Græco more custodire, ac flere totis noctibus diebúsque cœpit. Sepulcro mortui filii assidere,* (ad flendum nempe) habemus itidem in lemmate Controvers. 1. libri 4. senioris Senecæ. Et, *ad filii sepulcrum currere,* (nempe flendi causâ) apud Senecam juniorem cap. 25. Consol. ad Marciam. De Priamo Q. Calaber,

Ἀλλ' ὅ γε Ἕκτορος ἧσο τάφῳ ἔπι, δάκρυα χεύων.

Apud Euripidem Hercules,

Κέρσατε, συμπενθήσατ', ἔλθετ' εἰς τάφον
Παίδων, &c.——

Leo Imperator Constitut. 53. Φίλοις, συγγενέσιν, οἰκείοις τοῦ τεθνεῶτος μέχρι εἰς παραμύθιον τῆς ἄλγους, καὶ τὴν ὑποστροφὴν τῆς ποθουμένου τάφου ἀναπτύξεις, καὶ ἐπ' αὐτῷ χεόμενα δάκρυα.

Com.

Com. 32. ἔπεσεν εἰς τοὺ πόδας αὐτοῦ] Ennius apud Nonnium, & de muliere, *Lacrymánsque ad genua accidit:* propiùs autem ad historiam præsentem Cicero 5 Verrinâ, *Filii nomen implorans, mihi ad pedes miserò jacuit, quasi ego excitare filium ejus ab Inferis possem:* & Apuleius, ubi de Zachla Ægyptio, *Cujus dira manus deosculatus, & ipsa genua contingens, Miserere ait, miserere: da brevem Solis usuram, & in æternum conditis luminibus modicam lucem infunde.*

Com. 33. τοὺ ζωσελδόντας αὐτῆ Ἰουδαίους κλαίοντας] Vide Act. 9. 39. Cicero 2 de Legibus. *Habet luctum concursus hominum, quocirca Pittacus accedere quenquam vetat in funus aliorum.*

Ibid. ἐνεβριμήσατο τῷ πνεύματι] Id est, ut infrà 38. ἐν ἑαυτῷ ἐνεβριμήσατο· nec enim Græcis veteribus hoc aliter exponentibus accedo. Sic Marc. 8. 12. τῷ πνεύματι ἀναστενάζων. Act. 17. 16. τῷ πνεύματι παροξύνετο· sed pro locorum ratione affectus intelligendi. Heic motum ex lacrymis circumstantium lacrymas producturum acceperim. Horatius,

Ut ridentibus arrident, ità flentibus adsunt
Humani vultus.——

Curtius lib. 5. *Plures lacrymas commovêre quàm profuderant ipsi.* Idem alibi de Alexandro, *Postquam ipsorum* (militum) *ejulatum atque pœnitentiam, &c. vidisset, diu quoque collacrymatus est.* Apuleius 4. *Altiùs ejulans se, & assiduis singultibus ilia quatiens, mihi quoque lacrymas excussit.* Achilles Tatius, Ἀπεστράπτο ἄνδις νεανίσκος, &c. δακρύων ἐμπεπλησμένος, καὶ ἡμῶν ἦ πάσι κατερέρετο δάκρυα.

Ibid. Καὶ ἐτάραξεν ἑαυτόν] Est quod infrà 12. 27. τῇ ψυχῇ παράσχῃς· & 13. 21. παράσχῃς τῷ πνεύματι· ponitur enim heic reciprocum pro passivo, ut in illis 2 Petr. 2. 8. ἡ ψυχὴ (αὐτοῦ) ἐβασάνιζεν· quâ formâ & Itali hodierni *si commosse*. Genes. 43. 30. de Joseph Benjamino viso, Ἐταράχθη, συνεχύρησε δὲ τὰ ἔντερα. Vide & in Græco Psal. 41. 12. & 3 Reg. 3. 26. Hesychius, Ἐνεβριμήσατο, ὠργίσθη, ἐτάραξεν· scribendum ἐτάραξεν ἑαυτόν· ad istum enim Joannis locum haud dubium quin respexerit: ità & ταράττειν ἑαυτὸν, Plutarchus in Agesilai vita. Theophylactus ad Hebr. 12. 11. Ὁ λυπούμενος παράγεται. Turbatus est autem Christus, ut jam diximus, ab aspectu lacrymarum Mariæ & amicorum ejus. Æneas apud Virgilium,

——*Et rarís turbatus vocibus hisce:*

Ubi Servius, *Turbatus lugente scilicet Andromache.*

Com. 35. Ἐδάκρυσεν ὁ Ἰησοῦς] Ut & Luc. 19. 41. & 22. 44. Euthymius ad Matth. 26. ea, CŒPIT CONTRISTARI, *Permisit enim Natura pati quod suum erat:* & ad hunc ipsum Joannis locum, *Vult utramque suam naturam agnosci, ideo nunc quidem humano more, nunc divino, varia demonstrat.*

Ibid. ἐδάκρυσεν] Seneca de lacrymis loquens Epist. 99. *Sæpe salvâ sapientis auctoritate fluxerunt, tanto temperamento, ut illis nec humanitas, nec dignitas deesset.*

Com. 36. ἴδε πῶς ἐφίλει αὐτόν] Tertullianus ex persona Paganorum de Christianis loquentium, *Vide ut invicem se diligunt.* De Andronico Nicetas Choniates, Ἐπεὶ τὸν σωματοφυλακοῦντα (Manuelis) μηνυείῳ, πικρῶς ἐδάκρυσεν, &c. ὡς καὶ πολλὰς ἦδη παρεσότων, &c. εἰπεῖν, ὦ τῆ δαύμαδε! πῶς ἐφίλει ἡ σεσοργυῖα ἀνακλα! Adeò moraliter heic amoris erga Lazarum Christi ex lacrymis ejus argumentum sumitur. Calpurnius Flaccus Declam. 6. *Omnes sciunt, lacrymas ex uno misericordiæ fonte manare, in amore autem vel maximè.*

Τὸ γὸ φιλῆσαι ἡ θανόνθ' ἄγει δάκρυ,

dixit & Græcus Tragicus in Alcestide.

Com. 39. ἡ λίθον] Ità *capuli cooperculum* lib. 10 Apuleii.

Ibid. ἤδη ὄζει] Glossarium, *Olet*, ὄζει. Aristophanes apud Suidam, Ἤδη γὸ ὄζειν, &c. μοι δοκεῖ. Lucianus, Καὶ μύρῳ, &c. χείσαντες τὸ σῶμα, ὡς δυσωδίαν ἤδη βιαζόμενον. Chrysostomus ad 1 Thess. 5. οἱ νεκροὶ δυσωδεῖς εἰσι καὶ ὀδωδότες. P. Chrysologus Serm. 19. *Recedente animâ, mox corpori fœtor, corruptio, putredo.* Lucret. 6.

Rancida quo perolent projecta cadavera ritu.

Idem 3.

——*Cùm corpus nequeat perferre animai*
Dissidium, quin id tetro tabescat odore.

In Glossis, Ὄζω σαπρὰν, *fœteo, puteo:* ibidem, Ὀσμὴ σαπρὰ, *putor, fœtor, pedor.* Glossæ aliæ, *Putidum*, &c. ὀζόμενον.

Ibid. τεταρταῖος γάρ ἐστιν] Et ideo ἐωλόνεκρος. Suidas; Ἐωλόνεκρος, ὁ πρὸς πολλῷ τεθνηκὼς, τειαδικός· lege, πρὸ πολλοῦ, & pro τειαδικὸς, τεταῖος, vel τεταρταῖος. Τεταρταῖος heic *quatriduanus:* i. e. quartus jam agitur dies ex quo mortuus est. Servius ad Æneid. 4. *Bona elocutio rem loci vel temporis ad personam transferre.* Philostratus in Heroicis de Achillis cadavere, τριταῖος ἤδη κείμενος τῷ νεκρῷ. Xenophon, & de mortuis quibusdam, ἤδη ἦσαν πεμπταῖοι.

Com. 40. ἐὰν πιστεύσῃς, ὄψει, &c.] Arrianus 2. 19. in Epictetum, Μόνον πιστεύσατέ μοι, καὶ ὄψεσθε.

Com. 41. ἦ κεῖτο ὁ τεθνηκὼς κείμενος] Ellipsis, pro τῷ μνημείῳ ἦ κεῖτο ὁ τ. κ. Sic in 10 Apuleii Milesi. *Ad sepulcrum illud in quo corpus, &c. jacebat.* Hesychius, Κῆται, &c. ὁπὸ θανάτου ἢ ἀφαιρέσεως.

Ibid. Πάτερ, εὐχαριστῶ σοι ὅτι ἤκουσάς μου, &c. ἀλλὰ διὰ τὸν ὄχλον τὸν περεστῶτα, &c.] Exaudi me, ut semper aliàs, & nunc quoque, ut hic populus, &c. Chrysis ad Apollinis numen Iliad. α'.

Ἤδη μὸ πολ' ἐμεῦ πάρος ἔκλυες εὐχομένοιο, &c.
Ἤδη δ' ἔπι καὶ γυῖα μοι τὸ σθένος ἔλλαβε.

Διὰ τὸν ὄχλον τ. περεστῶτα, propter turbam istam circumstantem. Hesychius, Τὸ περιὸν, πλῆθος. Apuleius 4 Florid. *Plurimos homines ingenti multitudine qui exequias venerant circumstare.*

Ibid. ἵνα πιστεύσωσιν ὅτι σύ με ἀπέστειλας]

Pignora da, Genitor, per quæ tua vera propago
Credar.——

Adde quæ infrà 17. 23, 24.

Com. 44. δεδεμένος, &c. κειρίαις] *Feralibus amiculis adstrictus atque obditus,* ut appositè lib. 10 Apuleius locutus. *Linea sepultorum vincula* Tertullianus dixit. Nilus apud Photium de infante adhuc in utero latente, Τοῖς περὶ τὸν φύσιν ἐνειλημένον παραγάνοις περιόντα νεκρῷ κειρίαις δεδεμένῳ. Κειρίαι, *fascia*, sive *instita*, ut heic vertunt Vulgat. & Augustinus. Sic in vetere locupletissimo Onomastico, *Instita*, κειρία. Hinc & *instito, mortuum involvo*, in Glossis Isidori dictis. Legimus in Hesychio, Κειρίαις ἐνθανάπα, ἐντετυλιγμένοι· quæ verba manifestè sunt mendosa, fortasse & confusa: tentabam itaque festinans sic legere, Κειρίαις ἐντετυλιγμένοι· & pòst, pro ὀπθανάπα, ὁπὶ τεθνηκότων reponere. Si aptiùs quis correxerit, apud me gratiam inibit.

Ibid. καὶ ἡ ὄψις αὐτοῦ σουδαρίῳ περιεδέδετο] Vulgatus, *sudario erat ligata:* meliùs responderet Græco *circumligata:* sic in Glossario, Περιεδεδεμένος, *circumligatus.* Bene autem ἡ ὄψις αὐτοῦ· etsi nonnunquam enim latiùs vox *sudarii* ponatur: præcipuè faciei tegendæ inserviebat. Suetonius Nerone, *Adoperto capite, & ante faciem sudario obtenso.* Et notavit quidam in margine MS. codicis, ad locum Act. 19. 12. hæc verba adscribi, τὰ ζωδάρια ὁπὶ ἡ κεφαλὴς ὁπιβάλλεται, τὰ δὲ σημάνδια ἐν ἡ χερσὶ κατέχυσιν, &c.

Com. 45. Θεασάμενοι ἃ ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς, ὁπίσδυσαν εἰς αὐτὸν] Ἐπίστευσε, ut Thomas Joh. 20. 29. ὅτι εἶδόν· sic Act. 8. 13. & 13. 12. suprà hîc 2. 23. & 4. 39, 53. & 7 31. & 10. 41, 42. vide & Judith. 14. 6.

Com. 47. Συνήγαγον Συνέδριον, καὶ ἔλεγον, Τί ποιοῦμεν;] Similia Act. 4. 15, 16.

Ibid. ὅτι ὁ ἄνθρωπος, &c.] ὅτι contemptim, ut Act. 6. 14. de Eodem, ὁ Ἰησοῦς, &c. ὅτι· vide & Act. 5. 12.

Com. 48. Ἐὰν ἀφῶμεν αὐτὸν οὕτω, πάντες πιστεύσουσιν εἰς αὐτὸν] In Græco Judithis cap. 10. Assyrii de Hebræis, Ἀφεθέντες διωπήσουσι πᾶσι τὴν γῆν κατασοφίζοντες.

Ibid. ἀροῦσιν ἡμῶν καὶ τὸπον, &c.] Ἀροῦσι, delebunt, exterminabunt. Hesychius, Ἀρῆ, λήῃ πολέμῳ. Idem, Ἄρσιν, ἀφανισμόν· quo sensu & Colossi. 2. 14. ἐκ μέσου αἴρειν. Τόπον, *urbem:* ut Act. 6. 13. & 12. 17. Sic τὸν ἡ Αἰγύπτου τόπους, Julianus in Epistolis: quâ facie & Latini. Ovidius,

——*Sic*

——Sic toties versa est fortuna locorum.

Interpres vetus (sive Vulgatus) Job. 2. 11. *Venerunt singuli de loco suo:* vide ad dictum Act. 6. 13. locum notata.

Com. 49. Εἷς δέ τις ἐξ αὐτῶν Καϊάφας, &c.] Post αὐτῶν distinctionis notam ponendam existimaverim, ut in voce Καϊάφας, quis ille unus fuerit καὶ ἐπεξήγησιν dicatur: vide ad 1 Tim. 2. 5. dicta.

Ibid. οὐκ οἴδατε οὐδέν] Οὐκ ἔστιν (ut 1 Cor. 6. 5.) σοφὸς οὐδὲ εἷς ἐν ὑμῖν nimirum, quod attinet negotium id de quo agitur. Simile 1 Tim. 6. 4. μηδὲν ἐπιστάμενος.

Com. 50. καὶ μὴ ὅλον τὸ ἔθνος ἀπόληται] Arrianus 2. 10. in Epictetum, Κυριώτερον τὸ ὅλον τοῦ μέρους, καὶ ἡ πόλις τοῦ πολίτου. Servius ad Æneid. 3. ea,

——Priamique evertere gentem,

Laomedontis & Paridis culpâ universa gens perire non debebit. Quæ adduximus, tanquam ex parte tantùm respondentia argumento nostro.

Com. 51. Τοῦτο δὲ ἀφ' ἑαυτοῦ οὐκ εἶπεν] Signanter hoc dictum, cùm sequatur προεφήτευσεν. προφητεία ἰδίας ἐπιλύσεως οὐ χρείαν, &c. 2 Pet. 1. 20.

Ibid. ἀλλ' ἀρχιερεὺς ὢν τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκείνου, προεφήτευσεν] P. Chrysologus Serm. 5. *Sicut in spinis rosa, hoc est, in frutice horrenti miri odoris flosculi germinant, ità sensus aliquoties pessimorum ad bona divinitatis impulsu aguntur inviti; ut non sit meriti, sed mysterii quod loquuntur.* Adrianus in Synopsi Prophetarum ab Hœschelio edita, Ἡ θεία (προγνωσις) &c. τοῖς ἀξίοις προσχρῆται· δι' αὐτὸ τοῦτο ὅτε εἰσὶν ἄξιοι· τοῖς ἀναξίοις δὲ διά τινας οἰκονομίας· ὡς τῷ Λαμὲχ, τῷ Φαραὼ, τῷ Βαλαὰμ, τῷ Ναβυχοδονόσορ, τῷ Καϊάφᾳ. Euthymius ad Matth. 7. *In vetere quoque Testamento in multis indignis gratia operabatur: ut per eos aliis beneficium præstaret, &c. Balaam, cùm à fide & conversatione bona esset alienus, prophetabat: quin & Pharaoni, & Nabuchodonosori, & filio ejus Baltasari, cùm essent impiissimi ac scelerati simi, Deus futura demonstravit propter aliorum gubernationem.* Chrysostomus ad Colossenses 1. Καὶ Καϊάφας προεφήτευσε, χειροτόνητος ὤν, διὰ τὸ τῆς ἱερωσύνης ἀξίωμα. Pontificibus autem maximis prophetiæ spiritum nonnunquam supervenisse videmus etiam ex iis quæ de Hyrcano 13. 18. Antiquitatum Josephus narrat. Macrobius Somn. Scip. 1. 3. *Aiunt, non habenda pro veris de statu civitatis somnia, nisi quæ rector ejus, magistratúsve vidisset, &c. Ideo apud Homerum cùm in concilio Græcorum Agamemnon somnium quod de instruendo prælio viderat, publicaret; Nestor, &c. concilians fidem relatis, de statu (inquit) publico credendum regio somnio, quod si alter vidisset, repudiaremus ut futile.* Cicero 1. de Divinat. *Apud Veteres qui rerum potiebantur, iidem augurio tenebant: ut enim sapere, sic divinare regale ducebant.* His adde quæ 1. 2. Oneirocritici apud Artemidorum.

Com. 52. καὶ τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ τὰ διεσκορπισμένα συναγάγῃ εἰς ἕν] Τὸς διεσκορπισμένους συνάγειν dixit & 1. 58. Artemidorus. Τέκνα hoc loco vocat Joannes quæ alibi πρόβατα quod videre est ex voce διεσκορπισμένα, item ex locutione illa, εἰς ἓν συναγαγεῖν. Corippus Africanus,

——Et in unum congregat agnos.

Virgil. 3. Eclog.

Tityre, coge pecus:——

ubi Servius, *Collige, & in unum redige.* Aptè heic se exhibet Varro, & fortè emendandus. Legimus in de R. R. 2. 3. *Capræ lascivæ, & quæ dispergant se: contrà, oves, quæ se congregent ac condensent in locum unum:* ubi τὸ *locum* (ut ex Servio & Corippo vidimus) injuriâ videtur locum habere, scribendúmque *quæ se, &c. condensent in unum.* Addamus Virgilii ista, ex Ecl. 7.

Compulerántque greges Corydon & Thyrsis in unum:

& hæc Vulgatæ versionis Micheæ 2. 12. *In unum conducam reliquias Israel, pariter ponam illum quasi gregem in ovili.* Nec rejiciamus Glossarii illud, *Cogit in unum,* συνάγει· quem locum etiam obiter corrigo, εἰς ἓν συνάγῃ reponendo. *In unum comportare,* dixit Horatius; *In unum copias contrahere,* Salustius in Jugurthino.

Com. 53. ἵνα ἀποκτείνωσιν αὐτὸν] Ἵνα heic est τὸ πῶς, ut Luc. 22. vel, ut Matth. 27. 1. ὥστε.

Com. 54. Ἰησοῦς οὖν οὐκέτι παῤῥησίᾳ περιεπάτει] Id est, οὐ φανερῶς, ἀλλ' ὡς ἐν κρυπτῷ, ut suprà 7. 10. Lampridius ubi de conjuratione in Commodum inita, *Posthac nunquam facilè in publicum processit.*

Ibid. ἀπῆλθεν ἐκεῖθεν, &c. εἰς Ἐφραὶμ λεγομένην πόλιν] Confer Matth. 10. 23. & quæ ibi annotata.

Ibid. καὶ ἐκεῖ διέτριβε μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ] Sic suprà 3. 2. Plutarchus, ubi de Cinna Poeta lacerato ac discerpto, Τοῦτο τὸ πάθος δείσαντες οἱ περὶ Βροῦτον, ἀνεχώρησιν ἐκ τῆς πόλεως, καὶ ἐν Ἀντίῳ διέτριβεν.

JOANNIS

JOANNIS PRICÆI
IN
ACTA APOSTOLORUM
ANNOTATA.

ΚΕΦ. α'.

1. Τὸν μὲν πρῶτον λόγον ἐποιησάμην περὶ πάντων, ὦ Θεόφιλε, ὧν ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς ποιεῖν τε καὶ διδάσκειν,

2. Ἄχρι ἧς ἡμέρας ἐντειλάμενος τοῖς ἀποστόλοις διὰ πνεύματος ἁγίου, οὓς ἐξελέξατο, ἀνελήφθη.

3. Οἷς καὶ παρέστησεν ἑαυτὸν ζῶντα μετὰ τὸ παθεῖν αὐτὸν ἐν πολλοῖς τεκμηρίοις, δι' ἡμερῶν τεσσαράκοντα ὀπτανόμενος αὐτοῖς, καὶ λέγων τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ.

4. Καὶ συναλιζόμενος παρήγγειλεν αὐτοῖς ἀπὸ Ἱεροσολύμων μὴ χωρίζεσθαι, ἀλλὰ περιμένειν τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ πατρός, ἣν ἠκούσατέ μου.

5. Ὅτι Ἰωάννης μὲν ἐβάπτισεν ὕδατι, ὑμεῖς δὲ βαπτισθήσεσθε ἐν πνεύματι ἁγίῳ οὐ μετὰ πολλὰς ταύτας ἡμέρας.

6. Οἱ μὲν οὖν, συνελθόντες ἐπηρώτων αὐτὸν, λέγοντες, Κύριε, εἰ ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ ἀποκαθιστάνεις τὴν βασιλείαν τῷ Ἰσραήλ;

7. Εἶπε δὲ πρὸς αὐτούς, Οὐχ ὑμῶν ἐστι γνῶναι χρόνους ἢ καιροὺς οὓς ὁ πατὴρ ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ.

8. Ἀλλὰ λήψεσθε δύναμιν ἐπελθόντος τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς· καὶ ἔσεσθέ μοι μάρτυρες ἔν τε Ἱερουσαλὴμ καὶ ἐν πάσῃ τῇ Ἰουδαίᾳ καὶ Σαμαρείᾳ, καὶ ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς.

9. Καὶ ταῦτα εἰπὼν, βλεπόντων αὐτῶν ἐπήρθη· καὶ νεφέλη ὑπέλαβεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν.

10. Καὶ ὡς ἀτενίζοντες ἦσαν εἰς τὸν οὐρανὸν, πορευομένου αὐτοῦ, καὶ ἰδοὺ ἄνδρες δύο παρειστήκεισαν αὐτοῖς ἐν ἐσθῆτι λευκῇ·

11. Οἳ καὶ εἶπον, Ἄνδρες Γαλιλαῖοι, τί ἑστήκατε ἐμβλέποντες εἰς τὸν οὐρανόν; οὗτος ὁ Ἰησοῦς ὁ ἀναλημφθεὶς ἀφ' ὑμῶν εἰς τὸν οὐρανὸν, οὕτως ἐλεύσεται ὃν τρόπον ἐθεάσασθε αὐτὸν πορευόμενον εἰς τὸν οὐρανόν.

12. Τότε ὑπέστρεψαν εἰς Ἰερουσαλὴμ ἀπὸ ὄρους τοῦ καλουμένου Ἐλαιῶνος, ὅ ἐστιν ἐγγὺς Ἰερουσαλὴμ, Σαββάτου ἔχον ὁδόν.

13. Καὶ ὅτε εἰσῆλθον, ἀνέβησαν εἰς τὸ ὑπερῷον, οὗ ἦσαν καταμένοντες, τόν τε Πέτρον καὶ Ἰάκωβον, καὶ Ἰωάννην, καὶ Ἀνδρέαν, Φίλιππον καὶ Θωμᾶν, Βαρθολομαῖον καὶ Ματθαῖον, Ἰάκωβον Ἀλφαίου, καὶ Σίμωνα ὁ Ζηλωτὴν, καὶ Ἰούδαν Ἰακώβου.

14. Οὗτοι πάντες ἦσαν προσκαρτεροῦντες ὁμοθυμαδὸν τῇ προσευχῇ καὶ τῇ δεήσει, σὺν γυναιξὶ, καὶ Μαρίᾳ τῇ μητρὶ τοῦ Ἰησοῦ, καὶ σὺν τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ.

Versio Vulgata.

1. PRimum quidem sermonem feci de omnibus, ô Theophile, quæ cœpit Jesus facere & docere,

2. Usque in diem quâ præcipiens Apostolis per Spiritum Sanctum, quos elegit, assumptus est:

3. Quibus & præbuit seipsum vivum post passionem suam in multis argumentis, per dies quadraginta apparens eis, & loquens de regno Dei.

4. Et convescens, præcepit eis ab Jerosolymis nè discederent, sed exspectarent promissionem Patris, quam audistis (inquit) per os meum.

5. Quia Johannes quidem baptizavit aquâ, vos autem baptizabimini Spiritu sancto non post multos hos dies.

6. Igitur qui convenerant, interrogabant eum, dicentes, Domine, si in tempore hoc restitues regnum Israel?

7. Dixit autem eis, Non est vestrum nosse tempora vel momenta quæ Pater posuit in sua potestate.

8. Sed accipietis virtutem supervenientis Spiritûs sancti in vos, & eritis mihi testes in Jerusalem, & in omni Judæa & Samaria, & usque ad ultimum terræ.

9. Et cùm hæc dixisset, videntibus illis elevatus est: & nubes suscepit eum ab oculis eorum.

10. Cúmque intuerentur in cœlum euntem illum, ecce duo viri astiterunt juxta illos in vestibus albis,

11. Qui & dixerunt, Viri Galilæi, quid statis aspicientes in cœlum? hic Jesus qui assumptus est à vobis in cœlum, sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum.

12. Tunc reversi sunt Jerosolymam à monte qui vocatur Oliveti, qui est juxta Jerusalem, sabbati habens iter.

13. Et cùm introissent in cœnaculum, ascenderunt ubi manebant Petrus & Johannes, Jacobus & Andreas, Philippus & Thomas, Bartholomæus & Matthæus, Jacobus Alphæi & Simon Zelotes, & Judas Jacobi.

14. Hi omnes erant perseverantes unanimiter in oratione cum mulieribus & Maria matre Jesu, & fratribus ejus.

15. Καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις ἀναστὰς Πέτρος ἐν μέσῳ τῶν μαθητῶν, εἶπεν (ἦν τε ὄχλος ὀνομάτων ὅτι ὡσεὶ ὡς ἑκατὸν εἴκοσιν)

16. Ἄνδρες ἀδελφοί, ἔδει πληρωθῆναι τὴν γραφὴν ταύτην ἣν προεῖπε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ στόματος Δαβὶδ, περὶ Ἰούδα τοῦ γενομένου ὁδηγοῦ τοῖς συλλαβοῦσι τὸν Ἰησοῦν·

17. Ὅτι κατηριθμημένος ἦν ἐν ἡμῖν, καὶ ἔλαχε τὸν κλῆρον τῆς διακονίας ταύτης.

18. Οὗτος μὲν οὖν ἐκτήσατο χωρίον ἐκ τοῦ μισθοῦ τῆς ἀδικίας καὶ πρηνὴς γενόμενος ἐλάκησε μέσος· καὶ ἐξεχύθη πάντα τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ.

19. Καὶ γνωστὸν ἐγένετο πᾶσι τοῖς κατοικοῦσιν Ἰερουσαλήμ, ὥστε κληθῆναι τὸ χωρίον ἐκεῖνο τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ αὐτῶν, Ἀκελδαμά, τοῦτέστι, χωρίον αἵματος.

20. Γέγραπται γὰρ ἐν βίβλῳ ψαλμῶν, Γενηθήτω ἡ ἔπαυλις αὐτοῦ ἔρημος, καὶ μὴ ἔστω ὁ κατοικῶν ἐν αὐτῇ. Καί, Τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ λαβέτω ἕτερος.

21. Δεῖ οὖν τῶν συνελθόντων ἡμῖν ἀνδρῶν ἐν παντὶ χρόνῳ ᾧ εἰσῆλθε καὶ ἐξῆλθεν ἐφ' ἡμᾶς ὁ Κύριος Ἰησοῦς,

22. Ἀρξάμενος ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος Ἰωάννου ἕως τῆς ἡμέρας ἧς ἀνελήφθη ἀφ' ἡμῶν, μάρτυρα τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ γενέσθαι σὺν ἡμῖν ἕνα τούτων.

23. Καὶ ἔστησαν δύο, Ἰωσὴφ τὸν καλούμενον Βαρσαββᾶν, ὃς ἐπεκλήθη Ἰοῦστος, καὶ Ματθίαν.

24. Καὶ προσευξάμενοι εἶπον, Σὺ Κύριε, καρδιογνῶστα πάντων, ἀνάδειξον ἐκ τούτων τῶν δύο ἕνα ὃν ἐξελέξω,

25. Λαβεῖν τὸν κλῆρον τῆς διακονίας ταύτης καὶ ἀποστολῆς, ἀφ' ἧς παρέβη Ἰούδας πορευθῆναι εἰς τὸν τόπον τὸν ἴδιον.

26. Καὶ ἔδωκαν κλήρους αὐτοῖς· καὶ ἔπεσεν ὁ κλῆρος ἐπὶ Ματθίαν, καὶ συγκατεψηφίσθη μετὰ τῶν ἕνδεκα ἀποστόλων.

15. In diebus illis exsurgens Petrus in medio fratrum, dixit (erat autem turba hominum simul ferè centum viginti)

16. Viri fratres, oportet impleri scripturam quam prædixit Spiritus sanctus per os David de Juda, (qui fuit dux eorum qui comprehenderunt Jesum:

17. Qui connumeratus erat in nobis, & sortitus est sortem ministerii hujus.

18. Et hic quidem possedit agrum de mercede iniquitatis, & suspensus crepuit medius: & diffusa sunt omnia viscera ejus.

19. Et notum factum est omnibus habitantibus Jerusalem: ità ut appellaretur ager ille, linguâ eorum, Hacel-dema, hoc est, ager sanguinis.)

20. Scriptum est enim in libro Psalmorum, Fiat commoratio eorum deserta, & non sit qui inhabitet in ea. Et episcopatum ejus accipiat alter.

21. Oportet ergò ex his viris qui nobiscum sunt congregati, in omni tempore quo intravit & exivit inter nos Dominus Jesus,

22. Incipiens à baptismate Johannis usque in diem quâ assumptus est à nobis, testem resurrectionis ejus nobiscum fieri unum ex istis.

23. Et statuerunt duos, Joseph, qui vocabatur Barsabas, qui cognominatus est Justus, & Matthiam.

24. Et orantes dixerunt, Tu Domine, qui corda nosti omnium, ostende quem elegeris ex his duobus unum,

25. Accipere locum ministerii hujus & apostolatûs, de quo prævaricatus est Judas ut abiret in locum suum.

26. Et dederunt sortes eis, & cecidit sors super Matthiam, & annumeratus est cum undecim Apostolis.

Ad Cap. I.

Com. 2. Ἐντειλάμενος τοῖς Ἀποστόλοις διὰ πνεύματος ἁγίου, οὓς ἐξελέξατο, ἀνελήφθη] Hæc verba ut subobscurè prolata locum variis conjecturis dederunt. Beza eorum ordinem voluit talem esse οὓς ἐξελέξατο διὰ πνεύματος ἁγίου· quod postea jure merito improbavit Vir summè eruditus. Nuperrimus, immortalisque memoriæ Expositor sermonem compendiosum putavit, ut sensus sit, mandasse Christum quæ discipuli, post Spiritum sanctum acceptum scilicet, per Eundem deberent agere. Sed nec sensum eum ex aliis horum Librorum locis confirmat, nec verò talis compendii ulla exempla profert. Fuit cùm putarem hujusmodi connexionem esse, ἐντειλάμενος τοῖς Ἀποστόλοις οὓς ἐξελέξατο, διὰ πνεύματος ἁγίου ἀνελήφθη. Sic infrà 8. 39. πνεῦμα Κυρίου ἥρπασε τὸν Φίλιππον· nunc probabiliùs videtur mihi hujusmodi constructio, διὰ πνεύματος ἁγίου τοῖς Ἀποστόλοις οὓς ἐξελέξατο ἐντειλάμενος, ἀνελήφθη· ad diem usque quâ, postquam Apostolis à se electis mandata per Spiritum sanctum dedisset, in cœlum assumptus est. Διὰ πνεύματος ἐντέλλεσθαι, ut 2 Tim. 1. 14. διὰ πνεύματος φυλάττειν· infrà 11. 28. Σημαίνειν διὰ πνεύματος, & 21. 4. διὰ πνεύματος λέγειν. Πνεῦμα ἅγιον autem heic (quod & 2 Pet. 1. 21. Luc. 4. 1. & alibi, etiam ubi de eodem Jesu occurrit) non aliud quàm Luc. 4. 18. & citato Act. 8. 39. loco Κυρίου πνεῦμα. Per hoc verò dedisse iis mandata dicitur, quia ῥήματα, id est, ἐντολὰς, à Patre accepta immediatè communicavit iis. Joh. 15. 15. & 17. 8. Vide & Joh. 6. 63. Nam nec Lucam hîc, nec Marcum 16. 19. de præceptis tantùm sub ascensum ejus relictis existimamus loqui, (quod vel Matth. 28. 20. ex voce ἐνετειλάμην patet) sed & cæteris quæ per totum magisterii tempus inculcavit iis.

Com. 4. ἣν ἠκούσατέ μου] Id est, παρ' ἐμοῦ. Plena locutio 2 Tim. 1. 13. & 2. 2. occurrit. Et est Ellipsis bene Græca, ut ex Xenophonte Vir summus annotavit: adde & hunc locum Demosthenis in de Corona, Παρελθὼν εἶπον πρὸς ὑμᾶς ἃ μου ἠκούσατε. Transitus porrò qualem heic habes ab obliqua ad directam orationem, est etiam Gal. 1. 23. infrà 23. 22. 17. 3. 19. 21. 25. 8. & 15. & 5. 14. in Euangelio.

Com. 7. Οὐχ ὑμῶν ἐστι γνῶναι χρόνους ἢ καιροὺς οὓς ὁ πατὴρ ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ] q. d. Οὐκ ἔχει ἡ βασιλεία ἣν Θεὸς μὴ ἐδοκιμήσατο, Luc. 17. 20. Illam καιροῖς ἰδίοις δείξει ὁ μακάριος καὶ μόνος δυνάστης, 1 Tim. 6. 15. Confer Judith. 8. 13. Matth. 24. 36. 1 Pet. 1. 11. Sophocles,

——Οὐκ ἔστι
Πλὴν Διὸς ὅστις τὸν μελλόντων Ταμίας.
Prudens futuri temporis exitum
Caligino sâ nocte premit Deus.

χρόνος ἢ καιρὸς est ἓν διὰ δυοῖν· sic Sophocles χρόνῳ καιρὸν apud Suidam.

Com. 8. Ἀλλὰ λήψεσθε δύναμιν ἐπελθόντος τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς] Ità Angelus Luc. 1. 35. ad Mariam, Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπί σε, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι. De illa autem δυνάμει quæ heic Apostolis promissa, vide infrà ad 4. 33. annotata.

Com. 10.

Com. 10. ἄνδρες δύο, &c. ἐν ἐσθῆτι λευκῇ] Idem loquendi genus infrà 10.30. & Jacob. 2. 2. & id Græcum satis. Lucianus Philopseude, Ἱερὸν ἄνδρα, ἐξυρημένον, ἐν ὀθονίοις· sic Heliodori 1. ἐν ὅπλοις ἄνδρες· pro quo Apuleius *in ferro esse.*

Com. 11. Ἄνδρες Γαλιλαῖοι, τί ἑστήκατε, &c.] Virgilius 2.

Festinate viri ——

ubi Servius, VIRI *increpantis est.* Aristophanes Pace;

Τί πάσχετ' ἄνδρες; ἕσαι' ἐμπεπλεγμένοι;

Confer infrà 2.14. 17.22. 19.35. 21.28. & 27.10.

Ibid. ὁ ἀναλημφθεὶς ἀφ' ὑμῶν εἰς τὸν οὐρανὸν] Vulgatus, *qui assumptus est à vobis in cœlum. A vobis*, i. à conspectu vestro.

Ibid. ὃν τρόπον] Sic Matth. 13.37. & 2 Tim. 3.8. in Græco Daniel. 1. & alibi. Gloss. Ὃν τρόπον, *Quemadmodum.* Hesychius, Ὃν τρόπον, καθάπερ, ὥσπερ, καθ' ὃν τύπον.

Com. 13. εἰς τὸ ὑπερῷον] *Cœnaculum* bene vertunt. Gloss. Αἴσιτα, τὸ ὑπερῷον, *Cœnaculum.* Suetonius in Vitell. *meritorium cœnaculum* vocat. Apuleius 9. *superius cœnaculum*: & 3, & 4. *superius cubiculum.*

Com. 14. προσκαρτεροῦντες τῇ προσευχῇ] Sic infrà 6.4. Rom. 12.12. & Col. 4.2.

Com. 17. κατηριθμημένος ἦν σὺν ἡμῖν] Nonnus ad cap. 13 Joannis,

——σωσικάρεθμος Ἰούδας.

Com. 18. ἐκτήσατο χωρίον ἐκ τοῦ μισθοῦ τῆς ἀδικίας] *Agri proditionis pretium* etiam apud Tacitum Annal. 13. occurrunt.

Ibid. καὶ πρηνὴς γενόμενος] Virgil.

——*Pronúsque magister*
Volvitur in caput.——

Cernuus corruens 9. Apuleius dixit. In Glossis Isidori dictis, *Cernuus*, (sic legendum) *in caput ruens.* Servius ad Æneid. 10. *Cernuus dicitur qui cadit in faciem, quasi in eam partem quâ cernimus.*

Ibid. ἐλάκησε μέσος] In Glossario, Λακῶ, *Crepo.* Suidas, Ἐλάκησε, ἐχάνη. Aristophanes Nubibus, διηνακήσασα· ubi Scholia, Διαῤῥαγεῖσα, λακὶς γὰρ τὸ χάσμα. De hoc loco autem, & quomodo cum Matthæi 27.5. conciliandum putamus, ad dictum Matthæi locum fusè & luculenter egimus.

Ibid. καὶ ἐξεχύθη πάντα τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ] 2 Sam. 20.10. καὶ ἐξεχύθη ἡ κοιλία αὐτοῦ· metonymicè pro σπλάγχνα. Ælianus 4.52. de Animal. Ἤδη δὲ καὶ ἵππων πλευρὰς ἐμπεσόντες, διέχισαν, καὶ τὰ σπλάγχνα ἐξέχεαν. Quintilianus in Declamationibus, *Stabat ante oculos laceratus, & adhuc cruentus pater, ostendebátque effusa vitalia.*

Com. 19. καὶ γνωστὸν ἐγένετο, &c.] Ità infrà 9.42. & 19.17.

Com. 20. τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ λάβοι ἕτερος] Apud Senecam in Apocol.

Dede neci, melior vacua sine regnet in aula.

Com. 22. ἀπὸ Ἰωάννου βαπτίσματος] id est, Ab eo tempore quo à Joanne baptizatus est: de qua loquendi forma ad Marcum dicemus.

Com. 24. Σὺ, Κύριε, καρδιογνώστα πάντων] Apoc. 2. 23. ὁ ἐρευνῶν νεφροὺς καὶ καρδίας. In Græco Jobi 7.20. Ὁ ἐπισάμενος τὸν νῦν πᾶν ἀνθρώπων. Philo in περὶ φιλανθρωπ. Τὸν ἀοράτου ψυχῆς ἐφορὸν, ὃς διάνοιαν ἀκριβῶς θεωρεῖ. Nazarius in Panegyrico, *Quamvis humanæ mentes profundos gerant cogitationum recessus, insinuat tamen se totam scrutatura divinitas.* Vide 1 Cor. 4. 5. 1 Joh. 3. 20. Rom. 8. 27. 1 Paralip. 28. 9. 1 Thess. 2. 4. infrà 15. 8. & quæ ad Matth. 9. 4. dicta.

Ibid. Ἀνάδειξον ὃν ἐξελέξω ἐκ τούτων τῶν δύο ἕνα] Orarunt Deum, ut quem ex duobus illis successorem Judæ elegerat, indicare dignaretur. Plinius ad Jovem suum pro Trajano, *In consilio sis eligenti, monstréque aliquem quem adoptari in Capitolio deceat.*

Com. 25. εἰς τὸν τόπον τὸν ἴδιον] In Institut. Tit. de rer. divis. *Dum mortuum infert in locum suum.* Τόπος ἴδιος est ὃν λαμβάνειν ἔμελλε τόπος, ut Hebr. 11. 8. nimirum qui Luc. 16. 28. βασάνου τόπος. At heic est Euphemismus. Ignatius ad Magnesios, Ἕκαστος εἰς τὸν ἴδιον τόπον χωρεῖν μέλλει. In MS. Regis mei est, τὸν τόπον τὸν δίκαιον· quæ certè lectio minimè posthabenda est. Sic apud Comicum Latinum, *I hinc quò dignus es.* Polycarpus ad Philippenses de beatis loquens, Εἰς τὸν ὀφειλόμενον αὐτοῖς τόπον εἰσὶ παρὰ Κυρίῳ· id est, εἰς τὸν δίκαιον τόπον. Sic apud Philonem lib. Ὅτι τὸ θεῖον ἀτρεπτ. Ἀπάγειν εἰς ἀποδεδειγμένον κακέργων τόπον.

Com. 26. καὶ ἔπεσεν ὁ κλῆρος ἐπὶ Ματθίαν] Jonæ 1. 7. Καὶ ἔπεσεν ὁ κλῆρος ἐπὶ Ἰωνᾶν.

Κεφ. β'.

1. ΚΑΙ ἐν τῷ συμπληροῦσθαι τὴν ἡμέραν τῆς πεντηκοστῆς, ἦσαν ἅπαντες ὁμοθυμαδὸν ἐπὶ τὸ αὐτό.

2. Καὶ ἐγένετο ἄφνω ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἦχος ὥσπερ φερομένης πνοῆς βιαίας, καὶ ἐπλήρωσεν ὅλον τὸν οἶκον οὗ ἦσαν καθήμενοι.

3. Καὶ ὤφθησαν αὐτοῖς διαμεριζόμεναι γλῶσσαι ὡσεὶ πυρὸς, ἐκάθισέ τε ἐφ' ἕνα ἕκαστον αὐτῶν.

4. Καὶ ἐπλήσθησαν ἅπαντες πνεύματος ἁγίου, καὶ ἤρξαντο λαλεῖν ἑτέραις γλώσσαις, καθὼς τὸ πνεῦμα ἐδίδου ἀποφθέγγεσθαι αὐτοῖς.

5. Ἦσαν δὲ ἐν Ἰερουσαλὴμ κατοικοῦντες Ἰουδαῖοι, ἄνδρες εὐλαβεῖς, ἀπὸ παντὸς ἔθνους τῶν ὑπὸ τὸν οὐρανόν.

6. Γενομένης δὲ τῆς φωνῆς ταύτης, συνῆλθε τὸ πλῆθος, καὶ συνεχύθη· ὅτι ἤκουον εἷς ἕκαστος τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ λαλούντων αὐτῶν.

7. Ἐξίσταντο δὲ πάντες, καὶ ἐθαύμαζον, λέγοντες πρὸς ἀλλήλους, Οὐκ ἰδοὺ πάντες οὗτοί εἰσιν οἱ λαλοῦντες, Γαλιλαῖοι;

8. Καὶ πῶς ἡμεῖς ἀκούομεν ἕκαστος τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ ἡμῶν ἐν ᾗ ἐγεννήθημεν;

Versio Vulgata.

1. ET cùm complerentur dies Pentecostes, erant omnes pariter in eodem loco.

2. Et factus est repentè de cœlo sonus, tanquam advenientis spiritûs vehementis, & replevit totam domum ubi erant sedentes.

3. Et apparuerunt illis dispertitæ linguæ tanquam ignis, sedítque supra singulos eorum.

4. Et repleti sunt omnes Spiritu sancto, & cœperunt loqui variis linguis prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis.

5. Erant autem in Jerusalem habitantes Judæi, viri religiosi ex omni natione quæ sub cœlo est.

6. Factâ autem hâc voce convênit multitudo, & mente confusa est, quoniam audiebat unusquisque linguâ suâ illos loquentes.

7. Stupebant autem omnes, & mirabantur, dicentes, Nónne, ecce, omnes isti qui loquuntur, Galilæi sunt?

8. Et quomodo nos audivimus unusquisque linguam nostram, in qua nati sumus?

9. Πάρθοι καὶ Μῆδοι καὶ Ἐλαμῖται, καὶ οἱ κατοικοῦντες τὴν Μεσοποταμίαν, Ἰουδαίαν τε καὶ Καππαδοκίαν, Πόντον καὶ τὴν Ἀσίαν,

10. Φρυγίαν τε καὶ Παμφυλίαν, Αἴγυπτον καὶ τὰ μέρη τῆς Λιβύης τῆς κατὰ Κυρήνην, καὶ οἱ ἐπιδημοῦντες Ῥωμαῖοι, Ἰουδαῖοί τε καὶ προσήλυτοι,

11. Κρῆτες καὶ Ἄραβες· ἀκούομεν λαλούντων αὐτῶν ταῖς ἡμετέραις γλώσσαις τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ.

12. Ἐξίσταντο δὲ πάντες καὶ διηπόρουν, ἄλλος πρὸς ἄλλον λέγοντες, Τί ἂν θέλοι τοῦτο εἶναι;

13. Ἕτεροι δὲ χλευάζοντες ἔλεγον, Ὅτι γλεύκους μεμεστωμένοι εἰσί.

14. Σταθεὶς δὲ Πέτρος σὺν τοῖς ἕνδεκα, ἐπῆρε τὴν φωνὴν αὐτοῦ, καὶ ἀπεφθέγξατο αὐτοῖς, Ἄνδρες Ἰουδαῖοι, καὶ οἱ κατοικοῦντες Ἰερουσαλὴμ ἅπαντες, τοῦτο ὑμῖν γνωστὸν ἔστω, καὶ ἐνωτίσασθε τὰ ῥήματά μου.

15. Οὐ γὰρ, ὡς ὑμεῖς ὑπολαμβάνετε, οὗτοι μεθύουσιν (ἔστι γὰρ ὥρα τρίτη τῆς ἡμέρας)

16. Ἀλλὰ τοῦτό ἐστι τὸ εἰρημένον διὰ τοῦ προφήτου Ἰωήλ,

17. Καὶ ἔσται ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις (λέγει ὁ Θεὸς) ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα· καὶ προφητεύσουσιν οἱ υἱοὶ ὑμῶν καὶ αἱ θυγατέρες ὑμῶν, καὶ οἱ νεανίσκοι ὑμῶν ὁράσεις ὄψονται, καὶ οἱ πρεσβύτεροι ὑμῶν ἐνύπνια ἐνυπνιασθήσονται.

18. Καί γε ἐπὶ τοὺς δούλους μου καὶ ἐπὶ τὰς δούλας μου ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου, καὶ προφητεύσουσι.

19. Καὶ δώσω τέρατα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ σημεῖα ἐπὶ τῆς γῆς κάτω, αἷμα καὶ πῦρ καὶ ἀτμίδα καπνοῦ.

20. Ὁ ἥλιος μεταστραφήσεται εἰς σκότος, καὶ ἡ σελήνη εἰς αἷμα, πρὶν ἢ ἐλθεῖν τὴν ἡμέραν Κυρίου τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ.

21. Καὶ ἔσται, πᾶς ὃς ἂν ἐπικαλέσηται τὸ ὄνομα Κυρίου, σωθήσεται.

22. Ἄνδρες Ἰσραηλῖται, ἀκούσατε τοὺς λόγους τούτους· Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον, ἄνδρα ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἀποδεδειγμένον εἰς ὑμᾶς δυνάμεσι καὶ τέρασι καὶ σημείοις οἷς ἐποίησε δι' αὐτοῦ ὁ Θεὸς ἐν μέσῳ ὑμῶν, καθὼς καὶ αὐτοὶ οἴδατε·

23. Τοῦτον τῇ ὡρισμένῃ βουλῇ καὶ προγνώσει τοῦ Θεοῦ ἔκδοτον λαβόντες, διὰ χειρῶν ἀνόμων προσπήξαντες ἀνείλετε.

24. Ὃν ὁ Θεὸς ἀνέστησε, λύσας τὰς ὠδῖνας τοῦ θανάτου· καθότι οὐκ ἦν δυνατὸν κρατεῖσθαι αὐτὸν ὑπ' αὐτοῦ.

25. Δαβὶδ γὰρ λέγει εἰς αὐτόν, Προωρώμην τὸν Κύριον ἐνώπιόν μου διὰ παντὸς, ὅτι ἐκ δεξιῶν μού ἐστιν, ἵνα μὴ σαλευθῶ.

26. Διὰ τοῦτο εὐφράνθη ἡ καρδία μου, καὶ ἠγαλλιάσατο ἡ γλῶσσά μου· ἔτι δὲ καὶ ἡ σάρξ μου κατασκηνώσει ἐπ' ἐλπίδι.

27. Ὅτι οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου εἰς ᾅδου, οὐδὲ δώσεις τὸν ὅσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν.

28. Ἐγνώρισάς μοι ὁδοὺς ζωῆς· πληρώσεις με εὐφροσύνης μετὰ τοῦ προσώπου σου.

29. Ἄνδρες ἀδελφοί, ἐξὸν εἰπεῖν μετὰ παρρησίας πρὸς ὑμᾶς περὶ τοῦ πατριάρχου Δαβὶδ, ὅτι καὶ ἐτελεύτησε καὶ ἐτάφη, καὶ τὸ μνῆμα αὐτοῦ ἐστιν ἐν ἡμῖν ἄχρι τῆς ἡμέρας ταύτης.

30. Προφήτης οὖν ὑπάρχων, καὶ εἰδὼς ὅτι

9. Parthi, & Medi, & Ælamitæ, & qui habitant Mesopotamiam, Judæam & Cappadociam, Pontum & Asiam,

10. Phrygiam & Pamphyliam, Ægyptum & partes Libyæ quæ est circa Cyrenen, & advenæ Romani, Judæi quoque & proselyti,

11. Cretes & Arabes: audivimus eos loquentes nostris linguis magnalia Dei.

12. Stupebant autem omnes, & mirabantur, adinvicem dicentes, Quídnam vult hoc esse?

13. Alii autem irridentes dicebant, Quia musto pleni sunt isti.

14. Stans autem Petrus cum undecim, levavit vocem suam, & locutus est eis, Viri Judæi, & qui habitatis Jerusalem universi, hoc vobis notum sit, & auribus percipite verba mea.

15. Non enim, sicut vos æstimatis, hi ebrii sunt, cùm sit hora diei tertia:

16. Sed hoc est quod dictum est per prophetam Joel,

17. Et erit, in novissimis diebus (dicit Dominus) effundam de Spiritu meo super omnem carnem: & prophetabunt filii vestri & filiæ vestræ, & juvenes vestri visiones videbunt, & seniores vestri somnia somniabunt.

18. Et quidem super servos meos & super ancillas meas in diebus illis effundam de Spiritu meo, & prophetabunt.

19. Et dabo prodigia in cœlo sursum, & signa in terra deorsum, sanguinem, & ignem, & vaporem fumi.

20. Sol convertetur in tenebras & luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus & manifestus.

21. Et erit, omnis quicunque invocaverit nomen Domini, salvus erit.

22. Viri Israelitæ, audite verba hæc, Jesum Nazarenum virum approbatum à Deo in vobis, virtutibus & prodigiis & signis quæ fecit Deus per illum in medio vestrî, sicut vos scitis:

23. Hunc definito consilio & præscientiâ Dei traditum, per manus iniquorum affigentes interemistis.

24. Quem Deus suscitavit solutis doloribus inferni, juxta quod impossibile erat teneri illum ab eo.

25. David enim dicit in eum, Providebam Dominum in conspectu meo semper: quoniam à dextris est mihi nè commovear.

26. Propter hoc lætatum est cor meum, & exsultavit lingua mea: insuper & caro mea requiescet in spe.

27. Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem.

28. Notas mihi fecisti vias vitæ; replebis me jucunditate cum facie tua.

29. Viri fratres, liceat audenter dicere ad vos de patriarcha David quoniam defunctus est, & sepultus est: & sepulcrum ejus est apud nos usq; in hodiernum diem.

30. Propheta igitur cùm esset, & sciret quia

ὅρκῳ

ὅρκῳ ὤμοσεν αὐτῷ ὁ Θεὸς ἐκ καρποῦ τῆς ὀσφύος αὐτοῦ τοῦ κατὰ σάρκα ἀναστήσειν τὸν Χριστὸν, καθίσαι ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ·

31. Προϊδὼν ἐλάλησε περὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ, ὅτι οὐ κατελείφθη ἡ ψυχὴ αὐτοῦ εἰς ᾅδου, οὐδὲ ἡ σὰρξ αὐτοῦ εἶδε διαφθοράν.

32. Τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ἀνέστησεν ὁ Θεὸς, οὗ πάντες ἡμεῖς ἐσμεν μάρτυρες.

33. Τῇ δεξιᾷ οὖν τοῦ Θεοῦ ὑψωθεὶς, τήν τε ἐπαγγελίαν τοῦ ἁγίου πνεύματος λαβὼν παρὰ τοῦ πατρὸς, ἐξέχεε τοῦτο ὃ νῦν ὑμεῖς βλέπετε καὶ ἀκούετε.

34. Οὐ γὰρ Δαβὶδ ἀνέβη εἰς τοὺς οὐρανούς· λέγει δὲ αὐτὸς, Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, Κάθου ἐκ δεξιῶν μου,

35. Ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου.

36. Ἀσφαλῶς οὖν γινωσκέτω πᾶς οἶκος Ἰσραὴλ, ὅτι Κύριον καὶ Χριστὸν αὐτὸν ὁ Θεὸς ἐποίησε τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε.

37. Ἀκούσαντες δὲ κατενύγησαν τὴν καρδίαν· εἶπόν τε πρὸς τὸν Πέτρον καὶ τοὺς λοιποὺς ἀποστόλους, Τί ποιήσωμεν ἄνδρες ἀδελφοί;

38. Πέτρος δὲ ἔφη πρὸς αὐτούς, Μετανοήσατε, καὶ βαπτισθήτω ἕκαστος ὑμῶν ἐπὶ τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν· καὶ λήψεσθε τὴν δωρεὰν τοῦ ἁγίου πνεύματος.

39. Ὑμῖν γάρ ἐστιν ἡ ἐπαγγελία καὶ τοῖς τέκνοις ὑμῶν, καὶ πᾶσι τοῖς εἰς μακράν, ὅσους ἂν προσκαλέσηται Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν.

40. Ἑτέροις τε λόγοις πλείοσι διεμαρτύρατο, καὶ παρεκάλει, λέγων, Σώθητε ἀπὸ τῆς γενεᾶς τῆς σκολιᾶς ταύτης.

41. Οἱ μὲν οὖν ἀσμένως ἀποδεξάμενοι τὸν λόγον αὐτοῦ ἐβαπτίσθησαν· καὶ προσετέθησαν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ψυχαὶ ὡσεὶ τρισχίλιαι.

42. Ἦσαν δὲ προσκαρτεροῦντες τῇ διδαχῇ τῶν ἀποστόλων, καὶ τῇ κοινωνίᾳ, καὶ τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου, καὶ ταῖς προσευχαῖς.

43. Ἐγίνετο δὲ πάσῃ ψυχῇ φόβος· πολλά τε τέρατα καὶ σημεῖα διὰ τῶν ἀποστόλων ἐγίνετο.

44. Πάντες δὲ οἱ πιστεύοντες ἦσαν ἐπὶ τὸ αὐτό, καὶ εἶχον ἅπαντα κοινά·

45. Καὶ τὰ κτήματα καὶ τὰς ὑπάρξεις ἐπίπρασκον, καὶ διεμέριζον αὐτὰ πᾶσι, καθότι ἄν τις χρείαν εἶχε.

46. Καθ' ἡμέραν τε προσκαρτεροῦντες ὁμοθυμαδὸν ἐν τῷ ἱερῷ, κλῶντές τε κατ' οἶκον ἄρτον, μετελάμβανον τροφῆς ἐν ἀγαλλιάσει καὶ ἁφελότητι καρδίας·

47. Αἰνοῦντες τὸν Θεὸν, καὶ ἔχοντες χάριν πρὸς ὅλον λαόν. Ὁ δὲ Κύριος προσετίθει τοὺς σωζομένους καθ' ἡμέραν τῇ ἐκκλησίᾳ.

jurejurando juraſſet illi Deus de fructu lumbi ejus ſedere ſuper ſedem ejus:

31. Providens locutus eſt de reſurrectione Chriſti, quia neq; derelictus eſt in inferno, neque caro ejus vidit corruptionem.

32. Hunc Jeſum reſuſcitavit Deus, cujus omnes nos teſtes ſumus.

33. Dexterâ igitur Dei exaltatus, & promiſſione Spiritûs ſancti acceptâ à Patre, effudit hunc quem vos videtis & auditis.

34. Non enim David aſcendit in cœlum: dicit autem ipſe, Dixit Dominus Domino meo, Sede à dexteris meis,

35. Donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum.

36. Certiſſimè ſciat ergò omnis domus Iſrael, quia & Dominum eum & Chriſtum fecit Deus, hunc Jeſum quem vos crucifixiſtis.

37. His autem auditis compuncti ſunt corde, & dixerunt ad Petrum & ad reliquos Apoſtolos, Quid faciemus, viri fratres?

38. Petrus verò ad illos, Pœnitentiam, inquit, agite, & baptizetur unuſquiſque veſtrûm in nomine Jeſu Chriſti in remiſſionem peccatorum veſtrorum: & accipietis donum Spiritûs ſancti.

39. Vobis enim eſt repromiſſio, & filiis veſtris, & omnibus qui longè ſunt, quoſcunq; advocaverit Dominus Deus noſter.

40. Aliis etiam verbis plurimis teſtificatus eſt, & exhortabatur eos, dicens, Salvamini à generatione iſta prava.

41. Qui ergò receperunt ſermonem ejus, baptizati ſunt: & appoſitæ ſunt in die illa animæ circiter tria millia.

42. Erant autem perſeverantes in doctrina Apoſtolorum, & communicatione fractionis panis, & orationibus.

43. Fiebat autem omni animæ timor: multa quoque prodigia & ſigna per Apoſtolos in Jeruſalem fiebant, & metus erat magnus in univerſis.

44. Omnes etiam qui credebant, erant pariter, & habebant omnia communia.

45. Poſſeſſiones & ſubſtantias vendebant, & dividebant illa omnibus, prout cuique opus erat.

46. Quotidie quoque perdurantes unanimiter in templo, & frangentes circa domos panem, ſumebant cibum cum exſultatione & ſimplicitate cordis:

47. Collaudantes Deum, & habentes gratiam ad omnem plebem. Dominus autem augebat qui ſalvi fierent quotidie in idipſum.

Ad Cap. II.

Com. 1. Ἦσαν ἅπαντες ὁμοθυμαδὸν] Suprà 1, 14. infrà 5. 12.

Ibid. ἐπὶ τὸ αὐτὸ] Gloſſ. ἐπὶ τὸ αὐτὸ, *Ibidem. In id ipſum. In unum.* Utitur Ignatius ad Epheſ. & ad Magneſios. Plutarch. λόγ. προτρεπτ. & Juſtin. 2 Apologet. Occurrit infrà etiam com. 44. 1 Cor. 7. 5. & 11. 20.

Com. 3. διαμεριζόμεναι γλῶσσαι] Vulgat. *diſpertitæ linguæ.* In Gloſſario, Διαμεριζω, *diſpertio*, &c.

Com. 4. καθὼς τὸ πνεῦμα ἐδίδου] Ἕκαστος ὡς ὁ Κύριος ἔδωκεν, ut 1 Cor. 3. 5. Bene autem ὡς τὸ πνεῦμα ἐδίδου. Οὐ γὰρ (quod de Prophetis Petrus 2. 1. 21.) θελήματι ἀνθρώπου, ἀλλ' ὑπὸ πνεύματος ἁγίου φερόμενοι ἐλάλησαν. Confer quod & infrà 10. 44, & 46.

Com. 5. ἀπὸ παντὸς ἔθνους τῶν ὑπὸ τὸν οὐρανὸν]

Tam varii linguis, habitu quàm veſtis, ——

ut apud Poetam præcipuum.

Ibid. ἄνδρες εὐσεβεῖς] Vulgat. *religioſi.* In Gloſſis, *Religioſus*, &c. θεοσεβής.

Com. 6. ἤκουον εἷς ἕκαστος τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ λαλούντων αὐτῶν] Scholiaſtes ad Nubes Ariſtophanis, διάλεκτος, φωνῆς χαρακτὴρ ἐθνικός. Servius ad Æneid. 3. *Habet unaquaque gens inceſſum ac vocem propriam.* Tertullianus contra Marcionem, *Si hominem alterius gentis probare voluiſſes, utique de proprietate loquelæ probares.*

Com. 7. ἐξίσαντο δὲ πάντες, καὶ ἐθαύμαζον] Id eſt, ut Marc. 7. 37. ὑπερφυῶς ἐξεπλήσσοντο. Eſt autem plus ἐξίστασθαι quàm θαυμάζειν. Theophylactus ad Act. 10. Ἔκστασις δηλοῖ καὶ πῶς ἐπὶ θαυμασμῷ ἔκπληξιν· & apud Martialem, *Admiror, ſtupeo.* —— Debebat id verbi itaque poſteriùs poni: ſed craſſiùs & populariùs loquuntur Scriptores iſti. Eſt itaque ἐξίσαντο καὶ ἐθαύμαζον, ut infrà 8. 13. apud Vulgatum Interpretem, *ſtupentes admirabantur.*

Com. 9. Πάρθοι, καὶ Μῆδοι, καὶ Ἐλαμῖται, &c.] Boetius Conſol. lib. 2. *Hoc brevis habitaculi ſeptum plures incolunt nationes, linguâ, moribus, totius vitæ ratione diſtantes.*

Com. 11. τὰ μεγαλεῖα τοῦ θεοῦ] Sic fine 3 Maccabaici, Τὰ τοῦ μείζω θεοῦ μεγαλεῖα. Utitur & Tobiæ Scriptor cap. 11. Artemidorus non ſemel poſuit pro μεγαλειότης, ut lib. 3. Præfat. Τὸ τῆς τέχνης (ὀνειροκριτικῆς) μεγαλεῖον, & Procœmio lib. 1. Τὸ θεῖον ἐν αὐτῇ θεωρημάτων μεγαλεῖον. E converſo Lucæ 9. 43. pro μεγαλείῳ, μεγαλειότητα habemus.

Com. 12. ἐξίσαντο δὲ πάντες] Id eſt, πλεῖστοι. Sequitur enim, ἕτεροι δὲ, &c. ſic Hebr. 12. 8. Philipp. 2. 21.

Com. 13. ἕτεροι δὲ χλευάζοντες ἔλεγον, ὅτι γλεύκους μεμεστωμένοι εἰσίν] De ſe inter ſalutandum lapſo Lucianus, Οἱ παρόντες, οἱ μὲν φλαπαίειν, οἱ δὲ ληρεῖν ὑφ' ἡλικίας, οἱ δὲ χθεσινῆς κραιπάλης ἀνάμεσον ἔτι ὤφοντό με ἔχειν. Apud Terentium, *Quid ais? Perii. Temulenta es.* τὸν θεοφορήτους τοῖς ἄφροσι μεθύειν δοκεῖν, etiam Philo dixit. Vide 1 Sam. 1. 14, 15. Paulus 1 Cor. 14. 23. de hoc ipſo Spiritûs ſancti dono agens, verbum μαίνεσθαι poſuit. Ab irriſoribus hujuſmodi etiam Baptiſtes οἰνοπότης dictus. Γλεῦκος hîc non eſt *muſtum*, (quod nullum illâ anni horâ erat) ſed, ut rectè notatum aliis, *perdulce vinum.* Virgil. 5 Eclogâ,

Vina novum fundam calathis arviſia nectar.

Ubi Servius, *Quæ vina ſunt novum nectar: id eſt, magna dulcedo.*

Com. 14. Πέτρος σὺν τοῖς ἕνδεκα] Sic infrà 5. 29. Ὁ Πέτρος, καὶ οἱ Ἀπόστολοι· & com. 37. hujus capitis, Τὸν Πέτρον, καὶ τοὺς λοιποὺς Ἀποστόλους. Sic in Euang. 5. 9. 8. 45. 9. 32. & Marc. 16. 7. ubi Petrus ſeorſim à reliquis ob eminentiam nominatur. Sic Petronius, *Pindarus, novémque Lyrici.* Ariſtophanes, Ὦ Ζεῦ καὶ θεοί· & Cicero Catil. 1. *Magna diis immortalibus habenda gratia eſt, atque huic ipſi Jovi, &c.* Plinius Panegyr. *Præſides cuſtodéſque imperii deos, &c. ac te præcipuè, Capitoline Jupiter, &c.* Vide & Hebr. 11. 32. Servius ad Æneid. 11. *Eſt hæc conſuetudo apud Poetas, ut à plebe ſegregent duces.*

Ibid. ἐνωτίσασθε τὰ ῥήματά μου]

Accipite hæc animis, atq; hæc advertite dicta.

Scholiaſtes ad Pacem Ariſtophanis, ex Archilocho,

Πολῖται, τἀμὰ δὲ ξυνίητε ῥήματα.

Luc. 9. 44. Θέσθε εἰς τὰ ὦτα ὑμῶν τοὺς λόγους τούτους. Vide & infrà com. 22. In Plauti Aſinar.

Auſcultate, atque operam date, & mea dicta devorate.

Fulgentius in Virgil. Allegoriis, *Vacuas fac ſedes auribus tuarum quò mea commigrare poſſint eloquia.*

Com. 15. οὐ γὰρ, &c. ἔστι μεθύουσιν· ὥρα γὰρ τρίτη τῆς ἡμέρας] Argumentatur vel ab hora diei non eſſe ebrios eos. Eodem in contrariam partem argumento utitur etiam apud Plautum ille,

Diei tempus non vides? quid illum putes
Naturâ illâ atque ingenio? jam dudum ebrium'ſt.

Τρίτην ὥραν, intellige à Solis ortu, qui in illis terræ regionibus diei principium dabat.

Com. 21. πᾶς ὃς ἂν ἐπικαλέσηται, &c.] Vide Rom. 10. 13. ubi & ἂν pro ἐὰν.

Com. 22. ἄνδρα ἀπὸ Θεοῦ ἀποδεδειγμένον εἰς ὑμᾶς δυνάμεσι καὶ τέρασι καὶ σημείοις.] In Gloſſis, Ἀποδεδειγμένον, *Deſignatus*: & ità hæc Lucæ citans Budæus Notis ad Pandectas vertebat: quo ſenſu & Philo ſuprà ad 1. 25. adductus. Eraſmus *exhibitum.* Beza & Vetus *approbatum.* Interpres ultimus & accuratiſſimus *conſpicuum.* Enallagen τοῦ ἀπὸ pro ὑπὸ rectè alii notârunt. Vocem ἀποδεδειγμένον itaque puto hoc velle, Teſtimonio irrefragabili & incontradicibili honoratum: ornatum ejuſmodi teſtimonio de quo nullus dubitandi locus relictus, tam certo ut nulla certior ſit ἀπόδειξις. Arrian. 3. 23. in Epictetum, Εὐφυὴς νευρίσκος, καὶ λόγου ἀκουστικός. Πόθεν τοῦτο; Ἐμὲ θαυμάζει. Εὕρηκας τοῦ ἀπόδειξιν. Idem 4. 7. Τί χαίρω ἄν μοι φιλανθρώπως λαλήσῃ, καὶ ἀποδέξηταί με, καὶ ἄλλοις δείκνυσθαι πῶς μοι ἐλάλησε; μὴ γὰρ Σωκράτης ἐσί; μὴ γὰρ Διογένης; ἴσθι ὃ ἔπαινος αὐτοῦ ἀπόδειξις ἢ περὶ ἐμοῦ; Philoſtratus 1. 23. Eunucho quodam cum muliere deprehenſo, Ὁ μὲν Ἀπολλώνιος ἐς τὸν Δάμιν εἶδεν, ὡς δὴ τῷ λόγῳ ἀποδεδειγμένου ὃς ἐφιλοσοφεῖτο αὐτοῦ περὶ τοῦ καὶ τὸ ἐρᾶν εἶδε. Teſtimonium autem de quo hîc agitur, erant ſigna, virtutes, &c. quibus palàm faciebat omnibus ſe à Deo miſſum. Joh. 3. 2. Nicodemus, Οὐδεὶς, &c. Vide & Joh. 5. 36. Εἰς ὑμᾶς eſt ἐν ὑμῖν, *inter vos:* nec aliud hîc dicitur quàm quod infrà 6. 8. de Stephano, Ἐποίει τέρατα καὶ σημεῖα ἐν τῷ λαῷ. Lucas 24. 19. de eodem Domino noſtro, Δυνατὸς ἐν ἔργῳ καὶ ἐν λόγῳ ἐναντίον τοῦ θεοῦ, καὶ παντὸς τοῦ λαοῦ.

Com. 23. τῇ ὡρισμένῃ βουλῇ καὶ προγνώσει τοῦ θεοῦ ἔκδοτον λαβόντες, &c.] De ſenſu confer infrà 4. 28. Apud Euripidem Ione, ——Ἔκδοτος δὲ γίνομαι. Gloſſarium, Ἔκδοτος εἰς κόλασιν, *Dedititius.* Syrus βαλόντες hîc legit: quæ ſi vera ſcriptura, exprimitur hîc quod Marc. 8. 31. & Luc. 9. 22. in voce ἀποδοκιμάζεσθαι· & ſic τὸ ἔκδοτον ad Judæorum malitiam, non Dei conſilium, referendum. Sed alteram lectionem firmat locus Rom. 8. 32. ab Eraſmo citatus. Quin & eadem loquendi forma apud Joſephum, Λαβὼν αὐτὸν ἔκδοτον ὑπὸ τοῦ ὕπνου, Antiq. 6. 14. ubi de Saule & Davide agit.

Com. 24. ἐκ ἦν δυνατὸν κρατεῖσθαι αὐτὸν ὑπ' αὐτοῦ] Paulus ad Rom. 6. 9. Θάνατος αὐτοῦ οὐκέτι κυριεύει. Vide & infrà 13. 34.

Com. 29. ἐξὸν εἰπεῖν μετὰ παῤῥησίας πρὸς ὑμᾶς] Beza *licet:* ἐξὸν pro ἔξεσι. Eraſmus *quandoquidem licet.* Neuter ad ſenſum Lucæ. Ἐξὸν hîc valet ἐξὸν ἔσω. Ipſiſſima eſt apud Virgilium elleipſis,

Fas mihi Graiorum ſacrata reſolvere jura.

Ubi Servius, *ſubaudi* SIT. Qui quid liberiùs dicturi ſunt (ut hîc Petrus) ità molliter præfari ſolent. Petronius, *Pace veſtrâ liceat dixiſſe, &c.* In Epiſtolis Salviani, *Parentes reverendiſſimi, interrogari vos quæſumus liceat.* Tale & illud,

Det libertatem fandi: ——

& illud,

Sit mihi fas audita loqui: ——

& Minucii in Octavio, *Suſtinebitis me impetum orationis liberiùs exſerentem.* Vidit hîc ſenſum Vetus, qui *liceat* vertebat.

Ibid. ἐτελεύτησε καὶ ἐτάφη] Cato apud Priſcianum, *Mortuus eſt, ſepultus eſt.* Infrà 13. 36. de hoc eodem Davide, Ἐκοιμήθη, &c. καὶ εἶδε διαφθοράν.

Com. 30. ἐκ καρποῦ τῆς ὀσφύος αὐτοῦ] In Græco Pſal. 132. 11. eſt ἐκ καρποῦ τῆς κοιλίας σου, ut Luc. 1. 42. Apuleius

leius 5. *Cùm primùm pregnationem tuam plenus maturaverit uterus, opimiore fructu præditam devoraturum.* Hesychius καρπὸν (inter alia) τέκνα exponit.

Com. 36. ὃν ὑμεῖς ἐσαυρώσατε] Infrà 7. 52. ὃ ὑμεῖς προδόται καὶ φονεῖς γεγένησθε· & 3. 13. ὃν ὑμεῖς παρεδώκατε καὶ ἠρνήσασθε.

Com. 37. ἀκούσαντες δέ, κατενύγησαν τῇ καρδίᾳ.]

Τὸ κέντρον ἐγκατέλιπε τοῖς ἀκροωμένοις.

Ἔνυξε τὴν διάνοιαν etiam Themistius 14. Orat. dixit. Basilius, Οἱ τοῦ Θεοῦ λόγοι νύττοντες καὶ τιτρώσκοντες τὴν ψυχήν. Simplicius in Præfatione de Epicteti sermonibus, Πολὺ τὸ δρασήριον καὶ κινητικὸν ἔχουσιν, ὡς τὸς μὴ πάντα νενεκρωμένους νύττεσθαι ἐξ αὐτῶν. Vide Hebr. 4. 12. Luc. 24. 32. Ecclesiastes 12, 11. Λόγοι ζοφῶν ὡς τὰ βέκανδα.

Ibid. τί ποιήσωμεν;] Supple, ἵνα σωθῶμεν, ut Luc. 18. 18. Plutarchus, ἀρχὴ ἀπαλλαγῆς πόνου αἴσθησις εἰς χρείαν ἄγουσα τοῦ βοηθοῦντος. Idem affectus infrà 10. 33. Ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ πάρεσμεν ἀκοῦσαι πάντα, &c.

Com. 40. Σώθητε ἀπὸ τῆς γενεᾶς τῆς σκολιᾶς ταύτης] Ὧν αἱ τείχοι σκολιαὶ, καὶ καμπύλαι αἱ τεχνιαὶ αὐτῶν, Prov. 2. 13. vide Philip. 2. 15. Ecclesiastes 7. 29. Ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον εὐθῆ· καὶ αὐτοὶ ἐζήτησαν λογισμὸς πολλούς. Ait, Σώθητε ἀπὸ, &c. In Plautina Menechmo,

Concede, mea nata, ab isthoc quàm potest longissimè.

Paulus 1 Tim. 6. 5. Ἀφίστασο ἀπὸ τῶν τοιούτων.

Com. 41. ἀσμένως ἀποδεξάμενοι τὸν λόγον] Vide infrà ad 21. 17. & ad Matth. 13. 20. notata.

Com. 43. πολλά τε τέρατα καὶ σημεῖα διὰ τῶν Ἀποστόλων ἐγένετο] Infrà 19. 12. & adde quæ ad Matth. 20. 28. dicta.

Com. 44. ἦσαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ] Vulgat. *erant pariter*: i.e. unà. Sic Idem Matth. 14. 9. *Eos qui pariter recumbebant.*

Ibid. καὶ εἶχον ἅπαντα κοινὰ] Vide infrà ad 4. 32. dicenda.

Com. 45. καθότι] Pro καθὼς, quod infrà 11. 29. simili argumento occurrit.

Com. 46. κατ' οἶκον] Multis hîc agit Recentior ut κατ' οἶκον pro οἴκοι positum evincat: at cur Veterem cum Erasmo damnemus, qui pro κατὰ τὰς οἰκίας accipiunt? Sic infrà 15. 21. 20. 23. & Tit. 1. 5. κατὰ πόλιν sic Luc. 2. 41. κατ' ἔτος· infrà 14. 23. κατ' ἐκκλησίαν. Hesychius, κατ' οἶκον, κατὰ τὸν οἶκον· ubi forsan κατὰ τὰς οἰκίας legendum.

Com. 47. ἔχοντες χάριν πρὸς ὅλον τὸν λαὸν] *Grati & accepti populo*, ut non malè hîc recentior Interpres. Παντὶ τῷ λαῷ τίμιοι, ut infrà 5. 34. de Gamaliele. Vide & ibid. com. 13. Ὑπὸ πάντων δοξαζόμενοι, ut Luc. 4. 15. Sic de Davide 1 Sam. 18. 5. Ἤρεσεν ἐν ὀφθαλμοῖς παντὸς τοῦ λαοῦ. De Daniele in Historia Susannæ com. ult. Ἐγένετο μέγας ἐναντίον τοῦ λαοῦ. Salustius, *In ore agens gentibus, populo, civitati.* Iamblichus 1. 6. de Pythagoræ discipulis, Παρέμειναν ὁμονοοῦντες ὅλῳ τῷ τῶν ὁμιλητῶν ἀθροίσματι, εὐφημέμενοι, καὶ περὶ τοῦ περιῤῥύτου πόλεων μακαριζόμενοι.

Ibid. ὁ δὲ Κύριος προσετίθει τὸς σωζομένους καθ' ἡμέραν τῇ ἐκκλησίᾳ] Infrà 11. 24. & 16. 5. Beza legendum proponit, Καὶ προσετίθει τινὰς σωζομένους, *Ecclesiæ indies addebat aliquos qui salvi fierent.* Quàm malè autem, evincat hic locus ex Cebetis Tabula, Οἱ μέντοι σωζόμενοι ὁπόταν βέλωνται εἰς τὴν ἀληθινὴν παιδείαν ἐλθεῖν, ὧδε (id est ad ψευδοπαιδείαν) πρῶτον παραγίγνονται. Sic 2 Cor. 2. 15. & Luc. 13. 23. οἱ σωζόμενοι.

Κεφ. γ'.

1. Ἐπὶ δὲ αὐτοὺς ὁ Πέτρος καὶ Ἰωάννης ἀνέβαινον εἰς τὸ ἱερὸν, ὅτι τὴν ὥραν τῆς προσευχῆς τὴν ἐνάτην.

2. Καί τις ἀνὴρ χωλὸς ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτοῦ ὑπάρχων, ἐβασταζετο· ὃν ἐτίθουν καθ' ἡμέραν πρὸς τὴν θύραν τοῦ ἱεροῦ τὴν λεγομένην Ὡραίαν, τοῦ αἰτεῖν ἐλεημοσύνην παρὰ τῶν εἰσπορευομένων εἰς τὸ ἱερόν.

3. Ὃς ἰδὼν Πέτρον καὶ Ἰωάννην μέλλοντας εἰσιέναι εἰς τὸ ἱερὸν, ἠρώτα ἐλεημοσύνην λαβεῖν.

4. Ἀτενίσας δὲ Πέτρος εἰς αὐτὸν σὺν τῷ Ἰωάννῃ, εἶπε, Βλέψον εἰς ἡμᾶς.

5. Ὁ δὲ ἐπεῖχεν αὐτοῖς, προσδοκῶν τι παρ' αὐτῶν λαβεῖν.

6. Εἶπε δὲ Πέτρος, Ἀργύριον καὶ χρυσίον οὐκ ὑπάρχει μοι· ὃ δὲ ἔχω, τοῦτό σοι δίδωμι· Ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Ναζωραίου ἔγειραι καὶ περιπάτει.

7. Καὶ πιάσας αὐτὸν τῆς δεξιᾶς χειρὸς ἤγειρε· παραχρῆμα δὲ ἐστερεώθησαν αὐτοῦ αἱ βάσεις καὶ τὰ σφυρά.

8. Καὶ ἐξαλλόμενος ἔστη, καὶ περιεπάτει· καὶ εἰσῆλθε σὺν αὐτοῖς εἰς τὸ ἱερὸν, περιπατῶν καὶ ἁλλόμενος, καὶ αἰνῶν τὸν Θεόν.

9. Καὶ εἶδεν αὐτὸν πᾶς ὁ λαὸς περιπατοῦντα καὶ αἰνοῦντα τὸν Θεόν.

10. Ἐπεγίνωσκόν τε αὐτὸν ὅτι οὗτος ἦν ὁ πρὸς τὴν ἐλεημοσύνην καθήμενος τῇ Ὡραίᾳ πύλῃ τοῦ ἱεροῦ· καὶ ἐπλήσθησαν θάμβους καὶ ἐκστάσεως ἐπὶ τῷ συμβεβηκότι αὐτῷ.

11. Κρατοῦντος δὲ τοῦ ἰαθέντος χωλοῦ τὸν Πέτρον καὶ Ἰωάννην, συνέδραμε πρὸς αὐτοὺς πᾶς ὁ λαὸς ἐπὶ τῇ στοᾷ τῇ καλουμένῃ Σολομῶντος, ἔκθαμβοι.

Versio Vulgata.

1. PEtrus autem & Johannes ascendebant in templum, ad horam orationis nonam.

2. Et quidam vir qui erat claudus ex utero matris suæ, bajulabatur: quem ponebant quotidie ad portam templi quæ dicitur Speciosa, ut peteret eleemosynam ab introeuntibus in templum.

3. Is cùm vidisset Petrum & Johannem incipientes introire in templum, rogabat ut eleemosynam acciperet.

4. Intuens autem in eum Petrus cum Johanne, dixit, Respice in nos.

5. At ille intendebat in eos, sperans se aliquid accepturum ab eis.

6. Petrus autem dixit, Argentum & aurum non est mihi: quod autem habeo, hoc tibi do: In nomine Jesu Christi Nazareni surge, & ambula.

7. Et apprehensâ manu ejus dextrâ, allevavit eum: & protinus consolidatæ sunt bases ejus & plantæ.

8. Et exsiliens stetit, & ambulabat: & intravit cum illis in templum ambulans, & exsiliens, & laudans Deum.

9. Et vidit omnis populus eum ambulantem, & laudantem Deum.

10. Cognoscebant autem illum, quòd ipse erat qui ad eleemosynam sedebat ad Speciosam portam templi: & impleti sunt stupore & extasi in eo quod contigerat illi.

11. Cùm teneret autem Petrum & Johannem, cucurrit omnis populus ad eos ad porticum quæ appellatur Salomonis, stupentes.

12. Ἰδὼν δὲ Πέτρος ἀπεκρίνατο πρὸς τὸν λαόν, Ἄνδρες Ἰσραηλῖται, τί θαυμάζετε ἐπὶ τούτῳ, ἢ ἡμῖν τί ἀτενίζετε, ὡς ἰδίᾳ δυνάμει ἢ εὐσεβείᾳ πεποιηκόσι τοῦ περιπατεῖν αὐτόν.

13. Ὁ Θεὸς Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ, ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν, ἐδόξασε τὸν παῖδα αὐτοῦ Ἰησοῦν, ὃν ὑμεῖς παρεδώκατε, καὶ ἠρνήσασθε αὐτὸν κατὰ πρόσωπον Πιλάτου, κρίναντος ἐκείνου ἀπολύειν.

14. Ὑμεῖς δὲ τὸν ἅγιον καὶ δίκαιον ἠρνήσασθε, καὶ ᾐτήσασθε ἄνδρα φονέα χαρισθῆναι ὑμῖν·

15. Τὸν δὲ ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς ἀπεκτείνατε, ὃν ὁ Θεὸς ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν· οὗ ἡμεῖς μάρτυρές ἐσμεν.

16. Καὶ ἐπὶ τῇ πίστει τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, τοῦτον ὃν θεωρεῖτε καὶ οἴδατε, ἐστερέωσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ· καὶ ἡ πίστις ἡ δι' αὐτοῦ ἔδωκεν αὐτῷ τὴν ὁλοκληρίαν ταύτην ἀπέναντι πάντων ὑμῶν.

17. Καὶ νῦν, ἀδελφοί, οἶδα ὅτι κατὰ ἄγνοιαν ἐπράξατε, ὥσπερ καὶ οἱ ἄρχοντες ὑμῶν.

18. Ὁ δὲ Θεὸς, ἃ προκατήγγειλε διὰ στόματος πάντων τῶν προφητῶν αὐτοῦ, παθεῖν τὸν Χριστὸν, ἐπλήρωσεν οὕτω.

19. Μετανοήσατε οὖν, καὶ ἐπιστρέψατε, εἰς τὸ ἐξαλειφθῆναι ὑμῶν τὰς ἁμαρτίας· ὅπως ἂν ἔλθωσι καιροὶ ἀναψύξεως ἀπὸ προσώπου τοῦ Κυρίου,

20. Καὶ ἀποστείλῃ τὸν προκεκηρυγμένον ὑμῖν Ἰησοῦν Χριστόν·

21. Ὃν δεῖ οὐρανὸν μὲν δέξασθαι ἄχρι χρόνων ἀποκαταστάσεως πάντων ὧν ἐλάλησεν ὁ Θεὸς διὰ στόματος πάντων ἁγίων αὐτοῦ προφητῶν ἀπ' αἰῶνος.

22. Μωσῆς μὲν γὰρ πρὸς τοὺς πατέρας εἶπεν, Ὅτι προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὡς ἐμέ· αὐτοῦ ἀκούσεσθε κατὰ πάντα ὅσα ἂν λαλήσῃ πρὸς ὑμᾶς.

23. Ἔσται δὲ, πᾶσα ψυχὴ ἥτις ἂν μὴ ἀκούσῃ τοῦ προφήτου ἐκείνου, ἐξολοθρευθήσεται ἐκ τοῦ λαοῦ.

24. Καὶ πάντες δὲ οἱ προφῆται ἀπὸ Σαμουὴλ καὶ τῶν καθεξῆς, ὅσοι ἐλάλησαν, καὶ προκατήγγειλαν τὰς ἡμέρας ταύτας.

25. Ὑμεῖς ἐστε υἱοὶ τῶν προφητῶν, καὶ τῆς διαθήκης ἧς διέθετο ὁ Θεὸς πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν, λέγων πρὸς Ἀβραάμ. Καὶ τῷ σπέρματί σου ἐνευλογηθήσονται πᾶσαι αἱ πατριαὶ τῆς γῆς.

26. Ὑμῖν πρῶτον ὁ Θεὸς ἀναστήσας τὸν παῖδα αὐτοῦ Ἰησοῦν, ἀπέστειλεν αὐτὸν εὐλογοῦντα ὑμᾶς, ἐν τῷ ἀποστρέφειν ἕκαστον ἀπὸ τῶν πονηριῶν ὑμῶν.

12. Videns autem Petrus, respondit ad populum, Viri Israelitæ, quid miramini in hoc, aut nos quid intuemini, quasi nostrâ virtute aut pietate fecerimus hunc ambulare?

13. Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Jacob, Deus patrum nostrorum glorificavit filium suum Jesum, quem vos quidem tradidistis & negastis ante faciem Pilati, judicante illo dimitti.

14. Vos autem sanctum & justum negastis, & petistis virum homicidam donari vobis;

15. Autorem verò vitæ interfeciſtis, quem Deus suscitavit à mortuis, cujus nos testes sumus.

16. Et in fide nominis ejus, hunc quem vos videtis & nostis confirmavit nomen ejus: & fides quæ per eum est, dedit integram sanitatem istam in conspectu omnium vestrûm.

17. Et nunc fratres scio quia per ignorantiam feciſtis, sicut & principes vestri.

18. Deus autem qui prænunciavit per os omnium prophetarum, pati Christum suum, sic implevit.

19. Pœnitemini igitur & convertimini, ut deleantur peccata vestra: ut cùm venerint tempora refrigerii à conspectu Domini,

20. Et miserit eum qui prædicatus est vobis Jesum Christum,

21. Quem oportet quidem cœlum suscipere usque in tempora restitutionis omnium, quæ locutus est Deus per os sanctorum suorum, à sæculo, prophetarum.

22. Moyses quidem dixit, Quoniam prophetam suscitabit vobis Dominus Deus vester de fratribus vestris tanquam me: ipsum audietis juxta omnia quæcunque locutus fuerit vobis.

23. Erit autem, omnis anima quæ non audierit prophetam illum, exterminabitur de plebe.

24. Et omnes prophetæ à Samuel & deinceps qui locuti sunt, annunciaverunt dies istos.

25. Vos estis filii prophetarum & testamenti quod disposuit Deus ad patres nostros, dicens ad Abraham, Et in semine tuo benedicentur omnes familiæ terræ.

26. Vobis primùm Deus suscitans Filium suum, misit eum benedicentem vobis: ut convertat se unusquisque à nequitia sua.

Ad CAP. III.

Com. 2. Χωλὸς ἐκ τῆς κοιλίας μητρὸς αὐτοῦ] Sic infrà 14. 8. sic Joh. 9. 1. τυφλὸν ἐκ γενετῆς· quæ addita ad exaggerandum miraculum secutæ sanationis.

Ibid. πρὸς τὴν θύραν τοῦ ἱεροῦ] Ad stipem (ut statim additur) petendam. Sic Luc. 16. 20. describitur Lazarus πρὸς τὸν πυλῶνα βεβλημένος. Guntherus 3.

——— *Sic pauper ad ostia clausa*
Sæpius implorans querulo vocat ore potentem.

Com. 3. ἠρώτα ἐλεημοσύνην λαβεῖν] Λαβεῖν abundat. Sic infrà 7. 46. ἠτήσατο σκήνωμα εὑρεῖν. Et hoc Græcæ elegantiæ est. Eunapius in Excerptis Legat. Χαείζει τὴν εἰρήνην, καὶ ὅμηρα ἤτει λαβεῖν. Aristophanes ipse,

Αἰτῶν λαβεῖν τι μικρὸν ἀργυρίδιον.

Imò & Latinæ: Virgilius 10. *Donat habere.* Apuleius 8. *Dum fortè paſſerem incantantem ſepiculæ conſectatur arripere.* Idem 3. *Telum aliquod quærens invenire.* Fulgentius Serm. 55. de Zacharia, *Quia loqui non poterat, pugillares ut accipiat poſtulat.*

Com. 4. Ἀτενίσας δὲ Πέτρος πρὸς αὐτὸν, &c.] Virgil. ——*Intentique ora tenebant.* Hesychius, Ἀτενίζειν λέγουσιν τοὺς συντείνοντας καὶ ἐπερείδοντας τῷ ὄψει. Apuleius 1. *Eúmque aliquantò in entiore acie aſpiciens,* &c.

Ibid. βλέψον εἰς ἡμᾶς] Apud Euripid. in Herc. fur.

Βλέψον πρὸς ἡμᾶς. ———

Apud Plautum Capt.

——— *Agedum, aſpice ad me.*

Com. 5.

Com. 5. Ὁ δὲ ἐπεῖχεν αὐτοῖς, προσδοκῶν τι παρ' αὐτοῦ λαβεῖν] Ἐπέχειν hîc (quod & infrà 8. 10. προσέχειν dicitur) eſt quod 38. 22. Sirachides εἰς χεῖρας ἐμβλέπειν dixit. Κρεῖσσόν ἐστι (inquit Sapiens ille) τὰ τέκνα σου ἐνθεῖναί σε, ἢ σὲ ἐμβλέπειν εἰς ἰῶν σου χεῖρας.

——— Ἐς δὲ πᾶς χεῖρας βλέπει etiam apud Euripidem eſt. Hoc faciunt qui ab alio ſe quid accepturos ſperant. Pſalmiſta, Πάντα πρός σε προσδοκῶσι, δοῦναι τὴν τροφὴν, &c. Idem, Οἱ ὀφθαλμοὶ πάντων εἰς σε ἐλπίζουσι. Vide & Jobi 31. 16. Horatius,

—— *De te pendentis, te reſpicientis amici.*

ubi *amicum reſpicere*, eſt, ἀπὸ ἐπέχειν, προσδοκῶν τι παρ' αὐτοῦ λαβεῖν, ut in Contextu noſtro.

Com. 6. Ἀργύριον καὶ χρυσίον οὐκ ὑπάρχει μοι] Hoc ex præcepto Domini Matth. 10. 9. Leo Magnus, *Non habet præſidia pecuniæ, ſed habet dona naturæ. Quem debilem edidit mater ex utero, ſanum fecit Petrus ex verbo: & qui imaginem Cæſaris in nummo non vidit, imaginem Chriſti in homine reformavit.*

Com. 7. πιάσας αὐτὸν τῆς δεξιᾶς χειρὸς, ἤγειρε] Vide 2 Reg. 10. 15. Marc. 5. 41. infrà 9. 41. Matth. 12. 11. & 14. 31. Theſeus apud Euripidem ad Herculem humi cubantem,

Παῦσαι, (luctum ſcil.) δίδου δὲ χεῖρ' ὑπηρέτῃ φίλῳ.

Ibid. Παραχρῆμα δὲ ἐστερεώθησαν αὐτοῦ αἱ βάσεις]

——— *Mox robora nervis,*
Et vires rediere ——— Lucan. 4.

Com. 8. ἐξῆλθε ζὺν αὐτοῖς εἰς τὸ ἱερὸν, &c. ἀλλόμενος, καὶ αἰνῶν τὸν θεὸν] Scriptor Sapient. 19. 9. de Iſraelitis, Ὡς ἄμνοὶ διεσκίρτησαν, αἰνέσαί σε, Κύριε, τὸν ῥυσάμενον αὐτούς. De patre Tobiæ recèns à cæcitate liberato, cap. 11. Ἐξῆλθεν εἰς συνάντησιν τῆς νύμφης αὐτοῦ χαίρων, καὶ εὐλογῶν τὸν θεόν. Adde Joſephi locum infrà ad 8. 39. adductum.

Ibid. περιπατῶν, καὶ ἀλλόμενος] Sic infrà de altero illo 14. 10. Ἥλετο καὶ περιπάτει. Compoſitè incedere non ſuſtinuerunt præ gaudii exceſſu. Apuleius 10. *Gaudens & hilaris lætitiam ſuam ſaltando profeſſa eſt.* Longus ποιμεν. 2. Ἥλετο, κἄφυ βαδίζων ὡς ἔφιφος. In Pluto Ariſtophanis,

Ὡς ἥδομαι, καὶ πέρπομαι, καὶ βάλλομαι χορεῦσαι
Τῷ ἡδονῆς. ——

In Euangel. 6. 23. ὑπὸ χαρᾶς σκιρτᾶν dicitur: eò loci enim ἑνὸς διὰ δυοῖν σχέσιν intelligo. Virgil. 3. Georg.

Altiùs ingreditur. ——

Servius, *Cum exſultatione quadam incedit.* Idem ad 4. Æneid. *Ferebatur quaſi cum quodam geſtu.* Lactant. 5. 15. de Chriſto (per quem hic ſanatus eſt) *Claudis ac pedum vitio affectis non modò gradiendi, ſed etiam currendi dabat facultatem.*

Ibid. ἀλλόμενος] Hinc contrà apud Heſychium, Ἀνελίκτους, ὁ τοῖς ποσὶ μὴ ἀλλόμενος, ἤτοι χωλός.

Com. 9. Καὶ εἶδεν αὐτὸν πᾶς ὁ λαὸς, &c.] Simile infrà 9. 35. vide.

Com. 10. Ἐπεγίνωσκόν τε αὐτὸν ὅτι ἦν ὁ πρὸς τὴν ἐλεημοσύνην καθήμενος, &c.] Vide Joh. 9. 8. infrà 4. 13.

Com. 11. Κρατοῦντος δὲ τοῦ ἰαθέντος χωλοῦ τὸν Πέτρον καὶ Ἰωάννην] Non dubito ego de veritate iſtius lectionis. κρατεῖν hîc eſt quod in Euang. 4. 42. καθέχειν, adeò præ affectu tenere quem, ut non dimittas. Gloſſarium, Περικρατῶ, *detineo.* Theophraſtus in Character. Καὶ θαυμάσας ἱκανῶς, ἀμφοτέρας τὰς χεῖρας μὴ ἀφιέναι. Sic, *complecti & tenere* Plinius in Panegyrico: &, *tenere* pro *morari*, *amplecti* apud Virgilium, Servio annotante.

Com. 12. τί ἡμῖν ἀτενίζετε ὡς ἰδίᾳ δυνάμει ἢ ἐυσεβείᾳ πεποιηκόσι τοῦ περιπατεῖν αὐτὸν] Apud Virgilium,

Non hæc humanis opibus, non arte magiſtrâ
Proveniunt, neque te, Ænea, mea dextera ſervat:
Major agit Deus. ——

Vide & infrà 9. 34, & 40. ὡς ἰδίᾳ δυνάμει, &c. ut apud Polyb. Ὡς διὰ αὐτὸν καὶ τὴν ἰδίαν προόνοιαν κατωρθωκώς.

Com. 14. τὸν ἄμωμον καὶ δίκαιον ἠρνήσασθε, καὶ ᾐτήσασθε ἄνδρα φονέα χαρισθῆναι ὑμῖν] In Excerptis Dionis, Ἔσωσεν ὃς ἤκουσε ἐχρῆν, καὶ ἐκόλαζεν ὃς οὐκ ἄν τις προσεδόκησεν. In Hiſtoria Suſannæ, Τὸν ἀθῷον κατακείνοντες, τὸν αἴτιον δὲ ἀπολύοντες. Ὁ ἀγιος hîc & infrà 4. 27. eſt ὃν ὁ πατὴρ ἡγίασε. Joh. 10. 36. ἠρνήσασθε, ut 2 Pet. 2. 1. τὸν ἀγοράσαντα αὐτοὺς δεσπότην ἀρνούμενοι.

Com. 15. τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς ἀπεκτείνατε] Id eſt, veſtrûm impulſu Pilatus: ſed *Unicuique imputari ſcimus quod alter in ejus gratiam fecerit*, Servius ad Virgilium. Ἀρχηγὸς τῆς ζωῆς hîc eſt qui Hebr. 2. 10. τῆς σωτηρίας ἀρχηγός & 12. 2. ἀρχηγὸς τῆς πίστεως. Ibidem 3. 1. ἀρχιερεύς & 1 Pet. 5. 4. ἀρχιποιμήν & melius Recentiore Vetus, *autorem*. Gloſſ. *Autor*, ἀρχηγὸς, αὐθέντης.

Com. 16. Καὶ ἐπὶ τῇ πίστει τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, &c.] Καὶ, ut infrà 7. 5. & alibi pro *& tamen*, ità enim ſequentia poſcunt. ἐπὶ ut ad Philem. com. 4. pro ἐν. πίστει τοῦ ὀνόματος τοῦ pro εἰς τὸ ὄνομα πίστει.

Ibid. τὴν ὁλοκληρίαν ταύτην] Gloſſ. *Integratio* (ſic legendum enim) ὁλοκληρία. Aliud Gloſſarium, Ὁλόκληρον ποιῶ, *integro*. Onomaſt. vetus, *Integer*, ὁλομελής. In 3 Achillis Tatii, Ὁλόκληρον τὴν Λευκίππην ὁρῶ.

Com. 17. κατ' ἄγνοιαν ἐπράξατε] Hoc ait ut ſpe veniæ eos excitet. Vide infrà 13. 27. & Luc. 23. 34. Idem Gloſſarii Autor, Κατ' ἄγνοιαν, *per ignorantiam*: ex hoc loco, & Latino Interprete, ut alibi ſæpiſſimé.

Com. 22. αὐτῷ ἀκούσεσθε κατὰ πάντα ὅσα ἂν λαλήσῃ πρὸς ὑμᾶς] De hac loquendi forma vide ad Matth. 23. 3. dicta.

Κεφ. Δ'.

Λαλούντων δὲ αὐτῶν πρὸς τὸν λαὸν, ἐπέστησαν αὐτοῖς οἱ ἱερεῖς καὶ ὁ στρατηγὸς τοῦ ἱεροῦ καὶ οἱ Σαδδουκαῖοι,

2. Διαπονούμενοι διὰ τὸ διδάσκειν αὐτοὺς τὸν λαὸν, καὶ καταγγέλλειν ἐν τῷ Ἰησοῦ τὴν ἀνάστασιν τὴν ἐκ νεκρῶν.

3. Καὶ ἐπέβαλον αὐτοῖς τὰς χεῖρας, καὶ ἔθεντο εἰς τήρησιν εἰς τὴν αὔριον· ἦν γὰρ ἑσπέρα ἤδη.

4. Πολλοὶ δὲ τῶν ἀκουσάντων τὸν λόγον ἐπίστευσαν· καὶ ἐγενήθη ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνδρῶν ὡσεὶ χιλιάδες πέντε.

5. Ἐγένετο δὲ ἐπὶ τὴν αὔριον συναχθῆναι αὐτῶν τοὺς ἄρχοντας καὶ πρεσβυτέρους καὶ γραμματεῖς εἰς Ἰερουσαλήμ.

Verſio Vulgata.

1. LOquentibus autem illis ad populum, ſupervenerunt ſacerdotes & magiſtratus templi & Sadducæi,

2. Dolentes quòd docerent populum, & annunciarent in Jeſum reſurrectionem ex mortuis:

3. Et injecerunt in eos manus, & poſuerunt eos in cuſtodiam in craſtinum, erat enim jam veſpera.

4. Multi autem eorum qui audierant verbum, crediderunt: & factus eſt numerus virorum quinque millia.

5. Factum eſt autem in craſtinum, ut congregarentur principes eorum, & ſeniores & ſcribæ in Jeruſalem,

6 Καὶ

6. Καὶ Ἄνναν τὸν ἀρχιερέα, καὶ Καϊάφαν καὶ Ἰωάννην καὶ Ἀλέξανδρον, καὶ ὅσοι ἦσαν ἐκ γένους ἀρχιερατικοῦ.

7. Καὶ στήσαντες αὐτοὺς ἐν τῷ μέσῳ ἐπυνθάνοντο, Ἐν ποίᾳ δυνάμει ἢ ἐν ποίῳ ὀνόματι ἐποιήσατε τοῦτο ὑμεῖς;

8. Τότε Πέτρος πλησθεὶς πνεύματος ἁγίου εἶπε πρὸς αὐτούς, Ἄρχοντες τοῦ λαοῦ καὶ πρεσβύτεροι τοῦ Ἰσραήλ,

9. Εἰ ἡμεῖς σήμερον ἀνακρινόμεθα ἐπὶ εὐεργεσίᾳ ἀνθρώπου ἀσθενοῦς, ἐν τίνι οὗτος σέσωσται·

10. Γνωστὸν ἔστω πᾶσιν ὑμῖν καὶ παντὶ τῷ λαῷ Ἰσραήλ, ὅτι ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Ναζωραίου, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε, ὃν ὁ Θεὸς ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, ἐν τούτῳ οὗτος παρέστηκεν ἐνώπιον ὑμῶν ὑγιής.

11. Οὗτός ἐστιν ὁ λίθος ὁ ἐξουθενηθεὶς ὑφ' ὑμῶν τῶν οἰκοδομούντων, ὁ γενόμενος εἰς κεφαλὴν γωνίας.

12. Καὶ οὐκ ἔστιν ἐν ἄλλῳ οὐδενὶ ἡ σωτηρία, οὔτε γὰρ ὄνομά ἐστιν ἕτερον τὸ δεδομένον ἐν ἀνθρώποις, ἐν ᾧ δεῖ σωθῆναι ἡμᾶς.

13. Θεωροῦντες δὲ τὴν τοῦ Πέτρου παρρησίαν καὶ Ἰωάννου, καὶ καταλαβόμενοι ὅτι ἄνθρωποι ἀγράμματοί εἰσι καὶ ἰδιῶται, ἐθαύμαζον· ἐπεγίνωσκόν τε αὐτοὺς ὅτι σὺν τῷ Ἰησοῦ ἦσαν·

14. Τόν τε ἄνθρωπον βλέποντες σὺν αὐτοῖς ἑστῶτα τὸν τεθεραπευμένον, οὐδὲν εἶχον ἀντιλέγειν.

15. Κελεύσαντες δὲ αὐτοὺς ἔξω τοῦ συνεδρίου ἀπελθεῖν, συνέβαλλον πρὸς ἀλλήλους,

16. Λέγοντες, Τί ποιήσομεν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις; ὅτι μὲν γὰρ γνωστὸν σημεῖον γέγονε δι' αὐτῶν, πᾶσι τοῖς κατοικοῦσιν Ἰερουσαλὴμ φανερόν, καὶ οὐ δυνάμεθα ἀρνήσασθαι·

17. Ἀλλ' ἵνα μὴ ἐπὶ πλεῖον διανεμηθῇ εἰς τὸν λαόν, ἀπειλῇ ἀπειλησώμεθα αὐτοῖς μηκέτι λαλεῖν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τούτῳ μηδενὶ ἀνθρώπων.

18. Καὶ καλέσαντες αὐτοὺς, παρήγγειλαν αὐτοῖς τὸ καθόλου μὴ φθέγγεσθαι μηδὲ διδάσκειν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ.

19. Ὁ δὲ Πέτρος καὶ Ἰωάννης ἀποκριθέντες πρὸς αὐτοὺς εἶπον, Εἰ δίκαιόν ἐστιν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ὑμῶν ἀκούειν μᾶλλον ἢ τοῦ Θεοῦ, κρίνατε.

20. Οὐ δυνάμεθα γὰρ ἡμεῖς ἃ εἴδομεν καὶ ἠκούσαμεν, μὴ λαλεῖν.

21. Οἱ δὲ προσαπειλησάμενοι ἀπέλυσαν αὐτούς, μηδὲν εὑρίσκοντες πῶς κολάσωνται αὐτούς, διὰ τὸν λαόν· ὅτι πάντες ἐδόξαζον τὸν Θεὸν ἐπὶ τῷ γεγονότι.

22. Ἐτῶν γὰρ ἦν πλέον τεσσαράκοντα ὁ ἄνθρωπος ἐφ' ὃν ἐγεγόνει τὸ σημεῖον τοῦτο τῆς ἰάσεως.

23. Ἀπολυθέντες δὲ ἦλθον πρὸς τοὺς ἰδίους, καὶ ἀπήγγειλαν ὅσα πρὸς αὐτοὺς οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι εἶπον.

24. Οἱ δὲ ἀκούσαντες, ὁμοθυμαδὸν ἦραν φωνὴν πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ εἶπον, Δέσποτα, Σὺ ὁ Θεὸς ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς,

25. Ὁ τοῦ ἁγίου Πνεύματος Δαβὶδ τοῦ παιδός σου εἰπών, Ἵνατί ἐφρύαξαν ἔθνη, καὶ λαοὶ ἐμελέτησε κενά;

26. Παρέστησαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ οἱ ἄρχοντες συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ κατὰ τοῦ Κυρίου καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ.

6. Et Annas princeps ſacerdotum, & Caiphas & Johannes, & Alexander, & quotquot erant de genere ſacerdotali.

7. Et ſtatuentes eos in medio, interrogabant, In qua virtute aut in quo nomine feciſtis hoc vos?

8. Tunc repletus Spiritu ſancto Petrus, dixit ad eos, Principes populi & ſeniores,

9. Si nos hodie dijudicamur in benefacto hominis infirmi, in quo iſte ſalvus factus eſt,

10. Notum ſit omnibus vobis & omni plebi Iſrael, quia in nomine Jeſu Chriſti Nazareni, quem vos crucifixiſtis, quem Deus ſuſcitavit à mortuis, in hoc iſte aſtat coram vobis ſanus.

11. Hic eſt lapis qui reprobatus eſt à vobis ædificantibus: qui factus eſt in caput anguli.

12. Et non eſt in alio aliquo ſalus. Nec enim aliud nomen eſt ſub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos ſalvos fieri.

13. Videntes autem Petri conſtantiam & Johannis, comperto quòd homines eſſent ſine literis & idiotæ, admirabantur, & cognoſcebant eos quoniam cum Jeſu fuerant.

14. Hominem quoq; videntes ſtantem cum eis qui curatus fuerat, nihil poterant contradicere.

15. Juſſerunt autem eos foras extra concilium ſecedere: & conferebant adinvicem,

16. Dicentes, Quid faciemus hominibus iſtis? quoniam quidem notum ſignum factum eſt per eos, omnibus habitantibus Jeruſalem manifeſtum eſt, & non poſſumus negare.

17. Sed nè ampliùs divulgetur in populum, comminemur eis, nè ultrà loquantur in nomine hoc ulli hominum.

18. Et vocantes eos, denunciaverunt nè omnino loquerentur, neque docerent in nomine Jeſu.

19. Petrus verò & Johannes reſpondentes, dixerunt ad eos, Si juſtum eſt in conſpectu Dei vos potiùs audire quàm Deum, judicate.

20. Non enim poſſumus quæ vidimus & audivimus non loqui.

21. At illi comminantes, dimiſerunt eos, non invenientes quomodo punirent eos, propter populum, quia omnes clarificabant id quod factum fuerat, in eo quod acciderat.

22. Annorum enim erat ampliùs quadraginta homo in quo factum fuerat ſignum iſtud ſanitatis.

23. Dimiſſi autem venerunt ad ſuos: & annunciaverunt eis quanta ad eos principes ſacerdotum & ſeniores dixiſſent.

24. Qui cùm audiſſent, unanimiter levaverunt vocem ad Deum, & dixerunt, Domine, tu qui feciſti cœlum & terram, mare, & omnia quæ in eis ſunt,

25. Qui Spiritu ſancto per os patris noſtri David pueri tui dixiſti, Quare fremuerunt Gentes, & populi meditati ſunt inania?

26. Aſtiterunt reges terræ, & principes convenerunt in unum adverſùs Dominum, & adverſùs Chriſtum ejus.

27. Συνή-

27. Συνήχθησαν γὰρ ἐπ' ἀληθείας ἔν τε τῇ πόλει ταύτῃ ἐπὶ τὸν ἅγιον παῖδά σου Ἰησοῦν, ὃν ἔχρισας, Ἡρῴδης τε καὶ Πόντιος Πιλάτος, σὺν ἔθνεσι καὶ λαοῖς Ἰσραήλ,

28. ποιῆσαι ὅσα ἡ χείρ σου καὶ ἡ βουλή σου προώρισε γενέσθαι.

29. Καὶ τανῦν, Κύριε, ἔπιδε ἔν τε τὰς ἀπειλὰς αὐτῶν, καὶ δὸς τοῖς δούλοις σου μετὰ παῤῥησίας πάσης λαλεῖν τὸν λόγον σου,

30. Ἐν τῷ τὴν χεῖρά σου ἐκτείνειν σε εἰς ἴασιν καὶ σημεῖα καὶ τέρατα γίνεσθαι διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἁγίου παιδός σου Ἰησοῦ.

31. Καὶ δεηθέντων αὐτῶν ἐσαλεύθη ὁ τόπος ἐν ᾧ ἦσαν συνηγμένοι· καὶ ἐπλήσθησαν ἅπαντες πνεύματος ἁγίου, καὶ ἐλάλουν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ μετὰ παῤῥησίας.

32. Τοῦ δὲ πλήθους τῶν πιστευσάντων ἦν καρδία καὶ ψυχὴ μία· καὶ οὐδὲ εἷς τι τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ ἔλεγεν ἴδιον εἶναι, ἀλλ' ἦν αὐτοῖς ἅπαντα κοινά.

33. Καὶ μεγάλῃ δυνάμει ἀπεδίδουν τὸ μαρτύριον οἱ ἀπόστολοι τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ· χάρις τε μεγάλη ἦν ἐπὶ πάντας αὐτούς.

34. Οὐδὲ γὰρ ἐνδεής τις ὑπῆρχεν ἐν αὐτοῖς· ὅσοι γὰρ κτήτορες χωρίων ἢ οἰκιῶν ὑπῆρχον, πωλοῦντες ἔφερον τὰς τιμὰς τῶν πιπρασκομένων,

35. καὶ ἐτίθουν παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων. διεδίδοτο δὲ ἑκάστῳ καθότι ἄν τις χρείαν εἶχεν.

36. Ἰωσῆς δὲ, ὁ ἐπικληθεὶς Βαρνάβας ὑπὸ τῶν ἀποστόλων, (ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον υἱὸς παρακλήσεως) Λευίτης, Κύπριος τῷ γένει,

37. Ὑπάρχοντος αὐτῷ ἀγροῦ, πωλήσας ἤνεγκε τὸ χρῆμα, καὶ ἔθηκε παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων.

27. Convenerunt enim verè in civitate istâ adversùs sanctum puerum tuum Jesum, quem unxisti, Herodes, & Pontius Pilatus, cum Gentibus & populis Israel,

28. Facere quæ manus tua & consilium tuum decreverunt fieri.

29. Et nunc, Domine, respice in minas eorum, & da servis tuis cum omni fiducia loqui verbum tuum,

30. In eo quòd manum tuam extendas ad sanitates & signa & prodigia fieri per nomen sancti filii tui Jesu.

31. Et cùm orassent, motus est locus in quo erant congregati: & repleti sunt omnes Spiritu sancto, & loquebantur verbum Dei cum fiducia.

32. Multitudinis autem credentium erat cor unum & anima una: nec quisquam eorum quæ possidebat aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia.

33. Et virtute magnâ reddebant Apostoli testimonium resurrectionis Jesu Christi Domini nostri: & gratia magna erat in omnibus illis.

34. Neque enim quisquam egens erat inter illos. Quotquot enim possessores agrorum aut domorum erant, vendentes afferebant pretia eorum quæ vendebant,

35. Et ponebant ante pedes Apostolorum. Dividebatur autem singulis prout cuique opus erat.

36. Joseph autem qui cognominatus est Barnabas ab Apostolis, (quod est interpretatum filius consolationis) Levites, Cyprius genere,

37. Cùm haberet agrum, vendidit eum, & attulit pretium, & posuit ante pedes Apostolorum.

Ad Cap. IV.

Com. 2. Διαπονούμενοι] Hesychius, Διαπονηθεὶς, λυπηθείς.

Ibid. καὶ καταγγέλλειν ἐν τῷ Ἰησοῦ τὴν ἀνάστασιν τὴν ἐκ νεκρῶν] Non *in nomine Jesu*, ut Beza voluit, sed *per Jesum*, virtute & efficaciâ resurrectionis ejus, qui τῶν κεκοιμημένων ἀπαρχὴ, 1 Cor. 15. 20, 23. Vide & infrà 17. 31. Sic infrà heic com. 10. Luc. 11. 29. Ἐν particula & passim in, his libris occurrit.

Com. 3. ἔθεντο εἰς τήρησιν εἰς τὸ αὔριον, ἦν γὰρ ἑσπέρα ἤδη] Gloss. Εἰς τὸ αὔριον, (sic legendum) *In crastinum*. Præfectus vigilum apud Apuleium 3. Milet. *Prinsquam iste clandestinis itineribus elaberetur, manè prætolatus, ad gravissimum judicii vestri sacramentum curavi produci.* Ibidem 7. *Ad casas suas vinctum perducunt, quoad renascente die sequente deductus ad Magistratum, pœnæ redderetur.*

Com. 7. Ἐν ποίᾳ δυνάμει, &c.] Ut antea ad Magistrum eorum. Vide Matth. 21. 23.

Com. 9. ἐπὶ εὐεργεσίᾳ ἀνθρώπου ἀσθενοῦς] i. e. ἐπὶ εὐεργεσίᾳ εἰς ἀσθενῆ ἄνθρωπον καταπεφεύσῃ. Plusculas hujus formæ locutiones ad Marcum, præcipue ex his Scriptoribus desumptas, in unum congessimus.

Com. 11. ὁ ἐξουθενηθεὶς ὑφ' ὑμῶν τῶν οἰκοδόμων, ὁ γενόμενος εἰς κεφαλὴν γωνίας] Vide ad Matt. 21. 42. notata.

Com. 13. καὶ καταλαβόμενοι ὅτι ἄνθρωποι ἀγράμματοί εἰσι καὶ ἰδιῶται, ἐθαύμαζον] Non sunt ἀγράμματοι hic qui Græcis ἀναλφάβητοι, οἱ παιδείας nempe παντάπασιν ἀμαθεῖς καὶ ἀμυήτους ἔχοντες, ὡς μηδὲ τὰ πρῶτα περὶ τοῖς γραμματικοῖς στοιχεῖα ἐκμεμαθηκότες, ut de Vetranione Joannes Antiochenus loquitur: sed in legibus aliisve disciplinis eruditi minùs. Tertullianus in de Animæ testimonio cap. 1. *Non eam te advoco quæ scholis formata, bibliothecis exercitata, Academiis & porticibus Atticis partam sapientiam ructas: te simplicem, & rudem, & impolitam, & idioticam compello, qualem habent qui te solam habent: ipsam illam de compito, de trivio, de textrino totam.* Et in Glossis, Ἰδιώτης, ὁ μὴ νοήμων, *rusticus, rudis.* Scholiastes ad Ranas Aristophanis, Ἰδιώτης, &c. ἀμαθὴς· & ibidem, Ἰδιῶται καὶ ἄγροικοι. Sed nec tam strictè hoc loco ea vox sumenda. Opponuntur hic ἰδιῶται, ut & 1 Cor. 14. 16. peritis ac docentibus. Apud Gellium 1. 2. Herodes Atticus, *Permitte, Philosophorum amplissime, quoniam respondere nos tibi quos idiotas vocas non quimus, recitari ex libro*, &c. Epict. cap. 36. Φιλοσόφου τάξιν ἔχων ἢ ἰδιώτου. In Eundem 3. 7. Arrianus, Ἄξιον τοὺς ἰδιώτας ἡμᾶς παρ' ὑμῶν τῶν φιλοσόφων παιδεύεσθαι, &c. Idem apud Plutarchum etiam in περὶ φιλαδελφ. & Sympos. 4. 2. discrimen occurrit. Sic & in Luciani Lexiphane, ἰδιώτῃ τοῖς παιδαριώδεσι, & apud Ciceronem Verr. 6. *ingeniosis & intelligentibus* oppositi. Καταλαβόμενοι, Vulgat. *comperti.* In Glossis (ut de re, non persona,) *Comperti*, γνωσθέντος (i. e. καταληφθέντος.) Bene autem in Contextu ἐθαύμαζον, quia de illiteratis sermo. Gellius 5. 3. *Democritus animi aciem solertiámq; non docti hominis demiratus*, &c. Guntherus 8.

Talia facundo regaliter ore sonantem
Spectabat studio miratrix Curia vultu,
Quòd neque doctrinæ studiis imbutum, & ævo
Penè puer, canos Scripturarúmq; peritos
Sensibus & blandâ præcederet arte loquendi.

Vide Matth. 13. 53, 54. Joh. 7. 15. Luc. 2. 47.

Ibid.

Ibid. ἀγεώμμασι καὶ ἰδιώταις] Lucilius eâdem copulâ apud Nonnium, *Illiteratum me atque idiotam diceret.* In Gloſſis, *Sine literis*, ἀγεώμματος. Plutarchus in Apophtheg. Regum, &c. Ἀγεώμματος καὶ ἄγροικος.

Ibid. ἀγεώμμασι] Vulg. *ſine literis*; quâ formâ & in Gloſſario, *Sine liberis*, ἄτεκνος.

Ibid. ἐπεγίνωσκόν τε αὐτὰς ὅτι σὺν τῷ Ἰησοῦ ἦσαν] Suprà 3. 10. ἐπεγίνωσκόν τε αὐτὸν ὅτι ἔτος ὧν πρὸς τῷ, &c. Ὅτι σὺν τῷ Ἰησοῦ ἦσαν, fuiſſe Chriſti diſcipulos, illius partes ſectatos. Vide Matth. 26. 69. infrà 14. 4.

Com. 14. οὐδὲν εἶχον ἀντειπεῖν] Ità, μηδὲν ἀντειπεῖν, apud Ariſtophanem in Eccleſiaz.

Com. 15. Κελεύσαντες ὑπ' αὐτὰς ἔξω τῆς Συνεδρείας ἀπελθεῖν] Ut commodiùs ſententiæ rogarentur. Vide & infrà 5. 34. Hoc moris apud Græcos etiam, quoties de reis conſultabatur. Lucianus Veræ Hiſtor. 2. de Rhadamantho, Μεταπεμψάμενος ἡμᾶς, ὅτι πολὺν χρόνον ἐσκέπτετο καὶ τοῖς Συνέδροις ἐκοινοῦτο περὶ ἡμῶν. Lucianum eundem peractâ defenſione ſuâ, in Reviviſcentibus, Philoſophia Judex quæſtionis alloquens, Μετάσπα πορρωτέρω ἔτι· & ſtatim, τί ποιῶμεν ὑμεῖς; planè ut hîc com. ſequente, τί ποιήσομεν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις; Gellius 7. 3. de Rhodienſium Legatis, apud Romanos læſæ Majeſtatis reis, *In Senatum intromiſſi, verbis pro ſua cauſa ſuppliciter factis, de Curia exceſſerunt: ſententiæ rogari cœptæ.* Saluſtius de Adherbale & Jugurthæ legatis, *Deinde* (utrinque ſcilicet causâ oratâ) *utrique Curiâ egrediuntur, Senatus ſtatim conſulitur.* Curtius lib. 4. *Alexander Legatis excedere tabernaculo juſſis, quid placeret ad conſilium refert.* Συνέδριον hîc locum potiùs quàm in loco cœtum denotat. Sic *Civitas, Senatus, Tribus, Concio*, &c. utramque ſignificationem accipiunt. Videndus 18. 7. A. Gell. Apul. 10. *Interim convivium ſummo riſu perſonabat.* Συνέδαλον (quod ſtatim hîc ſequitur) bene *conferebant* vertunt. Idem Apuleius, *Capita conferunt, in meâm q3 perniciem illico conſentiunt.*

Com. 16. Λέγοντες, Τί ποιήσομεν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις;] Vide Joh. 11. 47.

Ibid. γνωστὸν σημεῖον,) i. e. Οὐκ ἐν γωνίᾳ πεπραγμένον, ut infrà 26. 26. ubi dicta vide.

Com. 17. ἵνα μὴ ἐπὶ πλεῖον διανεμηθῇ εἰς τὸν λαὸν, &c.] Nè ulterius tanquam ulcus vel cancer depaſcat. Sic enim vertenda erat vox διανέμεσθαι. Cicero Catalin. 4. *Manavit hoc malum non ſolùm per Italiam, verùm etiam tranſcendit Alpes, & obſcure ſerpens, multas jam provincias occupavit.* Paulus 2. 2. 17. ad Timoth. Ὁ λόγος αὐτῶν ὡς γάγγραινα νομὴν ἕξει.

Com. 18. καλέσαντες αὐτοὺς, παρήγγειλαν αὐτοῖς, &c.] Infrà 5. 40.

Ibid. καθόλου μὴ φθέγγεσθαι] Gloſſ. Καθόλου, *Haudquaquam, prorſus, omnino, penitus.*

Com. 19. Εἰ δίκαιόν ἐστιν, &c. ὑμῖν ἀκούειν μᾶλλον ἢ τοῦ Θεοῦ, &c.] Vide infrà ad 5. 29. dicta.

Ibid. κείνατε] Paulus 1 Cor. 11. 13. ἐν ὑμῖν αὐτοῖς κείνατε dixit.

Com. 20. Οὐ δυνάμεθα γὰρ ἡμεῖς ἃ εἴδομεν καὶ ἠκούσαμεν μὴ λαλεῖν] Plato citatus Clementi Stromat. 5. Ψεῦδος Συγχωρῆσαι, καὶ ἀληθὲς ἀφανίσαι ἢ μοι θέμις.

Com. 21. μηδὲν εὑρίσκοντες τὸ πῶς κολάσωσιν αὐτούς] i. e. Nullam anſam, colorem, prætextum invenientes. Ità Syrus, *Non inveniebant occaſionem quam imponerent capiti ipſorum:* ſecutus Helleniſtas, qui Deuter. 22. 13. πρόφασιν λόγου ἐπιτιθέναι dixerunt. *Cum cauſa* (id eſt, πρόφασει) *occidere* Capitolinus in Albino dixit. Sic Matth. 26. 60. Joh. 18. 38. & 19. 4. & infrà hîc 13. 28. μηδεμίαν αἰτίαν εὑρίσκειν. Luc. 23. 14. οὐδὲν αἴτιον εὑρίσκειν. Infrà 23. 9. μηδὲν κακὸν εὑρίσκειν. Vide & Marc. 14. 55. Nil opus ergò cum Recentiore μηδὲν adverbialiter pro μὴ accipere. τὸ πῶς hîc valet ὅπως. Nec tantùm Lucas, ſed & Paulus 1 Theſſ. 4. 1. eo modo loquitur.

Com. 22. Ἐτῶν γὰρ ὧν πλειόνων τεσσεράκοντα, &c.] Hoc ad miraculi augendam magnitudinem. Vide Matth. 9. 20. Marc. 5. 25. Luc. 13. 11. Joh. 5. 5.

Com. 25. παιδός σου] Servi tui. Servius ad 6. Eclog. *Miniſtros & familiares ſolemnus communiter pueros vocare.*

Com. 28. Ποιῆσαι ὅσα ἡ χείρ σου καὶ ἡ βουλή σου προώρισε γενέσθαι] Ὁ θεὸς ἔδωκεν εἰς τὰς καρδίας αὐτῶν ποιῆσαι καὶ γνώμην αὐτοῦ. Apoc. 17. 17. Vide ſuprà 2. 23.

Com. 31. Καὶ δεηθέντων αὐτῶν ἐσαλεύθη ὁ τόπος, &c.] Interveniente divinâ efficaciâ. Et nota illud δεηθέντων, *dum adhuc orarent.* Æneid. 3.

Da, Pater, augurium, atq3 animis illabere noſtris.
Vix ea fatus eram, tremere omnia viſa repentè:
Liminâque, laurúſque Dei. ——

Apud Ovidium Metam.

Vix bene deſierat, cùm criſtis aureus altis
In ſerpente Deus prænuncia ſibila movit,
Adventúq3 ſuo ſignum q3 ſeráq3 foréq3
Marmoreum q3 ſolum faſtigiá q3 aurea movit.

Infrà 16. 25. Προσδεχόμενοι ὕμνουν τὸν θεὸν, &c. ἄφνω δὲ σεισμὸς ἐγένετο μέγας.

Com. 32. Τοῦ δὲ πλήθους τῶν πιστευσάντων ἦν ἡ καρδία καὶ ἡ ψυχὴ μία] Ἐν τῷ αὐτῷ νοὶ, καὶ ἐν τῇ αὐτῇ γνώμῃ κατηρτισμένοι ἦτε, ut 1 Cor. 1. 10. ὁμόφρονες, ut 1 Pet. 3. 8. σύμψυχοι, τὸ ἓν φρονοῦντες, ut Philip. 2. 2. vide & ibid. 1. 27. Καρδία καὶ ψυχὴ μία proverbiale eſt. Andronicus, vel quiſquis fuerit Nicomachiorum Interpres, Τὲς Ζοφόδρα φίλους ἁπλοῦστες, μία ψυχὴ φασι. Plutarchus in περὶ Πολυφιλίας, Τῆς φιλικῆς συμφωνίας καὶ ἁρμονίας οὐδὲν ἀνόμοιον, οὐδὲ ἀνώμαλον μέρος, ἀλλ' ἐξ ἁπάντων ὁμοίως ἐχόντων, ὁμολογεῖν καὶ ὁμοδοξεῖν, &c. ὥσπερ μιᾶς ψυχῆς ἐν πλείοσι διῃρημένης σώμασι. Cyprianus de duplici martyrio, *Quos arctiſſima jungit amicitia, propter ſummum animorum conſenſum unus animus eſſe dicuntur.* Suidas, Ἕνωσις, διὰ τὸ εἰς ἓν Συνωθεῖσθαι τὰ πράγματα. γίνεται δὲ κατ' ἔνια τρόπους. κατ' οὐσίαν, ὡς ἐπὶ ψυχῆς καὶ σώματος· κατὰ χύσιν, ὡς ἐπὶ τοῦ γνωμικοῦ, ὡς ἓν θέλημα, &c. Caſſianus Collat. 1. 1. de S. Germano, *Ut cuncti ad ſignificandam ſodalitatis ſenſûq3 noſtri paritatem, pronunciant unam mentem atq3 animam duobus ineſſe corporibus.* Vide & Ezech. 11. 23. Jerem. 32. 39. 2 Paral. 30. 12. Virgil. 3. Æn. *Omnibus idem animus;* —— ubi Servius, *Idem plus eſt quàm ſi diceret Similis.* Apud Philoſtratum 4. 12. Ἐπειδὰν ὁ λόγος ἁρμόσῃ πολεμικὰς ἀνδρείας, μία ῥώμης γίγνονται, μία δὲ ἀσπὶς.

Ibid. Καὶ οὐδείς τι τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ ἐλέγετο ἴδιον εἶναι, ἀλλ' ἦν αὐτοῖς ἅπαντα κοινά] Ephraem Syrus Tract. περὶ ἀρετ. καὶ κακ. Ὁ ἔχων ἀγαπάτω ὡ λέγει ἑαυτῷ ἴδιον οὐδὲν, ἀλλὰ πάντα ὅσα ἔχει κοινὰ τοῖς πᾶσι προσῆσθαι. Tertullianus in Apologetico, *Qui animo animáq3 miſcemur, nihil de rei communione dubitamus.* Lucianus de Chriſtianis loquens in De Peregrini morte, Καταφρονοῦσιν ἁπάντων ὁμοίως καὶ κοινὰ ἡγοῦνται. Paulinus Epiſt. 31. *Non enim ſibi habentes habebant, ſed nemo quidquam dicebat ſuum.* Philo de Eſſæis lib. Ὅτι πᾶς ὁ σπουδ. ἐλεύθ. Οὐδενὸς οἰκία τις ἔστιν ἰδία, ἀλλ' ἔχει πάντων ἴδιον) συμβέβηκε· & pòſt, Ὅσα ἂν μὴ ἡμέρᾳ ἐργασάμενοι λάβωσιν ὅπη μισθῷ, τυῦτ' οὐκ ἰδίᾳ φυλάττουσιν, ἀλλ' εἰς μέσον προτιθέντες κοινὰ τοῖς ἐθέλουσι χρῆσθαι τὰ ἀπ' αὐτῶν ὠφελείας. De apibus Theodoretus 5. περὶ προν. Οὐδὲν παρ' ἐκείνοις ἴδιον, ἀλλὰ κοινὸς ὁ πλοῦτος, ἁμέτερος δὲ ἡ κλῆσις. De iiſdem Declam. 13. Quintilianus, *Non humano vitio in proprios quæq3 uſus lucrum ducit: in publicum vivitur, & communes opes congeruntur in medium.* & 4. Georg. de apibus Virgilius, ——*Mens omnibus una eſt:* ubi Servius, *Concorditer operantur, & vivunt.* Hieronymus de formicis, *Laboratur in medium, & cùm nihil cuiquam proprium ſit, omnia omnium ſunt.*

Com. 33. Καὶ μεγάλη δυνάμει ἀπεδίδουν, &c.] Id eſt, vel ἐν σημείοις καὶ τέρασι, vide infrà 5. 12. 6. 8. 8. 13. 19. 11. (unde & Luc. 5. 17. δύναμις Κυρίου ἦν εἰς τὸ ἰᾶσθαι αὐτούς· & Rom. 15. 19. ἐν σημείων καὶ τεράτων δυνάμει) vel ἐν δυνάμει intellige ἐν ὑποστάσει πνεύματος καὶ δυνάμεως, ut 1 Cor. 2. 4. καὶ ἡ τοῦ Κυρίου ἐνέργεια ἦν ἐν αὐτοῖς ἐν δυνάμει ἐνεργουμένη, ut Col. 1. 29. Adimpletur hîc quod ſuprà 1. 8. promiſſum. Vide & Luc. 24. 49. Ἀποδίδωμι bene verſum *reddebant*, quaſi depoſitum nempe eorum fidei ac diſpenſationi creditum. Æn. 2. —*Illos patefactis ad auras*
Reddit equus ——
Servius, *Quaſi debitos vel creditos.*

Ibid.

Ibid. χάεις τε μεγάλη ἦν ἐπὶ πάντας αὐτούς] Non putaverim (cum bona eruditiorum venia) hîc dici quod suprà 2.47. de iisdem, πρὸς λαὸν χάριν ἔχοντες, sed potiùs divinæ gratiæ præsentiam significari: per eas nimirum res de quibus suprà proximè. Sic Luc. 2. 40. de Domino nostro, χάρις Θεοῦ ἦν ἐπ' αὐτὸν, id est, ζωὴ αὐτῷ, vel μετ' αὐτοῦ. Sic infrà hîc 10. 38. de eodem, ὁ Θεὸς ἦν μετ' αὐτοῦ. Paulus 1 Cor. 10. 15. Πειρασμὸν πάντων ἐκοπίασα, οὐκ ἐγὼ δὲ, ἀλλ' ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ ζωὴ ἐμοί. Vide ad Matth. 28. 20. notata.

Com. 35. Καὶ ἐτίθουν παρὰ τοὺς πόδας τῶν Ἀποστόλων] Ex more alieno arbitrio ac voluntati submittentium quid.

——*Zephyríque tepentia ponunt*
Ante meos sua flabra pedes.——

Cicero, etiam de pretio loquens, Orat. pro Flacco, *Ant pedes Prætoris in foro expensum est auri pondo centum.* Idem 3 Offic. *Pro se quisq; quod cœperat afferebat: ante pedes Pythii pisces abjiciebantur.*

Com. 37. Ὑπάρχοντος αὐτῷ ἀγροῦ, πωλήσας ἤνεγκε τὸ χρῆμα] Valerius 4. 8. de Fabio Maximo, *Fundum quem unicum possidebat, vendidit, ejusq; pretium Hannibali protinus numeravit.*

Κεφ. ε'.

1. Ἀνὴρ δέ τις Ἀνανίας ὀνόματι σὺν Σαπφείρῃ τῇ γυναικὶ αὐτοῦ ἐπώλησε κτῆμα.

2. Καὶ ἐνοσφίσατο ἀπὸ τῆς τιμῆς, συνειδυίας καὶ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ· καὶ ἐνέγκας μέρος τι παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων ἔθηκεν.

3. Εἶπε δὲ Πέτρος, Ἀνανία, διὰ τί ἐπλήρωσεν ὁ Σατανᾶς τὴν καρδίαν σου, ψεύσασθαί σε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ νοσφίσασθαι ἀπὸ τῆς τιμῆς τοῦ χωρίου;

4. Οὐχὶ μένον, σοὶ ἔμενε, καὶ πραθὲν ἐν τῇ σῇ ἐξουσίᾳ ὑπῆρχε; τί ὅτι ἔθου ἐν τῇ καρδίᾳ σου τὸ πρᾶγμα τοῦτο; οὐκ ἐψεύσω ἀνθρώποις, ἀλλὰ τῷ Θεῷ.

5. Ἀκούων δὲ Ἀνανίας τοὺς λόγους τούτους, πεσὼν ἐξέψυξε· καὶ ἐγένετο φόβος μέγας ἐπὶ πάντας τοὺς ἀκούοντας ταῦτα.

6. Ἀναστάντες δὲ οἱ νεώτεροι συνέστειλαν αὐτὸν, καὶ ἐξενέγκαντες ἔθαψαν.

7. Ἐγένετο δὲ ὡς ὡρῶν τριῶν διάστημα, καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ μὴ εἰδυῖα τὸ γεγονὸς εἰσῆλθεν.

8. Ἀπεκρίθη δὲ αὐτῇ ὁ Πέτρος, Εἰπέ μοι, εἰ τοσούτου τὸ χωρίον ἀπέδοσθε; Ἡ δὲ εἶπε, Ναὶ, τοσούτου.

9. Ὁ δὲ Πέτρος εἶπε πρὸς αὐτὴν, Τί ὅτι συνεφωνήθη ὑμῖν πρᾶσαι τὸ πνεῦμα Κυρίου; ἰδοὺ, οἱ πόδες τῶν θαψάντων τὸν ἄνδρα σου, ἐπὶ τῇ θύρᾳ, καὶ ἐξοίσουσί σε.

10. Ἔπεσε δὲ παραχρῆμα παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ ἐξέψυξεν. εἰσελθόντες δὲ οἱ νεανίσκοι εὗρον αὐτὴν νεκρὰν, καὶ ἐξενέγκαντες ἔθαψαν πρὸς τὸν ἄνδρα αὐτῆς.

11. Καὶ ἐγένετο φόβος μέγας ἐφ' ὅλην τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς ἀκούοντας ταῦτα.

12. Διὰ δὲ τῶν χειρῶν τῶν ἀποστόλων ἐγίνετο σημεῖα καὶ τέρατα ἐν τῷ λαῷ πολλά· (καὶ ἦσαν ὁμοθυμαδὸν ἅπαντες ἐν τῇ στοᾷ Σολομῶντος·

13. Τῶν δὲ λοιπῶν οὐδεὶς ἐτόλμα κολλᾶσθαι αὐτοῖς· ἀλλ' ἐμεγάλυνεν αὐτοὺς ὁ λαός.

14. Μᾶλλον δὲ προσετίθεντο πιστεύοντες τῷ Κυρίῳ, πλήθη ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν)

15. Ὥστε καὶ εἰς τὰς πλατείας ἐκφέρειν τοὺς ἀσθενεῖς, καὶ τιθέναι ἐπὶ κλινῶν καὶ κραβάττων, ἵνα ἐρχομένου Πέτρου κἂν ἡ σκιὰ ἐπισκιάσῃ τινὶ αὐτῶν.

16. Συνήρχετο δὲ καὶ τὸ πλῆθος τῶν πέριξ πόλεων εἰς Ἱερουσαλὴμ, φέροντες ἀσθενεῖς καὶ ὀχλουμένους ὑπὸ πνευμάτων ἀκαθάρτων· οἵτινες ἐθεραπεύοντο ἅπαντες.

Versio Vulgata.

1. VIr autem quidam nomine Ananias cum Saphira uxore sua vendidit agrum.

2. Et fraudavit de pretio agri, conscià uxore suâ: & afferens partem quandam, ad pedes Apostolorum posuit.

3. Dixit autem Petrus, Anania, cur tentavit Satanas cor tuum, mentiri te Spiritui sancto, & fraudare de pretio agri?

4. Nónne manens tibi manebat, & venundatum in tua erat potestate? Quare posuisti in corde tuo hanc rem? Non es mentitus hominibus, sed Deo.

5. Audiens autem Ananias hæc verba, cecidit, & exspiravit. Et factus est timor magnus super omnes qui audierunt.

6. Surgentes autem juvenes amoverunt eum, & efferentes sepelierunt.

7. Factum est autem quasi horarum trium spatium, & uxor ipsius, nesciens quod factum fuerat, introivit.

8. Respondit autem ei Petrus, Dic mihi, mulier, si tanti agrum vendidistis? At illa dixit, Etiam, tanti.

9. Petrus autem ad eam, Quid utique convênit vobis tentare Spiritum Domini? Ecce, pedes eorum qui sepelierunt virum tuum, ad ostium, & efferent te.

10. Confestim cecidit ante pedes ejus, & exspiravit. Iatrantes autem juvenes, invenerunt illam mortuam: & extulerunt, & sepelierunt ad virum suum.

11. Et factus est timor magnus in universa ecclesia, & in omnes qui audierunt hæc.

12. Per manus autem Apostolorum fiebant signa & prodigia multa in plebe: (Et erant unanimiter omnes in porticu Salomonis.

13. Cæterorum autem nemo audebat se conjungere illis: sed magnificabat eos populus.

14. Magis autem augebatur credentium in Domino multitudo virorum ac mulierum)

15. Ità ut in plateas ejicerent infirmos, & ponerent in lectulis ac grabatis, ut veniente Petro, saltem umbra illius obumbraret quenquam illorum, & liberarentur omnes ab infirmitatibus suis.

16. Concurrebat autem & multitudo vicinarum civitatum Jerusalem, afferentes ægros & vexatos à spiritibus immundis: qui curabantur omnes.

17. Ἀναστὰς δὲ ὁ ἀρχιερεὺς καὶ πάντες οἱ σὺν αὐτῷ (ἥτις ἐστὶν αἵρεσις τῶν Σαδδουκαίων) ἐπλήσθησαν ζήλου·

18. Καὶ ἐπέβαλον τὰς χεῖρας αὐτῶν ἐπὶ τοὺς ἀποστόλους, καὶ ἔθεντο αὐτοὺς ἐν τηρήσει δημοσίᾳ.

19. Ἄγγελος δὲ Κυρίου διὰ τῆς νυκτὸς ἤνοιξε τὰς θύρας τοῦ φυλακείου· ἐξαγαγών τε αὐτοὺς εἶπε,

20. Πορεύεσθε, καὶ σταθέντες λαλεῖτε ἐν τῷ ἱερῷ τῷ λαῷ πάντα τὰ ῥήματα τῆς ζωῆς ταύτης.

21. Ἀκούσαντες δὲ εἰσῆλθον ὑπὸ τὸν ὄρθρον εἰς τὸ ἱερὸν, καὶ ἐδίδασκον. Παραγενόμενος δὲ ὁ ἀρχιερεὺς καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, συνεκάλεσαν τὸ συνέδριον καὶ πᾶσαν τὴν γερουσίαν τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ· καὶ ἀπέστειλαν εἰς τὸ δεσμωτήριον, ἀχθῆναι αὐτούς.

22. Οἱ δὲ ὑπηρέται παραγενόμενοι οὐχ εὗρον αὐτοὺς ἐν τῇ φυλακῇ· ἀναστρέψαντες δὲ ἀπήγγειλαν,

23. Λέγοντες, Ὅτι τὸ μὲν δεσμωτήριον εὕρομεν κεκλεισμένον ἐν πάσῃ ἀσφαλείᾳ, καὶ τοὺς φύλακας ἑστῶτας πρὸ τῶν θυρῶν· ἀνοίξαντες δὲ, ἔσω οὐδένα εὕρομεν.

24. Ὡς δὲ ἤκουσαν τοὺς λόγους τούτους, ὅ, τε ἱερεὺς καὶ ὁ στρατηγὸς τοῦ ἱεροῦ καὶ οἱ ἀρχιερεῖς, διηπόρουν περὶ αὐτῶν, τί ἂν γένοιτο τοῦτο.

25. Παραγενόμενος δέ τις ἀπήγγειλεν αὐτοῖς, λέγων, Ὅτι ἰδοὺ, οἱ ἄνδρες οὓς ἔθεσθε ἐν τῇ φυλακῇ, εἰσὶν ἐν τῷ ἱερῷ ἑστῶτες, καὶ διδάσκοντες τὸν λαόν.

26. Τότε ἀπελθὼν ὁ στρατηγὸς σὺν τοῖς ὑπηρέταις, ἤγαγεν αὐτούς, οὐ μετὰ βίας· ἐφοβοῦντο γὰρ τὸν λαὸν, ἵνα μὴ λιθασθῶσιν.

27. Ἀγαγόντες δὲ αὐτοὺς ἔστησαν ἐν τῷ συνεδρίῳ· καὶ ἐπηρώτησεν αὐτοὺς ὁ ἀρχιερεὺς,

28. Λέγων, Οὐ παραγγελίᾳ παρηγείλαμεν ὑμῖν μὴ διδάσκειν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τούτῳ; καὶ ἰδοὺ, πεπληρώκατε τὴν Ἰερουσαλὴμ τῆς διδαχῆς ὑμῶν, καὶ βούλεσθε ἐπαγαγεῖν ἐφ' ἡμᾶς τὸ αἷμα τοῦ ἀνθρώπου τούτου.

29. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Πέτρος καὶ οἱ ἀπόστολοι εἶπον, Πειθαρχεῖν δεῖ Θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις.

30. Ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν ἤγειρεν Ἰησοῦν, ὃν ὑμεῖς διεχειρίσασθε κρεμάσαντες ἐπὶ ξύλου.

31. Τοῦτον ὁ Θεὸς ἀρχηγὸν καὶ σωτῆρα ὕψωσε τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ, δοῦναι μετάνοιαν τῷ Ἰσραὴλ καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.

32. Καὶ ἡμεῖς ἐσμεν αὐτοῦ μάρτυρες τῶν ῥημάτων τούτων, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὃ ἔδωκεν ὁ Θεὸς τοῖς πειθαρχοῦσιν αὐτῷ.

33. Οἱ δὲ ἀκούσαντες διεπρίοντο, καὶ ἐβουλεύοντο ἀνελεῖν αὐτούς.

34. Ἀναστὰς δέ τις ἐν τῷ συνεδρίῳ Φαρισαῖος, ὀνόματι Γαμαλιὴλ, νομοδιδάσκαλος, τίμιος παντὶ τῷ λαῷ, ἐκέλευσεν ἔξω βραχύ τι τοὺς ἀποστόλους ποιῆσαι·

35. Εἶπέ τε πρὸς αὐτούς, Ἄνδρες Ἰσραηλῖται, προσέχετε ἑαυτοῖς ἐπὶ τοῖς ἀνθρώποις τούτοις, τί μέλλετε πράσσειν.

36. Πρὸ γὰρ τούτων τῶν ἡμερῶν ἀνέστη Θευδᾶς, λέγων εἶναί τινα ἑαυτόν· ᾧ προσεκολλήθη ἀριθμὸς ἀνδρῶν ὡσεὶ τετρακοσίων· ὃς ἀνῃρέθη· καὶ πάντες ὅσοι ἐπείθοντο αὐτῷ, διελύθησαν, καὶ ἐγένοντο εἰς οὐδέν.

17. Exſurgens autem princeps ſacerdotum & omnes qui cum illo erant, (quæ eſt hæreſis Sadducæorum) repleti ſunt zelo:

18. Injecerunt manus in Apoſtolos, & poſuerunt eos in cuſtodia publica.

19. Angelus autem Domini per noctem aperiens januas carceris, & educens eos, dixit,

20. Ite, & ſtantes loquimini in templo plebi omnia verba vitæ hujus.

21. Qui cùm audiſſent, intraverunt diluculò in templum, & docebant. Adveniens autem princeps ſacerdotum & qui cum eò erant, convocaverunt concilium & omnes ſeniores filiorum Iſrael: & miſerunt ad carcerem ut adducerentur.

22. Cùm autem veniſſent miniſtri, & aperto carcere non inveniſſent illos, reverſi nunciaverunt,

23. Dicentes, Carcerem quidem invenimus clauſum cum omni diligentia, & cuſtodes ſtantes ante januas, aperientes autem, neminem intus invenimus.

24. Ut autem audierunt hos ſermones magiſtratus templi & principes ſacerdotum, ambigebant de illis quidnam fieret.

25. Adveniens autem quidam nunciavit eis, Quia ecce viri quos poſuiſtis in carcerem, ſunt in templo ſtantes, & docentes populum.

26. Tunc abiit magiſtratus cum miniſtris, & adduxit illos ſine vi: timebant enim populum, nè lapidarentur.

27. Et cùm adduxiſſent illos, ſtatuerunt in concilio. Et interrogavit eos princeps ſacerdotum,

28. Dicens, Præcipiendo præcepimus vobis nè doceretis in nomine iſto: & ecce repleſtis Jeruſalem doctrinâ veſtrâ, & vultis inducere ſuper nos ſanguinem hominis iſtius.

29. Reſpondens autem Petrus & Apoſtoli, dixerunt, Obedire oportet Deo magìs quàm hominibus.

30. Deus patrum noſtrorum ſuſcitavit Jeſum, quem vos interemiſtis, ſuſpendentes in ligno.

31. Hunc principem & ſalvatorem Deus exaltavit dexterâ ſuâ, ad dandam pœnitentiam Iſraeli & remiſſionem peccatorum.

32. Et nos ſumus teſtes horum verborum, & Spiritus ſanctus, quem dedit Deus omnibus obedientibus ſibi.

33. Hæc cùm audiſſent, diſſecabantur, & cogitabant interficere illos.

34. Surgens autem quidam in concilio Phariſæus, nomine Gamaliel, Legis doctor, honorabilis univerſæ plebi, juſſit foras ad breve homines fieri,

35. Dixítque ad illos, Viri Iſraelitæ, attendite vobis ſuper hominibus iſtis quid acturi ſitis.

36. Ante hos enim dies exſtitit Theodas, dicens ſe eſſe aliquem, cui conſenſit numerus virorum circiter quadringentorum, qui occiſus eſt: & omnes qui credebant ei, diſſipati ſunt, & redacti ad nihilum.

37. Μετὰ

37. Μετὰ τοῦτον ἀνέστη Ἰούδας ὁ Γαλιλαῖος ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς ἀπογραφῆς, καὶ ἀπέστησε λαὸν ἱκανὸν ὀπίσω αὐτοῦ· κἀκεῖνος ἀπώλετο, καὶ πάντες ὅσοι ἐπείθοντο αὐτῷ, διεσκορπίσθησαν.

38. Καὶ τανῦν λέγω ὑμῖν, Ἀποστῆτε ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων τούτων, καὶ ἐάσατε αὐτούς· ὅτι ἐὰν ᾖ ἐξ ἀνθρώπων ἡ βουλὴ αὕτη ἢ τὸ ἔργον τοῦτο, καταλυθήσεται·

39. Εἰ δὲ ἐκ Θεοῦ ἐστιν, οὐ δυήσεσθε καταλῦσαι αὐτό, μήποτε καὶ θεομάχοι εὑρεθῆτε.

40. Ἐπείσθησαν δὲ αὐτῷ· καὶ προσκαλεσάμενοι τοὺς ἀποστόλους, δείραντες παρήγγειλαν μὴ λαλεῖν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τούτῳ Ἰησοῦ· καὶ ἀπέλυσαν αὐτούς.

41. Οἱ μὲν οὖν ἐπορεύοντο χαίροντες ἀπὸ προσώπου τοῦ συνεδρίου, ὅτι ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ κατηξιώθησαν ἀτιμασθῆναι·

42. Πᾶσάν τε ἡμέραν ἐν τῷ ἱερῷ καὶ κατ' οἶκον οὐκ ἐπαύοντο διδάσκοντες καὶ εὐαγγελιζόμενοι Ἰησοῦν τὸν Χριστόν.

37. Post hunc exstitit Judas Galilæus in diebus professionis, & avertit populum post se, & ipse periit: & omnes quotquot consenserunt ei, dispersi sunt.

38. Et nunc itaque dico vobis, Discedite ab hominibus istis & sinite illos: quoniam si est ex hominibus consilium hoc aut opus, dissolvetur:

39. Si verò ex Deo est, non poteritis dissolvere eos, nè fortè & Deo repugnare inveniamini.

40. Consenserunt autem illi: & convocantes Apostolos, cæsis denunciaverunt nè loquerentur in nomine Jesu, & dimiserunt eos.

41. Et illi quidem ibant gaudentes à conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati.

42. Omni autem die non cessabant in templo & circa domos docentes & euangelizantes Christum Jesum.

Ad CAP. V.

Com. 2. Συνειδύας καὶ τ γυναικὸς αὐτῆ] Gloss. Συγγιγνώσκω, σωνοιδα, *conscio*. Servius ad Æn. 2. CONSCIENTIAM *in insidiis bene nominavit*. In l. 16. F. de pœnis Latronum conscia.

Com. 4. Οὐχὶ μένον σοι ἔμενε;] Hieronymus ad Lætam, *Offerre nè cne filiam potestatis tuæ fuit, &c. ut autem oblatam non negligas ad periculum tuum pertinet.*

Com. 6. οἱ νεώτεροι.]

——*Famuli comitúmq; animosa juventus:*

quæ nempe Petro & Apostolis, non Ananiæ apparebat. In Glossis, *Juvenis*, νεώτερος. Infrà Com. 10. νεανίσκοι dicuntur. De hujusmodi Virgilius,

—— Vos ô quibus integer ævi
Sanguis adest, solidaq; suo stant robore vires;

id est, οἱ τ ἴσης ἡλικίας ἔχοντες, —— ὅτε κράτος δοὶ μέγιστον, ut apud Homerum Iliad. Φ. de Hectore loquentem. Diodorus Siculus l. 11. νέους τ ἡλικίας ἀκμάζοντας, καὶ τοῖς σώμασιν εὐρωστοτάτους dixit; Apuleius *Juvenes vegetes corporibus*. Sic νεώτεροι Plutarchus in Apophthegm. Reg. & Aristophanes in Equit. Nec de aliis intelligendus Suetonius de ægroto Augusto agens, *Subitò pavefactus, à quadraginta se juvenibus abripi quæstus est*: aut Herodianus qui, Παρεσκεύακε ὁ Σεβῆρος νεανίας τοὺς περὶ αὐτὸν σωματοφυλάκων, οὓς Ζυλλήφορον αὐτὸν ὠνομακότα.

Ibid. Συνέστειλαν αὐτὸν] *Involverunt eum*: idem quod περιέστειλαν. Euripides,

Δὸς τὸν τύμβῳ καὶ περίστειλον νεκρούς.

Apuleius 4. *Corpus lineâ veste diligenter convolutum.*

Com. 7. ὡρῶν τριῶν διάστημα] Gloss. Διάστημα, *Spatium, intervallum, intercapio*: lege *intercapedo*. Ibidem, Διάστημα χρόνου, *Laxamentum*.

Com. 9. ὁ δὲ Πέτρος εἶπε πρὸς αὐτόν] Vulgatus, *Petrus autem ad eum*. Eâdem Elleipsi & Apuleius noster, *Denique sic ad illum*. Vide ad Milet. 4. pag. 234. annotata.

Ibid. ἐπὶ τῇ θύρᾳ] Locutio rem statim insecuturam notans. 2 Reg. 6. 33. Gen. 4. 7. Jac. 5. 9.

Com. 10. ἔπεσε δὲ παραχρῆμα] Virgilius,

Gemma labant, gelidum concrescit frigore sanguis.

Ovidius,

Poplite deciduo genua intremuere, fugitq;
Et color & sanguis, vitámq; reliquit euntem.

Seneca in Controversiis, *Oborta sunt subitò tenebræ, diriguit animus, sublapsum est intercepto spiritu corpus.*

Ibid. παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ ἐξέψυξεν] Apuleius 10. *Ante ipsos Præsidis pedes exanimis corruit*: & 2. *Quoad tandem ante vestigia mea, &c. spiritum efflaverint.*

Ibid. ἔθαψαν πρὸς τ ἄνδρα αὐτῆς] Tobias cap. 4. ad filium de uxore sua, Ὅταν ἀποθάνῃ, θάψον αὐτὴν παρ' ἐμοί. Apuleius 8. *Unitâ sepulturâ marito perpetuam conjugem reddidere.* Valer. 4. 6. *Quem amici, sicut erat, togatum & calceatum, corpori conjugis junxerunt.*

Com. 13. Τῶν δὲ λοιπῶν οὐδεὶς ἐτόλμα κολλᾶσθαι αὐτοῖς, ἀλλ' ἐμεγάλυνεν αὐτοὺς ὁ λαός] Etsi verum sit τοὺς λοιποὺς alibi ἐπὶ τὸ χεῖρον sumi, (ut plusculis ad Luc. 18. exemplis indicavimus) hîc tamen, propter oppositum illud λαός, εὐφήμους istâ voce demonstrari putem: eos scilicet quos aut ordo aut vitæ autoritas insigniores fecerat. Sic τοὺς λοιποὺς, id est, sapientiores, τοῖς πολλοῖς, vulgo, idiotis, Simplicius in cap. 45. Epicteti opponit. Sic ὄχλος & ἄρχοντες exadversum positi apud Joannem: cujus cap. 7. com. 48, & 49. huic loco sensum simillimum vide. Suprà heic de his iisdem Apostolis, Ἔχοντες χάριν πρὸς ὅλον τ λαόν, ubi bene ad nostrum sensum Camerarius, *mentione populi excluditur Pontificia factio.* Ἐμεγάλυνον αὐτούς, est, *laudibus & non vulgaribus præconiis efferebant eos.* Utitur hâc voce etiam 1. 46. in Euang. Et est hoc sensu vocabulum bene Græcum istud. Dio in Excerptis, de Fabio Juniore, Οἱ Ῥωμαῖοι ἐκεῖνον ἐμεγάλυνον. Plutarchus in Lacæn. Apophthegm. Μεγαλυνόντων ἐκείνων (Brasidam nempe,) καὶ λεγόντων ὡς εἰσὶν ἐν πίστοις ἔργοις ἀπάντων Λακεδαιμονίων ἄριστοι. Et, τῷ τύχῃ μεγαλύνειν, Idem in De Roman. fortuna. Glossæ, Μεγαλύνω, *amplifico, magnifico.*

Com. 14. Μᾶλλον δὲ, &c.] *Magis ac magis indies*, ut loquuntur Latini Scriptores: vel μᾶλλον forsan (ut Phil. 1. 12. & infrà 9. 22.) pro μάλα.

Ibid. Προσετίθεντο, &c.] Subaudi ex Com. præced. αὐτῆς. Est hîc προσετίθεντο quod ibi κολλᾶσθαι. Sic προσετέθησαν, subintellecto, ut hîc, dativo habuimus suprà 2. 41. Bene Græca autem est & ista Lucæ locutio. Herodianus lib. 2. Τῷ Σεβήρῳ πάντες ἤδη προσετίθεντο.

Com. 15. Ἵνα ἐρχομένου Πέτρου κἂν ἡ σκιὰ ἐπισκιάσῃ τινὶ αὐτῶν] E diverso in veteri Tragœdia apud Ciceronem Atreus,

—— Nolite hospites adire ad me:
Illico isthinc, nè contagio mea umbráve obsit:
Tanta vis sceleris in corpore hæret.

Com. 16. Συνήρχετο δὲ καὶ τὸ πλῆθος τῶν περιξ πόλεων, &c. φερόντες ἀσθενεῖς] Vide ad Matth. 4. 24. dicta. Hesychius, Περιξ, κύκλῳ.

Ibid. ὀχλήσωσι τὸν πνεύματον ἀκαθάρτων] Ità & 6.18. in Euang. Herodianus simili formâ τὸν νόσε ἐνοχλοῦς dixit.

Com. 17. Ἀναεὰς ὁ ἀρχιερεύς, &c.] Non puto (cum eximio Grotio) exiisse Pontificem, cùm nulla coacti Synedrii mentio præcesserit. Græci hîc, ἀναεὰς, κινηθεὶς ὀπὶ τοῖς γεγονόσιν. Et ità hanc vocem accepit Vir summus Casaubonus. Habemus quidem apud Senecam *de Tribunali Consulem ab ira desilientem* ; & Luc. 4. 29. item 23.1. id verbi usu non in speciem absimili. Sed & ibi, suprà hîc Com.6. & multis aliis horum librorum locis attentiùs perpendenti patebit idiotismum esse.

Ibid. ἡ ἔσα αἵρεσις τῶν Σαδδυκαίων] Vox media αἵρεσις, ut & infrà 15.2. & 26.5. Servius ad Virgil. 10. *Sectas dicimus habitus animorum, & instituta Philosophorum circa disciplinam.*

Com. 18. ἐν τηρήσει δημοσίᾳ] Δημοσίαν φυλακὴν Diodorus in Excerptis vocat. Apuleius lib.10. *publicum carcerem.* In l. 48. de V. Sig. contractè *publicum* appellatur. Sic δημόσιον Scholiastes Thucydidis δεσμωτήριον exponit. In l.5.ff. De custod. & exhibit.reorum,Scriptore Illustrium Vitarum in Pausania, Pelopida, & Miltiade, *publica vincula.* Et hinc in Plautina Amphitr. *publicitus excipi.*

Com. 20. τὰ ῥήματα τῆς ζωῆς ταύτης] Hypallagen(quod nonnulli volunt) hîc nullam esse probant vel illa ὁ λόγος τῆς ζωῆς ταύτης, quæ infrà 13. 26. occurrunt.

Com. 24. διηπόρουν δὲ αὐτῷ, τί ἂν γένοιτο τοῦτο] Rectissimè Syrus, γένοιτο pro εἴη accepit. Infrà 10. 17. Ἐν ἑαυτῷ διηπόρει ὁ Πέτρος τί ἂν εἴη τὸ ὅραμα. Simile suprà 2. 12. Ἐξίσαντο καὶ διηπόρουν, &c. λέγοντες, τί ἂν θέλοι τοῦτο εἶναι ;

Com. 26. ἤγαγον αὐτοὺς οὐ μετὰ βίας] Οὐ μετ' ὄχλου, οὐδὲ μετὰ βίας, infrà 24. 18. Contrà apud Euripidem,

——— εἶλε Καπανέως βία,

& in 3 Maccabaico, μετὰ βίας ἑλκόμενοι.

Com. 28. ὀπὶ τῷ ὀνόματι τούτῳ ;] Contemptim, ut infrà 9. 21. τοὺς ἐπικαλουμένους τὸ ὄνομα τοῦτο· & 28. 22. τῆς αἱρέσεως ταύτης. Vide & 6. 14. 24.5. & quæ ad 16. 35. notanda. Terentius, —— *Cum milite isto :* ubi Donatus, ISTO *bene additum, quasi odioso, ut alibi. Jam verò mitte, Demea, tuam istam iracundiam, &c. Hæc enim pronomina spernentis sunt , odiumque monstrantis.*

Com. 29. Πειθαρχεῖν δεῖ τῷ Θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις] Apud Suidam ex Veteribus quis, Μὴ δὲ ἂν ἐπιθύσειν ποτὲ τῷ φρενῶν ἐς τοσοῦτον ὡς ἀνθρώπως περιτιμῆσαι Θεοῦ. Arrianus 1. 30. in Epictetum, Ὅταν εἰσίῃς πρός τινα τῶν ἰσχυόντων, μέμνησο ὅτι καὶ ἄλλος ἄνωθεν βλέπει τὰ γινόμενα, καὶ ὅτι ἐκείνῳ σε δεῖ μᾶλλον ἀρέσκειν ἢ τούτῳ. Idem ex persona Socratis suos Judices alloquentis, Ἂν μοι λέγητε νῦν ὅτι ἀφεθέντος ὑπὸ τούτοις, ὅπως μηκέτι διαλέξῃ τούτοις τοῖς λόγοις οἷς μέχρι νῦν διελέγου, μηδὲ παρενοχλήσῃς ἡμῖν τοῖς νέοις, μηδὲ τοῖς γέρουσιν ' (confer com. præced. & infrà 40, 41, & 42.) ὑπακούομαι ὅτι γελοῖοί ἐσε, οἵ τινες ἐξίστε εἰ μή με ὁ θεὸς ὁ ὑμέτερος ἔπεμπεν εἴς τινα τάξιν, ὅτε ἔδει με τηρεῖν αὐτὸν, καὶ φυλάττειν, καὶ μυειάκις πρότερον αἰρεῖσθαι ἀποθνήσκειν ἢ ἐγκαταλείπειν αὐτῷ· εἰ δ' ὁ θεὸς ἔα τινι χάρα καὶ ἀναστροφὴ κατατέταχε, ταύτῃ δ' ἐγκαταλείπειν δεῖ ἡμᾶς ; Idem apud Eundem 3. 1. Ἂν μ' ἀφῆτε ὅτι τότοις ἵνα μηκέτι ταῦτα περάνω ἃ νῦν, ἐκ ἀνέξομαι, οὐδ' ἂν ἀπόσω, ἀλλὰ καὶ πάλιν, καὶ πρεσβυτέρῳ, καὶ ἁπλῶς ἀεὶ τῷ ἐντυγχάνουσι περολέγων, ἀδύσωμαι ταῦτα ἃ καὶ νῦν πεπόηκα. Apud Sophoclem Antigone ad Creontem qui humari Polynicen vetaverat,

Οὐδὲ θνητὸν τοσοῦτον ᾠόμην τὰ σὰ
Κηρύγματ' ὡς τ' ἄγραπτα κἀσφαλῆ θεῶν
Νόμιμα. ———

Apud Philostratum 4. 12. Apollonius, Πρὸς τὰ Νέρωνος κηρύγματα, &c. ἔφη ἡμῖν τὸ τοῦ Σοφοκλέους ἰαμβεῖον,

Οὐ γάρ τοί μοι Ζεὺς ἦν ὁ κηρύσσων τάδε.

Æsopus apud Plutarchum Solonem in convivio alloquens, Τίς δ' ἂν σοι τοῦτο πεισθεὶη ἢ τῷ Θεῷ φράσαντι, &c. Adde Exod.1.17. Histor. Susan.com. 23. & in Maccab.2.22.

Com. 30. ὃν ὑμεῖς διεχειρίσασθε κρεμάσαντες ὀπὶ ξύλου, τοῦτον ὁ θεὸς ἀρχηγὸν καὶ σωτῆρα ὕψωσε] Infrà 7. 35. Τοῦτον τὸν Μωϋσῆν ὃν ἠρνήσαντο, &c. τοῦτον ὁ θεὸς ἄρχοντα καὶ λυτρωτὴν ἀπέσειλεν.

Com. 31. δῶναι μετάνοιαν] Supple εἰς ζωήν· infrà 11.18.

Com. 32. Καὶ ἡμεῖς ἐσμὲν μάρτυρες τῶν ῥημάτων τούτων] De veritate harum rerum. Apud Lucianum in Bis accus. Καὶ ταῦτα ὅτι ἀληθῆ μάρτυρες Ἀσιανοὶ πάντες. Infrà 10. 39. Καὶ ἡμεῖς ἐσμὲν μάρτυρες πάντων, &c. Apud Xenophontem 1. Ὑπομνημ. Καὶ γὰρ μαρτυρῶ τούτοις.

Com. 34. τίμιος παντὶ τῷ λαῷ] *Unus è curia senior, præ cæteris compertæ fidei, atque autoritatis præcipuæ,* ut est apud Apuleium. Εὐχήρων βουλῆς, ut Marcus de Josepho Arimathæensi.

Ibid. ἐκέλευσεν ἔξω βραχύ τι τοὺς Ἀποστόλους ποιῆσαι] De hoc more vide suprà ad 4. 15. notata. Ἔξω ποιεῖν satis Græcè. Sic Philostratus ἐκποιεῖν τῆς διαιτητείας. Vide ad Apuleii lib. 5. p. 248. annotata.

Ibid. ἔξω ποιῆσαι τοὺς Ἀποστόλους] Vulgatus τοὺς ἀνθρώπους legebat.

Com. 35. προσέχετε ἑαυτοῖς, &c. τί μέλλετε πράσσειν] Terentius Eunuch. *Vide quid agas :* ubi Donatus, *Sic dicitur magna aggredientibus.* Infrà hîc 19. 36. Δέον δὴν ὑμᾶς καλεσαλμένους ὑπάρχειν, καὶ μηδὲν προσέτεις πράσσειν. Est autem hîc φράσις λέξεως, pro προσέχετε ἑαυτοῖς τί μέλλετε πράσσειν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις. Loquendi non dissimile genus suprà hîc com. 26. & 3. 9. habuimus.

Com. 36. Πρὸ γὰρ τούτων τῶν ἡμερῶν ἀνέστη Θευδᾶς, &c.] *Exempla pro negotiorum qualitate sumere debemus,* Servius ad Æn. 1. Illa πρὸ τούτων τῶν ἡμερῶν verterim *non ità pridem.* Eadem locutio infrà 21. 38. occurrit. Gloss. Πρὸ τούτου, *antehac :* opponitur infrà 15. 7. ἀπ' ἀρχαίων ἡμερῶν.

Ibid. λέγων εἶναί τινα ἑαυτὸν] Seneca in de Ira, *Nunc iste aliquem se putat.* Vide infrà ad 8. 9. dicta.

Ibid. διελύθησαν] Dispersi ac dissoluti sunt Ductore è medio sublato.

——Duce incolumi fors omnibus una,
Amisso rupere fidem. ———

Claudianus,

——Conjuratique recedunt,
Procumbit pariter cum Duce tota cohors.

Ovidius,

Diffugiunt Tyrii quà quemque agit error, ut olim
Amisso dubiæ Rege vagantur apes.

Salustius in Jugurthino, *Postquam in Hispania Hercules, sicut Afri putant, interiit, exercitus ejus compositus ex variis gentibus, amisso Duce,* &c. *brevi dilabitur.* Simplicius in cap. 37 Epicteti, Στρατηγοῦ πεσόντος , οἱ στρατιῶται, &c. ἄλλοι ἀλλαχῆ πρὸς φυγὴν διασπείρονται. In Excerptis Diodori Siculi,τὸ Σύσημα τῶν Λεσιταιῶν διελύθη,στρεφθὲν ἐπὶ τότε (Viriathi) πρασίας. Curtius lib. 5. *Barbari Ducibus destituti, quà quemque aut spes ducebat, aut favor, dissipabantur.* Quibus adde quæ ad Matth. 26. 32. notata. In verbis Diodori nota διελύθη, quo & Lucas usus : in verbis Curtii *dissipabantur,* quo hîc Vetus usus.

Ibid. καὶ ἐγένοντο εἰς οὐδέν] Vulg. *redacti sunt ad nihilum: Ad nullum redire memorum,* ut Apuleius locutus.

Com. 37. ἀπέστησε λαὸν ἱκανὸν] Est quod in Euang. 23. 14. τὸν λαὸν ἀποστρέφων· infrà hîc 19. 26. μετέστησεν dixit.

Ibid. ἀπέστησε λαὸν ἱκανὸν ὀπίσω αὐτοῦ] Vulgat. *avertit populum post se.* Ità, *avertere in se populum,* Macrobius 2. 5. dixit : ibi de oculis autem, hîc de animis agitur.

Com. 38. καὶ ἐάσατε αὐτούς] Apud Diog. Laert. Μὴ, &c. ἀποκλείσῃς τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' ἐμοὶ πειθόμενος ἄφες.

Ibid. ἐάσατε αὐτοὺς] *Patiemini liberos homines fore quò destinant,* ut locutus Petronius.

Ibid. ὅτι ἐὰν ᾖ ἐξ ἀνθρώπων ἡ βουλὴ αὕτη, ἢ τὸ ἔργον τοῦτο, καταλυθήσε] Suâ sponte corruet. Sic ἐφήκατον, καὶ ἐξ ἑαυτῶν ἐκινήλυθον Philo in de Temulent. dixit. Memmius Trib. Plebis in eodem Salustii Jugurthino, *Neque vos ego hortor,*

hortor, &c. *ut contra injurias armati eatis: nihil vi, nihil secessione opus est: necesse est suomet ipsi more præcipites eant.* Adde locum Vulcatii Gallicani jam ſtatim adducendum.

Com. 39. Εἰ δὲ ἐκ Θεοῦ ἐστιν, οὐ δυνήσεσθε καταλῦσαι αὐτὸ] Συντέλειαν δὲ αὐτὸς ποιήσει, ut Nahumi 1. 9. Joſeph. Antiquit. 2. 5. Κρείττονες δ' ἂν εὕροις τὸ Θεοῦ γνώμης, οὐδὲ μυείας τέχνας ἐπὶ τούτῳ μηχανησάμενον. Proverb. 21. 30. *Contra Deum non eſt ſapientia, non prudentia, non conſilium.* Eſtheris 6. 12. amici ad Hamanem, Εἰ ἐκ γένους Ἰουδαίων Μαρδοχαῖός, καὶ ἤρξω ταπεινοῦσθαι ἔμπροσθεν αὐτοῦ, πεσὼν πεσῇ, καὶ οὐ μὴ δυνῇ αὐτὸν ἀμύνασθαι, ὅτι θεὸς ζῶν μετ' αὐτοῦ. Marcus Antoninus ad Verum de Avidio Caſſio, *Si ei divinitus debetur imperium, non poterimus interficere, etiamſi velimus. Scis enim proavi tui dictum, Succeſſorem ſuum nullus occidit: ſin minùs, ipſe ſponte, ſine noſtra crudelitate fatales laqueos inciderit.* Euripides ſimili non ſenſu, ſed loquendi modo,

Γάμους δ' ὅσοι σπεύδουσι μὴ πεπρωμένους,
Μάτην πονοῦσιν· ἢ δὲ τοῦ χρεὼν πόσει
Μένουσα, κἀπάδας θ' ἥλωτεν ἐς δόμους.

Ibid. Μήποτε καὶ θεομάχοι εὑρεθῆτε] Sic infrà 23. 9. μὴ θεομαχῶμεν. Etiam Tigillinus Apollonium apud Philoſtratum 4. 15. abſolvens, eodem verbo utitur, Ὥσπερ θεομαχεῖν φυλαττόμενος, χώρει, ἔρη, ἃ βούλῃ· σὺ γὰρ κρείττων ἢ ὥστ' ἐμοῦ ἄρχεσθαι. Infrà 11. 17. τοῦ θεὸν κωλύειν dicitur, & 9. 5. (ubi vide Euripidis locum) θεοὺς κέντρα λακτίζειν. Τῇ θείᾳ φρονήσει ἀντιτείνειν Pythagoras apud Iamblichum dixit. *In cœlum pugnis invadere* Lucilius. Apud Virgilium,

— *Quæ tanta animum dementia cepit?*
Non vires alias, conversa, Numina ſentis?
Cede Deo. ———

Philoſtratus 6. 10. Θεοῖς ἀντινομοθετεῖν μανίαν οἶμαι. Euripides, Iphig. in Taur.

——— Τί γάρ;
Πρὸς τοὺς δύνοντας θεοὺς ἁμιλλᾶσθαι καλόν;

Quibus adde quæ & infrà ad 11. 17. dicta. Et hæc ad locutionem illuſtrandam, jam de loci connexione videamus. Turbelas multas creavit hîc vox μήποτε, cujus nullam cum proximè antecedentibus cohærentiam Expoſitores viderunt. Non jam agimus de antiquioribus, qui hoc genus ſalebras & moramenta ut plurimùm levi plantâ tranſilire ſolebant, & in ſtadio vel didaſcalico vel allegorico libentiùs exercuerunt ſe, ſed de nuperis, qui moroſiùs iſta & attentiùs penſitarunt, quaſi ad limam & lineam certam pro ſe quiſq; redegerunt, ea cum torno & cothurno iterum ac ſæpius compararunt. Verſio vulgata, *Nè fortè Deo repugnare inveniamini.* Eraſmus, *Nè quando Deo*, &c. quod eodèm cadit. Gloſſarium, Μήποτε, *Nè quando, nè fortè, nè unquam.* Camerarius paulò operoſiùs, *Ne ſi facere hoc conemini, inveniamini ii qui cum Deo bellum gerant.* Sed hæc apparens ἀνακόλουθον non tollunt nobis. Beza interpolando mederi voluit: vertit enim, *Et videte nè cum Deo*, &c. In quem ferme ſenſum nuperrimus & ſagaciſſimus Annotator. *Ante* μήποτε (inquit) *ſubintelligi hîc debet, Cavendum eſt.* Certè Rom. 11. 21. non ſoni ſenſúſque ſimilis vox tantùm, ſed & ſimili elleipſi ponitur: cujus loci doctiſſimos homines demiror non autoritate uſos. Sed nec illo, nec alio, ni fallor, ejuſmodi heic exemplo opus: omnino enim hoc membrum καὶ ζώπυξιν jungendum videtur non continuò præcedentibus, ſed verbis καὶ ἐάσατε αὐτούς paulò altiùs occurrentibus. Jam illa verò ὅτι ἐάν, uſque ad κατάλῦσαι αὐτό, ὡς διὰ μέσου omnia interjecta ſunt. Series & ordo naturalis ad hunc modum haberet ſe, Καὶ τανῦν λέγω ὑμῖν, ἀπόστητε ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων τούτων, καὶ ἐάσατε αὐτούς, μήποτε καὶ θεομάχοι εὑρεθῆτε. Ὅτι ἐὰν ἢ ἐξ ἀνθρώπων ἡ βουλὴ αὕτη, ἢ τὸ ἔργον τοῦτο, καταλυθήσεται· εἰ δὲ ἐκ Θεοῦ ἐστιν, οὐ δυνήσεσθε καταλῦσαι αὐτό. Ἐπείσθησαν δὲ αὐτῷ, &c. Vide quàm plana jam omnia, quàm offendiculo expedita.

Com. 39. Ἐπείσθησαν δὲ αὐτῷ]

——Ἀσφαλέως ἀγορεύων
Αἶψά τε καὶ μέγα νεῖκος ἐπισπόμενος κατέπαυσε,

ut eſt apud Heſiodum. Apuleius 10. *Ad iſtum modum ſeniore adorante placuit.* Curtius lib. 7. *Hæc elocuto univerſa concio aſſenſa eſt.*

Ille animos rexit dictis, & pectora mulſit.

Com. 41. ἐπορεύοντο χαίροντες, &c. ὅτι ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ κατηξιώθησαν ἀτιμασθῆναι] Vide Matth. 5. 12. & ad eum locum notata. Paulus 2 Cor. 12. 10. Ἐν ὕβρεσιν, ἐν ἀνάγκαις, ἐν διωγμοῖς ὑπὲρ Χριστοῦ εὐδοκῶ dixit. Ignatius ad Epheſios, Ἠξιώθην εἰς Θεοῦ τιμὴν φορέσαι ταυτασὶ τὰς ἁλύσεις. Arrianus 1. 29. ubi de Deo quem in adverſis conſtituente, Ὅτι σε ἐτίμησε τοιαύτην τιμήν, καὶ ἄξιον ἡγήσατο προσαγαγεῖν εἰς μαρτυρίαν τοσαύτην. Et Seneca lib. Cur boni viris, &c. *Digni viſi ſumus Deo, in quibus experiretur*, &c. Tertullianus in Apologetico, *Neq; de Chriſto erubeſcimus, cùm ſub nomine ejus deputari & damnari juvet.* Ibidem ipſo fine, *Sententiis veſtris gratias agimus*, &c. *cùm damnamur à vobis, à Deo abſolvimur.* Ἀτιμασθῆναι bene Vetus *contumeliam pati.* Gloſſarium, Ἀτιμάζω, *contumelior, dehoneſto.* Ammonius, Ἀτιμάζει ὁ ὑβριζόμενος ἔν τινι πράγματι.

Ibid. καταξιωθέντες] Gloſſarium, Καταξιοῖ, *dignus judicatur.* Aliud Gloſſarium, *Meruit*, καταξιώθη.

Κεφ. ϛ'.

1. Ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις ταύταις πληθυνόντων τῶν μαθητῶν, ἐγένετο γογγυσμὸς τῶν Ἑλληνιστῶν πρὸς τοὺς Ἑβραίους, ὅτι παρεθεωροῦντο ἐν τῇ διακονίᾳ τῇ καθημερινῇ αἱ χῆραι αὐτῶν.

2. Προσκαλεσάμενοι δὲ οἱ δώδεκα τὸ πλῆθος τῶν μαθητῶν, εἶπον, Οὐκ ἀρεστόν ἐστιν ἡμᾶς καταλείψαντας τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ διακονεῖν τραπέζαις.

3. Ἐπισκέψασθε οὖν, ἀδελφοί, ἄνδρας ἐξ ὑμῶν μαρτυρουμένους ἑπτὰ, πλήρεις πνεύματος ἁγίου καὶ σοφίας, οὓς καταστήσομεν ἐπὶ τῆς χρείας ταύτης·

4. Ἡμεῖς δὲ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ διακονίᾳ τοῦ λόγου προσκαρτερήσομεν.

5. Καὶ ἤρεσεν ὁ λόγος ἐνώπιον παντὸς τοῦ πλήθους· καὶ ἐξελέξαντο Στέφανον, ἄνδρα πλήρη πίστεως καὶ πνεύματος ἁγίου, καὶ Φίλιππον καὶ Πρόχορον καὶ Νικάνορα καὶ Τίμωνα καὶ Παρμενᾶν, καὶ Νικόλαον προσήλυτον Ἀντιοχέα·

Verſio Vulgata.

1. IN diebus autem illis creſcente numero diſcipulorum, factum eſt murmur Græcorum adverſùs Hebræos, eò quòd deſpicerentur in miniſterio quotidiano viduæ eorum.

2. Convocantes autem duodecim multitudinem diſcipulorum, dixerunt, Non eſt æquum, nos derelinquere verbum Dei, & miniſtrare menſis.

3. Conſiderate ergò, fratres, viros ex vobis boni teſtimonii ſeptem, plenos Spiritu ſancto & ſapientiâ, quos conſtituamus ſuper hoc opus.

4. Nos verò orationi & miniſterio verbi inſtantes erimus.

5. Et placuit ſermo coram omni multitudine. Et elegerunt Stephanum virum plenum fide & Spiritu ſancto, & Philippum, & Prochorum, & Nicanorem, & Timonem, & Parmenam, & Nicolaum advenam Antiochenum.

6. Οὓς ἔστησαν ἔμπροσθεν τῶν ἀποστόλων· καὶ προσευξάμενοι ἐπέθηκαν αὐτοῖς τὰς χεῖρας.

7. Καὶ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ηὔξανε· καὶ ἐπληθύνετο ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν ἐν Ἱερουσαλὴμ σφόδρα, πολύς τε ὄχλος τῶν ἱερέων ὑπήκουον τῇ πίστει.

8. Στέφανος δὲ πλήρης πίστεως καὶ δυνάμεως ἐποίει τέρατα καὶ σημεῖα μεγάλα ἐν τῷ λαῷ.

9. Ἀνέστησαν δέ τινες τῶν ἐκ τῆς συναγωγῆς τῆς λεγομένης Λιβερτίνων καὶ Κυρηναίων, καὶ Ἀλεξανδρέων, καὶ τῶν ἀπὸ Κιλικίας καὶ Ἀσίας, συζητοῦντες τῷ Στεφάνῳ.

10. Καὶ οὐκ ἴσχυον ἀντιστῆναι τῇ σοφίᾳ καὶ τῷ πνεύματι ᾧ ἐλάλει.

11. Τότε ὑπέβαλον ἄνδρας λέγοντας, Ὅτι ἀκηκόαμεν αὐτοῦ λαλοῦντος ῥήματα βλάσφημα εἰς Μωσῆν καὶ τὸν Θεόν.

12. Συνεκίνησάν τε τὸν λαὸν καὶ τοὺς πρεσβυτέρους καὶ τοὺς γραμματεῖς· καὶ ἐπιστάντες συνήρπασαν αὐτόν, καὶ ἤγαγον εἰς τὸ συνέδριον·

13. Ἔστησάν τε μάρτυρας ψευδεῖς, λέγοντας, Ὁ ἄνθρωπος οὗτος οὐ παύεται ῥήματα βλάσφημα λαλῶν κατὰ τοῦ τόπου τοῦ ἁγίου τούτου καὶ τοῦ νόμου.

14. Ἀκηκόαμεν γὰρ αὐτοῦ λέγοντος, ὅτι Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος οὗτος καταλύσει τὸν τόπον τοῦτον, καὶ ἀλλάξει τὰ ἔθη ἃ παρέδωκεν ἡμῖν Μωσῆς.

15. Καὶ ἀτενίσαντες εἰς αὐτὸν ἅπαντες οἱ καθεζόμενοι ἐν τῷ συνεδρίῳ, εἶδον τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡσεὶ πρόσωπον ἀγγέλου.

6. Hos ſtatuerunt ante conſpectum Apoſtolorum: & orantes impoſuerunt eis manus.

7. Et verbum Dei creſcebat, & multiplicabatur numerus diſcipulorum in Jeruſalem valde: multa etiam turba ſacerdotum obediebat fidei.

8. Stephanus autem plenus gratiâ & fortitudine faciebat prodigia & ſigna magna in populo.

9. Surrexerunt autem quidam de ſynagoga quæ appellatur Libertinorum, & Cyrenenſium, & Alexandrinorum, & eorum qui erant à Cilicia & Aſia, diſputantes cum Stephano.

10. Et non poterant reſiſtere ſapientiæ & Spiritui qui loquebatur.

11. Tunc ſummiſerunt viros, qui dicerent ſe audiviſſe eum dicentem verba blaſphemiæ in Moyſen & Deum.

12. Commoverunt itaq; plebem, & ſeniores, & Scribas: & concurrentes rapuerunt eum, & adduxerunt in concilium,

13. Et ſtatuerunt falſos teſtes qui dicerent, Homo iſte non ceſſat loqui verba adverſùs locum ſanctum, & Legem.

14. Audivimus enim eum dicentem, quoniam Jeſus Nazarenus hic deſtruet locum iſtum, & mutabit traditiones quas tradidit nobis Moyſes.

15. Et intuentes eum omnes qui ſedebant in concilio, viderunt faciem ejus tanquam faciem angeli.

Ad Cap. VI.

Com. 1. Παρεθεωροῦντο] Vertunt, *deſpiciebantur*: preſſiùs, nec minùs commodè, *prætervidebantur* vertas.

Com. 3. μαρτυρουμένους] Id eſt, ut 1 Tim. 3. 7. καλὴν μαρτυρίαν ἔχοντας. *Honeſtæ & inculpatæ vitæ*, ut in l. 3. de Teſtib. Joſephus 15. 13. Καλοκαγαθίᾳ μαρτυρούμενον. Eunapius in vita Priſci, Ἐμαρτυρεῖτο καλὸς καὶ ἀγαθὸς εἶναι.

Ibid. ὁπὶ τῆς χρείας ταύτης] Quos huic curæ præficiamus: eam enim vim habet illud ὁπί, ut infrà 8. 17. 12. 20. & alibi.

Com. 4. Ἡμεῖς δὲ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ διακονίᾳ τοῦ λόγου προσκαρτερήσομεν] Miniſterium illud non ut humile quid aut moleſtum refugientes, ſed ut his magis neceſſariis officiis attentiùs incumbere volentes. Origenes ad Celſum Chriſtianis quòd muneribus ſe publicis ſubtraherent objicientem, Οὐ φάσκοντές γε τῷ βίῳ λειτουργίας τοιαύτας ποιεῖσθαι, ἀλλὰ θεοδύλους ἑαυτὰς θειοτέρᾳ καὶ ἀναγκαιοτέρᾳ λειτουργίᾳ. Sic Philoſophum, aliàs ἀυτουργὸν, Simplicius ait οἰκέτης δεῖσθαι, ἢ νοσοῦντα, ἢ τῆς χρείας δεομένης ζυλλήπτορος, ἢ καὶ δι' ἀσχολίαν ἐνίοτε τῶν περὶς καλλίονα, in cap. 46 Epicteti.

Com. 5. ἤρεσεν ὁ λόγος ἐνώπιον παντὸς τοῦ πλήθους] Καλῶς ἔδοξα ταῦτα λέγειν, ut apud Lucianum eſt. Πᾶσιν δοκῶ λέγειν ἔδοξεν, ut apud Heliodorum. Vide Deut. 1. 23. & quæ ſuprà ad 5. 40. dicta.

Com. 10. Καὶ οὐκ ἴσχυον ἀντιστῆναι τῇ Σοφίᾳ καὶ τῷ πνεύματι ᾧ ἐλάλει] Οὐκ ἐδυνάσθη ἀντειπεῖν, ut in ſimili re Luc. 21. 15. οὐκ ἴσχυον ἀνταποκριθῆναι, ut ibid. 14. 6. Σοφίας οὐ κατισχύειν κακίαν dixit olim 7. 30. Sap. Scriptor. Æmilius Probus in vita Alcibiadis, *Tanta erat commendatio oris ut nemo ei dicendo poſſet reſiſtere*: & apud Eunapium poſt facundam Proæreſii defenſionem οἱ ἀντίτεχνοι ἔκειντο. Ὦ, ἐλάλει eſt, cujus vi & inſtinctu loquebatur. Vide Matt. 10. 20. & quæ ibi annotata. In verbis Probi Æmilii nota vocem *reſiſtere*: tum Veterem an rectè Recentior notaverit judicium ferto.

Com. 11. ὑπέβαλον ἄνδρας] *Subornarunt*. Gloſſæ, Ὑποβλητὸς μάρτυς, *ſubornatus teſtis*. Interpres vetus, *ſubmiſerunt*: Recentior, *ſubjecerunt*. At verò *mittendi* verbum, præfixâ præpoſitione *in*, frequentiùs his & ſimilibus argumentis ponitur. Gell. 4. 18. *Petilius quidam Trib. Plebis à Marco, ut aiunt, Catone inimico Scipionis in eum comparatus atque immiſſus.* Saluſt. Catil. *Alii Tarquinium à Cicerone immiſſum aiebant.* Plin. lib. 6. Epiſt. 13. *Inde invidia, & ab diſſimillimis diſſimilis delator immiſſus.* Capitolinus de Maximino, *Quòd delatores evocaret, accuſatores immitteret.* Spartianus de Hadriano, *Circumiens Provincias, Procuratores & Præſides pro factis ſupplicio affecit, ità ſeverè, ut accuſatores per ſe crederetur immittere.*

Com. 12. Συνεκίνησαν τὸν λαὸν] Quod infrà 17. 5. ὀχλοποιεῖν· 21. 17. Συγχέειν τὸν ὄχλον· 13. 15. παρορμῶν· Marc. 15. 11. ἀνασείειν.

Ibid. Συνήρπαζον αὐτὸν] Eſt quod infrà 8. 3. & 17. 6. Σύρειν· Jacob. 2. 6. ἕλκειν.

Com. 13. κατὰ τοῦ τόπου τοῦ ἁγίου τούτου, καὶ τοῦ νόμου] Vox τόπου hîc poteſt *templum*, poteſt & *civitatem* denotare. Ut *urbem* intelligamus ſuadet appoſitum epitheton. Vide & Matth. 4. 5. 24. 15. 27. 53. & ſæpius in Vet. Inſtrumento. Sic infrà etiam 7. 7. 12. 17. & Joh. 11. 48. ea vox ponitur. Ità & Latini,

— Non illa loco, neque origine gentis
Clara, ſed arte fuit. — Et
— Sic toties verſa eſt fortuna locorum.

Ut *templum* deſignari putemus ſuadet infrà 21. 28. locus, & alter ille 25. 8. ubi ſimili argumento ἱερὸν & νόμος junguntur: ſuadet & vox καταλύσει ſeq. commatis. Vide Matth. 26. 61.

Com. 14. ὁ Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος οὗτος] Οὗτος deſpicienter, ut infrà 25. 19. περὶ Ἰησοῦ τινος.

Ibid. καταλύσει τὸν τόπον τοῦτον] *Deſtruet*. Scholiaſtes ad Plutum Ariſtophanis, Καταλύω, τὸ ἀφανίζω. In Gloſſario, *Deſtrictum*, καταλελυμένον· lege *deſtructum*. Sic ſtatim ibidem, *Deſtruit*, καταλύει.

Ibid. καὶ ἀλλάξει τὰ ἔθη, &c.] Apud Virgilium,

Bellum ingens geret Italiâ, populóſque feroces
Contundet, moréſque viris & mœnia ponet.

Tacitus,

Tacitus, *Rex Antiochus demere ſuperſtitionem, & mores Græcorum dare annixus.* Vide Dantel. 7. 25.

Com. 15. ἄϑλον τὸ πρόσωπον αὐτῦ ὡς πρόσωπον ἀγγέλυ] Locutio reverentiam notans non ſine tremore incuſſam. Geneſ. 33. 10. & in Eſtheris Hiſtoria. Hîc puto denotari fulgorem hominis paulò pòſt cœleſti gloriâ illuſtrandi. Prudentius de Laurentio jam martyrium paſſuro,

Illi os decore ſplenduit,
Fulgórque circumfuſus eſt.

Nec abhorrent quæ de Julio Proculo habet Vitarum illuſtrium Scriptor, *Affirmavit Romulum à ſe in colle Quirinali viſum auguſtiore formâ cùm ad deos abiret.*

Κεφ. ζ'.

1. Εἶπε δὲ ὁ ἀρχιερεύς, Εἰ ἄρα ταῦτα οὕτως ἔχει;

2. Ὁ δὲ ἔφη, Ἄνδρες ἀδελφοὶ καὶ πατέρες, ἀκούσατε. Ὁ Θεὸς τῆς δόξης ὤφθη τῷ πατρὶ ἡμῶν Ἀβραὰμ ὄντι ἐν τῇ Μεσοποταμίᾳ, πρὶν ἢ κατοικῆσαι αὐτὸν ἐν Χαρράν·

3. Καὶ εἶπε πρὸς αὐτόν, Ἔξελθε ἐκ τῆς γῆς σε καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου, καὶ δεῦρο εἰς γῆν ἣν ἄν σοι δείξω.

4. Τότε ἐξελθὼν ἐκ γῆς Χαλδαίων, κατῴκησεν ἐν Χαρράν· κἀκεῖθεν, μετὰ τὸ ἀποθανεῖν τὸν πατέρα αὐτῦ, μετῴκισεν αὐτὸν εἰς τὴν γῆν ταύτην εἰς ἣν ὑμεῖς νῦν κατοικεῖτε.

5. Καὶ οὐκ ἔδωκεν αὐτῷ κληρονομίαν ἐν αὐτῇ, οὐδὲ βῆμα ποδός· καὶ ἐπηγείλατο αὐτῷ δοῦναι εἰς κατάσχεσιν αὐτήν, καὶ τῷ σπέρματι αὐτῦ μετ' αὐτόν, οὐκ ὄντος αὐτῷ τέκνυ.

6. Ἐλάλησε δὲ οὕτως ὁ Θεός, Ὅτι ἔσαι τὸ σπέρμα αὐτῦ πάροικον ἐν γῇ ἀλλοτρίᾳ, καὶ δυλώσυσιν αὐτὸ καὶ κακώσυσιν ἔτη τετρακόσια.

7. Καὶ τὸ ἔθνος ᾧ ἐὰν δυλεύσουσι, κρινῶ ἐγώ, εἶπεν ὁ Θεός. Καὶ μετὰ ταῦτα ἐξελεύσονται, καὶ λατρεύσυσί μοι ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ.

8. Καὶ ἔδωκεν αὐτῷ διαθήκην περιτομῆς· καὶ οὕτως ἐγέννησε τὸν Ἰσαὰκ, καὶ περιέτεμεν αὐτὸν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ὀγδόῃ· καὶ ὁ Ἰσαὰκ τὸν Ἰακώβ, καὶ ὁ Ἰακὼβ τοὺς δώδεκα πατριάρχας.

9. Καὶ οἱ πατριάρχαι ζηλώσαντες τὸν Ἰωσὴφ ἀπέδοντο εἰς Αἴγυπτον· καὶ ἦν ὁ Θεὸς μετ' αὐτῦ·

10. Καὶ ἐξείλετο αὐτὸν ἐκ πασῶν τῶν θλίψεων αὐτῦ, καὶ ἔδωκεν αὐτῷ χάριν καὶ Σοφίαν ἐναντίον Φαραὼ βασιλέως Αἰγύπτυ, καὶ κατέστησεν αὐτὸν ἡγούμενον ἐπ' Αἴγυπτον καὶ ὅλον τὸν οἶκον αὐτῦ.

11. Ἦλθε δὲ λιμὸς ἐφ' ὅλην τὴν γῆν Αἰγύπτυ καὶ Χαναάν, καὶ θλῖψις μεγάλη· καὶ οὐχ ὑρίσκον χορτάσματα οἱ πατέρες ἡμῶν.

12. Ἀκούσας δὲ Ἰακὼβ ὄντα σῖτα ἐν Αἰγύπτῳ, ἐξαπέστειλε τοὺς πατέρας ἡμῶν πρῶτον.

13. Καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ ἀνεγνωρίσθη Ἰωσὴφ τοῖς ἀδελφοῖς αὐτῦ· καὶ φανερὸν ἐγένετο τῷ Φαραὼ τὸ γένος τῦ Ἰωσήφ.

14. Ἀποστείλας δὲ Ἰωσὴφ μετεκαλέσατο τὸν πατέρα αὐτῦ Ἰακὼβ, καὶ πᾶσαν τὴν συγγένειαν αὐτῦ, ἐν ψυχαῖς ἑβδομηκονταπέντε.

15. Καταβὰς δὲ Ἰακὼβ εἰς Αἴγυπτον, καὶ ἐτελεύτησεν αὐτὸς καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν.

16. Καὶ μετετέθησαν εἰς Συχέμ, καὶ ἐτέθησαν ἐν τῷ μνήματι ᾧ ὠνήσατο Ἀβραὰμ τιμῆς ἀργυρίυ παρὰ τῶν υἱῶν Ἐμμὼρ τοῦ Συχέμ.

17. Καθὼς δὲ ἤγγιζεν ὁ χρόνος τῆς ἐπαγγελίας ἧς ὤμοσεν ὁ Θεὸς τῷ Ἀβραάμ, ηὔξησεν ὁ λαὸς καὶ ἐπληθύνθη ἐν Αἰγύπτῳ·

Verſio Vulgata.

1. DIxit autem princeps ſacerdotum, Si hæc ità ſe habent?

2. Qui ait, Viri fratres & patres, audite. Deus gloriæ apparuit patri noſtro Abrahæ cùm eſſet in Meſopotamia, priuſquam moraretur in Charan,

3. Et dixit ad illum, Exi de terra tua, & de cognatione tua, & veni in terram quam monſtravero tibi.

4. Tunc exiit de terra Chaldæorum, & habitavit in Charan. Et indè, poſtquam mortuus eſt pater ejus, tranſtulit illum in terram iſtam in qua nunc vos habitatis.

5. Et non dedit illi hereditatem in ea nec paſſum pedis: & repromiſit dare illi eam in poſſeſſionem, & ſemini ejus poſt ipſum, cùm non haberet filium.

6. Locutus eſt autem ei Deus, Quia erit ſemen ejus accola in terra aliena, & ſervituti eos ſubjicient, & malè tractabunt eos annis quadringentis.

7. Et gentem cui ſervierint, judicabo ego, dixit Deus: & poſt hæc exibunt, & ſervient mihi in loco iſto.

8. Et dedit illi teſtamentum circumciſionis, & ſic genuit Iſaac, & circumcîdit eum die octavo: & Iſaac, Jacob; & Jacob, duodecim Patriarchas.

9. Et Patriarchæ æmulantes, Joſeph vendiderunt in Ægyptum; & erat Deus cum eo:

10. Et eripuit eum ex omnibus tribulationibus ejus; & dedit ei gratiam & ſapientiam in conſpectu Pharaonis regis Ægypti, & conſtituit eum præpoſitum ſuper Ægyptum & ſuper omnem domum ſuam.

11. Venit autem fames in univerſam Ægyptum & Chanaan, & tribulatio magna: & non inveniebant cibos patres noſtri.

12. Cùm audiſſet autem Jacob eſſe frumentum in Ægypto, miſit patres noſtros primùm.

13. Et in ſecundo cognitus eſt Joſeph à fratribus ſuis, & manifeſtatum eſt Pharaoni genus ejus.

14. Mittens autem Joſeph, accerſivit Jacob patrem ſuum, & omnem cognationem in animabus ſeptuaginta quinque.

15. Et deſcendit Jacob in Ægyptum: & defunctus eſt ipſe & patres noſtri.

16. Et tranſlati ſunt in Sichem, & poſiti ſunt in ſepulcro quod emit Abraham pretio argenti à filiis Hemor filii Sichem.

17. Cùm autem appropinquaret tempus promiſſionis, quam confeſſus erat Deus Abrahæ, crevit populus & multiplicatus eſt in Ægypto,

18. Ἄχρις οὗ ἀνέστη βασιλεὺς ἕτερος, ὃς οὐκ ἤδει τὸν Ἰωσήφ.

19. Οὗτος κατασοφισάμενος τὸ γένος ἡμῶν, ἐκάκωσε τοὺς πατέρας ἡμῶν, τοῦ ποιεῖν ἔκθετα τὰ βρέφη αὐτῶν, εἰς τὸ μὴ ζωογονεῖσθαι.

20. Ἐν ᾧ καιρῷ ἐγεννήθη Μωσῆς, καὶ ἦν ἀστεῖος τῷ Θεῷ· ὃς ἀνετράφη μῆνας τρεῖς ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ.

21. Ἐκτεθέντος δὲ αὐτοῦ, ἀνείλετο αὐτὸν ἡ θυγάτηρ Φαραὼ, καὶ ἀνεθρέψατο αὐτὸν ἑαυτῇ εἰς υἱόν.

22. Καὶ ἐπαιδεύθη Μωσῆς πάσῃ Σοφίᾳ Αἰγυπτίων· ἦν δὲ δυνατὸς ἐν λόγοις καὶ ἐν ἔργοις.

23. Ὡς δὲ ἐπληροῦτο αὐτῷ τεσσαρακονταετὴς χρόνος, ἀνέβη ἐπὶ τὸν καρδίαν αὐτοῦ ἐπισκέψασθαι τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ τοὺς υἱοὺς Ἰσραήλ.

24. Καὶ ἰδών τινα ἀδικούμενον, ἠμύνατο, καὶ ἐποίησεν ἐκδίκησιν τῷ καταπονουμένῳ, πατάξας τὸν Αἰγύπτιον.

25. Ἐνόμιζε δὲ συνιέναι τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ, ὅτι ὁ Θεὸς διὰ χειρὸς αὐτοῦ δίδωσιν αὐτοῖς σωτηρίαν· οἱ δὲ οὐ συνῆκαν.

26. Τῇ δὲ ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ ὤφθη αὐτοῖς μαχομένοις· καὶ συνήλασεν αὐτοὺς εἰς εἰρήνην, εἰπών, Ἄνδρες, ἀδελφοί ἐστε ὑμεῖς· ἵνα τί ἀδικεῖτε ἀλλήλους;

27. Ὁ δὲ ἀδικῶν τὸν πλησίον ἀπώσατο αὐτὸν, εἰπών, Τίς σε κατέστησεν ἄρχοντα καὶ δικαστὴν ἐφ' ἡμῶν;

28. Μὴ ἀνελεῖν με σὺ θέλεις, ὃν τρόπον ἀνεῖλες χθὲς τὸν Αἰγύπτιον;

29. Ἔφυγε δὲ Μωσῆς ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ· καὶ ἐγένετο πάροικος ἐν γῇ Μαδιάμ, οὗ ἐγέννησεν υἱοὺς δύο.

30. Καὶ πληρωθέντων ἐτῶν τεσσεράκοντα, ὤφθη αὐτῷ ἐν τῇ ἐρήμῳ τοῦ ὄρους Σινᾶ ἄγγελος Κυρίου, ἐν φλογὶ πυρὸς βάτου.

31. Ὁ δὲ Μωσῆς ἰδὼν ἐθαύμασε τὸ ὅραμα· προσερχομένου δὲ αὐτοῦ κατανοῆσαι, ἐγένετο φωνὴ Κυρίου πρὸς αὐτὸν,

32. Ἐγὼ ὁ Θεὸς τῶν πατέρων σου, ὁ Θεὸς Ἀβραάμ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰσαάκ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰακώβ. Ἔντρομος δὲ γενόμενος Μωσῆς οὐκ ἐτόλμα κατανοῆσαι.

33. Εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ Κύριος, Λῦσον τὸ ὑπόδημα τῶν ποδῶν σου· ὁ γὰρ τόπος ἐν ᾧ ἕστηκας, γῆ ἁγία ἐστίν.

34. Ἰδὼν εἶδον τὴν κάκωσιν τοῦ λαοῦ μου τοῦ ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ τὸν στεναγμὸν αὐτῶν ἤκουσα, καὶ κατέβην ἐξελέσθαι αὐτούς· καὶ νῦν δεῦρο, ἀποστελῶ σε εἰς Αἴγυπτον.

35. Τοῦτον τὸν Μωϋσῆν ὃν ἠρνήσαντο, εἰπόντες, Τίς σε κατέστησεν ἄρχοντα καὶ δικαστήν; τοῦτον ὁ Θεὸς ἄρχοντα καὶ λυτρωτὴν ἀπέστειλεν ἐν χειρὶ ἀγγέλου τοῦ ὀφθέντος αὐτῷ ἐν τῇ βάτῳ.

36. Οὗτος ἐξήγαγεν αὐτοὺς, ποιήσας τέρατα καὶ σημεῖα ἐν γῇ Αἰγύπτου, καὶ ἐν ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ, καὶ ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἔτη τεσσεράκοντα.

37. Οὗτός ἐστιν ὁ Μωϋσῆς ὁ εἰπὼν τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, Προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν ὡς ἐμέ· αὐτοῦ ἀκούσεσθε.

38. Οὗτός ἐστιν ὁ γενόμενος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἐν τῇ ἐρήμῳ, μετὰ τοῦ ἀγγέλου τοῦ λαλοῦντος αὐτῷ ἐν τῷ ὄρει Σινᾶ, καὶ τῶν πατέρων ἡμῶν, ὃς ἐδέξατο λόγια ζῶντα, δοῦναι ἡμῖν.

39. ὯΙ, οὐκ ἠθέλησαν ὑπήκοοι γενέσθαι οἱ πατέρες

18. Quoadusque surrexit alius rex in Ægypto, qui non sciebat Joseph.

19. Hic circumveniens genus nostrum, afflixit patres nostros, ut exponerent infantes suos, nè vivificarentur.

20. Eodem tempore natus est Moyses, & fuit gratus Deo, qui nutritus est tribus mensibus in domo patris sui.

21. Expositò autem illo, sustulit eum filia Pharaonis, & nutrivit eum sibi in filium.

22. Et eruditus est Moyses omni sapientiâ Ægyptiorum: & erat potens in verbis & in operibus suis.

23. Cùm autem impleretur ei quadraginta annorum tempus, ascendit in cor ejus ut visitaret fratres suos filios Israel.

24. Et cùm vidisset quendam injuriam patientem, vindicavit illum: & fecit ultionem ei qui injuriam sustinebat, percussò Ægyptio.

25. Existimabat autem intelligere fratres, quoniam Deus per manum ipsius daret salutem illis: at illi non intellexerunt.

26. Sequenti verò die apparuit illis litigantibus, & reconciliabat eos in pace, dicens, Viri, fratres estis, utquid nocetis alterutrum?

27. Qui autem injuriam faciebat proximo, repulit eum, dicens, Quis te constituit principem & judicem super nos?

28. Numquid interficere me tu vis, quemadmodum interfeciſti herì Ægyptium?

29. Fugit autem Moyses in verbo isto, & factus est advena in terra Madian, ubi generavit filios duos.

30. Et expletis annis quadraginta, apparuit illi in deserto montis Sina angelus in igne flammæ rubi.

31. Moyses autem videns, admiratus est visum. Et accedente illo ut consideraret, facta est ad eum vox Domini,

32. Ego sum Deus patrum tuorum, Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Jacob. Tremefactus autem Moyses, non audebat considerare.

33. Dixit autem illi Dominus, Solve calceamentum pedum tuorum: locus enim in quo stas, terra sancta est.

34. Videns vidi afflictionem populi mei qui est in Ægypto, & gemitum eorum audivi, & descendi liberare eos. Et nunc veni, & mittam te in Ægyptum.

35. Hunc Moysen, quem negaverunt, dicentes, Quis te constituit principem & ducem? hunc Deus principem & redemptorem misit, cum manu angeli qui apparuit illi in rubo.

36. Hic eduxit illos, faciens prodigia & signa in terra Ægypti, & in rubro mari, & in deserto annis quadraginta.

37. Hic est Moyses qui dixit filiis Israel, Prophetam suscitabit vobis Deus de fratribus vestris tanquam me: ipsum audietis.

38. Hic est qui fuit in ecclesia in solitudine, cum angelo qui loquebatur ei in monte Sina, & cum patribus nostris: qui accepit verba vitæ dare nobis.

39. Cui noluerunt obedire patres nostri:

ἡμῶν,

ἡμῶν, ἀλλ' ἀπώσαντο, καὶ ἐστράφησαν ταῖς καρδίαις αὐτῶν εἰς Αἴγυπτον,

40. Εἰπόντες τῷ Ἀαρών, Ποίησον ἡμῖν θεοὺς οἳ προπορεύσονται ἡμῶν· ὁ γὰρ Μωσῆς οὗτος ὃς ἐξήγαγεν ἡμᾶς ἐκ γῆς Αἰγύπτου, οὐκ οἴδαμεν τί γέγονεν αὐτῷ.

41. Καὶ ἐμοσχοποίησαν ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, καὶ ἀνήγαγον θυσίαν τῷ εἰδώλῳ, καὶ εὐφραίνοντο ἐν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν αὐτῶν.

42. Ἔστρεψε δὲ ὁ Θεὸς, καὶ παρέδωκεν αὐτοὺς λατρεύειν τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ· καθὼς γέγραπται ἐν βίβλῳ τῶν προφητῶν, Μὴ σφάγια καὶ θυσίας προσηνέγκατέ μοι ἔτη τεσσαράκοντα ἐν τῇ ἐρήμῳ, οἶκος Ἰσραήλ;

43. Καὶ ἀνελάβετε τὴν σκηνὴν τοῦ Μολὸχ, καὶ τὸ ἄστρον τοῦ θεοῦ ὑμῶν Ῥεμφάν, τοὺς τύπους οὓς ἐποιήσατε προσκυνεῖν αὐτοῖς· καὶ μετοικιῶ ὑμᾶς ἐπέκεινα Βαβυλῶνος.

44. Ἡ σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου ἦν τοῖς πατράσιν ἡμῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ, καθὼς διετάξατο ὁ λαλῶν τῷ Μωσῇ ποιῆσαι αὐτὴν κατὰ τὸν τύπον ὃν ἑωράκει.

45. Ἣν καὶ εἰσήγαγον διαδεξάμενοι οἱ πατέρες ἡμῶν μετὰ Ἰησοῦ ἐν τῇ κατασχέσει τῶν ἐθνῶν, ὧν ἐξῶσεν ὁ Θεὸς ἀπὸ προσώπου τῶν πατέρων ἡμῶν, ἕως τῶν ἡμερῶν Δαβίδ·

46. Ὃς εὗρε χάριν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἠτήσατο εὑρεῖν σκήνωμα τῷ Θεῷ Ἰακώβ.

47. Σολομὼν δὲ ᾠκοδόμησεν αὐτῷ οἶκον.

48. Ἀλλ' οὐχ ὁ ὕψιστος ἐν χειροποιήτοις ναοῖς κατοικεῖ, καθὼς ὁ προφήτης λέγει,

49. Ὁ οὐρανός μοι θρόνος, ἡ δὲ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου. Ποῖον οἶκον οἰκοδομήσετέ μοι; λέγει Κύριος· ἢ τίς τόπος τῆς καταπαύσεώς μου;

50. Οὐχὶ ἡ χείρ μου ἐποίησε ταῦτα πάντα;

51. Σκληροτράχηλοι καὶ ἀπερίτμητοι τῇ καρδίᾳ καὶ τοῖς ὠσὶν, ὑμεῖς ἀεὶ τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἀντιπίπτετε· ὡς οἱ πατέρες ὑμῶν, καὶ ὑμεῖς.

52. Τίνα τῶν προφητῶν οὐκ ἐδίωξαν οἱ πατέρες ὑμῶν; καὶ ἀπέκτειναν τοὺς προκαταγγείλαντας περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ δικαίου, οὗ νῦν ὑμεῖς προδόται καὶ φονεῖς γεγένησθε.

53. Οἵτινες ἐλάβετε τὸν νόμον εἰς διαταγὰς ἀγγέλων, καὶ οὐκ ἐφυλάξατε.

54. Ἀκούοντες δὲ ταῦτα, διεπρίοντο ταῖς καρδίαις αὐτῶν, καὶ ἔβρυχον τοὺς ὀδόντας ἐπ' αὐτόν.

55. Ὑπάρχων δὲ πλήρης πνεύματος ἁγίου, ἀτενίσας εἰς τὸν οὐρανὸν, εἶδε δόξαν Θεοῦ, καὶ Ἰησοῦν ἑστῶτα ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ·

56. Καὶ εἶπεν, Ἰδοὺ, θεωρῶ τοὺς οὐρανοὺς ἀνεῳγμένους, καὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ δεξιῶν ἑστῶτα τοῦ Θεοῦ.

57. Κράξαντες δὲ φωνῇ μεγάλῃ, συνέσχον τὰ ὦτα αὐτῶν, καὶ ὥρμησαν ὁμοθυμαδὸν ἐπ' αὐτόν.

58. Καὶ ἐκβαλόντες ἔξω τῆς πόλεως, ἐλιθοβόλουν· καὶ οἱ μάρτυρες ἀπέθεντο τὰ ἱμάτια αὐτῶν παρὰ τοὺς πόδας νεανίου καλουμένου Σαύλου.

59. Καὶ ἐλιθοβόλουν τὸν Στέφανον, ἐπικαλούμενον καὶ λέγοντα, Κύριε Ἰησοῦ, δέξαι τὸ πνεῦμά μου.

60. Θεὶς δὲ τὰ γόνατα, ἔκραξε φωνῇ μεγάλῃ, Κύριε, μὴ στήσῃς αὐτοῖς τοῦτο τὸ ἁμάρτημα ταύτην. Καὶ τοῦτο εἰπὼν ἐκοιμήθη.

sed repulerunt, & aversi sunt cordibus suis in Ægyptum,

40. Dicentes ad Aaron, Fac nobis deos qui præcedant nos: Moyses enim hic qui eduxit nos de terra Ægypti, nescimus quid factum sit ei.

41. Et vitulum fecerunt in diebus illis, & obtulerunt hostiam simulacro, & lætabantur in operibus manuum suarum.

42. Convertit autem Deus, & tradidit eos servire militiæ cœli, sicut scriptum est in Libro Prophetarum, Numquid victimas & hostias obtulistis mihi annis quadraginta in deserto, domus Israel?

43. Et suscepistis tabernaculum Moloch, & sydus Dei vestri Rempham, figuras quas fecistis, adorare eas. Et transferam vos trans Babylonem.

44. Tabernaculum testimonii fuit patribus nostris in deserto, sicut disposuit Deus loquens ad Moysen, ut faceret illud secundùm formam quam viderat.

45. Quod & induxerunt suscipientes patres nostri cum Jesu in possessionem gentium, quas expulit Deus à facie patrum nostrorum, usque in diebus David,

46. Qui invenit gratiam ante Deum, & petiit ut inveniret tabernaculum Deo Jacob.

47. Salomon autem ædificavit illi domum.

48. Sed non Excelsus in manufactis habitat, sicut propheta dicit,

49. Cœlum mihi sedes est: terra autem scabellum pedum meorum. Quam domum ædificabitis mihi, dicit Dominus? aut quis locus requietionis meæ est?

50. Nónne manus mea fecit hæc omnia?

51. Durâ cervice & incircumcisis cordibus & auribus, vos semper Spiritui sancto resistitis: sicut patres vestri, & vos.

52. Quem Prophetarum non sunt persecuti patres vestri? Et occiderunt eos qui prænunciabant de adventu Justi, cujus vos nunc proditores & homicidæ fuistis,

53. Qui accepistis Legem in dispositione angelorum, & non custodistis.

54. Audientes autem hæc dissecabantur cordibus suis, & stridebant dentibus in eum.

55. Cùm autem esset plenus Spiritu sancto, intendens in cœlum, vidit gloriam Dei, & Jesum stantem à dextris Dei;

56. Et ait, Ecce video cœlos apertos, & filium hominis stantem à dextris Dei.

57. Exclamantes autem voce magnâ, continuerunt aures suas, & impetum fecerunt unanimiter in eum.

58. Et ejicientes eum extra civitatem, lapidabant: & testes deposuerunt vestimenta sua secus pedes adolescentis qui vocabatur Saulus.

59. Et lapidabant Stephanum invocantem, & dicentem, Domine Jesu, suscipe spiritum meum.

60. Positis autem genibus, clamavit voce magnâ, dicens, Domine, nè statuas illis hoc peccatum. Et cùm hoc dixisset, obdormivit.

Ad

Ad Cap. VII.

Com. 1. Εἶπε δ' ὁ ἀρχιερεύς, εἰ ἄρα ταῦτα ὕπως ἔχει;] Cicero Academ. 1. *Sunt, inquam, ista, Varro? Estne hoc quod dico?*

Com. 3. Ἔξελθε ἐκ γῆς σου, &c. καὶ δεῦρο εἰς γλῶ τοῦτο ἄν σοι δείξω] In fragmentis Petronii,

Linque tuas sedes, alienâque littora quære,
O juvenis, major rerum tibi nascitur ordo.

Com. 5. ὧδε βῆμα ποδὸς] Locutio proverbialis, quâ nec tantulum, vel potiùs nihil significari solet, Gen. 8. 9. Deut. 2. 5. Agapetus cap. 16. Καὶ οἱ μὲν (πλέοντες) κατέχουσι τὸ νόμισμα τὰ πέρατα, οἱ δὲ (πένητες) οὐκ ἔχουσί που σῆσαι τὰ πέλματα. Cicero in Philippicis, *Vestigium ubi imprimam non habeo.* Ibidem, *Quid erat in terris ubi in tuo pedem poneres?* Idem ad Atticum 13. 2. *Quomodo nunc est, pedem ubi ponat in suo, non habet.*

Com. 9. ζηλώσαντες, &c.] Invidiâ efferati. Sic de Christo (cujus ille typus) contra Demetrianum Cyprianus, *Accensi irâ & indignatione, Pilato tradiderunt.* Vide ad Matth. 27. 18. notata.

Ibid. καὶ ὧδε ὁ θεὸς μετ' αὐτῆς, καὶ ὑξείλετο αὐτὸν ἐκ πασῶν τῶν θλίψεων αὐτῆς] Hîs planè similia habet Paulus 2. 4. 17. ad Timotheum. καὶ hîc, ut sæpe, valet *& tamen.*

Com. 19. καταφρονήσαντο τὸ γῆρας ἡμῶν] Obliquis artibus & consiliis exstinctionem generis moliebatur nostri, φορτία δυσβάστακτα imponendo nobis, imò graviora quàm quæ ferre potes eramus, ut sic sine vi aperta ad perniciem redigeremur. Ità περιφραστικῶς illud καταφρίζειν expositum exposuerim. Suidas, Καταφρισόμενα, τεχνασόμενα, μηχανῆ τινι κακώσομεν. Ezechiel Tragicus apud Clement. Alexandr.

Δόλον καθ' ἡμῶν πολλὰ ἐμηχανήσατο
Βασιλεὺς Φαραώ. ——

Philo in hac eadem historia, de eodem, Τῷ ἰσχὺν αὐτῶν ἀφαιρεῖν ὑπνοίαις ἀνοσιέροις ἐμηχανᾶτο. Terent. Heautont.

Hujusmodi mihi res semper commiscere
Ubi me excarnifices. ——

Apuleius lib. 7. *Nec quidquam videbatur aliud excogitare puer ille nequissimus quàm ut me quoquo modo perditum iret.* Sic Venus Psychen (puellam simplicem) apud Eundem καταφρίζει, dum hoc, tum illud, rursus aliud præcipit ei, quæ pleraque adeò immania jussa erant ut mortem minitarentur.

Ibid. ἐκάκωσε τοὺς πατέρας ἡμῶν] Beza, *male accepit patres nostros*; at cur Vetus (qui *afflixit*) respuendus? Hieronymus ad Amandum, *Κακία apud Græcos duo significat, & malitiam, & afflictionem.* Onomast. Vet. *Affligo*, ταλαιπορέω, κακόω.

Ibid. τῷ ποιῆσαι ἔκδητα τὰ βρέφη αὐτῆς εἰς τὸ μὴ ζωογονῆσαι] Glossarium, Ἐκτιθέμενον βρέφος, *Expositum.* Suidas, Ἐκτιθέναι τὰ βρέφη, ἀντὶ τοῦ, εἰς βορὰν θηρίοις, ἢ καὶ ἄλλως εἰς διαφθορὰν ἀβαπτίστους ἐκτιθέναι ἐπ' ἐρημίας. Vide & Heliodori locum paulò infrà adductum. Ἐκάκωσε τ. π. η. τ. π. e. locutio est Hellenistica. 1 Reg. 17. 20. Σὺ ἐκάκωσας τῆς θανατῶσαι τὸν υἱὸν αὐτῆς· pro ὥστε θανατῶσαι. Vide Rom. 7. 3. 1 Cor. 10. 13. Hebr. 11. 5. εἰς τὸ μὴ hîc, ut & 2 Thess. 2. 2.

Com. 20. καὶ ὧδε ἀσεῖος τῷ θεῷ] Est quidem Græcis ἀστεῖος, πιθανὸς καὶ χαρίεις, ἢ καθόλου ἐν πολιτικῇ ὁμιλίᾳ ἐπιδέξιος· ità Ammonius. Hinc ἀστείους & χαρίεντας Plutarchus junxit. Ejusmodi *urbanas animas* Apuleius dixit, ni fallor, Græcum ἀστεῖον exprimere volens. Unde putet quis non de specie Stephanum, sed de moribus loqui. Sed rectiùs, me Judice, referas ad formæ elegantiam ejus. Glossarium, *Elegans*, ἀστεῖος, &c. Suidas, Οὐδεὶς ὧδε ἀφιλότιμος ὕπως ὡς Μωϋσῆς θεασάμενος μὴ ἐκπλαγεὶς ἢ συμφορίας. Quæ tamen propriè huc non spectant, ut de Mose adulto dicta: cùm hîc, ob sequentia ea, ἀνεξέφη & ἐπαιδεύθη, intelligenda sit venustas oris quæ vel in recèns nato eminebat. Philo in Ejusdem vita de eodem, Γεννηθεὶς εὐθὺς, ὄψιν ἐνέφηνεν ἣ κατ' ἰδιώτου ἀσιοτέραν. Idem, sed figuratè, in De ling. confus. Ἀστεῖος ἀπὸ ψυχέσεως ἀρχῆς φυεὶς καὶ θρεσαμμεθεὶς τέκνον, ὄνομα Μωϋσῆς, &c. Quid τῷ Θεῷ hîc velit jam dudum docuerunt eruditi, à quibus longiùs hoc quidem loco puto Camerarium discessisse.

Ibid. ὃς ἀνεκράξη] Pronomen hoc habet, vim copulæ, ut suprà 5. 36. infrà 13. 31. Luc. 8. 13. 1 Cor. 2. 16. & alibi.

Com. 21. ἀνείλετο αὐτὸν ἡ θυγάτηρ Φαραὼ] Heliodorus (qui & vocem αἰωρεῖσθαι posuit) Ταύτῃ ὧδε ὁρᾷς ἣ μὲ τεκοῦσα ἐν ἀφαγάνοις ὑξέθετο, τύχης ἀμφιβολίᾳ τὰ κατ' αὐτὴν ἐπιτρέψασα, ἐγὼ δ' ἀφυσύχων ἀνειλόμην.

Ibid. καὶ ἀνεθρέψατο αὐτὸν ἑαυτῇ εἰς υἱὸν] Apud Plautum ille,

——— *Educavi magnâ industriâ,*
Quasi esset ex me nata, non multò secus.

Longus de Cloê expósita & à pastore ad uxorem allata, Παρακελεύεται θυγάτριον νομίζειν, καὶ θάπτειν ὡς ἴδιον τρέφειν. Plutarchus in Parallelis, Ἀναλαβὼν τὰς παῖδας, ὡς ἰδίας ἔθρεψεν. Simplicius cap. 46. de Epicteto, Γυναῖκα προσελάβετο παιδίσκην τροφὸν, ὅπερ ἐντίθεται μέλλον ὑπό τινος, &c. αὐτὸς λαβὼν ἀνεθρέψατο.

Com. 22. Καὶ ἐπαιδεύθη Μωσῆς ἐν πάσῃ σοφίᾳ Αἰγυπτίων] *Quod genus hominum constat & in reperiendis artibus solertes exstitisse, & in cognitione rerum indaganda sagaces.* Sunt verba 11. ult. A. Gellii. Lucianus Philopseude, Θαυμάσιος ἡ σοφία, καὶ ἡ παιδεία πᾶσα ἡμῶν Αἰγυπτίων εἰδώς. Apuleius 11. *Priscâque doctrinâ pollentes Ægyptii.* Idem 1 Florid. *Ægyptios eruditos, & Judæos superstitiosos.* De Mose nostro Philo in Ejusdem vita, Ἀριθμοῦ καὶ γεωμετρίαν, τοῦ τε ῥυθμικοῦ, καὶ ἁρμονικοῦ, καὶ μετρικοῦ θεωρίαν, καὶ μουσικοῦ ἅπασαν, διά τε χρήσεως ὀργάνων, καὶ λόγων ἔμμετρων καὶ τέχνας καὶ διεξόδους τοπικωτέρας Αἰγύπτιοι οἱ λόγιοι παρέδοσαν, καὶ πρὸς ἔτι καὶ διὰ συμβόλων φιλοσοφίαν, οἷς ἐν τοῖς λεγομένοις ἱεροῖς γράμμασιν ἐπιδείκνυντο, &c. Nec his tantùm, sed & aliarum gentium scientiis locupletatus. Τοῦ δ' ἄλλου ἐγκύκλιον παιδείαν Ἕλληνες ἐδίδασκον, οἷς δι' ἐκ μικροῦ πλησιοχώρων τά τε Ἀσσύρια γράμματα καὶ τοῦ μικροῦ ὑρανίων ὀπτικήμου, Philo ibidem.

Ibid. οὗ δ' δυνατὸς ἐν λόγοις καὶ ἐν ἔργοις,] Id est, ἀνὴρ τὰ πάντα μέγιστος καὶ τελειότατος, ut Philo jam dicto loco. Luc. 24. 19. Ἀνὴρ προφήτης, δυνατὸς ἐν λόγῳ καὶ ἐν ἔργῳ. Apuleius de Pythagora, *Vir ingenio ingenti, & profectò supra captum hominis animi augustior.* Diodorus Siculus de Alcibiade, Ἦν γὰρ καὶ λόγῳ δυνατώτατος.

Com. 23. ὑπισχνεῖται τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ] Sic 15. 36. ἐπισκεψώμεθα τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν. Glossarium, Ἐπισκέπτομαι, *revisо.*

Com. 24. Καὶ ἰδών τινα ἀδικούμενον, ἠμύνατο] Artemidorus 2. 42. de Hercule, Τοῖς ἀδικουμένοις ἐπήμυνε.

Ibid. ἰδών τινα ἀδικούμενον, ἠμύνατο] Servius ad Æneid. 8. *Ad curam viri fortis & boni pertinet, nè quid injuriosè fiat alicui homini.*

Ibid. ἐποίησεν ἐκδίκησιν τῷ πλαπτομένῳ] Vulgatus, *fecit ultionem ei qui injuriam sustinebat:* ubi *ei* est, *in gratiam ejus.* Sic idem Luc. 15. 30. *Occidisti ei vitulum.* Utroque loco Latinè & eruditè. Virgilius,

——— *tibi pampineo gravido autumno*
Floret ager ———

Servius, *In honorem tuum exsultat.*

Ibid. πατάξας τὸν Αἰγύπτιον] Satis eruditè vertitur *percusso.* Sic Latinis (sed sensu sequiore) *Percussores*, σφάκται, ut in Glossario.

Com. 25. Ἐνόμιζε δὲ συνιέναι τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ, ὅτι ὁ θεὸς διὰ χειρὸς αὐτοῦ δίδωσιν αὐτοῖς σωτηρίαν· οἱ δὲ οὐ συνῆκαν] Aristophanes Pace, Ὦ μέλεοι θνητοὶ καὶ νήπιοι· &, uno interjecto versiculo,

Οἵ τινες ἀφραδίῃσι θεῶν νόον οὐκ ἐίσαντες.

Ubi

Ubi Scholia, Οὐ νοοῦντες, ὅτι τινες διὰ τὴν ἀδελφίαν τὴν ἑαυτῆς τὴν θεῶν ὁ σωίεγ) προνοίας.

Com. 26. τῇ ὃ ὀπίσω ἡμέρᾳ] Onom. vet. *Craſtinus*, ὁ ὄπιθεν.

Ibid. ἀδελφοί ἐστε ὑμεῖς, ἵνα τί ἀδικεῖτε ἀλλήλους ;] Fabianus Papyrius in Senecæ Controverſiis, *Quæ tanta vos fert ira, cùm una ſtirps idémque ſanguis ſitis ?* ubi meliùs *effert ira* legas. Lucilius,

——Atque odio illius efferor irâ.

Poteſt ferri tamen & *fert ira* : i. abripit. Nota & in Contextu, ἀδελφοί ἐστε. Simplicius in cap. 37. Epicteti, Εἰ κοινὴ μήτηρ ἡ πόλις, μητρὶς ὅσα καὶ πατρὶς, δῆλον ὅτι καὶ τοῦτο ἀδελφοί πως εἰσὶν οἱ πολῖ).

Com. 27. Τίς σε κατέστησεν ἄρχοντα καὶ δικαστὴν ἐφ' ἡμᾶς ;] Sic Geneſ. 19. ad Lothum Sodomitæ, Εἰσῆλθες παροικεῖν, μὴ καὶ κρίσιν κρίνειν ; Vide & Luc. 12. 14.

Com. 28. Μὴ ἀνελεῖν με σὺ θέλεις ὃν τρόπον ἀνεῖλες χθὲς ὁ Αἰγύπλιον ;] Apud Ciceronem 2 de Orat. *Mihi valedicturus es ut cæteris feciſti ?*

Com. 29. Ἔφυγε δὲ Μωσῆς ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ] Id eſt, (ut ſuprà 5. 5, & 24.) ἀκούων τοῦ λόγους τούτους· vel, (ut Joh. 19. 8.) ὅτι ἤκουσεν τῆς λόγων τούτων· quod Marc. 10. 22. ἐπὶ τῷ λόγῳ.

Com. 31. ἐθαύμασε τὸ ὅραμα] Infrà 10. 17. διηπόρει τί ἂν εἴη τὸ ὅραμα.

Com. 32. Ἔντρομος γενόμενος] Sic infrà 16. 29. pro quo 24. 25. ἔμφοβος. Scriptor ad Hebræos 12. 21. in hac eadem re utrumque junxit.

Com. 38. λόγια ζῶντα] ζωῆς ῥήματα Joh. 6. 68. Et ſic hoc loco Latinus, qui, *verba vitæ*. Servius ad Æneid. 4. de Agathyrſis, *Colentes Apollinem Hyperboreum, cujus* λόγια, *id eſt, reſponſa, feruntur*. Ariſtophanes Equit.

——Ἀλλὰ μὴ παρῇς
Ἃ σοι δεδόασ' ἐν τοῖς λογίοισιν οἱ θεοί.

Onom. Vet. *Eloquium*, Λόγιον. Gloſſ. Λόγιον, ὁ χρησμὸς, *oraculum*.

Com. 42. Ἔστρεψεν δὲ ὁ θεὸς, καὶ παρέδωκεν αὐτοὺς, &c.] Similia Rom. 1. 23, & 24. vide, ubi & Com. 28. παρέδωκεν habes.

Com. 48. Ἀλλ' οὐχ ὁ ὕψιστος ἐν χειροποιήτοις ναοῖς κατοικεῖ] Dicemus infrà ad 17. 24.

Com. 49. Ὁ οὐρανός μοι θρόνος, ἡ δὲ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου] Pſal. 10. 5. Κύριος, ἐν οὐρανῷ ὁ θρόνος αὐτοῦ. Orpheus,

Αὐτὸς δ' ἂν μέγαν ἄνθις ἐπ' οὐρανὸν ἐσήειχ),
Χρυσέῳ ἐνὶ θρόνῳ, γαίῃ δ' ὑπὸ ποσσὶ βέβηκε.

Com. 50. Οὐχὶ ἡ χείρ μου ἐποίησε ταῦτα πάντα ;] Vide Jer. 23. 24. & quæ infrà ad 17. 27. dicta.

Com. 51. Σκληροτράχηλοι καὶ ἀπερίτμητοι τῇ καρδίᾳ καὶ τοῖς ὠσὶν, ὑμεῖς ἀεὶ τῷ πνεύματι ἁγίῳ ἀντιπίπτετε] Sic Paulus Σκληρότητα καὶ ἀμετανόητον καρδίαν, Rom. 2. 5. junxit. Τῇ καρδίᾳ καὶ τοῖς ὠσὶν ἀπερίτμητοι ſunt de cujuſmodi ad Matth. 13. 15. diximus. Ἀντιπίπτετε Vetus, *reſiſtitis*, Recentior *obnitimini* vertebat : malè neuter. Plutarchus in περὶ πολυφιλ. Οἱ τῆς προξένων καιροὶ καθάπερ τὰ πνεύματα τοῖς μὲ φέρουσι, (legerim ζυμφέρουσι) τοῖς δ' ἀντιπίπτουσι. Eſt autem hîc τῷ ἁγίῳ πνεύματι ἀντιπίπτειν, quod Luc. 7. 30. τὴν τοῦ Θεοῦ εἰς ἑαυτὸν βουλὴν ἀθετεῖν· Rom. 1. 28. θεὸν οὐ δοκιμάζειν ἐν ἐπιγνώσει ἔχειν· Joh. 12. 48. ἀθετεῖν αὐτὸν, καὶ τὰ ἀυτοῦ ῥήματα μὴ λαμβάνειν· infrà 13. 46. Θεοῦ λόγον ἀπωθεῖσθαι, καὶ τὴν αἰωνίου ζωῆς ἑαυτὸς οὐκ ἀξίους κρίνεσθαι. Pythagoras apud Iamblichum τῇ θείᾳ προνοίᾳ ἀντιτείνειν dixit. Heſychius, Ἀντέπιπτεν, ἐναντιοῦτο.

Ibid. ὡς οἱ πατέρες καὶ ὑμεῖς] Eſt proverbiale. Ezech. 16. 44. Καθὼς ἡ μήτηρ καὶ ἡ θυγάτηρ.

Com. 52. καὶ ἀπέκτειναν τοὺς προκαταγείλαντας περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ δικαίου, οὗ νῦν ὑμεῖς προδόται καὶ φονεῖς γεγένησθε] Illi ſervos, vos filium vineæ interfeciſtis. Ignatius ad Trallianos, Τῶν θεομάχων, τῆς Κυριοκτόνων, μᾶλλον δὲ εἰπεῖν, προφητοκτόνων.

Com. 53. καὶ οὐκ ἐφυλάξατε] Καὶ hîc eſt *& tamen*.

Com. 54. Ἀκούοντες δὲ ταῦτα, διεπρίοντο] *Inſignis indignatio totos audientium pertentavit animos*, ut lib. 9. Apuleius locutus. Confer infrà 22. 22.

Ibid. διεπρίοντο ταῖς καρδίαις αὐτῶν, καὶ ἔβρυχον τοὺς ὀδόντας] Immaniter excandeſcentium geſtus. Lucianus Dial. Meretr. Τί με ὑποβλέπεις, καὶ φρίν τοὺ ὀδόντας ; Idem in De vita ſua, Τὸ χεῖρε ζωσεκρότει, καὶ τοὺ ὀδόντας ἐνέπριε. Seneca 3. 4. de Ira, *Adjice dentium inter ſe arietatorum, & aliquem eſſe cupientium ſonum*. Heſychius, Βρυχῶτες, θυμοφορουμένοι· quo fortè loco meliùs θυμοφορούμενοι legas. Baſilius Homil. 21. in diverſ. Script. loca, Ἐὰν ἴδῃς τὸν θυμούμενον τοῦ ὀδόντας βρυχηθέντα, ἐνθυμήθητι ὅτι ζυὶ ἔοικεν ὁ τοιοῦτος, καὶ ἔνδοθεν θυμὸν διὰ τῆς τοῦ ὀδόντων βρυγμοῦ ἐκφαίνων. Apud Nonnium Accius,

——Cui ſi poteſtas detur, tua
Cupienter malis membra diſcerpat ſuis.

Seneca 1. 25. de Clement. *O quàm cuperes tibi potiùs ungues eſſe, tibi rictum illum edendorum hominum capacem !*

Com. 56. Ἰδὲ, θεωρῶ τοὺς οὐρανὸς ἀνεῳγμένους] Apud Virgilium,

——Video medium diſcedere cœlum.

Apoc. 4. 1. Ἰδὲ, θύρα ἀνεῳγμένη ἐν τῷ οὐρανῷ. Infrà 10. 11. Θεωρεῖ τὸν οὐρανὸν ἀνεῳγμένον.

Ibid. καὶ τὸν μὲν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ δεξιῶν ἑστῶτα τοῦ Θεοῦ] *Stantem* inquiunt Viri magni, quaſi in ſuorum opem paratum : & alii, *ſtantem* emphaticè, id eſt, paratum ad me in confeſſione veritatis confirmandum. Quod an hîc Stephanus voluerit, ex iis quæ ad Matth. p. 37, & 38. annotavimus, qui volet, inquirat.

Com. 57. Συνέχον τὰ ὦτα αὐτῶν] Vehementer averſantium mos. Siracid. 27. 15. Apuleius 9. *Exhorruit Myrmex inauditum facinus, & occluſis auribus aufugit protinus*. Sic apud Philonem in de Temul. οἱ χεῖρας ἑκατέρᾳ τῶν χειρῶν τὰ ὦτα προαποστειλάμενοι· ubi rectiùs προαποκλεισάμενοι legas. Theodoret. 9 Therapeut. γελᾶτε καὶ κωμῳδεῖτε, καὶ τὰς ἀκοὰς βύετε.

Ibid. ὥρμησαν ὁμοθυμαδὸν ἐπ' αὐτὸν] Longus in Poimenicis, Τὰ ὀργῆς ὁρμήσαντες ἦλθον ἐπὶ Δάφνιν πάλιν, καὶ σωθῆν ἤθελον. Infrà 18. 12. ὁμοθυμαδὸν κατεπέσησαν.

Com. 60. μὴ στήσῃς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην] Μὴ αὐτοῖς λογισθείη, ut 2 Tim. 4. 16. Arnobius 1. *Da veniam, Rex ſumme, tuos perſequentibus famulos, & (quod tuæ benignitatis eſt proprium) fugientibus ignoſce tui nominis cultum*. Philoſtratus de Palamede, hoc eodem mortis genere, ut fabulantur, ſublato, Σοφὸς ὤν, ζωγίνωσκέ που αὐτοῖς τῆς ἀπάτης· id eſt, *erroris*, ἀγνοίας· ut ſuprà 3. 17. καὶ μείωσιν Petrus locutus. Plutarchus de Phocione jam ſtatim morituro, Τῆς κύλικος ἀπτῷ περισφερομένης ἐρωτηθεὶς εἴ τι λέγει πρὸς τὸν υἱόν· Ἐγώ σοι (εἶπεν) ἐντέλλομαι καὶ παρακαλῶ, μηδὲν' Ἀθηναίους μνησικακεῖν.

Ibid. Καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἐκοιμήθη]

Ὡς ἄρα μιν εἰπόντα τέλος θανάτοιο κάλυψε.

κοιμᾶσθαι, ut paſſim in his libris, pro *mori*. Prudentius de ſepulcris,

——Res creditur illis
Non mortua, ſed data ſomno.

Κεφ. η'.

1. Σαῦλος δὲ ἦν συνευδοκῶν τῇ ἀναιρέσει αὐτοῦ. Ἐγένετο δὲ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ διωγμὸς μέγας ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν τὴν ἐν Ἱε-

Verſio Vulgata.

1. Saulus autem erat conſentiens neci ejus. Facta eſt autem in illa die perſecutio magna in Eccleſia quæ erat Jeroſolymis·

ερσολύμοις· πάντες τε διεσπάρησαν κατὰ τὰς χώρας τῆς Ἰουδαίας καὶ Σαμαρείας, πλὴν τῶν Ἀποστόλων.

2. Συνεκόμισαν δὲ τὸν Στέφανον ἄνδρες εὐλαβεῖς, καὶ ἐποιήσαντο κοπετὸν μέγαν ἐπ' αὐτῷ.

3. Σαῦλος δὲ ἐλυμαίνετο τὴν ἐκκλησίαν, κατὰ τοὺς οἴκους εἰσπορευόμενος· σύροντε τε ἄνδρας καὶ γυναῖκας, παρεδίδου εἰς φυλακήν.

4. Οἱ μὲν οὖν διασπαρέντες διῆλθον, εὐαγγελιζόμενοι τὸν λόγον.

5. Φίλιππος δὲ κατελθὼν εἰς πόλιν τῆς Σαμαρείας, ἐκήρυσσεν αὐτοῖς τὸν Χριστόν.

6. Προσεῖχόν τε οἱ ὄχλοι τοῖς λεγομένοις ὑπὸ τοῦ Φιλίππου ὁμοθυμαδὸν, ἐν τῷ ἀκούειν αὐτοὺς, καὶ βλέπειν τὰ σημεῖα ἃ ἐποίει.

7. Πολλῶν γὰρ τῶν ἐχόντων πνεύματα ἀκάθαρτα, βοῶντα μεγάλῃ φωνῇ, ἐξήρχετο· πολλοὶ δὲ παραλελυμένοι καὶ χωλοὶ ἐθεραπεύθησαν.

8. Καὶ ἐγένετο χαρὰ μεγάλη ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ.

9. Ἀνὴρ δέ τις ὀνόματι Σίμων προϋπῆρχεν ἐν τῇ πόλει μαγεύων καὶ ἐξιστῶν τὸ ἔθνος τῆς Σαμαρείας, λέγων εἶναί τινα ἑαυτὸν μέγαν.

10. ὯΙ προσεῖχον πάντες ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου, λέγοντες, Οὗτός ἐστιν ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ ἡ μεγάλη.

11. Προσεῖχον δὲ αὐτῷ, διὰ τὸ ἱκανῷ χρόνῳ ταῖς μαγείαις ἐξεστακέναι αὐτούς.

12. Ὅτε δὲ ἐπίστευσαν τῷ Φιλίππῳ εὐαγγελιζομένῳ τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐβαπτίζοντο ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες.

13. Ὁ δὲ Σίμων καὶ αὐτὸς ἐπίστευσε· καὶ βαπτισθεὶς, ἦν προσκαρτερῶν τῷ Φιλίππῳ· θεωρῶν τε σημεῖα καὶ δυνάμεις μεγάλας γινομένας, ἐξίστατο.

14. Ἀκούσαντες δὲ οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις ἀπόστολοι ὅτι δέδεκται ἡ Σαμάρεια τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἀπέστειλαν πρὸς αὐτοὺς τὸν Πέτρον καὶ Ἰωάννην.

15. Οἵτινες καταβάντες προσηύξαντο περὶ αὐτῶν, ὅπως λάβωσι πνεῦμα ἅγιον.

16. (Οὔπω γὰρ ἦν ἐπ' οὐδενὶ αὐτῶν ἐπιπεπτωκός, μόνον δὲ βεβαπτισμένοι ὑπῆρχον εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ)

17. Τότε ἐπετίθουν τὰς χεῖρας ἐπ' αὐτοὺς, καὶ ἐλάμβανον πνεῦμα ἅγιον.

18. Θεασάμενος δὲ ὁ Σίμων ὅτι διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τῶν Ἀποστόλων δίδοται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, προσήνεγκεν αὐτοῖς χρήματα,

19. Λέγων, Δότε κἀμοὶ τὴν ἐξουσίαν ταύτην, ἵνα ᾧ ἂν ἐπιθῶ τὰς χεῖρας, λαμβάνῃ πνεῦμα ἅγιον.

20. Πέτρος δὲ εἶπε πρὸς αὐτὸν, Τὸ ἀργύριόν σου σοὶ εἴη εἰς ἀπώλειαν, ὅτι τὴν δωρεὰν τοῦ Θεοῦ ἐνόμισας διὰ χρημάτων κτᾶσθαι·

21. Οὐκ ἔστι σοι μερὶς οὐδὲ κλῆρος ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ· ἡ γὰρ καρδία σου οὐκ ἔστιν εὐθεῖα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ.

22. Μετανόησον οὖν ἀπὸ τῆς κακίας σου ταύτης, καὶ δεήθητι τοῦ Θεοῦ, εἰ ἄρα ἀφεθήσεταί σοι ἡ ἐπίνοια τῆς καρδίας σου.

23. Εἰς γὰρ χολὴν πικρίας καὶ σύνδεσμον ἀδικίας ὁρῶ σε ὄντα.

24. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Σίμων εἶπε, Δεήθητε ὑμεῖς ὑπὲρ ἐμοῦ πρὸς τὸν Κύριον, ὅπως μηδὲν ἐπέλθῃ ἐπ' ἐμὲ ὧν εἰρήκατε.

rosolymis, & omnes dispersi sunt per regiones Judææ & Samariæ, præter Apostolos.

2. Curaverunt autem Stephanum viri timorati, & fecerunt planctum magnum super eum.

3. Saulus autem devastabat ecclesiam: per domos intrans, & trahens viros ac mulieres, tradebat in custodiam.

4. Igitur qui dispersi erant pertransibant, euangelizantes verbum.

5. Philippus autem descendens in civitatem Samariæ, prædicabat illis Christum.

6. Intendebant autem turbæ his quæ à Philippo dicebantur, unanimiter audientes, & videntes signa quæ faciebat.

7. Multi enim eorum qui habebant spiritus immundos, clamantes voce magnâ, exibant. Multi autem paralytici & claudi curati sunt.

8. Factum est ergò gaudium magnum in illa civitate.

9. Vir autem quidam nomine Simon, qui antè fuerat in civitate magus, seducens gentem Samariæ, dicens se esse aliquem magnum:

10. Cui auscultabant omnes à minimo usque ad maximum, dicentes, Hic est virtus Dei, quæ vocatur magna.

11. Attendebant autem eum, propter quod multo tempore magicis suis dementasset eos.

12. Cùm verò credidissent Philippo euangelizanti de regno Dei, & nomine Jesu Christi, baptizabantur viri ac mulieres.

13. Tunc Simon & ipse credidit: & cùm baptizatus esset, adhærebat Philippo. Videns etiam signa & virtutes maximas fieri, stupens admirabatur.

14. Cùm autem audissent Apostoli qui erant in Jerosolymis, quòd recepisset Samaria verbum Dei, miserunt ad eos Petrum & Johannem.

15. Qui cùm venissent, oraverunt pro ipsis, ut acciperent Spiritum sanctum.

16. Nondum enim in quenquam illorum venerat, sed baptizati tantùm erant in nomine Domini Jesu.

17. Tunc imponebant manus super illos, & accipiebant Spiritum sanctum.

18. Cùm vidisset autem Simon, quia per impositionem manûs Apostolorum daretur Spiritus sanctus, obtulit eis pecuniam,

19. Dicens, Date & mihi hanc potestatem, ut cuicunque imposuero manus, accipiat Spiritum sanctum.

20. Petrus autem dixit ad eum, Pecunia tua tecum sit in perditionem: quoniam donum Dei existimasti pecuniâ possideri.

21. Non est tibi pars, neque sors in sermone isto; cor enim tuum non est rectum coram Deo.

22. Pœnitentiam itaque age ab hac nequitia tua: & roga Deum, si fortè remittatur tibi hæc cogitatio cordis tui.

23. In felle enim amaritudinis & obligatione iniquitatis video te esse.

24. Respondens autem Simon dixit, Precamini vos pro me ad Dominum, ut nihil veniat super me horum quæ dixistis.

25. Οἱ

25. Οἱ μὲν οὖν, διαμαρτυράμενοι, καὶ λαλήσαντες τὸν λόγον τοῦ Κυρίου, ὑπέστρεφον εἰς Ἱερουσαλὴμ, πολλάς τε κώμας τῶν Σαμαρειτῶν εὐηγγελίσαντο.

26. Ἄγγελος δὲ Κυρίου ἐλάλησε πρὸς Φίλιππον, λέγων, Ἀνάστηθι καὶ πορεύου κατὰ μεσημβρίαν, ἐπὶ τὴν ὁδὸν τὴν καταβαίνουσαν ἀπὸ Ἰερουσαλὴμ εἰς Γάζαν· (αὕτη ἐστὶν ἔρημος.)

27. Καὶ ἀναστὰς ἐπορεύθη. καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ Αἰθίοψ εὐνοῦχος, δυνάστης Κανδάκης τῆς βασιλίσσης Αἰθιόπων ὃς ἦν ἐπὶ πάσης τῆς γάζης αὐτῆς, ὃς ἐληλύθει προσκυνήσων εἰς Ἱερουσαλήμ.

28. Ἦν τε ὑποστρέφων, καὶ καθήμενος ἐπὶ τοῦ ἅρματος αὐτοῦ, καὶ ἀνεγίνωσκε τὸν προφήτην Ἡσαΐαν.

29. Εἶπε δὲ τὸ πνεῦμα τῷ Φιλίππῳ, Πρόσελθε, καὶ κολλήθητι τῷ ἅρματι τούτῳ.

30. Προσδραμὼν δὲ ὁ Φίλιππος ἤκουσεν αὐτοῦ ἀναγινώσκοντος τὸν προφήτην Ἡσαΐαν, καὶ εἶπεν, Ἆρά γε γινώσκεις ἃ ἀναγινώσκεις;

31. Ὁ δὲ εἶπε, Πῶς γὰρ ἂν δυναίμην, ἐὰν μή τις ὁδηγήσῃ με; Παρεκάλεσέ τε τὸν Φίλιππον ἀναβάντα καθίσαι σὺν αὐτῷ.

32. Ἡ δὲ περιοχὴ τῆς γραφῆς ἣν ἀνεγίνωσκεν, ἦν αὕτη, Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη· καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείροντος αὐτὸν ἄφωνος, οὕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ.

33. Ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ ἡ κρίσις αὐτοῦ ἤρθη· τὴν δὲ γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται, ὅτι αἴρεται ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ;

34. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ εὐνοῦχος τῷ Φιλίππῳ, εἶπε, Δέομαί σου, περὶ τίνος ὁ προφήτης λέγει τοῦτο; περὶ ἑαυτοῦ, ἢ περὶ ἑτέρου τινός;

35. Ἀνοίξας δὲ ὁ Φίλιππος τὸ στόμα αὐτοῦ, καὶ ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς γραφῆς ταύτης, εὐηγγελίσατο αὐτῷ τὸν Ἰησοῦν.

36. Ὡς δὲ ἐπορεύοντο κατὰ τὴν ὁδὸν, ἦλθον ἐπί τι ὕδωρ· καί φησιν ὁ εὐνοῦχος, Ἰδοὺ ὕδωρ· τί κωλύει με βαπτισθῆναι;

37. Εἶπε δὲ ὁ Φίλιππος, Εἰ πιστεύεις ἐξ ὅλης τῆς καρδίας, ἔξεστιν. Ἀποκριθεὶς δὲ εἶπε, Πιστεύω τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸν Ἰησοῦν Χριστόν.

38. Καὶ ἐκέλευσε στῆναι τὸ ἅρμα· καὶ κατέβησαν ἀμφότεροι εἰς τὸ ὕδωρ, ὅ τε Φίλιππος καὶ ὁ εὐνοῦχος· καὶ ἐβάπτισεν αὐτόν.

39. Ὅτε δὲ ἀνέβησαν ἐκ τοῦ ὕδατος, πνεῦμα Κυρίου ἥρπασε τὸν Φίλιππον, καὶ οὐκ εἶδεν αὐτὸν οὐκέτι ὁ εὐνοῦχος. ἐπορεύετο γὰρ τὴν ὁδὸν αὐτοῦ χαίρων.

40. Φίλιππος δὲ εὑρέθη εἰς Ἄζωτον· καὶ διερχόμενος εὐηγγελίζετο τὰς πόλεις πάσας, ἕως τοῦ ἐλθεῖν αὐτὸν εἰς Καισάρειαν.

25. Et illi quidem testificati & loquuti verbum Domini, redibant Jerosolymam, & multis regionibus Samaritanorum euangelizabant.

26. Angelus autem Domini loquutus est ad Philippum, dicens, Surge, & vade contra meridianum, ad viam quæ descendit ab Jerusalem in Gazam: hæc est deserta.

27. Et surgens abiit. Et ecce, vir Æthiops, eunuchus, potens Candaces Reginæ Æthiopum, qui erat super omnes gazas ejus, venerat adorare in Jerusalem.

28. Et revertebatur sedens super currum suum, legénsque Isaiam Prophetam.

29. Dixit autem Spiritus Philippo, Accede, & adjunge te ad currum istum.

30. Accurrens autem Philippus, audivit eum legentem Isaiam Prophetam, & dixit, Putásne intelligis quæ legis?

31. Qui ait, Et quomodo possum, si non aliquis ostenderit mihi? Rogavítque Philippum ut ascenderet, & sederet secum.

32. Locus autem Scripturæ quam legebat, erat hic, Tanquam ovis ad occisionem ductus est: & sicut agnus coram tondente se, sine voce; sic non aperuit os suum.

33. In humilitate judicium ejus sublatum est. Generationem ejus quis enarrabit, quoniam tolletur de terra vita ejus?

34. Respondens autem eunuchus Philippo, dixit, Obsecro te, de quo propheta dicit hoc? de se, an de alio aliquo?

35. Aperiens autem Philippus os suum, & incipiens à scriptura ista, euangelizavit illi Jesum.

36. Et dum irent per viam, venerunt ad quandam aquam: & ait eunuchus, Ecce aqua: quis prohibet me baptizari?

37. Dixit autem Philippus, Si credis ex toto corde, licet. Et respondens ait, Credo filium Dei esse Jesum Christum.

38. Et jussit stare currum: & descenderunt uterque in aquam, Philippus & eunuchus, & baptizavit eum.

39. Cùm autem ascendissent de aqua, Spiritus Domini rapuit Philippum, & ampliùs non vidit eum eunuchus. Ibat autem per viam suam gaudens.

40. Philippus autem inventus est in Azoto, & pertransiens euangelizabat civitatibus cunctis, donec veniret Cæsaream.

Ad Cap. VIII.

Com. 1. Ἣν συνευδοκῶν τῇ ἀναιρέσει αὐτοῦ] Atque ità ejusdem culpæ cum cæteris affinis.

——*Facinus quos inquinat, æquat.*

Tertullianus in de Idololatr. *In nullo necessarius esse debeo alii, cùm fecit quod mihi non licet.* Lactantius, Epit. cap. 4. & de spectaculis gladiatoriis, *Non potest esse immunis à sanguine qui voluit effundi: aut videri non interfecisse qui interfectori favit.* Cyprianus, *Non est immunis à scelere qui ut fieret imperavit: nec alienus est à crimine, cujus consensu, licèt non à se, admissum crimen publicè legitur.* Συνευδοκεῖν (quæ vox etiam infrà 22. 20. in hac ipsa narratione occurrit) est quod 26. 10. ψῆφον καταφέρειν. Luc. 23. 51. τῇ πράξει συγκατατίθεσθαι. Lucianus in Dial. mort. Συνελάμβανεν ὅτι θανάτῳ dixit. Glossarium, *Consentit*, Συνευδοκεῖ.

Com. 2. Συνεκόμιζε δὲ τὸν Στέφανον ἄνδρες εὐλαβεῖς] Εὐσεβεῖς, καὶ τὸν θεὸν φοβούμενοι, ut infrà 10. 2. de Cornelio dictum: vel τῷ τῆς θεᾶς βασιλείαν προσδεχόμενοι, ut Marcus in re non absimili 15. 43. Et forsan sectatores ejus. Vide ad Matth. 27. 58. dicta. Συνεκόμιζε qui *extulerunt* vertebant, exponebántque *humeris exportaverunt*, videntur dupliciter falsi: nam nec Lucas ἐκκομίζειν dixit, nec hîc συγκομίζειν aliud quàm *curare* est, ut rectè & eruditè accepit Vetus Interpres. Terent. *Curabat unà funus.* La-

 etant,

ctant. 1. 11. *In Creta vitam commutavit, &c. eúmque Curetes filii curaverunt.* Hesychius, κόμιζε, ὅπλισαι εἰς ἄξιν.

Com. 3. ἐλυμαίνετο τ ἐκκλησίαν] *Devastabat*, ut bene Vulgatus. Gloss. Λυμαίνομαι, *devasto*. Vide Galat. 1. 13, & 23. Cato apud A. Gellium, *Succidias humanas facis, decem funera facis, decem capita libera interficis. Lanienam civium exercere* 3. Apuleius dixit.

Ibid. κατ᾽ οἴκους εἰσπορδόμενοι] Vetus *per domos intrans*, Recentior *domatim iens*; at meliùs vir summus, *irrumpens in ades*: nimirum ut solent ii qui jussa Magistratuum exsequuntur. οἱ μετ᾽ ἐξουσίας κ ὀπτεστῆς πορδόμενοι, ut infrà 26. 12. hîc idem de seipso loquitur. Apuleius 3. *Nec mora, cum magna irruptione patefactis ædibus, magistratibus eorúmque ministris, &c. cuncta completa.*

Ibid. Ζύρων τε ἄνδρας κ γυναῖκας] In Excerptis Joannis Antiocheni, ποικίλαις πομπείαις αἰκίζων ἄνδρας τε κ γυναῖκας. Notetur autem in hac re verbi Ζύρειν concinnitas. Arrianus 1. 29. in Epictetum, Σύρη εἰς τὸ δεσμωτήριον. Vide & infrà 17. 6. Seneca cap. 14. de Tranquill. *Centurio perituroram agmen trahens.* Apuleius ubi suprà, *Statímque lictores duo de jussu Magistratuum immissâ manu trahere me non sanè renitentem.* Seneca Controvers. 2. 5. *Trahebantur matronæ, rapiebantur virgines.* Ammianus lib. 29. *Ex præjudiciis variis (quæ diebus ac noctibus exercebantur) plures à disjunctissimis regionibus trahebantur.*

Ibid. παρεδίδε εἰς φυλακὴν] Infrà 26. 10. in hoc eodem argumento, φυλακαῖς κατέκλεισε.

Com. 5. εἰς πόλιν τ Σαμαρείας] Id est, *in urbem Samariam.* Virgil. 1.

Venturum excidio Libyæ.———

Servius, *Carthaginis, & provinciam pro civitate posuit.* Idem ad initium libri, *Plerumque Poeta pro civitate vel Regionem vel Provinciam ponunt.*

Com. 6. Προσεῖχόν τε οἱ ὄχλοι τοῖς λεγομένοις ὑπὸ τοῦ Φιλίππου ὁμοθύμαδὸν, ἐν τῷ ἀκούειν αὐτοῦ κ βλέπειν τὰ σημεῖα ἃ ἐποίει] Credebant ob miracula quæ ab eo edi videbant. Vide infrà com. 13. & adde Joh. 2. 23. 4. 39, & 53. 7. 31. 10. 14, & 42. 11. 45. & Scriptorem Judithæ 14. 6.

Com. 9. μαγδίων] *Miracula præstigiis circulatoriis ludens* Tertullianus diceret. Glossarium, *Circulo*, μαγδίω. Simile Apoc. 20. 3. πλανᾷν τὰ ἔθνη.

Ibid. κ ἐξιστῶν τὸ ἔθνος, &c.] *Obstupefaciens.* Virgil.

——— *Stupet insscia turba.*

Erasmus non ità malè, *dementans.* Plaut.

Ego pol illum ulciscar hodie Thessalum veneficum,
Qui perversè perturbavit familiæ mentem meæ.

Obstupidos autem eos variis modis detinebat Simon, nunc artis nefandæ ludibria pro miraculis venditans; nunc falsas religiones objiciendo; nunc ambiguè consulentibus respondendo: nunc susurris, & nominum formidabilium sono circumstantes percellens. Horatius,

——— *Falsis terroribus implet,*
Ut Magus.———

Apuleius 2. *Chaldæus quidam hospes miris totam civitatem responsis turbulentat.* Lucianus de Alexandro Pseudomante, Φωνάς τινας ἀσήμους φθιγγόμενος, &c. τοὺ ἀνθρώπους ἐξέπληττε. Epiphanius in hac historia φαντασιάζειν dixit, τὴν Σαμαρειτῶν γόητος μαγγανείας ἐφαντασίαζε.

Ibid. λέγων εἶναί τινα ἑαυτὸν μέγαν] Scholiastes vetus Horatii ad lib. 2. Epist. ult. *Magos dicimus, quasi magnos, à magnis rebus quas se perficere posse jactant.* Et nota hîc, λέγων ἑαυτὸν, &c. Virgilius 9.

——— *Ingentem sese clamore ferebat:*

ubi Servius, *Non erat ingens, sed se esse ingentem clamabat.* Sic & Apoc. 2. 20. τ λέγουσ ἑαυτὴν προφῆτιν. Suidas, Κατοιόμενος, ὀνομάζων ἑαυτὸν μέγαν, κ φυσῶν, ὑπερήφανος. Simplicius in cap. 48. Epict. Ὡς μεγάλων ὄντων πνῶν, ὑπὸ τ δόξης ἀνθ᾽ ἡμῶν ἠρτήμεθα. Hippolitus in Homil. περὶ κόσμ. Ζωτελ. ex Antichristi persona, Τίς δυνάστης μέγας ὡς ἐγώ; τίς θεὸς μέγας πλὴν ἐμοῦ; & pòst de eodem, ὅτι βασιλεὺς μέγας ὅτι τ γῆς γέγονεν.

Com. 10. Ὧ, προσεῖχον πάντες ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου] Προσέχειν (nec id ineptè) exponas, *intenti ora tenebant*; nimirum quoties ad aliquod artis suæ se specimen accingeret. Apuleius ubi suprà, *Venerabili schemate facies ac studia præsentium ad miraculum tantum certatim arrexit.* Quo sensu & Hesychius, Ἐπικεχήνασι, προσέχουσι. At rectiùs ᾧ προσεῖχον hîc vertas, *cujus præceptis responsísque attendebant.* Τοῖς ὑπ᾽ αὐτοῦ λεγομένοις, ut suprà com. 6. & infrà 16. 14. Vide & 1 Tim. 1. 4. & 4. 1. Tit. 1. 14. Hebr. 2. 1. 2 Pet. 1. 19. Josephus Bell. Jud. 7. 31. de Jonatha factionariorum Duce, Οὐκ ὀλίγους δὴ ἐπῆρεν ἀνέπεισε προσέχειν αὐτῷ, κ περήγαγε εἰς τ ἔρημον. Quod verbi omnibus his locis cum effectu (sequendi nempe & obediendi) intellige. Onomasticon vetus, *Obtempero*, πρόσεχω. Ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου, ut infrà 26. 22. Hebr. 8. 11. Apoc. 11. 18. 13. 16. 19. 5, & 18. 20. 12. Plautus,

Interminatus est à minimo ad maximum.

Latini *ad unum omnes* dicunt.

Ibid. λέγοντες, Οὗτός ἐστιν ἡ δύναμις τ Θεοῦ ἡ μεγάλη] Non summum Numen (ut Viro infignissimo visum) se jactabat Simon, ἀλλὰ μέγαν τινὰ, suprà com. 9. nec verò se Θεοῦ δίναμιν, sed eum stolida multitudo prædicabat; quod vel ex voce λέγοντες manifestum: quin eam tamen se credi voluerit dubitandum non est. Οὗτός ἐστι δύναμις τοῦ Θεοῦ valet, ἐν τούτῳ ἡ τοῦ Θεοῦ δύναμις ἐνεργεῖται· nam hîc μεταλημψις est. Vide suprà ad 4. 33. notata. Sic de Christo Justinus Martyr, Λόγ ἀπὸ (Θεοῦ) ὑπάρχων, κ πρωτότοκ, κ δύναμις. De eodem ad Luc. 1. Theophylactus, Δύναμίς ἐστι κ βασιλεία τοῦ πατρός. Vide & 1 Cor. 1. 24. Lactantius 4. 15. sine sermonis figura, *Maximas virtutes cœpit operari, non præstigiis magicis, &c. sed vi ac potestate cœlesti.* Idem Justinus, Οὐ γὰρ σοφισμοῖς ὑπῆρχεν, ἀλλὰ δυνάμει Θεοῦ ὁ λόγ αὐτοῦ ἦν. Iterum, Ταῦτα ἀνθρώπου ἃ δοκεῖ τὰ ἔργα, ταῦτα δυνάμει ἐστὶ τοῦ Θεοῦ· id est, *per Dei summi vim ac potentiam effecta.* Cicero 2. de Nat. Deorum, *Quicquid magnam utilitatem generi afferret humano, id non sine divina bonitate erga homines fieri arbitrabantur. Itaque tum illud quod erat à Deo natum nomine ipsius Dei nuncupabant, (ut cùm fruges Cererem appellamus, vinum autem Liberum, &c.) tum autem res ipsa in qua vis inest major aliqua sic appellatur, ut ex ea ipsa vis appelletur Deus: ut Fides, Mens, Virtus, Honor, Salus, Concordia; quorum omnium quia vis tanta erat ut sine Deo regi non posset, ipsa res Deorum nomen obtinuit.* Illustris ad hunc Lucæ illustrandum locus, & quo vocabulum *vis* bis ter repetitum habemus.

Ibid. ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ ἡ μεγάλη] Hâc ipsâ loquendi formâ & Virgilius,

Nate, mea vires, mea magna potentia.———

Com. 11. ταῖς μαγείαις ἐξεπλῆναι αὐτοῦ] Vulgatus *quòd magiis suis dementasset eos*: i. e. à recto mentis statu dimovisset, vel deturbasset. In vetere Onomastico, *Demento*, ἐξιστῶ· ubi *quem* vel *alium* supplendum. *Demento* autem intransitivæ significationis est (ut in eodem Onomastico) διαφρενῶ. Lucretius,

——— *Dementit enim, deliráque fatur.*

Apuleius in Apologia, *Et ex eo sacro* (magico) *cœpisse dementire.*

Com. 13. διὰ προσκαρτερῶν τῷ Φιλίππῳ] Sectabatur eum, jugiter & assiduè attendebat prædicationi ejus. Et est inter bene Græcas locutiones ista. Posidonius 5. Athenæi, Ἐν τῇ Ἑρυμένους τῆς Πελοποννησιακῆς χολῆ διήγησιν, προσκαρτερῶν τοῖς λόγοις.

Com. 20. Τὸ ἀργύριόν σου σὺν σοὶ εἴη εἰς ἀπώλειαν, ὅτι τιμὴν δωρεὰν τοῦ Θεοῦ ἐνόμισας διὰ χρημάτων κτᾶσθαι.] *Neque enim pretio ulla res Dei constat*, Tertullianus in Apologetico. Δωρεὰν ἐλάβετε, δωρεὰν δότε, Matth. 10. 8. Apud Achillem Tatium ille, Τὰς χρυσὰς ἔχε, κ φύλαττε τὰς χάριτας παρεάσκουσι. Non his abludunt Menandri apud Stobæum ista,

Τ᾽ ἀργύριον ᾖ, μέγιον, σοὶ φαίνεται
Οὐδὲν ἀναγκαῖον καθ᾽ ἡμέραν μόνον

Τιμὴν

Τιμιὼ φθαρῆϊν σωμάτων, ἄρπων, ἀλφίτων,
Ὄξυς, ἐλαίης, μείζονῳ τάπων θ' ἕπ'
Ἀθανασίας θ' ἁπ' ἔστιν, ἔθ' ἂν σωμαγάγης
Τὰ Ταντάλε τάλαντ' ἐκεῖνα λεγόμενα.

Σωὶ σοι εἰη εἰς ἀπώλειαν est, *maneat tecum*, vel, *penès te, in tuam perditionem.* In Eclogis Virgilianis,

— *Quod nec bene vertat* —

Servius, *Quæ res in perniciem vertatur ejus.*

Com.21. Οὐκ ἔστι σοι μερὶς οὐδὲ κλῆρος, &c.] Locutio nullum jus in re qua de agitur notans. Josuæ 22.25. Joh. 13. 8, & alibi. Apud Euripidem,

——Τοῖς ἀγαθοῖς ἀνδράσιν, ὦ σοι
Κλητὸν βιότου μέρος ὄζιν.

Adde quæ infrà ad 20.32. adducta.

Ibid. ἡ γὰρ καρδία σου οὐκ ἔστιν εὐθεῖα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ] Jer.22.17. Οὐκ εἰσὶν οἱ ὀφθαλμοί σου ὀρθοὶ, οὐδὲ ἡ καρδία σου καλή. Hinc Psal. 78. 8. γενεὰ ἥτις οὐ κατεύθυνεν τὴν καρδίαν ἑαυτῆς. Vide & locum Ecclesiastæ suprà ad 2. 40. allatum. Contrà de Josia Rege Sirachides 49. 9. Καὶ ἐδυνε πρὸς Κύριον τὴν καρδίαν αὐτοῦ.

Com. 22. Μετανόησον οὖν ἀπὸ τῆς, &c.] Apoc. 2. 5. Μνημόνευε οὖν πόθεν ἐκπέπτωκας, καὶ μετανόησον· suprà 3. 19. Μετανοήσατε, καὶ ἐπιστρέψατε.

Ibid. εἰ ἄρα ἀφεθήσεταί σοι ἡ ἐπίνοια τῆς καρδίας σου] *Cogitatum cordis tui*, quo vel ipso æternæ pœnæ te obnoxium reddidisti. Servius ad Æn. 6. *Illic* (in Erebo) *sunt & qui fecerunt, & qui conati sunt.* Varro, *Actionum trium primus, cogitatus mentis, quòd primùm ea quæ sumus facturi cogitare debemus: deinde tum dicere, ac postremò facere. De his tribus minimè putat vulgus cogitationem actionem esse: tertium, in quo quid facimus, id maximum. Sed & cùm hoc agitamus, & quod in eam rem cogitamus, in mente agimus*, &c. Εἰ ἄρα dubitantis est, nec omnem tamen spem veniæ præcidentis. Dan.4.22. Ἴσως ἔσται μακρόθυμος τοῖς θεμελίωμασί σου ὁ θεός. Ignatius ad Smyrnenses, Ὅσοι ἂν μόνον δεῖ ὑμᾶς μὴ θεμελιέχειν, ἀλλ' εἰ δυνατόν ἐστι, μηδὲ σωαντᾶν μόνον ἢ περισσεύειν ὑπὲρ αὐτῶν ἐάν πως μετανοήσωσιν, ἵνα ᾖ δύσκολον.

Com.23. Εἰς γὰρ χολὴν πικρίας, &c. ὁρῶ σε ὄντα]. Pro ἐν χολῇ πικρίας, ut jampridem aliis animadversum. *Es* (inquit) *in felle amaritudinis*, id est, obrutus penitúsque immersus sepultúsque. Quam vehementem δεινότητα rectissimè hîc agnovit non nemo ex Interpretibus. Eadem efficacia prorsus in Plautinis istis,

In melle linguæ sunt sita atque orationes
Lacteque: corda felle sunt sita atq; acerbo aceto.

Quam emphasim cùm non perciperent illius Comici Expositores, pro *sita, lita* voluerunt (id est, *oblita*) substituí: sed nil mutandum putamus jam manifestum esse. Sic 1 Joh. 5.19. ἐν τῷ πονηρῷ κεῖται. Sic Seneca, *Ego in alto omnium vitiorum sum:* χολὴν πικρίας poteris per circuitum sermonis capere. Sic Virgilius sagittas Parthicas *veneni felle armatas* dixit. Ubi Servius, *Amaritudine veneni, aut* περιφραστικῶς *dixit venenum.* Sed major Lucæ verbis vis aderit, si simpliciter acceperis.

Ibid. καὶ συνδεσμον ἀδικίας] Sic Oseæ 13. συνεχομένη ἀδικίας. Sic olim Accius item in Agamemnone, *Animus quorum atroci victus est malitiâ.* Contrà Ephes. 4 3. εἰρήνης σύνδεσμος. Potest hoc velle autem ista Petri locutio; Video te quasi lolium aut inutilem sarmentorum fasciculum jamjam igni destinatum. Subintelligè, ni bonâ fide pœnitentiam emendaret. Poscunt hunc sensum Simonis subsequentia verba, Δεήθητε, &c. ὅπως μηδὲν ἐπέλθῃ ἐπ' ἐμὲ ὧν εἰρήκατε. Vide & Matth. 13. 30. ubi & vox δήσατε. Nec alienum est quod de sacculo obsignato Job. 14. 17. habemus. Sic è converso ψυχὴ ἐν τῷ ζωῆς δεσμῷ ἐνδεδεμένη, 1 Sam.29.29.

Com.24. Δεήθητε ὑμεῖς ὑπὲρ ἐμοῦ πρὸς τὸν Κύριον, &c.] Ad quæ ità apud Photium Eulogius, Οὐκ ἐκ μετανοίας, οὐδὲ ἐνδιαθέσεως φωνὴ, ἀλλὰ χλεύης καὶ ἀπάτης· quibus minimè adsentiendum putamus. Eorum, ut piorum, preces Simon impetrare voluit. Vide locos quos ad Jacob. 5. 16. adduximus.

Com. 27. Εὐνοῦχος, δυνάστης Κανδάκης τῆς βασιλίσσης, &c.] Apud Reginas & primates feminas Eunuchorum frequens ministerium. Hieronymus ad Eustochium de Virgin. serv. *Quas Eunuchorum greges sepiunt, in quarum vestibus attenuata in filum auri ramenta texuntur.* Idem ad Demetriadem, *Inter gemmas & sericum, inter Eunuchorum & puellarum catervas.* Et de Paula cùm jam seculo valefecisset, *Femina nobilis quæ priùs Eunuchorum manibus portabatur, asello sedens professa est*, &c. Apuleius, ubi de mirifica matrona illa concubina sua, *Quatuor Eunuchi pulvillis ventosè tumentibus plumâ delicatâ terrestre nobis cubitum præsternunt.* Lampridius in Alexandro Severo, *Tertium genus hominum Eunuchos esse dicebat, nec videndum, nec in usu habendum à viris, sed vix à nobilioribus feminis.*

Ibid. ὃς ἦν ἐπὶ πάσης τῆς γάζης αὐτῆς] *Gazæ regiæ custos*, ut loquitur Vitarum illustrium Scriptor in Datame. *Custodem regiæ pecuniæ*, Curtius lib. 5. dixit. Non alius 2 Maccab.3.7. ὁ ἐπὶ τῶν χρημάτων. Suidas, Καθιστάμενος, ἐπὶ τῆς γάζης τεταγμένος. Virgilius, *Troïa gaza:* ubi Servius, *Persicus sermo est, & significat divitias.* Hesychius, Γάζαν, πλοῦτον.

Com.30. γινώσκεις ἃ ἀναγινώσκεις;] 2 Cor. 3.2. Γινωσκομένη καὶ ἀναγινωσκομένη.

Com. 31. Πῶς γὰρ δυναίμην ἐὰν μή τις ὁδηγήσῃ με;] Non abhorrentia Esai.29.12. vide. Lucianus cum Hermotimo suo differens de Virtutis civitate, Ἀνάγκη ζητεῖν ὁδόν τε καὶ ἄγουσαν ἐπ' αὐτὸ, καὶ ἡγεμόνα τὸν ἄριστον· ἢ οὐκ οἴει σὺ ἄνευ τούτων χρῆναι ποιεῖν; Hermotimus, καὶ πῶς ἂν ἄλλως ἔλθοι τις; Cicero Famil. 7. ad Trebatium suum, *Num jus civile vestrum ex libris cognosci potest? qui quanquam plurimi sunt, doctorem tamen luménque desiderant.* Hinc de se A. Gellii ista 14. 2. *Libros utriusque linguæ de officio Judicis scriptos conquisivi, ut, &c. rem judiciariam, quoniam vocis, ut dicitur, vivæ nimia penuria erat, ex mutis, quod aiunt, magistris cognoscerem.* Ante πῶς hîc quidam negantem particulam subjiciunt, quibus haud gravatè assentior. Euripides apud Plutarchum,

Τὰ θνητὰ πράγματ' οἶδας ὡς ἔχει φύσιν;
Δοκῶ μὲν, ὦ· πόθεν γάρ; —— ubi plenam locutionem habes. Contrà Luciani jam adducto loco inest affirmationis elleipsis. Si quis tamen potiùs γὰρ heic abundare dixerit, nec me adversantem habebit, nec in his libris exempla desiderabit.

Ibid. παρεκάλεσέ τε τὸν Φίλιππον ἀναβάντα καθίσαι σὺν αὐτῷ] 1 Reg.20.33. ἀνασπάζεσιν αὐτὸν πρὸς αὐτὸν ἐπὶ τὸ ἅρμα. Vide & 2 Reg.10.15.

Com. 32. Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη] Tacitus Annal.4. *Pecorum modo trahi, occîdi, capi*, &c. In vita Æsopi, Τὸ πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἑλκόμενον ὑ βοᾶ. *Ovem injuriæ patientem* etiam Phædrus dixit.

Ibid. καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείραντος αὐτὸν, ἄφωνος, &c.] Virgil.9.

Molle pecus, mutúm q; metu ——

Philo in De Mundi opificio, Κείροντες βοῦς βαθέσι μαλλοῖς ὑπότοκοι χεὶρ ἔαρος ὥραν, ὑπὸ ποιμένος κελευσθέντες ἴσαντα μετ' ἐρημίας, καὶ ἡσυχῆ καταχλίνοντες ἐμπρέχουσιν ὑποκείμενα τὸ ἔριον.

Com.36. τί κωλύει με βαπτισθῆναι;] Tale illud,

Quid prohibet muros jacere, & dare civibus urbem?

Com. 39. πνεῦμα Κυρίου ἥρπασε τὸν Φίλιππον] Vide 1 Reg. 18.12. Ezech. 3.14.

Ibid. καὶ οὐκ εἶδεν αὐτὸν ἀκέτι] Ipsa verba Lxx seniorum in non dissimili argumento 2 Reg.12.12.

Ibid. ἐπορεύετο γὰρ τὴν ὁδὸν αὐτοῦ χαίρων] Apud Josephum Antiquit.8.2. Τὴν πορείαν ἐποιοῦτο μετὰ χαρᾶς καὶ παιδιᾶς, ὕμνους εἰς τὸν θεὸν ᾄδων.

Com.40. Φίλιππος δὲ εὑρέθη εἰς Ἄζωτον] Vide & 2 Reg. 12.16. Suetonius de Augusto, *Infans adhuc repositus vesperâ in cunis à nutricula loco plano, posterâ luce non comparuit, & diu quæsitus, tandem in altissima turre repertus est.*

Ibid. καὶ διερχόμενος] Hesychius, Διερχόμενος, περιερχόμενος, περιάγων.

Κεφ. Θ'.

1. Ὁ δὲ Σαυλ ⊙. ἔτι ἐμπνέων ἀπειλῆς καὶ φόνου εἰς τοὺς μαθητὰς τ Κυρίου, προσελθὼν τῷ ἀρχιερεῖ,

2. Ἠτήσατο παρ' αὐτοῦ ἐπιστολὰς εἰς Δαμασκὸν πρὸς τὰς συναγωγὰς, ὅπως ἐάν τινας εὕρῃ τῆς ὁδοῦ ὄντας ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας, δεδεμένους ἀγάγῃ εἰς Ἱερουσαλήμ.

3. Ἐν δὲ τῷ πορεύεσθαι, ἐγένετο αὐτὸν ἐγγίζειν τῇ Δαμασκῷ· καὶ ἐξαίφνης περιήστραψεν αὐτὸν φῶς ἀπὸ τ οὐρανοῦ.

4. Καὶ πεσὼν ἐπὶ τὸ ἔδαφος, ἤκουσε φωνῆς λέγουσ αὐτῷ, Σαοὺλ, Σαοὺλ, τί με διώκεις;

5. Εἶπε δέ, Τίς εἶ, Κύριε; Ὁ δὲ Κύριος εἶπεν, Ἐγώ εἰμι Ἰησοῦς ὃν σὺ διώκεις· σκληρόν σοι πρὸς κέντρα λακτίζειν.

6. Τρέμων τε καὶ θαμβῶν εἶπε, Κύριε, τί με θέλεις ποιῆσαι; Καὶ ὁ Κύριος πρὸς αὐτὸν, Ἀναστὰς εἴσελθε εἰς τὴν πόλιν, καὶ λαληθήσεταί σοι τί σε δεῖ ποιεῖν.

7. Οἱ δὲ ἄνδρες οἱ συνοδεύοντες αὐτῷ εἱστήκεισαν ἐννεοὶ, ἀκούοντες μὲν τ φωνῆς, μηδένα δὲ θεωροῦντες.

8. Ἠγέρθη δὲ ὁ Σαῦλος ἀπὸ τ γῆς· ἀνεῳγμένων δὲ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ, οὐδένα ἔβλεπε· χειραγωγοῦντες δὲ αὐτὸν εἰσήγαγον εἰς Δαμασκόν.

9. Καὶ ἦν ἡμέρας τρεῖς μὴ βλέπων· καὶ οὐκ ἔφαγε, οὐδὲ ἔπιεν.

10. Ἦν δέ τις μαθητὴς ἐν Δαμασκῷ ὀνόματι Ἀνανίας, καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ Κύριος ἐν ὁράματι, Ἀνανία· Ὁ δὲ εἶπεν, Ἰδοὺ ἐγὼ, Κύριε.

11. Ὁ δὲ Κύριος πρὸς αὐτὸν, Ἀναστὰς πορεύθητι ἐπὶ τὸν ῥύμην τὴν καλουμένην εὐθεῖαν, καὶ ζήτησον ἐν οἰκίᾳ Ἰούδα Σαῦλον ὀνόματι, Ταρσέα· ἰδοὺ γὰρ προσεύχεται.

12. Καὶ εἶδεν ἐν ὁράματι ἄνδρα ὀνόματι Ἀνανίαν εἰσελθόντα, καὶ ἐπιθέντα αὐτῷ χεῖρα, ὅπως ἀναβλέψῃ.

13. Ἀπεκρίθη δὲ ὁ Ἀνανίας, Κύριε, ἀκήκοα ἀπὸ πολλῶν περὶ τοῦ ἀνδρὸς τούτου, ὅσα κακὰ ἐποίησε τοῖς ἁγίοις σου ἐν Ἱερουσαλήμ.

14. Καὶ ὧδε ἔχει ἐξουσίαν παρὰ τῶν ἀρχιερέων, δῆσαι πάντας τοὺς ἐπικαλουμένους τὸ ὄνομά σου.

15. Εἶπε δὲ πρὸς αὐτὸν ὁ Κύριος, Πορεύου· ὅτι σκεῦος ἐκλογῆς μοί ἐστιν οὗτος, τοῦ βαστάσαι τὸ ὄνομά μου ἐνώπιον ἐθνῶν, καὶ βασιλέων, υἱῶν τε Ἰσραήλ.

16. Ἐγὼ γὰρ ὑποδείξω αὐτῷ ὅσα δεῖ αὐτὸν ὑπὲρ τ ὀνόματός μου παθεῖν.

17. Ἀπῆλθε δὲ Ἀνανίας, καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν· καὶ ἐπιθεὶς ἐπ' αὐτὸν τὰς χεῖρας, εἶπε, Σαοὺλ ἀδελφὲ, ὁ Κύριος ἀπέσταλκέ με (Ἰησοῦς ὁ ὀφθείς σοι ἐν τῇ ὁδῷ ᾗ ἤρχου) ὅπως ἀναβλέψῃς, καὶ πλησθῇς πνεύματος ἁγίου.

18. Καὶ εὐθέως ἀπέπεσον ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ ὡσεὶ λεπίδες, ἀνέβλεψέ τε παραχρῆμα καὶ ἀναστὰς ἐβαπτίσθη.

19. Καὶ λαβὼν τροφὴν ἐνίσχυσεν· ἐγένετο δὲ ὁ Σαῦλος μετὰ τῶν ἐν Δαμασκῷ μαθητῶν ἡμέρας τινάς.

20. Καὶ εὐθέως ἐν ταῖς συναγωγαῖς ἐκήρυσσε τ Χριστὸν, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ.

Versio Vulgata.

1. SAulus autem adhuc spirans minarum & cædis in discipulos Domini, accessit ad principem Sacerdotum,

2. Et petiit ab eo epistolas in Damascum ad Synagogas, ut si quos invenisset hujus viæ viros ac mulieres, vinctos perduceret in Jerusalem.

3. Et cùm iter faceret, contigit ut appropinquaret Damasco: & subitò circumfulsit eum lux de cœlo.

4. Et cadens in terram, audivit vocem dicentem sibi, Saule, Saule, quid me persequeris?

5. Qui dixit, Quis es, Domine? Et ille, Ego sum Jesus, quem tu persequeris: durum est tibi contra stimulum calcitrare.

6. Et tremens & stupens dixit, Domine, quid me vis facere? Et Dominus ad eum, Surge, & ingredere civitatem, & dicetur tibi quid te oporteat facere.

7. Viri autem illi qui comitabantur cum eo, stabant stupefacti, audientes quidem vocem, neminem autem videntes.

8. Surrexit autem Saulus de terra, apertísque oculis nihil videbat. Ad manus autem illum trahentes, introduxerunt Damascum.

9. Et erat tribus diebus non videns, & non manducavit, neque bibit.

10. Erat autem quidam discipulus Damasci, nomine Ananias: & dixit ad illum in visu Dominus, Ananía. At ille ait, Ecce ego, Domine.

11. Et Dominus ad eum, Surge & vade in vicum qui vocatur Rectus: & quære in domo Judæ Saulum nomine Tarsensem: ecce enim orat.

12. (Et vidit virum Ananiam nomine, introeuntem, & imponentem sibi manus ut visum recipiat.)

13. Respondit autem Ananias, Domine, audivi à multis de viro hoc, quanta mala fecerit sanctis tuis in Jerusalem.

14. Et hîc habet potestatem à principibus sacerdotum alligandi omnes qui invocant nomen tuum.

15. Dixit autem ad eum Dominus, Vade, quoniam vas electionis est mihi iste, ut portet nomen meum coram gentibus & regibus & filiis Israel.

16. Ego enim ostendam illi quanta oporteat eum pro nomine meo pati.

17. Et abiit Ananias, & introivit in domum: & imponens ei manus, dixit, Saule frater, Dominus misit me Jesus, qui apparuit tibi in via quâ veniebas, ut videas & implearis Spiritu sancto.

18. Et confestim ceciderunt ab oculis ejus tanquam squamæ, & visum recepit: & surgens baptizatus est.

19. Et cùm accepisset cibum, confortatus est. Fuit autem cum discipulis qui erant Damasci per dies aliquot.

20. Et continuò ingressus in Synagogas, prædicabat Jesum, quoniam hic est filius Dei.

21. Ἐξί-

21. Ἐξίσταντο δὲ πάντες οἱ ἀκούοντες, καὶ ἔλεγον, Οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ πορθήσας ἐν Ἰερουσαλὴμ τοὺς ἐπικαλουμένους τὸ ὄνομα τοῦτο; καὶ ὧδε εἰς τοῦτο ἐληλύθει ἵνα δεδεμένους αὐτοὺς ἀγάγῃ ἐπὶ τοὺς ἀρχιερεῖς;

21. Stupebant autem omnes qui audiebant, & dicebant, Nónne hic eſt qui expugnabat in Jeruſalem eos qui invocabant nomen iſtud: & huc ad hoc venit ut vinctos illos duceret ad principes ſacerdotum?

22. Σαῦλος δὲ μᾶλλον ἐνεδυναμοῦτο, καὶ συνέχυνε τοὺς Ἰουδαίους τοὺς κατοικοῦντας ἐν Δαμασκῷ, συμβιβάζων ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός.

22. Saulus autem multò magis convaleſcebat, & confundebat Judæos qui habitabant Damaſci, affirmans quoniam hic eſt Chriſtus.

23. Ὡς δὲ ἐπληροῦντο ἡμέραι ἱκαναί, συνεβουλεύσαντο οἱ Ἰουδαῖοι ἀνελεῖν αὐτόν.

23. Cùm autem implerentur dies multi, conſilium fecerunt Judæi ut eum interficerent.

24. Ἐγνώσθη δὲ τῷ Σαύλῳ ἡ ἐπιβουλὴ αὐτῶν· παρετηροῦντο τε καὶ τὰς πύλας ἡμέρας τε καὶ νυκτὸς, ὅπως αὐτὸν ἀνέλωσι.

24. Notæ autem factæ ſunt Saulo inſidiæ eorum. Cuſtodiebant autem & portas die ac nocte, ut eum interficerent.

25. Λαβόντες δὲ αὐτὸν οἱ μαθηταὶ νυκτὸς, καθῆκαν διὰ τοῦ τείχους, χαλάσαντες ἐν σπυρίδι.

25. Accipientes autem eum diſcipuli nocte, per murum dimiſerunt eum, ſubmittentes in ſporta.

26. Παραγενόμενος δὲ ὁ Σαῦλος εἰς Ἰερουσαλὴμ, ἐπείραζε κολλᾶσθαι τοῖς μαθηταῖς· καὶ πάντες ἐφοβοῦντο αὐτὸν, μὴ πιστεύοντες ὅτι ἐστὶ μαθητής.

26. Cùm autem veniſſet in Jeruſalem, tentabat ſe jungere diſcipulis, & omnes timebant eum, non credentes quòd eſſet diſcipulus.

27. Βαρνάβας δὲ ἐπιλαβόμενος αὐτοῦ, ἤγαγε πρὸς τοὺς ἀποστόλους· καὶ διηγήσατο αὐτοῖς πῶς ἐν τῇ ὁδῷ εἶδε τὸν Κύριον, καὶ ὅτι ἐλάλησεν αὐτῷ, καὶ πῶς ἐν Δαμασκῷ ἐπαρρησιάσατο ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ.

27. Barnabas autem apprehenſum illum duxit ad Apoſtolos: & narravit illis quomodo in via vidiſſet Dominum, & quia locutus eſt ei, & quomodo in Damaſco fiduciáliter egerit in nomine Jeſu.

28. Καὶ ἦν μετ' αὐτῶν εἰσπορευόμενος καὶ ἐκπορευόμενος ἐν Ἰερουσαλήμ.

28. Et erat cum illis intrans & exiens in Jeruſalem.

29. Καὶ παρρησιαζόμενος ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἐλάλει τε καὶ συνεζήτει πρὸς τοὺς Ἕλληνιστάς· οἱ δὲ ἐπεχείρουν αὐτὸν ἀνελεῖν.

29. Et fiduciáliter agens in nomine Domini loquebatur quoque Gentibus, & diſputabat cum Græcis: illi autem quærebant occidere eum.

30. Ἐπιγνόντες δὲ οἱ ἀδελφοὶ κατήγαγον αὐτὸν εἰς Καισάρειαν καὶ ἐξαπέστειλαν αὐτὸν εἰς Ταρσόν.

30. Quod cùm cognoviſſent fratres, deduxerunt eum Cæſaream, & dimiſerunt Tarſum.

31. Αἱ μὲν οὖν ἐκκλησίαι καθ' ὅλης τῆς Ἰουδαίας καὶ Γαλιλαίας καὶ Σαμαρείας εἶχον εἰρήνην, οἰκοδομούμεναι καὶ πορευόμεναι τῷ φόβῳ τοῦ Κυρίου, καὶ τῇ παρακλήσει τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐπληθύνοντο.

31. Eccleſia quidem per totam Judæam & Galilæam & Samariam habebat pacem, & ædificabatur ambulans in timore Domini, & conſolatione ſancti Spiritûs replebatur.

32. Ἐγένετο δὲ, Πέτρον διερχόμενον διὰ πάντων, κατελθεῖν καὶ πρὸς τοὺς ἁγίους τοὺς κατοικοῦντας Λύδδαν.

32. Factum eſt autem, ut Petrus, dum tranſiret univerſos, deveniret ad ſanctos qui habitabant Lyddæ.

33. Εὗρε δὲ ἐκεῖ ἄνθρωπόν τινα Αἰνέαν ὀνόματι, ἐξ ἐτῶν ὀκτὼ κατακείμενον ἐπὶ κραβάττου, ὃς ἦν παραλελυμένος.

33. Invenit autem ibi hominem quendam, nomine Æneam, ab annis octo jacentem in grabato, qui erat paralyticus.

34. Καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ Πέτρος, Αἰνέα, ἰᾶταί σε Ἰησοῦς ὁ Χριστός· ἀνάστηθι, καὶ στρῶσον σεαυτῷ. Καὶ εὐθέως ἀνέστη.

34. Et ait illi Petrus, Ænea, ſanet te Dominus Jeſus Chriſtus: ſurge, & ſterne tibi. Et continuò ſurrexit.

35. Καὶ εἶδον αὐτὸν πάντες οἱ κατοικοῦντες Λύδδαν καὶ Σαρωνᾶν· οἵτινες ἐπέστρεψαν ἐπὶ τὸν Κύριον.

35. Et viderunt eum omnes qui habitabant Lyddæ & Saronæ: qui converſi ſunt ad Dominum.

36. Ἐν Ἰόππῃ δέ τις ἦν μαθήτρια ὀνόματι Ταβιθὰ (ἣ διερμηνευομένη λέγεται Δορκάς·) αὕτη ἦν πλήρης ἀγαθῶν ἔργων καὶ ἐλεημοσυνῶν ὧν ἐποίει.

36. In Joppe autem fuit quædam diſcipula, nomine Tabitha, quæ interpretata dicitur Dorcas. Hæc erat plena operibus bonis & eleemoſynis quas faciebat.

37. Ἐγένετο δὲ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἀσθενήσασαν αὐτὴν ἀποθανεῖν· λούσαντες δὲ αὐτὴν ἔθηκαν ἐν ὑπερῴῳ.

37. Factum eſt autem in diebus illis, ut infirmata moreretur. Quam cùm laviſſent, poſuerunt eam in cœnaculo.

38. Ἐγγὺς δὲ οὔσης Λύδδης τῇ Ἰόππῃ, οἱ μαθηταὶ ἀκούσαντες ὅτι Πέτρος ἐστὶν ἐν αὐτῇ, ἀπέστειλαν δύο ἄνδρας πρὸς αὐτὸν, παρακαλοῦντες μὴ ὀκνῆσαι διελθεῖν ἕως αὐτῶν.

38. Cùm autem propè eſſet Lydda ab Joppe, diſcipuli audientes quia Petrus eſſet in ea, miſerunt duos viros ad eum, rogantes, Nè pigriteris venire uſque ad nos.

39. Ἀναστὰς δὲ Πέτρος συνῆλθεν αὐτοῖς. ὃν παραγενόμενον ἀνήγαγον εἰς τὸ ὑπερῷον· καὶ παρέστησαν αὐτῷ πᾶσαι αἱ χῆραι κλαίουσαι, καὶ ἐπιδεικνύμεναι χιτῶνας καὶ ἱμάτια ὅσα ἐποίει μετ' αὐτῶν οὖσα ἡ Δορκάς.

39. Exſurgens autem Petrus venit cum illis. Et cùm adveniſſet, duxerunt illum in cœnaculum: & circumſteterunt illum omnes viduæ flentes, & oſtendentes ei tunicas & veſtes, quas faciebat illis Dorcas.

40. Ἐκβαλὼν δὲ ἔξω πάντας ὁ Πέτρος, θεὶς

40. Ejectis autem omnibus foras, Petrus po-

τὰ γόνατα προσηύξατο· καὶ ἐπιστρέψας πρὸς τὸ σῶμα, εἶπε, Ταβιθᾶ, ἀνάστηθι. Ἡ δὲ ἤνοιξε τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῆς, καὶ ἰδοῦσα τὸν Πέτρον, ἀνεκάθισε.

41. Δοὺς δὲ αὐτῇ χεῖρα, ἀνέστησεν αὐτήν· φωνήσας δὲ τοὺς ἁγίους καὶ τὰς χήρας, παρέστησεν αὐτὴν ζῶσαν.

42. Γνωστὸν δὲ ἐγένετο καθ' ὅλης τῆς Ἰόππης· καὶ πολλοὶ ἐπίστευσαν ἐπὶ τὸν Κύριον.

43. Ἐγένετο δὲ ἡμέρας ἱκανὰς μεῖναι αὐτὸν ἐν Ἰόππῃ παρά τινι Σίμωνι βυρσεῖ.

nens genua oravit: & conversus ad corpus, dixit, Tabitha, surge. At illa aperuit oculos suos: & viso Petro, resedit.

41. Dans autem illi manum, erexit eam. Et cùm vocasset sanctos & viduas, assignavit eam vivam.

42. Notum autem factum est per universam Joppen: & crediderunt multi in Domino.

43. Factum est autem ut dies multos moraretur in Joppe, apud Simonem quendam coriarium.

Ad Cap. IX.

Com. 1. Ἔτι, &c.] Nondum satiatus, imò ut canis degustato sanguine avidior & truculentior factus.

Ibid. ἐμπνέων ἀπειλῆς καὶ φόνου] *Collectum volvens sub naribus ignem. Irritans acuens famem, portans rapinæ In vultu speciem.*

Δεινὰ φυσῶν, αἱματηρὸν ὄμμ' ἔχων, ut est apud Euripid. *Attonito efferatoque vultu nihil aliud quàm cædem & sanguinem cogitans*, ut apud Petronium. Scriptor Maccab. 2. c. 7. de Antiocho, Πῦρ πνέων τοῖς θυμοῖς ἐπὶ τοῖς Ἰουδαίοις. Virgilius 10.

Quinquaginta oribus ignem Arsisse

ubi Servius, *Asper dicit, per ignem hunc nimium calorem intelligendum venientem ex ferocia: ut sit, cùm vim suæ crudelitatis efflaret.* Theocritus 23.

φόνον ἀλλάλοισι πνέοντες.

Apud Philonem in De Josepho, Τραχύτατοι ὀργὴν, καὶ ἀπαραίτητοι, καὶ πνεῖ λαμπρῶς ἔτι ἐν ἐκάστῳ θυμός. Hesychius, Πνέοντας, ὠργισμένους· & Suidas, Πνέοντας, σφοδρῶς ὠργισμένους. Auctor ad Herennium, *Spumans ex ore scelus, anhelans ex infimo pectore crudelitatem.* Sic apud Senecam Thyeste, *Sanguinem spirare.* Amm. Marcellinum lib. 16. *Cruenta spirantes Reges.* Eundem lib. 19. *Funesti furoris & anhelitûs plenus:* & 28. *Efflantem ferino rictu crudelitatem.* Cicero 2 Catilin. *Eructans sermonibus suis cædem bonorum.* Idem Philip. 13. *Ora vobis eorum ponite ante oculos, & maximè Antoniorum: incessum, aspectum, vultum, spiritum, &c. quam vim anhelitûs! quas contumelias fore censetis animásque verborum!* Latro in Catilinam, *Utinam deorum immortalium munere, Judices, mentem atque animum hujus introspiceremus, &c. videretis mentem anhelantem tristissimum genus minarum,* (ἐμπνέουσαν ἀπειλῶν, ut hîc Paulus) *mentem debacchantem inauditâ feritate, furentem incredibili vesaniâ, sitientem cruoris,* &c.

Com. 3. περιήστραψεν αὐτὸν φῶς, &c.] Stat. Theb.

Lux oculos ferit

Luc. 2. 9. non absimili loco περιέλαμψεν.

Com. 4. Καὶ πεσὼν ἐπὶ τὸν γῆν] *Consternari transcursu fulguris*, Suetonius in Augusto dixit. Omnino confer Ezech. 3. 23.

Ibid. ἤκουσε φωνὴν λέγουσαν αὐτῷ, Σαὺλ, Σαὺλ, τί με διώκεις;] Iliad. χ΄ Apollo ad Achillem,

Τίπτέ με Πηλέϊ᾽ υἱὲ ποδῶν ταχέες διώκεις,
Αὐτὸς θνητὸς ἐὼν θεὸν ἄμβροτον;

Æneid. 3.

Gemitus lacrymabilis imo
Auditur tumulo, & vox addita fertur ad aures,
Quid miserum, Ænea, laceras? jam parce sepulto,
Parce pias scelerare manus.

Com. 5. σκληρόν σοι πρὸς κέντρα λακτίζειν] *Contendere durum est Cum victore*

Theocritus,

Οὕτω Τυνδαρίδαις πολεμίζεμεν οὐκ ἐπ' ἐλαφρῷ.

Quintilian. 6. 5. *Nocet pugnare in iis quæ obtinere non possis: ubi vinci necesse est, expedit cedere.* In Bacchis Euripidis,

Θύοιμ' ἂν αὐτῷ μᾶλλον, ἢ θυμούμενος
Πρὸς κέντρα λακτίζοιμι, θνητὸς ὢν, θεῷ.

Com. 6. λαλήσει σοι τί σε δεῖ ποιεῖν] Infrà 10. 6. οὗτος λαλήσει σοι τί σε δεῖ ποιεῖν.

Com. 7. οἱ συνοδεύοντες αὐτῷ εἱστήκεισαν ἐννεοί] Tanquam fulmine percussi. Hesychius, Ἐμβροντηθέντες, ἐννεοὶ γενόμενοι. Idem, Ἄνεοι, ἐννεοί, καὶ ἐκπλήξει ἥσυχοι. Τὸς συνοδεύοντας bene Vetus *qui comitabantur* vertebat. Virgil.

Ille meum comitatus iter——

Glossarium, *Comes*, σύνοδος· &, Συνοδεύω, *comitor.* Quæ ergò causa novam hîc versionem reponendi?

Ibid. ἀκούοντες μὲν τῆς φωνῆς, μηδένα δὲ θεωροῦντες] Job. 4. 16. Οὐκ ἦν μορφὴ πρὸ ὀφθαλμῶν μου, ἀλλ' ἢ αὔραν καὶ φωνὴν ἤκουον. Scriptor Sapient. 18. 1. Φωνὴν ἀκούοντες, μορφὴν δὲ οὐχ ὁρῶντες. Apuleius 5. *Nec quidquam tamen illa videre poterat, sed verba tantùm audiebat,* &c. Ovidius,

Respicio, nec corpus erat quod cernere possem,
Verba tamen sunt hæc aure recepta meâ.

Com. 8. μηδένα ἔβλεπε]

Sunt oculis tenebræ per tantum lumen obortæ.

Basilius, Τὸ ἄγαν λαμπρὸν ἀμαυροῖ τὰς ὄψεις. Sed Syrus & Latinus Interpres hîc μηδὲν legerunt: quam quidem & nos scripturam præ vulgata amplectimur.

Ibid. χειραγωγοῦντες δ' αὐτὸν, &c.] Vide infrà ad 13. 11. notanda.

Com. 11. Ὁ δὲ Κύριος πρὸς αὐτὸν] Subaudi, εἶπεν. Vulgatus, eâdem elleipsi (satis Latinè) servatâ, *Et Dominus ad illum.* Apuleius 3. *Denique sic ad illam.*

Com. 12. Καὶ εἶδεν ἐν ὁράματι ἄνδρα ὀνόματι Ἀνανίαν, &c.] Ἐν ὁράματι, *In visione* optimè vertas. Macrob. Somn. Scip. 1. 3. *Aut enim est* ὄνειρος *secundùm Græcos, quod Latini somnium vocant: aut est* ὅραμα, *quod visio rectè appellatur,* &c. Et pòst, *Visio est autem cùm quis id videt quod eodem modo quo apparuerat eveniet:* quæ quàm sit bona definitio probat historiæ in qua versamur progressus. Suetonius in Augusti vita, *M. Cicero C. Cæsarem in Capitolium prosecutus, somnium pristinæ noctis familiaribus fortè narrabat: puerum facie liberali demissum cœlo catenâ aureâ, ad fores Capitolii constitisse, eique Jovem flagellum tradidisse: deinde repentè Augusto viso, quem ignotum adhuc plerisque avunculus Cæsar ad sacrificandum acciverat, affirmavit ipsum esse, cujus imago secundùm quietem sibi obversata sit.* Ibidem paulò antè de Q. Catulo, *Ac die proximo obvium sibi Augustum cùm incognitum aliàs haberet, non sine admiratione contuitus, simillimum dixit puero de quo somniasset.* Ovidius,

Qualésque ex ordine somni
Visus eram vidisse viros, ex ordine tales
Aspicio agnoscóque

Apuleius 11. *De Pastophoris unum conspexi statim, præter indicium pedis, catero habitu atque statu nocturnæ imagini congruentem.* Qui loci, quanquam ex Ethnico penu deprompti, percommodè hanc narrationem illustrant: nam etsi nominis manûsque tantùm impositæ Lucas meminerit, credibile est ità Paulo Ananiam visum ac si eum oculis usur-

uſurpaſſet: nimirum vultum, ſtaturam, totámque reliquam habitudinem ejus Pauli animo obverſata fuiſſe; eáque ſingula ab eodem paulò pòſt inter videntes numerato, ſecundùm ὁρᾶσιν & veritatem fuiſſe agnita.

Com. 13. Κύριε, ἀπὸ πολλῶν ἀκήκοα, &c.] πολλῶν ἐστὶν intelligemúſne? ut Rom. 15. 23. Paulus loquitur, & Lucianus Reviviſcent. ἀπὸ πολλῶν φίλος; an verò ἀνθρώπων; Gloſſæ, *De multis*, ἀπὸ πολλῶν. Cicero Famil. 13. 52. *Ex multis cognoſco meam commendationem apud te plurimùm valere.* Ammianus lib. 22. *Accepi hoc dictum relatione multorum.*

Com. 14. Καὶ ὧδε ἔχει ἐξουσίαν παρὰ τῶν ἀρχιερέων δῆσαι πάντας τοὺς ἐπικαλουμένους τὸ ὄνομά σου] Venit huc cum poteſtate, &c. Vide infrà 22. 5. 26. 10. Joh. 18. 3. Τοὺς ἐπικαλουμένους τ. ὄ. σ. *qui tibi nomen dederunt.* Sic infrà com. 21. ſic 1 Cor. 1. 2. Jacob. 2. 7. 1 Pet. 1. 17. 2 Tim. 2. 19. τὸ δὲ Χριστὸν ὄνομα ὀνομάζειν dicitur. Illud ὧδε cum emphaſi pronunciandum. Ut de cæteris (inquit) ejus flagitiis taceam, etiam nunc cum poteſtate advenit, &c. Apud Terentium,

Nam ut alia omittam, pitiſſando modò mihi
Quid vini abſumpſit? ——

Apuleius 7. *Me præter cætera flagitia nunc etiam novis periculis angit.*

Com. 15. Ποριθὺς] Subaudi, (ut infrà 10. 29.) ἀναπληρώτως.

Ibid. σκεῦος ἐκλογῆς] Id eſt, ἐκλεκτόν. Σκεῦος nempe εἰς τιμὴν, ἡγιασμένον, καὶ τοῦ δεσπότῃ εὔχρηστον, ut 2 Tim. 2. 21.

Com. 17. Ἰησοῦς ὁ ὀφθεὶς σοι ἐν τῇ ὁδῷ] Preſſior & propior perſonæ deſignatio, ut Joh. 19. 39. 1 Theſſ. 1. 10. 1 Joh. 5. 20.

Com. 18. ἀπέπεσον ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ ὡσεὶ λεπίδες] Scriptor Tobiæ 11. 10. Διέχριε τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ, καὶ ἐλεπίσθη ἀπὸ τῶν ἀκανθῶν αὐτοῦ τὰ λευκώματα.

Com. 19. λαβὼν τροφὴν, ἐνίσχυσεν] Vide infrà ad 27. 34. annotata.

Com. 21. ἐξίσταντο δὲ πάντες] Vulgatus, ut & ſuprà 2. 12. *Stupebant autem omnes.* Seneca in Apocol. *Stupebant omnes novitate rei attoniti.*

Ibid. ὁ πορθήσας, &c.] Πορθεῖν hîc eſt quod ſuprà 8. 3. ubi de eodem Paulo, λυμαίνεσθαι. Vulgatus hîc, *qui expugnabat*, &c. quaſi nempe ageretur de domo, aut civitate, quibus non impropriè aſſimilari Eccleſia poterat. In Gloſſariis, *Expugnatio*, ἐκπόρθησις.

Ibid. τὸ ὄνομα τοῦτο] Hîc τοῦτο neque in laudem nec in vituperium ponitur: ſic 5. 38. τὸ ἔργον τοῦτο.

Com. 22. συμβιβάζων,] Id eſt, ut infrà 17. 3. διανοίγων καὶ παρατιθέμενος. Heſychius, Συμβιβάσαντες, διδάξαντες.

Com. 23. ζωγρηθέντα, &c.] Infrà 29. ἐπιχείρουν. Vide ad Matth. 27. 1. notata.

Com. 24. Ἐγνώσθη δὲ τῷ Παύλῳ ἡ βουλὴ αὐτῶν] Ut infrà 23. 17.

Ibid. παρετήρουν τὰς πύλας]

——*Omnémque aditum cuſtode coronant.*

Cornelius Nepos de Cathorata Dionis necem moliente, *Domum cuſtodibus ſepſit, à foribus qui non diſcederent certos præfecit.* Ammianus lib. 20. *Ingenti fremitu Palatium petiverunt, ſpatiis ejus ambitis nè ad evadendi copiam quiſquam perveniret.* Confer 2 Cor. 11. 32, 33.

Com. 25. νυκτὸς καθῆκαν διὰ τοῦ τείχους, χαλάσαντες ἐν σαργάνῃ] Ἐν σαργάνῃ, dicto ad Corinthios loco: hoc ſolitum elabentium præſidium. Vide Artemidorum 2. 73. contrà apud Amm. Marcellinum, *Ad pinnas muri fune ſublatus.* Scholiaſtes ad Aves Ariſtophanis, Ὑπὸ ἀνάγκης ἐχθρῶν ζωγρηθέντες, μηχανάς τινας σοφωτάτας εἰς ἑαυτοὺς φυλακὴν ἐπινοῦσιν οἱ ἄνθρωποι. De licitis hujuſmodi effugiis ad Matt. 10. diximus. νυκτὸς non temere additur. Vide Matth. 2. 13. ſuprà hîc 5. 19. infrà 12. 6. 17. 10. & 23. 23.

Com. 26. κολλᾶσθαι τοῖς μαθηταῖς] *Applicare ſe*, vel *adjungere*: id eſt, *eorum ſocietate uti.* Sic infrà 10. 28. & 17. 34. vide & Luc. 15. 14. Sic Plutarchus in De lib. educ. τοῖς ἐντυγχάνουσι μὴ ῥᾳδίως κολλᾶσθαι & lib. De proficiendo in virtut. ἑαυτὸν συναρμόττειν καὶ συγκολλᾶν τινι. Plautus,

Extemplo ſe applicant, agglutinant.

Com. 27. ἐπαῤῥησιάσατο] Id eſt, ut infrà 26. 26. παῤῥησιαζόμενος ἐλάλει. Vide ad 18. 26. dicta.

Com. 31. οἰκοδομούμενοι καὶ πορευόμενοι τῷ φόβῳ τοῦ Κυρίου] Nimirum quia εἰρηνεύων εἶχον. Julianus in Epiſtolis, Πέφυκα τοῦ ἓν τινι μερίμνῃ ἐξεταζομένους σπεύδειν τὴν διάνοιαν, καὶ μὴ πόσον εἰς τὸν πρόσθεν χρόνον τὰς χεῖρας ἀναπαύειν τολμᾶν· τοὺς δὲ πανταχόθεν ἔχοντας τὸ ἀμέριμνον, ὁλοκλήρῳ ψυχῇ χαίροντας ἱκετηρίους λαμπρίας ποιεῖσθαι τῷ μείζονι.

Com. 32. διερχόμενον διὰ πάντων] Sic infrà 18. 23. ſimili argumento καθεξῆς διερχόμενος.

Com. 34. ἰᾶταί σε Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς] Nos autem nequaquam. Vide ſuprà 3. 6, & 16. item 4. 20.

Com. 36. ἄυτη πλήρης ἀγαθῶν ἔργων] Μεστὴ καρπῶν ἀγαθῶν, ut Jacob. 3. 17. μεστὴ ἀγαθωσύνης, ut Rom. 15. 14. πεπληρωμένην καρπῶν δικαιοσύνης, ut Philip. 1. 11. Sic *plenus datorum* Auſonius de Deo loquens. Vide quæ in ſenſum contrarium infrà ad 13. 10. dicta.

Com. 37. ἀσθενήσασαν, &c.] Vulgat. *infirmatam.* In Gloſſis, ἀσθενῶ, *ægroto, langueo*, &c. *infirmor.*

Ibid. λούσαντες αὐτὴν] Longus Ποιμν. β'. Ἐλούσατο τὸ σῶμα. Apuleius 8. *Tunc propere familiares miſeræ Charites accuratiſſimè corpus ablutum, unitâ ſepulturâ ibidem marito perpetuam conjugem reddidere. Ultimo lavacro procurare* Idem 9. dixit.

Com. 38. μὴ ὀκνῆσαι διελθεῖν, &c.] In vetere Onomaſtico, *Pigrio*, ὀκνῶ· & in Gloſſis, Ὀκνῶ, &c. *pigro* (ἴσ. *pigrio*) *pigror.* A *pigror* diminutivum *pigritari*, quo hoc loco Vulgatus utitur.

Com. 39. πᾶσαι αἱ χῆραι κλαίουσαι, &c.] Simile Joh. 11. 33. Apparet Tabitham autem exercuiſſe illam καθαρὰν θρησκείαν de qua 1. 27. Jacobus.

Ibid. χιτῶνας καὶ ἱμάτια ὅσα ἐποίει μετ' αὐτῆς ὅτε ἦν Δορκάς] *Textilia manuum ejus monumenta*, ut Virgilius loquitur. Idem alibi,

Iliadúmque labor, veſtes.——

Iterum,

——Veſtes oſtróque auróque rigentes
Extulit Æneas, quas illi læta laborum
Ipſa ſuis manibus quondam Sidonia Dido
Fecerat: ——

ubi Servius, *Suis manibus, ut Heroides ſolebant.* Symmachus lib. 6. Epiſt. 67. *Domina filia, honoratum me opimo lanificii tui monumento ſatìs gaudeo, unà quippe & amor in parentem tuum, & induſtria matronalis inclaruit. Sic priſca femina vitam coluiſſe traduntur.* Vide 1 Sam. 2. 19. 1 Eſdræ 4. 17. Proverb. 31. 24. Tobiæ Scriptorem 2. 11. & Clement. Alexandr. Pædag. 3. 11. In l. 18. §. 2. De auro, argento, &c. *Mulier teſtamento, & poſtea codicillis multas ſpecies veſtis, argenti, quas vel ipſa ſe confeciſſe, vel habere ſignificavit, ſpecialiter per fidei commiſſum reliquit.* Ergò illa ὅσα ἐποίει μετ' αὐτῆς ὅσα ſic cape ac ſi diceret, ὅσα ὤφελε αὐτῆς ἐποίει· nam & Vetus Interpres hoc loco, *Quas faciebat illis Dorcas*: & ità in hac hiſtoria Cyprianus, *Circumſteterunt eum vidua flentes & rogantes: pallia & tunicas, & omnia illa quæ priùs ſumpſerant indumenta monſtrantes: nec pro defuncta ſuis vocibus ſed ipſius operibus deprecantes.* Et pòſt, *Quæ laborantibus viduis largita fuerat ſubſidia vivendi, meruit ad vitam viduarum petitione revocari.*

Com. 40. Ἐκβαλὼν δὲ ἔξω πάντας ὁ Πέτρος, θεὶς τὰ γόνατα, προσηύξατο] De Eliſæo Sunamitidis filiam ad vitam ſuſcitaturo, *Ingreſſus clauſit oſtium ſuper ſe, & oravit ad Dominum*, 2 Reg. 4. 33. De Medea à ſenectutis morte ad juvenilis vigoris vitam Æſonem reductura Ovidius,

Hinc procul Æſonidem, procul hinc jubet ire profanos,
Et monet arcanis oculos removere profanos.

Ibid. πρὸς τὸ σῶμα] Proprié. Heſychius, Σῶμα, πῆμα, δῆμας. Apuleius 2. *Hac vox audita de corpore.*

Com. 41. παρέσησεν αὐτὸν ζῶσ.] Ità suprà 1. 3. παρέσησεν ἑαυτὸν ζῶντα· quo loco Vulgatus, *præbuit se*: heic autem (quia in re alia) *assignavit* (i. e. tradidit) *eam*.

Com. 42. γνωσὸν γ' ἐγένετο] Glossarium, γνωσὸς γίνομαι, *Innotesco*.

Com. 43. ὑμέρας ἐνάτης μέσης, &c.] Vide infrà ad 14. 3. notata.

Κεφ. ι'.

1. Ἀνὴρ δέ τις ἦν ἐν Καισαρείᾳ ὀνόματι Κορνήλιος, ἑκατοντάρχης, ἐκ σπείρης τῆς καλουμένης Ἰταλικῆς,

2. Εὐσεβὴς καὶ φοβούμενος τὸν Θεὸν, σὺν παντὶ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ· ποιῶν τε ἐλεημοσύνας πολλὰς τῷ λαῷ, καὶ δεόμενος τοῦ Θεοῦ διαπαντός·

3. Εἶδεν ἐν ὁράματι φανερῶς, ὡσεὶ ὥραν ἐνάτην τῆς ἡμέρας, ἄγγελον τοῦ Θεοῦ εἰσελθόντα πρὸς αὐτὸν, καὶ εἰπόντα αὐτῷ, Κορνήλιε.

4. Ὁ δὲ ἀτενίσας αὐτῷ, καὶ ἔμφοβος γενόμενος, εἶπε, Τί ἐστι, Κύριε; Εἶπε δὲ αὐτῷ, Αἱ προσευχαί σου καὶ αἱ ἐλεημοσύναι σου ἀνέβησαν εἰς μνημόσυνον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ.

5. Καὶ νῦν πέμψον εἰς Ἰόππην ἄνδρας, καὶ μετάπεμψαι Σίμωνά τινα ὃς ἐπικαλεῖται Πέτρος.

6. Οὗτος ξενίζεται παρά τινι Σίμωνι βυρσεῖ, ᾧ ἐστὶν οἰκία παρὰ θάλασσαν. οὗτος λαλήσει σοι τί σε δεῖ ποιεῖν.

7. Ὡς δὲ ἀπῆλθεν ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν τῷ Κορνηλίῳ, φωνήσας δύο τῶν οἰκετῶν αὐτοῦ, καὶ στρατιώτην εὐσεβῆ τῶν προσκαρτερούντων αὐτῷ·

8. Καὶ ἐξηγησάμενος αὐτοῖς ἅπαντα, ἀπέστειλεν αὐτοὺς εἰς τὴν Ἰόππην.

9. Τῇ δὲ ἐπαύριον ὁδοιπορούντων ἐκείνων, καὶ τῇ πόλει ἐγγιζόντων, ἀνέβη Πέτρος ἐπὶ τὸ δῶμα προσεύξασθαι, περὶ ὥραν ἕκτην.

10. Ἐγένετο δὲ προσπεινῶ, καὶ ἤθελε γεύσασθαι· παρασκευαζόντων δὲ ἐκείνων, ἐπέπεσεν ἐπ' αὐτὸν ἔκστασις·

11. Καὶ θεωρεῖ τὸν οὐρανὸν ἀνεῳγμένον, καὶ καταβαῖνόν ἐπ' αὐτὸν σκεῦός τι ὡς ὀθόνην μεγάλην, τέσσαρσιν ἀρχαῖς δεδεμένον, καὶ καθιέμενον ἐπὶ τῆς γῆς·

12. Ἐν ᾧ ὑπῆρχε πάντα τὰ τετράποδα τῆς γῆς, καὶ τὰ θηρία, καὶ τὰ ἑρπετὰ, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ.

13. Καὶ ἐγένετο φωνὴ πρὸς αὐτὸν, Ἀναστὰς, Πέτρε, θῦσον καὶ φάγε.

14. Ὁ δὲ Πέτρος εἶπε, Μηδαμῶς Κύριε· ὅτι οὐδέποτε ἔφαγον πᾶν κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον.

15. Καὶ φωνὴ πάλιν ἐκ δευτέρου πρὸς αὐτὸν, Ἃ ὁ Θεὸς ἐκαθάρισε, σὺ μὴ κοίνου.

16. Τοῦτο δὲ ἐγένετο ἐπὶ τρίς· καὶ πάλιν ἀνελήφθη τὸ σκεῦος εἰς τὸν οὐρανόν.

17. Ὡς δὲ ἐν ἑαυτῷ διηπόρει ὁ Πέτρος τί ἂν εἴη τὸ ὅραμα ὃ εἶδε, καὶ ἰδοὺ, οἱ ἄνδρες οἱ ἀπεσταλμένοι ἀπὸ τοῦ Κορνηλίου, διερωτήσαντες τὴν οἰκίαν Σίμωνος, ἐπέστησαν ἐπὶ τὸν πυλῶνα·

18. Καὶ φωνήσαντες ἐπυνθάνοντο εἰ Σίμων ὁ ἐπικαλούμενος Πέτρος ἐνδέδεται ξενίζει.

19. Τοῦ δὲ Πέτρου ἐνθυμουμένου περὶ τοῦ ὁράματος, εἶπεν αὐτῷ τὸ πνεῦμα, Ἰδοὺ, ἄνδρες τρεῖς ζητοῦσί σε.

20. Ἀλλὰ ἀναστὰς κατάβηθι, καὶ πορεύου σὺν αὐτοῖς, μηδὲν διακρινόμενος· διότι ἐγὼ ἀπέσταλκα αὐτούς.

21. Καταβὰς δὲ Πέτρος πρὸς τοὺς ἄνδρας τοὺς

Versio Vulgata.

1. VIr autem quidam erat in Cæsarea, nomine Cornelius, centurio cohortis quæ dicitur Italica,

2. Religiosus, ac timens Deum cum omni domo sua, faciens eleemosynas multas plebi, & deprecans Deum semper.

3. Is vidit in visu manifestè, quasi horâ diei nonâ, angelum Dei introeuntem ad se, & dicentem sibi, Corneli.

4. At ille intuens eum timore correptus, dixit, Quis es, Domine? Dixit autem illi, Orationes tuæ & eleemosynæ tuæ ascenderunt in memoriam in conspectu Dei.

5. Et nunc mitte viros in Joppen, & accerse Simonem quendam qui cognominatur Petrus.

6. Hic hospitatur apud Simonem quendam coriarium, cujus est domus juxta mare: hic dicet tibi quid te oporteat facere.

7. Et cùm discessisset angelus qui loquebatur illi, vocavit duos domesticos suos, & militem metuentem Dominum ex his qui illi parebant.

8. Quibus cùm narrasset omnia, misit illos in Joppen.

9. Posterâ autem die iter illis facientibus, & appropinquantibus civitati, ascendit Petrus in superiora, ut oraret circa horam sextam.

10. Et cùm esuriret, voluit gustare. Parantibus autem illis, cecidit super eum mentis excessus:

11. Et vidit cœlum apertum, & descendens vas quoddam, velut linteum magnum, quatuor initiis submitti de cœlo in terram,

12. In quo erant omnia quadrupedia, & serpentia terræ, & volatilia cœli.

13. Et facta est vox ad eum, Surge, Petre: occide, & manduca.

14. Ait autem Petrus, Absit, Domine: quia nunquam manducavi omne commune & immundum.

15. Et vox iterum secundò ad eum, Quæ Deus purificavit, tu commune nè dixeris.

16. Hoc autem factum est per ter, & statim receptum est vas in cœlum.

17. Et dum intra se hæsitaret Petrus quidnam esset visio quam vidisset, ecce viri, qui missi fuerunt à Cornelio, inquirentes domum Simonis, astiterunt ad januam.

18. Et cùm vocassent, interrogabant, si Simon, qui cognominatur Petrus, illic haberet hospitium.

19. Petro autem cogitante de visione, dixit Spiritus ei, Ecce, viri tres quærunt te.

20. Surge itaque, & descende, & vade cum eis, nihil dubitans: quia ego misi illos.

21. Descendens autem Petrus ad viros, dixit,

ἄνδρες δυ-

ἀπες ἀγμῶνοις ἀπὸ Καισαρείας πρὸς αὐτὸν, εἶπεν, Ἰδὲ, ἐγώ εἰμι ὃν ζητεῖτε· τίς ἡ αἰτία δι' ἣν πάρεστε;

22. Οἱ δὲ εἶπον, Κορνήλιος ἑκατοντάρχης, ἀνὴρ δίκαιος, καὶ φοβούμενος τὸν Θεὸν, μαρτυρούμενός τε ὑπὸ ὅλου τοῦ ἔθνους τῶν Ἰουδαίων, ἐχρηματίσθη ὑπὸ ἀγγέλου ἁγίου μεταπέμψασθαί σε εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, καὶ ἀκοῦσαι ῥήματα παρὰ σοῦ.

23. Εἰσκαλεσάμενος οὖν αὐτοὺς ἐξένισε. Τῇ δὲ ἐπαύριον ὁ Πέτρος ἐξῆλθε σὺν αὐτοῖς, καί τινες τῶν ἀδελφῶν τῶν ἀπὸ τῆς Ἰόππης συνῆλθον αὐτῷ.

24. Καὶ τῇ ἐπαύριον εἰσῆλθον εἰς τὴν Καισάρειαν. ὁ δὲ Κορνήλιος ἦν προσδοκῶν αὐτοὺς, συγκαλεσάμενος τοὺς συγγενεῖς αὐτοῦ καὶ τοὺς ἀναγκαίους φίλους.

25. Ὡς δὲ ἐγένετο εἰσελθεῖν τὸν Πέτρον, συναντήσας αὐτῷ ὁ Κορνήλιος, πεσὼν ἐπὶ τοὺς πόδας, προσεκύνησεν.

26. Ὁ δὲ Πέτρος αὐτὸν ἤγειρε, λέγων, Ἀνάστηθι· κἀγὼ αὐτὸς ἄνθρωπός εἰμι.

27. Καὶ συνομιλῶν αὐτῷ, εἰσῆλθε, καὶ εὑρίσκει συνεληλυθότας πολλούς.

28. Ἔφη τε πρὸς αὐτούς, Ὑμεῖς ἐπίστασθε ὡς ἀθέμιτόν ἐστιν ἀνδρὶ Ἰουδαίῳ κολλᾶσθαι ἢ προσέρχεσθαι ἀλλοφύλῳ· καὶ ἐμοὶ ὁ Θεὸς ἔδειξε μηδένα κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον λέγειν ἄνθρωπον.

29. Διὸ καὶ ἀναντιῤῥήτως ἦλθον μεταπεμφθείς· πυνθάνομαι οὖν, τίνι λόγῳ μετεπέμψασθέ με;

30. Καὶ ὁ Κορνήλιος ἔφη, Ἀπὸ τετάρτης ἡμέρας μέχρι ταύτης τῆς ὥρας ἤμην νηστεύων, καὶ τὴν ἐνάτην ὥραν προσευχόμενος ἐν τῷ οἴκῳ μου, καὶ ἰδοὺ, ἀνὴρ ἔστη ἐνώπιόν μου ἐν ἐσθῆτι λαμπρᾷ,

31. Καί φησι, Κορνήλιε, εἰσηκούσθη σου ἡ προσευχὴ, καὶ αἱ ἐλεημοσύναι σου ἐμνήσθησαν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ.

32. Πέμψον οὖν εἰς Ἰόππην, καὶ μεταπέμψαι Σίμωνα ὃς ἐπικαλεῖται Πέτρος· οὗτος ξενίζεται ἐν οἰκίᾳ Σίμωνος βυρσέως παρὰ θάλασσαν, ὃς παραγενόμενος λαλήσει σοι.

33. Ἐξ αὐτῆς οὖν ἔπεμψά πρός σε· σὺ τε καλῶς ἐποίησας παραγενόμενος. νῦν οὖν πάντες ἡμεῖς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ πάρεσμεν, ἀκοῦσαι πάντα τὰ προστεταγμένα σοι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ.

34. Ἀνοίξας δὲ Πέτρος τὸ στόμα, εἶπεν, Ἐπ' ἀληθείας καταλαμβάνομαι ὅτι οὐκ ἔστι προσωπολήπτης ὁ Θεός·

35. Ἀλλ' ἐν παντὶ ἔθνει ὁ φοβούμενος αὐτὸν, καὶ ἐργαζόμενος δικαιοσύνην, δεκτὸς αὐτῷ ἐστι.

36. Τὸν λόγον ὃν ἀπέστειλε τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, εὐαγγελιζόμενος εἰρήνην διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ· οὗτός ἐστι πάντων Κύριος.

37. Ὑμεῖς οἴδατε τὸ γενόμενον ῥῆμα καθ' ὅλης τῆς Ἰουδαίας, ἀρξάμενον ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, μετὰ τὸ βάπτισμα ὃ ἐκήρυξεν Ἰωάννης·

38. Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ Ναζαρὲτ, ὡς ἔχρισεν αὐτὸν ὁ Θεὸς πνεύματι ἁγίῳ καὶ δυνάμει· ὃς διῆλθεν εὐεργετῶν καὶ ἰώμενος πάντας τοὺς καταδυναστευομένους ὑπὸ τοῦ διαβόλου· ὅτι ὁ Θεὸς ἦν μετ' αὐτοῦ.

39. (Καὶ ἡμεῖς ἐσμεν μάρτυρες πάντων ὧν ἐποίησεν ἔν τε τῇ χώρᾳ τῶν Ἰουδαίων, καὶ ἐν Ἱερουσαλήμ·) ὃν ἀνεῖλον κρεμάσαντες ἐπὶ ξύλου.

40. Τοῦτον ὁ Θεὸς ἤγειρε τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἔδωκεν αὐτὸν ἐμφανῆ γενέσθαι,

Ecce, ego sum quem quæritis: quæ causa est propter quam veniſtis?

22. Qui dixerunt, Cornelius Centurio, vir juſtus & timens Deum, & teſtimonium habens ab univerſa gente Judæorum, reſponſum accepit ab Angelo ſancto accerſire te in domum ſuam, & audire verba abs te.

23. Introducens ergò eos, recepit hoſpitio. Sequenti autem die ſurgens profectus eſt cum illis: & quidam ex fratribus ab Joppe comitati ſunt eum.

24. Alterâ autem die introivit Cæſaream. Cornelius verò exſpectabat illos, convocatis cognatis ſuis & neceſſariis amicis.

25. Et factum eſt cùm introiſſet Petrus, obvius venit ei Cornelius: & procidens ad pedes ejus adoravit.

26. Petrus verò elevavit eum, dicens, Surge, & ego ipſe homo ſum.

27. Et loquens cum illo intravit, & invenit multos qui convenerant,

28. Dixítque ad illos, Vos ſcitis quomodo abominatum ſit viro Judæo conjungi aut accedere ad alienigenam: ſed mihi oſtendit Deus, neminem communem aut immundum dicere hominem.

29. Propter quod ſine dubitatione veni accerſitus. Interrogo ergò, quam ob cauſam accerſiſtis me?

30. Et Cornelius ait, A nudiuſquarta die, uſque ad hanc horam, orans eram horâ nonâ in domo mea, & ecce vir ſtetit ante me in veſte candida,

31. Et ait, Corneli, exaudita eſt oratio tua, & eleemoſynæ tuæ commemoratæ ſunt in conſpectu Dei.

32. Mitte ergò in Joppen, & accerſi Simonem qui cognominatur Petrus: hic hoſpitatur in domo Simonis coriarii juxta mare.

33. Confeſtim ergò miſi ad te: & tu bene feciſti veniendo. Nunc ergò omnes nos in conſpectu tuo adſumus, audire omnia quæcunque tibi præcepta ſunt à Domino.

34. Aperiens autem Petrus os ſuum, dixit, In veritate comperi, quia non eſt perſonarum acceptor Deus.

35. Sed in omni gente, qui timet eum, & operatur juſtitiam, acceptus eſt illi.

36. Verbum miſit Deus filiis Iſrael, annuncians pacem per Jeſum Chriſtum: (hic eſt omnium Dominus.)

37. Vos ſcitis, quod factum eſt verbum per univerſam Judæam, incipiens enim à Galilæa poſt baptiſmum quod prædicavit Johannes:

38. Jeſum à Nazareth quomodo unxit eum Deus Spiritu ſancto & virtute, qui pertranſiit benefaciendo & ſanando omnes oppreſſos à diabolo, quoniam Deus erat cum illo.

39. Et nos teſtes ſumus omnium quæ fecit in regione Judæorum & Jeruſalem, quem occiderunt ſuſpendentes in ligno.

40. Hunc Deus ſuſcitavit tertiâ die, & dedit eum manifeſtum fieri:

41. Οὐ

41. Οὐ παντὶ τῷ λαῷ, ἀλλὰ μάρτυσι τοῖς προκεχειροτονημένοις ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἡμῖν, οἵτινες συνεφάγομεν καὶ συνεπόμεν αὐτῷ, μετὰ τὸ ἀναστῆναι αὐτὸν ἐκ νεκρῶν.

42. Καὶ παρήγγειλεν ἡμῖν κηρύξαι τῷ λαῷ καὶ διαμαρτύρασθαι ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ ὡρισμένος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κριτὴς ζώντων καὶ νεκρῶν.

43. Τούτῳ πάντες οἱ προφῆται μαρτυροῦσιν, ἄφεσιν ἁμαρτιῶν λαβεῖν διὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ πάντα τὸν πιστεύοντα εἰς αὐτόν.

44. Ἔτι λαλοῦντος τοῦ Πέτρου τὰ ῥήματα ταῦτα, ἐπέπεσε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπὶ πάντας τοὺς ἀκούοντας τὸν λόγον.

45. Καὶ ἐξέστησαν οἱ ἐκ περιτομῆς πιστοὶ, ὅσοι συνῆλθον τῷ Πέτρῳ, ὅτι καὶ ἐπὶ τὰ ἔθνη ἡ δωρεὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐκκέχυται.

46. Ἤκουον γὰρ αὐτῶν λαλούντων γλώσσαις, καὶ μεγαλυνόντων τὸν Θεόν. Τότε ἀπεκρίθη ὁ Πέτρος,

47. Μήτι τὸ ὕδωρ κωλῦσαί δύναταί τις τοῦ μὴ βαπτισθῆναι τούτους οἵτινες τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔλαβον καθὼς καὶ ἡμεῖς;

48. Προσέταξέ τε αὐτοὺς βαπτισθῆναι ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου. Τότε ἠρώτησαν αὐτὸν ἐπιμεῖναι ἡμέρας τινάς.

41. Non omni populo, sed testibus præordinatis à Deo, nobis, qui manducavimus & bibimus cum illo postquam resurrexit à mortuis.

42. Et præcepit nobis prædicare populo, & testificari quia ipse est qui constitutus est à Deo judex vivorum & mortuorum.

43. Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen ejus omnes qui credunt in eum.

44. Adhuc loquente Petro verba hæc, cecidit Spiritus sanctus super omnes qui audiebant verbum.

45. Et obstupuerunt ex circumcisione fideles qui venerant cum Petro, quia & in nationes gratia Spiritûs sancti effusa est.

46. Audiebant enim illos loquentes linguis, & magnificantes Deum. Tunc respondit Petrus,

47. Numquid aquam quis prohibere potest, ut non baptizentur hi qui Spiritum sanctum acceperunt sicut & nos?

48. Et jussit eos baptizari in nomine Domini Jesu Christi. Tunc rogaverunt eum ut maneret apud eos aliquot diebus.

Ad Cap. X.

Com. 1. Ἐκ σπείρης] Melius Recentiore Vulgatus, *ex cohorte*. Glossarium, Σπεῖρα, τάξις στρατιωτική, *cohors*. Hesychius (hunc Lucæ locum, ut videtur, respiciens) Ἐκ σπείρης, ἐκ τάγματος, ἐκ νεμέρου.

Com. 2. Εὐσεβὴς, καὶ φοβούμενος τὸν Θεὸν] Benè φόβος & εὐσέβεια juncta. Servius ad Virgilium, *Connexa sunt Metus & Religio.*

Com. 3. Εἶδεν ἐν ὁράματι φανερῶς]

Præsentes tunc ecce domos invisere castas,
Sæpius & sese mortali ostendere cœtu
Cœlicolæ nondum spretâ pietate solebant.
Sed postquam tellus scelere est imbuta nefando,
Justitiámque omnes cupidâ de mente fugârunt,
Omnia fanda, nefanda malo permixta furore;
Amplius haud tales dignantur visere cœtus,
Nec se contingi patiuntur lumine claro.

Ibid. φανερῶς, ὡσεὶ ὥραν ἐννάτην τῆς ἡμέρας] Hesychius, Ὥραι, τὰ μέρη ἡμέρας· ὅταν ἐν ἡμέρᾳ, οὐ φανερῶς, ἐναργῶς ἀληθῶς· melius ἀληθῶς. Val. Maximus 1. 8. *Multa etiam interdiu & vigilantibus acciderunt perinde ac tenebrarum somnique nube involutis: quæ quia unde manaverint, aut quâ ratione constiterint dignoscere arduum est, meritò miracula vocantur.*

Ibid. ἄγγελον τοῦ Κυρίου εἰσελθόντα πρὸς αὐτὸν, καὶ εἰπόντα, &c.]

—— *Manifesto lumine vidit*
Intrantem muros, ac voces auribus hausit.

Cicero, *Deorum sæpe præsentia, &c. declarant, ab his & civitatibus & singulis hominibus consuli: quod quidem intelligitur etiam significationibus futurarum rerum, quæ tum dormientibus, tum vigilantibus portenduntur*, 2 De N. D.

Com. 4. Αἱ προσευχαί σου καὶ αἱ ἐλεημοσύναι σου ἀνέβησαν] Exod. 3. 9. 2 Reg. 20. 5. Tobiæ 12. 12. Dan. 10. 12.

Com. 6. Ξενίζεται] *Hospitatur*, ut rectè Vetus. Gloss. Ξενίζομαι, *divertor, hospitor*. Ibidem, Ἐπξενῶμαι, *hospitor*. Aliud Glossarium, *Hospitatur*, ξενίζεται.

Com. 7. Φωνήσας δύο τῶν οἰκετῶν αὐτοῦ, καὶ στρατιώτην εὐσεβῆ τῶν προσκαρτερούντων αὐτῷ] *Qui apparebant ei.* Id est, ad jussa exequenda ejus pro foribus adsistebant. Ovidius de amatore & milite loquens,

Ille fores Dominæ servat, at ille Ducis.

Glossæ, *Præsto sum*, προσκαρτερῶ, προσεδρεύω. Στρατιώτης εὐσεβὴς τῶν προσκαρτερούντων αὐτῷ, valet, στρατιώτης ἐκ τῶν προσκαρτερούντων αὐτῷ, ἀνδρεῖος εὐσεβής· nam etsi tales toti famuli ejus, (suprà com. 2.) non tales ideo milites omnes qui sub imperio ejus. *Militum* porrò & *domesticorum* paralleliſmum similem habemus Matth. 8. 9. ubi de altero Centurione illo.

Com. 9. ἀνέβη Πέτρος ἐπὶ τὸ δῶμα] *Ad superiora*: ut rectè Vetus. Scholiastes ad Juvenal. 3. *Superiora tecta & tristega*: ubi legerim, *quæ & tristega*. Qui quid sine arbitris volunt, solent editas domûs partes ascendere. In historia Estheris, Ἐποίησεν ἑαυτῇ σκηνὴν ἐπὶ τοῦ δώματος τοῦ οἴκου αὐτῆς. Sueton. de Augusto, *Si quando quid secretò ac sine interpellatione agere proposuisset, erat illi locus in edito singularis*, &c. Cornelius Nepos in Dione, *Cùm à conventu remotum se domi teneret, at quæ in conclavi edito recubuisset*, &c. De Mâga Pamphile 3. Apuleius, *Tectum conscendit, quod altrinsecus ædium patore perflatili nudatum, &c. maximè his artibus suis commodum secretò colit.*

Com. 10. Ἐγένετο δὲ προσπίπτειν] ἐπείνασε, Matth. 4. 2.

Ibid. ἐπέπεσεν ἐπ' αὐτὸν ἔκστασις] ἐξίστασθαι hoc loco est, (ut in Apologia Apuleius) *ad oblivionem præsentium externari, & paulisper remotâ corporis memoriâ redire ad naturam eam quæ est immortalis & divina.* Augustinus Confess. 9. 11. de matre sua, *Defectum animæ passa est, & paululum subtracta à præsentibus.* Victorinus de Contemplat. lib. 5. *Mentis alienatio est quando præsentium memoria menti excidit.* Vide 2 Cor. 12. 2.

Com. 11. καταβαῖνον ἐπ' αὐτὸν] Illa ἐπ' αὐτὸν non agnoscit Latinus Interpres. Sed forsan contracta est hujus loci locutio, pro καταβαῖνον, καὶ ἐρχόμενον ἐπ' αὐτὸν, ut Matth. 3. 16.

Ibid. σκεῦός πως ὀθονίου μεγάλου, τέσσαρσιν ἀρχαῖς δεδεμένον] Ἀρχὰς cujusvis rei extremitates satis Græcè dicas. Sic in Glossario, Ἀρχὴ ξίφους, *mucro*. Quod heic σκεῦος, Matthæo 13. 48. est σαγήνη· ἡ διδασκαλία nempe τῶν Ἀποστόλων ἢ ἐκ παντὸς γένους συνέλαβε· Βαρβάρους, Ἕλληνας, Ἰουδαίους,

Ἰουδαίους, πόρνας, τελώνας, λῃστὰς, &c. ut ad dictum Matthæi locum Theophylactus. Vide infrà ad com. 34. notata.

Com. 13. ἐγένετο φωνὴ πρὸς αὐτὸν, Ἀνάστα, Πέτρε, θῦσον, καὶ φάγε] De Elia 1 Reg. 19. 7. Ἰδού τις ἥψατο αὐτοῦ, καὶ εἶπεν αὐτῷ, Ἀνάστηθι καὶ φάγε. Vide & ibidem 21. 7.

Com. 14. Μηδαμῶς, Κύριε] Simillimum Ezechiel. 4. 14. ubi & μηδαμῶς in Græco.

Ibid. πᾶν κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον] Sic *cibos profanos ac nefarios* Apuleius dixit. Ex hoc, ut videtur, loco Hesychius, Κοινὸν, βδελυκτὸν, ἀκάθαρτον.

Com. 15. πάλιν ἐκ δευτέρου] Sic Matth. 26. 42. quod Joh. 4. 54. & 21. 16. πάλιν δεύτερον.

Ibid. Ἃ ὁ θεὸς ἐκαθάρισε, σὺ μὴ κοίνου] *Nè tu pollutum dicito.* Hesychius, Μὴ κοίνου, μὴ ἀφάνιζε, μὴ μίαινε, μὴ ἀκάθαρτον νόμιζε. Non absimile ad Jeremiam Deus 1. 6, 7.

Com. 17. Ὡς ἂν ἐν ἑαυτῷ διηπόρει ὁ Πέτρος τί ἂν εἴη τὸ ὅραμα] De eodem 24. 12. in Euang. τὸ γεγονὸς θαυμάζων πρὸς ἑαυτόν. Heliodorus lib. 1. de Thyami post insomnium visum, Ταῦτα ὡς εἶδεν, ἀμηχάνως διῆγε, (Lucas διηπόρει) τῇ δὲ καθεῖσε διελέμβων ὅ, τί ποτε ὄψιν, ἀνασύρων. Luc. 1. 29. in re simili διαλογίζεσθαι habemus. Infrà hîc com. 19. ἐνθυμηθῆναι. *De eo quod viderat secum volvens* Hieronymus in Vita Pauli dixit. Apuleius 11. *Hanc experrectus imaginem diu diúq; apud cogitationes meas revolvebam quid rei portenderet.* Ibidem, *Nec levi curâ sollicitus, sed oppidò suspensus animi mecum ipse cogitationes exercitiùs consulebam, quorsus nova hæc & inaudita se cœlestium porrigeret intentio.*

Com. 21. ἐγώ εἰμι ὃν ζητεῖτε]

—— Coràm quem quæritis, adsum.

Apuleius ubi suprà, *Nec moratus conveni protinus eum, sanè nec ipsum futuri sermonis ignarum: quippe jamdudum consimili præcepto sacrorum ministrandorum commovefactum.*

Ibid. τίς ἡ αἰτία δι' ἣν πάρεστε;] Dixi ad Matth. 26. 50.

Com. 22. μαρτυρούμενός τε ὑφ' ὅλου τοῦ ἔθνους] Non unius & alterius, sed totius gentis laudibus ornatus. Est ergò illud ὅλου acutè pronunciandum. Solinus de Scipione Nasica, *Vir optimus judicatus est non privato testimonio, sed totius Senatûs Sacramento.* Suprà de Apostolis, Ἔχοντες χάριν πρὸς ὅλον τὸν λαόν. Apud Dionys. Halicarnass. ille, Ὑπὸ πάντων ἐμαρτυρεῖτό μοι. Infrà 22. 12. de Anania μαρτυρούμενον ὑπὸ πάντων τῶν κατοικούντων. Joannnes 3. Epist. com. 12. Δημητρίῳ ὑπὸ πάντων μεμαρτύρηται.

Ibid. ἐχρηματίσθη ὑπὸ ἀγγέλου ἁγίου μεταπέμψασθαί σε, &c.] Æneid. 3.

Hæc sunt quæ nostrâ liceat te voce moneri:

ubi Servius, *Bene, cum præscriptione, nè falsidicus, &c. postea inveniretur.* Ibidem,

Quæ Phœbo pater omnipotens, mihi magnus Apollo
Prædixit ——

ubi Servius, *Tribuit auctoritatem, nè possint à se dicta contemni.* Ἐχρηματίσθη rectè Vetus *responsum accepit* (quomodo & Luc. 2. 26. & Hebr. 11. 7.) vertit. Vide ad Matth. 2. 12. allata.

Ibid. καὶ ἀκοῦσαι ῥήματα παρ' σοῦ] Ῥήματα τῆς ζωῆς nempe, suprà 5. 20. & ῥήματα ζωῆς αἰωνίου, Joh. 6. 68. vel ῥήματα intellige πάντα σοι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ προστεταγμένα, infrà com. 33.

Com. 24. ἀναγκαίους φίλους] *Propinquos*, qui & *necessarii* dicti. Gellius 13. 3. *Qui ob jus affinitatis familiaritatisve conjuncti sunt, necessarii dicuntur.* Onomast. vetus, *Necessarii*, οἱ προσήκοντες· nulla hîc copula interponenda, idcirco nec cum Arabe pro φίλους, ἁγίους legendum. φίλους ἀναγκαίους Hesychius etiam in Διαφόρων κοινῶν dixit.

Com. 25. συναντήσας αὐτῷ ὁ Κορνήλιος πεσὼν ἐπὶ τοὺς πόδας, προσεκύνησεν] Sic Gen. 19. 2. de Lotho, Ἐξανέστη εἰς συναντησιν αὐτοῖς, καὶ προσεκύνησε.

Com. 26. Ὁ δὲ Πέτρος αὐτὸν ἤγειρε, λέγων, Ἀνάστηθι] *—— Haud equidem tali me dignor honore.* Invenisset religiosum Petrus si se adorari permisisset.

Ibid. καγὼ αὐτὸς ἄνθρωπός εἰμι] Supple, ὁμοιοπαθὴς σοι. Vide infrà 14. 15. & ad Jacobi 5. 17. dicta.

Com. 27. συνομιλῶν αὐτῷ] A loco quo obviàm ei factus est, ad introitum domûs ejus. Luc. 24. 14. ὁμιλεῖν πρὸς ἀλλήλους. Hoc solent unà ambulantes.

Com. 29. ἀναντρρήτως ἦλθον μεταπεμφθεὶς] In Plauti Aulularia Mercurius, *Ego jam Jovi dicto audiens, ejus jussu nunc huc me infero.* Auctor ad Celantiam, Hieronymus sive Paulinus, *Est ille prudentissimus qui non tam considerat quid jussum sit, quàm illum qui jusserit: nec quantitatem imperii, sed imperantis dignitatem cogitat.* Vide ad Matth. 8. 9. dicta. Ἀναντρρήτως Erasmus *incontanter* vertit. Ità apud Gellium 2. 29. *Nihil cunctari, & dicto statim obedire.* Vetus, *sine dubitatione:* quod meliùs congruit iis Com. 20. μηδὲν διακρινόμενον. Ἀναντρρήτως etiam ἀναμφιβόλως exponitur ab Hesychio.

Com. 31. εἰσηκούσθη σου ἡ προσευχὴ] Idem, vel alius, Angelus ad Zachariam Luc. 1. 13. εἰσηκούσθη ἡ δέησίς σου. 2 Reg. 20. 5. ἤκουσα τὴν προσευχήν σου.

Com. 33. σὺ τε καλῶς ἐποίησας, &c.] Laudantis vel approbantis locutionem potiùs quàm gratias agentis existimem. Vide 2 Pet. 1. 19. Plutarchus Consol. ad Apollon. Καλῶς ποιήσεις τῷ λόγῳ πειθθεὶς, &c. Philostratus, Καλῶς μὲ ποιοῦντες ὑμεῖς, εἶπεν. Sunt verba Apollonii 7. 12. Ubi nil ab Auctore remotius quàm quæ Latinus Interpres.

Com. 35. ἐν παντὶ ἔθνει ὁ φοβούμενος αὐτὸν, καὶ ἐργαζόμενος δικαιοσύνην, δεκτὸς αὐτῷ ἐστι] Hieronymus ad Paulinum, *Et de Hierosolymis, & de Britannia æqualiter aula cœlestis patet.* Ἐκ πάσης φυλῆς, καὶ γλώσσης, καὶ λαοῦ, καὶ ἔθνους ἠγόρασεν ἡμᾶς, Apoc. 5. 9.

—— Lectos ex omnibus oris
Evehit, & meritum, non quæ cunabula, quærit;
Et qualis, non unde satus. ——

Quod ille de equo,

Nobilis hic, quocunque venit de gramine, cujus
Clara fuga ante alios, & primus in æquore pulvis:

etiam inter vitæ spatia decurrentes habet locum suum. Vide ad Matth. 15. 27. dicta. Apuleius, *Non ubi prognatus, sed ut moratus quisque sit, spectandum: nec quâ regione, sed quâ ratione vitam vivere inierit.* Flavius Vopiscus, *Non enim summa sciendi est, ubi quisque magnorum Principum sit genitus, sed qualis in Republica fuerit.*

Com. 38. ὃς διῆλθεν εὐεργετῶν, καὶ ἰώμενος πάντας, &c.] Philo de Julio Cæsare in de Legatione, Ὁ τὰς κοινὰς Ἑλλήνων καὶ Βαρβάρων νόσους ἰασάμενος, &c. ὁ τὰ δεσμὰ οἷς κατέζωκτο καὶ ἐπεπέδητο ἢ οἰκουμένη, διαλύσας.

Com. 39. Καὶ ἡμεῖς ἐσμεν μάρτυρες πάντων ὧν ἐποίησεν, &c.] Habet quidem MS. Regis mei, ὑμεῖς μάρτυρες πάντων. Sic Luc. 24. 48. Ὑμεῖς δὲ ἐστε μάρτυρες τούτων. Et apud Isocratem sub persona Nicoclis, Ὑμεῖς δ' αὐτοί μοι μάρτυρές ἐστε πάντων ὧν εἰρημένων. Adde Paulum 1 Thess. 2. 10. At ego receptam hîc lectionem sequendam arbitror. Supra 5. 32. hic idem Petrus, Καὶ ἡμεῖς ἐσμεν αὐτῷ μάρτυρες τῶν ῥημάτων τούτων. Ubi & Com. 32. habes quæ sequuntur hîc, ἐπὶ ξύλου κρεμάσαντες. In secunda eidem adscripta Epist. 1. 16. Οὐ σεσοφισμένοις μύθοις ἐξακολουθήσαντες, &c. ἀλλ' ἔποπται γενηθέντες τῆς ἐκείνου μεγαλειότητος.

Com. 40. καὶ ἔδωκεν αὐτὸν ἐμφανῆ γενέσθαι, οὐ παντὶ τῷ λαῷ, ἀλλὰ, &c.] Tertullianus in Apologetico, *Non in vulgus eduxit se, nè impii errore liberarentur, & ut fides non mediocri præmio destinata difficultate constaret.* Vide Marc. 16. 14. ubi & verbum ἐφανερώθη.

Com. 41. οἵτινες συνεφάγομεν καὶ συνεπίομεν αὐτῷ] Hæc & ut interiorem notam ipsorum cum eo convictûs addit, & ut majorem fidem dictis adstrueret suis. Vide Marc. 5. 43. Luc. 24. 41.

Com. 42. ὁ ὡρισμένος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κριτὴς ζώντων καὶ νεκρῶν] 2 Tim. 4. 1. 1 Pet. 4. 5. Rom. 14. 9. infrà 17. 31.

Κεφ. ια'.

1. Ἤκουσε δὲ οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ ἀδελφοὶ οἱ ὄντες κατὰ τὴν Ἰουδαίαν, ὅτι καὶ τὰ ἔθνη ἐδέξαντο τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ.

2. Καὶ ὅτε ἀνέβη Πέτρος εἰς Ἱεροσόλυμα, διεκρίνοντο πρὸς αὐτὸν οἱ ἐκ περιτομῆς,

3. Λέγοντες, Ὅτι πρὸς ἄνδρας ἀκροβυστίαν ἐχοντας εἰσῆλθες, καὶ συνέφαγες αὐτοῖς.

4. Ἀρξάμενος δὲ ὁ Πέτρος, ἐξετίθετο αὐτοῖς καθεξῆς, λέγων,

5. Ἐγὼ ἤμην ἐν πόλει Ἰόππῃ προσευχόμενος· καὶ εἶδον ἐν ἐκστάσει ὅραμα, καταβαῖνον σκεῦός τι ὡς ὀθόνιον μεγάλιον, τέτασιν ἀρχαῖς καθιέμενον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἦλθεν ἄχρις ἐμοῦ.

6. Εἰς ὃ ἀτενίσας κατενόουν, καὶ εἶδον τὰ τετράποδα τῆς γῆς, καὶ τὰ θηρία, καὶ τὰ ἑρπετὰ, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ.

7. Ἤκουσα δὲ φωνῆς λεγούσης μοι, Ἀναστὰς, Πέτρε, θῦσον καὶ φάγε.

8. Εἶπον δὲ, Μηδαμῶς, Κύριε· ὅτι πᾶν κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον οὐδέποτε εἰσῆλθεν εἰς τὸ στόμα μου.

9. Ἀπεκρίθη δὲ μοι φωνὴ ἐκ δευτέρου ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, Ἃ ὁ Θεὸς ἐκαθάρισε, σὺ μὴ κοίνου.

10. Τοῦτο δὲ ἐγένετο ἐπὶ τρίς· καὶ πάλιν ἀνεσπάσθη ἅπαντα εἰς τὸν οὐρανόν.

11. Καὶ ἰδοὺ, ἐξαυτῆς τρεῖς ἄνδρες ἐπέστησαν ἐπὶ τὴν οἰκίαν ἐν ᾗ ἤμην, ἀπεσταλμένοι ἀπὸ Καισαρείας πρός με.

12. Εἶπε δέ μοι τὸ πνεῦμα συνελθεῖν αὐτοῖς, μηδὲν διακρινόμενον. Ἦλθον δὲ σὺν ἐμοὶ καὶ οἱ ἐξ ἀδελφοὶ οὗτοι, καὶ εἰσήλθομεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ ἀνδρός.

13. Ἀπήγγειλέ τε ἡμῖν πῶς εἶδε τὸν ἄγγελον ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ σταθέντα, καὶ εἰπόντα αὐτῷ, Ἀπόστειλον εἰς Ἰόππην ἄνδρας, καὶ μετάπεμψαι Σίμωνα τὸν ἐπικαλούμενον Πέτρον·

14. Ὃς λαλήσει ῥήματα πρός σε ἐν οἷς σωθήσῃ σὺ καὶ πᾶς ὁ οἶκός σου.

15. Ἐν δὲ τῷ ἄρξασθαί με λαλεῖν, ἐπέπεσε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπ' αὐτοὺς, ὥσπερ καὶ ἐφ' ἡμᾶς ἐν ἀρχῇ.

16. Ἐμνήσθην δὲ τοῦ ῥήματος τοῦ Κυρίου, ὡς ἔλεγεν, Ἰωάννης μὲν ἐβάπτισεν ὕδατι, ὑμεῖς δὲ βαπτισθήσεσθε ἐν πνεύματι ἁγίῳ.

17. Εἰ οὖν τὴν ἴσην δωρεὰν ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ Θεὸς ὡς καὶ ἡμῖν πιστεύσασιν ἐπὶ τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, ἐγὼ δὲ τίς ἤμην δυνατὸς κωλῦσαι τὸν Θεόν;

18. Ἀκούσαντες δὲ ταῦτα ἡσύχασαν, καὶ ἐδόξαζον τὸν Θεὸν, λέγοντες, Ἄρα γε καὶ τοῖς ἔθνεσιν ὁ Θεὸς τὴν μετάνοιαν ἔδωκεν εἰς ζωήν.

19. Οἱ μὲν οὖν διασπαρέντες ἀπὸ τῆς θλίψεως τῆς γενομένης ἐπὶ Στεφάνῳ, διῆλθον ἕως Φοινίκης καὶ Κύπρου καὶ Ἀντιοχείας, μηδενὶ λαλοῦντες τὸν λόγον εἰ μὴ μόνον Ἰουδαίοις.

20. Ἦσαν δέ τινες ἐξ αὐτῶν ἄνδρες Κύπριοι καὶ Κυρηναῖοι, οἵτινες εἰσελθόντες εἰς Ἀντιόχειαν, ἐλάλουν πρὸς τοὺς Ἕλληνιστὰς, εὐαγγελιζόμενοι τὸν Κύριον Ἰησοῦν.

Versio Vulgata.

1. Audierunt autem Apostoli & fratres qui erant in Judæa, quoniam & Gentes receperunt verbum Dei.

2. Cùm autem ascendisset Petrus Jerosolymam, disceptabant adversùs illum qui erant ex circumcisione, dicentes,

3. Quare introisti ad viros præputium habentes, & manducasti cum illis?

4. Incipiens autem Petrus exponebat illis ordinem, dicens,

5. Ego eram in civitate Joppe orans, & vidi in excessu mentis visionem, descendens vas quoddam velut linteum magnum quatuor initiis summitti de cœlo, & venit usque ad me.

6. In quod intuens, considerabam, & vidi quadrupedia terræ, & bestias, & reptilia, & volatilia cœli.

7. Audivi autem & vocem dicentem mihi, Surge, Petre, occîde & manduca.

8. Dixi autem, Nequaquam, Domine: quia commune aut immundum nunquam introivit in os meum.

9. Respondit autem vox secundò de cœlo, Quæ Deus mundavit, tu nè commune dixeris.

10. Hoc autem factum est per ter: & recepta sunt omnia rursum in cœlum.

11. Et ecce, viri tres confestim astiterunt in domo in qua eram, missi à Cæsarea ad me.

12. Dixit autem Spiritus mihi, ut irem cum illis, nihil hæsitans. Venerunt autem mecum & sex fratres isti: & ingressi sumus in domum viri.

13. Narravit autem nobis, quomodo vidisset angelum in domo sua, stantem & dicentem sibi, Mitte in Joppen, & accersi Simonem, qui cognominatur Petrus,

14. Qui loquetur tibi verba in quibus salvus eris tu & universa domus tua.

15. Cùm autem cœpissem loqui, cecidit Spiritus sanctus super eos, sicut & in nos in initio.

16. Recordatus sum autem verbi Domini, sicut dicebat, Johannes quidem baptizavit aquâ, vos autem baptizabimini Spiritu sancto.

17. Si ergò eandem gratiam dedit illis Deus, sicut & nobis qui credidimus in Dominum Jesum Christum: ego quis eram, qui possem prohibere Deum?

18. His auditis tacuerunt: & glorificaverunt Deum, dicentes, Ergò & Gentibus pœnitentiam dedit Deus ad vitam.

19. Et illi quidem qui dispersi fuerant à tribulatione quæ facta fuerat sub Stephano, perambulaverunt usque Phœnicen & Cyprum & Antiochiam, nemini loquentes verbum, nisi solis Judæis.

20. Erant autem quidam ex eis viri Cyprii & Cyrenæi, qui cùm introissent Antiochiam, loquebantur ad Græcos, annunciantes Dominum Jesum.

21. Καὶ

21. Καὶ ἦν χεὶρ Κυρίου μετ' αὐτῶν· πολύς τε ἀριθμὸς πιστεύσας ἐπέστρεψεν ἐπὶ τὸν Κύριον.

22. Ἠκούσθη δὲ ὁ λόγος εἰς τὰ ὦτα τῆς ἐκκλησίας τῆς οὔσης ἐν Ἱεροσολύμοις περὶ αὐτῶν· καὶ ἐξαπέστειλαν Βαρνάβαν διελθεῖν ἕως Ἀντιοχείας.

23. Ὃς παραγενόμενος καὶ ἰδὼν τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, ἐχάρη, καὶ παρεκάλει πάντας τῇ προθέσει τῆς καρδίας προσμένειν τῷ Κυρίῳ·

24. Ὅτι ἦν ἀνὴρ ἀγαθὸς καὶ πλήρης πνεύματος ἁγίου καὶ πίστεως. καὶ προσετέθη ὄχλος ἱκανὸς τῷ Κυρίῳ.

25. Ἐξῆλθε δὲ εἰς Ταρσὸν ὁ Βαρνάβας ἀναζητῆσαι Σαῦλον, καὶ εὑρὼν αὐτὸν ἤγαγεν αὐτὸν εἰς Ἀντιόχειαν.

26. Ἐγένετο δὲ αὐτοὺς ἐνιαυτὸν ὅλον συναχθῆναι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ διδάξαι ὄχλον ἱκανόν· χρηματίσαι τε πρῶτον ἐν Ἀντιοχείᾳ τοὺς μαθητὰς, Χριστιανούς.

27. Ἐν ταύταις δὲ ταῖς ἡμέραις κατῆλθον ἀπὸ Ἱεροσολύμων προφῆται εἰς Ἀντιόχειαν.

28. Ἀναστὰς δὲ εἷς ἐξ αὐτῶν ὀνόματι Ἄγαβος ἐσήμανε διὰ τοῦ πνεύματος, λιμὸν μέγαν μέλλειν ἔσεσθαι ἐφ' ὅλην τὴν οἰκουμένην· ὅστις καὶ ἐγένετο ἐπὶ Κλαυδίου Καίσαρος.

29. Τῶν δὲ μαθητῶν, καθὼς εὐπορεῖτό τις, ὥρισαν ἕκαστος αὐτῶν εἰς διακονίαν πέμψαι τοῖς κατοικοῦσιν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ἀδελφοῖς.

30. Ὃ καὶ ἐποίησαν, ἀποστείλαντες πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους διὰ χειρὸς Βαρνάβα καὶ Σαύλου.

21. Et erat manus Domini cum eis: multúsque numerus credentium conversus est ad Dominum.

22. Pervenit autem sermo ad aures Ecclesiæ quæ erat Jerosolymis, super istis: & miserunt Barnabam usque ad Antiochiam.

23. Qui cùm perveniſſet, & vidiſſet gratiam Dei, gavisus est: & hortabatur omnes proposito cordis permanere in Domino:

24. Quia erat vir bonus, & plenus spiritu sancto & fide. Et appositа est multa turba Domino.

25. Profectus est autem Tarsum, ut quæreret Saulum: quem cùm invenisset, perduxit Antiochiam.

26. Et annum totum conversati sunt ibi in Ecclesia: & docuerunt turbam multam, ità ut cognominarentur primùm Antiochiæ discipuli, Christiani.

27. In his autem diebus supervenerunt ab Jerosolymis prophetæ Antiochiam.

28. Et surgens unus ex eis nomine Agabus, significabat per Spiritum famem magnam futuram in universo orbe terrarum; quæ facta est sub Claudio.

29. Discipuli autem, prout quis habebat, proposuerunt singuli in ministerium mittere habitantibus in Judæa fratribus.

30. Quod & fecerunt, mittentes ad seniores per manus Barnabæ & Sauli.

Ad Cap. XI.

Com. 4. Ἐξηθέτο αὐτοῖς καθεξῆς] Singillatim. Apuleius in Apologia, *Omnem ordinem rei gestæ summa cum fide ac veritate percensuit.* Ἐκ πρώτων εἰς τελευταῖον πάντ' ἐρεῖν Aristophanes dixit: ubi Schol. Ἐξ ἀρχῆς μέχρι τέλους ἐρῶ τὰ πράγματα. Glossæ, Ἐκθήσομαι, τὸ λέγω· *Dissero, edissero*, Ibidem, Ἐκθου, φράσον. Sic infrà 18. 26. & 28. 23.

Com. 12. Εἶπε δέ μοι τὸ πνεῦμα συνελθεῖν αὐτοῖς, μηδὲν διακρινόμενον] Simile suprà 8. 29. vide.

Ibid. τοῦ ἀνδρός] Cornelii, de quo præced. capite. Sic initio 4. Æneid.

Multa viri virtus animo, &c. recurſat.

Æneæ nempe, de quo in tertio libro.

Com. 17. Ἐγὼ τίς ἤμην δυνατὸς κωλῦσαι τὸν Θεόν;] Plaut. Perſ. 1. 1.

Diisne adverſer? quasi Titani cum Diis belligerem,
Quibus sat esse non queam? ———

Geneſ. 50. 19. in Latino, *Num Dei possumus resistere voluntati?* Vide suprà ad 5. 39. notata. Cogitemus autem an ad hunc modum hic locus interpungi debeat, Ἐγὼ τίς ἤμην; δυνατὸς, &c. Sic 1 Cor. 10. 22. in non dissimili etiam sententia duplex interrogatio occurrit. Beza hîc εἰμὶ maluit, nam ἤμην (inquit) Poeticum est. Ergò & Poeticè Plutarchus initio Convivii 7. Sapientum locutus.

Com. 18. ἡσύχασαν] Οὐδὲν εἶχον ἀντειπεῖν· ut suprà 4. 14.

Ibid. Ἄρα γε καὶ τοῖς ἔθνεσιν ὁ Θεὸς τὴν μετάνοιαν ἔδωκεν;] Admirativè potiùs quàm interrogativè pronuncianda puto. Tale illud, *Est & Saul inter Prophetas?*

Com. 23. παρεκάλει πάντας τῇ προθέσει τῆς καρδίας προσμένειν τῷ Κυρίῳ] Id est, μὴ κλυδωνίζεσθαι, καὶ παντὶ διδασκαλίας ἀνέμῳ περιφέρεσθαι, Epheſ. 4. 14. διδαχαῖς ποικίλαις καὶ ξέναις μὴ περιφέρεσθαι, Hebr. 13. 9. sed τῇ χάριτι Θεοῦ ἐμμένειν, infrà 13. 43. τῇ προθυμίᾳ πίστεως ἐπαγωνίζεσθαι, Jud. com. 3. Vide infrà 13. 43. τὴν ἐλπίδα ὁμολογίαν ἀκλινῆ κατέχειν, Hebr. 10. 23. Apud Plautum in Rudente,

Idcirco moneo vos ego qui estis boni,
Qui quæ atatem agitis cum pietate & fide,
Retinete porrò, post factum ut latemini.

Seneca Epiſt. 16. *Perseverandum est, & assiduo studio robur addendum, donec bona mens sit quod bona voluntas est.* Et pòst, *Te moneo & exhortor ne patiaris animi tui impetum delabi & refrigescere: constitue illum & contine, ut habitus fiat quod est impetus.* Ibidem, *Plus operæ est in eo ut proposita custodias, quàm ut honesta proponas.* Vide & Philip. 4. 1. Hebr. 6. 11.

Com. 26. Συναχθῆναι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ] Vulgatus συναχθῶναι hic, non vulgari significatione, *colligi* aut *congregari* (nempe in unum) vertit: at multò aptiùs, *conversari*; quo modo & συναστρέφομαι, συναναστρέφω, συναναστροφὴ, in Glossariis explicantur. De voce *conversari* dixi ad lib. 4. Apuleii.

Ibid. χρηματίσαι τε πρῶτον ἐν Ἀντιοχείᾳ τοὺς μαθητὰς, Χριστιανοὺς] Suidas in Ναζωραῖος, ἐπὶ Κλαυδίου βασιλέως Ῥωμαίων, Πέτρου τοῦ Ἀποστόλου χειροτονήσαντος Εὐόδιον ἐν Ἀντιοχείᾳ, μετωνομάσθησαν οἱ πάλαι λεγόμενοι Ναζωραῖοι καὶ Γαλιλαῖοι, Χριστιανοί. Chryſostomus Homil. 3. ad Pop. Antioch. Καθάπερ Πέτρος ἐν τοῖς Ἀποστόλοις πρῶτος ἐκήρυξε τὸν Χριστὸν, ὅπως ἐν τῇ πόλει αὕτη (Antiochia) πρώτη ὥσπερ στέφανόν τινα θαυμαστὸν τῷ τοῦ Χριστιανῶν ἀνεδήσατο πρεσπηγείαν.

Com. 28. ἐσήμανε διὰ τοῦ πνεύματος λιμὸν, &c.] Utpote unus è Prophetis qui Hierosolymis Antiochiam venerunt, com. 27. Apuleius in de Mundo, *Velut Prophetæ quidam, qui dum deorum majestate completi sunt, effantur cæteris quæ divino beneficio soli vident:* lege, *velut Prophetæ, qui dum, &c.* τὸ *quidam* enim ex occasione continuò sequentium verborum odiosè insinuavit se.

Ibid. ὅτις καὶ ἐγένετο ἐπὶ Κλαυδίου] In Vulgato, *quæ facta est sub Claudio*, particulâ καὶ (quæ vim hoc loco habet) malè omissâ.

Com. 29. καθὼς ὑπερεῖτό τις] Pro modo facultatum suarum. Hoc Baruc. 1. 6. καθ' ὃ ἐκάστου χεὶρ ἐφικάτο. Aristidi, ἀπὸ τῆς ὑπαρχούσης δυνάμεως. Luc. 11. 41. τὰ ἐνόντα· id est, ut ego accipio, καὶ τὰ ἐνόντα. Virgilius *Quæ cuique est copia* dixit. Paulus 1 Cor. 16. 2. ὅ, τι ἂν εὐοδῶῖ· & 2 Cor. 8. 11. ἐκ τοῦ ἔχειν· quomodo in præceptis Delphicis, καθὼς ἔχεις, θυσίαζε· & apud Plutarchum in Apophthegm. Θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν παρόντων τιμᾶν.

Ibid. ὥστε ἕκαστος αὐτῶν εἰς διακονίαν πέμψαι τοῖς κατοικοῦσιν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ἀδελφοῖς] Simillimum Rom. 15. 26. locum vide. Quod hic εὐδοκεῖν, ibi εὐδοκῆσαι.

Κεφ. ιβ.

1. Κατ' ἐκεῖνον δὲ τὸν καιρὸν ἐπέβαλεν Ἡρῴδης ὁ βασιλεὺς τὰς χεῖρας κακῶσαί τινας τῶν ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας.

2. Ἀνεῖλε δὲ Ἰάκωβον τὸν ἀδελφὸν Ἰωάννου μαχαίρᾳ.

3. Καὶ ἰδὼν ὅτι ἀρεστόν ἐστι τοῖς Ἰουδαίοις, προσέθετο συλλαβεῖν καὶ Πέτρον· (ἦσαν δὲ ἡμέραι τῶν Ἀζύμων.)

4. Ὃν καὶ πιάσας ἔθετο εἰς φυλακήν, παραδοὺς τέσσαρσι τετραδίοις στρατιωτῶν φυλάσσειν αὐτόν· βουλόμενος μετὰ τὸ πάσχα ἀναγαγεῖν αὐτὸν τῷ λαῷ.

5. Ὁ μὲν οὖν Πέτρος ἐτηρεῖτο ἐν τῇ φυλακῇ· προσευχὴ δὲ ἦν ἐκτενὴς γινομένη ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὲρ αὐτοῦ.

6. Ὅτε δὲ ἤμελλεν αὐτὸν προάγειν ὁ Ἡρῴδης, τῇ νυκτὶ ἐκείνῃ ἦν ὁ Πέτρος κοιμώμενος μεταξὺ δύο στρατιωτῶν δεδεμένος ἁλύσεσι δυσί· φύλακές τε πρὸ τῆς θύρας ἐτήρουν τὴν φυλακήν.

7. Καὶ ἰδοὺ, ἄγγελος Κυρίου ἐπέστη, καὶ φῶς ἔλαμψεν ἐν τῷ οἰκήματι· πατάξας δὲ τὴν πλευρὰν τοῦ Πέτρου, ἤγειρεν αὐτὸν, λέγων, Ἀνάστα ἐν τάχει. Καὶ ἐξέπεσον αὐτοῦ αἱ ἁλύσεις ἐκ τῶν χειρῶν.

8. Εἶπέ τε ὁ ἄγγελος πρὸς αὐτὸν, Περίζωσαι, καὶ ὑπόδησαι τὰ σανδάλιά σου. Ἐποίησε δὲ οὕτω. Καὶ λέγει αὐτῷ, Περιβάλου τὸ ἱμάτιόν σου, καὶ ἀκολούθει μοι.

9. Καὶ ἐξελθὼν ἠκολούθει αὐτῷ, καὶ οὐκ ᾔδει ὅτι ἀληθές ἐστι τὸ γινόμενον διὰ τοῦ ἀγγέλου· ἐδόκει δὲ ὅραμα βλέπειν.

10. Διελθόντες δὲ πρώτην φυλακὴν καὶ δευτέραν, ἦλθον ἐπὶ τὴν πύλην τὴν σιδηρᾶν, τὴν φέρουσαν εἰς τὴν πόλιν, ἥτις αὐτομάτη ἠνοίχθη αὐτοῖς· καὶ ἐξελθόντες προῆλθον ῥύμην μίαν· καὶ εὐθέως ἀνεχώρησεν ὁ ἄγγελος ἀπ' αὐτοῦ.

11. Καὶ ὁ Πέτρος γενόμενος ἐν ἑαυτῷ, εἶπε, Νῦν οἶδα ἀληθῶς ὅτι ἐξαπέστειλε Κύριος τὸν ἄγγελον αὐτοῦ, καὶ ἐξείλετό με ἐκ χειρὸς Ἡρῴδου, καὶ πάσης τῆς προσδοκίας τοῦ λαοῦ τῶν Ἰουδαίων.

12. Συνιδών τε ἦλθε τὴν οἰκίαν Μαρίας τῆς μητρὸς Ἰωάννου, τοῦ ἐπικαλουμένου Μάρκου, οὗ ἦσαν ἱκανοὶ συνηθροισμένοι καὶ προσευχόμενοι.

13. Κρούσαντος δὲ τοῦ Πέτρου τὸν θύραν τοῦ πυλῶνος, προσῆλθε παιδίσκη ὑπακοῦσαι, ὀνόματι Ῥόδη.

14. Καὶ ἐπιγνοῦσα τὴν φωνὴν τοῦ Πέτρου, ἀπὸ τῆς χαρᾶς οὐκ ἤνοιξεν τὸν πυλῶνα, εἰσδραμοῦσα δὲ ἀπήγγειλεν ἑστάναι τὸν Πέτρον πρὸ τοῦ πυλῶνος.

15. Οἱ δὲ πρὸς αὐτὴν εἶπον, Μαίνῃ. Ἡ δὲ διϊσχυρίζετο οὕτως ἔχειν. Οἱ δὲ ἔλεγον, Ὁ ἄγγελος αὐτοῦ ἐστιν.

16. Ὁ δὲ Πέτρος ἐπέμενε κρούων. ἀνοίξαντες δὲ εἶδον αὐτὸν, καὶ ἐξέστησαν.

17. Κατασείσας δὲ αὐτοῖς τῇ χειρὶ σιγᾶν, διη-

Versio Vulgata.

1. EOdem autem tempore misit Herodes rex manus, ut affligeret quosdam de Ecclesia.

2. Occîdit autem Jacobum fratrem Johannis gladio.

3. Videns autem quia placeret Judæis, apposuit apprehendere & Petrum. Erant autem dies Azymorum.

4. Quem cùm apprehendisset, misit in carcerem, tradens quatuor quaternionibus militum custodiendum, volens post Pascha producere eum populo.

5. Et Petrus quidem servabatur in carcere. Oratio autem fiebat sine intermissione ab Ecclesia ad Deum pro eo.

6. Cùm autem producturus eum esset Herodes, in ipsa nocte erat Petrus dormiens inter duos milites, vinctus catenis duabus: & custodes ante ostium custodiebant carcerem.

7. Et ecce angelus Domini astitit, & lumen refulsit in habitaculo; percussóque latere Petri, excitavit eum, dicens, Surge velociter. Et ceciderunt catenæ de manibus ejus.

8. Dixit autem angelus ad eum, Præcingere, & calcea te caligas tuas. Et fecit sic. Et dixit illi, Circunda tibi vestimentum tuum, & sequere me.

9. Et exiens sequebatur eum, & nesciebat quia verum est quod fiebat per angelum: existimabat autem se visum videre.

10. Transeuntes autem primam & secundam custodiam, venerunt ad portam ferream quæ ducit ad civitatem, quæ ultrò aperta est eis. Et exeuntes processerunt vicum unum: & continuò discessit angelus ab eo.

11. Et Petrus ad se reversus, dixit, Nunc scio verè quia misit Dominus angelum suum, & eripuit me de manu Herodis, & de omni exspectatione plebis Judæorum.

12. Considerànsque venit ad domum Mariæ matris Johannis, qui cognominatus est Marcus, ubi erant multi congregati & orantes.

13. Pulsante autem eo ostium januæ, processit puella ad videndum, nomine Rhode.

14. Et ut cognovit vocem Petri, præ gaudio non aperuit januam, sed intrò currens nunciavit stare Petrum ante januam.

15. At illi dixerunt ad eam, Insanis. Illa autem affirmabat sic se habere. Illi autem dicebant, Angelus ejus est.

16. Petrus autem perseverabat pulsans. Cùm autem aperuissent, viderunt eum, & obstupuerunt.

17. Annuens autem eis manu, ut tacerent,

γήσαι-

γήσαι τὸ αὐτοῖς πῶς ὁ Κύριος αὐτὸν ἐξήγαγεν ἐκ τῆς φυλακῆς. εἶπε δὲ, Ἀπαγγείλατε Ἰακώβῳ καὶ τοῖς ἀδελφοῖς ταῦτα. καὶ ἐξελθὼν ἐπορεύθη εἰς ἕτερον τόπον.

18. Γενομένης δὲ ἡμέρας οὐκ ὀλίγος ἐν τοῖς στρατιώταις, τί ἄρα ὁ Πέτρος ἐγένετο.

19. Ἡρῴδης δὲ ἐπιζητήσας αὐτὸν, καὶ μὴ εὑρών, ἀνακρίνας τοὺς φύλακας, ἐκέλευσεν ἀπαχθῆναι καὶ κατελθὼν ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν Καισάρειαν, διέτριβεν.

20. Ἦν δὲ ὁ Ἡρῴδης θυμομαχῶν Τυρίοις καὶ Σιδωνίοις. ὁμοθυμαδὸν δὲ παρῆσαν πρὸς αὐτὸν, καὶ πείσαντες Βλάστον τὸν ἐπὶ τοῦ κοιτῶνος τοῦ βασιλέως, ἠτοῦντο εἰρήνην, διὰ τὸ τρέφεσθαι αὐτῶν τὴν χώραν ἀπὸ τῆς βασιλικῆς.

21. Τακτῇ δὲ ἡμέρᾳ ὁ Ἡρῴδης ἐνδυσάμενος ἐσθῆτα βασιλικὴν, καὶ καθίσας ἐπὶ τοῦ βήματος, ἐδημηγόρει πρὸς αὐτούς.

22. Ὁ δὲ δῆμος ἐπεφώνει, Θεοῦ φωνὴ, καὶ οὐκ ἀνθρώπου.

23. Παραχρῆμα δὲ ἐπάταξεν αὐτὸν ἄγγελος Κυρίου, ἀνθ' ὧν οὐκ ἔδωκε τὴν δόξαν τῷ Θεῷ· καὶ γενόμενος σκωληκόβρωτος ἐξέψυξεν.

24. Ὁ δὲ λόγος τοῦ Θεοῦ ηὔξανε καὶ ἐπληθύνετο.

25. Βαρνάβας δὲ καὶ Σαῦλος ὑπέστρεψαν ἐξ Ἰερουσαλὴμ, πληρώσαντες διακονίαν· συμπαραλαβόντες καὶ Ἰωάννην, τὸν ἐπικληθέντα Μάρκον.

narravit quomodo Dominus eduxisset eum de carcere, dixítque, Nunciate Jacobo & fratribus hæc. Et egressus abiit in alium locum.

18. Factâ autem die, erat non parva turbatio inter milites, quidnam factum esset de Petro.

19. Herodes autem cùm requisisset eum, & non invenisset, inquisitione factâ de custodibus, jussit eos duci: descendénsque à Judæa in Cæsaream, ibi commoratus est.

20. Erat autem iratus Tyriis & Sidoniis. At illi unanimes venerunt ad eum, & persuaso Blasto, qui erat super cubiculum regis, postulabant pacem, eò quòd alerentur regiones eorum ab illo.

21. Statuto autem die Herodes vestitus veste regiâ, sedit pro tribunali, & concionabatur ad eos.

22. Populus autem acclamabat, Dei voces, & non hominis.

23. Confestim autem percussit eum angelus Domini, eò quòd non dedisset honorem Deo & consumptus à vermibus exspiravit.

24. Verbum autem Domini crescebat & multiplicabatur.

25. Barnabas autem & Saulus reversi sunt ab Jerosolymis expleto ministerio, assumpto Johanne qui cognominatus est Marcus.

Ad CAP. XII.

Com. 2. Ἀνεῖλε δὲ Ἰάκωβον, &c. μαχαίρᾳ] Plutarchus in De adulat. & amici discrim. Ἀμφοτέρες τῷ ξιφιδίῳ παίων, ἀνεῖλε.

Com. 3. Προσέθετο συλλαβεῖν καὶ Πέτρον]

——Ὡς φόνῳ σθένων φόνον,

ut apud Euripidem. Apul. Apologiâ, *Peccatum semel ut bonus postea sollicitiùs cavet; ità qui ingenio malo est, confidentiùs integrat.*

Com. 4. τέτρασι τετραδίοις στρατιωτῶν] Vegetius, *De singulis Centuriis quaterni equites & quaterni pedites qui excubitum noctibus faciant, eliguntur.* Philo in Flaccum, Στρατιώτας τινὰς ἐφ' ἑκάστοις τέλεσι φυλάκων κατ' ὀλίγον ἐφεῶν, καλέσει δεικνύναι τὴν στρατάρχου οἰκίαν.

Com. 5. προσευχὴ δὲ ἦν ἐκτενὴς, &c.] Sic Luc. 22. 44. ἐκτενέστερον προσηύχετο· ubi homines eruditi vertunt, *intensiùs, fervidiùs.* Sanè ità Glossarii Auctor, qui Ἐκτενέστερον, *enixiùs.* Vertebat autem Vetus *prolixiùs:* sic Hesychius, qui Ἐκτενίαν, (scribe Ἐκτένειαν) Συνεχῶς ποιεῖν. Occurrit & infrà quidem 26. 7. ἐν ἐκτενείᾳ λατρεύειν· 1 Pet. 4. 8. ἐκτενῆς ἀγάπη· ibid. 1. 22. ἐκτενῶς ἀγαπᾶν· & apud Chrysostomum τῷ ἐυχῇ μετ' ἐκτενείας ἀναφέρετε. Quibus locis ut haud ægre concesserim utramvis significationem convenire posse, (posse autem etiam idem Hesychius docet, qui ἐκτενῶς, & προθύμως, & διατεταμένως exponit,) ità posteriorem quàm priorem libentiùs intellexerim: nimirum quæ assiduitatem indicat, non intensionem. Paulus 2 ad Tim. 1. 3. ἀδιάλειπτον ἔχω περί σου μνείαν ἐν τῇ δεήσεσί μου dixisset Lucas, ἐκτενῆς ἦτερ σε περὶ τοῦ ὑπὲρ ἐμοῦ προσευχὴ γίνεται. Quin & ἐκλενὴς (quod hîc Vulgatus *sine intermissione* vertit) idem esse quod ἀδιάλειπτος, apparet vel ex loco Glossarii, ubi, *sine intermissione*, per ἀδιαλείπτως redditur.

Com. 6. ᾗ δὲ ὁ Πέτρος κοιμώμενος μεταξὺ δύο στρατιωτῶν] In l. 14. ff. De custod. reor. *Nec uni, sed duobus custodia committenda est.*

Ibid. δεδεμένος ἁλύσεσι δυσὶ] Nimirum ob nocturnum tempus. Lucianus Toxari, Τῆς ἡμέρας ὁ χλοιὸς ἤρκει, καὶ ἑτέρας χεὶρ πεπεδημένη· εἰς δὲ τὴν νύκτα δεῖ ὅλου κατασφίγξαι. Catenas hîc intellige non ossibus inhærentes manicas, prolixiores autem, *ut & cruciatio deesset, & custodia fida permaneret*, ut in lib. 1. Cod. Theod. d. tit. Imperator loquitur.

Com. 7. φῶς ἔλαμψεν ἐν τῷ οἰκήματι] Adventante Angelo nimirum. Claudian.

——*Et clarum dispergere culmina lumen,*
Adventum testata Dei——

Apud Theocritum,

——Νυκλὸς ἀωρὶ πυοὶ δή τε τοῖχοι
Πάντες ἀειφαδέες, καθαρὸς ἅτερ Ἠελγυείας.

——*Nitor*
Percussit oculos lucis ignotæ, bonos
Resumit animos vinctus,——

Seneca Herc. furente. Vulgato, ἐν τῷ οἰκήματι, *in habitaculo.* In Glossario, Οἴκημα, *cella:* Οἴκησις, *habitatio*, &c. *habitaculum.*

Ibid. πατάξας τὴν πλευρὰν τοῦ Πέτρου, ἤγειρεν αὐτὸν] Molliter tacto latere ejus, excitavit eum. Seneca in de Benef. *Quidam ut expergiscantur, non feriendi, sed commovendi sunt.* Curtius lib. 4. *Intrat tabernaculum Rex, sæpiùsque nomine compellatum, cùm voce non posset, tactu excitavit.* Apuleius 6. de Cupidine, *Psychen innoxiè punctulo suæ sagittæ suscitat.* Ἡδέως ἐπεγείρειν in Nubibus Aristophanes dixit. Vide & locum 1 Reg. 19. 7. suprà ad 10. 13. adductum.

Ibid. ἀνάσα ἐν τάχει] Sic 19. 5. in Euang. Σπεύσας κατάβηθι. Hesychius, Ἀνα ᾗ, ἀνάστα ᾗ· scripserim, ἀνάσα ᾗ, vel ἀνάστηθι ᾗ· suprà Idem, Ἀνα, ἀνάστηθι. Est ἄνα his locis περιεκτικὸν ὑπόρρημα. Homerus,

Ἀλλ' ἄνα, μηδ' ἔτι κεῖσο,——

Persius Sat. 5.

Mane piger stertis: Surge, inquit Avaritia, eja
Surge: negas: instat, Surge, inquit: non queo: surge.

Ἐν τάχει, hîc, ut infrà 22. 18. & in Euang. 18. 8. Gloss. Ἐν τάχει, *In continenti, quàm citò.*

Ibid. ᾧ ἐξέπεσον αὐτῆ αἱ ἀλύσεις ἐκ τῆς χειρῶν] Apud Ovidium,

——Solidis Tyrrhenus Acœtes
Clauditur in tectis, & dum crudelia juſſa,
Inſtrumenta necis, ferrúmque ignémque parantur,
Sponte ſuâ patuiſſe fores, lapſáſque lacertis
Sponte ſuâ fama eſt nullo ſolvente catenas.

Com. 8. Πτείζωσαι] Ariſtoph. Theſmoph.

Σύζωσον ἀνύσας. ——

Ibid. ὑπόδησαι τὰ σανδάλιά σε] Contrà in Theocritæis,

Ἄνσα, μηδὲ πόδεσσι τεοῖς ὑπὸ σάνδαλα δείης.

Et ſanè plerumque is mos eſt fugientium. Horatius,

Diſcinctâ tunicâ fugiendum eſt, & pede nudo.

Apuleius 9. *Raptim tunicam injectus, ſed planè præ turbatione pedibus intectis.* At nullâ heic tali feſtinatione opus. Fretus hujuſmodi Duce & eductore captivus noſter, commodiùs potuit ſingula & ordinatiùs agere.

Com. 10. ἤλθον ὅτι ἡ πύλη ἀδηλῶν] Calpurnius 4. Declam. *Video carcerem publicum ſaxis ingentibus ſtructum, anguſtis foraminibus tenuem lucis umbram recipientem: in hunc conjecti robur Tullianum proſpiciunt, & quoties ferrati poſtis ſtridor excitat, exanimantur; & alienum ſupplicium exſpectando, ſuum diſcunt.* (Lipſius ad Tacitum, *aſpectando.*)

Ibid. ἡ φέρουσαν εἰς τὴν πόλιν] In Tabula Cebetis, Ὁρᾷς τὴν ὁδὸν ἐκείνην τὴν φέρουσαν ἐπὶ τὸ ὕψηλον ἐκεῖνο; Sic πυλῶνες εἰς τὴν πόλιν εἰσελθόντες (id eſt, φέροντες) Apocal. 22. 14.

Ibid. ἅτις αὐτομάτη ἠνοίχθη αὐτοῖς] Similia, ubi de Apollonio incarcerato, Philoſtratus fabulatur. Apud Virgilium,

Oſtia jámque domûs patuere ingentia centum
Sponte ſuâ ——

Julius Obſequens, *Nocte, cùm valvæ cubilis clauſæ eſſent, ſuâ ſponte apertæ ſunt.* Petronius, *Sera, ſuâ ſponte delapſa, cecidit, reclúſaque ſubitò fores*, &c. Dio Caſſius lib. 63. ubi de Nerone, Αἱ θύραι ἀμφότεραι, αἵ τε τῆς μνημείου τῆς Αὐγουστείας, καὶ αἱ τῶν κοιτῶν τῶν ἐκείνης, αὐτόμαται ἐν τῇ αὐτῇ νυκτὶ ἀνεῴχθησαν. Adde Ovidii locum paulò ſuperiùs adductum: & quæ infrà ad 16. 26. dicenda.

Ibid. ἀπέστη] Quod ſuprà 10. 7. (identidem de Angelo) ἀπῆλθεν. Luc. 24. 31. ἄφαντος ἐγένετο.

Com. 11. γνόμενος ἐν ἑαυτῷ] *Ut primùm diſcuſſa umbræ, & lux reddita menti eſt.* In Euang. 15. 17. εἰς ἑαυτὸν ἔρχεσθαι dixit. Plutarchus in Apophthegm. Reg. ἐφ' ἑαυτὸν γίνεσθαι.

Ibid. καὶ ἐξείλετό με ἐκ χειρὸς, &c.] Nimirum hoc erat *Eſurienti leoni ex ore exſculpere prædam.* Confer ſuprà 7. 9.

Ibid. καὶ πᾶσης προσδοκίας τοῦ λαοῦ τοῦ Ἰουδαίων] Id eſt, καὶ προσδοκίας πολλῆς τοῦ λαοῦ τοῦ Ἰουδαίων. Figurâ in his libris muſtoties occurrente.

Com. 12. Σωισθῶν] *Conſiderans.* Utitur & infrà 14. 6. Plutarch. in de Mul. virtut. Σωισθέντες ὑπ' ἀνάγκλων οἱ Τρῶες, &c.

Com. 13. Κρούσαντος δὲ τοῦ Πέτρου τὴν θύραν τοῦ πυλῶνος, προσῆλθε παιδίσκη ὑπακοῦσαι] Apuleius, *Januam, &c. pulſare vocaliter incipio: tandem adoleſcentula quædam procedens, Heus tu, inquit, &c.* Ariſtoph. Acharn. Παῖ, παῖ. Τίς οὗτος; Scholiaſtes, Τῶ Διχαιοπόλιδος κρούσαντος τὴν θύραν, Κηφισοφῶν (Euripidis ſervus) ὑπακούει. Arrianus 1. 18. in Epictetum, Ἀκούσας λόγον τινός τινος, κατέβαινον.

Com. 14. ἐπιγνοῦσα τὴν φωνὴν τοῦ Πέτρου, ἀπὸ τῆς χαρᾶς, &c.] Joh. 3. 29. Καὶ ἀκούων αὐτοῦ, χαρᾷ χαίρει διὰ τὴν φωνὴν, &c.

Ibid. εἰσδραμοῦσα ὑπ' ἐυθέως] Ut Marc. 6. 25. μετὰ σπουδῆς εἰσελθοῦσα.

Com. 15. Μαίνῃ] Non opus interrogatione heic, quod non nemo voluit. Homerus,

Ἀφρονίης, Μενέλαε ——

Vide & Joh. 10. 20. infrà 26. 24.

Ibid. Ἡ δὲ διϊσχυρίζετο οὕτως ἔχειν] Vulgatus, *affirmabat*; Recentior, *aſſeverabat.* Onom. vet. *Aſſevero*, διϊσχυρίζομαι. Eleganter ex Gellii 1. 21. *confirmabat & perſeverabat* vertas. Nec aliter in Gloſſario, Ἐπιβεβαίωσις, *Perſeverantia, confirmatio:* nam διϊσχυρίζεσθαι non aliud hîc quàm ἐπιβεβαιοῦσθαι.

Com. 16. ἐπίμενε κρούων] Sic Euang. 11. 18. Latinus, *Si ille perſeveraverit pulſans.* At in Græco non inveniuntur, in iis quæ nunc exſtant exemplaribus.

Com. 17. Κατασείσας δὲ αὐτοῖς τῇ χειρὶ σιγᾶν, &c.] De hoc more vide infrà ad 21. 40. notanda. Vetus hîc *manu annuens*, eruditè. At, inquit Recentior, *annuere tantùm capitis eſt.* Imò & *manu annuere* eleganter dicimur. Quintilianus 11. 3. de manibus loquens, *Annuendi quoque & renuendi ratione demittuntur aut elevantur.* Herodianus, etiam in ſilentii argumento, Τῷ δὲ χειρὸς νεύματι τὸν ὄχλον κατασιγάσας.

Com. 18. Ταραχὸς οὐκ ὀλίγος] Ità & 19. 23. Vulgat. *turbatio.* Gloſſarium, Ταραχὴ, *turbatio, tumultus.* Legimus & in alio Gloſſario, *Turba*, ὄχλος, ταραχή. ſcribendum autem putem hoc modo, *Turba*, ὄχλος. *Turbatio*, ταραχή.

Com. 19. ἐκέλευσεν ἀπαχθῆναι] Ad mortem nempe. Heſychius, Ἀπάγεσθαι, εἰς θάνατον ἕλκεσθαι. In Epiſtola quæ dicitur Jeremiæ, ὡς ἐπὶ θανάτῳ ἀπηγμένοι. Vide & Philonis locum ſuprà ad 1. 25. & Ariſtophanis infrà ad 25. 11. adductum. In Hiſtoria Suſannæ Ἀγόμενος ἀνὰ πόλεσθαι.

Ibid. καταλθὼν ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν Καισάρειαν, διέτριβεν] Notabile eſt διέτριβεν hîc cum elleipſi vocis ἐκεῖ vel αὐτοῦ poni: nec hîc tantùm, ſed & infrà 14. 3. Eâdem facie etiam 15. 33. ποιεῖν χρόνον dixit. Alioquin interpunctionem hîc mutandam credidiſſem, & ad vocem Ἰουδαίας apponendam. Ità εἰς τὴν Καισάρειαν διέτριβεν valeret, ἐν τῇ Καισαρείᾳ δ. ut infrà 19. 22. εἰς τὴν Ἀσίαν χρόνον ἐπέσχε, id eſt, ἐν τῇ Ἀσίᾳ· & 18. 21. τὴν ἑορτὴν εἰς Ἱεροσόλυμα ποιῆσαι, pro ἐν Ἱεροσολύμοις. Tanti eſt quæ plerique in his libris tranſiliunt, expendere, & cum cura excutere.

Com. 20. Βλάστον τὸν ἐπὶ τοῦ κοιτῶνος τῆς βασιλέως] Arrianus 3. 7. ex verè liberi perſona, Τίνα ἔν ἐπ φοβηθῶμαι δύναμιν; τὸν ἐπὶ τῆς κοίτης; Ammianus lib. 20. *Euſebium cubiculi tunc præpoſitum*, &c. Item lib. 22. *Cui erat Conſtantiani thalami commiſſa cura*, &c.

Ibid. ἠτοιμάζοντο εἰρήνῃ, διὰ τὸ πρέφεσθαι αὐτῶν τὴν χώραν ὑπὸ τῆς βασιλικῆς] Aut pace aut bello copias ſibi ſtabiliendas viderunt. Armis ſe futuros impares timebant, itaque precum ſe præſidiis inſtruunt. Apud Curtium lib. 10. *Annunciatur equites qui ſub Perdicca eſſent, occupatis circa Babyloniam campis, frumentum quod in Urbem invehebatur retinuiſſe. Itaque inopia primùm, dein fames eſſe cœpit. Et qui in Urbe erant, aut reconciliandam gratiam cum Perdicca, aut armis certandum eſſe cenſebant.* Poſt vocem βασιλικῆς omnino nil aliud quàm χώρας ὑπὸ τοιαῦτ ſupplendum. Alebatur eorum regio ex Regis territoriis. Plinius Panegyrico, *Percrebuerat antiquitus Urbem noſtram niſi opibus Ægypti ali ſuſtentarique non poſſe: ſuperbiebat ventoſa & inſolens Natio, quòd victorem quidem populum, paſceret tamen; quódque in ſuo flumine, in ſuis manibus, vel abundantia noſtra vel fames eſſet.* Cicero. Verr. 5. de Sicilia loquens, *In cæteris rebus adjuvamur ex illa Provincia, hâc verò* (re frumentariâ nempe) *alimur ac ſuſtinemur.* Plenam & omnimodam poteſtatem cùm Latini exprimunt, quod ſciam, non *in manibus*, ſed *in manu* dicunt. Propono itaque an in loco Plinii pro *manibus*, *navibus* legendum.

Com. 21. Ταχτῇ δὲ ἡμέρᾳ ὁ Ἡρώδης ἐνδυσάμενος ἐσθῆτα βασιλικὴν, καὶ καθίσας ἐπὶ τοῦ βήματος, &c.] Agathias 4. Ὁ Ἀδανάσιος ἐπὶ δίκην τινὸς ὑψηλοῦ καθῆστο ἐυπρεπῶς χλαμύδα ἐνειμένος. Themiſtius 6. Orat. Ὑψοῦ περικαθήμενος, καὶ ἀληθρίδα ἠμφιεσμένος. Heliodorus de Arſace, Περικαθήμενος ἐφ' ὑψηλοῦ, ἀληθρῷ καὶ χρυσοπάστῳ τῇ ἐσθῆτι φαιδρυνόμενος, ὅρμων τε πολυτελείᾳ καὶ πάσῃ ἀξιώματι μεγαλαυχόμενος, καὶ παντοίᾳ κομματικῇ περὶ τὸ ἀβρότερον ὀξυθυμούμενος. Vide & 1 Reg. 22. 10. 2 Paralip. 18. 9.

Ἐδῆτα

Ἐδῶτα βασιλικὼ habemus etiam in Diodori fragmentis, & βασίλειον σολὴν, 7. 1. in Variis Æliani. τακτὴ ἡμέρα est quam ῥητὴν Plutarchus dixit, & 2. Herodianus: ubi rectiùs *indictâ* quàm *dictâ die* politissimus Interpres posuisset. Καθίσας ἐπὶ τ βήματ, & hùc, & Joh. 19. 13. *sedens pro tribunali*, (i. e. in tribunali) Vulgatus eruditissimè vertit. Plinius lib. 1. epist. 10. *Sedeo pro tribunali*: ad quem locum electissimi illius Scriptoris uberiùs eam locutionem illustravimus.

Ibid. ἐδημηγόρ ει πρὸς αὐτούς] Vulgat. *concionabatur ad eos*: unde (ni fallimur) Glossarii illud, *Concionor*, δημηγορῶ. Legimus & in eodem Glossario, *Allocutus est*, ἐδημηγόρησεν· at illa intelligenda putem de quovis Romano Duce ad exercitum verba faciente: quò & spectat, quod toties in veteribus nummis occurrit, ADLOCUTIO, &c.

Com. 22. Ὁ δὲ δῆμ ἐπεφώνει, &c.] Perculsus pompâ Satellitii, & inprimis vestium fulgore, de quo præcedente com. Videantur quæ ad Jacobi 2. 3. haud ità pridem notavimus.

Ibid. Θεῦ φωνὴ, κ οὐκ ἀνθρώπου] *Non vox hominem sonat.*——
Tacitus Annal. 4. *Hi dies ac noctes plausibus personare: formam Principis* (Neronis) *vocémque Deûm vocabulis appellantes.* Sic apud Suetonium assentatores Claudii dicuntur *cœlestem vocem ejus flagitasse.* Minucius in Octavio, *Etiam Principibus & Regibus, non ut magnis & electis viris, (sicut fas est) sed ut Diis adulatio falsa blanditur.*

Com. 23. Ἐπαχθῆμα ἦ ἐπιτάξειν αὐτὸν ἀγγέλ Κυρίου, &c. κ ἡνάγκ Σκωληκόβρωτ ἐξέψυξεν] Lucianus de Alexandro Pseudomante, Ἀπέδανε διασπεὶς ἡ πόδα μέχρι τ βυβῶν, κ Σκωλήκων ζέσας. Jobi 7. Φύρε τὸ σῶμά μου ἐν Σκωλήκων σαπρίᾳ. Suidas in Βύλαι ex Babria, de Pheretima, Ἀπ' ὧν ἔδεσε, δίκης ἕτιον· ζῶσα γὰ ἐξέζεσεν ἐυλαίων, ὑπ' ἐξ Σκωλήκων. Eadem in 4. Herodotus. Ibidem, apud Suidam dico, de Herode ilio, Ἐπὶ ἡμέρας φθειρόμ, κ σκώληκας ἐκβεβέζων, ἐλεεινῶς ἡ βίον κατέλυσεν. Ἐπαχθῆμα est, *illico*, dum nempe in suggestu sederet. Suidas (ut videtur ex aliquo Antiquorum) Καὶ ἀνασπάσαι ἡ καθέδρας, ἐν ᾗ παρέπεσεν, δίκης ἡ χάριτος αὐτ.

Κεφ. ιγ'.

1. Ἦσαν δέ τινες ἐν Ἀντιοχείᾳ κτ ἡ θς ἐκκλησίαν προφῆ κ διδάσκαλοι, ὅ, τε Βαρνάβας κ Συμεὼν ὁ καλούμ Νίγερ, κ Λούκι ὁ Κυρηναῖ, Μαναήν τε Ἡρῴδου τ τετράρχου Συνήφ, ⁊ Σαῦλ.

2. Λειτουργούντων δ αὐτῶν τῷ Κυρίῳ, κ νηστευόντων, εἶπε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, Ἀφορίσατε δή μοι τόν τε Βαρνάβαν ⁊ ἡ Σαῦλον εἰς τὸ ἔργον ὃ προσκέκλημαι αὐτούς.

3. Τότε νηστεύσαντες κ προσευξάμενοι, κ ἐπιθέντες τὰς χεῖρας αὐτοῖς, ἀπέλυσ.

4. Οὗτοι μὲν οὖν ἐκπεμφθέντες ὑπὸ τ πνεύματ τ ἁγίου, κατῆλθον εἰς τ Σελεύκειαν· ἐκεῖθέν τε ἀπέπλευσ εἰς τ Κύπρον.

5. Καὶ γενόμενοι ἐν Σαλαμῖνι, κατήγγελλον τ λόγον τ θεῦ ἐν ταῖς συναγωγαῖς τ Ἰουδαίων. εἶχον δ κ Ἰωάννην ὑπηρέτην.

6. Διελθόντες δ τ νῆσον ἄχρι Πάφου, εὗρόν τινα μάγον ψευδοπροφήτην Ἰουδαῖον, ᾧ ὄνομα Βαριησοῦ·

7. Ὃς ἦν σὺν τ ἀνθυπάτῳ Σεργίῳ Παύλῳ, ἀνδρὶ συνετῷ· οὗτ προσκαλεσάμ Βαρνάβαν κ Σαῦλον, ἐπεζήτησεν ἀκοῦσαι τὸν λόγον τ θεῦ.

8. Ἀνθίστατο δ αὐτοῖς Ἐλύμας ὁ μάγ, (οὕτω γὰ μεθερμηνεύεται) ὄνομα αὐτῦ) ζητῶν διαστρέψαι τ ἀνθύπατον ἀπὸ τῆς πίστεως.

9. Σαῦλ δ (ὁ κ Παῦλ) πλησθεὶς πνεύματ ἁγίου, κ ἀτενίσας εἰς αὐτὸν,

10. Εἶπεν, Ὦ πλήρης παντὸς δόλου κ πάσης ῥαδιουργίας, υἱὲ διαβόλου, ἐχθρὲ πάσης δικαιοσύνης, οὐ παύσῃ διαστρέφων τὰς ὁδὰς Κυρίου τὰς εὐθείας;

11. Καὶ νῦν ἰδοὺ, χεὶρ τῦ Κυρίου ἐπὶ σε· κ ἔσῃ τυφλὸς, μὴ βλέπων τ ἥλιον, ἄχρι καιρῦ. Παραχρῆμα δ ἔπεσεν ἐπ' αὐτὸν ἀχλὺς κ σκότ· κ περιάγων ἐζήτ χειραγωγούς.

12. Τότε ἰδὼν ὁ ἀνθύπατ ὃ γεγονὸς, ἐπίστευσεν, ἐκπλησσόμ ἐπὶ τ διδαχῇ τῦ Κυρίου.

13. Ἀναχθέντες δὲ ἀπὸ τῆς Πάφου οἱ περὶ τὸν Παῦλον, ἦλθον εἰς Πέργην τ Παμφυλίας. Ἰωάννης δὲ ἀποχωρήσας ἀπ' αὐτῶν, ὑπέστρεψεν εἰς Ἱεροσόλυμα.

Versio Vulgata.

1. ERant autem in Ecclesia quæ erat Antiochiæ prophetæ & doctores, in quibus Barnabas, & Simon qui vocabatur Niger, & Lucius Cyrenensis, & Manahen qui erat Herodis Tetrarchæ collactaneus, & Saulus.

2. Ministrantibus autem illis Domino, & jejunantibus, dixit Spiritus sanctus, Segregate mihi Saulum & Barnabam in opus ad quod assumpsi eos.

3. Tunc jejunantes & orantes, imponentóque eis manus, dimiserunt illos.

4. Et ipsi quidem missi à Spiritu sancto, abierunt Seleuciam: & indè navigaverunt Cyprum.

5. Et cùm venissent Salaminam, prædicabant verbum Dei in Synagogis Judæorum. Habebant autem & Johannem in ministerio.

6. Et cùm perambulassent universam insulam usque ad Paphum, invenerunt quendam virum magum pseudoprophetam, Judæum, cui nomen erat Bar-jesu,

7. Qui erat cum Proconsule Sergio Paulo viro prudente. Hic accersitis Barnaba & Saulo, desiderabat audire verbum Dei.

8. Resistebat autem illis Elymas magus, (sic enim interpretatur nomen ejus) quærens avertere Proconsulem à fide.

9. Saulus autem, qui & Paulus, repletus Spiritu sancto, intuens in eum,

10. Dixit, O plene omni dolo & omni fallaciâ, fili diaboli, inimice omnis justitiæ, non desinis subvertere vias Domini rectas?

11. Et nunc ecce manus Domini super te, & eris cæcus, non videns solem usque ad tempus. Et confestim cecidit in eum caligo & tenebræ, & circuiens quærebat qui ei manum daret.

12. Tunc Proconsul cùm vidisset factum, credidit, admirans super doctrinam Domini.

13. Et cùm à Paphio navigassent Paulus & qui cum eo erant, venerunt Pergen Pamphyliæ. Johannes autem discedens ab eis, reversus est Jerosolymam.

14. Αὐτοὶ δὲ διελθόντες ἀπὸ τῆς Πέργης, παρεγένοντο εἰς Ἀντιόχειαν τῆς Πισιδίας, καὶ εἰσελθόντες εἰς τὴν συναγωγὴν τῇ ἡμέρᾳ τῶν Σαββάτων, ἐκάθισαν.

14. Illi verò pertranſeuntes Pergen, venerunt Antiochiam Piſidiæ: & ingreſſi ſynagogam die ſabbatorum, ſederunt.

15. Μετὰ δὲ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν, ἀπέστειλαν οἱ ἀρχισυνάγωγοι πρὸς αὐτοὺς, λέγοντες, Ἄνδρες ἀδελφοὶ, εἴ ἔστι λόγος ἐν ὑμῖν παρακλήσεως πρὸς τὸν λαὸν, λέγετε.

15. Poſt lectionem autem Legis & Prophetarum, miſerunt principes ſynagogæ ad eos, dicentes, Viri fratres, ſi quis eſt in vobis ſermo exhortationis ad plebem, dicite.

16. Ἀναστὰς δὲ Παῦλος, καὶ κατασείσας τῇ χειρὶ, εἶπεν, Ἄνδρες Ἰσραηλῖται, καὶ οἱ φοβούμενοι τὸν Θεὸν, ἀκούσατε.

16. Surgens autem Paulus, & manu ſilentium indicens, ait, Viri Iſraelitæ, & qui timetis Deum, audite.

17. Ὁ Θεὸς τοῦ λαοῦ τούτου Ἰσραὴλ ἐξελέξατο τοὺς πατέρας ἡμῶν, καὶ τὸν λαὸν ὕψωσεν ἐν τῇ παροικίᾳ ἐν γῇ Αἰγύπτου, καὶ μετὰ βραχίονος ὑψηλοῦ ἐξήγαγεν αὐτοὺς ἐξ αὐτῆς·

17. Deus plebis Iſrael elegit patres noſtros, & plebem exaltavit cùm eſſent incolæ in terra Ægypti, & in brachio excelſo eduxit eos ex ea,

18. Καὶ ὡς τεσσαρακονταετῆ χρόνον ἐτροποφόρησεν αὐτοὺς ἐν τῇ ἐρήμῳ.

18. Et per quadraginta annorum tempus mores eorum ſuſtinuit in deſerto.

19. Καὶ καθελὼν ἔθνη ἑπτὰ ἐν γῇ Χαναὰν, κατεκληροδότησεν αὐτοῖς τὴν γῆν αὐτῶν.

19. Et deſtruens gentes ſeptem in terra Chanaan, ſorte diſtribuit eis terram eorum,

20. Καὶ μετὰ ταῦτα ὡς ἔτεσι τετρακοσίοις καὶ πεντήκοντα ἔδωκε κριτὰς, ἕως Σαμουὴλ τοῦ προφήτου.

20. Quaſi poſt quadringentos & quinquaginta annos: & poſt hæc dedit judices, uſque ad Samuel Prophetam.

21. Κἀκεῖθεν ἠτήσαντο βασιλέα, καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ Θεὸς τὸν Σαοὺλ, υἱὸν Κὶς, ἄνδρα ἐκ φυλῆς Βενιαμὶν, ἔτη τεσσεράκοντα.

21. Et exinde poſtulaverunt Regem: & dedit illis Saul filium Cis, virum de tribu Benjamin, annis quadraginta.

22. Καὶ μεταστήσας αὐτὸν, ἤγειρεν αὐτοῖς τὸν Δαβὶδ εἰς βασιλέα· ᾧ καὶ εἶπε μαρτυρήσας, Εὗρον Δαβὶδ τὸν τοῦ Ἰεσσαὶ ἄνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μου, ὃς ποιήσει πάντα τὰ θελήματά μου.

22. Et amoto illo, ſuſcitavit illis David Regem: cui teſtimonium perhibens, dixit, Inveni David filium Jeſſæ, virum ſecundùm cor meum, qui faciet omnes voluntates meas.

23. Τούτου ὁ Θεὸς ἀπὸ τοῦ σπέρματος κατ' ἐπαγγελίαν ἤγειρε τῷ Ἰσραὴλ σωτῆρα Ἰησοῦν·

23. Hujus Deus ex ſemine ſecundùm promiſſionem eduxit Iſrael ſalvatorem Jeſum:

24. Προκηρύξαντος Ἰωάννου πρὸ προσώπου τῆς εἰσόδου αὐτοῦ βάπτισμα μετανοίας παντὶ τῷ λαῷ Ἰσραήλ.

24. Prædicante Johanne ante faciem adventûs ejus baptiſmum pœnitentiæ omni populo Iſrael.

25. Ὡς δὲ ἐπλήρου ὁ Ἰωάννης τὸν δρόμον, ἔλεγε, Τίνα με ὑπονοεῖτε εἶναι; οὐκ εἰμὶ ἐγὼ, ἀλλ' ἰδοὺ, ἔρχεται μετ' ἐμὲ, οὗ οὐκ εἰμὶ ἄξιος τὸ ὑπόδημα τῶν ποδῶν λῦσαι.

25. Cùm impleret autem Johannes curſum ſuum, dicebat, Quem me arbitramini eſſe? non ſum ego, ſed ecce venit poſt me, cujus non ſum dignus calceamenta pedum ſolvere.

26. Ἄνδρες ἀδελφοὶ, υἱοὶ γένους Ἀβραὰμ, καὶ οἱ ἐν ὑμῖν φοβούμενοι τὸν Θεὸν, ὑμῖν ὁ λόγος τῆς σωτηρίας ταύτης ἀπεστάλη.

26. Viri fratres, filii generis Abraham, & qui in vobis timent Deum, vobis verbum ſalutis hujus miſſum eſt.

27. Οἱ γὰρ κατοικοῦντες ἐν Ἰερουσαλὴμ, καὶ οἱ ἄρχοντες αὐτῶν, τοῦτον ἀγνοήσαντες, καὶ τὰς φωνὰς τῶν προφητῶν τὰς κατὰ πᾶν σάββατον ἀναγινωσκομένας, κρίναντες, ἐπλήρωσαν·

27. Qui enim habitabant Jeruſalem, & principes ejus hunc ignorantes, & voces Prophetarum quæ per omne ſabbatum leguntur, judicantes, impleverunt:

28. Καὶ μηδεμίαν αἰτίαν θανάτου εὑρόντες, ἠτήσαντο Πιλάτον ἀναιρεθῆναι αὐτόν.

28. Et nullam cauſam mortis invenientes in eo, petierunt à Pilato ut interficerent eum.

29. Ὡς δὲ ἐτέλεσαν ἅπαντα τὰ περὶ αὐτοῦ γεγραμμένα, καθελόντες ἀπὸ τοῦ ξύλου, ἔθηκαν εἰς μνημεῖον.

29. Cúmque conſummaſſent omnia quæ de eo ſcripta erant, deponentes eum de ligno, poſuerunt in monumento.

30. Ὁ δὲ Θεὸς ἤγειρεν αὐτὸν ἐκ νεκρῶν·

30. Deus verò ſuſcitavit eum à mortuis tertiâ die:

31. Ὃς ὤφθη ἐπὶ ἡμέρας πλείους τοῖς συναναβᾶσιν αὐτῷ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας εἰς Ἰερουσαλὴμ, οἵτινές εἰσι μάρτυρες αὐτοῦ πρὸς τὸν λαόν.

31. Qui viſus eſt per dies multos his qui ſimul aſcenderant cum eo de Galilæa in Jeruſalem, qui uſque nunc ſunt teſtes ejus ad plebem.

32. Καὶ ἡμεῖς ὑμᾶς εὐαγγελιζόμεθα τὴν πρὸς τοὺς πατέρας ἐπαγγελίαν γενομένην, ὅτι ταύτην ὁ Θεὸς ἐκπεπλήρωκε τοῖς τέκνοις αὐτῶν ἡμῖν, ἀναστήσας Ἰησοῦν.

32. Et nos vobis annunciamus eam quæ ad patres noſtros repromiſſio facta eſt: quoniam hanc Deus adimplevit filiis noſtris, reſuſcitans Jeſum.

33. Ὡς καὶ ἐν τῷ ψαλμῷ τῷ δευτέρῳ γέγραπται, Υἱός μου εἶ σὺ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε.

33. Sicut & in Pſalmo ſecundo ſcriptum eſt, Filius meus es tu, ego hodie genui te.

34. Ὅτι δὲ ἀνέστησεν αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, μηκέτι μέλλοντα ὑποστρέφειν εἰς διαφθοράν, οὕτως εἴρηκεν, Ὅτι δώσω ὑμῖν τὰ ὅσια Δαβὶδ τὰ πιστά.

34. Quòd autem ſuſcitavit eum à mortuis, ampliùs jam non reverſurum in corruptionem, ità dixit, Quia dabo vobis ſancta David fidelia.

35. Διὸ

35. Διὸ καὶ ἐν ἑτέρῳ λέγει, Οὐ δώσεις τὸν ὅσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν.

36. Δαβὶδ μὲν γὰρ ἰδίᾳ γενεᾷ ὑπηρετήσας τῇ τοῦ Θεοῦ βουλῇ, ἐκοιμήθη, καὶ προσετέθη πρὸς τοὺς πατέρας αὐτοῦ, καὶ εἶδε διαφθοράν.

37. Ὃν δὲ ὁ Θεὸς ἤγειρεν, οὐκ εἶδε διαφθοράν.

38. Γνωστὸν οὖν ἔστω ὑμῖν, ἄνδρες ἀδελφοί, ὅτι διὰ τούτου ὑμῖν ἄφεσις ἁμαρτιῶν καταγγέλλεται.

39. Καὶ ἀπὸ πάντων ὧν οὐκ ἠδυνήθητε ἐν τῷ νόμῳ Μωσέως δικαιωθῆναι, ἐν τούτῳ πᾶς ὁ πιστεύων δικαιοῦται.

40. Βλέπετε οὖν μὴ ἐπέλθῃ ἐφ' ὑμᾶς τὸ εἰρημένον ἐν τοῖς προφήταις,

41. Ἴδετε οἱ καταφρονηταί, καὶ θαυμάσατε, καὶ ἀφανίσθητε· ὅτι ἔργον ἐγὼ ἐργάζομαι ἐν ταῖς ἡμέραις ὑμῶν, ἔργον ᾧ οὐ μὴ πιστεύσητε ἐάν τις ἐκδιηγῆται ὑμῖν.

42. Ἐξιόντων δὲ ἐκ τῆς συναγωγῆς τῶν Ἰουδαίων, παρεκάλουν τὰ ἔθνη εἰς τὸ μεταξὺ σάββατον λαληθῆναι αὐτοῖς τὰ ῥήματα ταῦτα.

43. Λυθείσης δὲ τῆς συναγωγῆς, ἠκολούθησε πολλοὶ τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν σεβομένων προσηλύτων τῷ Παύλῳ καὶ τῷ Βαρνάβᾳ· οἵτινες προσλαλοῦντες αὐτοῖς, ἔπειθον αὐτοὺς ἐπιμένειν τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ.

44. Τῷ δὲ ἐρχομένῳ σαββάτῳ σχεδὸν πᾶσα ἡ πόλις συνήχθη ἀκοῦσαι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ.

45. Ἰδόντες δὲ οἱ Ἰουδαῖοι τοὺς ὄχλους, ἐπλήσθησαν ζήλου, καὶ ἀντέλεγον τοῖς ὑπὸ τοῦ Παύλου λεγομένοις, βλασφημοῦντες.

46. Παῤῥησιασάμενοι δὲ ὁ Παῦλος καὶ ὁ Βαρνάβας εἶπον, Ὑμῖν ἦν ἀναγκαῖον πρῶτον λαληθῆναι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ· ἐπειδὴ δὲ ἀπωθεῖσθε αὐτὸν, καὶ οὐκ ἀξίους κρίνετε ἑαυτοὺς τῆς αἰωνίου ζωῆς, ἰδοὺ στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη.

47. Οὕτω γὰρ ἐντέταλται ἡμῖν ὁ Κύριος, Τέθεικά σε εἰς φῶς ἐθνῶν, τοῦ εἶναί σε εἰς σωτηρίαν ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς.

48. Ἀκούοντα δὲ τὰ ἔθνη ἔχαιρον, καὶ ἐδόξαζον τὸν λόγον τοῦ Κυρίου, καὶ ἐπίστευσαν ὅσοι ἦσαν τεταγμένοι εἰς ζωὴν αἰώνιον.

49. Διεφέρετο δὲ ὁ λόγος τοῦ Κυρίου δι' ὅλης τῆς χώρας.

50. Οἱ δὲ Ἰουδαῖοι παρώτρυναν τὰς σεβομένας γυναῖκας καὶ τὰς εὐσχήμονας καὶ τοὺς πρώτους τῆς πόλεως· καὶ ἐπήγειραν διωγμὸν ἐπὶ τὸν Παῦλον καὶ τὸν Βαρνάβαν, καὶ ἐξέβαλον αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ὁρίων αὐτῶν.

51. Οἱ δὲ, ἐκτινάξαμενοι τὸν κονιορτὸν τῶν ποδῶν αὐτῶν ἐπ' αὐτοὺς, ἦλθον εἰς Ἰκόνιον.

52. Οἱ δὲ μαθηταὶ ἐπληροῦντο χαρᾶς καὶ πνεύματος ἁγίου.

35. Ideóq; & aliàs dicit, Non dabis Sanctum tuum videre corruptionem.

36. David enim in ſua generatione cùm adminiſtraſſet voluntati Dei, dormivit: & appoſitus eſt ad patres ſuos, & vidit corruptionem.

37. Quem verò Deus ſuſcitavit, non vidit corruptionem.

38. Notum igitur ſit vobis, viri fratres, quia per hunc vobis remiſſio peccatorum annunciatur,

39. Ab omnibus quibus non potuiſtis in lege Moyſi juſtificari. In hoc omnis qui credit, juſtificatur.

40. Videte ergò nè ſuperveniat vobis quod dictum eſt in Prophetis,

41. Videte contemptores, & admiramini, & diſperdimini: quia opus operor ego in diebus veſtris, opus quod non credetis, ſiquis enarraverit vobis.

42. Exeuntibus autem illis rogabant ut ſequenti ſabbato loquerentur ſibi verba hæc.

43. Cúmq; dimiſſa eſſet ſynagoga, ſecuti ſunt multi Judæorum & colentium advenárum Paulum & Barnabam: qui loquentes ſuadebant eis ut permanerent in gratia Dei.

44. Sequenti verò ſabbato penè univerſa civitas convenit audire verbum Dei.

45. Videntes autem turbas Judæi, repleti ſunt zelo, & contradicebant his quæ à Paulo dicebantur, blaſphemantes.

46. Tunc conſtanter Paulus & Barnabas dixerunt, Vobis oportebat primùm loqui verbum Dei: ſed quoniam repellitis illud, & indignos vos judicatis æternæ vitæ, ecce convertimur ad Gentes.

47. Sic enim præcepit nobis Dominus, Poſui te in lucem Gentium: ut ſis in ſalutem uſque ad extremum terræ.

48. Audientes autem Gentes gaviſæ ſunt, & glorificabant verbum Domini: & crediderunt quotquot erant præordinati ad vitam æternam.

49. Diſſeminabatur autem verbum Domini per univerſam regionem.

50. Judæi autem concitaverunt mulieres religioſas & honeſtas, & primos civitatis, & excitaverunt perſecutionem in Paulum & Barnabam: & ejecerunt eos de finibus ſuis.

51. At illi, excuſſo pulvere pedum in eos, venerunt Iconium.

52. Diſcipuli quoque replebantur gaudio & Spiritu ſancto.

Ad Cap. XIII.

Com. 2. Εἰς τὸ ἔργον ὃ προσκέκλημαι αὐτούς] Vera lectio, nam eſt elleipſis particulæ εἰς, quæ viciſſim ſuprà 7. 4. abundat. Ἔργον autem, ut infrà 14. 26. & 15. 38. & 1 Theſſ. 5. 13. abſolutè. Philip. 2. 20. Χειστοῦ ἔργον. 2 Tim. 4. 5. εὐαγγελιστοῦ ἔργον. Epheſ. 4. 12. ἔργον διακονίας dicitur.

Com. 7. ἀνδρὶ συνετῷ] Bene Latinus *prudente*. In Gloſſario, Συνετὸς, *prudens*.

Com. 8. ζητοῦσι διαστρέψαι τὸν ἀνθύπατον ἀπὸ τῆς πίστεως] Gloſſæ, Διαστρέφω, *Perverto, diverto*. Sic Apuleius, *Suo arbitratu de via eum deflectit.*

Com. 9. ἀτενίσας εἰς αὐτὸν] Auguſt. Confeſſ. 9. 11. *Quo audito, illa vultu anxio reverberans eum oculis quòd talia ſaperet*, &c. Idem affectus exprimitur in iis Marc. 3. 5. μετ' ὀργῆς περιβλεψάμενος & Matth. 16. 23. in voce στραφείς. Obtutus fixus hîc, & Jobi 2. 20. (ubi in Græco ἐμβλέψῃ) eſt iræ ac deteſtationis: Marc. 10. 21. Joh. 1. 36, & 43. ſuprà hîc 3. 4. & infrà 14. 9. benevolentiæ nota.

Ibid. ἀτενίσας, &c.] Vulgatus *intuens*: in Gloſſario, *Intuens*, ἀτενίζων· & meliùs fortè ità in Contextu noſtro legas quàm ἀτενίσας.

Com. 10. Ὦ πλήρης παντὸς δόλου καὶ πάσης ῥᾳδιουργίας] Apud Hesiodum.

Ὦ πόπον, οἷόν σε χρὴ τὸν δολίης ἐπαλήθεα τέχνης.

Quæ legenda interrogativè putem. Ità Petrus statim, ὦ παῖδες; &c. Aristophanes Equit. Ὦ καὶ πάντ', ὦ πᾶσι τοῖς πράγμασιν, &c. ubi Scholia, Ὦ ἐπὶ πάσῃ περιουσίᾳ ὀξυπαροιμιάζεται καὶ κακίᾳ! Similis & illa compellatio in Susannæ historiâ, ἡμέρᾳ κακῶν πεπλανωμένε. Ait πλήρης παντὸς δόλου. Sic Rom. 1. 29. ἀδικίᾳ πεπληρωμένους. Auctor Declam. in Salust. *Desidiæ ac luxuriæ plenus.* Servius ad Æn. 11. *Falsa gloriæ plenus:* & ad 7. *Pectus plenum malitiæ efficaciâ.* Catullus, *Pleni ruris & inficetiarum.* Plautus,

Fraudis, sceleris, parricidii, perjurii plenissimus.

Ibid. ὦ παῦσαι διαστρέφων τὰς ὁδοὺς Κυρίου τὰς εὐθείας;] Id est, hominem rectâ Domini viâ incedere volentem non cessabis divertere? Vide suprà com. 7. Plutarchus in De amici & adulat. discrim. Καθάπερ ξύλον, τὸ ἦθος ἐκ καμπῆς εἰς τοὐναντίον, ἀνειρίᾳ τῇ καταρθοῦν διαστρέφοντες. Οὐ παύσῃ hîc est παύσον. Herodianus 2. Οὐ παύσῃ ἀναίδεια σεαυτοῦ, &c. λέγων; & pòst, Οὐ παύσεσθε χλευάζοντες πρεσβύτην; &c.

Com. 11. ἔσῃ τυφλὸς, μὴ βλέπων τὸ ἥλιον] Sic 1. 20. in Euang. Ἔσῃ σιωπῶν, καὶ μὴ λαλήσας ψωμόν. Sic infrà hîc 14. 8. χωλὸς ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτοῦ, ὃς οὐδέποτε περιεπατήκει & 18. 9. λαλῇ, καὶ μὴ σιωπήσῃς. Vide & Luc. 9. 45. Sic Joh. 1. 20. ὡμολόγησε, καὶ οὐκ ἠρνήσατο. Ejusdem 1 Epist. 2. 27. ἀλανδὲς ἔστι, καὶ οὐ ψεῦδος· & Epist. 2. 9. ὁ παραβαίνων, καὶ μὴ μένων ἐν τῇ διδαχῇ, &c. Matth. 29. 14. ἄφετε, καὶ μὴ κωλύετε· Marc. 14. 61. ἐσώπα, καὶ οὐδὲν ἀπεκρίνατο· & aliquoties apud Lxx Senes, ut Deuter. 9. 7. μνήσθητι, μὴ ἐπιλάθῃ· 2 Reg. 9. 3. φείσῃ, καὶ οὐ μενεῖς. Quæ, & alia id genus in his libris occurrentia, nec rectè illepidas geminationes, nec verò Hebraismos vocabimus, cùm & Græcia (disertior & melior Græcia) ità loqui soleat. Homeri est,

——— Ὑγιεινά τε καὶ ἀγήρεια, οὐδὲ δίκαια.

Hesiodi,

Γνῶ ῥ', οὐδ' ἠγνοίησε δόλον.———

Platonis, Ἀφρόνητες, καὶ μὴ πεδάμενοι. Plutarchi, Ἐν τῇς δίκαι μέσου καὶ καταλαβόντων αὐτῆς γεγραμμένοις. Aristophanes (eâdem ipsâ quâ hic Lucas formâ) Ἦν γὰρ ὁ Πλοῦτος νυνὶ βλέπῃ, καὶ μὴ τυφλὸς ὤν, ἀνιαρὸς ἦν. Et Sophocles,

Τυφλὸς γὰρ, ὦ ξένοι, καὶ σὺ ὁρᾷς Αἴας.

Præbent & Latini Scriptores similium non infrequentem copiam. Virgilius,

——— *Non adversata petenti,*
Annuit. ———

In l. 13. Cod. De his qui accus. non poss. *Si magnum & capitale crimen admiserit, & non leve.* Gellius 1. 23. *Resplendit, tacendum esse, neque id dici licere.* Idem. 14. 1. *Atque id maximè dissidere, neque convenire dicebat:* & 15. 22. *Jussit tacere, & ne cui pulpum dicaret, interminatus est.* Apuleius in De Philosophia, *Quoniam qui est ignarus, ejus quoque nec amicus virtutum sit, necesse est.* Hæc, inquam, & alia hujusmodi nullam inanem repetitionem habent, sed fortiùs audientis aures feriunt, & loquentis efficaciam demonstrant.

Ibid. παραχρῆμα ἐπέπεσεν ἐπ' αὐτὸν ἀχλὺς καὶ σκότος] De altero illo in Controversiis Senecæ, *Obortæ sunt subitò tenebræ,* &c. Apud Quintilianum 2. 9. ex ejusdem Senecæ fragmentis, *Non video, nox oboritur, & crassa caligo.*

Ibid. καὶ περιάγων ἐζήτει χειραγωγὸς]

Οἱ γὰρ βλέποντες τοῖς τυφλοῖς ἠγούμεθα.

Scholiastes ad Plutum Aristophanis, Οἱ Ἀθλιαῖοι ἠγεμόνιον Ἐμιλῶ ἐδώρησαντο, παρὰ τὸ τοὺς τυφλοὺς τοὺς βλέποντας ἡγεῖσθαι. Notetur hîc autem vocis χειραγωγὸς proprietas. Electos, ut id fiat, locos aliquot in medium promemus. Plutarchus in De Fortuna, Τί δέ; ὁ μέλλομεν ὅταν ὥσπερ ὄμματα τὴν εὐκλείαν ἐκκλαίσας ἀνδρὶ, τῷ βίᾳ τυφλὴν χειραγωγεῖν λαμβάνωμεν; Artemidorus 1. 28. Ἀλλοτρίας δοκεῖν ἔχειν ὀφθαλμοὺς τυφλὸν ἡνιόχῳ σημαίνει, καὶ ὑπ' ἄλλου χειραγωγεῖσθαι.

Ibid. cap. 50. Πολλοὺς γὰρ τὸ ὕψος τοῦτο (nempe, plures pedes habere) τυφλοὺς ἐποίησεν, ἵνα χειραγωγοῖς χρήσωνται. Et lib. 5. §. 21. Τυφλὸς ἐγίνετο, καὶ ὑπὸ τοῦ δόλου ἐχειραγωγεῖτο. Sic apud Max. Tyrium Dissert. 37. αἰτίζειν ἐν τῷ φανεῖ τὴν χειραγωγίαν. Charite Thrasyllum excæcatura apud Apuleium, *Lumen certè non videbis, manu comitis indigebis.* Virgilius de Cyclope,

Truncæ manum pinus regit, & vestigia firmat.

Servius, *Cujus cæcitatem manu pinus regit.* Περιάγειν hîc est *circumire, huc illuc ferri,* ut solent lumine orbati. Vide de Genes. 19. 11. Iterum Scholiastes ad Plutum Aristophanis, Ὁ τυφλὸς πορείαν εὐθεῖαν οὐ ποιεῖ, i.e. περιάγει. Plutarchus de eodem Cyclope loquens, ῥίμεσθαι, ζράλλειν, τὰς χεῖρας παντοχῇ ἐκτείνειν dixit. Aristophanes jam dictâ fabulâ, περισπᾶσθαι περιόντες· ubi Scholiast. ἀπὸ τόπου εἰς τόπον πορεύεσθαι καὶ μετακαίνειν.

Com. 12. ἐκπλήττεσθαι ἐπὶ τῇ διδαχῇ τοῦ Κυρίου] Sic Matth. 7. 28. Ἐξεπλήσσοντο οἱ ὄχλοι ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ. Quo Vetus utroque *admirandi* verbo usus. Διδαχὴ hîc apud Lucam intellige inhumanam potentiam quæ in doctrinæ promulgatione illius se tam insigniter & formidabiliter exseruit.

Com. 18. ἐτροποφόρησεν αὐτοὺς) **Proservos ac varios mores eorum sustinuit.** Apud Suidam in ἀνέχου, Τοιαύτην πνὰ διάκοιαν μὴ καταδέξασθαι, ἢ καταδεξάμενον τροποφορεῖν. Locutio videtur tracta à parentibus, qui liberorum morositatem patienter ferunt. 2 Maccab. 7. de se mater illa ad filiorum ultimum, Ἐκδρέψασάν σε, καὶ ἀγάγεσάν σε εἰς τὴν ἡλικίαν ταύτην, καὶ τροποφορήσασάν σε. Macrobius Sat. 2. 5. in Augusti Apophthegm. *Dicebat necesse habere se ferre duas delicatas filias; Juliam, & Rempublicam.* Ubi *ferre* est τροποφορεῖν. Vide & Varronem apud Gellium 1. 17.

Com. 21. Κἀκεῖσε] Id est, *Ab illius temporibus:* nec aliâ hîc interpretatione opus. Gloss. Ἐκεῖσεν, *Dein, exinde,* &c.

Com. 22. καὶ μετῆκησας αὐτὸν, &c.] Ità Hebr. 11. 5. de Enocho, μετέθηκεν αὐτὸν ὁ Θεός.

Com. 25. τὸ ὑπόδημα οὗ οὐκ εἰμὶ ἄξιος λῦσαι] Id est, ἐγὼ οὐκ εἰμὶ ἄξιος τοῦ ὑποδήματος λῦσαι, ut Marc. 1. 7. Joh. 1. 27. Petronius *vincula calceamentorum resolvere* dixit. Vilissimum ministerii genus exprimere Baptistes voluit. Suetonius in Vitellio, *Pro maximo munere à Messalina petiit ut sibi pedes præberet excalceandos.*

Com. 31. Ὃς ἄρα δὴ] Ὅς, ut alibi, pro καί. Vide suprà ad 7. 20. dicta.

Com. 41. καὶ θαυμάσατε, &c. ὅτι ἔργον ἐγὼ ἐργάζομαι, &c.] Non temere hîc vox θαυμάσατε posita. Vide ad Matt. 21. 42. dicta.

Com. 43. ἔταξεν αὐτῷ ἐπιμένειν τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ] Vide suprà ad 11. 23. & infrà ad 14. 22. notata.

Com. 45. βλασφημοῦντες] Clemens Stromat. 7. Εἰπὲ γὰρ οἱ οὐδὲ ἀνέχονται τὴν ἀρχὴν ἐπακοῦσαι οὗ σοὶ ἡ ἀλήθεια περιγεγράπται· καὶ ἀναμαρτήτως διαχειρίζεσθαι, βλασφήμους τῆς ἀληθείας καταχέοντες λόγους. Infrà 19. 9. argum. isto, καὶ κολοφωνῶν.

Com. 46. Ὑμῖν δεῖ ἀναγκαῖον πρῶτον λαληθῆναι, &c.] Marc. 7. 27. ἄφες πρῶτον χορτασθῆναι τὰ τέκνα. Vide suprà 3. 26.

Ibid. ἐπιδὴ δὲ ἀπωθεῖσθε αὐτὸν, καὶ οὐκ ἀξίους κρίνετε ἑαυτοὺς τῆς αἰωνίου ζωῆς, ἰδοὺ, στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη] *Nulli* enim *nisi auditurò dicendum est,* Seneca Epist. 29. Quintilianus lib. 6. *Faciunt hoc medici, ut remedia perinde perseverent adhibere vel desinant, prout illa recipi vel respui vident.* Arnobius, *An tibi aspernanti fugienti q; infundenda in gremium est Divina benevolentiæ gratia? vis sumere quod offertur, atque in tuos usus convertere? consulueris tibi.* Leo Imp. Constit. 86. Οἱ τῷ παρὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος διδομένῳ αὐτοῖς τιμῷ πεινῶντες, καὶ τὸ ἑαυτῶν μέρος τοῦ ὕψους ταπεινώσαντες ὁ χάριτος, δικαίως, οἷα τῆς ἐνεργείας ἀνάξιοι ἧς τὸ μυστήριον οὐκ ἀνέδυνον, ἀφαίρεσιν κατακρίνομεν. Confer & Matth. 21. 43. & quæ ad Matth. 7. 6. dicta. Τὸν λόγον ἀπωθεῖσθε hîc, ut suprà 7. 51. τῷ ἁγίῳ πνεύματι

πάμπαν ἀνίσπασθαι· ubi & notata vide. Ἑαυτὸν ὁ κρίνετε ἄξιος est Græcæ elegantiæ locutio. Arrianus 4. 11. in Epictetum, Σαυτὸν ἄξιον ἡγῇ τοῦ ὄζειν. Idem 2. 20. Κόβδε, καὶ τὰ τοῦ σκώληκος ποίει, ὧν ἄξιον ἕκεινας σεαυτόν. Ibidem, Ὧν ἄξιον ἕκεινας σεαυτὸν, ἔδιε, καὶ πίνε, καὶ συνουσίαζε. Apud Ariſtophanem ille in Equit.

Οὐκ ἀξιῶ γὰ μ' αὐτὸν ἰσχύειν μέγα.

Scholiaſtes, οὐκ ἄξιον κρίνω. Imò nec ignota Latinis hæc loquendi venuſtas. Cicero Catil. 1. *Quàm longè videtur à carcere atque à vinculis abeſſe debere, qui ſeipſum jam dignum cuſtodiâ judicavit?* E converſo 1. 2 apud Quintilianum, *Optimus quiſque præceptor frequentiâ gaudet, ac majore ſe theatro dignum putat.* Et Apuleium, *Sola Philoſophia ſuum non deſpexit ingenium, nec indignam ſe exiſtimavit cui Divinarum & humanarum rerum diſceptatio deferatur.* Parem poteſtatem habet utraque locutio: nam qui ſe turpia digna putat, hoc ipſo bonis ſe indignum judicat. In l. 21. ff. De ſtatu hom. *Homo liber qui ſe vendidit, manumiſſus, ad ſtatum non revertitur quo ſe abdicavit:* id eſt, ὃ οὐκ ἄξιον ἑαυτὸν ἔκεινεν. Apud Ciceronem in Pro Cecina eſt, *videri eum, qui cùm liber eſſet, cenſeri noluerit, ipſum ſibi libertatem abjudicaſſe.* Arrianus 1. 2. in Epictetum, Σὺ εἶ ὁ σαυτὸν εἰδὼς πόσου ἄξιος εἶ, καὶ πόσου σεαυτὸν πωλῶν.

Com. 48. καὶ ὅσοι ἦσαν τεταγμένοι εἰς ζωὴν αἰώνιον] Τάξιν εἰς ζωὴν αἰώνιον heic, non eſt, ad æternam vitam prædeſtinare, ſed ponere in eo ſtatu qui capaces illius vitæ faciebat, donando fidem nempe. Matth. 20. 16. κλεῖν· 1 Pet. 2. 8. τιθέναι· 2 Tim. 2. 4. στρατολογεῖν· nam & στρατεὰς hîc à militia deſumptum putem. Salvatos fuiſſe hos omnes non eſt neceſſe credere.

Com. 50. τοὺς πρώτους τῆς πόλεως] τοὺς κατ' ἐξοχὴν ἄνδρας τῆς πόλεως ut infrà 25. 23. τοὺς ἐν τῇ πόλει πρωτεύοντας Artemidorus 3. 64. dixit. τοὺς τῆ δόξαις καὶ πίστεσι πρωτεύοντας Dio in fragmentis. Paulus 2. 2. ad Galat. τοὺς δοκοῦντας. Infrà 25. 2. & 28. 17. ſimpliciter πρῶτοι vocantur. Latinis *principales*, ut, præter Tertullianum & Juriſconſultos, Apuleio Mileſ. 8. & 4. Florid. nonnunquam *Principes*. Gloſſarium, *Princeps*, πρωτοπολίτης. Sic Plinius Epiſt. 3. 7. & Cicero in Familiaribus.

Ibid. καὶ ὑξέβαλον αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ὁρίων αὐτῶν] Hieronymus in Epiſtolis, *Amos de Samaria pellitur. Cur, quæſo? nempe ideo quia Chirurgici ſpirituales ſecantes vitia peccatorum, ad pœnitentiam cohortabantur.*

Com. 51. ἐκτινάξαντες τὸν κονιορτὸν τῶν ποδῶν αὐτῶν, &c.] Matth. 10. 14. Sic κόνιν τῶν ὅπλων ἀποσείεσθαι Plutarch. in de Alex. fort.

Κεφ. ιδ'.

1. Ἐγένετο δὲ ἐν Ἰκονίῳ κατὰ τὸ αὐτὸ εἰσελθεῖν αὐτοὺς εἰς τὴν συναγωγὴν τῶν Ἰουδαίων, καὶ λαλῆσαι οὕτως ὥστε πιστεῦσαι Ἰουδαίων τε καὶ Ἑλλήνων πολὺ πλῆθος.

2. Οἱ δὲ ἀπειθοῦντες Ἰουδαῖοι ἐπήγειραν καὶ ἐκάκωσαν τὰς ψυχὰς τῶν ἐθνῶν κατὰ τῶν ἀδελφῶν.

3. Ἱκανὸν μὲν οὖν χρόνον διέτριψαν, παῤῥησιαζόμενοι ἐπὶ τῷ Κυρίῳ τῷ μαρτυροῦντι τῷ λόγῳ τῆς χάριτος αὐτοῦ, καὶ διδόντι σημεῖα καὶ τέρατα γίνεσθαι διὰ τῶν χειρῶν αὐτῶν.

4. Ἐσχίσθη δὲ τὸ πλῆθος τῆς πόλεως· καὶ οἱ μὲν ἦσαν σὺν τοῖς Ἰουδαίοις, οἱ δὲ, σὺν τοῖς ἀποστόλοις.

5. Ὡς δὲ ἐγένετο ὁρμὴ τῶν ἐθνῶν τε καὶ Ἰουδαίων σὺν τοῖς ἄρχουσιν αὐτῶν, ὑβρίσαι καὶ λιθοβολῆσαι αὐτούς,

6. Συνιδόντες κατέφυγον εἰς τὰς πόλεις τῆς Λυκαονίας, Λύστραν καὶ Δέρβην, καὶ τὴν περίχωρον·

7. Κἀκεῖ ἦσαν εὐαγγελιζόμενοι.

8. Καί τις ἀνὴρ ἐν Λύστροις ἀδύνατος τοῖς ποσὶν ἐκάθητο, χωλὸς ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτοῦ ὑπάρχων, ὃς οὐδέποτε περιεπεπατήκει.

9. Οὗτος ἤκουε τοῦ Παύλου λαλοῦντος· ὃς ἀτενίσας αὐτῷ, καὶ ἰδὼν ὅτι πίστιν ἔχει τοῦ σωθῆναι,

10. Εἶπε μεγάλῃ τῇ φωνῇ, Ἀνάστηθι ἐπὶ τοὺς πόδας σου ὀρθός. Καὶ ἥλλετο, καὶ περιεπάτει.

11. Οἱ δὲ ὄχλοι ἰδόντες ὃ ἐποίησεν ὁ Παῦλος, ἐπῆραν τὴν φωνὴν αὐτῶν, Λυκαονιστὶ λέγοντες, Οἱ θεοὶ ὁμοιωθέντες ἀνθρώποις κατέβησαν πρὸς ἡμᾶς.

12. Ἐκάλουν τε τὸν μὲν Βαρνάβαν, Δία· τὸν δὲ Παῦλον, Ἑρμῆν· ἐπεὶ αὐτὸς ἦν ὁ ἡγούμενος τοῦ λόγου.

13. Ὁ δὲ ἱερεὺς τοῦ Διὸς τοῦ ὄντος πρὸ τῆς πόλεως αὐτῶν, ταύρους καὶ στέμματα ἐπὶ τοὺς πυλῶνας ἐνέγκας, σὺν τοῖς ὄχλοις ἤθελε θύειν.

Verſio Vulgata.

1. FActum eſt autem Iconii ut ſimul introirent ſynagogam Judæorum, & loquerentur ità ut crederet Judæorum & Græcorum copioſa multitudo.

2. Qui verò increduli fuerunt Judæi, ſuſcitaverunt, & ad iracundiam concitaverunt animas Gentium adverſùs fratres.

3. Multo igitur tempore demorati ſunt, fiducialiter agentes in Domino teſtimonium perhibente verbo gratiæ ſuæ, dante ſigna & prodigia fieri per manus eorum.

4. Diviſa eſt autem multitudo civitatis: & quidam quidem erant cum Judæis, quidam verò cum Apoſtolis.

5. Cùm autem factus eſſet impetus Gentilium & Judæorum cum principibus ſuis, ut contumeliis afficerent & lapidarent eos,

6. Intelligentes confugerunt ad civitates Lycaoniæ, Lyſtram & Derben, & univerſam in circuitu regionem:

7. Et ibi euangelizantes erant.

8. Et quidam vir Lyſtris infirmus pedibus ſedebat, claudus ex utero matris ſuæ, qui nunquam ambulaverat.

9. Hic audivit Paulum loquentem. Qui intuitus eum, & videns quia fidem haberet ut ſalvus fieret,

10. Dixit magnâ voce, Surge ſuper pedes tuos rectus. Et exſilivit, & ambulabat.

11. Turbæ autem cùm vidiſſent quod fecerat Paulus, levaverunt vocem ſuam Lycaonicè dicentes, Dii ſimiles facti hominibus, deſcenderunt ad nos.

12. Et vocabant Barnabam, Jovem; Paulum verò, Mercurium, quoniam ipſe erat dux verbi.

13. Sacerdos quoque Jovis qui erat ante civitatem, tauros & coronas ante januas afferens, cum populis volebat ſacrificare.

14. Ἀκού-

14. Ἀκούσαντες δὲ οἱ ἀπόστολοι Βαρνάβας καὶ Παῦλος, διαῤῥήξαντες τὰ ἱμάτια αὐτῶν ἐξεπήδησαν εἰς τὸν ὄχλον, κράζοντες,

15. Καὶ λέγοντες, Ἄνδρες, τί ταῦτα ποιεῖτε; καὶ ἡμεῖς ὁμοιοπαθεῖς ἐσμεν ὑμῖν ἄνθρωποι, εὐαγγελιζόμενοι ὑμᾶς ἀπὸ τούτων τῶν ματαίων ἐπιστρέφειν ἐπὶ τὸν Θεὸν τὸν ζῶντα, ὃς ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς·

16. Ὃς ἐν ταῖς παρῳχημέναις γενεαῖς εἴασε πάντα τὰ ἔθνη πορεύεσθαι ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν.

17. Καίτοιγε οὐκ ἀμάρτυρον ἑαυτὸν ἀφῆκεν, ἀγαθοποιῶν, οὐρανόθεν ὑμῖν ὑετοὺς διδοὺς καὶ καιροὺς καρποφόρους, ἐμπιπλῶν τροφῆς καὶ εὐφροσύνης τὰς καρδίας ἡμῶν.

18. Καὶ ταῦτα λέγοντες, μόλις κατέπαυσε τοὺς ὄχλους τοῦ μὴ θύειν αὐτοῖς.

19. Ἐπῆλθον δὲ ἀπὸ Ἀντιοχείας καὶ Ἰκονίου Ἰουδαῖοι· καὶ πείσαντες τοὺς ὄχλους, καὶ λιθάσαντες τὸν Παῦλον, ἔσυρον ἔξω τῆς πόλεως, νομίσαντες αὐτὸν τεθνάναι.

20. Κυκλωσάντων δὲ αὐτὸν τῶν μαθητῶν, ἀναστὰς εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν, καὶ τῇ ἐπαύριον ἐξῆλθε σὺν τῷ Βαρνάβᾳ εἰς Δέρβην.

21. Εὐαγγελισάμενοί τε τὴν πόλιν ἐκείνην, καὶ μαθητεύσαντες ἱκανοὺς, ὑπέστρεψαν εἰς τὴν Λύστραν καὶ, Ἰκόνιον καὶ Ἀντιόχειαν·

22. Ἐπιστηρίζοντες τὰς ψυχὰς τῶν μαθητῶν, παρακαλοῦντες ἐμμένειν τῇ πίστει, καὶ ὅτι διὰ πολλῶν θλίψεων δεῖ ἡμᾶς εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ.

23. Χειροτονήσαντες δὲ αὐτοῖς πρεσβυτέρους κατ' ἐκκλησίαν, προσευξάμενοι μετὰ νηστειῶν, παρέθεντο αὐτοὺς τῷ Κυρίῳ εἰς ὃν πεπιστεύκεισαν.

24. Καὶ διελθόντες τὴν Πισιδίαν, ἦλθον εἰς Παμφυλίαν.

25. Καὶ λαλήσαντες ἐν Πέργῃ τὸν λόγον, κατέβησαν εἰς Ἀτταλείαν.

26. Κἀκεῖθεν ἀπέπλευσαν εἰς Ἀντιόχειαν, ὅθεν ἦσαν παραδεδομένοι τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ ἔργον ὃ ἐπλήρωσαν.

27. Παραγενόμενοι δὲ καὶ συναγαγόντες τὴν ἐκκλησίαν, ἀνήγγειλαν ὅσα ἐποίησεν ὁ Θεὸς μετ' αὐτῶν, καὶ ὅτι ἤνοιξε τοῖς ἔθνεσι θύραν πίστεως.

28. Διέτριβον δὲ οὐκ ὀλίγον σὺν τοῖς μαθηταῖς.

14. Quod ubi audierunt Apoſtoli Barnabas & Paulus, conſciſſis tunicis ſuis exſilierunt in turbas, clamantes,

15. Et dicentes, Viri, quid hæc facitis? & nos mortales ſumus, ſimiles vobis homines, annunciantes vobis ab his vanis converti ad Deum vivum qui fecit cœlum, & terram, & mare, & omnia quæ in eis ſunt:

16. Qui in præteritis generationibus dimiſit omnes gentes ingredi vias ſuas.

17. Et quidem non ſine teſtimonio ſemetipſum reliquit, benefaciens de cœlo, dans pluvias & tempora fructifera, implens cibo & lætitiâ corda noſtra.

18. Et hæc dicentes, vix ſedaverunt turbas, nè ſibi immolarent.

19. Supervenerunt autem quidam ab Antiochia & Iconio Judæi: & perſuaſis turbis, lapidantéſque Paulum, traxerunt extra civitatem, exiſtimantes eum mortuum eſſe.

20. Circumdantibus autem eum diſcipulis, ſurgens intravit civitatem, & poſterâ die profectus eſt cum Barnaba in Derben.

21. Cúmque euangelizaſſent civitati illi, & docuiſſent multos, reverſi ſunt Lyſtram & Iconium & Antiochiam,

22. Confirmantes animas diſcipulorum, exhortantéſque ut permanerent in fide, & quoniam per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei.

23. Et cùm conſtituiſſent illis per ſingulas eccleſias presbyteros, & oraſſent cum jejunationibus, commendaverunt eos Domino in quem crediderunt.

24. Tranſeuntéſque Piſidiam, venerunt in Pamphyliam.

25. Et loquentes verbum Domini in Pergen, deſcenderunt in Attaliam.

26. Et indè navigaverunt Antiochiam, unde erant traditi gratiæ Dei in opus quod compleverunt.

27. Cùm autem veniſſent, & congregaſſent eccleſiam, retulerunt quanta feciſſet Deus cum illis, & quia aperuiſſet Gentibus oſtium fidei.

28. Morati ſunt autem tempus non modicum cum diſcipulis.

Ad Cap. XIV.

Com. 3. Ἱκανὸν μὲν οὖν χρόνον διέτριψαν, παῤῥησιαζόμενοι, &c.] Similia de Paulo infrà 28.30, & 31. vide. Ἱκανὰς διέτριψε χρόνους etiam Herodianus dixit. Sic Luc. 20.9. ἱκανοὺς χρόνους ἀποδημεῖν. Sic infrà 18. 18. ἱκανὰς ἡμέρας προσμεῖναι· & ſuprà 3.43. ἡμέρας ἱκανὰς μεῖναι.

Ibid. μαρτυροῦντι τῷ λόγῳ τῆς χάριτος αὐτοῦ, διδόντι σημεῖα, &c.] Habemus ſimili argumento Hebr. 2. 4. συνεπιμαρτυρεῖν· & Marc. 16.20. συνεργεῖν. Vide ad Matt. 28.20. dicta.

Com. 4. Ἐσχίσθη δὲ τὸ πλῆθος τῆς πόλεως] Sic infrà 23. 7. ἐσχίσθη τὸ πλῆθος. Lucianus in Aſino, Τὸ θέατρον εἰς δύο γνώμας ἐσχίζετο. Vide Joh. 7.43. 10.19. & locum Dionis Caſſii infrà ad 19. 32. allatum.

Ibid. Καὶ οἱ μὲν ἦσαν σὺν τοῖς Ἰουδαίοις] Terent. Phorm.

Ni hæc ità eſſent, cum illo haud ſtares, Phædria.

Vulgatus hîc, *Et quidam quidem erant cum Judæis, quidam autem*, &c. Ità & infrà Idem 14.32. *Quidam quidem irridebant, quidam verò*, &c.

Com. 8. ἀδυνάτου] τοῖς ποσὶν, χωλὸς ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτοῦ ὑπάρχων, ὃς οὐδέποτε περιεπεπατήκει] Locutio tripliciter variata, ut expreſſior fiat. Similes vide Luc. 18.34. Joh. 3.13. & 10.12. Eraſmum injuriâ notat Beza quòd ἀδύνατον *debilem* vertit. Seneca Suaſor. 7. *Vives, ſed eruentur oculi tui: vives, ſed debilitabuntur pedes tui.* Et ità non ſemel Apuleius. Adde Leonis locum ſuprà ad 3. 5. adductum.

Com. 9. καὶ ἰδὼν ὅτι πίστιν ἔχει τοῦ σωθῆναι] Non fruſtrà hoc: ἐν ταῖς θαυματουργίαις enim χρεία καὶ τῆς ποιοῦντος δυνάμεως, καὶ ἅμα δεχομένων πίστεως, ut bene ad Marc. 6. Theophylactus.

Com. 10. ἥλατο καὶ περιεπάτει] Vide ſuprà ad 3.8. notata.

Com. 11. λέγοντες, Οἱ θεοὶ ὁμοιωθέντες ἀνθρώποις κατέβησαν εἰς ἡμᾶς] Non putârunt eos

Penè

Penè deos, aut qui possent dii jure videri:
sed deos sub humana imagine terras invisentes. Eunapius in vita Ædesii de Eustathio, Ὥ,τε ξένοις μὲ ἀνδράσι, θεοῖς δ σωτελυχηκέναι. Apuleius, ubi de inaccessa Psyches formositate, *Jámq; proximas civitates & attiguas regiones fama pervaserat, Deam quam cærulum profundum pelagi peperit, & ros spumantium fluctuum educavit, jam Numinis sui passim tributâ veniâ, in mediis conversari populi cœtibus, &c.* Præcipuè autem increbrescebat credulitas ista cùm quis præceptis vel factis publicè prodesset. Themist. 9. Orat. Ἀλλ' ἔοικε κ ὁ παλαιὸς λόγ& ἀληθὴς εἶν λίαν κ τ ἀρχαίας φιλοσοφίας, ὡς ἄρα κ' χρόνος πνὰς ἀεισμήσας, ποτὲ μὲ ἀκήρατοι κ θεῖαι δυνάμεις ἐπ' ἀγαθῷ τῆ ἀνθρώπων ἐμβατεύσειν τ γῆ, ἐκ τῶ ὑρανοῦ καποδσαι, ἐκ ηέρα ἐναμίγαι καθ' Ἡσόδον, ἀλλὰ σώματα ἠμφιεσμέναι παραπλήσια τοῖς ἡμετέροις, κ βίον ὑποδδσαι ἤπιο τ φύσεως, ἕνεκεν τ πρὸς ἡμᾶς κοινωνίας. Iamblich. Καὶ μὴ τῆ θεῶν τ Πυθαγόραν λοιπὸν καλπείθμουν ὡς ἀγαθόν πνα δαίμονα, κ φιλανθρωπότατον· οἱ μὲ τ Πύθιον, οἱ δ τὸν ἐξ Ὑπερβορέων Ἀπόλλωνα, οἱ δ τὸν Παίωνα, οἱ δ τῆ τῶ Σελλοῦ κατοικούντων Δαιμόνων ἕνα. ἄλλοι δ ἄλλων τῆ Ὀλυμπίων θεῶν ἐφήμιζον, εἰς ὠφέλειαν κ ἐπανόρθωσιν τῶ ἀνητῶ βίου λέγοντες ἐν ἀνθρωπίνῃ μορφῇ φανῆναι τοῖς τότε. Vide & infrà 28. 6.

Ibid. καπέβη] Plutarch. λογ. 6'. de Alex. fort. Δημήτριο δ τ Ἀλεξάνδρου δυνάμεως ἢ Τύχη ζωκερὼν ὑποπάσασα περσέθηκε, ΚΑΤΑΙΒΑΤΗΙ χαλέμῳ& ἐπήκουε, κ πρέσβεις πρὸς αὐτὸν ἐκ ἔπεμπον, ἀλλὰ θεωρεῖς αἱ πόλεις, κ τὰς ἀποκείσεις χρησμὸς περσηρώδουν.

Com. 12. Ἐκήλουν τε, &c. τὸν Παῦλον, Ἑρμῆν] Eunapius in Proæresio, Τὰ σέρνα πρεπιλιχμησάμενοι καθάπ ἀγάλματ& ἐνθὺς πάντες οἱ παρόντες, οἱ μὲ πόδας, οἱ δ τὰς χεῖρας περσεκυόων· οἱ δ θεὸν ἔφασαν, οἱ δ Ἑρμοῦ λογίου τύπον. Lactantius 7. 13. de Trismegisto, *Quamvis in deos relatus Mercurii nomine ab Ægyptiis honoretur.* Repete & Iamblichi locum suprà proximè adductum.

Com. 13. Ὁ δ ἱερεὺς τῶ Διὸς τῶ ὄντ& πρὸ τῆς πόλεως αὐτῆ, &c.] Hesychius, Ἀντήλιοι, θεοὶ οἱ πρὸ τῆ πυλῶν ἱδρύμενοι.

Ibid. ταύρους κ στέμματα ἐπὶ τοὺ πυλῶνας ἐνέγκας, ζωὴ τοῖς ὄχλοις ἤθελε θύειν] Apud Hesiodum,

Ἑρχόμενον δ' ἀνὰ ἄστυ θεὸν ὡς ἱλάσκοντο.

Apud Plautum,

——*Pseudole, arcesse hostias,*
Victimas, lanios, ut ego huic sacrificem summo Jovi:
Nam hic mihi nunc est multò potior Jupiter quàm Jupiter.

Apuleius ubi suprà, *Puella supplicatur, & in humanis vultibus Dea tantæ numina placantur: & in matutino progressu virginis, victimis & epulis Veneris absentis numen propitiatur.* Apud Ovidium,

Ibis Dardanias ingens regina per urbes,
Téque novam credet vulgus adesse Deam.
Quáque feres gressus adolebunt cinnama flammis,
Cæsáque sanguineam victima planget humum.

Confer Daniel. 2. 46. Στέμματα hîc qui *taurorum*, non *deorum* intellexit, non puto fefellisse. Minucius in Octavio, *Victimæ ad supplicium saginantur, hostiæ ad pœnam coronantur.* Plutarchus in Parallel. de Medullina Arantii filia, Μεδύλλα δ πατέρα, κ κεφαλώσασα, ὤμαξε ἐπὶ τὸν βωμὸν, &c. κ δακρύσασα ἀνῆλε. Diod. Siculus lib. 16. de Apolline Pythio, Ἐσήμανεν ἐν πανηγύρει κ θεῶν θυσίαις φίλιππον ὥσπερ δ παῖδα ἐσεμνῶν ζφαγύσασθαι.

Com. 14. Διαῤῥήξαντες τὰ ἱμάτια αὐτῆ, &c.] Enixè vehementérque honorem nimium deprecantium mos. Suetonius de Augusto, *Dictaturam magnâ vi offerente populo, genu nixus, dejectâ* (malim *rejectâ*) *ab humeris togâ, nudo pectore deprecatus est.*

Com. 15. Ἄνδρες, &c.] Commotiùs & subitariùs loquentis sermo. Vide suprà ad 1. 11. dicta.

Ibid. τί ταῦτα ποιεῖτε;] Quasi dicerent,

Θεῶν δ δυνατὸν κόσμον ὑ πρέπει φέρειν,

ut apud Euripidem. Tale & illud,

Οὔ τοι ἐγὼ θεός εἰμι, τί μ' ἀθανάτοισιν εἴσκεις;

Apud Ovidium Metam. 14. Sibylla ad Æneam,

Nec Dea sum dixit, nec sacri thuris honore
Humanum dignare caput, nè nescius erres.

Sic Apollonius Lacedæmonios apud Philostratum 4. 10. ei sacrificaturientes prohibet.

Ibid. κ ἡμεῖς ὁμοιοπαθεῖς ἐσμὲν ὑμῖν ἄνθρωποι] Τρεπτοὶ, κ ἐμπαθεῖς τῆ εἰς κακίαν Συμφορᾶ, οἷόν εἰσιν αἱ ἀνθρώπιναι ψυχαὶ, ut alicubi Hierocles locutus. Vide quæ suprà Petrus 10. 26. Joannes Apocal. 19. 10. 22. 9. & nos in Notis ad Jacobum 5. 17. diximus.

Ibid. τύπων ἧ ματαίων] Sic sæpius in his libris, de Ethnica vanitate. Vide Rom. 8. 20. Ephes. 4. 17. 1 Pet. 1. 18.

Ibid. ὃς ἐποίησε τ ὐρανὸν, κ τ γῆν, κ τὴν θάλασσαν, &c.] Josephus ex persona Solomonis Deum alloquentis, Σὺ οἶκον μὲ αἰώνιον ἔχεις, κ ἐξ ὧν σεαυτῆ εἰργάσω γενόμενα τὸν ὐρανὸν οἶδα μὲν κ ἀέρα κ γῆν κ θάλασσαν. Vide & suprà 5. 50. & quæ infrà ad 17. 24. dicenda.

Com. 16. Ὃς ἐν τ παρωχημέναις γενεαῖς εἴασε πάντα τὰ ἔθνη πορεύεσθαι τ ὁδοῖς αὐτῆ] Permisit suis viis incedere eos, nimirum dum non patefaceret se. Paulus ipse ad Ephes. 3. 5. Ὃς ἐν ἑτέραις γενεαῖς οὐκ ἐγνωρίσθη τοῖς υἱοῖς τῆ ἀνθρώπων, &c. Eorum nempe ingratitudine, & præcipuè Idolomaniâ, irritatus. Ad illa suprà 7. ὁ θεὸς παρέδωκεν αὐτὸ, Theophylactus, Ἐμβύνοντας τῇ ἀσεβείᾳ, φησὶ. Theodoretus 7. θεῖ προνοίας, τὰς ὑνίας ἐῶντα πολλάκις, κ φέρεσθαι τῆ ἀνθρώπων ὡς ἂν θέλωσι ζυγχωρῶντα τὸ γῆν. Pro ἐᾶν, infrà 17. 30. hoc argumento ὑπερθεῖν habemus. Vide & quæ notata ibi.

Com. 17. Καίτοιγε οὐκ ἀμάρτυρον ἑαυτὸν ἀφῆκεν] In Epistolis Heracliti dictis, Ἐὰν μὴ ἱδρυθῇ Θεῶ βωμὸς, οὐκ ἔστι θεὸς· ἐὰν δ ἱδρυθῇ μὴ Θεοῦ, θεός ὅστις· ὅστις λίθοι θεῶν μάρτυρες. ἔργα δεῖ μαρτυρεῖν, οἷα ἡλίου· νυξ αὐτῆ κ ἡμέρα μαρτυροῦσιν· ὕφεσι αὐτῆ μάρτυρες· γῆ ὅλη καρποφοροῦσα μάρτυς· quæ quàm his Pauli conveniant, quæ continuò hîc sequuntur ostendunt.

Ibid. ἀγαθοποιῶν] Philo in Legat. Ὁ τῆ κόσμου παντὸς εὐεργέτης, ὃς τῇ αὐτῆ δυνάμει τοῖς μέρεσι πᾶσι τῆ παντὸς ἀφθόνως ἀφειδοῦς οὐσίας ἀγαθῶν ἐνδίδωσιν. Idem in Allegoriis, Ὁ θεὸς χαρίζε τ ἀγαθὰ πᾶσιν. Et in De Decalogo, ἀφ' ἧ πρέπον πηγῆς ἄρδε τ κόσμ κ ταῖς ἐν αὐτῷ τὰ ὁπ μέρεσιν ἀγαθά. Theodoretus περὶ προν. 7. Μυείοις ἄσοις ἀγαθεῖς τὸ ἡμέτερον γῆ& πρεικλύζοντα. Siracides 16. 30. Ἐνέπλησεν αὐτὸ (γῆν) πᾶ ἀγαθῶν αὐτῶ. De eodem Themistius, Τῶν ἀγαθῶν τμίας. Athenagoras in Pro Christianis, Τελέως ἀγαθὸς ὢν, ἀϊδίως ἀγαθοποιὸς ὄφθη. Et adde quæ plura infrà ad 17. 25. notanda.

Ibid. ὐρανόθεν ὑμῖν διδὺς, &c.] De eodem Ausonius, *datorum plenus.* De Jove in Pluti fabula Aristophanes,

——Τὸν πλοῦτον ἔχει, παύτην δ' ἡμῖν ἀποπέμπει·

Supplendum ὐρανόθεν.

Ibid. ὑετὸν] Hâc notâ & in additamentis Baruchi com. 53. à diis Gentium distinguitur. Apud Aristophanem Nubibus Ille, Οὐκ ἔστι Ζεύς· cui alter, Τί λέγεις σὺ; ἀλλὰ τίς ὕει; Vide Maximum Tyrium jam statim adducendum. Matt. 5. 45. & quæ notata ibi. Nonnulli hîc post ὐρανόθεν distinguunt, & id verbi cum ἀγαθοποιῶν jungunt: quos & locus è Siracide prolatus tueri posset. Ego positam receptamque interpunctionem sequendam putem. Euripides,

Ἐρᾷ δ' ὁ σεμνὸς ὐρανὸς πλησούμενο&
Ὁμέρου πεσεῖν εἰς γαῖαν, &c.——

Jacobus 5. 18. ὁ ὐρανὸς ὑετὸν ἔδωκε.

Ibid. κ καιροὺς καρποφόρους] Cyprianus, *Videmus, &c. Dei nutu tempora obsequi, elementa famulari, spirare ventos, fontes fluere, grandescere copias messium, fructus mitescere vinearum, exuberare pomis arbusta, &c.* Arrianus 1. 4. in Epictetum, Τεταγμένως, καθάπ ἐπ πρεσάγματ& Θεῦ, ὅταν ἐλθὼν ὥρη τῆς φυτοῖς ἀνθεῖν, ἀνθεῖ· ὅταν ὥρη βλαστάνειν, βλαστάνει· ὅταν ὠκεάνῃ τ καρπὸν, ὠκεάνει· ὅταν ὥρη παιδίον, παιδίον. Idem 3. 26. Τὸν ἥλιον τίς πεποίηκε; πὺ καρπὺς δέπις; πὺς δ' ὥρας τίς; ubi supplendum, οὐχὶ ὁ θεός; Et 2. 23. Ὑπὲρ καρπῶν ξηρῶν, ὑπὲρ οἴνου, ὑπὲρ ἐλαίου ἐυχαριστεῖ τῷ Θεῷ. Claudianus,

——*Qui*

— Qui lege moveri
Sidera, qui fruges diverso tempore naſci, &c.

Maximus Tyrius Diſſ. 25. Τὸν ὡρῶν ταμίαν, τὸν καρπῶν προφέα, ἢ ἠυθμιον, τὸν ὑέτιον, τὸν ἐπικάρπιον. Philo in περὶ φιλανθρωπ. Τὸν πρὸς γεωργίαν ἀσκοῦντα πλεῖσα καὶ ἀναγκαιότατα· πρὸς καρποφορίαν καὶ εὐγονίαν καιρούς, ὑετοὺς, ἀέρος εὐκρασίας, &c. Minucius in Octavio, *Quid cùm ordo temporum ac frugum ſtabili varietate diſtinguitur? nónne auctorem ſuum parentémque teſtatur? Ver aequè cum ſuis floribus, & æſtas cum ſuis meſſibus, & autumni maturitas grata, & hiberna olivitas neceſſaria,* &c. Clemens ad Corinthios, Τῇ κυοφορουσα χθὼν τὸ θέλημα αὐτοῦ τοῖς ἰδίοις καιροῖς ἢ παμπληθῆ ἀνθρώπους τε καὶ θηρσὶ, &c. προφὼ ἀνατέλλει. Lactantius 7.4. de animantibus loquens, *Ut vivere, ut conſtare poſſint, omnia his neceſſaria temporibus certis ſubminiſtrantur.* Lucretius,

Creſcunt arbuſta, & fœtus in tempore fundunt.

Pindarus,

Ἐν χερῶ δ' ὅτ' ὤν μέλαιναι καρπὸν
ἔδωκαν ἄρουραι·
δένδρεά τ' ὐκ ἐθέλει πάσαις ἐτέων
πειθόμοις
ἄνθε' ἐυᾶδες φέρειν πλέτῳ ἴσον,
ἀλλ' ἐν ἀμείβοντι.

Boetius Conſolat. lib. 1.

Nec quæras avidâ manu
Vernos ſtringere palmites:
Uvis ſi libeat frui,
Autumno potiùs ſua
Bacchus munera contulit.
Signat tempora propriis
Aptans officiis Deus;
Nec quas ipſe coercuit,
Miſceri patitur vices.

Philo in περὶ κοσμουργ. Ἐν μέρει γίνεται τὰ γινόμενα· χρόνοις διαφέρουσιν, ἀλλ' ὐκ ἀθρόα καιρῷ ἑνί. Quod hîc ἐν μέρει, Pindarus ἐν ἀμείβοντι vocat. Scholiaſtes Heſiodi, φέρουσι τὰ δένδρα καρπὸν ὑπὸ ΤΗΣ ὡρῶν. μετακυλινδουμένου δὲ τοῦ ἐνιαυτοῦ αἱ ὧραι τελειοῦσι ταῦτα ποιοῦσι. Apuleius de Sole, *Quatuor temporum vices mutat,* &c. *hinc alimenta nobis ſuppetunt earum rerum quas accedere his mundi partibus Deus voluit.* Horatius,

——Variiſque mundum
Temperat horis.

Vide Geneſ. 8. 22. Levit. 26. 4. Job. 5. 26. Pſal. 1. 3. & 145. 15. Ezech. 34. 26, 27. Jer. 5. 24. Matth. 21. 34. Marc. 11. 13.

Ibid. ἐμπλῶν τροφῆς] De eodem 1. 11. Lactant. *Salutem tribuit, victum multiplicem ſubminiſtrat.* Idem, *Ille nos innumerabilibus copiis alit, ille ſuſtentat.* Seneca, *Unde hæc innumerabilia oculos, aures, & animum mulcentia? unde illa luxuriam quoque inſtruens copia? neque enim neceſſitatibus tantummodo noſtris proviſum eſt, uſque in delicias amamur. Tot arbuſta non uno modo frugifera, tot herbæ ſalutares, tot varietates ciborum per totum annum digeſtæ, ut inerti quoque fortuita terra alimenta præberent. Jam animalia omnis generis, alia in ſicco ſolidóque, alia in humido naſcentia, alia per ſublime dimiſſa, ut omnis rerum naturæ pars tributum nobis aliquod conferret.* Iterum Lactantius in de Ira Dei cap. 13. *Ut clarum ſit divinam providentiam rerum & copiarum abundantiâ vitam hominum inſtruere atque ornare voluiſſe: ob eámque cauſam & aerem volucribus, & mare piſcibus, & terram quadrupedibus implevit.* Adde quæ plura infrà ad 17. 25. notata. Τροφῆς καὶ ἐυφροσυνῆς ἐμπιπλᾶν, eſt quod Jobi 22. 18. & Luc. 1. 53. ΤΗΣ ἀγαθῶν ἐμπλήσθην. Sirachidi 35. 14. ὑπὸ ΤΗΣ ἀγαθῶν μεθύσκεσθαι.

Com. 19. καὶ λιθάσαντες τὸν Παῦλον, &c.] Non Barnabam, ſed Paulum, quia is, ut qui λόγου ἡγεμὼν erat, multitudini magìs erat inviſus: ampliùs, ità diſpenſante divinâ voluntate, ut ejuſmodi ſupplicium ob prædicationem Dei filii ad aliquid pateretur, quale in Stephanum ipſe eo nomine aut ſtatuerat aut approbaverat.

Ibid. νομίσαντες αὐτὸν τεθνάναι] Sic ſolet. Vide Plinii locum paulò infrà adducendum. Plutarchus in de Lacon. Apophthegm. Πολλὰς πληγὰς λαβόντος, καὶ ἀπενεχθέντος οἴκαδε ὡς τεθνηκότος.

Com. 20. Κυκλωσάντων δὲ αὐτὸν τῶν μαθητῶν, ἀναστὰς εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν] Reverſus ad præſentium ſenſum ab illata ex tot lapidum vulneribus animi exſternatione. Quanquam fieri potuit (ſi quod ſentio eloqui licuerit) ut & mortuum ſe fingeret. Id ſummè periclitantes feciſſe non ſemel legimus: promemúſque in eam mentem Autorum electiores locos nonnullos. Lucianus Aſino, Ψεύδεται ὡς τεθνηκὼς ἐν τῇ πληγῇ. Apuleius 9. *Nec ille proſtratus ac præventus vulneribus ullum reperire quiens ſalutis ſubſidium, quod ſolum reſtabat, ſimulat ſe mortuum.* In Fabulis Avieni,

Ille trahens nullo jacuit veſtigia greſſu,
Exanimem fingens, ſponte reliſus humi.

De patre ſuo Alexander apud Curtium, *Debilitatum vulnere quod in quadam conſternatione acceperat, non aliàs quàm ſimulatione mortis tutiorem.* Florus 4. 10. *Deleta q; reliqua copia forent, niſi urgentibus telis in modum grandinis,* &c. *procubuiſſent in genua milites, & elatis ſuper capita ſcutis cæſorum ſpeciem præbuiſſent.* Plinius 3 Epiſt. 14. ubi de Largio Macedone, *Cùm exanimem putarent, abjiciunt in fervens* (balnei) *pavimentum, ut experirentur an viveret. Ille, ſive quia non ſentiebat, ſive quia non ſentire ſimulabat, immobilis & extentus fidem peractæ mortis implevit.* Quam nec animalia quædam ſolertiam ignorare legimus. Ælianus de echino terreſtri 6. 54. Μέλλων ἁλίσκεσθαι, ἑαυτὸν σωτηλήσας ἄληπτον ἐφυάζει, εἶτα μέν τοι καὶ πέζει τὸ πνεῦμα, καὶ ἀκίνητος ἀτρεμεῖ, καὶ ἢ τεθνεῶτα ὑποκρίνεται. Conjecturam noſtram faciunt probabilem & illa, ΤΗΣ μαθητῆς αὐτὸν κυκλωσάντων: quæ ſic ſumenda putamus ac ſi adſcripta etiam vox μόνων foret. Ubi ex vocibus adſtantium percepit nullos niſi amicos adeſſe, imbrémque qui in ſe ſaxeum devolverant, in diverſa abiiſſe, tum verò oculos aperuit, & ſe humo levavit. Colorem ſuſpicioni noſtræ dant & verba ἀναστὰς εἰσῆλθεν, &c. quæ innuunt Paulum ſuis viribus, non adſiſtentium ope ſe in pedes erexiſſe: ſuſſque non alienis pedibus in urbem intuliſſe ſe. Nec verò hujuſmodi aſtutiam imputantes illi, peccare quidquam putamus nos in tam ſancti viri pietatem, aut in vigorem conſtantiámque tam boni militis, quem nunc nocturnis itineribus, nunc corbibus per muros demiſſis inſidiantium conatus evaſiſſe comperimus: non lucis uſuræ cupidine, at Chriſtum prædicandi, plurésque ob tam excelſum nomen agones ſubeundi. Vide Rom. 15. 31. Illud κυκλωσάντων bene *circumſtantium* verterunt. Apuleius Floridis, *Qui exequias ejus venerant circumſtare.*

Ibid. καὶ τῇ ἐπαύριον ἐξῆλθε, &c.] Nè per moram ab incolis loci illius agnoſceretur, & ſe iterum in diſcrimen conjiceret. Vide ſuprà 12. 17. in fine.

Com. 22. ἐμμένειν τῇ πίστει] Apud Suidam in Θεαγόνης, Τῇ ΤΗΣ ἀληθείας σεμνότητι ΤΗΣ φιλοσόφων ἐμμένων. Iſocrates ad Nicoclem, Ἃ τοῖς παισὶ τοῖς ἑαυτοῦ ἂν συμβουλεύσας, τούτοις αὐτὸς ἐμμένειν ἀξιοῦ. Sic apud Plutarchum Inſtit. Lacon. ἐμμένειν ὅρκοις· Joſephum Antiq. 11. ἐμμένειν τοῖς πατρῴοις ἔθεσιν· Simplicium in cap. 27. Epicteti, τῇ τοῦ βελτίονος βίᾳ αἱρέσει ἐμμένειν· Eundem in cap. 74. ibidem, ἀγαθῷ ἐμμένειν· Deut. 27. 26. ἐμμένειν τοῖς γεγραμμένοις· Hebr. 8. 9. τῇ διαθήκῃ ἐμμένειν· & ſuprà 13. 43. τῇ χάριτι προσμένειν.

Ibid. καὶ ὅτι διὰ πολλῶν θλίψεων δεῖ ἡμᾶς εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ] Maximus Tyrius Diſſert. 26. Πολλὰς δεῖ ἡδονὰς παραθρεμμένην, καὶ πολλοῖς πόνοις ἀντιβλέψαι, ἵνα κτησώμεθα κτῆμα ἡδονῆς πάσαις ἰσοτάσιον, καὶ πόνοις πᾶσιν ἀντίρροπον. Lactantius de Opif. Dei, cap. 20. *Noluit Deus hominem ad immortalem beatitudinem delicato itinere pervenire.* Et Divin. Inſtit. 7. cap. ult. *Si beati eſſe volumus, cogitanda ac proponenda nobis ſunt non tantùm Terentiana illa, molendum eſſe uſque in piſtrinum, vapulandum, habenda compedes, ſed his multò atrociora: carcer, catenæ, tormenta patienda, ſuſtinendi dolores, mors denique ipſa & ſuſcipienda eſt, & ferenda.* Marius apud Saluſtium, *Nè illi*

illi falsi sunt qui diversissimas res pariter exspectant, ignaviæ voluptatem, & præmia virtutis. Hierocles, Οἱ ἀθληταὶ στέφανον οὐκ ἀγωνιζόμενοι ἢ λαμβάνουσιν.

Com. 26. εἰς τὸ ἔργον ὃ ἐπλήρωσαν] Ἔργον εὐαγγελισῶν nempe, 2 Tim. 4. 5. Ἐκπλήρωσον τὸ ἑαυτῦ ἔργον dixit & Epictetus cap. 31.

Com. 27. ἀνήγγελλον ὅσα ἐποίησεν ὁ θεὸς μετ' αὐτῶν] Infrà 15. 4, & 12. item 21. 19.

Κεφ. ιε'.

1. Καί τινες καταλθόντες ἀπὸ τ Ἰουδαίας, ἐδίδασκον τοὺς ἀδελφούς, Ὅτι ἐὰν μὴ περιτέμνησθε τῷ ἔθει Μωϋσέως, οὐ δύνασθε σωθῆναι.

2. Γενομένης οὖν στάσεως καὶ συζητήσεως οὐκ ὀλίγης τῷ Παύλῳ καὶ τῷ Βαρνάβα πρὸς αὐτούς, ἔταξαν ἀναβαίνειν Παῦλον καὶ Βαρνάβαν καί τινας ἄλλους ἐξ αὐτῶν πρὸς τοὺς ἀποστόλους & πρεσβυτέρους εἰς Ἱερουσαλήμ, περὶ τ ζητήματος τούτου.

3. Οἱ μὲν οὖν προπεμφθέντες ὑπὸ τ ἐκκλησίας, διήρχοντο τήν τε Φοινίκην καὶ Σαμάρειαν, ἐκδιηγούμενοι τ ἐπιστροφὴν τῶν ἐθνῶν· καὶ ἐποίουν χαρὰν μεγάλην πᾶσι τοῖς ἀδελφοῖς.

4. Παραγενόμενοι δὲ εἰς Ἱερουσαλὴμ, ἀπεδέχθησαν ὑπὸ τ ἐκκλησίας καὶ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν πρεσβυτέρων· ἀνήγγειλάν τε ὅσα ὁ Θεὸς ἐποίησε μετ' αὐτῶν.

5. Ἐξανέστησαν δέ τινες τῶν ἀπὸ τ αἱρέσεως τ Φαρισαίων πεπιστευκότες, λέγοντες, ὅτι δεῖ περιτέμνειν αὐτοὺς, παραγγέλλειν τε τηρεῖν τόν νόμον Μωϋσέως.

6. Συνήχθησάν δὲ οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ πρεσβύτεροι ἰδεῖν περὶ τοῦ λόγου τούτου.

7. Πολλῆς δὲ συζητήσεως γενομένης, ἀναστὰς Πέτρος εἶπε πρὸς αὐτούς, Ἄνδρες ἀδελφοί, ὑμεῖς ἐπίστασθε ὅτι ἀφ' ἡμερῶν ἀρχαίων ὁ Θεὸς ἐν ἡμῖν ἐξελέξατο διὰ τοῦ στόματός μου ἀκοῦσαι τὰ ἔθνη τόν λόγον τοῦ εὐαγγελίου, καὶ πιστεῦσαι.

8. Καὶ ὁ καρδιογνώστης Θεὸς ἐμαρτύρησεν αὐτοῖς δοὺς αὐτοῖς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καθὼς καὶ ἡμῖν·

9. Καὶ οὐδὲν διέκρινε μεταξὺ ἡμῶν τε καὶ αὐτῶν, τῇ πίστει καθαρίσας τὰς καρδίας αὐτῶν.

10. Νῦν οὖν τί πειράζετε τὸν Θεὸν, ἐπιθεῖναι ζυγὸν ἐπὶ τ τράχηλον τῶν μαθητῶν, ὃν οὔτε οἱ πατέρες ἡμῶν οὔτε ἡμεῖς ἰσχύσαμεν βαστάσαι;

11. Ἀλλὰ διὰ τ χάριτος Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ πιστεύομεν σωθῆναι, καθ' ὃν τρόπον κἀκεῖνοι.

12. Ἐσίγησε δὲ πᾶν τὸ πλῆθος· καὶ ἤκουον Βαρνάβα καὶ Παύλου ἐξηγουμένων ὅσα ἐποίησεν ὁ Θεὸς σημεῖα καὶ τέρατα ἐν τοῖς ἔθνεσι δι' αὐτῶν.

13. Μετὰ δὲ τὸ σιγῆσαι αὐτούς, ἀπεκρίθη Ἰάκωβος, λέγων, Ἄνδρες ἀδελφοί, ἀκούσατέ μου.

14. Συμεὼν ἐξηγήσατο καθὼς πρῶτον ὁ Θεὸς ἐπεσκέψατο λαβεῖν ἐξ ἐθνῶν λαὸν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ.

15. Καὶ τούτῳ συμφωνοῦσιν οἱ λόγοι τ προφητῶν· καθὼς γέγραπται,

16. Μετὰ ταῦτα ἀναστρέψω, καὶ ἀνοικοδομήσω τ σκηνὴν Δαβὶδ τ πεπτωκυῖαν, καὶ τὰ κατεσκαμμένα αὐτῆς ἀνοικοδομήσω, καὶ ἀνορθώσω αὐτήν·

17. Ὅπως ἂν ἐκζητήσωσιν οἱ κατάλοιποι τ ἀνθρώπων τ Κύριον, καὶ πάντα τὰ ἔθνη ἐφ' οὓς ἐπικέκληται τό ὄνομά μου ἐπ' αὐτούς· λέγει Κύριος ὁ ποιῶν ταῦτα πάντα.

Versio Vulgata.

1. ET quidam descendentes de Judæa, docebant fratres, Quia nisi circumcidamini secundùm morem Moysi, non potestis salvari.

2. Factâ ergò seditione non minimâ Paulo & Barnabæ adversùs illos, statuerunt ut ascenderent Paulus & Barnabas & quidam alii ex aliis ad Apostolos & presbyteros in Hierusalem, super hac quæstione.

3. Illi ergò deducti ab ecclesia pertransibant Phœnicem & Samariam, narrantes conversionem Gentium: & faciebant gaudium magnum omnibus fratribus.

4. Cùm autem venissent Jerosolymam, susceptì sunt ab ecclesia & ab Apostolis & senioribus, annunciantes quanta Deus fecisset cum illis.

5. Surrexerunt autem quidam de hæresi Pharisæorum qui crediderunt, dicentes, Quia oportet circumcidi eos, præcipere quoque servare Legem Mosi.

6. Convenerúntque Apostoli & seniores videre de verbo hoc.

7. Cùm autem magna conquisitio fieret, surgens Petrus dixit ad eos, Viri fratres, vos scitis quoniam ab antiquis diebus Deus in nobis elegit, per os meum audire Gentes verbum Euangelii, & credere.

8. Et qui novit corda Deus, testimonium perhibuit, dans illis Spiritum sanctum sicut & nobis,

9. Et nihil discrevit inter nos & illos, fide purificans corda eorum.

10. Nunc ergò quid tentatis Deum, imponere jugum super cervices discipulorum, quod neque patres nostri neque nos portare potuimus?

11. Sed per gratiam Domini Jesu Christi credimus salvari, quemadmodum & illi.

12. Tacuit autem omnis multitudo: & audiebant Barnabam & Paulum narrantes quanta Deus fecisset signa & prodigia in Gentibus per eos.

13. Et postquam tacuerunt, respondit Jacobus, dicens, Viri fratres, audite me.

14. Simon narravit quemadmodum primùm Deus visitavit sumere ex Gentibus populum nomini suo.

15. Et huic concordant verba Prophetarum, sicut scriptum est,

16. Post hæc revertar, & reædificabo tabernaculum David, quod decidit, & diruta ejus reædificabo, & erigam illud:

17. Ut requirant cæteri hominum Dominum, & omnes gentes super quas invocatum est nomen meum, dicit Dominus faciens hæc.

18. Γνωστὰ ἀπ' αἰῶνός ἐστι τῷ Θεῷ πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ.

18. Notum à seculo est Domino opus suum.

19. Διὸ ἐγὼ κρίνω μὴ παρενοχλεῖν τοῖς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἐπιστρέφουσιν ἐπὶ τὸν Θεόν·

19. Propter quod ego judico, non inquietari eos qui ex Gentibus convertuntur ad Deum,

20. Ἀλλὰ ἐπιστεῖλαι αὐτοῖς τοῦ ἀπέχεσθαι ἀπὸ τῶν ἀλισγημάτων τῶν εἰδώλων, καὶ τῆς πορνείας, καὶ τοῦ πνικτοῦ, καὶ τοῦ αἵματος.

20. Sed scribere ad eos ut abstineant se à contaminationibus simulacrorum, & fornicatione, & suffocatis, & sanguine.

21. Μωσῆς γὰρ ἐκ γενεῶν ἀρχαίων κατὰ πόλιν τοὺς κηρύσσοντας αὐτὸν ἔχει, ἐν ταῖς συναγωγαῖς κατὰ πᾶν σάββατον ἀναγινωσκόμενος.

21. Moyses enim à temporibus antiquis habet in singulis civitatibus qui eum prædicent in synagogis, ubi per omne sabbatum legitur.

22. Τότε ἔδοξε τοῖς ἀποστόλοις καὶ τοῖς πρεσβυτέροις σὺν ὅλῃ τῇ ἐκκλησίᾳ, ἐκλεξαμένους ἄνδρας ἐξ αὐτῶν πέμψαι εἰς Ἀντιόχειαν σὺν τῷ Παύλῳ καὶ Βαρνάβᾳ, Ἰούδαν τὸν ἐπικαλούμενον Βαρσαβᾶν, καὶ Σίλαν, ἄνδρας ἡγουμένους ἐν τοῖς ἀδελφοῖς·

22. Tunc placuit Apostolis & senioribus cum omni ecclesia, eligere viros ex eis, & mittere Antiochiam cum Paulo & Barnaba, Judam, qui cognominabatur Barsabas, & Silam, viros primos in fratribus,

23. Γράψαντες διὰ χειρὸς αὐτῶν τάδε, Οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ ἀδελφοὶ, τοῖς κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν καὶ Συρίαν καὶ Κιλικίαν ἀδελφοῖς τοῖς ἐξ ἐθνῶν, χαίρειν.

23. Scribentes per manus eorum, Apostoli & seniores, fratres, his qui sunt Antiochiæ & Syriæ & Ciliciæ fratribus ex Gentibus, salutem.

24. Ἐπειδὴ ἠκούσαμεν ὅτι τινὲς ἐξ ἡμῶν ἐξελθόντες ἐτάραξαν ὑμᾶς λόγοις, ἀνασκευάζοντες τὰς ψυχὰς ὑμῶν, λέγοντες περιτέμνεσθαι καὶ τηρεῖν τὸν νόμον· οἷς οὐ διεστειλάμεθα·

24. Quoniam audivimus, quia quidam ex nobis exeuntes, turbaverunt vos verbis, evertentes animas vestras, quibus non mandavimus:

25. Ἔδοξεν ἡμῖν γενομένοις ὁμοθυμαδὸν, ἐκλεξαμένους ἄνδρας πέμψαι πρὸς ὑμᾶς, σὺν τοῖς ἀγαπητοῖς ἡμῶν Βαρνάβᾳ καὶ Παύλῳ,

25. Placuit nobis collectis in unum, eligere viros & mittere ad vos cum charissimis nostris Barnaba & Paulo,

26. Ἀνθρώποις παραδεδωκόσι τὰς ψυχὰς αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

26. Hominibus qui tradiderunt animas suas pro nomine Domini nostri Jesu Christi.

27. Ἀπεστάλκαμεν οὖν Ἰούδαν καὶ Σίλαν, καὶ αὐτοὺς διὰ λόγου ἀπαγγέλλοντας τὰ αὐτά.

27. Misimus ergò Judam & Silam, qui & ipsi vobis verbis referent eadem.

28. Ἔδοξε γὰρ τῷ ἁγίῳ πνεύματι καὶ ἡμῖν, μηδὲν πλέον ἐπιτίθεσθαι ὑμῖν βάρος πλὴν τῶν ἐπάναγκες τούτων·

28. Visum est enim Spiritui sancto & nobis, nihil ultrà imponere vobis oneris quàm hæc necessaria:

29. Ἀπέχεσθαι εἰδωλοθύτων καὶ αἵματος, καὶ πνικτοῦ, καὶ πορνείας· ἐξ ὧν διατηροῦντες ἑαυτοὺς, εὖ πράξετε. Ἔρρωσθε.

29. Ut abstineatis vos ab immolatis simulacrorum, & sanguine, & suffocato, & fornicatione, à quibus custodientes vos, bene agetis. Valete.

30. Οἱ μὲν οὖν ἀπολυθέντες ἦλθον εἰς Ἀντιόχειαν· καὶ συναγαγόντες τὸ πλῆθος, ἐπέδωκαν τὴν ἐπιστολήν.

30. Illi ergò dimissi descenderunt Antiochiam: & congregatâ multitudine tradiderunt epistolam.

31. Ἀναγνόντες δὲ, ἐχάρησαν ἐπὶ τῇ παρακλήσει.

31. Quam cùm legissent, gavisi sunt super consolatione.

32. Ἰούδας δὲ καὶ Σίλας, καὶ αὐτοὶ προφῆται ὄντες, διὰ λόγου πολλοῦ παρεκάλεσαν τοὺς ἀδελφοὺς, καὶ ἐπεστήριξαν.

32. Judas autem & Silas, & ipsi cùm essent prophetæ, verbo plurimo consolati sunt fratres & confirmaverunt.

33. Ποιήσαντες δὲ χρόνον, ἀπελύθησαν μετ' εἰρήνης ἀπὸ τῶν ἀδελφῶν πρὸς τοὺς ἀποστόλους.

33. Facto autem ibi aliquanto tempore, dimissi sunt cum pace à fratribus ad eos qui miserant illos.

34. Ἔδοξε δὲ τῷ Σίλᾳ ἐπιμεῖναι αὐτοῦ.

34. Visum est autem Silæ ibi remanere: Judas autem solus abiit.

35. Παῦλος δὲ καὶ Βαρνάβας διέτριβον ἐν Ἀντιοχείᾳ, διδάσκοντες καὶ εὐαγγελιζόμενοι, μετὰ καὶ ἑτέρων πολλῶν, τὸν λόγον τοῦ Κυρίου.

35. Paulus autem & Barnabas demorabantur Antiochiæ, docentes, & euangelizantes cum aliis pluribus verbum Domini.

36. Μετὰ δέ τινας ἡμέρας εἶπε Παῦλος πρὸς Βαρνάβαν, Ἐπιστρέψαντες δὴ ἐπισκεψώμεθα τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν κατὰ πόλιν ἐν αἷς κατηγγείλαμεν τὸν λόγον τοῦ Κυρίου, πῶς ἔχουσι.

36. Post aliquot autem dies, dixit ad Barnabam Paulus, Revertentes visitemus fratres per universas civitates, in quibus prædicavimus verbum Domini, quomodo se habeant.

37. Βαρνάβας δὲ ἐβούλετο συμπαραλαβεῖν καὶ Ἰωάννην τὸν καλούμενον Μάρκον.

37. Barnabas autem volebat secum assumere & Johannem, qui cognominabatur Marcus.

38. Παῦλος δὲ ἠξίου τὸν ἀποστάντα ἀπ' αὐτῶν ἀπὸ Παμφυλίας καὶ μὴ συνελθόντα αὐτοῖς εἰς τὸ ἔργον, μὴ συμπαραλαβεῖν τοῦτον.

38. Paulus autem rogabat eum, (ut qui discessisset ab eis de Pamphylia, & non isset cum eis in opus) non debere recipi.

39. Ἐγένετο δὲ παροξυσμὸς, ὥστε ἀποχωρισθῆναι αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων· τόν τε Βαρνάβαν παραλαβόντα τὸν Μάρκον, ἐκπλεῦσαι εἰς Κύπρον.

39. Facta est autem dissensio, ità ut discederent abinvicem, & Barnabas quidem assumpto Marco navigaret Cyprum.

40. Παῦλος

40. Παῦλος δὲ ἐπιλεξάμενος Σίλαν ἐξῆλθε, παραδοθεὶς τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν.

41. Διήρχετο δὲ τὴν Συρίαν καὶ Κιλικίαν, ἐπιστηρίζων τὰς ἐκκλησίας.

40. Paulus verò electo Sila profectus est, traditus gratiæ Dei à fratribus.

41. Perambulabat autem Syriam & Ciliciam, confirmans ecclesias: præcipiens custodire præcepta Apostolorum & seniorum.

Ad Cap. XV.

Com. 1. Καί τινες, &c.] Ex Judæis fidem amplexis. Paulus 1.10. ad Titum, Μαιαιολόγοι, φρεναπάται, μάλιστα οἱ ἐκ περιτομῆς· ubi & sequitur, διδάσκοντες ἃ μὴ δεῖ· ut hîc ἐδίδασκον, &c.

Com. 2. Γενομένης οὖν στάσεως, &c.] Vulgatus, *seditione*; Recentior, *repugnantiâ*; meliùs vir summus, *contentione*: poteris etiam *strepitu*, vel *tumultu*: nam στάσις hcic ponitur pro opposito *quietis* vel *silentii*. Sic Plutarchus ancillas Θορυβούσας καὶ φασαζούσας inopino dominæ interventu cessare dixit.

Com. 9. Καὶ οὐδὲν διέκρινε μεταξὺ ἡμῶν τε καὶ αὐτῶν] Ποιῶν nempe τὰ ἀμφότερα ἓν, καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας· ut Eph. 2.14.

Com. 10. ἐπιθεῖναι ζυγὸν, &c.] Φορτίον δυσβάστακτον. Vide ad Matth. 23.4. dicta.

Com. 12. Ἐσίγησε δὲ πᾶν τὸ πλῆθος, καὶ ἤκουσε, &c.] Id est, ἐν σιγῇ ἤκουσε. *Conticuere omnes.* Ecclesiastes 9. Λόγοι σοφῶν ἐν ἀναπαύσει ἀκούονται. Cicero ad Q. Fratrem, *Auditus est magno silentio.* Plin. 2. Epist. 10. *Imaginor qui concursus, quæ admiratio te, qui clamor, quod etiam silentium maneat.* Μετὰ φόβου καὶ σιωπῆς προσέχειν apud Plutarchum habemus. Musonii est apud Aulum Gellium, *Admirationem quæ maxima est, non verba, sed silentium parere.* Confer infrà 22. 2.

Com. 17. λέγει κύριος, ὁ ποιῶν ταῦτα πάντα] Vide ad Matth. 21.42. notata.

Com. 18. Γνωστὰ ἀπ' αἰῶνός ἐστι τῷ Θεῷ πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ] Ità meliùs quàm in MS. Regis mei, γνωστὸν, & ἔργον. Siracides 33.13. Πᾶσαι αἱ ὁδοὶ αὐτῶν κατ' εὐδοκίαν αὐτοῦ. Scriptor Judithæ 9.6. Πᾶσαι αἱ ὁδοί σου ἕτοιμοι, καὶ αἱ κρίσεις σου ἐν προγνώσει. Philo in Allegoriis, Ὁ ζωοπλάστης θεὸς ὑπίσχνεται ἑαυτῷ κρηνῶς δημιουργήματα, καὶ πρὶν αὐτὰ εἰς ἄκρον διατορεῦσαι, τάς τε δυνάμεις αἷς αὐδὴς χρήσονται, καὶ σωμάτων τὰ ἔργα τέκτων, καὶ πάντη. Simplicius in cap. 38. Epicteti, Καὶ γνῶσιν ἔχειν (τὸν θεὸν) ἀνάγκη τὸν ἀκρατάτων· ὁ γὰρ ἂν τῷ ὑπ' αὐτὸν φραγμῶν ἀγνοήσειε. Cicero 1. De Divinat. *Neque enim ignorant dii quæ ab ipsis constituta & designata sunt.* Seneca 4.32. De Benef. *Nota est illis operis sui series: omnium illis rerum per manus suas iturarum scientia in aperto semper est, nobis ex abdito subit: & quæ repentina putamus, illis prævisa veniunt ac familiaria.* Qui loci Jacobi verbis eximiè & mirabiliter concinunt.

Com. 19. Διὸ ἐγὼ κρίνω μὴ παρενοχλεῖν τοῖς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἐπὶ τὸν θεὸν ἐπιστρέφουσιν] Imponendo tam grave jugum; suprà Com. 10. Gregor. Nazianz. Orat. in Baptism. Μὴ χωμένδα χειροκάπηλοι καὶ χειρέμπορεσι, μηδὲ φορτιδῶμεν πλέον ἢ δυνώμεδα φέρειν, ἵνα μὴ ἀντάνδρῳ τῇ νηῒ βαπτιδῶμεν, καὶ τὸ χάεισμα ναναγήσωμεν. Illud ἐγὼ cum emphasi proferendum. Apud Terentium Eunuch. 5.8.

Militem ego rivalem recipiendum censeo:

ubi Donatus, *Quod EGO addidit, eo dicto usus est quo uti solent qui plus in negotio vident.*

Com. 20. Ἀλλ' ἐπιστεῖλαι αὐτοῖς τοῦ ἀπέχεσθαι τῶν ἀλισγημάτων τῶν εἰδώλων,] Seneca Epist. 94. *Imbecillioribus ingeniis necesse est aliquem præire: Hoc vitabis, hoc facies.* Suidas, Ἀλισγημάτων, τῶν μιασμάτων ἐκ μυσαρᾶς τῶν εἰδώλων θυσίας.

Com. 22. ἐκλεξαμένους ἄνδρας] Æneid. 2. *Delecta corpora;* Servius, *delectorum virorum:* & 9.

At vos ô lecti ——

ubi Servius, *Virtute lecti.* Sic *magnos & electos viros*, Minucius in Octavio dixit.

Com. 24. ὅτι τινὲς ἐξ ἡμῶν ἐξελθόντες, &c.] Ἐξ ἡμῶν ἐξελθόντες, ἀλλ' οὐκ ἐξ ἡμῶν· ut 1 Joh. 2. 19.

Ibid. ἐταράξαν ὑμᾶς λόγοις, ἀνασκευάζοντες τὰς ψυχὰς ὑμῶν] *Avertentes animos vestros*, à recto tramite nimirum. Virgilius,

Conjugis ut magicis sanos avertere sacris
Experiar sensus ——

ubi Servius, *Avertere, à sanitate mutare, aut avertere pro pervertere:* vel ἀνασκευάζοντες, ut ad Titum 1.11. ἀναστρέποντες· quo sensu hîc Vetus, *evertentes:* figurâ ab ædificiis sumptâ. Onomast. vetus, *Destruo*, ἀνασκευάζω. Glossarium, *destruit*, καταλύει, ἀνασκευάζει. Ταράττειν est, in pace & tranquillitate ambulantes scrupulis turbare. Sic Galat. 1.7. & 5.10. Simile apud Apuleium 2. *responsis turbulentare.*

Ibid. οἷς οὐ διεστειλάμεθα] Juvenalis,

—— *Hæc ego nunquam*
Mandavi, dices olim: nec talia suasi.

Com. 26. Ἀνδράσι παραδεδωκόσι τὰς ψυχὰς αὐτῶν τῷ, &c.]

Φευδάλλων ψυχῆς ἐπαμύνιος θέμιστι ——

ut in versiculis Soloni adscriptis. Hoc infrà 20, 24. τὴν ψυχὴν οὐ τιμίαν ἔχειν· Philip. 2.30. τῇ ψυχῇ παραβολευσάμενος· Judic. 18.25. ψυχὴν τιθέναι· Tyrtæo veteri Poetæ, προτιθέναι· 2 Maccab. 14.38. ψυχὴν παραβάλλεσθαι· Rom. 5.7. ὑποδανεῖν τολμᾷν· Rom. 16.4. τράχηλον ὑποτιθέναι. *Pro qua non metuam mori*, Horatius dixit.

Com. 28. Ἔδοξε τῷ ἁγίῳ πνεύματι καὶ ἡμῖν] Id est, Spiritui sancto per nos loquenti, & consilia nostra dirigenti. Vide Joh. 16.13. & suprà 13.2. Porrò similem suprà copulam 5.32. habemus.

Ibid. μηδὲν πλέον ἐπιτίθεσθαι ὑμῖν βάρος] Sic Apoc. 2.24. Οὐ βάλλω ἐφ' ὑμᾶς ἄλλο βάρος, πλὴν ὃ ἔχετε κρατήσατε. Philo in de Diris, Ἐβάρυναν ἀνθρώπους ἀθέσμοις ἐρευνῶντες οἱ δυνατώτεροι ζωοτροφίαις καὶ ἀδιαφόροις ἐπιτάγμασιν.

Ibid. ἐπάναγκες] Gloss. Ἐπάναγκες, *necesse.* Onom. vet. *Necesse*, Ἐπάναγκες.

Com. 29. ἐξ ὧν διατηροῦντες ἑαυτοὺς, εὖ πράξετε.

Hæc si faxitis, rectè gandebitis semper.

Incertus apud Stobæum,

—— Ταῦτα δρῶν,
Κάλλιστον ἕξεις σέφανον εὐκλείας ἀεί.

Plato in Alcibiade, Οὔτοι σε παύσουσι ὑμᾶς εὐθὺς ἐγγυᾶσθαι εὐδαιμονήσειν. Aristoph. Ecclesiaz.

—— Ταῦτα κἂν πάθητέ μοι,
Εὐδαιμονοῦντες τὸν βίον διάξετε.

Petrus 2.1.10. Ταῦτα ποιοῦντες οὐ πταίσητέ ποτε.

Ibid. Ἐρρῶσθε] Artemidorus 3.44. Ἴδιον πάσης ἐπιστολῆς, τὸ Χαῖρε καὶ Ἐρρωσο λέγειν. Vide infrà 23.10.

Com. 30. καὶ συναγαγόντες τὸ πλῆθος, ἐπέδωκαν τὴν ἐπιστολὴν] Vide 1 Thess. 5.27. Coloss. 4.16. Servius ad Æn. 2. *Hæc* (Epistola) *inventa, more militiæ Regi oblata est, & lecta principibus convocatis.*

Com. 32. καὶ αὐτοὶ προφῆται ὄντες] Sic suprà 27. καὶ αὐτοὺς διὰ λόγου τὰ αὐτὰ ἀναγγέλλοντας. Utitur præ aliis Lucas hâc loquendi formâ. Vide in Euang. 2. 37. & 7.12. & 8.41. & 19.2.

Com. 33. ἀπελύθησαν μετ' εἰρήνης] Quod Euang. 2.29. ἐν εἰρήνῃ ἀπολύειν.

Com. 36. ἐπισκεψώμεθα τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν κατὰ πᾶσαν πόλιν, &c.] Similis locutio Plinii illa 9. Epist. 30. *Sustentantem fovente mque orbe* (malim *quasi orbe*) *quodam sociali tatis ambire.*

Κεφ. ις'.

1. Κατήντησε δὲ εἰς Δέρβην καὶ Λύστραν. καὶ ἰδοὺ μαθητής τις ἦν ἐκεῖ, ὀνόματι Τιμόθεος, υἱὸς γυναικός τινος Ἰουδαίας πιστῆς, πατρὸς δὲ Ἕλληνος.

2. Ὃς ἐμαρτυρεῖτο ὑπὸ τῶν ἐν Λύστροις καὶ Ἰκονίῳ ἀδελφῶν.

3. Τοῦτον ἠθέλησεν ὁ Παῦλος σὺν αὐτῷ ἐξελθεῖν· καὶ λαβὼν περιέτεμεν αὐτὸν, διὰ τοὺς Ἰουδαίους τοὺς ὄντας ἐν τοῖς τόποις ἐκείνοις. ἤδεισαν γὰρ ἅπαντες τὸν πατέρα αὐτοῦ ὅτι Ἕλλην ὑπῆρχεν.

4. Ὡς δὲ διεπορεύοντο τὰς πόλεις, παρεδίδοσαν αὐτοῖς φυλάσσειν τὰ δόγματα τὰ κεκριμένα ὑπὸ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν πρεσβυτέρων τῶν ἐν Ἱερουσαλήμ.

5. Αἱ μὲν οὖν ἐκκλησίαι ἐστερεοῦντο τῇ πίστει, καὶ ἐπερίσσευον τῷ ἀριθμῷ καθ' ἡμέραν.

6. Διελθόντες δὲ τὴν Φρυγίαν καὶ τὴν Γαλατικὴν χώραν, κωλυθέντες ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος λαλῆσαι τὸν λόγον ἐν τῇ Ἀσίᾳ.

7. Ἐλθόντες κατὰ τὴν Μυσίαν, ἐπείραζον κατὰ τὴν Βιθυνίαν πορεύεσθαι· καὶ οὐκ εἴασεν αὐτοὺς τὸ πνεῦμα.

8. Παρελθόντες δὲ τὴν Μυσίαν, κατέβησαν εἰς Τρωάδα.

9. Καὶ ὅραμα διὰ τῆς νυκτὸς ὤφθη τῷ Παύλῳ· Ἀνήρ τις ἦν Μακεδὼν ἑστὼς, παρακαλῶν αὐτὸν, καὶ λέγων, Διαβὰς εἰς Μακεδονίαν βοήθησον ἡμῖν.

10. Ὡς δὲ τὸ ὅραμα εἶδεν, εὐθέως ἐζητήσαμεν ἐξελθεῖν εἰς τὴν Μακεδονίαν, συμβιβάζοντες ὅτι προσκέκληται ἡμᾶς ὁ Κύριος εὐαγγελίσασθαι αὐτούς.

11. Ἀναχθέντες οὖν ἀπὸ τῆς Τρωάδος, εὐθυδρομήσαμεν εἰς Σαμοθρᾴκην, τῇ τε ἐπιούσῃ εἰς Νεάπολιν.

12. Ἐκεῖθέν τε εἰς Φιλίππους, ἥτις ἐστὶ πρώτη τῆς μερίδος τῆς Μακεδονίας πόλις, κολωνία. ἦμεν δὲ ἐν ταύτῃ τῇ πόλει διατρίβοντες ἡμέρας τινάς.

13. Τῇ τε ἡμέρᾳ τῶν σαββάτων ἐξήλθομεν ἔξω τῆς πύλεως παρὰ ποταμὸν, οὗ ἐνομίζετο προσευχὴ εἶναι· καὶ καθίσαντες ἐλαλοῦμεν ταῖς συνελθούσαις γυναιξί.

14. Καί τις γυνὴ ὀνόματι Λυδία, πορφυρόπωλις πόλεως Θυατείρων, σεβομένη τὸν Θεὸν, ἤκουεν· ἧς ὁ Κύριος διήνοιξε τὴν καρδίαν, προσέχειν τοῖς λαλουμένοις ὑπὸ τοῦ Παύλου.

15. Ὡς δὲ ἐβαπτίσθη καὶ ὁ οἶκος αὐτῆς, παρεκάλεσε, λέγουσα, Εἰ κεκρίκατέ με πιστὴν τῷ Κυρίῳ εἶναι, εἰσελθόντες εἰς τὸν οἶκόν μου, μείνατε. Καὶ παρεβιάσατο ἡμᾶς.

16. Ἐγένετο δὲ πορευομένων ἡμῶν εἰς προσευχὴν, παιδίσκην τινὰ ἔχουσαν πνεῦμα Πύθωνος, ἀπαντῆσαι ἡμῖν, ἥτις ἐργασίαν πολλὴν παρεῖχε τοῖς κυρίοις αὐτῆς μαντευομένη.

17. Αὕτη κατακολουθήσασα τῷ Παύλῳ καὶ ἡμῖν, ἔκραζε λέγουσα, Οὗτοι οἱ ἄνθρωποι, δοῦλοι τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου εἰσὶν, οἵτινες καταγγέλλουσιν ἡμῖν ὁδὸν σωτηρίας.

18. Τοῦτο δὲ ἐποίει ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας. Διαπονηθεὶς δὲ ὁ Παῦλος, καὶ ἐπιστρέψας, τῷ πνεύματι εἶπε, Παραγγέλλω σοι ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐξελθεῖν ἀπ' αὐτῆς. Καὶ ἐξῆλθεν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ.

Vulgata Verſio.

1. PErvenit autem in Derben & Lyſtram. Et ecce, diſcipulus quidam erat ibi nomine Timotheus, filius mulieris viduæ fidelis, patre Gentili.

2. Huic teſtimonium bonum reddebant qui in Lyſtris erant & Iconio fratres.

3. Hunc voluit Paulus ſecum proficiſci: & aſſumens circumcîdit eum propter Judæos qui erant in illis locis. Sciebant enim omnes quòd pater ejus erat Gentilis.

4. Cùm autem pertranſirent civitates, tradebant eis cuſtodire dogmata quæ erant decreta ab Apoſtolis & ſenioribus qui erant Jeroſolymis.

5. Et eccleſiæ quidem confirmabantur fide, & abundabant numero quotidie.

6. Tranſeuntes autem Phrygiam & Galatiæ regionem, vetati ſunt à Spiritu ſancto loqui verbum in Aſia.

7. Cùm veniſſent autem in Myſiam, tentabant ire in Bithyniam: & non permiſit eos Spiritus Jeſu.

8. Cùm autem pertranſiſſent Myſiam, deſcenderunt Troadem.

9. Et viſio per noctem Paulo oſtenſa eſt: Vir Macedo quidam erat ſtans & deprecans eum, & dicens, Tranſiens in Macedoniam, adjuva nos.

10. Ut autem viſum vidit, ſtatim quæſivimus proficiſci in Macedoniam, certi facti quòd vocaſſet nos Deus euangelizare eis.

11. Navigantes autem à Troade, recto curſu venimus Samothraciam: & ſequenti die Neapolim:

12. Et indè Philippos, quæ eſt prima partis Macedoniæ civitas, colonia. Eramus autem in hac urbe diebus aliquot, conſiſtentes.

13. Die autem ſabbatorum egreſſi ſumus foràs portam juxta flumen, ubi videbatur oratio eſſe: & ſedentes loquebamur mulieribus quæ convenerant.

14. Et quædam mulier nomine Lydia, purpuraria civitatis Thyatirenorum, colens Deum, audivit: cujus Dominus aperuit cor intendere his quæ dicebantur à Paulo.

15. Cùm autem baptizata eſſet, & domus ejus, deprecata eſt, dicens, Si judicaſtis me fidelem Domino eſſe, introite in domum meam, & manete. Et coegit nos.

16. Factum eſt autem euntibus nobis ad orationem, puellam quandam habentem ſpiritum pythonem obviare nobis, quæ quæſtum magnum præſtabat dominis ſuis divinando.

17. Hæc ſubſecuta Paulum & nos, clamabat dicens, Iſti homines, ſervi Dei excelſi ſunt, qui annunciant vobis viam ſalutis.

18. Hoc autem faciebat multis diebus. Dolens autem Paulus, & converſus, ſpiritui dixit, Præcipio tibi in nomine Jeſu Chriſti exire ab ea. Et exiit eâdem horâ.

19. Ἰδόντες

19. Ἰδόντες δὲ οἱ κύριοι αὐτῆς ὅτι ἐξῆλθεν ἡ ἐλπὶς τῆς ἐργασίας αὐτῶν, ἐπιλαβόμενοι τὸν Παῦλον καὶ τὸν Σίλαν, εἵλκυσαν εἰς τὴν ἀγορὰν ἐπὶ τοὺς ἄρχοντας·

20. Καὶ προσαγαγόντες αὐτοὺς τοῖς στρατηγοῖς, ἔπον, Οὗτοι οἱ ἄνθρωποι ἐκταράσσουσιν ἡμῶν τὴν πόλιν, Ἰουδαῖοι ὑπάρχοντες·

21. Καὶ καταγγέλλουσιν ἔθη ἃ οὐκ ἔξεστιν ἡμῖν παραδέχεσθαι, οὐδὲ ποιεῖν, Ῥωμαίοις οὖσι.

22. Καὶ συνεπέστη ὁ ὄχλος κατ' αὐτῶν· καὶ οἱ στρατηγοὶ, περιρήξαντες αὐτῶν τὰ ἱμάτια, ἐκέλευον ῥαβδίζειν.

23. Πολλάς τε ἐπιθέντες αὐτοῖς πληγὰς, ἔβαλον εἰς φυλακήν· παραγγείλαντες τῷ δεσμοφύλακι ἀσφαλῶς τηρεῖν αὐτούς.

24. Ὃς παραγγελίαν τοιαύτην εἰληφὼς, ἔβαλεν αὐτοὺς εἰς τὴν ἐσωτέραν φυλακὴν, καὶ τοὺς πόδας αὐτῶν ἠσφαλίσατο εἰς τὸ ξύλον.

25. Κατὰ δὲ τὸ μεσονύκτιον Παῦλος καὶ Σίλας προσευχόμενοι ὕμνουν τὸν Θεόν· ἐπῆκροῶντο δὲ αὐτῶν οἱ δέσμιοι.

26. Ἄφνω δὲ σεισμὸς ἐγένετο μέγας, ὥστε σαλευθῆναι τὰ θεμέλια τοῦ δεσμωτηρίου· ἀνεῴχθησάν τε παραχρῆμα αἱ θύραι πᾶσαι, καὶ πάντων τὰ δεσμὰ ἀνέθη.

27. Ἐξυπνος δὲ γενόμενος ὁ δεσμοφύλαξ, καὶ ἰδὼν ἀνεῳγμένας τὰς θύρας τῆς φυλακῆς, σπασάμενος μάχαιραν ἔμελλεν ἑαυτὸν ἀναιρεῖν, νομίζων ἐκπεφευγέναι τοὺς δεσμίους.

28. Ἐφώνησε δὲ φωνῇ μεγάλῃ ὁ Παῦλος, λέγων, Μηδὲν πράξῃς σεαυτῷ κακόν· ἅπαντες γάρ ἐσμεν ἐνθάδε.

29. Αἰτήσας δὲ φῶτα εἰσεπήδησε, καὶ ἔντρομος γενόμενος προσέπεσε τῷ Παύλῳ καὶ τῷ Σίλᾳ.

30. Καὶ προαγαγὼν αὐτοὺς ἔξω, ἔφη, Κύριοι, τί με δεῖ ποιεῖν ἵνα σωθῶ;

31. Οἱ δὲ εἶπον, Πίστευσον ἐπὶ τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ σωθήσῃ σὺ καὶ ὁ οἶκός σου.

32. Καὶ ἐλάλησαν αὐτῷ τὸν λόγον τοῦ Κυρίου, καὶ πᾶσι τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ.

33. Καὶ παραλαβὼν αὐτοὺς ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ τῆς νυκτὸς, ἔλουσεν ἀπὸ τῶν πληγῶν· καὶ ἐβαπτίσθη αὐτὸς καὶ οἱ αὐτοῦ πάντες παραχρῆμα.

34. Ἀναγαγών τε αὐτοὺς εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, παρέθηκε τράπεζαν, καὶ ἠγαλλιάσατο, πανοικὶ πεπιστευκὼς τῷ Θεῷ.

35. Ἡμέρας δὲ γενομένης ἀπέστειλαν οἱ στρατηγοὶ τοὺς ῥαβδούχους, λέγοντες, Ἀπόλυσον τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους.

36. Ἀπήγγειλε δὲ ὁ δεσμοφύλαξ τοὺς λόγους τούτους πρὸς τὸν Παῦλον, Ὅτι ἀπεστάλκασιν οἱ στρατηγοὶ ἵνα ἀπολυθῆτε νῦν οὖν ἐξελθόντες, πορεύεσθε ἐν εἰρήνῃ.

37. Ὁ δὲ Παῦλος ἔφη πρὸς αὐτούς, Δείραντες ἡμᾶς δημοσίᾳ, ἀκατακρίτους, ἀνθρώπους Ῥωμαίους ὑπάρχοντας, ἔβαλον εἰς φυλακὴν, καὶ νῦν λάθρᾳ ἡμᾶς ἐκβάλλουσιν; Οὐ γάρ· ἀλλὰ ἐλθόντες αὐτοὶ ἡμᾶς ἐξαγαγέτωσαν.

38. Ἀνήγγειλαν δὲ τοῖς στρατηγοῖς οἱ ῥαβδοῦχοι τὰ ῥήματα ταῦτα· καὶ ἐφοβήθησαν, ἀκούσαντες ὅτι Ῥωμαῖοί εἰσι.

39. Καὶ ἐλθόντες παρεκάλεσαν αὐτοὺς, καὶ ἐξαγαγόντες ἠρώτων ἐξελθεῖν τῆς πόλεως.

40. Ἐξελθόντες δὲ ἐκ τῆς φυλακῆς εἰσῆλθον εἰς τὴν Λυδίαν· καὶ ἰδόντες τοὺς ἀδελφοὺς, παρεκάλεσαν αὐτοὺς, καὶ ἐξῆλθον.

19. Videntes autem domini ejus quia exivit spes quæstûs eorum, apprehendentes Paulum & Silam perduxerunt in forum ad principes:

20. Et offerentes eos magistratibus, dixerunt, Hi homines conturbant civitatem nostram, cùm sint Judæi:

21. Et annunciant morem quem non licet nobis suscipere, neq; facere, cùm simus Romani.

22. Et cucurrit plebs adversùs eos: & magistratus scissis tunicis eorum, jusserunt eos virgis cædi.

23. Et cùm multas plagas eis imposuissent, miserunt eos in carcerem, præcipientes custodi ut diligenter custodiret eos.

24. Qui cùm tale præceptum accepisset, misit eos in interiorem carcerem, & pedes eorum strinxit ligno.

25. Mediâ autem nocte, Paulus & Silas orantes, laudabant Deum. Et audiebant eos qui in custodia erant.

26. Subitò verò terræmotus factus est magnus, ità ut moverentur fundamenta carceris. Et statim aperta sunt omnia ostia: & universorum vincula soluta sunt.

27. Expergefactus autem custos carceris, & videns januas apertas carceris, evaginato gladio volebat sè interficere, æstimans fugisse vinctos.

28. Clamavit autem Paulus voce magnâ, dicens, Nihil tibi malefeceris: universi enim hîc sumus.

29. Petitóque lumine introgressus est: & tremefactus procidit Paulo & Silæ ad pedes.

30. Et producens eos foràs, ait, Domini, quid me oportet facere ut salvus fiam?

31. At illi dixerunt, Crede in Dominum Jesum: & salvus eris tu & domus tua.

32. Et locuti sunt ei verbum Domini cum omnibus qui erant in domo ejus.

33. Et tollens eos in illa hora noctis, lavit plagas eorum: & baptizatus est ipse, & omnis domus ejus continuò.

34. Cúmque perduxisset eos in domum suam, apposuit eis mensam, & lætatus est cum omni domo sua credens Deo.

35. Et cùm dies factus esset, miserunt magistratus lictores, dicentes, Dimitte homines illos.

36. Nunciavit autem custos carceris verba hæc Paulo, Quia miserunt magistratus ut dimittamini: nunc igitur exeuntes, ite in pace.

37. Paulus autem dixit eis, Cæsos nos publicè, indemnatos, homines Romanos miserunt in carcerem, & nunc occultè nos ejiciunt? Non ità: sed veniant, & ipsi nos ejiciant.

38. Nunciaverunt autem magistratibus lictores verba hæc: timuerúntque audito quòd Romani essent.

39. Et venientes deprecati sunt eos, & educentes rogabant ut egrederentur de urbe.

40. Exeuntes autem de carcere, introierunt ad Lydiam: & visis fratribus, consolati sunt eos, & profecti sunt.

Ad Cap. XVI.

Com. 2. Ὃ ἐμαρτυρῶτο ὑπὸ, &c.] Vide suprà ad 10.22. notata.

Com. 10. Ὡς δὲ τὸ ὅρμα εἶδεν, εὐθέως ἐζητήσαμεν ὄχελαθῆν, &c.] Simile obsequium suprà 10.29. vide.

Com. 11. εὐθυδρομήσαμεν] *Recto cursu devenimus.* Philo in Flaccum, Ἐμπειρότατοι κυβερνῆν, &c. ἁπλανῆ παρέχοντες τὸ ἐπ' εὐθείας δρόμον. Servius ad Æneid. 6. *Navigatio non ab diverticulo sed ab intentione nomen accipit.*

Ibid. τῇ τε ὁρμίσῃ, &c.] Subaudi ἡμέρᾳ. Sic & 20.15. & 21.18. Herodianus lib. 2. τῇ δ' ὁρμίσῃ κατελθὼν ὁπὶ τὸν σύγκλητον, &c.

Com. 12. τὴ μεσίδα τῆ Μακεδονίας] Id est forsan, τῆς Μακεδονίας. Sic Galat. 1. 21. εἰς τὰ κλίματα τῆ Συρίας, &c. pro, εἰς Συρίαν. Vide & Matth. 2.22. & 15.21. & 16.13.

Com. 13. ἔξω τῆ πόλεως παρὰ ποταμὸν, ὃ ἐνομίζετο προσευχὴ εἶναι] Philo in Contra Flaccum, de Alexandrinis Hebræis, Διὰ πυλῶν ἐκχυθέντες ὅτι τὸν πλησίον αἰγιαλὸν, τὰς δὲ προσευχὰς ἀφῆρωτο. Οὗ ἐνομίζετο προσευχὴ εἶναι, *ubi solebant preces fieri.* Plutarchus in Apophtheg. Reg. Τιμόθεον εὐτυχῆς ἐνομίζετο σεσηνὸς εἶναι. Et ut de re in loco facta, non ipso loco, accipiam, faciunt quæ infrà 16. sequuntur, ἡμᾶς εἰς προσευχὴν παρελομένους. Onomast. vetus, *Usitor,* νομίζομαι. Aristophanes Pluto,

Αὐτόν τ' ἄγειν τὴ Πλοῦτον, ὡς νομίζεται.

Eunapius in Ædesio, Καὶ προσεκύνησεν αὐτὸν, ὥσπερ νομίζουσι Ῥωμαῖοι βασιλέα προσκυνεῖν.

Com. 14. πρωτοπόλις] Ex Isæo Suidas, Ἀλιεργοπωλικὴ, πρωτοπολικὴ λεγομένη. Sic in citato jam Onomast. *Piscaria,* ἰχθυόπωλις.

Com. 15. Εἰ κεκείκατέ με πιστὸν] Sic Paulus 1. 12. ad Timoth. πιστὸν ἡγεῖται dixit, & 11. 11. Scriptor ad Hebræos. Εἰ hîc non verterim ut vulgò, sed *siquidem,* vel *quandoquidem:* nec alio sensu eam particulam Gal. 5.25. 1 Pet. 1.17. alibíque existimem poni. Cicero 5.14. ad Atticum, *Tu velim, si me nihilo minùs nôsti curiosum in Republica quàm te, scribas ad me omnia, &c.* Cassius (in Ejusdem famil. epist.) ad Eundem 12. 253. *A te peto ut dignitatem meam tibi commendatam habeas, si me intelligis nullum neq; periculum, neque laborem patriæ denegasse:* & pòst, *Milites tuere, si eos mirificè de Republica meritos esse animadvertis.* Virgil. 5.

Si concessa peto ——

Ubi Servius, *Siquidem, nam modo SI confirmantis est.* Sic *si* pro *siquidem,* annotante eodem Servio ad Georg. 1. & 11. Æneid.

Ibid. Καὶ παρεβιάσατο ἡμᾶς] Quid sit hoc argumento παραβιάζεσθαι, & quam vim habeat, ex uno & altero loco Apuleii monstrabimus. Lib. 2. *Magnopere mecum Byrrhena contendit apud eam cœnulæ interessem, & cùm impendiò excusarem, negavit veniam.* Lib. 3. *Hospes meus Milo per hodierni Dei præsentissimum numen adurans, effecit ut hodiernæ ejus cœnæ pignorarer; nec ipse discedit, nec me digredi patitur:* plane ut 2 Reg. 4.8. ἐπέτρεψεν αὐτὸν φάγειν ἄρτον. Vocem παραβιάζεσθαι hoc eodem sensu habemus & in Euang. 24.29. & 1 Sam. 28.23. pro quo Genes. 19.3. & 2 Reg. 2.17. καταβιάζεσθαι & Euang. 14.23. ἀναγκάζειν.

Com. 16. ὅπως ἐργασίαν πολλὴν παρεῖχε τοῖς κυρίοις αὐτῆς] Apuleius 10. *Nam tanta ibidem fama de me pervaserat, ut non mediocri quæstui præposito illi meo fuerim.*

Ibid. μισθωμένη] Idem 9. *Ad istum modum divinationis æstu captioso contraxerant non parvas pecunias.*

Com. 19. ὅτι ἐξῆλθεν ἡ ἐλπὶς τῆ ἐργασίας αὐτῶν] Ἐργασία laxè quodvis genus quæstûs: sic δανειστικὴ ἐργασία apud Theophrastum in Charact. Ἐξῆλθεν non invenustè Vetus *exiisse* vertit: at hîc prætulerim Recentiorem, qui *abiisse:* sic è converso ἀπῆλθεν pro ἐξῆλθεν Matth. 4. 24. ubi dicta vide.

Ibid. ἔλκυσε εἰς τὸν ἀγορὰν] Sic εἰς τὸν ἀγορὰν ἕλκειν Arrianus 1. 29. in Epictetum. Addit hîc Lucas, ὅτι τοὺς ἄρχοντας. Sic infrà 17. 6. ὅτι τοὺς πολιτάρχας σύρειν. In Acharn. Aristophanis est, εἰς τὸ βουλευτήριον ἑλκύειν. Apud Eundem in Ranis, προσκαλέμενος. Ubi Scholia, Εἰς δικαστήριον ἕλκων καὶ ληροῦν.

Com. 20. ἐκταράσσουσιν ἡμῶν τὴν πόλιν] Pacem ac quietem civitatis, stabilitas leges: quod infrà 17. 5. Θορυβεῖν τὴν πόλιν. Aristoph. Equit. Ἐορβοροτάραξε· Scholiastes, Ταραχωδέστατε· παρὰπᾶν ἡμῶν τὴν πόλιν, ὡς βόρβορον· Θορύβου πληρώσας τὴν πόλιν. Vide & 6. 32. Pollucis Onomasticon.

Com. 21. Καὶ καταγέλλουσιν ἔθη ἃ οὐκ ἔξεσιν ἡμῖν παραδέχεσθαι Ῥωμαίοις οὖσι] Servius ad Æneid. 8. *Cautum fuerat & apud Athenienses & apud Romanos, nè quis novas introduceret religiones: unde & Socrates damnatus est, & Chaldæi vel Judæi Urbe depulsi.* Vide l. 30. §. Si quis *de Pœn.* Paulum Recept. Sent. 5. 21.

Com. 22. περιρήξαντες αὐτῶν τὰ ἱμάτια, ἐκέλευον ῥαβδίζειν.] In voce αὐτῶν Erasmus parùm oculatè vidit: quid solennius enim quàm ut ῥαβδισμὸς, aut alia verberationis species, τὸ περὶ ἱματίων περίρηξιν sequatur? Videantur quæ summæ eruditionis Vir P. Faber Semestr. 2. 10. & quæ nuper ad hunc ipsum locum Vir maximus H. Grotius. Adde hunc locum Gellii 1. 26. *Tunicam detrahi jussit, cædique loro:* & istum Plutarchi libello de Mul. virt. Οὐ βουλομένης δὲ τὸ χιτώνιον περιρήξας, γυμνὴν ἐμάστιγου· necnon Herodiani istum, Περιρήξαντες ἃς εἶχον περὶ τοῖς σώμασιν ἐσθῆτας, &c. γυμνὸς τῆς βασιλείας αὐλῆς ἐξέλκουσι, παίοντές τε καὶ ὑποσκώπτοντες τὸν ὑπὸ Ζυγκλήτε βασιλέα. Ἐσθῆτά τινος περιρηγνύειν, habemus itidem simili sensu lib. 77. apud Diodorum Siculum.

Com. 23. ὑπεδέσατο αὐτοῖς πληγὰς] Sic Euang. 10.30. & Apocal. 22.18.

Ibid. ἀσφαλῶς τηρεῖν αὐτὸν] Hesychius Καθείρκτη, ἀσφάλισαι. Plutarchus in de Mul. virtut. ἰσχυρῶς φυλάττειν dixit.

Com. 24. εἰς τὴν ἐσωτέραν φυλακὴν] Livius lib. 34. *Pleminius in inferiorem deductus carcerem est, necatúsque:* quod in Joannem Augustinus *carceris imum* vocat: aliàs in Livio legendum *interiorem* putassem.

Ibid. καὶ τοὺς πόδας αὐτῶν ἠσφαλίσατο εἰς τὸ ξύλον] Accepto scilicet mandato eos tutò asservandi, suprà com. 23. *Diligens custodia etiam vincire permittit.* l. 1. §. 7. ff. De fugit. Aristophanes Equit.

Ἐν τῷ ξύλῳ δήσω σε. ——

Apud Scholiasten ejusd. in Ranas, δεσμεύεσθαι ἐν τῷ ξύλῳ. Pollux 8. 7. ἐμβληθῆναι ἐν ξύλῳ. Themist. 2 Orat. Οὐδὲ ὅτε ἐν τῷ ξύλῳ ἦν, ἐδόκει ἀγρυπνεῖν ἢ ταπεινὸν ἔφρασεν ἢ εἶπεν. Juvenalis,

——*Dabit in laqueum vestigia noster*
Perfidus. ——

Numella, quod hîc recentior, non adeò probatur mihi: meliùs meo animo Hieronymus, qui *in nervum.* Cyprianus 34. Epist. *Quamvis ligati pedes in nervo essent.* Tertullianus, *Nil crus sentit in nervo cùm animus in cœlo est.* Ab ἀσφαλίζεσθαι forsan decurtatè venit ζεμὸς, quod & ξύλον, ποδῶν δεσμωτήριον Hesychius exponit.

Ibid. τοὺς πόδας αὐτῶν ἐσφαλίσατο, &c.] Hinc in 3 Maccabaico, τοὺς πόδας ἀῤῥήκτοις πέδαις κατησφαλισμένους· & pòst, Τὰς δὲ παλαιπώρων ἐδέσμων χεῖρας, τοὺς τε λοιποὺς ἐμηχανῶντο περὶ αὐτοῦ ἀσφάλειαν.

Com. 25. Κατὰ δὲ τὸ μεσονύκτιον Παῦλος καὶ Σίλας προσευχόμενοι ὕμνουν τὸν Θεὸν]

——Ὕμνοι δὲ καὶ ἀδαπάνων γέρας αὐτῶν,

apud Theocritum 17. legimus. Et nota hîc, καὶ τὸ μεσονύκτιον. Hinc de sui ævi fidelibus Tertullianus, *Ità saturantur, ut qui meminerint etiam per noctem adorandum sibi Deum esse.*

Com.

Com. 26. Ἐσείσθη ἐφάνη μέγας, ὥστε σαλευθῆναι τὰ θεμέλια τῶν δεσμωτηρίου] Non carcer tantùm, sed & ipsa carceris fundamenta concussa: quæ emphasis notanda. Claudianus,

——Sedibus delubra moveri
Adventum testata Dei ——.

Seneca Thyeste,

Lucus tremiscit, tota succusso solo
Nutavit aula.——

Ovidius,

Adventuq; suo signúmq; foréstq; serásq;
Marmoreúmq; solum fastigiáq; aurea movit.

Philo enarrans illud Exod. 19. 18. τὸ ὄρος τῶν Σινᾶ ἐκαπνίζετο ὅλον· Ἔδει Θεοῦ ῥωμαίως ἀφικνουμένης μηδὲν ἧττον τῶν κόσμου μερῶν ἡσυχάζειν, ἀλλὰ πάντα πρὸς ὑπηρεσίαν συγκεχυνῆσθαι.

Ibid. ἀνεῴχθησάν τε φυλακῆς αἱ θύραι πᾶσαι] Aristides, ubi nugatur se ut iter pergeret à suo numine admonitum, Καὶ ἅμα τούτοις αἵτε θυέλλαι πνεύματος ἐμπεσοῦσαι ἀνεῴγνυτο, οὗ μὴ καλῶς ἐσφικωμένων ἔνδοθεν καὶ ἔξωθεν, αἵ τε θύραι παρέχον φόφον. Viator ille Apuleianus interventum Magæ describens, *Repentè impulsu majore quàm ut latrones crederes, januæ reserantur: imò verò fractis & evulsis funditus cardinibus prosternuntur.*

Ibid. καὶ πάντων τὰ δεσμὰ ἀνέθη] Vide Ovidii locum suprà ad 12. 7. allatum.

Com. 27. σπασάμενος μάχαιραν ἔμελλεν ἑαυτὸν ἀναιρεῖν, νομίζων ἐκπεφευγέναι τοὺς δεσμίους]

——Animo nunc huc nunc fluctuat illuc,
An sese mucrone ob tantum dedecus amens
Induat, & crudum per costas exigat ensem.

Sciebat enim cujusmodi pœna culpam maneret suam. Vide suprà 12. 19. & l. 12. ff. De cust. reor. Pacatus Panegyrico, *Quis idcirco semet occidere noluit ut occideretur? nisi verò vel levior manus aliena quàm propria; vel fœdior mors privata quàm publica; vel longior pœna ferro incumbere, & corpore vulnus onerare, & recipere statim totum, quàm supplicium dividere, poplitem flectere, cervicem extendere ad plagam fortasse non unam.* Hujusmodi, ut verisimile est, commentariensis hic reputans secum, secum ferro transigere voluit. Similis planè hic Petronii locus in de matrona Ephesina narratione, *Miles circumscriptus dum residet, & postero die vidit unam sine cadavere crucem, veritus supplicium, mulieri quid accidisset exponit: nec se exspectaturum Judicis sententiam, sed gladio jus dicturum ignaviæ suæ.* Σπασάμενος τὴν μάχαιραν, ut Lucas, etiam Plutarchus in Reg. & Impp. Apophthegm. dixit: & σπασάμενος τὸ ξίφος Idem in Parallellis. Ἐσπάσατο ξίφος, *strinxit ensem*, est in vetere Glossario.

Com. 29. Αἰτήσας δὲ φῶτα, &c.] Idem in iisdem Parallelis, Οἰνωθεὶς ὁ πατὴρ ἤτει φῶς. Phædrus,

Dum quærunt lumen, dum concursat familia.

Ibid. εἰσεπήδησε] Ut solent in re inopina metu perculsi.

Com. 33. ἔλουσεν ἀπὸ τῶν πληγῶν] Achilles Tatius lib. 5. Αὐτὴν (Leucippen) παρέδωσι θεραπαίναις κελεύσασα λοῦσαι. Præcesserat de eadem, τὰ νῶτα διαγεγλυμμένα δείκνυσι. Virgil.

——Date vulnera lymphis
Abluam.——

Idem,

——Tyberini ad fluminis undam
Vulnera siccabat lymphis.——

Ubi Servius, *Fluxus sanguinis aquarum frigore continetur.* Alibi Virgilius,

Postquam altos tetigit fluctu, & ad æquora ventum est,
Luminis effossi fluidum lavit inde cruorem.

Ovidius,

——Crudelia vulnera lymphis
Abluere.——

Statius,

Vulnera de lymphis Epidaurius eluit Idmon.

Apuleius 8. *Ac dehinc vulneribus medelas varias adhibere festinant: hic cruorem prætersluentis aquæ rore diluere, &c.* Nonnunquam & calida huic usui parata, ut initio Iliad. ξ'. Pertinet ad sensum loci hujus Onomastici illud, *Exgrumare*, ἀνθερμεῖν.

Com. 34. Ἀναγαγὼν δὲ αὐτοὺς εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, παρέθηκε τράπεζαν] Magna hîc mutatio, ex rigido intentóque custode hospitem & convivatorem fieri. Non hinc abludunt Eunapii Sardiani ista, Τὸν Μάξιμον ἀνῆκε τῶν δεσμῶν, ἐπιμέλειάν τε ἐποιήσατο τοῦ σώματος, καὶ ὁμοτράπεζον ἔθετο. Τράπεζαν παρατιθέναι etiam Plutarchus in Ὑγ. παραγελ. & Conviv. 7. Sapient. dixit. Idem in Apophtheg. Lacon. παρατιθέναι δεῖπνον. Sic ἄειστον παρατιθέναι in Vespis Aristophanes: & δεῖπνον παρατιθέναι, Idem in Ecclesiaz.

Ibid. πανοικὶ πεπιστευκὼς τῷ Κυρίῳ] Philo in Flaccum, Πανοίκιος, αὐτῇ γυναικὶ καὶ τέκνοις ζωπυρηθείς. Infrà 18. 8. Ἐπίστευσε τῷ Κυρίῳ ζῶν ὅλῳ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ.

Com. 35. οἱ στρατηγοὶ] Qui suprà com. 19. οἱ ἄρχοντες. Vulgatus bene utrobique *magistratus* vertit. Vide insignissimum Casaubonum ad Athenæum pag. 234. Vox prior Græca illa, eodémque sensu etiamnunc apud Siculos manet: Prætorem enim, sive Præfectum, Messenensis urbis *Stradigo* appellant.

Ibid. τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους] Ἐκείνους contemptim: ut in Euang. 14. 24. & 19. 27. Joh. 8. 10. & 7. 11. Quâ formâ & Latini. Plautus Trucul.

——Illine ut inimici mei
Bona isthic comedant?——

Virgilius, 3.

—— Hæc ILLA charybdis.

Ubi Servius, *Hoc pronomine & in venerativa & in vituperativa significatione Veteres utebantur.* Adde quæ suprà ad 5. 28. dicta.

Ibid. Δείσαντες ἡμᾶς] Δέρειν, καὶ δέρειν, ὀπὶ τοῦ τύπτειν, Scholiastes ad Vesp. Aristophanis. Glossarium, Δέρω, τύπτω, *Castigo.*

Ibid. ὃ γδ] Vim magnam, magnam venustatem habet locutio ista: cui gemina Scipionis hæc apud A. Gellium, *Sed enim id jam non faciam*, 4. 18. Æneid. 2.

——— ——Troja arserit igni?
Non ità——

q.d. ὃ γδ, ut in Contextu nostro.

Κεφ. ιζ.

1. Διοδεύσαντες δὲ τὴν Ἀμφίπολιν καὶ Ἀπολλωνίαν, ἦλθον εἰς Θεσσαλονίκην, ὅπου ἦν συναγωγὴ τῶν Ἰουδαίων.

2. Κατὰ δὲ τὸ εἰωθὸς τῷ Παύλῳ εἰσῆλθε πρὸς αὐτοὺς καὶ ἐπὶ σάββατα τρία διελέγετο αὐτοῖς ἀπὸ τῶν γραφῶν·

3. Διανοίγων καὶ παρατιθέμενος ὅτι τὸν Χριστὸν ἔδει παθεῖν, καὶ ἀναστῆναι ἐκ νεκρῶν· καὶ ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστὸς Ἰησοῦς, ὃν ἐγὼ καταγγέλλω ὑμῖν.

Versio Vulgata.

1. CUM autem perambulassent Amphipolim & Apolloniam, venerunt Thessalonicam, ubi erat Synagoga Judæorum.

2. Secundùm consuetudinem autem Paulus introivit ad eos, & per sabbata tria disserebat eis de Scripturis,

3. Adaperiens & insinuans quia Christum oportuit pati & resurgere à mortuis; & quia hic est Jesus Christus, quem ego annuncio vobis.

4. Καί τινες ἐξ αὐτῶν ἐπείσθησαν, καὶ προσεκληρώθησαν τῷ Παύλῳ καὶ τῷ Σίλᾳ, τῶν τε σεβομένων Ἑλλήνων πολὺ πλῆθος, γυναικῶν τε τῶν πρώτων οὐκ ὀλίγαι.

5. Ζηλώσαντες δὲ οἱ ἀπειθοῦντες Ἰουδαῖοι, καὶ προσλαβόμενοι τῶν ἀγοραίων τινὰς ἄνδρας πονηροὺς, καὶ ὀχλοποιήσαντες, ἐθορύβουν τὴν πόλιν· ἐπιστάντες τε τῇ οἰκίᾳ Ἰάσονος, ἐζήτουν αὐτοὺς ἀγαγεῖν εἰς τὸν δῆμον.

6. Μὴ εὑρόντες δὲ αὐτοὺς, ἔσυρον τὸν Ἰάσονα καί τινας ἀδελφοὺς ἐπὶ τοὺς πολιτάρχας βοῶντες, Ὅτι οἱ τὴν οἰκουμένην ἀναστατώσαντες, οὗτοι καὶ ἐνθάδε πάρεισιν.

7. Οὓς ὑποδέδεκται Ἰάσων· καὶ οὗτοι πάντες ἀπέναντι τῶν δογμάτων Καίσαρος πράττουσι, βασιλέα λέγοντες ἕτερον εἶναι, Ἰησοῦν.

8. Ἐτάραξαν δὲ τὸν ὄχλον καὶ τοὺς πολιτάρχας ἀκούοντας ταῦτα.

9. Καὶ λαβόντες τὸ ἱκανὸν παρὰ τοῦ Ἰάσονος καὶ τῶν λοιπῶν, ἀπέλυσαν αὐτούς.

10. Οἱ δὲ ἀδελφοὶ εὐθέως διὰ τῆς νυκτὸς ἐξέπεμψαν τόν τε Παῦλον καὶ τὸν Σίλαν εἰς Βέροιαν· οἵτινες παραγενόμενοι εἰς τὴν συναγωγὴν τῶν Ἰουδαίων ἀπῆεσαν.

11. Οὗτοι δὲ ἦσαν εὐγενέστεροι τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ, οἵτινες ἐδέξαντο τὸν λόγον μετὰ πάσης προθυμίας, καθ' ἡμέραν ἀνακρίνοντες τὰς γραφὰς, εἰ ἔχοι ταῦτα οὕτως.

12. Πολλοὶ μὲν οὖν ἐξ αὐτῶν ἐπίστευσαν, καὶ τῶν Ἑλληνίδων γυναικῶν τῶν εὐσχημόνων, καὶ ἀνδρῶν οὐκ ὀλίγοι.

13. Ὡς δὲ ἔγνωσαν οἱ ἀπὸ τῆς Θεσσαλονίκης Ἰουδαῖοι, ὅτι καὶ ἐν τῇ Βεροίᾳ κατηγγέλη ὑπὸ τοῦ Παύλου ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, ἦλθον κἀκεῖ, σαλεύοντες τοὺς ὄχλους.

14. Εὐθέως δὲ τότε τὸν Παῦλον ἐξαπέστειλαν οἱ ἀδελφοὶ πορεύεσθαι ὡς ἐπὶ τὴν θάλασσαν. ὑπέμενον δέ, τε Σίλας καὶ ὁ Τιμόθεος, ἐκεῖ.

15. Οἱ δὲ καθιστάντες τὸν Παῦλον, ἤγαγον αὐτὸν ἕως Ἀθηνῶν· καὶ λαβόντες ἐντολὴν πρὸς τὸν Σίλαν καὶ Τιμόθεον, ἵνα ὡς τάχιστα ἔλθωσι πρὸς αὐτὸν, ἐξήεσαν.

16. Ἐν δὲ ταῖς Ἀθήναις ἐκδεχομένου αὐτοὺς τοῦ Παύλου, παρωξύνετο τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ, θεωροῦντι κατείδωλον οὖσαν τὴν πόλιν.

17. Διελέγετο μὲν οὖν ἐν τῇ συναγωγῇ τοῖς Ἰουδαίοις καὶ τοῖς σεβομένοις, καὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ, κατὰ πᾶσαν ἡμέραν πρὸς τοὺς παρατυγχάνοντας.

18. Τινὲς δὲ τῶν Ἐπικουρείων καὶ τῶν Στοϊκῶν φιλοσόφων συνέβαλλον αὐτῷ· καί τινες ἔλεγον, Τί ἂν θέλοι ὁ σπερμολόγος οὗτος λέγειν; Οἱ δὲ, Ξένων δαιμονίων δοκεῖ καταγγελεὺς εἶναι· ὅτι τὸν Ἰησοῦν καὶ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῖς εὐηγγελίζετο.

19. Ἐπιλαβόμενοί τε αὐτοῦ, ἐπὶ τὸν Ἄρειον πάγον ἤγαγον, λέγοντες, Δυνάμεθα γνῶναι τίς ἡ καινὴ αὕτη ἡ ὑπὸ σοῦ λαλουμένη διδαχή;

20. Ξενίζοντά γάρ τινα εἰσφέρεις εἰς τὰς ἀκοὰς ἡμῶν. βουλόμεθα οὖν γνῶναι τί ἂν θέλοι ταῦτα εἶναι.

21. (Ἀθηναῖοι δὲ πάντες καὶ οἱ ἐπιδημοῦντες ξένοι εἰς οὐδὲν ἕτερον εὐκαίρουν ἢ λέγειν τι καὶ ἀκούειν καινότερον.)

22. Σταθεὶς δὲ ὁ Παῦλος ἐν μέσῳ τοῦ Ἀρείου πάγου, ἔφη, Ἄνδρες Ἀθηναῖοι, κατὰ πάντα ὡς δεισιδαιμονεστέρους ὑμᾶς θεωρῶ.

4. Et quidam ex eis crediderunt, & adjuncti sunt Paulo & Silæ, & de colentibus Gentilibus multitudo magna, & mulieres nobiles non paucæ.

5. Zelantes autem Judæi, assumentésque de vulgo viros quosdam malos, & turbâ factâ, concitaverunt civitatem: & assistentes domui Jasonis, quærebant eos producere in populum.

6. Et cùm non invenissent eos, trahebant Jasonem & quosdam fratres ad principes civitatis, clamantes, Quoniam hi qui orbem concitant, & huc venerunt,

7. Quos suscepit Jason; & hi omnes contra decreta Cæsaris faciunt, regem alium dicentes esse, Jesum.

8. Concitaverunt autem plebem & principes civitatis audientes hæc.

9. Et acceptâ satisfactione à Jasone & à cæteris, dimiserunt eos.

10. Fratres verò confestim per noctem dimiserunt Paulum & Silam in Berœam. Qui cùm venissent, in synagogam Judæorum introierunt.

11. (Hi autem erant nobiliores eorum qui sunt Thessalonicæ, qui susceperunt verbum cum omni aviditate, quotidie scrutantes scripturas, si hæc ità se haberent.

12. Et multi quidem crediderunt ex eis, & mulierum Gentilium honestarum, & viri non pauci.)

13. Cùm autem cognovissent in Thessalonica Judæi, quia & Berœæ prædicatum est à Paulo verbum Dei, venerunt & illuc, commoventes & turbantes multitudinem.

14. Statímque tunc Paulum dimiserunt fratres, ut iret usque ad mare: Silas autem & Timotheus remansserunt ibi.

15. Qui autem deducebant Paulum, perduxerunt eum usque ad Athenas: & accepto mandato ab eo ad Silam & Timotheum, ut quàm celeriter venirent ad illum, profecti sunt.

16. Paulus autem cùm Athenis eos exspectaret, incitabatur spiritus ejus in ipso, videns idololatriæ deditam civitatem.

17. Disputabat igitur in synagoga cum Judæis, & colentibus, & in foro, per omnes dies ad eos qui aderant.

18. Quidam autem Epicurei & Stoici philosophi differebant cum eo, & quidam dicebant, Quid vult seminator verborum hic dicere? Alii verò, Novorum dæmoniorum videtur annunciator esse: quia Jesum & resurrectionem annunciabat eis.

19. Et apprehensum eum, ad Areopagum duxerunt, dicentes, Possumus scire quæ est hæc nova, quæ à te dicitur, doctrina?

20. Nova enim quædam infers auribus nostris. Volumus ergò scire quídnam velint hæc esse.

21. (Athenienses autem omnes, & advenæ hospites, ad nihil aliud vacabant nisi aut dicere aut audire aliquid novi.)

22. Stans autem Paulus in medio Areopagi, ait, Viri Athenienses, per omnia quasi superstitiosos vos video.

23. Διερ-

23. Διερχόμενος γὰρ καὶ ἀναθεωρῶν τὰ σεβάσματα ὑμῶν, εὗρον καὶ βωμὸν ἐν ᾧ ἐπεγέγραπτο, Ἀγνώστῳ Θεῷ. Ὃν οὖν ἀγνοοῦντες εὐσεβεῖτε, τοῦτον ἐγὼ καταγγέλλω ὑμῖν.

23. Præteriens enim & videns ſimulacra veſtra, inveni & aram in qua ſcriptum erat, IGNOTO DEO. Quod ergò ignorantes colitis, hoc ego annuncio vobis.

24. Ὁ Θεὸς ὁ ποιήσας τὸν κόσμον καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ, οὗτος οὐρανοῦ καὶ γῆς Κύριος ὑπάρχων, οὐκ ἐν χειροποιήτοις ναοῖς κατοικεῖ·

24. Deus qui fecit mundum & omnia quæ in eo ſunt, hic cœli & terræ cùm ſit Dominus, non in manufactis templis habitat,

25. Οὐδὲ ὑπὸ χειρῶν ἀνθρωπίνων θεραπεύεται, προσδεόμενός τινος· αὐτὸς διδοὺς πᾶσι ζωὴν καὶ πνοὴν, καὶ τὰ πάντα.

25. Nec manibus humanis colitur, indigens aliquo, cùm ipſe det omnibus vitam & inſpirationem, & omnia:

26. Ἐποίησέ τε ἐξ ἑνὸς αἵματος πᾶν ἔθνος ἀνθρώπων κατοικεῖν ἐπὶ παντὸς προσώπου τῆς γῆς· ὁρίσας προτεταγμένους καιροὺς, καὶ τὰς ὁροθεσίας τῆς κατοικίας αὐτῶν,

26. Fecítque ex uno omne genus hominum inhabitare ſuper univerſam faciem terræ, definiens ſtatuta tempora & terminos habitationis eorum,

27. Ζητεῖν τὸν Κύριον, εἰ ἄρα γε ψηλαφήσειαν αὐτὸν καὶ εὕροιεν· καίτοιγε οὐ μακρὰν ἀπὸ ἑνὸς ἑκάστου ἡμῶν ὑπάρχοντα.

27. Quærere Deum, ſi fortè attractent eum aut inveniant, quamvis non longè ſit ab unoquoque noſtrûm.

28. Ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμὲν· ὡς καί τινες τῶν καθ' ὑμᾶς ποιητῶν εἰρήκασι, Τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν.

28. In ipſo enim vivimus & movemur & ſumus, ſicut & quidam veſtrorum poetarum dixerunt, Ipſius enim & genus ſumus.

29. Γένος οὖν ὑπάρχοντες τοῦ Θεοῦ, οὐκ ὀφείλομεν νομίζειν χρυσῷ ἢ ἀργύρῳ ἢ λίθῳ, χαράγματι τέχνης καὶ ἐνθυμήσεως ἀνθρώπου, τὸ θεῖον εἶναι ὅμοιον.

29. Genus ergò cùm ſimus Dei, non debemus æſtimare auro aut argento aut lapidi, ſculpturæ artis & cogitationis hominis, Divinum eſſe ſimile.

30. Τοὺς μὲν οὖν χρόνους τῆς ἀγνοίας ὑπεριδὼν ὁ Θεὸς, τὰ νῦν παραγγέλλει τοῖς ἀνθρώποις πᾶσι πανταχοῦ μετανοεῖν·

30. Et tempora quidem hujus ignorantiæ deſpiciens Deus, nunc annunciat hominibus ut omnes ubique pœnitentiam agant:

31. Διότι ἔστησεν ἡμέραν ἐν ᾗ μέλλει κρίνειν τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, ἐν ἀνδρὶ ᾧ ὥρισε, πίστιν παράσχων πᾶσιν, ἀναστήσας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν.

31. Eò quòd ſtatuit diem in quo judicaturus eſt orbem in æquitate, in viro in quo ſtatuit, fidem præbens omnibus, ſuſcitans eum à mortuis.

32. Ἀκούσαντες δὲ ἀναστάσιν νεκρῶν, οἱ μὲν ἐχλεύαζον· οἱ δὲ εἶπον, Ἀκουσόμεθά σου πάλιν περὶ τούτου.

32. Cùm audiſſent autem reſurrectionem mortuorum, quidam quidem irridebant, quidam verò dixerunt, Audiemus te de hoc iterum.

33. Καὶ οὕτως ὁ Παῦλος ἐξῆλθεν ἐκ μέσου αὐτῶν.

33. Sic Paulus exivit de medio eorum.

34. Τινὲς δὲ ἄνδρες κολληθέντες αὐτῷ, ἐπίστευσαν· ἐν οἷς καὶ Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης, καὶ γυνὴ ὀνόματι Δάμαρις, καὶ ἕτεροι σὺν αὐτοῖς.

34. Quidam verò viri adhærentes ei, crediderunt: in quibus & Dionyſius Areopagita, & mulier nomine Damaris, & alii cum eis.

Ad CAP. XVII.

Com. 1. Διοδεύσαντες τὴν Ἀμφίπολιν καὶ Ἀπολλωνίαν] Vulgatus, *cùm perambulaſſent*, &c. Idem 1 Maccab. 12. 32. *Perambulabat omnem regionem illam*: ubi & in Græco, διώδευσεν.

Ibid. τὴν Ἀμφίπολιν] Coloniam Athenienſium, conditam à Cimone. Auctor Cornel. Nepos in vita ejus.

Com. 2. Κατὰ τὸ εἰωθὸς τῷ Παύλῳ] Sic Euang. 4. 16. κατὰ τὸ εἰωθὸς αὐτῷ. Judithæ cap. 13. κατὰ τὸ ἐθισμὸν αὐτῶν. Daniel. 6. 10. καθὼς ἐν ποσὶν ἐποίουν. Vide & Num. 24. 1. Luc. 22. 39.

Ibid. διελέγετο αὐτοῖς ἀπὸ τῶν γραφῶν] Ità vulgò. Sed in voce αὐτοῖς hoc comma terminandum. Sequentia uno tenore ſic legenda, Ἀπὸ τῶν γραφῶν διανοίγων, &c. infrà 28. 23. ſimillimum loquendi genus habemus, πείθων αὐτοὺς τὰ περὶ τοῦ Ἰησοῦ ἀπό τε τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν· & cap. ſequenti, com. 28. ἀποδεικνὺς διὰ τῶν γραφῶν εἶναι τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν.

Com. 3. καὶ παρατιθέμενος] Sic Paulus 1 Tim. 1. 18. & 2 Tim. 2. 2. Idem Gal. 2. 2. ſimili ſenſu ἀναπτύσσειν dixit: & 1 Tim. 4. 6. ὑποτίθεσθαι· Lucas infrà 28. 23. ἐκτίθεσθαι· & 18. 28. ἐπιδεικνύειν.

Com. 4. προσεκληρώθησαν] Eſt quod infrà com. 34. κολλᾶσθαι. Senſu affini ſuprà 13. 43. ἀκολουθεῖν habemus: & 8. 13. προσκαρτερεῖν.

Ibid. γυναικῶν τε τῶν πρώτων, &c.] Ità 5 Achillis Tatii, γυναῖκα Ἐφεσίων πρώτην. Sic *Feminas primates* 2. Apuleius dixit. Idē 4. *Virginem liberali filo, & ut matronatus ejus indicabat, ejus regionis ſummate.* Vide ſuprà ad 13. 50. notata.

Com. 5. καὶ προσλαβόμενοι τῶν ἀγοραίων τινὰς, ἄνδρας πονηροὺς] Heſychius, Ἀγοραῖοι, οἱ ἐν ἀγορᾷ ἀναστρεφόμενοι. Philo in De Princip. creat. Ἔμποροι, καὶ κάπηλοι, καὶ ἀγοραῖοι. Xenophon. παιδ. α'. Οἱ ἀγοραῖοι, καὶ αἱ τέκτων φωναὶ, καὶ ἀπειροκαλίαι. Euſtathius ad Iliad. β'. Ἐκ τῆς τῶν ἀγοραίας πληθύος, καὶ ἀγοραῖος ἀνὴρ ἢ ὄχλος ἐπὶ σκώμματος λέγεται. Suidas, Ἀγοραῖος νοῦς, ὁ παντελὴς καὶ συρφετώδης. Legendum his omnibus locis, ἀγόραιος, & ἀγόραιοι. Ammonius; Ἀγόραιος ἐὰν προπαροξύτονος, σημαίνει τὸν πονηρὸν, ἢ ἐν ἀγορᾷ τεθραμμένον· ἐὰν δὲ προπερισπωμένως, ἢ ὢν ἀγορᾷ πεμπόμενον. Ex nota hujuſmodi ἀγοραίων erant de quibus infrà 19. 25, & 29. mentio: & ille de quo Baſilius in De libris Gentil. legend. Ἐλοιδόρει τὴν Πειθιλέα τὴν ἐξ ἀγορᾶς τινα ἀνθρώπων. Poſidippus apud Athenæum ὄχλον ῥακέων vocat. Tacitus *ſordidam plebem, circo ac theatris aſſuetam.* Cicero in pro Sylla *cœnum facemq; civitatis.* Apuleius 8. *trivialem populorum facem.* Horatius,

——*Innatam in triviis, & penè forenſem.*

Philo in Flaccum, ἡ καθεστῶσα καὶ δημοτικὸν ὄχλον, ἀλλὰ τὰ πάντα θορύβου καὶ ταραχῆς ἀναπιμπλάναι εἰωθότα, διὰ φιλοπραγμοσύνην, ἀδιόρθωτα βίᾳ ζῆλον, καὶ τὸν ἐξ ἕδρας σχολὴν καὶ ἀργίαν· quæ optimè Lucam illuſtrant, nam & ſequitur hîc; τὴν πόλιν ἐθορύβουν. Cicero in pro Flacco, *Opifices, tabernarios, atq; omnem illam civitatis facem, quid eſt negotii*

tii concitare? & in Oratione pro Domo sua, *Signifer seditionis, concitator tabernariorum.* Notatu indignum non est, in Ammonio, ut hîc in Luca, ἀγόραιον τῷ πονηρῷ παρομήλως poni. Sic & Seneca, *Huic homini MALO quem invenire in quolibet FORO possum,* (7. de Benef.) & Aristophanes, qui in Equit.

Πονηρὸς, κἄξ ἀγορᾶς εἶ. ———

Et pòst, eâdem Scenâ,

——Γέγονας κακὸς, κ' ἀγόραιος εἶ.

Sic Idem in Ranis ἀγόραιον cum πανέργῳ junxit. Dum tantùm inter ἀγοραίους ἄνδρας detineor, ὀπίρρητα, κ) ὀξ ἀγορᾶς ἀνάσπαστα γυναικεῖα (quarum meminit in Ecclesiasticis Eusebius) penè effugerunt me. Ait heic Lucas, πονηροὺς ἄνδρας, &c. προσλαλῶ. Apuleius 10. *Adsumpto nequissimo, & ad omne facinus emancipato servo.*

Ibid. ὀχλοποιήσαντες] Glossarium, *Tumultuator,* ὀχλοποιός.

Ibid. ἐθορύβουν τὴν πόλιν] Vide Aristophanis Scholiasten suprà ad 16.20. adductum.

Ibid. ὀπαδοῦντες τῇ οἰκίᾳ τοῦ Ἰάσονος, ἐζήτουν αὐτὸς ἀγαγεῖν εἰς τὸ δῆμον] Apuleius 9. *Veniunt ad diversorii nostri fores, claràque voce denuncient hospiti nostro, nos quos occultaret apud se certo certiùs, dederet potiùs quàm discrimen proprii subiret capitis.* Τῇ οἰκίᾳ ἐπιστάντες, ut suprà 10.17. ἐπὶ τὴν πυλῶνα ἐπέστης. Vide & 6.12. Herodianus lib. 2. Ἐπιστάντες αὐτῷ (Pertinacis) κεκλεισμένης τῆς οἰκίας τὰς θύρας, &c.

Com. 6. Μὴ ἐυρόντες τὸν αὐλὸν, ἔσυρον τὸν Ἰάσονα καὶ τινας ἀδελφοὺς ἐπὶ τοὺς πολιτάρχας] Chrysostomus Homil. 56. ad Antiochenos, Ἔθος τοῖς ὀδυνωμένοις ὅταν τοὺς αἰτίους μὴ λάβωσιν, εἰς τοὺς παρόντας ἀφιέναι τὴν ὀργήν. Σύρειν ἐπὶ τοὺς πολιτάρχας heic, ut in Euang. 12.58. ἐπὶ τὸν κριτὴν καταύρειν. Declamationis in Salustium Auctor, *Bis Judicis ad subsellia attractus.* Vide suprà ad 8.3. & 16.19. dicta.

Ibid. οἱ τὴν οἰκουμένην ἀναστατώσαντες, &c.] Aristophanes de Cleone, παρόπλων τὴν τε γλῶτταν κ) τὴν θάλατταν.

Com. 7. ἀπέναντι τῶν δογμάτων Καίσαρος πράττουσι, λέγοντες βασιλέα ἕτερον εἶναι] Vide Joh. 19.12.

Com. 8. Ἐτάραξαν τὸν ὄχλον κ) τοὺς πολιτάρχας ἀκούοντας ταῦτα] Simile Matth. 2.3. vide.

Com. 9. Καὶ λαβόντες ἱκανὸν παρὰ τοῦ Ἰάσονος κ) τῶν λοιπῶν, &c.] Cùm Matth. 28.12. occurrat ἀργύρια ἱκανὰ ἔδωκαν, & hîc continuè sequatur, αὐτὸς ἀπέλυσε, illa ἱκανὸν λαβόντες putabam reddi posse, *acceptis nummis.* Sic infrà 24.26. de Felice, Ἐλπίζων ὅτι χρήματα δοθήσεται αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Παύλου, ὅπως λύσῃ αὐτόν· & 17.18. apud Gellium de Salustio, *Loris bene cæsum, & postquam pecuniam dedisset, dimissum.* At quia λαμβάνειν ἱκανὸν hoc sensu nondum alibi inveni, puto tutiùs interpretari posse de *satisdatione judicio sisti.* Plautus Persâ, *Nec satis à quoquam homine accepi.* Apud Philostratum 4.15. Tigillinus ad Apollonium accusatum, Ἀπιθι, καταστήσας ἐγγυητὰς τὸ σῶμα σου.

Com. 11. ἐδέξαντο τὸν λόγον μετὰ πάσης προθυμίας] Sic μετὰ πάσης προθυμίας ὑποδέχεσθαι, Diodorus in Excerptis· ὁμαλῶς τὸν λόγον ὑποδέχεσθαι, Plutarchus in Apophthegm. Reg. μετ' εὐνοίας τὸν διαλεγόμενον ὑποδέχεσθαι, Idem in de Audiendo. Et in Laconicis Apophthegm. φιλικῶς δέχεσθαι. Scriptor Tobiæ 7.9. προθύμως ὑποδέχεσθαι. Vide suprà 2.11. & quæ infrà ad 21.17. notanda.

Ibid. εἰ ἔχοι ταῦτα ὕτως] Suprà 7.1. Εἰ ἄρα ταῦτα ὕτως ἔχει; infrà 24.9. φάσκοντες ταῦτα ὕτως ἔχειν.

Com. 12. γυναικῶν τῶν εὐσχημόνων] Ut suprà 13.50. sic εὐσχήμονας παρθένους Plutarchus in Parallellis. Non malè *speciosarum* vertas. Vide l. 100. de Verb. signif.

Com. 13. σαλεύοντες τὸν ὄχλον] Satìs bene Recentior σαλεύοντες, *concitantes.* Apuleius 10. *Concitato populi tumultu.* Glossarium, *Concitat,* Σωσείει, ἀνασείει. Vide Ciceronis locos suprà ad Com. 5. adductos. Nec malè Vetus Interpres, *commoventes.* Idem Glossarium, Σαλεύω, *Moveo, commoveo, agito.* Ibidem, Παρασαλεύω, *dimoveo.*

Com. 14. πορεύεσθαι ὡς ἐπὶ τὴν θάλασσαν] Ità rectiùs quàm ἕως, quod in vetustissimo mei Regis MS. est. 1 Maccab. 3.8. Ἡλιόδωρος ἐποιεῖτο τὴν πορείαν, τῇ μὲν ἐμφάσει ὡς τὰς κατὰ χοίλην Συρίαν, &c. πόλις ἐφοβήθησαν τὸ πρᾶγμα αὐτῶν, &c.

Com. 15. λαβόντες ἐντολὰς] Ut suprà 16.24. παραγγελίαν λαμβάνειν.

Com. 16. Ἐν δὲ τῷ Ἀθήναις ἐκδεχομένου αὐτοὺς τοῦ Παύλου, παρωξύνετο τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ, θεωροῦντι, &c.] Similimè 2.2.8. de Loth Petrus, Ὁ δίκαιος ἐγκατοικῶν ἐν αὐτοῖς, ἡμέραν ἐξ ἡμέρας ψυχὴν δικαίαν ἀνόμοις ἔργοις ἐβασάνιζεν. Ex quibus obiter videmus etiam quid hic πνεῦμα παροξύνεσθαι. Juvenalis,

——— *Quis iniqua*
Tam patiens Urbis, tam ferreus ut teneat se?

Philostratus 4.15. de Apollonio Romæ profligatissimis Neronis temporibus commorante, Ἐρρήγνυτο πρὸς τὴν πολλῶν ἄνοιαν. Lactantius in De ira Dei, cap. 17. *Necesse est bono ac justo displicere quæ prava sunt: & cui malum displicet, moveri cùm id fieri videat.* Et pòst, *Naturale est bono ad alterius peccatum moveri & incitari.* Sic cùm ad Regis ἀλλοφύλου jussum Hebræum Mattathias sacrificantem videret, ἐζήλωσεν, inquit Maccabæorum Scriptor, κ) ἐτρόμησε οἱ νεφροὶ αὐτοῦ, 1. 2. 24. Simile est Apoc. 2.2. κακοὺς δὲ βαστάσαι δύναται. Apuleius adulterum videns quotidie ad suam dominam commeantem, *At mihi penitus præcordia carpebantur,* dixit.

Ibid. κατείδωλον δὲ ἡ πόλις] Id est, *idolis scatentem.* Sic in Glossario, Κατάκαρπος, *fructifera.* Sic *locus* καλὸς ἔνδρυος, ut hîc maximus Casaubonus notavit. Philo in περὶ εὐγν. de Thamare, Γωάιον ἐν οἰκείᾳ πόλει πεφυτευμένον πολυθέρ, γεμόσῃ ξυάνων, κ) ἀγαλμάτων, κ) σωρηδὸν ἀφιδρυμάτων. Apud Petronium ille, *Utique nostra regio tam præsentibus plena est Numinibus, ut facilius possis Deum quàm hominem invenire.*

Com. 17. κ) ἐν τῇ ἀγορᾷ, &c. πρὸς τοὺς συντυγχάνοντας.] Sic ἐν τῇ ἀγορᾷ ἐντυγχάνοντας, Plutarchus in Apophthegm. Reg. Et bene ille qui hîc vertit, *cum quibusvis obviis:* omnino enim hoc loco οἱ συντυγχάνοντες sunt quos argumento persimili Arrianus ἐντυγχάνοντας dixit, Οὐδ' ἀνέξομαι, οὐδ' ἀνήσω· ἀλλὰ κ) νέῳ κ) πρεσβυτέρῳ, κ) ἁπλῶς ἀεὶ τῷ ἐντυγχάνοντι προσελθὼν, πύσομαι ταῦτα ἃ κ) νῦν πυνθάνομαι· 3.1. Loquitur ex persona Socratis, de promulganda doctrina sua.

Com. 18. σωρέβαλον αὐτῷ] Nonnulli ex recentioribus, *conflictabantur cum eo;* alii (& quidem dilutiùs) *conferebant:* cùm nemo interim rectiùs Vulgato, *disserebant.* Eodem sensu σωρέβαλον Ἐπικλήτῳ dixit & 3.9. Arrianus.

Ibid. Τί ἂν θέλοι ὁ σπερμολόγος οὗτος;]

Quid dignum tanto feret hic promissor hiatu?

Sunt autem hæc dicta irrisoriè, & ex loci Genio. Anacharsis apud Lucianum, Τοῦτο ἐκεῖνο ἦν ἄρα ὃ ἐγὼ περὶ ὑμῶν ἤκουον πρὶν Ἀθηναίων, ὅτι εἴητε εἴρωνες ἐν τοῖς λόγοις. Citat Suidas, Σκωπτόλαι τε κ) ὑβρεισταὶ, &c. πάντες Ἀθηναῖοι, id est, φιλοσκώμμονες. Auctorem, ut passim, tacet suum: at is est 1.3. Philostratus. Vide item in Εὐθύδημος eundem Suidam. Quid sit σπερμολόγος nemo meliùs **A.** Gellio circumloquitur, *Locutuleius, linguax, levis & futilis & importunus locutor, qui nullo rerum pondere innixus, verbis humidis & lapsantibus diffluit:* ἀμετροεπὴς, ἀκριτόμυθος· *cujus verba (ut de Thersite Homerus) multa, ἀκόσμα, strepentium sine modo graculorum similia,* lib. 1. cap. 15. Clemens Στρωμ. 1. Τῶν δίκλων κολοιῶν σπερμολόγος. Philo de Elicone quodam Caii assentatore, Δόλῳ σπερμολόγῳ, θεατρίμματι, &c. Plutarchus De Adulatore, Διαμιλλώμενος ὑπερβάλλεσθαι βωμολοχίᾳ κ) σπερμολογίᾳ. Glossarium, *Fundito,* Σπερμολογῶ· eruditè. Gellius, *Verborum volumina, vocúmq; turbas fundebat.* Onomast. vetus, *Loquacito,* σπερμολυγῶ. Ibidem, *Loquax,* λάλος, σπερμολόγος. Iterum, *Vaniloquentia,* σπερμολογία. De etymo vocis hæc habet Harpocration, Λέγεταί τι μικρὸν ὀρνιθάριον κολοιῶδες, σπερμολόγος· ὠνομασμένον, ὡς ἔοικεν, ἀπὸ τοῦ τὰ σπέρματα ἀναλέγειν, &c. λέγει γοῦν ἀπὸ τούτου ὁ εὐτελὴς κ) ευκαταφρόνητος ἄνθρωπος, κ) ἴσως ἀπ' ἄλλοσέ διαζῶν, σπερμολόγος· præ quibus placent tamen quæ alii ex Eustathio adduxerunt.

Ibid. Ξένων δαιμονίων δοκεῖ καταγγελεὺς εἶναι] Καταγγέλλειν hîc est εἰσάγειν. Hinc & ξένας δαίμονας εἰσαγειν, apud Ælianum

Ælianum 2.13. de Socrate loquentem. Ξένων δαιμονίων, *novarum, & ufu incognitarum religionum*, ut Paulus Sentent. 5. 21. loquitur, quæ tamen publicâ autoritate nonnunquam fuſceptæ. Loco ab aliis è Strabone adducto adde Heſychiana iſta, Θεοὶ ξενικοὶ παρ' Ἀθηναίοις τιμῶν), ὡς καταλέγει Ἀπολλοφάνης, &c. Δοκεῖ δὲ] hîc valet δή.

Com.19. Δυνάμεθα γνῶναι ; &c.] Scopticè & hæc prolata, ut præcedentia. Solent & ità loqui per cavillum Latini. Terentius,

Poſsúmne ego hodie ex te exſculpere verum ?

Plautus,

Poſſum ſcire quo profatus, cujas ſis, aut quid veneris ?

Leno apud Eundem,

——*Poſſum à te exigere argentum ?*

Ibid. τίς ἡ καινὴ αὕτη ; &c.] Themiſtius 4. Orat. Ὁ σοφιστὴς, καὶ ἀλαζὼν, καὶ ὁ ΚΑΙΝΟΤΟΜΟΣ, πρῶτον μὲν Σωκράτους ὀνείδη λῦ, ἔπειτα Πλάτωνα, &c.

Com.20. Ξενίζοντα γάρ τινα εἰσφέρεις εἰς τὰς ἀκοὰς ἡμῶν] Id eſt, ut Hebr. 13.9. διδαχὴ ξένη. Heſychius, Ξενίζουσα, ἀλλόφυλα, ἀνδὴς, καινή. Euſebius Hiſtor. Eccleſiaſt. 5. ex perſona Gentilium, Ἐφ' ᾗ (ἀναπαύσει ſcilicet) πεποίθατε, ξένῳ τινὰ καὶ καινῷ εἰσάγειν ἡμῖν θρησκείαν. Sic Plutarchus πείθεις θρησκείας, καὶ ξένας δαιμονίας dixit in Præcept. Conjugal. Pro εἰσφέρεις autem dum Syrus & Arabs εἰπεῖς legebant, fefelliſſe videntur. Euripides Bacchis,

—— Τοὺς λόγους δ' εἰσφέρεις καινοὺς ἀεί.

Ariſtophanes,

Χρεία δ' ποία σ' ἐπεισφέρεις λόγον ;

Et propiùs rem noſtram Maximus Tyrius, Diſſert. 32. Ἡ Σωκράτους κατ' Ἀθηναίων γραφὴ, Ἀδικεῖ ὁ Ἀθηναίων δῆμος, ὡς μὲ Σωκράτης νομίζει θεὺς, ἃ νομίζων, ἕτερα δέ τινα δαιμόνια ἐπεισφέρων. Sic & καινὰ δαιμόνια ἀντεισφέρειν, Dio Caſſius dixit.

Com.21. Ἀθηναῖοι δὲ πάντες καὶ οἱ ἐπιδημοῦντες ξένοι, &c.] Notetur Athenienſium & τῶν ἐπιδημούντων diſcrimen. Poſidonius Athenæi 5. Πλήρης δ' ἦν καὶ ὁ Κεραμεικὸς ἀστῶν καὶ ξένων. Apud Lucianum Nigrinus de Philoſophis Athenienſibus, Οὔτε τῶν ἀστῶν, ὅτε τῶν ξένων τέρπον) ὁρῶντες, ὃς ἂν πυρφὸν εἰσάγῃ αὐτὸς βιάζη). Et ſuprà hîc 2. 14. non abſimilem antitheſim habemus. At quæ Athenienſium hîc à peregrinis diſtinctio fit, magis peculiarem rationem habet. *Cives* enim ob αὐτοχθονίαν (quam jactitabant) ſe ſolos dici cenſéríque volebant : alios ubicunque poſitos, indiſcriminatim *inquilinos* exiſtimabant : nec aliter cujuſque loci cives à cæteris inibi commorantibus diſtinguebant, quàm illos priorum, hos poſteriorum inquilinorum nomine appellando. Luculentiſſimum in eam mentem apponemus locum ex Ariſtidis Panathenaica, Ξένοι, inquit, καὶ πολῖ) μόνη τῇ γῇ ταύτῃ πρέπει διηρῆσθ. Οἱ μὲ γὰ ἄλλοι καθάπερ θέαν καταλαβόντες, ὅπ ταῦτα κείνσιν, ὁ τῷ μᾶλλον ἑαυτοῖς περσῆκειν τῶν ἄλλως ἀφορίζοντες, ἀλλὰ τῇ φθονᾶι καταχόντες καὶ ξένους ὀνομάζουσι τοὺς δεδέρους ἐλάδνας ἀγνοοῦντες ὅτι πάντες ὁμοίως εἰσὶ ξένοι, μᾶλλον δ' αὐτοὶ πρῶτοι ξένοι, καὶ πσῦτον δ' δημοποιηθῆ ὡς αὐτοὶ ποιοῦσ) διαφέρουσιν, ὅσον ὁ κειδέντες ἄξιοι τ πολιτείας, ἀλλ' εἰσβιασάμενοι φυβάλλονται δ' παρεῖδα, ἅπερ ὅπλων ἔπειρ τῷ φανέντι χρησάμενοι. μόνοις δ' ὑμῖν (Athenienſibus) ὑπάρχει καθαρὰν εὐχρίνειάν τε καὶ πολιτείαν αὐχῆσαι καὶ δυοῖν ὄντοιν ὀνομάτοιν, ἑκάτερον κύειόν ὃτι τῇ χώρᾳ διὰ τὸ ἕτερον, εἰκότως. οἵ τε γὰ ξένοι διὰ τοὺ ἄλλως πολίτας γνησίως ὄντας ἐνέχον) τῷ προσῄμαθι, οὔτε πολῖ) βλάπτουσι δ' ἐπωνυμίαν τῷ καθαρεῖ ξένων ἔχ) τὸ ἐξ ἀρχῆς.

Ibid. καὶ οἱ ἐπιδημοῦντες ξένοι] Sic in vera Hiſtoria Lucianus τοὺ ξένους ἐπιδημοῦντας dixit. Simplicius in cap.37. Epicteti τοὺ ξένους τοὺ ἐπιδημοῦντας ἡμῖν. Ælianus Var. 3.14. τοῖς ξένοις τοῖς ἐνεπιδημοῦσιν· & Diodorus Siculus in Excerptis ξένους παρεπιδημοῦντας. Scriptor ad Hebræos ξένους καὶ παρεπιδήμους. Dicæarchus, itidem de Athenis loquens, τῶν ξένων παρεπιδημούντας. Διατρέχουσι δέ τινες ἐν τῇ πόλει λογοκάφοι, σείοντες τοὺ παρεπιδημοῦντας καὶ ἐμπόρους τ ξένων. Theophraſtus etiam in eadem Civitate inducit locutuleium quempiam hæc inter alias affanias garrientem, Ὡς ἄξιοι γεγόνασιν οἱ πυροὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ ! καὶ, ὡς πολλοὶ ἐπιδημοῦσι ξένοι ! Cùm vera ſint quæ Seneca cap.6. ad Helviam dixit, *Nulla civitas eſt ubi magnam partem peregrina multitudinis non inveniat* ; nil mirum ad Athenas, portûs inclyti Urbem, Muſarum & artium domicilium, tot advenas confluxiſſe. Eunapius in Proæreſii vita, de totius Græciæ eruditis, Πάντες Ἀθήνησιν ἦσ διὰ τ ἐπιδημίαν.

Ibid. Εἰς ὑδὲν ἕτερον εὐκαίρως ἢ λέγειν τι καὶ ἀκούειν καινότερον] Nimirum, ut 2 Tim.4.3. τ ἀκοὴν κνηθόμενοι· vel, ut Gal. 3.11. μηδὲν ἐργαζόμενοι, ἀλλὰ περιεργαζόμενοι. Plinius lib.1. Epiſt. 19. *Aures hominum novitate latantur.* Idem 5.8. *Sunt enim homines naturâ curioſi, & quamlibet nudâ rerum cognitione capiuntur.* Ovidius,

——Veniunt leve vulgus eúntq,
Mixtáq, cum veris paſſim commenta vagantur :
E quibus hi vacuas implent ſermonibus aures ;
Hi narrata ferunt aliò, menſuráq, ficti
Creſcit, & auditis aliquid novus adjicit auctor.

Quo vitio cùm humanum genus, ut nunc, ità & olim laboraret, præcipuè hac in parte notabilis vetus Græcia fuit, & inter Græcos, præcipuè Athenienſes. Scholiaſtes Ariſtophanis, Δεῖγμα τόπ ἔθν ἐν Πειραιεῖ· ἔνθα πολλοὶ σωήγοντο ξένοι καὶ πολῖ), καὶ ἐλογοποίουν· ubi non tantùm ſub voce λογοποιεῖν exprimitur quod Lucas καινὰ λέγειν καὶ ἀκούειν dixit ; ſed & civium advenarúmque diſtinctio hoc loco deſignata occurrit. Videantur quæ ex Demoſthene, Plutarcho, aliis, eruditi annotârunt : inprimis quæ admirandæ doctrinæ Vir Caſaubonus in luculentiſſimo Commentario ad Theophraſti characteres. Ἐυκαιρεῖν hîc eſt quod Plinius lib.1.Epiſt.13. vocat, *in ſtationibus ſedere, tempúſq, audiendis fabulis conterere :* & ibidem Epiſt.22. *gymnaſia, porticus ſectari, longíſq, diſputationibus ſuum aliorúmq, otium delectare.* Seneca, Cur bon. viris, &c. *in circulis tempus terere.* Philo in Flaccum, de Alexandrina plebe, ἀργῶν ὄχλ, καὶ σχολάζων· & ſtatim, πλῆθ ἑτεροδιδάκτου γλωσσηγίας, καὶ ἐνδιαιρεῖν (en vocem à Luca poſitam) διαβολαῖς καὶ βλασφημίαις. Εἰς ὑδὲν, hîc eſt *fere nihil.* Vide infrà ad 27. 33. notata.

Com.22. κατὰ πάντα ὡς δεισιδαιμονεστέρους ὑμᾶς θεωῶ] Quaſi diceret,

——Ignoti hanc Numinis aram
Vana ſuperſtitio veríque ignara timoris
Induxit.——

Ζῆλον ἔχετε, ἀλλ' οὐ κατ' ἐπίγνωσιν. *Multitudine demerendorum Numinum attoniti eſtis*, Tertullianus dixiſſet. Lucianus de Rutiliano quodam in Pſeudomante, Ἀνὴρ τὰ μὲ ἄλλα κλυδὸς καὶ ἀγαθὸς, &c. τὰ δὲ περὶ τοὺ θεοὺς πάνυ νοσῶν, καὶ ἀλλόκοτα περὶ αὐτῆ πεπ δκώς. Ammianus de Juliano Imperatore, *Superſtitioſus magìs quàm legitimus ſacrorum obſervator.* Apuleius in De Deo Socratis, *Profana Philoſophiæ turba imperitorum, vana ſanctitudinis, prava veræ rationis, inops religionis, impos veritatis, ſcrupuloſiſſimo cultu, inſolentiſſimo ſpiritu deos negligit : pars in ſuperſtitionem, pars in contemptum timidæ vel tumidæ.* Maluit hîc Recentior, *religioſiores.* Si prout debuit, accepit, parùm intereſt. Nigidius apud A. Gellium, *Religioſus is appellabatur qui nimiâ & ſuperſtitioſâ religione alligaverat ſeſe.* Neque neſcio tamen, eſſe ubi *religiones* notant non nimiam, ſed veram ; & *ſuperſtitiones* non anxiam, ſed falſam λεπτολογίαν. Hinc Plinius in Paneg. de Roma, *Civitas religionibus dedita:* & Tacitus Hiſtor.4. de Alexandrinis, *Dedita ſuperſtitionibus gens :* & poſt ibidem De Judæis, *Superſtitioni obnoxia gens, adverſa religionibus :* & Servius ad Georg.1. *Religioſi dicuntur, qui faciendarum promittendarúmq, rerum divinarum ſecundùm morem civitatis delectum habent, nec ſe ſuperſtitionibus implicant.* Apuleius modò citatis verbis, *Religionis inops*, &c. *in ſuperſtitionem timida.* Sed ad δεισιδαίμονας Athenienſes redeamus. Ariſtophanes de Athenis loquens,

Οὗ &c. ἀγαλμίοις τε θεοῖς διαπρήσσειν,
Ναοὶ δ' ὑψηφεῖς καὶ ἀγάλματα,
Καὶ πομπαὶ μακάρων ἱερεῖα).
Εὐσέβειά τε θεῶν
Θυσίαι, θαλίαι τε
Παντοδαπαῖσιν ἐν ἄγεσι.

Ubi

Ubi Scholia, Οὐχεῖοις θεοῖς ἐπήχθη, ὥσπερ ζημιόντως ἐυσεβῆ βιβλόμενον ἀποδεῖξαι τὴ πόλιν. αἱ μὲ γὰ ἄλλαι πόλεις ἐνὶ χείνῃ, αἱ δ' Ἀθῆναι πάντας ἀδιαφόρως τοὺς θεοὺς τιμῶσι· & pòst, πανδαπαῖς ἐν ὥραις, τυτέστι, διωνεχῶς, παντὶ καιρῷ· ἀλὰ τὸ θρησκεύειν πάντας θεοὺς, καὶ ἀεὶ πανηγυρίζειν. Sacerdos ille in Quintiliani Declamationibus, *Equidem ego omnibus noſtris ſacris ineſſe Numen crediderim: debetur hoc Athenienſium civitati, debetur vetuſtiſſimo generi, debetur ſolo, de quo contendiſſe non immortales non ſine cauſa creditum eſt.* Ibidem, *Si quis nobis hanc poneret conditionem, Athenienſes, ut omnium potiremur everſis exuſtiſq; templis, non profectò acciperemus: pluris nobis pietas, pluris nobis opinio, pluris diſciplina civitatis fuiſſet.* Salvianus 8. *Superſtitioſiſſimus Athenienſium populus.* In lib. 4. Philoſtrati, Φιλοθύτας Ἀθηναίους. Scholiaſtes ad Veſp. Ariſtoph. Φιλοθύται εἰσὶν οἱ δεισιδαίμονες. Nonnus in Dionyſiacis,

——Θεορρήτων ὅπι μύθων
Ἀτθίδος ἀρχαίης φιλοπαθέες εἰσὶ πολῖται.

Demoſthenes ad Athenienſes ſuos, Πολὺ πλείους ἀφορμὰς εἰς τὸ περὶ τῆς θεῶν εὐνοιαν ἔχειν ὁρῶ ὑμῖν, ἢ ἐκείνῳ (Philippo) ἐυσεβείας ſacrorum & ceremoniarum Atticarum abundantiæ, ut videtur, innixus. Κατὰ πάντα *per omnia* Vetus cum Eraſmo verterunt: & bene ille qui, *omnino*; eſt enim quod 1 Cor. 5. 1. ὅλως.

Com. 23. ἀναθεωρῶν τὰ σεβάσματα ὑμῶν] Ariſtophanes ubi ſuprà, Οὔ σίλας ἀῤῥήτων ἱερῶν. Scholiaſtes, ὅτι σέβασμά ἐστι, καὶ ἄῤῥητα μυστήρια. Σεβάσματα qui *ſimulacra* vertit, nimis id anguſtè fecit: cùm quicquid religioſè colitur, eâ voce includatur. Scriptor Sap. 14. 20. Τὸ πλῆθος ἐφελκόμενον διὰ τὸ ἔυχαρι τὰ ἐργασίας (ſtatuarii nempe) τὸ σεβὸ ὀλίγῳ τιμηθέντα ἄνθρωπον, νῦν σέβασμα ἐλογίσατο. Ad quæ efficta videntur Minucii in Octavio iſta, *Dum Reges ſuos colunt religioſè, dum defunctos eos credunt in imaginibus vivere, dum geſtiunt eorum memorias in ſtatuis detinere, ſacra facta ſunt* (i. σεβάσματα) *quæ fuerant aſſumpta ſolatia.* De vocis autem *ſolatia* in hujuſmodi argumentis proprietate & elegantia, quædam non invenuſta notavimus ad octavam Apuleii Milefiam: quam cum reliquis ingenioſiſſimi Scriptoris operibus in ſchedis uberiùs illuſtratam habemus, propediem annuente Deo in lucem edendis.

Ibid. Εὗρον καὶ βωμὸν, ἐν ᾧ ἐπεγέγραπτο, Ἀγνώστῳ Θεῷ] Tertullianus contra Marcionem, *Invenio plane Diis ignotis aras proſtitutas, ſed Attica idololatria eſt.* Philoſtratus 6. 2. Σωφρονέστερον περὶ πάντων θεῶν δ' λέγειν, καὶ ταῦτα Ἀθηναίους, ἢ καὶ ἀγνώστων θεῶν βωμοὶ ἵδρυνται.

Ibid. ὃν οὖν ἀγνοοῦντες εὐσεβεῖτε, &c.] Joh. 4. 22. Προσκυνεῖτε ὃ οὐκ οἴδατε.

Com. 24. ὁ ποιήσας τὸν κόσμον, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ] Per eum, inquit Empedocles,

Πάντ' ὅσα τ' ἦν, ὅσα τ' ἔστιν, ἰὼν ὄσα τε ἔσται ὀπίσω,
Δένδρεά τ' ἐβλάστησε, καὶ ἀνέρες, ἠδὲ γυναῖκες,
Θῆρές τ', οἰωνοί τε, καὶ ὑδατοθρέμμονες ἰχθύς.

Philo in de Moſis vita, Ὁ ποιητὴς τῶν ὅλων, ὁ τῷ κόσμου πατὴρ, γῆν καὶ θάλατταν, οὐρανὸν τε καὶ ἀέρα, καὶ ὅσα ἐν τύτων ἑκάστῳ σωμάτων καὶ διακράσεων. Tertullianus Apologet. *Qui totam molem iſtam cum omni inſtrumento elementorum, corporum, ſpirituum, verbo quo juſſit, ratione quâ diſpoſuit, virtute quâ potuit, de nihilo expreſſit.* Lactant. 7. cap. ult. *Qui condidit firmavitque cœlum: qui Solem cum cæteris ſideribus induxit: qui libratam magnitudine ſuâ terram vallavit montibus, mare circumdedit, amnibúſque diſtinxit: & quicquid in hoc opere mundi, conflavit, ac è nihilo perfecit.* Vide ſuprà 4. 24. & 14. 15. Rom. 11. 36. Hebr. 3. 4. 2 Maccab. 7. 28. De Jove Ariſtides, Διὰ τύτου ἅπαντα γίγνεται, ὅσα τε ὑγιαίνει, καὶ ὅσα ἐπίγεια. In loco Lactantii autem quid ſit *mare amnibus diſtinguere*, negotii puto plus ſatis faceſſiturum ſibi qui indicandum ſuſceperit. Ego verba tranſpoſita exiſtimo, & ad hunc modum reponenda, *Terram vallavit montibus, amnibúſque diſtinxit: mare circumdedit, & quicquid in hoc opere mundi, conflavit, &c.* Amnibus à Deo terram diſtinctam ait: nimirum, inter alios uſus, ad limites deſignandos. Ipſe in de Ira Dei cap. 13. de homine loquens, *Utitur fontibus ad potum, & ad lavacra, fluminibus ad agros irrigandos, regionéſque terminandas.*

Ibid. οὐρανὸς καὶ γῆς Κύριος ὑπάρχων, &c.] 1 Cor. 10. 26. Τῦ Κυρίυ ἡ γῆ, καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς. In Græco Joſuæ cap. 2. Θεὸς ἐν οὐρανῷ ἄνω, καὶ ἐπὶ γῆς κάτω.

Ibid. οὐκ ἐν χειροποιήτοις ναοῖς κατοικεῖ] Πεπλήρωκε γὰ πάντα, φησὶ μηδενὸς περιεχόμενος, ut de eodem Philo in *Reſipuit Noë*. Lactantius, *Non indiget templo cujus domicilium mundus eſt: non indiget ſimulacro qui eſt oculis & mente incomprehenſibilis.* Seneca eidem citatus, *Non templa ei congeſtis in altitudinem ſaxis ſtruenda ſunt, &c.* Minucius in Octavio, *Templum quod ei exſtruam, cùm totus mundus ejus opere fabricatus eum capere non poſſit? & cùm homo laxiùs maneam, intra unam adiculam vim tantæ majeſtatis includam?* Arnobius lib. 6. *Templum* (inquit) *hoc Martis eſt, hoc Junonis, & Veneris: Apollo hîc habitat, in hoc manet Hercules, illo Summanus. Iſta non prima & maxima contumelia eſt, habitationibus deos habere deſtrictos? tuguriola his dare? conclavia & cellulas fabricari? & iis exiſtimare neceſſarias res eſſe quæ hominibus, felibus, quæ ſunt formiculis & lacertis, quæ fugacibus, pavidis atq; exiguis muribus?*

Com. 25. Οὐδὲ ὑπὸ χειρῶν ἀνθρώπων θεραπεύεται προσδεόμενός τινος] Hierocles, Ὅτις πᾶσι θεὸν ὡς προσδεόμενον, οὐκ ἀλήθειαν οἰόμενος ἑαυτὸν τοῦ Θεοῦ κρείττονα. Philo in de Ling. confuſ. Χρῆσθαι μὲ ὑδενὸς δεῖν ὁ τῶν παντὸς πατὴρ. Idem in de Mundi opif. Ἄγει ἢ ὧν ἐθέλει χωὶς νόμου καὶ λόγου ἕκαστα, μηδενὸς προσδεόμενος. Et in de Vita Moſis, Θεὸς ὢν ἀνυπέρβλητος καὶ μεγίστη δυνάμεως, ὑδενὸς χρῄζει. In de Decalogo, Ἀγώνητος, ἄφθαρτος, ἀΐδιος, ὑδενὸς δεόμενος. Lib. Quòd Deus immutab. Λαμβάνει παρ' ὑδενὸς ὑδέν· πρὸς γὰ τὸ ἀνενδεὲς καὶ τὰ ζύμπαντα κτήματα ἔχει. Lib. Quis rer. divin. heres, αὐτὸς ἑαυτῦ πλήρης, ὢν δηλονότι ἑτέρου τὸ παράπαν. In de Fortitud. Ἀνενδεὴς, ὑδενὸς χρήζων, αὐτὸς ἑαυτῷ αὐταρκέστατος. Lib. de Cherubim, Οὔτε δεόμενος αὐτὸς, ὥστε τις τῶν γεγονότων ἱκανὸς χάριν ἀντιδῶναι αὐτῷ. Joſephus Antiquit. 8. 2. Ἀπροσδεὲς τὸ θεῖον ἁπάντων ἀμοιβῆς κρεῖττον. Idem contra Appionem, Αὐτὸς ἑαυτῷ καὶ πᾶσιν αὐτάρκης. Cyrillus Homil. 22. de Feſt. Paſchal. Παντάρκες τὸ θεῖον. καὶ ζωοποιεῖ μὲ πάντα· δεῖ γὰ ὅλως αὐτῷ τῶν τύτων ὑδενός. De eodem Athenagoras in pro Chriſtianis, Ἀνενδεὴς καὶ ἀπροσδεής. Scriptor Maccab. 2. 14. 26. Τῶν ὅλων ἀπροσδεὴς ὑπάρχων. Scriptor Reſponſ. ad Græcos in Juſtini operibus, Ἀνεπιτρόπου, καὶ ἀνενδεῦς παντελῶς ὑπάρχοντος. Apud Lactantium Inſtit. 6. 25. *Omnium quæcunq; ſunt, plenus eſt, & omnium minimè indigus.* Et in Epitomè, *Illis quæ in uſum tribuit homini, Deus ipſe non indiget.* In Dialogo Triſmegiſti, *Nihil deeſt ei qui eſt ipſe omnia.* Seneca 4. 9. de Benef. *Nec ille collato eget, nec nos ei quidquam conferre poſſumus.* Ibid. cap. 9. *In omnia illis* (Diis) *natura ſua ſufficit, plenóſq;, &c. reddit.* Lucretius de divina natura,

Ipſa ſuis pollens opibus, nil indiga noſtrî.

In Epiſtolis Socrati adſcriptis, Πολλάκις δ' καὶ περὶ τοῦ Θεοῦ κατ' ἐμαυτὸν ἐνοούμην, καθ' ὅτι οὐδαίμων ἐστὶ καὶ μακάριος, ὡς τῷ μηδενὸς δεῖσθαι αὐτὸν ὑπερβάλλοντα ἡμᾶς. Apuleius in Apologia, *Equidem didici eâ re præcedere* (ſc. præcellere) *maximè deos hominibus, quòd nullâ re ad uſum ſui indigeant:* ad quem locum ex Xenophonte & Juliano Cæſare quædam olim adnotare meminimus. Apud Lucianum Demonax Philoſophus accuſatus Minervæ nunquam ſacrificaſſe, reſpondet, Οὐ δεῖσθαι αὐτὴν παρ' ἐμοῦ θυσιῶν ὑπελάμβανον. Vide & eundem Lucianum initio de Sacrificiis. Eſt hîc in verbis Pauli ἀνταπόδοτον· debet ſuppleri itaque, *ſed quia noſtri ſic officii ratio requirit.* Cauſas alias, nec ineptas eas, Simplicius in Epictetum profert, Οὐ δεῖ (inquit) τύτων (ἀφορμῶν nempe) ὁ θεὸς· ὑδὲ γὰ τῆς ἐυζωΐας δεῖ τῆς ἡμετέρας, ὑδὲ τῆς ὀρθῶς περὶ αὐτῦ ἐννοίων· ἀλλ' ἡμεῖς διὰ τύτων καὶ τὸ ὀφειλόμενον θεραπεύειν τοὺς θεοὺς ἐλλαμπρύνομεν, καὶ τῶν ὑποδεχόμεθα. Et pòst, Τῶν ἐυσεβούντων δῶρα πολλάκις ὁ θεὸς ὑποδέχεται, οὐκ αὐτῆς τῆς δόσεως δηλονότι δεόμενος, ἀλλὰ τῆς προσαγόντων ὥσπερ ψυχικῆς, ὅτω καὶ διὰ τῆς ἐκπώματος τοῦτον ἀνατεινομένων.

Ibid.

Ibid. αὐτὸς διδοὺς πᾶσι ζωὴν καὶ πνοὴν] Id est, (ut Gen. 2.) πνοὴν ζωῆς· vel ut (Apoc. 11. 11.) ζωῆς πνεῦμα. Scriptor Sap. 15. 11. Ἠγνόησε, &c. τὸ ἐμπλάσαντα αὐτῷ ψυχὴν ἐνεργοῦσαν, καὶ ἐμφυσήσαντα πνεῦμα ζωτικόν. Ad filios Mater illa 2 Maccab. 7. 22. Οὐδὲ ἐγὼ τὸ πνεῦμα καὶ ζωὴν ὑμῖν ἐχαρισάμην· supplend. ἀλλὰ ὁ Θεός. De Eodem ibidem, 14. 46. Τὸν δεσπόζοντα τῆς ζωῆς καὶ τοῦ πνεύματος. Prov. 24. 12. Ὁ πλάσας ζωὴν πᾶσιν. Clemens ad Corinthios, Οὗ ἡ πνοὴ ἐν ἡμῖν ὅση. Esaiæ 42. 5. Ὁ στερεώσας τὴν γῆν, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ, καὶ διδοὺς πνοὴν τῷ λαῷ ἐπ' αὐτῆς. Irenæus, *Cujus jussu homines nascuntur.* Lactantius Instit. 1. 11. *A quo fingimur, animamur, illuminamur*: & 2. 12. *Ipse corpus effinxit, ipse animam quâ spiramus infudit.* Idem in de Opif. Dei cap. 19. *Illius munus est quòd spiramus, quòd vivimus, quòd vigemus.* In de Ira Dei cap. 13. *Ortum nobis ad lucem quâ fruimur, subministrat, &c. per illum in hospitium mundi hujus intravimus.* Et in Epit. divin. Instit. *Is est qui nos gemit, qui vitali spiritu animavit.* Arnob. 1. *Non quòd incedimus, quòd spiramus, ab eo ad nos venit?* Seneca 4. 6. de Benef. *Unde tibi istum quem trahis spiritum? &c. unde sanguinem cujus cursu vitalis valor continetur?* supplendum, *nisi à Deo?* Idem 1. 5. de Clementia. *Quorum* (Deorum) *beneficio in lucem edimur.* Et alibi, ex persona Demetrii sui deos alloquentis, *Vultis spiritum? quidni? nullam moram faciam quò minus accipiatis quod dedistis.* Vide Jobi 33. 4. Themistii, Arriani, Ciceronis, & Nazarii locos paulò inferiùs adducendos. Ovidius,

Quòd loquor & spiro, cœlúmque & lumina Solis
Aspicio, (possúmne ingratus & immemor esse?)
Ipse dedit. ——

Orpheus,

Ζεὺς πνοιὴ πάντων.——

Imò hinc Διὸς nomen Veteres deductum voluerunt. Aristides 1. Orat. Ζεὺς, ὅτι ζωῆς τε καὶ οὐσίας ἑκάστοις ὅδ' αἴτιος, κέκληται ἡμῖν. Apud Josephum Aristæus, Τὸν ἅπαντα συγκαμάμενον θεὸν, καὶ ὅτοι, (Judæi) καὶ ἡμεῖς (Græci) ἐκεκόμεθα, ἑτοίμως ὑπὸ τοῦ ζύματος ἐμφύειν τὸ ζῆν καὶ ἐπίκλησιν αὐτῷ νοήσαντες. Hierocles, Τὸν ποιητὴν καὶ πατέρα τοῦδε τοῦ παντὸς, ἕνα δὴ λῶ τοῖς Πυθαγορείοις τῷ τοῦ Διὸς καὶ τοῦ Ζηνὸς ὀνόματι σημαίνειν· διὰ γὰρ τὸ δῆν καὶ τὸ ζῆν τοῖς πᾶσιν ὑπάρχειν, τοῦτον δίκαιον ὑπὸ τῆς ἐνεργείας ὀνομάζεσθαι. Servius ad Æneid. 1. *Nihil aliud est vita quam reciprocus spiritus, unde & Jupiter, quo constant omnia,* Ζεὺς *vocatur,* ὑπὸ τῆς ζωῆς. Apuleius in de Mundo, *Quem Græci* Ζῆνα, *quòd vitæ nostræ auctor sit, rectissimè appellant.* Hæc non injucunda, ut speramus, nec importuna, adduximus de excellentissima creatura à Deo animata: ad quam tamen illud πᾶσι non putamus restringendum, sed de omnibus quæ in terra sunt universis intelligendum. Paulus 1 Tim. 6. 13. Τοῦ Θεοῦ τοῦ ζωοποιοῦντος τὰ πάντα. In Dialogo ad Asclepium in scriptis Apuleianis, *Omnibus speciebus vel* (id est &) *generibus quæ in mundo sunt, distributor dispensatórque bonorum: id est, sensûs, animæ, & vitæ.*

Ibid. καὶ τὰ πάντα] Non ergò ex nostro proveniunt quæ offerimus ei. Apud Diodorum Siculum socero neque pro filia neque pro magna dote Viriathus se obligatum dicit: imò, ὅτι μᾶλλον χρεῖαν αὐτῷ ὀφείλει, δίδωσι δὲ ἅδην ἴδιον τοῦ πάντων Κυρίου. Πάντα hic in Luca intellige, *ad spiritum eum quem infudit sustentandum necessaria.* Philo lib. de Cherubim, Κέχρηκε τὰ γιγνόμενα πάντα πᾶσιν, Ibidem, Δωρητικὸς ἁπάντων, ἀενάους χαρίτων πηγὰς ἀναχέων. Et in Mosis vita, Ὁ πάντα διὰ πάντων πεπληρωκὼς τῆς εὐεργετικῆς αὐτοῦ δυνάμεως. Apuleius ex Platone, *Nihili indigens, ipse conferens cuncta.* Prudentius,

Ipse homini quia cuncta dedit,
Quæ capimus dominante manu,
Quæ polus aut humus aut pelagus
Aëre, gurgite, rure creant, &c.

Arrianus 2. 23. in Epictetum, Ὑπὲρ τοῦ ζῆν καὶ ὧν ζωογόνων θεὸς αὐτὸ, &c. τῷ θεῷ εὐχαριστεῖ. Vide & Eundem 1. 16 Cicero in pro Roscio Amerino, *Commoda quibus utimur, lucem quâ fruimur, spiritum quem ducimus, ab eo nobis dari atque impertiri videmus.* Quæ sic imitatus est Nazarius in Panegyrico, *Spiritum quem ducimus, tot commoda quibus alimur, divinum nobis numen impertit.* Adde quæ suprà ad 14. 17. notata. Nec tantùm vitæ usibus, sed & ornatui voluptatique inservientia concessit. Paulus 1. 6. 17. ad Timoth. Τῷ παρέχοντι ἡμῖν πάντα πλουσίως εἰς ἀπόλαυσιν. Plutarchus in Ὑγ. παιγν. Πολλὰ μὲν θεὸς διαπορῶν ἄφθονα, ἀλλὰ καὶ θεὸς εὐπάθειαν καὶ ἀπόλαυσιν ἡ γῆ παρέδωσιν. Philo in περὶ κοσμοπ. Ὡς οἰκειοτάτῳ καὶ φιλτάτῳ ζώῳ (ἀνθρώπῳ) τὰ ἐν κόσμῳ πάντα περιποιήσατο, βαλόντος ἡγεμόνος αὐτὸν μηδενὸς ἀπορῆσαι πρὸς τὸ ζῆν, καὶ τὸ εὖ ζῆν. Themistius 11. Orat. Ζωῆς χορηγὸς, εὐδαιμονίας φύτευσις. Arnobius lib. 1. *Nónne ab hoc effluunt causa per quas nostra fulcitur salus variarum munificentiâ voluptatum?* Seneca (2. 29. de Benef.) de Dei benignitate loquens, *Tot virtutes accepimus, tot artes, &c. tantum denique frugum, tantum opum, tantum rerum aliarum super alias coacervatarum,* Adde alium ejusdem locum suprà ad 14. 17. adductum. Cicero De N. D *Hoc omnes mortales sic habent, &c. vineta segetes, olivieta, uberiatem frugum & fructuum, omnem denique commoditatem prosperitatemque vitæ à diis se habere.* Sic νόμος, τέχναι, τὴν τοῦ βίου σωτηρίαν, & quæ alia enumerat, à Jove hominibus præberi Aristides dixit. Et apud Lucianum, post Solis, Lunæ, ventorum, assiduúmque humano usui paratorum commemorationem, additur, Ταῦτα πάντα ὑπὸ φιλανθρωπίας οἱ θεοὶ πονοῦσι, καὶ πρὸς τὸ ὑπὲρ τῆς γῆς βίον ἑκάστοις ζωτελοῦσι.

Com. 26. Ἐποίησέ τε ἐξ ἑνὸς αἵματος πᾶν ἔθνος ἀνθρώπων κατοικεῖν ἐπὶ παντὸς τοῦ προσώπου τῆς γῆς] Abest à Vetere Latino illud αἵματος· quasi dixerit Paulus, *ex uno patre*, vel *homine*. Sic & Hieronymus contra Helvid. *Omnes homines ex uno patre nati*: & Lactantius 6. 10. *Ab uno homine quem Deus finxit, omnes orimur*: & pòst, *Unus homo à Deo factus est, ab eóque uno omnis terra humano genere completa est.* Alcimus Avitus,

——*Cuncti nam semine ab uno*
Prodiimus, patrémque omnis sibi vendicat unum
Posteritas ——

Quibus adde Theodoreti ista ex 7. περὶ προνοίας, Ὁ μὲν ἅπαντα δημιουργὸς μίαν ἐφήσατο πάντων μὲν ἀνθρώπων τὴν φύσιν, καὶ ἐξ ἑνὸς ἀνδρὸς καὶ μιᾶς γυναικὸς ἅπαν τὸ οἰκουμένην τοῦδε τοῦ γένους ἐπλήρωσε. Et, quod caput est, eodem sensu ἐξ ἑνὸς bis Scriptor ad Hebræos posuit; nimirum 2. 11. & 11. 12. Potest & ferri tamen recepta lectio: sic enim *sanguinem* ponunt & Latini. Virgil. 2.

—— *Quo sanguine cretus.*

Ubi Servius, *Quibus sit parentibus natus.* Et lib. 4.

Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor.

Servius, *Punici ex ossibus dicunt oriri posteros, quos nos ex sanguine.* Iterum Virgil.

——*Genus alto à sanguine Divûm.*

Idem,

Sic genus amborum se sanguine findit ab uno.

Cui simile apud Josephum (Antiquit. 12. 5.) Lacedæmoniorum ad Judæos illud, Εὐτυχόντες χαρᾷ πινι, ἐυρομεν ὡς ἐξ ἑνὸς ἐσμεν γένους Ἰουδαῖοι καὶ Λακεδαιμόνιοι. Et nota, in duobus ultimis è Virgilio adductis locis non tantùm *sanguinis* vocem, sed & *generis*, ut hic in Luca. Indè & agnosces Veteris peritiam, qui *omne genus hominum*: molestam Recentioris diligentiam, qui maluit, *omnem gentem*. Ἐπὶ παντὸς τοῦ προσώπου τῆς γῆς, est, ὑπὲρ πάσης τῆς γῆς προσώπου· ut 21. 35. in Euangelio. Similis suprà 12. 11. Rom. 1. 18. & alibi, locutio.

Ibid. ὡρισμένους προστεταγμένους καιροὺς] Καιροὺς τοῦ βίου intelligo. καιροὺς, ὁρίζειν, & προτάπτεσθαι, salem ἰσοδυνάμους voces, frequenter hac in re occurrunt. Sirachides 17. 2. Ἡμέρας ἀριθμοῦ, καιρὸν αὐτοῖς ἔδωκεν. Theophylactus ad Luc. 12. Ζωῆς μέτρα παρὰ μὲ Θεῷ, καὶ ὡκ αὐτός τε ἑαυτῷ ὁρισὼς τὸ ζωῆς. Basilius Homil. de Morte, Θεὸς ἔδωκεν ἑκάστῳ ψυχῇ τοῦ βίου διαγωγὴν, καὶ ἄλλοις ἄλλους τῆς ὑζόδου ἔπηξε. M. Antoninus, Ὀφείλει σοι παρεῖναι συμβόλου τὸ χρόνου. Hierocles, Γινώσκει ὡς δυνεῖν πάντας ἅπαξ καὶ τὸ ὡρισμένον δεῖ χρόνου πρὸς διαμονὴν τοῖς ἀνητοῖς σώ-

μασιν. Arrianus 1. 12. in Epictetum, Ἐκεῖνος (Ζεὺς) τὸν ἡμέτερον σου ὤρισε καὶ διέταξεν. Philo in de Cherubim, Ἕκαστος ἡμῶν ὥσπερ εἰς καινὸν πόλιν ἀφῖκται τήνδε τὸν κόσμον, ἧς πρὸ γενέσεως ἐμετέσχε· καὶ ἀφικόμενος παρεικεῖ, μέχρις ἂν τὸν ὑπογεγραμμένον τοῦ βίου χρόνον διεκπλήσῃ. Plutarch. in Conſol. Ὃν (βίον) ἔδωκεν ἡμῖν ἡ φύσις οὐκ εἰς ἅπαντα τὸν χρόνον, ἀλλὰ καθ' ἕκαστον ἀπένειμε τὸν μεμιγμένον, &c. Ibidem, Ἐκείνῳ τῷ μακαριδίῳ ἐκ τοῦ τῆς φύσεως μεμιγμένου χρόνου πρὸς τὸν ἐνθάδε βίον μεμιγμένον. Virgil.

Stat ſua cui dies.— Servius, *Fixum eſt tempus vitæ.* Seneca lib. Cur bonis viris &c. *Quantum cui dies reſtet, prima naſcentium hora diſpoſuit,* &c. Idem Conſol ad. Marciam, *Fixus eſt cui dies terminus, manebit ſemper ubi poſitus eſt, nec illum ulteriùs diligentia aut gratia promovebit.* Apuleius in de Mundo, *Hic animalium natantium atque terreſtrium, pennigerorumque cunctorum diſtinxit genera, ſpecies ſeparavit, fixit dies leges vivendi & moriendi.*

Com. 27. εἰ ἄρα γε ψηλαφήσειαν αὐτὸν, καὶ εὕροιεν] *Palpando invenirent.* ἓν διὰ δυοῖν. Scholiaſtes Ariſtophanis, Οἱ ἐν σκότει ζητοῦντες, τῷ ζητουμένῳ τὸ ἀκριβὲς ὄψιν οὐκ ὁρῶντες, ψηλαφῶντες ἀνδρείκουσιν αὐτό. Arnobius lib. 1. *At dies ut per umbram Te poſſit errans inveſtigare ſuſpicio, nihil eſt omnino mentiendum.* Et alibi, hæc Pauli, ut videtur, reſpiciens, *Si modò Illum tentent, ac meditentur agnoſcere:* de mentibus humanis agit. Tertullianus in Apologetico, *Semper humana mens malè de Deo meruit, &c. quem cùm intelligeret ex parte, non requiſivit.* Ex parte autem intelligitur, imò ſe quaſi tangendum præbet, per admirandam operum ſuorum magnitudinem & varietatem. Manilius,

At dies adeò faciem cœli non invidet Orbi
Ipſe Deus, vultúſ dies ſuos corpúſ dies recludit,
Semper volvendo, ſe dies ipſum inculcat & offert;
Ut bene cognoſci poſſit, doceát dies videndo
Qualis eat, doceát dies ſuas attendere leges.
Ipſe vocat noſtros animos ad ſidera mundus,
Nec patitur, quia non condit ſua jura, latere.

Philo, Quis rer. divin. hæres, Νῷ ὁ θεὸς καταλαμβάνειν ἢ μὴ νοητὸν κόσμον δι' ἑαυτοῦ, ἢ ὁρατὸν δι' αἰσθήσεως ἀφῆκεν. Apuleius in de mundo, *Divinorum operum veſtigiis perſpicuus atque manifeſtus.*

Ibid. καίτοιγε ἀ μακρὰν ἀφ' ἑνὸς ἑκάστου ἡμῶν ἀπῴκηται] *Unde enim* (id eſt, *à quo*) *Deus longè eſt, cùm omnia cœleſtia terrenáque, & quæ extra iſtam orbis Provinciam ſunt, Deo cuncta plena ſunt?* Minucius in Octavio. Simplicius in cap. 38. Epicteti, Αὐτὸς ἀεὶ πᾶσι πάρεσι, Iterum Minucius, *Non tantùm ſub illo agimus, ſed cum illo propè dixerim vivimus.* Themiſtius Orat. 13. Ἐκεῖ ὄντι ἕκαστος ἀ μόνον ὁ θεὸς ἀλλὰ καὶ ἄνθρωπος ὕδη, ὅπου ἂν δυνηθῇ ὠφελεῖν, καὶ ἔργον ἀγαθὸν ὑπιδείκνυσθαι. Arrianus 2. 8. in Epictetum, Θεὸν φερόμενος πάλαι· δοκεῖς με λέγειν ἀργυρωμά τινα ἢ χρυσωμᾶ ἔξωθεν; ἐν ζωῇ φέρεις αὐτόν. Seneca, *Propè eſt à te Deus, tecum eſt, intus eſt.*

Com. 28. Ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν] Per illum, illius bonitate & permiſſu vivimus: id valet hîc ἐν particula. Οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ῥήματι ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ ἐκπορευομένῳ. Matt. 4. 4. Lactantius ſuprà citatus, ad Com. 26. *Per illum vivimus: Dei eſt omne quod poſſumus: indè vivimus, indè pollemus.* De Jove Plautus,

—Per quem vivimus vitale evum.

Philo de Deo vero, ζωῆς αἴτιος.

Ibid. καὶ κινούμεθα] Arnobius, *Non quòd incedimus, &c. ab eo ad nos venit?* Africanus in Somn. Scip. apud Ciceronem, *Deum igitur te ſcito eſſe: ſiquidem Deus eſt qui viget, qui ſentit, qui meminit, qui prævidet, qui tam regit & moderatur & movet id corpus cui præpoſitus eſt, quam hunc mundum princeps ille Deus. Et ut mundum ex quadam parte mortalem ipſe Deus æternus, ſic fragile corpus animus ſempiternus movet.* Plutarchus in Conviv. 7. Sap. Ψυχῆς μὲν ὄργανον τὸ σῶμα, Θεοῦ δ' ἡ ψυχή· καὶ καθάπερ σῶμα πολλὰς μὲν ἐξ αὑτοῦ κινήσεις ἔχει, τὰς δὲ πλείστας καὶ καλλίστας ὑπὸ ψυχῆς· ὅπως οὖν πάλιν ἡ ψυχὴ τὰ μὲν ὑφ' ἑαυτῆς κινούμενα πέσῃ, τὰ δὲ τῷ Θεῷ παρέχει χορηγοῦντι καὶ δυνατὸν καὶ πρέπειν ἑαυτῷ ἢ βούλοιτο.

Ibid. καὶ ἐσμὲν] Arnobius ubi ſuprà, *Nónne huic omnes debemus hoc ipſum quòd ſumus? quòd eſſe homines dicimur?* quæ videtur ex his Curii ad Ciceronem hauſiſſe, *Nos quòd ſumus, &c. quòd homines exiſtimemur, id omne abs te habere,* Famil. 7. 24. Apuleius in de Mundo, *Vetus opinio eſt, atque cogitationes omnium hominum penitus inſedit, Deum eſſentiæ originis haberi auctorem.* Lactant. 1. 11. *Per illum ſumus.*

Ibid. Τῷ δὲ καὶ γένος ἐσμὲν] q. d.

Igneus eſt noſtris vigor & cœleſtis origo
Seminibus, quantum non noxia corpora tardant,
Terrenique hebetant artus, moribundáque membra.

Tyrtæus,

—Ἡρακλῆος δ' ἀνικήτου γένος ἐσέ.

Servius ad Georg. 3. *Euryſtheus Rex fuit Græciæ, Perſei genus.* Fadilla apud Herodian. 1. ad Commodum fratrem, Ἡμεῖς δὲ τοῦ σοῦ γένος. Virgil. 1. Æn.

Nos tua progenies.—

Idem 11.

—Cum gente deorum, &c.

ubi Servius, *Qui à Diis originem ducunt.* Avienus,

—Pubi genus ab Jove ſummo.

At non Aratus de gente aliqua, ſed humano genere: quam ῥᾴων ex aliis μᾶλλον ἔξω illuſtrare libet. Ariſtides dixit, Ἡ ἐξ ἀρχῆς γένεσις ἐκ Διὸς ἡμῖν. Manilius,

An quoquam genitos niſi cœlo credere fas eſt
Eſſe homines?—

Idem de humana anima,

—Cœlo ſcrutatur in alto,
Cognatúmque ſequens corpus ſe quærit in aſtris.

De eadem Seneca cap. 6. ad Helviam, *Non ex terreno & gravi concreta corpore, ex illo cœleſti ſpiritu deſcendit.* Juvenalis,

Senſum ex cœleſti demiſſum traximus arce.

Lucretius,

Denique cœleſti ſumus omnes ſemine oriundi,
Omnibus ille idem pater eſt.—

Apud Euripidem,

Ὦ τέκνον, οὐκ ἐς ἄλλοθεν τὸ σὸν κάρᾳ,
Ἀλλ' ἐξ ἐκείνης· σπέρμα δ' εἰσορᾷς ἐμόν.
Πέφυκας.—

Arrianus 2. 14. in Epictetum, Τί οὖν αὐτῷ γενόμενος, ἔχομαί πινα ἀπολιπὼν θεὸς αὐτὸν καὶ φέσιν. Idem 1. 14. Αἱ ψυχαὶ ἡμέτεραι ὕπως εἰσὶν ἐνδεδεμέναι καὶ ζωαφεῖς τῷ Θεῷ, ἄπτε αὐτοῦ μόρια ὄσαι καὶ ἀπέσπασται. Et ibidem 13. Οὐκ ἀνέξῃ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ ζεαυτοῦ, ὃς ἔχει τὸν Δία πρόγονον; ὥσπερ υἱὸς, ἐκ τοῦ αὐτῶν σπερμάτων γέγονε, καὶ τ' αὐτῆς ἄνωθεν καταβολῆς; Apud Ciceronem eſt in Catone majore, *delibatos ex divina nos mente animos habere.* Idem 1 De legibus, *Animal hoc providum, ſagax, multiplex, acutum, memor, plenum rationis & conſilii, quem vocamus hominem, præclara quadam conditione generatum eſſe à Deo, &c.* Ibidem, *Quòd in civitatibus, &c. agnationibus familiarum diſtinguuntur ſtatus, id in rerum natura tantò eſt magnificentius, tantóque præclarius, ut homines deorum agnatione & gente teneantur.* Et ſtatim, *Ex quo* (animo) *vere vel agnatio nobis cum cœleſtibus, vel genus, vel ſtirps appellari poteſt.*

Com. 29. Οὐκ ὀφείλομεν νομίζειν χρυσῷ ἢ ἀργύρῳ ἢ λίθῳ, χαράγματι τέχνης καὶ ἐνθυμήσεως ἀνθρώπου, τὸ θεῖον δεῖ ὅμοιον] Xenophanes citatus Clementi Stromat. 5.

Εἷς θεὸς ἔν τε θεοῖσι καὶ ἀνθρώποισι μέγιστος,
Οὔτι δέμας θνητοῖσιν ὁμοῖος, οὐδὲ νόημα.

Joſephus 2. contra Appionem, Πᾶσα μὲν ὕλη πρὸς εἰκόνα τύπου ἀλλοτρίου, κἂν ᾖ πολυτελὴς, ἄτιμός ἐστι πρὸς τῷ ἐκείνου δόξαν· καὶ πᾶσα τέχνη πρὸς μιμήσεως ὑπόνοιαν ἄτεχνος· οὐδὲν ὅμοιον εἶναι ὑπονοῆσαι, οὐδ' εἰκάζειν δεῖν ὅπου. Origenes contra Celſum, Ἡ κοινὴ ἔννοια ἀκαιρεῖ ὑπονοεῖν ὅτι θεὸς ὑδαμῶς ἐστιν ὕλη φθαρτὴ, οὐδὲ τιμᾷ ἐν ἀψύχοις ὕλαις, τὸν ἀνθρώπων μορφούμενον. De eodem Maximus Tyrius agens, Ἐννόει μοι μήτε μέγεθος, μήτε χρῶμα, μήτε σχῆμα, μήτε ἄλλο πῦλης πάθος. Lucianus in de Imaginibus, Ἀλλ' ὅρα μὴ ἄσεμνον ᾖ τὰ τοιαῦτα περὶ θεῶν δοξάζειν, ὧν τὰς τε ἀληθεῖς

ἀληθεῖς εἰκόνας ἀνεῳγότες ἡ ἀνθρωπίνη μιμήσει ἔγραψε τοῦτο λαμβάνω· paulò antè locutus fuerat de Phidia & Praxitele. Apud Philonem in de Legatione ad Caium Agrippa, Γεγραφέων καὶ πλασμάτων ἔργα μιμήματα τῆς αἰσθητῆς εἰσιν, τὸ δ' ἀόρατον εἰκονογραφεῖν ἢ διαπλάττειν οὐχ ὅσιον τοῖς ἡμετέροις θεσμοῖς ἐνόμισθη. Ibidem, Οὐχ ὥστε τὸ νόμισμα παράκομμα, καὶ θεοῦ μορφὴ γίνεσθαι. Tacitus de Germanis, *Ex magnitudine corporum cœlestium manifestè probari dicebant, nec cohiberi parietibus deos, nec in ullam humani corporis effigiem assimilari posse.* Ἐνθύμησις hîc est *imaginatio*, vel (si sic loqui licuerit) *figuratio artificis*. Philostratus eodem verbo eodem hoc argumento utitur, Δεῖ (inquit) Διὸς ἐνθυμηθέντα εἰδέναι, ὁρᾶν αὐτὸν ξυὺ ἔργῳ, καὶ ὥρᾳσι, καὶ ἄσεργις, &c. Ἀθηνᾶν δ' δημιουργήσειν μέλλοντα, τερατόπεδα ἐννοεῖν, καὶ μῆτιν, καὶ τέχνας, 6. 9. ubi vides & ἐννοεῖν, quod non aliud quàm ἐνθυμηθῆναι. Ibidem proximè antecedentibus vocem *phantasiæ* posuit, Ταῦτα (deorum simulacra nempe) ἠργάσατο φαντασία, σοφωτέρα μιμήσεως δημιουργός. μίμησις μὲν γὰρ μόνον δημιουργήσει ὃ εἶδε, φαντασία δὲ καὶ ὃ μὴ εἶδεν. Idem 2. 10. Οὐκ ἂν ἐπαινέσειέ τις τὴν γεγραμμένον ἵππον ἢ ταῦρον, μὴ τὸ ζῶον ἐνθυμηθεὶς ᾧ ἔοικεν. Scriptor Sapient. 15. 4. hanc materiam persequens, κακότεχνον ἐπίνοιαν dixit: sic taurus Perilli Luciano ἐπινοίας κακίστης ὑπόμνημα. Glossæ, *Excogitatio*, Ἐπίνοια. Glossæ aliæ, Ἐπίνοια, *Excogitatio, commentum*. Repete & Josephi locum paulò suprà adductum. Ibidem idem Josephus de plastis & pictoribus, Αὐτῶν ἕκαστός τινα μορφὴν ἐπινοῶν, ὁ μὲν ἐκ πηλοῦ πλάττων, ὁ δὲ γράφων. Lucianus in de Sacrificiis, de Polycleto, Phidia, cæterisque magni nominis statuariis, Οὐκ οἶσθ' ὅπου ἰδόντες, ἀναπλάττουσι γλυπτῇ μὲν τὸν Δία, παῖδα δὲ ἐς ἀεὶ τὸν Ἀπόλλωνα, καὶ τὴν Ἑρμῆν ὑπολυπτῇ, καὶ Ποσειδῶνα κυανοχαίτην, καὶ τὴν Ἀθηνᾶν γλαυκῶπιν. In Epistola quæ dicitur Jeremiæ, sive additamentis Baruchi, Ὑπὸ τεκτόνων καὶ χρυσοχόων κατεσκευασμένα εἰσὶν· (de deorum simulacris agit) οὐδὲν ἄλλο μὴ γλύφειν ἢ ὃ βάλωνται οἱ τεχνῖται αὐτὰ γλυφεῖν. Post tot elegantes electósque locos non plura de ἐνθυμήσει ista. Θεῖον *Divinum* vertit hîc Interpres vetus, quo nomine Barbarus audit à Recentiore. Atqui id fecit Vetus non sine exemplo. Apuleius 9. *Tunc saga illa, & Divini potens, &c.* Idem in Apologia, *Et fors fuat nè ob hanc Divini contumaciam, &c.* Glossarium, *Divinum*, θεῖον, καὶ μάντιν.

Com. 30. τοὺς μὲν οὖν χρόνους τῆς ἀγνοίας ὑπεριδὼν ὁ θεὸς, &c.] Doctissimis viris qui cum Vetere ὑπεριδὼν *despiciens* verterunt, non facilè accesserim, Recentiori hîc potiùs Interpreti, qui *connivendo dissimulans*. Sic non semel apud Tacitum *silentio* aut *dissimulatione transmittere*. Confer & locum suprà 14. 16. Quo sensu autem accipiendus uterque, non malè ex his Justini discas, Μέχει τοῦ νῦν χρόνου (inquit) εἰσὶν οἱ βουλόμενοι ἀτάκτως φορεῖς φέρεσθαι, &c. ὃ πάντως ἐφηδόμενος τῇ ἁμαρτήμασιν ἡμῶν, ἀλλ' ἀνεχόμενος· ἀεὶ γὰρ ἀδικίας καιρὸν ζητοῦσι κακῶν, ἀλλὰ τὸν νοῦν τῆς δικαιοσύνης δημιουργῶν. Theophylactus ad Luc. 1. Παραλείπομεν (vides vocem τῷ ὑπερεῖδεν æquipollentem) τὰς πολλὰς ἁμαρτίας, καὶ μακροθυμοῦντα ἐπὶ τῇ εἰδωλομανίᾳ. Pro ὑπερεῖδεν, alibi παρεῖδεν (etiam cum verbo ἀγνοίας) occurrit. Sirachides 28. 7. Καὶ παρεῖδε ἄγνοιαν. Idem 30. 11. Καὶ μὴ παρίδῃς τὰς αὐτῇ ἀγνοίας. Sic ἁμαρτίας παρεῖδεν, 11. 24. Scriptor Sapient. dixit.

Ibid. τὰ νῦν παραγγέλλει τοῖς ἀνθρώποις πᾶσι πανταχοῦ μετανοεῖν] Quasi diceret,

Nunc hic dies aliam vitam affert, alios mores postulat.

Ὥρα ἤδη ὑμᾶς ἐξ ὕπνου ἐγερθῆναι νῦν γάρ, &c. ut ad Roman. 13. 11. loquitur. τὰ νῦν, est in hoc lumine Euangelii tam claro, tam fulgenti, per quod priorum temporum discussis tenebris, & παλαιοπονίας παχυπαραδότου caligine profligatâ, diriguntur pedes eorum in pacis ac salutis viam. Ephes. 3. 5. de mysterio Christi, Ὃ ἐν ἑτέραις γενεαῖς οὐκ ἐγνωρίσθη, &c. ὡς νῦν ἀπεκαλύφθη, &c. Vide & ad Titum 2. 11, 12. 1 Pet. 1. 14, 15. & 4. 3. Antithesim ætatum non dissimilem apud Senecam habemus, *Nec verò in ea tempora incidit* (de Catone agit) *quibus credi posset cœlum unius humeris inniti: excussâ jam antiquâ credulitate, & seculo ad summam perducto solertiam.*

Com. 31. ἔστησεν ἡμέραν] Sic Hebr. 4. 7. ὁρίζειν ἡμέραν. Suprà 12. 21. & infrà 28. 23. ἡμέραν τάσσειν.

Ibid. πίστιν παρασχὼν πᾶσιν, ἀναστήσας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν] Idem 14. 9. ad Romanos, Εἰς τοῦτο Χριστὸς ἀπέθανε, καὶ ἀνέστη, καὶ ἀνέζησεν, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ. Vide & suprà 10. 42. 2 Tim. 4. 1.

Com. 32. Ἀκούσαντες δὲ ἀναστασιν νεκρῶν, οἱ μὲν ἐχλεύαζον, &c.] Ut solent rebus dictis nullam fidem adhibentes. Vide quæ ad Matt. 9. 24. diximus. Origenes contra Celsum, Τὸ περὶ τῆς ἀναστάσεως μυσήριον θρυλλεῖ, γελώμενον ὑπὸ πολλῶν. Minucius ex persona Pagani Christianos deridentis, *Nec hac furiosâ opinione contenti, aniles fabulas adstruunt & annectunt: renasci se ferunt post mortem, & cineres: & nescio quâ fiduciâ mendaciis suis invicem credunt: putes eos jam revixisse.* De iisdem Lucianus, Πεπείκασιν αὐτοὺς οἱ κακοδαίμονες, τὸ μὲν ὅλον ἀθάνατοι ἔσεσθαι, καὶ βιώσεσθαι τὸν ἀεὶ χρόνον.

Κεφ. ιη'.

1. Μετὰ δὲ ταῦτα χωρισθεὶς ὁ Παῦλος ἐκ τῶν Ἀθηνῶν, ἦλθεν εἰς Κόρινθον.

2. Καὶ εὑρών τινα Ἰουδαῖον ὀνόματι Ἀκύλαν, Ποντικὸν τῷ γένει, προσφάτως ἐληλυθότα ἀπὸ τῆς Ἰταλίας, καὶ Πρίσκιλλαν γυναῖκα αὐτοῦ, (διὰ τὸ διατεταχέναι Κλαύδιον χωρίζεσθαι πάντας τοὺς Ἰουδαίους ἐκ τῆς Ῥώμης) προσῆλθεν αὐτοῖς·

3. Καὶ διὰ τὸ ὁμότεχνον εἶναι, ἔμενε παρ' αὐτοῖς, καὶ ἠργάζετο· ἦσαν γὰρ σκηνοποιοὶ τὴν τέχνην.

4. Διελέγετο δὲ ἐν τῇ συναγωγῇ κατὰ πᾶν σάββατον, ἔπειθέ τε Ἰουδαίους καὶ Ἕλληνας.

5. Ὡς δὲ κατῆλθον ἀπὸ τῆς Μακεδονίας ὅ, τε Σίλας καὶ ὁ Τιμόθεος, συνείχετο τῷ πνεύματι ὁ Παῦλος, διαμαρτυρόμενος τοῖς Ἰουδαίοις τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν.

6. Ἀντιτασσομένων δὲ αὐτῶν, καὶ βλασφημούντων ἐκτιναξάμενος τὰ ἱμάτια, εἶπε πρὸς αὐτούς, Τὸ αἷμα ὑμῶν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν ὑμῶν· καθαρὸς ἐγὼ, ἀπὸ τοῦ νῦν εἰς τὰ ἔθνη πορεύσομαι.

Versio Vulgata.

1. Post hæc egressus ab Athenis, venit Corinthum.

2. Et inveniens quendam Judæum, nomine Aquilam, Ponticum genere, qui nuper venerat ab Italia, & Priscillam uxorem ejus, (eò quòd præcepisset Claudius discedere omnes Judæos à Roma,) accessit ad eos.

3. Et quia ejusdem erat artis, manebat apud eos, & operabatur (erant autem scenofactoriæ artis.)

4. Et disputabat in synagoga per omne sabbatum, interponens nomen Domini Jesu, suadebátque Judæis & Græcis.

5. Cùm venissent autem de Macedonia Silas & Timotheus, instabat verbo Paulus, testificans Judæis esse Christum Jesum.

6. Contradicentibus autem eis & blasphemantibus, excutiens vestimenta sua, dixit ad eos, Sanguis vester super caput vestrum: mundus ego, ex hoc ad Gentes vadam.

7. Καὶ μεταβὰς ἐκεῖθεν, ἦλθεν εἰς οἰκίαν τινὸς ὀνόματι Ἰέσου, Σεβομένου Θεόν, ἧς ἡ οἰκία ἦν συνομοροῦσα τῇ συναγωγῇ.

8. Κρίσπος δὲ ὁ ἀρχισυνάγωγος ἐπίστευσε τῷ Κυρίῳ σὺν ὅλῳ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ· καὶ πολλοὶ τῶν Κορινθίων ἀκούοντες ἐπίστευον, καὶ ἐβαπτίζοντο.

9. Εἶπε δὲ ὁ Κύριος δι' ὁράματος ἐν νυκτὶ τῷ Παύλῳ, Μὴ φοβοῦ, ἀλλὰ λάλει, καὶ μὴ σιωπήσῃς·

10. Διότι ἐγώ εἰμι μετὰ σοῦ, καὶ οὐδεὶς ἐπιθήσεταί σοι τοῦ κακῶσαί σε· διότι λαός ἐστί μοι πολὺς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ.

11. Ἐκάθισέ τε ἐνιαυτὸν καὶ μῆνας ἕξ, διδάσκων ἐν αὐτοῖς τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ.

12. Γαλλίωνος δὲ ἀνθυπάτου ὄντος τῆς Ἀχαΐας, κατεστάντες ὁμοθυμαδὸν οἱ Ἰουδαῖοι τῷ Παύλῳ, καὶ ἤγαγον αὐτὸν ἐπὶ τὸ βῆμα·

13. Λέγοντες, Ὅτι παρὰ τὸν νόμον οὗτος ἀναπείθει τοὺς ἀνθρώπους σέβεσθαι τὸν Θεόν.

14. Μέλλοντος δὲ τοῦ Παύλου ἀνοίγειν τὸ στόμα, εἶπεν ὁ Γαλλίων πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, Εἰ μὲν οὖν ἦν ἀδίκημά τι ἢ ῥᾳδιούργημα πονηρόν, ὦ Ἰουδαῖοι, κατὰ λόγον ἂν ἠνεσχόμην ὑμῶν·

15. Εἰ δὲ ζήτημά ἐστι περὶ λόγου καὶ ὀνομάτων καὶ νόμου τοῦ καθ' ὑμᾶς, ὄψεσθε αὐτοί· κριτὴς γὰρ ἐγὼ τούτων οὐ βούλομαι εἶναι.

16. Καὶ ἀπήλασεν αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ βήματος.

17. Ἐπιλαβόμενοι δὲ πάντες οἱ Ἕλληνες Σωσθένην τὸν ἀρχισυνάγωγον ἔτυπτον ἔμπροσθεν τοῦ βήματος, καὶ οὐδὲν τούτων τῷ Γαλλίωνι ἔμελεν.

18. Ὁ δὲ Παῦλος, ἔτι προσμείνας ἡμέρας ἱκανάς, τοῖς ἀδελφοῖς ἀποταξάμενος, ἐξέπλει εἰς τὴν Συρίαν, καὶ σὺν αὐτῷ Πρίσκιλλα καὶ Ἀκύλας, κειράμενος τὴν κεφαλὴν ἐν Κεγχρεαῖς· εἶχε γὰρ εὐχήν.

19. Κατέλιπεν δὲ εἰς Ἔφεσον, κἀκείνοις κατέλιπεν αὐτός· αὐτὸς δὲ εἰσελθὼν εἰς τὴν συναγωγὴν, διελέχθη τοῖς Ἰουδαίοις.

20. Ἐρωτώντων δὲ αὐτῶν ὅπως πλείονα χρόνον μεῖναι παρ' αὐτοῖς, οὐκ ἐπένευσεν·

21. Ἀλλ' ἀπεταξάμενος αὐτοῖς, εἰπών, Δεῖ με πάντως τὴν ἑορτὴν τὴν ἐρχομένην ποιῆσαι εἰς Ἱεροσόλυμα· πάλιν δὲ ἀνακάμψω πρὸς ὑμᾶς, τοῦ Θεοῦ θέλοντος. Καὶ ἀνήχθη ἀπὸ τῆς Ἐφέσου.

22. Καὶ κατελθὼν εἰς Καισάρειαν, ἀναβὰς, καὶ ἀσπασάμενος τὴν ἐκκλησίαν, κατέβη εἰς Ἀντιόχειαν.

23. Καὶ ποιήσας χρόνον τινὰ, ἐξῆλθε, διερχόμενος καθεξῆς τὴν Γαλατικὴν χώραν καὶ Φρυγίαν, ἐπιστηρίζων πάντας τοὺς μαθητάς.

24. Ἰουδαῖος δέ τις, Ἀπολλὼς ὀνόματι, Ἀλεξανδρεὺς τῷ γένει, ἀνὴρ λόγιος, κατέλιπεν εἰς Ἔφεσον, δυνατὸς ὢν ἐν ταῖς γραφαῖς.

25. Οὗτος ἦν κατηχημένος τὴν ὁδὸν τοῦ Κυρίου· καὶ ζέων τῷ πνεύματι, ἐλάλει καὶ ἐδίδασκεν ἀκριβῶς τὰ περὶ τοῦ Κυρίου, ἐπιστάμενος μόνον τὸ βάπτισμα Ἰωάννου.

26. Οὗτός τε ἤρξατο παρρησιάζεσθαι ἐν τῇ συναγωγῇ. Ἀκούσαντες δὲ αὐτοῦ Ἀκύλας καὶ Πρίσκιλλα προσελάβοντο αὐτὸν, καὶ ἀκριβέστερον αὐτῷ ἐξέθεντο τὴν τοῦ Θεοῦ ὁδόν.

27. Βουλομένου δὲ αὐτοῦ διελθεῖν εἰς τὴν Ἀχαΐαν, προτρεψάμενοι οἱ ἀδελφοὶ ἔγραψαν τοῖς μαθηταῖς ἀποδέξασθαι αὐτόν. ὃς παραγενόμενος συνεβάλετο πολὺ τοῖς πεπιστευκόσι διὰ τῆς χάριτος.

7. Et migrans indè, intravit in domum cujusdam, nomine Titi Justi, colentis Deum, cujus domus erat conjuncta synagogæ.

8. Crispus autem archisynagogus credidit Domino, cum omni domo sua: & multi Corinthiorum audientes credebant, & baptizabantur.

9. Dixit autem Dominus nocte per visionem Paulo, Noli timere, sed loquere, & nè taceas,

10. Propter quod ego sum tecum: & nemo apponetur tibi ut noceat te: quoniam populus est mihi multus in hac civitate.

11. Sedit autem annum & sex menses, docens apud eos verbum Dei.

12. Gallione autem proconsule Achaiæ, insurrexerunt uno animo Judæi in Paulum, & adduxerunt eum ad tribunal,

13. Dicentes, Quia contra legem hic persuadet hominibus colere Deum.

14. Incipiente autem Paulo aperire os, dixit Gallio ad Judæos, Si quidem esset iniquum aliquid, aut facinus pessimum, O viri Judæi, rectè vos sustinerem.

15. Si verò quæstiones sunt de verbo & nominibus, & legis vestræ, vosipsi videritis: Judex ego horum nolo esse.

16. Et minavit eos à tribunali.

17. Apprehendentes autem omnes Sosthenem principem synagogæ, percutiebant eum ante tribunal: & nihil eorum Gallioni curæ erat.

18. Paulus verò cùm adhuc sustinuisset dies multos, fratribus valefaciens, navigavit Syriam, (& cum eo Priscilla & Aquila,) qui sibi totonderat in Cenchris caput; habebat enim votum.

19. Devenítque Ephesum, & illos ibi reliquit. Ipse verò ingressus synagogam, disputabat cum Judæis.

20. Rogantibus autem eis, ut ampliori tempore maneret, non consensit:

21. Sed valefaciens, & dicens, Iterum revertar ad vos Deo volente: profectus est ab Epheso.

22. Et descendens Cæsaream, ascendit, & salutavit ecclesiam, & descendit Antiochiam.

23. Et facto ibi aliquanto tempore profectus est, perambulans ex ordine Galaticam regionem & Phrygiam, confirmans omnes discipulos.

24. Judæus autem quidam, Apollo nomine, Alexandrinus genere, vir eloquens, devenit Ephesum, potèns in scripturis.

25. Hic erat edoctus viam Domini: & fervens spiritu loquebatur, & docebat diligenter ea quæ sunt Jesu, sciens tantùm baptisma Johannis.

26. Hic ergò cœpit fiducialiter agere in synagoga. Quem cùm audissent Priscilla & Aquila, assumpserunt eum, & diligentiùs exposuerunt ei viam Domini.

27. Cùm autem vellet ire Achaiam, exhortati fratres, scripserunt discipulis ut susciperent eum. Qui cùm venisset, contulit multum his qui crediderant.

28. Εὐπρό-

28. Εὐτόνως γὰρ τοῖς Ἰουδαίοις διακατηλέγχετο δημοσίᾳ, ἐπιδεικνὺς διὰ τῶν γραφῶν εἶναι τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν.

28. Vehementer enim Judæos revincebat publicè, oſtendens per Scripturas, eſſe Chriſtum Jeſum.

Ad Cap. XVIII.

Com.2. Ποσφάτως ἐληλυθότα] Πεοσφάτως, ἀντὶ τοῦ νεωστί, Suidas. Utitur & Diodorus Siculus in Excerptis.

Com.3. ὁμότεχνον ἦν] Gloſſæ, Ὁμότεχνος, *Ejuſdem artis.* Ibidem, Σωτεχνίτης, *Ejuſdem artis confector.* Sic Gellii 9. 10. *ejuſdem Muſæ viri:* & 20. 11. *ejuſdem Muſæ æmuli.*

Com. 5. συνείχετο τῷ πνεύματι] *Angustiabatur ſpiritu*, id eſt, animo: non potuit continere ſe. Ità apud Parthenium in Eroticis, cap. 10. ὑπὸ ἀνοίας καὶ ἀλγηδόνων συνέχεσθαι. Similis vel ardoris vel afflatûs nota ſuprà 17. 16. τῷ πνεύματι παροξυνόμενος. Legit heic Latinus τῷ λόγῳ· ità & Codex Regius: quos ſi ſequimur, τῷ λόγῳ συνέχεσθαι erit quod ſuprà 6.4. τῇ τοῦ λόγου διακονίᾳ προσκαρτερεῖν· quod 1 Tim. 5.17. ἐν λόγῳ κοπιῶν. At nos priorem ſenſum & Scripturam amplectimur.

Com.6. ἀντιτασσομένων καὶ βλασφημούντων] Sic ſuprà 13.45. βλασφημεῖν καὶ ἀντιλέγειν. Gloſſarium, Βλασφημῶ, &c. *maledico.*

Com.7. συνομοροῦσα τῇ Συναγωγῇ] Heſychius, Ὁμορροῦσα, γειτνιῶσα, πλησιάζουσα.

Com. 10. ἐγώ εἰμι μετά σου, &c.] Potentiâ & auxilio meo. Vide ad Matth. 28. 20. notata.

Ibid. οὐδεὶς ἐπιθήσεταί σοι τοῦ κακῶσαί σε] Paucioribus hîc agi poterat à recentiore Interprete. Οὐδεὶς ἐπιθήσεταί σοι, &c. eſt, οὐδεὶς ἐπιβαλεῖ τὰς χεῖρας κακῶσαί σε· quod cùm ſponte ſenſiſſem, firmatum vidi Homerico loco à Viro conſummatiſſimo adducto. Tale & Comici illud,

——*Nunquam dum ego adero, hic te tanget.*

Apud Suidam in Ὑπαλία, Περιελθόντι καὶ τὸ εἰωθὸς, ἐπιθέμενοι πολλοὶ ἀθέοις ἐπειώδεις ἀνθρωποι, &c. ἀνευρόντι καὶ φιλόσοφον. De ſenſu vide & 1 Pet. 3.13. ubi & vox κακῶσαι.

Com.11. Ἐκάθισέ τε ἐνιαυτὸν, &c.] Bene & peritè Vetus *ſedit:* ut & Matth. 4.16. ubi Beza id verbi notione iſtâ apud idoneos Auctores nequaquam ſe reperiſſe ait, dicturus alia omnia ſi hæc Ciceronis inſpexiſſet, *Iis ventis iſthinc navigatur, qui ſi eſſent, nos Corcyræ non ſederemus.* Famil. 16.2. ad Tyronem.

Com.14. Εἰ μὲν οὖν ἀδίκημά τι ἢ ῥᾳδιούργημα πονηρὸν, &c.] *Si magnum & capitale crimen admiſiſſet*; ut in l. 13. Cod. De his qui accuſ. non poſſ. Impp. loquuntur. Neque cum Syro autem φανερὸν legendum hîc, nec redundat πονηρόν. Sic Judæ Com. 15. ἁμαρτωλοὶ ἀσεβεῖς in l. 6. §. ult. de Offic. Præſid. *illicita avaritia:* apud Horatium *vetitum nefas:* Juvenalem *novum muſtum:* Amm. Marcellinum *doloſas fallacias:* Apuleius lib. 4. *callido aſtu:* & multa id genus alia apud Græcos & Latinos Scriptores.

Ibid. κατὰ λόγον ἂν ἀνεχόμην ὑμῶν] Initio putabam κατὰ λόγον hîc eſſe quod in l. 11. §. 12. ad leg. Jul. de adult. *pro admiſſi criminis ratione.* Sic in Leonis Conſtit. 61. κατὰ λόγον τοῦ ἁμαρτήματος. Nunc ſic vertendum putârim, *meritò vos interpellantes ferrem: pro muneris & officii mei ratione veſtra poſtulata audirem.* (Vide infrà ad 24. 4. notanda.) Sic præter Platonem (quem unicum hîc eruditi attulerunt) multoties Artemidorus loquitur, ut lib. 1. cap. 80, & 81. & 2. 26, 65. & 4. 31, 34, 82. Sic 5. §. 78. ὀρθῶς καὶ κατὰ λόγον· quod 1. 82. & 3. 39. ὀρθῶς καὶ εὐλόγως dixit: nec aliter κατὰ λόγον Polybius in Excerptis. Plutarchus in Lacon. Apophthegm. Alcinous cap. 17. & Arrianus 2. 8. in Epictetum poſuerunt.

Com.15. Εἰ δὲ ζήτημά ἐστι περὶ λόγου, καὶ ὀνομάτων, καὶ νόμου] Quæ mei non ſunt auditorii, quæque nugalia Romanis nobis. Vide infrà 23. 29. Similia quæ Paulus 1 Tim. 6.20. κενοφωνίας vocat. Tit. 3.9. μωρὰς ζητήσεις, & 2 Tim. 2.23. μωρὰς καὶ ἀπαιδεύτους ζητήσεις. *Minutiloquia & ſubtilitates circa quæſtiones* 2.19. Irenæus.

Ibid. αὐτοὶ ὄψεσθε] Dixi ad Matth. 27.4.

Ibid. κριτὴς γὰρ ἐγὼ τούτων οὐ βούλομαι εἶναι] Hermione apud Euripidem,

—— Οὐκ ἐμὸν κρίνειν τάδε.

Ovidius,

Res eſt arbitrio non dirimenda meo.

Calpurnius Siculus,

—— *Non ego vobis*
Arbiter, hoc alius poſſit diſcernere Judex.

Com.17. ἔτυπτον ἔμπροσθεν τοῦ βήματος] Sic apud Joſephum Bell. Jud. 2.14. πρὸ τοῦ βήματος μαστιγῶσαι.

Ibid. καὶ οὐδὲν τούτων τῷ Γαλλίωνι ἔμελεν] *Negligebat, inſuper habebat.* Sic 1 Cor. 7. 21. μὴ σοι μελέτω. Vide & Luc. 10.40. & Joh. 10.13. Conniventiam vel oſcitantiam non diſſimilem iſti memorat Philo, ubi de Judæis ab Alexandrinis plurifariàm vexatis agit, Τὰ ὑπερόπτα καὶ χώρας (inquit) ὃς μόνος ἠδυνάτο βουληθεὶς ὥρᾳ μιᾷ καὶ ὀχλοκρατίαν καθελεῖν, περιοπτικῶς ἅπαντα ἐώρα μὴ ὁρᾶν, καὶ ὧν ἤκουε μὴ ἐπακούειν. Solebant Præſides petulantes hujuſmodi quæ Romani nominis majeſtatem directè non imminuerent, libentes prætervidere, ut Provincialium collo molliùs jugum ſederet. Nec deerat quæ præ aliarum regionum Præſidibus cauſa Gallionem moveret: præeſſe nempe Achaiæ ſe, illi veræ (ut vocat eam Plinius 8.24.) & meræ Græciæ, eóque libertatis ſimulacra umbráſque uſquequaque captanti.

Com. 18. τοῖς ἀδελφοῖς ἀποταξάμενος] Vetus *valefaciens:* ſic & infrà 21.6. ἀπασάζεσθαι vertit: eóque, ut ſæpius, à nupero barbariei notatur. Plura tamen ejus commatis habemus apud Gloſſographos, *Ignifacio*, πυρόω· *Sumptifacio*, καταναλίσκω· & cætera ad eandem formam prolata.

Ibid. ἐν Κεγχρεαῖς] *Quod oppidum audit nobiliſſima Corinthienſium Colonia: allnitur autem Ægeo & Saronico mari, ubi* (meliùs *ibi*) *portus etiam, tutiſſimum navium receptaculum, magno frequentatur populo.* Sunt ipſa Apuleii verba Mileſ. 10.

Com.20. Ἐρωτώντων δὲ αὐτῶν ἐπὶ πλείονα χρόνον μεῖναι παρ' αὐτοῖς, &c.] Suprà 10.48.

Com. 21. Δεῖ με πάντως τὴν ἑορτὴν τὴν ἐρχομένην ποιῆσαι εἰς Ἱεροσόλυμα] Hæc abſunt à Vetere Latino, omnino tamen recipienda arbitror, vel ob ea quæ infrà 21.13. occurrunt: ubi idem hujus itineris inſtinctum & urget, & perſequitur. Sed & Luc. 4.42,43. inſtantia non diſſimilis ſimili reſponſione compeſcitur.

Ibid. τοῦ Θεοῦ θέλοντος] Vide quæ ad Jacobi 4. 15. diximus.

Com.23. διερχόμενος καθεξῆς τὴν Γαλατικὴν χώραν] Vulgat. *perambulans ex ordine*, &c. Ità & Luc. 1. 3. Illud καθεξῆς χάρτα, *ex ordine* vertebat.

Com. 26. παρρησιάζεσθαι] Libere & fidenter loqui, ut ſuprà 8.27. infrà 19.8. quod 4.31. τὸν λόγον μετὰ παρρησίας λαλεῖν· 28.31. μετὰ πάσης παρρησίας διδάσκειν· Philip. 1.14. ἀφόβως λαλεῖν. Vulgatus heic (ut ſæpe alibi) *fiducialiter agere.* Unde in Gloſſario, Παρρησιάζομαι *fiducialiter ago.*

Ibid. προσελάβετο αὐτὸν, καὶ ἀκριβέστερον αὐτῷ ἐξέθετο τὴν τοῦ Θεοῦ ὁδόν] Ἵνα ὑπογνῷ περὶ ὧν κατηχήθη λόγων τὴν ἀσφάλειαν, Luc. 1.4. ſuprà hîc Com. 25. de eodem iſto, κατηχημένος τὴν τοῦ Κυρίου ὁδόν. Similis porrò hujus loci locutioni eſt illa 3.11. in Euangelio, Διεβάλοντό τινες αὐτοῖς περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Ibi διήκειας, hîc προσλαμβάνεσθαι dixit.

Com.27. διὰ τὸ χάειν] Conſtruenda hæc cum συνω-

Cάλεπο, non proximè antecedentibus. Abſunt autem importunè & hæc à Latino Interprete: ſubintelligitur enim δυθέσης αὐτῷ. Vide omnino Rom. 12.3. 1 Cor. 3.10. & 15.10. Epheſ. 3.7,8.

Com. 28. Εὐτόνως τοῖς Ἰουδαίοις διακατελέγχετο] Sic Euang. 23.10. ἐυτόνως κατηγορῶν. *Vehementer & acriter eorum errores redarguebat* Lactantius diceret. Affine Tit. 1.13. ἀποτόμως ἐλέγχειν· & 2.15. μετ' ἐπιταγῆς ἐλέγχειν.

Ibid. ἐπιδεικνὺς διὰ τ χαφῶν, &c.] Id eſt, ἀπὸ τ χαφῶν. Vide ſuprà ad 17. 3. notata.

Κεφ. ιθ'.

1. Ἐγένετο δ ἐν τῷ Ⓜ Ἀπολλὼ εἶναι ἐν Κορίνθῳ, Παῦλον, διελθόντα τὰ ἀνωτερικὰ μέρη, ἐλθεῖν εἰς Ἔφεσον, καὶ εὑρών τινας μαθητάς,

2. Εἶπε πρὸς αὐτοὺς, Εἰ πνεῦμα ἅγιον ἐλάβετε πιστεύσαντες; Οἱ δὲ εἶπον πρὸς αὐτὸν, Ἀλλ' οὐδὲ εἰ πνεῦμα ἅγιόν ἐστιν ἠκούσαμεν.

3. Εἶπέ τε πρὸς αὐτοὺς, Εἰς τί οὖν ἐβαπτίσθητε; Οἱ δὲ εἶπον, Εἰς Ἰωάννου βάπτισμα.

4. Εἶπε δὲ Παῦλος, Ἰωάννης μὲν ἐβάπτισε βάπτισμα μετανοίας, τῷ λαῷ λέγων, εἰς Ⓜ ἐρχόμενον μετ' αὐτὸν ἵνα πιστεύσωσι, τουτέστιν εἰς Ⓜ Χριστὸν Ἰησοῦν.

5. Ἀκούσαντες δὲ ἐβαπτίσθησαν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ.

6. Καὶ ἐπιθέντος αὐτοῖς τοῦ Παύλου τὰς χεῖρας, ἦλθε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπ' αὐτούς· ἐλάλουν τε γλώσσαις, καὶ προεφήτευον.

7. Ἦσαν δὲ οἱ πάντες ἄνδρες ὡσεὶ δεκαδύο.

8. Εἰσελθὼν δὲ εἰς τ συναγωγὴν, ἐπαρρησιάζετο, ἐπὶ μῆνας τρεῖς διαλεγόμενος καὶ πείθων τὰ περὶ τῆς βασιλείας τ Θεοῦ.

9. Ὡς δέ τινες ἐσκληρύνοντο καὶ ἠπείθουν, κακολογοῦντες τ ὁδὸν ἐνώπιον τ πλήθους, ἀποστὰς ἀπ' αὐτῶν, ἀφώρισε τοὺς μαθητὰς, καθ' ἡμέραν διαλεγόμενος ἐν τῇ σχολῇ τυράννου τινός.

10. Τοῦτο δὲ ἐγένετο ἐπὶ ἔτη δύο· ὥστε πάντας τοὺς κατοικοῦντας τ Ἀσίαν ἀκοῦσαι Ⓜ λόγον τ Κυρίου Ἰησοῦ, Ἰουδαίους τε καὶ Ἕλληνας.

11. Δυνάμεις τε οὐ τὰς τυχούσας ἐποίει ὁ Θεὸς διὰ τ χειρῶν Παύλου·

12. Ὥστε καὶ ἐπὶ τοὺς ἀσθενοῦντας ἐπιφέρεσθαι ἀπὸ τ χρωτὸς αὐτοῦ σουδάρια ἢ σημικίνθια, καὶ ἀπαλλάσσεσθαι ἀπ' αὐτῶν τὰς νόσους, τά τε πνεύματα τὰ πονηρὰ ἐξέρχεσθαι ἀπ' αὐτῶν.

13. Ἐπεχείρησαν δέ τινες καὶ τῶν περιερχομένων Ἰουδαίων ἐξορκισταὶ ὀνομάζειν ἐπὶ τοὺς ἔχοντας τὰ πνεύματα τὰ πονηρὰ τὸ ὄνομα τ Κυρίου Ἰησοῦ, λέγοντες, Ὁρκίζομεν ὑμᾶς τὸν Ἰησοῦν ὃν ὁ Παῦλος κηρύσσει.

14. Ἦσαν δέ τινες υἱοὶ Σκευᾶ Ἰουδαίου ἀρχιερέως ἑπτὰ, οἱ τοῦτο ποιοῦντες.

15. Ἀποκριθὲν δὲ τὸ πνεῦμα τὸ πονηρὸν εἶπε, Τὸν Ἰησοῦν γινώσκω, καὶ τ Παῦλον ἐπίσταμαι· ὑμεῖς δὲ τίνες ἐστέ;

16. Καὶ ἐφαλλόμενος ἐπ' αὐτοὺς ὁ ἄνθρωπος ἐν ᾧ ἦν τὸ πνεῦμα τὸ πονηρὸν, καὶ κατακυριεύσας αὐτῶν, ἴσχυσε κατ' αὐτῶν, ὥστε γυμνοὺς καὶ τετραυματισμένους ἐκφυγεῖν ἐκ τ οἴκου ἐκείνου.

17. Τοῦτο δὲ ἐγένετο γνωστὸν πᾶσιν Ἰουδαίοις τε καὶ Ἕλλησι τοῖς κατοικοῦσι τ Ἔφεσον· καὶ ἐπέπεσε φόβος ἐπὶ πάντας αὐτοὺς, καὶ ἐμεγαλύνετο τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ.

Verſio Vulgata.

1. FActum eſt autem cùm Apollo eſſet Corinthi, ut Paulus peragratis ſuperioribus partibus veniret Epheſum, & inveniret quoſdam diſcipulos:

2. Dixítque ad eos, Si Spiritum ſanctum accepiſtis credentes? At illi dixerunt ad eum, Sed neque ſi Spiritus ſanctus eſt, audivimus.

3. Ille verò ait, In quo ergò baptizati eſtis? Qui dixerunt, In Johannis baptiſmate.

4. Dixit autem Paulus, Johannes baptizavit baptiſmo pœnitentiæ populum, dicens, In eum qui venturus eſſet poſt ipſum ut crederent, hoc eſt, in Jeſum.

5. His auditis, baptizati ſunt in nomine Domini Jeſu.

6. Et cùm impoſuiſſet illis manus Paulus, venit Spiritus ſanctus ſuper eos, & loquebantur linguis, & prophetabant.

7. Erant autem omnes viri ferè duodecim.

8. Introgreſſus autem ſynagogam, cum fiducia loquebatur per tres menſes, diſputans & ſuadens de regno Dei.

9. Cùm autem quidam indurarentur, & non crederent, maledicentes viam Domini coram multitudine, diſcedens ab eis, ſegregavit diſcipulos, quotidie diſputans in ſchola Tyranni cujuſdam.

10. Hoc autem factum eſt per biennium, ità ut omnes qui habitabant in Aſia, audirent verbum Domini, Judæi atque Gentiles.

11. Virtutéſque non quaſlibet faciebat Deus per manum Pauli:

12. Ità ut etiam ſuper languidos deferrentur à corpore ejus ſudaria vel ſemicinctia, & recedebant ab eis languores, & ſpiritus nequam egrediebantur.

13. Tentaverunt autem quidam & de circumeuntibus Judæis exorciſtis, invocare ſuper eos qui habebant ſpiritus malos, nomen Domini Jeſu, dicentes, Adjuro vos per Jeſum quem Paulus prædicat.

14. Erant autem quidam Scevæ Judæi principis ſacerdotum ſeptem filii, qui hoc faciebant.

15. Reſpondens autem ſpiritus nequam dixit eis, Jeſum novi, & Paulum ſcio: vos autem qui eſtis?

16. Et inſiliens homo in eos in quo erat dæmonium peſſimum, & dominatus amborum, invaluit contra eos, ità ut nudi & vulnerati effugerent de domo illa.

17. Hoc autem notum factum eſt omnibus Judæis atque Gentilibus qui habitabant Epheſi: & cecidit timor ſuper omnes illos, & magnificabatur nomen Domini Jeſu.

18. Πολλοί

18. Πολλοί τε τῶν πεπιστευκότων ἤρχοντο, ἐξομολογούμενοι καὶ ἀναγγέλλοντες τὰς πράξεις αὐτῶν.

19. Ἱκανοὶ δὲ τῶν τὰ περίεργα πραξάντων, συνενέγκαντες τὰς βίβλους, κατέκαιον ἐνώπιον πάντων· καὶ συνεψήφισαν τὰς τιμὰς αὐτῶν, καὶ εὗρον ἀργυρίου μυριάδας πέντε.

20. Οὕτω κατὰ κράτος ὁ λόγος τοῦ Κυρίου ηὔξανε καὶ ἴσχυεν.

21. Ὡς δὲ ἐπληρώθη ταῦτα, ἔθετο ὁ Παῦλος ἐν τῷ πνεύματι, διελθὼν τὴν Μακεδονίαν καὶ Ἀχαΐαν, πορεύεσθαι εἰς Ἰερουσαλήμ· εἰπών, Ὅτι μετὰ τὸ γενέσθαι με ἐκεῖ, δεῖ με καὶ Ῥώμην ἰδεῖν.

22. Ἀποστείλας δὲ εἰς τὴν Μακεδονίαν δύο τῶν διακονούντων αὐτῷ, Τιμόθεον καὶ Ἔραστον, αὐτὸς ἐπέσχε χρόνον εἰς τὴν Ἀσίαν.

23. Ἐγένετο δὲ κατὰ καιρὸν ἐκεῖνον τάραχος οὐκ ὀλίγος περὶ τῆς ὁδοῦ.

24. Δημήτριος γάρ τις ὀνόματι, ἀργυροκόπος, ναοὺς ἀργυροῦς Ἀρτέμιδος, παρεῖχε τοῖς τεχνίταις ἐργασίαν οὐκ ὀλίγην.

25. Οὓς συναθροίσας καὶ τοὺς περὶ τὰ τοιαῦτα ἐργάτας, εἶπεν, Ἄνδρες, ἐπίστασθε ὅτι ἐκ ταύτης τῆς ἐργασίας ἡ εὐπορία ἡμῖν ἐστι·

26. Καὶ θεωρεῖτε καὶ ἀκούετε ὅτι οὐ μόνον Ἐφέσου, ἀλλὰ σχεδὸν πάσης τῆς Ἀσίας ὁ Παῦλος οὗτος πείσας μετέστησεν ἱκανὸν ὄχλον, λέγων ὅτι οὐκ εἰσὶ θεοὶ οἱ διὰ χειρῶν γινόμενοι.

27. Οὐ μόνον δὲ τοῦτο κινδυνεύει ἡμῖν τὸ μέρος εἰς ἀπελεγμὸν ἐλθεῖν, ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς μεγάλης θεᾶς Ἀρτέμιδος ἱερὸν εἰς οὐδὲν λογισθῆναι· μέλλει τε καὶ καθαιρεῖσθαι τῆς μεγαλοπρεπείας αὐτῆς, ἣν ὅλη ἡ Ἀσία καὶ ἡ οἰκουμένη σέβεται.

28. Ἀκούσαντες δὲ, καὶ γενόμενοι πλήρεις θυμοῦ, ἔκραζον λέγοντες, Μεγάλη ἡ Ἄρτεμις Ἐφεσίων.

29. Καὶ ἐπλήσθη ἡ πόλις ὅλη συγχύσεως, ὥρμησάν τε ὁμοθυμαδὸν εἰς τὸ θέατρον, συναρπάσαντες Γάϊον καὶ Ἀρίσταρχον Μακεδόνας, συνεκδήμους τοῦ Παύλου.

30. Τοῦ δὲ Παύλου βουλομένου εἰσελθεῖν εἰς τὸν δῆμον, οὐκ εἴων αὐτὸν οἱ μαθηταί.

31. Τινὲς δὲ καὶ τῶν Ἀσιαρχῶν ὄντες αὐτῷ φίλοι, πέμψαντες πρὸς αὐτὸν, παρεκάλουν μὴ δοῦναι ἑαυτὸν εἰς τὸ θέατρον.

32. Ἄλλοι μὲν οὖν ἄλλο τι ἔκραζον. Ἦν γὰρ ἡ ἐκκλησία συγκεχυμένη, καὶ οἱ πλείους οὐκ ᾔδεισαν τίνος ἕνεκεν συνεληλύθεισαν.

33. Ἐκ δὲ τοῦ ὄχλου προεβίβασαν Ἀλέξανδρον, προβαλόντων αὐτὸν τῶν Ἰουδαίων· ὁ δὲ Ἀλέξανδρος, κατασείσας τῇ χειρὶ, ἤθελεν ἀπολογεῖσθαι τῷ δήμῳ.

34. Ἐπιγνόντες δὲ ὅτι Ἰουδαῖός ἐστι, φωνὴ ἐγένετο μία ὑπὸ πάντων, ὡς ἐπὶ ὥρας δύο κραζόντων, Μεγάλη ἡ Ἄρτεμις Ἐφεσίων.

35. Καταστείλας δὲ ὁ γραμματεὺς τὸν ὄχλον, φησὶν, Ἄνδρες Ἐφέσιοι, τίς γάρ ἐστιν ἄνθρωπος ὃς οὐ γινώσκει τὴν Ἐφεσίων πόλιν νεωκόρον οὖσαν τῆς μεγάλης θεᾶς Ἀρτέμιδος, καὶ τοῦ διοπετοῦς;

36. Ἀναντιῤῥήτων οὖν ὄντων τούτων, δέον ἐστὶν ὑμᾶς κατεσταλμένους ὑπάρχειν, καὶ μηδὲν προπετὲς πράττειν.

37. Ἠγάγετε γὰρ τοὺς ἄνδρας τούτους οὔτε ἱεροσύλους, οὔτε βλασφημοῦντας τὴν θεὰν ὑμῶν.

18. Multíque credentium veniebant confitentes & annunciantes actus suos.

19. Multi autem ex eis qui fuerant curiosa sectati, contulerunt libros, & combusserunt coram omnibus: & computatis pretiis illorum, invenerunt pecuniam denariorum quinquaginta millium.

20. Ità fortiter crescebat verbum Dei & confirmabatur.

21. His autem expletis, proposuit Paulus in Spiritu, transitâ Macedoniâ & Achaiâ, ire Jerosolymam, dicens, Postquam fuero ibi, oportet me & Romam videre.

22. Mittens autem in Macedoniam duos ex ministrantibus sibi, Timotheum & Erastum, ipse remansit ad tempus in Asia.

23. Facta est autem illo tempore turbatio non minima de via Domini.

24. Demetrius enim quidam nomine, argentarius, faciens ædes argenteas Dianæ, præstabat artificibus non modicum quæstum.

25. Quos convocans & eos qui hujusmodi erant opifices, dixit, Viri, scitis quia de hoc artificio est nobis acquisitio:

26. Et videtis, & auditis quia non solùm Ephesi, sed penè totius Asiæ, Paulus hic suadens avertit multam turbam, dicens, Quoniam non sunt dii qui manibus fiunt.

27. Non solùm autem hæc periclitabitur nobis pars in redargutionem venire, sed & magnæ Dianæ templum in nihilum reputabitur, sed & destrui incipiet majestas ejus, quam tota Asia & orbis colit.

28. His auditis repleti sunt irâ, & exclamaverunt, dicentes, Magna Diana Ephesiorum.

29. Et impleta est civitas tota confusione, & impetum fecerunt uno animo in theatrum, rapto Gaio & Aristarcho Macedonibus comitibus Pauli.

30. Paulo autem volente intrare in populum, non permiserunt discipuli.

31. Quidam autem & de Asiæ principibus qui erant amici ejus, miserunt ad eum, rogantes nè se daret in theatrum:

32. Alii autem aliud clamabant. Erat enim ecclesia confusa: & plures nesciebant qua ex causa convenissent.

33. De turba autem detraxerunt Alexandrum, propellentibus eum Judæis. Alexander autem manu silentio postulato, volebat reddere rationem populo.

34. Quem ut cognoverunt Judæum esse, vox facta una est omnium, quasi per horas duas clamantium, Magna Diana Ephesiorum.

35. Et cùm sedasset scriba turbas, dixit, Viri Ephesii, quis enim est hominum qui nesciat Ephesiorum civitatem cultricem esse magnæ Dianæ, Jovísque prolis?

36. Cùm ergò his contradici non possit, oportet vos sedatos esse, & nihil temere agere.

37. Adduxistis enim homines istos, neque sacrilegos, neque blasphemantes deam vestram.

38. Εἰ μὲν οὖν Δημήτριος καὶ οἱ ϛὺν αὐτῷ τεχνῖται πρός τινα λόγον ἔχουσιν, ἀγορᾶιοι ἄγονται, καὶ ἀνθύπατοί εἰσιν, ἐγκαλείτωσαν ἀλλήλοις.

38. Quòd si Demetrius, & qui cum eo sunt artifices, habent adversùs aliquem causam, conventus forenses aguntur, & proconsules sunt, accusent invicem.

39. Εἰ δέ τι περὶ ἑτέρων ζητεῖτε, ἐν τῇ ἐννόμῳ ἐκκλησίᾳ ἐπιλυθήσεται.

39. Si quid autem alterius rei quæritis: in legitima ecclesia poterit absolvi.

40. Καὶ γὰρ κινδυνεύομεν ἐγκαλεῖσθαι στάσεως περὶ τῆς σήμερον, μηδενὸς αἰτίου ὑπάρχοντος περὶ οὗ δυνησόμεθα ἀποδοῦναι λόγον τῆς συστροφῆς ταύτης. Καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἀπέλυσε τὴν ἐκκλησίαν.

40. Nam & periclitamur argui seditionis hodiernæ: cùm nullus obnoxius sit (de quo possimus reddere rationem) concursûs istius. Et cùm hæc dixisset, dimisit ecclesiam.

Ad Cap. XIX.

Com. 2. Οἱ δ' εἶπον πρὸς αὐτὸν, ἀλλὰ σὺ δὲ εἰ πνεῦμα ἅγιόν ἐστιν, ἠκούσαμεν] In Trinummo Plautina,

——— *Quem ego qui sit homo nescio,*
Neq; novi, neq; natus necne is fuerit, id solidè scio.

Apud Q. Curtium, *Interrogati quàm procul abesset mare, respondérunt nullum ipsos mare nè famâ quidem accepisse.*

Com. 9. Ὡς δέ τινες ἐσκληρύνοντο, &c. κακολογοῦντες τὴν ὁδὸν, &c. ἀπειλὰς ἀπ' αὐτῶν ἀφεῖσι τοῖς μαθηταῖς, &c.] Sic Luc. 9. 10. de Domino nostro Joannis Bapt. nece auditâ, πλοιαρίῳ ἀνεχώρησε κατ' ἰδίαν εἰς τόπον ἔρημον, &c. Κακολογεῖν τὴν ὁδὸν heic, ut 2 Pet. 2. 2. ὁδὸν βλασφημεῖν. Gloss. Κακολογῶ, *obtrecto.*

Ibid. ἐν τῇ σχολῇ Τυράννου τινός] Ità dicti forsan, quòd vi eloquentiæ auditores ageret ferrétque. Eunapius de Juliano, Εἰς τοῦ Αἰδεσίου χεῖρας ἦκμαζε, καὶ ἐτυράννει γε τῆς Ἀσίας. Idem ubi de statua Sophistæ Proæresio erectâ, Ἡ βασιλεύουσα Ῥώμη τὸν βασιλεύοντα λόγων· id est, τυραννοῦντα. Imò & in Suidæ loco hîc ab eruditis adducto, nos Τύραννον appellativum putamus, non proprium nomen. Sic apud Suetonium in de Grammaticis, *Sophista Princeps.* Sic nuper Irnerius, Azo, aliíque cæteri, *Monarcha Juris* appellati.

Com. 11. Δυνάμεις ἃ τοῖς τυχοῦσιν] Sic infrà 28. 2. ἃ τῷ τυχοῦσαν φιλανθρωπίαν. Nec tantùm sic Dionysius Longinus loquitur, sed & alii Scriptores Græci. Plutarchus in De lib. educ. προφὰς καὶ πηδᾶς ἃ τοῖς τυχοῦσι dixit. Herodianus 1. ἐ τὸν τυχόντα ἀγῶνα. Idem 3. ἐχ ὁ τυχὼν ὄλεθρος, & Clemens ad Corinth. βλάβλω ἃ τυχοῦσαν. Artemidor. 2. 12. ἃ τὸν τυχόντα κίνδυνον ϛημαίνει. Ibid. cap. 13. κινδυνοῦς ἃ τοὺ τυχόντας ἐπάγει· & cap. 24. ἃ τ' τυχόντα κίνδυνον. Iterum cap. 26. ζημίας ἃ τοῖς τυχοῦσι. Sic libri 1 Præfat. μὴ καταισχύνῃς ἃ τ' τυχοῦσης· & 3. 20. ἃ τοῖς τυχοῦσι φορτίδας. Legimus in Glossario, Ὁ τυχὼν *quilibet:* unde è converso hîc Vulgatus, τοῖς ἃ τυχοῦσι, *non quæslibet* vertit.

Com. 13. ἀπὸ τῆς περιερχομένων Ἰουδαίων ἐξορκιστῶν] Gloss. Isidori, *Circitorum, circantium.* Artemidorus 3. 20. Οἱ μάντεις περίνοστοι.

Com. 14. Ἦσαν δέ τινες υἱοὶ Σκευᾶ, &c.] Puto ità intelligenda esse ac si scriptum esset, ἦσαν δὲ καὶ τινες, &c. neque enim præter hos Scevæ filios, nullos circumforaneos exorcistas fuisse crediderim, sed in numero ejusmodi præstigiatorum etiam hos septem fuisse. Pro τινες Vetus τινος legit, sensu non inconcinno quidem, sed nec necessario. Ἑπτά τινες hîc, ut apud Milesiarum Scriptorem, *septem quibusdam testibus.* Sic infrà 23. 23. & in Euang. 7. 18. δύο τινάς.

Com. 15. ὑμεῖς δὲ τίνες ἐστέ;] Sirachides 13. 29. Πτωχὸς ἐλάλησε, καὶ εἶπαν, τίς εἶ;

Com. 16. ὥστε γυμνοὺς καὶ τετραυματισμένους ἐκφυγεῖν] 2 Maccab. 11. 12. Οἱ πλείονες αὐτῶν τραυματίαι γυμνοὶ διεσώθησαν.

Com. 18. ἐξομολογούμενοι, &c. τὰς πράξεις αὐτῶν] Sic Simplicius τὸ ἑαυτοῦ κακὸ ἐξαγορεύειν in cap. 48. Epicteti dixit.

Com. 19. Ἱκανοὶ δὲ τῶν τὰ περίεργα περιεργάντων, ϛυνενέγκαντες τὰς βίβλους, κατέκαιον ἐνώπιον πάντων] Notentur voces postremæ κατέναιον ἐνώπιον πάντων. In l. ult. Cod. Theod. De Malef. & Mathem. *Codicibus erroris propriis sub oculis omnium incendio concrematis.* Ammianus lib. 29. *Deinde congesti innumeri codices, & acervi voluminum multi sub conspectu Judicum concremati sunt, ex domibus eruti variis, ut illiciti, ad leniendam casorum invidiam.* Qui loci apud Suetonium in Caligula nil mutandum evincunt: quod pluribus frustrà contendit Vir maximæ eruditionis, Semestrium 3. 23. Obiter hîc stabiliatur etiam communis lectio legis 4. §. 1. Fam il. hercisc. *Tantundem* (inquit Ulpianus) *debebit facere & in libris improbatæ lectionis, magicis fortè, vel his similibus: hæc enim omnia protinus corrumpenda sunt.* Ramirésius Pentecontarchi cap. 36. *comburenda* maluit: at maneat illud *corrumpenda*, nimirum *igni.* Vide l. Neratius, de ser. corrupt. l. 11. de servit. & l. 30. de fideicom. Etiam verba ea, *magicis fortè, vel his similibus*, expendenda censuerim: nimirum, an à Jurisconsulti ipsius, an verò interpolatoris manu.

Ibid. ϛυμψηφίζω, &c.] Bene Latinus, *computatis pretiis.* Glossarium, Συμψηφίζω, *computo.*

Com. 20. κατὰ κρότος ἤυξανε] Sic 1. 80. in Euang. ἤυξανε καὶ ἐπρατύνετο· & Coloss. 1. 11. post αὐξανόμενοι, sequitur, κατὰ κράτος δυναμούμενοι. Hesychius, Κατὰ κράτος, ἰσχυρῶς, τελείως. Hinc Plutarcho in Apophthegm. Lacon. κατὰ κράτος φίλος. Suidas, Κατὰ κράτος, κατὰ πολλὴν ἐξουσίαν.

Com. 23. τάραχος οὐκ ὀλίγος] Ut suprà 12. 18.

Com. 24. ποιῶν ναοὺς ἀργυροῦς Ἀρτέμιδος] Beza ναοὺς ἀργυροῦς exposuit *nummos*, à Templi quam exhibebant figura nominatos. Meliùs alii *thecas* in templorum speciem effigiatas, in quibus Dianæ icunculæ reponebantur. Dion, ubi de signis Romanis, Ὁ ἀετὸς ὀνομασμένος, ἔστι δὲ νεὼς μικρὸς, καὶ ἐν αὐτῷ ἀετὸς χρυσοῦς ἐνίδρυται· & Herodotus jam statim adducendus. Scriptor Sapientiæ οἴκημα dixit. Καὶ ποιήσας αὐτῷ (εἰδώλῳ) ἄξιον οἴκημα, ἐν τείχῳ ἔθηκεν αὐτό. Hinc Latinis *ædicula.* Petronius, *Præterea grande armarium in angulo vidi, in cujus ædicula erant Lares argentei.* Juvenalis,

——*Si quod spectabile signum,*
Si quis in ædicula Deus unicus.——

Tertullianus in de Idolol. *Si aram, si templum, si ædiculam ejus instruxeris.* Minuc. Octavio, *Et cùm homo laxiùs maneam, intra unam ædiculam vim tantæ majestatis includam?* Apuleius 3. *In ipso ferè meditullio, Hipponæ Deæ simulacrum residens ædicula:* ubi malè Vir summus Lipsius *sediculæ* reponebat. Arnobius, suprà ad cap. 17. adductus, *tuguriola, cellulas, conclavia* hoc argumento dixit. Ἀργυροῦς heic διακειτικῶς sume: fiebant enim etiam è ligno nonnunquam nugamenta ista. Herodotus, Τὸ δὲ ἄγαλμα ἐὸν ἐν νηῷ μικρῷ ξυλίνῳ κατακεχρυσωμένῳ φερεκωμίζουσι. Talis forsan & Hipponæ effigies, non inaurata tamen. In Græco Esaiæ 44. οἰκίσκον κέδρους.

Com. 25. Οὗς ϛωαδεγίσας, καὶ τοῦ περὶ τὰ τοιαῦτα ἐργάτας, &c.] Id est, ὁμοτέχνους, vel ϛωτεχνίτας. Confer quæ de zelotis Judæis suprà 17. 5. Non dubito autem veriorem hujus loci lectionem esse quæ in vetusto Bezæ exemplari erat, Οὗτος συναδροίσας τοὺς π. τ. τ. ἐργάτας. Sic

& post nomen proprium, Matth. 27. 58. Joh. 1. 6. & 3. 2. suprà hoc 18. 25. & alibi.

Ibid. Ἄνδρες] Idem antiquus codex, Ἄνδρες Ζωτηχνῖ). ut pleniùs, ità & forsan rectiùs quàm vulgati libri. Sic sæpius, cum adjuncto, ἄνδρες, in sermonis exordio. Vide suprà 1. 11. & 2. 14, 22, 29, 37. & 3. 12. & 5. 35. & 7. 2. & 13. 16, 26. & 15. 7, 13. & 17. 22. & 21. 28. & 22. 21. & 23. 1. & 28. 17. & infrà hoc ipso cap. com. 35.

Ibid. ἐπίσασθε ὅτι ἐν ταύτῃ τῇ ἐργασίᾳ ἡ εὐπορία ἡμῖν ἐστι] Quæ certè valde periclitabitur, nisi obstiterimus nebuloni isti, qui manu factos Deos non Deos prædicat. Apud Aristophanem, ubi in Senatulo fœminarum Euripides reus agitur, inter alias accusatrices ejus quædam procacior & petulantior surgit, cúmque quàm contentè potest his dictis onerat. Hucusque (à morte mariti mei) coronis Deorum texendis meipsam cum quinque parvulis vix egre alui:

Νῦν δ' ἐξ ἐμοῦ ἐν ταῖσι τραγῳδίαις ποιῶν
Τὰς ἄνδρας ἀναπέπεικεν ὑκ εἶ θεούς·
Ὡς ἐκεῖ ἐμπολῶμεν ἐσθ' εἰς ἡμισυ.

Simillimo hîc scrupulo Demetrius vellicatur; quod illa detrimentum passa est, hic nè patiatur timet. Scitis, ô socii, inquit, hoc quæstu non victum tantùm suppetere nobis, sed & vitam nostram abundanter instrui: proculdubio vel omnis, vel magnam partem hic proventus evanescet, si exitialem doctrinam istam latiùs evagari patimur. Ergò pro lucro (quod Dea nobis) pugnemus fortiter. Ecce quàm verum quod olim Epictetus, Ὅπου τὸ συμφέρον, ἐκεῖ καὶ τὸ εὐσεβές. Vide Jobi 1. 9. & suprà 16, 19, 20, 21.

Com. 26. Καὶ θεωρεῖτε, &c.] Simile Joh. 12. 19. vide. Virgilius,

Anna, vides toto properari littore circum:

ubi Servius, *Quasi diceret, ipsa tibi crede: & est major vis affirmantis cùm dicit, Vides.* Confer quod infrà 21. 20. Sic 1 Cor. 1. 26. βλέπετε· & Hebr. 3. 19. βλέπομεν.

Com. 27. Οὐ μόνον δὲ τοῦτο κινδυνεύει ἡμῖν τὸ μέρος εἰς ἀπελεγμὸν ἐλθεῖν, ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς μεγάλης Θεᾶς Ἀρτέμιδος ἱερὸν εἰς οὐδὲν λογισθῆναι, μέλλειν τε καθαιρεῖσθαι τὴν μεγαλειότητα αὐτῆς] Sub obtentu Dianæ numinis velificatur lucro: aptè sanè, & ut νομίζοντα ποιεισμὸν εἶναι τῷ εὐσέβειαν decebat. Frequens secutis seculis fuit querela ista, invidiæ in Christiani nominis cultores concitandæ. Arnob. *Aruspices has fabulas, conjectores, arioli, vates, & nunquam non vani concinnavere fanatici: qui nè suæ artes intereant,* (qui metus hîc Demetrium agitabat) *ac nè stipes exiguas consultoribus jam raris excutiant, &c. Negliguntur Dii, clamitant: atque in Templis jam raritas summa est. Jacent antiquæ derisui ceremoniæ, & sacrorum quorundam veterrimi ritus religionum novarum superstitionibus occiderunt.* Jupiter de Epicuro apud Lucianum, Καὶ ὁ κίνδυνος (nota vocem hîc à Luca positam) ὐκ ἐυκαταφρόνητος, εἰ ταῦτα ἄνθρωποι πεῖσθοιεν ὠμῶν,) Deorum nempe terras non regi providentiâ) ἀλλ' ἀστεφάνωτοι μὲν ἡμῖν οἱ ναοὶ ἔσονται, ἀκνίσωτοι δὲ αἱ αὐλαὶ, ἄσπονδοι δὲ οἱ κρατῆρες, ψυχροὶ δὲ οἱ βωμοὶ, in Bis accus. Eandem Ejusdem querelam ibidem etiam in Icaromenippo habemus. Apuleius de Psyches formositate lib. 4. *Sacra Deæ* (Veneris) *deseruntur, templa deformantur, pulvinaria proteruntur, ceremoniæ negliguntur, & aræ viduæ frigido cinere fœdatæ.* In quibus omnibus locis videas clariùs & distinctiùs expressum, quod Lucas breviter dixit, τὴν μεγαλειότητα καθαιρεῖσθαι. Μέρος hîc non malè accipias pro κλῆρος. Philo lib. Quòd deter. insid. pot. Ζωγράφοις ζωγραφία, καὶ ζωόλως τέχνη τῷ τεχνίτῃ λέγεται κλῆρος. Μεγαλειότης bene à Veteri redditur *majestas*. Apuleius 11. *Cum tota Numinis sui majestate.* Justinus lib. 8. *Quòd nihil sine majestate Numinis ejus, &c. gesserant.* ὑμῖν pro ἡμῖν legendum Vir maximus insinuavit nobis.

Ibid. ὃν ὅλη ἡ Ἀσία καὶ ἡ οἰκουμένη σέβεται] Pausanias Messeniacis, Ἐφησίαν Ἄρτεμιν πόλεις τε ὀνομάζουσιν αἱ πᾶσαι, καὶ ἄνδρες ἰδίᾳ θεῶν μάλιστα ἄγουσιν ἐν τιμῇ, cum seqq. Apuleius lib. 11. de eadem ista, *Cujus numen unicum multiformi specie, ritu vario, nomine multijugo totus venaratur orbis.*

Com. 28. ἔκραζον, λέγοντες, Μεγάλη ἡ Ἄρτεμις Ἐφεσίων] Aristides ἱερ. λόγ. 2. Ἐφέσου ἦ, &c. Μέγας ὁ Ἀσκληπιός. Bacchæ de Libero Patre apud Euripidem, Θεὸς φαίνῃ μέγας.

Com. 29. Καὶ ἐπλήσθη ἡ πόλις ὅλη συγχύσεως] A concitatione unius profligati nebulonis. Menander,

Τὸ πιθανὸν ἰσχὺν τῆς ἀληθείας ἔχει
Ἐνίοτε μείζω, καὶ πιθανότερον ὄχλου.

Vide suprà 17. 8. infrà 21. 27. Apud Quintilianum in Declamationibus ille, *Fallitur quisquis ullum facinus in rebus humanis publicum putat: persuadentium vires sunt, quicquid civitas facit: & quodcunque facit populus, secundùm quod exasperatur, irascitur.*

Ibid. ὥρμησάν τε ὁμοθυμαδὸν εἰς τὸ θέατρον] Θέατρον *theatrum* interpretari malim quàm metonymicè *turbam*. Posidonius 5. Athenæi, Συλλαλήσαντες αὐτοῖς οἱ ὄχλοι, καὶ συνδραμόντες εἰς τὸ θέατρον, ἔλεγον τὸν Ἀθλιώνα στρατηγὸν ὑπὲρ σφῶν ὅπλων. Apud Eunapium in Ædesio, Ὁ δῆμος, &c. εἰς τὸ θέατρον ζωμένες. Idem de Proæresio, postquam defensionem peregisset suam, Ὁ δὲ ἀνθύπατος, καὶ δορυφόρων μὲν πάντων ἦν δυνάμεων, ὁπλιτῶν δὲ θεάτρου παρέπεμψε. Cornel. Nepos de Timoleone, *Veniebat in theatrum, cùm ibi concilium populi haberetur, propter valetudinem vectus jumentis junctis.* Apuleius 3. *Cuncti consonâ voce flagitant, propter cœtûs multitudinem, quæ pressurâ nimiâ densitate periclitaretur, judicium tantum theatro redderetur.* Tacitus Histor. 2. de Vespasiano, *Antiochensium theatrum ingressus, ubi illis consultare mos est, concurrentes, & in adulationem effusos alloquitur.* Ὥρμησε hîc Vulgato, *impetum fecerunt*. Ità in Glossario, Ὁρμῶ, *impetum facio*, &c.

Ibid. Συνεκδήμους τοῦ Παύλου] Vetus, *comitibus Pauli*, Latinè, eruditè. Recentior, *sociis peregrinationis:* non enim (inquit) quisquis est *comes*, idem etiam Συνέκδημός est. Verum hoc: at cùm quisquis Συνέκδημός est, rectè *comes* dicatur, quid opus hîc sincerum vas incrustare? Maneat per me itaque antiqua interpretatio. Apuleianus ille de Cynosophœo, vel Cynecdemo suo, *Ecce janitor fidelissime, comes & pater meus, & frater meus, quem nocte ebrius occisum à me calumniabaris.* Glossarium vetus, Συνέκδημος, *comes*. Utuntur & Paulus hâc voce 2 Cor. 8. 19. Plutarchus, & Diodorus Siculus in Excerptis.

Com. 32. Ἄλλοι μὲν ἕν τι ἄλλο τι ἔκραζον] Infrà 21. 34. Ἄλλοι ἄλλο ἐβόων.

Undiq; clamor
Dissensu vario magnas tendebat in auras.

Apud D. Cassium, Διαιρεῖ καὶ θεωπάται ὁ δῆμος· καὶ εἰ μὲ ταῦτα, οἱ δ' ἐκεῖνα θεραπεύοντες. Themistius 12. Orat. Εἷς ἀδίεις τῷ πόλει τὰ αὐτὰ ὑπείληφεν, ἀλλ' ὁ μὲ πολὺς, ὁ δὲ πολύ. Plinius lib. 3. Epist. 20. *Non tempus loquendi, non tacendi modestia, non denique sedendi dignitas custodiebatur: magni undique dissonique clamores.* Bene Quintilianus, *Nulli cùm coimus, sua cogitatio, sua mens, aut ulla ratio præstò est: aut habet ulla turba prudentiam singulorum.*

Com. 35. Κατασείλας ὁ ὁ γραμματεὺς τὸν ὄχλον, &c.] Apuleius 11. *Tunc unus ex his, quem cuncti γραμματέα dicebant, &c.* Et bene Interpres vetus, *cùm sedasset turbam.* Idem Apul. 6. *Tunc unus, omnium sedato tumultu, placido sermone sic orsus est.* Salustius, Jugurth. *Sedare metus, animos eorum mollire.* Gloss. *Sedavit*, κατέσεισεν. In alio Glossario, Κατασείλω, *Sedo.* Suidas, Κατασείλας, ἀντὶ τοῦ καταπαύσας. Ὁ δὲ τῇ χειρὶ κατασείλας τὸν δῆμον ἀπῶν, &c. Heliodorus, Τὸ κλυδώνιον τοῦ δήμου κατέσεισε.

Ibid. τίς γάρ ἐστιν ἄνθρωπος ὃς οὐ γινώσκει τὴν Ἐφεσίων πόλιν; &c.] Quasi diceret, *nemo planè*: sic 12. 7. ad Hebræos Scriptor, Τίς γὰρ ὑὸς ὃν οὐ παιδεύει; Aristophanes Pluto, Τίς ἂν, &c. ubi Scholiastes, Ἐπικεπικὸν ὅτι χρῆμα, δι' ἐρωτήσεως ἀναγκαίας βεβαιώσεως, ἐν ᾧ τὸ ΤΙΣ ταυτὸν ἐστι τῷ ΟΥΔΕΙΣ. Talia illa,

Quis genus Æacidum? quis Trojæ nesciat urbem?

Et illa,

——— Quis aut Eurystheа durum?
Aut illandati nescit Busiridis aras?

Hesychius, Τίς δ' ; τίς δή ;

Ibid. καὶ τὸ Διοπετὲς] Subaudiendum ἀγάλματος. Herodianus, Τὸ ἄγαλμα διοπετὲς, ὡς λέγουσιν. Plutarchus in Parall. Διοπετὲς Παλλάδιον. Cicero de Ennensis Cereris simulacro, *Erat tale, ut homines aut ipsam videre se Cererem, aut effigiem Cereris non humanâ manu factam, sed cœlo delapsam arbitrarentur.* Virgil. 2. Æn.

Corripiunt sacram effigiem ———

ubi Servius, *Quasi cœlo lapsam.* Idem 4. Eclogâ,

Jam nova progenies cœlo dimittitur alto.

Servius, *Ut videantur homines non ex mortalibus nati, sed ex Numinibus, & quasi cœlo lapsi.* Vide & Apocal. 21. 10.

Com. 36. δέον δέειν ὑμᾶς καταχαλμῶντας ὑπάρχειν] *——Motos componere fluctus.*

Sic apud Gregorium Nyssenum Orat. 3. in ultimum Christi adventum, καταχαλμῶν ἡσυχίαν.

Ibid. καὶ μηδὲν περαίτερω πράττειν] Lucianus Piscat. Ὑμεῖς δ' βέλτιον οὐδὲν τολμήσητε Vide suprà 5. 35. & quæ ibi notata. Congruè autem tumultus comprimitur hîc à Scriba. Poscebat ratio muneris ejus, (apud Græcos honesti, & inter magistratuum nomina non immeritò censendi) ut calidis incompositæ multitudinis postulatis aliquatenus adversaretur. Demosthenes 3. contra Aristogeit. Δεῖ τὸν πολιτευόμενον ὑπὲρ ἡμῶν, ὑχὶ πᾶσιν μετ' ὀργῆς πάντα ὑμῖν συμπίπτουσιν ἐπακολουθεῖν, ἀλλὰ τοῖς λογισμοῖς, καὶ τοῖς ὑπάρχουσι καιροῖς· τὰ μὲν γὰρ ταχὺ μεταπίπτειν εἴθισται, τὰ δ' διαμένειν. Adde Arriani locum ad Matth. 27. 23. citatum.

Com. 38. πρός τινα λόγον ἔχουσιν] Id est, πρός τινα τὶ ἔχουσι. Cicero Famil. 13. 53. *Si quid habebit cum aliquo controversiæ.* Sic infrà 24. 19. εἴ τι ἔχοιεν πρός με, vel (quod eodem cadit) πρός τινα πρᾶγμα ἔχοι. Sic 1 Cor. 6. 1. πρᾶγμα πρὸς τὸν ἕτερον ἔχειν quod post, com. 7. κεῖμα. Exodi 24. 14. κείσις vertitur.

Ibid. ἀγόραιοι ἄγονται, καὶ ἀνθύπατοί εἰσιν] Simillimè Horatius,

Si mala condiderit in quem quis carmina, jus est
Judiciumq; ———

Et apud Quintilianum Declam. 13. *Damnum accepisti? erat lex, forum: nisi si vos jure vindicari pudet.* Quæ cùm in sermone citarem Amplissimo Bignonino, adjecit pro divini ingenii sui acumine (quod nil tantum, nil tantulum fugit) videri hunc modum loquendi proverbialem fuisse: ut & hodie inter suos dicitur, *en France il y a bonne Justice.* Ex his locis porrò, & verbo ἄγειν, (quod de hominibus sine ullo more, sine exemplo diceretur,) apparet quantum lapsus fuerit qui voce ἀγόραιοι, vel Judices vel Causidicos voluit intelligi. Idem & Veterem notat, qui ἀγοραίους conventus forenses vertebat. At Vetus forsan χέρνας vel καιρούς subaudiit. Virgil,

Indicit q; forum. ———

Ubi Servius, *Tempus & locum agendorum negotiorum definit, qui Conventus vocantur.* Sic in §. eadem. Instit. *Quibus ex caus. manum. non lic.* Theophilus *conventum* definit ῥητὸν χρόνον πρὸς δικῶν διάλυσιν ὁπηνοημένον, ἐν ᾧ οἵ τε δικασταὶ καὶ οἱ δικαζόμενοι συνίασι ἐν τῇ ἐπαρχίαις. Strabo lib. 13. de Romanis, Ἄλλ' ἕτερον τρόπον διέταξαν τὰς διοικήσεις, ἐν αἷς τὰς ἀγοραίους ποιοῦσι, καὶ τὰς δικαιοδοσίας· quanquam hi non de temporibus, sed diebus quibus lege agebatur: de quibus & Glossarii locus est, non semel ab Eruditis prolatus.

Ibid. ἐγκαλεῖτωσ' ἀλήλοις] *Neq; enim singulis concedendum est quod per magistratum publicè fieri possit, nè occasio sit majoris tumultûs faciendi.* l. 176. de reg. jur. Et in l. nulli. Cod. de Judæis, *Idcirco judiciorum vigor, juris q; publici tutela in medio constituta videtur, nè quisquam sibi ipse permittere ultionem valeat.* Quintilianus jam dicto loco, *Nos ideo magistratus lege q; à majoribus nostris accepimus, vè sui quisq; doloris judex sit: & assidua scelerum causa se refellant, si ultio crimen imitabitur.* Apud Hesiodum est,

——— Διακεινώμεθα νεῖκος
Ἰθείῃσι δίκῃσι, αἵ τ' ἐκ Διός εἰσιν ἄρισται.

Adde Apuleii locum jam statim allegandum.

Com. 39. ἐν τῷ ἐννόμῳ ἐκκλησίᾳ] Ἔννομος (quæ & νόμιμος & κυρία) ἐκκλησία, opponitur (ut rectè hîc Recentior monuit) non συσάσει tantùm, sed & ζυγκλήτῳ. Vide Scholiasten Aristophanis ad Acharn. Apud Lucianum in Deorum concil. Ἐκκλησίας ἐννόμου ἀγομένης, &c.

Com. 40. Καὶ γὰρ κινδυνεύομεν ἐγκαλεῖσθαι σάσεως περὶ τῆς ζήμερον] Apuleius 10. *Magistratus interim metu periculi proprii, ne de parvis indignationis elementis ad exitium disciplinæ civitatisque seditio procederet, partim decuriones deprecari, partim populares compescere, ut ritè & more majorum judicio reddito, & utriusq; secus allegationibus examinatis, civiliter sententia prometur; nec ad instar Barbaricæ feritatis vel tyrannicæ impotentiæ, damnaretur aliquis inauditus.* Similem & infrà 23. 10. providentiam vide.

Ibid. τῆς ζυσεφῆς ταύτης] *Concursus.* Horat.

——— Fit clamor utrinque,
Undique concursus ———

Sic infrà 23. 12. συσεφῶ ποιήσαντες. Hesychius, Συσσαφένιες, συνελθόντες. In Excerptis Diod. Siculi, Ἔξεχέοντο ἐπὶ συσεφὰς ἐπὶ τῶ χώρᾳ.

Ibid. ταῦτα εἰπὼν, ἀπέλυσε τῶ ἐκκλησίαν] Josephus Antiquit. 16. 5. de Agrippa, Τοιαῦτα εἰπὼν, διέλυσε τὸν σύλλογον. Achilles Tatius lib. 8. Ἐπὶ τάπις διελύθη τὸ δικαστήριον. Diodorus Siculus lib. 17. Τὸ συνέδριον διαλύσας. Plutarchus in Phocione, Διαλύσαντες τῶ ἐκκλησίαν.

Κεφ. κ'.

1. Μετὰ δὲ τὸ παύσασθαι τὸν θόρυβον, προσκαλεσάμενος ὁ Παῦλος τοὺς μαθητὰς καὶ ἀσπασάμενος, ἐξῆλθε πορεύεσθαι εἰς τὴν Μακεδονίαν.

2. Διελθὼν δὲ τὰ μέρη ἐκεῖνα, καὶ παρακαλέσας αὐτοὺς λόγῳ πολλῷ, ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα.

3. Ποιήσας τε μῆνας τρεῖς, γνωμῆς αὐτῷ γενομένης ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων μέλλοντι ἀνάγεσθαι εἰς τὴν Συρίαν, ἐγένετο γνώμη τοῦ ὑποστρέφειν διὰ Μακεδονίας.

4. Συνείπετο δὲ αὐτῷ ἄχρι τῆς Ἀσίας Σώπατρος Βεροιαῖος, Θεσσαλονικέων δὲ, Ἀρίσταρχος, καὶ Σεκοῦνδος, καὶ Γάϊος Δερβαῖος, καὶ Τιμόθεος· Ἀσιανοὶ δὲ, Τυχικὸς καὶ Τρόφιμος.

Versio Vulgata.

1. Postquam autem cessavit tumultus, vocatis Paulus discipulis, & exhortatus eos, valedixit, & profectus est ut iret in Macedoniam.

2. Cùm autem perambulasset partes illas, & exhortatus eos fuisset multo sermone, venit ad Græciam:

3. Ubi cùm fecisset menses tres, factæ sunt illi insidiæ à Judæis navigaturo in Syriam, habuitq; consilium ut reverteretur per Macedoniam.

4. Comitatus est autem eum Sosipater Pyrrhi Berœensis, Thessalonicensium verò Aristarchus, & Secundus, & Gaius Derbæus, & Timotheus, Asiani verò Tychicus & Trophimus.

5. Οὗτοι

5. Οὗτοι προελθόντες ἔμενον ἡμᾶς ἐν Τρωάδι.

6. Ἡμεῖς δὲ ἐξεπλεύσαμεν μετὰ τὰς ἡμέρας τῶν Ἀζύμων ἀπὸ Φιλίππων, καὶ ἤλθομεν πρὸς αὐτοὺς εἰς Τρωάδα, ἄχρις ἡμερῶν πέντε· ἐν αἷς διετρίψαμεν ἡμέρας ἑπτά.

7. Ἐν δὲ τῇ μιᾷ τῶν Σαββάτων, συνηγμένων τῶν μαθητῶν τοῦ κλάσαι ἄρτον, ὁ Παῦλος διελέγετο αὐτοῖς, μέλλων ἐξιέναι τῇ ἐπαύριον· παρέτεινέ τε τὸν λόγον μέχρι μεσονυκτίου.

8. Ἦσαν δὲ λαμπάδες ἱκαναὶ ἐν τῷ ὑπερῴῳ οὗ ἦμεν συνηγμένοι.

9. Καθήμενος δέ τις νεανίας ὀνόματι Εὔτυχος ἐπὶ τῆς θυρίδος, καταφερόμενος ὕπνῳ βαθεῖ, διαλεγομένου τοῦ Παύλου ἐπὶ πλεῖον, κατενεχθεὶς ἀπὸ τοῦ ὕπνου, ἔπεσεν ἀπὸ τοῦ τριστέγου κάτω, καὶ ἤρθη νεκρός.

10. Καταβὰς δὲ ὁ Παῦλος ἐπέπεσεν αὐτῷ, καὶ συμπεριλαβών, εἶπε, Μὴ θορυβεῖσθε, ἡ γὰρ ψυχὴ αὐτοῦ ἐν αὐτῷ ἐστιν.

11. Ἀναβὰς δὲ καὶ κλάσας ἄρτον καὶ γευσάμενος, ἐφ' ἱκανόν τε ὁμιλήσας ἄχρις αὐγῆς, οὕτως ἐξῆλθεν.

12. Ἤγαγον δὲ τὸν παῖδα ζῶντα, καὶ παρεκλήθησαν οὐ μετρίως.

13. Ἡμεῖς δὲ προελθόντες ἐπὶ τὸ πλοῖον, ἀνήχθημεν εἰς τὴν Ἄσσον, ἐκεῖθεν μέλλοντες ἀναλαμβάνειν τὸν Παῦλον· οὕτω γὰρ ἦν διατεταγμένος, μέλλων αὐτὸς πεζεύειν.

14. Ὡς δὲ συνέβαλεν ἡμῖν εἰς τὴν Ἄσσον, ἀναλαβόντες αὐτὸν ἤλθομεν εἰς Μιτυλήνην.

15. Κἀκεῖθεν ἀποπλεύσαντες, τῇ ἐπιούσῃ κατηντήσαμεν ἀντικὺ Χίου· τῇ δὲ ἑτέρᾳ παρεβάλομεν εἰς Σάμον· καὶ μείναντες ἐν Τρωγυλλίῳ, τῇ ἐχομένῃ ἤλθομεν εἰς Μίλητον.

16. Ἔκρινε γὰρ ὁ Παῦλος παραπλεῦσαι τὴν Ἔφεσον, ὅπως μὴ γένηται αὐτῷ χρονοτριβῆσαι ἐν τῇ Ἀσίᾳ. ἔσπευδε γάρ, εἰ δυνατὸν ἦν αὐτῷ, τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς γενέσθαι εἰς Ἱεροσόλυμα.

17. Ἀπὸ δὲ τῆς Μιλήτου πέμψας εἰς Ἔφεσον, μετεκαλέσατο τοὺς πρεσβυτέρους τῆς ἐκκλησίας.

18. Ὡς δὲ παρεγένοντο πρὸς αὐτὸν, εἶπεν αὐτοῖς, Ὑμεῖς ἐπίστασθε, ἀπὸ πρώτης ἡμέρας ἀφ' ἧς ἐπέβην εἰς τὴν Ἀσίαν, πῶς μεθ' ὑμῶν τὸν πάντα χρόνον ἐγενόμην,

19. Δουλεύων τῷ Κυρίῳ μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης, καὶ πολλῶν δακρύων καὶ πειρασμῶν, τῶν συμβάντων μοι ἐν ταῖς ἐπιβουλαῖς τῶν Ἰουδαίων.

20. Ὡς οὐδὲν ὑπεστειλάμην τῶν συμφερόντων, τοῦ μὴ ἀναγγεῖλαι ὑμῖν, καὶ διδάξαι ὑμᾶς δημοσίᾳ καὶ κατ' οἴκους·

21. Διαμαρτυρόμενος Ἰουδαίοις τε καὶ Ἕλλησι τὴν εἰς τὸν Θεὸν μετάνοιαν καὶ πίστιν τὴν εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν.

22. Καὶ νῦν ἰδοὺ, ἐγὼ δεδεμένος τῷ πνεύματι, πορεύομαι εἰς Ἱερουσαλήμ, τὰ ἐν αὐτῇ συναντήσοντά μοι μὴ εἰδώς·

23. Πλὴν ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κατὰ πόλιν διαμαρτύρεται, λέγον ὅτι δεσμά με καὶ θλίψεις μένουσιν.

24. Ἀλλ' οὐδενὸς λόγου ποιοῦμαι, οὐδὲ ἔχω τὴν ψυχήν μου τιμίαν ἐμαυτῷ, ὡς τελειῶσαι τὸν δρόμον μου μετὰ χαρᾶς, καὶ τὴν διακονίαν ἣν ἔλαβον παρὰ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, διαμαρτύρασθαι τὸ εὐαγγέλιον τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ.

5. Hi cùm præcessissent, sustinuerũt nos Troade.

6. Nos verò navigavimus post dies Azymorum à Philippis, & venimus ad eos Troadem in diebus quinque, ubi demorati sumus diebus septem.

7. Unâ autem Sabbati cùm convenissemus ad frangendum panem, Paulus disputabat cum eis profecturus in crastinum, protraxitque sermonem usque in mediam noctem.

8. Erant autem lampades copiosæ in cœnaculo ubi eramus congregati.

9. Sedens autem quidam adolescens nomine Eutychus super fenestram, cùm mergeretur somno gravi, disputante diu Paulo, ductus somno, cecidit de tertio cœnaculo deorsum, & sublatus est mortuus.

10. Ad quem cùm descendisset Paulus, incubuit super eum: & complexus dixit, Nolite turbari, anima enim ipsius in ipso est.

11. Ascendens autem, frangénsque panem & gustans, satísque allocutus usque in lucem, sic profectus est.

12. Adduxerunt autem puerum viventem, & consolati sunt non minimé.

13. Nos autem ascendentes navem, navigavimus in Asson, indè suscepturi Paulum: sic enim disposuerat ipse per terram iter facturus.

14. Cùm autem invenissèt nos in Asson, assumpto eo venimus Mitylenen.

15. Et indè navigantes, sequenti die venimus contra Chium: & aliâ applicuimus Samum: & sequenti die venimus Miletum.

16. Proposuerat enim Paulus transnavigare Ephesum, nequa mora illi fieret in Asia. Festinabat enim, si possibile sibi esset, ut diem Pentecosten faceret Jerosolymis.

17. A Mileto autem mittens Ephesum, vocavit majores natu ecclesiæ.

18. Qui cùm venissent ad eum, & simul essent, dixit eis, Vos scitis à prima die quâ ingressus sum in Asiam, qualiter vobiscum per omne tempus fuerim,

19. Serviens Domino cum omni humilitate & lacrymis, & tentationibus quæ mihi acciderunt ex insidiis Judæorum:

20. Quomodo nihil subtraxerim utilium, quominus annunciarem vobis, & docerem vos publicè & per domos,

21. Testificans Judæis atque Gentilibus in Deum pœnitentiam & fidem in Dominum nostrum Jesum Christum.

22. Et nunc ecce alligatus ego spiritu, vadò in Jerusalem: quæ in ea ventura sint mihi ignorans,

23. Nisi quòd Spiritus sanctus per omnes civitates mihi protestatur, dicens, quoniam vincula & tribulationes Jerosolymis me manent.

24. Sed nihil horum vereor: nec facio animam meam pretiosiorem quàm me, dummodo consummem cursum meum & ministerium quod accepi à Domino Jesu, testificari Euangelium gratiæ Dei.

25. Καὶ

25. Καὶ νῦν ἰδοὺ, ἐγὼ οἶδα ὅτι οὐκέτι ὄψεσθε τὸ πρόσωπόν μου ὑμεῖς πάντες, ἐν οἷς διῆλθον κηρύσσων τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ.

26. Διὸ μαρτύρομαι ὑμῖν ἐν τῇ σήμερον ἡμέρᾳ ὅτι καθαρὸς ἐγὼ ἀπὸ τοῦ αἵματος πάντων.

27. Οὐ γὰρ ὑπεστειλάμην τοῦ μὴ ἀναγγεῖλαι ὑμῖν πᾶσαν τὴν βουλὴν τοῦ Θεοῦ.

28. Προσέχετε οὖν ἑαυτοῖς, καὶ παντὶ τῷ ποιμνίῳ ἐν ᾧ ὑμᾶς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔθετο ἐπισκόπους, ποιμαίνειν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, ἣν περιεποιήσατο διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος.

29. Ἐγὼ γὰρ οἶδα τοῦτο, ὅτι εἰσελεύσονται μετὰ τὴν ἄφιξίν μου λύκοι βαρεῖς εἰς ὑμᾶς, μὴ φειδόμενοι τοῦ ποιμνίου.

30. Καὶ ἐξ ὑμῶν αὐτῶν ἀναστήσονται ἄνδρες λαλοῦντες διεστραμμένα, τοῦ ἀποσπᾶν τοὺς μαθητὰς ὀπίσω αὐτῶν.

31. Διὸ γρηγορεῖτε, μνημονεύοντες ὅτι τριετίαν νύκτα καὶ ἡμέραν οὐκ ἐπαυσάμην μετὰ δακρύων νουθετῶν ἕνα ἕκαστον.

32. Καὶ τανῦν παρατίθεμαι ὑμᾶς, ἀδελφοὶ, τῷ Θεῷ, καὶ τῷ λόγῳ τῆς χάριτος αὐτοῦ, τῷ δυναμένῳ ἐποικοδομῆσαι, καὶ δοῦναι ὑμῖν κληρονομίαν ἐν τοῖς ἡγιασμένοις πᾶσιν.

33. Ἀργυρίου ἢ χρυσίου ἢ ἱματισμοῦ οὐδενὸς ἐπεθύμησα.

34. Αὐτοὶ γινώσκετε ὅτι ταῖς χρείαις μου καὶ τοῖς οὖσι μετ' ἐμοῦ ὑπηρέτησαν αἱ χεῖρες αὗται.

35. Πάντα ὑπέδειξα ὑμῖν, ὅτι οὕτω κοπιῶντας δεῖ ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν ἀσθενούντων, μνημονεύειν τε τῶν λόγων τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, ὅτι αὐτὸς εἶπε, Μακάριόν ἐστι διδόναι μᾶλλον ἢ λαμβάνειν.

36. Καὶ ταῦτα εἰπὼν, θεὶς τὰ γόνατα αὐτοῦ, σὺν πᾶσιν αὐτοῖς προσηύξατο.

37. Ἱκανὸς δὲ ἐγένετο κλαυθμὸς πάντων· καὶ ἐπιπεσόντες ἐπὶ τὸν τράχηλον τοῦ Παύλου, κατεφίλουν αὐτόν·

38. Ὀδυνώμενοι μάλιστα ἐπὶ τῷ λόγῳ ᾧ εἰρήκει, ὅτι οὐκέτι μέλλουσι τὸ πρόσωπον αὐτοῦ θεωρεῖν. προέπεμπον δὲ αὐτὸν εἰς τὸ πλοῖον.

25. Et nunc ecce ego scio, quia ampliùs non videbitis faciem meam vos omnes, per quos transivi prædicans regnum Dei.

26. Quapropter contestor vos hodiernâ die quia mundus sum à sanguine omnium.

27. Non enim subterfugi, quominus annunciarem omne consilium Dei vobis.

28. Attendite vobis & universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos, regere ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo.

29. Ego scio quoniam intrabunt post discessionem meam lupi rapaces in vos, non parcentes gregi.

30. Et ex vobismetipsis exsurgent viri loquentes perversa, ut abducant discipulos post se.

31. Propter quod vigilate, memoriâ retinentes quoniam per triennium nocte & die non cessavi, cum lacrymis monens unumquemque vestrûm.

32. Et nunc commendo vos Deo & verbo gratiæ ipsius, qui potens est ædificare, & dare hereditatem in sanctificatis omnibus.

33. Argentum & aurum, aut vestem nullius concupivi.

34. Ipsi scitis quoniam ad ea quæ mihi opus erant, & his qui mecum sunt, ministraverunt manus istæ.

35. Omnia ostendi vobis, quoniam sic laborantes, oportet suscipere infirmos, ac meminisse verbi Domini Jesu, (quoniam ipse dixit,) Beatius est magis dare quàm accipere.

36. Et cùm hæc dixisset, positis genibus suis oravit cum omnibus illis.

37. Magnus autem fletus factus est omnium: & procumbentes super collum Pauli, osculabantur eum,

38. Dolentes maximè in verbo quod dixerat, quoniam ampliùs faciem ejus non essent visuri. Et deducebant eum ad navem.

Ad Cap. XX.

Com. 2. Λόγῳ πολλῷ] Ἐν λόγοις ἱκανοῖς, Euang. 23. 9.

Com. 6. ἤλθομεν πρὸς αὐτοὺς εἰς τὴν Τρωάδα ἄχρις ἡμερῶν πέντε] Achilles Tatius lib. 5. etiam in navigandi argumento, Πέντε δὲ πρὶν ἐξῆς ἡμερῶν διανύσαντες, τὸ λοιπὸν ἤκομεν εἰς τὴν Ἔφεσον. Codex Vetus Cantabrigiensis (cujus variantes lectiones acceptas fero egregiæ comitatis, eximiæ eruditionis Viro Claudio Sarravio) habet, εἰς τὴν Τρωάδα πεμπταῖοι. Sic infrà 28. 13. δευτεραῖοι.

Com. 9. ὀνόματι Εὔτυχος] Rectius magisque Analogicum Vir summus Εὐτυχὴς putat. Ego nil mutandum arbitror. Videtur hic juvenis fuisse è famulitio cujusquam. In corpore Inscriptionum Vett. 179. 6. habemus *Eutychum Fontei*. & 335. 2, 3. *Eutychum Aug. Libertum*. Et apud Artemidorum 3. 39. inter servilia nomina, Καφὸν, Ἐλπιδοφόρον, Εὔτυχον.

Ibid. καταφερόμενος ὕπνῳ] Εἰς ὕπνον καταφέρεσθαι etiam Lucianus dixit. Plutarch. in Parallelis, Εἰς ὕπνον καταπεσὼν ἐχθές· & Parthenius in Eroticis, cap. 10. εἰς ὕπνον καταφέρεσθαι.

Ibid. διαλεγομένου τοῦ Παύλου ἐπὶ πλεῖον, κατενεχθεὶς ὑπὸ τοῦ ὕπνου, &c.] Sic vulgò rectè distingui, & falli Erasmum, qui illa ἐπὶ πλεῖον, non ad διαλεγομένου, sed sequentia κατενεχθεὶς, &c. referri voluit, evincunt hæc infrà 28. 23. de eodem Paulo, Πείθων αὐτοὺς τὰ περὶ τοῦ Ἰησοῦ, &c. ἀπὸ πρωῒ ἕως ἑσπέρας.

Ibid. ἔπεσεν ἀπὸ τοῦ τριστέγου] Juvenalis 3,

——*Tabulata tibi jam tertia fumant.*

Scholiastes, *Superiora tecta*, & (lego *quæ &*) *tristega*. Glossæ Vindocinenses MS. in S. Script. *Tristega, tricamerata*. Artemidorus 4. 48. τεισέγλω dixit. Servius ad Æn. 3. *Olim domus de tabulis fiebant: unde hodie in ædificiis surgentibus primum & secundum tabulatum dicimus: summum autem quod tectum sustinet*. Vetus heic, *de tertio cœnaculo*. Vide suprà ad 1. 17. dicta.

Com. 11. ἐφ' ἱκανόν τε ὁμιλήσας ἄχρις αὐγῆς, οὕτως ἐξῆλθεν] Post *ἱκανὸν*, supple χρόνον· ut & 23. 8. in Euang. Plena locutio ibidem 8. 27. Τὸ οὕτως hoc loco ponitur, non ut Joh. 4. 6. sed nota est rei factæ. In Colloquiis veteribus, Ἔγεφλα ἐμὸν ὄνομα, καὶ οὕτως ἐκάθιζον. Plutarchus Apophtheg. Reg. Πάντων τὸ φρόνημα τοῦ ἀνδρὸς καταπλαγήτων, τοῦ τε Ἀντιόχου ποιήσειν ὁμολογοῦντος τὰ δοκοῦντα Ῥωμαίοις, οὕτως ἠπείσατο καὶ πεπίστευκεν αὐτὸν ὁ Πόπλιος.

Simili

Simili acceptione occurrit Joh. 8. 59. ſuprà hîc 17. 33. infrà 27. 17. & 28. 14. quibus locis Recentior *ità*, & *ità demum* vertit: cùm interim *ſic* particula Antiquiori ſatisfecerit. Servius ad Æn. 3. *Bono uſus eſt ordine, ut priùs averteret mala*, SIC *optanda conciliaret*. Idem ad Æneid. 11. *Secundùm quem ritum Æneas inducitur antè operam dare ſacrificiis, &* SIC *ad ſociorum, &c. ſepulturam reverti*, Apuleius 9. *At ego ibi venditoribus traditâ merce, dorſum meum inſidens,* SIC *redire.*

Com. 15. παρεβάλομεν εἰς Σάμον] *Appulimus, applicuimus.* Ariſtophanes Ranis, Παραβαλεῖ. Scholiaſtes, Ἀντὶ τοῦ, ὅρμισον τῇ γῇ τὸν ναῦν.

Ibid. καὶ μείναντες ἐν Τρωγυλλίῳ, τῇ ἐχομένῃ ἦλθομεν εἰς Μίλητον.] Quamvis Trogyllii diverſati eſſent, poſtridie quàm à Samo ſolverant, Miletum appulerunt. Appoſitè in Floridorum fragmentis Apuleius, *Samos Icario in mari modica Inſula eſt, exadverſum Miletos, ad Occidentem ejus ſita, nec ab ea multo pelagi diſpeſcitur: utrumvis* (melius *utrovis*) *clementer navigantem dies alter in portum ſiſtit. Diem* hic Scriptor *alterum*, Lucas ἐχομένην dixit.

Com. 18. Ὡς δὲ παρεγένοντο πρὸς αὐτὸν, εἶπεν αὐτοῖς, Ὑμεῖς ἐπίστασθε, &c.] Ut proficiſcendi Paulus heic conſilio ſumpto, ità è vita diſcedendi P. Atticus amicos ſuos apud Cornelium Nepotem & advocat, & alloquitur. Vacanti locus inſpiciatur ſub finem libri. Cum iſto autem, & tribus proximè ſequentibus verſiculis, qui duodecim priora commata capitis 2 primæ ad Theſſal. Epiſtolæ attentè curioſéque conſuluerit, jucundam magnámque lucem videbit huic loco exoriri.

Com. 20. Ὡς οὐδὲν ὑπεστειλάμην τῶν συμφερόντων τοῦ μὴ ἀναγγεῖλαι ὑμῖν] Eorum quæ ad ſalutem veſtram conducere arbitrabar, nil vos celavi. Sic Philo libris, Quis rer. divin. hær. Et, de ad Caium legatione, Φράσω, μηδὲν ὑποστειλάμενος. Suidas, Ὑποστειλάμενος, ὑποκρυψάμενος. Heſychius, Ὑπεστειλάμην, παρητησάμην. Joſephus Bell. Jud. 6. ult. Οὐκ ἂν ὑπεστειλάμην εἰπεῖν ἃ μοι τὸ πάθος ἐκέλευε. Ait Paulus, μηδὲν τῶν συμφερόντων. Demoſthenes Olynth. 1. Οὐ μὴν ἀλλὰ δεῖν τὴν ἰδίαν ἀσφάλειαν σκοποῦντα, ὑποστείλαντ' ἂν ὧν ὑμῖν συμφέρειν ἡγοῦμαι. Plutarchus, Quomodo adulator ab amico, &c. Μηδὲν ὑποστελλεσθαι μηδ' ὑποσιωπᾶν τῶν συμφερόντων. Agrippa (apud eundem Joſephum) ad Judæos, 2. 16. Μαρτύρομαι, &c. ὡς οὐδὲν τῶν σωτηρίων ὑμῖν καθυφηκάμην. Philo ubi ſuprà, de Silano Imp. Caii monitore, Μηδὲν ὑποκρυπτόμενος τῶν εἰς βελτίωσιν καὶ ὠφέλειαν ἀνδρῶν, καὶ βίου, καὶ ἡγεμονίας.

Com. 22. δεδεμένος τῷ πνεύματι] Tres video interpretationes locutionis iſtius. Una eſt Camerarii & Bezæ, qui πνεῦμα hîc de *Spiritu ſancto* accipiunt: nimirum ut illius impulſu ſe Paulus proficiſci dicat. Altera eſt inclytiſſimæ memoriæ Viri H. Grotii, qui πνεύματι δεσμώτης exponit, *ſpiritu vincula præſentire*: futura nempe cernere quaſi præſentia. Cui favet 1 Theſ. 3. 4. ejuſdem Pauli oratio ſimilis. Tertia eſt Clariſſ. longéque doctiſſimi D. Heinſii, qui Paulum non tantùm vincula præſenſiſſe concedit, ſed & indè contriſtatum ſpiritu, & quaſi conſtrictum fuiſſe; id enim illi ſonat illa Græca locutio. Atque ego quidem, ut poſteriores ſententias iſtas laude proſequendas puto, ità primæ, ſaltem impræſentiarum, videor libentiùs accedere: ſic enim ſuprà (præter locum 19. 21. ab aliis adductum) etiam 13. 4. video ὑπὸ τοῦ πνεύματος ἐκπεμφθέντες occurrere; Matth. 4. 1. ἀνήχθη ὑπὸ τοῦ πνεύματος· Luc. 2. 27. ἐν τῷ πνεύματι ἦρχετο (quod ibid. 4. 14. ἐν τῇ δυνάμει τοῦ πνεύματος) & Gal. 2. 2. κατ' ἀποκάλυψιν ἀνεβαίνω. Quibus locis (de motu ac migratione itidem ut ille in quo verſamur agentibus) impulſum ſancti Spiritûs notari, mihi clarum videtur. Apuleius *inſtingui* dixit, etiam de itinere loquens, *Pauciſſ. poſt diebus, Deæ potentis inſtinctu, &c. Romam verſus profectionem dirigo.* Quæ verba non leve fulcrum noſtræ conjecturæ ſupponunt. Sic è converſo ſuprà hîc 16. 6. κωλυθέντες ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος τὸν λόγον ἐν τῇ Ἀσίᾳ λαλῆσαι, & ibid. Com. ſeq. οὐκ εἴασεν αὐτοὺς τὸ πνεῦμα.

Ibid. τὰ ἐν αὐτῇ συναντήσοντά μοι μὴ εἰδώς] Similis Heb. 11. 8. Abrahami obedientia, καλούμενος, ὑπήκουσεν ἐξελθεῖν, &c. μὴ ἐπιστάμενος ποῦ ἔρχεται.

Com. 23. καὶ πόλιν διαμαρτύρεται, λέγων, ὅτι καὶ πόλιν δεσμά με, &c.] Puto metatheſim eſſe, pro λέγων, ὅτι καὶ πόλιν δεσμά με, &c. ut ſenſus ſit, Etiam nunc video me nullam ferè civitatem tranſiturum, in qua aut vincula aut vinculis prævia non exſpectant me. Μένειν hîc, ut Latinis *manere*, pro *exſpectare*. Vide Servium ad Georg. 1.

Com. 24. Ἀλλ' οὐδενὸς λόγου ποιοῦμαι, &c.] Aſinius Pollio apud Ciceronem Famil. 10. 31. *Nec periculum eſt quòd pro libertate aut refugiam, aut deprecer.* Suidas, Οὐδενὸς λόγου ἔχω, ἀντὶ τοῦ, φροντίζω. Vide ſuprà ad 15. 26. dicta.

Ibid. οὐδὲ ἔχω τὴν ψυχήν μου τιμίαν ἐμαυτῷ ὡς τελειῶσαι τὸν δρόμον μου μετὰ χαρᾶς] Neque vitæ diſpendium æſtimo, dum quod ſupereſt vitæ prout decet inſumpſero. Vide infrà 21. 13. Luc. 22. 33. Rom. 8. 18. Phil. 2. 17, & 30. Cicero Famil. 7. 3. *Pudori malui famæque cedere, quàm ſalutis meæ rationem ducere.* Demoſthenes de Philippo Macedone, Τὸν ὀφθαλμὸν ἐκκεκομμένον, τὴν κλεῖν καὶ καταγὴν τὴν χεῖρα, τὸ σκέλος πεπηρωμένον· πᾶν ὅτιοῦν ἂν βουληθῇ μέρος ἡ Τύχη τοῦ σώματος παρελέσθαι, ὥστε λοιπὸν μὴ δόξης ζῆν. Interpres vetus heic vertit, ac ſi pro τιμίαν ὁμότιμον fuiſſet: at rectiùs cum Viro maximo ſubaudias ὅπως. Δρόμον, ut & 2 Tim. 4. 7. ſatis notâ metaphorâ. Terentius,

——— *Propè jam excurſo ſpatio:*

ubi Donatus, *Ad calcem, & prope ipſos decurſus metáſq; vivendi.*

Ibid. καὶ τὴν διακονίαν ἣν ἔλαβον] Locum à Duce acceptum meo, nullo vitæ diſcrimine derelinquam. Strenui boníque militis conſtantiam ſpondet. Saluſtius Catilin. *Quem quiſq; locum pugnando vivus ceperat, eum amiſsâ animâ corpore tegebat.* Juſtinus lib. 9. *Adverſis vulneribus omnes loca quæ tuenda à Ducibus acceperunt, morientes corporibus texerunt.* Διακονία dicto ad Philippenſes 2. 17. loco eſt Χριστοῦ ἔργον· 2 Tim. 4. 5. εὐαγγελιστοῦ ἔργον· ubi & vocem διακονίας habemus.

Com. 26. Διὸ μαρτύρομαι ὑμῖν ἐν τῇ σήμερον ἡμέρᾳ, ὅτι καθαρὸς ἐγὼ ἀπὸ, &c.] Formula profitendi innocentiam ſuam, Matth. 27. 24. ſuprà hîc 18. 6. & in Suſannæ hiſtoria. Apud Achillem Tatium lib. 6. Καθαρὸς εἰς ταῦτα ἡμέραν Μελίτης Κλειτοφῶν. Habet & emphaſin ſuam illud, ἐν τῇ σήμερον ἡμέρᾳ. Ità Latini,

Poſsúmne ego hodie ex te exſculpere verum?

Et,

——*Nunquam hodie moriemur inulti.*

Gloſſarium, Τῇ σήμερον ἡμέρᾳ, *hodiernâ die.*

Com. 28. Προσέχετε οὖν ἑαυτοῖς, καὶ παντὶ τῷ ποιμνίῳ, &c.] 1 Pet. 5. 2. Sic idem Paulus 1. 4. 16. ad Timotheum, Ἔπεχε (i. πρόσεχε) σεαυτῷ, καὶ τῇ διδασκαλίᾳ.

Com. 29. λύκοι βαρεῖς, μὴ φειδόμενοι τοῦ ποιμνίου] Quales de quibus Ovidius,

——*Vix ſunt homines hoc nomine digni:*
Quámq; lupi ſævæ plus feritatis habent.

De hujuſmodi, (qui & forſan hunc locum in mente habuit) Orat. 3. Julianus, Ἁρπακτῆρες καὶ λυμεῶνες τοῦ ποιμνίου καὶ κυνῶν οἱ φαυλότατοι, τὰ αὐτῶν φύσεως καὶ τροφῆς ἐπιλαθόμενοι, καὶ ἀντὶ σωτήρων καὶ προμαχιστῶν, δηλήμονες. Maximus Tyrius Diſſert. Quid ſit ſcientia, Κύρου μὲν ἡγεῖτο Περσῶν ὡς ποιμὴν ἀρεμμάτων, σώζων τὸ αἰπόλιον, καὶ τρέφων, &c. Καμβύσης ἦν λύκος, καὶ ἄυθις Ξέρξης, ἐκ ποιμένων ἀγαθῶν πονηροὶ λύκοι. Bato Dux Pannonum rebellium Romanis cur defeciſſet interrogantibus, Ὑμεῖς τοίνυν αἴτιοι· ὅτι τὰς ἀγέλας ὑμῖν φύλακας ἀ κύνας, ἀλλ' οὐ νομέας, ἀλλὰ λύκους ἐπέμπετε, (apud Dion. Caſs. lib. 56.) Autor 4. ad Herennium, *Cùm canes fungantur officiis luporum, cuinam præſidio pecuaria credemus?* Μὴ φείδεσθαι puto μείωσιν eſſe, nec aliud quàm quod Matth. 23. 14. καταδίειν· jam & lupis quid proprium magis?

Com. 30. λαλοῦντες διεστραμμένα] Ψευδοδιδάσκαλοι, οἵτινες παρεισάξουσιν αἱρέσεις ἀπωλείας, ut 2 Pet. 2. 1. διχοστασίας καὶ σκάνδαλα παρὰ τὴν διδαχὴν ἣν ἐμάθετε ποιοῦντες,

Rom. 16. 17. παρέχοντες ἰμᾶς, καὶ τὸ τῦ Χριστοῦ εὐαγγέλιον μεταξέλθαι θέλοντες, Gal. 1. 7. Ἀδίκων ἀνδρῶν σκολιὸς λόγος etiam Theognis dixit. In Græco Prov. 8. 8. σκολιὸν ῥῆμα· ubi Vetus, ut & hîc, *perversum.*

Com. 31. νύκτα καὶ ἡμέραν, &c. νηστεῦων ἕνα ἕκαστον] Vide Col. 1. 28. Philo in de Ling. confus. Νηστεῦν, σωφρονίζων, οὐ μὴν ἡμέραν μόνον, ἀλλὰ καὶ νύκτωρ· id est, ἀδιαλείπτως. Vide 2 Tim. 1. 3. ubi νηφαλίως junguntur. Virgil.

Noctes atque dies ——

Servius, *Omni tempore.*

Com. 32. οἰκοδομῆσαι ὑμᾶς τῷ Θεῷ τῷ δυναμένῳ ἐποικοδομῆσαι] Supple ὑμᾶς. Vide & suprà 9. 31. Eâdem hâc metaphorâ video & Senecam usum, *Patientem laboris, voluptatibus alienum: quantúmque imponere illi avunculus, & ut ità dicam, inædificare voluisset, laturum,* ad Marc. cap. 2. de Marcello Octaviæ filio. Παρατίθησι τῷ Θεῷ hîc, ut suprà 14. 23. Τῷ δυναμένῳ, &c. Beza ad τῷ Θεῷ refert, quod non displicet. Vide Judæ Epist. com. 24. Et hoc est quod 2 Cor. 9. 8. idem Paulus dixit, Δυνατὸς ὁ Θεὸς πᾶσαν χάριν εἰς ὑμᾶς περισσεῦσαι, pro quo hîc ἐποικοδομῆσαι. Erasmus illa verba cum τῷ λόγῳ junxit: cui favent quæ 2 Tim. 3. 15. & Jacobi 1. 21. occurrunt.

Ibid. καὶ δῶναι ὑμῖν κληρονομίαν ἐν τοῖς ἡγιασμένοις] Κληρονομία hîc est quod suprà 8. 21. μερὶς καὶ κλῆρος. Vide Ephes. 5. 6. Apoc. 20. 6. Contrarium ejus quod hîc dicitur est Matth. 24. 57. τὸ μέρος μὴ μετὰ ὑποκριτῶν τιθέναι. Vide Euripidis locum suprà ad 8. 21. adductum. Hæc scripseram, cùm in mentem venit locus infrà 26. 18. ubi disertè in eadem qua hîc locutione κλῆρος, non κληρονομία est.

Com. 33. Ἀργυρίου, ἢ χρυσίου, ἢ ἱματισμοῦ ἐφεν̀ὸς ἐπεθύμησα]

—— *Non me ullius domus anxia culpat,*
Aspectántve truces obliquo lumine nati.

Οὐδένα ἠδικήσαμεν, οὐδένα ἐπλεονεκτήσαμεν, 2 Cor. 7. 2. Solent autem qui post aliquod temporis intervallum alicunde discessuri sunt, sic testari abstinentiam suam. Hieronymus sub profectionem suam à Roma respondens obtrectatoribus suis, *Dicant, quid unquam in me aliter senserint quàm Christianum decebat? pecuniam cujuspiam accepi? munera vel parva vel magna non sprevi? in manu mea as alicujus insonuit?* Gracchus apud Gellium Provinciâ discessurus, *Ità versatus sum in Provincia ut nemo posset verè dicere, assem aut eo plus in muneribus me accepisse:* & statim, *Itaque, Quirites, cùm Româ profectus sum, zonas quas plenas argenti extuli, eas ex Provincia inanes retuli: alii vini amphoras quas plenas tulerunt, eas argento plenas domum reportaverunt.* Arrianus 3. 7. inter boni Rectoris notas ponit, ἀπέχεσθαι τῶν ἀλλοτρίων, καλλὼ γυναῖκα αὐτῷ μηδεμίαν ἢ τὴν ἑαυτῦ φαίνεσθαι, καλὸν ἀργύρωμα μηδὲν, μηδὲν χρύσωμα. Cicero Offic. 2. *Nulla in re conciliare facilius benevolentiam multitudinis possunt ii qui Reipublicæ præsunt, quàm abstinentiâ & continentiâ.* Idem ad Q. Fratrem, *Præclarum est summo cum imperio fuisse in Asia triennium, sic ut nullum te signum, nulla pictura, nullum vas, nulla vestis, nullum mancipium, nulla forma cujusquam, nulla conditio pecuniæ, &c. ab summa integritate continentiâque diduxerit.*

Com. 34. αἱ χρείαι μετὰ τῶν ὑπηρετῶν αἱ χεῖρες αὗται] Servum ad manus non habui, ipsæ manus meæ servierunt mihi. Cicero De N. D. 2. *Operis hominum, id est, manibus, cibi varietas invenitur & copia.* Vide 1 Cor. 4. 12. Eph. 4. 28. & 1 Thes. 4. 11. Αὗται hoc δεικτικῶς. Apuleius 2. *Ego te, Luci, meis istis manibus educavi.* Idem 5. *Cùm ejus comas, quas istis manibus meis subindè aureo nitore perstrinxi, deraserim.* Et 6. *Quódque inter istas meas manus creverit.* Item 11. *Per istas meas manus sacrorum arcanis insinueris.* Sed notabile est Abdolonymum pauperem illum apud Q. Curtium ipsissimo quo hîc Paulus modo locutum. *Hæ manus sufficere* (inquit) *desiderio meo.* Alius Declam. 4. apud Quintilianum, *Ut hæ laudatæ manus nec ad quotidiana vitæ ministeria sufficiant.* Philostratus de Palamede, Εἰπόντος ποτὲ πρὸς αὐτὸν Ἀχιλλέως, Ἀχρειότερος τοῖς πολλοῖς φαίνῃ ὅτι τὸν θεράποντα μὴ κέκτησαι. Τί ἂν ταῦτα, ἔφη, ὦ Ἀχιλλεῦ; τὼ χεῖρε ἀμφω πρωτεύειν. Notetur etiam de manibus quàm propriè ὑπηρετεῖν dictum. Cicero ubi suprà, *Manus artium ministras.* Val. Maximus, *Pertæsus dexteram suam, quòd ejus ministerio in cade Regis uti nequisset.* Apuleius de νεῦροσπάσαις loquens, *Torquebitur cervix, nutabit caput, oculi vibrabunt, manus ad ministerium præstò erunt.* Seneca cap. 24. ad Marciam, *Ossa circumvoluta nervis, & obductam cutem, vultúmque, & ministras manus.* Sic Arnobius libb. 2, & 3. *manus ministras* dixit. Repete Quintiliani locum jam proximè citatum. Victor Uticensis 2. *In quorum contubernio quidam fuit aridam manum habens, quæ per annos quamplurimos nullum ei obsequium præstiterat:* id est, *ministerium.* Hinc victum manibus comparantes, χειροπάστρες, χειροβοσκοὶ, & ἀποχειροβίωτοι dicti. Hesychius, Χειροβοσκὸν, τὸν διὰ τῆς χειρῶν ζῶντα. Idem, Χειροπάστρες, οἱ διὰ τῆς χειρῶν ζῶντες. Onomast. vetus, *Mechanicus,* Ἀποχειροβίωτος. Addit hîc Paulus, καὶ τοῖς μετ' ἐμὲ ἔθνη. Epiphanius Hæres. 80. Πάντων τῆς τε Θεοῦ δόλων τῆς εἰς δικαιοσύνην καμνόντων ταῖς ἰδίαις χερσὶν, εἰς τὸ ἐπαρκεῖν καὶ τοῖς ἐνδεεσμένοις. Vide & Eph. 4. 28.

Com. 35. ὅτω κοπιῶντας δεῖ ἀντιλαμβάνεσθαι τῆς ἀσθενούντων] Ἀντιλαμβάνεσθαι est, *ruiturum fulcire:* vel, *quasi manu protentâ lapsurum sustentare.* Sic. 2. 6. Sirachides. Herodianus 2. Ἐκλιπαρῶντες (Nigrum scilicet) τῆς πραγμάτων ἀντιλαμβάνεσθαι. Ubi dilutè accuratissimus Interpres Politianus, *ut Rempublicam capesseret.* Vertas, *ut fessas labentésque res,* vel, *Rempublicam, sustentaret.* Metaphoricè ad inanima transfertur. Hinc salem τῆς ὀπὶ τλῶ φθορᾶν φερομένων ἀντιλαμβάνεσθαι, *subsidio esse, impedire ne corrumpantur,* Plutarchus in Symposiacis dixit. Est hîc τῆς ἀσθενούντων ἀντιλαμβάνεσθαι, quod 1 Thess. 5. 14. τῆς ἀσθενῶν ἀνέχεσθαι. Simile Rom. 15. 1. τὰ τῆς ἀδυνάτων ἀσθενήματα βαστάζειν. Ἀσθενοῦντας (ut Rom. 4. 19. & 14. 1.) τῇ πίστει intellige. Videntur autem hæc Pauli verba ad antecedentes versiculos 28, 29, 30. ubi de periculis ex ψευδοδιδασκάλων tortiloquiis Christiano gregi impensuris agit. Κοπιῶντας, ad proximè antecedentia & subsequentia referenda.

Ibid. μακάριόν ἐστι διδόναι μᾶλλον ἢ λαμβάνειν] Artemidorus 4. 3. Τῷ θεῖ τὸ περιττῶς φροντίζοντι δωρεῖσθαι καὶ διδόναι κρεῖττον ἢ λαμβάνειν. Interpres optimus Nicomacheorum, 4. 1. Μᾶλλον δοκεῖ ἀρετὴ εἶναι τὸ δοῦναι ἢ τὸ λαβεῖν ἢ τὸ οὐ πάσχειν. Julianus 2 Panegyrico, Λαβεῖν τῆς διδόναι παντὶ καταδεέστερον. Eodem sensu Lagi filius Ptolemæus dixit ἄμεινον εἶναι πλουτίζειν ἢ πλουτεῖν, apud Ælianum, Var. Histor. 13. 13. In vet. Mimo,

Pulcrum est præstare cuncta, nihil exigere.

Salustius Jugurth. *Beneficia invitus accipere, sed ea properantiùs quàm æs mutuum reddere: ipse ab nullo repetere: magìs id laborare ut illi quamplurimi deberent.* Et in Catilinario, de primævo Rom. populo, *Optimus quisque, &c. sua ab aliis benefacta laudari, quàm ipse aliorum narrare malebat.* Apud Plutarchum Lycurgus, quòd latrantem sycophantam argento objecto placasset, petulanter insectatus, Εἶτα (inquit) ποῖός τις ὑμῖν δοκῶ εἶναι πολίτης, ὃς τοσοῦτον χρόνον τὰ δημόσια παρ' ὑμῖν πράττων, διδοὺς μᾶλλον ἢ λαμβάνων ἀδίκως εἴλημμαι;

Com. 37. Ἱκανὸς ὁ ἐγένετο κλαυθμὸς πάντων] Ut in ejusmodi separationibus evenire amat. Achilles Tatius 5. Ὁ Μενέλαος μέχρι τῆς λιμένων ἐλθὼν, καὶ ἀποπαύομενος, &c. ἀνεπράπετο αὖθις, &c. ἅμα δακρύων ἐμπιπλησμένος· καὶ ἡμῖν ὁ καὶ πᾶσι κατεφέρετο δάκρυα. Paterculus 2. *Quæ digredientium à tanto Viro omnium lacryma!* Plin. Panegyr. *Quam ego audio confusionem tuam fuisse, cùm digredientem prosequereris!* & statim, *Nec sustinuisti recedentem non etiam atque etiam votis, lacrymis sequi.* Cornel. Nepos, ubi de Attico tranquillatis rebus Romam remigrante, *Quem diem sic universa civitas Athenienſium prosecuta est, ut lacrymis desiderii futuri dolorem indicaret.* Horatius,

Flentibus hîc Varius discedit mœstus amicis.

Virgilius,

Exoritur procurva ingens per littora fletus:
Complexi inter se noctémque diémque morantur.

Vide

Vide Scriptorem Tobiæ cap. 4. Hesiodorum & Herodianum jam statim adducendos.

Ibid. ἀπισόντες ὅτι τ πράχηλον τῦ Παύλε, κατεφίλουν αὐτὸν] Ad sensum Plinius jam dicto Panegyrici loco, *Nec temperasti tibi quominus exeunti in littore amplexus oscula ferres.* Vide & infrà 21. 6. ad locutionem Genes. 34. 4. Περισίπεσεν ὅτι τ πράχηλον αὐτῦ, κ κατεφίλησεν αὐτόν. Adde & quæ 15. 20. in Euangelio.

Com. 38. προέπεμπον δ αὐτὸν εἰς τὸ πλοῖον] Herodianus 6. Ἀλλ' ἐδὲ τῷ δημοσίῳ ἰῷ τις ὡς ἀδακρυτὶ προέπεμπεν αὐτόν. Heliodorus 5. Προέπεμπον αὐτὸν ἄχει τῆς νεώς, ὅπδακρύων πλείω. Προπέμπειν hîc (& infrà 21. 5.) est *comitari, deducere:* alibi (ut ad Titum 3. 13. & in Epist. Joannis tertia) valet, *quæ usui sunt itineri, sufficere: præsidiis ad viam commodis instruere*, quod infrà 28. 10. ἀναπλοῦν τὰ πρὸς τὴν χρείαν ἐπιτίθεσθαι.

Κεφ. κα'.

1. Ὡς δὲ ἐγένετο ἀναχθῆναι ἡμᾶς ἀποσπασθέντας ἀπ' αὐτῶν, εὐθυδρομήσαντες ἤλθομεν εἰς τὴν Κῶν, τῇ δὲ ἐξῆς εἰς τ Ῥόδον, κἀκεῖθεν εἰς Πάταρα.

2. Καὶ εὑρόντες πλοῖον διαπερῶν εἰς Φοινίκην, ἐπιβάντες ἀνήχθημεν.

3. Ἀναφανέντες δὲ τ Κύπρον, κ καταλιπόντες αὐτὴν εὐώνυμον, ἐπλέομεν εἰς Συρίαν, κ κατήχθημεν εἰς Τύρον· ἐκεῖσε γὰρ ἦν τὸ πλοῖον ἀποφορτιζόμενον τὸν γόμον.

4. Καὶ ἀνεύροντες τὰς μαθητὰς, ἐπεμείναμεν αὐτοῦ ἡμέρας ἑπτά· οἵτινες τῷ Παύλῳ ἔλεγον διὰ τ πνεύματος, μὴ ἀναβαίνειν εἰς Ἰερουσαλήμ.

5. Ὅτε δὲ ἐγένετο ἡμᾶς ἐξαρτίσαι τὰς ἡμέρας, ἐξελθόντες ἐπορευόμεθα, προπεμπόντων ἡμᾶς πάντων σὺν γυναιξὶ κ τέκνοις, ἕως ἔξω τ πόλεως· κ θέντες τὰ γόνατα ἐπὶ τ αἰγιαλὸν προσηυξάμεθα.

6. Καὶ ἀσπασάμενοι ἀλλήλους, ἐπέβημεν εἰς τὸ πλοῖον· ἐκεῖνοι δ ὑπέστρεψαν εἰς τὰ ἴδια.

7. Ἡμεῖς δ τὸν πλοῦν διανύσαντες, ἀπὸ Τύρου κατηντήσαμεν εἰς Πτολεμαΐδα· κ ἀσπασάμενοι τοὺς ἀδελφοὺς, ἐμείναμεν ἡμέραν μίαν παρ' αὐτοῖς.

8. Τῇ δ ἐπαύριον ἐξελθόντες οἱ περὶ τὸν Παῦλον ἤλθομεν εἰς Καισάρειαν· κ εἰσελθόντες εἰς τὸν οἶκον Φιλίππου τ εὐαγγελιστοῦ (τοῦ ὄντος ἐκ τῶν ἑπτὰ) ἐμείναμεν παρ' αὐτῷ.

9. Τούτῳ δ ἦσαν θυγατέρες παρθένοι τέσσαρες προφητεύουσαι.

10. Ἐπιμενόντων δ ἡμῶν ἡμέρας πλείους, κατῆλθέ τις ἀπὸ τ Ἰουδαίας προφήτης ὀνόματι Ἄγαβος·

11. Καὶ ἐλθὼν πρὸς ἡμᾶς, κ ἄρας τὴν ζώνην τοῦ Παύλου, δήσας τε αὐτοῦ τὰς χεῖρας κ τοὺς πόδας, εἶπε, Τάδε λέγει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, Τὸν ἄνδρα οὗ ἔστιν ἡ ζώνη αὕτη, οὕτω δήσουσιν ἐν Ἰερουσαλὴμ οἱ Ἰουδαῖοι, κ παραδώσουσιν εἰς χεῖρας ἐθνῶν.

12. Ὡς δ ἠκούσαμεν ταῦτα, παρεκαλοῦμεν ἡμεῖς τε κ οἱ ἐντόπιοι τοῦ μὴ ἀναβαίνειν αὐτὸν εἰς Ἰερουσαλήμ.

13. Ἀπεκρίθη δ ὁ Παῦλος, Τί ποιεῖτε, κλαίοντες κ συνθρύπτοντές μου τὴν καρδίαν; ἐγὼ γὰρ οὐ μόνον δεθῆναι, ἀλλὰ κ ἀποθανεῖν εἰς Ἰερουσαλὴμ ἑτοίμως ἔχω ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ.

14. Μὴ πειθομένου δ αὐτοῦ, ἡσυχάσαμεν, εἰπόντες, Τὸ θέλημα τ Κυρίου γινέσθω.

15. Μετὰ δ τὰς ἡμέρας ταύτας ἀποσκευασάμενοι ἀνεβαίνομεν εἰς Ἰερουσαλήμ.

16. Συνῆλθον δ κ τῶν μαθητῶν ἀπὸ Καισαρείας σὺν ἡμῖν, ἄγοντες, παρ' ᾧ ξενισθῶμεν, Μνάσωνί τινι Κυπρίῳ, ἀρχαίῳ μαθητῇ.

17. Γενομένων δ ἡμῶν εἰς Ἰερουσάλυμα, ἀσμένως ἐδέξαντο ἡμᾶς οἱ ἀδελφοί.

Versio Vulgata.

1. CUM autem factum esset ut navigaremus, abstracti ab eis, recto cursu venimus Coum, & sequenti die Rhodum, & indè Pataram.

2. Et cùm invenissemus navem transfretantem in Phœnicem, ascendentes navigavimus.

3. Cùm apparuissemus autem Cypro, relinquentes eam ad sinistram, navigavimus in Syriam, & venimus Tyrum: ibi enim navis exposita erat onus.

4. Inventis autem discipulis, mansimus ibi diebus septem: qui Paulo dicebant per Spiritum, nè ascenderet Jerosolymam.

5. Et expletis diebus profecti ibamus, deducentibus nos omnibus cum uxoribus & filiis usque foras civitatem: & positis genibus in litore, oravimus.

6. Et cùm valefecissemus invicem, ascendimus navem: illi autem redierunt in sua.

7. Nos verò navigatione explicitâ à Tyro descendimus Ptolemaidam: & salutatis fratribus, mansimus die unâ apud illos.

8. Aliâ autem die profecti, venimus Cæsaream. Et intrantes domum Philippi Euangelistæ, qui erat unus de septem, mansimus apud eum.

9. Huic autem erant quatuor filiæ virgines, prophetantes.

10. Et cùm moraremur per dies aliquot, supervenit quidam à Judæa propheta, nomine Agabus.

11. Is cùm venisset ad nos, tulit zonam Pauli: & alligans sibi pedes & manus dixit, Hæc dicit Spiritus sanctus, Virum cujus est zona hæc, sic alligabunt in Jerusalem Judæi, & tradent in manus Gentium.

12. Quod cùm audissemus, rogabamus nos & qui loci illius erant, nè ascenderet Jerosolymam.

13. Tunc respondit Paulus, & dixit, Quid facitis, flentes & affligentes cor meum? Ego enim non solùm alligari, sed & mori in Jerusalem paratus sum propter nomen Domini Jesu.

14. Et cùm ei suadere non possemus, quievimus, dicentes, Domini voluntas fiat.

15. Post dies autem istos præparati, ascendebamus in Jerusalem.

16. Venerunt autem & ex discipulis à Cæsarea nobiscum, adducentes secum (apud quem hospitaremur) Jasonem quendam Cyprium, antiquum discipulum.

17. Et cùm venissemus Jerosolymam, libenter exceperunt nos fratres.

18. Τῇ δ ὕστερον εἰσῆλθ ὁ Παῦλος σὺν ἡμῖν πρὸς Ἰάκωβον· πάντες τε παρεγένοντο οἱ πρεσβύτεροι.

18. Sequenti autem die introibat Paulus nobiscum ad Jacobum, omnésque collecti sunt seniores.

19. Καὶ ἀσπασάμενος αὐτοὺς, ἐξηγεῖτο καθ' ἓν ἕκαστον ὧν ἐποίησεν ὁ Θεὸς ἐν τοῖς ἔθνεσι διὰ τῆς διακονίας αὐτοῦ.

19. Quos cùm salutasset, narrabat per singula, quæ Deus fecisset in Gentibus per ministerium ipsius.

20. Οἱ δ ἀκούσαντες ἐδόξαζον τὸν Κύριον· εἶπόν τε αὐτῷ, Θεωρεῖς, ἀδελφὲ, πόσαι μυριάδες εἰσὶν Ἰουδαίων τῶν πεπιστευκότων· καὶ πάντες ζηλωταὶ τοῦ νόμου ὑπάρχουσι.

20. At illi cùm audissent, magnificabant Deum, dixerúntque ei, Vides, frater, quot millia sunt in Judæis qui crediderunt: & omnes æmulatores sunt Legis.

21. Κατηχήθησαν δὲ περὶ σοῦ, ὅτι ἀποστασίαν διδάσκεις ἀπὸ Μωσέως τοὺς κατὰ τὰ ἔθνη πάντας Ἰουδαίους· λέγων μὴ περιτέμνειν αὐτοὺς τὰ τέκνα, μηδὲ τοῖς ἔθεσι περιπατεῖν.

21. Audierunt autem de te quia discessionem doceas à Moyse eorum qui per Gentes sunt Judæorum: dicens non debere eos circumcidere filios suos, neque secundùm consuetudinem ingredi.

22. Τί οὖν ἐστι; πάντως δεῖ πλῆθος συνελθεῖν· ἀκούσονται γὰρ ὅτι ἐλήλυθας.

22. Quid ergò est? utique oportet convenire multitudinem: audient enim te superveníssse.

23. Τοῦτο οὖν ποίησον ὃ σοὶ λέγομεν, Εἰσὶν ἡμῖν ἄνδρες τέσσαρες εὐχὴν ἔχοντες ἐφ' ἑαυτοῖς·

23. Hoc ergò fac quod tibi dicimus, Sunt nobis viri quatuor, votum habentes super se.

24. Τούτοις παραλαβὼν, ἁγνίσθητι σὺν αὐτοῖς, καὶ δαπάνησον ἐπ' αὐτοῖς, ἵνα ξυρήσωνται τὴν κεφαλήν· καὶ γνῶσι πάντες ὅτι ὧν κατήχηνται περὶ σοῦ οὐδέν ἐστιν, ἀλλὰ στοιχεῖς καὶ αὐτὸς τὸν νόμον φυλάσσων.

24. His assumptis, sanctifica te cum illis, & impende in illis, ut radant capita: & scient omnes quia quæ de te audierunt, falsa sunt, sed ambulas & ipse custodiens Legem.

25. Περὶ δὲ τῶν πεπιστευκότων ἐθνῶν ἡμεῖς ἐπεστείλαμεν, κρίναντες μηδὲν τοιοῦτον τηρεῖν αὐτοὺς, εἰ μὴ φυλάσσεσθαι αὐτοὺς τό, τε εἰδωλόθυτον, καὶ αἷμα, καὶ πνικτὸν, καὶ πορνείαν.

25. De his autem qui crediderunt ex Gentibus nos scripsimus judicantes ut abstineant se ab idolis immolato, & sanguine, & suffocato, & fornicatione.

26. Τότε ὁ Παῦλος παραλαβὼν τοὺς ἄνδρας, τῇ ἑχομένῃ ἡμέρᾳ σὺν αὐτοῖς ἁγνισθεὶς εἰσῆει εἰς τὸ ἱερὸν, διαγγέλλων τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἡμερῶν τοῦ ἁγνισμοῦ, ἕως οὗ προσηνέχθη ὑπὲρ ἑνὸς ἑκάστου αὐτῶν ἡ προσφορά.

26. Tunc Paulus assumptis viris, posterâ die purificatus cum illis intravit in templum, annuncians expletionem dierum purificationis, donec offerretur pro unoquoque eorum oblatio.

27. Ὡς δὲ ἔμελλον αἱ ἑπτὰ ἡμέραι συντελεῖσθαι, οἱ ἀπὸ τῆς Ἀσίας Ἰουδαῖοι θεασάμενοι αὐτὸν ἐν τῷ ἱερῷ, συνέχεον πάντα τὸν ὄχλον, καὶ ἐπέβαλον τὰς χεῖρας ἐπ' αὐτόν,

27. Dum autem septem dies consummarentur, hi qui de Asia erant Judæi, cùm vidissent eum in templo, concitaverunt omnem populum, & injecerunt ei manus,

28. Κράζοντες, Ἄνδρες Ἰσραηλῖται, βοηθεῖτε· οὗτός ἐστιν ὁ ἄνθρωπος ὁ κατὰ τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ νόμου καὶ τοῦ τόπου τούτου πάντας πανταχῇ διδάσκων· ἔτι τε καὶ Ἕλληνας εἰσήγαγε εἰς τὸ ἱερὸν, καὶ κεκοίνωκε τὸν ἅγιον τόπον τοῦτον.

28. Clamantes, Viri Israelitæ, adjuvate: hic est homo qui adversùs populum & Legem & locum hunc omnes ubique docens, insuper & Gentiles induxit in templum, & violavit sanctum locum istum.

29. (Ἦσαν γὰρ προεωρακότες Τρόφιμον τὸν Ἐφέσιον ἐν τῇ πόλει σὺν αὐτῷ, ὃν ἐνόμιζον ὅτι εἰς τὸ ἱερὸν εἰσήγαγε ὁ Παῦλος.)

29. (Viderant enim Trophimum Ephesium in civitate cum ipso, quem æstimaverunt quoniam in templum introduxisset Paulus.)

30. Ἐκινήθη τε ἡ πόλις ὅλη, καὶ ἐγένετο συνδρομὴ τοῦ λαοῦ· καὶ ἐπιλαβόμενοι τοῦ Παύλου, ἕλκον αὐτὸν ἔξω τοῦ ἱεροῦ· καὶ εὐθέως ἐκλείσθησαν αἱ θύραι.

30. Commotáque est civitas tota, & facta est concursio populi. Et apprehendentes Paulum, trahebant eum extra templum: & statim clausæ sunt januæ.

31. Ζητούντων δὲ αὐτὸν ἀποκτεῖναι, ἀνέβη φάσις τῷ χιλιάρχῳ τῆς σπείρης ὅτι ὅλη συγκέχυται Ἰερουσαλήμ.

31. Quærentibus autem eum occidere, nunciatum est tribuno cohortis, Quia tota confunditur Jerusalem.

32. Ὅς ἐξαυτῆς παραλαβὼν στρατιώτας καὶ ἑκατοντάρχους, κατέδραμεν ἐπ' αὐτούς. Οἱ δὲ, ἰδόντες τὸν χιλίαρχον καὶ τοὺς στρατιώτας, ἐπαύσαντο τύπτοντες τὸν Παῦλον.

32. Qui statim assumptis militibus & centurionibus, decurrit ad illos. Qui cùm vidissent tribunum & milites, cessaverunt percutere Paulum.

33. Τότε ἐγγίσας ὁ χιλίαρχος ἐπελάβετο αὐτοῦ, καὶ ἐκέλευσε δεθῆναι ἁλύσεσι δυσί· καὶ ἐπυνθάνετο τίς ἂν εἴη, καὶ τί ἐστι πεποιηκώς.

33. Tunc accedens tribunus apprehendit eum, & jussit eum alligari catenis duabus: & interrogabat quis esset, & quid fecisset.

34. Ἄλλοι δὲ ἄλλο τι ἐβόων ἐν τῷ ὄχλῳ· μὴ δυναμένου δὲ γνῶναι τὸ ἀσφαλὲς διὰ τὸν θόρυβον, ἐκέλευσεν ἄγεσθαι αὐτὸν εἰς τὴν παρεμβολήν.

34. Alii autem aliud clamabant in turba. Et cùm non posset certum cognoscere præ tumultu, jussit duci eum in castra.

35. Ὅτε δὲ ἐγένετο ὅτε τοὺς ἀναβαθμοὺς, συνέβη βαστάζεσθαι αὐτὸν ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν, διὰ τὴν βίαν τοῦ ὄχλου.

35. Et cùm venisset ad gradus, contigit ut portaretur à militibus propter vim populi.

36. Ἠκολούθει

36. Ἠκολούθει γὰρ τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ, κράζον, Αἶρε αὐτόν.

37. Μέλλων τε εἰσάγεσθαι εἰς τὴν παρεμβολὴν ὁ Παῦλος, λέγει τῷ χιλιάρχῳ, Εἰ ἔξεστί μοι εἰπεῖν τι πρός σε; Ὁ δὲ ἔφη, Ἑλληνιστὶ γινώσκεις;

38. Οὐκ ἄρα σὺ εἶ ὁ Αἰγύπτιος ὁ πρὸ τούτων τῶν ἡμερῶν ἀναστατώσας, καὶ ἐξαγαγὼν εἰς τὴν ἔρημον τοὺς τετρακισχιλίους ἄνδρας τῶν Σικαρίων;

39. Εἶπε δὲ ὁ Παῦλος, Ἐγὼ ἄνθρωπος μέν εἰμι Ἰουδαῖος, Ταρσεὺς, τῆς Κιλικίας οὐκ ἀσήμου πόλεως πολίτης· δέομαι δέ σου, ἐπίτρεψόν μοι λαλῆσαι πρὸς τὸν λαόν.

40. Ἐπιτρέψαντος δὲ αὐτοῦ, ὁ Παῦλος ἑστὼς ἐπὶ τῶν ἀναβαθμῶν, κατέσεισε τῇ χειρὶ τῷ λαῷ· πολλῆς δὲ σιγῆς γενομένης, προσεφώνησε τῇ Ἑβραΐδι διαλέκτῳ, λέγων,

36. Sequebatur enim multitudo populi, clamans, Tolle eum.

37. Et cùm cœpisset induci in castra Paulus, dicit tribuno, Si licet mihi loqui aliquid ad te? Qui dixit, Græcè nosti?

38. Nónne tu es Ægyptius qui ante hos dies tumultum concitâsti, & eduxisti in desertum quatuor millia virorum sicariorum?

39. Et dixit ad eum Paulus, Ego homo sum quidem Judæus à Tarso, Ciliciæ non ignotæ civitatis municeps. Rogo autem te, permitte mihi loqui ad populum.

40. Et cùm ille permisisset, Paulus, stans in gradibus, annuit manu ad plebem; & magno silentio facto, allocutus est linguâ Hebraîcâ, dicens,

Ad Cap. XXI.

Com. 1. Ἀποσπασθέντας ἀπ' αὐτῶν] Quasi vi ab amicis avulsi, inquit Vir omnium celeberrimus: cui favent Ovidii ista,

Sævus ubi à puppi longo clamore magister
Dissipat amplexus, atque oscula fida revellit.

Sed simplicem hoc verbo ἀποσπασθῆναι separationem denotari, evincit ejusdem Scriptoris hujus ille 22. 41. in Evangelio locus. Cui addas licet & 2 Maccab. 12. 10. illum, ἐκεῖθεν ὡς ἀποσπασθέντων σφοδρὸν ἐνέπεσε, &c. Plinius Paneg. *Quantum amares eum, desiderio expertus es, distractus separatúsque.*

Ibid. εἰς Πάταρα] Vetus feminino genere, *Pataram*: nec aliter Servius ad 4. Æneid.

Com. 2. Καὶ εὑρόντες πλοῖον διαπερῶν εἰς Φοινίκην, ἐπιβάντες ἀνήχθησαν] Apud Achillem Tatium lib. 2. Ὡς ἐπὶ τὸ Βηρυτίων λιμένος ἤλθομεν, ἀναγόμενοι σφόδρα εὐθέως, ἅμα τὰ πρυμνήσια μέλλον ἀπολύειν· μηδὲν ὧν ἐρωτήσαντες, μετασκοπούμενοι ἐπὶ τὴν θάλασσαν ἐκ τῆς γῆς.

Com. 3. ἀναφανέντες, &c.] *Nauticum verbum, quoties cedente eo quo impeditur aspectus, aliquid patescit.* Sunt verba ejusdem Servii ad Æncid. 3. Idem ad ejusdem libri illa,

——*Et angusti rarescent claustra Pelori,*

Quia venientibus de Ionio, propter curvaturam littorum clausæ videntur angustiæ, quæ paulatim propinquantibus aperiri videntur. Sic contrà, *abscondere*, in eodem Virgilii libro,

——*Celsas Pharacum abscondimus arces.*

Seneca Epist. 70. *Pranavigamus vitam*, &c. *primùm puericiam abscondimus, deinde adolescentiam*, &c.

Ibid. καταλιπόντες αὐτὸν εὐώνυμον] Elegans loquendi genus, quale & apud Philostratum, Ἐπορεύοντο τὸν εἰς τὰ ὄρη τείνουσαν, ἀειρεσίαν τῆς Νείλου, 6. 12. Apud Virgilium,

Quo tantum mihi dexter abis? huc dirige cursum.

Idem Æneid. 3.

Læva tibi tellus, & longo læva sequuntur
Æquora circuitu ——

ubi Servius, *Venientis personam respexit; nam de Ionio navigantes, si fretum (Siciliæ) petunt, dextrum teneant littus necesse est: sin aliàs, sinistrum.*

Ibid. ἐκεῖ γὰρ ἦν τὸ πλοῖον ἀποφορτιζόμενον τὸν γόμον] Ut locum novo oneri recipiundo faceret. In Cebetis Thebani Tabula, Αἱ νῆες τὰ φορτία ἐξελόμεναι πάλιν ἀνακάμπτουσιν, καὶ ἄλλων τινῶν γεμίζονται. Id genus navis illa cujus infrà 27. 2. mentio.

Com. 6. ἀπασάμενοι ἀγήλους, &c. ὑπέστρεφαν εἰς τὰ ἴδια] Catullus,

Ad se quisque vago passim pede discedebant.

Philostratus 3. 15. de Gymnosophistis, Ἀπασάμενοι τὸν Ἀπολλώνιον, ὑπέστρεφαν εἰς τὸ φρενιστήριον.

Com. 12. οἱ ἐντόπιοι] Id est, (ut Matth. 14. 35.) οἱ ἄνδρες τοῦ τόπου ἐκείνου.

Com. 13. Τί ποιεῖτε κλαίοντες καὶ συνθρύπτοντές μου τὴν καρδίαν;] Intempestivi affectûs increpatio. Ignatius ad Romanos, Παρακαλῶ ὑμᾶς, μὴ ἄγνοια ἄκαιρος γένηταί μοι. Tacitus Annal. 15. de Seneca morituro, *Simul lacrymas eorum* (adstantium) *modò sermone, modò intentior in modum coercentis ad firmitudinem revocat.* Horatius,

Quid me querelis exanimas tuis?

Psyche ad parentes suos ejus vicem dolentes, *Quid infelicem senectam fletu diutino cruciatis? quid spiritum vestrum, qui magis meus est, crebris ejulatibus fatigatis? quid lacrymis inefficacibus ora fœdatis? quid laceratis in vestris oculis mea lumina?* Apud Statium Priscilla moriens, ad maritum flentem,

——*Nec sævo concute planctu*
Pectora, nec crucia fugientem conjugis umbram.

Ex istis vim intelligas τὸ συνθρύπτειν, quod, nec incommodè ut puto, vertas *findere*. Plautus,

Hen cor meum & cerebrum, Nicobule, finditur,
Istius hominis ubi sit quæque mentio.

Bonâ hoc autem emphasi τὴν καρδίαν μου. Ἔστι γὰρ δεινὸν ὁ μὴ ὅτως δεῖ δεινὸν ὡς δάκνειν καὶ ταράττειν τὴν καρδίαν· ὅθεν ἡ τῇ καρδίᾳ ταραχὴν ἐμποιήσειεν ἄν, τοῦτο ἀναμφιβόλως δεινότατον νομίζοιτο ἄν, Scholiastes ad Acharn. Aristoph. Simile 4. 18. in Euangelio τὴν καρδίαν συντρίβεσθαι. Suidas, Συνετρίβησαν τῇ ψυχαῖς· ἐθορύβησαν, συνεχύθησαν.

Ibid. Οὐ μόνον δεθῆναι, ἀλλὰ καὶ ἀποθανεῖν ἑτοίμως ἔχω ὑπὲρ, &c.] Idem 1. 29. ad Philippenses, Ὑμῖν ἐχαρίσθη τὸ ὑπὲρ Χριστοῦ οὐ μόνον τὸ εἰς αὐτὸν πιστεύειν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ πάσχειν. Vide & 1 Thess. 2. 8.

Com. 14. Μὴ πειθομένου δὲ αὐτοῦ, ἡσυχάσαμεν] Curtius lib. 9. de Horata & Dioxippo, *Postero die, Rex, cùm etiam acrius certamen exposcerent, quia deterrere non poterat, destinata exsequi passus est.* Brutus ad Ciceronem de Antonio, Famil. 11. 13. *Cœpit petere à militibus ut se trans Alpes sequerentur: succlamatum est, sibi aut in Italia pereundum esse, aut vincendum. Cùm sustinere eos non posset, in posterum diem iter suum contulit.* Josephus Bell. Jud. 5. 10. de Vespasiano, Πολλὰ πρὸς αὐτοῦ (militis) διατεινάμενος, ἐξ ὧν διωθεῖτο τὸν ἀρχὴν, τελευταῖον, ὡς οὐκ ἔπειθεν, εἶπεν τοῖς ὀνομάσαι.

Com. 15. ἐπισκευασάμενοι] Assentior lectionem ἐπισκευασάμενοι sequentibus. Sic Suidas, ἐπισκευάσασθαι ἐπιφορτίσασθαι exponit.

Com. 17. ἀσμένως ἐδέξαντο, &c.] Sic δέχεσθαι ἀσμένως, Arrianus in Epictetum dixit, Diodorus non semel in Excerptis, Siracides 2. 4. Philostratus 2. 13. Cebes in Tabula sua: Plutarchus in compar. Vitis: Laconicis, & Lacon. Apophthegm. Idem lib. Quod Philosopho cum Princip. &c.

ἀσμένως προσδέχεσθαι. Suprà 2.41. ἀσμένως ὑποδέχεσθαι habuimus. Vide & quæ ad 17. 11. notata.

Com. 19. Ἐξηγεῖτο κατ' ἔν ἕκαστον] Sic suprà 11. 4. κατὰ ἕξης ἐκτίθεσθαι· ubi dicta vide.

Com. 22. Τί ἔστι;] Sic 1 Cor. 14, 15, & 26. Paulus: & Athenæi 6. Nymphodorus. Ad quam formam Latini. Seneca sæpius, Petronius, & ad Ciceronem Vatinius, *Quid ergò est ?* dixerunt. Apuleius in Apologia & Floridis, *Quid igitur est ?* Supplendum in his locutionibus videtur, *quod volo dicere*. Hoc ex Plutarcho elicere videor, apud quem plena exstat oratio, Τί δῶ (inquit) ἐστὶν ὃ βούλομαι λέγειν ; in de Lib. educ.

Ibid. πάντως δεῖ πλῆθος σωσθῆναι] Cogitemus an (ut suprà 15. 23, & 30.) ad consultandum ; an verò, ut fieri amat, ad quid novum & insolitum. Sic suprà 2. 6. σωθῆναι τὸ πλῆθος. & 5. 16. τὸ πλῆθος σωθήσεται. Tale infrà hîc com. 30. λαὸς σωθῆναι ἐβούλετο. Abest hîc etiam ante πλῆθος articulus : unde *concursum* potiùs quàm *convocationem* denotari conjicio.

Com. 23. Εἰσὶν ὑμῖν ἄνδρες τέσσαρες, &c. τύπους φθαλαθῶν, &c.] Suggerit Beza ex uno veteri exemplari, εἰσὶν ἐν ὑμῖν, &c. eámque amplectendam lectionem existimat : at certum est receptam scripturam rectiorem esse. En è Virgilio simillimam locutionem, respondente etiam sequente membro, lib. 5.

Est tibi Dardanius divinæ stirpis Acestes,
Hunc cape consiliis socium.——

Ubi Servius, *id est, habes. Jam hoc consilium est.* At non cepit Poetæ mentem, quod & alter hîc ejusdem locus lib. 1. ostendit,

Sunt mihi bis septem præstanti corpore Nymphæ:
Harum, quæ forma pulcerrima, Deiopeiam
Connubio jungam.——

Com. 24. ὅτι ὧν κατήχηται περὶ σοῦ ὑδέν ἐστι] Eorum quæ de te rumor sparsit, nihil verum esse : supplendum enim ἀληθές. Sic sæpius apud Platonem vel in asseveratione vel in assensu, ἔστι ταῦτα. Ità & Cebes Thebanus. Vide & infrà 25. 11. Lucianus Nigrino, Ὁ δὲ ἀκούων ἃ λέγω, (i. quæ vera erant) μεταξὺ ἐπαιδάριστο. Sequuntur & hanc formam Latini. Cicero Acad. 1. *Sunt, inquam, ista, Varro ? éstne hoc quod dico ?* Terentius,

Neque nihil, neque omnia hæc sunt quæ dicis.

Tibullus,

——*Cætera cernet;*
Omnia de me uno sentiet esse nihil.

Quintilianus 4. 2. *Si nil exponimus, ea esse quæ adversarius dixit, & talia qualia dixit, credat* (Judex) *necesse est.* Hodiéque apud Gallos in usu est idem modus loquendi.

Ibid. στοιχεῖς καὶ αὐτὸς τὸν νόμον φυλάσσων] Id est, στοιχεῖς τὸν νόμον. Sic 1. 1. Philostratus, σοφίαν ταύτῃ βαδίζειν· & Plutarchus in Contra Stoicos, τὴν δογμάτων ὁδὸν βαδίζειν.

Com. 28. Ἄνδρες Ἰσραηλῖται, βοηθεῖτε] In Vespis Aristophanis, Ὦ Μίδα καὶ Φρὺξ, βοηθεῖτε δεῦρο. Simplicius in cap. 70 Epicteti, Βουλόμενοι τὸ πλῆθος εἰς βοήθειαν παρακαλεῖσθαι. Apuleius 2. *Per fidem vestram, Quirites, per pietatem publicam, peremptо civi subsistite :* ubi & sequitur, *Hic enim, nec ullus alius*, &c. ut in Contextu Lucæ, ἕτος ἐστὶν, &c.

Ibid. ἕτος ἐστὶν, &c.] Solennis concitandæ invidiæ exclamatio. Suprà 17. 6. Οἱ τῶν ἰουδαίων ἀναστάσαντες ἔτι καὶ ἐνθάδε πάρεισιν· vide & suprà 6. 13. & infrà 24. 5. Milesius 1. *Hic est qui diebus ac noctibus ætatulam meam illusit : hic est qui, &c.* Ibid. 8. *Hæc est illa dextra quæ meum sanguinem fudit : hoc pectus quod fraudulentas ambages in meum exitium concinnavit.*

Com. 30. Ζωσθῆναι τῷ λαῷ] Athenæus 5. Καὶ αὐτόκλητος εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ὄχλου σωθῆναι. Achilles Tatius lib. 5. Ἀκέσιος δέρυξ πολὺς, καὶ σωθῆναι. In Excerptis Diod. Siculi, Σωθῆναι, καὶ λόγου παραχώρεις.

Com. 35. Ὅτε ἠμέλει ἐπὶ τοῦ ἀναβαθμοῦ, σωέζη βαστάζεσθαι αὐτὸν ὑπὸ τοῦ στρατοῦ διὰ τὸν βίαν τοῦ ὄχλου] Estne hic sensus ? levabatur à militibus nè vim ei multitudo inferret. Favent quidem ejusmodi expositioni quæ infrà 23.10. habemus : facit autem σωέζη illud, ut potiùs hanc in mentem accipiam : Propter nimiam urgentis insequentísque multitudinis densitatem evenit, ut quem milites ducere volebant, etiam portarent eum. Non admodum dissimile Senea Epist. 14. *Quid aliud quàm vociferatus est Cato cùm modò per populi levatus manus, & obrutus sputis, & deportandus, extra forum traheretur ?* Ἀναβαθμοὶ *gradus.* Apuleius 11. *Exosculatus vestigiis Deæ quæ gradibus harebat, argento formata.*

Com. 38. ἀναστατώσας, &c. τοὺς τετρακισχιλίους ἄνδρας τοῦ σικαείων] Scholiastes ad Juvenalis 8. Satyram, *Servus, aut infamis, vel latro : nam latronum, aut perditorum collegit populum.*

Com. 39. Ἐγὼ ἄνθρωπός μέν εἰμι Ἰουδαῖος, Ταρσέὺς, Κιλικίας οὐκ ἀσήμου πόλεως πολίτης] Apud Achillem Tatium ille, Ταῦτα, ὦ ἄνδρες, πέπονθα, ἐλευθερός τε ὢν, καὶ πόλεως οὐκ ἀσήμου. Philo de Thamare, Ἐλευθέρα, καὶ ἐξ ἐλευθέρων ἴσως, καὶ οὐκ ἀσήμων. Bene hanc Urbem autem vocat οὐκ ἄσημον. Ammianus 25. *Tarsum urbem Cilicum nobilem introiit.* Cæterùm verba illa Ταρσέὺς τῆς Κιλικίας nisi hypallageticè acceperimus, constructio implicatior erit. Ergò mens est, Κύριε, Τάρσου οὐκ ἀσήμου πόλεως πολίτης. Infrà 22. 3. γεγεννημένος ἐν Τάρσῳ τῆς Κιλικίας.

Com. 40. κατέσεισε τῇ χειρὶ τῷ λαῷ· πολλῆς δὲ σιγῆς γενομένης, &c.] Josephus bell. Jud. 7. 24. de Vespasiano, Τὸ δὲ σιγῆς ἐποιήσατο σύμβολον, (id est, τῇ χειρὶ κατέσεισε,) καὶ πολλῆς ἐν πάντων ἡσυχίας γενομένης, &c. Ovidius,

——*Postquam voce manúque*
Murmura compressit, tenuere silentia cuncti.

Claudianus,

——*Et sacrum dextrâ sedare tumultum.*

Tacitus Annal. 1. *Stabat Drusus silentium manu poscens.* Heliodorus, Τῷ χειρὶ πεστείνας πρὸς ἡσυχίαν. Adde Herodiani locum suprà ad 12. 17. adductum. Lucianus Jove Tragœdo, Ἀμήνον εἶμαι τῇ χειρὶ σημαίνων, καὶ βραχιολίοις σιωπᾶν. Virgilius de Turno,

Significát q; manu, & magno simul incipit ore,
Parcite jam Rutuli: ——

ubi meliùs forsan *increpat* legas. Sic pòst ibidem de eodem,

——*Rutulos simul increpat omnes.*

Iterum de eodem lib. 9.

——*Animos tollit dictis, at q; increpat ultro.*

Quadrigarius apud Gellium 9. 13. *Manu significare cœpit ut quiescerent pugnare :* ubi qui Græcismum subesse putârunt, & *pugnæ* reponebant, omnino falsi. Idem Gellius 2. 28. *Sed Dei nomen, &c. cui servari ferias oporteret, statuere & edicere quiescebant.*

Κεφ. κϛ'.

1. Ἄνδρες ἀδελφοὶ καὶ πατέρες, ἀκούσατέ μου τῆς πρὸς ὑμᾶς νῦν ἀπολογίας.

2. (Ἀκούσαντες δὲ ὅτι τῇ Ἑβραΐδι διαλέκτῳ προσεφώνει αὐτοῖς, μᾶλλον παρέσχον ἡσυχίαν· καὶ φησιν,)

Vulgata Versio.

1. Viri fratres & patres, audite quam ad vos nunc reddo rationem.

2. (Cùm audissent autem quia Hebræâ linguâ loqueretur ad illos, magìs præstiterunt silentium : & dicit,)

3. Ἐγὼ

3. Ἐγὼ μέν εἰμι ἀνὴρ Ἰουδαῖος, γεγεννημένος ἐν Ταρσῷ τῆς Κιλικίας, ἀνατεθραμμένος δὲ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ παρὰ τοὺς πόδας Γαμαλιήλ, πεπαιδευμένος κατὰ ἀκρίβειαν τοῦ πατρῴου νόμου, ζηλωτὴς ὑπάρχων τοῦ Θεοῦ, καθὼς πάντες ὑμεῖς ἐστε σήμερον·

4. Ὃς ταύτην τὴν ὁδὸν ἐδίωξα ἄχρι θανάτου, δεσμεύων καὶ παραδιδοὺς εἰς φυλακὰς ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας·

5. Ὡς καὶ ὁ ἀρχιερεύς μοι μαρτυρεῖ καὶ πᾶν τὸ πρεσβυτέριον· παρ' ὧν καὶ ἐπιστολὰς δεξάμενος πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς, εἰς Δαμασκὸν ἐπορευόμην, ἄξων καὶ τοὺς ἐκεῖσε ὄντας δεδεμένους εἰς Ἰερουσαλὴμ, ἵνα τιμωρηθῶσιν.

6. Ἐγένετο δέ μοι πορευομένῳ καὶ ἐγγίζοντι τῇ Δαμασκῷ περὶ μεσημβρίαν, ἐξαίφνης ἐκ τοῦ οὐρανοῦ περιαστράψαι φῶς ἱκανὸν περὶ ἐμέ.

7. Ἔπεσόν τε εἰς τὸ ἔδαφος· καὶ ἤκουσα φωνῆς λεγούσης μοι, Σαοὺλ, Σαοὺλ, τί με διώκεις;

8. Ἐγὼ δὲ ἀπεκρίθην, Τίς εἶ, Κύριε; Εἶπε τε πρός με, Ἐγώ εἰμι Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος, ὃν σὺ διώκεις.

9. Οἱ δὲ σὺν ἐμοὶ ὄντες τὸ μὲν φῶς ἐθεάσαντο, καὶ ἔμφοβοι ἐγένοντο· τὴν δὲ φωνὴν οὐκ ἤκουσαν τοῦ λαλοῦντός μοι.

10. Εἶπον δέ, Τί ποιήσω, Κύριε; Ὁ δὲ Κύριος εἶπε πρός με, Ἀναστὰς πορεύου εἰς Δαμασκόν· κἀκεῖ σοι λαληθήσεται περὶ πάντων ὧν τέτακταί σοι ποιῆσαι.

11. Ὡς δὲ οὐκ ἐνέβλεπον, ἀπὸ τῆς δόξης τοῦ φωτὸς ἐκείνου, χειραγωγούμενος ὑπὸ τῶν συόντων μοι, ἦλθον εἰς Δαμασκόν.

12. Ἀνανίας δέ τις, ἀνὴρ εὐσεβὴς κατὰ νόμον, μαρτυρούμενος ὑπὸ πάντων τῶν κατοικούντων Ἰουδαίων,

13. Ἐλθὼν πρός με καὶ ἐπιστὰς εἶπέ μοι, Σαοὺλ ἀδελφέ, ἀνάβλεψον. Κἀγὼ αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἀνέβλεψα εἰς αὐτόν.

14. Ὁ δὲ εἶπε, Ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν προεχειρίσατό σε γνῶναι τὸ θέλημα αὐτοῦ, καὶ ἰδεῖν τὸν δίκαιον, καὶ ἀκοῦσαι φωνὴν ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ.

15. Ὅτι ἔσῃ μάρτυς αὐτῷ πρὸς πάντας ἀνθρώπους, ὧν ἑώρακας καὶ ἤκουσας.

16. Καὶ νῦν τί μέλλεις; ἀναστὰς βάπτισαι, καὶ ἀπόλουσαι τὰς ἁμαρτίας σου, ἐπικαλεσάμενος τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου.

17. Ἐγένετό δέ μοι ὑποστρέψαντι εἰς Ἰερουσαλὴμ, καὶ προσευχομένου μου ἐν τῷ ἱερῷ, γενέσθαι με ἐν ἐκστάσει·

18. Καὶ ἰδεῖν αὐτὸν λέγοντά μοι, Σπεῦσον, καὶ ἔξελθε ἐν ταχεῖ ἐξ Ἰερουσαλήμ· διότι οὐ παραδέξονταί σου τὴν μαρτυρίαν περὶ ἐμοῦ.

19. Κἀγὼ εἶπον, Κύριε, αὐτοὶ ἐπίστανται ὅτι ἐγὼ ἤμην φυλακίζων καὶ δέρων κατὰ τὰς συναγωγὰς τοὺς πιστεύοντας ἐπί σε.

20. Καὶ ὅτε ἐξεχεῖτο τὸ αἷμα Στεφάνου τοῦ μάρτυρός σου, καὶ αὐτὸς ἤμην ἐφεστὼς, καὶ συνευδοκῶν τῇ ἀναιρέσει αὐτοῦ, καὶ φυλάσσων τὰ ἱμάτια τῶν ἀναιρούντων αὐτόν.

21. Καὶ εἶπε πρός με, Πορεύου· ὅτι ἐγὼ εἰς ἔθνη μακρὰν ἐξαποστελῶ σε.

22. Ἤκουον δὲ αὐτοῦ ἄχρι τούτου τοῦ λόγου· καὶ ἐπῆραν τὴν φωνὴν αὐτῶν, λέγοντες, Αἶρε ἀπὸ τῆς γῆς τὸν τοιοῦτον· οὐ γὰρ καθῆκεν αὐτὸν ζῆν.

3. Ego sum vir Judæus, natus Tarso Ciliciæ, nutritus autem in ista civitate secus pedes Gamaliel, eruditus juxta veritatem paternæ legis, æmulator legis, sicut & vos omnes estis hodie:

4. Qui hanc viam persecutus sum usque ad mortem, alligans & tradens in custodias viros ac mulieres,

5. Sicut princeps sacerdotum mihi testimonium reddit, & omnes majores natu; à quibus & epistolas accipiens ad fratres, Damascum pergebam, ut adducerem indè vinctos in Jerusalem, ut punirentur.

6. Factum est autem eunte me, & appropinquante Damasco mediâ die, subitò de cœlo circumfulsit me lux copiosa.

7. Et decidens in terram, audivi vocem dicentem mihi, Saule, Saule, quid me persequeris?

8. Ego autem respondi, Quis es, Domine? Dixitq; ad me, Ego sum Jesus Nazarenus, quem tu persequeris.

9. Et qui mecum erant, lumen quidem viderunt, vocem autem non audierunt ejus qui loquebatur mecum.

10. Et dixi, Quid faciam Domine? Dominus autem dixit ad me, Surgens vade Damascum: & ibi tibi dicetur de omnibus quæ te oporteat facere.

11. Et cùm non viderem præ claritate luminis illius, ad manum deductus à comitibus, veni Damascum.

12. Ananias autem quidam, vir secundùm legem testimonium habens ab omnibus habitantibus Judæis,

13. Veniens ad me, & astans dixit mihi, Saule frater, respice. Et ego eâdem horâ respexi in eum.

14. At ille dixit, Deus patrum nostrorum præordinavit te, ut cognoscerès voluntatem ejus, & videres justum, & audires vocem ex ore ejus:

15. Quia eris testis illius ad omnes homines, eôrum quæ vidisti & audisti.

16. Et nunc quid moraris? Exsurge, & baptizare, & ablue peccata tua invocato nomine ipsius.

17. Factum est autem revertenti mihi in Jerusalem, & oranti in templo, fieri me in stupore mentis,

18. Et videre illum dicentem mihi, Festina, & exi velociter ex Jerusalem: quoniam non recipient testimonium tuum de me.

19. Et ego dixi, Domine, ipsi sciunt quia ego eram concludens in carcerem & cædens per synagogas eos qui credebant in te.

20. Et cùm funderetur sanguis Stephani testis tui, ego astabam & consentiebam, & custodiebam vestimenta interficientium illum.

21. Et dixit ad me, Vade, quoniam ego in nationes longè mittam te.

22. Audiebant autem eum usque ad hoc verbum: & levaverunt vocem suam dicentes, Tolle de terra hujusmodi: non enim fas est eum vivere.

23. Κραυγαζόντων δ αὐτῶν, καὶ ῥιπτούντων τὰ ἱμάτια, καὶ κονιορτὸν βαλλόντων εἰς τὸν ἀέρα,

24. Ἐκέλευσεν αὐτὸν ὁ χιλίαρχος ἄγεσθαι εἰς τὴν παρεμβολὴν, εἰπὼν μάστιξιν ἀνετάζεσθαι αὐτὸν, ἵνα ἐπιγνῷ δι' ἣν αἰτίαν οὕτως ἐπεφώνουν αὐτῷ.

25. Ὡς δὲ προέτεινεν αὐτὸν τοῖς ἱμᾶσιν, εἶπε πρὸς τὸν ἑστῶτα ἑκατόνταρχον ὁ Παῦλος, Εἰ ἄνθρωπον Ῥωμαῖον καὶ ἀκατάκριτον ἔξεστιν ὑμῖν μαστίζειν;

26. Ἀκούσας δὲ ὁ ἑκατόνταρχος, προσελθὼν ἀπήγγειλε τῷ χιλιάρχῳ, λέγων, Ὅρα τί μέλλεις ποιεῖν· ὁ γὰρ ἄνθρωπος οὗτος Ῥωμαῖός ἐστι.

27. Προσελθὼν δὲ ὁ χιλίαρχος εἶπεν αὐτῷ, Λέγε μοι, εἰ σὺ Ῥωμαῖος εἶ; Ὁ δὲ ἔφη, Ναί.

28. Ἀπεκρίθη τε ὁ χιλίαρχος, Ἐγὼ πολλοῦ κεφαλαίου τὴν πολιτείαν ταύτην ἐκτησάμην. Ὁ δὲ Παῦλος ἔφη, Ἐγὼ δὲ καὶ γεγέννημαι.

29. Εὐθέως οὖν ἀπέστησαν ἀπ' αὐτοῦ οἱ μέλλοντες αὐτὸν ἀνετάζειν. καὶ ὁ χιλίαρχος δὲ ἐφοβήθη, ἐπιγνοὺς ὅτι Ῥωμαῖός ἐστι, καὶ ὅτι ἦν αὐτὸν δεδεκώς.

30. Τῇ δὲ ἐπαύριον βουλόμενος γνῶναι τὸ ἀσφαλὲς, τὸ κατηγορεῖται παρὰ τῶν Ἰουδαίων, ἔλυσεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν δεσμῶν, καὶ ἐκέλευσεν ἐλθεῖν τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ ὅλον τὸ συνέδριον αὐτῶν· καὶ καταγαγὼν τὸν Παῦλον, ἔστησεν εἰς αὐτούς.

23. Vociferantibus autem eis, & projicientibus veſtimenta ſua, & pulverem jactantibus in aerem,

24. Juſſit tribunus induci eum in caſtra, & flagellis cædi, & torqueri eum: ut ſciret propter quam cauſam ſic acclamarent ei.

25. Et cùm aſtrinxiſſent eum loris, dicit aſtanti ſibi Centurioni Paulus, Si hominem Romanum & indemnatum licet vobis flagellare?

26. Quo audito, Centurio acceſſit ad tribunum, & nunciavit, dicens, Quid acturus es? hic enim homo civis Romanus eſt.

27. Accedens autem tribunus, dixit illi, Dic mihi, ſi tu Romanus es? At ille dixit, Etiam.

28. Et reſpondit tribunus, Ego multâ ſummâ civitatem hanc conſecutus ſum. Et Paulus ait, Ego autem & natus ſum.

29. Protinus ergò diſceſſerunt ab illo qui eum torturi erant. Tribunus quoque timuit poſtquam reſcivit quia civis Romanus eſſet, & quia alligaſſet eum.

30. Poſterâ autem die volens ſcire diligentiùs qua ex cauſa accuſaretur à Judæis, ſolvit eum, & juſſit ſacerdotes convenire & omne concilium: & producens Paulum, ſtatuit inter illos.

Ad Cap. XXII.

Com.3. Ἀνατεθραμμένος, &c. παρὰ τοὺς πόδας Γαμαλιὴλ] Ex more Hebræo. Vide 10.39. in Euang. Hoc Romanis *apud Philoſophos vel Rhetoras ſedere.* Seneca Epiſt.108. *Non novimus quoſdam qui multis apud Philoſophiam annis perſederint, & nè colorem quidem duxerint?* & Epiſt.49. *Modò apud Sotionem Philoſophum puer ſedi.* Vide S. Conſultum apud Gellium 15.11.

Ibid. πεπαιδαγωγημένος κατ' ἀκρίβειαν τοῦ πατρῴου νόμου] De Camillo in Excerptis Dionis, Ἀνὴρ νόμου ἀκριβής τε.

Ibid. ζηλωτὴς ὑπάρχων τοῦ Θεοῦ] Sic Gal.1.14. de ſeipſo, ζηλωτὴς ἦν πατρικῶν παραδόσεων ὑπάρχων ſic in Excerptis Diodori, ἀρετῆς πάσης ζηλωτὴς γενόμενος· & contrà in Dionyſ. Halic. Excerptis, ἀθέων καὶ ἐξαγίστων δογμάτων ζηλωταί. Vetus hic, *legis*, νόμου· ut & ſupra 21.20. quod & Beza germanum putat. Communem ego lectionem retinendam cenſeo. Sic Θεοῦ ζηλωτὴν apud Arrianum 2.14. in Epictetum. Sic Numer.25. in Græco, Θεῷ ζηλοῦν.

Com.4. Ὃς ταύτην τὴν ὁδὸν ἐδίωξα, &c.] Philip. 3.6. Gal.1.13.

Com.10. Τί ποιήσω;] i. Τί θέλεις ποιῶ;

Ibid. ἀναστὰς πορεύου εἰς Δαμασκὸν, κἀκεῖ λαληθήσεταί σοι, &c.] Sic multò antè Idem ad Ezechielem, Ἀνάστηθι, καὶ ἔξελθε πρὸς τὸ πεδίον, κἀκεῖ λαληθήσομαί σοι, &c. 3.22. De voce ἀνίστημι (quæ hic peculiari uſurpatione occurrit) ad Matth.2. dixi.

Com.11. Ὡς δὲ οὐκ ἐνέβλεπον, ἀπὸ τῆς δόξης τοῦ φωτὸς, &c.] Servius ad Æneid. 9. *Humani oculi altiorem & nimium ſplendorem ferre non poſſunt.* Ariſtoteles 3. de Anima, Ἡ αἴσθησις ἐκ τοῦ σφόδρα αἰσθητοῦ ἀσθένεια.

Com.12. ἀνὴρ εὐσεβὴς κατὰ τὸν νόμον] In MS. Regio eſt, ἀνὴρ κατὰ τὸν νόμον. Simile apud A. Gellium, *Ingenium ad amuſſim factum.* At præfero tamen receptam lectionem. Sic κατὰ δικαιοσύνην τὴν ἐν νόμῳ ἄμεμπτος, Phil.3.6.

Ibid. μαρτυρούμενος ὑπὸ πάντων] Vide ſuprà ad 6.3. & 10.22. dicta.

Com.15. ἔσῃ μάρτυς αὐτῷ πρὸς πάντας ἀνθρώπους] Apud Lucian. in Nigrino, Μάρτυρά σε παρασχόμενος πρὸς οὐ πολλοὺς ἐθέλω.

Com.16. Καὶ νῦν τί μέλλεις;] Apuleius 6. *Quid ſtas otioſus, téque ipſum demoraris?*

Com.22. ἐπῆραν τὴν φωνὴν αὐτῶν, λέγοντες, Αἶρε ἀπὸ τῆς γῆς τὸν τοιοῦτον] Achilles Tatius lib.7. Οἱ Θερσάνδρου ῥήτορες, καὶ ὅσοι ἦσαν φίλων συμπαρῶντες, ἐπεβόων ἀνελεῖν τὸν ἀνδροφόνον. Philo in Flaccum, Ὡς ἅπαντας ὁμοθυμαδὸν μιᾷ φωνῇ κεκραγέναι κλεινὸν τὸν λυμεῶνα. Ait, ἐπῆρεν τὴν φωνὴν, Lucas. Seneca, *Quædam ſunt iræ quæ intra clamorem conſident, &c. quædam in verborum maledictorúmq; amaritudinem effuſæ.*

Ibid. Οὐ γὰρ καθῆκον αὐτὸν ζῆν] Atrocis odii ac deteſtationis proverbialis ſignificatio. Chryſoſtomus ex perſona Imperatoris, Homil. 20. ad Antiochenos, Τοὺς ἀνθρώπων μιαροὺς καὶ παμμιάρους, καὶ οὓς ὅτε ζῆν ἔδει, προεσθαι κομίζων ἥκεις. Idem Homil. πρὸς Γαζαίους. Τοῦτον δεῖ ὅλως ζῆν; τοῦτον δεῖ ἀναπνεῖν τὸν ἀέρα; In Avibus Ariſtoph.

——— Ὡς ζῆν οὐκ ἄξιον ἡμῖν

Εἰ μὴ κομισόμεθα, &c. —— ——

Apud Senecam Controverſ. 9.2. *Curabo ſciant non deeſſe mihi ſceleratum, quem videre lucem ultrà non oportet.* Cicero Catil.4. *Punctum temporis frui vitâ, & hoc communi ſpiritu non putat oportere.* Idem Famil.7.3. *Sunt enim qui cùm meus interitus nihil fuerit Reipublicæ profuturus, criminis loco putant eſſe quòd vivam.* Ibidem 10.31. Aſinius Pollio, *Quem tametſi nemo eſt qui vivere velit, tamen nequaquam perinde ac dignus eſt oderunt homines.*

Com.23. ῥιπτούντων τὰ ἱμάτια] Maximi nominis viri ῥίπτειν τὰ ἱμάτια putant eſſe quod ſuprà 7.58. τὰ ἱμάτια ἀποτίθεσθαι· nempe ut ad inferendam vim expeditiores eſſent. Non ego heic abjeciſſe eos veſtimenta exiſtimem, ſed argutis & impatientibus manibus hàc illàc jactaviſſe ea. Eunapius in Juliano, de Proconſule, Proæreſio orante, Ἐπήνησεν ἐκ τοῦ θεάτρου, καὶ τὸ παραπίπτουσαν ἐσθῆτα ἀνασείων, &c. ὥσπερ μειρακίου ἐκπεσόντος· nimirum, à nimia delectatione, ut ab indignatione iſti. Et nè quis hanc Lucæ eſſe mentem dubitet, addam ex Luciano locum, ubi & vox ἀποῤῥίπτειν. Agit de hiſtrione Ajacem inſanum ſaltante, Τὸ διάφορον ἅπαν σωεμμιμήσει, καὶ ἐπήδων, καὶ ἐβόων, καὶ τὰς ἐσθῆτας ἀπερρίπτουν. Ab admirationis exceſſu nempe, ut hi ab iracundiæ. Vide doctiſſimi Creſſolii Theatr. vet. Rhetorum 3.20. § 11. Sic hodie in Comœdiis & vitæ quotidiano uſu, videmus imbecillæ mentis homunculos cùm irritati ſunt, vibrare, & in

plures

plures modos ſua pallia componere: dúmque innocuas excutiant veſtes, circumſtantibus riſum excutere. Non ergò abjecerunt hi veſtes malo inferendo, ſed valde concitatum offenſúmque ineptâ earum agitatione animum prodebant.

Com. 24. ἐπεφώνουν αὐτῷ] Sic 23.21. in Euangelio. Apud Philonem in de Legatione, Τεὶς, ὑκ ἄπαξ ἀνήρπασε ἄν, ἐπ' αὐτῷ τιθεὶς φωνῆσθ, εἰ μὴ δι' ἐμὲ ϗ τὰς ἐμὰς παρηρείας. Arrianus 1.21, & 29. dixit ὑπερανιάζειν τινί. In Gloſſis, Ἐπφώνησις, *Exclamatio.* Vulgatus, *acclamarent ei:* eſt & infrà 25.24. *acclamantes, non oportere eum vivere.* Malè nec tamen, *inclamarent* vertas. Sic in citatis jam Gloſſis, Ἐπιοῶ, *inclamo.*

Com. 25. Ὡς ϗ περίτεινον αὐτὸν τοῖς ἱμᾶσι] Non puto ἱμάντας eſſe quod modò μάστιγας dixit: nec περτείνειν, ut quidam, *exponere*, ut alii, *admovere*; ſed *diſtendere.* Loris ad equuleum aut ſimile quid alligabant eum, diſtentis membris, ut ità ad fluctuandum inhabilior factus, commodiùs flagris cæderetur.

Com. 26. Ὅρα τί μέλλεις ποιεῖν] Heliodorus 5. Ὅρα ϗ σῶν, φυλάττε, ϗ λογίζε τί ἂν ποιῇς. Plautus Trinummo, *Sed te moneo hoc etiam atque etiam reputes, quid facere experas.* Apud Apuleium lib. 6. *Quid agis? Vide. Quid facis? Cave.* Suprà 5.35. Πρόσεχετε ἑαυτοῖς τί μέλλετε πράσσειν.

Ibid. ὁ γὰρ ἄνθρωπος ἐστὶ Ῥωμαῖος ὅτι] Apud Lucilium, *Tu qui iram indulges nimis, manum abſtinere à muliere, melius 't.*

Com. 27. Λέγε μοι] Ut ſuprà 5.8. εἰπέ μοι.

Com. 28. Ἐγὼ πολλοῦ κεφαλαίου τὴν πολιτείαν ταύτην ἐκτησάμην] Auſonius Paneg. *Dantur multa nominibus, & eſt Roma pro merito.* Eodem tamen tempore Salvianus, *Nomen civium Romanorum aliquando non ſolùm magno æſtimatum, ſed & magno emptum, nunc ultro repudiatur ac fugitur.* κεφάλαιον non Helleniſtæ tantùm, ſed & alii pro quavis ſumma poſuerunt. Artemidorus 1.18. Τὰ χρήματα κεφάλαια καλεῖ. Gloſſæ, *Summiam*, ποσότησα, κεφάλαιον. In cod. Cantabrig. eſt, Ἐγὼ οἶδα πόσου κεφαλαίου, &c.

Com. 30. ἔλυσεν ἀυτὸν ἀπὸ τῆς δεσμοῦ] Ut ſuprà 16.33. Ἔλυσεν (αὐτοὺς) ἀπὸ τῶν πληγῶν.

Ibid. ἔστησεν εἰς αὐτοὺς] In medio eorum. Vide ſuprà 4.7.

Κεφ. κγ'.

1. Ἀτενίσας ϗ ὁ Παῦλος τῷ Συνεδρίῳ, εἶπεν, Ἄνδρες ἀδελφοὶ, ἐγὼ πάσῃ συνειδήσει ἀγαθῇ πεπολίτευμαι τῷ Θεῷ ἄχρι ταύτης τῆς ἡμέρας.

2. Ὁ δὲ ἀρχιερεὺς Ἀνανίας ἐπέταξε τοῖς παρεστῶσιν αὐτῷ τύπτειν αὐτοῦ τὸ στόμα.

3. Τότε ὁ Παῦλος πρὸς αὐτὸν εἶπε, Τύπτειν σε μέλλει ὁ Θεὸς, τοῖχε κεκονιαμένε, ϗ σὺ κάθῃ κρίνων με κατὰ τὸν νόμον, ϗ παρανομῶν κελεύεις με τυπτεσθαι;

4. Οἱ δὲ παρεστῶτες εἶπον, Τὸν ἀρχιερέα τοῦ Θεοῦ λοιδορεῖς;

5. Ἔφη τε ὁ Παῦλος, Οὐκ ἤδειν, ἀδελφοὶ, ὅτι ἐστὶν ἀρχιερεύς. γέγραπται γάρ, Ἄρχοντα τοῦ λαοῦ σου οὐκ ἐρεῖς κακῶς.

6. Γνοὺς δὲ ὁ Παῦλος ὅτι τὸ ἓν μέρος ἐστὶ Σαδδουκαίων, τὸ δὲ ἕτερον φαρισαίων, ἔκραξεν ἐν τῷ συνεδρίῳ, Ἄνδρες ἀδελφοὶ, ἐγὼ φαρισαῖός εἰμι, υἱὸς φαρισαίου· περὶ ἐλπίδος ϗ ἀναστάσεως νεκρῶν ἐγὼ κρίνομαι.

7. Τοῦτο δὲ αὐτοῦ λαλήσαντος, ἐγένετο στάσις τῶν φαρισαίων ϗ τῶν σαδδουκαίων, ϗ ἐσχίσθη τὸ πλῆθος.

8. Σαδδουκαῖοι μὲν γὰρ λέγουσι μὴ εἶναι ἀνάστασιν, μηδὲ ἄγγελον, μήτε πνεῦμα· φαρισαῖοι δὲ ὁμολογοῦσι τὰ ἀμφότερα.

9. Ἐγένετο δὲ κραυγὴ μεγάλη. ϗ ἀναστάντες οἱ γραμματεῖς τοῦ μέρους τῶν φαρισαίων, διεμάχοντο, λέγοντες, Οὐδὲν κακὸν εὑρίσκομεν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τούτῳ· εἰ δὲ πνεῦμα ἐλάλησεν αὐτῷ ἢ ἄγγελος, μὴ θεομαχῶμεν.

10. Πολλῆς δὲ γενομένης στάσεως, εὐλαβηθεὶς ὁ χιλίαρχος μὴ διασπασθῇ ὁ Παῦλος ὑπ' αὐτῶν, ἐκέλευσε τὸ στρατόπεδον καταβὰν ἁρπάσαι αὐτὸν ἐκ μέσου αὐτῶν, ἄγειν τε εἰς τὴν παρεμβολήν.

11. Τῇ δὲ ἐπιούσῃ νυκτὶ ἐπιστὰς αὐτῷ ὁ Κύριος εἶπε, Θάρσει, Παῦλε· ὡς γὰρ διεμαρτύρω τὰ περὶ ἐμοῦ εἰς Ἰερουσαλὴμ, οὕτω σε δεῖ ϗ εἰς Ῥώμην μαρτυρῆσαι.

12. Γενομένης δὲ ἡμέρας, ποιησάμενοί τινες τῶν Ἰουδαίων συστροφὴν, ἀνεθεμάτισαν ἑαυτοὺς, λέγοντες μήτε φαγεῖν μήτε πεῖν ἕως οὗ ἀποκτείνωσι τὸν Παῦλον.

Verſio Vulgata.

1. INtendens autem in concilium Paulus ait, Viri fratres, ego omni conſcientiâ bonâ converſatus ſum ante Deum uſque in hodiernum diem.

2. Princeps autem ſacerdotum Ananias præcepit aſtantibus ſibi percutere os ejus.

3. Tunc Paulus dixit ad eum, Percutiet te Deus, paries dealbate. Et tu ſedens judicas me ſecundùm legem, & contra legem jubes me percuti?

4. Et qui aſtabant dixerunt, Summum ſacerdotem Dei maledicis?

5. Dixit autem Paulus, Neſciebam, fratres, quia princeps eſt ſacerdotum. Scriptum eſt enim, Principem populi tui non maledices.

6. Sciens autem Paulus quia una pars eſſet Sadducæorum, & altera Phariſæorum, exclamavit in concilio, Viri fratres, ego Phariſæus ſum, filius Phariſæorum: de ſpe & reſurrectione mortuorum ego judicor.

7. Et cùm hæc dixiſſet, facta eſt diſſenſio inter Phariſæos & Sadducæos, & ſoluta eſt multitudo.

8. Sadducæi enim dicunt non eſſe reſurrectionem, neque Angelum, neque Spiritum: Phariſæi autem utraq; confitentur.

9. Factus eſt autem clamor magnus. Et ſurgentes quidam Phariſæorum, pugnabant dicentes, Nihil mali invenimus in homine iſto, quid ſi Spiritus locutus eſt ei, aut angelus?

10. Et cùm magna diſſenſio facta eſſet, timens tribunus nè diſcerperetur Paulus ab ipſis, juſſit milites deſcendere, & rapere eum de medio eorum, ac deducere eum in caſtra.

11. Sequenti autem nocte aſſiſtens ei Dominus, ait, Conſtans eſto: ſicut enim teſtificatus es de me in Jeruſalem, ſic te oportet & Romæ teſtificari.

12. Factâ autem die collegerunt ſe quidam ex Judæis, & devoverunt ſe dicentes, neque manducaturos neq; bibituros donec occiderent Paulum.

13. Ἦσαν

13. Ἦσαν δὲ πλείους τεσσαράκοντα οἱ ταύτην τὴν συνωμοσίαν πεποιηκότες·

14. Οἵτινες προσελθόντες τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ τοῖς πρεσβυτέροις, εἶπον, Ἀναθέματι ἀνεθεματίσαμεν ἑαυτοὺς, μηδενὸς γεύσασθαι ἕως οὗ ἀποκτείνωμεν τὸν Παῦλον.

15. Νῦν οὖν ὑμεῖς ἐμφανίσατε τῷ χιλιάρχῳ σὺν τῷ συνεδρίῳ ὅπως αὔριον αὐτὸν καταγάγῃ πρὸς ὑμᾶς, ὡς μέλλοντας ἀκριβέστερον τὰ περὶ αὐτοῦ διαγινώσκειν· ἡμεῖς δὲ, πρὸ τοῦ ἐγγίσαι αὐτὸν, ἕτοιμοί ἐσμεν τοῦ ἀνελεῖν αὐτόν.

16. Ἀκούσας δὲ ὁ υἱὸς τῆς ἀδελφῆς Παύλου τὴν ἐνέδραν, παραγενόμενος καὶ εἰσελθὼν εἰς τὴν παρεμβολὴν, ἀπήγγειλε τῷ Παύλῳ.

17. Προσκαλεσάμενος δὲ ὁ Παῦλος ἕνα τῶν ἑκατοντάρχων, ἔφη, Τὸν νεανίαν τοῦτον ἀπάγαγε πρὸς τὸν χιλίαρχον, ἔχει γάρ τι ἀπαγγεῖλαι αὐτῷ.

18. Ὁ μὲν οὖν παραλαβὼν αὐτὸν ἤγαγε πρὸς τὸν χιλίαρχον, καί φησιν, Ὁ δέσμιος Παῦλος προσκαλεσάμενός με ἠρώτησε τοῦτον τὸν νεανίαν ἀγαγεῖν πρός σε, ἔχοντά τι λαλῆσαί σοι.

19. Ἐπιλαβόμενος δὲ τῆς χειρὸς αὐτοῦ ὁ χιλίαρχος, καὶ ἀναχωρήσας κατ' ἰδίαν, ἐπυνθάνετο, Τί ἐστιν ὃ ἔχεις ἀπαγγεῖλαί μοι;

20. Εἶπε δὲ, Ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι συνέθεντο τοῦ ἐρωτῆσαί σε ὅπως αὔριον εἰς τὸ συνέδριον καταγάγῃς τὸν Παῦλον, ὡς μέλλοντές τι ἀκριβέστερον πυνθάνεσθαι περὶ αὐτοῦ.

21. Σὺ οὖν μὴ πεισθῇς αὐτοῖς· ἐνεδρεύουσι γὰρ αὐτὸν ἐξ αὐτῶν ἄνδρες πλείους τεσσαράκοντα, οἵτινες ἀνεθεμάτισαν ἑαυτοὺς μήτε φαγεῖν μήτε πιεῖν ἕως οὗ ἀνέλωσιν αὐτόν· καὶ νῦν ἕτοιμοί εἰσι, προσδεχόμενοι τὸ ἀπὸ σοῦ ἐπαγγελίαν.

22. Ὁ μὲν οὖν χιλίαρχος ἀπέλυσε τὸν νεανίαν, παραγγείλας μηδενὶ ἐκλαλῆσαι, ὅτι ταῦτα ἐνεφάνισας πρός με.

23. Καὶ προσκαλεσάμενος δύο τινὰς τῶν ἑκατοντάρχων, εἶπεν, Ἑτοιμάσατε στρατιώτας διακοσίους, ὅπως πορευθῶσιν ἕως Καισαρείας, καὶ ἱππεῖς ἑβδομήκοντα, καὶ δεξιολάβους διακοσίους, ἀπὸ τρίτης ὥρας τῆς νυκτός·

24. Κτήνη τε παρασχεῖν, ἵνα ἐπιβιβάσαντες τὸν Παῦλον διασώσωσι πρὸς Φήλικα τὸν ἡγεμόνα·

25. Γράψας ἐπιστολὴν περιέχουσαν τὸν τύπον τοῦτον·

26. Κλαύδιος Λυσίας τῷ κρατίστῳ ἡγεμόνι Φήλικι χαίρειν.

27. Τὸν ἄνδρα τοῦτον συλληφθέντα ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, καὶ μέλλοντα ἀναιρεῖσθαι ὑπ' αὐτῶν, ἐπιστὰς σὺν τῷ στρατεύματι ἐξειλόμην αὐτὸν, μαθὼν ὅτι Ῥωμαῖός ἐστι.

28. Βουλόμενος δὲ γνῶναι τὴν αἰτίαν δι' ἣν ἐνεκάλουν αὐτῷ, κατήγαγον αὐτὸν εἰς τὸ συνέδριον αὐτῶν.

29 Ὃν εὗρον ἐγκαλούμενον περὶ ζητημάτων τοῦ νόμου αὐτῶν, μηδὲν δὲ ἄξιον θανάτου ἢ δεσμῶν ἔγκλημα ἔχοντα.

30. Μηνυθείσης δέ μοι ἐπιβουλῆς εἰς τὸν ἄνδρα μέλλειν ἔσεσθαι ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, ἐξαυτῆς ἔπεμψα πρός σε, παραγγείλας καὶ τοῖς κατηγόροις λέγειν τὰ πρὸς αὐτὸν ἐπὶ σοῦ. Ἔρρωσο.

31. Οἱ μὲν οὖν στρατιῶται, κατὰ τὸ διατεταγμένον αὐ-

13. Erant autem plus quàm quadraginta viri qui hanc conjurationem fecerant:

14. Qui accesserunt ad principes sacerdotum & seniores, & dixerunt, Devotione devovimus nos nihil gustaturos, donec occîdamus Paulum.

15. Nunc ergò vos notum facite tribuno cum concilio, ut producat illum ad vos, tanquam aliquid certius cognituri de eo. Nos verò, priùs quàm appropiet, parati sumus interficere illum.

16. Quod cùm audisset filius sororis Pauli insidias, venit & intravit in castra, nunciavítque Paulo.

17. Vocans autem Paulus ad se unum ex Centurionibus, ait, Adolescentem hunc perduc ad tribunum, habet enim aliquid indicare illi.

18. Et ille quidem assumens eum duxit ad tribunum, & ait, Vinctus Paulus rogavit me hunc adolescentem perducere ad te, habentem aliquid loqui tibi.

19. Apprehendens autem tribunus manum illius, secessit cum eo seorsum, & interrogavit illum, Quid est quod habes indicare mihi?

20. Ille autem dixit, Judæis convenit rogare te, ut crastinâ die producas Paulum in concilium, quasi aliquid certius inquisituri sint de illo.

21. Tu verò nè credideris illis, insidiantur enim ei ex eis viri ampliùs quàm quadraginta, qui se devoverunt non manducare neq; bibere, donec interficiant eum: & nunc parati sunt, exspectantes promissum tuum.

22. Tribunus igitur dimisit adolescentem, præcipiens nè cui loqueretur quoniam hæc nota sibi fecisset.

23. Et convocatis duobus centurionibus dixit illis, Parate milites ducentos, ut eant usq; Cæsaream, & equites septuaginta, & lancearios ducentos, à tertia hora noctis.

24. Et jumenta præparate, ut imponentes Paulum, eum salvum perducerent ad Felicem Præsidem: (Timuit enim nè fortè raperent eum Judæi, & occiderent, & ipse postea calumniam sustineret, tanquam accepturus pecuniam.)

25. Scribens epistolam continentem hæc:

26. Claudius Lysias optimo Præsidi Felici salutem.

27. Virum hunc comprehensum à Judæis, & incipientem interfici ab eis, superveniens cum exercitu, eripui, cognito quia Romanus est.

28. Volénsque scire causam quam objiciebant illi, deduxi eum in concilium eorum.

29. Quem inveni accusari de quæstionibus legis ipsorum: nihil verò dignum morte aut vinculis habentem crimen.

30. Et cùm mihi perlatum esset de insidiis quas paraverant illi, misi eum ad te, denuncians & accusatoribus, ut dicant apud te. Vale.

31. Milites verò secundùm præceptum sibi

τοῖς,

τοῖς, ἀνδραβούλες τ Παῦλον, ἤγαγον διὰ τ νυκτὸς εἰς τ Ἀντιπατρίδα.

32. Τῇ δ ἐπαύριον ἐάσαντες τοὺς ἱππεῖς πορεύεσθαι σὺν αὐτῷ, ὑπέστρεψαν εἰς τ παρεμβολήν.

33. Οἵτινες εἰσελθόντες εἰς τὴν Καισάρειαν, καὶ ἀναδόντες τῷ ἡγεμόνι, παρέστησάν τ καὶ τ Παῦλον αὐτῷ.

34. Ἀναγνοὺς δ ὁ ἡγεμὼν, καὶ ἐπερωτήσας ἐκ ποίας ἐπαρχίας ἐστὶ, καὶ πυθόμενος ὅτι ἀπὸ Κιλικίας·

35. Διακούσομαί σου, ἔφη, ὅταν καὶ οἱ κατήγοροί σου παραγένωνται. Ἐκέλευσέ τε αὐτὸν ἐν τῷ πραιτωρίῳ τοῦ Ἡρώδου φυλάσσεσθαι.

assumentes Paulum, duxerunt per noctem in Antipatridem.

32. Et posterâ die dimissis equitibus ut cum eo irent, reversi sunt ad castra.

33. Qui cùm venissent Cæsaream, & tradidissent epistolam Præsidi, statuerunt ante illum & Paulum.

34. Cùm legisset autem, & interrogasset de qua provincia esset, & cognoscens quia de Cilicia,

35. Audiam te, inquit, cùm accusatores tui venerint. Jussitque in prætorio Herodis custodiri eum.

Ad Cap. XXIII.

Com. 1. Ἀτενίσας δ ὁ Παῦλος τῷ συνεδρίῳ] Ut decebat hominem bonæ causæ & optimæ conscientiæ innitentem.

Ibid. πάσῃ συνειδήσει ἀγαθῇ πεπολίτευμαι τῷ Θεῷ] Suprà 20. 19. de seipso itidem, δουλεύων τῷ Κυρίῳ μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης. Vide & infrà 24. 16. & ibidem notata. Πολιτεύεσθαι est, *vitæ tenorem gubernare*, vel *dirigere*. Vide Philip. 1. 27. Plutarchus de Aristide, Καθ' αὑτὸν ἐπολιτεύετο. Athenagoras in de Resurrect. Καθ' ὅσον ἔκαστος ἔζησε χρόνον, καθ' ἃς ἐπολιτεύσατο νόμους· id est, ut Galat. 6. 16. ᾧ κανόνι ἐστοίχησεν. Nec malè Vetus id vocis *conversari* vertit. Gracchus apud Gellium, *Ità versatus sum in Provincia, ut nemo posset dicere, &c.* Τῷ θεῷ autem in Lucæ verbis, ἀνώπιον τοῦ θεοῦ, cum viro maximo haud putem exponendum, at potiùs κατ' ἐ θεὸν, *ut semper ejus cultum putavi postulare*. Sic, τῇ παρεδίδου πολιτεύεσθαι (i.e. *prout dignitati & utilitatibus ejus conveniret*) apud Ælianum Var. Hist. 3. & τοῦ θεοῦ νόμῳ πολιτευόμενοι in 3 Maccabaico.

Com. 2. Ὁ δ ἀρχιερεὺς Ἀνανίας ἐπέταξε τοῖς παρεστῶσιν αὐτῷ τύπτειν αὐτοῦ τὸ στόμα] Offensus forsan vultûs ejus constantiâ, quod vox ἀτενίσας innuit: vel quòd liberiore quàm hominis fastus ferret exordio usus est. παρεστῶτας ex voce adjuncta intellige ὑπηρέτας, non quosvis ex adstantibus. Similis hic locus Ciceronis ex Oratione quæ de Suppliciis inscribebatur, *Denique proximus lictor Sextius, bacillo converso oculos tundere misero vehementissimè cœpit.*

Com. 3. τοῖχε κεκονιαμένε] Sic hominem exteriore apparatu tumentem & verè & eleganter appellavit. Edecumatum ex Seneca locum (quem & nos in Adversaria transscripseramus) adduxit hîc recentissimus & summus Expositorum: tamen alterum hunc ejusdem Senecæ non minùs elegantem adde, *Miramur parietes tenui marmore inductos, cùm sciamus quale sit quod absconditur, oculis nostris imponimus, & cùm auro tecta perpendimus, quid aliud quàm mendacio gaudemus? Scimus enim sub illo auro fœda ligna latitare. Nec tantùm parietibus & lacunaribus ornamentum tenue prætenditur; omnium istorum quos incedere altos vides bracteata fœlicitas est: inspice & disce* (lego *disces*) *sub ista tenui membrana dignitatis quantum mali lateat*; Epist. 115. Lucianus sub personâ medici ad Lexiphanem suum, Ἐλεήσῃς ἑαυτὸν τοῖς ὑπὸ σοῦ κοσμηθεῖσιν εἰς τὸν ἀγορᾶν πλατομώμοις ἐοικὼς, κεχρωσμένῳ μὲν τὸ μίλτῳ καὶ τῷ κυανῷ, τὸ δ' ἔνδοθεν πηλινός τε καὶ ἔνδεης ὤν. In Troade alterius Senecæ Agamemnon,

Ego esse quidquam sceptra nisi vano putem
Fulgore tectum nomen?——

Ubi *tectum* est quod hîc Paulus κεκονιαμένον. Simile apud Persium *cretata ambitio*, & D. Augustinum in Psal. 103. *dealbatæ seculi viæ*. Matth. 23. 27. κεκονιαμένοις τάφοις· ubi dicta vide. Lucianus in Amoribus, Καὶ γυμνὸν τοίχων ἀμοιβαίαν ἐναντίον βαφαῖς χρωμάτων κατέγραψαν. Contrarii ἠφανισμένοι τοῖχοι, *parietinæ*, ut in vetere Onomastico; *Rudes, inexculti, tectorio non præliti*, Gel. 13. 22.

Ibid. κεῖσθαι κελεύων με κατὰ νόμον, καὶ παρανομεῖν κελεύεις με τύπτεσθαι; Similem Rom. 2. 23. vehementiam vide. Quod hîc παρανομεῖν, ibi, τὸν νόμον παραβαίνειν. Pro κεῖσθαι non malè poteris κεῖνον legere.

Com. 4. Τὸν ἀρχιερέα τοῦ Θεοῦ λοιδορεῖς;] Josephus 2. in Appionem, Ὁ τούτῳ (ἀρχιερεῖ) μὴ πειθόμενος ὑφέξει δίκην, ὡς εἰς τ θεὸν ἀσεβῶν.

Com. 5. Οὐκ ᾔδειν ὅτι ἔστιν ἀρχιερεύς] Multa & varia afferuntur hîc, quæ nescio an his Pauli illustrando sint. Ego simplicem ironiam putârim, & οὐκ ᾔδειν, significare, *oblitus eram, minùs animo recolebam meo*. Apud Arrianum 1. 19. in Epictetum ille, Καλῶς λέγεις, ἐξελαθόμην ὅτι δεῖ σε θεραπεύειν. Quem falsum respondendi modum & hodie multæ gentes retinent.

Com. 7. Τοῦτο δ αὐτοῦ λαλήσαντος ἐγένετο στάσις]

——Postrema loquentis
Verba viri mixto suscepit turba tumultu.

Στάσις hîc, eo sensu quo suprà, 15. 2. ubi notata vide.

Com. 9. μὴ θεομαχῶμεν] Vide suprà ad 5. 39. dicta.

Com. 10. συλαγηθεὶς ὁ χιλίαρχος μὴ διαπασθῇ ὁ Παῦλος ὑπ' αὐτῶν, &c.] Ut inter diversa contendentium manus nonnullis eveniisse legimus. Herodianus lib. 1. Ἔνθα (Pessinunti) καὶ τὸν Γανυμήδην ἁρπασθέντα ἀφανῆ γενέσθαι λόγος, ἀνθελκόντων αὐτὸν τ ἀδελφοῦ καὶ τῶν ἑρασταί. Diodorus Siculus, ubi de Archia Corinthio, qui ut amatum à se puerum abduceret, ejus patris ædes irruperat, Ἀντεχομένων τῶν παιδὸς καὶ τῶν ἄλλων κατὰ τὴν οἰκίαν, παρ' ἀμφοτέρους φιλοτιμίας βιαιοτέρας γινομένης (πολλῆς γινομένης σπάσεως hîc Lucas dixit) ἔλαθεν ὁ παῖς ἐν ταῖς χερσὶ τῶν ἀντεχομένων τὴν ψυχὴν ἀφείς. Eunapius in Ædesio, διαπασάσθαι ἀπειλοῦντες. Florus 3. 19. *Dum circa deprehendendum eum multitudo contendit, inter rixantium manus prada lacerata est.*

Com. 11. Τῇ δ ἐπιούσῃ νυκτὶ ἐπιστὰς αὐτῷ ὁ Κύριος] Sic suprà 12. 7. ἄγγελος ἐπέστη. Et nota hanc vocem propriè de inhumanis visis efferri. Achilles Tatius lib. 7. τῷ Σωτῆρι νύκτωρ ἡ θεὸς ἐπιστᾶσα, &c. In veteri Epigrammate,

Ἀλλ' ὁ Σάραπις ἔχρησε πάλιν διὰ νυκτὸς ἐπιστάς.

Eunapius de Ædesio per somnium divinationem optante, Ὁ δὲ θεὸς ἐρίσατο πρὸς τὴν ψυχὴν, καὶ ἔχρησεν τάδε. Demosthenes in de Corona, Ἀφ' ἧς ἡμέρας ἐπὶ ταῦτα ἐπέστην ἐγώ· ubi Ulpianus, Ὥσπερ τινὸς δαίμονος ἐπισταῖαν λέγει τῆς αὐτῷ κακοδαιμονίας τὴν παρουσίαν. Infrà 27. 23. hoc sensu παρέστη habemus.

Com. 12. ἀνεθεμάτισάν ἑαυτοὺς, λέγοντες, μήτε φαγεῖν, μήτε πεῖν ἕως ἀν, &c.] Locutio summum studium notans destinata exequendi. Genes. 24. 33. 1 Sam. 14. 24. Longus Ποιμν. 3. Μηδὲν πιὼν, μηδὲ φαγὼν, πρὶν τὸν Χλόην κατιδέσθαι. Ἀνεθεμάτισαν, *devoverunt se nisi, &c.* Justinus lib. 24. *exsecrationibus se obligare* dixit. Idem lib. 3. de Lacedæmoniis loquens, *Gravissimâ se exsecratione obstrinxerunt*

xerunt non priùs quàm Messeniam expugnassent reversuros. Serv. ad Virg. *Aulis Insula est Ægeo in mari, in qua Graci conjuraverant se non antè reversuros ad patriam quàm Troja caperetur.* Vide quæ ad Matth. 26. 74. dicta.

Com. 13. Ἦσαν δὲ πλείους ἢ τεσσαράκοντα οἱ τοῦτο τὸ συωμοσίαν πεποιηκότες] Apud Dionysium Halicarn. 5. Mutius ad Porsenam, Ῥωμαίων ἄνδρες τεσσαράκοντα, &c. ἐβουλόμεθα συνελθόντες ἀποκτεῖναί σε, καὶ τὸ πρᾶον ὄφεως παρ' ἀνθρώπων ἐλάβομεν. Aristoph. Equit.

—Ἐπὶ τῷ δήμῳ ξυωμόσαντον—

Scholiastes, Ξυωμοσίαν ἐποιήσαντε, τουτέστιν ὅρκους καὶ πίστεις ἀνθρώποις δεδώκατε. Et post unam alterámque Scenam, Ξυωμοσῶ· ubi Schol. Ξυωμοσίαν πεποιημένων, τουτέστι, πίστεις δι' ὅρκων διδόντων, καὶ ξυνθήκας κατ' ἐμοῦ πεποιηκότων. Suidas, Ἓν κνεῖον, ὅτι πολλῶν ὁμοφωνούντων, ἢ στασιαζόντων, ἢ ξυωμοσάντων.

Com. 15. ἡμεῖς δὲ περὶ τοῦ ἐγγίσαι αὐτὸν, ἕτοιμοί ἐσμεν τοῦ ἀνελεῖν αὐτὸν] Confer infrà 25. 3.

Com. 18. ἠρώτησε τίνων ἡ νεανίαν ἀπαγεῖν πρός σε, ἔχοντά τι λαλῆσαί σοι] Sic 40. 11. Euangelio, ἔχω τί σοι εἰπεῖν. Apud Virgilium,

Tunc Nisus & unà
Euryalus confestim alacres admittier orant:
Rem magnam, pretiúmque moræ fore.——

Com. 19. Ἐπιλαβόμενος δὲ τῆς χειρὸς αὐτοῦ ὁ χιλίαρχος, καὶ ἀναχωρήσας κατ' ἰδίαν, &c.] Arreptâ manu ejus, ut mos est secretò colloqui cupientium. Achilles Tatius lib. 2. Ὁ Κλεινίας τῆς χειρός μι λαβόμενος ἄγει, &c. μακρόθεν, καὶ λέγει, &c. Philo in de Mosis vita, Τῆς δεξιᾶς λαβόμενος, μόνος μόνῳ ξυνεβάλετο. Curtius lib. 3. *At is prehensum manu Barbarum rogat ut secum extra spectum prodeat.* Herodianus lib. 3. Λαβόμενος τῆς χειρὸς, εἰς τὸ δωμάτιον εἰσήγαγε. Apuleius 9. *Hæc talis manu pistori clementer injectâ, quasi quippiam secretò collocutura, in suum cubiculum seduxit eum.* Glossarium, *Arripit*, ἁρπάζει, &c. χειρὸς ἐπιλαμβάνεσθαι. In Græco Jeremiæ 31. 32. τῆς χειρὸς ἐπιλαβέσθαι occurrit. Vide & Scriptorem ad Hebræos 8. 9. Notentur & illa hoc loco, κατ' ἰδίαν. Hinc Hesychio Ἰδιάζειν, μόνῳ προσφωνεῖν. Eidem, Ἰδίαζον, κατ' ἰδίαν ὡμίλουν· & Ἰδιάσαι, κατ' ἰδίαν ὁμιλῆσαι. Glossæ, Κατ' ἰδίαν, *Seorsim, privatim, secretim.*

Com. 22. παραγγείλας μηδενὶ ἐκλαλῆσαι ὅτι ταῦτα ἐνεφάνισάς μοι] Gellius 15. 22. de Sertorio, *Qui* (id est, *ei qui*) *nunciaverat, jussit tacere, ac nè cui palàm diceret interminatus est.*

Com. 23. Ἑτοιμάσατε στρατιώτας διακοσίους] Æneid. 9.

——*Illos centeni quem*q*; secuti.*

Ubi Servius, *Centurionum scilicet, ex more Romanæ militiæ: nam ex numero militum qui eos sequuntur, gradus dignitatis apparet.*

Com. 26. Κλαύδιος Λυσίας τῷ κρατίστῳ ἡγεμόνι, &c.] In Epitome Lib. 19. Livii fit mentio *Claudii Glyciæ* Dictatoris: uter ex altero, an neuter emendandus locus, Eruditi dispiciant. Vox κράτιστος (de qua quæ Viri magni protulerunt, confiteor non usquequaque probari mihi,) non tantùm magnatibus tribuitur, sed & cujusvis ordinis hominibus quos amici ejusmodi elogio honestare voluerint. Significat autem, non, ut Recentior, *præstantissimus*, sed *optimus*, ut optimè heic, Luc. 1. 3. & infrà 26. 25. vertebat vetus Interpres: cujus eruditionem centenis aliquot locis ille alter nequaquam assecutus videtur. Chremylus Deo Pluto blandiens ut hospitium ejus succederet,

Σὺ δ' ὦ κράτιστε Πλοῦτε πάντων δαιμόνων,
Εἶσω μετ' ἐμοῦ δεῦρ' εἶσιθ'.——

Ubi Scholia, Τὸ κράτιστε ἢ ἐγκωμιάζων φησὶν, ἢ ὅτι προεδίδαξεν ὡς καὶ θεῶν ὁ Ζεὺς δι' αὐτοῦ βασιλεύει. Sed verum est quod priùs dixerat, vocem ἐγκωμιάζοντος esse. Sic in Theophrasti Characteribus, προσαγορεύειν, καὶ ἄνδρα κράτιστον εἰπεῖν. Sic κράτιστον τῷ καλίστῳ, Plutarchus lib. De in Virt. proficiendo, opponit, Ὥστε ἢ πρῶτ' κάλιστον, ἐπιέσας κράτιστον γεγονέναι. Idem lib. Utrùm Athenienses, &c. Τῶν ἰσοτεικῶν κράτιστος.

Com. 35. Διακούσομαί σου ὅταν οἱ κατήγοροί σου παραγένωνται] Τοῖς Ῥωμαίοις χάριτος ἔθος ἐστὶν, &c. infrà 25. 16. ubi notata vide. Euripides Heraclidis,

Τίς ἂν δίκλω κρίνοιεν, ἢ γνοίη λόγον,
Πεὶν ἂν παρ' ἀμφοῖν μῦθον ἐκμάθῃ σαφῆ;

Cassiodorus 7. 8. *Justitia non videtur quicquid non discutitur, nec examinatur.* Seneca,

Qui statuit aliquid parte inauditâ alterâ,
Æquum licèt statuerit, haud æquus fuit.

Κεφ. κδ'.

1. Μετὰ δὲ πέντε ἡμέρας κατέβη ὁ ἀρχιερεὺς Ἀνανίας μετὰ τῶν πρεσβυτέρων, καὶ ῥήτορος Τερτύλλου τινὸς, οἵτινες ἐνεφάνισαν τῷ ἡγεμόνι κατὰ τοῦ Παύλου.

2. Κληθέντος δὲ αὐτοῦ ἤρξατο κατηγορεῖν ὁ Τέρτυλλος, λέγων,

3. Πολλῆς εἰρήνης τυγχάνοντες διὰ σοῦ, καὶ κατορθωμάτων γινομένων τῷ ἔθνει τούτῳ διὰ τῆς σῆς προνοίας, πάντῃ τε καὶ πανταχοῦ ἀποδεχόμεθα, κράτιστε Φῆλιξ, μετὰ πάσης εὐχαριστίας.

4. Ἵνα δὲ μὴ ὄπι πλεῖόν σε ἐγκόπτω, παρακαλῶ ἀκοῦσαί σε ἡμῶν συντόμως, τῇ σῇ ἐπιεικείᾳ.

5. Εὑρόντες γὰρ τὸν ἄνδρα τοῦτον λοιμὸν, καὶ κινοῦντα στάσιν πᾶσι τοῖς Ἰουδαίοις τοῖς κατὰ τὸν οἰκουμένην, πρωτοστάτην τε τῆς τῶν Ναζωραίων αἱρέσεως·

6. Ὃς καὶ τὸ ἱερὸν ἐπείρασε βεβηλῶσαι· ὃν καὶ ἐκρατήσαμεν, καὶ κατὰ τὸν ἡμέτερον νόμον ἠθελήσαμεν κρίνειν.

7. Παρελθὼν δὲ Λυσίας ὁ χιλίαρχος, μετὰ πολλῆς βίας ἐκ τῶν χειρῶν ἡμῶν ἀπήγαγε·

8. Κελεύσας τοὺς κατηγόρους αὐτοῦ ἔρχεσθαι ἐπὶ σέ·

Vulgata Versio.

1. POst quinq; autem dies descendit princeps Sacerdotum Ananias, cum senioribus quibusdam & Tertullo quodam oratore, qui adierunt Præfidem adversùs Paulum.

2. Et citato Paulo cœpit accusare Tertullus, dicens,

3. Cùm in multa pace agamus per te, & multa corrigantur per tuam providentiam; semper & ubique suscipimus, optime Felix, cum omni gratiarum actione.

4. Nè diutiùs autem te protraham, oro breviter ut audias nos pro tua clementia.

5. Invenimus hunc hominem pestiferum, & concitantem seditiones omnibus Judæis in universo orbe, & autorem seditionis sectæ Nazarenorum.

6. Qui etiam templum violare conatus est, quem & apprehensum voluimus secundùm Legem nostram judicare.

7. Superveniens autem tribunus Lysias, cum vi magna eripuit eum de manibus nostris,

8. Jubens accusatores ejus ad te venire, à

περὶ ὧν δύναται οὗτος ἀνακρῖναι περὶ πάντων τούτων ὧν ἡμεῖς κατηγοροῦμεν αὐτοῦ.

9. Συνέθεντο δὲ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι, φάσκοντες ταῦτα οὕτως ἔχειν.

10. Ἀπεκρίθη δὲ ὁ Παῦλος, νεύσαντος αὐτῷ τοῦ ἡγεμόνος λέγειν, Ἐκ πολλῶν ἐτῶν ὄντα σε κριτὴν τῷ ἔθνει τούτῳ ἐπιστάμενος, εὐθυμότερον τὰ περὶ ἐμαυτοῦ ἀπολογοῦμαι·

11. Δυναμένου σου γνῶναι ὅτι οὐ πλείους εἰσί μοι ἡμέραι ἢ δεκαδύο, ἀφ' ἧς ἀνέβην προσκυνήσων ἐν Ἱερουσαλήμ.

12. Καὶ οὔτε ἐν τῷ ἱερῷ εὗρόν με πρός τινα διαλεγόμενον, ἢ ἐπισύστασιν ποιοῦντα ὄχλου, οὔτε ἐν ταῖς συναγωγαῖς, οὔτε κατὰ τὴν πόλιν·

13. Οὔτε παραστῆσαί δύνανται περὶ ὧν νῦν κατηγοροῦσί μου.

14. Ὁμολογῶ δὲ τοῦτό σοι, ὅτι κατὰ τὴν ὁδὸν ἣν λέγουσιν αἵρεσιν, οὕτω λατρεύω τῷ πατρῴῳ Θεῷ, πιστεύων πᾶσι τοῖς κατὰ τὸν νόμον καὶ ἐν τοῖς προφήταις γεγραμμένοις·

15. Ἐλπίδα ἔχων εἰς τὸν Θεόν, ἣν καὶ αὐτοὶ οὗτοι προσδέχονται, ἀνάστασιν μέλλειν ἔσεσθαι νεκρῶν, δικαίων τε καὶ ἀδίκων.

16. Ἐν τούτῳ δὲ αὐτὸς ἀσκῶ ἀπρόσκοπον συνείδησιν ἔχειν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τοὺς ἀνθρώπους διαπαντός.

17. Δι' ἐτῶν δὲ πλειόνων παρεγενόμην ἐλεημοσύνας ποιήσων εἰς τὸ ἔθνος μου καὶ προσφοράς.

18. Ἐν οἷς εὗρόν με ἡγνισμένον ἐν τῷ ἱερῷ, οὐ μετὰ ὄχλου, οὐδὲ μετὰ θορύβου, τινὲς δὲ ἀπὸ τῆς Ἀσίας Ἰουδαῖοι·

19. Οὓς ἔδει ὀπίσω σοῦ παρεῖναι, καὶ κατηγορεῖν εἴ τι ἔχοιεν πρός με.

20. Ἢ αὐτοὶ οὗτοι εἰπάτωσαν εἴ τι εὗρον ἐν ἐμοὶ ἀδίκημα, στάντος μου ἐπὶ τοῦ συνεδρίου·

21. Ἢ περὶ μιᾶς ταύτης φωνῆς, ἧς ἔκραξα ἑστὼς ἐν αὐτοῖς, Ὅτι περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν ἐγὼ κρίνομαι σήμερον ὑφ' ὑμῶν.

22. Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Φῆλιξ ἀνεβάλετο αὐτούς, ἀκριβέστερον εἰδὼς τὰ περὶ τῆς ὁδοῦ εἰπών, Ὅταν Λυσίας ὁ χιλίαρχος καταβῇ, διαγνώσομαι τὰ καθ' ὑμᾶς.

23. Διαταξάμενός τε τῷ ἑκατοντάρχῃ τηρεῖσθαι τὸν Παῦλον, ἔχειν τε ἄνεσιν, καὶ μηδένα κωλύειν τῶν ἰδίων αὐτοῦ ὑπηρετεῖν, ἢ προσέρχεσθαι αὐτῷ.

24. Μετὰ δὲ ἡμέρας τινὰς παραγενόμενος ὁ Φῆλιξ σὺν Δρουσίλλῃ τῇ γυναικὶ αὐτοῦ ἔσῃ Ἰουδαίᾳ, μετεπέμψατο τὸν Παῦλον, καὶ ἤκουσεν αὐτοῦ περὶ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως.

25. Διαλεγομένου δὲ αὐτοῦ περὶ δικαιοσύνης καὶ ἐγκρατείας, καὶ τοῦ κρίματος τοῦ μέλλοντος ἔσεσθαι, ἔμφοβος γενόμενος ὁ Φῆλιξ ἀπεκρίθη, Τὸ νῦν ἔχον πορεύου· καιρὸν δὲ μεταλαβὼν μετακαλέσομαί σε·

26. Ἅμα δὲ καὶ ἐλπίζων ὅτι χρήματα δοθήσεται αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Παύλου, ὅπως λύσῃ αὐτόν· διὸ καὶ πυκνότερον αὐτὸν μεταπεμπόμενος, ὡμίλει αὐτῷ.

27. Διετίας δὲ πληρωθείσης ἔλαβε διάδοχον ὁ Φῆλιξ Πόρκιον Φῆστον· θέλων τε χάριν καταθέσθαι τοῖς Ἰουδαίοις ὁ Φῆλιξ, κατέλιπε τὸν Παῦλον δεδεμένον.

quo poteris ipse judicans, de omnibus istis cognoscere de quibus nos accusamus eum.

9. Adjecerunt autem & Judæi, dicentes hæc ità se habere.

10. Respondit autem Paulus, (annuente sibi præside dicere) Ex multis annis te esse judicem genti huic sciens, bono animo pro me satisfaciam.

11. Potes enim cognoscere quia non plus sunt mihi dies quàm duodecim, ex quo ascendi adorare in Jerusalem.

12. Et neque in templo invenerunt me cum aliquo disputantem, aut concursum facientem turbæ, neque in synagogis, neque in civitate:

13. Neque probare possunt tibi de quibus nunc me accusant.

14. Confiteor autem hoc tibi, quòd secundùm sectam quam dicunt hæresim, sic deservio patri Deo meo, credens omnibus quæ in Lege & Prophetis scripta sunt:

15. Spem habens in Deum, quam & hi ipsi exspectant, resurrectionem futuram justorum & iniquorum.

16. In hoc & ipse studeo sine offendiculo conscientiam habere ad Deum, & ad homines semper.

17. Post annos autem plures, eleemosynas facturus in gentem meam veni, & oblationes, & vota.

18. In quibus invenerunt me purificatum in templo: non cum turba, neque cum tumultu. Quidam autem ex Asia Judæi,

19. Quos oportebat apud te præstò esse & accusare, siquid haberent adversùm me:

20. Aut hi ipsi dicant, siquid invenerunt in me iniquitatis, cùm stem in concilio;

21. Nisi de una hac solummodo voce, quâ clamavi inter eos stans, Quoniam de resurrectione mortuorum ego judicor hodie à vobis.

22. Distulit autem illos Felix, certissimè sciens de via hac, dicens, Cùm Tribunus Lysias descenderit, audiam vos.

23. Jussítque Centurioni custodire eum, & habere requiem, nec quenquam de suis prohibere ministrare ei.

24. Post aliquot autem dies veniens Felix cum Drusilla uxore sua, quæ erat Judæa, vocavit Paulum, & audivit ab eo fidem quæ est in Christum Jesum.

25. Disputante autem illo de justitia & castitate, & de judicio futuro, tremefactus Felix respondit, Quod nunc attinet, vade: tempore autem opportuno accersam te.

26. Simul & sperans quòd pecunia ei daretur à Paulo, propter quod & frequenter accersens eum, loquebatur cum eo.

27. Biennio autem expleto accepit successorem Felix Portium Festum. Volens autem gratiam præstare Judæis Felix, reliquit Paulum vinctum.

Ad CAP. XXIV.

Com. 1. Οἱ πνες ἐνεφάνισαν τῷ ἡγεμόνι] Beza, *qui comparuerunt coram Præside:* bene longè à Lucæ mente. Meliùs Vulgatus, *qui adierunt Præsidem.* At certum est ἐμφανίζειν hîc μηνύειν esse, vel, *indicium facere:* & hinc apud Græcos φανοὶ, *delatores criminum, sycophantæ.* Scholiastes ad Aristophanis Equites, Φανὸς ὁ καταγγέλλων καὶ φανερὸν ποιῶν τὰ πράγματα, καὶ μηνύων. ἢ ἀπὸ τοῦ φαίνειν, ὅ ἐστι συκοφαντεῖν.

Com. 3. Πολλῆς εἰρήνης τυγχάνοντες διὰ σοῦ] Εἰρήνην significatione suâ (id est, communi) hîc sumendum existimem: neque de pace Romano orbi ab ipso Cæsare conciliata hîc Paulum loqui, sed de tranquillitate illarum regionum procurata à Felice, quem hoc elogio Tertullus iste non incongruè aucupabatur: quæ enim boni Præsidis vel laus vel nota illustrior? Ulpianus l. 13. de Off. Præsid. *Congruit bono & gravi Præsidi ut pacata Provincia sit.* Symmachus 9. 67. *Quiete Provinciæ, & vigoris tui laude delector.* Cælius ad Ciceronem Bithyniæ Proconsulem, Famil. 8. *Quâ tu curâ sis, quod ad pacem Provinciæ tuæ finitimarúmque regionum attinet, nescio. Ego quidem, &c.* Et Cicero ad Q. Fratrem idem munus obeuntem, *Sublata Mysiæ latrocinia, cædes multis locis repressas, pacem totâ Provinciâ constitutam.* Philo in de Legat. Τί ἄμεινον εἰρήνης; εἰρήνη δ' ἐξ ἡγεμονίας ἀρδῆς φύεται. Et Paulus 1. 2. 2. ad Timotheum, ἥρεμον καὶ ἥσυχιον βίον, non tantùm Regum beneficium agnoscit, sed & ἐν ὑπεροχῇ ὄντων· quâ locutione Præsides, Proconsules, &c. comprehendi dubitandum non est. De tranquillitate publica Principibus Potestatibúsque summis immediatè adscripta, dicemus (Dei veniâ) ad Pauli prædictum locum: quò multa hujus materiæ prudentes scientésque rejecimus, non ut hîc locum ineptè, sed minùs propriè habitura.

Ibid. καὶ κατορθωμάτων γινομένων τῷ ἔθνει τούτῳ διὰ τῆς σῆς προνοίας] Τῷ ἔθνει τούτῳ est *genti Judæorum.* In MS. Regio est διορθωμάτων: ut sensus sit, *multa in melius restituta:* cui proximè accedunt quæ hîc Vetus, *per te multa corriguntur:* & hæc Trajani ad Plinium 10. 31. *Meminerimus idcirco te in istam Provinciam missum, quoniam multa in ea emendanda apparuerint.* Nec tamen quæ obtinuit lectionem inquietari velim: nam & προνοίαν cum voce κατορθοῦν Polybius junxit, Ὡς δι' αὐτὸν (inquit) καὶ τὴν ἰδίαν πρόνοιαν κατορθωκώς· & κατορθώματα heic laxè forsan pro *beneficiis* ponuntur. Apuleius in Floridorum fragmentis, itidem Proconsulem alloquens, ab hac non multùm abeunte compellatione utitur, *Bonitatis tuæ diligunt plerique fructum, ego studium: id quod facere adorsus sum,* (hoc est, *id quod facio*) *dum moderationem tuam in Provincialium negotiis contemplor: quâ efflictim amare te debent experti propter beneficium, expertes propter exemplum: nam & beneficio multis commodasti, & exemplo omnibus profuisti.* Πρόνοιαν Recentior hîc *prudentiam* vertebat; quod & hoc Athenagoræ loco aliquâ defendi posset, Ἡ σύμπασα οἰκουμένη τῇ ὑμετέρᾳ σωφρ[ο]σύνῃ (Impp. M. Aurel. & Commodum alloquitur) βαθείας εἰρήνης ἀπολαύει. At quid opus recedere à Veteri, qui *providentia?* quâ voce nec alia rectior, nec in proclivi magis: imò quam & Seneca posuit simillimo argumento, *Confitebitur,* inquit, (Philosophus nempe) *multum se debere ei cujus administratione ac providentiâ contigit illi pingue otium, & arbitrium sui temporis.* Epist. 74. Agit Seneca ibi de beneficiis Principum & Magistratuum. De Hannibale Diodorus Siculus in Excerptis, Τὸ στρατόπεδον, &c. διὰ τὴν ἰδίαν πρόνοιαν ἐν ὁμονοίᾳ καὶ συμφωνίᾳ διετήρησεν.

Ibid. καὶ κατορθωμάτων γινομένων, &c. διὰ τῆς σῆς προνοίας, πάντῃ τε καὶ πανταχῇ ἀποδεχόμεθα μετὰ πάσης εὐχαριστίας] Simillimè apud Josephum illi, Εὐχαριστοῦμέν τε καὶ ἀποδεχόμεθα τῆς πάντων ὧν αὐτῷ τὴν βασιλείαν περιλαβόντι ἀπέλαυσαν. Πάντῃ καὶ πανταχῇ etiam Idem 2. in Appionem dixit. At Vetus πάντοτε hîc legit, quod non spernendum, *Semper* (inquit) *& ubique agnoscimus, &c.* Sic alii locuti. Petronius, *Ego sic semper & ubique vixi, ut, &c.* Guntherus Ligur.

——Semper cunctis, & ubique timetur.

Apuleius 3. Florid. *Semper adeò & ubiq; vos celebro.* Ibidem, *Duplam ergò gratiam vobis debeo, imò enimvero multijugam: quam equidem ubique & semper prædicabo.* Iterum, *Laudes benefacti tui ubiq; gentium semper annorum repræsentet.* Gellius 13. 27. *Semper, atq; in omni loco* dixit. Sic ἀεὶ καὶ παντοῦ Simplicius in cap. 38. Epicteti, & Aristoph. in Equitibus,

Παντοῦ νικῶντες ἀεὶ τὴν δι' ἐκόσμησε πόλιν.

Ausonius Panegyrico, *Usquequaq; gratias ago, tum tacens, tum loquens, tum in cœtu hominum, tum ipse mecum, & cùm voce patui, & cùm meditatione secessi: omni loco, actu, habitu, & tempore.* Quid πάντοτε καὶ παντοῦ μετ' εὐχαριστίας ἀποδέχεσθαι nemo unquam exactiùs circumloquutus.

Com. 4. Ἵνα μὴ ἐπὶ πλεῖόν σε ἐγκόπτω]

——Nè te longis ambagibus ultrà
Quàm satis est morer.——
——Nè te sermone molesto,
Néve per ambages & longa exorsa retardem.
——Nè in publica commoda peccem,
Si longo sermone morer tua tempora.——

Æneid. 2. *Quidve moror?* Servius, *Vestram festinationem scilicet.* Philo Judæus, Ἵνα μὴ μακρηγορῶντες ἀπὸ πλεῖον διοχλεῖν δοκῶμεν.

Ibid. παρακαλῶ ἀκοῦσαί σε ἡμῶν] Apud Arrianum 4. 13. in Epictetum, Παρακαλῶ σε ἀκοῦσαι τὰ ἐμά. Apud Livium, *Cum bona venia audiatis quæso, P. Conscripti. Prima Oratoris impetratio est in mala causa audiri mersuisse,* inquit Donatus ad Terentium; & ibidem, *Mirâ insinuatione agit, qui non ut consentiant, sed ut audiant paucis, petit.* Quid expressius? quid ad Tertulli istius astutias accommodatius?

Ibid. Συντόμως] Scholiastes ad Acharn. Aristoph. Οὐ λέγουσιν ὅτι τοὺς μὲν μακρὰς λόγους ἐκ προοιμίου, ἀκόσμως δὲ τοὺς διὰ συντομίας λεγομένους· ἀλλ' ὅτι, &c. Terent. Adelphis,

Auscultà paucis, ni molestum est, Demea.

Et Eunuch.

Audite paucis.——

Ubi Donatus, *Paucis, quò attentiores existant. Paucis quæ postulamus expedientes,* Plautus in Rudente dixit. Æneid. 11.

——Et paucis, animos adhibete, docebo.

Servius, *Aut paucis docebo, aut, animos paucis adhibete.* Callidè hîc, συντόμως autem, ut ad hominem multis negotiis districtum, (Αἱ ἐκκλησίαι δι' ὀλίγων λόγων περὶ τῶν μὴ σχολὴν ἄγοντας ἀδολεσχίαι καὶ λήρου, Philostratus in Herpicis) & ut meliorem iniquæ causæ colorem superduceret.

Τοῖς ἀνυσθέσι βουθεῖ τὸ λόγοις ὀλίγοις τὸ δ' ἐν μόνον,
Ἂν βραχεῖς αὐτοῦ ποιῇ τις, τόν τε χαλεπὸν δ' ἀλόγῳ,

ut non malè Menander. Veritas compendio agit, ità & nonnunquam Calumnia, ut quò simpliciùs narrat, eò speciosiùs fallat.

Ibid. τῇ σῇ εὐπειθείᾳ]

——Facilis mea
Parumper aure verba patienti excipe.

Vide infrà 26. 3 Bene autem εὐπείθειαν tribuit Provinciam administranti. Juvenalis,

Expectata diu tandem Provincia cùm te
Rectorem accipiet, pone iræ frena, modumq;:

id est, εὐπειθῆ ἴδι. Heic autem, ex negotio subjecto, *audiendi facilitatem* intellige; quæ nos vel quemvis Judicem non exiguè commendat: (Plinius lib. 6. Epist. 2. *Primum religioni suæ Judex patientiam debet, quæ pars magna*

Justitiæ

Juſtitiæ eſt) eximiè autem quorum toti populi regimina agnoſcunt. Cicero ad Q. Fratrem, Bithyniæ Proconſulem, *Adjungenda eſt etiam facilitas in audiendo, lenitas in diſcernendo.* Vide & l. 9. §. 2. de Offic. Proconſ.

Com. 5. ἀνδρα τοῦτον λοιμὸν] Demoſthenes in Ariſtogeitonem, Ὁ φαρμακὸς, ὁ λοιμός. Cicero Famil. 10. 28. *Tuo quoque beneficio vivit adhuc hæc peſtis*; & ſæpe alibi. Adherbal apud Saluſtium de Carthaginienſibus, *Poſtquam illa peſtis ex Africa ejecta eſt.* Apuleius de accuſatoribus ſuis, *Ad iſtas peſtes, oratio convertenda eſt.*

Ibid. πρωτοστάτην τε τῆς Ναζωραίων αἱρέσεως] Principem, ſive ſigniferum. Sic Cicero Orat. poſt reditum ſuum, *ſeditionis ſignifer*: & in pro Muræna, *Dux & ſignifer calamitoſorum.* Apuleius 3. *Ipſe deni quoque dux & ſignifer caterorum, &c.* In Gloſſis, Ὁ πάγματος ἡγούμενος, *factionarius.*

Com. 6. τὸ ἱερὸν ἐπείρασε βεβηλῶσαι] Id eſt, *profanavit*: vide omnino ſuprà 21. 28. Sic 1. in Euangel. ἐπεχείρησαν διήγησιν ἀνατάξασθαι, *narrationem compoſuerunt*: ut pluribus ad eum locum eum loquendi modum accipiendum demonſtrabimus.

Com. 7. βίᾳ πολλῇ ἐκ τῶν χειρῶν ἡμῶν ἀπήγαγε] Monent in quibuſdam legi, ἀφείλετο· at per me maneat communis lectio: eſt enim elleiptica loquendi forma, pro ἐκ χ. ἡμῶν ἁρπάζων, vel ἐξαρπάζων, ἀπήγαγε· quem ſenſum reſpexit Latinus, dum vertebat, *eripuit eum.* Gloſſæ, *Eripit*, ἁρπάζει. Onom. vet. *Eripio*, ἐξαρπάζω. Nec nos prætereant ea πολλῇ βίᾳ. Euripides,

——Εἶλε Καισάνδρειαν βίᾳ.

Æneid. 7.

——*Primâque oriens erepta juventâ eſt.*

Ubi Servius, *Ereptam quaſi per vim dixit.*

Com. 9. Συνέθεντο δὲ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι, φάσκοντες ταῦτα ὕτως ἔχειν] Τοῖς λεγομένοις ζωπυρέσθαι, Philo in Flaccum dixit.

Com. 10. νεύσαντος δὲ αὐτῷ τοῦ ἡγεμόνος λέγειν] Quintilianus 11. 2. *Non manus ſolùm, ſed & nutus declarant voluntatem noſtram.*

Ibid. εὐθυμότερον τὰ περὶ ἐμοῦ ἀπολογοῦμαι] Budæus, *alacriùs pro meipſo cauſam dico.* Mallem ego, *animæquiùs.* Ità in Gloſſario, *Animæquus*, εὔθυμος· quin & blandum eſt, ſi orans reus imperturbatus ſit; nec facilè enim evenit aut exſpectatur ut ſe alacrem præbeat. Hoc & hîc vidit Vulgatus, qui *bono animo* vertit, non ſolùm mentem loci aſſecutus, ſed & uſum linguæ Latinæ ſecutus. Vide quæ ad Apuleii lib. 10. p. 592. annotavimus. Quin & illud ἀπολογοῦμαι ſat bene *ſatisfacio* reddidit, ut & 1 Pet. 3. 15. ἀπολογίαν, *ſatisfactionem.* In Gloſſario, Ἀπολογία, *excuſatio, purgatio, ſatisfactio.* Hinc & *mentes ſatisfactione lenita*, in Petronii Satyrico.

Com. 12. Συσσύσιν ποιοῦνται] *Concurſum, coitionem.* Philo in Flaccum, Μεγάλων καὶ συγκλύδων ἀνθρώπων ὄχλον ἐκάλυεν ὁπισωίσας.

Com. 13. Οὔτε παραστῆσαι δύνανται περὶ ὧν νῦν κατηγοροῦσί μου] Eorum quæ objiciunt mihi nil probare poſſunt. Paupertas cauſam ſuam apud Ariſtophanem agens,

Καὶ ζῶ γ' ἐλέγξαι μ' ὅτῳ δύνασαι περὶ τούτου,
Ἀλλὰ φλυαρεῖς καὶ περιγίγνεις,——

Socrates de inimicis ſuis apud Platonem, Λέγουσιν ὡς Σωκράτης τις ἔστι μιαρώτατος, καὶ διαφθείρει τοὺς νέους· καὶ παιδιάν τινα αὐτοὺς ἐρωτᾷ ὅ,τι ποιῶν, καὶ ὅ,τι διδάσκων, ἔχουσι μὲν ὅτι οὐδὲν εἰπεῖν, ἀλλ' ἀγνοοῦσιν. Adde Joſephi locum infrà ad Com. 20. adducendum. Optatus Milevitanus, *Livore interveniente facile eſt iratis jactare: ſed ſemper dum intenditur crimen, neceſſaria probatio eſt.* Improprium hîc vocis παρίστημι uſum ex Plutarcho & Platone Vir Inſigniſſimus indicavit. Adde ſi placet Philonis è contra Flaccum iſta, Ἵνα αὐτῷ τὴν μοχθηρίαν ἀειδηλοτέραν παρασήσω. Plutarchum, qui in De Lib. educ. Ἔχω δὲ τὴν ἐμαυτοῦ γνώμην δι' ἐκείνου παρεστῶσαν· & Artemidorum, qui σαφῶς τὰς ὑποθέσεις παρεστῶσαν 2. 33. dixit.

Com. 14. Ὁμολογῶ δὲ τοῦτό σοι] Ariſtophanes Pluto,

Ὁμολογῶ σοι. Scholiaſtes, Συμφωνῶ σοι· ὅμοιά σοι λέγω ἐν τούτῳ.

Ibid. κατὰ τὴν ὁδὸν ἣν λέγουσιν αἵρεσιν, &c.] Infrà 28. 22.

Ibid. ὕτω λατρεύω τῷ πατρῴῳ θεῷ] Paulus 2. 1. 3. ad Timoth. Θεῷ ᾧ λατρεύω ἀπὸ προγόνων λατρείᾳ. *Felix converſatio in qua inimici nullam reperiunt occaſionem, niſi forte in legitimis Dei*, Hieronymus ad cap. 6. Danielis.

Com. 16. Ἐν τούτῳ δὲ αὐτὸς ἀσκῶ, ἀπρόσκοπον συνείδησιν ἔχειν πρὸς θεὸν καὶ τοὺς ἀνθρώπους] Ἀπρόσκοπον συνείδησιν ἔχειν, eſt quod 2 Cor. 6. 3. μηδεμίαν ἐν μηδενὶ προσκοπὴν διδόναι· 1 Tim. 5. 14. μηδεμίαν ἀφορμὴν διδόναι. Heſychius, Ἀπρόσκοπον, ἀσκανδάλιστον. Addit hîc Paulus, πρὸς θεὸν καὶ ἀνθρώπους. Hoc eſt quod 2 Cor. 4. 2. vocat, ἐαυτοὺς ἐν πᾶσι συνιστάνειν ἀνθρώπων συνείδησιν τῷ Θεοῦ συνίσταντες· & ibid. 8. 21. καλὰ ἐνώπιον Κυρίου καὶ ἀνθρώπων προνοούμενοι. Hæc καύχησις illa de qua 2 Cor. 1. 12. mentio: hæc πολιτεία illa de qua ſuprà heic 23. 1. hæc πεποίθησις illa de qua ad Hebræos Scriptor 13. 18. Veniamus poſtremo loco ad prima illa, ἐν τούτῳ ἀσκῶ. Beza; *Interim verò me exerceo*: ſubaudito χρόνῳ. Poſt hunc Vir maximus, *propter hoc*, id eſt, *propter hanc fiduciam*, ἐλπίδα, de qua præced. commate. Placent præ his quæ Vetus, *in hoc, &c.* nimirum πράγματι. Sic ἐν τούτοις ἀσκήμονός τις, Simplicius in cap. 37. Epicteti: & 2. 16. in Eundem Arrianus, Ἠσκησας ἐν ταύταις ὑποκείσεσιν. Quæ exempla non leviter tranſeunda, cùm ἀσκεῖν, vel ἀσκεῖσθαι ἔν τινι, perrarò occurrat. Ponitur tamen (nec vel id ſolenter adeò) nonnunquam intranſitivè: ſequente etiam, ut heic in Luca, infinitivo. Sic Plutarchus in de Fort. vel virt. Alex. ἤσκει μὲ διὰ τῆς ὅπλων δεινὸς εἶναι· & in lib. de Oracul. defectu, γλώσσαις πολλαῖς ἤσκητο χρᾶσθαι, Sed ut plurimùm cum accuſativo, nunc rei nunc perſonæ, ponitur. Erat cùm putarem pro ἐν τούτῳ heic, poſſe ἐν τοῦτο legi: quaſi mens eſſet, *Hoc unum præ omnibus meditor, huic uni incumbo.* Sic Petri 2. 3. 8. ἓν τοῦτο, &c. & Phil. 3. 14. ἓν δέ· ubi ſupplendum, ἀσκῶ, vel quid ſimile.

Com. 19. Οὓς ἔδει ἐπὶ σοῦ παρεῖναι, &c.] Vide infrà 25. 16.

Com. 20. Ἢ αὐτοὶ οὗτοι εἰπάτωσαν εἴ τι εὗρον ἐν ἐμοὶ ἀδίκημα] Regis MS. mei, ſinceræ vetuſtatis liber, habet, τί εὗρον, &c. illo εἰ omiſſo: atque ità debere legi Vir ſummus arbitratur: favéntque tam Latina quàm Græca illa quæ ad Matth. 27. 23. adduximus, quæque ſtatim ex Apuleio & Hieronymo in medium afferemus. Nil tamen hîc velim innovari, nam & multa exempla occurrunt alterius locutionis. Apud Lucianum in Dial. meretr. Εἴ τε ἐγκαλεῖς, εἰπέ. Infrà 25. 5. Εἴ τί ὅτιν ἐν τῷ ἀνδρὶ τούτῳ, αὐτὸν κατηγορείτωσαν. Joh. 18. 23. Εἰ κακῶς ἐλάλησα, μαρτύρησον περὶ τοῦ κακοῦ. Galba apud Auguſtum orans, *Corrige in me ſi quid reprehendis.* Αὐτοὶ οὗτοι, ut infrà 25. 25. αὐτὸν τοῦτον. Illud εἰπάτωσαν eſt ex fiducia cauſæ illa quam reis ſolet ſufficere bona conſcientia. Hieronymus in Epiſtolis, *Dicant quid unquam in me aliter ſenſerint quàm Chriſtianum decebat.* Apuleius in Apologia, *Dicat hic pius filius quid in eo tempore matrem ſecius agentem vel loquentem viderit.* Herodis filius defendens ſe apud Joſephum, Οὐ τὸ ὕποπτον πρὸς τὴν τοιαύτην ἀσέβειαν ἀρκτὸν, εἰπάτω δέ τις ἡμῖν εἰ τετόλμηκεν τοιοῦτον. Cicero in pro Plancio, *Etiam atque etiam inſto atque urgeo: inſector, paſco, atque adeò flagito crimen.*

Ibid. κάντος μου ὀπὴ τοῦ ζωστηρίου] Στῆναι hîc propriè, ut & 25. 10. & 26. 6. Vide ad Matth. 27. 11. notata.

Com. 21. ἐκραξα ἑστὼς, &c.] Joh. 7. 37. εἱστήκει, καὶ ἔκραξε.

Com. 22. ἀνεβάλετο αὐτοὺς] Plutarchus Apophtheg. Lacon. Τὸν Φοιβίδαν πολλάκις ζωντυχῆσαι, ἀνεβάλετο. Bene Recentior Interpres *ampliavit*: nec malè Vetus *diſtulit.* Onomaſt. vet. *Differo*, ἀναβάλλομαι. Ibid. *Craſtino*, ἀναβάλλομαι.

Com. 23. τηρεῖσθαι δὲ Παῦλον, ἔχειν τε ἄνεσιν, καὶ μηδένα κωλύειν τῶν ἰδίων αὐτῷ ὑπηρετεῖν, ἢ θεραπεύειν αὐτῷ] Aſſervari eum, ſed liberaliter & laxè aſſervari: nam non vinculis tantùm, ſed & rigidiori cuſtodiæ vox ἄνεσις opponi-

tur: & ità hîc Lucam debere accipi patebit ex luculentissimo Josephi loco jam statim citando. Seneca Epist. 70. *in aperto custodire* dixit: quod in Excerptis Diodori φυλακὴ ἐλευθερία. Cicero de Philosophia loquens, *Domi teneamus eam septam liberali custodiâ.* In l. 1. Cod. de exact. tribut. *Contineantur in aperta, & libera, & in usum hominum instituta custodia militari.* Custodiæ non dissimilis exemplum in Plautinis hisce,

——Istos captivos duos,
Heri quos emi de præda, de Quæstorib. &c.
Sinito ambulare si foris, si intus volent:
Sed ubi asserventur magnâ diligentiâ.

Et his Josephi de Agrippa, qui intervenientibus Antoniæ precibus, obtinuit etsi non integram libertatem, σχετιῶτις μεχρίους tamen, λυσά τε καθ' ἡμέραν, καὶ ἁπλοῦ διέρων καὶ φίλων εἰσόδους, τῶν τε ἄλλων ῥᾳστώνων ἢ τῷ σώματι γίνοιτ' ἄν. Antiquit. 18. 8. Ibidem paulò pòst de Eodem post Tiberii excessum in carcere non ampliùs, sed suis ædibus custodito, φυλακὴ μὲν τήρησις λῦ, μὴ μὲν τοι τῆς σὺν τῷ δίκαιαν ἀνέσεως. Habemus verbis postremis hisce, μετ' ἀνέσεως τήρησιν· ut in superioribus, ἁπλοῦ διέρων καὶ φίλων εἰσόδους· quod Lucæ est μηδένα κωλύειν τ. ι. α. υ. π. π. αὐτῷ. Confer & infrà 27. 3.

Com. 25. καὶ ἐγκρατείας] Vetus *castitate*: cujus contrario vitio iste Felix famosus. Laxiùs tamen eam vocem hîc sumendam putem: & meliùs alios *continentiam* vel *temperantiam* vertisse. Clemens Στρωμ. 2. Ἡ ἐγκράτεια διάθεσίς ἐστιν ἀνυπέρβατος ὑπὸ λόγου τὸν ὀρθὸν λόγον φανέντων. ἐγκρατεύεται δὲ ὁ κατέχων τὰς παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον ὁρμάς· ἢ ὁ κατέχων αὐτὸν ὥστε μὴ ὁρμᾶν παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον. Et ibidem 3. Ἐγκράτεια πίνυν σώματος ὑπεροψία παρὰ τὸν περὶ θεὸν ὁμολογίαν· ὑ μόνον γὰρ περὶ τὰ Ἀφροδίσια, ἀλλὰ καὶ περὶ τὰ ἄλλα ἃ ἐπιθυμεῖ ἡ ψυχὴ κακῶς, ὀκ ἀρκουμένη τοῖς ἀναγκαίοις, ἡ ἐγκράτεια ἀναιρεῖ. ἔστι δὲ καὶ περὶ τὸν γλῶσσαν, καὶ περὶ τὸν κτῆσιν, καὶ περὶ τὸν χρῆσιν, καὶ περὶ τὸν ἐπιθυμίαν. *Modestiam* Latinè vertas. Auctor ad Herenn. *Modestia est in animo continens moderatio cupiditatum.* Ibidem, *Modestiâ utemur si nimias libidines honoris, pecuniæ, similiúmq; rerum vituperabimus; si unamquamq; rem certo naturæ termino definiemus; si denique quid cui rei satis sit ostendemus, & nimiùm progredi dissuadebimus, & modum unicuique rei statuemus.*

Ibid. τὸ νῦν ἔχον, πρεῖον] Lucianus in de Gymnas. Τὸ δὴ νῦν ἔχον, ἀπωμῶν. Onomast. vet. *Nunc*, τὸ νῦν ἔχον. Max. Tyr. Diss. 6. Ἀλλ' ὀκ ἔχειν τὸ νῦν ἔχον. Scriptor Tobiæ cap. 7. Ἀλλὰ τὸ νῦν ἔχον ἡδέως γίνε.

Ibid. καιρὸν δὲ μεταλαβὼν μετακαλέσομαί σε] Caius ad Judæos apud Philonem, Τῆς ὑμετέρας ὑποδέσεως ἀκέσομαι περόδυκαιρύσας. Plautus Trucul.

Otium ubi erit, de istis rebus tum ampliùs tecum loquar.

Polycarpus apud Eusebium, Hist. Eccles. 3. 37. Ἐὰν λάβω καιρὸν ἔυθετον. Paulus 1 Cor. 16. ὅταν εὐκαιρήσῃ.

Com. 27. θέλων χάριν καταθέσθαι τοῖς Ἰουδαίοις] Philo, ubi de Flacco in Judæos Alexandrinos sæviente, Οὐδένα γὰρ ἄυδρα εἶδε βέλετο, κολάζειν· ἀλλ' ἕπεσθε καὶ κατήπειγον ἕνεκα τῆς περὶ τὸ ἐναντίον ὄχλου ἀρεσκείας. Vide & suprà 12. 3. Sic *plebi volentia facere* apud Salustium: pro quo Herodianus 3. τῷ δήμῳ κεχαρισμένα ποιεῖν. Χάριν καταθέσθαι habes & infrà 25. 9. apud Herodianum 2 lib. & Xenophontem παιδ. 8. Sic εὐεργεσίας καταθέσθαι Herodianus citato libro: κλέος καταθέσθαι Plato & Herodotus.

Κεφ. κέ.

1. Φῆστος οὖν ἐπιβὰς τῇ ἐπαρχίᾳ, μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀνέβη εἰς Ἱερουσόλυμα ἀπὸ Καισαρείας.

2. Ἐνεφάνισαν δὲ αὐτῷ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρῶτοι τῶν Ἰουδαίων κατὰ τοῦ Παύλου, καὶ παρεκάλουν αὐτόν·

3. Αἰτούμενοι χάριν κατ' αὐτοῦ, ὅπως μεταπέμψηται αὐτὸν εἰς Ἱερουσαλήμ· ἐνέδραν ποιοῦντες ἀνελεῖν αὐτὸν κατὰ τὴν ὁδόν.

4. Ὁ μὲν οὖν Φῆστος ἀπεκρίθη τηρεῖσθαι τὸν Παῦλον ἐν Καισαρείᾳ, ἑαυτὸν δὲ μέλλειν ἐν τάχει ἐκπορεύεσθαι.

5. Οἱ οὖν δυνατοὶ ἐν ὑμῖν, φησί, συγκαταβάντες, εἴ τί ἐστιν ἐν τῷ ἀνδρὶ τούτῳ, κατηγορείτωσαν αὐτοῦ.

6. Διατρίψας δὲ ἐν αὐτοῖς ἡμέρας πλείους ἢ δέκα, καταβὰς εἰς Καισάρειαν, τῇ ἐπαύριον καθίσας ἐπὶ τοῦ βήματος, ἐκέλευσε τὸν Παῦλον ἀχθῆναι.

7. Παραγενομένου δὲ αὐτοῦ, περιέστησαν οἱ ἀπὸ Ἱεροσολύμων καταβεβηκότες Ἰουδαῖοι, πολλὰ καὶ βαρέα αἰτιάματα φέροντες κατὰ τοῦ Παύλου, ἃ οὐκ ἴσχυον ἀποδεῖξαι.

8. Ἀπολογουμένου αὐτοῦ, Οὔτε εἰς τὸν νόμον τῶν Ἰουδαίων, οὔτε εἰς τὸ ἱερὸν, οὔτε εἰς Καίσαρά τι ἥμαρτον.

9. Ὁ Φῆστος δὲ τοῖς Ἰουδαίοις θέλων χάριν καταθέσθαι, ἀποκριθεὶς τῷ Παύλῳ εἶπε, Θέλῃς εἰς Ἱεροσόλυμα ἀναβὰς, ἐκεῖ περὶ τούτων κρίνεσθαι ἐπ' ἐμοῦ;

10. Εἶπε δὲ ὁ Παῦλος, Ἐπὶ τοῦ βήματος Καίσαρος ἑστώς εἰμι, οὗ με δεῖ κρίνεσθαι· Ἰουδαίοις οὐδὲν ἠδίκησα, ὡς σὺ κάλλιον ἐπιγινώσκεις.

Versio Vulgata.

1. FEstus ergò cùm venisset in provinciam, post triduum ascendit Jerosolymam à Cæsarea.

2. Adierúntque eum principes sacerdotum, & primi Judæorum adversùs Paulum, & rogabant eum,

3. Postulantes gratiam adversùs eum, ut juberet perduci eum in Jerusalem, insidias tendentes ut interficerent eum in via.

4. Festus autem respondit, servari Paulum in Cæsarea: se autem maturiùs profecturum.

5. Qui ergò in vobis (ait) potentes sunt, descendentes simul, si quod est in viro crimen, accusent eum.

6. Demoratus autem inter eos dies non ampliùs quàm octo aut decem, descendit Cæsaream, & alterâ die sedit pro tribunali, & jussit Paulum adduci.

7. Qui cùm perductus esset, circumsteterunt eum qui ab Jerosolymâ descenderant Judæi, multas & graves causas objicientes, quas non poterant probare.

8. Paulo rationem reddente, Quoniam neque in legem Judæorum, neque in templum, neq; in Cæsarem quicquam peccavi.

9. Festus autem volens gratiam præstare Judæis, respondens Paulo, dixit, Vis Jerosolymam ascendere, & ibi de his judicari apud me?

10. Dixit autem Paulus, Ad tribunal Cæsaris sto, ubi me oportet judicari: Judæis non nocui, sicut tu meliùs nosti.

11. Εἰ

11. Εἰ μὲν γὰρ ἀδικῶ, καὶ ἄξιον θανάτου πέπραχά τι, οὐ παραιτοῦμαι τὸ ἀποθανεῖν· εἰ δὲ οὐδέν ἐστιν ὧν οὗτοι κατηγοροῦσί μου, οὐδείς με δύναται αὐτοῖς χαρίσασθαι. Καίσαρα ἐπικαλοῦμαι.

12. Τότε ὁ Φῆστος συλλαλήσας μετὰ τοῦ συμβουλίου, ἀπεκρίθη, Καίσαρα ἐπικέκλησαι; ἐπὶ Καίσαρα πορεύσῃ.

13. Ἡμερῶν δὲ διαγενομένων τινῶν, Ἀγρίππας ὁ βασιλεὺς καὶ Βερνίκη κατήντησαν εἰς Καισάρειαν, ἀσπασόμενοι τὸν Φῆστον.

14. Ὡς δὲ πλείους ἡμέρας διέτριβον ἐκεῖ, ὁ Φῆστος τῷ βασιλεῖ ἀνέθετο τὰ κατὰ τὸν Παῦλον, λέγων, Ἀνήρ τις ἐστὶ καταλελειμμένος ὑπὸ Φήλικος δέσμιος·

15. Περὶ οὗ, γενομένου μου εἰς Ἱεροσόλυμα, ἐνεφάνισαν οἱ ἀρχιερεῖς, καὶ οἱ πρεσβύτεροι τῶν Ἰουδαίων, αἰτούμενοι κατ' αὐτοῦ δίκην.

16. Πρὸς οὓς ἀπεκρίθην ὅτι οὐκ ἔστιν ἔθος Ῥωμαίοις χαρίζεσθαί τινα ἄνθρωπον εἰς ἀπώλειαν πρὶν ἢ ὁ κατηγορούμενος κατὰ πρόσωπον ἔχοι τοὺς κατηγόρους, τόπον τε ἀπολογίας λάβοι περὶ τοῦ ἐγκλήματος.

17. Συνελθόντων οὖν αὐτῶν ἐνθάδε, ἀναβολὴν μηδεμίαν ποιησάμενος, τῇ ἑξῆς καθίσας ἐπὶ τοῦ βήματος, ἐκέλευσα ἀχθῆναι τὸν ἄνδρα.

18. Περὶ οὗ σταθέντες οἱ κατήγοροι οὐδεμίαν αἰτίαν ἐπέφερον ὧν ὑπενόουν ἐγώ·

19. Ζητήματα δέ τινα περὶ τῆς ἰδίας δεισιδαιμονίας εἶχον πρὸς αὐτὸν, καὶ περί τινος Ἰησοῦ τεθνηκότος, ὃν ἔφασκεν ὁ Παῦλος ζῆν.

20. Ἀπορούμενος δὲ ἐγὼ τὸν περὶ τούτου ζήτησιν, ἔλεγον εἰ βούλοιτο πορεύεσθαι εἰς Ἱερουσαλὴμ, κἀκεῖ κρίνεσθαι περὶ τούτων.

21. Τοῦ δὲ Παύλου ἐπικαλεσαμένου τηρηθῆναι αὐτὸν εἰς τὸν τοῦ Σεβαστοῦ διάγνωσιν, ἐκέλευσα τηρεῖσθαι αὐτὸν, ἕως οὗ πέμψω αὐτὸν πρὸς Καίσαρα.

22. Ἀγρίππας δὲ πρὸς τὸν Φῆστον ἔφη, Ἐβουλόμην καὶ αὐτὸς τοῦ ἀνθρώπου ἀκοῦσαι. Ὁ δὲ, Αὔριον, φησὶν, ἀκούσῃ αὐτοῦ.

23. Τῇ οὖν ἐπαύριον ἐλθόντος τοῦ Ἀγρίππα καὶ τῆς Βερνίκης μετὰ πολλῆς φαντασίας, καὶ εἰσελθόντων εἰς τὸ ἀκροατήριον σὺν τε τοῖς χιλιάρχοις καὶ ἀνδράσι τοῖς κατ' ἐξοχὴν οὖσι τῆς πόλεως, καὶ κελεύσαντος τοῦ Φήστου, ἤχθη ὁ Παῦλος.

24. Καὶ φησιν ὁ Φῆστος, Ἀγρίππα βασιλεῦ, καὶ πάντες οἱ συμπαρόντες ἡμῖν ἄνδρες, θεωρεῖτε τοῦτον περὶ οὗ πᾶν τὸ πλῆθος τῶν Ἰουδαίων ἐνέτυχόν μοι ἔν τε Ἱερουσολύμοις καὶ ἐνθάδε, βοῶντες μὴ δεῖν ζῆν αὐτὸν μηκέτι.

25. Ἐγὼ δὲ καταλαβόμενος μηδὲν ἄξιον θανάτου αὐτὸν πεπραχέναι, καὶ αὐτοῦ τούτου ἐπικαλεσαμένου τὸν Σεβαστὸν, ἔκρινα πέμπειν αὐτόν.

26. Περὶ οὗ ἀσφαλές τι γράψαι τῷ κυρίῳ οὐκ ἔχω. διὸ προήγαγον αὐτὸν ἐφ' ὑμᾶς, καὶ μάλιστα ἐπὶ σοῦ, βασιλεῦ Ἀγρίππα, ὅπως τῆς ἀνακρίσεως γενομένης σχῶ τι γράψαι.

27. Ἄλογον γάρ μοι δοκεῖ, πέμποντα δέσμιον, μὴ καὶ τὰς κατ' αὐτοῦ αἰτίας σημῆναι.

11. Si enim nocui, aut dignum morte aliquid feci, non recuso mori: si verò nihil est eorum quæ hi accusant me, nemo potest me illis donare. Cæsarem appello.

12. Tunc Festus cum concilio locutus, respondit, Cæsarem appellasti? ad Cæsarem ibis.

13. Et cùm dies aliquot transacti essent, Agrippa rex & Bernice descenderunt Cæsaream ad salutandum Festum.

14. Et cùm dies plures ibi demorarentur, Festus regi indicavit de Paulo, dicens, Vir quidam est derelictus à Felice vinctus;

15. De quo cùm essem Jerosolymis, adierunt me principes sacerdotum & seniores Judæorum, postulantes adversùs illum damnationem.

16. Ad quos respondi, Quia non est Romanis consuetudo donare aliquem hominem, priusquam is qui accusatur præsentes habeat accusatores, locúmque defendendi accipiat ad abluenda crimina.

17. Cùm ergò huc convenissent, sine ulla dilatione sequenti die sedens pro tribunali, jussi adduci virum.

18. De quo cùm stetissent accusatores, nullam causam deferebant de quibus ego suspicabar malum.

19. Quæstiones verò quasdam de sua superstitione habebant adversùs eum, & de quodam Jesu defuncto, quem affirmabat Paulus vivere.

20. Hæsitans autem ego de hujusmodi quæstione, dicebam si vellet ire Jerosolymam, & ibi judicari de istis.

21. Paulo autem appellante ut servaretur ad Augusti cognitionem, jussi servari eum, donec mittam eum ad Cæsarem.

22. Agrippa autem dixit ad Festum, Volebam & ipse hominem audire. Cras, inquit, audies eum.

23. Alterâ autem die cùm venisset Agrippa & Bernice cum multa ambitione, & introissent in auditorium cum tribunis & viris principalibus civitatis, jubente Festo adductus est Paulus.

24. Et dicit Festus, Agrippa rex, & omnes qui simul adestis nobiscum viri, videtis hunc, de quo omnis multitudo Judæorum interpellavit me Jerosolymis, petentes & acclamantes non oportere eum vivere ampliús.

25. Ego verò comperi, nihil dignum morte eum admisisse. Ipso autem hoc appellante ad Augustum, judicavi mittere.

26. De quo quid certum scribam domino, non habeo. Propter quod produxi eum ad vos, & maximè ad te, rex Agrippa, ut interrogatione factâ habeam quid scribam.

27. Sine ratione enim mihi videtur, mittere vinctum, & causas ejus non significare.

Ad Cap. XXV.

Com.5. Οἱ οὖν δυνατοὶ ἐν ὑμῖν, &c.] Syrus, & nuper Viri magni, *Quibus commodum est Cæsaream venire:* quâ interpretatione admissâ, saltem suppleri debuit, εἰσὶ συγκαλαβαίνειν. At interim quis ferat sic loquentem? è Græco quovis Scriptore quis quid simile potis proferre? imò si Lucas hoc voluit, οἱ οὖν ἐυκαιρῶντες, vel, οἷς οὖν ἐν ὑμῖν εὔκαιρόν ἐστι, dixisset: non, οἱ δυνατοὶ ἐν ὑμῖν. Commodiùs τοὺ δυνατὲς exponamus, τοὺ ἄειστα κατηγορῆσαι δοκοῦντας· quasi dicat, Turbæ confusæ voces nil significant, tollit faciem ac formam judiciorum incondita multitudo: seligantur ergò cæteris instructiores ad accusandi munus obeundum. Apud Lucian. Piscat. Ἡμεῖς μὲ ὑμῖν καθήμεθα ἕτοιμοι ἀκέειν σῆς λόγων· ὑμεῖς ὃ περιελόμενοί τινα ἐξ ἁπάντων ὅστις ἄειστα κατηγορῆσαι ἂν δοκῇ, ξυνείρετε ἡ κατηγορίαν· ἃ γὰ οὔτ' τε πάντας ἅμα λέγειν. Possumus & δυναλὲς simpliciter exponere τοὺ δυναμένους, supple κατηγορῆσαι. *Qui possunt accusare, &c. accusent eum.* Cicero Divin. in Verrem, *Accusatorem firmum verúmque:* ubi Asconius, *Firmum, ut possit;* (ἵνα δυναλὸς ᾖ) *verum, ut velit.* Sic infrà 27.43. nave tempestate quasâ, jubentur οἱ δυνάμενοι κολυμβᾶν ἀποῤῥίπτειν, &c. ἐπὶ ἢ γῆν ἐξιέναι· qui sermo, si quis attendat, persimilis isti. Est & tertius exponendi modus, quem video hîc Latinum secutum. Placebat illi vertere, *qui inter vos potentes sunt:* id est, ut ego quidem accipio, qui cæteris honestiores sunt, qui magìs auctoritate pollent. Sic apud Thucydidem, Plutarchum, Josephum, Philostratum, alios, & Apoc.6.15. σὶ δυνατοὶ vocem reperias. Talibus autem accusationem permittere videtur, ut quos libentiùs auditurus esset, & quorum allegationibus faciliùs crediturus. Quo sensu non ità ineptè hîc Vetus ac Recentiori visum.

Com.6. Διαρίψας ἐν αὐτοῖς ἡμέρας πλείους ἢ δέκα, καταβὰς εἰς Καισάρειαν, &c.] Legitur in quibusdam, ἡμέρας πλείους ἢ ὀκτὼ· in aliis, ὃ πλείους ἢ δέκα. Vetustissimus Regis mei MS. habet, ὃ πλείους ὀκτὼ ἢ δέκα· quæ lectio non immeritò probatur incomparabili Viro. Sic 7.12. Philostratus, ὀκτὼ ῥήματα ἢ δέκα. Fuit cùm pro πλείους ἢ δέκα, καταβὰς, &c. legendum haud licentiosè crederem, ἡμέρας πλείους ἤδη ἢ καταβὰς, &c. Sic Joh. 11. 17. τέσσαρας ἡμέρας ἤδη· πλείους autem pro πνὰς, ut suprà 21. 10. ἐπιμενόντων ἡμῶν ἡμέρας πλείους. Quæ si cui placuerit conjectura, etiamnum maneat. Vide & infrà hîc Com.14.

Com.7. πολλὰ ἢ βαρέα αἰτιάματα φέροντες χ' ἃ Παύλυ] Sic κείσιν κατά πνα φέρειν, 2 Pet.2.11. Infrà heic Com.18. ἐπί πνα αἰτίαν ἐπφέρειν dicitur. Πολλὰ ἢ βαρέα αἰτιάματα, ut apud Apuleium ille, *Hunc ego, Domine, reum apud te facere instituì plurimorum maleficiorum & manifestissimorum.*

Ibid. ἃ οὐκ ἴσχυον ἀποδεῖξαι] Nil dignum tanto hiatu ferebant promissores isti. Vide suprà ad 24.13. dicta. Bene Apuleius, *Insimulari quivis innocens potest, revinci nisi nocens non potest.*

Com.8. Ἀπολογουμένυ αὐτῦ, &c.] Vulgat. *Paulo rationem reddente*, ut & suprà 22.1.

Com.10. Ἰουδαίους οὐδὲν ἠδίκησα] Ælianus Var. 3.47. de Phocione, Οὐδένα ἀδικήσας τὺ Ἀθηναίων. Apostolus 2 Cor.7.2. Οὐδένα ἠδικήσαμεν.

Ibid. ὡς καὶ σὺ κάλλιον γινώσκεις] 2 Tim.1.18. βέλτιον σὺ γινώσκεις.

Com.11. Εἰ μὲ γὰ ἀδικῶ, καὶ ἄξιόν θανάτυ πέπραχά τι, ἃ παραιτοῦμαι τὸ ἀποθανεῖν] In Ranis Aristophanis,

Κἄν ποτε μ' ἕλῃς ἀδικοῦντ', ἀποκτίνυν μ' ἄγων.

In Ejusdem Acharnens. Dicæopolis,

Μηδαμῶς πεὶν ἂν μ' ἀκύσητέ γε ——

ubi Scholia, Οὐ γὰ θάνατον παραιτεῖ, ἀλλὰ τρῶτον εἰπεῖν ἀξιοῖ, καὶ τότε ἐὰν ᾖ δίκαιον, ἀποθανεῖν. Apud Lucianum Piscat. Εἰ μὲν τι ἀδικῶν φαίνομαι, καὶ τῦτο σὲι ἐμῦ γνῶ τὸ δικαστήριον, ὑφέξω δικλαὶὴ τλὺ ἀξίαν, &c. Athenagoras in pro Christianis Apologia, Καὶ εἰ μὲν τις ὑμᾶς ἐλέγχειν ἔχει ἢ μικρὸν ἢ μεῖζον ἀδικουῦντας, κολάζεσθε ὀ παραιτήμενα· ἀλλὰ καὶ εἴ τις πικρότατα καὶ ἀνελεὶς τιμωρία, ὑπέχειν ἀξιῶμεν. Terent. Phorm.

Si est, patrue, culpam ut Antipho in se admiserit, &c.
Non causam dico quin quod meritus sit ferat.

Ubi Donatus, *Rhetoricum theorema, quo uti solet qui propositæ causæ fiduciam gerit. Si hoc aut illud, non oro veniam, non deprecor pœnam.* Philetas apud Q. Curtium lib.6. *Si insidiatus, pœnam non deprecor.*

Ibid. εἰ δέ ἐστιν ὧν ἔτοι καληγορῆσί με, &c.] Lucianus ibidem, Ἦν δὲ τὰς ξυθυίας ὑπεχὼν καθαρὲς ὑμῖν καὶ ἀνυπόληπτος ἐυείσκομαι, ἀφήσασί με οἱ δικασαὶ, ὑμεῖς δὲ εἰς τοὺ ἐξαπαλήσανλας ὑμᾶς, καὶ παροξύναντας κατ' ἐμῆ, ἢ ὀργὴ πρέψετε. De locutione εἰ δέν ἐστι suprà ad 21.24. diximus.

Com.12. ἐπὶ Καίσαρος πορεύσῃ] Romano civi concedit, quod non concedens se vis publicæ reum fecisset: vide l.8. d. tit. & Pauli Sentent.5.26.

Com.13. Ἡμερῶν δὲ διαγενομένων τινῶν] Bene Græcè, ut & infrà 27.9. Ælianus Var.3.19. Τεσσάρων δὲ μηνῶν διαγενομένων.

Com. 14. ἔθετο] *Communicavit:* sic 1 Maccab.3.9. eodem sensu ἀνέθετο. Gal.1.16. προσαναθέτες habemus. Vide & ibid.2.2.

Com. 15. δίκλω] Damnationem, sententiam mortis, ut clarè ex responso subjuncto patet.

Ibid. αἰτήμενοι κατ' αὐτῦ δίκλω] i. Καταδίκην, & ità bene Vulgatus *damnationem.*

Com. 16. οὐκ ἔστιν ἔθος Ῥωμαίοις, &c.] Romanæ (inquit) civilitatis non est, sed Barbaricæ feritatis. Vide Apuleii locum suprà ad 19.40. adductum. Simillimè apud Eunapium Proconsul ille ad inquietos & procaces accusatores quosdam, Ἀλλ' ὃ τῦτό γε Ῥωμαῖοι δοκιμάζουσιν. Athenagoras ad Impp. Antoninum & Commodum, Οὐ πρὸς τὴ ὑμετέρας δικαιοσύνης τὺ αἰτίαν λαβόνλας ἀδικημάτων, πρότερον ἢ ἐλεγχθῆναι κολάζεσθε.

Ibid. εἰς ἀπώλειαν] Absunt à Veteri. Vide & suprà com. 11.

Ibid. πρὶν ἢ ὁ καληγορύμενος κατ' πρόσωπον ἔχοι τὺ καληγόρυς] Cicero Verr.3. *Si præsens Sthenius reus esset factus, si manifesto in maleficio teneretur, tamen cùm accusator non adesset, Sthenium condemnari non oporteret.*

Ibid. τόπον τε ἀπολογίας λάβοι] Vulgat. *locum defendendi habeat:* nimirum & verba Lucæ Latinissimum sapiunt; ut & illa Heb. 12. 17. μετανοίας τόπον ἐυείσκειν (quem librum etiam eundem Lucam scripsisse nonnulli probabiliter affirmant.) Boetius Consolat. lib.2. *Dabimus dicendi locum:* pro quo apud Senecam de Clement.1.9. *Dabitur tibi loquendi liberum tempus,* λήψεις τόπον ἀπολογίας.

Ibid. τόπον τε ἀπολογίας λάβοι τε τῆ ἐγκλήματος] *Nec enim prohibendus reus quominus cuncta proferat quibus innocentia ejus sublevari possit,* ut apud Tacitum 2. Annal. Lactantius 5. 1. *Sacrilegis, proditoribus & veneficis potestas defendendi sui datur: nec prædamnari quenquam incognitâ causâ licet.* Max. Tyrius Dissert. 6. Εἰ δίκλω ἐφέροιμεν, ἠχθόμεθα ἂν τῷ δικασῇ μὴ παρέχονλι ἑκατέρῳ ἐκ τ ἴσυς τ ἀπολογίαν. Lucianus in de Calumn. Οὐδὲν ἀδικότερον ἢ ἀκείτυς τινὰς καὶ ἀμοίρυς λόγων καταδεδικᾶδς. Apud Eundem in Piscat. Βαδίζωμεν ἐπὶ τὸ δικασήριον, καὶ τλὺ φιλοσοφίαν παρελαβόντες, ἀκύσωμεν ὅ,τι ἢ ἀπολογήσῃ τὸ τρὸ δίκης καταδικάζειν χὸ ἐχ ἡμέτερον, (Romanus Præses hîc, Ῥωμαίοις ἐκ ἔθος ἐστὶν) ἀλλὰ δεινῶς ἰδιωτικὸν ὀρχίλων τινῶν ἀνθρώπων, καὶ τὸ δίκαιον ἐν τῇ χειρὶ τιθεμένων. Et statim, Παρέξομεν ἀφορμὰς τοῖς καληγορεῖν ἐθέλυσι, κατηγύσανλες ἄνδρα μηδὲ ἀπολογησάμενον. In Senecæ Apocol. *Dic mihi, &c. quare quenquam ex his quos quæsti occidisti, antequam de causa cognosceres, antequam audires, damnâsti.* Philo de Flacco, Μηδὲ λόγυ μεταδὺς, ἀλλ' ἀκείτως καταδικάζων.

Com.

Com. 17. ἀναζολῶ μηδεμίαν ποιησάμενος] Vulgatus, *sine ulla dilatione.* Glossarium, Ἀνά ἀναζολῆς, *Sine dilatione, sine procrastinatione.* Ibidem, *Sine intermissione,* χωρὶς ὑπερθέσεως.

Ibid. ἐκέλευσα ἀχθῆναι τὸν ἄνδρα] Vulgat. *adduci hominem:* i. e. *induci*; quæ vox hîc propria. Vide ad Luc. 10. 11. annotata. Ἀχθῆναι ergò hoc loco est εἰσαχθῆναι.

Com. 18. ἠδέμιον αἰτίαν ἐπέφερον ὧν ὑπενόουν ἐγὼ, ζητήματα δέ τινα, &c.] Nil graviorum criminum ad meam cognitionem spectantium, sed frivola nescio quæ ad propriam superstitionem pertinentia. Similia in contrariam partem Martialis ista,

Non de vi, neq; cæde, nec veneno,
Sed lis est mihi de tribus capellis.
Vicini queror hos abesse furto:
Hoc Judex sibi postulat probari.
Tu Cannas, Mithridaticúmq; bellum,
Et perjuria Punici furoris,
Et Sullas, Mariósq;, Mutiósq;,
Magnâ voce sonas manúque totâ.

Αἰτίαν ἐπιφέρειν inter locutiones melioris Græciæ est. Dio in Excerptis, & Achilles Tatius lib. 6. ἐγκλήματα ἐπιφέρειν dixit. Herodianus 2. ἔγκλημα ὑποφέρειν: pro quo Diodorus Siculus, lib. 14. & in Fragmentis, αἰτίας ἐπιβάλλειν. Pollux 3. 29. cap. περὶ τῶ ἐγκαλεῖν, Αἰτᾶσθαι, αἰτίαν ἐπάγειν, προσφέρειν. Imò, ut Lucas, αἰτίαν ἐπιφέρειν, Plutarchus in Arato, item Eunapius in Ædesio dixit. Sic Philo in de Linguis confusis, ζημίαν ἐπιφέρειν. Paulus Philip. 1. 16. ἐπιφέρειν θλῖψιν.

Com. 19. περὶ τῆς ἰδίας δεισιδαιμονίας] Propriè hoc loco δεισιδαιμονίαν dici, ex Ulpiano & Quintiliano memoriæ Virgæternæ indicavit. Addantur & hi loci eodèm pertinentes. Tacitus Histor. 2. *Ob ingeniam gentis, & pervicaciam superstitionis.* Ibid. 4. de iisdem, *Gens superstitioni obnoxia.* Apuleius Floridis, *Ægyptios eruditos, & Judæos superstitiosos.*

Com. 23. μετὰ πολλῆς φαντασίας] Id est, (ut 1 Maccab. 9. 37.) μετὰ περιπομπῆς μεγάλης· ubi Vetus, ut & hoc loco, *cum multa ambitione*, i. e. pompa & exteriore apparatu. Plinius lib. 1. Epist. 14. *Honestam quietem prætulit huic nostræ ambitioni dicam, an dignitati?* Hoc sensu vocem περιπομπῆς 1. 79. Artemidorus posuit. Idem ejusdem lib. Præfat. μετὰ καταπλήξεως ὑπὸ τῆς τυχόσης. 1 Maccab. 10. 58. μετὰ δόξης μεγάλης dicitur. Matth. 24. 30. & Luc. 21. 27. μετὰ πολλῆς δόξης. Ἐντίμῳ καὶ περιδόξῳ πομπῇ δορυφορέμενος apud Photium Olympiodorus dixit. Hieronymus in vita Hilarionis, *cum ingenti honore & comitatu.* Virgilius, *Ingenti mole.*

Interea Reges, ingenti mole Latinus
Quadrijugo vehitur curru:——

ubi Servius, *Ingenti pompâ, ambitu: nam modò hoc significat.* Talis & Reginæ Punicæ quam in 4. describit,

Tandem progreditur magnâ stipante catervâ,
Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo:
Cui pharetra ex auro, crines nodantur in aurum,
Aurea purpuream subnectit fibula vestem:
Nec non & Phrygii comites.——

Apud Suetonium in Caligula hoc sensu *scenam* habemus. Apud Sallustium in de Repub. ord. *Superbiam, Neque divitiis aut superbiâ*, inquit, *sed bonâ famâ factisque fortibus nobilis ignobilem anteibat:* apud Paulum 1 Cor. 7. 31. σχῆμα. Nec cùm *rerum urbanarum ostentationem* Ammianus dixit, videtur aliud expressisse quàm quod Lucas hîc φαντασίαν vocavit. Vocem φαντασίας autem, præter Auctores jam aliis notatos, usurpârunt hâc eâdem notione apud Athenæum 5. Callixenus Rhodius, & Posidonius Apamæensis: nec non Diodorus Siculus in Excerptis. Notabile est & hoc sensu quasi παράλληλον vocem ὑπονοίας Eunapium posuisse, Μετὰ βασιλικῆς ὑπονοίας (inquit) καὶ δορυφορίας ἐφοίτα. Sunt verba ejus in vita Maximi de Juliano loquentis.

Com. 24. ἐνέτυχόν μοι] Bene hîc ἐνέτυχον. Hesychius, Ἔντυξις, ἀπάντησις καὶ πᾶσ πλημμελησάντων, δέησις εἰς ἐκδίκησιν. Suprà com. 1. αἰτέμενοι κατ' αὐτῆς δίκην. Sic 1 Maccab. 8. 32. & 11. 25. ἐντυγχάνειν occurrit.

Com. 25. ἔκρινα] Vulgatus, *judicavi:* i. e. statui, ut infrà 27. 1. ἐκρίθη *judicatum est.*

Κεφ. κϛ'.

1. Ἀγρίππας δὲ πρὸς τὸν Παῦλον ἔφη, Ἐπιτρέπεταί σοι ὑπὲρ σεαυτοῦ λέγειν. Τότε ὁ Παῦλος ἀπελογεῖτο, ὀπλείρας τὴν χεῖρα.

2. Περὶ πάντων ὧν ἐγκαλοῦμαι ὑπὸ Ἰουδαίων, βασιλεῦ Ἀγρίππα, ἡγημαι ἐμαυτὸν μακάριον, μέλλων ἀπολογεῖσθαι ἐπὶ σοῦ σήμερον·

3. Μάλιστα γνώστην ὄντα σε ὄντων τε καὶ Ἰουδαίοις ἐθῶν τε καὶ ζητημάτων. διὸ δέομαί σου, μακροθύμως ἀκοῦσαί μου.

4. Τὴν μὲν οὖν βίωσίν μου τὴν ἐκ νεότητος, τὴν ἀπ' ἀρχῆς γενομένην ἐν τῷ ἔθνει μου ἐν Ἱεροσολύμοις, ἴσασι πάντες οἱ Ἰουδαῖοι·

5. Προγινώσκοντές με ἄνωθεν (ἐὰν θέλωσι μαρτυρεῖν) ὅτι κατὰ τὴν ἀκριβεστάτην αἵρεσιν τῆς ἡμετέρας θρησκείας ἔζησα φαρισαῖος.

6. Καὶ νῦν ἐπ' ἐλπίδι τῆς πρὸς τοὺς πατέρας ἐπαγγελίας γενομένης ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἕστηκα κρινόμενος·

7. Εἰς ὃ τὸ δωδεκάφυλον ἡμῶν ἐν ὑπομονῇ νύκτα καὶ ἡμέραν λατρεῦον ἐλπίζει καταντῆσαι· περὶ ἧς ἐλπίδος ἐγκαλοῦμαι, βασιλεῦ Ἀγρίππα, ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων.

Versio Vulgata.

1. AGrippa verò ad Paulum ait, Permittitur tibi loqui pro temetipso. Tunc Paulus extentâ manu cœpit rationem reddere.

2. De omnibus quibus accusor à Judæis, rex Agrippa, æstimo me beatum, apud te cùm sim defensurus me hodie;

3. Maximè te sciente omnia quæ apud Judæos sunt consuetudines & quæstiones: propter quod obsecro, patienter me audias.

4. Et quidem vitam meam à juventute, quæ ab initio fuit in gente mea in Jerosolymis, noverunt omnes Judæi:

5. Præscientes me ab initio (si velint testimonium perhibere) quoniam secundùm certissimam sectam nostræ religionis vixi Pharisæus.

6. Et nunc in spe quæ ad patres nostros repromissionis facta est à Deo, sto judicio subjectus.

7. In quam duodecim tribus nostræ nocte & die deservientes, sperant devenire. De qua spe accusor à Judæis, rex.

8. Τί ἄπιστον κρίνεται παρ' ὑμῖν, εἰ ὁ Θεὸς νεκροὺς ἐγείρει;

9. Ἐγὼ μὲν οὖν ἔδοξα ἐμαυτῷ πρὸς τὸ ὄνομα Ἰησοῦ τοῦ Ναζωραίου δεῖν πολλὰ ἐναντία πρᾶξαι.

10. Ὃ καὶ ἐποίησα ἐν Ἰερουσαλήμ· καὶ πολλοὺς τῶν ἁγίων ἐγὼ φυλακαῖς κατέκλεισα, τὴν παρὰ τῶν ἀρχιερέων ἐξουσίαν λαβών· ἀναιρουμένων τε αὐτῶν κατήνεγκα ψῆφον.

11. Καὶ κατὰ πάσας τὰς συναγωγὰς πολλάκις τιμωρῶν αὐτοὺς ἠνάγκαζον βλασφημεῖν· περισσῶς τε ἐμμαινόμενος αὐτοῖς, ἐδίωκον ἕως καὶ εἰς τὰς ἔξω πόλεις.

12. Ἐν οἷς καὶ πορευόμενος εἰς τὴν Δαμασκὸν μετ' ἐξουσίας καὶ ἐπιτροπῆς τῆς παρὰ τῶν ἀρχιερέων,

13. Ἡμέρας μέσης, κατὰ τὴν ὁδὸν εἶδον, βασιλεῦ, οὐρανόθεν ὑπὲρ τὴν λαμπρότητα τοῦ ἡλίου, περιλάμψαν με φῶς καὶ τοὺς σὺν ἐμοὶ πορευομένους.

14. Πάντων δὲ καταπεσόντων ἡμῶν εἰς τὴν γῆν, ἤκουσα φωνὴν λαλοῦσαν πρός με, καὶ λέγουσαν τῇ Ἑβραΐδι διαλέκτῳ, Σαοὺλ, Σαοὺλ, τί με διώκεις; σκληρόν σοι πρὸς κέντρα λακτίζειν.

15. Ἐγὼ δὲ εἶπον, Τίς εἶ, Κύριε; Ὁ δὲ εἶπεν, Ἐγώ εἰμι Ἰησοῦς ὃν σὺ διώκεις.

16. Ἀλλὰ ἀνάστηθι, καὶ στῆθι ἐπὶ τοὺς πόδας σου· εἰς τοῦτο γὰρ ὤφθην σοι, προχειρίσασθαί σε ὑπηρέτην καὶ μάρτυρα ὧν τε εἶδες, ὧν τε ὀφθήσομαί σοι.

17. Ἐξαιρούμενός σε ἐκ τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἐθνῶν εἰς οὓς νῦν σε ἀποστέλλω,

18. Ἀνοῖξαι ὀφθαλμοὺς αὐτῶν, καὶ ἐπιστρέψαι ἀπὸ σκότους εἰς φῶς, καὶ τῆς ἐξουσίας τοῦ σατανᾶ ἐπὶ τὸν Θεόν· τοῦ λαβεῖν αὐτοὺς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ κλῆρον ἐν τοῖς ἡγιασμένοις, πίστει τῇ εἰς ἐμέ.

19. Ὅθεν, βασιλεῦ Ἀγρίππα, οὐκ ἐγενόμην ἀπειθὴς τῇ οὐρανίῳ ὀπτασίᾳ·

20. Ἀλλὰ τοῖς ἐν Δαμασκῷ πρῶτον καὶ Ἱεροσολύμοις, εἰς πᾶσάν τε τὴν χώραν τῆς Ἰουδαίας, καὶ τοῖς ἔθνεσιν ἀπήγγελλον μετανοεῖν, καὶ ἐπιστρέφειν ἐπὶ τὸν Θεόν, ἄξια τῆς μετανοίας ἔργα πράσσοντας.

21. Ἕνεκα τούτων με οἱ Ἰουδαῖοι συλλαβόμενοι ἐν τῷ ἱερῷ, ἐπεχείρουν διαχρήσασθαι.

22. Ἐπικουρίας οὖν τυχὼν τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἄχρι τῆς ἡμέρας ταύτης ἕστηκα, μαρτυρόμενος μικρῷ τε καὶ μεγάλῳ, οὐδὲν ἐκτὸς λέγων ὧν τε οἱ προφῆται ἐλάλησαν μελλόντων γίνεσθαι, καὶ Μωσῆς·

23. Εἰ παθητὸς ὁ Χριστὸς, εἰ πρῶτος ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν φῶς μέλλει καταγγέλλειν τῷ λαῷ καὶ τοῖς ἔθνεσι.

24. Ταῦτα δὲ αὐτοῦ ἀπολογουμένου, ὁ Φῆστος μεγάλῃ τῇ φωνῇ ἔφη, Μαίνῃ, Παῦλε· τὰ πολλά σε γράμματα εἰς μανίαν περιτρέπει.

25. Ὁ δὲ, Οὐ μαίνομαι, φησὶ, κράτιστε Φῆστε, ἀλλὰ ἀληθείας καὶ σωφροσύνης ῥήματα ἀποφθέγγομαι.

26. Ἐπίσταται γὰρ περὶ τούτων ὁ βασιλεὺς, πρὸς ὃν καὶ παρρησιαζόμενος λαλῶ· λανθάνειν γὰρ αὐτόν τι τούτων οὐ πείθομαι οὐδέν· οὐ γάρ ἐστιν ἐν γωνίᾳ πεπραγμένον τοῦτο.

27. Πιστεύεις, βασιλεῦ Ἀγρίππα, τοῖς προφήταις; οἶδα ὅτι πιστεύεις.

28. Ὁ δὲ Ἀγρίππας πρὸς τὸν Παῦλον ἔφη, Ἐν ὀλίγῳ με πείθεις Χριστιανὸν γενέσθαι.

8. Quid incredibile judicatur apud vos, si Deus mortuos suscitat?

9. Et ego quidem existimaveram, me adversùs nomen Jesu Nazareni debere multa contraria agere.

10. Quod & feci Jerosolymis, & multos sanctorum ego in carceribus inclusi, à principibus sacerdotum potestate acceptâ: & cùm occiderentur, detuli sententiam.

11. Et per omnes synagogas frequenter puniens eos, compellebam blasphemare: & ampliùs insaniens in eos, persequebar usque in exteras civitates.

12. In quibus dum irem Damascum cum potestate & permissu principum sacerdotum,

13. Die mediâ, in via, vidi, rex, de cœlo supra splendorem solis circumfulsisse me lumen, & eos qui mecum simul erant.

14. Omnésque nos cùm decidissemus in terram, audivi vocem loquentem mihi Hebraicâ linguâ, Saule, Saule, quid me persequeris? durum est tibi contra stimulum calcitrare.

15. Ego autẽ dixi, Quis es, Domine? Dominus autem dixit, Ego sum Jesus, quem tu persequeris.

16. Sed exsurge, & sta super pedes tuos: ad hoc enim apparui tibi ut constituam te ministrum & testem eorum quæ vidisti, & eorum quibus apparebo tibi,

17. Eripiens te de populis & gentibus in quas nunc ego mitto te,

18. Aperire oculos eorum, ut convertantur à tenebris ad lucem, & de potestate satanæ ad Deum, ut accipiant remissionem peccatorum & sortem inter sanctos per fidem quæ est in me.

19. Unde, rex Agrippa, non fui incredulus cœlesti visioni:

20. Sed his qui sunt Damasci primùm, & Jerosolymis, & in omnem regionem Judææ, & Gentibus annunciabam, ut pœnitentiam agerent, & converterentur ad Deum, digna pœnitentiæ opera facientes.

21. Hac ex causa me Judæi, cùm essem in templo, comprehensum tentabant volentes me interficere.

22. Auxilio autem adjutus Dei, usque in hodiernum diem sto, testificans minori atque majori, nihil extra dicens quàm ea quæ Prophetæ locuti sunt futura esse, & Moyses,

23. Si passibilis Christus, si primus ex resurrectione mortuorum lumen annunciaturus est populo & Gentibus.

24. Hæc loquente eo, & rationem reddente, Festus magnâ voce dixit, Insanis, Paule: multæ te literæ ad insaniam convertunt.

25. Et Paulus, Non insanio, (inquit) optime Feste: sed veritatis & sobrietatis verba loquor.

26. Scit enim de his rex ad quem & constanter loquor; latere enim eum nihil horum arbitror: neque enim in angulo quicquam horum gestum est.

27. Credis, rex Agrippa, prophetis? Scio quia credis.

28. Agrippa autem ad Paulum, In modico suades me Christianum fieri.

29. Ὁ

29. Ὁ δὲ Παῦλος, Εὐξαίμην ἂν τῷ Θεῷ, καὶ ἐν ὀλίγῳ καὶ ἐν πολλῷ, οὐ μόνον σὲ, ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς ἀκούοντάς μου σήμερον, γενέσθαι τοιούτους οἷος κἀγώ εἰμι, παρεκτὸς τῶν δεσμῶν τούτων.

30. Καὶ ταῦτα εἰπὼν ὁ βασιλεὺς ἀνέστη, καὶ ὁ ἡγεμὼν, καὶ ἡ Βερνίκη, καὶ οἱ συγκαθήμενοι αὐτοῖς.

31. Καὶ ἀναχωρήσαντες ἐλάλουν πρὸς ἀλλήλους, λέγοντες, Ὅτι οὐδὲν θανάτου ἄξιον ἢ δεσμῶν πράσσει ὁ ἄνθρωπος οὗτος.

32. Ἀγρίππας δὲ τῷ Φήστῳ ἔφη, Ἀπολελύσθαι ἐδύνατο ὁ ἄνθρωπος οὗτος εἰ μὴ ἐπεκέκλητο Καίσαρα.

29. Et Paulus, Opto apud Deum, & in modico, & in magno: non tantùm te, sed etiam omnes qui audiunt hodie fieri tales qualis & ego sum, exceptis vinculis his.

30. Et exsurrexit rex, & præses, & Bernice, & qui assidebant eis.

31. Et cùm secessissent, loquebantur ad invicem, dicentes, Quia nihil morte aut vinculis dignum quid fecit homo iste.

32. Agrippa autem Festo dixit, Dimitti poterat homo hic, si non appellasset Cæsarem.

Ad Cap. XXVI.

Com. 1. Ἐπιτέτραπταί σοι ὑπὲρ σεαυτοῦ λέγειν] Q. Curtius, *Tum dicere permissus*, &c. de Philota capitis reo, lib. 6.

Ibid. ἀπελογεῖτο, ἐκτείνας τὴν χεῖρα] Ut solent orationem habituri, vel prolixiorem sermonem. Themistius 16. Orat. Εἰ δὴ ἀνατεινόμην τὴν χεῖρα, &c. πρὸς τὸ πᾶν δημηγορεῖν, &c. Polyænus 4. Ἀνέτεινε τὴν δεξιὰν ὡς δημηγορήσων. Aristoph. Ecclesiaz. τὰς χεῖρας αἴρειν. Scholiastes, Ὥσπερ οἱ ῥήτορες οἱ κενόμφοι. Quintilianus 6. ult. *Non enim cogitandum, sed dicendum est: & prope sub conatu adversarii manus erigenda.* Apollonius Rhodius,

Διεξιτηλὼ ἀνὰ χεῖρα τανύσατο, φώνησέν τε.

Com. 2. ἥγημαι ἐμαυτὸν μακάριον μέλλων ἀπολογεῖσθαι ἐπὶ σοῦ σήμερον] Apuleius etiam, initio Apologiæ suæ, ad Maximum Proconsulem, *Gratulor quòd mihi copia & facultas te Judice obtigit, purgandæ apud imperitos Philosophiæ, & probandi mei.* Vide & suprà 24. 10.

Com. 3. δέομαί σου μακροθύμως ἀκοῦσαί μου] Suprà 24. 4. ubi notata vide.

Com. 4. Τὸν μὲν οὖν βίωσίν μου, &c.] Id est, (ut apud Lucianum in Cataplo ille) δίον τινα τρόπον ἐβίωσα. *Vitæ, victûsque consuetudinem*, Cicero in Familiaribus vocat. Non interim malè illi qui heic *vitam* verterunt. Apuleius Apolog. *Quem laudatorem locupletiorem? quem testem vitæ meæ sanctiorem producam?* τῆς βιώσεώς μου. Plin. lib. 3. Epist. 20. de candidato quodam, *Dicebat ipse pro se, vitam suam explicabat:* τὸν αὐτοῦ βίωσιν.

Ibid. τὸν βίωσίν μου τὸν ἐκ νεότητος] Macrinus apud Herodianum, Τοῦ βίου μου τὴν ἐξ ἀρχῆς προαίρεσιν. Cicero, *Rationes vitæ meæ ab ineunte ætate susceptæ*, in Pro lege Manil.

Ibid. τὸν ἀπ' ἀρχῆς χρόνον ἐν τῷ ἔθνει μου] Cotta ad Pop. Rom. in Salustii fragmentis, *A prima adolescentia in ore vestro, &c. egi.* Apul. ad Carthaginienses in Floridorum Excerptis, *Sum vobis nec Lare alienus, nec pueritiâ invisitatus, nec magistris peregrinus, nec sectâ incognitus.* Et statim, *Pueritia apud vos, & magistri vos: & secta licèt Athenis Atticis confirmata, tamen heic inchoata est.* Confer quæ de secta sua Paulus seq. commate.

Ibid. ἴσασι πάντες οἱ Ἰουδαῖοι] Cyprianus, *Plebs singulorum vitam plenissimè novit, & uniuscujusq; actum de ejus conversatione perspexit.* Sopater apud Achillem Tatium, sed amarè, Τὸν δὲ Θερσάνδρου βίον ἴσασι πάντες, καὶ τὸ ὀνειδος τῆς πλουσίας μὴ σωφρονοῦντος κόσμου.

Com. 5. ἐὰν θέλωσι μαρτυρεῖν] Imò etsi testari nollent, tamen vitæ ejus inprimis gnari erant: sed vide quæ de hoc loquendi genere ad Matth. 11. diximus. Non temere à Paulo autem hoc interpositum videtur: χρημάτων δὲ ἕνεκα ἢ χάριτος πολλοὶ πείθουσι ἢ ἀμνημονεῖν, &c. ἢ ἑτέραν τροφασιν δοῦναι, ut bene in Orat. contra Leocratem Lycurgus dixit.

Ibid. ἀκριβεστάτην αἵρεσιν] Vulgat. *certissimam sectam.* Id est, fortasse, *verissimam.* In Glossis, Ἀκριβέστατος, *verissimus.*

Com. 6. ἐπ' ἐλπίδι ἡ, &c. ἕστηκα κρινόμενος] Infrà 28. 20.

Ibid. τὴν ἡμετέραν θρησκείαν] Vulgat. *religionis.* In eodem Glossario, Θρησκεία, &c. *religio, ritus.*

Com. 8. Τί; ἄπιστον κρίνεται παρ' ὑμῖν, &c.] Non dubium quin hoc modo rectissimè distinguatur. Otho apud Tacitum 2. Histor. *Quid? vos pulcerrimam hanc Urbem domibus & tectis & congestu lapidum stare creditis?* Apud Petronium ille, *Quid? vos me jumentum putatis esse, aut lapidariam navem?* Sic Rom. 3. 3. τί γάρ; sequente aliâ interrogatione. Vide & Euripidis locum suprà ad 5. 39. adductum.

Com. 9. Ἐγὼ μὲν οὖν ἔδοξα ἐμαυτῷ, &c.] Putavi me rem laude etiam dignam fecisse, ut alter apud eundem Petronium loquitur: καταθύμαστον φαντασίαν λαβὼν ἐποίουν, ut apud Arrianum 2. 26. in Epictetum. Impletum hîc quod Joh. 16. 2. Dominus Jesus prædixerat.

Com. 11. ἠνάγκαζον βλασφημεῖν] *Cogebam eos maledicere:* supple, *quantum in me erat.* Vide quæ de ἀναγκάζειν, παραβιάζεσθαι, & καταβιάζεσθαι, suprà ad 16. 15. dicta. Eusebius Histor. Eccles. 6. 34. de plebe Alexandrina, Περισσότερον, Μητρῷον ὀνόματι, συναρπάσαντες, καὶ κραδήσαντες ἄθεα λέγειν ῥήματα, μὴ πειθόμενον, &c. ἀγαγόντες εἰς τὸ Σεραπεῖον ἐλιθοβόλησε. Ibidem, Θαυμασιωτάτην τότε παρθένον Σερασβύτην Ἀπολλωνίαν διδασκάλους, κόπτοντες τὰς σιαγόνας, ἐζήλασαν· πυρᾷ δ' ὑπὸ νήσαντες πρὸ τῆς πόλεως, ζῶσαν ἠπείλουν κατακαῦσαι, εἰ μὴ συνεκφωνήσειε τὰ τῆς ἀσεβείας ῥήματα. Hippolytus Homil. περὶ σωτελ. κόσμ. Τοῖς μάρτυσι δὲ Χριστοῦ προέτρεπον οἱ ἄνομοι, ἀρνῆσαι τὸν θεόν σε καὶ ἐσωφρόνιζον. Apud Simplicium in cap. 13. Epicteti, habemus ἁρπαγὰς, καὶ τυραννικὰς βίας μέχρι καὶ τοῦ ἀσεβεῖν ἀναγκάζειν. Vide & 1 Maccab. 2. 15. ubi καταναγκάζειν.

Ibid. περισσῶς τε ἐμμαινόμενοι αὐτοῖς] Iræ ac furoris igne in eos accensus. Est quod Philip. 3. 6. in hac eadem re, καὶ ζῆλον τὸν ἐκκλησίαν διώκειν. *Cœptis immanibus efferus* Virgilius diceret. Ergò bene hîc ἐμμαινόμενος. Philo ex persona Flacci in Insulam relegati, Ὅσα κατεμάνη τῶν Ἰουδαίων, αὐτὸς πέπονθα. Achilles Tatius 6. Ὁ ἀκόων (διαβολὴ) ταχὺ πείθεται, καὶ ὀργῆς αὐτῷ πρὸς ὑζάπεδ, καὶ ὅπ τ βλησίνπα μαίνεδ. Hesychius, Μαίνεδ, ὀργίζεδ, &c. Contrà apud Suetonium in Caio, *ad insaniam favere alicui.*

Ibid. ἐδίωκον ἕως καὶ εἰς τὰς ἔξω πόλεις] Scriptor Maccabaicorum 1. 3. 5. de Juda Maccabæo, ἐδίωξεν ἀνόμους, ἐξεφόβωσεν. Planè & Christiani Paulo tunc temporis pro ἀνόμοις habiti. Εἰς τὰς ἔξω πόλεις, Usque ad urbes extra Judæam positas. ἔξω τ χώρας, ut Marc. 5. 10. Plutarchus de Theagene Thebano, in de Mul. virtut. Ἐκεῖνος ἕως ὁ φεύγων τὸν ἐμβοήσαντα, Μέχρι ποῦ διώκεις; ὑποκινούμενος, Μέχρι Μακεδονίας. Polybius de Asdrubale apud Suidam, Ἐβουλήθη τότε Συμμίξας καὶ φιλανθρωπηθεὶς, ἀποδοῦναι εἰς τοὺς ἔξω τόπους.

Com. 13. ὑπὲρ τὸν λαμπρότητα τῆς ἡλίου φειλάμψαν με φῶς] Justinus lib. 7. *Fulgore suo Solis nitorem vicerat.*

Com. 14. καταπεσόντων ἡμῶν εἰς τὸν γῆν] Horrore perculsi nempe. Lucret. 3.

Denique concidere ex animi terrore videmus
Sæpe homines.——

Suidas, Καταπεσὼν, ἀντὶ τοῦ, φοβέμενος. Vide Numer. 16. 45.

&

& 22. 31. Judic. 13. 20. Ezech. 3. 23. & 44. 4. Tobiæ Scriptorem 12. 16. Matth. 17. 6. Luc. 24. 5. & suprà hîc 9. 4.

Com. 16. ὧν τε ὀφθήσομαί σοι] Vetus, *eorum quibus apparebo tibi.* Recentior, *in quibus.* Nuper Vir summus, *per quæ apparebo tibi.* Vertendum forsan, *propter quæ, &c.* ὧν τε, pro ὧν χάειν τε. Subintelligo autem afflictiones, pericula, &c. Suprà 9. 16. ex persona Christi istius, ὑποδείξω αὐτῷ ὅσα δεῖ αὐτὸν πάσχειν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματός μου παθεῖν.

Com. 17. ἐξαιρούμενός σε ἐκ τοῦ λαοῦ, &c.] Mirari subit incomparabilem Virum vertisse, *exempturus te manibus*, &c. quasi hîc de liberando eum à periculis ageretur. ἐξαιρεῖσθαι hîc planè idem est quod ἐκλέγειν· unde apud Hesychium, ἐξαίρετον, ὀπίλεκτον, & in Glossis, ἐξαίρετος, *egregius, eximius*, &c. Sensus autem idem qui suprà 9. 15. in iis, σκεῦος ἐκλογῆς ποιεῖν· hoc & poscunt quæ com. 18. hujus capitis subjunguntur, ἀνοῖξαι ὀφθαλμοὺς αὐτῶν, &c.

Ibid. εἰς ἃς νῦν σε ἀποστέλλω] Τοῦ βασάσαι nempe τὸ ὄνομά μου, ut dicto 9. 15. loco.

Com. 18. ἀπὸ σκότους εἰς φῶς, καὶ τῆς ἐξουσίας τοῦ Σατανᾶ] Quæ Coloss. 1. 13. τοῦ σκότους ἐξουσία.

Ibid. καὶ κλῆρον ἐν τοῖς ἡγιασμένοις] Vide suprà ad 20. 32 dicta.

Com. 19. οὐκ ἐγωμόμην ἀπειθὴς τῇ ἐπανίᾳ ὀπτασίᾳ.]

——*Quis cœlo dubitet parere vocanti?*

Com. ἄξια τῆς μετανοίας ἔργα] Καρποὺς μετανοίας ἀξίους, ut Matth. 3. 8. id est, τὴν μετανοίαν φέροντας. Vide ad Tit. 2. 1. Philipp. 1. 27. Joh. 3. Epist. com. 6.

Com. 22. Ἐπικουρίας τυχὼν τῆς παρὰ Θεοῦ] Priamus Iliad. Ω'.

Ἀλλ' ἔπι τις καὶ ἐμεῖο θεῶν ὑπερέχεται χεῖρας.

——*Ducente Deo tela inter & hostes*
Expedior.—— Æneid. 2.

Ibid. μαρτυρόμενος μικρῷ τε καὶ μεγάλῳ] Hominibus omnis ordinis: ταπεινῷ δὲ ἅμα τυγχάνοντι. Vide suprà 17. 17. ibíque ex Arriano deprompta.

Ibid. ἃ δὲν ἐκτὸς λέγων, ὧν τε οἱ προφῆται, &c.] Vide Athenagoræ locum infrà ad Com. 26. addúcendum. Ἐκτὸς λέγων, pro λέγων ἐκτὸς, &c.

Com. 24. Μαίνῃ, Παῦλε] Μαίνῃ hîc, & suprà 12. 15. est quod apud Aristophanem in Ranis ληρεῖς, κ' ἐκ οἷδ' ὅ, τι λέγεις. Arrianus 1. 21. in Epictetum, Οὐχ ἕτοί εἰσι περὶ ὧν ἴσασι λέγειν ὅτι μαίνονται;

Com. 25. Οὐ μαίνομαι, ἀλλὰ ἀληθείας καὶ σωφροσύνης ῥήματα ἀποφθέγγομαι] Apud Theocritum 5. ille,

——Ἐγὼ δὲ ἀλαθέα πάντ' ἀγορεύω,
Κ' οὐδὲν καυχέομαι.——

Alius apud Philonem in Flaccum, Οὐ μέμηνα, ὦ δέσποτα, οὐδ' ἠλιθίως εἰμί. Pacatè hîc respondet servus exemplo Domini, Joh. 8. 49. Ἐγὼ δαιμόνιον οὐκ ἔχω, ἀλλὰ τιμῶ τὸν πατέρα μου.

Com. 26. Ἐπίσταται γὰρ περὶ τούτων ὁ βασιλεύς] Athenagoras in Apologia pro Christianis Imperatores alloquens, Ἴστε ὑμῶν οὐδὲν ἡμᾶς ἁμάρτυρον λέγειν, ἃ ὑπὸ τῶν προφητῶν ἐκπεφώνηται μεμύηται. Apuleius in Apologetico, *Sciunt me vera loqui, Maxime, & testimonium mihi conscientiâ suâ perhibent.* In Plauti Trucul.

——*Fit pol hoc, & pars spectatorum scitis*
Pol hæc vos me haud mentiri.——

Suprà 25. 10. ad Felicem Præsidem, Ὡς καὶ σὺ κάλλιον γινώσκεις. Inter præcipua reorum subsidia à Rhetoribus ponitur, ipsam adversariorum vel Judicis conscientiam appellare posse. Vide & suprà 24. 11.

Ibid. παῤῥησιαζόμενος λαλῶ] Beza *libere loquor:* tantundem valet *constanter*, quo hoc Vetus utitur: à quo importunâ diligentiâ nimis sæpe discedit. Apuleius 3. *Constanter itaq; in hominem alienum ferte sententias.*

Ibid. οὐ γὰρ ἔστιν ἐν γωνίᾳ πεπραγμένον τοῦτο] Aristides Rhodiacâ, Οὔτε γὰρ ἀφανὲς τὸ πραγμα διὰ τὸ μέγεθος. Achilles Tatius, Ἐν ὄψει τὰ μυούμενα, καὶ πολλοὶ μάρτυρες. Philostratus 4. 9. Γιγνώσκουσι πλείους αὐτὸν, (λόγον) ἅτε καὶ Ἑλλάδα μέσῳ πεφυκότα. Apuleius 1. *Passim per ora populi sermo jactatur quæ palàm gesta sunt.* Phædrus,

Ut est vulgatus ordo narrata rei,
Omnes scierunt.——

Lepidus apud Salustium, *Itaq; verborum satis dictum est: neque enim ignorantia rem claudit.* Simile Demosthenis illud, Ταῦτα δὲ πάλαι δῆλα γεγενημένα, ὥστε ἀγνοεῖν ὑμᾶς· & Ciceronis, *Non enim fuit aut mediocre, aut obscurum, aut ejusmodi quod silentio posset præteriri.* Οὐκ ἐν γωνίᾳ πεφυγμένον, proverbiale est. Arrianus 2. 12. in Epictetum, Τὸν ποιοῦντα αὐτὸ οὐκ ἐν γωνίᾳ δηλονότι ποιεῖν δεήσει.

Com. 27. Πείθεις, βασιλεῦ Ἀγρίππα, τοῖς προφήταις; οἶδα ὅτι πιστεύεις] Schema frequens & in foro & quotidiano sermone, interrogare, & interrogati vicem respondere sibi. Lucian. Dial. Meretr. Τί φῄς; ποιήσεις ταῦτα; ποιήσεις οἶδα. Plinius lib. 9. Epist. 12. *Nunquam feci sti quod à patre corripi posset? feci sti dico.* Cicero 1 de Nat. Deor. *An tui mei similem putas esse, aut tui Deum? profectò non putas.*

Com. 28. Ἐν ὀλίγῳ με πείθεις Χριστιανὸν γενέσθαι] Propemodum mihi persuades ut Christianus fiam: ità nec pauci nec minimi doctorum ἐν ὀλίγῳ accipiunt. Quod objicitur, tale sensum, ídque in confessu tali, prolatum fuisse minùs verisimile videri, mihi nullum negotium facessit: hæc enim sumi possunt quasi κατ' εἰρωνείαν dicta. Apud Lucianum in Parasito ille, Παπαί! οἵ χρῆμα ἀποφαίνη τὸν ἀθρασύτατον! ὥστε καὶ αὐτὸς ἤδη βέλτιον δοκῶ παρεσκευάσθαι ἀντὶ τούτου ὃς εἰμι. Quin & hodie in communi sermone effunduntur multa hujusmodi, ubi oris & animi consensus tamen nullus. At Græci ἐν ὀλίγῳ exposuerunt, ἐν ὀλίγῳ λόγων ἀγῶνι. Sic & ferè in Helena Euripides, πολλ' ἀνήρου μ' ἐν ὀλίγῳ· *in paucis me multa interrogasti.* Rescripsit Amicus mihi se hoc χρόνῳ suppleri malle: q. d. Agrippa, Christianum me nimis citò fieri vis: tantilli spatii non est opus à patrio me ad tuum cultum transire. Est is amicus, Nobiliss. Theophilus Milleterius, *Vir* (quod Plinius de Virginio suo) *probitate morum, varietate operum monstrabilis*, mihíque multis meritò nominibus charissimus. Nec caret veri specie conjectura ista. Arrianus 1. 15. in Epictetum, Σευκῆς μὲ καρπὸς ἄφνω καὶ μίᾳ ὥρᾳ ἐτελειώθη· γνώμης δ' ἀνθρώπου καρπὸν θέλεις ὕπω δι' ὀλίγου καὶ εὐκόλως κτήσασθαι; Ubi vides eundem sensum, nec dissimili adeò locutione expressum.

Com. 29. καὶ πάντας τοὺς ἀκούοντάς μου σήμερον, γενέσθαι τοιούτους οἵοῖς κἀγώ εἰμι, &c.] Idem 1. 7. 7. ad Corinthios, Θέλω καὶ πάντας ἀνθρώπους ὡς καὶ ἐμαυτὸν εἶναι.

Com. 30. καὶ οἱ συγκαθήμενοι αὐτοῖς] Adsessores eorum: χιλίαρχοι nempe, καὶ ἄνδρες οἱ κατ' ἐξοχὴν τῆς πόλεως ὄντες· suprà 25. 23.

Com. 31. καὶ ἀναχωρήσαντες, &c.] Non domum (ut eximio H. Grotio visum) at in cubiculum aliquod tribunali adjunctum. Quod hîc πρὸς ἀλλήλους ἐλάλουν, suprà 4. 15. in negotio simili est, Συνέβαινον πρὸς ἀλλήλους.

Κεφ. κζ'.

1. Ὡς δὲ ἐκρίθη τοῦ ἀποπλεῖν ἡμᾶς εἰς τὴν Ἰταλίαν, παρεδίδουν τόν τε Παῦλον καί τινας ἑτέρους δεσμώτας ἑκατοντάρχῃ, ὀνόματι Ἰουλίῳ σπείρης Σεβαστῆς.

2. Ἐπιβάντες δὲ πλοίῳ Ἀδραμυττηνῷ μέλλοντες πλεῖν

Versio Vulgata.

1. UT autem judicatum est navigare eum in Italiam, & tradi Paulum cum reliquis custodiis Centurioni nomine Julio cohortis Augustæ.

2. Ascendentes navem Adrumetinam inci-

πλεῖν τὰς κατὰ τὴν Ἀσίαν τόπους, ἀνήχθημεν, ὄντος σὺν ἡμῖν Ἀριστάρχου Μακεδόνος Θεσσαλονικέως.

3. Τῇ τε ἑτέρᾳ κατήχθημεν εἰς Σιδῶνα. φιλανθρώπως τε ὁ Ἰούλιος τῷ Παύλῳ χρησάμενος, ἐπέτρεψε πρὸς τοὺς φίλους πορευθέντα ἐπιμελείας τυχεῖν.

4. Κἀκεῖθεν ἀναχθέντες ὑπεπλεύσαμεν τὴν Κύπρον, διὰ τὸ τοὺς ἀνέμους εἶναι ἐναντίους.

5. Τό τε πέλαγος τὸ κατὰ τὴν Κιλικίαν καὶ Παμφυλίαν διαπλεύσαντες, κατήλθομεν εἰς Μύρα τῆς Λυκίας.

6. Κἀκεῖ εὑρὼν ὁ ἑκατόνταρχος πλοῖον Ἀλεξανδρῖνον πλέον εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἐνεβίβασεν ἡμᾶς εἰς αὐτό.

7. Ἐν ἱκαναῖς δὲ ἡμέραις βραδυπλοοῦντες, καὶ μόλις γενόμενοι κατὰ τὴν Κνίδον, μὴ προσεῶντος ἡμᾶς τοῦ ἀνέμου, ὑπεπλεύσαμεν τὴν Κρήτην κατὰ Σαλμώνην.

8. Μόλις τε παραλεγόμενοι αὐτὴν, ἤλθομεν εἰς τόπον τινὰ καλούμενον Καλοὺς λιμένας· ᾧ ἐγγὺς ἦν πόλις Λασαία.

9. Ἱκανοῦ δὲ χρόνου διαγενομένου, καὶ ὄντος ἤδη ἐπισφαλοῦς τοῦ πλοός, διὰ τὸ καὶ τὴν νηστείαν ἤδη παρεληλυθέναι, παρῄνει ὁ Παῦλος,

10. Λέγων αὐτοῖς, Ἄνδρες, θεωρῶ ὅτι μετὰ ὕβρεως καὶ πολλῆς ζημίας οὐ μόνον τοῦ φορτίου καὶ τοῦ πλοίου ἀλλὰ καὶ τῶν ψυχῶν ἡμῶν μέλλειν ἔσεσθαι τὸν πλοῦν.

11. Ὁ δὲ ἑκατόνταρχος τῷ κυβερνήτῃ καὶ τῷ ναυκλήρῳ ἐπείθετο μᾶλλον ἢ τοῖς ὑπὸ τοῦ Παύλου λεγομένοις.

12. Ἀνεύθετου δὲ τοῦ λιμένος ὑπάρχοντος πρὸς παραχείμασίαν, οἱ πλείους ἔθεντο βουλὴν ἀναχθῆναι κἀκεῖθεν, εἴ πως δύναιντο καταντήσαντες εἰς Φοίνικα παραχειμάσαι, λιμένα τῆς Κρήτης βλέποντα κατὰ Λίβα καὶ κατὰ Χῶρον.

13. Ὑποπνεύσαντος δὲ Νότου, δόξαντες τῆς προθέσεως κεκρατηκέναι, ἆραντες Ἄσσον, παρελέγοντο τὴν Κρήτην.

14. Μετ' οὐ πολὺ δὲ ἔβαλε κατ' αὐτῆς ἄνεμος τυφωνικὸς, ὁ καλούμενος Εὐροκλύδων.

15. Συναρπασθέντος δὲ τοῦ πλοίου καὶ μὴ δυναμένου ἀντοφθαλμεῖν τῷ ἀνέμῳ, ἐπιδόντες ἐφερόμεθα.

16. Νησίον δέ τι ὑποδραμόντες καλούμενον Κλαῦδον, μόλις ἰσχύσαμεν περικρατεῖς γενέσθαι τῆς σκάφης.

17. Ἣν ἄραντες, βοηθείαις ἐχρῶντο, ὑποζωννύντες τὸ πλοῖον· φοβούμενοί τε μὴ εἰς τὴν Σύρτιν ἐκπέσωσι, χαλάσαντες τὸ σκεῦος, οὕτως ἐφέροντο.

18. Σφοδρῶς δὲ χειμαζομένων ἡμῶν τῇ ἑξῆς ἐκβολὴν ἐποιοῦντο.

19. Καὶ τῇ τρίτῃ αὐτόχειρες τὴν σκευὴν τοῦ πλοίου ἐρρίψαμεν.

20. Μήτε δὲ ἡλίου, μήτε ἄστρων ἐπιφαινόντων ἐπὶ πλείονας ἡμέρας, χειμῶνός τε οὐκ ὀλίγου ἐπικειμένου, λοιπὸν περιῃρεῖτο πᾶσα ἐλπὶς τοῦ σῴζεσθαι ἡμᾶς.

21. Πολλῆς δὲ ἀσιτίας ὑπαρχούσης, τότε σταθεὶς ὁ Παῦλος ἐν μέσῳ αὐτῶν, εἶπεν, Ἔδει μέν, ὦ ἄνδρες, πειθαρχήσαντάς μοι, μὴ ἀνάγεσθαι ἀπὸ τῆς Κρήτης, κερδῆσαί τε τὴν ὕβριν ταύτην καὶ τὴν ζημίαν.

22. Καὶ τανῦν παραινῶ ὑμᾶς εὐθυμεῖν· ἀποβολὴ γὰρ ψυχῆς οὐδεμία ἔσται ἐξ ὑμῶν, πλὴν τοῦ πλοίου.

pientes navigare circa Asiæ loca, sustulimus, perseverante nobiscum Aristarcho Macedone Thessalonicensi.

3. Sequenti autem die devenimus Sidonem. Humanè autem tractans Julius Paulum, permisit ad amicos ire, & curam sui agere.

4. Et indè cùm sustulissemus, subnavigavimus Cyprum: propterea quòd essent venti contrarii.

5. Et pelagus Ciliciæ & Pamphyliæ navigantes, venimus Lystram, quæ est Lyciæ.

6. Et ibi inveniens Centurio navem Alexandrinam navigantem in Italiam, transposuit nos in eam.

7. Et cùm multis diebus tardè navigaremus, & vix deveniſſemus contra Gnidum prohibente nos vento, adnavigavimus Cretæ juxta Salmonem.

8. Et vix juxtà navigantes, venimus in locum quendam qui vocatur Boni-portus, cui juxtà erat civitas Thalassa.

9. Multo autem tempore peracto, & cùm jam non esset tuta navigatio, eò quòd jejunium jam præteriisset, consolabatur Paulus,

10. Dicens eis, Viri, video quoniam cum injuria & multo damno non solùm oneris & navis, sed etiam animarum nostrarum incipit esse navigatio.

11. Centurio autem gubernatori & nauclero magis credebat, quàm his quæ à Paulo dicebantur.

12. Et cùm aptus portus non esset ad hyemandum, plurimi statuerunt consilium navigare indè, si quomodo possent devenientes Phœnicem, hyemare, portum Cretæ respicientem ad Africum & ad Corum.

13. Aspirante autem Austro, æstimantes propositum se tenere, cùm sustulissent de Asson, legebant Cretam.

14. Non post multum autem misit se contra ipsam ventus Typhonicus qui vocatur Euroaquilo.

15. Cúmq; arrepta esset navis, & non posset conari in ventum, datâ nave flatibus, ferebamur.

16. In insulam autem quandam decurrentes, quæ vocatur Cauda, potuimus vix obtinere scapham.

17. Quâ sublatâ, adjutoriis utebantur, accingentes navem, timentes nè in Syrtim inciderent, summisso vase sic ferebantur.

18. Validè autem nobis tempestate jactatis, sequenti die jactum fecerunt.

19. Et tertiâ die suis manibus armamenta navis projecerunt.

20. Neque autem sole, neque sideribus apparentibus per plures dies, & tempestate non exiguâ imminente, jam ablata erat spes omnis salutis nostræ.

21. Et cùm multa jejunatio fuisset, tunc stans Paulus in medio eorum, dixit, Oportebat quidè, ô viri, audito me, non tollere à Creta, lucríque facere injuriam hanc & jacturam.

22. Et nunc suadeo vobis bono animo esse: amissio enim nullius animæ erit ex vobis, præterquam navis.

23. Παρέστη

23. Παρέστη γάρ μοι τῇ νυκτὶ ταύτῃ ἄγγελος τοῦ Θεοῦ οὗ εἰμι, ᾧ καὶ λατρεύω·

24. λέγων, Μὴ φοβοῦ Παῦλε· Καίσαρί σε δεῖ παραστῆναι· καὶ ἰδοὺ, κεχάρισταί σοι ὁ Θεὸς πάντας τοὺς πλέοντας μετὰ σοῦ.

25. Διὸ εὐθυμεῖτε, ἄνδρες· πιστεύω γὰρ τῷ Θεῷ ὅτι οὕτως ἔσται κατὰ τὸν τρόπον λελάληταί μοι.

26. Εἰς νῆσον δέ τινα δεῖ ἡμᾶς ἐκπεσεῖν.

27. Ὡς δὲ τεσσαρεσκαιδεκάτη νὺξ ἐγένετο, διαφερομένων ἡμῶν ἐν τῷ Ἀδρίᾳ, κατὰ μέσον τῆς νυκτὸς ὑπενόουν οἱ ναῦται προσάγειν τινὰ αὐτοῖς χώραν.

28. Καὶ βολίσαντες, εὗρον ὀργυιὰς εἴκοσι· βραχὺ δὲ διαστήσαντες, καὶ πάλιν βολίσαντες, εὗρον ὀργυιὰς δεκαπέντε.

29. Φοβούμενοί τε μήπως εἰς τραχεῖς τόπους ἐκπέσωσιν, ἐκ πρύμνης ῥίψαντες ἀγκύρας τέσσαρας, ηὔχοντο ἡμέραν γενέσθαι.

30. Τῶν δὲ ναυτῶν ζητούντων φυγεῖν ἐκ τοῦ πλοίου, καὶ χαλασάντων τὸ σκάφος εἰς τὴν θάλασσαν, προφάσει ὡς ἐκ πρῴρας μελλόντων ἀγκύρας ἐκτείνειν·

31. Εἶπεν ὁ Παῦλος τῷ ἑκατοντάρχῃ καὶ τοῖς στρατιώταις, Ἐὰν μὴ οὗτοι μείνωσιν ἐν τῷ πλοίῳ, ὑμεῖς σωθῆναι οὐ δύνασθε.

32. Τότε οἱ στρατιῶται ἀπέκοψαν τὰ σχοινία τοῦ σκάφους, καὶ εἴασαν αὐτὸ ἐκπεσεῖν.

33. Ἄχρι δὲ οὗ ἔμελλεν ἡμέρα γίνεσθαι, παρεκάλει ὁ Παῦλος ἅπαντας μεταλαβεῖν τροφῆς, λέγων, Τεσσαρεσκαιδεκάτην σήμερον ἡμέραν προσδοκῶντες, ἄσιτοι διατελεῖτε, μηδὲν προσλαβόμενοι.

34. Διὸ παρακαλῶ ὑμᾶς προσλαβεῖν τροφῆς· τοῦτο γὰρ πρὸς τῆς ὑμετέρας σωτηρίας ὑπάρχει· οὐδενὸς γὰρ ὑμῶν θρὶξ ἐκ τῆς κεφαλῆς πεσεῖται.

35. Εἰπὼν δὲ ταῦτα, καὶ λαβὼν ἄρτον, εὐχαρίστησε τῷ Θεῷ ἐνώπιον πάντων, καὶ κλάσας ἤρξατο ἐσθίειν.

36. Εὔθυμοι δὲ γενόμενοι πάντες, καὶ αὐτοὶ προσελάβοντο τροφῆς.

37. Ἦμεν δὲ ἐν τῷ πλοίῳ αἱ πᾶσαι ψυχαὶ, διακόσιαι ἑβδομήκοντα ἑξ.

38. Κορεσθέντες δὲ τροφῆς, ἐκούφιζον τὸ πλοῖον, ἐκβαλλόμενοι τὸν σῖτον εἰς τὴν θάλασσαν.

39. Ὅτε δὲ ἡμέρα ἐγένετο, τὴν γῆν οὐκ ἐπεγίνωσκον· κόλπον δέ τινα κατενόουν ἔχοντα αἰγιαλὸν, εἰς ὃν ἐβουλεύσαντο, εἰ δύναιντο, ἐξῶσαι τὸ πλοῖον.

40. Καὶ τὰς ἀγκύρας περιελόντες εἴων εἰς τὴν θάλασσαν, ἅμα ἀνέντες τὰς ζευκτηρίας τῶν πηδαλίων· καὶ ἐπαίραντες τὸν ἀρτέμωνα τῇ πνεούσῃ, κατεῖχον εἰς τὸν αἰγιαλόν.

41. Περιπεσόντες δὲ εἰς τόπον διθάλασσον, ἐπώκειλαν τὴν ναῦν· καὶ ἡ μὲν πρῷρα ἐρείσασα ἔμενεν ἀσάλευτος, ἡ δὲ πρύμνα ἐλύετο ὑπὸ τῆς βίας τῶν κυμάτων.

42. Τῶν δὲ στρατιωτῶν βουλὴ ἐγένετο ἵνα τοὺς δεσμώτας ἀποκτείνωσι, μήτις ἐκκολυμβήσας διαφύγοι.

43. Ὁ δὲ ἑκατόνταρχος, βουλόμενος διασῶσαι τὸν Παῦλον, ἐκώλυσεν αὐτοὺς τὸ βουλήματος, ἐκέλευσέ τε τοὺς δυναμένους κολυμβᾶν, ἀποῤῥίψαντας πρώτους, ἐπὶ τὴν γῆν ἐξιέναι·

44. καὶ τοὺς λοιποὺς, οὓς μὲν ἐπὶ σανίσιν, οὓς δὲ ἐπί τινων τῶν ἀπὸ τοῦ πλοίου· καὶ οὕτω ἐγένετο πάντας διασωθῆναι ἐπὶ τὴν γῆν.

23. Astitit enim mihi hâc nocte angelus Dei cujus sum ego, & cui deservio,

24. Dicens, Nè timeas, Paule, Cæsari te oportet assistere: & ecce donavit tibi Deus omnes qui navigant tecum.

25. Propter quod bono animo estote, viri: credo enim Deo, quia sic erit quemadmodum dictum est mihi.

26. In insulâ autẽ quãdã oportet nos devenire.

27. Sed postea quàm quartadecima nox supervenit, navigantibus nobis in Adria circa mediam noctem, suspicabantur nautæ apparere sibi aliquam regionem.

28. Qui & summittentes bolidem, invenerunt passus viginti: & pusillum indè separati, invenerunt passus quindecim.

29. Timentes autem nè in asperâ loca incideremus, de puppi mittentes ancoras quatuor, optabant diem fieri.

30. Nautis verò quærentibus fugere de navi, cùm misissent scapham in mare, sub obtentu quasi inciperent à prora ancoras extendere,

31. Dixit Paulus Centurioni & militibus, Nisi hi in navi manserint, vos salvi fieri non potestis.

32. Tunc abscisderunt milites funes scaphæ, & passi sunt eam excidere.

33. Et cùm lux inciperet fieri, rogabat Paulus omnes sumere cibum, dicens, Quartadecimâ die hodie exspectantes jejuni permanetis, nihil accipientes.

34. Propter quod rogo vos accipere cibum pro salute vestra: quia nullius vestrûm capillus de capite peribit.

35. Et cùm hæc dixisset, sumens panem, gratias egit Deo in conspectu omnium: & cùm fregisset, cœpit manducare.

36. Animæquiores autem facti omnes, & ipsi sumpserunt cibum.

37. Eramus verò universæ animæ in navi ducentæ septuaginta sex.

38. Et satiati cibo alleviabant navem, jactantes triticum in mare.

39. Cùm autem dies factus esset, terram non agnoscebant: sinum verò quendam considerabant habentem litus, in quem cogitabant, si possent ejicere navem.

40. Et cùm ancoras sustuliissent, committebant se mari, simul laxantes juncturas gubernaculorum: & levato artemone secundùm auræ flatum, tendebant ad litus.

41. Et cùm incidissemus in locum dithalassum, impegerunt navem: & prora quidem fixa manebat immobilis: puppis verò solvebatur à vi maris.

42. Militum autem consilium fuit ut custodias occiderent: nequis cùm enatasset, effugeret.

43. Centurio autem volens servare Paulum, prohibuit fieri: jussítq; eos qui possent natare, emittere se primos, & evadere, & ad terram exire.

44. Et cæteros alios in tabulis ferebant: quosdam super ea quæ de navi erant. Et sic factum est ut omnes animæ evaderent ad terram.

Ad

Ad Cap. XXVII.

Com. 1. Ἐκείθη] Hesychius, ex hoc loco, Ἐκεῖθι, ἀεὶθι.

Com. 2. ὄν]Θ σὺν ἡμῖν, &c.] Vulgat. *perseverante nobiscum*; legit nempe μένοντ]Θ.

Com. 3. ἐπέτρεψε πρὸς τὸν φίλους πορευθέντα, ἐπιμελείας τυχεῖν] i. πορεύεσθαι ἵνα ἐπιμελείας τύχῃ. Vide suprà ad 24. 23. notata.

Com. 6. πλοῖον Ἀλεξανδρῖνον πλέον εἰς τὴν Ἰταλίαν] Cum onere frumenti: infrà com. 38. Vide omnino l. 6. Cod. de Navicul. & Naucler.

Com. 7. βραδυπλοούντες] Non ob oneris magnitudinem, ut accepit Syrus: sed ob ventos adversos, (suprà com. 4.) & spatium maris tantillum tot diebus emensum. Nec mirum hoc eos queri qui sinus obliquabant, cùm qui ferentibus utuntur ventis se satis demoratos putent. *Navigantibus etiam cita navigatio tarda videtur*, inquit Servius ad Æneid. 5.

Ibid. μόλις τε παραλεγόμενοι αὐτὴν] Παραλέγεσθαι est vox nautica. Æneid. 3.

——*Crebris legimus freta concita terris.*

Ubi Servius, *Præterimus: tractus autem sermo à nautis: quòd funem legendo, id est, colligendo, aspera loca pratereunt.* μόλις difficultatem innuit, ut bene hîc Viri summi adnotarunt. Excellenter autem (quod eosdem præteriit) in naufragiis & discriminibus marinis ea vox ponitur. Plutarchus in de Mul. virtut. Περὶ τῆς Θύμβριν πόλεμον ὄρμοις καὶ ναυλόχοις ἀναγκαίως μόλις ὑποδεχομένης, &c. quod & pluribus σὺν Θεῷ monstrabimus ad ea 2. Milesi. *Et nos omnibus amissis, vix enatavimus.* Vide interim Euripidis locum infrà ad 44. adductum.

Com. 9. καὶ ὄν]Θ ἤδη ἐπισφαλοῦς τοῦ πλοὸς, διὰ τὸ καὶ τὴν νηστείαν ἤδη παρελθεῖν] Atque ità Octobris mense currente vel ingruente. Vide quæ hîc aliis notata, & adde hæc Philostrati 4. 4. Μετόπωρον ἤδη ἐτύγχανε καὶ ἡ θάλαττα ἤπλου βεβαία.

Com. 11. τῷ κυβερνήτῃ καὶ τῷ ναυκλήρῳ] Plutarchus in Convivio, Πυθόμενον τοῦ τε ναυκλήρου τὸν πλοῦν, καὶ τοῦ κυβερνήτου. In navibus major horum cæteris autoritas erat. Artemidorus 1. 37. officiorum nauticorum gradus enumerans, Ἀρχὴ, &c. πρωρέως ὁ κυβερνήτης, κυβερνήτου δὲ ὁ ναύκληρος. His, ut in arte sua versantibus, Centurio heic auscultandum censuit; Pauli tanquam inepta suggerentis verba surdâ aure præterivit.

Com. 12. Ἀνεύθετον ὑπάρχον]Θ πρὸς παραχείμασίαν, &c.] Hesychius, Ἀνεύθετον, ἀχρήστου· fortasse ex hoc Lucæ loco. Illa πρὸς παραχείμασίαν mirabile est tanto à magnis Viris consensu exponi, *ad tempestatem vitandam*: cùm tardæ minúsque tutæ navigationis quidem, at nondum ulla hîc mentio tempestatis appareat. Satisfecerunt mihi Vetus cum recentiore, qui *ad hiemandum*, vel *hibernandum*. Glossæ, Παραχειμάζω, *hiberno*. Παραχειμασία, *hiematio, hibernium*. Aliud Glossarium, *Hiemo*, παραχειμάζω· Virgil. 4. *Hibernam Lyciam*: ubi Servius, *Non asperam, sed aptam hiemare cupientibus.* Vide & infrà 28. 11.

Ibid. ἔθεντο βουλὴν] Vetus, *statuerunt consilium*: Recentior *plerique consulti decreverunt*: molestè. Videtur Latinismus. Vertas ad verbum ex Petronio, *consilium posuerunt.*

Ibid. βλέποντα κατὰ Λίβα, &c.] Et hoc bene Græcè dictum. Herodian. Ἀπὸ τῆς Ἀρκτῴας θαλάσσης ὁπὸ τῆς μεσημβρείαν βλέπουσι. Idem lib. 6. Πρὸς τὰ Ἀρκτῷα μέρη τῆς βαρβάρου γῆς βλέπουσι.

Com. 13. Ὑποπνεύσαν]Θ τοῦ Νότου] Leniter spirante. Talem lenitudinem sic Seneca expressit,

——*Aura primò lenis impellit rates*
Allapsa velis: unda vix jactu levis
Tranquilla Zephyri mollis afflatu tremit.

Apud Juvenalem est

——*Modicâ non multùm fortior aurâ*
Ventus——

Hesychius (ex Hesiodo, cujus versus infrà adducemus) Τρηχὺν ἀέντων, μαλακῶς πνεόντων. Virgilius,

——*Lenis crepitans vocat Auster in altum.*

Cato apud Charisium, *Indè omnem classem ventus Auster lenis fert.*

Com. 14. ἄνεμ]Θ Τυφωνικὸς] Pollux 1. 9. § 17. Ἄνεμ]Θ βίαι]Θ, Χάληες, Τύφων. Hesiodus Theogoniâ,

Ἐκ δὲ Τυφωέως ἐσ' ἀνέμων μὴ]Θ ὑγρὴν ἀέντων.

Ibid. καλούμ]Θ Εὐροκλύδων] Quæ afferuntur pro Εὐροκλύδων sunt quidem probabilia: non alteram nisi deliberatò tamen sperni lectionem velim. Gellius 1. 22. *Sunt porrò alia quædam nomina* (de ventis agit) *quæ incolæ in suis quisque regionibus fecerunt, aut ex locorum vocabulis in quibus colunt, aut ex aliqua causa quæ ad faciendum vocabulum acciderat.* Ad quæ postrema referri potest Εὐροκλύδων iste, à magnis, quos ciere fluctus solebat, ità, ut videtur, vocatus: nec tamen eos audio qui Εὐρυκλύδων legunt. Virgilius,

Aut ubi navigiis violentior incidit Eurus,
Nosse quot Ionii veniunt ad littora fluctus.

Aristides ἱερ. λόγ. 2. Αὖρά τις ὑπῆρχεν, καὶ περαιτέρω πεζεύοντων Εὖρ]Θ ἤδη λαμπρὸς, καὶ πέλ]Θ ἐξερράγη πνεῦμα ὄξαιον· id est, ut hoc loco, τυφωνικὸς ἄνεμ]Θ.

Com. 15. Συναρπασθέντ]Θ δὲ τοῦ πλοίου] Circumactâ, vel circumtortâ, nave procellæ vi: id puto hîc valere verbum Συναρπάζεσθαι. Artemidorus 2. 2. χειμῶνι βιαίῳ τὴν ναῦν συχνεθείσης dixit. Petronius, *Sed nec certos fluctus ventus impulerat, nec quò destinaret cursum gubernator sciebat. Siciliam modò ventus dabat, sapissimè Italici littoris Aquilo possessor convertebat hanc illuc obnoxiam ratem*: id est, σωήρπασεν. Nec ventis tantùm, sed & vorticibus vim vocis hujus attributam videas. Curtius lib. 9. *Ipse Rex in rapidissimos vortices incidit, quibus intorta navis, obliqua, & gubernaculi impatiens agebatur.* Virgilius,

——*Illum ter fluctus ibidem*
Torquet agens circùm, & rapido vorat æquore vortex.

Petronius, *At illum vociferantem in mare ventus excussit, repetitúmque infesto gurgite procella circumegit atque hausit.*

Ibid. καὶ μὴ δυναμένου ἀντοφθαλμεῖν τῷ ἀνέμῳ] Optimè vertebat ille qui *obniti* vertebat. Virgilius,

Consurgunt venti, atque in nubem cogitur aër:
Nec nos obniti contrà, nec tendere tantum
Sufficimus.——

Lucretius de Epicuro & religione loquens,

Primùm Graius homo mortales tollere contrà
Est oculos ausus, primúsque obsistere contrà.

id est, ἀντοφθαλμεῖν ἐτόλμησε. De figurato istius vocis usu multa alii notarunt: quibus adde Sirachidis ista 19. 5. Ὁ ἀντοφθαλμῶν ἡδοναῖς, ταχὺ πεσεῖται τῷ ζωλῷ αὐτῆς· quam veram cum Viro summo lectionem etiam nos putamus: est enim quod Horatius *cupidinibus resistere* dixit, & Josephus Antiquit. 6. παθήμασιν ἀνθιστάμενον.

Ibid. ἐπιδόντες ἐφερόμεθα] Nave flatibus permissâ ferebamur,

Incerti quò fata ferant, ubi sistere detur.

Plinius in Panegyr. *Delatorum classis permissa omnibus ventis, coactáque vela tempestatibus pandere, iratósque fluctus sequi, quoscunque in scopulos detulisset.* Sic *navem tempestati permittere*, Seneca cap. 6. ad Marciam, quod Heliodori 1. ὀπτρεύειν & ἐνδιδόναι τῇ κυβερνήτου πρὸς τὸ ὑπερβάλλον κακοῦ ἐνδόντ]Θ, &c. καὶ τῇ Τύχῃ κυβερνᾶν ἐπιτρέψαντ]Θ· Virgil. simili descriptione,

——*Superat quoniam Fortuna, sequamur,*
Quáque vocat verti amus iter.

Lucanus,

——*Victus violento navita Coro*

Dat regimen ventis, ignavúmque arte relictâ
Puppis onus trahitur. ——

Statius,

——*Tunc arte relictâ*
Ingemit, & cæcas sequitur jam nescius undas.

Seneca Agamem.

Nil ratio & usus audet, ars cessit malis:
Tenet horror artus, omnis officio stupet
Navita relicto; remus effugit manus.
In vota miseros ultimus cogit timor.

Com. 16. Νυσίον διέπ σειρεμόντες] Plutarchus hanc vocem dativo junxit: verba ejus suprà ad com. 7. adduximus.

Ibid. μόλις ἰσχύσαμεν σειρεγκεῖν ἡμέρας τῆς σκάφης] Redigere eam in potestatem nostram. Simili sensu σειρεγκῆσαί τινος Simplicius in cap. 17. Epicteti. μόλις, difficulter, non sine multo labore. Maximus Tyrius, Μόγις, καὶ μὴ πραγμάτων, ζωὴ πολλῷ πόνῳ καὶ ἱδρῶτι. Vide suprà ad com. 7. dicta.

Com. 17. βοηθείας ἐχρῶντο, ὑποζωννύντες τὸ πλοῖον] Apollonius Argon. 1.

Νῆα δ' ὑπερβασίης Ἄργου ὑποδησόμεσθαι
Ἔζωσε, πάμπρωτον ἐϋρρείτῃ ἔνδοθεν ὅπλῳ
Τεινάμενοι ἐκάτερθεν, ἵν' ἀ δ' ἀερσίοιτο γόμφοις
Δόρατα, καὶ ῥοδίοιο βίλυ ἔχοι ἀντόσον·

ubi pro ἔνδοθεν puto ἔξωθεν legendum. Funes huic usui aptatos Græci ζωμάματα dixere. Hesychius, Ζωμάματα, ὑποζώματα, σχοινία καὶ μέσα τῶν ναῶν δεσμώματα. Glossæ, Ὑπόζωμα, *succinctum*. Illa βοηθείας ἐχρῶντο, non ad ὧν ἥψαντο, sed ad sequentia retulerim.

Ibid. μὴ εἰς τὸν Σύρτιν ἐκπέσωσι] Sic infrà 26, & 29. Sic & Euripides vocem ἐκπίπτειν posuit,

Λιβύης ἀλιρρόοις ἐκπεσόντα πρὸς πέτρας.

Ibid. χαλάσαντες τὸ σκεῦος] Verum est evadendis procellis cædi malos, vel dejici solere. Lucanus,

——*Quæcunq; levatæ*
Arboribus cæsis flatum effugêre prementem.

At vix est eo sensu ut alibi χαλᾶν occurrat: cum iis ergò sentimus qui *demisso* vertebant. Euripides,

Καὶ ναῦς γὰρ ἐνταῦθα πρὸς βίαν ποδὶ
Ἔβαψεν, ἔστη δ' ἄυδις ὧν χθαμὰ πόδα·

nec aliter hîc Theophylactus. Sic infrà com. 30. χαλᾶν τὸ σκάφος. Iidem rectè etiam, ut arbitror, illud σκεῦος non malum, sed cum appenso velo antemnam interpretantur. Ovidius,

Effugit hibernas demissa antemna procellas.

Seneca, *Quoties ventus increbuit, majórque est quàm expedit, antumna demittitur. Vela tempestati subducere*, apud Petronium habemus.

Com. 18. χειμαζομένων ἡμῶν] Vexatis jactatísque: sic ναῦται χειμαζόμενοι etiam Lucianus dixit.

Ibid. ἐκβολὴν ἐποιοῦντο] Juvenalis,

——*Decidere jactu*
Cœpit cum ventis. ——

Scholiastes, *De periculo & de vita cœpit paciscicum ventis: & jacturam mercium facere.* Adde Prisciani locum infrà ad 21. adductum. Achilles Tatius 3. Ὁ κυβερνήτης σκέλαδε ῥίπτειν τὸν φόρτον, διάκεισις ἦν ἐκ τῶν ἀργύρου καὶ χρυσοῦ πρὸς ἅπαντα τὰ ἐντελῶν· ἐγὰ πάντα ὁμοίως ἡκόντιζον.

Fundite quæ mea sunt dicebat cuncta Catullus,
Præcipitare volens etiam pulcerrima.——

Juvenalis citato loco. Est hæc inter ex voluntario & involuntario mixtas actiones. Videndus 3. 1. § 3. Nicomacheorum Interpres: qui inter alia & hæc habet, Τοῦτο ποιοῦσιν ἐπὶ σωτηρίᾳ καὶ ἀνάγκῃ καὶ ἧττον συμπλεόντων οἵ γε νῆας ἔχοντες.

Com. 19. αὐτόχειρες τῶν σκευῶν τοῦ πλοίου ἔρριψαν] Hinc ἀποσκευάζεσθαι. Suidas, Ἀποσκευάζεσθαι, ἀποτιθέμενοι βάρος, καὶ ἀποβαλόντες· ἐκ μεταφορᾶς τῆς διὰ τῶν ζάλων τῆς θαλάσσης ναυτῶν τὰ σκεύη τὰ νεὼς ἀπορριπτούντων. Ait Lucas αὐτόχειρες. Achilles Tatius ubi suprà, Πολλοὶ δὲ καὶ τῆς ἐμπορίας, αὐτοὶ τῆς οἰκείας λαμβάνοντες, ἐν οἷς εἶχον τὰς ἐλπίδας, ὥθουν ἐπειγόμενοι.

Com. 20. Μήτε ἡλίου, μήτε ἄστρων ὀπφαινόντων] Virgilius tempestatem describens,

Nam nec erant astrorum ignes, nec lucidus æthrâ
Siderea polus, obscuro sed nubila cœlo.

Ovidius Metam. 11. in re simili,

——*Caret ignibus æther,*
Cæcáque nox premitur tenebris hiemísque suísque.

Et pòst,

——*Inducta piceis è nubibus umbra*
Omne latet cœlum, duplicatáque noctis imago est.

Ibid. χειμῶνός τε ἐκ πολλοῦ ἐπικειμένου] Plutarchus Apophthegm. Reg. Μεγάλου τοῦ χειμῶνος γενομένου· & ibid. τοῦ χειμῶνος ἰσχυροῦ γενομένου. Artemidorus jam suprà adductus, χειμῶσι βιαίῳ καὶ νεὼς συχνοθείσης. Glossæ, χειμὼν γνοφώδης καὶ μέγας, *tempestas*. Virgilius 3.

——*Inhorruit unda tenebris,*
Noctem hiemémque ferens. ——

Ubi Servius, *Hiemem Græcè dixit, nam χειμὼν etiam tempestas à Græcis dicitur.* Idem ad Æn. 1. *Hiems duas res significat: aut tempus, (malim tempus anni) aut vim venti, per quam tempestas oritur.* Ἐπικεῖσθαι bene vertunt *incumbere*. Boetius Consolat. l. 2. *Nec tibi nimium valida tempestas incubuit. Flatum prementem* Ovidius paulò antè adductus dixit: potes & *urgente*. Glossæ, *Urgenet*, ἐπείγει, καταπιέζει, ἐπίκειται.

Com. 21. ἔδει μέν, ὦ ἄνδρες, πειθαρχήσαντάς μοι, &c.] Æneid. 11.

Antè equidem summa de re statuisse Latini,
Et vellem, & fuerat melius. ——

Ubi Servius, *Compendiosa locutio, cùm querimur non esse factum quod fieri debuit.*

Ibid. κερδῆσαί τε τὸν ὕβριν ταύτην καὶ τὴν ζημίαν] Vertit Recentior *vitare*: quo nil opus, cùm adeò eruditè Vetus *lucrifacere* dixerit. Valerian. Cimelienſis, *Minoris rixæ lucrum facit, qui manus suas alio feriente continuit.* Apuleius 8. *Sed quid morâ temporis dignum cruciatum lucraris? &c.* Himerius in Polemarchico, Οἱ μὲν ἄλλοι σύμπαντες τοσοῦτον ἐν τοῖς δεινοῖς κερδαίνειν ᾠήντο, ὅσον ἀπεῖναι πέρσας τὴν πόλεων. Ità in Photii σωαγωγῇ, & Stephani editione: at in codice MS. Augustano (cujus penes me apographum est, non hujus, sed & aliarum ejusdem μελετῆς tertiâ plus parte auctius) legitur, τοσοῦτον ὀπὶ τὰ δεινὰ κερδαίνειν ᾠοντο. Legerim, (extrito τῷ ὀπὶ) τοσοῦτον τὰ δεινὰ κερδαίνειν, &c. Causam locutionis jam alii explicarunt. Erasmus qui *accersere* vertebat, negantêmque particulam repetebat, videtur plus æquo suo arbitrio indulsisse. Ζημία hîc est mercium & rerum pretiosarum damnum. Theodorus Priscianus, *Naves pressæ onere, cùm gravi tempestate jactantur, solum habent ex damno remedium.* ὕβεις, tempestatis incommoda & injurias notat. Sic in Pollucis Onomastico ὑβεισὴς ἄνεμος· & apud Cæsarem, si rectè memini, *ventorum contumeliæ.*

Com. 22. Θαρσῶ ὑμᾶς εὐθυμεῖν] De seipso Nicolaus Damascenus, Ὅπη κίνδυνος καταλάβοι ἐκ πολεμίων ἢ λῃστῶν, ἢ διανόσου, ἢ χειμῶνα καὶ θάλατταν, ἢ ἄνεμος πῶς, ὅτω σφόδρα εὐψυχος ἦν, ὥστε καὶ τοῖς ἄνοις ἀεὶ θαρρεῖν παρεῖχεν, ὑπόσοι κινυνοὶ ἦσαν αὐτῷ τὸ κινδυνώδες.

Ibid. ἀκολουθὴ δὲ ψυχῆς εὐθυμία ἔσται] Quasi diceret, Αἱ τείχες τὰ κεφαλῆς ὑμῶν πεύθυμον ἦ, μὴ ὧν φοβεῖσθε, Luc. 12. 7. vide & infrà com. 34. Tutò autem affirmare hoc poterat qui Angelum sponsorem habuit, infrà com. 24. Augustinus de matre sua Confess. 6. 1. *Per marina discrimina ipsos nautas consolabatur, à quibus rudes abyssi viatores consolari solent, pollicens iis perventionem cum salute, quia hoc ei tu (Deus) per somnium pollicitus eras.*

Ibid. ἐγώ εἰμι] Psalmista 119. 94. Σός εἰμι ἐγώ. Vide & Esaiæ 44. 5. Philip. 4. 19. 1 Cor. 6. 20. Lactantius 1. 11. *Per quem sumus, & cujus toti sumus.* Minucius de Christiano, *Libertatem suam adversùs Reges & Principes erigit: soli Deo, cujus est, cedit.* Tertullianus Apologetico, *Omnium Deus est; cujus, velimus aut nolimus omnes sumus:* καὶ φύσιν, vel καὶ κλῆσιν nempe, etiamsi nolimus: sic verba intelligenda illa. At Paulus σεμνύεται etiam se Dei profitetur: subdit enim, ᾧ καὶ λατρεύω. Theophylactus ad Luc. 12.

Δύο

Δύο τρόποι εἰσὶ καθ' ὃς βασιλεύει ἡμῶν πάντων ὁ Θεός· ὁ μὲν καὶ μὴ βουλομένων, ὁ δὲ βουλομένων· οἷον πλέγω, δεσπότης ἐστὶν ἐμοῦ κἂν μὴ θέλω, καθὸ δημιουργός μου ἐστίν· ἔστι δὲ καὶ δεσπότης ἐμὸς πάλιν, ὅταν διὰ τῆς ἐντολῆς ἐργασίας τὸ θέλημα αὐτοῦ πληρῶ ὡς δοῦλος συγνώμων. Similia ad 1 Tim. 6. 11. Theodoretus, atque idem Theophylactus.

Ibid. ᾧ καὶ λατρεύω] 2 Tim. 1. 3. ᾧ ἀπὸ προγόνων λατρεύω & Rom. 1. 9. ᾧ ἐν τῷ πνεύματί μου λατρεύω.

Com. 24. κεχάρισταί σοι ὁ θεὸς πάντας τοὺς πλέοντας μετὰ σοῦ] *Tibi donat*, id est, propter te salvos facit. Salvianus de Deo & urbe Ninives, *Declarans scilicet propter sinceritatem innocentium se etiam culpis nocentium pepercisse.* Lactantius 5. 18. *Non potest fieri quin hominem justum inter discrimina tempestatum atque bellorum cœlestis tutela custodiat: ac non, etiamsi cum parricidis ac nocentibus naviget, aut malis quoq; parcatur, ut una justa & innocens anima liberetur, aut certe pereuntibus cæteris sola servetur.* Philostratus 4. 4. χειμῶνος, καὶ πυρὸς, καὶ τῆς χαλεπωτάτων κειρίᾳ τὸν ἄνδρα (Apollonium) ἠγάμενοι, ξυνεμβαίνειν ἤθελον, καὶ ἐδέοντο προσδοῦναί σφισι τὸ κοινωνίας τοῦ πλοίου.

Com. 25. πιστεύω γὰρ τῷ Θεῷ ὅτι οὕτως ἔσται καθ' ὃν τρόπον λελάληταί μοι] Ità accepi enim ab ore nuncii ejus, cujus nuda promissa humanis omnibus juramentis certiora. Philo in de Caino & Abele, Τοῦ πιστεύεσθαι χάριν ἀπασῶν μᾶλλον ἀφορμὰς ἔχουσιν εἰς ὅρκον οἱ ἄνθρωποι· ὁ δὲ θεὸς καὶ λέγων πιστός ἐστι. Luc. 1. 45. Μακάρια ἡ πιστεύσασα, ὅτι ἔσται τελείωσις αὐτῇ παρὰ Κυρίου. Rom. 4. 20, 21. de Abrahamo, Ἐδυναμώθη τῇ πίστει, &c. πληροφορηθεὶς ὅτι ὃ ἐπήγγελται, δυνατός ἐστι καὶ ποιῆσαι. Vide & Joh. 4. 50. item 2 Tim. 1. 12. Apud Heliodorum 2. Ταῦτα μὲν οὕτως ἔσται, καὶ χρὴ πιστεύειν.

Com. 27. διαφερομένων ἡμῶν ἐν τῷ Ἀδρίᾳ] Huc illuc jactatis nobis. Sic ἐλαύνεσθαι καὶ διαφέρεσθαι Plutarchus in de Fortuna junxit. Suprà 13. 49. hanc eandem vocem affini significatione habuimus.

Ibid. παρηνόουν οἱ ναύται προσέχειν τινὰ αὐτοῖς χώραν] Non leve taliin discrimine solatium. Plautus Menæchm.

Nulla est voluptas navitis, Messenio,
Major, meo animo, quàm quando ex alto procul
Terram conspiciunt. ———

Vide & Artemidorum infrà ad com. 39. adducendum. Locutionem προσάγειν, &c. bene observavit recentior Interpres. Achilles Tatius 2. Τῶν ἐωρῶμεν ὑπὸ τῆς νεὼς καὶ μικρὸν ἀναχωροῦσας, ὡς αὐτῶν πλέουσας. Simplicius in cap. 38. Epicteti, Οἱ πέτρας τινὸς παραλίας κάλων ἐξάψαντες, καὶ τῷ ἐκείνου ὀπισθάδης ἑαυτοὺς τε καὶ τὸ ἀκάτιον τῇ πέτρᾳ προσάγοντες, διὰ ἀπειρίαν ἃ δοκοῦσιν αὐτοὶ τῇ πέτρᾳ προσέναι, ἀπὸ τῆς πέτρας καθ' ὀλίγον ἐπ' αὐτοὺς ἰέναι. Lucretius,

Quâ vehimur navis, fertur cùm stare videtur:
Quæ manet in statione, ea præter creditur ire.
Et fugere ad puppim colles campíq; videntur,
Quos agimus præter navim, ventísq; volamus.

Virgilius 2.

Quarto terra die primùm se attollere contrà
Visa. – ———

Ubi Servius, *Quoties propinquamus littoribus, terra exsurgere videtur.* Et alibi,

———*Quanquam secreta parentis*
Anchisæ domus, arboribúsq; obtecta recessit.

Servius, *Speciosa translatio, quoties rei mobilis ad immobilem, vel è contrà, officium transfertur.*

Com. 29. ῥίψαντες ἀγκύρας]

—— *Nam sine funibus*
Vix durare carina
Possunt imperiosius
Æquor. ——

Apud Hesychium in Ἐπάρξεσθαι χοινίον, Ἐν χειμῶσι τοῖς χοινίοις πεδῆσαι· id est, anchoris, quæ funibus alligatæ: vel saltem saxis littoralibus, quibus funes alligati.

Ibid. τέτρασι] Pindarus Olymp. 6.

Ἀγαθαὶ δὲ πέλον-
τ' ἐν χειμερίᾳ νυκτὶ θοᾶς
ἐκ ναὸς ἀπε-
σκίμφθαι δύ' ἄγκυραι.

Gravis itaque oportet tempestas fuerit quæ vel quatuor exposcebat. Cæsar Civil. 1. *Has quaternis anchoris ex quatuor angulis distinebant, nè fluctibus moverentur.*

Ibid. ἤυχοντο ἡμέραν γενέσθαι] Lux quovis malo conflictantibus optatissima. Suetonius de Caligula, *Nunc toro residens, nunc per longissimas porticus vagus, invocare identidem, atque exspectare lucem consueverat.* Curtius lib. 5. *Exspectata lux omnia quæ terribiliora nox fecerat, minuit.* Sed præcipuè ad hunc locum pertinent Germanici in Arateis ista,

Et cùm terrores anget nox atra marinos,
Multùm clamatos frustrà spectaveris ortus.

Com. 30. Τῶν δὲ ναυτῶν ζητούντων φυγεῖν ἐκ τοῦ πλοίου, καὶ χαλασάντων τὴν σκάφην, &c. Achilles Tatius, Ὁ κυβερνήτης ἀπειπὼν, ῥίπτει μὲν τὰ σπάλια τῆς χειρῶν, ἀφίησι δὲ τὸ σκάφος τῇ θαλάσσῃ, &c.] καὶ τοῖς ναύταις ἐμβαίνειν κελεύσας, τῆς ὑποδρᾶς ἦρχεν, &c. Plautus, *De navi timidæ desiluerunt in scapham.* Auctor ad Herennium 1. *Magnitudine tempestatis omnes perterriti, navim reliquerunt, & in scapham conscenderunt.*

Ibid. προφάσει ὡς ἐκ πρώρας, &c.] Sic 2. Maccab. 3. 8. Τῇ ἐμφάσει ὡς χρὴ κοίλην Συρίαν ἐφοδεύσων, &c. Sic προφάσει, ταῖς ἀληθείαις oppositum, apud Plutarchum in Lacon. Apophtheg. Glossæ, *Sub prætextu*, ὑπὸ προχήματι.

Com. 32. ἀπέκοψαν τὰ σχοινία τῆς σκάφης] Petronio, *funis qui scapha custodiam tenet.* Achilles Tatius, Οἱ μὲν ὑποδᾴδες ἦσαν, τὸ κάλων ἔχοντες ὃς συνέδει τὴν ἐφολκίδα τῇ σκάφει. Describitur hîc urgens, & non leve discrimen. Apud Virgil.

Festinate viri, tortósque incidite funes.

Com. 33. Τεσσαρεσκαιδεκάτην σήμερον ἡμέραν ἄσιτοι διατελεῖτε, μηδὲν προσλαβόμενοι] Pomponius apud A. Gellium, *Dies hic sextus cùm nihil edi.* At hîc μηδὲν est, *ferè nihil quidquam.* Hesychius, Ὀλίγον, μικρὸν, ἢ οὐδέν· ubi forsan ἢ ὡς οὐδὲν legendum. Sic 40. 7. Sirachidis, ὀλίγον, ὡς οὐδέν. Communem tamen lectionem hæc Lucæ defendunt. Sic suprà 17. 21. οὐδὲν occurrit: & Matth. 9. 16. οὐδείς. Sic Matth. 25. 29. ἀπὸ τοῦ μὴ ἔχοντος, *ab eo qui parùm admodum*, vel, *ferè nil, habet:* & Matth. 11. 28. de Joanne Baptista, ἔτε φαγὼν, &c. id est, *parcè tennitérque*; ut ex Matth. 3. 3. appareat. Ἄσιτοι διατελεῖτε dixit Lucas autem satis ex usu linguæ istius. Ità ἀχρυπνῶν διετέλεσε, Var. lib. 3. apud Ælianum: & διετέλεσεν ἄνοσος, Ejusdem 10.

Com. 34. διὸ καλῶ ὑμᾶς προσλαβεῖν τροφῆς· τοῦτο γὰρ πρὸς τῆς ὑμετέρας σωτηρίας ὑπάρχει] Quasi dicat,

Deficient inopes vena vos, ni cibus at q;
Accedat major stomacho fulcura ruenti.

Lucretius,

——*Capitur cibus ut suffulciat artus,*
Et recreet vires interdatus—— lib. 4.

Corippus lib. 2.

Venter alit corpus: fuerit si venter inanis,
Omnia deficiunt: tenuantur robore membra,
Et contracta rigent arentibus ossa medullis.

σωτηρίας est ἰχυρός. Vide suprà 9. 19. & Judic. 19. 5. Illa τοῦτο γὰρ, à Veteri, vel in exemplaribus quibus usus est, malè omissa puto. Scriptor ad Hebræos 13. 17. ἀλυσιτελὲς γὰρ ὑμῖν τοῦτο. Homerus, etiam in rei cibariæ argumento, Iliad. τ'.

Ἀλλὰ πάσασθαι ἄνωχθι θοῇς ἐπὶ νηυσὶν Ἀχαιὲς
Οἴνου καὶ σίτοιο· τὸ γὰρ μάχης ἐστὶ καὶ ἀλκή.

Sunt verba Ulyssis ad Achillem, ad pugnam jejunos Græcos educere meditantem. Dixisset Lucas, τὸ γὰρ πρὸς μάχην καὶ ἀλκὴν ἐστι.

Com. 36. Εὔθυμοι δὲ γενόμενοι, &c.]

His dictis curæ emota, pulsúsque parumper
Corde dolor tristi. ———

Ubi ad rem de qua hîc agitur non malè Servius, *Paulatim lætari cœpit: spem enim solam, non præsens beneficium acceperat.* Εὔθυμοι γενόμενοι, ut apud Nicol. Damascenum de C. Cæsare, Octavio sanato, Ἀναπτερώσας αὐτὸν, εὐθυμον ἐποίησε. In Excerpt. Dionys. Halic. μεσὸν εὐθυμίας. Vetus hîc *animæquiores*. Sic in Glossario. Εὔθυμος, *æquanimus.*

Ibid. προσελάζοντο προφῆς] Philostratus 7. 12. Οὕτω τοὺ ἐν Δεσμωτηρίῳ τὰ ῥηθέντα (ab Apollonio nempe) μετέζαλεν ὡς σίπυ τε οἱ πολλοὶ ἄψασθαι, καὶ ἀπελθεῖν ἅμα δακρύων. Multum hîc ex viso nocturno prolata Pauli verba effecerunt: nec nihil tamen latrantis stomachi instantia, & jugis ὀλιγοσπία. Rectè Petronius, *Nemo invitus animâ cum cogitur aut cibum sumere, aut vivere.*

Com. 37. Ἡμεῖς δὲ ἐν τῷ πλοίῳ αἱ πᾶσαι ψυχαὶ ἑβδομήκοντα ἕξ] Achilles Tatius, (at de terrestri, non marino vehiculo) lib. 2. Ἡμεῖς δὲ οἱ πάντες, ἕξ.

Com. 38. Κορεσθέντες δὲ προφῆς] Lucretius 4.

——*Cibus atque humor membris adsumitur intus,*
Quæ quoniam certas possunt obsidere partes,
Hoc facilè expletur laticum frugúmque cupido.

Com. 39. τὴν γῆν οὐκ ἐπεγίνωσκον] Id est, *non agnoscebant:* ità enim rectè versum putamus. Non agnoscebant, nempe nec quæ esset, nec quo nomine appellaretur: & hoc verum esse, ex cap. 28. 1. apparet. Apud Petronium, *Haud procul, &c. civitatem cernimus, nec quod esset sciebamus.*

Ibid. κόλπον δέ τινα κατενόουν] Theophylactus ad Luc. 16. Κόλπους εἰώθαμεν λέγειν τοὺς λιμνοειδεῖς καὶ ἀναπαυτηρίους τόπους. Hesychius, Κόλπος, κοῖλος τόπος θαλάσσιος.

Ibid. ἔχοντα αἰγιαλὸν, εἰς ὃν ἐβουλεύσαντο, εἰ δύναντο, ἐξῶσαι τὸ πλοῖον] Artemidorus 2. 43. Οἱ ἐν μεγάλῳ χειμῶνι γυμνοὶ, ἐὰν ἴδωσιν αἰγιαλὸν, ἐν ὑπνίοις ἐλπίσι γίνονται σωτηρίας. Æneid. 1.

——*Quæ proxima littora cursu*
Contendunt petere. ——

Ubi Servius, *Post periculum non eligitur littus, sed quodcunque occurrerit, occupatur.*

Com. 40. τὰς ζώνητρίας δύο πηδαλίων] Euripides ζεύγλας dixit,

Πηδαλιά τε ζεύγλαις ἐδέδητο.

Com. 41. ἐπώκειλαν τῇ ναῦ] *Impegerunt*, ut Vetus: vel *detrusérunt*, ut Apuleius. *Navis utroque regimine amisso, egre ad ulteriorís ripæ marginem detrusa, &c.* Scholiastes ad Ranas Aristoph. Ὀκέλλει, ὅ ὅτι, προσορμίζει, ὡς ἐπὶ νεώς. Hesychius, Ὀκείλαις, τῇ ἐποκείλαις ναυῖ. Idem, Ἐπώκειλαν, ἐπανέπαυσε. Iterum, Περοκεῖλαι, προσορμῖσαι ἐπὶ τῇ γῇ.

Ibid. καὶ ἡ μὲν πρῷρα ἐρείσασα ἔμεινεν ἀσάλευτος, ἡ δὲ πρύμνη ἐλύετο, &c.] Virgilius,

——*Illiságue prora pependit.*

Lucanus,

——*Dubióque obnoxia fato*
Pars sedet una ratis, pars altera pendet in undis:

ubi *sedet* est quod hîc Lucas, ἀσάλευτος μένει. Glossæ, Ἀσάλευτος, *Immotus, inconcussus.*

Ibid. ἐλύετο ὑπὸ τῆς βίας τῆς κυμάτων] Lucian. veræ histor. 2. χειμὼν σφοδρὸς ἐπιπεσὼν, καὶ περισπάσας τὸ σκάφος τῷ αἰγιαλῷ, διέλυσεν. Achilles Tatius lib. 3. Τὸ πλοῖον διελύθη. Sic *solvi* Virgilius,

——*Inflicta vadis, dorso dum pendet iniquo,*
Anceps, sustentata diu, fluctúsque fatigat,
Solvitur, atque viros mediis exponit in undis.

Et apud Ciceronem 15. 11. ad Atticum, *dissolutum navigium.*

Com. 42. τοὺ δεσμώτας] De quibus suprà com. 2.

Com. 43. ἐκέλευσέ τε τοὺς δυναμένους κολυμβᾶν, ἀποῤῥίψαντας, &c.] Ut fragmina & reliquiæ navis iis qui natare non poterant præsidio essent.

Com. 44. ὃς μὲ ὀπὶ ζαπίσιν] Aristophanes Ran. Πινακηδὸν ὑποπτῶν· Scholiastes, Δίκλω ζαπίδων ἅμα ἐν νεὼς ἐν τεικυμίᾳ ὑποπωμένων. Guntherus,

——*Et tabulas videas per stagna natantes.*

D. Hieronymus, *Quòd si nec sic pœnitentiam vult agere, & fracto navigio tabulam per quam sanari poterat, non retentat, &c.* Salvianus 2 contra Avar. *Ut, &c. tantummodo tabulam cui inhærere adhuc quasi in medio mari naufragus possit, &c.*

Ibid. ἐπί τινων ἅμα ὑπὸ τῆς πλοίου] Ovidius,

——*Alii partes & membra carinæ*
Trunca tenent. ——

Euripides Helenâ,

——Ναῦς δ' ὑπὸ πέτρας
Πολλὰς ἀειδμὰς ἄγκυλα ναυαγίων·
Τέρμις δ' ἐλείφθη ποικίλων ἁρμοσμάτων,
Ἐφ' ἧς ἐσώθην μόλις ἀνελπίστῳ τύχῃ.

Achilles Tatius ubi suprà, ξύλα ἀπερῥωγότα dixit. Guntherus loco jam dicto, *disjecta fragmina.* Post πλοίῳ, nè oratio elleiptica offendiculo sit, supplendum ex superiore commate, ὀπὶ τῇ γῇ ὀξιέναι.

Ibid. διασωθῆναι ὀπὶ τῇ γῇ] Hâc ipsâ phrasi Plutarchus in Parallellis, Ἀπὸ πυρῶν ἑαυτὸν ἔῤῥιψεν, κολυμβήσας ἐπὶ τὸν ἐθνῆτον, ὀπὶ τῇ γῇ διεσώθη. Supra hîc 23. 24. θεὸς Φίλιππα διασώσοι. Et sæpe cum εἰς. Euripides Herc. fur.

——Ἐξέσωσάς μ' ἐς φάος νεκρῶν πάρα.

Diodorus in Excerptis, Διεσώθησ εἰς τ Καρχηδόνα. Josephus Antiquit. 14. 25. εἰς Ῥόδον διασώζεσθ. Vide & 2 Tim. 4. 18. Simile 21. 24. in Euang. εἰς ἔθνη αἰχμαλωτίζεσθ.

Κεφ. κη'.

1. Καὶ διασωθέντες, τότε ἐπέγνωσ ὅτι Μελίτη ἡ νῆσος καλεῖτ.

2. Οἱ δὲ Βάρβαροι παρεῖχον οὐ τὴν τυχοῦσ φιλανθρωπίαν ἡμῖν· ἀνάψαντες γὰρ πυρὰν, προσελάβοντο πάντας ἡμᾶς, διὰ τὸν ὑετὸν τὸν ἐφεστῶτα, καὶ διὰ τὸ ψῦχος.

3. Συστρέψαντος δὲ τοῦ Παύλου φρυγάνων πλῆθος, καὶ ἐπιθέντος ἐπὶ τὴν πυράν, ἔχιδνα ἐκ τῆς θέρμης ἐξελθοῦσα κατέπηξε τὴν χεῖρα αὐτοῦ.

4. Ὡς δὲ εἶδον οἱ Βάρβαροι κρεμάμενον τὸ θηρίον ἐκ τῆς χειρὸς αὐτοῦ, ἔλεγον πρὸς ἀλλήλους, Πάντως φονεύς ἐστιν ὁ ἄνθρωπος οὗτος, ὃν διασωθέντα ἐκ τῆς θαλάσσης ἡ δίκη ζῆν οὐκ εἴασεν.

5. Ὁ μὲν οὖν, ἀποτινάξας τὸ θηρίον εἰς τὸ πῦρ, ἔπαθεν οὐδὲν κακόν.

6. Οἱ δὲ προσεδόκων αὐτὸν μέλλειν πίμπρασθαι, ἢ καταπίπτειν ἄφνω νεκρόν. Ἐπὶ πολὺ δὲ

Versio Vulgata.

1. Et cùm evasissemus, tunc cognovimus quia Mitylene insula vocabatur.

2. Barbari verò præstabant non modicam humanitatem nobis: accensâ enim pyrâ reficiebant nos omnes, propter imbrem qui imminebat & frigus.

3. Cùm congregasset autem Paulus sarmentorum aliquantam multitudinem, & imposuisset super ignem, vipera à calore cùm processisset, invasit manum ejus.

4. Ut verò viderunt Barbari pendentem bestiam de manu ejus, adinvicem dicebant, Utique homicida est homo hic, qui cùm evaserit de mari, ultio non sinit eum vivere.

5. Et ille quidem excutiens bestiam in ignem, nihil mali passus est.

6. At illi existimabant eum in tumorem convertendum, & subitò casurum & mori. Diu autem

αὐτῶν

ἀυτῶν προσδοκώντων, καὶ θεωρούντων μηδὲν ἄτοπον εἰς αὐτὸν γινόμενον, μεταβαλόμενοι ἔλεγον Θεὸν αὐτὸν εἶναι.

7. Ἐν δὲ τοῖς περὶ τὸν τόπον ἐκεῖνον ὑπῆρχε χωρία τοῦ πρώτου τῆς νήσου, ὀνόματι Ποπλίου· ὃς ἀναδεξάμενος ἡμᾶς, τρεῖς ἡμέρας φιλοφρόνως ἐξένισεν.

8. Ἐγένετο δὲ τὸν πατέρα τοῦ Ποπλίου πυρετοῖς καὶ δυσεντερίᾳ συνεχόμενον κατακεῖσθαι· πρὸς ὃν ὁ Παῦλος εἰσελθών, καὶ προσευξάμενος, ἐπιθεὶς τὰς χεῖρας αὐτῷ, ἰάσατο αὐτόν.

9. Τούτου οὖν γενομένου, καὶ οἱ λοιποὶ οἱ ἔχοντες ἀσθενείας ἐν τῇ νήσῳ, προσήρχοντο καὶ ἐθεραπεύοντο·

10. Οἳ καὶ πολλαῖς τιμαῖς ἐτίμησαν ἡμᾶς, καὶ ἀναγομένοις ἐπέθεντο τὰ πρὸς τὴν χρείαν.

11. Μετὰ δὲ τρεῖς μῆνας ἀνήχθημεν ἐν πλοίῳ παρακεχειμακότι ἐν τῇ νήσῳ, Ἀλεξανδρίνῳ, παρασήμῳ Διοσκούροις.

12. Καὶ κατάραντες εἰς Συρακούσας, ἐπεμείναμεν ἡμέρας τρεῖς.

13. Ὅθεν περιελθόντες κατηντήσαμεν εἰς Ῥήγιον· καὶ μετὰ μίαν ἡμέραν ἐπιγενομένου νότου, δευτεραῖοι ἤλθομεν εἰς Ποτίολους.

14. Οὗ εὑρόντες ἀδελφοὺς, παρεκλήθημεν ἐπ' αὐτοῖς ἐπιμεῖναι ἡμέρας ἑπτά. καὶ οὕτως εἰς τὴν Ῥώμην ἤλθομεν.

15. Κἀκεῖθεν οἱ ἀδελφοὶ ἀκούσαντες τὰ περὶ ἡμῶν ἐξῆλθον εἰς ἀπάντησιν ἡμῖν ἄχρις Ἀππίου φόρου καὶ Τριῶν ταβερνῶν. οὓς ἰδὼν ὁ Παῦλος, εὐχαριστήσας τῷ Θεῷ ἔλαβε θάρσος.

16. Ὅτε δὲ ἤλθομεν εἰς Ῥώμην, ὁ ἑκατόνταρχος παρέδωκε τοὺς δεσμίους τῷ στρατοπεδάρχῃ· τῷ δὲ Παύλῳ ἐπετράπη μένειν καθ' ἑαυτὸν σὺν τῷ φυλάσσοντι αὐτὸν στρατιώτῃ.

17. Ἐγένετο δὲ μετὰ ἡμέρας τρεῖς συγκαλέσασθαι τὸν Παῦλον τοὺς ὄντας τῶν Ἰουδαίων πρώτους. συνελθόντων δὲ αὐτῶν, ἔλεγε πρὸς αὐτούς, Ἄνδρες ἀδελφοὶ, ἐγὼ ἐδὲν ἐναντίον ποιήσας τῷ λαῷ ἢ τοῖς ἔθεσι τοῖς πατρῴοις, δέσμιος ἐξ Ἱεροσολύμων παρεδόθην εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ῥωμαίων·

18. Οἵτινες ἀνακρίναντές με ἐβούλοντο ἀπολύσαι, διὰ τὸ μηδεμίαν αἰτίαν θανάτου ὑπάρχειν ἐν ἐμοί.

19. Ἀντιλεγόντων δὲ τῶν Ἰουδαίων, ἠναγκάσθην ἐπικαλέσασθαι Καίσαρα· οὐχ ὡς τοῦ ἔθνους μου ἔχων τι κατηγορῆσαι.

20. Διὰ ταύτην οὖν τὴν αἰτίαν παρεκάλεσα ὑμᾶς ἰδεῖν καὶ προσλαλῆσαι. ἕνεκεν γὰρ τῆς ἐλπίδος τοῦ Ἰσραὴλ τὴν ἅλυσιν ταύτην περίκειμαι.

21. Οἱ δὲ πρὸς αὐτὸν εἶπον, Ἡμεῖς οὔτε γράμματα περὶ σοῦ ἐδεξάμεθα ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας· οὔτε παραγενόμενός τις τῶν ἀδελφῶν ἀπήγγειλεν ἢ ἐλάλησέ τι περὶ σοῦ πονηρόν.

22. Ἀξιοῦμεν δὲ παρὰ σοῦ ἀκοῦσαι ἃ φρονεῖς· περὶ μὲν γὰρ τῆς αἱρέσεως ταύτης γνωστὸν ἔχειν ἡμῖν ὅτι πανταχοῦ ἀντιλέγεται.

23. Ταξάμενοι δὲ αὐτῷ ἡμέραν, ἦκον πρὸς αὐτὸν εἰς τὴν ξενίαν πλείονες· οἷς ἐξετίθετο διαμαρτυρόμενος τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, πείθων τε αὐτοὺς τὰ περὶ τοῦ Ἰησοῦ, ἔκ τε τοῦ νόμου Μωσέως καὶ τῶν προφητῶν, ἀπὸ πρωῒ ἕως ἑσπέρας.

24. Καὶ οἱ μὲν ἐπείθοντο τοῖς λεγομένοις, οἱ δὲ ἠπίστουν.

25. Ἀσύμφωνοι δὲ ὄντες πρὸς ἀλλήλους, ἀπελύ-

illis exspectantibus, & videntibus nihil mali in eo fieri, convertentes se, dicebant eum esse Deum.

7. In locis autem illis erant prædia principis insulæ, nomine Publii, qui nos suscipiens, triduo benignè exhibuit.

8. Contigit autem patrem Publii febribus & dysenteriâ vexatum jacere. Ad quem Paulus intravit: & cùm orasset, & imposuisset ei manus, salvavit eum.

9. Quo facto, & omnes qui in insula habebant infirmitates, accedebant, & curabantur:

10. Qui etiam multis honoribus nos honoraverunt, & navigantibus imposuerunt quæ necessaria erant.

11. Post menses autem tres, navigavimus in navi Alexandrina, quæ in insula hyemaverat, cui erat insigne Castorum.

12. Et cùm venissemus Syracusam, mansimus ibi triduo.

13. Indè circumlegentes devenimus Rhegium: & post unum diem, flante Austro, secundâ die venimus Puteolos.

14. Ubi inventis fratribus rogati sumus manere apud eos dies septem: & sic venimus Romam.

15. Et indè cùm audissent fratres, occurrerunt nobis usq; ad Apii forum ac tres Tabernas. Quos cùm vidisset Paulus, gratias agens Deo, accepit fiduciam.

16. Cùm autem venissemus Romam, permissum est Paulo manere sibimet cum custodiente se milite.

17. Post tertium autem diem convocavit primos Judæorum. Cúmque convenissent, dicebat eis, Ego, viri fratres, nihil adversùs plebem faciens, aut morem paternum, vinctus ab Jerosolymis traditus sum in manus Romanorum;

18. Qui cùm interrogationem de me habuissent, voluerunt me dimittere, eò quòd nulla esset causa mortis in me.

19. Contradicentibus autem Judæis, coactus sum appellare Cæsarem, non quasi gentem meam habens aliquid accusare.

20. Propter hanc igitur causam rogavi vos videre & alloqui. Propter spem enim Israel, catenâ hâc circumdatus sum.

21. At illi dixerunt ad eum, Nos neque literas accepimus de te à Judæa, neque adveniens aliquis fratrum nunciavit aut locutus est quid de te malum.

22. Rogamus autem à te audire quæ sentis: nam de secta hac notum est nobis quia ubique ei contradicitur.

23. Cùm constituissent autem illi diem, venerunt ad eum in hospitium plures: quibus exponebat, testificans regnum Dei, suadénsque eis de Jesu ex Lege Moysi & Prophetis, à manè usque ad vesperam.

24. Et quidam credebant his quæ dicebantur: quidam verò non credebant.

25. Cúmq; invicem non essent consentientes,

οντο· εἰπόντος τοῦ Παύλου ῥῆμα ἕν, Ὅτι καλῶς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐλάλησε διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν,

26. Λέγων, Πορεύθητι πρὸς τὸν λαὸν τοῦτον, καὶ εἰπὸν, Ἀκοῇ ἀκούσετε, καὶ οὐ μὴ συνῆτε· καὶ βλέποντες βλέψετε, καὶ οὐ μὴ ἴδητε.

27. Ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδία τοῦ λαοῦ τούτου· καὶ τοῖς ὠσὶ βαρέως ἤκουσε, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ ἐκάμμυσαν· μήποτε ἴδωσι τοῖς ὀφθαλμοῖς, καὶ τοῖς ὠσὶν ἀκούσωσι, καὶ τῇ καρδίᾳ συνῶσι, καὶ ἐπιστρέψωσι, καὶ ἰάσωμαι αὐτούς.

28. Γνωστὸν οὖν ἔστω ὑμῖν ὅτι τοῖς ἔθνεσιν ἀπεστάλη τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ, αὐτοὶ καὶ ἀκούσονται.

29. Καὶ ταῦτα αὐτοῦ εἰπόντος, ἀπῆλθον οἱ Ἰουδαῖοι, πολλὴν ἔχοντες ἐν ἑαυτοῖς συζήτησιν.

30. Ἔμεινε δὲ ὁ Παῦλος διετίαν ὅλην ἐν ἰδίῳ μισθώματι· καὶ ἀπεδέχετο πάντας τοὺς εἰσπορευομένους πρὸς αὐτόν·

31. Κηρύσσων τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ διδάσκων τὰ περὶ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πάσης παῤῥησίας, ἀκωλύτως.

discedebant, dicente Paulo unum verbum, Quia bene Spiritus sanctus locutus est per Isaiam Prophetam ad patres nostros,

26. Dicens, Vade ad populum istum, & dic ad eos, Aure audietis, & non intelligetis: & videntes videbitis, & non perspicietis.

27. Incrassatum est enim cor populi hujus, & auribus graviter audierunt, & oculos suos compresserunt: nè fortè videant oculis, & auribus audiant, & corde intelligant, & convertantur, & sanem eos.

28. Notum ergò sit vobis, quoniam Gentibus missum est hoc salutare Dei, & ipsi audient.

29. Et cùm hæc dixisset, exierunt ab eo Judæi, multam habentes inter se quæstionem.

30. Mansit autem biennio toto in suo conducto: & susciepiebat omnes qui ingrediebantur ad eum,

31. Prædicans regnum Dei, & docens quæ sunt de Domino Jesu Christo cum omni fiducia, sine prohibitione.

Ad Cap. XXVIII.

Com. 1. Ὅτι Μελίτη ἡ νῆσος καλεῖται] Ità vocat eam & Cicero 10. 7. ad Atticum.

Ibid. οὐ τὴν τυχοῦσαν φιλανθρωπίαν] De hoc loquendi modo vide suprà ad 19. 11. annotata.

Ibid. ἀνάψαντες γὰρ πυρὰν, &c.] Sic 2 Maccab. 10. 36. πυρὰς ἀνάψαντες· & apud Euseb. Histor. Eccles. 6. 34. πυρὰν νήσαντες. Hoc inter prima solent qui quem hospitio excipiunt. Apud Suidam ex Veteribus quis, Ἠξίει τυχεῖν καταγωγῆς· ὁ δὲ ἐδέξατο, καὶ πῦρ ἐξέκαυσε.

Ibid. διὰ τὸν ὑετὸν τὸν ἐφεστῶτα] Propter imbrem qui nos urgebat vexabátque. Seneca 6. 15. de Benef. *Quanti æstimas in solitudine hospitium, in imbre tectum!* Ἐφεστὼς hîc est quod suprà 27. 20. ἐπικείμενος. Vulgatus, *imminendi* verbo utrobique usus est: nec debuit eo nomine culpari. Glossæ, *Instat*, ὀχλεῖ, ἐπίσταται, ἐφίσταται. Ibid. Ἐφίσταμαι, *immineo*, *insisto*: & in vet. Onomast. *Immineo*, ἐπίσταμαι.

Com. 3. συστρέψαντος δὲ τοῦ Παύλου φρυγάνων πλῆθος, ἔχιδνα ἐκ τῆς θέρμης ἐξελθοῦσα, &c.] Apud Hesychium in Ἐπικνάφων, Ἀκανθῶν σωρὸν συστρέψαντες. Exhibet MS. Regius, ἀπὸ τῆς θέρμης, id est, *vi caloris*: quam receptæ lectionem præferendam nos monent hæc è Veteribus cujusmodi, Ἡ δὲ ἔχιδνα ἐξέφυσεν, ὑπὸ τῆς πυρὸς ἀναγκασθεῖσα· citantur in voce Ἐξέφυσεν à Suida. Πλῆθος bene Græcè etiam de inanimis dicitur. Plutarchus in Apophthegm. dixit ἐλαίου πλῆθος, & ἀρωμάτων πλῆθος. Idem citato libro, Diodorus Siculus, & Herodianus, χρημάτων πλῆθος· Josephus Bell. Jud. πᾶς πλῆθος· Athenæus 4. πλῆθος ἀργυρίου.

Com. 4. ὃν διασωθέντα ἐκ τῆς θαλάσσης ἡ Δίκη ζῆν οὐκ εἴασε] Naufragium, mortem bonis juxtà & malis communem evasit, ut rariore & insigniore exemplo ejus scelera puniantur. Melite apud Achillem Tatium lib. 5. Ὦ θάλασσα, πλέουσάν με διέσωσας, σώσασα δὲ μᾶλλον ἀπολώλεκας. Agrippa apud Philonem Judæum ad Caium Imperatorem, Δόξω γὰρ ἐκ τῆς σωθῆναι χάριν ἀφεῖσθαι, μᾶλλον ἢ τῆς βαρυτέρας ὀνειδισμῷ συμφορᾶς, ἀθανατώτερον τελευτῆσαι. Apud Apuleium ille Milesius. *Ac tunc profectò intelligebam bonam Meroen non misericordiâ jugulo meo pepercisse, sed sævitiâ cruci me reservasse.* Δίκη hîc *divina ultio*. Plutarchus lib. de Exsil. Θεῷ ἕπεται δίκη, τὸν ἀπολιπεμένων τὴν Θεοῦ νόμιμα πονηρός.

Com. 5. ἀποπνάξας τὸ θηρίον ἔπαθεν οὐδὲν κακὸν] Simile Marc. 4. 35. de immundo spiritu, Ἐξῆλθεν ἀπ' αὐτοῦ, μηδὲν βλάψαν αὐτόν. Θηρίον de vipera etiam Artemidorus 2. 13. & 4. 50. usurpat.

Com. 6. προσδόκων αὐτὸν μέλλειν πίμπρασθαι] Vox πίμπρασθαι *tumorem* an *inflammationem* notet, eruditi disputant. Ego utrumque significari existimo. Illustris &, quod sciam, intactus Lucani est in hanc mentem locus. Loquitur autem de Nesidio Prestere vulnerato,

——*Illi rubor igneus ora*
Succendit, tenditq; cutem perennte figurâ,
Miscens cuncta tumor toto jam corpore major;
Humanúmq; egressa modum, super omnia membra
Efflatur sanies latè tollente veneno.
Ipse latet penitus congesto corpore mersus,
Nec lorica tenet distenti corporis ictum.
Spumeus accenso non sic exundat aheno
Undarum cumulus, nec tanto carbasa Coro
Curvavere sinus: tumidos jam non capit artus
Informis globus, & confuso pondere truncus.

Non potuit illud πίμπρασθαι enarratiùs depingi. Etiam ex loco illo (præter utriusque symptomatis adeò luculentam descriptionem) videre est quàm emphaticè hîc Vulgatus, *in tumorem convertendum*: nimirum, non ampliùs hominem eum, sed tumorem futurum: vel, ut verbis Lucani loquamur, *perituram figuram ejus*.

Ibid. ἢ καταπίπτειν ἄφνω νεκρὸν] Suprà 5. com. 5, & 10.

Ibid. μηδὲν ἄτοπον] Nil incommodi. Præter Theophrastum sic utitur & Herodianus, Οὐδὲν μὲν ἄτοπον προσδοκῶντες, lib. 4.

Ibid. ἔλεγον θεὸν αὐτὸν εἶναι] Suprà 14. 5, & 11. vide.

Com. 7. τῷ πρώτῳ τῆς νήσου] Ità apud Philonem, Ὁ κώμης πρῶτος.

Ibid. ὃς ἀναδεξάμενος ἡμᾶς, &c. φιλοφρόνως ἐξένισεν] Sic φιλοφρόνως ξενίοις ὑποδέχεσθαι Dio Chrysostomus 7. Orat. dixit. Plutarchus in de Alexandri virt. vel fort. λόγ. β'. ξενίζειν καὶ φιλοφρονεῖσθαι· & in Apophthegm. Reg. φιλοφρόνως δέχεσθαι. Scriptor Maccab. 1. 3. 9. φιλοφρόνως ὑποδέχεσθαι· & Parthenius in Eroticis cap. 1. φιλοφρόνως ὑποδέχεσθαι. Idem cap. 3. οἰκείως ὑποδέχεσθαι, καὶ μὴ πάσης περιουσίας ξενίζειν πνά. Hesychius, Φιλοφρονοῦμαι, δεξιῶς καὶ προθύμως εἰσδέχομαι, ἢ ὑποδέχομαι. Ità in Excerptis Diodori, φιλοφρόνως ὁμιλεῖν· ibidem, & apud Plutarchum in iisdem Apophtheg. ἀσπάζεσθαι φιλοφρόνως.

Com. 8. πυρετοῖς καὶ δυσεντερίᾳ συνεχόμενον] Eâdem planè copulâ A. Gellius, *Ibi alvo mihi citâ, accedente febre rapidâ*

dè decubueram, 18.10. συνέχεσθαι hîc, Matth. 4.24. & alibi, eſt *conſtringi, colligari*. Nonnus in Joannem,

——Νεκταλέῳ πεπεδημένῳ ἄφλεα δεσμῷ.

Ammianus lib. 26. *Conſtricti rapidis febribus*. Idem lib. 14. *ægritudine colligatum* dixit.

Com. 10. τὰ περὶ τῆς χρείας] In MS. Regis mei, τῆς χρείας. Sic Rom. 12.13. Tit. 3.14. ſuprà hîc 20.34.

Com. 11. παρασήμῳ Διοσκούροις] Plutarchus in Convivio, Τῆς νεὼς τὸ παράσημον. Solebat navibus autem hoc ſignum boni ominis cauſâ imponi. Lucianus in Deor. dialogis, Πρὸς ἑπτὰ] αὐτοῖν (Caſtoribus) ἱστορεῖται τῷ Ποσειδῶνι, ἡνίκα ἐδίωκεν δεῖ τὸ πλάγιον· ἢ ἄν τι ναυτῶν χλμαζομένους ἴδωσιν, ὀλκάδα ἵσαντας ἐπὶ τὸ πλοῖον σώζειν τοὺς ἐμπλέοντας. Artemidorus 2.42. de iiſdem, Πάντων μὲν δεινῶν εἰς τέλος ἀζημίους ἀπαλλάττει. Apud Eundem 2.23. τοὺς ἐν τῷ πλοίῳ θεοὺς ἱδρυμένους habes. Procopius ad Eſaiæ 12. Ταῖς πρώραις θεῶν εἰκόνας ἐνέχαραν, ὡς ἢ νῦν ἁγίων μαρτύρων.

Ibid. ἀνήχθημεν ἐν πλοίῳ, &c. Ἀλεξανδρείνῳ.] Suetonius in Auguſto, *Vectores, nautæ, de navi Alexandrina, quæ tantùm quòd appulerat*, &c. Puteolos nempe, quò & appulit navis de qua heic Lucas. Vide infrà com. 13.

Com. 13. δεσμῶται] Perſonæ quod rei eſt tribuitur, ut monuit Vir maximus. Gellii ab eodem adducto, hunc adde Apuleii locum, *Pernox & perdia lanificio meos nervos contorqueo*.

Com. 14. οὗ εὑρόντες ἀδελφοὺς] Ἀδελφοὺς nempe ἐκ τῆς περιτομῆς· ità ut accipiam enim facit Joſephus, qui Antiq. 17.14. Judæorum Dicæarchiæ, id eſt, Puteolis habitantium meminit. Inter eos nonnulli Chriſto nomen ut videtur dederant.

Ibid. οὕτως εἰς Ῥώμην ἤλθομεν] Bene hîc Recentior, *ivimus*, non *venimus*. Sic ſuprà 11. 12. ἦλθον· 10. 23. συνῆλθον· & Joh. 6. 17. ἤρχοντο. Virgilius,

— Vos celſis nunc primùm è navibus itis.

Ubi Servius, *Itis, pro, venitis: ut è contrà Terentius, Niſi ego ad mercatum venio: pro, eo*. Sic & Bion Eidyl. 1. ἔρχεαι pro ἴεναι poſuit.

Com. 15. οἱ ἀδελφοὶ ἀκούσαντες τὰ περὶ ἡμῶν, ἐξῆλθον εἰς ἀπάντησιν ἡμῖν, &c.] Ἐξῆλθον εἰς ἀπάντησιν, ut Matth. 25.1. vide & ſuprà 10.25. 1 Theſ. 4.17. Illa τὰ περὶ ἡμῶν non agnoſcit Latinus, & ſæpe ſanè in his libris ἀκούειν intranſitivè occurrit.

Ibid. ἄχρις Ἀππίου φόρου]

Differti nautis, cauponibus atque maligne.

Com. 16. τῷ στρατοπεδάρχῃ] Præfecto Prætorio. Eunapius de Imperatore Ædeſium honorante, Ὁ ἢ ταῦτα ἔδωκεν, ἢ προσέθηκα τὸ μέγιστον τῆς ἀξιωμάτων, στρατοπεδάρχου ὀνησιφόρας χαρίζεται.

Ibid. τῷ δὲ Παύλῳ ἐπετράπη μένειν καθ' ἑαυτὸν σὺν τῷ φυλάσσοντι αὐτὸν στρατιώτῃ] Ex quatuor cuſtodiendi modis qui in Jure occurrunt, hic ille eſt quem *militi traditionem* Juriſconſultus vocat, l. 1. de cuſtod. & exhib. reor.

Com. 17. τοὺς Ἰουδαίων πρώτους] Vide ſuprà ad 13. 50. notata.

Com. 18. μηδεμίαν αἰτίαν θανάτου] Sic ſuprà 13. 28.

Com. 20. ἕνεκεν γὰρ ἐλπίδος Ἰσραὴλ τὴν ἅλυσιν ταύτην περίκειμαι] Vide 2 Tim. 1.12. ΤΑΥΤΗΝ δεικτικῶς. Sic Ignatius ad Epheſ. Ἡξιώθην εἰς Θεοῦ πιεῖν φορέσαι τοιαύτας τὰς ἁλύσεις.

Com. 23. Ταξάμενοι δὲ αὐτῷ ἡμέραν] Apud Cicer. 3. de Nat. Deor. *Quoniam adveſperaſcit, dabis nobis diem aliquem, ut contra iſta dicamus*. Plinius lib. 6. Ep. 26. ad Lupercum, *Sed confodias licet, dummodo jam deſtines diem quo & de illis & de his coràm exigere poſſimus*. In excerptis Polybianis, Ταῦτα, &c. διαλεχθέντες ἐχωρίσθησαν, ταξάμενοι μὴ πρίτην ἡμέραν συμπορεύεσθαι.

Com. 24. ἀπελύοντο] Suprà 19. 40. & 13. 43.

Ibid. εἰπόντος τοῦ Παύλου ῥῆμα ἕν] Id eſt, poſtquam unum hoc, poſt tot monita ejus rejecta, ad notandam eorum incredulitatem dixiſſet. Sic dici ſolet de iis qui præcedentem ſermonem ſuum inſigni aliquo dicto claudere & quaſi ſignare volunt. Dio in Excerptis, Καὶ τέλος ἓν τοῦτο εἰπών, πᾶσι ἑαυτοῦ καὶ τὴν φιλεργίαν καὶ τὴν ἀπλησίαν ἐπαίνου.

Com. 27. Ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδία τοῦ λαοῦ τούτου] Vide ad Matth. 13. 14. notata.

Com. 28. ἀντὶ τοῦ ἀκούσονται] Non audient tantùm, ſed & obedient: non auribus ſolùm bibent, ſed & animis. Eſt enim ἀκούειν hîc quod Matth. 13.23. ἀκούειν καὶ σωιέναι· quod Luc. 11.28. ἀκούειν καὶ φυλάσσειν. Vide & Luc. 6. 27. & 9. 35. & 16. 29. Marc. 4. 24. ſuprà hîc 3. 23. Tale illud,

——*Nec audit currus habenas.*

Sic Hebr. 1. 15. μέμνηνται cum propoſito revertendi occurrit.

Com. 30. ἐν ἰδίῳ μισθώματι] Bene verſum, *conducto ſuo*. Petronius, *Tunc iſte frater ſeu comes paulò antè in conductum accurrit*. Seneca Benef. 7. 5. *Nec conductum meum, quanquam ſis Dominus, intrabis*, &c. Theophraſtus in Charact. μισθωτὴν οἰκίαν dixit.

Com. 31. ἀκωλύτως] Ammianus fine lib. 18. *Virgines Chriſtiano ritu cultui divino ſacratas, cuſtodiri intactas, & religioni ſervire ſolito more, nullo vetante, præcepit*. Idem lib. 22. de Juliano Imperatore, *Ut quiſque NULLO VETANTE religioni ſuæ ſerviret intrepidus*.

JOANNIS PRICÆI

In EPISTOLAM I ad COR. Cap. 12.

ANNOTATA.

Κεφ. ιβ'.

1. Περὶ δὲ τῶν πνευματικῶν, ἀδελφοί, οὐ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν.

2. Οἴδατε ὅτι ἔθνη ἦτε, πρὸς τὰ εἴδωλα τὰ ἄφωνα, ὡς ἂν ἤγεσθε, ἀπαγόμενοι.

3. Διὸ γνωρίζω ὑμῖν ὅτι οὐδεὶς ἐν πνεύματι Θεοῦ λαλῶν, λέγει ἀνάθεμα Ἰησοῦ· καὶ οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν πνεύματι ἁγίῳ.

4. Διαιρέσεις δὲ χαρισμάτων εἰσὶ, τὸ δὲ αὐτὸ πνεῦμα.

5. Καὶ διαιρέσεις διακονιῶν εἰσι, καὶ ὁ αὐτὸς Κύριος.

6. Καὶ διαιρέσεις ἐνεργημάτων εἰσὶν, ὁ δὲ αὐτὸς ἐστι Θεὸς, ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσιν.

7. Ἑκάστῳ δὲ δίδοται ἡ φανέρωσις τοῦ πνεύματος πρὸς τὸ συμφέρον.

8. Ὧ μὲν γὰρ διὰ τοῦ πνεύματος δίδοται λόγος σοφίας, ἄλλῳ δὲ λόγος γνώσεως κατὰ τὸ αὐτὸ πνεῦμα·

9. Ἑτέρῳ δὲ πίστις, ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι· ἄλλῳ δὲ χαρίσματα ἰαμάτων, ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι·

10. Ἄλλῳ δὲ ἐνεργήματα δυνάμεων, ἄλλῳ δὲ προφητεία, ἄλλῳ δὲ διακρίσεις πνευμάτων, ἑτέρῳ δὲ γένη γλωσσῶν, ἄλλῳ δὲ ἑρμηνεία γλωσσῶν.

11. Πάντα δὲ ταῦτα ἐνεργεῖ τὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἑκάστῳ καθὼς βούλεται.

12. Καθάπερ γὰρ τὸ σῶμα ἓν ἐστι, καὶ μέλη ἔχει πολλὰ, πάντα δὲ τὰ μέλη τοῦ σώματος τοῦ ἑνὸς, πολλὰ ὄντα, ἓν ἐστι σῶμα· οὕτω καὶ ὁ Χριστός.

13. Καὶ γὰρ ἐν ἑνὶ πνεύματι ἡμεῖς πάντες εἰς ἓν σῶμα ἐβαπτίσθημεν, εἴτε Ἰουδαῖοι, εἴτε Ἕλληνες, εἴτε δοῦλοι, εἴτε ἐλεύθεροι· καὶ πάντες εἰς ἓν πνεῦμα ἐποτίσθημεν.

14. Καὶ γὰρ τὸ σῶμα οὐκ ἔστιν ἓν μέλος, ἀλλὰ πολλά.

15. Ἐὰν εἴπῃ ὁ πούς, Ὅτι οὐκ εἰμὶ χεὶρ, οὐκ εἰμὶ ἐκ τοῦ σώματος· οὐ παρὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ σώματος;

16. Καὶ ἐὰν εἴπῃ τὸ οὖς, Ὅτι οὐκ εἰμὶ ὀφθαλμὸς, οὐκ εἰμὶ ἐκ τοῦ σώματος· οὐ παρὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ σώματος;

17. Εἰ ὅλον τὸ σῶμα ὀφθαλμὸς, ποῦ ἡ ἀκοή; εἰ ὅλον ἀκοὴ, ποῦ ἡ ὄσφρησις;

18. Νυνὶ δὲ ὁ Θεὸς ἔθετο τὰ μέλη, ἓν ἕκαστον αὐτῶν ἐν τῷ σώματι, καθὼς ἠθέλησεν.

Versio Vulgata.

1. DE spiritualibus autem nolo vos ignorare, fratres.

2. Scitis quoniam cùm Gentes essetis, ad simulacra muta prout ducebamini euntes.

3. Ideo notum vobis facio, quòd nemo in Spiritu Dei loquens, dicit anathema Jesu: et nemo potest dicere, Dominus Jesus, nisi in Spiritu sancto.

4. Divisiones verò gratiarum sunt; idem autem spiritus.

5. Et divisiones ministrationum sunt; idem autem Dominus.

6. Et divisiones operationum sunt; idem verò Deus, qui operatur omnia in omnibus.

7. Unicuique autem datur manifestatio Spiritûs ad utilitatem.

8. Alii quidem per Spiritum datur sermo sapientiæ; alii autem sermo scientiæ secundùm eundem Spiritum:

9. Alteri fides in eodem Spiritu; alii gratia sanitatum, in uno Spiritu:

10. Alii operatio virtutum, alii prophetia, alii discretio spirituum, alii genera linguarum, alii interpretatio sermonum.

11. Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult.

12. Sicut enim corpus unum est, & membra habet multa, omnia autem membra corporis cùm sint multa, unum tamen corpus sunt; ità & Christus.

13. Etenim in uno Spiritu omnes nos in unum baptizati sumus, sive Judæi, sive Gentiles, sive servi, sive liberi; & omnes in uno Spiritu potati sumus.

14. Nam & corpus non est unum membrum, sed multa.

15. Si dixerit pes, Quoniam non sum manus, non sum de corpore; num ideo non est de corpore?

16. Et si dixerit auris, Quoniam non sum oculus, non sum de corpore; num ideo non est de corpore?

17. Si totum corpus oculus, ubi auditus, si totum auditus, ubi odoratus?

18. Nunc autem posuit Deus membra, unumquodque eorum in corpore sicut voluit.

19. Et

19. Εἰ δὲ ἦν τὰ πάντα ἓν μέλος, ποῦ τὸ σῶμα;

20. Νυνὶ δὲ πολλὰ μὲν μέλη, ἓν δὲ σῶμα.

21. Οὐ δύναται δὲ ὁ ὀφθαλμὸς εἰπεῖν τῇ χειρί, Χρείαν σου οὐκ ἔχω· ἢ πάλιν ἡ κεφαλὴ τοῖς ποσί, Χρείαν ὑμῶν οὐκ ἔχω.

22. Ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον, τὰ δοκοῦντα μέλη τοῦ σώματος ἀσθενέστερα ὑπάρχειν, ἀναγκαῖά ἐστι·

23. Καὶ ἃ δοκοῦμεν ἀτιμοτέρα εἶναι τοῦ σώματος, τούτοις τιμὴν περισσοτέραν περιτίθεμεν· καὶ τὰ ἀσχήμονα ἡμῶν εὐσχημοσύνην περισσοτέραν ἔχει.

24. Τὰ δὲ εὐσχήμονα ἡμῶν, οὐ χρείαν ἔχει· ἀλλ' ὁ Θεὸς συνεκέρασε τὸ σῶμα, τῷ ὑστερουμένῳ περισσοτέραν δοὺς τιμήν.

25. Ἵνα μὴ ᾖ σχίσμα ἐν τῷ σώματι, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ ὑπὲρ ἀλλήλων μεριμνῶσι τὰ μέλη.

26. Καὶ εἴτε πάσχει ἓν μέλος, συμπάσχει πάντα τὰ μέλη· εἴτε δοξάζεται ἓν μέλος, συγχαίρει πάντα τὰ μέλη.

27. Ὑμεῖς δέ ἐστε σῶμα Χριστοῦ, καὶ μέλη ἐκ μέρους.

28. Καὶ οὓς μὲν ἔθετο ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, πρῶτον ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας, τρίτον διδασκάλους· ἔπειτα δυνάμεις, εἶτα χαρίσματα ἰαμάτων, ἀντιλήψεις, κυβερνήσεις, γένη γλωσσῶν.

29. Μὴ πάντες ἀπόστολοι; μὴ πάντες προφῆται; μὴ πάντες διδάσκαλοι; μὴ πάντες δυνάμεις;

30. Μὴ πάντες χαρίσματα ἔχουσιν ἰαμάτων; μὴ πάντες γλώσσαις λαλοῦσι; μὴ πάντες διερμηνεύουσι;

31. Ζηλοῦτε δὲ τὰ χαρίσματα τὰ κρείττονα· καὶ ἔτι καθ' ὑπερβολὴν ὁδὸν ὑμῖν δείκνυμι.

19. Quòd si essent omnia unum membrum, ubi corpus?

20. Nunc autem multa quidem membra, unum autem corpus.

21. Non potest autem oculus dicere manui, Operâ tuâ non indigeo: aut iterum caput pedibus, Non estis mihi necessarii.

22. Sed multò magis quæ videntur membra corporis infirmiora esse, necessariora sunt:

23. Et quæ putamus ignobiliora membra esse corporis, his honorem abundantiorem circumdamus; & quæ inhonesta sunt nostra, abundantiorem honestatem habent.

24. Honesta autem nostra, nullius egent; sed Deus temperavit corpus, ei cui deerat abundantiorem tribuendo honorem.

25. Ut non sit schisma in corpore, sed idipsum pro invicem solicita sint membra.

26. Et siquid patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra: sive gloriatur unum membrum, congaudent omnia membra.

27. Vos autem estis corpus Christi, & membra de membro.

28. Et quosdam quidem posuit Deus in ecclesia, primùm Apostolos, secundò prophetas, tertiò doctores, deinde virtutes, exinde gratias curationum, opitulationes, gubernationes, genera linguarum.

29. Numquid omnes Apostoli? numquid omnes prophetæ? numquid omnes doctores? numquid omnes virtutes?

30. Numquid omnes gratiam habent curationum? numquid omnes linguis loquuntur? numquid omnes interpretantur?

31. Æmulamini autem charismata meliora. Et adhuc excellentiorem viam vobis demonstro.

Ad Cap. XII.

Com.1. Περὶ δὲ τῶν πνευματικῶν, &c.] Quod attinet autem ad, &c. Sic suprà 8.1. & infrà 16.1, & 12. Πνευματικῶν exponit Vir summus πνευματοφόρων. De personarum donis malim ego quàm de personis intelligi, suppleo itaque χαεισμάτων, ut Rom.1.11. & infrà hîc com. 4. Sic & πνευματικὰ (χαείσματα nempe) absolutè infrà hîc 14.1.

Com.2. Οἴδατε ὅτι ἔθνη ἦτε] Idem ad Titum 3.3. ἦμεν γάρ ποτε, &c. ubi dicta vide.

Ibid. πρὸς τὰ εἴδωλα τὰ ἄφωνα, ὡς ἂν ἤγεσθε, ἀπαγόμενοι] P. Chrysologus Serm.18. de Dæmonibus, *Subjiciebant nos lignis, addicebant lapidibus.* Ὡς ἂν ἤγεσθε, est, temere, fortuitò, prout libuit seductoribus vestris: πλανώμενοι, dicto ad Titum loco, ubi & notata vide.

Com.3. οὐδεὶς ἐν πνεύματι θεοῦ λαλῶν, λέγει ἀνάθεμα Ἰησοῦν] Theophylactus ad Luc.12. ea, ὁ ἀρνούμενος (τὸν Ἰησοῦν) οὐκ ἐν τῷ θεῷ δυνάμει ἀρνεῖται, διὸ οὐδὲ προσέθηκε, τὸν ἐμοί, ἀλλ', ὁ ἀρνησάμενός με.

Com.4. Διαιρέσεις δὲ χαεισμάτων εἰσὶ, τὸ δὲ αὐτὸ πνεῦμα] Ἕκαστος ἴδιον χάεισμα ἔχει, &c. suprà 7.7. sic in l. 3. § 14. ff. de acquir. vel amitt. possess. *Unum genus est possidendi, species infinitæ.* Euthymius ad Joh.4. ex Chrysostomo, *Divinus Spiritus, cùm unus sit, variis operationibus gratiam ac virtutem dividit.* Plutarchus in περὶ ἠθικ. ἀρετῆς, Τὸ μαχαίριον ἓν μὲν ὄζιν, ἄλλοτε δ' ἄλλο διαιρεῖ· καὶ τὸ πῦρ ἐνεργεῖ περὶ ὕλας διαφόρους μιᾷ φύσει χρώμενον. D. Augustinus Serm.72. de Temp. *Pictor eâdem arte facit murem quâ elephantem: diversa opera, sed ars una.* Seneca Epist.81. de Sapientibus, *Habebit unusquisque ex his proprias dotes: alius erit affabilior, alius expeditior, alius promptior in eloquendo, alius facundior: illud de quo agitur, quod beatum facit, æquale erit in omnibus.*

Com.7. ἡ φανέρωσις τοῦ πνεύματος] Conspicuum donum: hinc Joh.7.4. φανερὸν ἑαυτὸν, *conspicuum se* (id est, virtutes suas) *facere.*

Ibid. πρὸς τὸ συμφέρον] Quod Hebr.12.10. ἐπὶ τὸ συμφέρον. Vide suprà 7.35.

Com.8. Ὧι μὲν γὰρ, &c. δίδοται] λόγου σοφίας, ἄλλῳ δὲ λόγου γνώσεως, &c. ἑτέρῳ δὲ πίστις, ἄλλῳ δὲ χαείσματα ἰαμάτων, &c.] Voluit dicere,

——*Partitim singula multos*
Nobilitant.——

Euthymius ad Luc.19. ea, VOCATIS DECEM SERVIS SUIS, DEDIT IIS DECEM MINAS, *Servos dicit omnes fidelium præceptores, Minas verò dona spiritualia.* Homerus Iliad. ν'.

Ἄλλῳ μὲν δὴ ἔδωκε θεὸς πολεμήϊα ἔργα,
Ἄλλῳ δ' ὀρχηστύν, ἑτέρῳ κίθαριν καὶ ἀοιδήν·
Ἄλλῳ δ' ἐν στήθεσι πυκὶν νόον εὐρύοπα Ζεὺς
Ἔσθλόν, τοῦ δέ τε πολλοὶ ἐπαυρίσκονται ἀνθρωποι
Καί τε πόλιν ἐσάωσε, μάλιστα δὲ κ' αὐτὸς ἀέθλων.

Vide & quæ ex Eodem Suidas in Ἀλλῷ. D. Ambrosius Offic.1.44. *Alius distinguendæ lectioni aptior, alius psalmo gratior, alius exorcizandis qui malo laborant spiritu solicitior,*

licitior, alius ſacrario opportunior habetur. Propertius, lib. 3.

Omnia non pariter rerum ſunt omnibus apta,
Fama nec ex æquo ducitur ulla jugo.
Gloria Lyſippo eſt animoſa effingere ſigna,
Exactis Calanus ſe mihi jactat equis.
In Veneris tabula ſummam ſibi ponit Apelles,
Parrhaſius partâ vindicat arte locum.
Argumenta magis ſunt Mentoris addita formæ,
At Myos exiguum flectit acanthus iter.
Phidiacus ſigno ſe Jupiter ornat eburno,
Praxitelem propriùs vindicat arte lapis.
Sunt quibus Eleæ concurrit palma quadrigæ,
Sunt quibus in celeres gloria nata pedes.
Hic ſatus ad pacem, hic caſtrenſibus utilis armis.

Æneas ad Hectorem in Euripidis Rhæſo,

——Οὐ γὰρ ὧυτὸς πάντ' ἐπίσταται βροτῶν
Πέφυκεν, ἄλλῳ δ' ἄλλο πρόσκειται γένος,
Σὲ μὲν μάχεσθαι, τὸν δὲ βουλεύειν καλῶς.

Apud Senecam Procem. lib. 3. Controverſ. Caſſius Severus, *Corporum vires non ad omnia quæ viribus efficiuntur aptæ ſunt: illi nemo luctando par eſt, ille ad tollendam magni ponderis ſarcinam prævalet; ille quicquid apprehendit, non remittit, ſed in proclive nitentibus vehiculis moraturas manus injicit. Ad animalia venio: alii ad aprum, alii ad cervum cares faciunt: equorum non omnium, quamvis celerrimi ſint, idonea curriculis velocitas eſt; quidam meliùs equitem patiuntur, quidam jugum.* Apud Phædrum Juno ad pavonem luſciniæ voci canoræ invidentem,

Fatorum arbitrio vobis ſunt partes datæ;
Tibi forma, viſus aquila, luſciniæ melos,
Augurium corvo, læva cornici omina.

Varro de R. R. 1. 7. *Non eadem omnia in eodem agro rectè* (ſeri) *poſſunt: nam ut alius eſt ad vitem appoſitus, alius ad frumentum, ſic de cæteris alius ad aliam rem.*

Com. 10. ἐνεργήματα δυνάμεων] Vide Galat. 3. 5. Epheſ. 3. 7, & 20. Coloſſ. 1. 19. ſic Marc. 6. 14. ἐνεργοῦσιν αἱ δυνάμεις, &c.

Ibid. διακρίσεις πνευμάτων] Pollux 2. 4. Onomaſtici, Ἐρεῖς δ', δοκιμάζομεν τὰς ὀσμὰς, διακρίνομεν τὰ πνεύματα. Gloſſæ Ms. ad hunc locum in Medic. biblioth. Διακρίσεις πνευμάτων, διάγνωσις ἥν τε ἀληθινῶς ἢ ἀψευδῶς (lege ψευδῶς) προφητευομένων. Gloſſæ aliæ in eadem bibliotheca, plut. 9. cod. 27. Διακρίσεις πνευμάτων, τὸ εἰδέναι τίς ὁ προφήτης, καὶ τίς ὁ ψευδοπροφήτης· τίς ὁ πνευματικὸς, τίς ὁ μὴ τοιοῦτος.

Ibid. γένη γλωσσῶν] In priore jam citato Gloſſariolo, Γένη γλωσσῶν· ἰδιότητες διαλέκτων· in poſteriore autem, τύπου τῶν χαρίσματος ἠξιωμένοι ἦσαν οἱ Κορίνθιοι, καὶ ἐπ' αὐτῷ μέγα ἐφρόνουν· διὸ καταγέλων αὐτοὺς, ἔφατον τοῦτο γεγράφηκε.

Com. 11. διαιροῦν ἰδίᾳ ἑκάστῳ καθὼς βούλεται] Κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ. Heb. 12. 10. Rom. 12. 6. χαρίσματα κατὰ τὴν χάριν τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν διάφορα ἔχοντες. Tertullianus in de Patientia, *Nec alius* (bonum) *quàm qui poſſidet diſpenſat, ut cuique dignatur.* Juſtinus contra Tryphonem, Λαμβάνει δόματα ἕκαστος ὡς ἄξιοί εἰσιν. Plutarchus, lib. περὶ τῆς μὴ χρᾶν ἔμμετρον, &c. Οὐ μὼν πᾶσι πρὸς πάντα χρώμενον τὸν θεὸν ποιῶν, ἀλλ' ἑκάστῳ καθ' ὧν ἔχει δύναμιν ἢ τέχνην.

Com. 12. τὸ σῶμα ἓν ὄντι, καὶ μέλη ἔχοντα πολλά] Pro, ἓν ὄν, μέλη ἔχοντα πολλά. Athenagoras in Legatione, Χεὶρ, καὶ ὀφθαλμὸς, καὶ πῆς περὶ ἓν σώματός εἰσιν συμπληροῦντες τὰ μέρη. Lactantius 2. 5. *Non rectè quis dixerit membra unius hominis multos homines eſſe.* Iſidorus Orig. 14. 5. de corpore, *Multa in ſe continens membra, ſicut domus multa in ſe continens cubicula.* Lucretius,

——*Multæ vis unius corporis exſtant,*
Quod genus in quovis animantum viſcere volgò
Eſt odor, & quidam calor, & ſapor, & tamen ex his
Omnibus eſt unum perfectum corporis augmen.

Macrobius Saturnal. 1. *Vides quàm multorum vocibus chorus conſtet, una tamen ex omnibus redditur.* Poſidippus apud Dicæarchum,

Ἑλλὰς μὲν ὅτι μία, πόλεις δὲ πλείονες.

Juſtinus lib. 34. *Achæi, licèt per civitates veluti per membra diviſi ſint, unum tamen corpus,* &c. *habent.* Euripides,

Πόλεως δ' ἀπάσης τοῦνομ' ἓν, πολλοῖς δ' ἔνι
Νόμοισι.——

Martialis,

Illuſtrem cùm tota meis convivia flammis,
Tótque geram myxos, una lucerna vocor.

Apuleius in de Platonis dogmate, *Nam quamvis de diverſis officinis hæc ei eſſent Philoſophiæ membra ſuſcepta,* &c. *unum tamen ex omnibus, & quaſi proprii partûs, corpus efficiunt.*

Ibid. ὕπω καὶ ὁ Χριστὸς] Id eſt, Chriſti Eccleſia: eſt enim metonymia. D. Auguſtinus in Pſalm. 10. de Eadem, *Conſtat multis membris ſuis, ſua quæque officia gerentibus, in unam ædificationem charitatis exſtructis.*

Com. 13. καὶ πάντες εἰς ἓν πνεῦμα ἐποτίσθημεν] Vide ſuprà cap. 10. 2, 3, 4. Plutarchus de Alexandro M. Εἰς τὸ αὐτὸ συνερεσχὼν τὰ πανταχόθεν ΩΣΠΕΡ ΕΝ ΚΡΗΤΗΡΙ ΦΙΛΟΤΗΣΙΩ, ΜΙΞΑΣ τὸν βίον καὶ τὰ ἤθη, &c. Idem Alexander ad Perſas apud Q. Curtium lib. 10. *Ejuſdem juris eſſe debent qui ſub eodem Rege victuri ſunt.* Adde & Epheſ. 2. 14.

Com. 15. Ἐὰν εἴπῃ ὁ πούς ὅτι, &c. οὐκ εἰμὶ ἐκ τοῦ σώματος, οὐ παρὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ σώματος;] In Epiſtolis Heraclitidictis, Ἐὰν μὴ ἱδρυθῇ θεῦ βωμὸς, οὐκ ἔστι θεός; ἐὰν δὲ ἱδρυθῇ μὴ θεῦ, θεός ὅτι; Horatius,

——*Si quis torvo vultu ferus, & pede nudus,*
Exiguaque toga ſimulet textore Catonem,
Virtutémne repræſentet moréſque Catonis?

Theophilus Antiochenus, Οὐ παρὰ τὸ μὴ βλέπειν τοὺς τυφλοὺς, ἧττον καὶ οὐκ ἔστι τὸ φῶς τοῦ ἡλίου φαῦλον. At iſta ad locutionem tantùm. Mens Apoſtoli eſt, non debere inferiora munia ſortitos, majores ſéque honoratiores ægris oculis aſpicere: cùm, ſi bene ſe geſſerint, (1 Tim. 3. 13.) ad altiora bonum ſibi gradum ſtruant, nec non aliquà ædificationem communem juvandi facultatem omnis ſtatus ſuggerat. Seneca de Tranquill. cap. 3. de Reipublicæ, ut Paulus de Eccleſiæ, adminiſtratione agens, *Præcluſum tibi tribunal erit, & roſtris prohiberis, & comitiis? reſpice poſt te quantum latiſſimarum regionum pateat, quantum populorum; nunquam tibi ità magna pars obſtruetur, ut non major relinquatur: ſed vide ne totum illud vitium tuum ſit. Non vis enim niſi Conſul, aut Prytanis, aut Ceryx, aut Suffes adminiſtrare Rempublicam. Quid ſi militare nolis niſi Imperator, aut Tribunus? etiamſi alii primam frontem tenebunt, te ſors inter triarios poſuit: indè voce, adhortatione, exemplo, animo milita. Præciſis quoque manibus ille in prælio invenit quod partibus conferat, qui ſtat tantùm, & clamore juvat,* &c. *nunquam inutilis eſt opera civis boni.*

Com. 17. Εἰ ὅλον τὸ σῶμα ὀφθαλμὸς, &c.] Chryſoſtomus ad 1 Cor. 4. Παυλός ὅτι σώματος, καὶ ἑνὸς ἑκάστου μέλους ἡ διακονία. ὅταν δὲ ἑνὸς μόνου μέλους γένηται, καὶ τὴν ἰδίαν ἀπόλυσιν ἐνέργειαν, &c. αἱ χεῖρες διακονοῦνται, καὶ στόμα λείπει, καὶ γαστὴρ δέχεται· μὴ λέγει ἡ γαστὴρ, ἐπειδὴ ἐδεξάμην ὀφείλω τὸ πᾶν κατέχειν; &c. ὁ ὀφθαλμὸς τὸ πᾶν δέχεται φῶς, ἀλλ' ὁ διὰ τοῦτο αὐτὸς καθέχει μόνος, ἀλλ' ὁλόκληρον φωτίζει τὸ σῶμα, &c. αἱ ῥῖνες αἰσθάνονται εὐωδίας, ἀλλ' οὐ κατέχουσιν αὐτὴν μόναι, &c. οἱ πόδες μόνοι βαδίζουσιν, ἀλλ' οὐχ ἑαυτοὺς μεταφέρουσι μόνον, ἀλλὰ καὶ ὅλον τὸ σῶμα μεταπιέσαι. Idem ad Galat. 6. Καθάπερ ὅπου ἡ οἰκοδομὴς ὁ καὶ αὐτὴν ἅπαντες ἔδεσαν (ſcil. χρέαν) ἔχουσιν οἱ λίθοι, ἀλλ' ὁ μὲν πρὸς γωνίαν ἐπιτήδειος, ὁ δὲ πρὸς ἐκκλησίας· ὅπου καὶ τοῦ σώματος ἡ ἐκκλησίας, καὶ δεῖ καὶ σαρκὸς ἢ καὶ ἡμετέρας, οὐδὲ αὐτὸ ἴδοι τις ἂν· ἀλλ' ὅμως πατέρα πάτερα ἀνέχεται, καὶ ὁ παρὰ πάντων πάντα ζητῶν. ὁ γὰρ ἐν τῇ κοινῇ γνώμῃ ἕξεως καὶ σῶμα καὶ οἰκοδομὴν σωίσησι· & pòſt, ἐν τῷ σώματι εἰ δὲ αὐτῶν τις ἀπαιτοίη παρὰ πάντων χρείαν, ἐδέποτε τὸ σῶμα σώσειαι. Ὅλον ὀφθαλμὸς, locutio proverbialis. Catullus,

Quod tu cùm olfacies, Deos rogabis
Totum ut te faciant, Fabulle, naſum.

Achilles

Achilles Tatius de Crocodilo, Τὸν μὲ ἄλλον χρόνον παρ' ὅσον οὐκ ἔχυνε τὸ ὄφειον, ἔστι κεφαλή, ὅταν ἡ χάυνη, &c. ὅλῳ σῶμα γίνεται.

Com. 18. ὁ θεὸς ἔθετο τὰ μέλη ἓν ἕκαστον αὐτῶν ἐν τῷ σώματι καθὼς ἠθέλησεν] Quintilianus 7.1. *Et, si quam in corporibus nostris aliorúmve animalium partem permutes & transferas, licet habeant eadem omnia, prodigium sit tamen* Ex quibus fortè Lactantius cap. 7. de Dei opificio, *Ut si quid de altero in alterum transferatur, nihil impeditius ad utilitatem, nihil deformius ad aspectum videri necesse sit.* Καθὼς ἠθέλησε, (quæ & infrà 15.38. locutio occurrit) ratione sibi soli cognitâ. Lactantius ubi suprà, *Multa esse constat in corpore, quorum vim rationémque capere nemo nisi qui fecit, potest.* Vel, καθὼς ἠθέλησε, prout illi visum est, dedit unicuique membrorum sua propria munera. Plato in Protagora, Οὐκ ἔστιν ὀφθαλμὸς οὗ τὰ ὦτα, οὐδ' ἡ δύναμις αὐτῶν ἡ αὐτή, οὐδὲ ἄλλων ὧδέν ἐστιν οὗ τὸ ἕτερον, ὥστε καὶ ἡ δύναμιν, ὥστε καὶ τὰ ἄλλα. Philo de mundi, ut Paulus heic de humani corporis, structura, Ὁ δημιουργὸς ἀγαθὸς ὢν, τά τε ἄλλα, καὶ ἡ ἐπιφύμιν, ὡς ἕκαστον ἦν τῶν σώματος μερῶν καὶ ἰδίᾳ καθ' αὐτὸ τοῦ ἐναρμόσαντος ἀπεκυβέρνησε. Τὰ μέλη ἓν ἕκαστον αὐτῶν, pro, τῶν μελῶν ἓν ἕκαστον cujus locutionis exempla ad Luc. 21.6. adduximus.

Com. 19. Εἰ ἦν τὰ πάντα ἓν μέλος, ποῦ τὸ σῶμα;] Arnobius lib. 6. *Totum consistere nequit nisi partium fuerit congregatione conflatum.* D. Basilius Constitut. Monastic. cap. 32. *Animadvertimus in corpore neque à manu dissidere pedem, neque manum pedem ipsum ad transigendas partes suas conari traducere, neque universam item manum digito minimo suum opus imponere: sed de membris unumquodque delatam sibi fortitò à Natura vim exercere.* Claudianus Mamercus 1. 7. *Quæcunque corporis sensibus tangimus, ità ad quosque eorum quæque ex illis speciatim pertinent, ut in communionem propriorum alios non admittant.* Cicero Offic. 3. *Si unumquodque membrum sensum hunc haberet, ut posse putaret se valere si proximi membri valetudinem ad se traduxisset, debilitari & interire totum corpus necesse esset.* Vide suprà ad com. 12. allata.

Com. 21. Οὐ δύναμαι ἡ ὀφθαλμὸς εἰπεῖν τῇ χειρὶ, Χρείαν σου οὐκ ἔχω] Lucretius 4.

An possunt oculos aures reprehendere? an aures
Tactus? an hunc porrò tactum sapor arguet oris?
An confutabunt nares oculive revincent?
Non, ut opinor, ideò est: nam seorsim cuique potestas
Divisa est, sua vis cuique est, &c.

Philo lib. de Cherubim, Κέχρηκεν ὁ θεὸς πάντα τοῖς, οὐδὲν ἦν χρῆν μέρος τέλειον ἐργασάμενος ὃ μὴ πάντως χρεῖον ἄλλα, ἵν' ἕ δεῖ τυχεῖν γλιχόμενον ἐξ ἀνάγκης τῷ φθάσειν δυναμένῳ πλησιάζοι, καὶ οὕτω τότε, καὶ ἀμφότερα ἀλλήλοις. Maximus Tyrius Dissert. 3. Τὸ ὅλον ἔχει ἡ αἰτίαν τοῦ ἔργα, συναμβάνει ἡ αὐτῷ καὶ τὸ μεικτόν. Idem Dissert. 17. de Spartano regimine, Ἑκάτερον ἑκατέρου ἐνδεὲς, τὸ ἄρχον ἦν ἀρχομένων, καὶ τὸ ἀρχόμενον ἦν σωζόντων. Clemens in Epistola ad Corinthios, de variis exercituum ordinibus, Οἱ μεγάλοι δίχα ἡ μικρῶν οὐ δύνανται εἶναι, οὐδὲ οἱ μικροὶ δίχα ἦν μεγάλων· συγκρασίς τις ἐστὶν ἐν πᾶσι, καὶ ἐν τούτοις χρῆσις. Servius (si bene memini) ad Virgilium, *Non minùs in fornicibus propter sinistram dextra stat, quam propter dextram sinistra.* Xenophon de marito & uxore, in Oeconomico, Δέον ἀλλήλων, καὶ τὸ ζεῦγος ὠφελιμώτερον ἑαυτῆ γενέσθαι ἢ τὸ ἕτερον ἐπιλείπειν τὸ ἕτερον δυνάμενον. Salustius de vi corporis & virtute animi in arte militari, *Utrumque per se indigens, alterum alterius auxilio veget.*

Ibid. ἢ πάλιν ἡ κεφαλὴ τοῖς ποσὶ, Χρείαν ὑμῶν οὐκ ἔχω] Etsi *caput, non pedes imperent*, ut apud Spartianum Severus loquitur. Chrysostomus Homil. 37. in Act. Apost. *Membra ità constituta sunt, ut scipsis invicem utantur necessariò, & caput pedibus egeat, & pedes capite.* Idem Homil. 14. ad Ephes. Ἐὰν βαθὺ ὄρυγμα ᾖ, εἶτα ἄνωθεν ὑπὸ τῆς γῆς καλάμων διακειμένων, καὶ ὑπὸ τῆς γῆς κεκαλυμμένων, ἐν τῇ ὑπαυχένα στρέας γῆς παρέχῃ δύξαν τοῖς ὀφθαλμοῖς· ἐχὶ τῷ ποδὶ χρήσεται καὶ εἰσελθὸν ποτέρωσε εἰκῇ καὶ διάκενόν ἐστι κάτω, ἢ ἀντερείσει, καὶ ἀνατρέψει; &c. Corippus Africanus,

Obsequium pedibus Naturæ lege videmus
Admotas præbere manus, oculósque ministros
Cominus esse pedum quibus interiora tuemur.

Ubi τὸ *quibus* ad oculos refero, & pro *interiora*, *inferiora* (nempe oculis) repono: vide Apuleium statim adducendum. Pro *cominus* videtur etiam *cernimus* reponendum.

Com. 22. Ἀλλὰ, &c. τὰ δοκοῦντα μέλη τοῦ σώματος ἀσθενέστερα ὑπάρχειν, ἀναγκαῖά ἐστι] Clemens ubi suprà, Καὶ τὰ ἐλάχιστα μέλη τοῦ σώματος ἡμῖν ἀναγκαῖά ἐστιν ὅλῳ τῷ σώματι. Photius 241 Epist. de κνήμῃ & ἀντικνημίῳ, Ταῦτα τῷ σώματι ἢ ζώῳ βραχύτερα πολλῶν μελῶν ὄντα, ὅμως ὑποδεεστέρως) (melius ὑποδεεστέρως) καὶ ἀναβασάζει ἡ ὅλον τὸ συγκείμενον ὄγκον. Plutarchus in περὶ φιλαδελφ. Οὐδὲ γὰρ ἦν δακτύλων ἕλαττον ἔχει τὸ χεῖρος ἢ φάλλον ὁ μὴ δυνάμενος τοῦτο ποιεῖν, μηδὲ πειρώμενος, ἀλλὰ συγκινοῦσι καὶ συνεργοῦσιν ἅπαντες ἀμοιρέπως ἀλλήλοις, ὥσπερ ἐπιπόδες ἀνισοι γεγονότες· καὶ τὸ συλλειπτικὸν ἐξ ἀνισότητος πρὸς ἡ μέγιστον καὶ ῥωμαλεώτερον ἔχοντες. Apuleius in de Platonis dogmate, *Sed & totius corporis habitus & figuræ membrorum alia conditione sunt optima, alia longè pejora: inferiorâ reguntur optimatium præstantiâ, & ipsa ministerium suggerunt victuale.* Arrianus 2. 23. in Epictetum, Ἔστι τις καὶ οὖν χρεία, ἀλλ' οὐχ ἡλίκη βοῦς ἐστι καὶ κυνὸς, ἀλλ' οὐχ ἡλίκη τοῦ οἰκέτα ἐστὶ καὶ οἰκέτε, ἀλλ' οὐχ ἡλίκη ἦν πολιτῶν ἐστι καὶ τούτων, ἀλλ' οὐχ ἡλίκη ἦν ἀρχόντων· ἀ μὴν τοι διὰ τὸ ἄλλα ἕξ) κρείττονα, καὶ ἓν παρέχει τὰ ἕτερα χρείαν ἀπαστέον. Seneca 95 Epist. *Sine radice inutiles rami sunt, & ipsæ radices his quæ genuere adjuvantur.* Vegetius 4.16. de piscibus musculis, *Cùm minores sint, tamen balenis auxilium administeulúmque præstant.* In fragmentis Alcimi Aviti, *In ipsa graduum diversitate omnia possunt esse usui, etiamsi dignitate non sunt æqualia.* Ἀσθενέστερα heic (quæ & statim ἀχήμονα, & ἀπρεπῆ vocat,) sunt partes corporis medio collocatæ: Has, etsi cæteris abjectiores, (id enim heic ἀσθενέστερα) non minùs tamen reliquis esse necessarias ait. Cicero eodem modo de iisdem, *Partes corporis ad naturæ necessitatem datæ, aspectúmque deformem habituræ*, &c. Offic. lib. 1.

Com. 23. Καὶ ἃ δοκοῦμεν ἀπρεπέστερα ἔχειν τοῦ σώματος, πύτοις τιμὴν περιστέρων περιτίθεμεν] Ὡς ἀσθενεστέρας σκεύεσιν (ut 1 Pet. 3.7.) τιμὴν ἀπονέμοντες. Isidorus Origin. 11.1. de genitalibus, *Hæc & pudenda*, &c. *unde & indumento operiuntur.* Phædrus,

Naturæ partes veste quas tegit pudor.

Τιμὴν in loco Pauli honorem amictûs intellige. Cyprianus in De habitu virginum, *Cum amictu vestium honor corporis ponitur.* Cicero 3 de Oratore, *Vestis, frigoris depellendi causâ reperta primò, pòst adhiberi cœpta est ad ornatum corporis, & dignitatem.*

Ibid. καὶ τὰ ἀχήμονα ἡμῶν, &c.) *Partes turpem ac deformem aspectum habentes*, ut Ciceronem modò loquentem audivimus: vel (ut Idem ibidem) *partes quæ non decorè aspiciuntur: turpia ac vilia membra* Seneca 7.2. de Beneficiis vocavit. Interpres vetus *inhonesta*; Recentior *indecora*: nil refert, utrumque Latinum satis. Isidorus ubi suprà, *Dicuntur & inhonesta, quia non habent eam decoris speciem, sicut membra quæ in promptu locata.* Justinus lib. 15. de Olympiade, Alexandri matre, *Exspirans*, &c. *veste crura contexisse fertur, nè quid posset in corpore ejus indecorum videri.* Onomasticon vetus, *Indecor*, ἀχήμων. D. Ambrosius hæc Apostoli vertens, *Et quæ inferiora sunt nobis*: id est, quæ inferiùs posita sunt circa abdomen & inguina: quare non est cur mendosa ea cum Erasmo putemus. Apuleius, corporis fabricam ex Platone describens, *Cupidinem atque appetitum, postremam mentis portionem, infernas abdominis partes tenere, ut popinas quasdam, & latrinarum latebras.*

Com. 24. Τὰ δὲ εὐχήμονα ἡμῶν, &c.] *Membra in quibus species honesta est*, ut citato jam Ciceronis loco. Isidorus ubi suprà, *In corpore nostro quædam tantùm utilitatis causâ facta sunt, ut viscera; quædam & utilitatis & decoris, ut sensus in facie, & in corpore manus: quorum membrorum & utilitas magna est, & species decentissima.*

Ubi

Ubi pro *ut ſenſu*, ſcribendum *ut naſus*, pag. 130 ad Apuleium monuimus. Seneca 2.1. de Ira, planè ut heic Paulus, *partes minimè ſpecioſas viſu* dixit: & pòſt, è converſo, *partes quibus in faciem aſpectúmque decor eſt.*

Ibid. ὃ χρέαν ἔχῃ, &c.] Tegi nempe. D. Ambroſius Offic. 1.18. de Natura loquens, *Perfectè quidem omnes partes noſtri corporis explicavit, ut & neceſſitati conſuleret, & gratiam venuſtaret: ſed tamen eas quæ decoræ aſpectu forent, in quibus formæ apex*, &c. *& figura ſuavitas, & vultûs ſpecies emineret*, &c. *obvias atque apertas reliquit.*

Ibid. ἀλλ' ὁ θεὸς ζωεκέρασε τὸ σῶμα, τῷ ὑστερουμένῳ περισσοτέραν δὸς τιμὴν] Ità ſapienter corpus temperavit, ut membra in quibuſdam cauſis poſthabenda, in aliis nobiliora faceret. Apuleius in de Platonis dogmate, *Capitis verticem ſpecta, contectum tenui cute*, &c. *videbis*, &c. *at enim illæ opimæ ſunt partes quas labor ſubigit, ut femina ipſa, quâ ſeſſitandi regio eſt.* Seneca modò citato loco, *Vitalia, minimè ſpecioſa, priùs formantur.* Philo de Deo, terram plantis, fructibus, &c. priuſquam cœlum luminibus adornante, Τῇ μὲν ἐλάττονι φύσει περιορίαν διδὸς, ἣ ἦ κρείττονα καὶ θειοτέραν διατρεῖαν ἀξιῶν. Τῷ ὑστερουμένῳ, naturali decore inſignito minùs: tales partes inferiores illæ.

Com. 25. ἵνα μὴ ἦ χίσμα ἐν τῷ σώματι] Seneca 2. 31. de Ira, *Omnia inter ſe membra conſentiunt, quia ſingula ſervari totius intereſt.* Scriptor de bono Pudicitiæ in Cypriani Operibus, *Caput ſuis convenit membris, & membra capiti ſuo: Utraque naturali fibulâ in concordia mutua cohærent, nè oriente diſcordiâ de diviſione membrorum, pactum divini federis rumperetur.* Nicetas Choniates in Alexio Comneno, Εἰ καθ' ἑαυτὴν τὰ μέλη ὁπλίζῃ, τίνι ἂν ζωαρμολογηδέντες ζηνοῦμθα; Lactantius 3. 2. *Si tamen corpus vocari poteſt cujus partes & membra diſcordant.* Confer P. Chryſologi Serm. 132. de Unitate fidelium. Σχίσμα heic, ut Joh. 7.43. Act. 14.4. & 23.7. quia Paulus de corpore naturali ut de politico locutus.

Ibid. ἀλλὰ τὸ αὐτὸ ὑπὲρ ἀλλήλων μεριμνῶσι] Τῶν μελῶν (φησὶ) ἀμελημθέντων ἀνάγκη χρόνῳ τὸ ὅλον διαπεσεῖσθαι, ut rectè dixit Simplicius in cap. 38. Epicteti. Seneca 2. 32. de Ira, *Salva eſſe ſocietas ſine amore & cuſtodia partium non poteſt.* Hæc Dei ratio in ſtructura humani corporis, quod vulgò microcoſmus vocatur, eſt eadem quam & antea inivit in mundi majoris molitione, nec ob aliam, ut videtur, cauſam quàm quæ heic à Paulo memoratur. Seneca 87 Epiſt. de donis ejus, *In regiones deſcripta ſunt, ut neceſſarium eſſet inter mortales commercium, ſi invicem alius ab alio quid peteret.* Conabimur autem iſtum Apoſtoli locum Scriptorum variis teſtimoniis illuſtrare, quid quôque loco iſtud μεριμνᾶν exprimat demonſtrétque ſignare minùs uſui ducturi: nam & illa agnitu facilia, & hoc nauſeæ ac faſtidio futurum. Hippodamus Pythagoricus, Ὀφθαλμοὶ ὁρῶν ὑπὲρ τῆς παντὸς σώματος, καὶ τ' ἄλλα ἢ μόρια τε καὶ μέρεα ὑπὲρ τῆς ὅλης καὶ τῆς παντὸς ζωτέτακε. Clemens ad Corinthios, de totius corporis membris, Πάντα συμπνεῖ, καὶ ὑποταγὴ μιᾷ χρῆται εἰς τὸ ὅλον σώζεσθαι. Maximus Tyrius Diſſert. 5. Ἡ τοῦ σώματος χρεία πολυμερής τε καὶ πολυδεὴς, σώζεται τῇ ζωτελείᾳ τῶν μερῶν· πρὸς τὴν τοῦ ὅλου ὑπηρεσίαν φέρουσι πόσις, ἐργάζονται χεῖρες, ὁρῶσιν ὀφθαλμοὶ, ἀκούουσιν ἀκοαὶ, &c. Suidas in voce Ἴδιον, Λέγομεν ἴδιον τὴν πόλιν βασιλίδα, ἀλλ' οὐκ ὡς μὴ λεόμενον τοῦ ὅλου, λέγομεν ἴδιον αὐτῆς ἓν τὸ βασιλίζειν, ἀλλ' ὡς τοῦ μορίου τούτου παρὰ τὰ ἄλλα μόρια ἴδιον ὄν. Marcus Antoninus, Γεγόναμεν πρὸς ζωέργειαν, ὡς πόδες, ὡς χεῖρες, ὡς βλέφαρα, ὡς οἱ τοῖχοι καὶ ἡ ἄνω καὶ κάτω ὀδόντων. Gregorius Nyſſenus Homil. 1. de pauper. amandis, *Carniſne partem agrotantem averſamur? an contrà potiùs reliquas corporis partes omnes ad illius laborantis curationem convertimus?* Chryſoſtomus Homil. 5. in Epheſ. Ἐν τῇ σαρκὶ πολλὰ ἔχομεν ἐλαττώματα· ὁ μὲν δεῖ χωλὸς, ὁ δὲ διεστραμμένους ἔχει τοὺς πόδας, ἕτερον χεῖρας ξηρὰς, ἄλλον ἄλλο τι μέλος ἀδυνεῖς, καὶ οὐκ ἀλγεῖ (legerim, καὶ οὐκ ἀπαλγεῖ,) οὐδὲ ἐκκόπτει, ἀλλὰ καὶ περιθησιν αὐτὸ πολλάκις τοῖς ἄλλων· & eâdem Homiliâ, Ἂν καλαφρυνῇ τῶν σώματος ἡ κεφαλὴ, καὶ αὐτὴ συσταυρωθεῖ, καὶ ἀντίρροπον τὸ ὑπακοῆς εἰσαγέτω τὸ ἀγάπην. οὕτω, αἱ χεῖρες αὐτῇ διακονείτωσαν, οἱ πόδες, τὰ λοιπὰ πάντα μέλη· ἐκείνων αὐτῶν περνοείτω, πᾶσι ἐν αὐτῇ αἴδεσιν ἔχουσα.

Idem Homil. 14. ad Epheſ. Εἰ ὄφις ἴδοι ὁ ὀφθαλμὸς, ἢ θηρίον, φεύξεται τὸ πόδα; ἢ γλῶσσα φεύξεται τὸ στόμαχον; ἐκ ἔνδα μὲν πικρὸν ἴδῃ, βίπτῃ, ἂν δὲ γλυκὺ, ἀποπέμπῃ, &c. Apuleius in de Dogm. Platonis de capite loquens, *Prudentiam ſensúſque omnes non aliâ quàm illâ parte corporis contineri, cætera membra ancillari, & obſervare, cibos & alia adminiſtrare, vectare ut in ſublime poſſint, ut ad Ducem atque rectorem, prudentiâque ejus à periculis vindicari.* Ità ille locus legendus, qui vulgò corruptiſſimus. Plutarchus loco ſuperiùs adducto, de digitis pſallentis, Συμπνοοῦσι, καὶ ζωεργοῦσιν ἅπαντες ἀμοσγὶ πὸς ἀλλήλοις, ὥσπερ ὀπιπτεῖς ἀνισοχρονότες. Idem de Arato, Ἡγεῖτο ἀδενεῖς ἰδίᾳ τὰς (τῶν Ἀχαιῶν) πόλις ὑπαρχούσας, σώζεσθαι δι' ἀλλήλων, καθάπερ τὰ μέρη τοῦ σώματος ζῶνται καὶ συμπέφυκε διὰ τὸ πρὸς ἄλληλα συμπάθειαν, ὅταν ὑπομανθῇ, καὶ νόσῳ χωρὶς, ἀτρεφεῖ, καὶ σήπῃ, διαφθείρεσθαι τὰς πόλις, &c. Ἀπέλυσε μὲν ὑπὸ τῆς διαπούντων τὸ κοινὸν, αὔξεσθαι δὲ ὑπ' ἀλλήλων, &c. ὅταν, &c. Juſtinus de iiſdem, *Unum corpus*, &c. *habent, ſingularúmque urbium pericula mutuis viribus propulſant.* Apuleius in de Mundo, *Grammaticorum artes vide quæſo quàm ex diverſis collecta ſint literis, ex quibus aliæ ſunt inſonæ, ſemiſonantes aliæ, pars ſonantes: & tamen mutuis ſe auxiliis adjuvantes, ſyllabas pariunt, & de ſyllabis voces.* Themiſtius Orat. 1. de Muſis loquens, Ἐννέα ἔσαι, συγχορεύσιν ἀλλήλαις, καὶ τῷ Ἀπόλλωνι, καὶ ἁδεμία αὐτῶν ἀγωνακτεῖ πρὸς τὰς ἄλλας, ὅτι μὴ μόνη σοφὴ ἔῃ, μηδὲ αὐτῇ μόνῃ προσδέχονται οἱ ποιηταὶ, οὐδὲ μεταποιεῖται ἡ κιθάρις ἢ Καλλιόπη, οὐδὲ ἡ Θαλεία τὴν αὐλὸν, οὐδὲ ἡ λύρης ἡ Τερψιχόρη· ἀλλ' ἐκόσῃ τὸ ἐπ' αὐτῆς ἀγαπᾷ συμβάλλεσθαι εἰς τὸ χορὸν, καὶ ζωεισφέρειν, καὶ ἀδῆσαι ἀμειβόμεναι ἀλλήλας, ἐ κωλύσαι, καὶ βασκαίνεσθαι, καὶ ἀνηχοῦσαι.

Com. 26. Καὶ εἴτε πάσχῃ ἓν μέλος, συμπάσχῃ πάντα τὰ μέλη] Dio Caſſius lib. 41. Τὸ νοσῆσαι, &c. συσκάμνῃ καὶ τὸ λοιπὸν πᾶν, ὥσπερ ἐν τοῖς σώμασι ποιεῖ. Chryſoſtomus ad Rom. 12. Ὀφθαλμὸς ὅταν πρωδῇ, πάντα σκοτοῖ τὰ λοιπὰ μέλη. Lucretius lib. 2.

——Nequeunt per ſe partes ſentire, nec eſſe:
Namque alios ſensus membrorum res petit omnis.
Nec manus à nobis potis eſt ſecreta, nec ulla
Corporis omnino ſensum pars ſola tenere.
Linquitur ut totis animalibus aſſimilentur,
Vitali ut poſſint conſentire undique ſenſu.

Idem, ubi de ventriculo alimenti indigo,

Debile fit corpus, langueſcunt omnia membra,
Brachia palpebraque cadunt, poplitéſq; procumbunt.

Auſonius,

——Exigui quamvis diſcrimine membri,
Tota per innumeros artus compago vacillat.

D. Ambroſius Offic. 3. 3. *In uno membro totum corpus violatur*: & paulò antè, *Sic naſcimur, ut conſentiant membra membris, & alterum alteri adhæreat, & obſequantur ſibi mutuo miniſterio: quòd ſi unum deſit officio ſuo, impediantur & cætera.* Nazarius in Panegyrico, *In corpore cùm aliqua pars ægra eſt, valetudo omnis contaminari ſolet.* Theophylactus ad 2 Tim. 3. 2. Ἐν τοῖς μέλεσιν ἡ τοῦ ἑνὸς βλάβη καὶ εἰς τὰ λοιπὰ διαβαίνῃ. Tertullianus in de Pœnitentia, *Non poteſt corpus de unius membri vexatione lætum agere, condoleat univerſum*, &c. *neceſſe eſt.* Galenus lib. De 5 ſenſibus, Εἴ τις τῇ λεπτοτάτῃ βελόνῃ πρώσειε τὸ δέρμα, πάντως μὲν ἀλγήσειε τὸ ζῶον· ἄλγῃ δέ τοι μᾶς, ἢ δυοῖν, &c. ἀτόμων ἡ βελόνη. Maximus Tyrius Diſſert. 18. Ἕτερον δ' αὖ ὄψιν ὀφωῶν γένος, ἐπειδὰν μόριον μὲν ἢ τὸ ἢ αἰτίαν ἔχον καὶ ἢ πηλὼ τοῦ νοσήματος, ὁρμισθὲν ὑ ἐντεῦθεν τὸ ἕλκος ζωελκώσῃ τε καὶ ζωεπιπάσῃ τῇ ὀδυνῇ καὶ τὸ ἄλλο σῶμα πᾶν· καὶ ἔστιν ὕτω δή πε ὀξύτατος ὁ τοῦ ἀλγεῖν δρόμος· ὅπι τὸ ὑγιαῖνον ὑπὸ τοῦ κάμνοντος, ὡς μάθοις ἂν τοῦ προσπαίσματι ἄκρῳ τῷ ποδί· ἐν δὲ ὀνύχων φασὶν ὅπι ἢ κεφαλὴ τὸ ἀλγεινὸν ἐν ἀκρῃ δεῖ. Hinc illud D. Auguſtini in Pſal. 86. *Lingua ſolet dicere, calcato pede, Quid me calcas? linguam nullus tetigit, compaſſione clamat, non attritione*: & iſtud Petri Bleſenſis 18 Epiſt. *Omnia corporis membra participio quodam compaſſionis*

nis molestari : participio harmonico nempe, non sensitivo : cùm alioqui

——*Cùm caput aut oculus tentante dolore*
Laditur, in nobis non omni concruciamur
Corpore :—— ut olim à Lucretio dictum.

Cicero Tuscul. 2. de Philoctete vulnerato, *Magnus mihi quidem videtur dolor ; sed tamen non summus : nihil enim dolet nisi pes : possunt oculi, potest caput, latera, pulmones,* &c.

Ibid. συμπάσχῃ πάντα τὰ μέλη] Præsertim si pars affecta sit è nobilioribus. Corippus Africanus,

Venter alit corpus: fuerit si venter inanis,
Omnia deficiunt, tenuantur robore membra,
Et contracta rigent arentibus ossa medullis.

Seneca 2.2. de Clementia, *A capite bona valetudo, indè omnia vegeta atque erecta, aut languore demissa.* In Glossis, *Compatitur,* συμπάσχῃ.

Ibid. Εἴ τι δοξάζεται ἓν μέλος, συγχαίρει πάντα τὰ μέλη] Theophylactus Præfat. in Epist. ad Romanos, Ὁ τὴν κεφαλὴν ὠφελῶν, καὶ τὸ λοιπὸν σῶμα ὠφέλησε. Cicero Tuscul. 3. *Medici toto corpore curando, minima etiam parti, si condoluit, medentur.* In Charmide Platonis, Οἱ ἀγαθοὶ ἰατροὶ ἐπειδάν τις αὐτοῦ προσέλθοι τοῦ ὀφθαλμοὺς ἀλγῶν, λέγουσί που, ὅτι οὐκ οἶόν τε αὐτοῦ μόνους ὀφθαλμοὺς ἰατρεύειν ἄνευ, καὶ τῆς κεφαλῆς θεραπεύειν, εἰ μέλλοι τὰ τῆς ὀμμάτων εὖ ἕξειν· καὶ αὖ, τὸ τῆς κεφαλῆς οὕτως ἄν ποτε θεραπεῦσαι αὐτῷ ἐφ' ἑαυτῆς ἄνευ ὅλου τοῦ σώματος, πολλοῦ ἄνουν εἶη. Δοξάζεσθαι heic, *honore afficitur :* hinc & τὸ ἑαυτῆς σῶμα δοξάζειν, Hierocles in Pythag. carm.

Com.27. ὑμεῖς δέ ἐστε σῶμα Χριστοῦ, καὶ μέλη] Theophylactus ad Luc. 10. Μέλη αὐτοῦ ἡμᾶς ἐποίησε, καὶ κοινωνοὺς τοῦ σώματος αὐτοῦ.

Com.28. Καὶ οὓς μὲν ἔθετο ὁ θεὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, πρῶτον ἀποστόλους] Suidas, Πῶς τίθησι πρῶτον ἀποστόλους; καθ' ἀναλογίαν τῆς ἀγώνων, καὶ τοῦ παρὰ τοῦ θεοῦ δόξαν. Ἔθετο heic (quod Ephes. 4.11. argumento pari ἔδωκε,) est, *fecit :* ut Sapient. 10.21. & Act. 20.28. Servius ad Æneid. 10. *Ponere, facere : sicut Lucilius Homerum secutus,*

——ἄλγε' ἔθηκεν.

Euripides Oreste,

Στένουσι δ' οἵ σφ' κάμ' ἔθηκαν ἄθλιον.

Hesychius, jam citatum Homeri locum respiciens, Ἔθηκεν, ἐποίησεν. Idem alibi, Θεῖναι, ποιῆσαι.

Ibid. ἔπειτα δυνάμεις, εἶτα, &c.] Synesius in Epistolis, Ὁ μὲν ἱερεὺς, ὁ δὲ ἡγεμονικὸς ἀπεδείχθη. Theodoretus 7. περὶ Περσίας, Τὸν μὲν ἱερωσύνης ἠξίωσεν, τοῦ δὲ τῶν ἡγεμονίαν ἐπίστευσε, καὶ ἄλλα δὲ εἴδη ταγμάτων ὑπ' ἐκείνοις πεποίηκεν.

Dux bonus huic centum committit jure regendos,
Huic equites, illi signa tuenda dabit.
Curam habet è tantis quem quisq; erit aptus in usum
Inspicere, & certo ponere quemque loco.

D. Hieronymus ad cap.2. Ecclesiastis, *Diversæ sunt gratiæ in Ecclesia, alius est oculus, alius manus, alius pes.* Basilius in Psalm.33. Ἔστω ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ μὲν ὀφθαλμὸς, τοῦ δὲ γλῶσσα, ἑτέρου δὲ καὶ τὰ χεῖρες καὶ οἱ πόδες ἔχοντας τάξιν.

Ibid. ἀνταλήψεις] Glossarium in Biblioth. Medic. plut. 57. cod. 42. Ἀνταλήψεις, περιουσίαι καὶ ἀπονεμήσεις· Glossæ aliæ ibidem plut. 9. cod. 27. Ἀντέχεσθαι (id est ἀντιλαμβάνεσθαι) τῶν ἀδυνάτων, καὶ περιαιρεῖν αὐτῶν. Accedunt Græci veteres, qui ἀντιλήψεις, περιουσίας exposuere.

Ibid. κυβερνήσεις] In alio penès amicum meum Glossario, Κυβερνήσεις, περιουσιακαὶ ἐπιτιμίαι. Unde opportunè Hesychium corrige, apud quem malè ἐπιτολαὶ legitur.

Com. 30. Μὴ πάντες, &c.] Plutarchus simili sententiâ; in περὶ εὐθυμίας, Οὐ πάντων πάντα ἐστί. Clemens ubi suprà, de gradibus militaribus agens, Οὐ πάντες εἰσὶν ἔπαρχοι, οὐδὲ χιλίαρχοι, οὐδὲ ἑκατόνταρχοι, &c. Vide Senecam suprà ad com. 15. & Themistium ad com. 25. adductos. Γλῶσσαι heic quæ Act.2.6. διάλεκτοι. D. Augustinus in Psal. 50. *Dicitur lingua illud frustum carnis quod in ore movetur,* &c. *& lingua quod per linguam fit : sicut dicimus aliam linguam Græcam, aliam Latinam : non enim caro diversa est, sed sonus.*

Com.31. Ζηλοῦτε δὲ τὰ χαρίσματα τὰ κρείττονα] D. Basil. Homil. De abdicat. rerum, *Studeto ut majorum virtutum compos efficiare, neq; minores tamen negligito.* D. Augustinus de Virginitate, *Hæc sana doctrina est, sic eligere dona majora nè minora damnentur.* Hesychius, Ζηλῶ, μιμοῦμαι, μετὰ δίωξεως. Τὰ κρείττονα sunt unde maxima Ecclesiæ utilitas redundet. Idem sensus qui in iis infrà 14.12. πρὸς δὲ οἰκοδομὴν τῆς ἐκκλησίας ζητεῖτε ἵνα περισσεύητε. Interpres optimus Nicomacheorum 9.12. Ἐν ἅπασι προσήκει διώκειν τὰ βέλτιστα· quibus paria Plinii illa lib.1. Epist.5. *Stultissimum credo ad imitandum non optima quaque proponere.* Imò & Sedulius heic, *Æmulamini, id est, imitamini.* Esset optandum (inquit Paulus) omnes omnibus istis Spiritûs donis conspicuos esse : at quia id fieri nequit, meliora ambite. Plutarchus fine libri De liber. educ. Τὰς μὲν οὖν πάσας περιειρημένας συμπεριλαβεῖν παρεινέσεις ἐυχῆς ἴσως ἔργον ἐστί· τὰς δὲ τὰς πλείους ζηλῶσαι, καὶ αὐτὸ μὲν ἐυμοιρίας δεόμενον ὅτι, καὶ πολλῆς ἐπιμελείας· ubi & ζηλῶσαι, ut apud Apostolum ζηλοῦτε.

Ibid. καθ' ὑπερβολὴν ὁδὸν ὑμῖν δείκνυμι] Tale Sapient.6.22. Τί δέ ἐστι σοφία, καὶ πῶς ἐγένετο, ἀπαγγελῶ (q.d. ὁδὸν ὑμῖν δείξω) &c. καὶ ἀπ' ἀρχῆς γενέσεως ἐξιχνιάσω, &c. & apud Sirachidem 24.32. illud, Ἔτι παιδείαν ὡς ὄρθρον φωτῶ· ubi τὸ ἔτι, ut in hoc Apostoli loco, sermonis continuationem notat. Pythagoras multis à se jam dictis additurus alia, sic loquitur apud Ovidium, Metam. 15.

Et quoniam magno feror æquore, plenáque ventis
Vela dedi : Nihil est toto quod perstet in orbe, &c.

Apostoli verba D. Augustinus in Psal. 71. sic vertit, *Adhuc supereminentem viam demonstro vobis.* Ego καθ' ὑπερβαλλὼ putem esse καθ' προοδηκλω. Ità 5.15. apud Tobiæ Scriptorem, Καὶ ἔτι προσθήσω σοι ὅπως ἀγαθὸν, &c. ut Paulus hîc, Καὶ ἔτι, &c. ὁδὸν δείκνυμι. Nec abit ab hujusmodi Expositione Vir summus H. Grotius, qui καθ' ὑπερβολὴν *ex superabundanti* vertit.

JOANNIS PRICÆI
In EPISTOLAM I ad TIMOTHEUM
ANNOTATA.

Κεφ. α'.

1. ΠΑΥ̃ΛΟΣ ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ κατ' ἐπιταγὴν Θεοῦ σωτῆρος ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς ἐλπίδος ἡμῶν,

2. Τιμοθέῳ γνησίῳ τέκνῳ ἐν πίστει, χάρις, ἔλεος, εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ πατρὸς ἡμῶν καὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν.

3. Καθὼς παρεκάλεσά σε προσμεῖναι ἐν Ἐφέσῳ, πορευόμενος εἰς Μακεδονίαν, ἵνα παραγείλῃς τισὶ μὴ ἑτεροδιδασκαλεῖν·

4. Μηδὲ προσέχειν μύθοις καὶ γενεαλογίαις ἀπεράντοις, αἵτινες ζητήσεις παρέχουσι μᾶλλον ἢ οἰκοδομίαν Θεοῦ τὴν ἐν πίστει.

5. Τὸ δὲ τέλος τῆς παραγγελίας ἐστὶν ἀγάπη ἐκ καθαρᾶς καρδίας, καὶ συνειδήσεως ἀγαθῆς, καὶ πίστεως ἀνυποκρίτου.

6. Ὧν τινες ἀστοχήσαντες ἐξετράπησαν εἰς ματαιολογίαν·

7. Θέλοντες εἶναι νομοδιδάσκαλοι, μὴ νοοῦντες μήτε ἃ λέγουσι, μήτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται.

8. Οἴδαμεν δὲ ὅτι καλὸς ὁ νόμος, ἐάν τις αὐτῷ νομίμως χρῆται.

9. Εἰδὼς τοῦτο, ὅτι δικαίῳ νόμος οὐ κεῖται, ἀνόμοις δὲ καὶ ἀνυπότακτοις, ἀσεβέσι καὶ ἁμαρτωλοῖς, ἀνοσίοις καὶ βεβήλοις, πατρολῴαις καὶ μητρολῴαις, ἀνδροφόνοις,

10. Πόρνοις, ἀρσενοκοίταις, ἀνδραποδισταῖς, ψεύσταις, ἐπιόρκοις· καὶ εἴ τι ἕτερον τῇ ὑγιαινούσῃ διδασκαλίᾳ ἀντίκειται·

11. Κατὰ τὸ εὐαγγέλιον τῆς δόξης τοῦ μακαρίου Θεοῦ, ὃ ἐπιστεύθην ἐγώ.

12. Καὶ χάριν ἔχω τῷ ἐνδυναμώσαντί με Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ὅτι πιστόν με ἡγήσατο, θέμενος εἰς διακονίαν·

13. Τὸν πρότερον ὄντα βλάσφημον καὶ διώκτην καὶ ὑβριστήν· ἀλλ' ἠλεήθην, ὅτι ἀγνοῶν ἐποίησα ἐν ἀπιστίᾳ.

14. Ὑπερεπλεόνασε δὲ ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν μετὰ πίστεως καὶ ἀγάπης τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

15. Πιστὸς ὁ λόγος, καὶ πάσης ἀποδοχῆς ἄξιος, ὅτι Χριστὸς Ἰησοῦς ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ἁμαρτωλοὺς σῶσαι, ὧν πρῶτός εἰμι ἐγώ.

16. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἠλεήθην ἵνα ἐν ἐμοὶ πρώτῳ ἐνδείξηται Ἰησοῦς Χριστὸς τὴν πᾶσαν μακροθυμίαν, πρὸς ὑποτύπωσιν τῶν μελλόντων πιστεύειν ἐπ' αὐτῷ εἰς ζωὴν αἰώνιον.

Versio Vulgata.

1. PAULUS Apostolus Jesu Christi secundùm imperium Dei salvatoris nostri, & Christi Jesu spei nostræ,

2. Timotheo dilecto filio in fide, Gratia, misericordia & pax à Deo patre, & Christo Jesu Domino nostro.

3. Sicut rogavi te ut remaneres Ephesi cùm irem in Macedoniam, ut denunciares quibusdam nè aliter docerent,

4. Neque intenderent fabulis & genealogiis interminatis; quæ quæstiones præstant magis quàm ædificationem Dei quæ est in fide.

5. Finis autem præcepti est charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta.

6. A quibus quidam aberrantes, conversi sunt in vaniloquium,

7. Volentes esse Legis doctores, non intelligentes neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant.

8. Scimus autem quia bona est lex, si quis eâ legitimè utatur:

9. Sciens hoc, quia Lex justo non est posita, sed injustis, & non subditis, impiis & peccatoribus, sceleratis & contaminatis, patricidis & matricidis, homicidis,

10. Fornicariis, masculorum concubitoribus, plagiariis, mendacibus, perjuris, & si quid aliud sanæ doctrinæ adversatur,

11. Quæ est secundùm Euangelium gloriæ beati Dei, quod creditum est mihi.

12. Gratias ago ei qui me confortavit Christo Jesu Domino nostro, quia fidelem me existimavit, ponens in ministerio,

13. Qui priùs blasphemus fui & persecutor & contumeliosus: sed misericordiam Dei consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate.

14. Superabundavit autem gratia Domini nostri cum fide & dilectione, quæ est in Christo Jesu.

15. Fidelis sermo, & omni acceptione dignus, quòd Christus Jesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere: quorum primus ego sum.

16. Sed ideo misericordiam consecutus sum, ut in me primò ostenderet Christus Jesus omnem patientiam, ad informationem eorum qui credituri sunt illi in vitam æternam.

17. Τῷ

17. Τῷ δὲ βασιλεῖ τῶν αἰώνων ἀφθάρτῳ, ἀοράτῳ, μόνῳ σοφῷ, Θεῷ, τιμὴ καὶ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

18. Ταύτην τὴν παραγγελίαν παρατίθεμαί σοι, τέκνον Τιμόθεε, κατὰ τὰς προαγούσας ἐπὶ σὲ προφητείας, ἵνα στρατεύῃ ἐν αὐταῖς τὴν καλὴν στρατείαν·

19. Ἔχων πίστιν καὶ ἀγαθὴν συνείδησιν· ἣν τινες ἀπωσάμενοι, περὶ τὴν πίστιν ἐναυάγησαν.

20. Ὧν ἐστιν Ὑμέναιος καὶ Ἀλέξανδρος· οὓς παρέδωκα τῷ σατανᾷ, ἵνα παιδευθῶσι μὴ βλασφημεῖν.

17. Regi autem seculorum immortali, invisibili, soli Deo honor & gloria in secula seculorum. Amen.

18. Hoc præceptum commendo tibi, Timothee; secundùm præcedentes in te prophetias ut milites in illis bonam militiam:

19. Habens fidem & bonam conscientiam, quam quidam repellentes, circa fidem naufragaverunt.

20. Ex quibus est Hymenæus & Alexander; quos tradidi Satanæ, ut discant non blasphemare.

Ad Cap. I.

Com. 1. Θεοῦ σωτῆρος ἡμῶν] Ità 2. 3. ἐνώπιον σωτῆρος ἡμῶν θεοῦ· & de Eodem 4. 10. Ὅς ἐστι σωτὴρ πάντων ἀνθρώπων· ubi de primario ejus proposito, sive prævia ad æternam salutem nostram voluntate, quæ diximus vide. Vulgatus, *Salvatoris nostri*. Sic in Glossario, *Salvator*, σωτήρ. Potest & vox σωτῆρος denotare illam peculiarem curam quâ etiam in vita ista & singulos & universos tuetur. Itaque non malè *servatoris* (i. e. *sospitatoris*) vertas. Apuleius lib. de Mundo, ex Platone, *Sospitator ille est omnium qui ad complendum mundum nati factique sunt*. Déque eodem, & ex eodem, in Apologia, *Æternus animantum sospitator*.

Ibid. Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς ἐλπίδος ἡμῶν] Id est, in quo fundatur spes nostra. De eodem Ignatius ad Philadelphenos, τῇ κοινῇ ἐλπίδι ἡμῶν· & Polycarpus ad Philippenses, Τῇ ἐλπίδι ἡμῶν, καὶ τῇ ἀρραβῶνι τῆς δικαιοσύνης ἡμῶν. Vide 1 Thess. 1.1. & 2.19. De eodem Coloss.3.4. ἡ ζωὴ ἡμῶν· & Ephes. 2.14. ἡ εἰρήνη ἡμῶν. Simile in Psalm. 70.5. illud, *Tu es patientia mea*: & Apuleii jam citato libro, *Ipsum salutem esse & perseverantiam earum quas effecerit rerum*.

Com. 2. Τιμοθέῳ, γνησίῳ τέκνῳ] Sincero veróque filio in fide retinenda ac prædicanda. De eodem 1 Cor.4.17. Ὅς ἐστί τέκνον μου, &c. πιστὸν ἐν Κυρίῳ. Vide & Philipp.2.22. Martialis,

——*Soboles sincera parentis.*

Ità Πλάτων καὶ Αἰσχύλος γνήσιοι χορευταὶ apud Julianum Imperatorem: &, οἱ ἐκ πίστεως, (i. e. οἱ ἐν πίστει γνήσιοι) Ἀβραὰμ υἱοί εἰσιν, ipse Paulus 3.7. ad Galatas dixit. Seneca cùm bonum virum *veram Dei progeniem* vocavit, quid aliud dicere voluit quàm θεοῦ γνήσιον τέκνον;

Com. 3. Καθὼς παρεκάλεσά σε] Sic 1 Thess.4.11. καθὼς ὑμῖν παρηγγείλαμεν.

Ibid. ἵνα παραγγείλῃς τισὶν, &c.] Puto elleipsin esse, & ante illud ἵνα supplendum βλέπε· id est, *cura*. Sic Ephes. 5.33. & Tit.3.13. Verbo τισὶ subinnuit quosdam ἀτάκτως περιπατοῦντας, quos nominatim designare præ lenitate parcit: vide Rom.3.8. 1 Cor.4.18. 6.11. 8.7. 10.7, & deinceps; item 15.12. Galat.1.7. Philip.1.15. 2 Thess.3.11. Hebr.10.25. 1 Petr.3.1. 2 Petr.3.9. Judæ com. 4. infrà heic 4. 1. 5.15. 6.20. capitísque ipsius istius com. 6, & 19. Terent.3.2. Eunuch. *Quod quidam fecit*: ubi Donatus, QUIDAM *rectè*, &c. *& contemptum indicat hoc verbum*.

Com. 4. Μὴ προσέχειν μύθοις] Μὴ ἀσχολεῖσθαι μύθοις, ut 2 Petr.1.16. παρακολουθεῖν, καὶ μὴ πεπλασμένοις μύθοις, ut de Ulysse à Philostrato Heroibus dictum: infrà hîc 4.7. μύθους βεβήλους dicitur. Contrarium 2 Tim.4.4. ἐπὶ τοὺς μύθους ἐκτραπήσονται.

Ibid. μηδὲ γενεαλογίαις ἀπεράντοις] Hesychius, ex hoc Apostoli loco, Ἀπεράντοις, ἀπείροις. Glossæ MSS. ad hunc locum, in Serenissimi M. Ducis Hetruriæ bibliotheca, Ἀπεράντοις, τοῖς μὴ ἔχουσι πέρας τι χρηστὸν ἢ τοῖς λέγουσιν ἢ τοῖς ἀκούουσιν. Sic λόγος εἰς ἀπεράντους δεισιδαιμονίας ἀφῖκται, apud Plutarchum in Æmilii vita. Genealogias istas ad veterum Patriarcharum prosapias Ambrosius trahit; recentiores nonnulli ad Judaicas quasdam à Platonicis desumptas nugas, & admixtas Christianismo.

Ibid. αἵτινες ζητήσεις παρέχουσι μᾶλλον ἢ οἰκοδομὴν θεοῦ τὴν ἐν πίστει] Id est, μᾶλλον ἢ οἰκοδομὴν ἐν τῇ εἰς τὸν θεὸν πίστει· ut vox θεοῦ non subjectivè sed objectivè sumatur. Sic Luc. 6.12. προσευχὴ θεοῦ habemus; Luc.21.4. δῶρα· Luc. 11.42. & Joh.5.42. ἀγάπη· 2 Cor.1.12. ἁπλότητι· Coloss.2.9. θεοῦ συνείδησιν· Marc.11.22. Ephes.3.12. 1 Thess.1.8. Galat.2.20. & com.5. ad Philemonem, θεοῦ πίστιν· & demum Apocal. 14.12. Ἰησοῦ πίστιν. Ponitur heic & μᾶλλον ἢ, pro καὶ ὑ, ut & 2 Tim.3.3. Suidas de voce μᾶλλον, Τίθεται ποτὲ δὲ ἐπικῶς καὶ ἀναιρετικῶς· ὡς ὅταν λέγωμεν ὅτι μᾶλλον ἢ ἀρετὴ ὠφελεῖ ἢ βλάπτει· σημαίνομεν τὸ ὅτι ὠφελεῖ, βλάπτει δὲ οὔ. Ζητήσεις heic sunt quales 2 Tim.2.23. μωρὰς καὶ ἀπαιδεύτους ζητήσεις vocat Apostolus noster: Gellius autem (14. 2.) *disceptationes multijugarum & sinuosarum quæstionum, multâ & anxiâ curâ indigentes*. Isocrates in Encomio Helenæ, de Rhetoribus, Ἄλλοι δὲ περὶ τὰς ἔριδας διατρίβουσι, τὰς οὐδὲν μὲν ὠφελούσας, πράγματα δὲ παρέχειν τοῖς πλησιάζουσι δυναμένας· ubi παρέχειν πράγματα, ut heic ζητήσεις παρέχειν. Seneca Epist. 111. de cavillationibus, quæ Græcis σοφίσματα, *Quibus quisquis se tradidit, quæstiunculas quasdam vafras* (ζητήματα) *nectit: cæterùm ad vitam nil proficit*: οὐδὲν (ut Apostolus loquitur) οἰκοδομεῖ. Apud Gellium 10. 22. habemus *argutias nihil ad vitam neque tuendam neque ordinandam promoventes*: & 5.15. apud eundem, *argutæ desidiæ aculeos scrupulósque, in quibus neque emolumentum aliquod solidum ad vitæ rationem* (οὐδὲν πρὸς τὸ βίου οἰκοδομὴν) *pertinens, neque verò ullus quærendi finis*: ubi notabilia & postrema illa, *nullus finis quærendi*: ex quibus optimè Pauli τὸ ἀπέραντον illustratur. Pro οἰκοδομὴν heic, in quibusdam editis οἰκονομίαν legitur: mihi scriptura prior illa videtur præferenda: vide 1 Cor.3.9. & 8.1. Ephes.2.20,21,22. & 4.12.

Com. 5. Τὸ δὲ τέλος τῆς παραγγελίας ἐστὶν ἀγάπη] Ignatius ad Ephesios, Ἀρχὴ ζωῆς πίστις, τέλος δὲ ἀγάπη· τὰ δὲ δύο ἐν ἑνότητι γινόμενα θεοῦ ἄνθρωπον ἀποτελεῖ. Vide & Galat.5.6. Rom.13.8,9.

Ibid. ἐστὶν ἀγάπη ἐκ καθαρᾶς καρδίας, καὶ συνειδήσεως ἀγαθῆς, καὶ πίστεως ἀνυποκρίτου] Id est, ἐστὶ συνείδησις ἀπρόσκοπος εἰς θεὸν καὶ ἀνθρώπους, ut breviùs idem Paulus Act.24.16. verbis Lucæ locutus. Πίστις ἀνυπόκριτος est, qualem ἀνόθευτον, μηδὲν κίβδηλον ἐκ λογισμῶν ἀνθρωπίνων ἐπαγομένην, Proclus scribens ad Armenios vocat.

Com.6. ἐξετράπησαν εἰς ματαιολογίαν] Hesychius ex hoc loco, Ἐξετράπησαν, ἐξέκλιναν. Ματαιολογία est ferè quam infrà 6.20. βέβηλον κενοφωνίαν vocat. Glossæ, *Vaniloquus, blato*, (scribe *blatero*) ματαιολόγος. *Blaterat*, ματαιολογεῖ. Glossæ aliæ, Ματαιολογία, *vaniloquium*: ut & heic Vulgatus vertit.

Com. 7. Θέλοντες εἶναι νομοδιδάσκαλοι, μὴ νοοῦντες ἃ λέγουσι, &c.] Niceph. Gregoras lib.11. *Apud nos etiam opificibus effusa sunt arcana Theologia*, &c. *& illi qui de recta fide ambigui sunt, & qui nec quomodo credendum sit sciunt, nec quid sit illud quod credere se dicunt, illi, inquam, & fora, & porticus, & theatra omnia Theologiâ compleverunt*. Εἶναι heic est φαίνεσθαι, censeri, existimari. Hermas 3.9. *Sublimes se gerunt, ac veluti prudentes: & cùm sint stulti, cupiunt doctores videri.*

Ibid. μὴ νοοῦντες μήτε ἃ λέγουσι, μήτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται] Hesychius, Παραλόγοι, φλυαροῖ, μὴ γινώσκων ἃ λαλεῖ. Cicero 2 de Oratore, *Quod ipsi experti non sunt, id docent cateros.* Auctor de Cardinal. Christi operibus, cum Cypriano excusus, *Prosilire ad ea docenda quæ nescinut, & de his usurpare magisterium quæ ignorant.* D. Hieronymus ad Paulinum, *Quadam facilitate verborum, imò audaciâ, edisserunt aliis quod ipsi non intelligunt.* Idem ad Demetriadem, *Docent Scripturas quas non intelligunt,* &c. *priùs imperitorum magistri quàm doctorum discipuli:* & ad cap. 3. Ecclesiastæ, *Pro seculorum quotidie in pejus labentium vitio, docemus in Ecclesiis quod nescimus.* Alexis apud Diogenem Laertium, Λέγεις περὶ ὧν οὐκ οἶδα. In Deorum apud Lucianum edicto, Τοῖς δὲ φιλοσόφοις παρεπιπλῆν μὴ ἀναπλάττειν κενὰ ὀνόματα, μηδὲ λαρεῖν περὶ ὧν οὐκ ἴασιν. De iisdem Scholiastes vetus ad Nubes Aristophanis, Λέγειν ἐπαγγέλλονται περὶ ὧν οὐκ ἴασι. In Epistolis Heraclitidictis, Καλοκάγαθοὶ τεχνῶν ἃς οὐκ ἔχουσι, καὶ θεραπεύοντες ἃ μὴ ἴσασιν. Anastasius Sinaita, Περὶ φύσεως ἐδογμάτιζον, καὶ πῶς ὅτι φύσεως ὄρος οὐκ ἠπίσαντο· περὶ ὑποστάσεως ἐφιλονείκουν, καὶ τίς ἐστιν ὑπόστασις οὐκ ἐγίνωσκον. Περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται, *de quibus tam asseveratè affirmant.* Lactantius de Opificio Dei cap. 1. *Et tamen de illorum ratione sic disputant, ut ea quæ asserant, probata & cognita videri velint.* Arnobius lib. 2. *Ipsa quæ dicitis, quæ asseveratis, quæ capitali plerumque contentione defenditis, nescire vos: & unumquemque suspiciones suas pro probatis & comprehensis pertinaci obluctatione tutari.* Apuleius in Apologetico, *At tu de illis quoque affirmas* (περὶ ἐκείνων διαβεβαιοῖ) *quæ neque conspexisti unquam, neque audisti.* Cicero Academ. quæst. 1. *Nec quidquam est turpius quàm cognitioni & perceptioni assertionem,* &c. *præcurrere.*

Com. 8. οἴδαμεν δὲ ὅτι καλὸς ὁ νόμος] Rom. 7. 18. οἴδαμεν γὰρ ὅτι ὁ νόμος πνευματικός· ibid. com. 6. τῷ νόμῳ σύμφημι ὅτι καλός.

Ibid. ἐάν τις αὐτῷ νομίμως χρῆται] Est quidem Lex bona quamvis & ἀνόμως quis utatur eâ: est itaque positivè hoc accipiendum, etsi enunciatum hypotheticé. Similem locutionem 2 Tim. 2. 13. habemus. Νομίμως χρῆσθαι, est, ὑ ματαιολογεῖν· non λέγειν, καὶ ὑ ποιεῖν, ut Matth. 23. 2. doctores illi, sed moribus & usu vitæ vim Legis comprobare. Salvianus de Lege Christi, quam Catholicam vocat, *Quòd bona est, nostrum non est; quòd autem malè vivimus, nostrum est: est nihil utique nobis quòd Lex bona est, si vita & conversatio nostra non est bona.* Lib. 6. de Gubernat. &c.

Com. 9. τῷ δικαίῳ νόμος οὐ κεῖται] Antiphanes apud Stobæum,

Ὁ μηδὲν ἀδικῶν οὐδενὸς δεῖται νόμου.

Justi enim,

Sponte suâ sine lege fidem rectúmque sequuntur.

Dio Chrysostomus in de Consuetud. Εἰ ἅπαντες ἦσαν ἀγαθοὶ, τίς ἂν γέγραφεν (νόμον) ἡμῖν οὐδὲν ἂν ἔδει. Justinianus Novell. 12. Ἔξεστι τοῦ μηδὲν ἁμαρτάνοντος οὐ τὸ νόμου τοῦτον μὴ τετύχθαι. Chrysostomus ad Galat. 5. 18. ea, *Si spiritu agimini, non estis sub Lege,* Ὁ πνεῦμα ἔχων ὡς χρὴ, σβέννυσι διὰ τοῦτο πονηρὰν ὀρθυμίαν ἅπασαν· ὁ δὲ τούτων ἀπαλλαγεὶς, οὐ δεῖται τῆς ἔξωθεν τοῦ νόμου βοηθείας. Ibidem, Ὥσπερ οἱ ἵπποι ἡνιοῦχοι, &c. οὐκ ἂν δεηθεῖεν μάστιγος, ὅταν καὶ ψυχὴ καταρθοῦσα τὴν ἀρετὴν ἀπὸ πειθοῦς ὁ δεῖται τοῦ βουθέντος νόμου. Philo in de Profugis libro, Τίς ἀπορρύσεως χρεία τοῖς μὴ ἀδικήσειν μέλλουσι; Agatharchides de Ichthyophagis, Νόμοις οὐ διηγωνῶνται. τί γὰρ δεῖ πεφάγμαν δικαίων ἢ χωεὶς κράμματος ἐυγναμονῶν ἀνώδυνον; Scholiastes vetus Juvenalis ad Sat. 13. *Non erat opus Judicibus ubi scelera nulla procederent.* Philemon,

——Πῶς πονηρόν ἐστιν ἀνθρώπων γένος
Τὸ σύνολον! ὃ γὰρ ἂν ποτ' ἐδεήθη νόμων.

Id est, cæteroqui legibus nec egerent. Apud Lucianum Demonax, Οἱ ἀγαθοὶ νόμων οὐ δέονται.

Ibid. ἀνόμοις δὲ καὶ ἀνυποτάκτοις] Iis *qui extra legem vivunt,* Petron. *Qui malis moribus suis disciplinam publicam contemnunt,* Apul. 4. *Qui legibus suspendium mandant,* Idem lib. 9.

——*Quos neque pudet*
Quidquam, nec metuunt quenquam, neque legem putant
Tenere se ullam.—— Terent.

Qui sibi lex & sunt, & fert quocunquè cupido
Precipitant vires.——

——*Qui faciunt jussit quodcunque voluntas,*
Excepto nec quod Masuri rubrica notavit.

Plato de legibus loquens, Οἱ μὲν (ἀνυπ.) τῶν χρησῶν ἀνθρώπων ἕνεκα γίγνονται, διδαχῆς χάριν, τοῦ πινα τρόπον ὁμιλοῦντες ἀλλήλοις ἂν φιλοφρόνως οἰκοῖεν· οἱ δὲ περὶ τὴν παιδείαν διαφυγόντων, ἀπειρόμονί τινι χρωμένων φύσει, καὶ μηδὲν πεχθέντων, ὥστε μὴ οὐκ ἐπὶ πᾶσαν ἰέναι κακίαν. Seneca de Ira loquens 3. 2. *Non minùs perniciosa leges metuentibus, quàm quibus jura distinguit modus virium:* id est, ἀνόμοις· quod vocis bene Vetus *injustis* vertebat. Glossæ, Ἄνομος, *illex, injustus,* &c. Bene Menander,

Νόμος φυλαχθεὶς οὐδέν ἐστιν ἢ νόμος,
Ὁ μὴ φυλαχθεὶς καὶ νόμος καὶ ῥήμα.

Ibid. ἀνόμοις δὲ καὶ ἀνυποτάκτοις] Heraclitus ad Ephes. Οἱ νόμοι ἀδικίας (ὑμῶν) εἰσὶ τεκμήριον, εἰ γὰρ μὴ ἦσαν, ἀνέδην ἂν ἐπορεύεσθε.

Ibid. ἀνυποτάκτοις] Ἀνυπότακτοι sunt quales *contumaces, refractarios, contemptores magistratuum ac legum, eorúmque per quos publica administrantur,* Seneca initio Epistolæ 73 vocat: (quo loco malè *regum,* non *legum* editur:) *qui plusquam civilia cupiunt, & quibus non dominari instar servitutis est,* Calpur. decl. 6. *Quos soluta legibus delectat vita,* ut Plinius Panegyrico locutus. In Glossis, Ἀνυπότακτος, *indomitus.* Hujusmodi coercendis inservit legum auctoritas. Ovidius,

Indè data leges, nè fortior omnia posset.

Horatius,

——*In vitium libertas excidit, & vim*
Dignam lege regi.——

Quam in mentem vide quæ ad Apuleii lib. 9. pag. 558. annotavimus. Idem in de Mundo, *Quid de legibus dicam, quæ ad mansuefaciendos homines inventæ sunt?* ubi *homines,* intellige eos qui sunt ἀνυπότακτοι. Irenæus lib. 5. *Quoniam absistens à Deo homo in tantum efferavit, ut etiam consanguineum hostem sibi putaret, & in omni inquietudine, & homicidio, & avaritia sine timore versaretur; imposuit illi Deus humanum timorem,* &c. *ut potestati hominum subjecti, & lege eorum adstricti, aliquid assequantur justitiæ, & moderentur ad invicem, manifestò positum gladium timentes.* Chrysostomus Homil. 35. in Joh. ait, *leges humano generi impositas ut freni* ἀνυποτάκτοις ἵπποις, *ad irrationales ejus impetus compescendos.* De iisdem Plinius in Panegyrico, *Illa cupiditates nostras libidinésque moderantur.* Cicero 1 de Oratore, *Docere auctoritate, nutúque legum domitas habere libidines.* Idem 3 de Legibus, *Magistratus inobedientem* (q. d. ἀνυπότακτον) *civem multâ, vinculis, verberibus coerceat.* Apuleius lib. De philosophia, *Sed inquietos & indomitos,* &c. *cives refrænet, contineat: ac, si necesse sit, frangat,* &c. *disciplinâ.*

Ibid. ἀσεβέσι καὶ ἁμαρτωλοῖς] Hesychius, Ἀσεβὴς, ἄθεος, ἁμαρτολός. Sic Proverb. 11. 31. & 1 Pet. 4. 18. ἀσεβεῖς & ἁμαρτωλοὶ juncti. Ἀσεβεῖς contrarii Joh. 9. 31. Θεοσεβεῖς, καὶ τὸ τοῦ θεοῦ θέλημα ποιοῦντες.

Ibid. ἁμαρτωλοῖς] Horatius,

——*Et ponere leges,*
Nè qui fur esset, nec latro, nec quis adulter.

Cicero in Officiorum libris, *Hoc spectant Leges, hoc volunt, incolumem esse civium conjunctionem: quam qui dirimunt, eos morte, exsilio, vinculis,* &c. *coercent.* Epiphanius in contra Orig. Ποῖ ἀριθμῷ τοῦ ἁμαρτάνοντας; ἢ πῶς τοῦ δικαίου; Chrysostomus Serm. ad patrem fidelem, Διὰ τοῦτο (ἁμαρτωλῷ) διαθήκαι καὶ νόμοι. Suidas, Νόμος μαρτυρία (ἐστὶν) ὡς τοὺς ἁμαρτάνοντας διαμαρτυρόμενος, καὶ τὴ παραβάσεως

τὴν τιμωρίαν ὑποδεικνύς. Glossarium, *Noxius*, ἁμαρτωλός. Suidas, Ἁμαρτωλοί, οἱ παρανομίᾳ συζῶν προαιρούμενοι, καὶ βίον ἀσεφδαρμένον ἀσπαζόμενοι. Hanc vocem ex se (ut videmus) satis laxam, sunt qui ex Numer. 16. 31. & 32. 14. ad seditiosos restringunt: quî minùs commodè poterimus de rapacibus sive πλεονέκταις intelligere? vide Jacob 4. 8. Imò quid prohibet quò minùs suâ latitudine sumatur? Sanè 1 Pet. 4. 15. inter varias improborum species apparet vox generalis κακοποιὸς, & inter plures virtutum species Tit. 2. 4. vox ἀγαθὰς occurrit.

Ibid. ἀνοσίοις] Ἀνόσιοι sunt ferè

——Qui neque jus neq; bonum neq; æquum sciunt:
Melius, pejus: prosit, obsit: nihil vident nisi quod lubet.

Xenophon in Socratis Apologia, Ἐξ ὑποτεβῶς ἀνόσιον. Hesychius, Ἀνόσια, βέβηλα, ἄδικα, ἄνομα. Vide Suidam in ὁσιότης. Vulgat. *sceleratis.* Sic in Glossario, *Sceleratus*, ἀνόσιος, &c. In vetere Onomastico, *Nefarii*, ἀνόσιοι.

Ibid. βεβήλοις] Aliud Glossarium, Βέβηλος, *profanus, pollutus*, &c. Vide Heb. 12. 6.

Ibid. πατραλῴαις, μητραλῴαις] Iis

Qui charos potuere suos violare parentes.

Apud Auctorem ad Herennium 4. *Patrem nefariè verberasti, parenti manus sceleratè intulisti.* Ammonius in De vocum differentiis, Ἀλοιᾶν, τύπτειν. Ἀεισυφάγης, Ἡ μητέρ' ἀπολοίσειν, ἢ πατρὸς γνάθον ἐπάταξεν. Ἀφ' ἧς καὶ μητραλοίαι φασὶν καὶ πατραλοίαι. Ferè eadem in πατραλοίας habemus apud Hesychium. Hujusmodi autem non eos tantùm intellige esse, qui patrem matrémve manu impiâ pulsant, sed & ἀφ' τούτων τινὰ μείζονων, ut apud Platonem 9 de Legg. Tales pro modo facinoris etiam apud Romanos puniti; l. 1. ff. de obsequ. parent. &c. Et à talibus apud ipsos Inferos exactas pœnas ille maximus Poetarum memorat. Confer jam dicto loco Platonem ipso fine libri.

Ibid. μητραλῴαις] Glossarium, *Matricida*, μητραλῴας. Τῷ μητέρα τύπτειν, παρανομεῖσθαι esse ait & Artemidorus 1. 3. in Oneirocritico.

Ibid. Ἀνδραποδόνοις] In quos lex Exod. 21. 12. Deuter. 19. 11. Tyndareus apud Euripidem,

Ἀμαὼ δ' ὅσον τὸ δικαίως εἶμι τῷ νόμῳ,
Τὸ δραπετεῦσαι τοῦτο καὶ μιαιφόνον
Παύων.——

Repete Irenæi verba jam suprà adducta. Lactantius cap. 4. Epitomes, *Quid tam horribile, tam tetrum quàm hominis trucidatio? ideo severissimis legibus vita nostra munitur.* Apuleius 3. *Et de latronis* (i. e. eo loco, homicidæ) *hujus sanguine legibus*, &c. *litate.* Antiphon in Tetralogo, Τιμωρεῖσθε τὸν ἀποκτείνοντα, ἀγωνίζεσθε ὑπὲρ τῆς πόλιν.

Ibid. πόρνοις] In fragmentis Petronii dictis,

Lex armata sedet circum fera limina nuptæ,
Nil metuit licito fusa puella toro.

Ibid. πατραλῴαις, μητραλῴαις, ἀνδροφόνοις, πόρνοις, &c.] Notatu non indignum, & apud Pollucem lib. 6. cap. περὶ τῶν ἀδικημάτων ἐφ' οἷς γραφαί εἰσι, numerari μοιχὸς, ἀνδροφόνους, ἀσεβεῖς, ἀνδραποδιστὰς, πόρνους, πατραλῴας, μητραλῴας, qui omnes in Apostoli contextu memorantur.

Com. 10. Πόρνοις, ἀρσενοκοίταις, ἀνδραποδισταῖς, ψεύσταις, ἐπιόρκοις, &c.] Philostratus 4. 7. Μοιχοὶ, καὶ ἀνδραποδισταὶ, πόρνοι, πιχωρύχοι, βαλαντοτόμοι, καὶ τὰ τοιαῦτα ἔθνη. Πόρνοι heic *fornicarii* Vulgato, & in vetere Onomastico. Ἀρσενοκοῖται, *qui cum masculis nefandam libidinem exercent*, ut in Institut. de public. judic. §. item lex Julia, Tribonianus loquitur. In Glossis, Ἀρσενοκοίτης, *masculorum concubitor*: quæ desumpta (ut multa alia in collectione illa) à Vulgato Interprete nostro. Ἀνδραποδισταὶ, *plagiarii*: vide Suidam, & 3. 8. Julium Pollucem. In l. congruit, &c. ff. de Offic. Præsid. *Sacrilegos, latrones, plagiarios*, &c. *conquirere debet.* Seneca de Tranquill. &c. cap. 8. *Inter avaros, circumscriptores, latrones, plagiarios* &c.

Ibid. ψεύσταις] *Hominibus in mendaciis convictis, fraudumque & perfidiarum plenis*: ut 14. 2. A. Gellius locutus. Bene autem generalem vocem istam non nemo heic ad contractus restrinxit. Cicero offic. 3. *Tollendum est ex rebus contrahendis omne mendacium*: vide Ephes. 4. 25.

Ibid. ἐπιόρκοις] Quales sunt qui

Nil metuunt jurare, nihil promittere parcunt, Catull.
qui non timent
Depositum retinere, & frandem jure tueri
Jurando.——— Juven.

Qui malo jurejurando rem quærunt, ut locutus Comicus Latinus, Bacchid.

Qui dum quadrantes aggerant patrimonio,
Cœlum fatigant sordido perjurio, Phædrus.

Appianus in Ibericis de Galba Romani exercitûs ductore, Ψεύδεσθαι, καὶ ἐπιορκεῖν, διὰ κέρδη· ubi & nota ἐπιορκεῖν καὶ ψεύδεσθαι, quæ biga hîc in Contextu occurrit. Suidas de Menone Atheniense, Ἐπὶ τῷ κατεψεύσθαι ὧν ὀμόσειεν, ζωντομωτάτῳ ὀδόντι ὤσατο ἑαυτὸν διὰ τὸ ἐπιορκεῖν τε καὶ ψεύδεσθαι. Ità & ψευδολογίαν καὶ ψευδορκίαν junxit Philo Judæus, libro περὶ φιλανθρωπίας. Huic sceleri contrarium est,

Nec sanctam violare fidem, nec federe in ullo
Divûm ad fallendos numine abuti homines, Catull.

Meritò autem Apostolus *perjuros* post *mendaces* posuit, à mendaciis enim ad perjuria progressus facilis. Cicero in pro Q. Roscio Comœdo, *Nihil interest inter perjurum & mendacem: nam qui mentitur pejerare consuevit.* Idem in pro S. Roscio Amerino, *Qui semel à veritate deflexit, hic non majore religione ad perjurium quàm ad mendacium perduci consuevit.*

Ibid. καὶ εἴ τι ἕτερον, &c.] Idem Cicero Tuscul. 4. *Avaritia, ambitio, mulierositas*, &c. *& si quæ sunt similia*: sic Rom. 13. 9. καὶ εἴ τις ἑτέρα ἐντολή.

Ibid. ἀντίκειται] Hesychius, Ἀντίκειται, ἐναντίον κεῖται· ubi malim ἐναντίον κεῖται, & ad hunc Apostoli locum referri.

Ibid. κατὰ τὸ ὑγιαῖνον, &c.] Non ausim loco movere lectionem istam: si qui codices tamen vetustate insignes haberent, καὶ τῷ εὐαγγελίῳ, lectionem eam præferendam crederem.

Ibid. τῆς μακαρίου Θεοῦ] Εὐδαίμονος (i. e. μακαρίου) ἐζωῆς χρόνῳ, ἀλλὰ τῷ τῆς ἀρετῆς ἄρχοντι, ut de Eodem Plutarchus locutus, πρὸς ἡγεμ. ἀπαιδ. Vide infrà ad 6. 15. notanda.

Com. 12. χάριν ἔχω τῷ ἐνδυναμώσαντί με Χριστῷ, &c.] Sic 1 Cor. 15. 57. τῷ δὲ θεῷ χάρις τῷ διδόντι ἡμῖν τὸ νῖκος: Vide annotata ad 2 Tim. 4. 17. ubi & ἐνδυναμῶν.

Ibid. ὅτι πιστόν με ἡγήσατο] Ità ad Hebræos Scriptor 11. 11. sic & Act. 16. 15. πεπιστωκότες.

Ibid. θέμενος εἰς διακονίαν] Ἱκανώσας με (ut 2 Cor. 3. 6.) διακόνου, &c. vide infrà 2. 7. ubi & ἐτέθην. Τὸ θέμενος heic sunt qui putant habere vim plusquam perfecti: sanè sic 1 Petr. 5. 10. παθόντας. Ephes. 4. 8. ἀναβάς. & Joh. 21. 14. ἐγηγερμένοις occurrit. Cogitemus tamen an intelligenda hæc Pauli quasi sic scripsisset, ὅτι ἔθετό με εἰς διακονίαν, πρὸν ἡγήσατο (εἰς διακονίαν nempe) τὸ πρότερον ὄντα, &c. Διακονίαν heic intellige, ut dicto ad Corinthios loco, τῆς καινῆς διαθήκης· vel (ut 2 Cor. 5. 18.) τῆς καταλλαγῆς.

Com. 13. Τὸν πρότερον ὄντα βλάσφημον] Βλάσφημον nempe καὶ τῷ ὀδῷ τῆς ἀληθείας· vide 2 Petr. 2. 2. Glossæ, Βλάσφημος· *maledicus.* Plutarchus in Pyrrhi vita, κακολόγον καὶ βλάσφημον. Ad ingenuam hanc Apostoli confessionem bene aptes Euthymii ista, in Matth. 9. ea, VIDIT HOMINEM SEDENTEM AD TELONIUM: *Considera Evangelistam, quomodo non erubuerit ob priorem vitam suam*: vide & Galat. 1. 13. Nec satis habuit dicere πιστόν με ἡγήσατο, sed & addere voluit, se blasphemum & persecutorem fuisse, quò magis Dei misericordiam patefaceret, qui de tam nigro luto dignatus fuerat vas electionis fingere. P. Chrysologus Serm. 93. ad ea, ERAT MULIER PECCATRIX, &c. *Exaggerat Evangelista mulieris facinus ut accumulet indulgentiam largitoris.* Donatus ad Andr. 1. 1. ea,

——Feci è servo ut esses libertus mihi.

E SERVO *mirè addit, ut vim beneficii exprimeret*: & pau-

lò antè, *Libertatem dulcem fecit*, &c. tractatione verborum. *Non tantam enim haberet gratiam, si dixisset, feci libertus ut esses, quàm si dicat, feci è servo ut esses libertus: nec si quis dicat, feci ut esses sanus, quàm si dicat, feci ut ex ægro sanus esses.* Vide & Colosſ. 2. 13.

Ibid. διώκτην] Καθ' ὑπερβολὴν τῆς θεᾶς ἐκκλησίαν διώκοντα, &c. Galat. 1. 13. Vide & Act. 26. 11. Gloſſarium, Ἐκδιώκτης, *perſecutor*.

Ibid. βλάσφημον] Εἰσποιούμενον καὶ τοῦ οἴκου, σύροντα ἄνδρας καὶ γυναῖκας, &c. Act. 8. 3. Vulgat. *contumelioſum*: ità in vetere & optimo Onomaſtico, (cum Gloſſariis excuſo,) *Contumelioſus*, βλάσφημος.

Ibid. ἀλλ' ἐλεήθην] Me nihil minùs expectantem prævênit miſericordia ejus. D. Auguſtinus in Pſal. 17. *Prior præbuit miſericordiam, antequam haberem bonam voluntatem.* Chryſologus Serm. 8. *Miſericordia peccatores liberat, reſtituit ſanctos: niſi affuiſſet miſericordia, etiam David cùm adulterat, amiſerat prophetiam, & Petrus cùm negat, Apoſtolici ordinis perdiderat principatum, & Paulus cùm blaſphemat, remanſerat perſecutor.*

Ibid. ὅτι ἀγνοῶν ἐποίησα]

Tam magna fecit veniam ignorantia culpa.

In Epiſtola Ignatii ad Philippenſes, Ὁ δὲ Κύριος μακροθυμεῖ, καὶ ὅτι, &c. ἀναιρεῖ τὰ ἀπ' ἀγνοίας ταῦτα θρασυνόμενον. Philo in Contra Flaccum, Τῷ ἀγνοίᾳ διαμαρτάνοντι συγγνώμην δίδου. D. Auguſtinus in Pſal. 35. *Iniquitatem feciſti cùm eſſes in ignorantia? dat Deus veniam.* Donatus ad 4. 2. Hecyræ, *Inſcienter lædere quem, ad veniam pertinet*: & ibidem ad 4. 1. *Imprudentia in delicto veniam frequenter extorſit.* Apud Senecam Herc. fur.

——*Proxima puris*
Sors eſt mentibus neſcire nefas.

Vide Luc. 23. 34. Gloſſarium, *Ignorantia*, ἄγνοια, συγγνωμη· qui locus planè mutilus eſt; videtur mihi legendum, *Ignorantia*, ἄγνοια. *Ignoſcentia*, (quæ vox excidit) συγγνώμη. Gellius 7. 3. de Catone loquens, *Ignoſci Rhodienſibus poſtulat, & ignoſcentiæ utiles eſſe rebus humanis probat.* Ἐλεήθην heic, ut 2 Cor. 4. 1. καθὼς ἠλεήθημεν.

Ibid. ἐν ἀπιστίᾳ] Id eſt, ἐν χρόνοις τῆς ἐμῆς ἀπιστίας, nempe

Inſanientis dum ſapientiæ
Conſultus erro.——

Sic 1 Petr. 1. 14. ἐν τῇ ἀγνοίᾳ ὑμῶν· id eſt, ut Act. 17. 30. ἐν τοῖς χρόνοις τῆς ἀγνοίας· 2 Petr. 2. 12. ἐν τῇ φθορᾷ αὐτῶν, cùm tempus exitii eorum advenerit: 1 Joh. 3. 14. ἐν τῷ θανάτῳ μένειν, in ſtatu morti obnoxio: & 1 Cor. 15. 17. ἐν τῇ ἁμαρτίαις ὑμῶν, in ſtatu quo fuiſtis temporibus peccatorum veſtrorum. Adde quæ ad Luc. 20. 33. annotata.

Com. 14. Ὑπερπλεόνασε δὲ ἡ χάρις, &c.] Sic χάρις πλεονάζειν, Rom. 6. 1. & 2 Cor. 4. 15. dixit. Gloſſæ, Ὑπερπλεονάζω, *excupero*, &c. *ſuperabundo*.

Com. 15. Πιστὸς ὁ λόγος] Certiſſimus, & de quo minimè dubitandum: ità Heſychius, Πιστὸν γνάμιμον, βεβαίαν.

Ibid. καὶ πάσης ἀποδοχῆς ἄξιος] Ità πάσης ἀποδοχῆς ἔργον, Hippocrates in Epiſtolis. Ἀποδοχῆς ἄξιος, quem amplectamur digniſſimus. Hinc τὸ λεχθέντα ἀποδέχεσθαι, apud Plutarchum in Alexandri vita: ſic ἄνδρωπον ἀποδοχῆς ἄξιον, lib. 12. Diod. Siculus; in Ejuſdem 2. ἀποδοχῆς ἀξιοῦσι τινα· & in Excerptis, μεγάλης ἀποδοχῆς ἀξιοῦσι· Artemidoro 3. 42. ἀποδοχῆς ἀξιωθήσον). Ἀποδοχῆς ἄξιον dixit & Hierocles in carm. Pythag.

Ibid. ἁμαρτωλὸς σῶσαι, οὗ πρῶτός εἰμι ἐγώ] Vult dicere, ut Luc. 13. 2. ἁμαρτωλὸς παρ' πάντας. Summopere autem παρηγορεῖται ὁ ſtatio iſta. Sic de ſe Tertullianus, *Præſtantiam in delictis meis* (meliùs *noxam* legas) *agnoſco*; & pòſt, *Peccator omnium notarum ſum*, libello de Pœnitentia.

Com. 16. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἠλεήθην, &c.] Ubi abundavit peccatum, abundavit & gratia. Illa διὰ τοῦτο videntur abundare: vide ad Matth. 13. 52. dicta.

Ibid. ἵνα ἐν ἐμοὶ πρώτῳ ἐνδείξηται Ἰησοῦς Χριστὸς τὴν πᾶσαν μακροθυμίαν] Sic Epheſ. 2. 7. ἵνα ἐνδείξηται ἐν τοῖς αἰῶσι τοῖς ἐπερχομένοις τὸ ὑπερβάλλοντα τὸ πλοῦτον. Ἐνδείκνυσθαι μακροθυμίαν hîc, ut apud Apuleium lib. 9. *patientiam demonſtrare*: Ἐνδείκνυσθαι πᾶσαν μακροθυμίαν autem, ut apud Plutarchum in Æmilii vita, ἀλλὰ πᾶσαν ἐνδείκνυσθαι· & ad Tit. 2. 10. πᾶσαν πίστιν ἐνδεικνυμένους. Πᾶσα, intellige *ſummam*: ſic 2 Tim. 4. 2. ἐν πάσῃ μακροθυμίᾳ· & 1 Tim. 2. 11. ἐν ὑποτα γῇ πάσῃ. Vide Epheſ. 6. 8. & quæ ad Jacobi 1. 2. notata.

Ibid. πρὸς ὑποτύπωσιν τῶν μελλόντων πιστεύειν] Simile Rom. 4. 23, 24. ubi de Abrahamo agitur: ſic 44. 16. Sirachidis de Enocho, Μετετέθη, ὑπόδειγμα (quod hîc πρὸς ὑποτύπωσιν) μετανοίας τοῖς ἔθνεσιν. Τύπον πρὸς μελλόντων πιστεύειν, ut 2 Pet. 2. 6. ὑπόδειγμα μελλόντων ἀσεβεῖν. Heſychius, ex hoc Apoſtoli loco, Πρὸς ὑποτύπωσιν, πρὸς σημεῖον.

Ibid. τῶν μελλόντων πιστεύειν ἐπ' αὐτῷ εἰς ζωὴν αἰώνιον] Τὸ εἰς hîc notat finem quò fides tendit, ζωὴν αἰώνιον nempe: ſic 1 Petr. 1. 9. Κομιζόμενοι τὸ τέλος τῆς πίστεως ὑμῶν, ψυχῶν σωτηρίαν.

Com. 17. Τῷ δὲ βασιλεῖ τῶν αἰώνων, &c.] Tobiæ 13. 6. de Eodem, ὁ τῶν αἰώνων βασιλεύς. De Eodem ex Platone Apuleius in Apologia, Βασιλεὺς, &c. *totius naturæ rerum*, &c. *origo initialis*. Servius ad Æn. 3. de Saturno, *Dicitur Deus eſſe æternitatis, & ſeculorum.*

Ibid. ἀφθάρτῳ] Id eſt, ut infrà 6. 16. ἀθανασίαν ἔχοντι. In Carminibus Sibyllinis, apud Lactantium de Ira Dei cap. 22.

Ἄφθαρτος, κτίσας, ἀόρατος. ——

De Eodem Philo in de Decalogo, ἀίδιος, ἄφθαρτος. Plutarchus (in de Orac. defectu) de Stoicis, Θεῶν ὄντων πεῖσον τὸ πλῆθος, ἐνὶ χρωμένους ἀϊδίῳ καὶ ἀφθάρτῳ· τοὺς δ' ἄλλους καὶ γεγονέναι καὶ φθαρήσεσθαι νομίζοντας. Hinc ἄφθαρτον ἀνὰ πνεῦμα, Sapient. 12. 1. & ἄφθαρτον, de ſummo Numine Epicurus apud Plutarchum eundem, libro ὅτι οὐδὲ ζῆν ἔστι, &c. Lactantius 2. 8. de Deo, *Incorruptus*, &c. Vide Rom. 1. 23. Diſtinguit Deum hoc attributo Apoſtolus & à terrenis Regibus qui φθαρτοὶ dicuntur; (Ad Antiochum 2 Maccab. 7. 16. ille, Ἐξουσίαν ἐν ἀνθρώποις ἔχων, φθαρτὸς ὤν, ὃ θέλεις ποιεῖς) & item à diis fictitiis. Scriptor Sap. 14. 8. Τὸ φθαρτὸν (ξύλον) θεὸν ὠνόμασαν.

Ibid. ἀοράτῳ] Ἄλλως πλὴν λογικῷ, ut loquitur Auctor libri de Mundo: vel, ἀοράτῳ ἄλλως ἢ ἐν τοῖς πεπίστευκεν ἐκεῖ. Vide Rom. 1. 20. vel ἀοράτῳ, niſi per fidem. Juſtinus ad Diognetum, Ἡ, μόνῃ (πίστει nempe) θεὸν ἐθέλειν συγχωρῆται. Gloſſarium, Ἀόρατος, *inviſibilis, inauſpicabilis*: ubi quis non videt *inauſpicabilis* legendum?

Ibid. μόνῳ σοφῷ] Themiſtius Orat. 1. de Muſis loquens, Οὐδεμία αὐτῶν ἀγαυκτεῖ, &c. πρὸς τὰς ἄλλας, ὅτι μὴ μόνη σοφή ἐστιν. Ad rem de qua Apoſtolus, Phocylides,

Εἷς θεὸς ἔστι σοφός·——

id eſt, θεὸς μόνος σοφός ἐστι. Socrates in Platonis Phædro, Τὸ σοφὸν καλεῖν ἐμοί γε μέγα δοκεῖ, καὶ θεῷ μόνῳ πρέπον. Plutarchus in de Iſide & Oſyride, Οὐκ ἀρχὴν καὶ χρυσῷ μαχαίριον τὸ θεῖον, &c. ἀλλ' ἐπιστήμη καὶ φρονήσει· id eſt, ut hîc Paulus, ἀλλὰ σοφίᾳ· vide & Dan. 2. 21. Clemens Pædag. 1. 10. Σοφὸς ὁ μόνος θεὸς, καὶ τέλειος μόνος.

Ibid. τιμῇ, δόξῃ] Apoc. 19. 1. ἡ δόξα καὶ ἡ τιμὴ, &c. κυρίῳ.

Com. 18. Ταύτην παραγγελίαν παρατίθεμαί σοι] Simillimè Seneca ad Lucilium ſuum, Epiſt. 68. *Depono hoc apud te.* Sic παρακατατίθεμαι λόγον, vetus Comicus Anaxandrides: λόγον παρακαταθήκη, Iſocrates ad Demonicum: & *admonitionis fidei commiſſum* Tertullianus. Vide ad 1 Tim. 6. 20. notanda.

Ibid. ἵνα στρατεύῃ, &c. ἡ καλὴν στρατείαν] Quod 2 Cor. 10. 3. ὁ κατὰ σάρκα στρατεύεσθαι· hoc 2 Tim. 4. 7. τὴν καλὴν ἀγῶνα ἠγώνισμαι. Seneca Epiſt. 96. *Vivere, militare eſt.* Maximus Tyrius Diſſert. 3. Στρατιὰν δὲ καὶ θεῶν στρατείαν ἡ τὸ ζῆν. Στρατείαν στρατεύεσθαι autem dixit & Plutarchus in Lycurgo, in Galba, & ſæpe alibi: item 2. 14. Arrianus in Epictetum, quâ facie & Horatius *bellum militare.*

Com. 19. Ἔχων πίστιν, καὶ ἀγαθὴν συνείδησιν] Id eſt, ἔχων πίστιν ἐν καθαρᾷ συνειδήσει· vide infrà 3. 9. ubi & ἔχειν, (ut heic, & 2 Tim. 1. 13.) eſt, *fortiter hærere*, vel *innixi*, velut navis anchoræ.

Ibid. ἣν τινες ἀπωσάμενοι, περὶ τὴν πίστιν ἐναυαγησαν] Hoc dicit, puræ conſcientiæ amiſſo retinaculo, fidei (quæ ſine recta vivendi ratione haud valet) naufragium ſequi. Hinc &

2 Tim.

2 Tim. 3. 8. post, κατεφθαρμένοι τ νοῦν, sequitur, ἀδόκιμοι περὶ τὴν πίστιν· ubi Theophylactus, Ὅταν τις τ νοῦν φθαρῇ, τότε ἀδόκιμος περὶ τ πίστιν γίνεται. Idem ad cap. 4. Ephes. Ὁ ἀκάθαρτος βίος καὶ πλοσμάτων πονηρῶν αἴτιος. Ἀπωσάμενοι, repellentes à se. Hesychius, Παρωσάμενοι, ἀποδήσας, ἀποβαλών. Idem, Ἀπώσατο, μακρὰν ἔρριψεν.

Com. 20. ὧν ἐστιν Ὑμέναιος καὶ Ἀλέξανδρος] Euthymius ad Matth. 27. ea, ἐν οἷς καὶ Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ, καὶ Μαρία τοῦ Ἰακώβου, *Cum multæ essent, insigniores enumerat.*

Ibid. οὓς παρέδωκα τῷ Σατανᾷ] i. e. Ut 2 Cor. 12. 7. τὸ ἀγγέλῳ τ Σατανᾶ, ἵνα αὐτὸν κολαφίζῃ. Nempe, ut malis corporis vexati ad resipiscentiam perducantur. Synesius 44 Epist. Δαίμονες εἰσὶ πεδαρτήσιοι, τέχνῃ ἔχοντες ἐπὶ τ ψυχαῖς, ὧν οἱ γραφεῖς ἐπὶ τοῖς ῥυπαροῖς ἱματίοις.

Ibid. ἵνα παιδευθῶσι μὴ βλασφημεῖν] Ut discant falsa non disseminare, μὴ πονηροῖς λόγοις φλυαρεῖν, quod solent qui ab aliorum communione se separant, 3 Joh. 10. & 2 Pet. 2. 12. ubi & βλασφημεῖν. Ἵνα παιδευθῶσιν, &c. est inter genera loquendi proverbialia. Cicero ad Brutum, *Ut in posterum documentum darem nè quis talem amentiam imitari vellet.* Phædrus,

——*Nè quis discat prodesse improbis.*

Aristophanes Eccles.

Ταύτης ἀπολαύσωμεν τ χοίρων, ἵνα μηδαχοῦ
Γυνὴ γραῦς ἔσται μὴ κακῶς λέγειν.

Achilles Tatius lib. 6. Τοιούτῳ ξανθίσαι μάστιξι δεῖ, &c. ὡς ἂν μάθοι μεταβάτω μὴ καλαφρονεῖν. Sic in Novellis Justiniani, ὅπως αὖ μάθοι σωφρονεῖν· & apud Lucianum in Revivi-scentibus, Σοὶ δ τί Ἐμπεδοκλῆς δοκεῖ; Εἰς τὸν κρατῆρας ἐμπεσεῖν αὐτὸν, ὡς μάθοι μὴ λοιδορεῖσθαι τοῖς κρείττοσι. Minerva ad Neptunum, apud Euripidem,

Πλῆσον δ νεκρῶν κοῖλον Εὐβοΐας μυχὸν,
Ὡς ἄν τε λοιπὸν τ' ἄμ' ἀνάκτορ' οὐσεβεῖν
Εἰδῶσ' Ἀχαιοὶ, θεός τε τὸν ἄλλες σέβειν.

Vide & 23. 48. Ezechielis. Simile apud Demosthenem, καθ' Ἀνδρ. τοῖς ἄλλοις παράδειγμα ποιῆσαι ἵν' ὦσι φρονιμώτεροι.

Κεφ. β'.

1. Παρακαλῶ οὖν πρῶτον πάντων ποιεῖσθαι δεήσεις, προσευχὰς, ἐντεύξεις, εὐχαριστίας, ὑπὲρ πάντων ἀνθρώπων·

2. Ὑπὲρ βασιλέων καὶ πάντων τ ἐν ὑπεροχῇ ὄντων· ἵνα ἤρεμον καὶ ἡσύχιον βίον διάγωμεν ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ, καὶ σεμνότητι.

3. Τοῦτο γὰρ καλὸν καὶ ἀπόδεκτον ἐνώπιον τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ,

4. Ὃς πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν.

5. Εἷς γὰρ Θεὸς, εἷς καὶ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος Ἰησοῦς Χριστός·

6. Ὁ δοὺς ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ πάντων, τὸ μαρτύριον καιροῖς ἰδίοις·

7. Εἰς ὃ ἐτέθην ἐγὼ κήρυξ καὶ ἀπόστολος, (ἀλήθειαν λέγω ἐν Χριστῷ, οὐ ψεύδομαι) διδάσκαλος ἐθνῶν ἐν πίστει καὶ ἀληθείᾳ.

8. Βούλομαι οὖν προσεύχεσθαι τοὺς ἄνδρας ἐν παντὶ τόπῳ, ἐπαίροντας ὁσίους χεῖρας, χωρὶς ὀργῆς καὶ διαλογισμοῦ.

9. Ὡσαύτως καὶ τὰς γυναῖκας ἐν καταστολῇ κοσμίῳ, μετ' αἰδοῦς καὶ σωφροσύνης κοσμεῖν ἑαυτὰς, μὴ ἐν πλέγμασιν, ἢ χρυσῷ, ἢ μαργαρίταις, ἢ ἱματισμῷ πολυτελεῖ·

10. Ἀλλ' (ὃ πρέπει γυναιξὶν ἐπαγγελλομέναις θεοσέβειαν) δι' ἔργων ἀγαθῶν.

11. Γυνὴ ἐν ἡσυχίᾳ μανθανέτω ἐν πάσῃ ὑποταγῇ.

12. Γυναικὶ δ διδάσκειν οὐκ ἐπιτρέπω, οὐδὲ αὐθεντεῖν ἀνδρός· ἀλλ' εἶναι ἐν ἡσυχίᾳ.

13. Ἀδὰμ γὰρ πρῶτος ἐπλάσθη, εἶτα Εὔα.

14. Καὶ Ἀδὰμ οὐκ ἠπατήθη· ἡ δὲ γυνὴ ἀπατηθεῖσα ἐν παραβάσει γέγονε.

15. Σωθήσεται δὲ διὰ τ τεκνογονίας, ἐὰν μείνωσιν ἐν πίστει καὶ ἀγάπῃ καὶ ἁγιασμῷ μετὰ σωφροσύνης.

Vulgata Versio.

1. OBsecro igitur primùm omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus.

2. Pro regibus & omnibus qui in sublimitate sunt: ut quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & castitate.

3. Hoc enim bonum est & acceptum coram salvatore nostro Deo,

4. Qui omnes homines vult salvos fieri, & ad agnitionem veritatis venire.

5. Unus enim Deus, unus & mediator Dei & hominum homo Christus Jesus:

6. Qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus cujus testimonium temporibus suis confirmatum est:

7. In quo positus sum ego prædicator & Apostolus (veritatem dico, non mentior) doctor Gentium in fide & veritate.

8. Volo ergò viros orare in omni loco, levantes puras manus, sine ira & disceptatione.

9. Similiter & mulieres in habitu ornato, cum verecundia & sobrietate ornantes se, non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veste pretiosa:

10. Sed quod decet mulieres promittentes pietatem per opera bona.

11. Mulier in silentio discat, cum omni subjectione.

12. Docere autem mulieri non permitto, neque dominari in virum: sed esse in silentio.

13. Adam enim primus formatus est: deinde Heva.

14. Et Adam non est seductus: mulier autem seducta, in prævaricationem fuit.

15. Salvabitur autem per filiorum generationem, si permanserint in fide & dilectione & sanctificatione cum sobrietate.

Ad Cap. II.

Com.1. Πρῶτον πάντων] Ad hæc Vir maximus, *Hoc primum, inquit, præscribo, nam præscribet deinceps & alia.* Sequuntur quidem alia monita, at non videntur referenda ad hanc locutionis formam: ergò πρῶτον πάντων heic, ut Luc.12.1. Rom.1.8. & 2 Pet.1.20. πρῶτον sine ἀνταποδότῳ dictum: quâ formâ & sæpe apud Lucretium vox *principio* occurrit.

Ibid. ἐντεύξεις, εὐχαεισίας ὑπὲρ πάντων ἀνθρώπων] Basilius Conc. de Orat. Πάντας εἰς τὴ κοινωνίαν τῆ εὐχῶν παραλάμβανε. Justinus Apolog.2. Κοινὰς εὐχὰς ποιησόμεθα ὑπέρ τε ἑαυτῶν, καὶ τῶ φωτισθέντ☉, καὶ ἄλλων πανταχῆ πάντων. Πόσας heic intelige, sive illi infideles sint, (Ignatius ad Ephesios, Καὶ ὑπὲρ τῆ ἄλλων ἀνθρώπων, &c. προσεύχεσθε· (ἔστι γὰρ ἐν αὐτοῖς ἐλπὶς μετανοίας) ἵνα θεοῦ τυχῶσιν· & Philo in de Victimis, Κἂν ποτε ὑπὲρ ἀνθρώπων εὐχαεισῆς, μὴ μόνον περὶ τῶ γένους, ἀλλὰ καὶ, &c. μερῶν εὐχαεισήσεις, &c. Ἑλλήνων, βαρβάρων, τῆ ἐν ἠπείροις, τῆ πανταχῆσης οἰκουμένης· adde & Justini hæc contra Tryphonem, Καὶ ἡμεῖς ὑμᾶς, καὶ τὰς διὰ ὑμᾶς τοιαῦτα καθ' ἡμῶν ὑπειληφότας, ὑ μισοῦμεν, ἀλλ' εὐχόμεθα κἂν μετανοήσαντας ἐλέους τυχεῖν, &c.) vel etiam inimici. Idem ibidem, Ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ὑμῶν, καὶ ὑπὲρ τῆ ἄλλων ἁπάντων ἀνθρώπων τῆ ἐχθραινόντων ἡμῖν εὐχόμεθα, &c. Vide Matth.5.44. Ἐντεύξεις, *interpellationes* pro se vel pro aliis. Scriptor Sapientiæ 8. 21. Ἐνέτυχον τῷ κυρίῳ, &c. vide & Eundem 16.28. sic 1.1.apud Julium Pollucem, θεοῖς ἐντυχάνειν· vide & Rom.11.2. Hebr.7.25. Τὰς πρὸς τὸ θεῖον ἐντεύξεις habemus apud Plutarchum in vita Numæ, & ἔντευξιν ποιεῖν, apud Eundem in vita Bruti.

Com. 2. Ὑπὲρ βασιλέων] In Latino Polycarpi ad Philippenses Epistolæ, ubi Græca desunt, *Pro omnibus sanctis orate, orate etiam pro Regibus & Potestatibus*, &c. ubi τὸ *sanctis* (etsi ex loco Ephes.6.18. defendi possit) expungi malim, ut videatur hunc Pauli locum in mente habuisse. Imò nec aliter locutum video Cyprianum ad Proconsulem; *Hunc* (Deum nempe) *deprecamur*, &c. *pro nobis & pro omnibus hominibus: & pro incolumitate ipsorum Imperatorum.* Lactantius lib. 7. cap. ult. Imperatorem alloquens, *Cui*, &c. *supplicamus ut Te, quem rerum esse custodem voluit, custodiat.*

Ibid. καὶ πάντων τῆ ἐν ὑπεροχῇ ὄντων] Ὑπερέχειν, vel ἐν ὑπεροχῇ εἶναι, præcipuè dicuntur Reges & Monarchæ. Plinius Panegyrico ad Trajanum, *Emines, excellis:* hinc 1 Petr.2.14. τῷ βασιλεῖ, ὡς ὑπερέχοντι. Ità dicuntur etiam qui eximio natalium, ordinis, aut opulentiæ gradu alios anteeunt. Hesychius, Μεγισᾶνες, οἱ ἐν ὑπεροχῇ ὄντες. Hinc τὰς ὑπερέχουσας 6.7. apud Sapient. Scriptorem: ἀνδρὶ ἐν ὑπεροχῇ κειμένῳ, 2 Maccab.3.11. τὰς ἐν ὑπεροχῇ ὄντας, cap. 51. apud Epictetum: τὰς ἐν ὑπεροχῇ νεανίσκας, lib.4. apud Diodorum Siculum: ut contrà τὰς ἐν ὑπηρεσίᾳ ὄντας, 1.58. apud Artemidorum. Hoc Apostoli loco τὰς ἐν ὑπεροχῇ ὄντας, intellige summos Imperatorum ministros qui gladii jus habebant in Provinciis. Hesychius, Ἡγεμόνι, ὑπεροχικῶς ἄρχοντι. Tertullianus in Apologetico, *Oramus etiam pro Imperatoribus, pro ministris eorum, & Potestatibus.* In Novellis Constitut. Justiniani ad Præsides & Provinciarum præfectos scribentis, occurrit sæpius illud, τὸ σὸν ὑπεροχώ. Non summæ autem tantùm, sed & secundæ potestates rectè ὑπερέχειν dicuntur. Artemidorus 2.72. Ὥσπερ τὰ ἐπιφάνεια τῆ ἐπὶ γῆς ἑρπόντων ὑπερέχει· ὅτω καὶ οἱ ἄρχοντες τ ἰδιωτῶν. Glossarium, Ἐξοχὴ, ἡ ὑπεροχὴ· *Excellentia*, &c. *eminentia.* Ibidem, Ὑπεροχὴ, *eminentia, excellentia, exuperantia, fastidia:* lege *fastidium.* Glossæ aliæ, *Eminens*, ἔξοχ☉ ὑπ' ἄλλων· ubi pro ὑπ' ἄλλων videtur ὑπερέλλων scribendum. Hesychius, Ὑπερέχεσθαι, ὑπερέλλεσθαι. Idem Ὑπροχὴ, ὄξοχὴ, ὑπερολή· & in citato Glossario, *Excellentes*, ὑπερέλλοντες. In eodem Glossario autem (ut id obiter heic inseram,) ubi *Eximia*, ὑπέροχα legitur, videtur ὑπέροχα reponendum. Post πάντων ἀνθρώπων heic (quod præcessit) diversos hominum status designare minùs erat necesse: frequenter autem apud utriusque Linguæ Scriptores à generalibus ad specialia descendi solet; cujus formæ exempla alibi attulimus.

Ibid. ἵνα ἤρεμον καὶ ἥσυχιον βίον διάγωμεν]

—Ut pace serenâ
Publica securis exsultent otia terris.

Διάγειν ἐν ἠρεμίᾳ, Plutarchus in Timoleone dixit, &, βίον μᾶλ' ἡσυχίας διάγειν, in Othone. ἐν ἡσυχίᾳ καὶ ἀταραξίᾳ διάγῃ, Arrianus 1.10. in Epictetum: εὐσταθεῖν, καὶ τὰ τ ἠρεμίας ἄξιον, 2.12. 2 Maccabaicorum Scriptor. Hesychius, Ἡσυχία, γαλήνη, ἠρεμία. Glossarium, *Quies*, ἡσυχία, ἠρεμία. Seneca 92 epist. *Quietem, quam Graci* ἡσυχίαν *vocant.* Herodianus, sententiâ Apostolicæ non dissimili ἀμέτεμνον βίον dixit. Julianus Orat. 3. νομιῶ σωφρονῆν καὶ ἀταράχου. *Bonus Princeps* (inquit) καθάπερ νομεὺς ποιμνίων ἐπιμελεῖ☉, προνοῶν ὅπως ἐν αὐτῷ (id est, ut Act.17.28. per ipsum) σάλλη καὶ ἐυθυμῶ☉ τὰ θρέμματα, σωφρονῆς καὶ ἀταράχε νομῆς ἐμπιπλάμενα· ubi νομὴ ἀταράχου est, quæ Paulo βί☉ ἡσύχι☉. Dio Cassius hoc eodem argumento dixit, ἀσφαλῶς σώζεσθαι, ἀκινδύνως εὐδαιμονεῖν, καὶ τῆ ἀγαθῶν μὴ τ πολιτείας ἀφθόνως ἀπολαύειν, τ ὑ φρονοῦσι τ ὑπὲρ αὐτῆς μὴ σωθῆναι. Beneficium istud nonnunquam secundis Potestatibus acceptum refertur, (vide ad Act.24.2. annotata,) auspiciis & majestati tamen supremorum Principum. Livia apud eundem Dionem, Αἱ πρεσβεῖαι ἐπὶ τῆ ἀρχομένων σωτηρίᾳ καθίσανται, ὅπως μηδὲν μηδ' ὑπ' ἀλλήλων, μηδ' ὑπ' ἀλλοτρίων βλάπτωνται. Theophylactus ad Luc. 20. Φυλάττει σε ὁ ἄρχων ὀκ τῆ πολεμίων, τ βίον σε εἰρηναῖον καθιεῖ. Idem ad Rom. 13. de Potestatibus, Πονοῦντες ὑπὲρ τ κοινῆς καλαισάσεως, καὶ εἰς αὐτὸ τοῦτο προσκαρτεροῦντες, ἵνα ἡμεῖς ἐν εἰρήνῃ καὶ ἀταραξίᾳ διάγωμεν. Ibidem, Αὐτοὶ μὲ ἀμέτεμνοι ὄντες, ἀρχοντας ὑ ἔχοντες ὑπὲρ ἡμῆ ἀγρυπνοῦντας. Artaxerxes in additamentis Estheris cap. 13. *Clementiâ & lenitate* (volui) *subditos gubernare, ut absque ullo terrore vitam silentio* (id est, ἠρεμίᾳ, ἡσυχίᾳ) *transigentes, optatâ cunctis mortalibus pace fruerentur.* Antiochus 2 Maccab.11.23. in ad Lysiam Epistola, Βαλόμενοι τὸν ὀκ τ βασιλείας ἀταράχως ὄντας γνώναι θεῖς τ τ ἰδίων ἐπιμέλειαν. Fusiorem ejusmodi statûs descriptionem sub Simone Pontifice videre est 1 Maccab.14. comm.8,9,10, 11, 12, & 13. item in 4. ecloga Calpurnii. Justinianus Novell. 8. Διημερεύοντες τε, καὶ τ νυξὶν ἐν ἴσῳ τ ἡμέραις χρώμενοι, ὥστε τὸν ἡμετέρους ὑπηκόους ἐν εὐπαιδείᾳ γίνεσθαι, πάσης φρονήσε☉ ἀπολαμένης. Milvus in Phædri Fabulis, ad columbas,

Quare solicitum potiùs ævum ducitis,
Quàm Regem me creatis certo fœdere,
Qui vos ab omni tutas præstem injuria?

Plutarchus in vita Thesei de Tyndaridis, Τιμὰς ἰσοθέους ἔχον, ἄναχες προσαγορεύοντες, ἢ διὰ τὰς γλυκείας ἀνοχάς, ἢ διὰ τ ἐπιμέλειαν καὶ κηδεμονίαν τ μηδένα κακῶς παθεῖν, &c. ἀνακῶς γὰρ ἔχειν, τὰς ἐπιμελομένης ἢ φυλάττοντας ὁπωσοῦν· καὶ τὸν βασιλεῖς ἴσως ἀνακλας διὰ τοῦτο καλεῖσθαι. Idem de Rege Numa, Οὐ μόνον ὁ Ῥωμαίων ἠμέρωτο καὶ κατακεκλήκητο τῆ δικαιοσύνῃ καὶ σωφροσύνῃ τὸν βασιλέως δῆμ☉, καὶ τὰς κύκλῳ πόλεις, ὥσπερ αὔρας τινὰς ἐκεῖθεν ἢ παιδαγωγ☉ ὑμεναίου φέρον☉, ἀρχὴ μεταβολῆς ἔλαβε, καὶ πόθ☉ εἰσερρύη πάντας εὐνομίας καὶ εἰρήνης, καὶ γλυκὺ φυτεύειν, καὶ τέκνα τρέφειν ἐν ἡσυχίᾳ, καὶ σέβεσθαι θεὸς, καὶ ἑορταί τε καὶ θαλίαι, καὶ παρ' ἀλλήλοις ἀδεῶς ὄντων, καὶ ἀναμιγνυμένων ὑποδοχαὶ, καὶ φιλοφροσύναι τ Ἰταλίαν κατεῖχον, ὅθ ἐκ πηγῆς τ Νομᾶ σοφίας τῆ κρηνῶν καὶ δικαίων ἐπαισχεόντων εἰς ἅπαντας, καὶ διαδεχομένης τ ἀεὶ ἐκεῖνον γαλήνης. Quibus similia occurrunt 3 Reg.4.25. de Solomonis temporibus, & apud Plutarchum eundem de eodem Numa in libro de Romanorum fortuna. Adde & quæ apud Suidam, in Ξάνθ☉, de Alcimo Rege Lydiæ. Bractonus de LL. Angliæ 2.24. *Habet Rex gladium materialem qui pertinet ad regni gubernaculum*, &c. *habet & ea quæ sunt pacis, ut populus sibi traditus in pace fileat & quiescat.* Idem 3.9. *Ut per justitiam suam firmâ gaudeant pace universi.* Et hinc Britannorum meorum solenne illud, *Pax Domini Regis:* qui

mos

mos loquendi antiquior quàm vulgò creditus. Seneca ex mitis Principis persona 1.1. de Clementia, *Hæc tot millia gladiorum quæ MEA PAX comprimit, ad nutum stringentur meum.* Ibidem cap. 8. Neronem alloquens, *Possum in qualibet parte urbis solus incedere, sine timore, quamvis nullus sequatur comes, nullus sit domi, nullus ad latus gladius: Tibi in PACE TUA armato vivendum est.* Hinc & *Trajani* PACEM dixit Plinius in Panegyrico. Arrianus 3.22. in Epictetum, Ὦ Καῖσαρ, ὁ ΤΗ ΣΗ ΕΙΡΗΝΗ, οἷα πάσχω! Persequamur autem in qua versamur materiam, de securitate non unius alterìusve, at gentium totorúmque populorum, beneficio Regum adepta. In interpolationibus Epistolæ Ignatii ad Smyrnenses, Εἰρηνεύω, &c. (de Rege loquitur) πῶς ἀχαριστήσω φυτευθέντι; 2 Maccab. 4. 6. de Onia, Ἐφοβεῖτο δὲ Ὀνίας, βασιλικῆς προνοίας ἀδύνατον ἤδη πυκνὴν εἰρήνην καὶ τὴν Σίμωνα πάλαν ἀληθόμενον τὴν ἀνοίας. Arrianus citati jam libri cap. 13. Ὁρᾶτε ὅτι εἰρηνεύω μεγάλων ὁ Καῖσαρ ἡμῖν δοκεῖ παρέχειν (id est, ἡμῖν παρέχει,) ὅτι ἐκ εἰσὶν ἐκεῖ πόλεμοι, οὐδὲ μάχαι, οὐδὲ λῃστεῖα, ἀλλ' ἔξεστι πάσῃ ὥρᾳ ὁδεύειν, πᾶσι τε ἀπ' ἀνατολῶν ἕως δυσμῶν. Ad subditos suos Rex Nicocles apud Isocratem, Συμμαχ. Τὴν ἐμὴν ἀσφάλειαν ἄδηλον ἑαυτοῖς ἡγεῖσθε· ubi ἄδηλος est quæ Paulo, ἥρεμος καὶ ἡσύχιος βίος. Cicero ad Q. Fratrem, *Simul & illud Asia cogitet, nullam à se neque belli externi, neque domesticarum discordiarum calamitatem abfuturam fuisse, si hoc* (Romanum intelligit) *imperio non teneretur.* Tiberius de Augusto mortuo ad populum, jam laudato Dionis libro, Τὰ ὀνόματα καὶ ἐμπολίμια ἔθνη ἐντὸς καὶ φρυρήσειν καὶ σώσειν κατέλιπε, τὰ δ' ἄλλα τὰ εἰρηνεύα καὶ ἀκίνδυνα ὑμῖν ἀπέφηνε· τοσαῦτας τε τοσούτας ἀδυνάτους ποιεῖ τὸ ποιεῖν πολεμεῖν ὑμῖν (mel. ὑμῖν) πρέφον, ὥστε νῦν ἤδη σφετέρων λυμῆρες αὐτὰς ἐπαίνουν· ἀλλ' ὅπως μὴ τὸ ἀσθενὲς φύλακας φοβερωτάτους, ποιεῖ τὸ δικαίον ἀβλαβεῖς, ὠφελίμους παρασκεύασε· deinde, Χρήμασι, πανηγύρεις, ἄδειαν, ἀφθονίαν ἤδη ἐπιδείκνυσιν, ἀσφάλειαν ἐκ ὑπὸ ἤδη πολεμίων, οὐδ' ὑπὸ τῶν κακούργων μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ ἤδη ἐν τῇ διαιωνίᾳ ἐκ ὄπ μὴ ἡμέρᾳ, ἀλλὰ καὶ νύκτωρ συμπεθύκασι, παρασκευάσε. De eodem post pauca Dio Cassius ipse, Τὴν μοναρχίαν τῇ δημοκρατίᾳ μίξας, τό, τε ἐλεύθερον σφισὶ (Romanis) ἐπήνεσε καὶ τὸ κόσμιον, τό, τε ἀσφαλὲς παρεσκεύασεν, ὡς ἔξω μὲν τῶν ἀκροπολιτῶν δεήσεως, ἔξω δὲ καὶ τῶν νεωτερικῶν ὕβρεων ὄντας, ἔν τε ἐλευθερίᾳ σώφρονι καὶ μοναρχίᾳ ἀσφαλεῖ ζῆν, &c. Suetonius de hoc ipso Principe, *Forte Puteolanum sinum pratervehenti vectores nautæque de navi Alexandrina, quæ tantùm quòd appulerat, candidati coronatique & tura libantes, fausta omina & eximias laudes congesserant, per illum se vivere, per illum navigare, libertate atque fortunis per illum frui.* Valerius Maximus lib. 7. cap. 6. *Amarissimam tempestatem* (rumorem belli Parthici intelligit,) *Augusti cura, tutela nunc terrarum vacans, dissipulit.* Germanicus ad eundem in Arateis suis,

Si non parta quies, te Præside, puppibus æquor
Cultorique daret terras, procul arva silerent.

Horatius de eodem,

Custode rerum Cæsare, non furor
Civilis, aut vis eximet otium.

Ubi *otium* planè est quod Paulo ἥρεμος καὶ ἡσύχιος βίος. Idem Carm. 3.14.

——Ego nec tumultu,
Nec mori per vim metuam, tenente
Cæsare terras.

Et alibi,

Tutus bos etenim rura perambulat.

Ad quem locum vetus Scholiastes, *Virtute & dispositione Cæsaris præstitum dicit agris quietem.* Themistius Orat. 12. de Imperatore loquens, ῥᾳστώνης παμίαν, εὐδαιμονίας πρότυπον. Ammianus lib. 15. de Rege Cottio, *Quietem genti* (suæ) *præstitit sempiternam.* Virgilius ex jam dicti Augusti Cæsaris persona,

Pascite, ut antè, boves, pueri.——

Ubi Servius, *In pace pascite.* Idem Virgilius,

——Tu, Tityre, lentus in umbra:

ad quæ Servius, *Lentus, otiosus, sive securus: allegoricè sub tutela Imperatoris:* & ad illa,

——Deus nobis hæc otia fecit;

Cæsar hanc securitatem fecit: ubi & nota *securitatis* vocem. Seneca 1.1. de Clementia, ad Neronem, *Multò cives tuos cogunt ad hanc confessionem* (felicitatis suæ) &c. *securitas alta & affluens,* &c. Ibidem cap. 19. de bono Principe, *Sub quo justitia, pax,* &c. *securitas, dignitas florent.* Ausonius ad Gratianum, *De vitâ suâ cui non Te imperante securitas?* Hinc & toties in Nummis Imperatorum, SECURITAS PUBLICA: in aureo Neronis illo, PAX ORBIS TERRARUM. Et illud, *in otio & pace seculi nostri,* Imperatoris Constantini, in l.1. Cod. de Veteranis. Athenagoras initio Apologiæ ad Commodum & Aurelium, Τὸ πρᾶον ὑμῶν καὶ ἥμερον, καὶ τὸ πρὸς ἅπαντα εἰρηνικὸν θαυμάζοντες, οἱ μὲ χθὲ ἔνα ἐπονομάζοντες, αἱ δὲ πόλεις πρὸς ἀξίαν τὸ ἴσης μετέχειν πρᾶξις, καὶ ἡ σύμπασα οἰκουμένη τῇ ὑμετέρᾳ σωφρόνι βασιλείας εἰρήνης ἀπολαύουσι. In Muscovitarum Regis coronalibus ritibus, *Fulgeat & floreat justitia in diebus ejus, ut quietè & sine contentione & malo vivamus.* Ob meritum istud quietis (quo nil melius subditi, nil majus possunt populi capere) pro Regibus heic Paulus ait preces fundendas. Julianus (tam boni moris, séque præcipuè spectantis oblivisci nolens,) Epistolâ ad Judæos, *Remisimus vobis vectigalia,* ὡς πανταχόθεν ὑμῖν τὸ ἀμείεμνον ὑπάρχειν, &c. ἵνα ἀπολαύοντες, ἔτι μείζονας εὐχὰς ποιῆτε ὑπὲρ τῆς ἐμῆς βασιλείας. Idem orat. 2. de civibus sub imperio boni Principis florentibus, Ἂν εἰρήνη μᾶλλον τῶνδε ἔξωθεν πολεμίων, καὶ ἦν ἔκοθεν, καταβιώσονσι, ἀγαπῶντες μὲ τὸ αἴτιον ἦν παρόντων σφισὶ κακὸν ἀγαθὸν δαίμονα, ὑμνοῦντες δ' ἐπ' αὐτῷ τὸ θεὸν, καὶ ἐπευχόμενοι, &c. αἰτεῖσιν αὐτῷ ἀγαθά. Seneca 73 Epist. *Cogitabit sapiens per quem sibi horum* (libertatem, securitatem, pacem intelligit) *usufructus contingat,* &c. *agítque Imperatori suo gratias:* ubi AGERE GRATIAS EI, est, vel maximè Deum interpellare pro incolumitate ejus. Jul. Firmicus 1.4. Saturnum, Solem, Lunam, &c. orans, *Constantinum, maximum Principem, & ejus invictissimos liberos,* &c. *facite etiam posteris nostris, & posterorum nostrorum posteris,* &c. *imperate; ut omni malorum acerbitate depulsâ, humanum genus quietæ felicitatis munera consequatur.* Vide & Athenagoram jam citati Apologetici fine. Nicephorus Gregoras ad seniorem Andronicum Imperatorem, Ὁ τῆδε τῇ ἀρχῇ καὶ τῷ ποιῶδε χειρὶ μᾶλα φερεφυῆ καὶ φερόμοντα ἀναφήνας σε ὁ θεὸς, ὁλόνι παντὶ σωδιαμετροῖη σῷ τε καὶ ἦν ἐκ σῷ τὸ βασίλειον κράτος, ὡς ἂν καὶ ὑμῖν εὐδαιμονεῖν. Ad Jovem Plinius in Panegyrico, *Non (Te) pacem, non concordiam, non securitatem,* &c. *oramus: simplex, cunctáque ista complexum unum omnium votum est, salus Principis.*

Com. 3. Τοῦτο γάρ ἐστιν ἀπόδεκτον, &c.] Sic Ephes. 6.1. Τοῦτο γάρ ἐστι δίκαιον. Ἀπόδεκτον εὐάρεστον αὐτῷ, est quod Heb. 13. 21. εὐάρεστον αὐτῷ εὐάρεστον· vide & infrà 5.15. Hesychius, hunc Apostoli locum respiciens, Ἀπόδεκτον, ἐπαινετόν. Vulgat. *acceptum.* Sic in Glossario, *Acceptum,* ἀπόδεκτον.

Com. 4. ὃς πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι. Etymologus in εὐδοκῶ, Περιγινέσθω θέλει πάντας σωθῆναι. Scriptor Sapientiæ 1.14. *Sanabiles fecit omnes nationes terrarum.* Euthymius ad Joh. 6.39. ea, NE QUID PERDAM EX OMNIBUS, &c. *Ostendit communem esse Patris & Filii voluntatem ut omnes salvi fiant.* Idem ad Luc. 14. ea, UT IMPLEATUR DOMUS MEA, *Vult enim omnes introduci propter immensas suæ bonitatis divitias.* Cyprianus in Epistolis, *Se omnibus ad cœlestis gratiæ consecutionem æqualitate libratâ patrem præbet:* quæ sic extulit Auctor dialogi ad Asclepium, cum Apuleio vulgatus, *Pater omnium ac dominus,* &c. *omnibus se libenter ostendit.* Vide Luc. 9.57. Tit. 2.11. & quæ ad Act. 10.35. & ad Jacob. 1.5. annotavimus. Τὸ σῴζεσθαι ἡμᾶς εὐάρεστον αὐτῷ, Clemens 6 Stromat. dixit: subaudiendum autem, *ni noluerimus.* Idem 7 Stromat. Τοὺς θέλοντας πίδει, ὁ θεὸς βιάζεται. Theophylactus ad Luc. 15. Οὐδένα βιάζεται μὴ δυναμένων αὐτῷ βαλόμενον. Ambrosius ad hunc Pauli locum, *Vult omnes salvos fieri si ad eum accedunt.* Arnobius, *Nulli infert necessitatem*

ceſſitatem, imperioſâ formidine nullum terret. Iterum Euthymius ad Matth. 26. *Nullum cogit fieri bonum, &c. ſed ſalutaria ſuggerit, & ea eligentem coadjuvat.* Idem ad Joh. 12. *Neminem vi attrahit, propter liberum cujuſque arbitrium.* Baſilius, Οὐ δεσμεύῃ ἢ ζεύγλη σὲ ἢ τεχνικὸν, αὐτεξούσιον ἢ φείλοντα ὁπηνεῖ. Conc. de Pœnitentia.

Ibid. πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι] Μὴ βουλόμενός τινας (ut 2 Petr. 3. 9.) ἀπολέσθαι, ἀλλὰ πάντας εἰς μετάνοιαν χωρῆσαι· vide Joh. 3. 17. Apud Ciceronem Aſinius Pollio, *Omnes cives ſtudeo ſalvos eſſe.* Famil. 10. 31.

Ibid. καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν] Clemens ubi ſuprà, Πάντες αὐτῷ οἱ ἄνθρωποι, ἀλλ' οἱ μὲ κατ' ἐπίγνωσιν, οἱ δ' ὑδέπω.

Com. 5. Εἷς γὰρ θεὸς] Cyprianus in de Idolorum vanitate, *Unus omnium Dominus, unus eſt Deus.* Philo in De mundi opificio, Ἔστιν εἷς ἄρχων, καὶ ἡγεμὼν, καὶ βασιλεύς. Fulgentius Planciades, *Unus Deus pater, Rex omnium,* &c.

Ibid. Εἷς δὲ μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων]

——*Lingua ſalutis,*
Federis Orator, pacis via, terminus iræ.

Seneca cap. 6. ad Helviam, de Menenio Agrippa, *Inter patres ac plebem publica gratiæ ſequeſter fuit:* id eſt, μεσίτης. Tertullianus lib. De carnis reſurrect. & de Chriſto loquens, *Hic ſequeſter Dei & hominum fuit:* & Lactantius 4. 25. *Fuit Deus & homo, inter Deum atque hominem medius conſtitutus: unde illum Græci* μεσίτην *vocant.* Suidas, Μεσίτης, ὁ εἰρηνοποιός.

Ibid. μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων] *Inter terricolas cœlicolámque Deum vector hinc precum, indè donorum: ultro citrò portans hinc petitiones, indè ſuppetias, ceu quidam utrinque interpres & ſalutigerulus,* ut verba Apuleii mei huc aptem è libro de Deo Socratis.

Ibid. ἄνθρωπος Ἰησοῦς Χριστὸς] Ἄνθρωπον hîc intellige χήμασι (ut Philipp. 2. 8.) ἐνηνθέντα ὡς ἄνθρωπον. Irenæus, 3. 10. *Oportuerat mediatorem Dei & hominum per ſuam ad utroſque domeſticitatem, & ad amicitiam & concordiam utroſque reducere, & facere ut Deus aſſumeret hominem, & homo ſe dederet Deo.* Omnino autem in contextu Pauli ſcribendum puto ὁ ἄνθρωπος Ἰ. Χ. ut hæc ſint ἐξηγητικὰ τοῦ Ἐ Ι Σ quod præceſſit. Sic 1 Cor. 11. 2. ἵνα ἀνδρὶ, & pòſt, τῷ Χριστῷ. Matth. 19. 17. οὐδεὶς ἀγαθὸς, εἰ μὴ εἷς, ὁ θεός. Poſt εἷς diſtinguendum enim, non unâ ſerie legendum, ut in Vulgatis libris. Matth. 23. 9. Εἷς ἐστιν ὁ πατὴρ ὑμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· & ibidem com. 20. εἷς ὑμῶν ἐστιν ὁ καθηγητὴς, ὁ Χριστός· Marc. 14. 20. εἷς ἐκ τῶν δώδεκα, ὁ ἐμβαπτόμενος μετ' ἐμοῦ εἰς τὸ τρυβλίον· Jacob. 4. 12. Εἷς ἐστιν ὁ νομοθέτης, ὁ δυνάμενος σῶσαι καὶ ἀπολέσαι· Joh. 6. 8. εἷς ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, Ἀνδρέας ὁ ἀδελφὸς Σίμωνος· & 8. 41. Ἕνα πατέρα ἔχομεν, τὸν θεόν.

Com. 6. ὁ δὲς ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ πάντων] Ὁ δὲς (ut Joh. 6. 51.) τὴν σάρκα αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου. ὁ δὲς ἑαυτὸν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, ὅπως ἐξέλῃ ἡμᾶς, &c. Galat. 1. 4. quod Matth. 20. 28. δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον, &c. Heb. 1. 3. δι' ἑαυτοῦ καθαρισμὸν ποιησάμενος τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν. Vide & Rom. 8. 32. Tit. 2. 14. 1 Cor. 1. 30. ubi & ἀπολύτρωσις. Ignatius ad Trallenſes, Δὸς ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν λύτρον. Heſychius, Ἀντίλυτρον, ἀντίδοτον. Idem, Πεῖψημα· θεϊκὰ τάγματα· ἀντίλυτρα· ἀντίψυχα· (lege ἀντίλυτρον, ἀντίψυχον,) ἢ ὑπὲρ τὰ ἴχνη πάντων.

Ibid. ἀντίλυτρον ὑπὲρ πάντων] D. Auguſtinus Serm. 114. de Tempore, *Unâ morte univerſum mundum, ſicut omnium conditor, ità omnium reparator, abſolvit: indubitanter enim credimus quòd totum mundum redemit, qui plus dedit quàm totus mundus valeret.* Ἀντίλυτρον heic eſt quod 1 Joh. 4. 10. ἱλασμόν.

Com. 7. εἰς ὃ ἐτέθην ἐγὼ κήρυξ, &c.] Ità Coloſſ. 1. 23. Οὗ (εὐαγγελίου) ἐγενόμην ἐγὼ διάκονος.

Ibid. κήρυξ καὶ ἀπόστολος] Sic 2 Tim. 1. 11. Heſychius, Κήρυξ, ἄγγελος, πρεσβευτής.

Ibid. ἀλήθειαν λέγω, &c. οὐ ψεύδομαι] Cicero Tuſcul. 3. *Num fingo? num mentior?* Vide Rom. 9. 1. & 2 Cor. 11. 31. Heic autem, ut & Galat. 1. 20. οὐ ψεύδομαι, per parentheſin. Ità & Apuleius, *Cum ipſo plerique (nec mentior) &c. de uxoris noctibus paciſcuntur:* & Plinius lib. 9. epiſt. 31. *Identidem repetens ea maximè (non enim mentiar) qua de me ſcripſiſti.* Quibus adde Ovidii illud,

Impulſúmque manu (certum eſt mihi vera fateri)
Protinus avertit.—— Metamorph. 9.

Ibid. διδάσκων ἐθνῶν] Id eſt, ut Rom. 11. 13. Idem de ſeipſo, ἐθνῶν ἀπόστολος· & ibidem 15. 16. λειτουργὸν Χριστοῦ εἰς τὰ ἔθνη. Vide & Epheſ. 3. 8.

Ibid. ἐν πίστει καὶ ἀληθείᾳ] Id eſt, πιστὸς καὶ ἀληθής. Vult dicere, ἢ ὁδὸν τοῦ θεοῦ (ut Matth. 22. 16.) ἐν ἀληθείᾳ διδάσκων· hoc eſt, nîl falſum, nil adulterinum admiſcens: μὴ δολῶν ἢ τὸν τοῦ θεοῦ λόγον, ἀλλὰ τῇ φανερώσει τῆς ἀληθείας, &c. ut 2 Cor. 4. 2. locutus. Vide & ibidem 2. 17. Coloſſ. 1. 28. & 2 Tim. 1. 13. Bene ἐν πίστει autem: quid enim heic aliud διδάσκαλος quàm μυστήριον θεῦ 1 Cor. 4. 1. οἰκονόμος? Ἐν οἰκονόμοις autem ζητεῖται ἵνα πιστός τις εὑρεθῇ· ibidem com. 2.

Com. 8. περσεύχεσθε ἐν παντὶ τόπῳ] Ut Epheſ. 6. 8. ἐν παντὶ καιρῷ περσεύχεσθε. Meritò heic autem ἐν παντὶ τόπῳ· nam & Deus (ſuprà com. 4.) θέλει πάντας σωθῆναι, & Chriſtus (ſuprà com. 6.) ὑπὲρ πάντων ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ἔδωκεν. Gregorius Nazianzenus de precibus loquens, Epiſt. ad Euſebium, Ἂς δεῖσα μὴ τόποις ὁρίζωμεν. Euthymius ad Chriſti verba Joh. 4. *Adoratores veri adorabunt patrem, non in corpore, ſed in ſpiritu,* &c. *nec cultum loco circumſcribentes, velut Judæi & Samaritani; ſed in omni loco dominationis ejus benedicentes Dominum.*

——Πάντ' ὀρθῶ τῷ κλῃδὶ λόγῳ
Ἰεζὸν, ὁ νοῦς γὰρ ὄρθιον ὁ λαλήσων θεῷ,

ut certè multa alia dixit optimè Menander.

Ibid. ἐπαίροντες ὁσίους χεῖρας] Ἐπαίροντες, in cœlum nempe. Apuleius in de Socratis deo, *Hic habitus orantium eſt, ut manibus in cœlum extenſis precemur.* Seneca 41 epiſt. *Non ſunt ad cœlum elevanda manus, ut,* &c. Idem 5. 14. de Benef. *Quamvis nemo ad Deos manus porrigat.* Hinc Jobi 11. 13. τὰς χεῖρας ὑπολίζειν· apud Pollucem Onomaſt. 1. 1. ἀνατείνειν τὰς χεῖρας· apud Arrianum 4. 10. in Epictetum, πρὸς θεὸν χεῖρας ἀνατείνειν· in Epiſtolis Juliani Imperatoris, χεῖρας εἰς περσευχὴν ἀνατείνειν· in Græco Eſdræ 9. 47. ἄνω αἴρειν τὰς χεῖρας· & Pſalmi 141. 2. τῶν χειρῶν ἔπαρσις. Quibus adde Iliad. ζ'. illud, ——χεῖρας ἀνασχεῖν· ubi Scholia, ἔνιοι δὲ, χεῖρες ὅσιοι autem ſunt, quas καθαρὰς καὶ ἀμιάντους vocant alii Scriptores. Clemens Stromat. 6. χεῖρας εἰς οὐρανὸν καθαρὰς ἐκτείνειν dixit. Philo (in π. Φιλοπονίας) καθαρὰς, καὶ, &c. παρδίνας χεῖρας εἰς οὐρανὸν ἀνατείνας. Clemens alter ad Corinthios, ἁγνὰς καὶ ἀμιάντους χεῖρας πρὸς αὐτὸν (θεὸν) αἴροντες· id eſt, ἀπὸ παντὸς λυπηροῦ, καὶ βλαπτικοῦ, καὶ μυσαρᾶς καθαρὰς χεῖρας, ut Porphyrius locutus, in de Antro Nymph. Optimè ergò *puras* vertebat vetus Interpres. Ità *puras manus* T. Livius dixit. *Deos puris manibus invocare,* Plautus in Amphitryone: *ad cœlum puras manus tollere,* Seneca Præfat. lib. 3. natur. quæſt. quod Senecæ alteri, (Oedip.) *manus pias ſubmittere.* Hinc, *puras & pias manus* Apuleius in Apologia junxit. Quintilianus 12. declam. *manus caſtas* vocavit. Valer. Maximus 2. 2. *ſanctas,* ut & heic Ambroſius. Contrariæ, *ſacrilega & impia manus,* in Ciceronis Philippicis. Ἐπαίροντες Vulgato hîc *levantes.* Ità 11 Apulei, *Bos in erectum levata ſtatum.* In vetere Onomaſtico, *Levo,* αἴρω· & in Gloſſario, *Levat,* κουφίζει, ἐπαίρει.

Ibid. χωρὶς ὀργῆς καὶ διαλογισμοῦ] Nec in proximum ſimultate peccantes, (Chryſoſtomus Homil. 57. in Matth. Ἀπὸ λοιδορίας ὦν, καὶ ὕβρεως, &c. τὰς χεῖρας ἀνατείνεις· vide & Caſſianum Inſtitut. 8. 21.) nec in Deum diffidentiâ: id enim heic διαλογίζεσθαι. Vide Jacob. 1. 6. & ad eum locum annotata. Sirachides 7. 11. ἐν τῇ περσευχῇ σου μὴ ὀλιγοψυχήσῃς, dixit. Hæc dico prohibet Apoſtolus exemplo Chriſti. Vide Marc. 11. 24, 25.

Com. 9. Ὡσαύτως δὲ καὶ τὰς γυναῖκας, &c.] In epiſtola Jeremiæ dicta, Ὡσαύτως δὲ καὶ αἱ γυναῖκες, &c. Vide infrà 3. 11. Supplent heic Viri ſummi, *precari volo.* Non puto de mulierum precibus heic agi, ſufficiat, *volo* tantúm:

tum: ἐν καταστολῇ nempe, &c. (ut sequitur) κοσμεῖν ἑαυτάς.

Ibid. ἐν καταστολῇ κοσμίῳ] Id est, ἐν στολῇ κοσμίῳ· στολῇ ἀφειέρῳ καὶ εὐχήμονι, ut Pædag. 3. 11. Clemens Alexandrinus loquitur. Basilius ad Gregorium, Μήτε ἐν χρώματι τὸ ἐνδυκὲς διωκέσθω, μήτε ἐν τῇ καταστολῇ τὸ λεπτὸν καὶ μαλακόν. Iamblichus cap. 11. de Pythagora, Ἑαυτὸν διεκόσμει ψυχῆς εὐκαιδείᾳ, καὶ καταστολῇ σώματος. Πρᾳότητα πορείας, καὶ ἀφειδολῆς καταστολῆ, in Pericle Plutarchus memorat. Porphyrius ἀφὶ ἀποχ. 4. de Ægyptiorum sacerdotibus, Λιτότητα ἐπετήδευσαν καὶ καταστολήν. Hesychius, Καταστολὴ, ἀφειδολή. Suidas, Καταστολὴ, στολή. Glossæ MSS. ad hunc Pauli locum in S. M. D. bibliotheca, Καταστολῇ, στολισμῷ, ἐνδύματι. Ità & intellexit (hunc locum citans) D. Ambrosius Offic. 1. 45. Vulgatus *habitu*, bene: *habitus* enim (inquit Servius ad Virgilium) *apud Veteres dicebatur tam corporis quàm eorum quæ propter corpus sunt.* Quæ καθ' ὑστερολογίαν intelligenda. De Clericis Offic. ecclesiast. 2. 2. D. Isidorus, *Pudorem ac verecundiam mentis simplici habitu*, &c. (καταστολῇ) *ostendant.* Ausonius de Gratiano Imperatore, *Cujus*, &c. *habitudo cohibitior, aut familiaris habitus condecentior?* Græcè dicas, ἢ ἡ καταστολὴ κοσμιωτέρα; Cassianus Institut. 1. 4. de monachis Ægyptiis, *Sunt præterea quædam in ipsorum habitu non tantum ad curam corporis, quantum ad morum formulam congruentia: quò simplicitatis & innocentiæ observantia etiam in ipsa vestitûs qualitate teneatur.* Legimus in Glossis, Καταστολή· supple (quod in editis deest) *habitus*, vel *amictus.*

Ibid. ἐν καταστολῇ κοσμίῳ] Seneca Controvers. 2. 7. *Matrona*, &c. *prodeat in tantum ornata, nè immunda sit.* Κοσμίαν καταστολὴν dixit & Asterius Homil. de Jejunio.

Ibid. μετ' αἰδοῦς, &c. κοσμεῖν ἑαυτὰς] Servius ad Æneid. 1. *Regum breviloquium est, feminarum verecundia.* Αἰδῶ, sive *verecundiam*, hîc præcipuè ad parciloquium retulerim. Seneca jam citato loco, *Ferat jacentes in terram oculos: adversùs officiosum salutatorem inhumana potiùs quàm inverecunda sit.* Plutarchus in conjugal. præceptis, Δεῖ δὲ μηδὲ τὸν λόγον τὸν σώφρονα δημόσιον εἶναι, ἀλλὰ τοῖς φιλτάτοις ὡς ὑπομνήσεσιν αἰδεῖσθαι.

Ibid. μετ' αἰδοῦς καὶ σωφροσύνης κοσμεῖν ἑαυτὰς] Hoc illud est quod σεμνῶς καὶ σεμνοῦ κοσμεῖν ἑαυτὸν ingeniosè Plutarchus vocat. Ista sunt Θεανοῦς κόσμια, καὶ Κλεοβυλίνης, καὶ Γοργοῦς, &c. καὶ ὅσαι ἐγένοντο θαυμασταὶ καὶ σεμνότιμοι apud eundem jam citato libro.

Ibid. μετ' αἰδοῦς καὶ σωφροσύνης κοσμεῖν ἑαυτὰς] Χαλεπώτερον (δὲ) ἦθος ἢ πρέπουσα κόσμον ἢ σώματι ἢ σεμνὸν καὶ ἄχρηστον ἐξευρεῖν, ut loquitur idem Philosophus ille in Sapientum Convivio. *Quot mulieres serica vestimenta ferunt, nudæ autem revera sunt à virtutum vestitu!* exclamavit Homil. 21. in Act. Apost. D. Chrysostomus. Pro αἰδοῦς καὶ σωφροσύνης, habemus τὸ ἄφθαρτον τοῦ πραέος καὶ ἡσυχίου πνεύματος, apud D. Petrum eodem argumento isto. Sic, αἰδοῖ κεκοσμημένῳ, Ion Chius apud Laertium in Pherecyde: αἰδοῖ κοσμεῖσθαι, Arrianus 4. 8. in Epictetum: & σωφροσύνης, κοσμιότητος, καὶ αἰδοῦς ἔργασαι, apud Philonem in de Somniis. Apud eundem lib. de Temulentia habemus, τῇ παντὸς πολυτελεστέρᾳ χρυσοῦ φορήσει κοσμεῖσθαι· & (in ἀφὶ τοῦ μίσθωμα, &c.) ἢ χρυσοῦ πολυτελέστερον φόρημα καὶ ἀρετῆς κόσμον. Apud Platonem in Phædone, ψυχὴν σωφροσύνῃ, δικαιοσύνῃ, ἀνδρείᾳ, ἐλευθερίᾳ καὶ ἀληθείᾳ κοσμεῖν· Julianum in Misopog. ψυχὰ εἶναι σωφροσύνην κοσμεῖν, καὶ καλλωπίζειν· &, ἀνδράσι σωφροσύνην κεκοσμημένοις· Plutarchum in De amici & adul. discrim. ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνῃ κοσμεῖν· & 7. 7. M. Antonini, ἁπλότητι καὶ αἰδοῖ ἑαυτὸν φαιδρύνειν· quod Plauto in Mostellaria, *lepidis se moribus exornare.* In ejusdem Pœnulo,

Pulcrum ornatum turpes mores pejùs cœno collinunt,
Lepidi mores turpem ornatum facilè factis comprobant.

Apud Jul. Firmicum 6. 3. legimus, *ornamento pudica conversationis mores ornatos habere:* &, *verecundiâ, gravitate morum, atque honestâ conversatione ornatos*, apud eundem 8. 30. Apud Malmesburiensem de gestis Anglorum lib. 4. *studium in ornandis moribus ponere, magisque splendidam mentem quàm auratas vestes amare.* Isocrates ad Demonicum, Ἡγοῦ μάλιστα σεαυτοῦ πρέπειν κόσμον, αἰδῶ λέγω, δικαιοσύνην, σωφροσύνην. Lucianus in Παιδείας prosopopœia, Τὴν ψυχήν σοι καταπαιδεύσω, &c. σωφροσύνη, εὐσέβεια, ἀπάτη, ἐπιείκεια, συνέσεις, καρτερία, &c. τοῦ δὲ ἀληθοῦς καὶ ὡς ἀληθῶς κόσμου. D. Basilius in cap. 7 Esaiæ, Ἀπὸ δὲ τῆς ἀρετῆς ἀφειδολῆς ἢ ζωὴ πᾶσι σεμνοῖς κοσμεῖσθαι πέφυκεν. Idem in De legend. Gentil. libris, de Homero, Αὐτὸν (Ulyssem naufragum & nudum) ἀρετῆς ἀνδρὸς ἱματίων καθαρμοῦ ἐπίπονον. Plutarchus fine vitæ P. Æmilii, Ἡ δὲ τῆς ἐκφορᾶς πομπὴ θαυμαστὸν ἔχει καὶ ζῆλον ἐπικοσμοῦντα τὴν ἀρετὴν τοῖς ἀνδρὸς τοῖς ἀείστοις καὶ μακαριωτάτοις ἐπιταφίοις. ταῦτα μὲν οὖν, ὁ χρυσὸς, ὁ δ' ἐλέφας, ὁ δ' ἡ λοιπὴ πολυτέλεια καὶ φιλοτιμία τῆς σκευῆς· ἀλλ' ἔννοια, καὶ τιμὴ, καὶ χάρις. P. Chrysolog. Serm. 47. ad Matth. 13. ea, NEGOTIATORI, BONAS QUÆRENTI MARGARITAS, *Providentem ornamenta virtutum, non irritamenta vitiorum: gravitatem morum, non lapidum pondera perferentem: honestatis, non luxûs monilia portantem: gestantem non voluptatis pompam, sed insignia disciplinæ.* Epicteti est apud Stobæum, *Noli tabulis & picturis ædes exornare tuas: sed modestiâ, sobrietate, temperantiâ, te depingito:* & Hieronymi ad Nepotianum, *Vis scire quales Dominus quærit ornatus? habeto prudentiam, justitiam, temperantiam, fortitudinem*, &c. *nihil hoc monili pretiosius, nihil hâc gemmarum varietate distinctius.* Quibus adde quæ de Pythagora jam suprà adducta, & quæ ex Philostrato, Antiphane, & Arriano infrà adducenda. Transeamus interim ad sexum imbecilliorem, cui Paulus isto loco præcipit. Epictetus cap. 62. Προσέχειν ἄξιον ἵνα αἰδῶνται, διότι ἐπ' ἀδενὶ ἄλλῳ τιμῶνται ἢ τῷ κόσμια φαίνεσθαι καὶ αἰδήμονες ἐν σωφροσύνῃ. Melissa in præceptis conjugalibus ad Claretam, Ἔχοις δ' ἂν ἐπὶ τῆς ὄψιος ἐρύθημα μᾶλλον ἀντὶ φύκεος, κόμην καταθέσθαι ἢ καὶ σωφρονοῦσαν αὐτὴ χρυσῷ καὶ σμαράγδῳ. Apud Zonaram Cato, Κοσμεῖσθαι αἱ γυναῖκες μήτε χρυσῷ μήτε λίθῳ, ἢ πισὶν ἀνθινοῖς καὶ ἀμοργινοῖς ἐσθήμασιν, ἀλλὰ σωφροσύνῃ, φιλανδρείᾳ, φιλοτεκνίᾳ, πιστοῖ, μετριότητι, &c. Clemens Pædag. 3. 11. Ὑποδείκνυμι δὲ αὐταῖς (mulieribus) κοσμιωτικὸν σώφρονα, κάλλος ἀίδιον, &c. ἔτ' ἂν ἡ κεκοσμημένη ψυχὴ ἀρίῳ πνεύματι, καὶ τοῖς ἐκ τέτε ἐμπνεομένοις φαιδρύμασι, δικαιοσύνῃ, φρονήσει, ἀνδρείᾳ (malim, ut suprà, φιλανδρείᾳ, σωφροσύνῃ, φιλαγαθίᾳ τε καὶ αἰδοῖ) &c. Seneca cap. 16. ad Helviam, *Nunquam tibi placuit vestis quæ nihil ampliùs quàm ut nudam componeret: amicum tibi ornamentum, pulcerrima & nulli ætati obnoxia forma, maximum decus visa est pudicitia.* Justinus lib. 20. de Crotoniatis mulieribus, *Præ se ferentes verum ornamentum matronarum, pudicitiam, non vestes esse.* Plautus, (etsi sub persona haud proba) jam citatâ fabulâ,

Bono ingenio esse me ornatam quàm auro multò mavolo:

& pòst,

Pudorem gerere magis decet quàm purpuram.

D. Augustinus 73 Epistolâ, *Verus ornatus, maximè Christianorum & Christianarum, non tantùm nullus mendax fucus, verùm nè auri quidem vestisque pompa; sed mores boni sunt.* Ambrosius 1 de Virginibus, *Quid quòd etiam*, &c. *gemmis onerantur aures, ac color alter infunditur?* &c. *vos verò beatæ virgines, quæ talia tormenta potiùs quàm ornamenta nescitis; quibus pudor sanctus, & bona castitas est decori.* Tertullianus lib. De femin. cultu, *Vestite vos serico probitatis, bysso sanctitatis, purpurâ pudicitiæ:* & paucis antè, *Medicamentis & ornamentis Apostolorum exstructa, sumentes de simplicitate candorem, de pudicitia ruborem, depicta oculos verecundiâ, & spiritus taciturnitate.* Aldhelmus in De laudibus Virginitatis, *Ista collum lunulis, & lacertos dextralibus ornari*, &c. *concupiscit: illa pulcerrimo fulgentis pudicitiæ cultu splendescere, & auratis virtutum monilibus rutilare, simulque candidis meritorum margaritis decorari desiderat.* Αἰδοῦς καὶ σωφροσύνης, ut Paulus, junxit in τοῖς ἡμῖν. ἀπαιδ. Plutarchus, & in Misopogone Julianus. Xenophon item Memorabil. 2. Virtutis cultum amictúmque describens, τὸ σῶμα τῇ καθαρότητι κεκοσμηκότα, τὰ δ' ὅμοια τὰ αἰδοῖ, τὸ δὲ χρῆμα σωφροσύνη. Idem Παιδ. 8. ejusmodi distinctionem affert, ut αἰδήμονες sint οἱ ἐν τῷ φανερῷ αἰσχρὰ φεύγοντες, σώφρονες

φορες autem, καὶ τὰ ἐν τῷ ἀφανεῖ· at heic discrimen id non habet locum. αἰδὼς Apostolo verecundiam vultûs parciloquio comitatam notat, σωφροσύνη tam apertas actiones quàm secretas complectitur.

Ibid. μὴ ἐν πλέγμασιν, ἢ χρυσῷ, ἢ μαργαρίταις, ἢ ἱματισμῷ πολυτελεῖ]

Nolint ornatos positu variare capillos,
Conspicuas gemmis aut sibi ferre manus,
Induere aut collo lapides Oriente petitos,
Aut tegere auratâ corpora veste sibi.

Cæterùm, cùm habitus feminarum (teste Tertulliano cap. 4. De habitu mul.) duplicem speciem circumferat, cultum (quem & *mundum muliebrem* vocant) ornatúmque; hic autem in cura capillorum & cutis deputetur, ille in argento, auro, gemmis vestitúsque; Apostolus scitè alterum voce πλέγμασιν, alterum speciebus sequentibus comprehendit. Ἐν πλέγμασιν heic est quod ἐν ἐμπλοκῇ τριχῶν vocat Petrus jam dicto loco. Suidas de Cæsyra Polystrati uxore, Πολλοῖς, &c. ἐκέχρητο καλλωπίσμασιν, &c. καὶ ταῖς τῆ κεφαλῆς πλέγμασιν. Vide Apuleium lib. 2. pag. 26. nostræ editionis. Lucianus in Amoribus, Τὸ πλεῖστον ἀναλίσκει μέρος ἡ πλοκὴ τῆς τριχῶν· & pòst, inter alia muliebris mundi nugamenta, σιδηρᾶ ὄργανα, πυρὸς ἀμελείᾳ φλογὶ χλιανθέντα, βίαν τῆς ἑλίκων ἐλόπτα διαπλέκει. Glossæ, ἐμπλέκτρια, *implicatrix, ornatrix.* Recentior, *non in cincinnis*; at bene Versio vulgata, *non in tortis crinibus*: sic, *crines in nodum tortos* Martialis. Aptè autem & ad hæc Pauli Philostratus, etsi de viro agens, Τῷ κόμῃ ἐκ ἤσκει, &c. (de Æneâ loquitur) ἀλλὰ μόνῃ τῇ ἀρετῇ ἐπιεῖτο κόσμημα· & 3. 1. Arrianus in Epictetum, Ὅρα τί λέγει Σωκράτης τῷ καλλίᾳ, &c. Ἀλκιβιάδη, πιεῖν κωλύει εἰ· τί λέγει αὐτῷ; πλάνα σε τῆ κόμῃ, &c. μὴ χρύσου, ἀλλὰ κόσμει σε τῇ ψυχαίρεσιν.

Ibid. ἢ χρυσῷ]

Sine auro ornata ità uti quæ ornantur sibi.

In Epistolis Ovidianis,

Veste tegor vili, nullum est in crinibus aurum.

Repetantur quæ suprà ex Plauto & Zonara hanc in mentem producta. Naumachius in præceptis conjugalibus,

Μήποτε σὺ χρυσῷ ἀθεμαίνεο. ——

Consilium utinam & nostris temporibus non æquè necessarium, nam & hodie,

—— Gemmis auróque teguntur
Omnia, pars minima est femina tota sui.

Bardesanes de Bactrianis mulieribus, Κωμῶσαι πολλῷ χρυσῷ, καὶ λίθοις πολυτίμοις.

Ibid. ἢ μαργαρίταις] Non χρυσῷ, καὶ λίθῳ τιμίῳ, καὶ μαργαρίταις κεχρυσωμένῃ, ut Apoc. 17. 14. & 18. 16. illa; non ἐν λίθων διαυγίαις, ut apud Suidam quis (huc respiciens) locutus: non *smaragdis margaritisque operta*, ut apud Plinium 9. 33. Lollia Paulina.

Guttura non illæ magnísve monilibus ornent,
Aut gemmas aptent capiti.——
Non digitis gemmas, non longa monilia collo,
Aure leves baccas, redimicula pectore gestent.
Nec studeant caris aures onerare lapillis,
Quos legit in viridi decolor Indus aqua.
Substringántve comam gemmis, aut colla monili
Ornent, aut baccis ouerent candentibus aures.

Seneca Hippolyto,

Cervix monili vacua, nec niveus lapis
Deducat aures, Indici donum maris.

Idem Herc. Oetæo,

Non dispósito clara monili
Gestent pelagi dona rubentis:
Nec gemmiferas detrahat aures
Lapis Eoa lectus in unda.

Horatius,

—— Nec rotundioribus
Onusta baccis ambulet.

Naumachius ubi suprà,

—— Μήτ' ὀπὶ δειρῆς
Πορφυρέου ὑάκινθον ἔχοις, ἢ χλωρὸν ἴασπιν.

Artemidorus 2. 5. Ὀρμοὶ, καὶ ἀλύσεις, καὶ ἐνώπια, καὶ λίθοι πολυτελεῖς, καὶ πᾶς κόσμος θεοδέρειος γυναικεῖος. Seneca matronarum Romanarum luxum exagitans, 7. 9. de Beneficiis, *Video uniones, non singulos singulis auribus comparatos, &c. junguntur inter se, & insuper alii aliis superponuntur.* Hieronymus in Epitaphio Marcellæ de Ethnicorum viduis, *Solent, &c. splendere gemmis, aurum portare cervicibus: & auribus perforatis rubri maris pretiosissima grana suspendere.* Idem ad Rusticum, *Carbunculus, & smaragdus, & margarita candentia, & uniones, quibus nobilium feminarum ardet ambitio:* & ad Demetriadem, *Ut taceam de inaurium pretiis, candore margaritorum, &c. smaragdorum virore, cerauniorum flammis, hyacinthinorum pelago, ad quæ ardent & insaniunt matronarum studia.* In l. 32. ff. de auro, argent. &c. *Inaures, in quibus duæ margaritæ & duo smaragdi.* Plinius senior Natur. histor. 13. 3. *Discurrant catenæ per latera, & inserta margaritarum pondera è collo dominarum pendeant.* Plinius nepos, lib. 5. epist. 16. de Fundano innuptâ filiâ orbato, *Præcipientem quod in vestes, margaritas, gemmas, erogaturus erat, hoc in thura, & unguenta, & odores impenderetur.*

Ibid. ἢ ἱματισμῷ πολυτελεῖ] Non εἵματα ἐξημοῖσθαι ἀντὶ τοῦ ὀσίας ἐπιδέχομαι, ut de Antiochenis Julianus Misopog. locutus,

Nolint esse graves insuto vestibus auro,
Nec tegat excultos palla superba pedes.

Senec. Herc. Oet.

Nec Sidonio mollis aheno
Repetita bibat lana rubores.
Nec Mæoniâ distinguat acu
Quæ Phœbeis subditus Eurис
Legit Eois Ser arboribus.

Repete & heic quæ suprà è Plauto & Zonara deprompta. Melissa jam citatâ Epistolâ, Χρὴ τὰν σώφρονα καὶ ἐλευθέραν, &c. ἤμῳ τῇ ἐλευθέρᾳ λελειμένα, καθάπερ, καὶ ἀφελῆ, μὴ θεοειδῆ καὶ ΠΟΛΥΤΕΛΗ.

Ibid. ἱματισμῷ πολυτελεῖ] Qualis Luc. 7. 25. ἱματισμὸς ἔνδοξος· vide in Græco Judithæ 12. 15. Ἱμάτια πολυτελῆ habemus in Plutarchi Catone, &, πολυτελῶς κεκοσμημένος, apud eundem in Solonis vita. Hesychius, Πολυτελῆ, πολυδάπανα, πολλῆς ἀξια, &c. ubi ἱμάτια subaudiendum non est cur dubitemus. Aptè autem etiam vestes pretiosas Apostolus amoveri præcipit; pars illæ matronarum luxûs non exigua. Apuleius 2. *Aurum in gemmis, & in tunicis, &c. matronam profectò confitebatur.* Apud Hieronymum 1. contra Jovinianum, *Multa esse quæ matronarum usibus necessaria sunt, pretiosæ vestes, aurum, &c.* Justinus, *Ut matronæ auratas vestes, cateráque dignitatis ornamenta, velut instrumenta luxuriæ, deponerent.* Plutarchus, & (quod notabile est) de Ionia Matrona, Σεμνυνομένης ὅτι ποτὲ ἐπὶ τῆς ἑαυτῆς ὑφασμάτων ὅτι πολυτελεῖ, &c. De talibus non illepidè Pædag. 2. 10. Clemens Alexandrinus, Μίαν ἐλευθέραν μυείων ταλάντων ὠνήμασι, σφᾶς αὐτὰς ἀχρειοτέρας καὶ ἀπιμοτέρας τῶν ὑφασμάτων ἐλέγχει.

Com. 10. ὃ πρέπει γυναιξὶν, &c.] Si accederet librorum veterum auctoritas, mallem ὡς πρέπει reponi. Sic Coloss. 3. 8. (itidem ad feminas loquens,) ὡς ἁγίαις dixit: & Ephes. 5. 3. καθὼς πρέπει ἁγίοις. 1 Maccab. 12. 11. Ὡς δεῖον ἐστι, καὶ πρέπει. Sirachidis 33. 28. Ὡς πρέπει αὐτῷ. Terent. 3. 4. Adelph.

—— Ut vobis decet.

Ubi Donatus, *Græcè dixit, ὑμῖν πρέπει, & deest, facere.*

Ibid. ἀλλ' (ὃ πρέπει γυναιξὶν) &c.] Proposuimus ὡς πρέπει legendum. Apud Herodianum lib. 4. Μεθ' ἁγιστείας τῆς ἐλπίδος ἀγωνίζεσθε, ὡς Ῥωμαίοις πρέπει.

Ibid. ἐπαγγελλομένας θεοσέβειαν] Ambrosius, *professionem*: Seneca cap. 25. Consolat. ad Polybium, *Nihil unquam potes indignum facere viri perfecti, &c. viri professione:*

ne: id est, ἐπαγγελία. Vulgata (quod idem implet,) *promittentibus*: sic verbo *promittendi* Epist. 88 idem Seneca usus. Glossarium, Ἐπαγγέλλομαι, *promitto*, &c. Horatius,

——Quod medicorum est
Promittunt medici.——

Ubi vetus Scholiastes, *Promittunt, profitentur.* Θεοσέβειαν ἐπαγγέλλεσθαι heic, & γνῶσιν ἐπαγγέλλεσθαι infrà 6. 20. locutiones sunt bene Græcæ. Sic Philo (in περὶ φιλανθρωπ.) θεῦ θεραπείαν ἐπαγγέλλεσθαι, dixit. Clemens Pædag. 3. 4. σωφροσύνην ἐπαγγέλλεσθαι. Ignatius ad Ephesios, πίστιν ἐπαγγέλλεσθαι, Joannes Antiochenus, & Plutarchus, φιλοσοφίαν ἐπαγγέλλεσθαι. Anonymus apud Suidam, μαρτυρίαν ἐπαγγέλλεσθαι. Photius Epist. 97. ἐπιείκειαν καὶ φιλανθρωπίαν ἐπαγγέλλεσθαι. Hinc M. Antonini 3. 2. τὸ τῆς ἀληθοποιίας ἐπάγγελμα, & apud Zosimum, χειραγωγῶν πίστεως ἐπαγγελία.

Ibid. δι' ἔργων ἀγαθῶν] Ut Dorcas, quæ erat πλήρης ἀγαθῶν ἔργων, Act. 9. 36. Antiphanes perappositè,

Μηδ' ἔμασι τὸ σῶμα λαμπρύνειν θέλῃ,
Ἔργοις δὲ καθαροῖς καὶ τρόποις τὴν χρόαν.

Com. 11. Γυνὴ ἐν ἡσυχίᾳ μανθανέτω] Ἐν ἡσυχίᾳ, in silentio. Clemens in Epistola ad Corinthios, itidem de mulieribus agens, Τὸ ὑπεικὲς καὶ γλώσσης αὐτῶν διὰ τῆς σιγῆς φανερὸν ποιησάτωσαν.

——Tacita bona 'st mulier semper quàm loquens,

etiam ante Apostoli nostri tempora dixit Comicus Latinus Rud. &, Κόσμος ὀλιγομυθίη γυναικὶ, Democritus apud Stobæum, Tit. π. γαμικ. παραγγελμάτων. Hieronymus de Paula Eustochii matre, *Tarda erat ad loquendum, velox ad audiendum.* Præcipitur heic idem quod in hymnis Orphei dictis,

——Σὺ δὲ πίσυνόοισι πελάζοις, γλώσσῃ
Εὖ μάλ' ὑπερτάτων.——

Ἡσυχάζων μανθάνειν autem, est & in versiculis à Philone citatis, libro, Quis heres rerum divinarum. Contraria hæc Plutarchi de Athenienses, Μᾶλλον ὀξέως ὑπονοεῖν ἢ διδάσκεσθαι μᾶλ' ἡσυχίας βουλόμενοι. In præceptis politicis.

Com. 12. Γυναικὶ δὲ διδάσκειν οὐκ ἐπιτρέπω] Virilibus officiis feminas fungi prohibet & Romanum jus, l. 1. ff. de postul.

Ibid. οὐδὲ αὐθεντεῖν ἀνδρὸς, ἀλλ' εἶναι ἐν ἡσυχίᾳ.] Interpres Nicomacheorum 4. 8. Καθ' ἀξίαν, καὶ ὡς βελτίων, ὁ ἀνὴρ ἄρχει. Senex Plautinus ad filiam suam, (Menæchm. Sc. *Ut etas*)

——Serviren' tibi
Postulas virum?——

In versu Græco,

Γυναικὶ δ' ἄρχειν οὐ δίδωσιν ἡ φύσις.

Apuleius 9. *Sed nec æquitas patitur plus juris habere uxorem quàm maritum.* Plinius in Panegyrico, *Uxori sufficit obsequii gloria.* Seneca in Sap. non cad. injur. cap. 1. de maribus femináque, *Utraque turba ad vitæ societatem tantundem confert; sed altera pars ad obsequendum, altera imperio nata est.* Plutarchus in Conjugal. præceptis, de uxoribus agens, Ὑποπίπτουσαι ἑαυτὰς τοῖς ἀνδράσιν ἐπαινοῦνται, κρατεῖν δὲ βουλόμεναι μᾶλλον τῆς κρατουμένων ἀχημοσύνης. Martialis,

Inferior matrona suo sit, Prisce, marito:
Haud aliter sunt femina virque pares.

Vide quæ similia ex Chrysostomo inferiùs adducenda. Melissa, ubi suprà, Ἀρέσκειν δὲ (χρὴ ἐκείναν) τῷ αὐτῆς ἀνδρὶ, ὁπλεπέως ποιοῦσ τὰς ἐκείνου θελήσεις. Hinc irrisoriè Julianus ad Antiochenos, Ἐπιτρέψατε δὲ γυναιξὶν ἄρχειν ὑμῶν· & apud Euripidem Electra ad Ægysthum,

Πᾶσι δ' ἐν Ἀργείοισιν ἥκιστ' ἄδει,
Ὅ τ' γυναικὸς, ἠχὶ τ' ἀνδρὸς ἡ γυνή.
Καί τοι τόδ' ἀσχρὸν, φέρτατόν γε δώματος
Γυναῖκα, μὴ τὸ ἄνδρος.——

Ἐν ἡσυχίᾳ εἶναι heic, est quod 1 Petr. 3. 4. τῷ πραεῖ καὶ ἡσυχίῳ πνεύματι κοσμεῖν ἑαυτάς. Post ἡσυχία autem supplendum βούλομαι, γνώμην δίδωμι, aut quid simile. Pro eo quod heic Paulus αὐθεντεῖν ἀνδρὸς, Diod. Siculus lib. 1. αὐδρὸς κυρεῖν dixit.

Com. 14. ἡ δὲ γυνὴ ἀπατηθεῖσα, &c.] Epiphanius Hæres. 79. Γυναικῶν γὰρ εὐπιθὲς, σφαλερὸν, &c. Ἀπατηθεῖσα, à Diabolo nempe. De eodem 6. 7. Lactantius, *Cujus vis & potestas omnis in fallacia.* Vide 2 Cor. 11. 3.

Ibid. ἐν παραβάσει γέγονε] Subaudi τρόπον. Sirachides 25. 24. Ἀπὸ γυναικὸς ἀρχὴ ἁμαρτίας. Tertullianus in de habitu muliebri, *Tu* (mulier) *divinæ legis prima es desertrix.* Suidas, Εὔα, ἡ, &c. πρώτη παράβασις τοῦ κόσμου. Ambrosius 3 de Virginibus, *Si Eva clausa fuisset janua, nè Adam deceptus fuisset.* Ergò non solùm quòd post virum facta est, sed & hoc nomine subjicitur ei. Chrysostomus ad 1 Cor. 11. Εἰκότως ὑποτέτακται τῷ ἀνδρὶ ἡ γυνὴ, ἡ γὰ ἰσοτιμία μάχην ποιεῖ· καὶ οὐ διὰ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἀπάτην τὴν περὶ τὴν ἀρχὴν συμβᾶσαν. Interpres vetus heic, *in prævaricatione*, ut & Daniel. 6. 8, & 12. Glossarium, Παράβασις, *prævaricatio.* Glossæ aliæ, *Prævaricatio*, ἡ ὑπόσασις, παράβασις. Isidorus de primigena muliere ista, *Per prævaricationem exstitit causa moriendi.*

Com. 15. διὰ τῆς τεκνογονίας] Glossarium, Τεκνογονία, *creatio* (i. e. procreatio) *filiorum.*

Ibid. ἐὰν μείνωσιν ἐν πίστει, καὶ ἀγάπῃ, &c.] Si illud μείνωσιν de muliere acceperimus, erit transitus à singulari ad pluralem, ut infrà 5. 4. εἰ δέ τις χήρα, & statim, μανθανέτωσαν· ut contrà Galat. 6. 1. in plurali incipit, & desinit in singulari. Potest autem τὸ μείνωσιν intelligi de liberis ejus, ut constructio sit πρὸς τὸ σημαινόμενον· relatâ nempe voce eâ ad τὸ τεκνογονίας. Ità sensus erit, salvabitur mulier si perstiterint liberi ejus in fide, &c. id est, si quantum in se fuerit, diligentiâ & sobriæ educationis curâ efficerit ut perstent, &c. Expositionem hanc (quam non nescimus à vulgaribus discrepare) videntur firmare illa D. Ambrosii 1 de Virginibus, *Audistis, parentes, quibus erudire virtutibus, quibus instituere disciplinis filias debeatis, ut habere possitis quorum meritis vestra delicta redimantur.* D. Augustinus in de Virginitate, *Habeant conjugia suum bonum, non quia filios procreant; sed quia honestè, quia licitè, quia pudicè, quia socialiter procreant: & procreatos pariter salubriter, instanter educant.* Ἐν πίστει μένειν heic, quod Act. 14. 22. & Coloss. 1. 23. τῇ πίστει ἐπιμένειν.

Κεφ. γ'.

1. Πιστὸς ὁ λόγος, Εἴτις ἐπισκοπῆς ὀρέγεται, καλοῦ ἔργου ἐπιθυμεῖ.

2. Δεῖ οὖν τὸν ἐπίσκοπον ἀνεπίληπτον εἶναι, μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα, νηφάλιον, σώφρονα, κόσμιον, φιλόξενον, διδακτικόν·

3. Μὴ πάροινον, μὴ πλήκτην, μὴ αἰσχροκερδῆ· ἀλλ' ἐπιεικῆ, ἄμαχον, ἀφιλάργυρον·

Vulgata Versio.

1. FIdelis sermo, Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat.

2. Oportet ergò episcopum irreprehensibilem esse, unius uxoris virum, sobrium, prudentem, ornatum, pudicum, hospitalem, doctorē,

3. Non vinolentum, non percussorem; sed modestum, non litigiosum, non cupidum,

4. Τῦ ἰδίου οἴκου καλῶς προϊσάμενον, τέκνα ἔχοντα ἐν ὑποταγῇ μετὰ πάσης σεμνότητος·

5. (Εἰ δέ τις τοῦ ἰδίου οἴκου προστῆναι οὐκ οἶδε, πῶς ἐκκλησίας Θεοῦ ἐπιμελήσεται;)

6. Μὴ νεόφυτον· ἵνα μὴ τυφωθεὶς εἰς κρῖμα ἐμπέσῃ τοῦ Διαβόλου.

7. Δεῖ δὲ αὐτὸν καὶ μαρτυρίαν καλὴν ἔχειν ἀπὸ τῶν ἔξωθεν· ἵνα μὴ εἰς ὀνειδισμὸν ἐμπέσῃ καὶ παγίδα τοῦ Διαβόλου.

8. Διακόνους ὡσαύτως σεμνοὺς, μὴ διλόγους, μὴ οἴνῳ πολλῷ προσέχοντας, μὴ αἰσχροκερδεῖς·

9. Ἔχοντας τὸ μυστήριον τῆς πίστεως ἐν καθαρᾷ συνειδήσει.

10. Καὶ οὗτοι δὲ δοκιμαζέσθωσαν πρῶτον, εἶτα διακονείτωσαν, ἀνέγκλητοι ὄντες.

11. Γυναῖκας ὡσαύτως σεμνὰς, μὴ διαβόλους, νηφαλίους, πιστὰς ἐν πᾶσι.

12. Διάκονοι ἔστωσαν μιᾶς γυναικὸς ἄνδρες, τέκνων καλῶς προϊσταμένων καὶ τῶν ἰδίων οἴκων.

13. Οἱ γὰρ καλῶς διακονήσαντες, βαθμὸν ἑαυτοῖς καλὸν περιποιοῦνται, καὶ πολλὴν παῤῥησίαν ἐν πίστει τῇ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

14. Ταῦτά σοι γράφω, ἐλπίζων ἐλθεῖν πρός σε τάχιον.

15. Ἐὰν δὲ βραδύνω, ἵνα εἰδῇς πῶς δεῖ ἐν οἴκῳ Θεοῦ ἀναστρέφεσθαι, ἥτις ἐστὶν ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος, στῦλος καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας.

16. Καὶ ὁμολογουμένως μέγα ἐστὶ τῆς εὐσεβείας μυστήριον· Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκὶ, ἐδικαιώθη ἐν πνεύματι, ὤφθη ἀγγέλοις, ἐκηρύχθη ἐν ἔθνεσιν, ἐπιστεύθη ἐν κόσμῳ, ἀνελήφθη ἐν δόξῃ.

4. Suæ domui bene præpoſitum, filios habentem ſubditos cum omni caſtitate:

5. (Siquis autem domui ſuæ præeſſe neſcit, quomodo eccleſiæ Dei diligentiam habebit?)

6. Non neophytum; nè in ſuperbiam elatus, in judicium incidat diaboli.

7. Oportet autem illum & teſtimonium habere bonum ab iis qui foris ſunt: ut non in opprobrium incidat & laqueum Diaboli.

8. Diaconos ſimiliter pudicos, non bilingues, non multo vino deditos, non turpe lucrum ſectantes:

9. Habentes myſterium fidei in conſcientia pura.

10. Et hi autem probentur primùm, & ſic miniſtrent, nullum crimen habentes.

11. Mulieres ſimiliter pudicas, non detrahentes, ſobrias, fideles in omnibus.

12. Diaconi ſint unius uxoris viri, qui filiis ſuis bene præſint, & ſuis domibus.

13. Qui enim bene miniſtraverint, gradum bonum ſibi acquirent, & multam fiduciam in fide quæ eſt in Chriſto Jeſu.

14. Hæc tibi ſcribo, ſperans me ad te venire citó.

15. Si autem tardavero, ut ſcias quomodo oporteat te in domo Dei converſari, quæ eſt eccleſia Dei vivi, columna & firmamentum veritatis.

16. Et manifeſtè magnum eſt pietatis ſacramentum, quod manifeſtatum eſt in carne, juſtificatum eſt in ſpiritu, apparuit angelis, prædicatum eſt Gentibus, creditum eſt in mundo, aſſumptum eſt in gloria.

Ad CAP. III.

Com. 1. Πιστὸς ὁ λόγος.] Certiſſimum ac veriſſimum eſt quod jam dicam. Chryſoſtomus & Theophylactus hæc ad proximè præcedentia retulerunt. Ego idem cum iis ſentio qui ea cum ſequentibus connectunt. Vide ſuprà 1.15. & infrà 4.9. Simile Joh. 4.37. Ἐν τούτῳ ὁ λόγος ἐστὶν ἀληθινὸς, Ἄλλος ἐστὶν ὁ σπείρων, &c. Achilles Tatius lib. 7. Ἀληθὴς ἐστὶν ὁ λόγος, ὅτι μνήμῃ ἐκπλήττειν ὁ φόβος πέφυκε. Plautus Trucul.

Verum verbum eſt quod memoratur, Ubi amici, &c.

In Eunucho Terentii,

Verum hercle hoc verbum eſt, Sine Cerere, &c.

& in Andria,

Verum illud verbum eſt vulgò quod dici ſolet, &c.

Apuleius Floridis,

Verum verbum eſt quod aiunt, Nihil quidquam, &c.

Ibid. Εἴ τις ἐπισκοπῆς ὀρέγεται, καλοῦ ἔργου ἐπιθυμεῖ] Non dicit καλοῦ ἀξιώματος, ut oſtendat illud muneris non ob honorem expetendum, ſed ob miniſterium ejus. Hieronymus ad hunc Pauli locum, *OPUS, non dignitatem, non delicias.* Hinc Matth. 20. 26. Chriſti ea, ἔστω ὑμῶν διάκονος. Varro de Lingua Lat. lib. 4. *Honos ab honeſto onere, itaque honeſtus dicitur quòd oneratus: & dictum onus eſt honos qui ſuſtinet Rempublicam.* Apud Herodianum Pertinax Imperator, Οὐκ ἐκ καθέδρας ἡ σεμνότης, ἀλλ' ἐκ τῶν ΕΡΓΩΝ ἔχει. Apuleius in De Mundo, *Æ rumnoſum & multiplex, & curarum innumerabilium videtur eſſe hoc ipſum, alicujus officii principem fieri.* Mamertinus in Panegyrico, *In adminiſtrationibus labor honori adjungitur*; & ibidem, *Nunquam in capita civium poteſtatem*, &c. *concupivi: ſed quia juvanda, etiam à me, pro virili portione reſpublica videbatur, cùm ad magiſtratum vocarer*, &c. *non refugi.* Seneca Epiſt. 90. de antiquiſſimis (i.e. optimis) ſeculis, *Officium erat imperare, non regnum*, (ubi *officium* quod Paulo ἔργον.) Idem De tranquill. animi, cap. 1. *Placet honores faſceſq; non purpurâ aut virgis addictum capeſſere; ſed ut amicis propinquiſq, omnibus denique mortalibus paratior utiliórq; ſim.* Plinius Panegyrico ad Trajanum de imperio loquens, *Non te læta & proſpera ſtationis hujus, ſed aſpera & dura ad capeſſendam eam compulerunt:* & ibidem de ſeipſo & Tertullo Conſulibus, *Non conſilium noſtrum*, (Reipubl.) *non operam ſubtrahamus: eundemq; locum laboris & curæ, quem reverentiæ dignitatiſq; teneamus.* Ἐπισκοπῆς ὀρέγεσθαι hîc, ut apud Diodorum Siculum, lib. 14. ἡγεμονίας ὀρέγεσθαι· apud Plutarchum (in περὶ φιλαδελφίας) πορφύρας καὶ διαδήματος ὀρέγεσθαι· & (in Timoleonis vita) ὀρέγεσθαι μοναρχίας· item χρημάτων καὶ πλούτου ὀρέγεσθαι, apud Andronicum Rhodium. Heſychius, ex hoc Apoſtoli loco, Ὀρέγεται, ἐπιθυμεῖ.

Com. 2. Δεῖ οὖν τὸν ἐπίσκοπον ἀνεπίληπτον εἶναι] In Sententiis Hadriani Imperatoris, Ὅσις αὐτῷ ἵππον δημόσιον, δημοσιώματος ὀφείλει εἶναι. Ἀνεπίληπτον εἶναι eum eſſe, qui

—Prateritos ſine labe peregerit annos;
cujus *Vita prior vitio caret, & ſine labe peracta eſt.*
— Qui ſe ſervavit ab omni
Non ſolùm facto, verùm opprobrio quoq; turpi.

Tacitus Hiſtor. 1. *Ea vita in qua nihil preteritum excuſandum habet.* Gloſſæ MSS. ad hunc Pauli locum in Florent. bibliotheca, Ἀνεπίληπτον, μηδὲν ἑαυτῷ συνειδότα. Heſychius, Ἀνεπί-

Ἀνεπίληπτον, ἄμεμπτον, ἀκατάγνωστον. Euripides Oreste, Ἀνεπίληπτον ἤσκηκὼς βίον· ubi vetus Scholiastes, Ἀναμάρτητον, ἀδιάφθορον, ἀζήλωτον, οὐκ ἄξιον ἐπιπλήξεως. Dionysius Halicarnassensis, Τὸν βίον ἀνεπίληπτον. Lucianus in Pro saltat. ἀσυκοφάντητοι, ἀνεπίληπτοι. Plutarchus de Puerorum educatoribus, Τοῖς βίοις ἀδιάβλητοι, τοῖς τρόποις ἀνεπίληπτοι. Tales in Agesilao Xenophon, ἀνεπιπλήκτως vocat: Paulus infrà hoc cap. com. 10. ἀνεγκλήτους. D. Augustinus in Psal. 36. de Carthagin. Episcopo, *Qui in omnibus sanctus, in nullo reprehensibilis videretur.* Tales autem meritò vult Apostolus Episcopos Christianos esse, nè vel Ethnicæ vanitatis sacerdotibus minùs essent conspicui. Vide quæ ex Seneca infrà ad com. 7 & 10 adducemus. Cassiodorus, lib. 1. *Ad Imperiale secretum tales constat eligi, in quibus vitium reprehensionis nequeat inveniri:* ubi & *vitium reprehensionis* nota; ità heic Vulgatus, *irreprehensibilem esse.* Hinc & 10. 33. ibidem, *seipsum irreprehensibilem exhibere.* Seneca ex persona Arei philosophi Liviam consolantis, *Usq; in hunc diem, &c. dedisti operam nè quid esset quod in te quisquam reprehenderet.* Consolat. ad Marc. cap. 4.

Ibid. μιᾶς γυναικὸς ἀνδρα] Qui possit dicere,

Cuncta tuus sepelivit amor, nec femina post te
Ulla dedit collo vincula casta meo.

Sidonius 7. 9. de Eucherio & Panychio, Episcopalis muneris ambitoribus, *Ex Canone non admittuntur, quia ambo ad secundas nuptias transierunt.*

Ibid. νηφάλιον, σώφρονα, κόσμιον] Ut ad normam illius morum mores gregis ejus dirigantur. Plutarchus (in πρὸς ἡγεμ. ἀπαιδ.) & verè, & ad hanc materiam perappositè, Δεῖ ὥσπερ ὁ κανὼν, ἀσφαλὴς μυμᾶσθαι καὶ ἀδιάστροφος, οὕτως ἀπαθῶσαι τὰ λοιπὰ τῇ περὶ αὐτὸν ἐφαρμογῇ καὶ ἁβρυθέσει σωφρομοιῶν, ἁβραπλησίως ἀρχοντα πρῶτον αὐτὸν κλησάμενον ἐν αὐτῷ, καὶ καθαιώσαι ἀρχὴν, καὶ κατασημάναντα τὸ ἦθος, ὕτω σωφρονίζειν τὸ ὑφηκοον· οὔτε γὰρ πίστονλός ἐστιν ὀρθοῦν, ὅτε διδάσκειν ἀγνοοῦντος, οὔτε κοσμεῖν ἀκοσμοῦντος, ἢ τάπτειν ἀτακτοῦντος. Gregorius Nazianzenus in Apolog. & de Episcopo loquens, Καθαρθῆναι δεῖ πρότερον, εἶτα καθαίρειν· σοφισθῆναι, καὶ ὕτως σοφίσαι γενέσθαι φῶς, καὶ φαῦλισαι. Νηφάλιον *vigilantem* vertit Beza: id verò esset νήφοντα, non νηφάλιον. Placet Vulgati illud *sobrium.* In vetere Onomastico, *Sobrius*, νηφάλιος, νήφων· & in Glossis, *Sobriis*, νηφαλίοις. Gellius 12. 18. *Apud Lacedæmonios, illos sobrios & acres viros.* Sic, *virum sobrium* Cicero in pro Cœlio dixit. Apuleius Milesius. 11. de Sacerdote, (ut Apostolus de Episcopo) loquens, *Vir gravis, & sobriæ religionis observatione famosus.* Σώφρονα heic ad vitæ tenorem pertinet, κόσμιον ad mores. Plutarchus Præcept. Polit. de Livio Druso, Ἦν ἀνὴρ σώφρων καὶ κόσμιος. Idem, κόσμιον καὶ σώφρονα ἦθος ait Pyrrhum fuisse. Herodianus 1. Κοσμίους ἦθος καὶ τρόπον, καὶ σώφρονας ἦθος. Philostratus de Polemone Sophista, Τῷ ἀνδρὶ σωφρονσύνῃ καὶ κόσμιον. Salustius de Catone, *Illi studium modestiæ, decoris, &c. erat.* Τὸ μετὰ σωφροσύνης κόσμιον habemus apud Achillem Tatium. Vulgatus heic *ornatum* vertit. Ità in Glossario, Κόσμιος, *ornatus.* Recentior, *compositum.* Ità Seneca cap. 8. De vita beata, *Compositum & ordinatum fore talem virum:* & Epist. 114. de Animo loquens, *Si ille est compositus, &c.* Possis & *gravem* vertere. Vide Firmici locos suprà ad 2. 9. adductos. Gregorius Nazianzenus epist. ad Dioclem, Κόσμος ἡ σεμνότης. Hesych. Ἐν κόσμῳ, ἐν σεμνότητι. Diogenes Laertius (ex Heraclide) de Platone, Οὕτως ἦν, &c. κόσμιος, ὥστε, &c. μηδέποτ' ὀφθῆναι γελῶν ὑπεράγαν. Κοσμίου signa ponuntur hæc ab Adamantio Sophista, βραχὺ φθέγγεσθαι, βραχὺ βαίνειν, τὰ βλέφαρα μέσως κινεῖν, χαεσπὸν, οὐχ ὑχρὸν ὁρᾶν, ἐρυθήματος ὑπόπλεως εἶναι).

Ibid. Φιλόξενον] Servius in 3 Georg. *Hospitalis homo dicitur, hospiti aptè inserviens.* In vetere Onomastico, *Hospitalis*, φιλόξενος. Bene autem & hanc virtutem inesse vult in Episcopo futuro. Διὰ τὸ πρὸς πᾶν ξένος φιλανθρωπίαν, Galilæorum (i. Christianorum) θρησκείαν magnum incrementum cepisse ait Apostata Julianus.

Ibid. διδακτικὸν] Quid hoc sit, ni fallor, optimè ex Act. 20. 20. intelligere datur: ibi & sequitur διδάξαι. Cicero 2 de Finibus, *Impellimur naturâ ut prodesse velimus quam plurimis, imprimisq; docendo.* Interpres recentior, *aptus ad docendum* vertit; at plus requirit Apostolus, nempe, ut doceat assiduè: quod Vulgatus (qui *doctor* vertebat) sagaciter assecutus est. Reperio in vetere Glossario, Διδακτικὸς, *docibilis:* id autem (ut melius in alio Glossario) est, εὐμαθὴς, εὐδίδακτος.

Com. 3. Μὴ πάροινον, μὴ πλήκτην, μὴ αἰσχροκερδῆ] Quomodo enim aut quem tandem hic liberum gubernare poterit, qui cupiditatibus suis imperare non potest? Cicero Parad. 5. Bene autem his Paùli consonant, non sensu solùm, sed & loquendi formâ, quæ in adolescentum apud Sapientes Indos ad Philosophiæ sacra admissione observata video; Μὴ μέθυσικὸς, μὴ λίχνος, μὴ ἀλαζὼν, μὴ φιλόγελως, μὴ θρασὺς, μὴ φιλολοίδορος. Sunt verba Philostrati 2. 12. de Vita Apollonii. Μὴ πάροινον, non ferocem, non ὑβριστὴν, ut qui vino calefacti sunt. Ità bene intellexerunt Chrysostomus & Theophylactus: poscítque oppositum ἐπιεικῆ eo sensu accipi. Eudemus Rhetor in Lexico MS. Πάροινος, μέθυσος, καὶ, Πάροινος, ὑβριστής. Hesychius, Παροινιάσαι, ὑβρίσαι, &c. Ἐμπαροινοῦντας, ὑβρίζοντας. Ἐνεπαφύνης, ἐνύβριστής. Πεπαροινηκότων, ἀτακτησάντων, ὑβρισάντων. παροινία δὲ ὕβρις. Μὴ πλήκτην, *non percussorem*, non manu promptum: qualis apud Gellium 20. 1. ille. Plutarchus in Catone majore, τῇ χειρὶ πλήκτην. Aut, μὴ πλήκτην, non qui acerbo clamore corripiat & castiget: non μάχιμον, ut exponit Hesychius. Hinc ἄμαχον oppositum in membro subsequente: & 2 Tim. 2. 24. δοῦλον Κυρίου δὲ δεῖ μάχεσθαι. Prætulerim tamen priorem modum exponendi: nec aliter intellexit Justinianus Novell. ργ'. Μὴ αἰσχροκερδῆ, non *turpilucri cupidum*, ut Plautus in Trinummo loquutus: non αἰσχρῷ κέρδει ἀπεχόμενον εἰς κέρδος, &c. φέρουσι, ut est apud Plutarchum, lib. De sera Num. vind. non eum cui

——— Lucri bonus odor ex re
Qualibet, atque illa est sententia semper in ore,
Unde habeas quærat nemo, sed oportet habere.

Vel (quod malim) non, ἃ μὴ δεῖ αἰσχροῦ κέρδους χάριν διδάσκοντα, ut Tit. 1. 11. illi. Hieronymus ad Heliodorum, *non turpilucrum* vertit: at legendum *turpilucrem* videtur. Glossarium, Αἰσχροκερδὴς, *turpilucris.* Hesychius, Αἰσχροκερδὴς, ἐπιθυμητὴς κακῶν· lege κακῶν κέρδεων. Hinc in excerptis Glossarii alius, *Famosæ opes*, αἰσχρὸς κέρδη· quibus, *opes sine sordidis quæstibus, sine cujusquam injuria partæ*, apud Senecam oppositæ, De vita beata, cap. 23. Cicero Offic. 2. *Res familiaris quæri debet iis artibus à quibus abest turpitudo.* In ipsorum publicanorum vituperiis apud Pollucem 5. 9. αἰσχροκερδὴς habemus. Et nè talis vel ad villicationis officium admoveatur, disertim apud Geoponicos cavetur: Quantò magìs nè qui Deo villicant, videndum tali vitio laborent! Vitruvius 1. 1. de Architecto, *Nè sit cupidus, neque in muneribus accipiendis habeat animum occupatum: sed cum gravitate suam tueatur dignitatem, bonam famam habendo.*

Ibid. ἄμαχον] Non litigiosum, id est, ἀφιλόνεικον. D. Hieronymus, *alisque jurgio.* Apuleius in Apologetico, *Non sum jurgiosus.* Ἄμαχον autem non tantùm δυσκατομάχητον, sed & μὴ μαχόμενον significare, docet Suidas è Xenophonte.

Ibid. ἀφιλάργυρον] Τὸν τρόπον (ut Hebr. 13. 5.) ἀφιλάργυρον. Hieronymus, *non avarum*: recentiores quidam, *alienum ab avaritia.* Vulgatus eruditè, *non cupidum.* Glossæ, φιλάργυρος, *avarus, cupidus.* Vide ad lib. 4 Apuleii pag. 218. notata.

Com. 4. Τῷ ἰδίῳ οἴκῳ καλῶς προϊστάμενον] Ità enim verisimile erit eum rectè Ecclesiæ præfuturum. *Domum uniuscujusq;* (teste Senecâ ep. 47.) *Romani veteres pusillam Rempublicam esse judicaverunt:* & Chilo apud Plutarchum (Conviv. sapient.) δεῖν βασιλευομένῃ πόλει τὸν οἶκον προστοιχίναι dixit. Ut Ecclesia ergò (illa major domus) peritè administrari possit, familiam (minorem domum) bene gubernandam jure merito Apostolus monet. Plutarchus in Conjug. præceptis, Εὖ ἡγεμονεύσαντα τὸν οἶκον εἶναι δεῖ τῷ μέλ-

λονλι καὶ ἀγρεῦν καὶ φίλους ἀρμόζεσθαι. Philo, ubi de Josepho domui Pharaonis præpositio, Ἔδει δὲ μέλλοντα ἔσεσθαι πολιτικὸν, ἐγγυμνάσασθαι καὶ ἐπασκηθῆναι πρότερον τοῖς κατ' οἰκονομίαν. Isocrates in Συμμαχικῷ, Χρὴ δὲ ὀρθῶς βασιλεύοντα μὴ μόνον τὰς πόλεις ἐν ὁμονοίᾳ πειρᾶσθαι διάγειν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἰδίους οἴκους. Plinius ad Trajanum, *Est magnificum, quòd te ab omni contagione vitiorum reprimis ac revocas: sed magnificentius, quod tuos. Quantò enim magis arduum est alios præstare quàm se, tantò laudabilius, quòd cùm ipse sis optimus, omnes circa te similes tui effecisti.* Cicero ad Quintum fratrem, Bithyniam Proconsulari imperio regentem, *Sint hæc fundamenta dignitatis tuæ, integritas & continentia,* &c. *familiæ gravis & constans disciplina.* Plutarchus de Numa pòst in Regem electo, Πᾶσαν οἰκοθεν ἅμα πυθομένῳ καὶ πλουτέλειαν ὀξελαύνων, &c. Tacitus de Agricola regimini Britanniæ admoto, *A se suisq; orsus, primùm domum suam coercuit.*

Ibid. τέκνα ἔχοντα ἐν ὑποταγῇ] Τέκνων καλῶς προϊσάμενον, ut infrà com. 12. Cicero de Appio, libello de Senectute, *Tenebat non modò autoritatem, sed etiam imperium in suos.* Lactantius 4.1. *Quis poterit filios educare nisi habeat in eos dominii potestatem?* Meritò autem hoc spectandum ait Apostolus in homine publico muneri admittendo: quò suis enim quisque diligentiùs præfuerit, apud alios plus autoritatis obtinebit. Terentianus senex ille, Hecyrâ 2.1.

——*Ut vos mihi domi eritis, perinde ego ero famâ foris:* ad quæ Donatus, *Bene, mihi, quia commoditas familiæ ad hunc redundatura est:* ubi *commoditas* videtur commodos mores significare. In vetere Glossario, *Commoditas*, λυσιτέλεια, εὐχρηστία. Ἐν τοῖς τέκνοις ἀνὴρ γνωσθήσῃ, quanquam alio fortè sensu, dixit 11.28. Sirachides.

Ibid. ἐν πάσῃ σεμνότητι] Σεμνότητα heic intelligo liberorum, non parentum. Seneca lib. Cur bonis viris, &c. cap. 1. *Cogita nos filiorum modestiâ* (quæ hîc σεμνότης) *delectari, vernularum licentiâ: illos disciplinâ tristiore contineri, horum ali audaciam. Tantum habet vilitas excusationis, tantum dignitas difficultatis,* ut bene Apuleius noster.

Com. 5. Εἰ δέ τις τοῦ ἰδίου οἴκου προστῶται οὐ δύναται, πῶς ἐκκλησίας θεοῦ ἐπιμελήσεται;] *Si celocem regere nequit, quomodo onerariam petit?* Apul. apud Fulgent. Planciadem. Cicero 1 de Oratore, *Illa verò deridenda arrogantia est, in mixoribus navigiis rudem se esse confiteri, quinqueremes autem aut etiam majores naves gubernare didicisse.* Idem ad Atticum suum 10.7. de Cæsare, *Jam* (subaudi *cogita*) *quibus utatur vel sociis vel ministris, si ii Provincias, ii Rempublicam regent, quorum nemo duos menses potuit patrimonium suum gubernare.* Hujus loci est & proverbiale illud, ἀπ' ὄγκου καταπλεῖν· quod Suidas dici ait ἐπὶ τῶν ἰσχνῶν ἐπιχειρούντων, μὴ δυναμένων ἢ μηδὲ ὄντος χρῆσθαι. D. Ambrosius de Officiis 2.19. *Quomodo potest malitia regnum possidere, quæ nè unam quidem privatam potest regere familiam?* Augustus Cæsar (apud Senecam, Clement. 1.9.) ad Cinnam, qui in se consilium inierat, *Quo hoc animo facis? ut ipse sis Princeps? domum tueri tuam non potes.* Melanthus (apud Plutarchum Præcept. Conjugal.) de Gorgia orationem suam de Concordia publicè prælegente, Οὗτος ἡμῖν συμβαλλέσθω περὶ ὁμονοίας, ὃς αὐτὸν, καὶ τὴν γυναῖκα, καὶ τοὺς θεράποντας, τρεῖς ὄντας, ὁμονοεῖν οὐ πέπεικεν. Apud Diodorum Siculum Charondas novercas liberis suis superducentes à Senatu arcet, νομίζων τοὺς κακῶς περὶ τοὺς ἰδίους τέκνων βουλευομένους, καὶ συμβάλλειν κακὸς ἔσεσθαι τῇ πατρίδι. Arrianus 3.21. ex Epicteti persona ad effeminatum, Τοιοῦτόν σε σῶμα πολίτου; κἂν ὕτω τύχῃ, ἀσυνόμου, ἢ ἐφήβαρχον, ἢ στρατηγὸν, ἢ ἀγωνοθέτην; καὶ γαμήσεις τίνας μέλλεις; &c. καὶ παιδία ποιήσεις; εἶτα κἀκεῖνα τίνα λόγου ἡμῖν εἰσάξεις εἰς τὸ πολίτευμα; καλὸς πολίτης καὶ βουλευτὴς, &c. In Epistola Apollonii dicta ad Valerium, Πόλεων ἄρχεις πολλαχοσίων, &c. τοῦτο σοὶ δοκεῖ διαφέρειν, ἐξ ὧν οἶδ' οἰκίας τις ὠφελῶς ἄρξει, μήτε πόλεων καὶ ἐθνῶν. Andronicus senior apud Nicephorum Gregoram lib. 9. Πῶς ἂν δυνηθείην τῷ ἐγγόνῳ πιστεῦσαι τοιαύτῃ ἀρχῇ, νέῳ τε ὄντι, καὶ τοσαύτῃ ἀπρεπείᾳ ἀσκοῦντι, ὡς μηδὲ τὰ κατ' αὐτὸν εἰδέναι καλῶς διαδέξ; Chrysostomus Homil. 22. ad Romanos, Ὁ τὰ πρὸς τοὺς οἰκείους ἀκριβῶς, δυσκολώτερον τὰ πρὸς τοὺς ἀλλοτρίους οἰκονομήσει· & Homil. 37. in Acta, *Qui in domo sua inimicitias habet, ineptus erit ad alios reconciliandos.* Isocrates ad Demonicum, Ὁ καλῶς διανοηθεὶς ὑπὲρ τῆς ἰδίων, οὗτος πότε καλῶς βουλεύσεται περὶ τῆς ἀλλοτρίων. Autor ad Herennium 4. *Qui suis rationibus inimicus fuerit, eum quomodo alienis amicum fore speres?* & Themistius, Ὁ πρὸς τὰ ἔνδον πονηρὸς ἂν γένοιτο πρὸς τὰ ἔξω χρηστός. Apud Valerium Maximum ille, *Nec adduci possum, ut credam Urbi utilem esse, quem domi scelestum cerno.* Est in Excerptis Polybianis, Οὐκ ὀφείλει τῆς κοινῶν προστατεῖν καλῶς ὁ τῆς ἰδίου βίου ὀλιγωρῶν. Simile apud Philostratum illud 2.13. Εὐηθες μὴ τὸν πεισόμενον ἑαυτῷ βασιλέα κλήσαντας δυνηθέντα, θεσμοὺς δοκεῖν ὑπὸ τῷ μὴ πεισόμενῳ ἥκειν. Ciceronis istud de Orat. 3. *Aliorum patroni, nostra tenere tueriq; non possumus:* & hæc Anonymi apud Suidam, de Scipione, Παιδαγωγῶν ὁ ἀδελφιδοῦς ἀρχὰς καὶ τάσεως καὶ πειθοῦς ἔμελεν, ἔφη, μὴ κρατήσειν πολεμίων, πεῖν καλαχεῖν τῆς ἰδίων ἐγκρατοῦς. Seneca cap. 24. ad Polybium, *Non poteris horum* (loquitur de fratribus ejus) *mœrori obstare, si tuo indulseris:* & ibidem, cap. 34. de Tiberio, *Non potuisset ille lacrymas alienas compescere, nisi priùs pressisset suas.* Servius ad Æneid. 6. de Catone, *Quomodo pius jura redderet qui in se impius fuit?* Εἰ δὲ in verbis Pauli εἰ δὲ valet. In loco Suidæ autem non ὁ ἀδελφιδοῦς, sed τὸ σεμνόπεδον legendum esse, manifestum est ex Ibericis Appiani, cujus verba, dum aliud quærerem, ea esse deprehendi.

Ibid. εἰ δέ τις τοῦ ἰδίου οἴκου προστῶται οὐκ οἶδε, πῶς ἐκκλησίας θεοῦ ἐπιμελήσεται;] Ità Jacobus cùm 3. 2. dixisset, εἴ τις, &c. idem voluit ac si dixisset, Qui linguam suam non novit regere, quomodo Ecclesiæ corpori præesse poterit?

Ibid. πῶς ἐκκλησίας θεοῦ ἐπιμελήσεται;] Πῶς ἐν οἴκῳ θεοῦ, ἥτις ἐστὶν ἡ ἐκκλησία, ἀναστραφήσεται; infrà com. 15.

Com. 6. Μὴ νεόφυτον] *Non novitium.* Pontius Diaconus in Passione S. Cypriani, *Aiunt Apostoli literæ neophytos prateriri debere, nè stupore gentilitatis nondum firmatis sensibus adhærente,* &c. Glossæ MSS. ad hunc Pauli locum in Medic. Biblioth. plut. 57. num. 42. Νεόφυτον, προσήλυτον· hinc *novitiolam paraturam,* de recèns factis Christianis, Tertullianus cap. 47 Apologiæ dixit. Sic & Gellii 16. 7. *novitii ac semidocti:* metaphorâ à plantatione desumptâ. Thetis de Achille suo apud Homerum Illiad. σ'.

Τὸν μὲν ἐγὼ θρέψασα φυτὸν ὡς, &c.

Et de Hercule Theocritus,

——Τὸ μαζοῖ νέον φυτὸν ὡς ἐν ἀλωᾷ
Ἐτρέφετ'.——

Φυτάλιον de homine minùs solidè instructo dixit & Arrianus 4.8. in Epictetum. In Glossis, *Novelletum,* νεόφυτον.

Ibid. ἵνα μὴ τυφωθεὶς εἰς τὸ κρίμα ἐμπέσῃ τοῦ διαβόλου] Nè inflatus in superbiam incidat, ob quod peccatum judicatus (id est, damnatus) fuit ὁ διάβολος· κρίμα enim non aliud hîc est quàm κατάκριμα, ut Jacob. 5.9. κριθῆτε pro κατακριθῆτε. Εἰς ἀλαζονείαν διαβολικὴν πίπτειν, habemus apud Theodoretum. Scriptor Tobiæ 4.14. *In superbia initium sumpsit omnis perditio.* D. Augustinus in Psal. 58. de Diabolo, *Non & imputabatur adulterium, non vinolentia, non fornicatio, non rapina rerum alienarum: solâ superbiâ lapsus est.* Hesychius, hunc Apostoli locum respiciens, Τυφωθεὶς, ἐπαρθεὶς, ὑπερηφανιάσας. Ità & Glossæ MS. in jam citato codice Mediceæ bibliothecæ.

Com. 7. καλὴν μαρτυρίαν ἔχειν ὑπὸ τῶν ἔξωθεν] Talis Cyriacus, de quo D. Basilius Epist. ad Eusebium Samosatensem. Οἱ ἔξωθεν heic sunt qui Coloss. 4. 5. & alibi, οἱ ἔξω. De καλῇ μαρτυρίᾳ vide quæ ad Act. Apost. 6.3. & 10.22. annotavimus.

Ibid. ἵνα μὴ εἰς ὀνειδισμὸν ἐμπέσῃ] Vide infrà ad 6. 1. dicta. Εἰς ὀνειδισμὸν ἐμπίπτει autem cui macula gravis vitæ præsentis aut prioris objicitur. Apud Senecam Controvers. 1. 2. ille, *Inter hæc* (vituperia) *sacerdos quæritur? at hercule futura sacerdoti nihil ex his audiendum erat.*

Com. 8.

Com. 8. Σεμνὰς] *Graves.* Vide Apuleium suprà ad com. 2. adductum.

Ibid. μὴ διλόγους] Pollux Onomast. 2. 4. §. 26. Ἀπὸ δὲ λόγου ὀνόματα, &c. ὑπόλογος, ἐπίλογος, δίλογος, &c. id est (ut hèic Paulo) δίγλωσσος· unde commodè Vulgata versio, *non bilingues*, h. e. vanos mendaces. Virgilius,

——*Tyrióque bilingues.*

Ubi Servius, *Fallaces: nec enim ad linguam retulit, sed ad mentem.* Sic in Apologis Phædri, *bilinguis homo:* in Plauti Persa, *bilinguis & sceleſtus:* & apud Jul. Firmicum Matheſ. 1. 1. *Aſtrorum malitioſa commenta, & bilingues animæ.* Legimus & in Gloſſario, Διεγὸς, *bilinguis.* His talibus opponitur apud Horatium *ſimplex:* ubi Scholia, *Non ambiguus, aut bilinguis:* & qui de ſe ſic loquitur apud Euripidem,

——Ὀρθὸν λόγον
Τέμνων κελεύθου, κ' ἁπλόης πέφυκ' ἀνήρ.

Ibid. μὴ οἴνῳ πολλῷ προσέχοντας] Id eſt (ut ad Tit. 2. 3.) μὴ οἴνῳ πολλῷ δεδουλωμένους. Julianus Epiſtolâ 49. ad Ariſacium Galatiæ Pontificem, Παραίνεσον ἱερέα μήτε ἐν θεάτρῳ βαβάλλειν, μήτε ἐν καπηλείῳ πίνειν. Plutarchus Quæſt. Roman. Οὐ δεμιτὸν τῷ ἱερεῖ μεθύσκεσθαι. Inter alias boni villici notas, citato Geoponicorum loco, οἶνου χῆ τὸ σωματὸν ἀπέχομένου· & in Epiſtolis Pythagoricorum, *Sit nutrix munda, verecunda,* μὴ ὕπνῳ, μὴ μέθῃ προσκειμένη. pro quo Paulus heic προσέχειν. *Vino devotam eſſe,* Phædrus in Fabellis dixit: *vino deditum,* Seneca 2. 10. de Ira. Simile apud Solomonem 20. 33. ἐν οἴνῳ ἐγκρονίζειν, κὴ πᾶ πότοι γίνονται ἰχνεύειν. Bene 1. 68. Artemidorus, Ἐγὼ φημι, ὃ μόνον τὸ πίνειν πολὺν οἶνον πονηρὸν, ἀλλὰ κὴ ἐν πολλοῖς πίνουσιν ἀναφέρεσθαι.

Ibid. μὴ αἰσχροκερδεῖς] Vide ſuprà ad com. 3. notata.

Com. 9. ἔχοντες τὸ μυστήριον τῆς πίστεως ἐν καθαρᾷ συνειδήσει] Poſſidentes (eſt enim ἔχειν hìc, ut & Rom. 15. 4. κατέχειν,) theſaurum fidei in puræ conſcientiæ loculo: quanquam ex vocibus μυστήριον & συνείδησις non malè putet quis, me judice, ad μεμνημένων ſilentium heic à Paulo alludi.

Com. 10. Καὶ ἔτοι δοκιμαζέσθωσ πρῶτον] Si enim *caſtra ſecularia, quos ad laborem & periculum recipiunt, faſtidioſè legunt,* (Seneca Epiſt. 44.) quàm indignum in Eccleſia, militiam tantò nobiliorem militaturos inexploratos recipere! Vox δοκιμάζεσθαι deſumpta eſt ex Jure Attico. Ariſtoteles in Politicis, Λαμβάνουσι δὲ κὴ παρέδρους, ὅτε ἄρχων κὴ ὁ πολέμαρχος, &c. κὴ ἔτι δοκιμάζουσι ἐν τῷ διαιτητηρίῳ, &c. Pollux 8. 6. Δοκιμασία δὲ τοῖς ἄρχουσιν ἐπηγγέλετο, κὴ τοῖς κληρωτοῖς, εἴτ' ὀπτήδηοί εἰσιν ἄρχειν, εἴτε μή. (Vide Suidam, & Harpocrationem: item in Εὐθυναῖς, & in Δοκιμασία Heſychium.) At mos eâ voce deſignatus non apud Græcos tantùm obtinuit, ſed & Hebræos Romanósque. Apud Senecam Controverſ. 1. 2. *Ambitioſa lex eſt, ad ſacerdotium notæ ſanctitatis admittit, inquirit in mores,* &c. *in vitam,* &c. Modeſtinus l. 21. ff. de Tutor. & Curator. *Oportet magiſtratum & mores creandorum inveſtigare: neque enim facultates, neque dignitas ità ſufficiens ad fidem erit ut bona electio,* (fortaſſe *bona affectio* ſcribendum) *vel voluntas & benigni mores.* Philo, etiam de Diaconis agens, ut heic Apoſtolus, Τηρεῖσθαι τὰς διακονικὰς χρείας οἱ νέοι, μὴ ἐν τῷ ζυσήματι μᾶς πάσης ἐπιμελείας ἀειποτέ ποτε ἐπιδεεστέντες.

Ibid. ἀνέγκλητοι ὄντες] Ignatius, itidem de Diaconis loquens, epiſtolâ ad Trallianos, Δέον αὐτὸς τὰ ἐγκλήματα ὡς πῦρ φυλάσσεσθαι. Gloſſarium, Ἀνέγκλητος, *inaccuſabilis.* Vulgat. *nullum crimen habentes:* id eſt, *criminationem.* Idem Gloſſarium, Ἔγκλησις, *criminatio, incuſatio.* De ſe ipſo Apuleius lib. 3. *Nè tantillo unquam crimine poſtulatus, ſed probè apud meos ſpectatus.* Talis apud Horatium,

——*Sine crimine notus.*

Recentior, *inculpati.* Ità Gellii 14. 1. *vir vitæ inculpatiſſimæ:* in lib. 3. ff. de teſtibus, *honeſtæ & inculpatæ vitæ:* &, *mores inculpabiles,* in Avieni Arateis.

Com. 11. Γυναῖκας ὡσαύτως σεμνὰς] Heſychius, Σεμνὴ, τιμία, σώφρων. Interpres vetus heic, *pudicas:* Recentior, *honeſtas:* malim (ut & ſuprà com. 8.) *graves.* Ità, *gravem feminam* Apuleius in Apologia dixit. D. Hieronymus in Epiſtola ad Demetriadem, *Obſtupuit ſancta & gravis femina:* & ibidem, *Ridere, &c. ſecularibus relinque; gravitas tuam perſonam decet.*

Ibid. μὴ διαβόλους] Repete ex præcedentibus γυναῖκας· quam vocem Chryſoſtomus & Theophylactus *diaconiſſas* expoſuere; quia nempe Apoſtolus jam egerat de hominibus διακόνοις. Polycarpus in Epiſtola ad Philippenſes, Τὰς χήρας, &c. μακρὰν ὄντας πάσης διαβολῆς, καταλαλιᾶς, &c. Vide infrà 5. 13.

Ibid. πιστὰς ἐν πᾶσιν] *In omnibus fidas.* Firmicus 2. 33. ad Lollianum ſuum, *Da operam ut in omnibus actibus fides tua incorrupta permaneat.* Sic Tit. 2. 10. ἐν πᾶσιν εὐαρέστους. De locutione ἐν πᾶσιν infrà ad 4. 15. dicemus.

Com. 12. μιᾶς γυναικὸς ἀνδρες] De Clericis Iſidorus Offic. Eccleſiaſt. 2. 2. *Caſtimoniam inviolati corporis perpetuò conſervare ſtudeant, aut certè unius matrimonii vinculo federentur.* Minucius in Octavio, *Cupiditate procreandi aut unam ſcimus, aut nullam.* Vide ſuprà com. 2.

Com. 13. Οἱ γὰρ καλῶς διακονήσαντες βαθμὸν ἑαυτοῖς καλὸν περιποιοῦνται] Ad presbyteratum ſibi gradum ſtruunt. In voce βαθμὸν alludit ad ſecularem militiam. Hadrianus Imp. in ſententiis excuſ. cum Gloſſariis, Ἐὰν καλὸς στρατώτης ᾖ, πρῶτος βαθμῷ συνήθης εἰς πραιτώριον μεταβαίνει. Servius ad Æn. 9. *Ex numero militum gradus dignitatis apparet.* In vetere Inſcriptione, *Per gradus clariſſimæ militiæ ad columen gloriæ ſcripiternæ, &c. evectus.* In Gloſſis, *Gradus,* Βαθμὸς, Σῆμα.

Ibid. κὴ πολλὴν παῤῥησίαν, &c.] Vulgat. *gradum bonum ſibi acquirunt, & fiduciam magnam,* &c. id eſt, ut puto, fidenter (vel cum fiducia) ſperare poſſunt altioris gradûs miniſterium. Ità Scriptor Tobiæ 4. 12. (at metonymiâ effectûs pro cauſa poſitâ) de eleemoſyna loquens, *Fiducia magna erit coram ſummo Deo.*

Com. 14. Ταῦτά σοι γράφω] Subaudi, *aliquantò reſtrictiùs.*

Ibid. ἐλπίζων ἐλθεῖν πρός σε ταχέως] Quia ſpero me brevi futurum tecum, κὴ τὰ λοιπὰ (ut 1 Cor. 11. 34. loquitur) ὡς ἂν ἔλθω διατάξεσθαι. Locutionem autem hujus loci habemus 2 Joh. com. 12. & 3 Joh. com. 14. Vide & Philipp. 2. 24.

Com. 15. Ἐὰν δὲ βραδύνω] Si quid intervenerit autem quod me citò affore prohibuerit. In Gloſſis, Βραδύνω, *tardo, moror,* &c.

Ibid. ἐν οἴκῳ θεοῦ] Id eſt, Eccleſiâ, ut mox ſubdit. Sic, 1 Pet. 4. 17. Vide & Hebr. 3. 6.

Ibid. στύλος κὴ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας] *Columna & firmamentum,* &c. Sic *ſolum & firmamentum,* Seneca Controv. 2. 7. Vel, στύλος κὴ ἑδραίωμα, pro στύλος ἑδραῖος. Irenæus 3. 40. *Prædicationem verò Eccleſiæ undique conſtantem, & æqualiter perſeverantem: teſtimonium habentem à Prophetis, & ab Apoſtolis, & ab omnibus diſcipulis.* D. Auguſtinus in Pſal. 77. *Quis fidelium dubitet, Eccleſiam, etſi aliis abeuntibus, aliis venientibus, ex hac vita mortali tranſit, tamen in æternum eſſe fundatam?* Bene autem veritati tribuitur firmamentum. Cicero in pro Cluentio, *Parùm firmamenti, &c. falſitas habet.*

Com. 16. Καὶ ὁμολογουμένως μέγα ἐστὶ, &c.] Plutarchus in Ageſilao, Καὶ μέντοι μὴ ἦν ὁμολογουμένως. Gloſſæ, Ὁμολογουμένως, *ſane, verò, confeſtò.*

Ibid. μέγα ἐστὶ τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον] Id eſt, ut Marc. 4. 11. τὸ τῆ θεῦ βασιλείας μυστήριον. Chryſologus Serm. 52. ad ea, NATUS EX MARIA VIRGINE, (quod Apoſtolo heic, ἐν σαρκὶ φανερωθεὶς.) *Videatur hoc perfidis vile; magnum eſt credentibus ſacramentum.* D. Auguſtinus in Pſal. 109. *Mirabile myſterium Chriſti,* &c. *occultatum eſt ut crederetur; ſubſtractum, ut ſperaretur.* Μέγα μυστήριον heic, ut & Epheſ. 5. 32. Vide & 1 Cor. 15. 51.

Ibid. Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκὶ] Lectionem iſtam ampleſtendam putamus, non, ὃ ἐφανερώθη. Joh. 1. 14. de Eodem, ἐγένετο σὰρξ. Φανερῶσθαι ἐν σαρκὶ heic, eſt quod 2 Joh. com. 7. de Eodem, ἐν σαρκὶ ἐρχεσθαι· & Rom. 8. 3. ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς πέμπειν. Vide & Hebr. 2. 14. Clemens

Pædag. 1. 5. Ἡ σὰρξ δι' ἣν πεφανέρωται. Hippolytus lib. de Antichristo, Ὤφθη, &c. διὰ Σαρκός. Ignatius ad Epheſ. Θεοῦ ἀνθρωπίνως φανερωμένου. In Ejuſdem quæ dicitur epiſtola ad Polycarpum, τὸν ἀόρατον τῇ φύσει, ὁρατὸν ἐν Σαρκί. Ἐφανερώθη, in carne manifeſtatus eſt, *in terra per carnem diverſabatur*, ut ad Luc. 10. Euthymius locutus. Idem ad Luc. 15. illud ACCENDIT LUCERNAM, *Oſtendit in mundo ſuam carnem*, &c. Lactantius 4. 26. *Corporatus eſt, & veſte carnis indutus.* Tertullianus adverſùs Praxeam, *Manifeſtatur, & videtur, & contrectatur per carnem.* Irenæus 4. 74. *Venit ad nos, non quomodo ipſe poterat, ſed quomodo illam nos videre poteramus.* Fulgentius contrà faſtidioſi ſermonem, *Accepit carnem ut poſſet corporeis oculis videri*, &c. *& per illam Divinitatis quoq; ſuæ notitiam miſericorditer infunderet.*

Ibid. ἐδικαιώθη ἐν πνεύματι] Hoc eſt, à Dei Spiritu. ἐν heic eſt διά. Juſtificabatur autem (id eſt, juſto elogio decorabatur) quando πνεῦμα θεῖον καταβαῖνον καὶ ἐρχόμενον ἐπ' αὐτὸν, ἔλεγε, Οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου, &c. In ſecunda quæ dicitur Petri, 1. 17. τιμὴν καὶ δόξαν παρὰ θεοῦ λαβὼν, eodem argumento habemus. Hunc puto Apoſtoli ſenſum eſſe, quem & ſubinnuit Sedulius.

Ibid. ὤφθη ἀγγέλοις] Vulgat. *apparuit*. Itaque Gloſſarii ea, *Apparuit*, ὤφθη, videntur ad hunc locum ſpectare: nec fortè minùs Heſychii illa, Ὤφθη, ὡράθη, ἐθεάθη. Ἀγγέλοις eſt, τερπῆς ἀερίου πλήθει, Luc. 2. 11. in materia iſta. *Apparuit* autem ità heic intellige, ut & veneratione coleretur. Euthymius ad ipſius Chriſti ea Joh. 17. GLORIFICAVI TE SUPER TERRAM: *Nam in cœlo glorificatus fuerat, ex natura habens gloriam, & ab Angelis adoratus.*

Ibid. ἀνελήφθη] Quod Act. 1. 14 ἐπήρθη. Luc. 24. 51. ἀνεφέρετο. De Enocho vel Elia Sirachides, ὃς ἐκ γῆς ἀνελήφθη.

Κεφ. δ'.

1. Τὸ δὲ πνεῦμα ῥητῶς λέγει ὅτι ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀποστήσονταί τινες τῆς πίστεως, προσέχοντες πνεύμασι πλάνοις καὶ διδασκαλίαις δαιμονίων,

2. Ἐν ὑποκρίσει ψευδολόγων, κεκαυτηριασμένων τὴν ἰδίαν συνείδησιν,

3. Κωλυόντων γαμεῖν, ἀπέχεσθαι βρωμάτων ἃ ὁ Θεὸς ἔκτισεν εἰς μετάληψιν μετ' εὐχαριστίας τοῖς πιστοῖς καὶ ἐπεγνωκόσι τὴν ἀλήθειαν.

4. Ὅτι πᾶν κτίσμα Θεοῦ καλὸν, καὶ οὐδὲν ἀπόβλητον, μετ' εὐχαριστίας λαμβανόμενον.

5. Ἁγιάζεται γὰρ διὰ λόγου Θεοῦ καὶ ἐντεύξεως.

6. Ταῦτα ὑποτιθέμενος τοῖς ἀδελφοῖς, καλὸς ἔσῃ διάκονος Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐντρεφόμενος τοῖς λόγοις τῆς πίστεως καὶ τῆς καλῆς διδασκαλίας, ᾗ παρηκολούθηκας.

7. Τοὺς δὲ βεβήλους καὶ γραώδεις μύθους παραιτοῦ· γύμναζε δὲ σεαυτὸν πρὸς ε�σέβειαν.

8. Ἡ γὰρ σωματικὴ γυμνασία πρὸς ὀλίγον ἐστὶν ὠφέλιμος· ἡ δὲ εὐσέβεια πρὸς πάντα ὠφέλιμός ἐστιν, ἐπαγγελίαν ἔχουσα ζωῆς τῆς νῦν καὶ τῆς μελλούσης.

9. Πιστὸς ὁ λόγος καὶ πάσης ἀποδοχῆς ἄξιος.

10. Εἰς τοῦτο γὰρ καὶ κοπιῶμεν καὶ ὀνειδιζόμεθα, ὅτι ἠλπίκαμεν ἐπὶ Θεῷ ζῶντι, ὅς ἐστι σωτὴρ πάντων ἀνθρώπων, μάλιστα πιστῶν.

11. Παράγγελλε ταῦτα καὶ δίδασκε.

12. Μηδείς σου τῆς νεότητος καταφρονείτω, ἀλλὰ τύπος γίνου τῶν πιστῶν ἐν λόγῳ, ἐν ἀναστροφῇ, ἐν ἀγάπῃ, ἐν πνεύματι, ἐν πίστει, ἐν ἁγνείᾳ.

13. Ἕως ἔρχομαι πρόσεχε τῇ ἀναγνώσει, τῇ παρακλήσει, τῇ διδασκαλίᾳ.

14. Μὴ ἀμέλει τοῦ ἐν σοὶ χαρίσματος, ὃ ἐδόθη σοι διὰ προφητείας, μετ' ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τοῦ πρεσβυτερίου.

15. Ταῦτα μελέτα, ἐν τούτοις ἴσθι· ἵνα σου ἡ προκοπὴ φανερὰ ᾖ ἐν πᾶσιν.

16. Ἔπεχε σεαυτῷ, καὶ τῇ διδασκαλίᾳ· ἐπίμενε αὐτοῖς. τοῦτο γὰρ ποιῶν, καὶ σεαυτὸν σώσεις καὶ τοὺς ἀκούοντάς σου.

Verſio Vulgata.

1. SPiritus autem manifeſtè dicit quia in noviſſimis temporibus diſcedent quidam à fide, attendentes ſpiritibus erroris & doctrinis dæmoniorum,

2. In hypocriſi loquentium mendacium, & cauteriatam habentium ſuam conſcientiam,

3. Prohibentium nubere, abſtinere à cibis quos Deus creavit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, & iis qui cognoverunt veritatem.

4. Quia omnis creatura Dei bona eſt, & nihil rejiciendum quod cum gratiarum actione percipitur.

5. Sanctificatur enim per verbum Dei & orationem.

6. Hæc proponens fratribus, bonus eris miniſter Chriſti Jeſu, enutritus verbis fidei & bonæ doctrinæ quam aſſecutus es.

7. Ineptas autem & aniles fabulas devita: exerce autem teipſum ad pietatem.

8. Nam corporalis exercitatio ad modicum utilis eſt: pietas autem ad omnia utilis eſt; promiſſionem habens vitæ quæ nunc eſt, & futuræ.

9. Fidelis ſermo, & omni acceptione dignus.

10. In hoc enim laboramus & maledicimur, quia ſperamus in Deum vivum, qui eſt ſalvator omnium hominum, maximè fidelium.

11. Præcipe hæc & doce.

12. Nemo adoleſcentiam tuam contemnat: ſed exemplum eſto fidelium in verbo, in converſatione, in charitate, in fide, in caſtitate.

13. Dum venio, attende lectioni, exhortationi, doctrinæ.

14. Noli negligere gratiam quæ in te eſt, quæ data eſt tibi per prophetiam, cum impoſitione manuum Presbyterii.

15. Hæc meditare, in his eſto: ut profectus tuus manifeſtus ſit omnibus.

16. Attende tibi & doctrinæ: inſta in illis. Hoc enim faciens, & teipſum ſalvum facies & eos qui te audiunt.

Ad

Ad Cap. IV.

Com. 1. Τὸ πνεῦμα ῥητῶς λέγει] Rectè Vulgatus, *ῥητῶς, manifestè.* Hesychius, Ῥητῶς, φανερῶς· & in Glossario, Ῥητῶς, *apertè.* Πνεῦμα hîc Spiritum Sanctum intellige: vide Act. 13. 2. & 15. 28. Epiphanius de Apostolo nostro, Γινώσκων πνεύματι ἁγίῳ ὅτι μέλλοι Μαρκίων, &c. διαστρέφειν τὸν ὁδὸν, &c. Λέγει ergò, per me Paulum intellige. Sic Act. 21. 11. τάδε λέγει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· per me Agabum nempe. Sedulius in Philip. 1. illud, HOC CONFIDENS SCIO; *Spiritu prophetico promittit.* Adde 1 Cor. 2. 10. Apoc. 2. 7, 29. & 3. 22. & 14. 13. Aptè autem secutura prædicens Paulus, eodem ferè modo præfatur quo prophetæ solebant. Theophylactus ad Luc. 13. Οὐ τὰ ἑαυτῆς περιετίθησι, ἀλλὰ τὰ τοῦ θεοῦ ὑπηρέτου, διὸ καὶ ἔλεγον, Τάδε λέγει Κύριος. Ignatius formâ simili, ad Philadelphenos, Τὸ δὲ πνεῦμα ἐκήρυσσεν (per me Ignatium) λέγον τάδε.

Ibid. ὅτι ἐν ὑστέροις καιροῖς] i. e. Temporibus non ultimis, sed secuturis. Quo sensu ἐν χρόνῳ ὑστέρῳ, Plato in Phædone dixit; & Paulus 2 Tim. 3. 1. ἐν ἐσχάταις ἡμέραις. Confer epist. Judæ com. 18. & Act. 2. 17. Comprobatur & hîc veritas eorum Joh. 16. 13. de Spiritu sancto, Ὅσα ἂν ἀκούσῃ, λαλήσει, καὶ τὰ ἐρχόμενα ὑμῖν ἀναγγελεῖ. Vide & Act. 11. 28. 1 Cor. 2. 10.

Ibid. προσέχοντες πνεύμασι πλάνοις, καὶ διδασκαλίαις δαιμονίων] Ψευδοδιδασκάλοις, οἵτινες εἰσάξουσιν αἱρέσεις ἀπωλείας, 2 Pet. 2. 1. Πλάνοις legerunt & Schol. Græci, & Vulgatus Interpres. Sic 1 Reg. 2. 22. & 2 Paral. 18. 21. πνεῦμα ψευδὲς, & ἀπατηλὸν, καὶ λαοπλάνον πνεῦμα, in interpolationibus epistolæ Ignatii ad Philadelphenos. Antiqui multi codices autem πλάνης legerunt. Sic 1 Joh. 4. 6. πνεῦμα πλάνης· & 2 Thessal. 2. 8. τέρατα ψεύδους, id est, ψευδέα. De voce προσέχειν hoc sensu posita, ad Act. 8. 10. dixi.

Com. 2. Ἐν ὑποκρίσει ψευδολόγων] Ψευδαδέλφων, καὶ ἢ ἐν ὑποκρίσει τὸ τοῦ Κυρίου ὄνομα φερόντων, ut Polycarpus ad Philippenses locutus. Theophylactus ad Luc. 12. Ψεύδους μεσὴ πᾶσα ὑπόκρισις. Glossæ, Ψευδολόγος, *falsidicus, mendax.* In vetere Onomastico, *Mendaciloquus.* Ψευδολόγος. Nec aliter Epist. 119. D. Augustinus vertit.

Ibid. κεκαυτηριασμένων τὴν ἰδίαν συνείδησιν] Hesychius, Κεκαυτηριασμένοι, &c. μὴ ἔχοντες τὴν συνείδησιν ὑγιῆ. E converso apud Senecam 1. 16. de Ira, *nequitia non ex alto veniens, sed summo pectore inhærens:* & Suidam, ἁπλῆστεα, καὶ οὐκ ἐν βάθει ταῖς ψυχαῖς ἐγκεκαυμένα ἀνίατα, (in voce Ἀπλότης.)

Com. 3. Κωλυόντων γαμεῖν, καὶ ἀπέχεσθαι βρωμάτων] Καὶ ἀπέχεσθαι pro κελεύοντων ἀπέχεσθαι. Similem contrarii elleipsin habemus 1 Cor 7. 19. & 14. 34. & suprà heic 2. 12. Chrysostomus Homil. 84. in Joannem, Ταῦτα λέγω, ἃ κηδεύειν κωλύων, ἅπερ μὴ συμμετρίας τοῦτο ποιεῖν, id est, κελεύων ποιεῖν. Menander,

Ὅστε πλοῦτον ὑζώκειλε ἢ κεκλημένον
Εἰς ἕτερον ἦθος, οὐκ ἐν ᾧ τὸ πρόσθεν ἦν.

Ubi supplendum ἐᾷ μένειν. Euripides Andromachê,

Ἐξαρκέν εἰσιν οἱ δοκοῦντες εὐφρονεῖν
Ἁμαυροὶ, τὰ δ' ἔνδον πᾶσιν ἀνθρώποις ἴσοι,
Πλὴν ὅτι πλούτῳ.—— Subaudi, ἄνισοι, vel διαφέροντες.

Idem Iphigeniâ in Aulide, de ignobilibus,

——Δακρύσαι ῥᾳδίως αὐτοῖς ἔχει,
Ἀνολβά τ' εἰπεῖν, τῇ δ' ἁμιλλᾶσθαι φύσιν
Ἅπαντα ταῦτα.—— supplendum, οὐ ῥᾳδίως ἔχει.

Tacitus Histor. 1. de Cluvio Rufo, *Vir facundus, & pacis artibus* (subaudi *expertus*) *bello inexpertus.*

Com. 4. πᾶν κτίσμα, &c. καλὸν] Κτίσμα θεοῦ videtur poni pro ὑπὸ θεοῦ ἐκτισμένον· ità Psal. 150. 6. πᾶσα πνοὴ, est, πᾶν πνοὴν ἔχον. Restringenda autem est Apostoli locutio ad rem escariam. Ergò πᾶν κτίσμα heic, est quod Sirachidis 36. 18. πᾶν βρῶμα. Καλὸν hîc est καθαρόν· vide ad Tit. 1. 15.

Ibid. Καὶ οὐδὲν ἀπόβλητον] Fundatur veritas ista in verbis Dei ipsius Gen. 1. 30. Homerus,

Οὔτε ἀπόβλητ' ἔστι θεῶν ἐεικύσια δῶρα.

Ἀπόβλητον heic, est quod Act. 10. 14. κοινὸν καὶ ἀκάθαρτον. Scholiastes vetus Homeri ad Iliad. ϛ'. Ἀπόβλητον, ἀποβολῆς ἄξιον, ἀδόκιμον. Apostolus Rom. 14. 14. argumento simili οὐδὲν κοινὸν dixit, ut Matthæus 15. 11. κοινοῖ.

Ibid. οὐδὲν ἀπόβλητον μετ' εὐχαριστίας λαμβανόμενον] Eusebius 4. 3. Ἀπέλλῃ, &c. ἀποκαλύπτει ὅτι μὴ καλῶς ποιοῖη ὁ Ἀλκιβιάδης μὴ χρώμενος τοῖς κτίσμασι τοῦ θεοῦ, &c. πειθεὶς ὑπ' Ἀλκιβιάδης πάντων ἀνέδην μετελάμβανε, καὶ τῷ θεῷ ηὐχαρίστει. Vide Rom. 14. 6. 1 Cor. 10. 30. Tertullianus in Apologetico, *Meminimus gratias nos debere Domino Deo creatori, nullum fructum operum ejus repudiamus.* Fortasse scripsit Tertullianus, *Meminimus gratias Domino Deo creatori.* Loquendi modo Græco, haud Afris fortasse inusitato Scriptoribus. Sic, *gratias alteri meminisse,* Apuleius dixit. Pars autem εὐχαριστίας, de qua heic Paulus, est in moderato usu eorum quæ Deus nostris usibus præparavit.

Com. 6. Ταῦτα ὑποτιθέμενος, &c.] Ὑποτίθεσθαι heic est quod suprà 1. 18. & alibi προτίθεσθαι vocat. Vide ad Act. 17. 3. Hesychius, Ὑποτίθεται, συμβουλεύει. Idem, Ὑποθήκη, προτροπή, διδασκαλία. Suidas, Ὑποθήκαις, προτρέπεσι. Cicero 2. 17. ad Atticum, *Et ad me ab eo quasi ὑποθήκας afferes quemadmodum me geram.*

Ibid. ἐντρεφόμενος τοῖς λόγοις, &c.] Ità apud Plutarchum in Pyrrhi vita, ἐντρέφεσθαι τοῖς ἔθεσι· Arrianum 4. 14. in Epictetum, τοῖς διαλογισμοῖς ἐντρέφεσθαι· Philonem in de Abele & Caino, παλαιοῖς μύθοις ἐντρεφόμενοι· & suprà eodem libro, διάνοια ἀρεταῖς ἐντρεφομένη· apud eundem lib. ὅτι πᾶς ὁ σοφὸς· ἀλλ'. ἐν ταῖς ἁγίαις πίστεσι γνώμαις, &c. ἐντρεφόμενοι· & ibidem, τοῖς τοῦ Λυκούργου νόμοις ἐντραφῆναι. Suidas de Doro Philosopho, Ἐκ παίδων ἐν αὐταῖς (Aristotelis nempe ὑποθέσεσι) πεπεδημένον. Vulgata heic versio, *enutritus:* videtur *innutritus* legendum. Sic Seneca cap. 21. ad Polybium, *liberalibus disciplinis innutritus,* & epist. 2. *ingeniis certis immorari & innutriri.* Paterculus de Tiberio, *Innutritus cœlestium præceptorum disciplinis.* Plinius in Paneg. de Trajano, *bellicis laudibus innutritus.*

Com. 7. Γεραώδεις μύθους βεβήλους] Affanias procul à te habe eorum qui vel ex Paganismo vel Judaismo ad Christi cultum transierunt: sunt pura Euangelii dogmata, nè finito adulterari ea. Non ignoravit, neglexit autem, hoc Apostoli monitum Julianus, de quo ità Ammianus Marcellinus, *Christianam religionem absolutam & simplicem anili superstitione* (q. d. γεραώδεσι μύθοις) *confundens.* Γεραώδεις μύθοι heic, ut apud Latinos, *aniles fabulæ.* Tales apud Gellium 18. 7. *res inanes & frivolæ, tanquam mulierum voces præficarum.*

Ibid. γεραώδεις μύθους παραιτοῦ] Ignatius ad Magnesios, Μὴ πλανᾶσθε ταῖς ἑτεροδοξίαις, μηδὲ μυθεύμασι τοῖς παλαιοῖς.

Ibid. γύμναζε δὲ σεαυτὸν πρὸς εὐσέβειαν] Vulgatus, *exerce te ad pietatem,* purissimè & castigatissimè. Cicero famil. epist. lib. 1. ad Lentulum, *Ut,* &c. *hoc te pares, hæc agites, ad hæc te exerceas.* Arrianus 3. ult. in Epictetum, Ἐπὶ τούτῳ γυμνάζου. Cicero in Epistolis famil. *Hæc cogites, ad hæc te exerceas.* Γυμνάζειν ἑαυτὸν πρὸς εὐσέβειαν, est quod μόχθους εὐσεβείας πονεῖν, Euripidi in Hippolyto. *Labore, patientiâ, præceptis bonis, & fortibus factis exercitare se,* Salustio in De Rep. ordin. Diversum 2 Petr. 2. 14. καρδίαν πλεονεξίᾳ γεγυμνασμένην. Oppositio autem Paulinæ similis illa Hebr. 13. 9. Διδαχαῖς, &c. ξέναις μὴ περιφέρεσθε· καλὸν γὰρ χάριτι τὴν καρδίαν βεβαιοῦσθαι. Γυμνάζειν commodè dixit: virtutes enim (id est, habitus virtutum,) citra jugem & assiduam exercitationem nequaquam acquiruntur. Philo in de Sacrif. Caini & Abelis, εὐσέβεια καὶ ὁσιότης ἀγαθὰ, ἀλλ' οὐκ ἄνευ θεραπείας θεοῦ τυγχάνει ἀνθρώπῳ γιγνόμενα. Θεραπ-

πεια ἢ ἡ ἐν πόνοις φιλοτιμίαις σωέζουσ). Sedulius ad Rom.7. *Non ſtatim ut voluntatem quis habuerit converti ad bona, etiam uſus operis boni ſequitur: cita enim res eſt voluntas, opus verò tardum eſt, quia & uſum, & artem, & laborem operandi requirit. Vult aliquis ſapiens fieri, nec tamen ſtatim ut voluit ſapiens effectus eſt: voluntas quidem præceſſit, ſed adhibendus eſt etiam labor, ſtudium, ſolicitudo, vigiliæ, &c. Iſte ordo de pudicitia habendus, & de manſuetudine, & patientia; & de ſingulis quibuſque virtutibus ſciendus eſt.* Lactantius in De opificio Dei, cap.20. *Nec aliter ad ſummum* (Virtutis) *faſtigium pervenire, niſi trudenti manu ſemper agitata, ſe ad ſalutem ſuam dimicandi tenore fundaverit.* Apuleius in de Philoſophia, *Per exercitationem pulcritudo animæ & robur acquiritur, ſicut exercitatione valetudo corporis gratiáque continetur.* Philo lib. ὅτι πᾶς ὁ σπεδ. ἐλεύθ. de Eſſæorum diſciplina agens, γυμνάσματα περιθεῖσα τὰς ἐπαινετὰς πράξεις· id eſt, *γυμνάσματα περιθεῖσα τῇ εὐσέβειαν.* Sic, πρὸς ἀρετὰς (id eſt, εὐσέβειαν) γυμνάζεσθαι, Arrianus 3.22. in Epictetum. Heſychius, Γυμνάζεται, ἀσκεῖ· Γυμνασία, ἄσκησις, μελέτη.

Com. 8. Ἡ μὲν σωματικὴ γυμνασία πρὸς ὀλίγον ἐστὶν ὠφέλιμος· ἡ δὲ εὐσέβεια πρὸς πάντα ὠφέλιμός ἐστιν, ἐπαγγελίαν ἔχουσα ζωῆς τῆς νῦν, καὶ τῆς μελλούσης] Inſignes quidam Expoſitores per σωματικὴν γυμνασίαν intelligunt abſtinentiam à conjugio, vino, cibis melioribus, &c. ut ſit ferè eadem quæ Coloſ.2.23. σώματος ἀφειδία. Ego iis accedo qui talia potiùs ſpiritualibus adnumerant: de corporali itaque exercitatione hunc locum accipio, non ut Timotheum illi operam navaſſe, at Paulum ex occaſione verbi γυμνάζειν metaphoricè poſiti, de γυμνασίᾳ propriè ſumpta locutum exiſtimans. Oppoſitione non adeò diſſimili Differt.4. Maximus Tyrius, Ἐκεῖνα μὲν οὖν τῆς σωμάτων τροφῆς καὶ παιδαγωγίας, ταῦτα δὲ ἔργα ψυχῆς, &c. ἠσκημένης. Oppoſitione autem & ſententiâ non diſſonâ apud Stobæum Pythagoræus ille, Serm.1. Ἰσχύειν τῇ ψυχῇ μᾶλλον ἢ τῷ σώματι αἱρεῖ· & Iſocrates ad Demonicum, Ἡ ῥώμη τὰ μὲν σώματα τῆς ἀσκουμένης εὐδόκιμα ποιεῖ, &c. ἡ δὲ τῆς ἀρετῆς κτῆσις, &c. μόνη μὲν συγγηράσκει. Plutarchus in De liber.educand. Γύμνασμα ἡμῖν μὲν, ἀλλ' ὑμετέρωμεν· ἰσχὺς δὲ ζηλωτὸν μὲν, ἀλλὰ νόσῳ εὐάλωτον καὶ γήρᾳ. τὸ δὲ ὅλον, εἴ τις ἐπὶ τῷ τὰ σώματα ῥώμῃ φέρειν, παιδότω γνώμης διαμαρτάνων, &c. παιδεία δὲ ἐν ἡμῖν μόνον ἀθάνατον καὶ θεῖον. Iamblichus adhuc propiùs ex Pythagoræ ſenſu, Τῆς μὲν τῶν σωμάτων ἐπιμελείας τοῖς φαύλοις τῶν φίλων ὁμοιοπαθὴς, καὶ ταχέως ἀπολιπόσης· ἡ δὲ παιδείας, &c. μέχει θανάτου συμπαύσης· ἐνίοις δὲ καὶ μετὰ τὸν τελευτὸν ἀθάνατον δόξαν περιποιήσης· quæ, παιδείας in εὐσεβείας vocem mutatâ voce, propè ſenſui Apoſtoli accedunt. Ὀλίγον (ex antitheto ſequente) pro ὀλίγα accipe. Corporalis exercitatio (inquit) qualis athletarum, pugilum, &c. ad pauca confert; puta, futilis certaminis victoriam, paucorum dierum ſermones, coronam frondeam, & ſimilia; (vide 1 Cor.9.25.) vel, πρὸς ὀλίγον, ut Jacobi 4.14. intellige, χρόνον· πρὸς ὀλίγας ἡμέρας, Scriptor ad Hebræos 12.10. dixit. Gloſſæ, πρὸς ὀλίγον, *paulùm, parumper.* Ità ſenſus erit, ad modicum temporis ſpatium exercitatio corporalis vitam & viriculas fovet, cùm nempe ſenectus & mors vel robuſtiſſimos obruant. Seneca cap. 11. Conſolat. ad Marciam, *Cùm bene* (homo) *lacertos exercuit, cujuſlibet feræ pabulum, cujuſlibet victima.* Πάντα heic, ut 1 Cor.13.7. Philip.4.13. & ſæpiſſime in his libris, intellige, *ferè omnia*, vel *pleraq; omnia.* τῷ νῦν ζωῷ exponas animi pacem ac tranquillitatem. Chryſoſtomus Homil. 57 in Joh. *Ejuſmodi Virtus eſt, ut cum futuro præmio in præſenti quoq; vitam nobis ſuaviſſimam præbeat.* Vel, ἡ νῦν ζωὴ, bona vitæ iſtius: ut idem ſit quod Luc.18.30. πολλαπλασίονα ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ ἀπολαμβάνειν. ubi & ſimilem Chriſti pollicitationem videmus; additúrque αἰὼν ὁ ἐρχόμενος, ut hoc Apoſtoli loco, ζωὴ μέλλουσα. Chryſogonus ad Anaſtaſiam apud Suidam, Διπλῆ ἡ φιλία τοῦ θεοῦ χάρισμά ἐστι, καὶ δὲ τὰ πρόσκαιρά σοι περιδώσεται, καὶ περισώσεταί σοι τὰ ἐπουράνια. Vide nec ſententiæ diſſimilis locum Matth.6.33. ubi θεοῦ δικαιοσύνη, eſt ferè quod heic ἡ εὐσέβεια. Adde & quæ ex Euthymio ad 1 Tim. 5. 25. adducenda. Salvianus, *Quantò magis religioſi & ſancti viri miſeri non putandi ſunt, qui & præſentis fidei oblectamenta capiunt, & beatitudinis futuræ præmia conſequuntur.* Sencca 79. Epiſtolâ, *Nulli non Virtus & vivo & mortuo gratiam retulit, ſi modò illam bonâ ſecutus eſt fide.* Simplicius de Epicteti præceptis ad virtutem viam ſternentibus, Τὰς παιδαμβάς καὶ ἐργαζομένας μακαείας ἀποτελοῦσι καὶ εὐδαίμονας, (in hac vita nimirum) ἐδὲν δεινδένσας τὰς μὴ δυνάπυ τῆ ἀρετῆς ὁμιλίας ἐπαγγέλλεσθαι, κἂν πάντως ἀκολουθῶσι καὶ αὐταί· ubi & vox ἐπαγγέλλεσθαι notanda. Vide & in Εὐσεβῆν Suidæ Collectanea.

Ibid. ἡ δὲ εὐσέβεια πρὸς πάντα ὠφέλιμός ἐστι] Ità Menander apud Stobæum,

——Μαχάριον ἡ χρηστότης
Πρὸς πάντα, καὶ θαυμαστὸν ἐφόδιον βίῳ.

Sic & σκληραγωγίαν Simplicius πρὸς πάντα ἔτι ὀφέλιμον (i. ὠφέλιμον) dixit, in cap. 9 Epicteti. Πρὸς πάντα ὠφέλιμον, eſt & apud Philonem Judæum, (lib. de Princip. creat.)

Com.9. Πιστὸς ὁ λόγος] Refer ad ſequentia, ut ſuprà 3.1. ubi dicta vide.

Com. 10. κοπιῶμεν, καὶ ὀνειδιζόμεθα, ὅτι ἠλπίκαμεν ἐπὶ θεῷ ζῶντι] Τῷ νεκρωσιν, &c. ἵνα, &c. ut 2 Cor. 4. 10. locutus. Iſta nimirum vera *fortitudo* fuit: quam virtutem, *contemptionem laboris & periculi, cum ratione utilitatis, & commodorum compenſatione*, definit Auctor ad Herennium, lib.4. Seneca lib. Cur bonis viris, &c. cap. 4. *Virtus quò tendat, non quid paſſura ſit, cogitat.* In Mimo vetere,

Spes præmii laboris eſt ſolatium.

Ἠλπίκαμεν, enallage, pro ἐλπίζομεν· ut infrà 5. 6. ἤλπικεν, & 6. 17. ἠλπικέναι· item Joh. 5. 44. ἠλπίκατε. Ἐλπίζειν ἐπὶ θεῷ hîc eſt quod Rom.5.2. ἐπ' ἐλπίδι τῆς τοῦ θεοῦ δόξης καυχᾶσθαι· ubi & com. 4. Ἡ δοκιμὴ ἐλπίδα κατεργάζεται. In MS. celeberrimæ antiquitatis qui in Britannia, eſt, κοπιῶμεν, καὶ ἀγωνιζόμεθα. Video ſanè Coloſ.1. 29. κοπιᾶν & ἀγωνίζεσθαι eo modo juncta: à lectione tamen communi (quam & Vulgatus ſequitur,) non diſcedendum puto, ob locos Hebr. 10. 33. 1 Pet.4.14. ubi ὀνειδισμοὶ, & ὀνειδίζεσθαι· & illum 2 Cor.6.8. ubi (quod idem ferè implet) vox δυσφημία. Quibus adde & Pſalmi 67.8. illud, ἕνεκά σου ὑπήνεγκα ὀνειδισμόν· ubi & ἕνεκά σου eſt, ſi loqui cum Apoſtolo libuerit, ὅτι ἐπὶ σοι ἤλπικα. D. Ambroſius Offic.1.48. de Davide, *Non ſolùm inoffenſum, ſed etiam gratum convicianti; & delectatum potiùs quàm exaſperatum injuriis, pro quibus mercedem ſibi reddendam arbitrabatur.* Redeamus ad Apoſtolum. Ideo libens (inquit) laboribus maceror, obloquiis & conviciis laceror, quia in Deo confido: nimirum, vitæ hujus meæ perpeſſitiæ in illa altera rationem ab eo habitam iri. Hoc eſt quod Rom.5.5. ἐλπὶς δὲ καταισχύνει. Cicero de Legg. 2. *Exſpectatione bonarum rerum erigitur animus.* Horatius,

——*Animum ſpe finis dura ferentem.*

Maximus Tyrius Differt. 33. Ὁ κατ' ἀρετὴν πονῶν ἑκὼν φιλίᾳ ἡδονῆς ποιεῖ ἢ παρέσης, ἢ προσδοκωμένης. Theophylactus ad Hebr.11. *Quomodo laborioſum virtutis iter ingrediatur non perſuaſus in futuro ſeculo permutationes ac viciſſitudines eſſe?* D. Auguſtinus in Pſal.91. *Qui tolerat dolores in ferro medici, niſi ſibi ſanitatem proponat, deficit in dolore.* Hieronymus ad Demetriadem, *Ad hoc laboramus, & in ſeculi hujus militia periclitamur, ut in futuro ſeculo coronemur.* Vide 2 Cor.4. 16, 17, 18. Hebr.6.10. 1 Cor.3.8. & 15.58. item Apoc.2.2. quibus ultimis duobus locis eſt & vox κόπος. Tacitus Annal.11. *Multi militiâ, quidam exercendo agros vitam tolerant: nihil à quoquam expetitur niſi cujus fructus antè præviderit.* P. Chryſologus Serm. 118. *Sic agricola fructus uberes & exſatiatas epulas cantat, ut imminentem vomeris laborem non ſentiat & ſudorem: ſic nauta portus modulatur & lucra, nè undarum ruinas, nè maris diſcrimina pertimeſcat: ſic miles, nè vulnera metuat, prædas perſonat & triumphos.* Bene autem κοπιῶμεν illud Vulgatus *laboramus* vertit. Lactan. (ſimilíque argumentandi ratione) 3. 11. *Poteſtne fieri quod bonum, quod honeſtum eſſe conſtat, mercede ac præmio careat?*

careat? &c. *labor ille magnus & difficultas, & eluctatio adversus mala quibus hæc vita plena est, aliquid magni boni pariat necesse est.* Idem 6.3. *Demptâ spe immortalitatis,* &c. *cujus assequendæ gratiâ virtus appetenda est, & quicquid malorum acciderit perferendum, maxima erit profectò vanitas obsequi velle virtutibus, quæ frustrà homini calamitates afferunt & labores:* & pòst, *Sanus igitur non est, qui nullâ spe majore propositâ, iis bonis quibus cæteri utuntur in vita, labores & cruciatus & miserias anteponat.* Imitatus, ut semper, Ciceronem, qui, ut nil majus tamen, aut optabilius existimans, ad nudam nominis immortalitatem acquirendam labores tolerandos dixit. In primo Tusculanarum quæstionum hæc habet, *Nescio quomodo inhæret in mentibus quasi seculorum quoddam augurium futurorum: quo quidem dempto, quis tam esset amens qui semper in laboribus & periculis viveret?* In ejusdem Catone majore occurrunt ista, *Quis tantos labores diurnos nocturnósq; domi militiæq; susciperet, si iisdem finibus gloriam quibus vitam esset terminaturus?* In Philippica 14 autem ad hunc modum scripsit, *Si non esset longior* (memoria nominis nempe) *quàm hæc vita, quis esset tam amens qui in laboribus viveret?* & in Archia, *Quâ quidem* (nominis famam intelligit) *detractâ, quid est quod in hoc tam exiguo vitæ curriculo,* &c. *tantis nos laboribus exerceamus?* & pòst, *Si nihil animus præsentiret in posterum, & si quibus regionibus vitæ spatium circumscriptum est, iisdem omnes cogitationes terminaret suas, nec tantis se laboribus frangeret, neque tot curis vigiliisque angeretur,* &c.

Ibid. ὅς ὅτι σωτὴρ πάντων ἀνθρώπων] Clemens Stromat. 7. Σωτήρ ἐστιν, ἐχὶ ἡμῶν μόνον, ἀλλ' οὐ· i. ut suprà hîc 2.4. θέλει πάντας σωθῆναι· quæ indefinitè, non universaliter accipienda. Euthymius ad Joh. 10. *Frequenter Scriptura universalem repræsentans formam, particularem insinuat intelligentiam.* Vide ad Act. 10.35. annotata.

Ibid. μάλιστα ὑ πιστῶν] Tale ejusdem illud Galat. 6.10. Ἐργαζώμεθα τὸ ἀγαθὸν πρὸς πάντας, μάλιστα δὲ πρὸς τοὺς οἰκείους τῆς πίστεως.

Ibid. σωτὴρ πάντων ἀνθρώπων, μάλιστα ὑ πιστῶν] De Jove Ovidius,

——*Terras hominúmq; labores*
Perspicit, Arcadiæ tamen est impensior illi
Cura suæ. —————— Metamorph. 2.

Ibid. μάλιστα ὑ πιστῶν] De eodem Clemens ubi suprà, Ὁ πάντας μὲν ἐπ' ἴσης κεκληκὼς, ὑξαιρέτως δὲ τοὺς ὑξαιρέτως πιστεύσοντας ἀπονέμων. Ibidem, 6. Πάντων ἀνθρώπων ὁ θεὸς κύριος, προτρέπεται δὲ μᾶλλον ἐγνωκότων πατέρα. Hierocles, Ἔστι μὲν φιλανθρωπία πάντων, μᾶλλον δὲ ἀγαθῶν καὶ πολῖται. Idem, Μισεῖ μὲν ἀδίκους ἀνθρώπους, τὸν δὲ ἀγαθὸν διαφερόντως ἀποδέχεται. Plutarchus de Alexandro M. Ἔτι δὲ μᾶλλον αὐτὸς ἀεὶ τούτων φιλοσοφώτερον ὑπολαμβάνειν, καὶ λέγειν, ὡς πάντων μὲν ὁ θεὸς κοινὸν ἀνθρώπων πατέρα, ἰδίως δὲ ποιεῖται ἑαυτοῦ τοὺς ἀρίστους.

Com. 12. Μηδείς σε ἡ νεότης καταφρονείτω]

Haud dum provectos fac pensent laudibus annos,
Flore evi juvenis, sis gravitate senex.

Ità gere te ut cum Hæmone Sophocleo dicas,

——Εἰ δ' ἐγὼ νέος,
Οὐ τὸ χρόνου χρὴ μᾶλλον ἢ τὰ ἔργα σκοπεῖν.

Marcus Antoninus lib. 10. Καταφρονήσει μου τίς; ὄψεται. ἐγὼ δ' ὄψομαι, ἵνα μή τι καταφρονήσεως ἄξιον πράσσων ἢ λέγων ἐυείσκωμαι. Juventus res est contemptui exposita. Herodianus de Marco Imperatore, Ὑποπτεύων μὴ τὸ ἡλικίας αὐτῷ (Commodi filii sui) καταφρονήσαντες, ὑποθῶνται αὐτῷ. Anonymus de Anonymo apud Suidam, (v. ὑποκαλαλίνεται) Καταφρονηθεὶς ὡς παῖς ἐπὶ τῇ ἡλικίᾳ. Appianus Alexandrinus, Καὶ Ἀννίκου, &c. ὡς ἔτι νέου καταφρονούντων. Suetonius de Domitiano, *Sperni,* &c. *juventam suam videns.* Justinus lib. 30. *Contemptâ parvulâ filii ejus ætate.* Idem lib. 29. *Philippum Dardani,* &c. *contemptu ætatis assiduè lacessebant.* Sic *Alexandri puritiam spretam,* Idem lib. 11 dixit; & *Octaviani puritiam ab Antonio spretam,* Plutarchus. In eadem re Florus 4.4. *Cùm intra decem & octo annos, tenerum, obnoxium, & opportunum injuriæ juvenem videret.* In vetere Inscriptione, *Gordiano,* &c. *de Parthis ob ætatem rebellibus lauream adepto.* Hæc obiter de juventutis contemptu, de senectæ ætatis despectu ad Apuleii lib. 7. pag. 390. dixi. Μηδεὶς καταφρονείτω est, effice nè quis contemnat. Sic Colossi. 2.18. μηδεὶς ὑμᾶς καταβραβεύτω· 1 Cor. 16.11. Μή τις οὖν αὐτὸν ἐξουθενήσῃ· 1 Pet. 4.15. μή τις ὑμῶν πασχέτω· &c. Rom. 14.16. τὸ ἀγαθὸν ὑμῶν μὴ βλασφημείσθω· & Proverb. 23.25. Εὐφρανθήτω ὁ πατήρ σου καὶ μήτηρ σου καὶ σε. Ex hoc autem Apostoli loco Ignatius ad Magnesios, Καὶ ὑμῖν ὑ πρέπει μὴ καταφρονεῖν τῆς ἡλικίας τοῦ ἐπισκόπου, &c. ἀ πρὸς τὸν φαινομένην ἀφρόνων νεότητα, ἀλλὰ πρὸς τὸν ἐν θεῷ φρόνησιν. Addit deinde, Ἐπεὶ καὶ οἱ πολυχρόνιοι εἰσὶ ζοφοὶ, &c. ἀλλὰ πνεῦμά ἐστιν ἐν βροτοῖς. Quod idem & Menander,

Οὐχ αἱ πρῖκες ποιοῦσιν αἱ λευκαὶ φρονεῖν,
Ἀλλ' ὁ πρόσωπ' ὀνίων ἐστὶ τῇ φύσει γέρων.

Et Plautus Trinum.

Non ætate, verùm ingenio adipiscitur Sapientia.

D. Ambrosius Offic. 2. 20. de B. Joanne Euangelista, *Juvenem suâ voce, licèt meritis & sapientiâ nulli fuerit seniorum secundus: erat enim in eo senectus venerabilis morum, & cana prudentia.* Idem 3 de Virgin. *Certè Teclam non senectus sed virtus probavit,* &c. *omnis ætas habilis Deo, perfecta Christo est: denique non virtutem ætatis appendicem dicimus, sed virtutis ætatem.*

Ibid. ἀλλὰ τύπος γίνου τῶν πιστῶν] 1 Thess. 1.7. Ὥστε γενέσθαι ὑμᾶς τύπους, &c. Sic 1 Pet. 5.3. ἀλλὰ τύποι γινόμενοι τοῦ ποιμνίου. Vide Plutarchi locum ad 1 Tim. 3.2. adductum. Sedulius ad 2 Thess. 3. illud, IMITARI NOS, *Qui sumus forma credentium:* ubi *forma,* τύπος. Cicero de Senatorio ordine, *Cæteris specimen esto,* i.e. τύπος. Hoc aliis Scriptoribus ἀρχέτυπος, & παράδειγμα. Hinc, τὸν ἑαυτοῦ βίον εἰς καλῶν ὑποθημάτων μίμησιν ἀρχέτυπον τιθέναι, in fragmentis Diodori Siculi: & ibidem de Pythagora, Ψυχῆς ἐνέφανεν ἦθος καταστολῇ καὶ σχήματι, καὶ πρὸς μίμησιν βίου ζώφρονος, &c. Θαυμαστὸν ἀρχέτυπον. Quâ mente & in Juliani Cæsaribus, καλῶν ἔργων ἀρχέτυπον. Plutarchus de Cleomene, Τὸν ἑαυτοῦ βίον ὥσπερ παράδειγμα σωφροσύνης ἐν μέσῳ θέμενος. Idem in vita Numæ, Τῷ ἀρετῷ ἐν ὑδρίᾳ παραδείγματι καὶ λαμπρῷ βίῳ τοὺς ἄρχοντας ὁρῶντες, ἑκουσίως σωφρονοῦσιν. Isocrates in de Regno, Τῷ σεαυτοῦ σωφροσύνῃ τοὺς ἄλλους παράδειγμα καθίσῃ, &c. Idem ex persona Nicoclis in Συμμαχικῷ, Παράδειγμα κατασῆσαι τὸν τρόπον ἐμαυτοῦ τοῖς πολίταις. Fortasse ad hunc locum referenda Hesychii illa, Τύπος, εἰκὼν, χαρακτήρ. Beza *exemplar fidelium esto.* Quid meruit autem Vulgatus ut & hîc rejiceretur? mihi quidem satis dixit Latinè, *Exemplum esto.* Plinius 1. epist. 14. de Serrana, *Patavinis* (suis) *severitatis exemplum est.*

Ibid. ἐν λόγῳ, ἐν ἀναστροφῇ] Non in doctrina solùm, sed vita & convictu: non tantùm veri præceptor, sed & testis esto.

——*Neque enim sic flectere sensus*
Humanos præcepta valent, ut vita regentis.

Plinius Panegyr. *Vita Principis* (quod ibi *Princeps,* hîc *Episcopus*) *censura est, eáque perpetua: ad hanc dirigimur, ad hanc convertimur: nec tam imperio nobis opus est, quàm exemplo.*

Exemplóq; suo mores reget, ——

Ovidius de Augusto dixit. Menander apud Stobæum,

Τρόπος ἐσθ' ὁ πείθων τὸν λέγοντος, ὐ λόγος.

Lactantius 4.23. *Homines malunt exempla quàm verba.* Seneca (ex quo ille) Epist. 6. *Longum iter est per præcepta, breve & efficax per exempla.* Deinde, *Zenonem Cleanthes non expressisset, si eum tantummodo audisset. Vitæ ejus interfuit, secreta perspexit, observavit illum an ex formula sua viveret. Plato & Aristoteles, & omnis in diversum abitura sapientium turba, plus ex moribus quàm ex verbis Socratis traxit.* Auctor ad Herennium 4. *Chares à Lysippo statuas facere non isto modo didicit, ut Lysippus caput ostendat.*

oſtenderet Myronis, brachia Praxitelis, pectus Polycleti: ſed omnia coràm magiſtrum facientem videbat. Theophylactus ad 1 Timoth. 1. *Ut Imperatorem primùm oportet bonum eſſe militem, ità doctori convenit ut habeat quæ à diſcipulis exigit.* Idem ad Luc. 24. ea, δωσατὲ ἐν ἔργῳ καὶ λόγῳ, πρῶτον τὸ ἔργον, εἶτα ὁ λόγος· ἐδεῖς γὰρ λόγον βέβαιον διδασκαλικὸς εἰ μὴ πρότερον ὁ διδάσκων ἐργάτην ἑαυτὸν ἐπαίνοι. P. Chryſologus Serm. 147. *Magiſterium ſtat de ſcientia, ſed magiſterii auctoritas corſtat ex vita: docenda faciens obedientẽ auditorẽ perficit.* Joannes Caſſianus Collat. 11. 4. *Nunquam erit efficax inſtituentis auctoritas, niſi eam effectu operis ſui audientis cordi effixerit:* & Euthymius ad Matth. 5. *Nunquam rectè docebis quæ opere non compleſti: nec facilè aliis perſuadebis ut faciant quod ipſe non feciſti.* Lactantius 4. 24. *Non poſſunt quæ doces habere firmitatem, niſi ea prior feceris.* Varro 1. 17. de Re Ruſtica, de bono villico, *Non ſolùm debet imperare, ſed etiam facere, ut facientem* (mancipia) *imitentur, & ut animadvertant eum eum cauſa ſibi præeſſe, quòd ſcientiâ præſtet & uſu.* Iſocrates citato jam loco ex perſona Nicoclis, Πειρῶμαι τοὺς νεωτέρους ἐπ' ἀρετὴν, μὴ μόνον παραινοῦντες, ἀλλὰ καὶ τὰς πράξεις ἐπιδεικνύντες ὁποίους δεῖ χρὴ ἄνδρας εἶναι τοὺς ὠφελεῖν μέλλοντας. Virtutem non verbis ſed & operibus tradere, veri præceptoris eſſe ait laudatus modò Euthymius ad Joh. 17. Pollux 4. 5. Onomaſtici, Ὄργανα φιλοσοφίας, λόγος καὶ τρόπος. ὁ μὲν τῷ παραδείγματι τοῦ βίου παιδεύων, ὁ δὲ λόγῳ προσαγόμενος, καὶ διδάσκων. Vide quæ in partem contrariam ad Matth. 23. 3. annotavimus.

Ibid. ἐν ἁγιασμῷ] Ità 1 Pet. 1. 15. Ἅγιοι ἐν πάσῃ ἀναστροφῇ γενήθητε. Gloſſæ MSS. ad hunc Pauli locum in Medic. biblioth. Ἐν ἁγιασμῷ, ἐν βίῳ, ἐν πολιτείᾳ. Vulgatus bene, *in converſatione.* Gloſſarium, *Converſatio,* ἀναστροφὴ, διαγωγὴ, βίος.

Ibid. ἐν ἁγνείᾳ] Heſychius, Ἁγνείας, καθαρότητος. Vulgat. *in caſtitate:* Recentior, *in puritate:* parùm intereſt. Gloſſæ, Ἁγνεία, *caſtitas.* Onomaſticon vetus, *Puritas,* ἁγνεία. Porphyrius, περὶ ἀποχῆς λ'. Ἁγνεία δεῖ φυτεῖν ὅσια.

Com. 13. περίσχε τῇ ἀναγνώσει] Ità Coloſſ. 4. 2. τῇ προσευχῇ προσκαρτερεῖτε. Τῇ ἀναγνώσει, prophetarum nempe aliorúmque ſacrorum voluminum. Sic & 2 Pet. 1. 19. τῷ προφητικῷ λόγῳ προσέχειν, id eſt, τῇ ἁγίᾳ προφητικῶν λόγων ἀναγνώσει προσέχειν. Νόμῳ καὶ προφήταις προσέχειν, Ignatius ad Smyrnenſes dixit. Sirachides in Proœmio, de avo ſuo, Ἐπὶ πλεῖον ἑαυτὸν δεῖ εἰς τὸν τῶν νόμων καὶ τῶν προφητῶν ἀνάγνωσιν. D. Hieronymus ad Demetriadem, *Animum tuum ſacra lectionis amore occupa.* Ambroſius Offic. 1. 20. *Cur non illa tempora quibus ab Eccleſia vacas, lectioni impendas?* ubi & nota *lectionem* præciſè dici, ut ἀνάγνωσιν in Contextu noſtro. Idem 2 de Virgin. *Sed illa, non immemor lectionis, Et Daniel* (inquit) *ſupplicium Suſannæ,* &c.

Com. 14. Μὴ ἀμέλει τὸ ἐν σοὶ χαρίσματος] Theophylactus ad Luc. 12. Τὸ τοῦ λόγου χάρισμα ἐφοδιασθῆναι δεῖ, &c. δεῖ μὴ ῥᾳθυμεῖν, &c. Vult dicere Apoſtolus, Diſpenſatores, collatores omnis optimi dati à te rationem exacturus eſt. Vide 1 Pet. 4. 10. & ad Luc. 12. 48. dicta. Nota & verba illa, μὴ ἀμέλει. Plutarchus in De liber. educ. Ἀγαθὴ ἡ γῆ φύεται, ἂν ἀμεληθεῖσα χερσεύῃ.

Ibid. ὃ ἐδόθη σοι διὰ προφητείας μετ' ἐπιθέσεως τῆς χειρῶν τοῦ πρεσβυτερίου] Vide ſuprà 1. 18. Gregorius Nazianzenus ex perſona patris ſui ad Cæſarienſes de eligendo Epiſcopo conſultantes, *Adſum vobis, & adero ſpiritualiter: imò etiam jam manum ei* (Baſilio) *impoſui: & confido ſpiritui.*

Com. 15. Ταῦτα μελέτα]

——Meditando velis inoleſcere menti.
——Omnes
Dirigito hùc ſenſus, ſit cura hæc ſubdita cordi.

Iſocrates ad Demonicum, Ἃ μὲν ὑπίσχνου, διαφύλαττε ταῖς μελέταις. Vide Pſal. 1. 2. ubi in Græco, μελετᾷν. Sic 4. 8. ad Philipp. ταῦτα λογίζεσθε. Loquitur hic Paulus tanquam ad diſcipulum ſuum: ergò & hanc, & ſequentem præcipiendi formulam ex mundanæ ſapientiæ ſcholis puto deſumpſiſſe eum. In Carminibus Pythagoræ dictis,

Ταῦτα πόνει, ταῦτ' ἐμελέτα, τούτων χρὴ ἐρᾷν σε.

Epicurus ad ſectatorem ſuum apud Laertium, Ἃ δέ σοι συνεχῶς παρήγγελον, ταῦτα πρᾶττε καὶ μελέτα· & poſt, Ταῦτα καὶ τοῖς τοιούτοις συγγνῶθι μελέτα. Arrianus 4. 1. in Epictetum, Ταῦτα μελέτα. Idem ibidem 2. 9. Διὰ τοῦτο οὐδ' ἀγγέλλουσιν οἱ φιλόσοφοι μὴ ἀρκεῖσθαι μόνῳ τῷ μαθεῖν, ἀλλὰ μελέτᾳν προσλαμβάνειν. Seneca Epiſt. 24. ad Lucilium ſuum, *Hæc in animo voluta.* Idem 69. Epiſt. *Hoc meditare, exerce te,* &c. & Epiſt. 16. *Liquere tibi hæc ſcio,* &c. *ſed hoc quod liquet firmandum, & altiùs quotidianâ meditatione figendum eſt.* Iterum Epiſt. 94. *Quæcunque ſalutaria ſunt, ſæpe agitari debent, ſæpe verſari: ut non tantùm nota ſint nobis, ſed & parata.* Heſychius, Μελετᾷ, ἀσκεῖ, γυμνάζει· μελέτη καὶ ἄσκησις, &c. Ita & Servius ad Æn. 4. *Actus eſt in ipſa meditatione; nam exercitium meditatio eſt.*

Ibid. ταῦτα μελέτα, ἐν τούτοις ἴσθι] Arrianus 1. 1. in Epictetum, Ταῦτα ἔδει μελετᾶν, &c. ἐν τούτοις γυμνάζεσθαι. Pari ſenſu Idem 3. 24. πρὸς τοῦτο μόνον ὀρθὴ dixit, & 3. 9. ἂν πρὸς τούτοις ᾖς, i. e. ſi in iſtis me aſſiduè occupavero. In Græco Proverb. 23. 17. Ἐν φόβῳ Κυρίου ὅλην τὴν ἡμέραν ἴσθι. Plutarchus in Pompeii vita, Ἐν τούτοις ὁ Καῖσαρ ἦν· quod non eſt, ἐν τοιαύτῃ ἦν πραγμάτων κατασάσει, (eſt enim ambiguus loquendi modus,) ſed, ἐν τοῖς περὶ τούτων λογισμοῖς ἦν, ut Idem in vita Agidis & Cleomenis locutus. Plinius junior, (vehementiâ Apoſtolicæ iſti ſimili) lib. 1. epiſt. 3. *Hoc ſit negotium tuum, hoc otium: hic labor, hæc quies: in his vigilia, in his etiam ſomnus reponatur:* Et Hieronymus ad Paulinum, *Ora te, frater chariſſime, inter hæc vivere, & nil aliud nôſſe, nil quærere.* Primaſius in Philipp. 4. illud, ταῦτα λογίζεσθε, *Meditamini, nihilque aliud cogitate.* Vide Senecam infrà ad 5. 5. adductum. Arrianus 4. 11. Χωρὶς τούτων μὴ κάθευδε, μὴ ἀνόσησῃς, μὴ πίνε, μὴ ἔδε. Idem 3. ult. Ἐπὶ τούτου γυμνάζου, ἐνταῦθα νενίπτωσαν οἱ λόγοι πάντες, τὰ ἀσκήματα, τὰ ἀναγνώσματα· & 1. 29. Αἰσχρὸν ὄντι περιέῖν ταῦτα ὡς οἱ πολλοί, ἀλλ' ἀφειμένως κάθησθαι· id eſt, Apoſtoli verbis, ἀλλ' ἐν τούτοις ἴσθι. Lucretius de longioris vitæ cupidine,

——Verſamur ibidem, atque inſumus uſque.

Horatius,

——Omnis in hoc ſum:

& Ovidius,

——Pœnaque in imagine tota eſt.

Sic, ἐν ζαχὶ ἴσθι, Paulus noſter Rom. 8. 9. dixit: &, ἴσθι ἐν ἐπιθυμίᾳ, com. 20. Suſannæ Scriptor: *in concupiſcentiis feminarum eſſe,* Daniel. 11. 37. Vulgatus Interpres: *in voluptatibus eſſe,* Seneca cap. 11. De beata vita: *eſſe in arumnis,* Idem cap. 3. Conſolat. ad Marciam: &, *eſſe in vitiis,* 59. Epiſtolâ. Sic, *eſſe in gaudiis,* Eunuc. 5. 8. Terentius: &, *eſſe in fuga,* Cicero 7. 23. ad Atticum, i. e. *nihil niſi fugam ſpectare,* ut ibidem 8. 7. loquitur. Ælianus Var. 4. 8. Ἐν τούτοις ἦν, & 9. 4. de Polycrate, Ἐν Μούσαις ἦν.

Ibid. ἵνα ἡ προκοπή σου φανερὰ ᾖ] *Ut tanquam in herbis non fallacibus fructus appareat,* Cic. in De amicit. In Gloſſis, Προκοπὴ, *proceſſus,* &c. Et bene, non ἡ τελειότης, ſed ἡ προκοπή σου. D. Auguſtinus in Pſal. 65. *Perfectio juſtitiæ non erit niſi in illa vita, ad profectum tamen boni mores ab ipſo* (Deo) *inſpirantur.* Ergò Matth. 5. 48. illud ἔσεσθε τέλειοι ſecundùm imbecillitatis humanæ viriculas intelligendum. Perſtat autem in alluſione jam cœpta Apoſtolus. Προκόπτειν enim & προκοπὴ (quarum illam, non iſtam vocem tamen magiſtelli probant) de diſcipulis dicuntur. Simplicius in cap. 69 Epicteti, Κἂν δεικνύναι χρή ποτε ἑαυτὸν προκοπὼν τῷ διδασκάλῳ ὀπιζήσουσι (malim ἐπιζήσουσι) τὰ ἔργα δεικνύναι ἀπὸ τῆς προθέσεως λόγων, καὶ ἐξ ὑπολάμψεως ἐκδιδόμενα, ἀλλ' ἐχὶ τοὺς λόγους· quæ non ſolùm ob vocem προκοπὼν adduxi, ſed quia & ſenſum ferè eundem habent quem videmus in his Apoſtoli verbis.

Ibid. ἐν πᾶσι] Quidam *inter omnes* vertunt; alii (quod eodèm

eodèm cadit) *apud omnes.* Potest tamen & neutraliter accipi, pro *in omnibus rebus:* sic, ἐν πᾶσι, suprà heic 3. 11. Tit. 2. 9, 10. Colos. 1. 18. 2 Tim. 2. 7. & 4. 5. Heb. 13. 18. 1 Pet. 4. 11. Sirachidis 41. 2. & apud Plutarchum in Themistoclis vita. In Latino Polycarpi Epistolæ ad Philippenses dictæ, *Ut fructus vester manifestus sit in omnibus.* Sic & ἐν παντὶ, 1 Cor. 1. 5. 2 Cor. 7. 5. & 9. 11. Eph. 5. 24. & 1 Thes. 5. 18.

Com. 16. ἔπεχε σεαυτῷ]

—— Sit tibi cura tui.
Nec dubitò quin sit: sed me timor ipse malorum
Fortè supervacuos cogit habere metus.

Tobias filium monens 4. 14. Πρόσεχε σεαυτῷ ἐν πᾶσι τοῖς ἔργοις σε· nec aliud hîc ἐπέχειν, quàm προσέχειν. Hesychius, Ἔπεχε, &c. πρόσεχε, &c. ità Luc. 14. 7. Act. 3. 5. & alibi. Cicero Offic. 1. *Appetitus omnes contrahendi sedandíq; sunt, excitandáq; est animadversio, & diligentia, nè quid temerè ac fortuitò, inconsideratè negligentérve agamus.* De fructu vigilantiam & attentionem animi insequente, confer quæ 4. 11. Arrianus in Epictetum.

Ibid. ἔπεχε σεαυτῷ, καὶ τῇ διδασκαλίᾳ σε] Τῇ διδασκαλίᾳ, nempe τῇ παιδείᾳ σε. Ità idem ferè hoc loco præcipit, quod in illis Act. 20. 28. προσέχετε ἑαυτοῖς, καὶ παντὶ τῷ ποιμνίῳ. Euthymius ad Luc. 2. *Timeamus qui præceptores sumus, quoniam in medio nostrûm est Christus, attendens quo pacto doceamus.*

Ibid. ἐπίμενε αὐτοῖς] Vulgat. *insta in illis.* Vide quæso an *insta illis* legendum. Sic Idem Act. 6. 4. *Orationi & ministerio verbi instantes erimus.* Expositor summi nominis, *Mane apud Ephesios:* id esset, ut Act. 18. 3. & Joh. 4. 40. παρ' αὐτοῖς μένε· & 1 Cor. 16. 7. ἐπίμενε πρὸς αὐτούς. Quem sensum etiam fulcire poterat ex his 1. 25. ad Philippenses, Πεποιθὼς τοῦτο οἶδα ὅτι μενῶ, καὶ συμπαραμενῶ πᾶσιν ὑμῖν εἰς τὴν ὑμῶν προκοπήν. Item ex isto Senecæ loco, *Remedia non prosunt nisi immorentur: quis medicus agros in transitu curat?* Haud dubium mihi est ἐπίμενε heic esse, quod 2 Tim. 4. 2. ἐπίστηθι· quod apud Hesychium (qui vocem hanc, citato superiùs loco, & alteram illam interpretari voluit,) ἐπίκεισο. Vulgatus itaque qui *insta illis* (id est, tibi ipsi, & doctrinæ tuæ,) Apostolum rectè intellexit. Tale & ejusdem Pauli illud, μένε ἐν οἷς ἔμαθες, 2 Tim. 3. 14. Nec dissimile τὸ ἐν τῷ ἀναγινώσκειν ἐπίμονον, quod legimus lib. 1 M. Antonini.

Ibid. τοῦτο γὰρ ποιῶν, &c.] Præcepto antecedenti Timotheus quò studiosiùs obtemperet, monstrat Apostolus quàm magnam mercedem, quámque uberem & pretiosum fructum indè consecuturus esset. Seneca 94 Epistolâ, *Admonitio illa efficacior est, & altiùs penetrat, quæ adjuvat ratione quod præcipit: quæ adjicit quare quidq; faciendum sit, & quod facientem obedientémq; exspectet.*

Ibid. σεαυτὸν σώσεις] Theophylactus ad 2 Tim. 2. *Qui docet, non inutiliter laborat; verùm præ aliis ipse fruitur sudoribus suis, Deo abunde mercedem ei reddente.*

Ibid. σεαυτὸν σώσεις, καὶ τοὺς ἀκούοντάς σε] Profectum & emendationem aliorum tuum lucrum facies. Cassianus Collat. 22. 1. *Duplices congregat fructus rerum spiritualium dispensator, &c. non minùs semetipsum ad desiderium perfectionis accendens, dum instruit auditorem.* Sedulius ad Rom. 11. *Quod cùm sit à Paulo* (in fide nempe parvulos confirmare) *& ipse consolationem capit, opus suum firmum & stabile videns; & ipsi consolantur, quia Apostolicæ gratiæ sunt participes.* In Apostolicarum Constitut. libro, Ὁμολογήσαντες τὴν καλὴν ὁμολογίαν οὐ μόνον ἑαυτοὺς σώζομεν, ἀλλὰ καὶ τοὺς νεοφωτίστους βεβαιοῦμεν. In Latino Polycarpi jam superiùs laudatæ, *Sicut passibilia membra, & errantia, eos revocate, &c. hoc enim agentes vos ipsos ædificatis.* In Græco Proverb. 9. 12. Ἐὰν σοφὸς ᾖς σεαυτῷ, σοφὸς ἔσῃ καὶ τοῖς πλησίον. Varro in de Re Rustica lib. 3. cap. 5. *Opinor non solùm quod dicitur, Malum consilium consultori esse pessimum, sed etiam bonum consilium ei qui consulit, & qui consulitur, bonum habendum.* Aristoteles Nicomach. 9. de viro bono, Αὐτὸς ὠνήσεται τὰ καλὰ πράξων, καὶ τοὺς ἄλλους ὠφελήσει. Xenophon Παιδ. 8. Ἑαυτῷ κήδεται ὁ σωφρονῶν ἀδελφῷ. Idem Memorabil. δ'. de Socrate, Ταῦτα λέγων τε ἅμα καὶ αὐτὸς ποιῶν, (quod ferè Apostolo, ἑαυτῷ καὶ τῇ διδασκαλίᾳ ἐπέχειν,) εὐσεβεστέρους τε καὶ σωφρονεστέρους τοὺς συνόντας παρεσκεύαζεν. Seneca Epist. 36. ad Lucilium, de quodam amico ejus, *Facies rem utilissimam tibi si illum quàm optimum feceris.* Idem 83. Epist. *Nemo non, dum alteri prodest, sibi profuit:* & in De vita beata, cap. 30. *Si quis bene de se meretur, hoc ipse aliis prodest, quòd illis profuturum parat.* Iterum 109 epist. *Prodesse est, animum secundùm naturam movere, virtute suâ, aut ejus qui movebitur. Hoc non sine ipsius quoque qui proderit bono fiet: necesse est enim alienam virtutem exercendo, exerceat & suam.* Idem 102 epist. *Omnis virtutis actio bonum est,* &c. *Bene judicasse, judicantis bonum est, & ejus secundùm quem judicatum est.* Et demum in De animi tranquill. cap. 3. *Cùm utilem se efficere civibus mortalibúsque propositum habeat, simul & exercetur, & proficit, qui se in mediis officiis posuit.* Non his dissimili formâ D. Basilius Homil. in Martyrem Julittam, Ὁ ἐπὶ τῇ πλάνῃ ἁμαρτίας ὑποφάξας δάκρυσιν ἑαυτὸν ὑγιάσατο διὰ ὧν τὸν ἀδελφὸν ἀπωδύρετο. D. Chrysostomus ad 4 Ephes. Ὁ ἁμαρτήματα χαρισάμενος, τιμᾷ τε ψυχὴν ὠφέλησε καὶ ἑαυτῷ, καὶ τὴν ἐκείνῃ τῆς καὶ γνώμης τυχόντα· οὐ γὰρ ἑαυτὸν μόνον τούτῳ τῷ τρόπῳ, ἀλλὰ κἀκεῖνον ἐπεκύρωσεν ἐπολίτευσεν.

Ibid. σεαυτὸν σώσεις, καὶ τοὺς ἀκούοντάς σε] Didymus ad initium Odyss. α'. de Ulysse, Τὸ ἐφ' ἑαυτῷ φροντίζων καὶ σώζων ἑαυτὸν, καὶ τοὺς ἑταίρους. In Terentii Heautontimorumeno,

—— Conservâsti te atque illam.

E converso de sacerdote indigno D. Chrysostomus, Ἐξὸν αὐτῷ σώζεσθαι, καὶ ἑαυτὸν καὶ ἑτέρους προσαπόλλυσι. Dion Prusæensis in περὶ Νόμου, de ἀνόμοις loquens, Πρῶτον μὲν αὐτοὺς ἀπολλύουσιν, ἔπειτα καὶ τοὺς ἄλλους. Epiphanius Hæres. 41. de Cerdone Hæretico, Λυμεών τις πέφηνεν ἑαυτόν τε καὶ τοῖς αὐτῷ πειθομένοις. De simili Asceticorum Auctor, Ἑαυτὸν τε καταπεμπίζων καὶ τοὺς ἐπομένους συναπεγκόπτων.

Κεφ. ε'.

1. Πρεσβυτέρῳ μὴ ἐπιπλήξῃς, ἀλλὰ παρακάλει ὡς πατέρα· νεωτέρους, ὡς ἀδελφούς·

2. Πρεσβυτέρας, ὡς μητέρας· νεωτέρας, ὡς ἀδελφὰς, ἐν πάσῃ ἁγνείᾳ.

3. Χήρας τίμα τὰς ὄντως χήρας.

4. Εἰ δέ τις χήρα τέκνα ἢ ἐκγόνα ἔχει, μανθανέτωσαν πρῶτον τὸν ἴδιον οἶκον εὐσεβεῖν, καὶ ἀμοιβὰς ἀποδιδόναι τοῖς προγόνοις· τοῦτο γάρ ἐστι καλὸν καὶ ἀπόδεκτον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ.

5. Ἡ δὲ ὄντως χήρα καὶ μεμονωμένη ἤλπικεν ἐπὶ

Vulgata Versio.

1. SEniorem nè increpaveris, sed obsecra ut patrem: juvenes, ut fratres:

2. Anus, ut matres: juvenculas, ut sorores, in omni castitate.

3. Viduas honora quæ verè viduæ sunt.

4. Siqua autem vidua filios aut nepotes habet, discat primùm domum suam regere, & mutuam vicem reddere parentibus: hoc enim acceptum est coram Deo.

5. Quæ autem verè vidua est & desolata,

Θεὸν,

Θεὸν, καὶ προσμένῃ ταῖς δεήσεσι καὶ ταῖς προσευχαῖς νυκτὸς καὶ ἡμέρας.

6. Ἡ δὲ σπαταλῶσα ζῶσα τέθνηκε.

7. Καὶ ταῦτα παράγγελλε, ἵνα ἀνεπίλημπτοι ὦσιν.

8. Εἰ δέ τις τῶν ἰδίων καὶ μάλιστα τῶν οἰκείων οὐ προνοεῖ, τὴν πίστιν ἤρνηται, καὶ ἔστιν ἀπίστου χείρων.

9. Χήρα καταλεγέσθω μὴ ἔλαττον ἐτῶν ἑξήκοντα, γεγονυῖα ἑνὸς ἀνδρὸς γυνή·

10. Ἐν ἔργοις καλοῖς μαρτυρουμένη· εἰ ἐτεκνοτρόφησεν, εἰ ἐξενοδόχησεν, εἰ ἁγίων πόδας ἔνιψεν, εἰ θλιβομένοις ἐπήρκεσεν, εἰ παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ ἐπηκολούθησεν.

11. Νεωτέρας δὲ χήρας παραιτοῦ· ὅταν γὰρ καταστρηνιάσωσι τοῦ Χριστοῦ, γαμεῖν θέλουσιν·

12. Ἔχουσαι κρίμα, ὅτι τὴν πρώτην πίστιν ἠθέτησαν.

13. Ἅμα δὲ καὶ ἀργαὶ μανθάνουσι περιερχόμεναι τὰς οἰκίας· οὐ μόνον δὲ ἀργαὶ, ἀλλὰ καὶ φλύαροι καὶ περίεργοι, λαλοῦσαι τὰ μὴ δέοντα.

14. Βούλομαι οὖν νεωτέρας γαμεῖν, τεκνογονεῖν, οἰκοδεσποτεῖν, μηδεμίαν ἀφορμὴν διδόναι τῷ ἀντικειμένῳ λοιδορίας χάριν.

15. Ἤδη γάρ τινες ἐξετράπησαν ὀπίσω τοῦ Σατανᾶ.

16. Εἴτις πιστὸς ἢ πιστὴ ἔχει χήρας, ἐπαρκείτω αὐταῖς, καὶ μὴ βαρείσθω ἡ ἐκκλησία, ἵνα ταῖς ὄντως χήραις ἐπαρκέσῃ.

17. Οἱ καλῶς προεστῶτες πρεσβύτεροι διπλῆς τιμῆς ἀξιούσθωσαν· μάλιστα οἱ κοπιῶντες ἐν λόγῳ καὶ διδασκαλίᾳ.

18. Λέγει γὰρ ἡ γραφὴ, Βοῦν ἀλοῶντα οὐ φιμώσεις· καὶ, Ἄξιος ὁ ἐργάτης τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ.

19. Κατὰ πρεσβυτέρου κατηγορίαν μὴ παραδέχου, ἐκτὸς εἰ μὴ ἐπὶ δύο ἢ τριῶν μαρτύρων.

20. Τοὺς ἁμαρτάνοντας ἐνώπιον πάντων ἔλεγχε, ἵνα καὶ οἱ λοιποὶ φόβον ἔχωσι.

21. Διαμαρτύρομαι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τῶν ἐκλεκτῶν ἀγγέλων, ἵνα ταῦτα φυλάξῃς χωρὶς προκρίματος, μηδὲν ποιῶν κατὰ πρόσκλισιν.

22. Χεῖρας ταχέως μηδενὶ ἐπιτίθει, μηδὲ κοινώνει ἁμαρτίαις ἀλλοτρίαις· σεαυτὸν ἁγνὸν τήρει.

23. Μηκέτι ὑδροπότει· ἀλλ' οἴνῳ ὀλίγῳ χρῶ, διὰ τὸν στόμαχόν σου καὶ τὰς πυκνάς σου ἀσθενείας.

24. Τινῶν ἀνθρώπων αἱ ἁμαρτίαι πρόδηλοί εἰσι, προάγουσαι εἰς κρίσιν· τισὶ δὲ καὶ ἐπακολουθοῦσιν.

25. Ὡσαύτως καὶ τὰ καλὰ ἔργα πρόδηλά ἐστι· καὶ τὰ ἄλλως ἔχοντα, κρυβῆναι οὐ δύναται.

sperat in Deum, & instet obsecrationibus & orationibus nocte & die.

6. Nam quæ in delitiis est, vivens mortua est.

7. Et hoc præcipe, ut irreprehensibiles sint.

8. Siquis autem suorum, & maximè domesticorum curam non habet, fidem negavit, & est infideli deterior.

9. Vidua eligatur non minùs sexaginta annorum, quæ fuerit unius viri uxor,

10. In operibus bonis testimonium habens, si filios educavit, si hospitio recepit, si sanctorum pedes lavit, si tribulationem patientibus subministravit, si omne opus bonum subsecuta est.

11. Adolescentiores autē viduas devita: cùm enim luxuriatæ fuerint in Christo, nubere volunt,

12. Habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt.

13. Simul autem & otiosæ discunt circuire domos: non solùm otiosæ, sed & verbosæ & curiosæ, loquentes quæ non oportet.

14. Volo ergò juniores nubere, filios procreare, matresfamiliâs esse; nullam occasionem dare adversario maledicti gratiâ.

15. Jam enim quædam conversæ sunt retrò satanam.

16. Si quis fidelis habet viduas, subministret illis, & non gravetur ecclesia; ut iis quæ verè viduæ sunt, sufficiat.

17. Qui bene præsunt Presbyteri, duplici honore digni habeantur; maximè qui laborant in verbo & doctrina.

18. Dicit enim Scriptura, Non infrænabis os bovi trituranti: &, Dignus est operarius mercede suâ.

19. Adversùs Presbyterum accusationem noli recipere, nisi sub duobus aut tribus testibus.

20. Peccantes coram omnibus argue, ut & cæteri timorem habeant.

21. Testor coram Deo & Christo Jesu & electis angelis, ut hæc custodias sine præjudicio, nihil faciens in aliam partem declinando.

22. Manus citò nemini imposueris, neque communicaveris peccatis alienis. Teipsum castum custodi.

23. Noli adhuc aquam bibere, sed modico vino utere propter stomachum tuum, & frequentes tuas infirmitates.

24. Quorundam hominum peccata manifesta sunt, præcedentia ad judicium; quosdam autem subsequuntur.

25. Similiter & facta bona manifesta sunt; & quæ aliter se habent, abscondi non possunt.

Ad Cap. V.

Com. 1. Πρεσβυτέρῳ μὴ ἐπιπλήξῃς] Vox πρεσβυτέρου ambigua est. D. Halicarnass. 2. Πρεσβυτέρους καὶ τοὺς ἀείσεις καὶ τοὺς γέροντας ἰώδασιν οἱ παλαιοὶ λέγειν. Iis accedo autem qui eam hoc loco non ad dignitatem & ordinem, sed ad ætatem referunt: quo sensu πρεσβυτέροις ὀπιπᾶν (quod hîc ἐπιπλήξῃν) Plutarchus in Alexandro dixit. Ità & πρεσβυτέρους Act. 20. 17. *majores natu Ecclesiæ*, Vulgatus vertit. Μὴ ἐπιπλήξῃς, est, mone cùm ea quæ decet reverentia, nè increpa, nè objurga eum. Philo, ubi de Essæorum institutis, Αἰδὼς ἐστι πρεσβυτέρου, καὶ τιμή. Petronius, *Negavit rectè (me) facere quòd seniori conviciarer.* Platonis est apud Diogenē Laertium, Ἂν πρὸς πρεσβυτέρους ἁμαρτάνοντας διαλέγωμαι, ἀρμόττουσας δεῖ λόγους ὡς πρεσβυτέροις διαλέγεσθαι· quibus nihil ad Apostoli præceptum potest propiùs accedere. Ibid. 70

Ibid. ἀλλὰ σωφρόνει ὡς πατέρα.] In Paræneticо Phocylidis dicto, Πρεσβῦν ὁμίλικα πατρὸς, Πατρὸς ἴσαις τιμαῖσι γέραιρε. Plato de Legibus 9. Πᾶς αἰδείσθω τὸν ἑαυτοῦ πρεσβύτερον, &c. τὸ δὲ μὴ ἐχόντα εἴκοσιν ἡλικίας ἔτεσιν ἄρρενα ἢ θήλεα, νομίζων ὡς πατέρα ἢ μητέρα διαλαβείσθω. Plutarchus de Solone, Τὰς νέας (Spartanos nempe) ἃ μόνον τοὺς ἰδίους αἰδεῖσθαι πατέρας, &c. (ἐδίδαξεν,) ἀλλὰ καὶ πάσας τοὺς πρεσβυτέρας ἐντρέπεσθαι· ubi ante aut post τὸ ἐντρέπεσθαι, ex antecedente membro, saltem ex sensu rei, ὡς πατέρας supplendum. Pythagoras apud Iamblichum, Καὶ μελετᾶν ἐν μὲν τῇ πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους εὐκοσμίᾳ τὸ πρὸς τοὺς πατέρας εὐνοϊκὸν. Hinc πρὸς τοὺς γονέας καὶ πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους σωφρονεῖν, Demosthenes contra Aristogeit. conjunxit. Plutarchus de Apollonii filio, Αἰδέμονα τοὺς πρεσβυτέρους, &c. ὡς πατέρας. Cicero Famil. 5. 8. de P. Crasso juvene, *Me sicut alterum parentem observat.* Spartianus in Didio Juliano, *Unumquemque, ut erat ætas, vel patrem* (bene Heraldus *fratrem*) *vel filium, vel parentem, affatus blandissimè est.* Festus Pompeius, *Attam pro reverentia seni cuilibet dicimus, quasi eum avi nomine appellemus.*

Ibid. νεωτέρους ὡς ἀδελφοὺς.] *Juniores tanquam fratres.* Aptè autem & præcipit, quia juvenis Timotheus. Libanius, Τῶν μὲν ἡλικιωτῶν νόμιζε σαυτὸν ἀδελφὸν εἶναι, &c. Athenagoras de Christianis loquens, in Legatione, Καθ' ἡλικίαν, τὸν μὲν υἱὸν καὶ θυγατέρας νοοῦμεν, τοὺς δὲ ἀδελφοὺς ἔχομεν καὶ ἀδελφάς. Adde suprà ex Spartiano adducta. Iamblichus jam citato loco, Ἐν δὲ τῇ πρὸς τοὺς ἄλλους φιλανθρωπίᾳ (μελετᾶν) τὸ πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς κοινωνικόν.

Com. 2. Πρεσβυτέρας ὡς μητέρας.] Hesychius, Μήτηρ, ἡ πρεσβυτάτη πᾶσα. Sedulius ad Rom. 16. illud, MATREM EJUS ET MEAM: *Meam ætate, non partu.* Athenagoras ubi suprà, Καὶ τοῖς προϊοῦσιν ἡλικίᾳ τὴν πατέρων καὶ τὴν μητέρων τιμὴν ὑπονοοῦμεν.

Ibid. ἐν πάσῃ ἁγνείᾳ.] Ut 1 Tim. 2. 2. ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ· ibid. com. 11. ἐν πάσῃ ὑποταγῇ. 1 Tim. 3. 6. ἐν πάσῃ σεμνότητι· & 2 Tim. 4. 2. ἐν πάσῃ μακροθυμίᾳ. In Glossario, Ἁγνεία, *castitas, castimonium.*

Com. 3. Χήρας τίμα, τὰς ὄντως χήρας.] Honorem viduis exhibe, non omnibus tamen, at verè viduis. Ità magistratibus obediendum ait Simplicius in cap. 37 Epictet. at iis qui verè, id est, bene, magistratum gerunt. *Verè vidua* heic sunt, non nomine tantùm viduæ, sed & congruâ sanctitate conspicuæ. Salvianus in Epistolis, *Matrem Agrippinæ viduam reliquit, probam, honestam, & de qua audaciter dicere valeam, verè viduam.* Sic apud Hieroclem in Pythag. carm. ὁ ὄντως πατήρ· apud Philostratum in vita Apollonii, οἱ ὄντως φιλόσοφοι· apud Diphilum, ὁ ὀρθῶς (id est, ὄντως) συγγενής· & Joannem, ἀληθῶς (id est, ὄντως) Ἰσραηλίτης. Hesychius, Τὸ ὄντως, τὸ ἀληθῶς.

Com. 4. τὰ ἔκγονα.] Idem Hesychius, Ἔκγονα, τέκνα τέκνων.

Ibid. μανθανέτωσαν τὸν ἴδιον οἶκον εὐσεβεῖν.] Idem loquendi genus Tit. 3. 14. Τὸν ἴδιον οἶκον εὐσεβεῖν, ut suprà 3. 6. τῶν ἰδίων εἴκει κοσμῶς προϊσταμένους. Simplicius ad cap. 39. Epicteti, Ἄνθρωποι περὶ γονέων ἐνδὺς ἐκ παίδων ζωντὸν ἐθίζουσι θεοσεβεῖν. Glossæ Mss. ad hunc locum Pauli in Medic. Bibliotheca, Εὐσεβεῖν, κοσμῶς διατίθεναι. Μανθανέτωσαν, pro μανθανέτω, transit enim (ut & 1 Cor. 7. 36.) à singulari ad numerum pluralem: sic Terent. Prologo Eunuchi,

Si quisquam est qui placere se studeat bonis, &c.
In his Poeta nomen profitetur suum.

Ad quem locum Donatus inspiciendus. Ecclesiastæ 7. 29. Ἐποίησε (Deus) τὸν ἄνθρωπον εὐθῆ, καὶ αὐτὸς ἐζήτησε λογισμοὺς πολλούς. Hesiodus ipse, & (ut Ecclesiastes) de homine loquens,

Ἀλλ' ὅταν ἡβήσῃσι, καὶ εἰς ἥβης μέτρον ἵκηται,
Πωλείδιον ζώεσκον ὀπὶ χρόνον, ἄλγε' ἔχοντες.

Ad quem locum Moschopulus, Ἀπὸ τῆς μειακῆς ὑποτείνει εἰς τὸ καθόλου, τοῦτο δὲ ζώπυρες καὶ παρὰ τοῖς κοινοῖς. E converso in Herc. fur. Euripides,

Ὅσοι δὲ πόλοις χεῖρ' ἔχουσιν εὔτυχον,
Ἐν μὲν τὸ λῷστον μυρίοις ὀφείλεται,
Ἄλλοις, τὸ σῶμα ῥύεσθ' μὴ καθαμαρτεῖν.

Ubi à plurali ad singularem transitio. Sic Galat. 6. 1. & 4. 7.

Ibid. καὶ ἀμοιβὰς ὑποδιδόναι τοῖς γεγονόσι.] Hesychius, Ἀμοιβαί, χάριτες, &c. ἀνταποδόσεις. Vult dicere Apostolus,

Αὐτὴ τραφεῖσα τοὺς φυτευσάντων ὕπο,
Μυηθήτω κἀὐτὸν ἔκγονον τέκνοισι νέμειν.

De viduis enim, non liberis viduarum, cum nonnullis, Apostolum intelligendum putem: ut eas (inquit) in puritate fidei & pietate vitæ illorum parentes aluêre, ità ipsæ, quasi eodem vinculo obligatæ, suos liberos educent. Confer quæ infrà hîc com. 8. D. Augustinus Confess. 9. 9. de matre Monica, *Mutuam vicem parentibus reddiderat, domum suam piè tractaverat.* Ἀμοιβὰς ὑποδιδόναι, ut Paulus, ità & Plutarchus in vita Marii dixit, & Julianus in Misopogone: & sanè utriusque vocis proprietas in hoc & hujusmodi argumentis haud indigna observatu. Iphigenia ad patrem Agamemnonem apud Euripidem,

——Ἐγώ σοι πρέσβυς ἀρ' εἰσδέξομαι
Ἐμῆς φίλαισιν ὑποδοχαῖς δωμάτων,
Πόνων τιθηνὸς ὑποδιδοῦσά σοι βορᾶς.

Simplicius in cap. 37 Epicteti, Χρὴ ὑπομένειν παντὶ τρόπῳ αὐτοὺς (patres) &c. καὶ ὡς δανεισαμένοις παρὰ τῶν γονέων τὴν ὑπομένειαν, ὑποδιδόναι μὴ τόκον αὐτοῖς εὐγνωμόνως προσήκει. Sic apud Hesiodum θρεπτήρια ὑποδιδόναι. Josephus Antiquit. 20. 5. de Nerone, Τῷ ἀρχιὼ θρεπτήρια, &c. ἃ εἰς μαχεῖρα ἡ μήτηρ ἡ ἑαυτῆς φονεύει, ταύτῃ ἀμοιβὴν ὑποτίσας αὐτῇ, &c. Philo] lib. Quòd deter. insid. potiori, Αἱ ῥίζαι τὴν ἐφαρμοσθέντα βέρεσι καὶ κολύσεσιν ἀφανοῦσαι χλοερὸν, ὁ δὲ εὐκαρπίας ἀμοιβὴν τροφεῖα ταύταις ἀντιχαρίζεται. Hæc non ad Pauli sententiam, sed ad voces adaptamus.

Com. 5. χήρα, καὶ μεμονωμένη.] Pollux 3. 3. Ἡ δὲ μονωθεῖσα ἀπ' ἀνδρὸς, χήρα. Ilid. β'. ——Χῆραί τε γυναῖκες. Scholiastes, Ἔρημοι, καὶ ἀνδρῶν μονωθεῖσαι. Glossæ, Μεμονωμένος, *solitarius, destitutus.* Vulgatus bene, *desolata:* ità Baruch. 4. 12. idem, *viduam, & desolatam:* ubi in Græco, καταλειφθεῖσαν· quod heic μεμονωμένη· & Thren. Jerem. 1. 1. post ea, *Quomodo sedet sola civitas?* &c. additur, *facta est quasi vidua,* &c. Sic, viduam Pudentillam Apuleius Apolog. *mulierem desolatam* vocavit, & lib. Metamorph. 10. *viduatam desolatámque* junxit. Nec malè interim Recentior, *sola relicta.* Apuleius de eadem Pudentilla, *Tandem,* &c. *se quoque paterentur solitudini suæ,* &c. *subvenire.* Apud Eundem Milet. 3. illa, *Nostræ viduitati ac solitudini.* Quintilianus Declam. 338. de viduitatis statu, *Huic etiam proprium illud accidit, quòd in solitudinem versa sunt quæ fuerant præsidio.* Terentius Andriâ, *Hæc sola 'st mulier:* ubi Donatus, *Sine auxilio, sine defensoribus.* His adde Taciti locum infrà ad com. 14. adducendum.

Ibid. ἤλπικεν ἐπὶ θεόν.] Sic 1 Petr. 3. 1. suprà heic 4. 10. & infrà 6. 17.

Ibid. προσμένει δεήσεσι καὶ προσευχαῖς.] Vide ad Act. 1. 14. dicta.

Ibid. νυκτὸς καὶ ἡμέρας.] Assiduè. Vide ad Act. 20. 31. notata. Seneca 61 Epist. *In hoc unum eunt dies ac noctes, hoc opus meum est, hæc cogitatio.* Cicero Tuscul. 2. *Quæ meditare quæso dies & noctes.* Idem 1 de Oratore, *In hoc uno opere,* &c. *noctes & dies urgeantur.*

Com. 6. Ἡ δὲ σπαταλῶσα ζῶσα τέθνηκε.] Simillimè Martialis,

Qui non cœnat & ungitur, Fabulle,
Is verò mihi mortuus videtur.

Aristophanes Nubibus, Ὦ γύναι, λίαν σπαθᾷς· i. e. secundùm Grammaticos, σπατᾷς. Σπατᾷσα vertit Recentior, *quæ in luxu est;* at cur rejecit Vulgati illud, *quæ in deliciis est?* Plautus Pseud.

Vos quæ in mundicciis, molliciis, deliciisque ætatulam agitis.

Sic, *in deliciis conversari* Interpres Hermæ 1. 12. & 3. 6. Gellius 19. 1. Is *multis deliciis corporis & animi diffluebat.* Glossarium, Σπατᾶν, *delicias ago.* Aliud Glossarium, *Delicatus,* σπάτᾳ. *Delicia,* σπατάλαι. Seneca De brevitate vitæ cap. 12. *Audio quendam ex his delicatis, si modò delicia vocanda sunt, vitam & consuetudinem humanam dedisce re,* &c. id est, ut hîc Paulus, ζῶν θνήσκειν. Idem eodem capite *deliciis interire* dixit. Glos-

sæ MS. ad hunc Apostoli locum, in Florent. bibliotheca, Σπατηλῶσα, τρυφῶσα. Hesychius, Καταστρυφῶ, καλαπατηλῶ. Idem, Καταπατηλῷ, τρυφᾷ. Ζῶσα τέθνηκε, (ὀξύμωρον, quale Rom. 12. 1. θυσία ζῶσα,) est, μὴ ζάντων τεθνηκῶν ἀλλὰ πατεῖ, ut Antiphanes locutus: vel (ut Apocal. 3. 1.) ὄνομα ἔχει ὅτι ζῇ, καὶ νεκρά ἐστι mortua inter vivos vivit, ut apud Comicum Cæcilium Gell. 2. 23. è vivorum numero antequam mortua sit, exiit, ut apud Senecam de Tranquill. c. 3. est sibi supervivens & posthuma, ut 1 Apulcii. Lucretius,

Mortua cui vita est propè jam vivo atque videnti.

Sic, ζῶντας ἑαυτοῦ λύτροις τέγγειν, καὶ ἀφροδισίοις πίνειν, Diogenes in Stobæi Collectaneis: & apud Crobylum de ebrioso,

Ἀποτεθνηκὼς ζῶνδ' ἑαυτὸν τῷ φρονεῖν.

Ζῶν ἐτεθνήκει, dixit & Libanius in Apolog. patris. Est (inquit Paulus) mortua quæ in deliciis agit, ut cujus melior pars anima jam vivâ eâ funcrata sit: sic ἀθλίων γυναικῶν νεκρὸς βίος Orat. 6. apud Julianum Imperatorem. Ignatius ad Romanos, Ζωὴ ἀνὰ Χριστὸν θάνατός ἐστιν· ità Rom. 8. 13. τὸ κατὰ σάρκα ζῆν, est ἀποθνήσκειν· & ibidem 7. 9. Ἡ ἁμαρτία ἔζησεν, ἐγὼ δὲ ἀπέθανον. P. Chrysologus Serm. 19. *Discedente Deo, confestim venit in animam peccatorum fœtor, corruptio criminum, &c. & fit in corporis sepulcro vivo funus anima jam sepulta.* Idem Serm. 41. de lege membrorum, *Facit ut homo sit sua mors,* (legerim *viva mors*) *vita vitiorum.* D. Augustinus in Psal. 63. de Judæis, *Vivente in se iniquitate mortui sunt.* Chrysostomus Homil. 16 in Acta, ait, eos qui clamant, rident, saltant, &c. omnino nil à mortuis differre: & Sirachides 22. 11. τῷ μωροῦ κρεῖττον θανάτου ἡ ζωή· id est, mortuo deflenda magis. Philo in de Profugis libro, Ἐδίδαξέ με (ἡ σκῶψις) ὅτι οἱ ζῶντες ἔνιοι τεθνήκασιν. Ejusdem est, ἡ κακίας βίον ζῆν, ἡ δ' ἀρετῆς θνήσκειν· & istud, Οἱ ἄθλιοι τῶν ψυχῶν τεθνᾶσι. Etiam ἐν τῇ κατ' Βαρβάρων φιλοσοφίᾳ, ait Clemens νεκρὸν καλεῖσθαι τὸν, &c. καθυποτάξαντας ἡ νοῦν τοῖς ψυχικοῖς πάθεσι· Vide ad Luc. 15. 24. annotata. Seneca Epist. 77. de luxuriosa vita, *Ista vita non mors est?* Idem 71 Epist. *Vita mors est, & quidem turpis, inter fœda versantibus.* Et in De vitæ brevit. cap. 12. *Non est ergò otiosus hic, aliud nomen imponas; ager est, mortuus est.* Ibidem cap. 18. *Nec te ad segnem & inertem quietem voco: non ut somno & charis turba voluptatibus quicquid est in te indolis viva demergas: non est istud quiescere:* ubi supplendum, *sed mori.* Silius Italicus,

Quantulum enim distant à morte silentia vitæ?

Iterum Seneca Epist. 60. *Hos itaque, &c. animalium loco numeremus, non hominum: quosdam verò nè animalium quidem, sed mortuorum:* & statim, *mortem suam antecesserunt.* Apud Eundem Epist. 67. *Attalus philosophus securam, &c. vitam mare mortuum vocat.* Idem Epist. 12. de Pacuvio quodam, *Cùm vino & illis funereis epulis se sepelisset, quasi sibi parentaret, sic in cubiculum ferebatur à cœna, ut inter plausus exoletorum ad symphoniam caneretur,* βεβίωκε, βεβίωκε. Cicero 12. 2. ad Atticum, *Homini non recta sed voluptaria quærenti, nónne* βεβίωται; Plinius avunculus procœmio libri 14. *Voluptas vivere cœpit? vita ipsa desiit.* Plinius Nepos lib. 5. Epist. 5. *Qui voluptatibus dediti quasi in diem vivunt, vivendi causas quotidie finiunt.* Lactantius 6. 1. *Qui bona negligunt animi, & corporis appetunt, in tenebris ac morte versantur.* Et paulò antè, *Addicti & servientes voluptatibus, &c. cùm vivere se maximè putant, ad mortem concitatissimè properant.* Eodem libro cap. 21. *Sicut vita perpetua in virtute est, ità mors in voluptate.* Plutarchus λόγ. β'. de Alexandro, Τὸν δὲ Σαρδαναπάλου βίον ἄν τις ἢ πάρον (οὐδὲν γὰρ ὅτιμαι διαφέρειν) θανάτῳ, &c. Dio Chrysostomus (in De regno & tyrannide) de Eodem, Βασιλείας οὐδὲν ἐν αὐτῷ φανῆναι, ἢ μᾶλλον ἢ σκηνῆς τινὶ νεκρᾶν. Theophylactus ad Luc. 16. ea, ἀπέθανε δὲ ὁ πλούσιος, καὶ ἐτάφη· Τῷ ὄντι γὰρ καὶ ζῶν ὁ κατωφρυγμένη αὐτῆς ἦν ἡ ψυχὴ, ὡς πάρον ἀπορέουσα τῆς σάρκα. Aristides in Παραδ. Κατά τι ἀνὴρ τῶν Σμυρναίων ἀμύητος, ὦ ἄνθρωπε, κεῖσαι ζῶν ἔτι μᾶλλον ἢ νῦν γῆς ἐκείνων. Philostratus 1. 6. de adolescente quodam, Ἐν πότοις ἔζη, μᾶλλον δὲ ἀπέθνησκεν. Juvenalis Sat. 8.

Dignus morte perit, cœnet licèt ostrea centum.

Scholiastes, *Sic habendus qui morte dignus est, quasi jam perierit, licèt quotidie copiosè vivat.*

Ibid. ζῶσα τέθνηκεν]

——Illam
Tartareas vivam constat ìnire vias.
——Quid enim status hic à funere differt?
Instar ego hanc vitam mortis habere puto.

Apud Senecam Controvers. 9. 3. Argentarius rhetor, *Quid putatis esse Cestium nisi Cestii cinerem?* Addit Seneca, *Solebat etiam jurare per Manes præceptoris sui Cestii, cùm Cestius viveret.*

Com. 8. Εἰ δέ τις τῶν ἰδίων, καὶ μάλιστα τῶν οἰκείων, ἀπρονοεῖ, ἧττον ἤρνηται, καὶ ἔστιν ἀπίστου χείρων] Lactantius 6. 12. *Qui bonum facit consanguineo, &c. aut nullam, aut certè non magnam laudem meretur, quia facere debet: sítque impius ac detestabilis nisi fecerit id quod ab eo & Natura ipsa & necessitudo exigit.* D. Ambrosius Offic. 1. 32. *Benevolentia à domesticis primùm profecta, id est, à filiis, parentibus, fratribus, per conjunctionum gradus in civitatum pervenit ambitum:* & cap. 30. *Est etiam illa probanda liberalitas, ut proximos sanguinis tui non despicias, &c. melius est enim ut ipse subvenias tuis, quibus pudor est ab aliis sumptum deposcere.* D. Augustinus in de Doctrina Christiana lib. 1. *Cùm omnibus prodesse non possis, his potissimùm consulendum est, qui pro locorum & temporum & quarumlibet rerum opportunitatibus constrictiùs tibi quasi quadam sorte conjunguntur.* Post τὶς autem in contextu nostro subaudi χήρα· nec enim cum eximio Expositore quodam hæc refero ad utrumque sexum: vide suprà com. 4. cujus argumentum paulò interruptum hoc loco resumit. Sic infrà com. 15. de viduis, τινές. Sub ἰδίων, sive *suorum*, verbo etiam servos hîc comprehendi putem. Philo in RESIPUIT NOE, Παρὰ τῷ δεσπόζοντι οἰκίας ἢ πάντης χρὴ τὸ ἀναγκαῖον ἀνῆπται φέροντες· id est, φέροντες. Οἰκῖοι Græcis sunt *consanguinei*, vel, οἱ κατὰ γένος φέροντες· vide Pollucem 3. 1. Petronius *proximas necessitudines* vocavit. Glossæ, *Necessarius*, οἰκεῖος, ἀναγκαῖος. Apuleius 11. *Familiares ac vernula, quique mihi proximo nexu sanguinis cohærebant:* ubi & οἱ ἴδιοι, & οἱ οἰκῖοι designati. Juvenalis,

Exstinctus pariter tota cum prole domóque.

Scholiastes, *Cum omnibus suis, vel* (id est, &) *propinquis, eradicatus est:* dicas Græcè, σὺν πᾶσι τοῖς ἰδίοις καὶ οἰκείοις. Hesychius, Suidas, Auctor de Græcis vocibus pro accentûs ratione sensum variantibus, & Ammonius in Ἀγχιστεῖς, οἰκείων vocem etiam ad affines extendunt: quod ut non impugno, ità hoc loco interpretandum puto de uxoribus & liberis, aut in liberorum locum succedentibus, qui ex omnibus propinquitatis nexu conjunctis nobis sunt vel maximè οἰκῖοι. Οὐ προνοεῖ, *non prospicit* Latinè dicas. In vetere Glossario, Προνοῶ, &c. *provideo, prospicio.* Sic, *alicui prospicuè consulere*, in 1 Apulcii: &, *prospicuè curare alicui*, apud Eundem 11. Vulgatus, *non habet curam.* Ità Hesychius, (qui & fortè hanc sacri Contextûs vocem interpretari voluit,) Προνοεῖ, ἐπιμελεῖται. Hinc & apud Græcos Juris Interpretes, infantes ἀπρονόητοι, de quibus vide Cujacium ad Novell. 153. de Expositis. Τῶν ἧττον ἤρνηται, factis nempe eam fidem destruens quam verbis adserit. Καὶ ἔστιν ἀπίστου χείρων, quia Ethnici (id est ἄπιστοι) suas primùm domos tutantur, suâsque necessitudines fovendas omnibus modis censent. Apuleius de Philosophia, *Necessitudinis & liberorum amor Naturæ congruus est.* Galgacus apud Tacitum, *Liberos cuique ac propinquos suos Natura charissimos esse voluit.* Faustina in Epistola ad Marcum apud Vulcatium Gallicanum, *Non enim pius Imperator, qui non cogitat uxorem & filios.* Cicero 2 de Oratore, *Neque boni est, neque liberalis parentis, quem procreavit & eduxerit, eum non vestire & ornare.*

Idem

Idem in Epist. ad Capitonem, *Suos quisque debet tueri:* & in lib. de Amicitia, *Fructus*, &c. *omnis praestantia tum maximè capitur cùm in proximum quemque confertur.* Plutarchus de Marco Catone, Οὐχ, ὡς τύλαιον ὁι ἰατροὶ φασι τῶ σώματι δεῖν τοῖς μὲν ἀλλοις ὠφελιμώτατον, τοῖς δ' ἐντὸς βλαβερώτατον, ὕτως ὁ δίκαιος ἑτέροις μὲν ὄτι χρήσιμος, αὐτῶ δ' οὐ πολὺν ἰδίαν ἀκτῆσθαι. ἀλλ' ἔοικε ταύτη πεπρῶσθαι τῶ Ἀειρεῖδη τὸ πολιτικὸν, εἴπερ, ὡς ὁι πλεῖστοι λέγουσιν, ἀδὲ σεῖχε τοῖς Δυναστείοις, ἀδὲ παρὼν αὐτὸς καταλιπεῖν περιόυσιν. Homerus de Ulysse,

Κήδετο δ' οἰκήων ὅς κλήσατο. ——

Ubi κήδετο est, περιόυσιν. Iterum Cicero, *Principes* (in officiis accipiendis) *sunt patria & parentes*, &c. *proximi liberi, totáque domus quæ spectat in nos solos: neque aliud ullum potest habere perfugium.* Terentius 1. 1. Andr. de muliere illa,

——*Inopiâ, & cognatorum negligentiâ*
Coacta.——

Ubi Ecgraphius, *Quorum debuerat ope atque auxilio fulciri.* Hinc & apud Poetam præcipuum, inter eos quos apud Inferos pœnæ exspectant, numerantur

——*Qui divitiis soli incubuere repertis,*
Nec partem posuere suis.——

Ubi Servius (Commentatorum utilissimus) *Suis, id est, cognatis & affinibus; hæc enim fuerat apud Majores donandi ratio, non passim profusa.* Idem in Æneæ ad Magum ea lib. 10.

Argenti atque auri memoras quæ multa talenta,
Natis parce tuis.——

Qui in Virgilium declamationes scripsit, sic de hoc loco ait ex persona Æneæ, Improbus es qui aut Regi dones, aut filios exheredes. Cicero ex persona agricolæ rationem cur secuturis ætatibus serat edentis, *Me* (Dii) *non accipere tantummodo à Majoribus voluerunt, sed etiam posteris tradere:* ubi *posteros* par est præcipuè οἰκείους intelligamus.

Ibid. ἢ πίστιν ἥρνηται, καὶ ἔστιν ἀπίστου χείρων] Ità Hierocles ad Carmen aureum de non veris sermonibus, Τῶν ἐυγνώσιαν ἦ λόγων ἠρνήσαντο (evacuant, irritam reddunt) καὶ εἰσὶν ἠλογημένης ψυχῆς φωναί.

Com. 9. Χήρας καταλεγέσθω, &c.] Suidas, hæc Apostoli respiciens, Κατελεγέσθω, καταπεέσθω.

Ibid. μὴ ἔλαττον ἐτῶν ἑξήκοντα] Plutarchus de Lycurgo, Ἀντὶ τῶ τελευτῶντος (βελτῦ) ἔταξε χαδιεῖσθαι ἢ ἄρειον ἀρετῆ κριθέντα τῶν ὑπὲρ ἑξήκοντα ἔτη γεγονότων. Vulgatus hîc, *non minùs annorum sexaginta.* Est quidem in Græco ἔλαττον, non ἐλάττων. Putem eum nihilominus scripsisse, *non minor annorum.* Trajanus in Epistolis Plinii lib. 10. *Eos qui minores xxx annorum sunt:* in l. 8. ff. de Vacat. & excusat. muner. *Major annûm Lxx.* & lib. 5. Apuleii, *Quot jam sit annorum oblita es?*

Ibid. γεγονῦα ἑνὸς ἀνδρὸς γυνὴ]

Quæ timuit sese vinclo sociare jugali,
Postquam primus amor deceptam morte fefellit.

Ibid. γεγονῦα ἑνὸς ἀνδρὸς γυνὴ] Ea quæ verè & ex animi sententia possit dicere,

——*Sat erit mihi cognitus unus.*
Ille meos primus qui me sibi junxit, amores
Abstulit: ille habeat secum, servétque sepulcro.

Glossarium Isidori dictum, *Unicuba, unius viri uxor.* D. Augustinus Confess. 9. 9. de matre Monica, *Fuerat unius viri uxor.* Sic de Ecclesia Cyprianus, *Unam domum novit, unius cubiculi castitatem sancto pudore custodiit.* Nec decebat sanè in re tam laudabili Christianas à feminis Gentium superari. Servius ad Æneid. 3. *Flaminicam non nisi unum virum habere licet.* Horatius Car. 3. 14.

Unico gaudens mulier marito
Prodeat, justis operata Divis.

Seneca Controvers. 1. 2. *Eam sacerdotem facite quæ honestè maneat quod fuit.* Catullus,

Vos unis senibus bona
Cognita bene femina,
Collocate puellam.

Terent. Phorm.

——*Ut cum uno ætatem degeret:*

ubi Donatus, *Quid enim est pudicitia nisi unius viri scientia?* Plautus Mercat.

——*Uxor contenta est, quæ bona est, uno viro.*
——*Contentam uno vixisse marito,*
Nuptarum una est è laudibus eximiis.

Com. 10. Ἐν ἔργοις καλοῖς μαρτυρουμένη] Repete hîc quæ suprà ad cap. 3. com. 7, & 10. ex Senecæ Controversiis adducta: & adde quæ ad Act. 6. 3. & 10. 22. annotata.

Ibid. εἰ ἐτεκνοτρόφησεν] Pollux 3. 3. Ἐπὶ τῶ γάμω τεκνοποιία καὶ τεκνοτροφία Apuleius in Apologetico, *Hâscine gratias*, &c. *matri rependis ob quatuordecim annorum longas alimonias?* Adde Claudianum infrà ad com. 14. adductum. Valerius Maximus, *Parentes nos alendo nepotum nutriendorum debito allegârunt.*

Ibid. εἰ θλιβομένοις ἐπήρκεσεν] Hesychius, ex hoc Apostoli loco, Ἐπήρκεσεν, ἐβοήθησεν. Idem, Ἐπαρκεῖ, χορηγεῖ, βοηθεῖ. In vetere Onomastico, *Sufficio*, Ἐκποιῶ ubi malim ἐπαρκῶ scribi: ità in Glossario, ἐπαρκῶ, *sufficio.* Ἐπαρκεῖν autem cum dativo personæ (tacito rei accusativo) conjunctum, apud probos Scriptores multoties reperire est: quia nec facilè tamen exempla occurrunt in Vulgatis linguæ Græcæ Vocabulariis, non inanem me sumpturum operam putârim, si heic quædam apposuero. Aristophanes in Pluto, Plutarchus in Publicola, Anonymus apud Suidam in Ἄλλως, Philostratus in Herodis, item in Damiani vita, ἐπαρκεῖν τοῖς δεομένοις dixere. Epiphanius hæres. 18. τοῖς ἐνδεομένοις ἐπαρκεῖν. Idem in contra Gnosticos, pro eo quod Act. 20. 34. τοῖς οὖσι μεθ' ἐμοῦ ὑπηρέτησαν αἱ χεῖρες αὗται, habet ἐπήρκεσαν αἱ χεῖρες αὗται. Apud Pollucem 3. 23. habemus πολύδωρος, τοῖς δεομένοις ἐπαρκῶν· apud Suidam (in verbo Ἐπήρκεσεν) ἐπαρκεῖν φιλοσόφοις· apud Theocritum eidyll. κς'. ἐπαρκεῖν τέκνοις· apud Pindarum, ἐπαρκεῖν φίλοις (ità enim, non ὐξαρκεῖν, videtur legendum, cùm & Euripides eodem modo ἐπαρκεῖν φίλοις dixerit.) Est in Excerptis Memnonis τοῖς χρήζουσιν ἐπαρκεῖν· & in senario Græco, ἐπαρκεῖν ξένοις· apud Basilium in De vera Virginitate, ἑαυτῶ ἐπαρκεῖν· apud Eundem Homil. in famem & siccitatem, ἐπαρκεῖν χρείαις· & Homil. εἰς τὸς πλουτῶντας, τοῖς αὐτῶσιν ἐπαρκεῖν, in fragmentis Diodori Siculi, τοῖς δεδεμένοις ἐπαρκεῖν· apud Plutarchum in De amici & adulat. discrim. πολλοῖς ὠρκεῖν, ubi & melius ἐπαρκεῖν reponas: sic enim in Ejusdem Δαμυθικῶ, τοῖς ἄλλοις ἐπαρκεῖν, & in libro De sui laude, τῆ φιλοδοξίᾳ ἐπαρκεῖν· nec aliter Marcianus Heracleota in Periegesi, Arrianus 3. 26. in Epictetum, Xenophon in Oeconomico, item 1. 2, & 5. Memorabilium, Plutarchus in Artaxerxis vita, & Dio in Augusti rebus.

Ibid. εἰ παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ ἐπηκολούθησεν] Sic Colossi. 1. 10. ἐν παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ καρποφορεῖν. Ἐπακολουθεῖν heic est, occasiones benefaciendi sectari, curare nè elabantur. Ità Seneca 4. 13. de Benef. *Quare dat vir bonus? nè non det: nè occasionem benefaciendi perdat:* & ibidem 7. 4. de εὐκαιρίᾳ, *Huic uni imminens & opperiens, nè qua se fugeret occasio*, &c. & Suetonius de Nerone loquens, ad pravas nondum artes deflexo, *Neque liberalitatis, neque clementiæ, neque comitatis exhibendæ ullam occasionem omisit.* Glossæ, *Sectatur*, &c. ἐπακολουθεῖ. Glossæ aliæ, Ἐπακολουθῶ, *insequor, subsequor, sector, adsector.* Glossæ Mss. (in Biblioth. Florent.) ad hunc Pauli locum, Ἐπηκολούθησεν, ἐκοινώνησεν, ὑπηρέτησεν.

Com. 11. ὅταν καλαστριωιάσωσι τῦ χειστοῦ] Pro, ὅταν στριωιάσωσι χῖ τῦ χειστοῦ. Sic apud Jacobum 2. καταχαυχᾶται ἔλεϑ κείσεως· i. e. καυχᾶται χῖ κείσεως. Suidas, Καταστριωιᾶν, ϑωικῶ. Glossæ jam dictæ Medic. Καταστρηνιάσωσι, καταβλακεύσωσι, καταθρυφῶσι. Est vox tantundem valens ac σπερῆν ἰωίας. Non dissimili nec sensu nec figurâ Clemens Stromat. β'. ἐποσκιρτᾶν τ ἀληθείας dixit: *in deliciis ac luxuriis versari adversus Dei benevolentiam*, Irenæus 3. 44. &, *aberrare à disciplina Legis, & vincula abrumpere*, 5. 23. Lactantius. Habemus etiam metaphoricè apud Hesychium, Στριωιᾶν, τὸ διὰ πλύτε ὑβρίζειν. Vulgatus, *cum luxuriatæ fuerint in Christo*: at ille fortè *in Christum* scripsit: quomodo & videtur legendum.

Ibid. γαμεῖν θέλωσι] Theano, Οὐ φορητὴ νέαις ἡ χηρεία. Apuleius de Pudentilla sua, *Non libenter in ipso ætatis suæ flore tamdiu vidua*. Tacitus Annal. 14. de vidua Agrippina, *Invidiam, & preces orditur, subveniret* (Tiberius) *solitudini suæ; habilem adhuc juventam sibi*, &c. Adde quæ infrà ad com. 14. ex Tertulliano adducenda.

Com. 12. Ἔχεσαι κέμα· ὅτι τ πρώτλω πίσιν ἠθέτησαν] Damnatæ, saltem damnandæ, ut milites desertores: in iis enim, πίσιν ἠθέτησαν, ad secularem militiam heic alludsum putem. D. Augustinus de militibus loquens, Serm. 1. Fest. Pentecost. *Sacramentis obligantur, & Dominis suis fidem se servaturos profitentur. Fidem* heic apud Apostolum intellige Christo (id est, Ecclesiæ) datam, de perpetua viduitate servanda. Matrimonium Paulus non improbat, nuptias autem post votum factum de non ampliùs nubendo. Idem Augustinus in Psal. 75. *Vidua quæ jam sic pervenire voluerat, voluit nubere: hoc voluit quod licuit ei quæ nupsit; sed illi non licuit, quòd de suo loco retrò respexit.* Et paulò antè, *Nescio quæ castimonialis nubere voluit: quid voluit? quod & virgo qualibet, quod & mater ipsius: aliquid mali ergò voluit? mali planè: quare? quia jam voverat Domino Deo suo.* Contrariæ hujusmodi viduis de quibus Paulus, sunt χῆραι τὴν πίσιν σωφρονῦσαι, in Polycarpi ad Philippenses Epistola. Τῶ πρώτλω πίσιν ἀθετεῖν heic, ut Apocal. 2. 4. τ ἀγάπλω πρώτλω ἀφιέναι. Ἠθέτησαν, *irritam fecerunt*. In Glossis, Ἀθετῶ, *reprobo*. Ἀθετεῖν πίσιν autem est & in Diodori Siculi fragmentis.

Com. 13. Ἅμα ἡ ἀργαὶ μανθάνυσι περιερχόμεναι τὰς οἰκίας] Ambulatrices esse: quod vitii genus vel villico Cato posse objici noluit. Sedulius ad illa 1 Thess. 5. UT QUIETI SITIS: *Quidam enim eorum inquieti per diversorum domos discurrebant.* Phædrus,

Est ardelionum quædam Romæ natio,
Trepidè concursans, occupata in otio,
Gratis anhelans, multa agendo nil agens,
Sibi molesta, & aliis molestissima.

Seneca de Tranquill. animi cap. 12. *Circumcidenda est concursatio, qualis est domos*, &c. *pererrantium. Horum si aliquem exeuntem domo interrogaveris, Quò tu? Quid cogitas? respondebit tibi, Non mehercule scio, sed aliquem videbo*, &c. *Inconsultus illis vanisque cursus est, qualis formicis per arbusta repentibus: quæ in summum cacumen, deinde in imum inanes aguntur.* Latè autem in sequiore sexu ista intemperies dominatur. Apud Plautum illa in Casina, Sc. *Obsignate*,

Ego huc transeo in proximum ad meam vicinam,

ad garriendum nempe. In ejusdem Milite,

——*Te alloquor vitii probrique plena,*
Quæ circum vicinas vagas.——

Ubi commodè ejusmodi discursatricem dixit *probri plenam*. Hieronymus ad Demetriadem, *Ut taceam de cæteris quarum importuna visitatio & se & alias infamat.* Adde Euripidis locum ad Tit. 2. 4. adductum. In Solomonis Gnomologico, 7. 11. Ἐν δικῳ ἀχ ἡσυχάζυσιν οἱ πόδες αὐτῆς, &c. ἔξω βέμβεϑ, &c. De tali Hesychius, Λαπίσια, βεμβομένη, &c. Θέλ σα εὐωχεῖσθαι. Philo in περὶ τῦ μίσθωμα, &c. Περιεκδημῶν, μύρων ἐυωδεςάτων ἐποπίνοσα, τ ἀγορᾶν οἰκίαν νομίζυσα. Talis Epicharmo apud Stobæum γυνὴ φιλέξοδϑ, Theognidi περίδρομϑ. Sirachidis 9. 3. in Latino, *multivola*. De viduis autem, ut hoc loco Paulus, ità scribit Hieronymus, *Solent jugo servitutis excusso, agere se liberiùs, adire balneas, volitare per plateas*: & hinc apud Eundem ad Furiam, *viduarum libertate circumferri*: Unde & Ignatius ad Philadelphenses, Αἱ χῆραι μὴ ῥέμβαι, &c. μὴ περιτροχάδες. *Viduam vagam* habemus & in Dialogo 2 Sulpitii Severi. Contrariâ Judith vidua virtute conspicua erat: vide Judithæ 8. 6. Ἀργαὶ μανθάνυσι, pro ἀργίαν μανθάνυσι, vel, ἀργὰς θῆ μανθάνυσι· quod non est cur quis dubitet an sit Græcè dictum. Euripides Medeâ,

Χρὴ δ' ὅπῳ ὅστις ἀρτίφρων πέφυκ' ἀνὴρ,
Παῖδας περισσῶς ἐκδιδάσκεσθαι σοφός.

Id est, σοφίαν, vel σοφὸς θῆ. Lucianus Charonte, Τὰς κεφαλὰς ἐπότμες, &c. ὡς εἰδῶσιν ἄνθρωποι ὄντες· pro ἀνθρώπυς ἑαυτὸν θῆ. Plutarchus in De liber. educ. Μαθέτω γνώμης διαμαρτάνων. Philo in περὶ κοσμοπ. Τὰ μνόμυα ἑδένι πρῶτον οἰκεῖα πέφυκεν ἢ τύτῳ, χαίροντα μὲ ἡδονῇ, τ δ' ἐναντίαν ἀλγηδόνα δυχεραίνοντα· pro χαίρειν, & δυχεραίνειν. Sic apud Suidam in Θεοδόσιϑ, βασιλεὺς ἐλπίζων. Invenio & apud Latinos idem genus loquendi. Martialis,

Fac discat citharœdus aut choraules.

Quod non intelligens Gulielmius, Verisimil. 3. 19. *fac hiscat* reponebat. Scholiastes vetus Juvenalis ad Sat. *Didicit à patre luxuriosus & gulosus*: id est, gulam & luxuriam vel luxuriari, & gulonem agere.

Ibid. ὐ μόνον ἡ ἀργαὶ, ἀλλὰ κ φλύαροι] Nil mirum garrulas fuisse quæ otiosæ erant. Ammianus Marcellinus lib. 28. *Horum domos otiosi quidam garruli frequentant.* Euripides Hippolyto,

Μαχραί τε λέσχαι κ σχολὴ, τερπνὸν κακόν.

Idem Iphigeniâ in Aulide, de exercitu,

——Ἀργὸς ὢν σφῶ οἴκοθεν,
Λέσχας πονηρὰς κ κακοσήμυς φιλεῖ.

Philo de plebe Alexandrina, Ἀργῶν ὄχλϑ, κ σχολάζων· & pòst, πλῆθϑ ὀπτησδικὸς γλωσσαλγίαν, &c. Hinc apud Plinium lib. 1. epist. 22. *fabulationibus longis suum*, &c. *otium delectare.* Bene lib. 1. cap. 11. Columella, *Nihil agendo homines malè agere discunt.*

Ibid. φλύαροι]

Inter femineas noctésque diésque cathedras
Perstant, atque aliqua semper in aure sonant.

Sermocinatrices immodicæ Apuleius diceret. Apud Plautum illa de toto sexu suo in Aulularia, Sc. *Scire velim*,

——*Haud falsa sum nos odiosas haberi,*
Nam multùm loquaces meritò omnes habemur.

Achilles Tatius lib. 5. Φιλόμυσον τὸ πρ γυναικῶν ῥόϑ. Euripides Phœnissis,

——Ἡδονὴ δέ τις
Γυναιξὶν ἥδεν ὑμᾶς ἀλλήλαις λέγειν.

Idem de mulieribus loquens apud Aristophanem Thesmophor.

Τὰς οἰνοπότας, τὰς περιδόπδας, τὰς λάλας.

Fulgentius Mythol. 1. *Mulierum verbalibus undis causidici cedunt, & Grammatici mutiunt, Rhetor tacet, & clamorem præco compescit.* Senex apud Cæcilium Statium de uxore sua apud Gell. 2. 23.

——*Nunc credo inter suas*
Æquales & cognatas sermonem serit, &c.

Juvenalis 6.

——*Famam rumoréque illa recentes*
Excipit ad portas: quosdam facit esse Niphaten
In populos, magnóque illic cuncta arva teneri
Diluvio, mutare urbes, subsidere terras,
Quæcunque in trivio, cuicunque est obvia, narrat.

Ubi

Ubi & φλυαρὰν & περιεργομένους habemus. Contrà de sobria & prudenti Simonides,

Οὐδ' ἐν γυναιξὶν ἥδεται καθημένη,
Ὅστις λέγουσιν ἀφραδίσιος λόγους.

Et Clemens Stromat. 2. Προὐργιαίτερον τιθεμένη τὴν ἀκαίρου φλυαρίας τὴν οἰκείαν. Φλύαροι heic *nugaces* Erasmo, nec aliter in Onomastico: bene & Vulgat. *verbosæ*. Glossarium, φλύαρος, *garrulus, verbosus*: aliud Glossarium, *Verbosus*, ἀδόλεσχος, φλύαρος.

Ibid. φλύαροι] *Leves, futiles, & importunæ locutrices*, si loqui verbis Gellii licuerit. Hesychius, Ἐφλυήρει, ἐλήρει, ἐμωρολόγει. Bene autem & hoc vitium, ut otiositati, ità & discursationi conjunctum. Apud Epicharmum jam laudato Stobæi loco, γυνὴ λάλος, ἢ φιλέξοδος. Hieronymus in Epistolis, *Garrulum nescio quem*, &c. *circumforaneum*.

Ibid. καὶ περίεργοι] *Curiosæ*, id est, de alienis negotiis scisciatrices. In Sticho Plautina, Sc. *Famem*,

Sed curiosi sunt heic complures mali,
Alienas res qui curant studio maximo.

Seneca de Tranquill. animi, cap. 12. *Ex hoc malo* (otiosam per aliorum domos discursationem, quam & heic Apostolus intelligit) *dependet illud teterrimum vitium auscultatio, publicorum secretorúmque inquisitio, & multarum rerum scientia, quæ nec tutò narrantur, nec tutò audiuntur. Otiosis nil esse curiosius*, dixit & Plinius lib. 9. ep. 32. In Glossis, Περιεργάζομαι, *scisciter, otiosè ago*. Optimè, *otiosi* enim sunt & *scisciatores*: vide suprà notata, ad ea, ὁ μόνον ἀργοὶ, ἀλλὰ καὶ φλύαροι· nisi pro *otiosè ago*, malueris reponere *odiosè ago*: scisciatores enim *odiosi* vocari solent, id est, molesti. Apuleius 8. *Odiosus emptor aliud ex alio non desinit quærere*; id est, scisciari: ad quem locum annotata confer.

Ibid. φλύαροι καὶ περίεργοι] Vulgat. *verbosæ & curiosæ*: credas desumpta ex Apuleio, qui lib. 5. *avem verbosam & curiosam* dixit. Solent autem hæc duo vitia mutuò fovere se. Donatus in Hecyram Terentii, *Curiositas signum est loquacitatis*: unde & Hesychius, πολύμυθον, non tantùm φλύαρον exponit, sed & περίεργον. Plutarchus in περὶ πολυπραγμοσύνης, Τῇ πολυμαθίᾳ (πολυμαδίαν ibi id vocat quod heic Paulus περιεργίαν) τὴν πολυλογίαν (quod heic φλυαρία) συμβαίνει ἕπεσθαι. Idem in περὶ ἀδολεσχίας, Τῇ δ' ἀδολεσχίᾳ καὶ ἡ περίεργία, κακὸν οὐκ ἔλαττον, πεφυκυῖα πολλὰ δὲ ἀκούειν θέλουσιν ἵνα πολλὰ λέγειν ἔχωσιν.

Ibid. λαμβάνουσι τὰ μὴ δέοντα] Sic 2 Maccab. 12. 14. λαμβάντες ἃ μὴ θέμις, & Tit. 1. 11. διδάσκοντες ἃ μὴ δεῖ ad quem locum plura. Qualia autem & cujusmodi heic sint τὰ μὴ δέοντα, intelligere est ex his Hieronymi de hujusmodi feminis in ad Eustochium Epistola, *Istiusmodi hortari solent, & dicere, Mi catella, rebus tuis utere, & vive dum vivis: numquid filiis tuis servas?* & ibidem, *Nulla illis nisi ventris cura est, & quæ ventri proxima: vinosa atque lascivæ quidvis mali insinuant, & ferreas quoque mentes ad delicias emolliunt.*

Com. 14. Βούλομαι οὖν νεωτέρας χήρας γαμεῖν] Nè quæsitum aliunde vagentur. Plutarchus de matrimonio loquens, in De liber. educ. Δεσμὸς γὰρ ἡ νεότης ἀσφαλέστατος. Ignatius, at de sexu nobiliore, in Damascenì parallelis, Τοῖς νεωτέροις ἐπίσχεπτε γαμεῖν πρὸς διαφθορὰν εἰς ἑταίρας. Virgilius 4. *Ægrapo animi*: ubi Servius, *Ægram ad morbum animi referas*: id est, ut stultitiam judicet *in juventa ætate nuptiis abstinere*.

Ibid. τεκνογονεῖν] Claudianus,

Nascitur ad fructum mulier, prolemque tuendam.

In l. 2. Cod. de indicta viduit. *Mulieres ad hoc Natura progenuit, ut partus ederent.* Et hunc finem Apostolus vult intueri eos qui iterant conjugium. Non mirum autem id præcipi Christianis quod hominibus vel inter Paganos sobriis in rei talis aggressione solebat animo obversari. Plinius ad Trajanum scribens, *Liberos habere concupisco*, &c. *sicut potes duobus matrimoniis meis credere.* Virgilius 4. *Nec dulces natos*, &c.—— ubi Servius, *Propter liberos, quæ fuit causa secundi matrimonii.* Imò matrimonium D. Augustino (lib. contra Manichæos 19.) ideo dictum esse creditur, quòd femina ob id potissimùm nubere debeat, ut mater fiat. Plutarchus in vita Numæ, Ὡς δ' ἐδέησεν ἄλλο γαμουμένων ἢ τὸ τεκνώσιος ἔργον. Quod ἔργον cùm parùm prosperè succederet Theosebio philosopho, dato annulo temperantiæ uxori suæ, fecit potestatem ei aut diviso deinceps toro habitandi secum, aut, si id minùs placeret ei, cum alio nubendi. Damascius apud Photium cod. 242.

Ibid. οἰκοδεσποτεῖν] Hâc voce significari solet jus illud quod in recèns nuptas transibat, cùm primùm domos maritorum ingrederentur. Hinc οἰκοδέσποιναι Græcis, & *Dominæ* apud Latinos. Plutarchus Quæst. Rom. §. 30. formulam illam, Ὅπου σὺ Γάϊος, ἐγὼ Γαΐα, inter alios exponendi modos sic explicat, Ὅπου σὺ Κύριος καὶ οἰκοδεσπότης, κἀγὼ κυρία καὶ οἰκοδέσποινα. Virgilius 6. *Dominam Ditis*: ubi Servius, *De Græcis tractum, qui uxorem δέσποιναν dicunt.* Vetula apud D. Augustinum Confess. 9. 8. ad filiolas heri sui, *Cùm ad maritos veneritis factæ Dominæ apothecarum & cellariorum*, &c. Theano Pythagorica, Ταῖς νεωτέραις ὑμῶν (Apostolus heic, βούλομαι νεωτέρας γαμεῖν) ἡ μὲν ἐξουσία παρὰ τὸν νόμον δέδοται τοῦ οἰκεῖν ἅμα τῷ γαμεῖσθαι· ubi pro οἰκεῖν, malim ὄικων vel οἰκιῶν ἄρχειν, legi: id est, οἰκοδεσποτεῖν. Ità & in Epithalamio Juliæ Catullus,

En tibi domus & potens
Et beata viri tui,
Quæ tibi sine serviat.

Tibullus 1. 5. de Delia sua,

Illa regat cunctos, illi sint omnia cura:
Et juvet in tota me nihil esse domo.

Apud Apostolum autem τὸ οἰκοδεσποτεῖν non nudam tantùm matrumfamilias potestatem, sed & ejusmodi potestati curam adhærentem designat. Auctor De causis corr. eloqu. de melioribus rei Romanæ temporibus agens, *Sum cuique filius* (erat) *casta ex parente natus*, &c. *cujus præcipua laus erat tueri domum, liberis inservire.* Columella in Præfatione lib. 12. *Apud Græcos, & mox apud Romanos, usque in patrum nostrorum memoriam, ferè domesticus labor matronalis fuit: tanquam ad requiem forensium exercitationum omni curâ depositâ, patribusfamilias intra domesticos penates se recipientibus.* Quibus simillima ad 2 Tim. 4. apud Theophylactum leguntur. Ovidius Trist. 4. 15. ad uxorem suam,

——*Rerum sola es tutela mearum,*
Ad te non parvi venit honoris onus.

Id est, onus οἰκοδεσποτείας.

Ibid. οἰκοδεσποτεῖν, μηδεμίαν ἀφορμὴν διδόναι, &c. λοιδορείας χάριν] Notemus conjunctionem istam. Apuleius de fullonis cujusdam uxore lib. 9. *Secundo rumore gloriosa, larem mariti pudicè gubernabat.* Apostoli verbis vertas, μηδεμίαν ἀφορμὴν διδοῦσα λοιδορείας χάριν, οἰκοδεσποτεύειν. In Latino Tobiæ 10. 13. de patre & matre Saræ marito destinatæ, *Dimiserunt ire, monentes eam*, &c. *regere familiam, gubernare domum, & seipsam irreprehensibilem exhibere.*

Ibid. μηδεμίαν ἀφορμὴν διδόναι τῷ ἀντικειμένῳ λοιδορείας χάριν] Παρεισδύσιν συκοφαντίας τοῖς φιλολοιδόροις ὑποτειχίζειν, ut Proclus, at in re alia, in De Fide locutus. Hesychius, Ἀφορμὴ, &c. αἰτία.

Ibid. μηδεμίαν ἀφορμὴν διδόναι τῷ ἀντικειμένῳ λοιδορείας χάριν] Plaut. Stich.

——*Ut per urbem cùm ambulant,*
Omnibus os obturent, nè quis meritò maledicat sibi.

Hoc, μηδεμίαν ἐγκλήματος ἀφορμὴν διδόναι, lib. 1. vocat Diodorus Siculus: &, ἐκκόψειν ἀφορμὴν τὴν ἀφορμὴν θελόντων, 2 Cor. 11. 12. Apostolus noster. Ignatius ad Trallianos, Μὴ ἀφορμὰς δίδοτε τοῖς ἔθνεσιν· nimirum, λοιδορείας χάριν. Simile apud Isocratem ad Nicoclem, Ὥσπερ, &c. πολιτεύου, ὥστε μηδ' ἂν τις βάλῃ διαβάλλειν, ῥᾴδιον ᾖ. Ἀφορμὰ μὲν, prætextum, vel occasionem rumorum fabularúmque. Quintilianus Declam. 306. de femina, &, ut heic, de nuptiis agens, *Cur in fabulas eat? cur habeant materiam maligni?*

ligni? materiam (sive ἀφορμὴν) λοιδορίας nempe. Seneca Controvers. 2. 7. *Adversùs omnes illecebras, atque omnia delinimenta, &c. est veluti solum ac firmamentum in nullam incidisse fabulam:* μηδεμίαν λοιδορίας ἀφορμὴν διδοὺς. Id optimè nuptiis cavetur, quas ideirco heic Paulus indulget. Annal. 4. Tacitus de Agrippina, *Subveniret* (Cæsar) *solitudini, daret maritum: habilem adhuc juventam sibi, neque aliud probis quàm ex matrimonio solatium:* ubi *probas* verbis Apostoli dicas quæ μηδεμίαν ἀφορμὴν διδόναι θέλουσι λοιδορίας χάριν. Apud Senecam Controvers. 2. 6. ille, *Uxorem maturè duxi, &c. quod ad omnem me tutum fabulam præstitit.* Tertullianus ad Uxorem, 1. 4. *Carnis concupiscentia ætatis officia defendit, &c. dicit virum necessarium sexui, & auctoritatis & solatii causâ, & ut à malis rumoribus* (λοιδορίας) *tuta sit.* Μηδεμίαν ἀφορμὴν τῷ ἀντικειμένῳ διδόναι, heic, ut τῷ φθόνῳ ἀφορμὴν ὑ διδόναι, lib. 13 Diodori Siculi: &, *nullam occasionem dare*, apud Suetonium in Vita Caligulæ. *Sermoni obtrectatorum locum non relinquere*, Cicero in pro Flacco dixit: *nullam obscœni rumoris in se fabulam dare*, Hieronymus ad Heliodorum, & 2 contra Jovinianum. Lucianus Jove Tragœdo, Μὴ παρέχῃς τῷ συκοφάντῃ τούτῳ ἀφορμὰς διαβάλλειν. E converso in ejusdem Piscat. τοῖς κατηγορεῖν θέλουσιν ἀφορμὰς παρέχειν· quod heic διδόναι. Apud Plutarchum in Themistoclis Vita, τοῖς ἐχθροῖς ἀφορμὰς παρέχειν· id est, (ut lib. 1. Diod. Siculi,) τοῖς ἐχθροῖς κατηγορίας ἀφορμὴν δεδιδόναι· ubi meliùs (ut in jam ex Eodem adductis locis) διδόναι legas. Ità, τοῖς τ φιλοσοφίας καθαπτομένοις βλασφήμοις ἀφορμὰς διδόναι, in Laertii Bione. *Materiam sermonum detrahere volentibus dare*, apud Ciceronem ad Quintum fratrem: *sermonem* (id est, materiam sermonis) *dare*, apud Eundem 9. 3. Famil. & apud Petronium, etiam in impudicitiæ argumento, *locum sermonibus dare.* Ὁ ἀντικείμενος heic, non est, ut 2 Thess. 2. 4. diabolus, sed è Judæis vel Gentibus obtrectator quispiam. In Glossis, Ἀντικείμενος, *adversarius, obtrectator.* Tit. 2. 8. ὁ ἐξ ἐναντίας dicitur: ubi & μηδὲν φαῦλον ἔχων λέγειν, est, quod μηδεμίαν λοιδορίας ἀφορμὴν, Apostolus hoc in loco vocat.

Com. 16. εἰ δέ τις πιστὸς ἢ πιστὴ, &c.] Recentior operosè, *si quis, aut si qua fidelis.* Vulgat. *si quis fidelis*, & plenè & eruditè. Verbum enim *si quis* tam feminam quàm masculum complectitur; l. 1. ff. de V. S.

Ibid. καὶ μὴ βαρείσθω ἡ ἐκκλησία] Immerito sumptu non oneretur Ecclesia. Justinianus Novell. ξζ'. ex hoc Pauli loco, καὶ λαπάνας τ ἐκκλησίαν βαρύνειν. Ità λαπάνας καὶ δαπανεῖν βαρύνειν, Plutarchus in Catonis Vita: λαπάνην τὸ κοινὸν βαρύνειν, in Fragmentis Dionis Cassii: *cibum patrimonio gravem*, Seneca cap. 1. de Tranquill. & *graves censibus unciones*, (id est, λαπάνην τ οὐσίαν βαρούσας) Hieronymus ad Demetriadem.

Ibid. ἵνα τ ὄντως χήρας ἐπαρκέσῃ] Interpres Nicomacheorum 4. 1. §. 11. de verè liberali, Οὐδὲ τοῖς τυχοῦσι διώσει, ἵν' ἔχῃ διδόναι δι' ὃν, καὶ ὅτι. Trajanus apud Plinium junior. Prusæensibus novi balnei institutionem eâ lege indulget, nè minus illis in posterum fieret ad necessarias erogationes.

Com. 17. Οἱ καλῶς προεστῶτες πρεσβύτεροι τιμῆς διπλῆς ἀξιούσθωσαν] Προεστῶτες sunt qui 1 Thess. 5. 12. προϊστάμενοι. Glossæ, Προεστὼς, *præpositus, præditus.* Ibidem, Προέσχηκεν ἀρχῆς, ἤτοι ἐξουσίας· *præductus est*, lege, *præditus est*, ut olim ad Apuleium monuimus. Varro 1. 1. de R. R. de mancipiorum rusticorum præfectis, *Ad injiciendam his voluptatem præfectura honore aliquo habendi sunt.* Τιμὴ hoc Apostoli loco exponas licet & quæ ad victum spectant, & quæ in convictu exhibetur reverentiam. In priore (quæ minùs obvia) significatione, Sirachides 38. 1. Τίμα τ ἰατρὸν, & statim, πόμα λήψεται· Matth. 15. 6. καὶ ὐ μὴ τιμήσει τ πατέρα αὐτοῦ· vide & Act. 28. 20. Ephes. 6. 2. Suidas, Πρεσβεῖα, τιμὰς, γέρα. Hesychius, Ἀπὸ τούτου (πρεσβεία) οἱ πρεσβύτεροι ἔντιμοι. Sic vox *honoris* occurrit apud Latinos. Scribit Cicero Epist. famil. curâsse se ut medico *honos* haberetur. Sedulius ad com. 3 hujus capitis, *Honora viduas necessaria iis præbendo:* quibus adde quæ jam statim ponemus è Tertulliano. Sensus sensui loci istius non absimilis citato ad Thessalonicenses loco: ubi rogat eos τὸν ἐν ὑμῖν κόπον εἰδέναι· id est, ità agnoscere eos ut nil illis defieri patiantur. Poteris & διπλοῦν τιμὴν, honorem binarum partium intelligere. Tertullianus cap. ult. contra Psychicos, *Duplex apud te præsidentibus* (προεστῶσι) *honor binis partibus deputatur.* Varro De ling. Lat. lib. 4. *Duplicarii dicti quibus ob virtutem duplicia cibaria ut darentur institutum.* Lucianus Cronosolone, Τοῖς πεπαιδευμένοις διπλάσια πάντα παμπόλλου ἄξιον τὸ σωφρονεῖν ἡγοῦ. Τιμῆς διπλῆς ἀξιούσθωσαν, ut apud Julianum Misopog. qui (Platonem 5 De legibus imitatus) διπλασίας τιμῆς ἄξιος dixit: ut è converso Thucydides, ζημίας διπλασίας ἄξιοι.

Ibid. μάλιστα οἱ κοπιῶντες ἐν λόγῳ καὶ διδασκαλίᾳ] Οἱ τῇ τοῦ λόγου διακονίᾳ προσκαρτεροῦντες· ut Act. 6. 4. Repetendum in Contextu autem, τιμῆς διπλῆς ἀξιούσθωσαν. Julianus in Epistolæ fragmento, & de Sacerdotibus agens, Πρεσβύσι πάντων, καὶ ὑπερέχουσι, δίκαιον ἦν ὑπαρχόντων αὐτοῖς ἐκ παλαιοῦ, εἰ μὴ καὶ πλέον ἢ τοῖς πολιτικοῖς ἄρχουσι τιμᾶν. Οἱ ἐν λόγῳ κοπιῶντες sunt qui Eusebio 7. 13. τῷ λόγου προεστῶτες. In Paulo (cum insigni Viro) intelligendi heic ὦν διὰ δυοῖν nullam necessitatem video: infrà enim 6. 3. & ad Titum 2. 7, 8. habemus διδασκαλίαν & λόγον, ut res distinctas.

Com. 18. βοῦν ἀλοῶντα ὐ φιμώσεις] Φιμοῦν, est quod Plinius, itidem de bobus agens, *fiscellis capistrare* vocat. Res huic usui aptata Græcis, φιμὸς, πίγανος, & πανσικάπη. Videndi Suidas, Pollux, & Hesychius. Ad sensum Pauli Artemidorus 3. 3. de sacrificulis tractans, Τὰς ἀπ' ἀνδρῶν ἀπαρχὰς τὸ ἔθος ἐπιτρέπει αὐτοῖς λαμβάνειν, καὶ τρόπον τινὰ ὑπ' ἀνδρῶν τρέφονται.

Ibid. ἄξιος ὁ ἐργάτης τ μισθ αὐτ] Euripides Rhæso;

——Πονοῦντα δ' ἄξιον
Μισθὸν φέρειν.——

Vide Matth. 10. 10.

Com. 19. Κατὰ πρεσβυτέρου κατηγορίαν μὴ παραδέχου] Hieronymus ad Rusticum, *Non est facilè de provecta ætate credendum, quam & vita præterita defendit, & vocabulum dignitatis honorat.* Vide Canon. 8. in Cod. Canonum Ecclesiæ Africanæ: ità & Chrysostomus accepit. Ambrosius (à quo dissentio) ad honorem presbyteratûs, non ad hominis ætatem retulit.

Ibid. ἐπὶ μὴ ἐπὶ δυσὶν ἢ τρισὶν μαρτύρων] In Canonibus Apostolorum dictis, Εἰς μαρτυρίαν τ καθ' ἑκάστου αἰρέσεως μὴ παραδέχεσθαι, ἀλλὰ μηδὲ πρὸ ἑνὸς μόνου· ἐπὶ στόμα καὶ δυὸ ἢ τριῶν μαρτύρων πᾶν ῥῆμα σταθήσεται.

Com. 20. Τοὺς ἁμαρτάνοντας ἐνώπιον πάντων ἔλεγχε] Τοὺς ἁμαρτάνοντας expone in peccato persistentes, & qui privatâ correptione neglectâ, publicè arguendi. Seneca, *Objurgatio te primùm secreta, deinde publica emendare tentabit.* Vel ἁμαρτάνοντας intellige vitiis conspicuis notabiles, & quorum exemplo alii ad peccandum trahuntur: quasi diceret,

Si quis est dignus culpari quòd malus, aut fur,
Quòd mœchus, ganeo, aut sicarius, aut alioqui
Famosus, multa hunc cum libertate notes tu.

Nec solùm nota eos, sed & ἐνώπιον πάντων. Sic Ananiam Jeremias in sacerdotum totiúsque populi conspectu redarguit, & idem hic Paulus Petrum Galat. 2. 14. ubi & ἔμπροσθεν πάντων· ad quem locum & Sedulius, *Dum enim coram omnibus culpa commissa fuit, coram omnibus argui debuit.* Bene autem ἐνώπιον πάντων, nam &

Invitat culpam qui peccatum præterit:

& *animadversiones quò notiores sunt, plùs ad exemplum emendationémque proficiunt*, Senec. de Ira 3. 19. Chrysostomus homil. in Oziam, Οἱ σοφοὶ ἰατροὶ ὅταν σκοπῶσι μέλλωσι τέμνειν μέλη, &c. ὐκ εἰς γωνίαν καλοῦντες τ κάμνοντα, τοῦτο ποιοῦσιν, ἀλλ' ἐν μέσαις αὐτὸν προάγοντες ἀγορᾶις, καὶ διάφορον ὂν τ πειόντων ἀπεικάσαντες, οὕτω τ τιμὼ ἐπάγουσι. Ἔλεγχε hîc, cum libertate nota, ut Horatium jam loquentem audivimus. Glossæ MSS. ad hunc locum in Mediceâ biblioth. Ἔλεγχε, μὴ σοφοδείπνους δόκιμαζε. Τὸν ἁμαρτάνοντα ἐλέγχειν dixit & Lucianus in Solœcista.

Ibid.

Ibid. ἵνα καὶ οἱ λοιποὶ φόβον ἔχωσι] Philo in de Principis creatione, Τοῖς ἑτέρων παθήσεσιν ἀνθρωποι σωφρονεῖν διδάσκουται. Chrysostomus jam citato loco, Ποιᾶσι δὴ (medici nempe) τοῦτο, οὐχὶ τὰς ἀνθρωπίνας ἐκπομπεύῃ βελόμενοι συμφορὰς, ἀλλὰ τοὺ ὁρῶντας ἐν ἀλλοτρίοις παθήμασι σώφρονας πολλῷ τὰ ἰδίας ὑγιείας ποιεῖσθαι τὴν προνοιαν. In l. 6. § 1. ff. de re milit. *Qui in acie prior fugam fecerit, spectantibus militibus* (quod hoc ἐνώπιον πάντων) *propter exemplum capite puniendus est.* Vide & l. bona fides. l. 6. § 2. ff. de pœn. & l. 28. § 15. eod. Sic in Excerptis Diodori, de Astyage, Τὸς τὰ φυγῆς αἰτίους ἅπαντας ὁπλίξας ἀπέσφαξε, νομίζων τῇ τούτων τιμωρίᾳ τοὺ ἄλλους ἀναστάσεν ἀνδρὰς ἀγαθὰς ἐν κινδύνοις γενέσθαι. Apud Lucianum in Revivíscentibus, Χρήσιμον καὶ πρὸς ἐκείνους τὸ τοιῦτον, &c. εἰ διδάσκοιντο αὐτὸν κολαζόμενοι, ὡς μηδὲ ἄλλος τις ἔτι καταφρονοίη φιλοσοφίας. Apud Eundem in Gymnas. malos cives in scena (q. d. ἐνώπιον πάντων) notare permissum est, Αὐτῶν τε ἐκείνων χάριν, &c. καὶ ἅμα πολλῶν, ὡς φεύγοιεν τὰ ἐπὶ τοῖς ὁμοίοις ἔλεγχον. Notetur etiam quàm aptè hoc loco Apostolus φόβον ἔχωσι dixerit. Philo in de Legat. ad Caium Imper. Αἱ ἑτέρων τιμωρίαι τοὺ πολλοὺς βελτιοῦσι, φόβῳ τὰ μὴ παρεπλήσια λαβεῖν. Dio Cassius, Ἵνα οἱ ἀδικοῦντές τι, &c. ἐλεγχόμενοι κολάζωνται, &c. καὶ οἱ ἄλλοι τοῦτ' ὁρῶντες βελτίους γίγνωνται, φόβῳ μὴ καὶ αὐτοὶ ἐνδημοδηναι. Idem de Domitiano Epaphroditum Neronis libertum interficiente, Ἔσφαξεν, &c. ἵν' ἐκ τιμωρίας ὧν ἐκεῖνα (Neronis nempe) ἐποιεῖτο, πέρρωθεν τοὺ ἰδίους ἀπελαθέντας ἐκφοβήσῃ μηδὲν τοιῦτον τολμῆσαι. Demosthenes in Neæram, Ἄξιον (τοῦτο) τιμωρήσασθαι δυοῖν ἕνεκα· ἵν' ἔτοί τε μὴ ἀδικημάτων δίκην δῶσιν, οἵ τ' ἄλλοι φόνοιαν ποιῶνται, καὶ φοβῶνται μηδὲν εἰς τοὺ θεοὺς καὶ τὴν πόλιν ἁμαρτάνειν. Menelaus de Helena apud Euripidem in Troadibus,

——Ὃ δ' ὄλεθρον εἰς φόβον βροτοῖς
Τὸ μηδὲν ἀπῶν,——

aliarum nempe mulierum. Sic apud Platonem in Gorgia, παράδειγμα ἄλλοις γίγνεσθαι, ἵν' οἱ ὁρῶντες πάσχοντα ἃ ἂν πάσχοι φοβούμενοι βελτίους γίγνωνται. In Sententiis Hadriani Imper. Ἔδειξα ὑποδειγμα τιμωρίας, ἵνα μᾶλλον φοβηθῶσιν ἅτινες ἄνομον ἔργον ἐργάσασθαι. Seneca de Ira 1.16. *Quos voles nequitia malè cedentis exempla fieri, palàm* (ἐνώπιον πάντων) *recides, non tantùm ut pereant ipsi, sed & alios perendo deterreant:* quæ videntur ex jam citato Demosthenis loco adumbrata. Gellius 6.4. *Tertia vindicta ratio est, quæ παράδειγμα à Græcis nominatur, cùm punitio propter exemplum necessaria est, ut cæteri similibus à peccatis metu cognitæ pœnæ deterreantur.* In l. 1. Cod. ad leg. Jul. repetund. *Ut unius pœna metus possit esse multorum.* Justinus lib. 34. *Urbs ipsa Corinthus diruitur, populus omnis sub corona venditur, ut hoc exemplo cæteris civitatibus novarum rerum metus injiceretur.*

Com. 21. καὶ τῶν ἐκλεκτῶν ἀγγέλων] Primasius ad 1 Tim. 6. illud, *coram multis testibus. Coram sacerdotibus, & ministris, atque virtutibus cœlestibus.* Ἐκλεκτοὶ ἄγγελοι hîc, qui Matth. 25. 31. & alibi ἅγιοι.

Ibid. Ἵνα ταῦτα φυλάξῃς] Chrysostomus ad 1 Tim. 2. Ταῦτα οὐκ ἀκύειν ὑμᾶς βέλομαι, ἀλλὰ καὶ φυλάττειν.

Ibid. χωρὶς προκρίματος] Gloss. MSS. ad hunc locum in Florent. Biblioth. τουτέστι, χωρὶς τοῦ προκριτοῦς, καὶ δίκαια κεκριμένης βυλῆς πρᾶξαί σε τι ἐν τοῖς εἰρημένοις. Glossæ Græco-Latinæ, Πρόκριμα *præjudicium, prærogativa.* Hesychius, Πρόκρισις, προδίκασις.

Ibid. μηδὲν ποιῶν κατὰ πρόσκλισιν]

Σταθμὸν μὴ κρύων ἑτερόζυγον, ἀλλ' ἴσον ἕλκων·

vel,

Πᾶσι δίκαια νέμων, μήτε κείσιν εἰς χάειν ἕλκων.

Clemens in Epist. ad Corinthios, Τῷ ἀγάπῳ αὐτῶν μὴ κατὰ πρόσκλισις, &c. παρεχέτωσαν. Hesychius, Κατὰ πρόσκλησιν, κατὰ χάειν, κατὰ πρόσκλησιν· legerim, Κατὰ πρόσκλισιν, (hunc enim Pauli locum respexisse videtur,) κατὰ χάειν, κατὰ πρόσρεψιν. Idem alibi, Πρόσκλησις, πρόσκρισις, ἢ πρόσκρισις ἐπὶ δίκης· sed & hæc mirè corrupta. Pro πρόσκλησις scribe πρόσκλισις, & pòst, πρόσκρεψις· itidem pro voce πρόκρισις, πρόσκρισις, repone. Apud eundem enim legimus, Ἐπικλινεῖς, &c. πρόσκρισον· &, Ῥοπαῖς, κλίσεσι. Redeamus autem ad Apostoli sensum. Minucius Octavio, *Ut libram teneas æquissimi Judicis, nec in alteram partem propensus incumbas:* μὴ πρὸς θάτερον ἀνακλίνων (vel πρόσκρισον) μέρος, ut Philo in rebus Flacci locutus.

Justa pari premitur veluti cùm pondere libra,
Prona nec hac plus parte sedet, nec surgit ab illa. Tibull.

Suidas, Πρόσκλισις, ἑτερομέρεια. Glossæ Codicis Florentini, Κατὰ πρόσκλισιν, κατὰ χάειν, προκατάδειαν, ἢ ἑτερομέρειαν. Chrysologus Serm. 26. de Rege loquens, *Si potestatem moderatus est,* &c. *si sic tenuit ponderis sui libram, ut in neutram partem potestatis suæ trutinâ perpensâ* (lege, *propensâ*) *declinaret.* Ammianus lib. 21. de Constantio Imperatore, *Palatinas dignitates velut ex quodam perpendiculo tribuens.* Sedulius ad 1 Tim. 4. 6. illa, HÆC PRÆCIPIENS, &c. *Libram justitiæ in omnibus tenens, & omnia rationabiliter dispensans.* Isidorus Orig. lib. 10. *Trutinator, examinator: ex judicii libra perpendens recta.* Persius,

Scis etenim justum geminâ suspendere lance
Ancipitis libræ.——

Ad quem locum vetus Scholiastes, *Scis justitiam lance pensare, & ipsius lancis dubiæ rectitudinem calles discernere, & curvam regulam momentare.* Sic, *æquâ lance judicium servare,* in l. 20. ff. de re judic. &, *perpenso judicio, prout res quaque postulat, statuere,* in l. 11. ff. de pœn. ubi *perpensum judicium,* est judicium quasi examen æqualiter libratum. Gellius 1. 8. eâdem figurâ, at in partem diversam positâ, *Laxato paulùm permissoque subtili justitiæ examine.*

Ibid. μηδὲν ποιῶν κατὰ πρόσκλισιν] Sic Philipp. 2. 3. Μηδὲν κατ' ἐρίθειαν· ubi supplendum (quod hoc exprimitur) ποιοῦντες.

Com. 22. Χεῖρας ταχέως μηδενὶ ἐπίθῃς] Neminem ordina & vitæ & aptitudinis inexploratis rationibus. Gellius 1. 9. de Pythagora, *Enm qui exploratus ab eo idoneúsque* (compertus) *fuerat, recipi in disciplinam jubebat.* Idem 20. 4. de Aristotele, *A eam* (disciplinam suam ἀκροαματικὴν) *non quenquam temerè admittebat, nisi quorum antè ingenium & eruditionis elementa, atque in discendo studium laboremque explorasset.*

Ibid. μηδὲ κοινώνει ἁμαρτίαις ἀλλοτρίαις] Euthymius ad Marc. 3. de Christo, *Pernoctabat in oratione ad Deum, instruens nos ut, si quando aliquem electuri sumus, in oratione pernoctemus, quò is qui dignus est innotescat, nè cõmunicemus peccatis alienis.* Ἀλλοτρίων ἁμαρτημάτων κοινωνεῖν, etiam Artemidorus 3. 51. dixit. Sic Ephes. 5. 11. τοῖς τοὺ σκότους ἔργοις συσκοινωνεῖν Matth. 23. 30. προφητῶν αἵματος κοινωνεῖν· & 2 Joh. Epist. com. 11. τοῖς πονηροῖς ἔργοις κοινωνεῖν. Demosthenes Orat. περὶ Παραπρεσβ. πονηρῶν καὶ δεινῶν ἔργων κοινωνεῖν· & ibidem, Διαμαρτυρῶ ὅτι τούτοις οὔτε οἶδα, οὔτε κοινωνῶ τούτοις. Marcus Antoninus 9. 15. Τὸ ἄλλου ἁμάρτημα ἐκεῖ δεῖ καθῆσθαι. Idem 12. 1. Ἡ ἀλλοτρία κακία μὴ ἐμποδίσῃ σε. Clemens Stromat. 7. Σφόδρα χρὴ τοῖς ἑτέρων ἁμαρτήμασι συναγωνιᾶν. Per ἁμαρτίας apud Apostolum possumus & metonymicè *pœnas* intelligere: quo sensu καὶ ἁμαρτίαις ἀλλοτρίαις συσκοινωνεῖν, habemus Numer. 16. 26. & Apocal. 18. 4. In narratione de Susanna, com. 52. νῦν ἥκασιν αἱ ἁμαρτίαι σου i. e. pœna peccatorum tuorum. Ità sententia erit, pœnarum à Deo infligendarum iis nolito te participem efficere, id facere enim videtur is qui indignos ordinat. Chrysostomus apud Antonium Monachum, Meliss. 11. 4. *Quantò ad altius fastigium privatus ascendit, qui Episcopi munus sortitus est, tantò majorem reddere cogetur rationem, non modò de doctrina, & pauperum præfectura, verumetiam de Ordinationum examine,* &c. Imò & similima Ephes. 5. 7. locutio illa, μὴ γίνεσθε συμμέτοχοι αὐτῶν, (satísque clarè καὶ μετωνυμίαν prolata,) eundem sensum itidem hoc Apostoli loco videtur flagitare.

Ibid. σαυτὸν ἁγνὸν τήρει] Sic 1. 27. Jacobi, ἑαυτὸν ἄσπιλον τηρεῖν, & 2 Maccab. 12. 42. ἑαυτοὺς ἀναμαρτήτους φυλάττειν. Qui post τήρει ex præcedentibus subaudire voluerit, ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων ἁμαρτιῶν, faventia habebit Suidæ ista, Ἐνιψάμην ἐν ὕδασι τὰς χεῖράς μου, ἀντὶ τοῦ, ἁγνὸν ἐμαυτὸν ἐτήρησα,

ρησα, ἢ καλῶς ὑπ ἐκοινώνησα. Mihi cùm liquere videatur, hæc monita, cum ſequentibus, ab Apoſtolo ſparſim effuſa eſſe, & ideo eorum cohærentiam incaſſum requiri, ad caſtitatem corporis hæc verba referenda crediderim, eóque magìs id credam quia hoc monitum Sacerdoti datur. Seneca de Marciæ filio, cap. 24. (Conſolat. ad Marciam) *Hâc ſanctitate* (i. e. ἁγνεία, *caſtitate*,) *morum effecit ut puer admodum ſacerdotio dignus videretur.* In Epiſt. Ignatii dicta ad Hermem Diaconum, Σεαυτὸν ἁγνὸν τήρει, ὡς θεοῦ οἰκητήριον· & in Ejuſdem ad Philadelphenos, Τῷ σάρκα ὑμῶν ὡς ναὸν θεοῦ τηρεῖτε. Hermas 3.5. *Corpus tuum cuſtodi mundum atque purum.* Simile M. Antonini 6.23. illud, Τήρησον σεαυτὸν ἁπλοῦν, ἁγαθὸν, &c. & Firmici Matheſ. 2.33. ad Lollianum ſuum, *Immaculatus, purus caſtúſque eſto.* In Gloſſario, Ἁγὸς, ὁ καθαρὸς, *caſtus.*

Com. 23. Μηκέτι ὑδροπότει] Aliquantulum de rigore conſuetudinis tuæ remitte, diſpenſa vires tuas, nolito immoderati adverſùs te imperii eſſe.

Ibid. ἀλλ' οἴνῳ ὀλίγῳ χρῶ] Scriptor Tobiæ 4.15. Οἶνον εἰς μέθαν μὴ πίῃς. Artemidorus Oneirocrit. 1.58. Οἶνον πίνειν ὀλίγον ἀγαθόν. Seneca de Tranquill. animi cap. ult. *Ut libertatis, ità vini ſalubris moderatio eſt.* Theognis,

Οἶνόν τοι πίνειν πολλὸν κακόν· ἀν δέ τις αὐτὸν
Πίνῃ ὀπιπαμβώς, ἠ κακὸς, ἀλλ' ἀγαθός.

Photius P. C. Cod. 279. Οὐχ ὁ οἶνός ἐστι μεθυστικὸς, ἀλλ' ἡ ἄμετρος καὶ παρὰ τὸ πρέπον χρῆσις· ὥσπερ καὶ, &c. ὕδατος ἡ παρὰ τὸ μέτρον χρῆσις βλαβερόν· ubi vides & aquæ immoderatum uſum damnari, ut & heic à Paulo. Laertius de Zenone, Ἥδιε ἀριστίζειν, καὶ μᾶλλον, καὶ ὀλίγον εὐώδους οἴνου ἔπινε. Adde Plutarchi locum de Catone poſt pauca adducendum. Idem de Heliopolitanis Ægypti ſacerdotibus, Οἶνον οἱ μὲν ἐκ εἰσφέρουσι τὸ παράπαν εἰς τὸ ἱερὸν, &c. οἱ δ' ἄλλοι χρῶνται μέν, ὀλίγῳ δέ, &c. Porphyrius in περὶ ἀποχῆς δ'. de iiſdem, Οἶνου οἱ μὲν ὅλως, οἱ δ' ὀλίγοις ἐχρῶντο.

Ibid. διὰ τὸ στόμαχον (ſc.] q. d.

Deficient inopem jam vena te, niſi vini
Tantilla accedat ſtomacho fultura ruenti,

Serenus Sammonicus cap. 19.

Qui ſtomachum Regem totius corporis eſſe
Contendunt, verâ niti ratione videntur:
Hujus enim validus firmat tenor omnia membra;
Et contrà, ejuſdem franguntur membra dolore.

Ibid. διὰ τὸ στόμαχον (ſc.] Propter imbecillitatem ventriculi tui. Plinius lib. 6. Epiſtolâ 16. de avunculo ſuo, *Illi naturâ* (ſtomachus) *invalidus*, &c. *& frequenter æſtuans erat.* Scholiaſtes vetus Horatii de Virgilio, *Difficile digerebat, dicebatur enim ſtomachum dolere.* Recreandæ ejuſmodi debilitati vinum propinari ſolitum. Plutarchus Sympoſ. 3.5. Οἱ ἰατροὶ τοῖς ἐκλελυμένοις καὶ πόνῳ πόνος δεομένοις, καὶ τὰς ἀῤῥωστίας στόμαχι θερμῶν ὑδάτων προσφέρουσιν, οἶνον δ' ἐνδόντες βοηθοῦσιν. Macrobius Saturnal. 7. 6. *Certè reſpondeant volo cur ſtomacho in laſſitudinem degenerante, ad inſtaurandas conſtrictione vires vinum offerant, niſi*, &c. Vide & Suidæ collectanea verbo οἶνον πίνειν. Lucianus Cronoſolone, Οἶνου τοῦ ἄκρατον πίνειν ἄπαυσας, μηδ' ἔχω πρόφασιν τῷ πυκνίῳ ἢ στομάχῳ ἢ κεφαλῇ ὀδυνῶν, ὡς μόνον δι' αὐτὸν πίνῃν τοῦ κρείττονος. Hieronymus in Marcellæ Epitaphio, *Illi erant moderata jejunia, carnium abſtinentia; vini odor magìs quàm guſtus, propter ſtomachum & frequentes infirmitates.* Nicephorus Gregoras de Seniore Andronico, Δέον ἀκρατοποσίᾳ χρήσασθαι δυναμένῃ γηραιὸν τονῶσαι στόμαχον, &c. ὁ δ' ψυχροποσίᾳ ἐχρήσατο. Non rarò autem juvenes (qualis heic Timotheus,) vitio ſtomachi laborant. Scriptor vetus vitæ Perſii Poetæ, *Deceſſit vitio ſtomachi ætatis anno trigeſimo.*

Ibid. καὶ τὰς πυκνὰς (ſc. ἀσθενείας] Baſilius homil. in Julittam, Οἶμαι χρῆναι βοήθειαν τῇ φύσει παρέχειν ἢ οἶνον. Hieronymus de Paula, *Poſt deſperationem cùm Dei miſericordiâ reſpiraſſet, & medici ſuaderent ob erectionem corporis vino opus eſſe*, &c. Plutarchus de Catone majore, Ὑδωρ ἔπινεν ὁπότε ἢ στρατείας, πολὺ ἔποτε, &c. ἐρυθριάσας ὀπλάδιον μικρὸν οἰνάριον. Plinius 14.13. de C. Domitio, *Pronunciavit mulierem videri plus vini bibiſſe quàm valetudinis causâ, viro inſciente, & dote multavit.*

Com. 24. Τινῶν ἀνθρώπων αἱ ἁμαρτίαι πρόδηλοί εἰσι, προάγουσαι εἰς κείσιν] Neceſſe non puto (ut nec Baſilius) hæc trahere ad ea quæ de Ordinatione præceſſerunt, cùm multa itidem alia (ut jam monuimus,) præceſſerint quæ ſenſu non cohærent. Poteſt hoc velle Apoſtolus, Quorundam peccata adeò magna atque aſſidua, & ob id adeò manifeſta ſunt, ut vel humano judicio videantur quaſi viam præire ad κείσιν (id eſt, καπάκεισιν) divinam nempe. Simile Judæ com. 4. εἰς κρῖμα (id eſt, καδάκριμα) προγεγραμμένοι.

Ibid. πινῶν δ' καὶ ἐπακολουθοῦσι] Ità Seneca Ep. 79. dixit gloriam, tanquam umbram, aliquando nos antecedere, aliquando ſequi. Ἐπακολουθοῦσι, ſubaudi, εἰς κείσιν. Simile plane quod de diſſimillimis Apocal. 14.13. dictum, τὰ ἔργα αὐτῶν ἀκολουθεῖ μετ' αὐτῶν.

Com. 25. Ὡσαύτως δ' καὶ τὰ κρυπτὰ ἔργα πρόδηλά εἰσι] Poſt ἔργα ſupplendum πινῶν ex præcedente membro, & εἰς ἔπαινον, vel, εἰς σωτηρίαν, poſt vocem ἐστι· videtur enim ſubeſſe heic elleipſis contrarii, quâ orationis figurâ (ut ad 1 Tim. 4.4. monſtravimus) ſæpe utitur Apoſtolus. Aliorum bona opera (inquit) etiamſi latêre quærant, adeò, ut bonum unguentum quod odore ſuo ſe prodit, conſpicua ſunt, ut omnia bona de iis in præſens prædicare liceat, & in futurum prædicere. Euthymius ad Luc. 8. ea, NON EST OCCULTUM QUOD NON, &c. *Quidam dicunt ſermonem hunc de occulta dici virtute, quæ omnino manifeſtanda eſt retributionis tempore, quanquam in præſenti quoque vita frequentiùs hoc fiat.*

Ibid. καὶ τὰ ἄλλως ἔχοντα κρυβῆναι ἢ δύνανται] Ἐν ἡμέρᾳ nempe ὅτε κρινεῖ ὁ θεὸς τὰ κρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων, Rom. 2.16. Ἐκδύσει (ut 1 Cor. 3.13.) τὸ ἔργον φανερὸν γενήσεται. Vix poterunt (inquit) de quibus loquor latêre homines, Deum nullo modo autem. Sirachides 39.24. Ἔργα πάσης σαρκὸς ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἔστι κρυβῆναι ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ. Vide Suidam verbo ἐν ἄλῳ κρύπτη. Proverb. 15.11. item 17.20. & 42.20. Sirachidem eundem; ubi ἐκρύβη, & ἐκρύβης· & quæ ad Luc. 12.2. notata. Platonis eſt de Republ. 1. Οὐ ῥᾴδιον ἀεὶ λανθάνειν πονηρὸν ὄντα. In diſtichis Catonianis,

Temporibus peccata latent, ſed tempore parent.

Solon apud Stobæum,

Ἀεὶ δ' ὅτε λέληθε διαμπερὲς, ὅστις ἀλιτρὸν
Θυμὸν ἔχει, πάντως δ' εἰς τέλος ἐξεφάνη.

Iſocrates ad Demonicum, Ἂν παραυτίκα (τὸ πεπραγμένον) κρύψῃς, ὕστερον ἡ φθόνος. Servius, ad Æneid. 6. illa,—*furto lætatus inani: Latebrâ non valde profuturâ, quippe quæ fuerant publicanda poſt mortem.*

Κεφ.

Κεφ. ϛ'.

1. Ὅσοι εἰσὶν ὑπὸ ζυγὸν δοῦλοι, τοὺς ἰδίους δεσπότας πάσης τιμῆς ἀξίους ἡγείσθωσαν· ἵνα μὴ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ διδασκαλία βλασφημῆται.

2. Οἱ δὲ πιστοὺς ἔχοντες δεσπότας, μὴ καταφρονείτωσαν, ὅτι ἀδελφοί εἰσιν, ἀλλὰ μᾶλλον δουλευέτωσαν, ὅτι πιστοί εἰσι καὶ ἀγαπητοὶ οἱ τῆς εὐεργεσίας ἀντιλαμβανόμενοι. Ταῦτα δίδασκε, καὶ παρακάλει.

3. Εἴτις ἑτεροδιδασκαλεῖ, καὶ μὴ προσέρχεται ὑγιαίνουσι λόγοις τοῖς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τῇ κατ' εὐσέβειαν διδασκαλίᾳ,

4. Τετύφωται, μηδὲν ἐπιστάμενος, ἀλλὰ νοσῶν περὶ ζητήσεις καὶ λογομαχίας, ἐξ ὧν γίνεται φθόνος, ἔρις, βλασφημίαι, ὑπόνοιαι πονηραί,

5. Παραδιατριβαὶ διεφθαρμένων ἀνθρώπων τὸν νοῦν, καὶ ἀπεστερημένων τῆς ἀληθείας, νομιζόντων πορισμὸν εἶναι τὴν εὐσέβειαν· ἀφίστασο ἀπὸ τῶν τοιούτων.

6. Ἔστι δὲ πορισμὸς μέγας ἡ εὐσέβεια μετ' αὐταρκείας.

7. Οὐδὲν γὰρ εἰσηνέγκαμεν εἰς τὸν κόσμον· δῆλον ὅτι οὐδὲ ἐξενεγκεῖν τι δυνάμεθα.

8. Ἔχοντες δὲ διατροφὰς καὶ σκεπάσματα, τούτοις ἀρκεσθησόμεθα.

9. Οἱ δὲ βουλόμενοι πλουτεῖν, ἐμπίπτουσιν εἰς πειρασμὸν καὶ παγίδα, καὶ ἐπιθυμίας πολλὰς ἀνοήτους καὶ βλαβερὰς, αἵτινες βυθίζουσι τοὺς ἀνθρώπους εἰς ὄλεθρον καὶ ἀπώλειαν.

10. Ῥίζα γὰρ πάντων τῶν κακῶν ἐστιν ἡ φιλαργυρία· ἧς τινες ὀρεγόμενοι ἀπεπλανήθησαν ἀπὸ τῆς πίστεως, καὶ ἑαυτοὺς περιέπειραν ὀδύναις πολλαῖς.

11. Σὺ δέ, ὦ ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ, ταῦτα φεῦγε· δίωκε δὲ δικαιοσύνην, εὐσέβειαν, πίστιν, ἀγάπην, ὑπομονὴν, πραότητα.

12. Ἀγωνίζου τὸν καλὸν ἀγῶνα τῆς πίστεως· ἐπιλαβοῦ τῆς αἰωνίου ζωῆς, εἰς ἣν καὶ ἐκλήθης, καὶ ὡμολόγησας τὴν καλὴν ὁμολογίαν ἐνώπιον πολλῶν μαρτύρων.

13. Παραγγέλλω σοι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ τοῦ ζωοποιοῦντος τὰ πάντα, καὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ μαρτυρήσαντος ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου τὴν καλὴν ὁμολογίαν,

14. Τηρῆσαί σε τὴν ἐντολὴν ἄσπιλον, ἀνεπίληπτον μέχρι τῆς ἐπιφανείας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ·

15. Ἣν καιροῖς ἰδίοις δείξει ὁ μακάριος καὶ μόνος δυνάστης, ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων, καὶ κύριος τῶν κυριευόντων,

16. Ὁ μόνος ἔχων ἀθανασίαν, φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον· ὃν εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων, οὐδὲ ἰδεῖν δύναται· ᾧ τιμὴ καὶ κράτος αἰώνιον. ἀμήν.

17. Τοῖς πλουσίοις ἐν τῷ νῦν αἰῶνι παράγγελλε μὴ ὑψηλοφρονεῖν, μηδὲ ἠλπικέναι ἐπὶ πλούτου ἀδηλότητι, ἀλλ' ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ ζῶντι, τῷ παρέχοντι ἡμῖν πλουσίως πάντα εἰς ἀπόλαυσιν·

18. Ἀγαθοεργεῖν, πλουτεῖν ἐν ἔργοις καλοῖς, εὐμεταδότους εἶναι, κοινωνικούς·

19. Ἀποθησαυρίζοντας ἑαυτοῖς θεμέλιον καλὸν εἰς τὸ μέλλον, ἵνα ἐπιλάβωνται τῆς αἰωνίου ζωῆς.

20. Ὦ Τιμόθεε, τὴν παραθήκην φύλαξον, ἐκτρεπόμενος τὰς βεβήλους κενοφωνίας, καὶ ἀντιθέσεις τῆς ψευδωνύμου γνώσεως.

Versio Vulgata.

1. Quicunque sunt sub jugo servi, dominos suos omni honore dignos arbitrentur: nè nomen Domini & doctrina blasphemetur.

2. Qui autem fideles habent dominos, non contemnant quia fratres sunt, sed magis serviant, quia fideles sunt & dilecti, quia beneficii participes sunt. Hæc doce & exhortare.

3. Si quis aliter docet, & non acquiescit sanis sermonibus Domini nostri Jesu Christi, & ei quæ secundùm pietatem est doctrinæ,

4. Superbus est, nihil sciens, sed languens circa quæstiones & pugnas verborum: ex quibus oriuntur invidiæ, contentiones, blasphemiæ, suspiciones malæ,

5. Conflictationes hominum mente corruptorum, & qui veritate privati sunt, existimantium quæstum esse pietatem.

6. Est autem quæstus magnus, pietas cum sufficientia.

7. Nihil enim intulimus in hunc mundum: haud dubium, quòd nec auferre quid possumus.

8. Habentes autem alimenta, & quibus tegamur, his contenti sumus.

9. Nam qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem & laqueum diaboli, & desideria multa inutilia, & nociva, quæ mergunt homines in interitum & perditionem.

10. Radix enim omnium malorum est cupiditas: quam quidam appetentes erraverunt à fide, & inseruerunt se doloribus multis.

11. Tu autem, ô homo Dei, hæc fuge: sectare verò justitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, mansuetudinem.

12. Certa bonum certamen fidei: apprehende vitam æternam, in qua vocatus es & confessus bonam confessionem coram multis testibus.

13. Præcipio tibi coram Deo qui vivificat omnia, & Christo Jesu qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato bonam confessionem,

14. Ut serves mandatum sine macula, irreprehensibile usque in adventum Domini nostri Jesu Christi;

15. Quem suis temporibus ostendet beatus & solus potens, Rex regum & Dominus dominantium,

16. Qui solus habet immortalitatem, & lucem inhabitat inaccessibilem, quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest, cui honor & imperium sempiternum. Amen.

17. Divitibus hujus seculi præcipe non sublimè sapere, neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo (qui præstat nobis omnia abunde ad fruendum)

18. Bene agere, divites fieri in bonis operibus, facilè tribuere, communicare,

19. Thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam.

20. O Timothee, depositum custodi, devitans prophanas vocum novitates, & oppositiones falsi nominis scientiæ,

21. Ἣν

21. Ἧν τινες ἐπαγγελλόμενοι, περὶ τὴν πίστιν ἠστόχησαν. Ἡ χάρις μεθ' σοῦ. Ἀμήν.

21. Quam quidam promittentes, circa fidem exciderunt. Gratia tecum. Amen.

Πρὸς Τιμόθεον πρώτη ἐγράφη ἀπὸ Λαοδικείας, ἥτις ἐστὶ μητρόπολις Φρυγίας τῆς Πακατιανῆς.

Ad Cap. VI.

Com.1. Ὑπὸ ζυγὸν δοῦλοι] Artemidorus 3.18. Ὑπεζεῦχθαι ὀχήμασι, &c. δουλείαν, &c. περαγρεύει. Sic, *ſervitutis jugum* dixit Cicero, Orat. antequam iret in exſil. Valer. Maximus 8.9. & Saturnal. 1. 11. Macrobius: *ſervitii jugum*, Horatius: *ſervile jugum*, Seneca 2. 14. de Ira: *ſervilis conditionis jugum*, Confeſſ. 7. 6. D. Auguſtinus: & *miniſterii jugum*, Apuleius. Vide & Galat. 5. 1.

Ibid. ἵνα μὴ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ διδασκαλία βλασφημῆται] Ἵνα μὴ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ βλασφημῆται, ut ad Tit. 2. 5. ἵνα μὴ μωμηθῇ ἡ διακονία, ut 2 Cor. 6. 3. id eſt, ἵνα τὴν διδασκαλίαν τοῦ Θεοῦ κοσμῶσιν, ut ibidem com. 10. eodem argumento iſto; ubi & ἐν πᾶσιν ἐναρέσους ἦ, illuſtrat quod hoc loco præcipitur, πρὸς πάσης ἀξίας ἡγεῖσθαι. Sedulius ad Rom. 13. illud, τῷ τιμὴ, τιμὸν, *Poteſt hic honor circa eos eſſe qui ſublimes videntur in mundo, ut videntes humilitatem ſervorum, Chriſtum laudent potiùs quàm vituperent doctrinam Euangelicam.* Confer quæ & Chryſoſtomus in fine Homil. 56. in Joannem. Βλασφημῆται, intellige ἐν τοῖς ἔθνεσι, Rom. 2. 24. 1 Pet. 2. 12. Nehemiæ 5. 9. *Quare non in timore Dei noſtri ambulatis, nè exprobretur nobis à Gentibus?* Chryſologus Serm. 70. ad ea, SANCTIFICETUR NOMEN TUUM, *Quia à Chriſto vocatus es Chriſtianus petis ut prærogativa tanti nominis ſanctificetur in te, quia nomen Dei, quod per ſe, & ſibi ſanctum eſt, aut ſanctificetur à nobis noſtro actu, aut noſtro actu blaſphemetur in Gentibus.* Sedulius ad 2 Cor. 2. *Per Chriſtianos qui malè vivunt, nomen Dei blaſphematur.* In vetere Onomaſtico, *Defamo*, βλασφημέω.

Com. 2. μὴ καταφρονέτωσαν, &c. ἀλλὰ μᾶλλον δουλευέτωσαν] In Epiſtola dicta Ignatii ad Polycarpum, Δοῦλοι καὶ δοῦλαι μὴ φυσιούσθωσαν, ἀλλ' εἰς δόξαν Θεοῦ μᾶλλον δουλευέτωσαν.

Ibid. ἀλλὰ μᾶλλον δουλευέτωσαν, ὅτι πιστοί εἰσι καὶ ἀγαπητοὶ, οἱ τῆς ἐνεργεσίας ἀντιλαμβανόμενοι] Ità 1 Theſſ. 5. 13. ἡγεῖσθαι αὐτοὺς, &c. μᾶλλον ἐν ἀγάπῃ διὰ τὸ ἔργον αὐτῶν. Photius Epiſt. 166. putat heic trajectionem eſſe, locúmque intelligendum acſi hic ordo eſſet, ἀλλὰ μᾶλλον οἱ τῆς ἐνεργεσίας ἀντιλαμβανόμενοι, (ſervi nempe) δουλευέτωσαν, ὅτι πιστοί εἰσι καὶ ἀγαπητοὶ, ipſorum heri nempe: nec à nobis omnino improbatur conjectura illa. Ἐνεργεσίας, enallage pro ἐνεργεσιῶν. victûs ſcilicet, veſtitûs, & ſimilium commodorum. Τὸ ἀντιλαμβανόμενοι Gloſſæ veteres Mss. ad hunc locum in Medicæa Bibliotheca, μετέχοντες exponunt: ad ſenſum loci bene, fortè non plenè autem ad vocis efficaciam: videtur enim ἀντιλαμβάνεσθαι, heic eſſe, ἀμοιβὴν λαμβάνειν· hoc eſt, beneficia ſive ἐνεργεσίας à Dominis pro ipſorum miniſterio accipere. Et ſenſu quidem (etſi non argumento) iſto occurrit vox ea apud Simplicium in cap. 46. Epicteti. Ante nuptias caſtè (inquit) vivendum, ἵνα τὴν τῆς παρθενίας πίστιν ἐν ὁ ἀνὴρ παρὰ τῆς γυναικὸς ἀπαιτεῖ, καὶ ἡ γυνὴ παρὰ τοῦ ἀνδρὸς, ἀντιλαμβάνῃ. Senſu non diſpari 2 Cor. 6. 13. vox ἀντιμισθίας occurrit.

Ibid. ταῦτα δίδασκε καὶ παρακάλει] Sic ſuprà 4. 11. Παράγγελλε ταῦτα καὶ δίδασκε· & 2 Theſſ. 3. 12. παραγγέλλομεν καὶ παρακαλοῦμεν. Παρακάλει, cum precibus hortare: & heic & alibi enim apud Apoſtolum hanc vocem ità exponendam putem. Vide & Luc. 3. 18. Virgilius 5.

——*Sociòſque precatur.*

Ubi Servius, *cum precibus hortatur.* Seneca Epiſt. 5. *Nec tantùm hortor ut perſeveres, ſed etiam rogo.* Juſtinus lib. 14. *monere cum obſecrationibus* dixit.

Com. 3. ἑτεροδιδασκαλεῖ] Sic 2 Cor. 6. 14. ἑτεροζυγοῦντες. Heſychius, Ἑτεροδοξία, τὸ ἄλλως δοξάζειν ἢ ὡς ἔχῃ ἡ ἀλήθεια.

Ibid. καὶ μὴ προσέρχεται ὑγιαίνουσι λόγοις, &c.] Sic ad Tit. 2. 7. λόγον ὑγιῆ· 2 Tim. 4. 3. ὑγιαινούσης διδασκαλίας· & contrà, ἔχ ὑγιὴς λόγος, apud Herodotum. Vulgatus, ὁ προσέρχεται, *non acquieſcit*: id eſt, (ut non malè Recentior,) *non accedit.* Seneca Epiſt. 13. *citò accedimus opinioni, non coarguimus illa quæ*, &c. Soſipater Chariſius, *Accedo tibi, eadem tecum ſentio.* Lactantius 7. 1. *Et credent his, & libenter accedent.* Apuleius 1. *Tu verò*, &c. *accedis huic fabulæ?* & 7. *Novitii latronis accedunt ſententiæ.*

Com. 4. Τετύφωται] Φυσιέμενος (ut Coloſſ. 2. 18.) ὑπὸ τοῦ νοὸς τῆς σαρκὸς αὐτοῦ. Vide 1 Tim. 3. 6. & 2 Tim. 3. 14. Cicero 12. 25. ad Atticum, *Una me cauſa movet, in qua ſcio me τετυφῶσθαι· ſed ut facis, obſequere huic errori meo.* Arnobius lib. 2. *Typho & arrogantiâ ſublevatus*: quo planè modo & Heſychius, Τετύφωται, &c. ἐπήρται. D. Auguſtinus in Pſalm 149. *Inflati typho*: & ad Pſal. 55. *Superbum typho arrogantiſſimo.* Ità & in Pſal. 102. *typhum ſuperbiæ* dixit. Seneca in de Vita beata, cap. 10. *Inſolentiam, & nimiam æſtimationem ſui, tumorémque* (id eſt, typhum) *ſupra cæteros elatum.* Fuit fateor cùm putarem ſcribendum heic τετύφλωται· quo proverbiali loquendi modo inſcitia denotari ſolet. Ità Matth. 23. 17. Μωροὶ, καὶ τυφλοί. Gellii 12. 13. *Cæcus animi forem, ſi*, &c. & 2 Petr. 1. 19. τυφλὸς ὄζει. Vide & Apocal. 3. 17. Receptam lectionem autem tuetur Vulgata verſio: ſequuntur eam conſenſu magno & Græci & Latini veteres. Julianus item, vanitatem Ethnicam & Philoſophicam defendens, ut Apoſtolus Euangelii ſanam doctrinam, Οἱ μὲν πεπαίδευμένοι (inquit) καθ' ἀλήθειαν εἰσὶ θεοσεβεῖς, οἱ δ' ἀντεχόμενοι τῆς τύφου, δοξοκόποι εἰσίν· (Epiſt. 49.) Idem 6. Orat. Οἱ Πυθαγόραι, Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης χορευταὶ γήσιοι, γόητες δὲ λοιδορίας καὶ τετυφωμένοι. Quibus adde Polybium ac Plutarchum jam ſtatim adducendos.

Ibid. μηδὲν ὑπερήφανον]

Ὁρᾷς μὲ ὄδὲν ὢν δοκεῖ σαφ' εἰδέναι.

Οὐδὲν ἔγνωκεν (ut 1 Cor. 8. 2.) καθὼς δεῖ γινῶναι. Juſtinus ad Diognetum, Ὁ νομίζων εἰδέναι τι ἄνευ γνώσεως ἀληθοῦς, καὶ μαρτυρουμένης ὑπὸ τῆς ζωῆς, ἐκ ἔγνω, ἀλλ' ὑπὸ τῆς ὄφεως πλανᾶται. Aptiſſimè *inflationem* autem Apoſtolus facit ignorantiam comitari. Plutarchus in de Iſide & Oſyride, Δι' ἄγνοιαν, &c. τετυφωμένον. Arnobius lib. 2. *Ut cùm nihil ſciamus omnino, fallamus nos tamen, & in opinionem ſcientiæ ſub inflati pectoris tumore tollamur.* Suidas, ex Polybio (ni fallor,) Ἀγνοεῖ, καὶ τετύφωται. Epicurus apud Plutarchum lib. ὅτι οὐδὲ ζῆν ἔστιν ἡδέως, &c. Ἐν νόσοις διαιταῖς, &c. ἐλπίζεις τι χρηστὸν παρὰ θεῶν διὰ εὐσέβειαν; τετύφωσαι. Hinc & ὁ φρένας ἔχων, in Ejuſdem περὶ φυγῆς tractatu, opponitur τῷ τετυφωμένῳ.

Ibid. ἀλλὰ νοσῶν περὶ ζητήσεις] Contrarium Tit. 1. 13. ἐν τῇ πίστει ὑγιαίνειν. Emphaticè autem & hoc additum poſt λόγως ὑγιαίνοντας. Sic, οἱ φρένας νοσοῦντες, τοῖς ὑγιῶς καὶ ὀρθῶς ἔχουσιν oppoſiti, 5. 10. apud Nicomachéorum Interpretem. Νοσεῖν τι, vel περί τι, non infrequens apud Græcos metaphora. Clemens Pædag. 3. 3. Νοσῶν περὶ κενοσπουδίαν. Pollux 6. 42. Onomaſt. νοσῶν εἰς ἀφροδίτην. Plutarchus in Catonis vita, περὶ πολυτελείας νενοσηκότων. Idem in περὶ ἀοργησίας, Περὶ σφοδρίδια πολυτελῆ νοσοῦντες. Lucianus in Pſeudomante, τὰ περὶ θεὸς πάνυ νοσῶν. Joannes Antiochenus de Conſtante Imperatore, ἀτόπως νοσῶν ὀδυνμίας. Apud Æſchylum ille, Ἐα με τλῶδε τὸν νόσον νοσεῖν. Sic apud Dionem lib. 38. τὸν γνάμψω νοσεῖν in Novella ρδ' Juſtiniani,

κακὸς

καλοδοξίαν πνὸς νοσεῖν· & in Excerptis Diodori Siculi, ἡ ψυχᾶς νοσωῦσης. Artemidorus 3.51. Τὰ νοσήματα ἡ σώμ[illegible], &c. ἐοίκασι ἡ ἡ ψυχῆς, &c. ἀλόγοις ὀπθυμίαις. Suidas in Ἀῤῥώστημα, Νόσημά ἐστιν οὗτος αφόδρα λοιδοροῦντες αἱρετῶ· καὶ ὡς ὁπὸ σώμα[illegible] ἐνεπλήσθαι πνὲς λόγοις, ἢ καταῤῥοῦς, διαῤῥοια, &c. ὥστε καὶ ὁπὸ ἡ ψυχῆς εἶσι καθαρσίου, &c. Idem, Νόσον ἔχειν, ἀντὶ τῦ φαῦλον ἦθος ἔχειν. Apud Eundem in voce Ἀκόλας & Ælianus, Κακῶς ἀγορεύων πάντας ἀῤῥώστημα (i. e. νόσον) ἔχων· quo loco pro ὃ Αἰλιανὸς, videtur καὶ Αἰλιανὸς scribendum. Loquendi hanc formam autem sequuntur & Latini. Petronius, *Quid tibi vis cum isto morbo?* Seneca 79 Epist. *Non est quòd istam curam imputes mihi, morbo enim tuo datursus es, etiamsi nemo mandaret tibi.* Idem 1.14. de Benef. *Morbo suo morem gessit:* ubi Lipsius (minùs rectè forsan) *moribus morem g.* reponebat. Scholiastes vetus Horatii ad Serm. 1. *Ægrotare morbo dicuntur qui habent aliquam cupiditatem.* Cicero Tusculan. 4. *Omnes perturbationes animi morbas Philosophi appellant.* Ibidem, *Proclivitas ad suum quodque genus* (vitiorum) *à similitudine corporis, Ægrotatio dicitur.* Iterum, *Quemadmodum cùm sanguis corruptus est, aut pituita redundat, aut bilis, in corpore morbi ægrotationésque nascuntur: sic pravarum opinionum contumacia, &c. sanitate animum spoliat, morbósque perturbat:* & lib. 3. *Eos sanos intelligi necesse est, quorum mens motu, quasi morbo, perturbata nullo sit.* Idem 4 in Verrem, *Venio nunc ad istius, quemadmodum ipse appellat, studium; ut amici ejus, morbum.* Terentius Heautontimorumeno,

——*Extemplo ejus morbum cognovi miser:*

ubi Donatus, *Morbum mitiore animo quàm vitium aut probrum dixit.*

Ibid. καὶ λοιμαχίας] Irenæus 3.40. *Aliter atque aliter per tempora de iisdem sentientes, &c. sophistæ verborum magis volentes esse quàm discipuli veritatis.*

Ibid. ἐξ ὧν γίνε[illegible] φθόνο[illegible], ἔριες, βλασφημίαι] Ità Cicero de inimicitiis loquens, in Lælio, *E quibus jurgia, maledicta, contumeliæ nascuntur.* Ἐξ ὧν, nempe, ζητήσεων, gignuntur contentiones, &c. In Glossis, Ἔρις, *contentio, certamen, altercatio.* Primasius ad 2 Cor. 12. *Contentio est ubi non ratione aliquid, sed animi pertinaciâ defenditur.* Confer quæ 2 Tim. 2. 23. Ità, τὸ φιλόνεικον ἐπὶ τὰς ζητήσεις, apud Plutarchum, lib. in De Virt. profic. Contrarium apud Philonem in De Mose, Ἐπιζητεῖν ἡ ἀληθειαν, τὰς δ' ἔριδας ἀφιλονείκως καθαίρειν. Cæterùm pro φθόνο[illegible], ἔρις, in Contextu nostro, non dubito quin scribi debeat, φθόνοι, ἔρεις· nam & ea quæ continuò hîc sequuntur plurali numero efferuntur, nec aliter Vulgatus legit. Adde quòd & φθόνος non hîc tantùm, sed & Galat. 5. 21. & 1 Petr. 2. 1. habemus: quomodo & ἔριες 2 Cor. 12. 20. Tit. 3. 9. item dicto ad Galatas loco.

Ibid. ὑπόνοιαι πονηραὶ] Opiniones malæ in naturalibus, & moralibus, præcipuè in divinis. Sirachides 3. 24. postquam ἑαυτῦ χαλεπώτερα μὴ ζητεῖν consilium dederat, (quibus hæc ex parte respondet, περὶ τὰς ζητήσεις νοσεῖν) addit, πολλὲς γὰρ ἐπλάνησεν ἡ ὑπόληψις αὐτῶ, καὶ ὑπόνοια πονηρὰ ὠλίσθησε διανοίας αὐτῶν. Qui locus aptè inservit sententiæ Pauli illustrandæ.

Com. 5. Διαπεπρατευμένων διεφθαρμένων ἀνθρώπων ἡ νῦν] Τὸν νῦν, &c. μεμιασμένων, ut Tit. 1. 15. Τὰ νοήματα ὑπὸ ἡ εἰς χειρὸν ἀλλότητος φθαρέντων, ut 2 Cor. 11. 3. Suidas, ex hoc, ut videtur, Pauli loco, Διεφθαρμένο[illegible], τῦ τρόπου[illegible] ἡ νοῶ πεπραγατεῖς. Vide 2 Tim. 3. 8. Sic, ψυχὴ διεφθαρμένο[illegible], apud Galenum: διεφθαρμένοι ψυχὴ, apud Eunapium: ψυχὴ ὑπ' ὀργῆς καὶ φθόνου διεφθαρμένοι, apud Plutarchum in Phocionis vita: ψυχὴ διαφθορᾶς ἀναπίμπλασθαι, apud Eundem in De liber. educ. & διεφθαρμένοι ἡ γνώμη, apud Suidam eundem v. Παρακινοῦντα. Glossæ Mss. (in Biblioth. Laurent.) ad hunc Apostoli locum, διαπεπρατευμένων exponunt ἡ νόσου ἢ κακῶν μεταδόσεις, ὑπὸ μεταφορᾶς ἡ ῥώσεως ἡ τῆ παρελήφθαι μεταδιδομένης· quæ videntur à Theophylacto desumpta. Simili sensu in Glossariis jam editis, *Contagia*, νόσοι ἐκ παρατεύσεως. In quibusdam Mss. codicibus non διαπεπρατευμένων, sed παραδιατεθειμένων legitur: cujus lectionis assertores notârunt illud παρὰ in compositione id quod minùs rectum est significare. Potest etiam (utràque illâ lectione posthabitâ) παρατεθειμένων scribi. Eudemus Rheton in Lexico MS. Παραθεσις, λοιδορία, ἔρις. Et hinc apud Suidam, ex vetere quodam Anonymo, πρὸς τὸ ὁπαφανεῖς ἀνδρας παραθέσεις. Latinè *collisiones* dicas, & *collidi*. Petronius, *alioqui mille nos causa quotidie collident.* Eodem illo sensu Vulgatus *conflictationes.* Donatus in Andr. 1. 1. *Conflictatio est tactus corporum invicem, & collisio.*

Ibid. καὶ ἀποτετομένων ἡ ἀληθείας] Sic in Phædone Platonis, ἡ ἀληθείας καὶ ὄντως ἅπτεσθαι· & Apuleio in de Socratis Deo, *Profana Philosophia turba imperitorum*, &c. *priva vera rationis*, &c. Ἀληθείας hîc, veritatis Euangelicæ quæ tenebris Philosophicarum nugarum obducta suum lumen non exserit. Lactantius 6. 4. de Satana, *Philosophiam in oculos impingit*, &c. *nè quis comprehendat ac teneat veritatem.*

Ibid. νομιζόντων πορισμὸν [illegible] ἡ εὐσέβειαν] Νομιζόντων ὅτι τὸ συμφέρον ἐστὶ καὶ τὸ εὐσεβὲς [illegible], ut olim ab Epicteto dictum. Ἐπισταμένων ὅτι ἐκ παύτης ἡ ἐργασίας ἡ ἀπὸν εὐπορία ἔσται, ut Act. 19. 25. illi. Πλασοῖς λόγοις ψυχὰς ἐμπορεύοντων, ut 2 Pet. 2. 3. Διδασκόντων ἃ μὴ δεῖ αἰσχροῦ κέρδους χάριν, ut Tit. 1. 11. Vide & Rom. 16. 18. Salvianus 2 de Gubernat. *Vendicantes improbissimis quæstibus nomen religionis, & præferentes ad sordidissimas negotiationes titulum sanctitatis.* Nicephorus 30. 5. de Paulo Samosateno, Πορισμὸν ἡγούμενο[illegible] ἡ θεοσέβειαν. Similis locutionis sensúsque ista apud Sapient. Scriptorem 15. 12. Ἐλογίσαντο ἡ βίον [illegible] πανηγυρισμὸν ἐπικερδῆ· & ista apud Rutilium Lupum, *In augenda pecunia occupatus*, &c. *summas divitias summam virtutem existimabat.* Sic 4. 4. apud Pollucem, de concionatore iniquo & venali, πορισμὸν ἡ πολιτείαν πονηρὸν· apud eundem 2. 20. locutione pari, sententiâ diversâ, πλοῦτον ἡ ἀρετὴν πορισμόν· & in Sallustii Catilinario, *Pro se quisque hostem ferire, murum ascendere*, &c. *properabat: eas divitias, eam bonam famam, magnámque nobilitatem putabant.* Νομιζόντων autem dum ait Apostolus, haud obscurè indicat quàm longè à sua, viri tam sancti, sententia discederent negotiatores illi. Terent. 1. 1. Adelph.

——*Et quod fortunatum isti putant*, &c.

ubi Donatus, *Putant, bene dicit is cui displicet aliena sententia:* & pòst, *Isti putant; id est, hi qui à me dissentiunt.*

Ibid. ἀφίστασο ἀπὸ ἡ τούτων] Ità & Plutarchus lib. De utilit. ab inim. cap. at sine præpositione, Διαχρῆται καὶ ἀφίστησι ἡ τούτων, ἐφ' οἷς οἱ ἐχθροὶ χαίρουσιν, &c. Hesychius, Ἀφίστασο, ἐμακρύνθης. Abest autem hoc κάμψον in Vulgata versione, vetustissimóque qui in Britannia Ms. nec tamen respuendum puto: nam & alibi sub similibus loquendi formulis monet malos devitandos. Infrà hæc 2. 3, 5. τούτους ἀποτρέπε· & ibid. 4. 15. ὃν καὶ σὺ φυλάσσου. Rom. 16. 17. ἀπ' αὐτῶ ἐκκλίνατε. Vide & 1 Thess. 3. 6. Nec aliter alii locuti, & Græci & Latini. Euripides Hippolyto,

——Τὸς δ' τοιύτους ἐγὼ
Φεύγειν σεσφρονῶ πᾶσιν.——

In Clementis quæ dicuntur Constitutionibus 6. 16. Ὧν φεύγειν ἡ διδασκαλίαν· & in Plauti Capteivis,

——*Tu ab ista procul recede.*

In Ejusdem Menæchmis,

Concede huc, mea nata, ab isto quàm potest longissimè.

Quæ & optimè vim implent τῦ ἀφίστασο. Apud Terentium ille,

——*Nolo ego cum improbis te viris,*
Gnate mi, neq; in via neq; in foro ullum sermonem exsequi.

Ignatius ad Smyrnenses, Πρόπον ἔχειν, &c. ἀπέχεσθαι ἀπὸ ἡ τούτων, καὶ μήτε κατ' ἰδίαν μετ' αὐτῶ λαλεῖν, μήτε κοινῆ. Seneca Præfat. lib. 4 Natur. quæst. *Quid necesse est in hoc descendere ut te petere eminus possint? longum inter vos*

inter-

intervallum sit. Idem de Tranquill. animi cap. 7. *Initium morbi est ægris sana miscere:* & epist. 94. *Magna pars sanitatis est hortatores insaniæ reliquisse, & ab isto cœtu invicem noxio procul abiisse.* Arrianus 4. 12. in Epictetum, Ἀπόγνωθι, ἀποξένωθι, μηδέν σοι κ) αὐτοῖς. Germanicus apud Tacitum, *Discedite à contactu.*

Ibid. ἀφίεσσο ἀπ' ἐμ' τούτων]

Non quæ ferre solet spatiantes porticus illos,
Te ferat, officium nève colatur idem.
Proximus à tectis ignis defenditur agre,
Utile finitimis abstinuisse locis.

Com. 6. Ἔστ ὃ πορισμὸς μέγας ἡ εὐσέβεια] Sic ferè Psal. 36. 16. *Melius est modicum justo super divitias peccatorum multas:* & apud Scriptorem Sapientiæ 8. 5. *Si divitiæ appetuntur, &c. quid sapientiâ locupletius?* Glossæ, Ποιεισμὸς, *acquisitio.* Onomasticon vetus, *Quæstus*, πορισμὸς, κέρδος. Ad loci sensum Philo in de Legatione, Τί ἂν ἓν κέρδος λυσιτελέστερον ὁσιότητος; & Scriptor Tobiæ 4. 23. Μὴ φοβοῦ, παιδίον, ὅτι ἐπλουτίσαμεν, ὑπάρχει σοι πολλὰ ἐὰν φοβῆ τὸν θεόν. Vide Photium ad Luc. 16. 15. adductum. Julianus 2 Orat. Αὐτὸς μὲν ἀρετῆς ἔλαττον ἔχων, τῷ κρατίστῳ πλεονεκτεῖν ὑπέλαβε. Addit, μετ' αὐταρκείας Apostolus. De Viriatho Diodorus Siculus, Ὑπελάμβανε τὴν αὐτάρκειαν μέγιστον πλοῦτον ὑπάρχειν. Contrarii apud Plutarchum in Numa, ἀνθρώποις τὸ βέλτιον ἐν πλούτῳ κ) τρυφῇ, &c. μᾶλλον ὃ παρὰ σπάνιν κ) τὴν μετὰ δικαιοσύνης αὐτάρκειαν πεφύκασιν. Philo de Essænis, Πλοῦτον νομίζουσι τὴν ὀλιγοδεσίαν, ὃ πάρεστι κείνοις πλουσίαν. Seneca Epist. 4. *Magna divitiæ sunt lege Naturæ composita paupertas.* Horatius,

Non possidentem multa vocaveris
Rectè beatum: rectiùs occupat
Nomen beati, qui Deorum
Muneribus sapienter uti,
Durámque callet pauperiem pati,
Pejúsque letho flagitium timet.

Qui versus optimè congruunt Apostoli sententiæ: *beatus* enim πλούσιον eo loco, non μακάριον, significat; *pauperiem pati callere*, est αὐταρκεῖν· &, *pejus letho flagitium timere*, est quod hîc εὐσέβεια. Tales gemmæ, talia auri ramenta non tantùm in Philosophorum sed & Poetarum scriptis delitescunt, & nisi à ruspantibus haud facilè eruuntur.

Ibid. μετ' αὐταρκείας] Cicero, Αὐτάρκεια *est quæ parvo contenta omne quod redundat respuit.* Epicurus apud Epictetum, Τὴν αὐτάρκειαν ἀγαθὸν μέγα νομίζομεν, οὐχ ἵνα πάντως τοῖς ὀλίγοις χρώμεθα, ἀλλ' ὅπως ἐὰν μὴ ἔχωμεν τὰ πολλὰ, τοῖς ὀλίγοις χρώμεθα. Vide & Pædag. 2. 12. Clementem Alexandrinum. Non malè hîc vertebat quidam, *cum animo suâ sorte contento.* Cicero Paradox. 6. *Contentum suis rebus esse, maximæ sunt certissimæque divitiæ.* Lucretius,

Divitiæ grandes homini sunt vivere parcè,
Æquo animo: ——

id est, animo contento. Ennius apud Gellium,

——*suóque contentus.*

Glossæ, *Contentus esto*, αὐτάρκησον. Malebat vetus Interpres, *cum sufficientia.* Ex eo (ut sæpissime) Glossarii Auctor, Αὐτάρκεια, *sufficientia:* quo & sensu Hesychius, Αὐτάρκης, ἱκανός. Sedulius ad 1 Tim. 5. *Ut non, &c. avaritiæ studeat, sed sufficientiam tantùm sibi servet.* Salvianus lib. 4. de servis loquens, *Etiamsi iis stipendia præstentur, consuetudini hæc magis quàm sufficientiæ satisfaciunt.* Quæ adduxi, ut appareat laxiorem eam vocem esse quàm pro mente hujus Apostolici loci, qui non tam de animo agit eo quod sufficit contento, quàm eo quod & minus est contento, si ità casus tulerit.

Com. 7. Οὐδὲν γὰρ εἰσηνέγκαμεν εἰς τὸν κόσμον] Suidas in Ἐλάχεια, Μετὰ πλέτε ἢ γεγενήμεθα. Seneca 20 Epist. *Nemo nascitur dives: quisquis exit in lucem, jussus est lacte & panno esse contentus.* Idem lib. de Providentia, *Nemo tam pauper vivit quàm natus est.* Vide Jobi 1. 21.

Ibid. δῆλον ὅτι, &c.] Hesychius, Δηλονότι, φανερὸν ὅτι. Gloss. Δηλονότι, *profectò*, &c. Vulgat. *haud dubium quòd*, &c. Recentior, *videlicet nec*, &c.

Ibid. δῆλον ὅτι οὐδὲ ἐξενεγκεῖν τι δυνάμεθα] Nisi bona opera nostra, Apocal. 14. 13. *nisi vitam innocenter actam*, ut hoc in argumento Lactantius 7. 26. locutus. Seneca epist. 102. *Excutit Natura redeuntem sicut intrantem: non licet plus ferre quàm intuleras.* Phocylides,

Οὐκ ἐς Ἄιδλω ἐς' ὅλβον ἔχειν κ) χρήματ' ἄγεσθαι.

Theognis,

Χρήματ' ἔχων ὐδεὶς ἔρχετ) εἰς Ἀΐδλω.

Apud Plautum Trinum. de Acheronte ille,

Mirum ni tu illuc tecum divitias feras.

Ovidius,

Divitis ad manes nil feret umbra suos.

De bonis mundi istius Gregorius Nazianzenus,

Ὧν ὃ σωέρχεταί τι
Ἐντεῦθεν ἐξιῶσι.

Democritus apud Hippocratem, & ad Hippocratem, de mortalium vanitate & inquietudine, Δῆμον ἔχουσι μετ' ἀδελφέων κ) τοκέων κ) πολιτέων, κ) ταῦτα μὲν τοίνυν ὧν ὐδὲ εἷς θανὼν δεῦρο ἀπῆλθε in Epist. ad Demagetum. Vide quæ ad Psalm. 48. com. 18, & 19. fusè D. Augustinus. Quintilianus Declam. 260. *Non sunt ista ferenda nobiscum, neque ad Inferos servata per vitam fortuna persequitur.* Lucianus in Contemplantibus, Οὐδὲν ἄρα ἐντεῦθεν συμῶν ἀϊδίον ἔστιν, ἀλλ' ἂν ἀπάρῃ τις αὐτῶν τι ἢ ὠμῷ ἀποθανών. Lactantius 7. ult. *Si nobis usque ad ultimum* (id est, ad senectutem ultimam,) *liceat istis frui, certè aliis relinquenda sunt, nihil nobiscum ferre possumus*, &c. Horatius,

Linquenda tellus, & domus, & placens
Uxor, neque harum quas colis arborum
Te prater invisas cupressos
Ulla brevem Dominum sequetur.

Chrysostomus ad 2 Cor. 8. Ὅσα ἂν κατασκευάσωμεν ἐντεῦθεν ἀφίεμεν· ἃ γὰρ συγχωρεῖ ὁ θανάτος λαμβάνοντας αὐτὰ ἀπιθέναι. ἂν γὰρ οἰκίας οἰκοδομήσωμεν, ἂν τε ἀγροὺς ἀγοράσωμεν, ἂν τε ἀνδράποδα, ἄν τε ζεῦγη, &c. Idem Homil. 2. ad Antiochenos, *In fine aliis cedemus, eorum usu solo decerpto, dominio autem nudi & orbati ad alteram illam vitam migrantes.* Propertius,

Haud ullas portabis opes Acherontis ad undas:
Nudus ab inferna, stulte, vehère rate.

Philo in de Victimis, Τὸν μηδὲν εἰς κόσμον, ἀλλὰ μηδὲ σεαυτὸν εἰσηνεγκότα· γυμνὸς μὲν γὰρ θανμάσῃς, γυμνὸς πάλιν ἀπῇς. Silius lib. 5.

——*Modò quem Fortuna fovendo*
Congestis opibus donisque refersit opimis,
Nudum Tartareâ portabit navita cymbâ.

Orientius Illiberitanus,

Venisti in mundum nudus, nudúsque redibis:
Nil tecum attuleras, ferre nihil poteris.

Vide Psal. 48. 18. In vetere Inscriptione, D. M. CN. *Pompeius, Euphrosynus, & Junia Gemella uxor, ex omnibus bonis suis hoc sibi sumpserunt:* id est, hoc solum monumentum, vel, hoc terræ exiguum. Diogenes apud Ausonium,

——*Quæcunque habui mecum fero, cùm nihil ipse*
Ex tantis tecum, Cræse, feras opibus.

Com. 8. ἔχοντες δὲ διαθροφὰς κ) σκεπάσματα]

Frigus queis durámque famem depellere fas est.

Terentius 5. 2. Heautontim.

Victus, vestitus, quo in tectum te recipias.

Hæc sunt quæ ἐπιτήδεια τῷ σώματι Jacobus 2. 16. vocat; Apostolus noster Tit. 3. ἀναγκαίας χρείας. Seneca verò Epist. 45. *panem, polentam, & cætera sine quibus vita non ducitur:* sub voce διαθροφὰς enim intelligendus est necessarius victus,

non

non lautitiæ. Theophylactus ad Act. 2. 46. Τὼ πολλὼ αὐτῶν (Ἀποστόλων) ἐκράτειαν καὶ διότητα δηλοῖ ΤΗΣ ΤΡΟΦΗΣ, μετελάμβανον γὰρ τροφῆς· ἀλλ' οὐκ ἐτρύφων. Glossarium, Τροφὴ, *alimonium, esca, victus*, &c. Onomasticon vetus, *Alimentum*, τροφή. Hesychius, ex hoc Apostoli loco, Διατροφὰς, βρώματα.

Ibid. ἔχοντες δὲ διατροφὰς καὶ σκεπάσματα, τούτοις ἀρκεσθησόμεθα] Dicat quisque ut apud Euripidem ille,

Καὶ μὴν ἔμοί γε ζῶντι μὴ κατ' ἡμέραν
Κ' εἰ σμικρ' ἔχοιμι, πάντ' ἂν ἀρκούντως ἔχοι.

Si instructa vita est, instrumentorum ejus avidi nè simus, Senec. Epist. 61. Philiscus apud Dionem Cassium, lib. 38. Ἀπόχρη ἀνθρώπῳ πρὸς εὐδαιμονίαν τὰ ἀναγκαῖα κεκτῆσθαι, καὶ μηδενὸς ἂν τὸ σῶμα χρήζει προσδεῖσθαι· id est, καὶ μηδὲ διατροφῶν μηδὲ σκεπασμάτων περισσεῖσθαι. Cicero in Paradoxis, *Victu & vestitu terminandus est pecuniæ modus.* Hieronymus in Epistolis, *Victus & vestitus divitiæ Christianorum sunt*: quæ forsan adumbrata ex Horatii illis,

Si ventri bene, si lateri est, pedibúsque tuis, nil
Divitiæ poterunt regales addere majus.

Juvenalis,

——*Mensura tamen quæ*
Sufficiat censûs, si quis me consulat, edam:
In quantum sitis atque fames & frigora poscunt.

Seneca Epist. 8. *Cibus famem sedet, potio sitim exstinguat, vestis arceat frigus, domus munimentum sit adversus corpori infesta.* Idem cap. 9. ad Helviam, *Corporis exigua desideria sunt, frigus submovere vult, alimentis famem ac sitim exstinguere.* Ibidem cap. 11. *Si hæc* (vestem nempe ac domum) *ad usum tantùm desiderabit, neque tectum ei deerit, neque velamen: aquè enim exiguo tegitur corpus ac alitur: nihil homini Natura quod necessarium sciebat, fecit operosum.* Idem 119 Epist. *Nec illud præcipio ut aliquid Naturæ neges; contumax est, non potest vinci, suum poscit: sed ut quicquid Naturam excedit, scias precarium esse, non necessarium:* & Epist. 4. *Lex Naturæ scis quos nobis terminos statuit? non esurire, non sitire, non algere:* ex quo fortasse loco D. Ambrosius Hexaem. 5. 10. *Lex Naturæ est tantum quærere quantum sufficiat ad victum, & alimentorum modo* (*modum* lege) *sortem censere patrimonii.* In Pythagoricorum dictis apud Stobæum, Σαρκὸς φωνὴ μὴ πεινᾶν, μὴ διψᾶν, μήτε ῥιγοῦν. His contrarium Jacobi 2. 15. γυμνὸς, καὶ ὑφημέρου τροφῆς λειπόμενοι ὦσι· & 1 Cor. 4. 11. πεινῶν, διψῶν, καὶ γυμνητεύειν. Vulgata hîc, *habentes alimenta, & quibus tegamur.* Ità *victum & vestiarium* (quo tegimur nempe) junxit Seneca lib. De animi tranquill. item 3 de Benef. *cibaria & vestiarium.* Σκεπάσματα autem apud Apostolum puto & tectum comprehendere. Sirachides 29. 21. pari argumento, ὕδωρ καὶ ἄρτον, ἱμάτια καὶ οἶκον habet.

Ibid. τούτοις ἀρκεσθησόμεθα] Quasi dicat,

Hæc satìs, hæc cui contingunt, nil amplius optet.

Omne extra ista desiderium non ex inopia sed ex vitio nascitur: quicquid illi congesseris, non finis cupiditatis erit, sed gradus. Euripides Phœnissis,

——Τί δ' ἔδει τὸ πλέον; ὄνομ' ἔχει μόνον,
Ἐπὴν τά γ' ἀρκοῦντ' ἐγγενὰ τοῖς γε σώφροσιν.

Com. 9. Οἱ δὲ βουλόμενοι πλουτεῖν ἐμπίπτουσιν εἰς πειρασμὸν καὶ παγίδα] Seneca Epist. 87. *Dum consequi divitias volumus, in multa mala incidimus.* Πλουτεῖν βούλεσθαι hîc, est quod Sirachidi 27. 1. ζητεῖν πλοῦτον· in Græco Proverb. 28. 20. πλουτεῖν σπεύδειν· Plauto Trinum. *velle locuples fieri:* Petronio, *divitias exstruere curare:* Jul. Firmico 3. 11. *facultatum desiderio æstuare:* Plutarcho π. φιλοπλουτ. ποιεισθαι προσήκεσθαι· Senecæ Epist. 101. *divitiis imminere:* Juvenali (statim adducendo) *citò dives fieri velle:* Horatio, *festinare*;

Sic festinanti semper locupletior abstat.

Εἰς πειρασμὸν καὶ παγίδα, pro; εἰς πειρασμοῦ παγίδα. Salvianus 2 contra Avaritiam, *In rebus tantùm necessariis est salus, in superfluis laqueus.* Lactantius in De opificio Dei cap. 1. de Diabolo, *Omnia quæ illicere possunt pro laqueis habet.* Matthæi 13. 22. hoc argumento ἀπάτη habemus: ubi vide ex Luciano adducta. Εἰς παγίδα ἐμπίπτειν est & apud Sirachidem 9. 3. & Tobiæ Scriptorem 14. 40.

Ibid. καὶ ἐπιθυμίας πολλὰς ἀνοήτους καὶ βλαβερὰς] Εἰς ἐπιθυμίας πολλὰς, est, *in cupiditates extraordinarias*, ut Cicero in Verrinis loquitur, opponens tales Naturæ ac necessitati: vel (si loqui cum Apostolo voluerimus) διατροφῶς καὶ σκεπάσμασι. Chrysostomus Homil. 73. in Joannem, *Cùm tria sint cupiditatum genera, necessaria, naturales, & supervacua; diteſcendi cupido in tertium & pessimum genus facit nos incidere.* Nil mirum autem si immodica desideria diteſcendi comitentur: nam, ut Comicus Latinus dixit,

Ubi semel animus se cupiditate devinxit malâ,
Necesse est, &c. *consilia consequi consimilia.*

Ubi *cupiditas* respondet ei quod heic φιλαργυρία vocatur, *consilia* sunt ferè eadem quæ hîc ἐπιθυμίαι. Chrysostomus Homil. 13. in Acta Apost. *Divitiæ anima*, &c. *plena est concupiscentiis innumeris.* Idem in cap. 4. Ephes. Οὐχ ὅτως ἐν πορείαις ἐν πόλεσι κτήμασιν, ὡς ἐν ἀγωνίαις, καὶ πόνοις κινδύνοις, οἵπνες πειρασμὸς καὶ ἐπιθυμίας πολλὰς ἐπισύρουσι· ταῦτα ὑποφαίνουσιν οἱ πολλὰ κακοπαθεῖν βουλόμενοι. Apuleius libello de Philosophia, ex Platone, *Sperata atque exoptata vix pauca*, &c. *proveniunt, hísque flagrantiores cupidines succedunt.* Seneca Epist. 19. non alieno argumento, *Qualem dicimus esse seriem causarum ex quibus nectitur Fatum, talem dicimus esse Cupiditatum: altera ex alterius fine nascitur.* Legebat Vetus interpres heic ἀνωνήτους. In Glossario, Ἀνώνητος, *infructuosus*: sic ἀνωφελεῖς (id est, ἀνωνήτους) μείμημας, Homil. 31. Macarius: & (quod magis lectionem illam stabilit,) ὀπημιξίας ἀλυσιτελεῖς (id est, ἀνωνήτους) καὶ βλαβερὰς, apud Suidam habemus: item ἀνωφελῆ (i. e. ἀνώνητον) καὶ βλαβερόν· in Democriti ad Hippocratem Epistola. Quibus adde Euthymii ad Luc. 12. ista, *Avarum esse non solùm inutile est, sed & nocivum*: q. d. ὐ μόνον ἀνώνητον, ἀλλὰ καὶ βλαβερὸν, quâ facie & Salustius *nihil profuturæ, multùm etiam periculosa petere*, (id est, *appetere*) in Jugurthino dixit. Veriorem scripturam tamen ἀνοήτους putem. Chrysostomus ad Philip. 3. Μετὰ δὴ ἄλλων καὶ ἀνοήτους ποιεῖ τὸ πλατεῖν. Hermas 2. 10. *Negotiis & actionibus multis inciderunt, evacuantur à sensu suo*, (ἀνοηταίνουσιν,) *& nihil omnino intelligunt, de divitiis cogitantes.* Diphilus, ἔστιν ἀνοητότατον αἰχρεκέρδια· sic ἀνοήτους ἐλπίδας Plato in Philæbo dixit; & ἀνοήτων ἐρώτων, Idem in Symposio. Ἀνόητοι ἐπιθυμίαι istæ quandoque ἄτοποι dicuntur. Chrysostomus ad Colossi. 3. Οὐχ εὑρήσει τις ἄλλῳ ψυχὴν τοσοῦτον γέμουσαν ἐπιθυμιῶν, καὶ ὅτως ἀτόπων, ὡς τὰς τοῦ πλατεῖν βουλομένους. Theophylactus ad Philip. 4. de abundantia, Εἰς ἐπιθυμίας ἀτόπους ἐκχέασα· quibus similes φαῦλαι καὶ ἐκτοποι ὁρμαὶ, in Hymnis Orphei dictis.

Ibid. Αἵτινες βυθίζουσι τοὺς ἀνθρώπους εἰς ὄλεθρον] Planè sic Iamblichus, qui τὰς ἐπιθυμίας solere ἡμᾶς εἰς τὸ ὄλεθρον ἄγειν, cap. 18. in de Vita Pythagoræ, dixit. In Glossis, *Mergit*, βυθίζει. Glossæ aliæ, Καταβυθίζω, *demergo, pessundo.* Ὄλεθρον hîc intellige qui 2 Thess. 1. 9. αἰώνιος ὄλεθρος. Hesychius, ex hoc Pauli loco, Εἰς ὄλεθρον, εἰς Ἅιδου. Βυθίζουσι, translatione eleganti: quam tamen (ut nonnulli) populorum Orientalium καταπονησμὸν vix putem respicere. Apuleius (insigniter ad hæc Pauli illustrandum) in Apologia sua, *Ad vivendum, velut ad natandum, is melior, qui onere liberior: sunt enim similiter etiam in ista vitæ humanæ tempestate levia sustentatui, gravia demersui.* Valerius Maximus, itidem de divitiis loquens, *Profundo cladium miserabiliter demergunt.* Horatius,

Plenior ut si quos delectet copia justo,
Cum ripa simul avulsos ferat Aufidus acer.

Ad quæ vetus Scholiastes, *Ferat, demergat.* Hinc illud Philosophi illius qui mari suas opes commisit, *Ego vos mergam, vè à vobis mergar.* Iterum Horatius,

Quisquis in augenda festinat, & obruitur re:

ubi *obruitur*, est, βυθίζεται. Euthymius ad Luc. 21. *Non solùm ebrietas, sed & curæ seculares animam absorbent, mentémque demergunt.* Sic Philo libidinem & alios inordinatos affectus τὴν ψυχὴν συμφοραῖς βαπτίζειν dixit, lib. Quòd deter. insid. potiori. Seneca Epist. 8. de concitato in honores opésque cursu, *In præcipitia nos deducit:* imagine à terrestri naufragio, ut apud Apostolum à marino sumptâ.

Ibid. καὶ ἀπώλειαν] Sirachides 31. 6. Πολλοὶ ἐδόθησαν εἰς πῶμα χάειν χρυσίῳ καὶ ἐλπίδι ἡ ἀπώλεια αὐτῶν κατὰ πρόσωπον αὐτῶν. Glossæ, Ἀπώλεια, perditio, pernicies, &c. barathrum. Beza hîc, *in exitium.* Vulgat. *in interitum.* Unde illa alterius Glossarii, *Interitus,* ἀπώλεια.

Com. 10. Ῥίζα γὰρ πάντων κακῶν ἐστι φιλαργυρία] 10

Omnis causa mali est amor, & discriminis omnis,
Concisi argenti in titulos faciésque minutas.

Sallustius in de Republ. ordin. *Ubi cupido divitiarum invasit, neque disciplina, neque artes bonæ, neque ingenium ullum satis pollet.* Diodorus Siculus in fragmentis, Αὕτη (ἡ φιλαργυρία) διὰ τὴν ἐκ τοῦ συμφέροντος ἐλπίδα προσαλειφῆσα πολλὰς πρὸς ἀδικίαν, μείζονα κακῶν αἰτία τοῖς ἀνθρώποις γίνεται. Rutilius Numatianus,

Auri cæcus amor ducit in omne nefas.

Servius ad Æneid. 6. *Ad quod flagitium homines non impellit auri detestanda cupiditas?* Lucianus Cynico, Ἐκ τούτων (χρυσοῦ καὶ ἀργύρου) ἐπιθυμίας φύονται καὶ πόλεμοι καὶ στάσεις καὶ φόνοι, &c. Chrysologus de auro, sive iniquitatis Mamona, Serm. 126. *Bella mandat, comparat bellatores, sanguinem vendit, agit mortes, prodit patrias, urbes destruit, subdit populos, arces urget, vexat cives,* &c. *jus delet, fásque nefásque confundit,* &c. *fidem tentat, violat veritatem, famam carpit, honestatem dissipat, solvit affectus, innocentiam tollit, pietatem sepelit, necessitudinem scindit, amicitiam subruit.* De eodem Seneca Controvers. 2. 6. *Auget discordiam, urbes & terrarum orbem in bellum agitat, humanum genus,* &c. *in frandes & scelera mutuæ instigat.* Quintilianus Declam. 321. *Hæc latrones facit, hæc piratas: hæc intra muros etiam, atque intra domos nostras & templa ßicas percussorum acuit: indè nata sunt venena.* Juvenalis,

——*Nec plura venena*
Miscuit, aut ferro grassatur sæpius ullum
Humana memis vitium, quam sæva cupido
Immodici censûs.——

Lactantius eodem argumento, *Hinc venena, hinc circumscriptiones, hinc falsa testimonia.* Ingeniosè itaque *innumerum crimen* Orientius φιλαργυρίαν vocavit: & pòst, distinctiùs explicans tam concisam locutionem,

Fratribus invisos fratres, vitámque parentum
Exosam natis fecit avaritia:
De vero falsum, de falso fingere verum
Sæva per innumeras hæc docet insidias.

Deinde,

Hæc miseros homines mortis sub tempore fecit
Non bene postremis fidere amicitiis.
Subduntur tabulæ, conquiritur undique testis
Ore ferens falsum, pectore vera premens.
Scalpuntur gemmæ similes, manus improba discit
Heu male mentitas assimilare manus:
Ut pater alterius factus eredatur, & heres
Non possit propris filius esse patris.
Hâc duce custodes inter securus adulter
Pervenit ad castos (ἰσ. clausos) muneribus thalamos,
Itur in omne nefas animis opibúsque paratis,
Aurum si pretium constituas sceleris.

Quibus adde quæ in de Ira 3. 32. Seneca, & 2. 145. Isidorus Pelusiota. Ῥίζα πάντων κακῶν dixit Paulus, fortasse Platonem imitatus, qui ἐξ ἀμαθίας πάντα κακὰ ῥίζοῦσθαι dixit. Chrysostomus ad Philipp. 1. Ὁ μαθὼν χρημάτων καταφρονεῖν, ῥίζαν ἐξέκοψε πάντων κακῶν· quæ eadem & in Homil. 22. in Acta apud eundem leguntur. Sic & livorem *radicem omnium malorum* D. Cyprianus vocat. In loco Chrysostomi jam adducto malim πάντων τῶν κακῶν scribi, locutione (ut apud Apostolum) hyperbolicâ, at in argumento isto solennissimâ. Polycarpus ad Philippenses, Ἀρχὴ πάντων κακῶν φιλαργυρία. Phocylides,

Ἡ φιλοχρημοσύνη μήτηρ κακότητος ἁπάσης.

Photius Epist. 147. Καθ' ὃν τρόπον τὸ ἀφιλάργυρον πᾶσι συνεφέλκεται τὰς ἄλλας ἀρετὰς, ὥσπερ ἡ φιλάργυρος νόσος συνεφέλκεται πᾶσι τὰ συγγενῆ κακίαν. Codex Ecclesiæ Africanæ, Can. 5. Τῷ τὰ ἀπλησίας ἐπιθυμίαν, ὃ πάντων μητέρα ἐστὶ κακῶν ἡδεῖς ἀμφισάλλει. Lucianus, Πάντα τὰ κακὰ, &c. ἐκ τούτου (ἀργύρου καὶ χρυσοῦ) ἐπιθυμίας φύονται. Cato apud Gellium 11. 2. *Avaritiam omnia vitia habere putabant.* Cicero in pro Roscio, *Ex avaritia erumpit audacia, indè omnia scelera ac maleficia gignuntur.* Lactantius 6. 19. eodem argumento, *Hinc fraudes, hinc latrocinia, hinc omnium scelerum genera orta sunt.* Idem in Epitome, *Hinc omnium fraudum genera erupere.* Seneca 2. 1. de Clementia, *Expulsâ alieni cupiditate, ex qua omne animi malum oritur.* Sallustius de pecuniæ & imperii cupidine, *Ea quasi materies omnium malorum fuere:* id est, (ut in reliquis jam citatis locis) plerorumque malorum. Quintilianus ubi suprà, *Omnia quæcunque,* &c. *committuntur scelera, pleraque ex cupiditate nascuntur.* Philo eâdem formâ, ἀθεότητα πηγὴ πάντων κακῶν dixit: & εἰδωλοθρησκείαν Sapientiæ Scriptor, 14. 27. πάντες ἀρχὴ κακῶν, καὶ αἰτία, καὶ πέρας. Chrysostomus Homil. Quomodo frater, &c. νόσοιαν, πηγὴ πάντων κακῶν. Justinianus Novell. 6. magistratuum improbitatem κακῶν πάντων ἀφορμήν. Euripides, ἐκ γαστρὸς πάντα κακὰ γίνεται· & Seneca, *voluptati indulgere initium omnium malorum esse:* quibus similia apud Arrianum 3. 26. in Epictetum, κακῶν πάντων κεφάλαιον· & apud Jacobum 3. 16. Ὅπου ζῆλος, &c. ἐκεῖ πᾶν φαῦλον ἔργον. Pro eo quod Paulus ῥίζαν, Ignatius ἀρχὴν, Diodorus infrà adducendus μητρόπολιν, Phocylides & alii μητέρα· quibus adde Claudiani ista,

Et primam scelerum matrem, quæ semper habendo
Plus sitiens, patulis rimatur faucibus aurum.

Κακὰ, ex tot congestis heic testimoniis κακῶν πράξεις expono: quæ nempe nec existimationem privatam, neque leges publicas respiciunt. Euripides,

Ὅστις γὰρ αὐτὸ τὸ πλέον ἔχειν πέφυκ' ἀνὴρ,
Οὐδὲν φρονεῖ δίκαιον, οὐδὲ βέλτ.

Hinc aptè Philo lib. de Judice, τὸ φιλοχρήματον ἢ παντομιμιάτων ὁρμητήριον dixit: & Democritus de id genus homine apud Stobæum Tit. π. ἀρετῆς, Ἀεὶ ἐπικαινουργεῖν ἀναγκάζει, καὶ δι' ἐπιθυμίαν ἐπιβάλλεσθαι τῷ τι πρήσσειν ἀνήκεστον, ὧν οἱ νόμοι κωλύουσι. Juvenalis,

——*Sed quæ reverentia legum?*
Quis pudor aut metus est unquam properantis avari?

Ex quibus puto Paulum satis commodè explicari.

Ibid. ῥίζα γὰρ πάντων κακῶν ἐστι φιλαργυρία]

Tristius haud illâ monstrum, nec sævior ulla
Pestis & ira Dei misero sese intulit orbi.

Sallustius de Republ. ordin. *Bellua fera, immanis, intoleranda est: quò intendit, oppida, agros, fana atque domos vastat: divina cum humanis permiscet: neque exercitus neque mœnia obstant quò minùs vi suâ penetret: famâ, pudicitiâ, liberis, patriâ atque parentibus mortales spoliat.* Φιλαργυρία est,

——*Sæva cupido*
Immodici censûs——
——*Divitis auri*
Ambitiosa fames, & habendi dira libido.

Hesychius,

Hesychius, φιλαργυρία, φιλοχρηματία. Theophylactus ad Luc. 16. Φιλαργυρία δέον ἐμπαθὴς ἕξις καὶ φιλία τοῦ πλούτου. Suidas in voce Πάθος, Φιλαργυρία, ὑπόληψις τοῦ τὸ ἀργύριον κάλλιον εἶναι. Ità Cicero Tuscul. 4. *Est avaritia opinatio vehemens de pecunia, quasi valde expetenda sit.* Et pòst, eodem libro, *Quis dubitârit quin ægrotationes animi, qualis est avaritia,* &c. *ex eo quòd magni æstimetur ea res ex qua animus ægrotat, oriantur?* Interpres vetus hîc, *cupiditas:* putassem *nummaria cupiditas* reponendum. Glossæ, *Nummaria cupiditas,* φιλαργυρία. Cùm meminerimus autem ità & alios locutos, & quæ ipsi ad pag. 218. ad Apuleium annotavimus, vulgatam & permittimus lectionem, & eruditam agnoscimus.

Ibid. οἵτινες ὀρεγόμενοι] Sic πλούτου ὀρεγόμενοι, Dissert. 20. Maximus Tyrius: πενιζομῶν ὀρεξις, 14. 3. Sapient. Scriptor: & Xenophon παιδ. 8. πλεόνων ὀρέγεσθαι. Bene & hîc Vetus, *quam quidam appetentes.* Ità & Valerius Maximus *divitias appetere* dixit.

Ibid. καὶ ἑαυτοὺς περιέπειραν ὀδύναις πολλαῖς]

Καυτὸν ἐφ' ἑαυτὸν ἕλκοντες ὡς ὁ Καυκίας νέφος.

Et non solùm ἀπὸ τῆς πίστεως, sed & ἀπὸ τῆς ἐλπίδων ἀποπλανηθέντες, dum quod sperârunt gaudio futurum sibi, assiduam, adeóque uberem materiam dolorum invenêre. Seneca 59 Epist. *Ista quæ sic petis tanquam datura lætitiam ac voluptatem, causa dolorum sunt.* Idem Epist. 44. eod. argumento, *Solicitudinum colligunt causas, & per insidiosum iter vitæ non tantùm ferunt sarcinas, sed trahunt. Ità longiùs ab effectu ejus quod petunt, semper abscedunt, & quò plus operæ impendunt, hoc se magis impediunt, & feruntur retrò.* Maximus Tyrius, Διώκοντες τὰ τέρπειν, περιπίπτοντες τοῖς λυπηροῖς. Philo in de Josepho, Ἀποπλάπτει μαχαίρας πένας καὶ ἀφράτους ἑαυτοῖς εὐτυχίας, αἳ δὴ ἀρχαὶ μεγάλων κακῶν εἰσι· καὶ παίδοντες ὡς ἐπ' ἀγαθῶν κληρονομίαν, ἐυείσκυπτ δεινὰς ἀχοπερίας. Plutarchus in περὶ φιλαδελφίας, Πορφύρας καὶ διαδήμασιν ὀρεγόμενοι πολλῶν αὐτὸς κακῶν, &c. ἐνέπλησαν· id est, ὀδυνῶσι πολλαῖς ἑαυτὸς περιέπειραν· ubi & obiter notandum τὸ ὀρεγόμενοι, quâ voce hîc D. Paulus utitur. Ausonius ex Periandro,

Plus est solicitus magis beatus:

id est, magis dives. Euthymius ad Luc. 12. *Avaritia solicitudinem affert ac mœrorem.* De eadem Seneca 115 Epist. *O quantum lacrymarum! ô quantum laborum exigit!* &c. *Adjice quotidianas solicitudines quæ pro modo habendi quemque discruciant.* Propertius,

——Solicitæ tu causa, pecunia, vitæ es,
Semina curarum de capite orta tuo.

Simplicius in cap. 38 Epicteti, Οἱ φιλάργυροι πονοῦντες ἅπαντα τὸν βίον περὶ χρημάτων μετ' ἀχρυσίας καὶ ἀθυμίας, καὶ δέους ἀεὶ ἀπορημένοι, &c. Euripides eodem argumento πένης καὶ φθονερὸς βίου dixit. Vide Philostratum 7. 11. de vita Apollonii. Auctor ad Herennium lib. 2. *Homines multis & magnis incommodis conflictantur propter,* &c. *pecuniæ cupiditatem.* Hinc *divitias per tormenta coactas* Juvenalis dixit: & *pecuniam majore adhuc tormento possideri quàm quæri,* Seneca 115 Epistolâ. Lucilius post illud,

Μή σε γ' ἀπειρεσίων δίεσθαι ἔλπ κλεάνων,

subjunxit,

Μὴ σὺ μὲ ἀτλήτοισιν ἐν ἄλγεσι θυμὸν ὀλέσσῃς.

Ubi ἄλγεα (quæ Apostolo ὀδύναι) sunt spinosæ curæ illæ quæ opum non acquisitionem tantùm, sed & tutelam comitantur: nam (ut jam suprà ostendimus,)

Tantis parta malis curâ majore metúque
Servantur, misera est magni custodia census.

Περιπείρειν heic Erasmo est *implicare se:* sic ferè Seneca Epist. 74. *Quisquis se multùm fortuitis dedit, ingentem sibi materiam perturbationis & inexplicabilem fecit:* nec inconcinnè alius, qui *transfixerunt se.* Hesychius, ex hoc Pauli loco, Περιέπειραν, ἔπηξαν. Idem Seneca De vita beata cap. 19. de Philosophis loquens, *Cùm refigere se crucibus conantur, in quas unusquisque vestrûm* (idiotarum) *clavos suos ipse adjicit:* ἑαυτὸν περιπήγει. Sed pro *adjicit,* puto *adigit,* vel *affigit* scribendum. Plautus de insano amatore illo, *Animus ejus,* &c. *fixus est clavo Cupidinis.* Plato in Phædone, Ἧκιστα ἡδονὴ καὶ λύπη, ὥσπερ ἧλον ἔχουσα, προσηλοῖ αὐτὸν πρὸς τὸ σῶμα, καὶ προσπερονᾷ. Vertas etiam, non incommodè, *confoderunt se.* Seneca citati jam libri cap. 27. *Quin potiùs mala vestra circumspicitis, quæ vos ab omni parte confodiunt? alia grassantia extrinsecùs, alia in visceribus ipsis ardentia.* Hinc & *vulnera vitæ,* argumento simili versatus, Lucretius lib. 3. dixit. Cùm tot vertendi modos in medium protuli, nullus se magis probat mihi quàm Vulgati ille, *doloribus inserverunt se.* Macrobius Somn. Scip. 1. 8. *Qui decrevit se à corporis contagione purgare, & quadam humanorum fugâ, solis se inserere divinis.*

Ibid. περιέπειραν ἑαυτὸς ὀδύναις] Non sublevatos se (ut cum Seneca de Tranquill. c. 10. loquar) sed suffixos esse compererunt. Ἀνηκέστοις κακοῖς περιπείρειν, Philo contra Flaccum dixit: & περιπείρεσθαι κακοῖς, Nicetas in Baldvino.

Ibid. ὀδύναις πολλαῖς] Artemidorus 2. 63. Τὰ πολλὰ (χρήματα) &c. φρονπίδας καὶ λύπας σημαίνει. Lucianus in Timone, Ὁ πλοῦτος, ὁ πολλοῖς πολλάκις ἀνηκέστων συμφορῶν αἴτιος γεγονώς. Philemon apud Stobæum,

Ἀεὶ τὸ πλουτεῖν συμφορὰς πολλὰς ἔχει,
Φθόνον τε, καὶ ἀπόρειαν, καὶ μῖσος πολύ,
Πράγματά τε πολλά, καὶ ὀχλήσεις τοῦ βίου.

Diodorus Siculus de Avaritia, Μητρόπολις ἐστὶ πάσῃ ἀδικημάτων, πολλὰς καὶ μεγάλας συμφορὰς ἀφαίρεσθαι. Philo in De migrat. Abrahami, Μυείσις τὰ λεγόμενα ἀγαθὰ, &c. κακῶν ἀνηκέστων γέγονεν αἰτία. Chrysostomus Homil. 13. in Acta, φιλαργυρίαν mœrorum omnium fomentum & sustentaculum vocat: & pòst, *Inveniet quis plures qui mœrorem habent divites quàm pauperes.* D. Augustinus de Temp. Serm. 50. *Ut saccellus tuus impleatur nummis, anima tua febricitat curis.* Idem in Psalm. 83. *Vident* (divites) *ex ipsis divitiis vel habere se pressuras cogitationum, quomodo gubernentur, quomodo custodiantur: vel, si paululùm inclinaverint cupiditatem ut eas diligant, plus eos impleri timoribus quàm fructibus.* Seneca Epist. 80. *Compara inter se pauperum & divitum vultus: sapiens pauper & fidelibus ridet, nulla solicitudo in alto est,* &c. *horum qui felices vocantur hilaritas ficta est, aut gravis* (malim, *at gravis*) *& suppurata tristitia; & quidem gravior, quia interdum non licet palàm esse miseros, sed inter arumnas cor ipsum exedentes necesse est agere felicem:* & Epist. 17. *Multis parasse divitias, non finis miseriarum, sed mutatio fuit.* Idem cap. 8. de Tranquill. animi, *Transeamus ad patrimonia, maximam humanarum arumnarum materiam. Nam si alia omnia quibus angimur, compares,* &c. *cum iis quæ nobis mala pecunia nostra exhibet, hæc pars multùm pragravabit.* Iterum, in De brevit. vitæ, cap. 17. *Miserrimam necesse est,* &c. *vitam eorum esse, qui magno parant labore quod majore possideant: operosè assequuntur quæ volunt, anxii tenent quæ assecuti sunt.* Et demum Epistolâ 19. amicum alloquens Lucilium suum, *Tulit te longè à conspectu vitæ salubris felicitas, provincia, procuratio,* &c. *in eam demissus es vitam quæ nunquam tibi miserarum terminum ac servitutis ipsa factura est.*

Com. 11. Σὺ δὲ, &c.] Tu verò alios mores sectare, aliam viam insiste. Sic 2 Tim. 3. 14. Vide ad Matth. 6. 8. annotata.

Ibid. ταῦτα φεῦγε]

Profani fugienda tibi est hæc semita vulgi.

Ibid. ταῦτα φεῦγε] Sic 1 Cor. 6. 18. & 10. 14. item 2 Tim. 2, 22. quibus adde quæ suprà heic ad com. 5. adducta.

Ibid. ταῦτα φεῦγε, δίωκε δὲ δικαιοσύνην] Eâdem planè oppositione Plato in Theæteto dixit πονηρίαν φεύγειν, δίωκειν δ' ἀρετήν. Διώκειν δικαιοσύνην heic, (ut & in Græco Proverb. 15, 9.) est quod 1 Thess. 5. 15. δίωκειν τὸ ἀγαθόν,

Sirachidis 27. 9. & in Gr. Eſaiæ 51. 1. τὸ δίκαιον διώκειν· cui Rom. 9. 30. contrarium δικαιοσύνῃ μὴ διώκειν. Suidas, Δίωκε ἀρετὴν, ζῆλου, ἐπιτήδευε. Sic Rom. 12. 13. φιλοξενίαν διώκειν· Hebr. 12. 14. εἰρήνην διώκειν· apud Ariſtidem Orat. Platon. 2. ἀγαθὴν δόξαν διώκειν· Arrianum 2. 23. in Epictetum, μεταδιώκειν τὸ κρεῖττον· Diodorum Siculum, lib. 2. διώκειν λιτότητα· & contrà eodem libro, τέρψεις μεταδιώκειν. Gloſſæ, Διώκω, *ſector*, *ſequor*.

Ibid. εὐσέβειαν, ἀγάπην, ὑπομονὴν] Sic 2. 2. ad Titum, πίστιν, ἀγάπην, ὑπομονήν. Unde non malè hoc loco εὐσέβειαν poſſumus πίστιν exponere. Ὑπομονὴν heic intellige τῇ θλίψει. Vide Rom. 12. 11.

Com. 12. Ἀγωνίζου τὸν καλὸν ἀγῶνα τῆς πίστεως] Eſt quod Philipp. 1. 27. ἀθλεῖν τῇ πίστει. Ità bene heic Sedulius, *ut fidem defendas*. Habemus & 2 Timoth. 4. 7. eandem locutionem iſtam. Sic, ἡ τῆς παιδείας ἀγὼν ἀγωνιεῖται, Damaſcius apud Photium: ἀγῶνα ἀγωνίζεται, Plato Alcibiade 1. & in Socratis Apologia: Plutarchus in vita Niciæ, Arati, Ciceronis, Catonis: Arrianus 1. 9. & 3. 25. in Epictetum, & Julianus in ad Athenienſes Epiſtola. Bene & καλὸν ἀγῶνα· ità καλὸν ἀγῶνα διαπεφήνασι, Dionyſius Halicarnaſſenſis, lib. 9. &, πολλοὺς καὶ καλοὺς ἀγῶνας ἠγωνίσατο, Plutarchus in Camillo. Καλὸν autem διακεκριμένως ab Apoſtolo dictum, ut à vanis apud Gentes certaminibus hoc certamen diſtingueret.

Ibid. ἐπιλαβοῦ τῆς αἰωνίου ζωῆς] Ità Proverb. 4. 13. παιδείας ἐπιλαβοῦ, id eſt,

——Ultrâ quæ manu complexúque aſſere toto.

Vulgatus optimè, *apprehende*. Plinius 7. epiſt. 31. *Hunc hominem complectere, apprehende*, &c.

Ibid. εἰς ὃν καὶ ἐκλήθης] Σπέυδασον (ut 2 Pet. 1. 20.) βεβαίαν σε τὴν κλῆσιν καὶ ἐκλογὴν ποιεῖσθαι.

Ibid. καὶ ὡμολόγησας τὴν καλὴν ὁμολογίαν] Ut infrà com. 13. μαρτυρεῖν καλὴν ὁμολογίαν. Ὁμολογεῖν ὁμολογίαν, dixit & Plato in Phædone. In Gloſſis, Ὁμολογία, *confeſſio*, *profeſſio*.

Com. 13. Παραγγέλλω σοι] Gloſſæ, Παραγγέλλω σοι, *denuncio*, *edico*, *præcipio*.

Ibid. τοῦ θεοῦ ζωοποιοῦντος τὰ πάντα] Sic Rom. 4. 17. θεοῦ τοῦ ζωοποιοῦντος τοὺς νεκρούς. Cyrillus Homil. de Feſtis paſchal. Παναρχὲς τὸ θεῖον, καὶ ζωοποιεῖ πάντα. Minucius Octavio, *Qui nativitatem omnibus præſtat, ſibi perpetuitatem*: ubi *omnibus*, ut & πάντα heic apud Apoſtolum, intellige *creaturis*. Auctor dialogi ad Aſclepium in ſcriptis Apuleianis, *Omnibus ſpeciebus vel generibus* (i. e. & *generibus*) *quæ in mundo ſunt, diſtributor diſpenſatórque bonorum: id eſt, ſenſûs, animæ & vitæ*.

Com. 15. καιροῖς ἰδίοις] Sic & ad Titum 1. 2. & ſuprà hîc 2. 6. Hoc 2 Theſſ. 2. 6. ἐν τῷ ἑαυτοῦ καιρῷ. Vide & Luc. 1. 20.

Ibid. ὁ μακάριος] De eodem Philo in de Legatione, Τὸ πρῶτον ἀγαθὸν καὶ καλὸν, καὶ εὐδαιμον, καὶ μακάριον· & in de Victimis, Μακαριώτατος, καὶ πάσης εὐδαιμονίας ἀνάπλεως. Hinc, μάκαρα μέγαν eum apud Clementem Alexandrinum vetus μελοποιὸς vocat. Cicero 1 de Nat. Deorum, *Ea eſt Dei vita quâ nihil beatius excogitari poteſt*. Ibidem, *Propone ante oculos Deum nihil aliud in omni æternitate cogitantem, niſi, Mihi pulcre eſt, Ego ſum beatus*, &c. Apuleius ex Platone, *Is unus*, &c. *beatus, & beatificus*. Servius ad Æn. 1. *Felix dicitur, & qui habet felicitatem, & qui facit eſſe felicem*: horum Deo utrumque proprium. Idem ad Æneid. 6. de Diis Gentium, Ἄφθαρτοι καὶ μακάριοι.

Ibid. καὶ μόνος δυνάστης] Ὁ δυνατὸς, Luc. 1. 49. Ὁ δυνάστης, 2 Maccab. 15. 29. Τὸν μέγαν τῷ κόσμῳ δυνάστην, 2 Maccab. 12. 15. Ὁ τῶν ὅλων δυνάστης, in 3 Maccabaico: & ibidem, τῷ τῆς ἁπάσης κτίσεως δυναστεύοντι. De eodem in Additamentis Eſtheris 16. 21. ὁ τὰ πάντα δυναστεύων· Sirachidis 15. 18. Ἰσχυρὸς ἐν δυναστείᾳ· & 46. 5. Τὸν ὕψιστον δυνάστην· Pſalmiſta 88. 14. Σὸς ὁ βραχίων μετὰ δυνατείας· Judith. 16. 17. ἐν ἰσχύϊ (i. e. δυνάμει) αὐτοῦ ὑπερέχοντος· & Simplicius in cap. 31 Epicteti, Θεὸς δύναμιν ἔχει ἰσχυροτάτην. Æſchylus apud Clementem Alexandrinum, Strom. 5.

——Δυνατὴ γὰρ δόξα ὑψίστου θεοῦ·

& in verſiculis Phocylidi adſcriptis,

——Δυνατὸς δ' ἅμα καὶ πολύολβος.

Hinc & δυνατώτερον pro Numine, apud Hippocratem. Apuleius in de Deo Socratis, *Nihil eſt Deo potentius*. Lactantius 2. 8. *Per æternitatem fortis eſt, per fortitudinem poteſtatis immenſæ*. Adde quæ ad Matth. 19. 26. dicta. Additur autem ab Apoſtolo vox μόνος, quia

——ſolus facit omnia nutu.

Jul. Firmicus lib. 5. *Solus omnium gubernator*, &c. *ſolus Imperator ac Dominus*. Lactantius 2. 17. *Solus habet rerum omnium poteſtatem*. Idem in de Ira Dei cap. 11. *Unus eſt in quo vis & poteſtas conſummata eſt*. Horatius,

Divóſque mortaléſque turbas
Imperio regit unus æquo.

Philo in de Lingu. confuſ. εἷς ἄρχων καὶ ἡγεμὼν καὶ βασιλεὺς, ᾧ πρυτανεύειν καὶ διοικεῖν μόνῳ θέμις τὰ σύμπαντα. D. Auguſtinus in Pſalm. 66. *Parùm eſt nobis dicere, facit hoc Deus, &c. ſed ſolus hæc facit*. Cyprianus in de Idolorum vanitate, *Neque enim illa ſublimitas poteſt habere conſortem, cùm ſola teneat omnem poteſtatem*. Adde ſtatim ex Apuleio adducenda. Poſſumus et μόνον δυνάστην non malè ex Jacobi 4. 12. exponere, τὸν ἕνα νομοθέτην, σῶσαι καὶ ἀπολέσαι δυνάμενον. Sic 6. 12. Sirachidis de Eodem, δυνάστης, ἐξιλασμὸν καὶ ὀργὴν ἐκχέων. Δυνάστης, *princeps* vertit recentior Interpres; melius Vulgatus, *potens*. Gloſſarium, Δυνάστης, *potens*. Seneca 58 Epiſt. *Deus major & potentior omnibus*. Apuleius ſuprà adductus, *Nihil eſt Deo potentius*.

Ibid. ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων] Hic titulus Chriſto datur Apocal. 17. 14. qui et ibidem 1. 5. ὁ ἄρχων τῶν γῆς βασιλέων vocatur: primariè autem, de quo heic Paulus, Deo Patri competit, qui ideo Matth. 5. 35. βασιλεὺς μέγας. Vide 4 Reg. 19. 15. et 2 Maccab. 13. 4. In Græco Pſal. 103. 19. Ἡ βασιλεία αὐτοῦ πάντων δεσπόζει. Horatius,

Regum timendorum in proprios greges,
Reges in ipſos imperium eſt Jovis.

A Deo autem (ut et alia quædam ſummi Numinis ejus attributa,) humanæ adulationis nimio ad terrenos Reges deflexit. Vide Daniel. 2. 37. Æſchylus Perſis,

Βασιλεῖς βασιλέως ὕποχοι μεγάλου.

Atreus apud Senecam,

——O me cœlitum excelſiſſimum,
Regúmque Regem!——

Julianus Miſopogone, Κέκτημαι ἐγὼ, καὶ ταῦτα βασιλεὺς ἀκτῶν μέγας. Eodem titulo apud Suetonium Rex Parthorum, et apud Tragicum Latinum Agamemnon inſignitur. Homerus, Ὕπατε κρειόντων· ad quæ Heſychius, βασιλεὺς βασιλευόντων. Plutarchus de Marco Antonio, Τὸν ἐξ αὐτῆς καὶ Κλεοπάτρας υἱὸν βασιλεῖς βασιλέων ἀνηγόρευε. Idem in Luculli vita, de Tigrane, Λουκέλλῳ ὀργιζομένῳ ὅτι βασιλέα μόνον αὐτὸν, ὁ βασιλέων, ἐν τῇ ἐπιστολῇ προσηγόρευσεν. Horatius de quovis libero,

——Rex denique regum.

Poſſunt et οἱ βασιλεύοντες καὶ κυριεύοντες, de cœleſtium poteſtatum claſſibus intelligi: quo ſenſu Epheſ. 1. 21. et Coloſſ. 1. 16. κυριότητες. Philo de Deo loquens, in Decalogi expoſitione, Βασιλεὺς τῶν βασιλέων, καὶ θεὸς θεῶν. In additamentis Eſtheris 14. 12. Βασιλεῦ τῶν θεῶν, καὶ πάσης ἀρχῆς ἐπικράτωρ. Seneca apud Lactantium 1. 4. *Rectoris orbis terrarum cœlíque, & Deorum omnium Dei, à quo iſta numina, quæ ſingula adoramus & colimus, ſuſpenſa ſunt*. De Jove Heſiodus,

Αὐτὸς γὰρ πάντων βασιλεὺς, καὶ κοίρανός ἐστιν
Ἀθανάτων.——

De Eodem Valerius Soranus,

——*Re-*

——*Regum Rex ipse Deúsque,*
Progenitor genitrixque Deûm.——

Firmicus ubi suprà, *Cui tota potestas Numinum servit.* Apuleius in de Platonis dogmate, *Quorum* (Deorum) *est unus, summus, primus, & solus ille,* &c. & Milesius 11. de Osyride, *Deus Deûm magnorum potior, & majorum summus, & summorum maximus, & maximorum regnator.*

Com. 16. Ὁ μόνος ἔχων ἀθανασίαν] Maximus Tyrius Dissert. 20. Θεῷ ζωὴ αἰώνιος, ἀνθρώπῳ δὲ ἐφήμερος. Auctor libri de Mundo, qui vulgò Aristoteles, Θεῷ κάλλει συμπεπλάτυ, ζωῇ δ' ἀθανάτε. Notanda & vox μόνος in argumento isto. De eodem 2 Maccab. 1. 15. Ὁ μόνος, &c. αἰώνιος· & Philo in περὶ κοσμοποιίας, Ὁ εἷς, ὅς ὅτιν αἴδιος μόνος. Sophocles,

——Μόνοισιν ἐ γίγνεσ'
Θεοῖσι γῆρας, ἁδὲ μὴ θανεῖν ποτε,
Τὰ δ' ἄλλα συγχεῖ πάνθ' ὁ παγκρατὴς χρόνος.

Ἀθανασίαν ἔχων expone, aut, quem solum immortalitas comitatur, quo sensu Johannes 1 Epist. 4. 18. φόβον κόλασιν ἔχειν videtur dixisse; Salustius, *avaritiam pecuniæ studium habere*; Cicero, *spoliationem misericordiam habere*; Seneca de Ira 2. 3. *timorem fugam habere*; Petronius, *differentiam morum odium habere*; D. Augustinus in Psal. 92. *malum opus laborem habere*; Tertullianus ad Martyres, *carcerem vincula habere*; & Servius ad Æneid. 1. *novitatem regni timorem habere*; (quibus adde quæ ex eodem Servio suprà ad com. 15. adducta,) aut, qui solus immortalitatem suo jure habet, & à quo ad Angelos (qui & immortales) ut à fonte immortalitas fluit. Ad Jovem Venus apud Virgilium lib. 10.

——*O hominum Divûmque aterna potestas.*

Ubi Servius, *Æterna potestas, propter aliorum Numinum discretionem.* Euthymius ad Joh. 5. ea, ὁ παλὺρ ἔχει ζωλὼ ἐν ἑαυτῷ, *ad modum saturiginis præbet* (aliis) *vitam.* Tale & illud, τῷ τλὼ ἁγίαν γνῶσιν ἔχονλι, quod 2 Maccab. 6. 32. de eodem dictum.

Ibid. φῶς οἰκῶν] De eodem Psal. 103. 2. φῶς ἀναβαμόμενος. De Jove Mamertinus in Panegyrico *Supra nubila,* &c. *sedens in luce perpetua.*

Ibid. φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον] Philo argumento simili, lib. De congressu erudit. quær. causâ, Λαμπρότερον φέγγος ἢ ὡς δύνασθαι θνητὴ αὐτῷ τλὼ ὄψιν προσβάλλειν· & in Legat. Athenagoras, Φωτὶ ᾧ κάλλει, &c. ἀνεκδιηγήτῳ περιεχόμενον· Lactantius, 6. 2. *Cùm in tam parvo circulo* (Solis nempe) &c. *tantum sit fulgoris, ut eum mortalium luminum acies non queat intueri,* &c. *quid tandem luminis, quid claritatis apud ipsum Deum,* &c. *esse arbitremur?* Seneca de Eodem summo Numine 4. 19. de Benef. *Septum ingenti quodam & inexplicabili muro, divisúmque à contactu & conspectu mortalium.* In 3 Maccabaico, Τὸ οἰκητήριόν σου ἐφορᾶν, &c. ἀνθρώποις ἀνέφικλον· id est, ut in Apostoli verbis, ἀπρόσιτον. *Quod quidem mirari super Deo immortali nequaquam congruit, cùm alioquin & inter homines, qui Fortunæ munere opulentiâ elatus, & ad usque regni mutabilem suggestum & pendulum tribunal evectus sit, rarò adeatur, longè remotis arbitris, in quibusdam dignitatis suæ penetralibus degens:* ut loquitur in de Deo Socratis Philosophus Madaurensis.

Ibid. φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον] *In extimo mundi tergo degens,* ut de Eodem ex Platone in Apologia idem Apuleius locutus. *In sublimi ætheris vertice locatus, ac humanâ contagione procul discretus,* ut apud Eundem in de Socratis Deo. Suidas, Ὄλυμπος, ὁ ὑφανὸς, οἱονεὶ, ὁλόλαμπος, θεῖον οἰκητήριον. Orpheus apud Eundem, Φῶς ὑπέρτατον πάντων, τὸ ἀπρόσιτον, &c. Glossæ MSS. ad hunc locum in Medic. Biblioth. Ἀπρόσιτον, ἀχώρητον, κυρίως δ ἀπρόσταυσον, καὶ ἀπρόσεγγιστον.

Ibid. ὃν εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων] Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακεν, &c. 1 Joh. 4. 12. Orpheus,

——Οὐδέ τις αὐτὸν
Εἰσορόα θνητῶν.——

Apuleius in de Mundo, *Mortales oculi ejus non capiunt aspectum.* Seneca modò citatis verbis, *Divisum à mortalium conspectu.*

Ibid. οὐδὲ ἰδεῖν δύναται]Nec unquam poterit videre, in hac vita nempe. Opponitur hîc futurum tempus præterito, quod in præcedente membro. Nestor apud Homerum de Pirithoo & Driante, Il. α'.

Οὐ γάρ πω τοίους ἴδον ἀνέρας, οὐδὲ ἴδωμαι,

Scholiastes, οὐδὲ ἰδεῖν δυνήσομαι. Plutarchus in de Sera numinis vindicta, Τὸ δ' Ἀπόλλωνος ὁ κρήτειδας (εἶπεν) οὐδὲ καθιδεῖν ἔστι δυνατός.

Ibid. ᾧ τιμὴ] Diphilus apud Clementem Alexandrinum,

Τοῦτον (θεὸν) διὰ τέλους τίμα μόνον·

Vide Apoc. 7. 12. & 19. 1. Interpres Nicomacheorum, 4. 5. Τιμὴ δοκεῖ μέγιστον εἶναι τῶν ἀνθρωπίνων, καὶ διὰ τοῦτο τῷ θεῷ ταύτην ἀπονέμομεν. Ibid. ᾧ τιμὴ, κράτος αἰώνιον] Suprà 1. 17. sic extulit; ᾧ τιμὴ, δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Vide Apoc. 1. 6. 1 Pet. 4. 11. Meritò & κράτος summo Numini tribuendum. De Diis Theognis ὧν ὅτι μέγα κράτος. De Jove Homerus, Il. α'.

——Τῷ γὰρ κράτος ἐστὶ μέγιστον.

De eodem Hesiodus,

——Ἔσ δ' οὔτις ἐρήσεται κράτος ἄμος.

Hinc & Ζεὺς παγκρατὴς apud Athenienses. Vide Hesychium. Artemidorus 2. 74. Τὸ κρατῆν δύναμιν ἔχει θεᾶ. Plutarchus in Alexandro, Τὸ ἄρχον ἐν ἑκάστῳ, καὶ κρατῆν θεῖόν ἐστιν. Hesychius, Κράτος, βασιλεία, ἰσχὺς, δύναμις, &c. Idem, Κράτει, &c. ἀρχῇ, ἐξουσίᾳ. Vulgatus bene hîc, *imperium.* Glossæ, *Imperium,* ἡγεμονία, κράτος βασίλειον. Recentior vertit *robur,* molestissimè.

Com. 17. Τοῖς πλουσίοις ἐν τῷ νῦν αἰῶνι] Sic, οἱ σοφοὶ ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, 1 Cor. 3. 18. Οἱ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι πλέσιοι, sunt quales, τοὺ νῦν πλυσίους, Arrianus 3. 22. in Epictetum vocat. Joannes 1 Epist. 3. 17. τοὺ τὸν βίον ℔ κόσμε ἔχοντας. His appositi Jacob. 2. 5. οἱ τῷ κόσμου πλωχοὶ, ἐν πίσει πλύσιοι.

Ibid. παραγγελλε μὴ ὑψηλοφρονεῖν] Aptiùs nil potuit dicere divitibus inculcandum. Salvianus lib. 7. de superbia loquens, *Tam peculiare hoc ditium regnum est, ut aliquid forsan de Jure suo se putent perdere, si hinc sibi alius quidquam voluerit vendicare.* Μὴ ὑψηλοφρονεῖν, est, μὴ ὄγκον ἐμφαίνειν πινὰ, μήτε ὑπερφίαν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐνδιδόντες, καὶ ζυγκαθιέντες τῷ ἥθει, τλὼ ὑπερχλὼ ἀνεπιφθονον ποιεῖν, καὶ τλὼ τῆς Τύχης ἀνωμαλίαν ἐπεισοσῶν, ὡς ἀνυσὸν ὄτι, τῇ μετριότητι τὸ φρονήματος. Sunt verba Plutarchi in περὶ φιλαδελφίας. Et hoc in Epistolis Apollonii dictis πλυσῖον ὡς ἄνθρωπον. Seneca 74. Epistolâ de vitæ hujus commodis, quæ *bona,* sed impropriè dicta, *Etiamsi apud nos sint, inter subjecta & humilia numerentur, propter quæ nemo se attollere debeat.* Sophocles,

Μηδ' ὄγκον ἄρῃ μηδὲν, ἐς πινος πλέον
Ἢ χειρὶ βείδεις, ἢ μακρῷ πλύτῳ βάδει.

Εὐτυχῶν μὴ ὑπερήφανος ἴσο, inter præcepta fuit Cleobuli Lyndii. Philo in de Josepho, Εὐδοξῆς καὶ τετίμησαι; μὴ καταλαζονεύου· id est, ut hoc Paulus, μὴ ὑψηλοφρόνει. Lucianus de Demonacte, Τὲς εὐδοκιμεῖν δοκοῦντας (i.e. εὐδοκιμῶντας) ὑπεμίμνησκεν ὡς ἐπ' ὀλιγοχρονίοις τοῖς δοκεῖσιν ἀγαθοῖς ἐπαιρομένους. Utilia sanè hæc monita; quotusquisq; autem ad ea vitam format & instituit?

Ardua quàm res est opibus non tradere mores!

Nicolaus Damascenus, Πολλῆς ἀγαθῆς τύχης δεῖ πλύτος ὥστε εἰ; ὑπείκειαν φέρειν· ἐκπερέπει γὰρ πλείως εἰς, &c. ὑπερηφανίαν. Pacatus in Panegyrico, *Cùm indiscreta felicium pedissequa sit superbia, vix cuiquam contigit abundare fortunâ, & indigere arrogantiâ.* Menander,

Ὑπερήφανόν πυ γίνεσθ' ἡ λίαν τυφλὴ,

Ὅ,τι πλοῦτος ἐξώκειλε ἢ κλυσθμῶν
Εἰς ἕτερον ἦθος, κ' ἐκ ἐν ᾧ τὸ πρόσθεν ἦν.

Sirachides 40. 28. Χρήματα καὶ ἰσχὺς ἀνυψώσουσι τὴν καρδίαν. Idem 28. 12. Κατὰ τὸν πλοῦτον τοῦ ἀνθρώπου ἀνυψοῖ τὴν ὀργὴν αὐτοῦ. Aristoteles Magn. Moral. 3. Ὁ πλοῦτος πολὺς ῥυόμενος ὑπερέπαιρε, &c. ἐπίνειον. Phocylides,

Τύφουσι ὁ πολὺς πλοῦτος, καὶ ἐς ὕβριν ἀέξει.

Apud Philostratum 7. 11. Τὴν ἀυχένα ἴσχουσιν (ὁ πλοῦτος) καὶ τὸ φρόνημα ἐγείρει. In Hecyra Terentiana 3. 5.

Quia paululum vobis accessit pecuniæ,
Sublati animi sunt.——

Cato apud A. Gellium 7. 3. *Scio ego solere plerisque hominibus, in secundis rebus atque prolixis atque prosperis, animum excellere, atque superbiam atque ferocitatem augescere.* Seneca Epist. 87. de Divitiis, *Inflant animos, superbiam pariunt.* Euripides Herc. fur.

Ὁ χρυσὸς ἢ τ' εὐτυχία Φρονεῖν βροτοὺς ἐξάγει.

Diodorus Siculus lib. 19. Ταῖς εὐτυχίαις ὑ μόνον ῥᾳθυμία καὶ καταφρόνησις (ἕπεται) ἐώθασιν, ἀλλὰ καὶ ὑπερφρονήσεις καὶ μεγαλόνοια. Idem alibi in Excerpt. de Siculis suis, Διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς εὐπορίας ἅπαντι τῷ κεκτῆσθαι νῦν ἐυκαταφρονήτως ἄπαντες σχεδὸν οἱ τοῖς πλούτοις πεφυκυῖοτες ἐζήλωσε τὸ μὲν πρῶτον τρυφὴν, εἶτα ὑπερφανίαν καὶ ὕβριν. Ibid. μήτε ἠλπικέναι ἐπὶ τῇ ἀβηλότητι τοῦ πλούτου] Ἐπὶ τῷ ἐφημέρῳ τῷ τοῦ ὄλβου μήκει, ut apud Philostratum 8. 3. Apollonius locutus. In colloquiis veteribus, Τί πλοῦτος; καταμειδιᾶν ἐξουσία. D. Augustinus in Psal. 9. *Sperent ergo in te, &c. non in his rebus quæ temporis volubilitate præterfluunt, nihil habentes nisi erit & fuit.* Cicero Tuscul. 2. *Nemo confidat sibi illud stabile ac firmum permansurum quod fragile & caducum est.* Ἀβηλότητι τοῦ πλούτου heic pro ἀβήλῳ πλούτῳ· est autem ἄβηλος πλοῦτος,

——*Quem sors infida dedit q3,*
At q3 eadem rapuisse solet. ——

Horatius,

——*Qui puncto mobilis horæ*
Permutat dominos, & cedit in altera jura.

Idem,

——*Cujus dominum Natura nec illum,*
Nec te, nec quenquam statuit: vos expulit ille,
Illum aut nequities, aut vafri insscitia juris:
Postremum expellet certè vivacior hæres.

Chrysostomus Homil. de Continent. & Virgin. Χρήματα μὴ φρεμμόντα τοῖς κεκτημένοις, ἀλλ' ἀμείβοντα τοὺ δεσπότας, καὶ ἀπὸ τούτου εἰς ἕτερον μεταπηδῶντα, καὶ πάλιν ἀπ' ἐκείνου πρὸς ἄλλον. Amphilochius,

Σωόντα καὶ φεύγοντα καὶ κολλώμενα
Τούτοις, ἐκείνοις, οὐδενὶ δ' γνησίως.

In Timone Luciani, Ὡς λεῖος εἶ, ὦ Πλοῦτε, καὶ ὀλισθηρὸς, καὶ δυσκράδεκτος, καὶ διαφυγικὸς, οὐδεμίαν ἀνέλιξιν παρεχόμενος βεβαίαν, ἀλλ' ὥσπερ ἐγχέλεις ἢ ὀφεις διὰ τῆς δακτύλων δραπετεύεις! Menander,

Περὶ χρημάτων λαλεῖς, ἀβέβαιόν πράγμ' ἔχων·

id est, ἀβήλου. Suidas, Κερμάτων πλοῦτος, ὁ σαθρὸς, καὶ μὴ βέβαιος. Euripides apud Clementem Alexandrinum, Strom. 6. cognatæ significationis voce usus, ὄλβον μὴ βαρῆ dixit: & Philo lib. de Josepho, eodem argumento, ἀσάφειαν. Τῶν ἐκτὸς ἀσάφειαν τίς οὐκ οἶδε; μιᾷ ἡμέρᾳ πλοῦτοι μεγάλοι πολλάκις ἀπερρύησαν. Eodem sensu Hierocles, τὸ τῆς κτήσεως ἄστατον. Eodem autem quo heic verbo Paulus utitur & Sotades apud Stobæum,

Ἂν πλούσιος ᾖς, τοῦτο χρόνῳ ἄβηλος ἰσχύς.

Simile apud Plutarchum in Mario, τὰς ἐλπίδας ἐν τοῖς ἀβήλοις ἔχειν. 2 Maccab. 7. 34. ἀβήλοις ἐλπίσι φρυάττεσθαι· & ἀβήλοις ἐλπίσιν ἐπαίρεσθαι, apud Herodianum, lib. 2. Notetur in Contextu post alia τὸ ἠλπικέναι, & quàm concinnè dictum in materia ista. Achilles Tatius in tempestatis narratione, Τῶν οἰκείων λαμβάνοντες ἐν οἷς εἶχον τὰς ἐλπίδας, ὥδουν ἐπευγόμενοι. In Terentiana Eunucho 2. 2.

Itán' parasti te ut spes nulla reliqua in te esset tibi?

Ubi Donatus, *Bene, quasi qui rem* (legerim, *quasi qui spem*) *à Fortuna acceperat.* Sic, *in pecunia sperare*, Sirachidis 31. 8. apud Latinum Interpretem: *habere spem in pecunia sua*, in Salustii Jugurthino. Quod *spem in bulga habere*, Lucilius dixit; hoc Marci 10. 24. ἐπὶ τοῖς χρήμασι πεποιθέναι· Baruch. 3. 16. πεποιθέναι χρυσίῳ· Jobi 31. 24. in Græco, χρυσίον ἑαυτῷ ἰσχὺν τάττειν, καὶ πολυτελεῖ λίθῳ πεποιθέναι· Jerem. 9. 23. ἐν τῷ πλούτῳ αὐτοῦ καυχᾶσθαι· Menandro & Philoni, πεποιθέναι χρήμασι· Vitruvio libri 6. procœmio, *pecuniâ fidere*; Apuleio lib. 9. *confidere opibus*; Quintiliano declam. 13. *fiduciâ opum suarum placere sibi.* Virgilius 10.

——*Humanis quæ sit fiducia rebus*
Admonet.——

Ubi Servius (ad mentem Apostoli non ineptè,) *Hoc dicit, nolite putare fixam esse & stabilem felicitatem; magna est enim rerum varietas.* Ἀβηλότητα, *incertum divitiarum* bene Vulgatus vertit. Sic, *incertas & in casu possessiones positas*, Cicero in Paradoxis dixit. Lactantius lib. 7. cap. ult. *bona fallacia, quorum incerta*, &c. *possessio.* Seneca cap. 5. In sap. non cad. injur. *Omnium extrinsecùs affluentium*, &c. *incerta possessio est:* et Epist. 66. *Pecunia, corpus, & honores*, &c. *possessionis incertæ.* Seneca alter Controvers. 1. 1. *Tollite vestras divitias quas huc atque illuc incertæ fortunæ fluctus appellit:* ubi pro *fluctus* puto *flatus*, & pro *appellit, pellit* legendum. Valerius Maximus 6. ult. *Nullo in loco, nulla in persona stabilibus radicibus nixa, sed incertissimo Fortunæ flatu huc at q3 illuc acta. Incertum* autem substantivè dum vertit idem Vetus Interpres, non id ineleganter fecit, nec insolenter. Videantur ad Apuleii lib. 4. pag. 220. annotata.

Ibid. ἀλλ' ἐν τῷ θεῷ τῷ ζῶντι] Non in divitiis, (inquit) sed in Deo vivo. Planè ut Psal. 51. 9, 10. ubi ἐλπίζειν ἐπὶ τὸ ἔλεος τοῦ Κυρίου, opponitur ei quod ἐπὶ τῷ πλήθει τοῦ πλούτου ἐλπίζειν. D. Augustinus in Psal. 9. illud, LÆTABOR IN TE, *Non jam in hoc sæculo*, &c. *nec in superfluis temporalium divitiarum*, &c. & ad Psal. ejusdem ea, ET SPERENT IN TE OMNES, &c. *Cùm desitierint sperare in divitiis, & in aliis hujus sæculi blandimentis.* Idem in Psal. 19. 8. *His volubili successione temporalium bonorum trahuntur*, &c. *nos autem spem figentes in æternis*, &c. *in nomine Domini Dei nostri exsultabimus.* Vide & Jerem. 9. 23, 24. Sirachidem 10. 21. et 40. 26. Ità & Psal. 145. 3. post μὴ πεποίθητε ἐπ' ἄρχοντας, &c. sequitur, μακάριος ᾧ ὁ θεὸς βοηθός, &c. et Proverb. 28. 25. *Spes in Deum* opponitur *jactationi ac dilatationi sui.* Nec dissimile quod 2 Cor. 1. 9. occurrit, & in his Basilii, Ὥσπερ οὐδὲ σίδηρον ἄλλο τι παρὰ τὸν θεὸν πεφυκέναι, ὅτως οὐδὲ ἐπ' ἄλλῳ ἐλπίζειν ἢ ἐπὶ τὸν θεὸν τὸν πάντων κύριον, &c. Sic statim heic in Contextu, τῷ παρέχοντι ἡμῖν πάντα. Oppositionem autem Paulinæ geminam planè habent hæc Philonis, libello de Sacrificiis, Ἐγω δέ, φησι, μόνος ὁ θεὸς ἀυχημά μου, καὶ μέγιστον κλέος· καὶ μήτ' ἐπὶ πλούτῳ, μήτ' ἐπὶ δόξῃ, μήτ' ἠγεμονίᾳ, &c. ἐφ' οἷς εἰώθασιν οἱ κενοὶ φρενῶν ἐπαίρεσθαι, σεμνύνεσθαι· necnon ista Phocylidis nomine insignita,

Μὴ γαυροῦ σοφίῃ, μηδ' ἀλκῇ, μηδ' ἐνὶ πλούτῳ·
Εἷς θεὸς ὅτι σοφὸς, δυνατός θ' ἅμα, καὶ πολύολβος.

Plato lib. 4 de Legib. Ὁ θεὸς ἡμῖν πάντων χρημάτων μέτρον ἂν εἴη μάλιστα, καὶ πολὺ μᾶλλον ἤπου τις ἄνθρωπος. Philipp. 4. 4. *Gaudete in Domino:* ubi Sedulius, *Non in humana felicitate.*

Ibid. τῷ παρέχοντι ἡμῖν πάντα πλουσίως εἰς ἀπόλαυσιν] Καὶ μὴ ὀνειδίζοντι, Jacob. 1. 5. Παρέχειν vox apta argumento isti. Hesychius, Παρέχει, δίδωσι, χορηγεῖ· unde & Παροχαὶ Eidem, δωρήματα, χαρίσματα. Servius ad Æn. 10. *Bona præberi dicuntur.* Notabis porrò non παρέχοντι dictum, sed, πλουσίως παρέχοντι. Donatus ad 5. 2. Hecyræ, *Est gratius, non solùm præbere, sed & benignè præbere.* Hesychius, Ὀλοσθότης, πλουσίως παρέχων. Idem, Ἐπιδαψιλεύομος, μεγαλοψυχούμενος, ἐπιχορηγῶν πλουσίως. Sic enim uno tenore eo loco legendum. Simile Tit. 3. 6. πλουσίως ἐκχέειν. Πλουσίως, pro *affluenter* vel *abundanter*, utitur

tur & in Alexandri vita Plutarchus. Diodorus Siculus l. 1. Χορηγήσας δαψιλῶς πάντα. Εἰς ἀπόλαυσιν, est, *non ad victum tantùm, sed & ad sensum delectationémq; hominum*, ut Varro 1. 23. de R. R. locutus; ubi *sensum* magnus Scaliger, ἐυπάθειαν, ἡδυπάθειαν interpretatur, id est, ut heic Apostolus, ἀπόλαυσιν. Lactantius cap. 6. Epitomes, *Homines fruuntur his omnibus bonis quæ mundus in se continet.* Servius ad Æneid. 7. *Fruitur, pascitur; quod de rebus tantùm bonis dicitur.* Hesychius, Ἀπολαύει, τρυφᾷ. Euripides Supplicibus,

——Τρυφᾶν, θεῦ καθαπερὶ βίᾳ
Δόντ' τοιαῦτα——

Seneca 2. 29. de Beneficiis, eodem argumento, *Tantum frugum, tantum opum, tantum rerum aliarum super alias coacervatarum.* Vide ad Act. 14. 17. & ad Act. 17. ver. 25. ex Philone & Plutarcho annotata. Josephus Antiquit. 1. 2. Ὅσα πρὸς ἀπόλαυσιν καὶ ἡδονὴν σωτηλεῖ. Diodorus ubi suprà, ἧς πρὸς ἀπόλαυσιν πολλὴ δαψιλεία. Idem lib. 2. Καρποῖς βείδουσα, πολλὴν ἀπόλαυσιν παρέχει ἧς τοῖς ἀνθρώποις ἐπιδείαν. et 5. Καρπῶν ἀφθονίαν, ἣ μόνον πρὸς τὴν ἀρκοῦσαν διατροφὴν, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀπόλαυσιν δαψιλῆ. In ejusdem excerptis, Ἐσθῆτα πάντων ἧς δαψιλῶν πρὸς ἀπόλαυσιν. Et hinc pro escis lautioribus ἀπολαύσεις. Basilius Conc. de Jejunio, Τὰς ὁδοιπόρους ἡ τρυφὴ ἀχθοφορεῖν ἀναγκάζει, τὰς ἀπολαύσεις ἀφελομένη. 10

Com. 18. Ἀγαθοεργεῖν] *In augenda re non avaritiæ prædam, sed instrumentum bonitati quærere*; ut Cicero in pro Rabirio locutus. Idem 2 de Oratore, *Omnis nostra cura debet in hoc semper versari, ut boni aliquid efficiamus.*

Ibid. πλουτεῖν ἐν ἔργοις καλοῖς] Non tantùm in caducis opibus, de quibus præced. commate. Hoc est, quod πλοῦτον ἄτυλον, (μᾶλλον δὲ, &c. ἄπλετον) ἀφορίζειδς, Plutarchus in Lycurgo ex Theophrasto vocat. Menander,

Ψυχὴ ἔχειν δεῖ πλουσίαν, τὰ δ' χρήματα
Ταῦτ' ἔχειν ὅπως παραπέτασμα τοῦ βίου.

Adde quæ ex eodem ad Luc. 12. 33. allata. Apud Philonem in de Legatione habemus ἐν εὐεργεσίαις μεγαλοπλουτεῖν· apud Philostratum in Epistolis, φιλίᾳ καὶ χρηστῷ πρόπᾳ πλουτεῖν· & Themistium 6. Orat. ἀγαθῶν περιουσίαν ἐπαυξεῖ. Lactantius 5. 5. *Divites sunt, non quia divitias habent, sed quia utuntur illis ad opera Justitiæ.*

Ibid. εὐμεταδότους] Vulgat. *facilè tribuere.* Ambrosius 3. 3. de Officiis, *Hoc præstamus cæteris animantibus, quòd alia genera animantium conferre aliquid nesciunt, fera eripiunt, homines tribuunt.*

Ibid. εὐμεταδότους εἶναι] Τοῖς χρείαν ἔχουσι nempe, ut Ephes. 4. 28. ubi & μεταδιδόναι. Restringi non malè potest hæc vox ad rem escariam. Suidas, Μεταδοῦ ἐνδεεῖ ἄρτον. Sic, σίτου καὶ ποτοῦ μετάδοσις, apud Xenophontem: τροφῆς μετάδοσις, Sympos. 6. 4. apud Plutarchum. Idem Consolat. ad Uxorem, Καθάπερ πρὸς ἰδίαν τράπεζαν μεταδιδοῦσα ἧς καλῶν ὧν ἔσχε. In Excerptis è Diodoro Siculo, τροφῆς τινα μεταδιδόναι· & lib. ejusdem 1. ἀγαθῶν μεταδοτικός. Ἀγαθὰ enim, (ut ad Luc. 1. diximus) apud Græcos sæpe ventris commeatum notant. Glossarium, Μεταδιδῶ μέρος, *participo*; nempe, alium quemvis. Sic, *prandio quem participare*, Apuleius 1. Rectiùs tamen & ad alia extendi hîc apud Paulum reor. Artemidorus 4. 3. Ὁ πολλὰ ἔχων ἀγαθὰ μεταδοίη ἄν. Hesych. Εὐμετάδοτος, προθύμως εἰς τὸ παρέχειν. Pollux 3. 23. de benigno & liberali homine, ἧς ὄντων μεταδιδώς. Dicæarchus de Tanagrensibus, Ἀφ' ὧν ἔχουσιν, &c. ἐλευθερίως μεταδιδόντες. Philo in de Josepho, Πειρωμένους μεταδιδόναι. Vide & Rom. 12. 8. Ambrosius (quem secuti heic recentiores nonnulli) εὐμεταδότους vertit, *faciles ad impertiendum.* Cicero in de Amicitia, *Si quam præstantiam*, &c. *fortunæ consecuti sunt, impertiam eam suis, communicémq; cum proximis.* Vulgatus, *facilè tribuere.* Hermas 3. 9. *De laboribus suis cunctis hominibus facilè tribuentes.* Sic Seneca 1 de Benef. *tribuentis voluntatem* dixit. Valer. Maximus, *bona tribuere*: et Plinius lib. 9. Epist. 30. *panperibus tribuere.* Glossarium, Μεταδίδωμι, *impertio, tribuo.*

Ibid. εὐμεταδότους, κοινωνικοὺς] Sic, μεταδιδόναι καὶ κοινωνεῖν junxit Philo in de Septenario numero, et in Epistolæ cujusdam fragmento Julianus. Hinc apud Clementem Pædag. 2. 12. εὐμετάδοτος & κοινωνία· & ibid. 3. 7. μετάδοσις κοινωνοδοκεῖ· & ut heic κοινωνικοὶ εὐμεταδότοις juncti, sic Hebr. 13. 7. εὐποιΐα καὶ κοινωνία. Theodoretus, Theophylactus, & nuperi quidam, κοινωνικοὺς hoc loco intelligunt ὁμιλητικοὺς, fortasse quia præcessit μὴ ὑψηλοφρονεῖν. His adde Oecumenium, qui κοινωνικοὺς, τυτέστι, περιοικοῦντας, ἀτύφους, συγκαταβατικούς. Malim suppleri ego, ἡ πραπίζης. Vide Luc. 14. 13. Apuleius 8. *Cœnâ poculo q; communi charior chariorq; factus.* Plautus Milite,

Communicabo te semper mensâ meâ.

Plutarchus de Cimone, τὴν οἰκίαν τοῖς πολίταις πρυτανεῖον ἀπολείξας κοινόν· & continuò, Τρόπον τινὰ ἡ ὑπὸ Κύνος μυθολογουμένη κοινωνία εἰς τὸν βίον αὐθις καθῆκε. Nec tamen qui generaliùs locutum Paulum contenderit, contrà me tendentem habebit. Philo in περὶ φιλανθρωπίας, de Mose spicilegium relinqui præcipiente, Τὰς ἐυπορίας μεγαλόφρονας καὶ κοινωνικὰς καταστελλούσας. Sic, ἄνθρακα ἧς ὄντων κοινωνικὸν, Lucianus in Timone dixit: τοῖς δεομένοις κοινωνεῖν, Justinus in Apologetico: κοινωνεῖν χρημάτων, Julianus jam citato fragmento: & apud Pollucem ἀνὴρ κοινωνικὸς opponitur τῷ ἡ πλοῦτον ἐπαυείζοντι· Vide & Rom. 12. 13. item 15. 26.

Com. 19. Ἀποθησαυρίζοντες ἑαυτοῖς θεμέλιον καλὸν εἰς τὸ μέλλον] Scriptor Tobiæ 4. 10. eodem isto beneficentiæ argumento, Θέμα ἀγαθὸν θησαυρίσεις σεαυτῷ εἰς ἡμέρας ἀνάγκης. Ille autem de hoc sæculo tantùm, (vide ad Luc. 16. 9. annotata,) Apostolus de futuro loquitur: quo & sensu Sirachidis 3. 4. ὁ ἀποθησαυρίζων occurrit. Contrarium ei quod hoc loco habemus, est Pauli nostri Rom. 2. 5. illud, ὀργὴν ἐν ἡμέρᾳ (i. εἰς ἡμέραν) ὀργῆς ἑαυτῷ θησαυρίζειν· cui & simile Proverb. 1. 18. ἑαυτοῖς κακὰ θησαυρίζειν. Θεμέλιον καλὸν εἰς τὸ μέλλον, est (ut Hebr. 4. 16.) ἔλεον καὶ χάριν εἰς εὐκαιρον βοήθειαν. Ad Pauli mentem accedunt & Demosthenis illa, Τοσούτῳ πλείους ἀφορμὰς πρὸς τὴν ἧς θεῶν εὐνοιαν ἔχομεν, ὅσα διατελοῦμεν εὐσεβέστερα καὶ δικαιότερα περὶῶντες, Orat. contra Philippi Epist. Ad mentem & locutionem autem ejus Isocratis ista, Καλὸς θησαυρὸς, &c. χάρις ὀφειλομένη, Paræn. ad Demonicum.

Ibid. ἵνα ἐπιλάβωνται τῆς αἰωνίου ζωῆς] In MS. vetustissimo qui in Anglia, & in aliis nonnullis, est, τῆς ὄντως ζωῆς· quam scripturam secuta est & Vulgata versio. Vide suprà ad 5. 3. dicta. Communem tamen lectionem fulcit similis Luc. 16. 9. locus, ubi & vox αἰωνίους.

Com. 20. Ὦ Τιμόθεε] Compellatio blandissima. Sic sacerdos ad Apuleium, *O mi Luci*, &c. & suprà heic 1. 18. Τιμόθεε τέκνον.

Ibid. τὴν παραθήκην φύλαξον] Diligenter serva fidem quam ut depositum commendavi tibi. Theophylactus ad Act. 4. 33. illa, ἀποδίδουσι &c. τὸ μαρτύριον, &c. Καθάπερ ἐγχειρισθέντας αὐτοῖς τι θέκνυσι· καὶ ὡς ὀφλήματος λέγει. Hinc & suprà 1. 11. illud, τὸ εὐαγγέλιον ὃ ἐγὼ ἐπιστεύθην. Clemens Stromat. 7. Ἡ γνῶσις ἐκ θεοῦ δίδοται παραδιδομένη καὶ χάριν θεοῦ τοῖς ἀξίοις ζῶσιν αὐτὴ ἡ διδασκαλία παρεχομένοις οἷς παραθήκην ἐγχειρίζει. Ibid. 6. Παραθήκην θεοῦ ἀποδιδομένη ἡ καὶ τὴν τοῦ Κυρίου διδασκαλίαν διὰ ἧς Ἀποστόλων αὐτοῦ τῆς διαθέσεως θεοδότως ζωείσης τε καὶ ἄκηρως. Irenæus 3. 4. *Quam* (fidem nostram) *perceptam ab Ecclesia custodimus, & quæ semper à spiritu Dei quasi in vase bono existens quoddam depositum juvenescens, & ipsum vas faciens juvenescere*, &c. Glossarium, Παραθήκη, τὸ φυλαχθησόμενον, *commendo*, &c. Ibidem, Παραθήκη, *commendatio.* Idem heic dicitur à Paulo quod in illis Apocal. 3. 3. Μνημόνευε πῶς εἴληφας καὶ ἤκουσας· & ibidem com. 11. ὃ ἔχεις κράτει· quod 1 Cor. 11. 2. καθὼς παρέδωκα ὑμῖν, κατέχετε. Cui contrarium 2 Pet. 2. 21. ἐπιγνῶναι τὴν παραδοθείσης ἁγίας ἐντολῆς ὑποστρέψαι. Antiquissimus MS. ille hoc loco παραθήκην habet. Sic in Ignatii ad Heronem Diaconum Epistola, φύλαξόν μου τὴν παραθήκην· & in Ejusdem ad Antiochenses dicta, Παύλου καὶ Πέτρου γενόμενοι μιμηταὶ, μὴ τὴν παραθήκην ἀπολίσητε. Occurrunt παραθήκη & παρακατα-

σήκη apud Græcos Scriptores; Thomas Magister utramque approbat, Phrynichus posteriorem tantùm: habet uterq; quidem quo tueatur se: priorem enim communis dialecti esse, posteriorem Atticæ, notat Eumoerides Atticista. Φύλαξον heic intellige cum fructu custodiendi, id est, alios instruendi. Vide 2 Tim. 2. 2. ubi & vox παράθου.

Ibid. κενοφωνίας] Similes Ephes. 5. 6. κενοὶ λόγοι. Hesychius, ex hoc loco, vel ex 2 Tim. 2. 16. Κενοφωνίας, ματαιολογίας· item Suidas, Κενοφωνίας, ματαιοφωνίας, ἀσεβείας, ἤγουν, αἱρετικάς.

Ibid. καὶ ἀντιθέσεις] Communiter hoc exponi solet de verbosis Gnosticorum ad invicem concertationibus: quo ferè sensu suprà heic com. 4. παραδιατριβὰς habuimus. Malim ego *oppositiones* istas referri ad sanam fidei doctrinam. Unde & 2 Tim. 2. 25. οἱ ἀντιδιατιθέμενοι, quod sanè nil aliud est quàm ἀντιδίκους. Ità Galat. 3. 15. διαθήκην κεκυρωμένην est διαθήκην κεκυρωμένην. Sensu simili suprà hîc 1. 10. τῇ ὑγιαινούσῃ διδασκαλίᾳ ἀντικεῖται, occurrit.

Ibid. τῆς ψευδωνύμου γνώσεως] *Falsò cognominatæ agnitionis*, Irenæus 4. cap. ult. & initio lib. 5. Item 3. 11. *Falsarii Gnostici*, & 2. 67. *Item reliqui qui falso nomine Gnostici dicuntur.* Vulgatus, *scientiæ falsi nominis.* Ità, *scientiam falsam pervicaci vanitate jactatam*, Apuleius in de Philosophia dixit; & φιλόσοφον ψευδώνυμον, Plutarchus in περὶ φιλαδελφίας.

JOANNIS PRICÆI

In EPISTOLAM II. ad TIMOTHEUM

ANNOTATA.

Κεφ. α'.

1. ΠΑῦλος ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ διὰ θελήματος Θεοῦ, κατ' ἐπαγγελίαν ζωῆς τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ,

2. Τιμοθέῳ, ἀγαπητῷ τέκνῳ, χάρις, ἔλεος, εἰρήνη, ἀπὸ Θεοῦ πατρὸς, καὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν.

3. Χάριν ἔχω τῷ Θεῷ, ᾧ λατρεύω ἀπὸ προγόνων ἐν καθαρᾷ συνειδήσει, ὡς ἀδιαλείπτον ἔχω τὴν περὶ σοῦ μνείαν ἐν ταῖς δεήσεσί μου νυκτὸς καὶ ἡμέρας,

4. Ἐπιποθῶν σε ἰδεῖν, μεμνημένος σου τῶν δακρύων, ἵνα χαρᾶς πληρωθῶ·

5. Ὑπόμνησιν λαμβάνων τῆς ἐν σοὶ ἀνυποκρίτου πίστεως, ἥτις ἐνῴκησε πρῶτον ἐν τῇ μάμμῃ σου Λωΐδι καὶ τῇ μητρί σου Εὐνίκῃ· πέπεισμαι δὲ ὅτι καὶ ἐν σοί.

6. Δι' ἣν αἰτίαν ἀναμιμνήσκω σε ἀναζωπυρεῖν τὸ χάρισμα τοῦ Θεοῦ, ὅ ἐστιν ἐν σοὶ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν μου.

7. Οὐ γὰρ ἔδωκεν ἡμῖν ὁ Θεὸς πνεῦμα δειλίας, ἀλλὰ δυνάμεως καὶ ἀγάπης καὶ σωφρονισμοῦ.

8. Μὴ οὖν ἐπαισχυνθῇς τὸ μαρτύριον τοῦ Κυρίου ἡμῶν, μηδὲ ἐμὲ τὸν δέσμιον αὐτοῦ, ἀλλὰ συνκακοπάθησον τῷ εὐαγγελίῳ κατὰ δύναμιν Θεοῦ,

9. Τοῦ σώσαντος ἡμᾶς καὶ καλέσαντος κλήσει ἁγίᾳ, οὐ κατὰ τὰ ἔργα ἡμῶν, ἀλλὰ κατ' ἰδίαν πρόθεσιν καὶ χάριν, τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ πρὸ χρόνων αἰωνίων,

10. Φανερωθεῖσα δὲ νῦν διὰ τῆς ἐπιφανείας τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καταργήσαντος μὲν τὸν θάνατον, φωτίσαντος δὲ ζωὴν καὶ ἀφθαρσίαν διὰ τοῦ εὐαγγελίου·

11. Εἰς ὃ ἐτέθην ἐγὼ κήρυξ καὶ ἀπόστολος καὶ διδάσκαλος ἐθνῶν.

Versio Vulgata.

1. PAulus Apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei, secundùm promissionem vitæ quæ est in Christo Jesu,

2. Timotheo charissimo filio, gratia, misericordia, pax à Deo patre & Christo Jesu Domino nostro.

3. Gratias ago Deo, cui servio à progenitoribus in conscientia pura, quòd sine intermissione habeam tui memoriam in orationibus meis nocte ac die,

4. Desiderans te videre, memor lacrymarum tuarum, ut gaudio implear,

5. Recordationem accipiens ejus fidei quæ est in te non ficta, quæ & habitavit primùm in avia tua Loide & matre tua Eunice, certus sum autem quòd & in te.

6. Propter quam causam admoneo te ut resuscites gratiam Dei, quæ est in te per impositionem manuum mearum.

7. Non enim dedit nobis Deus spiritum timoris, sed virtutis, & dilectionis, & sobrietatis.

8. Noli itaque erubescere testimonium Domini nostri, neque me vinctum ejus, sed collabora Euangelio secundùm virtutem Dei,

9. Qui nos liberavit & vocavit vocatione suâ sanctâ, non secundùm opera nostra, sed secundùm propositum suum & gratiam, quæ data est nobis in Christo Jesu ante tempora secularia.

10. Manifestata est autem nunc per illuminationem salvatoris nostri Jesu Christi, qui destruxit quidem mortem, illuminavit autem vitam & incorruptionem per Euangelium:

11. In quo positus sum ego prædicator & Apostolus & magister Gentium.

12. Δι'

12. Δι' ἣν αἰτίαν καὶ ταῦτα πάσχω· ἀλλ' οὐκ ἐπαισχύνομαι· οἶδα γὰρ ᾧ πεπίστευκα, καὶ πέπεισμαι ὅτι δυνατός ἐστι τὴν παραθήκην μου φυλάξαι εἰς ἐκείνην τὴν ἡμέραν.

13. Ὑποτύπωσιν ἔχε ὑγιαινόντων λόγων, ὧν παρ' ἐμοῦ ἤκουσας, ἐν πίστει καὶ ἀγάπῃ τῇ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

14. Τὴν καλὴν παραθήκην φύλαξον διὰ πνεύματος ἁγίου τοῦ ἐνοικοῦντος ἐν ἡμῖν.

15. Οἶδας τοῦτο, ὅτι ἀπεστράφησάν με πάντες οἱ ἐν τῇ Ἀσίᾳ· ὧν ἐστι Φύγελος καὶ Ἑρμογένης.

16. Δῴη ἔλεος ὁ Κύριος τῷ Ὀνησιφόρου οἴκῳ· ὅτι πολλάκις με ἀνέψυξε, καὶ τὴν ἅλυσίν μου οὐκ ἐπῃσχύνθη.

17. Ἀλλὰ γενόμενος ἐν Ῥώμῃ σπουδαιότερον ἐζήτησέ με, καὶ εὗρε.

18. Δῴη αὐτῷ ὁ Κύριος εὑρεῖν ἔλεος παρὰ Κυρίου ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ. καὶ ὅσα ἐν Ἐφέσῳ διηκόνησε, βέλτιον σὺ γινώσκεις.

12. Ob quam causam etiam hæc patior; sed non confundor: scio enim cui credidi, & certus sum quia potens est depositum meum servare in illum diem.

13. Formam habe sanorum verborum, quæ à me audisti in fide & in dilectione in Christo Jesu.

14. Bonum depositum custodi per spiritum sanctum qui habitat in nobis.

15. Scis hoc, quòd aversi sunt à me omnes qui in Asia sunt, ex quibus est Phigellus & Hermogenes.

16. Det misericordiam Dominus Onesiphori domui; quia sæpe me refrigeravit, & catenam meam non erubuit.

17. Sed cùm Romam venisset, solicitè me quæsivit, & invenit.

18. Det illi Dominus invenire misericordiam à Domino in illa die. Et quanta Epheſi ministravit mihi, tu meliùs nosti.

Ad Cap. I.

Com. 1. Ἀπόστολος, &c. διὰ θελήματος θεοῦ] Non meo (inquit) merito, sed Dei voluntate. Sic 1 Cor. 15. 9. ἐκ εἰμὶ ἱκανὸς καλεῖσθαι Ἀπόστολος, &c. χάριτι δὲ θεοῦ εἰμι ὅ εἰμι· & Rom. 12. 3. διὰ τὴν χάριν τὴν δοθεῖσάν μοι. Seipsum extenuare solet ut Dei benignitatem efferat. Ignatius ad Smyrnenses, Κατὰ θεοῦ θέλημα κληθεὶς ὢν, Episcopus nempe Antiochiæ esse.

Com. 2. χάρις, ἔλεος, εἰρήνη] Sic 1 Tim. 1. 2. & 2 Joh. com. 3.

Com. 3. ᾧ λατρεύω] Ità & Act. 27. 23. Idem, ᾧ εἰμι, καὶ ᾧ λατρεύω.

Ibid. ἀπὸ προγόνων] Ἐποικοδομηθεὶς ἐπὶ τὸ θεμελίῳ αὐτοῦ, ut locutionem Ephes. 2. 20. huic loco aptem. Ἀπὸ προγόνων, erat enim, ut Philipp. 3. 5. de se loquitur, Ἑβραῖος ἐξ Ἑβραίων. Idem Act. 24. 14. λατρεύω τῷ πατρῴῳ θεῷ, id est, τῷ τῶν πατέρων (vel προγόνων) θεῷ. Lactantius 5. 22. Judæis, *Quorum nos posteri & successores sumus.* Hesychius ex hoc Apostoli ad Timotheum loco, Προγόνων, πατέρων. Vult dicere, à progenitoribus puræ fidei hereditatem crevi. Deum verum colebant illi sub Lege, ego (insistens vestigiis eorum) eum colo sub Euangelio. Vide Rom. 1. 9. De se Ovidius,

——*Usque à proavis vetus ordinis heres.*

Plutarchus de Clea quadam libro de Iside & Osiride, Τοῖς Ὀσειακοῖς ἱεροῖς καθοσιωμένοις ὑπὸ πατρὸς καὶ μητρός. Simile apud Eundem in Gracchis, κλῆρον ἔργων ζῆλον, ὥσπερ διαδοχὴν πατρῴας καὶ προγονικῆς ἀρετῆς ἔχειν· & apud Ciceronem 4. Philip. *Hanc* (virtutem, mortem ignominiosam nempe gnaviter propulsandi,) *retinete fortiter, quam vobis tanquam hereditatem Majores vestri reliquerunt.* E converso apud Suidam de Michaele Imperatore, Ἀμαθίαν ἐκ πατρῴας ἀλογίας καὶ ἀπειροκαλίας, ὥσπερ ἱκανὴν ὐσίαν ἐκληράσατο. Meritò autem eos quorum ἀγωγὴν sectabatur, Apostolus suos προγόνους vocat. D. Augustinus in Psal. 30. *Abraham pater noster fuit, non propter propaginem carnis, sed propter imitationem fidei.* Ità & mulieres virtutum Sara imitatrices D. Petrus illius *filias* vocavit; & Socratem, cujus placita vivendíque normam se imitari profitebatur, *Majorem* suum, id est, πρόγονον, Apuleius. Seneca Epist. 44. de eodem Socrate, Cleanthe, &c. ad Lucilium suum, *Omnes hi Majores tui sunt, si te illis dignum geris.* In Glossario, & vetere Onomastico, *Majores*, πρόγονοι.

Ibid. ὡς ἀδιάλειπτον ἔχω τὴν περί σου μνείαν ἐν τῇ δεήσει μου νυκτὸς καὶ ἡμέρας] Sic Ephes. 1. 16. Coloss. 1. 3, & 9. Philipp. 1. 4. 2 Thes. 1. 11. & com. 4. epistolæ ad Philemonem, Judæi 1 Maccab. 12. 11. ad Spartanos scribentes, Ἐν παντὶ καιρῷ ἀδιαλείπτως, &c. μιμνησκόμεθα ὑμῶν, &c. καὶ ἐν τῇ προσδοχαῖς. Pro ὡς autem in contextu Pauli si ὅτι legerimus, quomodo & Vulgatus legit, næ loci sensus explicatior erit, & hoc dicet Apostolus, Gratias ago Deo, &c. quòd sine intermissione in orationibus meis habeam memoriam tui: id est, quòd justam causam habeo habendi memoriam tui, dum nempe audio te adeò strenuè tuo munere fungi. Et hanc commodam expositionem esse patebit, ni fallor, ei qui locos Rom. 1. 9. & Coloss. 1. com. 3, & 4. attentè consideraverit. Νυκτὸς καὶ ἡμέρας, assiduè, id est, quoties Deum meis precibus interpello. Euthymius ad Luc. 18. ea, *QUOD OPORTET SEMPER ORARE: Die videlicet ac nocte, congruis & ordinatis temporibus.* Hoc sensu νυκτὸς καὶ ἡμέρας occurrit & Luc. 18. 7. 1 Thes. 2. 9. & 3. 10. 1 Tim. 5. 5. item Act. 20. 31. ubi dicta vide. Glossæ, Ἡμέρας καὶ νυκτὸς, *die nocteque.* Apponitur autem post ἀδιάλειπτον μνείαν, &c. locutio ista majoris tantùm energiæ causâ, ut Marc. 5. 5. post διαπαντὸς, (ubi ὑποστιγμὴ ponenda,) & iis ἐν παντὶ καιρῷ adjungitur ἀδιαλείπτως, citato è Maccabaicis loco. Τὸ ἀδιάλειπτον, Vulgatus *sine intermissione* vertit. Glossarium, *Sine intermissione*, ἀδιαλείπτως, &c. Hoc autem aliud nil est quàm νυκτὸς καὶ ἡμέρας· unde & Donatus ad Terentiana illa, *NOCTESQUE ET DIES, Accusativo casu sine intermissione significat.*

Com. 4. Ἐπιποθῶν σε ἰδεῖν] Ità Rom. 1. 11. 1 Thes. 2. 17. & 3. 6, 10. Vide & Rom. 15. 23. Plutarchus in Erotico, Ἐμεῖνον ἰδεῖν ποθοῦσα. Idem in Alexandri vita, ποθοῦντες αὐτὸν ἰδεῖν· in Eumene, ἰδεῖν τὸ Εὐμένη ποθοῦντες· & in Dione, Εὐχομένους ὀπτανῆσαι τὸ ἄνδρα, καὶ ποθοῦντας τὸ ὄψιν ἰδεῖν. Cicero 3. 7. ad Atticum, *Videre te cupio*: & Famil. Epist. 16. 8. ad Tyronem suum, *Videre te totâ cogitatione cupio.* Idem in Tusculanis quæstionibus, ubi de voce πόθος, *Desiderium est libido ejus qui absit videndi.* Apud Gellium 15. 7. Augustus Cæsar ad suum Caium scribens, *Quem*, &c. *semper desidero* (id est, videre desidero) *cùm à me abes.* Hinc Luc. 8. 9. ἰδεῖν σε θέλοντες, id est, ποθοῦντες· & Philipp. 4. 1. ἐπιπόθητοι. Philo in De vita contemplativa, Ὑπ' ἔρωτος ἀχαλινάστου, &c. μέχρις ἂν τὸ ποθούμενον ἴδωσι.

Ibid. μεμνημένος σου τῶν δακρύων] Ità 2 Cor. 7. 15. de Tito, Τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ περισσοτέρως εἰς ὑμᾶς ἐστιν, ἀναμιμνησκομένου τὴν ὑμῶν ὑπακοήν. Τῶν δακρύων, quas nempe, me à te discedente, effudisti. Chrysostomus Homil. 61. in Joh. *Peregre proficiscentes lacrymis prosequimur.* Seneca epist.

epist. 49. ad Lucilium suum, *Totus mihi in oculis es cùm maximè à te discedo. Video lacrymas combibentem, & affectibus tuis, inter ipsam coercitionem exeuntibus, non satis resistentem.* Idem cap. 7. Consolat. ad Marciam, *In discessu, non solùm amissione charissimorum necessarius morsus est, & firmissimorum quoq; animorum contractio.* Vide ad Act. 20. 37. dicta.

Ibid. ἵνα χαρᾶς πληρωθῶ] Sic Act. 15. 31. χαρᾶς ἐπλησθησαν. Scriptor Maccabaici tertii, χαρᾷ πεπληρωμένος. Anonymus apud Suidam, in Εἰσέρρησα, Χαρᾶς κατεπλήσθης· & apud eundem in Ὁμολογεῖ, Ælianus, ἀεὶ χαρείας κατεπλήσθης.

Com. 5. ὑπόμνησιν λαμβάνων, &c.] In MS. antiquissimo qui in Britannia, ὑπόμνησιν λάβω· unde conjicio veram scripturam esse, ὑπόμνησιν λαῶν· sic enim è verso 1 Pet. 1. 9. λαὸν λήθω.

Ibid. τὸ ἐν σοὶ ἀνυπόκριτε πίστεως, ἥτις ἐνῴκησεν, &c.] Glossarium, Ἀνυπόκριτος, *infictus*, &c. Κατοικεῖν itidem de fide Ephes. 6. 3. dicitur: ut ἐνοικεῖν de Spiritu sancto infrà heic com. 14. Contrà Rom. 7. 20. ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία.

Ibid. ἐν τῇ μάμμῃ σου] Glossarium, Μάμμη, (scribe μάμμη,) *avia*. De avia autem perperàm hoc dici Phrynichus ait.

Ibid. πέπεισμαι δέ, &c.] Non dicit ἤλπικα, sed πέπεισμαι. Seneca Epist. 10. ad Lucilium, *Vide quid de te sperem, imò, quid spondeam mihi.* Πέπεισμαι Latinissimè vertas, *in animum induco*, id est, ait ad Hecyr. 2. 3. Donatus, *persuadeo animo meo.*

Com. 6. ἀναμιμνήσκω σε ἀναζωπυρεῖν τὸ χάρισμα τοῦ θεοῦ ὅ ἐστιν ἐν σοὶ, &c.] Quod 1 Tim. 4. 14. μὴ ἀμέλει τοῦ ἐν σοὶ χαρίσματος. Hesychius, ex hoc Apostoli loco, Ἀναζωπυρεῖν, ἀνεγείρει. Idem alibi, Ζωπυρεῖ, ἀναζῇν ποιεῖ. Suidas, Ἀναζωπυρῆσαι, ἀνανεῶσαι, ἀνεγεῖραι. Idem, Ἐκζωπυρῆσαι, &c. ἡ μεταφορὰ ἀπὸ τῆς ἀνθράκων. Hinc, τὸ θεῖον ἐν τῇ ψυχῇ ἀναζωπυρεῖν, cap. 16. apud Iamblichum. Philo libro de Josepho, Ἐζωπύρει δὲ τοὺς παιδὸς φύσιν ἀξιερέτοις καὶ πεπλαῖς ἐπιμελείαις. Seneca Epist. 108. *Cùm irritator accessit, tunc animi bona velut sopita excitantur:* & Epist. 16. *Te moneo & hortor, nè patiaris animi tui impetum delabi & refrigescere.* Cicero Tuscul. 3. *Magna vis est in virtutibus: eas excita si fortè dormiunt.* Ovidius,

Vidi ego jactatas motâ face crescere flammas,
Et rursus nullo concutiente mori.

Pro ἀναμιμνήσκειν, simili sensu 1 Tim. 6. 17. & Judæ com. 5. ὑπομιμνήσκειν habemus.

Com. 7. οὐ γὰρ ἔδωκεν ἡμῖν ὁ θεὸς πνεῦμα δειλίας] Οὐκ ἐσμὸν (ut Hebr. 10. 39.) ὑποστολῆς, &c.

Ibid. ἀλλὰ δυνάμεως] Similis 1 Cor. 2. 12. locutio illa, Οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου ἐλάβομεν, ἀλλὰ τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ· & 1 Thes. 5. 9. illa, Οὐκ ἔθετο ἡμᾶς ὁ θεὸς εἰς ὀργὴν, ἀλλ' εἰς περιποίησιν σωτηρίας. Πνεῦμα δυνάμεως expone, aut, fortitudinem periculis & vexationibus resistendi: (vide 2 Cor. 4. 7. & 6. 7. 2 Tim. 4. 17. Colos. 1. 11. indè & 1 Cor. 10. 13. πιστὸς ὁ θεὸς, &c.) vel, vim & efficaciam in Euangelio prædicando, carnísque resurrectionem ex Christi resuscitatione probando. Vide 1 Thes. 1. 5. Act. 4. 33. et 9. 22. & quæ ibi annotata nobis. Priorem autem exponendi modum crediderim veriorem esse; δειλοὶ enim (qualibus hoc loco πνεῦμα δυνάμεως opponi videtur) Apocal. 21. 8. vocantur qui tempore persecutionis urgente, se periculis subtrahebant.

Ibid. καὶ ἀγάπης] Quod non in eadem sede cum timoris spiritu moratur. Vide 1 Joh. 4. 18. ubi φόβος, qui heic δειλίας πνεῦμα.

Ibid. καὶ σωφρονισμοῦ] Auctoritatem τοῦ ἀτάκτως περιπατοῦντας admonendi coercendíque. Glossarium, Σωφρονισμὸς, &c. *coercitio*: & apud Hesychium, Σωφρονιστὴς, νουθετητής. Hinc τῆς ἄλλων διορθώσεως καὶ σωφρονισμοῦ, Plutarchus in Catonis vita, & Tit. 2. 4. τὰς νέας σωφρονίζειν. Interpres vetus, *sobrietatis*, quasi legisset σωφροσύνης. Ego alteram lectionem prætulerim propter oppositum δειλίας.

Com. 8. μηδὲ ἐμὲ, &c.] Vide 1 Thes. 3. 3.

Ibid. συγκακοπάθησον τῷ εὐαγγελίῳ] Ab hoc loco puto optimè illustrari posse Philipp. 1. 27. illum, συναθλοῦντες τῇ πίστει, à plurimis (at fortè malè) ità intellectum, ac si sensus sit, pro fide certantes concorditer, vel, uno velut agmine facto; id autem Apostolus si voluisset, dixisset, non τῇ πίστει, sed, ἐπὶ τῇ πίστει συναθλοῦντες· ità Judæ com. 3. τῇ πίστει ἐπαγωνίζεσθαι. Mihi liquere videtur utrobique subesse μεταφοποιΐαν· ibi τῷ πίστει esse, quod heic τὸ εὐαγγέλιον· nec aliud ibi συναθλεῖν quàm quod hoc loco συγκακοπαθεῖν· unde & Ἀθλεῖν κακοπαθεῖν exponitur ab Hesychio, Vulgatus dicto ad Philippenses loco, *collaborantes Euangelio*, rectissimè, & more suo, id est, sagacissimè.

Ibid. κατὰ δύναμιν θεοῦ] Κατὰ τὴν δύναμιν (à Deo nempe) ἐνεργουμένην, ut Ephes. 3. 20. loquitur.

Com. 9. πρὸ χρόνων αἰωνίων] Vide Rom. 16. 25.

Com. 10. διὰ τῆς ἐπιφανείας, &c. Ἰησοῦ Χριστοῦ] Ad Titum 2. 11. eodem argumento, Ἐπεφάνη ἡ χάρις, &c. De Eodem Ignatius ad Magnesios, Περὶ αἰώνων παρὰ παρεὶ ὢν, καὶ ἐν τέλει ἐφάνη· quod 1 Tim. 3. 16. ἐφανερώθη· Matth. 4. 16. φῶς ἀνέτειλεν.

Ibid. καταργήσαντος μὲν τὸν θάνατον, φωτίσαντος δὲ ζωὴν, &c.] Τὸν θάνατον intellige ut Hebr. 2. 14. τὸν τὸ κράτος τοῦ θανάτου ἔχοντα, ubi & καταργεῖν. Ignatius ad Ephes. Ἐλύετο πᾶσα μαγεία, καὶ πᾶς δεσμὸς ἠφανίζετο κακίας, ἄγνοια κατηργεῖτο, παλαιὰ βασιλεία διεφθείρετο· & statim, in eadem re, θανάτου κατάλυσιν. Ζωὴν φωτίσαντος, in lucem è tenebris eruentis. Vide Luc. 1. 78, 79. Act. 26. 23. 2 Cor. 4. 6. ubi & φωτισμόν. De Eodem Joh. 1. 4. Ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν, καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων.

Ibid. φωτίσαντος ζωὴν] Ità in Epictetum Arrianus 1. 4. ἀληθείαν φαντάζειν dixit: Anonymus apud Suidam, σωτηρίαν πυρσεύειν· & 24. 44. Sirachides, φωτισμῶ παιδείας.

Com. 12. Δι' ὃν αἰτίαν καὶ ταῦτα πάσχω] Patior vincula ista, quotidianum mortis periculum subeo & alias ærumnas. Idem Act. 28. 20. διὰ τὴν ἐλπίδα τοῦ Ἰσραὴλ τὴν ἅλυσιν ταύτην περίκειμαι.

Ibid. οἶδα γὰρ ᾧ πεπίστευκα] Sic 18. 6. apud Sapientiæ Scriptorem, Ἵνα ἀσφαλῶς ἐνδύντες οἷς ἐπίστευσαν ὅρκοις ἐπιδυμήσωσι. Vult dicere Apostolus ut 1 Thes. 3. 3. πιστὸς ἐστιν ὁ Κύριος, ὃς στηρίξει με, &c. Locutioni ejus similis Ciceronis illa, *Scio quem metuam*, 7. 26. ad Atticum; & Plinii ista lib. 1. Epist. 3. *Scio quem animum, quod horter ingenium.*

Ibid. τὴν παραθήκην μου φυλάξαι] Τὴν παραθήκην, animam meam, quam ἀπῶ, ὡς πίστῳ κτίστῃ, &c. παρατίθημι· (1 Pet. 4. 19.) In Carmine incerti Auctoris de Phœnice moritura,

——Inter varios animam commendat odores,
Depositi tanti nec timet illa fidem.

Ibid. εἰς ἐκείνην τὴν ἡμέραν] Sic infrà hîc com. 18. & 2 Tim. 4. 18. Matth. 7. 22. Luc. 10. 12. Hanc diem 1 Cor. 5. 5. & Phil. 1. 6, & 10. Χριστοῦ ἡμέραν dixit.

Com. 13. Ὑποτύπωσιν ἔχε τῶν ὑγιαινόντων λόγων ὧν παρ' ἐμοῦ ἤκουσας ἐν πίστει καὶ ἀγάπῃ] Ordo videtur esse, Ὑποτύπωσιν τῶν ὑγιαινόντων λόγων ὧν παρ' ἐμοῦ ἤκουσας ἐν πίστει καὶ ἀγάπῃ· & hoc est quod Luc. 8. 15. τὸν λόγον ἀκούσας, ἐν καρδίᾳ καλῇ καὶ ἀγαθῇ κατέχει. Ὑποτύπωσιν, *delineationem*, metaphorâ aut à re pictoria (quod Chrysostomus & Theophylactus volunt,) aut ab architectonica desumptâ. *Formam* peritè ergò Vulgatus vertit. Cicero 1. 19. ad Atticum, *Nostræ*, &c. *vitæ quasi quandam formam*, &c. *vides.* Idem in Oratore, *Eloquentiæ speciem & formam adumbrabimus:* & alibi, *Formam quasi ipsam, & faciem honesti vides:* & 2 de Oratore, *Eloquentiâ suâ quandam expressit quasi formam figurámque dicendi.* Seneca epist. 8. ad Lucilium suum, *Hanc sanam & salubrem vitæ formam teneto:* quasi diceret, ὑγιαίνουσαν ταύτην βίου ὑποτύπωσιν ἔχε. D. Hieronymus de matre & avia Demetriadis, *Quarum imitatio forma virtutis est.* Ἔχειν heic, est quod Tit. 1. 9. in argumento simili ἀντέχεσθαι. Ὑποτύπωσις λόγων, ferè qui Rom. 16. 17. διδαχὴν τύπος.

Com. 14. Τὴν καλὴν παραθήκην φύλαξον διὰ πνεύματος ἁγίου] Sic Hebr. 9. 14. διὰ πνεύματος αἰωνίου (vel, ut

ut multi codices habent, αἰωνίου) ἑαυτὸν περιφέρειν· & Act. 1. 2. διὰ πνεύματος ἁγίου ἐντειλάμενος. De iis παραγγελίαν φύλαξον. Vide ad 1 Tim. 6. 20. notata.

Com. 15. Οἶδας τοῦτο] Puto scire te, vel audisse, ut Latini loquuntur: infrà heic com. 18. Σὺ βέλτιον γινώσκεις.

Ibid. ἀπεστράφησάν με πάντες] Ἀποστρέφεσθαι heic est quod Joh. 6. 66. εἰς τὰ ὀπίσω ἀπέρχεσθαι· & Luc. 8. 13. ἐν καιρῷ πειρασμοῦ ἀφίστανται. Sic infrà heic 4. 16. πάντες με ἐγκατέλιπον.

Com. 16. Δῴη ἔλεος ὁ Κύριος τῷ Ὀνησιφόρου οἴκῳ] Id est, τοῖς ἐκ τοῦ Ὀνησιφόρου οἴκου· vide Phil. 4. 22. Euthymius ad Luc. 19. ea, SALUS DOMUI HUIC, *Domum dicit eos qui in domo erant.* Onesiphorum servile nomen fuisse videmus vel ex L. Titia, ff. de manumiss. testam. Videtur autem Onesiphorus iste libertus fuisse cujuspiam è Romanis nobilioribus, noménque (ut alii complures servi) ab omine boni proventûs sortitus. Hesychius, Ὀνησιφόρος, ὠφέλειαν φέρων. Sic 3. 39. Artemidori, Ἐλπιδοφόρος, & com. 10. ad Philemonem Ὀνήσιμος.

Ibid. ὅτι πολλάκις με ἀνέψυξε] Idcirco Deus (inquit) misereatur ejus. Ignatius ad Smyrnenses, Κατὰ πάντα με ἀνεπαύσατε, ἀμέλει ὑμῖν θεός. Ἀνέψυξέ με, est, ut Coloss. 4. 11. ἐγένοντό μοι παρηγορία. Hesychius, eo sensu ex hoc Apostoli loco, Ἀνέψυξεν, ἀνέπαυσεν. Translatio autem videtur sumi ab iis qui siti conficiuntur: quo sensu Lucas 16. 24. καταψύχειν dixit. Vide Proverb. 25. 13. Vulgatus (proprietati vocis insistens) *refrigeravit:* ità in vetere Onomastico, *Refrigero*, ἀναψύχω.

Ibid. τὴν ἅλυσίν μου οὐκ ἐπῃσχύνθη] Non erat ex iis qui discedunt cùm catena crepat. Magnificè hoc elogio effert æque ornat constantiam ejus. Cicero in Lælio, *Quàm graves, quàm difficiles plerisque videntur calamitatum societates! ad quas non est facilè inventus qui descendat.* Ignatius ad Smyrnenses, Τὰ δεσμά μου ἃ οὐκ ἐπῃσχύνθητε, οὐδὲ ἐπῃσχύνθητε.

Esse bonum facile est, dum quod vetat esse remotum est,
Nilque quod officiis abstret amicus habet:
Cùm Deus intonuit, non se subducere nimbo,
Id demum est pietas, id socialis amor.

Vulgatus, *non erubuit catenam meam*, παντοκρατέως. Virg.

——Nec jura fidémque
Supplicis erubuit.——

Quin & ibi *erubescere* est ἐντρέπειν, non quod hoc loco ἐπαισχύνεσθαι.

Com. 17. σπουδαιότερον ἐζήτησέ με, καὶ εὗρε] Id est, ut Luc. 15. 8. ἅπτεται ἐζήτησεν ἕως ὅτου εὕρῃ αὐτό με. Sic & Luc. 4. 42. Ἐζήτουν αὐτόν, καὶ ἦλθον ἕως αὐτοῦ· id est, καὶ εὗρον αὐτόν. Confer & Act. 11. 25. Theophylactus ad Joh. 1. illud, εὑρήκαμεν τὸν Μεσσίαν, Εὑρήκαμεν, ὅτι ἐκ πολλοῦ, &c. τῷ ζητεῖν ἐμελέτων. Invenire, quærentium est. Vide ad Matth. 7. 7. & Luc. 11. 9. annotata. In Glossis, Σπουδαιότερον, *festinantius, properantius.*

Com. 18. εὑρεῖν ἔλεος παρὰ Κυρίου ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ] Εὑρεῖν ἔλεος καὶ χάριν εἰς εὔκαιρον βοήθειαν, ut 4. 16. Scriptor ad Hæbræos loquitur. Repetitionem nominis vice pronominis habemus heic, ut Joh. 11. 22. Susannæ com. 55. & alibi locorum.

Ibid. καὶ ὅσα ἐν Ἐφέσῳ διηκόνησεν, &c.] Sic Deuteron. 9. 7. ὅσα Κύριον παρώξυνας. Ὅσα, in quantis & qualibus negotiis. Sic ὅσα Luc. 4. 23. & Act. 9. 16. Suidas, de voce Ὅσα, Τὸ μόριον τοῦτο, &c. ἀπείρου πλήθους δηλοῖ ἀεὶ δὲ μέτρου· quæ vera sunt, at non justæ latitudinis: non enim ad numerositatem tantùm sed & qualitatem ea vox refertur. Διηκόνησε, mihi nempe: ità enim malim quàm (quod nonnulli faciunt) ἀδελφοῖς, aut ἁγίοις, intelligere.

Ibid. βέλτιον σὺ γινώσκεις] Optimè nosti, inquit, qualem de me curam habuit. Simile, etsi in partem diversam, Davidis illud 3 Reg. 2. 5. ad Salomonem, *Nosti quæ fecerit mihi Joab filius Sarviæ:* Auctoris ad Herennium 4. *Iste quamodo vixerit scitis omnes:* & Catulli,

Nam mihi quam dederit duplex Amathuntia curam
Scitis, & in quo me exercuerit genere.

Κεφ. β'.

1. Σὺ οὖν, τέκνον μου, ἐνδυναμοῦ ἐν τῇ χάριτι τῇ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ·

2. Καὶ ἃ ἤκουσας παρ' ἐμοῦ διὰ πολλῶν μαρτύρων, ταῦτα παράθου πιστοῖς ἀνθρώποις, οἵτινες ἱκανοὶ ἔσονται καὶ ἑτέρους διδάξαι.

3. Σὺ οὖν κακοπάθησον ὡς καλὸς στρατιώτης Ἰησοῦ Χριστοῦ.

4. Οὐδεὶς στρατευόμενος ἐμπλέκεται ταῖς τοῦ βίου πραγματείαις, ἵνα τῷ στρατολογήσαντι ἀρέσῃ.

5. Ἐὰν δὲ καὶ ἀθλῇ τις, οὐ στεφανοῦται ἐὰν μὴ νομίμως ἀθλήσῃ.

6. Τὸν κοπιῶντα γεωργὸν δεῖ πρῶτον τῶν καρπῶν μεταλαμβάνειν.

7. Νόει ἃ λέγω· δώσει γάρ σοι ὁ Κύριος σύνεσιν ἐν πᾶσι.

8. Μνημόνευε Ἰησοῦν Χριστὸν ἐγηγερμένον ἐκ νεκρῶν, ἐκ σπέρματος Δαβίδ, κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου·

9. Ἐν ᾧ κακοπαθῶ μέχρι δεσμῶν, ὡς κακοῦργος· ἀλλ' ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ οὐ δέδεται.

10. Διὰ τοῦτο πάντα ὑπομένω διὰ τοὺς ἐκλεκτούς, ἵνα καὶ αὐτοὶ σωτηρίας τύχωσι τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, μετὰ δόξης αἰωνίου.

11. Πιστὸς ὁ λόγος· εἰ γὰρ συναπεθάνομεν, καὶ συζήσομεν·

12. Εἰ ὑπομένομεν, καὶ συμβασιλεύσομεν· εἰ ἀρνούμεθα, κἀκεῖνος ἀρνήσεται ἡμᾶς·

Versio Vulgata.

1. TU ergò, fili mi, confortare in gratia quæ est in Christo Jesu:

2. Et quæ audisti à me per multos testes, hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt & alios docere.

3. Labora sicut bonus miles Christi Jesu.

4. Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus, ut ei placeat cui se probavit.

5. Nam & qui certat in agone, non coronatur nisi legitimè certaverit.

6. Laborantem agricolam oportet primum de fructibus percipere.

7. Intellige quæ dico: dabit enim tibi Dominus in omnibus intellectum.

8. Memor esto, Dominum Jesum Christum resurrexisse à mortuis, ex semine David, secundùm Euangelium meum;

9. In quo laboro usque ad vincula, quasi malè operans: sed verbum Dei non est alligatum.

10. Ideo omnia sustineo propter electos, ut & ipsi salutem consequantur quæ est in Christo Jesu cum gloria cœlesti.

11. Fidelis sermo: Nam si commortui sumus, & convivemus.

12. Si sustinebimus, & conregnabimus; si negaverimus, & ille negabit nos.

13. Εἰ

13. Εἰ ἀπιστοῦμεν, ἐκεῖνος πιστὸς μένει· ἀρνήσασθαι ἑαυτὸν οὐ δύναται.

14. Ταῦτα ὑπομίμνησκε, διαμαρτυρόμενος ἐνώπιον τοῦ Κυρίου· μὴ λογομαχεῖν, εἰς οὐδὲν χρήσιμον, ἐπὶ καταστροφῇ τῶν ἀκουόντων.

15. Σπούδασον σεαυτὸν δόκιμον παραστῆσαι τῷ Θεῷ, ἐργάτην ἀνεπαίσχυντον, ὀρθοτομοῦντα τὸν λόγον τῆς ἀληθείας.

16. Τὰς δὲ βεβήλους κενοφωνίας περιΐστασο· ἐπὶ πλεῖον γὰρ προκόψουσιν ἀσεβείας.

17. Καὶ ὁ λόγος αὐτῶν ὡς γάγγραινα νομὴν ἕξει, ὧν ἐστὶν Ὑμέναιος καὶ Φιλητός·

18. Οἵτινες περὶ τὴν ἀλήθειαν ἠστόχησαν, λέγοντες τὴν ἀνάστασιν ἤδη γεγονέναι· καὶ ἀνατρέπουσι τινῶν πίστιν.

19. Ὁ μέντοι στερεὸς θεμέλιος τοῦ Θεοῦ ἕστηκεν, ἔχων τὴν σφραγῖδα ταύτην, Ἔγνω Κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ· καί, Ἀποστήτω ἀπὸ ἀδικίας πᾶς ὁ ὀνομάζων τὸ ὄνομα Χριστοῦ.

20. Ἐν μεγάλῃ δὲ οἰκίᾳ οὐκ ἔστι μόνον σκεύη χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ, ἀλλὰ καὶ ξύλινα καὶ ὀστράκινα· καὶ ἃ μὲν εἰς τιμήν, ἃ δὲ εἰς ἀτιμίαν.

21. Ἐὰν οὖν τις ἐκκαθάρῃ ἑαυτὸν ἀπὸ τούτων, ἔσται σκεῦος εἰς τιμήν, ἡγιασμένον, καὶ εὔχρηστον τῷ δεσπότῃ, εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἡτοιμασμένον.

22. Τὰς δὲ νεωτερικὰς ἐπιθυμίας φεῦγε· δίωκε δὲ δικαιοσύνην, πίστιν, ἀγάπην, εἰρήνην, μετὰ τῶν ἐπικαλουμένων τὸν Κύριον ἐκ καθαρᾶς καρδίας.

23. Τὰς δὲ μωρὰς καὶ ἀπαιδεύτους ζητήσεις παραιτοῦ, εἰδὼς ὅτι γεννῶσι μάχας.

24. Δοῦλον δὲ Κυρίου οὐ δεῖ μάχεσθαι, ἀλλ' ἤπιον εἶναι πρὸς πάντας, διδακτικόν, ἀνεξίκακον·

25. Ἐν πραΰτητι παιδεύοντα τοὺς ἀντιδιατιθεμένους· μήποτε δῷ αὐτοῖς ὁ Θεὸς μετάνοιαν εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας,

26. Καὶ ἀνανήψωσιν ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου παγίδος, ἐζωγρημένοι ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ ἐκείνου θέλημα.

13. Si non credimus, ille fidelis permanet, negare seipsum non potest.

14. Hæc commone, testificans coram Domino. Noli contendere verbis: ad nihil enim utile est, nisi ad subversionem audientium.

15. Solicitè cura teipsum probabilem exhibere Deo, operarium inconfusibilem, rectè tractantem verbum veritatis.

16. Prophana autem & vaniloquia devita: multùm enim proficiunt ad impietatem.

17. Et sermo eorum ut cancer serpit, ex quibus est Hymenæus & Phyletus;

18. Qui à veritate exciderunt, dicentes, resurrectionem esse jam factam, & subverterunt quorundam fidem.

19. Sed firmum fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc, Cognovit Dominus qui sunt ejus; &, Discedat ab iniquitate omnis qui nominat nomen Domini.

20. In magna autem domo non solùm sunt vasa aurea & argentea, sed & lignea & fictilia; & quædam quidem in honorem, quædam autem in contumeliam.

21. Siquis ergò emundaverit se ab istis, erit vas in honorem, sanctificatum & utile Domino, ad omne opus bonum paratum.

22. Juvenilia autem desideria fuge: sectare verò justitiam, fidem, spem, charitatem, & pacem cum iis qui invocant Dominum de corde puro.

23. Stultas autem & sine disciplina quæstiones devita, sciens quia generant lites.

24. Servum autem Domini non oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes, docibilem, patientem,

25. Cum modestia corripientem eos qui resistunt veritati: nequando Deus det illis pœnitentiam ad cognoscendam veritatem;

26. Et resipiscant à diaboli laqueis, à quo captivi tenentur ad ipsius voluntatem.

Ad Cap. II.

Com. 1. Ἐνδυναμοῦ] Ἐν Κυρίῳ, nempe, καὶ ἐν τῷ κράτει τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ut Ephes. 6. 10. loquitur. Tale 1 Cor. 16. 13. ἀνδρίζεσθε, κραταιοῦσθε. Bene & ἐνδυναμοῦ· ὃ γὰρ ἔδωκεν ἡμῖν ὁ θεὸς πνεῦμα δειλίας, ἀλλὰ ΔΥΝΑΜΕΩΣ, &c. suprà 1. 7. Vide & 1 Tim. 1. 12. Addit, ἐν τῇ χάριτι· Sic 1 Pet. 3. 18. τῇ χάριτι αὐξάνειν.

Com. 2. Καὶ ἃ ἤκουσας παρ' ἐμοῦ, ταῦτα παράδου, &c.] Sic Philipp. 4. 9. Ἃ, &c. ἠκούσατε (supple, ut hoc loco, παρ' ἐμοῦ) &c. ταῦτα πράσσετε. Vide & suprà 1. 15. Plutarchus in Conjugal. præceptis ad Euridicen, Πειρῶ τοῖς ἡδυσοφοῖς, &c. ὑποδείγμασιν ὁμιλεῖν, καὶ διὰ στόματος ἀεὶ τὰς φωνὰς ἔχειν ἐκείνας ἃς, &c. παρ' ἡμῶν παρειλήφατε.

Ibid. ταῦτα παράδου πιστοῖς ἀνθρώποις] Catullus,

——*Dicam vobis, vos porrò dicite multis.*

Παράδου, *propone*. Sic Act. 17. 3. διανοίγων, καὶ παρατιθέμενος· & apud Plutarchum in περὶ παιδ. ἀγωγῆς de Pythagoræ ænigmatis, ἅπερ ἐγὼ παραδοὺς ἐξηγήσομαι· Vel παράδου, ut heic Vulgatus, *commenda*, nimirum ut solemus deposita, quæ fidissimis commissa volumus. Sic πίστῳ παρακαταθήκη, Arrianus 4. 13. in Epictetum; &, ὡς πίστῳ κτήσει παρακαταθήκῃ, 1 Pet. 4. 19. Πιστῷ ἐγχειρίζειν, Chrysostomus ad 1 Tim. 3. dixit. Non res tantùm, sed & præcepta sermonésque παρακατατίθεσθαι solere, 1 Tim. 1. 18. & 6. 20. vidimus. Ita Exod. 19. 7. παρέθηκεν αὐτοῖς τοὺς λόγους τούτους. Πιστοὺς heic intellige, ut 1 Tim. 1. 12. εἰς διακονίαν πιστούς· id est, (ut 1 Tim. 2. 7.) quæ acceperunt, ἐν πίστει καὶ ἀληθείᾳ docturis, verbum Dei non adulteraturis, (2 Cor. 4. 2.) Vel, πιστοὺς expone, ut Act. 14. 22. τῇ πίστει ἐμμένοντας· cujusmodi Ephes. 1. 1. πιστοὺς ἐν Χριστῷ vocat, et Colos. 1. 1. πιστοὺς ἐν Χριστῷ ἀδελφούς. Vel πιστοὺς, ut Act. 16. 1. qui jam fidem amplexi sunt. Aut demum, ut 2 Tim. 1. 13. τοὺς ἐν πίστει καὶ ἀγάπῃ θέλοντας, id est, (ut heic Chrysostomus & Theophylactus,) ὡς ζυλλογιστικοῖς, ὡς ζητητικοῖς· quem in sensum & Hesychius, Πιστοὺς, εὐπειθεῖς.

Ibid. οἵτινες ἱκανοὶ ἔσονται καὶ ἑτέρους διδάξαι] Theophylactus ad Luc. 11. Δεῖ οὐ μόνον τοῦ λόγους ἀκούειν, ἀλλὰ καὶ ἑτέροις λαλεῖν. Ad Petrum Christus Luc. 22. 32. Σύ ποτε ἐπιστρέψας στήριξον τοὺς ἀδελφούς σου. D. Ambrosius de Officiis 1. 1. *Homines discunt priùs quod doceant; & ab illo accipiunt quod aliis tradant: lege, & ab alio accipiunt quod aliis tradant.* D. Augustinus in Psal. 64. *Ex credentibus alii credunt; & non sufficit uni homini ut factus ipse sit fidelis, si non & alium lucretur.* Idem de Temp. Serm. 56. *Lectiones divinas illo desiderio legere & audire debetis, ut de ipsis in domibus vestris, & alibi ubicunque fueritis, etiam loqui, & alios docere possitis: ut verbum Dei velut mundâ animâ, cogitatione assiduâ ruminantes, utilem succum, id est, spiritualem sensum, & vobis sumere, & aliis Deo auxiliante, propinare possitis.* Euthymius ad Matth. 13. *Magna est prædi-*

prædicationis virtus, quod semel fermentatum est, rursum reliqua parti fermentum fiet: & ad Matth. 24. ea, QUI QUINQUE TALENTA ACCEPERAT, NEGOTIATUS CONFECIT ALTERA QUINQUE, *Duplicant ea quæ sibi concredita sunt omnes qui proficiscuntur ad salutem discipulorum, facientes eos rursus præceptores aliorum.* Idem ad Joh. 1. de discipulis qui Joanne Baptistâ relicto apud Jesum diversati sunt, *Tantum unâ nocte profecerunt, ut ad aliorum venationem sequente die procederent:* ad Joh. 12. de Christo Domino, *Quæ docebat & faciebat etiam pro Judæis erant, ut cùm illi imprimis didicissent, &c. postmodum alios docerent:* ad Joh. 15. *Seipsum vitem nominat, &c. palmites verò discipulos, quasi ex ipso germinantes sermone doctrinæ, & per eum nutritos ad fructificationem, &c. ut & ipsi similiter præbeant vinum doctrinæ:* & demum ad Joh. 17. ea, SED ET PRO IIS (*rogo*) QUI PER SERMONEM EORUM CREDITURI SUNT, *Ostendit quòd per eorum prædicationem alii quoque discipuli fiant.* Irenæus in Præfatione lib. 1. *Ea quæ tibi cum dilectione scripta sunt, cum dilectione percipies, &c. & potenter adseres iis qui tecum sunt, ea quæ invalidè à nobis relata sunt. Et quemadmodum nos elaborávimus olim quærenti tibi discere, sententiam eorum* (Valentinianorum) *non solùm tibi facere manifestam, sed & submini strationem dare, utì ostenderemus eam falsam; sic & tu efficaciter reliquis ministrabis secundùm gratiam quæ tibi à Domino data est.* Symeon Metaphrastes de Joanne Euangelista Ephesios sacerdotes ad verum Christi cultum instruente, Τὺς μὲ λόγοις, τοὺ δ' ζημείοις, &c. τῆς πλάνης μίδισησι· καὶ μ' τοσαύτης παρησκιάζει τῆς ἀσεμνείας μεταμαθεῖν τλὼ ἐυσέβειαν, ὡς καὶ αὐτοὺ ἑτέροις ὑφηγητὰς τῆς ἀληθείας τὰ λοιποὺ καὶ διδασκάλους καθίσαθ. Plato 6 de Leg. Δεῖ μηδὲν παρελιπεῖν ἀυτῷ, πάντα δ' λόγον ἀφερμιωδέιν, ἵνα ἔσῖ τοῖς ἄλλοις μιωυτής τε ἅμα καὶ τροφὸς γένη. In Ejusdem Symposio, Ἐγὼ πειράσομαι ὑμῖν εἰσηγήσαθ τλὼ δώσαμιν ἀυτῦ, (ἔρωτ) ὑμεῖς δ' διδάσκαλοι σφῶ ἄλλων ἔσεσθε. Cyrianus in de Idolorum vanitate, *Ut de eo ad præcepta vitalia instrui possent, & discerent quæ docerent.* In distichis Catonianis,

Disce, sed à doctis, indoctos ipse doceto:
Propaganda etenim rerum doctrina bonarum.

Vegetius 2. 10. de castrorum Præfecto, *Is,* &c. *peritissimus omnium legebatur, ut rectè doceret alios quod ipse cum laude fecisset.* Sidonius 3. 10. ad Tetradium de Theodoro, *Ad te meracissimum scientiæ fontem, &c. proficiscitur, non modò reperturus illic ipse quod discat, sed & forsitan relaturus indè quod doceat.* Seneca de virginibus Vestalibus cap. 29. de Vita beata, *Discunt facere sacra, & cùm didicerunt docent.* Idem 94 Epist. *Cui curata suffusio est, is non protinus,* &c. *aliis quoque* (visum) *potest reddere: malitiâ liberatus & liberat.* Isidorus Offic. ecclesiast. 2. 21. ait salem Catechumenis datum, ut ejus gustu condimentum sapientiæ percipiant, &c. & alios condiant. Plinius, lib. 6. Epist. 23. de Rusone, *Est indolis optimæ, brevi productus alios, si interim provectus fuerit à nobis.*

Ibid. ἱκανοὶ ἑτέρους διδάξαι] Δωάμιωοι (ut Rom. 15. 14. loquitur) καὶ ἄλλους (ità enim in quibusdam codicibus, non ἀλλήλους legitur) νουθετεῖν. E converso Epist. 61. de histrione Cyprianus, *Quod malè didicit, cæteris quoque insinuat.*

Com. 3. κακοπάθησον] *Adversùs omnia quæ accidere possunt,* &c. *adhortare te, & indura.* Seneca Ep. 4.

——*Potiores*
Herculis arumnas credas durósque labores,
Et Venere, & cœnis, & plumâ Sardanapali.

Virgilius, *Durate:* ubi Servius, *Duri estote ad labores sustinendos.* Seneca 82 Epist. *Malè mihi esse malo, quàm molliter. Male nunc sic accipe, quemadmodum à populo solet dici, durè, asperè, laboriosè.* Idem Epist. 13. ad Lucilium suum, *Laborem si non recuses, parùm est; posce.* Theophylactus ad Marc. 15. ea, πλέξαντες ἀκάνθινον στέφανον, φορέσωμεν καὶ ἡμεῖς) ἀκάνθινον στέφανον· τυτέσι, σπουδάσωμεν στεφανωθῆναι τῷ πραχεῖ βίῳ καὶ ἐγκρατεῖ καὶ ἀνυπόνῳ. Κακοπαθῆν apud Apostolum intellige cum comite suo μακροθυμεῖν. Vide Jacobi 5. 10.

Ibid. κακοπάθησον ὡς καλὸς στρατώτης] Arrianus lib. 3. cap. 24. ex persona viri boni malis vexati, Τύπτε (πιέζε μ') ὁ Ζεὺς μὲ αὐτὸν παρ' ἐμαυτῷ λαβεῖν ὑπόδειξιν ἠδέλησε, καὶ αὐτὸς δ' γνῶναι εἰ ἔχει στρατώτου δ' δεῖ. Cujus loci sensum non videtur cepisse Latinus Interpres. Apud Senecam Epist. 67. Attalus Philosophus, *Malo me Fortuna in castris suis quàm in deliciis habeat:* ubi *in castris haberi,* est, ὡς στρατώτης κακοπαθεῖν. Seneca idem Epist 51. de Catone, *Habitaturum* (eum) *tu putas unquam fuisse in Utica, ut prætervavigantes adulteras dinumeraret, & aspiceret tot genera cymbarum variis coloribus picta, & fluitantem toto lacu rosam?* &c. *nonne manere ille intra vallum maluisset, quàm unam noctem inter talia duxisse?* Imper. Severus apud Herodianum, lib. 2. Δοκίμιον στρατοῦ κάματος, ἡ πυρή. In l. 1. ff. de test. milit. *Milites appellantur à militia, id est, duritia,* &c. Vide Festum in verbo *miles.* Cicero Tuscul. 2. *Nostri exercitus primùm unde nomen habeant vides; deinde, qui labor, & quantus agminis,* &c. D. Augustinus ad Psal. 36. itidem de militibus agens, *Quanta dura tolerant! quæ itinera!* &c. Terentius Heautont.

In Asiam ad Regem militatum iit.——

Ubi Eugraphius, *In militiam, ubi scilicet durus labor.* Salustius de Mario militante, *Hiemem juxtà & æstatem pati, humi requiescere, eodem tempore inopiam & laborem tolerare.* Artemidorus 2. 32. Οὐκ ἀργὸς ὁ στρατώτης. Tertullianus ad Martyres, *Nemo miles ad bellum cum deliciis venit, sed de papilionibus expeditis & substrictis, ubi omnis duritia, imbonitas & insuavitas consistit.* Seneca Epist. 36. *Nemo discit ut, si necesse fuerit, æquo animo in rosa jaceat: sed in hoc duratur,* &c. *ut stans, etiam aliquando saucius, pro vallo pervigilet, & nè pilo quidem incumbat.* Idem 37 Epist. *Promisisti virum bonum, sacramento rogatus es: decipit, si quis tibi dixerit mollem & facilem esse militiam,* &c. *Eadem honestissimi hujus & illius turpissimi* (gladiatorium intelligit) *auctoramenti verba sunt, uri virgis, ferró q; necari:* & Epist. 20. *Civem esse se universi & militem credens, labores velut imperatos subiit.* Καλὸς στρατώτης hîc, ut *bonus miles,* in l. 5. §. 6. ff. de re milit. & in sententiis Hadriani Imperatoris, Ἐξέτασιν, &c. ἐὰν καλὸς στρατιώτης γένη. Talis Polluci 1. 11. στρατιώτης νόμῳ. Est & heic κακοπαθεῖν ὡς καλὸς στρατιώτης, quod 1 Tim. 1. 18. τλὼ καλλὼ στρατείαν στρατεύειν, & ibidem 6. 12. τ καλὸν ἀγῶνα ἀγωνίζειν· quod quid sit, 2 Cor. 6. 4, 5, & sequentibus enumeratiùs exprimitur: adde & 2. 4. Strachidem. Στρατιώτας κακοπαθοῦντας habemus in vitis Antonii & Gracchorum apud Plutarchum. Opponuntur talibus, στρατιῶ ὅτε δίψαν, ὅτε λιμὸν κακοπάθειαν φέρειν δωάμιωοι, in Excerptis Diodori Siculi. Suidas de Rege Prusia, Περὶ τὰς πολεμικὰς χρείας ἀγωνὶς, &c. καὶ περὶ τὰς κακοπαθείας ἀνόητις. Vulgatus κακοπάθησον *labora* vertit: quàm id perité fecerit, ex optimorum Auctorum locis jam adductis vidimus. Suidas, Ἐπόνουν, ἐκακοπάθουν. Virgilius.

Assuetúmque malo Ligurem:——

id est, κακοπαθεία. Servius ad eum locum, *Malo, labori,* Glossæ, Κακοπάθεια, *vexatio, labor.* Excerpta aliùs Glossarii, *Laboriosus,* κακοπαθής.

Com. 4. Οὐδεὶς στρατευόμενος ἐμπλέκει ταῖς τ βίυ πραγματείαις] Vult dicere, ut 1 Thess. 4. φιλοτιμεῖσθαι ἡσυχάζειν, καὶ τὰ ἴδια πράτ̃ειν. Pastor Hermæ 3. 4. *Abstine te à multis negotiis,* &c. *quicunq; multa negotia agunt, multa delinquunt, quia constricti sunt circa negotia sua, & non serviunt Deo:* id est, ἐκ ἀσκουσι τὴ στρατολογήσαντα αὐτός. Vide 1 Cor. 7. 32, & 35. Οὐκ ἐμπλέκει ταῖς τ βίου πραγματείαις, est, *non emit, vendit, locat, contrahendis q; negotiis implicatur,* ut in de Officiis Cicero locutus. Ambrosius 1. 36. opusculi eodem titulo insigniti, *Is qui Imperatori militat, à susceptionibus litium, actu forensium negotiorum, venditione mercium,* &c. *prohibetur.* In formula

mula Comitivæ, &c. apud Cassiodorum 6. 22. *Causis* (de militibus agit) *non misceantur extraneis.* Vide l. 13. §. 1. ff. de re milit. Artemidorus ubi suprà, Ὁ στρατιώτης ἐξ ἰδιωτικοῦ μεταβάλλει τὸν ἑαυτοῦ βίον· id est, ταῖς τῆς ἰδιωτικῆς πραγματείαις οὐκ ἐμπλέκεται. Justinianus Novell. 81. Κατ' οὐδένα τρόπον ζυγχωρήσομεν τοὺς ἡμετέρους στρατιώτας ἐν τισὶ παρέλκειν ἰδιωτικαῖς ἀπασχολήσεσι χρείας. Citatus modò Cassiodorus 1. 17. *Hanc meritò Expeditionem Majores nominavere, quia mens devota præliis non debet aliis cogitationibus occupari:* nè nempe τῷ σώματι στρατευόμενος (inquit) τῇ ψυχῇ ὑστερίζῃ, inquit Philo, de causis agens sub ipsa vetere Lege à militia excludentibus: ubi & addit, ἀνάγκη γὰρ τὸν αὐτὸν διάνοιαν ἐκεῖ πεπᾶσθαι πόθῳ τῆς ὑπολαύσεως ὧν ἀφειλκύσθη. Comparatione heic ductâ à seculari militia, re tantâ sedulitate obeundâ, mentéque à rebus aliis tam liberâ & vacante, ostendit Apostolus quantò minùs deceat militiam tantò nobiliorem amplexum, ab aliis vitæ curis & nexibus avocari. In Canonibus Apostolorum dictis, Ἐπίσκοπος, &c. κοσμικὰς φροντίδας μὴ ἀναλαμβανέτω. De Therapeutis Philo, Ἀρξάμενοι φιλοσοφεῖν, &c. πάσης ὑποταξάμενοι τῇ τοῦ βίου φροντίσει. Vide Luc. 14. 33. ubi & vox ὑποτάσσεται. Iamblichus in explicatione Symboli Pythagor. 1. Οὐδὲν δεῖ πρὸς τὴν θείαν ὕβριν τοῦτον τὸν ὄντα ἀνθρώπινον διανόημα, ἢ βιωτικῆς φροντίδος ἐχόμενον. Chrysostomus Homil. 7 in Joannem, Οὐκ ἔστιν ἀνθρωπον μὴ καὶ τὸν παρόντα βίον ἀνηλωκότα πραγμάτων φροντίδων δυνηθῆναι ἀπαλλαγέντα τὴν ἐν τοῖς ἀρχαίοις γνῶσιν. In Passione D. Cypriani, *Veraciter perspiciens non posse perfectè in*, &c. *sapientia Dei philosophari terrenis cupiditatibus innixum:* ubi meliùs *innexum* (ἐμπεπλεγμένον) scribas. Virgilius de Heleno.

——*Vittásque resolvit*
Sacrati capitis ——

Ubi Servius, *Bene cuncta corporis solvit, ut nè quâ parte animo religato ad Numen accedat.* Simplicius in cap. 74 Epicteti, Τὸν εἰς θεὸν ὁρμηθέντα ἐκ χειρὸς δίγνωμόν τι ἔχειν, καὶ μὴ ἀνθρωπίνων ἀντεχόμενον. Sedulius ad 1 Cor. 6. *Qui spiritalibus addicti sunt, terrenis non debent negotiis implicari.* Philo in De legg. special. Ὁ προσεληλυθὼς θεῷ ὀφείλει πάντων ἀλλοτριοῦσθαι. Ità Seneca de bona mente loquens ad Lucilium suum, *Impedimenta omnia dimitte*, &c. *nemo ad illam venit occupatus.* Arrianus 3. 22. in Epictet. de vero Cynico, Τοσαύτης οὔσης καταστάσεως οἵα νῦν ἔστιν, ὡς ἐν ὀλιγαρχίᾳ, μήπω ἀπείπασαν τῷ δεῖ (αὐλὸν) ὅλον πρὸς τὴν διακονίαν τοῦ θεοῦ, &c. ὁ προσδεδεμένον καθήκουσιν ἰδιωτικοῖς, ὑπ' ἐμπεπλεγμένον σχέσεσιν, &c. ubi & notabilis vox ἐμπλέκεσθαι. Adde quæ ad Matth. 6. 24. in hanc mentem ex eodem allata. Porphyrius ἀεὶ ὑποχ. λ'. de Ægyptiorum sacerdotibus, Ἀπειπάμενοι πᾶσαν τὴν ἄλλην ἐργασίαν, καὶ πόνους ἀνθρωπίνους, ἀπέδωκε ὅλον τὸν βίον τῇ περὶ θεῶν θεραπείᾳ, &c. Ἐμπλέκεσθαι τοῦ βίου πραγματείαις, est quod Hippolyto Homil. ἀεὶ σωφρ. κόσμου, ἐν βιωτικοῖς πράγμασι δεσμεῖσθαι. Sic πράγμασιν ἐμπλέκεσθαι, Plutarchus, libro Εἰ πρεσβυτέρῳ πολιτευτέον; *implicare se negotiis*, Seneca cap. 16 ad Helviam, & Tiberius apud Suetonium dixere: *negotiis implicari*, Cicero in pro Ligario, & de Nat. D. item, ut suprà jam vidimus, in Officiorum libris. In Ejusdem Academicis est, *Officiis implicari.* Sic, *implicitam & laciniosam vitam*, Tertullianus 4 contra Marcionem: &, τοῖς τοῦ κόσμου μάσμασιν ἐμπλέκεσθαι, 2 Pet. 2. 20.

Ibid. ἵνα ἀρέσῃ τῷ στρατολογήσαντι] Quod utique facere non poterit si aliis curis distrahatur. Plinius Epistolarum lib. 10. ad Trajanum scribens, *Ut primùm me, Domine, indulgentia vestra promovit ad Præfecturam ærarii Saturni, omnibus advocationibus*, &c. *renunciavi, ut toto animo delegato mihi officio vacarem.* Τῷ στρατολογήσαντι, est, τῷ αὐτὸν εἰς τὸ στρατόπεδον καταλέξαντι. Isidorus Orig. 9. 3. *Conscripti milites dicuntur, quia in tabulas conferuntur ab eo qui eos ducturus est.* Glossarium, Στρατολογία, *allectus, delectus.* Ἀρέσκειν τῷ στρατολογήσαντι heic, est quod Colossi. 1. 9. ἀξίως αὐτοῦ εἰς πᾶσαν ἀρέσκειαν πεπατῆσαι. In Epistola Ignatii dicta ad Polycarpum, Ἀρέσκετε ᾧ στρατεύεται. Philo in de Decalogo, Τῷ ταξιάρχῳ εὐαρεστοῦντας. Interpres vetus hoc loco, *cui se probavit:* quomodo etiam aut apud eum legit, aut ipse vertit, Joannes Cassianus Instit. 9. 3. Maluit insignissimus è nuperis Commentator, *qui se probavit* legi. Sanè *milites probare*, Vegetius 2. 21. & *tirones probare*, 2. 19. dixit: nec tamen malam putare communem lectionem me finit Taciti hic locus de Agricola, *Castrorum prima rudimenta*, &c. *Suetonio Paulino, diligenti ac moderato Duci, approbavit.* Quibus adde quæ infrà ad com. 15. annotamus.

Com. 5. Ἐὰν δὲ καὶ ἀθλῇ τις, οὐ στεφανοῦται ἐὰν μὴ νομίμως ἀθλήσῃ] Gregorius Nazianzenus Orat. in Pentecosten, Ἵνα μὴ ἀθλῶμεν μόνον, ἀλλὰ καὶ νομίμως, ἐξ οὗ καὶ ὁ στέφανος. Vide Apulcium infrà ad cap. 4. com. 7, & 8. adductum. Aristides Orat. β'. de Pace, Ὅρατε δὲ καὶ ἐν τοῖς στεφανίταις ἀγῶσι πολὺ ἔξω τοῦ νομίμων τρόπων μαχομένους, ὅπου ἔστε αὐτὸς ἐπαινοῦμεν, ἔστε, &c. ἀλλ' ἐμμένοντας τοῖς κειμένοις (id est, τοῖς κειμένοις νόμοις,) οὕτως, &c. κρατεῖν. Sic, ἐκτὸς τοῦ κανόνος αὖτοι δοθέντος πρέχοντας, διὰ τὸ ἄπακτον, ἀναθλον γίνεσθαι, dixit Justinus ad Zenam scribens. Habuit, ut videmus, leges suas ἡ σωματικὴ γυμνασία· habet & suas illa quæ est πρὸς εὐσέβειαν, inter præcipuas quarum est ἡ καλὴ πάθησις, legitima Christi pugilum decertatio. Photius 201 epistolâ, Οὐ δεῖ πτυφᾶν ἢ τὰ βασιλέως ἀμφισβητοῦντα, &c. ὃ δεῖ [ἢ] ἀθλητὴν ἡσυχάζειν, ὃδὲ τὰ ἀγωνιστὴν ὑπὸ σκιαῖς καὶ ἀνέσεσι καὶ ἀβραδίσσοις ἀνακεκλῖσθαι καὶ ἀναπαύεσθαι, ἀλλ' ἐν μέσοις τοῖς ἀγῶσιν, ἐν αὐτοῖς τοῖς πατρικοῖς δοκιμασθῆναι, &c. D. Augustinus in Psal. 60. *Nemo*, &c. *coronari potest nisi vicerit, nec potest vincere nisi certaverit.* Primasius ad Philipp. 1. *Vult* (Deus) *suos probatos coronari.* Clemens Stromat. 4. de Christianis, Οὐκ ἀκονιτὶ στεφανούμενοι. Νομίμως ἀθλεῖν, ut Paulus, ità & Arrianus 3. 10. in Epictetum dixit. Sic & νομίμως πολεμεῖν, Plutarchus in Alexandri vita.

Ibid. ὁ στεφανοῦται ἐὰν μὴ νομίμως ἀθλῇ] Sensus idem qui & Ejusdem in illis, Act. 14. 22. διὰ πολλῶν θλίψεων δεῖ εἰσελθεῖν εἰς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν. D. Ambrosius Offic. 1. 10. *Qui legitimo luctandi certamine coronam petunt, quotidiano usu palæstræ durantes membra, nutrientes patientiam, labori assuescunt.* P. Chrysologus Serm. 142. *Quis præter vias ad ullam pervenit mansionem?* Propertius,

Quis priùs infecto deposcit præmia cursu,
Septima quàm metam triverit arte rota?

Arrianus 1. 24. in Epictetum, Ὀλυμπονίκης δίχα ἱδρῶτος γίνεται. Plutarchus in De animi tranquillitate, Ἐν Ὀλυμπίᾳ οὐκ ἔστι νικᾶν τὸν ἀνυπάλυτα ἐκλελοιπότα.

Com. 6. Τὸν κοπιῶντα γεωργὸν δεῖ πρῶτον τῶν καρπῶν μεταλαμβάνειν] Ordinem naturalem verborum istorum puto talem esse, τὸν γεωργὸν πρῶτον κοπιῶντα (i. κεκοπακότα) δεῖ τῶν καρπῶν μεταλαμβάνειν· sententiam autem hujusmodi, Agricolam de fructibus percipere æquum est, at ità demum si priùs laboraverit. P. Chrysologus ubi suprà, *Quis antè ad fructum pervenit quàm terræ laborem sentiat, & sudorem? quis antè poma carpit quàm plantæ suam tribuat & impendat industriam?* Vox κοπιῶντα bene convenit laborioſæ hoc genus vitæ: hinc 7. 15. Sirachides de agricultura, ὀπίπονος ἐργασία.

——*Redit agricolis labor actus in orbem,*

dixit maximus Poetarum; &,

——Οὐδέ ποτ' ἦμαρ
Παύσονται καμάτου καὶ ὀϊζύος, οὐδ' ἔτι νύκτωρ
Φθειρόμενοι, —— ante illum Hesiodus.

Com. 7. Νόει ἃ λέγω] Marcus Antoninus 5. 6. Νοῦσον ὃ λέγω, &c. Pindarus apud Gregorium Nazianzenum, Epist. ad Celeusium, Σώσεις ὅ, τι λέγω. Hesychius, Σωίσεις ὃ φὴς, νοῦν ὃ λέγεις. D. Hieronymus (nisi imitari, certè respicere, quàm vertere hunc locum maluit) legit, νοεῖς, & pòst, δέδωκε· in quadam enim ad Paulinum Epistola sic scribit, *Intelligis quid loquor, dedit enim tibi Dominus*, &c. & in Epist. ad Demetriadem, *Intelligis quid loquor.* Sic Lactantius cap. 5. de Opificio Dei, *Intelligis quid loquor.*

D. Au-

D. Augustinus in Psal. 83. *Dicimus, fratres, quod nôstis:* & ad eundem Augustinum idem Hieronymus, *Scit quid dicam prudentia tua:* item alibi, *Scis quid taceam, & quid tacendo loquar:* quibus adde jam adducta ex M. Antonino, & Terentii illud, *Scis quid loquor?* ubi Donatus, *Legitur & sic, Sed scis quid loquor.* Mihi tamen recepta lectio vòει videtur sequenda. Intellige (inquit) quod loquor. Sic sæpissime in eosdem Psalmos idem Vir sanctissimus Augustinus, *Intelligat charitas vestra:* quod loquor, nempe; vel, quod dicturus sum. Idem in Psal. 99. *Deus det mihi intelligere quod dicam, & vos intelligere quod auditis.* Hesychius (& fortasse ex hoc Apostoli loco,) Νόει, συλλογίζου, &c. In formula præfecti annonæ apud Cassiodorum 6. 18. *Intuere quod loquimur.* Simile 1 Cor. 10. 5. κείνετε ὅ φημι· et ibid. 14. 37. ἐπιγινωσκέτω ἃ γράφω.

Ibid. δώη γάρ σοι σώσιν ὁ Κύριος] Sic 1 Joh. 5. 10. δέδωκεν ἡμῖν διάνοιαν, &c. Σώσιν heic intellige πνεῦμα ἅγιον· vide Colossi. 1. 9. In MS. summæ vetustatis qui in Anglia, δώσει legitur. Ego scripturam alteram meliorem puto. Scriptor Sapientiæ 7. 15. Ἐμοὶ δώη ὁ Θεὸς εἰπεῖν κατ' γνώμην, &c. & in Epistola Barnabæ, Ὁ δὲ Θεὸς, &c. δώη ὑμῖν σοφίαν, ἐπιστήμην, σώσιν, &c. Apostolus noster 15. 5. ad Romanos, Ὁ δὲ Θεὸς δώη ὑμῖν τὸ αὐτὸ φρονεῖν ἐν ἀλλήλοις. Idem 2 Thess. 3. 16. Ὁ Κύριος δώη ὑμῖν τὴν εἰρήνην, &c. Adde & 1. 17. ad Ephesios. Tertullianus 1 ad Uxorem, *Tu ut solidum capere possis fideicommissum hoc admonitionis meæ, Deus faciat:* id est, δώη σοι σώσιν. Cui non dissimile in Ignatii dicta Epistola ad Polycarpum, Αἰτοῦ σώσιν πλέονα ἧς ἔχεις. Illud γὰρ heic (ut infrà com. 11. Act. 24. 5. et alibi,) abundare credo.

Com. 8. Μνημόνευε Ἰησοῦ Χριστὸν ἐγηγερμένον, &c.] Citatus ille Scholiastes in Florent. biblioth. Περὶ ἀναστάσεως κήρυσσε. Nota & μνημόνευε. Hesychius, Σῆσιν ἔχε φρενὸς, &c. μετὰ ψυχῆς ἔχε, καὶ διαμνημόνευε.

Ibid. κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου] Id est, κατὰ τὸ εὐαγγέλιον ὃ ἐγὼ ἐπιδίδωμι, ut Galat. 2. 7. & 1 Tim. 1. 11. Eodem sensu 2 Thess. 3. 14. τῷ λόγῳ μου.

Com. 9. ἐν ᾧ κακοπαθῶ μέχρι δεσμῶν] Id est, διʼ ὃ, &c. Sic Colossi. 4. 4. τὸ μυστήριον τοῦ Θεοῦ, διʼ ὃ καὶ δέδεμαι· et Heb. 11. 36. μαστίγων πεῖραν ἔλαβον, ἔτι δὲ δεσμῶν· quæ exaggeranter dicta: est enim & mitior quædam φυλακὴ, quæ ἀδεσμος dicta. Vide Hesychium. Talis Act. 24. 23. illa, Κακοπαθῶ μέχρι δεσμῶν, locutio qualis Hebr. 12. 4. illa, μέχρις αἵματος ἀντικατέστητε.

Ibid. κακοπαθῶ, &c. ὡς κακοῦργος] Simile illud, ἀγωνιῶ ὀπτεύλων λαμβάνοντες, de Judæis abductis, in 3 Maccabaico.

Ibid. ὡς κακοῦργος] Patior quod homines facinorosi solent, cùm non tantùm impunis deberem esse, sed & laudari. Sic 1 Cor. 6. 8. de seipso, ὡς πλάνοι, καὶ ἀληθεῖς. Adeò verè è Veteribus quidam dixit, (Apul. 7.) *Malos bonorum virorum famâ sæpe gloriari, contrà innocentissimos noxiorum more puniri.* In Glossario, *Maleficus*, κακοῦργος. Hesychius, Κακοῦργος· δολιὸς, καὶ ἐργαζόμενος.

Ibid. ἀλλʼ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ὁ δέδεται] Hecuba apud Euripidem,

Nos imbecilles forsan & captæ sumus:
At dii valentes. ——

Unus è septem fratribus ab Antiocho (2 Maccab. 7.) excarnificatis, Προκαλάσαι ἡ γλῶσσα, τέμνετε, ἐδὲ παρὰ τοῦτο τὸν λογισμὸν ἡμῶν γλωσσολομήσεις· et Scriptor de bono Pudicitiæ in Cypriani Operibus, *Joseph in imum carceris truditur, sed sola non est in carcere pudicitia.* Ὁ λόγος Θεοῦ heic, est τὸ εὐαγγέλιον, ὥσπερ δὲ καὶ ἐν ἁλύσει (ut Eph. 6. 20.) ἐπρεσβεύε.

Ibid. ὁ δέδεται] Imò πέχει, per me indignum operarium ejus, cui Deus non spiritum timoris, sed virtutis dedit, 2 Tim. 1. 7. Euthymius ad Matth. 20. (ex Chrysostomo) de Joanne, *Euangelio totum orbem comprehendit, corpore verò mediam obtinuit Asiam.* Chrysostomus idem Homil. 16. ad Antiochenos, de Apostolo nostro, Ὁ διδάσκαλος ἐδέδετο, καὶ ὁ λόγος ἐπέτετο· ἐκείνου τὸ δεσμωτήριον ᾤκει, καὶ ἡ διδασκαλία πανταχόσε τῆς οἰκουμένης ἔτρεχε. D. Basilius de Christi nomine captivis, Κεκρατημένοι, ἀκρότητοι. Tertullianus lib. ad Martyres, *Habet* (carcer) *vincula, sed vos soluti Deo estis.* Ignatius causam afferens cur Trallensibus μυστικώτερα non scriberet, Φοβοῦμαι (inquit) μὴ ὑπάρξητε ὑμῖν βλάβος φοβοῦμαι, καὶ (συγγνῶτέ μοι) μὴ ὑπερβάντες χωρῆσαι τὴν ἐνέργειαν, στραγγαλωθῆτε. Addit deinde, καὶ γὰρ ἐγὼ ὢν ἄρτι δέδεμαι μὴ δυνάμενος νοεῖν τὰ ἐπουράνια, καὶ τὰς ἀγγελικὰς τάξεις, &c. Ità enim scribendum putamus, pro eo quod in editis legitur, καὶ δυνάμαι, &c. sententiâ implicatâ, vel potiùs nullâ. Nos μὴ, exiguâ mutatione, pro καὶ substituendo, eruimus sensum, saltem loquendi modum, similem Paulino. Scribere (inquit) potuimus vobis altiora, at nos retinuit respectus imbecillitatis vestræ: neque enim quia in carcere detineor, eò minùs cœlestia, angelorum ordines, &c. cognoscere potis sum et contemplari. Seneca de Animi tranquill. cap. 3. *Nec, ut leonum animaliúmq; impetus caveis coercetur, sic hominum.* Idem 3. 20. de Beneficiis, *Corpora obnoxia sunt, &c. mens quidem sui juris est; quæ adeò libera & vaga est, ut nè ab hoc quidem carcere* (carcerem carnis sive corporis intelligit) *cui inclusa est teneri queat, quò minùs impetu suo utatur, & ingentia agat, & in infinitum comes cœlestibus eat:* quæ ultima idem planè sonant quod Ignatii illa. Idem ad Helviam cap. 11. de animo sapientis, *Non exsulare potest, liber, & diis cognatus, &c. nam cogitatio ejus circa omne cœlum, & in omne præteritum futurúmq; tempus immittitur; corpusculum huc atq; illuc jactatur: in hoc supplicia, latrocinia, morbi exercentur; animus sacer & æternus est, & cui non possit injici manus.* Cicero 3 de Finibus, &c. *Cujus etiamsi corpus constringatur, animo tamen vincula nulla injici possunt.*

Com. 10. πάντα ὑπομένω διὰ τοὺς ἐκλεκτοὺς] Ignatius ad Polycarpum, Ἕνεκα Θεοῦ πάντα ὑπομένει ἡμᾶς δεῖ. In Glossis, Ὑπομένω, tolero, fero, passo, &c. *perpesso:* lege *patior, perpetior.* Διὰ τοὺς ἐκλεκτοὺς, ut electis Euangelium prædicem (vide Philip. 1. 24. ubi et διʼ ὑμᾶς, et ibidem ἐπιμένειν ἐν σαρκὶ, quod quamdiu fecit, individuè comitabatur eum, ἐν σαρκὶ ὑπομένειν,) vel, διὰ τοὺς ἐκλεκτοὺς, in eorum exemplum, ut mala nempe et illi me imitantes perferant, nec spem abjiciant. Indè 2 Cor. 1. 6. illud, εἰ θλιβόμεθα, ὑπὲρ τῆς ὑμῶν παρακλήσεως· supple θλιβόμεθα· & 1 Cor. 9. 23. τοῦτο δὲ ποιῶ διὰ τὸ εὐαγγέλιον· ubi & Theophylactus τὸ εὐαγγέλιον exponit per Euangelium servandos, quales hoc loco οἱ ἐκλεκτοί. Gregorius Nazianzenus Orat. de Patre suo, Καλοπαθοῦσιν οἱ ἄγιοι, εἴτε εἰς κόσμον καὶ τὸ μικρὸν ἰλύος, &c. εἴτε εἰς παίδευσιν ἧς ἀδενεστέρων, ἐν ἐκείνοις μανθανόντων τὸ καρτερεῖν. Vide 2 Maccab. 6. 31. & quæ habet Suidas in Ἀντίοχος ὁ αὐτομόλος. Seneca de viris bonis loquens, *Quare quædam dura patiuntur? ut alios etiam pati doceant, nati sunt in exemplar;* (lib. Cur bon. viris, &c. cap. 6.) Idem cap. 24. Consolat. ad Polybium, *Magni Duces, &c. adversas res adumbratâ lætitiâ abscondunt, nè militum animi, si fractam Ducis sui mentem viderint, & ipsi collabantur.* De Pompeio Lucanus,

—— *Nec deerat robur in enses*
Ire Duci, jugulóq; pati vel pectore lethum:
Sed timuit strato nè miles corpore Magni
Non fugeret ——

Plutarchus de Nicia, Καλαφανοὺς πᾶσιν ὄντος ὃ δι' ἑαυτὸν ἐδὲ τὴν φιλοψυχίαν, τοῖς πόνοις ἐμμένοντος, ἀλλὰ δι' ἐκείνους (milites ejus) τὸν ἐλπίδα μὴ περιέμενον.

Ibid. ἵνα καὶ αὐτοὶ σωτηρίας τύχωσι] Ità Idem 1 Cor. 9. 22. Τοῖς πᾶσι γέγονα τὰ πάντα, ἵνα πάντως τινὰς σώσω. Imperator bonus magis de salute aliorum quàm de sua solicitus est. Plutarchus (in Apophthegmatis Regum, &c.) de Pelopida, Τῆς γυναικὸς, ὅτι μάχιμον ἔξιππον αὐτὸν, ἀσπουμένης σώζειν ἑαυτὸν, ἄλλοις ἔφη δεῖν τοῦτο βουλεύειν· ἄρχοντι γὰρ καὶ στρατηγῷ σώζειν τοὺς πολίτας. Σωτηρίας τυχεῖν autem dixit & Aristoteles in Problematis.

Com. 11. Πιστὸς ὁ λόγος] Is nempe quem adtexit. Vide ad 1 Tim. 3. 1. dicta.

Ibid. εἰ γὰρ συναποθάνομεν, καὶ συζήσομεν] Τὸ συναποθανεῖν heic optimè exponas ex illis Philipp. 3. 10. συνσταυρι-

τῷ κοινωνίαν τῆς παθημάτων αὐτοῦ ἢ τῷ αὐτῷ θανάτῳ συμμορφοῦσθαι. Ignatius, Apostoli nostri sensu, at negativè, prolato, Ἐὰν μὴ ἀυδαιρέτως ἔχωμεν τὸ ἀποθανεῖν εἰς τὸ αὐτοῦ πάθος, τὸ ζῆν αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἐν ἡμῖν, Epist. ad Magnesios. Apostolus 2 Cor. 13. 4. Ἀσθενοῦμεν ἐν αὐτῷ, ἀλλὰ συν αὐτῷ ζησόμεθα· & ibidem, 4. 10. τὴν νέκρωσιν (αὐτοῦ) ἐν τῷ σώματι περιφέροντες, ἵνα καὶ ἡ ζωὴ (αὐτοῦ) ἐν τῷ ἡμετέρῳ σώματι φανερωθῇ.

Com. 12. Εἰ ὑπομένομεν, καὶ συμβασιλεύσομεν] Ὅπου αὐτός ἐστιν, (ut Jo. 14. 3.) καὶ ἡμεῖς ἐσόμεθα. Et hoc ex promisso Christi ipsius, Luc. 22. 28, 29. ubi & διαμένειν, & βασιλείαν habemus. Vide 2 Thess. 1. 5. & 3. 5. Philip. 3. 10. Jacob. 1. 12. 1 Pet. 4. 13. Apoc. 1. 9. & 3. 21. Polycarpus ad Philippenses, Ἐὰν ἀξίως αὐτοῦ πολιτευσώμεθα, (hujus autem non minima pars est quod heic ὑπομένειν dicitur) καὶ συμβασιλεύσομεν αὐτῷ. In Epistola Ignatii dicta ad Polycarpum eundem, Ἕνεκα δεῦ πάντα ὑπομένειν ἡμᾶς δεῖ, ἵνα καὶ αὐτὸς ἡμᾶς ἀναμείνῃ εἰς τὸ βασιλείαν. Sidonius 9. 4. *Quisquis contempti mediatoris consequitur regnum, sequitur exemplum.* P. Chrysologus Serm. 40 ad Christi ea, OVES MEÆ SEQUUNTUR ME, *Necesse est ut quæ sunt ad mortem secutæ, sequantur ad vitam: quæ ad contumeliam comitatæ sunt, comitentur ad honorem.* Augustus Cæsar (apud Hegesippum 1. 34.) ad Herodem, *Quia nobiscum repudiatus es, nobiscum regna.* Euthymius ad Matth. 20. illud, POTESTIS? &c. BAPTISMO QUO EGO BAPTIZOR BAPTIZARI? *Subindicat quòd qui afflictionibus ejus non communicat neq; regno ejus communicabit.* Vox συμβασιλεύειν etiam 1 Cor. 4. 8 occurrit. Ὑπομένω hîc subaudi τῇ θλίψει, ut pleniùs Rom. 12. 12. locutus. Pro ὑπομένομεν autem hoc loco malim συνυπομένομεν scribi: quo eodē sensu Rom. 8. 17. habemus συμπάσχεσθαι cum opposito suo συνδοξάζεσθαι· & Sirachidis 30. 10. συγγελάζειν & συνδιωᾶσθαι· quin & suprà heic συνυποδυήσεσθε καὶ συζῆν habuimus.

Ibid. εἰ ἀρνέμεθα, κἀκεῖνος ἀρνήσεται ἡμᾶς] In die visitationis dicet nobis, οὐδέποτε ὑμᾶς ἔγνων. Euthymius ad Mat. 7. *Negat illos qui eum operibus negaverunt.* Vide Matt. 10. 33. & 1 Reg. 15. 23.

Com. 13. εἰ ἀπιστοῦμεν, ἐκεῖνος πιστὸς μένει] Sic 2 Thess. 3. 2. post ὁ πάντων ἡ πίστις, sequitur, πιστὸς δέ ἐστιν ὁ Κύριος, &c. ubi et κύριος est qui heic ἐκεῖνος· id est, Christus. Tale Rom. 3. 3. illud, Μὴ ἡ ἀπιστία αὐτῶν τὴν τοῦ θεοῦ πίστιν καταργήσει; Sermo autem Pauli hoc loco defectivus est, subaudiendum enim, γινώσκομεν ὅτι ἐκεῖνος, &c. Vide similes locutiones Rom. 11. 18. 1 Cor. 9. 7. 1 Joh. 3. 20. & 5. 9. Πιστὸς μένει heic, ut de Eodem 1 Joh. 1. 9. πιστός ἐστι καὶ δίκαιος, et 1 Cor. 10. 13. πιστὸς ὁ θεός. Vide & Hebr. 10. 24. Philo in de Abele & Caino, Τοῦ πεφθῆναι χάειν ἀπιστοῦμεν καταφεύγουσιν εἰς ὄρκον οἱ ἄνθρωποι, ὁ ἦν θεὸς καὶ λέγων πιστός ἐστι. Psalmista 145. 13. Πιστὸς Κύριος ἐν πᾶσι τοῖς λόγοις αὐτοῦ. Pastor Hermæ 2. 3. *Deus verax est in omni verbo.* Πιστὸν autem in Contextu nostro, intellige non minùs in pœnis infligendis, quàm in præmiis distribuendis. D Augustinus in Psal. 18. *Neq; minatus, neq; pollicitus Deus quenquam fallit: aut quisquam vel impiis supplicium, vel piis præmium ejus potest eripere.*

Ibid. ἀρνήσασθαι ἑαυτὸν οὐ δύναται] Οὐ δύναται heic est, ab eo alienissimum est, non cadit in naturam ejus: quo sensu & ea Joh. 5. 19. accipienda, Οὐ δύναται ὁ υἱὸς ἀφ' ἑαυτοῦ ποιεῖν οὐδέν· & Hebr. 6. 18. illud, itidem de Deo prolatum, ἀδύνατον αὐτὸν ψεύσασθαι. De cujusmodi locutionibus vide quæ fusè Jobius apud Photium. Jupiter apud Homerum,

——Οὐ γὰρ ἐμὸν παλινάγρετον, οὐδ' ἀπατηλόν.

Vide & Psal. 88. 35. Ἑαυτὸν heic expone, τὰ ἑαυτοῦ ῥήματα, vel τῷ ἑαυτοῦ χείρα. Deus promisso suo tanquam cautione se debitorem facit. P. Chrysologus Serm. 25. *Homo homini exiguæ chartulæ obligatione constringitur: Deus tot & tantis voluminibus cavet, & debitor non tenetur? Sed dicis, esto quòd debeat: quo exigente restituet? Seipso, quia non potest ille mentiri,* (vide Numer. 23. 19. ubi & in Latino, *ut mentiatur.*) *Idem ipse est & executor & debitor.* Hyperides apud Julium Pollucem 2. 4. Οὔτε τῷ ἑαυτοῦ χείρα δίκαιον ἀρνήσασθαι. In loco P. Chrysologi videtur non *executor*, sed *exactor* legendum. In Glossario, Ἀπαιτητὴς, *exactor.*

Com. 14. παύτα ὑπομίμνησκε] Supple αὐτοὺς, ut pleniùs Tit. 3. 1. loquitur.

Ibid. μὴ λογομαχεῖν, εἰς οὐδὲν χρήσιμον] D. Ambrosius de Offic. 1. 22. *Absit pertinax in sermone contentio: quæstiones enim magis excitare inanes quàm utilitatis aliquid afferre solet.* Philo lib. De congressu erudit. quær. causâ, Ὥσπερ ἐν ἰατρικῇ, ἡ λογομαχία λογικὴ πολὺ τῆς περὶ καμνόντων ὠφελείας ὑποχωρεῖ, &c. ὥσπερ καὶ ἐν φιλοσοφίᾳ λογοπῶλαί τε καὶ λογοθηρικοί τινες, &c. εἰσὶν, οἳ περὶ ἀῤῥωστημάτων γέμοντα βίον διεξαγαγεῖν ὅτε θέλοντες, οὐδὲ ἐπιστήσοντες. Quales illi medicinâ & philosophiâ, tales isti in rebus fidei. Plutarchus in Quæstion. Rom. de quibusdam Græciæ Sophistis, Τούτοις οἱ νέοι πολὺ τελοῦντες ἀργύριον, οἰήματος ἐπληροῦντο, καὶ δοξοσοφίας, καὶ λόγων ζήλου, χαλεπὰ καὶ διαιρετικὰς ἀπεχθείας ἐν ἔθεσι καὶ φιλοτιμίαις ἄγοντες κακὸν ἦ καὶ χρήσιμον οὐδὲν ὁπωσοῦν. Hinc & apud Themistium Orat. 14. σοφίσματα δυσμήχανα, &c. ὧν χαλεπὴ μὲν ἡ ξύνεσις, ἀχρεῖος δ' ἐπιστήμη· & Origenem 3 contra Celsum, τὰ ἄσεμνα τῆς κωμῳδίας, &c. ἃ μήτε τὸν λέγοντα ὠφελεῖ, μήτε τὸν ἀκούοντα ὠφελεῖ. Vide ad 1 Tim. 1. 4. annotata. Seneca 49 Epist. *Si me nolueris per devia ducere, faciliùs ad id quò tendo perveniam. Veritatis enim* (ut ait Tragicus ille) *simplex oratio est, ideo eam implicare non oportet; nec enim minùs quidquam convenit quàm subdola ista calliditas animis magna conantibus.* Dicas ad argumentum Apostoli, Fidei simplex doctrina est, ideo eam implicare non oportet; nec enim minùs quidquam convenit quàm λογομαχία ista animis recta & salutaria sectantibus. Idem 82 Epistolâ ad quemvis minutulum disputatorem, *Acuta sunt ista quæ dicis,* &c. *at quædam inutilia* (q. d. εἰς οὐδὲν χρήσιμα) *ipsa subtilitas reddit.* Contrariâ sive ineptiæ, sive stultitiæ, isti laude Epist. 124. suum Lucilium ornat; *Omnia* (inquit) *ad aliquem profectum dirigis,* &c. *& tunc tantùm offenderis ubi summâ subtilitate nihil agitur,* i. e. ubi ἐν λογομαχίας οὐδὲν χρήσιμον ἀναφαίνεται.

Ibid. εἰς οὐδὲν χρήσιμον, ὅτι καταστρέφει τὴν ἀκουόντων] Apud Athenæum lib. 13. ille, Τί ὄφελος τὴν τοιούτων ὀνομάτων, &c. ὀπτρέψαι (malim ὀπτρέψαι, *evertere*, ut heic καταστρέφειν) μᾶλλον ἢ σωφρονῆσαι τοὺς ἀκούοντας δυναμένων; Post χρήσιμον, supple ἀλλὰ, vel μόνον. Ità ferè Suidas in Σειρὼ, Τέλος ἔχει ἡδονῆς ἢ φησὶ, ἀλλὰ βλάβη οὐδὲν χρηστὸν, θάνατον ἢ μόνον· nec aliter heic Vulgatus, qui, *ad nihil enim utile est nisi ad subversionem audientium.* Τοὺς ἀκούοντας καταστρέφειν, ex com. 18. hujus capitis exponere libet, τὴν αὐτῶν πίστιν ἀναστρέφειν. Sic *morum eversionem* Seneca Epist. 95 dixit. Usus est & *subvertendi* verbo formâ non multùm abludente Adelph. 1. 1. Terentius.

Com. 15. ἀπόδασον σεαυτὸν δόκιμον παραστῆσαι τῷ θεῷ] Post δόκιμον supple ἐργάτην· quo sensu & illud Rom. 16. 10. Ἀπελλῆν τὸν δόκιμον, &c. exponendum putarim. Pollux 1. 11. in laudibus militum, ἐπίλεκτοι, δόκιμοι, &c. *Probabilem exhibere te* bene vertit Vulgatus Interpres. Symmachus in Epistolis, *Ità me Dii dominiq; probabilem præstent.* Seneca, (& de summo Numine, ut Paulus,) apud Lactantium 6. 24. *Huic nos approbemus.* Idem de Diis loquens, Epist. 102. *Illis nos approbari, illis in futurum parari jubet.* Glossarium, Δόκιμος, *probus, probabilis:* fortasse rectiùs scribas, *probatus, probabilis.* Tertullianus in Apologetico, *Præsident probati qui & seniores:* apud Apuleium lib. 10, ille, *Quod ad hoc ætatis sum vobis probatus, me vixisse gaudeo:* & in Floridis, *Nulli me probatiorem volo,* &c. i. e. δοκιμώτερον. Imò & in loco Rom. 16. 10. jam proximè adducto, non (ut vulgò) *probum*, sed *probatum* legendum, ex eodem Vulgato Interprete Rom. 14. 18. 1 Cor. 11. 19. 2 Cor. 10. 18. & 13. 7. item 1. 12. Jacobi videtur constare. Notetur ultimo loco vis primæ vocis ἀπόδασον. Donat. ad 2. 1. Hecyræ, *Majoris operæ est studere quàm velle.*

Ibid. ἐργάτην ἀνεπαίσχυντον] Σοφὸν (ut 1 Cor. 3. 10.) ἀρχιτέκτονα. Vide Philipp. 1. 10. ubi & οὐδὲν αἰσχυνθήσομαι. Scholiastes vetus in Bibliotheca Medicæa, plut. 4. num. 29. Ἀνεπαίσχυντον, παῤῥησιαζόμενον· Vulgat. *inconfusibilem:* hinc in Excerptis Glossarii, *Confusio*, αἰσχύνη. Ità & Sirachidis

dis 42. 1. idem Vulgatus, *& eris sine confusione*, id est, ut hoc loco, *inconfusibilis*. Legit ergò, non ut nunc temporis codices, καὶ ἀκαταισχύντως ἀληθινῶς, sed καὶ ἀνεπαισχυντος ἀληθινῶς ἔσῃ · quæ & scriptura fortasse eo loco reponenda.

Ibid. ὀρθοτομοῦντα τὸν λόγον τῆς ἀληθείας] Cui simile Galat. 2. 14. ὀρθοποδεῖν πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Ὀρθοτομοῦντα, est (ut 2 Cor. 4. 3.) μὴ τὸν λόγον δολοῦντα · unde ejusmodi operariis opponuntur 2 Cor. 11. 13. ἐργάται δόλιοι. Vulgatus *rectè tractantem* vertit: ex eo (ut frequentissimè) Glossarii Auctor, Ὀρθοτομῶ, *rectificatio, rectè tracto*; ubi pro *rectificatio* videtur *rectifico*, vel *rectifacio*, legendum. Expositores quidam, inter nuperos & eruditos istos haud postremi nominis, metaphoram hanc deductam putant à quibusdam modis ritubúsque secandi sub Lege victimas. In Glossis lego quidem *Victimarius*, μοχοτόμος · translationem tamen potiùs sumptam putem à marmorariis, sive lapicídis: quos & meliùs ἐργάτας vocaveris, quàm victimarios illos. Lucianus in de Somniis, Καὶ διδάσκου, φησὶ, λαβὼν λίθον, ἐργάτου ἀγαθὸν ἔῃ. Quo loco etiam ἀγαθὸς ἐργάτης est ferè qualis Apostolo, ἐργάτης ἀνεπαίσχυντος. Respondet planè apud Nostrates, **a good workman**: quem quidem loquendi modum etsi ad multa artificiorum genera applicamus; de nullis tamen eum frequentiùs nec magìs propriè efferimus, quàm de artificibus iis qui lapides peritè aut secare aut committere noverunt. Apud Euripidem in ædificanda Troja Neptunus Apollinis ξυνεργάτης,

——Λαΐνους πύργους πέριξ
Ὀρθοῖς ἔτεμνε κανόσιν.——

Apuleius eandem figuram ad orationis structuram traduxit, *Non* (inquit) *è monte meo afferam lapidem directum cæsum*, &c. i. e. ὀρθοτετμημένον. Quò pertinet & Glossarii illud, *Directum*, κατὰ κανόνα ὀρθωθέν. Metaphorâ ab arte fabrica desumptâ videtur & Apostolus usus, ubi ad Corinthios scribens, Οὐ τὸ ἔργον μου (inquit) ὑμεῖς ἐστε; quo loco ἔργον, (ut apud Latinos *opus*) substructio, ædificatio. Cicero ad Tironem, *Fac opus appareat.*

Com. 16. τὰς δὲ βεβήλους κενοφωνίας περίϊστασο] Poscit, περικόψουσιν, quod sequitur, et illud, καὶ ὁ λόγος αὐτῶν, intelligamus heic constructionem quam vocant περὸς τὸ σημαινόμενον vel, τὰς βεβήλους κενοφωνίας metonymicè, τοὺς β'. κενοφώνους. Περιϊστασο, *devita*, ut et heic Vulgatus. Seneca (jam statim adducendus,) *Horum sermo vitandus est.* Affine 1 Tim. 6. 4. illud, Ἀφίστασο ἀπὸ τῶν τοιούτων. Glossæ MSS. ad hunc Pauli locum, in Florent. Biblioth. Περιϊστασο εἰς τὸ παύσαι καὶ κωλῦσαι, ἢ ἀντὶ τοῦ φθάσῃς.

Ibid. ἐπὶ πλεῖον γὰρ προκόψουσιν ἀσεβείας] Sic, ἐπὶ πλεῖον κακίας προβαίνειν, lib. 1. Diodorus Siculus dixit: et, πρὸς ἀναίδειαν προκόπτειν, Constit. 47 Leo Imperator.

Com. 17. Καὶ ὁ λόγος αὐτῶν ὡς γάγγραινα νομὴν ἕξει] Hermas 3. 9. *Sicut mortiferum est hominibus serpentium venenum, ità & verba talium hominum inficiunt & perdunt.* Glossarium, Γάγγραινα, *cancer*. Hesychius, Γάγγραινα, φαγέδαινα · οἱ δὲ καρκῖνος πολυδιάχυτον ἐν τῷ σώματι. Habent discrimen tamen *cancer* & *gangrena*. Ad sensum loci istius Valer. Maximus, *Nullum vitium finitur ubi oritur*: & Seneca Natur. quæst. 3. 29. *In morbum transeunt sana & ulceri vicina consentiunt.* Juvenalis,

——*Dedit hanc contagio labem,*
Et dabit in plures: sicut grex totus in agris
Unius scabie cadit & porrigine porci.

Plinius junior de Christiana religione, *Non civitates tantùm, sed & vicos etiam atque agros istius contagio pervagata est.* Νομὴν ἔχειν heic non aliud mihi videtur quàm simpliciter νέμειν, ut 1 Tim. 6. 16. ἀθανασίαν ἔχειν · ad quem locum annotata vide. Νέμειν autem, est quod Act. 4. 17. argumento non dissimili, ἐπὶ πλεῖον διανεμεῖται, & Hebr. 12. 15. (metaphorâ à re hortensi desumptâ) πόλλυς μιαίνειν. Optimè autem *serpit* vertebat vetus Interpres. Hieronymus ad Demetriadem, *Hæc impia & scelerata doctrina*, &c. *serpit in paucis, ut perveniat ad plurimos.* Idem in Epistolam ad Galatas, *Doctrina perversa ab uno incipiens, vix duos aut tres primùm in exordio auditores reperit:* (meliùs *primo in exordio* leges: sic *prima exordia* Virgilius) *sed paulatim cancer serpit in corpore.* Seneca de Tranquill. animi cap. 7. *Serpunt vitia, in proximum quemque transiliunt, & contactu nocent:* ubi *vitia* intellige non mentis tantùm, sed & sermonis malèque sanæ doctrinæ. Idem Epist. 123. *Sunt quidam qui vitia gestant; horum sermo multùm nocet: nam etiamsi non statim efficit, semina in animo relinquit:* et paulò antè, *Horum omnium sermo vitandus est; hi sunt qui vitia tradunt, & aliò aliunde transferunt.* Quod ait, *semina in animo relinquit*, est ferè quod heic Paulo, νομὴν ἔχειν · à qua mente et Plutarchus (lib. De discrim. adul. & amici) adulatorum fictas laudes γαγγραίνας καὶ καρκινώματα vocavit; quòd nempe semina quædam in animo relinquunt quæ eum corrumpunt depascúntque.

Com. 18. περὶ τὴν ἀλήθειαν ἠστόχησαν] Sic 1 Tim. 6. 5. περὶ ἀλήθειαν ὑστερεῖσθαι. Vulgatus, *à veritate exciderunt.* Irenæus 4. 43. & de Hæreticis loquens, *Omnes hi decidunt à veritate.*

Ibid. λέγοντες ἀνάστασιν ἤδη γεγονέναι] Est quædam ἀνάστασις morum, cùm prioris malæ vitæ mutatio insequitur; de qua ad Luc. 15. 24. annotata vide: non aliam isti resurrectionem volebant agnoscere, cùm tamen sub spe ἀναστάσεως quæ post mortem illa altera ἀνάστασις fiebat, ejúsque vel maximè intuitu ad effectum perducatur.

Ibid. καὶ ἀνατρέπουσι τὴν τινων πίστιν] Simile Act. 15. 24. ψυχὰς ἀνασκευάζειν. Ἀνατρέπουσι, *subvertunt*, ut Vulgat. (Hesychius, Ἀνατρέπειν, ἀνασείειν,) vel *labefactant*. Glossarium, *Labefactat*, ἀνατρέπει, σαλεύει. Similitudo fortasse sumpta est à machinis bellicis, quæ malè munitorum fundamenta ἀνατρέπειν dicuntur: unde commate sequente opponitur στερεὸς θεμέλιος. Sic Tit. 1. 11. οἴκους ἀνατρέπειν id est, ut hoc loco, τὴν ἀυτῶν πίστιν · & apud Plutarchum in De sera Numinis vindicta, τὴν ψυχὴν τινος ἀνατρέπειν. Τινῶν heic, ex Rom. 16. 18. τοῦ κυρίου expone. Scholiastes ad hæc Pauli verba (in Biblioth. Florent.) Τινῶν, τοῦ ὠφελεσίφρων, τοῦ ἀδιανεσίφρων.

Com. 19. Ὁ μὲν τοι στερεὸς θεμέλιος τοῦ θεοῦ ἕστηκε] Sensum satis commodum habet hic verborum positus: nec malè tamen acceperis quasi hoc ordine collocata, Ὁ μὲν τοι θεμέλιος τοῦ θεοῦ στερεὸς ἕστηκεν. Tale 1 Pet. 1. 25. ex Esaia illud, Τὸ ῥῆμα τοῦ θεοῦ μένει, &c. ubi ῥῆμα decretum Dei, ut hîc, θεμέλιος. In Glossario, Στερεὸς, *validus, solidus, firmus.*

Ibid. Ἔγνω Κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ] Οἶδεν (ut Joh. 13. 18.) ὃς ἐξελέξατο. Idem ibidem 10. 14. τὰ ἐμὰ (πρόβατα) γινώσκω. De Deo Psal. 1. 7. Γινώσκει ὁδὸν δικαίων · & Psal. 36. 18. Γινώσκει τὰς ὁδὰς τοῦ ἀμώμου · Nahumi 1. 17. Γινώσκει τοὺς ἐυλαβουμένους αὐτόν · Proverb. 4. 27. Ὁδὸς τὰς ἐκ τοῦ δεξιῶν οἶδε · Moses Numer. 16. 5. *Manè notum faciet Dominus qui ad se pertinent:* Pastor Hermæ 3. 8. *Cognoscit omnes eos qui non servaverunt Legem:* Nazarius Panegyrico, *Spectat nos ex alto rerum arbiter Deus*, &c. *nec fieri potest, ut cùm spiritum quem ducimus, cùm tot commoda quibus alimur, Divinum nobis numen impertiat, terrarum se curis abdicaverit; nec inter eorum vitas dijudicet, quorum utilitates gubernat.* Τοὺς ὄντας αὐτοῦ, ut Rom. 8. 9. ἐκ ἔστιν αὐτοῦ, & 1 Cor. 15. 23. οἱ τοῦ Χριστοῦ. Sunt autem hîc οἱ ὄντες αὐτοῦ, ii qui bene serviunt ei. D. Augustinus in Psal. 100. citans Christi (qui hîc Κύριος) ea, NON NOVI VOS, *In regula mea vos non agnovi.* Hoc vult Apostolus, Nemo nudo illius nominis obtentu speret illum decipi aut palpari posse: reiculas oves, etsi inter greges Christianorum latentes, novit optimè ἀρχιποίμην ille. Vide Joh. 10. 26.

Ibid. καὶ Ἀποστήτω ἀπὸ ἀδικίας πᾶς ὁ ὀνομάζων τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου] Sirachides 35. 5. Εὐδοκία Κυρίου ἀποτίσει ἀπὸ πονηρίας. Simile 1 Pet. 1. 17. Unde & quod ibi πατέρα ἐπικαλεῖσθαι, &c. hoc loco, ὀνομάζειν τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου. Homeri est,

Οὐ γὰρ φίτυλα ἔργα θεοὶ μάκαρες φιλέουσι.

Ibid. ἐν μεγάλῃ οἰκίᾳ, &c.] Sic, *magnas divitis domini ædes*, apud Virgilium: &, *exire ex magnis* (suis) *ædibus*, apud Lucretium.

Ibid. ἐν μεγάλῃ οἰκίᾳ οὐκ ἔστι μόνον σκεῦη χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ, ἀλλὰ καὶ, &c.] Pollux Onomastici 1. 44. Φαίης δ' ἂν καὶ χρυσώματα, καὶ ἀργυρώματα, καὶ χαλκώματα ἐν μέρει τοῦ Σκεῦος. Σκεῦη apud Apostolum sunt *homines*, qui quidem in mundo isto (pulcerrimâ Dei domo) versantur. Cyprianus contra Demetrianum, *Intra unam domum* (domum mundi hujus intelligit) *boni malique continemur*. Cicero in Paradoxis, *In magna familia sunt alii lautiores*, &c. *servi*.

Ibid. σκεῦη, &c. ἀργυρᾶ] Glossarium, Ἀργυρωῖ σκεῦος, *argentum factum*. Χρυσᾶ autem, καὶ ἀργυρᾶ magis Atticè quàm χρύσια & ἀργύρεα dici, docet & Phrynichus.

Ibid. ὀστράκινα] Sic 2 Cor. 4. 7. ὀστράκινα σκεύη. Glossarium, *Fictile*, ὀστράκινον.

Ibid. καὶ ἃ μὲν εἰς τιμὴν, ἃ δὲ εἰς ἀτιμίαν] Τὰ μὲν καθαρῶν ἔργων σοδλα σκεύη, τὰ τε ἐναντία, vocat 14. 7. Sapientiæ Scriptor. Synesius in Epistolis, Οὕτω καὶ σκεῦος, τὸ μὲν ἄτιμον, τὸ δὲ τίμιον ὄζει, καὶ νομίζεται. Σκεύη ἐλέους et σκεύη εἰς ἀπώλειαν καταρτισθέντα, Apostolus Rom. 9. 22. dixit.

Com. 21. ἐὰν οὖν τις ἐκκαθάρῃ ἑαυτὸν ἀπὸ τούτων, ἔσται σκεῦος εἰς τιμὴν] Irenæus 4. 76. *Si opera Dei es, manum artificis tui exspecta, præsta ei cor tuum molle & tractabile: custodi figuram quâ te figuravit artifex, habens in temetipso humorem, ne induratus amittas vestigia digitorum ejus. Custodiens autem compaginationem, ascendes ad perfectum; ab artificio enim Dei abscondetur quod in te est lutum*, &c. *manus ejus liniet te ab intus & à foris auro puro & argento*. Voluit dicere, eris σκεῦος χρυσοῦν, ἀργυροῦν, σκεῦος εἰς τιμὴν, ut hoc loco Paulus loquitur. Non dissimile Esaiæ illud 52. 11. Ἀκαθάρτου μὴ ἅπτεσθε, κἀγὼ εἰσδέξομαι ὑμᾶς. Si ἐκκαθαίρειν ἑαυτὸν exposuerimus καθαρὸν ἑαυτὸν τηρεῖν, id est, non denuo te mundaverit, sed mundum intactúmque servaverit, sententia non dissimilis erit Ignatianæ illi in Epist. ad Ephes. Ἔγνων παρεδόσαντάς τινας ἐκεῖθεν, ἔχοντας κακὴν διδαχὴν, οὓς οὐκ εἰάσατε σπεῖραι εἰς ὑμᾶς (q. d. ἀφ' ὧν καθαροὺς ἑαυτοὺς ἐτηρήσατε, &c.) ὡς ὄντες λίθοι, &c. ἡτοιμασμένοι εἰς οἰκοδομὴν θεοῦ πατρός· quomodo & apud Apostolum sequitur, εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἡτοιμασμένον. Qui hujusmodi expositionem non approbat, poterit illa, ἐάν τις, hunc in modum accipere; si quis eorum quorum fides jam inquinata (id est, labefactata) est, (dixerat enim suprà 17. ὁ λόγος αὐτῶν ὡς γάγγραινα νομὴν ἕξει,) se iterum mundum reddiderit, ἀπὸ τούτων, ἀνθρώπων scilicet, de quibus com. 18. id est, ut com. 16. ab eorum βεβήλοις κενοφωνίαις, quod, (locutione 1 Cor. 5. 7. huic loco aptatâ) τὴν παλαιὰν ζύμην ἐκκαθαίρειν. Qui interpungendum post ἑαυτὸν putant, hoc sensu; qui perfecerit ut purus sit, is jam de cætero erit vas ad honorem separatus, videntur falli: quis enim veterum Græcorum ἀπὸ τούτων, et non potiùs ἐν τούτοις, vel ἀπὸ τούτου posuit? Adde quòd & interpungendi ratio post τούτων firmatur loco 2 Cor. 7. 1. καθαρίσωμεν ἑαυτοὺς ἀπὸ, &c. et 1 Joh. 1. 7. illo, καθαρίζει ὑμᾶς ἀπὸ π. ἁμαρτίας· quibus adde et Simplicium qui ἑαυτὸν ἀπὸ τῆς ἀλόγων παθῶν καθαίρειν, ad cap. 37 Epicteti dixit.

Ibid. σκεῦος εἰς τιμὴν] Σκεῦος ἐκλογῆς, ut Act. 9. 15. quâ metaphorâ usi & Græci Scriptores. Apud Suidam quis in Σκεῦος, de Damocle quodam, Ἦν σκεῦος ἐυφυὲς, πολλὰς ἔχον ἀφορμὰς εἰς πραγμάτων οἰκονομίαν.

Ibid. ἔυχρηστον τῷ δεσπότῃ] Σκεῦος ἐν οἰκίᾳ χρήσιμον, ἐφ' ᾧ καυχήσεται ὁ κεκτημένος, ut com. 58. in Epist. Jeremiæ dicta: id est, σκεῦος εἰς ὑπηρεσίαν ζωῆς χρήσιμον, ut 13. 11. apud Sapientiæ Scriptorem. Pastor Hermæ 2. 5. *Si in mel non mittatur absynthium, dulce erit, & in usu Domino suo*. Hesychius ex Philem. com. 11. vel hoc Apostoli loco, Εὔχρηστον, χρήσιμον. Vulgatus bene, *utile*: hinc in Glossarii Excerptis, *Utilitas*, χρηστότης.

Ibid. εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἡτοιμασμένον] Sic, ἄγγος (quod heic σκεῦος) πάγχρηστον Aristophanes in Acharnensibus dixit: et, Se natum καλὸν, &c. καὶ εἰς ἅπαν ἔργον χρήσιμον, in Pluto. Antigonus apud Plutarchum de Arato, Ἀποδέχομαι τὸ μειράκιον, ἐγνωκὼς εἰς ἅπαντα χρῆδος. Ità & *jumentum ad omnes usus quietum*, Milesiarum Scriptor: & è converso, ἀνδράποδον, &c. πρὸς πᾶσαν πραγματείαν ἄχρηστον, Plutarchus in De liber. educ. Scholiastes vetus in Medic. biblioth. ad hæc Pauli, εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν, Πρὸς διαγωγὰς, πρὸς λύπας, καὶ πρὸς μαθητείαν. De σκεύει aptè autem Apostolus ἡτοιμασμένον dixit: hinc σκευάζειν, ἑτοιμάζειν (in Σκεῦος) apud Hesychium.

Com. 22. Τὰς δὲ νεωτερικὰς ἐπιθυμίας φεῦγε] In Glossis, *Juvenile*, νεωτερικόν. Νεωτερικὰς ἐπιθυμίας nonnulli heic gloriolas exponunt, quibus qui inserviunt νεανιεύεσθαι Græcis dicuntur. Hæc expositio si vera, simillima erit sententiæ loci istius admonitio Ciceronis illa, *Tu quæ speciem habent gloriæ, collecta ex inanibus splendoris insignibus, contemne: brevia, caduca & fugacia existima*: (Tuscul. 3.) & hæc Philonis Judæi lib. Resip. Noe, Μὴ καθάπερ παῖς ἄφρων τῇ τοῦ τυχηροῦ λαμπρότητι περιαγαζόμενος, ἀπάτης καὶ ψεύδους δόξης ἀναπίμπλασο. Citatus modò Scholiastes generaliter illicitas quasvis voluptates & desideria intellexit: quo ferè sensu 2. 33. Jul. Firmicus, *Antistites Deorum* (antistes autem Dei veri Timotheus,) *à pravis voluptatum illecebris decet alienos esse*. Ego heic simpliciter intelligi malim cupiditates eas quæ juvenili ætati, in qua constitutus adhuc erat Timotheus, incidere solent: cujusmodi νεανικὰς ἡδονὰς Maximus Tyrius Dissert. 31. vocat: τὰ νέων ζηλώματα, apud Suidam vetus Epigrammatista: Tacitus Histor. 1. *adolescentiæ cupiditates*: & Cicero pro Cælio, *inanes adolescentis voluptates*. Idem in de Senectute, *Sunt puerilia certa studia: num igitur ea desiderant adolescentes? sunt & adolescentes: num ea jam constans requirit ætas?* &c. In his autem studiis sive cupiditatibus habet locum inanis gloriæ sectatio. Juveni autem sapienter, útque rerum peritus, hoc monitum dat Apostolus. *Voluptate & deliciis juventutem facilè intercipi* dixit Cicero in Vatinium: ῥᾴστα τὰς τῶν νέων ψυχὰς εἰς ἡδονὰς ἐξολισθάνειν, lib. 1. Herodianus: &, *juvenilem ætatem mundi cupiditatibus obnoxiam esse*, Ambrosius 3 de Virginibus. Νεανικὴν ἐπιθυμίαν autem dixit & 7. 8. Andronicus Rhodius: opposuítque τῇ μετρίᾳ ἐπιθυμίᾳ, fortasse quia juvenes quæ volunt, immoderatè appetunt.

Ibid. δίωκε δὲ δικαιοσύνην, πίστιν, &c.] Dicæarchus in Ἑλλάδος βίῳ de Tanagrensibus, Δικαιοσύνην, πίστιν, &c. ἀγαθοὶ διαφυλάξειν. Διώκειν δικαιοσύνην heic, ut 1 Tim. 6. 11. ubi dicta vide. Φεύγειν καὶ διώκειν hoc loco opponuntur, ut Rom. 12. 9. ἀποστυγοῦντες καὶ κολλώμενοι.

Ibid. ἀγάπην, εἰρήνην, μετὰ τῶν ἐπικαλουμένων τὸν Κύριον ἐκ καθαρᾶς καρδίας] In MS. nobilissimo illo qui in Britannia mea, legitur μετὰ πάντων ἀγαπώντων τὸν Κύριον, &c. In quibus illa μετὰ πάντων amplector ob locum 1 Cor. 1. 2. σὺν πᾶσι τοῖς ἐπικαλουμένοις τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου· et illum Rom. 12. 18. εἰρηνεύετε μετὰ πάντων. Illud ἀγαπώντων rejicio, ob locum ex 1 Cor. jam adductum: et illum 1 Pet. 1. 17. ubi & ἐπικαλεῖσθε. Τὸ μετὰ heic non similitudinis nota est, sed aggregationis. Sic, σὺν πᾶσι, jam citato ad Corinthios loco. Postrema illa, ἐκ καθαρᾶς καρδίας, retulerim, non ad τὸ ἐπικαλουμένων, &c. sed ad illa, δίωκε, &c. ἀγάπην. Ità 1 Tim. 1. 5. ἀγάπη ἐκ καθαρᾶς καρδίας· et 1 Pet. 1. 22. ἐκ καθαρᾶς καρδίας ἀγαπᾶν.

Com. 23. μωρὰς καὶ ἀπαιδεύτους ζητήσεις παραιτοῦ] Multi jam tum erant qui (ut de Juliano lib. 21. Ammianus Marcellinus narrat) *in scrutanda religione perplexiùs quàm componenda gravius dissidia excitabant, eâque progressa alebant verborum concertationibus*. Contra tales Timotheum Paulus hoc præcepto munit. Ἀπαίδευτοι ζητήσεις sunt, quales Seneca Epist. 45. *verborum cavillationes & disputationes acumen irritum exercentes*, vocat. Idem de Brevit. vitæ, cap. 13. *Alia deinceps hujus nota, quæ sive contineas, nihil tacitam conscientiam juvant, sive proferas, non doctior videbere, sed molestior*. Apud Apostolum autem pro materia subjecta, intellige quæstiones in rebus fidei. Vide ad 1 Tim. 1. 4. dicta, ubi & vox ζητήσεις. Rectè sapientissimus Regum, Ecclesiastæ 7. 30. *Fecit Deus hominem rectum* (i. e. simplicem,) *& ipse se infinitis miscuit quæstionibus*. Μωρῶν ζητήσεων in historia vera, historia mythica, Grammatica, &c. congeriem satis amplam videre est apud Senecam jam citato loco, & A. Gellium 4. 16. Ἀπαίδευτος commodè Vulgatus *sine disciplina* vertit; hujusmodi quæstiones enim nihil ad παιδείαν (id est, *disciplinam*) fidei rectæ morúmve conferebant.

Ibid.

Ibid. γεννῶσι μάχας] Id est, *rixas, jurgia*; vel, (ut bene hîc, & Jacob. 4. 1. Vulgatus,) *lites*. Sic, *ad litem* (i. e. ad rixam) *evocare*, Seneca 3. 10. de Ira dixit: et, *lites atq; jurgia* Apuleius conjunxit; quomodo et ad Titum 3. 9. Apostolus noster, ἔρεις καὶ μάχας. Philo in De congressu erudit. quær. causâ, Περὶ σοφικῶν ἀφίσματα, &c. γλιχόμενοι γέμψαι· & statim, γνωσιμαχοῦντες, καὶ συμμαχοῦντες. Repete quæ paulò superiùs ex Ammiano adducta. Gellius 14. 5. de duobus Grammaticis, *Clamantes compugnantésq;* (μαχομένους) *eos reliqui*.

Com. 24. ἀλλ' ἤπιον εἶναι πρὸς πάντας]

——— *Facilè omnes perferre ac pati.*

Quod 1 Cor. 5. 14. πρὸς πάντας μακροθυμεῖν. *Episcopi professionem* (id est, ἐπαγγελίαν) *vil nisi justum & bene* (quod hîc ἤπιον) *suadere*, dixit & lib. 22. Ammianus Marcellinus.

Ibid. ἤπιον εἶναι πρὸς πάντας] Macrobius Saturnal. 1. 7. de Prætextato, *Erat in omnes placidus ac mitis*.

Ibid. ἀνεξίκακον] *Quædam* (enim) *nomina bona lentus ac sapiens debitor facit, qui sustinet, ac morâ fovet*, Seneca. Hierocles de amicis loquens, Πρὸς δὲ ἀείσω αὐθις τήρησιν, &c. καὶ ἐν μετεμελείας ἀνθρώπου ἐπανάκλησιν πλεῖστα συμβάλλεται τὸ ἡμέτερον ἀνεξίκακον. Arrianus 3. 22. de vero Cynico, Τὸ ἀνεκλικὸν (id est, τὸ ἀνεξίκακον) τοσοῦτον ἔχειν δεῖ, ὥστε αὐτὸν ἀναίσθητον δοκεῖν τοῖς πολλοῖς καὶ λίθον.

Com. 25. ἐν πραότητι παιδεύοντα τοὺς ἀντιδιατιθεμένους] Vulgat. *cum modestia corripientem eos qui resistunt veritati*. *Corripientem*, i. e. castigantem, nempe verbis. *Corripies nimirum & castigabis*,—— Juvenalis dixit. Τὸ *veritati* puto è Contextu ejiciendum; nam nec facilè de suo solet addere Vulgatus interpres, &, *pœnitentiam ad cognoscendam veritatem*, jam statim habebimus.

Ibid. ἐν πραότητι παιδεύοντα τοὺς ἀντιδιατιθεμένους]

——— *Fructúsq; feros mollire colendo.*

Servius ad Georg. 2. *Docet posse industriâ etiam loca asperrima ad fertilitatem perduci*. Varro de R. R. 1. 4. *Salubritas quæ ducitur è cœlo ac terra non est in nostra potestate, sed in Naturâ: ut tamen multum sit in nobis: quod graviora quæ sunt, ea diligentiâ leviora facere possimus*. Seneca 3. 27. de Ira, *Mansuetè immansueta tractanda sunt*. Idem de Clementia 2. 7. *Sapiens agricolas bonos imitabitur, qui non tantùm rectas procerásq; arbores colunt, sed illis quoq; quas aliqua depravavit causa adminicula quibus regantur applicant*. Ignatius ad Polycarpum, Καλὸς μαθητὰς ἐὰν φιλῇς, χάρις σοι οὐκ ἔστιν, μᾶλλον τοὺς λοιμωτέρους ἐν πραότητι ὑποτάσσε. Et hoc est quod ἐν παντὶ πραότητι χαριζειν, Gal. 6. 1. dicitur. Hierocles, Δωσαμένους δὲ ἀναχέειν τὰ ψεύδη, μήτε σφοδρῶς, μήτε ὑβριστικῶς τοῦτο ποιεῖν, ἀλλὰ σὺν πραότητι τὴν ἀλήθειαν διώκειν· ubi mihi legendum videtur, πλὴν ἀλήθειαν δεικνύειν. En locum hunc (ejusdémque sententiæ) è Marco Antonino 10. 4. Καὶ εἰ μὲν σφάλλεται, διδάσκειν εὐμενῶς, καὶ τὸ παρεσφῶμενον δεικνύειν. Arrianus 2. 22. ait virum bonum prudentémque, τὸν ἀνομοίων (quales hîc οἱ ἀντιδιατιθέμενοι) ἀνεκτικὸν εἶναι, (i. e. ut hîc Apostolus, ἀνεξίκακον,) πρᾶον πρὸς αὐτὸς, ἤμερον, &c. Imò doctoribus doctrinâ ipsâ mansuetudo non minùs necessaria: duci enim, non trahi vult humanæ naturæ morositas. Euthymius ad Joh. 3. Epist. illud, TESTIMONIUM NOSTRUM NON RECIPIT, *Hoc non indignè ferens dixit, sed leniter quod fiebat enarrans*, &c. *& quasi protestans; ac docens nos, nè cùm contra aliquos disputamus, indignè feramus, clamemus, aut exasperemur, si non persuadeamus*, &c. *Patienter enim respondere, est, sanari ut quod dixeris credibile facias*.

Ibid. μήποτε δῷ αὐτοῖς ὁ θεὸς μετάνοιαν] Id est, exspectando (in verbo μήποτε enim, ut & in Græco Genes. 3. 22. & Rom. 11. 24. in μήπως est ellipsis,) an illis Deus pœnitentiam largiatur. Seneca 7. 30. de Beneficiis, *Ut corporum, ità animorum vitia molliter tractanda sunt. Sæpe quod explicavit mora*, (quæ Paulo πραότης, μακροθυμία) *pertinacià trahentis abruptum est*. Idem Epist. 50. *Sed nec indurata desperо: nihil est quod non expugnet pertinax opera, & intenta ac diligens cura*. Et Epist. 29. *Sapientia*, &c. *eligat profecturos, ab his quos desperavit recedat: non tamen citò relinquat, sed in ipsa desperatione extrema remedia tentet*. Vide Luc. 13. 8. Ignatius ad Ephesios, Καὶ γὰρ ἡμῶν ἡ ἀνθρώπων ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε (ἔστι γὰρ ἐν αὐτοῖς ἐλπὶς μετανοίας) ἵνα θεοῦ τυχῶσι. Cyprianus Epist 2. *Quos quidem separatos à nobis non derelinquimus, sed ipsos cohortati sumus, & cohortamur, agere pœnitentiam, si quomodo poterint recipere ab eo qui potest præstare*. Tacitus Annal. 5. *Differebat, brevibus momentis summa verti posse, dandumq; interstitium pœnitentiæ senis*. Vulgatus hîc, *Nequando*, &c. Ità in Glossario, Μήποτε, *nequando, nè fortè*, &c. Et in vetere Onomastico, *Nequando*, μήποτε.

Com. 26. καὶ ἀνανήψωσιν ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου παγίδος]

Et Satanæ laqueis expediant caput.

Quod ἀναλυθῆναι τῷ τὴν ἐπιθυμίαν ἐν τῷ κόσμῳ, Polycarpus ad Philippenses vocat. Καὶ ἀνανήψωσιν hîc mihi sonat, εἰς τὸ ἀνανήφειν· ut mens loci fit, μήποτε δῴη αὐτοῖς ὁ θεὸς μετάνοιαν εἰς τὸ ἀνανήφειν ἐκ τῆς, &c. Sic planè Act. 11. 18. τοῖς ἔθνεσι μετάνοιαν εἰς ζωὴν διδόναι. Vulgatus bene, ἀνανήψωσι, *resipiscant* vertit: ità in Glossario, *Resipisco*, ἀνανήφω. Lactantius lib. 6. cap. 24. *Resipiscit, quasi suam mentem ab insania receperit, quem errati piget, castigátq; seipsum dementiæ, & confirmat animum suum ad melius vivendum*: quæ (tacito Lactantii nomine) transcripsit more suo Isidorus Orig. lib. 10. Addit ibidem Lactantius, *Cùm id ipsum maximè caveat nè rursus in eosdem laqueos inducatur*: quæ ultima respondent Apostolicis, ἐκ τῆς παγίδος. Plutarchus in Camillo, Ὀλίγοι μὲν ἀνανήψαντες ἐν τῷ φόβῳ, &c. Ubi fortè ἀνανήψαντες ἐκ τοῦ φόβου legendum, ut hoc Apostoli loco, ἐκ τῆς παγίδος ἀνανήφειν. Puto commodè etiam verti posse, *expediant se*. Horat.

Non mortis laqueis expedies caput.

Terentius, & de mente depravata, ut hîc Apostolus,

——— *Vix me illinc abstraxi,*

Atq; impeditum in ea expedivi animum meum.

Expedivi, quasi è laqueo nempe: in fabula Hecyra.

Ibid. ἐζωγρημένοι ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ ἐκείνου θέλημα] Longum est si velim enumerare quanta & qualia ab Expositoribus allata sunt ad veram paucorum verborum istorum sententiam enodandam. Ego nec recitans, nec damnans eorum conjecturas, propono an legendum ἐζωγρημένοι ἀπ' αὐτοῦ, (non ὑπ' αὐτοῦ) εἰς τ. ἐ. θ. ἐζωγρημένοι, capti (quod hoc loco redempti) à Deo nempe, ἀπ' αὐτοῦ, ex potestate ac servitute diaboli. Sic ferè Rom. 6. 17. ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας ἐλευθερωθέντες· Apocal. 14. 4. ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ἀγορασθέντες· & 1. 12. A. Gellii de Vestalibus agentis, *Capi autem virgo propterea dici videtur, quia Pontificis maximi manu prehensa, ab eo parente in cujus potestate est, velut i bello capta abducitur*. Εἰς τὸ ἐκείνου θέλημα, ad voluntatem Dei: ut αὐτοῦ heic referatur ad propinquius, διαβόλου, ἐκείνου ad remotius, id est, *Dei*, quomodo cap. sequente, com. 9. occurrunt αὐτῶν & ἐκείνων. Possunt autem, communi lectione permissâ, αὐτοῦ & ἐκείνου sat commodè ad unam eandémque personam referri: ut hæc diversa relativa non alium heic in finem posita videantur, quàm ut evitaretur unius ejusdémque vocis molesta geminatio. Ad Deum autem an ad Diabolum αὐτοῦ & ἐκείνου referenda, an verò alterum ad hunc, alterum ad illum applicandum, ambigitur ab Interpretibus. Ad Deum ego utrumque non dubitem referre: de Diabolo enim si locutus esset Apostolus, οἱ ἐζωγρημένοι dixisset: quod facilè concesserit mihi Lector animi attenti, auríque non surdæ nec jacentis explorator. Sic Coloss. 1. 20. εἰς αὐτὸν (Deum) ἀποκαταλλάξαι. Εἰς τὸ ἐκείνου θέλημα, hîc est, εἰς τὸ μηκέτι ἀνθρώπων ἐπιθυμίαις, ἀλλὰ θελήματι θεοῦ, τὸν ἐπίλοιπον ἐν σαρκὶ χρόνον βιῶσαι, 1 Pet. 4. 2. Euthymius ad Joh. 7. illud, VOLUNTATEM EJUS FACERE, *Voluntatem Dei vocat nunc, operari virtutem*, &c. Porrò κείμενον istud conjungi malim cum ἀνανήψωσιν, &c. ut ordo sit, καὶ ἐζωγρημένοι ὑπ' αὐτοῦ, ἀνανήψωσιν ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου παγίδος εἰς τὸ ἐκείνου θέλημα· πιεῖν nempe, quod subaudiendum. Vide Hebr. 13. 21. Apuleius lib. 11. *Nec injurium, cujus beneficio ad homines redieris; id totum ei te debere quod vives*.

Κεφ. γ'.

1. Τοῦτο δὲ γίνωσκε, ὅτι ἐν ἐσχάταις ἡμέραις ἐνστήσονται καιροὶ χαλεποί.

2. Ἔσονται γὰρ οἱ ἄνθρωποι φίλαυτοι, φιλάργυροι, ἀλαζόνες, ὑπερήφανοι, βλάσφημοι, γονεῦσιν ἀπειθεῖς, ἀχάριστοι, ἀνόσιοι,

3. Ἄστοργοι, ἄσπονδοι, διάβολοι, ἀκρατεῖς, ἀνήμεροι, ἀφιλάγαθοι,

4. Προδόται, προπετεῖς, τυφωμένοι, φιλήδονοι μᾶλλον ἢ φιλόθεοι·

5. Ἔχοντες μόρφωσιν εὐσεβείας, τὴν δὲ δύναμιν αὐτῆς ἠρνημένοι· καὶ τούτους ἀποτρέπου.

6. Ἐκ τούτων γάρ εἰσιν οἱ ἐνδύνοντες εἰς τὰς οἰκίας, καὶ αἰχμαλωτίζοντες τὰ γυναικάρια σεσωρευμένα ἁμαρτίαις, ἀγόμενα ἐπιθυμίαις ποικίλαις·

7. Πάντοτε μανθάνοντα, καὶ μηδέποτε εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν δυνάμενα.

8. Ὃν τρόπον δὲ Ἰαννῆς καὶ Ἰαμβρῆς ἀντέστησι Μωϋσεῖ, οὕτως καὶ οὗτοι ἀνθίστανται τῇ ἀληθείᾳ, ἄνθρωποι κατεφθαρμένοι τὸν νοῦν, ἀδόκιμοι περὶ τὴν πίστιν.

9. Ἀλλ' οὐ προκόψουσιν ἐπὶ πλεῖον· ἡ γὰρ ἄνοια αὐτῶν ἔκδηλος ἔσται πᾶσιν, ὡς καὶ ἡ ἐκείνων ἐγένετο.

10. Σὺ δὲ παρηκολούθησάς μου τῇ διδασκαλίᾳ, τῇ ἀγωγῇ, τῇ προθέσει, τῇ πίστει, τῇ μακροθυμίᾳ, τῇ ἀγάπῃ, τῇ ὑπομονῇ,

11. Τοῖς διωγμοῖς, τοῖς παθήμασιν, οἷά μοι ἐγένετο ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἐν Ἰκονίῳ, ἐν Λύστροις· οἵους διωγμοὺς ὑπήνεγκα· καὶ ἐκ πάντων με ἐρρύσατο ὁ Κύριος.

12. Καὶ πάντες δὲ οἱ θέλοντες εὐσεβῶς ζῆν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, διωχθήσονται.

13. Πονηροὶ δὲ ἄνθρωποι καὶ γόητες προκόψουσιν ἐπὶ τὸ χεῖρον, πλανῶντες καὶ πλανώμενοι.

14. Σὺ δὲ μένε ἐν οἷς ἔμαθες καὶ ἐπιστώθης, εἰδὼς παρὰ τίνος ἔμαθες·

15. Καὶ ὅτι ἀπὸ βρέφους τὰ ἱερὰ γράμματα οἶδας, τὰ δυνάμενά σε σοφίσαι εἰς σωτηρίαν, διὰ πίστεως τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

16. Πᾶσα γραφὴ θεόπνευστος καὶ ὠφέλιμος πρὸς διδασκαλίαν, πρὸς ἔλεγχον, πρὸς ἐπανόρθωσιν, πρὸς παιδείαν τὴν ἐν δικαιοσύνῃ·

17. Ἵνα ἄρτιος ᾖ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος, πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐξηρτισμένος.

Versio Vulgata.

1. HOC autem scito, quòd in novissimis diebus instabunt tempora periculosa.

2. Et erunt homines seipsos amantes, cupidi, elati, superbi, blasphemi, parentibus non obedientes, ingrati, scelesti,

3. Sine affectione, sine pace, criminatores, incontinentes, immites, sine benignitate,

4. Proditores, protervi, tumidi, & voluptatum amatores magis quàm Dei;

5. Habentes speciem quidem pietatis, virtutem autem ejus abnegantes. Et hos devita.

6. Ex his enim sunt qui penetrant domos, & captivas ducunt mulierculas oneratas peccatis, quæ ducuntur variis desideriis;

7. Semper discentes, & nunquam ad scientiam veritatis pervenientes.

8. Quemadmodum autem Jannes & Mambres restiterunt Moysi; ità & hi resistunt veritati, homines corrupti mente, reprobi circa fidem.

9. Sed ultrà non proficient: insipientia enim eorum manifesta erit omnibus, sicut & illorum fuit.

10. Tu autem assecutus es meam doctrinam, institutionem, propositum, fidem, longanimitatem, dilectionem, patientiam,

11. Persecutiones, passiones, qualia mihi facta sunt Antiochiæ, Iconii, Lystris: quales persecutiones sustinui: & ex omnibus eripuit me Dominus.

12. Et omnes qui piè volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur.

13. Mali autem homines & seductores proficient in pejus, errantes, & in errorem mittentes.

14. Tu verò permane in iis quæ didicisti, & credita sunt tibi, sciens à quo didiceris;

15. Et quia ab infantia sacras literas nosti, quæ te possunt instruere ad salutem, per fidem quæ est in Christo Jesu.

16. Omnis Scriptura divinitùs inspirata, utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corrigendum, ad erudiendum in justitia:

17. Ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus.

Ad Cap. III.

Com. 1. Τοῦτο δὲ γίνωσκε] Ità Luc. 12. 9. Τοῦτο δὲ γινώσκετε· & Luc. 10. 11. Πλὴν τοῦτο γινώσκετε· 2 Pet. 3. 3. Τοῦτο πρῶτον γινώσκετε· et Matth. 24. 43. ἐκεῖνο δὲ γινώσκετε. Vide & 2 Pet. 1. 20. Aristophanes Thesmophor. Σὺ τοῦτο γίνωσκε. Donatus in Eunuch. 3. 1. *Monentis est dicere, Scin' ? vel Scito.*

Ibid. ὅτι ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἐνστήσονται καιροὶ χαλεποὶ] Ὅτι ἐλεύσονται ἐπ' ἐσχάτου τῆς ἡμέρας ἐμπαῖκται, &c. Petrus jam dicto loco. In vetere Mimo,

Quotidie est deterior posterior dies.

Ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις, est & in Græco Esaiæ 2. 1. &, ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν, Dan. 2. 28. Vide 1 Tim. 4. 1.

Com. 2. Φιλάργυροι, ἀλαζόνες, ὑπερήφανοι, βλάσφημοι, γονεῦσιν ἀπειθεῖς, ἀχάριστοι, &c.] Σωφρονισμὸς, cui ex magna parte respondet hic Auctoris ad Herennium, lib. 4. *Cupidus, intemperans, impius in parentes, infestus in cognatos, in superiores contumax, in pares fastidiosus, in inferiores crudelis*, &c.

Ibid. φίλαυτοι]

——*Quos subsequitur cæcus amor sui.*

ζητοῦντες ἑαυτοῖς τὸ πλεῖον ἐν χρήμασι καὶ τιμαῖς καὶ σωματικαῖς ἡδοναῖς ὑπενέμειν· ut 9. 9. apud Andronicum Rhodium. Seneca cap. 10 De vita beata, *Insolentiam, & nimiam æstimationem sui*, &c. *& amorem rerum suarum cæcum & improvidum.* Horatius in eodem argumento,

Stultus & improbus hic amor est, dignúsque notari.

Quod

Quod & convenit cum hisce Aristotelis Ethic. lib. 9. Ἐπιτιμῶσιν (οἱ ἄνθρωποι) τοῖς ἑαυτοὺς μάλιστα ἀγαπῶσι, καθ' ὡς ὀνειδίζοντες φιλαύτους προκαλοῦσι. Hesychius, φιλαυτία, τὸ πάντα πρὸς τὰ ἑαυτῷ ἀρέσκοντα περᾶσθαι. Speciem ejus habemus in Euripideis istis, Σωφρονεῖν βαρὺς, ἑαυτῷ δ' ἄδικος.

Ibid. φιλάργυροι] Πλέπτω ὀφειλόμενοι, ἀλλὰ τὸ παρὸν ἐνδεέστερον τοῦ ὑπάρχοντος ἡγούμενοι, καὶ τὸ κτηθὲν ἔλαττον τοῦ προσδοκωμένου, ut Dissert. 20. apud Maximum Tyrium. Contrarium Hebr. 13. 5. ὁ τρόπος ἀφιλάργυρος. Vulgat. bene, *cupidi*. In Glossario, Φιλάργυρος, *avarus, cupidus*. Vide ad 1 Tim. 6. 10. notata.

Ibid. ἀλαζόνες] Scholiastes ad Equites Aristophanis, Ἀλαζὼν, ὁ μείζονα τῆς ἑαυτοῦ ἀξίας κομπάζων καὶ φρονῶν. In Glossis, Ἀλαζὼν, *jactator, gloriator*, &c. Gellius 13. 29. *Homo inepte gloriosus*. Suidas, Παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ, τοὺς ἐφ' οἷς ἐκ ἔχουσιν αὐχοῦντας ὡς ἔχοντας, ἀλαζόνας νοητέον. Quò pertinent & ista Apulei de Platone loquentis, *Imperitis morbum ex gloriosa jactatione contingere*, (ait) *cùm eorum quorum ignarus est aliquis, doctrinam scientiámq; mentitur*. Similia 4. 7. Ethic. apud Aristotelem occurrunt. Vulgatus heic *elati*, eruditè. Gellius 9. 15. *Præfatur arrogantiùs & elatiùs*, &c. Sic Plinius lib. 1. epist. 8. *Gloriosiùs & elatiùs*: & 7. 22. *Nihil volo elatiùs* (i. e. gloriosiùs) *dicere*.

Ibid. ἀλαζόνες, ὑπερήφανοι] *Molesti, odiosi, intempestivi, sibi placentes*, ut Epist. 88. apud Senecam: *multiloqui, gloriosi, insulsi*, ut in Plauti Pseudolo. Hesychius, Ἀλαζὼν, ὑπερήφανος, &c. Ἀλαζονεία, ὑπερηφανία. Ἀλαζόνας hìc D. Ambrosius *insolentes* vertit. In Glossis, *Insolentior*, ὑπερήφανος, ἀλαζών.

Ibid. ὑπερήφανοι] Servius ad Æn. 11. *Apud Majores superbia ingens facinus fuit, adeò ut Tarquinius pro multis sceleribus Superbi nomen acceperit*. Pacatus in Panegyrico suo, de Eodem, ac de iisdem, *Hominem libidine præcipitem, avaritiâ cæcum, crudelitate immanem, furore vecordem, vocaverunt Superbum: & putaverunt sufficere convicium*.

Ibid. βλάσφημοι] In Deum nempe, ut bene hìc Vir summus annotavit. Irenæus in Præfatione lib. 4. *Nunc autem quoniam novissima sunt tempora*, (ἐκὰ), diceret Paulus, ἡμέραι εἰσὶ) *extenditur malum in homines, non solùm apostatas eos faciens, sed & blasphemos in plasmatorem instituit*.

Ibid. γονεῦσιν ἀπειθεῖς]

——*Qui audire monentes*
Sæpius indomitâ contemnunt aure parentes.
——*Qui jussa parentum*
Rejiciunt, & præceptis parêre recusant.

Deuteron. 21. 20. Τοὺς λόγους τοῦτους οὐκ ἀπειθεῖ, &c. καὶ οὐκ ὑπακούει τῆς φωνῆς αὐτοῦ. Adde Terentii locũ infrà ad 4. 4. adducẽdum. Glossarium, Ἀπειθὴς, &c. *contumax, inobtemperans, inobediens*. Huic vitio opponitur Sirachid. 3. 8. τοῖς γονεῦσιν αὐτὸν, ὡς δεσπόταις, δουλεύειν & Luc. 15. 29. παρὲ δουλεύειν, καὶ τὰς σὰς ἐντολὰς οὐ παρέρχεσθαι.

Ibid. ἀχάριστοι] Pollux 5. 32. Onomastici, Ὁ ὑστερῶν χάριν, ἀχάριστος. Xenophon Memorab. lib. 2. Τοὺς δ' παθόντας, ὅταν δικαίως χάριν ἀποδοῦναι, μὴ ἀποδῶσιν, ἀχαρίστους κλητέον. Cicero 9. 7. ad Atticum, de Pompeio, *Ita meruisse illum de me puto, ut ἀχαριστίας crimen subire non audeam*.

Com. 3. Ἄστοργοι] Hesychius, Ἀστόργους, (respicit locum Rom. 1. 29.) τοὺς μὴ ἀγαπῶντάς τινας· ubi malim τινα legi. Vulgat. heic, *sine affectione*. In Glossis, Στοργὴ, *affectio*.

Ibid. διάβολοι] In Glossis iisdem, Διάβολος, *criminator*. Vide Ezech. 22. 12. 1 Tim. 3. 11. & ad Titum 2. 3. notata. Polluci διαβλητικὸς, non διάβολος, probatur.

Ibid. ἀκρατεῖς] Scholiastes MS. in bibl. Florent. Ἀκρατεῖς, τουτέστι, γλώσσης, καὶ γαστρὸς, καὶ τῶν ἀπὸ ταύτων. Vulgat. *incontinentes*; Recentior *intemperantes*: parùm interest. Glossarium, Ἀκρατὴς, *incontinens, intemperans*. Tales Gellio, qui *à quibus rebus voluptatibúsque se tenere debent, non tenent*, 17. 19. Cicero in Tuscul. quæst. *Appetitione nimiâ, quam tum cupiditatem, tum libidinem dicimus, impotentiam quandam animi à temperantia & moderatione plurimùm dissidentem*. Apuleius in de Philosophia, *Immoderatum ingenium* (q. d. ἀκρατὴς φύσις) *in quæcunq; prorunerit, modum non habet*.

Ibid. ἀνήμεροι]

——*Quibus ingenium est immansuetúmq; ferúmq;.*

Glossæ, Ἀνήμερος, *immitis, immansuetus*. Glossæ aliæ, *Immitis, ἀνήμερος, ἀσυμπαθὴς, ἀπηνὴς*. Prudentius,

Immitis, atrox, savus, implacabilis.

Suidas, Ἄγριον, ἀνήμερον. Hesychius, Ἀνημέρων, ἀγρίων. Arrianus 1. 3. in Epictetum, Λέοντι ὅμοιοι, ἄγριοι, θηριώδεις, καὶ ἀνήμεροι. In versu Græco,

Ὦ θηρῶν, θεσσὴ μᾶλλον ἀνήμερε.

Ex quo fortasse Ovidius,

Mitius inveni quàm te genus omne ferarum.

Seneca 3. 8. de Ira, *Difficilis, & indomita natura*, (i. e. ἀνήμερος.) Pacuvius de Ajace, *fero animo & indomabili*. Cicero apud Lactantium 5. 11. *Si nemo est quin emori malit quàm converti in aliquam figuram bestiæ, quamvis hominis mentem sit habiturus: quantò est miserius in hominis figura esse animo efferato!*

Ibid. ἀφιλάγαθοι] Scholiastes MS. ille in Florent. biblioth. Ἐχθροὶ παντὸς ἀγαθοῦ.

Com. 4. Προδόται] Scholiastes idem, Προδότης φιλίας καὶ ἑταιρείας· planè ut de Alfeno Catullus,

——*Unanimis falsè sodalibus:*

& ibidem,

Jam me prodere, jam non dubitas fallere, perfide.

E converso apud Theognidem,

Οὔτε τινὰ προδώσω φίλον καὶ πιστὸν ἑταῖρον.

Aristophanes Thesmoph. ex persona Euripidis, de sequiore sexu, τὰς προδόπιδας, τὰς λάλους.

Ibid. προπετεῖς] Vulgat. *protervi*. Ità in Glossario, *Protervus*, προπετὴς· &, *Protervitas*, προπέτεια. Ab hujus vitii trunco multi rami pullulant. Προπετεῖς enim dicas qui facilè irascuntur,

——*Quorum præcordia nullis*
Interdum, aut levibus videas flagrantia causis.

Προπετεῖς sunt & qui πρόγλωσσοι, citò in verborum aut insolentiam aut amaritudinem erumpentes. Hinc Proverb. 13. 3. in Gr. προπετὴς χείλεσι· Sirachidis 9. 18. ἐν λόγῳ προπετής· apud Suidam, Προπέτεια, ἡ ἀχαλίνωτος γλῶσσα· & γλώσσῃ προπετεῖς, in Græco Epigrammate. Lego in Glossario, *Temeratores*, προπετεῖς· ubi *temerarii* (cunctanter tamen, nè temerariè) scribendum conjiciebam· Et en ecce istum Senecæ locum, *Quidam non habent iram in potestate, & illos ad temeraria verba qualibet indignatio effert*. Sunt & προπετεῖς, qui προθύμως ἐφορμῶσι dicti, i. e. manu prompti. Pollux 8. 7. Onomastici, Ἐπὶ τῆς εὐεισανύστου, εὐεισηνὴς, &c. προθυμος, προπετὴς, &c. In versiculis Phocylidis dictis,

Μὴ προπετὴς ἐν χέρσιν χαλίνει δ' ἄγριον ὀργήν.

Προπετεῖς dicuntur & qui Latinis *præcipites*, nempe in rebus aggrediendis. Hinc *hominem consilii præcipitem*, Cicero in Philippicis dixit. Erotianus in Onomastico, Ἐν τῷ βίῳ προπετεῖς λέγομεν τοὺς μὴ κατέχοντας ἑαυτοὺς, ἀλλ' ἐν παντὶ καιρῷ ἐν πράξεσι προπίπτοντας. Quò pertinere etiam videntur Hesychii illa, Προπετὴς, προπίπτων πρὸ τοῦ λογισμοῦ· necnon Glossarii ista, *Perperus*, προπετὴς· ubi malim *properus* legi: ità enim in eodem Glossario, *Præproperat*, προπετάζει. Has omnes, & si quæ aliæ hujus vitii species, Apostolus voce istâ satis laxâ complexus videtur.

Ibid. τετυφωμένοι]

——*Fumosos ἐφ' ἑαυτοῖς μέγα.*

Ulpianus ad Demosth. Philipp. 3. Τετυφωμένον καλοῦμεν τὸν, &c. μεῖζον ἢ προσήκει φρονοῦντα. Quintilianus 2. 2. *Hinc tumor, & vana de se persuasio*, &c. Vide ad 1 Tim. 6. 4. annotata.

Ibid. φιλήδονοι] Φιλήδονοι sunt *qui effrænatis cupiditatibus omnia voluptatum genera haurire avent*, ut loquitur libro de Philosophia Apuleius. Suidas, Φιλήδονος, ὁ ταῖς ἡδοναῖς χαίρων· & in vetere Onomastico, *Voluptuosus*, φιλήδονος. Clinias Pythagoricus, Φιληδονία ἐστὶν ἐν ταῖς ὑπολαύσεσι τοῦ διὰ σώματος. Demophilus ex ejusdem Scholæ scitis docet φιλήδονον καὶ φιλόθεον τὸν αὐτὸν ἀδύνατον εἶναι· quod idem habet & Asterius in Photii bibliotheca. Et id quidem verum est secundùm communem acceptionem vocis, jámque adductas finitiones; Philosophorum autem nonnulli (putà Epicureos)

Epicureos) *Voluptatem* non ſolùm bonum dixerunt eſſe, ſed et ſummum bonum: alii (ut Stoici,) ſi non bonum, ſaltem nec malum eſſe, ſed ἀδιάφορον: itaque eundem & ἀπροσδεῆ eſſe poſſe, & *voluptuoſum*. Caſſius ad Ciceronem ſcribens, Famil. 15. 19. *Itaq; & Panſa qui ἡδονὴν ſequitur, virtutem retinet, & ii qui à nobis*, (i. e. noſtris: intelligit autem Epicureos) φιλήδονοι *vocantur, ſunt* φιλόκαλοι καὶ φιλοδίκαιοι, *omnéſq; virtutes colunt & retinent.*

Ibid. φιλήδονοι μᾶλλον ἢ φιλόθεοι] Ità φίλαυτοι μᾶλλον ἢ φιλόθεοι dixit Philo Judæus, περὶ Φυγάδ. 12. 43. &, πολύτιμος μᾶλλον ἢ πολυλόγου, 6. 35. Julius Pollux in Onomaſtico. Nec abhorrent Chriſti apud Joannem ea, ἃ παρ' ἀνθρώπων μᾶλλον ἢ παρὰ θεοῦ δόξαν ἀγαπᾶν. Φιλήδονοι μᾶλλον ἢ φιλόθεοι ἦτε), eſt quod ἡ σαρκὸς ἡδονὰς μᾶλλον ἢ τῷ θεῷ δουλεύειν, Baſilius ſcribens ad Amphilochium vocat. Ejuſmodi φιληδονίας pars eſt, ὃ τῷ Κυρίῳ, (ut Rom. 16. 18.) ἀλλὰ τῇ ἑαυτῶν κοιλίᾳ δουλεύειν. Contraria laus Dionis in Platonis Epiſtolis, Ἀρέσκω μὲν πλέονος ἡδονῆς, &c. ἠπατηκώς.

Com. 5. Ἔχοντες μόρφωσιν εὐσεβείας] Μεταχηματιζόμενοι (ut 2 Cor. 11. 13. illi) εἰς φῶτος ἀγγέλους. Similes planè Coloſſis, qui ἃ ἔξωθεν θεωρεῖται ΜΟΡΦΗΝ ἔχοντες, ἐσθῆτα εἰσὶ γῆς μεστὴ, καὶ λίθου, καὶ μολίβδου, Plutarch. in πρὸς ἡγεμ. ἀπαιδ. Μόρφωσιν εὐσεβείας ἔχειν, eſt quod Philoni in de Plantatione Noe, et Euſebio in Hieroclem, εὐσέβειαν διαμορφάζειν. Hinc et μόρφωνες ejuſmodi impoſtores Ignatio ad Magneſios dicti. Tacitus Annal. 16. de Egnatio Sorani accuſatore, *Habitu & ore ad exprimendam imaginem honeſti exercitus, cæterùm animo perfidioſus & ſubdolus.* Philo in de Moſis vita, Τὸν τῆς σωφροσύνης μορφοῦν, &c. ὑπὸ θείᾳ καὶ ἀπάτῃ περιελθόμενοι· quod infrà hîc com. 6. αἰχμαλωτίζειν.

Ibid. ἃ ὑπὸ δώμασιν αὐλῆς ἠρημωμένοι] Ut illi Tit. 1. 16. θεὸν ὁμολογοῦντες εἰδέναι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνούμενοι. Δώμασιν, vim intellige, 1 Cor. 4. 19. Apoſtolus idem non diſſimili oppoſitione, Γνώσομαι, ὃ τὸν λόγον οὐ πεφυσιωμένων, ἀλλὰ ἃ δυνάμιν. Sic, *verbis* legum, *vim* poteſtatémque earum opponit Celſus ff. Tit. de Legibus, virtutis *nomini*, *vim*, rationem & effectum ejus, Lactantius 6. 5. et, *modulato facundia ſonitui*, *vim rerum*, 11. 13. A. Gellius. Tertullianus, *Imago cùm lineas veritatis* (quaſi diceret, μόρφωσιν ἀληθείας) *exprimat, vitamen ipſâ caret*: 2 contra Marcionem.

Ibid. καὶ τούτους ἀποστρέφου] *Hi tibi ſint Syrtes, hæc Acroceraunia vita.* Ἀφίστασο ὑπὸ οὐ τοιούτων, ut 1 Tim. 6. 5. ubi dicta vide. Vulgatus bene, *devita*. Vult enim dicere Apoſtolus, hujuſmodi cornu ferientibus, vel cornipetis, caveto occurſare. Cæſar in Commentariis, *Iis omnes decedunt, aditum ſermonémq; defugiunt.* Phocylides,

——Κακόεργον ἀποστρόφαδε ἀναγκη.

Sic, τοὺς ἀδίκους ἀποστρέφεσθαι, Simplicius in cap. 38 Epicteti dixit. Ignatius verò ad Smyrnenſes, Οὓς οὐ μόνον ἀποστρέφεσθαι χρὴ, ἀλλὰ καὶ φεύγειν. Heſychius, Ἀποστρόμβῳ, ἀποφύρματι. E converſo apud Eundem, Περιστρόμβοι, σείοντες, πιμπλῶντες, &c.

Ibid. τούτους ἀποβλέπετε] Contrà 1 Cor. 16. 18. τοιούτους ἐπιγινώσκετε.

Ibid. τούτους ἀποβλέπετε· Ἐκ τούτων γάρ εἰσιν οἱ ἐνδυόντες εἰς τὰς οἰκίας, καὶ αἰχμαλωτίζοντες γυναικάρια σεσωρευμένα ἁμαρτίαις]

——*Fidei ſpecie graſſantur inani,*
Pérq; aditus crebros lucra pudenda petunt.

Nullæ domus iis clauſæ, nec matrumfamiliàs tam abſconditum ſecretum quin eò tempeſtivè interveniant: ut huc trahamus quæ Apuleius dixit de Cynico Cratete. D. Hieronymus ad Euſtochium, *Viros quoq; fuge* (q.d. ἀποβλέπου) *quos videris catenatos, quibuſq; feminei*, &c. *crines, hircorum barba, nigrum pallium, & nudi pectiâ frigoris pedes*, &c. (ἐν μόρφωσιν εὐσεβείας) *qui poſtquam nobilium introierunt domos, & deceperunt mulierculas oneratas peccatis*, &c. *triſtitiam ſimulant, & quaſi longa jejunia furtivis noctium cibis protrahunt.* Et pòſt, *Quidam in hoc omne ſtudium poſuerunt, ut matronarum nomina, domos, moréſq; cognoſcant, è quibus unum, qui hujus artis eſt princeps, breviter ſtrictímq; deſcribam. Cum Sole feſtinus exſurgit, ſalutandi ei ordo diſponitur*, &c. *& penè uſq; ad cubiculum dormientium*, &c. *increditur.* Plutarchus in De amici & adulat. diſcrim. Εἰς τὰ δώματα καὶ τὰς γυναικωνίτιδας εἰσείνοντες ὥσπερ πλεκτάνας τὸ πολυπρόσωπον, &c. Ἐνδύειν & εἰσδύειν dicitur de anguibus. Homerus Iliad. γ'. ἕδυ· ubi vetus Scholiaſtes, Τπεισῆλθε, μεταφορικῶς ὑπὸ τῶν εἰς τοὺ φωλεοὺς καταδυόντων ἑρπετῶν. Furtivis ejuſmodi animalium lapſibus impoſtorum iſtorum artes et fallacias Apoſtolus comparat. De ſimilis notæ mendicabulis habemus et Judæ com. 4. παρεισδύειν· ad quem locum itidem annotata vide. Ἐνδύειν autem εἰς οἰκίας, non Paulus tantùm, ſed et Ariſtophanes dixit. Vulgat. *penetrant domos*, aptiſſimé. Sic, *domum penetrare*, l. 5. et *larem penetrare*, l. 3. Apuleius. Gloſſæ, *Penetrat*, ἐνδύει. Heſychius, Ἐνδύσαι, εἰσδῦσαι, εἰσελθεῖν. Αἰχμαλωτίζοντες γυναικάρια, Ambroſius *mulierculis irrepentes* vertit. Ità, *animis mulierularum arrepere* (niſi fortè *irrepere* legendum) apud Tacitum Annal. 3. ubi et *mulierculæ*, γυναικάρια· ut et Seneca (per contemptum,) *mulierculas*, Epiſt. 63. dixit; et *mulierculam* Petronius. Anonymus de neſcio quo apud Suidam, Πολλὰς ἤδη γυναικῶν τῇ πειθανάγκῃ καθήγαγεν. Tacitus Annal. 5. de Fuſio Gemino, *Alliciendis feminarum animis aptus*: ubi *allicere* eſt ferè quod Paulo αἰχμαλωτίζειν. Vulgatus, *captivas ducentes*. Gloſſæ, Αἰχμαλωτίζω, *capto*, (meliùs *capio* legas) *captivum duco*. *Capere* autem, vel *captivas ducere* heic, eſt quod Rom. 16. 18. διὰ τῆς χρηστολογίας καὶ εὐλογίας τὰς καρδίας ἐξαπατᾶν. Sic, *capi linguâ alicujus*, at ſenſu meliore, (ut 2 Cor. 10. 5. αἰχμαλωτίζειν) habemus 16. 3. apud Gellium. Σεσωρευμένα bene Vulgatus idem *oneratas* vertebat. Heſychius (qui hunc locum videtur reſpexiſſe) non aliter intellexit, cùm σεσωρευμένα, βεβαρημένα expoſuit. Non diſſimile apud Saluſtium *flagitiis & facinoribus cooperti.*

Com. 6. ἀγόμενα ἐπιθυμίαις ποικίλαις] Id eſt, πολλαῖς ἀνοήτοις καὶ βλαβεραῖς ἐπιθυμίαις, ut 1 Tim. 6. 9. locutus. Ἀγεσθαι ὑπὸ τῶν ἐπιθυμίας, dixit & 3. 12. Andronicus Rhodius. Cebes Thebanus in Tabula ſua, de vitioſè viventibus, Ἄγουσι κακοδαιμόνιοι, ὥσπερ ὑπὸ πολεμίων, οἱ μὲν ὑπ' ἀκρασίας, οἱ δὲ ὑπ' ἀλαζονείας, οἱ δὲ ὑπὸ φιλαργυρίας, ἕτεροι δὲ ὑπὸ κενοδοξίας, οἱ δὲ ὑφ' ἑτέρων κακῶν. Contrà Galat. 5. 12. πάμπαν ἄγειν· & apud Iſocratem, De R. Euagora, ἡγεῖσθαι δεῖ ἡδονῶν, μὴ ὑπ' αὐτῶν ἀγεσθαι. MS. magnæ antiquitatis qui in Anglia, habet pleniùs, ἀγόμενα ἐπιθυμίαις καὶ ἡδοναῖς ποικίλαις. Ità Tit. 3. 3. ἐπιθυμίαις καὶ ἡδοναῖς ποικίλαις δουλεύειν (quod hoc loco ἄγεσθαι.) Sic & ἐπιθυμίας καὶ ἡδονὰς junxit Plato ipſe in Gorgia, & Critone.

Com. 7. Πάντοτε μανθάνοντα, καὶ οὐδέποτε εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν δυνάμενα] Quaſi qui ſemper in via pergunt, ad finem viæ autem non unquam perveniunt. Simillimè Maximus Tyrius Diſſert. 1. Μὴ δυναμένους ἐπαύρεσθαι τῆς ἀληθοῦς, &c. ἰόντας δὲ ἐπ' αὐτὸ ἀσαφεῖς ὁδοὺς καὶ πεπλανημένας· & Arrianus 2. 6. in Epictetum, Ἔξω ζητῶν ἀεὶ τὴν εὐσταθειαν, καὶ μηδέποτε εὑρεῖν δυναμένην. Lactantius 3. 30. *Hoc eſt illud quod Philoſophi omnes in tota vita ſua quæſiverunt, nec unquam tamen*, &c. *tenere valuerunt.* Apuleius de Deo Socrat. de imperitorum turba, *Priva vera rationis*, &c. *impos veritatis*: ubi *impos veritatis* eſt, εἰς ἀληθείας ἐπίγνωσιν ἐλθεῖν μὴ δυναμένη. Tale & Philonis (De Temulent.) illud, ἀεὶ ἡδὺ ἀνιώντων διψῶντα δι' ὑπερήμιος χηρείαν· nec non hoc Propertii,

Semper amans, fructu ſemper amoris egens.

Suidas, de Zenone quodam, Judæo Alexandrino, Νωθέστερος ἐν, &c. μανθήμασιν, ἐφιέμενον μὲν ἀεὶ τὶ μανθάνειν, καὶ ἐρωτᾶν ὅ, τι ἂν ἀγνοοῖ, πάντα δὲ χαλὸν ἀγνοῶν. Jul. Firmicus Matheſ. 5. 2. *In omnibus tardè proficient, laborantes tamen fortiter.*

Ibid. οὐδέποτε εἰς ἐπίγνωσιν, &c.] Sic Rom. 10. 2. ζῆλον ἔχειν, ἀλλὰ οὐ κατ' ἐπίγνωσιν.

Com. 8. κατεφθαρμένοι ἃ νῦν] Vide ad 1 Tim. 6. 5. dicta.

Com. 9. Ἀλλ' οὐ φεναπάτην ἐπὶ πλεῖον] Seneca Epiſt. 79. *Nihil ſimulatio proficit*, &c. In Latino Sirachidis 28. 26. de lingua calumniatrice, *Perſeverantia illius non permanebit.* Tale & Claudiani illud,

Sed caret eventu nimius furor, improba nunquam
Spes latata diu.——

ἐπὶ πλεῖον προκόπτειν heic, ut ſuprà 2. 6. & Act. 4. 17. ἐπὶ πλεῖον διανέμεται.

Ibid. οὐ ἄνοια αὐτῶν ἔκδηλος ἔσται, &c.] Sic, ἄνοιαν τινος ἐκκαλύπτειν, Var. 12. 51. apud Ælianum.

Ibid. οὐ γὰρ ἄνοια αὐτῶν ἔκδηλος ἔσται πᾶσιν] Q.d.

Verùm

Verùm id non impunè ferent, nam & omnibus isti
Noscentur.

Apud Terentium ille,

Non potest celari nostra diutiùs jam audacia:

ubi & *audacia*, ἄνοια. In Epistolis Apollonii dictis, Πεφυκεῖς ἢ ὑδὲν, ὑδὲ γὸ λαθεῖν δυνατόν. Incertus apud Stobæum, Ψεύδομεν & ὑδὲς λανθάνει πολὺ χρόνον.

Hecuba apud Euripidem de falsa speciosè eloquentibus,

Σοφοὶ μὲν εἶν εἰσ' οἱ τὰ δ' ἠκριβωκότες,
Ἀλλ' ὐ δικαίως διὰ τέλους ἔτι Σοφοί.

Id est, ὀπὶ πλεῖον ὐ δικαίως περιόπτειν. Vide Luc. 8. 17. 1 Tim. 5. ult. Ἔκδηλα ἔσται, me nempe, qui genus eorum jam signo tantùm, nominatim perstringente eos, atque opera (ut 3. Joh. 10.) quæ faciunt commonente. Ovidius in Ibin,

—Ego te nondum ferrò jaculabor acuto,
Protinus invisum nec petet hasta caput:
Et neque nomen in hoc neque dicam facta libello,
Téque brevi qui sis dissimulare sinam:
Postmodo, si perges, in te mihi liber Iambus
Tincta Lycambæo sanguine tela dabit.

Aut, ἔκδηλα ἔσται, nimirum ex operibus ipsorum. Vide Matth. 7. 16. & quæ ibi annotata. Irenæus Præfat. lib. 1. de Ptolemæistis, *Jam autem secundùm gratiam Dei, in manifestum venerunt doctrinæ ipsorum: nihil enim est cuopertum quod non revelabitur.* Euthymius ad Matth. 13. ea, CÙM FRUCTUM HERBA FECISSET, TUNC APPARUERUNT ET ZIZANIA; *Quemadmodum zizania usque ad fructificationem occultata crescunt, tunc autem dignoscuntur: ità & hæretici quousque doceant, latentes permanent, ubi verò magnam sumpserunt fiduciam, tunc, &c. dignoscuntur.*

Com. 10. σὺ ἢ, &c.] Vult dicere, ut Heb. 6. 9. πεῖσμαι τὰ κρείττονα. Sedulius hoc loco, *De te non timeo.* Plinius lib. 9. Epist. 5. *A quo vitio tu longè recessisti. Sed temperare non possum quò minùs laudem, similis monenti:* & Epist. 9. *Plerique tantùm viventes amant, aut potiùs amare simulant: sed tibi perennis fides,* &c.

Ibid. παρηκολούθηκάς μου τῇ διδασκαλίᾳ, τῇ ἀγωγῇ, τῇ προθέσει, &c.] Didicisti

—Sub me tolerare magistro
Militiam & pietatis opus: mea cernere facta
Adsuêsti, & multis me jam sectaris ab annis.
Me sequeris Graia gentis decus, ínque meis tu
Fixa pedum ponis pressis vestigia signis.

Quæ posteriora, ex facundissimo Lucretio adumbrata, heic optimè conveniunt: quod enim hîc ait Paulus ad Timotheum, id 1 Pet. 2. 21. contractiùs est, τοῖς ἴχνεσιν ἐπακολουθεῖν. Job. 23. 11. *Vestigia ejus secutus est pes meus.* Euthymius ad Matth. 16. illud, SEQUATUR ME, *Per vestigia conversationis meæ incedat.* Cicero Academic. quæst. 1. *Hodie stat Asia Luculli institutis servandis, & quasi vestigiis persequendis.* Vulgatus, *Tu verò assecutus es doctrinam meam:* ubi legendum putem aut *sectatus es d. m.* (ità bene in vetere Onomastico, *Sector*, ἐπακολουθέω) aut, *secutus es d. m.* Ità Plinius lib. 10. Epist. 97. de Suetonio, *Et mores ejus secutus, & studia:* & in Adelphis Terentii ille,

Ego hanc clementem vitam, &c. *secutus sum.*

Ad quem locum Donatus, *Secutus sum quasi magistrum bene beatéque vivendi.* Si codices autem MSS. permitterent, legerem in Contextu nostro, ᾧ ἢ ἐπακολούθει μοι, &c. q. d.

—Ego prævius ivi,
Sit tibi cura sequi, me duce tutus eris.

Sic Philipp. 4. 9. hortativè, eâdemq; quæ hoc loco sententiâ, Ἃ ἐμάθετε, καὶ παρελάβετε, καὶ ἠκούσατε καὶ εἴδετε ἐν ἐμοὶ, ταῦτα πράσσετε· & in Epist. Ignatii dicta ad Heronem Diaconum, Οἶδας ὅπως σε ἀνέθρεψα, &c. ζηλωτής μου γίνου, μίμησαί με ἢ ἀνασχοῦ· vide & infrà heic com. 14. Sic è converso 1 Tim. 6. 11. Σὺ ἢ, &c. ταῦτα φεῦγε. Ad sensum loci Apostolici hujus Iamblichus ex Pythagora, Ἀναγκαῖον τὸν σωφρονοῦντα ἦ νέον (nota ἦ νέον· νέος & Timotheus) προσέχειν τοῖς ἦ πρεσβυτέροις (talis autem & Paulus) καὶ καλῶς βεβιωκόσιν ὑπολήψεσι καὶ δόξαις. Cicero perfectum Oratorem formans, ut Apostolus noster. Christianum doctorem & Episcopum, *Hoc sit primum in præceptis meis, ut demonstremus quem imitemur, atque ità, ut quæ maximè excellunt in eo quem imitamur, ea diligentissimè persequamur:* ubi & *persequi*, planè est quod hoc Pauli loco παρακολουθεῖν· &, *quæ maximè in eo excellebant*, erant, Paulo recitante ipso, ἡ αὐτῦ διδασκαλία, ἡ ἀγωγὴ, ἡ πρόθεσις, &c. Ἀγωγὴ in contextu nostro est, *tenor*, sive *ratio vivendi*: τὰς ὁδὰς αὐτῦ τὰς ἐν Χριστῷ, 1 Cor. 4. 18. vocat. Scholiastes MS. in biblioth. Medic. Τῇ ἀγωγῇ, τῇ τῦ βίυ πολιτείᾳ. Act. 26. 4. βίωσις dicitur. Hinc βίος & ἀγωγαὶ conjunctim apud Origenem contra Celsum 3. Glossæ, *Secta*, &c. ἀγωγή. Hesych. Ἀγωγὴ, πρόσωπον, ἀναστροφὴ, &c. Unde & 2 Maccab. 4. 16. ὧν τὰς ἀγωγὰς ἐζήλωκεν. Πρόθεσις hîc est quæ Act. 11. 23. τῇ καρδίᾳ προθέσει. Sic 2 Maccab. 9. 27. παρακολουθῶντι τῇ ἐμῇ προαιρέσει, i. e. προθέσει· ubi & nota παρακολουθῶν, quo hîc Paulus usus. Vide & 2 Maccab. 15. 19. Latinè *intentionem* non ineptè vertas. Glossarium, *Intentione*, σκοπῷ, προθέσει. Aptiùs autem huic loco Vulgatus, *propositum*. In eodem Glossario, *Propositum*, προαίρεσις, πρόθεσις, προκείμενον. Ità enim eo loco scribendum, non ut vulgò, προκείμων. *Propositi* voce utitur hoc sensu Plinius lib. 5. Epist. 14. & ad eum Trajanus scribens ibidem lib. 10. Plinius eundem alloquens in Panegyrico, *Vim*, &c. *censuræ tuæ mores, tuum propositum, tui actus obtinebunt:* & ibidem, *Ità congruens vita tenor, ità una eademque ratio propositi postulabat:* ubi *tenor vitæ* est quæ Paulo ἀγωγὴ· *propositi ratio*, quæ eidem πρόθεσις. Scholiastes MS. ille in Florent. biblioth. Τῇ προθέσει, τῇ προθυμίᾳ, ἢ τῷ τῆ ψυχῆς κατασήματι.

Ibid. τῇ προθέσει, τῇ πίστει, τῇ μακροθυμίᾳ, &c. τῇ ὑπομονῇ] Hunc locum videtur in animo habuisse Ignatius cùm sic scriberet ad Ephesios, Ἐμὲ ἔδει παρ' ὑμῶν ὑπομνησθῆναι πίστει, νουθεσίᾳ, ὑπομονῇ, μακροθυμίᾳ· unde pro νουθεσίᾳ (nec licentiosâ fortasse mutatione) προθέσει reponendum crederem, ut ità quatuor virtutes Apostolo nominatas memoraverit. Πίστει autem, προθέσει, &c. apud Ignatium, pro εἰς πίστιν, προθεσιν, &c. vel post τὸ μακροθυμία, ἐμοὶ δὲ ὑμᾶς subaudiendum.

Ibid. τῇ ἀγάπῃ] Idem Scholiastes MS. in Biblioth. Medic. Πῶς φησι μισεῖν με ἢ περασμὸς ὑπομένειν ἐπιχαίρετον; Vide Rom. 8. 35. ubi & vox ἀγάπη.

Ibid. τῇ ὑπομονῇ] Subaudi (ut Rom. 12. 11.) ἐν τῇ θλίψεσι. Vide 2 Cor. 6. 4. & 12. 12. Vult dicere, τὸ αὐτὸν ἀγῶνα ἔχεις ὃν ἐν ἐμοὶ εἶδες· quo nomine 1. 30. Philippenses laudat.

Com. 11. ἢ ἐκ πάντων με ἐῤῥύσατο ὁ Κύριος] De quo & 2 Cor. 1. 10. ὃς ἐκ τηλικούτου θανάτυ ἡμᾶς ἐῤῥύσατο. Sirachides 34. 13. *Aliquoties usq; ad mortem periclitatus sum,* &c. *& liberatus gratiâ Dei.* Vide & infrà 4. 17.

Ibid. ἢ ἐκ πάντων με ἐῤῥύσατο ὁ Κύριος] Servavit me ex omnibus procellis illis, quarum & præsentem mortem nonnullæ intentarunt mihi. De diis Euripides, σώζουσι δ' ὓς φιλοῦσι. Vide 2 Pet. 2. 9. et in Græco Ps. 34. 17.

Com. 12. ἢ πάντες, &c.] Intellige ex proximè præcedentibus, ac si sic scripsisset, ἢ ὁ μόνον ἐγὼ, ἀλλὰ ἢ πάντες.

Ibid. πάντες οἱ θέλοντες εὐσεβῶς ζῆν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, διωχθήσονται] D. Augustinus in Psal. 36. *Cùm sequeris viam Christi, non tibi seculi prosperitates promittas.* Idem in Psal. 62. *Quis pertinens ad Christum non variis tentationibus agitatur, & quotidie agit cum eo diabolus & angeli ejus, ut pervertatur qualibet cupiditate, qualibet suggestione, aut promissione lucri, vèl terrore damni, vèl promissione vitæ, vel terrore mortis, aut alicujus potentis inimicitiis, aut alicujus potentis amicitiis?* &c. *In persecutionibus vivimus, & habemus perpetuos inimicos, diabolum & angelos ejus.* Et ad Psal. 65. ea, Imposuisti homines super capita nostra, *Hæc passa est Ecclesia variis persecutionibus, passa est hoc & singillatim, & modò patitur etiam: non enim quisquam est qui se,* &c. *ab his tentationibus possit dicere immunem.* Lactantius 7. 22. *Omnes qui Deum sequi volunt, non tantùm odio habentur, sed vexantur omnibus contumeliis, & excruciantur multiplici genere pœnarum.*

Militiæ species pietas, discedite segnes:
Non sunt hæc timidis signa tuenda viris.
Verbera, crudelésq; minæ, tormenta, catenæ,
Carcer, in his castris, mors quoque sæva manet.

Prudentius, & de Christianis loquens, Cathemer. 4.

Vexamur, premimur malis, rotamur;

Oderunt

Oderunt, lacerant, trahunt, lacessunt:
Juncta est suppliciis fides iniquis.

Leo Magnus Serm. quadragesim. 9. ex hoc Pauli loco, *Nunquam deest tribulatio persecutionis, si nunquam desit observantia pietatis.* Διωχθήσονται autem qui in Christo piè vivent, ad exemplum Christi ipsius. Lactantius 4. 26. *Aceti potus ac fellis cibus, &c. in os doctoris nostri veniens, pressurarum nobis ac laborum miseriarúmq; prabebat exemplum; quæ omnia tolerare ac perpeti necesse est eos qui veritatem sequuntur.* Vide 1 Pet. 2. 21. Mat. 5. 10. ubi & vox δεδιωγμένοι.

Com. 13. πονηροὶ δὲ ἄνθρωποι, καὶ γόητες] Ità πονηροὺς ἀνθρώπους & περὶ λόγων γοητείαν junxit Dionysius Halicarnassensis. Πονηροὶ ἄνθρωποι καὶ γόητες heic sunt quales πονηροὺς καὶ ἀτόπους ἀνθρώπους, 2 Thes. 3. 2. idem hic Apostolus vocat. Γόητες, blandidici, deceptores, de cujusmodi suprà ad com. 5. ex Rom. 16. 18. dictum. Sic γόητες ἄνθρωποι apud Josephum Antiq. 11. 6. φιλόσοφοι γόητες, lib. 8. apud Philostratum, & Orat. 6. apud Julianum: Pythagoras γόης dictus apud Iamblichum, & Aristoteles γόης apud Lucianum Dial. Mort. Pollux Onomast. 9. 8. Ἀπάτεων, φέναξ, γόης, &c. & 4. 6. § 3. γόης, ἀπάτεων, &c. Suidas, Γόης, κόλαξ, πάνθ', ἀπατῶν. Hesychius, Καλαχονδίων, ἀπατῶν. Hinc 2 Maccab. 12. 24. γοητεία, sermo blandiloquus. Glossæ, Γοητεία, ὁπὸ κολακείας, *blanditiæ.* Ibidem, Γοητεύω, κολακεύω, *blandior*; cui contrarium ἀγοήτως (i. non blandè) *dicere*, apud Ciceronem ad Attic. 12. 3.

Ibid. προκόψουσιν ἐπὶ τὸ χεῖρον] Ἐπὶ πλεῖον προκόψουσιν ἀσεβείας, ut suprà 2. 18. locutus. Ità, *gradum ex nequitia proferre*, in Nazarii Panegyrico. Chrysostomus Homil. 4. de Fato & Providentia, Καθάπερ κακῶν τινι ὁρμαθῷ, ἀεὶ συνεζευγμένῳ δόγματι τὴν ἄπαξ ἐπιλαμπάνουσαν τὴν ἀληθείας ὁ διάβολος παραδίδωσιν. Cicero eodem ferè modo de animi perturbationibus, *Ipsæ se impellunt, ubi semel à ratione discessum est, ipsáque sibi imbecillitas indulget, in altúmq; provehitur, nec locum consistendi reperit.* Virgilius,

Ut cùm carceribus sese effudere quadrigæ,
Addunt in spatia. ———

Ubi Servius, *Currendo plùs eorum cursus augetur.* Vulgatus & heic et suprà 2. 16. *proficient*, &c. recentior Interpres, *procedent.* προκόπτειν enim (inquit) heic in vitio ponitur, cui *proficiendi* vox non convenit. At idem est, Vir bone, hoc loco *proficere*, quod *procedere.* Glossarium, Προκόπτω, *promoveo, proficio, procedo*; nec istâ minùs illa (utpote vox media) sensu etiam deteriore ponitur: et hinc, *in deterius proficere*, non solùm Sedulius (ævi serioris Scriptor) ad 1 Tim. 6. dixit; *proficientia tyrannopolitarum vitia*, 5. 8. Sidonius; & Donatus ad 4. 2. Adelph. *in errore proficere*; sed & Seneca 3. 16. de Ira, *proficere in tormentum suum.* Ad hanc faciem et Apuleius in Apologia, *progredi mendacio* dixit. Cautè προκόψουσιν autem Apostolus posuit: nemo repentè enim turpissimus evadit. Hinc Seneca cap. 12. De brevit. vitæ, et Natur. quæst. 7. 31. *processus vitiorum* dixit: et, *homines quorum*, &c. *crescit improbitas*, 5. 12. Firmicus. Philo ubi de improbitate Caii Imperatoris, Οἷα δὲ ἀναβαθμῷ ἐν τῷ κατ' ὀλίγον εἰς τὸ ἄνω προσῄει· ubi melius προῄει, (id est, προέκοπτε) legas.

Ibid. πλανῶντες] Aptè hoc de γόησι. Hesychius, Ἀπόπλανοι, &c. γόητες.

Ibid. πλανῶντες, καὶ πλανώμενοι] Nicephorus Gregoras lib. 25. Σπουδάζες καὶ πλανῶντες, &c. πλανῶντες, καὶ πλανώμενοι, Isidorus Orig. 3. 70. *Decepti & decipere volentes.* Ovidius,

———*Deceptáque decipit omnes.*

De Eva Orientius Illiberitanus,

Tu citò decepta es, tu citò decipiens.

Chalcidius in Timæum Platonis, *Et ipsi falluntur & cæteros erroris ineluctabilis lubrico implicant.* D. Augustinus in Joh. Euang. de Mathematicis, *Seducti seducunt, & proponunt fallacias hominibus:* & in Psal. 61. de Mathematico pœnitente, & ad Ecclesiæ communionem reverso, *Seductus, seducens: deceptus, decipiens.* Idem Confess. 4. 1. *Ab undevicesimo anno ætatis meæ usq; ad duodetricesimum, seducebamur, & seducebamus: falsi, at q; fallentes.* Minucius in Octavio, *Falluntur, & fallunt.* Julianus 55 epist. Ἠπατημένοι καὶ ἐξαπατᾷ. Heliodorus 2. Ἀπατῶσι, καὶ ἀπατῶμαι. Cicero de Calvo Oratore, *Et ipse errabat, & alios etiam errare cogebat.* Simplicius in cap. 35 Epicteti, Μὴ παραλογιζέσθω αὐτὸς, καί σε ζωγραφατήσω τὸν ἐντυγχάνοντα. Simile Cyrilli illud apud Suidam, Καταμιαίνουσι, καὶ καταμιαίνονται· Jacobi 3. 6. φλογίζουσα, καὶ φλογιζομένη· Maximi Tyrii Dissert. 36. Μισοῦντες, καὶ μισούμενοι. Xenophontis 7. Anabas. Παίοντες, καὶ παιόμενοι· Platonis 3 de Republ. δουλεύοντες, καὶ δουλευόμενοι· Plutarchi in Publicolæ vita, ὠδυνῶμενοι, καὶ ὠδυνῶντες· & in Camillo, διεφθαρκὼς, καὶ διεφθαρμένῳ· Theophylacti ad Joh. 10. διέφθειραν, καὶ διεφθάρην· Ovidii (Met. 2.)

———*carpit q; & carpitur unâ.*

Plauti Asinar.

———*Corruptus porrò suum corrumpit filium:*

Ciceronis De legg. 3. de malis Principibus, *Neq; obsunt solùm quòd ipsi corrumpuntur, sed etiam quòd corrumpunt:* Terentii Adelph. 3. 3. *Hic est de grege illo:* ubi Eugraphius, *De illis qui corrumpunt, & corrupti sunt:* Taciti, *Corrumpere, & corrumpi seculum vocatur:* Ejusdem 3. Ann. *corruptus simul & corruptor animus.* Πλανῶντες, plebem nempe, & miseras mulierculas: πλανάμενοι, à doctoribus quos sectantur ipsi, vel forsan à dæmonibus. Cyprianus de iisdem Tract. de Idol. vanit. *Non desinunt perditi perdere, & depravati errorem pravitatis infundere:* & Confess. 3. 3. D. Augustinus, *Quid ita q; verius quàm eversores vocantur? eversi planè prius ipsi, atque perversi: deridentibus eos & seducentibus occultè fallacibus spiritibus in eo ipso quòd alios irridere & fallere amant.*

Ibid. πλανῶντες, καὶ πλανώμενοι] Contrarium Ignatii illud ad Magnesios, Μή τις ὑμᾶς ἐξαπατάτω, ὥσπερ οὐδὲ ἐξαπατᾶσθε· Macrobii in Somn. Scip. 1. 6. de Hippocrate, *Tam fallere quàm falli nescit:* Senecæ μιμητικῶς prolatum, Præfat. lib. 4. Natur. quæst. *Ego nec decipere volo, nec decipi possum:* & Manilii lib. 2.

Nam neque decipitur ratio, ne q; decipit unquam.

Com. 14. Σὺ δὲ μένε ἐν οἷς ἔμαθες] Arrianus 1. 29. in Epictetum, Σὺ δὲ χρῆσαι παρειλημμένοις οἷς ἔμαθες. Sic infrà heic 4. 5. Σὺ δὲ νῆφε ἐν πᾶσιν. Plato in Epistola ad Aristodorum, Μένε ἐν τοῖς ἤθεσιν, ὥσπερ καὶ μέχρι. Μένε ἐν οἷς, &c. est quod 2 Joh. Epist. com. 9. ἐν τῇ διδαχῇ τοῦ Χριστοῦ μένῃ. Sic 1 Tim. 4. 16. αὐτοῖς ἐπίμενε· & 1 Joh. 2. 24. Ὑμεῖς ὃ ἠκούσατε ἀπ' ἀρχῆς, ἐν ὑμῖν μενέτω.

Ibid. καὶ ἐπιστώθης] Id est, ut Luc. 1. 4. ὧν τὴν ἀσφάλειαν ἐπέγνως. Hesychius, Πεισθεὶς, πιστωθείς. Idem, Ἐπιστώθη, ἐπείσθη, ἐπληροφορήθη· quæ dubitare non possum quin ad hæc Apostoli pertineant, ideóque Ἐπιστώθης, ἐπεισθης, ἐπληροφορήθης scribendum. Ità Glossæ ad hunc Pauli locum MS. in Medic. biblioth. Ἐπιστώθης, μὴ πληροφορείας ἔμαθες. Vulgat. *quæ tibi credita sunt*: ac si legisset, πιστεύθης, *quæ tuæ fidei credita sunt.* Vide 1 Tim. 1. 11.

Ibid. εἰδὼς παρά τινος ἔμαθες] Talis 2 Tim. 1. 12. locutio, Οἶδα ᾧ πεπίστευκα. Vide & 1 Thess. 4. 2. Παρὰ πνθ', à me nempe, qui tibi λογικὸν ἄδολον γάλα, nullis Judaismi, nullis philosophicæ vanitatis nugis corruptum, propinavi.

Com. 15. Καὶ ὅτι ἀπὸ βρέφους τὰ ἱερὰ γράμματα οἶδας] Vegetius 1. 4. *Perfectiùs imbibuntur quæ discuntur à pueris.* Ἀπὸ βρέφους, ex more gentis suæ id curante genitrice ejus. Vide Proverb. 4. 4, 5. Ἱερὰ γράμματα, nempe Legem & Prophetas. In narratione de Susanna, *Cùm essent justi* (parentes ejus) *erudierunt filiam suam* (ab infantia nempe) *secundùm legem Moysi.* Josephus lib. 2. contra Appionem de Hebræis, Ἀπὸ τῆς πρώτης εὐθὺς αἰσθήσεως αὐτοῦ (Μωϋσέως nempe νόμους) ἐκμανθάνοντες· & Philo in de Legatione, Θεόχρηστα λόγια τοὺς νόμους εἰς ὑπολαμβάνοντες· καὶ τοῦτο ἐκ πρώτης ἡλικίας τὸ μάθημα παιδευθέντες. Quæ obiter explicant etiam quid heic ἀπὸ βρέφους· ab ea scilicet ætate quæ literarum capax esset. Plutarchus de Catone, Ἐπεὶ ἤρξατο (filius ejus) γιγνέσθαι, παρηλαθὼν αὐτὸς ἐδίδασκε γράμματα. Porphyrius in τῆς ἀποχῆς, de Essæorũ quibusdam

busdam, Βιβλίοις ἱεροῖς, &c. ἢ φεφηνῶ ὑποδείγματον ἐμπαιπαιζόμενοι. Cicero 2 de Legibus, *A parvis didicimus, Si in jus vocat, atque eat.* Idem Tuscul. 2. de Poematis, *Hæc & à pueritia legimus & didicimus.* Παιδείαν ἀπ' ἀρέφους habemus etiam apud Iamblichum. Ἀπὸ βρέφους, *à parvulo*, ut apud Terentium Andr. *jam indè à pusillo puero*, ut apud Plautum Stich. *à primis pueritiæ rudimentis*, ut apud Ammianum Marcellinum lib. 22. *à teneris annis*, ut apud Virgilium. Idem de Metabo filiam instruente suam,

Utque pedum primis infans vestigia plantis
Institerat, jaculo palmas oneravit acuto,
Spiculáque ex humero parvæ suspendit & arcum.

Sic, καὶ δὴν ἔτι ἐκ παρόντων δόγμα τι φεσομανθάνειν, Philo in de Abrahamo: &, καὶ δὴν ἐξ αὐτῶν παρόντων ἐντέφεσθαί τινι, libro, ὅτι πᾶς ὁ αὐσηρὸς ἐλεεῖ. Vulgatus, ἀπὸ βρέφους, *ab infantia* vertit: nec aliter Marc. 9. 21. παιδιόθεν Latinè reddidit: quibus adde prolatum ex Susanna locum, item Tobiæ 1. 10. & 2. 13. Plinius etiam in Panegyrico, *jam indè ab infantia* dixit. Seneca (propiùs Græcæ locutioni) *ab infante* dixit, 2. 5. de Ira.

Ibid. τὰ δυνάμενά σε σοφίσαι εἰς σωτηρίαν] Τὰ δυνάμενα, ut Jacob. 2. 21. σῶσαι τὴν ψυχήν σου. Σοφίσαι σε, instruere te ad salutem æternam, quæ unicus sapientiæ finis, & ad quam qui non sapiunt, audire meritò debent cum illo in Tragœdia,

——Σοφὸς εἶ, πλὴν ἃ δεῖ σ' οὐκ εἶ σοφός.

In Glossis, Σοφίζω, *sapientiam præsto*; legendum puto, *sapientem præsto*. Thomas Magister, Σοφίζομαι ὑφ' ἑτέρου, ἀντὶ τοῦ, διδάσκομαι. ὅθεν ἔχει ἐνεργητικὸν, τὸ σοφίζω. Hinc Psal. 104. 22. in Græco, σοφίζειν τινά· & Psal. 145. 9. σοφοῦν τινα. Ignatius ad Smyrnenses, Χριστὸν, ἣν ὑμᾶς ὕστερον σοφίζοντα. Eodem sensu etiam, eâdémque formâ, Psal. 119. 27. συνετίζειν τινά.

Ibid. διὰ τῆς πίστεως τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ] Quia de illo Prophetæ testimonium perhibent. Vide Joh. 5. 39. & ad Act. 17. 2. dicta.

Com. 16. Πᾶσα γραφὴ θεόπνευστος καὶ ὠφέλιμος πρὸς διδασκαλίαν, πρὸς ἔλεγχον, πρὸς ἐπανόρθωσιν] ——*Sunt multa piacula quæ nos*
His purè lectis poterunt recreare libellis.

Apostolus noster Rom. 15. 4. Ὅσα προεγράφη, εἰς ἡμετέραν διδασκαλίαν προεγράφη. Euthymius ad Joh. 10. de Psalmorum libro, *In eo quæ habentur oracula, sunt à Deo afflata*, (i. e. sunt θεόπνευστα,) *& quæ homines instruunt, & corrigunt: ἃ τοὺς ἀνθρώπους διδάσκει, καὶ ἐπανορθοῖ.* Theophylactus ad Joh. 10. de Scripturis, Ἐν ἀσφαλείᾳ ἡμᾶς καθίστησι, καὶ γνώμας διδόναι δεῖ ὧν ἂν βουλοίμεθα πάντων. Philo in de Somniis, Ὁ ἱερὸς λόγος τοῖς μὲν, ὡς βασιλεύς, ἃ χρὴ πρόσταττον ἐξ ἐπιτάγματος παραγγέλλει· τοῖς δὲ, ὡς γνωρίμοις, διδάσκαλος, τὰ πρὸς ὠφέλειαν ὑφηγεῖται· τοῖς δὲ, ὡς σύμβουλος, γνώμας εἰσηγούμενος τὰς ἀρίστας, &c. μέγα ὠφελεῖ τοῖς δὲ, ὡς φίλοις, ὑπομιμνήσκων καὶ μὴ παιδοῦς πολλάκις, &c. ἀναφέρει. Suidas, non dissimiliter de Παιδεύσει, Τῷ ψυχῷ καθαίρει, καὶ βίον κοσμεῖ, καὶ σωφρονισμῷ ἐπίδοσι, καὶ δικαιοσύνῃ νουθετεῖ. Πρὸς ἐπανόρθωσιν, nempe ἡδονῆς· unde & Hesychio Ἠθικὴ φιλοσοφία, ἡδονῆς διορθωτική. Vulgat. *ad corrigendum* vertit. Glossæ, Ἐπανόρθωσις, *correctio, emendatio.* Lactantius 1. 4. de Prophetis, *A Deo mittebantur, ut & præcones essent majestatis ejus, & correctores humanæ pravitatis.*

Ibid. πρὸς ἐπανόρθωσιν, πρὸς παιδείαν τὴν ἐν δικαιοσύνῃ] Πρὸς νουθεσίαν 1 Cor. 10. 11. simili argumento. D. Augustinus de Tempore Serm. 237. *Scriptura est tanquam speculum; speculum hoc habet splendorem non mendacem, non adulantem, nullius personam amantem. Formosus es? formosum te ibi vides. Fœdus es? fœdum te ibi vides.* Arrianus 3. 21. in Epictetum, de mysteriis, ὅτι παιδεία καὶ ἐπανορθώσει τὸν βίον κατεσκεύασε. Ἐν δικαιοσύνῃ, *in justitia, quæ nihil aliud est quàm Dei pia ac religiosa cultura.* Sunt verba Lactantii 5. 7. D. Augustinus Serm. 59. de Tempore, *Justitia nil aliud est quàm non peccare.*

Com. 17. Ἵνα ἄρτιος ᾖ, &c.] Id est, (ut Jacob. 1. 4.) τέλειος, καὶ ἐν μηδενὶ λειπόμενος. Scholiastes Ms. ad hunc locum in Florent. Biblioth. Ἄρτιος, ὑγιὴς, τέλειος. Hesychius in Ἀρτίφρων, Ἄρτιον, τὸ ἀνελλειπές. Vulgatus bene hic, *perfectus*: id est, τέλειος. Seneca Epist. 34. *Scis quem dicam bonum? perfectum, absolutum*, &c. et Epist. 120. *Habebat perfectum animum, ad summam sui adductum*: id est, ἄρτιος ὢν. Quomodo autem ὁ ἄρτιος, vel ὁ τέλειος de humana fragilitate & imbecillitate intelligendum, ad Matth. 5. 48. diximus.

Ibid. πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐξηρτισμένος] Sic Tit. 3. 1. πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἑτοίμους· 2 Cor. 9. 8. εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν περισσεύειν vide & Colossi. 1. 10. De Socrate Apuleius, *Vir apprimè perfectus &*, &c. *ad omnia sibi congruentia officia promptus.* Contrà Tit. 1. 16. πρὸς πᾶν ἀγαθὸν ἔργον ἀδόκιμοι. Scholiastes Ms. ille, Ἐξηρτισμένος, ἐπηρτισμένος, πεπληρωμένος. Vulgat. *instructus.* Glossarium, Ἐξαρτίζω, *instruo.* Ἐξηρτισμένος, *exstructus, instructus.* Glossæ aliæ, *Instruxit*, Ἐξήρτισεν.

Κεφ. δ'.

1. Διαμαρτύρομαι οὖν ἐγὼ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ μέλλοντος κρίνειν ζῶντας καὶ νεκροὺς, κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ καὶ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ·

2. Κήρυξον τὸν λόγον· ἐπίστηθι εὐκαίρως, ἀκαίρως· ἔλεγξον, ἐπιτίμησον, παρακάλεσον ἐν πάσῃ μακροθυμίᾳ καὶ διδαχῇ.

3. Ἔσται γὰρ καιρὸς ὅτε τῆς ὑγιαινούσης διδασκαλίας οὐκ ἀνέξονται· ἀλλὰ κατὰ τὰς ἰδίας ἐπιθυμίας ἑαυτοῖς ἐπισωρεύσουσι διδασκάλους, κνηθόμενοι τὴν ἀκοήν·

4. Καὶ ἀπὸ μὲν τῆς ἀληθείας τὴν ἀκοὴν ἀποστρέψουσιν, ἐπὶ δὲ τοὺς μύθους ἐκτραπήσονται.

5. Σὺ δὲ νῆφε ἐν πᾶσι, κακοπάθησον· ἔργον ποίησον εὐαγγελιστοῦ, τὴν διακονίαν σου πληροφόρησον.

6. Ἐγὼ γὰρ ἤδη σπένδομαι, καὶ ὁ καιρὸς τῆς ἐμῆς ἀναλύσεως ἐφέστηκε.

Versio Vulgata.

1. TEstificor coram Deo, & Jesu Christo qui judicaturus est vivos & mortuos, per adventum ipsius, & regnum ejus:

2. Prædica verbum: insta opportunè, importunè: argue, obsecra, increpa in omni patientia & doctrina.

3. Erit enim tempus cùm sanam doctrinam non sustinebunt; sed ad sua desideria coacervabunt sibi magistros, prurientes auribus;

4. Et à veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem convertentur.

5. Tu verò vigila, in omnibus labora, opus fac Euangelistæ, ministerium tuum imple, sobrius esto.

6. Ego enim jam delibor; & tempus resolutionis meæ instat.

7. Τὸν ἀγῶνα τ κεκόν ἠγώνισμαι, τ δρόμον τετέλεκα, τ πίστιν τετήρηκα.

8. Λοιπὸν, ἀπόκειταί μοι ὁ τ δικαιοσύνης στέφανος, ὃν ἀποδώσει μοι ὁ Κύριος ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ὁ δίκαιος κριτὴς· ὐ μόνον δ ἐμοὶ, ἀλλὰ κ πᾶσι τοῖς ἠγαπηκόσι τ ἐπιφάνειαν αὐτοῦ.

9. Σπούδασον ἐλθεῖν πρός με ταχέως.

10. Δημᾶς γάρ με ἐγκατέλιπεν, ἀγαπήσας τ νῦν αἰῶνα, κ ἐπορεύθη εἰς Θεσσαλονίκην· Κρήσκης εἰς Γαλατίαν, Τίτος εἰς Δαλματίαν.

11. Λουκᾶς ἐστι μόνος μετ' ἐμοῦ. Μάρκον ἀναλαβὼν, ἄγε μετ' σεαυτοῦ· ἔστι γάρ μοι εὔχρηστος εἰς διακονίαν.

12. Τυχικὸν δ ἀπέστειλα εἰς Ἔφεσον.

13. Τὸν φελόνην ὃν ἀπέλιπον ἐν Τρωάδι παρὰ Κάρπῳ, ἐρχόμενος φέρε, κ τὰ βιβλία, μάλιστα τὰς μεμβράνας.

14. Ἀλέξανδρος ὁ χαλκεὺς πολλά μοι κακὰ ἐνεδείξατο· ἀποδώσει αὐτῷ ὁ Κύριος κατ τὰ ἔργα αὐτοῦ.

15. Ὃν κ σὺ φυλάσσου· λίαν γὰρ ἀνθέστηκε τοῖς ἡμετέροις λόγοις.

16. Ἐν τῇ πρώτῃ μου ἀπολογίᾳ οδείς μοι συμπαρεγένετο, ἀλλὰ πάντες με ἐγκατέλιπον. (μὴ αὐτοῖς λογισθείη)

17. Ὁ δὲ Κύριός μοι παρέστη, κ ἐνεδυνάμωσέ με· ἵνα δι' ἐμοῦ τὸ κήρυγμα πληροφορηθῇ, κ ἀκούσῃ πάντα τὰ ἔθνη· κ ἐρρύσθην ἐκ στόματος λέοντος.

18. Καὶ ῥύσεταί με ὁ Κύριος ἀπὸ παντὸς ἔργου πονηροῦ, κ σώσει εἰς τ βασιλείαν αὐτοῦ τ ἐπουράνιον, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

19. Ἄσπασαι Πρίσκαν κ Ἀκύλαν, κ τ Ὀνησιφόρου οἶκον.

20. Ἔραστος ἔμεινεν ἐν Κορίνθῳ· Τρόφιμον δὲ ἀπέλιπον ἐν Μιλήτῳ ἀσθενοῦντα.

21. Σπούδασον πρὸ χειμῶνος ἐλθεῖν. Ἀσπάζεταί σε Εὔβουλος, κ Πούδης, κ Λῖνος, κ Κλαυδία, κ οἱ ἀδελφοὶ πάντες.

22. Ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς μετ τοῦ πνεύματός σου. ἡ χάρις μεθ' ὑμῶν. Ἀμήν.

Πρὸς Τιμόθεον δευτέρα, τ Ἐφεσίων ἐκκλησίας πρώτην ἐπίσκοπον χειροτονηθέντα, ἐγράφη ἀπὸ Ῥώμης, ὅτε ἐκ δευτέρου παρέστη Παῦλος τῷ Καίσαρι Νέρωνι.

7. Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi.

8. In reliquo, reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die, justus judex; non solùm autem mihi, sed & iis qui diligunt adventum ejus.

9. Festina ad me venire citó.

10. Demas enim me reliquit, diligens hoc seculum, & abiit Thessalonicam; Crescens in Galatiam, Titus in Dalmatiam.

11. Lucas est mecum solus. Marcum assume, & adduc tecum; est enim mihi utilis in ministerium.

12. Tychicum autem misi Ephesum.

13. Penulam quam reliqui Troade apud Carpum, veniens affer tecum, & libros, maximè autem membranas.

14. Alexander ærarius multa mala mihi ostendit; reddet illi Dominus secundùm opera ejus:

15. Quem & tu devita: valde enim restitit verbis nostris.

16. In prima mea defensione nemo mihi affuit, sed omnes me dereliquerunt: non illis imputetur.

17. Dominus autem mihi astitit, & confortavit me, ut per me prædicatio impleatur, & audiant omnes Gentes; & liberatus sum de ore leonis.

18. Liberavit me Dominus ab omni opere malo: & salvum faciet in regnum suum cœleste, cui gloria in secula seculorum. Amen.

19. Saluta Priscam & Aquilam, & Onesiphori domum.

20. Erastus remansit Corinthi. Trophimum autem reliqui infirmum Mileti.

21. Festina ante hyemem venire. Salutant te Eubulus, & Pudens, & Linus, & Claudia, & fratres omnes.

22. Dominus Jesus Christus cum spiritu tuo. Gratia vobiscum. Amen.

Ad Cap. IV.

Com. 1. Διαμαρτύρομαι ἐν ἐγὼ ἐνώπιον, &c. τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ] Sic 1 Tim. 5. 21. & 2 Thess. 3. 6. Ad quem locum Sedulius, *Denunciationem non nudo verbo, sed obtestatione nominis Christi terribiliter infert, nè fortè simplicem velut humanâ voce prolatam contemnerent.*

Ibid. τοῦ μέλλοντος κρίνειν ζῶντας κ νεκρούς] Rom. 14. 9. Act. 10. 42. 1 Petr. 4. 5. D. Augustinus in Psal. 66. *Qui venit humilis, veniet excelsus: qui venit judicandus, veniet judicaturus.* Ζῶντας hèic intellige eos

Qui tunc in terris fuerint, atque avum agitabunt:

qui 1 Thess. 4. 15. οἱ εἰς τ παρουσίαν περιλειπόμενοι dicuntur. νεκρούς, omnes tantâ seculorum serie præmortuos: κεκοιμημένους, & κοιμηθέντας dicto ad Thessalonicenses loco.

Ibid. κατ τ ἐπιφάνειαν, &c. αὐτοῦ] Id est, ἐν τῇ ἐπιφ. α. Hesychius, Κατὰ πρόθεσις, ἀντὶ τοῦ ἐξ, κ ἀντὶ τοῦ ὑπὸ, κ ἀντὶ τοῦ ἐν, κ ἀντὶ τοῦ εἰς.

Com. 2. ἐπίσθι εὐκαίρως, ἀκαίρως] Vir summæ inter Recentiores doctrinæ, *in otio, vel negotio*, nempe tuo, ut hæc ad Timotheum referantur. Vulgat. *tempestivè & intempestivè*, ut referantur fortasse ad judicium existimationémque hominum, qui quod libenter audiunt, tempestivum; quod secùs, intempestivum putant. Eodem ferè sensu D. Augustinus (cui & Sedulius accedit,) *opportunè, volentibus; importunè, nolentibus.* Quæ expositio si bona, non malè illustrabitur τὸ εὐκαίρως ex istis Senecæ Epist. 108. ad Lucilium suum, *Cùm profecisse te videris*, (quasi diceret, tempestivè locutum,) *& animos audientium affeceris, insta vehementiùs: verisimile non est quantum proficiat talis oratio remedio intenta:* ubi & *insta* est quod hèic ἐπίσθι. Τὸ εὐκαίρως etiam ad prædictæ expositionis normam, accipiet lucem ex Ejusdem Epistolæ 89 hisce, prolatis, ut & superiora, de malis moribus insectandis, ut ista in Contextu sacro de refellendis falsis dogmatibus; *Cupiditates*, &c. *publicas quantum potes vexa, & istis dicentibus, Quousque eadem? respondè,*

spondè, &c. *quousque eadem peccabitis? remedia antè vultis quàm vitia desinere? ego verò eò magis dicam, & quia recusatis, perseverabo*, &c. *dicam etiam invitis profutura.* Quam in mentem Idem & Epist. 121. *Virtutes exhortabor, & vitia converberabo: licèt aliquis nimium immoderatúmque* (q. d. ἄμετρον, ἄκαιρον,) *in hac parte me judicet, non desistam*, &c. Quibus adde Chrysostomi ista ad 1 Tim. 2. Τὸν σαλπίζοντα, κἂν μηδεὶς εἰς πόλεμον ὑξίη, σαλπίζειν δεῖ, τὸ ἀυτῷ πληρῶντα· & hæc ex Ejusdem homil. 39. ad Pop. Antiochenum, Ταῦτα, &c. κἂν προσέχητε, κἂν μὴ προσέχητε, ἐγὼ λέγων ἀ παύσομαι· τοῦτο γὰρ ἡμῖν παρὰ τοῦ θεοῦ νόμος, ἂν τε ἀκούσῃ τις, ἂν τε μὴ ἀκούσῃ, ἀ διακονίαν ταύτην πληροῦν. Talem sensum his & Apostoli verbis aptari posse ut haud ægre concesserim, ità melius putem accipere ea quasi παροιμιακῶς dicta, pro *assiduè*, vel, *in omni tempore*. Chrysologus Serm. 114. *Nunquam curat qui infirmantis quærit & exspectat arbitrium.* Ambrosius 3 De Virginibus, *Nec tempus ad sanandum, nec locus quæritur: omnibus enim locis, omnibúsque temporibus non est prætermittenda medicina*: q. d. εὐκαίρως, ἀκαίρως medicina adhibenda. Nicetas Choniates de Andronico Imperatore, Παιδαγωγῷ ἐμβεβηκὼς ἐοικὼς, εὐκαίρως, ἀκαίρως ἐπέπληττεν. Bractonus de Legibus Angliæ, 4. 9. *Item dicitur dominium villanagium, quod traditur villanis; quod quis tempestivè & intempestivè resumere possit*: id est, quovis tempore resumere. Tale Plautinum illud, (Trinum.) *Qui comedit quod fuit, quod non fuit*; id est, omnia: & Terentii, (Eunuch.)

Cùm milite isto præsens absens ut sies;

id est, semper, usquequaque: Virgilii, ——*Aditúmque per avia quærit*: ubi Servius, *Exprimitur violentia Turni, viam per avia enim nullus requirit.* Apud Senecam Tragicum,

——*Aude, incipe*
Quicquid potes, Medea, quicquid non potes:

Et Catullum,

Hoc facias, sive id non pote, sive pote 'st:

id est, fac omnibus modis. Plinius lib. 1. epist. 3. *Hoc sit negotium tuum, hoc otium*: id est, sive εὐκαιρεῖς, sive ἀκαιρεῖς, huic rei incumbe. Julianus Orat. 6. de Cratete, Ἐπορθεῖτο ἐπὶ τὰς ἧσσ φίλων οἰκίας ἄκλησ, κακλημένῳ, (dixisset Apostolus noster, ἄκαιρ, εὐκαιρ,) διαλαλάσων τοῦ οἰκειοτάτοις ἀλλήλοις. Virgil. 12. *Digna, indigna pati?* ubi Servius, *Proverbialiter dictum pro, omnia.* Terent. Adelph. 5. 9. *justa, injusta*: ubi Donatus, *Proverbiales sunt hujuscemodi elocutiones, fanda, nefanda; digna, indigna*, &c. Ità Livius, *per aqua & iniqua* (id est, omnino) *concordiam retinendam* dixit: & Aristophanes Pluto, δικαίως ϗ ἀδίκως, ubi Scholia, ἀντὶ τοῦ, παντὶ τρόπῳ. Nil aliud ergò heic Apostolus hortatur quàm non intermissam monendi & prædicandi assiduitatem. Nec aliud hâc loquendi formâ præcipere voluit, quàm νύκλα ϗ ἡμέραν, &c. νουθετεῖν ἀ παύεσθαι quod Act. 20. 21. ab eo de seipso dictum.

Ibid. ἔλεγξον, ἐπίμησον, παρακάλεσον]

——*Precibúsque minas ac jurgia misce.*
Verte omnes tete in facies, & contrahe quicquid
Sive animis sive arte vales, ut plurima servet.

Hinc & 1 Thess. 5. 14. ea, Νουθετεῖτε, &c. θαρσυθεῖτε, &c. ἀντέχεσθε, &c. μακροθυμεῖτε, &c. Plutarchus in περὶ παιδ. ἀγωγ. de cordatis patribus, διδάσκοντας, ἀπειλοῦντας, δεομένους, συμβουλεύοντας, &c. Gellius 5. 1. de Philosopho, *Cùm hortatur, monet, suadet, objurgat.* Cicero 6. 1. ad Atticum, *Non desino*, &c. *rogare, suadere, accusare Regem.* Virgil.

Nunc prece, nunc dictis virtutem accendit amaris.

Seneca 1. 14. de Ira, *Corrigendus est qui peccat & admonitione, & vi, & molliter, & aspere.* Euthymius, ad Matth. 16. *Non ubique mitem esse præceptorem, sed quandoque asperum fieri: & interdum libere se discipulis tradere ad refocillationem: interdum verò increpare ad correptionem: & istâ varietate illorum salutem procurare.* Idem ad Luc. 10. ea, INFUNDENS OLEUM ET VINUM; *Lenitatem ac mordacitatem: doctrina enim ejus* (Christi, qui ibi Samaritanus illi) *alibi mansuetè procedit & exhilarat, interdum verò perstringit ac mordet.* Chrysostomus Homil. 31 in Matthæum, Οἱ ἧσσ ἰατρῶν ἄειστοι ἀ γὰρ ἕνα τρόπον θεραπεύσι μόνον, ἀλλὰ, &c. νῦν τέμνουσι, νῦν δὲ σμῶσι· ϗ σὺ τίνων ψυχῶν ἰατρὸς πάντα κίνει θεραπείας τρόπον. Vide ad Judæ comm. 22, & 23. annotata. Clemens Alexandrinus Pædag. lib. 1. Πρὸς τοὺ ἁμαρτάνοντας ἔκπληξις ἔχει σκοπὸν ἢ σωτηρίαν, μεθαρμοζομένη μουσικῶς τῷ λόγῳ χρ τοὺ οἰκείας ἑκάστου τροπῆς, τῇ μὲ ἐπιτείνονθ αὐτῷ, τῇ δ ἀνίεντθ. Quibus similia Justiniani ista Novell. κε'. de civili magistratu loquentis, Καὶ ὥσπερ αὐτῷ μεμιγμένα τὰ τ ἀρχῆς ὄντα, ὅπως αὐτῷ ϗ ἢ τ ψυχῆς ἁρμονίαν κεχεῖδς, ποτὲ μὲ ἐξυτερεῖς, ποτὲ δ ϗ φραοτέρεις τε ϗ ἀνειμένοις τοῖς φόβγλοις. Cicero Famil. 6. 6. *Quid ego monitorum aut lacrymarum prætermisi?*

Ibid. ἐν πάσῃ μακροθυμίᾳ ϗ διδαχῇ] Id est, ἐν πάσῃ διδαχῇ μακροθύμῳ· vel, ἐν πάσῃ διδαχῆς μακροθυμίᾳ. Idem autem hujus loci sensus qui illius 2 Tim. 2. 26. (ubi dicta vide.) Adde & 1 Thess. 5. 14. ubi & μακροθυμεῖν. Seneca 2. 10. de Ira, *Numquid ille cujus navigium* (navigio respondent heic Ecclesiæ Timotheo creditæ,) *multam undique laxatis compagibus aquam trahit, nautis, ipsique navigio irascitur? occurrit potiùs, & aliam excludit undam, aliam egerit, manifesta foramina præclndit, latentibus & ex occulto sentinam ducentibus labore continuo resistit*, &c. *lento adjutorio opus est contra mala continua & fœcunda.* Euthymius ad Matth. 10. *Non ferocitas per ferocitatem, sed per mansuetudinem, submitti solet: oportet eum qui insanis medetur, patienter ferre illorum injurias, solam præ oculis habendo liberationem ab insania.* Seneca de Clementia 1. 17. *Cui credita est aliorum salus, non debebit spem citò projicere*, &c. *luctetur cum vitiis, resistat*, &c. Idem 5. 1. de Beneficiis, *Succumbunt vitia virtutibus*, &c. *si illa non citò odisse properaveris*: quod idem est ac si dixisset, ἐὰν μακροθυμήσῃς.

Com. 3. ἔσαι γὰ καιρὸς, &c.] Apponitur heic ratio cur à Timotheo tempestivè & intempestivè instandum. Asconius ad Ciceronis in Verrem Divinat. adducens illud, *philosophandum est etiamsi non est philosophandum*: (quod nil aliud est quàm εὐκαίρως ϗ ἀκαίρως philosophandum,) *Hoc in loco* (i. e. in loco apto, conveniente,) *nec oxymoron, nec cacozelon judicandum; leniri enim aut inferioribus dictis, aut superioribus.* En ergò non tantùm Apostoli zelum, sed & eloquentiam ejus!

Ibid. ἡ ὑγιαινούσης διδασκαλίας οὐκ ἀνέξονθ] Non vitia illorum displicebunt iis, sed medici qui ea sanare conabuntur. Facient quod Barbari, qui formæ publicæ ignari, pro malis nummos rejiciunt qui sunt optimi. Isocrates ad Demonicum, Τὸς πλέοσους διῤῥησμένῳ, ὥσπερ τ σπὼν, τοῖς ἥδίσοις μᾶλλον ἢ τοῖς ὑγιεινοτάτοις χαίρονσας· ubi & vox ὑγιεινοτάτοις notanda. Οὐκ ἀνέξονθ, *non sustinebunt*, &c. Hesychius, Οὐκ ἀνέχομαι, ἀ καταδέχομαι. Idem, Οὐκ ἀίονη ἐοικὼς, οὐκ ἀκύσας τὸ πρέπον. Clemens Stromat. 7. Εἰσὶ γὰ οἳ ἥδὲ ἀνέχονθ ἢ ἀρχλὼ ἐπακοῦσαι ἧσ θεὸς ἢ ἀλήθειαν θεσπεπύντων. Isidorus Pelusiota Epistolarum lib. 5. Τῶν δὲ ἢ ὑγιείον φιλοσοφίαν καλούντων ἥδὲ ἢ φωνὴ ἀνεχόμθα. Philostratus 6. 15. de Tarsensibus, Ἀνειμένοι ϗ τρυφῶντες, μηδὲ ἢ τῶ λόγω ἀνέχοντες ῥώμης. Simile Joh. 8. 43. ἢ λόγον ἀκύειν ἀ δύνασθαι. P. Chrysologus Serm. 131. *Sensus perversus audire non potest quod semel statuit odisse*: ubi *audire non potest*, est, ἀκύειν ὐκ ἀνέχεθ. Sophocles Philoctete,

Σὺ δ' ἠχίωσαι, κ' ὅτε σύμβολον δέχῃ.

Τῆς ὑγιαινούσης autem διδασκαλίας (quæ 1 Tim. 6. 3. ἡ καθ' εὐσέβειαν διδασκαλία,) impatientes erunt, quia ostendet iis peccata ipsorum, flagellabítque conscientias: ἐνεργὴς γὰρ ἔσα, ϗ τομωτέρα ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν, διϊκνεμένη ἄχρι μερισμοῦ ψυχῆς τε ϗ πνεύματθ, &c. ϗ κριτικὴ ἐνθυμήσεων ϗ ἐννοιῶν καρδίας· ut aptè ad hujus loci argumentum divinus ad Hebræos Scriptor. Numirum

——*Rubet auditor cui pallida mens est*
Criminibus, tacitâ sudant præcordia culpâ.

Plutarchus in Vita Dionis, de Dionysio Siciliæ tyranno, docente Platone, ὡς μαθόνθ μὲ ὁ ἧσ δικαίων, ἀθλιθ δ ὁ ἧσ ἀδίκων βιθ, ὅτε τοὺ λόγους ἤρετον, (φέρειν est quod heic Paulo ἀνέχεθ.) ὡς ὀξέλεγχόμενθ.

Ibid. ἑαυτοῖς ὑποφιλόνουσι διδασκάλους, κνηθόμενοι τὰς ἀκοὰς] Chryſologus ubi ſuprà, *Quod vult, non quod eſt, audit, qui decrevit errare.* Lactantius 5. 1. de hujuſmodi, *Nihil audire, &c. niſi expeditum ac diſertum volunt, nec quicquam inhæret animis eorum niſi quod aures blandiore ſono permulcet, &c.* & pòſt, *Nil verum putant niſi quod auditu ſuave eſt, nihil credibile niſi quod incutere poteſt voluptatem.* In Ejuſdem Epitomes cap. 3. *Non quærunt vera, ſed dulcia: hæc illis videntur veriſſima eſſe quæ auribus blandiuntur: ità reſpuunt veritatem, dum ſermonis ſuavitate capiuntur.* Repete & Iſocratis locum jam ſuprà adductum. D. Hieronymus ad Ezech. 33. 32. ea, FACTUS ES IIS QUASI CARMEN MUSICUM, *Tales ſunt uſque hodie multi in Eccleſiis, qui aiunt, Venite, audiamus illum & illum mirâ eloquentiâ prædicationis ſua verba volventem: plurimique commovent & vociferantur:* ubi pro *commovent* puto *commoventur* legendum; videtur enim imitatus Gellii iſta 5. 1. *Si clamitant,* (auditores) *ſi geſtiunt, ſi vocum ejus* (philoſophi) *feſtivitatibus, &c. moventur, &c.* ubi *moventur*, ut apud D. Hieronymum *commoventur:* imò & in Gellio malim *commovemur* legi. Κνηθόμενοι τὰς ἀκοὰς, eſt, τοῖς ὠσὶν (ut Act. 7. 51.) ἀπερίτμητοι· id eſt, *mentes in auribus prurientes*, ut Confeſſ. 4. 8. D. Auguſtinus loquitur. Hinc *aures* (quaſi prurientes nempe) *ſcalpere*, dixit Seneca 75 Epiſtolâ. Idem Epiſt. 108. *Quidam veniunt* (ad ſcholam philoſophi) *ut audiant, non ut diſcant, ſicut in theatrum voluptatis cauſâ ad delectandas aures, &c.* & pòſt, *Non id agunt, ut aliqua illic vitia deponant, &c. ſed ut oblectamento aurium perfruantur.* Ammianus lib. 18. & de auditoribus quibuſdam, *Aurium delinimenta captantes.* Quintilianus lib. 11. *Sunt quidam, qui ſecundùm alia vita vitia, etiam hâc ubique audiendi quod aures mulceat voluptate ducantur.*

Humanum genus eſt avidum nimis auricularum,

dixit pridem Lucretius. Heſychius ad hunc Pauli locum, Κνηθόμενοι ἢ ἀκοὴν, ζητοῦντες τι ἀκοῦσαι ἡδονήν. Legimus in Gloſſis Iſidori, *Prurientes auribus; qui libenter deſiderant de alio mali quid audire:* quæ non tam ad ſenſum Apoſtoli faciunt, quàm ad mentem Juliani Apoſtatæ, qui Alexandrinis (Epiſt. 51.) ἀκοὰς κνησιῶσας tribuit, id eſt, aut obtrectatione, aut ſaltem novarum rerum auditione gaudentes. Quo ſenſu itidem apud Plutarchum lib. περὶ ἀδολεσχίας legimus, τὰ ὦτα ὑπακαίειν.

Com. 4. ὑπὸ τῆς ἀληθείας ἢ ἀκοὴν ἀποτρέψωσι] In Dialogo Hermetis & Aſclepii dicto, *Sophiſtarum calliditate decepti, à vera, pura, ſanctâque philoſophia avertentur.*

Ibid. ὅτι ἢ τοὺ μύθους ἐνηχαπήσουν)] Ut olim Athenienſes, qui Demoſthenì de communi ſalute loquenti obturbabant, fabulam de umbra aſini inceptantem attentè audiebant. Plutarchus de juvenibus, (in De audiendo) Ἂν μικρόν τινι προσύχωσι διηγουμένῳ δεῖπνον, ἢ πομπὴν, ἢ ὄνειρον, &c. ἀκροῶνται) σιωπῇ, καὶ προσλιπαροῦσιν· ἂν δέ τις αὐτοὺ ὑποπασάμενος (legendum forſan ὑποπασάμενον, *ſeducens eos à turba*, quod nempe monituri ſolent) διδάσκῃ τι μὴ χρησίμων, ἢ περιεργῶν μὴ δεόντων, &c. ὑχ ὑπομένουσιν. Unde & illa Iſocratis, Διὰ τοὺ βουλομένους ἢ ποιεῖν ἢ γράφειν τι καλὸν ἐμποδὼν τοῖς πολλοῖς, μὴ τοὺ ὠφελιμωτάτους ἢμὶν λόγων ζητεῖν, ἀλλὰ τοὺ μυθολεσχάτους. D. Auguſtinus Confeſſ. 4. 4. *A fide vera, &c. deflexeram in ſuperſtitioſas fabellas.* Non diſſimile Rom. 2. 8. τῇ ἀληθείᾳ ἀπειθοῦσι, πείθεσθαι ἢ τῇ ἀδικίᾳ· & apud Plutarchum in vita Periclis, τὸ φιλήκοον πρὸς τὰ μαθήματος ἄξια ταυτὸν καταχρῶσα, τοῦ ἢ κλῶν καὶ ὠφελίμων ἀμελοῦσα. Μύθους heic intellige, ut Tit. 1. 14. Ἰουδαϊκοὺς. Vide & 1 Tim. 4. 7. Aptum autem τοῖς μύθοις antitheton ἡ ἀλήθεια. Eſt μῦθος enim ψεῦδος λόγος ἢ ἀλήθειαν ἰκανίζων, ut docent nos Heſychius, Suidas, & alii apud Græcos magiſtri.

Ibid. ἢ ἀκολὼ ἀποτρέψειν, ὅτι ἢ τοὺ μύθους ἐνηχαπήσουν)] Adoleſcens Terentianus de patre ſuo Heautont. 2. 1.

Ne ille haud ſcit quàm mihi nunc ſurdo narret fabulam:
Magìs nunc me amice dicta ſtimulant.——

——*Surdâque averteris aure*, apud Statium habemus.

Com. 5. Σὺ ἢ νῆφε ἐν πᾶσι] Julianus 7. Orat. Σὺ ἢ νῆφε, καὶ χηλόρει. Heſychius, Νῆφε, χηλόρει, σωφρόνει. Ἐν πᾶσιν, in omnibus rebus. Ità, δίκαιον καὶ ἀνεπαίσχυντον ἐν πᾶσιν, lib. 1. Diod. Siculus. Vide ad 1 Tim. 4. 15. annotata.

Ibid. κακοπάθησον] Vide ad 2 Tim. 2. 2. dicta.

Ibid. ἔργον ποίησον εὐαγγελιστοῦ]

——*Fortis omiſſis*
Hoc age deliciis.——

Id eſt, ut ſuprà 2. 15. ἀνέγκλητον σεαυτὸν δόκιμον παρέχειν τῷ θεῷ, ἐργάτην ἀνεπαίσχυντον. Vide ad Act. 13. 2. adducta.

Ibid. ἢ διακονίαν (ὡς πληροφόρησον] Ità Act. 12. 25. Πληρώσαντες ἢ διακονίαν· & Act. 20. 24. Coloſſ. 4. 17. ἢ διακονίαν πελειῶσαι. Nec aliud hîc πληροφόρησον quàm πλήρωσον. Vide ad Luc. 1. 1. dicta. Hoc Rom. 15. 19. τὸ εὐαγγέλιον πληρῶ· Coloſſ. 1. 25. πληρῶν ἢ λόγον· infrà hîc com. 17. τὸ κήρυγμα πληροφορῆσαι. Angelus ad Hermam, 3. 10. *Permane in hoc miniſterio, & conſumma illud.* Seneca 1. 2. de Beneficiis, *Opus tuum perage, & partes boni viri exſequere.* Τὴν διακονίαν πλήρου, eſt & apud Chryſoſtomum Homil. 1. ad Antiochenos. Quomodo autem implendum haberet Timotheus miniſterium ſuum, videre eſt ex iis ſuprà com. 2. adde, & perſecutionibus probríſque non cedendo. Euthymius ad Matth. 5. illud, SI SAL INFATUATUS FUERIT, *Videte quale miniſterium vobis committendum eſt, & contendite nè laxemini opprobriis & maledictis.*

Com. 6. Ἐγὼ γὰρ ἤδη σπένδομαι] Apud Dionem Caſſium Antoninus Imperator moriens, ad Centurionem à ſe teſſeram petentem, Ἄπελθε πρὸς ἢ ἀνατέλλοντα, ἐγὼ γὰρ ἤδη δύομαι. Ἤδη σπένδομαι eſt ſum ὁλοθανάτῳ, ut 1 Cor. 4. 5. loquitur. Utroque loco enim ait mortem inſtare ſibi, & quidem violentam. Euthymius ad Joh. 17. ea, JAM NON SUM IN MUNDO, *Quia paulò pòſt moriturus.* Idem ad Joh. 12. ea, ME NON SEMPER HABEBITIS, *Suggeſſit illis de cade ſua quæ paulò pòſt futura erat.* Virgilius,

Nam mihi parta quies, omniſque in limine portus:

ubi Servius, *Vicina ſcilicet mortis beneficio.* In Ejuſdem 3 Anchiſes, ——*Spes diſcite veſtras:* ubi Servius, *Aut quaſi ſenex loquitur, aut quia, &c. ſcit ſe eſſe moriturum.* Τὸ σπένδομαι à ritu vini infuſi victimis jam mactandis deſumptum. Scholiaſtes ineditus (ad hunc locum) in Medic. biblioth. Σπένδομαι, ἀναπέμπομαι τῷ θεῷ. Ibidem alius Scholiaſtes, Σπένδομαι, ὑποτάζομαι, τελεύτω. Ità Chriſtus Luc. 13. 32. de ſeipſo, καὶ τῇ τρίτῃ τελειοῦμαι. Τὸ ἤδη, mortem (ut diximus) de proximo propinquantem notat. In Pluto Ariſtophanis ille,

Τὸν ἐμὸν μὲ ἀπὸ τοῦ παλαιπώρου χρεὼν
Ἤδη νομίζων ἐκπεποξεῦσθαι βίον.

Philo de Moſe morituro, Ἤδη ἀναλαμβανόμενον, καὶ ἐπ' αὐτῆς βαλλίδος ἐσόμενος, ἵνα ἢ εἰς ὑφηγὴν θεσμοῦ διανύῃ. Adde alium Ejuſdem jam ſtatim adducendum.

Ibid. καὶ ὁ καιρὸς ἢ ἡμῖν ἀναλύσεως ἐφέστηκε] Ὁ καιρός μου, ut Matth. 26. 18. ἐγγύς ἐστιν. Philo ex perſona Moſis, in περὶ φιλανθρωπίας, Ἐμοὶ ἀπαλλαγὴν καιρὸς ἤδη ἢ ἐν σώματι ζωῆς. Tobias ſenior 14. 3. πρὸς τὸ ὑποτρέχειν ὑπὸ ἢ ζῆν εἰμι. Suetonius Claudio, *Et in ultima cognitione acceſſiſſe ſe ad finem mortalitatis, &c. pronunciavit.* Cicero 12. 14. ad Atticum, *Nam mihi βεβίωται.* Vult autem hoc Paulus, Eò preſſiùs, fili Timothee, te moneo iſta, eóque diligentiùs tu meis monitis incumbe, quia inſtat tempus quod à te auferet beneficium præceptorum meorum, & à me gaudium profectûs tui. Vide quæ Chriſtus ad diſcipulos Joh. 14. 30. Euthymius ad ejuſdem Joannis 9. ea, QUAMDIU FUERO IN MUNDO, &c. *Ad fidem adhortatur, propinquam eſſe mortem ſuam ſignificans.* Sic Petrus, cùm dixiſſet, δίκαιον ἡγοῦμαι, &c. διεγείρειν ὑμᾶς ἐν ὑπομνήσει, ſubjunxit, εἰδὼς ὅτι ταχινή ἐστιν ἡ ἀπόθεσις τοῦ σκηνώματός μου. David moriturus ad Solomonem, 3 Reg. 2. 2. *Ingredior viam univerſæ terræ; confortare, & vir eſto:* & Seneca Epiſt. 35. ad Lucilium ſuum, *Affer te mihi ingens munus, & quò magìs inſtes, cogita me ſenem eſſe*, &c. Cyprianus non ἀναλύσεως heic, ſed ἀναλήψεως legit: epiſtolâ enim 8. *aſſumptionis* vertit: at rectiùs putem ἀναλύσεως: ſic, ἢ ὅτι τοῦ βίου ἀνάλυσιν, Philo in Flaccum: εἰς γλῶ τὰ ἢ ὑπο-

ἀποθνήσκοντων σώματα ἀναλύεσθαι, 3.46. apud Artemidorum: &, ψυχῆς (è vita nempe) ἀνάλυσιν, in vetere oraculo 7.13. apud Lactantium. Glossæ Mss. ad hunc Pauli locum in Medic. biblioth. Ἀναλύσεως, θανάτου· ἢ διὰ τὸ ἀναλύειν ἐξ ἧς ἐλήφθη γῆς, ἢ πρὸς τὸ ὑμᾶς μᾶλλον χεῖρον· quarum verior posterior expositio. Arrianus 1.9. in Epictetum, de Deo loquens, Ὅταν ἐκεῖνος ἀπολύσῃ ὑμᾶς ταύτης τῆς ὑπηρεσίας, τότε ἀπολύεσθε πρὸς αὐτόν· ubi malim, τότε ἀναλύετε πρὸς αὐτόν reponi. Vulgatus ἀναλῦσαι *dissolvi*: at illa potiùs Græcis διαλῦσεως, & διαλύειν. Vide & quæ contra Lucretium Lactantius 7.12. animas non *dissolvi* contendens. Tertullianus cap. 13 contra Gnosticos hunc locum adducens, bene *reversionis* vertit: ut & Hieronymus (Apolog.1. in Ruffinum) dicto ad Philippenses loco, ἀναλῦσαι, *reverti*. Philostratus 4.12. Ἀπὸ τῆς Ῥώμης ἀναλύων. Apuleius, & de anima loquens (ut Apostolus noster,) in Apologia, *Semotâ corporis memoriâ*, &c. *redire* (id est, *revertere*, ἀναλύειν,) *ad naturam suam quæ est æterna*. Non temere autem Paulus ἐφέσηκα non ἐφίσημι dixit. Virgilius 10.

——*Etiam sua Turnum*
Fata vocant, metásque dati pervenit ad ævi.

Ad quem locum Servius, *Ad exprimendum celerem mortis adventum præterito usus est tempore.*

Com.7. Τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγώνισμαι] Lucilius,

Vicimus, ô socii, & magnam pugnavimu' pugnam.

Seneca, ex viri boni persona, cap.20. de Animi tranquillitate, *Quandocunque Natura spiritum repetet*, &c. *testatus exibo bonam me mentem amasse, bona studia*, &c.

Ibid. τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγώνισμαι] En sanctam fiduciam! O

Quanta recordanti bona facta priora voluptas
Est homini cùm se cogitat esse pium!

Ἀγῶνα τὸν καλὸν ἀγωνίζεσθαι heic, ut 1 Tim. 6.12. ubi dicta vide. Hoc loco autem ἀγωνίζεσθαι, est (ut lib. 17 Diodori Siculi) ἀγῶνα διαγωνίζεσθαι· loquitur enim, (ut ex proximè præcedentibus vidimus,) tanquam de certamine confecto, de homine jam è vivis abituro, & cui nil ampliùs laboris, at laboris præmium superesset. Ità Plutarchus Quæst. Rom. κς'. de anima à corpore separata loquens, ἀγῶνα μέγαν διηγωνισμένῳ. Vide Suidam, & Plutarchi ejusdem locos post pauca adducendos.

Ibid. τὸν δρόμον τετέλεκα]

——*Adest spatiis ultima meta meis.*

Τὸν δρόμον μου μὴ χαρᾶς τετέλεκα, ut Idem Act. 20.24. locutus: nam & heic μὴ χαρᾶς subintelligi jubet fiduciæ spiritus ille qui has voces dictavit ei. Cicero Famil. Epist. 6.4. *Altâ jam vitâ cum cursu suo bene confecto delectatur*: ubi vox *cursu* notanda. Idem 1. Tuscul. quæst. *Mors tum æquissimo animo appetitur, cùm suis se laudibus vita occidens consolari potest*. Τὸν δρόμον, vitæ scilicet. Terent. Adelph. *Propè jam excurso spatio*: ubi Donatus, *Ad calcem*, &c. *vivendi*: *metaphorâ à cursoribus sumptâ*. Ennius, sed ad equos locutione deflexâ,

Sicut fortis equus spatio qui sæpe supremo
Vicit Olympia, jam senio confectus quiesco.

Com.8. Λοιπὸν] Æneid. 11. *Quod superest*: ubi Servius, *De reliquo, & est absoluta locutio.*

Ibid. ἀπόκειταί μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος] Tobiæ 3.21. in Latino, *Hoc pro certo habeat omnis qui te colit, quòd vita ejus si in probatione fuerit, coronabitur.* Apuleius, & de bono viro, libello de Philosophia, *Securus*, &c. *ad immortalitatem animam ire permittit, eámque quòd piè vixerit, præcipit fortunatorum loca habituram*: ubi præcipit, est πεποιθὼς οἶδεν, vel, spe certâ præsumit, ut heic Apostolus noster. Hesychius, ex hoc Contextûs loco, Ἀπόκειται, ἡτοίμασται. Contrà 2 Petr. 2.17. οἷς ὁ ζόφος τοῦ σκότους, &c. τετήρηται. Bene autem coronam ait manere cursum bene confectum. Lucretius, lib.6.

Tu mihi, supremæ præscripta ad candida calcis
Currenti, spatium pramonstra, callida Musa, &c.
Te duce ut insigni capiam cum laude coronam.

Ibid. ὃν ἀποδώσει μοι ὁ κύριος] Ipse qui probatam voluit sufferentiam meam. Tertullianus cap.1 De fuga in persecut. *A quo certamen edicitur nisi à quo corona & præmium proponuntur?* Porphyrius in de Nympharum antro, Ἀφ' ἧς (νοερᾶς φύσεως nempe ἡ κόσμου διοικήσης,) τὰ νικητήρια (quæ apud Apostolum ὁ στέφανος, &c.) τοῖς ἀθληταῖς τοῦ βίου ἀποδίδοται. Commodè autem ἀποδώσει sequitur post ἀπόκειται. Hesychius, Ἀπόδοσις, ἀπόδοσις. Ἀποτίσεις autem non aliud est quàm ἀποκείσῃ.

Ibid. ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ] Id est, ἐν ἡμέρᾳ (ut Rom. 2.5.) τῆς ἀποκαλύψεως τῆς δικαιοκρισίας αὐτοῦ.

Ibid. ὁ δίκαιος κριτὴς] Ille justus, qui coronas, quod solet populus, ad immeritos non defert; nec, ut ludicrorum spectaculorum Judices, aut ambitu aut gratiâ vincibilis. D. Augustinus in Psal.9. illud, JUDICABIT POPULOS CUM JUSTITIA, *Non quemadmodum judicant homines*, &c, *à quibus plerumque deteriores absolvuntur quàm condemnantur.* Idem de Tempore Serm. 130. *Volentes & nolentes* (in terra) *multùm errant qui judicant: ignorantes enim justitiam seducuntur, vel certè scientes per avaritiam corrumpuntur*, &c. *In supernis nihil tale. Judex justus est, & judicium ejus tanquam lumen prodit, non habens tenebras neque ignorantiam.* In Græco Psalmi 7.11. Ὁ θεὸς κριτὴς δίκαιος. De Eodem 2 Maccab.12.6. ἡ δίκαιον κριτὴν· ibidem 7.36. ἢ τῆς θείας δίκαια κρίσις· & 1 Pet.2.22. τῷ δικαίως κρίνοντι. Vide & Tobiæ 3.2. 2 Thess.1.5. Opponitur Luc.18.6. ὁ τῆς ἀδικίας κριτής.

Ibid. οὐ μόνον δὲ ἐμοὶ, ἀλλὰ καὶ πᾶσιν, &c.] Sic Act.26.29. Οὐ μόνον σὲ, ἀλλὰ καὶ πάντας, &c. & 2 Joh. Epist. com.1. Καὶ οὐκ ἐγὼ μόνος, ἀλλὰ καὶ πάντες, &c. Vide & Joh.17.20.

Ibid. τοῖς ἠγαπηκόσι τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ] Id est, qui ità vivunt ut ex animo possint dicere, *advenit regnum tuum*: est enim heic ἡ ἐπιφάνεια αὐτοῦ omnino nil aliud quàm ἡ αὐτοῦ βασιλεία· vide suprà com.1.

Com.9. Σπούδασον ἐλθεῖν πρός με ταχέως] Ità & Tit. 3.12. Σπούδασον ἐλθεῖν πρός με εἰς Νικόπολιν· & infrà heic, Σπούδασον ἐλθεῖν πρός με πρὸ χειμῶνος.

Com.10. Δημᾶς γάρ με ἐγκατέλιπεν]

——*Flexisse videtur*
Inceptum, & vitæ contrarius ire priori.
Incepit melius quàm desinit, ultima primis
Discordant.——

Ἀπῆλθεν (ut Joh.6.66.) εἰς τὰ ὀπίσω, καὶ οὐκέτι μετ' ἐμοῦ περιπατεῖ. Talis Joannes ille, qui Act.13.13. à Paulo & Barnaba ἀποχωρεῖν (quod heic ἐγκαταλείπειν,) laboris nempe & periculorum fugiens, ut ibi Græci exposuere.

Ibid. ἀγαπήσας τὸν νῦν αἰῶνα] Factus (ut Luc.16.8.) φίλος τοῦ αἰῶνος τούτου. Ἐμπλεκόμενος (ut 2 Tim.2.2.) τοῖς τοῦ βίου πραγματείαις, vel (ut 1 Cor.7.33.) μεριμνῶν τὰ τοῦ κόσμου· vide & Matth. 13.22. Præcipuè (quod conjicio ex iis quæ de Thessalonica sequuntur) dans operam ex mercatura opibus congerendis. D. Augustinus in Psal. 23. *Flumina in mare fluunt, & cupidi homines labuntur in seculum*: ubi *cupidi* sunt qui Græcis φιλάργυροι. Scholiastes Ms. autem in Medic. bibliotheca, Καὶ ἐκεῖ (Thessalonicæ) ἱερεῖς εἰδώλων χρόμιος· de qua re nil usquam legi. Ὁ νῦν αἰὼν heic est qui Galat.1.4. ὁ αἰὼν ἐνεστὼς, ubi additur πονηρὸς, quod & heic subaudiendum videtur. Post vocem αἰῶνα, supple, μᾶλλον ἢ ἐμέ· vel, μᾶλλον ἢ τὴν τοῦ Χριστοῦ διακονίαν. Vide Joh. 3.19. ubi plena locutio. Polycarpus ad Philippenses, Οὐ γὰρ τὸν νῦν αἰῶνα ἠγάπησε.

Ibid. ἐπορεύθη] Glossarium, fortè ex hoc Pauli loco, Ἐπορεύθη· abiit.

Ibid. Κρήσκης] Unus forsan τῶν ἁγίων τῶν ἐν τῇ Καίσαρος οἰκίᾳ, quorum Philipp.4.22. mentio: fortè & is ipse Neronis libertus cujus meminit Tacitus lib. 1 Historiarum. Κρήσκης heic, ut infrà com.21. Πούδης. Servius ad Æneid. 4. *Nullum nomen Græcum in* ns *terminatur.*

Com. 11. Ἀνάγκης ἐστὶ μόνον μεῖ' ἐμοῦ. Μάρκον ἀναλαβὼν ἄγε μετ' σαυτοῦ] Similliimè ad Atticum ſuum Cicero 13.44. *Cottam mihi velim mittas: Libonem habeo mecum.*

Ibid. ἔστι γάρ μοι εὔχρηστος εἰς διακονίαν] Ità apud Terentium 5.8. Eunuchi,

——Magis opportunus, nec magis ex uſu tuo
Nemo eſt.——

Heſychius, ex hoc Apoſtoli loco, Εὔχρηστος, χρήσιμος.

Com. 13. Τὸν φελόνην] Eſt vox in linguam Græcam è Latina aſſumpta. Utuntur eâ Gloſſariorum Auctores, Colloquia Græca vetera, item Artemidorus: at variis modis ſcribitur, ut ſolent adſcititia vocabula.

Ibid. ἐν Μιλήτῳ] Μελίτῃ (& rectè) Eruditi monuerunt legendum.

Ibid. παρὰ Κάρπῳ] Latinum nomen eſſe Vir ſummus putat, quia *Carpus* apud Petronium occurrit. Ego Græcum crediderim, & homini iſti, cùm hæc Paulus ſcriberet, fortaſſe liberto; at dum in ſtatu ſervili eſſet, à ſpe boni proventûs inditum. Sic inter nomina ſervilia 3.39. apud Artemidorum, Κάρπος· ut & infrà heic in Epiſtola ad Philemonem, Ὀνήσιμος.

Ibid. τὰς μεμβράνας] In quibus ſcripſerat fortè quæ in uſum ſuum ex Lege, Prophetis, imò & Scriptoribus Ethnicis excerpſerat. Scholiaſtes Ms. ad hunc locum in Medic. bibliotheca, Μεμβράνας, ἐγχάρακτα ἢ νόμον ἐν αὐτοῖς γεγραμμένον. Frequens temporibus iis, ut & ſecutis, membranarum uſus: unde & *membranas*, res à ſe in membranis ſcriptas nonnulli vocaverunt. Neratii *membranarum libri* citantur in l. item, ff. de ſervit. præd. ruſtic. & in l. duorum, ff. de pœnis. Μεμβράνη, ut & φελόνη, è Græco in Latinum tranſiit. Licentiâ pari apud Pollucem Plato Comicus τὰς χάρτας dixit.

Com. 14. Ἀλέξανδρος ὁ χαλκεὺς] Χαλκεὺς fortaſſe ἀγαθὸς, πονηρὸς ἢ ἀνδρεῖος· ut de Perillo tauri ænei fabricatore Lucianus locutus. Vulgatus, *Alexander ærarius*: i.e. faber ærarius. Ità in vetere Onomaſtico, *Ærarius*, Χαλκεύς· & in Gloſſario, Χαλκοτὺς, *ærarius*. Ibidem paulò antè, Χαλκεὺς, *faber ferrarius*: putem *ærarius* legendum. Sic infrà ibidem, Χαλκοτύπος, *faber ærarius*.

Ibid. πολλά μοι κακὰ ἐνεδείξατο] *Oſtendit*, i. e. fecit. Δεικνύειν, & δείκνυσθαι, ſive ſimpliciter, ſive per compoſitionem enunciatæ, ſunt voces mediæ: legimus enim in hymno trium puerorum, κακὰ ἐνδεικνύμενοι. Habacuci 1.3. ἔδειξάς μοι κόπους, &c. Pſal. 59.5. Ἔκλαυσε ἔδειξας· Pſal. 70.20. ὅσας ἔδειξάς μοι θλίψεις; & 2 Maccab. 13.9. τὰ χείρονα τοῖς Ἰουδαίοις ἐνδεικνύμενος. Contrà autem Pſal. 4.6. ἀγαθὰ δείκνυε· in Excerptis Polybianis, οὐσίαν ἐνδείκνυσθαι· & apud Plutarchum in De mul. virtut. & Ciceronis vitâ, Φιλοφρονέστερον ἐνδείκνυσθαι. Vide ad 1 Tim. 1.16. & Joh. 10.32. notata.

Ibid. ἀποδώη αὐτῷ ὁ Κύριος τὰ ἔργα αὐτοῦ]

——Illi pro talibus auſis
Ille Deus, cujus pietas non talia temnit,
Perſolvat grates dignas, & præmia reddat
Debita.——

In Mss. vetuſtis, (quorum præcipuus ille qui in Britannia mea,) ἀποδώσει legitur, quaſi non imprecantis ſint hæc verba, ſed prædicentis, & πόσον τῇ ὀργῇ διεδόντος. Acceperunt quidem ea poſteriore ſenſu iſto è Græcis, Theodoretus, Chryſoſtomus, Theophylactus, & Reſponſionum ad Orthodoxos Scriptor; è Latinis, Auguſtinus, Hieronymus & Sedulius. Favet & ei lectioni illud Thren. Jerem. 3. 64. ἀποδώσεις αὐτοῖς κύριε τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτῶν· Pſal. 138.8. illud, Κύριε, ἀνταποδώσῃς ἀπὸ ἐμοῦ· 2 Cor. 11.15. ὧν τὸ τέλος ἔσται κατὰ τὰ ἔργα αὐτῶν· 2 Theſſ. 2.8. ὃν ὁ Κύριος ἀναλώσει τῷ πνεύματι, &c. & Galat. 5.10. iſtud, ὁ ταράσσων ὑμᾶς βαστάσει τὸ κρῖμα· ejuſdem Pauli Act. 23.3. illa, ad Ananiam, τύπτειν σε μέλλει ὁ θεὸς, ob injuriam nempe (ut hîc ab Alexandro) illatam mihi. Accedat locus 1 Pet. 4.5. ille, οἳ ἀποδώσουσι λόγον τῷ ἑτοίμως ἔχοντι, &c. Adde Rom. 16.20. 2 Theſſ. 1.6. & hæc Chryſoſtomi ad 1 Tim. 2. ab imprecationibus, (cujuſmodi heic communis lectio fert ſpeciem) Chriſtianos omnes abſterrentia, Τὸν θεὸν παροξύνεις, ἐκεῖνα τὰ ἀνόσια φθεγγόμενος ῥήματα; ὅπως δείξῃ αὐτῷ, ὅπως πείσῃ αὐτὸν, &c. ὅπως ἀνταποδῷ αὐτῷ. Quæ ut pia quidem, & è fonte magni zeli emanantia, ad coercendam eorum temeritátem qui privatæ ſolent indulgere iracundiæ, & levibus ſæpe de cauſis hujuſmodi amaritudines evomere: ità certum eſt etiam optimos viros, cùm aut Dei cauſa ageretur ſola, aut cum inſignibus in eorum perſonas injuriis conjuncta, ab hac & ſimilibus formulis non temperaſſe. Davidis Pſalmus 109. ferè totus imprecatorius eſt. Idem Pſal. 137.7. *Memor eſto, Domine, filiorum Edom*, &c. comm. 7, 8, 9. vide & Pſal. 54.16. & 27.4, 5. & 69.22, 23. cum ſequentibus: item 2 Reg. 3.39. Nehemias 6.14. *Memento mei, Domine, pro Tobia & Sanballat, juxta opera eorum*: id eſt, ut heic Paulus, κατὰ τὰ ἔργα αὐτῶν. Zacharias 2 Paralip. 24.22. in mortem lapidatus, *Videat Deus, & requirat.* Nec aliter hæc Pauli intellexit apud Photium Eulogius Alexandrinus, multorum ſacræ Scripturæ locorum non indiligens expoſitor: addítque hæc Apoſtolum Alexandro imprecatum fuiſſe, διὰ τὸ ἀμεταμέλητον καὶ ἀνεπίσχετον τῆς μοχθηρίας αὐτοῦ. Non video itaque cur non ἀποδώῃ (receptam lectionem) ſequamur. Simile Poetæ illud,

——Dii, talia Graiis
Inſtaurate.——

Similius autem Pſal. 28.4. illud, Δὸς αὐτοῖς κατὰ τὰ ἔργα αὐτῶν. E converſo 2 Tim. 1.16. Δῴη ἔλεος ὁ Κύριος τῷ Ὀνησιφόρου οἴκῳ. Eſt verum quidem quod in Pſalm. 108. ſcribit D. Auguſtinus, *Modum futura prædicendi, velut ſpeciem malè optandi quidam intelligentes, putant odium odio, & malo animo malum animum reddi.* Eſt utique autem æquè verum, imprecationes bonorum hominum εἰς πονηρῶν οἰκοδομὴν eſſe, non autem εἰς καθαίρεσιν. Idem ipſe ſanctiſſimus vir in Pſal. 75. *Cùm & homo juſtus & homo malus velint à Domino vindicari, unde diſcernuntur, niſi quia juſtus magis cupit inimicum ſuum corrigi quàm puniri?* Quibus ſimilia Stromat. 7. (hunc locum Pauli adducens) habet Clemens Alexandrinus.

Com. 15. Ὃν καὶ σὺ φυλάσσου]

——Hic niger eſt, hunc tu, mi gnate, caveto.

Id eſt, ut Rom. 16.17. ἀπ' αὐτῶν ἔκκλινε. Φύλαξαι ἀπ' αὐτῶν, hoc ſenſu Sirachides 22.13. dixit. Theophraſtus, Τὰ ἥδιστα τῶν ἀπλᾶ, ἀλλ' ὀπίθυλα φυλάττεσθαι μᾶλλον δεῖ ἢ τοὺς ἔχεις. Vide ad 1 Tim. 6.5. dicta. Plutarchus in Pyrrhi vita, Σὺ φυλάττου ἀνδρα. Ignatius ad Trallianos, Φυλάσσεσθε τοὺς τοιούτους. Cicero 12.38. ad Atticum, *O hominem cavendum!*

Ibid. ὃν καὶ σὺ φυλάττου] Euthymius ad Matth. 7. ea, OMNIS ARBOR, &c. *Non juſſit illos punire, ſed tantùm ab iis cavere.*

Ibid. λίαν γὰρ ἀνθίσταται τοῖς ἡμετέροις λόγοις] Addit rationem cur ab eo ſibi cavendum ſit. Ità in Aſino Lucianus, Φυλάττου τὴν Ἱππάρχου γυναῖκα, &c. μάγος γάρ ἐστι δεινὴ. Poteſt & emphaſis ineſſe in ἡμετέροις λόγοις· ac ſi diceret, quantò vehementiùs ergò obſtiturus tuis, diſcipule mi! οὐκ ἔστι μαθητὴς ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ. Ἀνθίστασθαι, in non diſpari argumento habes & Act. 13.8. Gloſſarium, *Reſiſtit*, ἀνθίσταται. *Reſtitit*, ἀντέστη. Gloſſæ aliæ, Ἀνθίσταμαι, *obſto, obſiſto, reſiſto.*

Com. 16. Οὐδείς μοι συμπαρεγένετο] Συμπαραγίνεσθαι heic eſt quod Apuleio (cauſam itidem capitis, ut ille finxit, agenti,) *adſiſtendi ſolatium perhibere.* In Græco Pſal. 94.16. habemus ſenſu ſimili συμπαρίστασθαι· ubi & ſequitur, ut hoc Pauli loco, de præſenti numinis auxilio. Latinè ſatìs Vulgatus autem, *Nemo adfuit mihi. Adeſſe dicuntur amici aut advocati in foro periclitantibus*, ait Donatus ad Terentium.

Ibid. ἀλλὰ πάντες με ἐγκατέλιπον] Apud eundem Terentium 2. 2. Eunuchi,

——Omnes noti me atque amici deſerunt.

Paulum ἐγκατέλειπον autem quia capitis periclitabatur: vide ſuprà 1.15. Seneca Epiſt. 70. de Libone, *Omnes neceſſarii deſeruerunt eum*, &c. *non jam reum, ſed funus.* Philoſtratus 4.12. de amicis Apollonii, apud eundem hunc

Nero-

Neronem causam capitis acturi, Ἀπαχθέντες οἱ μὲ ἐφάνησαν, οἱ δ ἐκ τῆ αὐτοῖς ἐφόδια, οἱ δ ἀπ οἴκων ἐρῶν, &c. Libet heic cum Cicerone (pro Milone) exclamare, *Quanta infidelitates! quàm apta ad tempus simulationes! quanta in periculis fuga! quantæ timiditates!* Idem, sive Auctor ad Herennium 4. *Ut hirundines æstivo tempore præsta sunt, frigore pulsæ recedunt; ità falsi amici sereno vitæ tempore præsto sunt, simulatque hiemem fortunæ viderint, devolant omnes.* Non talium è numero Onesiphorus, 2 Tim. 1. 16.

Ibid. μὴ αὐτοῖς λογισθείη] Vide Act. 7. 60. Sic 2 Cor. 5. 19. μὴ λογιζόμενος αὐτοῖς τὰ παραπτώματα αὐτῶν & 2 Reg. 19. 19. μηδὲ λογισάσθω ὁ κύριός μοι (lege μοι) ἀνομίαν. Et nota hæc ab Apostolo dici de iis qui deseruerant eum. Apollonius jam citato Philostrati loco, Οὐ λοιδορήσομαι τοῖς ἀπολελοιπόσιν ἡμᾶς.

Com. 17. Ὁ δὲ Κύριός μοι παρέστη] Ὁ Κύριος μετ' ἐμοῦ (ἰῶ) καθὼς μαχητὴς ἰσχύων, ut 20. 11. Jeremias locutus. Sirachides 4. 33. Ἀγώνισαι ἕως ἐ ἀληθείας, καὶ κύριος ὁ θεὸς πολεμήσει ὑπὲρ σοῦ. Παρέστη, curavit nè me ab illis desolatum sentirem, fiduciam dedit in has voces erumpendi,

Non tali auxilio nec defensoribus istis
Tempus eget.——

Effecit ut de illo dicerem, quod ipse ad Patrem suum, Ἐπιστρέψουσιν ἔχοντες εἰς τὰ ἴδια, καὶ ἐμὲ μόνον ἀφήσουσι· καὶ οὐκ εἰμὶ μόνος, ὅτι μετ' ἐμοῦ ἐστιν. In Glossis, Παρίσταμαι, *adsto, adsisto.* De Deo, ut heic, occurrit in Plutarchi istis, (Lycurgo) Οὔτε γὰρ φόβον, &c. ἐγκίνδυνος, &c. ἀλλ' ὑπαδὲς θεῖον μετ' ἐλπίδος καὶ θράσους, ὡς τῆ θεῆ συμπαρόντος. Sic Psal. 108. 31. de Deo, παρέστη. Ὁ κύριος hîc, est Christus. Ità Philipp. 4. 13. ubi & ἐνδυναμοῦντι vide & Ephes. 6. 10. & 1 Tim. 1. 12. ubi conjunctim, (ut & infrà hîc com. 22.) Χριστὸς κύριος.

Ibid. καὶ ἐνεδυνάμωσέ με] Dedit vires ille, qui

——τὸν ἀδενῆ δένειν
Τίθησι, καὶ τ ἄπορον εὐπορεῖν πόρον.

Ascanius apud Virgilium, *Jupiter omnipotens:* ubi Servius, *Dicendo omnipotens, ostendit eum etiam hîc quæ per se minùs valent, præstare posse virtutem.* Adde alium locum ex eodem Servio post pauca adducendum. Aptè autem ἐνεδυνάμωσε de homine verba publicè facturo. Amicus ad Aristidem Rhetorem à Numine suo declamare jussum, Ἀγώνισαι πᾶσαν παρρησίαν, δυνάμεως καὶ μελήσει τῷ θεῷ. Adde Act. 1. 18. ubi ut hoc loco de prædicando Euangelio agitur, & occurrit δύναμιν λήψεσθε. Apuleius (capitis itidem, ut putabat, reus) Milesc. 3. *Obortâ divinitus audaciâ,* (h. e. θεῶν ἐνδυναμούντων με) *sic ad illa:* i. e. ad accusatoris mei ἐγκλήματα.

Ibid. ἵνα δι' ἐμοῦ τὸ κήρυγμα πληροφορηθῆ] Τὸ κήρυγμα ὃ ἐπιστεύθην ἐγὼ, Tit. 1. 3.

Ibid. καὶ ἀκούσῃ πάντα τὰ ἔθνη] Id est, ὅτι ἐκ παντὸς ἔθνους ἐν Ῥώμῃ κατοικοῦντες· ut huc trahamus ea quæ Act. 2. 5. de urbe Hierosolymitana dicuntur.

Ibid. καὶ ἐρρύσθην ἐκ στόματος λέοντος] *Non tradidit bestiæ* (ut Psal. 73. 9.) *Deus animam confitentis ei. Non dedit me* (ut Psal. 123. 6.) *in captionem dentibus ejus:* ubi & com. 7. vide.

——*Dum ambigerem an essem comprensus, ab ipsis*
Faucibus eripior, tangentiáque ora reliqui.

Ad Jovem Plinius de Trajano, in Panegyrico suo, *Tu jam tum illum in tutelam recepisti, cùm prædonis avidissimi faucibus eripuisti.* Cicero pro Archia, *Populi Romani laus est, amicissimam Cyzicenorum urbem ejusdem consilio ex omni impetu regio, &c. & faucibus ereptam esse.* Ἐρρύσθην autem intellige, Χριστοῦ (ut jam præcessit) αὐτὸν ἐνδυναμοῦντος· i. e. διδόντος αὐτῷ σῶμα, καὶ σοφίαν ἣ ἐκ ἐδύναντο ἀντειπεῖν οἱ αὐτῷ ἀντικείμενοι. Servius ad Æneid. 1. *In nono libro nisi adderet,* ——*Juno vires animumque ministrat, quis crederet Turnum de castris evasisse?* Apud Senecam Controvers. 1. 2. *Voluerunt Dii immortales in hac puella ostendere vires suas, ut appareret quàm nulla vis humana divinis resisteret.* Λέοντος hîc, intellige Neronis, qui (ut Psal. 21. 14.) aperuit super illum os suum tanquàm leo rugiens. Artemidorus 2. 12. de summis Potestatibus, Τάχιστα τὸ ζῶον (de Leone agit) ἔοικε καὶ τὸ ἰσχυρὸν καὶ δυνατόν. Vide Ezech. 12. 5. Proverb. 28. 15. Sic & Jerem. 2. 15. illud, *Super illum leones rugierunt,* exponit *Reges* Chaldæus Paraphrastes. Neroni autem non ob potentiam solam, sed vel magis ob eximiam feritatem ejus *Leonis* cognomentum inditum. De eodem Apollonius apud Philostratum, Λέοντες μὲ κολακευόμενοι ἡμεροῦνται, τυπτόμενοι δὲ ὑπὸ κατηχόντων ἀπειρέθυνον, ἀγριώτερον αὐτὲ μένουσι. Eunapius de nescio quo apud Suidam, Ἀνωρθοῦτο, καὶ δονυχλωίζετο πρὸς τ λεγόμενον λέοντα ὅπως αὐτὸν φονεύσειεν. Bestiis pro qualitatibus morum, &c. quosdam homines assimilari dixit in libro de Anima Tertullianus. Vide ad Apulei lib. 9 annotata. Ἐκ στόματος, vel, ἐκ βρυγμοῦ λέοντος ῥύεσθαι, proverbiale est. Ammianus lib. 29. *Tanquam leo ob cervum amissum vacuos morsus concrepans.* Vide in Græco Jobi 29 17. Psalmi 22. 21. & 51. 3. Sirachidis. In verbis porrò Apostoli puto metathesin latêre, & naturalem ordinem eorum hujusmodi esse, Καὶ ἐνεδυνάμωσέ με, καὶ ἐρρύσθην ἐκ στόματος λέοντος, ἵνα δι' ἐμοῦ τὸ κήρυγμα πληροφορηθῆ· ut ità causam addat cur Deus illum liberatum voluerit.

Com. 18. Καὶ ῥύσεταί με, &c.] Ἐρρύσθην (inquit) ἐκ στόματος λέοντος, καὶ ῥύσεταί με, &c. Imitatus videtur Davidis 1 Reg. 17. 37. ea, Κύριος ὃς ἐξείλετό με ἐκ στόματος λέοντος, &c. αὐτὸς ἐξελεῖται με ἐκ χειρὸς τῦ ἀλλοφύλε τύτε. Talia & Pauli ejusdem 2 Cor. 1. 10. illa, Ἐκ τηλικούτε θανάτε ἐρρύσατο ἡμᾶς, &c. εἰς ὃν ἠλπίκαμεν ὅτι καὶ ἔτι ῥύσεται. Quæ & obiter docent nos illa, ἀπὸ παντὸς ἔργου πονηροῦ (quæ hîc statim sequuntur) intelligenda, non (quod multi eruditorum volunt) de indigno quovis facinore quod in se Apostolus admittere posset, sed quod in eum falsi fratres aut nominis Christiani hostes machinari possent. Sic Hermes apud Lactantium 2. 15. Θεὸς ῥύεται ἐυσεβῆ ἐκ παντὸς κακοῦ. Petrus 2. 2. 9. Οἶδε Κύριος εὐσεβεῖς ἐκ πειρασμῶν ῥύεσθαι. Idem qui suprà David, Psal. 34. 19. de ejusmodi, Ἐκ πασῶν αὐτῶν (θλίψεων) ῥύσεται αὐτὰς ὁ Κύριος· & Psal. 37. 40. βοηθήσει αὐτοῖς Κύριος, ῥύσεται αὐτὰς, καὶ ἐξελεῖται αὐτὰς ἐξ ἁμαρτωλῶν· ubi & sequitur, καὶ σώσει αὐτές· ut hoc Apostoli loco, καὶ σώσει με. In verbis porrò Contextûs nostri est πλοκή. Ῥύεσθαι enim, ut priore loco significat *liberare*, ità posteriore isto est, *custodire*, vel facere nè incideret: ut Matth. 6. 13. & in illis Menandri,

Ῥῦσον σεαυτὸν παντὸς ἐκ φαύλου τρόπου.

Hesychius etiam, Ῥύσῃ, σώζει, φυλάξει, &c.

Ibid. καὶ σώσει εἰς τ βασιλείαν αὐτῦ τ ἐπουράνιον] Quod Joh. 10. 25. εἰς τ ζωὴν αἰώνιον φυλάξει· & 1 Petr. 1. 5. φρουρῆσθαι εἰς τ σωτηρίαν ἑτοίμην ἐν καιρῷ ἀποκαλυφθῆναι. Σώσει ἐ. τ. ἑ. α. compendiosum loquendi genus, quale Act. 23. 24. πρὸς Φήλικα διασώσωσι· & Act. 27. 44. εἰς τ γῆν διασωθῆναι· ad quem locum similia & alia quædam annotasse meminimus. Josephus Antiquitatum 14. 25. εἰς Ῥόδον διασώζει.

Com. 19. καὶ τ Ὀνησιφόρε ὄικον] Sic suprà 1. 6. Δῴη ἔλεος, &c. τῷ Ὀνησιφόρε οἴκῳ. E vivis enim excesserat Onesiphorus cùm hæc Paulus scripsit.

Com. 20. Τρόφιμον δὲ, &c.] Scholiastes Ms. ad hunc locum in Florent. biblioth. Τρόφιμος, Ἀεισαρχος καὶ Πούδης, ἐν τοῖς διαγμοῖς τῷ Ἀποστόλῳ συγκακοπαθήσαντες, τέλος σὺν αὐτῷ τὰς κεφαλὰς ἀπεμάξαντο.

Com. 21. Σπούδασον πρὸ χειμῶνος ἐλθεῖν] Sæpe *periculosa enim in hieme navigatio, semper autem incerta*, l. 6. Cod. de offic. Rect. Provinc. Cicero 15. 25. ad Atticum, *Hiberna navigatio odiosa est.* Idem Famil. 16. 8. ad Tironem, *Te rogo nè te tam longæ navigationi & viæ per hiemem, &c. committas:* & ibidem Epist. 10. *Festinare te nolo, ut, &c. periculosâ hieme naviges:* & demum Epist. 11. *Cave committas ut, &c. hieme naviges.* Cæsar in Commentariis, *Nè anni tempore* (i. e. hieme) *navigatione excluderentur.*

Ibid. Σπούδασον πρὸ χειμῶνος ἐλθεῖν]

——*Antè*
Quàm glacialis hiems aquilonibus asperet undas.

Cicero famil. 7. 12. ad Trebatium, *Me Diis juvantibus ante brumam exspectabis.*

JOANNIS PRICÆI

In EPISTOLAM D. PAULI ad TITUM

ANNOTATA.

Κεφ. α'.

1. ΠΑΥΛΟΣ, δοῦλος Θεοῦ, ἀπόστολος δὲ Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ πίστιν ἐκλεκτῶν Θεοῦ, καὶ ἐπίγνωσιν ἀληθείας τῆς κατ' εὐσέβειαν·

2. Ἐπ' ἐλπίδι ζωῆς αἰωνίου, ἣν ἐπηγγείλατο ὁ ἀψευδὴς Θεὸς πρὸ χρόνων αἰωνίων, ἐφανέρωσε δὲ καιροῖς ἰδίοις·

3. Τὸν λόγον αὐτοῦ, ἐν κηρύγματι ὃ ἐπιστεύθην ἐγὼ κατ' ἐπιταγὴν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ· Τίτῳ γνησίῳ τέκνῳ κατὰ κοινὴν πίστιν.

4. Χάρις, ἔλεος, εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ πατρὸς, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν.

5. Τούτου χάριν κατέλιπόν σε ἐν Κρήτῃ, ἵνα τὰ λείποντα ἐπιδιορθώσῃ, καὶ καταστήσῃς κατὰ πόλιν πρεσβυτέρους, ὡς ἐγώ σοι διεταξάμην·

6. Εἴτις ἔστιν ἀνέγκλητος, μιᾶς γυναικὸς ἀνὴρ, τέκνα ἔχων πιστὰ, μὴ ἐν κατηγορίᾳ ἀσωτίας, ἢ ἀνυπότακτα.

7. Δεῖ γὰρ τὸν ἐπίσκοπον ἀνέγκλητον εἶναι, ὡς Θεοῦ οἰκονόμον· μὴ αὐθάδη, μὴ ὀργίλον, μὴ πάροινον, μὴ πλήκτην, μὴ αἰσχροκερδῆ·

8. Ἀλλὰ φιλόξενον, φιλάγαθον, σώφρονα, δίκαιον, ὅσιον, ἐγκρατῆ·

9. Ἀντεχόμενον τοῦ κατὰ τὴν διδαχὴν πιστοῦ λόγου, ἵνα δυνατὸς ᾖ καὶ παρακαλεῖν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῇ ὑγιαινούσῃ, καὶ τοὺς ἀντιλέγοντας ἐλέγχειν.

10. Εἰσὶ γὰρ πολλοὶ καὶ ἀνυπότακτοι, ματαιολόγοι καὶ φρεναπάται, μάλιστα οἱ ὄντες ἐκ περιτομῆς.

11. Οὓς δεῖ ἐπιστομίζειν· οἵτινες ὅλους οἴκους ἀνατρέπουσι, διδάσκοντες ἃ μὴ δεῖ, αἰσχροῦ κέρδους χάριν.

12. Εἶπέ τις ἐξ αὐτῶν ἴδιος αὐτῶν προφήτης, Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί.

13. Ἡ μαρτυρία αὕτη ἐστὶν ἀληθής· δι' ἣν αἰτίαν ἔλεγχε αὐτοὺς ἀποτόμως, ἵνα ὑγιαίνωσιν ἐν τῇ πίστει·

14. Μὴ προσέχοντες Ἰουδαϊκοῖς μύθοις, καὶ ἐντολαῖς ἀνθρώπων ἀποστρεφομένων τὴν ἀλήθειαν.

15. Πάντα μὲν καθαρὰ τοῖς καθαροῖς· τοῖς δὲ μεμιασμένοις καὶ ἀπίστοις οὐδὲν καθαρόν, ἀλλὰ μεμίανται αὐτῶν καὶ ὁ νοῦς καὶ ἡ συνείδησις.

16. Θεὸν ὁμολογοῦσιν εἰδέναι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνοῦνται, βδελυκτοὶ ὄντες καὶ ἀπειθεῖς, καὶ πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἀδόκιμοι.

Vulgata Verſio.

1. PAULUS ſervus Dei, Apoſtolus autem Jeſu Chriſti ſecundùm fidem electorum Dei & agnitionem veritatis quæ ſecundùm pietatem eſt:

2. In ſpem vitæ æternæ, quam promiſit qui non mentitur, Deus, ante tempora ſecularia;

3. Manifeſtavit autem temporibus ſuis verbum ſuum in prædicatione, quæ credita eſt mihi ſecundùm præceptum ſalvatoris noſtri Dei.

4. Tito dilecto filio ſecundùm communem fidem, gratia & pax à Deo patre, & Chriſto Jeſu ſalvatore noſtro.

5. Hujus rei gratiâ reliqui te Cretæ, ut ea quæ deſunt corrigas, & conſtituas per civitates presbyteros, ſicut & ego diſpoſui tibi;

6. Siquis ſine crimine eſt, unius uxoris vir, filios habens fideles, non in accuſatione luxuriæ, aut non ſubditos.

7. Oportet enim epiſcopum ſine crimine eſſe, ſicut Dei diſpenſatorem; non ſuperbum, non iracundum, non vinolentum, non percuſſorem, non turpis lucri cupidum:

8. Sed hoſpitalem, benignum, ſobrium, juſtum, ſanctum, continentem:

9. Amplectentem eum qui ſecundùm doctrinam eſt fidelem ſermonem, ut potens ſit exhortari in doctrina ſana, & eos qui contradicunt arguere.

10. Sunt enim multi inobedientes, vaniloqui & ſeductores, maximè qui de circumciſione ſunt.

11. Quos oportet redargui: qui univerſas domos ſubvertunt, docentes quæ non oportet, turpis lucri gratiâ.

12. Dixit quidam ex illis, proprius ipſorum propheta, Cretenſes ſemper mendaces, malæ beſtiæ, ventres pigri.

13. Teſtimonium hoc verum eſt: quam ob cauſam increpa illos durè, ut ſani ſint in fide,

14. Non intendentes Judaicis fabulis, & mandatis hominum averſantium ſe à veritate.

15. Omnia munda mundis; coinquinatis autem & infidelibus nihil eſt mundum, ſed inquinatæ ſunt eorum & mens & conſcientia.

16. Confitentur ſe noſſe Deum; factis autem negant, cùm ſint abominati & incredibiles, & ad omne opus bonum reprobi.

Ad

Ad Cap. I.

Com. 2. Ἐπ' ἐλπίδι] Pro ἐν ἐλπίδι. Sic Act. 2. 26. & 1 Cor. 9. 10.

Ibid. ὃν ἐπηγγείλατο] Glossarium (ex Græco loci hujus, & Vulgata versione,) *Promisit*, ἐπηγγείλατο.

Ibid. ὁ ἀψευδὴς θεὸς] Ὃς (ut 2 Tim. 2. 13.) ἑαυτὸν ἀρνεῖσθαι οὐ δύναται· ad quem locum annotata vide: confer & Hebr. 6. 8. Æschylus Prometh.

Ψεύδηγορεῖν γὰρ οὐκ ἐπίσταται σόμα
Τὸ σὸν.——

Plato Polit. 2. Οὐκ ἔστι πάντη ἄρα ἀψευδὲς τὸ δαιμόνιον τε καὶ θεῖον; Παντάπασι μὲν, ἔφη. Servius ad Æn. 7. *Dii id fantur quod sentiunt, non ut homines, de quibus certum est, aliud clausum in pectore, aliud promptum in lingua habere.* Vulgatus optimè, *qui non mentitur*: i. e. qui non decipit. Est enim ἀψευδὴς hoc loco ἀπατεπλόγιστος. Unde & apud Hesychium, Ἀπατεπλόγιστον, ἀψευδές, ἀληθές.

Ibid. πρὸ χρόνων αἰωνίων] Non, ab æternitate, sed, ab antiquis temporibus: vide ad Philemon. illud, ἵνα αἰώνιον, &c. dicta.

Ibid. ἐφανέρωσε δὲ καιροῖς ἰδίοις] Id est, καιροῖς ὕς (ut Act. 1. 7.) ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ ἔθετο. Hi καιροὶ sunt quos ἐσχάτας ἡμέρας Scriptor ad Hebræos vocat. Petrus 1. 1. 20. ἐσχάτους χρόνους. Καιροὶ ἴδιοι heic, ut & 1 Tim. 2. 6. & 6. 15.

Com. 4. γνησίῳ τέκνῳ] Vide ad 1 Tim. 1. 2. notata.

Ibid. χάριν κοινὴν πίστιν] Ità Judæ com. 3. περὶ τῆς κοινῆς σωτηρίας· id est, πίστεως. D. Augustinus in Psal. 103. *Res communis media est, &c. non attinet ad te, nec ad me: propterea loquimur & sic de aliquibus hominibus, habent inter se pacem, fidem, &c. Quid est inter se? in medio sui. Quid est in medio sui? commune est illis.*

Com. 5. κατέλιπόν σε ἐν Κρήτῃ] *Reliqui te Creta*, habet Vulgata versio, vulgari minùs formâ, at non minùs Latinâ, ut pridem nos docuit non unus ex Eruditis. Dativus heic Locum in quo ostendit, ut Locum ad quem in illis, *It clamor cœlo*; &,

——*viridi compellere hibiscâ:*

ad quem locum Servius videndus. Idem 1 Maccab. 12. 37. *Cùm cogitasset regnare Asiæ*: i. e. in Asia. Scribonius Largus Compos. 169. de trifolio acuto, *Nascitur plurimum Siciliæ.*

Ibid. ἵνα τὰ ἐλλείποντα ἐπιδιορθώσῃ] Τὸ ἐπὶ in compositione quibusdam verbis prævia, significat (ut hoc loco) post alium venire, & in opere ejus immutare quid, aut ei supplementum addere: ità & Galat. 3. 15. in ἐπιδιατάσσεται. Τὰ ἐλλείποντα ἐπανορθῶν (ut heic Paulus ἐπιδιορθῶν) dixit in Demosthenis vita Plutarchus.

Ibid. κατὰ πόλεις καθίστης καὶ πόλιν πρεσβυτέρους] Sic ἀρχὰς καθιστάναι idem Plutarchus in Demetrii vita. Cyprianus ad Antoninum, *Cùm jampridem, &c. per singulas urbes ordinati sint Episcopi, &c.* Justinus lib. 33. *Magistratibus per singulas civitates constitutis, &c.* Κατὰ πόλιν heic, ut 2 Macc. 12. 2. κατὰ τόπον. Vide ad Luc. 13. 22. dicta. In vetere Onomastico, *Oppidatim*, κατὰ πόλεις.

Com. 6. τέκνα ἔχων, &c. μὴ ἐν κατηγορίᾳ ἀσωτίας] Ut ità demum Ecclesiæ cura credatur ei, quoniam suos tam bene regere novit. Vide 1 Tim. 3. 5, & 6. Μὴ ἐν κατηγορίᾳ ἀσωτίας, est, non (ut Luc. 15. 13. ille) ἀσώτως ζῶντα· sed quales ille qui fidem patris sui his verbis apud Lucianum appellat, πόσους πότους ἀκούεις; πόσας κώμους ἐξηλθεῖς; τίς ἀσωτία; ubi & nota ἀσωτίας vocem, quâ hoc loco Apostolus utitur.

Ibid. ἢ ἀνυπότακτα] Qui 2 Tim. 3. 3. γονεῦσιν ἀπειθεῖς. Non tales, inquit Paulus, sed qui verè possint dicere, *Parentibus nostris paruimus, cessimus, imperiis eorum, &c. obsequentes nos submissosque prebuimus*, Senec. Benef. 3. 38. Vulgatus, *non subditi*, hoc est, parentibus. Contrarium Luc. 2. 51. ἦν ὑποτασσόμενος αὐτοῖς· ubi idem Vulgatus, *erat iis subditus.*

Com. 7. ἀνέγκλητον εἶναι, ὡς θεοῦ οἰκονόμον] Θεοῦ cum emphasi pronunciandum. Si in bonorum caducorum administratione ζητεῖται (1 Cor. 4. 2.) ἵνα οἰκονόμος πιστὸς (quod heic ἀνέγκλητος) εὑρεθῇ, quantò id magis in rerum spiritualium dispensatore requiritur! Ὡς θεοῦ οἰκονόμων, est (ut 1 Petr. 4. 10.) ὡς καλοὶ θεοῦ χάριτος οἰκονόμοι. De voce ἀνέγκλητος ad 1 Tim. 3. 10. annotata vide.

Ibid. μὴ αὐθάδη, μὴ ὀργίλον, μὴ πάροινον, μὴ πλήκτην, μὴ αἰσχροκερδῆ, ἀλλὰ φιλόξενον, φιλάγαθον, σώφρονα, δίκαιον, ὅσιον, ἐγκρατῆ] Recitatis vitiis quæ abesse debebant homini honore Episcopali ornando, ponit jam (ut & 1 Tim. 3. 3.) contrarias virtutes. Lampridius eâdem planè orationis formâ, Alexandri Imperatoris amicos & adsessores laudans, *Non malitiosos, non furaces, non callidos, non ad malum consentientes, non bonorum inimicos, non libidinosos*, &c. *sed sanctos, venerabiles, continentes, religiosos.* Terent. 1. 2. Adelph.

——*Ruri esse parcum, ac sobrium:*

ubi Donatus, *Non in urbe, non prodigum, non insanum.* Μὴ αὐθάδη heic, non cujus in gestu, sermone, vultu quid tumidum & præfractum appareat; indicium animi plus æquo placentis sibi: unde & αὐθάδεις quasi αὐτοάδεις dicti: nec aliter in Glossario, *Sibi placens*, αὐθάδης. Vide & 2 Pet. 2. 10. ubi & Vulgatus, *sibi placentes.* Μὴ ὀργίλον, *non iracundum*: non

——*Cujus præcordia nullis*
Interdum, aut levibus videas flagrantia causis.

Onomasticon vetus, *Stomachosus*, ὀργίλος· & in Glossis, Ὀργίλος, &c. *iracundus.* Μὴ πάροινον, μὴ πλήκτην. Vide ad 1 Tim. 3. 3. dicta. Φιλάγαθον Vulgat. *benignum*, ut & in Glossario. Contrarii 2 Tim. 3. 3. ἀφιλάγαθοι. Μὴ αἰσχροκερδῆ. De tali ad Episcopatum apud Ephesios non admovendo monuit & Timotheum. Videtur autem voluisse quasi expressiùs cautum, nè id fieret apud Cretenses: nec id non de causa justissima. Polybius lib. 6. Καθόλου δὲ ὁ θεὸς ἡ πλεονεξίαν τεθηπὼς ὅπως ἐπιχωριάζῃ παρ' αὐτοῖς, ὥστε παρὰ μόνοις τοῖς Κρησὶ πάντων ἀνθρώπων μηδὲν αἰσχρὸν κέρδος νομίζεσθαι. Quo loco quis uspiam aptior loco Pauli illustrando?

Com. 8. δίκαιον, ὅσιον] Ità Luc. 1. 75. Ἐν ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνῃ. Vulgat. *justum, sanctum.* Ità in Onomastico vetere, *Sanctus*, ὅσιος· & in Glossis, Ὅσιος, *sanctus*, &c. Gellius 15. 18. *Castitate vita sanctus:* quæ itidem de Sacerdote, sed Pagano, dicta. Δίκαιον possumus justum erga homines interpretari; ὅσιον, sanctum erga Deum. Ità enim apud Scriptores Græcos nonnunquam distinguuntur. Philo in de Abrahamo, Ὁσιότης πρὸς θεὸν, δικαιοσύνη πρὸς ἀνθρώπους. Plutarchus in Demetrio, Τῷ μὲν πρὸς θεοὺς ὅσιον, δικαιοσύνῃ πρὸς ἀνθρώπους. Video tamen (ut 1 Thess. 2. 11.) utrumque ad convictum cum hominibus referri. Quin & ὅσιος Hesychio est non tantùm εὐσεβὴς, sed & δίκαιος, καθαρὸς, εἰρηνικὸς, &c.

Ibid. ἐγκρατῆ] Neque ad libidinis solius, neque ad generalem affectuum coercitionem (ut nonnunquam sumitur) hoc loco istam vocem retulerim; sed ad virtutem oppositam vitio αἰσχροκερδείας in membro præcedente. Jure hanc autem, ut & virtutem ei proximè hîc antecedentem, in homine tanto muneri admovendo requirit. Cicero in pro Murænâ, *Nullâ re conciliare facilius benevolentiam multitudinis possunt ii qui, &c. præsunt, quàm abstinentiâ & continentiâ.*

Com. 9. Ἀντεχόμενον τοῦ κατὰ τὴν διδαχὴν πιστοῦ λόγου] Id est, (ut 1 Tim. 6. 20.) τὴν παραθήκην φυλάσσοντα· est enim idem utrobique sensus; at ἀντεχέσθαι heic ἐμφατικώτερον. Sic Novell. 9. Justinianus, τοῦ δὲ ὀρθοδόξου πίστεως ἀπαραζόμενος, καὶ πάσης ἀντεχόμενος· id est, firmiter tenentes eam, tenaciter adhærentes ei. Κατὰ τὴν διδαχὴν, ab Apostolis nempe, aut presbyteris in Creta, aut priusquam in eam secessio post

marty-

martyrium Stephani facta esset, Hierosolymis acceptam: quo sensu ὑποτύπωσιν ἔχειν ὑγιαινόντων λόγων, de servanda à se tradita doctrina loquens, Timotheum hortatur; (ubi & ἔχειν est quod heic ἀντέχεσθαι) & Thessalonicenses 2 Epist.2.15. κρατεῖν (id est, ἀντέχεσθαι) τὰς παραδόσεις, ἃς ἔστε διὰ λόγου, εἴτε δι' ἐπιστολῆς ἡμῶν ἐδιδάχθητε. Imò, unde scimus an ex eo ad Timotheum loco (qui 2 Epist.1.13. extat,) & illo 2 Tim.2.2. pronomen μοῦ etiam heic in contextum recipiendum? legendúmque ἀντεχόμενον τῆς κατ' ἐμὲ διδαχῆς μετὰ πίστεως λόγου. Attendat lector non pervicax ad citatos locos; meminerítque (quod & monendum duco firmandæ conjecturæ meæ,) eâdem loquendi formâ κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου, Rom.2.16. & 16.25. & 2 Tim.2.8. dixisse. Cui simile 2 Thess.3.6. κατὰ τὴν παράδοσιν ἣν παρ' ἡμῶν παρελάβετε. Ἀντέχεσθαι autem λόγου, satis Græcè dictum. Sic εὐδοξίας ἀντέχεσθαι, Iamblichus 1.9. de Pythagoræ vita: φιλίας ἀντέχεσθαι, Hierocles in carmen aureum: παιδείας ἀντέχεσθαι, & ἐλπίδων ἀντέχεσθαι, lib.2. Diodorus Siculus. Ἀντέχεσθαι σώφρονος βίου, est in Ejusdem fragmentis: & alibi apud Eundem, τῆς αἱρέσεως ἀντέχεσθαι. Commodè heic in mentem venit locus Hebr.13.22. ubi vulgò legitur, ἀνέχεσθε τοῦ λόγου τῆς παρακλήσεως· sententia quidem non inconcinna, & quæ aptè fulciri poterit è contraria illa, 2 Tim.4.3. τῆς ὑγιαινούσης διδασκαλίας οὐκ ἀνέξονται. Lectionem eam secutus est & Vulgatus Interpres, quem ut sagacitatis, ità & sinceritatis nomine suspiciendum existimo. Quia fieri potest tamen ut is minùs fidis hac in parte exemplaribus usus fuerit, illius antiquitate, & per id auctoritate integrâ, propono an in illo (ut in isto ad Titum loco) ἀντεχέσθω τοῦ λόγου legendum.

Ibid. ἵνα δυνατὸς ᾖ παρακαλεῖν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῇ ὑγιαινούσῃ, καὶ τοὺς ἀντιλέγοντας ἐλέγχειν] Irenæus (qui & Episcopus) initio libri 5. *Omni modo elaboramus*, &c. *plurima tibi in subsidium præstare adversùm contradictiones hæreticorum; errantes autem retrahere & convertere ad ecclesiam Dei, neophytorum quoque sensum confirmare.* Idem 4.44. *A talibus* (malos spiritus intelligit,) *abstinere oportet, adhærere verò* (ἀντέχεσθαι) *his qui*, &c. *sermonem sanum*, &c. *præstant ad informationem & correctionem reliquorum.* Post ὑγιαινούσῃ commodè supplere possumus vocem μένειν· hortari eos, nempe, ad perseverantiam in sana fide. Simile Act.11.23. παρακαλεῖν, &c. τῇ προθέσει τῆς καρδίας πρὸς Κύριον προσμένειν· & Act.14.22. παρακαλοῦντες τῇ πίστει ἐμμένειν. Ms. autem non incelebris vetustatis qui in Anglia, hunc Apostoli locum sic exhibet, παρακαλεῖν τοὺς ἐν πάσῃ θλίψει· ut 2 Cor.1.4. & 1 Thess.3.7. Quæ si vera lectio, τὸ παρακαλεῖν, non *hortari*, sed *consolari* interpretandum. Τοὺς ἀντιλέγοντας, intellige omnis generis, præcipuè autem Judæos: vide Act.18.28. ubi & διακατελέγχειν. Convincere autem eos διὰ τῆς γεσφῶν, ἃ χειρὸν Ἰησοῦν ἔδειξαν· ut in dicto illo Actorum loco.

Com.10. Εἰσὶ γὰρ πολλοὶ ἀνυπότακτοι] *Non subditi, ut sunt tauri, elatione cervicis, aratri & junctura impatientes:* ità ad Psal.67.D. Augustinus. *Pessimum quemque asperrimè rectorem pati*, dixit & Salustius, in de Republ. ordinanda. Indè & Hebr.13.17. illud, πείθεσθε ἡγουμένοις, &c. & Tit.3.1. ὑπομιμνήσκε αὐτοὺς, &c. Glossarium, Ἀνυπότακτος, *indomitus.* Vulgatus bene, *inobedientes*: hoc est, ut diximus, rectoribus, vel, τῇ διδασκαλίᾳ τῇ ὑγιαινούσῃ, de qua proximè: μὴ προσερχόμενοι τοῖς ὑγιαίνουσι λόγοις τοῦ Κυρίου, &c. καὶ τῇ κατ' εὐσέβειαν διδασκαλίᾳ, 1 Tim.6.3.

Ibid. ματαιολόγοι] *Vaniloqui*: vel, *leves, futiles, importuni locutores*, ut Gellius 1.15. locutus.

Ibid. φρεναπάται] Κενοῖς λόγοις ἀπατῶντες, Ephes.5.6. τὰς τῶν ἀκάκων καρδίας ἐξαπατῶντες, Rom.16.18.

Ibid. μάλιστα ὄντες ἐν περιτομῇ] Sedulius ad Rom.15. ea, QUI DISSENSIONES ET OFFENDICULA, &c. FACIUNT, *De illis dicit qui ex circumcisione*, &c. *venerant.* Vide Act.15.1. τοὺς ἐκ περιτομῆς habemus & Act.11.2.

Com.11. Οὓς δεῖ ἐπιστομίζειν] Apud Apuleium Milesi. 2. ille, *Ferenda non est quorundam insolentia.*

Ibid. ὃς δεῖ ἐπιστομίζειν] Quintilianus 6.5. *Contra turbantes andendum, & impudentia fortiter resistendum.* Vide Proverb.26.5. Illud ἐπιστομίζειν multi Eruditorum vertunt, *quibus os obturare oportet*, id est, facere, *ut occlusorium stultiloquentiam habeant*, si verbis uti Plautinis libuerit. Huic geminum 1 Petr.2.15. φιμοῦν τὴν τῶν ἀφρόνων ἀγνωσίαν· unde alterum per alterum Hesychius exponens, Ἐπιστομίζων, (inquit) φιμῶν, &c. & alibi, Φιμῶν, ἐπιστομίζων. Non nescio apud Aristophanem, Philostratum, alios, præcipuè Plutarchum, hoc sensu istam vocem inveniri. Hoc loco tamen vertendum potiùs dixerim, *quibus frænum injiciendum*: hoc est, quorum vaniloquii nimius inconsultúsque cursus moderatrice Episcopi doctrinâ atque auctoritate ut fræno inhibendus. Jacobus 3.3. τῶν ἵππων τοὺς χαλινοὺς εἰς τὰ στόματα βάλλομεν, &c. id est, αὐτοὺς ἐπιστομίζομεν. Frænis autem quia equi oridurii cohiberi solent, per metaphoram etiam hominum rerúmque impetus nimii dicuntur ἐπιστομίζεσθαι. Ut meliùs constet quod dico, nonnulla heic exempla apponam, in quibus ἐπιστομίζειν, non *occludere*, vel *obturare*, sed, *cursum effrænem inhibere* necessariò exponendum. In Allegoriis Legis Philo Judæus, Ἐπιστομεῖ ὁ λόγος τὴν ἐγχαυνώσεις καὶ ῥίμμα καὶ φορὰν τῶν παθῶν. In eodem libro, τὸ συμβατήριον λόγον προτείνῃ, ἵνα δεῦρο ἰωμεν χωῶν ἐπιστομίζῃ καὶ ἐπὶ πλεῖον αὐτῶν (παθῶν) φορὰν· & ibidem, Ἐκτέμνων τὸ ἡδονῆς, ὅπερ ὅτι, τὸ θυμοῦν, ἐκ τοῦ αὐτὴν ἀκεῖσθαι ὀρμαῖς ἐκφέρεσθαι, διὸ ἰῶ μήποτε ἀφεθεὶς ἵππος πρόπον ἐπισκιρτήσας, ὅλῳ πατήσῃ τὸ ψυχῶ· ἀλλὰ θεραπεύῃ, καὶ ἐπιστομίζῃ, τὸ μὲν πρῶτον λόγῳ, ἵνα ἰωμεν χρόνῳ· ἀεὶ σῳ μὴ σφόδρα ἀφλωιάσῃ, ἔπειτα δὲ τῇ ἀρετῇ τῷ λόγῳ, σαφωνείᾳ καὶ ἀληθείᾳ. Idem lib. Quòd deter. insid. potiori, Ἔστι δ' ὅτε μάρτυρος καὶ κατηγόρου λαβὼν τάξιν, ἀφανῶς ὑμᾶς ἔνδοθεν ἐλέγχει, μηδὲ διαφεύγειν τὸ στόμα ἐῶν, ἀναλαμβανόμενος δὲ καὶ ἐπιστομίζων τὴν ζωειδοτος ἰδίας ἀυδάδη καὶ μισ' ἀφωνίασμῶ δεσμὸν γλώττης ἐπάγει· ubi & nota, ἐπαγειν δεσμὸν γλώττης; planè ut Apostolum intelligendum diximus. In Epistola Heraclitι ad Hermodorum, quasi Ephesios alloquentis, Εἰ μὴ ἦσε (οἱ νόμοι) ἀνέδην ἂν ἐπορεύεσθε, νῦν δέ τι καὶ μικρὸν ἐπιστομίζεσθε, φόβῳ κολάσεως, &c. Lucianus de iniquo cursore, Ἀπογνὼς δὲ ἤδη τὴν τάχυς ἐλπίδα ἐπὶ τὴν κακοτεχνίαν τρέπεται· καὶ τοῦτο μόνον ἐξαπανῶν ζκοπεῖ ὅπως τὸ τρέχοντα (meliùs ζωτρέχοντα) ὀπαδὸν ἢ ἐμποδίσας ἐπισομεῖ. Quæ ultima forsan Suidas respiciens, Ἐπισομεῖν, (inquit) ἐμποδίσαι, κατασχεῖν. Hoc sensu utitur voce istâ etiam Philostratus in Icone Κύκλωψ. Vulgat. heic, *redargui*: sic citato Hesychii loco, Ἐπιστομίζων, &c. ἐλέγχων· & statim heic apud Apostolum, αὐτοὺς ἔλεγχε. Nota porrò in Contextûs verbis inversionem esse, accipiendúmque hoc κείμενον acsi positum esset post κέρδους χάριν.

Ibid. ὅλους οἴκους ἀνατρέπουσι] Id est, totarum familiarum fidem evertunt, est enim quod 2 Tim.2.18. τὴν πίστιν ἀναστρέπειν. Sic, *totas domos evertere*, apud Juvenalem: *universas familias evertere*, apud Ciceronem: *versare domos*, apud Poetam præcipuum: *totas domos funditus tollere*, (i.e. evertere) apud Senecam: *evertere funditus domos*, apud Valer. Maximum, & Ammianum Marcellinum: & *scelere domum evertere*, apud Phædrum: φιλίας καὶ οἰκιότητας ἀνατρέπειν, apud Plutarchum: &, βασιλείας καὶ ἡγεμονίας ἀναστρέφειν, apud Eundem. Vide ad 2 Tim.2.18. notata. Domos autem evertebant φρεναπάται isti διὰ τῆς χρηστολογίας (ut & Rom.16. de similibus dictum) τὰς τῶν ἀκάκων καρδίας ἐξαπατῶντες.

Τοῦτ' ἔσ' ὃ δυνασθεὶς εὖ πόλεις ἠρεμουμένας
Δόμους τ' ὄπολλυσ', οἱ κακοὶ λίαν λόγοι·

in Hippolyto etiam Euripides dixit.

Ibid. διδάσκοντες ἃ μὴ δεῖ] Latinis magnam vim exaggerandi habens. Sic in 3 Maccabaico, λαθεῖν τὰ μὴ καθήκοντα· & ibidem, μηχανώμενοι τὰ μὴ συμφέροντα, i. e. maximè pernicioſa. Dio Cassius, Σωφρονισαι καὶ συσάσῃς, ἐταιρείαι τε ἄφο ἥκιστα τῇ μοναρχίᾳ συμφέρει. In Græco Esaiæ 66.4. Ἃ οὐκ ἐβουλόμην· i.e. quæ vel maximè abominabar. Tale & Marc.13.14. ἑστὼς ὅπου οὐ δεῖ. Rom.1.18. τὰ δὲ καθήκοντα· & Ephes.5.4. τὰ οὐκ ἀνήκοντα.

Ibid. διδάσκοντες ἃ μ. δ.] Contrarium Colossi. 4.4. ὡς δεῖ, λαθεῖν· & Tit.2.1. λαθεῖν ἃ τῇ διδασκαλίᾳ πρέπει.

Ibid. αἰσχροῦ κέρδους χάριν] Euripides Medeâ,

Πᾶς τις αὐτὸν τῆς πόλεως μᾶλλον φιλεῖ,
οἱ μὲν δικαίως, οἱ δὲ καὶ κέρδους χάριν.

Theophy-

Theophylactus ad Joh. 10. de Judæorum rectoribus, Οὐκ ἐζήτουν τὸν λαὸν ἢ ὠφελῆσαι, ἀλλὰ ἢ ὅτι τοῦ λαοῦ αἰσχυνόμενοι. Vide ad 1 Tim. 3. 3. dicta.

Com. 12. Εἶπέ τις ἐξ αὐτῶν, &c. Κρῆτες, &c.] Imitatus est ad Gentes sic scribens Tertullianus, *Natura Fama omnibus nota est: vestrum est,*

Fama malum, quo non aliud velocius ullum.

Id est, unius ex Poetis vestris. Sic Act. 17. 28. idem Apostolus noster, ὡς καί τινες τῶν καθ' ὑμᾶς ποιητῶν εἰρήκασι.

Ibid. ἴδιον αὐτῶν προφήτης] Pro tali à suis cultus: ideo *propheta* hîc potiùs quàm *poeta* vocatur.

Ibid. Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται] In Græca Anthologia,

Τὸν ψεύστην Δεμέτριον ὁπὶ χθονὶ θῆντο (τὸ θαῦμα;)
Κρῆτες· ὅτι ψεύστης καὶ Διὸς ἐστι τάφος.

Ovidius,

——*Non hoc quæ centum continet urbes,*
Quamvis sit mendax, Creta negare potest.

Tertullianus cap. 20. de Anima, *Vulgata res est gentilium proprietatum: Comici Phrygas timidos illudunt, Salustius vanos Mauros & feroces Dalmatas pulsat, mendaces Cretas etiam Apostolus inurit.* Diogenianus in Paræmiis, Κρητίζειν, ὅτι τοῦ ψεύδεσθαι. De Cretensibus Suidas, ψεύδομένων ὑποκρίσεις ἔχουσιν. Idem in Κάππα διπλοῦν, Τεία κάππα κάκιστα, Καππαδοκία, Κρήτη καὶ Κιλικία. Anonymus apud eundem in Βαρυδαίμων, Κρὴς ὑπάρχων, καὶ φύσει ποικίλος. Hinc χρῆσθαι Κρητισμῷ, pro *fallere*, apud Plutarchum, in Æmilii vita. Quibus similia apud Eundem in Solone, apud Polybium lib. 6. Nonnum Dionys. 8. Photium tmem. 249. & Socratem Histor. Ecclesiast. 3. 16. Vide & in Κρητίζειν Hesychium.

Ibid. κακὰ θηρία] Sic, & de homine, κακὸν ἔχιδνα in Græco Epigrammate. Maximus Tyrius Dissert. 34. Ἐπεὶ δὲν ψυχῆς θηριώδεις κεκτήσωσιν ὀπλὰς, φυλάττεσθαι ἢ ἀνθρώπινον ὀπλὰς ἔχειν τῇ ἢ ἔργων ἀπηρεσίᾳ, ἀπόρρητον ἢ χρῆμα τὸν ἐξ ἀνθρώπου θηρίον. Hinc Arriani illud 2. 9. in Epictetum, Οἱ μὲν ἡμῶν μεγάλα θηρία εἰσὶν, οἱ ἢ θηρίδια κακά ἐστιν. Et hinc, cum ejusmodi ingeniis conflictari, θηριομαχεῖν, 1 Cor. 15. dictum. Est autem & hæc vox inter proverbiales. Plutarchus ex Ptolemæi Chrysermi persona de Cleomene loquentis, θηρίον μέγα. Apud Achillem Tatium lib. 6. ὦ κακὸν θηρίον! Julianus epist. 23. de Constantini Imper. amicis & clientibus, τὰ περὶ αὐτὸν θηρία. Pollux 9. 4. Onomastici, θηρίων μᾶλλον ἢ ἀνθρώπων πόλις· & ibidem de improbo & rapace publicano, θηρίον ἄμικτον· quo modo & de publicano ad Luc. 6. Theophylactus, πονηρὸν θηρίον. Philostratus in Heroicis, de sycophanta, θηρίον ἀναιδές. Utitur & Scriptor orationis in Aristogitonem: sequuntur & hanc formam Latini. Plautus Bacchid.

——*Mala tu es bestia.*

Catullus,

Hunc metuunt omnes, neque mirum, nam mala valde est
Bestia.——

Ammianus lib. 28. *Quietis impatiens, malefica bestia.*

Ibid. κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί] Sic Hesiodus de pastoribus,

——Κακ' ἐλέγχεα, γαστέρες οἴης·

quæ respiciens Hesychius, Γαστέρες οἵη, προφῆς μόνης ὀπιμελώμενοι. Gulielmus Canterus (cujus in sententiam concesserunt & alii quidam,) ex Phavorino ἀργὰς γαστέρας hoc exponit γαστριμάργους, id est, impigros ad edendum. Quæ de voce ἀργὸς affert in velocitatis sensu, sunt quidem vera ea, at hoc minùs apta. Ἀργὰς accipio hoc pro *otiosas*: q. d. ἀέργους, ἀδίκους, ἀλλ' ἐκ μεγάλου θέλοντας· vide 2 Thess. 3. 10. Sic de fuco Var. 1. 9. Ælianus, ἀργὸς, καὶ λίχνος. Vel ἀργὰς, *tardas*, pigras, inertes; quales solet ingluvies facere, & pabuli sarcina immoderatiùs ingesti. Firmicus 5. 8. Matheſ. *Qui*, &c. *conviviis & ingurgitationibus delectentur, inertes, pigri, ac ventri tantùm ac voluptatibus dediti.* Apuleius 6. Milesiæ. *Semper pigro, & manducone.* Juvenalis,

Montani quoque venter adest abdomine tardus.

Gellius 4. 19. de cibo nimio, *Advertimus hinc elici tarditatem.* Apud Suidam Anonymus quis in Ἱππῶν, Τὰ προφῶς ἄντες βραδεῖς καὶ δυσκίνητοι. Sic, *aprum multâ ilice pigrum*, Martialis dixit: &, *taurum pinguem ipsâque mole pigrum*, Juvenalis. Virgilius,

——*Ille horridus alter,*
Desidiâ, latámque trahens inglorius alvum.

Ventres de edacibus ponunt & Græci & Latini. Suidas de Sibaritis, Γαστέρες ἦσαν καὶ πνευματίαι. Euripides Alexandrâ,

——Κακὸν δίκλων γάστρ',
Γαστὴρ ἄπυστα.——

Longus Ποιμέν. 4. Μαθὼν ἐδίων καὶ πίνειν, &c. καὶ οὐδὲν ἄλλο ὢν ἢ γαστὴρ καὶ γαστήρ. Terent. 5. 7. Phorm.

——*Pugnos in ventrem ingere:*

ubi Donatus, *In ventrem, quasi parasito: an ventrem totum parasitum dixit? ut Lucilius,*

——*Vivite ventres.*

Scholiastes vetus ad citatum è Juvenale versiculum, *Acerbè potiùs ventrem quàm ipsum venire dixit.*

Ibid. γαστέρες ἀργαὶ]

——*Fruges consumere nati:*

& bene hoc de Cretensibus. Gellius 15. 2. de Cretensi philosophastro, *Libidine vini adusque lndibria ebriosus.*

Com. 13. Ἡ μαρτυρία αὕτη ἔστιν ἀληθὴς] Ità Joh. 21. 24. Ἀληθὴς ἐστὶν ἡ μαρτυρία αὐτοῦ. Vide & Joh. 19. 35. & Joh. 3 epist. com. 12. Hîc autem μαρτυρίαν putem παροιμίαν esse: credibile est enim jam transisse versiculum illum in speciem proverbii. Simile apud Sophoclem illud,

Ἀλλ' ἰσ' ἀληθὴς ἡ βροτῶν παροιμία, &c.

Ibid. ἡ μαρτυρία αὕτη ἔστιν ἀληθὴς] Ità & Joh. 5. 32. & 8. 17. Simile 2 Petr. 2. 22. τὸ τῆς ἀληθοῦς παροιμίας.

Ibid. δι' ἣν αἰτίαν] Sic & Act. 22. 24. Glossæ, Δι' ἣν αἰτίαν, *quam ob causam*, &c. Quæ sumpta sunt ex hoc Pauli loco, & Vetere Interprete.

Ibid. ἔλεγχε αὐτοὺς]

Οὐ παντελῶς δεῖ τοῖς πονηροῖς ὀπτᾶσθαι,
Ἀλλ' ἀντιτάσεις,

dixerat olim Menander.

Ibid. ἀποτόμως] q. d.

Pectora tantis obsessa malis,
Non sunt ictu ferienda levi: Herc. fur.

Tiberius apud Tacitum Ann. 3. *Corruptus*, &c. *animus haud levioribus remediis restinguendus est, quàm libidinibus ardescit.* Seneca 1. 14. de Ira, *Corrigendus est qui peccat, & admonitione & vi, & molliter & aspere.* Isocrates Panegyrico, Ἔστιν ἃ οὐκ οἶδ' ὅτῳ δεῖ συγγνώμην ἔχειν ἁμαρτημάτων, &c. ὥστε μή τις ἐρρωμένως ὀπτήσῃ τοῖς ἁμαρτάνουσιν· & Cicero Offic. 1. *Objurgationes interdum incidunt necessariæ, in quibus utendum est fortasse & vocis contentione majore, & verborum gravitate acriore.* Ἀποτόμως ἐλέγχειν hîc, est quod *vehementer & acriter redarguere errores*, Lactantius vocat. Plinius lib. 9. Epist. 21. *acriter & severè corripere.* Gellius 1. 19. *severâ & vehementi objurgatione incessere*: & 19. 5. *coercere, & severiùs increpare.* Simile infrà hîc 2. 15. μὴ πάσης δεήσεται ἐλέγχειν· citato Isocratis loco, ἐρρωμένως ὀπτήσῃ· apud Julianum 6. Orat. πικρῶς ὀπτήσῃ, καὶ ἐξελέγχειν· & Act. 18. 28. εὐτόνως διακατηλέγχειν. Hinc & ὀπτημάτων (i.e. ἐλεγμῶν) ἀποτομία, apud Plutarchum De liber. educ. Hesychius, Ἀποτόμως, σκληρῶς, &c. &, Ἀποτόμως, &c. *præcisè*: in Glossario.

Ibid. ἀποτόμως] Nil curans vaniloquorum fermunculos, aut malignorum susurrationes. *Rationabilis est indignatio quæ ex affectu disciplinæ venit*, Tertull. de Anima. Si putant duriter se tractari, fac sciant non idte, sed ipsorum morbum velle: nec medicum sævum fieri nisi ab ægris intemperantibus.

Ibid.

Ibid. Ἵνα ὑγιαίνωσιν ἐν τῇ πίστει, μὴ προσέχοντες μύθοις] Ἵνα προσέχ. τοῖς ὑγιαίνουσι λόγοις καὶ τῇ καθ' εὐσέβειαν διδασκαλίᾳ, μὴ νοσοῦντες περὶ τὰς ζητήσεις, &c. ut 1 Tim. 6. 3. locutus.

Com. 14. ἀποστρεφομένων τ' ἀληθείαν] Id est, (ut 2 Tim. 4. 4.) ἀπὸ τ' ἀληθείας τ' ἀκοὴν ἀποστρεφομένων. Sic, πρὸ ἀδίκως (pro, ἀπὸ τοῦ ἀδίκων) ἀποστέφειν, Simplicius in cap. 38 Epicteti. Vulgatus hîc, *aversantium se à veritate*, miro modo loquendi: nisi fortè, *avertentium se* reponendum. In Onomastico tamen, *Averso*r, ἀποστρέφομαι.

Com. 15. Πάντα μὲν καθαρὰ τοῖς καθαροῖς] Locutus de Judaicis fabulis à seductoribus profectis, speciatim hæc addit de cibis sub Lege interdictis: à quibus purè sub Euangelio viventes ait non arcendos. Vide & Rom. 14. 20. ubi eadem hæc loquendi forma. Seneca 95 Epist. *Eadem & turpia sunt & honesta: refert quare, & quemadmodum fiant.* Πάντα καθαρά, jam dictis locis est, (ut 1 Tim. 4. 4.) πᾶν κτίσμα θεοῦ καλόν· vel (ut Luc. 11. 41.) proverbialiter dictum. Καθαροῖς intellige, ut 1 Tim. 1. 5. & 3. 9. τ' ζωνείδησιν καθαροῖς. Patet id ex oppositio in sequentibus, μεμίανται αὐτῶν, &c. ἡ ζωνείδησις. Glossæ, Καθαρὸς, *sincerus, mundus, purus.* Plato 4 de Legibus, Ἀκάθαρσ⊙ τ' ψυχὴ ὁ κακὸς, καθαρὸς δὲ γ' ὁ ἐναντί⊙.

Ibid. τοῖς δὲ μεμιασμένοις καὶ ἀπίστοις οὐδὲν καθαρὸν] Tale Proverb. 13. 13. illud. Τῷ πολίτῃ οὐδὲν ἀγαθὸν ἔστι· & 17. 6. Τῷ πιστῷ ὅλ⊙ ὁ κόσμ⊙, &c. τ' δὲ ἀπίστ., οὐδὲ ὀβολός. Adde Sirachidis 39. 32. illa, Πυρὸς, καὶ χάλαζα, αἷμα καὶ φαρυγξ, &c. ταῦτα πάντα τοῖς εὐσεβέσιν εἰς ἀγαθὰ, οὕτως τοῖς ἁμαρτωλοῖς πρὸς κακά· & ista Hieroclis, Ἁπλῶς εἰπεῖν, οὐκ ἔστι τοῦ βίου ὁ μὴ τοῖς ἀνοήτοις γίνεται. Pindarus apud Clementem Alexandrinum, Pædag. 3. 12. Πᾶσιν ἀπίστοις οὐδέν. P. Chrysologus Ser. 44. *Perversa sunt universa perversis:* & Seneca, *Lutosâ humo nihil stabile est.*

Ibid. ἀλλὰ μεμίανται αὐτῶν ὁ νοῦς καὶ ἡ ζωνείδησις] Id est, μεμίανται δὲ αὐτῆς ὁ ν. κ. ἡ σ. Ità mundum nil illis manet, non sui tamen, at vasis in quod mittitur vitio. Lucretius,

Intellexit ibi vitium vas efficere ipsum,
Omniáque illius vitio corrumpier intus,
Quæ collata foris & commoda cunque venirent.

Seneca 98 Epist. *Malus animus omnia in malum vertit, etiam quæ specie optimi venerant.* Idem de Beneficiis 5. 11. *Quemadmodum stomachus morbo vitiatus, & colligens bilem, quoscunque acceperit cibos, mutat, &c. ità animus cæcus, quicquid illi commiseris, id onus suum & perniciem, &c. facit.* Et pòst, *Nihil potest ad malos pervenire quod prodest, imò nihil est quod non noceat: quæcunque enim illis contigerunt, in naturam suam vertunt, & profutura, si melioribus darentur, illis pestifera sunt.* Οὐδὲν καθαρὸν autem apud Apostolum non tantùm ad cibos referendum putem, sed & actiones impurorum hominum etiam in ἀδιαφόρους comprehendere. Philo in de Legg. special. (eâdémque quâ hîc Paulus oppositione,) Ὃν ἂν (ὁ ἀσιτὸς) ἐφάψῃ πραγμάτων, πάντ' ἄδηλα, τῇ δ' ἀφῶσ⊙ συμμεταβάλλοντα μοχθηρία· καὶ γὰρ καὶ τἀναντίον αἱ πράξεις αὐτῶν ἐπαινεῖται, βελτιούμεναι δ' αὖ ὑπ' εὐεργετῶν ἀρεταῖς. Persius,

Nil tibi concessit ratio, digitum exsere, peccas.

Cicero Offic. 3. *Nullum factum eorum potest utile esse, cùm sit tot vitiis inquinatum.*

Com. 16. Θεὸν ὁμολογοῦντες εἰδέναι, τοῖς δ' ἔργοις ἀρνοῦν⊙] Euthymius ad Joh. 8. ea, QUEM DICITIS DEUM VESTRUM ESSE, ET NON COGNOVISTIS EUM, *Non cognovistis eum, utpote operibus negantes eum.* Tale Rom. 1. 20. illud, γνόντες τ' θεὸν, οὐχ ὡς θεὸν ἐδόξασ. Θεὸν εἰδέναι heic, est quod ibidem com. 28. Θεὸν ἐν ἐπιγνώσ. ἔχειν. Qui re quod ore profitentur destruunt, id dicuntur ἀρνεῖσθ· 1 Tim. 5. 8. 2 Tim. 3. 5. Ἔργοις heic intellige malis dogmatibus, & vitæ impuritate. Arrianus 3. 24. in Epictetum, Ἐπικειρεῖον καὶ κυναίδων ἔργα φάσαν, καὶ τὰ δόγματα ἔχων, τὰς λόγας ἡμῖν λέγεις Ζλίωνος καὶ Σωκράτης. Quibus contraria Themistii ista Orat. 9. in laudibus Imperatoris sui, Καὶ δὴ εἰ μὰ τὰ Πλάτων⊙ ἀποστομπίζεις, μηδὲ τὰ Ἀεισοτέλους μεταχειρίζῃ, ἀλλὰ τά γε ἐκείνους διοκεῖσθαι τοῖς ἔργοις βεβαιοῖς. Cæsar ad seditiosos milites suos apud Dionem Cassium, Ὄνομα Ῥωμαίων ἔχοντας, ἔργα δ' Κελτῶν διῳκῶντας. Anaxippus apud Athenæum 13.

Ἐν τοῖς λόγοις φρονοῦντας εὐσέβειαν μόνον,
Ἐν τοῖσι δ' ἔργοις ὄντως ἀνοήτους ὁρῶ.

Euripides Alcestide,

——Λόγῳ μὲν ἦδε, ἐκ ἔργῳ φίλοι.

Photius Cod. 179. de Agapio, Χρεὼν χείλεσι μὲν πᾶσιν ὁμολογεῖ, ἔργοις δ' καὶ διόξαις ἐδὲ ὅτι λόγοις παρασῆσαι ὅσον βλασφημεῖ. In Flaccum Philo Judæus, Ἐγκόπως εἶχον, τὸ καταλάχδαι διοκεῖν λόγῳ μόνον ὁλομορφούντες, ἔργοις δ' καὶ διάνοιαν ἀσύμβατα μιμησαχοῦντες.

Ibid. βδελυκτοὶ ὄντες] Βδελύγμασα ἀνόσιον θεοῦ (ὄντες) ut Lucas 16. 15. loquitur: vide in Græco Proverb. 19. 9. vel, *publicâ detestatione communique odio digni*, ut locutus 12. 1. A. Gellius: *exsecratione totius humani generis digni*, ut Ejusdem 2. 6. De Sereniano quodam lib. 14. Ammianus Marcellinus, *Dignus omnium exsecratione.* Glossarium, Βδελυκτὸς, *abominabilis.* Hesychius, Βδελυκτὸς, μισητὸς, ἐξουδενημέν⊙, &c. Affini sensu infrà 3. 3. συγκτὸς.

Ibid. ἀπιθεῖς] In jam laudato Glossario, Ἀπειθὴς, ὁ μὴ πειθόμενος· *incredulus*, &c. Ibidem, Ἀπιθία, *incredulitas*, &c. Vide infrà 3. 3. Vulgat. *incredibiles*, quod eodèm cadit. Eo sensu posuit & vocem illam Auctor dialogi ad Asclepium excusus cum Apuleii scriptis.

Ibid. πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἀδόκιμοι] Vide ad Apuleii 4. pag. 236. dicta. Ità ἀνδρόποδον πρὸς πᾶσ' φασμαλείαν ἀχρηστον, Plutarchus in De liber. educ. Contrarium, πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἕτοιμ⊙ ἦ), infrà 3. 1.

Κεφ. β'.

1. Σὺ δὲ λάλει ἃ πρέπει τῇ ὑγιαινούσῃ διδασκαλίᾳ.

2. Πρεσβύτας νηφαλίους εἶ), σεμνὰς, σώφρονας, ὑγιαινούσας τῇ πίστει, τῇ ἀγάπῃ, τῇ ὑπομονῇ.

3. Πρεσβύτιδας ὡσαύτως ἐν καταστήματι ἱεροπρεπεῖς, μὴ διαβόλους, μὴ οἴνῳ πολλῷ δεδουλωμένας, καλοδιδασκάλους·

4. Ἵνα σωφρονίζωσι τὰς νέας, φιλάνδρους εἶ), φιλοτέκνους,

5. Σώφρονας, ἁγνὰς, οἰκουρὰς ἀγαθὰς, ὑποτασσομένας τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν· ἵνα μὴ ὁ λόγ⊙ τ' Θεοῦ βλασφημῆ).

Vulgata Versio.

1. TU autem loquere quæ decent sanam doctrinam.

2. Senes ut sobrii sint, pudici, prudentes, sani in fide, in dilectione, in patientia.

3. Anus similiter, in habitu sancto, non criminatrices, non multo vino servientes, bene docentes:

4. Ut prudentiam doceant adolescentulas, ut viros suos ament, filios suos diligant,

5. Prudentes, castas, sobrias, domûs curam habentes, benignas, subditas viris suis, ut non blasphemetur verbum Dei.

6. Τὸν

6. Τοὺς νεωτέρους ὡσαύτως παρακάλει σωφρονεῖν·

7. Περὶ πάντα σεαυτὸν παρεχόμενος τύπον καλῶν ἔργων, ἐν τῇ διδασκαλίᾳ ἀδιαφθορίαν, σεμνότητα, ἀφθαρσίαν,

8. Λόγον ὑγιῆ, ἀκατάγνωστον· ἵνα ὁ ἐξ ἐναντίας ἐντραπῇ, μηδὲν ἔχων περὶ ὑμῶν λέγειν φαῦλον.

9. Δούλους ἰδίοις δεσπόταις ὑποτάσσεσθαι, ἐν πᾶσιν εὐαρέστους εἶναι, μὴ ἀντιλέγοντας·

10. Μὴ νοσφιζομένους, ἀλλὰ πίστιν πᾶσαν ἐνδεικνυμένους ἀγαθήν· ἵνα τὴν διδασκαλίαν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ κοσμῶσιν ἐν πᾶσιν.

11. Ἐπεφάνη γὰρ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σωτήριος πᾶσιν ἀνθρώποις

12. Παιδεύουσα ἡμᾶς ἵνα ἀρνησάμενοι τὴν ἀσέβειαν καὶ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας, σωφρόνως καὶ δικαίως καὶ εὐσεβῶς ζήσωμεν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι·

13. Προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα, καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,

14. Ὃς ἔδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα λυτρώσηται ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἀνομίας, καὶ καθαρίσῃ ἑαυτῷ λαὸν περιούσιον, ζηλωτὴν καλῶν ἔργων.

15. Ταῦτα λάλει, καὶ παρακάλει, καὶ ἔλεγχε μετὰ πάσης ἐπιταγῆς. μηδείς σου περιφρονείτω.

6. Juvenes similiter hortare ut sobrii sint.

7. In omnibus teipsum præbe exemplum bonorum operum, in doctrina, in integritate, in gravitate,

8. Verbum sanum, irreprehensibile: ut is qui ex adverso est, vereatur, nihil habens malum dicere de nobis.

9. Servos dominis suis subditos esse, in omnibus placentes, non contradicentes:

10. Non fraudantes, sed in omnibus fidem bonam ostendentes: ut doctrinam Salvatoris nostri Dei ornent in omnibus,

11. Apparuit enim gratia Dei Salvatoris nostri omnibus hominibus:

12. Erudiens nos ut abnegantes impietatem & secularia desideria, sobriè & justè & piè vivamus in hoc seculo,

13. Exspectantes beatam spem & adventum gloriæ magni Dei & Salvatoris nostri Jesu Christi,

14. Qui dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum.

15. Hæc loquere, & exhortare, & argue cum omni imperio. Nemo te contemnat.

Ad Cap. II.

Com. 1. Λάλει] Doceto. Sic suprà 1.11. λαλοῦντες· Coloss. 4.4. λαλῆσαι· 1 Pet. 4.11. Luc. 9.11. ἐλάλει· & Joh. 8.47. λαλιὰ, doctrina.

Com. 2. Πρεσβύτας νηφαλίους εἶναι] Seneca 1.5. de Clementia, *Cùm virtutibus inter se sit concordia, nec ulla alterâ melior aut honestior sit, quædam tamen quibusdam personis aptior est.* Νηφαλίους εἶναι autem, & quia senes sunt, (Seneca Controvers. 2.6. *Senex ebrius*, &c. *nónne portentum est?*) & quia sacerdotes sunt. P. Chrysologus Serm. 26. *Ebrietas in alio crimen est, in sacerdote sacrilegium.* Sedulius autem hoc Apostoli loco, *Ut sobrii sint, id est, non luxuriosi:* quæ nec malè expositio congruit. Seneca dicto Controversiarum loco, *Luxuriosus adolescens peccat, senex insanit.*

Com. 3. ἐν καταστήματι ἱεροπρεπεῖς] Vulgatus, *in habitu sancto.* Recentior, *in habitu qui sanctimoniam deceat.* Putârunt, credo, καταστήμα id hîc esse quod 1 Tim. 2.9. καταστολή· mihi latiùs sumenda videtur vox καταστήμα, nec amictum tantùm, sed & gestum, incessum, vultum, &c. complecti. Porphyrius in περὶ ἀποχῆς δ'. de Ægyptiorum sacerdotibus, Τὸ δὲ σεμνὸν αὐτοῖς καὶ ἐν τῷ καταστήματι καὶ βαδίσματι, πορείᾳ τε καὶ ἱματίῳ, &c. εὔτακτος, καὶ βλέμμα καθεκτικός. Hinc βλέμματι καὶ κινήματι καταστηματικοὺς, Plutarchus in Gracchorum vita. Ἐν καταστήματι ergò ἱεροπρεπεῖς, *quarum probata est conversatio, sermo moderatus, sancta verecundia:* ut (& de provectioris ætatis feminis) locutus D. Hieronymus Epistolâ ad Demetriadem. Idem 4 Epist. *Quorum habitus, sermo, vultus, incessus, doctrina virtutum est.* Græcè contractiùs dicas, ἓν αὐτὸ τὸ κατάστημα μαθητείαν ὄζειν· ut de Trallensium Episcopo dixit S. Ignatius, cujus verba Hieronymus videtur imitatus. Ambrosius de Virgin. 3. in laudibus B. Mariæ Virginis, *Nihil torvum in oculis, nihil in verbis procax, nihil in actu inverecundum: non gestus fractior, non incessus solutior, non vox petulantior: ut ipsa corporis species simulacrum fuerit mentis, figura probitatis.* Cassianus, Collat. 11.2. de quibusdam in Ægypto anachoretis, *Quorum ità, &c. sanctitas in ipso fulget aspectu, ut vel sola contemplatio eorum magnam intuentibus possit conferre doctrinam.*

Ibid. ἱεροπρεπεῖς] Vulgat. *in habitu sancto.* Potes & ità, *in habitu qualis decet sanctos.* Sic apud Hesychium, Θεοπρεπεῖς, θεῷ ἁρμόζοντας.

Ibid. μὴ διαβόλους] *Non criminatrices*, ut bene Vulgatus. Onomasticon vetus, *Criminari*, διαβάλλειν· & in Glossario, *Criminator*, διάβολος. De sensu vide ad 1 Tim. 3.11. annotata.

Ibid. μὴ οἴνῳ πολλῷ δεδουλωμένας] Quin potiùs qualis illa, de qua Afranius,

Vigilans, ac solers, sicca, sana, sobria.

Columella 12.1. de villici uxore, *Considerandum erit an à vino*, &c. *à viris remotissima sit.* Nota & quàm significanter δεδουλωμένας dixerit.

Οὐδεὶς γὰρ μεθύων, ἂν σκοπῇς,
Ὃς οὐχὶ δοῦλός ἐστι τῷ πεπωκέναι.

Δεδουλωμένον οἴνῳ etiam Philostratus 2.14. dixit: & *vino corpus mancipare*, Apuleius. Hæ tales unâ voce οἰνόληπτοι. Passivum hîc (sensu reciproco) pro, ἑαυτὰς δούλας ποιήσας. Non temere autem præcipiendum hoc ait ætatis provectioris feminis. Scholiastes vetus Homeri, Iliad. ζ'. de anubus loquens, Χαίρει τῷ οἴνῳ ἡ ἡλικία αὕτη. In Plauti Curculione anus lena illa,

Flos veteris vini meis naribus objectus est,
Ejus amos cupidam me huc prolicit per tenebras:

& alia amphoram apud Phædrum alloquens,

O suavis anima! quantùm te dicam bonam
Antehac fuisse, tales cùm sint reliquiæ!

Pollux 2.2. Onomastici, Πρεσβύτις φίλοινος, μέθυσος, οἰνοκάλη· (ubi nescio an οἰνομάχλη legendum.) Apuleius, & de anu, lib. 6. *Delira ac temulenta.* De eadem 4. *Diebus ac noctibus nil quidquam rei quàm vinum sævienti ventri tuo soles ingurgitare.* Hinc & 9 Ejusdem proverbiale illud, *anus ad armillum revertitur:* armillum autem vas vinarium exponitur à Grammaticis. *Solutas mero amiculas* apud Petronium habemus: *recoctam vino anum*, apud Eundem, in Diomede literatore: *multibibam & merobibam anum*, in fabulis Plautinis.

Ibid. καλοδιδασκάλους] Qualis ille de quo Plinius junior 3. ad Hiſpullam, *Nil ex hoc viro filius tuus audiet niſi profuturum.* In Senecæ Thebaide,

Ego ſum magiſter juris ac moris probi.

Quibus oppoſita Saluſtii illa de Catilina, *Juventutem*, &c. *multis modis mala facinora edocebat.*

Ibid. καλοδιδασκάλους] Non διδασκάλους κακῶν, ut mulieres apud Euripidem illæ: non qualis Salvia Criſpinilla, quam *libidinum Neronis magiſtram* vocavit Tacitus: non *ludi malitiæ magiſtras*, ut Soſtrata apud Terentium: ſed *ſanctæ converſationis magiſtras*, ut Hieronymus; *bonarum artium magiſtras*, ut Petronius locutus. Ejuſmodi, *quarum in contuberniis nil poſſit niſi ſanctum honeſtúmque videri*, cujuſmodi apud Plinium juniorem lib. 4. ep. 19. Hiſpulla.

Recta inculcantes, non famâ digna ſiniſtrâ,
Et nitidis maculam ac rugam figentia rebus.

Recta autem quæ docendum habebant ſpeciatim ſequuntur.

Com. 4. Ἵνα σωφρονίζωσι τὰς νέας φιλάνδρους] Id eſt, σωφρονίζουσας τὰς νέας φιλάνδρους vel ἐλλειπτικῶς dicta, pro ἵνα σωφρονίζωσι τὰς νέας, διδάσκουσαι αὐτὰς φιλάνδρους. D. Auguſtinus de anu in domo avi ſui, Confeſſ. 9.8. *Curam filiarum dominicarum ſuarum commiſſam ſibi diligenter gerebat, & erat in iis coercendis, cùm opus eſſet, ſanctâ ſeveritate vehemens, atque in docendis ſobriâ induſtriâ.* Bene Auctor ad Herennium, *Sapienter hi faciunt qui adoleſcentes caſtigant, ut quibus virtutibus omnem vitam tueri poſſint, eas in ætate maturiſſima velint comparare.* Τὰς νέας σωφρονίζειν hîc, ut apud Plutarchum in De liberis educandis, πρὸ μειρακίσκως σωφρονίζειν· apud Eundem, lib. Quomodo amici ab adulat. &c. ὑὸν ἄπαιδα σωφρονίζειν· Apuleium, *adoleſcentiam* (i. e. adoleſcentes) *coercere*, lib. 10. & apud Herodianum lib. 3. πρὸ ὥρας σωφρονίζειν. In Gloſſis, Σωφρονίζω, *compeſco.*

Ibid. Ἵνα σωφρονίζωσι τὰς νέας, &c.] Vulgat. *ut prudentiam doceant adoleſcentulas.* Cicero in Catone M. *Senectutis eſt proprium, ut adoleſcentulos doceat, inſtituat, ad omne officii genus inſtruat.* Sic & *juvenes ſalubribus præceptis inſtruere*, apud Petronium.

Ibid. φιλάνδρους] *Amare nuptias ſuas, nihil pluris marito facere*, ut Controverſ. 1.6. loquitur Seneca.

Ibid. φιλάνδρους] Ut Bruti Porcia, quam φίλανδρον Plutarchus vocat; ut Irene & Alceſtis & Camma quas Idem eodem attributo decorat; ut Alypiana, cujus φιλανδρείαν (in Epiſtolis) Gregorius Nazianzenus; & Plotina, cujus eandem virtutem lib. 7. Apuleius prædicat: non *viris adverſus*, ut Soſtrata, de qua ſuprà. Plinius lib. 4. Epiſt. 19. de uxore ſua, *Amat me, quod caſtitatis indicium eſt.* In Claudiæ cujuſdam lapide ſepulcrali,

Suum maritum corde dilexit ſuo.

Tobiæ 10.3. de parentibus Saræ, *Dimiſerunt ire, monentes eam honorare ſoceros, diligere maritum.* Euripides Medeâ,

——Μεγίστη γίγνεϊ σωτηρία,
Ὅταν γυνὴ πρὸς ἄνδρα μὴ διίσταται.

Poſt φιλάνδρους addit Apoſtolus, σώφρονας, οἰκουρούς. Sic Philo, itidem de bonis uxoribus, σώφρονας, οἰκουρούς, φιλάνδρους dixit: &, φιλάνδρους καὶ σώφρονας γυναῖκας, Plutarchus.

Ibid. φιλάνδρους, φιλοτέκνους, σώφρονας]

——*Caſtum ut ſervare cubile*
Conjugis, & parvos curent non temnere natos.

Seneca de Megara Amphitryonis,

——*Caſtâ fide*
Servans torum natoſque.——

Polycarpus ad Philippenſes, Ἐπεὶσα καὶ τὰς γυναῖκας ὑμῶν, &c. στηρίζους πρὸ ἑαυτῶν ἀνδρας, &c. καὶ τὰ τέκνα παιδεύειν ἐν παιδείᾳ τῇ φόβῳ τοῦ Κυρίου. Σωφροσύνῃ, φιλανδρείᾳ, καὶ φιλοτεκνίᾳ, junxit & Cato apud Zonaram.

Ibid. σώφρονας] In Gloſſis, Σώφρων γυνὴ, *pudica, caſta.* Vide ad 1 Tim. 2.9. annotata.

Ibid. σώφρονας, ἁγνὰς, οἰκουρούς] Ut illa de qua in vetere Epigrammate,

Caſta, pudens, vulgi neſcia, fida viro.

Ubi *caſta*, quæ hîc ἁγνή· *pudens*, ferè quæ heic σώφρων· *vulgi neſcia*, quæ heic οἰκουρός. Apuleius 9. *Quàm ſobria, quàm fida matrona! ὡς σώφρων, καὶ ἁγνή!*

Ibid. ἁγνὰς]

——*Timidas Venerem temerare maritam,*
Sanctáque legitimi fallere jura tori.

Ibid. οἰκουρούς] Quæ dicant cum teſtudine,

——οἶκος φίλος, οἶκος ἄριστος.

Euripides Heraclidis,

Γυναικὶ δὲ σιγή τε καὶ τὸ σωφρονεῖν
Κάλλιστον, ἔσω δ' ἥσυχον μίμνειν δόμων.

Idem Troadibus,

——Ἔνδα καὶν πρόσῃ, καὶν μὴ πρέσσῃ
Ψόγος γυναιξὶν, αὐτὸ τῦτ' ἐφέλκεται,
Κακῶς ἀκούειν ἥπερ ἐκ ἔνδον μένειν.

Quem in ſenſum & l. 31. Cod. de procurat. *Mulieres vagari non poſſint ſine contumelia, aut læſione & nota matrimonialis pudoris.* Donatus ad 2.2. Hecyræ, *Non eſt æquum domo mariti abeſſe nuptam.* Cato in De re ruſtica, de uxore villici, *Ad cœnam ne quò eat, néve ambulatrix ſiet:* & 12.1. Columella, *Perſuaſiſſimum habere debet* (uxor villici nempe) *aut in totum, aut certè plurimùm, domi ſe morari oportere.* Vide ad 1 Tim. 5.13. dicta. In Claudiæ jam citato lapide, *Domum ſervavit, lanam fecit*, &c. Suidas, Γυναικὸς πυγὴ· ἐπὶ τῆς ἀργῶν, ἢ ὅτι χρὴ τὰς γυναῖκας οἴκοι μένειν. Propertius,

Et quæcunque viri femina limen amat.

Ibid. οἰκουρούς] Apud Apuleium lib. 9. illa, *Ego mulier, & intra hoſpitium contenta.* Artemidorus 1.52. Ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ οἰκουροῦσιν αἱ γυναῖκες. Apud Eundem 1.66. & 2. 33, 35, & 71. item 3.54. γυναῖκας οἰκουρὰς habemus: & apud Plutarchum, lib. An ſeni Reſpubl. ger. ſit, γυναικῶν οἰκουρίαν. Philo in de Principis creatione, Γυναῖκες, ὧν ὁ βίος ἐφεστικὸς φύσει, καὶ καταικίδιος. Ægyptii (ut narrat idem Plutarchus in Conjugal. præceptis) mulieribus uſum ſandaliorum calceorúmque interdixerunt, ut facilius intra domûs limen continerent ſe: nunc autem pleræque mulieres (inquit) ſi pedes tegumentis auratis non indutæ fuerint, libentiùs multò domi verſantur quàm in publicum prodeunt: quæ nec minùs verè de noſtri ſeculi mulieribus affirmare licuerit.

Ibid. ἀγαθὰς] Apuleius 6. *Cognatæ meæ, bonæ præterea femina.* Ità *bonas matronas*, Terentius in Eunuch Prologo. In Gloſſis, Ἀγαθὴ, *bona, benigna.* Vidi qui (H. Steph.) vocem iſtam conjungerent ei quæ proximè præcedit, legeréntque (ablatâ ὑποστιγμῆς notâ) οἰκουρὰς ἀγαθάς· Malim ego disjunctim legi, &, ſi faverent Mſſ. codices, φιλαγάθους ſcribi, ut ſuprà 1. 8. Imò & Clemens Alexandrinus inter alias nuptarum dotes φιλαγαθίαν ponit, Pædag. 3.8.

Ibid. ὑποτασσομένας τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν] Sic in Plutarchi Conjugal. præceptis, ἑαυτὰς τοῖς ἀνδράσιν ὑποτάττουσι· Artemidori 2.33. γυναῖκα, &c. τῷ ἀνδρὶ πειθομένῃ· & apud Simplicium, in cap. 62 Epicteti, τῷ ἀνδρὶ ὑποκαλίνεται. Vide ad 1 Tim. 2.12. dicta.

Ibid. Ἵνα ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ μὴ βλασφημῆται] Ità 1 Tim. 6.1. ubi annotata vide.

Com. 6. τοὺς νεωτέρους ἀσκοῦντας, &c.] A ſenioribus (de quibus ſuprà com. 2.) ad juniores moribus formandos tranſit: planè ut 1 Epiſt. cap. 5. com. 1, & 5. D. Petrus. Cicero in Catone majore, *Officia non eadem diſparibus ætatibus tribuuntur; alia ſunt juvenum, alia ſeniorum, alia conſtantis ætatis.* Vide Senecam ſuprà ad com. 2. adductum. Νεωτέρους hîc eſt νέους· ut Joh. 21.18. Act. 5.6. 1 Tim. 5.1. 1 Pet. 5.5. Heſychius, Νεώτερον, ὁ μόνον ὑσχεπικῶς, ἀλλὰ καὶ νέον Ἀττικοί.

Com. 7. Περὶ πάντα παραχόμενος σωφρονῶν πάντων καλῶν ἔργων] Cicero 3 Offic. *Ut nec Medici, nec Imperatores, nec Oratores, quamvis artis præcepta præceperint, quidquam magnâ*

quâ laude dignum sine usu & exercitatione consequi possint: sic officii conservandi præcepta tradantur illa quidem ut faciamus ipsi. Euthymius ad Matth. 11. illa, DISCITE A ME; *Seipsum in exemplum constituit, ut facilius sermo reciperetur:* vide 1 Cor. 9. 27. Plutarchum ad 1 Tim. 3. 2. illud ἀνεπίληπτον, &c. adductum; & quæ ad 1 Tim. 4. 12. annotavimus. Illud πρὸς πάντων malim cum Hieronymo referre ad præcedentia: συμφέρειν πρὸς πάντα, ergò hoc loco, ut Luc. 10. 41. περὶ πολλὰ τυρβάζεις. Σαυτὸν παρεχόμενος τύπον, à capite legendum, ut dicto ad Timotheum loco, τύπος γίνου, &c. Bene Vulgatus autem, *præbens te exemplum.* Donatus ad Adelph. 5. 5. *Præbes te, te ostendis, facis te probas.* Apuleius lib. 10. de venenaria illa, *Talem paremiem præbuit qualem exhibuerat & uxorem.*

Ibid. ἐν τῇ διδασκαλίᾳ ἀδιαφθορίαν] Hoc est quod 1 Tim. 2. 7. διδάσκαλος ἐν πίστει καὶ ἀληθείᾳ.

Ibid. ἐν τῇ διδασκαλίᾳ σου ἀδιαφθορίαν, σεμνότητα, ἀφθαρσίαν] Nil habent quo regantur accusativa ista: supplendum ergò ἐνδεικνύμενος, vel, ἀπὸ κοινοῦ, παρεχόμενος, at voce σεαυτὸν sepositâ. Τὸ ἀφθαρσίαν non agnoscit. Vulgatus, non agnoscunt complures ex antiquioribus Græcis. Τῇ διδασκαλίας ἀδιαφθορίᾳ contrarium est apud Ignatium, Θεοῦ πίστιν ἐν κακῇ διδασκαλίᾳ φθείρειν. Pro ἀδιαφθορίαν autem, vetustissimus qui in Anglia codex ἀφθορίαν legit; q. d. illibatam sinceritatem: γάλα ἄδολον, ut 1 Petr. 2. 2. In ista codicum diversitate datur locus modestè interrogandi an ἀδιαφορίαν Apostolus scripserit, id est, ἀπροσωπολημψίαν, rationem, sive tenorem, docendi personarum non facientem discrimen: ut sit idem heic ἐν ἀδιαφορίᾳ διδάσκειν, quod Mat. 22. 16. ὁδὸν θεοῦ διδάσκεις ἐν ἀληθείᾳ, &c. καὶ οὐ βλέπεις εἰς ἀνθρώπων πρόσωπον. Hesychius, Ἀδιάφορον, ἀδιάκριτον· quo sensu & 1 Tim. 5. 21. (de disciplina, ut hîc de doctrina) χωρὶς προκρίματος, & μηδὲν κατὰ πρόσκλισιν.

Com. 8. Λόγον ὑγιῆ.] Ut 1 Tim. 6. 8. λόγοι ὑγιαίνοντες.

Ibid. ἀκατάγνωστον] Vulgat. *irreprehensibilem:* id ferè est, ut in Glossario, ἀκαταμόρητον, *inaccusabilem.* Irenæus 4. 45. de legitimis Ecclesiæ doctoribus, *Apud quos,* &c. *id quod est sanum irreprobabile* (i. e. ὑγιῆ, ἀκατάγνωστον) *sermonia constat.* Ἀκατάγνωστον heic, ut è converso in jam citato Glossario, Κατάγνωστος, &c. *notatus.*

Ibid. ἵνα ὁ ἐξ ἐναντίας ἐντραπῇ, μηδὲν ἔχων περὶ ὑμῶν λέγειν φαῦλον] Cicero in pro Sylla, *Lator eum me esse, in quem cùm cuperes nullam contumeliam jacere potuisti.* Idem in pro Fonteio, *De quo vos homine, Judices, nè ab inimicis quidem ullum fictum probrosum non modò crimen, sed nè maledictum quidem audistis.* Damascius de Hermia philosopho, apud Photium, Τὰ πρὸς ἀρετὴν ἤσκητο, ὥστε μηδ' ἂν ἡ μῶμον αὐτὸν ἐπιμωμήσασθαι, μηδὲ μισῆσαι ἢ φθόνον. Ὁ ἐξ ἐναντίας heic, est qui 1 Tim. 5. 14. ὁ ἀντικείμενος· ad quem locum annotata inspice. In Glossis, *Diversa pars,* ἐξ ἐναντίας μέρος. Vulgat. *qui ex adverso est.* Μηδὲν ἔχων λέγειν, bene vertebat Idem, *nil habens dicere.* Gellius 14. 1. *non habeo dicere:* & 3. 1. *Rogatus ecquid haberet,* &c. *dicere:* sic *cùm habeam dicere,* &c. Apuleius in Apologia. Τὸ ἐντραπῇ, etsi locum 2 Thess. 3. 14. ob oculos habeam, malim cum Hieronymo & Ambrosio *revereatur* vertere, quàm cum ætatis nostræ Eruditis *erubescat,* vel *pudefiat:* non enim ideo erubescit quis quòd alii nil objicere potest, sed cùm quod objiciat ei non habet, reveretur eum. Ignatius de Polybio Trallensium episcopo, Οὐ λογίζομαι καὶ τοῦ ἀδέους ἐντρέπεσθαι· ubi ἄδεος pars sunt ἡμῖν ἐξ ἐναντίας· qui apud Apostolum & Judæi & Gentes intelligendi: Ἐντρέπεσθαι autem cum ob gravitatem morum, doctrinæ sinceritatem, & vitæ integritatem. Post ἐντραπῇ in Contextu puto σὲ supplendum. Ὑμῶν heic, (nisi maluerimus sub personâ Episcopi designari etiam gregem ejus,) videtur poni pro ὑμᾶς· sic Joh. 4. 19. σὺ, & statim, ὑμεῖς· & 2 Tim. 4. ult. *cum spiritu tuo,* & pòst, *gratia vobiscum:* ut contrà Galat. 6. 1. ὑμεῖς, & pòst, σκοπῶν σεαυτόν· item Matth. 11. 24. ὑμῖν, & statim σοί· vide ad 1 Tim. 5. 4. annotata. Occurrunt multæ in his libris hujusmodi locutiones, nec temporibus, nec casibus, nec numeris, nec prædicatis respondentes, dum res attentiùs urgentur, posthabitis Grammaticorum regulis.

Com. 9. Δοῦλος ἰδίοις δεσπόταις ὑποτασσέσθω] Supple ex com. 6. θεραπεύειν. Scholiastes ad Plutum Aristophanis, Τύπτει] ὁ οἰκέτης τὸν δεσπότην, καθάπερ ὁ πᾶς τὸν ὑποδήματι. Vide 1 Petr. 2. 18. ubi & ὑποτάσσεσθε.

Ibid. ἐν πᾶσιν εὐαρέστους ὦσιν] Non heris qui dicant, ὡς ἀρέσκει ὑμῖν ἃ ποιοῦμεν, ut ille 19. 21. apud Sirachidem. Recentior Interpres, *in omnibus accepti iis,* malè, & molestè. Vulgatus optimè, *in omnibus placentes iis.* Apuleius 8. *Din vivas, ac dominis placeas.* Verba Pauli ista jam olim non uno modo interpungi solita nos docet Hieronymus: alii enim ἐν πᾶσιν ad sequens εὐαρέστους retulerunt, alii ad præcedens illud ὑποτάσσεσθε. In sensu quidem, utrovis interpunxerimus modo, subest nullum discrimen, priorem tamen illum crediderim præferendum: sic 1 Cor. 10. 33. πάντα πᾶσιν ἀρέσκω· Joh. 8. 29. τὰ ἀρεστὰ αὐτῷ ποιῶ πάντοτε, id est, τὰ ἀρεστὰ αὐτῷ ποιῶ ἐν πᾶσι. Simile (quod & huic generi hominum 1 Tim. 6. 1. præcipitur) τιμῆς πάσης ἀξίους τοὺς δεσπότας ἡγείσθω. Præcipua autem honoris pars hero præstiti, est adimpletio mandatorum ejus.

Δῦλε, δεσποτῆ ἄκυρ ἢ δίκαια κἀδίκα,

ait apud Æschylum ille. At non ità Apostolus intelligendus. Ἐν πᾶσιν enim & hîc & alibi apud Eundem, etsi sono universale, debet accipi restrictè, ut nempe excipiantur ea in quibus honor Dei, Reipublicæ salus, nec non alia multa, honori aut voluntati herorum pugnarent. Seneca 3. 20. de Benef. *Non aut nos* (heri) *omnia jubere possumus, aut in omnia* (meliùs, *aut in omnibus,* vel *aut omnia*) *servi parêre coguntur: contra Rempublicam imperata non facient, nulli sceleri manus commodabunt.* Vide Fornerii Selectionum 1. 27.

Ibid. μὴ ἀντιλέγοντας] Non

——*argutos ut par pari respondeant,*
Ad mandata claudos, cæcos, mutos, mancos, debiles;

qualis servus ille in Plautina fabula (Mercat.) at qualis alter ille, qui sic loquitur apud Comicum eundem,

Sed ego inscitus qui, &c. hero postulem moderarier;
Dicto me emit audientem, haud imperatorem sibi.

Virgilius de Mercurio,

——*Ille patris magni parere parabat*
Imperio.——

Ubi Servius, *Non respondet,* &c. *sed dictis obtemperat:* ubi *respondere* (quod & *responsare* Latini vocant) est quod heic ἀντιλέγειν. Rom. 9. 20. ἀνταποκρίνεσθαι. Nec verò inanis monitio Apostolica ista.

——*Lingua mali pars pessima servi,*

etsi argumento nonnihil discrepante, Satyricus Romanus dixit.

Com. 10. μὴ νοσφιζομένους] Non *Qui hæc habeant consilia, Ubi data occasio est, rape, clepe, tene, harpaga,* ut apud prædictum Comicum (Pseudol.) flagitribæ illi. In Ejusdem Milite glorioso,

——*Hominem servum suas*
Domitas habere oportet, &c. *manus orationémque:*

Id est, ut apud Apostolum, μὴ ἀντιλέγειν, μὴ νοσφίζεσθαι. Xenophon παιδ. 8. Διδάσκειν τοὺς παῖδας, ὥσπερ τοὺς οἰκέτας διδάσκομεν μὴ ἐξαπατᾶν, μηδὲ κλέπτειν, &c. Virgilius,

——*Audent cùm talia fures.*

Ubi Servius, *Pro servis fures posuit, furta enim specialiter servorum sunt.* Hesychius, Νοσφιζόμενος, ἀφαιρούμενος, κλεπτόμενος, &c.

Ibid. ἀλλὰ πίστιν πᾶσαν ἐνδεικνυμένους ἀγαθὴν] Ità ὁλοχερῆ βεβαίαν πίστιν ὑπενδέκνυσι, in 3 Maccabaico.

Com. 11. ἐπεφάνη γὰρ, &c.] Vulgat. *apparuit enim.* Huc refero illa in Glossario, Ἀνεφάνη, *exorta est, apparuit. Exorta est,* ἡ χάρις nempe, de qua hoc loco. Potest fieri etiam ut in codicibus quibusdam antiquis ἀνεφάνη apud Paulum scriptum fuerit, non ἐπεφάνη.

Ibid. ἐπεφάνη γὰρ ἡ χάρις θεοῦ] Τὸ φῶς (ut 1 Joh. 2. 8.) τὸ ἀληθινὸν ἤδη φαίνει.

Discussis tenebris in lucem secula fudit.

Suidas, Ἐπιφάνεια, &c. ἡ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, &c. ἔνσαρκος οἰκονομία. Seneca cap. 32. ad Polybium de Claudio aut Nerone, *Sidus hoc quod præcipitato in profundum, ac demerso in tenebris orbi refulsit*, &c. Ammianus lib. 22. de Juliano Imperatore, *Miratus publicas voces multitudinis magnæ* (Antiochensium,) *salutare sidus Eois partibus illuxisse acclamantis.* Mamertinus in Panegyrico, ad Eundem, *Heic primùm editus, heic quasi quoddam salutare humano generi sidus exorsus.* Ἐπιφάνειαν de Numinibus dicitur: hinc καὶ ὁ θεὸς ἐπιφάνειαν Plutarchus dixit in Themistocle. Hoc loco autem non exposuerim simpliciter, *illuxit*; sed *sponte & inexspectatò illuxit.* Theophylactus de hac ipsa luce ad Matth. 4. Οὐχ ἡμεῖς ἐζητήσαμεν αὐτὸ, ἀλλ' ἐκεῖνο ἡμῖν ἐπέφανε· quam in mentem & Hesychius, (hæc Pauli, ut videtur, respiciens,) Ἐπεφάνη, ἐπ' αὐτοφώρῳ ἁφθη.

Ibid. ἡ σωτήριος πᾶσιν ἀνθρώποις] *Salutaris omnibus hominibus*, inquit magnus Expositor, (Grot.) imò, *illuxit omnibus hominibus:* verus verborum ordo enim videtur hujusmodi esse, ἡ γὰρ χάρις θεοῦ ἡ σωτήριος ἐπεφάνη πᾶσιν ἀνθρώποις· & ità accipi debere clamat locus ille Joh. 1. 9. ubi φωτίζειν πάντα ἄνθρωπον, est quod heic ἀνθρώποις πᾶσιν ὀπφαίνειν. Clemens Alexandrinus in Protreptico, eodem argumento isto, φῶς δεῖ κοινὸν, ὁπλάμπει πᾶσιν ἀνθρώποις. Sic Luc. 3. 6. ὄψεται πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ· ubi & σωτήριον, ut obiter id moneam, est quod hîc χάρις σωτήριος. Repete & locum Senecæ ante pauca adductum.

Com. 12. ἵνα ἀρνησάμενοι τὰς κοσμικὰς ὀπιθυμίας, &c. ἐυσεβῶς ζήσωμεν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι] Id est, ἵνα (ut 1 Petr. 4. 2.) μηκέτι ἀνθρώπων ὀπιθυμίαις, ἀλλὰ θελήματι θεοῦ τὸ ὑπίλοιπον ἐν σαρκὶ χρόνον βιώσωμεν· vel, ἵνα (ut 1 Cor. 5. 8.) ἑορτάζωμεν μὴ ἐν ζύμῃ παλαιᾷ κακίας, &c. ἀλλ' ἐν ἀζύμοις εἰλικρινείας καὶ ἀληθείας. Primasius ad 1 Cor. 12. *Cum religione debemus etiam mores mutare.* Irenæus 4. 47. *Quemadmodum in Novo Testamento ea quæ est ad Deum fides hominum aucta est, additamentum accipiens Filium Dei* (ὀπφανύσης nempe τοῦ χάριτος αὐτῆ τοῦ σωτηρίου, ut hîc Apostolus loquitur,) *ità & diligentia conversationis adaucta est*, &c. Confer hujus argumenti locum Act. 17. 30. & ibi annotata: adde 2 Petr. 2. 20. ubi & τὰ τοῦ κόσμου μιάσματα ὑποφεύγειν, ut hîc τὰς κοσμικὰς ὀπιθυμίας ἀρνεῖσθαι.

Ibid. ἀρνησάμενοι τὰς κοσμικὰς ὀπιθυμίας] Ἀσπίλους ἡμᾶς τηρῆντες ἀπὸ τοῦ κόσμου, ut loquitur 1. 27. Jacobus. Κοσμικὰς ὀπιθυμίας intellige, τὴν ὀπιθυμίαν τῆς ὀφθαλμῆς, τὴν σαρκὸς, καὶ τὸν βίου ἀλαζονείαν, quæ sunt τὸ πᾶν ἐν τῷ κόσμῳ· ità commodè enim ex 1 Joh. 2. 16. Apostolum posse explicari credam. Hæ sunt quas & ἀνθρώπων ὀπιθυμίας vocat Petrus jam citato loco.

Ibid. σωφρόνως] Glossæ, Σωφρόνως, *sobriè, castè.*

Ibid. σωφρόνως, καὶ δικαίως, καὶ ἐυσεβῶς, &c.] Sic ἐυσεβεστέρως, δικαιοτέρως, σωφρονεστέρως (quod notabile) lib. 1. Dionysius Halicarnass. &, σώφρων, ὅσιος, δίκαιος, apud Porphyrium, περὶ ἀποχ. α'.

Ibid. σωφρόνως, καὶ δικαίως, καὶ ἐυσεβῶς ζήσωμεν] Ità, *sobriè, severè, continenterque vivere*, apud Ciceronem 2 de Officiis. Δικαίως autem καὶ ἐυσεβῶς ζῆν, ut Paulus, dixit & Diog. Laertius in Antisthene: adde Pindarum infrà ad 3. 3. adducendum.

Com. 13. Προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα καὶ ὀπφάνειαν τῆς δόξης, &c.] Προσδέχεσθαι ἐλπίδα dixit & Lucas Act. 24. 15. heic autem ἐλπίδα προσδέχεσθαι, est, κατὰ μετωνυμίαν, exspectare id quò spes tendit, nempe, præmium vitæ æternæ. Sic Jobi 2. 9. προσδεχόμενος τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας μου· Galat. 5. 5. ἐλπίδα δικαιοσύνης προσδέχεσθαι· & 2 Maccab. 7. 14. τὰς ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἐλπίδας προσδοκῶν. Quo loco ὑπὸ τοῦ θεοῦ legendum putem. Vide & Tobiæ Scriptorem 2. 18. Ἐπιφάνεια & δόξα sunt voces de mundanis Potestatibus & honoribus usurpari solitæ. Hinc αὐτοκρατορικὰ ἐπιφάνειαι, apud Philonem in Legatione: unde & ex Antiochis unus ὁ Ἐπιφανὴς dictus. In vetere Onomastico, *Illustris*, ἐπιφανὴς. Glossæ, Ἐπιφανὴς, *illustris, nobilis*; & ibidem, Ἐπιφάνεια δόξης, *illustratio, nobilitas*: ubi fortè legendum, Ἐπιφάνεια, δόξα· sunt enim παρέλληλα. Hinc δόξαν καὶ ὀπιφάνειαν, Arrianus 3. 22. in Epictetum conjunxit: &, τὰ ὀπιφανῆ καὶ πρὸς δόξαν, Plutarchus in περὶ φιλαδελφίας. Ab Apostolo autem eminentiore jure hæ voces de Rege Regum enunciantur. Eâdem addit ratione, τὰ μεγάλα, qui & titulus summis terræ Potestatibus solebat tribui. Agrippa ad Caium Cæsarem jam citato Philonis libro, Ὑμεῖς οἱ μεγάλοι, &c. Vide Marc. 10. 42. Arrianus 3. 26. in Epictetum, Ὑμεῖς οἱ τὸν Κύριον τὸν μέγαν ἔχοντες. Hinc *magnus Princeps*, de Romano Imperatore loquens, Apuleius 10, & 11. Ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ θεοῦ, nil aliud est quàm ἐπιφάνειαν θεοῦ ἔνδοξον, vel διεδοξασμένην, *apparitionem gloriosam.* Sic Ephes. 1. 18. τὸν δόξης πλοῦτον, i. e. πλοῦτον ἔνδοξον. 1 Tim. 1. 11. τὸ εὐαγγέλιον τῆς δόξης τοῦ μεγάλου θεοῦ, *gloriosum Euangelium.* Psal. 72. 19. τὸ ὄνομα δόξης, pro τὸ ὄνομα ἔνδοξον. Psal. 145. 5. τὴν δόξην τῆς ἁγιωσύνης σου, pro, τὴν ἐνδόξου ἁγιωσύνην σου. Sirachid. 43. 12. κύκλωσις δόξης· i. e. ἔνδοξος κύκλωσις. 2 Petr. 1. 16. μεγαλειότητος καὶ δόξαν, nempe, μεγαλειότητος ἔνδοξον· & 1 Thess. 2. 12. βασιλείαν καὶ δόξαν, pro ἔνδοξον βασιλείαν. Προσδέχεσθαι τὴν ὀπιφάνειαν, &c. θεοῦ, hîc id ipsum est quod 2 Petr. 3. 12. προσδοκᾶν καὶ σπεύδειν τὴν παρουσίαν τῆς τοῦ θεοῦ ἡμέρας vocatur: ubi & præcessit, πῶς ἀπὸς δεῖ ὑπάρχειν ἡμᾶς ἐν ἁγίαις ἀναστροφαῖς· ut hoc Pauli loco præcesserit, σωφρόνως, δικαίως, καὶ ἐυσεβῶς ζῆν.

Ibid. τὴν δόξης τοῦ μεγάλου θεοῦ] Scriptor Tobiæ 3. 16. Ἐνώπιον τῆς δόξης τοῦ μεγάλου.

Ibid. τοῦ μεγάλου θεοῦ, καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ] Bene faciunt qui utrumque heic prædicatum ad idem subjectum (nempe Christum) referunt. Ità 1 Tim. 1. 11. de Eodem, τοῦ μεγάλου θεοῦ, &c. nec aliter Justinianus, sæpissime in Novell. Constitut. ν'. δ'. ρλα'. ρμς'. & alibi.

Com. 14. Ὃς ἔδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἵνα λυτρώσηται ἡμᾶς] Vide 1 Petr. 2. 24. & ad 1 Tim. 2. 6. dicta.

Ibid. ἵνα καθαρίσῃ, &c.] Hebr. 1. 3. Ephes. 5. 25, 26. ubi & καθαρισμὸς, & καθαρίζειν. Euthymius ad Matth. 20. ea, BAPTISMO QUO EGO BAPTIZOR. *Cæde, quam Baptismum vocat, propter hominum purificationem.*

Ibid. λαὸν περιούσιον] Γένος nempe ἐκλεκτὸν, &c. ἔθνος ἅγιον, λαὸν εἰς περιποίησιν, ut 1 Petr. 2. 9. Περιούσιον, *eximium, præstantem*, à περεῖναι. Eudemus in Lexico suo nondum edito, Περιούσιος λαὸς, ὁ ὑπερέχων τοὺς ἄλλους λαούς. Ex eo Suidas, in Οὐσία & Περιούσιος. Hesychius, Περιούσιον, &c. περιποιητόν.

Ibid. ζηλωτὴν καλῶν ἔργων] Ità ζῆλον καλῶν ἔργων, Plutarchus in Gracchorum vita: τὸν καλῶν ζῆλον, Idem in Lycurgo: & ὀπλησθέντα ἀρίστων ζηλώσεως, in Phocione. Ἀρετῆς πάσης ζηλωτὴς, est & in Diodori Siculi fragmentis.

Com. 15. Ταῦτα λάλει καὶ παρακάλει] Sic 2 Thess. 3. 12. παραγγέλλειν (quod heic λαλεῖν,) καὶ παρακαλεῖν. In Ms. vetustissimo qui in Britannia, legitur, ταῦτα δίδασκε, καὶ παρακάλει· sic 1 Tim. 6. 2. sic & Act. 18. 25. ἐλάλει, καὶ ἐδίδασκεν.

Ibid. ἔλεγχε μετὰ πάσης ὀπιλαγῆς] Vide suprà ad 1. 13. dicta.

Ibid. μηδείς σε περιφρονείτω] Nemini injuriâ aut nimiâ facilitate tuâ contemnendi te ansam præbe. Sic in l. observandum. ff. de Offic. Præsid. *In adeundo se facilem præbeat, sed contemni se non patiatur.* Vel, μηδείς σε περιφρονείτω, id est, τὴν νεότητός σου. Vide 1 Tim. 4. 12. & ibi dicta. Eunapius in vita Maximi, de Juliano, διὰ ἡλικίαν περιφρονηθείς· ubi & nota περιφρονεῖσθαι positum, ut in contextu nostro. Eudemus in Lexico Ms. Περιφρονεῖν, καταφρονεῖν. Sic περιφρονεῖν habemus apud jam dictum Eunapium in vita Ædesii, apud Iamblichum cap. 51. de vita Pythagoræ, & sæpe apud Plutarchum.

Κεφ.

Κεφ. γ'.

1. Ὑπομίμνησκε αὐτοὺς ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις ὑποτάσσεσθαι, πειθαρχεῖν, πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἑτοίμους εἶναι,

2. Μηδένα βλασφημεῖν, ἀμάχους εἶναι, ἐπιεικεῖς, πᾶσαν ἐνδεικνυμένους πραότητα πρὸς πάντας ἀνθρώπους.

3. Ἦμεν γάρ ποτε καὶ ἡμεῖς ἀνόητοι, ἀπειθεῖς, πλανώμενοι, δουλεύοντες ἐπιθυμίαις καὶ ἡδοναῖς ποικίλαις, ἐν κακίᾳ καὶ φθόνῳ διάγοντες, στυγητοί, μισοῦντες ἀλλήλους.

4. Ὅτε δὲ ἡ χρηστότης καὶ ἡ φιλανθρωπία ἐπεφάνη τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ,

5. Οὐκ ἐξ ἔργων τῶν ἐν δικαιοσύνῃ ὧν ἐποιήσαμεν ἡμεῖς, ἀλλὰ κατὰ τὸν αὐτοῦ ἔλεον ἔσωσεν ἡμᾶς, διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας, καὶ ἀνακαινώσεως πνεύματος ἁγίου·

6. Οὗ ἐξέχεεν ἐφ' ἡμᾶς πλουσίως διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν·

7. Ἵνα δικαιωθέντες τῇ ἐκείνου χάριτι, κληρονόμοι γενώμεθα κατ' ἐλπίδα ζωῆς αἰωνίου.

8. Πιστὸς ὁ λόγος· καὶ περὶ τούτων βούλομαί σε διαβεβαιοῦσθαι, ἵνα φροντίζωσι καλῶν ἔργων προΐστασθαι οἱ πεπιστευκότες τῷ Θεῷ. ταῦτά ἐστι τὰ καλὰ καὶ ὠφέλιμα τοῖς ἀνθρώποις.

9. Μωρὰς δὲ ζητήσεις, καὶ γενεαλογίας, καὶ ἔριδας, καὶ μάχας νομικὰς παραιτοῦ· εἰσὶ γὰρ ἀνωφελεῖς καὶ μάταιοι.

10. Αἱρετικὸν ἄνθρωπον μετὰ μίαν καὶ δευτέραν νουθεσίαν παραιτοῦ·

11. Εἰδὼς ὅτι ἐξέστραπται ὁ τοιοῦτος, καὶ ἁμαρτάνει, ὢν αὐτοκατάκριτος.

12. Ὅταν πέμψω Ἀρτεμᾶν πρός σε, ἢ Τυχικόν, σπούδασον ἐλθεῖν πρός με εἰς Νικόπολιν· ἐκεῖ γὰρ κέκρικα παραχειμάσαι.

13. Ζηνᾶν τὸν νομικὸν καὶ Ἀπολλὼ σπουδαίως πρόπεμψον, ἵνα μηδὲν αὐτοῖς λείπῃ.

14. Μανθανέτωσαν δὲ καὶ οἱ ἡμέτεροι καλῶν ἔργων προΐστασθαι εἰς τὰς ἀναγκαίας χρείας, ἵνα μὴ ὦσιν ἄκαρποι.

15. Ἀσπάζονταί σε οἱ μετ' ἐμοῦ πάντες. ἄσπασαι τοὺς φιλοῦντας ἡμᾶς ἐν πίστει· ἡ χάρις μετὰ πάντων ὑμῶν. Ἀμήν.

Πρὸς Τίτον, πρώτου Κρήτης ἐκκλησίας πρώτων ἐπίσκοπον χειροτονηθέντα, ἐγεγράφη ἀπὸ Νικοπόλεως τῆς Μακεδονίας.

Versio Vulgata.

1. ADmone illos principibus & potestatibus subditos esse, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos esse,

2. Neminem blasphemare, non litigiosos esse, sed modestos, omnem ostendentes mansuetudinem ad omnes homines.

3. Eramus enim aliquando & nos insipientes, increduli, errantes, servientes desideriis & voluptatibus variis, in malitia & invidia agentes, odibiles, odientes invicem.

4. Cùm autem benignitas & humanitas apparuit Salvatoris nostri Dei,

5. Non ex operibus justitiæ quæ fecimus nos, sed secundùm suam misericordiam salvos nos fecit, per lavacrum regenerationis & renovationis Spiritûs sancti,

6. Quem effudit in nos abundè per Jesum Christum Salvatorem nostrum:

7. Ut justificati gratiâ ipsius, heredes simus secundùm spem vitæ æternæ.

8. Fidelis sermo est, & de his volo te confirmare, ut curent bonis operibus præesse qui credunt Deo. Hæc sunt bona & utilia hominibus.

9. Stultas autem quæstiones, & genealogias, & contentiones, & pugnas legis devita: sunt enim inutiles & vanæ.

10. Hæreticum hominem post unam & secundam correptionem devita:

11. Sciens quia subversus est qui ejusmodi est, & delinquit, cùm sit proprio judicio condemnatus.

12. Cùm misero ad te Arteman, aut Tychicum, festina ad me venire Nicopolim: ibi enim statui hyemare.

13. Zenam legisperitum & Apollo solicitè præmitte, ut nihil illis desit.

14. Discant autem & nostri bonis operibus præesse ad usus necessarios, ut non sint infructuosi.

15. Salutant te qui mecum sunt omnes. Saluta eos qui nos amant in fide. Gratia Dei cum omnibus vobis. Amen.

Ad CAP. III.

Com. 1. Ὑπομίμνησκε αὐτοὺς] *Præceptum auriculis hoc insibilare memento.* Vide 2 Tim. 2. 14. Recentior, *suggere illis*: an ergò malè Vulgatus *admone*? In Glossis, *Monet*, &c. ὑπομιμνήσκει.

Ibid. ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις ὑποτάσσεσθαι] Et summis & secundis Potestatibus se submittere. Ità ut exponam facit locus 1 Pet. 2. 14. Sophocles,

Ἄρχοντές εἰσιν, ὥστ' ὑπεικτέον, τί μή;

Simplicius in cap. 38 Epicteti, Πρέπει τοῖς οὖσιν ἄρχουσι πάντα πειθεσθαι τὰ ἀρχόμενα, καὶ ὑπακούειν προθύμως. Ibidem, Εἰ δὲ καὶ ὀνόματι μόνον τύχωσιν ἄρχοντες, τὰ τοῖς ἄρχουσι προσήκοντα μὴ παρέποντες, καὶ ὅτως, ὡς μοχθηρῶν χρὴ μὲν ὑπακούειν, τὸ δὲ τῇ ἀρχῇ πρέπον ἀποδιδόναι, πρεσβεύων ἀξιοῦντες, καὶ πλημμέλους ἐφ' οἷς κατ' ψυχὴν ἁμαρτάνουσι. Nicolaus Damascenus (apud Stobæum) de Lacedæmoniis, Σεμνύονται ὅτι τῷ παιδεύειν ἑαυτοὺς παρέχειν καὶ ὑπηκόους ταῖς ἀρχαῖς. Contrarium Rom. 13. 2. τῇ ἐξουσίᾳ ἀντιτάσσεσθαι. Congruenter autem, adeóque necessariò, hæc Apostolus suggerit erga homines φιλοσοφώτατα. Anonymus apud Suidam, v. Ἀνέσιον, Οἱ δὲ Κρῆτες, &c. ἀνέσιον τὰ πλήθη, παρακαλοῦντες ἐξ αἰῶνος ἀδιαδόμιλον ἀλυσιτέλειαν φυλάττειν. Vide & eundem Suidam in Οἱ Κρῆτες & Δυσίαν.

Ibid. πειθαρχεῖν] Glossarium, Πειθαρχῶ, *obtempero, pareo, obedio; obsequor.* Hesychius, Πειθαρχήσαντες, πειθόμενοι.

Ibid. πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἑτοίμους ἔϊ] Sic, ἑτοίμους ἦν ποιεῖν, Plutarchus in Alexandri vita. Et nota πρὸς ἔργον ἀγαθόν· q. d. non ad impia eorum jussa exsequenda. Vide suprà ex Simplicio adducta: adde quod & Rom. 13. 4. ὁ ἄρχων, θεοῦ διάκονος vocatur εἰς τὸ ἀγαθόν. Simile ei quod hîc dicitur est Rom. 15. 2. εἰς τὸ ἀγαθὸν ἀρέσκειν.

Com. 2. Μηδένα βλασφημεῖν, ἀμάχους ϗ, ἐπιεικεῖς] Conviciis neminem insectari, non jurgiosos, sed modestos esse. Firmicus 2. 33. ad Lollianum, *Nunquam alienis jurgiis gaudeas, sed tibi in omni conversatione placeat quieta moderatio.* Apuleius in Apologia sua, *Non sum jurgiosus.* Τὸ ἐπιεικεῖς recentior Interpres *moderati* vertit: Vulg. *modesti.* Glossæ, *Modestus,* ἐπιεικής. Suidas, Ἐπιεικὴς, πρᾶος, μέχρι. Glossæ aliæ, Ἐπείκεια, *mansuetudo,* &c. *modestia.*

Ibid. ἐπιεικεῖς, πᾶσαν ἐνδεικνυμένους πραότητα πρὸς πάντας ἀνθρώπους] Sic Philipp. 4. 5. τὸ ἐπιεικὲς ὑμῶν γνωσθήτω πᾶσιν ἀνθρώποις. Hoc loco autem πραότητα ἐνδείκνυσθαι, puto præcipuè esse, obstinatos & veritati fidei obstrepentes mansuetè & patienter instruere, quod 2 Tim. 2. 25. ἐν πραότητι τοὺς ἀντιδιατιθεμένους παιδεύειν. Ità ut accipiam me monent quæ hîc sequuntur, ἦμεν γάρ ποτε κ) ἡμεῖς, &c. Tale ferè Poetæ illud,

Parciùs ista viris tamen objicienda memento:
Novimus & qui te.——

Ità & Galat. 6. 1. post ἁμαρτάνοντα ἐν πραότητι καταρτίζειν, sequitur, Σκοπῶν σεαυτὸν μὴ κ) σὺ πειρασθῇς. Πραότητα ἐνδείκνυσθαι heic, ut suprà 2. 10. ἐνδείκνυσθαι πίστιν· & apud Plutarchum in Lycurgi vita, εὐνοιαν ἐνδείκνυσθαι.

Cm. 3. Ἦμεν γάρ ποτε κ) ἡμεῖς, &c.] Eramus enim & nos quales nunc illi. Cum his & quæ continuò sequuntur confer Galat. 4. 3. Ephes. 2. 3, 11, 12. 1 Cor. 6. 11. ubi &, κ) ταῦτά τινες ἦτε. Minucius in Octavio, *Et nos idem fuimus, & eadem vobiscum quondam, adhuc cæci & hebetes sentiebamus.* Hierocles, Δεῖ συγγνωμονικῶς ἀκούειν τῶν ψαδομένων, κ) πεῖρα μανθάνειν οἷον ἡμεῖς ἐκαθάρθημεν κακῶν, τῇ δὲ κοινωνίᾳ τῶν συγγλυῶς ὑποκειμένοι τοῖς αὐτοῖς πάθεσι, πρὸ ϗ ἀλεξικάκῳ τῆς ὁδηγήσεως ἐξ ἐναντίας αὐτῶν γιγόμενοι. D. Augustinus in Psal. 85. *Unusquisque recordetur quid fuit,* &c. *& tunc subveniet ei qui adhuc est quod ille jam non est.* Idem in Psal. 54. *Prosit tibi ad habendam misericordiam, quia & tu fortè, si bonus es, ex malo factus es bonus.* Et in Psal. 50. *Cum tolerantia vivendum est nobis inter malos, quia cùm mali essemus, cum tolerantia vixerunt boni inter nos: non obliviscentes quid fuerimus, non desperabimus de his, qui nunc sunt quod fuimus.* Deus, Exod. 22. 21. ad Israelem, *Advenam non contristabis, ne quis affliges eum, advenæ enim & ipsi fuistis.* Plinius amicum juniorem monens, nè filium suum nimis rigidè tractaret, *Cogita illum puerum esse, & te fuisse.* Plutarchus simili argumento, Τὸς πατέρας οὐκ ἀξιῶ τελέως πραεῖς κ) σκληρὰς ϗ, &c. Ἀμὰ πολλαχῇ συγχωρῆσαί τινα τῷ πρεσβυτέρῳ ἁμαρτημάτων, κ) αὐτὸν ἀναμιμνήσκειν ὅτι ἐγίγνοντο νέοι.

Ibid. ἀνόητοι] Ἐχθροὶ (ut Colos. 1. 21.) τῇ διανοίᾳ ἐν τοῖς ἔργοις τοῖς πονηροῖς· vel, ἐν ματαιότητι (ut Ephes. 4. 17.) τοῦ νοὸς ἡμῶν πεπατοῦντες. Hierocles, Οὐκ ἔστιν ὃ μὴ ἀνοπτεύειν τὸν τοῦ θεοῦ γιγόμενον ἔρημον, ὃ μὴ ἔρημον ϗ θεοῦ τὸν εἰς ἄνοιαν ἐμπεσόντα· ϗ γὰ ἀνόητον ἀνάγκη κ) ἄθεον ϗ, κ) τὸ ἄθεον ἀνόητον.

Ibid. ἀνόητοι, ἀπειθεῖς] Repetendum πότε. Sic Rom. 11. 30. ὑμεῖς ποτε ἠπειθήσατε, &c. Ἀπειθεῖς, intellige τῷ θεῷ, ut citato ad Romanos loco; vel, veritati, id est, Euangelio. Sic, ἀνοήτους ϗ, κ) τῇ ἀληθείᾳ μὴ πείθεσθαι, Galat. 3, 1. conjuncta: quam in mentem & Hesychius, Ἀπειθὴς, &c. ἅπτ. Hoc Rom. 11. 32. εἰς ἀπείθειαν συγκλείσας.

Ibid. πλανώμενοι]

——*Velut sylvis, ubi passim*
Palantes error certo de tramite pellit.

Seneca 45 Epist. *Qui quò destinavit pervenire vult, unam sequatur viam; non per multas vagetur. Non ire istud, sed errare est.*

Ibid. πλανώμενοι] Ἐν πλάνῃ, ut 2 Pet. 2. 18. ἀναστρεφομένους.

——*Semita nulla pedem stabilibat.*— Eramus
Inconsulti homines, vitâ q3 erat error in omni:
quales illi ——*Quos fugienda patrum vestigia ducunt,*
Et monstrata diu veteris trahit orbita culpæ.

Sap. 5. 7. Ἐπλανήθημεν ἀπὸ ὁδοῦ ἀληθείας, &c. διωδεύσαμεν ἐρήμους ἀβάτους· ignari quò tendebamus, caducis & offensilibus gressibus per viam mortis incedebamus. *Vagabamur passim,* &c. *secuti fremitum & clamorem dissonum in diversa vocantium, conterebatur vita nostra inter errores,* Seneca De V. B. cap. 1. Lactantius, & (ut Apostolus) de Paganis, 6. 8. *Errant, velut in magno mari, nec quò ferantur intelligunt.* De iisdem in Psal. 103. D. Augustinus, *Vivebant moribus suis,* &c. *tanquam in deserto vagantes.* Euthymius in Joh. 12. ea, ut FILIOS DEI DISPERSOS CONGREGARET, *Filios Dei gentes nominavit,* &c. *dispersos autem ob varia de Deo dogmata:* ubi *dispersi* sunt πλανώμενοι. Iterum Lactantius 4. 3. hanc materiam persequens, *Teneri veritas non potest ubi,* &c. *animus in multa dispersus, huc atq3 illuc divagatur.* Repetendum autem ex verbis Apostoli ἦμεν γὰ, ex superioribus. Sic Petrus 1. 2. 25. ἦμεν γὰ ὡς πρόβατα πλανώμενα. Πλανώμενοι vertunt hîc *errantes:* malim ego, *errabundi:* non tam actus enim quàm status errationis mihi videtur denotari. In vetere & optimo Onomastico, unà cum Glossariis excusso, *Errabundus,* πλανώμενος.

Ibid. δουλεύοντες ἐπιθυμίαις κ) ἡδοναῖς ποικίλαις] Ἡδονῶν κ) ἐπιθυμιῶν ἀγόμενοι, ut Plato 4 de Legg. locutus: id est, προαγόμενοι (ut 1 Pet. 4. 3.) ἐν ἀσελγείαις, &c. οἰνοφλυγίαις, κώμοις, πότοις, κ) εἰδωλολατρείαις. Ejusmodi enim sunt quas Paulus hoc loco ἡδονὰς ποικίλας vocat. Vide & Cebetem Thebanum ad 2 Tim. 3. 6. adductùm. Ἐπαλλήλαις κ) διαφόροις ἡδοναῖς ζωὴ χεῖται de Commodo lib. 1. Herodianus dixit. Et nota hîc δουλεύοντες ἡδοναῖς. Ammonius in περὶ ὁμοίων κ) διαφόρων λέξεων, Δοῦλοί εἰσιν κ) οἱ ὑπὸ ἡδονῶν, οἰκέται ϗ δεσπότων. Thomas Magister, Δοῦλοι, οἱ ταῖς ἡδοναῖς κάτοχοι, κ) ὑποταγόμενοι βασιλεῦσιν· ubi legendum fortè, ὡς βασιλεῦσιν· unde & Rom. 6. 12. μὴ βασιλευέτω ἡ ἁμαρτία. Seneca 47 Epist. *Alius libidini servit, alius avaritiæ, alius ambitioni,* &c. voluit dicere, ἡδοναῖς ποικίλαις δουλεύει. In Epistola Pythagoræ dicta ad Hieronem, Ἡδοναὶ, &c. δουλοῦται ψυχὰς ἀθενῶν ἀνθρώπων. Hinc *servum vitiis pectus,* apud Ovidium, Remed. Amor. 1. &, *servitus, obedientia fracti animi arbitrio carentis suo,* apud Ciceronem Paradox. Vide Joh. 8. 34. 2 Pet. 2. 19. Ἡδοναῖς autem κ) ἐπιθυμίαις δουλεύειν, non Paulus tantùm, sed & Plutarchus dixit, in Conjugal. præceptis: item Plato, ἐπιθυμιῶν δοῦλον.

Ibid. ἐν κακίᾳ κ) φθόνῳ διάγοντες] Μεσοὶ, ut Rom. 1. 29. φθόνου, &c. κακοηθείας. Lactantius 4. 26. *Ante cognitionem Dei fuimus injusti, mali, nocentes,* &c. *omnia scelere ac libidine polluebamus.* Διάγειν heic, est quod Ephes. 2. 3. argumento simili ἀναστρέφεσθαι. Quo & sensu Colos. 3. 6. ἐν αὐτοῖς ἐζῆτε dixit.

Ibid. ἐν κακίᾳ κ) φθόνῳ διάγοντες] Supple, τὸν βίον. Opponitur, ὁσίως κ) δικαίως τὸν βίον διάγειν, apud Pindarum. Vulgatus *agentes:* ubi malim *degentes* legi. In Glossario enim (& fortè ex hoc Pauli loco) *Degentes,* διάγοντες. In vetere item Onomastico, *Dego,* διάγω.

Ibid. ἐν κακίᾳ κ) φθόνῳ διάγοντες] Sic ἐν πότοις κ) κύβοις διάγειν, dixit Plutarchus in Demetrio: &, ἐν οἴνῳ διάγειν, Idem in Catone: ἐν ἀφθόνοις διάγειν, in vita Syllæ: &, ἐν ἐρημίᾳ διάγειν, in Timoleone. In Glossis, *Conversor,* διάγω. Possumus, nec malè, ea ἐν κακίᾳ κ) φθόνῳ, pro ἐν κακίᾳ φθόνου accipere, figurâ notissimâ: hinc φθόνῳ τὸν πλησίον κακίζειν, dixit Jobius §. 44. in Photii bibliotheca. Suidas etiam (quod propè accedit expositioni isti,) κακίαν, παρεσκευὴν τοῦ τὸν πέλας κακῶσαι interpretatur. Φθόνον autem *invidentiam* verterim, exemplo Ciceronis, qui *invidiæ* vocem quasi ambiguam Tuscul. 3. censebat evitandam.

Ibid.

Ibid. *συγκποὶ*] Suidas, Στυγητὸς, *μισητός*. Glossarium, *Detestabilis*, &c. *συγκτός*. Hesychius (ex hoc, ut videtur, Apostoli loco) Στυγκποὶ, *μισητοὶ*, *χαλεποὶ*, &c. Dicitur & *συγερός*. Vide Suidam eundem. Ità in Glossis, Στυγερὸς, *invisus, odiosus*.

Ibid. *μισοῦντες ἀλλήλους*] Ἀλλήλους (ut Gal. 5. 15.) *δάκνοντες καὶ καταθίοντες*. Vide & Matth. 24. 10. *Invisi mutuis odiis*, ut alicubi Tacitus (Annal. 14.) locutus. Idem 4. Histor. *Invisus avunculo, infensusq;*. Salustius de Bomilcare, *Suspectus Regi*, (Jugurthæ) *& ipse eum suspiciens*. Maximus Tyrius Dissert. 36. Μισοῦντες, *καὶ μισούμενοι*. Contrarium Ephes. 4. 32. εἰς ἀλλήλους φιλόστοργοι. Vulgatus, *odientes invicem*, quod non reapse adeò sordidum ac Interpreti recentiori visum. Sanè Plinius 7. Epist. 20. *invicem diligere* dixit.

Com. 4. *ἡ χρηστότης καὶ ἡ φιλανθρωπία*] Φιλανθρωπία heic, amor in humanum genus. Hierocles, itidem de Deo loquens, Τὸ τῆς φιλανθρωπίας ἀγαθὸν κοινῷ τῷ γένει προτείνων. Φιλανθρωπίαν Eidem tribuerunt & Plato 4 de Legg. & Plutarchus in προὸς ἡγεμόνα ἀπαιδ. Vulgat. *humanitas*. In Glossario, Φιλανθρωπία, *humanitas, clementia, indulgentia*. Ut autem heic Apostolus χρηστότητα & φιλανθρωπίαν junxit, easdem junxit Plutarchus in Ciceronis vita: item χρηστὸν καὶ φιλάνθρωπον, lib. 5. Herodianus historicus, & lib. 4. Dionys. Halicarnassensis.

Ibid. *τοῦ σωτῆρος ἡμῶν θεοῦ*] Ὃς πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι θέλει, 1 Tim. 2. 3.

Com. 5. *οὐξ ἔργων*, &c. *ὧν ἐποιήσαμεν ἡμεῖς, ἀλλὰ*, &c.] Euthymius ad Luc. 1. ea, *PER VISCERA MISERICORDIS DEI NOSTRI, Per compassionem misericordiæ ipsius, & non per opem ipsorum*. Confer 1 Joh. 4. 10.

Ibid. *κατὰ τὸ αὐτοῦ ἔλεον ἔσωσεν ἡμᾶς*] Nos qui tot cupiditatibus & affectibus serviebamus, (suprà com. 3.) immensâ & merâ misericordiâ suâ salutis fecit æternæ candidatos. Euthymius ad Luc. 13. ubi de muliere annos octodecim contracta, *Figurabat hæc mulier communem humanitatem*, &c. *ab affectibus in terram inclinatam, ac humi ad terrena contractam, nec omnino*, &c. *cujus ità miserè habentis misertus est qui eam formaverat, ut per Euangelium*, &c. *erexit, ut viam quæ in cœlum ducit recta transiret*. Κατὰ τὸ αὐτοῦ ἔλεον heic, est quod Ephes. 1. 5. argumento isto, κατὰ τὸ θελήματος αὐτοῦ εὐδοκίαν. Ità & 1 Pet. 1. 3. κατὰ τὸ, &c. αὐτοῦ ἔλεος. Quod heic Apostolus ait, est quod Rom. 15. 9. τὰ ἔθνη ὑπὲρ τοῦ ἐλέους τὸν θεὸν δοξάζειν dixit.

Ibid. *ἔσωσεν ἡμᾶς*] Hesychius ex hoc loco, Ἔσωσεν, ἐρρύσατο, ἐλυτρώσατο.

Ibid. *διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας*] 1 Cor. 6. 11. in materia ista, ἀλλ' ἐλούσασθε. Hesychius, Παλιγγενεσία, τὸ ἐκ δευτέρου ἀναγεννηθῆναι. Glossarium, Παλιγγενεσία, *regeneratio, recreatio, renatio*. Intelligit heic Apostolus baptismum. Phavorinus, Παλιγγενεσία, τὸ ἅγιον βάπτισμα. Suidas in Λυτρωτὴς, ad Psalmistæ ea, λυτρωτά μου, Ὡς διὰ τὴν παλιγγενεσίας τοῦ βαπτίσματος τὴν πεπλεγμένην ἐλευθερώσας φθορᾶς, καὶ τὴν δαιμόνων δουλείας λυτρούμενον. Sedulius ad 1 Tim. 2. *Baptismus est filiorum Dei generatio*. Euthymius ad Mat. 26. *In baptismo sensibilis quidem est aqua, sed intelligibile donum est regeneratio*. Hinc, τοῦ βαπτίσματος ἀναγέννησις apud Justinum Martyrem: & apud Lucianum in argumento eodem (sed irrisoriè) δι' ὕδατος ἀναγεννίζειν. Pars autem παλιγγενεσίας in Baptismo erat vitiorum abnegatio. Ità Plutarchus in fabula Bacchi discerpti παλιγγενεσίαν exponit τοῦ λόγου καὶ ἀτάκτου κόλασιν.

Com. 6. *πνεύματος ἁγίου, οὗ ἐξέχεεν ἐφ' ἡμᾶς πλουσίως*] Ità Act. 10. 45. ὅτι τὰ ἔθνη καὶ δωρεὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐκκέχυται. Rom. 5. 5. ἡ ἀγάπη τοῦ θεοῦ ἐκκέχυται ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν διὰ πνεύματος ἁγίου, &c. & apud Tertullianum cap. 6. De fuga in persecut. *In omnem jam carnem effuso Spiritu sancto*. In voce ἐξέχεεν alluditur aut ad unguentorum effusionem, (Chrysologus Serm. 60. de Filio, quod heic Paulus de Patre per Filium, *Toto Divinitatis unguento nostram se fudit in carnem, ab unguento Christus dictus*, &c. *hoc unguenti nomen effudit in nos qui à Christo Christiani dicimur*,) aut, ἐξέχεεν significat heic, largissimè et abundantissimè effudit: ἐκ ἐκ μέτρου, ut de eodem Spiritu Joh. 3. 33. dicitur. Hieronymus in expositione Psal. 44. ad Principiam, *Propriè in Salvatorem verbum Effusionis adjungitur, ut significet gratiæ largitatem*. Sirachides 18. 11. ἐξέχεεν ἐπ' αὐτὸς τὸ ἔλεος αὐτοῦ· & ibidem 1. 9. ἐξέχεεν αὐτὴν (σοφίαν) ἐπὶ πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ. Sic, *effuse donare*, Cicero in pro Cœlio, & pro S. Roscio Amerino: et, *patrimonium suum impetu immensæ liberalitatis in filium effundere*, in l. 2. Cod. de inoffic. donat. Seneca Natur. quæst. 4. 13. de aere, *Hic quod Natura tam homini quàm feris*, &c. *in usum largè & beatè profudit*; i. e. πλουσίως ἐξέχεεν. Pollux 3. 23. de homine non parco, Ἀφειδὴς, &c. ἐκκεχυμένος. D. Augustinus in Psal. 76. *Quod ait, Effunde iram tuam, satis hoc verbo indicavit quod maltam iram voluerit intelligi*.

Ibid. *ὃ ἐξέχεεν ἐφ' ἡμᾶς πλουσίως*] Iliad. ε'. vers. 618.

—— Τρῶες δ' ἐπὶ δοῦρα τ' ἔχυντο Ὀξέα. ——

Ad quem locum vetus Scholiastes, Ἔχυντο, δαψιλῶς ἔπιπτον, ἐπέχυντο ἀθρόως· ἢ μεταφορὰ ἀπὸ τῶν ὑγρῶν.

Com. 7. Ἵνα δικαιωθέντες τῇ ἐκείνου χάριτι κληρονόμοι γενώμεθα κατ' ἐλπίδα ζωῆς αἰωνίου] Id est, κατ' ἐλπίδα γενώμεθα κληρονόμοι ζωῆς αἰωνίου· ni ità acceperimus enim, erit involuta sententia, & objecto, sive relativo, carebit vox κληρονόμοι. Sensus est, ut justificationem, quasi dilectionis paternæ pignus, à gratia ejus adepti, ad consecutionem hereditatis æternæ vitæ spe bonâ erigamur. *Spe futuri beneficiis præsentibus pignorati*, ut 11 Apuleius locutus. Minucius in Octavio, *Dei nostri liberalitate securi ad spem futuræ felicitatis fide præsentis ejus majestatis animamur*. Alludit heic Apostolus ad morem dividendi mundanas hereditates, quarum partem parentes filiis quandoque in antecessum permittunt: indicium, modò bene se gesserint, fore ut plura & majora insequantur. Apuleius de Pudentilla sua, *Ut eos* (filios suos) *ex ea quam tribuisset parte securos haberet, & ad reliqua hereditatis spe bonâ invitaret*. Simile Ephes. 1. 14. ἀρραβὼν τῆς κληρονομίας.

Com. 8. Πιστὸς ὁ λόγος] Is nempe quem apponam: cum Ambrosio enim potiùs ad sequentia, quàm cum Chrysostomo, Theophylacto, Hieronymo, et Sedulio, hæc verba ad præcedentia retulerim. Vide ad 1 Tim. 3. 1. annotata.

Ibid. *καὶ περὶ τούτων βούλομαί σε διαβεβαιοῦσθαι*] In editis quibusdam fortè meliùs, περὶ τούτου, id est, λόγου. Διαβεβαιοῦσθαι, asseverate loqui, ut de re summè necessaria. Vulgat. *de his volo te confirmare*, id est, *volo confirmes*. Pereruditè autem *confirmare* dixit. Plinius junior Epistolarum lib. 10. *Sibi quoq; confirmat necessarios esse milites*: & non semel Cicero ipse. Gellius 1. 21. de Higino, *In commentariis quæ in Virgilium fecit, confirmat, & perseverat*, &c. Ità et in Glossario, Ἐπιβεβαίωσις, *perseverantia, confirmatio*.

Ibid. *ἵνα φροντίζωσι καλῶν ἔργων προΐστασθαι*] Φροντίζωσι, *curent*. In Glossis, Φροντίζω, *curo, accuro*. Hesychius, Φροντίζει, μεριμνᾷ. Non dissimile 2 Cor. 8. 21. καλὰ προνοεῖσθε. Ἵνα φροντίζωσιν, accipiendum quasi uno verbo dixisset, φροντιζέτωσαν· est enim initium τοῦ περὶ τούτου, de quo jam dixerat. Sic 1 Tim. 1. 3. ἵνα παραγγείλῃς, &c. pro παράγγελε· & Ephes. 5. 33. ἡ δὲ γυνὴ ἵνα φοβῆται τὸν ἄνδρα, id est, ἡ δὲ γυνὴ τὸν ἄνδρα φοβείσθω. Locutiones istas, & hujusmodi alias, partim ex melioris Græciæ penu depromptas, partim Paulo peculiares, oportet probè cognitas habeat qui Apostoli scripta intelligere voluerit. Καλῶν ἔργων προΐστασθαι non idem est quod suprà 2. 7. ἑαυτὸν καλῶν ἔργων τύπον παρέχεσθαι· sed, domum suam honestarum rerum quasi officinam habere: bonorum (ut ità loquar) operum ἐργαστηρίαρχας esse: ὅπως καὶ καλῶν ἔργων ἡγεμόνας ᾖ, ut in Bruto Plutarchi: μὴ τέχνης τινὸς καὶ ἐργασίας αἰσχρᾶς καὶ ἐπονειδίστου προΐστασθαι, ut in Epistolis Julianus locutus. Exemplum Proverb. 31. 13. & sequentibus vide. Contrarium in Plutarchi Pericle, ἐργασίας ἁπάσης κοσμίως προΐστασθαι· apud Apuleium (ex nostra emendatione) lib. 5. *vitiorum officinam recludere*; et in Ejusdem Apologia, *domum totam lenoniam, totam familiam contaminatam, uxorem lupam, filias similes habere*.

Ibid. *ταῦτά ἐστι τὰ καλὰ*] Seneca 76 Epist. *Dicimus & illa*

illa bona esse, quæ à virtute perfecta contracta sunt, id est, opera ejus omnia.

Ibid. καὶ ὠφέλιμα τοῖς ἀνθρώποις] Occurrit tacitæ interrogationi, dicens opera bona esse ea quæ hominibus (id est, civili societati) bonum & utile apportant: sublevando nempe ipsorum qui operantur necessitates, (vide infrà com. 14.) aut aliquid conferendo ad communem convictum, qui opificiis honestis instruitur & adjuvatur. His statim pugnas verborum quasi inutiles opponit. Καλὰ καὶ ὠφέλιμα (ut Paulus) dixit & Plutarchus initio vitæ Periclis, & initio vitæ Demetrii: et, καλὸν καὶ ὠφέλιμον in de Sanit. tuenda. Idem in De liber. educandis, Ταῦτα μὲν καλὰ καὶ ὠφέλιμα· et ibidem, ταῦτα μὲν ὧν καλὰ καὶ συμφέροντα.

Com. 9. Μωρὰς δὲ ζητήσεις] Vide ad 2 Tim. 2. comm. 14, & 23. dicta.

Ibid. καὶ μάχας νομικὰς] *Pugnas*, id est, contentiones, ex varia partium Legis interpretatione orientes. Vide Act. 18.15. et 23. 20. et 25.19.

Ibid. εἰσὶ γὰρ ἀνωφελεῖς] Λιπάτης· non enim solùm inutiles erant, sed et noxiæ. Eâdem facie γογγυσμὸν ἀνωφελῆ 1. 11. Scriptor Sapientiæ dixit; LXX. Proverb. 28. 3. ὑετὸν ἀνωφελῆ· Jeremiæ 2.8 ἀνωφελές· et Sirachides 30.23. de tristitia, οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῇ ὠφέλεια. Seneca Epist. 48. ad mentem Pauli appositissimè, *Disputationes istæ utinam tantùm non prodessent; nocent.* Vide 2 Tim. 2. 14. et quæ diximus ad 1 Tim. 1. 4.

Ibid. ἀνωφελεῖς καὶ μάταιοι] Glossarium, *Irrita*, &c. ἀνωφελῆ, μάταια. Hesychius, Εἰκαῖον, ἀνωφελὲς, μάταιον, &c. Μαλαίως καὶ ἀνωφελῶς junxit et Aristoteles ipse Ethic. 1. 3.

Com. 10. μετὰ μίαν καὶ δεύτερον νουθεσίαν παραιτοῦ] Primasius ad 2 Tim. 4. illud, ὃν καὶ σὺ φυλάσσου, *Monet cavere perversos.*

Com. 11. ἐξέστραπται, καὶ ἁμαρτάνει, ὢν αὐτοκατάκριτος] Ignatius simili loquendi modo Epist. ad Smyrnenses, Τελείως αὐτὸν (Christum) ἥρνηται, ὢν νεκροφόρος· ità enim eo loco legendum, non ὡς νεκροφόρον, (ut apud Theodoretum) apparet ex hoc Apostoli loco, quem Vir ille verè Apostolicus videtur imitari voluisse. At hæc obiter. Cæterùm ordinem verborum Pauli puto talem esse, ὢν αὐτοκατάκριτος ἐξέστραπται καὶ ἁμαρτάνει· id est, cùm à conscientia sua revincatur de improbitate sua, in perversitate tamen & peccato pertinaciter manet. Non mirum autem, si qui malè facit, à se damnatur.

——*Se*

Judice nemo nocens absolvitur,——

Satyricus dixit: et Photius, Οἱ ἀσεβεῖς αὐτοκατάκριτοι. Isidorus in Sententiarum libris, *Ex hoc ipso quòd quisque de facto suo erubescit, ipse sibi Judex fit.* Scriptor Sapientiæ 15.13. de Idolorum cultore, *Scit se super omnes delinquere.* Apuleius in Apologia sua, *Quòd si à cæteris silentium est, tamen ipsi sibimet conscii sunt posse se meritò increpari.* Irenæus 3.1. (et ut heic Paulus de hæretico) *Est à seipso damnatus, & repugnans saluti suæ.* Est ergò heic αὐτοκατάκριτος, ὁ κρίνων ἑαυτὸν (ut verba Rom. 14.22. huc aptem) ἐν ᾧ δοκιμάζει in perversis dogmatibus, nempe quæ alicujus commodi temporalis causâ (ut Augustinus, itidem de hæretico loquens, dixit,) vel sequitur, vel introducit. Beda ad illud Judæ, ERRORE BALAAM EFFUSI SUNT, *Pro amore terrestrium commodorum, veritatem, quam ipsi nôrunt, impugnant, & contradictione Core, &c. intereunt, quicunque appetitu indebiti primatûs sese ab unitate Ecclesiæ secernunt; scientes & prævidentes quantum mali gerant, ad scelerum tamen tartara descendunt.* Illud ἐξέστραπται vertit Vulgatus *subversus est.* Videtur usus exemplaribus in quibus scriptum erat κατέστραπται. Vide 2 Tim. 2. 14. ubi Idem καταστρέφω, *subversionem* vertit. Ἐξέστραπται mihi sonaret *perversus est:* ut et fortè heic in Vulgato legendum. Vertebat hîc è recentioribus quidam, *de via deflectit:* id esset quod 1 Pet. 2. 15. τὴν εὐθεῖαν ὁδὸν καλαλείπειν. Cicero in pro Cluentio, *Sic hominem accipiemus ut molestè ferat se de via decessisse.*

Com. 12. εἰς Νικόπολιν] Quæ priùs Ambracia vocabatur, ab Augusto autem (qui eam, quòd Actiaco bello ei adversata fuisset, diruit, aliamque ejus loco ædificavit) Nicopolis nominata. Servius ad Æneid. 3.

Ibid. ἐκεῖ γὰρ κέκρικα παραχειμάσαι] Vide 1 Cor. 16. 6.

Com. 13. προπέμψον] Προπέμπειν heic non videtur (quod nonnunquam) *comitari* sive *deducere:* sed, *ad iter instruere*, curando nempe nè quid viæ conficiendæ necessarium desit. Cicero 8. 5. ad Atticum, *Tironem Curio commendes, ut ei, &c. si quid opus erit, in sumptum eroget.* In Epistola Artaxerxis dicta ad Histanen, Δὸς αὐτῷ (Hippocrati) χρυσὸν, &c. καὶ τ' ἄλλα χάριν ὧν παρέξει, καὶ πέμπε πρὸς ἡμᾶς. Vide Act. 28. 10. Μετὰ πολλῆς προπέμπειν habemus et 19. 2. apud Sapient. Scriptorem.

Ibid. ἵνα μηδὲν αὐτοῖς λείπῃ] Plutarchus in Dionis vita, Ὅπως ἐπιλίπῃ μηδὲν αὐτοὺς, &c. Ante ἵνα autem in Contextu nostro supplendum βλέπων, προνοῶν, aut quid simile, ut ad 1 Tim. 1. 3. monuimus. Hermas 3. 2. de bono divite, *Libenter*, &c. *ei* (pauperi) *præstat omnia, et curat nè quid desit ei.*

Com. 14. Μανθανέτωσαν δὲ καὶ οἱ ἡμέτεροι καλῶν ἔργων προΐστασθαι] Ἡμέτεροι hîc sunt qui Gal. 6. 10. οἰκεῖοι τῆς πίστεως· suprà hîc com. 8. τοῦ θεοῦ πεπιστευκότες. Sic ἡμετέρους, de Stoicis loquens, Arrianus 2. 12. in Epictetum dixit: ut Seneca de iisdem, *nostros*, epist. 5. de Ira 2. 19. & alibi. Euthymius ad Luc. 24. 22. ea, πνὲς ἐξ ἡμῶν (i.e. τῶν ἡμετέρων,) *Nostræ, aut fideles sicut & nos.* Καλῶν ἔργων προΐστασθαι, *incumbere*, aut *præesse alicui bono artificio:* vide suprà com. 8. Chrysostomus ad Matth. 12. de purpuraria illa cujus Act. 16. mentio, Ἐργασηρίου προεστήκει.

Ibid. εἰς τὰς ἀναγκαίας χρείας] Ad necessaria vitæ præsidia paranda: sunt enim χρεῖαι ἀναγκαῖαι eæ quæ (ut appositè apud Gellium 9. 13. C. Gracchus loquitur,) necessariò vitæ causâ parantur. Vide Jul. 44. ff. de V. S. τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα dixit Malchus in Pythagoræ vita. Dionysius Halicarnass. lib. 4. τὰ καθ' ἡμέραν ἀναγκαῖα. Apostolus noster 1 Tim. 6. 8. (ubi dicta vide,) διατροφὰς καὶ σκεπάσματα. Scholiastes ad illud Juvenalis 14.

——*Panem quæramus;*——

Ex labore quæramus quod nobis ad victum sufficiat. Vide Proverb. 27. 26, 27. Philo in περὶ Κοσμοπ. de patrefamiliâs, Πόνους καὶ ταλαιπωρίας, &c. ἐνδέχεσθαι ἕνεκα τοῦ πρὸς ἀναγκαίων. Plutarchus Pythagoricum illud, Ἐπὶ χοίνικα μὴ καθίσαι, exponit, τὴν ἀργίαν φεύγειν, καὶ προνοεῖν ὅπως τὰ ἀναγκαῖα τροφὴ παρασκευάσωμεν. Glossæ, Ἐπιτήδεια, τὰ ἀναγκαῖα, *copiæ.* Χρείας ἀναγκαίας autem, ut Paulus, ità & Siculus Diodorus dixit.

Ibid. ἵνα μὴ ὦσιν ἄκαρποι] Οὐκ ἀργοὶ, οὐδὲ ἄκαρποι, ut verba 2 Pet. 1. 8. huic loco aptemus. Εἰς καρπὸς τῆς ἐπιγνώσεως ζωῆς διάθεσις ὁσία, καὶ κοινωνικαὶ πρόξεις, sententiâ non multùm abludente, dixit Marcus Antoninus. Ἄκαρποι hîc sunt quales suprà 1. 13. ἀργὰς γαστέρας vocavit, & 2 Thess. 3. 11. μηδὲν ἐργαζομένους.

Com. 15. οἱ μετ' ἐμοῦ πάντες] Id est, οἱ σὺν ἐμοὶ πάντες ἀδελφοὶ, ut Gal. 1. 2. locutus. Vide & 2 Cor. 13. 12.

Ibid. τοὺς φιλοῦντας ἡμᾶς ἐν πίστει] In fide, non quovis mundano intuitu. Hoc Philipp. 1. 8. ἐν Χριστοῦ σπλάγχνοις ἐπιποθεῖν τινα· Colos. 1. 8. ἀγαπᾶν ἐν πνεύματι· & 2 Joh. 3. ἐν τῇ ἀληθείᾳ ἀγαπᾶν.

JOAN-

JOANNIS PRICÆI
IN
D. PAULI EPISTOLAM ad PHILEMONEM
ANNOTATIONES.

Κεφ. α'.

1. ΠΑυλος, δέσμιος Χριστοῦ Ἰησοῦ, καὶ Τιμόθεος ὁ ἀδελφὸς, Φιλήμονι τῷ ἀγαπητῷ καὶ συνεργῷ ἡμῶν,

2. Καὶ Ἀπφίᾳ τῇ ἀγαπητῇ, καὶ Ἀρχίππῳ τῷ συστρατιώτῃ ἡμῶν, καὶ τῇ κατ' οἶκόν σου ἐκκλησίᾳ·

3. Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ πατρὸς ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.

4. Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ μου, πάντοτε μνείαν σου ποιούμενος ἐπὶ τῶν προσευχῶν μου,

5. Ἀκούων σου τὴν ἀγάπην, ἣν ἔχεις πρὸς τὸν Κύριον Ἰησοῦν καὶ εἰς πάντας τοὺς ἁγίους·

6. Ὅπως ἡ κοινωνία τῆς πίστεώς σου ἐνεργὴς γένηται ἐν ἐπιγνώσει παντὸς ἀγαθοῦ τοῦ ἐν ὑμῖν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν.

7. Χάριν γὰρ ἔσχομεν πολλὴν καὶ παράκλησιν ἐπὶ τῇ ἀγάπῃ σου, ὅτι τὰ σπλάγχνα τῶν ἁγίων ἀναπέπαυται διὰ σοῦ, ἀδελφέ.

8. Διὸ πολλὴν ἐν Χριστῷ παρρησίαν ἔχων ἐπιτάσσειν σοι τὸ ἀνῆκον,

9. Διὰ τὴν ἀγάπην μᾶλλον παρακαλῶ, τοιοῦτος ὢν ὡς Παῦλος πρεσβύτης, νυνὶ δὲ καὶ δέσμιος Ἰησοῦ Χριστοῦ.

10. Παρακαλῶ σε περὶ τοῦ ἐμοῦ τέκνου, ὃν ἐγέννησα ἐν τοῖς δεσμοῖς μου, Ὀνήσιμον·

11. Τὸν ποτέ σοι ἄχρηστον, νυνὶ δέ σοι καὶ ἐμοὶ εὔχρηστον· ὃν ἀνέπεμψα.

12. Σὺ δὲ αὐτόν, τοῦτ' ἔστι τὰ ἐμὰ σπλάγχνα, προσλαβοῦ.

13. Ὃν ἐγὼ ἐβουλόμην πρὸς ἐμαυτὸν κατέχειν, ἵνα ὑπὲρ σοῦ μοι διακονῇ ἐν τοῖς δεσμοῖς τοῦ εὐαγγελίου.

14. Χωρὶς δὲ τῆς σῆς γνώμης οὐδὲν ἠθέλησα ποιῆσαι· ἵνα μὴ ὡς κατ' ἀνάγκην τὸ ἀγαθόν σου ᾖ, ἀλλὰ κατ' ἐκούσιον.

15. Τάχα γὰρ διὰ τοῦτο ἐχωρίσθη πρὸς ὥραν, ἵνα αἰώνιον αὐτὸν ἀπέχῃς·

16. Οὐκέτι ὡς δοῦλον, ἀλλ' ὑπὲρ δοῦλον, ἀδελφὸν ἀγαπητὸν, μάλιστα ἐμοί, πόσῳ δὲ μᾶλλόν σοι, καὶ ἐν σαρκὶ καὶ ἐν Κυρίῳ;

17. Εἰ οὖν ἐμὲ ἔχεις κοινωνὸν, προσλαβοῦ αὐτὸν ὡς ἐμέ.

18. Εἰ δέ τι ἠδίκησέ σε, ἢ ὀφείλει, τοῦτο ἐμοὶ ἐλλόγει.

Vulgata Versio.

1. PAulus vinctus Christi Jesu, & Timotheus frater, Philemoni dilecto & adjutori nostro,

2. Et Appiæ sorori charissimæ, & Archippo commilitoni nostro, & ecclesiæ quæ in domo tua est;

3. Gratia vobis & pax à Deo patre nostro, & Domino Jesu Christo.

4. Gratias ago Deo meo, semper memoriam tui faciens in orationibus meis,

5. Audiens charitatem tuam & fidem quam habes in Domino Jesu, & in omnes sanctos:

6. Ut communicatio fidei tuæ evidens fiat in agnitione omnis boni quod est in vobis in Christo Jesu.

7. Gaudium enim magnum habui & consolationem in charitate tua, quia viscera sanctorum requieverunt per te, frater.

8. Propter quod multam fiduciam habens in Christo Jesu imperandi tibi quod ad rem pertinet,

9. Propter charitatem magis obsecro, cùm sis talis, ut Paulus senex, nunc autem & vinctus Jesu Christi.

10. Obsecro te pro meo filio quem genui in vinculis, Onesimo,

11. Qui tibi aliquando inutilis fuit, nunc autem & mihi & tibi utilis; quem remisi tibi.

12. Tu autem illum ut mea viscera suscipe.

13. Quem ego volueram mecum detinere, ut pro te mihi ministraret in vinculis Euangelii.

14. Sine consilio autem tuo nihil volui facere, utì nè velut ex necessitate bonum tuum esset, sed voluntarium.

15. Forsitan enim ideo discessit ad horam à te, ut æternum illum recipieres:

16. Jam non ut servum, sed pro servo charissimum fratrem, maximè mihi; quantò autem magis tibi & in carne & in Domino?

17. Si ergò habes me socium, suscipe illum sicut me.

18. Si autem aliquid nocuit tibi, aut debet, hoc mihi imputa.

19. Ἐγὼ

19. Ἐγὼ Παῦλος ἔγραψα τῇ ἐμῇ χειρί, ἐγὼ ἀποτίσω· ἵνα μὴ λέγω σοι ὅτι καὶ σεαυτόν μοι προσοφείλεις.

20. Ναί, ἀδελφὲ, ἐγώ σου ὀναίμην ἐν Κυρίῳ· ἀνάπαυσόν μου τὰ σπλάγχνα ἐν Κυρίῳ.

21. Πεποιθὼς τῇ ὑπακοῇ σου ἔγραψά σοι, εἰδὼς ὅτι καὶ ὑπὲρ ὃ λέγω ποιήσεις.

22. Ἅμα δὲ καὶ ἑτοίμαζέ μοι ξενίαν. ἐλπίζω γὰρ ὅτι διὰ τῶν προσευχῶν ὑμῶν χαρισθήσομαι ὑμῖν.

23. Ἀσπάζονταί σε Ἐπαφρᾶς, (ὁ συναιχμάλωτός μου ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ)

24. Μᾶρκος, Ἀρίσταρχος, Δημᾶς, Λουκᾶς, οἱ συνεργοί μου.

25. Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ τοῦ πνεύματος ὑμῶν. Ἀμήν.

Πρὸς Φιλήμονα ἐγράφη ἀπὸ Ῥώμης διὰ Ὀνησίμου οἰκέτου.

19. Ego Paulus scripsi meâ manu, ego reddam; ut non dicam tibi, quòd & teipsum mihi debes.

20. Ità, frater, ego te fruar in Domino: refice viscera mea in Domino.

21. Confidens in obedientia tua scripsi tibi, sciens quoniam & super id quod dico, facies.

22. Simul autem & para mihi hospitium: nam spero per orationes vestras donari me vobis.

23. Salutat te Epaphras, concaptivus meus in Christo Jesu,

24. Marcus, Aristarchus, Demas & Lucas, adjutores mei.

25. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum spiritu vestro. Amen.

ANNOTATA.

Com. 1. Συνεργῷ ἡμῶν] Adjutori in opere fidei promovendo. Sic 1 Thes. 3. 2. 2 Cor. 1. 10. & 3 Joh. 8. Ambrosius lib. 3 de Virginibus, *Laboraturos nos Dominus sciebat, & auxilium de sociis ministravit.* Euthymius ad Luc. 5. ea, ANNUERUNT SOCIIS SUIS UT VENIENTES ADJUVARENT EOS, *Participes ac socii capturæ Apostolicæ sunt Episcopi ac magistri singularum Ecclesiarum, qui suo labore Apostolis cooperantur.* In Bruto Cicero *Hortensium gloriosi laboris sui comitem & consortem* vocat.

Com. 2. Ἀπφίᾳ τῇ ἀγαπητῇ] Sic Rom. 16. 12. Περσίδα τὴν ἀγαπητήν. Ἀπφία, Philemonis uxori, ut Chrysostomus & Theodoretus volunt. Addo ego, etiam recèns nuptæ. Pollux 3. 8. Onomastici, Ἀπφία, καὶ ἀπφάειον, νύας διασυρίνης ὑποκορίσματα.

Ibid. Ἀρχίππῳ] Nomen Comici itidem inter veteres Græcos notissimi. Sic Archippa Themistoclis uxor apud Plutarchum.

Ibid. τῷ συστρατιώτῃ ἡμῶν] Ità Marcus Imperator apud Herodianum filium Commodum συστρατιώτην vocat. A militia seculari illa Apostolus locutionem sumpsit. Ambrosius de Virginibus 2. *Habet Christus milites suos, qui etiam legiones habet.* Vide Philipp. 2. 25. & 2 Tim. 2. 2.

Com. 4. πάντοτε μνείαν σου ποιούμενος ἐπὶ τῶν προσευχῶν μου] Vide ad 2 Tim. 1. 3. annotata. Est autem heic trajectio, pro πάντοτε μνείαν σου ποιούμενος ἐπὶ τῶν προσευχῶν μου, εὐχαριστῶ τῷ θεῷ μου, ἀκούων, &c.

Com. 5. Ἀκούων σου τὴν ἀγάπην καὶ τὴν πίστιν, &c.] Ponit causam cur Deo gratias ageret. Sic & Coloss. 1. 3, 4. Contrarium 1 Cor. 11. 18. & 2 Thess. 3. 11. ubi & vox ἀκόω. Laudat paucis heic Apostolus Philemonem, at eximiè: fides enim & charitas perfectum Christianum efficiunt. Vide ad 1 Tim. 1. 5. dicta.

Com. 6. Ὅπως ἡ κοινωνία τῆς πίστεώς σου ἐνεργὴς γένηται ἐν ἐπιγνώσει παντὸς ἀγαθοῦ τοῦ ἐν ὑμῖν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν] Ante ὅπως videtur προσεύχομαι aut quid simile intelligendum. Ἡ κοινωνία τῆς πίστεώς σου, est communicatio (i. e. εὐμεταδοσία) illa quæ ex fide manat tua. Ἐνεργὴς γένηται *efficax fiat.* Ἐν ἐπιγνώσει, est, ἐν φανερώσει. Παντὸς ἀγαθοῦ, bonorum operum omnis generis, nempe, prout permiserint vires facultatum tuarum. Ἐν ὑμῖν, pro ἐν σοί, ut Tit. 2. 8. ὑμῶν pro σοῦ occurrit. Εἰς Χριστὸν, ad honorem Christi spectantium (operum nempe, quo ferè sensu Luc. 12. 21. εἰς θεὸν πλουτεῖν) vel, εἰς Χριστὸν, in pauperes Christianos, juxta Christi ipsius Matth. 25. 40. ea, ἐφ' ὅσον αὐτοῖς ἐποιήσατε, ἐμοὶ ἐποιήσατε.

Com. 7. τὰ σπλάγχνα τῶν ἁγίων ἀναπέπαυται διὰ σοῦ] Multorum pauperum fidelium animos recreâsti, dum ex opibus tuis eorum necessitatibus tempestivè subvenires. Catullus,

Qualis in aerei pellucens vertice montis
Rivus muscoso prosilit è lapide,
Dulce viatori lasso in sudore levamen,
Tale fuit nobis Manlius auxilium.

Ibid. τὰ σπλάγχνα τῶν ἁγίων ἀναπέπαυται διὰ σοῦ] Id est, ut Rom. 12. 13. τῶν ἁγίων χρείαις κοινωνοῦντας. Plinius lib. 8. epist. 13. de Titinnio Capitone, *Studiosos amat, fovet, provehit: multorúmq; qui aliqua componunt, portus, sinus, præmium,* &c. Vel διὰ σοῦ, est, διὰ τὴν σὴν φιλοξενίαν, recreâsti animos sanctorum φιλοξενίᾳ tuâ. D. Augustinus in Psal. 85. *Alii virginitatem vovent,* &c. *alii vovent domum suam hospitalem esse omnibus sanctis adventientibus.*

Com. 8. πολλὴν, &c. παρρησίαν ἔχων ἐπιτάσσειν σοι τὸ ἀνῆκον, μᾶλλον δὲ παρακαλῶ] Non auctoritate tecum, sed precibus fraternis ago. Mercurius de Jove apud Plautum in Amphitryonis prologo,

Tametsi pro imperio vobis quod dictum foret
Scibat facturos, quippe qui intellexerat
Vereri vos se & metuere, ità ut aquum est, Jovem:
Verùm profectò hoc petere me precariò
A vobis jussit leniter dictis bonis.

Ad filium senex Terentianus in Hecyra,

Etsi scio ego, &c. *meum jus esse ut te cogam*
Quæ ego impero facere, ego tamen, &c.

Ubi Donatus, *Maxima necessitas est orans pater.* Volumnia ad filium Coriolanum apud Plutarchum, Ἦν μοι ὁσιώτατον ἄνδρὸς πρὸς ἀνάγκης τυχεῖν με παρά σε δεομένου, &c. Berecynthia ad Jovem filium apud Virgilium,

—— *Da, nate, petenti:*

ubi Servius, *Ac si diceret, ei quæ jubere debuerat.* Euander apud eundem Virgilium, lib. 11.

Non has, O Palla, dederas promissa parenti.

Ubi idem Servius, *Quidam non parenti, sed petenti legunt: ut non jure affectionis quam filius patri ducebat,* (lege *debebat*) *sed humanitatis eum convenisse videatur.* Idem ad Æneid. 6. *Major ad impetrandum vis est, eum rogare qui possit jubere.* Pacatus in Panegyrico, *Et qui posset cogere, mavult impetrare.* Ausonius in Epistola centoni nuptiali prævia,

prævia, *Quòd q3 est potentissimum genus impetrandi, rogat qui jubere poterat.* Τὸ ἀνῆκον Vulgatus vertit, *quod ad rem pertinet.* Scultetus malè conjecit *quod ad te pertinet* legendum. Petronius, *Nec putavi ad rem pertinere*, &c. Cicero 14. 7. ad Atticum, *Ad méque quod ad rem pertinet*, &c. *scribes.* Παῤῥησία heic (ut Hebr. 10. 19. & alibi,) est, quam 1 Cor. 9. 12. & 2 Thess. 3. 9. ἐξουσίαν vocat: ubi summâ (ut heic) modestiâ, de suo jure cedit.

Ibid. μᾶλλον παρακαλῶ] Vide gravitatem ejus comitate conditam.

Admovit q3 preces, & jus immiscuit illis.

Livius lib. 22. *Non imperio modò, sed consilio, ac propè precibus agens.*

Ibid. τοιοῦτος ὢν ὡς Παῦλος πρεσβύτης] Homerus Iliad. ω'. τηλίκου· ubi Scholia, τοιαύτην ἡλικίαν ἔχοντος. Hesychius, Τηλικώτατον, πρεσβύταλον, &c. Vulgatus illud τοιοῦτος ὤν, *cùm sis talis* vertit, puto *cùm sim talis* scribendum. Obtendit senilis ætatis suæ auctoritatem quò facilius impetret: vide 1 Pet. 5. 1. Agamemnon apud Homerum de Achille, *Cedat mihi, quia & majore sum dignitate præditus,*

Ἤ σ' ὅσον γενεῇ προγενέστερός ἐστιν ἐγώ γε.

Ubi vetus Scholiastes Helmstadii in 8. editus, Ὡσανεὶ δέησιν προσάγει ἡ ἡλικίαν. Terentius in Hecyræ prologo,

Sinite exorator ut siem, eodem ut jure uti senem
Liceat, quo usus sum adolescentulus.

Ibidem,

—— Facite ut vestra auctoritas
Mea auctoritati fautrix adjutrixq3 sit.

Ubi Donatus, *Auctoritati meæ, quia jam senex sum.* Gregorius Nazianzenus Procopium pro Eugenio rogans, Διὰ τὴν ὑμετέραν πολιὰν, &c. δὸς (φησὶ καλῶ) καὶ ἡμῖν, καὶ τῷ κλήρῳ παντὶ ταύτην τὴν χάριν. Idem Olympium pro Aurelio (milite desertore) orans, Ὑπὲρ τὰς ὑμετέρας ἑαυτὸν τίθημι χεῖρας, &c. ὥσπερ πρὸ εἰκόνα βασιλικὴν τὴν πολιὰν ὑμῶν προτεθέμενος· & in Epist. ad Nectarium, Τοῦτο ὑμῖν χάρισαι, &c. αἰδεσθεὶς μὲν τῆς ἡλικίας τὴν πολιὰν.

Ibid. ὡς Παῦλος πρεσβύτης] Hesych. Πρεσβύτης, γέρων, ἡλικιώτης. Glossarium, Πρεσβύτης, *senex, longævus, grandævus.*

Ibid. νῦν δὲ δέσμιος τοῦ Χριστοῦ] Id est, propter Christum. Joannes Apocal. 1. 9. Ἐγὼ Ἰωάννης (relegatus nempe) ὃς, &c. Πάτμῳ διὰ τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, καὶ διὰ τὴν μαρτυρίαν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Genitivus heic, ut diximus, causam propter quam significat: sic Galat. 6. 16. Ἰησοῦ στίγματα· Coloss. 1. 24. Χριστοῦ θλίψεις· Hebr. 11. 26. Χριστοῦ ὀνειδισμόν· apud Ciceronem Offic. 1. *honorum* (i. e. honores propter) *contentiones:* & infrà heic com. 13. δεσμὰ τοῦ εὐαγγελίου, i. e. Euangelii causâ injecta. Magnum autem Apostoli precibus isto nomine pondus accedit. Ignatius ad Trallianos, Παρακαλεῖ ὑμᾶς τὰ δεσμά μου ἃ ἔνεχεν Ἰησοῦ Χριστοῦ φέρω. Vide & Ephes. 4. 1. & 6. 20.

Com. 10. περὶ τοῦ ἐμοῦ τέκνου] Sic 3 Joh. 4. τὰ ἐμὰ τέκνα. Τέκνον autem Onesimum vocat, quia fidei Christianæ mysteriis participaverat eum. D. Augustinus in Psal. 58. *Filios vestros fideles, quos fide genuistis.* Euthymius ad Christi Luc. 8. ea, CONFIDE FILIA; *Filiam vocat ipsam, utpote per fidem sibi adoptatam.* Vide 1 Cor. 4. 15. Irenæus 4. 79. *Qui ab aliquo edoctus est verbo, filius docentis dicitur, & ille ejus pater.* Ambrosius 1. 7. de Officiis, *Nec minùs enim vos diligo quos in Evangelio genui, quàm si conjugio suscepissem.* Gregorius Nazianzenus in Epistolis, Κρεῖττον ἡ πνευματικὴ συγγένεια τῆς σωματικῆς. Theophylactus ad 1 Tim. 2. Παιδεύσαι, ὄντως τεκνογονία.

Ibid. ὃν ἐγέννησα, &c.] In spiritu, vel fide nempe. Salvianus in Epistolis, *Adhortamini, docete, instruite, formate, gignite.*

Ibid. Ὀνήσιμον] Ut 2 Tim. 1. 16. Ὀνησίφορον. Servile nomen utrumque, & ob utile speratum vel adeptum ab eorum dominis impositum. In vetere sepulcrali lapide, ONESIMUS ANICETUS FECIT DOMINO: & in alio, ... Q. BATONIUS ONESIMUS PATRONO, &c.

Com. 11. Τὸν ποτέ σοι ἄχρηστον, νυνὶ δὲ, &c.] Sic 1 Pet. 2. 10. Οἱ ποτὲ οὐ λαὸς, νῦν δὲ λαὸς θεοῦ. Vide & Gal. 4. 8, 9. Ἄχρηστον hîc, ut infrà 15. ἐχωρίσθη dixit, culpam hominis furis & fugitivi verbis lenibus minuere volens.

Com. 12. Σὺ δὲ αὐτὸν, τουτέστι, τὰ ἐμὰ σπλάγχνα, προσλαβοῦ] Τουτέστιν, ut Rom. 1. 12. Hebr. 2. 14. & 1 Pet. 3. 20. Τὰ σπλάγχνα μου, quem intimis visceribus diligo. Sic Esther. 7. 3. ad Assuerum, *Dona mihi animam meam:* i. e. populares meos, quos ut animam diligo. Ità & Satyricus de Græculis ad urbem Romam confluentibus, (Sat. 3.)

Viscera magnarum domuum, dominiq3 futuri.

Vel, τὰ σπλάγχνα μου, quem amo (ut Philipp. 1. 8.) ἐν σπλάγχνοις Ἰησοῦ Χριστοῦ· vel demum σπλάγχνα, metonymicè filium meum. Τέκνον, ut suprà Com. 10. à me in fide genitum. Artemidorus lib. 5. Oneirocritici, Τὰ σπλάγχνα τὸν παῖδα σημαίνουσιν, ὅτι γὰρ καὶ τὸν παῖδα καλεῖν εἰώθασιν. Idem 1. 46. Οἱ παῖδες σπλάγχνα λέγονται· & cap. 35. Τὰ ἑαυτῶν, &c. σπλάγχνα διὰ τῶν σώματος ὑποκείνεται, τέκνων ὄλεθρον προαγορεύει. Suetonius (ex Asclepiade Mendete) de matre Augusti Cæsaris, *Somniavit intestina sua ferri ad sidera, explicarique per omnem terrarum & cœli ambitum:* ibidem sequitur continuò de nato filio. D. Basilius de egeno filium venum exponente, Τὰ σπλάγχνα περιτίνεται τιμὴν ἧς πορῶν. Jacobus de Josepho apud Philonem, Ἀπαθάνοις καὶ σαρκοβόροις θηρὶν ἐνωχία, &c. γέγονας, γλυκαμόνοις καὶ ἐσπαθῆσι ἧς ἰδίας σπλάγχνων. Nonnulla apponamus ex Latinis ejusdem notæ. Lactantius 6. 20. *Qui viscera sua* (i. e. filios) *canibus prædam objicient.* Darius ad milites de conjuge & liberis suis, *Eripite viscera mea ex vinculis.* Statius, Theb. 7.

——Sua credite matri
Viscera.——

Apuleius 8. *Jam contra sua sæviens viscera:* id est, filiolum suum. Ovidius ubi de Druso,

Ille rogus misera viscera matris habet.

Idem Metam. 10. de Cinyra patre Myrrhæ,

Accipit obscœno gemitor sua viscera lecto.

Canace apud Eundem de prole sua exposita,

Viscera montanis ferret edenda lupis.

& pòst,

Diripiunt avidæ viscera nostra feræ.

Quintilianus Declam. 338. *Filium matri eripere conaris, & partem viscerum avellis.* Idem proœmio libri 6. ubi de rogo filii sui, *Tunc optimum fuit infaustum opus*, &c. *super immaturum funus consumpturis viscera mea flammis injicere.* Apud Eundem Declam. 5. pater ille ad ingratum filium suum, *Has quas subtrahis manus, hæc verba quæ negant, de meo spiritu, de meis visceribus hausisti.* Ibid. Declam. 18. uxor ad maritum loquens de communi pignore, *Sanguinem qui de tua fluxit anima, viscera de tuis concepta vitalibus.* Interpres Nicomacheorum 8. 16. Οἱ γονεῖς σπεύδοντες τὰ τέκνα, ὡς ἑαυτῶν ὄντα.

Ibid. αὐτὸν, &c. παρακαλῶ]

——Per tua obsecro
Genua, ut tu istud insipienter factum sapienter feras,
Et illi ignoscas.——

Com. 13. Ἵνα ὑπὲρ σοῦ διακονῇ μοι, &c. Ἵνα πληρώσῃ τὸ σὸν ὑστέρημα τῆς πρὸς με λειτουργίας] Trebatius ad Ciceronem, *Charitate & amore tuum officium præstaturos.*

Com. 14. χωρὶς δὲ τῆς σῆς γνώμης οὐδὲν ἠθέλησα ποιῆσαι] Nolui eum, etsi Euangelii causâ, captivo mihi ministraturum detinere, non præeunte consensu tuo. Theophylactus ad Tit. 2. *Uxores à maritis disjungens conscientia prætextu, servósque ab heris divellens prætextu pietatis, non est irreprehensibilis.*

Ibid.

Ibid. χωρὶς τῆς ζῆς γνώμης ἠθέλησα ποιῆσαι] Trium Horatiorum pater apud Dionysium Halicarnassensem, Εὐσεβὲς ἔργμα ποιεῖτε, ὦ παῖδες, &c. ἠθέλησα ἄνευ τῆς ἐμῆς γνώμης διαπεραθῆναι. In Epistola Ignatii dicta ad Polycarpum, Μηδὲν ἄνευ τῆς γνώμης σου ποιεῖν. Vide Suidam in Πλέταρχ. Josephus Antiquit. lib. 20. Ὡς ἐκ θεοῦ Ἀνάνῳ χωρὶς ἐκείνου (Præsidis) γνώμης ζωὴ δοθῆναι. Herodianus de Pertinace, Οὔτε τὸ πῦρ ἐᾶσαι ἑαυτῷ περιπεσεῖν, ὅτε τὸ δημόσιον βασιλικῶν ζυμβόλων εἰς ὕλην ἀφεθῆναι, πρὶν ἢ μαθεῖν τινὰ τῆς ζυγκλήτου βουλῆς. Plinius junior ad Trajanum, *Nihil decernendum putavi donec te consulerem*, &c. Apuleius Floridis, *Nil tantum, nil tantulum faciam, cujus vos non & gnaros & Judices habeam.*

Ibid. ἵνα μὴ ὡς κατ' ἀνάγκην τὸ ἀγαθόν σου ᾖ, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἑκούσιον] Sic 1 Pet. 5.2. Ἐπισκοποῦντες μὴ ἀναγκαστῶς, ἀλλ' ἑκουσίως. Ità ἑκούσιον γνώμῃ, Eusebius τῇ ἀνάγκῃ opponit: ὑπ' ἀνάγκης, τῷ ἑκουσίῳ, Plutarchus in Agide & Cleomene: &, ἀνάγκῃ, τῷ ἑκουσίᾳ, in vita Numæ: Suidas, v. Χρηστὸς, τὸν ἐξ ἀγάπης χρηστὸν, τὸν χρηστῷ ἐξ ἀνάγκης. Apostolus etiam, Rom. 8. 20. τὸν ὑποτάξαντα, τῷ ὑποτάξαντι. Κατ' ἀνάγκην heic, quod 2 Cor. 9. 2. ἐξ ἀνάγκης dixit. Post τὸ ἀγαθόν σου (quæ locutio itidem Rom. 14. 16. & 3 Joh. 5. occurrit) subaudi ἔργον. Suidas, Αὐτὸ δείξει, παροιμία, ἐλλείπει τὸ ἔργον.

Com. 15. Τάχα γὰρ διὰ τοῦτο ἐχωρίσθη πρὸς ὥραν, ἵνα αἰώνιον αὐτὸν ἀπέχῃς] D. Augustinus Confess. 5. 8. de matre sua, *Et quid à te petebat, Deus meus, nisi ut me navigare non sineres? sed tu altè consulens, & exaudiens cardinem desiderii ejus, non curasti quod tunc petebat, ut in me faceres quod semper petebat.* Valerius Maximus de Lycurgi legibus ad tempus providè & sapienter abrogatis, *Ita quæ ut semper esse possent, aliquando non fuerunt.* Similem loquendi modum vide & in Latino Jobi 14. 20. Quin & apud Sapientiæ Scriptorem 6. 21. ubi vulgò legimus πμήσατε σοφίαν, ἵνα εἰς τὸν αἰῶνα βασιλεύσητε, vividior multò sensus foret si hoc modo legamus, πμήσατε σοφίαν πρὸς ὥραν, ἵνα εἰς α. β. Justitiam colite illud breve vestræ vitæ spatium, ut postea in æternum regnare possitis. Ἐχωρίσθη heic est reapse ἐδραπέτευσε· cui verbo (ut suprà monuimus,) tanquam insuaviori pepercit. Sic, *amotarum* (i. e. subreptarum) *rerum actionem contra uxorem*, Jurisconsulti dicunt. Πρὸς ὥραν, est quod 1 Cor. 7. 5. πρὸς καιρὸν, & 1 Thess. 2. πρὸς καιρὸν ὥρας. Vulgato, ut & Jobi 10. 14. & alibi, *ad horam.* Idem τὸ αἰώνιον, *æternum* eruditè vertebat. Virgilius, *Æternumque locus*, &c. ubi Servius, *In æternum: & est adverbium.* In Georgicis,

Æternùm frangenda:——

ubi idem Servius, *Semper, perpetuò.* In Vulgato autem stricti\u0300us accipienda est vox ista, ut diuturnitatem significet: quo ferè sensu in Græco Proverb. 22. 28. ὅρια αἰώνια habemus, id est, antiqua, vel, quorum non exstat memoriâ.

Ibid. πρὸς ὥραν, ἵνα αἰώνιον, &c.] Nota oppositionem istam. In Epistola Smyrnensis Ecclesiæ de Polycarpi martyrio, Διὰ μιᾶς ὥρας τὸν αἰώνιον κόλασιν ἐξαγοραζόμενοι. Sic, πρὸς ὀλίγον, Sapient. 16. 5, & 6. opponitur τῷ μέλλει τέλος· *in æternum, brevi tempori*, in Latino 1 Maccab. 14. 41. *ad tempus*, τῷ *in æternum*, 6. 12. & 7. 6. apud Lactantium: et τὰ πρόσκαιρα, 2 Corinth. 4. 18. τοῖς αἰωνίοις.

Com. 16. Οὐκέτι ὡς δοῦλον] Joh. 15. 15. Οὐκ ἔτι ὑμᾶς δούλους λέγω. Galat. 4. 7. Οὐκέτι εἶ δοῦλος, ἀλλ' υἱός.

Ibid. οὐκ ὡς δοῦλον, ἀδελφὸν ἀγαπητὸν] De eodem Colossi. 4. 9. πιστῷ καὶ ἀγαπητῷ ἀδελφῷ. Lactantius de servis herorum Christianorum, *Tametsi corporum sit diversa conditio, nobis tamen servi non sunt: sed eos & habemus & dicimus spiritu fratres, religione conservos.* Chrysologus Serm. 26. ad servum Christianum quemvis, *Qui* (Christus nempe) *parem te fecit per gratiam, quem conditio fecerat disparem servili vilitate.* Vide & 1 Tim. 6. 2. Quintus ad Marcum Ciceronem de Tirone manumisso, *Mihi gratissimum feciste cùm eum*, &c. *nobis amicum quàm servum esse malueris.* Pro δοῦλον autem in Contextu puto δούλου legendum. Ità & Vulgatus, qui *pro servo* vertit.

Ibid. πόσῳ δὲ μᾶλλόν σοι] Glossarium, *Quò magis*, (scripserim, *Quantò magis*) πόσῳ μᾶλλον.

Ibid. καὶ ἐν σαρκὶ] Hinc & Ephes. 6. 5. κατὰ σάρκα κύριοι.

Com. 17. Εἰ οὖν ἐμὲ ἔχεις κοινωνὸν] Subaudi, τῆς αὐτῆς χάριτος. Vide Philipp. 1. 7. Hinc 1. 4. ad Titum κοινὴ πίστις, & Judæ com. 3. κοινὴ σωτηρία· item Philipp. 2. 1. πνεύματος κοινωνία. Plutarchus de Pythagoricis agens (lib. περὶ Πολυφιλίας) κοινῦ λόγου μετέχοντας dixit. Vel κοινωνὸν intellige, ut apud Apocal. 1. 9. ἐν τῇ θλίψει καὶ ὑπομονῇ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Vide & Philipp. 4. 14. & 2 Cor. 1. 7. Quæ hîc Eruditi de rerum vel bonorum inter Paulum & Philemonem communione afferunt, mihi minùs probabilia videntur.

Com. 18. Εἰ δέ τι ἠδίκησέ σε] Si quid tuum absportavit, quod solent servi fugitivi. Horatius,

Formidare malos fures, incendia, servos,
Nè te compilent fugientes.——

Virgilius Georg. 1. de Luna decima sexta,

——*Contraria furtis:*

ubi Servius, *Illuc spectat, ut Domino sit spes inveniendi quod amiserit, & servus rapere aliquid aufugiens formidet.* Servus Terentianus Phorm. 1. 4.

Aliquid convasassem, atque hinc me conjicerem protinus in pedes.

Leno Plautinus de lorariis, Pseud. Sc. *Exite.*

——Ubi data occasio est, rape, clepe, tene, harpaga,
Bibe, es, fuge: hoc est eorum opus.

Martialis,

Non miror furem qui fugitivus erat.

Ἀδικεῖν, itidem ut heic, de servo, Colossi. 3. 25. occurrit: cum duplici autem, ut & hoc loco, accusativo, Act. 25. 10. Hesychius, ex hoc Apostoli loco, Ἠδίκησεν, ἔκλεψεν.

Ibid. ἐμοὶ ἐλλόγει] *Mihi expensum feras*, Cicero 15. 20. ad Atticum dixit. Domitianus ad Terentium Maximum, (apud Plinium Epist. lib. 10.) *Summam* (Archippo) *expensam liberalitati meæ feras.* Vulgatus, *mihi imputa:* ità in vetere Onomastico, *Imputo*, προσλογίζομαι. Alcibiades apud Plutarchum, Ἐμὲ γράψατ', ἐμὸς φίλος ἐστὶν, ἐγὼ ἐγγυῶμαι. Vide & D. Augustini locum jam statim adducendum.

Com. 19. Ἐγὼ Παῦλος ἔγραψα τῇ ἐμῇ χειρὶ] Id est, hâc manûs meæ scripturâ me obligo ad sarciendũ quicquid damni attulerit tibi. Ità in l. 24. ff. Depos. vel contra, *Centum nummos quos hâc die commendasti mihi*, &c. *esse apud me ut notum haberes, hâc epistolâ meâ scriptâ tibi notum facio:* & in l. 40. ff. de rebus credit. *L. Titius scripsi me accepisse à P. Mævio quindecim mutua*, &c. ubi & *scripsi*, ut apud Paulum γέγραφα. In Colloquiis Scholasticis veteribus habemus eo sensu ἐχειρογράφησα· & in Glossis, *Cavisti*, &c. ἐχειρογράφησας· item Luc. 16. 6. γράψον. Ἐγράψα hîc habet vim eandem quam haberet γράφω. Sedulius ad 1 Cor. 5. illud, ἔγραψα ὑμῖν, *Pro scribo; vel ideo præteritum dicit, quia cùm legerent tempus scribendi præteritum esset.* Ἐγὼ Παῦλος ad majorem rei affirmationem; vide 2 Cor. 10. 1.

Ibid. ἐγὼ ἀποτίσω] Ità Rom. 12. 29. ex persona Dei autem, ἐγὼ ἀνταποδώσω. In Glossario, Ἀποτίω, *pendo, resarcio.* Hesychius, Τίσω, ἀποδώσω, τιμήσω. Idem, Ἀποτίσει, ἀποδώσει. Ἐγὼ ἀποτίσω, formulâ in se debitum recipientis. Sic Luc. 10. 34. ἐγὼ, &c. ἀποδώσω σοι. D. Augustinus in Psal. 36. *Si non tenes pauperem redditorem, idoneum tenes fidejussorem. Ecce Deus tibi de scriptura sua*, (i. e. cautione) *dicit, Da, securus esto: reddam. Quomodo solent dicere fidejussores? Ego reddo, ego accipio, mihi das.* Non dissimile Genes. 43. 9. illud, *Ego puerum suscipio*, &c. *de manu mea illum require.*

Ibid

Ibid. ἵνα μὴ λέγω σοι, &c.] Terent. 1. 3. Phorm. *Ut nè addam*, &c. ubi Donatus, Σχῆμα παρλήψεως *ut nè, quod Græci* ἵνα μή.

Ibid. ἵνα μὴ λέγω σοι, ὅπ καὶ σεαυτόν μοι προσοφείλεις] Ut taceam, non solùm qualecunque damnum ab eo illatum meo intuitu te posthabere debere, sed & teipsum debere mihi: quod vel totis caducis bonis tuis præstantius, & pretiosius longé. Σεαυτὸν προσοφείλεις ait, quia eum Paulus in fide instituerat. Simplicius in cap. 37 Epicteti, de salutarium rerum præceptoribus, Τροφεῖς ἔστι καὶ ὑπομνηταὶ ἀπὸ τοῦ σώματος ἡμῖν, ἀλλ' ΗΜΩΝ ΑΥΤΩΝ εἰσι.

Com. 20. Ναὶ, ἀδελφέ] Cicero ad naturâ fratrem, ut Paulus ad fratrem spiritu, *Non*, &c. *præceptis, sed precibus tecum fraternis ago.* Vide suprà com. 9.

Ibid. ἐγώ σου ὀναίμην ἐν Κυρίῳ] Vulgatus, *te fruar*, &c. quo & sensu Suidas, Ἐγώ σου ὀναίμην, ἐγώ σε ἀπολαύσω· ubi legendum ἀπολαύσαιμι. Frui Philemone, est de illius in Euangelica pietate profectibus gaudere, & consolatione frui. Glossæ vetustissimæ ad Pauli ista, in Medic. bibliotheca, Ὀναίμην σου, ἀντὶ τοῦ ἀπολαύσαιμί σου ἐν τῷ ἐν Χριστῷ κατορθωμάτων· ἥδοιμί σε πλουτοῦντα ἐν ἅπασι τοῖς πνευματικοῖς ἀγαθοῖς. Loquitur autem Apostolus, hâc voce utens, (ut & suprà illis, σπλάγχνα & ἐγκύνησα,) ex parentis persona. Sirachides 30. 2. Ὁ παιδεύων τὸν υἱὸν αὐτοῦ, ὀνήσεται ἐν αὐτῷ. Ad matrem filia illa apud Poetam Philemonem,

——Γένοιτό σοι τέκνων
Ὄνησις, ὥσπερ καὶ δίκαιόν ἐστι.

Hinc in Epistola ad Heronem Diaconum, quæ inter Ignatianas, Ὀναίμην σου, παιδίον. Ad filiam mater apud Terentium, 4. 2. Hecyræ,

——*Ità obtingant ex te quæ opto mihi.*

Id est, ut heic Paulus, Ἐγώ σε ὀναίμην.

Ibid. ἀνάπαυσόν μου τὰ σπλάγχνα]

——*Solare hamilem, at q3 ignosce reverso:*
Hanc sine me spem ferre tui.——

Ibid. ἀνάπαυσόν μου τὰ σπλάγχνα] Est quod 1 Cor. 16. 18. & 2 Cor. 7. 13. τὸ πνεῦμα ἀναπαύειν· Colossi. 4. 8. τοὺς καρδίαν παρακαλεῖν. Psyche ad Cupidinem suum (apud Apuleium) simillimâ obtestandi formâ, *Tibi devotæ charæq3 animam gaudio recrea.* Plinius pro Rosciano Gemino Trajanum orans, *Te, Domine, rogo gaudere exornatâ Quæstoris mei dignitate:* id est, te rogo ut possim gaudere dum in illius dignitate meam ipsius auctam & exornatam video. Phædrus,

Decerne quod religio, quod patitur fides:
Et gratulari me fac judicio tuo.

Com. 21. Πεποιθὼς τῇ ὑπακοῇ σου, ἔγραψά σοι] Non dissimile, minoris autem fiduciæ, ejusdem illud 2 Cor. 2. 9. εἰς τοῦτο ἔγραψα, ἵνα γνῶ, &c. εἰ, &c. ὑπήκοοί ἐστε. Confer & 2 Thess. 3. 4. Hesychius, ex hoc Apostoli loco, Πεποιθὼς, ἐλπίσας, πεδόσας. In Glossis, Πεποιθὼς, *confisus, fretus, fidens.* Nec multùm ab his Pauli discedunt Ciceronis illa, ad Quintum fratrem, *Si ad ea quæ faceres auctoritas accederet mea, tibi ipsi illa putavi fore jucundiora.*

Ibid. εἰδὼς ὅτι καὶ ὑπὲρ ὃ λέγω, ποιήσεις] Utitur magnâ Paulus, sed & laudabili, solertiâ in Philemonem exorando; plus enim quàm quod petit, promittit sibi de clementia ejus. Donatus in Eunuchum, *Plus est id præstitisse quod qui accepit non ausus est postulare.* Ovidius,

——*Majora petitis*
Credibile est magnos sæpe dedisse Deos.

Com. 22. ἑτοίμαζέ μοι ξενίαν· ἐλπίζω γὰρ ὅτι, &c. χαρισθήσομαι ὑμῖν] Cicero Famil. epist. lib. 14. ad Terentiam suam, *In Tusculanum nos venturos putamus*, &c. *ibi fac ut sint omnia parata.*

Ibid. ἑτοίμαζέ μοι ξενίαν] Euthymius ad Luc. 9. ea, UT PARARENT EI, *Hospitium scilicet.* Cicero ad Atticum suum, *Pyleæ paratum est hospitium.* Martialis in epistola libro 9 prævia, *Vale, & hospitium para.* Sic & Joh. 14. 2, 3. τόπον ἑτοιμάζειν. In vetere Epitaphio,

Præcêsti hospitium dulce parare tuis.

Ibid. ξενίαν] Suidas, Ξενίαν, καταγώγιον, κατάλυμα. Hesychius, Ξενία, ὑποδοχὴ, &c. κατάλυμα, καταγώγιον· Vide & Act. 28. 23.

Ibid. ἐλπίζω γὰρ ὅτι διὰ τῶν προσευχῶν ὑμῶν χαρισθήσομαι ὑμῖν] Id est, ut Hebr. 13. 19. ἀποκαταστῶ ὑμῖν· ubi & præcessit, προσευχεσθε περὶ ἡμῶν. Χαρίζεσθαι hoc sensu etiam Act. 27. 24. habemus. Τῶν, Philemonis nempe, Apphiæ, Archippi, & Ecclesiæ quæ in domo vestra.

Com. 23. ὁ συναιχμάλωτός μου] Vulgatus, *concaptivus meus:* quâ formâ & in Glossario, Συνδέσμιος, *convinctus.* Itaque Glossarii ea, *Concaptivus*, Συναιχμαλώτης, ad hunc locum, vel Colossi. 4. 10. existimo referenda.

JOANNIS PRICÆI
IN EPISTOLAM D. JACOBI
ANNOTATIONES.

Κεφ. α'.

1. Ἰάκωβος, Θεοῦ καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ δοῦλος, ταῖς δώδεκα φυλαῖς ταῖς ἐν τῇ Διασπορᾷ, χαίρειν.

2. Πᾶσαν χαρὰν ἡγήσασθε, ἀδελφοί μου, ὅταν πειρασμοῖς περιπέσητε ποικίλοις·

3. Γινώσκοντες ὅτι τὸ δοκίμιον ὑμῶν τῆς πίστεως κατεργάζεται ὑπομονήν.

Vulgata Versio.

1. JAcobus, Dei & Domini nostri Jesu Christi servus, duodecim tribubus quæ sunt in dispersione, salutem.

2. Omne gaudium existimate, fratres mei, cùm in tentationes varias incideritis:

3. Scientes quòd probatio fidei vestræ patientiam operatur.

4. Ἡ δὲ ὑπομονὴ ἔργον τέλειον ἐχέτω, ἵνα ἦτε τέλειοι καὶ ὁλόκληροι, ἐν μηδενὶ λειπόμενοι.

5. Εἰ δέ τις ὑμῶν λείπεται σοφίας, αἰτείτω παρὰ τοῦ διδόντος Θεοῦ πᾶσιν ἁπλῶς, καὶ μὴ ὀνειδίζοντος· καὶ δοθήσεται αὐτῷ.

6. Αἰτείτω δὲ ἐν πίστει, μηδὲν διακρινόμενος· ὁ γὰρ διακρινόμενος ἔοικε κλύδωνι θαλάσσης ἀνεμιζομένῳ καὶ ῥιπιζομένῳ.

7. Μὴ γὰρ οἰέσθω ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ὅτι λήψεταί τι παρὰ τοῦ Κυρίου.

8. Ἀνὴρ δίψυχος, ἀκατάστατος ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ.

9. Καυχάσθω δὲ ὁ ἀδελφὸς ὁ ταπεινὸς ἐν τῷ ὕψει αὐτοῦ·

10. Ὁ δὲ πλούσιος, ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ· ὅτι ὡς ἄνθος χόρτου παρελεύσεται.

11. Ἀνέτειλε γὰρ ὁ ἥλιος σὺν τῷ καύσωνι, καὶ ἐξήρανε τὸν χόρτον, καὶ τὸ ἄνθος αὐτοῦ ἐξέπεσε, καὶ ἡ εὐπρέπεια τοῦ προσώπου αὐτοῦ ἀπώλετο· οὕτω καὶ ὁ πλούσιος ἐν ταῖς πορείαις αὐτοῦ μαρανθήσεται.

12. Μακάριος ἀνὴρ ὃς ὑπομένει πειρασμόν· ὅτι δόκιμος γενόμενος λήψεται τὸν στέφανον τῆς ζωῆς, ὃν ἐπηγγείλατο ὁ Κύριος τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν.

13. Μηδεὶς πειραζόμενος λεγέτω, Ὅτι ἀπὸ τοῦ Θεοῦ πειράζομαι· ὁ γὰρ Θεὸς ἀπείραστός ἐστι κακῶν, πειράζει δὲ αὐτὸς οὐδένα.

14. Ἕκαστος δὲ πειράζεται, ὑπὸ τῆς ἰδίας ἐπιθυμίας ἐξελκόμενος καὶ δελεαζόμενος.

15. Εἶτα ἡ ἐπιθυμία συλλαβοῦσα τίκτει ἁμαρτίαν· ἡ δὲ ἁμαρτία ἀποτελεσθεῖσα ἀποκύει θάνατον.

16. Μὴ πλανᾶσθε, ἀδελφοί μου ἀγαπητοί.

17. Πᾶσα δόσις ἀγαθὴ καὶ πᾶν δώρημα τέλειον ἄνωθέν ἐστι, καταβαῖνον ἀπὸ τοῦ πατρὸς τῶν φώτων, παρ' ᾧ οὐκ ἔνι παραλλαγὴ, ἢ τροπῆς ἀποσκίασμα.

18. Βεβουλημένος ἀπεκύησεν ἡμᾶς λόγῳ ἀληθείας, εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς ἀπαρχήν τινα τῶν αὐτοῦ κτισμάτων.

19. Ὥστε, ἀδελφοί μου ἀγαπητοί, ἔστω πᾶς ἄνθρωπος ταχὺς εἰς τὸ ἀκοῦσαι, βραδὺς εἰς τὸ λαλῆσαι, βραδὺς εἰς ὀργήν.

20. Ὀργὴ γὰρ ἀνδρὸς δικαιοσύνην Θεοῦ οὐκ ἐργάζεται.

21. Διὸ ἀποθέμενοι πᾶσαν ῥυπαρίαν καὶ περισσείαν κακίας, ἐν πραΰτητι δέξασθε τὸν ἔμφυτον λόγον, τὸν δυνάμενον σῶσαι τὰς ψυχὰς ὑμῶν.

22. Γίνεσθε δὲ ποιηταὶ λόγου, καὶ μὴ μόνον ἀκροαταὶ, παραλογιζόμενοι ἑαυτούς.

23. Ὅτι εἴ τις ἀκροατὴς λόγου ἐστὶ, καὶ οὐ ποιητὴς, οὗτος ἔοικεν ἀνδρὶ κατανοοῦντι τὸ πρόσωπον τῆς γενέσεως αὐτοῦ ἐν ἐσόπτρῳ.

24. Κατενόησε γὰρ ἑαυτὸν, καὶ ἀπελήλυθε, καὶ εὐθέως ἐπελάθετο ὁποῖος ἦν.

25. Ὁ δὲ παρακύψας εἰς νόμον τέλειον τὸν τῆς ἐλευθερίας, καὶ παραμείνας, οὐκ ἀκροατὴς ἐπιλησμονῆς γενόμενος, ἀλλὰ ποιητὴς ἔργου, οὗτος μακάριος ἐν τῇ ποιήσει αὐτοῦ ἔσται.

26. Εἴ τις δοκεῖ θρησκὸς εἶναι, μὴ χαλιναγωγῶν γλῶσσαν αὐτοῦ, ἀλλὰ ἀπατῶν καρδίαν αὐτοῦ, τούτου μάταιος ἡ θρησκεία.

27. Θρησκεία καθαρὰ καὶ ἀμίαντος παρὰ τῷ Θεῷ καὶ πατρί, αὕτη ἐστὶν, ἐπισκέπτεσθαι ὀρφανοὺς καὶ χήρας ἐν τῇ θλίψει αὐτῶν, ἄσπιλον ἑαυτὸν τηρεῖν ἀπὸ τοῦ κόσμου.

4. Patientia autem opus perfectum habeat, ut ſitis perfecti & integri, in nullo deficientes.

5. Si quis autem veſtrûm indiget ſapientiâ, poſtulet à Deo qui dat omnibus affluenter, & non improperat; & dabitur ei.

6. Poſtulet autem in fide nihil hæſitans: qui enim hæſitat, ſimilis eſt fluctui maris, qui à vento movetur & circumfertur.

7. Non ergò æſtimet homo ille quòd accipiat aliquid à Domino.

8. Vir duplex animo inconſtans eſt in omnibus viis ſuis.

9. Glorietur autem frater humilis in exaltatione ſua:

10. Dives autem in humilitate ſua, quoniam ſicut flos fœni tranſibit.

11. Exortus eſt enim ſol cum ardore, & arefecit fœnum, & flos ejus decidit, & decor vultûs ejus deperiit: ità & dives in itineribus ſuis marceſcet.

12. Beatus vir qui ſuffert tentationem, quoniam cùm probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromiſit Deus diligentibus ſe.

13. Nemo cùm tentatur, dicat quoniam à Deo tentatur: Deus enim intentator malorum eſt; ipſe autem neminem tentat.

14. Unuſquiſque verò tentatur à concupiſcentia ſua abſtractus & illectus.

15. Deinde concupiſcentia cùm conceperit, parit peccatum; peccatum verò cùm conſummatum fuerit, generat mortem.

16. Nolite itaq; errare, fratres mei dilectiſſimi.

17. Omne datum optimum, & omne donum perfectum deſurſum eſt, deſcendens à Patre luminum apud quem non eſt tranſmutatio nec viciſſitudinis obumbratio.

18. Voluntariè genuit nos verbo veritatis, ut ſimus initium aliquod creaturæ ejus.

19. Scitis, fratres mei dilectiſſimi. Sit autem omnis homo velox ad audiendum; tardus autem ad loquendum, & tardus ad iram.

20. Ira enim viri juſtitiam Dei non operatur.

21. Propter quod abjicientes omnem immunditiam & abundantiam malitiæ, in manſuetudine ſuſcipite inſitum verbum, quod poteſt ſalvare animas veſtras.

22. Eſtote autem factores verbi, & non auditores tantùm, fallentes voſmetipſos.

23. Quia ſi quis auditor eſt verbi, & non factor, hic comparabitur viro conſideranti vultum nativitatis ſuæ in ſpeculo.

24. Conſideravit enim ſe, & abiit, & ſtatim oblitus eſt qualis fuerit.

25. Qui autem perſpexerit in lege perfectæ libertatis, & permanſerit in ea, non auditor obliviosus factus, ſed factor operis, hic beatus in facto ſuo erit.

26. Si quis autem putat ſe religioſum eſſe, non refrænans linguam ſuam, ſed ſeducens cor ſuum; hujus vana eſt religio.

27. Religio munda & immaculata apud Deum & Patrem, hæc eſt, Viſitare pupillos & viduas in tribulatione eorum, & immaculatum ſe cuſtodire ab hoc ſeculo.

Ad

Ad Cap. I.

Com. 1. Ἐν τῇ διασπορᾷ] Vulgatus *in dispersione*. In Glossis, Διασπορὰ, *dispersio*.

Com. 2. Πᾶσαν χαρὰν ἡγήσασθε ὅταν πειρασμοῖς περιπέσητε] Pastor Hermæ 3.9. *Putate, si quis ex vobis patitur, magnum opus perficere.* Petrus 1. 4. 11. similem sensum efferens, uno verbo χαίρετε dixit; Paulus 2 Cor. 8.2. de Macedonicarum Ecclesiarum Christianis, Ἐν πολλῇ δοκιμῇ θλίψεως (i.e. περιεσμῷ) ἡ περισσεία τ χαρᾶς αὐτῶν, &c. & 2 Cor.7.4. de seipso, Ὑπερπερισσεύομαι τῇ χαρᾷ ἐπὶ πάσῃ τῇ θλίψει ἡμῶν. Idem 2 Cor.12.20. ἐν ἀσθενείαις εὐδοκεῖν vocat; & Rom. 5. 3. ἐν τ θλίψεσι καυχᾶσθ. Arrianus 1.4. in Epictetum, Ὅταν ἐμπέσῃ περίστασις (id est, ὅταν πειρασμῷ περιπέσῃς,) μέμνησο ὅτι ὁ θεός σε ὡς ἀλείπτης τραχεῖ νεανίσκῳ βέβληκεν. Seneca lib. Cur bonis viris, &c. cap. 4. *Ipsis Deus consulit quos esse quàm honestissimos cupit, quoties illis materiam præbet aliquid animosè fortitérque faciendi.* Πᾶσαν χαρὰν *summum gaudium* expone. Sic Philipp. 2.29. μ χαρᾶς πάσης. Jobi 20.22. πᾶσα ἀνάγκη. 1 Pet.2.15. ἐν παντὶ φόβῳ. 1 Tim.1.16. πᾶσαν μακροθυμίαν. et Act.17.11. μ πάσης προθυμίας. *Summum gaudium* autem est, rem vel materiam summi gaudii. Hoc sensu habemus Luc.2.10. χαράν. 1 Cor. 9.16. καύχημα. Philipp. 2.6. ἁρπαγμόν. & ibid.1.21. κέρδ. ita et Petri illud 1.2.20. τοῦτο χάρις παρὰ θεῷ. Cicero 12. 13. ad Atticum, de Bruti literis quibusdam, *Multas mihi lacrymas attulerunt*, i.e. multarum lacrymarum materiam. Vox περιπίπτειν apud Græcos discrimina & difficultates notat. Isocrates in Panathenaico, & Plutarchus in De educ. liber. συμφορᾶς περιπίπτειν dixerunt, (unde & apud Suidam, Περιπάθειαι, συμφοραὶ) Artemidorus 1.15. περιπεσεῖν πόνοις. Idem 2.22. πονηροῖς ἀνθρώποις περιπεσεῖν. & 5. § 57. περιπεσεῖν ναυαγίῳ. 2 Maccab.6.13. περιπίπτειν θλίμμασι. vide et Act.27.41.

Com.3. τὸ δοκίμιον ὑμῶν τ πίστεως κατεργάζεται ὑπομονήν] Apostolus Rom. 5. 3. ἡ θλῖψις ὑπομονὴν κατεργάζεται. In vetustissimo Codice Medic. bibliothecæ est, τὸ δόκιμον, non τὸ δοκίμιον· quod tamen vix movendum loco putem: ità enim et in Græco Proverb.27.21.

Com.4. ἡ δὲ ὑπομονὴ ἔργον τέλειον ἐχέτω] Μὴ τὰ πρῶτα μόνα καὶ τὰ μέσα ἔχατε, ἀλλὰ καὶ τὰ ἔσχατα· ὅπερ ἴδιόν ὅτι τ τελειότητός. Sunt verba Simplicii in Epictetum. Ignatius ad Smyrnenses, Ἵνα ὦν τέλειον ὑμῶν γένηται τὸ ἔργον, &c. Idem ad Ephesios, Τὸ συγγενικὸν ἔργον τελείως ἀπηρτίσατε. In Glossis, Τέλειον, *perfectum, finitum.* Ἔργον τέλειον hîc est quod Latinis *opus*, quod Græcis ἐπιτέλεσμα· videtur enim alludere ad artem fabricam. Vide Manilii locum ad Luc. 14.29. adductum. Vult dicere, ut imperfectum ædificium habitationi minimè accommodum est, ità & deficiens tolerantia perpessorum mercede excidit; tolerantia ergò vestra suum opus perfectum sistat, nè eorum quæ passi jam estis, fructus marcescat. Vide Heb.3.6. et 6. 11, 12. et 10.36. 2 Joh. com.8. & infrà heic cap.5. comm. 7, 8. Cyrus apud Xenophontem, Οὐ τὸ ἀγαθοὺς ἀνδρας γενέσθ, τοῦτο ἀρκεῖ ὥστε καὶ διαμένειν ὄντως ἀγαθούς. Sic 1 Petr.1.13. τελείως ἐλπίζειν, & Matth. 10.22. εἰς τέλ ὑπομένειν.

Ibid. ἵνα ἦτε τέλειοι καὶ ὁλόκληροι] Id est, ut Coloss.4.12. ἵνα στῆτε τέλειοι καὶ πεπληροφορημένοι ἐν παντὶ θελήματι τοῦ θεοῦ· vel, ut Ephes.3.19. ἵνα πληρωθῆτε εἰς πᾶν τὸ θεοῦ πλήρωμα. Voces τέλειοι & ὁλόκληροι à corpore heic ad animum transferuntur. Hesych. Τελείων, ἤτοι τ ἡλικίαν, ἢ ὁλοκλήρων. Idem, Τέλειος, &c. ὁλόκληρος.

Ibid. ἐν μηδενὶ λειπόμενοι] Nè meritò quisquam dicat vobis, ut illi nescio cui Christus Luc.18.22. ἔτι ἕν σοι λείπει. Apponuntur hæc autem à Jacobo κατ' ἐπεξήγησιν. Ἐν μηδενὶ λειπόμενοι expone ex 1 Cor. 1.7. ἐν μηδενὶ χαρίσματι ὑστερούμενοι. Ità Ignatius in Inscriptione Epistolæ suæ ad Smyrnensem Ecclesiam, ἀνυστερήτῳ ὄντι παντὸς χαρίσματος & in Ejusdem ad Polycarpum dicta, Ἵνα μηδέν σοι λείπῃ, καὶ παντὸς χαρίσματος περισσεύῃς. Legimus in fine Epistolæ D. Barnabæ, μὴ ἐκλείπητε μηδενὶ αὐτῶν· et apud Lucianum in Prosaltat. ἀσυκοφάντητοι, ἀνεπίληπτοι, μηδαμῶς ἐλλιπεῖς· id est, ut heic Jacobus, ἐν μηδενὶ λειπόμενοι· quod uno verbo 2 Tim.2. ult. ἀφελοῦσθαι· unde & ἄφετον, τὸ ἀνελλειπὲς exponitur ab Hesychio, v. Ἀφίφεσιν.

Com. 5. Εἰ δέ τις ὑμῶν λείπεται σοφίας] Σοφίας nempe καὶ σωφόσυνης πνευματικῆς, ut Coloss. 1. 9. Ità et vetustiss. Scholiastes ad hunc Jacobi locum in Medic. biblioth. Σοφίας πνευματικῆς, ἐκ ἀνθρωπίνης.

Ibid. αἰτείτω παρὰ τοῦ διδόντ θεοῦ] Ὅτι ἡ σοφία (ut Daniel. 2.20.) καὶ σωτηρία αὐτοῦ ὅτι· Ὅτι ἀγαθὸς (ut Proverb.2.6.) δίδωσι σοφίαν, καὶ ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ σωτηρία καὶ γνῶσις. Lactantius de Opific. Dei, cap. 19. *Sapientiam homini tribuit, quam terrenus pater dare nullo modo potest.* Vide et 1. 1. Sirachidem. Post διδόντ non malè ex præcedentibus σοφίαν suppleas: poteris et vocem eam absolutè capere, ut Luc.15.16. ἐδίδου, ubi plures id genus locutiones attulimus.

Ibid. πᾶσι] Josephus 2 contra Appionem, de Eodem, Δέδωκεν αὐτὸς ἑκὼν, καὶ πᾶσιν εἰς μέσον κατέθηκε. Æneid. 2.

Ipse pater: ——

ubi Servius, *Qui omnibus unus esse consuevit.* Philo in Allegoriis, Φιλόδωρος ὢν (ὁ θεὸς) χαρίζεται τὰ ἀγαθὰ πᾶσιν. Idem libro ὅτι πᾶς ὁ σπουδ. ἐλεύθ. ex Platone, Θειότατον καὶ κοινότατον ΣΟΦΙΑ συγκλείει ἑαυτῇ τὸ ἑαυτῆς φυσιολογικὸν. Lactantius 3.24. *Si* SAPIENTIA *homini data est, sine ullo discrimine omnibus data est, ut nemo sit prorsus qui eam capere non possit.* Et ibidem cap. 25. *Dei fons uberrimus atq; plenissimus omnibus patet:* adde et 1.10. Sirachidem. Seneca in de Beneficiis, de Virtute, quæ heic σοφία, *Nulli præclusa est, omnibus patet, omnes admittit, omnes invitat.* De eadem Valerius Maximus, *Nec q; hausturn sui cum aliquo personarum discrimine largum malignúmve præbet: sed omnibus æqualiter exposita, quid cupiditatis potiùs quàm quid dignitatis attulerit, æstimat.* Post πᾶσιν, optimè ex Sirachidis 1.10. suppleas, κατ' ἀξίαν δόσιν, dat cuique quantum ei opus est accipere.

Ibid. ἁπλῶς] Οὐ καθὼς ὁ κόσμ δίδωσιν, αὐτὸς δίδωσι, Joh.14.27. Vulgatus, *affluenter*, q. d. ὡ χειρὶ μᾷ δωρούμ, quod proverbialiter (teste Suida) efferri solet ἐπὶ τῶν δαψιλῶς καὶ ἀφθόνως μεταδιδόντων. Scriptor Sapientiæ, itidem de σοφία loquens, 7. 13. Ἀδόλως ἔμαθον, ἀφθόνως (q.d. *affluenter*) μεταδίδωμι, τ πλοῦτον αὐτῆς οὐκ ὑποκρύπτομαι. Nec malè ille qui ἁπλῶς *simpliciter* vertebat. Ἁπλῶς enim videtur heic poni pro ἀφελῶς. In Glossis, Ἀφελῶς, *simpliciter*. Interpres Hermæ 2. 2. *Omnibus inopibus da simpliciter*, id est, *secundùm simplicitatem bonitatis tuæ*, ut loquitur 4.17. Irenæi Interpres. Est autem heic *simpliciter dare*, non ambitiosè, jactanter, aut (quod plerumque inter homines fit) in obliquum finem donare, sed mero studio benefaciendi, h.e. ùt Act.2.46. (at in re alia) ἐν καρδίας ἀφελότητι. Ephes. 6. 5. & Coloss. 3. 22. καρδίας ἁπλότητι. Hinc in Timone Luciani, ἀνὴρ ἁπλοϊκὸς, καὶ τ ὄντων κοινωνικός. i. ἀνὴρ τ ὄντων ἐν ἁπλότητι κοινωνικός. 2 Cor. 8.2. eo sensu ἁπλότης. Rom. 12. 8. ἐν ἁπλότητι μεταδιδόναι & 2 Cor.9.13. ἁπλότης κοινωνίας. De Deo (de quo et hic sermo) Seneca 4.25. de Benef. *Quodcunq; facit, in eo nihil præter ipsam faciendi rationem sequitur:* (ubi *facere*, est *benefacere*.) et Epist. 95 de Eodem, *Omnia tribuentem, beneficia gratis dantem*, q.d. remunerandi nullam vicem exspectantem: unde et Idem 6. 23. de Eodem, *Semper daturus, & nunquam recepturus*; & Philo in de Cherubim, Δωρήσεις ἧς ἁπάντων, &c. ἀμοιβῆς οὐκ ἐφιέμενος· quo planè sensu lib. 11. dixit & Marcus Antoninus, ἁπλῶς προσφέρεσθαί τινι· h.e. ut Luc.6.36. μηδὲν ἁπλοῦν ζητεῖν· & ἁπλῶς ἐπιβουλὴν (alterius nempe) ἀναγινώσκειν, id est, ἀδόλως, sine consiliis, sine calliditate, Plutarchus in de Alex. fort.

Ibid. καὶ μὴ ὀνειδίζοντος] Nempe, ut solent homines, (Sirachid. 18. 18. et 20. 15.) benefacta sua intempestivis iteratísque prædicationibus injucunda & onerosa efficientes. Plutarchus in De amici et adulat. discrim. Ὀνειδιζομένη χάρις ἐπαχθὴς καὶ ἄχαρις. Gratior longè suaviórq;

est fructus datorum à Deo profectorum. Philo in De sacerd. honor. Τὸ μὴ παρ' ἀνθρώπων, ἀλλὰ παρὰ τῶν πάντων ἐυεργέτε δοκεῖν λαμβάνειν, ἀδυσώπητον ἔχει λαφεδν· id est, donum, quod non timendum est nè collator ei qui accepit exprobret. Ὀνειδίζειν hîc Vulgato *improperare*: ità & in Glossario, & vetere Onomastico.

Ibid. καὶ δοθήσε αὐτῷ] Nimirum si (quod præcessit) petierit eam. Hinc Rom. 10. 12. illud de datore isto, πλουτῶν εἰς πάντας τοὺς ἐπικαλουμένους. Vide Matth. 7. 7. Luc. 11. 13. & quæ ad Luc. 11. 9. annotavimus. Qui autem non petit, inanis manebit. Vide infrà 4. 2. De Deo Chrysogonus (apud Suidam) in Epistola ad Anastasiam, Τὸν μὴ προσκαλούμενος αὐτὸν ὑπὲρ ἀγαθῶν ὑποφέρει, οὐδὲ δὲ ἐυδοκεῖ τὸ χάρισμα αὐτοῦ.

Com. 6. Αἰτείτω δὲ ἐν πίστει] Fidenter, nam

—— Qui timidè rogat
Docet negare——

Scriptor ad Hebræos 11. 6. Τὸν προσερχόμενον τῷ Θεῷ πιστεῦσαι δεῖ, &c. unde ad Luc. 18. Theophylactus, πίστις, προσδοκῆς βάδεσι καὶ κρηπῖδα vocat. Cyprianus ad Donatum, *Manat jugiter* (Spiritus,) *nostrum tantùm sitiat pectus, & pateat: quantum illuc fidei capacis afferimus, tantum gratiæ inundantis haurimus.*

Ibid. μηδὲν διακεινόμενος] Ἐπάρας (ut 1 Tim. 2. 8.) χεῖρας χωρὶς διαλογισμοῦ. Sirachides 1. 28. Μὴ προσέλθῃς αὐτῷ (Θεῷ) ἐν διχοῦ καρδίᾳ· id est, διακεινόμενος. Opponitur heic πίστις τῷ διακρίνεσθαι· sic Matth. 21. 21. ἐὰν ἔχητε πίστιν, καὶ μὴ διακριθῆτε, nempe (ut Rom. 4. 20.) τῇ ἀπιστίᾳ. Μηδὲν διακεινόμενος (at in re alia) dixit & Lucas Act. 10. 20.

Ibid. ὁ γὰρ διακεινόμενος ἔοικε κλύδωνι θαλάσσης ἀνεμιζομένῳ]

Qualis ubi alterno procurrens gurgite fluctus,
Nunc ruit ad terras, scopulóq; superjacit undam;
Nunc rapidus retrò, atq; æstu resoluta resorbens
Saxa fugit, littúsq; vado labente relinquit.

Vel, similis est cymbæ aut navigio procellâ jactato. Sirachides 33. 2. Ὁ διακεινόμενος (quod heic διακεινόμενος) ἐν ἀνδρὶ (δόξαν) ὡς ἐν τῇ καταιγίδι πλοῖον. Chrysostomus Homil. in Saltat. Herodiadis, de Herode inter pudorem implendi & desiderium non implendi temerarium promissum fluctuante, Καὶ ὧδε τότε ἡ ψυχὴ (αὐτοῦ) ὥσπερ ἐν τῇ θαλάσσῃ πλοῖον κατειλημμένον, καὶ πρὸς ἑκάτερον τοῖχον παλαντεῦον. Κλύδωνι, *fluctui*, vel *æstui*. In Glossario, κλύδων, *æstus, gurges, unda.* Eâdem similitudine homines εἰς τὸν θνητὸν προσπάθειαν καταδεδυκότας, ὡς ἐν κλύδωνι τῷ βίῳ φέρεσθαι, dixit Hierocles ad Carmen aureum: nec dissimile apud Apuleium, in de Socratis Deo, *motu cordis, & salo mentis ad omnes cogitationum fluctus æstuare.* Ἀνεμιζομένῳ est, *à ventis huc illuc impulso.* Vult dicere,

Errat, ut à ventis discordibus acta phaselus.

Seneca 75 Epist. *Mutatio voluntatis indicat animum natare alibi, & alibi apparere, prout tulit ventus.* Hinc inconstantiam irridens suam Horatius se *ventosum* vocavit; & Paulus inter varios doctores distrahi, παντὶ ἀνέμῳ διδασκαλίας περιφερόμενος.

Ibid. καὶ ἐπιζομένῳ] Arrianus 1. 4. in Epictetum metaphorâ non dissimili μεταειωΐζεσθαι dixit.

Com. 7. Μὴ γὰρ οἰόμεθα ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ὅτι λήψεταί τι παρὰ τοῦ Κυρίου] *Quomodo enim Deus*, &c. *præstabit precanti quod oraverit, cùm ad precandum neq; ex animo nec observanter accedit:* sunt verba Lactantii 5. 20. Pastor Hermæ 2. 9. de non dubitantibus, *Qui tales non sunt, omnino nihil impetrant eorum quæ petunt.* Ἐκεῖνος à Jacobo pro πιστὸς ponitur.

Com. 8. Ἀνὴρ δίψυχος, &c.] Ad connectenda hæc cum superioribus inaniter laboratum est. Est autem δίψυχος, qui apud Suidam δίγνωμος· ὁ τῇ γνώμῃ ἐπαμφοτερίζων· id est (hoc loco) ut Luc. 9. 62. ὁ ἐπ' ἄροτρον βαλὼν τὴν χεῖρα αὐτοῦ, καὶ βλέπων εἰς τὰ ὀπίσω· ut Apoc. 3. 16. οὔτε ζεστὸς, οὔτε ψυχρός· cujus animus

—vario labefactus vulnere nutat
Huc levis, at q; illuc, momentá q; sumit utro q;
Qui mentem
Colligit, ac sumit temere, & mutatur in horas;
Qui
—— Nutat, modò recta capessens,
Interdum pravis obnoxius;——
Qui
—— Duplici in diversum scinditur hamo,
Nunc bona, nunc mala consectans, incertus, & inter
Diversi obsequii dominos alternus oberrat;
Qui jam contento, jam laxo fune laborat;
Qui
Audet peccati spissos abrodere casses,
Nunc ferus & violens: at si vocat, Haud mora, dicet,
Qui
—Cùm obstiterit semel, instanti q; negarit
Parêre imperio, Rupi jam vincula, dicit:
Ut luxata canis nodum abripit, attamen illi
Cùm fugit à tergo trahitur pars longa catenæ;

Qui fluctuat inter varia consilia, nil liberè, nil absolutum, nil semel vult, Senec. epist. 52.

Quid q; agat ignarus stupet, & nec frena remittit,
Nec retinere valet.—— Ovid.

Cui in totum velle aut nolle non decretum est, Seneca epist. 24. qui *nec velle nec nolle quidquam diu potest, quémq; modò consilii pœnitet, modò pœnitentiæ ipsius*, Q. Curt. qui *in eo quod proposuit non perseverat, sed transilit: nec tantùm mutat, sed redit, & in ea quæ deseruit & damnavit revolvitur*, Seneca ibid. *quem nunc boni at q; honesti rationes invitant, nunc*, &c. *turpes voluptates illiciunt*, Apul. de Philos. Hinc & δίψυχία, quam verbis Senecæ dicas *infirmitatem animi inter utrumq; dubii, nec ad recta, nec ad prava fortiter vergentis*; lib. De animi tranquill. cap. 1.

Ibid. ἀκατάστατός ἐστιν]

Fluctuat incertis erroribus;——
——Incerto fluitans errore vagatur;
Omne iter impediens, nullum iter expediens,
Nunc properat, nunc ire piget, rursúsq; redire
Pœnitet,——
Nil æquale illi est homini.——

Facta dictáque ejus inter se non congruunt, non unâ eâdémque formâ percussa sunt.

——Neq; domi, neq; militiæ est,
Incertè errat animus, prater propter vitam vivit.

Seneca 47 Epist. *Levis est malitia, sæpe mutatur.* Juvenalis 13.

Mobilis & varia est ferme natura malorum.

Philo in de Vita Mosis lib. 3. Ἀσθενὴ μοχθηρῶν ἀνθρώπων διάθεσις. Arrianus 2. 22. in Epictetum, Οὐκ ἔστι τοῦτο τῆς φαύλου ἡγεμονικὸν, ἀβέβαιόν ἐστιν, ἄκυρον, ἀμοθ' ὅτου ἄλλης φαντασίας νικώμενον. De tali Differt. 31. Maximus Tyrius, Ὁ βίος ἀπὸ κέρως, ψοφοδεὴς, ἄπιστος, καὶ θαλάσσης πάσης ἀσηλότερος. Apuleius libro de Philosophia, ait *malum hominem non modò à cæteris verùm etiam à se discrepare*: & mox, *Hunc talem nunquam in rebus agendis expedire se posse, non solùm propter inscientiam, sed quòd ipse etiam sibimet ignotus est, & quòd malitia, seditionem* (ἀκαταστασίαν) *menti pariat, impediens incepta ejus, nec permittens quidquam eorum quæ volet.* Contrà, *Virtus*, teste Senecâ epist. 74. *convenientiâ constat, omnia opera ejus cum ipsa concordant.* Idem de Vita beata cap. 9. *Hæsitatio pugnam & inconstantiam arguit*, &c. (*Hæsitatio* est quæ heic δίψυχία· *pugna & inconstantia*, quæ heic ἀκαταστασία) *virtutes ibi esse debebunt ubi consensus atq; unitas erit, dissident vitia*: & Epist. 95. *Non contigit tranquillitas nisi immutabile certúmq; judicium adeptis: cæteri decidunt subindè, & reponuntur, ac inter omissa repetitáque alterni fluctuant.* Pollux Onomastici 6. 27. de levi, ac mentis

tis vitæque incompositæ homine, αὖρα, πνεῦμα, ἀκατάστατος.

Ibid. ἀκατάστατος ἔστιν ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ] *Æstuat, & vitæ disconvenit ordine toto.* Est versus Horatianus, ad mentem Jacobi autem illustrandam eximius & electissimus.

Com. 9. Καυχάσθω δὲ ὁ ἀδελφὸς ὁ ταπεινὸς ἐν τῷ ὕψει αὐτοῦ] Ὁ ταπεινὸς hîc, ut & alibi, est *humilis*, id est, abjectæ conditionis, ideóque injuriis expositus. Ἐν τῷ ὕψει αὐτοῦ, intellige ἐν τῇ ὑψώσει αὐτοῦ, nempe, μέλλοντι ἔσεσθαι. Lætetur (inquit) in meditatione illius temporis, quo post adversa fidei, aut qua alia honesta de causa perpessa, aut in hac aut in altera vita à Deo exaltabitur. Sic 1 Pet. 1. 6. Ταπεινώθητε ὑπὸ τὴν κραταιὰν χεῖρα τοῦ θεοῦ, ἵνα, &c. ἐν καιρῷ αὐτοῦ ὑμᾶς ὑψώσῃ, (vide Luc. 12. 32. infrà hîc 4. 10. & quæ de istâ vicissitudine ad Luc. 16. 25. adduximus) vel, ἐν τῷ ὕψει αὐτοῦ, *in sublimitate* Christianæ vocationis suæ. Citatus ille Scholiastes in Medic. Bibliotheca, Ἐν τῷ ὕψει, ἐν τῇ πίστει. Libentiùs autem acquiescam priore expositione illâ.

Com. 10. Ὁ δὲ πλούσιος ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ] Ταπεινόω nempe, quod ex contrario præcedente supplendum rectè monuit Vir eximius. (Vide quæ ad 1 Tim. 4. 3. annotavimus.) Modestè se gerat in divitiis, memor posse se subitò ad paupertatem detrudi, (considera sequentia, & vide quæ ad 1 Tim. 6. 17. annotata) aut humiliter se gerat, (i. e. non recalcitret) si ad paupertatem redactus, fuerit. Ταπείνωσιν hîc ità exponi debere monstrat locus Philipp. 4. 11. ubi ταπεινοῦσθαι opponitur τῷ περισσεύειν· & locus Proverb. 13. 7. ubi ταπεινοῦ ἑαυτὸν (i. e. pauperem agere) opponitur ei quod dicitur ἑαυτὸν πλουτίζειν. Si verò ταπείνωσιν malueris ταπεινοφροσύνῃ exponere, supplendum erit, ὑπὸ κοινῶ, καυχᾶσθαι. Sirachidis 10. 21. Πλούσιος, &c. καὶ πλούσιος, τὸ καύχημα αὐτῶν, φόβος Κυρίου. D. Augustinus in Psalm. 131. de sobriè opulento, *Habet plenam domum, uberes terras, multa prædia, multum auri & argenti: novit quia in ipsis non est præsumendum, humiliat se Deo*, &c. Scholiastes in Medic. Biblioth. ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ, ὅταν ἑαυτὸν δουλώσῃ τῷ Κυρίῳ. Ex his duobus exponendi modis mihi prior probabilior videtur.

Ibid. ὅτι ὡς ἄνθος χόρτου παρελεύσεται] Jobus 27. 13. & de divite, Ἀναλήψεται αὐτὸν καύσων, καὶ ἀπελεύσεται. Homerus,

Οἵη τε φύλλων γενεὴ, τοίηδε καὶ ἀνδρῶν.

In vetere Epigrammate,

Ἀνθεῖς καὶ λήγεις, καὶ σὺ, καὶ ὁ στέφανος.

Bene autem de floribus παρέρχεσθαι. Horatius 2 Carm. 3. *breves rosæ*, ubi Scholiastes vetus, *citò transeuntes*. Scriptor Sapientiæ 5. 9. eâdem quæ hoc loco comparatione, Παρῆλθεν ἐκεῖνα πάντα, nempe, ἀλαζονεία, πλοῦτος, ὑπερηφανία, &c. Pro παρέρχεσθαι Apostolus 1 Cor. 7. 31. non dissimili metaphorâ παράγειν dixit.

Com. 11. Ἀνέτειλε γὰρ ὁ ἥλιος ζὺν τῷ καύσωνι, καὶ ἐξήρανε τὸν χόρτον] Sic in Græco Nahumi 3. 17. Ὁ ἥλιος ἀνέτειλε, &c. καὶ οὐκ ἔγνω τὸν τόπον αὐτῆς, nempe ἀκείνου. Ἐξήρανε Vulgato *arefecit*: unde in Glossis (& fortè ex hoc loco) *Arefecit*, ἐξήρανε. Σὺν τῷ καύσωνι idem Vulgatus *cum ardore* vertit: ità in alio Glossario, καύσων, *ardor*. Est autem καύσων, qui Jonæ 4. 8. πνεῦμα καύσων συγκαῖον· & Genes. 41. 27. in Latino, *ventus urens*. Ξηραίνειν καύσωνι hîc tribuitur, ut in Græco Ezechielis 17. 10. & Oseæ 13. 15. Vide & in Græco Esaiæ 40. 6, & 24. Χόρτος heic, ut & Matth. 6. 30. & alibi, est omnis herba virens, flores verò præcipuè.

Ibid. καὶ τὸ ἄνθος αὐτοῦ ἐξέπεσε] Ità Esaiæ 28. 1. (ubi & ad coronam florum alluditur) ἐκπεσὸν ἄνθος habemus. Suidas, τὰ φυτὰ εὐθὺς ζοφοδῆ δύναται φέρειν, ὅτε καύσωνα, ὅτε ἄνεμον. Hieronymus in Epistola ad Lætam, *Citò flores pereunt, citò violas & crocum pestilens aura corrumpit*: ubi *pestilens aura* est quæ heic ὁ καύσων. Is autem quandoque Eurus, sæpius tamen Auster, vel Notus. Idem in Epistola ad Heliodorum, de obitu Nepotiani, *Marcescebat (proh dolor!) flante Austro lilium, & purpura violæ in pallorem*, &c. *migrabat*. Statius,

—— *Primos exspiraturus ad Austros*
Mollibus in pratis altè flos improbus exstat.

Virgilius 2 Eclogâ,

——*Floribus Austrum*
Immisi: ——

ubi Servius, *Austrum, quo faciliùs arescunt*. Propertius,

Vidi ego odorati victura rosaria Pæsti
Sub matutino cocta jacere Noto:

ubi *matutinus Notus*, est planè, ut apud Jacobum, ὁ καύσων σὺν τῷ ἡλίῳ ἀνατέλλων. Seneca,

—— *Prata novo vere decentia*
Æstatis calidæ despoliat vapor,
Sævit solstitio cùm medio dies.

Plautus Pseud.

Quasi solstitialis herba paulisper fui,
Repentè exortus sum, repentinò occidi.

Adde ad Matth. 6. 30. & ad Luc. 12. 28. dicta.

Ibid. καὶ ἡ εὐπρέπεια τοῦ προσώπου αὐτοῦ ἀπώλετο.] Hoc illud est quod ὑπερβάλλειν ἢ βαφὴ Lucianus (Dial. Mercurii & Menippi) de floribus dixit; ubi βαφὴ est quod hîc εὐπρέπεια, vel, ut suprà, ἄνθος. Quintilianus 13. declam. simili argumento, *Etiam sine ventis quoq;* (q. d. ἔτι ἄνευ καύσωνος) *labitur gratia*: id est, ἐκπίπτει τὸ ἄνθος, vel, ἡ εὐπρέπεια αὐτῶν ὑπόλυται. Isidorus, & de floribus agens, Orig. 17. 6. *In his duplex gratia, coloris & odoris. Honorem florum* Horatius libris Carminum dixit. Virgilius 11.

Ceu mollis violæ, ceu languentis hyacinthi,
Cui neque fulgor adhuc, necdum sua forma recessit.

Ubi *fulgor*, quod heic ἄνθος· *forma*, quod heic εὐπρέπεια. Servius ad eum locum, *Forma, pulcritudo*. Hesychius, Εὐπρέπεια, εὐμορφία. Vulgatus bene, *decor*: ità in Glossario, *Decor*, εὐπρέπεια. Hinc & *prata decentia* in adducto jam Senecæ loco.

Ibid. οὕτως ὁ πλούσιος ἐν ταῖς πορείαις αὐτοῦ μαρανθήσεται] Enallage, ut jam alii monuerunt, futuri pro potentiali. Ità & Psal. 37. 2. comparatione simili, ὡσεὶ χόρτος ταχὺ ἐξηρανθήσονται· id est, facilè & repentè exarescere poterint. Non dissimilia habes & Jobi 8. 12, 13. Sapient. 5. 14. & 16. ult. Μαραίνεσθαι flores dicuntur. De rosa Theocritus,

—— Ὁ χειὼν αὐτὸ μαραίνει·

& de lilio,

—— Μαραίνεται ἀνίκα πίπτει.

Id verbi, ut cœptam similitudinem continuaret, Jacobus ad opulentos transtulit: ità et Jobi 24. 24. de divite, Ἐμαράνθη ὥσπερ μολόχη ἐν καύματι. Pro πορείαις Erasmi πορείαις legentis conjectura meritò rejicitur. Πορείας Jacobus vocat imaginationes cordis, sive consilia, in quibus, tanquam in via, dives ambulat. Hesychius, Αἱ πορεῖαί σου, αἱ ὁδοί σου. D. Augustinus in Psal. 9. illud, VIÆ EJUS, *Ejus cogitationes, & consilia ejus*, &c. In his (inquit Jacobus) dum dives placet sibi, & nescio quæ ingentia molitur, improvisò ut floris decor marcescit, id est, vel paupertate deprimi poterit, vel morte penitus è medio auferri, eorum quorum spes præsumpserat paucis, fortè & nullis, ad exitum perductis. Ἡ διάνοια καρδίας αὐτοῦ (ut Luc. 1. 51.) διασκορπισθήσεται· Ἡ βουλὴ αὐτοῦ (ut Esaiæ 19. 11. discordante à voce quæ hîc in Contextu nostro literulâ unâ) μωρανθήσεται. Exemplum Luc. 12. 20. luculentum occurrit: ubi loci Theophylactus, Ἄφρων, πυνθάνου, μὴ περαίνων τὰς αὐτοῦ βουλὰς, ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ τῆς βίου ὅλως ἐκτεμνόμενος. Sirachides 6. 2. *Non te attollas in cogitatione animæ tuæ velut taurus, nè fortè elidatur virtus tua per stultitiam, & folia tua comedat, & fructus tuos perdat, & relinquaris velut lignum aridum in eremo*: ubi in Græco, ξύλον ξηρὸν, ut in loco jam è Psalmis adducto, ἐξηραμμένον.

Com. 12. Μακάριος ἀνὴρ ὃς ὑπομένει πειρασμόν] Ignatius ad Ephesios, Εἰσὶ τινες, &c. πλείονα ὑπομένων αὐτὸς μακάριος. In Græco Tobiæ 13. 14. Μακάριοι ὅσοι ἐλυπήθησαν

ὲπὶ, &c. ☞ μάστιξί σου· & infrà hoc 5. 11. Ἰδὲ μαχαίζομαι τοὺ ὑπομένοντας. Vide & Jobi 5. 17. In Glossis, Πειρασμὸς, *tentatio, tentamentum.* Euthymius ad Matth. 6. *Tentatio est omne certamen quod Dæmonis fraude quomodocunque inducta est, quo animæ nostræ fortitudo comprobatur.*

Ibid. δόκιμος γενόμενος λήψεται στέφανον τῆς ζωῆς] Λήψεται τὸ βασίλειον τῆς ὑπερηφάνειας, καὶ τὸ τῆς κάλλους διάδημα, ut apud Scriptorem Sapientiæ 5. 17. planè simili argumento. Νομίμως (ut 2 Tim. 2. 5.) ἠθληκὼς στεφανωθήσεται. Δόκιμος, *probatus*, (vide ad 2 Tim. 2. 15. annotata.) Hinc & 2 Cor. 8. 2. δοκιμὴ θλίψεως (i. e. ut hoc loco, πειρασμῶ.) Sedulius ad Philipp. 1. illud, ET HOC A DEO, *Qui vult suos coronari probatos.* In Latino Tobiæ 3. 21. *Hoc pro certo habeat omnis qui te colit, quòd vita ejus si in probatione fuerit, coronabitur.* Theophylactus ad Matth. 2. Πᾶς ὁ κακόν τι πάσχων ὑπὸ ἀνθρώπου, ἢ εἰς ἀμαρτημάτων διάλυσιν πάσχει, ἢ εἰς στεφάνων προδήκλω· ex quo ad eundem locum Euthymius, *Beneficio afficitur, ut corona occasionem habeat.* D. Augustinus in Psal. 79. ubi de Martyribus, *Ut post mensuram lacrymarum sequeretur corona gaudiorum.* Στέφανος ζωῆς, et heic, & Apoc. 2. 10. est, qui 1 Petr. 5. 4. στέφανος τῆς δόξης, et 2 Tim. 4. 8. δικαιοσύνης στέφανος· ubi & alia huc spectantia annotavimus.

Ibid. ὃν ἐπηγγείλατο ὁ θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν] Hæc (parùm immutata) sumpsit ex 2 Tim. 4. 8.

Com. 13. Μηδεὶς πειραζόμενος λεγέτω, Ὅτι ἀπὸ θεοῦ πειράζομαι] Tertullianus in de Castitate, *Non debemus quod nostro expositum est arbitrio, in Dei referre voluntatem.* Πειράζειν hîc intelligendum putem non solùm de periculis causâ fidei ingruentibus, sed et de tentatione quavis arte Satanæ immissa ad peccatum provocandum. Multi, ut videtur, tum erant (cujusmodi forsan hodiéque non pauci exsistunt,) qui (quod de Hesiodo & Homero Xenophanes apud Sixtum Empiricum, etsi non verè, dixit,)

—— Πάντα θεῷ ἀνέθηκαν
Ὅσα περ ἀνθρώποισιν ὀνείδεα καὶ ψόγος ἐστί·
Κλέπτειν, μοιχεύειν τε, καὶ ἀλλήλους ἀπατᾶν·

& qui τὰ ἑαυτῶν ἐγκλήματα ὑποδιδράσκειν ἐθέλουσιν, &c. τὸ οἰκεῖον ἄγος τοῦ κακοῦ μηδενὸς, ἀγαθοῦ ἢ ἁπάντων αἰτίῳ θεῷ προσάπτουσιν, ut locutus est Philo Judæus lib. de Linguarum confus. Tales heic monet Jacobus nè ad necessitatem quasi ad asylum confugiant, & prava sua facinora majore facinore operiant, non suæ ea temeritati, sed Deo ascribentes. Quod præceptum (ad vindicandum Dei O. M. honorem, tuendâmq; arbitrii nostri libertatem saluberrimum,) non aliud docet quàm quod non solùm Christianorum antiquissimi, sed & Hebræorum sapientissimi, imò Græcorum Latinorúmque inter Gentes nobilissimi tradiderunt nobis. Sirachides 15. 11. (non tantùm sensu eodem qui in Contextu nostro, sed & simili loquendi formâ,) Μὴ εἴπῃς, (cùm nempe peccas) ὅτι διὰ Κυρίου ἀπέστην· quòd deflexi à recto tramite; (Vulgatus autem ἄπεστι legit, i. e. *abest*, Sapientia nempe quæ me dirigat instruátque,) & continuò, Μὴ εἴπῃς, ὅτι αὐτός με ἐπλάνησεν· i. e. ἐπείρασε. Philo in τὸ φυγάδων, Οὐδὲν ἧσσον ὑπαύλων, καὶ δολερῶς, καὶ ὃν περνοίας περαιτέρω ἀδικημάτων ἄξιον λέγειν γίνεσθαι καὶ θεόν. Lucianus in De mercede conduct. Ὅ,τι ἂν κακὸν πράξῃς, μέμνησο τοῦ σοφοῦ, λέγοντος, ὡς θεὸς ἀναίτιος, αἰτία ἡ ἑλομένου. Σοφὸς quem innuit, fortè Plato est, qui hæc scripta reliquit, Κακῶν αἴτιον φάναι θεόν τινι γίγνεσθαι, ἀγαθὸν ὄντα, παντὶ τρόπῳ διαμαχητέον. Maximus Tyrius Dissert. 11. Τὸ φάναι ὅτι ὁ Ἔρως ἐπὶ μοιχείαν ἀνάπτει, ὥσπερ ἡ Ἀλέξανδρον ἢ ἐπὶ πλεονεξίαν, ὡς Ξέρξην· ἢ ἐπὶ ὕβριν, ὡς Κελεόκυλον· καὶ ἀναμένειν θεῷ πρᾶγμα ἄθεον, πῶς ἀπεμμελές; Cicero de Nat. Deorum, lib. 3. *Nec cùm libidinem Ægysthi, aut cùm Paridis videmus, à Deo causam requirimus, cùm culpâ penè vocem audiamus.* Seneca de Ira 2. 13. *Cui tandem vitio advocatus defuit? non est quòd dicas, excidi non posse: sanabilibus ægrotamus malis, ipsáque nos (in rectum genitos) Natura, si emendari volumus, juvat.*

Ibid. ὁ γὰρ θεὸς ἀπείραστός ἐστι κακῶν] Scholiastes ille in Medic. biblioth. Ἀπείραστος ἐς ἁμαρτίαν. In epistola Ignatii ad Philippenses dicta, Τί πειράζεις (θεὸν) ἢ ἀπείρατον; De Eodem egregiè Apuleius meus de D. Socrat. *Non quoquam à sua perpetua secta, &c. dimovetur, aut alterius vi, quia nihil est eo potentius; nec suâpte sponte, quia nihil est eo perfectius.* Vulgatus, *Deus enim intentator malorum est:* puto eum (ut passim alibi, presse Græcam locutionem secutum) scripsisse, *intentatus est malorum*, id est, *intentabilis.* In vetere Onomastico, *Intentatus*, ἀπείραστος, pro quo in Contextu nostro ἀπείρατος.

Ibid. πειράζει ἢ αὐτὸς οὐδένα] Οὐ γὰρ χρείαν ἔχει ἀνθρώπων ἁμαρτωλοῦ, Sirachides loco superiùs adducto, com. 12. Οὐκ ἐνετείλατο οὐδενὶ ἀσεβεῖν, ibid. com. 20.

—— *Mala cuiquam*
Nec mandat bonus ille homini, nec turpia suadet.

Citatus Scholiastes ille, Εἰς βλάβην οὐδένα πειράζει, ἐπ' ἀγαθῷ γὰρ ἡ Ἀπείραστος ἐπείρασε. Prosper ad Vincentianas objectiones, *Non casus ruentium, nec cupiditates peccantium prædestinatio Dei aut excitavit, aut suasit, aut impulit.* Xenophon παιδ. ε'. Οἱ καλοὶ ἐκ ἀναγκάζουσιν ἐφ' ἑαυτοὺς, οὐδ' ἐφίεσθαι ἀνθρώπους ὧν μὴ δεῖ. Apud Lucianum Amorum Deus se purgans, (in Deorum dialogis) Τί ἐγὼ ἀδικῶ δείκνυς τὰ καλὰ διὰ ὄψεως; ὑμεῖς δὲ μὴ ἐφίεσθε τῶν καλῶν· μὴ τοίνυν ἐμὲ αἰτᾶσθε πύτων. Hecuba apud Euripidem (Troad.) ad Helenam de Paride,

Ἦν ὑμὸς υἱὸς κάλλος ἐκπρεπέστατος,
Ὃ σὸς δ' ἰδὼν νιν νῶς ἐποίησε Κύπρις.

Ibid. ἀπείραστός ἐστι κακῶν, πειράζει ἢ αὐτὸς οὐδένα] Nec ipse in mala impelli potest, nec in malè facta vel etiam pravas cogitationes alios impellit. De eodem Stromat. 6. Clemens Alexandrinus, Οὔτε περάσματ' ἔχων, ὅτε παρέχων· quod adumbratum (ad sensum autem saniorem flexum) videtur ex Epicuri istis, *Quod beatum & immortale est, id nec habet, nec exhibet negotium cuiquam.* Seneca lib. In Sap. non cad. injur. *Divina nec juvari desiderant, nec ledi possunt:* & Epist. 95. *Nec accipere injuriam queunt, nec facere.*

Com. 14. Ἕκαστος ἢ πειράζεται ὑπὸ τῆς ἰδίας ἐπιθυμίας ἐξελκόμενος καὶ δελεαζόμενος] Ἐκάστου (ut Clemens Alexandrinus loquitur) ἑαυτὸν ἑκάστου ψυχῇ καὶ ἐπιθυμία. Menander,

Ὑπὸ τῆς ἰδίας ἕκαστα κακίας σήπεται.

Cicero in Pisonem, *Sua quemque fraus, suum facinus, sunum scelus, &c. de sanitate ac mente deturbat.*

—— *Cuique suus laqueus sit dira cupido.*
—— *Sua cuique voluntas*
Principium dat, & hinc motus per membra sequuntur.

Sic, *Macedoni causas sceleris à sua natura administratas* fuisse ait S C. Macedonianum l. 1. ff. eod. Iterum Cicero, N. D. lib. 3. *A Deo tantùm rationem habemus, bonam autem, aut non bonam, à nobis ipsis.* Theophylactus in Epist. ἀδικεῖται μὲ οὐδεὶς, ἀδικοῦσι δὲ πάντες, αὐτομάτως ἕκαστος ἑαυτὸν ἀδικῶν· ἀρετῆς γὰρ καὶ κακίας ἐσμὲν αὐτεξούσιοι. Idem in Matth. 7. Ἡ φύσις ἡμῶν ἀγαθή ἐστιν ὡς θεοῦ δημιούργημα, καὶ θεραπείαν πεπιστεύμεθα.

—*Rapimur vitiis trahimúrque volentes.*

In Andria Terentiana,

—*Tu coactus tuâ voluntate es.*

Tertullianus lib. de Castitate, *Si quæris unde ea voluntas quâ quid volumus adversus Dei voluntatem, dicam: ex nobis ipsis.* D. Augustinus in Psalm. 17. illud, CUM INNOCENTE INNOCENS ERIS, *Quia tu nulli noces, sed criminculis peccatorum suorum unusquisque constringitur.* Idem in Psal. 18. *Malum in te time, hoc est, cupiditatem tuam; non quod in te Deus fecit, sed quod tibi ipse fecisti.* Suidas in Κακῶν, de intemperantia aliísque vitiosis habitibus, Ἡμεῖς τούτων αἴτιοι, ὑχ ὁ ταυτὶα νομοθετήσας θεός. Juvenalis,

Mentis causa malæ tamen est, & origo penès te.

Plutar-

Plutarchus Consolat. ad Apollonium, de iis qui mala sua Deo accepta ferrent; ὡς δὲ ἀτυχῶν ἄν τις εἴποι, θεός σοι πῆμ' ὕδεν, ἀλλ' αὐτὸς αὑτῷ, Cὺ Coὶ, καὶ ἡ διὰ τλὼ ἀπαιδευσίαν ἄνοια καὶ παραφροσύνη. Philo in de Profugis libro, Ἐν ἡμῖν αὐτοῖς οἱ πρῶτοι κακῶν εἰσι διαφοροὶ, παρ' ἑαυτῷ ἕκαστος μόνων ἀγαθῶν· & lib. Quòd deter. insid. potiori, Οὐχ ὡς ἔνιοι τῶν ἀσεβῶν, τὸν θεὸν αἴτιον κακῶν φησι Μωϋσῆς, ἀλλὰ τὰς ἡμετέρας χεῖρας, Cυμβολικῶς τὰ ἡμέτερα πρᾶξαι ἐγχειρήματα, καὶ τὰς ἐκκοπὰς τῆς διανοίας πρὸς τὸ χεῖρον προπάσ. Servius ad Æneid. 9. *Apud Plotinum Philosophum & alios quæritur, Utrùm mentis nostræ acies per se ad cupiditates & consilia moveatur, an impulsu alicujus Numinis. Et primò dixerunt mentes humanas moveri suâ sponte: deprehenderunt tamen* (meliùs *tandem* legas) *ad omnia honesta impelli nos Genio & Numine quodam familiari quod nobis nascentibus datur; prava verò nostrâ mente nos cupere ac desiderare: nec enim posse fieri ut prava Numinum voluntate cupiamus, quibus nihil malum constat placere.* Maximus Tyrius Dissertat. 3. Τίς ἡ προαιρούμενη; ποίας φύσεως; πίνος ὕσης;

Εἰ μή τις θεὸς ἐστὶ τοῦ ἕρμανδον ἐυρεῖν ἔχειν, &c.

Φάσκε δ' ὁ Ἑλπιδίας, λέγων,

Ἄσσά με Δαίμονος αἶσα κακὴ·——

Φάσκε δὲ καὶ ὁ Ἀγαμέμνων, λέγων,

——ἐγὼ δ' οὐκ αἴτιός εἰμι,

Ἀλλὰ Ζεὺς, καὶ Μοῖρα, καὶ ἠερόφοιτις Ἐρινύς.

Et statim, Ἔοικε ταυτὶ τὰ ὀνόματα τῇ μοχθηρίας ἀνθρωπίνης ἕυφημοι ὑποσχέσαι, &c. deinde, Ταῦτα καὶ ὁ Ἑλπιδίας εἰς μέσον ἄγει· ταῦτα καὶ ὁ Θυέστου ὠδεῖ ὑπὸ τὸν τοῦ ἀδελφοῦ γάμον· ταῦτα καὶ τὸν Οἰδίποδα ὑπὸ τῆ παιδὸς φόνον· ταῦτα καὶ τὸν Cυκοφαίτλω ὑπὸ τὰ δικαιήκεια, καὶ τὸν λησλὼ ὑπὸ τλὼ θάλασσαν, καὶ τὸν ἀνδρόφονον ὑπὸ τὸ ξίφος, καὶ τὸν ἀκόλαστον ἐφ' ἡδονάς.

Ibid. ὑπὸ τῆς ἰδίας ἐπιθυμίας ἐξελκόμενος] Hesychius ex hoc loco, Ἐξελκόμενος, ἀπαγόμενος, ἀποσυρόμενος· meliùs ἀφασυρόμενος legas. Idem, Παρασύρει, χαυνοῖ, παραπέπει. Ἐξέλκυσαι ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας, elegantiæ Græcæ est locutio. Sic ὑπὸ τῆς συνήθους, &c. καχεξίας ἑλκόμενος, Polybius dixit: ὑπὸ τῆς φαντασίας ἕλκεσθαι, Arrianus in Epictetum: &, ὑπὸ τῆς ἕξεως καὶ Cυνεθισμοῦ ἕλκεσθαι, Simplicius in cap. 38 ejusdem Epicteti. Hinc & apud Hieroclem, ταῖς παθητικαῖς ὁλκαῖς ὥσπερ τισὶ μολυβδίσι πρὸς κακίαν ὑποφέρεσθαι. Etymologus in voce Ἕλδωρ, Εἰς ὅ τις ἐπιθυμεῖ, ἐκεῖ ἕλκεται.

——*Trahit sua quemq; voluptas,*

notissimum est ex Latino Poeta. Simile apud Andronicum Rhodium, 3. 12. ὑπὸ τῆς ἀπιθυμίας ἀγόμενος· apud Platonem in Phædone, ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας γοητεύεσθαι· & apud Philonem in de Mosis vita, ταῖς ἀπιθυμίαις παρακολίζεσθαι.

Ibid. καὶ ἑλκαζόμενον] Ità apud Plutarchum in de Sera Numin. vindicta, τὸ γλυκὺ τῆς ἐπιθυμίας ὥσπερ ἕλκαρ ἐξέδειν. Cicero in Lælio de Platone loquens, *Voluptatem escam malorum vocat, quòd eâ videlicet homines capiantur, velut hamo pisces.*

Com. 15. Εἶτα ἡ ἐπιθυμία Cυλλαβοῦσα τίκτει ἁμαρτίαν] Philo in de Sacrific. Abel. & Caini, Ὥσπερ ταῖς γυναιξὶ πρὸς ζώων ἡδονὴν οἰκειότατον μέρος ἡ φύσις ἔδωκε μήτραν, ἵνα πρὸς ἡδονὴν σπερμάτων ἄκοιτον ἐν ψυχῇ δυνάμων, δι' ἧς κυοφορῇ καὶ ὠδίνει, καὶ τίκτητε πολλὰ ἡ διάνοια. Nota & συλλαβ. τίκτει. conceptionem partitudo sequitur. Hinc Psal. 7. 14. illud, σωέλαβε πόνον, καὶ ἔτεκεν ἀνομίαν. Cæterùm quod heic à Jacobo dicitur, ipsum illud est quod allegoricè Apuleius his verbis extulit, *Psyche convênit in manum Cupidinis, & nascitur illis, &c. filia, quam Voluptatem nominamus.* Quin & Christi Matth. 5. ea, ὁ βλέπων πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι, ἤδη ἐμοίχευσεν, verbis aliis, eodem tamen sensu manente, hunc in modum exprimas, ἡ ἐπιθυμία αὐτῷ Cυλλαβοῦσα, ἤδη ἁμαρτίαν ἔτεκε. D. Augustinus lib. de Virginitate, *Nemo impudicè utitur corpore, nisi spiritu priùs conceptâ nequitiâ:* ubi *conceptâ*, συλληφθείσης, quam vocem pari metaphorâ posuit & Philo Judæus in libro de Gigantibus.

Ibid. ἁμαρτία ἀποτελεσθεῖσα ἀποκύει θάνατον] Ἀποτελεσθεῖσα, *consummata:* ità, κυίσκειν καὶ τελεσφορεῖν μοχθηρίαν, Dissert. 25. apud Maximum Tyrium. Ἀποκύει θάνατον, parit ea, ἅπερ (ut Rom. 6. 21.) τὸ τέλος θάνατος· vel, ut ibidem com. 23. ὧν θάνατος] τὸ ὀφώνια.

Com. 17. Πᾶσα δόσις ἀγαθὴ, καὶ πᾶν δώρημα τέλειον] Est versus fortuitò effusus, ut apud Tacitum ipso initio, *Urbem Romam*, &c. & apud Livium, *Hæc ubi dicta dedit, stringit gladium, cuneóque facto per medios vadit hostes.* Quod genus multa occurrunt vel in Cicerone ipso, quæ annotavit ad Catilin. 1. Muretus. Δώρημα heic, ut & Sirachidis 18. 15. & 26. 16. bene *data* Vulgatus vertit. Vide ad Matth. 7. 11. dicta.

Ibid. πᾶν δώρημα τέλειον ἄνωθέν ἐστιν καὶ θεοῦ] De Deo Pædag. 1. 16. Clemens Alexandrinus, Τέλειος ὢν, τέλεια χαρίζεται. Philo in de Sacrific. Abel. & Caini, Οὐδέν ἐστι πρῶτον κλήσεων ὃ μὴ θεοῦ τε, καὶ θεῖον. Iamblichus cap. 28. de Pythagora, Γελοῖον πίθον οἱ ἄνθρωποι, ἄνυδρον πόθεν ζητοῦντες τὸ ἕυ ἢ παρὰ τῶν θεῶν, &c. Apollonius apud Philostratum, Τὰς ἀρετὰς θεόθεν ἥκειν ἑκάστῳ αὐτῷ (ἀνθρώπῳ) πέπρωται. Rex Vitiges apud Cassiodorum 10. 31. *Omnis profectus ad Divinitatis est munera referendus, nec aliquid constat bonum, nisi quod ab ipso dignoscitur collatum esse.* Seneca 41 Epist. *Animum excellentem, moderatum*, &c. *cœlestis potentia agitat: non potest res tanta sine adminiculo Numinis stare.* Cicero 1 de Oratore, *Cùm ipsa Natura magnam homini facultatem dederit, tamen esse Deus putatur; ut & ipsum quod est hominis proprium, non partum per nos sed divinitus ad nos delatum videatur.* Idem de Nat. Deorum 2. *Si inest in hominum genere fides, virtus, concordia, unde hæc in terras nisi à Superis defluere potuerant?* Apuleius de Deo loquens, *Immortalis ævi, genitorem virtutum.*

Ibid. τῇ παρὸς ἡμῖν φωτὶ] Scholia vetustiss. ad hunc locum in Medic. bibliotheca, Φῶτα ἢ τὰς λογικὰς δυνάμεις καλεῖ, ἢ τοὺς πεφωτισμένους διὰ πνεύματος ἁγίου.

Ibid. παρ' ᾧ, &c.] In Glossario, Παρ' ᾧ, *penès quem.*

Ibid. ἐκ ἕνὸς ἀλλαγὴ] *In quo mutatio nulla est*; ut in Sole, qui etsi πατὴρ φωτὸς dicatur, quòd omnia cœli luminaria ab illo suum splendorem mutuentur, est tamen ipse pro exaltationis sive declinationis positu, & facie & operatione varius. Manilius,

——*Deus est qui non mutatur in ævo.*

De eodem Auctor libri de Mundo, quem Aristotelem dicunt, Νόμος ἀποκλινὴς μηδεμίαν ἀπόδεχόμενος διόρθωσιν, ἢ μετάθεσιν· ex quo Apuleius, *Lex nullâ indigens correctione mutabili:* & in de Socratis Deo, *Nec enim mens illa à sua perpetua secta ad quempiam subitum habitum dimovetur.* Vide Scriptorem ad Hebræos 13. 8. Philo in De plantat. Noe, Οὐδὲν τῆς ἑαυτῆς φύσεως μεταβάλλων. Athenagoras in Legatione, Τὸ θεῖον ἀκίνητον καὶ ἀνεμοίωτον· & pòst, ἅτε μεταπίπτει, ἅτε μεταβάλλει. De Jove Aristides, Οὐ θέμις αὐτῷ μεταγράφειν, ἀδὲ ἑτέραν γνώμην ἔχειν, ἅτε ὑπὸ λήθης, ἅτε ὑπὸ μεταγνοίας, ἧς ἐξ ἀρχῆς ἔσχηκεν. Xenophanis est apud Ciceronem Academ. 4. *unum esse omnia, neque id esse mutabile, & id esse Deum.* Quod Seneca de V. B. cap. 8. de sapiente dixit, *manere illi semel placita, nec ullam in decretis ejus lituram esse*, id multò eminentiùs verum est in summo Numine: & quî aliter potest? *Necesse est ei eadem placere, cui nisi optima placere non possunt:* sunt verba ejusdem Philosophi de Eodem Præfat. lib. 1 Natur. quæst. Παραλλαγὴ, ut vel ex Vulgato apparet, est lectio vetustissima, nec auctor ego sum solicitandi eam. Hesychius autem (quo nullus Grammaticorum frequentior in verbis phrasibúsque N. T. exponendis,) videtur usus codicibus qui παραλλαγῆς scriptum habuere: ut ità sine ὑποσιγμῆς nota sequentibus eâ vox connecteretur. Παραλλαγῆς, (inquit) ἐναλλαγῆς, ἀλλοιώσεως.

Ibid. ἢ προσῆς ἀποσκίασμα] Οὐκ ἔχει ζωὰν, οὐδὲ ποικιλμὸν, ἀλλ' ἓν ἁπλοῦν τὸ φωτεινὸς, ut de Osiridis stola (quæ & mysticè constantiam, æqualitatem ac simplicitatem denotabat, Plutarchus locutus. Τροπὴ & ἀποσκίασμα (ut & ἀλλαγὴ quæ præcessit) sunt voces Astronomicæ, ut ab Eruditis animadversum. D. Augustinus lib. de Virginitate vide-

tur ἐτοπῆς, non ἀτοπῆς legisse: vertit enim, *apud quem non est transmutatio nec momenti obumbratio.* In Glossario, *Momentum*, ῥοπὴ. *Momenti obumbrationem*, ni fallor, vocat obumbrationem ad momentum durantem: receptæ autem lectioni ἀτοπῆς non dubito propugnare. D. Chrysostomus in c. 1. ad Rom. Ὁ θεὸς, ἡ ἀνόλεθρος καὶ ἄτρεπτος φύσις. De Eodem 4. 166 Epist. Isidorus Pelusiota, Ὁ ἀπαθὴς, ὁ ζωὴν ἀτοπῆς μὴ ἐπιδεχόμενος. Hesychius, Τροπῆς ὑποκίασμα, ἀλλοιώσεως καὶ φαντασίας ὁμοίωμα· quo loco Joannes Boysius non malè legendum conjecerat, ἀλλοιώσεως φαντασία ἢ ὁμοίωμα.

Com. 18. Βουληθεὶς ἀπεκύησεν ἡμᾶς] Ἀποκύειν propriè de feminis & partu naturali dicitur. In Glossis, Ἀποκύω, *emitor*, &c. & ibidem, Ἀπεκύησεν, *enixa est*. At heic, quia res de partu morali, re & maribus & mulieribus communi, non timuit vocem eam Deo tanquam homini aptare: ità & Paulus 4. 19. se Galatas ὠδίνειν dixit. Hinc & commodè Vulgatus Interpres *nos genuit* vertit: cùm tamen *gignere* sit γεννᾶν· quâ voce eodem hoc figurato sensu 1 Cor. 4. 15. & com. 10. ad Philemonem idem Apostolus usus, ut & ἀναγεννᾶν (itidem de Deo loquens) D. Petrus 1. 1. 3, & 23. Βουληθεὶς, est, motu proprio, καὶ τὸ πολὺ αὐτῷ ἔλεος, dicto Petri loco: & Pauli 3. 5. ad Titum. Idem est Ephes. 1. 5. κατὰ τὴν εὐδοκίαν θελήματος αὐτοῦ. Philo lib. de Nobilitate, Βουληθεὶς ὁ θεὸς διὰ ἡμερότητα καὶ φιλανθρωπίαν, &c. Clemens Alexandrinus Pædag. 1. 6. Τὸ βέλημα αὐτοῦ ἀνθρώπων ὅτι σωτηρία. Indè & Stromat. 5. apud eundem, ἡ τοῦ σώζοντος βέλησις. De eodem Avienus in Arateis,

Auctor agendorum, propriique patrator amoris.

D. Augustinus in Psal. 29. illud, ET VITA IN VOLUNTATE EJUS, *Vitam æternam*, &c. *quia voluit, dedit.*

Ibid. λόγῳ ἀληθείας] Id est, διὰ λόγου ἀληθείας· ità dicto jam Petri loco, διὰ θεοῦ λόγου, &c. ἀναγεννᾶσθαι· et Pauli 3. 5. ad Titum, διὰ παλιγγενεσίας λούτρου ἡμᾶς ἔσωσεν.

Ibid. εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς ἀπαρχήν πινα τῶν αὐτοῦ κτισμάτων] Ità Paulus Ephes. 1. 4. Ἐξελέξατο ἡμᾶς, &c. εἶναι ἡμᾶς ἁγίους καὶ ἀμώμους, &c. et Petrus 1. 2. 9. γένος ἐκλεκτὸν, &c. ὅπως τὰς ἀρετὰς (αὐτοῦ) ἐξαγγείλητε. Ἀπαρχήν πινα non malè vertit Recentior, *primitiæ quædam*: sic Gellii 20. cap. ult. *primitiæ & libamenta quædam*: Vulgatus autem (qui *initium*) ἀρχὴν legit, quasi mens loci esset, ut primi omnium mortalium ac præcipui simus: γένος ἐκλεκτὸν, &c. ἔθνος ἅγιον, λαὸς εἰς περιποίησιν, ut citato jam D. Petri loco. Ἀρχὴν hoc sensu habemus apud Sirachidem, & cæteros Hellenistas. Scholiastes vetus ad hunc locum in Medic. bibliotheca, Ἀπαρχὴν, τουτέστι, πρῶτος καὶ πρωτότοκος· κτίσματα δὲ ἅπερ ὁρωμένων κτίσιν φησίν.

Com. 19. Ὥστε, &c.] Vulgatus *scitis*, ac si legisset ἴστε. Nec istud autem cum sequentibus cohæret, nec illud cum præcedentibus.

Ibid. ταχὺς εἰς τὸ ἀκοῦσαι] Ità Hebræus Sapiens 5. 11. Γίνου ταχὺς ἐν ἀκροάσει. Scriptor Vitarum illustrium, de Epaminonda, *Studiosus audiendi*. Εἰς τὸ ἀκοῦσαι autem, non quævis, non σαπροὺς λόγους, μὴ εἴ τινες πρὸς οἰκοδομὴν τῆς χρείας ἀγαθοί, Ephes. 4. 29. Marcus Antoninus à patre se didicisse ait φιλεῖν τὸ ἀκουστικὸν τῶν ἐχόντων τι κοινωφελὲς εἰσφέρειν.

Ibid. βραδὺς εἰς τὸ λαλῆσαι]

Virtutem primam esse putet compescere linguam.

Γλώσσης γὰρ θησαυρὸς ἐν ἀνθρώποισιν ἄριστος
Φειδωλῆς, ——

ut verè ab Hesiodo scriptum: &, Δόξα καὶ ἀπιμία ἐν λαλιᾷ, ut Sirachides 5. 13. æquè verè sapientérque scripsit: ibidem com. 11. ἐν μακροθυμίᾳ (id est, ἐν βραδυτῆτι,) ὑπόκειται φθόγγος. Ejusdem est 4. 29. Μὴ γίνου ταχὺς (ità bene enim Vulgatus, non τραχὺς legit,) ἐν γλώσσῃ σου. Vide in Græco Proverb. 29. 20. In hymnis Orphei dictis,

——Σὺ δ' ἐν νόοισι πελάζου, γλώσσῃσι δ' ἧσσον
Εὖ μαλ' ἐπικρατέειν. ——

Isocrates ad Demonicum, Πᾶν ὅ,τι ἂν μέλλῃς λέγειν πρότερον τῇ γνώμῃ διασκόπει· πολλοῖς γὰρ ἡ γλῶττα πρόσκρουσις τῆς διανοίας. Naumachius,

Σιώπα μὲν τάχα μύθῳ, ἀμείβεο δ' ὀψέ. ——

Isidorus Orig. 6. 8. ex vate Martio, *Postremus dicas, primus taceas.* Lucianus de Demonacte philosopho, Ἐρωτηθείς ποτε πῶς ἂν τις ἄριστα ἄρξειε, ἀόργητος (ἔφη) ὤν, καὶ ὀλίγα μὲν λαλῶν, πολλὰ δὲ ἀκούων. Credas desumpta à Jacobo, qui & subdit heic, βραδὺς εἰς ὀργήν· Inter scita Cleobuli Lyndii erat, φιλήκοον εἶναι μᾶλλον ἢ φιλολάλον. Juliani est apud Ammianum Marcellinum, lib. 21. *bonum militem plus audire debere quàm loqui*: & Zenonis apud Diogenem Laertium, Διὰ τοῦτο δύο ὦτα ἔχομεν, στόμα δὲ ἕν, ἵνα πλέω μὲν ἀκούωμεν, ἧττον δὲ λέγωμεν. Vide Dionis Chrysostomi Orat. 32. ad Antiochenos. Apuleius de Pythagora, *Nihil prius discipulos suos docuit quàm tacere, primáq; apud eum meditatio sapienti futuro linguam omnem coercere.* In eodem argumento 1. 9. A. Gellius, vocat *res omnium difficillimas, tacere & audire.* D. Hieronymus de Paula Eustochii matre, *Tarda erat ad loquendum, velox ad audiendum.* Damascius apud Photium de Isidoro philosopho, Ἐφθέγγετο μὲν ἐλάχιστα, τὰ πολλὰ δὲ ἠνρώατο. Plutarchus in de Deo Socratis, de Epaminonda, Τοσοῦτον τὸ θεῖον τὸ τύπου ζωτικὸν καὶ πρὸς τοὺς λόγους εὐλαβὲς, ἄπληστον δὲ τοῦ μανθάνειν καὶ ἀκροᾶσθαι.

Ibid. ταχὺς εἰς τὸ ἀκοῦσαι, βραδὺς εἰς τὸ λαλῆσαι] Ovidius, non dissimili loquendi formâ,

Sit piger ad pœnam Princeps, ad præmia velox:

& Claudianus, etsi sensu contrario, de Ruffino,

——*Cætera segnis,*
Ad pœnam velox. ——

Ibid. βραδὺς εἰς ὀργὴν] In versu Græco,

Γίγνε δ' εἰς ὀργὴν μὴ ταχύς, ἀλλὰ βραδύς.

Com. 20. Ὀργὴ γὰρ ἀνδρὸς θεοῦ δικαιοσύνην οὐ κατεργάζεται] Iracundia non perficit hominem (i. e. non patitur eum perfici) in justitia Dei: in ea nempe justitia quæ eum apud Deum acceptum faciat. Et hunc ad sensum, etsi aliter ab aliis expositum, fortasse trahas illud Sirachidis 1. 22. Οὐ δικαιώσει θυμὸς δικαιοσύνην. Κατεργάζεσθαι δικαιοσύνην heic, ut Rom. 5. 3. ὑπομονὴν κατεργάζεσθαι. Est autem λιτότης· non solùm enim non perficit, sed & alienum reddit. Architrenius de hoc vitio loquens,

——*Malum quo pectus acescit,*
Sensus hebet, languet studium, solertia lippit,
Cæcatur ratio, pietas tepet, alget honestas,
Macrescit virtus, vitium pinguescit, inundat
Livor, adest facinus, lex nutat, norma vacillat.

Quomodo autem inter tot obstacula potest perfici justitiæ via?

Com. 21. Ἀπρθέμενοι οὖν πᾶσῃ ῥυπαρίᾳ καὶ περισσείᾳ κακίας, ἐν πραΰτητι δέξασθε τὸν ἔμφυτον λόγον]

Namq; animis accepta malis sanctissima quamvis
Munera degenerant lethalibus aqua venenis.

Bono potui poculum prælavitur, In Apologia Apuleius dixit. Apud Gellium Epictetus ad improbum philosophiæ studii aggredientem, Ἄνθρωπε, τί βάλλεις; σκέψαι εἰ κεκάθαρται τὸ ἀγγεῖον. Theophylactus ad Luc. 18. Ὅλως μέλλων ἀπαρύσασθαι καθαρὸν, πρότερον ἐκκάθαιρον τὸν βόρβορον. Euthymius ad Matth. 5. *Primùm oportet putredine liberari, deinde erudiri.* In Clementis quæ dicuntur Constitutionibus, Δεῖ ὑμᾶς πρότερον πᾶσαν ἀσέβειαν ἐξελόντας, τότε τῷ εὐσεβείαν αὐτοῖς ἐγκαταβάλλεσθαι, καὶ τὸ βαπτίσματος ἀξιῶσαι. Lucianus in βίων πράσει, ex persona Pythagoræ ad mercatorem illum, *Te instruam rebus scitu dignissimis*, καθαρὸν πρότερον τὸν ψυχὴν (σου) ἐργασάμενος, καὶ τὸν ἐπ' αὐτῇ ῥύπον ἐκλύσας. Apuleius in de Philosophia libro, *Vitiis exclusis, insertisq;* (nempe postea) *omnibus quæ ad beatam vitam ferunt*, &c. Basilius Homil. in Psal. 61. Εἶδον ἰατροὺς ἐγὼ μὴ πρότερον διδόντας τὰ σωτήρια φάρμακα πρὶν ἐμέτοις

ἐμέτοις ἀσχαινῶσα τὴν νοσηρὸν ὕλλαν, ὧν ἐκ πονηρᾶς διαίτης ἑαυτοῖς οἱ ἀκόλαστοι ἐναπέθεντο. Idem in Epist. ad Gregorium, Οὔτε ἐν κηρῷ γεγλῦφαι δυνατὸν, μὴ καταλειφαίνοντα τοῦ ἐναποκειμένης χαρακτῆρος· ὕτε ψυχῇ δόγματα θεῖα βεβαιότης, μὴ τὰς ἐκ τῆς ἡδονῆς περιλήψεις αὐτῆς ἐξελόντας. Athenagoras in de Resurrect. mort. Οὔτε γαιγρὸς δύναται ἂν καταβάλλειν τῇ γῇ τὰ σπέρματα, μὴ περιξελὼν τὰ τῆς ἀγελίας ὕλης, &c. ὕτε ἰατρὸς ἐνεῖναί τι τῶν ὑγιεινῶν φαρμάκων τῷ δεομένῳ θεραπείας σώματι, μὴ τὴν ἐνοῦσαν κακίαν περικαθαίρας, ἢ τὴν ἐπιῤῥέουσαν ἐπιχώρ. Κακίας φειδεσθαι heic, ut 1 Cor. 5. 8. κακίας ζύμη. Ἀποθέμενοι φειδείαν κακίας autem Jacobus dixit, ut Petrus 1. 2. 1. πᾶσαν, &c. κακίαν ἀποθέμενοι, & Scriptor ad Hebræos 12. 2. εὐπερίστατον ἁμαρτίαν ἀποθέμενοι. Hæc est ἀπόθεσις illa ὧν ἂν (ὁ νοῦς) ἐμπλακῇ μολυσμῷ ἐκ τῆς πρὸς τὸ ὑλικὸν σῶμα συζεύξεως, ut loquitur Hierocles ad Carmen *aureum* dictum. Vocis φειδείαν potest hic sensus esse, ut de *malitia* Jacobus, quasi de re præternaturali & adventitia, loquatur. P. Chrysologus Serm. 96. ad illud Euangelii SUPERSEMINAVIT ZIZANIA, *Præcedunt Creatoris bona, mala diaboli pòst sequuntur: ut malum quod est ex diabolo accidens, non natura sit.* Seneca, *Errat, si existimas nobiscum vitia nasci: supervenerunt, ingesta sunt:* & apud Gellium Herodes Atticus ait, immodicos animi motus vitia esse, & adnasci nobis. Eodem sensu Scholiastes vetustissimus ad hæc Jacobi verba (plut. 4 in Medic. Bibliotheca) Περιτεέαν, ἢ ὡς φειδωλὼ ὄσαν ἐν ἡμῖν, ὃ γὸ κατ' φύσιν ἡμῖν τὸ κακοὺς εἶναι, ἀλλ' ἔξωθεν προσγίνεται, &c. Melius autem eâ voce hîc *superfluitatem*, vel, (cum Vulgato) *abundantiam* intelligas: videtur enim præputium respexisse. Ità vitiosos affectus, qui ut præputium resecari debebant, Apostolus Colossenses 2. 13. Σαρκὸς ἀκροβυστίαν vocavit. Ῥυπαρείαν, καὶ φειδείαν, fortasse est, ῥυπαρίαν φειδωλὼ, vel περιεσσείαν· id est, sordes superfluas, vel *sordium enormem illuviem*, ut loquitur Apuleius. Τὸν λόγον ἐν πραΰτητι δέχεσθαι, est quod 2 Cor. 10. 5. λογισμὸς καθαίρειν, καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαιρόμενον κατ' τῆς γνώσεως τ θεῦ, καὶ αἰχμαλωτίζειν πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακολὼ τῦ Χριστοῦ· vel, ut citato jam Petri loco, ὡς ἀρτιγέννητα βρέφη τὸ λογικὸν ἄδολον γάλα ἐπιποθεῖν. D. Augustinus in Psal. 77. *Ille piè attendit legem Dei, & verba oris ejus, cujus aurem inclinat humilitas, non cujus erigit cervicem superbia. Quod enim infunditur, convexo humilitatis excipitur, eminentiâ tumoris expellitur.* Τὸν ἄνωθεν σοφίαν ὑπερεῖδε, ait infrà 3. 17. Jacobus noster. Περίσσειος δέχεσθαι autem dixit & Ælianus in opere miscellaneo.

Ibid. τὸν δυνάμενον σῶσαι τὰς ψυχὰς ὑμῶν] Id est, τὸν δυνάμενον (ut 2 Tim. 3. 15.) Σοφίσαι ὑμᾶς εἰς σωτηρίαν.

Com. 22. Γίνεσθε δὲ ποιηταὶ λόγου, καὶ μὴ μόνον ἀκροαταὶ] D. Augustinus in Psal. 66. *Audire veritatem nihil est, si non auditionem fructus sequatur.*

Ibid. παραλογιζόμενοι ἑαυτοὺς] Sic Galat. 6. 4. ἑαυτὸν φρεναπατᾷν, & 1 Joh. 1. 8. ἑαυτὸν πλανᾷν. Ἑαυτὸν παραλογίζεσθαι, ut Jacobus, dixit & Simplicius in cap. 35 Epicteti.

Com. 23. κατανοοῦντι τὸ πρόσωπον τ γενέσεως αὐτῦ ἐν ἐσόπτρῳ] Id est, κατανοοῦντι τ γένεσιν αὐτῦ ἐν ἐσόπτρῳ. Sic Luc. 21. 36. ἐπὶ πρόσωπον πάσης γῆς, pro ἐπὶ πᾶσαν τ γλῶ. Suprà hîc com. 11. ἡ εὐπρέπεια τῦ προσώπου αὐτῦ, pro ἡ αὐτῦ εὐπρέπεια. Κατανοοῦντι bene vertit Vulgatus *consideranti*, ut & Psalm. 94. 9. ubi & de oculo, *considerat*, ubi in Græco κατανοεῖ. Sic, *similitudinem suam* (in speculo) *considerare*, in Apologia Apuleius dixit, & ibidem, *in speculo semet contemplari*. Glossæ, Καταναῶ, *considero*, &c. *contemplo*. Glossæ aliæ, *Considerat*, κατανοεῖ, καταμανθάνει. Hesychius ex hoc (ut videtur) Jacobi loco, Κατανοῶντι, (lege Κατανοοῦντι) καταβλέποντι.

Com. 24. Κατενόησε γὸ ἑαυτὸν, καὶ ἀπελήλυθε, καὶ εὐθέως ἐπελάθετο ὁποῖ τὸ] Pro κατανοήσας γὸ ἑαυτὸν, καὶ ἀπελθὼν, εὐθέως ἐπελανθάνεται ὁ. ἦν. Imaginem speculum non exhibet diutiùs quàm inspicitur: planè tale est doctrina Euangelica audienti, at non opere implenti eam. Sic somnia Sirachides 34. 3. κατέναντι πρόσωπον ὁμοίωμα προσώπου vocat, nimirum, quia nil amplius post se relinquunt quàm imago in speculo visa. Ἐπελάθετο hîc sensu figurato est, oblitus (id est, negligens) dignitatis formæ suæ, eam malis vitæ rationibus deformat. Scholiastes vetus ille in Medic. biblioth. Τυὺς ἑαυτὸν εἰκόνα θεῦ, ὑ κατ' ὁμοίωσιν πολλῶς.

Ibid. εὐθέως ἐπελάθετο ὁποῖ τὸ] Philo in Allegoriis, Αἱ ἐν γεννητοῖς ἐμφάσεις διαλύονται, αἱ δ' ἐν τῷ ἀγεννήτῳ μόνιμοι καὶ βέβαιοι.

Com. 25. Ὁ δὲ παρακύψας εἰς νόμον τέλειον, &c.] Est quidem παρακύπτειν, ut hîc notavit Vir summus, quovis modo inspicere: expono tamen potiùs hoc loco, *diligenter legem inspicere*. Lucianus Reviviscent. Ἐπειδὴ παρέκυψα εἰς τὰ ὑμέτερα, *postquam ista dogmata vestra accuratiùs inspexi*. Sic Gellii 2. 12. *penitus at q altè sententiam Legis inspicere*: & 18. 4. *non primam tantùm cutim ac sententiarum speciem, sed sanguinem quoque ipsum ac medullam verborum*, &c. *penitus introspicere*. Affini sensu ponitur & διακύπτειν. Heliodorus, Διακύψας ἐπειρᾶτο διακρίνειν τὰ ὁρώμενα. Philo lib. ὅτι πᾶς ὁ σπεδ. ἐλεύθ. Ἴσως περιελὼν τὴν πραγμάτων διακύψαι, &c. & in de Ling. confus. διακύψας εἰς ἕκαστα, καὶ ἐπιμελῶς αὐξασάμενος. Apuleius 4. *Suspendit se fenestrâ, sagaciter perspecturus omnia:* εἰς πάντα φειδέσθαι διακύψαι.

Ibid. καὶ παραμείνας, δὺς, &c.] Proponit Beza legendum, καὶ παραμείνας ὕπως· cui favet (quod nec is vidit) 1 Cor. 7. 40. illud, ἐὰν ὕπω μείνῃ· non tamen interpunctio tollenda, nec communis lectio muranda.

Ibid. ἀκροατὴς ἐπιλησμονῆς, &c.] Id est, ἀκροατὴς ἐπιλήσμων. In vetere Onomastico, *Oblivioſus*, ἐπιλήσμων· & ibidem, *Oblivium*, λησμονὴ, λήθη. Ἀκροατὴς ἐπιλήσμων, est, ὁ σῖτος ὁ παρὰ τὴν ὁδὸν σπαρείς, Matth. 13. 19.

Ibid. μακάριος ἐν τῇ ποιήσει αὐτῦ ἔσαι] Joh. 13. 17. vide & Joh. 8. 31. ubi & μένειν.

Com. 26. Εἴτις δοκεῖ θρῆσκος εἶ]] Δοκεῖ, nempe ἑαυτῷ, ut optimè intellexit Vulgatus, qui vertit, *si quis putat se religiosum esse*. Sic Gal. 6. 4. εἰτις δοκεῖ εἶναί τι, &c. i. e. *si sibi videtur*, aut, *si putat se*, &c. falsi ergò qui δοκεῖν apud Jacobum intelligunt, *præ se speciem ferre*. Θρῆσκος heic est θρησκόλης. Scholiastes autem MS. ille θρῆσκον heic ἑτερόδοξον exponit: ità & Hesychius, qui, Θρῆσκος, ἑτερόδοξος· addens & εὐχερὴς, quæ utinam quis explicet nobis. Idem Hesychius, Θρεσκὲς, (malim Θρῆσκος,) φευτὸς, δεισιδαίμων· putet quis φευτῶς δεισιδαίμων scribendum, at sana est lectio communis. Glossarium, Περιττὴ, &c. *superstitiosa*. Vulgatus, *religiosus*. Sic 8. Apuleii, *Vir religiosus & eximiè Deûm reverens.*

Ibid. μὴ χαλιναγωγῶν δὲ γλῶσσαν αὐτῦ] Idem Scholiastes ille, μὴ ἀποδιδοὺς μαθεῖν, ἀλλὰ διδάσκειν· cui minimè accedimus: subaudiendum potiùs in verbis Jacobi ἀπὸ καταλαλιᾶς. Verbis D. Petri 1. 3. 10. dicas, μὴ πάυων δὲ γλῶσσαν αὐτῦ ἀπὸ τῦ κακῦ. Χαλιναγωγεῖν hac in re frequentissimè dictum. Ambrosius 1. 3. de Officiis, *Restringatur habenæ vinculis, habeat frænos suos*; & Hexaem. 3. 15. *velut habenis quibusdam verborum cohibenda diffusio est.* Vide Gellii 1. 15. sub initium capitis.

Ibid. ἀπατᾷ δὲ καρδίαν αὐτῦ] Id est, ἀπατᾷ ἑαυτὸν. Sic Rom. 16. 18. διὰ τῶν ἀκάκων καρδίας (id est, τῦ ἀκάκους) ἀπατᾷν· & apud Gellium Ennius,

——*Quem credidit esse meum cor*;

pro, *Quem ego credidi esse*, &c.

Com. 27. Θρησκεία καθαρὰ καὶ ἀμίαντος, &c. αὕτη ἐστὶν &c.] Auctor allocutionis ad Asclepium eâdem loquendi formâ, *Simplici mente & animâ Divinitatem colere, ejúsque facta venerari, agere etiam Dei voluntati gratias, quæ sola est bonitatis plenissima, hæc est nullâ animi importunâ curiositate violata philosophia:* quin & ἔρωσιαν illam dignissimam arbitramur quæ semper in pectore & in ore habeatur.

Ibid. παρὰ θεῷ καὶ πατρὶ] Sic & 1 Cor. 8. 6. Eph. 4. 6. Colossenses 1. 3. & 3. 17. Philipp. 4. 20. 1 Pet. 1. 3. Apoc. 1. 6. & infrà heic 3. 9. Παρὰ θεῷ heic, & 1 Pet. 2. 20. est quod Luc. 16. 15. ἐνώπιον τῦ θεῦ.

Ibid. ὀπωπακότες ὀρφανὸς καὶ χήρας ἐν τῇ θλίψει αὐτῶν] Sirachides 4. 10. Γίνου ὀρφανοῖς ὡς πατὴρ, καὶ ἀντὶ ἀνδρὸς τῇ μητρὶ αὐτῶν, id est, τῇ χήρᾳ. Sic apud Simplicium in cap. 37 Epi-

Epicteti, ἐν ᾗ ἀτειμάσειν ἐπικουρεῖν τοῖς ὀφανοῖς παισὶ, καὶ ᾗ χηρῴδυσαις γυναιξὶ πατέρα φάινεδζ. Vide & Jobi 31. 16, 17. Contrà apud Basilium Serm. 14. de futuro Judicio, ἐκλείειν χήρας, καὶ ὀφανῶν κλήμασιν ἐπίχεδζ. Et Esaiæ 10. 2. Ὥστε εἶναι αὐτοῖς χήραν εἰς διαπαγὴν, καὶ ὀφανὸν εἰς πεονομήν. Ἐπισκέπτεδζ Vulgato *visitare*, Recentiori Interpreti, *invisere*: fortè *curare*, vel *providere* vertendum. Hesychius, Ἐπισκέπτει, &c. πεονοεῖ. Luc. 10. 35. sensu simili ἐπιμελοῦδζ occurrit. Θλῖψιν Vulgatus idem *tribulationem* vertit; unde fortè in Glossario, Θλῖψις, *tribulatio*. Recentior *afflictionem* vertebat.

Ibid. ἄσπιλον ἑαυτὸν τηρεῖν] Sic ἀβαρῆ ἑαυτὸν τηρεῖν, 2 Cor. 11. 9. Apostolus dixit.

Ibid. ἄσπιλον ἑαυτὸν τηρεῖν ἀπὸ τοῦ κόσμου] Id est, à vitiis quibus major pars mundi subjicitur detinetúrque. Ὁ κόσμος ἐν τῷ πονηρῷ κεῖται, 1 Joh. 5. 19. Quod heic autem à Jacobo dicitur, est quod 2 Petr. 2. 20. ἀπεφύγοντα τὰ μιάσματα τοῦ κόσμου· Tit. 2. 12. τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας ἀρνεῖδζ Judæ com. 21. ἑαυτοὺς ἐν τῇ ἀγάπῃ τοῦ θεοῦ τηρεῖν· 2 Pet. 3. 14. ἄσπιλοι καὶ ἀμώμητοι τῷ θεῷ εὑρεθῆναι. Vide & 2 Pet. 1. 4. Vulgatus bene, *immaculatum custodire se*. Lactantius 5. 9. de Christianis, *Quorum religio omnis sine scelere & macula vivere*. Imperator Julianus moriens (apud Ammianum, lib. 25.) profitebatur *se immaculatum conservasse se*. Simile apud Iamblichum, ᾗ νοῦ κακίας, ὥσπερ πυὸς κηλίδος, καθαρὸν καθασκευάζειν. Unde apud Senecam, cap. 22. Consolat. ad Polybium, *mens ab omni labe* (i.e. macula) *vacans*: & contrà apud Gellium, 1. 2. *animorum labes & pestilentiæ*. Porrò Vulgatus ἀπὸ τούτου τοῦ κόσμου legit: ità *hoc seculum* (ità meliùs enim quàm *mundum* vertit, ut recentior Interpres) erit, ὁ ἐνεστὼς αἰὼν πονηρὸς, ut loquitur Galat. 1. 4. D. Paulus Apostolus.

Κεφ. β'.

1. Ἀδελφοί μου, μὴ ἐν προσωποληψίαις ἔχετε τὴν πίστιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τῆς δόξης.

2. Ἐὰν γὰρ εἰσέλθῃ εἰς τὴν συναγωγὴν ὑμῶν ἀνὴρ χρυσοδακτύλιος ἐν ἐσθῆτι λαμπρᾷ, εἰσέλθῃ δὲ καὶ πτωχὸς ἐν ῥυπαρᾷ ἐσθῆτι,

3. Καὶ ἐπιβλέψητε ἐπὶ τὸν φοροῦντα τὴν ἐσθῆτα τὴν λαμπρὰν, καὶ εἴπητε αὐτῷ, Σὺ κάθου ὧδε καλῶς· καὶ τῷ πτωχῷ εἴπητε, Σὺ στῆθι ἐκεῖ, ἢ κάθου ὧδε ὑπὸ τὸ ὑποπόδιόν μου·

4. Καὶ οὐ διεκρίθητε ἐν ἑαυτοῖς, καὶ ἐγένεσθε κριταὶ διαλογισμῶν πονηρῶν;

5. Ἀκούσατε, ἀδελφοί μου ἀγαπητοὶ, οὐχ ὁ Θεὸς ἐξελέξατο τοὺς πτωχοὺς τοῦ κόσμου τούτου, πλουσίους ἐν πίστει, καὶ κληρονόμους τῆς βασιλείας ἧς ἐπηγγείλατο τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν;

6. Ὑμεῖς δὲ ἠτιμάσατε τὸν πτωχόν. οὐχ οἱ πλούσιοι καταδυναστεύουσιν ὑμᾶς, καὶ αὐτοὶ ἕλκουσιν ὑμᾶς εἰς κριτήρια;

7. Οὐκ αὐτοὶ βλασφημοῦσι τὸ καλὸν ὄνομα τὸ ἐπικληθὲν ἐφ' ὑμᾶς;

8. Εἰ μέντοι νόμον τελεῖτε βασιλικὸν κατὰ τὰς γραφὰς, Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν, καλῶς ποιεῖτε.

9. Εἰ δὲ προσωποληπτεῖτε, ἁμαρτίαν ἐργάζεσθε, ἐλεγχόμενοι ὑπὸ τοῦ νόμου ὡς παραβάται.

10. Ὅστις γὰρ ὅλον τὸν νόμον τηρήσῃ, πταίσῃ δὲ ἐν ἑνὶ, γέγονε πάντων ἔνοχος.

11. Ὁ γὰρ εἰπὼν, Μὴ μοιχεύσῃς, εἶπε δὲ, Μὴ φονεύσῃς· εἰ δὲ οὐ μοιχεύσῃς, φονεύσῃς δὲ, γέγονας παραβάτης νόμου.

12. Οὕτω λαλεῖτε καὶ οὕτω ποιεῖτε ὡς διὰ νόμου ἐλευθερίας μέλλοντες κρίνεσθαι.

13. Ἡ γὰρ κρίσις ἀνίλεως τῷ μὴ ποιήσαντι ἔλεος· κατακαυχᾶται ἔλεος κρίσεως.

14. Τί τὸ ὄφελος, ἀδελφοί μου, ἐὰν πίστιν λέγῃ τις ἔχειν, ἔργα δὲ μὴ ἔχῃ; μὴ δύναται ἡ πίστις σῶσαι αὐτόν;

15. Ἐὰν δὲ ἀδελφὸς ἢ ἀδελφὴ γυμνοὶ ὑπάρχωσι, καὶ λειπόμενοι ὦσι τῆς ἐφημέρου τροφῆς,

16. Εἴπῃ δέ τις αὐτοῖς ἐξ ὑμῶν, Ὑπάγετε ἐν εἰρήνῃ, θερμαίνεσθε καὶ χορτάζεσθε, μὴ δῶτε δὲ αὐτοῖς τὰ ἐπιτήδεια τοῦ σώματος, τί τὸ ὄφελος;

Versio Vulgata.

1. FRatres mei, nolite in personarum acceptione habere fidem Domini nostri Jesu Christi gloriæ.

2. Etenim si introierit in conventum vestrum vir aureum annulum habens in veste candida, introierit autem pauper in sordido habitu,

3. Et intendatis in eum qui indutus est veste præclarâ, & dixeritis ei, Tu sede hîc bene: pauperi autem dicatis, Tu sta illic, aut sede sub scabello pedum meorum:

4. Nónne judicatis apud vosmetipsos, & facti estis judices cogitationum iniquarum?

5. Audite, fratres mei dilectissimi, nónne Deus elegit pauperes in hoc mundo, divites in fide, & heredes regni quod repromisit Deus diligentibus se?

6. Vos autem exhonorastis pauperem. Nónne divites per potentiam opprimunt vos, & ipsi trahunt vos ad judicia?

7. Nónne ipsi blasphemant bonum nomen quod invocatum est super vos?

8. Si tamen legem perficitis regalem secundùm Scripturas, Diliges proximum tuum sicut teipsum, bene facitis.

9. Si autem personas accipitis, peccatum operamini, redarguti à Lege quasi transgressores.

10. Quicunque autem totam Legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus.

11. Qui enim dixit, Non mœchaberis, dixit &, Non occîdes. Quòd si non mœchaberis, occîdes autem, factus es transgressor Legis.

12. Sic loquimini & sic facite sicut per legem libertatis incipientes judicari.

13. Judicium enim sine misericordia illi qui non fecit misericordiam. Superexaltat autem misericordia judicium.

14. Quid proderit, fratres mei, si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat? Numquid poterit fides salvare eum?

15. Si autem frater aut soror nudi sint, & indigeant victu quotidiano,

16. Dicat autem aliquis ex vobis illis, Ite in pace, calefacimini & saturamini; non dederitis autem eis quæ necessaria sunt corpori, quid proderit?

17. Οὕτω

17. Οὕτω καὶ ἡ πίστις, ἐὰν μὴ ἔργα ἔχῃ, νεκρά ἐστι καθ' ἑαυτήν.

18. Ἀλλ' ἐρεῖ τις, Σὺ πίστιν ἔχεις, κἀγὼ ἔργα ἔχω· δεῖξόν μοι τὴν πίστιν σου χωρὶς τῶν ἔργων σου, κἀγώ σοι δείξω ἐκ τῶν ἔργων μου τὴν πίστιν μου.

19. Σὺ πιστεύεις ὅτι ὁ Θεὸς εἷς ἐστι. καλῶς ποιεῖς· καὶ τὰ δαιμόνια πιστεύουσι, καὶ φρίσσουσι.

20. Θέλεις δὲ γνῶναι, ὦ ἄνθρωπε κενέ, ὅτι ἡ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων νεκρά ἐστιν;

21. Ἀβραὰμ ὁ πατὴρ ἡμῶν οὐκ ἐξ ἔργων ἐδικαιώθη, ἀνενέγκας Ἰσαὰκ τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον;

22. Βλέπεις ὅτι ἡ πίστις συνήργει τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, καὶ ἐκ τῶν ἔργων ἡ πίστις ἐτελειώθη;

23. Καὶ ἐπληρώθη ἡ γραφὴ λέγουσα, Ἐπίστευσε δὲ Ἀβραὰμ τῷ Θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην, καὶ φίλος Θεοῦ ἐκλήθη.

24. Ὁρᾶτε τοίνυν ὅτι ἐξ ἔργων δικαιοῦται ἄνθρωπος, καὶ οὐκ ἐκ πίστεως μόνον;

25. Ὁμοίως δὲ καὶ Ῥαὰβ ἡ πόρνη οὐκ ἐξ ἔργων ἐδικαιώθη, ὑποδεξαμένη τοὺς ἀγγέλους, καὶ ἑτέρᾳ ὁδῷ ἐκβαλοῦσα;

26. Ὥσπερ γὰρ τὸ σῶμα χωρὶς πνεύματος νεκρόν ἐστιν, οὕτω καὶ ἡ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων νεκρά ἐστι.

17. Sic & fides, si non habeat opera, mortua est in semetipsa.

18. Sed dicit quis, Tu fidem habes, & ego opera habeo: ostende mihi fidem tuam sine operibus; & ego ostendam tibi ex operibus fidem meam.

19. Tu credis quoniam unus est Deus. Bene facis: & dæmones credunt, & contremiscunt.

20. Vis autem scire, O homo inanis, quoniam fides sine operibus otiosa est?

21. Abraham pater noster nónne ex operibus justificatus est, offerens Isaac filium suum super altare?

22. Vides quoniam fides cooperabatur operibus illius, & ex operibus fides consummata est?

23. Et suppleta est Scriptura, dicens, Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad justitiam, & amicus Dei appellatus est.

24. Videtis quoniam ex operibus justificatur homo; & non ex fide tantúm?

25. Similiter autem & Rahab meretrix, nónne ex operibus justificata est suscipiens nuncios, & aliâ viâ ejiciens?

26. Sicut enim corpus sine spiritu mortuum est; ità & fides sine operibus mortua est.

Ad Cap. II.

Com. 2. Εἰς τὴν συναγωγὴν ὑμῶν] Vulgat. *in conventum vestrum*, i.e. *in congregationem*, ut Idem Psal. 61. 8. συναγωγὴν vertit. Cicero Tuscul. 4. *Cùm multa in conventu vitia collegisset in Socratem Zopyrus.*

Ibid. ἀνὴρ χρυσοδακτύλιος] Vertit Vulgatus idem, *aureum annulum habens*: mallem *aureos annulos*. Arrianus 1. 22. in Epictetum, Ἥξει ἀνὴρ πολὺς, χρυσοῦς δακτυλίους ἔχων πολλούς. Senec. Natur. quæst. 7. 31. *Exornamus annulis digitos, in omni articulo gemma disponitur.* Voluit dicere, sumus χρυσοδακτύλιοι. Lucianus in de Mercede conductis, χρυσῷ τε αὐχένα δεδέντα, διά δὴ τῶν πλουσίων τὰ σφίγγια καὶ τὰ κωδύλια.

Ibid. ἀνὴρ χρυσοδακτύλιος ἐν ἐσθῆτι λαμπρᾷ]

—— Cui grandes viridi cum luce smaragdi
Auro includuntur, teritúrq; thalassina vestis.

Rectè autem, & ex consuetudine ditiorum, annulis laûta vestis juncta. Lucianus in Timone, Πορφυρεῖ καὶ χρυσόχειρες περιέρχονται· i. e. χρυσοδακτύλιοι. Posidonius de Athenione quodam apud Athenæum, Ἐξῆρε χλαμύδα λαμπρὰν ἐκσύρων, καὶ περικείμενον δακτυλίου χρυσίου. Adde Apocal. 17. 4. Luc. 15. 22. & ibi annotata. D. Hieronymus, *Omnis his cura de vestibus ut oleant*, &c. *digiti de annulis radient*, &c. Ammianus lib. 28. *Vestes luce nitentes arbitrâ diligenter explorant*, &c. *tandémque electis aliquot involuti, receptis annulis, quos nè violarentur humoribus* (balnei) *famulis tradiderant, digitis ut metatis abeunt.*

Ibid. ἐν ἐσθῆτι λαμπρᾷ] Ἐν ἱματισμῷ ἐνδόξῳ, ut Luc. 7. 25. ἐν ἱματισμῷ πολυτελεῖ, ut 1 Tim. 2. 9. Lucianus in de Mercede conductis, λαμπρὸν καὶ περίβλεπτον dixit. Apuleius 2 Florid. *cultu visendum.* Λαμπρὸς χλαμύσιν est apud Comicum Philemonem: λαμπρὰν χλαμύδα ἐκσύρων, apud jam citatum Posidonium: & ἐσθὴς ἐνδυμάτων λαμπρῶν in Oeconomicis Aristotelis. Recentior non malè *veste splendidâ* vertit. Terentius, *Pallium face ut splendeat.* Apuleius 11. *Palla nigerrima splendescens atro nitore.* Seneca de Tranquill. &c. cap. 1. *Non ex arcula prolata vestis, non ponderibus aut tormentis splendere cogentibus pressa.*

Ibid. πτωχὸς ἐν ῥυπαρᾷ] Δυσχλαινίᾳ ἄμορφος, ut in Hecuba Euripides locutus: ἐσθὴς δυσμόρφῳ πτώσει, ut alibi apud Eundem: *toga vili, tritâ putriq;*, ut apud Martialem: Vulgatus, *veste sordidâ.* Ità, *scissam ac sordidam tunicam*, Petronius dixit: &, *pallio sordenti semitectum*, Martianus Capella. Χλαμύδα (ut hîc ἐσθῆτα) ῥυπαρὰν. Var. 14. 10. habemus apud Ælianum: &, λαμπρὰς ταῖς ῥυπαραῖς ἐσθῆσιν, Artemidori 2. 3. oppositas, ut hîc apud Jacobum.

Com. 3. Καὶ ἐπιβλέψητε ἐπὶ τὸν φοροῦντα τὴν ἐσθῆτα τὴν λαμπρὰν] Ἐπιβλέψητε, cum reverentia quadam oculos atque animum advertitis. Theophrastus in characterisinis morum ex adulatoris persona, Ἐνθυμῇ ὡς ἀποβλέπουσιν εἰς σὲ οἱ ἄνθρωποι; Hoc lautæ vestes cultúsque splendidus efficiunt, præsertim apud imperitiores. Zeuxis de pueris suis ad Megabyzum, Θαυμάζει σε τὰ παιδάρια ταῦτα· ὁρᾷς γάρ σου τὴν ἐσθῆτα, &c. apud Ælianum Var. 2. 2. & Gryllus ad Ulyssem apud Plutarchum, Τί γὰρ ἔστιν; ὡς σε μέμνημαι ἐν Κρήτῃ θεασάμενος ἀμπεχόνῃ κεκοσμημένον πανηγυρικῶς, ἣ τὴν φερνὴν ἐξύλωσα, ἣν δὲ τὴν ἀρετὴν, ἀλλὰ τῷ χιτῶνι εἰργασμένου περιττῶς εἰς λεπτότητα, καὶ τῆς χλαμύδος ἅσης ἁλουργὲς τὴν ἁλότητα καὶ τὸ κάλλος ἀγαπῶν, καὶ τεθηπὼς, &c. Omnino vide Act. 12. 21, 22.

Auferimur cultu—— dixit & Latinus Poeta.

Ibid. κάθου ὧδε καλῶς] Vulgat. *Sede hîc bene*, i.e. commodè. Sic in Aulide Euripidis Clytemnestra,

Καί μοι χερὸς πιὲ ἐνδότω σπείγματα,
Θάκους ἁπλώσης ὥς ἂν ἐκλίπω κάλως.

Vel, καλῶς, μαλακῶς· unde & καθίζου μαλακῶς, in Equitibus Aristophanis. Vel, καλῶς, in conspicuo loco isto: unde, ἐν καλῷ τῷ δεύτερον καθῆσθαι, Var. 2. 13. apud Ælianum.

Ibid. κάθου, &c. ὑπὸ τὸ ὑποπόδιόν μου]

——Κάθησο δεῦρό μοι ποδός,

est & citato Euripidis loco.

Com. 4. Καὶ οὐ διεκρίθητε ἐν ἑαυτοῖς] Διακρίνεσθαι hoc est quod Joh. 7. 24. κατ' ὄψιν, & Joh. 8. 15. κατὰ σάρκα κρίνειν.

Com. 5. τοὺς πτωχοὺς τοῦ κόσμου τούτου, πλουσίους ἐν πίστει] Apoc. 2. 9. Οἶδά σου τὴν, &c. πτωχείαν, πλούσιος δὲ εἶ, &c. Vide ad Matth. 11. 25. dicta.

Ibid. καὶ κληρονόμους τῆς βασιλείας, &c.] Vide Luc. 12. 32.

Com.

Com. 6. ἠτιμάσατε τὸν πτωχόν] Sic, ἀτιμάζειν πένητας, in Græco Proverb. 14. 21. quin & alicubi apud Demosthenem. Vulgatus, *exhonorastis pauperem:* alibi (ut Joh. 8. 49.) *inhonorare* vertit. Ità 10. 16. Sirachidis *exhonorare*, & ibidem 1. 18. *inhonorationem* dixit.

Ibid. ἔχει οἱ πλέσιοι καταδωασδύσιν ὑμῖν;] Πτωχῶν καὶ ἀδενῶν καταδωασδ'ειν dixit & Anonymus apud Suidam. Οἴκους καταδωασδ'ειν καὶ καταπατῆν, habemus in Græco Amosi & Michææ. Ἄγειν καὶ φέρειν ἢ ὑποδέστερον, est apud Lucianum, quod Proverb. 22. 22. ἢ πένητα ἀποβιάζεσθαι. Sirachides 13. 23. *Pascua divitum sunt pauperes.* Varro,

Qui potì plus, urget: pisces ut sæpe minutos
Magnus comest; ut aves enecat accipiter.

Exemplum talis impotentiæ 2 Sam. 12. 2. & in Apuleianis hisce, *Potens, & dives,* &c. *& cuncta facilè faciens in civitate, hostili modo vicini tenuis incursabat pauperiem: pecua trucidando, boves abigendo, fruges adhuc immaturas obterendo; jámq; totâ frugalitate spoliatum ipsis etiam glebulis exterminare gestiebat, finium quoq; inani quæstione commotâ, totam terram sibi vendicabat.* Claudianus,

—Proturbat avitâ
Quemq; domo, veteres detrudit rure colonos.

Salvianus lib. 4. *Quotusquisq; juxta divitem pauper aut intactus, aut tutus?* Vide 5. 2. Lactantium. Juvenalis,

——Ergò paratur
Altera villa tibi cùm rus non sufficit unum;
Et proferre libet fines, major quæ videtur
Et melior vicina seges, mercaris & hanc, &
Arbusta, ac densâ montem qui canet olivâ.
Quorum si pretio dominus non vincitur ullo,
Nocte boves macri, lassóq; famelica collo
Armenta ad virides hujus mittuntur aristas.
Dicere vix possis quàm multi talia plorent,
Et quot venales injuria fecerit agros.

Ibid. αὐτοὶ ἔλκουσιν ὑμᾶς εἰς κειτήεια] Quod Act. 16. 19. ὅτι ποὺ ἄρχοντας εἰς τὴν ἀγορὰν ἕλκειν: quo planè modo εἰς τὴν ἀγορὰν ἕλκειν, Arrianus 1. 19. in Epictetum dixit.

Com. 7. βλασφημῆσι τὸ καλὸν ὄνομα τὸ ἐπικληθὲν ἐφ' ὑμᾶς] Τὸ ὄνομα, &c. βλασφημεῖν, habemus et Rom. 2. 24. item 1 Pet. 4. 14. Καλὸν, *honorandum.* Τὸ ἐπικληθὲν ἐφ' ὑμᾶς, i. e. ὃ ἐπικαλεῖσθε: vel, ἐπίκλησιν ἔχετε.

Com. 10. Ὅστις γὰρ ὅλον τὸν νόμον τηρήσει, πταίσει δὲ ἐν ἑνὶ, γέγονε πάντων ἔνοχος] Punitur, quasi in omnibus deliquisset. Non ergò ab una alterâve, at ab omni capitali specie abstinere debet, qui se salvum voluerit. Seneca, de una autem id genus specie, non dissimiliter, *Etiamsi partem damni dare voluisti, partem noluisti, in totum, quasi prudens dederis, tenendus es,* &c. *Si fatereris scientem januam incendisse, si unum tignum, puto tota domus intelligeretur ex parte,* Controvers. 5. 5.

Com. 11. εἰ δὲ μοιχεύσεις, φονεύσεις δέ, &c.] Philo in de Allegor. Leg. φυλάττοντες πάντες τὰ ἱερὰ συλεῖν, ὃς ἰδιωτικῆς ἔκλεψεν οἰκίας, καὶ ἐκ ὄντες πατροτύπαι, ἀλλὰ θρίον ὕβεως. Vide Matth. 2. 12. 1 Reg. 13. 20. Horatius,

Atria servantem postico falle clientem.

Com. 12. μέλλοντες κείνεσθε] *Judicandi,* pro quo Vulgatus, *incipientes judicari:* quomodo & Act. 27. 2. μέλλοντες πλεῖν, *incipientes navigare,* vertit.

Com. 14. Τί τὸ ὄφελος, &c. ἐὰν πίστιν λέγῃ τις ἔχειν, ἔργα δὲ μὴ ἔχῃ; μὴ δύναται ἡ πίστις σῶσαι αὐτόν;] Arrianus 2. 9. in Epictetum, Ἄλλο δεῖν ὡς εἰς ταμεῖον ὑποδέδυκε ἄρτους καὶ οἶνον, ἄλλο δεῖ φαγεῖν· τὸ βρῶσθαι ἐπέφυκεν, ἀνεσθόαι, νεῦρα ἐγγενέσθαι, ὀστέα, αἷμα, εὐχροια, εὐπνοια· τὰ ὑποκείμενα ὅταν μὴ τελήσῃς ἐν τοιούτοις λαβεῖν δεῖξαι δύνασαι. ἀπ' αὐτοῦ ἡ ὄφελος ἐστὶν, εἰ μέλλει τις δοκεῖν ὅτι ἔχει. Ex quibus mens Jacobi non malè dilucidari potest. Ut cibi enim, nisi per concoctionem corporibus uniti, nil vitæ nostræ temporariæ conferunt, ità fides, nisi operibus eam vivificantibus conjuncta, nil ad vitam æternam conducit: intellige, cùm facultas operandi adest, & neglectui habetur. Illustrari etiam possunt Jacobi verba ex artibus & artificiis in vitæ communis usu obtinentibus, quorum mortua (i. e. inutilis) theoria est, nisi in actus producatur. Philo lib. περὶ τῆς εἰς τὰ προπαιδ. σωσθ. Τίς ὄνησις εὐφώνου ἠσυχάζοντος, ἢ μὴ αὐλοῦντος αὐλητοῦ, ἢ κιθαειστοῦ μὴ κιθαείζοντος, ἢ σωθλως τεχνίτου τοῦ κατὰ τὴν τέχνην μὴ ἐνεργοῦντος; ἢ γὰρ ἄνευ πράξεως θεωρία φίλη ἐστὶν ὄφελος τοῖς ὅπως ἤμοσιν. Ubi & nota (ut & in Arriani verbis,) τὸ ὄφελος, quo Jacobus usus.

Com. 16. Εἶπη δέ τις αὐτοῖς ἐξ ὑμῶν, Ὑπάγετε ἐν εἰρήνῃ, θερμαίνεσθε, καὶ χορτάζεσθε, μὴ δῶτε δὲ αὐτοῖς τὰ ἐπιτήδεια τοῦ σώματος, τί τὸ ὄφελος;] In Epidico Plautina,

—Nam quid te igitur retulit
Beneficum esse oratione si ad rem auxilium emortuum est?

Philippides apud Stobæum,

Οὐ χαλεπόν ὅτι τῷ κακῶς διακειμένῳ
Εἰπεῖν τιν' ἐθέλοντα, μὴ κακῶς ἔχε.

Seneca Controvers. 1. 1. *Quisquis alimenta à mendico rogatus est, nihil amplius quàm iter ei monstrat: vade ad fratrem,* 1. *ad filium.* Martialis 2. 43.

Ex tantis opibus veteri fidóque sodali
Das nihil, & dicis, Candide, κοινὰ φίλων.

Θερμαίνεσθε Vulgato *calefacimini:* quod non ad ignem intellige, sed vestimentis, unde & Jobi 31. 20. *Et de velleribus ovium mearum* (pauper) *calefactus est.*

Com. 19. πιστεύεις ὅτι ὁ θεὸς εἷς ἐστι· καλῶς ποιεῖς] Persimile hoc ex Arriani 4. 11. Νεανίσκε, τὸ καλὸν ζητεῖς, καὶ εὖ ποιεῖς.

Ibid. τὰ δαιμόνια πιστεύει, καὶ φρίσσει] Credunt, nempe Deum esse, & tremiscunt. De Eodem in veteribus oraculis apud Lactantium,

Ὃν τρέμει καὶ γαῖα, καὶ ἔρεβος, ἠδὲ θάλασσα,
Ταρτάριοί τε μυχοὶ, καὶ δαίμονες ἐκφείβουσι.

Origenes homil. 6. in Exodum, *Quid timent dæmones? quid tremunt? sine dubio crucem Christi, in qua triumphati sunt, in qua exuti sunt principatus eorum, & potestates.*

Com. 20. ὦ ἄνθρωπε κενὲ] Philo de Principis creat. Ὦ κενοὶ φρενῶν. Juvenalis,

Tam vacui capitis populum Phæaca putavit.

Scholiastes, *Inanis capitis,* κενεγκράνιος.

Com. 25. καὶ ἑτέρᾳ ὁδῷ ἐκβαλοῦσα] Ne in Hierichuntinorum manus pervenirent. Simile Philonis illud in de Mosis vita, Ἐκτραπόμενος ἦγε δι' ἑτέρας τῶν πανδοκῶν, ἐπειδὴ τὰς κατὰ τὴν χώραν ὁδοὺς ἁπάσας φρουραῖς διεζωσμένας εἶδεν. Vide Matth. 2. 12. 1 Reg. 13. 20. Horatius,

Atria servantem postico falle clientem.

Com. 26. ὥσπερ καὶ ἡ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων νεκρά ἐστι] Tanquam corpus sine anima. Ità Isidorus Peluseota, Ὁ λόγος κηδέων πραγμάτων νεκρός ἐστι, καὶ ἀχρεῖος· & Chrysostomus, μετάνοιαν χωρὶς ἐλεημοσύνης νεκρὰν καὶ ἄπρακτον dixit. Tale & Curtii illud, *Militaris sine Duce turba corpus sine spiritu est.*

Κεφ. γ'.

1. Μὴ πολλοὶ διδάσκαλοι γίνεσθε, ἀδελφοί μου, εἰδότες ὅτι μεῖζον κρῖμα ληψόμεθα.

2. Πολλὰ γὰρ πταίομεν ἅπαντες· εἴτις ἐν λόγῳ οὐ πταίει, οὗτος τέλειος ἀνὴρ, δυνατὸς χαλιναγωγῆσαι καὶ ὅλον τὸ σῶμα.

3. Ἰδὲ, τῶν ἵππων τοὺς χαλινοὺς εἰς τὰ στόματα βάλλομεν, πρὸς τὸ πείθεσθαι αὐτοὺς ἡμῖν, καὶ ὅλον τὸ σῶμα αὐτῶν μετάγομεν.

Versio Vulgata.

1. Nolite plures magistri fieri, fratres mei, scientes quoniam majus judicium sumitis.

2. In multis enim offendimus omnes. Si quis in verbo non offendit; hic perfectus est vir. Potest etiã fræno circũducere totum corpus.

3. Si autem equis fræna in ora mittimus ad consentiendum nobis, etiam omne corpus illorum circumferimus.

4. Ἰδὲ,

4. Ἰδὺ, καὶ τὰ πλοῖα τηλικαῦτα ὄντα, καὶ ὑπὸ σκληρῶν ἀνέμων ἐλαυνόμενα, μετάγεται ὑπὸ ἐλαχίστου πηδαλίου, ὅπου ἂν ἡ ὁρμὴ τοῦ εὐθύνοντος βούληται.

5. Οὕτω καὶ ἡ γλῶσσα μικρὸν μέλος ἐστὶ, καὶ μεγαλαυχεῖ. ἰδὺ, ὀλίγον πῦρ ἡλίκην ὕλην ἀνάπτει.

4. Et ecce, naves, cùm magnæ sint, & à ventis validis minentur, circumferuntur à modico gubernaculo ubi impetus dirigentis voluerit.

5. Ità & lingua modicum quidem membrum est, & magna exaltat. Ecce quantus ignis quàm magnam sylvam incendit!

6. Καὶ ἡ γλῶσσα, πῦρ, ὁ κόσμος τῆς ἀδικίας· οὕτως ἡ γλῶσσα καθίσταται ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν, ἡ σπιλοῦσα ὅλον τὸ σῶμα, καὶ φλογίζουσα τὸν τροχὸν τῆς γενέσεως, καὶ φλογιζομένη ὑπὸ τῆς γεέννης.

6. Et lingua ignis est, universitas iniquitatis. Lingua constituitur in membris nostris, quæ maculat totum corpus, & inflammat rotam nativitatis nostræ, inflammata à gehenna.

7. Πᾶσα γὰρ φύσις θηρίων τε καὶ πετεινῶν, ἑρπετῶν τε καὶ ἐνδαλίων, δαμάζεται καὶ δεδάμασται τῇ φύσει τῇ ἀνθρωπίνῃ.

7. Omnis enim natura bestiarum & volucrum & serpentium & cæterorum domantur, & domita sunt à natura humana.

8. Τὴν δὲ γλῶσσαν οὐδεὶς δύναται ἀνθρώπων δαμάσαι, ἀκατάσχετον κακόν· μεστὴ ἰοῦ θανατηφόρου.

8. Linguam autem nullus hominum domare potest, inquietū malum; plena veneno mortifero.

9. Ἐν αὐτῇ εὐλογοῦμεν τὸν Θεὸν, καὶ πατέρα, καὶ ἐν αὐτῇ καταρώμεθα τοὺς ἀνθρώπους τοὺς καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ γεγονότας.

9. In ipsa benedicimus Deum & patrem: & in ipsa maledicimus homines qui ad similitudinem Dei facti sunt.

10. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ στόματος ἐξέρχεται εὐλογία καὶ κατάρα. Οὐ χρὴ, ἀδελφοί μου, ταῦτα οὕτω γίνεσθαι.

10. Ex ipso ore procedit benedictio & maledictio. Non oportet, fratres mei, hæc ità fieri.

11. Μήτι ἡ πηγὴ ἐκ τῆς αὐτῆς ὀπῆς βρύει τὸ γλυκὺ καὶ τὸ πικρόν;

11. Numquid fons de eodem foramine emanat dulcem, & amaram aquam?

12. Μὴ δύναται, ἀδελφοί μου, συκῆ ἐλαίας ποιῆσαι, ἢ ἄμπελος σῦκα; οὕτως οὐδεμία πηγὴ ἁλυκὸν καὶ γλυκὺ ποιῆσαι ὕδωρ.

12. Numquid potest, fratres mei, ficus uvas facere, aut vitis ficus? Sic neque salsa dulcem potest facere aquam.

13. Τίς σοφὸς καὶ ἐπιστήμων ἐν ὑμῖν; δειξάτω ἐκ τῆς καλῆς ἀναστροφῆς τὰ ἔργα αὐτοῦ ἐν πραΰτητι σοφίας.

13. Quis sapiens & disciplinatus inter vos? Ostendat ex bona conversatione operationem suam in mansuetudine sapientiæ.

14. Εἰ δὲ ζῆλον πικρὸν ἔχετε καὶ ἐριθείαν ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν, μὴ κατακαυχᾶσθε καὶ ψεύδεσθε κατὰ τῆς ἀληθείας.

14. Quòd si zelum amarum habetis, & contentiones sint in cordibus vestris: nolite gloriari & mendaces esse adversùs veritatem.

15. Οὐκ ἔστιν αὕτη ἡ σοφία ἄνωθεν κατερχομένη· ἀλλὰ ἐπίγειος, ψυχικὴ, δαιμονιώδης.

15. Non est enim ista sapientia desursum descendens: sed terrena, animalis, diabolica.

16. Ὅπου γὰρ ζῆλος καὶ ἐριθεία, ἐκεῖ ἀκαταστασία καὶ πᾶν φαῦλον πρᾶγμα.

16. Ubi enim zelus & contentio, ibi inconstantia & omne opus pravum.

17. Ἡ δὲ ἄνωθεν σοφία πρῶτον μὲν ἁγνή ἐστιν, ἔπειτα εἰρηνικὴ, ἐπιεικὴς, εὐπειθὴς, μεστὴ ἐλέους καὶ καρπῶν ἀγαθῶν, ἀδιάκριτος καὶ ἀνυπόκριτος.

17. Quæ autem desursum est sapientia, primùm quidē pudica est; deinde pacifica, modesta, suadibilis, bonis consentiens, plena misericordiâ & fructibus bonis, non judicans, sine simulatione.

18. Καρπὸς δὲ τῆς δικαιοσύνης ἐν εἰρήνῃ σπείρεται τοῖς ποιοῦσιν εἰρήνην.

18. Fructus autem justitiæ in pace seminatur, facientibus pacem.

Ad Cap. III.

Com. 1. Μὴ πολλοὶ διδάσκαλοι γίνεσθε, εἰδότες ὅτι μεῖζον κρῖμα ληψόμεθα] Docere publicè, (vel etiam præesse,) non facilè cupiamus: nimirum, (ut Hebr. 13. 17.) ὡς λόγον ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑποδώσοντες: adeóque ex ipsa muneris dignitate tantò strictiùs judicandi. Scriptor Sapientiæ 6. 6. *Judicium durissimum his qui præsunt, fiet: exiguo enim conceditur misericordia.*

Com. 2. Πολλὰ γὰρ πταίομεν ἅπαντες] Maximus Tyrius Dissert. 26. Τίς ἀνὴρ οὕτως ἀγαθὸς ὡς διελθεῖν βίον ἀπταίστως; Themistius 3 Orat. Τὸ μηδὲν ἁμαρτάνειν ἔξω τῆς φύσεως ἀνθρωπίνης. Basilius ad Leonem filium in Paræneticis, Ἡ φύσις ἡμῶν εὐόλισθόν τι χρῆμα, καὶ πρὸς τὸ πταίειν εὐκατάφορον. Adde 2 Paralip. 6. 32. Nota & illud ἅπαντες in Jacobi contextu. Arrianus 1. 11. in Epictetum, Πάντες γὰρ δὴ, ἢ οἷγε πλεῖστοι ἁμαρτάνομεν. Catullus,

Nimirum idem omnes fallimur, neque est quisquam
Quem non in aliqua re videre Suffenum
Possis: suus cuique attributus est error.

Apud Thucydidem lib. 3. ilie, Πεφύκαμεν ἅπαντες καὶ ἰδίᾳ, καὶ δημοσίᾳ ἁμαρτάνειν. Seneca 1. 6. de Clementia, *Peccamus omnes, alii gravia, alii leviora: alii ex destinato, alii fortè impulsi, aut alienâ nequitiâ ablati.* Idem 3. 26. de Ira, *Omnes inconsulti & improvidi sumus: omnes incerti, queruli, ambitiosi. Quid lenioribus verbis ulcus publicum abscondo? omnes mali sumus.* Et ibidem 2. 27. *Si volumus æqui omnium rerum Judices esse, hoc primium nobis suadeamus, neminem nostrùm esse sine culpa.* Et demum 3. 24. *Prudentiori cedamus, stultiori remittamus: pro quocunque illud respondeamus nobis, sapientissimos quosque viros multùm delinquere,* (πολλὰ πταίειν) *neminem esse tam circumspectum cujus non diligentia aliquando sibi ipsi excidat; neminem tam maturum, cujus non gravitatem in aliquod fervidius factum casus impingat.*

Ibid. εἴ τις ἐν λόγῳ οὐ πταίει, οὗτος τέλειος ἀνὴρ δυνατὸς χαλιναγωγῆσαι καὶ ὅλον τὸ σῶμα] Σῶμα hîc Vir maximus exponit corpus cujusvis illius temporis Christianæ ecclesiæ: quam expositionem si sequimur, erit hic Jacobi sensus; Ut qui equi os novit regere, totum animal circumflectit; & qui manum gubernaculo admovet, totam navem circumagit: sic qui linguam suam (quantillam sui particulam!) scitè ac sapienter gubernare poterit, cuilibet gregi Christiano ex facili moderabitur. At fortè *corporis* voce intelligendi hîc affectus proprii, (quos, quia in plurimis eorum mens corporis ministerio utitur, metonymicè σῶμα vocavesit;

rit, quomodo per metaphoram τὰ πάθη χαλιναγωγεῖν Lucianus dixit:) vel (missâ ejusmodi figurâ) reliqua omnia sui corporis membra: oculos nempe, nè illicitum quodvis inhianter aspiciant; manus, nè quid inconcessum tangant, faciántve; pedes, nè extra orbitas justitiæ se moveant; cæteráque quæ supersunt partes in officio continebit. Ratio autem (à Jacobo tacita) videtur esse, quòd cùm linguæ adeò plerumque volubiles improvisíque sint impetus, ut vel ipsum mentis (quâ nil velocius) motum prævertant, reliquorum autem ministeria membrorum saltem locum aliquem arbitrio ac rationi concedant; illius rapidos motus qui cohibere noverit, potestates actúsque cæterorum sub imperio haud difficulter habiturus est. Ἐν λόγῳ τὸ πταίειν heic est quod ἐν γλώσσῃ ὐκ ὀλισθαίνειν Sirachides 21. 8. & 25. 11. dixit: Lxx. Psal. 39. 1. ἐν γλώσσῃ μὴ ἁμαρτάνειν.

Com. 3. πῶλ ἵππων τοὺς χαλινὸς εἰς τὰ στόματα βάλλομεν] Ità χαλινὸν ἵππῳ ἐμβάλλειν Var. 9. 16. apud Ælianum.

Ibid. πρὸς τὸ πείθεσθαι αὐτοὺ ἡμῖν]

Ire viam quam monstrat eques,——

ut planè in eadem re Horatius locutus. Maximus Tyrius Dissert. 37. Οἰκονομεῖ πῶλα θυμὸν χαλινὸς καὶ ῥυτῆρες. Ovidius,

Asper equus duris contunditur ora lupatis.

Philo in de Mundi opificio, τὸ θυμικώτατον ζῶον ἵππος ῥᾳδίως ἄγεται χαλινωθεὶς, ἵνα μὴ σκιρτᾷ ἀφιλιάζῃ. Vulgatus hîc, *ut consentiant nobis*, & sanè optimè. Ità Seneca Epist. 76 de navi loquens, *Gubernaculo parens, & consentiens vento.* Videtur autem Jacobus comparationem istam, utì & sequentem, à Platone aut aliquo veterum Græcorum mutuatus. In Epistolis Philosophi illius nomine insignitis, Ἡνίας καὶ μάστιγα τοὺς ἵππους ἐθιώμεν καὶ ναυπλώμεθα, τοῖς μὲ τοῖς ἱστίοις δὲ ναῦν ἐκπετάσαντες, τῇ δὲ ἀγκύρᾳ χαλινώσαντες καταδύσωμεν. ὕπνον κυβερνητέον δὲ γλῶττα, Ἀξίωχε, τοῖς μὲ τοῖς λόγοις ὁπλίζοντες, τῇ δὲ σιωπῇ καλεωάζοντες.

Ibid. καὶ ὅλον τὸ σῶμα αὐτῶν μετάγομεν] Theodoretus 4. περὶ Προνοίας, Τὸν ἵππον (ὦ ἄνθρωπε) τῇ τέχνῃ μεταῤῥυθμίζεις, &c. καὶ δὲ εἰς ὕψος πεταμένον αὐχένα καμπυλοειδῶς ὁπλάμπεις· i. e. μετάγεις. Philo ἀντισπᾷν καὶ ἀντισπᾶσθαι libro de Agricultura dixit. Ὅταν (inquit) πλείονι ὁρμῇ ὁ ἵππος πέρᾳ τοῦ μετρίου ἐνέγκῃ, ὁ ἱππεὺς μὴ βίας ἐυτόνως ἀναχαιτίζει, ὡς τῷ τάχει ἐπανεῖναι· ἐὰν δὲ ὀθνεία καὶ χθονὸς δὲ χθονὸς, ὅλον ἀντισπᾷ καὶ ἀντισθένει αὐτῷ τὸ αὐχένα. Vulgatus heic, *circumferimus*: i. e. (ut bene Recentior) *circumagimus*. Idem Vulgatus ipse Ezech. 38. 4. *Circumagam te, & ponam frenum in maxillis tuis.* Apuleius lib. 6. *circumtorquere* dixit, *Et verbum manu injectâ secutus, prenso loro retrorsam me circumtorquet.*

Com. 4. καὶ τὰ πλοῖα τηλικαῦτα ὄντα] Τηλικαῦτα aptè ad exprimendam navium magnitudinem. Accius de Argonautarum nave apud Ciceronem,

——*Tanta moles labitur*
Fremebunda ex alto ingenti sonitu & spiritu.

Virgilius 10.

It gravis Auletes, centenâque arbore fluctum
Verberat assurgens.——

Ubi Servius, *Non ait centum remis, sed arboribus, ad ostendendam navis magnitudinem.* Μεγάλα πλοῖα μεγέθη habemus 2. 5. in Aristotelis Mechanicis.

Ibid. καὶ ὑπὸ σκληρῶν ἀνέμων ἐλαυνόμενα] Lucretius,

——*Ventus subtili corpore tenuis*
Trudit agens magnam magno molimine navim.

Quibus adde quæ jam ex Accio adducta, Ὑπὸ σκληρῶν ἀνέμων, *à ventis validis.* Pollux 1. 9. §. 17. Ἀνεμος βίαιος, σκληρὸς, &c.

Ibid. μετάγεται ὑπὸ ἐλαχίστου πηδαλίου] Cratinus Comicus,

Ὡς ἂν μᾶλλον τοῖς πηδαλίοις ἡ ναῦς ἡμῖν πειθαρχῇ.

Accius,

Navem gubernator torquet arte, non valentiâ;
Coquus ahenum quando fervet paulâ confutat trullâ.

Lucretius ubi suprà,

Et manus una regit quantovis impete euntem,
Atque gubernaculum contorquet qualibet una.

Ubi &, est, *& tamen:* & *qualibet*, planè quod sequitur in Contextu nostro, ὅπῃ ἂν ἡ ὁρμὴ τοῦ εὐθύνοντος βάλῃ. Theodoretus in de Providentia, Ἐπεὶδὴ δὲ ἔδει καὶ λιμένας ἔχειν τὸ σκάφος, (i. e. τὸν ναῦν) τὰ πηδάλια ταῦτα μεμῆται, καὶ τὴν ὀπίσω ἐπιλημμένος ὁ κυβερνήτης, οἷά τις ἡνίοχος, καθάπερ ἵππων ἅρματος τὸ φύραμα ἔχων (i. e. κατέχων,) μεταφέρει ῥᾳδίως τῇδε κακεῖσε τὸ σκάφος. Lucianus cùm navem descripsisset miræ magnitudinis, antemnis, anchoris, omníque cætero apparatu pro magnitudine instructam, subjunxit, κἀκεῖνα πάντα μικρός τις ἀνθρωπίσκος ἔσωσιν, ὑπὸ λεπτῆ κάμακι τὰ ΤΗΛΙΚΑΥΤΑ πηδάλια θεις ρέφων.

Ibid. τηλικαῦτα ὄντα, &c. μετάγεται ὑπὸ ἐλαχίστου πηδαλίου] Sophocles,

Μέγας γὰ πλοῦτος βροτοῖς, ὑπὸ σμικρὸς δ' ὅμως
Μάστιγος ὀρθὸς εἰς ὁδὸν πορεύεται.

Ibid. ὅπου ἂν ἡ ὁρμὴ τοῦ εὐθύνοντος βάλῃ] Εὐθύνοντος est κυβερνήτου. Hesychius, Εὐθύνει, &c. κυβερνᾷ· & Εὔθυνος, &c. κυβερνήτης. Ad rem Philo ubi suprà, Ὁ κυβερνήτης ἄγκυραν δοκῶν ὑπὸ νεὼς, ἄγει πρὸς ἀλήθειαν αὐτὴν, καὶ ἐφ' ἃς ἐπίγεται παρασπέμπει λιμένας· ventorum nempe & gubernaculorum adminiculis. Apuleius Florid. 1. de aquila, *Nutu clementi lævorsum vel dextrorsum tantâ mole corporis labitur, velificatas alas quò libuerit advertens modico caudæ gubernaculo.* De Deo Jobus 37. 10. Οἰακίζει τὸ ὕδωρ ὡς ἐὰν βάλῃ. Ὁρμὴν hîc non *impetum* intellige, at voluntatem, consilium; quo modo lib. 4 Herodianus usus est, & alii Historici.

Com. 5. μικρὸν μέλος ἐστὶ, καὶ μεγαλαυχεῖ] Rhianus, vetus Poeta,

——Κεφαλὴν δ' ὑπὲρ αὐχένα ἔχει,
Καίπερ ἐὼν ὀλίγος.——

Μεγαλαυχεῖ est quod 2 Petr. 2. 18. ὑπέρογκα φθέγγεται. Hesychius, (&, ni fallor, hunc Jacobi locum respiciens) Μεγαλαυχεῖ, σεμνύεται, καυχᾶται. In vetere Onomastico, *Glorior*, μεγαλαυχῶ. Vulgatus hîc, *exaltat magna:* putabam illum scripsisse, *exultat magna:* ut apud Minucium ex persona Christianorum, *Non eloquimur magna:* q. d. οὐ μεγαλαυχοῦμεν. Communem autem lectionem non solicito vel ob istum Psalmi 65. 17. locum, *Et exaltavi sub lingua mea.*

Ibid. ἰδὲ, ὀλίγον πῦρ ἡλίκην ὕλην ἀνάπτει!] Sirachides 11. 34. *A scintilla una angetur ignis.* Seneca Controvers. 5. 5. *Nesciebas quanta sit potentia ignium, &c. quemadmodum totas absumant urbes, quàm levibus initiis quanta incendia oriantur.* ἐκ τυίτου μικροῦ πράγματος ἤρτηται τὰ τηλικαῦτα, ut loquitur (at in re alia) 1. 28. Arrianus. Valerianus Cimelienſis, ubi & de linguæ vitiis, *Sic denique scintilla quamvis parva flammas evomit, & ex nihilo exorta magna frequenter movet incendia.* Apuleius lib. 7. de asinario illo, *De proxima villula spirantem carbunculum furatus, oneris (mei) ipso in meditullio reponit: jámque fomento tenui, &c. enutritus ignis surgebat in flammas, & totum me funestus ardor invaserat.* In versu Græco,

Πολλάκις ἐξ ὀλίγης ὀδύνης μέγα κῆγος ἄλγος·

& apud Latinum Pacatum in Panegyrico, *Quàm parvis veniunt summa mala principiis!*

Ibid. ὀλίγον πῦρ ἡλίκην ὕλην ἀνάπτει!] Theocritus,

——Τυτδὸν
Θηείου ἔντι μέλισσαι, καὶ ἄλικα θαύματα πιεῖ!

Ὕλην hîc non tam cæsam quàm crescentem materiam exposuerim. Euripides,

Μικρὸν γὰ ἐκ λαμπτῆρος Ἰδαῖον λέπας
Πρήσειεν ἄν τις.——

Ubi λέπας Ἰδαῖον intelligo sylvam in summitate montis Idæ florentem. Hesychius, Λέπας, &c. τὴν πέτρα τὸ προϊχόμενον καὶ χύλιον, ἢ ὑψηλὸν, ἀχρότατον, ὀρεινόν· quo loco fortè ἀκρότα-

ἀκρόταλον reponendum. Ὕλαν autem quo dixi significatu sumpsit & Vulgatus, qui *sylvam* eruditè vertebat. In Glossis, Ὕλη ἐν τοῖς ὄρεσι, *sylva, nemus.* Hesychius, Ὕλη, &c. ξύλα τὰ ὕδωρ κεκομμένα, ἢ σύμφυτον τόπον ἐξ οὗ ἀποτελεῖται τὸ ἔργον.

Com. 6. Καὶ ἡ γλῶσσα πῦρ] Sirachides 28. 11. Ἔρις καλαπόδομφν ἐκκαίει πῦρ. Apuleius 9. *Quod oleum flamma, quod sulphur incendio, hoc & iste sermo truculentiæ hominis fuit:* ad quem locum annotata vide.

Ibid. ὁ τροχὸν τῆς γενέσεως] *Rotam nativitatis* Vulgatus: i. e. vitæ curriculum. Anacreon,

Τροχὸν ἅρματος βίου
Βιότου τροχεῖ κυλισθείς.

Philo lib. Ὅτι πᾶς ὁ σπουδαῖος ἐλεύθερος. Εἰσὶ δ' ἄρξασθαι βίου βαρυδαίμονος τροχέων.

Com. 7. Πᾶσα φύσις θηρίων τε, καὶ πετεινῶν, ἑρπετῶν τε, καὶ ἐνύδρων δεδάμασται, καὶ δαμάζεται τῇ φύσει τῇ ἀνθρωπίνῃ]

——Quicquid liquidus complectitur aer,
Quicquid alit tellus, quicquid maris æquora verrunt,
Cuncta hominis pariter cedunt animalia regnis.

Theodoretus περὶ προνοίας 5. Ἄγεις καὶ φέρεις (ὦ ἄνθρωπε) τὸ τὸ ἀλόγων φύσιν, τὰ ποίμνια, τὰ αἰπόλια, τὰ συφόρβια, καὶ ἵππων τὰς ἀγέλας, καμήλους νομάδας ἀχθοφορούσας, τὸ μικλῶν τὸ ὀρέων καὶ ἡμέρων φύσιν. Ovidius,

——Et qui dominari in cætera posset
Natus homo est.——

Philo de homine loquens, Τὸν ἄρχοντα ἡ φύσις ἐνύδρων τε καὶ ζώων, καὶ τῶν ἄλλων ὅσα θνητὰ ἀκαταπάντων ἀνέδειξεν. Idem in de Mundi opificio, Τοσαῦται καὶ τοιοῦτοι (ζώων) ἀλκαί τε καὶ δυνάμεις, &c. καθάπερ δῆλοι δεσπότην (ἄνθρωπον) κατεπήχασι, καὶ τὰ προσταττόμενα δρῶσι. Lactantius in de Opific. Dei cap. 3. *In illis* (animalibus) *nec magnitudo virium, neque firmitas corporis efficere potest, quò minùs aut opprimantur à nobis, aut nostræ subjecta sint potestati.* Seneca 2. 29. de Benef. *Quisquis es iniquus æstimator sortis humanæ, cogita quanta nobis tribuerit parens noster: quantò valentiora animalia sub jugum miserimus, quantò velociora consequamur, quàm nihil sit mortale non sub ictu nostro positum.* Idem lib. Cur bon. viris, &c. cap. 6. *Magnarum virium animalia humanæ manûs ictibus impellit,* &c. *& cùm articulus ille qui caput collumque committit, incisus est, tanta illa moles corruit.* Vide Genes. 9. 2. Psal. 8. 7. Sirach. 17. 3, 4. Ad ea, δαμάζειν καὶ δεδάμασται, rectè eximius ille Expositor, *Ostendit perpetuum hoc esse, & ut nunc sit, ità factum semper.* Similis Menandri locutio de Invidia,

Φθονικὸν πεποίηκα, καὶ ποιήσει, καὶ ποιεῖ.

Non immeritò autem Jacobus ait & *serpentes* δαμάζεσθαι, nimirum ut qui in longitudines nonnunquam adeò enormes excrescant, ut propriè ejusmodi moles edomari dicantur. Vide quæ Gellius 6. 3. ex Tuberone Historico, Diodorus Siculus lib. 3. & Seneca 1. 25. de Clementia.

Com. 8. Τὴν δὲ γλῶσσαν οὐδεὶς δυνάσται ἀνθρώπων δαμάζειν] Vide Psal. 11. 5.

Ibid. ἀκατάσχετον κακὸν]

——Sævum, atque ferum, vipereúmque malum.
——Cunctis immanius hydris,
Tigride mobilius fœtâ, violentius Austris
Acribus, Euripi restius incertius undis.
Quod neque Geriones triplex, nec turbidus Orci
Janitor æquabunt, nec si concurrat in unum
Vis hydræ, Scyllæque fames, & flamma Chimæræ.

Ibid. μεστὴ ἰοῦ] Lucianus Fugitivis, Καὶ ἀφεῦ, μᾶλλον δὲ ἰοῦ, μεστὸν αὐτοῖς τὸ στόμα. Ità 7 Achillis Tatii, μεστὴ ὕβρεως γλώττη, & 2 Petri 2. 14. ὀφθαλμοὺς μοιχαλίδος μεστούς. Addit Jacobus θανατηφόρου, i. e. adeò mortiferi ut & omnia remedia superet. De susurratrice lingua præcipuè loquitur Anonymus apud Suidam,

——Ἀλλ' οὐκ ἔστι συκοφάντου δήγματος

supple, ἴαμα, vel φάρμακον. Sirachides 28. 17. Πληγὴ μάστιγος ποιεῖ μώλωπας, πληγὴ δὲ γλώσσης συγκλάσει ὀστᾶ. Hæc vis calumniæ, ut gladius bis acutus ψυχὴν διήρχεται (Luc. 2. 35. Psal. 51. 4.)

——Non vulnera membris
Ulla infert, mens est quæ diros ingemit ictus.

Symphosius,

Effundit mala lingua virus atrum.——

Apuleius in Apologetico, *Niveo denticulo atrum venenum inspirare.* Ovidius de Calumniæ matre Invidia,

Inspirátque voces virus, piceúmque per ossa
Dissipat, & medio spargit pulmone venenum.

Philo de Ægyptiis quibusdam Imperatoris Caii assentatoribus, Πονηρὰ ἀνθρώματα, χροιοδείλων καὶ ἀσπίδων δεινῶν ἐγχωρίων ἀναμεμαγμένοι τὸν ὁμοῦ καὶ δυμὸν ἐν τῇ ψυχαῖς· i. e. ἐν γλώσσαις· in quas ex animæ sentina illud virus emanabat. De iis agit qui Judæos criminationibus falsis impetebant.

Com. 9. τοὺς ἀνθρώπους, τοὺς καθ' ὁμοίωσιν τοῦ θεοῦ γεγονότας] Apud Ciceronem de Nat. D. 1. *Nec verò intelligo cur maluerit Epicurus Deos hominum similes dicere, quàm homines Deorum. Quæres quid interfit; si enim hoc illi simile sit, esse illud huic video. Sed hoc dico, non ab hominibus forma figuram perveniſſe ad Deos, Dii enim semper fuerunt, & nunquam nati sunt, siquidem æterni sunt futuri: at homines nati,* &c. *Non ergò Deorum forma humana, sed nostra Divina dicenda est.* Scriptor Sap. 2. 23. Ὁ θεὸς, &c. εἰκόνα τῆς ἰδίας διότητος ἐποίησεν ἄνθρωπον. Lactantius in de Ira Dei cap. 13. *Deus cùm formasset hominem veluti simulacrum sui,* &c. Eum vide & in Epit. divin. Institut. item cap. 8. de Dei opificio. Manilius,

Exemplúmque Dei quisque est sub imagine parva.

Com. 10. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ στόματος ἐξέρχεται εὐλογία καὶ κατάρα] Sirachides 28. 14. *Si sufflaveris in scintillam, quasi ignis exardebit; & si exspueris super illam, extinguetur: utraque ex ore proficiscuntur.* Apuleius in de Mundo, *Videásque illam ipsam civitatem pariter spirantem Panchais odoribus, & graveolentibus cœnis: resonantem hymnis, & carminibus, & canticis.*

Ibid. οὐ χρῆν, &c.] Hesychius, Οὐ χρῆν, οὐ δεῖ.

Ibid. οὐ χρῆν, &c. ταῦτα οὕτω γενέσθαι] Ità apud Persium,

——Quirites,
Hoc puto non justum est, illud male, rectius istud.

Ad mentem loci autem Philo in de Decalogo, Οὐχ ὅσιον, φησὶ στόματος τὸ ἱερώτατον ὄνομα περφέρεταί τις, διὰ τούτου φθέγγεσθαί τι τῶν αἰσχρῶν. Nec abit nescio cujus inter Græcos illud,

Τὸν αὐτὸν αἰνεῖν καὶ ψέγειν, ἀνδρὸς κακοῦ.

Com. 12. Μήτι δύναται συκῆ ἐλαίας ποιῆσαι, ἢ ἄμπελος σῦκα;] Plutarchus, Τὸν ἄμπελον σῦκα φέρειν ἐκ ἀξιοῦμεν, οὐδὲ τὴν ἐλαίαν βότρυς. Vide ad Matth. 7. 16. annotata.

Com. 13. Τίς σοφὸς καὶ ἐπιστήμων ἐν ὑμῖν;] Hesychius, Ἐπιστήμων, σοφός. Vulgatus, *quis sapiens ac disciplinatus?* &c. i. e. διδαχθεὶς, καὶ ἱκανὸς ἑτέρους διδάσκειν. In Glossario, *Disciplina,* μάθησις, ἐπιστήμη. Pro τίς σοφὸς aiunt nonnullos codices habere, εἴ τις, &c. at altera illa lectio tantundem efficit. Vide in Græco Esaiæ 50. 10. Jeremiæ 9. 12. & Psal. 107. 43.

Ibid. δειξάτω ἐκ τῆς ἀναστροφῆς τὰ ἔργα αὐτοῦ] Tale Exod. 35. 10. illud, Πᾶς σοφὸς τῇ διανοίᾳ ἐργαζέσθω πάντα ὅσα συνέταξεν ὁ Κύριος. Vide suprà hoc 2. 18. Tit. 3. 8, 9. & quæ ad Matth. 5. 16. præcipuè ex Arriano, Catullo, & Simplicio annotavimus.

Ibid. ἐν πραΰτητι σοφίας] Pro, ἐν σοφίᾳ πραΰτητος, quod apparet ex istius commatis principio, & oppositis πικρὸς ζῆλος initio subsequentis.

Com. 14. μὴ, &c. ψεύδεσθε κατὰ τῆς ἀληθείας] Jactantes sapientiæ titulum, vósque in veritatis luce ambulare, dum invidentiæ & contentionis stimulis agitamini. Vide 1 Joh. 1. 6.

Com. 15. οὐκ ἔστιν αὕτη ἡ σοφία ἀνωθὲν κατερχομένη, ἀλλ' ἐπίγειος, &c.] Οὐκ ἔστιν (ut 1 Joh. 2. 16.) ἐκ τοῦ πατρὸς, ἀλλ' ἐκ τοῦ κόσμου.

Com. 16. Ὅπου γὰρ ζῆλος καὶ ἐρίθεια, ἐκεῖ ἀκαταστασία, καὶ πᾶν

πᾶν φαῦλον ἔργον] Non dissimilia 3. 22. Arriani ista, Ὅτε, &c. φθόνοι καὶ ζηλοτυπίαι, πόθεν ἐκεῖ πάσχουσι δυσαμοιρίας; Ζῆλος καὶ ἐριθείας ἀκαταστασία conjuncta habemus & 2 Cor. 12. 20. ut & 1 Cor. 3. 3. ζῆλον, ἔριν, καὶ διχοστασίαν.

Com. 17. Ἡ δὲ ἄνωθεν σοφία, &c. ἁγνὴ ἐστιν, &c. ἐπιεικὴς, εὐπειθὴς, &c.] Ità Themistius, τὴν ἀλαζονικὴν μετριότητος μείζονα καὶ ταπεινὸν, καὶ πρέπον τὸ ὄνομα dixit. Ἐπιεικὴς non opus *æqua* aut *moderata* vertere, ut recentiores Interpretes, cùm satis aptè Vulgatus *modesta* verterit. In Glossario, *Modestus*, ὀπιεικής· & ibidem, *Immodestus*, ἀνεπιεικής. Εὐπειθὴς eidem Vulgato est *suadibilis*; i. e. —*Cultura patientem accommodat aurem*: cui 2 Tim. 4. 3. opponitur τὰς ὑγιαινούσης διδασκαλίας οὐκ ἀνέξεσθαι i. e. aures claudere. Cùm autem hîc in eodem sequatur *bonis consentiens*, quod non legitur in hodiernis Græcis exemplaribus, nec verisimile sit eum unam eandémque vocem duobus modis interpretari voluisse, crediderim hoc posterius genuinum τῷ εὐπειθὴς interpretamentum esse, potiùs quàm *suadibilis* illud, insertum fortè ab iis cui altera illa versio subobscurior visa est. *Consentiens* autem vertit, ut initio capitis illud, πρὸς τὸ πείθεσθαι αὐτοὺς ὑμῖν, *ut consentiant nobis*. Jam verò *bonis* addidit perspicuitatis causâ, quem morem passim servat in versione sua. Non illibenter ergò τὸ *suadibilis* ejecerim, & quod continuò sequitur pro legitimo agnoverim.

Ibid. μετὰ, &c. καρπῶν ἀγαθῶν] Καρπῶν pro ἔργων. Vide ad Act. 9. 36. dicta.

Ibid. ἀδιάκριτος] Μὴ ὢν πρόσωπολήπτης ἢ πρόσωπα τοῦ Κυρίου ἔχουσα, suprà 2. 1. Vulgat. *non judicans*: i. e. discrimen non faciens, non præjudicans ex quovis mundano intuitu.

Com. 18. Καρπὸς δὲ τῆς δικαιοσύνης ἐν εἰρήνῃ σπείρεται τοῖς ποιοῦσιν εἰρήνην] Σπέρμα, (i. e. actus, operationes) boni certíque ominis causâ hîc καρπὸν vocat: τὴν δικαιοσύνης, est εὐσεβείας, καὶ καλῆς ἀναστροφῆς· σπείρεται ἐν εἰρήνῃ, est εἰς μισθὸν ἀγαθὸν, vel, εἰς ἀγαθὰ· τοῖς ποιοῦσιν, iis qui paci student, eíque operam navant. Sensus planè idem qui in his Proverb. 11. 18. *Seminanti justitiam merces fidelis*: & illis Jobi 22. 21. *Acquiesce Deo, & habeto pacem; & per hæc habebis fructus optimos.*

Κεφ. δ'.

1. Πόθεν πόλεμοι καὶ μάχαι ἐν ὑμῖν; οὐκ ἐντεῦθεν; ἐκ τῶν ἡδονῶν ὑμῶν τῶν στρατευομένων ἐν τοῖς μέλεσιν ὑμῶν;

2. Ἐπιθυμεῖτε, καὶ οὐκ ἔχετε· φονεύετε καὶ ζηλοῦτε, καὶ οὐ δύνασθε ἐπιτυχεῖν· μάχεσθε καὶ πολεμεῖτε, οὐκ ἔχετε διὰ τὸ μὴ αἰτεῖσθαι ὑμᾶς.

3. Αἰτεῖτε, καὶ οὐ λαμβάνετε, διότι κακῶς αἰτεῖσθε, ἵνα ἐν ταῖς ἡδοναῖς ὑμῶν δαπανήσητε.

4. Μοιχοὶ καὶ μοιχαλίδες, οὐκ οἴδατε ὅτι ἡ φιλία τοῦ κόσμου ἔχθρα τοῦ Θεοῦ ἐστιν; ὃς ἂν οὖν βουληθῇ φίλος εἶναι τοῦ κόσμου, ἐχθρὸς τοῦ Θεοῦ καθίσταται.

5. Ἢ δοκεῖτε ὅτι κενῶς ἡ γραφὴ λέγει Πρὸς φθόνον ἐπιποθεῖ τὸ πνεῦμα ὃ κατῴκισεν ἐν ὑμῖν;

6. Μείζονα δὲ δίδωσι χάριν· διὸ λέγει, Ὁ Θεὸς ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν.

7. Ὑποτάγητε οὖν τῷ Θεῷ, ἀντίστητε τῷ διαβόλῳ, καὶ φεύξεται ἀφ' ὑμῶν.

8. Ἐγγίσατε τῷ Θεῷ, καὶ ἐγγιεῖ ὑμῖν. καθαρίσατε χεῖρας, ἁμαρτωλοί, καὶ ἁγνίσατε καρδίας, δίψυχοι.

9. Ταλαιπωρήσατε καὶ πενθήσατε καὶ κλαύσατε· ὁ γέλως ὑμῶν εἰς πένθος μετατραφήτω, καὶ ἡ χαρὰ εἰς κατήφειαν.

10. Ταπεινώθητε ἐνώπιον τοῦ Κυρίου, καὶ ὑψώσει ὑμᾶς.

11. Μὴ καταλαλεῖτε ἀλλήλων, ἀδελφοί. ὁ καταλαλῶν ἀδελφοῦ, καὶ κρίνων τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καταλαλεῖ νόμου, καὶ κρίνει νόμον. εἰ δὲ νόμον κρίνεις, οὐκ εἶ ποιητὴς νόμου, ἀλλὰ κριτής.

12. Εἷς ἐστιν ὁ νομοθέτης ὁ δυνάμενος σῶσαι καὶ ἀπολέσαι· σὺ δὲ τίς εἶ ὃς κρίνεις τὸν ἕτερον;

13. Ἄγε νῦν οἱ λέγοντες, Σήμερον ἢ αὔριον πορευσώμεθα εἰς τήνδε τὴν πόλιν, καὶ ποιήσωμεν ἐκεῖ ἐνιαυτὸν ἕνα, καὶ ἐμπορευσώμεθα, καὶ κερδήσωμεν·

14. οἵτινες οὐκ ἐπίστασθε τὸ τῆς αὔριον· ποία γὰρ ἡ ζωὴ ὑμῶν; ἀτμὶς γάρ ἐστιν ἡ πρὸς ὀλίγον φαινομένη, ἔπειτα δὲ ἀφανιζομένη.

15. Ἀντὶ τοῦ λέγειν ὑμᾶς, Ἐὰν ὁ Κύριος θελήσῃ, καὶ ζήσομεν, καὶ ποιήσομεν τοῦτο ἢ ἐκεῖνο.

Vulgata Versio.

1. UNde bella & lites in vobis? Nónne hinc? ex concupiscentiis vestris quæ militant in membris vestris?

2. Concupiscitis, & non habetis: occiditis, & zelatis, & non potestis adipisci: litigatis & belligeratis, & non habetis, propter quod non postulatis.

3. Petitis, & non accipitis, eò quòd malè petatis; ut in concupiscentiis vestris insumatis.

4. Adulteri, nescitis quia amicitia hujus mundi inimica est Dei? Quicunque ergò voluerit amicus esse seculi hujus, inimicus Dei cõstituitur.

5. An putatis quia inaniter Scriptura dicat, Ad invidiam concupiscit spiritus qui habitat in vobis?

6. Majorem autem dat gratiam: propter quod dicit, Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.

7. Subditi ergò estote Deo; resistite autem diabolo, & fugiet à vobis.

8. Appropinquate Deo; & appropinquabit vobis. Emundate manus, peccatores; & purificate corda, duplices animo.

9. Miseri estote, & lugete, & plorate; risus vester in luctum convertatur, & gaudium in mœrorem.

10. Humiliamini in conspectu Domini, & exaltabit vos.

11. Nolite detrahere alterutrum, fratres mei. Qui detrahit fratri, aut qui judicat fratrem suum, detrahit Legi, & judicat Legem. Si autem judicas Legem, non es factor Legis, sed judex.

12. Unus est enim legislator & judex qui potest perdere & liberare.

13. Tu autem quis es qui judicas proximum? Ecce nunc qui dicitis, Hodie aut crastino ibimus in illam civitatem, & faciemus ibi quidem annum, & mercabimur, & lucrum faciemus;

14. (Qui ignoratis quid erit in crastino. Quæ est enim vita vestra? Vapor est, ad modicum parens, & deinceps exterminabitur)

15. Pro eo ut dicatis, Si Dominus voluerit; &, Si vixerimus, faciemus hoc aut illud.

16. Nũ

16. Νῦν δὲ καυχᾶσθε ἐν ταῖς ἀλαζονείαις ὑμῶν. πᾶσα καύχησις τοιαύτη πονηρά ἐστιν.

17. Εἰδότι οὖν καλὸν ποιεῖν καὶ μὴ ποιοῦντι, ἁμαρτία αὐτῷ ἐστιν.

16. Nunc autem exultatis in superbiis vestris. Omnis exultatio talis maligna est.

17. Scienti igitur bonum facere, & non facienti, peccatum est illi.

Ad Cap. IV.

Com. 1. Πόθεν πόλεμοι καὶ μάχαι ἐν ὑμῖν;] Sunt quidem apud Græcos μάχη & πόλεμος, quod apud Latinos *prelium* & *bellum*: ut hoc sit quasi totum, illud pars totius; hoc status, sive tempus bellandi, illud actus. Ammonius, Μάχη, ἡ ἐν πολέμῳ ἐνέργεια, πόλεμος ὁ χρόνος. Jacobus autem de dissidiis & publicis & privatis agit. Μάχας itaque non *pugnas*, ut Recentior, sed aut *lites* cum Vulgato vertendum putem, (Apostolus 1 Cor. 6. 7. κρίματα dixit,) aut *rixas*, *jurgia*, & *contentiones*. Sic 2 Tim. 2. 23. Tit. 3. 9. μάχαι & Joh. 6. 52. μάχεσθε.

Ibid. οὐκ ἐντεῦθεν; ἐκ τῶν ἡδονῶν ὑμῶν;] Ἡδονῶν voce intelligit iram, odium, vindicandi studium, libidinem dominandi, aliena rapiendi possidendique, & similia, quæ Paulus Galat. 5. 19. ἔργα σαρκὸς vocat: & Rom. 7. 23. ἁμαρτίας νόμον. Ex his & hujusmodi, inquit, habent ortum & quæ pacem publicam turbant, & quæ singulorum quietem securitatémque infestant. Cicero de Archyta Tarentino, *Nullam capitaliorem pestem quàm voluptatem hominibus dicebat à Natura datam, cujus avidæ libidines temere & effrenatè ad potiundum incitarentur. Hinc patriæ proditiones, hinc rerumpublicarum eversiones, hinc cum hostibus clandestina colloquia nasci dicebat; nullum denique scelus, nullum magnum facinus esse, ad quod suscipiendum non libido voluptatis impelleret.* Apud Quintilianum ille Declam. 15. *Omnia facinora*, &c. *causas vel de cupiditate vel de simultatibus trahunt.* Ità Philo in de Mosis vita, ὑπὲρ κρίτης ἀρχῆς, ἢ ὑπὲρ τῶν κλήσεως τὰ ἡδονῶν ἑτέρων, ἢ μόνον, ἢ μάλιστα δὲ τοὺς πολέμους dixit. Quæ eadem ante utrosq; Salustius in Catilina, *Quarum rerum* (imperii ac divitiarum) *causâ bella atque certamina omnia inter mortales sunt.* Seneca 3. 35. de Ira, *Ista quæ appetitis, quia*, &c. *non possunt ad alterum nisi alteri erepta transferri, eadem affectantibus pugnam & jurgia excitant.* Augustinus lib. 22. contra Faustum, *Nocendi cupiditas, ulciscendi crudelitas, implacatus & implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi, & si quæ sunt similia, hæc sunt quæ in bellis jure culpantur*; i. e. quæ jure culpantur ut bellorum causæ. Julianus 3 Orat. Ὕβριν, καὶ παρανομίαν, καὶ ὀπτυμίαν ἀμέτρου κλήσεως, καὶ τὰς ἐκ τούτων ἀναφυομένας φάσεις καὶ ἔριδας. Macrobius de nido passionum istarum (i. e. anima) loquens, *Motus ejus est quicquid irascimur, & in fervorem mutuæ collisionis armamur: unde paulatim procedens rabies fluctuat præliorum.* Arrianus 1. 22. in Epictetum, Εἰ συμφέρει μοι ἀγρὸν ἔχειν, εἰ συμφέρει μοι ἱμάτιον ἔχειν, συμφέρει μοι καὶ κλέψαι αὐτὸ, &c. ἔνθα πόλεμοι, φάσεις, τυραννίδες, ὀπτιλαί. Plutar. in Consolat. Πολέμους, καὶ φάσεις, καὶ μάχας οὐδὲν ἄλλο παρέχει, ἢ τὸ σῶμα, καὶ αἱ ἐκ τούτου ὀπτυμίαι i. e. (ut hîc Jacobus) ἡδοναί. Maximus Tyrius contractè Dissert. 41. νόσον ψυχῆς dixit. Σκόπει, &c. πόλεμον οὐκ εἶδε διὰ νόσον σώματος, διὰ δὲ ψυχῆς νόσον οἱ πολλοὶ πόλεμοι. Arrianus δόγμα. 4. 5. in Epictetum, Τοῦτό ἐστι τὸ ἀναιρέτον, τοῦτο μάχη, τοῦτο φάσις, τοῦτο πόλεμος i. e. πολέμου, φάσεως, &c. causa, fons, origo. Ibidem 1. 28. φαντασίαν vocavit, Ἐκ τούτου μικρᾶς πράγματος (φαντασίας) ἤρξατο τὰ τηλικαῦτα, πόλεμοι, καὶ φάσεις, καὶ ἀπωλεῖαι πολλῶν ἀνθρώπων, &c. Lucretius lib. 5.

Quidve superbia, spurcities, petulantia? quantas
Efficiunt clades! quid luxus, desidiaque?

Seneca Epist. 105. *Considera quæ sint quæ hominem in perniciem hominis instigant, invenies spem, invidiam, odium, metum, contemptum.* Hæc post eximios viros, ut non parcè, ità forsan nec inappositè adduximus: plura etiam in eandem ferme sententiam ad 1 Tim. 6. 10. annotavimus.

Ibid. ἐκ τῶν ἡδονῶν ὑμῶν, τῶν στρατευομένων ἐν τοῖς μέλεσιν ὑμῶν] Quas σαρκικὰς ἐπιθυμίας, καὶ τὰ ψυχῆς στρατευόμενα Petrus, 1. 2. 11. vocavit; Paulus, τὰ παθήματα τῶν ἁμαρτιῶν ἐν τοῖς μέλεσιν ἐνεργούμενα, Rom. 7. 5. Vide & ibidem com. 23. Prudentius de communi hoste,

——Serit ille medullitus omnes
Nequitias, spargitque suos per membra ministros.
Namque illic numerosa cohors sub Principe tali
Militat, horrendisque animam circumsedet armis.
Ira, superstitio, mœror, discordia, luxus,
Sanguinis atra sitis, vini sitis, & sitis auri,
Livor, adulterium, dolus, obtrectatio, furtum,
Informes horrent acies, habitúque minaces.

Agathon Tragicus de voluptate, cupiditate, mœrore, metu, &c.

——Διὰ παλαίχνων ἔσω
Χωρεῖσι, καὶ κυκῶσιν ἀνθρώπων κέαρ·

quod hîc Jacobus vocat, ἐν τοῖς μέλεσι στρατευόμενα. Themistius 9 Orat. Εἶναι γάρ τοι καὶ ἐν ἐκάστῳ βάρβαρον φῦλον, λέαν ἀνδάδες καὶ ἀνωφελεῖς τὰ θυμὸν λέγω, καὶ τὰς ἀπλήστους ἐπιθυμίας, (Jacobus ἡδονὰς dixit,) ἀπικαθήμενα ἡμῶν τῷ λογισμῷ, καθάπερ Ῥωμαίοις Σαυῦται καὶ Γερμανοί. Ab his intenditur bellum illud quod Maximus Tyrius Dissert. 36. vocat πόλεμον οὐ δημόσιον, ἀλλ' ἰδιωτικόν· οὐ στιδηροφορούντα, οὐδὲ πυρφορεῦντα, οὐδὲ νηῒ τῇ στρατὸν ὄροντα, οὐδὲ ἱππικόν, ἀλλὰ γυμνὸν ὅπλων, ἀσίδηρον, ἄπυρον, λυμαινόμενον δὲ ψυχῇ, καὶ αὐτῇ πολιορκούντα. Idem Dissert. 17. de seditionis in Republica civibus locutus, addit, Εἰσὶ καὶ ἐν ψυχῇ δημαγωγοὶ πονηροὶ, καὶ δῆμος ἀκόλαστος· Ἀλκιβιάδαι πολλοὶ καὶ Κλέωνες, δὲ δειλαίαν οὐκ ἐῶντες ψυχὴν ἀτρεμεῖν, καὶ παραχωρεῖν τῷ ἐν αὐτῇ νόμῳ καὶ λόγῳ.

Com. 2. Ἐπιθυμεῖτε, καὶ οὐκ ἔχετε] De impio 11. 11. Sirachides, *Laborans, & festinans, & dolens, & tantò magis non abundans.* Arrianus 3. 24. ex persona perfectè sapientis imperitiores admonentis, οὐκ ἴστε ὅτι, &c. μᾶλλον ὀπτυμεῖτε ὧν ὀπτυμεῖτε; Idem 4. 1. ait malis hominibus tributum ὀρέγεσθαι, καὶ ἀποτυγχάνειν· & pòst, ex numero improborum neminem ἀναπότευκτον esse. Imò sæpe & sua perdunt ejusmodi, dum alienis imminent. Menander,

Οἱ δ' θέλοντες σφαλεῖν τὰ τῆς πόλας,
Ἀποτυγχάνουσι πολλάκις νικώμενοι·
Τὰ δ' ἴδια σφῆσιν τοῖς ἀλλοτρίοις.

Ibid. φθονεῖτε, καὶ ζηλοῦτε] Vulgat. *zelatis*: Recentior, *studiosè affectatis*: ego hæc dicta accipio pro φθονοῦντες ζηλοῦτε· non dubitem ideo vertere, *invidendo ardetis*, ut 13. 22. A. Gellius *cupiendo ardere* dixit.

Ibid. οὐκ ἔχετε, διὰ τὸ μὴ αἰτεῖσθαι ὑμᾶς] Non habetis, nempe vera bona, quia talia non petitis. Vide suprà ad 1. 5. dicta.

Com. 3. Αἰτεῖτε, καὶ οὐ λαμβάνετε, διότι κακῶς αἰτεῖτε]

Εὐχῆς δικαίας οὐκ ἀνήκοος θεός,

dixit olim Græcus ille; & Ausonius,

Vota probant Superi, meritisque faventia sanctis
Implent fata viri quod voluere boni.

Quod minùs his contigisse Jacobus ait, quia malè peterent: cur autem malè peterent continuò subjungit. Opponitur 1 Joh. 5. 14. κατὰ τὸ θέλημα αἰτῶμεν. Tacitus Annal. 3. *Neque à Diis ipsis nisi justæ supplicum preces audiuntur.*

Xenophon παιδ. α'. Τὸς ἀδικήσα ἐυχομένες ὁμοίως εἰκὸς ὃτι παρὰ θεῶν ἀτυχεῖν, ὥσπερ καὶ παρ' ἀνθρώπων ἀτυχεῖν τὸς παράνομα δεομένες. Imper. Manuel Palæologus, cap. 6. Λυσιτελὲς μηδὲν μηδέποτε αἰτεῖν, ἢ αἰτεῖν τὸ μὴ γινόμενον· ῥᾷον γὰρ ἂν παραγένοιτο (ſupplendum vel ſubaudiendum, ὁ θεὸς, vel, τὸ θεῖον) ὁ τῇ δὲ αἰτήσει, ἢ τὸ μεσολήσαντα τῆς ἐυκτῶν. Ὁ γὰρ θεὸς ἅπαντι πρέπων ἐστὶ, ἐ τῷ μὲ ἁρμόττος χορηγὸς ὃτι. Maximus Tyrius Diſſert. 30. Οὐδεὶς ἀνέξεται θεὸς ἐυχομένων τὰ μὴ ἐυκτὰ, οὐδὲ δώσει τὰ μή σοι δοτά. Deinde, Ὁ θεὸς λέγει, εἰ ἀγαθὰ ἐκ ἀγαθῷ αἰτεῖς, λάμβανε. Ubi illa in primis notanda, εἰ ἐκ ἀγαθῷ αἰτεῖς· quod qui non facit, facit quod hîc ſubjicitur à Jacobo, αἰτεῖ ἵνα ἐν τῇ ἡδοναῖς ὑμῶν δαπανήσῃ. Vide & Rom. 13.14. Theophylactus ad Luc. 18. ipſo fine, Ἐπὶ ἄλλα αἰτῶντες ἄλλα λαμβάνομεν, περίδηλον ὅτι ἢ κακῶς οὐδὲ πιστῶς αἰτοῦμεν· & ad cap. 11. Ἡ μὲν ἀσυμφόρων αἴτησις οὐδὲν ἂν αἴτησις ἐκεῖνος ἐκ θεὸν καλοίη· ὁ δὲ τῷ θεῷ προσδοκώμενος, ὀφείλει αἰτεῖν ἃ ἐκεῖνος δίδωσι· quo loco etiam notentur illa, ἢ μὲν ἀσυμφόρων αἴτησις. Hinc in Clementis quæ dicuntur Conſtitutionibus lib. 8. cap. 6. Ὑπὲρ μὲν καθηκιμένων ἐκ θεὸν παρακαλέσωμεν, ἵνα ὁ ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος ἐυμενῶς εἰσακύσῃ μὲν δεήσεων αὐτῶν, &c. καὶ ὧν αὐτοῖς τὰ αἰτήματα μὲν καρδιῶν αὐτῶν, εἰς τὸ συμφέρον.

Ibid. κακῶς αἰτεῖτε]

Supervacua enim, vel perniciosa petuntur.

Ibid. ἵνα ἐν τῇ ἡδοναῖς ὑμῶν δαπανήσητε] i. e. Ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ τῆς σαρκὸς, ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ ἐν τῷ βίου ἀλαζονείᾳ· ut 1 Joh. 2.16. Petronius, *Quis unquam in templum venit & votum fecit ſi ad eloquentiam pervenisset? quis, ſi Philoſophiæ fontem invenisset? ac nè bonam quidem mentem*, &c. *petunt; ſed ſtatim, antequam limen Capitolii tangant, alius donum promittit, ſi propinquum divitem extulerit: alius, ſi theſaurum effoderit: alius, ſi ad trecenties* H S. *ſalvus pervenerit.*

Com. 4. Μοιχοὶ, καὶ μοιχαλίδες] i. e. Ut Matth. 16.4. γενεὰ πονηρὰ καὶ μοιχαλίς.

Ibid. ἡ φιλία τοῦ κόσμου ἔχθρα τοῦ Θεοῦ ἐστι] Matth. 6.24. Οὐ δυνάσθε θεῷ δουλεύειν, &c. ubi dicta vide. Non diſſimile apud Plutarchum illud, Τὸ τοῖς πολλοῖς ἀρέσκειν, τοῖς σοφοῖς ὄχλον ἀπαρέσκειν.

Com. 5. Ἢ δοκεῖτε ὅτι κενῶς λέγει ἡ γραφὴ; &c.] Arrianus 2.17. in Epictetum, Ἢ κενῶς τὰς φωνὰς ταύτας ἀπηχοῦμεν;

Com. 6. ὑποπτώσοις ἀντιτάσσου] Quintilianus 6.5. *Contra turbantes audendum, & impudentia fortiter reſiſtendum.*

Ibid. ταπεινοῖς δίδωσι χάριν] Novit

Parcere ſubjectis, & debellare ſuperbos.

Apud Tibullum,

——*Notat injuſtos, ſupplicibúſque favet:*

& Ovidium,

Scilicet ejuſdem eſt, quamvis pugnare videtur,
Supplicibus facilem, ſontibus eſſe trucem.

Pſal. 147.6. Ἀναλαμβάνων πραεῖς, ταπεινῶν δὲ ἁμαρτωλὸς, &c. Dat gratiam autem, quia ἡ δυνάμις αὐτῶ ἐν τῇ ἀδενείᾳ τελειοῦται amat, 2 Cor. 12. 9. qui locus meretur cum iſto comparari.

Com. 7. Ὑποτάγητε οὖν τῷ Κυρίῳ] Ταπεινώθητε ὑπὸ τὴν κραταιὰν χεῖρα αὐτῦ, ut 1 Pet. 5.6. πᾶν ὃ ἐὰν ἐπαχθῇ ὑμῖν, δέξασθε, ut Sirach. 2.4. quod, πᾶν ὅ, τι ἂν ᾖ τοῖς θεοῖς φίλον πάσχειν, Julianus dixit. Pſalmiſta 37.7. Τῷ κυρίῳ ὑποτάγηθι.

Ibid. ἀντίστητε τῷ διαβόλῳ, καὶ φεύξεται ἀφ' ὑμῶν] De eodem Lactantius, *Ut proſternit multos, ita à multis victus proſtratúſque diſcedit:* de Opif. Dei cap. 20. Solinus cap. 35. de Crocodilis, *Fugientes inſequuntur, formidant reſiſtentes.* De iiſdem Seneca Natur. quæſt. 4.2. *Fugax animal audaci, audaciſſimum timido:* & Plinius 8.25. *Terribilis hæc contra fugaces bellua eſt, fugax contra inſequentes.* Idem 9.46. *Salus una in adverſas eundi, ultróque terrendi: pavet enim aquè ac terret.* Julianus apud Ammianum Marcellinum lib. 25. *Dolores ut inſultant ignavis, ità perſiſtentibus cedunt.*

Com. 8. Ἐγγίσατε θεῷ, καὶ ἐγγιεῖ ὑμῖν] Ambroſius in 1 Tim. 2. *Vult Deus omnes ſalvos fieri, ſi accedant ad eum.* Iſidorus in Sententiis, *Moſes aſcendit in montem, & Deus deſcendit: quantò ampliùs ad quamlibet artem homo conſcendit, tantò magis ad hominem ars ipſa deſcendit.*

Ibid. καθαρίσατε χεῖρας, ἁμαρτωλοὶ] Ut Luc. 19.8. publicanus ille. Ἁμαρτωλὸς hîc rapaces & concuſſiones intellexerim: quo & ſenſu fortè 1 Tim. 1.9. ea vox ſumenda.

Ibid. ἁγνίσατε καρδίας, δίψυχοι] Ἀποπλύνετε (ut Jerem. 4.14.) ἀπὸ κακίας τὰς καρδίας ὑμῶν· vel, μὴ προσέρχεσθε αὐτῷ (ut 1.28. Sirachidis) ἐν καρδίᾳ διψύχῳ. De voce δίψυχος ſuprà ad 1.8. egimus.

Com. 9. Ταλαιπωρήσατε, καὶ πενθήσατε, καὶ κλαύσατε] Περιζώσασθε (ut Jerem. 4.8.) σάκκους, καὶ κόπτεσθε, καὶ ἀλαλάξατε. Ταλαιπωρεῖν hîc videtur eſſe quod 1 Cor. 9.27. τὸ σῶμα δουλαγωγεῖν καὶ ὑποπιάζειν.

Ibid. ὁ γέλως ὑμῶν εἰς πένθος μετασχαφήτω, καὶ ἡ χαρὰ εἰς κατήφειαν] Vertantur citharæ veſtræ in luctum, & organa veſtra in voces flentium.

Com. 11. εἰ δὲ νόμον κρίνεις, οὐκ εἶ ποιητὴς νόμου, ἀλλὰ κριτὴς] Κρίνεις hîc, nè videatur ſubeſſe ταυτολογία, eſt καταδικάζεις, *damnas.* Damnare enim, ſeu condemnare, nonniſi Judicis eſt.

Com. 12. ὁ δυνάμενος σῶσαι καὶ ἀπολέσαι] Θανατῶσαι καὶ ζωοποιῆσαι, ut non diſſimiliter de Deo 4 Reg. 5.7. Δυνάσθαι autem in hujuſmodi argumentis plenariam poteſtatem notat. Apud Arrianum μιμητικὸς 3. 7. in Epictetum, Ἀλλὰ δύναμαι ὃν θέλω εἰς φυλακὴν βάλλειν, ἀλλὰ δύναμαι ξυλοκοπῆσαι· i. e. ἐξουσίαν ἔχω. Ità Joh. 19.10. Pilatus, Ἐξουσίαν ἔχω σταυρῶσαί σε, καὶ ἀπολῦσαί σε· quod Heliodoro, τὸ μὴ, ἢ μὴ εἶναί τινα ὑπ' ἐξουσίαν ἔχειν. Apud Lucianum Neptunus, Τὸ σώζειν αὐτὸς, (navigantes) καὶ ἀπολλύναι ἐπ' ἐμοὶ πεύσεσι. Imper. Severus apud Herodianum lib. 2. Ἔστιν ἐν ἐμοὶ ὁ, τι ἂν ὑμᾶς δρᾶσαι θελήσω, καὶ πρόκειθε ἤδη δύματα τῆς ἡμετέρας ἐξουσίας. Philotas apud Q. Curtium de Alexandro R. *Cùm illi utrumque, tam damnare me liceat, quàm abſolvere.*

Ibid. σὺ τίς εἶ;] Id eſt, (ut Joh. 8. 53.) τίνα σεαυτὸν ποιεῖς;

Com. 13. Σήμερον ἢ αὔριον πορευσόμεθα εἰς τήνδε τὴν πόλιν, καὶ ποιήσομεν ἐκεῖ ἐνιαυτὸν ἕνα, καὶ ἐμπορευσόμεθα, καὶ κερδήσομεν] Hoc illud ipſiſſimum eſt quod & Philo in de Joſepho dixit, Ὡς ἐφ' ὁμολογούμενα κέρδη συντίνειν δεῖ ἐμπόρων ἔνιοι· & addit, τὰς ἐφέδρους ζημίας ἀγνοοῦντες· pro quo Jacobus continuò, τὸ δὲ αὔριον οὐκ ἐπίστασθε. Hujuſmodi audaculis promiſſoribus bene aptes Sapient. 25. 12. ea, Ἐλογίσαντο παίγνιον εἶναι τὸν ζωὴν ἡμῶν, καὶ τὸν βίον πανηγυρισμὸν ὀπωρεῶν. Ποιήσομεν Vetus non barbarè *faciemus* vertit. In vetere lapide ..... CONJUGI CARISSIMÆ, CUM QUA FECIT ANNOS VIII.

Ibid. ποιήσομεν ἐκεῖ ἐνιαυτὸν ἕνα, &c. καὶ κερδήσομεν] Quaſi verò nec morbi, nec cædes, nec rapinæ conſiliis adeò in longinquum præmiſſis intercedere poſſent. Propriè autem de hujus inſtituti hominibus κερδήσομεν. Theophylactus in cap. 22. Matthæi, Οἱ ἔμποροι φιλοκερδέστατον γένος. Lucrum autem etſi & mari & terrâ negotiantibus quæri ſoleat, de marinis quàm terreſtribus itineribus malim hîc Jacobum intelligi; ità & Græcos enim & Latinos loqui plerumque animadverti. In vetere Epigrammate,

Ἀγρὸς πέρσιν ἄγει, κέρδος πλόος.——

Solon apud Stobæum,

Σπεύδει δ' ἄλλοθεν ἄλλος, ὁ μὲ χρὴ πάντων ἀλᾶσθαι
Ἐν νηυσὶν χρήζων οἴκαδε κέρδος ἄγειν.

Julianus 3 Orat. Τῶ καθ' ἡμέραν κέρδους ἕνεκα πλεῖν ὑπομένουσι. Ælianus apud Suidam, Πολλὰς πλοῦς τῶ κέρδους ὑποδήλους, καὶ προῤῥωτέρω τὸ Μαιάνδρου ἐκκρούσας. Et in Epiſtolis quæ dicuntur Ejuſdem ruſticis, Γεωργεῖν ἀπολιπὼν ὁ χίτων ὁ Λάχης, ἐπέζη νεώς, καὶ πλεῖ τὸ Αἰγαῖον, &c. καὶ θεωλέπων κέρδος, καὶ θεινῶν πλοῦτον ἀδεέστον, μακρὰ εἶπε χαίρειν αἰγιαλίοις

αἰχμάλωτοι ἐκείνοις, καὶ νομάδικῳ τῷ πρεσβεῖ βίῳ. Iamblichus 1.2. de Mnesarcho, Ἀπεχομένη εἰς ἅ Σάμου ἀπὸ τῆ Συρίας μὴ παμπόλλου κέρδους, καὶ βαθείας οὐσίας. Juvenalis,

——*Veniet classis, quocunque vocârit*
Spes lucri, nec Carpathium Getuláque tantùm
Æquora transiliet; sed longè Calpe relictâ
Audiet Herculeo stridentem gurgite Solem:

& pòst,

——*Qui navem mercibus implet*
Ad summum latus, & tabulâ distinguitur unda:
Cùm sit causa mali tanti, ac discriminis hujus,
Concisum argentum in titulos faciésq; minutas.

Sic, *lucrum navi quærere*, Manilius dixit; &, *rates lucra petituras*, Tibullus. Σήμερον ἢ αὔριον apud Jacobum, est, his paucis diebus, vel, post non ità multos dies. Theophylactus ad Luc. cap. 13. Εἰώθαμεν ἐν τῇ Ζωῇδει ὁμιλίᾳ λέγειν, Σήμερον ἢ αὔριον γίνεσθαι τόδε, ἢ πάντως τοσόνδε (malim πιόντα) διαστήματα τὸ ἔργον ἀπειλείσθαι, ἀλλὰ τὸ ταχέως γνώσεσθαι δηλοῦντες.

Com. 14. Οἱ πῶς οὐκ ἐπίστασθε τὸ τῆ αὔριον] Anacreon,

Τὸ δὲ αὔριον τίς οἶδε;

Euripides Alcestide,

Οὐκ ἔστ' ἀνθρώπῳ ὅστις ἐξεπίσταται
Τὸ αὔριον μέλλοι' εἰ βιώσεται.

Propertius,

——*Nobis qui jam magnum spiramus amantes,*
Forsitan includet crastina fata dies.

Menander,

——Ὦ πρισάθλιοι,
Ἅπαντες οἱ φυσῶντες ἐφ' ἑαυτοῖς μέγα,
Αὐτοὶ γὰρ οὐκ ἴσασιν ἀνθρώπων φύσιν.

i.e. ignorant quàm incerta sit, an in crastinum duratura. Jacobus οὐκ ἐπίστασθε dixit; Menander, οὐκ ἴσασιν. Et quid de crastino spondent sibi qui nec forsan diei ipsius in quo sic jactant ac gestiunt, vesperam visuri sunt? Seneca Tragicus,

Quem dies vidit veniens superbum,
Hunc dies vidit fugiens jacentem.

Seneca alter, ubi de terræ motibus agit, *Hunc fortasse in quo securus consistis locum hæc nox, aut hic ante noctem dies scindet.* Ejusdem est cap. 29. Consol. ad Polybium, *Nihil, nè in totum quidem diem, certi est.*

Ibid. ποία γὰρ ἡ ζωὴ ὑμῶν;] Quasi diceret, cùm viæ tantillum emetiendum supersit, cur tantum viatici concupiscitis? Anonymus in Græco epigrammate,

Εἰ μὲν ζῆς ἐλάφῳ παυσὰν χρόνον, ἠὲ κορώνῃς
Συγγνώμη πλείσσον πλοῦτον ἀγειρομένῳ.
Εἰ δέ τις ἐσσὶ βροτὸς ὃς αὐτίκα γῆρυς ἀκούσῃ,
Μὴ σέ γ' ἀπειρεσίων οἶστρος ἕλῃ κτεάνων.

Horatius, ad Jacobi mentem appositissimè,

Quid brevi fortes jaculamur ævo
Multa? quid terras alio calentes
Sole mutamus?——

Nec minùs Seneca epist. 101. *Navigationes longas, & pererratis littoribus alienis feros in patriam reditus proponimus,* &c. *cùm interim ad latus mors est.* Plura hoc argumentum illustrantia ad Luc. 12.19, & 20. collegimus.

Ibid. ἀτμὶς γάρ ἐστι] In Græco Psal. 62.9. μάταιοι υἱοὶ ἀνθρώπων· ubi Symmachus, ἀτμίς. Sophocles,

Ὁρῶ γὰρ ἡμᾶς ὄντας οὐδὲν ἄλλο πλὴν
Εἴδωλ' ὅσοι περ ζῶμεν, ἢ κουφὴν σκιάν.

Ibid. πρὸς ὀλίγον φαινομένη, ἔπειτα δ' ἀφανιζομένη] *Tanquam flamma stipulâ exorta, claro crepitu, largo fulgore, cito incremento: sed enim materiâ levi, caduco incendio, reliquiis nullis.* Sunt verba (sed in re diversa) Apuleii nostri in Apologetico. Lucianus de bullis loquens in Contemplantibus, Ἐκείνων αἱ μὲν πρὸς μικραί εἰσι, καὶ αὐτίκα ἐκεχύσθαι ἀπίσβησε, αἱ δὲ ἐπὶ πλέον διαρκοῦσι· καὶ προσκορεσθὲν αὐταῖς ἦδη ἄλλων αὖται ὑποφυσώμεναι εἰς μέγιστον ὄγκον αὔξονται· εἶτα μέντοι καὶ αὗται πάντως ἐξερράγησαν πλὴν, &c. τοῦτό ἐστιν ὁ ἀνθρώπων βίος· ἅπαντες γὰρ πομφολυγώδει ἐμπνευσμένοι, οἱ μὲν μείζως, οἱ δὲ ἐλάττως· καὶ οἱ μὲν ὀλιγοχρόνιον ἔχουσι καὶ ἀκύμορον τὸ φύσημα, οἱ δὲ ἅμα τῷ ξυστῆναι ἐπαύσαντο· πᾶσι δ' ἂν ἐπέρχεσθαι ἀναγκαῖον. Hadriano quid homo esset interroganti, *lucerna in vento posita*, Epicurus respondit. Sirachides 14.17. *Quid est homo? & quæ est gratia illius? numerus dierum ejus*, &c. *quasi gutta aquæ maris deputati sunt*, &c. Plinius lib. 3. Epist. 7. *Quid tam circumscisum, tam brève quàm hominis vita longissima?*

Com. 15. Ἀντὶ τοῦ λέγειν, Ἐὰν ὁ Κύριος θελήσῃ, καὶ ζήσωμεν, ποιήσομεν τοῦτο ἢ ἐκεῖνο] Tertullianus in Apologetico, *Socratis vox est, Si dæmonium permittat.* Minucius in Octavio, *Deus magnus est*, &, *Deus verus est*: &, SI DEUS DEDERIT, *vulgi iste naturalis sermo est.* Imper. Alex. Severus apud Lampridium, *Illâ die, illâ horâ ex Urbe sum exiturus*, &, SI DII VOLUERINT, *in prima mansione mansurus.* Ità & Julianus in Epistolis, ΕΙ ΘΕΟΙ ΘΕΛΟΙΕΝ. Seneca cap. 13. De animi tranquil. *Tutissimum est de Fortuna cogitare, & nihil sibi de side ejus promittere. Navigabo, nisi si quid inciderit*, &c. *& negotiatio mihi respondebit, nisi si quid intervenerit.* Qui præter cæteros jam adductos locus (utpote de navigatione & negotiatione agens) Jacobæo accommodatus. Similium porrò locutionum exempla jam alii ex Apostolo attulerunt: quibus adde ea 1 Cor. 16.17. Rom. 1.10. & 15.32. Nonnunquam tamen, in animo idem potiùs quàm in ore satis habuit habere. Vide 1 Cor. 16.5. & Rom. 15.28. Lucianus in Contemplantibus, Ἔτι δεῖπνον κληθεὶς ὑπό τινος τῶν φίλων, ΜΑΛΙΣΤΑ ΗΞΩ, ἔφη, (vide quantam in promittendo securitatem,) καὶ μεταξὺ λέγοντος, ἀπὸ τοῦ τέγους κεραμὶς ἐμπεσοῦσα αὐτὸν ἀπέκτεινεν. Promisit in crastinum, dum loqueretur interfectus est.

Com. 16. καυχᾶσθε ἐν ταῖς ἀλαζονείαις ὑμῶν] Καυχᾶσις hîc est, imagine spei conceptæ titillari, rei quam certò sibi eventuram quis credit voluptatem antecapere, & ex ejusmodi lætitia in sermonis jactantias erumpere. Talis Luc. 12. 19. illa, πολλὰ ἔχεις ἀγαθὰ, &c. cum sequentibus, aliæque id genus à nobis eum ad locum allatæ ex Plauto, Seneca, Philemone, & Juvenale.

Ibid. πᾶσα καύχησις τοιαύτη πονηρά ἐστι] Apostolus 1 Cor. 5.6. Οὐ καλὸν τὸ καύχημα ὑμῶν.

Com. 17. Εἰδότι καλὸν ποιεῖν, καὶ μὴ ποιοῦντι, ἁμαρτία αὐτῷ ἐστι] Sententia ferè eadem quæ Luc. 12.47. ubi vide quæ ex Isocrate, Clemente Alex. & aliis annotavimus. Ἁμαρτία αὐτῷ ἐστιν, est, λογίζεται αὐτῷ εἰς ἁμαρτίαν.

Κεφ. ε'.

1. Ἄγε νῦν οἱ πλούσιοι, κλαύσατε ὀλολύζοντες ἐπὶ ταῖς ταλαιπωρίαις ὑμῶν ταῖς ἐπερχομέναις.

2. Ὁ πλοῦτος ὑμῶν σέσηπε, καὶ τὰ ἱμάτια ὑμῶν σητόβρωτα γέγονε.

3. Ὁ χρυσὸς ὑμῶν καὶ ὁ ἄργυρος κατίωται· καὶ ὁ ἰὸς αὐτῶν εἰς μαρτύριον ὑμῖν ἔσται, καὶ φάγεται τὰς σάρκας ὑμῶν ὡς πῦρ. ἐθησαυρίσατε ἐν ἐσχάταις ἡμέραις.

4. Ἰδοὺ, ὁ μισθὸς τῶν ἐργατῶν τῶν ἀμησάντων τὰς χώρας ὑμῶν, ὁ ἀπεστερημένος ἀφ' ὑμῶν, κράζει· καὶ αἱ βοαὶ τῶν θερισάντων εἰς τὰ ὦτα Κυρίου σαβαὼθ εἰσεληλύθασιν.

5. Ἐτρυφήσατε ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἐσπαταλήσατε· ἐθρέψατε τὰς καρδίας ὑμῶν ὡς ἐν ἡμέρᾳ σφαγῆς.

6. Κατεδικάσατε, ἐφονεύσατε τὸν δίκαιον· οὐκ ἀντιτάσσεται ὑμῖν.

7. Μακροθυμήσατε οὖν, ἀδελφοὶ, ἕως τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου. ἰδοὺ, ὁ γεωργὸς ἐκδέχεται τὸν τίμιον καρπὸν τῆς γῆς, μακροθυμῶν ἐπ' αὐτῷ, ἕως ἂν λάβῃ ὑετὸν πρώϊμον καὶ ὄψιμον.

8. Μακροθυμήσατε καὶ ὑμεῖς, στηρίξατε τὰς καρδίας ὑμῶν, ὅτι ἡ παρουσία τοῦ Κυρίου ἤγγικε.

9. Μὴ στενάζετε κατ' ἀλλήλων, ἀδελφοὶ, ἵνα μὴ κριθῆτε· ἰδοὺ, ὁ κριτὴς πρὸ τῶν θυρῶν ἕστηκεν.

10. Ὑπόδειγμα λάβετε τῆς κακοπαθείας, ἀδελφοί μου, καὶ τῆς μακροθυμίας, τοὺς προφήτας οἳ ἐλάλησαν τῷ ὀνόματι Κυρίου.

11. Ἰδοὺ, μακαρίζομεν τοὺς ὑπομείναντας. τὴν ὑπομονὴν Ἰὼβ ἠκούσατε, καὶ τὸ τέλος Κυρίου εἴδετε, ὅτι πολύσπλαγχνός ἐστιν ὁ Κύριος καὶ οἰκτίρμων.

12. Πρὸ πάντων δέ, ἀδελφοί μου, μὴ ὀμνύετε μήτε τὸν οὐρανὸν, μήτε τὴν γῆν, μήτε ἄλλον τινὰ ὅρκον· ἤτω δὲ ὑμῶν τὸ ναὶ, ναὶ, καὶ τὸ οὒ, οὔ· ἵνα μὴ ὑπὸ κρίσιν πέσητε.

13. Κακοπαθεῖ τις ἐν ὑμῖν; προσευχέσθω· εὐθυμεῖ τις; ψαλλέτω.

14. Ἀσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν; προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς ἐκκλησίας· καὶ προσευξάσθωσαν ἐπ' αὐτὸν, ἀλείψαντες αὐτὸν ἐλαίῳ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου.

15. Καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα, καὶ ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ Κύριος· κἂν ἁμαρτίας ᾖ πεποιηκώς, ἀφεθήσονται αὐτῷ.

16. Ἐξομολογεῖσθε ἀλλήλοις τὰ παραπτώματα, καὶ εὔχεσθε ὑπὲρ ἀλλήλων, ὅπως ἰαθῆτε. πολὺ ἰσχύει δέησις δικαίου ἐνεργουμένη.

17. Ἠλίας ἄνθρωπος ἦν ὁμοιοπαθὴς ἡμῖν, καὶ προσευχῇ προσηύξατο τοῦ μὴ βρέξαι· καὶ οὐκ ἔβρεξεν ὑετὸν ἐπὶ τῆς γῆς ἐνιαυτοὺς τρεῖς καὶ μῆνας ἕξ.

18. Καὶ πάλιν προσηύξατο, καὶ ὁ οὐρανὸς ὑετὸν ἔδωκε, καὶ ἡ γῆ ἐβλάστησε τὸν καρπὸν αὐτῆς.

19. Ἀδελφοὶ, ἐάν τις ἐν ὑμῖν πλανηθῇ ἀπὸ τῆς ἀληθείας, καὶ ἐπιστρέψῃ τις αὐτόν·

20. Γινωσκέτω ὅτι ὁ ἐπιστρέψας ἁμαρτωλὸν ἐκ πλάνης ὁδοῦ αὐτοῦ, σώσει ψυχὴν ἐκ θανάτου, καὶ καλύψει πλῆθος ἁμαρτιῶν.

Versio Vulgata.

1. AGite nunc divites, plorate, ululantes in miseriis vestris quæ advenient vobis.

2. Divitiæ vestræ putrefactæ sunt; & vestimenta vestra à tineis comesta sunt.

3. Aurum & argentum vestrum æruginavit; & ærugo eorum in testimonium vobis erit, & manducabit carnes vestras sicut ignis. Thesaurizastis vobis iram in novissimis diebus.

4. Ecce merces operariorum qui messuerunt regiones vestras, quæ fraudata est à vobis, clamat; & clamor eorum in aures Domini sabbaoth introivit.

5. Epulati estis super terram; & in luxuriis enutristis corda vestra in die occisionis.

6. Adduxistis & occidistis justum: & non restitit vobis.

7. Patientes igitur estote, fratres, usque ad adventum Domini. Ecce, agricola exspectat pretiosum fructum terræ, patienter ferens donec accipiat temporaneum & serotinum.

8. Patientes estote & vos, & confirmate corda vestra; quoniam adventus Domini appropinquabit.

9. Nolite ingemiscere, fratres, in alterutrum, ut non judicemini. Ecce, judex ante januam assistit.

10. Exemplum accipite, fratres, laboris & patientiæ, Prophetas qui locuti sunt in nomine Domini.

11. Ecce beatificamus eos qui sustinuerunt. Sufferentiam Job audistis, & finem Domini vidistis, quoniam misericors Dominus est & miserator.

12. Ante omnia autem, fratres mei, nolite jurare, neque per cœlum, neque per terram, neque aliud quodcunque juramentum. Sit autem sermo vester, est, est, non, non: ut non sub judicio decidatis.

13. Tristatur aliquis vestrûm? oret. Æquo animo est? psallat.

14. Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros ecclesiæ, & orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini.

15. Et oratio fidei salvabit infirmum, & allevabit eum Dominus; & si in peccatis sit, remittentur ei.

16. Confitemini ergò alterutrum peccata vestra; & orate pro invicem ut salvemini: multùm enim valet deprecatio justi assidua.

17. Elias homo erat similis nobis passibilis; & oratione oravit ut non plueret super terram, & non pluit annos tres & menses sex.

18. Et rursum oravit; & cœlum dedit pluviam, & terra dedit fructum suum.

19. Fratres mei, si quis ex vobis erraverit à veritate, & converterit quis eum;

20. Scire debet, quoniam qui converti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, salvabit animam ejus à morte, & operit multitudinem peccatorum.

Ad

Ad Cap. V.

Com. 1. Ἄγε νῦν, οἱ πλούσιοι] Vos divites Judæi. Ἄγε heic, & suprà 4. 13. est arguentis, & quasi deridentis quorumvis stulta consilia vanásve persuasiones: quo sensu *i* & *ite* solent à Latinis poni. Petronius, *Ite nunc, mortales, & magnis cogitationibus implete pectora.* Juvenalis,

I nunc, & ventis animam committe, &c.——

Nec malè tamen *age* à Vulgato versum. Donatus in Adelph. 2. 2. *Modò age corripientis est*: & ad Eunuch. 1. 2. *Corripientis est modò age, non hortantis adverbium.*

Ibid. κλαύσατε ὀλολύζοντες ἐπὶ ταῖς ταλαιπωρίαις ὑμῶν τῶν ἐπερχομένων] Quasi diceret, Vos quasi felices, ipsàque malorum vestrorum ignoratione beati, jacetis securitate obruti: alienum (adumbrata ista ex Senecæ capp. 26, & 28. de Vita beata,) fortunæ vestræ vultum geritis: sicut plurimi, quibus in theatro desidentibus jam funesta domus est, nec annúnciatum malum. At ego ex alto prospiciens video quæ tempestates immineant vobis. Vos domus formosa, tanquam nec ardere nec ruere possit, insolentes; vos opes, tanquam periculum omne transcenderint, majoréque sint quàm quibus consumendis satis virium habeat Fortuna, obstupefaciunt. Otiosi, divitiis ludtis: nec providetis illarum periculum. Sicut Barbari plerumque inclusi, & ignari machinarum, segnes laborem obsidentium spectant, nec quò illa pertineant quæ ex longinquo instruuntur, intelligunt: idem vobis evenit. Marcetis in vestris rebus, (σηψάτε, ut infrà hîc com. 5. καὶ σαπαλᾶτε,) nec cogitatis quot casus undique immineant, jamjámque pretiosa spolia laturi. Sensatior vobis ille qui apud Comicum ità gemens loquitur,

Lacrymo, quæ posthac futura est vita cùm in memorem venit.

Ibid. κλαύσατε ἐπὶ τ. τ. τ. ἐπερχομέναις] Horatius,

O multa fleturum caput!

Ἐπὶ hîc cum dativo, est *propter*, ut Luc. 19. 41. ἐπ' αὐτῇ ἔκλαυσεν.

Com. 2. τὰ ἱμάτια ὑμῶν σητόβρωτα γέγονε] Horatius,

——*cui stragula vestis*
Blattarum ac tinearum epulæ putrescit in arca.

Non tali culpæ Dorcas Act. 9. 39. affinis. Sirachides 42. 13. Ἀπὸ ἱματίων σὴς ἐκπορεύεται. Menander,

——Ὃ μὲν ἰὸς τὸν σίδηρον, ἂν σκοτῇς,
Τὸ δ' ἱμάτιον οἱ σῆτες—— sub. λυμαίνονται.

Com. 3. Ὁ χρυσὸς ὑμῶν καὶ ὁ ἄργυρος κατίωται] Decora monetæ lumina pudendis loculorum vestrorum tenebris damnata colorem perdiderunt suum. Horatius,

Nullus argento color est, avaris
Abdita terris inimice lamna.

Κατίωται] Vulgato *aruginavit*; quâ voce usus est & Sirachid. 12. 10.

Ibid. καὶ ἰὸς] τὰς σάρκας ὑμῶν] Ὁ ἰὸς nempe, qui præcessit proximè. Priore loco illa vox communiter, posteriore isto κατ' ἀντίφρασιν videtur accipienda: pro anxia scilicet & edaci congerendarum servandarúmque opum solicitudine. Indè apud Horatium,

——*Ærugo & cura peculi:*

& Plutarchum (in περὶ Δεισιδαιμ.) ἰὸς πλούτου, Ὑπολαμβάνει τις τὸ πλῆθος ἀργὸν εἶναι μέγιον; τοῦτο τὸ ψεῦδος ἰὸν ἔχει, νέμει τὴν ψυχὴν· i. e. ἐκτήκει σάρκας, ut Sirachides 31. 1. eodem argumento locutus: pro quo in verbis Jacobi, τὰς σάρκας φάγεται.

Ibid. ὡς πῦρ ἐθησαυρίσατε ἐν ἐσχάταις ἡμέραις] Mens est, Exedit carnes & medullas vestras hæc pestilens inquietudo, quâ nil ultrà promovistis, quàm ut strues quas in momentaneam voluptatem paravistis, in vestram æternam pœnam congereretis. Ignem adedere carnes, est verum; hinc quidam post τὸ πῦρ distinguunt: accesserim ego post ὑμῶν interpungentibus. Loco Scriptoris Sapient. & Rom. 2. 5. adde Rom. 12. 20. illum, πυρὸς ἀνθρακας σωρεύσεις, &c. quæ locutio cum illis alteris pari passu incedit.

Com. 4. ὁ μισθὸς τῶν ἐργατῶν τῶν ἀμησάντων τὰς χώρας ὑμῶν, ὁ ἀπεστερημένος ὑφ' ὑμῶν, κράζει] Job. 24. 6. Ἀλλότριοι ἀμητὸν ἀλῶνας ἀσεβῶν ἁρπάσαντες καὶ ἀπὸ ἐριφίων. Peccatum eò gravius, quòd hoc genus mercedes graviore quàm multæ aliæ labore acquirantur: nimirum ob incommoda æstûs, Solísque intemperiem: vide ad Matth. 20. 12. annotata. Accedit culpæ isti aggravandæ, quòd cùm hæc natio hominum plerumque κακοηθὴς sit, qui pane eos hodierno malignè fraudat, studori crastino exhauriendo iis vires superabit. Quod & universim de omnibus dici potest qui assiduo manuum aut totius corporis labore supplementa ventri conquirunt. Philo in περὶ φιλανθρωπ. Ἐρώμενος ἂν ὁ χειροτέχνης, ἢ ἀχθοφόρος, ἅλας τοῦ σώματος ἡσκημένον ἱδρῶτι δίκαιον, ἐπὶ τῷ μισθῷ τίθησι τὴν ἐλπίδα· ὃν εἰ μὴ δώσει κομίσασθαι, γάνδει, χαίρων τοῦτο, καὶ ὡς ἐπὶ ἔπαθλον περιδεᾶ ἐργάζεται. εἰ δὲ μὴ κομίσασθαι, ὡς τὸ σφόδρα ἀχθεσθῇ, καὶ τοῦ πόνου ὑπὸ λύπης ἀναπαύσεται, ὡς ἀδυνάτων ὄντων τὰ ὑπὲρ ἔθος ἐργων ἀπαντᾶν. Μισθὸς autem ἀποστερούμενος apud Jacobum, ut τοῦ μισθοῦ μισθὸν ἀποστερῆσαι, 3. 5. in Græco Malachiæ.

Ibid. καὶ αἱ βοαὶ τῶν θερισάντων εἰς τὰ ὦτα Κυρίου, &c. εἰσεληλύθασιν] Vide in Græco Sirachidis 35. 17, 18. & quæ ad Luc. 18. 7. annotata.

Com. 5. Ἐτρυφήσατε ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἐσπαταλήσατε] Ἐνδιδυμένοι (ut Luc. 16. ille) πορφύραν καὶ βύσσον, λαμπρῶς καθ' ἡμέραν εὐφραινόμενοι. Πεπορδωμένοι (ut 1 Pet. 4. 3.) ἐν ὀινοφλυγίαις, κώμοις, πότοις, &c. Ἐπὶ γῆς, est, in hoc mundo, ad discrimen futuri nempe, in quo vicissim pœnæ manebant eos. Citato jam loco Lucas ἐν τῇ ζωῇ σου dixit.

Ibid. ἐθρέψατε τὰς καρδίας ὑμῶν ὡς ἐν ἡμέρᾳ σφαγῆς] Ὡς ἄλογα ζῶα (ut 2 Pet. 2. 12.) εἰς ἅλωσιν καὶ φθορὰν γεγενημένα. *Implentur in succum cibis fortioribus corpora vestra, & arvinâ assiduâ nitoris membrorum moles pinguescit, ut fagmati cariùs pereatis*; ut quæ de gladiatoribus Cyprianus dixit, his epulonibus adaptemus. Psalmista (& de hujusmodi divitibus) 49. 14. Ὡς πρόβατα ἐν Ἅιδῃ ἔθεντο· ubi Symmachus, Βοσκήματα Ἅιδου ἔταξεν αὐτούς. Τὸ ὡς Vulgatus non agnoscit: faciléque id patitur abesse recentior Interpres. Ego retinendum putem: nam & suprà com. 2. eadem formâ, ὡς πῦρ, vel πῦρ ἐσαυρίζειν dixit: & ità Josephum video de Vitellio loquentem, Περιῆχε δὲ μεθύων ἐν τῷ βασιλείῳ, καὶ σκιλίσπερον, ὥσπερ ἐν ἑορταῖς ἀπὸ τοῦ πρανοῦς κεχορεμένος, Bell. Jud. lib. 5. Philo iidem ex persona Placci in insulam relegati, Σιτίοις μὲν καὶ ποτοῖς χαλεπὸν πόλεμον ἐπὶ σφαγὴν βίου. Ἡμέραν autem heic, vel (ut in vetustissimo Ms. est,) ἡμέρας, ego μαρτυρικὰς poni haud facilè concesserim, cùm ὡς, ut dicto com. 2. proculdubio pro εἰς ponatur.

Com. 6. Κατεδικάσατε, ἐφονεύσατε τὸν δίκαιον, &c.] Ità Matth. 12. 7. τοὺς ἀναιτίους κατακρίνειν. Τὸν δίκαιον vulgò referunt ad Christum Dominum, quem verum est Act. 7. 52. & alibi sic eminenter vocari. At quos alloquitur hîc Jacobus? nônne divites impotentes? atque hos sanè, ut qui Christianorum pauperum assiduè vexatores erant, probabile est per calumnias & fictas criminationes non rarò ut morti ipsi addicerent in causa exstitisse: ità enim intelligenda φονεύειν & καταδικάζειν· quomodo & 1. 15. Daniel. καταδικάζειν ponitur, & Matth. 12. 40. (ubi dicta vide) κατακείνειν. Non malè itaque τὸν δίκαιον sumas pro τοὺς δικαίους. Sic, ὁ δίκαιος ἐπάξει ἡμέρας πολλὰς pro, οἱ δίκαιοι πολλοὶ ἔσονται. Si tamen Christum maluerit quis eâ voce designari, sequentia, οὐκ ἀντιτάσσεται ὑμῖν, nil opus cum Viro summo accipere κατὰ μείωσιν, cùm potiùs ità loquens Jacobus planè id videatur voluisse quod de Eodem, adeóque, in eadem

dem re Act. 8. 32. ex Esaia Lucas dixit, Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείροντος αὐτὸν ἄφωνος, οὕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ. De οὐκ ἀντησῆναι, vel ἀντιστάτεως, nonnihil ad Matth. 5. 39. dixi.

Com. 7. ἕως ἂν λάβῃ ὑετὸν πρώϊμον, &c.] Sementi factæ maturè supervenientem. Ovidius Fast. 1.

Cùm serimus, cœlum ventis aperite secundis:
Cùm latet, ætherea spargite semen aquâ.

Vulgatus hîc, *temporarium imbrem*: i. e. in tempore cadentem. Hesiodus ὄμβρον ὀμβρεῖον dixit; Apuleius in Apologia, *imbrem tempestivum.*

Com. 8. στηρίξατε τὰς καρδίας ὑμῶν] Est quod Ephes. 6. 10. ἐνδυναμοῦσθε ἐν Κυρίῳ· & 1 Cor. 16. 13. ἀνδρίζεσθε, κραταιοῦσθε.

Com. 9. Μὴ στενάζετε κατ' ἀλλήλων] Quin potiùs (ut Hebr. 10. 24.) κατανοεῖτε ἀλλήλους εἰς παροξυσμὸν ἀγάπης καὶ καλῶν ἔργων. Recentior voce στενάζειν intelligit quandam intestinam querimoniam: id ferè esset quod Joh. 7. 12. γογγύζειν, ἀλλ' οὐ παρρησίᾳ λαλεῖν. Interpres inter nuperos maximus, κατὰ μεταφυμίαν, *nè alii invidete aliis.* Sanè sic Tit. 3. 3. ἐν, &c. φθόνῳ διάγοντες, ἀλλήλους μισοῦντες. Indicari heic arbitror talem pectoris motum vel ab invidia ortum, vel etiam ab excandescentia: ab invidentia, cùm alienis bonis quis carpitur & maceratur; ab ira, cùm ad opinionem alicujus injuriæ perpessæ indignatio oritur. Avienus,

——Ille gravem gemitu collectus in iram.

Petronius,

——Alto
Insonuit gemitu turbatum murmure pectus.

Servius in Virgilium, *Potest gemitus etiam irascentis esse.* Vide Marc. 8. 12. Apuleius 4. *Gemens*, &c. *indignatione.* Philo in Legis allegorias, Τὸ στένειν διττόν ἐστιν· ἓν μὲν ὃ γίνεται περὶ τοὺς ὀδυνωμένους ἐπὶ ἀδικίαις, &c. ἕτερον δὲ περὶ τοὺς μετανοοῦντας, &c. Lucretius de Leonibus,

Pectora qui fremitu rumpunt plerumque gementes,
Nec capere irarum fluctus in pectore possunt.

Ibid. Μὴ στενάζετε κατ' ἀλλήλων, &c. ἵνα μὴ κριθῆτε] Ità Christus Matth. 7. 1. Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε. Ibi, a proximo, vel etiam Deo intellige: hîc, à solo Deo.

Ibid. ὁ κριτὴς πρὸ τῶν θυρῶν ἕστηκεν] Ità Philipp. 4. 5. post, τὸ ἐπιεικὲς ὑμῶν γνωσθήτω πᾶσιν ἀνθρώποις, (cui simile hoc Jacobi monitum, μὴ στενάζετε κατ' ἀλλήλων,) sequitur, ἐγγὺς ὁ Κύριος, i. e. Christus, qui hoc loco, ὁ κριτής. Judex nempe illius qui succenset, & cui succensetur. Seneca 3. 43. de Irâ, *Ridere solemus inter matutina arenæ spectacula tauri & ursi pugnam*, &c. *quos cùm alter alterum vexârit, suus confector exspectat: idem & nos facimus, aliquem*, &c. *lacessimus, cum victo victaque finis aquè maturus immineat:* & cap. 42. *Quid ruimus in pugnam?* &c. *quid imbecillitatis obliti ingentia odia suscipimus? & ad frangendum fragiles consurgimus?* &c. *jam par acerrimum media mors dirimet. Stat super caput fatum*, (πρὸ τῶν θυρῶν ἕστηκεν,) &c. *propiúsque ac propiùs accedit.* Et in fine libri, *Colamus humanitatem, non timori cuiquam, non periculo simus*, &c. *dum respicimus, (quod aiunt,) versamusque nos, jam mortalitas aderit.* Non alium sensum 28. 6. habent hæc Sirachidis, Μνήσθητι τὰ ἔσχατα, καὶ παύσαι ἐχθραίνων· nec ista quæ Apollonii dicuntur, ad Euphratem, Πειρῶ φιλόσοφος εἶναι, καὶ μὴ τοῖς ὄντως φιλοσόφοις φθονεῖν· ἐπί σοι καὶ χῶρος ἤδη καὶ ὕδατος πλῆθος. Πρὸ τῶν θυρῶν, locutio est notans summam proximitatem; unde Marc. 13. 29. conjunctim, ἐγγὺς, ἐπὶ θύραις ἐστί.

Com. 11. Ἰδοὺ, μακαρίζομεν τοὺς ὑπομείναντας] Juvenalis,

——Dicimus autem
Hos quoque felices qui ferre incommoda vitæ,
Nec jactare jugum vitâ didicere magistrâ.

Locus tam ad locutionem quàm ad mentem Jacobi appositissimus.

Ibid. τὴν ὑπομονὴν τοῦ Ἰὼβ ἠκούσατε] Origenes, *Usque in hodiernum diem beati Job tolerantia ante eos qui sunt in dolore & luctu atque planctu legitur, pro consolatione*, &c. *& pro ablatione angustiæ cordis eorum.*

Ibid. καὶ τὸ τέλος τοῦ Κυρίου εἴδετε] Simili adhortandi ratione utitur Scriptor ad Hebræos 13. 7. & quod Jacobus τέλος, ille ἔκβασιν vocat. Vide & Ejusdem 6. 11, 12.

Com. 12. Πρὸ πάντων δέ, &c.] Sic loqui solent qui faciendum quid vitandúmve studiosè monent. Vide 1 Pet. 4. 8. Scriptor carminis aurei dicti,

——Ὃ δέ τοι ἐρέω ἐπὶ πᾶσι τελεύσω.

Virgilius,

Unum illud tibi, nate Deâ, præque omnibus unum
Prædicam, & repetens iterúmque iterúmque monebo.

In Glossario, Πρὸ πάντων, *ante omnia.* Apuleius 4. *Idque unum, & pra omnibus unicum*, &c. *effice.*

Com. 13. Κακοπαθεῖ τις ἐν ὑμῖν;] Locus heic conjecturam novam promendi datur, quam sanè modestissimè proponemus. Habet Vulgatus, *tristatur quis?* &c. unde scimus ergò an non scripserit Jacobus κακοθυμεῖ τις; imò oppositum εὐθυμεῖ τις, quod sequitur, ità postulat legamus.

Com. 16. πολὺ ἰσχύει δέησις δικαίου, &c.] Ad bona vel impetranda, vel mala avertenda. In Historia Judithæ 8. 31. Δεήθητι σὺ περὶ ἡμῶν, ὅτι γυνὴ εὐσεβὴς εἶ. Vide Genes. 20. 7. Numer. 21. 7. 1 Reg. 12. 19. 3 Reg. 13. 6. Job. 42. 9. Sapient. 18. 21. Jerem. 42. 2. Act. 8. 24. Nonnunquam & ad mala immittenda in Dei contemptores: vide com. sequ. De Petro Maximus Taurinensis, *Simonem orationibus suis de aeris vacuo præcipiti ruinâ prostraverat.*

Com. 17. ἄνθρωπος ὁμοιοπαθὴς ἡμῖν] Καθ' ὁμοιότητα (ut Heb. 4. 15.) κατὰ πάντα πεπειρασμένος. Maximus Tyrius Dissert. 27. ad Homericum illud,

Εἰ δέ τις ἔφη βροτῶν οἳ ἐπὶ χθονὶ ναιετάουσιν,

τοιοῦτο χρῆμα οἷος ὁμοιοπαθὴς ἦν ἡμῖν, &c. Petrus Act. 10. 26. ad Cornelium, Κἀγὼ αὐτὸς ἄνθρωπός εἰμι· ubi subaudiendum, ὁμοιοπαθὴς σοι. Apuleius (ex Platonicorum sententia) de Dæmonibus, *Iisdem quibus nos perturbationibus obnoxii.*

Ibid. προσηύξατο τοῦ μὴ βρέξαι] De eodem 48. 3. Sirachides, *Verbo Domini continuit cœlum.*

Com. 18. Καὶ πάλιν προσηύξατο, καὶ ὁ οὐρανὸς ὑετὸν ἔδωκε] Julius Capitolinus de M. Antonino, *Fulmen de cœlo precibus suis contra hostium machinamentum extorsit, suis pluviâ impetratâ cùm siti laborarent.* Clemens Stromat. 6. de Æaco, Græcis ἀνομοιεία pressis, Τὰς γοῦν χεῖρας ἐκτείνας εἰς οὐρανὸν, κοινὸν ἀποκλίσας τὸν δεσπότην ἐκλιπαρεῖ αὐτὸν τηνικαῦτα τὴν Ἑλλάδα, ἅμα τῇ ἀνοχμένῃ βροντῇ ἐξαίσιος ἐκλύπει, καὶ πᾶς ὁ πιεζόμενος ἀλὴς ἐνεφύη, λάβρῳ τῷ ζωοχεῖ ὄμβρῳ καταῤῥαγέντες ὅλῳ τῷ χώρῳ ἐπλήρωσαν· ἐντεῦθεν ἀφθονία καὶ πλησία τελεσφορεῖται εὐκαρπία τῇ Αἰάκου εὐχαῖς χωρηθεῖσα· ubi & sequentia vide de Samuele, Empedocle, Aristea. Ὁ οὐρανὸς ὑετὸν ἔδωκεν, est, ὁ θεὸς ἔδωκε τὸν οὐρανὸν ὑετὸν ἔδωκε. Paulus Act. 14. 17. Οὐρανόθεν ὑμῖν ὑετοὺς διδοὺς, καὶ καιροὺς καρποφόρους.

JOANNIS PRICÆI
Ad I JOH. EPISTOLAM
ANNOTATA.

Κεφ. α'.

1. Ὃ Ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ὃ ἀκηκόαμεν, ὃ ἑωράκαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, ὃ ἐθεασάμεθα, καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν περὶ τοῦ λόγου τῆς ζωῆς·

2. (Καὶ ἡ ζωὴ ἐφανερώθη, καὶ ἑωράκαμεν, καὶ μαρτυροῦμεν, καὶ ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον, ἥτις ἦν πρὸς τὸν πατέρα, καὶ ἐφανερώθη ἡμῖν)

3. Ὃ ἑωράκαμεν καὶ ἀκηκόαμεν, ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν, ἵνα καὶ ὑμεῖς κοινωνίαν ἔχητε μεθ' ἡμῶν· καὶ ἡ κοινωνία δὲ ἡ ἡμετέρα μετὰ τοῦ πατρὸς καὶ μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

4. Καὶ ταῦτα γράφομεν ὑμῖν ἵνα ἡ χαρὰ ὑμῶν ᾖ πεπληρωμένη.

5. Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ ἐπαγγελία ἣν ἀκηκόαμεν ἀπ' αὐτοῦ, καὶ ἀναγγέλλομεν ὑμῖν, ὅτι ὁ Θεὸς φῶς ἐστι, καὶ σκοτία ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν οὐδεμία.

6. Ἐὰν εἴπωμεν ὅτι κοινωνίαν ἔχομεν μετ' αὐτοῦ, καὶ ἐν τῷ σκότει περιπατῶμεν, ψευδόμεθα, καὶ οὐ ποιοῦμεν τὴν ἀλήθειαν.

7. Ἐὰν δὲ ἐν τῷ φωτὶ περιπατῶμεν, ὡς αὐτός ἐστιν ἐν τῷ φωτὶ, κοινωνίαν ἔχομεν μετ' ἀλλήλων, καὶ τὸ αἷμα Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ καθαρίζει ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας.

8. Ἐὰν εἴπωμεν ὅτι ἁμαρτίαν οὐκ ἔχομεν, ἑαυτοὺς πλανῶμεν, καὶ ἡ ἀλήθεια οὐκ ἔστιν ἐν ἡμῖν.

9. Ἐὰν ὁμολογῶμεν τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, πιστός ἐστι καὶ δίκαιος, ἵνα ἀφῇ ἡμῖν τὰς ἁμαρτίας, καὶ καθαρίσῃ ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἀδικίας.

10. Ἐὰν εἴπωμεν ὅτι οὐχ ἡμαρτήκαμεν, ψεύστην ποιοῦμεν αὐτὸν, καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἐν ἡμῖν.

Vulgata Versio.

1. QUod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis noſtris, quod perſpeximus, & manus noſtræ contrectaverunt de verbo vitæ:

2. (Et vita manifeſtata eſt; & vidimus, & teſtamur, & annunciamus vobis vitam æternam quæ erat apud Patrem, & apparuit nobis)

3. Quod vidimus & audivimus, annunciamus vobis, ut & vos ſocietatem habeatis nobiſcum, & ſocietas noſtra ſit cum Patre & cum Filio ejus Jeſu Chriſto.

4. Et hæc ſcribimus vobis ut gaudeatis, & gaudium veſtrum ſit plenum.

5. Et hæc eſt annunciatio quam audivimus ab eo, & annunciamus vobis, Quoniam Deus lux eſt; & tenebræ in eo non ſunt ullæ.

6. Si dixerimus quoniam ſocietatem habemus cum eo, & in tenebris ambulamus; mentimur, & veritatem non facimus.

7. Si autem in luce ambulamus ſicut & ipſe eſt in luce; ſocietatem habemus ad invicem, & ſanguis Jeſu Chriſti filii ejus emundat nos ab omni peccato.

8. Si dixerimus quoniam peccatum non habemus; ipſi nos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt.

9. Si confiteamur peccata noſtra, fidelis eſt & juſtus, ut remittat nobis peccata noſtra, & emundet nos ab omni iniquitate.

10. Si dixerimus quoniam non peccavimus; mendacem facimus eum, & verbum ejus non eſt in nobis.

Ad CAP. I.

Com. 1. Ὃ Ἦν, &c.] Chriſtus nempe: ſic & Apocal. 1.8. Suidas, Ἐπὶ δὲ τοῦ τὸ ὤν, ἦγεν ἀϊδίως. Chriſtus autem ſecundùm Divinam naturam ejus jam erat ab æterno.

Ibid. ὃ ἀκηκόαμεν, ὃ ἑωράκαμεν] Loquendi genus plerumque adhiberi ſolitum ad fidem rebus aliàs incredulis conciliandam. Quintilianus 5. 10. *Pro certis habemus quæ ſenſibus percipiuntur, ut quæ videmus, audimus*, &c. Euthymius ad Joh. 3. *Volentes de aliquo affirmare quòd vera dicat, aſſerimus eum id teſtificari quod vidit & audivit.* Bene ergò ἑωράκαμεν poſt illud ἀκηκόαμεν. Apud Lucianum in de Hiſtor. ſcribenda, ſcripturus neſcio quis ità libram orditur, Ὥσπερ ὀφθαλμοῖς ἀπιστότερα γράφω τάνυν ἃ εἶδον, ἢ ἃ ἤκουσα. Gellius 5. 14. de Appione, *Hoc quod in libro Ægyptiacorum 5 ſcripſit, neque audiſſe, neque legiſſe, ſed ipſum ſeſe*, &c. *vidiſſe oculis ſuis confirmat.* Ἑωράκαμεν nos ipſi ſcilicet. Virgilius 9.

——*Conſpeximus ipſi.*

Ubi Servius, *IPSI ad fidem pertinet: qui enim rem tantam nunciat, debet firmâ auctoritate contendere.*

Ibid. ὃ ἑωράκαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν] Odyſſ. τ'.

——Μέγα θαῦμα τὸ δ' ὀφθαλμοῖσιν ὁρῶμαι·

&c.

& Iliad. γ'. ὀφθαλμοῖσιν ἰδών· ad quæ vetus Scholiaſtes, τὸ ὀφθαλμοῖς θεασάμενος. Sic & apud Latinos. Apul. 1. *Iſto gemino obtutu aſpexi:* Gellius jam citatis verbis, *vidiſſe oculis ſuis.* Ità & 2 Maccab. 3.36. & 3 Reg. 10.7.

Ibid. ὃ ἑωράκαμεν, &c. καὶ ἐθεασάμεθα] Quod non tantùm oculis uſurpavimus, ſed & ſpectavimus, & contemplati ſumus. Tale Job. 19.27. illud, *Quem viſurus ſum ego ipſe, & oculi mei conſpecturi ſunt.*

Ibid. ὃ ἐθεασάμεθα] Sic Euangel. 1. 14. Ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ.

Ibid. ὃ ἐθεασάμεθα, καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησε] Bona gradatio: ut viſu enim auditus fallacior, ità viſus tactu. Proverbialis autem videtur copulatura iſta quâ utitur Joannes. *Videre, & (quemadmodum dicitur) contrectare manibus*, dixit 2. Arnobius: &, *oculo videre, atque in mana tenere*, alicubi eſt apud Plautum.

Com. 2. Καὶ ἡ ζωὴ ἐφανερώθη] Ἐν σαρκὶ nempe, 1 Tim. 3.16. ubi dicta vide. Καὶ heic fortè pro γὰρ ponitur, ut ſæpe alibi.

Ibid. τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον, ἥτις ἦν πρὸς τὸν πατέρα, καὶ ἐφανερώθη ἡμῖν] Ità de Chriſto (qui cauſa vitæ æternæ, & ideo ζωὴ nonnunquam metonymicè dicitur) 1 Pet. 1.20. Προεγνωσμένου μὲν (id enim Joanni hoc loco, & Euang. 1.1. πρὸς τὸν πατέρα ἦν) πρὸ καταβολῆς κόσμου, φανερωθέντος δὲ ἐπ' ἐσχάτου τῶν χρόνων δι' ὑμᾶς. Vide & Rom. 16.25,26.

Com. 3. Ὃ ἑωράκαμεν, καὶ ἀκηκόαμεν, ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν] Eſt προσωποποιία, quaſi diceret, mirabile, imò incredibile, videri poſſit Deum carnem induiſſe: non aliud autem quàm quod ſcimus, quod vidimus, nunciamus vobis. Ariſtophanes Equitibus,

Ἃ ξυίσμεν τοῖσιν ἵπποις βυλόμεθ' ἐπαινέσαι.

Scholiaſtes, Ἐπειδὴ ἀλλόκοτα τὰ ἵππων φύσεως περὶ αὐτῶν μέλλει λέγειν· ἵνα διεγκαθίσῃ τὴν ἐπαγγελίας τὸ ἀπίθανον, ἅπερ αὐτοῖς ζωώγνω, παῦτά φησι περὶ αὐτῶν ἐρεῖν.

Ibid. καὶ ἡ κοινωνία δὲ ἡ ἡμετέρα, &c.] Ità δὲ (interjectis aliquot verbis) poſt καὶ habemus etiam Act. 5.32. Joh. 6.50. & alibi.

Com. 6. Ἐὰν εἴπωμεν ὅτι κοινωνίαν ἔχομεν μετ' αὐτοῦ, καὶ ἐν τῷ σκότει περιπατῶμεν] Ἐὰν, ut Tit. 1.16. ὁμολογοῦσιν αὐτὸν εἰδέναι, τοῖς δὲ ἔργοις αὐτὸν ἀρνοῦνται.

Ibid. ψευδόμεθα, καὶ οὐ ποιοῦμεν τὴν ἀλήθειαν] Τίς γὰρ (ut 1 Cor. 6.14.) φωτὶ πρὸς σκότος κοινωνία; P. Chryſologus Serm. 44. *Lucem tenebræ fugiunt*, &c. *ubi Deus, peccatum nullum: ubi peccatum, non ibi Deus.* Τὴν ἀλήθειαν, veritati conſona.

Com. 8. ἑαυτοὺς πλανῶμεν, καὶ ἡ ἀλήθεια οὐκ ἔστιν ἐν ἡμῖν] D. Auguſtinus in Pſal. 84. *Si, cùm ſis iniquus, dicis te juſtum, quomodo à te orietur veritas?* Πλανᾷν ἑαυτὸν heic, eſt quod Galat. 6.3. ἑαυτὸν φρεναπατᾷν· Jacob. 1.26. καρδίαν ἡμῶν ἀπατᾷν· ibid. com. 22. ἑαυτὸν παραλογίζεσθαι.

Com. 9. πιστὸς ἐστι, καὶ δίκαιος] Ità Deuteron. 32. 4. de Eodem, πιστὸς, καὶ οὐκ ἔστιν ἀδικία. Πιστὸς καὶ δίκαιος dixit & 2.11. Arrianus in Epictetum, & alicubi Iſocrates. Δίκαιος heic, & infrà 2.1. eſt, lenis, χρηστὸς, ut Luc. 6.35. & 1 Pet. 2.9. de eodem. Hinc δίκαιοι καὶ χρηστοὶ apud Ariſtophanem (Pluto) παρομοίως ponuntur: &, δίκαιος καὶ χρηστὸς ἀνὴρ, apud Plutarchum in De mulierum virtut.

Κεφ. β'.

1. Τεκνία μου, ταῦτα γράφω ὑμῖν, ἵνα μὴ ἁμάρτητε· καὶ ἐάν τις ἁμάρτῃ, παράκλητον ἔχομεν πρὸς τὸν πατέρα, Ἰησοῦν Χριστὸν δίκαιον.

2. Καὶ αὐτὸς ἱλασμός ἐστι περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν· οὐ περὶ τῶν ἡμετέρων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ ὅλου τοῦ κόσμου.

3. Καὶ ἐν τούτῳ γινώσκομεν ὅτι ἐγνώκαμεν αὐτὸν, ἐὰν τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τηρῶμεν.

4. Ὁ λέγων, Ἔγνωκα αὐτὸν, καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ μὴ τηρῶν, ψεύστης ἐστὶ, καὶ ἐν τούτῳ ἡ ἀλήθεια οὐκ ἔστιν.

5. Ὃς δ' ἂν τηρῇ αὐτοῦ τὸν λόγον, ἀληθῶς ἐν τούτῳ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ τετελείωται· ἐν τούτῳ γινώσκομεν ὅτι ἐν αὐτῷ ἐσμεν.

6. Ὁ λέγων ἐν αὐτῷ μένειν, ὀφείλει, καθὼς ἐκεῖνος περιεπάτησε, καὶ αὐτὸς οὕτως περιπατεῖν.

7. Ἀδελφοὶ, οὐκ ἐντολὴν καινὴν γράφω ὑμῖν, ἀλλ' ἐντολὴν παλαιὰν, ἣν εἴχετε ἀπ' ἀρχῆς· ἡ ἐντολὴ ἡ παλαιά ἐστιν ὁ λόγος ὃν ἠκούσατε ἀπ' ἀρχῆς.

8. Πάλιν ἐντολὴν καινὴν γράφω ὑμῖν, ὅ ἐστιν ἀληθὲς ἐν αὐτῷ, καὶ ἐν ὑμῖν· ὅτι ἡ σκοτία παράγεται, καὶ τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν ἤδη φαίνει.

9. Ὁ λέγων ἐν τῷ φωτὶ εἶναι, καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ μισῶν, ἐν τῇ σκοτίᾳ ἐστὶν ἕως ἄρτι.

10. Ὁ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἐν τῷ φωτὶ μένει, καὶ σκάνδαλον ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν.

11. Ὁ δὲ μισῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἐν τῇ σκοτίᾳ ἐστὶ, καὶ ἐν τῇ σκοτίᾳ περιπατεῖ· καὶ οὐκ οἶδε ποῦ ὑπάγει, ὅτι ἡ σκοτία ἐτύφλωσε τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ.

12. Γράφω ὑμῖν, τεκνία, ὅτι ἀφέωνται ὑμῖν αἱ ἁμαρτίαι διὰ τὸ ὄνομα αὐτοῦ.

13. Γράφω ὑμῖν, πατέρες, ὅτι ἐγνώκατε τὸν ἀπ' ἀρχῆς. γράφω ὑμῖν, νεανίσκοι, ὅτι νενικήκατε τὸν πονηρόν. γράφω ὑμῖν, παιδία, ὅτι ἐγνώκατε τὸν πατέρα.

Verſio Vulgata.

1. Filioli mei, hæc ſcribo vobis, ut non peccetis. Sed & ſi quis peccaverit, advocatum habemus apud patrem, Jeſum Chriſtum juſtum.

2. Et ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris: non pro noſtris autem tantùm, ſed etiam pro totius mundi.

3. Et in hoc ſcimus quoniam cognovimus eum, ſi mandata ejus obſervemus.

4. Qui dicit ſe noſſe eum, & mandata ejus non cuſtodit, mendax eſt, & in hoc veritas non eſt.

5. Qui autem ſervat verbum ejus, verè in hoc charitas Dei perfecta eſt: in hoc ſcimus quoniam in ipſo ſumus.

6. Qui dicit ſe in ipſo manere, debet ſicut ille ambulavit, & ipſe ambulare.

7. Chariſſimi, non mandatum novum ſcribo vobis, ſed mandatum vetus quod habuiſtis ab initio. Mandatum vetus eſt verbum quod audiſtis.

8. Iterum mandatum novum ſcribo vobis, quod verum eſt & in ipſo, & in vobis: quia tenebræ tranſierunt, & verum lumen jam lucet.

9. Qui dicit ſe in luce eſſe, & fratrem ſuum odit, in tenebris eſt uſque adhuc.

10. Qui diligit fratrem ſuum, in lumine manet, & ſcandalum in eo non eſt.

11. Qui autem odit fratrem ſuum, in tenebris eſt, & in tenebris ambulat, & neſcit quò eat, quia tenebræ obcæcaverunt oculos ejus.

12. Scribo vobis, filioli, quoniam remittuntur vobis peccata propter nomen ejus.

13. Scribo vobis, patres, quoniam cognoviſtis eum qui ab initio eſt. Scribo vobis, adoleſcentes, quoniã viciſtis malignum. Scribo vobis infantes, quoniã cognoviſtis patrẽ.

14. Ἔγρα-

14. Ἔγραψα ὑμῖν, πατέρες, ὅτι ἐγνώκατε τὸν ἀπ' ἀρχῆς· ἔγραψα ὑμῖν, νεανίσκοι, ὅτι ἰσχυροί ἐστε, καὶ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐν ὑμῖν μένει, καὶ νενικήκατε τὸ πονηρόν.

15. Μὴ ἀγαπᾶτε τὸν κόσμον, μηδὲ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ. ἐάν τις ἀγαπᾷ τὸν κόσμον, οὐκ ἔστιν ἡ ἀγάπη τοῦ πατρὸς ἐν αὐτῷ.

16. Ὅτι πᾶν τὸ ἐν τῷ κόσμῳ, ἡ ἐπιθυμία τῆς σαρκὸς, καὶ ἡ ἐπιθυμία τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ ἡ ἀλαζονεία τοῦ βίου, οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ ἐκ τοῦ κόσμου ἐστί.

17. Καὶ ὁ κόσμος παράγεται, καὶ ἡ ἐπιθυμία αὐτοῦ· ὁ δὲ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, μένει εἰς τὸν αἰῶνα.

18. Παιδία, ἐσχάτη ὥρα ἐστί· καὶ καθὼς ἠκούσατε ὅτι ὁ ἀντίχριστος ἔρχεται, καὶ νῦν ἀντίχριστοι πολλοὶ γεγόασιν· ὅθεν γινώσκομεν ὅτι ἐσχάτη ὥρα ἐστίν.

19. Ἐξ ἡμῶν ἐξῆλθον, ἀλλ' οὐκ ἦσαν ἐξ ἡμῶν· εἰ γὰρ ἦσαν ἐξ ἡμῶν, μεμενήκεισαν ἂν μεθ' ἡμῶν· ἀλλ' ἵνα φανερωθῶσιν ὅτι οὐκ εἰσὶ πάντες ἐξ ἡμῶν.

20. Καὶ ὑμεῖς χρίσμα ἔχετε ἀπὸ τοῦ ἁγίου, καὶ οἴδατε πάντες.

21. Οὐκ ἔγραψα ὑμῖν ὅτι οὐκ οἴδατε τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ὅτι οἴδατε αὐτὴν, καὶ ὅτι πᾶν ψεῦδος ἐκ τῆς ἀληθείας οὐκ ἔστι.

22. Τίς ἐστιν ὁ ψεύστης, εἰ μὴ ὁ ἀρνούμενος ὅτι Ἰησοῦς οὐκ ἔστιν ὁ Χριστός; οὗτός ἐστιν ὁ ἀντίχριστος, ὁ ἀρνούμενος τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱόν.

23. Πᾶς ὁ ἀρνούμενος τὸν υἱόν, οὐδὲ τὸν πατέρα ἔχει.

24. Ὑμεῖς ὃ ἠκούσατε ἀπ' ἀρχῆς, ἐν ὑμῖν μενέτω. ἐὰν ἐν ὑμῖν μείνῃ ὃ ἀπ' ἀρχῆς ἠκούσατε, καὶ ὑμεῖς ἐν τῷ υἱῷ καὶ ἐν τῷ πατρὶ μενεῖτε.

25. Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ ἐπαγγελία ἣν αὐτὸς ἐπηγγείλατο ἡμῖν, τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον.

26. Ταῦτα ἔγραψα ὑμῖν περὶ τῶν πλανώντων ὑμᾶς.

27. Καὶ ὑμεῖς τὸ χρίσμα ὃ ἐλάβετε ἀπ' αὐτοῦ, ἐν ὑμῖν μένει, καὶ οὐ χρείαν ἔχετε ἵνα τις διδάσκῃ ὑμᾶς· ἀλλ' ὡς τὸ αὐτὸ χρίσμα διδάσκει ὑμᾶς περὶ πάντων, καὶ ἀληθές ἐστι, καὶ οὐκ ἔστι ψεῦδος· καὶ καθὼς ἐδίδαξεν ὑμᾶς, μενεῖτε ἐν αὐτῷ.

28. Καὶ νῦν, τεκνία, μένετε ἐν αὐτῷ· ἵνα ὅταν φανερωθῇ, ἔχωμεν παῤῥησίαν, καὶ μὴ αἰσχυνθῶμεν ἀπ' αὐτοῦ ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ.

29. Ἐὰν εἰδῆτε ὅτι δίκαιός ἐστι, γινώσκετε ὅτι πᾶς ὁ ποιῶν τὴν δικαιοσύνην, ἐξ αὐτοῦ γεγέννηται.

14. Scribo vobis, juvenes, quoniam fortes estis, & verbum Dei manet in vobis, & vicistis malignum.

15. Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt. Si quis diligit mundum, non est charitas patris in eo.

16. Quoniam omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ, quæ non est ex Patre, sed ex mundo est.

17. Et mundus transit, & concupiscentia ejus. Qui autem facit voluntatem Dei, manet in æternum.

18. Filioli, novissima hora est: & sicut audistis, quia antichristus venit, nunc antichristi multi facti sunt; unde scimus quia novissima hora est.

19. Ex nobis prodierunt; sed non erant ex nobis: nam si fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum; sed ut manifesti sint quoniam non sunt omnes ex nobis.

20. Sed vos unctionem habetis à Sancto, & nostis omnia.

21. Non scripsi vobis quasi ignorantibus veritatem, sed quasi scientibus eam; & quoniam omne mendacium ex veritate non est.

22. Quis est mendax, nisi is qui negat quoniam Jesus non est Christus? Hic est antichristus qui negat Patrem & Filium.

23. Omnis qui negat Filium, nec Patrem habet: qui confitetur Filium, & Patrem habet.

24. Vos quod audistis ab initio, in vobis permaneat. Si in vobis permanserit quod audistis ab initio, & vos in Filio & Patre manebitis.

25. Et hæc est repromissio quam ipse pollicitus est nobis, vitam æternam.

26. Hæc scripsi vobis de his qui seducunt vos.

27. Et vos unctionem quam accepistis ab eo, maneat in vobis. Et non necesse habetis ut aliquis doceat vos; sed sicut unctio ejus docet vos de omnibus, & verum est, & non est mendacium. Et sicut docuit vos, manete in eo.

28. Et nunc, filioli, manete in eo; ut cùm apparuerit, habeamus fiduciam, & non confundamur ab eo in adventu ejus.

29. Si scitis quoniam justus est, scitote quoniam & omnis qui facit justitiã, ex ipso natus est.

Ad Cap. II.

Com. 2. [Ἱλασμὸς] Ἀντίλυτρον, 1 Tim. 2. 6. ubi dicta vide. Glossarium, Ἱλασμὸς, *placatio, exoratio.*

Com. 5. ὃς δ' ἂν τηρῇ αὐτοῦ τὸν λόγον, ἀληθῶς ἐν τούτῳ, &c.] Sedulius ad cap. 6. Roman. *In illo spiritus Dei habitat in quo apparent ejus fructus.*

Com. 6. ὀφείλει καθὼς ἐκεῖνος περιεπάτησε, καὶ αὐτὸς ὕπως περιπατεῖν] Debet ad normam illius suam vitam instituere: quod 1 Petr. 2. 21. ἐπακολουθεῖν τοῖς ἴχνεσιν αὐτοῦ. Abundat quidem heic τὸ ὕπως, abéstque à Vulgato, Syro, & vetustissimo qui in Britannia Ms. emendatiores tamen puto eos codices qui id retinent. Amat sanctissimus Scriptor iste hoc loquendi genus: vide Euang. 3. 14. & 12. 50. & 14. 31. & 15. 4. in quibus omnibus locis post καθὼς, sequitur ὕπως.

Com. 8. ἡ σκοτία παράγεται, καὶ τὸ φῶς, &c. ἤδη φαίνει] Ἡ νὺξ (ut Rom. 13. 12.) προέκοψεν, ἡ δὲ ἡμέρα ἤγγικε. Σκοτία heic, tempus tenebrarum intellige, id est, ut Act. 17. 30. ἀγνοίας χρόνοι. Apostolus 5. 8. ad Ephesios, Ἦμεν σκότος, νῦν δὲ φῶς ἐν Κυρίῳ.

Ibid. τὸ φῶς, &c. ἤδη φαίνει] Ἐπιφαύει ut Tit. 2. 11. ἡ χάρις θεοῦ ἡ σωτήριος, &c.

Com. 9. Ὁ λέγων ἐν τῷ φωτὶ εἶναι] Id est, λέγων ἑαυτὸν ἐν, &c. ut in illis Rom. 1. 22. φάσκοντες σοφοὶ εἶναι.

Ibid. ἐν τῇ σκοτίᾳ ἐστὶ] Nempe quia ὡς τύφλος φωτὸς οὐ περιπατεῖ.

Com. 10. σκάνδαλον ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστι] Quia μένει ἐν τῷ φωτὶ, ut in verbis proximè præcedentibus. Impingere non solent qui in luce ambulant, Joh. 11. 9. ubi annotata vide. Οὐκ ἔστι σκάνδαλον ἐν αὐτῷ, puto commodè ex Rom. 14. 13. exponi posse, οὐ τίθησι πρόσκομμα τῷ ἀδελφῷ, ἢ σκάνδαλον.

Com. 11. Ὁ δὲ μισῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, &c.] Pro vero obtineo μισεῖν heic communiore significatu non posse sumi: qui odit fratrem enim non dubium est quin in tenebris versetur. μισεῖν ergò accipiendum putem, ut Luc. 14. 26. & alibi, pro, negligere eum, illius nullam rationem habere: cùm nempe præsidiis vitæ necessariis destituitur, cùm potentiorum injuriã

riâ aut quavis aliâ calamitate premitur, alteríque ad ſublevandum eum non facultas, ſed voluntas deeſt. *Fratrem* heic intellige quemvis ex humano genere. *Cognationem quandam inter nos Naturam conſtituiſſe*, ait Juriſconſultus.

Ibid. ἡ Σκοτία ἐτύφλωσε τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῆς] Τυφλός ἐστιν, (ut 2 Petr.1.) μυωπάζων· ἐτύφλωσε (ut 2 Cor. 4. 4. ἡ Σκοτία) τὰ αὐτῆς νοήματα· quæ νοήματα ſunt Matth.6.23. τὸ φῶς τὸ ἐν αὐτῷ.

Com.13. Γέγραφα ὑμῖν, πατέρες, &c.] *Vobis ſenibus*; ſubjungit autem continuò de juvenibus puerísque. Sic, *pueris, adoleſcentibus, ſenibúſque carmen utile promere*, in Floridis Apuleius dixit. Apud Joannem autem ætatum diſcrimina iſta, non naturali modo ſed myſtico intelligenda ſunt, κατὰ μέτρον nempe τῆς ἡλικίας τῆς πληρώματος τοῦ Χριστοῦ, ut Paulus Epheſ.4. 13. locutus.

Ibid. γέγραφα ὑμῖν, νεανίσκοι, ὅτι νενικήκατε τὸν πονηρόν] Τὸν πονηρόν· id eſt, malos affectus, ab illo mali omnis Principe & auctore injectos vel adauctos. D. Auguſtinus in Pſal. 70. illud, DOMINE, SPES MEA à JUVENTUTE MEA, *A juventute enim mea cœpi in te ſperare, ex quo me adversùs Diabolum armaſti, ut in procinctu exercitûs tui armatus fide tuâ, ſpe, charitate, caterísque donis tuis, confligerem adversùs inviſibiles inimicos meos.* Cebes Thebanus de homine quovis talium hoſtium debellatore, Τὰ θηρία ἃ πρότερον αὐτὸν κατήσθιε, καὶ ἔπιέζε δεῖλον, ταῦτα πάντα νενίκηκε.

Com.14. ὅτι ἰσχυροί ἐστε] Juvenibus

——*integer ævi*
Sanguis adeſt, ſolidæque ſuo ſtant robore vires.

Ovidius Metamorphoſ. 15.

Tranſit in æſtatem poſt ver robuſtior annus,
Fitque valens juvenis: neque enim robuſtior ætas
Ulla.——

(Vide quæ ex Homero, Diodoro Siculo, aliíſque ad Act. 5.6. annotata.) Hinc iis qui in fide, in operibúſque fidei adulti erant, anagogicè robur Joannes tribuit.

Com.15. Μὴ ἀγαπᾶτε τὸν κόσμον, μηδὲ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ] Cicero Tuſcul.3. *Tu quæ ſpeciem habent gloriæ, collecta ex inanibus ſplendoris inſignibus, contemne: brevia, caduca & fugacia exiſtima.*

Ibid. ἐάν τις ἀγαπᾷ τὸν κόσμον, οὐκ ἔστιν ἡ ἀγάπη τοῦ πατρὸς ἐν αὐτῷ] Neque enim

Hæc duo conveniunt, aut una in ſede morantur.

Vide ad Matth.6.24. & Luc. 16. 11. notata. Τὴν φιλίαν τοῦ κόσμου ἔχθραν τοῦ θεοῦ ἔφη, Jacobus dixit. Πατρὸς heic, ut & in verbis Jacobi, non ſubjectivè ſumendum, ſed objectivè: ità 10. Apuleius, *religio patris tui.*

Com.16. πᾶν τὸ ἐν τῷ κόσμῳ, ἡ ἐπιθυμία τῆς σαρκὸς, καὶ ἡ ἐπιθυμία τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ ἡ ἀλαζονεία τοῦ βίου] Verba illa, ἡ ἐπιθυμία τῆς σαρκὸς, cum ſequentibus, ſunt propior deſignatio ejus quod præceſſit, nempe, πᾶν τὸ ἐν τῷ κόσμῳ. Senſus loci eſt, Omne quod appetitur in mundo, quódque ſpectat aut ad carnis (id eſt, delicias ventris & inguinum,) aut ad oculorum (id eſt, divitiarum,) aut ad faſtûs (id eſt pompæ, cultúſque vitæ ſupervacui,) libidinem ſatiandam. Cleanthes apud Stobæum,

Αὐτοὶ δ' αὖ ὁρμῶσιν ἄνδρ' κληῖ, ἄλλοτε ἐπ' ἄλλα·
Οἱ μὲν ὑπὲρ δόξης ἀπολωλὸς δυστεκτον ἔχοντες,
Οἱ δ' ὑπὸ κερδοσύνης τετραμμένοι ὠδῖνι κόσμου,
Ἄλλοι δ' εἰς ἄνεσιν καὶ σώματος ἡδέα ἔργα.

Porphyrius περὶ ἀποχῆς 1. Ἀρετάσιος πολυτελείας, (quæ Cleanthi κερδοσύνη, Joanni ἡ ἐπιθυμία τῶν ὀφθαλμῶν,) ἀρετάσιος τε περὶ τὰ ἀφροδίσια ποίας, (quæ Cleanthi σώματος ἡδέα ἔργα, Joanni heic, & Paulo Galat.5.16. σαρκὸς ἐπιθυμίαι, Rom. 13. 14. Σαρκὸς πρόνοια) ἀφετάσιος τε ἔξω φιλοπομίας, (quæ Cleanthi ἀπολὴ δόξης, Joanni ἡ τοῦ βίου ἀλαζονεία) τὸς λοιπὸν χρεία πλάτε; ubi ut totum ſententiæ corpus ſe aptè habet ad Contextum noſtrum, ità & membra ejus non ineptè reſpondent Contextûs partibus.

Ibid. ἡ ἀλαζονεία τοῦ βίου] Τοῦ βίου ἀλαζονεία eſt, ut Cicero 1. de Officiis locutus, *magnifici apparatus vitæque cultus cum copia & elegantia.* Hinc πλοῦτος μετ' ἀλαζονείας 5.8. apud Sapientiæ Scriptorem.

Ibid. οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ πατρὸς, ἀλλ' ἐκ τοῦ κόσμου] Hoc totum, (inquit) vel hæc tota, de quibus in præcedente membro, non ex amore divino ſed mundano deſiderari ſolent; οὐκ εἰσὶν ἄνωθεν ἐπαρχόμενα, ἀλλ' ἐπίγεια.

Com.17. Καὶ ὁ κόσμος παράγεται] Id eſt, (ut 1 Cor.7.31.) τὸ σχῆμα αὐτοῦ παράγει. Καὶ hic, ut ſæpe alibi, videtur pro ἀλλὰ poni.

Ibid. καὶ ἡ ἐπιθυμία αὐτοῦ] Cum mundo tranſit & amor ejus, morte nempe imponente finem mundanis deſideriis. Illud αὐτοῦ etſi abſit in vetuſtiſſimo qui in Anglia Ms. non puto rejiciendum. Habemus enim Tit. 2.12. κοσμικὰς ἐπιθυμίας.

Ibid. ὁ δὲ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα] Cætera (inquit) caduca omnia, & citò tranſeuntia; fideliter Deo ſervientis manſurum præmium eſt. Vide 1 Petr.1. 14,15. Saluſtius Catilinario, *Divitiarum & formæ gloria fluxa atque fragilis eſt, virtus clara aternáque habetur.*

Com. 19. ἀλλ' οὐκ ἦσαν ἐξ ἡμῶν] Erant quidem de grege noſtro, non verè noſtri tamen: ſatìs id clarum ex eo quòd reliquerunt nos. Euthymius ad Joh.10.ea, NON ESTIS EX OVIBUS MEIS, *Quia à cognatione ovium mearum vos ipſos ſeparaſtis.* Qui ſocietati renunciat, eo ipſo nomen ſocii perdit. Filius prodigus ille ad patrem benignum quem reliquerat, ἔτι ἐμοὶ ἄξιος κληθῆναι υἱός σου.

Ibid. ἐξ ἡμῶν ἐξῆλθον] Ità, & de turbatoribus quibuſdam, Act.15. 24. ἐξ ἡμῶν ἐξελθόντες, &c. Vide & Act. 20.30.

Ibid. ἀλλ' ἵνα φανερωθῶσιν ὅτι οὐκ εἰσὶ πάντες ἐξ ἡμῶν] Ut manifeſtum fiat neminem eorum è verè noſtris fuiſſe. Ità puto vertendum. In iis ἀλλ' ἵνα φανερωθῶσιν eſt elleipſis planè eadem quæ & 1. 8. in Euang. ἀλλ' ἵνα μαρτυρήσῃ, &c.

Com.21. Οὐκ ἔγεγραφα ὑμῖν ὅτι οὐκ οἴδατε τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ὅτι οἴδατε αὐτὴν] Sic Judas com.8. Ὑπομνήσω ὑμᾶς εἰδότας ἅπαξ τοῦτο.

Com.22. ὁ ἀρνούμενος τὸν υἱὸν, οὗτός ἐστιν ὁ ἀντίχριστος] Juxta illud, Luc.10.16. Ὁ ἐμὲ ἀθετῶν, ἀθετεῖ καὶ τὸν ἀποστείλαντά με. Τὸν πατέρα οὐκ ἔχειν, eſt, ut Joh.5.42. τὴν ἀγάπην τοῦ θεοῦ ἐν ἑαυτοῖς οὐκ ἔχειν.

Com. 25. ἡ ἐπαγγελία ἣν ἐπηγγείλατο ἡμῖν] Vulgat. optimè, *repromiſſio*: i.e. retributio. In Gloſſario, Ἐπαγγελία, &c. *promiſſio, repromiſſio.*

Com. 26. Περὶ τῶν πλανώντων ὑμᾶς] Πλανώντων; (ut 2 Tim. 3. 14.) καὶ πλανωμένων.

Com.27. οὐ χρείαν ἔχετε ἵνα τις διδάσκῃ ὑμᾶς] Similia habes in Euangelio 2.25. & 16.30.

Ibid. τὸ αὐτὸ χρῖσμα διδάσκει ὑμᾶς περὶ πάντων] Joh. 15.26. Ὁ παράκλητος, &c. ὑμᾶς διδάξει πάντα. Vide 1 Theſſ.4.9. Servius ad Æneid.10. illud,

——*fandi dulciſſima Cymodocea,*

Quæ divinitus hanc doctrinam fuerat conſecuta.

Ibid. ἀληθές ἐστι, καὶ οὐ ψεῦδος] Sic 3.10. in Euangelio, μισεῖν, καὶ οὐκ ἔρχεσθαι πρὸς τὸ φῶς. & Apocal. 3.16. χλιαρὸς, καὶ οὐ ζεστὸς ἔστε ψυχρός· vide & in Græco Geneſ. 42. 2. 1 Theſſ. 5. 5. & quæ plura hujus locutionis exempla ad Act.13.11. attulimus. Adde Judith.5.5. ea, ἀπαγγελῶ σοι τὴν ἀλήθειαν, &c. καὶ οὐκ ἐξελεύσῃ ψεῦδος ἓν τῷ στόματί σου ἀπὸ σήμερον· Ψεύδεσθαι, καὶ μὴ τ' ἀληθῆ λέγειν, dixit & Plato in Epiſtolis: & ibidem ἀπειθοῦντες, καὶ μὴ πειθόμενοι δυσευχὲς item, καὶ οὐκ εὐτυχὲς, Euripides apud Stobæum: &, ἄσωμα, καὶ οὐ σαρκῆ, Idem in Supplicibus.

Com.28. καὶ μὴ αἰσχυνθῶμεν ἀπ' αὐτοῦ] Id eſt, ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ. Sic Pſal. 33.8. ἀπ' αὐτῶν σαλευθήσῃ· & Jerem. 22.22. Αἰσχυνθήσῃ, &c. ἀπὸ πάντων τῶν φιλούντων σε.

Ibid. ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ] Ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως, ut infrà 4.17. ubi præceſſit, ut & hoc loco, παῤῥησίαν ἔχωμεν.

Com. 29. γινώσκετε] Imperativè cum Vulgato vertendum, *ſcitote*: ità 2 Tim.3.1. τοῦτο γίνωσκε· ad quem locum annotata vide.

Ibid. ἐξ αὐτοῦ γεγέννηται] Vide 1 Pet.1.23. ubi & ἀναγεγεννημένοι.

Κεφ. γ'.

1. Ἴδετε ποταπὴν ἀγάπην δέδωκεν ἡμῖν ὁ πατὴρ, ἵνα τέκνα Θεοῦ κληθῶμεν. διὰ τοῦτο ὁ κόσμος οὐ γινώσκει ἡμᾶς, ὅτι οὐκ ἔγνω αὐτόν.

2. Ἀγαπητοί, νῦν τέκνα Θεοῦ ἐσμεν, καὶ οὔπω ἐφανερώθη τί ἐσόμεθα· οἴδαμεν ὅτι ἐὰν φανερωθῇ, ὅμοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα· ὅτι ὀψόμεθα αὐτὸν καθώς ἐστι.

3. Καὶ πᾶς ὁ ἔχων τὴν ἐλπίδα ταύτην ἐπ' αὐτῷ, ἁγνίζει ἑαυτὸν, καθὼς ἐκεῖνος ἁγνός ἐστι.

4. Πᾶς ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν, καὶ τὴν ἀνομίαν ποιεῖ· καὶ ἡ ἁμαρτία ἐστὶν ἡ ἀνομία.

5. Καὶ οἴδατε ὅτι ἐκεῖνος ἐφανερώθη ἵνα τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἄρῃ· καὶ ἁμαρτία ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστι.

6. Πᾶς ὁ ἐν αὐτῷ μένων, οὐχ ἁμαρτάνει· πᾶς ὁ ἁμαρτάνων, οὐχ ἑώρακεν αὐτὸν, οὐδὲ ἔγνωκεν αὐτόν.

7. Τεκνία, μηδεὶς πλανάτω ὑμᾶς· ὁ ποιῶν τὴν δικαιοσύνην, δίκαιός ἐστι, καθὼς ἐκεῖνος δίκαιός ἐστιν.

8. Ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν, ἐκ τοῦ διαβόλου ἐστὶν· ὅτι ἀπ' ἀρχῆς ὁ διάβολος ἁμαρτάνει. εἰς τοῦτο ἐφανερώθη ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἵνα λύσῃ τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου.

9. Πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ Θεοῦ ἁμαρτίαν οὐ ποιεῖ· ὅτι σπέρμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ μένει· καὶ οὐ δύναται ἁμαρτάνειν, ὅτι ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγέννηται.

10. Ἐν τούτῳ φανερά ἐστι τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ τέκνα τοῦ διαβόλου· πᾶς ὁ μὴ ποιῶν δικαιοσύνην, οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ ὁ μὴ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ.

11. Ὅτι αὕτη ἐστὶν ἡ ἀγγελία ἣν ἠκούσατε ἀπ' ἀρχῆς, ἵνα ἀγαπῶμεν ἀλλήλους.

12. Οὐ καθὼς Κάϊν ἐκ τοῦ πονηροῦ ἦν, καὶ ἔσφαξε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ· καὶ χάριν τίνος ἔσφαξεν αὐτόν; ὅτι τὰ ἔργα αὐτοῦ πονηρὰ ἦν, τὰ δὲ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, δίκαια.

13. Μὴ θαυμάζετε, ἀδελφοί μου, εἰ μισεῖ ὑμᾶς ὁ κόσμος.

14. Ἡμεῖς οἴδαμεν ὅτι μεταβεβήκαμεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν, ὅτι ἀγαπῶμεν τοὺς ἀδελφούς. ὁ μὴ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν, μένει ἐν τῷ θανάτῳ.

15. Πᾶς ὁ μισῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἀνθρωποκτόνος ἐστί· καὶ οἴδατε ὅτι πᾶς ἀνθρωποκτόνος οὐκ ἔχει ζωὴν αἰώνιον ἐν αὐτῷ μένουσαν.

16. Ἐν τούτῳ ἐγνώκαμεν τὴν ἀγάπην, ὅτι ἐκεῖνος ὑπὲρ ἡμῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔθηκε· καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν τὰς ψυχὰς τιθέναι.

17. Ὃς δ' ἂν ἔχῃ βίον τοῦ κόσμου, καὶ θεωρῇ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ χρείαν ἔχοντα, καὶ κλείσῃ τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ ἀπ' αὐτοῦ, πῶς ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ μένει ἐν αὐτῷ;

18. Τεκνία μου, μὴ ἀγαπῶμεν λόγῳ, μηδὲ γλώσσῃ, ἀλλ' ἔργῳ καὶ ἀληθείᾳ.

19. Καὶ ἐν τούτῳ γινώσκομεν ὅτι ἐκ τῆς ἀληθείας ἐσμὲν, καὶ ἔμπροσθεν αὐτοῦ πείσομεν τὰς καρδίας ἡμῶν.

20. Ὅτι ἐὰν καταγινώσκῃ ἡμῶν ἡ καρδία, ὅτι μείζων ἐστὶν ὁ Θεὸς τῆς καρδίας ἡμῶν, καὶ γινώσκει πάντα.

21. Ἀγαπητοί, ἐὰν ἡ καρδία ἡμῶν μὴ καταγινώσκῃ ἡμῶν, παῤῥησίαν ἔχομεν πρὸς τὸν Θεόν.

22. Καὶ ὃ ἐὰν αἰτῶμεν, λαμβάνομεν παρ' αὐτοῦ, ὅτι τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τηροῦμεν, καὶ τὰ ἀρεστὰ ἐνώπιον αὐτοῦ ποιοῦμεν.

Vulgata Versio.

1. VIdete qualem charitatem dedit nobis Pater, ut Filii Dei nominemur & simus. Propter hoc mundus non novit nos, quia non novit eum.

2. Charissimi, nunc filii Dei sumus: & nondum apparuit quid erimus. Scimus quoniam cùm apparuerit, similes ei erimus: quoniam videbimus eum sicuti est.

3. Et omnis qui habet hanc spem in eo, sanctificat se, sicut & ille sanctus est.

4. Omnis qui facit peccatum, & iniquitatem facit: & peccatum est iniquitas.

5. Et scitis quia ille apparuit ut peccata nostra tolleret: & peccatum in eo non est.

6. Omnis qui in eo manet, non peccat: & omnis qui peccat, non vidit eũ, nec cognovit eum.

7. Filioli, nemo vos seducat. Qui facit justitiam, justus est, sicut & ille justus est.

8. Qui facit peccatum, ex diabolo est: quoniam ab initio diabolus peccat. In hoc apparuit filius Dei, ut dissolvat opera diaboli.

9. Omnis qui natus est ex Deo, peccatum non facit; quoniam semen ipsius in eo manet: & non potest peccare, quoniam ex Deo natus est.

10. In hoc manifesti sunt filii Dei & filii diaboli. Omnis qui non est justus, non est ex Deo, & qui non diligit fratrem suum.

11. Quoniam hæc est annunciatio quam audistis ab initio, Ut diligatis alterutrum.

12. Non sicut Cain qui ex maligno erat, & occîdit fratrem suum. Et propter quid occîdit eum? Quoniam opera ejus maligna erant: fratris autem ejus, justa.

13. Nolite mirari, fratres, si odit vos mundus.

14. Nos scimus quoniam translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres. Qui non diligit, manet in morte.

15. Omnis qui odit fratrem suum, homicida est. Et scitis quoniam omnis homicida non habet vitam æternam in semetipso manentem.

16. In hoc cognovimus charitatem Dei, quoniam ille animam suam pro nobis posuit: & nos debemus pro fratribus animas ponere.

17. Qui habuerit substantiam mundi, & viderit fratrem suum necesse habere, & clauserit viscera sua ab eo; quomodo charitas Dei manet in eo?

18. Filioli mei, non diligamus verbo, neque linguâ, sed opere & veritate.

19. In hoc cognoscimus quoniam ex veritate sumus: & in conspectu ejus suadebimus corda nostra.

20. Quoniam si reprehenderit nos cor nostrum: major est Deus corde nostro, & novit omnia.

21. Charissimi, si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum.

22. Et quicquid petierimus, accipiemus ab eo: quoniam mandata ejus custodimus, & ea quæ sunt placita coram eo facimus.

23. Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ ἐντολὴ αὐτοῦ, ἵνα πιστεύσωμεν τῷ ὀνόματι τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἀγαπῶμεν ἀλλήλους, καθὼς ἔδωκεν ἐντολὴν ἡμῖν.

24. Καὶ ὁ τηρῶν τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, ἐν αὐτῷ μένει, καὶ αὐτὸς ἐν αὐτῷ· καὶ ἐν τούτῳ γινώσκομεν ὅτι μένει ἐν ἡμῖν, ἐκ τοῦ πνεύματος οὗ ἡμῖν ἔδωκεν.

23. Et hoc est mandatum ejus, Ut credamus in nomine filii ejus Jesu Christi, & diligamus alterutrum, sicut dedit mandatum nobis.

24. Et qui servat mandata ejus, in illo manet, & ipse in eo: & in hoc scimus quoniam manet in nobis, de Spiritu quem dedit nobis.

Ad Cap. III.

Com. 1. Ἵνα τέκνα θεοῦ κληθῶμεν] Euthymius ad Joh. 1. *Ad hoc Dei filius factus est homo, ut homines Dei filii fierent.* Post κληθῶμεν addit Ms. ille qui in Britannia, καί ἐσμεν· sed legendum videtur aut κληθῶμεν, ut in editis libris, (P. Chrysologus Serm. 2. ad Luc. 15. ea, NON SUM DIGNUS VOCARI, &c. *Non dixit, non sum dignus esse, sed, non sum dignus vocari filius tuus: quia vocari ad gratiam pertinet, esse ad naturam:*) aut certè ὦμεν, ut & legit Vulgatus Interpres.

Ibid. διὰ τοῦτο ὁ κόσμος οὐ γινώσκει ὑμᾶς, ὅτι οὐκ ἔγνω αὐτόν] Nil mirum si discipulorum sors non sit supra magistri sortem. Vide infrà com. 13. Οὐκ ἔγνω αὐτόν, ut de Eodem Joh. 1. 10. οὐ γινώσκει ὑμᾶς· quia nempe ἡ ζωὴ ὑμῶν κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ, Coloss. 3. 3.

Com. 2. οἴδαμεν ὅτι ἐὰν φανερωθῇ] Sic 2 Cor. 5. 1. Apostolus, Οἴδαμεν γὰρ ὅτι ἐὰν ἡ ἐπίγειος ἡμῶν οἰκία, &c. καταλυθῇ, &c. Ἐὰν utroque loco valet ὅταν· ita & Joh. 12. 32.

Ibid. ὅμοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα] Æterni erimus, ut ille. Apostolus jam citato loco, οἰκοδομίαν ἐκ θεοῦ ἔχομεν ἀχειροποίητον αἰώνιον, &c. Vel ὅμοιοι, &c. æternè cum illo regnabimus. Scholiastes Ms. ad hunc locum in Medic. bibliotheca, Συμβασιλεύσομεν, καὶ συνδοξασθησόμεθα αὐτῷ.

Ibid. ὀφθησόμεθα αὐτὸν καθώς ἐστι] Οὐκ ἐν αἰνίγματι, ἀλλὰ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, 1 Cor. 13. 12. Æneas apud Virgilium,

Cùm mihi se non antè oculis tam clara videndam
Obtulit, & puræ per noctem in luce refulsit
Alma parens confessa Deam, qualisque videri
Cœlicolis, & quanta solet.——

Com. 3. Ἁγνίζει ἑαυτὸν] Ἁγνίζει ἑαυτὸν καρδίαν, ut Jacob. 4. 8. ἁγνίσατε ἑαυτούς, &c. ut ibidem 1. com. ult. vide & 1 Pet. 1. 22. Onomast. vetus, *Purifico*, ἁγνίζω. Glossæ, Ἁγνίζω, *piago*, (lege *purgo*,) *purifico*.

Ibid. καθὼς ἐκεῖνος ἁγνός ἐστι] Componit formàtque se ad exemplum puritatis ejus: non quasi æquare id possit, sed ut imitetur illud. Καθὼς enim hoc loco, ut Matth. 5. 48. ὥσπερ, in non dissimili argumento, non paritatem innuit, sed similitudinem. Euthymius ad Joh. 17. Καθὼς, *& similia, de sancta Trinitate dicta æqualitatem significant, de Deo vero & hominibus similitudinem quandam.* Hoc sensu Luc. 6. 36. καθὼς, suprà hîc 2. 6. ὥστε, & 1 Pet. 1. 15. καὶ αὐτὸν habemus. Quorum locorum, aliorúmque similium hinc indè occurrentium, planè ista mens est, *Quantum per moras membrorum, & hanc circumfusam gravem sarcinam licuerit,* (Senec. ad Helv. c. 11.) Virgilius,

——*Quantum non noxia corpora tardant,*
Terrenique hebetant artus, moribundaque membra;

puritatem, bonitatem, aliásque Dei summi virtutes æmulamini: ἑπόμενοι ὅτε κατ' ἰχνος θεοῦ ἀνθρωποι, ut locutus Julianus Imperator (Cæsar.) *Deum ducem sequi in quantum humana imbecillitas patitur*, dixit Seneca 1. 1. de Beneficiis: *in quantum fas homini est, per divina vestigia ire*, Idem cap. 36 Consolat. ad Polybium: &, *quà fas est, Deum effingere*, cap. 16. de Vita beata: θεῷ κατ' ἰχνος ἕπεσθαι, Arrianus 2. 14. in Epictetum. Hierocles, Τὰ ἐξῆς ἐπαγγέλλεται θεὸν ὡς ἀνθρώπων ποιήσειν, ἐφ' ὅσον οἷόν τε ἀνθρώπῳ θεὸν γενέσθαι.

Com. 5. Ἵνα τὰς ἁμαρτίας ἄρῃ] Ἁμαρτίας αἴρειν, puto & hîc & Joh. 1. 29. esse ἀφανίζειν· quo sensu & Luc. 11. 52. κλεῖδα αἴρειν occurrit.

Com. 8. ἀπ' ἀρχῆς ὁ διάβολος ἁμαρτάνει] Talis videtur locutio illa 2 Tim. 1. 3. θεῷ ἀπὸ προγόνων λατρεύειν, ubi dicta vide.

Ibid. ἵνα λύσῃ τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου] Ità Rom. 14. 20. τὸ ἔργον τοῦ θεοῦ καταλύειν. Philo in libro de Legat. ad Caium, de Julio Cæsare, Ὁ τὰ δεσμὰ οἷς κατέζευκτο καὶ ἐπεπέδητο ἡ οἰκουμένη, διαλύσας.

Com. 9. ὅτι τὸ σπέρμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ μένει] Citatus ille Scholiastes Medic. biblioth. Τί ὅτι τὸ σπέρμα τοῦ θεοῦ, ἢ ἡ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐπιφοίτησις, δι' ἧς ἀνεγεννήθημεν, ἢ τις ἐκ ἀφέσεως ἡμῶν, εἰ μὴ διὰ τῆς αἱρίστων πρόξεων αὐτὸ λυπῶμεν; Seneca de homine malæ indolis, 4. 27. de Beneficiis, *Habet omnia nequitiæ semina.*

Ibid. οὐ δύναται ἁμαρτάνειν, ὅτι ἐκ θεοῦ γεγέννηται] Ignatius ad Ephesios, Οἱ πνευματικοὶ τὰ σαρκικὰ πράσσειν οὐ δύνανται. Simillimâ ei quæ heic Joannis locutione Paulus 1 Cor. 2. 14. de carnali homine, τὰ τοῦ πνεύματος τοῦ θεοῦ, &c. οὐ δύναται γνῶναι, ὅτι πνευματικῶς ἀνακρίνεται. Οὐ δύναται ἁμαρτάνειν, est, consultò aut graviter peccare non potest, quia ex Deo genitus est: h. e. quia exuit veterem hominem, planéque in alium mutatus est: quò qui non pervenerunt, ex bono sæpe in malum recidunt, habente nondum animo tenorem suum. Seneca Epist. 72. *Hoc interest inter consummatæ sapientiæ virum, & alium procedentis,* (i. e. οὐ τελείου, ἀλλὰ προκόπτοντος) *quod inter sanum, & ex morbo, &c. emergentem, &c. Hic, nisi attendit, subinde gravatur, & in eadem revolvitur; sapiens recidere non potest,* (οὐ δύναται, ut loquitur Joannes) *nec incidere quidem amplius.* Non malè etiam illud οὐ δύναται ἁμαρτάνειν exponere poteris, *non convenit sectæ ejus,* ut locutus Apuleius noster, lib. 9. Scholiastes in Medic. biblioth. Οὐ δύναται, ἀνακόλουθόν ἐστι, καὶ ἀνάρμοστον· quo & sensu Euripides, Supplic.

Αἰκτοῦ γ' ὃ τ' ἀγαθὸ' ἀσκήσας ἀνὴρ
Κακὸς γένοιτ' ἄν.——

At prior ille exponendi modus mihi aptior videtur.

Com. 12. καὶ χάριν τίνος; &c. ὅτι τὰ ἔργα, &c.] Respondet suæ ipsius interrogationi. Ità Christus Luc. 20. 15, 16. & apud hunc nostrum 8. 43. in Euangelio. In Andria Terent. 3. 1. *Pueri inter sese quàm pro levibus noxis iras gerunt! Quapropter? quia qui eos gubernat animus infirmum gerunt.*

Ibid. ὅτι τὰ ἔργα αὐτοῦ πονηρὰ ἦν, τὰ δὲ τοῦ ἀδελφοῦ δίκαια] Hinc causa odii. Salomo 29. 27. Βδέλυγμα ἀνόμῳ ὁδὸς κατευθύνουσα. Apuleius de quibusdam (ut ille vocat eos) invisoribus suis, *Meliores obtrectare malunt quàm imitari: & quorum similitudinem desperant, eorundem affectant simultatem.* Plinius, *In alio sua quemque natura delectat.* Vide Sirachid. 13. 19, 20. Petronius, *Si quis vitiorum,* &c. *inimicus rectum iter vitæ cœpit instituere, propter morum differentiam odium habet; quis enim potest probare diversa?* Seneca 24 Epist. *Malis artibus popularis favor acquiritur, similem te illis facias oportet: non probabunt nisi agnoverint.* Cicero in Catone majore, *Nec aliam ob causam boni improbis, improbi bonis amici esse non possunt, nisi quòd tanta est inter eos,* &c. *morum studiorúmque distantia.* Adde Scriptorem Sapientiæ 2. 15.

Com. 14. μένει ἐν τῷ θανάτῳ] Ἐν Χάτῳ (ut Luc. 1. 79.) καὶ Χαῒῳ θανάτῳ κάθηται· id est, in statu morti secundæ obnoxio. Vide similes locutiones ad 1 Tim. 1. 13. adductas.

Com. 15. ἀνθρωποκτόνος ἐστὶ] *Etsi gladio enim non percusserit eum, tamen animo homicida est,* ut Hieronymus (itidem huc respiciens) Epist. ad Castorium dixit. Locutio autem Joannis est qualis Propertii ista,

Mentiri

Mentiri noctem, promissis ducere amantem,
Hoc erit infectas sanguine habere manus.

Com. 16. ἐκεῖνο ὑπὲρ ἡμῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔθηκε, καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν τὰς ψυχὰς θεῖναι] Debemus parati esse ὑπὲρ τῶν ψυχῶν αὐτῶν (ut 2 Cor. 12. 15.) δαπανᾶν, καὶ ἐκδαπανηθῆναι. Theophylactus ad Luc. 22. Ἑαυτὸν ἐξεδίδα πρὸς τὸ πάθος ὑπὲρ σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων, καὶ διὰ τοῦτο καὶ αὐτοὶ μηδὲν τῶν ἀλγεινῶν ὑποφεύγουσιν ὑπὲρ τοῦ σωθῆναί τινας. Vide 2 Tim. 2. 10. & 1 Cor. 9. 22.

Com. 17. καὶ κλείσῃ τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ ἀπ' αὐτοῦ] Hoc Sirachidis 14. 8. ὑποστρέφειν πρόσωπον, ψυχὰς ὑπεροράν. Τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ, est, τὰ σπλάγχνα οἰκτιρμῶν αὐτοῦ, ut Apostolus, at sensu forsan diverso, Colossi. 3. 12. locutus. Κλείειν heic, ut apud Psalmistam, τὸ στέαρ αὐτῶν συνέκλεισε· ubi & στέαρ Suidas ἡ εὔνοιαν (quæ heic σπλάγχνα) exponit.

Ibid. πῶς ἡ ἀγάπη τοῦ θεοῦ μένει ἐν αὐτῷ;] Quomodo dici potest amorem Dei, &c. In Græco Proverb. 19. 7. Πᾶς ὃς ἀδελφὸν πλουτὸν μισεῖ (i. e. negligit, contemnit) καὶ φιλίας μακρὰν ἔσται· ubi si ὅτι legerimus, & vocem φιλίας de Deo acceperimus, sententia eadem erit quæ Joannis nostri. Nec abit illud Jobi 6. 14. *Qui ab amico suo tollit misericordiam, timorem Dei derelinquit:* i. e. πῶς ἡ ἀγάπη θεοῦ ἐν αὐτῷ μένει;

Com. 18. μὴ ἀγαπῶμεν, &c. τῇ γλώσσῃ, ἀλλ' ἔργῳ] In carmine Phocylidis dicto,

Μὴ μοι ἀνὴρ εἴη ΓΛΩΣΣΗ, φίλος, ἀλλὰ καὶ ΕΡΓΩ.

Vide Jacob. 2. 25.

Com. 19. καὶ ἔμπροσθεν αὐτοῦ πείσομεν τὰς καρδίας ἡμῶν] Sic 1 Thess. 3. 13. εἰς τὸ στηρίξαι ὑμῶν τὰς καρδίας, &c. ἔμπροσθεν τοῦ θεοῦ. Πείσομεν τὰς καρδίας, est, alacri & humili fiducia sentimus corda vegeta & erecta: cui opponitur quod statim sequetur de corde, καταγινώσκειν.

Com. 20. Ὅτι ἐὰν καταγινώσκῃ ἡμᾶς ἡ καρδία, ὅτι μείζων ἐστὶν ὁ θεὸς τῆς καρδίας ἡμῶν] Simillimum Sapient. 1. 6. illud, Οὐκ ἀθῳώσει βλάσφημον ὑπὸ χειλέων αὐτοῦ, ὅτι νεφρῶν αὐτοῦ μάρτυς ὁ θεὸς, καὶ τῆς καρδίας αὐτοῦ ἐπίσκοπος ἀληθής. Illud ὅτι autem quod secundo loco ponitur, videtur aut in ἔτι mutandum, hâc nimirum sententiâ, Si cor nostrum cùm malè facimus latere non possumus, multò minùs Deum latere poterimus: (hoc enim valere putem illa, μείζων ἐστὶν ὁ θεὸς τῆς καρδίας ἡμῶν.) Citatus modò Scholiastes Ms. ille, Εἰ ἁμαρτάνοντες τὴν καρδίαν ἑαυτῶν λανθάνειν οὐ δυνάμεθα, πόσῳ μᾶλλον τὸν θεὸν, &c. λαθεῖν οὐ δυνάμεθα; quomodo & hîc Isidorus Clarius exposuit. Vide Proverb. 15. 11. & 16. 2. & 24. 12. item ad Luc. 16. 15. annotata: aut, (ex Vulgatæ versionis, vetustissimisque in Britannia Ms. auctoritate) delendum planè. Sensum prædictum tamen fore integrum patebit ex loco illo infrà 5. 9. εἰ τὴν μαρτυρίαν τῶν ἀνθρώπων λαμβάνομεν, ἡ μαρτυρία τοῦ θεοῦ μείζων ἐστί. Locutio non dissimilis occurrit & 2 Tim. 2. 13. Joh. 13. 17. & Rom. 11. 18.

Ibid. καὶ γινώσκει πάντα] 10

——Distinguere novit
Quid solidùm crepet, & picta tectoria linguæ.

Com. 21. ἐὰν ἡ καρδία ἡμῶν μὴ καταγινώσκει ἡμῶν] Si non

Cor habet attonitos, & surdo verbere cædit,
Occultum quatiente animo tortore flagellum.

Vulgat. *si non reprehendit*, &c. quo ferè sensu Hesychius, Καταγινώσκω, μέμφομαι. Ità & Jobi 27. 6. *Neque reprehendit me cor meum:* Sirachides 14. 2. Μακάριος ὃς οὐ κατέγνω ἡ ψυχὴ αὐτοῦ. 20

Ibid. παῤῥησίαν ἔχομεν πρὸς τὸν θεὸν] Ità Rom. 5. 1. εἰρήνην πρὸς θεὸν ἔχομεν. *Fiduciam in Deo positam habemus*, inquit heic summus Interpres. Seneca 110 Epist. *Deum placatum & faventem habebit, quisquis sibi se propitiavit:* i. e. quisquis à suo corde non reprehenditur. Possumus & sic exponere, *fiduciam apud Deum habemus:* id est, fidenter ad Deum accedimus, nimirum, precibus nostris. Τῷ θρόνῳ (ut Heb. 4. 16.) τῆς χάριτος μὲτ παῤῥησίας προσερχόμεθα. παῤῥησίαν καὶ προσαγωγὴν ἐν πεποιθήσει (nempe πρὸς θεὸν) ἔχομεν· ut de Christo Apostolus Ephes. 3. 12. locutus. παῤῥησιαζησόμεθα ἐναντίον Κυρίου, ἱλαρῶς εἰς τὸ ἐρανὸν ἀποβλέποντες· ut in Græco Jobi 22. 26. Et hunc Joannis sensum esse evincunt quæ sequuntur statim, καὶ ὃ ἐὰν αἰτῶμεν, λαμβάνομεν· planè, ut sequitur dicto Jobi loco, εὐξαμένῳ μοι εἰσακούσεταί μου. Vide & infrà 5. 14. Hinc & εὐχῇ παῤῥησιάζεσθαι, in Timone Luciani. Παῤῥησίαν πρός τινα ἔχειν, pro, *fiduciam apud eum habere*, dixit & Dio Chrysostomus ἐν πολιτικῷ ἐν τῇ πατρίδι λόγῳ· item Plutarchus in vita Camilli, & Solonis vita.

Com. 22. Καὶ ὃ ἐὰν αἰτῶμεν] Nempe καὶ τὸ θέλημα αὐτοῦ, infrà 5. 14.

Ibid. τὰ ἀρεστὰ ἐνώπιον αὐτοῦ ποιοῦμεν] Ità & in Græco Tobiæ 4. 23.

Com. 24. Καὶ αὐτὸς ἐν αὐτῷ] Subaudi, μένει. μονὴ παρ' αὐτῷ ποιεῖ, ut Idem 14. 26. in Euangelio locutus.

Κεφ. δ'.

1. Ἀγαπητοί, μὴ παντὶ πνεύματι πιστεύετε, ἀλλὰ δοκιμάζετε τὰ πνεύματα εἰ ἐκ τοῦ θεοῦ ἐστιν· ὅτι πολλοὶ ψευδοπροφῆται ἐξεληλύθασιν εἰς τὸν κόσμον.

2. Ἐν τούτῳ γινώσκετε τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ· πᾶν πνεῦμα ὃ ὁμολογεῖ Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα, ἐκ τοῦ θεοῦ ἐστι.

3. Καὶ πᾶν πνεῦμα ὃ μὴ ὁμολογεῖ τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα, ἐκ τοῦ θεοῦ οὐκ ἔστι· καὶ τοῦτό ἐστι τὸ τοῦ ἀντιχρίστου, ὃ ἀκηκόατε ὅτι ἔρχεται, καὶ νῦν ἐν τῷ κόσμῳ ἐστὶν ἤδη.

4. Ὑμεῖς ἐκ τοῦ θεοῦ ἐστε, τεκνία, καὶ νενικήκατε αὐτούς· ὅτι μείζων ἐστὶν ὁ ἐν ὑμῖν ἢ ὁ ἐν τῷ κόσμῳ.

5. Αὐτοὶ ἐκ τοῦ κόσμου εἰσί· διὰ τοῦτο ἐκ τοῦ κόσμου λαλοῦσι, καὶ ὁ κόσμος αὐτῶν ἀκούει.

6. Ἡμεῖς ἐκ τοῦ θεοῦ ἐσμεν· ὁ γινώσκων τὸν θεὸν, ἀκούει ἡμῶν· ὃς οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ θεοῦ, οὐκ ἀκούει ἡμῶν. ἐκ τούτου γινώσκομεν τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας καὶ τὸ πνεῦμα τῆς πλάνης.

Vulgata Versio.

1. CHarissimi, nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex Deo sint: quoniam multi pseudoprophetæ exierunt in mundum.

2. In hoc cognoscitur spiritus Dei: omnis spiritus qui confitetur Jesum Christum in carne venisse, ex Deo est.

3. Et omnis spiritus qui solvit Jesum, ex Deo non est, & hic est Antichristus, de quo audistis quoniam venit, & nunc jam in mundo est.

4. Vos ex Deo estis, filioli, & vicistis eum; quoniam major est qui in vobis est, quàm qui in mundo.

5. Ipsi de mundo sunt: ideo de mundo loquuntur, & mundus eos audit.

6. Nos ex Deo sumus. Qui novit Deum, audit nos: qui non est ex Deo, non audit nos. In hoc cognoscimus spiritum veritatis, & spiritum erroris.

7. Ἀγαπητοί, ἀγαπῶμεν ἀλλήλους· ὅτι ἡ ἀγάπη ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστι· καὶ πᾶς ὁ ἀγαπῶν, ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγέννηται, καὶ γινώσκει τὸν Θεόν.

8. Ὁ μὴ ἀγαπῶν, οὐκ ἔγνω τὸν Θεόν· ὅτι ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν.

9. Ἐν τούτῳ ἐφανερώθη ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐν ἡμῖν, ὅτι τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἀπέσταλκεν ὁ Θεὸς εἰς τὸν κόσμον, ἵνα ζήσωμεν δι' αὐτοῦ.

10. Ἐν τούτῳ ἐστὶν ἡ ἀγάπη, οὐχ ὅτι ἡμεῖς ἠγαπήσαμεν τὸν Θεόν, ἀλλ' ὅτι αὐτὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς, καὶ ἀπέστειλε τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἱλασμὸν περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν.

11. Ἀγαπητοί, εἰ οὕτως ὁ Θεὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς, καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν ἀλλήλους ἀγαπᾶν.

12. Θεὸν οὐδεὶς πώποτε τεθέαται. ἐὰν ἀγαπῶμεν ἀλλήλους, ὁ Θεὸς ἐν ἡμῖν μένει, καὶ ἡ ἀγάπη αὐτοῦ τετελειωμένη ἐστὶν ἐν ἡμῖν.

13. Ἐν τούτῳ γινώσκομεν ὅτι ἐν αὐτῷ μένομεν, καὶ αὐτὸς ἐν ἡμῖν, ὅτι ἐκ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ δέδωκεν ἡμῖν.

14. Καὶ ἡμεῖς τεθεάμεθα καὶ μαρτυροῦμεν ὅτι ὁ πατὴρ ἀπέσταλκε τὸν υἱὸν σωτῆρα τοῦ κόσμου.

15. Ὃς ἂν ὁμολογήσῃ ὅτι Ἰησοῦς ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ μένει, καὶ αὐτὸς ἐν τῷ Θεῷ.

16. Καὶ ἡμεῖς ἐγνώκαμεν καὶ πεπιστεύκαμεν τὴν ἀγάπην ἣν ἔχει ὁ Θεὸς ἐν ἡμῖν. ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστί· καὶ ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ, ἐν τῷ Θεῷ μένει, καὶ ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ.

17. Ἐν τούτῳ τετελείωται ἡ ἀγάπη μεθ' ἡμῶν, ἵνα παῤῥησίαν ἔχωμεν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως· ὅτι καθώς ἐκεῖνός ἐστι, καὶ ἡμεῖς ἐσμεν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ.

18. Φόβος οὐκ ἔστιν ἐν τῇ ἀγάπῃ, ἀλλ' ἡ τελεία ἀγάπη ἔξω βάλλει τὸν φόβον. ὅτι ὁ φόβος κόλασιν ἔχει· ὁ δὲ φοβούμενος οὐ τετελείωται ἐν τῇ ἀγάπῃ.

19. Ἡμεῖς ἀγαπῶμεν αὐτόν, ὅτι αὐτὸς πρῶτος ἠγάπησεν ἡμᾶς.

20. Ἐάν τις εἴπῃ, Ὅτι ἀγαπῶ τὸν Θεόν, καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ μισῇ, ψεύστης ἐστίν. ὁ γὰρ μὴ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ὃν ἑώρακε, τὸν Θεὸν ὃν οὐχ ἑώρακε, πῶς δύναται ἀγαπᾶν;

21. Καὶ ταύτην τὴν ἐντολὴν ἔχομεν ἀπ' αὐτοῦ, ἵνα ὁ ἀγαπῶν τὸν Θεὸν, ἀγαπᾷ καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ.

7. Chariſſimi, diligamus nos invicem: quia charitas ex Deo eſt: & omnis qui diligit, ex Deo natus eſt, & cognoſcit Deum.

8. Qui non diligit, non novit Deum: quoniam Deus charitas eſt.

9. In hoc apparuit charitas Dei in nobis, quoniam filium ſuum unigenitum miſit Deus in mundum, ut vivamus per eum.

10. In hoc eſt charitas: non quaſi nos dilexerimus Deum, ſed quoniam ipſe dilexit nos, & miſit filium ſuum propitiationem pro peccatis noſtris.

11. Chariſſimi, ſi ſic Deus dilexit nos: & nos debemus alterutrum diligere.

12. Deum nemo vidit unquam. Si diligamus invicem, Deus in nobis manet, & charitas ejus in nobis perfecta eſt.

13. In hoc cognoſcimus quoniam in eo manemus, & ipſe in nobis: quoniam de Spiritu ſuo dedit nobis.

14. Et nos vidimus, & teſtificamur quoniam Pater miſit Filium ſuum Salvatorem mundi.

15. Quiſquis confeſſus fuerit quoniam Jeſus eſt filius Dei; Deus in eo manet, & ipſe in Deo.

16. Et nos cognovimus, & credidimus charitati, quam habet Deus in nobis. Deus charitas eſt: & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo.

17. In hoc perfecta eſt charitas nobiſcum, ut fiduciam habeamus in die judicii: quia ſicut ille eſt, & nos ſumus in hoc mundo.

18. Timor non eſt in charitate: ſed perfecta charitas foràs mittit timorem, quoniam timor pœnam habet; qui autem timet, non eſt perfectus in charitate.

19. Nos ergò diligamus Deum, quoniam Deus prior dilexit nos.

20. Si quis dixerit, quoniam diligo Deum, & fratrem ſuum oderit, mendax eſt. Qui enim non diligit fratrem ſuum quem videt, Deum quem non videt quomodo poteſt diligere?

21. Et hoc mandatum habemus à Deo; ut qui diligit Deum, diligat & fratrem ſuum.

Ad Cap. IV.

Com. 1. Μὴ παντὶ πνεύματι πιστεύετε] Ità Paulus ad Epheſ. παντὶ ἀνέμῳ διδασκαλίας μὴ περιφέρεσθε.

Com. 3. Ὁ ἀκηκόατε, &c.] Meliùs ὃν, Antichriſtum nempe, & ità Vulgatus legit.

Com. 4. Ὑμεῖς ἐκ τοῦ θεοῦ ἐστε] Ὑμεῖς heic idem ſonat ac ſi ὑμεῖς ὄντες dixiſſet: locutione enim iſtâ ſecernit eos à prædictis impoſtoribus. Sic Apoſtolus 2 Tim. 3. 10, & 14. σὺ δὲ, &c. & 6. 9. ad Hebræos, πεπείσμεθα δὲ περὶ ὑμῶν τὰ κρείσσονα.

Com. 5. ἐκ τοῦ κόσμου λαλοῦσι] Id eſt, τὰ ἐπίγεια λαλοῦσι. Sic Joh. 3. 31. ἐκ τῆς γῆς λαλεῖ· & Joh. 8. 44. ὅταν λαλῇ τὸ ἴδιον λαλεῖ.

Com. 8. ὁ γὰρ θεὸς ἀγάπη ἐστὶ] Non ſolùm Deus diligit, ſed eſt ipſa dilectio. Sic ſuprà hîc 1. 5. Ὁ θεὸς φῶς ἐστι. De eodem 7 θεὸς πέφυκεν. Theodoretus, Ἐλεεῖν πέφυκε, μᾶλλον δὲ ἐλεεῖν ἐστὶν ἡ τούτου φύσις· & Apuleius, *Genitorem virtutum, ipsámque virtutem.* Tale Martialis illud,

Non vitioſus homo es, Zoile, ſed vitium.

Ἀγάπη heic eſt quæ Tit. 3. 4. (ubi de Eodem agitur,) χρηστότης καὶ φιλανθρωπία.

Com. 12. Θεὸν οὐδεὶς πώποτε τεθέαται] Οὐδὲ ἰδεῖν δύναται, ut 1 Tim. 6. 16. Vide ad 1 Tim. 1. 17. annotata. Senſus Joannis eſt, Deum, dum carne induimur, videre non poſſumus: amemus ergò proximum quem videmus, & qui imago Dei eſt.

Ibid. ἐν ἡμῖν μένει] Virtute, etſi non præſentiâ.

Com. 14. σωτῆρα τοῦ κόσμου] Id eſt, ut 1 Tim. 2. 4. σωτῆρος πάντων ἀνθρώπων.

Com. 17. Ἐν τούτῳ τετελείωται ἡ ἀγάπη μεθ' ἡμῶν, &c. ὅτι καθὼς ἐκεῖνός ἐστι, καὶ ἡμεῖς ἐσμεν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ] Libenter iis accedo qui membra iſta etſi loco diſtantia, putant ſenſu cohærere: vocémque ἀγάπη heic de Dei erga nos amore, non de noſtro in Deum, dici. Argumentum (inquit) prævalidum eſt nos ſummopere à Deo diligi, malorum varietas, quibus exemplo Chriſti (quem & heic & ſuprà 3. 5. vox ἐκεῖνος deſignat,) quotidie exponimur. Vide Hebr. 12. 7. Jacob. 1. 2. Apocal. 3. 19. ἐστι, enallage pro ἴσως· vel, ſenſu integro, abeſſe poterit.

Ibid. ἵνα παῤῥησίαν ἔχωμεν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως] Id eſt, ut 1 Cor. 11. 32. ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν. Παῤῥησίαν ἔχειν heic eſt quod Luc. 21. 36. σταθῆναι, &c. ubi dicta vide.

Com. 18. Φόβος οὐκ ἔστιν ἐν τῇ ἀγάπῃ] Chryſoſtomus ad 2 Tim.

2 Tim. 1. Ἀπὸ, &c. τῆ μὴ δειλίᾳν ἡ ἀγάπη γίνε.] Photius Epist. 1. Καλεπὸν μὲ φόβον τῆ ἀγάπη κερᾶσαι. Maximus Tyrius Dissert. 9. Οὐ δεινὸν αὐτῷ (ἔρωτι nempe, id est, ἀγάπῃ) δεινὸν, ἢ πῦρ, ἢ κρημνὸς, ἢ θάλαττα, ἢ ξίφος· ἀλλὰ καὶ τὰ ἄπορα αὐτῷ εὐπορώτατα, καὶ τὰ δεινὰ εὐμαχώτατα, καὶ τὰ φοβερὰ εὐτελέστατα, &c. παντὶ χῶ διάῤῥῃ, πάντων ὑπερῤῥᾷ, πάντων κρατεῖ.

Ibid. ἡ τελεία ἀγάπη ἔξω βάλλει φόβον] Ἔξω βάλλειν heic, & Apocal. 11. 2. non est *ejicere*, sed, *non admittere*. Sic & Apoc. 3. 5. *ex libro non delere*, est, *in libro scribere*. Luc. 8. 38. ἀπολύειν, est, *non recipere*. Jobi 1. 9. & Tobiæ 4. 23. ἀφίστασθαι (quod vertunt *recedere*,) est, *non appropinquare*. Ecclesiastis 7. 26. (ubi Vulgat. *effugiet*,) est, *non incidet*. Matth. 6. 13. ῥῦσαι & Sirach. 23. 5. μὴ δός μοι, &c. est, *ne me patere incidere*. Psal. 34. 13. παύειν, non est, *cessare*, sed *omnino abstinere*: & Psal. 81. 12. ἐξαποστέλλειν, non est *mittere*, sed ἐᾶν, *sinere*, vel, *permittere quem esse ut est*. Italis, *tolga Dio*, est, *Dio non voglia, non permetta ch' avenga*. Apuleio *fidem perdere*, est, *fidem non acquirere*. Laterna in ænigmatis Symphosii,

Noctibus in mediis faciem non perdo dierum;

id est, habeo (vel præbeo) faciem diei. Sic, *vi dejectus* esse dicitur, qui revertens, denuò suum prædium ingredi prohibetur: l. 1. ff. de vi, & vi armata. Hesychius eâdem formâ vocem ἀποστέλλειν exponit ἀπείργειν, καὶ κωλύειν.

Ibid. ὅτι ὁ φόβος κόλασιν ἔχει, ὁ δὲ φοβούμενος οὐ τετελείωται ἐν τῇ ἀγάπῃ] Sensus loci istius (in quo rudendo fategerunt plures) fortasse lucidior erit, si sic legerimus, Ὁ φοβούμενος (particulâ δὲ extritâ) οὐ τετελείωται ἐν τῇ ἀγάπῃ, ὅτι ὁ φόβος κόλασιν ἔχει. D. Augustinus de Temp. Serm. 52. *Vincat in te pius timor, & erit amor: timor pedagogus sit: non ipse in te remaneat, sed te ad charitatem quasi ad magistrum perducat.* Κόλασιν, *pœnam*, ut heic Vulgatus: unde forsan & Hesychius, Κόλασις, τιμωρία. *Tormentum habet*, D. Augustinus (& fortè ex eo Primasius ad Galat. 5.) in de Virginitate, vertebat: id est, ut ego putem, continuam inquietudinem. Φόβον ἔυνοιαν ἐκ ἔχειν, etiam Democritus apud Stobæum dixit: sententiâ ab ista quæ præ manibus non abhorrente. Κόλασιν pro κόλασιν, cum summo alioqui Viro ut substituamus, parùm causæ video, cùm conjecturæ illi nulli Mss. patrocinentur, & vox ea itidem in libris aliis aut nunquam, aut perrarò occurrat.

Com. 19. Ἡμεῖς ἀγαπῶμεν αὐτὸν ὅτι αὐτὸς πρῶτος ἠγάπησεν ἡμᾶς] Apostolus 3. 12. ad Philippenses, Διάκω, εἰ καὶ καταλάβω, ἐφ' ᾧ καὶ κατελήφθην, (id est, πρῶτος κατελήφθην) ὑπὸ τῆ Χριστῆ. Apud Philonem lib. ὅτι πᾶς ὁ σπουδ. ἐλεύθ. Διὰ τὸ φιλόθεον γινόμενοι θεοφιλεῖς, ἴσῃ ἀντιμισθίᾳ ἐννοίᾳ, &c.

Com. 20. ὁ γὰρ μὴ ἀγαπῶν ἀδελφὸν ὃν ἑώρακε, τὸν θεὸν ὃν οὐχ ἑώρακε πῶς δύναται ἀγαπᾶν;] Amore proximi enim instruimur, & quasi manu ducimur ad summum Numen amandum. Simplicius in cap. 37 Epicteti, Ἡ καθαρὰ φιλία τὰς φίλας ψυχὰς εἰς ἕνωσιν συνάγουσα, μελέτη καλλίστη γίνεται πρὸς θεὸν ἑνώσεως. Antiphanes,

Ὅστις γὰρ ὁμόλογόν τι μὴ ποιεῖ παλαὶ,
Πάντων ἂν εἶεν καταφρονήσει θεῶν.

Quæ eâdem planè ratione videntur niti quâ Joannis ista, parentes scilicet quotidie occurrere visibus nostris, Deos inaspectabiles esse.

Κεφ. ε'.

1. ΠΑΣ ὁ πιστεύων ὅτι Ἰησοῦς ἐστιν ὁ Χριστὸς, ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγέννηται· καὶ πᾶς ὁ ἀγαπῶν τὸν γεννήσαντα, ἀγαπᾷ καὶ τὸν γεγεννημένον ἐξ αὐτοῦ.

2. Ἐν τούτῳ γινώσκομεν ὅτι ἀγαπῶμεν τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ, ὅταν τὸν Θεὸν ἀγαπῶμεν, καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ ποιῶμεν.

3. Αὕτη γάρ ἐστιν ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, ἵνα τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τηρῶμεν· καὶ αἱ ἐντολαὶ αὐτοῦ βαρεῖαι οὐκ εἰσίν.

4. Ὅτι πᾶν τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ Θεοῦ νικᾷ τὸν κόσμον· καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ νίκη ἡ νικήσασα τὸν κόσμον, ἡ πίστις ἡμῶν.

5. Τίς ἐστιν ὁ νικῶν τὸν κόσμον, εἰ μὴ ὁ πιστεύων ὅτι Ἰησοῦς ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ;

6. Οὗτός ἐστιν ὁ ἐλθὼν δι' ὕδατος καὶ αἵματος, Ἰησοῦς ὁ Χριστός· οὐκ ἐν τῷ ὕδατι μόνον, ἀλλ' ἐν τῷ ὕδατι καὶ τῷ αἵματι. καὶ τὸ πνεῦμά ἐστι τὸ μαρτυροῦν ὅτι τὸ πνεῦμά ἐστιν ἡ ἀλήθεια.

7. Ὅτι τρεῖς εἰσιν οἱ μαρτυροῦντες ἐν τῷ οὐρανῷ, Πατὴρ, καὶ ὁ Λόγος, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα· καὶ οὗτοι οἱ τρεῖς ἕν εἰσι.

8. Καὶ τρεῖς εἰσιν οἱ μαρτυροῦντες ἐν τῇ γῇ, τὸ πνεῦμα, καὶ τὸ ὕδωρ, καὶ τὸ αἷμα· καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὸ ἕν εἰσιν.

9. Εἰ τὴν μαρτυρίαν τῶν ἀνθρώπων λαμβάνομεν, ἡ μαρτυρία τοῦ Θεοῦ μείζων ἐστίν· ὅτι αὕτη ἐστὶν ἡ μαρτυρία τοῦ Θεοῦ ἣν μεμαρτύρηκε περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ.

10. Ὁ πιστεύων εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἔχει τὴν μαρτυρίαν ἐν ἑαυτῷ· ὁ μὴ πιστεύων τῷ Θεῷ, ψεύστην πεποίηκεν αὐτὸν, ὅτι οὐ πεπίστευκεν εἰς τὴν μαρτυρίαν ἣν μεμαρτύρηκεν ὁ Θεὸς περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ.

Versio Vulgata.

1. OMnis qui credit quoniam Jesus est Christus, ex Deo natus est. Et omnis qui diligit eum qui genuit, diligit & eum qui natus est ex eo.

2. In hoc cognoscimus quoniam diligimus natos Dei; cùm Deum diligamus, & mandata ejus faciamus.

3. Hæc est enim charitas Dei, ut mandata ejus custodiamus: & mandata ejus gravia non sunt.

4. Quoniam omne quod natum] est ex Deo vincit mundum: & hæc est victoria quæ vincit mundum, fides nostra.

5. Quis est qui vincit mundum, nisi qui credit quoniam Jesus est filius Dei?

6. Hic est qui venit per aquam & sanguinem, Jesus Christus: non in aqua solùm, sed in aqua & sanguine. Et Spiritus est qui testificatur quoniam Christus est veritas.

7. Quoniam tres sunt qui testimonium dant in cœlo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus: & hi tres unum sunt.

8. Et tres sunt qui testimonium dant in terra, Spiritus, & aqua, & sanguis: & hi tres unum sunt.

9. Si testimonium hominum accipimus, testimonium Dei majus est: quoniam hoc est testimonium Dei quod majus est, quoniam testificatus est de filio suo.

10. Qui credit in filium Dei, habet testimonium Dei in se. Qui non credit Filio, mendacem facit eum: quia non credit in testimonium quod testificatus est Deus de filio suo.

11. Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ μαρτυρία, ὅτι ζωὴν αἰώνιον ἔδωκεν ἡμῖν ὁ Θεός· καὶ αὕτη ἡ ζωὴ ἐν τῷ υἱῷ αὐτοῦ ἐστιν.

12. Ὁ ἔχων τὸν υἱὸν, ἔχει τὴν ζωήν· ὁ μὴ ἔχων τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὴν ζωὴν οὐκ ἔχει.

13. Ταῦτα ἔγραψα ὑμῖν τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ· ἵνα εἰδῆτε ὅτι ζωὴν ἔχετε αἰώνιον, καὶ ἵνα πιστεύητε εἰς τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ.

14. Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ παῤῥησία ἣν ἔχομεν πρὸς αὐτὸν, ὅτι ἐάν τι αἰτώμεθα κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ, ἀκούει ἡμῶν.

15. Καὶ ἐὰν οἴδαμεν ὅτι ἀκούει ἡμῶν, ὃ ἂν αἰτώμεθα, οἴδαμεν ὅτι ἔχομεν τὰ αἰτήματα ἃ ᾐτήκαμεν παρ' αὐτοῦ.

16. Ἐάν τις ἴδῃ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἁμαρτάνοντα ἁμαρτίαν μὴ πρὸς θάνατον, αἰτήσει, καὶ δώσει αὐτῷ ζωήν, τοῖς ἁμαρτάνουσι μὴ πρὸς θάνατον. ἔστιν ἁμαρτία πρὸς θάνατον· οὐ περὶ ἐκείνης λέγω ἵνα ἐρωτήσῃ.

17. Πᾶσα ἀδικία ἁμαρτία ἐστὶ· καὶ ἔστιν ἁμαρτία οὐ πρὸς θάνατον.

18. Οἴδαμεν ὅτι πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ Θεοῦ, οὐχ ἁμαρτάνει· ἀλλ' ὁ γεννηθεὶς ἐκ τοῦ Θεοῦ, τηρεῖ ἑαυτὸν, καὶ ὁ πονηρὸς οὐχ ἅπτεται αὐτοῦ.

19. Οἴδαμεν ὅτι ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐσμεν, καὶ ὁ κόσμος ὅλος ἐν τῷ πονηρῷ κεῖται.

20. Οἴδαμεν δὲ ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἥκει, καὶ δέδωκεν ἡμῖν διάνοιαν, ἵνα γινώσκωμεν τὸν ἀληθινὸν Θεόν· καὶ ἐσμὲν ἐν τῷ ἀληθινῷ, ἐν τῷ υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ. οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς Θεὸς, καὶ ἡ ζωὴ αἰώνιος.

21. Τεκνία, φυλάξατε ἑαυτοὺς ἀπὸ τῶν εἰδώλων. Ἀμήν.

11. Et hoc est testimonium, quoniam vitam æternam dedit nobis Deus: et hæc vita in filio ejus est.

12. Qui habet filium, habet vitam: qui non habet filium Dei, vitam non habet.

13. Hæc scribo vobis, ut sciatis quoniam vitam habetis æternam, qui creditis in nomine filii Dei.

14. Et hæc est fiducia quam habemus ad eum: Quia quodcunque petierimus secundùm voluntatem ejus, audit nos.

15. Et scimus quia audit nos quicquid petierimus: scimus quoniam habemus petitiones quas postulamus ab eo.

16. Qui scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat, & dabitur ei vita, peccanti non ad mortem. Est peccatum ad mortem: non pro illo dico ut roget quis.

17. Omnis iniquitas peccatum est: & est peccatum ad mortem.

18. Scimus quia omnis qui natus est ex Deo, non peccat: sed generatio Dei conservat eum, & malignus non tangit eum.

19. Scimus quoniam ex Deo sumus: & mundus totus in maligno positus est.

20. Et scimus quoniam filius Dei venit: & dedit nobis sensum ut cognoscamus verum Deum, & simus in vero filio ejus. Hîc est verus Deus, & vita æterna.

21. Filioli, custodite vos à simulacris. Amen.

Ad Cap. V.

1. Πᾶς ὁ ἀγαπῶν τὸν γεννήσαντα, ἀγαπᾷ καὶ τὸν γεγεννημένον ἐξ αὐτοῦ] Virgilius de Didone,

——Gremio Ascanium genitoris imagine captum
Detinet.——

Andromache apud Senecam Tragicum,

——Testor immites Deos,
Non aliud, Hector, in meo nato mihi
Placere quàm te.——

Com. 3. αὕτη ἐστὶν ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, ἵνα τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τηρῶμεν] Hoc ex verbis Christi Joh. 14. 15. Ἐὰν ἀγαπᾶτέ με, τὰς ἐντολὰς ἐμὰς τηρήσετε. Idem ibidem com. 31. cùm dixisset ἀγαπῶ τὸν πατέρα μου, addidit, καθὼς ἐνετείλατό μοι, οὕτω ποιῶ. Vide & Joh. 15. 14. & Sirach. 2. 5. Clemens Alexandrinus Stromat. 6. Ἀγάπη (σοφίας) τήρησις νόμων αὐτῆς. Ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, est, ἀγάπη εἰς Θεὸν, ut 5. 42. in Euangelio, Luc. 11. 42. & Judæ com. 21. Sic 1 Tim. 1. 4. θεοῦ οἰκοδομίαν· ubi dicta confer.

Ibid. αἱ ἐντολαὶ αὐτοῦ βαρεῖαι οὐκ εἰσὶ] Poeta vetus apud Plutarchum,

——— Οὐδεὶς κάματος εὐσεβεῖν θεούς.

Seneca 2. 13. de Ira, *Non est*, &c. *arduum in virtutes & asperum iter; de plano adeuntur:* & statim, *Multò difficilius est facere ista quæ facitis: quid enim otiosius est quiete animi? quid irâ laboriosius? vacat pudicitia, libido occupatissima est: omnium denique virtutum tutela facilior est, vitia magnò coluntur.* Vide ad Matth. 11. 30.

Com. 4. νικᾷ τὸν κόσμον] Id est, ut 2 Pet. 2. 20. τὰ τοῦ κόσμου μιάσματα. Eulogius apud Photium ad 1 Cor. 11. 31. ea, ζῶν τῷ κόσμῳ, &c. Κόσμον νῦν τὸν ἐν τῷ κόσμῳ λέγει πονηρίαν, τὰ τοῦ κόσμου ἐγκλήματα.

Com. 13. ἵνα εἰδῆτε, &c.] Ut sciatis qualem & cujusmodi thesaurum possidetis.

Ibid. καὶ ἵνα πιστεύητε] Et ut pergatis credere, &c. atque ità βεβαίαν ὑμῶν τὴν κλῆσιν καὶ ἐκλογὴν ποιεῖσθε, 2 Pet. 1. 20.

Com. 14. ἐάν τι αἰτώμεθα κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ, ἀκούει ἡμῶν] Vide ad Jacob. 4. 2. annotata.

Com. 16. Ἁμαρτία πρὸς θάνατον] Qualis eorum qui iteratis Ecclesiæ monitis non obtemperant. *Ad mortem delinquere*, est & apud Petronium. De hoc autem Joannis loco videnda quæ fusè D. Augustinus Serm. 59. de Tempore.

Com. 18. τηρεῖ ἑαυτὸν] Ità & τηρεῖν ἑαυτὸν 2 Tim. 5. 22. heic autem τηρεῖ ἑαυτὸν, est, ἐνδύεται· ut Ephes. 6. 11. πανοπλίαν τοῦ θεοῦ πρὸς τὸ δύνασθαι στῆναι πρὸς τὰς τοῦ διαβόλου μεθοδείας.

Ibid. τηρεῖ ἑαυτὸν] Nempe (ut Jacob. 1. 27.) ἄσπιλον, &c. Hesychius, & fortè ex hoc Joannis loco, Τηρεῖ, φρουρεῖ· i. e. se munitum servat. Ad peccata cavenda ac declinanda perinde est animo semper prompto atque intento, ut sunt athletarum qui pancratiastæ vocantur. Nam sicut illi cum projectis altè brachiis consistunt, capútque & os suum manibus oppositis quasi vallo præmuniunt: ità animus atque mens hominis verè Christiani, adversùs vim & insidias diaboli omni in loco atque in tempore prospiciens, est erecta, ardua, septa, solida, expedita, nusquam connivens, nusquam aciem suam flectens, consilia cogitationésque contra Satanæ insultus quasi brachia & manus protendens, nè qua in re adversa & repentina incursio imparato atque improtecto illi oboriatur. Quæ (leviter ad argumentum Joannis flexa) desumpsimus è Panætio philosopho apud Gellium 13. 26.

Ibid. καὶ ὁ πονηρὸς οὐχ ἅπτεται αὐτοῦ] Semper invenit eum ità undique munitum, ut nullus sibi ad eum accessus pateat. Metrodorus philosophus Fortunam alloquens apud Ciceronem Tuscul. 5. *Omnes aditus tuos intercluси ut ad me aspirare*

aspirare non possit. Omnino vide Gellium 13. 26. ex Panætio, de cauto & sapiente. Vel, οὐχ ἅπτεται αὐτοῦ, *non ladit eum:* ità Dioscorides, Ἅπτεται ἡ κεφαλὴς κέρον ὀπῶρων. Vide in Græco Jobi 1.12. & 5.19.

Com. 19. ὁ κόσμος ὅλος ἐν τῷ πονηρῷ κεῖται] Et indè Galat. 1.4. ὁ ἐνεστὼς αἰὼν πονηρὸς vocatur. Ἐν πονηρῷ, est, ut Colossi. 1.21. ἐν τοῖς ἔργοις πονηροῖς· ubi & commodè κεκμένους suppleas, ad vocis κεῖται exemplum, quam hoc loco habemus. Κεῖσθαι autem ἐν τῷ πονηρῷ, est, sub mali (id est, vitiorum) potestate teneri: (Seneca Epist. 50. *Malitia jam nos tenet, dim in possessione nostrî est.* Idem de eadem loquens Nat. quæst. 7.32. *Huic omnes operam damus, huic oculi nostri, huic manus serviunt.*) Vel, in malo quasi immergi, & sepeliri. Idem in de Vita beata cap. 17. *Ego in alto omnium vitiorum sum:* & adhuc propiùs, Epist. 59. *Diu in istis vitiis jacuimus:* ubi *jacere* est quod hic κεῖσθαι. Verbum κεῖσθαι semper ἐπὶ κακῶ ponni nos docet Hesychius: unde & ἐν κακοῖς κεῖσθαι in Euripidis Andromache. Illud ὅλος si ad vocem κόσμος retuleris, non malè factum clamabunt ista Senecæ, *Omnia sceleribus ac vitiis plena sunt* (2. 8. de Ira:) & Ciceronis ista (Petit. Consul.) *Fraudis atque insidiarum & perfidiæ plena sunt omnia.* Vide & Rom. 3. 12. & quæ ad Psal. 13. 3. annotavimus. Est potius tamen ut videatur jungendum cum verbo κεῖται. Ergò ὅλος ἐν τῷ πονηρῷ κεῖται hoc est, ut 9.34. in Euangelio, ὅλος ἐν ἁμαρτίαις γεγέννησαι. Sic in Terentii Adelphis, *Ctesipho in amore est totus.* In epitaphio vetere de Impostore,

Fax hominum, fraus totus homo jacet, &c.

Cicero in pro Q. Roscio, *Ex fraude, fallaciis, mendaciis totus constare videtur:* & apud Horatium,

Nescio quid meditans nugarum, & totus in illis.

Vulgat. hîc, *totus mundus in maligno positus est:* i. e. in malo. Glossæ, *Maligno* πονηρὸς· & in alio Glossario, Πονηρὸς, *malus, malignus,* &c. at in Contextu, ut diximus, genere neutro sumendum. Joannis locum istum (at, ut puto, infeliciter) conatus est exponere Mart. del Roa, Singul. locor. 2.2.

JOANNIS PRICÆI

Ad 2 JOH. EPISTOLAM

ANNOTATA.

1. Ὁ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΣ ἐκλεκτῇ κυρίᾳ, καὶ τοῖς τέκνοις αὐτῆς, οὓς ἐγὼ ἀγαπῶ ἐν ἀληθείᾳ, καὶ οὐκ ἐγὼ μόνος, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ ἐγνωκότες τὴν ἀλήθειαν,

2. Διὰ τὴν ἀλήθειαν τὴν μένουσαν ἐν ἡμῖν, καὶ μεθ' ἡμῶν ἔσται εἰς τὸν αἰῶνα·

3. Ἔσται μεθ' ὑμῶν χάρις, ἔλεος, εἰρήνη, παρὰ Θεοῦ πατρὸς, καὶ παρὰ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ πατρὸς, ἐν ἀληθείᾳ καὶ ἀγάπῃ.

4. Ἐχάρην λίαν ὅτι εὕρηκα ἐκ τῶν τέκνων σου περιπατοῦντας ἐν ἀληθείᾳ, καθὼς ἐντολὴν ἐλάβομεν παρὰ τοῦ πατρός.

5. Καὶ νῦν ἐρωτῶ σε, κυρία, οὐχ ὡς ἐντολὴν γράφων σοι καινὴν, ἀλλὰ ἣν εἴχομεν ἀπ' ἀρχῆς, ἵνα ἀγαπῶμεν ἀλλήλους.

6. Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ ἀγάπη, ἵνα περιπατῶμεν κατὰ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ. αὕτη ἐστὶν ἡ ἐντολὴ, καθὼς ἠκούσατε ἀπ' ἀρχῆς, ἵνα ἐν αὐτῇ περιπατῆτε.

7. Ὅτι πολλοὶ πλάνοι εἰσῆλθον εἰς τὸν κόσμον, οἱ μὴ ὁμολογοῦντες Ἰησοῦν Χριστὸν ἐρχόμενον ἐν σαρκί. οὗτός ἐστιν ὁ πλάνος καὶ ὁ ἀντίχριστος.

8. Βλέπετε ἑαυτοὺς, ἵνα μὴ ἀπολέσητε ἃ εἰργάσασθε, ἀλλὰ μισθὸν πλήρη ἀπολάβητε.

9. Πᾶς ὁ παραβαίνων, καὶ μὴ μένων ἐν τῇ διδαχῇ τοῦ Χριστοῦ, Θεὸν οὐκ ἔχει· ὁ μένων ἐν τῇ διδαχῇ τοῦ Χριστοῦ, οὗτος καὶ τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν ἔχει.

1. SEnior Electæ Dominæ & natis ejus, quos ego diligo in veritate, & non ego solus, sed & omnes qui cognoverunt veritatem,

2. Propter veritatem quæ permanet in nobis, & nobiscum erit in æternum:

3. Sit vobiscum gratia, misericordia, pax à Deo Patre, & à Christo Jesu filio Patris in veritate & charitate.

4. Gavisus sum valde, quoniam inveni de filiis tuis ambulantes in veritate, sicut mandatum accepimus à Patre.

5. Et nunc rogo te, Domina, non tanquam mandatum novum scribens tibi, sed quod habuimus ab initio, ut diligamus alterutrum.

6. Et hæc est charitas, ut ambulemus secundùm mandata ejus. Hoc est enim mandatum, ut quemadmodum audistis ab initio, in eo ambuletis.

7. Quoniam multi seductores exierunt in mundum, qui non confitentur Jesum Christum venisse in carnem: hic est seductor & Antichristus.

8. Videte vosmetipsos, nè perdatis quæ operati estis, sed ut mercedem plenam accipiatis.

9. Omnis qui recedit, & non permanet in doctrina Christi, Deum non habet. Qui permanet in doctrina, hic & Patrem & Filiũ habet.

10. Εἴ τις

10. Εἴτις ἔρχεται πρὸς ὑμᾶς, καὶ ταύτην τὴν διδαχὴν οὐ φέρει, μὴ λαμβάνετε αὐτὸν εἰς οἰκίαν, καὶ χαίρειν αὐτῷ μὴ λέγετε.

11. Ὁ γὰρ λέγων αὐτῷ χαίρειν, κοινωνεῖ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ τοῖς πονηροῖς.

12. Πολλὰ ἔχων ὑμῖν γράφειν, οὐκ ἠβουλήθην διὰ χάρτου καὶ μέλανος· ἀλλὰ ἐλπίζω ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, καὶ στόμα πρὸς στόμα λαλῆσαι, ἵνα ἡ χαρὰ ἡμῶν ᾖ πεπληρωμένη.

13. Ἀσπάζεταί σε τὰ τέκνα τῆς ἀδελφῆς σου τῆς ἐκλεκτῆς. Ἀμήν.

10. Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non affert; nolite recipere eum in domum, nec AVE ei dixeritis.

11. Qui enim dicit illi AVE, communicat operibus ejus malignis.

12. Plura habens vobis scribere, nolui per chartam & atramentum: spero enim me futurum apud vos, & os ad os loqui, ut gaudium vestrum plenum sit.

13. Salutant te filii sororis tuæ electæ. Amen.

ANNOTATA.

Com.1. Ἐκλεκτῇ κυρίᾳ] Ἐκλεκτῷ puto hîc non *electam* aut *eximiam* significare, ut in illis Cantic.6.9. ἐκλεκτὴ ὅτι τῇ τεκούσῃ αὐτῆς· at nomen proprium esse: nec enim articulus præponitur; & Ἐκλέκτα nomen habemus inter principes conjuratos in necem Commodi Imperatoris.

Ibid. οὓς ἐγὼ ἀγαπῶ ἐν τῇ ἀληθείᾳ] Οὓς ἀγαπῶ μὴ ἐν λόγῳ καὶ γλώσσῃ, (ut 1 epist.3.18.) ἀλλ' ἐν ἔργῳ καὶ ἀληθείᾳ.

Ibid. οὓς ἐγὼ ἀγαπῶ ἐν ἀληθείᾳ] Id est, ἀληθῶς. Ità in Græco Psal. 145. 18. πάντα ὅσα ἐπικαλοῦνται αὐτὸν ἐν ἀληθείᾳ. Οὓς hîc est ἅ, figurâ πρὸς τὸ σημαινόμενον dictâ: ut infrà com.7. in voce πάντες.

Ibid. καὶ οὐκ ἐγὼ μόνος, ἀλλὰ, &c.] Sic Rom. 16.4. οἷς οὐκ ἐγὼ μόνος, ἀλλὰ, &c.

Ibid. οἱ ἐγνωκότες τὴν ἀλήθειαν] Veritatem Euangelicam. Γινώσκειν hîc intellige per opera cognitionem comitantia: juxta Joh.13. 17. illa, Εἰ ταῦτα οἴδατε, μακάριοί ἐστε ἐὰν ποιῆτε αὐτά.

Com. 2. τὴν ἀλήθειαν τὴν μένουσαν ἐν ἡμῖν] Ms. vetustissimus qui in Anglia, τὴν οἰκοῦσαν ἐν ἡμῖν. Sic Rom.7.17. & 8. 9. 1 Cor.3.16. 2 Tim.1.5.

Com.3. ἔσται μεθ' ὑμῶν, &c.] Hæc verba puto optimè abesse in antiquissimo codice qui in Britannia mea: & consequenter ea com.1. οὓς ἐγὼ, usque ad vocem χάρις, exclusivè acceptam, debere per parenthesin intelligi.

Com.4. Ἐχάρην λίαν ὅτι εὕρηκα, &c.] Vide 3 Joh.4.

Com.6. αὕτη ἐστὶν ἡ ἀγάπη, ἵνα, &c.] Sic 1 Joh.5.3.

Com.7. πάντες, &c.] Potes accipere pro πᾶς πιστός, ut & Matth.13.19. ea vox videtur poni: meliùs autem intelleXeris figuram eam (in his libris non infrequentem) quâ post pluralem infertur singularis numerus: cujus figuræ, ut & contrariæ, exempla ad Tit.2.8. adduximus.

Com.8. Βλέπετε ἑαυτούς] Id est, ut Ephes.5.15. βλέπετε πῶς ἀκριβῶς περιπατεῖτε.

Ibid. ἵνα μὴ ἀπολέσητε ἃ εἰργάσασθε] Ἡ ὑπομονὴ (ut Jacob.1.4.) ἔργον τέλειον ἐχέτω. In Mimo vetere,

Laus nova nisi oritur, vetus amittitur.

Alcimus Avitus,

——Studium sanctis laxat si fortè laboris,
Pigráque consuetas dissolvant otia curas,
Labitur in præceps damnosæ gloria vitæ.
Stare nequit meritum: si non acquirit eundo,
Amittit rediens.——

Servius ad Æneid. 2. illud, ——*Atque hæc omina firma: Non unum augurium vidisse sufficit, nisi confirmetur ex simili: si dissimilia posteriora sunt, priora solvuntur.* Marcus Brutus ad Ciceronem, *Te rogo atque hortor nè defatigere, neu diffidas,* &c. *fortem & liberum animum quo Rempublicam vindicasti, sine constantia & æquabilitate nullum esse putaveris.* Seneca 6. 4. de Beneficiis, *Impietas sequentium temporum commendationem omnis prioris officii tollit.* Apuleius 5. *Incuria sequens prioris providentiæ beneficia corrumpit:* ad quem locum annotata vide. Adde Hebr.10.25. Plinius lib. 5. epist.8. *Cur cùm tot egi parvas & magnas causas, has,* &c. *destino retractare? ne tantus ille labor meus, nisi hoc quod reliqui est studii addidero, mecum pariter intercidat.* Hegesippus, 5.27. *Consummatio suscepti operis majorem quærit laborem:* & pòst, *Plerumque in ipso operis claudendi fine mercede suâ defraudatur miserandus faber, aut culminis lapsu obrutus, aut instabili deceptus vestigio,* &c. *De agricola quid dicam? cui procinctus laboriosior messis quàm segetis,* (lege *quàm sementis*) *vindemiæ, quàm putationis.* Ἀπολλύναι autem in Contextu Joannis intellexerim, non solùm præmium amittere, sed & pœnam acquirere. D. Basilius Homil. in Ebrietatem, Ὁ ἐν προκοπῇ γινόμενος ἀγαθῶν ἔργων, εἶτα παλινδρομήσας πρὸς τὰ ἀρχαῖα συνέδησιν, οὐ μόνον τὰ ὑπὲρ τοῖς πονηροῖς μισθὸν ἐζημιώθη, ἀλλὰ καὶ καρυτέρας ἀξιοῦται τὰ κατακρίσεως.

Ibid. ἀλλὰ μισθὸν πλήρη ἀπολάβητε] Hesychius, Ἐντελομίσθας, μισθὸν τέλειον λαμβάνοντας. Confer Apocal. 3. 2. ubi & ἔργα οὐ πεπληρωμένα habemus.

Com.9. ὁ παραβαίνων, καὶ μὴ μένων, &c.] Hujusmodi locutionum exempla ad Act.13.11. attulimus.

Com.10. Εἴ πις ἔρχεται πρὸς ὑμᾶς, καὶ ταύτην τὴν διδαχὴν οὐ φέρει, &c.] Καὶ εὐαγγελίζεται ὑμῖν παρ' ὃ, &c. ut Galat. 1.8. ubi & similis loquendi modus.

Ibid. Καὶ χαῖρε αὐτῷ μὴ λέγετε] In Plauti Pseudolo ille, Sc. *Mixùs malum,*

Salutem scriptam dignum est dignis mittere:
Te si arbitrarer dignum, misissem tibi.

Χαίρειν μὴ λέγειν autem apud Joannem est quod Tit.3.10. παραιτεῖσθαι, & 1 Tim. 6. 5. ὑποστέλλεσθαι· hoc est, familiariter non uti quoquam: *commercia sermonis* (frequentioris nempe) *negare ei,* ut Plinius lib. 6. Hist. natur. cap. 22. locutus. Si enim strictè hæc Joannis acceperimus, nimirum, ut nec minima iis salutatio impertienda foret, poterint videri fortè ut calidiùs dicta, nec presso nimis pede eâ re sequenda. Imò certum est, quandoque per amicas compellationes sermonísque comitatem aperiri viam vel contumacissimis ingeniis ad meliora revertendi. Optimum heic observatu Pauli illud, μὴ συναναμίγνυσθαι τοῖς τοιούτοις, ἵνα ἐντραπῇ, καὶ μὴ ὡς ἐχθροὺς ἡγεῖσθαι, ἀλλ' ὡς ἀδελφὸν νουθετεῖν. Præclara in hanc mentem habet Jobius apud Photium cap.44. inter quæ & ista, Εἰ τοῖς ἁμαρτωλοῖς ὁ τῆς δικαίων χορὸς ἀπ' ἀρχῆς μέχρι νῦν ἀπεστάσετο, τίς ἂν ἐσώθη; πῶς δ' ἂν ὁ κόσμος ἐσαγωγὸν ἔσχεν, εἰ μὴ φαύλων ἀλλήλους ὠφελοῦντων, εἰ δ' ἀγαθῶν τοῦτο βλαπτομένων τε καὶ ἀποπεμπόντων; ἀλλὰ καὶ ἡ τῷ Πέτρῳ σωθεῖσα ὀφθεῖσα, καὶ πλήρης καθαρῶν τε καὶ ἀκαθάρτων ζῴων ὑπάρχουσα, τὰ σωφρονέστερα μᾶλλον καὶ πρόσληψιν εἶχε φαύλων, ἀλλ' ὡς τὰ σωφρονίστερα, ὑπηνίττετο.

Com.11. Ὁ γὰρ λέγων αὐτῷ χαίρειν, κοινωνεῖ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ τοῖς πονηροῖς] Qui enim libenter sæpéque cum ejusmodi homine sermonem serit, nisi desiderio & spe eum ad rectam viam reducendi, videtur tacitè approbare improbitatem ejus: qui approbat autem, in culpæ communionem venit. Photius epist. 175. ad Paulum quendam, φοβερὸν ἡγοῦνται (οἱ εὐσεβεῖς) καὶ τὸ διὰ τὸ χαίρειν κοινωνῆσαι τοῖς ἔργοις σου τοῖς πονηροῖς. De locutionibus, τῆς τῶν ἄλλων ἁμαρτίας,

πίας, vel πονηροῖς ἔργοις κοινωνεῖν, diximus ad 1 Tim. 5.22. Menelaus in Oratione ad Trojanos apud Libanium Sophistam, *In hoc apparebit vos Alexandri factis communicare, si in dicendis sententiis illi ad gratiam obsecundaveritis.*

Com. 12. Πολλὰ ἔχων ὑμῖν γεάφειν, οὐ βούλομαι διὰ χάρτου καὶ μέλανος, ἀλλ' ἐλπίζω ἐλθεῖν ταχέως πρὸς ὑμᾶς, καὶ στόμα πρὸς στόμα λαλῆσαι] Cicero 2. 25. ad Atticum, *Ideo sum brevior, quod, ut spero, coràm brevi tempore conferre quæ volumus licebit.* Ἀλλ' ἐλπίζω, pro ἐλπίζω γάρ. Vox χάρτης (cujus hoc loco genitivum habemus) occurrit & apud Hesychium in verbo Τόμος· nec aliter in Glossario, Χάρτης, *charta:* quod moneo nequis διὰ χάρτης in Contextu nostro legendum putet. Vide autem an διὰ καλάμου καὶ μέλανος isto loco scribendum: quomodo & infrà 3 Epist. com. 13. loquitur.

Ibid. ἐλπίζω δὲ ἐλθεῖν ταχέως πρὸς ὑμᾶς] Cicero 6. 2. ad Atticum, *Ut spero, propediem te videbo.* Vide Philipp. 2. 14. & com. 22. ad Philemonem.

Ibid. ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, καὶ στόμα πρὸς στόμα λαλῆσαι]

——Orà tueri
Chara mihi, & notas audire ac reddere voces.

Ibid. Ἵνα ἡ χαρὰ ὑμῶν ᾖ πεπληρωμένη] Vide ad 2 Tim. 1. 4. annotata.

JOANNIS PRICÆI
Ad III JOH. EPISTOLAM
ANNOTATA.

1. Ὁ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΣ Γαΐῳ τῷ ἀγαπητῷ, ὃν ἐγὼ ἀγαπῶ ἐν ἀληθείᾳ.

2. Ἀγαπητέ, περὶ πάντων εὔχομαί σε εὐοδοῦσθαι καὶ ὑγιαίνειν, καθὼς εὐοδοῦταί σου ἡ ψυχή.

3. Ἐχάρην γὰρ λίαν ἐρχομένων ἀδελφῶν, καὶ μαρτυρούντων σου τῇ ἀληθείᾳ, καθὼς σὺ ἐν ἀληθείᾳ περιπατεῖς.

4. Μειζοτέραν τούτων οὐκ ἔχω χαράν, ἵνα ἀκούω τὰ ἐμὰ τέκνα ἐν ἀληθείᾳ περιπατοῦντα.

5. Ἀγαπητέ, πιστὸν ποιεῖς ὃ ἐὰν ἐργάσῃ εἰς τοὺς ἀδελφοὺς καὶ εἰς τοὺς ξένους,

6. Οἳ ἐμαρτύρησάν σου τῇ ἀγάπῃ ἐνώπιον ἐκκλησίας· οὓς καλῶς ποιήσεις προπέμψας ἀξίως τοῦ Θεοῦ.

7. Ὑπὲρ γὰρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἐξῆλθον, μηδὲν λαμβάνοντες ἀπὸ τῶν ἐθνῶν.

8. Ἡμεῖς οὖν ὀφείλομεν ἀπολαμβάνειν τοὺς τοιούτους, ἵνα συνεργοὶ γινώμεθα τῇ ἀληθείᾳ.

9. Ἔγραψα τῇ ἐκκλησίᾳ· ἀλλ' ὁ φιλοπρωτεύων αὐτῶν Διοτρεφὴς οὐκ ἐπιδέχεται ἡμᾶς.

10. Διὰ τοῦτο, ἐὰν ἔλθω, ὑπομνήσω αὐτοῦ τὰ ἔργα ἃ ποιεῖ, λόγοις πονηροῖς φλυαρῶν ἡμᾶς· καὶ μὴ ἀρκούμενος ἐπὶ τούτοις, οὔτε αὐτὸς ἐπιδέχεται τοὺς ἀδελφούς, καὶ τοὺς θέλοντας κωλύει, καὶ ἐκ τῆς ἐκκλησίας ἐκβάλλει.

11. Ἀγαπητέ, μὴ μιμοῦ τὸ κακόν, ἀλλὰ τὸ ἀγαθόν. ὁ ἀγαθοποιῶν, ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστιν· ὁ δὲ κακοποιῶν, οὐχ ἑώρακε τὸν Θεόν.

1. SENIOR Gaio charissimo, quem ego diligo in veritate.

2. Charissime, de omnibus orationem facio, prospere te ingredi & valere sicut prospere agit anima tua.

3. Gavisus sum valde venientibus fratribus, & testimonium perhibentibus veritati tuæ, sicut tu in veritate ambulas.

4. Majorem horum non habeo gratiam; quàm ut audiam filios meos in veritate ambulare.

5. Charissime, fideliter facis quicquid operaris in fratres, & hoc in peregrinos.

6. Testimonium reddiderunt charitati tuæ in conspectu ecclesiæ: quos, benefacies, deducens dignè Deo.

7. Pro nomine enim ejus profecti sunt, nihil accipientes à Gentibus.

8. Nos ergò debemus suscipere hujusmodi, ut cooperatores simus veritatis.

9. Scripsissem forsitan ecclesiæ: sed is qui amat primatum gerere in eis, Diotrephes, non recipit nos.

10. Propter hoc si venero, commoneam ejus opera quæ facit: verbis malignis garriens in nos: & quasi non ei ista sufficiant, neque ipse suscipit fratres, & eos qui suscipiunt prohibet, & de ecclesia ejicit.

11. Charissime, noli imitari malum, sed quod bonum est. Qui bene facit, ex Deo est: qui malè facit, non vidit Deum.

12. Δημη-

12. Δεμητρίῳ μεμαρτύρηϑ ὑπὸ πάντων, καὶ ὑπ' αὐτῆς τ ἀληϑείας· καὶ ἡμεῖς ϑ μαρτυροῦμεν, καὶ οἴδαμε ὅτι ἡ μαρτυρία ἡμῶν ἀληϑὴς ἐστι.

13. Πολλὰ εἶχον γεάφειν· ἀλλ' ὐ θέλω διὰ μέλανος καὶ καλάμυ σοι γεάψαι.

14. Ἐλπίζω ϑ ἐυθέως ἰδεῖν σε, καὶ στόμα πρὸς στόμα λαλήσομεν.

15. Εἰρὴν σοι· ἀσπάζονταί σε οἱ φίλοι. Ἄσπάζυ τὺς φίλυς κατ' ὄνομα.

12. Demetrio teſtimonium redditur ab omnibus, & ab ipſa veritate; ſed & nos teſtimonium perhibemus: & noſti quoniam teſtimonium noſtrum verum eſt.

13. Multa habui tibi ſcribere: ſed nolui per atramentum & calamum ſcribere tibi.

14. Spero autem protinus te videre, & os ad os loquemur.

15. Pax tibi. Salutant te amici. Saluta amicos nominatim.

ANNOTATA.

Com.2. Περὶ πάντων εὔχομαί σε ἐυοδοῦσθαι, καὶ ὑγιαίνειν] Commodè τῷ ἀγαπητῷ (quod præceſſit) ſubjungit apprecationem iſtam. Apuleius ex Platone, *Hoc amicitiæ commodo provenit, cùm amicus eum quem diligit,* &c. *cupit proſperis rebus potiri.* Περὶ πάντων, &c. eſt, ἐν πᾶσιν ἐυοδοῦσθαι· ità Sirachidis 41.1. ἀνδρὶ ἐν πᾶσιν ἐυοδουμένῳ. Quídni & Ignatium, vel (quicunque fuerit) Epiſtolæ ad Heronem Diaconum Scriptorem ſic locutum putemus? Ὑγιαίνοντά σε, καὶ ἐν πᾶσιν ἐυοδοῦντα, ὁ παντὸς τοῦ χειρὸς, &c. φυλάττοντι, &c. eâdem planè copulâ quâ (quem reſpexit) Joannes noſter: at ibi omnes excuſi non ἐυοδοῦντα habent, ſed ἐυδοκιμοῦντα. Ἐν πᾶσιν autem apud Joannem, eſt, in omnibus quæ extra rectum animi ſtatum (quem jam antè eum poſſediſſe non dubitat) conducunt ad felicem vitam efficiendum. Horum inter præcipua eſt ſanitas, quam ideo & ſeorſim nominat: deinde, ὅσα ἄν τις ποιῇ (ut Pſal. 1.4.) ἐυοδοῦται.

Ibid. εὔχομαί σε, &c. ὑγιαίνειν, καθὼς ἐυοδοῦταί σου ἡ ψυχὴ] Seneca Epiſt. 15. *Mos antiquus fuit,* &c. *primis epiſtolæ verbis adjicere, Si vales, bene eſt: ego valeo. Recte & nos dicemus, Si philoſopharis, bene eſt: valere enim hoc demum eſt, ſine hoc æger animus eſt.*

Ibid. καθὼς ἐυοδοῦταί σου ἡ ψυχὴ] Eſt πλοκή· nam ἐυοδοῦσθαι in priore membro eſt, *proſpere agere:* in iſto autem, & apud LXX. 2 Paralip. 24.20. *recto tramite incedere.* Vide & in Græco Tobiæ 4.19. Sic 2 Theſſ. 1.16. εἰρὴν priore loco *pacem*, poſteriore *res proſperas* ſignificat. Seneca Epiſt. 82. ad Lucilium ſuum, *Deſii jam de te eſſe ſollicitus,* &c. *quem (inquis) Deum ſponſorem accepiſti? eum ſcilicet qui neminem fallit, animum recti ac boni amatorem:* (q. d. ψυχὴν ἐυοδουμένην,) *in tuto pars tui melior eſt.* Idem 9 Epiſt. *Se contentus eſt ſapiens ad beatè vivendum, non ad vivendum: ad hoc enim multis illi rebus opus eſt, ad illud tantùm animo ſano & erecto.* Ubi *animus ſanus erectúſque*, eſt ψυχὴ ἐυοδουμένη. Lactantius cap.1. de Opificio Dei, ad Demetrianum, *Lætor omnia tibi quæ pro bonis habentur, proſperè fluere,* (περὶ πάντων ἐυοδοῦσθαί σε,) *ſed ità, ſi mihil de ſtatu mentis immutent:* id eſt, ſi & ἡ ψυχή σε ἐυοδῶται. Precatur heic Caio ſuo paucis verbis Joannes ſupremum terrenæ felicitatis gradum; qui cùm commoda externa non deficiunt, in primis autem animus corpúſque rectè habent; videtur attingi. Seneca 66 Epiſtolâ, *Hominis corpus animúmque curantis, & bonum ſuum ex utroque nectentis, perfectus eſt ſtatus: ſummam voti ſui invênit, ſi nec æſtus animo eſt, nec dolor corpori:* quæ ſumpſit forſan ex Lucretii iſtis lib.2.

——*Nonne videre'ſt*
Nil aliud ſibi Naturam latrare, niſi ut quoi
Corpore ſejunctus dolor abſit, mente fruatur
Jucundo ſenſu, curâ ſemotus metúque.

Indè & votum Horatii illud,

Frui paratis, & valido mihi,
Latoë, dones, & (precor) integra
Cum mente.——

Iterum Seneca Epiſt.10. *Roga bonam mentem, bonam valetudinem animi, deinde corporis.*

Com.4. μειζοτέραν τούτων οὐκ ἔχω χαρὰν, ἵνα ἀκούω τὰ ἐμὰ τέκνα ἐν ἀληϑείᾳ περιπατοῦντα] Ità & ſuprà 2.4. Macrobius Saturn. 1.1. de Natura, *Eam noſtrûm in educandis atque erudiendis liberis curam eſſe voluit, ut parentes, neque ſi id quod cuperent ex ſententia cederet, tantum ulla alia ex re voluptatis, neque ſi contrà eveniret, tantum mœroris capere poſſint.* Genuit autem & Caium hunc Joannes, quia in fide inſtituerat. Vide ad Philem. com. 10. annotata.

Ibid. μειζοτέραν τούτων οὐκ ἔχω χαρὰν, ἵνα, &c.] Rectiorem puto quorundam codicum ſcripturam, μειζοτέραν ταύτης, &c, ſimillimâ enim loquendi formâ 15.13. in Euangelio, μείζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα, &c. Τὸ ἵνα autem utroque loco eſt εἰδικόν.

Ibid. τὰ ἐμὰ τέκνα] Id eſt, aut grex meus, aut potiùs, ii quos in fide inſtruxi. Sic Paulus de Oneſimo, τὸν ἐμὸν τέκνον· ubi dicta vide.

Com.5. πιστὸν ποιεῖς ὃ ἐὰν ἐργάσῃ εἰς τοὺς ἀδελφοὺς] Πιστὸν hîc puto eſſe πιστοῦ ἔργον· i. e. ἔργον πιστοῦ ἄξιον.

Ibid. καὶ εἰς τοὺς ξένους] Meliùs Ms. ille qui in Britannia, καὶ ταῦτα ξένους· ità & Vulgatus legit: ità & 1 Cor.6.8. ἀποστερεῖτε, καὶ ταῦτα ἀδελφούς· & Luc.7.12. Τῶν μονογενὴς τῇ μητρὶ αὐτοῦ, καὶ αὐτὴ χήρα. Intenditur hâc formâ oratio.

Com.6. προπέμψας ἀξίως τοῦ θεοῦ] Προπέμψας, viatico inſtruens. Vide ad Titum 3.13. dicta. Ἀξίως τοῦ θεοῦ, congruenter fidei & amori tuo in Deum. Θεοῦ heic ex principio ſequentis commatis poteris & *Chriſti* interpretari.

Com.8. ὀφείλομεν ὑπολαμβάνειν τοὺς τοιούτους] Sic 2.29. ad Philippenſes, de Epaphrodito, Προσδέχεσθε αὐτὸν (i. e. ὑποδέχεσθε, Joanni heic ὑπολαμβάνειν,) καὶ τοὺς τοιούτους ἐντίμους ἔχετε· ubi & ſequitur, ὅτι διὰ τὸ ἔργον τοῦ Χριστοῦ, &c. ut hoc Joannis loco præceſſerat, ἀπὸ γὰρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἐξῆλθον, &c. Idem Rom.16.18. ſententiâ non diſſonâ, τοὺς τοιούτους ὀπτανομαχεῖν dixit.

Com.9. Ἐγραψα τῇ ἐκκλησίᾳ] Vulgatus, ἔγραψα ἂν τῇ ἐκκλησίᾳ, quaſi mens loci eſſet, ſcripſiſſem utique ad Eccleſiam: prævidi autem fore ut inanem operam inſumerem: ὃ δὲ (ut ſtatim ſequitur) ὁ Διοτρεφὴς ὑμᾶς (i. e. monita noſtra) οὐκ ἀποδέχεται. Vide ad Matth.7.6. hanc in mentem annotata.

Ibid. ὁ φιλοπρωτεύων αὐτῶν Διοτρεφὴς] Sic Διοπείθης nomen proprium apud Plutarchum in Lyſandro. Ὁ φιλοπρωτεύων, eſt ferè qui

——*primos ſibi poſcit honores:*

qui *ſibi ſummatum petit*, ut eſt apud Lucretium: ὁ φιλοπρωτείων ἐρῶν καὶ ὀπαδυμῶν, ut apud Chryſoſtomum Homil. 59 in Matthæum. Terentius, Eunuch.

Eſt genus hominum qui eſſe primos ſe omnium rerum volunt.

Dio Caſſius de Pyrrho, Τὸ τῆς ἀνδρὸς φιλόπρωτον· quâ voce utitur etiam Plutarchus in Solone & Alcibiade; &

& nescio quis Veterum apud Suidam in Πρωϊόπειρον. Γυναῖκα φιλόπρωτον habet et 2. 20. Artemidorus in Oneirocritico : et vocem φιλοπρωτίας Julianus in Cæsaribus. Similis compositio in voce (nec dissimilis sensus) ἀποψυχάζειν, id est, ἄρχειν ἐπιθυμεῖν, ἢ ἀρχῆς τυχεῖν ἐπιθυμεῖν, Suida exponente.

Com. 10. ἐὰν ἔλθω ὑπομνήσω αὐτὸν τὰ ἔργα ἃ ποιεῖ] Ità et Paulus 2. 13. 10. ad Corinthios, Ἐὰν ἔλθω, &c. ὃ φέσομαι· ubi et ὃ φείδεσθε, est planè quod hoc loco ὑπομνήσω. Ità Apocal. 16. 19. Βαβυλῶνος, &c. ἐμνήσθη ὁ Θεὸς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ· et 18. 5. ἐμνημόνευσεν ὁ Θεὸς τὰ ἀδικήματα αὐτῆς· ità meminit nempe, ut et pœnas exigeret. Τὰ ἔργα, &c. λῆρος, pro τὰ πονηρὰ ἔργα ἃ ποιεῖ. Sic in Plauti Menæchmo ille,

—— Enarrabo tua flagitia que facis.

Pro αὐτῷ in Joanne, melius fortè αὐτὸν legas; nam et Suidas, Ὑπομνήσω, αἰτιατικῇ, et sæpe apud Græcos unum verbum duos accusativos regit.

Ibid. ὑπομνήσω αὐτῷ τὰ ἔργα ἃ ποιεῖ λόγοις πονηροῖς φλυαροῦντας ἡμᾶς] In Eunucho Terentii, 5.4.

Ego pol te pro istis dictis & factis, scelus,
Ulciscar, nè impunè in nos illuseris.

Ibid. πονηροῖς λόγοις φλυαροῦντας ἡμᾶς]

Famam non cessat nostram sermone maligno
Ladere, fellitis vulnerat atq; jocis.

Lucilius,

Gaudes cùm de me istæ foris sermonibus differs.

Idem,

Et maledicendo multis sermonibus differt.

Cyprianus ad Demetrianum, *Adversùm nos odia tuis maledicis vocibus seminando.* Catullus de Lesbia,

—— Mî dicit semper malè, nec tacet unquam
De me. ——

Cicero 11.8. ad Atticum, *Neque desistit, ubicunque est, omnia in me maledicta conferre :* et ibidem 11. *Ille in Achaia non cessat de nobis detrahere :* & Famil. epist. 12. 263. ad Cornificium de Antonio, *Etiam de te concionatur,* (q. d. λόγοις σε πονηροῖς φλυαρεῖ) *nec impunè, nam sentiet quos lacessierit :* ὑπομνήσ. αὐτῷ τὰ ἔργα ἃ ποιεῖ.

Ibid. καὶ μὴ ἀρκούμενος ἐπὶ τούτοις] Sic in Latino Estheris 8. 3. *Nec his contenta,* &c. Ἀρκεῖσθαι ἐπί τινι, rarissimum est in hujus Linguæ usu: non licentiosè ergò facturum me puto si conjecero, καὶ μὴ ἀρκούμενος ἢ τούτοις· eâdem enim planè loquendi formâ habemus 2 Maccab. 5. 15. καὶ οὐκ ἀρκεσθεὶς ἢ τούτοις, et infrà heic com. 12. καὶ ἡμεῖς ἢ μαρτυροῦμεν.

Ibid. καὶ μὴ ἀρκούμενος ἐπὶ τούτοις] Gellius 18. 5. *Sed enim contentus* (inquit) *ego his non fui.* Vulgat. *& quasi non ei ista sufficiant.*

Ibid. ὅτε αὐτὸς ἐπιδέχεται ἀδελφοὺς, καὶ τοὺς βουλομένους κωλύει] Tale Matth. 23. illud, Ὑμεῖς οὐκ εἰσέρχεσθε, οὐτε τοὺς εἰσερχομένους εἰσελθεῖν ἀφίετε· ad quem locum annotata vide.

Com. 11. μὴ μιμοῦ τὸ κακὸν] Μὴ ὁμοιωθῇς αὐτῷ, ut Matth. 6.8. hæc enim prohibitio etsi sub voce κακοῦ satis laxa fiat, quasi peculiariter Diotrephem respicere videtur.

Ibid. μὴ μιμοῦ τὸ κακὸν] Præceptum ingeniis etsi sanioribus non inutile; nimirum,

—— Dociles imitandis
Turpibus & pravis omnes sumus, ——

ut à Satyrico Latino dictum.

Ibid. μὴ μιμοῦ τὸ κακὸν, ἀλλὰ τὸ ἀγαθὸν] In sententiis Democratis, Χαλεπὸν μιμεῖσθαι μὲν τοὺς κακούς, πολὺ δὲ ἀγαθοὺς μὴ θέλειν. Isocrates ad Demonicum, Τῶν παιδαίων, ἀλλὰ μὴ τῶν φαύλων μιμητάς.

Ibid. ἐκ ἐώρακε τὸν Θεὸν] Ἐκ τοῦ διαβόλου ἐστὶν, ut sit antitheton præcedentibus iis, ὁ τοῦ Θεοῦ ἐστιν. Maluit uti autem mitiore formâ loquendi.

Com. 12. Δημητρίῳ μεμαρτύρηται ὑπὸ πάντων] Id est, ut suprà com. 3. τῇ ἀληθείᾳ μεμαρτύρηται· vel, (ut benea Vir summus supplevit,) ἀγαθὸς ἦν. Vide ad Act. 10.22. & ad 1 Tim. 3.7. dicta. Ὑπὸ πάντων autem, quia μάρτυρας τοὺς πάντων ὀφθαλμοὺς τῆς ἑαυτοῦ σωφροσύνης ἐποίησεν, ut Xenophon de Agesilao locutus. Seneca de Polybii fratre, cap. 22. *Redditur illi testimonium æquale omnium hominum*; & Symmachus 3. 34. de Magnillo, *Testimonio omnium publicè privatimque conspicuus :* quo & sensu capio Hesychii illa, Περίσκεπτος, ἔξοχος, περιόπτος. Περίσκεπτος propriè enim est, *conspicuus.* Magnum quidem & ferè certum bonæ vitæ argumentum est, ab omnibus laudari. *Singuli* enim *decipere, ac decipi possunt ; nemo omnes, neminem omnes fefellerunt.* Sunt verba ingeniosissimi Plinii in Panegyrico. *Argumentum veritatis esse, aliquid omnibus videri,* dixit & Seneca 117 Epistolâ.

Ibid. καὶ ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας] Non hominum tantùm, sed & veritatis ipsius testimonio ornatur : non solùm dicitur esse, sed & est bonus. Ità, at de homine dissimili, Apulcius, *Isque sic erat, & famâ dicebatur :* ad quem locum pag. 395. dixi.

Ibid. καὶ ἡμεῖς ἢ μαρτυροῦμεν] Quin & nos (inquit) qui optimè eum novimus, & judicare non nescimus, ei debitum testimonium reddimus. Simplicius in cap. 30 Epicteti, Τὸ δοκεῖν τοῖς ἔμφροσι κεῖσθαι ἀγαθὸν ἢν, τεκμήριον ὄντως ἱκανὸν ἐστὶ τοῦ ἢν ἀγαθόν.

Ibid. καὶ οἴδαμεν ὅτι ἡ μαρτυρία ἡμῶν ἀληθής ἐστι] Sic Paulus 1.13. ad Titum, Ἡ μαρτυρία αὕτη ἀληθής ἐστι. Cumulatas & hoc nomine vult Joannes Demetrii laudes. Simplicius in cap. 29 Epicteti, Οὐ τῷ τυχόντος ἡμῖν ἀποδεικτέον, ἀλλ', &c. ὧν τῇ μαρτυρίᾳ πιστεύειν ἀσφαλές. In MS. qui in Anglia, καὶ οἶδας ὅτι, &c. Sic 2 Tim. 1.15.

Ibid. καὶ οἴδατε ὅτι ἡ μαρτυρία ἡμῶν ἀληθής ἐστι] Adulamur neminem, nullius personæ aut dignitati veritatem gratificamur. Apostolus 1 Thess. 2. 5. Οὔποτε ἐν λόγῳ κολακείας ἐγενήθημεν, καθὼς οἴδατε.

Com. 15. ἀσπάζονταί σε οἱ φίλοι] Vide Rom. 16. 21, 23. 1 Cor. 16. 19, 20. 2 Cor. 13. 12. Coloss. 4. 10, 12. 2 Tim. 4. 21. Tit. 3. 15. 1 Pet. 5. 13.

Ibid. ἀσπάζου κατ' ὄνομα] Ità Joh. 10. 4. κατ' ὄνομα καλεῖν.

JOANNIS PRICÆI
IN EPISTOLAM JUDÆ
ANNOTATIONES.

Κεφ. α'.

1. ἸΟΥΔΑΣ, Ἰησοῦ Χριστοῦ δοῦλος, ἀδελφὸς δὲ Ἰακώβου, τοῖς ἐν Θεῷ πατρὶ ἡγιασμένοις, καὶ Ἰησοῦ Χριστῷ τετηρημένοις, κλητοῖς·

2. Ἔλεος ὑμῖν καὶ εἰρήνη καὶ ἀγάπη πληθυνθείη.

3. Ἀγαπητοί, πᾶσαν σπουδὴν ποιούμενος γράφειν ὑμῖν περὶ τῆς κοινῆς σωτηρίας, ἀνάγκην ἔσχον γράψαι ὑμῖν, παρακαλῶν ἐπαγωνίζεσθαι τῇ ἅπαξ παραδοθείσῃ τοῖς ἁγίοις πίστει.

4. Παρεισέδυσαν γάρ τινες ἄνθρωποι, οἱ πάλαι προγεγραμμένοι εἰς τοῦτο τὸ κρίμα, ἀσεβεῖς, τὴν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν χάριν μετατιθέντες εἰς ἀσέλγειαν, καὶ τὸν μόνον δεσπότην Θεὸν καὶ Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἀρνούμενοι.

5. Ὑπομνῆσαι δὲ ὑμᾶς βούλομαι, εἰδότας ὑμᾶς ἅπαξ τοῦτο, ὅτι ὁ Κύριος λαὸν ἐκ γῆς Αἰγύπτου σώσας, τὸ δεύτερον τοὺς μὴ πιστεύσαντας ἀπώλεσεν.

6. Ἀγγέλους τε τοὺς μὴ τηρήσαντας τὴν ἑαυτῶν ἀρχὴν, ἀλλὰ ἀπολιπόντας τὸ ἴδιον οἰκητήριον, εἰς κρίσιν μεγάλης ἡμέρας δεσμοῖς ἀϊδίοις ὑπὸ ζόφον τετήρηκεν.

7. Ὡς Σόδομα καὶ Γόμορρα, καὶ αἱ περὶ αὐτὰς πόλεις τὸν ὅμοιον τούτοις τρόπον ἐκπορνεύσασαι, καὶ ἀπελθοῦσαι ὀπίσω σαρκὸς ἑτέρας, πρόκεινται δεῖγμα, πυρὸς αἰωνίου δίκην ὑπέχουσαι.

8. Ὁμοίως μέντοι καὶ οὗτοι ἐνυπνιαζόμενοι, σάρκα μὲν μιαίνουσι, κυριότητα δὲ ἀθετοῦσι, δόξας δὲ βλασφημοῦσιν.

9. Ὁ δὲ Μιχαὴλ ὁ ἀρχάγγελος ὅτε τῷ Διαβόλῳ διακρινόμενος διελέγετο περὶ τοῦ Μωσέως σώματος, οὐκ ἐτόλμησε κρίσιν ἐπενεγκεῖν βλασφημίας, ἀλλ' εἶπεν, Ἐπιτιμήσαι σοι Κύριος.

10. Οὗτοι δὲ ὅσα μὲν οὐκ οἴδασι, βλασφημοῦσιν· ὅσα δὲ φυσικῶς, ὡς τὰ ἄλογα ζῶα, ἐπίστανται, ἐν τούτοις φθείρονται.

11. Οὐαὶ αὐτοῖς, ὅτι τῇ ὁδῷ τοῦ Καὶν ἐπορεύθησαν, καὶ τῇ πλάνῃ τοῦ Βαλαὰμ μισθοῦ ἐξεχύθησαν, καὶ τῇ ἀντιλογίᾳ τοῦ Κορὲ ἀπώλοντο.

12. Οὗτοί εἰσιν ἐν ταῖς ἀγάπαις ὑμῶν σπιλάδες, συνευωχούμενοι ὑμῖν, ἀφόβως ἑαυτοὺς ποιμαίνοντες· νεφέλαι ἄνυδροι, ὑπὸ ἀνέμων περιφερόμεναι· δένδρα φθινοπωρινὰ, ἄκαρπα, δὶς ἀποθανόντα, ἐκριζωθέντα·

13. Κύματα ἄγρια θαλάσσης, ἐπαφρίζοντα τὰς ἑαυτῶν αἰσχύνας, ἀστέρες πλανῆται· οἷς ὁ ζόφος τοῦ σκότους εἰς τὸν αἰῶνα τετήρηται.

14. Προεφήτευσε δὲ καὶ τούτοις ἕβδομος ἀπὸ Ἀδὰμ, Ἐνὼχ, λέγων, Ἰδοὺ, ἦλθε Κύριος ἐν μυριάσιν ἁγίαις αὐτοῦ,

Versio Vulgata.

1. JUdas Jesu Christi servus, frater autem Jacobi, his qui sunt in Deo Patre dilectis, & Christo Jesu conservatis, & vocatis:

2. Misericordia vobis & pax & charitas adimpleatur.

3. Charissimi, omnem solicitudinem faciens scribendi vobis de communi vestra salute, necesse habui scribere vobis, deprecans supercertari semel traditæ sanctis fidei.

4. Subintroierunt enim quidam homines (qui olim præscripti sunt in hoc judicium) impii, Dei nostri gratiam transferentes in luxuriam, & solum Dominatorem & Dominum nostrum Jesum Christum negantes.

5. Commonere autem vos volo, scientes semel omnia, quoniam Jesus, populum de terra Ægypti salvans, secundò eos qui non crediderunt perdidit:

6. Angelos verò qui non servaverunt suum principatum, sed dereliquerunt suum domicilium, in judicium magni diei, vinculis æternis sub caligine reservavit.

7. Sicut Sodoma & Gomorrha, & finitimæ civitates simili modo exfornicatæ, & abeuntes post carnem alteram, factæ sunt exemplum, ignis æterni pœnam sustinentes.

8. Similiter & hi carnem quidem maculant, dominationem autem spernunt, majestatem autem blasphemant.

9. Cùm Michael Archangelus cum diabolo disputans altercaretur de Moysi corpore, non est ausus judicium inferre blasphemiæ, sed dixit, Imperet tibi Dominus.

10. Hi autem quæcunque quidem ignorant, blasphemant; quæcunque autem naturaliter, tanquã muta animalia, norunt, in his corrumpuntur.

11. Væ illis, quia in via Cain abierunt, & errore Balaam mercede effusi sunt, & in contradictione Core perierunt.

12. Hi sunt in epulis suis maculæ, convivantes sine timore, semetipsos pascentes; nubes sine aqua, quæ à ventis circumferuntur; arbores autumnales, infructuosæ, bis mortuæ, eradicatæ;

13. Fluctus feri maris, despumantes suas confusiones, sidera errantia; quibus procella tenebrarum servata est in æternum.

14. Prophetavit autem & de his septimus ab Adam, Enoch, dicens, Ecce venit Dominus in sanctis millibus suis,

15. Ποιῆσαι

15. Ποιῆσαι κρίσιν κατὰ πάντων, καὶ ἐλέγξαι πάντας τοὺς ἀσεβεῖς αὐτῶν περὶ πάντων τῶν ἔργων ἀσεβείας αὐτῶν ὧν ἠσέβησαν, καὶ περὶ πάντων τῶν σκληρῶν ὧν ἐλάλησαν κατ' αὐτοῦ ἁμαρτωλοὶ ἀσεβεῖς.

15. Facere judicium contra omnes, & arguere omnes impios de omnibus operibus impietatis eorum quibus impiè egerunt, & de omnibus duris quæ locuti sunt contra eum peccatores impii.

16. Οὗτοί εἰσι γογγυσταὶ, μεμψίμοιροι, κατὰ τὰς ἐπιθυμίας αὐτῶν πορευόμενοι· καὶ τὸ στόμα αὐτῶν λαλεῖ ὑπερογκα, θαυμάζοντες πρόσωπα ὠφελείας χάριν.

16. Hi sunt murmuratores, querulosi, secundùm desideria sua ambulantes, & os eorum loquitur superbiam, mirantes personas quæstûs causâ.

17. Ὑμεῖς δέ, ἀγαπητοὶ, μνήσθητε τῶν ῥημάτων τῶν προειρημένων ὑπὸ τῶν ἀποστόλων τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ·

17. Vos autem, charissimi, memores estote verborum quæ prædicta sunt ab Apostolis Domini nostri Jesu Christi,

18. Ὅτι ἔλεγον ὑμῖν ὅτι ἐν ἐσχάτῳ χρόνῳ ἔσονται ἐμπαῖκται, κατὰ τὰς ἑαυτῶν ἐπιθυμίας πορευόμενοι τῶν ἀσεβειῶν.

18. Qui dicebant vobis, quoniam in novissimo tempore venient illusores, secundùm desideria sua ambulantes in impietatibus.

19. Οὗτοί εἰσιν οἱ ἀποδιορίζοντες ἑαυτοὺς, ψυχικοὶ, πνεῦμα μὴ ἔχοντες.

19. Hi sunt qui segregant semetipsos, animales, Spiritum non habentes.

20. Ὑμεῖς δέ, ἀγαπητοὶ, τῇ ἁγιωτάτῃ ὑμῶν πίστει ἐποικοδομοῦντες ἑαυτοὺς, ἐν πνεύματι ἁγίῳ προσευχόμενοι,

20. Vos autem, charissimi, superædificantes vosmetipsos sanctissimæ nostræ fidei, in Spiritu sancto orantes,

21. Ἑαυτοὺς ἐν ἀγάπῃ Θεοῦ τηρήσατε, προσδεχόμενοι τὸ ἔλεος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς ζωὴν αἰώνιον.

21. Vosmetipsos in dilectione Dei servate, exspectantes misericordiam Domini nostri Jesu Christi in vitam æternam.

22. Καὶ οὓς μὲν ἐλεᾶτε διακρινόμενοι·

22. Et hos quidem arguite judicatos:

23. Οὓς δὲ ἐν φόβῳ σώζετε, ἐκ πυρὸς ἁρπάζοντες, μισοῦντες καὶ τὸν ἀπὸ τῆς σαρκὸς ἐσπιλωμένον χιτῶνα.

23. Illos verò salvate, de igne rapientes. Aliis autem miseremini in timore; odientes & eam quæ carnalis est maculatam tunicam.

24. Τῷ δὲ δυναμένῳ φυλάξαι ὑμᾶς ἀπταίστους, καὶ στῆσαι κατενώπιον τῆς δόξης αὐτοῦ ἀμώμους ἐν ἀγαλλιάσει,

24. Ei autem qui potens est vos conservare sine peccato, & constituere ante conspectum gloriæ suæ immaculatos in exsultatione in adventu Domini nostri Jesu Christi,

25. Μόνῳ σοφῷ Θεῷ σωτῆρι ἡμῶν δόξα καὶ μεγαλωσύνη, κράτος καὶ ἐξουσία, καὶ νῦν, καὶ εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

25. Soli Deo Salvatori nostro per Jesum Christum Dominum nostrum gloria & magnificentia, imperium & potestas ante omne seculum, & nunc & in omnia secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

Com. 1. Ἐν ἁγίῳ πάλει ἡγιασμένοις] Id est, ἐν θελήματι θεοῦ (ut Hebr. 10. 10.) ἡγιασμένοι. *Sanctificatis* hîc intellige, ut dicto ad Hebræos loco, διὰ τῆς προσφορᾶς τοῦ σώματος τοῦ Ἰησοῦ. In MS. autem non uno ἡγαπημένοις legitur: quod & secuta est Vulgata versio.

Ibid. καὶ Ἰησοῦ Χριστῷ τετηρημένοις] Τετηρῆν video quidem 2 Cor. 11. 9. & 2 Petr. 2. 17. itidem dativo personæ adjunctum: est rara autem ejusmodi constructio apud Græcos Scriptores. Consideremus ergò an legendum καὶ ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ τετηρημένοις. Sic Joh. 17. 11. Τήρησον αὐτοὺς ἐν τῷ ὀνόματί σου· & 1 Petr. 1. 5. τοὺς ἐν δυνάμει θεοῦ φρουρουμένους· id est, τετηρημένους. Et hoc, ut linguæ istius usui magis consonum, ità & membro huic præcedenti. Τετηρημένοις (i.e. τετηρουμένοις, est enim hîc enallage) intellige, ut dicto D. Petri loco, διὰ πίστεως εἰς σωτηρίαν ἐν καιρῷ ἐσχάτῳ ἐπίμελῶς ἀποκαλυφθῆναι.

Ibid. κλητοῖς] Εἰς κοινωνίαν nempe τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, &c. 1 Cor. 1. 9. Κλητοῖς autem videtur epexegesis præcedentium; & ideo sine copula connectente ponitur. Sic 2 Pet. 2. 18. ἐν ἐπιθυμίαις σαρκὸς, ἀσελγείαις.

Com. 2. πληθυνθείη] Id est, πλησθείη· & ità Vulgatus legit.

Com. 3. πᾶσαν σπουδὴν ποιούμενος γράφειν ὑμῖν περὶ τῆς κοινῆς σωτηρίας, ἀνάγκην ἔσχον γράψαι ὑμῖν] Sunt quidem ista intricata, at quæ commodâ interpunctione adhibitâ satis plana evadent. Interpunctionem autem tollendam putem post σωτηρίας, ponendamque post prius illud ὑμῖν· nempe hâc sententiâ. Cùm studium summum adhiberem ut ad vos scriberem, necessarium imprimis duxi scribere de re omni maxima, nempe, communi salute. Ἀνάγκην ἔσχον hîc est ἀναγκαῖον ἡγησάμην. Ità & 2 Maccab. 9. 21. Antiochus ad Judæos scribens, Ἀναγκαῖον ἡγησάμην φροντίσαι τῆς κοινῆς ἀσφαλείας. M. Brutus ad Ciceronem, *Æquo animo te moneri patiens, præsertim de communi salute.* Κοινὴ σωτηρία heic metonymicè est quæ Tit. 1. 3. κοινὴ πίστις· æterna enim salus non nisi per fidem acquiritur.

Ibid. παραπαλῶν ἐπαγωνίζεσθαι τῇ ἅπαξ παραδοθείσῃ, &c. πίστει] Simile Act. 11. 23. παρεκάλει πάντας τῇ προθέσει τῆς καρδίας προσμένειν τῷ κυρίῳ· ad quem locum quæ (ad hæc Judæ illustranda non inepta) annotavimus vide. Adde Rom. 6. 17. illa, Ὑπηκούσατε, &c. εἰς ὃν παρεδόθητε διδαχῆς τύπον. Tale apud Suidam in Θεαγένης de Marino, Ἐμμένων τῇ παραδοθείσῃ σεμνότητι τῆς φιλοσόφων· & apud Pomponium ff. de Orig. Jur. &c. de Ateio Capitone, *In his quæ ei tradita fuerant, perseverabat.* Ἀγωνίζεσθαι eodem sensu quo hîc ἐπαγωνίζεσθαι, habemus Coloss. 1. 29. Τῇ πίστει ἐπαγωνίζεσθαι, Latinè vertas *propugnare fidei*. Simile Sirachidis 4. 33. περὶ τῆς ἀληθείας ἀγωνίζειν. Hanc fidem autem (i.e. doctrinam) Expositor quidam eximius ait *semel traditam* dici, quia nihil postea de ea immutandum erat. Sanè ità de Proconsulis sententia Apuleius loquens, *Semel lecta, neq; augeri literâ unâ, neque autem minui potest.* At verò, ni fallor, τὸ ἅπαξ, & heic, & infrà com. 5. item Hebr. 6. pro *jam*, vel *jam olim*, non pro *semel* ponitur.

Com. 4. Παρεισέδυσαν γάρ τινες, &c.] Παρεισέδυσαν, *latenter irrepserunt*, quod 2 Maccab. 8. 1. λαθροπότους παρεισπορεύεσθαι·

Ità Seneca 6.34. de Benef. *non intrat, ſed illabitur.* Similem ſenſum habere videntur Pauli illa Act.20.29. βαρεῖς λύκοι εἰσελεύσονται· eo loco enim εἰσέρχεσθαι expono παρεισέρχεσθαι. Eſt autem heic παρεισδύειν & Græcè, & cum elegantia dictum. Plutarchus in vita Agidis & Cleomenis, Παρεισδῦναι εἰς τὴν πόλιν ἀργύριον καὶ χρυσὸν ζητῶ. Idem in Laconicis Inſtitutis, Φιλοπλουτίας καὶ πλεονεξίας παρεισδυομένης, &c. & in Apoph. Lacon. Τὰ ἀρχαῖα νόμιμα ἐκλυόμενα, ἄλλα δὲ μοχθηρὰ παρεισδυόμενα, &c. Herodianus, & de pravis hominibus loquens, ut heic Judas, Παρεισδύντες δέ τινες, &c. διαφθείρειν ἐπειρῶντο νέον ἦθος βασιλέως. Ità & Arrii hæretici παρεισδυσαν legimus in Actis Metrophanis, &c. Cod. 256. in Collectaneis Photii Patriarchæ. Metaphora videtur ſumpta à ſerpentibus qui luſtra & latibula ſua εἰσδύειν dicuntur. Vide quæ ex Scholiaſte Homeri attulimus ad 2 Tim. 3. 6. ubi & Paulus de non diſſimilis notæ hominibus, εἰς τοὺς οἴκους ἐνδύνοντες dixit. De angue ab Alecto injecta Virgilius,

——— *Inter veſtes & lævia pectora lapſus*
Volvitur attactu nullo, fallitque furentem,
Vipeream inſpirans animam. ———

Quæ & aptè ad impoſtores iſtos accommodari poſſunt.

Ibid. παρεισέδυσαν γάρ τινες ἄνθρωποι, οἱ πάλαι προγεγραμμένοι εἰς τοῦτο τὸ κρῖμα, ἀσεβεῖς, &c.] Primùm moneo illud τινὲς conſtruendum, non (quod hactenus factum video) cum proximè ſequente voce ἄνθρωποι, ſed cum remotiore illa ἀσεβεῖς, quæ ſequitur: & intermedia omnia (quæ per epexegeſim apponuntur,) per parentheſin legenda, ideóque particulam οἱ ex fine, ut videtur, præcedentis proximè vocis malè inſertam, poſſe, & fortè debere abeſſe. Προγεγράφθαι εἰς κρῖμα, locutio eſt quæ non multùm ſono, ſenſu minùs abeſt ab iis quæ 2 Petr.2.12. εἰς ἅλωσιν γίνεσθαι· 1 Theſſ. 5.9. εἰς ὀργὴν τίθεσθαι· Rom. 9. 22. εἰς ἀπώλειαν καταρτίζεσθαι· & 1 Theſſ. 3. 3. εἰς τοῦτο κεῖμαι. Eſt enim heic προγέγραφθαι, quod in iis locis *deſtinari:* at (ut oſtendit compoſitio vocis, & vox κεῖμα quæ ſequitur) alluditur heic ad morem Judicum, qui per tabellam (in qua ſententias ſuas ſcribebant) reos pœnæ addicebant. Pontius Diaconus in vita Cypriani, *Legit de tabella eam ſententiam Judex.* Apuleius Floridis, *Proconſulis tabella ſententia eſt.* Et hæc, niſi animi fallor, probabilior eſt quàm eorum conjectura, qui προγέγραφθαι interpretantur, *publicè exponi.* Προγεγραμμένον autem intellige à Deo, qui ſæpe apud divinos Scriptores, quod decrevit, *ſcribere* dicitur. Ad eum etiam referenda eſt vox πάλαι, non (quod contendunt iidem conjectores illi) ad aliquod de his impoſtoribus à Chriſto prædictum. Significat autem hoc loco illud πάλαι intervallum temporis antecedentis, nec illud quidem puſillum, ſed nec definitum. Sic 2 Pet. 2.3. Οἷς τὸ κρῖμα ἔκπαλαι οὐκ ἀργεῖ. Phædrus 4.69.

——— *Spiritu culpam luës,*
Olim cùm adſcriptus venerit pœna dies:

q.d. ὅταν ἔλθῃ ἡ τοῦ κρίματος ἡμέρα πάλαι προγεγραμμένη. D. Hieronymus (dialog.1.contra Pelag.) ad ea Pſal.1. NON RESURGENT IMPII IN JUDICIO, *Jam enim in perditionem præjudicati ſunt:* id eſt, ut heic Vulgatus, *præſcripti.* Græcè dicas, πάλαι γὰρ εἰς ὄλεθρον καὶ ἀπώλειαν προγεγραμμένοι εἰσίν. Joſephus de Hieroſolymitano templo, Τῷ δ' ἄρα καλεσθήσεσθαι μὲν ὁ θεὸς ΠΑΛΑΙ, παλαιῷ δὲ καὶ εἰμαρμένῃ χρόνῳ ἁλώσεσθαι. Neque aliud apud Judam προγέγραφθαι quàm προκαταψηφίζεσθαι. D. Auguſtinus in Pſal. 149. illud, UT FACIAT IN IIS JUDICIUM CONSCRIPTUM; *Conſcriptum, quia iſta antea conſcripta ſunt* (πάλαι προγεγραμμένα ἐστὶν,) *& modò complentur.* Senſu contrario Act. 5.7. habemus, ἀφ' ἡμερῶν ἀρχαίων (i.e. πάλαι) ἐκλέγεσθαι.

Ibid. τὴν τοῦ θεοῦ ἡμῶν χάριν μετατιθέμενοι εἰς ἀσέλγειαν] Τὴν ἐλευθερίαν (ut 1 Petr.2.16.) ὡς ἐπικάλυμμα κακίας ἔχοντες. Τὴν τοῦ θεοῦ χάριν, religionem Chriſtianam. Apuleius de piſtoris cujuſdam uxore, &, ut videtur, Chriſtiana, *Mentita ſacrilegâ præſumptione Dei quem prædicaret unicum, matutino mero & continuo ſtupro corpus mancipârat.* Theophylactus ad Joh.1. ait Euangelium ideo χάριν dici, ὅτι δι' αὐτοῦ ἐχαρίσατο ἡμῖν ὁ θεὸς οὐ μόνον τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν υἱοθεσίαν.

Ibid. προγεγραμμένοι εἰς τοῦτο τὸ κρῖμα] E converſo 1 Petr. 3. 9. Εἰς τοῦτο ἐκλήθητε ἵνα εὐλογίαν κληρονομήσητε.

Ibid. δεσπότην τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν, &c. ἀρνούμενοι] Μὴ ὁμολογοῦντες αὐτὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα, 2 Joh.7. vel, ut Tit.1.16. illi, εἰδέναι αὐτὸν ὁμολογοῦντες, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνούμενοι. Ἀρνεῖσθαι etiam hoc in Judæ loco tam facta quàm verba comprehendit. In MS. vetuſtiſſimo qui in Anglia, eſt, δεσπότην καὶ κύριον· quarum appellationum τὸ ὑποκείμενον ἓν καὶ ταυτὸ δηλοῖ, ait Philo libello, Quis hæres rerum divin. Κύριος, inquiunt Græci Grammatici, dicitur pater filii, δεσπότης mancipiorum pecuniâ emptorum. Chriſtus priore modo eſt Dominus noſter, utpote idem cum Patre Spirituum, qui omnibus cauſa vitæ eſt; poſteriore, eſt herus noſter, utpote qui redemit nos non corruptibilibus, auro & argento, ſed ſanguine ſuo, quaſi agni immaculati, 2 Petr. 1.18. Δεσπότης titulus datur & Chriſto non ſolùm dicto Petri loco, & Apocal. 6.10. ſed & in Juſtiniani Conſtitut. 103. Ibidem Conſtit.10. ὁ δεσπότης μέγας vocatur: in lib. 6. Cod. de ſumma Trinit. ΠΑΝΤΩΝ ΔΕΣΠΟΤΗΣ. CTATPICIC ΔΕCΠΟΤΟΥ eſt & in aureo nummo Nicephori Imperatoris, penès Sereniſs. ex Hetruriæ Principibus Leopoldum, monumentorum id genus veterum beatum quidem poſſeſſorem, & tamen arbitrum ac Judicem peritiorem.

Com. 5. ὑπομνῆσαι δὲ ὑμᾶς βούλομαι εἰδότας ἅπαξ τοῦτο] Ἅπαξ heic, ut ſuprà monuimus, ſignificat fortè, *jam olim.* Non puto (inquit) ineptum commonere vos, etſi olim bene gnaros. Vulcanus ad Junonem Iliad. α'.

Μυθεῖ δ' ἐγὼ παφάσσω καὶ αὐτῇ ὅττι νοέσσῃ, &c.

Plinius lib.8. Epiſt.25. ad Maximum ſuum, *Amor meus in te cogit, non ut præcipiam,* &c. *admonеam tamen, ut quæ ſcis, teneas & ſerves.* Seneca 94 Epiſt. *Quid prodeſt* (inquit) *aperta monſtrare? plurimùm: interdum enim ſcimus, nec attendimus: non docet admonitio, ſed advertit, ſed excitat, ſed memoriam continet, nec patitur elabi.* Vide & 1 Joh. 2. 21. Cicero, *Si meminiſtis, obtundam.* Forſan & migravit locum ſuum vox ἅπαξ, contextúſque hoc modo legendus, εἰδότας τοῦτο, ὅτι ἅπαξ ὁ κύριος, &c. Ità τὸ δεύτερον, quod ſtatim ſequitur, non carebit antitheto ſuo. Firmat & conjecturam illa ſimilis Petri 2.1. 5. locutio, Οὐκ ἀμελήσω ὑμᾶς ὑπομιμνήσκειν ἀεὶ περὶ τούτων, καίπερ εἰδότας, i.e. ut fortè apud Judam legendum, εἰδότας τοῦτο.

Ibid. λαὸν ἐκ γῆς Αἰγύπτου σώσας] Μετὰ βραχίονος ὑψηλοῦ ἐξήγαγεν αὐτὸν ἐξ αὐλῆς, Act.13.17. Vide & in Græco Numer.23.22.

Ibid. τοὺς μὴ πιστεύσαντας ἀπώλεσεν] Tacitè innuit Deum interitui daturum & iſtos qui poſt profeſſam jam fidem Dominum Chriſtum abnegabant. Hermas 3.9. *Si enim omnes gentes ſervos ſuos puniunt, quicunq; Dominum negaverint ſuum; quid putatis vos Dominum factūrum vobis, qui univerſorum poteſtatem habet?*

Com. 6. ἀλλ' ἀπολιπόντας τὸ ἴδιον οἰκητήριον] Relicto lucis ſupernæ domicilio ad fuſcas prope terram regiones deſcenderunt. Lactant.2.15. *Adeò non ignoravit* (Hermes) *ex cœleſtibus depravatos terrenos eſſe cœpiſſe.*

Ibid. εἰς κρίσιν μεγάλης ἡμέρας, &c. τετήρηκαν] Similis Act.25.21. locutio, εἰς τὴν Σεβαστοῦ διάγνωσιν τηρηθῆναι. Εἰς κρίσιν ἡμέρας, &c. hypallage, pro εἰς ἡμέραν κρίσεως. Sic enim vocatur 2 Petr. 2. 9. & 3. 7. item 1 Joh. 4. 17. Τηρεῖσθαι, ut & φυλάσσεσθαι, (voces laxæ ſignificationis) non ineleganter poni ſolent, ut apud Latinos *reſervari* & *cuſtodiri*, ubi de judicio ſubeundo, aut de pœnis infligendis agetur. In Græco Proverb.16.4. Φυλάσσεσθαι ὁ ἀσεβὴς εἰς ἡμέραν κακήν. Julianus in cujuſdam Epiſtolæ ſuæ fragmento, ὁπόταν κρίσεως ἀποκείσεσθαι (i.e. τηρεῖσθαι) dixit. Sic 12. 4. Sirachidis, apud Latinum, *in diem vindictæ cuſtodiri:* & Ovidium,

——— *Pœna crucianda reſervor.*

Apuleius 7. *Extremæ pœnæ reſervatum*; et 1. *Savitiâ cruci me reſervaſſe.*

Ibid.

Ibid. δεσμοῖς ἀϊδίοις ὑπὸ ζόφον τετήρηκεν] Δεσμίους σκότους effecit eos, ut de Ægyptiis 17.2. dixit libri Sapientiæ Scriptor. Sic 3.17. Tobiæ, δῆσαι, &c. τὸ πονηρὸν δαιμόνιον. P. Chrysologus Serm. 52. *Qui damones est perpetuo crematurus incendio, jam eos & in præsentia adstringit vinculis*, &c. ubi *vincula* (ut heic δεσμοὶ) sunt decretum Dei, quod eos quasi vinculis coercet. De fictitio ventorum Deo Virgilius,

Imperio premit, ac vinclis & carcere frenat.

Ἀϊδίοις intellige ἀῤῥήκτοις, quæ abrumpi non possunt: quo & sensu *æternas pedicas* Apuleius dixit: & Lucianus in De luctu pro mortuis, δεσμοὺς ἀῤῥήκτους. Κεκληρῶσθαι αὐτὸν (Platonem) ἄρχειν τῶν ὑπὸ γῆν τεθνεώτων, καταδεδέμθαι δὲ αὐτοῦ, &c. κατέχειν δεσμοῖς ἀῤῥήκτοις. Loquitur autem ex communis opinionis præscripto, quod ipse quidem irrisui habebat. Ὑπὸ ζόφον, est, in regionibus aeris terræ vicinioribus, quæ superioribus collatæ sunt ζοφώδεις, imò nil lucis habent ab iis non derivatum. D. Augustinus in Psal. 148. *Ad istum caliginosum locum, id est, ad hunc aerem, damnatus est diabolus.* Isidorus Originum 8. 11. de spiritibus hisce, *Nec aeris puriora spatia, sed ista caliginosa tenere permissi sunt, qui iis quasi carcer usq; ad tempus judicii.* Hesychius, ad Homericum illud ζόφον ἠερόεντα, Τὸν ἀϊδῆ τόπον καὶ ὁμιχλώδη. Seneca Epist. 82 de Poetis loquens, *Descriptus est carcer infernus, ac perpetuâ nocte oppressa regio.*

Com. 7. καὶ αἱ περὶ αὐτὰς πόλεις, τὸν ὅμοιον τούτοις τρόπον ἐκπορνεύσασαι] Ut humiliores ad conspicuorum hominum, conspicui ad exempla Principum se componunt, ità parva oppida adjacentium magnarum civitatum facilè vitia imitantur. Illud τούτοις enim (quod à maximo Viro aliisque eum secutis haud rectè ad hos nebulones refertur: cùm non hos Sodomitæ tantò anteriores iis, sed hi illos imitati fuerint) referendum est ad voces Σόδομα & *Gomorrha*: quæ & plurali numero, & neutro genere efferuntur, ut *Hierosolyma*, & plurium aliarum civitatum nomina. Ità & 4 Apuleius, *Paphum nemo, Gnidum nemo, ac nè ipsa quidem Cythera*, &c. *navigabat.* Τὸ ἐκ in ἐκπορνεύσασαι, ut in ἐκζητεῖν, & similibus, significationis nullum diverticulum habet, at merè intensivum est, optiméque ex 2 Petri 2. 10. exponas, ἐν ἐπιθυμίᾳ μιασμοῦ πορευθέντας.

Ibid. πρόκειντ) δεῖγμα πυρὸς αἰωνίου δίκλω ὑπέχουσαι] Post δεῖγμα supple, *posteris seculis*, vel ex 2 Pet. 2. 6. τῶν μελλόντων ἀσεβεῖν. Δεῖγμα hìc est παράδειγμα. In oratione Simonis ad Deum, 3 Maccabaico, Σὺ, &c. Σοδομίτας, &c. πυρὶ καὶ θείῳ κατέφλεξας, παράδειγμα τοῖς ἐπιγινομένοις κατασήσας. Πῦρ αἰώνιον possumus accipere pro igne internecino, igne nempe qui penitus eos vastavit, adque nihilum redegit. Vide Deuter. 29. 23. Ὑπόκειται autem, quod ex MS. qui in Britannia producitur, ut mens loci sit, eas urbes incensas instar ignis æterni exhibuisse, ut lectionem incommodam, rejiciendam puto: nam & ὑπόκειν hoc sensu videtur nimis coactum violentúmque, & vocem δίκλω necesse erit adverbialiter sumere: cùm tamen Ὑφέξει δίκλω, *luet pœnam*, in Glossario, legamus, planè ut in Contextu nostro; & apud Hesychium, Ὑπέχει, ὑφίσταται, ὑπομένει, δίδωσι· quo loco (ut in transitu id moneam) pro δίδωσι videtur δίκλω, aut certè δίκλω δίδωσι legendum: nam ut ἐυδυώσας, sic et δίκλω δίδόναι dicunt Græci Scriptores.

Com. 8. ὅτοι ἐνυπνιαζόμενοι] *Qui vigilantes somniant*, ut loquitur Apuleius. Cicero in de Divinat. *Nihil tam præposterè, tam incondite, tam monstruosè cogitari potest, quod non possimus somniare.* Tam vana erant dogmata istorum hominum, tam stultæ cogitationes eorum, quàm nihili & futilia sunt insomnia dormientium; hinc Judæ ἐνυπνιαζόμενοι dicti. At vocem illam non agnoscit Vulgata versio.

Ægroti veteris meditantes somnia ——

legimus apud Persium Poetam.

Ibid. σάρκα μὲν μιαίνουσι] Ἐν ἐγρασίᾳ (ut Ephes. 4. 19.) πάσης ἀκαθαρσίας.

Ibid. κυριότητα δὲ ἀθετοῦσι] Sunt ἀνυπόστατοι, ut de non dissimilibus Paulus 1 Tim. 1. 9. locutus; *humiles quidem, & contempti, sed superioribus acidi & molesti*, ut loquitur Seneca 3. 43. de Ira; *Contumaces, refractarii, contemptores magistratuum*, &c. ut apud Eundem 73 Epistolâ. Irenæus 3. 15. de Valentinianorum discipulis quibusdam, *Fingunt supercilio gravitatem: plurimi autem & contemptores facti quasi jam perfecti, sine reverentia*, &c. *viventes.* Martialis,

——*Stolæve purpuræve contemptor.*

Ibid. δόξας δὲ βλασφημοῦσι] Τὰς κρείττονας βλασφημίας τῆς τῶν πολλῶν φθόνῳ, ὥσπερ κακῷ δαίμονι, ὑποβύουσιν, ut est in vita Periclis apud Plutarchum. De similibus Declam. 11. Quintilianus, *Adversùs superiora rabiem de sui vilitate sumunt, genúsque libertatis putant odisse majores.* Tales & Psalmista 12.4. κατ' μίμησιν describit. Hoc loco liceat dicere cum Apuleio, Florid. *Quid facilius quàm linguæ rabies, & vilitas morum? alterum ex aliorum, alterum ex sui contemptu.* Δόξας heic intellige τοὺς ἐν δόξῃ διάγοντας.

Com. 9. ὅτε τῷ διαβόλῳ διακρινόμενος διελέγετο περὶ τοῦ Μωσέως σώματος] Post ea quæ heic annotarunt Eruditi nil habeo quod ex Adversariis depromam meis, excepto isto (nec fortasse illepido) loco Servii ad Æn. 12. *Ut in Homero legimus, de virorum fortium cadaveribus erat inter hostes grande certamen.* Adde quæ in voce Ἀμφίδασις apud Hesychium. Διακεινόμενοι, Vulgat. *disputans*; sic Act. 11. 2. πρὸς αὐτὸν διεκείνοντο. Hesychius, Διακεινομένων, μαχομένων.

Ibid. οὐκ ἐτόλμησε κρίσιν ἐπενεγκεῖν βλασφημίας] Τολμᾶν heic, ut & 1 Cor. 6. 1. est ambiguum: verti potest enim, aut *audere*, aut (quod malim) *sustinere.* Petronius, *Ne deprehensus quidem ausus es mihi verum dicere?* id est, *sustines?* Κρίσις βλασφημίας, est quæ 2 Pet. 2. 11. κρίσις βλάσφημος. Κρίσιν autem fortasse non malè *decisionem* vertas: nam & κρίνειν inter alias significationes est *decidere*: ità sensus erit, convitiis noluit litem sive controversiam dirimere. Ἐπενεγκεῖν τι τινὶ apud Græcos plerumque (ut & hoc loco) de malo ponitur: exempla ad Act. 25. 18. adduximus. Ἐπενεγκεῖν video ἐπιτιμῆσαι ἐπενεγκεῖν exponi ab Hesychio: an Judæ locum istum respexerit nec satis scio: non video certè quo pacto expositio illa isti loco congruat.

Ibid. ἐπιτιμήσαι σοι Κύριος] Vulgat. *imperet tibi Dominus*: puto eum (ut vertit Zachar. 3. 2.) *increpet te* scripsisse. Cogitemus autem an ἐπιτιμᾶν heic significet *punire*, vel *ulcisci*: certè Hesychio ἐπετίμησε est τιμωρὸς, ἐκδικος.

Com. 10. ὅσα μὲν οὐκ οἴδασι, βλασφημοῦσι] Quorum usum & utilitatem (putà, legum, magistratuum, &c.) non intelligunt, non justo tantùm honore & obsequio fraudant ea, sed & convitiis insectantur. *Damnare quod non intelligas*, est 10. 1. apud Quintilianum: &, *dona contempta prius quam intellecta*, apud Lucretium. *Quid est iniquius* (inquit Tertullianus Apolog.) *quàm ut oderint homines quod ignorant?* Verè id quidem dictum, & tamen in vitæ usu quid frequentiùs factum videmus? ὅ τις τῶν γνῶσιν ἀφῃρῆ, τούτου κατηγορεῖ μεγαλειότατα, Epist. 25 dixit Theophylactus Simocatta.

Ibid. ὅσα μὲν οὐκ οἴδασι, βλασφημοῦσι] Scribonius Largus de imperitis quibusdam medicorum nomen aucupantibus, *Non solùm antiquos Autores per quos consummatur professio ignorant, sed etiam commisci falsa de his audent.*

Ibid. ὅσα δὲ φυσικῶς ὡς ἄλογα ζῶα ἐπίστανται] In Glossario, *Animalia*, &c. ζῶα ἄλογα. Hesychius, Ἀλογήσαντες, τὰ μὴ ἀλόγων φρονήσαντες· planè quæ tales isti quos hìc Judas exagitat. Lactantius 6. 1. *Nihil sapiunt nisi terram, bonáque & mala solius corporis sensu & voluptate perpendunt. Bestiæ* (inquit Cicero) *nil sentiunt* (quod heic φυσικῶς ἐπίστανται) *præter voluptatem.* Voluptatis hujus sunt duo genera; alterum, in Venerem ferri, quod suprà hìc com. 8. σάρκα μιαίνειν· alterum, gulæ operam dare, quod infrà heic com. 13. ἑαυτοὺς ποιμαίνειν. Theophylactus ad Luc. 12. Τὸ φαγεῖν, &c. Ἄλογον ψυχῆς ἀγαθόν. Clemens Pædag. 2. 1. Ἄλογον, &c. καὶ ὁ ἀνθρώπινον βοσκημάτων δίκλω παίνεται. Ælianus apud Suidam, Εἰς τράπεζαν κεκυφέναι, καὶ θρέμματος Ἄλογον δίκλω παίνεται. Quibus si-

milia apud Chryſoſtomum Homil. 37. in Acta Apoſtolorum. Jure ergò affectibus hiſce abrepti idem ſapere quod animalia dicuntur. Servius ad Æneid. 6. de Circe, *Blandimentis homines in ferinam vitam ab humana deducebat, ut libidini & voluptatibus operam darent; unde datus eſt locus fabulæ:* ubi *libidinem* ad tactum refero, *voluptatem* ad guſtum. Gellius 19. 2. *Voluptates guſtûs tactûſque, &c. ſolæ ſunt hominibus communes cum beſtiis, & idcirco in pecudum ferorúmque animalium numero habetur, quiſquis eſt his ferinis voluptatibus prævinctus.* De ſimilibus Serm. 22. P. Chryſologus, *Homines non vocandi ſunt, ſed jumenta:* & Irenæus 5. *Sed & nos in conſuetudine hujuſmodi homines jumenta & pecora irrationabilia dicimus.* Seneca Epiſt. 60. (Saluſtium ſectatus,) *Hos itaquè, &c. animalium loco numeremus, non hominum:* & lib. de V. B. cap. 5. *Quos in numerum pecorum & animalium redegit hebes natura.*

Ibid. ἐν τούτοις φθείρονται] Hinc δοῦλοι φθορᾶς iidem 2 Petr. 2. 19. dicti. Heſychius, Καταφθορᾷ, &c. ὁ ἐν ἀνομίαις βίος, &c. Φθείρονται, *corrumpuntur:* id eſt, conſumuntur. Idem Heſychius, Φθείρεται, &c. ἀπόλλυται. Tale Sapient. 5. 13. ex Atheorum perſona, Ἐν τῇ κακίᾳ ἡμῶν κατεδαπανήθημεν. Senſus eſt, ſunt toti in belluinis voluptatibus iſtis, nil aliud faciunt & meditantur. Tacitus Annal. 11. *Uti ignava animalia, ſi cibum ſuggeras, jacent torpéntque* (q. d. φθείρονται) *& præterita, inſtantia, futura pari oblivioni dimittunt.* Saluſtius de avaritia loquens, *Quos minuit & corrumpit.* Τὸν νοῦν ἐν τοῖς πάθεσι φθείρεσθαι, dixit ad 2 Tim. 3. Theophylactus.

Com. 11. Οὐαὶ αὐτοῖς, ὅτι ἐν τῇ ὁδῷ τοῦ Κάϊν ἐπορεύθησαν] Ità in Græco Eſaiæ 3. 9. Οὐαὶ τῇ ψυχῇ αὐτῶν, διότι, &c. & in Latino Sirachidis 2. 16. *Væ his, &c. qui dereliquerunt vias rectas, & diverterunt in vias pravas.* Ὁδόν τινα τοῦ βίου πορεύειν, eſt apud Iſocratem ad Demonicum: & τὰς ὁδοὺς τῆς ἀδικίας πορεύεσθαι, apud Tobiæ Scriptorem. Τῇ ὁδῷ τοῦ Κάϊν πορεύεσθαι, eſt, imitari eum. Galat. 6. 16. τῷ αὐτῷ κανόνι στοιχεῖν. 1 Pet. 2. 21. ἀκολουθεῖν τοῖς αὐτοῦ ἴχνεσιν· id eſt, hoc Judæ loco, odiſſe & inſectari fratrem ſuum. Omnis autem ejuſmodi (ſenſu figurato, ut Cain ſenſu literali) eſt ἀνθρωποκτόνος, 1 Joh. 3. 15.

Ibid. τῇ πλάνῃ τοῦ Βαλαὰμ, &c. Ἐξεχύθησαν] In Gloſſario, Πλάνη, *error, vagatio.* Ἐξεχύθησαν, Aoriſtus pro præſenti ἐκχωροῦσι, & paſſivum pro reciproco. Hanc vocem verunt heic Eruditi, *errarunt, declinarunt:* & ſanè 2 Pet. 2. 15. eſt ἐπλανήθησαν. Ἐξεχύθησαν autem non ſimplicem errationem, ſed amorem & ſtudium errandi denotare videtur. Vertam itaque, *effuſo velut curſu ſe in pravas illius ſemitas dederunt.* Ità Judith. 15. 2. ἐκχυθέντες ἔφθασαν, &c. Plinius lib. 6. epiſt. 20. *Proripit ſe, effuſóque curſu periculo aufertur:* & com. 3. jam citato loco, Πᾶς ἀνὴρ πολεμιστὴς ἐξεχύθησαν ἐπ' αὐτούς.

Ibid. καὶ τῇ ἀντιλογίᾳ τοῦ Κορὲ ἀπώλοντο] Id eſt, καὶ ὡς ὁ Κορὲ ἀντιλέξας ἀπώλοντο. Si in voce ἀπώλοντο enallagen aoriſti pro præſenti intellexerimus, ſenſus erit, βυθίζουσιν ἑαυτοὺς εἰς ὄλεθρον καὶ ἀπώλειαν, ut loquitur 1 Tim. 6. 8. Apoſtolus. Si verò enallagen aoriſti pro futuro, hoc vult: peribunt, cùm perierit Barchochebas, cujus partes ſectantur; aut, peribunt, cùm venerit univerſalis retributionis dies. Irenæus 4. 43. *Qui exſurgunt contra veritatem,* (id Judæ ἀντιλέγειν dicitur) &c. *remanent* (melius *remanebunt*) *apud Inferos voragine terræ abſorpti, quemadmodum qui circa Core, Dathan & Abiram.* Ἀντιλογίαν poteris autem ſat commodè etiam ad præpoſitorum rectorúmq; contradictionem referre.

Com. 12. δυσὶν εἰσιν ἐν ταῖς ἀγάπαις ὑμῶν σπιλάδες] Σπιλάδας ſciunt omnes eſſe ſaxa ſub aquis latentia: Qui eam probant lectionem, ità hunc in locum commentantur, Ut illa ſaxa improviſa perniciem navigantibus afferunt, ſic iſti conveſcentium ſimpliciorum animabus latenter inſidiantur. Lego quidem in Heſychio, Σπιλάδες, μεμιασμένοι· imò ἀσπιλωμένοι, (non σπιλάδες) ſunt μεμιασμένοι. Si ergò Σπιλάδες, μιασμοὶ, (non μεμιασμένοι) legerimus, Heſychii locus ille ad hunc Judæ pertinebit. Et tamen σπῖλοι (non σπιλάδες) puto hic in Contextu legendum; nam & Petrus 2. 2. 13. σπίλοι habet, & eam lectionem ſecutus eſt Vulgatus Interpres, cujus auctoritas fidéſque (apud me maximi) ſi cui minoris videbuntur, acquieſcat ſaltem electiſſimo loco iſti Apuleii ità in Floridis ſcribenti, *Si quis ex illis libitinis ſplendidiſſimo huic auditorio velut quædam macula ſeſe immiſcuerit,* &c. & iſti Suetoniano qui agit de Vitellio, *Imperii primo die* (libertum Aſiaticum) *aureis donavit annulis ſuper cœnam, cùm manè rogantibus pro eo cunctis, deteſtatus eſſet,* &c. *talem equeſtris ordinis maculam.* Cujus notæ iſta in Plinii Panegyrico, *Cùm inceſti Principis* (Domitiani) *ſtatuæ permiſta Deorum ſimulacra ſorderent:* & Martialis iſta, de una tantùm Fidentini pagina ſuis libris inſerta, iíſque conſortio tali velut notam turpitudinis inurente,

Sic Aretinæ violant cryſtallina teſtæ;
Sic niger in ripis errat cùm fortè Cayſtri,
Inter Ledæos ridetur corvus olores.

Addamus his Horatii illa Carm. 3. 15. ad Chlorin,

Maturo propior deſine funeri
Inter ludere virgines,
Et ſtellis nebulam ſpargere candidis:

ubi *nebula inter ſtellas,* eſt quæ hîc *macula in conviviis.* In Apuleii autem jam citato loco videtur, non *libitinis,* ſed *libitinariis,* ſcribendum. In vetere Onomaſtico, *Libitinarius,* ταφεύς· & in Gloſſario, Νεκροδάπης, *veſpillo, libitinarius.*

Ibid. σωλοχίζοντες ὑμῖν ἀφόβως ἑαυτοὺς ποιμαίνοντες] Illa σωλοχίζοντες ὑμῖν video vulgò conjungi cum proximè præcedentibus, cùm idem tamen videatur dictum in verbis ἐν ταῖς ἀγάπαις ὑμῶν· ergò meliùs fortè connectas ſequentibus, modò ποιμαίνουσι non ποιμαίνοντες legeris. Ἀφόβως ad ſequentia non ad præcedentia pertinet. Optimè vertas, *ſecurè ſe paſcentes:* id eſt, animos in patinis habentes, de nulla re alia cogitantes. Sic 7. Apuleii, *Iſte ſecurus incumbens præſepio voracitati ſuæ deſervit:* & 10. *Ego ſecurus eſitabam.* Talis in Menippeis Varronianis ille,

Habens antè poſitam alimoniam, &c.
Neque pòſt reſpiciens, neque antè proſpiciens,
Sed limus intra limites culinæ.

Agathias Scholaſticus de Uranio, inſincero philoſopho, ferme ut heic Judas de inſinceris Chriſtianis hiſce, Εἰς δόματα εὐδαιμόνων ἰὼν, καὶ σιτούμενος ἀφειδῶς τὰ ποικιλώτερα τῶν ἐδωδίμων. Lucianus, & de pſeudophiloſophis loquens, in Reviviſcentibus, πάνυ δὲ καλῶς ἔχοντες ἐμφορούμενοι. Idem in Timone de Thraſycle philoſophaſtro, Περαφπάζων, ὥσπερ ἰκτῖνος τὰ ἔψα, καὶ τὰ πανσὸν ἅπαγκωνιζόμενος, καρύκης τὸ γένειον ἀναπλεως, κωμῳδὸν ἐμφορούμενος, ὅπισκυφῶς, καθάπερ ἐν τῇ λοπάσι τὸν ἀρετὸν ἐυρήσειν προσδοκῶν, ἀκριβῶς τὰ ψυχλία τῷ λιχανῷ διασμήχων, ὡς μηδὲ ὀλίγον τῆς μυήσεως καταλίπῃ. Quibus verbis quaſi coloribus depictos vides id genus homines de quibus heic in Contextu agitur.

Ibid. νεφέλαι ἄνυδροι] Inter *nebulas* & *nubes* hoc intereſt: *nebulæ ſunt exhalationes vaporatæ, & humore viduatæ, aere craſſiores, nubibus ſubtiliores; nubium craſſitudo aquarum fœtu gravidatur:* ſunt verba Apuleii in περὶ κοσμογονίας. Inſervit autem aqua nubium irrigandæ terræ: hinc per ſimilitudinem, qui hominibus ſalubris doctrinæ aquam inſpergunt, itidem *nubes* dicuntur. D. Auguſtinus in Pſal. 10. *Non prophetæ tantùm, ſed omnes verbo Dei animas irrigantes, nubes dici poſſunt.* Idem in Pſal. 56. *Novimus nubes Dei eſſe prædicatores veritatis, prophetas, apoſtolos, omnes rectè proferentes verbum veritatis:* & demum ad Pſalmi 88. illud, QUIS IN NUBIBUS ÆQUABITUR DOMINO? *Intelligimus nubes iſtas prædicatores eſſe veritatis, prophetas, apoſtolos, annunciatores verbi.* Ex hac hypotheſi *nubes* vocat Judas etiam ψευδοδιδασκάλους iſtos, quia ſpeciem doctorum Euangelicæ veritatis præ ſe ferentes, reipſâ nil præſtabant tali titulo congruens. Ità Solomo 25. 14. Gnomologici, glorioſum, & quæ promiſit non adimplentem, aſſimilat vento & nubibus nullam pluviam effundentibus. A non diſſimili vacuitate etiam (ſi Grammaticis fides, Donat. ad Eunuch. 4. 7. Eugraph. ad Eunuch. 2. 2.)

apud

apud Latinos *Nebulo*, *inanis* vel *vanus* (nisi *vacuus*) *ut nebula dicitur*: unde & in vetere Onomastico, *Nebulones*, ἀτιδανοί. Additur autem hîc ἄνυδροι à Juda, non solùm quia tales isti homines erant, sed & ob Linguæ istius, etsi copiosissimæ, hac in parte defectum; cùm Græci non habeant, ni fallor, per quæ *nubes* & *nebulas* distinguant, utrasque autem sub unica voce νεφέλης comprehendant: hinc & Νεφέλη, *nubes*, *nebula*, in vetere Glossario.

Ibid. ὑπὸ ἀνέμων παρασερόμενοι] Hesychius de spina illa quam pappum vocârunt, Ἐπὰν ὑποξηρανθῇ, ὑπὸ ἀνέμων ἐκπίπτει, καὶ τόπον ἐν τόπῳ μεταβάλλει.

Ibid. ὑπὸ ἀνέμων παρασερόμενοι] Apuleius, & de nubibus loquens, in de Socratis Deo, *Pendulæ & mobiles, huc & illuc vice navium in aeris pelago ventis gubernantur.* Ovidius Metamorph. 4.

—— Per immensum ventis discordibus actus,
Nunc huc, nunc illuc, exemplo nubis aquosæ,
Fertur. ——

Et Virgilius,

Quà venti incubuere fugam dant nubila cœlo.

Putant Eruditi notasse Judam locutione istâ horum hominum levitatem & inconstantiam, q. diceret,

—— Justo sine pondere nubes,
Quæ circum instabiles nimiâ levitate feruntur.

Id si voluit, non dissimilia dixit Ciceronis hisce ad Atticum, de Consulibus nescio quibus loquentis, *Plumâ aut folio facilius moventur*: & his Ovidii,

Tu levior foliis tunc cùm sine pondere succi
Mobilibus ventis arida facta volant.

In quibus autem exstaret mobilitas eorum non declarârunt nobis. Ego Judam puto explicatiùs in hunc modum exponi posse, Ut nubes aquâ vacuæ speciosè circumferuntur tantùm, at nullo interim imbre fœcundant terram; sic isti jactatores obambulant, multa & magna pollicentes, at inficientes potiùs quàm irrigantes fidelium animas.

Ibid. δένδρα φθινοπωρινὰ] Sic ferè Esaiæ 1. 30. *Erubescetis cùm fueritis velut quercus defluentibus foliis*: ubi & sequitur, *& velut hortus absque aqua*; ut hîc in Juda præcessit, *sine aqua nubes*. Euthymius ad Matth. 7. illud, σαπρὸν δένδρον, &c. *Vocat arbores marcidas præditos hypocritas, quorum fructus, hoc est, actiones, æquales sunt marcedini.*

Ibid. ἄκαρπα] Hermas 3. 9. *Habent quidem nomen, fide verò inanes sunt, neque est in iis ullus fructus veritatis.* Sic Apuleius Æmilianum accusatorem suum *infœcundæ & infelici arbori* assimilavit. Maximus Tyrius Dissert. 1. de quibusdam Atheis, spurcæque vitæ hominibus philosophiam simulantibus, Γένος, &c. ἄλογον, ἄγονον, καὶ ἄκαρπον, ὡς ἄνυδρον λέαν, ὡς βοῦς ἄκερως, ὡς ὄρνις ἀπτέρυξ.

Ibid. δὶς ἀποθανόντα] *Bis mortuas arbores* forsan vocat eos, et quia ἄκαρποι erant (fides autem sine operibus est mortua, Jacob. 2. 26.) & quia ut arbores infœcundæ videbantur ad ignem destinari. Vide Matth. 3. 10. Luc. 13. 7, 9. Hebr. 6. 8. Joh. 15. 6. Vel, *bis mortuas*, quia corpus eorum in sagina jacebat, (vide ad 1 Tim. 5. 6 dicta,) mens autem in habitibus vitiosis & jugi corruptione. (Vide ad Luc. 15. 24. annotata.) Circe Odyss. μ'. apud Homerum, de ejusmodi,

Σχέτλιοι οἳ ζῶντες κακὸν ὄλεθρον δῶμεν Ἀϊδόσε,
Διδαπάνεες, ὅτε τ' ἄλλοι ἅπαξ θνήσκουσ' ἄνθρωποι.

Ad quem locum Didymus, Διδαπάνεες, δὶς ἀποθνήσκοντες. Sic in Plauti Truculento,

Bis perit amator, ait re atq; animo simul.

Apud Achillem Tatium lib. 1. ille, Τέθνηκας θάνατον διπλοῦν, ψυχῇ καὶ σώματι. Leucippe ad Clitophontem suum apud Eundem lib. 5. Διά σε ἱερεῖον γέγονα, καὶ καθαρμὸς, καὶ τέθνηκα ἤδη δὶς τεθνεώς. Apud Phædrum leo senio confectus, & ab asino calcibus appetitus,

—— Te Naturâ dedecus
Quòd ferre cogor, certè bis videor mori.

Martialis,

Ampliat ætatis spatium sibi vir bonus: hoc est
Vivere bis, vitâ posse priore frui.

Potest accipi item ista Judæ locutio pro hyperbolica. Ità Pedo Albinovanus ex persona Mœcenatis morientis, ad Augustum,

Et tibi succrescant juvenes bis Cæsare digni.

Et Horatius,

Pro qua bis patiar mori.

Ubi bene Lambinus, *Ut significet amoris sui magnitudinem.* Ità *onto bisunto* apud Italos Boccaccius Novell. 61. dixit, & Dantes Purgat. 24. *ombre rimorte.* Martialis,

Silvius Ausonio non semel ore potens.

Ibid. ἐκριζωθέντα] Sunt ἐκ ῥιζῶν ἐξηρημμένοι, ut maledicta ficus illa Marc. 11. 20. non magis licet sperare illos iterum bonum fructum producturos, quàm eradicatas arbores iterum germina projecturas. Vide Jobi 19. 10. Arrianus 4. 8. de quovis, habitu, non vitâ, philosopho, Ἀπτέτηκας ἐν τῇ ῥίζῃ κάτω, τὰ δ' ἄνω ζοῦ μικρὸν ἀνθεῖ, καὶ διὰ τοῦτο δοκεῖς ζῆν καὶ θάλλειν. Quæ omnia bene congruunt iis quos heic Judas describit. Sunt qui ἐκριζωθέντα (aoristo pro futuro sumpto) exponunt, *eradicabuntur* (id est, funditus peribunt) cum Barchocheba nempe. Lego quidem apud Scriptorem Sapientiæ, 4. 4. de spuriis loquentem, ἐκριζωθήσονται· & in Comœdia Latina,

——Dii te eradicent.

Mihi verior tamen videtur is sensus quem priore loco proposui.

Com. 13. κύματα ἄγρια θαλάσσης] Sic ἄγρια κύματα 14. 1. dixit idem Sapientiæ Scriptor. Julius Pollux, 1. 9. Onomastici de mari agens, κύματα κατέρρει, &c. ἠγρίωνε· & Himerius Sophista, de eodem, Ὅταν ἀγριαίνῃ, &c. τοῖς κύμασι. Feroces immanésque è mari genitos esse, teste A. Gellio, Poetæ finxerunt.

Ibid. ἐπαφρίζοντα τὰς ἑαυτῶν αἰσχύνας] Despumantes ea quorum eos pudere deberet: est enim hîc αἰσχύναι abstractum pro concreto. Proverb. 15. 2. *Os fatuorum ebullit stultitiam.* In vetere Onomastico, *Despumo*, ἀπαφρίζω. Lucianus in Fugitivis, de palliatis quibusdam mendicabulis, præcipuè Cynicis, Ἰταμόν τι καὶ παράφορον διδοῦντες, καὶ ἀφρόν, &c. μεστὸν αὐτοῖς τὸ στόμα· id est, despumat os eorum res spurcas probrosásque. Auctor ad Herennium 4. *Spumans ex ore scelus*, &c. *Despumantes* heic apud Judam intelligo, cum jactantia effutientes, & tanquam laudi sibi ducentes quæ reipsa dedecori erant. De similimis Philipp. 3. 19. Apostolus, ὧν ἡ δόξα ἐν τῇ αἰσχύνῃ αὐτῶν. De Regulo Plinius lib. 4. Epist. 2. *In summa infamia gloriosus.* Talis & Curius ille de quo sic Sallustius, *Neque reticere quæ audierat, neq; suamet ipse scelera occultare: prorsus neque dicere, neq; facere quidquam pensi habebat.* Evomebant autem, sive despumabant, isti dedecora sua (præsertim obscœnitates: αἰσχύνας enim hîccommodissimè exponere licet αἰσχρολογίας,) in circulis confabulantium, præcipuè verò in conviviis. Vide initium commatis proximè præcedentis, & Apostolum citato jam loco, ubi ὧν ὁ θεὸς ἡ κοιλία. Agathias loco superiùs adducto, de Uranio illo, philosophum ementiente, Εἰς δόματα εὐδαιμόνων ἰὼν, καὶ στόμῳ ἀφειδῶς τὰ ποικιλώτερα τῆς ἐδωδίμων, &c. καὶ λόγοις χρώμενον αἰσχροῖς καὶ ἀκολάστοις.

Ibid. ἀστέρες πλανῆται] Τῶν ἀνέμων (ut suprà com. 12.) παρασερόμενοι. Servius ad Æneid. 3. de sideribus, (sunt autem *sidera* ἀπλανεῖς ἀστέρες,) *Non ventis feruntur, sicut de planetis dicitur.* In Glossario, Πλανῆτες, *erratici.* Gellius 14. 1. *Stellas istas*, &c. *quas multi erraticas, Nigidius errones appellat*, &c. Nec solùm erant πλανῆται isti, sed & πλάνοι· vel potiùs (ut 2 Tim. 3. 14. illi,) πλανῶντες, καὶ πλανώμενοι. Erraticos autem dum vocat eos, videtur mihi notare eorum circumforaneam vivendi rationem, jugémque gulæ ac deliciarum causâ discursationem. In

vetere Onomastico, *Erraticus*, πλανήτης. Gellius 9. 2. *Erraticam esse hominem, & nullius rei.* De tali Horatius,

Scurra vagus, qui non certum præsepe teneret:
Impransus qui non civem dignoscere posset.

Ibid. οἷς ὁ ζόφος τὸ σκότος εἰς τὸν αἰῶνα τετήρηται] Confidunt se (Rom. 2. 19.) lumina eorum esse qui in tenebris versantur; at his & hujusmodi luminibus in æternum tenebræ præparantur. Σκότος hoc sensu habemus & 4. 11. apud Tobiæ Scriptorem. Τηρεῖσθαι, ut alibi de præmiis, ità heic de pœnis dictum. Ovidius,

——Cui me exitio Fortuna reservat.

Vide suprà ad com. 6. allata.

Com. 14. Ἰδοὺ ἦλθε Κύριος, &c.] Aoristus pro futuro ἥξει. In Græco Esaiæ 66. 15. Ἰδοὺ, Κύριος ὡς πῦρ ἥξει.

Ibid. ἐν ἁγίαις μυριάσιν αὐτοῦ] Matth. 25. 31. Luc. 9. 26. Putem bene sic verti posse, *cum denis millibus sanctorum* (id est, angelorum) *suorum.* In Glossis, Μύρια, (lege Μυριὰς) *decem millia.* Μυριάδας habemus & Luc. 12. 1. at non tam præcisè positum.

Com. 15. Ποιῆσαι κρίσιν κατὰ πάντων] Ἀποδοῦναι ἐν θυμῷ ἐκδίκησιν αὐτοῦ, ut Esaiæ jam citato loco. Idem apud Eundem 1. 24. Καὶ κρίσιν ἐκ τῶν ἐχθρῶν μου ποιήσω. Ποιεῖν κρίσιν, *judicium & pœnas exercere*, ut locutus Tacitus Ann. 1. Pro κατὰ putem ἐπὶ hîc in Juda legendum. Sic in Græco Esaiæ 3. 14. Κύριος εἰς κρίσιν ἥξει μετὰ πρεσβυτέρων τοῦ λαοῦ· 1 Sam. 20. 8. ποιήσεις ἔλεος μετὰ τοῦ δούλου σου· Apoc. 11. 7. ποιήσει μετ' αὐτῶν πόλεμον· & Matth. 25. 19. συναίρειν μετ' αὐτῶν λόγον. Neque impedit quid quò minùs ità & legerit Vulgatus Interpres, etsi *contrà* (non *cum*) vertit. *Judicium facere* enim *cum aliquo* vix Latinè dicitur.

Ibid. καὶ ἐξελέγξαι πάντας τοὺς ἀσεβεῖς αὐτῶν περὶ πάντων τῶν ἔργων ἀσεβείας αὐτῶν ὧν ἠσέβησε, καὶ περὶ πάντων τῶν σκληρῶν ὧν ἐλάλησε, &c.] Ità Luc. 3. 19. de Herode, Ἐλεγχθεὶς ὑπ' αὐτοῦ (Joanne Baptista) περὶ Ἡρωδιάδος, τῆς γυναικὸς Φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, καὶ περὶ πάντων ὧν ἐποίησε πονηρῶν. Lucilius,

Id quæ tuis sævis factis, & tristibus dictis.

Ἐξελέγξαι heic, est, *ulcisci, punire*; ex eo quod præcedit, id quod sequitur: primùm enim coarguuntur & convincuntur rei, postea pœnæ addicuntur. De Deo in Græco Esaiæ 2. 4. Κρινεῖ ἀναμέσον τῶν ἐθνῶν, καὶ ἐξελέγξαι λαὸν πολύν. Vide & in Græco Sapient. 1. 9. & Sirachidis 12. 17. In Glossis, Ἐξελέγχω, *coarguo.* Simile 3 Joh. 10. illud, ὑπομνήσω αὐτοῦ τὰ ἔργα ἃ ποιεῖ, λόγοις πονηροῖς φλυαρῶν ἡμᾶς· ubi et ὑπομνήσω, est, ità admonebo illum, ut non parcam ei. Ἔργων ἀσεβείας heic, pro ἔργα ἀσεβῆ, ut suprà com. 9. κρίσιν βλασφημίας, & infrà com. 18. ἀσεβειῶν δυσμίας. Vide ad Luc. 18. 6. dicta. Περὶ πάντων τῶν σκληρῶν, bene vertunt, *de omnibus duris.* Hinc in Glossario, *Oridurius*, σκληροστόμος· apud Lucilium (Gellii 11. 7.)

——Ore improbo duro:

& Catonem (Gellii 17. 2.) *Illius impudentiam & duritudinem.* Habent heic codices nonnulli (at rectè minùs) σκληρῶν λόγων ὧν ἐλάλησε, &c. In Græco Genes. 42. 7. Ἐλάλησεν αὐτοῖς σκληρά. Apuleius in Apologia, *Reportat ad socerum haud mollia.*

Ibid. ἁμαρτωλοὶ ἀσεβεῖς] *In homines Deúmque injurii*, exponit Vir eximius. Putem ego potiùs dictum ut Act. 18. 14. πονηρὸν ῥᾳδιούργημα· ad quem locum id genus alia attulimus. Dispiciamus autem an (copulâ interjectâ) ἁμαρτωλοὶ καὶ ἀσεβεῖς legendum. Sanè ἁμαρτωλοὶ καὶ ἀσεβεῖς occurrunt junctim positi 1 Tim. 1. 9. & in Græco Proverb. 11. 31.

Com. 16. γογγυσταὶ] Murmurant contra superiores. Vide ad com. 6. dicta.

Ibid. μεμψίμοιροι] *Tristes, omnia deplorantes, quibus nulla non causa in querelas placet*; ut locutus Seneca cap. 7. lib. de Animi tranquillitate. Hesychius, Μεμψίμοιρος, &c. φιλεγκλήμων, φιλαίτιος. Lucianus in Fugitivis, de philosophastris, præcipuè Cynicis, Τὸ ὀξύχολον (αὐτῆς) καὶ μικρόψυχον, καὶ πρὸς ὀργὴν ῥᾴδιον ὑπὸ τῶν βρεφύλλια. De iisdem in Reviviscentibus, Πέρα δὲ γελῶς ἔχοντος ἐμφορήμενοι, καὶ μεμψίμοιροι· & in Timone, de Thrasycle, id genus mendicabulo, Ἀεὶ μεμψίμοιρος.

Ibid. κατὰ τὰς ἐπιθυμίας αὐτῶν πορευόμενοι] Vide infrà ad com. 18. dicta. Commodè autem & hoc dictum de iis quos suprà 13. ἀστέρας πλανῆτας vocaverat. Suidas in v. Πᾶν, Τῶν ἀστέρων τὰ μὲν πλανᾶται· Συμφέρεσθαι πρὸς ἕκαστον, τὰ δὲ πλανώμενα κατ' ἰδίας κινήσεις κινεῖσθαι.

Ibid. τὸ στόμα αὐτῆς λαλεῖ ὑπέρογκα] Sic Psal. 44. 11. ὧν τὸ στόμα ἐλάλησε ματαιότητα. Hesychius, Στομίας, ὁ ἀπειθής, (tales autem & isti) μέγα στόμα ἔχων. Vide quæ Aristophanes apud Gellium 1. 15. & quæ ad Apocal. 13. 5. notata. Pollux 2. 4. Onomastici, φωνὴ ὑψηλὴ, ὑπέρογκον. Vulgato ὑπέρογκα, *superba.* Ità in Onomastico vetere, *Superbus*, ὑπέρογκος· & in Glossis, Ὑπέρογκος, ὑπερήφανος, *superbus.* Ὑπέρογκα heic intellige

——ampullas, & sesquipedalia verba.

D. Hieronymus in Epistolis, *Cava verba, & in modum vesicarum tumentia buccis inflatis trutinatur.* Illustris laude contrariâ Timoleon: de quo sic Scriptor quem Cornelium Nepotem vocant, *Nihil unquam neque magnificum, neque glorioſum ex ore ejus exivit. Non eloquimur magna, sed vivimus*, de re, non nomine, Christianis dixit Minucius in Octavio.

Ibid. θαυμάζοντες πρόσωπα] *Assentatores, aliena verba subsequentes, parati ad falsa laudatores*, ut Seneca 5. 7. de Beneficiis locutus. Horatius,

——Sic nutum divitis horrent,
Sic iterant voces, sic verba cadentia tollunt,
Ut puerum sævo credas dictata magistro
Reddere, vel partes mimum tractare secundas.

Parasitus Terentianus,

——Hisce ego non paro me ut rideant,
Sed his ultrò arrideo, & eorum ingenia admiror simul.
Quidquid dicunt laudo.——
——Omnia laudabit, mirabitur omnia,——

de tali 12. 84. Martialis dixit. Adulator ille apud Eupolidem,

καὶ καταπίπτομαι δοκῶν τοῖσι λόγοισι χαίρειν.

Juvenalis,

——Adulandi gens prudentissima, laudat
Sermonem indocti, faciem deformis amici:
Et longum invalidi collum cervicibus æquat
Herculis, Antæum procul à tellure tenentis.
Miratur vocem angustam, quâ deterior nec
Ille sonat quo mordetur gallina marito:

& pòst,

——Laudare parati,
Si bene ructavit, si rectum minxit amicus.

Θαυμάζειν πρόσωπα hîc, ut apud Ælianum in Suidæ Collectaneis (v. Ῥήμματα) αὐλὰς καὶ περιπάτους θαυμάζειν. Πρόσωπα heic sunt quæ Italis *personaggi*, homines divitiis aut honoribus conspicui. Hinc & τὰ πολλὰ κεκτημένους θαυμάζειν, apud Arrianum 1. 9. in Epictetum. Θαυμάζειν, pro τιμᾶν, (id est, *colere, suspicere*) habemus itidem Sirachidis 7. 29. & sæpe apud Græcos Scriptores. Ælianus Var. 1. 28. ἰχθὺς θαυμάζειν, & 2. 14. θαυμάζειν δένδρον, i. e. cum admiratione colere, & magnificare. Idem 5. 7. de Anacharside, Ὁ Σόλων ἐθαύμαζεν αὐτόν. In Græco Levit. 19. 15. θαυμάζειν πρόσωπον· ubi Scholia, δοξάζειν. Hinc & 4 Reg. 5. 1. ἀνὴρ πρόσωπῳ τεθαυμασμένος. Θαυμάζειν πρόσωπον autem occurrit & in Græco Deuter. 28. 50. 2 Paral. 19. 7. Jobi 13. 10. & 32. 22. & 34. 19. Id Proverb. 19. 6. & 29. 26. πρόσωπα θεραπεύειν. Simile Sirachidis 4. 22. & Luc. 20. 20. λαμβάνειν πρόσωπον· unde προσωποληπτεῖν, προσωπολήπτης, & προσωπολημψία.

Ibid.

Ibid. ὠφελείας χάειν] In Glossis, Ὠφέλειας &c. *utilitas, emolumentum.*

Ibid. ὠφελείας χάειν] *Arrosores divitum*, ut Seneca Epist. 27 loquitur. Primasius ad 1 Thess. 2. *Omnis qui adulatur, aut propter avaritiam vel gloriam adulatur.* Lucianus ubi suprà de pseudo-philosophis illis, Τὰς πλουσίους τεθήπασι, καὶ πρὸς τὸ ἀργύριον κεχήνασιν· & paulò antè, Κολακευτικώτεροι τῶν πιθήκων, ἀπτικτικώτεροι ὄντες γαλῶν. Gnatho ille, de quo jam suprà, apud Terentium,

——Imperavi egomet mihi
Omnia assentari, is quæstus nunc est multò uberrimus.

Com. 17. μνήσθητε τῶν ῥημάτων τῶν προειρημένων ὑπὸ τῶν ἀποστόλων τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ] Sic Act. 20. 35. Μνημονεύειν τε τῶν λόγων τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ· & Luc. 24. 9. Ἐμνήσθησαν τῶν ῥημάτων αὐτοῦ. Ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων, nempe Petro, 2 Epist. 2. 3. Paulo 1 Tim. 4. 1. 2 Tim. 3. 1.

Com. 18. οἱ ἔλεγον ὑμῖν] Vulgatus, οἱ ἔλεγον legit: tuetur alteram lectionem autem locus jam ex Actis adductus, ubi post vocem Ἰησοῦ sequitur, ὅτι αὐτὸς ἔλεγεν, &c.

Ibid. ἔσονται ἐμπαῖκται] Id est, fortè, τῆς ὑγιαινούσης (ut 2 Tim. 4. 3.) διδασκαλίας ἐν ἀνεχόμενοι. De sano quovis doctore dicent, ut Act. 17. 18. illusores illi, τί ἂν θέλοι ὁ σπερμολόγος οὗτος εἰπεῖν; Pro ἔσονται multi MSS. habent ἐλεύσονται. Ità & 2 Petr. 2. 3. neque aliter Vulgatus legit.

Ibid. κατὰ τὰς ἑαυτῶν ἐπιθυμίας πορευόμενοι] Sic ἐν ἐπιθυμίαις καρδίας πορεύεσθαι, Sirachidis 5. 2. ibidem 18. 30. ὀπίσω ἐπιθυμιῶν αὐτῶν πορεύεσθε. Vide & in Græco Jeremiæ 9. 14. & Esaiæ 65. 2. item Act. 14. 16. Simile, κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τὰς ἰδίας τοῦ διδασκάλους ἐπισωρεύειν, adducto jam Pauli ad Timotheum loco. Ἐπιθυμίαι τῆς ἀσεβείας heic, pro ἐπιθυμίαι ἀσεβεῖς· ut Ephes. 4. 22. ἐπιθυμίας ἀπάτης, pro ἀπατηλὰς ἐπιθυμίας· & suprà heic com. 9. βλασφημίας κείσης. Ἐν ἀσεβείαις autem πορεύεσθαι quid fuerit, videre est ex 1 Pet. 4. 3.

Com. 19. οἱ ἀποδιορίζοντες ἑαυτούς] Ità Galat. 2. 12. ἑαυτὸν ἀφορίζειν. In vetere Onomastico, *Discrimino*, διορίζω. Ergò ἀποδιορίζοντες heic intellige, ἀπὸ τῶν ἄλλων διορίζοντες· id est, πεποιθότες ἑαυτοῖς ὅτι εἰσὶ δίκαιοι, (ut Luc. 16. 15. illi) καὶ τοὺς ἄλλους ἐξουθενοῦντες· vel, qui dicunt, (ut Esaiæ 52. 11. verba huc aptem,) ἀκάθαρτον μὴ ἅψησθε, ἐξέλθωμεν ἐκ μέσου αὐτῶν· ubi & sequitur vox ἀφορίζεσθε. Ignatius ad Ephesios, in Codice Medicæo, Ὁ μὴ ἐρχόμενος ἐπὶ τὸ αὐτό, οὗτος ἤδη ὑπερηφανεῖ, καὶ ἑαυτὸν διέκρινεν. D. Augustinus in Psal. 119. & de Schismaticis agens, *Propterea se separaverunt ut justi essent: ut non haberent mixtos injustos.* Habet paria itidem in Psal. 64. Justinianus Novell. 109. de Acephalis, Eutychianistis, &c. Τῆς ἀληθινῆς ἑαυτοὺς τῶν χειρόνων πίστεως καὶ κοινωνίας χωρίζοντες· & pòst, Ἑαυτοὺς τῆς θεοῦ ποίμνης ἀλλοτριοῦντες.

Ibid. ψυχικοὶ, πνεῦμα μὴ ἔχοντες] Apostolus 1 Cor. 2. 14. Ψυχικὸς ἄνθρωπος ὁ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος· Ψυχικὸν & πνευματικὸν opponuntur & 1 Cor. 15. 46. Irenæus 5. 6. *Si defuerit anima spiritus, animalis vere est, qui est talis.* In Glossis, Ψυχικὸς, *animalis.* De tali Hermæ Pastor 2. 12. *Hunc spiritum terrestrem habens* (i. e. ψυχικὸς) *exaltat se*, &c. *improbus est & verbosus: & in deliciis conversatur, & in voluptatibus multis: & mercedem accipit*, &c. quæ omnia (etsi non eodem ordine) habemus in Contextu nostro: suprà com. 11. τῇ πλάνῃ τοῦ Βαλαὰμ μισθοῦ ἐξεχύθησαν· com. 12. ἑαυτοὺς ποιμαίνοντες· com. 13. ἐπαφρίζοντες τὰς ἑαυτῶν αἰσχύνας· & 16. τὸ στόμα αὐτῶν λαλεῖ ὑπέρογκα. Dum ait Judas, πνεῦμα μὴ ἔχοντες, vult dicere, longissimè abesse eos ab eo quod imprimis se habere jactabant. Irenæus 3. 15. de Valentinianorum discipulis, *Semetipsos spirituales vocant.*

Com. 20. τῇ ἁγιωτάτῃ πίστει ἐποικοδομοῦντες ἑαυτούς] Dantes operam ut fidei bene cœptum fundatúmque opus assiduè in altum crescat, vel, ut Latini loquebantur, *magis magísque appareat.* Ἐν πίστει autem ἑαυτὸν οἰκοδομεῖν, quid & quale sit, optimè ex 2 Pet. 1. 5, 6, & 7. cognoscere datur. Hinc & 1 Tim. 1. 4. οἰκοδομὴ ἐν πίστει· ad quem locum annotata vide. Metaphorâ eâdem usum video & Senecam, Consol. ad Marc. c. 2. *Patientem laboris, voluptatibus alienum: quantumcunq; imponere illi avunculus, & (ut ità dicam) inædificare voluisset, laturum.* Loquitur de Marcello Octaviæ filio. *Inchoatam ignaviam suam exædificare* dixit & Plautus in Trinummo.

Com. 21. προσδεχόμενοι τὸ ἔλεος τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ] Sic 1 Cor. 1. 7. ἀπεκδεχομένους τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰ. Χ. Vide & Tit. 2. 13.

Com. 22. Καὶ οὓς μὲν ἐλεεῖτε διακρινόμενοι] Legitur in multis MSS. καὶ οὓς μὲν ἐλέγχετε διακεινομένους, quod sequitur, atque ità vertit Interpres vetus, *& hos quidem coarguite judicatos.* D. Augustinus in Psal. 50. *Corrigite arguendo, consolamini alloquendo.* E nuperis autem Vir summus hunc in modum exponit, *reprehendite illos qui se cæteris præferunt.* Vidé 2 Tim. 4. 2. & Tit. 1. 13. ubi ἔλεγξον, & ἐλέγχε. Adhæserim tamen communi lectioni ἐλεεῖτε· ut sensus sit, quosdam commiseramini, qui nempe non consultò, sed ex imbecillitate peccant. Vide Gal. 6. 1. Plato 5 de Legibus, Ἐλεεῖν δ' (ὁ νομοθέτης) τὰ ἰάσιμα ἔχοντα συγχωρεῖ. Themistius Orat. 11. ubi de delictorum differentiis, Περαίνει δὲ βασιλέα τὸ μὲν διαλέγειν, τὸ δ' ἐπιτιθοῦν· ubi διαλέγειν est ἐλεεῖν· vel (ut hodie loquuntur Itali) *compatire.* Διακεινόμενοι est διακείνοντες· supplendum autem μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν ἄλλων· prudenter inter eos aliósque discrimen facientes. Sic 1 Cor. 4. 7. τίς διακείνει σε; quis inter te & alium discrimen facit? & contrà Act. 15. 9. οὐδὲν διέκρινε μεταξὺ ἡμῶν τε καὶ αὐτῶν. Seneca de Clementia 1. 2. *Non vulgò ignoscere decet: nam ubi discrimen*, &c. *sublatum est, confusio sequitur*, &c. *adhibenda itaque moderatio est quæ sanabilia ingenia distinguere à deploratis sciat:* ubi *discrimen* est διάκρισις, & *distinguere*, διακρίνειν. *Sanabilia ingenia* autem vocat τοὺς τὰ ἰάσιμα ἔχοντας, ut Platonem jam loquentem audivimus.

Ibid. καὶ οὓς μὲν ἐλεεῖτε διακρινόμενοι, οὓς δὲ ἐν φόβῳ σώζετε] Sunt gradus peccatorum (inquit) imò & habituum vitiosorum: vos singulis, prout usus tulerit, medicinam adhibete. Ignatius ad Polycarpum, Οὐ πᾶν τραῦμα τῇ αὐτῇ μαλάξῃ θεραπεύεται. Isidorus Peluseota, lib. 1. Epist. 145. Οὐ πᾶσι τὰ αὐτὰ ἁρμόττει βοηθήματα, οὐδὲ πάντες τοῖς αὐτοῖς θεραπεύονται. Ovidius,

——Quoniam variant animi, variabitis artes:
Mille mali species, mille salutis erunt.

Idem,

—— Mille animos excipe mille modis.
Pectoribus mores tot sunt, quot in orbe figuræ.
Qui sapit, innumeris moribus aptus erit.

Seneca cap. 2. Consol. ad Helviam, *Aliter cum alio agendum est.* Idem 2. 7. de Clementia, *Boni agricolæ non rectas tantùm proceráq; arbores colunt, sed illis quoque quas aliqua depravavit causa adminicula quibus regantur applicant: alias circumcidunt*, &c. *quasdam infirmatas loci vitio nutriunt*, &c. *secundùm hæc videbit perfectus sapiens quod ingenium quâ ratione tractandum sit.* Idem ibidem 1. 17. de perito animorum medico, *Aliis morbum suum exprobret, quosdam molli curatione decipiat*, &c. In de Ira 1. 16. *Si intrassem valetudinarium exercitatus & sciens, non idem imperassem omnibus per diversa ægrotantibus. Varia in tot animis vitia video*, &c. *pro cujusque morbo medicina quæratur.* Idem Epist. 25. *Quod ad duos amicos nostros pertinet, diversâ viâ eundum est: alterius enim vitia emendanda, alterius frangenda sunt.* Et demum Natural. quæst. 2. 44. *Altissimos viros* (de aruspicibus et philosophis loquitur) *error iste non tenuit, ut existimarent Jovem modò gravioribus, modò levioribus & lusoriis fulminibus uti: sed volnerunt admonere eos quibus adversus peccata hominum fulminandum est, non eodem modo omnia esse percutienda: quædam frangi debere, quædam elidi & distringi, quædam admoneri.* Livia ad Augustum Cæsarem apud Dionem lib. 55. Καὶ τοὺς μὲν δεῖ λόγοις νουθετεῖν, τοὺς δ' ἀπειλαῖς σωφρονίζειν· τοὺς δὲ καὶ ἑτέρου τινὰ τρόπου μεταχειρίζεσθαι. Homerus Iliad. μ'.

Ἄλλον μειλιχίοις, ἄλλον τρομέοντα ἐπέεσσιν
Νείκεον. ——

Cicero

Cicero Tuscul. 3. *Ut in causis non utimur semper eodem statu, sed ad tempus, ad controversiæ naturam, ad personam accommodamus: sic in ægritudine lenienda* (ægritudini respondent in argumento nostro peccata malique affectus) *quam quisq; curationem recipere possit, videndum est.* Cassiodorus 12. 3. *Ægris non una causa salutis est: alter cibis reficitur, alter per abstinentiæ beneficia tenuatur: hic lavacra mollia, ille ferrum quærit ad vulnera.* Ovidius ubi suprà,

Corpora vix ferro quædam sanantur acuto,
Auxilium multis succus & herba fuit.

In Constitutionibus quæ dicuntur Clementis 2. 20. Ἰατρὸς οὖν τῆς ἐκκλησίας ἡ Κυρίου, θεράπειαν καταλλον ἐχάσῳ τῷ νοσέντων· παντὶ τρόπῳ θεράπευε, ὑγίαζε, σώες ἀποκαθίστα τῇ ἐκκλησίᾳ. Et hoc est quod, *saucios, variisq; expugnantis inimici arte jaculatos*, &c. *pro qualitate vulneris, vel secare vel fovere*, vocat Pontius Diaconus in vita Cypriani. Vide 1 Cor. 9. 19. & sequentibus: præcipuè autem locum 1 Thess. 5. 14. huc imprimis spectantem, et quæ in hanc mentem plura ad 2 Tim. 4. 2. annotavimus. Οὓς ἢ ἐν φόβῳ σώζετε, est, qui gravius autem & contumaciùs peccant, injecto vindictæ Divinæ metu terrete. Seneca de Ira 2. 14. *Aliquando incutiendus est his metus apud quos ratio non proficit.* Idem 6. 24. de Benef. *Liberalia studia* (parentes liberis) *inculcant, adhibito timore nolentibus.* Vel, ἐν φόβῳ σώζετε, festinantes & trepidantes; eorum ritu qui aliquid ex flamma rapiunt, salvate eos: σπῆλον, ut loquitur Artemidorus jam statim adducendus.

Ibid. ἐκ τῆς πυρὸς ἁρπάζοντες] Ἐκ τῆς πυρὸς, *ex igne peccatorum.* Philo in de Sacrific. Caini & Abelis, Περιῆχε δεῖ καὶ πῦ μὴ πάντως ὑπὸ τῆς ἐν αὐτοῖς διαφθαρησομένοις κακίας, ὡς οἷόν τε διασώζειν, &c. Ἐκ πυρὸς ἁρπάζειν proverbiale est, de ereptione rei aliàs certò perituræ: indè per similitudinem de personis dicitur. Artemidorus Oneirocrit. 1. 50. Θᾶττον, καὶ ὡς ἐπιτεῖν, ἐκ πυρὸς ἁρπάζουσιν. Aristides in Apellem, Ἐκ μέσου, ὥς φασι, πυρὸς τὸν ἄνδρα σώζειν. Terentius Andr. 1. 1.

Quæ sese in ignem projicere volnit, prohibui,
Servavi.——

& Phorm. 2. 2.

——*At q; ex crimine hoc*
Antiphonem eripiam.——

Ad quem locum Donatus, *Eripiam sic dixit tanquam de incendio.* Tale illud,

——*Relliquias Troja ex ardente receptas.*

Ubi *receptas* est ἐξηρπασμένας. De Domitio in fragmentis Diodori Siculi, ex Codice Peiresciano, Φερνίμοις λύπαις ἐκ μεγάλων κινδύνων ἐξήρπασε ἡ παιδία· id est, ex igne magnorum periculorum, vel, ex magnis periculis, tanquam ex igne: quâ & formâ Cicero in Catil. *Ex flamma*, &c. *ac penè ex faucibus fati ereptam urbem, ac vobis conservatam*, &c. *videtis.*

Ibid. μισοῦντες καὶ τὸ ἀπὸ τοῦ σαρκὸς ἐσπιλωμένον χιτῶνα] In Glossis, Ἐσπιλωμένος, *maculosus*: ubi & commodè χιτῶνα suppleas, ut in Contextu nostro. Locutio Judæ autem non mihi proverbialis videtur, at hyperbolica, monens quàm longissimè à talium hominum impuritatibus recedendum. Ità 3 Apuleius, *Formidans, ac procul perhorrescens etiam ipsam domum ejus*: ac si diceret, non tantùm abhorrens convivium ad quod vocabatur, sed & ædes ipsas in quibus illud convivium faciendum erat.

Com. 24. φυλάξαι ὑμᾶς ἀπταίστους] Sic 1 Cor. 1. 8. βεβαιώσει ὑμᾶς, &c. ἀνεγκλήτους.

Ibid. καὶ στῆσαι κατενώπιον τῆς δόξης αὐτοῦ ἀμώμους ἐν ἀγαλλιάσει] Στῆσαι hic est *sistere vos.* Sic σῶσαι & θεραπεῦσαι sæpe apud N. T. Scriptores. Τῆς δόξης, *gloriæ*, sive *majestatis* suæ: hinc Psal. 27. 7. de Eodem, δόξης βασιλέως, & Act. 7. 2. ὁ Θεὸς δόξης. Ἀμώμους (receptam lectionem) tuentur loci Ephes. 1. 4. & Coloss. 1. 22. ἀμέμπτους autem (quod in vetustissimo qui in Britannia codice) vindicat locus 1 Thess. 5. 23. Habent & MSS. nonnulli ἀπταίστους pro quibus facit locus Ephes. 5. 27. ubi & θεραπεῦσαι. Ἐν ἀγαλλιάσει, *in lætitia & exsultatione.* Ἐν παῤῥησίᾳ πολλῇ habemus Sap. 5. 1. in non dissimili argumento.

Com. 25. Μόνῳ σοφῷ Θεῷ] In Græco Daniel. 2. 20. Ἡ σοφία, &c. αὐτοῦ ἐστιν, i.e. αὐτοῦ μόνου. Vide quæ ad 1 Tim. 1. 17. annotavimus. Ambrosius Offic. 3. 1. *Aliter bonum Deum dicimus, aliter hominem*, &c. *similiter & sapientem Deum aliter dicimus, aliter hominem.*

Ibid. κράτος καὶ ἐξουσία] Hesychius, Ἐπικρατεῖ, ἐξουσιάζει. Vide ad 1 Tim. 6. 16. annotata.

JOANNIS

JOANNIS PRICÆI

In D. Joannis Apocalypſin ANNOTATA

CAP. I.

Com. 1. Ἀποκάλυψις Ἰησοῦ Χριστοῦ] Revelatio per Jeſum facta. Ità exponendum putem ex 2 Cor. 12. 1. Galat. 1. 12. & 2. 2.

Ibid. Ἦν ἔδωκεν αὐτῷ ὁ Θεὸς] Ὃς ἂν ἀγαπᾷ (Joh. 5. 20.) φιλεῖ, καὶ πάντα δείκνυσιν αὐτῷ ἃ ποιεῖ.

Ibid. Δεῖξαι τοῖς δούλοις αὐτοῦ, &c.] Apuleius in de Mundi fabrica, *Velut Prophetæ Deorum majeſtate pleni, effantur cæteris quæ divino beneficio ſoli vident.* Heſychius, & fortè ex hoc Joannis loco, Δεῖξαι, φανερῶσαι.

Ibid. Ἃ δεῖ γενέσθαι] Id eſt, περὶ ὧν ὁ λ. γ.

Com. 3. Τοὺς λόγους τῆς προφητείας] Id eſt, ut infrà 22. 18. τῆς προφητείας τοῦ βιβλίου τούτου· ut bene Vulgatus intellexit.

Ibid. Καὶ τηροῦντες, &c.] Nempe ἐν τῇ καρδίᾳ. Vide ad Luc. 2. 19. dicta.

Ibid. Ὁ καιρὸς γὰρ ἐγγύς] Ὁ καιρὸς, (ut 1 Cor. 7. 29.) συνεσταλμένος ἐστί. Vide infrà 22. 10.

Com. 4. Ὁ ὤν] Heſychius, Ὁ ὤν, Θεὸς ἀεὶ ζῶν, ὑπάρχων. Plutarchus περὶ τοῦ ΕΙ ἐν Δελφοῖς, Τί ὄντως ὄντος; τὸ ἀΐδιον, καὶ ἀγέννητον, καὶ ἄφθαρτον.

Ibid. Ὁ ὤν, ὁ ἦν, καὶ ὁ ἐρχόμενος] Qui ab omni ævo fui, & in omne ævum manebo. De Jove Ariſtides, Ἦν ἐξ ἀρχῆς, καὶ εἰς ἀεὶ ἔσται. Apud Ovidium Metam. 1.

——Per me quod eſt, quod fuit,
Eſtque, patet——

Sacrario Iſidis apud Ægyptios, Plutarcho teſte, fuit hoc inſcriptum, Ἐγὼ εἰμὶ πᾶν τὸ γεγονὸς, καὶ ὂν, καὶ ἐσόμενον.

Com. 6. Ἐποίησεν ἡμᾶς βασιλεῖς] Sufficiendo vires nobis ad vincendum carnis illecebras, maledicorum convicia, perſecutorum calumnias & odia, & Diaboli omnes aggreſſuras. D. Auguſtinus in Pſal. 55. & de Chriſto, *Quo regnante ità quiſque ſubjectus eſt ut regnet & ipſe cupiditatibus ſuis.* Vide Theophylactum ad Marc. 15. ea, χαῖρε, βασιλεῦ ἡμῶν Ἰουδαίων. Euthymius ad Matth. 13. *Regnum eſt fides: nam qui credit, affectibus imperat, Chriſtóque corregnat.* Cicero in pro Sylla, *Regium eſt ità vivere, ut non modò homini, ſed nè cupiditati quidem ſervias,* &c. Artemidorus Oneirocrit. Οὐδὲν ἀλαθεστέρον ὑμῖν γνώμης, οὐδὲ βασιλικώτερον.

Com. 5. Καὶ λύσαντι ἡμᾶς, &c.] Vide ad 1 Tim. 2. 6. dicta.

Com. 7. Ὄψεται αὐτὸν πᾶς ὀφθαλμὸς, καὶ οἵτινες αὐτὸν ἐξεκέντησαν] Hippolytus de eodem, & hoc ipſo tempore, libello de Antichriſto, Δείξει αὐτοῖς (Judæis) χειρῶν καὶ ποδῶν τὰς ἥλους, καὶ τὴν πλευρὰν αὐτοῦ νενυγμένην, &c.

Com. 8. Ἐγώ εἰμι τὸ Α καὶ τὸ Ω] Id eſt, ante me non fuit alius Deus, & poſt me non erit ullus. Αὐτὸς εἰμι, τὰ πάντα με ἐκπεφύκασιν, Pſal. 102. 27. Clemens Stromat. 6. Ὃς ἀρχὴ πάντων ἐποίησε, καὶ τέλος ἐξουσίαν ἔχων. De eodem apud Eundem Sophocles,

——Κεῖνος γὰρ ἔσχε τέλος ἠδὲ καὶ ἀρχάν·

id eſt, τέλος καὶ ἀρχὴ πάντων. Plutarchus in Exilio, Εἷς βασιλεὺς καὶ ἄρχων θεὸς, ἀρχήν τε καὶ μέσα καὶ τελευτὴν τῶν πάντων ἔχων. Servius ad Eclog. 8 Virgilii, *Summo Deo, à quo initium, & medium, & finis eſt.* Apuleius fine libri De mundo, *Deus,* &c. *principia & fines & media rerum omnium penetrat atque illuſtrat.* Idem in de Philoſophia libro, *Quippe cùm ſummus Deorum cuncta hæc non ſolùm cogitatione conſideret, ſed prima, media, & ultima obtineat,* &c. Adde ex Orphicis ad 1 Tim. 6. 16. verſiculum adductum.

Com. 9. Συγκοινωνὸς ὢν τῇ, &c. βασιλείᾳ καὶ ὑπομονῇ Ἰησοῦ Χριστοῦ] Hæc intelligenda putem καθ' ὑστερολογίαν, & ità eadem ſuberit ſententia quæ 2 Tim. 2. 12. εἰ ὑπομένομεν, καὶ συμβασιλεύσομεν. Βασιλεία hîc ſignificat ſpem validam illud regnum adipiſcendi.

Ibid. Συγκοινωνὸς ὢν, &c. τῇ βασιλείᾳ καὶ ὑπομονῇ Ἰησοῦ Χριστοῦ] Ἐν τῇ βασιλείᾳ nempe συγκοινωνὸς, quia priùs ὢν τῇ ὑπομονῇ. Vide 2 Tim. 2. 12. ibíque annotata.

Com. 10. Ἐγενόμην ἐν πνεύματι] Habuimus com. præcedente, ἐγενόμην ἐν τῇ νήσῳ, &c. heic itaque videtur aut ἐγενόμην ἢ ἐν πνεύματι legendum, aut eo planè ſenſu hæc verba intelligenda. Ἐγενόμην ἐν πνεύματι, puto eſſe quod Act. 10. 10. ἐπέπεσεν ἐπ' ἐμὲ ἔκστασις· ubi & ſequitur com. 13. ἐγένετο φωνὴ, &c. ut hoc Apocalypſeos loco, ἤκουσα ὀπίσω μου φωνὴν, &c. Confer & 2 Cor. 12. 3. ubi & additur, καὶ ἤκουσεν ἀῤῥήτα ῥήματα, &c.

Com. 13. Ἐνδεδυμένον ποδήρη] Sic λαμπρὰ ἠμπίσχετο, in Socrate dixit Diogenes Laertius. Ποδήρη, nempe χιτῶνα, vel ἐσθῆτα. Gloſſæ, *Talaris tunica,* ποδήρης χιτών. Apuleius Floridis, *Tunicam,* &c. *deorſus ad pedes dejectam ipſos.* Ἐνδεδυμένον, *veſtitum* Vulgatus vertit. In Gloſſis, & fortè ex eodem, *Veſtitum,* ἐνδεδυμένον.

Ibid. Καὶ περιεζωσμένον πρὸς τοῖς μαστοῖς ζώνην χρυσῆν] Diodorus Siculus lib. 1. Περιεζωσμένους σινδόνας ὑπὸ κόπην τῶν μαζῶν. Vide & Apocal. 9. 16. 2 Maccab. 3. 19. Apuleius 2. *Faſciola ſub ipſas papillas ſuccincta.*

Com. 14. Ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ, &c. λευκὴ ὡς χιὼν, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ὡς φλὸξ πυρὸς] Auctor ad Herennium lib. 4. *Corpore niveum candorem, aſpectu igneum ardorem aſſequebatur.*

Ibid. Οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ὡς φλὸξ πυρὸς] Lucretius,

——Et ex oculis micat acribus ignis.

De apro lib. 8 Apuleius, *Oculis aſpectu minaci flammeum.* De Phœnice Poeta vetus,

Ingentes oculos credas, geminóſque hyacinthos,
Quorum de medio lucida flamma micat.

Ibid. Οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ὡς φλὸξ πυρὸς, καὶ οἱ πόδες αὐτοῦ ὁμοῖοι χαλκολιβάνῳ] Ariſtophanes Ranis,

Πυεῖ λάμπεται ἅπαν τὸ πρόσωπον, καὶ σκέλος χαλκοῦν ἔχει.

Com. 16. Καὶ ἡ ὄψις αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος] Euthymius ad Matth. 17. illud, *SPLENDUIT FACIES EJUS SICUT SOL, Quia ità illis* (diſcipulis) *apparuit: ille enim ſupra Solem erat divinus & ineffabilis.* Idem ad Mar. 13. illud, *TUNC JUSTI FULGEBUNT SICUT SOL, Noto apud illos exemplo utendum erat; nec quidquam* (enim) *illis notum erat quod Sole ſplendidius eſſet.*

Ibid. Ὡς ὁ ἥλιος φαίνει ἐν τῇ δυνάμει αὐτοῦ]

Dum calet, & medio Sol eſt altiſſimus orbe.

Ibid. Ἐν τῇ δυνάμει αὐτοῦ] Id eſt, *cùm medius, rapidus, & flagrans eſt,* ut Gellius loqueretur.

Com. 17

Com. 17. Ἔπεσα πρὸς τοὺς πόδας αὐτοῦ] Præ metu nempe. Euripid. Bacchis,

——Οὕτως ἐμπεπλαγμένα φόβῳ
Πρὸς πόδας πεπλοίκασ'——

Ibid. Ὡς νεκρὸς] Matth. 28. 4. ἀπὸ φόβου ἐσείσθησαν, καὶ ἐγένοντο ὡσεὶ νεκροί. Lucianus Icaro-menippo, Ἐγὼ δέ, &c. μικρῷ μὲν ἐξέθανον ὑπὸ τοῦ δέους. Vide 1 Sam. 25. 36. Daniel. 10. 8, & 16. 2 Esdræ 10. 30.

Com. 18. Ἐγενόμην νεκρὸς· καὶ ἰδοὺ ζῶν εἰμι] Sic Idem infrà heic 2. 8. de seipso, Ὃς ἐγένετο νεκρὸς, καὶ ἔζησεν· & Act. 25. 19. Περὶ τινος Ἰησοῦ τεθνηκότος, ὃν ἔφασκεν ὁ Παῦλος ζῆν. Apostolus Rom. 8. 34. Χριστὸς ὁ ἀποθανὼν, μᾶλλον δὲ καὶ ἐγερθείς. Philo lib. Quòd deterius, &c. Ζῇ ὁ τεθνάναι δοκῶν.

Ad Cap. II.

Com. 2. Οἶδα τὰ ἔργα σου, καὶ τὸν κόπον σου] Q. d. Ὁ κόπος σου (ut 1 Cor. 15. 56.) ὃ μανὸς δεῖ.

Ibid. Τὸν κόπον σου, καὶ τὴν ὑπομονήν σου] Ità κόπον & ὑπομονὴν 1 Thess. 1. 3. Apostolus conjunxit.

Ibid. Οὐ δύνῃ βαστάσαι τοὺς κακούς] Seneca ad Serenum, *Es iniquitatis impatiens.* Tale & illud.

——*Non possum ferre, Quirites,*
Græcam urbem——

Vide quæ de Lotho Petrus 2. 2. 8. Philo in de Ling. confus. Τῆς ψυχῆς αὐτῆ ἠρεμεῖν μὴ δυναμένης διὰ τὸ μισοπόνηρον φύσεως. Vide Psal. 118. 53. Cicero iracundiam Q. fratris illi sæpe obortam ait, *quòd illi injuriæ hominum, quòd avaritia, quòd insolentia,* &c. *intolerabilis videbatur.* Idem de Virtute loquens, libello de Amicitia, *Necesse est eum aliqua cura res sibi contrarias aspernetur atque oderit: ut bonitas malitiam, temperantia libidinem, ignaviam fortitudo. Itaque videas rebus injustis justos maximè dolere, imbellibus fortes, flagitiosis modestos.* D Augustinus lib. Sentent. Prosp. *Magnus bonorum labor est mores contrarios tolerare.* Idem in Psal. 36. *Justus injusto* (lege *injustum justo*) *oneri est, quia eum injustum esse non vult, sed justum fieri & optat votis, & conatur factis: injustus autem sic odit justum, ut nolit eum esse, non ut bonum velit esse.* Vide ad 1 Joh. 3. 12. dicta. Βασάζειν de animo dixit & Arrianus 1. 3. in Epictetum. Adde Donati ista ad 2. 2. Andr. *Non solùm corpore sed & animo tam bona quàm mala portamus.*

Ibid. Καὶ ἐπηρώτησα τοὺς φάσκοντας ἑαυτοὺς Ἀποστόλους εἶναι, καὶ οὐκ εἰσί] Plato in Socratis apologia, ἐξεταζοντες, &c. τίς αὐτῶν σοφός ἐστι, καὶ τίς ὅτεται μὲν, ἔστι δὲ· ubi & ἐξετάζειν est quod πειράζειν in Contextu nostro.

Com. 3. Καὶ οὐκέκμηκας] Τῇ ψυχῇ σου (ut Hebr. 12. 3.) ἐκλυόμενοι· quo & loco κάμνειν præcessit.

Com. 4. Ἀλλ' ἔχω κατά σου] Laudat eum, at cum exceptione, D. Chrysostomus, Δίκαιός ἐστιν, ἐλεήμων ἐστὶν, φιλόπτωχός ἐστιν, ἀλλ' ἔχει τι ἐλάττωμα.

Ibid. Ἔχω κατά σου] Pro quo Colossi. 3. 13. μομφὴν πρός τινα ἔχειν. Cicero Famil. 2. 18. *Nec tamen adhuc habeo quod te accusem.*

Ibid. Τὴν ἀγάπην σου τὴν πρώτην ἀφῆκας] Sic 1 Tim. 5. 12. τὴν πρώτην (i. e. προτέραν) πίστιν ἠθέτησαν.

Com. 5. Πόθεν ἐκπέπτωκας] Quantum in prioris pietatis studio de viribus remiseris.

Ibid. Μετανόησον] Nempe (ut Act. 8. 22.) ἀπὸ τῆς κακίας σου. Periclitaris (inquit) pietatis formulâ in totum excidere: maturata itaque primùm pœnitentia, postea sedulitas & vigilantia fac te in integrum restituant.

Ibid. Καὶ τὰ πρῶτα ἔργα ποίησον] Id est, (ut Matth. 3. 5.) καθὼς ἐξῆς ἡ μίλανοίας ποίησον. Arrianus 3. 25. ad quemvis à bonæ mentis proposito & opere descisscentem, Ἀνάλαβε ὃν ἀπώλισθες.

Ibid. Ἔρχομαί σοι] Σοὶ heic, & infrà com. 16. pro ἐπὶ σέ. Vide Luc. 11. 22. & 19. 43. & 21. 35.

Com. 6. Τοῦτο ἔχεις] Sub. ἀγαθὸν, vel ἀρέσκον μοι.

Ibid. Ἃ κἀγὼ μισῶ] Illud ἃ abest in MS. qui in Britannia: nec incognitum est, etsi forsan insolitum, relativum ἅπλᾶ his in libris taceri: nam & 1 Cor. 2. 14. habemus, ἃ δύναται γνῶναι.

Ibid. Ὁ ἔχων οὖς, ἀκουσάτω] Id est, *audiat ille cui* (ut loquitur Apuleius noster) *est cura cognoscere: sed animo quantum potest erecto & attento.*

Ibid. Τί τὸ πνεῦμα λέγει] Per me Joannem nempe. Vide ad 1 Tim. 4. 1. annotata.

Com. 9. Οἶδά σου, &c. ἡ πτωχείαν, πλὴν πλούσιος ἐστὶ] Πτωχὸς ἐστὶ (ut Jacob. 2. 6.) ἐν κόσμῳ τούτῳ, πλούσιος ἐστὶν ἐν πίστει.

Com. 10. Μὴ φοβοῦ] Τὸν φόβον αὐτῶν nempe, ut 1 Pet. 3. 14.

Ibid. Ἵνα πειρασθῆτε] Sic 1 Pet. 4. 12. habemus πύρωσιν (quæ hîc θλῖψις) εἰς πειρασμὸν γινομένην.

Ibid. Ἕξετε θλῖψιν, &c.] Eadem verba habemus ab Eodem prolata apud Nostrum hunc Euang. 16. 33. Θλῖψιν hîc captivitatem intellige: id clarum ex præcedentibus. Suidas in voce ea, Τύπῳ τῇ ὀνόματι πολλὰ δηλοῖ, φυλακαὶ, ἀλύσεις, ἐξορίαι, &c. In jam citato MS. melius καὶ ἔχεις θλῖψιν.

Ibid. Γίνου πιστὸς ἄχρι θανάτου] Ità Plato 2 de Republ. ἀμείνω δεῖ καὶ μέχρι θανάτου. Πιστὸν hîc, ὃν πειρασμοῖς intellige, & periculis ob nominis Christi professionem emersuris. Sic, πιστὸς ὁ πειρασμῷ 1 Maccab. 2. 52. de Abrahamo dictum. Illud ἄχρι θανάτου Viri summi ex Matth. 10. 22. & Marc. 13. 13. exponunt, persta ad finem vitæ. Videndum autem an hoc voluerit Joannes, Sis fidelis etiamsi mors intentetur tibi: expende proximè præcedentia. Minucius in Octavio *Ingenium singulorum* (Deus) *periculis pensitat, adusque extremam mortem voluntatem hominis scisscitatur.* Ambigua est autem (nè quid dissimulem) locutio illa, *ad extremam mortem:* proinde vel priore illo, vel posteriore hoc sensu exponi potest.

Com. 13. Ὅπου ὁ θρόνος τοῦ Σατανᾶ] Id est, in loco adeò idolis scatente, ut ibi sedem suam præcipuam videatur Satanas posuisse. Ità Plinius 11. 13. de superciliis loquens, *Superbia alibi conceptaculum, heic sedem habet.* Andreas Cæsarienfis ad hunc locum de civitate ista, Καλοῦσιν ἔνιοι ἡ Ἀσίαν πᾶσαν.

Ibid. Καὶ κρατεῖς τὸ ὄνομά μου] Etsi in loco tot abominationibus, tot periculis pleno: hoc enim ad majorem laudem ejus supplendum videtur. Vult dicere, (ut Philipp. 2. 15.) ἐν μέσῳ γενεᾶς σκολιᾶς, &c. ὡς φωστῆρες φαίνε. Confer quæ 2 Maccab. 14. 38. de Rhasi Hebræo: ubi ἐκμιξίας, non ἀμιξίας, Vir summus legendum conjicit.

Com. 14. Ἀλλ' ἔχω ὀλίγα κατά σου] Sic 13. 6. apud Sapient. Scriptorem, Ἀλλ' ὅμως ὀλίγα τούτοις δεῖ μέμψις ὀλίγη. Vide suprà com. 4.

Com. 16. Μετανόησον] Id est, Ἐλεγχω αὐτὸς ὑπολόμως, ut Tit. 1. 13.

Com. 17. Δώσω αὐτῷ, &c. ὄνομα καινὸν] In Græco Hebraïsmo 56. 5. ὄνομα αἰώνιον δώσω αὐτῷ.

Com. 19. Καὶ τὰ ἔργα σου τὰ ἔσχατα πλείονα τῶν πρώτων] Contrarium Galat. 3. 3. ἐναρξάμενοι ἐν πνεύματι, ἐν σαρκὶ ἐπιτελεῖν.

Com. 20. Τὸν λέγουσαν ἑαυτὴν προφῆτιν] Ità Act. 8. 9. de Simone, λέγων εἶναί τινα ἑαυτὸν μέγαν· & suprà heic com. 2. τοὺς φάσκοντας ἑαυτοὺς Ἀποστόλους εἶναι.

Ibid. Διδάσκει, καὶ πλανᾷ ἐμοὺς δούλους πορνεῦσαι] Ὑπερολογία· vult dicere enim, πλανᾷ, &c. καὶ διδάσκει πορνεύσαι.

Com. 21. Καὶ ἔδωκα αὐτῇ χρόνον ἵνα μετανοήσῃ] Scriptor Sapient. 12. 19. *Dat locum in peccatis pœnitentiæ.* Solere Deum πρὸς ἀναβάσεως χρόνον προσδόκην, dixit Plutarchus Libello, De his qui serò a numine puniuntur.

Ibid. Καὶ οὐ μετενόησεν] Τῷ πλούτῳ ἡ χρηστότης μου καὶ ἡ τῆς μακροθυμίας καταφρόνησεν, Rom. 2. 4.

Com. 22. Βάλλω αὐτὸν εἰς κλίνην] In lectum infirmorum & ægrotantium. Sic Matth. 9. 2. ἄνθρωπον ἐπὶ κλίνης βεβλημένον.

Com. 23. Ὁ ἐραυνῶν, &c. καρδίας] Eadem de Eodem Rom. 8. 27.

Com. 24. Ὅσοι οὐκ ἔχουσι τὴν διδαχὴν ταύτην] Ἔχειν διδαχὴν hîc, est quod 1 Tim. 4. 1. τῇ διδασκαλίᾳ προσέχειν.

Ibid. Τὰ βάθη τοῦ Σατανᾶ] Quæ 2 Cor. 2. 11. τὰ τοῦ Σατανᾶ νοήματα.

Ad Cap. III.

Com. 1. Οἶδά σου τὰ ἔργα] Locutio media, at heic, ut ex sequentibus patet, in partem sequiorem prolata. Ità γνῶς & γινώσκειν Matth. 22. 18. Joh. 2. 24. & 5. 45. Lucilius,

Quem scis scire suas omnes maculásque notásque.

Ibid. Ὄνομα ἔχεις ὅτι ζῇς, καὶ νεκρὸς εἶ] Στόλῳ καὶ τάφῳ νεκρῷ εἶ, ἢ ἐ γάχατ) μόνον ἀνθρώπου ὄνομα, ut in Epistola ad Philadelphenses Ignatius locutus. Cæsar ad milites suos apud Dionem Historicum, Ὄνομα Ῥωμαίων ἔχοντες, ἔργα δὲ Κελτῶν δρῶντες. Ὅτι ζῇς, est, ὡς ζῶν. Vult dicere, si non quà occurris, sed quà lates, aspiciaris, miser es, sordidus, turpis, &c. si foramina manifesta non habes, latentibus, & ex occulto sentinam ducentibus, laboras.

——Tibi fervens
Æstuat occultis animus, sempérque tacendis.

Arrianus 4. 8. in Epictetum, Ἄνθρωπε, &c. δοκεῖς τις εἶναι, μωρὸς πᾶς μωρεῖς, &c. ἐκπέπτωκας ἐν τῇ βίᾳ κάτω, τὰ δ' ἄνω ζωμικὸν ὅτι ἀνθεῖ, καὶ διὰ τοῦτο δοκεῖς ὅτι ζῇς καὶ θάλλεις. Simplicius in cap. 1. Epicteti, Ἀσβεῖται πολλάκις δεῖ τὸ θεῖον, ἀγνοοῦντες ἑαυτοὺς ἐγείρειν ἑαυτὸν ἡγοῦνται καὶ τὸν ἐν ἄλλοις τοιοῦτον νομίζουσι. Ecce quàm meritò Apuleius inter Fortunæ ἰσχνάμαλα posuerit, quòd malus boni viri famâ sæpissime glorietur. Νεκρὸς hic intellige ὡς ἐν ἁμαρτίαις ut Ephes. 2. 1. Colossi. 2. 13. Vide ad 1 Tim. 5. 6. quæ fusè annotata. Eadem antitheta istâ, argumento autem planè contrario, occurrunt & Luc. 15. 24.

Com. 3. Οὐ μὴ γνῶς ποίαν ὥραν ἥξω ἐπὶ σὲ] Pro Græca non agnosco locutionem istam. Videtur ποίᾳ ὥρᾳ legendum. Sic Luc. 12. 39. Εἰ ᾔδει, &c. ποίᾳ ὥρᾳ ὁ κλέπτης ἔρχεται.

Com. 4. Οὐκ ἐμόλυναν τὰ ἱμάτια αὐτῶν] Τὰ ἱμάτια, id est, corda, conscientias. Sic ferè Apuleius pudorem esse tanquam vestem dixit, & quantò obsoletior sit, tantò incuriosiùs haberi. In Græco Tobiæ 3. 15. οὐκ ἐμόλυνα τὸ ὄνομά μου id est, pudorem & existimationem meam.

Ibid. Περιπατήσουσι μετ' ἐμοῦ ἐν λευκοῖς] Vide 4. Esdræ 2. 39. Λευκοῖς intellige (ut 4. 4. & Joh. 20. 12. & infrà heic com. 5.) λευκοῖς ἱματίοις. At elleipsis hujus loci bene Græca est. Artemidorus 2. 3. Τὰς ἀποθανόντας ἐν λευκοῖς ἱματίοις θάπτομεν. Plutarchus in vita Crassi, Τὸ σῶμα, &c. λευκοῖς ἀμφιέννυσι. Arrianus 3. 22. in Epictetum, Ἐν κοκκινοῖς φοινικίδια. Recentior hîc, *albati*: Vulgatus, *in albis*, non malè Græcam locutionem sectatus. Sic, *tua candida*, (vestimenta nempe) 2. 46. Martialis dixit.

Ibid. Ὅτι ἄξιοί εἰσιν] Supple ex præcedentibus, μετ' ἐμοῦ περιπατῆσαι. Ità in Græcis colloquiis, Ἐκεῖνος ἄξιός ἐστι παρ' ἡμῖν δουλεῦσαι. Ἄξιοί εἰσι, quia nempe in tanta malorum multitudine se puros servaverunt. Euthymius ad Mat. 26. *Qui mali sunt, duplicem merentur ultionem; & quia mali sunt, & quia à bonis nullam utilitatem ceperunt: similiter & qui boni sunt, duplici honore digni sunt, & quia boni sunt, & quia à malis nullum damnum reportaverunt.* Ἄξιοί εἰσι, supple, *tali honore*. Elleipsis eadem in contraria voce apud Horatium,

Cur eget indignus quisquam te divite?——

id est, paupertate indignus, inquit Servius, adducens locum illum ad Æneid. 6. De verbis ὅτι ἄξιοί εἰσιν, ad Luc. 7. 4. diximus.

Com. 5. Ὁ νικῶν, οὗτος περιβαλεῖται ἐν ἱματίοις λευκοῖς] Virgilius 6.

Omnibus his niveâ cinguntur tempora vittâ.

Ubi idem Servius, *Per quod eos ostendit divinos honores meruisse.*

Com. 7. Καὶ κλείων, καὶ οὐδεὶς ἀνοίγει] In Græco Jobi 12. 14. ἐὰν κλείσῃ, &c. τίς ἀνοίξει;

Com. 9. Καὶ ἰδοὺ ἥξουσι] Οὐ γὰρ ὁ ἐν τῷ φανερῷ Ἰουδαῖός ἐστι, Rom. 2. 28.

Com. 11. Ἔρχομαι ταχύ· κράτει ὃ ἔχεις] *Venio*, cum mercede nempe: vide Hebr. 10. 36, 37.

Com. 14. Ἡ ἀρχὴ τῆς κτίσεως τοῦ θεοῦ] Παυλότατος πάσης κτίσεως, de Eodem Colossi. 1. 13.

Com. 15. Οὔτε ψυχρὸς εἶ, οὔτε ζεστός] Id est, ἀψύχως εἶ, ut Jacob. 1. 8. ad quem locum de ejusmodi hominibus satis fusè egimus. Seneca, non dissimili argumento, *nec agrotare, nec valere* dixit, libro de Tranquill. animi, cap. 1. Idem 95 Epist. *Illud puto concedes, nihil esse turpius dubio & incerto, pedem modò referente, modò producente.* Illa, *nec frigidus es, nec calidus*, speciem proverbialem habent: Idem Seneca Epist. 69. *Hoc est, inquis, nec frigidum, nec calidum pati.*

Ibid. Ὄφελον ψυχρὸς εἶπες ἢ ζεστός] Non optat simpliciter eum frigidum esse, at exprimit hoc loquendi genere quantum aversetur fluctuationem ejus. Sic ferè Epictetus cap. 36. Ἐνταῦθά σοι ἄνδρωπον, ἢ ἀγαθὸν, ἢ κακὸν εἶναι. Accedunt autem & ista Joannis ad proverbialem formam. Scriptor Vitarum illustrium, de Scipione Æmiliano, *Censor, Mummio collegâ seniore, in Senatu ait, Utinam collegam mihi aut dedissetis, aut non dedissetis.* Quæ & exstant apud Valerium Maximum 6. 4.

Com. 16. Ὅτι χλιαρὸς εἶ, καὶ οὔτε ψυχρὸς, οὔτε ζεστός] Seneca μιμολικῶς 92 Epist. *Frigidum aliquid, & calidum novimus: inter utrumque tepidum est.*

Ibid. Μέλλω σε ἐμέσαι ἐκ τοῦ στόματός μου] Quia nec frigidus, neque calidus es, apud me nullo loco eris: id enim ferè heic, ἐκ τοῦ στόματος ἐμέσαι. Gellius 13. cap. ult. *Cùm plerumque homines ità loquantur, ut omne vinum aut novum esse dicant, aut vetus; nullam vim habere significavit* (Varro) *neque novi neque veteris, quod medium esset: idcirco pro vino non habendum, quod neque refrigeraret, neque calefaceret.* Sedulius ad cap. 12. Rom. de Deo, *Intepidis nauseatur.*

Com. 17. Λέγεις, ὅτι πλούσιός εἰμι] Similis jactantiæ fluxæque securitatis voces infrà 18. 7. occurrunt.

Ibid. Καὶ οὐκ οἶδας, &c.] Formula periculis suis indormientes miserantium. Apud Plautum ille,

——O stulte, stulte, nescis venire te;
Atque in eo ipso adstas lapide ubi præco prædicat.

Vide Proverb. 7. 23. & quæ ad Apulei 8. pag. 398. annotata.

Ibid. Καὶ οὐκ οἶδας ὅτι σὺ εἶ ὁ ταλαίπωρος, καὶ ὁ ἐλεεινὸς, καὶ πτωχὸς, καὶ τυφλὸς, καὶ γυμνὸς]

Mendícum, vilem, nudum cacúmque vocábit,
Qui verum cupiet misero tibi réddere nomen.

Cicero Paradox. 2. *Te miseria, te ærumna premunt omnes, qui te beatam, qui te florentem putas.* De simili Apuleius, de Deo Socrat. *Familiam numerosam habet, opiparam supellectilem, omnia affluentia, omnia ornata, præter seipsum Dominum: qui solus Tantali vice in suis divitiis inops, egens, pauper, non quidem fluentum fugitivum captat, & fallacis undæ sitis; sed veræ beatitudinis, sinceræ vitæ, & prudentiæ fortunatissimæ, esuris sitísque.* Lactantius 6. 13. *Unum & sapientis & justi, &c. opus, suas divitias in sola justitia collocare, quâ profectò qui eget, licèt ille Crœsum aut Crassum divitiis superet, hic pauper, hic nudus, hic mendicus putandus est.*

Ibid. Ὁ ταλαίπωρος, καὶ ὁ ἐλεεινὸς] Hesychius, Ἐλεεινός, ταλαίπωρος.

Ibid. Τυφλὸς] Sic 2 Petr. 1. 9. τυφλὸς ὤν, μυωπάζων.

Ibid. Γυμνὸς] *Nudus, at ignominiâ tuâ tectus*, ut Apuleius Apolog. loqueretur.

Com. 18. Ἡ αἰσχύνη τῆς γυμνότητός σου] Ità Genes. 2. 25.

Ibid. Καὶ κολλύριον ἔγχρισον, &c. ἵνα βλέπῃς] Ut videas quod ista alta tua pax & abundantia à te abscondunt. Seneca Cur bonis viris, &c. cap. 4. de felicitate loquens, *In vanas mentes imagines evocat, multùm inter falsum ac verum mediæ caliginis fundit.* Quid erat autem quod non videbat Laodicensis iste? in veris divitiis (quales Paulus 1 Tim. 3. 3. tali in homine requirit) se pauperrimum esse.

Com. 19. Ἐγὼ ὅσους ἐὰν φιλῶ ἐλέγχω καὶ παιδεύω] Seneca ubi suprà, *Hos Deus quos probat, quos amat, indurat, recognoscit, exercet.* Ἐλέγχων καὶ παιδεύων de Deo itidem

prolata habemus 18.13. apud Sirachidem. Hinc & ὁ ἐλεγμοῖς παιδεύων, in Græco Psalmi 39. 11.

Ibid. Ὅσους ἐὰν φιλῶ, ἐλέγχω καὶ παιδεύω] Seneca, *Deus bonum virum in deliciis non habet.*

Com. 20. Ἐάν τις ἀκούσῃ τῆς φωνῆς μου] Hoc ideo quia qui ostia pulsant, simul & clamare solent. Apuleius 1. *Januam, &c. pulsare vocaliter incipio.*

Com. 21. Ὁ νικῶν, δώσω αὐτῷ καθίσαι μετ' ἐμοῦ, &c.] Id est, mecum regnare. Paulus 2 Tim. 2. 12. Εἰ ὑπομένομεν, καὶ συμβασιλεύσομεν· ubi dicta confer.
Boethius fine quarti,

Superata tellus
Sidera donat.

Ibid. Ὡς κἀγὼ ἐνίκησα, καὶ ἐκάθισα μετὰ τοῦ πατρός μου] De eodem Hebr. 12. 3. Ὑπέμεινε σταυρὸν, &c. ὃν δεξιᾷ † τοῦ θρόνου τοῦ θεοῦ ἐκάθισεν. Post ἐνίκησα supple † κόσμον, ut Joh. 16. 33. de se ipse Christus locutus: & in locutione illa vel maximè mortem crucis intellige, quod jam citato ad Hebræos loco, σταυρὸν ὑπεμεῖνεν.

Ad Cap. IV.

Com. 2. Καὶ ὅτι † θρόνου καθήμενος] Notabis ellipsin minùs protritam vocis ἀνὴρ, aut ἄνθρωπος.

Com. 3. Ὅμοιος ὁράσει λίθῳ ἰάσπιδι] Vulgatus, *similis aspectui lapidis jaspidis.* Recentior Interpres, *aspectu similis lapidi jaspidi: in lapidis jaspidis speciem similis* Apuleius diceret.

Com. 4. Περιβεβλημένους] Vulgat. *circumamictos*, nec aliter in Glossario.

Com. 8. Ὁ θεὸς ὁ παντοκράτωρ] Hesychius, Παντοκράτωρ, ὁ θεὸς πάντων κρατῶν. Vide 2 Cor. 6. 18.

Ad Cap. V.

Com. 6. Ἀρνίον ἑστηκὸς, ὡς ἐσφαγμένον] Idem sensus qui suprà 1. 18. Ὁ ζῶν καὶ ἐγενόμην νεκρός.

Com. 9. Ὅτι ἐσφάγης] De eodem Act. 8. 32. Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη.

Ibid. Καὶ ἠγόρασας τῷ θεῷ ἡμᾶς] Id est, ut 2 Tim. 2. 26. εἰς τὸ τοῦ θεοῦ θέλημα. Tale illud suprà hic 1. 6. Ἐποίησεν ἡμᾶς ἱερεῖς τῷ θεῷ.

Ibid. Ἐκ πάσης φυλῆς, καὶ γλώσσης, καὶ λαοῦ] Sine gentium, sine linguarum discrimine. Vide ad Act. 10. 35. dicta.

Ad Cap. VI.

Com. 1. Ὡς φωνὴ βροντῆς] Vult dicere, vocem validam & canoram fuisse. Vide infrà 19 6. Apuleius 7. *Tonanti clamore personui.* Sic suprà 1. 10. φωνὴ ὡς σάλπιγγος: & ibid. com. 14. ὀφθαλμοὶ ὡς φλὸξ πυρός· i. e. valde lucidi & micantes.

Com. 9. Ἣν εἶχον] Id est, ut puto, καλὴν εἶχον. Sic suprà 2. 4. ἔχειν pro καλὴν ἔχειν & 1 Tim. 1. 19.

Com. 10. Ἔκραξαν φωνῇ μεγάλῃ λέγοντες, Ἕως πότε ὁ δεσπότης ὁ ἅγιος, &c. ὦ κενεῖς καὶ ἐνδικῶς τὸ αἷμα ἡμῶν;] Ἐκφώνησις impatienter à fortiore brachio vindictam expetentium. Sic 1 Maccab. 6. 22. Ἐπορεύθη πρὸς † βασιλέα, καὶ εἶπον, Ἕως πότε οὐ ποιήσῃ κρίσιν, καὶ ἐκδικήσεις τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν; In Tragœdia Latina,

——Magne regnator mundi,
Tam lentus audis scelera? tam lentus vides?
Ecquando savâ fulmen emittes manu?

Confer Luc. 18. 7. & ibi annotata. Adde quæ in Græco Esaiæ 64. 12.

——Pœna mora longa, querela est,

dixit Metam. 6. Ovidius. Ὁ δεσπότης hîc est Christus: de quo titulo ejus vide quæ ad Judæ com. 4. annotavimus.

Com. 11. Ἵνα ἀναπαύσωνται ἔτι χρόνον μικρὸν] Hebr. 10. 37. argumento simili, Ἔτι μικρὸν, ὅσον ὅσον, &c. Vide & infrà 11. 22.

Ibid. Ἕως οὗ πληρωθῶσι καὶ οἱ σύνδουλοι αὐτῶν] Nonnulli, isque eruditionis nomine conspicui, illa ἕως οὗ πληρωθῶσι, vertunt, *donec compleatur numerus*, &c. Cogitemus tamen an πληροῦς heic sit quod Luc. 13. 32. & Hebr. 11. 40. τελειοῦς. Non improbo autem illum alterum exponendi modum. Virgilius,

——Explebo numerum, reddâque tenebris.

Ibid. Καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτῶν, οἱ μέλλοντες ἀποκτείνεσθαι ὡς καὶ αὐτοί] 1 Petr. 5. 9. Εἰδότες τὰ αὐτὰ τῶν παθημάτων τῇ ἐν τῷ κόσμῳ ἀδελφότητι ὑμῶν ἐπιτελεῖσθαι.

Com. 14. Καὶ πᾶν ὄρος καὶ νῆσος ἐκ τῶν τόπων αὐτῶν ἐκινήθησαν] Videbantur sedibus suis moveri: est enim hyperbole. Plinius lib. 6. Epist. 16. *Crebris vastisque tremoribus tecta nutabant, & quasi emota sedibus suis, nunc huc nunc illuc abire videbantur.* Et Epist. 20. eodem argumento, *Vehicula quæ produci jusseramus, quanquam in planissimo campo, in contrarias partes agebantur, ac nè lapidibus quidem fulta in eodem vestigio quiescebant. Præterea mare in seipso* (meliùs *in seipsum*) *reforberi, & tremore terræ quasi repelli videbamus.*

Com. 16. Κρύψατε ἡμᾶς] Vide ad Luc. 23. 30. dicta.

Com. 17. Ἦλθεν ἡ ἡμέρα, &c. τίς δύναται σταθῆναι;] Ex illis fortè Malach. 3. 2. τίς ὑπομενεῖ ἡμέραν εἰσόδου αὐτοῦ; ἢ τίς ὑποστήσεται ἐν τῇ ὀπτασίᾳ αὐτοῦ; Σταθῆναι, *stare cum fiducia*, ut Luc. 21. 36. ubi dicta vide. Τίς hîc est, *quotusquisque?*

Ad Cap. VII.

Com. 9. Ἐκ πάσης φυλῆς, καὶ γλωσσῶν, &c. καὶ γλωσσῶν, &c.] Ità Judithæ 3. 8. in Græco Danielis 3. 29. & 6. 25. Vide & infrà 11. 9. & 13. 7. & 14. 6.

Ibid. Καὶ φοίνικας] Vertunt, *palmas*, id est, ramos palmarum. Τὰ βαΐα τῶν φοινίκων, Joh. 12. 13. Julius Pollux 1. 12. § 14. Τῷ φοινικῷ καὶ ὁ κλάδος ὁμωνύμως φοινὶξ καλεῖται.

Com. 14. Σὺ οἶδας] Ego autem nequaquam. Vide 2 Cor. 12. 2.

Com. 15. Σκηνώσει ἐπ' αὐτούς] Sic 2 Cor. 12. 9. Vide & 1 Petr. 4. 14.

Com. 16. Οὐ πεινάσουσιν ἔτι, οὐδὲ διψήσουσιν] Id est, securè vivent. Vide ad Joh. 10. 9. dicta.

Com. 17. Ὁδηγήσει αὐτοὺς ἐπὶ ζωᾶς πηγὰς ὑδάτων] Pro, ἐπὶ πηγὰς ὑδάτων ζώντων. Commodè autem hoc sequitur post ποιμανεῖ αὐτούς. P. Chrysologus, & de ovibus, Serm. 173. *Aperta pascuis, irrigua fluentis*, &c. *loca penetrant*, &c.

Et potum pastas age, Tityre,——

Virgilianũ est. Ὕδατα ζῶντα, sunt perennes aquæ. Virgil.

——Donec me flumine vivo
Abluero.——

Ubi Servius, *semper fluente: i. e. naturali.*

Ibid. Ἐξαλείψῃ ὁ θεὸς πᾶν δάκρυον ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν] Ἠ αὐτὰ αὐτῶν, (ut Joh. 16. 20.) εἰς χαρὰν γενήσεται. Sic, Σμύρνων ἐξαλείφει, Rhetor Aristides dixit Palinod. in Smyrnam. Seneca Consolat. ad Polybium, cap. 31. *Quoties lacryma suboriuntur oculis tuis, totiesillos in Cæsarem dirige: siccabuntur maximi & clarissimi numinis conspectu.*

Ad Cap. VIII.

Com. 9. Τὸ τρίτον † πλοίων διεφθάρη] Plutarchus, itidem de navibus loquens, in Antonii vita, Διεφθάρησαν ἀπὸ ἐλάττους.

Com. 13. Οὐαὶ οὐαὶ οὐαὶ τοῖς κατοικοῦσι] Ità & Vulgatus legit, non ἀγγέλου πετομένου, &c. & ità planè legendum pronunciat

pronunciat hic Apuleii locus, *Aquila cùm se nubium tenus altissimè sublimavit, evectus alis totum illud spatium quà pluitur & ningitur, ultra quod cacumen nec fulguri, nec fulmini locus est, in ipso (ut ità dixerim) solo ætheris, & fastigio hiemis,* &c. Quid sit τὸ μεσουράνημα nemo meliùs circumlocutus.

Ad Cap. IX.

Com. 4. Εἰ μὴ] Pro ἀλλὰ, ut & infrà 21.27. & alibi. Sic *nisi* pro *sed* frequens apud Latinos.

Com. 5. Βασανισμὸς σκορπίου] Cruciatus à scorpione illatus: sic *vulnus venantium* Virgilius: & *vulnus lucerna*, Apuleius. Vide Gellium 12. 9. in fine.

Com. 6. Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις] Loquendi modus tempora calamitosa denotans. Vide ad Luc. 21. 23. dicta.

Ibid. Ζητήσουσιν ἄνθρωποι τὸν θάνατον] Seneca 107 Epist. *Longam viam ingressus es; labaris oportet, & aristes, & vadas, & lasseris, & exclames, O mors.*

——Mors optima tunc est
Cùm petitur——

dixit ille apud Saxonem Grammaticum.

Com. 10. Ἔχουσιν ὡς ὁμοίας σκορπίοις, καὶ κέντρα] Apul. 9. *Quendam barbarum, quem pro morum acritudine vulgus Scorpionem vocat:* ad quem locum pag. 511. annotata vide.

Com. 17. Ἐκ τῶν στομάτων αὐτῶν ἐκπορεύεται πῦρ] *——Profiant de naribus ignem:* quæ ìtidem de equo dicta. Servius ad Æneid. 8. de Caco, *Ignem ideo dictum est vomere, quòd agros igne populabatur.* Vide infrà 11. 5.

Ad Cap. X.

Com. 4. Σεσήμανον] Glossarium, *Signa,* Σεσημάδες, καὶ ῥημαλικῶς, Σεσήμονα.

Ad Cap. XI.

Com. 2. Πατήσουσιν, &c.] Vide ad Luc. 21. 24. dicta.

Com. 8. Καὶ τὰ πτώματα αὐτῶν ἐπὶ τῆς πλατείας τῆς πόλεως] Descriptio stragis magnæ, qualis sæpe apud Prophetas, quin & Poetas occurrit. Apuleius (de ursis autem loquens) lib. 4. *Passim per plateas cerneres jacere semivivorum corporum ferina naufragia.*

Com. 13. Ἔμφοβοι ἐγένοντο, καὶ ἔδωκαν δόξαν τῷ θεῷ] Vide ad Luc. 5. 26. dicta.

Com. 18. Διαφθείροντας τὴν γῆν] Similis sensus Act. 17. 6. τὴν οἰκουμένην ἀναστατώσαντες.

Ad Cap. XII.

Com. 2. Κράζει ὠδίνουσα, καὶ βασανιζομένη τεκεῖν] In Aululari Plauti,

Clamat, parturit.

Gellius 2. 23. *Gemitum, & ploratum puella audit in puerperio enitentis:* ubi *eniti* βασανίζειν. Vide Genes. 3. 16. Jerem. 4. 31. Esaiæ 66. 7.

Com. 4. Ὁ δράκων ἕστηκεν ἐνώπιον τῆς γυναικὸς τῆς μελλούσης τεκεῖν, ἵνα ὅταν τέκῃ, τὸ τέκνον αὐτῆς καταφάγῃ] Id est, ut bono semini loliũ inspergeeret, ut quicquid Ecclesia pareret, suffocaret miraculis diabolicis & doctrinâ exitiosâ. Loquitur de Simone Mago. Respicitur autem his verbis quod olim apud plures fidem obtinuit, serpentes recèns natorum infantium carnibus inhiare solitos. Apuleius 5. *Cùm primùm prægnationem tuam plenus uterus maturaverit, opimiore fructu præditam devoraturum.* Vide Plinium 8. 14. & quæ apud Lucianum in Dialogo Iridis & Neptuni, ubi de Latoe partura.

Com. 8. Καὶ ὡς ἰσχύς] Subaudi, ut Act. 19. 16. κατ' αὐτῶν· malim autem, καὶ ἰσχύς legi: quæ vox absolutè posita occurrit etiam, Luc. 23. 23. ἰσχύν autem nequaquam eo modo his in libris ponitur.

Com. 9. Ὁ δράκων ὁ μέγας, ὁ ὄφις ὁ ἀρχαῖος, &c.] Ille verus & summus Proteus, qui

——Sua non immemor artis,
Omnia transformat sese in miracula rerum.

In Epistola ad Philippenses, quæ inter Ignatianas legitur, Ὁ δράκων, ὁ λοξὸς, ὁ σκολιὸς ὄφις, &c. *Quem nunc in inimicum hominem, nunc Judicem iniquitatis, nunc draconem,* &c. *nunc rugientem leonem,* &c. *Scriptura cognominat.* Sunt verba D. Hieronymi in Expos. Parabolæ filii prodigi ad P. Damasum. D. Augustinus Soliloq. cap. 17. *Nunc agnum, nunc lupum, nunc tenebras, nunc lucem se ostendit:* & pòst, *Nunc est leo, nunc ut draco,* &c. *insidiatur.* Euthymius ad Marc. 1. de Eodem, *Habet multa nomina, & ab unaquaque malitia suam appellationem recipit.* Idem ad Joh. 10. *Dicitur leo, draco, serpens, aspis, ac basiliscus, multisque aliis nominibus, juxta illius varias malitiæ versutias.* Nec ineptum, ut qui mille nocendi artes habet, habeat & mille nomina.

Ibid. Ὁ δράκων ὁ μέγας, ὁ ὄφις ὁ ἀρχαῖος, ὁ καλούμενος διάβολος, καὶ Σατανᾶς]

——Una furenti
Natura est Satana, Satana sed nomina mille.

Com. 10. Ὁ κατήγορος τῶν ἀδελφῶν] De eodem 1 Petri 5. 8. ὁ ἀντίδικος.

Com. 11. Οὐκ ἠγάπησαν τὴν ψυχὴν αὐτῶν ἄχρι θανάτου] Hoc est quod Joh. 12. 25. μισῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ & Joh. 10. 11. ψυχὴν τιθέναι· ad quem locum annotata confer.

Com. 12. Ἔχων θυμὸν μέγαν, εἰδὼς ὅτι ὀλίγον καιρὸν ἔχει] Cicero (apud Plutarchum) ad P. Cestium, Χρῶ σπουδῇ τῷ καιρῷ, μέλλοντι γὰρ ἄνευ ἰδιώτου ἔσῃ. Apud Tacitum Histor. 2. *Difficile est temperare potentia quâ te non putas diu usurum.* Seneca 63 Epist. *Ideo amicis avidè fruamur, quia quamdiu contingere hoc possit, incertum est.*

Com. 14. Καὶ ἐδόθησαν τῇ γυναικὶ δύο πτέρυγες, &c.] Id est, ὡς δύο πτέρυγες· fugiebant tam celeriter Christiani ac si alas haberent. Apuleius 8. *Denique mecum ipse reputabam Pegasum, &c. metum magis volaticum fuisse, ac per hoc meritò pinnatum prodisum.*

Ibid. Τοῦ ἀετοῦ] Hoc auget hyperbolen: aquila enim omni cætero avitio velocior impetu. Apuleius Floridis, *Supernè sese ruens fulminis vice.* Additur autem μεγάλου, articulo præeunte, fortasse ut designentur aves propriè *aquilæ* dictæ, quarum instar non æquant vultures qui & *aquilæ* vocati.

Ibid. Εἰς τὸν τόπον αὐτῆς] In loca destinata illi: sic Act. 1. 25. εἰς τὸν τόπον τὸν ἴδιον.

Com. 15. Καὶ ἔβαλεν ὁ ὄφις ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ ὀπίσω τῆς γυναικὸς ὕδωρ ὡς ποταμὸν]

Sic, ubi nulla datur dextrâ affectare potestas,
Nec potis ingentes fluctus æquare sequendo,
Clamorem immensum tollit,——

Polyphemus apud Virgilium.

Ibid. Ἵνα αὐτὴν ποταμοφόρητον ποιήσῃ] Ut persecutionibus, quasi vi torrentis, fideles abriperentur. Apud Plautum in Curculionis prologo,

Ingressus fluviam rapidum ab urbe haud longulè,
Rapidus raptori pueri subduxit pedes,
Abstraxitque hominem in maximam malam crucem.

Vocem ποταμοφόρητος video & apud Hesychium in verbo Ἀποῤῥεῦσαι.

Com. 18. Καὶ ἐστάθη, &c.] Hæc meliùs constituerent initium sequentis capitis. Ἐστάθη, ego scilicet Joannes steti: atque ità reponendum videtur in Vulgata versione.

Ad Cap. XIII.

Com. 5. Σῶμα λαλῶν μεγάλα] Ὑπέρογκα μεταβητ. φθεγγόμενον, ut 2 Petr. 2. 10. Sic, σόμα λέγειν μέγα, Euripides Herc. fur. Demosthenes contra Midiam, Θρασύς, μέγα φρονῶν, μέγα φθεγγόμενος, βλασ. Vide ad Judæ com. 16. annotata.

Ibid. Καὶ βλασφημίας] Abstractum pro concreto. In MS. autem vetustissimo qui in Anglia, legitur, καὶ βλάσφημα· nempe ῥήματα. Vide Act. 6. 11, & 13.

Com. 10. Ἐν μαχαίρᾳ ἀποκτενεῖ] De hoc loquendi genere ad Luc. 22. 49. dixi.

Ibid. Ὧδέ ἐστιν ἡ ὑπομονὴ καὶ ἡ πίστις τῶν ἁγίων] Euthymius ad Joh. 16. *Præsens vita stadium est, & locus exercitationis athletarum Dei.* Πίστις hîc est ἐλπὶς, concepta de felicitate futuri seculi. Vide 1 Tim. 4. 10. & quæ ibi annotavimus.

Com. 16. Ἵνα δοθῇ αὐτοῖς χάραγμα, &c.] Sic 14. 9. & 15. 2. & 20. 4. Ignatius ad Magnetios, Ἔσι νομίσματα δύο, τὸ μὲ θεῦ, τὸ δὲ κόσμε· καὶ ἕκαστον αὐτῶν ἴδιον χαρακτῆρα ἐπικείμενον ἔχει.

Com. 18. Ὁ νῦν ἔχων] Quod infrà 19. 7. Ὁ ἔχων σοφίαν. Glossarium, Ὁ νυνεχὴς, *catus*.

Ad Cap. XIV.

Com. 4. Οἱ ἀκολουθοῦντες τῷ ἀρνίῳ, ὅπου ἂν ὑπάγῃ] Sic Luc. 9. 57. ubi dicta vide. A. Gellius 12. 15. *Nósque eum quem in locum cunque iret, secuti sumus*: & 16. 3. *Atque eum quoquò iret, &c. prosequebamur.*

Ibid. Ἀπαρχὴ] Id est, εἰς τὸ θεῖ ἀπαρχή. Vide Jacob. 1. 18.

Com. 5. Ἄμωμοι] Vulgat. *sine macula*. In Glossario, *Immaculati*, ἄμωμοι.

Com. 7. Τῷ ποιήσαντι, &c. πηγὰς ὑδάτων] De Eodem Psal. 103. 10. Ὁ πηγὰς ἐξαποστέλλων, &c.

Com. 8. Ἐκ τοῦ οἴνου τοῦ θυμοῦ τ πορνείας αὐτῆς πεπότικε πάντα τὰ ἔθνη] Πεπότικε hoc loco est, eos stupidos reddidit, quomodo fieri solent qui mortifera biberunt: unde & fortè lux Hesychii illis, Ἐκπεπότισμαι, ἐκπέπληγμαι. Reapse idem hîc dicitur quod infrà 18. 23. ὁ φαρμακεία πλανᾷν τὰ ἔθνη. Ποτίζειν heic dicuntur mentes, ut Luc. 21. 34. βαρεῶνδε. Sic, τ διάνοιαν ὑπὸ πάθους διαφθείρειν, apud Plutarchum libro περὶ τοῦ τὰ ἄλογα, &c. Tertullianus contra Marcionem, *Non est obscurum vino doctrinam & exempla indicari.* In Tabula Cebetis dicta, de Ἀπάτη, Τὰς εἰσπορευομένους εἰς τ βίον ποτίζει τῇ ἑαυτῆς δυνάμει.

Com. 10. Ἐκ τοῦ οἴνου τοῦ θυμοῦ τῆ θεῦ] Suidas, Οἶνος, ὅτι θεῦ, ἢ τιμωρία.

Ibid. Καὶ βασανισθήσονται, &c. ὀνόπου ἀγίων ἀγγέλων, καὶ ὀνόπου τοῦ ἀρνίε] Ἐνόπου, &c. ad majorem miseriæ cumulum. Vide ad Luc. 13. 28. dicta.

Com. 13. Ἀπάρτι. Ναὶ λέγει τὸ πνεῦμα] Subaudi ex præcedentibus μακάριοι. Vox ναὶ enim videtur habere vim fortiùs enunciantis quod modò affirmaverat. Vide quæ ad Luc. 12. 5. annotavimus. Vulgatus autem legit ἀπ' ἄρτι νῦν· ut sensus sit, Jam nunc spondeo, &c.

Ibid. Ἵνα ἀναπαύσωνται] ὀνόμου τ κόπων αὐτῶν] Τὸ ΙΝΑ heic malim ὀκβατικῶς dici, quàm τελικῶς· & ità commodè sumi poterit ἀντὶ τ ὅτι· q. d.

Optatus ille portus ærumnis adest.
——His est fortuna peracta
Jam sua——

Ad quæ maximi Poetarum, Servius, *Sua, id est, dura.* Quam planè & emphasin habet αὐτῶν in Contextu nostro. Euripides apud Clementem Alexandrinum,

——Θανόντα, καὶ πόνων πεπαυμένον

ubi & sequitur, ex Tragico aliquo alio vetusto,

——Οὐκ ἀρκεῖ μία
Ψυχὴ ἀπολέσαι, κἄπειτ' ὀκτὼ πόνους;

Vide Suidam in Θανὼν, & Θάνατ. Scholiastes vetus ad Horatii Carm. lib. 2. *Mors, ut necessitas est, ità & perpetua laboris requies.* Porphyrius in de Nympharum antro, Ἀφ' ἧς (νοερᾶς φύσεως nempe τ κόσμον διοικούσης) τὰ νικητήρια τοῖς ἀθληταῖς τῆ βίᾳ δίδον), καὶ τ πολλῶν πόνων ἄκος. Glossarium vetus MS. ad hunc Joannis locum, Ἐκ τ κόπων, ὀκ τ ἀδικιῶν. Πόνων ἀναπαύσεις habemus 1. 28. apud Artemidorum.

Ibid. Τὰ δὲ ἔργα αὐτῶν ἀκολουθεῖ μετ' αὐτῶν] Τὰ ἔργα heic metonymicè significare putem, non ut Vir summus exponit, *memoria*, sed, *mercedes operum eorum*. Seneca 79 Epistolâ, *Nulli non Virtus & vivo & mortuo retulit gratiam, si modò illam bonâ secutus est fide.* Τὰς τῆς ἀρετῆς ἀμοιβὰς μὴ ἀναλοῦν ἀκολουθεῖν solere, dixit & Simplicius in Præfatione ad Epictetum: ubi & vox ἀκολουθεῖν notanda. Pertinent & ad sensum loci hujus fortasse Æliani ista, Ἀναπαυομένων, καὶ ὁρμιζομένων τ τελευταίαν ὕρμησιν· τὸ θεῖον ὐκ ἀμελεῖ καλῶν τ καὶ ἀγαθῶν ἀνδρῶν. Quæ verba in voce Ὁμῶ apud Suidam leguntur.

Com. 15. Πέμψον τὸ δρέπανόν σε, ὅτι ἦλθεν ὁ ὥρα τῦ θερίσαι] Ità Marc. 4. 29. ἀποστέλλει τὸ δρέπανον, ὅτι παρέστηκεν ὁ θερισμός· & apud LXX. Joel. 3. 13. Ἐξαποστείλατε δρέπανα, ὅτι ὁ τρυγητὸς πάρεστι. Gellius 2. 29. *Videsne hæc ematuruisse, & manus jam postulare? &c. afferes primâ luce falces duas; unam egomet mihi, & tu tibi capies alteram: & frumentum, &c. cras metemus.* Ἦλθεν ἡ ὥρα, &c. heic est,

Venit summa dies, & ineluctabile tempus.

Com. 16. Καὶ ἐθερίσθη ἡ γῆ] Magna strages facta est. Scholiastes vetus Homeri ad Iliad. τ'. Ἀλληγορικῶς καλάμους νῦν κέκληκε τὰ σώματα τ ἀγωνιζομένων, ἄμητον δὲ τ τῦ θέρους καιρόν.

Com. 20. Καὶ ἐξῆλθεν αἷμα, &c. ἄχρι τ χαλινῶν τ ἵππων] Ingentis cædis demonstratio hyperbolica. Virgil. 12.

——Equos alacer media inter prælia Turnus
Fumantes sudore quatit, (miserabile!) cæsis
Hostibus insultans: spargit rapida ungula rores
Sanguineos, mistâque cruor calcatur arenâ.

Ad Cap. XV.

Com. 3. Ὁ Βασιλεὺς τ ἁγίων] In MS. qui in Anglia, τ ἐθνῶν. Vulgatus, *seculorum*, quasi legisset αἰώνων, quo de titulo ad 1 Tim. 1. 17. diximus.

Com. 6. Ἐνδεδυμένοι λίνον καθαρὸν, &c. καὶ περιεζωσμένοι περὶ τὰ σήθη ζώναις χρυσαῖς] Περὶ τὰ σήθη, est, ut suprà 1: 13. περὶ τὸ μαστός. Apuleius (qui & *linum* conjunxit) lib. 2. *Linea tunicâ mundulè amictæ, & ruscea fasciolâ, &c. altiusculè sub ipsas papillas succinctæ.* Ζώνη, *cinctum pectorale*, Eidem lib. 11.

Ibid. Λίνον, &c. καθαρὸν] Sic, *lini mundissimam segetem* Apuleius (Apolog.) dixit: at ex loco infrà 19. 8. videtur hîc *sericum* intelligendum.

Com. 8. Ἐγεμίσθη ὁ ναὸς καπνῦ] Tale Joh. 12. 3. illud, ἡ οἰκία ἐπληρώθη ἐκ τῆς ὀσμῆς τ μύρε.

Ibid. Ἐκ τ δόξης τ θεῦ, καὶ τ δυνάμεως αὐτῦ] Id est, ἐκ τ ἐνδόξε δυνάμεως τ θεῦ. Vide quæ plura id genus ad Tit. 2. 13. annotavimus.

Ad Cap. XVI.

Com. 6. Αἷμα ἁγίων, &c. ἐξέχεαν, καὶ αἷμα αὐτοῖς ἔδωκας πεῖν] Seneca Procem. lib. 10. Controvers. *Sunt Dii immortales lenti quidem, sed certi vindices generis humani; & magna exempla in caput invenientium regerunt: ut justissimâ patiendi vice quod quisque alieno excogitavit supplicio, sæpe excipiat suo.* Thamyris Cyri caput alloquens in utrem plenum sanguinis demissum, *Satiate sanguine quem sitisti, cujúsque insatiabilis semper fuisti:* (Justin. lib. 1.)

Ibid.

Ibid. Ἄξιοι γάρ εἰσιν] Ἄξια γὰρ (ut Luc. 23. 41.) ὧν ἔπραξαν ἀπολαμβάνουσι. Scriptor Sapient. 16. 19. de Ægyptiis, Ὅτι ἄξιοι ἦσαν τοιούτων κολασθῆναι. Apuleius 1. *Pol tu quidem dignus es extrema sustinere.* In Ibin Ovidius,

——— Dignúsque puteris
Qui mala cùm tuleris plurima, plura feras,

Com. 7. Δίκαιαι αἱ κλαῖσις Cu] In partem utramque. Vide ad 2 Tim. 4. 8. annotata.

Com. 9. Δῶναι αὐτῷ δόξαν] Subaudi, (ut Act. 4. 21.) ὅτι τῷ γεγονότι. Vide quæ de hoc loquendi genere ad Luc. 5. 26. dicta. Δῶναι, pro, εἰς τὸ δῶναι, ut Act. 7. 19. τοῦ ποιεῖν, &c. & suprà hîc 14. 6. εὐαγγελίζεσθαι.

Com. 11. Ἐβλασφήμησαν τὸν θεὸν, &c. ἐκ τῶν πόνων, &c. αὐτῶν]

Intolerabilibúsque malis erat anxius angor
Assiduè comes, & gemitu commixta querela.

In Græco Esaiæ 65. 14. Κακοήξουσι διὰ τὸν πόνον τῆς καρδίας ὑμῶν, καὶ ἀπὸ συντριβῆς πνεύματος ὀλολύξετε. Θεὸν ἐκ τῶν πόνων βλασφημεῖν heic, est, apertè & assiduè dicere, Deum eorum curæ tutelæque renunciasse, (Tacitus Histor. 1. *Nec unquam atrocioribus populi Rom. cladibus* (de Romanis autem agit & hîc Joannes,) *approbatum est, non esse curæ Diis securitatem nostram, esse ultionem :)* vel, quasi per rabiem contemptúmque à Deo flagitare, ut atrociora, si tamen possit, supplicia infligat. Cassandra apud Senecam in Agamemnone,

Vicere nostra jam metus omnes mala.
Equidem nec ullâ cœlites placo prece :
Nec si velint sævire, quò noceant, habent.

Dantes de effero prædone illo quem fingit in Inferno torqueri,

Le mani alzò con ambedue le fighe,
Gridando, Togli Iddio ch' a te le squadro.

Com. 18. Οἵῳ οὐκ ἐγένετο ἀφ' οὗ οἱ ἄνθρωποι ἐγένοντο, &c.] *Post homines natos*, ut Latini loquuntur. De Græca illa loquendi formula ad Matth. 24. 21. dixi.

Com. 21. Χάλαζα ὡς ταλαντιαία] Locutio hyperbolica, ad intendendam magnitudinem cladis quæ figuratè heic *grando* vocatur. Ταλαντιαία, cujus singulæ particulæ librarum 125 plùs minùs pondus æquarent. Sic ταλαντιαίους πίδακας ἔλαλον, Anonymus apud Suidam.

Ad CAP. XVII.

Com. 2. Τῆς πορνείας αὐτῆς] Vulgat. *prostitutionis ejus.* Vide ad Apuleii lib. 9. pag. 536. dicta.

Com. 14. Κύριος κυρίων, καὶ βασιλεὺς βασιλευόντων] De his titulis ad 1 Tim. 6. 15. diximus.

Ad CAP. XVIII.

Com. 1. ΚΑΙ' ἠγὴ ἐφωτίσθη ἐκ τῆς δόξης αὐτοῦ] Ità Act. 12. 7. de alio Angelo, Ἔπαισε, καὶ φῶς ἔλαμψεν ἐν τῷ οἰκήματι.

Com. 2. Κατοικητήριον, &c. παντὸς ὀρνέου ἀκαθάρτου]

Dirarum nidis domus opportuna volucrum.

In Glossario, Καλοικητήριον, *habitaculum.* Ὀρνέα ἀκαθάρτα, ut apud Ovidium *obscœna aves*, in Amorum libris.

Ibid. Καὶ μεμισημένου] Cujusmodi *ferales aves* Virgilius vocat ; *aves quæ prehensæ foribus affigi solent*, Apuleius. In Glossis, Μεμισημένον, *exosus, odiosus, invisus.*

Com. 4. Ἐξέλθατε ἐξ αὐτῆς, ἵνα μὴ συγκοινωνήσητε ταῖς ἁμαρτίαις αὐτῶν] Ἁμαρτίας heic metonymicè vocare videtur pœnas sive clades eorum. Ità Numer. 16. 26. ad populum Moses, *Recedite à tabernaculis impiorum*, &c. *nè involvamini in peccatis eorum.*

Ibid. Ὅτι ἐκολλήθησαν αὐτῆς αἱ ἁμαρτίαι ἄχρι τοῦ οὐρανοῦ] Est in quibusdam, ἐκολλήθησαν, quod sequitur Vir eximius, & per κατάχρησιν exponit *coacervatæ*, vel *cumulatæ sunt.* Potius est ut cum Vulgato vertam, *ad cœlum pervenerunt :* considera proximè sequens membrum. Simile Jonæ 1. 2. Ἀνέβη ἡ κραυγὴ τῆς κακίας αὐτῆς ἔμπροσθέν μου & Jacob. 5. 4. Αἱ βοαὶ τῶν θερισάντων εἰς τὰ ὦτα Κυρίου, &c. εἰσεληλύθασιν.

Com. 5. Ἐμνημόνευσεν ὁ θεὸς, &c.] *Meminisse* hîc intelligendum, ità ut puniret. Sic Nehem. 6. 14. 3 Joh. ep. com. 10. & alibi.

Com. 6. Διπλώσατε αὐτῇ διπλᾶ, &c.] Julianus ad Antiochenos scribens, in Misopogone, Ὑμῖν οἱ πολῖται τῆς δὲ πόλεως θεοὶ διπλοῦν δοῖεν, &c. Vide in Græco Esaiæ 40. 2. & Jeremiæ 16. 18. Ἔστι nimirum δίκαις (ut à Sirachide 20. 10. etsi alio sensu dictum) ἢ τὸ ἀνταπόδομα διπλοῦν. Ποτήριον hîc, ut Matth. 20. 22. est θλῖψις. Hinc *afflictionem patere* apud Sidonium.

Ibid. Κατὰ τὰ ἔργα αὐτῆς]

Εἴ κε πάθοι τὰ κ' ἔρεξε, δίκη δ' ἐυδεῖα γένοιτο.

Locutio eadem, at sensu meliore posita, infrà 22. 17. occurrit.

Ibid. Ἐν τῇ τροπείᾳ ᾗ ἐκέρασε κεράσατε αὐτῇ διπλοῦν] Suidas, Κακοῖ τῆς πορνείας πίνουσι καὶ ὁμίχλιν· ὅτι ἀπὸ κατ' ἀξίαν τιμωρεῖσθαι.

Com. 7. Ὅσα ἐδόξασεν ἑαυτὴν, καὶ ἐστρηνίασε, τοσοῦτον δότε αὐτῇ βασανισμὸν καὶ πένθος] Huc bene convenit quod Cæsar 1 de bello Gallico scripsit, *Consuêsse Deos immortales, quò gravius homines ex commutatione rerum doleant, quos pro scelere eorum ulcisci velint, his secundiores interdum res & diuturniorem impunitatem concedere.* Ὅσα ἐδόξασεν ἑαυτὴν, *quantùm se jactavit.* Δοξάζειν ἑαυτὸν, habemus & Joh. 8. 54. & Hebr. 5. 5. De voce στρηνιάζειν ad 1 Tim. 5. 11. dixi.

Ibid. Ὅτι ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς λέγει] Est quod Luc. 12. 19. Εἰπεῖν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ. Demonstrat utraque locutio vanam mentis inflationē cogitationes suas in longinqua præmittentis, & de constantia felicitatis suæ nimiùm blandientis sibi. Esaias 14. 13. de Babylone, Σὺ εἶπας ἐν τῇ διανοίᾳ σου, Εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβήσομαι, &c.

Ibid. Κάθημαι βασίλισσα]

Sum felix ; quis enim negat hoc ? felixque manebo :
Hoc quoque quis dubitat ? tutam me copia fecit.
Major sum quàm cui possit Fortuna nocere.

In citato Esaiæ loco, Καθῆσθε, &c.

Ibid. Χήρα οὐκ εἰμὶ· καὶ πένθος οὐ μὴ ἴδω]

Et luctum & curam effugiam ; mihi tempora vitæ
Longa etiam posthac fato meliore dabuntur.

Χήρα οὐκ εἰμὶ, intellige, populo non viduata (id est, plena) ero. Ità, *ædes hominibus viduatas* Apuleius dixit. Καὶ πένθος οὐ μὴ ἴδω, ut solent civitates regionésque vastatæ ; quæ & ideo mulierum lugentium habitu in veteribus nummis conspiciuntur. Luctus autem viduitati satìs aptè adjunctus. Apuleius in Apologia, *Qui te* (viduam matrem suam) *cum tuo luctu & mœrore deseruit.* Idem lib. 8. *Si luctui miserrimæ feminæ* (viduæ) *necessarium tempus concesseris.*

Com. 8. Ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἥξουσι αἱ πληγαὶ Cu] Αἰφνίδιοι (ut Luc. 21. 34.) ἐπιστήσονται. Vide in Græco Esaiæ 9. 14. Plinius lib. 5. Epist. 25. *Tot*, &c. *gaudia dies unus in diversa convertit.*

Ibid. Ὅτι ἰσχυρὸς κύριος ὁ θεὸς] Sensus est, nemo te eruet de manu ejus. Vide Joh. 10. 29. Psal. 49. 22.

Com. 9. Ὅταν βλέπωσι τὸν καπνὸν τῆς πυρώσεως αὐτῆς, ἀπὸ μακρόθεν ἑστήκοτες διὰ τὸν φόβον, &c.] Ità Exod. 20. 18. de Hebræorum populo, Εἶδεν, &c. τὸ ὄρος τὸ καπνίζον· φοβηθέντες δὲ, &c. ἔστησαν μακρόθεν.

Ibid. Ὅταν βλέπωσι τὸν καπνὸν] Virgil.

——Omnis humo fumat Neptunia Troja.

Ad quem locum Servius, *Ruina sit brevi, fumus verò longo permanet tempore.*

Com. 10. Ἐν μιᾷ ὥρᾳ ἦλθεν ἡ κρίσις σου] Seneca Natur. quæst. 3. 27. *Urbes constituit ætas, hora dissolvit.* Idem Epist. 91. *Longam moram dedit malis properantibus, qui diem dixit : hora momentúmque temporis evertendis imperiis sufficere*, &c. Et in de Animi tranquill. cap. 11. *Nec magnis ista intervallis divisa sunt, horæ momentum interest inter solium & alienam genua.* Ubi *hora*, brevissimum tempus, ut

in Contextu noſtro. In Carmine Auguſti dicto de Virgilii Æneide,

——*Tot bella, tot enſes*
In cinerem dabit hora?——

Statius,

——*Cuncta in cineres brevis intulit hora.*

Idem Sapient. 18.12. eſt, θεὸς ῥητῶν μίαν διαφθείρεσθαι. Κείνος hæc, ut ſæpe alibi, κατ᾽ ἐξοχήν.

Com. 11. Καὶ οἱ ἔμποροι τῆς γῆς, &c.] Qui toti eò merces ſuas quaſi certatim comportavere. Sidonius in Majorani Panegyrico, de civitate iſta,

Ergò ut ſe mediam ſolio dedit, advolat omnis
Terra ſimul: tum quæque ſuos Provincia fructus
Expoſuit: fert Indus ebur, Chaldæus amomum,
Aſſyrius gemmas, Ser vellera, thura Sabæus,
Attichis mel, Phœnix palmas, Lacedæmon olivam,
Argos equos, Epirus equas, Campanus Iacchum,
Aurum Lydus, Arabs guttam, Panchaïa myrrham,
Pontus caſtoream, blattam Tyrus, æra Corinthus,
Sardinia argentum, naves Hiſpania defert.

Quorum plurima hèic occurrunt in Joannis Contextu. Ἐμποροι ergò τῆς γῆς, intellige totius orbis, præcipuè tamen Orientalium regionum. Quod ideo monemus, quia non pauca eorum quæ de rebus Romam peregre advectis jamjam notaturi ſumus, Arabiam, Indiam, cæteróſque Eoi cœli tractus nominatim reſpiciunt.

Ibid. Κλαυσιν καὶ πενθοῦσιν] Ità Mar. 16. 20. πενθῆσει καὶ κλαύσει· & 4. 7. Jacobi, Πενθήσατε, καὶ κλαύσατε.

Com. 12. Τόμων χρυσοῦ καὶ ἀργύρου] Advecti ex Oriente. De mercatore Aſiatico in Plauti Sticho,

Argenti auríque advexit multum.

Apuleius Floridis, ubi de Indiæ mercibus, *Argenti metalla & auri fluenta.* Vide & 2 Paralip. 9. 1.

Ibid. Καὶ λίθου τιμίου | Gloſſarium, Τίμιος λίθος, *pretioſus lapis*, &c. Adde dictum Paralipom. locum. Sub hoc nomine autem puto & comprehendi poſſe myrrhina & cryſtallina, inſaniâ Romanorum veterum pretioſa. Vide Plinii Hiſtor. natur. Præfat. lib. 33 & alibi: item Senecam 122 Epiſt. Idem Plinius Præfat. lib. 3. *Turbâ gemmarum potamus, & ſmaragdis calices teximus.*

Ibid. Καὶ μαργαείτου]

Quem legit è viridi decolor Indus aqua,

Plinius lib. 9. cap. 35. *Principium culmenque omnium rerum pretii margarita tenent. Indicus maximè Oceanus has mittit.* Et (quod propiùs Romanum luxum, de quo hèic Joannes, demonſtrat) 12. 18. de mari Arabico, *Margaritas mittit, minimâque computatione millies centena millia HS. annis omnibus India, & Seres, Peninſulâque illa Imperio noſtro adimunt. Tanti nobis delicia & femina conſtant.*

Ibid. Καὶ πορφύρας] Plautus jam dicto loco,

Lanam purpurámque multam: ——

advexit nempe. Libertum à Domino in Aſiam ad emendas purpuras miſſum, habemus in l. 4. ff. de auro, arg. mundo leg. Nec ſolùm in uſum veſtium coemptæ, ſed & ad tricliniaria facienda. Vide Cornelium Nepotem apud Plinium 9. 39.

Ibid. Καὶ σηρικῆ] Plinius 6. 17. de Seribus, *Lanificio ſylvarum nobiles, perfuſam aquâ depectentes frondium eanicíem: unde geminus feminis noſtris labor, redordiendi fila, rurſúmque texendi. Tam multiplici opere, tam longinquo orbe petitur, ut in publico matrona tranſluceat.* De veſtibus è ſerico contextis in Epiſtolis Seneca, *Ha ingenti ſummâ ab ignotis etiam ad commercium gentibus accerſuntur.* Nec ad amiciendum tantùm à Romano luxu appetitum ſericum, ſed & lectis, menſis parietibúſque ornandis. Apuleius 10. *Lectus Indicâ teſtudine perlucidus*, &c. *ſericâ veſte floridus.* Anonymus apud Suidam, in Σαμψῦραι, Δῶρα φέρει Τερπιάνῳ ὑφάσματα σηρικά. Plautus ubi ſuprà, de mercatore illo,

Tunc Babylonica periſtromata, conſutáque tapetia.

Ibid. Καὶ πᾶν ξύλον θύϊνον] *Citreum.* In Gloſſario, *Citreum*, θύϊνον. Priſcianus Periegeſi de Arabia,

——*Thyo myrrhâque viget.*——

Citrea menſæ, ubi de inſanis Romanorum profuſionibus agit, Petronio memorantur.

Ibid. Καὶ πᾶν σκεῦος ἐλεφάντινον] Ovidius,

Sectile deliciis India prabet ebur.

Deliciis Romanorum nempe, ad conficiendos lectos menſáſque. Citato Plauti loco, *Lectos eboratos.* Apuleius 2. *Opipares* (ibi) *cibi, & ebore nitentes lecti.* Juvenalis 11.

——*Putere videntur*
Unguenta atque roſæ, latos niſi ſuſtinet orbes
Grande ebur, & magno ſublimis pardus hiatu,
Dentibus ex illis quos mittit porta Sienes,
Et Mauri celeres, & Mauro obſcurior Indus.

Apuleius citato è Floridis loco apud Indos *eboris ſtrues* memorat.

Ibid. Καὶ πᾶν σκεῦος ἐκ ξύλου τιμιωτάτου] Quod genus vaſa σκεύη ἐπιδυμητὰ vocantur in Græco 2 Paral. 20. 25. Seneca in de Benef. *Video iſtic menſas ac lignum æſtimatum Senatorio cenſu.* Tertullianus, & de Romano luxu, *Heu, quantis facultatibus æſtimavere ligneas maculas!* Legit Vulgatus, ἐκ λίθου τιμιωτάτου, ut vaſa, præcipuè fortè pocula ex gemmis ſolidis conſtantia, intelligantur. Vide quæ de ejuſmodi ex Plinio aliíſque ad Mileſ. 2. diximus.

Ibid. Καὶ χαλκοῦ] Vulgatus, *æramenti.* Ità in Gloſſario, Χάλκωμα, *æramentum.*

Ibid. Καὶ σιδήρου] Quod optimum ex Oriente ſolebat advehi. Apuleius ubi ſuprà, *Et ferri temperacula.* Quin & hodie gladii quos *Scimitarras* vocant, Damaſci procuſi, longè aliis præſtantiores habentur.

Ibid. Καὶ μαρμάρου] Seneca Epiſt. 115. de pueris loquens, *Illos reperti in littore calculi læves & aliquid habentes varietatis delectant; nos ingentium macula columnarum ſive ex Ægyptiis arenis, ſive ex Africa ſolitudinibus advecta, porticum aliquam, vel capacem populi cœnationem ferunt.* Plinius lib. 36. cap. 1. de montibus, *Cædimus hos, trahimúſque, nullâ aliâ quàm deliciarum cauſâ, quos tranſcendiſſe quoque mirum fuit:* & pòſt, *Evehimus ea quæ ſeparandis gentibus pro terminis conſtituta erant, navéſque marmorum cauſâ fiunt: ac per fluctus, ſæviſſimam rerum Naturam partem, huc illúcque portantur juga montium.*

Com. 13. Καὶ κινάμωμον] Ibidem Apuleius, *Et cinnami merces. Cinnamomum* (vel, *cinnamum*) non eam ſpeciem eſſe quam *cinnamon* vocant populares mei, Itali *canellam*, mihi extra controverſiam videtur. Priſcianus Periegeſi, de Arabia loquens,

——*Nec non & canna dulcis odore:*

Supple, *floret*, vel *abundat.* Et pòſt,

Cinnama præterea jucunda naribus aura
Fertilis hæc tellus generat.——

In Græco Cantic. 4. 14. Κάλαμος, καὶ κινάμωμον. Agatharchides in de Mari rubro, Δένδρα ἠλίσατα, &c. κιννα μώμου, φοίνικός τε, καὶ καλάμου. Plutarchus lib. περὶ τῶν ἄλογα ζώων, &c. Κιννάμωμος, καὶ νάρδος, &c. καὶ καλάμους Ἀραβικούς. Quibus locis καλάμους (qui Priſciano, ni fallor, *canna dulces*,) puto eſſe quod Noſtratibus *cinnamon*, *canella* Italis. Quin & cinnamomum *ſpargi* dicitur, unde eſſe rem liquidam conſtat. Proverb. 7. 17. *Aſperſi cubile meum myrrhâ, aloe, & cinnamomo.* Et in vetere Epigrammate,

Balſama dant Charites, cinnama ſpargit Amor.

Heſychius ergò, qui (ambiguè) ἠδύσμασον, κιννάμωμον interpretatur, priore voce illâ (errorem vulgarem ſecutus) *canellam*, five *cannam dulcem*, aut ſaltem cannam (id eſt, corticem) humidæ ſpeciei illius quæ propriè *cinnamum* vocatur, videtur intellexiſſe.

Ibid. Καὶ θυμιάματα, καὶ μύρον, καὶ λίβανον]

——*Quas miſit dives Panchaïa merces,*
Eoíque Arabes, pinguis & Aſſyria.

Apuleius ubi ſuprà, *Et odorum divites Arabas.* Avienus, & de Arabia loquens,

——*Concreſcunt thura per agros,*
Longáque fœcundis pingueſcit odoribus ora.

Juvenalis 6.

——*Quicquid graciles hùc mittitis Indi.*

Scholiaſtes, *Quicquid odorum*, &c. Petronius, ubi & luxum Romanum exagitat,

Atque

Atque Arabum populus ſua deſpoliaverat arva.

Ibid. Καὶ μόσχου] Plautus jam citato loco,

Poſtea unguenta multigenerum multa.

Subaudi, ad nos attulit, vel, conduxit ſecum.

Ibid. Καὶ οἶνον] Puta Creticum (vulgò *Malvaſia* dictum) quod & hodie celeberrimum. Juvenalis Sat. 14. tanquam mercatorem alloquens,

Qui gaudes pingue antiqua de littore Creta
Paſſum, & municipes Jovis advexiſſe lagenas:

id eſt, Romam advexiſſe. Columella libri primi Præfatione, *Vindemias condimus ex inſulis Cycladibus, ac regionibus Baticis Gallicíſque.*

Ibid. Καὶ σῖτον] Ibidem Juvenalis,

Occurrunt nubes & fulgura, Solvite funem
Frumenti Dominus clamat, piperíſque coempti.

Coempti nempe ex regionibus longinquis ut Romam adveheretur. Columella ubi ſuprà, *In hoc Latio, & Saturnia terra, ubi Dii cultus agrorum progeniem ſuam docuerunt, ibi nunc ad haſtam locamus, ut nobis ex tranſmarinis Provinciis advehatur frumentum, nè fame laboremus.* Vide Plinium lib. 10. Epiſt. 26.

Ibid. Σημίδαλιν] Vulgat. *ſimila.* In vetere Onomaſtico, *Simila*, σεμίδαλις. Vide l. 30. ff. de negot. geſt.

Ibid. Καὶ ἵππων] Emptorum ad ludos publicos, vel ad opes in apparatu itinerum oſtentandas. Apuleius 10. ubi de opulento illo gladiatorii muneris editore, *Equis etiam Theſſalicis, & aliis jumentis Gallicanis, quibus Generoſa ſoboles perhibet pretioſam dignitatem.*

Ibid. Καὶ ῥεδῶν] Comparatarum, ut & equi nobiles illi, ad itinerum pompam. Apuleius jam dicto loco, *Spretis luculentis illis vehiculis ſuis, & poſthabitis decoris rhedarum carpentis, qua partim contecta, partim revelata, fruſtrà noviſſimis trahebantur conſequiis.* Vehiculorũ munditiis opulentiores Romanos quoſdam ſe à cæteris dignoſci voluiſſe, narrat Seneca 122 Epiſt. Scribitur in quibuſdam hèic ῥεδῶν, in aliis (quod & eodèm cadit) ῥαδῶν. Videntur vocem hanc nonnulli etiam neutraliter inflexiſſe. Heſychius, Ῥαδίων, (ni fortè Ῥαδῶν legendum) ἁμάξιον, καρύχιον.

Ibid. Καὶ σωμάτων] Mancipiorum utriuſque ſexûs, magìs deliciis voluptatibúſque quàm domeſticis uſibus inſerviturorum. Plautus ubi ſuprà, de mercatore illo,

——Fidicinas, tibicinas,
Sambucinas advexit ſecum formâ eximiâ.

Σώματα pro ſervis ſive mancipiis itidem Tobiæ 10. 10. habemus.

Com. 14. Πάντα τὰ λιπαρὰ καὶ τὰ λαμπρὰ ἀπῆλθεν ἀπὸ σοῦ] Λαμπρὰ καὶ λιπαρὰ convenienter dictum. Romanis enim (de quibus hìc agitur,)

——Non vulgo nota placebant
Gaudia, non uſu plebeio trita voluptas.

Ἀπῆλθεν, eſt,

——Illa jacent multa & præclara relicta:

quod in tumulo helluonis Sardanapalì ſcriptum fuiſſe è Ciceronis 5 Tuſculan. diſcimus.

Ibid. Καὶ οὐκέτι οὐ μὴ εὑρεθῇς αὐτά] Id eſt, non niſi poſt aliquot ſecula: putem enim hyperbolicè dicta, ut & infrà illa com. 21, 22, & 23. Οὐ μὴ hìc poſt οὐκέτι, ut & Hebr. 13. 5. orationem auget intenditque.

Com. 15. Οἱ πλουτήσαντες ἀπ' αὐτῆς ἀπὸ μακρόθεν στήσονται, &c.] Incogitantiam recentioris Interpretis, qui *procul ab ea ſtabant* vertebat, conjungens ἀπ' αὐτῆς cum ἀπὸ μακρόθεν, cùm neque ſic conſisteret loquendi modus! Quis enim unquam dixit ἀπὸ μακρόθεν ἀπό τινος; Πλουτήσαντες ἀπ' αὐτῆς, eſt, qui divites facti ſunt ab ea, id eſt, à ſumptibus, à luxu ejus; ἐκ δὲ (ut infrà com. 19.) τιμιότητος αὐτῆς. Similis Act. 12. 20. locutio illa, διὰ τὸ τρέφεσθαι δὲ χώραν αὐτῶν ἀπὸ τοῦ βασιλικοῦ.

Com. 16. Ἡ περιβεβλημένη βύσσινον, καὶ πορφυροῦν, καὶ κόκκινον, καὶ κεχρυσωμένη ἐν χρυσῷ καὶ λίθῳ τιμίῳ καὶ μαργαρίταις] Id eſt, ut 1 Tim. 2. 9. contractiùs, χρυσῷ, καὶ μαργαρίταις, καὶ ἱματισμῷ πολυτελεῖ. Præcipuè enim iſto Joannis, ut illo Apoſtoli, loco mollioris ſexûs deliciæ denotantur. Apud Senecam Ep. 110. philoſophus Attalus, *In quodam apparatu vidi totas opes Urbis ex auro & argento, & his quæ pretium auri argentíque vicerunt, exquiſitas colores; & veſtes ultra non tantùm noſtrum, ſed etiam ultra finem hoſtium advectas.* Porrò ζώνην ἀπεζωσμένην, dixit & libro 1 Diodorus Siculus.

Ibid. Ὅτι μιᾷ ὥρᾳ ἠρημώθη ὁ τοσοῦτος πλοῦτος]

——Annos tot tulit hora brevis.

Apud Apuleium lib. 7. ille, *Magnas illas opes exiguo temporis ſpatio* (id eſt μιᾷ ὥρᾳ) *amiſi.* In Carmine Endelechii Rhetoris,

Et longus peperit quæ labor omnibus
Vita diebus, perdita biduo.

In voce ἠρημώθη planè eadem hìc Hypallage quæ in illis 1 Maccab. 2. 12. Ἡ γαλιλαία ἡμῶν ἐὰν ἡ λύξα ἡμῶν ἠρημώθη. Nec diſſimilis ὀφθαλμὸς ἐρῆμος 2. 4. apud Julium Pollucem.

Com. 17. Καὶ πᾶς ὁ ἐπὶ τόπον πλοῖον πλέων, &c. καὶ ὅσοι τὴν θάλασσαν ἐργάζονται] Οἱ καταβαίνοντες (ut Pſal. 107. 23.) εἰς θάλασσαν ἐν πλοίοις, καὶ ποιοῦντες ἐργασίαν ἐν ὕδασι πολλοῖς· id enim apud Joannem eſt τὴν θάλασσαν ἐργάζεσθαι. Ità, *cibum de mari quærimus*, Piſcator apud Plautum dixit. Θαλάσσια ἔργα etiam Heſychius τὰ ἁλιευτὰ exponit. In MS. vetuſtiſſimo qui in Britannia mea, eſt, πᾶς ὁ ἐπὶ τόπον πλέων· unde commodè Vir eximius apud vulgatum Interpretem non ampliùs *lacum*, ſed *locum* legendum cenſet. Pro τόπον autem quod ſupplet, malim τὸ ſuppleri. Ὁ ἐπὶ τὸ τόπον πλέων, ut Luc. 19. 5. ὅτι τὸ τόπον ἔρχεται.

Ibid. Καὶ ὅσοι ἐργάζονται τὴν θάλασσαν] Notatis adde Homerum, Odyſſ. ε'.

——Θαλάσσια ἔργα.

Ubi Didymus, Αἱ ἐν τῇ θαλάσσῃ διαβάσεις.

Com. 18. Λέγοντες, Τίς ὁμοία τῇ πόλει τῇ μεγάλῃ;] Ad hæc Vir idem ſummus, *ſupple, fuit*; *at nunc φῦδα πόλις.* Nec facilè alium reperias qui alia de hoc loco ſenſerit; at fortè (accentu, numero, & inflexione mutatis,) ὅμοια, non ὁμοία legendum: ut ſenſus ſit, Quæ (civitas) ſimilia iſti magnæ civitati? ſubaudi, πέπονθε, vel ὑπέχει. De Troja (itidem flammis abſumpta) Virgilius,

Quis cladem illius noctis? quis funera fando
Explicet? aut poſſit lacrymis æquare dolores?

Qui autem ſcrupuloſiùs admiſerit conjecturam iſtam, meminerit Lucæ 23. 41. legi, ἡμεῖς μὲν δικαίως· ubi & πάσχομεν (ut ad eum locum monuimus) neceſſariò ſupplendum.

Com. 19. Καὶ ἔκραζον, κλαίοντες, καὶ πενθοῦντες καὶ λέγοντες, &c.] Meliùs MS. ille, Καὶ ἔκραζον, λέγοντες, &c.

Ibid. Οὐαὶ, οὐαὶ, ἡ πόλις ἡ μεγάλη] Similia, de urbe itidem incenſa, Virgilii iſta,

——O Divûm domus Ilium, & inclyta bello
Mœnia Dardanidûm.——

Ibid. Οὐαὶ, οὐαὶ, ἡ πόλις ἡ μεγάλη, &c.] Similes complorationes apud Ariſtidem vide, ubi de Smyrna terræmotu everſa. Adde quæ in Græco Jeremiæ 22. 8. Virgilius ubi ſuprà,

Urbs antiqua ruit.——

Ubi Servius, *Dolentis, non narrantis, oratio eſt.* De Eadem Andromache,

Arx illa pollens opibus, & muris Deûm
Gentes per omnes clara, & invidia capax,
Nunc pulvis altus: ſtrata ſunt flammâ omnia.
——Columen everſum occidit
Pollentis Aſiæ;——

de Eadem etiam Hecuba apud Senecam dixit.

Ibid. Ἐν ᾗ ἐπλούτησαν, &c.] Verborum ſimili conceptione ibidem idem Tragicus ille,

Ad cujus arma venit & qui frigidum
Septena Tanain ora pandentem bibit,
Et qui renatum prorſus excipiens diem
Tepidum rubenti Tigrin immiſcet freto, &c.

Ibid. Ἐκ τῆς τιμιότητος αὐτῆς] Ἐκ τῆς ὠφελείας τῆς τρυφῆς αὐτῆς, ut ſuprà hìc com. 3. ubi & ἐπλούτησε. Τιμιότης, (ut in Gloſſario) non tantùm *honorificentiam* ſignificat, ſed & *caritatem*. Et ſanè Vulgatus (qui, *de pretiis ejus*) videtur poſteriore ſignificatu accepiſſe eam. Legimus in eodem Gloſſario, Τιμὴ ἀγορᾶς, *pretium*. Ignoſcant boni conatui meo, dum puto ἀγορασίας ſcribendum. Τιμὴ ἀγορασίας, *emptionis*, vel *rei emptæ pretium*. Ità 8 Apuleii noſtri, *Prævenit*

cogitatum meum emptor anxius, pretio ſtatim depenſo. In Gloſſis, *Emptio, ἀγορασία.*

Ibid. Ὅτι μιᾷ ὥρᾳ ἠρημώθη] Nempe, civitas illa quam jam dixerat tanto luxu eminuiſſe, ex ejúſque inſanis profuſionibus tot divites factos fuiſſe. Cicero de neſcio quo Tragico, Tuſcul. 3. *Sentit omnia repentina & inopinata graviora eſſe. Exaggeratis igitur Regis* (Priami) *opibus quæ videbantur ſempiterna fore* (confer ſuprà heic com. 7.) *quid adjungit?*

Hæc omnia vidi inflammari, &c.

Com. 20. Εὐφραίνου ἐπ' αὐτῷ, οὐρανὲ, καὶ οἱ ἅγιοι, &c.] Et hæc fortè (per χάριν ἢ διὰ δυοῖν dictam) valent, οἱ ἅγιοι ὁν οὐρανῷ· fortè & quæ ſuprà 12. 12. occurrunt, οἱ οὐρανοὶ, καὶ οἱ ἐν αὐλοῖς καλοικοῦντες, intelligenda ac ſi ſcriptum eſſet, οἱ ἐν οὐρανῷ κατοικοῦντες. Οἱ ἅγιοι heic ſunt ferè qui 1 Theſſ. 4. 16. οἱ ἐν Χριστῷ νεκροί. Pro εὐφραίνου ἐπ' αὐτῷ (ità enim in multis editionibus iſte locus exhibetur) videtur mihi ἐπ' αὐτῇ ſcribendum. Ità Luc. 19. 41. ἐπ' αὐτῇ ἔκλαυσεν.

Ibid. Ὅτι ἔκρινεν ὁ Θεὸς τὸ κρῖμα ὑμῶν ἐξ αὐτῆς] Juxta illud, Ἐμοὶ ἐκδίκησις, ἐγὼ ἀνταποδώσω. Ἐξ αὐτῆς heic, eſt quod infrà 19. 2. ἐκ χειρὸς αὐτῆς.

Com. 21. Ἦρεν, &c. λίθον ὡς μύλον μέγαν] Hyperbole, qualis in Virgilii iſtis,

Saxum antiquum, ingens:——

& ſtatim,

Vix illud lecti bis ſex cervice ſubirent,
Qualia nunc hominum producit corpora tellus.

MS. qui in Britannia, ὡς μύλινον, & ità Vulgatus legit.

Ibid. Λίθον, Οὕτως ὁρμήματι βληθήσεται] *Tali impetu projicietur.* Solent magni lapides non ſolùm ſonitu magno, ſed & præcipitantiùs deorſum ferri.

Ibid. Καὶ οὐ μὴ εὑρεθῇ ἔτι] Hinc lux Arriani illis in Epictetum ex perſona improbi Provinciæ Præfecti, Ἀλλὰ δικαίως σε ὡς λίθον εἰς φυλακὴν βάλλειν, &c. q. d. Non faciliùs è carcere in quem te poſſum conjicere exiturus es, quàm lapis ex aquæ imo emerſurus.

Com. 22. Φωνὴ κιθαρῳδῶν, καὶ, &c. αὐλητῶν, &c. οὐ μὴ ἀκουσθῇ ἐν σοὶ ἔτι] 1 Maccab. 3. 45. Ἐξῆρθη τέρψις ἐξ Ἰακὼβ, καὶ ἐξέλιπεν αὐλὸς, καὶ κιθάρα. E converſo de ſtatu proſpero 65. 19. Eſaiæ, Καὶ οὐκέτι ἀκουσθήσεται ἐν αὐτῇ φωνὴ κλαυθμοῦ, καὶ φωνὴ κραυγῆς. Φωνὴ κιθαρῳδῶν, &c. ut ſolet in urbibus altâ pace & abundantiâ florentibus. Philoſtratus in Iconibus, de tali civitate, Ὁ δῆμ αὐλῶν ἦχος, καὶ ἡ πόλις κιθάρας κρῦσις. Scholiaſtes ad Pacem Ariſtophanis, Ὁ αὐλὸς ἐν εὐωχίαις καὶ θαλίαις ἐξετάζεται. *Civitatem hymnis, canticis & carminibus reſonantem*, Apuleius in de Mundo dixit.

Ibid. Καὶ πᾶς τεχνίτης] In Gloſſario, Τεχνίτης, *artifex, faber.*

Com. 23. Καὶ φῶς λύχνου, &c.] Lucernarum nempe, quæ illuminabant epulas tuas, ut verbis Apuleianis loquamur. Virgilius ſimili argumento, quin & Græcâ voce poſitâ,

——Dependent lychni laquearibus aureis.

Tacitus Hiſtor. 3. de Vitellio, *Turrim in vicino ſitam collucere per noctem crebris luminibus animadvertit: ſciſcitanti cauſam, apud Cæcinnam Tuſcum epulari multos*, &c. *nunciatur.*

Ibid. Φωνὴ νυμφίου καὶ νύμφης οὐ μὴ ἀκουσθῇ ἐν σοὶ ἔτι, &c.] Eſt μείωσις, vult enim intelligi vel maximè ab his diverſa. *Mutabitur* (inquit) *ſonus tibiæ zygiæ in querulum Lydium modum, cantúſque lætus Hymenæi lugubri ululatu finietur:* ità loqui cum Apuleio Mileſ. 4. liceat. Φωνὴ νυμφίου, &c. eſt, *Hymen, ô Hymenæe*, &c. nempe, carmina de novis nuptis compoſita. Philoſtratus ubi ſuprà, Τὸ δῆμ λαμπάδων φῶς, καὶ τὸ Ὑμέναιε ἦχος.

Ad Cap. XIX.

Com. 1. Ἀλληλούϊα] Heſychius, Ἀλληλούϊα, αἰνῶτε τὸν Κύριον. Quod non Hebræorum tantùm, ſed & Gentium. Αἰνεῖτε θεὸν, ſolebant circumſtanti turbæ dicere Dei Liberi myſtæ, ut nos docet Ariſtophanis Scholiaſtes.

Com. 7. Χαίρωμεν, καὶ ἀγαλλιάσωμεν] Ἐν διὰ δυοῖν, pro χαρῶμεν ἀγαλλιώμενοι. Vide 1 Petri 1. 8. & 4. 13. Minucius Felix *gaudio exſultare* vocat. Beda in de Orthographia, *Gaudium, animi lætitia, exſultatio verborum & membrorum.*

Ibid. Ὁ γάμος] Id eſt, ut infrà 19. δεῖπνον τοῦ γάμου. Achilles Tatius, Δεῖπνον ἡμῖν ἠυτρεπίζετο πολυτελὲς, καὶ ὄνομα ἦν τῷ δείπνῳ οἱ γάμοι.

Com. 10. Καὶ λέγει μοι, Ὅρα μή] Lactantius 2. 16. *Nec in Angelis eſt quidquam niſi parendi neceſſitas; itaq; nullum ſibi honorem tribui volunt, quorum omnis honor in Deo eſt.* Vide infrà 22. 9. Poſt Ὅρα μὴ, ſupple, ποιήσῃς· vel σεσωπήσῃς μοι. Sic ὄψεσθε μὴ καταφρονήσητε, Matth. 18. 10.

Ad Cap. XX.

Com. 2. Τὸν δράκοντα, τὸν ὄφιν] Vide ſuprà ad 12. 9. dicta.

Com. 12. Τοὺς νεκροὺς, μικροὺς καὶ μεγάλους] In Græco Jobi 3. 19. & in re ſimili, Ἐκεῖ (ὁ Ἅιδης nempe) μικροὶ καὶ μέγας ἐστί.

Mors æquo pulſat pede pauperum tabernas
Regúmque turres——

Ad Cap. XXI.

Com. 1. Καὶ εἶδον οὐρανὸν καινὸν, καὶ γῆν καινὴν] Id eſt, poſt tot graves vexationes novam rerum faciem: ſplendeſcere cœpit diſcuſſis nubibus Chriſtiana Eccleſia. Florus 4. 12. *Ea denique in Germania pax erat, ut mutati homines, alia terra*, &c. *videretur.*

Com. 2. Ἡτοιμασμένην ὡς νύμφην κεκοσμημένην τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς] Claudianus,

——Officiis trepidantibus ora puellæ
Spe propiore tori mater ſolertior ornat
Adveniente proco, veſtéſque & ſingula comit
Sæpe manu, viridique auguſtat iaſpide pectus,
Subſtringítque comam gemmis, & colla monili
Circuit, & baccis onerat candentibus aures.

Com. 3. Καὶ ὁ θεὸς ἔσαι μετ' αὐτῶν] De hac locutione diximus ad Matth. 28. 20.

Com. 4. Ἐξαλείψῃ ὁ θεὸς πᾶν δάκρυον ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν] Vide ſuprà ad 7. 17. notata.

Ibid. Καὶ ὁ θάνατος οὐκ ἔσαι ἔτι, οὔτε πένθος, οὔτε κραυγὴ, οὔτε πόνος, &c.] Alcimus Avitus,

Ceſſabit gemitus, luxus, metus, ira, voluptas,
Fraus, dolor, atque dolus, mœror, diſcordia, livor.
Nullus egens, nullus cupidus; ſed pace ſub una
Sufficiet cunctis ſanctorum gloria Chriſtus.

Ex Carmine de Phœnice,

Non hinc exſangues morbi, non agra ſenectus,
Nec mors crudelis, nec metus acer adit,
Nec ſcelus infandum, nec opum veſana cupido,
Aut Mars, aut ardens cadis amore Furor.
Luctus acerbus abeſt, & egeſtas obſita pannis,
Et cura inſomnes, & violenta fames.

Ibid. Ὅτι τὰ πρῶτα ἀπῆλθον] Ἀγαλλίασις (ut Eſai. 35. 10.) καὶ εὐφροσύνη καταλήψεται αὐτούς· ἀπέδρα ὀδύνη, καὶ λύπη, καὶ στεναγμός.

Com. 8. Δειλοῖς καὶ ἀπίστοις] Δειλοὶ hîc ſunt qui Euangelii cauſâ periculis ſe opponere timent: quo ſenſu 2 Tim. 1. 6. δειλία. In Gloſſario, *Timidus animi*, Δειλὸς ἡ ψυχή. Ἄπιστοι forſan heic ὀλιγόπιστοι (Sic Matth. 8. 26. δειλοὶ καὶ ὀλιγόπιστοι junctim) vel qui Tit. 3. 3. ἀπειθεῖς. Sic Ἄπιστος, ἀπειθὴς, apud Heſychium.

Ibid. Ἀμαρτωλοῖς καὶ βεβδελυγμένοις] Vocem ἀμαρτωλοῖς ab optimis aiunt abeſſe MSS. non tamen facilè eam ejiciendam putem, cùm ſpecialibus generalia immiſcere nequaquam ſit in his libris rarum. Vel vide 1 Tim. 1. 9. ubi & eadem vox iſta eodem planè modo inſerta eſt. Βεβδελυγμένοις

μένοι Vulgato *exsecrati*. Sic, *exsecratam veneficam* Apuleius dixit; & *exsecratam civitatem* Horatius.

Ibid. Φαρμακοῖς] *Veneficis, venenariis.* Tibullus 3. 5.

Nec mea mortiferis infecit pocula succis
Dextera, nec cuiquam certa venena dedi.

Glossarium, Φαρμακὸς, *maleficus, veneficus.* Apud Petronium ille, *Pharmace, respondе.*

Ibid. Ὃ ὅτι δὲ αὐτῆς θάνατος] In Passione Montani & Sociorum, *Condiscipuli ejus suadebant ut præsumptione depositâ sacrificaret interdum* (id est interim, vel, pro tempore,) *postea quicquid vellet facturus: nec incertam illam & secundâ mortem plusquam præsentem vereretur.* Sedulius ad 1 Cor. 15. *Gehennalis pœna mors secunda est.* Lactantius 2. 12. de Morte loquens, *Cujus non ea vis est ut injustas animas exstinguat omnino, sed ut puniat in æternum: eam pœnam secundam mortem nominamus, quæ est & ipsa perpetua, sicut immortalitas.* Vide & Eundem 7. 10. & de Tempore Serm. 162. D. Augustinum.

Com. 18. Καὶ ἰδοὺ ἡ ἐνδόμησις τοῦ τείχους αὐλῆς ἰάσπις] Id est, invicta & impenetrabilis.

——Muri quos non absumere flamma,
Non aries penetrare queat ——

Avienus de Babylone dixit.

Ibid. Καὶ ἡ πόλις χρυσίον καθαρὸν, &c. καὶ οἱ θεμέλιοι τοῦ τείχους τῆς πόλεως παντὶ λίθῳ τιμίῳ κεκοσμημένοι] Martialis 6. 42. de balneis Hetruscis,

Illic Taygeti virent metalla,
Et certant vario decore saxa
Quæ Phryx & Lybis altiùs cecîdit,
Et flammâ tenui calent ophitæ.

Lucianus de Fortunatarum Insularum metropoli, Αὕτη πᾶσα χρυσῆ, τὸ δὲ τεῖχος σμαράγδινον, πύλαι δ' εἰσὶν ἑκατονταξύλοι, κινναμωμινοί· τὸ μέντοι ἔδαφος τῆς πόλεως, καὶ ἡ ἐντὸς τοῦ τείχους γῆ ἀλεφαντίνη, ναοὶ δὲ πάντων θεῶν βηρύλλου λίθου κεκοσμημένοι, καὶ βωμοὶ ἐν αὐτοῖς μέγιστοι, μονόλιθοι, ἀμεθύστινοι, &c. Quo loco, præter cætera sacræ quæ præ manibus ὑποτυπώσει adeò congruentia, habemus *beryllum* & *amethystum*, quæ & heic com. 20. occurrunt. Pro iis autem γῆ ἀλεφαντίνη (quæ non bene intellecta habeo,) videtur mihi ὅλη ἀλεφαντίνη legendum.

Ibid. Ὅμοιον ὑέλῳ καθαρῷ] Sic de flumine Apuleius 1. *Argento, vel vitro amulus in colorem.*

Com. 19. οἱ θεμέλιοι, &c. παντὶ λίθῳ τιμίῳ κεκοσμημένοι] Idem lib. 5. *Pavimenta ipsa lapide pretioso cæsim diminuto, in varia picturæ genera discriminantur.*

Com. 21. Εἷς ἕκαστος τῶν πυλώνων ἓξ ἐνὸς μαργαρίτου] Ità *gemmas formatas in pocula*, id est, pocula ex gemmis integris constantia, apud Eundem lib. 2. Lucianus jam dicto loco, βωμοὶ μονόλιθοι.

Com. 23. Καὶ ἡ πόλις οὐ χρείαν ἔχει τοῦ ἡλίου, οὐδὲ τῆς σελήνης, &c. ἡ γὰρ δόξα τοῦ θεοῦ ἐφώτισεν αὐτὴν] Psyche ad Cupidinem suum apud Apuleium lib. 5. *Nihil officiunt mihi nec ipsa nocturnæ tenebræ, teneo te, meum lumen.* Martialis 8. 21.

Jam, Cæsar, vel nocte veni, sint astra licebit,
Non deerit populo te veniente dies.

Δόξαν heic expono φῶς, eò libentiùs quòd heic Solis & Lunæ mentio. Vide 1 Cor. 15. 41.

Com. 24. Περιπατήσουσιν, &c. διὰ τοῦ φωτὸς αὐτῆς] Ἐν τῷ φωτὶ αὐτῆς (ut Joh. 5. 35.) ἀγαλλιασθήσονται.

Com. 27. Καὶ οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς αὐτὴν πᾶν κοινὸν, καὶ ποιοῦν βδέλυγμα ἢ ψεῦδος] Esaiæ 35. 8. Καὶ οὐ μὴ παρέλθῃ ἐκεῖ ἀκάθαρτος. Lucianus Virtutis urbem describens in Hermotimo, Εὐδαίμονας ἔχουσα καὶ ἀμπολιτευομένους, &c. δικαίους, σώφρονας, &c. οἷς ἢ πολλὰ γίνεται παρὰ ἡμῖν ἁρπαζόντων, καὶ διαζομένων, καὶ πλεονεκτούντων, οὐδὲν ἂν ἴδοις ἐν ἐκείνῃ τῇ πόλει τετολμημένον.

Ad CAP. XXII.

Com. 2. Ἐντεῦθεν καὶ ἐντεῦθεν] Ità & 19. 18. in Evangelio. Hoc 1 Reg. 17. 3. ἐνταῦθα καὶ ἐνταῦθα.

Com. 3. Οὐκ ἔσται ἔτι] Lectionem istam sequitur Vulgata versio, fulcitque præter alios locus suprà 7. 16. alioquin aptiùs putarem οὐκ ἔσται ἐκεῖ. Vide infrà 21. 25. Sic è converso Matth. 8. 12. ἐκεῖ κλαυθμὸς ἔσται.

Com. 8. Καὶ ἐγὼ Ἰωάννης ὁ βλέπων καὶ ἀκούων ταῦτα] Sic Idem 1 Epist. 1. 3.

Com. 9. Τῷ θεῷ προσκύνησον] Κύριον (ut Matth. 4. 10.) προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις.

Com. 11. Ὁ ἀδικῶν ἀδικησάτω ἔτι] Qui mali sunt,

——eandem
Ire viam pergant, & eidem incumbere sectæ.

Sic 3. 27. Ezechielis, Ὁ ἀπειθὴς, ἀπειθείτω. Philippus in Salustii fragmentis, contra Lepidum, *Quando talis es, maneas in sententia:* & pòst, *Perge quà cœpisti.* Arrianus 4. 19. ad improbum irreclamabilem, Ποίει ἃ ποιεῖς.

Ibid. Καὶ ὁ ῥυπῶν ῥυπωσάτω ἔτι] Qui sordidus est, in sordibus jaceat suis. Similes loquendi modos ad Matth. 23. 32. adduximus. Leo Magnus ad verba Christi ea, QUOD FACIS, FAC CITÒ, *Vox hæc non jubentis est, sed sinentis.* Tale Christi Matth. 15. 14. illud, ἄφετε αὐτούς· & Pauli 1 Cor. 14. 38. Εἰ τὶς ἀγνοεῖ, ἀγνοείτω. Apuleius Æmilianum (accusatorem suum) alloquens, in Apologia, *Si quis, ut tu, nunquam ferme os nisi maledictis & calumniis aperiat, &c. ei nocens lingua, &c. in fœtentibus & olenticetis suis jaceat.*

Ibid. Καὶ ὁ δίκαιος δικαιοσύνην ποιησάτω ἔτι] Ὁ καλὸν ποιῶν, (ut Galat. 6. 9. & 2 Thess. 3. 13.) μὴ ἐκκακησάτω. Persistant (inquit) & qui bonum operantur, quia tempus propè est. Suprà com. 10, & infrà 12. Tempus retributionis nempe. Vide Esaiæ 3. 10. Apostolus dicto ad Galatas loco, Καιρῷ ἰδίῳ θεισόμεθα, μὴ ἐκλυόμενοι.

Com. 12. Ναὶ, ἔρχομαι ταχύ] Hebr. 10. 37.

Ibid. Καὶ ὁ μισθός μου μετ' ἐμοῦ] Ità 20. 26. Sirachidis, καὶ ἡ αἰσχύνη ἀπὸ μετ' ἀνθρώπου. Ὁ μισθός μου μετ' ἐμοῦ, est, τὸ πρόσωπον (ut Matth. 3. 12.) ἐν τῇ χειρί μου, cum sequentibus, quæ hunc locum illustrant.

Ibid. Ἀποδῶναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ] Vide ad Matth. 16. 27. notata.

Com. 13. Τὸ Α καὶ Ω, ἀρχὴ καὶ τέλος, ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἔσχατος] Vide suprà ad 1. 8. dicta.

Com. 15. Ἔξω οἱ κύνες] Κυὰς heic sumo eo sensu quo Matth. 7. 6. ubi dicta vide. Ἔξω, est, *Procul ite profani.*

Ibid. Καὶ πᾶς ὁ φιλῶν, &c. ψεῦδος] Id est, καὶ πᾶς ὁ ψεύστης. Iliad. μ'. φιλοψεύδης· ubi Schol. ψεύστης. Hesychius, Φιλοψεύστης, ὁ τὸ ψεῦδος φιλῶν. *Amatores* autem & *factores mendaciorum* interpretor, hoc quidem loco, injustos, fraudulentos, præcipuè in contractibus emendi vendendíve. Didymus ad Odyss. ξ'. ψεύδεα, δόλους, ἀπάτας· & sensu planè oppositò (etsi aliter à Viro summo expositum) sumo Ephes. 4. 25. illud, ἀποθέμενοι τὸ ψεῦδος λαλεῖτε ἀλήθειαν, &c.

Com. 18, 19. Συμμαρτύρομαι παντὶ, &c.] Artemidorus, obtestandi autem, non, ut Joannes, denunciandi formâ, fine libri 2. Δίομαι δὲ ὀλίγα τῶν ἐντυγχανόντων τοῖς βιβλίοις, μήτε προσθεῖναι, μήτε τῶν ὄντων (forsan παόντων legendum) ἀφελεῖν. Vide Deuteron. 29. 20. apud LXX. Poscebat sanè usus loquendi ut Joannes heic προσθῇ diceret; dixit ἐπιθῇ autem πληγὰς ἐπιθεῖναι.

Ibid. Ἐάν τις ἐπιθῇ ἐπὶ ταῦτα, &c.] Procopius ad Deuteron. Οὐ δέχονται προσθήκλω οἱ λόγοι κυρίως, πλήρεις ὑπάρχοντες. Nec aliud heic ἐπιθῇ quàm προσθῇ.

Ibid. Ἐπιθήσει ἐπ' αὐτὸν, &c.] MS. vetustate [illegible] qui in Britannia, ἐπιθήσῃ habet, ut prædicentis sermo sit, non imprecantis. Vide quæ ad 2 Tim. 4. 14. annotavimus.

Annotationum in N. Testamentum IOH. PRICÆI
FINIS.

JOANNIS PRICÆI

In Psalmorum librum

CURÆ PRIORES.

PSAL. I.

Com. 1. *QUI non abiit in consilio impiorum*] In Græco, ὃς οὐκ ἐπορεύθη ἐν βουλῇ ἀσεβῶν· h. e. qui peccatoribus non consensit. Tobias senior 4. 6. μὴ πορευθῇς ἐν ὁδοῖς τῆς ἀδικίας· ubi Vulgatus, *cave nè peccato consentias*. Genes. 49. 6. *Simeon & Levi vasa iniquitatis, in consilium eorum non veniat anima mea*. Sirachides 23. 1. *Domine*, &c. *nè derelinquas me in consilio eorum*: i. e. nè patere me consentire eorum consiliis. Et hoc est quod Proverb. 1. 15. *non ambulare cum peccatoribus, à semitis eorum pedem prohibere tuum*: i. e. (ut ibidem ver. 10.) *cùm lactaverint, non acquiescere*. Vide & Proverb. 4. 14.

Ibid. *Et in cathedra pestilentiæ non sedit*] Sic infrà 25. 4. *Non sedi cum concilio vanitatis*: & 49. 20. *Sedens adversùs fratrem tuum loquebaris. Pestilentia*, Aquilæ heic λοιμαγῶν· i. e. (ut Jobi 31. 5.) γελοιαγῶν. In Plautina Trinummo ille,

Isthoc ego mihi semper habui ætati tegumentum meæ,
Nè penetrarem me usquam ubi esset damni conciliabulũ.

Com. 2. *Et in lege ejus meditabitur die ac nocte*] Deus ad Josuen 1. 8. *Non recedat volumen Legis hujus ab ore tuo, sed meditaberis in eo diebus ac noctibus*: i. e. assiduè. Vide ad 1 Tim. 5. 5. & ad 2 Tim. 1. 3. annotata. Cicero libro de claris Oratoribus, *Ego*, &c. *noctes & dies in omnium doctrinarum meditatione versabar*. Plinius lib. 5. epist. 8. *Diebus & noctibus cogito*, &c. Idem 2. 3. *Diebus ac noctibus nil aliud agit*, &c.

Com. 3. *Erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum*] *Erit*, est, *florebit*. Sic infrà 91. 13. *Justus ut palma florebit*: i. e. fructum proferet. Ità 39. 17. Sirachidis, *Quasi rosa plantata super rivos aquarum fructificate*. Pro *decursu* heic in Græco est διεξόδους. Ergò hunc ad locum referendum puto Glossarii illud, Διέξοδος, *decursus*.

Ibid. *Quod fructum suum dabit in tempore suo*] Quod dat fructum in tempore suo. Vide infrà 51. 10. Vult dicere, Est tanquam arbor quæ nil agit nisi ut fructum suo tempore producat. Marcus Antoninus 5. 4. Ὅμοιος ἔσῃ ἀμπέλῳ βότρυας ἐνεγκούσῃ, καὶ μηδὲν ἄλλο ἐπιζητούσῃ, μὴ τὸ ἅπαξ τὸ ἴδιον καρπὸν ἐλαιοφόροις. Et pòst, de viro bono, Εὖ ποιήσας, &c. μεταβαίνει ἐφ' ἕτερον, ὡς ἄμπελος ἐπὶ τὸ πάλιν ΕΝ ΤΗ, ΩΡΑ, (*in tempore suo*) ἐν βότρυι ἐνεγκούσῃ. Arbores ferunt fructum statis anni temporibus, vir bonus omni tempore exercendæ ejus bonitati apto edit opera justitiæ, παντὶ καιρῷ (ut 1 Tim. 5. 9.) ἀγαθῷ ἐπαναπαύεται.

Ibid. *Fructum suum dabit in tempore suo, & folium ejus non defluet*] Sic Daniel 4. 9. de arbore, *Folia ejus pulcerrima, & fructus nimius*.

Ibid. *Folium ejus non defluet*] Ut contrà 36. 2. de improbis, *Tanquam fœnum velociter arescent, & quemadmodum olera herbarum citò decident*. Græci heic, τὸ φύλλον αὐτοῦ οὐκ ἀπορρυήσεται· ubi φύλλον, est τιμὴ, *honor*, sive *gloria* ejus. Unde è conversò, τιμὰν καταφυλλορροεῖν, dixit Pindarus 12. Olympiac. Vel, *folium ejus non defluet*, expone; semper bonis abundabit.

Θάλλουσι δ' ἀγαθοῖσι διαμπερές——

de viris bonis Hesiodus dixit.

Ibid. *Et quecunque facit, prosperabuntur*] *Prosperi* (ut Proverb. 14. 15.) *erunt actus, & dirigetur via ejus*. Genes. 39. 2. de Josepho, *Erat vir in cunctis prosperè agens*. Julius Firmicus Mathes. 5. 12. *Faciet efficaces, multa officia tractantes*, &c. *& quos semper in omnibus actibus prosper sequatur effectus*. Et pòst, *Efficaces, & qui omnia negotiorum genera prospero compleant semper effectu*.

Ibid. *Et quecunque facit, prosperabuntur*] Tobias 4. 6. ad filium, Ποιοῦντός σε ἡ ἀληθείαν εὐοδίαν ἕσονται ἐν πᾶσι ἔργοις σου· ut heic in Græco Psalmi κατευοδωθήσεται. Theognis,

Τῷ δ' ἀγαθῷ πονέοντι θεὸς θεὸς οἶδε πόνοισι
Σωτυχίην ἀγαθήν.——

Seneca de viro bono, (cap. 9. De vita beata.) *Quicquid agit, in bonum exibit*.

Ibid. *Prosperabuntur*] In Græco κατευοδωθήσεται. Sic in Glossario, Αἰσιοποιηθήσεται, *prosperabitur*.

Com. 4. *Non sic impii, non sic*] Notant heic Græci Scholiastæ posterius illud οὐχ ὕτως in Hexaplis non inveniri: in Græco tamen 3 Reg. 22. 19. eadem ista geminatio occurrit.

Ibid. *tanquam pulvis quem projicit ventus*] In Græco, ὡς ὁ χοῦς ὃν ἐκβάλλει ὁ ἄνεμος. Sic infrà 35. 5. γενηθήτωσαν ὡς ὁ χοῦς κατὰ πρόσωπον τοῦ ἀνέμου. Vide & Psal. 17. 43. Scriptor Sap. 5. 14. Ἐλπὶς ἀσεβοῦς ὡς φοιβούμενος χοῦς ὑπ' ἀνέμου· ubi χοῦς non tam *pulverem* quàm *acus* significat. Job. 21. 18. ἔσονται ὥσπερ ἄχυρα κατ' ἀνέμου. Hesychius, Φορυδός, &c. ἄχυρα, ἢ ἀπὸ γῆς κατ' ἀνέμου αἰρόμενος χόρτος. Cyprianus, *Quando area fruges terit, ventos grana fortia & robusta contemnunt, inanes palea flatu portantur*.

Com. 5. *Non resurgent impii in judicio*] Id est, in die judicii. Οὐκ ἀναστήσονται, est, οὐ παῤῥησίᾳ (ut justi Sapient. 5. 1.) ἕστασονται· vel *non resurgent*, nempe ad beatam vitam. Sic 2 Maccab. 7. 14. ad Antiochum ille, Σοὶ μὲ ἀνάστασις εἰς ζωὴν οὐκ ἔσται.

Com. 6. *Novit Dominus viam justorum*] i. e. Ità novit, ut approbet ac remuneretur eam. Vide Proverb. 2. 7. infrà heic 36. 18.

Ibid. *Et iter impiorum peribit*] i. e. Ad perniciem deducet eos. Εἰς ὄλεθρον (ut huc Pauli verba aptemus) καὶ ἀπώλειαν βυθίσει αὐτούς. Vel *peribis*, nempe Deo id efficiente. Infrà 146. 9. Ὁδὸν ἁμαρτωλῶν ἀφανιεῖ.

PSAL. II.

Com. 1. *QUare fremuerunt Gentes?*] Latinìs loqui non potuit hîc Vulgatus Interpres: *fremere* enim est eorum qui imperia detrectant; unde & infrà hîc

JOANNIS PRICÆI
In Psalmorum librum
CURÆ PRIORES.

PSAL. I.

Com. 1. *QUI non abiit in consilio impiorum*] In Græco, ὃς οὐκ ἐπορεύθη ἐν βουλῇ ἀσεβῶν· h. e. qui peccatoribus non consensit. Tobias senior 4. 6. μὴ πορευθῇς ἐν ὁδοῖς τῆς ἀδικίας· ubi Vulgatus, *cave nè peccato consentias*. Genes. 49. 6. *Simeon & Levi vasa iniquitatis, in consilium eorum non veniat anima mea*. Sirachides 23. 1. *Domine*, &c. *nè derelinquas me in consilio eorum*: i. e. nè patere me consentire eorum consiliis. Et hoc est quod Proverb. 1. 15. *non ambulare cum peccatoribus, à semitis eorum pedem prohibere suum*: i. e. (ut ibidem ver. 10.) *cùm lactaverint, non acquiescere*. Vide & Proverb. 4. 14.

Ibid. *Et in cathedra pestilentiæ non sedit*] Sic infrà 25. 4. *Non sedi cum concilio vanitatis*: & 49. 20. *Sedens adversùs fratrem tuum loquebaris*. *Pestilentia*, Aquilæ heic χλευασῶν· i. e. (ut Jobi 31. 5.) ψευσεσῶν. In Plautina Trinummo ille,

Isthoc ego mihi semper habui ætati tegumentum meæ,
Nè penetrarem me usquam ubi esset damni conciliabulum.

Com. 2. *Et in lege ejus meditabitur die ac nocte*] Deus ad Josuen 1. 8. *Non recedat volumen Legis hujus ab ore tuo, sed meditaberis in eo diebus ac noctibus*: i. e. assiduè. Vide ad 1 Tim. 5. 5. & ad 2 Tim. 1. 3. annotata. Cicero libro de claris Oratoribus, *Ego*, &c. *noctes & dies in omnium doctrinarum meditatione versabar*. Plinius lib. 5. epist. 8. *Diebus & noctibus cogito*, &c. Idem 2. 3. *Diebus ac noctibus nil aliud agit*, &c.

Com. 3. *Erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum*] *Erit*, est, *florebit*. Sic infrà 91. 13. *Justus ut palma florebit*: i. e. fructum proferet. Ità 39. 17. Sirachidis, *Quasi rosa plantata super rivos aquarum fructificate*. Pro *decursus* heic in Græco est διεξόδους. Ergò hunc ad locum referendum puto Glossarii illud, Διέξοδος, *decursus*.

Ibid. *Quod fructum suum dabit in tempore suo*] Quod dat fructum in tempore suo. Vide infrà 51. 10. Vult dicere, Est tanquam arbor quæ nil agit nisi ut fructum suo tempore producat. Marcus Antoninus 5. 4. Ὅμοιος ἔστω ἀμπέλῳ βότρυας ἀναγκάσῃ, καὶ μηδὲν ἄλλο ὀπιζητήσῃ, μὴ τὸ ἅπαξ ἐνιαύσιον καρπὸν ἀνωμολογῆσαι. Et pòst, de viro bono, Εὖ ποιήσας, &c. μεταβαίνει ἐφ' ἕτερον, ὡς ἄμπελος ἐπὶ τὸ πάλιν ΕΝ ΤΗ, ΩΡΑ, (*in tempore suo*) τὸν βότρυν ἀναγκάσῃ. Arbores ferunt fructum statis anni temporibus, vir bonus omni tempore exercendæ ejus bonitati apto edit opera justitiæ, παντὶ ἔργῳ (ut 1 Tim. 5. 9.) ἀγαθῷ ἐπακολουθεῖ.

Ibid. *Fructum suum dabit in tempore suo, & folium ejus non defluet*] Sic Daniel 4. 9. de arbore, *Folia ejus pulcerrima, & fructus nimius*.

Ibid. *Folium ejus non defluet*] Ut contrà 36. 2. de improbis, *Tanquam fœnum velociter arescent, & quemadmodum olera herbarum citò decident*. Græci heic, τὸ φύλλον αὐτοῦ οὐκ ὑποῤῥυήσεται· ubi φύλλον, est τιμὴ, *honor*, sive *gloria* ejus. Unde è converso, τιμὴν καταφυλλορροεῖν, dixit Pindarus 12. Olympiac. Vel, *folium ejus non defluet*, exponi, semper bonis abundabit.

Θάλλουσι δ' ἀγαθοῖσι διαμπερὲς——

de viris bonis Hesiodus dixit.

Ibid. *Et quæcunque facit, prosperabuntur*] *Prosperi* (ut Proverb. 14. 15.) *erunt actus, & dirigetur via ejus*. Genes. 39. 2. de Josepho, *Erat vir in cunctis prosperè agens*. Julius Firmicus Mathes. 5. 12. *Faciet efficaces, multa officia tractantes*, &c. *& quos semper in omnibus actibus prosper sequatur effectus*. Et pòst, *Efficaces, & qui omnia negotiorum genera prospero compleant semper effectu*.

Ibid. *Et quæcunque facit, prosperabuntur*] Tobias 4. 6. ad filium, Ποιοῦντός σου τὴν ἀλήθειαν εὐοδίαν ἔσονται ἐν τῇ ἔργοις σου· ut heic in Græco Psalmi κατευοδωθήσεται. Theognis,

Τῷ δ' ἀγαθῶς ποιοῦντι θεὸς πάντα τίθησι
Σωφρονέειν ἀγαθά.——

Seneca de viro bono, (cap. 9. De vita beata.) *Quicquid agit, in bonum exibit*.

Ibid. *Prosperabuntur*] In Græco κατευοδωθήσεται. Sic in Glossario, Αἰσιοποιηθήσεται, *prosperabitur*.

Com. 4. *Non sic impii, non sic*] Notant heic Græci Scholiastæ posterius illud οὐχ οὕτως in Hexaplis non inveniri: in Græco tamen 3 Reg. 22. 19. eadem ista geminatio occurrit.

Ibid. *tanquam pulvis quem projicit ventus*] In Græco, ὡς ὁ χοῦς ὃν ἐκβάλλει ὁ ἄνεμος. Sic infrà 35. 5. γενηθήτω ὡς ὁ χοῦς κατὰ πρόσωπον τοῦ ἀνέμου. Vide & Psal. 17. 43. Scriptor Sap. 5. 14. Ἐλπὶς ἀσεβοῦς ὡς φοβερὸς χοῦς ὑπ' ἀνέμου· ubi χοῦς non tam *pulverem* quàm *acus* significat. Job. 21. 18. ἔσονται ὥσπερ ἄχυρα κατὰ πρόσωπον ἀνέμου. Hesychius, Φορυτὸς, &c. ἄχυρα, ἃ ὑπὸ γῆς ὑπ' ἀνέμου διαφθείρεται καὶ χόρτος. Cyprianus, *Quando area fruges terit, ventos grana fortia & robusta contemnunt, inanes paleæ flatu portantur*.

Com. 5. *Non resurgent impii in judicio*] Id est, in die judicii. Οὐκ ἀναστήσονται, est, εἰς παῤῥησίαν (ut justi Sapient. 5. 1.) ἀνέστησαν· vel *non resurgent*, nempe ad beatam vitam. Sic 2 Maccab. 7. 14. ad Antiochum ille, Σοὶ μὲ ἀνάστασις εἰς ζωὴν οὐκ ἔσται.

Com. 6. *Novit Dominus viam justorum*] i. e. Ità novit, ut approbet ac remuneretur eam. Vide Proverb. 2. 7. infrà heic 36. 18.

Ibid. *Et iter impiorum peribit*] i. e. Ad perniciem deducet eos. Εἰς ὄλεθρον (ut huc Pauli verba aptemus) καὶ ἀπώλειαν βυθίσει αὐτούς. Vel *peribit*, nempe Deo id efficiente. Infrà 146. 9. Ὁδὸν ἁμαρτωλῶν ἀφανιεῖ.

PSAL. II.

Com. 1. *QUARE fremuerunt Gentes?*] Latiniùs loqui non potuit hîc Vulgatus Interpres: *fremere* enim est eorum qui imperia detrectant; unde & infrà hîc

com. 3. *dirumpamus vincula eorum.* De ventis Virgilius loquens,

Illi indignantes magno cum murmure montis
Circum claustra fremunt.——

Ad quem locum Servius, *Aliqui fremunt, intelligunt, imperia recusant: ut apud Cassium in Annalibus, Si plebs nostra fremere imperia cœpisset.*

Com. 2. *Convenerunt in unum*] *Consilium fecerunt in unum*; ut infrà 70. 10.

Com. 3. *Dirumpamus vincula eorum*] In Gr. δεσμούς i. e. ritus, disciplinam. Hinc Matth. 23. sensu simili δεσμεύειν.

Com. 4. *Qui habitat in cœlis*, &c.] Homerus, & de Jove (i. e. Deo) ——αἰθέρι ναίων· ubi vetus Scholiastes, Ὁ δὲ ὑπὲρ τὸ ἀέρος ὄντα αἰθέρα καλοιχών. Vide infrà 112. 4.

Ibid. *Qui habitat in cœlis irridebit eos*] *Scit cogitationes hominum, quia vanæ sunt*, infrà 93. 11. *Accedet homo ad cor altum, & Deus exaltabitur*, infrà 63. 8.

Ibid. *Qui habitat in cœlis irridebit eos*] LXX. ἐκγελάσεται αὐτούς· ubi ἐκ intendit: q. d. non risum tantùm tollet, sed & cachinnos. Hesychius, Ἐκγελιώσαμεν, ἐκχλιάσαμεν.

Ibid. *Ridebit eos*] Ἀνθρωποπαθῶς dictum: ut & plura in hisce literis. Horatius,

O magnus posthac inimicis risus, &c.——

Scriptor Sapientiæ, & de Deo, 4. 18. *Illos autem irridebit*: & Proverb. 1. 26. ex ejusdem persona, *in interitu vestro ridebo & subsannabo. Eos* hîc, est, vanos eorum conatus. In Satyra Sulpiciæ dicta, Dea Musa, de Domitiano loquens,

Et comite Ægeriâ videmus inania cœpta.

Com. 5. *Loquetur ad eos in ira sua*] Calcabit eos (ut Esai. 63. 3.) in furore suo, & conculcabit eos in ira sua.

Com. 9. *Reges eorum in virga ferrea*] Gr. ὡς ῥάβδῳ σιδηρᾷ. Suidas, Οἱ Ἕλληνες σιδηροφορεῖν λέγουσι τοὺς θεοὺς πλάττειν, ὡς τοῖς ὅπλοις ἀποτελουμένων τῶν ἀνθρώπων.

Ibid. *Et tanquam vas figuli confringes eos*] In Gr. ὡς σκεῦος κεραμέως συντρίψεις αὐτούς. Eodem planè modo πάντα κεράμια συντρίβειν, dixit Plutarchus in Regum apophthegmatis.

Com. 10. *Et nunc Reges intelligite*] *Nolite* (ut infrà 74. 6.) *extollere in altum cornu vestrum, nolite loqui adversùs Deum iniquitatem.*

Ibid. *Erudimini qui judicatis terram*] Sap. 1. 1. *Diligite justitiam qui judicatis terram.* In Psalmo autem *erudimini*, est, aliorum exemplo moniti vobis ipsis consulite.

Ibid. *Intelligite, erudimini qui judicatis terram*] Sic Esai. 26. 9. Δικαιοσύνην μάθετε οἱ ἐνοικοῦντες ἐπὶ τῆς γῆς.

Com. 11. *Servite Domino in timore*] Tobiæ 14. 10. *Servite Domino in veritate.*

Ibid. *Et exsultate ei cum tremore*] Tobiæ 13. 6. *Cum timore & tremore confitemini illi.*

Com. 12. *Apprehendite disciplinam*] Gr. δράξασθε παιδείας. Quo ex loco Hesychius, Δράξασθε παιδείας, ἐπιλάβεσθε ἀσκήσεως. Cujus sensûs item in Græco Proverb. 4. 13. illud, ἐπιλαβοῦ παιδείας. Simile & 1 Tim. 6. 12. τῆς αἰωνίου ζωῆς ἐπιλαβοῦ.

Ibid. *Apprehendite disciplinam, nè quando irascatur Dominus*]

——Μετάθεσθε βεβλοὶ νῶν, μηδὲ πρὸς ὀργὴν
Παυλοίλιν ἀγάγησθε θεὸν μέγαν.——

Infrà 49. 22. *Intelligite, qui Deum obliviscimini, nè quando rapiat & non sit qui eripiat.*

PSAL. III.

Com. 3. *Multi dicunt animæ meæ, Non est salus ipsi in Deo ejus*] *Deus dereliquit eum, persequamur, & comprehendamus eum:* ut infrà ex similium persona 70. 11.

Com. 4. *Susceptor meus es*] In Gr. ἀντιλήπτωρ. Et hunc sive alium Psalmorum locum Hesychius idem (ut videtur) respiciens, Ἀντιλήπτωρ, ἀντιλαμβανόμενος, ὑπερασπιστής.

Com. 6. *Dormivi, & exsurrexi*] Gr. ἐκοιμήθην, ἐξηγέρθην· quæ locutio securitatem indicat, ut & Marc. 4. 27. & infrà heic 4. 9. Arrianus 4. 10. in Epictetum, Καθεύδοντα καθεύδειν, ἐγηγερμένα γεγηγέναι, μὴ φοβεῖσθαι μηδὲν, μηδὲ ὑπὲρ μηδενὸς ἀγωνιᾷν.

Com. 8. *Dentes peccatorum contrivisti*] Linguam superbam & calumniatricem. Vide ad 56. 5. notanda.

Com. 9. *Domini est salus*] Infrà 107. 13. *Vana est salus hominum.*

PSAL. IV.

Com. 3. *Filii hominum*] Sic Homerus Iliad. γ'. κῦρε Ἀχαιῶν· ubi Scholia, σεμνοπρεπῶς οἱ Ἕλληνες.

Ibid. *Usquequo gravi corde?*] Ἀνόητοι, (ut Luc. 24.) ἐξ βαρυῖς τῇ καρδίᾳ. In Græco heic βαρυκάρδιοι unde & Hesychius ex hoc Psalmi loco, Βαρυκάρδιοι, ἀσώφρονες, μωροί.

Ibid. *Usquequo gravi corde?*] *Usquequo* (ut infrà 81. 2.) *judicatis iniquitatem, & facies peccatorum sumitis?* In Glossario, Ἕως πότε, *usquequo, quousque.*

Com. 5. *Quæ dicitis in cordibus vestris, in cubilibus*, &c.] Ità Job. 7. 13.

Com. 6. *Sacrificate sacrificium justitiæ*] i. e.

Compositum jus fasque animi, sanctosque recessus
Mentis, & incoctum generoso pectus honesto.

Sacrificium justitiæ itidem infrà 50. 21. habebimus.

Com. 7. *Signatum est super nos lumen vultûs tui*] *Confirmata* est (ut 116. 2.) *super nos misericordia tua.*

PSAL. V.

Com. 6. *Neque habitabit juxta te malignus*] Vide infrà 15. 1. & sequentibus. Scriptor Sapientiæ 1. 4. *Non habitabit* (Sapientia, i. e. spiritus Dei) *in corpore subdito peccatis.*

Com. 8. *Virum sanguinum*, &c. *abominabitur Deus*] Non dimidiabit dies suos: infrà 54. 24.

Com. 9. *Propter inimicos meos dirige in conspectu tuo viam meam*] Id est, ut Paulus 2. 8. ad Titum scribens, ἵνα ὁ ἐξ ἐναντίας ἐντραπῇ, μηδὲν ἔχων περὶ ἡμῶν φαῦλον λέγειν. Vide infrà 27. 11.

Ibid. *Propter inimicos meos dirige in conspectu tuo viam meam*] *Propter inimicos meos*, est, ut vereantur, nihil habentes malum de me dicere, ut Apostolus Tit. 2. 8. locutus.

Vivendum rectè, cùm propter plurima, tùmque hâc
Non minimùm causâ est, ut linguas nos odientum
Vitemus, nam lingua feri pars sæva inimici est.

Com. 10. *Non est in ore eorum veritas*] Contrarius Joh. 1. 48. ἐν ᾧ δόλος οὐκ ἔστιν, i. e. ut Apocal. 14. 15. ἐν τῷ στόματι αὐτῶν δόλος οὐχ εὑρέθη. Vide infrà heic com. 11.

Com. 11. *Sepulcrum patens est guttur eorum*] Πεπατῆσαι ζητοῦντες τινα καταπόσιν· quem (per calumnias nempe) in barathrum & perniciem demergant. Contrà Jobi 31. 30. *Non dedi ad peccandum guttur meum ut expeterem maledicens animam ejus.*

Ibid. *Linguis suis dolosè agebant*] Infrà 108. 3.

PSAL. VI.

Com. 5. *Salvum me fac*, &c. *quoniam non est in morte qui memor sit tui*] Vide Job. 7. comm. 6, 7, 8, 9, 10. Theocritus,

Ἐλπίδες ἐν σωοῦσιν, ἀνέλπιστοι δ' ἀπόλλας.

Com. 7. *Lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo*] Ariadne apud Ovidiũ,

Incumbo, lacrymisque toro manante profusis, &c.

Hermione in iisdem Epistolis,

Nox ubi me thalamis ululantem & acerba gementem
Condidit, in mœsto procubuique toro,
Pro somno lacrymis oculi funguntur obortis.

Et Medea ad Jasonem,

——*Noctes vigilantur amaræ,*
Nec teneor miseto pectore somnus adest.

Apuleius 8. de Charite, *Ut primùm mœsta quieverat, toro faciem*

faciem impressa, etiam nunc dormiens, lacrymis manantibus decoras genas cohumidat.

PSAL. VII.

Com. 4. SI *feci istud*] *Istud*, quasi pessimum facinus. Sic 1 Cor. 5. 3. ϑ ὅτο τοῦτο καλεῖ γαμάδμον.

Ibid. *Si est iniquitas in manibus meis, si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam meritò ab inimicis meis*, &c.] Plinius Trajanum alloquens, *Sed ingenti conscientiâ pacisceris cum Diis, ut te, si mereberis, servent: cùm scias, an merearis, neminem magis quàm Deos scire. Iniquitatem* heic intelligo res iniquè adeptas. μισθὸν ἀδικίας, ut Act. 1. 18. Vide infrà 25. 10. hinc & ἐξ ἀδικίας κερδαίνειν, Isocrates ad Demonicum. Pro *retribuentibus* in Vulgato malim *tribuentibus* legi.

Com. 12. *Deus*, &c. *patiens, numquid irascitur per singulos dies?*]

——Οὐκ ἐφ' ἑκάστῳ
Ὥσπερ θνητὸς ἀνὴρ γίγνεϑ' ὀξύχολος.

Judith. 8. 15. *Non quasi homo, sic Deus comminabitur, nec sicut filius hominis ad iracundiam inflammabitur.* De Diis Seneca 2. 27. de Ira, *Natura illis mitis & placida est.*

Com. 13. *Arcum suum tetendit*, &c. *& in eo paravit vasa mortis*] Sic è converso Psal. 10. 3. de improbis, *Intenderunt arcum, paraverunt sagittas suas*, &c.

Com. 16. *Incidit in foveam quam fecit*] Sic infrà 9. 16. & 56. 7. Amphitryo de Lyco apud Euripidem,

——Βρόχοισι δ' ἀρχὸν ἡμῶν ἡμύνεται
Ξιφοφόρησι, πὺξ πάλας δοκῶν κλύειν.

PSAL. VIII.

Com. 4. COElos, *opera digitorum tuorum*] Infrà 18. 1. & 88. 12. & 32. 6.

Com. 7. *Gloriâ & honore coronâsti eum*] Autor allocutionis ad Asclepium in Operibus Apuleianis, *Magnum miraculum est homo, animal adorandum atque honorandum.* Seneca 2. 29. de Benef. *Quisquis es iniquus æstimator sortis humanæ, cogita quanta nobis tribuerit parens noster*, &c. *Tot virtutes accepimus, tot artes, animum denique, cui nihil non eodem quo intendit momento pervium est*, &c. *Circumeas licet cuncta, & quia nihil totum invenies quod esse te malles, ex omnibus singula excerpe quæ tibi dari velles. Ità, bene æstimatâ Naturâ (Naturam* heic parentem Naturæ intellige) *indulgentiâ, confiteris necesse est in deliciis te illi fuisse. Ità est, charissimos nos habuerunt Dii immortales habént q.* Quibus adde quæ ad Luc. 12. 24. annotavimus.

Ibid. *Constituisti eum super opera manuum tuarum*] Ibidem Seneca, *In hoc pulcerrimo* (mundi) *domicilio voluerunt nos* (Dii) *secundas sortiri, terrenis præfecerunt.*

Com. 8. *Omnia subjeciisti sub pedibus ejus*] i. e. Potestati ejus. Servius ad Æneid. 7. *Sub pedibus, sub imperio ac potestate. Omnia*, nempe animalia, ut statim per genera enumeratiùs sequitur, πᾶσαν φύσιν (ut Jacob. 3. 7.) θηρίων ϑ καὶ πτηνῶν, καὶ ἑρπετῶν, καὶ ἐνύδρων. Calpurn. Ecl. 2.

——*Omne genus pecudum, genus omne ferarum,*
Et quodcunque vagis alitum ferit aera pennis.

Virgil. 6.

——*Pecudúmque genus, vitásque volantum:*
Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore Pontus.

Claudian. Stilic. 3.

——*Decus omne timórque*
Sylvarum non caute latent, non molè resistunt
Fortia, non volucri fugiunt pernicia cursu.

Sirachides 17. 4. de Deo, Ἔδωκε ϑ φόβον ἀνϑ (hominis nempe) ὅπ πάσης σαρκὸς, καὶ καταχειρίσιν θηρίων καὶ πτηνῶν. Lactantius in de Ira Dei cap. 6. *Homini*, &c. *cuncta quæ spirant, & omnia rerum natura subjecta est.* Vitruvius 2. 1. de Natura (i. e. Deo) loquens, ait, eam subjecisse sub potestate hominum cætera animalia. Seneca jam citato loco, *Cogita quanta nobis tribuerit parens noster: quantò valentiora animalia sub jugum miserimus, quantò velociora consequamur; quàm nihil sit mortale non sub ictu nostro positum.* Adde Scriptorem Sapientiæ 9. 2. & quæ ad dictum Jacobi locum jampridem copiosè attulimus.

PSAL. IX.

Com. 9. FActus est Dominus refugium pauperi] Gr. καταφυγή. Plinius 8. epist. 13. de Titinnio Capitone, *Multorum portus, sinus*, &c.

Com. 10. *Adjutor in opportunitatibus, in tribulatione*] In opportunitatibus afflictionum, (ἐν ϑλίψεσιν) vel opportunus adjutor in tribulatione. Catullus,

Qualis in aerei pellucens vertice montis
Rivus muscoso prosilit è lapide,
Dulce viatori lasso in sudore levamen,
Tale fuit nobis Manlius auxilium.

De Deo Seneca apud Lactantium, 6. 25. *Majestate leni verendum amicum, & semper in proximo.* Vide & 34. 19. Sirachidem.

Ibid. *Adjutor in opportunitatibus, in tribulatione*] In tribulationum opportunitatibus. εὑρεῖν (ut 2. 11. Sirachidis) ἐν καιρῷ ϑλίψεως.

Com. 11. *Et sperent in te*, &c.] Ideo sperent in te, &c.

Ibid. *Qui noverunt nomen tuum*] Qui experti sunt (id enim hîc *nosse*) tempestivum auxilium tuum: ità cohæret cum sequentibus.

Com. 13. *Requirens sanguinem eorum, recordatus est*] Vide ad Luc. 18. 8. dicta.

Com. 16. *Infixa sunt Gentes*, &c.] In Græco ἐνεπάγησαν. Huc ergò sine dubio referenda Hesychii illa, Ἐνεπάγησαν, ἐνηλώθησαν.

Ibid. *In laqueo quem absconderunt, comprehensus est pes eorum*] Ità suprà 7. 17. In Comœdia Latina,

Sator sartórque scelerum, & messor maxime.

Com. 19. *Patientia pauperum non peribit*, &c.] *Deus non projiciet simplicem*, Job. 8. 20.

Com. 21. *Constitue, Domine, legislatorem super eos*] Aquila, θὲς φόβημα ἐπ' αὐτοῖς. Ità 36. 2. Sirachides, Ἐπέβαλε ϑ φόβον ζῳ ὅλη τὰ ἔϑνη.

Ibid. *Ut sciant Gentes quoniam homines sunt*] Supple *& non Dii.* Esaiæ 31. 3. Ægyptus homo, *& non Deus.* Vide Ezech. 30. 7, 8. Daniel. 5. 21. & 4. 14, 22. item quæ fusè inferiùs Psal. 82. Græci heic, γνώτωσαν ὅτι ἄνϑρωποί εἰσι. Charon, & de mundi magnatibus (apud Lucianum) ad Parcam Clotho, τὰς καρδίας ἐπίτεμε, καὶ ἀνασκόλοπιζε, ἵνα εἰδῶσιν ἄνϑρωποι ὄντες. Plinius propter contrarias virtutes Trajanum laudans, *Non minùs hominem se esse, quàm hominibus præesse meminit.*

Ibid. *Ut sciant Gentes quoniam homines sunt*] Pacatus in Panegyrico de Persarum R. *Dedignatus antea confiteri hominem, jam fatetur timorem.*

Com. 23. *Dum superbit impius, incenditur pauper*] In Græco ἐμπυρίζεϑ præ dolore & indignatione. Vide Psal. 6. 8. & 38. 4. *Præcordia penitus carpuntur ei*, ut loquitur Apuleius.

Com. 25. *Secundùm multitudinem iræ suæ non quæret*] Sub. *Deum.* Sirachides 28. 12. Καλὰ ϑ ἐχϑὲς τῇ ἀνϑρώπῳ ὁ δυμὸς αὐτῦ ἔναι· καὶ χϑ ϑ πλῆτον, ἀνυβὶ ϑ ὀργὴν αὐτῦ.

Ibid. *Secundùm multitudinem iræ suæ non quæret*] *Dedit Deus ei* (ut Jobi 24. 23.) *pœnitentiæ locum, & eo abutitur ille in superbiam.*

Com. 26. *Auferuntur judicia tua à facie ejus*] In Græco ἀντιταιρῶνται. Legendum autem, ni fallor, ἀνταίρεται· nec aliter (qui hunc locum respexit) Hesychius, Ἀνταναλίσκει, ἀφαιρεῖ). *Auferri* hîc est, non venire in conspectum ejus: cujusmodi multa annotavimus ad 1 Joh. 4. ea, ἡ ἀγάπη ἐκβάλλει φόβον.

Ibid. *Omnium inimicorum suorum dominabitur*] In hoc studet ut adversantes subjiciat sibi non cogitans de retributionibus tuis.

Com. 27. *Dixit enim in corde suo, non movebor*]

——*Tutum me copia fecit.*
Major sum quàm cui possit Fortuna nocere.

Vide & infrà 30. 7.

Ibid. *Non movebor à generatione in generationem, sine malo*] Ad me malum non accedet.

Com. 28. *Cujus maledictione os plenum est & amaritudine*] Ità, *linguam mendaciorum & amaritudinum præministram* Apuleius dixit. Salustius, *Vix satis apertum (iis) os, aut lingua videtur qua meditata pectore evolvat.* Vide infrà 109. 18. & 13. 3.

Ibid. *Cujus maledictione os plenum est & amaritudine*] Proverb. 15. 28. *Os impiorum abundat malis.*

Com. 29. *Sedet in insidiis, &c.*] Gr. ἐγκάθηται ἐν ὑπόδρᾳ. Hinc apud Hesychium, Ἐγκαθέται, ὑποδρυόμενοι. Suidas, Ἐγκαθέτου, κλοπῆς, &c. ἢ, Ἐγκαθῆται, ὑποδέδυκε. Josephus 13. 8. Ἐν ὑπόδρᾳ καθίσαντες.

Com. 30. *Oculi ejus in pauperem respiciunt*] Calcaneum ejus observant, infrà 55. 7.

Ibid. *Insidiatur, &c. quasi leo in spelunca sua*] Ammianus Marcellinus lib. 15. de Arbetione, *Ut subterraneus serpens foramen subsidens occultum assultu subitò singulos transitores observans incessit, ità ille, &c.* & Idem lib. 26. *Subsidebat ut prædatrix bestia, viso quòd capi poterat, protinus erumpens.*

Ibid. *Rapere pauperem dum attrahis eum*] Dum trahit eum, εἰς κεῖσθαι nempe, more divitum: vide Jacob. 2. 6. Sensus ergò, insidiatur ut rapiat (i. e. spoliet) pauperem, in fora & tribunalia (ubi ambitus & gratia prævalent) attrahendo eum.

Com. 33. *Dixit in corde suo, oblitus est Deus*]

——*Dei natura necesse est*
Immortali ævo summa cum pace frui,
Semota à rebus nostris sejunctáque longè:
Nec bene promeritis capitur, neque tangitur irâ.

Adde infrà 14. 1. *Oblitus est*, (ut infrà statim) est, non requiret. Juvenalis ex perjuri persona,

Ut sit magna, tamen certè lenta ira Deorum est:

& statim,

——*Sed & exorabile Numen*
Fortasse experiar: solet his ignoscere.——

Ibid. *Avertit (Deus) faciem suam*] Apud Petronium ille, *Putabam à custodia mei vultum removisse Fortunam, &c.*

Com. 38. *Quæretur peccatum illius, & non invenietur*] Ità Prov. 14. 6. *Quærit derisor sapientiam, & non invenit.*

Quæris se Natura, nec invenit,——

apud Petronium est.

PSAL. X.

Com. 3. *Intenderunt arcum, &c. ut sagittent in obscuro rectos corde*] Sic & infrà 36. 14. Job. 30. 11. Ἀνοίξας φαρέτρην, (linguæ nempe) ἐκάκωσέ με· & Jerem. 9. 33. *Extenderunt linguam suam, quasi arcum mendacii*, i. e. extenderunt quasi arcum, mendacem linguam suam. In Plauti Pœnulo ille, de lenone,

Cui jam infortunii intenta ballista est probè:
Quam ego haud multò pòst mittam è ballistario.

Nec prætermittas ea, *in obscuro*. Donatus ad 4. 7. Eunuchi, *Ex occulto pugnant qui non audent palàm.* Græci heic, ἐν σκοτομίνῃ, i. e. in illuni nocte, Hesychio exponente.

Com. 5. *In cœlo sedes ejus*] Job. 22. 12.

Ibid. *In cœlo sedes ejus*] Græci ὁ ἐν ἐφετῷ ὁ Ὄφις αὐτῦ. In Hymnis Orphicis,

Αὐτὸς δ' αὖ μέγας αὐθὶς ἐπ' ἠερίην ἐφέζεται
Χρυσέῳ ἐνὶ θρόνῳ, γαίης δ' ὑπὸ ποσὶ βέβηκε.

Apuleius lib. de Mundo, *Nec ambigitur eum præstantem atque sublimem sedem tenere, &c. & in arduis arcibus habere solium consecratum.* Apud Plautum Jupiter,

In superiore qui habito cœnaculo.

Ibid. *Palpebræ ejus interrogant filios hominum*] Vult dicere,

Non secura quies illum similísque sopori
Detinet: innocui vivite, Numen adest.

Sirachid. 23. 19. Ὀφθαλμοὶ Κυρίου &c. ἐμβλέπουσιν ἐπὶ πᾶσαν ὁδὸν ἀνθρώπων. Vide & infrà 32. 13. *Interrogant* heic, ut & infrà 138. 23. ἐξετάζειν.

Com. 6. *Dominus interrogat justum & impium*] *Interrogat* castigat, modo autem diverso: justos tanquam pater monens probat, impios tanquam durus rex interrogans condemnat, Script. Sapient. 11. 11.

Com. 7. *Pluet super peccatores laqueos, &c.*] *Sagittas* (ut 120. 4.) *acutas, cum carbonibus desolatoriis.*

PSAL. XI.

Com. 2. *Salvum me fac*] Gr. σῶσόν με. In Glossario (ex isto, aut alio quopiam Psalmorum loco) Σῶσόν με *salvum me fac.*

Ibid. *Salvum me fac, Domine, quoniam defecit sanctus*] *Veritas* (ut Esa. 59. 12.) *facta est in oblivionem*; *à malo qui recedit, præda patet.*

Com. 5. *Linguam nostram magnificabimus, labia nostra à nobis sunt*] In Plautina Truculento ille,

Meo arbitratu liberè loquar quæ volam & quæ lubet.

Vide Job. 11. 12. & quæ ad Judæ Epistolam com. 8. annotavimus.

Ibid. *Quis noster Dominus est?*] Quasi nihil facere possit Omnipotens, æstimant eum, Job. 22. 17.

PSAL. XII.

Com. 1. *Usquequo, Domine?*] In vetere Onomastico, *Usquequo?* ἕως τί; at putem ἕως πότε legendum. Ità in Glossario, Ἕως πότε; *usquequo? quousque?* Ἕως δ' autem (ut in eodem Glossario) est, *quoadusque.*

PSAL. XIII.

Com. 2. *Abominabiles in studiis suis*] Ut Jerem. 21. 12. *Propter malitiam studiorum vestrorum.*

Com. 3. *Omnes declinaverunt*]

——οὐχ ὁ μέν, ὃς δ' ἄν',
Πάντες δ'——

ut in Epigrammate Græco, (capite item εἷς πονηρὸς) de Chiensibus dictum.

——*Tellus scelere est imbuta nefando,*
Justitiámque omnes cupida de mente fugarunt.

Vide infrà 53. 4. Seneca Præfat. Lib. 4. Natur. quæst. de Menandro, *Omnes ait malos vivere, &c. non senem excipit, non puerum, non feminam, non virum: & adjicit, non singulos peccare, nec paucos, sed jam seclus esse contextum.* Idem de Ira 2. 8. *Certatur ingenti quodam nequitiæ certamine: & statim, Adeò in publicum missa nequitia est, & in omnium pectoribus evaluit, ut innocentia non rara, sed nulla sit: numquid enim singuli aut pauci prævere legem? undique volut signo dato ad fas nefasque miscendum coorti sunt.*

Ibid. *Non est qui faciat bonum, non est usque ad unum*] Theognis,

Οὐδένα πάμπαν ἀγαθὸν ἢ μέσσον ἄνδρα
Τῶν νῦν ἀνθρώπων εὑρήσεις καθορᾷς.

Ibid. *Venenum aspidum sub labiis eorum*] Ἰὸς δυσαπόφθεγκτος, Jacob. 3. 8. ubi dicta vide. Apuleius in Apologia, *Vipera vim mivoo denticulo atrum venenum inspirare.*

Ibid. *Viam pacis non cognoverunt*] *Semita eorum* (ut Esai. 59. 8.) *incurvata sunt, omnis qui in iis calcat: ignorat pacem.*

Com. 4. *Nónne cognoscent omnes? &c.*] Vide ad 52. 5. annotata.

Ibid. *Sicut esam panis*] Sicut panem qui esui destinatur. Sic infrà 43. 22. *sicut oves occisionis*, i. e. quæ occisioni præparantur.

PSAL. XIV.

Com. 5. *Qui jurat proximo suo, & non decipit*] Qui nescit

Aut sanctam violare fidem, vel fœdere in ullo
Summo ad fallendos Numine abuti homines.

Vide infrà 23. 4.

Ibid.

Ibid. *Qui facit hæc, non movebitur in æternum*] i. e. Usque florebit, prosperabitur. Plato in Alcibiade, ἕπονται σφάλλοντες ὑμᾶς ἐδέλω ἐγχειρεῖν συμμονήσειν. Petrus 2. 1. 10. Ταῦτα ποιοῦντες οὐ πταίσετέ ποτε.

PSAL. XVI.

Com. 2. *De vultu tuo judicium meum prodeat*] Vult dicere, (ut 9. 4. Sapient.) *Da mihi sapientiam sedium tuarum assistricem*, ad judicandum nempe: sequitur enim, *quoniam minor sum ad intellectum judicii ac legum.* Et hinc Proverb. 16. 10. illud, *Divinatio in labiis Regis, in judicio non errabit os ejus.*

Com. 9. *Sub umbra alarum tuarum protege me*] Sic infrà 36.8. 56.2. 60.5. 62.9. & 91.4. Virgilius,

——*Tu, Tityre, lentus in umbra.*

Ubi Servius, *Allegoricè, in tutela Imperatoris.*

Com. 14. *A terra divide eos*] Infrà 103. 35. *Peccatores à terra deficiant.*

Ibid. *De absconditis tuis adimpletus est venter eorum, saturati sunt filiis, &c.*] Similem διαπύησιν infrà 144. 12, 13. Vide Esai. 65. 13. *Ecce servi mei comedent, vos autem esurietis:* adde suprà 32.19.

Com. 15. *Satiabor cùm apparuerit gloria tua*] Lætabor (ut infrà 57.11.) cùm vindictam videro.

PSAL. XVII.

Com. 5. *Circumdederunt me dolores mortis*] Est quod 2 Cor. 1. 8. τοῦ ζῆν ἐξαπορῆσαι.

Ibid. *Circumdederunt me dolores mortis*] LXX. ὠδῖνες θανάτου. Hesychius, Ὠδῖνες, ἀλγηδόνες, πόνοι.

Com. 16. *Ab inspiratione spiritûs iræ tuæ*] Gr. ἀπὸ ἐμπνεύσεως πνεύματος ὀργῆς σου. Hesychius, Πνεύσας, ὀργισθείς· & Suidas, Πνεύσας, σφοδρῶς ὀργισθείς.

Com. 17. *Misit de summo, & accepit me*] Idem David 2 Reg. 22. 17. *Misit de excelso, & assumpsit me.*

Ibid. *Misit de summo, & accepit me*] De cœlo misit, & liberavit me.

Com. 23. *Judicia ejus in conspectu meo*] Vide infrà ad 98. 4. dicta.

Com. 24. *Ero immaculatus cum eo*] *Intelligam* (i. e. intellectum intendam) *in via immaculata:* ut infrà 100. 2.

Com. 27. *Cum electo electus eris, & cum perverso perverteris*] De Hercule 2. 41. Artemidorus, Τοῖς εὐσεβέσι, καὶ κατὰ νόμον ζῶσιν ἀγαθός, τοῖς δ' ἀνομοῦσι, καὶ τοῖς ἄδικόν τι περάσασι πονηρός. In Euripidis Andromache,

—— Τὸ λοιπὸν ἦ,
Σώφρων μὲν ἡμᾶς σώφρον' ἀνιλήψεται,
Θυμούμενος δ' ταὐξήσει συμμιγῆ κακά.
Ἔργοισι δ' ἕρπε διδόναι ἀντιλήψεται.

Ibid. *Cum electo electus eris, & cum perverso perverteris*] In Græco Proverb. 21. 8. Πρὸς τὸν σκολιὸν σκολιὰς ὁδὸς ἀποστέλλει ὁ θεός. ἀγνὰ δὲ καὶ ὀρθὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ.

Ibid. *Et cum perverso perverteris*] *Tanquam venator peritus, cum fugacibus feris cursu certas, cum audacibus robore, cum callidis astu.* Ex Plinii Panegyr.

29. *Tu illuminas lucernam meam*] Tu foves spes meas, tu animo alioqui defecturo vigorem, tanquam lucernæ oleum, suppeditas.

Ibid. *Illuminas tenebras meas*] Infrà 26. 1. Psyche ad Cupidinem apud Apuleium, *Jam nec ipsa nocturna tenebræ efficiunt mihi: teneo te meum lumen.*

31. *Eloquia Domini igne examinata*] *In dextra ejus ignea lex*, Deut. 33. 2.

Com. 32. *Quis Deus præter Dominum?*] Deut. 4. 35. Οὐκ ἔστι πλὴν αὐτοῦ. Apostolus 1 Cor. 8. 4. Οὐδεὶς θεὸς εἰ μὴ εἷς. Vide & 2 Reg. 7. 22. Esa. 44. 6. & 45. 5. Oseæ 13. 4. Judith 9. 19. Marc. 12. 32.

Com. 34. *Super excelsa statuens me*] *Statuens* (ut 39. 3.) *super petram pedes meos.* Vide & Deut. 32. 13.

Com. 36. *Et disciplina ipsa tua me docebit*] Ut infrà 22. 4. *Virga tua & baculus tuus, ipsa me consolata sunt.*

Com. 37. *Et non sunt infirmata vestigia mea*] In Græco, οὐκ ἀσθένησαν. Est λεπτὸς: vult enim dicere, ἰσχυρὰ ἔσται.

Com. 39. *Cadent subtùs pedes meos*] Judic. 5. 27. de Jaele, *Inter pedes Siseræ defecit, & mortuus est.* Apuleius 2. *Latrones medios invado, ac singulis, ut quemque collectantem offenderam, altissimè* (gladium) *demergo: quoad tandem ante ipsa vestigia mea, &c. spiritum efflaverint:* ubi annotata vide.

Com. 41. *Inimicos meos dedisti mihi dorsum*] Sic 20. 13. *Pones eos dorsum.* In Græco hîc, τοὺς ἐχθρούς μου ἀνῆς νῶτον· i. e. νωτίους. Tale & 147. 14. illud, *Qui posuit fines tuos pacem.*

Com. 42. *Clamaverunt, nec erat qui salvos faceret*] Ità Deut. 12. 27. *Clamavit, & nullus adfuit qui liberaret eum.* Thren. Jerem. 4. 17. *Defecerunt oculi nostri ad auxilium nostrum vanum.* Sirachid. 51. 10. *Circumdederunt me undique, & non erat qui adjuvaret me: respiciens eram ad adjutorium humanum, & non erat:* & 6. Apuleii, *Sed frustrà fletibus cassum tumultum commovebat, quippe cùm nullus afforet qui ei suppetias ferre posset.*

Com. 43. *Et comminuam eos ut pulverem ante faciem venti*] In Milite Plautino,

Cujus tu legiones diffaviisti spiritu,
Quasi ventus folia, aut peniculum tectorium.

Ibid. *Ut lutum platearum delebo eos*] Ità vertit contextûs Græci illud, λειανῶ αὐτούς. Est quidem Λειαίνειν, ἐξαλείφειν, (i. e. *deleri*) Hesychio exponente: at cùm *lutum platearum* heic intelligendum putem de vasis è luto factis, sequitur ut hîc idem dici existimem quod suprà 2. 9. ὡς κεραμέως σκεῦος συντρίψεις. Imò & Hesychius idem (qui fine dubio hunc ipsum Psalmi locum ob oculos habens, Λειανῶ, λεπτυνῶ expositi) videtur eo sensu versionem Græcam accepisse.

Com. 45. *In auditu auris obedivit mihi*] Vix dum mandata elocutus eram, & adimplerunt ea. Apuleius 4. de Venere, *Ipsum quod incipis velle, statim, quasi pridem præceperat, non moratur marinum obsequium.*

Ibid. *In auditu auris obedivit mihi*] *Velociter* (ut 147. 5.) *currit sermo meus.* Seneca de Clementia 1. 8. ad Neronem, *Loqui non potes, nisi ut vocem tuam quæ ubique sunt Gentes excipiant.*

Com. 46. *Filii alieni mentiti sunt mihi*] Vultu ficto *Illam osculantur quâ sunt devicti manum.*

——Ἕπεσιν σείρει, νόον δ' ἔχει ἐς φρένας ἄλλην.

PSAL. XVIII.

Com. 2. *Cœli enarrant gloriam Dei*] i. e. Sol, Luna, Stellæ, quæ in cœlo sunt, ut apparet ex sequentibus. Vide Heraclitι locum ad Joh. 10. 25. adductum. In Allocutione ad Asclepium inter opera Apuleii, *Cœlum Deo plenum est.* Manilius,

Atque adeò faciem cœli non invidet orbi
Ipse Deus, vultúsque suos corpúsque recludit
Semper volvendo, séque ipsum inculcat & offert.

Seneca (4. 23. de Benef.) de Sole loquens, *Non est ipse idoneum spectaculum oculis, &c. etiamsi tantùm præteriret? non est digna suspectu Luna, etiamsi otiosum sidus transcurreret? Ipse mundus quoties per noctem ignes suos fudit, & tantum stellarum innumerabilium refulsit, quem non intentum in se tenet?* Deinde, *Quid ergò? non caperis tantæ molis aspectu?* &c. De Sole & sideribus Cicero in de Deorum natura, *Quanquam ad mundi coherentiam pertinent, tamen & spectaculum hominibus præbent: nulla enim est insatiabilior species, nulla pulcrior.*

Com. 3. *Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat scientiam*] Claudianus,

——*Cùm dispositi quæsissem fœdera mundi,*
Præscriptósque mari fines, annique meatus,
Et lucis noctísque vices, tunc omnia rebar
Consilio firmata Dei.——

Com. 4. *Non sunt loquela neq; sermones quorum non audiantur voces eorum*] Græci, οὐκ εἰσὶ λαλιαὶ οὐδὲ φωναὶ αὐτῶν. Ὧν fortè pro ὑφ' ὧν, nempe loquelarum, sermonúmque

que: q. d. Nulla gens est, cujuscunque sermonis loquelæve, à qua non audiantur mutæ voces eorum. Non dissimile habes Jobi 12.7,8. Vel sic (ut alii exposuerunt) Non illis sermo est, tamen, &c. Seneca ubi suprà *Aspice ista tacito supernè cœlo labentia, quemadmodum velocitatem suam sub specie stantis atque immoti operis abscondant: quantum ist à nocte quam tu in numerum ac discrimen demum observas agitur! quanta rerum turba sub hoc silentio evolvitur! Ista qua tu non aliter quàm in decorem sparsa consideras, singula in opere sunt.*

Com. 6. *In sole posuit tabernaculum suum*] Soli in cælis posuit tabernaculum. De eodem Mamertinus in Genethliaco, *In adversa cœli nitentem impetu rapit Solem.*

Com. 7. *Exultavit ut gigas ad currendam viam suam*] i.e. Magno robore peragit cursum suum. Sic 1 Macc. 3.3. *Induit se loricam sicut gigas.* Nota & *ad viam currendam.* Hinc apud Hesychium, Ἡμιγιγάντιος, ὁ ἥλιος. De eodem Apuleius, *Magnitudine immensum, cursibus rapidus*, &c. *valente habitudine, pubertate juvenili.* Ubi & ultima respondent ei quod in Psalmo *gigas.*

Ibid. *Et occursus illius*, &c.] Gr. καὶ ἀντιμα ὠπῆ. Καὶ αὐτῷν est, *pertingere, pervenire.* Ità sæpe (ut alios taceam) D. Lucas in Apostol. Actis.

Ibid. *Nec est qui se abscondat à calore ejus*] Possumus & κατ' ἀναλογίαν intelligere, ut sensus sit, nec est à quo calorem abscondit suum. Petronius, *Sol omnibus lucet.*

Com. 13. *Delicta quis intelligit?*] Seneca 1.27. de Ira, *Quis est qui se profitetur omnibus legibus innocentem?*

PSAL. XIX.

Com. 7. *Nunc cognovi quia salvum fecit Dominus Christum suum*] Petrus Act. 12. 11. *Nunc scio quia misit Dominus angelum suum, & eripuit me de manu Herodis.*

Com. 8. *Hi in curribus, & hi in equis*] Judith. 1. 4. de Medorum Rege, *Gloriabatur*, &c. *in gloria quadrigarum suarum:* & 9. 6. de Pharaonis Ducibus, *Confidentes in quadrigis, & in equitatu suo.*

Ibid. *Nos autem in nomine Domini Dei nostri invocabimus*] Vide quæ his similia David 1 Reg. 17. 45. ad Goliathum. Marcus Antoninus, Ἄλλοι μ' ἵππων, ἄλλοι ἀγρίων, ἄλλοι θηρίων ἐρῶσιν, ἐμοὶ ἡ βιβλίων κλήσεως, &c. Δεινὸς πόθος ἐντέτηκε. Quæ non ob similitudinem sensûs, at locutionis, adducimus.

Ibid. *Nos autem in nomine Domini Dei nostri*, &c.] Quantulum ab his distat quod in vita Bruti Cassius apud Plutarchum dixit? Θεῖον μὲν καλῶν ἔργων ἡγεμόνας, μὴ μόνον ὅπλοις καὶ ἵπποις, ἀλλὰ καὶ θεῶν ἐρωταῖς ἐπιδαρῆν.

PSAL. XXI.

Com. 7. *EGO vermis, & non homo*] Græci, ἐγὼ δέ εἰμι σκώληξ, &c. Arrianus 3. 26. in Epictetum, Τί ἡμᾶς ἐξαπατᾷς; τί σκώληξ ὢν λόγους ὅτι ἄνθρωπος δέ;

Ibid. *Opprobrium hominum, & abjectio plebis*] Apostolus 1 Cor. 4. 13. ὡς περικαθάρματα τοῦ κόσμου ἐγενήθημεν. Vide infrà 31. 12. & 39. 9.

Com. 8. *Locuti sunt labiis*] Duxerunt labia sua, ut solent derisores. Gellius 18. 4. *Labiorum ductu contemni à se ostendens & rem de qua quæreretur, & hominem ipsum qui quæreret.*

Com. 12. *Tribulatio proxima est, non est qui adjuvet*] *Considero ad dextram*, (ut 141. 5.) *& non est qui cognoscat me.*

Com. 13. *Circumdederunt me*] *Sermonibus odii*, infrà 108. 3. Vide & 117. 12.

Ibid. *Non est qui adjuvet. Circumdederunt me*, &c.] Sirachides 51. 10. *Circumdederunt me undiq;, & non erat qui adjuvaret me.*

Ibid. *Circumdederunt me vituli multi*] Ut infrà c. 17. *circumdederunt me canes multi.* Unde 31. 7. illud, *Erue me à circumdantibus me.* In Græco hîc, περιεκύκλωσάν με. Ità Act. 25. 7. (& de inimicis) περιέστησε.

Com. 14. *Aperuerunt super me os suum*] In opprobria & maledicta. Salustius sensu simili, *Vix satis APERTUM OS aut lingua videntur quæ meditata pectore evolvat.* Vel, in derisionem. Vide quæ infrà ad 34. 21. dicta.

Ibid. *Aperuerunt super me os suum*] Minacia verba evomunt in perniciem meam. Cicero Catil. 2. *Eructans sermonibus suis eadem bonorum.*

Com. 15. *Sicut aqua effusus sum*] Moschus 6. Eidyll.

——Σὺ δ' ὔδατι λάβεσαι ὕδωρ.

In Plauti Mercatore,

——*Cor miserum meum,*
Quod guttatim contabescit quasi in aquâ indideris salẽ.

Ovidius de Ponto,

——*Mens mea tabida facta*
De nive manantis more liquescit aqua.

In Græco heic, ὡς ὕδωρ ἐξεχύθην. Legimus in Hesychio, at, ni fallor, mutilè, Ἐξυδατώθη, ὡς ὕδωρ. Quære an post ὕδωρ supplendum ἐκχυθήν, & ad hæc Psalmistæ referendum.

Ibid. *Factum est cor meum sicut cera liquescens*] Ovidius ubi suprà,

Sic mea perpetuisque liquescunt pectora curis,
Ignibus admotis ut nova cera solet.

Vide infrà 67. 2. Suidas, Ἐκτακήσω, &c. Διὰ τὸ λίαν κινηθῆναι ἢ μολῦναι. In Græco heic, ὡς κηρὸς τακόμενος. Glossarium, Τήκω, λείω χεῖν· *liquefacio*: meliùs *liquefio* legas.

Ibid. *Cor meum*, &c. *in medio ventris mei*] Sic 23. 9. Jerem. *Cor meum in medio mei.*

Com. 16. *Aruit tanquam testa virtus mea*] *Infirmata est* (ut Thren. Jerem. 1. 14.) *virtus mea: consumpta est* (ut Job. 33. 25.) *caro mea à supplicio.*

——*Corpus macie extabuit:*
Lacrymæ peredêre humore exangues genas:
Situ nitoris barba & pedore horrida
Atque intonsa, infuscat pectus illuvie scabrum.

Com. 25. *Non sprevit neque despexit deprecationem pauperis*] Infrà 101. 18. *Respexit in orationem humilium, & non sprevit precem eorum.*

Com. 29. *Quoniam Domini est regnum*] De eodem Daniel. 4. 14. *Excelsus in regno hominum, & cuicunq; voluerit, dabit illud.* Infrà heic 61. 13. *Potestas Dei est.*

Com. 32. *Annunciabitur Domino generatio ventura, & annunciabunt cœli justitiam ejus populo qui nascentur*] Similia infrà 101. 19.

PSAL. XXII.

Com. 2. *ANimam meam convertit*] Nè me in humilitatem averteret, dixit, convertere. Vide Psal. 89. 3.

Com. 4. *In medio umbræ mortis*] In summis periculis. Suidas, Σκιὰ θανάτου, οἱ ἐκ τοῦ θάνατου ἄγαν τοῦ κινδύνου.

Ibid. *Virga tua, & baculus tuus me consolata sunt*] Manus tua (ut 88. 21.) auxiliata est mihi, & brachium tuum confortavit me.

Com. 5. *Parâsti in conspectu meo mensam adversùs eos qui tribulant me*] Parasti mihi mensam in conspectu eorum qui tribulant me. Ità exponendum putem ex simili illo Psal. 105. 46. loco, *Et dedit eos in misericordias in conspectu omnium qui ceperant eos.* Vide & Psal. 30. 20. & 97. 2.

PSAL. XXIV.

Com. 9. *DOcebit mites vias suas*] Sirach. 17. 20. *Pœnitentibus dat viam justitiæ.*

Com. 16. *Respice in me*] Gr. ἐπίβλεψον ἐπ' ἐμέ· Tob. 3. 3. Μνήσθητί μου, καὶ ἐπίβλεψον ἐπ' ἐμέ. Ità & suprà 12. 4.

PSAL. XXV.

Com. 1. *JUdica me, Domine, quia in innocentia mea ingressus sum, & in Domino sperans non infirmabor*] In Allocutione ad Asclepium, *Justo homini, in Dei*

Dei religione, & in ſumma (fortè *ſua*) *pietate præſidium eſt. Deus enim tales ab omnibus malis tutatur.*

Com. 4. *Non ſedi cum concilio vanitatis*] Vide ſuprà ad 1. 1. dicta.

Ibid. *Non ſedi cum concilio vanitatis*] Job. 21. 16. *Conſilium impiorum longè ſit à me.*

Com. 10. *In quorum manibus iniquitates ſunt*] Res iniquè partæ. Vide ſuprà ad 7. 4. annotata.

PSAL. XXVI.

Com. 2. *Ut edant carnes meas*] Exprimitur hâc loquendi formâ immanis inimicorum rabies. Apud Nonnium Accius,

——Cui poteſtas ſi detur, tua
Cupienter malis membra diſcerpat ſuis.

Seneca de Ira 3. 4. *Adjice dentium inter ſe ariſtatorum, & aliquem eſſe cupientium ſonum.*

Com. 6. *Cantabo, & pſalmum dicam Domino*] Quia me liberatum voluit. Ezechias à morte liberatus 38. 20. apud Eſaiam, *Pſalmos meos cunctis vita mea diebus cantabo.*

Com. 9. *Nè avertas faciem tuam à me*] Tobiæ 3. 6. Μὴ ἀποστρέψῃς τὸ πρόσωπόν σου ἀπ' ἐμοῦ. Græci hîc, μὴ ἀφίδῃς μου. Unde apud Heſychium, Μὴ ἀφίδῃς, μὴ καταφρονήσῃς, ex hoc vel alio quopiam Pſalmorum loco.

Com 14. *Viriliter age, confortetur cor tuum, & ſuſtine Dominum*] Vide Sirach. 2. 3. infrà heic 30. 25. & 36. 34. In Græco, ἀνδείζου, καὶ κραταιούσθω ἡ καρδία σου. Sic 1 Cor. 16. Ἀνδίζεσθε, καὶ κραταιῦσθε.

PSAL. XXVII.

Com. 3. *Ne ſimul trahas me cum peccatoribus*] Nè patere me ſimul trahi, &c. Vide infrà 30. 9. & quæ ad Luc. 11. 4. ea, μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς, &c. annotavimus.

Ibid. *Qui loquuntur pacem cum proximo ſuo, mala autem in cordibus eorum*] Infrà 61. 5. *Ore ſuo benedicebant, & corde maledicebant.* Vide & 54. 22.

Com. 4. *Da illis ſecundùm opera illorum*] Ità, non *dabis.* Vide ad 2 Tim. 4. 14. dicta.

Com. 5. *Deſtrues, & non ædificabis illos*] Ut contrà Jerem. 24. 6. *Ædificabo eos, & non deſtruam.*

Com. 8. *Ex voluntate mea confitebor illi*] *Ex animo volens,* ut Apuleius locutus.

PSAL. XXIX.

Com. 6. *Ira in indignatione ejus, & vita in voluntate ejus*] Ità Prov. 16. 14, 15. at de terreno Rege, *Indignatio ejus nuncii mortis,* &c. *in hilaritate vultûs ejus, vita.*

Com. 7. *Dixi in abundantia mea, non movebor,* &c.] Apud Petronium ille, *Quotidie magìs magìſque ſuperfluentibus bonis ſaginatum corpus implevi, putabamq; à cuſtodia mei removiſſe vultum Fortunam.*

Ibid. *Non movebor in æternum*] Suprà 9. 27.

Com. 8. *Avertiſti faciem tuam à me, & factus ſum conturbatus*] Infrà 103. 29. *Avertente te faciem, turbabuntur.*

Com. 12. *Convertiſti planctum meum in gaudium mihi*]

Gaudia pramiſſi cumulârunt noſtra dolores.

Ἡ λύπη μου (ut Joh. 16. 20.) εἰς χαρὰν γενήσεται. Πιπλήρωμαι (ut 2 Cor. 7.) τῇ παρακλήσει, περισσεύομαι τῇ χαρᾷ ἐπὶ πάσῃ τῇ θλίψει μου. Cicero apud Ammianum Marcellinum lib. 15. *Quanquam optatiſſimum eſt perpetuò fortunam quàm floreniſſimam permanere, illa tamen qualitas vitæ non tantum habet ſenſum quantum cùm ex ſævis & perditis rebus ad meliorem ſtatum fortuna revocatur.* Euripides,

——Τὸ λυπῶν ὕστερον χαρὰν ἄγει.

Adde Hebr. 12. 11. 1 Petr. 1. 7. Vide infrà ad 89. 15. dicta.

Ibid. *Conſcidiſti ſaccum meum, & circumdediſti me lætitiâ*] Vide ad Luc. 15. 22. annotata.

Com. 13. *Ut cantet tibi gloria mea*] Cithara mea, 56. 9.

PSAL. XXX.

Com. 8. *Exſultabo, & lætabor in miſericordia tua*] Anima mea (ut 34. 9.) in te exſultabit, & ſuper ſalutari tuo delectabitur.

Ibid. *Reſpexiſti humilitatem meam*] i. e. Humilem & abjectam conditionem meam. Sic Luc. 1. 48. *Reſpexit humilitatem ancillæ ſuæ:* ad quem locum quæ diximus vide. Confer & Pſal. 101. 18.

Com. 10. *Conturbatus eſt in ira oculus meus*] Suprà 6. 8.

Com. 11. *Infirmata eſt in paupertate virtus mea*, &c.] Suprà 21. 16. infrà 108. 23, 24.

Com. 16. *In manibus tuis ſortes meæ*] Tale & Sapient. 7. 6. illud, *In manu illius & nos & ſermones noſtri, & omnis ſapientia,* &c. Cæterùm non, καιροί μου, ſed καιροὶ μοῦ, Apollinaris, nonnullíque alii legerunt: q. d. Pſalmiſta, (ut verba Act. 1. 7. huc traham) Οὐκ ἐμοῦ ὅτι γνῶναι καιροὺς οὓς ὁ πατὴρ ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ σου ἔδωκας. Καιροὺς nempe ab iſta humilitate erigendi me. Petrus 1. 5. 5. Ταπεινώθητε οὖν ὑπὸ τὴν κραταιὰν χεῖρα τοῦ θεοῦ, ἵνα ὑμᾶς ὑψώσῃ. Juditha 8. 13. de Deo loquens, *Poſuiſtis vos tempus miſerationis Domini? & in arbitrium veſtrum diem conſtituiſtis ei?*

Com. 19. *Et deducantur in Infernum*] Humilientur, valde affligantur. Apuleius 3. *Capite ad terram, imò ad ipſos inferos jam dejecto.*

Ibid. *Qui loquuntur adversùs juſtum iniquitatem in ſuperbia & abuſione*] In Gr. ἐν ὑπερηφανίᾳ καὶ ἐξουδενώσει· i. e. contemptu: ut ſit quod ferè Luc. 18. ἑαυτὸν δικαιοῦν καὶ τοὺς ἄλλους ἐξουδενεῖν.

Com. 20. *Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine, quam abſcondiſti timentibus te!*] Similia illa ab Apoſtolo 1 Cor. 2. 9. ex Eliæ, ut putant Viri ſummi, apocryphis citata, Ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη ἃ ἡτοίμασεν ὁ θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν.

Com. 25. *Confortetur cor veſtrum*] Hoc ſpectat ad præcedentia, *retribuet Deus abundanter ſuperbiam facientibus:* q. d. videbitis, ſi exſpectare poteritis. Infrà 90. 8. *Oculis tuis conſiderabis, & retributionem peccatorum videbis.*

PSAL. XXXI.

Com. 8. *Intellectum tibi dabo, & inſtruam te in via quâ gradieris*] Ego qui metuentibus me ſignificationem do (Pſal. 59. 6.) ut à facie arcûs fugiant, intellectum tibi dabo, &c.

Ibid. *Firmabo ſuper te oculos meos*] Οἱ ὀφθαλμοί μου ἐπὶ δικαίους, 1 Petr. 3. 12. adde infrà 33. 16.

Ibid. *Firmabo ſuper te oculos meos*] Non dimovebo eos à tutela tua.

Com. 9. *In quibus non eſt intellectus*] Ità, *cogitationes quæ ſunt ſine intellectu,* Sapient. 1. 5.

PSAL. XXXII.

Com. 6. *Et ſpiritu oris ejus omnis virtus eorum*] *Spiritus ejus ornavit cœlos,* Job. 26. 33.

Ibid. *Omnis virtus eorum*] *Omnis ornatus eorum,* Geneſ. 2. 1.

Com. 7. *Congregans ſicut in utre aquas maris*] Claudianus,

Præſcriptóſque mari fines,——

& de ejuſdem potentia loquens.

Ibid. *Ponens in theſauris abyſſos*] Hæc de immenſis ſpecubus ſubterraneis intellige, in quibus interminabiles aquarum moles agitantur. Heſychius, Ἄβυσσος, &c. Ὕδατα ἄπειρα, &c. *In theſauris,* in repoſitoriis. Servius ad Georg. 4. *Theſauri, repoſitionibus, ſive apothecis.*

Com. 8. *Timeat Dominum omnis terra*]

——Omnis eum tellus, gens omnis adoret.

Vide inf. à 85. 9.

Com. 9.

Com. 9. *Ipse dixit, & facta sunt*] Vide infrà 147. 5. Auctor adlocutionis ad Asclepium, cum Apuleio excusus, *Voluntas Dei ipsa summa perfectio est, utpote cùm voluisse & perfecisse uno eodémque ictu temporis compleat.* De Dea Venere Apuleius, *Ipsum quod incipit velle, statim quasi pridem præceperat, non moratur marinum obsequium.*

Com. 14. *De præparato habitaculo suo*, &c.] Fundato, stabilito. Vide ad Psal. 56. 8. notata.

Com. 15. *Intelligit omnia opera eorum*] Intelligit quæ faciunt, imò antequam fiant. Vide infrà 93. 11.

Com. 16. *Et gigas non salvabitur in multitudinibus virtutis suæ*] *Gigas*, quivis potens, vel, si malueris, enormis staturæ viriúmque, qualis Goliath, quem qualiter cum eo congressurus alloquatur ipse David noster, vide 1 Reg. 17. 45, & 47.

Com. 17. *Fallax equus ad salutem*] Sic infrà 42. 7. *Gladius meus non salvabit me. Ad salutem*, nempe aurigæ aut sessori afferendam. Achilles equorum suorum bigam apud Homerum Iliad. τ'. alloquens,

Ἀλλως γ' ϕερέζεδζ σωσέμεν ἠδὲ χαᾶσας
Ἢ Δαναῶν ἐς ὅμιλον, ἐπὴ κ' ἐῶμεν πολέμοιο.
Μήδ' ὡς Πάτροκλον λίπετ' ἀντιθὺ πεδίοιο.

Virgilius 11. *Dimitte fugam:* ubi Servius, *Equi celeritatem, cui confidis, relinque.* Apud Ovidium Hercules ad Nessum,

Haud tamen effugies, quamvìs ope fidis equinâ.

Vide & Amosi 2. 15. item 30. 16. Esaiæ. Dices equorum ope multos summa pericula evasisse, ut Gellii 5. 3. R. Alexander, pluréſque alii. Est verum, at *non salvabitur* heic est, *non semper salvabitur*; indè & equum *fallacem* vocavit.

Com. 22. *Quemadmodum speravimus in te*] Secundùm mensuram spei & fiduciæ nostræ. Christus Matth. 9. 29. *Fiat vobis secundùm fidem vestram.*

PSAL. XXXIII.

Com. 6. *Accedite ad eum, & illuminamini*] De Eodem Auctor allocutionis ad Asclepium, *Hominem solâ mentis intelligentiâ illuminans*: & pòst, *Unusquisq; enim pietate, religione, cultu & veneratione Dei clarescit, quasi oculis verâ ratione perfectâ.*

Com. 10. *Non est inopia timentibus eum*] Tobias 4. 21. ad filium, Τῷ σχὶ Θεοῦ πολλὰ, ἐὰν φοβηθῇς τὸν Θεόν.

Com. 13. *Quis est homo*, &c. *qui diligit dies videre bonos?* &c.] Juvenal. 4.

Ille igitur nunquam direxit brachia contra
Torrentem, nec civis erat qui libera posset
Verba animi proferre——

Et statim,

Sic multas hiemes atque octogesima vidit
Solstitia——

Com. 16. *Et aures ejus in preces eorum*]

——*Justos multìs quamvìs regionibus absit,*
Inspicit, acceditque horum vox omnis ad aures.

Com. 17. *Vultus autem Domini super facientes mala*] Opponitur hoc præcedenti membro. Hinc Apuleio in de Socratis Deo, *Bonis fautorem, adversatorem malis.*

Com. 18. *Et ex omnibus tribulationibus liberavit eos*] Paulus 2 Tim. 3. 11. & de persecutionibus suis, Ἐκ πάντων με ἐῤῥύσατο ὁ Κύριος.

Com. 19. *Et humiles spiritu salvabit*] Ὁ παραδυῶν τὸς ταπεινὸς, de eodem 2 Cor. 7. 6.

Com. 21. *Custodit Dominus omnia ossa eorum*] Locutio peculiarem tutelam denotans: talis Luc. 21. 18. illa, καὶ θρὶξ ἐκ τῆς κεφαλῆς ὑμῶν οὐ μὴ ἀπόληται.

PSAL. XXXIV.

Com. 5. *Fiant tanquam pulvis ante faciem venti*] Vide suprà ad 1. 6. dicta.

6. *Fiat via illorum tenebræ & lubricum*] *Per diem* (ut Job. 5. 14.) *in tenebras incurrant.* Jeremiæ 23. 12. *Idcirco via illorum erit quasi lubricum in tenebris: impellentur, & corruent in ea.*

Com. 7. *Absconderunt mihi interitum laquei sui*] Absconderunt laqueum in interitum (i. e. perniciem) meum.

Com. 8. *Veniat illi laqueus quem ignorat, & captio quam absondit apprehendat eum*] Ità & infrà 139. 10. ubi *cadent*, est, *cadant.* Ovidius,

——*In laqueos quos posuere cadant.*

Pro voce *captio* est in Græco θήρα, unde forsan in Vulgato nostro non *captio*, sed *captatio*, legendum. Ità in Glossario, *Captatio*, θήρα· & fortè ibi respicitur iste Psalmi locus. Legimus & in alio Glossario Θήρα, *captatio*: item, Θηρεύω, *capto. Captio* autem potiùs dicitur de dialecticis sophismatis, vel de subagitatione per blanda dicta factáve: unde & *Captio*, ὑπαγωγὴ, in vetere Onomastico.

Com. 11. *Surgentes testes iniqui*] Vide suprà 26. 12. Ità & Marc. 14. 57. *Surgentes quidam, falsum testimonium ferebant adversùs eum.*

Com. 15. *Et ignoravi*] Esa. 47. 11. *Veniet super te malum, & nescies ortum ejus.*

Com. 16. *Frenduerunt super me dentibus suis*] Vide ad Act. 7. 54. dicta.

Com. 17. *Domine, quando respicies?*] Est quale Apoc. 6. 10. Ἕως πότε ὁ δεσπότης; ad quem locum annotata vide.

Com. 19. *Non supergaudeant mihi*] i.e. Non insultent. In Græco, μὴ ἐπιχαρώσιν μοι. Sic & Sirach. 23. 3. Glossarium, Ἐπιχαίρειν, *insultare.* Glossæ aliæ, *Insultat*, ἐπισωρεύῃ, ἐπιχαίρῃ.

Ibid. *Qui oderunt me gratìs*] Ità & infrà 108. 3. Quintilianus Declam. 323. *Sunt quidam irrationabiles animorum impetus, quadam gratuita, ut vocantur, odia.*

Ibid. *Et annuunt oculis*] Alium respicientes, eorum more qui alios derident. De se derisо Apuleius, *Omnium oculis, nutibus*, &c. *denotatus.*

Com. 21. *Dilataverunt super me os suum*] Gr. ἐπλάτυναν τὸ στόμα αὐτῶν· i. e. ut loquuntur Græci disertiores, πολὺ ἐγέλασαν. *Super me*, est, super mala mea. Apuleius 3. *At ille non contentus quòd mihi nec adsistendi solatium præbuit, insuper exitium meum cachinnat.* Ubi *cachinnare*, est *os dilatare suum.*

Ibid. *Dilataverunt super me os suum*] Cachinnis mala mea prosecuti sunt.

Ibid. *Dixerunt, Euge, viderunt oculi nostri*] Ità, *oculos alterius supplicio exsaturare*, apud Ciceronem 5 Verrinâ.

Com. 26. *Qui gratulantur malis meis*] Qui mihi (i. e. malis meis) supergaudent, ut modò locutus est. Apuleius 7. *Lætus, & malis meis insultans.* De voce *gratulari* vide ad ejusdem 3. pag. 155. annotata.

PSAL. XXXV.

Com. 1. *NON est timor Domini ante oculos ejus*] Quod infrà 53. 3. *non proposuerunt Deum ante conspectum suum.*

Com. 4. *Noluit intelligere*, &c.] Job. 34. 27. *Quasi de industria recesserunt ab eo, & omnes vias ejus intelligere noluerunt.* Simile Rom. 1. 28. illud, *Non probaverunt Deum in notitia habere.*

Com. 5. *Iniquitatem meditatus est in cubili suo*] Non dormit antequam malum struxerit proximo suo. Vide Proverb. 30. 17. Homerus de Ulysse itidem in lecto existente,

——Μνησῆρσι κακὰ φρονέων ἐνὶ θυμῷ
Κεῖτ' ἐχεμυθήσων.——

Jobus 30. 17. *Et qui me comedunt, non dormiunt.* Themistius 1. Orat. Ὁ λυσιμελὴς ὕπνος, &c. τοῦ δὲ ἄλλως κακόηθες καταγελάσαι, τοῦ δὲ καταγέλωτος ἀφορμὴ γίνεσθαι τῆς μοχθηρίας. Εἰς τὰ δεινὰ, ἃ δὴ συμφορᾶς ἐτέρων ἀγχυπνῶν, habemus 1. 2. apud Adamantium Sophistam.

Com. 7. *Homines & jumenta salvabis, Domine*] *Salvas*, in vita nempe. De eodem Jobus 12. 10. *In cujus manu anima omnis viventis* (animalium nempe) *& spiritus universæ carnis hominis.*

Com. 9. *Inebriabuntur ab ubertate domûs tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos*] Futurum hìc, ut sæpe alibi, tempus præsens designat. Ad rem Seneca (2. 29. de Beneficiis) Dei in humanum genus bonitatem enarrans, *Tot*

virtutes

virtutes accepimus, tot artes, &c. *tantum denique frugum, tantum opum, tantum rerum aliarum ſuper alias còacervatarum.* Adde quæ ex Eodem & aliis ad Act. 14. pag. 131. adduximus, & quæ ad 1 Tim. 6. 17. ea, τῷ παρέχοντι ἡμῖν πάντα, &c. annotavimus.

PSAL. XXXVI.

Com. 1, 2. *NOli amulari in malignantibus*, &c. *quoniam tanquam fœnum velociter arescent*] Prov. 24. 19. *Nec amuleris impios: quoniam non habent futurorum ſpem, & lucerna eorum exſtinguetur.*

Ibid. *Et tanquam olera herbarum citò decident*] In Pſeudolo Plautina,

Quaſi ſolſtitialis herba pauliſper fui,
Repentè exortus ſum, repentino occidi.

Com. 4. *Delectare in Domino, & dabit tibi petitiones cordis tui*] *Rogabis eum* (ut Job. 22. 27.) *& exaudiet te; decernes rem, & veniet tibi. Tribuet tibi* (ut ſuprà 19. 5.) *ſecundùm cor tuum, & omne conſilium tuum confirmabit.* Infrà 144. 19. *Voluntatem timentium ſe faciet.* In Græco Tobiæ 4. 6. Ποιῶν τὸς ζῶντας ἐν ἀληθείᾳ, ἐυοδίαι ἔσονται, &c.

Com. 5. *Et ipſe faciet*] Præcisè, ut & 38. 10. *quia tu feciſti.*

Com. 6. *Educet quaſi lumen juſtitiam tuam*] Simile Job. 11. 7.

Com. 7. *Subditus eſto Domino*] Ità & Pſal. 61. 2, & 6. In Græco, ὑποτάγηθι τῷ Κυρίῳ· id eſt, (ut 1 Petr. 5. 5.) ταπεινώθητι τῷ θεῷ τῇ κραταιᾷ ὑπὸ χεῖρα.

Ibid. *Noli amulari in eo qui proſperatur in via ſua*] In Græco, τῷ κατευοδουμένῳ ἐν τῇ ὁδῷ αὐτῦ· id eſt, τῷ εὐημερίᾳ ἐν τῇ πράξει αὐτῦ, (ut Sirach. 41. 1.) τῷ ἀσφαλισάσῃ, ἢ ἐν πᾶσιν εὐοδουμένῳ.

Com. 8. *Deſine ab ira*] Ὀργὴ δὲ ἀνδρὸς δικαιοσύνην θεῦ οὐκ ἐργάζεται, Jacob. 1. *Deſinere* heic, eſt *abſtinere.* Vide quæ de ejuſmodi locutionibus ad 1 Joh. 4. 18. diximus.

Com. 9. *Suſtinentes autem Dominum, ipſi hereditabunt terram*] Vide infrà com. 34. & 1 Maccab. 2. 56.

Com. 10. *Quæres locum ejus, & non invenies*] Vide infrà ad com. 36. dicta.

Ibid. *Adhuc puſillum, & non erit peccator*] In vetere Mimo,

Citò improborum lata ad perniciem cadunt.

Abhuc puſillum, ut Hebr. 10. 37. ἔτι μικρὸν ὅσον ὅσον.

Com. 12. *Obſervabit peccator juſtum*] Sirachides 33. 15. *Contra malum bonum eſt*, &c. *& contra virum juſtum peccator.*

Ibid. *Obſervat peccator juſtum*] i. e. Captat; & heic in partem pejorem ponitur. Donatus in Adelph. *Obſervari, & honorari, & captari*, &c. *ſignificat.* Seneca 103. Epiſt. *Illa devita quæ nos obſervant, quæ captant:* & ſtatim (loco Pſalmi non incongruè) *Ab homine homini quotidianum periculum.*

Com. 13. *Deus irridebit eum, quia proſpicit quòd venit dies ejus*] De Deo 63. 4. Eſaias, *Dies ultionis in corde ejus.* Deus ipſe Deuteron. 32. 35. *Mea eſt ultio, ego retribuam in tempore*, &c. *juxta eſt dies perditionis, & adeſſe feſtinant tempora.*

Ibid. *Quia proſpicit quòd veniet dies ejus*] *Præſcit* (ut Sapient. 19. 1.) *futura illius.*

Ibid. *Quòd veniet dies ejus*] Dies perditionis ejus. Similis Luc. 19. 43. locutio.

Com. 15. *Gladius ipſorum intret in corda eorum*] Judith 9. 12. *Fac, Domine, ut gladio proprio ejus ſuperbia amputetur.* In Pſalmo autem metonymicè pro Conſiliis.

Com. 16. *Melius eſt modicum juſto ſuper divitias peccatorum multas*] Apoſtolus 1 Tim. 6. 6. ἔστι μεισμὸς μέγας ἡ εὐσέβεια· ad quem locum annotata vide. Adde Tobiæ Scriptorem 4. 21.

Com. 18. *Novit Dominus dies immaculatorum*] In Græco (& fortè meliùs,) ὁδὸς δικαίων. Ità ſuprà 1. 6. Γινώσκει Κύριος ὁδὸς δικαίων.

Com. 20. *Mox ut honorificati fuerint & exaltati, deficientes quemadmodum fumus deficient*]

——*Tolluntur in altum*
Ut lapſu graviore ruant.——

Vide Job. 24. 14. In vetere Mimo,

Citò ignominia ſit ſuperbi gloria.

Æſchylus Ἑπτὰ, &c.

——Πεύσυμαι δ' ἐκεῖνον φίλον
Ἀνδρῶν ἁλῶντα δυσμενῆ λόγῳ.——

Scholiaſtes, Ἡ δόξα τῦ οἰδίποδος, &c. ἀφανίζεται, ἢ ἐκδιώκεται, ἢ ἀπὸ τ πόλεως ἐκβάλλεται. ὁ μετωφορὰς τ ὀμμάτων, οἵτινες πλέον πολὺ σωρεύσασθαι, &c. ὕστερον ἐκόλουσε ποιῆσαι, τῷ ὅλῳ φόρτῳ νεναγῦῖαι. Philiſtion, vel Philemon,

Ὅταν ἴδῃς πονηρὸν εἰς ὕψος φερόμενον,
Κακῶς τ πλούτῳ ἢ τύχῃ γαυρούμενον,
Ὄρρωσο μείζω τ τύχης ἐπερχόμενα,
Τάχιον νέμεσιν ἥξειν παρὰ δόκα.

Com. 21. *Mutuabitur peccator, & non ſolvet*] Vide in Latino Sirachidis 29. 4. & deinceps.

Com. 23. *Apud Dominum greſſus hominis dirigentur*] Hominis boni, & metuentis eum.

Com. 24. *Cùm ceciderit, non collidetur*] Secutus eſt quod heic in Græco, καταῤῥαχισθήσεται· commodiùs autem ex proximè ſequentibus, *non illidetur* vertas. Sic, *pavimentis illidi*, Apuleius dixit. Senſus loci eſt, afflictiones præ-graves non ſupervenient ei. Vide 2 Cor. 4. 8, & 9.

Ibid. *Quia Dominus ſupponit manum ſuam*] Homerus Iliad. 9. de Jove,

Χεῖρα ἑλὼν ὑπέρσχε.——

ubi Scholia 1620. Helmſtadii edita, Οὐ μόνον συλλαμβάνοντος τῦ Διὸς, ἀλλὰ καὶ τ χεῖρα ὑπερέχοντος. In Græco heic; ἀντιλαμβάνεται τ χεῖρα αὐτῦ, i. e. ἀντιλαμβάνεται αὐλὸν τῇ χειρὶ αὐτῦ. In Gloſſario, Ἀντιλαμβάνεται, *firmo.*

Com. 26. *Totâ die miſeretur, & commodat*] Παυλῖνος ἀγαθῷ (ut 1 Tim. 5. 9.) ἐπικαλεῖται. Opponitur infrà 51. 2. *totâ die injuſtitiam cogitare.* Vide & 55. 6.

Com. 32. *Et quærit mortificare eum*] In Græco, θανατῶσαι αὐλόν. Et fortè ex his locis Gloſſarii auctor, Θανατῶ *mortifico.*

Com. 35. *Vidi impium ſuperexaltatum*, &c.] Eccleſiaſtes 8. 10. *Vidi impios ſepultos: qui etiam cùm adhuc viverent, &c. laudabantur in civitate quaſi juſtorum operum.*

Com. 36. *Quæſivi eum, & non eſt inventus locus ejus*] Job. 20. 7. *Qui eum viderant, dicent, Ubi eſt?*

Ibid. *Et locus ejus non eſt inventus*] Seneca 36. Epiſt. *Hi quibus invidetur, non deſinunt tranſire: alii elidentur, alii cadent.* 1 Macc. 2. 63. *Hodie extollitur, & cras non invenietur.*

Com. 38. *Reliquiæ impiorum interibunt*] *Ut flamma ſtipulâ exorta claro crepitu, largo fulgore, cito incremento: ſed enim materiâ levi, caduco incendio, reliquiis nullis:* ut huc trahamus quæ in alio argumento dixit Apuleius noſter in diſertiſſima ſua Apologia.

PSAL. XXXVII.

Com. 2. *SAgittæ tuæ infixæ ſunt mihi*] Ità & Job. 6. 4. Ovidius,

Non mea ſunt ſummâ leviter deſtricta ſagittâ
Pectora, deſcendit vulnus ad oſſa meum.

Com. 7. *Et curvatus ſum*] Ad terram caput dejicio, ut ſolent magnorum criminum conſcientiâ gravati. Vide ad Luc. 18. 13. annotata: adde Geneſ. 4. 6.

Ibid. *Uſq; ad finem*] Id eſt, ſemper, aſſiduè. In Græco, ἕως τέλους, hoc eſt, ut Luc. 18. 5. εἰς τέλος· ubi & quæ attulimus vide.

Com. 8. *Et non eſt ſanitas in carne mea*] Nulla eſt quies animo meo, à recordatione peccatorum meorum. Contrà Proverb. 3. 8. *Time Deum, & recede à malo: ſanitas quippe erit umbilico tuo, & oſſium tuorum irrigatio.*

Ibid. *Et non eſt ſanitas in carne mea*] In mente nulla hilaritas. Proverb. 14. 30. *Vita carnium, ſanitas cordis.*

Com. 9. *Rugiebam à gemitu cordis mei*] Sic eadem hæc Geneſ. 27. 34. Vulgata verſio, *irrugit clamore magno:* & Job. 3. 24. *Tanquam inundantes aqua ſic rugitus meus:* quæ candidè heic in medium attulimus, ut appareat

hoc Psalmi loco *mugiebam* minimè legendum: quod in Notis pag. 420. ad Apuleium minùs rectè putavimus.

Com. 12. *Adversùm me appropinquarunt, & steterunt*] Jobus 6. 20. & de amicis suis, *Venerunt usque ad me, & pudore cooperti sunt: venistis, & modò videntes plagam meam timetis.*

Com. 13. *De longè steterunt*] *Abominantur me* (ut Job. 30. 10.) *& longè fugiunt* (i. e. stant) *à me.*

Com. 14. *Factus sum, &c. sicut mutus*] Exponas ex 39. 10. non malè, *quia tu fecisti.*

Com. 18. *In flagella paratus sum*] Miseriis & ærumnis ferendis destinor: quo ferè modo Paulus ad Thessalonicenses, εἰς τοῦτο κείμεθα, & Jobus 5. 7. Ἀνθρωπος πόνῳ γενᾶται. Vel sic, prompto lubentíque animo tuas probationes patior.

PSAL. XXXVIII.

Com. 2. *POsui ori meo custodiam*] Loquendi temeritatem cordis custodiâ atque vigiliâ cohibui, ut 1. 15. apud A. Gellium. Vide infrà 140. 3.

Com. 6. *Mensurabiles posuisti dies meos* Symmachus hèic, ὡς σπιθαμάς· quò & spectare videntur Suidæ ista, Σπιθαμή, τὸ βίου τὸ ὀλάχιστον.

Com. 7. *In imagine pertransit homo, sed & frustrà perturbatur*] Lucretius lib. 5.

——*Hominum genus incassum fruſtráque laborat*
Semper, & in curis consumit inanibus ævum.

Vide Sirach. 40. com. 1, 2, 3, 4. Seneca 13 Epist. *Subindè hoc in animo volve, majorem partem mortalium, cùm illi nec sit quidquam mali, nec pro certo futurum sit, æstuare, ac discurrere.* Apuleius in de Philosophia, *Sperata* (homini) *atque exoptata vix pauca, & cum maxima ærumna, proveniunt: hísque flagrantiores cupidines plurésque succedunt: nec futuris modò angitur malis, verumetiam præteritis transactísque torquetur.* Adde quæ infrà 143. 4. Nota & verbum *pertransit.* Vide Senecam suprà adductum ad Psal. 36. 36.

Ibid. *Thesaurizat, & ignorat cui congreget ea*] Vide Jerem. 17. 11, 12. Ecclesiastis 4. 8. Sirach. 14. 4. & quæ attulimus ad Luc. 12. 20. ea, ἃ ἡτοίμασας τίνι ἔσται;

Com. 9. *Opprobrium insipienti dedisti me*] *Insipienti* acutè pronunciandum videtur, ut indè justior, certè major appareat indignatio ejus. Ità & Jobi 19. 18. *Stulti quoque despiciebant me.* Leo senex apud Phædrum impunè, & ab asino, calcibus petitus,

——*Te, naturæ dedecus,*
Quòd ferre cogor, certè bis videor mori.

Vide & suprà 30. 12. infrà 43. 14. & 78. 4.

Com. 14. *Remitte mihi ut refrigerer priusquam abeam*] Job. 10. 20. *Numquid non pauci as dierum meorum finietur brevi? dimitte ergò me ut plangam paululùm dolorem meum, antequam vadam, & non revertar, ad terram tenebrosam, & opertam mortis caligine.*

PSAL. XXXIX.

Com. 2. *EXspectans exspectavi Dominum*] Exspectabam eum qui (ut 54. 9.) à pusillanimitate spiritûs & tempestate me salvum faceret.

Com. 3. *Eduxit me, &c. de luto facis*] Periculo liberavit me. Simile infrà 55. 13. Suidas, Ἐκτὸς πολλοῦ πόδας ἔχειν, ἐπὶ τῶν ἔξω κυδωνίας καθεστώτων.

Com. 4. *Immisit in os meum cantieum novum*] Ità & infrà 98. 1. & 144. 9. & 149. 1. Virgil. 3. Eclog. *Nova carmina:* ubi Servius, *Magna miracula.*

Com. 6. *In cogitationibus tuis non est qui sit similis tibi*] *Nemo* (ut Job. 23. 13.) *potest avertere cogitationes tuas.*

Com. 13. *Non potui ut viderem*] Cœlum forté: q. d. caput præ pudore non ausus sum erigere. Vide ad Luc. 18. 13. dicta.

Com. 16. *Qui dicunt mihi, Euge, euge*] Ex Græco LXX Interpretum. Symmachus hîc, Εὖγε, εὖγε, ἆ, ἆ. Hesychius, Ἀ. &c. ἔστι δὲ χατλιασικὸν ἐπίφθεγμα, συντεθὲν ἢ γέλωτα δηλοῖ, quo loco H. Stephanum malè ἐπισκώπτειν substituisse voluisse, evincunt ista Symmachi verba.

Com. 18. *Dominus solicitus est mei*] Αὐτῷ (ut 1 Petr. 5. 7.) περὶ ἐμοῦ μέλει.

PSAL. XL.

Com. 7, & 8. *ET, si ingrediebatur ut videret, vana loquebatur, &c. egrediebatur foras, & loquebatur in id ipsum*] Si specie consolantium invisebant me, loquebantur ficta, & statim foras egressi, dolosè aut irrisoriè ad invicem de me verba habebant. Imaginem similis improbitatis (etsi allegoricè positam) habemus in hisce Apuleii de sororibus Psyches, *Conferto vestigio domum penetrant, &c. thesaurúmq; penitus abditæ fraudis lato vultu tegentes, sic adulant, &c.* Et in fine, *Sed dum, &c. domum redeunt, sic secum altercantur; Quid dicimus de tam monstruoso fatuæ istius mendacio? &c. opibus istius quàm primùm exterminanda est.*

PSAL. XLI.

Com. 2. *SItivit anima mea ad Deum fontem vivum*] Πηγὴ (ut Joh. 4. 14) ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον. *Fons vivus* enim hîc est fons vitæ. Suprà 35. 10. *Apud te est fons vitæ.* Græci autem hoc loco, πηγὴ δὲ ζῶντα, habent, τὸ πηγὴ omisso.

Com. 4. *Fuerunt mihi lacryma mea panes*] Pro cibo lacrymis me nutrivi meis. Infrà 79 6. Apuleius 5. *Nec cibo, nec ullâ denique refectione recreata, flens uberius, decessit ad somnum.*

Com. 8. *Abyssus abyssum invocat*] Vult dicere, (ut Philipp. 2. 27.) λύπην ἐπὶ λύπῃ, &c. Nicetas Choniates in Alexio Comneno, Κακὸν ἐπὶ κακῷ προσβάλλω, ἢ κῦμα (ὅ φασιν) ἐπὶ κύματι ἐπικλύσεται. Quin & hèic de fluctibus subjicitur

Ibid. *Et fluctus tui super me transierunt*] Hæc eadem habemus apud Jonam 2. 4. nec dissimilia Jobi 31. 23. Ovidius Trist. 2.

Nec mihi pars nocuit de gurgite parva, sed omnes
Pressere hoc fluctus Oceanúsque caput.

Hesychius, Κλυδώνιον πλαγὼ, χειμὼν ἢ δουβὼ περαγμάτων. Suidas ad Aristophanis ea, κυμάτων ἐν ἀγκάλαις· Ἐν πολλοῖς κινδύνοις καὶ ἀνάγκαις. Apul. 10. *Talibus, &c. fatorum fluctibus volutabar.*

Ibid. *Omnia excelsa tua, &c. super me transierunt*] In Græco, οἱ μετεωρισμοί σου. Vult dicere fortè, jactasti me ut navem ὁ μετεωρίζων ἄνεμος. Vide ad Luc. 12. 29. dicta. Seneca non admodum dissimiliter epist. 54. *Omnia corporis aut incommoda aut pericula super me transierunt.*

PSAL. XLIII.

Com. 7. *NON enim in arcu meo sperabo*] Tacitus de Germanis, *Cubile humus, sola in sagittis spes.*

Ibid. *Non in arcu meo sperabo, & gladius meus*] Contrarium Judith. 7. 8. *in lancea & sagitta confidere.*

Com. 9. *In Deo laudabimur totâ die, & in nomine tuo confitebimur, &c.*] Laudabimus Deum totâ die, & nomini ejus confitebimur, &c.

Com. 13. *Vendidisti populum tuum sine pretio*] Ut fieri solet de inutilibus ideóque vilibus mancipiis. Apuleius 8. *Quod pretium gaudens Dominus, scilicet tædio mei, facilè suscepit, septendecem denariùm.* Monent hîc in Hebræo esse, *pro nihilo.* Ità Pollux 7. 2. Onomastici, Καὶ ἀξίως μὲ πωλήσας τὰ σῶματα, ἢ λυσιτελῶς· ἢ ἐπιθωμισμένα, ἢ ἀντίφορτα, ἢ ἀντ' ὀδάνου.

22. *Nónne Deus requiret ista?*] De eodem Job. 11. 11. *Videns iniquitatem nónne considerat?* Deus ipse Deuteron. 32. 34. *Nónne hæc condita sunt apud me, & signata in thesauris meis?* Suprà hîc 13. 4. *Nónne cognoscent qui operantur iniquitatem?*

Ibid. *Ipse enim novit abscondita cordis*] Sirach. 23. 28.

Oculi

Oculi ejus lucidiores sunt super Solem, &c. *profundum abyssi & hominum corda intuentes in absconditas partes. Omnia curiosè participat, omnia visit, omnia intelligit: & ipsis penitissimis mentibus*, &c. *diversatur*; Apuleius in de Socratis Deo.

Ibid. *Ipse enim novit abscondita cordis*] Vide Psal. 32. 15. & quæ ad Luc. 16.15. annotavimus.

PSAL. XLIV.

Com. 1. ERuctavit cor meum bonum verbum] *Eructavit*, quasi ex pleno fonte. *Ex abundantia cordis os loquitur.*

——& qua bona dictu Evomeret.

Ennianum est apud Gellium.

Com. 5. *Specie tuâ & pulcritudine procede*] *Tanquam sponsus procedens de thalamo suo*, suprà 18.6. *Circumda tibi decorem*, &c. *esto gloriosus, & speciosis induere vestibus*, Job. 40. 5.

Com. 6. *Sagitta tuæ acutæ*]

Spicula de pharetra promis acuta tua.
——sequiturque tuo de vulnere sanguis.

Com. 8. *Dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem*] His planè oppositа illa infrà 51. 5. *Dilexisti malitiam super benignitatem. Iniquitatem* hîc intellige falsitatem. Cicero 2 de Finibus, de genere humano, *Omnia vera diligimus, id est, fidelia, simplicia, constantia: nam vana, falsa, fallentia odimus, ut fraudem, perjurium*, &c.

Com. 10. *Adstitit Regina à dextris tuis*] *A dextris*, quia τῇ χωμαικῇ αὐτοῦ, &c. πιλιὸ ἀποτιμοιμῷ. 3 Esdræ 4. 29. *Videbam Apemen*, &c. *sedentem juxta Regem, ad dextram.*

Ibid. *In vestitu deaurato, circumdata varietate*] *Auro, veste, gemmis, omnique cætero mundo exornata*, ut loquitur Milesiarum Scriptor.

Com. 11. *Obliviscere populum tuum, & domum patris tui*] Gen. 2. 24. & Mat. 25. 5. ubi dicta vide. Virgilius,

——Amissos hinc jam obliviscere Graios,
Noster eris.——

PSAL. XLV.

Com. 3. NON timebimus dum turbabitur terra]

Si fractus illabatur orbis,
Impavidos ferient ruinæ.

PSAL. XLVI.

Com. 9. REgnabit Deus super Gentes] Suprà 21. 29. *Domini est regnum, & ipse dominabitur Gentium.*

PSAL. XLVII.

Com. 9. IN civitate Dei nostri] Hierosolymis. Ità 2 Paralip. 6. 6. & 12. 13. Nehem. 1, 9. Jer. 3. 17. Zachar. 8. 22. Sapient. 9. 8. Matth. 5. 35. Apocal. 3. 12.

Com. 11. *Secundùm nomen tuum sic & laus tua in fines terræ*] *Operit* (ut Habac. 3. 3.) *cœlos gloria tua, & laudis tuæ plena est terra.*

PSAL. XLVIII.

Com. 4. OS meum loquetur sapientiam, & meditatio cordis mei prudentiam] Sirachides 34. 9. *Vir in multis expertus, cogitabit multa: & qui multa didicit, enarrabit intellectum.*

Ibid. *Os meum loquetur sapientiam*] Sirach. 16. 25. *Dicam in æquitate disciplinam, & scrutabor enarrare sapientiam.* Vide & ejusdem 15. 10.

Com. 7. *Qui confidunt*, &c. *in multitudine divitiarum suarum*] Quod 1 Tim. 6. 17. ὁ τῇ ἀφιλότητι τῇ πλούτου ἐλπίζειν. Ad quem locum non pauca huc pertinentia attulimus.

Com. 11. *Simul insipiens & stultus peribunt*] Ecclesiastes 2. 14.

Ibid. *Et relinquent alienis divitias suas*] Heredibus non suis; non enim dicit *aliis*, sed *alienis*: & ità hîc Græci, non ἄλλοις sed ἀλλοτρίοις· fortè & iis quos potiùs odio quàm amore prosecuti sunt: ejusmodi enim significationem non respuit vox ἀλλότριος. Unde illa (Homeri fortè) ἀλλότριος φῶς, πολίμιός τις ἀνὴρ Hesychius interpretatur. Plinius lib. 8. epist. 19. *Fuit alioqui fratribus illis quasi fatò datum, ut divites fierent, invitissimis à quibus facti sunt.*

Com. 12. *Et sepulcrum eorum domus eorum in æternum*] De Ægyptiis lib. 1. Diodorus Siculus, Τὰς παιδοτικότων τάφους ἀϊδίους οἴκους προσαγορεύουσι. Vide ad Matth. 23. 29. & ad Luc. 11. 47. dicta.

Ibid. *Tabernacula eorum in progenie & progenie*] Palatia in multas generationes duratura condunt. Apuleius, *Villas opiparè exstruunt, & domos ditissimè exornant: & pòst, Ædificiorum species illas*, &c. *amœnissimas deprehendas, villas æmulas urbium conditas, domos vice templorum exornatas*, &c.

Com. 14. *Hæc via ipsorum scandalum ipsis*] Subaudi, *fiat*. Vide infrà 68. 23.

Com. 15. *Mors depascet eos*] Erunt decidentes sine honore, & in contumelia inter mortuos in perpetuum.

Ibid. *Dominabuntur justi eorum*] *Jacebunt mali ante bonos*, Proverb. 14. 19.

Com. 18. *Cùm interierit, non sumet omnia*] I. e. sumet nihil. Vide ad 1 Tim. 6. 8. annotata.

Ibid. *Neque descendet cum eo gloria ejus*]

——Illa manent pulcra ac præclara relicta.

Gloria hîc est quæ 1 Joh. 2. 16. ἡ βίου ἀλαζονία.

PSAL. XLIX.

Com. 3. DEus manifestè veniet] *Horrendè* (ut Sapient. 6. 6.) *& citò apparebit illis.*

Com. 8. *Non in sacrificiis tuis arguam te*] Idem 1. 11. apud Esaiam, *Quò mihi multitudinem victimarum vestrarum? plenus sum.*

Com. 10. *Quoniam meæ sunt omnes feræ sylvarum, jumenta in montibus*, &c. *cognovi omnia volatilia cæli*] Eundem Apuleius alloquens, *Tuam majestatem perhorrescunt aves cœlo meantes, feræ montibus errantes*, &c. Milet. 11.

Com. 11. *Pulcritudo agri mecum est*] I. e. mea, vel, in mea potestate, vel, penès me. Sic 16. 12. Sirachidis, *Misericordia & ira est cum illo.*

Com. 13. *Numquid manducabo carnes taurorum?* &c.] Plutarchus ad Homeri illa,

——μάχαιρα δυοὶ ῥία ζώοντε.

Ἀδύνατοι ὄντες, ῥᾳδίαν ἴσχυσι ἢ τῇ ζῇν φύσιν, ἢ ὃν ἕκαστον ἔφυς, ἢ δεῖται πρὸς ἀνθρώπων ζώων τὰ σώματα.

Com. 18. *Si videbas furem, currebas cum eo*] Hinc Esai. 1. 23. *socii furum. Currere* hîc est quale Judæ com. 11. τῇ πλάνῃ ὠχετῶς: nec dissimili re 1 Petr. 4. 4. habemus συντρέχειν.

Com. 19. *Lingua tua concinnabat dolos*] *Injustitiam* (ut 51. 4.) *cogitavit lingua tua, sicut novacula acuta fecisti dolum.*

Com. 20. *Adversùs filium matris tuæ ponebas scandalum*] *Juxta iter* (ut 139. 6.) *posuisti scandalum ei.*

Com. 21. *Hæc fecisti, & tacui; existimâsti iniquè quòd ero tui similis?*] Apud Esaiam 57. 11. *Mei non es recordata, neque cogitâsti*, &c. *quia ego tacens, & quasi non videns: & mei oblita es.*

Ibid. *Existimâsti iniquè quòd ero tui similis*] In Trinummo Plautina,

——Malus bonum malum
Esse vult, ut sit sui similis.——

Propertius,

Me similem vestris moribus esse putas.

Adde Joh. 8. 55. Cicero 9. 16. ad Atticum, *Nihil malo quàm & me mei similem esse, & illos sui.*

Ibid. *Arguam te, & statuam contra faciem tuam*] *Statuam* hîc est, stabo, consistam. ἔξεστι μοι (ut Act. 25. 16.) πρόσωπον πρὸς πρόσωπον· alluditur enim ad forensem morem reos accusandi peragendique.

PSAL. L.

Com. 6. *Et vincas, cùm judicaris*] I. e. convincas, me nempe. LXX. νικήσῃς. In Glossis, *Convincit*, &c. νικᾷ.

Com. 9. *Asperges me hyssopo*] In Gr. ῥαντιεῖς με· unde manifestò Glossarii ea, *Asperges*, ῥαντιεῖς.

Com. 14. *Redde mihi lætitiam salutaris tui*] Tuæ placationis. In Gr. hîc, σωτηρίου. Hesychius, Σωτηρίου, ἐξιλασμοῦ.

Ibid. *Et spiritu principali confirma me*] LXX, ἡγεμονικῷ. Vide infrà ad 142. 11. annotata.

Com. 15. *Docebo iniquos vias tuas*] Conversus tuâ ope, ego alios confirmabo.

PSAL. LI.

Com. 1. *Quid gloriaris in malitia?*] Sic Jerem. 11. 15. *malitias tuas in quibus gloriata es:* quod Esai. 47. *habere fiduciam in malitia sua.*

Com. 8, 9. *Videbunt justi*, &c.] Ità & 58. 11, 12.

Ibid. *Videbunt justi*, &c.] Sic suprà 36. 34. *Cùm perierint peccatores, videbis.* Cicero Verr. 5. *Nullum est testimonium victoriæ certius, quàm quos sæpe metueris, eos te victos ad supplicium duci videre.* Adde Psal. 34. 21. & 53. 9. & 57. 11. & 90. 8. & 91. 12.

Com. 10. *Ego autem sicut oliva fructifera*, &c. *speravi in misericordia Dei*] Spes meæ non aruerunt, οὐ ξηρανθήσεται. Et bene, *in misericordia tua:* non in divitiis, ut illi de quibus proximè præcedente commate.

PSAL. LII.

Com. 4. *Omnes declinaverunt*, &c.] Vide suprà ad 14. 3. dicta.

PSAL. LIII.

Com. 7. *Averte mala inimicis meis*] Mala quæ mihi ominantur à me in illos verte.

PSAL. LIV.

Com. 4. *Conturbatus sum à voce inimici*] A minis, quod infrà 90. 3. *à verbo aspero.*

Ibid. *Et à tribulatione peccatoris*] A tribulatione quam mihi peccator infert. Sic *metus Pompeii*, & similia, de quibus apud Gellium.

Com. 5. *Formido mortis cecidit super me*] Responsum in me mortis habui, ut Apostolus 2 Cor. 1. 9. locutus. Idem hîc David 2 Reg. 22. 5. *Circumdederunt me contritiones mortis.*

Com. 6. *Contexerunt me tenebræ*] Pavor illum quasi ad mortem redegerat, ideo tenebras quales morientibus oboriri solent, ait supervenisse sibi.

Com. 7. *Quis dabit mihi pennas sicut columbæ? & volabo, & requiescam*] Requiescam à periculis & insidiatoribus meis. Cicero Epist. ad Attic. perniciem imminentem sibi patriæque fugâ evitare studens, *Dies & noctes tanquam avis mare prospecto, evolare cupio. Quis dabit mihi?* est, *utinam darentur mihi.* Octavia apud Senecam, ad Psalmi locum istum appositissimè,

Quis mea dignè deflere potest
Mala? quæ lacrymis nostris questus
Reddet aëdon? cujus pinnas
Utinam misera mihi fata darent.
Fugerem luctus ablata meos
Pennâ volucri procul, & cœtus
Hominum tristes, cadémque feram.
Sola in vacuo nemore & tenui
Ramo pendens, querulo possem
Gutture mœstum fundere murmur.

Antigone apud Euripidem in Phœnissis,

Ἀνεμώνᾳ εἰδὲ δένδρων νεφέλας
Ποσὶν ἐξανύσοιμι δι' αἰθέρος.

Com. 10. *Vidi*, &c. *contradictionem in civitate*] Contradictionem (ut 30. 21.) linguarum: subaudi, *contra me. Audivi* (ut 30. 14.) *vituperationem multorum commorantium in circuitu.*

Com. 13. *Si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem utique*, &c. *Tu verò homo unanimis*, &c.] Eumenes catenis onustus, ad milites suos, apud Justinum lib. 14. *Cernitis habitum atque ornamenta Ducis vestri, quæ mihi non hostium quisquam imposuit, (nam hoc etiam solatio foret:) vos me ex victore victum, ex Imperatore captivum fecistis.*

Ibid. *Abscondissem me forsitan ab eo*] Subtraxissem me à conspectu & occursu ejus, dum fervor iræ ejus despumasset. Vide ad Apuleii lib. 9. pag. 534. annotata.

Com. 14. *Tu verò homo unanimis*, &c.] Q. d.

Non exspectato vulnus ab hoste tuli.

Ibid. *Tu verò homo unanimis*, &c.] *Immemor atque unanimis falsè sodalibus.*

Heu facinus! non est hostis metuendus apertus:
Quos credis fidos effuge, tutus eris.
Cognatum fratrémque cave, fidúmque sodalem,
Præbebit veros hæc tibi turba metus.

Vide suprà 41. 40. In Græco hîc ἰσόψυχος· unde in Glossario, Ἰσόψυχος, *unanimis.*

Ibid. *Tu verò homo unanimis*] *Homo pacis meæ*, suprà 40. 10. ubi & similia habemus.

Ibid. *Dux meus*] Quem ego corde simplici & alacri secutus sum. Catullus ad Alfenum,

——*Jubebas animam tradere iniquè me*
Inducens in amorem, quasi tua omnia mî forent:
Idem nunc retrahis te, ac tua dicta omnia factáque
Ventos irrita ferre ad nebulas aereas sinis.

Com. 15. *Qui simul mecum dulces capiebas cibos*] Ὁ ἐμβάλλας μετ' ἐμοῦ ὃν τῇ ψυχλίῳ τὸ χεῖρα, ὅτος με ἐδολοφόνησε. Apuleius 8. *Inter præcipuos hospites domum nostram receptus, occultato consilio sceleris, amici fidelissimi personam mentiebatur.*

Ibid. *In domo Dei ambulabamus*, &c.] Signum amicitiæ. Amos 3. 3. *Numquid ambulant duo pariter, nisi convenerit iis?*

Com. 18. *Vesperi, & manè, & meridie*, &c.] Arrianus 4. 4. in Epictetum, Τοῦτο ἐν ὄρθρῳ, ἐν μέσῃ ἡμέρᾳ, ἐν νυκτὸς ἔστω σοὶ γινόμενον. Homericum est Iliad. φ'.

——Ἠὼς, ἢ δειλὴ, ἢ μέσον ἦμαρ,

Com. 20. *Qui est ante sæcula*] Ὁ πρὸ αἰώνων βασιλεύς, 1 Tim. 1. 17.

Com. 21. *Non est illis commutatio*] Nullo pretio redimi poterunt. Esai. 13. 17. *Suscitabo super eos Medos, qui argentum non quarent, nec aurum velint: sed sagittis parvulos interficient, & lactantibus uteris non miserebuntur.* LXX hîc ἀντάλλαγμα. In Glossario *Commutatio*, ἀντάλλαγμα· quod ex Matth. 16. 26. vel hoc Psalmi loco videtur desumptum.

Ibid. *Extendit manum suam in retribuendo*] Sirach. 17. 19. *Exsurget, & retribuet illis retributionem*, &c. Vide suprà 27. 4.

Com. 22. *Molliti sunt sermones ejus super oleum*] Sirachid. 12. 15. *In labiis suis indulcat inimicus*, &c. Vide Proverb. 5. 3. & Sirach. 27. 26.

Ibid. *Et ipsi sunt jacula*] Μεσοὶ ἦσαν σαγηνόφρυ.

Impia sub dulci melle venena latent.

In Plauti Truculento,

In melle linguæ sunt sita atque orationes
Lacteque: corda felle sunt sita atque acerbo aceto.

Com. 23. *Jacta super Dominum curam tuam*] *Jactare* pro *jacere* dixit & 7. Apuleius, ad quem pag. 381. nescio quæ annotata habes.

Com. 24. *Tu verò, Deus, deduces eos in puteum interitûs*] Id est, permittes eos cadere in p. i. Sic infrà 66. 11. *Induxisti nos in laqueum:* & Matth. 6. 13. *nè nos inducas in tentationem.*

Ibid. *Non dimidiabunt dies suos*] Vide 8. 13. Ecclesiastis.

Ibid. *Dolosi non dimidiabunt dies suos*] Vide Jerem. 17. 11. *Dolosi* qui per dolum divitias acquirunt.

PSAL.

PSAL. LV.

Com. 6. *Adversùm me omnes cogitationes eorum in malum*] Suprà 41. 8. Apuleius 7. *Nec quidquam videbatur aliud excogitare puer ille nequissimus, quàm ut me quoquo modo perditum iret.* Augustus apud Senecam 1. 9. de Clementia, *Ego sum nobilibus adolescentulis expositum caput, in quod mucrones acuant.* Vide & Psal. 118. 23.

Com. 7. *Ipsi calcaneum meum observabunt*] Suprà 36. 32. *Considerat peccator justum, & quærit mortificare eum.* Quo loco *mortificare*, est quod in Græco θανατῶσαι. Ità & in Glossario, θανατόω, *mortifico.*

Com. 8. *Sicut sustinuerunt animam meam*] Sicut exspectârunt perniciem, vel interitum meum.

Ibid. *Pro nihilo salvos facies illos*] *Facies* est, *fac.* Videtur hoc dicere, Ad nihilum reduc eos, at non interfice: nimirum ut potentiæ tuæ, consolationis autem meæ specimina obambulent. Ità ferè infrà 58. 12. *Ostendet* (i. e. ostende) *mihi Deus super inimicos meos, nè occidas eos.*

Com. 9. *Vitam meam annunciavi tibi*] Infrà 118. 26. *Vias meas annunciavi, sub tibi*; & 68. 6. *Tu scis insipientiam meam, delicta mea à te non sunt abscondita.* Vide & 138. 1, 2.

Ibid. *Vitam meam annunciavi tibi*] Aperui. Jobus 13. 15. *Vias meas in conspectu ejus arguam.*

PSAL. LVI.

Com. 4. *Misit de cœlo, & liberavit me*] Apuleius 9. *De cœlo mihi missus sospitator.*

Ibid. *Dormivi conturbatus*] Idem 5. *Flens ubertim decessit ad somnum.* Idem 4. *Lamentata sic & animi dolore, &c. fatigata, marcentes oculos dimisit ad soporem:* & continuò, *Jam commodùm conniverat, nec diu cùm repentè lymphatico ritu somno recussa, longè vehementiùs afflictare se, &c. incepit.*

Com. 8. *Paratum cor meum*] Id fortè est, stabilitum. Symmachus ad Psalmi 111. 7. ea, Ἑτοίμη ἡ καρδία αὐτῆ, Ἐλπίζει, ἀμύεται.

PSAL. LVII.

Com. 4. *Alienati sunt peccatores à vulva, erraverunt ab utero*] Contrarium Jobi 31. 18. *Ab infantia mea crevit mecum miseratio, & de utero matris egressa est mecum.*

Com. 5. *Quæ non exaudit vocem incantantis*] Nullis blanditiis, nullo obsequio molliuntur. Vide suprà 34. 14, 15, 16. qui locus isti expositioni congruit. Apud Tacitum de Romanis Galgacus, *Quorum superbiam frustrà per obsequium & modestiam effugeris.*

Com. 7. *Conteret dentes ipsorum in ore ipsorum*] Locutio qualis suprà 21. 15. *Cor meum, &c. in medio ventris mei.*

Com. 11. *Manus suas lavabit in sanguine peccatoris*] Peccatorum. Innuitur hoc loquendi modo eorum magnam cladem futuram. Simile Genes. 49. 11. *Lavabit in vino stolam suam:* i. e. vina supererunt ei. Vide & Psal. 67. 24.

Com. 12. *Et dicet homo, &c. utique est Deus judicans eos in terra*] Job. 19. 29. *Ultor iniquitatum gladius est, & scitote esse judicium.*

PSAL. LVIII.

Com. 5. *Sine iniquitate cucurri, & direxi*] In simplicitate cordis ambulavi, & direxi gressus meos.

PSAL. LIX.

Com. 10. *IN Idumæam extendam calceamentum meum*] Ἐπὶ τὴν Ἰδουμαίαν ἐκτενῶ τὸ ὑπόδημά μου, Hesychius, in Ἰδουμαία.

Com. 13. *Quoniam vana est salus hominis*] Infrà 145. 3.

PSAL. LX.

Com. 3. *Dum anxiaretur cor meum*] Sic *anxiatum iri* lib. 4. Apuleius dixit.

Com. 4. *Turris fortitudinis*] Tyrtæus de viro forti,

Ὥστε γάρ μιν πύργον ἐν ὀφθαλμοῖσιν ἔχωσιν.

Ibid. *Factus es, &c. turris fortitudinis à facie inimici*] Claudianus in Ruffinum 1. de Stilicone,

Hic cunctis optata quies, hic sola pericli
Turris erat, clypeúsque trucem perrectus in hostem.

PSAL. LXI.

Com. 13. *POtestas Dei est, & tibi, Domine, misericordia*] Hæc ad parcendum, illa ad destruendum.

Ibid. *Reddes unicuique juxta opera sua*] Non unâ perticâ, sed distinctè tractas: quantò quis melior, tantò tibi obligatior abibit, expertus non esse apud te

Ἐν δ' ἴῃ τιμὴ ἠμὲν κακὸς, ἠδὲ καὶ ἐσθλός.

(ex Plinio lib. 8. ep. 2.) Vide & quæ ad Mat. 16. 27. dicta.

PSAL. LXII.

Com. 2. *AD te de luce vigilo*] Græci hæc πρός σε ὄρθριζω. Sic Luc. 21. 38. πρὸς αὐτὸν ὁ λαὸς ὤρθριζεν. Ubi & notata confer.

Ibid. *Sitivit in te anima mea*] Suprà 41. 3.

Com. 3. *In terra deserta, &c.*] Ut terra, &c. Sequitur, *Sic in sancto apparui tibi*] Sic in templo tuo ad te manus levavi. Infrà 142. 6. *Ad te manus expandi: anima mea sicut terra sine aqua tibi.*

Com. 12. *Laudabuntur omnes qui jurant in eo*] Protegentur, & promovebuntur qui in ipsius nomen jurant. Sequitur, *quia obstructum est os loquentium iniqua*] Esai. 29. 19. *Defecit qui prævalebat, consummatus* (i. e. consumptus) *est illusor: & succisi sunt qui vigilabant super iniquitatem.*

PSAL. LXIII.

Com. 2. *A timore inimici*] Ità & Joh. 20. 29. Vulgatus idem, *propter metum Judæorum:* & Judith. 11. 9. *Tremor tuus super ipsos est.* Gellius 9. 13. *Metus, injuria, & alia quædam id genus utroqueversùm dici possunt: nam metus hostium rectè dicitur, & cùm timent hostes & cùm timentur: itaq; Sallustius in Historia 1. metum Pompeii dixit, non quòd Pompeius metueret, &c. sed quòd metueretur.*

Com. 3. *Protexisti me à conventu malignantium*] Spero itaque illâ notâ clementiâ tuâ liberatum iri me ab iis qui jam imminent mihi. Ità ex præced. commate exposuerim. Apostolus 2 Cor. 1. 10. de Eodem, Ὃς ἐκ τηλικούτου ἐῤῥύσατο ἡμᾶς, &c. εἰς ὃν ἠλπίκαμεν ὅτι καὶ ἔτι ῥύσεται). Ità & 2 Tim. 4. 18. *Conventu*, conciliabulo. In Græco συναγωγῆς. Vide ad Act. 19. 40. annotata.

Com. 6. *Firmaverunt sibi sermonem nequam*] In caput meum. Consilia in perniciem meam stabilierunt mutuis juramentis. Ἐαυτοῖς ἐνεδυναμώσαν, &c. ut Act. 23. 12. illi. Τὸ ἀμετάθετον τῆς βουλῆς αὐτοῦ (ut Hebr. 6. 17.) ὤχυσε μεσίτευσιν.

Ibid. *Narraverunt ut absconderent laqueos*] Jactaverunt (amicis suis) se laqueos abscondisse mihi.

Ibid. *Dixerunt, quis videbit eos?*]

Tam facile & pronum est Superos contemnere testes,
Si mortalis idem nemo sciat ——

Com. 7. *Scrutati sunt iniquitates, defecerunt scrutantes scrutinio*] Excogitaverunt (in me) iniqua, idque toties, tam diúque, ut penus eorum etsi adinventionibus instructissimum, jam exhaustum videatur. Vult dicere, ut suprà 55. 6. *Adversùm me omnes cogitationes eorum in malum.* Apuleius 7. *Nec quidquam aliud excogitare videbatur nequissimus ille, quàm ut me quoquo modo perditum iret.*

Com. 10. *Timuit omnis homo, & annunciaverunt opera Dei*] Ità Luc. 7. 16. ubi dicta vide.

PSAL. LXIV.

Com. 6. *Accinctus potentiâ*] Græci, ἐνισχυμένος ἐν δυνάμει. Apostolus 1 Tim. 6. 17. ὁ μόνος δυνάστης· ubi plura eam in mentem adduxi.

PSAL. LXV.

Com. 10. *Igne nos examinâsti*] Igne afflictionis. Hesychius, Ἐξεπύρωσεν, ἐξέθλιψεν.

Com. 11. *Imposuisti homines super capita nostra*] Fecisti ut dominarentur nobis. Ità, *in cervicibus alterius collocare quem*, Cicero famil. epist. lib. 12.

Com. 12. *Transivimus per ignem*, &c. *& eduxisti nos in refrigerium*] Heraclides Ponticus ad Homeri illud de Sarpedone vulnerato,

—— ἀεὶ δ' ποιὴ Βορέαο
Ζώχει ἐπιπνείουσα κακῶς κεκαφηότα θυμόν.

Ἀναψύξεως δηλαδὴ δεομένῳ τοῦ σώματος ὁ ἀὴρ διαπνέει. Adde Luc. 16. 24.

PSAL. LXVIII.

Com. 1. *Intraverunt aqua usque ad animam meam*] Ovidius,

Me miserum! quanti montes volvuntur aquarum!

Vide infrà 87. 18. & 143. 7.

Com. 3. *In limo profundi, & non est substantia*] In limo ubi non est firmum vestigium. Seneca, *Lutosâ humo nihil stabile est.*

Com. 4. *Rauca facta sunt fauces mea*] *Rugiebam* (ut 37. 9.) *à gemitu cordis mei.*

Com. 7. *Domine virtutum*] Qui virtutes (i. e. magnalia) operari soles: vel, Domine exercituum: ità hîc Aquila cum Symmacho.

Com. 8. *Propter te sustinui opprobrium, operuit confusio faciem meam*] Suprà 43. 16, 17.

Com. 12. *Et factus sum illis in parabolam*] Gr. εἰς παραβολήν· quem locum fortè respiciunt Hesychii ista, Εἰς παραβολὴν, εἰς γέλωτα· vel illum apud Tobiæ Scriptorem 3. 4. Καὶ ἔδωκας ἡμᾶς εἰς, &c. παραβολὴν ὀνειδισμοῦ πᾶσι τοῖς ἔθνεσι.

Com. 13. *Adversùm me loquebantur qui sedebant in porta, & in me psallebant qui bibebant vinum*] Jobus 30. 1. Κατεγέλασάν μου ἐλάχιστοι· & com. 9. κιθάρα εἰμὶ αὐτῶν, καὶ ἐμὲ ψάλλουσι πάντες. Apud Senecam ille Controvers. 3. 4. *Parasitorum jocantium materia sum.* Propertius lib. 3.

Risus eram positis inter convivia mensis,
Et de me poterat quilibet esse loquax.

Ibid. *Adversùm me loquebantur*, &c. *ego verò orationem meam ad te, Domine*] Ità 34. 12, 13. *Retribuebant mihi mala pro bonis, ego autem, cùm mihi molesti essent, induebar cilicio.*

Com. 15. *Ut non infigar*] Gr. ἵνα μὴ ἐμπαγῶ· *accioche io non rimanga impantanato.*

Com. 20. *Tu scis improperium meum, & confusionem meam*] Confusionem meam ob falsa improperia illata mihi. Tob. 3. 6. Ὀνειδισμὸς ψευδὴς ἤκουσα, καὶ λύπη δεῖ πολλὴ ἐν ἐμοί. Vide & Psal. 43. 16, 17.

Com. 21. *In conspectu tuo sunt qui tribulant me*] Optimè nôsti eos qui me persequuntur.

Com. 22. *In siti meâ potaverunt me aceto*] Expone ex his infrà com. 27. *Quem tu percussisti, persecuti sunt, & super dolorem vulnerum meorum addiderunt.*

Com. 23. *Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in retributionem*] Quæ in mensa sua liberiùs effutiunt, vertantur in perniciem eorum. *In retributionem*, quia ipsi sacra mensæ meæ jura eo modo violaverunt. Suprà 54. 14, 15.

Com. 24. *Et dorsum eorum incurva*] Pone (ut suprà 65. 11.) tribulationes in dorso eorum. Hesychius, Καμπεσίγυιος, ὁ Ἐρινύς, ἀπὸ τοῦ κάμπτειν τὰ γόνατα τῶν ἁμαρτανόντων.

Com. 25. *Effunde super eos iram tuam*] Turbo (ut Jerem. 23. 19.) indignationis tuæ egrediatur, & tempestas erumpens super caput eorum veniat. Vide & Job. 27. 20.

Com. 27. *Quoniam quem tu percussisti, persecuti sunt: & super dolorem vulnerum meorum addiderunt*] Vide 35. 4, 5. Ezechielis.

Ibid. *Quem tu percussisti, persecuti sunt: & super dolorem vulnerum meorum addiderunt*] Vide quali odio. Cicero in pro Rabirio, *Satis est lapsos non erigere: urgere verò jacentes, aut præcipitatos impellere, certè est inhumanum.* Vide & Psal. 108. 17.

Com. 28. *Appone iniquitatem super iniquitatem eorum*] Permitte eos in malo gradum proferre, dum mensura nequitiæ impleatur. Vide Jerem. 9. 3. Rom. 6. 19.

Ibid. *Et non intrent in justitiam tuam*] Nullam partem tuæ clementiæ ferant. Hoc sensu in Euangelio, *Intra in gaudium Domini tui:* i. e. communica: & infrà hîc 94. 11. *Si introibunt in requiem meam.*

Com. 32. *Vitulum novellum, cornua producentem & ungulas*]

Qui nondum gerit in tenera jam cornua fronte.

Sunt verba Gratii Scriptoris veteris, in Halieutici fragmento.

Com. 33. *Quærite Dominum, & vivet anima vestra*] Pro, *ut vivat*, &c. Sic Sirach. 4. 23. *Serva tempus, & devita à malo:* i. e. ut devites: ibidem 7. 3. & sæpe alibi.

PSAL. LXIX.

Com. 4. *Erubescant qui volunt mihi mala*] Ità & suprà 34. 26. Græci hîc, καταισχυνθήτωσαν. In Glossario, Καταισχυνθήτωσαν, *confundantur.*

PSAL. LXX.

Com. 4. *Et de manu contra legem agentis*] Eorum qui legibus suspendium mandant, ut locutus Apuleius: ad cujus lib. 9. pag. 559. annotata vide.

Ibid. *Contra legem agentis, & iniqui*] In Græco, παρανομοῦντος, καὶ ἀδικοῦντος. Hinc apud Hesychium, Παράνομος, &c. ἄδικος. Quod ibi autem continuo tenore additur, ἄθεσμος ἁμαρτία, illum locum impeditum reddit. Nè dubita inserendam esse vocem παρανομία, quæ malè excidit: libentérque eam Glossam applicuerim ad Petri 2. 2. 16. illa, de Balaamo, ἔλεγξιν ἔσχεν ἰδίας παρανομίας ὑποζύγιον ἄφωνον.

Com. 7. *Tanquam prodigium factus sum multis*] Id est, inimicis & derisoribus mei. Sic suprà 30. 12. *Super inimicos meos factus sum opprobrium.* *Prodigium*, res nefaria, abominanda. Megæra apud Claudianum de Ruffino,

Est mihi prodigium cunctis immanius hydris.

Com. 11. *Persequimini & comprehendite eum, quia non est qui eripiat*] Suprà 49. 22. *Nè quando rapiat*, (Deus) *& non sit qui eripiat.* Vide & 7. 2.

Com. 15. *Os meum annunciabit justitiam tuam, totâ die salutare tuum: quoniam non cognovi literaturam*] Inter nuperos Expositores eminentissimus ille, *Quamvis numerum* (nempe bonitatum tuarum) *non norim.* Si id voluit Psalmista, videntur non aliena Apuleii ista, *At ego, referendis laudibus tuis exilis ingenio, &c. nec mihi vocis ubertas ad dicenda quæ de tua majestate sentio sufficit, nec ora mille, linguaque totidem, vel indefessi sermonis æterna series.* Nam & ista ad auctorem Naturæ, id est, Deum, prolata.

Com. 18. *Et usque in senectam, Deus, nè derelinqs me*] Et in senecta, Deus, nè d. m. ut suprà 9. *Nè derelinqs me*, ut & Psal. 26. 9. & 21. 2. & 118. 8.

Com. 20. *Quanta ostendisti mihi mala!*] Gr. ὅσας ἔδειξάς μοι θλίψεις! Vide ad 2 Tim. 4. 14. annotata.

PSAL. LXXI.

Com. 4. *Salvos faciet filios pauperum*] Proteget à potentibus: infrà com. 12, & 13.

Ibid. *Et humiliabit calumniatorem*] In Gr. συκοφάντην. Ità

Ità in Gloſſariis & vetere Onomaſtico. *Humiliabit*, pœnis coercebit. Martialis,

——*Delator habet quod dabat exſilium.*

Com. 6. *Deſcendet ſicut*, &c. *ſtillicidia rorantia ſuper terram*] Pauperibus oppreſſiſque judicia ejus advenient tanquam ſitienti terræ tempeſtivi imbres. Catullus,

Qualis in aërei perlucens vertice montis
Rivus muſcoſo proſilit è lapide,
Dulce viatori laſſo in ſudore levamen;
Tale fuit nobis Manlius auxilium.

Job. 29. 21. *Super illos ſtillabat eloquium meum, exſpectabant me ſicut pluviam, & os ſuum aperiebant quaſi ad imbrem ſerotinum.*

Com. 7. *Donec auferatur Luna*] LXX. Ἕως ἂν ἀνταναιρεθῇ ἡ σελήνη. Et huc non dubito quin referenda Heſychii illa, Ἀνταναιρεθῇ, ἀφανισθῇ.

Com. 8. *Dominabitur à mari uſque ad mare, & à flumine uſque ad terminos orbis terrarum*] Eodem ſenſu infrà com. 11. *Adorabunt eum omnes Reges terræ.* Id eſt, fama nominis & ſapientiæ ejus omnes gentes pervagabitur. *Adorabunt*, per legatos nempe. De Pſyche lib. 4. Apuleius noſter, *Sic immensùm indies procedit opinio, ſic inſulas jam proximas*, &c. *provinciáſque plurimas fama porrecta pervagatur.* Ubi & nota quod de inſulis dictum. Ità ſtatim heic Pſalmiſta, *Reges Tharſis & Inſulæ munera offerent*, &c.

Com. 9. *Inimici ejus terram lingent*] Subjugati in terram venerantes eum ſe proſternent.

Com. 10. *Reges Arabum & Saba dona adducent*] Apuleius ubi ſuprà, *Jam multi mortalium longis itineribus atque altiſſimis maris meatibus ad ſeculi ſpecimen glorioſum confluebant*] Munera ex terra Arabia habemus infrà com. 15. & Matth. 2. 11. ex Sabæa, 2 Paralip. 9. 1.

Com 11. *Omnes gentes ſervient ei, quia liberabit pauperem à potente*, &c.] Optabunt ſub ejus tutela vivere, ob tam multa támque inſignia ſpecimina juſtitiæ & æquitatis ejus.

Com. 14. *Et honorabile nomen eorum coram illo*] LXX. ἔντιμον· id eſt, *pretioſum:* ut & Luc. 7. 1. id vocabulum vertit. Aquila heic, τιμιωθήσεται τὸ αἷμα αὐτῶν ἐν ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ· neſcio an rectè. Τὸ ὄνομα αὐτῶν putem aliud non eſſe quàm αὐτοί· ut & fortè in illis Lucæ 6. ὅταν ἐκβάλωσι τὸ ὄνομα ὑμῶν i. e. ὑμᾶς. Vide & Pſal. 73. 19.

Com. 15. *Vivet, & dabitur ei de auro Arabiæ*] Quoad vivet dabitur ei, &c.

Com. 19. *Replebitur majeſtate ejus omnis terra*] Reſonet majeſtatem & potentiam ejus univerſa terra.

PSAL. LXXII.

Com. 1. *Quàm bonus Deus his qui recto ſunt corde!*] *Probat corda, & ſimplicitatem diligit*, 1 Paralip. 29. 17.

Com. 2. *Mei penè moti ſunt pedes, penè effuſi ſunt greſſus mei: quia zelavi ſuper iniquos, pacem peccatorum videns*] Cùm impiorum felicitatem conſiderarem, inſurgebant in me audaces cogitationes contra providentiam tuam. Claudianus,

——*Cùm res hominum tantâ caligine volvi*
Aſpicerem, latóſque diu florere nocentes,
Vexarique pios; fateor labefacta cadebat
Relligio, cauſaque viam non ſponte ſequebar
Alterius, vacuo quæ currere ſemina motu
Affirmat, magnúmque novæ per inane figuras
Fortunâ non arte regi: quæ Numina ſenſu
Ambiguo vel nulla putat, vel neſcia noſtri.

Effuſi ſunt, è recto nempe tramite in viam pravam, ut in Epiſt. Judæ com. 11. ubi Græci; ut & hoc loco, ἐξεχύθησαν. Symmachus hîc, παρ' ὀλίγον ἐλύθη τὰ ὑπερβήματά μου· at puto rectiorem eſſe expoſitionem noſtram.

Ibid. *Mei penè moti ſunt pedes*] Penè firmitas animi concidit.

Ibid. *Penè effuſi ſunt greſſus mei*] Gr. παρ' ὀλίγον ἐξεχύθη τὰ διαβήματά μου. In Gloſſis, Παρ' ὀλίγον, *penè*. Ἐξεχύθη, Deflexerunt, nempe de recto tramite.

Com. 4. *Quia non eſt reſpectus morti eorum*] Non cogitabam ideo Deum eos vivere permiſiſſe, quia indignos putavit quos citâ morte abſumeret, quod ipſum in amoris ſignum ſolet piis facere. Próque hac (ut puto, vera hujus loci) interpretatione gratias ago Sapientiæ Scriptori, ca. 4. com. 13, 14, & 15. ubi de piis ſermo, inter alia inibi & iſta, *Quoniam gratia Dei*, &c. *eſt in ſanctos ejus, & reſpectus in electos ejus:* id eſt, *reſpectus morti eorum*, ut heic loquitur Pſalmiſta noſter.

Com. 5. *In labore hominum non ſunt*] Pacem habent in ſubſtantiis ſuis, quieti ſunt, &c. Sirac. 41. 1.

Ibid. *Et cum hominibus non flagellabantur*] Ἐν τῷ κόσμῳ μὴ πειρώμενοι, ἵνα σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶσι.

Com. 9. *Poſuerunt in cœlum os ſuum, & lingua eorum tranſivit in terra*] Longè latéque inſanias effutierunt ſuas: nam & ità exponi poſſunt hæc verba. Scriptor Sapientiæ 18. 16. de Angelo ultore, *Replevit omnia morte & uſquè ad cœlum attingebat, ſtans in terra.*

Com. 16. *Exiſtimabam ut cognoſcerem hoc, labor eſt ante me*] Si putabam inventurum me unde hoc fieret, opus nimis laborioſum inveni. Eccleſiaſtes 8. 17. hoc idem argumentum tractans, in hunc modum ſermonem claudit; *Intellexi quòd omnium operum Dei nullam poſſit homo rationem invenire*, &c. *& quantò plùs laboraverit ad quærendum, tantò minùs inveniat.* Quibus adde quæ 2. 18. in fine A. Gellius ex Epicteto.

Com. 18. *Verumtamen propter dolos poſuiſti eos*] *Per far gli poi un bel gioco.*

Ibid. *Dejeciſti eos dum allevarentur*] De hujuſmodi jam dicto loco Claudianus,

——*Tolluntur in altum,*
Ut lapſu graviore ruant.——

Com. 19. *Subitò defecerunt*] Jobus 20. 5. *Lætus impiorum brevis, & gaudium hypocritæ ad inſtar puncti.*

Com. 21. *Inflammatum eſt cor meum*] Virgilius,

Talia flammato ſecum Dea corde volutans.

Com. 27. *Qui fornicentur abs te*] Ità & 105. 36.

Com. 28. *Mihi autem adhærere Deo bonum eſt* LXX. ἐμοὶ δὲ προσκολλᾶσθαι. Eucherius ad Valerianum, *Qui amat egregiè rem aliquam, velut affixus & cohærens illi, nunquam eam relinquit.*

PSAL. LXXIII.

Com. 9. *ET nos non cognoſcet amplius*] Intuetur nos tanquam alienos. Quo ſenſu Luc. 13. οὐκ οἶδα ὑμᾶς.

Com. 11. *Quouſque avertis*, &c. *dextram tuam de medio ſinu?*] In medium ſinum, quaſi otioſus. Apuleius, *Sic-eine otioſus, inſinuatis manibus ambulabis mihi?* Vide & Proverb. 19. 24.

Com. 16. *Tuus eſt dies, & tua eſt nox*] Id eſt, opera manuum tuarum, ut ſuprà 18. 3.

Tu perpetuo nixus ſolio
Rapido cœlum turbine verſas,
Legémque pati ſidera cogis,
Ut nunc pleno lucida cornu
Totis fratria & obvia flammis
Condat ſtellas Luna minores;
Nunc obſcuro pallida cornu,
Phœbo propior lumina perdat.
Et qui prima tempore noctis
Agit algentes Heſperus ortus,
Solitas iterum mutet habenas,
Phœbi pallens Lucifer ortu.

Sunt iſta è Boetio. Ejuſdem, ubi de ejuſdem Dei providentia, ſunt & iſta,

——*Vicibus temporis æquis*
Veſper ſeras nunciat umbras:
Revehítque diem Lucifer almum.

In epiſtolis Heraclíti dictis, Νὺξ ὑμῖν (Deo) καὶ ἡμέρα μαρτυροῦσιν.

Com. 17.

Com. 17. *Æſtatem & ver, tu plaſmâſti ea*] Ibidem,

——*Vere tepenti*
Spirat florifer annus odores;
Æſtas Cererem fervida ſiccat.

Minucius Fælix, de temporum ordine & varietate agens, *Nónne auctorem ſuum parentémque teſtatur? Ver cum ſuis floribus, & Æſtas cum ſuis meſſibus*, &c.

Com. 18. *Memor eſto hujus*, &c.] Memor ad puniendum: ut infrà 136.7. *Memor eſto, Domine, filiorum Edom.* Vide & infrà heic com. 22.

Com. 19. *Nè tradas beſtiis animas confitentes tibi*] Juditha 7.20. *In tuo flagello vindica iniquitates noſtras, & noli tradere confitentes te populo qui ignorant te. Beſtia* heic, ut 34. 25. Ezechielis.

Com. 22. *Judica cauſam tuam*] Ulciſcere cauſam ſervorum tuorum, quam ex charitatis tuæ abundantia ſoles tuam vocare. Vide ad Luc. 18.7. dicta.

Ibid. *Improperiorum tuorum*] Gr. τῶν ὀνειδισμῶν σου· i.e. in te jactatorum. Sic Hebr. 11. 26. τὸν ὀνειδισμὸν τοῦ Χριστοῦ.

Com. 23. *Superbia eorum qui te oderunt aſcendit ſemper*] *Poſuerunt* (ut ſuprà 72. 9.) *in cœlum os ſuum, & lingua eorum tranſivit in terra.*

PSAL. LXXIV.

Com. 2. *CUM accepero tempus*] Gr. ὅταν λάβω καιρόν. Sic Act. 24. 25. καιρὸν μεταλαμβάνειν. Heic autem ὅταν καιρὸν λάβω, eſt ferè quale Luc. 21. 24. καιροὶ πλησθῶσι, tempora improbitatum nempe.

Com. 8. *Hunc humiliat, & hunc exaltat*] Vide ad Luc. 1. 52. annotata.

Com. 10. *Ego autem annunciabo in ſecula*] *Annunciabo brachium tuum* (ut ſuprà 70. 18.) *generationi omni quæ ventura eſt.*

PSAL. LXXV.

Com. 1. *NOtus in Judæa Deus*] Simile infrà 77.16. Virgilianum eſt,

——*famâ ſuper æthera notus,*

Com. 4. *Confregit potentias arcuum, ſcutum, gladium, & bellum*]

——*Dirâ ferro & compagibus arctis*
Clauduntur belli portæ, furor impius intus
Sæva ſedens ſuper arma, & centum vinctus ahenis
Poſt tergum nodis fremit horridus ore cruento.

Adde Pſal. 45. 9, & 20.

Com. 6. *Dormierunt ſomnum ſuum*] Mortui ſunt. Vide Job. 3. 13.

Com. 8. *Tu terribilis es*] Ità & 88. 8. & 95. 4. & 98. 4. & 110. 10. De eodem 1 Paralip. 16. 25. *horribilis.*

Com. 12. *Vovete, & reddite Domino*] Reddite quæ voviſtis. Vide infrà 114. 14. In vetere Romanorum pontificio jure, *Da quod debes*, &c. *aris*: citat Servius ad 8 Æneidos.

Com. 13. *Qui aufert ſpiritum Principum*] *Auferet ſpiritum eorum, & deficient: in pulverem ſuum revertentur*, infrà 103. 29. Vide Pſalm. 81. 6, 7. & ibi annotata.

Ibid. *Terribili apud Reges terræ*] Βασιλεῖς (ut 1 Tim. 6. 16.) βασιλευόντων· ubi dicta confer. Boetius lib. 4.

Hic Regum ſceptrum Dominus tenet,
Orbiſque habenas temperat.

Ibid. *Terribili apud Reges terræ*] De Eodem Idem 1 Paralip. 16. 25. *Horribilis ſuper omnes Deos.*

PSAL. LXXVI.

Com. 3. *DEum exquiſivi*, &c. *& non ſum deceptus*] Apuleius 11. *Nec me fefellit*, &c. *potentis Dea benignitas ſalutaris.*

Ibid. *Et non ſum deceptus*] Apuleius 11. *Nec me fefellit cœleſte promiſſum.*

Com. 4. *Renuit conſolari anima mea*] Scriptor Tobiæ 9. 7. *Illa autem conſolari nullo modo potuit.* Simile apud Philonem Judæum, lib. ὅτι πᾶς ὁ σπουδ. ἀλλὰ. δι' ὑφροσύνης κακῶν ὑδὲ παραμυθίας ἀνέχεται· & Matth. 2. 18. ὐκ ἤθελε παρακληθῆναι· ad quem locum annotata vide.

Ibid. *Renuit conſolari anima mea*] In Græco, ἀπηνήναλο. Nec dubito ad locum iſtum pertinere Heſychii illa, Ἀπηνήναλο, ἀπῆλθον, ἀπηρνήσατο.

Ibid. *Defecit ſpiritus meus*] LXX, ἀλιγοψύχησε τὸ πνεῦμά μου, ut Judic. 16. 16. de Samſone, Ὠλιγοψύχησεν, &c. ubi & Vulgatus, *defecit anima ejus.*

Com. 6. *Et annos æternos in mente habui*] *Memor fui* (ut 118. 52.) *judiciorum tuorum à ſeculo, Domine.*

Com. 7. *Et ſcopebam ſpiritum meum*] LXX ἐκαλλον τὸ πνεῦμά μου· i.e. ſcrutabar, examinabam. Heſychius (&, ni fallor, ex hoc Pſalmi loco) Ἐκαλλον, ἀνεζήτουν, ἀνεῤῥίνων. Pro *ſcopebam* ergò, (voce Latinis auribus, quod ſciam, inauditâ) vide an *ſcalpebam* ſcribendum: quod & cum venia interpretari poſſumus *ſcrutabar*. In Gloſſario, Σκαλιζάω, (i.e. σκαλεύω) *ſcalpo.*

PSAL. LXXVII.

Com. 8. *NE fiant ſicut patres eorum, generatio prava & exaſperans*] Vide infrà 57. & quæ Stephanus Act. 7. 21.

Ibid. *Generatio quæ non direxit cor ſuum*] Id eſt, ἧς ἡ καρδία (ut Act. 8. 21.) οὐκ ἦν εὐθεῖα ὀνώμον τοῦ θεοῦ· ad quem locum quæ dicta vide. Adde infrà 77. 37.

Ibid. *Et non eſt creditus cum Deo ſpiritus ejus*] Et non firmatus eſt in Deo ſ. e. Græci hîc, ᾧ οὐκ ἐπιστώθη. Heſychius (qui & fortè hunc Pſalmiſtæ locum reſpexit) Ἐπιστώθη, ἐπείσθη, ἐπληροφορήθη. Vide infrà 22, & 37.

Com. 9. *Intendentes & mittentes arcum*] Intendentes arcus, ut ſagittas emitterent. Vide 3 Reg. 22. 34. & ſuprà 36. 14.

Com. 27. *Pluit ſuper eos ſicut pulverem carnes*] Proverbiale, ſimile Jobi 27. 16. *veſtimenta ſicut lutum præparare.*

Com. 32. *In omnibus his peccaverunt adhuc*] Ità 48. 16. Sirachidis, *In omnibus iſtis non pœnituit populus, & non receſſerunt à peccatis ſuis.*

Ibid. *In omnibus his peccaverunt adhuc*] Poſt tot ſpecimina clementiæ & vindictæ ejus. Contrà de Jobo 1. 22. *In omnibus his non peccavit*, &c.

Com. 34. *Cùm occideret eos, quærebant eum, & revertebantur*] Sirachides c. 48. com. 20, 21, & 22.

Ibid. *Cùm occideret eos, quærebant eum*] 2 Macc. 9. 11. de Antiocho, *Cœpit ex gravi ſuperbia deductus in agnitionem ſui venire, divinâ admonitus plagâ.*

Com. 35. *Et rememorati ſunt*, &c.] Uſus eſt eâdem voce iſtâ Hebr. 10. 32. ut & 2 Reg. 21. 14. *repropitiatum* dixit.

Com. 39. *Spiritus vadens, & non rediens*] Eorum tempus eſſe umbræ tranſitum, & finis eorum reverſionem non eſſe: ut Sapient. 2. 5. at ex perſona ſtultorum, dicta. Apuleius 6. *Si ſpiritus corpore tuo fuerit ſemel ſejugatus, ibis quidem profectò ad imum Tartarum, at indè nullo pacto redire poteris*: ad quem locum quæ annotavimus vide. Catullus,

Soles occidere, & redire poſſunt:
Nobis, cùm ſemel occidit brevis lux,
Nox eſt perpetua una dormienda.

Com. 49. *Per angelos malos*] Miniſtros iræ ſuæ, infrà 103. 4.

Ibid. *Immiſſiones per angelos malos*] Optimè & hoc argumento *immiſſiones* vertit. Apuleius 9. *Larvâ, vel aliquo diro Numine immiſſo.*

Com. 51. *Percuſſit omne primogenitum*, &c.] *Omne*, i.e. *ab homine uſque ad pecus*, infrà 134. 8.

Com. 62.

Com. 62. *Concluſit in gladio populum ſuum*] Similis Ezech. 35. 5. & ſuprà hîc com. 50. locutio.

Com. 65. *Et excitatus*, &c. *Dominus tanquam potens crapulatus à vino*] Apuleius 9. *Velut emerſus gravi crapulâ*, &c. *in civitatem advenat.*

Com. 66. *Et percuſſit inimicos ſuos in poſteriora*] Vide Deuteron. 25. 18.

Com. 69. *Sanctificium ſuum*] Locum ſanctificationis, ἁγίασμα.

PSAL. LXXVIII.

Com. 1. *POlluerunt templum ſanctũ tuum*] Vide 2 Maccab. 6. 4.

Com. 2. *Poſuerunt morticina ſervorum tuorum eſcas volatilibus cœli, carnes ſanctorum tuorum beſtiis terræ*] Goliath 1 Reg. 17. 44. *Dabo carnes tuas volatilibus cœli, & beſtiis terræ. Morticina*, Græcis hoc loco θνησιμαῖα. Hinc fortè corrigendum in Gloſſario illud, *Morticina*, θνάσιμα, ubi non ſolùm θνησιμαῖα legendum videtur, ſed & locus mutilus ità reſtituendus, inſerendo *Mortifera*, θανέσιμα.

Com. 6. *Effunde iram tuam ſuper Gentes*] Sirach. 36. 2. Ἐπίβαλε φόβον σου ἐπὶ τὰ ἔθνη· cum ſequentibus 3, 4, 5.

Ibid. *In Gentes quæ te non noverunt*] Ità Paulus 1 Theſſ. 4. 5. τὰ ἔθνη τὰ μὴ εἰδότα τὸν θεόν.

Com. 12. *Septuplum in ſinu eorum*] Largè, ut Sirach. 35. 13. & alibi: quod ſuprà 30. 24. *abundanter retribuere.*

PSAL. LXXIX.

Com. 5. *QUouſque iraſcêris ſuper orationem ſervi tui?*] Quouſque iraſcens avertes te ab oratione ſervi tui?

Com. 6. *In menſura*] Adeò abundanter.

Com. 14. *Singularis ſorus*] Aprum, de quo proximè, iſtâ aliâ loquendi formâ deſignat. LXX heic, μονιὰς ἀγρία. Heſychius, Μονιὰς, ὗς ἄγριος, ὁ μὴ τοῖς ἄλλοις (lege, ὁ μὴ τοῖς ἄλλοις ζῴοις) συναγελαζόμενος.

Com. 16. *Perfice eam*] Id eſt, refice, in integrum reſtitue. De eadem vinea (ſive hereditate) iſta 67. 10. *Infirmata eſt, tu verò perfeciſti eam.*

PSAL. LXXX.

Com. 13. *DImiſi eos ſecundùm deſideria cordis eorum*] Vide quæ ad Act. 14. 16. annotavimus.

Com. 14, & 15. *Si populus meus*, &c.] Baruch. 3. 13. *Si in via Dei ambulaſſes, habitaſſes utique in pace ſempiterna.*

PSAL. LXXXI.

Com. 1. *IN medio autem Deos dijudicat*] In medio ſtans D. dijudicat. Tale Matth. 18. 20. illud, Ἐγώ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν, nempe per omnipræſentiam meam. *Deos* hîc vel Judices vel Principes intellige.

Com. 2. *Et facies peccatorum ſumitis*] Λαμβάνετε πρόσωπα. Vide ad Luc. 20. 21. dicta.

Com. 6. *Dii eſtis*] Summa poteſtas veſtra habet meæ imaginem quandam. Servius ad Æn. 12. *Reges ſuggeſtum imitantur Deorum.* Seneca cap. 15 ad Marciam de Principibus (i. e. Cæſaribus) *Diù geniti Deóſque genituri.* Imò & eos qui maximâ apud Auguſtum Cæſarem gratiâ pollebant, Horatius Serm. 2. 6. *Deos* vocavit. Simili ſenſu etiam Exod. 22. 28. *Deos* habemus. Juvenalis 4.

——*Diis aqua poteſtas:*

Scholiaſtes, *Regnum ſcilicet.*

Ibid. *Sicut homines autem moriemini*] Plinius in Panegyrico, *Ut cæterorum hominum, ità Principum, eorum etiam qui Dii ſibi videntur, ævum omne & breve & fragile eſt.* Virgilius 10.

Ille tamen noſtrâ deducit origine gentem.

Ad quem locum Servius, *Quanquam moriturus eſt, tamen à Diis originem ducit:* & ad Eclog. 5. *Licèt eum dixerit Deum, tamen mortalem fuiſſe manifeſtum eſt.* Q. Curtius lib. 8. de Alexandro R. *Cùm*, &c. *cruore ſiccato frigeſcens vulnus aggravaret dolorem, dixiſſe fertur ſe quidem Jovis filium dici, ſed corporis ægri vitia ſentire.* Seneca cap. 35 Conſolat. ad Polybium, de Fortunæ potentia, *Ex his* (Cæſarum) *penatibus auſa eſt funera ducere, ex quibus erat Deos petitura.*

Ibid. *Dii eſtis, vos autem ſicut homines moriemini*] Ulpianus de liberto aureorum annulorum jus conſecuto, *Vivit quaſi ingenuus, moritur quaſi libertus.*

PSAL. LXXXII.

Com. 1. *DEus, quis ſimilis erit tibi?*] Infrà 85. 8. & 88. 7. Catullus,

——*Quis huic Deo*
Compararier auſit?

PSAL. LXXXIII.

Com. 4. *PAſſer invenit ſibi domum, & turtur nidum ſibi, ubi ponat pullos ſuos*] Anima mea, quæ ut paſſerculus in tecti culmine ſola manet, & ut turtur ſine compare, invenit, dum de tua miſericordia & bonitate cogitat, ubi dolores & metus deponat ſuos. Locutioni hujus loci ſimilis Matth. 8. 20. illa, *Vulpes foveas habent, & volucres cœli nidos.*

Com. 11. *Melior eſt dies una in atriis tuis ſuper millia*, &c.] Supple ex commate ſequente, *in peccatorum tabernaculis.* Cicero Tuſcul. 2. Philoſophiam alloquens, *Eſt unus dies bene & ex præceptis tuis actus, peccanti immortalitati antepônendus.*

Ibid. *Elegi abjectus eſſe in domo Dei mei*, &c.] In epiſtolis Apollonii dictis, Ἐμοὶ εἶη ἄλλαν τυπῆν ὀπιθοδόμον οἴκου· id eſt, miniſterio, etſi viliſſimo, fungi.

Ibid. *Magìs quàm habitare in tabernaculis impiorum*] Seneca epiſt. 51. de Catone, *Habitaturum in puteo unquam fuiſſe in Utica, ut prætervigilantes adulteras dinumeraret, & aſpiceret tot genera cymbarum variis coloribus picta, & fluitantem toto lacu roſam? Nónne manere ille intra vallum maluiſſet quàm unam noctem inter talia duxiſſe?* De Moſe Scriptor ad Hebræos 11. 25. Μᾶλλον ἑλόμενος συγκακουχεῖσθαι τῷ λαῷ τοῦ θεοῦ, ἢ πρόσκαιρον ἔχειν ἁμαρτίας ἀπόλαυσιν.

PSAL. LXXXIV.

Com. 11. *JUſtitia & Pax oſculatæ ſunt*]

Jam mina ſævi cecidere ferri,
Jam ſilet murmur grave claſſicorum,
Jam tacet ſtridor litui ſtrepentis;
Alta pax Urbi revocata læta eſt.

Prædicatur enim heic felicitas temporis illius, quo iterum in ſolio Davide firmato, pacis ſimúlque beneficio omnes fruebantur, Virgilius.

Jam redit & Virgo, redeunt Saturnia regna.

Ad quæ Servius, *Virgo Juſtitia.* Martialis 12. 6. Nervâ recèns ad Imperatorium culmen evecto,

Recta fides, hilaris clementia, cauta poteſtas
Jam redeunt ——

Cicero 5. 16. ad Atticum, *Adventu noſtro* (in Bithyniam Provinciam) *reviviſcunt Juſtitia, Abſtinentia, Clementia*, &c. Seneca (2. 1. de Clement.) Imperatoris ſui ſeculum μακελλῶν, *Nunc profectò conſentire decebat ad æquum benignumque, expulsâ alieni cupiditate*, &c. *pietatem integritatémque cum fide ac modeſtia ſurgere; & vitia diuturnæ abuſa regno tandem felici ac puro ſeculo locum dare.* Similia (ex quo fortè Seneca) Horatius, ætatem illam tranquillam ſub Auguſto laudibus ferens. Vide quæ in eandem iſtam, aut non diſſimilem ſententiam ad 1 Tim. 2. 2. *copiosè* annotavimus. Dum dicit, *oſculatæ ſunt*, intellige, quaſi poſt mutuæ abſentiæ diuturnitatem. Megæra apud Claudianum Ruff. 1. de Theodoſii ævo,

——*En aurea naſcitur ætas,*
En proles antiqua redit, Concordia, Virtus,

Cúmque Fide Pietas alta cervice vagantur,
Insignémque canunt nostra de plebe triumphum.
Proh dolor! ipsa mihi liquidas delapsa per auras
Justitia insultat, vitiísque à stirpe revisis
Elicit oppressas tenebroso carcere leges.

Nazarius de Constantino triumphanter ingrediente Urbem, devicto Maxentio, *Duci sanè omnibus videbantur subacta vitiorum agmina quæ Urbem graviter obsederant; scelus domitum, victa perfidia, dissidens sibi audacia, & importunitas catenata: furor victus, & cruenta crudelitas inani terrore frendebat: superbia atque arrogantia debellatæ: luxuries coercita & libido constricta mœsto ferreo tenebantur.*

PSAL. LXXXV.

Com. 11. *Lætetur cor meum ut timeat nomen tuum*] Ὑστερολογία, pro, Timeat cor meum nomen tuum, ut lætetur.

Com. 12. *Glorificabo nomen tuum in æternum*] Theogn.

——οὔ τοι σοῖο
Λήσομαι ἀρχόμενός τ', ὄφρ' ἀναπνεύσομεν·
Ἀλλ' αἰεὶ μετόπισθεν ἐγὼ ὑμνήσω σε καὶ ὕστερον, ἦν τε μέσοισιν
Ἀείσω.——

Vide & suprà 33. 1. Cleanthes ad Jovem (i.e. Deum) in Stobæi collectaneis,

Σοὶ γὰρ καθυμνῆσαι, καὶ σὸν κράτος αἰὲν ἀείσω.

Com. 13. *Ex inferno inferiore*] In Gr. ἐξ Ἅιδου κατωτάτου, ex periculo maximo & gravissimo. Sic, summas tenebras Scriptor Sapientiæ 17. 14. significare volens, νύκτα δὲ ἀδυνάτου Ἅιδου μυχῶν ἐπιλαβοῦσαν dixit.

Com. 14. *Non proposuerunt te in conspectu suo*] Id est, rejecerunt post terga sua. Vide suprà 9. 26.

Com. 17. *Fac mecum signum in bonum: ut videant qui*, &c.] Sic ferè Psal. 108. 26, 27.

PSAL. LXXXVII.

Com. 1. *IN die clamavi, & nocte coram te*]

Me matutinum flentem conspectat Eous,
Invenit & flentem paulò post Hesperus idem.

Nam & heic, ut Heb. 5. 7. clamorem fletu mixtum intellige.

Com. 5. *Æstimatus sum cum descendentibus in lacum*] In Gr. συνελογίσθην μετὰ τῶν καταβαινόντων εἰς λάκκον· ut & Esai. 53. 12. μετ' ἀνόμων ἐλογίσθη· & Baruch. 3. 11. προσελογίσθης μετὰ εἰς Ἅιδου· nempe καταβαινόντων. *Æstimatus sum* valet ergò, *numeratus sum*: planè ut apud Apuleium, *In peculio Proserpinæ & familia Orci numeratus.* In Plauti Mercatore ille,

——*Ubi ego sum? heic, an apud mortuos?*

Ibid. *Inter mortuos liber*] Contemptus, pluris non habitus quàm habentur mortui. Sic suprà 30. 13. *Oblivioni datus sum, tanquam mortuus*, &c. & infrà 142. 4. de inimico suo, *Collocavit me in obscuris sicut mortuos seculi.* Plinius lib. 9. epist. 9. *Miserorum non secùs ac defunctorum* (plerique) *obliviscuntur.* Apud Senec. Controvers. 5. 2. ille pauper de divite loquens, *Me semper contempsit, nunquam nisi pro mortuo habuit.* Hunc & in sensum puto commodè exponi posse Apostoli illud Gal. 6. 16. de cruce Christi, δι' ἧς ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται, κἀγὼ τῷ κόσμῳ· q. d. mortuus (i.e. nihili) est mihi mundus, sicut ego mundo mortuus sum, h. e. despectissimus. Ἐσταύρωται, (species pro genere) τέθνηκεν.

Com. 6. *Sicut vulnerati dormientes in sepulcris*, &c.] Laberius apud Macrobium,

Sepulcri similis nil nisi nomen retineo.

Com. 8. *Omnes fluctus tuos induxisti super me*] Job. 31. 23.

Com. 9. *Posuerunt me abominationem sibi*] *Tanquam prodigium factus sum*, &c. suprà 70. 7. ubi dicta vide. *Qui videbant me*, (ut suprà 30. 13.) *à me foras fugerunt.*

Com. 16. *Pauper sum, & in laboribus à juventute mea*] Suprà 30. 11. *Defecit in dolore vita mea, & anni mei in gemitibus. Infirmata est in paupertate virtus mea, & ossa mea conturbata sunt.*

Ibid. *Exaltatus autem humiliatus sum*] Id est, fortè, exaltasti me autem ut me magìs humiliares. Sic infrà 104. 11. *Elevans allisisti me.*

Com. 19. *Elongasti à me amicum & proximum, & notos meos à miseria*] In Eunucho Terentii,

——*Omnes noti me atque amici deserunt.*

Apud Suidam in Οἰκονομῶ,

Ἀνδρὸς πάντες φεύγουσι καὶ ἐκπολὺν φίλοι.

Vide suprà 31. 12. & 37. 12. item Job. 19. 13, 14.

PSAL. LXXXVIII.

Com. 6. *CONfitebuntur cœli mirabilia tua, Domine*] *Confiteri* hîc est quod suprà 18. 2. eodem argumento *enarrare.* Vide ad Apuleii 2. pag. 66. notata.

Com. 11. *Humiliasti sicut vulneratum, superbum*] Memoriam ejus annihilasti. Vide suprà 87. 6.

Com. 24. *Concîdam à facie ejus inimicos ejus*] *A facie ejus*, in conspectu ejus; quò nempe major sit mensura consolationis ejus. Cicero Ver. 5. *Nullum est testimonium victoriæ certius, quàm quos sæpe metuerit, eos te victos ad supplicium duci videre.*

——*Et victum tendere palmas*
Ausonii videre,——

de se Turnus apud Virgilium ait.

Com. 35. *Quæ procedunt de labiis meis non faciam irrita*] Jupiter apud Virgilium,

——*Neque me sententia vertit.*

Ἐμαυτὸν (ut 2 Tim. 2. 13.) ἀρνήσασθαι· ubi dicta vide.

Com. 37. *Semen ejus in æternum manebit*] Iliad. β'. de Agamemnone,

Εἵλετο δ' αὖθ' ἕδος ἔμμεν, ἄφθιτον αἰεί.

Ad quæ vetus Scholiastes, Ἄφθιτον, &c. αἰώνιον, ὅτι οὐκ ἐλύθη ἐν τῷ γήρᾳ ἑτέρῳ.

Com. 38. *Thronus ejus velut Sol in conspectu meo, & sicut Luna perfecta in æternum*] Durabit thronus ejus quamdiu Sol & Luna. Locutio hyperbolica. Ovidius,

Cum Sole & Luna semper Aratus erit.

Com. 45. *Destruxisti eum ab emundatione*] Ad solum usque, in quo solo, tanquam in area versa & mundata, splendoris ejus nullum supereset vestigium. Hoc Psal. 136. 7. *usque ad fundamenta exinanite*, & suprà hîc com. 40. *in terra* (i.e. ad terram) *profanare.*

Com. 47. *Usquequo*, &c. *exardescit sicut ignis ira tua?*]

——*Tantane animis cœlestibus iræ?*

Com. 48. *Memorare quæ mea substantia*] Quàm fragilis, quàm caduca. Suprà 38. 6. *Substantia nostra tanquam nihilum ante illum. Memorare*, reminiscere. Sic in vetere Onomastico, *Memoro*, μεμνοῦμαι. Jobus 7. 7. *Memento quia ventus est vita mea.* Vide & infrà 119. 84.

Ibid. *Memorare quæ mea substantia*] In memoria habe quàm sim fragilis, & brevis ævi. Vide suprà 38. 6. & 77. 39. & infrà 102. 14.

Ibid. *Numquid vanè constituisti omnes filios hominum?*] *Vanè*, ut in miseria & vanitate ætatulam adeò brevem & circumcisam consumant. Boethius Consol. 4.

Quisquis rerum fœdera nectis,
Operis tanti pars non vilis
Homines, quatimur fortunæ salo,
Rapidos, rector, comprime fluctus.

Com. 49. *Eruet animam suam de manu Inferi*] Salvabit animam suam à mortis potestate.

PSAL. LXXXIX.

Com. 3. *NE averteres hominem in humilitatem, & dixisti, Convertimini*, &c.] Memor brevis eorum ætatis, nè homines penitus destrueres, admonuisti eos, dicens, *Convertimini*, &c. Vide jam dicto loco Sirachidem. Θέλει πάντας σωθῆναι, dixit Paulus Apostolus.

Com. 4. *Mille anni ante oculos tuos tanquam dies hesterna*] *A seculo* (enim) *usque ad seculum respicis:* (Sirachid. 39. 25.) *à generatione in generationem anni tui:* (infrà 102. 25.

102. 25.) Sensus est, Si ætatem nostram usque ad mille annos possemus extendere, essemus tamen in conspectu tuo quasi dies hesterna, quæ sat citò transivit. *Hesterni sumus*, Jobus 8. 9. dixit:

Infantes sumus, & senes videmur,

Latinus Epigrammatum Scriptor. Vide 8. 18. Sirachidem.

Com. 6. *Manè sicut herba transeat*, &c.] Vide Job. 14. 1, 2. & quæ ad Jacobi 1. 11. annotavimus.

Com. 9. *Dies nostri defecerunt*] 1 Paralip. 29. 15. *Dies nostri sicut umbra*, &c.

Com. 10. *Anni nostri sicut aranea*, &c.] Suprà 38. 12.

Ibid. *Dies annorum nostrorum*, &c. *LXX anni*] Macrobius in Saturnalibus, *Meta vivendi creditur cùm decas heptadi jungitur: id est, aut decies septem, aut septies deni anni computantur.* Plinius lib. 1. epist. 12. de Corellio Rufo, *Implevit annum septimum & sexagesimum, quæ ætas etiam robustissimis satis longa est.* De Solone Diogenes Laertius, Ὅσον ἀνθρωπίνη βίᾳ φησὶν ἔτη ἐδομήκοντα. Derbicas sanè, apud se homines id ætatis supergressos mactare consuevisse Variarum 4. 1. Ælianus memorat, nimirum (est facilis enim conjectura) tanquam aliis, quin & sibi inutiles: vel, ut de reliquo (ut hîc sequente commate) nil præter laborem dolorémque experturos.

Com. 11. *Si autem in potentatibus octoginta anni*, &c.] Gr. ἐν δυνάμεσιν, id est, ἐν δυνάμει, κατ' ἐπιλογὴν pluralis pro singulari. Vult dicere, si quis vires robúrque præ multis aliis millibus sortitus fuerit, attinget fortè annos octoginta. Varro 1 de R. R. *Annus octogesimus admonet me ut sarcinas colligam.*

Ibid. *Et amplius eorum labor & dolor*] Quod id excedit spatium consumitur in jugi mentis inquietudine defectúve, dolore corporis, aliísve incommodis. Tanquam incerta simulacra, inter Orcum & Solem ambulant, neque vivis, neque mortuis annumerandi.

Ibid. *Quoniam supervenit mansuetudo, & corripiemur*] Idcirco supervenit mansuetudo (Dei nostri) ut corripiamur. Vide 2 Maccab. 6. 12, 13. ubi ἐυοργησία est quæ hîc *mansuetudo.*

Com. 12. *Dextram tuam notam fac*] *Salutarem dextram porrige*, ut (& de Deo sub Naturæ nomine) locutus Apuleius. Virgilius, *Da dextram*: ubi Servius, *Præsta auxilium.*

Com. 13. *Deprecabilis esto super servos tuos*]

Irasci es facilis? tamen & placabilis esto.

Com. 15. *Lætati sumus pro diebus quibus nos humiliasti*] Suprà 65. 12. *Transivimus per ignem & aquam, & eduxisti nos in refrigerium.* Boethius Consol. 3.

Dulcior est apium magè labor,
Si malus ora priùs sapor edat:
Gratiùs astra nitent ubi Notus
Desinit imbriferos dare sonos.

Apuleius 11. *Affatis ex officio singulis, narratísque meis pristinis ærumnis & præsentibus gaudiis*, &c.

PSAL. XC.

Com. 14. *Quoniam in me speravit, liberabo eum*] Sirachides 2. 6. *Crede Deo, & recuperabit te.* Vide 9, & 11. In narratione de Susanna, com. 60. Τῷ θεῷ, τὴν σύζυγα τοῦ ἐλπίζοντας ἐπ' αὐτὸν.

Com. 15. *Cum ipso sum in tribulatione*] Suprà 33. 19.

PSAL. XCI.

Com. 6. *Quàm magnificata sunt opera tua, Domine!* &c.] Ità & 103. 24.

Ibid. *Nimis profunda facta sunt cogitationes tuæ*] *Omnia in sapientia fecisti*, citato Psalmi 103. loco.

Com. 7. *Vir insipiens non cognoscet, & stultus non intelliget hæc*] Infrà 93. 8. *Intelligite, insipientes*, &c. *& stulti, aliquando sapite.*

Com. 8. *Cùm exorti fuerint peccatores sicut fœnum*] Ὡς χόρτον (ut Matth. 6. 30.) τὸ ἀγρὸν, σήμερον ὄντα, καὶ αὔριον εἰς κλίβανον βαλλόμενον. Omninò confer Jacob. 1. 11. ubi & χόρτος. In Plauti Pseud.

Quasi solstitialis herba paulisper fui,
Repentè exortus sum, repentinò occidi.

Aptè autem itidem alia de causa Psalmista istos fœno comparat; omnia enim quibus adipiscendis insudant, eo nomine rectè comprehendi possunt. Arrianus 2. 14. in Epictetum, Ὅσοι περὶ κτῆσιν, καὶ ἀρχὰς, καὶ οἰκίας, καὶ ἀφχάς τινας ἀναστρέφεσθε, ταῦτα οἶδεν ἄλλο ἢ χόρτος ὄφι.

Com. 14. *In atriis domûs Dei nostri florebunt*] In Gr. ἐξανθήσουσιν· id est, ἀνθήσουσιν. Hesychius, Ἐξανθήσῃ, ἀνθήσει.

Com. 15. *Et bene patientes erunt*] In Gr. εὐπαθοῦντες ἔσονται. Huc ergò putem spectare quæ apud Hesychium habemus, Εὐπαθοῦντες, ἐυφοῦσι. Schol. Gr. hîc, Εὐπαθοῦντες, Ῥωννύμενοι, ἀκμάζοντες.

PSAL. XCII.

Com. 1. *Firmavit orbem terræ, qui non commovebitur*] De eodem Esaiæ 51. 13. Τὸν στηρίξαντα γῆν. Unde & γῆ εὐθέμεθλος, Homero in Hymnis. Jul. Firmicus Præfat. lib. 5. de Deo, *Qui terræ soliditatem immoto fundamentorum solio roborâsti.* Adde Psal. 103. 5. & 95. 10.

Com. 4. *Mirabiles elationes maris, mirabilis in altis Dominus*] Explica ex iis quæ infrà 106. 23.

PSAL. XCIII.

Com. 1. *Deus ultionum*] Apuleius ex Platone, de Eodem, *Eundem ultrix necessitas semper & ubique comitatur, eorum qui à Sacra lege discesserint vindex futura.*

Ibid. *Liberè egit*] Fiduciaiter. Vide suprà 11. 6.

Com. 7. *Et dixerunt, Non videbit Deus*] Suprà 10. 11.

Com. 9. *Qui plantavit aurem, non audiet? qui finxit oculum, non considerabit?*] Πλεονὰ τιμᾶν ἔχει τὸ οἶκτον ὁ κλασθέντας ἀνθρ, Hebr. 3. 3.

Com. 11. *Deus scit cogitationes hominum*] Vide Sirach. 42. 20. & ad Luc. 16. 15. adducta.

Com. 14. *Non repellet plebem suam*] *Judicabit* (ut Sirach. 35. 25.) *judicium plebis suæ.*

Com. 16. *Quis stabit mecum adversùs operantes malignitatem? Nisi quia Dominus adjuvit me, paulò minùs habitasset anima mea in inferno*] Sensus est, Quis stetit à partibus meis adversùs inimicos meos? (q. d. nemo planè) Dominus autem adfuit mihi, alioquin habitasset, &c. Ferè est ut hunc Psalmi locum putem Paulum in animo habuisse, cùm 2 Tim. 4. 16. hunc in modum scriberet, *In prima mea defensione nemo affuit mihi*, &c. *Dominus autem mihi adstitit*, &c. ubi & συμπαρεγένετό μοι, est quod in Græco loci hujus, συμπαρείχετό μοι.

Com. 17. *Nisi quia Dominus adjuvit me, paulò minùs habitasset in inferno anima mea*]

——Me, Deus, undique diræ
Circumerrant acies, &, ni tua cura resistat,
Jam furia abstulerint, inimicus & hauserit ensis.

Com. 18. *Misericordia tua adjuvabat me*] Fulcibat, sustentabat me. In Gr. ἐβοήθει μοι· i. e. ἀντελάβετό μου.

Com. 22. *Factus est mihi Dominus in refugium*] In Græco bene εἰς καταφυγὴν (q. d. *latibulum:*) præcessit enim σκεπάσουσιν.

PSAL. XCIV.

Com. 3. *Quoniam Deus magnus Dominus, & rex magnus super omnes Deos*] 2 Paralip. 2. 5.

PSAL. XCV.

Com. 5. *Dii gentium, Dæmonia*] 1 Paralip. 16. 26.

PSAL. XCVI.

Com. 2. *Nubes & caligo in circuitu ejus*] Virgil. 5.
Aera dimovit tenebrosũ, ac dispulit umbras.
Ubi Servius, *Nam semper Deos ambit nimbus.*

PSAL. XCVII.

Com. 6. *IN tubis ductilibus, & voce tubæ cornæ*] Id est, in tubis longis, (sive directis) & in tubis curvis, qualia sunt cornua. Hinc
——cornu tibicen adunco,
apud Ovidium: &, *Cornicines*, καμπυλοσαλπιγκταὶ, in Glossario. Priore contextûs membro Græci, ὁ σάλπιγξιν ἐλαλῶις. Sic in alio Glossario, Ἐλαλὸν, *ductile, productum.* Ubi *productum* est quod Vulgato nostro *ductile.* Habemus planè hoc Psalmi loco idem discrimen quod in ejusdem Ovidii illis,
Non tuba directi, non aris cornua flexi:
item in his Vegetii 3. 5. de re militari, *Tuba, quæ directa est, appellatur: buccina, quæ in semetipsam areo circulo flectitur*, &c. Pollux 4. 11. ubi de tubis, &c. Τὸ χῶμα εὐθεῖά ἐ καμπύλη.

PSAL. XCVIII.

Com. 4. *HOnor Regis judicium diligit*] Vide 44. 8.

PSAL. C.

Com. 2. *Quando venies ad me?*] Hoc Viri summi exponunt, *donec veneris ad me:* at ego puto legendum interrogativè. Ità suprà 34. 17. *Quando respicies?* infrà 118. 84. *Quando de persequentibus me judicium facies?* & 41. 3. *Quando veniam, & apparebo ante faciem Dei?*

Com. 6. *Ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat*] Non solùm quales convivas haberem cavi, sed & quales servos ministrósque.

Com. 7. *Qui loquitur iniqua, non direxit in conspectu oculorum meorum*] *Non direxit*, nempe viam suam. Vult fortè dicere, Tales non provexi, non honoribus aut vitæ commodis quos augerem dignos putavi.

PSAL. CI.

Com. 4. *Sicut cremium aruerunt*] In Gr. ὡσεὶ φρύγιον· fortè φρύγανον legendum. Ità *Cremium*, φρύγανον, in vetere Onomastico.

Com. 8. *Sicut passer solitarius in tecto*] Græci, ὡσεὶ στρουθὸς δώματι. In Glossis, Πυρρίτης, ὁ στρουθὸς· *passer montanus.* Jobus itidem 30. 29. conquerens solitudinem suam, Γέγονα, &c. ἑταῖρ & στρουθῶν.

Com. 10. *Cinerem tanquam panem manducabam*] De Tobia 2. 5. *Manducavit panem cum luctu & tremore.*

Com. 11. *Elevans allisisti me*] Locutio à luctatoribus sumpta, qui adversarium in altum nituntur tollere, ut eum vi majore allidant terræ. Talis apud mythicos gestus
Herculis Antæum procul à tellure tenentis.
Apuleius (ad locum Psalmi istum non inconcinnè) *Sublimem* (eum) *elatum, terra gravitèr applodit.*

Com. 12. *Sicut umbra declinaverunt*] Declinaverunt ad occasum vitæ meæ, velut umbra gnomonis. Non dissimile Job. 7. 6. Vide & Psal. 109. 23. Script. Sap. 2. 5.

Ibid. *Sicut fœnum aruit*] Succus corporis mei absumptús est. Eodem Jobi loco, com. 5. *Cutis mea aruit.* Vide & Jobi 30. 30. Vult dicere Psalmista,
——Mihi sunt cava lumina, pallor in ore,
Dura cutis, per quam spectari viscera possint:
Ossa sub incurvis apparent arida lumbis:
Ventris adest pro ventre locus, pendere putet quis
Pectus, & à spina tantummodo crate teneri.

Com. 28. *Et anni tui non deficient*] Job. 36. 26. *Numerus annorum ejus inæstimabilis.*

PSAL. CII.

Com. 13. *Quomodo miseretur pater filiorum, &c.*]
*——*Παὶδὰρ ὡς ὑπνὸς ἕξι.
Ὡς παῖδα σεσοφέκε, Scriptor ad Hebræos dixit.

Com. 14. *Quoniam ipse cognovit figmentum nostrum*] Suprà 38. 6. *Substantia nostra tanquam nihilum ante illum.*

Com. 15. *Homo sicut fœnum, dies ejus*] Apud Petronium,
Heu, heu, nos miseri, quàm totus homuncio nil est!

Com. 16. *Spiritus pertransibit in illo, & non subsistet*] *Spiritus diffundetur tanquam mollis aer, & transibit vita tanquam vestigium nubis.* Ut huc (alio sensu prolata) trahamus verba Sapient. 2. 3.

Ibid. *Et non cognoscet amplius locum suum*]
——Qui punctò mobilis horæ
Mutavit Dominum, translatus in altera jura.
Locum suum, est, domos, villas, possessiones suas. Horatius,
Cedes coemptis saltibus, & domo,
Villâque flavus quam Tiberis lavit,
Cedes: & exstructis in altum
Divitiis potietur heres.

Com. 19. *Et regnum ipsius omnibus dominabitur*] Est βασιλὶς τῶν βασιλέυντων.

PSAL. CIII.

Com. 2. *AMictus lumine*, &c.] Φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον, 1 Tim. 6. 16. LXX. ἀναβαλλόμενος φῶς ὡς ἱμάτιον. Ἱμάτιον ἀναβαλλόμενος, est & in Theophrasti Characteribus.

Com. 3. *Qui ponis nubem ascensum tuum, qui ambulas super pennas ventorum*] De Eodem Plato in Phædro, Μέγας ἡγεμὼν ἐν οὐρανῷ πάντα διῶν ἅρμα ἐλαύνων πτερῶτος· & Mamertinus in Genethliaco, *Supra nubila, supráque ventos sedens, in luce perpetua.*

Com. 5. *Non inclinabitur in seculum seculi*] Id est, in multa secula. De re vide suprà ad 92. 3. dicta.

Com. 7. *A voce tonitrui tui formidabunt*] Aquæ nempe, pro quo in Græco, ἄβυσσος. Sirachid. 16. 18. Ἄβυσσος καὶ γῆ σαλευθήσονται ἐν τῇ ἐπισκοπῇ αὐτοῦ· cum com. sequente. Vide & Ejusdem 43. 17.

Clamorem immensum tollit, quo Pontus & unda
Intremuere omnes,——
Poeta à Polyphemo dixit.

Com. 8. *Ascendunt montes, & descendunt campi, &c.*] Apuleius 1. *Ardua montium, lubrica vallium, & gleboſa camporum.* Idem 2. Florid. &, ut heic, de Dei providentia & admirando opificio agens, *Alibi montium vertices arduos extulit, alibi camporum supinam planiciem coaquavit.* Et Seneca cap. 18. ad Marciam, eodem planè argumento, *Hinc camporum in infinitum patentium fusa planicies, hinc montium magnis & nivalibus surgentium jugis erecti in sublime vertices.*

Com. 9. *Terminum posuisti quem non transgredientur, neque convertentur operire terram*] Hæc putem conjungi debere cum com. 7. & de aquis intelligenda. Proverb. 8. 27. *Quando certâ lege & gyro* (Deus) *vallabat abyssos.* Vide Job. 38. 10, 11. & quæ ad Psal. 135. 6. annotamus.

Com. 10. *Qui emittis fontes in convallibus*, &c.] Apocal. 14. 7. Τῷ ποιήσαντι, &c. καὶ θάλασσαν, καὶ πηγὰς ὑδάτων. Porphyrius Homeric. quæst. κ'. de Homero, Διιπλεῖς λέγει πολεμὰς τοὺς ἐκ Διὸς γεγυνημένους· τοὺς γὰρ ποσὶν αὐτὸ τὸ γονικὸν χεῦ· & pòst, de Xantho,
*——*ὃν ἀθάνατος τέκετο Ζεύς·
Οἱ φύσει οἱ πολεμοὶ ἐκ Διὸς γεγόνασι. *Fontes* heic intellige tam calidos quàm frigidos, variâ vi & efficaciâ præditos. Apuleius in De mundi fabrica, *Videas*, &c. *terram scatebris fontium manantem*, &c.

Ibid. *Inter medium montium pertransibunt aquæ*] E montibus

tibus (i. e. montium jugis & superciliis) facis & fontes scatere. Apuleius 4. *De summo* (montis) *vertice fons effluens bullis ingentibus scaturibat.* Catullus,

Qualis in aerei pellucens vertice montis
Rivus muscoso prosilit è lapide.

Com. 12. *Super ea volucres cœli habitabunt*] Imò, *super eos*, nempe *montes*: h. e. montium partes maximè confragosas.

Com. 13. *Rigans montes de superioribus suis*] Hesychius, ἐκ Διὸς ὕδατα, τὰ ὄμβρια. Vide quæ fusè eam in mentem ad Act. 14. 17. attulimus. *De superioribus suis*; de superiore cœnaculo suo. Ità Græci heic, ἐκ τῶν ὑπερῴων αὐτῆς. Apud Plautum Jupiter,

In superiore qui habito cœnaculo.

Ibid. *De fructu operum tuorum satiabitur terra*] Per imbres tempestivos. Apuleius de Eadem loquens, in de Mundo, *Imbribus madefacta*, &c. *ad educandos fœtus suos opimatur. Satiabitur*, quasi de sitibunda dixit. Vide Hebr. 6. 7.

Com. 14. *Producens fœnum jumentis*]

Quippe equus & pecudes jumenti áque gramine vivunt.

Sunt verba Ovidii. Nec aliud in Psalmo *fœnum* est quàm *gramen*. Ità & in vetere Onomastico, *Fœnum*, χόρτος. Utitur sic & libro quarto Apuleius.

Ibid. *Producens fœnum jumentis*] Seneca De Benef. 4. 6. post citata Poetæ ea,

——Erit ille mihi semper Deus——

Ille Deus est, &c. *qui gregibus ubique & passim vagantibus pabulum præstat, qui pascua hibernis æstiva substituit.*

Ibid. *Producens fœnum jumentis, & herbam servituti hominū*] De eadem Clemens Ep. ad Corinthios, Τοῖς ἀλόγοις καὶ βοσκήμασιν ἀνθρώποις καὶ θηρίοις, &c. Ἥλιον ἀναβάλλει & Offic. 3. 3. D. Ambrosius, *Omnia largitur omnibus, & diversos in usum omnium animantium fructus ministrat.* Item Ennius apud Varronem Ling. Lat. 4. *Quæ dat cibaria.* Plinius 2. 63. *Nos nascentes excipit, natos alit.* Post, *Benigna, mitis, indulgens, usúsque mortalium semper ancilla.* Deinde, *Illa medicas fundit herbas, & semper homini parturit.* Hinc Homero ἀνησίδωρα dicta, διὰ τὸ μὴ καρπὸν ἀνιέναι· πολυβότειρα, διὰ τὸ πολλὰς τρέφειν καὶ βόσκειν· & ζείδωρος, διὰ τὸ τὰ πρὸς ζωὴν διδόναι, exponentibus Hesychio in suo Vocabulario, & Didymo ad Odyss. γ'.

Ibid. *Et herbam servituti hominum*] Seneca eodem argumento, 4. 5. de Beneficiis, *Tot arbusta non uno modo frugifera, tot herbæ salutares.* Plinius jam superiùs citatus, *Illa medicas fundit herbas.*

Com. 15. *Et vinum lætificet cor hominis*] Hinc Tuscul. 1. apud Ciceronem, *lætifica vites*: &,

Lætitiæ Bacchus dator,——

apud Virgilium. Græci heic, εὐφραίνει καρδίαν ἀνθρώπου. Ità 31. 27. apud Sirachidem, Αὐτὸς (de vino loquitur) εἰς εὐφροσύνην ἀνθρώποις ἔκλισεν· & com. 28. καρδίας ἀγαλλίαμα, καὶ εὐφροσύνη ψυχῆς οἶνος, &c. Indè & Homerus Iliad. γ'. dixit ἔυφρονα οἶνον· ubi vetus Scholiastes, ἢ διὰ τὰς φρένας διατιθέντα, ἢ εὐφραντικόν. Vide quæ plura ad Act. 14. 17. dixi, ubi & εὐφροσύνη.

Ibid. *Ut exhilaret faciem in oleo*]

Χρῶτ' ἀποντίσσας, καὶ ἀπαχελάσας ἁλοιῇ,

ait Odyss. β'. Homerus: ad quem locum Didymus, Ἁλοιῇ, ἐλαίῳ. *Faciem* heic σύνεκδοχῶς intellige totum caput: & *exhilarare*, φαιδρύνειν, λαμπρύνειν, efficere ut niteat. Hinc apud Hesychium ex Sophocle, Ἔλαιόν σοι ξένε, addens, Ἀείσαρχος, ῥυπαίνεται βίλτιον ἢ, λαμπρύνεται.

Ibid. *Et panis cor hominis confirmet*] Græci heic, σιαίζει. Unde infrà 105. 16. ἄρτου σύσιγμα· *fulcire cibo stomachum*, Senecæ 68. Epist. & *stabilimenta ventris* in Plauti Curculione. Vide ad Act. 14. 17. annotata.

Com. 16. *Et cedri Libani*] Avienus,

——Libanus frondosa cacumina turget.

Vide & 24. 17. Sirachidem.

Com. 18. *Petra refugium erinaceis*] In Gr. πέτρα καταφυγὴ τοῖς χοιρογρύλλιοις. Sic apud Euripidem,

Ἔχει μὲ καταφυγὴ θὴρ ἢ πέτρων.

Hesychius, Χοιρογρύλλιον, ὃ ἐχῖνος. Glossarium, Χοιρογρύλλος, ὕγρον ἐχῖνος χερσαῖος, *erinaceus.*

Com. 19. *Fecit Lunam in tempora*] Sirachides 43. 6. & de Luna, *Ostensio temporis*: legendum puto *temporum*, ut in hoc Psalmi loco: quin & ibi Græcus contextus χρόνων. Seneca 4. 23. de Benef. *Num dubium est*, &c. *quin Sol annum observabilem fecerit circumactu suo? Luna menses, minoribus se spatiis flectens?*

Ibid. *Sol cognovit occasum suum*] *A summo cœlo egressio ejus, & occursio ejus usque ad summum ejus.* Suprà 18. 7.

Com. 20. *In ipsa* (nocte) *pertransibunt omnes bestiæ sylvæ*] *Pertransibunt*, est, exibunt è latibulis suis. Petronius de Luna, noctis regina, *Feras ducit ad pabulum.* Lucretius, ubi de peste rerum omnium ordinem invertente,

——Nec noctu secla ferarum
Exibant sylvis——

In loco Petronii melius *educit* legas. Sic Joh. 10. 3. ἐξάγειν πρόβατα· ad pastum nempe: ubi & Vulgatus *educere.*

Com. 21. *Catuli leonum rugientes*] Præ fame scilicet. Contrarium Job. 6. 5. ubi & *rugiet.* Hesychius, Ἐβρύκησεν, (leo) βρύχησεν ἐδάκνετο, &c. Idem Ὠρυομένων, κεχηνότων· κύειος ἢ ὃν λιμῷ κλαυσίλων λύκων ἢ λεόντων.

Ibid. *Et quærant escam à Deo*] De quo infrà 135. 25. *Qui dat escam omni carni.* Et Pædagog. 2. 1. ità Clemens Alexandrinus, Ὁ τὰ πτηνὰ, καὶ τὰ ἰχθύδια καὶ (συναλύλει οἰκεῖν) τὰ ἄλογα πᾶσα ζῷα διαφέρων. Julianus Imperator de alimento necessario & naturali agens, Οὐκ ἔχει ὅπως σέρδος ἔτι, &c. πρὸ ἰχθύας, ἔτι τὰ θηρία.

Com. 22. *Ortus est Sol, & congregati sunt, & in cubilibus suis collocabuntur*] Apul. 8. *Jam vesperâ semitam tenebrante pervenimus ad quoddam castellum frequens & opulens, unde nos incolæ nocturnâ, imò verò matutinâ etiam prohibebant egressione. Lupos enim numerosos, &c. passim rapinis assuetos infestare cunctam illam regionem, &c. exitiumque inertissimorum pecudum ipsis jam humanis capitibus imminere, &c. ac per hoc nos quoque cautione summâ viæ reddi debere: idque vel inprimis observitare, ut luce clarâ & die jam provecto & Sole florido, &c. difficultates illas transabiremus.*

Com. 23. *Exibit homo ad opus suum*] Nempe lucis ortu. Virgilius,

Aurora interea miseris mortalibus almam
Extulerat lucem, referens opera atque labores.

De eadem Manilius,

Et cum luce refert operum vadimonia terris.

Horatius,

Matutine Pater, seu Jane libentiùs audis,
Unde homines operum primos vitæque labores
Instituunt, &c.——

Apul. 9. *Matutinò ille ad opus susceptum proficiscitur.* Hinc ἄρδρος nonnullis Græculorum ἦως vocatus, ἀπὸ τοῦ, ἕως τότε ἡμᾶς (in lectulis) καλαχαλᾷς. Vide Hesychium.

Ibid. *Exibit homo ad opus suum*] Congregantur hominum oriente Sole, ut ferè occidente eo congregantur. Hinc idem (Platone in Cratylo teste) Doricè ἅλιος dictus, ἀπὸ τοῦ ἁλίζειν εἰς ταὐτὸ πολὺ ἀνθρώπους, ἐπειδὰν ἀναδύλῃ.

Ibid. *Usque ad vesperam*]

——Ut nox corpora duris
Fessa ministeriis foveat, reparétque labori.

Plutarchus Sympos. 3. 6. ἢ ἐκείνην πολὺ πόνων ἀναπαύειν, ἢ ὑγρὸν ἀρχεῖ. Auctor de Observ. vigil. cum Hieronymo excusus, *Ità prospexit* (Deus) *ut homo exiturus ad opus suum*, &c. *usque ad vesperam, haberet vicarium tempus*, &c. Seneca (Benef. 7. 31.) de Sole, *Cui debemus quòd inter laborem quietémque tempus divisimus.* Idem 3 epist. *Et quiescenti agendum, & agenti quiescendum est. Cum rerum natura delibera, illa dicet tibi se & diem fecisse, & noctem.*

Com. 24. *Quàm magnificata sunt opera tua, Domine! omnia in sapientia fecisti*] Sapientia Proverb. 8. 30. *Cum Deo eram cuncta componens.* Philo in περὶ Κοσμοργίας, Ἁμώμητα καὶ ἀνεξέλεγκτα, καὶ ἀνεπανόρθωτα τὰ τῆς θείας ἔργα, τελεσιτάτῃ τέχνῃ καὶ ὀπτικῇ δημιουργηθέντα. Sirachides 1. 9. de Eodem, Αὐτὸς ἔκλισεν αὐτὴν (Σοφίαν) &c. καὶ ἐξέχεεν αὐτὴν ὅπι πᾶσα τὰ ἔργα αὐτοῦ· i. e. ἐπὶ πᾶσι τοῖς ἔργοις αὐτοῦ. Ità eadem sententia erit quam habemus hoc in Psalmi loco. Ἔργα

enim de hominibus (cum Viro maximo) intelligere, videtur duriusculum.

Ibid. *Impleta est terra possessione tuâ*] Ità Sapient. 1. 7. *Spiritus Domini replevit orbem terrarum.* Sirachides jam citato loco, Ἡ εὐλογία κυρίου ὡς ποταμὸς ἐπεκλύσθη, καὶ ὡς καταιγὶς ὄμβρος ξηρὰν ἐμέθυσεν. In loco Psalmi Græcè, ἐκ τῆς κτίσεώς σου, i. e. creaturis tuis (quo significatu sæpe ea vox occurrit.) Cicero de N. D. 3. *Hoc omnes mortales sic habent, &c. vineta, segetes, oliveta, ubertatem frugum & fructuum, omnem denique commoditatem prosperitatémq; vitæ à Diis se habere.*

Com. 25. *Hoc mare magnum & spatiosum nimis*] Virgil.

——*Immensi maris* :——

ubi Servius, *Cujus mensura non potest comprehendi.*

Ibid. *Illic reptilia*, &c.] Ex hoc Psalmistæ loco forsan Sirachidis illa 43. 27. *Illic præclara opera & mirabilia, varia bestiarum genera, & omnium pecorum, & creatura belluarum.*

Ibid. *Illic reptilia, quorum non est numerus*]

——*Maris immensi proles, genus omne natantum.*

Adde quæ in cæteris Annotatis.

Ibid. *Quorum non est numerus*] Ità & Job. 9. 10. Oppianus Ἁλιευτ. 1.

Οὐ μὲν γὰρ γαίης πολυμήτορος ἔλπομαι ἄλμην
Παυρωτῆρας ἀγέλας, ὅτ' ἔδηται μίσγεα φέρβειν.

Plutarchus Sympos. 5. ult. Τῶν ζώων ὑδὲν ἂν χερσαῖον ἢ πηνὸν εἰπεῖν ἔχοις ὕτω γόνιμον, ὡς πάντα θαλάττια. Nimirum aquæ ipsius natura vel maximè procreatrix est.

Com. 26. *Animalia pusilla cum magnis*] Imò ibi majora versantur quàm in terra, ídque ob humoris luxuriam, inquit Plinius 9. 2. De belluarum Indici præcipuè maris vastitate vide ibidem cap. 3. Avienus, & de mari magno, ut hic Psalmista,

(*ternatat*;
Vis vel varium (lege *Vis belluarum*) *pelagus omne in-*
Multúsque terror ex feris habitat freta.

Hinc μεγακήτεα πόντου Theognis dixit, & *monstra Oceani* Juvenalis Sat. 14. Seneca cap. 18. Consol. ad Marciam, de mari loquens, *Videbis his inquietis, & sine vento fluctuantibus aquis, immani, &c. magnitudine terrentia animalia: quædam gravia, & alieno se magisterio moventia; quædam velocia, concitatis perniciora navigiis; quædam haurientia undas, & magno pranavigantium periculo efflantia.* Idem Natur. quæst. 4. 2. de Nilo, *Belluas marinis vel magnitudine vel noxâ pares educat: ex eo quantus sit æstimari potest, quòd ingentia animalia, &c. continet. Animalia maris* dixit & Tacitus Ann. 15.

Ibid. *Illic naves pertransibunt*] Juvenalis ubi suprà,

Et plenum magnis trabibus mare.——

Seneca jam citato ad Marciam loco, *Videbis hîc navigia quas non novere terras quærentia. Pertransibunt*, (enallage pro *transeunt*) est, *ambulant*, ut Salustius locutus. Hesychius, Θαλαττοπορῆσαι, διὰ θαλάσσης πλεῦσαι. Indè & νηῒς ποντοπόρος Poetis Græcis.

Com. 29. *Avertente te faciem, turbabuntur*] Apuleius Naturam orans, (i. e. Deum ipsum Naturæ) *Tuam majestatem perhorrescunt aves cœlo meantes, feræ montibus errantes, serpentes solo latentes, bellua ponto natantes*; Milesi. 11.

Ibid. *Auferes spiritum eorum, & deficient*] Idem de Eodem, libello de Mundi fabrica, *Hic animalium natantium, atque terrestrium, pennigerorúmque cunctorum distinxit genera, species separavit, fixitque leges vivendi atque moriendi.*

Ibid. *Auferes spiritum eorum, & deficient, &c. emittes spiritum tuum, & creabuntur*] Apuleius in de Mundo, *Animalium omnium agrestium, cicurum, pennatorum, pedestrium, & aquatilium natura gignitur, nutritur, absumitur, parens cœlestibus institutis.*

Com. 33. *Cantabo Deo in vita mea*] Sic & 16. 14. *in vita eorum*: i. e. dum vivunt.

Ibid. *Psallam Deo meo quamdiu sum*]

——*Dum spiritus hos regit artus.*

Vide suprà 86. 12. Hesychius, fortè ex Græco loci istius, Ἄσω, ψάλῳ. αἰνέσω, ὑμνήσω.

PSAL. CIV.

Com. 18. *Ferrum pertransiit animam ejus*] Vincula ejus mœrore summo affecerunt animam ejus. Tale Luc. 2. 35. illud, Σοῦ δὲ αὐτῆς ζῆς διελεύσεται ῥομφαία.

Com. 20. *Misit Rex, & solvit eum*] Ut alter ille Rex Danielem (6. 23.) Vide & Act. 16. 35.

Com. 21. *Constituit eum dominum domûs suæ*] Philo in eodem argumento, Δεῖ τοῖς ὁμοδούλοις ἀρχὴν περιλαμβάνει, καὶ συμπόσιον καὶ οἰκίας καὶ κτημάτων.

Com. 25. *Et dolum facerent in servos ejus*] Græci hèic, δολιοῦσι. Act. 7. 19. in argumento eodem, κατασοφίζεται· ad quem locum quæ diximus vide.

PSAL. CV.

Com. 11. *Unus ex iis non remansit*] Ammianus Marcellinus lib. 19. *Ad unum omnibus contruncatis.* Vide ad Apuleii lib. 4. pag. 209. annotata.

Com. 20. *Et mutaverunt gloriam suam in similitudinem*, &c.] Ex hoc loco Rom. 1. 23. Apostolus, Καὶ ἤλλαξαν τὴν δόξαν αὐτῶν, &c. Suidas, Δόξα θεῦ, παρὰ τὴν Ἀποστόλου τὸ συμπεγικὸν καὶ περιοπτικόν.

Com. 28. *Et initiati sunt Beelphegor*] In Gr. ἐτελέσθησαν· & huc referam Hesychii illa, Ἐτελέσθησαν, μυήθησαν, ἐκοινώνησαν· ubi aptè (imò optimè) μυήθησαν. Apuleius in Apologia, *Sacrorum pleraque initia in Græcia participavi.*

Com. 46. *Et dedit eos in misericordias*] *Magnificavit cum illis* (ut Luc. 1. 58) *misericordiam suam.*

PSAL. CVI.

Com. 4. *In solitudine, in inaquoso*] Id est, in solitudinum inaquoso: cujus locutionis exempla alia vide infrà ad Psal. 136. 2. adducta. In Græco hèic, ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐν ἀνύδρῳ. Sic, διὰ ἐρήμου ἀνύδρου, Prov. 9. 12.

Com. 21. *Confiteantur Deo misericordiæ ejus, & mirabilia ejus filiis hominum*] *Dicant Deo* (ut suprà 65. 2.) *Quàm terribilia opera tua sunt, Domine!*

Com. 23. *Facientes operationem in aquis*] Οσοι (ut Apoc. 18. 17.) θάλασσαν ἐργάζονται.

Com. 24. *Ipsi viderunt opera Domini, & mirabilia ejus in profundo*] Unde & Plinio 32. 1. mare *immensum potentiæ occultæ documentum, ut prorsus nec aliud ultrà quæri debeat, nec par aut simile possit inveniri.*

Com. 25. *Et stetit spiritus procellæ*] Ex Græcis, qui hèic ὃν· sed videtur ἀήτης legendum.

Com. 26. *Ascendunt usque ad cœlos*] Ovidius Metam. 11.

Fluctibus erigitur, cœlúmque æquare videtur
Pontus, & inductas aspergine tangere nubes.

Ibid. *Ascendunt usque ad cœlos, & descendunt usque ad abyssos*] Ibidem,

Ipsa quoque his vicibus agitur Trachinia puppis,
Et nunc sublimis veluti de vertice montis
Despicere in valles, imúmque Acheronta videtur;
Nunc ubi demissum curvum circumstetit æquor,
Suspicere inferno summum de gurgite cœlum.

Com. 27. *Turbati sunt*] Hinc apud Hesychium, Ἀμφιβύτη, θαλασσα, ὑπὸ τῆς φόβου ἐκβάλλειν τὸ διαπόντιον ἀυτῶν.

Ibid. *Et moti sicut ebrius*] Jactantur huc illuc in navibus ut in plateis ebrii. Hoc fit

Alternum puppis latus impellentibus undis.

Job. 12. 25. *Errare eos facit tanquam ebrios.*

Ibid. *Et omnis eorum sapientia devorata est*] Pavor omnem eorum sapientiam (i. e. peritiam) expectorat: Morte, & quidem formidabili, instante, planè nesciunt quid agendum sit. Vide quæ in argumento simili attulimus ad Act. 27. ea, ἀπόβλητος ἐφερέφθη· item ad initium lib. 9 Apuleii.

Com. 29. *Statuit procellam ejus in auram, & silverunt fluctus*]

fluctus] Vide ad Matth. 8. 26. & ad Luc. 8. 24. annotata.

Com. 30. *Lætati sunt quia siluerunt*] Quòd cœlum nempe *enituit*, & *deferbuit mare*, & *ardor ille periculi desiagravit*. Sunt verba A. Gellii 19. 1.

Ibid. *Deduxit eos in portum voluntatis eorum*] In portum optatum. Virgilius,

——*Optatæ gremio telluris.*——

Ubi Servius, *Quæ à navigantibus semper optatur.*

Com. 38. *Et jumenta eorum non minoravit*] Est λιτότης· vult enim dicere (ut infrà 143. 14.) *Oves eorum fœtosa, abundantes*, &c. *boves eorum crassa.*

Com. 42. *Et omnis iniquitas oppilabit os suum*] *Occlusiorem* (si Plautinâ linguâ loqui licuerit) *habebit stultiloquentiam.* Græci hoc ἐμφράξει. Ità in Onomastico, *Oppilo*, ἐμφράττω.

PSAL. CVIII.

Com. 5. *Et odium pro dilectione mea*] Apostolus 2 Cor. 12. 15. Περισσοτέρως ὑμᾶς ἀγαπῶν, ἧσσον ἀγαπῶμαι.

Com. 6. *Et diabolus stet à dextris ejus*] *Caput aspidum* (ut Jobi 20. 16.) *fugat, & occîdat eum lingua vipera*; i. e. ut hoc Psalmi loco, calumniatoris. In Glossario, Διάβολος, *criminator.*

7. *Et oratio ejus fiat in peccatum*] *Oratio ejus* (ut Proverb. 28. 9.) *exsecrabilis fiat.* Virgilius,

——*Ea visa salus morientibus una:*
Mox erat hoc ipsum exitio——

ubi Servius, *Hoc ipsum quod saluti fore putabatur.* Tacitus Annal. 6. *Eáque quæ remedio quæsita*, &c. *in contrarium mutari.* Jobus 20. 14. & de impio, *Panis ejus* (q. d. ex quo dulcedinem sperabat) *in utero illius in fel aspidum vertatur.*

Com. 8. *Et Episcopatum ejus accipiat alter*]
Dede neci, melior vacua sine regnet in aula.

Com. 9. *Fiant filii ejus orphani*] Idem quod com. 8. *fiant dies ejus pauci.*

Com. 10. *Transferantur filii ejus, & mendicent*] Migrent de loco ad locum, ut solent egeni: fiant κοσμοπολῖται, γῆν πρὸ γῆς ἀλαώμενοι. Ovidius in Ibin,

Exsul, inops erres, alienáque limina lustres,
Exiguúmque petas ore tremente cibum.

Tibullus,

Ipsa fame stimulante furens escásque sepulcris
Quærat, & à sævis ossa relicta lupis.

Com. 11. *Scrutetur fœnerator omnem substantiam ejus*] *Divitias* (ut Job. 20. 15.) *quas voravit, evomat, & de ventre illius extrahat eas Deus.*

Com. 12. *Nec sit qui misereatur pupillis ejus*] Ovidius ubi suprà,

Sísque miser semper, nec sis miserabilis ulli.

Jobus 5. 4. *Conterantur* (filii ejus) *in porta, & non erit qui eruat.*

Com. 13. *In generatione una deleatur nomen ejus*] Contrà in benedicendo infrà 127. 6.

Com. 18. *Intravit sicut aqua in interiora ejus*] Amaritudines, convicia, maledictiones eâ voluptate evomit, quâ siticulosi solent

Dulcis aqua saliente sitim restinguere rivo.

Seneca 1. 16. de Ira, *Perbibisti nequitiam, & ità visceribus immiscuisti, ut nisi cum ipsis exire non possit.*

Com. 24. *Genua mea infirmata sunt à jejunio*] Apud Apuleium lib. 1. ille, *Genua quatior, & gradu titubo, & aliquid cibatûs refovendo spiritu desidero*: ad quem locum plura annotavimus.

Com. 25. *Et moverunt capita sua*] In signum ἀπαιωρηκίας. Ità Thren. Jerem. 2. 15, 16.

Com. 29. *Operiantur, sicut diploide, confusione suâ*] Apuleius in Apologia, *Egens, nudus, at ignominiâ suâ tectus. Sicut diploide*, ut è converso Jobi 29. 14. *Justitiâ indutus sum, & vestivi me, sicut vestimento*, &c. *judicio meo*: & Sirach. 21. 9. *Justitiam indues quasi poderem.*

PSAL. CIX.

Com. 5. *Confregit in die iræ suæ Reges*] Sirachides 47. 6. de Elia, *Dejecisti Reges ad perniciem, & confregisti facilè potentiam ipsorum.*

PSAL. CX.

Com. 6. *Virtutem operum suorum annunciabit populo suo*] Melius, *annunciavit*: & ità in Græco. *Virtutem o. s.* fortitudinem brachii sui.

PSAL. CXI.

Com. 1. *In mandatis ejus volet nimis*] Explica ex Psal. 1. 2.

Com. 3. *Gloria & divitiæ in domo ejus, & justitia ejus manet in æternum*] Vivet gloriosus, habebit divitias: at illa fragilia & caduca sunt præ justitia ejus, quæ manebit in æternum. Solon apud Plutarchum de Virtutis fundamento,

——Τὸ μὲν ὑμενοδὲς ὄζει,
χρήματα δ' ἀνθρώπων ἄλλοτε ἄλλος ἔχει.

Salustius initio Catilinarii, *Divitiarum*, &c. *gloria fluxa atque fragilis, virtus clara æternáque habetur.*

Com. 4. *Exortum est in tenebris lumen justis*] Id est, Exortus est misericors, &c. rectis tanquam lumen in tenebris. De qua loquendi forma vide ad Luc. 1. 79. dicta.

Com. 8. *Non commovebitur donec despiciat inimicos suos*] Ut suprà 91. 12. *despexit oculus meus inimicos meos.* Sensus est, sperabit fortiter jugitérque fore ut inimicos videat ad nihilum redactos.

Com. 10. *Peccator videbit*] Nempe, cornu justi in gloria exaltari, & indè efferabitur.

Ibid. *Desiderium peccatorum peribit*] Sapient. 4. 19. *Erunt gementes, & memoria illorum peribit.* Suprà 1. 6. *Iter impiorum peribit.*

PSAL. CXII.

Com. 4. *Super cœlos gloria ejus*] *Super cœlos* hîc puto esse, ὐπὲρ τὴν ὑπουρανίαν τόπον, ἀλλὰ τὴν τῆς ὑπερτάτης νοήσεως, ut Plato (& de Deo agens) in Phædone locutus. Vide suprà ad 10. 5. & 2. 6. notata.

Com. 5. *In altis habitat*] In Gr. ὁ ὑψηλοῦ κατοικῶν· i. e. ut apud Apostolum, φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον. Apuleius de eodem, *Nec ambigitur, eum præstantem atque sublimem sedem tenere*, &c. *& in arduis arcibus* (ὐψηλοῖς) *habere solium consecratum.*

Ibid. *In altis habitat, & humilia respicit in cœlo & in terra*] Ibidem Apuleius noster, *Rectum atque honestum est arbitrari summam illam potestatem sacratam cœli penetralibus, & illis qui longissimè separantur, & proximis, unâ eâdemque ratione*, &c. *opem salutis afferre*: & paulò antè, *Quadam infatigabili providentiâ, & procul posita cuncta contingit, & maximis intervallis disjuncta complectitur.*

PSAL. CXVII.

Com. 7. *Et ego despiciam inimicos meos*] Suprà 111. 8.

PSAL. CXVIII.

Com. 13. *In labiis meis pronunciavi omnia judicia oris tui*] Vide suprà ad 16. 2. dicta.

Com. 19. *Incola ego sum in terra*] Brevis ævi, πάροικος καὶ παρεπίδημος, ut 1 Petr. 2. 11.

Com. 73. *Manus tuæ*, &c. *plasmaverunt me*] 2 Maccab. 7. 22, 23.

Com. 84. *Quot sunt dies servi tui?*] Quàm breve est spatium vitæ meæ! si quid igitur in ultionem mei facturus es, face. Non dissimile suprà 34. 17.

Com. 94. *Tuus sum*] Vide quæ ad Act. 27. v. 22. annotavimus.

Com. 96.

Com. 96. *Omnis conſummationis vidi finem, latum mandatum tuum nimis*] Eccleſiaſtes 12. 13. *Finem loquendi, &c. audiamus, Deum time, & mandata ejus obſerva: hoc eſt enim omnis homo:* i. e. in hoc omnis conſummationis humanæ finis perfectióque. Talia & Sirachidis 43. 19. iſta, *Multa dicemus, & verbis deficiemus; conſummatio autem ſermonum ipſe eſt in omnibus.*

Com. 97. *Totâ die meditatio mea eſt*] Suprà 1. 2.

Com. 98. *Quoniam in æternum mihi eſt*] Hoc eſt, quoniam ſemper mihi eſt, ſupple, *cordi.* Vide infrà com. 111. Græci heic, ἐμή ὅτι· ſed, ni fallor, ἐμοί ὅτι legendum.

Com. 99. *Super omnes me docentes intellexi*]

——*Meliorem præſto magiſtris*
Diſcipulum.——

Com. 100. *Super ſenes intellexi*] Menander,

Οὐχ αἱ τείχεις ποιοῦσιν αἱ λαλαὶ φρονῶν,
Ἀλλ' ὁ τρόπος ὁσίων ὅτι τῇ φύσει γίγνον.

Vide ad 1 Timoth. 4. 12. annotata.

Com. 101. *Ab omni mala via prohibui pedes meos*] Suprà 1. 1.

Com. 103. *Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua! ſuper mel ori meo*] Similia ſuprà 72. & infrà 127.

Com. 113. *Iniquos odio habui, Legem tuam dilexi*] Similis Rom. 12. 9. oppoſitio. Vide & infrà heic com. 128.

Com. 116. *Et non confundas me ab exſpectatione mea*] Gr. καὶ μὴ καταισχύνῃς με ἀπὸ τῆς προσδοκίας μου. Paulus 1. 20. ad Philippenſes, Κατὰ τὴν ἀποκαραδοκίαν, &c. μου, ὅτι ἐν οὐδενὶ αἰσχυνθήσομαι.

Com. 126. *Tempus faciendi, Domine*] Gr. Καιρὸς τοῦ ποιῆσαι τῷ κυρίῳ. Ità 1 Petr. 4. 16. Ὁ καιρὸς τοῦ ἄρξασθαι τὸ κρῖμα ἀπὸ τοῦ οἴκου τοῦ θεοῦ, &c.

Com. 128. *Ad omnia mandata tua dirigebar*] Id eſt, dirigebam greſſus meos. Gr. heic, πρὸς πάσας τὰς ὁδοὺς ἐκατωρθούμην. Simile eſt, etſi ex parte contraria, Galat. 2. 14. πρὸς τὴν ἀλήθειαν οὐκ ὀρθοποδοῦσιν.

Com. 130. *Intellectum dat parvulis*] Gr. νηπίοις, quos heic eo ſenſu qui 1 Cor. 3. 1. intellige.

Com. 136. *Exitus aquarum*] In Gr. & heic, & ſuprà 1. 3. eſt διεξόδους ὑδάτων· hoc loco tamen *exitus*, ibi *decurſus* vertit.

Com. 141. *Adoleſcentulus ſum, & deſpectus*] Vide ad 1 Tim. 4. 12. annotata.

PSAL. CXX.

Com. 4. *NON dormitabit neque dormiet qui cuſtodit Iſrael*]

Non ſecura quies illum ſimiliſque ſopori
Detinet——

Plutarchus in De placitis Philoſophorum 2. 7. Οὐ διεκτικὸς ὕπνου θεὸς, τὸ γὰρ ἀδιάλειπτον τοῦ θεοῦ, καὶ τὸ ἐγγὺς διατάττ πολὺ κινήσεως.

PSAL. CXXIV.

Com. 1. *QUI confidunt in Domino, ſicut mons Sion: non commovebitur in æternum*, &c.] Proverb. 10. 25. *Juſtus quaſi fundamentum ſempiternum:* & com. 30. *Juſtus non commovebitur in æternum.*

PSAL. CXXV.

Com. 5. *QUI ſeminant in lacrymis, in exſultatione metent*] Ex hoc fortaſſe loco deprompta Chriſti ea, *Beati qui lugent, quia conſolabuntur.* Vide Tobiæ Scriptorem 3. 21. & quæ ad Luc. 16. 25. annotavimus.

PSAL. CXXVI.

Com. 1. *IN vanum laboraverunt*, &c.] Gr. εἰς μάτην ὀκοπίασε. Ità Paulus Philipp. 2. 16. εἰς κενὸν ἐκοπίασα.

Ibid. *Niſi Dominus cuſtodierit civitatem, fruſtrà vigilat qui cuſtodit eam*] Niſi timor Domini (i. e. purus & aſſiduus cultus ejus) civitatem cuſtodierit, fruſtrà, &c. Plutarchus adversùs Coloten, Ἀλλὰ πόλεις ἄν μοι δοκεῖ μᾶλλον ἐδάφους χωρὶς, ἢ πολιτεία ἡ περὶ τῶν θείων δόξης ἀναιρεθείσης παντάπασι σώζεσθαι δυνηθεῖσα. Cicero in de N. D. 3. *Diligentiùs Urbem religione quàm ipſis mœnibus cingitis.*

Ibid. *Niſi Dominus cuſtodierit civitatem*, &c] Apuleius, ubi de Jovis (i. e. Dei) cognominibus variis, libello De mundi opificio, *Plures eum frugiferum vocant, multi Urbis cuſtodem*, &c.

Com. 5. *Cùm loquetur inimicis ſuis in porta*] *In porta*, ubi ſolent deriſores tempus terere. Suprà Pſal. 68. 13. Quin & καθήμενοι λοιμοὶ Pſal. 1. 1. (ubi Aquila χλευασταί) libenter hunc in ſenſum expoſuerim: καθήμενον nempe in porta poſitam.

PSAL. CXXVII.

Com. 3. *UXor tua ſicut vitis abundans*] Id eſt, fœcundiſſima. Talis matrona apud Apuleium illa, quæ decimo partûs ſtipendio familiam viri ſui fundaverat. Plinius 14. 1. de Vitibus, *Nullo fine creſcunt*, &c. *villas & domos ambiri ſingularum palmitibus*, &c. *memoriâ dignum inter prima Valerianus quoque Cornelius exiſtimavit.*

Com. 4. *Filii tui ſicut novella olivarum*, &c.] Ità & infrà 143. 12. In Græco, ὡς νεόφυτα. Vide Homerum & Theocritum ad 1 Tim. 3. 6. adductos. Heſychius, Πεταλίδων, ὑμῶν· μετέχειν (nempe ἢ μεταφορᾷ) ἀπὸ τῶν μόσχων, πέταλοι γὰρ ὕτω λέγονται.

PSAL. CXXVIII.

Com. 7, 8. *DE quo non implevit manum ſuam qui metit*, &c. *& non dixerunt qui prætereibant, Benedictio Domini ſuper vos*] Simillima de torrente turbido & lutulento Ovidius,

Quis te unquam potuit ſitiens haurire viator?
Quis dixit gratâ voce, Perennis eas?

PSAL. CXXX.

Com. 1. *NEque elati ſunt oculi mei*] In Gr. οὐδὲ ἐμετεωρίσθησαν οἱ ὀφθαλμοί μου. Hinc Sirachid. 23. 4. ὀφθαλμῶν μετεωρισμός.

Ibid. *Neque ambulavi in magnis, neque in mirabilibus ſuper me*] Theodotion hîc, ἐν, &c. ὑπερκάλυψιν ὑπὲρ ἐμέ. Tale Catilinæ ingenium, de quo ſic Saluſtius, *Vaſtus animus immoderata, incredibilia, nimis alta ſemper cupiebat.* Vel, *in magnis & mirabilibus* intellige, quæ ſunt ſupra intellectum meum. Pindarus Pyth. γ'.

Μὴ, φίλα ψυχὰ, βίον ἀθάνατον
Σπεῦδε, τὰν δ' ἁμαχανίαν μηχαναῦ.

Qui & ſenſus 3. 21. apud Sirachidem. Sophocles,

Τὰ δ' ἀδάκτα μανθάνω, τὰ δ' ἐμφερῆ
Ζητῶ.——

Apollonius apud Philoſtratum 6. 6. Τὰ μὲν ἐμαυτῷ δύνατὰ ἁπαντᾶν, ξὺν ἐπαίνῳ καὶ αἰσῶν καὶ ἥδιστα· ὅτι μηδὲ ἐφικτὸν εἶη μοι, καταλιπὼν αὐτὸ ἄχρηστον φόβῳ. Adde 7. 1. Eccleſiaſtæ.

Com. 2. *Si non humiliter ſentiebam, ſed exaltavi animam meam, ſicut ablactatus eſt ſuper matre ſua*] Ordo eſt, Si exaltavi animam meam, & non humiliter ſentiebam, ſicut ablactatus, &c. Sic Apoſtolus ad Theſſalonicenſes, *Facti ſumus parvuli* (i. e. ſicut parvuli,) *in medio veſtrûm. Super matre ſua*, eſt, in gremio, ſive ſinu, matris ſuæ.

PSAL. CXXXI.

Com. 14. *QUoniam elegi eam*] Gr. ὅτι ἡρετισάμην αὐτὴν· quem locum puto reſpici in Heſychii iſtis, Ἡρετισάμην, ἠγάπησα, ἐπεθύμησα, ἠθέλησα, ἠβουλήθην.

PSAL.

PSAL. CXXXII.

Com. 1. *Ecce quàm bonum & quàm jucundum habitare fratres in unum!*] Gr. ἐπὶ τὸ αὐτό· id est, ut Act. 4. 32. ὁν καρδίᾳ καὶ ψυχῇ μιᾷ· vel, ut Philipp. 2. 2. σύμψυχοι, τὸ ἓν φρονοῦντες. Sic Homerus,

——Οὐ μέν τι κρεῖσσον καὶ ἄμεινον
Ἢ ὅτ' ὁμοφρονέοντε.——

de viro & uxore loquens Iliad. 9. & Dio in Oratione de Concordia, Πεῖον δόμα κάλλιον πόλεως ὁμοφρονούσης; Civitas autem est magna quædam domus: quin & *jucundum* in Contextu Psalmi est καλὸν δόμα. Micipsa apud Salustium, *Quis amicior quàm frater fratri?* De fratribus suis nescio quis ille in vetere epigrammate,

Sic illos vincam, sic rursus vincar amando.
Mutuus inter nos sic bene certet amor.

Ibid. *Habitare fratres in unum*] Concordi voluntate. *Nam utique & filii Noe simul habitabant, & non erat in his morum concordia: habitabant etiam in domo patris Esau & Jacob, sed discrepabant.* Sunt verba D. Ambrosii Offic. 1. 33.

Com. 2. *Sicut unguentum in capite*, &c.] Suidas in Μύρον ἐπὶ κεφαλῆς, ad hunc Psalmi locum, Τὸ ἀρχιερατικὸν ἔλαιον ἐξ ὑδρομάτων συνέκειτο, ἀλλ' ὕδωρ ἐπεῖνο (lege ἐπεῖνον) τὸ καθ' ἑαυτὸ τοσαύτην εὐοσμίαν ἠρίει, ἢ ἦ πάντων μίξις καὶ κρᾶσις πλείστῳ ὅσῳ ἡ εὐωδίαν ἐργάζετο· τύτῳ ἡ ἀδελφικὴ εἰκότως συμφωνίαν ἀπίκασεν. ἢ γὰρ πολυτίμων καταθυμάτων συμπροφορὰ τῆς τελείας ἀρετῆς ἡ εὐοσμίαν ἐργάζεται.

Ibid. *Quod descendit in barbam, barbam Aaron*] Ità infrà 134. 12. *Et dedit terram eorum hereditatem, hereditatem Israel populo suo.*

PSAL. CXXXIV.

Com. 14. *Et in servis suis deprecabitur*] In Gr. παρακληθήσεται· quæ vox cùm sit πολύσημος, fortasse hîc non malè verti potuit, *consolabitur*: i. e. ut Luc. 18. 7. ποιήσῃ ἐκδίκησιν αὐτῶν. Ità 2 Maccab. 7. 6. ille juvenis à satellitibus Antiochi excarnificatus, *Aspiciet Deus veritatem, & consolabitur in nobis*: quasi Deus nempe de vindicta servorum suorum solatium capiat. Nec multò aliter in Comœdia ille,

Ego hanc macheram mihi consolari volo,
Nè lamentetur, néve animum despondeat,
Quia se jam pridem feriatam gestitem.

Com. 15. *Simulacra Gentium argentum & aurum*] De iisdem Paulus Act. 17. 29. χρυσός, ἄργυρος, λίθος.

Com. 16. *Oculos habent, & non videbunt*] Non possunt videre.

Visus abest oculis præsentibus——

PSAL. CXXXV.

Com. 4. *Qui facit mirabilia solus*] Ὁ μόνος θαυμάσιος, (1 Tim. 6. 15. ubi dicta vide.) Ὀβειμοσεργός· quam vocem Homericam, ἰσχυρὰ ἢ μεγάλα ἐργαζόμενος Hesychius exponit. Vide suprà 85. 10.

Com. 6. *Qui firmavit terram super aquas*] Fecit ut terra mari superior esset, & sic finibus id contineret suis. Seneca Natur. quæst. 3. 29. de Aqua loquens, *Habet quo ambiat terras, non quo obruat.* Vide suprà 23. 2. & 103. 9. Zeno Veronensis Serm. de Patientia, *Tamen extremorum pallido recursu voluminum, quasi jus terræ cognoscens, ac violare devitans, mirâ patientiâ in se frangitur, iisdémque fluctibus quibus cogitur refranatur.*

Com. 15. *Et excussit Pharaonem*] Excussit quia de curru pugnabat. Gr. hîc ἐκτινάξαν. In Glossario, *Excussit*, ἐξετίναξεν.

Com. 25. *Qui dat escam omni carni*] Suprà 103. 27. *Omnia à te exspectant ut des illis escam.* Vide & infrà 145. 15. item ad Matth. 6. 26. annotata.

PSAL. CXXXVI.

Com. 1. *Super flumina Babylonis illic sedimus & flevimus*] *Auximus assiduo lacrymarũ flumine flumen,*
Vix tulit adjectas alveus altus aquas.
τὸ *illic* (ut suprà 22. 2. & alibi) abundat.

Ibid. *Et flevimus, cùm recordaremur Sion*] Cùm recordaremur pristinæ libertatis nostræ. Apuleius 9. *Veteris Lucii fortunam recordatus*, &c. *submisso capite mœrebam.* Vide quæ plura eam in mentem ad librum Ejusdem 7. pag. 339. adnotavimus.

Com. 2. *In salicibus in medio ejus suspendimus organa nostra*] Ut planè tali in tempore nostro inutilia. Sirachides 22. 6. Μουσικὴ ἐν πόσει ἀκαιρος ὀνείδισις. Sappho apud Ovidium,

Non facit ad lacrymas barbitos ulla meas.

In Glossis, Ὄργανον, *fistula.* Ibidem, Ὄργανον μουσικὸν, *sambuca. In salicibus in medio ejus*, est, in medio salicum ejus. Sic Joh. 2. 23. Vulgatus idem, *In Pascha, in die festo*: pro, in die Paschatis festo. Tale & Joh. 6. 66. illud, *Hæc dixit in synagoga docens in Capharnaum.* Joh. 8. 20. *Hæc locutus est in gazophylacio docens in templo*: & Joh. 11. 24. *In resurrectione, in novissimo die.* Quibus locis, & id genus aliis, ad exemplum Græcorum priore aut posteriore loco præpositio illa in genitivum transit evanescítque. Ut constet autem Vulgatum Interpretem, etiam heic ubi incomptiùs loqui videri potest, loqui admodum Latinè, exemplum non petam ab iis in l. 11. 5. 1. §. ff. quod vi aut clàm, *In publico loco, in municipio*; aut à Plauto, qui in Persa (Sc. *Satin'*) *In angulo, in culina* dixit; nec verò ab Apuleio, (summo Ciceronis imitatore) qui lib. 5. *In quadam proxima quercu, in summo ejus cacumine sedit*: sed ab eloquentiæ magistro, Cicerone ipso, in cujus Epistolis famil. 7. 16. ista verba habentur, *In Equo Trojano, scis esse in extremo.* Legimus & in Plinii Epistolis 3. 6. de sigillo quodam Corinthio, *Emi autem, non ut haberem domi*, &c. *verùm ut in patria nostra celebri loco ponerem*: ubi & *in celebri loco* legendum, aut præpositio illa subaudienda.

Com. 3. *Hymnum cantate nobis*] Ellipsis τῶν *dixerunt.*

Com. 4. *Quomodo cantabimus*, &c. *in terra aliena?*] Sic de paupere Juvenalis,

——*Cantare sub antro*
Pierio, thyrsúmve potest contingere?——

& Horatius,

——*Roma méne poemata censes*
Scribere posse inter tot curas atque labores?

Et pòst,

——*Hîc ego rerum*
Fluctibus in mediis, & tempestatibus Urbis,
Verba lyra motura sonum connectere digner?

Philostratus de Scopeliano Sophista, Δεομένων αὐτὸν Κλαζομενίων τὰς μελέτας αὐτῶν οἴκοι ποιεῖσθαι, &c. παρῃτήσατο, ἢ ἀνδρα φύσας ὁ οἰκόσκωμμα ἦδεν· quo loco putem ἐπεῖ, non οἴκοι legendum. Virgilius 1 Eclogâ,

Carmina nulla canam:——

ubi Servius, ad mentem Psalmi appositissimè, *Non libet canere carenti possessione.* Ibidem Ecl. 9.

——*Vox quoque Mœrin*
Jam fugit ipsa.——

Ad quæ Servius idem, *Ostendit vigorem cantandi quem priùs habuerat, perdidisse: & per allegoriam obsessum malis animum demonstrat.* Propertius 4. 1.

Accersis lacrymis cantus, aversus Apollo.
Poscis ab invita verba pigenda lyra.

Sidonius 8. 11. *Te miror*, &c. *aliquid à me veterum efflagitare cantilenarum*, &c. *Intempestiva videtur jocorum recordatio dolendi tempore.* Sappho apud Ovidium,

——*Dolor artibus obstat:*
Non mihi respondent veteres in carmina vires;
Plectra dolore tacent, muta dolore lyra est.

Com. 5. *Oblivioni detur dextera mea*] Hypallage, pro, detur dexteræ meæ oblivio, nempe artis psallendi.

Com. 6. *Adhæreat lingua mea faucibus meis*]

Ipsa mihi interiùs cum duro lingua palato
Congelet.——

Vide suprà 21. 15, 16.

Com. 7. *Memor esto, Domine, filiorum Edom*] Ut retribuas illis quæ in die excidii Urbis nostræ in nos miseros operati sunt. Nehemias 6. 14. *Memento mei, Domine, pro Tobia & Sanballat juxta opera eorum.* De hujusmodi imprecationibus vide quæ ad 2 Tim. 4. 14. annotavimus.

Ibid. *Qui dicunt*] Quando dixerunt.

Com. 8. *Filia Babylonis*, &c. *beatus qui retribuet tibi retributionem quam tribuisti nobis*] Æneid. 4.

Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor,
Qui face Dardanios ferróque sequare colonos.

Beatus hic, est, laudabilis, benedictus.

Com. 9. *Qui*, &c. *allidet parvulos tuos ad petram*] Vide quæ ad Luc. 19. 44. annotata.

PSAL. CXXXVII.

Com. 6. *ET humilia respicit*] Vide ad Luc. 1. 48. dicta.

Ibid. *Et alta à longè cognoscit*] Apul. in De mundo, *Procul posita cuncta contingit, & maximis intervallis disjuncta complectitur.*

Com. 7. *Si ambulavero in medio tribulationis*, &c.] Simile suprà 22. 4.

PSAL. CXXXVIII.

Com. 7. *QUO ibo à Spiritu tuo? & quò à facie tua fugiam?*] Cicero 10. 12. ad Atticum, *Quò me nunc vertam? undique custodior.* Psyche apud Apuleium 6. *Quorsum*, &c. *tantis laqueis inclusa vestigium porrigam? quibus tectis, vel etiam tenebris abscondita, inevitabiles magna Veneris oculos effugiam?* Adde quæ infrà hîc com. 11, & 12. ubi & de tenebris mentio. Vide & Job. 34. 22. Theodoretus ex persona Jonæ, Τοῦτον, ὃν εἶδα ἐκ μόνου γῆς καὶ θαλάσσης, ἀλλὰ καὶ σὺν ἀγγέλοις λεπτοῖς καὶ πανταχοῦ παρόντος διαφεύγειν ἀδύνατον. Plutarchus superstitiosum alloquens, Πῆ μετασῇ; πῆ φύγῃ; ποίαν γῆν ἄδειαν ὄψῃ; ποίαν θάλασσαν; εἰς τί καταδὺς τῷ κόσμῳ μίσῃ, καὶ ἀποκρύψας σαυτὸν, ὦ ταλαίπωρε, πεύσεις ὅτι ἡ θεὸν ἀποφεύγας;

Com. 8. *Si ascendero in cœlum, illic es*]

——*Æthereas si affecto attingere sedes,*
Ad me abscondendum non satis apta via est.

Jerem. 51. 53. *Si ascenderit Babylon in cœlum*, &c. *à me venient vastatores ejus.*

Ibid. *Si descendero in Infernum, ades*]

Si me omnes verto in facies, si contraho quicquid
Sive animis, sive arte datur, si opto ardua pennis
Astra sequi, clausúmve cavâ me condere terrâ.

Plato 10 de Legg. ad quemvis, Deorum & Justitiæ contemptorem, Οὐκ ἀμελησάσῃ ποτὲ ὧν αὐτῆς, (divinâ vindictâ nempe) ὅταν μικρὸς ὢν δύσῃ καὶ ἡ γῆς βάθος, ἢ ὑψηλὸς γενόμενος εἰς ἠέρα ἀναπτήσῃ.

Com. 11. *Et dixi, Forsan tenebræ conculcabunt me*] Mirus loquendi modus, mihi certè non intellectus. Vide an legendum *concelabunt me*: negabit nemo quidem concinniùs hoc de tenebris dici, aut facilè affirmabit id vocis apud Latinos non inveniri. A. Gellius 15. 2. *Et simul, si quis penitus in iis affectionum cupiditatúmque errores inessent, quos aliquis pudor reverens concelaret*, &c. Idem 11. 9. de Demosthene, *Non id postea concelavit, quin gloriæ quoque hoc sibi assignavit.* Est quidem hîc in Græca versione κατεπάτησε at ibi notat Chrysostomus, ἀλλ', καλύψῃ με.

Com. 12. *Tenebræ non obscurabuntur à te*] Tibi non obscuræ erunt, non poterunt me tibi invisum efficere. Vide ad citatum libri 6 Apuleii locum annotata.

Ibid. *Sicut tenebræ ejus, ità & lumen ejus*] Perinde sunt illi lux & tenebræ, apud eum nullum discrimen eorum. Tale suprà 90. 4. illud, *Mille anni ante oculos tuos tanquam dies hesterna.*

Com. 18. *Dinumerabo eos*] Id est, Si eos dinumeravero.

Com. 21. *Et super inimicos tuos tabescebã*] Id est, animam meam (ut 2 Pet. 2. 8.) iniquis (eorum) operibus cruciabam.

Com. 22. *Perfecto odio oderam illos*] Catullus,

Odissem te odio Vatiniano.

PSAL. CXXXIX.

Com. 4. *ACuerunt linguas suas sicut serpentis*] Hesychius, Γλωσσαπίδας, τὸ τῇ γλώσσῃ ἅπλῳ χρωμένους, ὥσπερ ἀσπίδι. Vide suprà 10. 3. In Epistolis quæ Heracliti dicuntur, de Ephesiis, Ἐν τοῖς γλώσσαις τὸ ὄλεθρον ἔχετε.

Com. 6. *Absconderunt superbi laqueum mihi*] *Mihi*, est, in perniciem meam. Hinc, *laqueis mortis insidiari* apud Apuleium. Vide infrà 141. 9. & suprà 34. 7.

Com. 12. *Vir linguosus*] *Linguax*, ut Veteres, teste Gellio, loquebantur. In vetere Onomastico, *Linguax*, λάλος, δυσγλωσσος.

Ibid. *Virum injustum mala capient in interitu*] Videtur *in interitum* legendum: i. e. in perniciem ejus. Græci hoc, εἰς καταφθορὰν. Suprà 55. 24. *Deduces eos in laqueum interitûs.*

Com. 13. *Faciet Dominus judicium inopiæ, & vindictam pauperis*] Vide Luc. 18. 8.

PSAL. CXL.

Com. 2. *ELevatio manuum mearum*] In Gr. ἔπαρσις τῶν χειρῶν μου. Sic 1 Tim. 2. 8. ἐπαίροντας χεῖρας: ad quem locum quæ dixi vide.

Com. 3. *Pone, Domine, custodiam ori meo, & ostium circumstantiæ labiis meis*] Est metonymia continentis pro re contenta: vult dicere enim, Pone custodiam linguæ meæ, & ostium circumstantiæ sermonibus meis. Et quidem posuit Deus quasi naturalem quandam humano ori custodiam ipsa labia dentésque: indè ἕρκος ὀδόντων Græcis, & *vallum dentium* Latinis, de quo olim ad Apuleii Apologiam egimus. Gellius 1. 15. de Homero, *Petulantia verborum coercenda vallum esse dentium oppositum loculentè dixit, ut loquendi temeritas non cordis tantùm custodiâ atq; vigiliâ cohibeatur, sed & quibusdam quasi excubiis in ore positis sepiatur.* Hic ergò Psalmista petit interioris illius custodiæ potestatẽ: nempe, *ut lingua non sit libera & vaga, sed vinculis de pectore imo ac de corde aptis moveatur ac quasi gubernetur*: sunt verba Gellii ejusdem. Nimirum sine interna ista cordis custodia, exterior illa altera est fragilis & immunita. *Ostium circumstantiæ*, est Græcis hoc loco, θύρα χείλεσι. Eos fortè respiciens Hesychius, Πεπιεχῆς, πεπυκνωμένος· quantum video, corruptè. Perpende an Πεπιεχῆς, ἀντὶ τοῦ πεπιεσμένως legendum. Idem Hesychius, Ἔρκος, ἀσφάλεια, ΤΕΊΧΟΣ, &c. ὡς τὸ τῶν ὀδόντων τὰ χείλη. Pollux 2. 4. §. 25. de Lingua, Τὸ τῶν ὀδόντων ἕρκος καὶ ΠΡΟΤΕΊΧΙΣΜΑ ἰδρυμένον.

Com. 4. *Et non communicabo cum electis eorum*] Ut non communicem cum e. e. id est, ut non communicem peccatis eorum: de quo genere loquendi ad 1 Tim. 5. 22. diximus. Græci heic, ἵνα μὴ συνδοιάσω. In Glossis, Συνδοιασμὸς, *collusio*: eodem ferè sensu D. Augustinus, hîc, *non combinabo. Cum electis eorum*, puto esse, cum iis qui viribus & audaciâ præstantes à cæteris sociis suis deligi solent ad aliquod malum facinus patrandum. Locutio est à re militari sumpta. Vide 1 Maccab. 4. 1. Jud. 20. 16. & suprà heic 78. 31. Apuleius, & de malorum collegio, lib. 4. *Quorum præ cæteris Thrasilaon optionis factione delectus*, &c.

Com. 5. *Corripiet me justus in misericordia*, &c.] Ἐν ἐλέματι (ut Galat. 6. 1.) πραΰτητος καταρτίσατε με.

Ibid. *Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum*] Optimè heic *impinguet*: hinc

——*pingui distillent tempora nardo*,

apud Poetam. Sensus autem hujus & præcedentis membri hîc videtur esse, Malim boni viri amicas correptiones, quàm in cœnis & dapibus improborum meum caput madefieri. Convivas unguentis pretiosis ungi solitos compertissimum est.

Com. 10. *Cadent in retiaculo ejus peccatores*] Pro *ejus* malim *suo* legi, ut itidem αὐτῶν, pro αὐτοῦ, in Græco reposuerim. *Retiaculum* puto per συνίζησιν pro *rete jaculum* poni: ut Θεοχόλωτος, *deiratus*, in Glossario. Græci heic ὁ ἀμφιβλήστρῳ. Servius ad Georg. 1. ea,

Atque

Atque alius latum fundâ jam verberat amnem:
Genus retis dictum à fundendo: id eſt, jaculum, quod dicitur βόλος. Βόλος item λίκνον exponitur ab Heſychio.

PSAL. CXLI.

Com. 1. *VOce meâ ad te clamavi*, &c.] Jonas in ſpelunca ventris ceti, ut heic David in ſpelunca ſylvæ nemorúmque, *Clamavi de tribulatione mea ad Dominum*, &c. 2, 3. cum ſeqq.

Com. 4. *Et tu cognoviſti ſemitas meas*] Tu ſcis, &c. (ut Suſannæ com. 43.) quòd nihil horum fecerim quæ iſti malitioſè commenti ſunt adversùs me.

Com. 8. *Educ de cuſtodia animam meam*, &c.] *De cuſtodia*, i. e. de carcere iſto, de quo nondum exire audeo. *Carcer eſt undecunque prohibemur exire*, inquit Servius ad Virgilium.

Ibid. *Exſpectant juſti donec retribuas mihi*] Nempe, ſecundùm innocentiam meam.

PSAL. CXLII.

Com. 7. *DEfecit ſpiritus meus*] Suprà 4.

Ibid. *Et ſimilis ero*, &c.] Nè ſimilis fiam.

PSAL. CXLIII.

Com. 2. *QUI ſubdit populum meum ſub me*] Qui ſubdidit: vult dicere,

——Religata catenis
Nunc tandem noſtro ſub pede bella jacent.

Suprà hîc 46. 4. *Subjecit populos nobis, & Gentes ſub pedibus noſtris.*

Com. 8. *Dextra eorum dextra iniquitatis*] Id eſt, ſanguinis. Apuleius 4. de eo cui dextra unà cum brachio abſciſſa fuerat, *Cur enim manui, quâ ſolâ rapere & jugulare poſſet, fortem latronem ſupervivere.* Idem 10. de medico illo improbiſſimo, *Multa dextræ ſuæ trophæa numeravèrat:* nimirum, noxiis poculis quæ dextrâ perrexerat. Vel, *dextram iniquitatis*, intellige, iniquè aliena rapientem: unde & commodè *dextram*, non *ſiniſtram*, dixit. Apuleius idem lib. 11. de manu ſiniſtra, *Genuinâ pigritiâ, nullâ calliditate, nullâ ſolertiâ prædita, videtur aquitati aptior quàm dextra.*

Com. 12. *Quorum filii ſicut novella plantationes in juventute ſua*] *Viridi florentes ætatulâ*, ut idem Apuleius locutus. Vide ſuprà ad 128. 4. dicta, & Jobi 29. 5, 6.

Ibid. *Filiæ eorum compoſitæ, circumornatæ*, &c.] *Auro, veſtibus, gemmis, omníque catero mundo exornata*: ſunt verba ejuſdem Apuleii 2. *circumſpectè compoſitéque indutæ*, A. Gellius diceret.

Com. 13. *Promptuaria eorum plena*] Suidas in Ῥύδλιν, Ῥυδλὸν ἀφεῖσονται——
ἀντὶ τῶν, ῥᾳδιουργῶς πλουτήσουσιν, ἢ κεχυμένως.

Ibid. *Eructantia ex hoc in illud*] Vide quæ ad Luc. 12. 16. ea, ἀνθρώπου τινὸς πλουσίου, &c. annotavimus.

Ibid. *Oves eorum fœtoſæ*] Græci heic πολύτοκα. In Gloſſario, Πολύτοκος, *fertilis, facunda.*

Com. 14. *Neque clamor in plateis illorum*] Alta quies & tranquillitas.

Com. 15. *Beatum dixerunt populum cui hæc ſunt: beatus populus cui Dominus Deus ejus*] *Dixerunt*, nempe, aliæ gentes. Poſterius membrum poteſt accipi aut κατὰ μίμησιν, aut (quod fortaſſe melius) κατ' ἐπαύξησιν: q. d. Beatum prædicant populum cui tot bona mundana ſuppetant; imò potiùs, beatus populus ille, cui Dominus Deus ejus. Ità Luc. 11. 27. ad ea, μακαρία ἡ κοιλία ἡ βαστάσασά σε, reſpondet Chriſtus, μενοῦνγε μακάριοι οἱ ἀκούοντες τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, &c. & Pſal. 146. 5. cùm præceſſerat, *Nolite confidere in Principibus*, ſequitur, *beatus cujus Deus Jacob adjutor ejus.*

PSAL. CXLIV.

Com. 13. *REgnum tuum, regnum omnium ſeculorum*] Βασιλεὺς τῶν αἰώνων, 1 Tim. 1. 17. Vide quæ diximus ad Luc. 1. 33. ea, τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος.

Ibid. *Fidelis Dominus in omnibus verbis ſuis*] Paſtor Hermæ 2. 3. *Deus verax eſt in omni verbo, & non mendacium in ipſo.* Vide 2 Tim. 2. 13. & ibi annotata.

Com. 15. *Oculi omnium in te ſperant, Domine*] Oculi omnium animantium. Simplicius in cap. 38 Epicteti, οὐχὶ ἐκ ἀνθρώπου μόνου, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλογα ζῶα, &c. καὶ ἐκάστῳ δώσομεν ἔκαστον ἐπίσης καὶ πρὸς τὸν θεόν. Vide ſuprà 108 27.

Ibid. *Das illis eſcam in tempore opportuno*] Vide ſuprà 136. 25. & de illis *in tempore opportuno*, confer quæ ad Matth. 24. 47. & Luc. 12. 42. annotata.

PSAL. CXLV.

Com. 4. *EXibit ſpiritus ejus*, &c. *in illa die peribunt omnes cogitationes ejus*] Ἐν τῇ πορείᾳ αὐτοῦ (ut Jacob. 1. 11.) μαρανθήσονται ad quem locum annotata vide. Adde quæ & ad Luc. 12. 20. attulimus.

Com. 6. *Qui fecit cœlum & terram; mare, & omnia quæ in iis ſunt*] De Eodem Paulus Act. 17. 24. Ὁ ποιήσας τὸν κόσμον καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ· ubi plura hanc in mentem notavimus.

PSAL. CXLVI.

Com. 4. *ET omnibus eis nomina vocat*] Hypallage, (ut & in Græco hîc,) eas omnes nominibus vocat.

Com. 6. *Suſcipiens manſuetos Dominus, peccatores autem humilians*] Jacob. 4. 6. Proverb. 3. 34.

Com. 8. *Qui operit cœlum nubibus, & parat terræ pluviam*] Heſychius, Νεφελαγερέτης, ὁ τὰς νεφέλας ἀγείρων, &c. ὁ τὸν ὄμβρους ποιῶν. Vide quæ diximus ad Act. 14. 17.

Com. 9. *Et (eſcam) pullis corvorum*] Id eſt, omni avitio. De re vide ad Matth. 6. 26. & ad Luc. 12. 24. dicta.

Com. 17. *Mittit cryſtallum ſuum ſicut buccellas*] Vide Sirachid. 43. 21. quo loco *acumina* in Vulgato, non *cacumina*, ſcribendum monuimus ad Apuleium. *Cryſtallum*, glaciem. Gloſſarium, Κρύσταλλος, &c. *glacies. Buccellæ* hîc in Gr. ψωμία. Ità *Buccella*, ψωμίον, in vetere Onomaſtico.

Ibid. *Mittit cryſtallum ſuum ſicut buccellas*, &c. *emittet verbum ſuum, & liquefaciet ea*] Similia ſuprà 103. 29, 30. illa, *Auferes ſpiritum eorum, & deficient*, &c. *emittes ſpiritum tuum, & creabuntur.*

PSAL. CXLVIII.

Com. 9. *LIgna fructifera*] *Arbores pomiferâ ſobole fœcunda*, ut loquitur Apuleius. In Græco, ξύλα καρποφόρα. 1 Maccab. 14. 8. Ἡ γῆ ἐδίδου τὰ γενήματα αὐτῆς, καὶ τὰ ξύλα τοῦ πεδίου τὸν καρπὸν αὐτῶν.

PSAL. CXLIX.

Com. 8. *AD alligandos Reges eorum in compedibus*] Ovidius, vel (ut alii) Pedo Albinovanus,

Aſpiciam Regum liventia colla catenis;

Elegiâ ad Liviam. Vide Pſal. 2. 9.

PSAL. CL.

Com. 4. *LAudate eum in tympano*, &c. *laudate eum in cymbalis*] In Cantico Judithæ 16. 2. *Incipite Domino in tympanis, cantate ei in cymbalis*, &c. Plinius 2. epiſt. 14. *Sola cymbala ac tympana illis canibus deſunt*, Ovidius Art. Am. 1.

——Sonuerunt cymbala toto
Littore, & attonitâ tympana pulſa manu.

Ibid. *In cymbalis bene ſonantibus*] Virgilius 6.

——Fidibuſque canoris:

ubi Servius, *Bene ſonantibus chordis.* Heſychius, Εὐφθογγίστους, εὐήχους. Videtur Εὐφθογγόδγγους legendum: imò & ſic ſatis inſolens verbum puto pro εὐφθόγγους· quomodo & ſcribendum putaſſem: at vocum circumjectarum ſeries refragatur.

JOANNIS PRICÆI

In Psalmorum librum

CURÆ POSTERIORES.

PSAL. I.

Com.3. *Erit tanquam lignum, &c. secus decursus aquarum*] Ità Simonem Oniæ filium Sirachides 50. 8. comparat liliis quæ in transitu aquæ: ubi Græci ἐξόδους ὕδατος, ut hîc διεξόδους.

Ibid. *Folium ejus non defluet*] Simile Esai. 58. 11. *Eris quasi hortus irriguus, & sicut fons cujus non deficient aquæ.* In Græco Psalmi, οὐκ ἐκρυήσεται. Eò spectant Hesychii ista, Οὐκ ἀποῤῥυήσεται, ὐ καλαχύσεται. Ubi malim aut καλαχεῖσθαι (*desicietur*) legi: (Hesychius alibi, Καλαχείσῃ, καλαβλιθείσῃ) aut potiùs καλαταχύσεται, *marcescet, arefiet.* Non defluet autem folium ejus, quia arbor ipsa juxta aquas posita. Ezech. 31. 7. *Erat pulcerrimus, &c. in dilatatione arbustorum suorum, erat enim radix illius juxta multas aquas.* Sensus loci est, florebit bonâ famâ & fortunis: ex fonte semper pleno sitientes potabit.

Com.4. *Non sic impii, non sic*] Exaltantur quidem & impii tanquam cedri; at citò folia iis defluunt, imò ipsi evanescunt: *quæretur locus eorum* (infrà 36.35.) *nec invenietur.*

Ibid. *Sed tanquam pulvis quem projicit ventus à facie terræ*] *In terra*, (ut Jerem. 17. 13.) *scribentur*: i. e. delebitur nomen eorum tam facilè quàm quæ in pulvere delineantur. Jobus 27. 21. & de impio, *Tollet eum ventus urens, & auferet: & velut turbo rapiet eum de loco suo.* Nota & in verbis Psalmistæ vocem *projicit*. Hesychius, Ἀπεσοδήθης, ἀπερρίφθαι, i. e. *projici.*

Com.5. *Neque peccatores in concilio justorum*] Quid paleis enim ad triticum? ut loquitur Jeremias.

Com.6. *Novit Dominus viam justorum*] Ità Proverb. 4. 27. *Vias quæ à dextra sunt novit Dominus*, i. e. respicit: ut infrà 12. 10. & 29. 7.

PSAL. II.

Com.1. *Quare fremuerunt Gentes?*] LXX. ἐφρύαξαν. Ad hunc locum itaque refero Hesychii illa, Ἐφρύαξαν, ἐκινήθησαν, ἐπήδησαν, &c *Quare* hîc videtur esse *quam stultè*: quo sensu item capio ἐσυλλόγησαν illud *propter quid?* Psal. 9. 34.

Ibid. *Et populi meditati sunt inania?*] *Cogitaverunt* (ut Psal. 20. 12.) *consilia quæ stabilire non potuerunt: Concepserunt* (ut Esai. 33. 11.) *ardorem, & stipulas pepererunt. Inania*, nempe jugum excutere, infrà com. 4. *Inania cogitare* habemus & 16. 23. Sirachidis.

Com.2. *Principes convenerunt in unum adversùs Dominum*, &c.] Vide omninò Psal. 82. 6. 7. 8. LXX. hîc, ἐπὶ τὸ αὐτὸ. In Glossario, Ἐπὶ τὸ αὐτὸ, *ibidem, in idipsum, in unum*, &c.

Com.3. *Dirumpamus vincula eorum*] Locutio liberationem notans, infrà 106. 14. & 115. 7. Jerem. 2. 20.

Ibid. *Dirumpamus vincula eorum, & projiciamus à nobis jugum ipsorum*] Jerem. 5. 5. (& de magnatibus populi, ut hîc de Regibus) *Et ecce magis hi* (quàm plebs) *simul confregerunt jugum, ruperunt vincula.* Ubi & *simul* LXX. verterunt ὁμοθυμαδὸν, cui respondet hoc in Psalmi loco, *in unum convenire. Jugum frangere*, pro *rebellare*, dixit & Seneca 1. 1. de Clementia.

Com.4. *Qui habitat in cœlis, irridebit eos*] *Irridere* hîc, est quale Luc. 1. 51. διεσκόρπισεν διανοίᾳ καρδίας αὐτῶν διασκορπίζειν, & Psal. 32. 10. *dissipare consilia Gentium, cogitationes populorum & Principum reprobare.* Scriptor Sapient. 4. 18. *Illos autem Dominus irridebit.* Vide & Psal. 36. 13.

Ibid. *Et Dominus subsannabit eos*] LXX. ἐμυκτηρίσει αὐτούς. Illi Deum deridebunt, at ille eos gladio ἀνομυκτηρίσει.

Com.6. *Ego constitutus sum Rex ab eo, &c.*] *Constituet me* (ut Jer. 1. 10.) *super gentes, & super regna, ut evellam, & destruam, & dispergam, & dissipem, & ædificem, & plantem.* Vide Ezech. 34. 23, 24. Filius Psalmistæ nostri Sapient. 9. 7. *Tu* (Domine) *elegisti me Regem populo tuo, & Judicem filiorum tuorum.* Seneca ex persona Principis, l. 1. de Clementia, *Ego ex omnibus mortalibus placui, electusque sum qui in terris Dei vice fungerer.*

Com.7. *Dominus dixit ad me, Filius meus es tu*] Idem ad Esaiam prophetam 51. 16. *Et dicas ad Sion, Populus meus es tu.*

Com.8. *Dabo tibi Gentes hereditatem tuam*] Subjugabis eas, & ità tanquam hereditatem capies. Infrà 110. 7. *Ut des illis hereditatem Gentium.*

Ibid. *Et possessionem tuam terminos terræ*] *Dominaberis* (ut infrà 71. 8.) *à mari usque ad mare, & à flumine usque ad terminos orbis terrarum.* Vide & 58. 14.

Com. 9. *Reges eos in virga ferrea*] *Virgam* (ut infrà 109. 2.) *virtutis tuæ emittam, dominaberis in medio inimicorum tuorum. In camo* (ut Psal. 31. 9.) *& fræno constringes maxillas eorum qui ad te non approximant.* Vide & Psal. 149. 8. Seneca, ex supremi Principis persona, jam citato loco, *Ego vitæ necisque Gentibus arbiter: qualem quisque sortem statúmque habeat, in mea manu positum est*, &c. *Quas nationes funditus excindi, quas transportari, quibus libertatem dari, quibus eripi, quos Reges mancipia fieri, quorúmque capiti regium circumdari decus oporteat, quæ ruant urbes, quæ oriantur, mea jurisdictio est.*

Ibid. *Et tanquam vas figuli confringes eas*] Est proverbiale, ut apparet vel ex 19. 11. Jeremiæ. Infrà 17. 39. *Confringam eos*, (nempe ut vas figuli) *nec poterunt stare.* De Deo Psal. 109. 5. *Confregit in die iræ suæ Reges*: quæ ità ex proximè ibi præcedentibus exponenda, Tu, David, ejus brachio fretus, in die iræ (i.e. in bello) Reges confringes. Simile & jam dicto Psal. 17. com. 45. ut pulverem ante faciem venti comminuere.

Com.10. *Et nunc, Reges, intelligite*] *Hodie* (ut infrà 94. 8.) *si vocem ejus audieritis, nolite corda vestra obdurare.* In Gr. heic σωφίσθε· i. e. (ut apud Hesychium hunc locum fortè exponentem) νοήσατε. Aquila heic σπαιώσατε· quod magis congruit sequenti verbo παιδεύθητε, quod Vulgato, *erudimini.*

Com. 11. *Exsultate ei, &c.*] *Jubilate ei* (ut infrà 46. 2.)

in

in voce exsultationis. Labiis exsultationis (ut 62. 6.) *eum laudet os vestrum.*

Com. 12. *Nè quando irascatur Dominus, & pereatis de via justa*] Idem infrà 94. 11. *Juravi in ira mea, si introibunt in requiem meam:* quod hîc, *de via justa* (i. e. justorum) *perire.* Suprà 1. 6. *Novit Dominus viam justorum, & iter impiorum peribit.*

Com. 13. *Cùm exarserit in brevi ira ejus*] Præcisa fortè locutio, pro, *cùm exarserit*, (*quod & brevi fortè eventurum est*) *ira ejus*, &c.

Ibid. *Beati omnes qui confidunt in eo*] Qui ei accedunt. Sensu oppositio infrà 31. 9. *qui non approximant ad te.*

PSAL. III.

Com. 3. *Multi dicunt animæ meæ, Non est salus ipsi in Deo ejus*] Sic infrà 4. 6. *Multi dicunt, Quis ostendit nobis bona?*

Ibid. *Non est salus ipsi in Deo ejus*] *Confidit* (ut Matth. 27. 43) *in Deo: liberet nunc, si vult eum.* Vide Psal. 70. 10, 11.

Com. 4. *Susceptor meus es*] Supple ex Psal. 58. 17. *in die tribulationis.*

Ibid. *Et exaltator capitis mei*] Subaudi ex Psal. 26. 6. *super inimicos meos.* Vide & 117. 16.

Com. 7. *Non timebo millia populi circumdantis me*] Infrà 26. 3. *Si consistant adversùs me castra, non timebit cor meum.* Seneca de viro constante & sapiente, *Si aspera & quæcunque toleratu gravia sunt, auditúq; & visu refugienda, ingruerint, non obruetur etiam eorum cœtu: & qualis singulis, talis universis obsistet:* Cap. 15. In sapient. non cad. injur.

Com. 9 *Domini est salus*] *Salus justorum à Domino*, infrà 36. 39. *Vana* (autem) *salus hominis*, infrà 59. 13. Prov. 21. 31. *Equus paratur ad diem belli, Dominus autem salutem tribuit.* Vide & Psal. 32. 16, 17.

PSAL. IV.

Com. 1. *Deus justitiæ meæ*] Testis & remunerator justitiæ meæ: (vide 7. 9.) vel, in quo confisus inter tot adversa vias justitiæ sequor.

Ibid. *In tribulatione dilatâsti mihi*] Subaudi, *cor*: vel (ex Psal. 17. 37.) *gressus.* Vide & Psal. 30. 9.

Com. 3. *Ut quid diligitis vanitatem*] Ità 81. 2. *Usquequo judicatis iniquitatem? Vanitatem*, mendacia; vide 5. 10. vel vanam jactantiam; vide 51. 9.

Ibid. *Et quæritis mendacium?*] Potest (more Hebræis usitato) utriusque membri idem sensus esse; & *mendacium* hîc quod suprà *vanitas.* Si autem subsit discrimen, *mendacium* hoc loco putem μάταιον, vel ἀνάρτιον, significare, i. e. fallaciam, errorem sive vanam persuasionem: quo sensu ψεῦδος, heic à LXX. positum, occurrit apud alios scriptores. Plutarchus in περὶ Δεισιδαιμ. Τπολαμβάνει τις ἢ πλεῖον ἀγαθὸν μίσησον εἶναι; τοῦτο τὸ ψεῦδος ἐὰν ἴσχυ, νίκηλας ἢ ψυχάς. Infrà hîc 32. 17. ψευδὴς ἵππος εἰς σωτηρίαν· ubi Vulgatus, *fallax equus ad salutem.*

Com 4. *Mirificavit Dominus sanctum suum*] Pro sancto (i. e. uncto) suo mirabilia fecit: i. e. faciet. Efficiet dicatis, *A Domino factum est istud, & mirabile est in oculis nostris*, infrà 117. 23.

Com. 5. *Irascimini, & nolite peccare*] Ità 1 Cor. 15. 34. Apostolus, *Evigilate*, &c. *& nolite peccare:* quem locum ideo adduxi, quia Vir summus illud *irascimini* interrogativè legendum putat, me nec dum accedente.

Ibid. *Et in cubilibus vestris compungimini*] LXX. κατανύγητε. Hesychius ex hoc Psalmi loco, Κατανύγητε, ἀνωχθέσθε, λυπήθητε.

Com. 7. *Signatum est super nos lumen vultûs tui*] Ut infrà 117. 27. *illuxisti nobis:* vel, *signatum*, confirmatum est.

Com. 9, 10. *In pace dormiam*, &c. *Quoniam tu, Domine, singulariter in spe constituisti me*] Similia infrà 114. 7, 8. vide. *Singulariter* hîc est *solus:* ità & Psal. 140. 10.

PSAL. V.

Com. 4. *Manè exaudies vocem meam*] Citò: sic 33. 2. & 45. 6. & 89. 14. & alibi.

Com. 6. *Neque habitabit juxta te malignus*] i. e. Cum tali non habitabis. Scriptor Sapientiæ 7. 28. *Neminem diligit Deus nisi eum qui cum sapientia habitat.* Idem 1. 4. de Sapientia loquens, *Non habitabit in corpore subdito peccatis.*

Ibid. *Neque habitabit juxta te malignus, neque permanebunt injusti ante oculos tuos*] Ad hanc normam se componens Psalmista noster, NON HABITABIT *in medio domûs meæ qui facit superbiam, qui loquitur iniqua, non direxit in conspectu* OCULORUM MEORUM, 100. 7.

Com. 9. *Propter inimicos meos dirige*, &c. *viam meam*] Sic 68. 19. *Propter inimicos meos eripe me.* Vide & 26. 11.

Com. 10. *Quoniam non est in ore eorum veritas*] Perpetuis mendaciis & calumniis me onerant.

Com. 11. *Linguis suis dolosè agebant*] Agunt, idque assiduè.

Ibid. *Decidant à cogitationibus suis*] Dictum ut apud Terentium illud,

——*Quanta de spe decidi!*

LXX. hîc διαβουλίων. Hesychius, Διαβουλία, &c. ἐνθύμηλα, διαλογισμοί· legendum διαλογισμός, & ἐνθύμησις. Ità in Glossario, Ἐνθύμησις, cogitatio.

Com. 13. *Domine, ut scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos*] Id est, bonâ voluntate tuâ ut scuto nos proteges. Ità 90. 5. *Scuto circumdabit te veritas ejus:* pro, veritate suâ, ut scuto, te circumdabit. Simile & 1 Petri 3. 7. ὡς ἀσθενεστέρῳ σκεύει γυναικείῳ· pro γυναικὶ, ὡς σκεύει ἀσθενεστέρῳ.

PSAL. VI.

Com. 3. *Quoniam infirmus sum*] Infirmata est virtus mea, ut 30. 11. loquitur.

Ibid. *Sana me, quoniam conturbata sunt ossa mea*] Ezechias (apud Esaiam 38. 13.) & de tempore ægrotationis suæ, *Quasi leo, contrivit* (Deus) *omnia ossa mea.*

Com. 8. *Inveteravi inter inimicos meos*] LXX. ἐπαλαιώθην, *consenui*, i. e. contabui, marcui. Jobus 13. 28. Παλαιοῦμαι ὡσεὶ ἀσκός. Vide & Psal. 118. 83.

Ibid. *Turbatus est à furore oculus meus*] *Vidi* (ut 118. com. 158.) *prævaricatores, & tabescebam.*

PSAL. VII.

Com. 4. *Si feci istud*] Hypotheticum in se vim continens categorici negativi. Eodem sensu, at per interrogationem, infrà 10. 4. *Justus autem quid fecit?*

Com. 5. *Decidam ab inimicis meis*] In conspectu inimicorum meorum. Sic alibi, *Nec impiè gessi à Deo meo.*

Com. 8. *Synagoga populorum circumdabit te*] In aliquibus, Chrysostomo teste, *circumdet te*: quod bene congruet sequentibus, *propter hanc* (synagogam, i. e. multitudinem) *in altum ingrèdere: Dominus judicat populos:* juxta illud 98. 1. *Dominus regnavit*, (i. e. regnat) *irascantur populi. In altum ingredere*, puto esse, tribunal ut Judex ascende. Infrà heic 9. 5. *fecisti judicium meum*, &c. *sedisti super thronum qui judicas justitiam.*

Ibid. *Dominus judicat populos*] i. e. Domine, judica populos. Infrà 81. 8. *Surge, Deus, judica terram.* Quin & hîc præcessit, *Domine Deus exsurge.*

Com. 9. *Et secundùm innocentiam meam super me*] Subveniat retributio tua.

Com. 10. *Scrutans corda & renes Deus*] i. e. Affectus, desideria: ut Sapient. 1. 6. Jerem. 11. 20. & 17. 10. & alibi. Solomo 15. 11. Gnomologici, *Infernus & perditio coram Domino, quantò magis corda filiorum hominum?*

Com. 12. *Deus judex justus*] Non condemnat frustrà, nec subvertit judicium, Job. 34. 12. Vide ad 2 Tim. 2. 4. annotata.

Ibid. *Numquid irascitur per singulos dies?*] *Irascitur*, i. e. punit, Metonymia. Lactantius cap. 21. de ira ejus, *Idcirco non ad præsens noxium punit, ut habeat resipiscendi facultatem.* Vide Rom. 2. 3. Psal. 77. 38, 39. & 89. 3.

Com. 13. *Nisi conversi fueritis*, &c.] i. e. Tamen nisi conversi fueritis.

Ibid. *Gladium suum vibrabit*] LXX. σιλβώσει, *splendere faciet*, i. e. (metonymicè) acuet. Ipse de quo hæc Psalmista, Deut. 32. 41. Παροξυνῶ ὡς ἀστραπὴν τὴν μάχαιράν μου. Vide & Job. 20. 25. ubi fortè *gladius* subaudiendus.

Ibid. *Tetendit arcum suum*] Excitabit (ut infrà 79. 3.) potentiam suam.

Com. 14. *In eo paravit vasa mortis*] i. e. Tela mortifera. Jer. 50. 25. *Aperuit thesaurum suum, & protulit vasa iræ suæ.*

Ibid. *Sagittas suas ardentibus effecit*] LXX. τὰ βέλη αὐτοῦ τοῖς καιομένοις ἐξηργάσατο, ubi Symmachus, εἰς τὸ καίειν· *ut ardeant*, vel, *ardentes fecit*: quo modo sanè apud Apostolum Ephes. 6. βέλη πεπυρωμένα occurrunt. At quid si sic intellexerimus? *sagittas suas cum ardentibus perfecit* (καλῶς εἰργάσατο) & subintellexerimus *carbonibus*? Infrà 119. 4. *Quid detur tibi*, &c. *sagittæ acutæ cum carbonibus desolatoriis.* Vide & 17. 9.

Com. 16. *Incidit in foveam quam fecit*] Sirachides 27. 28. *Qui foveam fodit, incidet in eam.* Petronius, *Non ulli celerius homines incidere debent in malam fortunam, quàm qui alienam concupiscunt.*

Com. 17. *Convertetur dolor ejus in caput ejus*] Sirachides jam dicto loco, *Qui in altum mittit lapidem, super caput ejus cadet: plaga dolosa dolosi dividet vulnera*, i. e. dolosum ipsum dividens vulnerabit. Quin & *dolor ejus* hoc in Psalmi loco, est, dolus linguæ ejus. Vide infrà 9. 28, & 35.

PSAL. VIII.

Com. 3. UT *destruas inimicum*] LXX. τοῦ καθαιρεῖσαι ἐχθρὸν· bene. Sic Καθαίρων, καθαιρέτην exponitur ab Hesychio, metaphorâ ab ædificiis sumptâ: Unde & in Glossis, Καθάιρμα οἰκοδομῆς, *destructio.*

Ibid. *Et ultorem*] Iidem Græci, καὶ ἀνδικητήν· qui tecum bellum gerunt, & ejiciunt potentiam ac providentiam tuam. Hesychius, Ἐκδικῶν, ἐξίβαλεν· ubi fortè ἐκβάλλων, *ejicere*, (i. e. spernere,) scribendum.

Com. 5. *Quid est homo?* &c.] Sirachides 18. 7. *Quid est homo? & quæ est gratia illius?*

Com. 10. *Quàm admirabile est nomen tuum in universa terra!*] Quàm mirabilis est potentia & sapientia tua in operibus universæ terræ! Vide 103. 24.

PSAL. IX.

Com. 7. INimici *defecerunt frameæ in finem*] i. e. Penitus, omnino.

Ibid. *Periit memoria eorum cum sonitu*] *A voce ruinæ eorum* (ut Jer. 49 21) *commota est terra.* Deus. 32. 16. apud Ezechielem, *A sonitu ruinæ ejus commovi Gentes.*

Com. 11. *Qui noverunt nomen tuum*] i. e. Te, & mirabilia tua: vel διακεκλικῶς dictum; unde apud Apostolum, τὰ ἔθνη τὰ μὴ εἰδότα θεόν.

Com. 12. *Annunciate inter Gentes studia ejus*] i. e. Opera sive præclara facinora. LXX hîc τὰ ἐπιδιηγήματα. Hesychius, Ἐπιδιήγημα, &c. ἔργον, ποίημα.

Com. 13. *Quoniam requirens sanguinem eorum recordatus est*] Servius ad Virgilii illud,

——*Deos memores fandi atque nefandi:*

Quia etiamsi non statim puniant, sunt tamen memores. Requirens hîc est *requirere.*

Com. 14. *Vide humilitatem meam de inimicis meis*] Infrà 24. 18. *Vide humilitatem meam*, &c. *respice inimicos meos.* Jer. 1. 9. *Vide, Domine, afflictionem meam; erectus est inimicus.*

Com. 16. *In laqueo quem absconderunt*, &c.] Sirach. 27. 28. *Qui laqueum alii ponit, peribit in illo.* Vide infrà 56. 7.

Com. 21. *Constitue legislatorem super eos*] Me nempe. Vide suprà, 2. 6.

Ibid. *Ut sciant quia homines sunt*] Et me Regem à te constitutum esse.

Com. 23. *Dum superbit impius, incenditur pauper*] Concalescit cor ejus. Interiora (ut Job. 30. 27.) absque requie efferveſcunt.

Com. 24. *Laudatur peccator in desideriis animæ suæ*] Dum omnia suo Genio indulget. Juvenalis 11.

——*Fortunæ veniam damus: alea turpis,*
Turpe & adulterium mediocribus; hæc eadem illi
Omnia cùm faciant, hilares nitidique vocantur.

Com. 25. *Exacerbavit Dominum peccator*] i. e. Exacerbat: cujusmodi ἐναλλαγαὶ in Psalmis istis frequentissimæ. Græci hîc παροξυνεῖ τὸν Κύριον. Apostolus 1 Cor. 10. 22. Ἢ παραζηλοῦμεν τὸν Κύριον dixit.

Ibid. *Secundùm multitudinem iræ suæ non quæret*] *Iram* hîc intellige animositatem ex opibus & potentia ortam. Sirachides 28. 10. Καὶ ἢ ἰσχὺς τοῦ ἀνδρός ὁ θυμὸς αὐτοῦ ἔσται, καὶ ἡ πλοῦτος ἀνυψώσει ὀργὴν αὐτοῦ.

Com. 26. *Non est Deus in conspectu ejus*] Ait in corde suo, (infrà 13. 1.) Non est Deus.

Ibid. *Inquinatæ sunt viæ illius in omni tempore*] *Adstitit* (ut infrà 35. 5.) *omni viæ non bonæ.* Vide Prov. 2. 15. Contrarium Psal. 118. 101. *ab omni mala via pedem prohibere.* Nota &, *in omni tempore.* Plautus Pseud.

Quorum nunquam quidquam cuiquam venit in mentem, ut rectè faciant.

Ibid. *Omnium inimicorum suorum dominatur*] Domat omnes adversantes sibi.

Com. 27. *Sine malo*] Subaudi, *permanebo.* Ad tabernaculum meum (ut alibi loquitur) non accedet malum. *Non veniet* (ut Jer. 5. 12.) *super me malum.*

Com. 28. *Sub lingua ejus labor & dolor*] Minacia verba detonat, quæ humiliorum animas gravissimè affligunt. Metonymia effectûs pro efficiente. Vide & Psal. 13. 3.

Com. 29. *Sedet in insidiis*, &c.]

——*Velut olim*
Auceps ille facit cùm improvisò insidiisque:

ità enim (non *olli*) legenda putamus Lucilii illa apud Servium in Æneidos 11. Vide Jer. 6. 26. Græci hîc ἐγκαθῆται, &c. & eò libens hæc Hesychii retulerim, Ἐγκαθῆται, καλιαγεῖ.

Ibid. *Ut interficiat innocentem*] Sirachides 11. 35. *Peccator sanguini insidiatur.*

Com. 30. *Insidiatur in abscondito*] Infrà 63. 6. de ejusmodi, *Narraverunt ut absconderent laqueos:* & Proverb. 1. 11. ex similium persona, *Insidiemur sanguini, abscondamus tendiculas.*

Ibid. *Quasi leo*] Est proverbiale, ut apparet vel ex 27. 31. Sirachidis: Idem 28. 27. & de lingua (ut fortè ilto Psalmi loco) calumniatrice, *In illos quasi leo immittetur.* Vide & Psal. 16. 12. & 21. 14.

Com. 35. *Tu laborem & dolorem consideras*] Oppressorúmne, an verò opprimentium? fortasse horum. Suprà com. 28. de ejusmodi, *Sub lingua eorum labor & dolor.*

Ibid. *Orphano tu eris adjutor*] Tu solus es adjutor ejus, tu pater, patronus; si deseris, peribit.

Com. 36. *Quæretur peccatum illius, & non invenietur*] Ità 36. 10. de impio, *Quæres locum ejus, & non invenies:* & Jerem. 50. 20. *In diebus illis quæretur iniquitas Israel, & non erit: peccatum Judæ, & non invenietur*, i. e. delebitur: *propitius iis ero*, ut statim sequitur. *Illius* autem hoc loco est *pauperis*: &, *non inveniri*, omnino non esse; quasi diceret, ut 10. 4. *Justus autem quid fecit?* Infrà 58. 4. *Ceperunt animam meam, irruerunt in me fortes: neque iniquitas mea, neque peccatum meum, Domine.*

Com. 37. *Dominus regnabit in æternum*, &c. *peribitis Gentes de terra*] i. e. Dominus regnat, &c. pereant Gentes,

tes, &c. Infrà 98. 1. *Dominus regnat, iraſcantur populi*, i. e. Gentes.

Com. 39. *Judicare pupillo & humili*, &c.] Vide ſuprà ad 7. 12. adducta.

PSAL. X.

Com. 2. *IN Domino confido: quomodo dicitis anima mea, Transmigra in montem velut paſſer?*] Eodem ſenſu alibi, *In Deo confido, non timebo quid faciat mihi caro. Quomodo dicitis?* (pro quo Græci heic πῶς ἐρεῖτε) eſt, quâ fronte? quo fundamento nixi? ut Matth. 7. illud, πῶς ἐρεῖς; &c. *Transmigra ſicut paſſer* (i. e. avicula quævis) eſt κυριολογία. Gellius 2. 29. *Caſſita nidum migravit.* Vide & Proverb. 27. 8. LXX hîc, μεταναστὺς· quò pertinet (ni fallor) Heſychii iſtud, Μεταναστύν, μυτάχνα, μυτολύκη, &c. Adde Pſal. 61. 7. ubi & μεταναστύσω. Montes à fugientibus peti ſolitos ad Luc. 21. 21. indicavimus.

Com. 3. *Paraverunt ſagittas ſuas, &c. ut ſagittent in obſcuro rectos corde*] *Cogitationes* (ut Eſai. 32. 7.) *concinnant ad perdendos mites in ſermone mendacii.* Jer. 9. 8. *Sagitta vulnerans lingua eorum.* Vide & Pſal. 56. 5. *In obſcuro*, Græcis heic ἐν σκολιᾷ νυκτί. In vetere Onomaſtico, *Illunis*, (nempe nox) σκολιάνη. Ammianus lib. 19. *Obſervatâ nocte ſqualidâ & interluni.* Heſychius, Σκολιάνη, βαθεῖα νύξ, ἢ ἀσέληνος.

Com. 5. *Oculi ejus in pauperem reſpiciunt*] In me pauperem ſpiritu reſpicient, ut in tempore me adjuvet. *Patientia pauperis* (ſuprà 9. 19.) *in finem non peribit.*

Ibid. *Palpebræ ejus interrogant filios hominum*] *De cœlo* (ut 13. 2.) *proſpicit ſuper filios hominum. De habitaculo ſuo reſpicit ſuper omnes qui habitant terram*, &c. *intelligit omnia opera eorum*: infrà 32. 15. LXX heic ἐξιλάζου τὰς ὁμὰς τ. ἀ. In Gloſſario, Ἐξιλάζω, *exquiro, interrogo.*

Com. 6. *Dominus interrogat juſtum & impium*] *Novit* (ut Job. 12. 16.) *& decipientem, & eum qui decipitur.*

Quotidie ille ſcit quis hîc quærat malum,
Qui hîc litem apiſci poſtulant perjurio.
Malè res falſas qui impetrant apud Judicem,
Iterum ille eam rem judicatam judicat.
Majore multâ multat, quàm litem auferunt.
Bonos in aliis tabulis exſcriptos habet.

Ibid. *Et impium*] Sapient. 1. 9. *In cogitationibus impii interrogatio eſt*: i. inſpicit (vel inquirit) Deus in ipſa cogitata ejus.

Ibid. *Qui diligit iniquitatem, odit animam ſuam*] De impiis Proverb. 1. 18. *Contra ſanguinem ſuum inſidiantur, & fraudes molimntur contra animas ſuas.*

Com. 7. *Pars calicis eorum*] Locutio media. Vide infrà 15. 5.

Com. 8. *Juſtus Dominus, & juſtitias dilexit*] i. e. Diligit. Infrà hîc 83. 12. *Veritatem diligit Deus.* Solomo 15. 9. in Gnomologico, *Qui ſequitur juſtitiam, diligitur ab eo.*

Ibid. *Æquitatem vidit vultus ejus*] Suprà 5. 5. *Non Deus volens iniquitatem es tu. Videt*, reſpicit. Jer. 5. 3. *Domine, oculi tui ad fidem reſpiciunt*: i. e. æquitatem videt vultus tuus.

PSAL. XI.

Com. 2. *SAlvum me fac, Domine, quia defecit ſanctus*] Periclitor inter tot impios vivens, ſum etenim non aliter quàm ovis inter lupos poſitus. LXX hîc ὅσιος. Heſychius, Ὅσιος, καθαρός, λύκος, εὐσεβής, &c. Potes & ſtrictiùs exponere ὅσιον· ob ea quæ hîc proximè ſequuntur, qui veritatem (ut infrà 14. 3.) loquîtur, qui dolum non agit linguâ ſuâ, qui jurat proximo ſuo, & non decipit.

Ibid. *Defecit ſanctus*]

Egregium ſanctúmque virum ſi cerno, bimembri
Hoc monſtrum puero, vel mirandis ſub aratro
Piſcibus inventis, & fœta comparo mula.

Com. 3. *Vana locuti ſunt unuſquiſque ad proximum ſuum*] *Nemo* (ut Jer. 8.) *quod bonum eſt loquitur.*

Ibid. *Labia doloſa, in corde & corde locuti ſunt*] Doloſis labiis cor uniuſcujuſque loquitur: ità fortè exponendum, ex abundantia cordis enim os loquitur. Vide Job. 8. 10. Eſai. 59. 13. *Locuti ſunt de corde verba mendacii.*

Com. 5. *Qui dixerunt, Linguam noſtram magnificabimus*] Eloquemur grandia & magnifica. Jacob. 3. 5. μεγαλαυχεῖ.

Ibid. *Labia noſtra à nobis ſunt*] Τὴν γλῶτταν ἡμεῖς ἡμῶν ἀμύζομεν, ibidem com. 8. Jacobus.

Ibid. *Quis noſter dominus eſt?*] Job. 11. 12. *Vir vanus in ſuperbiam erigitur, & tanquam pullum onagri ſe liberum natum putat.*

Com. 6. *Fiducialiter agam in eo*] Id eſt, in iis; inopibus & pauperibus nempe, de quibus proximè. Infrà 139. 13. *Faciet judicium inopis, & vindictam pauperum.* De Eodem Job. 36. 6. *Judicium pauperibus tribuit. Fiducialiter agere* hîc, (quod infrà 93. 1. vertit, *liberè agere*, ubi Græci, ut & hoc in loco, παῤῥησιάζεσθαι) eſt, potentiæ meæ pro illorum ſalute ſpecimen publicum edam, i. e. φανερῶς, παῤῥησίᾳ. Vide hîc Symmachum & Chryſoſtomum. Apoſtolus Epheſ. 6. 20. ἵνα ἐν αὐτῷ παῤῥησιάσωμαι, ut publicè approbem fiduciam meam in illius cauſa. *In eo* hîc, ut modò diximus, illorum nomine, vel intuitu. Sic infrà 68. 7. *in me*, & 121. 1. *in hos.*

Com. 8. *Et cuſtodies nos à generatione hac*] Ità Act. 2. 40. D. Petrus, *Salvamini à generatione iſta prava.*

Com. 9. *In circuitu impii ambulant*] Obambulant civitatem. Ità, *palliata quadam mendicabula obambulare* Apuleius dixit. Omnino vide Pſal. 54. 11. & 58. 7. Ambulabant autem in circuitu impii, ζητοῦντες (ut 1 Per. 5. 8. de diabolo) τίνα ἂν καταπίωσιν.

Ibid. *Secundùm altitudinem tuam multiplicaſti filios hominum*] LXX. ἐπολυόρησας τ. υἱὰς τῶν ἀνθρώπων· *conſervabis, proteges*: per futurum enim, ut paſſim hoc in libro, præteritum exponendum. Senſus videtur hujuſmodi eſſe, Obambulant quidem impii, tu autem ſecundùm potentiam tuam providebis nè homines (boni ſcilicet) ab iis opprimantur. Τῦφλος in Pſalmo ἀμύμητον expoſuit & Theodoretus.

PSAL. XII.

Com. 2. *QUamdiu ponam conſilia in anima mea*] Quamdiu cogitationes dubiæ in me aſcendent de providentia tua? vel, Quamdiu in iſto dubio ſtatu meo conſilia capiam quid agendum mihi? Sic in Milite Plautino,

Dum ego mihi conſilia in animum convoco, & dum conſulo
Quid agam——

Ejuſdem eſt in Mercatore,

Quid illuc eſt quòd ille ſolus ſe in conſilium convocat?

PSAL. XIII.

Com. 1. *DIxit inſipiens in corde ſuo, Non eſt Deus*] Jer. 5. 12. *Negaverunt Dominum, & dixerunt, Non eſt ipſe*: id eſt, *Quomodo* (ut Pſal. 72. 11.) *ſcit Deus? & ſi eſt ſcientia in excelſo?*

Ibid. *Corrupti ſunt*] Τὸν νοῦν (ut apud Apoſtolum) διεφθαρμένοι. *Univerſi* (ut Jer. 6. 28.) *corrupti ſunt.* Vide Gen. 6. 12.

Ibid. *Et abominabiles facti ſunt in ſtudiis ſuis*] *Viæ eorum* (ut Prov. 2. 15.) *perverſæ ſunt, & infames greſſus eorum.* Quin & *ſtudia* hîc, ſuprà 9. 12. & alibi, *viæ* denotantur.

Ibid. *Non eſt qui faciat bonum*] Hyperbole, ut in illis Jer. 8. 6. *Nemo quod bonum eſt loquitur.* Vide & quæ infrà 54. 10, 11, 12. Eſai. 59. 4. item 5. 1. ejuſdem Jeremiæ.

Ibid. *Uſque ad unum*] *A minimo ad maximum*, ut in priore illo Jeremiæ loco. *A ſummo ad noviſſimum*, ut Eſai. 56. 11.

Com. 2.

Com.2. *Ut videat si est intelligens*] LXX. ἐὰν ἔστι συνιὼν. Videtur ad hunc locum pertinere Hesychii illud, Συνιὼν, νοῶν, φρονῶν.

Com.3. *Omnes declinaverunt*] *Omnes* (ut Jerem. 9. 2.) *adulteri sunt, cœtus prævaricatorum. Omnes* (ut Esai. 56. 11.) *in viam suam declinaverunt*, id est, *dereliquerunt vias rectas, diverterunt in vias pravas*: ut 6.16. apud Sirachidē. Seneca 94 Epistolâ, *Nemo errat uni sibi, sed dementiam spargit in proximos, accipitque invicem: & ideo in singulis vitia populorum sunt, quia illa populus dedit: dum facit quisque pejorem, factus est. Didicit deteriora, deinde docuit: effectáque est ingens illa nequitia, congesto in unum quod cuique pessimum scitur.*

Ibid. *Inutiles facti sunt*] Hoc aut per μόλωψ dictum pro pessimi facti sunt; quomodo Esaiæ 59. 6. *Opera eorum, opera inutilia*; & apud Apuleium, *nihil prorsus boni facis*, id est, (ut ibi exposuimus) omnia mala facit: aut vulgariter & sine figura acceptum, est quod Britanni mei dicunt, They are just good for nothing.

Ibid. *Linguis suis dolosè agebant*] Infrà 35. 3.

Ibid. *Venenum aspidum sub labiis eorum*] Vide infrà ad 139. 4. & Jacob. 3. 8. annotata.

Ibid. *Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem*] Vide Proverb. 1. 18. Apud Lucilium ille,

——— *Nec longiu' quidquam*
Nobis quàm dextra gladium dum accommodet alter.
Usque adeò studio atque odio illius efferor irâ.

Ibid. *Contritio & infelicitas in viis eorum*] *Exhonorant* (ut Jacob. 2. 6.) *pauperem, per potentiam opprimunt, trahunt ad judicia*, &c.

Evertunt suo arbitratu homines fundis, familiis.

Com.4. *Qui devorant plebem meam*]

——— *Pisces ut sæpe minutos*
Magnu' comest, ut aves enecat accipiter.

Devorare plebem hîc est quod Sirach. 36. 11. *plebem pessimare.*

Com.5. *Illic trepidaverunt timore, ubi non erat timor*] *Sonitus* (ut Jobi 15. 21.) *terroris semper in auribus illorum, & cùm pax sit, illi semper insidias suspicantur. Conturbantur* (ut Sirach. 40. 7.) *in visu cordium suorum, tanquam qui evaserint in die belli: in tempore salutis sua exsurgant, ad nullum timorem admirantes.*

PSAL. XIV.

Com.2. *Qui ingreditur sine macula*] LXX. ὁ πορεύόμενος ἄμωμος. Ità Luc. 1. 6. de Zacharia & Elizabetha, πορεύόμενοι ἐν ταῖς ἐντολαῖς τοῦ Κυρίου ἄμεμπτοι. Apuleius in Apologia, *Nè quid maculæ aut inhonestamenti in me admittam.*

Com.4. *Ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus*] *Ad nihilum deduci* hîc, item Psal. 57. 8. & 59. 14. est, pro nihilo haberi. LXX jam dictis locis ἐξουδενοῦσιν, i.e. ἀποσκυμβάλλουσιν, καὶ ἀτιμάζουσιν. In Glossario, Ἐξουδενῶ, *ad nihilo, sperno, respuo.* Hanc interpretationem nostram adstruit & oppositum hujus commatis membrum, *timentes autem Dominum glorificat.*

PSAL. XV.

Com.4. *NON congregabo conventicula eorum de sanguinibus*] Non interero sanguinolentis eorum conventiculis. Infrà 25. 5. *Odivi ecclesiam malignantium, & cum impiis non sedebo. Qua communicatio sancto homini ad canem?* est in 13. 22. Sirachidis.

Com.6. *Funes ceciderunt mihi in præclaris*] *Funis*, i. e. sors mea: itaque in Additamentis Estheris 13. 17. conjunctim, *sortem & funiculum* habemus.

Com.7. *Benedicam Dominum qui tribuit mihi intellectum*] Afflictio dat intellectum: vide proximè sequentia.

Com.8. *Providebam Dominum in conspectu meo*] Infrà 17. 23. *Omnia judicia ejus in conspectu meo.*

Com.11. *Notas mihi fecisti vias vitæ*] Aperies mihi salutis vias. ποιήσεις (ut 1 Cor. 10. 13.) σὺν τῷ πειρασμῷ καὶ ἔκβασιν.

Ibid. *Adimplebis me lætitiâ cum vultu tuo*] In conspectu tuo: vel, Vultus tuus lætitiâ adimplebit me.

Ibid. *Delectationes in dextera tua usque in finem*] Sirachides 11. 17. *Datio Dei permanet justis, & profectus illius successus habebit in æternum.*

PSAL. XVI.

Com.2. *OCuli tui videant æquitates*] Suprà 10. 8.

Com.3. *Visitasti* (me) *nocte*] Suprà 15. 7.

Ibid. *Igne me probâsti*] Infrà 65. 10. *Igne nos examinâsti.* Vide Prov. 17. 3.

Com.4. *Propter verba labiorum tuorum ego custodivi vias duras*] Puto commodè hæc exponi posse ex loco Ps. 118. 101. *Ab omni mala via prohibui pedes meos, ut custodiam verba tua.* Adde quæ ibidem com. 104. & com. 128.

Com.5. *Perfice gressus meos in semitis tuis*] *Perficere* hîc est confirmare, stabilire: τηρίζειν, βεμελιοῦν, ut 1 Pet. 5. 10. ubi & præcessit vox καταρτίζειν, quam hîc Græci posuere.

Com.10. *Adipem suum concluserunt*] Prodiit (ut 72. 7.) *quasi ex adipe iniquitas eorum.*

Com.14. *De absconditis tuis adimpletus est venter eorum*] Deliciis, iisque quæ vel maximè cordi habuerunt, saturâsti eos: vide Ps. 143. 12, 13. In voce *absconditis* autem videtur alludi ad selectiora illa, quæ non temere nec in cujusvis gratiam patresfamiliâs solent è suo penu depromere. LXX. hîc, ἐκ κεκρυμμένων σου, i.e. ut bene Symmachus, ἐκ θησαυρῶν, in promptuariis enim, ut jam diximus, solent meliora reponi. Et planè similis locutioni isti videtur, ἀπὸ τοῦ μάννα τοῦ κεκρυμμένου φαγεῖν δώσω, quæ Apocal. 2. 17. occurrit. Legimus & in Hesychio, Κεκρυμμένως, ἐκλεκτῶς κεκριμένως· ubi si κεκρυμμένων, & κεκρίνων (quod tamen haud obtruserim) scribendum putaverimus, videri poterunt pertinere ad hunc locum Psalmistæ. Nec incommodè sensu à nobis posito exponi possent quæ & infrà Psal. 30. 20. leguntur.

Ibid. *Dimiserunt reliquias suas parvulis suis*] Prov. 19. 14. *Domus & divitiæ à parentibus dantur.*

PSAL. XVII.

Com.8. *COmmota est & contremuit terra, fundamenta montium conturbata sunt*, &c.] Sirachides 16. 18. Ezech. 38. 20.

Com.11, 12. *Volavit super pennas ventorum, Et posuit tenebras latibulum suum*] De eodem Orpheus,

——— Οὗ δυμῷ πάντα δέδηται,
Ὅς κινεῖς ἀθάνατος, γεράων ἠδ' πάντα καλύπτεις,
Πρωτόγονε χάος πλατὺ αἰθέρος——

Com.14. *Et carbones ignis*] Ignitos: infrà 119. 4. *desolatorios.*

Com.20. *Salvum me fecit quoniam voluit me*] Quia (ut infrà 43. 4.) in me complacuit.

Com.24. *Observabo me ab iniquitate mea*] Custodiam vias meas, ut alibi loquitur: τηρῶν ὁμαυτὸν, ἵνα ὁ πονηρὸς (ut 1 Joh. 5. 19.) ἐκ ἅπτεται μου.

Com.28. *Tu populum humilem salvum facies, & oculos superborum humiliabis*] Vide ad Luc. 1. 51. dicta.

Com.30. *Et in Deo meo transgrediar murum*] Per obstantes malignantium catervas explicabo arma mea: vel, *transgrediar murum*, excedam muri firmitatem. Vide Jer. 1. 18. & 15. 20.

Com.34. *Qui perfecit pedes meos tanquam cervorum*] Fecit ut exsultem lætitiâ. Vide Esai. 35. 6.

Com.38. *Persequar inimicos meos*] In Pseudolo Plautina,

Confidentia est inimicos meos me posse perdere:

& ibidem,

Metum & fugam perduellibus meis injiciam, me esse (ut natum sciant.

Com.42. *Clamaverunt, nec erat qui salvos faceret*] Job. 35. 12. *Clamabunt, & non exaudiet* (Deus) *propter superbiam*

biam malorum. Proverb. 1. 28. *Quando venerit super eos tribulatio & angustia, tunc invocabunt me, & non exaudiam.*

Com. 44. *Constitues me in caput Gentium*] Vide ad Psal. 2. 6. dicta.

Com. 45. *Populus quem non cognovi servivit mihi*] Gentes quarum linguas non cognosco (vide Jerem. 5. 15.) servient mihi.

Ibid. *In auditu auris obedivit mihi*] *Sermo meus* (ut Psal. 147. 15. de Deo) *velociter currit.* Xenophon παιδ. β'. Πιθανοὶ ἔσεσθε, ἂν δοκῆτε εἰδέναι τὰ προσταττόμενα, ἑτοίμως πείθεσθαι.

Com. 46. *Filii alieni mentiti sunt mihi*] *Nequiter* (ut 19. 24. Sirachid.) *humiliant se.* Me blandis & adulatoriis verbis prosequuntur, timentes potentiam meam. Tale infrà 65. 3. illud, *In multitudine virtutis* (i. e. potestatis) *tua mentientur tibi inimici tui:* item 80. 16. *Inimici Domini mentiti sunt ei.* Vide & 77. 36.

Ibid. *Claudicaverunt à semitis suis*] Claudicaverunt semitæ eorum: metonymia. LXX. hîc ἐχώλανεν· quod (huc, ni fallor, respiciens,) ἔκλιναν exposuit Hesychius, i. e. ut suprà 13. 1. *declinaverunt.*

PSAL. XVIII.

Com. 6. *IN Sole posuit tabernaculum suum*] Posuit Solem in tabernaculo suo: i. e. in cœlo: hypallage.

Ibid. *Tanquam sponsus procedens de thalamo suo*] *Quasi sponsus* (ut Esai. 61. 10.) *coronâ decoratus.* Ità 21. 2. ὡς νύμφη ἠτιμασμένη.

Com. 7. *Exsultavit ut gigas ad currendum viam suam*] Alacriter, ut vir fortis accingit se ad suum opus peragendum, atque id sine virium defectione in dies singulos. Macrobius Saturnal. 1. 17. *Quotidie renovat se, unde Virgilius, Manè novum. Camerienses, qui sacram Soli incolunt insulam, ἀενάῳ πυρὶ Apollini immolant, πῦρ ἀεὶ αὐτὸν* (meliùs fortè, διὰ τὸ ἀεὶ αὐτὸν) *ἀεὶ γίνεσθαι.* De eodem Mimnermus,

——Πόνῳ ἄλλαχον ἤματα πάντα,
Οὐδέ ποτ' ἀμπαύσεις γίγνεται ἠελίῳ.

Nota & Psalmi ea, *ad currendam viam:* unde &

——κόσμῳ τὸ σεσηρὸς ὅμμα,

de Eodem Orpheus loquens.

Ibid. *A summo cœlo egressio ejus, & occursus ejus usque ad summum ejus*] Egreditur ab Oriente, pervenit usque ad Occidentem. Mimnermus,

Τὸν μὲν γὰρ διὰ κῦμα φέρει πολυήρετος ἰυγὴ
Κοίλῃ, Ἡφαίστου χερσὶν ἐληλαμένῃ
Χρυσῇ πημάντορ, ἀσπάλιον, ἄγχουσα ἐφ' ὕδωρ
Εὐδόντ', ἀρπαλέως χάρμα φέρουσα θεοῖσιν
Γαίας ἐς Αἰθιόπων, ἵνα οἱ δόδυ ἅρμα καὶ ἵπποι
Ἑσπάσ', ἔργ' ἠώιος ἠεροφοῖτα μόλη.

Ibid. *Nec est qui se abscondat à calore ejus*] Sirach. 42. 16. *Sol illuminans per omnia respicit.*

Com. 11. *Dulciora super mel & favum*] Similis Sirach. 25. 22. locutio illa, *Non est caput nequius super caput colubri. Mel & favum,* ἢ διὰ δυεῖν, pro *favos mellis.* Vide in Latino Sirachidis 24. 27. & Psal. 118. 103.

PSAL. XIX.

Com. 8. *HI in curribus, & hi in equis*, &c.] 2 Paralip. 16. 7.

PSAL. XX.

Com. 1. *IN virtute tua lætabitur Rex*] Id est, in potentia tua. Infrà 143. 10. de Eodem, *Qui das salutem Regibus.*

Com. 4. *Prævenisti eum in benedictionibus dulcedinis*] Dulcedine benedictionum tuarum. Vide 30. 20.

Com. 7. *Lætificabis eum in gaudio cum vultu tuo*] Ut suprà 15. 11.

Com. 10. *Pones eos ut clibanum ignis in tempore vultûs tui*] Cùm eos tanquam puniturus respexeris.

Com. 12. *Cogitaverunt consilia quæ non potuerunt stabilire*] LXX. σῆσαι· i. e. σκέξαι· unde apud Hesychium, Σκείξαι, σῆσαι. Idem (& fortè ex hoc Psalmistæ loco) Σῆσαι, &c. πλεῦσαι.

PSAL. XXI.

Com. 5. *IN te speraverunt; & liberasti eos*] Infrà 36 40. *Salvabit eos quia speraverunt in eo:* & 16. 7. *Qui salvos facis sperantes in te.* Vide & 27. 7.

Com. 10. *Tu es qui extraxisti me de ventre*] Lactantius in de Ira Dei cap. 13. *Ortum nobis ad lucem quâ fruimur subministrat,* (Deus) &c. *per illum in hospitium mundi hujus intravimus.* Seneca 1. 5. de Clementia, *Quorum* (Deorum) *beneficio in lucem edimur.*

Com. 11. *Nè discesseris à me*] *Nè elongaveris* (ut infrà com. 20.) *à me auxilium tuum:* vel (quod eodèm recidit) *nè absis.* Plinius lib. 2. epist. 17. de quadam villa sua, *xvij mill. passuum ab Urbe recessit:* at ibi vulgò legitur *secessit.*

Com. 12. *Non est qui adjuvet*] Sirachid. 51. 10. *Et non erat qui adjuvaret.* Vide suprà ad 17. 42.

Com. 13. *Circumdederunt me vituli multi*] Vide infrà 117. 10, 11, 12. & 118. 81. Cicero, *Antonius à tergo, à fronte, à lateribus tenet. Vitulos* hîc intellige homines Genio assiduè indulgentes, & vitulorum ritu saginatos.

Ibid. *Tauri pingues*, &c.] Iidem quos jam *vitulos* vocavit. De talibus Tuscul. 5. Cicero, *Ructantes, refertos epulis, tanquam opimos boves:* & Ignatius, Λιπαθέντες ὑπὸ μεχανάντος εἰς Ἅιδου καταίνεσιν.

Com. 14. *Aperuerunt super me os suum*] Job. 16. 11. infrà Psal. 34. 21. & 108. 2.

——*Fremit ore cruento,*

est in Latino Poeta.

Com. 15. *Sicut aqua effusus sum*] *Ad nihilum* (ut Psal. 57. 8) *deveni, tanquam aqua decurrens:* i. e. velut torrens (ut Job. 6. 15.) qui raptim transit in convallibus. Andromache apud Euripidem,

Τήκομαι ὡς πηγὰν πλαθέισα λιβάς.

Ibid. *Et factum est cor meum tanquam cera liquescens*] Videndum an hoc velit Job. 23. 16. *Mollivit cor meum.*

Com. 16. *In pulverem mortis deduxisti me*] *Usquequaque* (ut 118. 107.) *humiliatus sum.* Vide & 43. 25.

Com. 19. *Considerabunt, & inspexerunt me*] Infrà 36. 32. *Considerat peccator justum, & quærit mortificare eum.*

Ibid. *Diviserunt sibi vestimenta mea*]

——*Composita est fallacia,*
Ut eâ me privent, atque inter se dividant.

Com. 20. *Ad defensionem meam conspice*] Gr. εἰς τὴν ἀντίλημψίν μου πρόσχες. Hesychius (ex hoc, aut alio Psalmorum loco) Πρόσχες, ἐπίκλυθον. Glossarium, Πρόσχες, *intende, adverte.*

Com. 21. *Unicam meam*] Id est, dilectam: tibi nempe. Sic & 34. 17.

Com. 22. *Ex ore leonis*] Insidiatoris: vide suprà ad 9. 30.

Ibid. *Unicornium*] LXX. μονοκερώτων. In Glossario, Μονόκερως, *unicornis.* Hesychius, Μονοκέρατος, ἢ μονόκερως, θηρίον φοβερόν.

Com. 27. *Qui requirunt eum*] Qui (ut infrà 26. 8.) requirunt faciem ejus. Augustus Cæsar apud Gellium, *Oculi mei requirunt meum Cæsum.*

Com. 30. *Pingues terræ*] Quales infrà 122. 4. *abundantes* vocat: ergò facilè *pingues.* Horatius,

Me pinguem & nitidum bene curat cute vises.

Hesychius, Πίονος, &c. εὐζωΐας, πλούτου, μεγάλου.

Com. 31. *Anima mea illi vivet*] Totum id quod vixero illius cultui consecrabo. *Sum tuus,* Deum alloquens, infrà Psal. 118. 94. dixit. *Qui* (autem) *non est suus, non debet sibi vivere,* Sedulius ad 1 Cor. 6.

PSAL. XXII.

Com. 1. *Dominus regit me*] Ità bene pro eo quod in Græco, ποιμαίνει με. Gloss. Ποιμαίνω, ὁδηγῶ τὸν ἄνθρωπον · rego.

Ibid. *Nihil mihi deerit*] *Anima mea* (ut 24. 13.) *in bonis demorabitur.* Vide & Psal. 33. 11.

Ibid. *In loco pascuæ ibi me collocavit*] *Ibi* hîc, ut 35. 13. & 65. 6. & alibi, abundat. Ità & 136. 1. τὸ *illic. Loco pascuæ*, est *teneris & herbosis locis*, ut loquitur Apuleius noster.

Com. 3. *Super aquam refectionis educavit me*] Pergit in similitudine: oves pastæ potari solent, & secus aquas quiescere: & Græci hîc ἀναπαυσιν habent, ubi *refectionem* Latinus Interpres. Vult dicere, Dei sub præsidio se securum agere. Servius ad Virgilii illud,

——*recubans sub tegmine fagi*;

Sub protectione Augusti securus quiescis.

Com. 4. *Si ambulavero in medio umbræ mortis, non timebo mala*] *Non timebo* (ut infrà 55. 5.) *quid caro faciat mihi.* Vide suprà ad 3. 7. Psal. 26. 1, 2.

Ibid. *Quia tu mecum es*] Tu à meis partibus stas. Jerem. 1. 19. *Bellabunt adversùm te, & non prævalebunt: quia ego tecum sum, ait Dominus.* Jobus 17. 3. *Pone me juxta te, & cujusvis manus pugnet contra me.* Moses apud Josephum Antiquit. 4. 8. Θεῷ ἡμῖν παρέντι βοηθῷ, πάντων ἀνικήτων ὄντων. Apostolus Rom. 8. 31. Εἰ ὁ θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν, τίς καθ' ἡμῶν; Zeus σύμμαχος erat inter Cyri militares tesseras, teste Παυσ. ζ'. Xenophonte.

Com. 5. *Calix meus inebrians quàm præclarus est!*] *Hereditas mea præclara est mihi:* suprà 15. 6.

Com. 6. *In longitudinem dierum*] Id est, (ut priore membro, & Psal. 26. 4.) *omnibus diebus vitæ meæ.*

PSAL. XXIII.

Com. 1. *Orbis terrarum*] Hoc loco intelligenda est ea pars Orbis quam Græci ξυρὸν vocant.

PSAL. XXIV.

Com. 3. *Universi qui sustinent te non confundantur*] Nemo qui te (i. e. auxilium tuum) patienter exspectat, sua de spe decidat.

Com. 4. *Iniqua agentes supervacuè*] Gr. διακενῶς. Hesychius, Διακενῶς, ματαίως.

Ibid. *Vias tuas, Domine, demonstra mihi*] Ut alibi, notam fac mihi voluntatem tuam. Apud Senecam, Cur bonis viris, &c. cap. 5. Demetrius philosophus, *Hoc unum, Dii immortales, de vobis queri possum, quòd non antè voluntatem vestram notam feciſtis.*

Ibid. *Et semitas tuas edoce me*] *Sensum* (enim) *tuum quis sciet nisi tu*, &c. *miseris spiritum tuum de altissimis, & sic correctæ sint semitæ eorum qui sunt in terris?* Scriptor Sapient. 9. 17. *Semitas tuas*, ut & *vias tuas*, quod præcessit, intellige, quæ Deo placerent. Vide infrà com. 9. & Psal. 142. 8.

Com. 5. *Te sustinui totâ die*] Te exspecto assiduè.

Com. 8. *Propter hoc legem dabit delinquentibus in via*] Legem statuet iis in via quam elegit, (i. e. probat:) infrà com. 12. Vide & Psal. 31. 8.

Com. 13. *Anima ejus in bonis demorabitur, & semen ejus hereditabit terram*] Suprà 25. 31. *Anima mea illi vivet, & semen meum illi serviet.*

Com. 14. *Firmamentum est Dominus timentibus eum*] *Præbet fortitudinem his qui corde perfecto credunt in eum*, 2 Paralip. 16. 9. De eodem Seneca, *Ille dat consilia magnifica & erecta.*

Com. 15. *Oculi mei semper ad Dominum*] Sicut oculi servorum & ancillarum ad Dominos suos, infrà 122. 2.

Ibid. *Oculi mei semper ad Dominum, quoniam ipse evellet de laqueo pedes meos*] Hæc puto ad hunc modum κατ' ἀναφορὰν capienda, Evellet de laqueo pedes meos, quoniam oculi mei semper ad eum. Infrà 30. 5. *Educes me de laqueo hoc*, &c. *quoniam tu es protector meus.*

Com. 16. *Respice in me*] *Ad defensionem mei* (ut 21. 20.) *conspice.*

Ibid. *Quia unicus*, &c. *sum*] LXX. μονογενής · id est, fortasse μονωθεὶς, vel μόνος καὶ γεγενημένος · quin & Symmachus per μόνος exposuit. Regina Esther, Additament. 14. 3. *Adjuva me* (Deus) *solitariam, & cujus præter te nullus est auxiliator.*

Com. 18. *Vide humilitatem meam & laborem meum*] Laborem meum dum gemo (suprà 6. 7.) & preces vehementes ad te allego. Deus 15. 6. apud Jeremiam, *Laboravi rogans.*

Com. 21. *Innocentes & recti adhæserunt mihi, quia sustinui te*] Id est, dum te patienter & mansuetè exspecto: & puto sensum ferè eum esse qui in illis Psal. 141. 8. *Me exspectant justi donec retribuas mihi.*

PSAL. XXV.

Com. 1. *IN Domino sperans non infirmabor*] Suprà 10. 1. *In Domino confido, quomodo dicitis anima mea, Transmigra*, &c.

Com. 2. *Ure renes meos*] LXX. πύρωσον, id est (ut membro præcedente) proba, tenta: hinc πύρωσις 1 Petr. 4. 12. & apud Hesychium, Δοκιμασία.

Com. 5. *Odivi ecclesiam malignantium, & cum impiis non sedebo*] Vide ad Psal. 1. 1. dicta. Seneca, *Magna pars sanitatis est hortatores insaniæ relinquere, & ab isto cœtu invicem noxio procul abiisse.*

Com. 7. *Ut audiam vocem laudis*] *Audiam*, i. e. edam: vel, ut te faciam audire.

Com. 9. *Nè perdas cum impiis animam meam*] Id est, fortè, *nè trahas me* (ut 27. 7.) *cum peccatoribus.*

Ibid. *Et cum viris sanguinum vitam meam*] Nec permitte ut congregem (id est, frequentem) conventicula eorum de sanguinibus. Suprà 15. 4.

Com. 10. *In quorum manibus iniquitates sunt*] Μιᾷσοὶ (ut Act. 1.) ἀδικίας.

Com. 12. *Pes meus in directo stat*] Obliquas vias non sector, vel, de gradu meo non cedo.

PSAL. XXVI.

Com. 2. *UT edant carnes meas*] Ut me devorent: i. e. ad perniciem deducant. Vide Job. 19. 22. & 30. 17. & 31. 31.

Ibid. *Qui tribulant me*, &c. *ipsi infirmati sunt, & ceciderunt*] Suprà 19. 9. *Ipsi*, &c. *ceciderunt, nos autem*, &c. *erecti sumus.*

Com. 6. *Immolavi*, &c. *hostiam vociferationis*] Obtuli laudes clarè sonoréque cantatas: vel, hymnum pro victoria mea. LXX. Θυσίαν ἀλαλαγμοῦ. Hesychius, Ἀλαλαγμὸς, ὀπτικὸν ὕμνον, ἢ βοὴ εὐφημον.

Com. 8. *Faciem tuam, Domine, requiram*] Contrarium Proverb. 29. 26. *faciem Principum requirere*, id est, τὰ πρόσωπα θαυμάζειν.

Com. 10. *Dominus autem assumpsit me*] Supple (ut suprà 17. 17.) *de aquis* (i. e. periculis) *multis.* Infrà 88. 19. *Domini est assumptio nostra.*

Com. 12. *Mentita est iniquitas sibi*] Vox ultima (ut 43. 11. & 97. 1. & alibi) abundat.

Com. 13. *Credo videre bona Domini in terra viventium*] Id est, antequam moriar. E converso Ezechias, ut tum putavit quidem, moriturus, *Non videbo Dominum Deum in terra viventium:* apud Esaiam 38. 11.

Com. 14. *Exspecta Dominum, & viriliter age*] Infrà 36. 34. *Exspecta Dominum, & custodi viam ejus. Si moram fecerit*, (ut Habac. 2. 3.) *exspecta illum, quia*, &c. *non tardabit.* Vide & Psal. 30. 25.

Ibid. *Confortetur cor tuum*] *In silentio* (ut Esai. 30. 15.) *& in spe sit fortitudo tua.*

PSAL.

PSAL. XXVII.

Com. 4. *DA illis secundùm opera eorum*] *Indue* (ut Jerem. 17. 18.) *super eos afflictionis diem, & duplici contritione eos contere. Gladius eorum* (ut infrà 36. 15.) *intret in corda ipsorum. Comedant* (ut Prov. 1. 31.) *fructus viæ suæ suíque, consiliis saturentur.*

Com. 5. *Quoniam non intellexerunt opera Domini*] Id est, noluerunt intelligere. Jer. 9. 6. *In dolo noluerunt scire me, dicit Dominus.*

PSAL. XXVIII.

Com. 2. *AFferte Domino*, &c. *honorem*] Fortè *honorem* heic vocat Sacrificium, ut idem sit (ex more Hebræis usitato) cum proximè præcedentibus. Quin & Servius ad Virgilii illud,

——In honore Deorum:

Inter sacrificeandum inquit. Virgilius alibi,

Semper honore meo, semper celebrabere donis.

PSAL. XXIX.

Com. 2. *SUscepisti me, nec delectâsti inimicos meos super me*] Infrà 40. 12. *In hoc cognovi quoniam voluisti me, quoniam non gaudebit inimicus meus super me.*

Com. 4. *Salvâsti me à descendentibus in lacum*] *Lacûs* voce sæpe mortem intelligit.

Com. 7. *In abundantia meâ*]

Dum starem regno incolumis.——

Com. 13. *Ut cantet tibi gloria mea, & non compungar*] Id est, non taceam, nec animo contristato sim. In Gr. ἵνα μὴ κατανυγῶ. Hesychius, Κατανύσσομαι, ἡσύχασα, κοιμῶμαι.

PSAL. XXX.

Com. 4. *ETenutries me*] *Super aquam* (ut 22. 2.) *refectionis educabis me:* ubi Græci ἐκθρέψει, ut hoc loco διαθρέψαι.

Com. 10. *Conturbatus est in ira oculus meus*] *Caligavit ab indignatione oculus meus*, Job. 17. 7.

Ibid. *Et venter meus*] Id est, viscera mea. Ità Psal. 43. 25. Cantic. 5. 5. Thren. Jer. 1. 20. Habac. 3. 16. Sirach. 51. 29. & sæpe alibi.

Com. 11. *Defecit in dolore vita mea, & anni mei in gemitibus*] *Vidi* (ut Jerem. 20. 18.) *laborem & dolorem: consumuntur in confusione dies mei.* Adde Psal. 101. com. 4, 5, & 12.

Com. 13. *Oblivioni datus sum tanquam mortuus à corde*] De mortuis 9. 5. Ecclesiastes, *Oblivioni tradita est memoria eorum.* Vide & 2. 4. Sapient. Miserorum (talis tunc Psalmista) non plus quàm mortuorum memoriam durare, dixit & Plinius in Epistolis. *A corde* fortè est, penitus, omnino. Εἰς ἐπιθυμὴν, ἐπιζωθεὶς· ut com. 12. in Epistola Judæ.

Com. 14. *Factus sum tanquam vas perditum*] Ut infrà 118. 83. *Factus sum sicut uter in pruina. Tanquam vas perditum*, est (ut suprà 21. 7.) *opprobrium & abjectio plebis*; confracta enim vasa solent abjici. Arrianus 2. 4. in Epictetum, Σκεῦός εἰ ἧς ὅτου σκεῦος, ὥστε ἐμὲ πρὸς μηδὲν δυνασθῆς χρῆσθαι, ἕξω ἂν δεῖ τὰς κεφαλὰς ἐρρίφθω. Ὡς σκεῦος ἄχρηστον ἐκβάλλειν, est & Ejusdem 3. 24. *Vas perditum* hîc intelligo non amissum, sed confractum: nec malè interpretatio quadrabit, ejusmodi enim perinde haberi solent quasi penitus amissa. Servius ad Æneid. 2. *Vas quassum, quod humorem in se non continet, & est vacuum.* Jeremias 2. 22. *contritum* dixit, quo ex loco, & Baruchi 6. 15. apparet locutionem istam proverbialem fuisse.

Ibid. *Quoniam audivi vituperationem multorum*, &c.] Ità vertit quod in Græco ψόγον· nec aliter in Glossario, ubi Ψόγος, *vituperatio*: & in vetere laudatissimo Onomastico, ubi *Vituperium*, ψόγος. In Psalmo intellexerim vituperationem derisioni mixtam.

Com. 16. *In manibus tuis sortes meæ*] Proverb. 16. 33. *Sortes in sinum mittuntur, sed à Domino temperantur.* In Psalmo metonymicè *sortes* intellige quemvis statum obventurum ei. Jeremias eodem sensu, *Ego ecce in manibus vestris sum*, 26. 14. Vide quæ alibi ad hunc locum annotavimus.

Com. 17. *Illustra faciem tuam super servum tuum: salvum me fac*] Id est, ut salvus fiam. Infrà 79. 20. *Ostende faciem tuam, & salvi erimus.*

Com. 19. *Muta fiant labia dolosa*] Psal. 62. 12. *Obstructum est os iniqua loquentium.* Et 106. 42. *Iniquitas omnis* (i. e. iniqui omnes) *oppilabit os suum.*

Com. 21. *Abscondis eos in abscondito faciei tuæ*] Id est, in abscondito tuo: ut statim, *à facie oculorum tuorum*, pro, *ab oculis tuis.*

Com. 22. *In civitate munita*] Sic 59. 11. & 107. 11.

Com. 23. *Dixi in excessu mentis meæ, Projectus sum à facie oculorum tuorum*]

——Mea lingua locuta est
Nescio quid titubante animo, non sponte, sed altis
Expugnata malis, odio languoris iniqui.

Tale Jobi illud, & ad Deum, 30. 21. *Mutatus es mihi in crudelem*, &c. *Scio quia morti tradas me*, &c. & apud Esaiam 38. 10. Ezechiæ, *Ego dixi* (nempe in pavore, vel excessu mentis) *In dimidio dierum meorum vadam ad portas inferi*, &c. *non videbo Dominum Deum in terra viventium.*

PSAL. XXXI.

Com. 6. *ORabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno: veruntamen in diluvio aquarum multarum ad eum non approximabunt*] Orabit te omnis bonus piúsque dum ei tempus supereſt; in malis enim versantes, ut coactos, non soles audire. Vide 2 Maccab. 9. 23. *Quærite Dominum dum inveniri potest*, habemus 55. 6. Esaiæ.

Com. 8. *Instruam te in via hac quâ gradieris*] Esai. 48. 17. *Ego Dominus Deus tuus*, &c. *gubernans te in via quâ ambules.* Suprà 24. 8. *Legem dabit delinquentibus in via.*

Com. 10. *Multa flagella peccatoris*] Id est, peccatoribus parata sunt. Ità Proverb. 19. 29. *Parata sunt derisoribus judicia.* Infrà hîc 37. 18. *In flagella paratus sum.*

PSAL. XXXII.

Com. 5. *MIsericordiâ Domini plena est terra*] Totidem & infrà verbis 118. 64.

Com. 6. *Verbo Domini cœli creati sunt, & spiritu oris ejus omnis virtus eorum*] Ipse 45. 12. Esaiæ, *Manus meæ tetenderunt cœlos, & omni militiæ eorum mandavi:* ubi *militia* fortè quod hoc loco *virtus.*

Com. 7. *Congregans sicut in utre aquas maris*] Proverb. 30. 4. *Congregavit aquas sicut in vestimento.*

Com. 13. *Vidit omnes filios hominum*] Orpheus,

——Οὐδέ τις αὐτὸν
Εἰσορόᾳ θνητῶν, αὐτὸς δ' ὑπὸ πάντας ὁρᾶται.

In Psalmo autem *videre*, est (ut infrà hîc com. 15.) intelligere omnia opera eorum. Sirachid. 17. 16. *Oculi ejus sine intermissione inspiciunt in vias hominum.* Adde Proverb. 15. 3. & 16. 2.

Com. 14. *Respexit super omnes qui habitant terram*] Oculi Domini contemplantur universam terram; 2 Paralip. 16. 9.

Com. 15. *Intelligit omnia opera eorum*]

Est Deus qui quæ nos gerimus audítque & videt.

Vide suprà ad 10. 6. dicta.

Com. 16. *Et gigas non salvabitur in multitudine virtutis suæ*] Vide 1 Maccab. 3. 18, 19. Hesychius, Γίγας, δυνάστης, ἰσχυρός.

Com. 17. *Fallax equus ad salutem*] Exod. 15. 1.

Proverb. 21. 31. Eſai. 30. 16. & 31. 1. Vide quæ in alteris Annotatis noſtris. Pro *fallax*, in Gr. ψεύδης. Vide ſuprà ad 4. 3. illud, ἐκζητεῖτε ψεῦδος.

Com. 18. *Oculi Domini ſuper metuentes eum*] Intentis inconniviſque luminibus eorum tutelæ invigilat. Sirachides 10. 24. *Qui timent Dominum, erunt in oculis illius. Non aufert à juſto oculos ſuos*, Job. 36. 7. adde Pſal. 33. 16. *Domine, oculi tui reſpiciunt fidem*, eſt 5. 3. Jeremiæ.

PSAL. XXXIII.

Com. 4. *ET exaltemus nomen ejus in id ipſum*] Id eſt ſimul: ut 61. 10. & 73. 6. & 121. 3. & alibi.

Com. 9. *Beatus vir qui ſperat in eo*] Suprà 2. 13. *Beati omnes qui confidunt in eo.*

Com. 11. *Inquirentes autem Dominum*, &c.] Qui inquirunt ut faciant quæ ſunt placita ei, ut 14. 10. Tobiæ.

Com. 14. *Prohibe linguam tuam*, &c.] Sic alibi *pedem prohibere* dixit; & 39. 10. *labia non prohibere.*

Com. 22. *Mors peccatorum peſſima*] *Virum injuſtum mala capient in interitu*, infrà 139. 12. *Multa flagella peccatoris*, ſuprà 31. 10.

PSAL. XXXIV.

Com. 6. *FIat via illorum tenebræ & lubricum, & angelus Domini coarctans eos*] Sanè dira imprecatio: in obſcura enim & (quod plus eſt) lubrica via ante perſequentem fugere, quid formidoloſius? LXX καταδιώκων· at ſenſus eſt, ità ira Divina concludat eos, ut nullum iis effugium pateat. Hoc & optimè vidit Vulgatus, dum *coarctans* vertit. Rem ipſam, etſi non vocem illam, habemus Numer. 22. 25. ubi & de Dei angelo, *Verberabat aſinam Balaam, & nihilominus angelus ad locum anguſtum tranſiens, ubi nec ad dextram nec ad ſiniſtram poterat deviare, obvius ſtetit*: i. e. ità coarctabat eum, ut nullus ei exitus relinqueretur.

Com. 10. *Omnia oſſa mea dicent*, &c.] Id eſt, anima mea (ut com. 9.) in gaudio exſultabit, & dicet, &c. Solet his in libris hoc modo exprimi conſolatio medullas penetrans. Vide Pſal. 21. 15. & 30. 11. & 41. 11. & 50. 10. Sirachid. 26. 16. Proverb. 3. 8. & 15. 30. & 16. 24. ut & contrà, ſumma mœſtitia, Proverb. 12. 4.

Ibid. *Eripiens inopem de manu fortioris*] Hic unus eſt inter alios eminentes effectus Divinæ potentiæ. Jerem. 15. 21. Baruch. 6. 35.

Com. 11. *Quæ ignorabam interrogabant me*] Servius ad Virgilii illud,

——*Hinc ſemper Ulyſſes*
Criminibus terrere novis:——

Novis, quæ ſcilicet nullus ſperâſſet.

Com. 12. *Retribuebant mihi mala pro bonis*] *Exſpectabam* (ut Job. 30. 26.) *bona, & venerunt mihi mala: præſtolabar lucem, & eruperunt tenebræ.* Vide Pſal. 37. 21. & 108. 5.

Ibid. *Sterilitatem animæ meæ*] *Seminavi* (ut Jerem. 12. 13.) *triticum, & meſſui ſpinas.* LXX. heic ἀτεκνίαν. In Gloſſario, Ἀτεκνία, *orbitudo, orbitas.* Heſychius, Ἀτεκνίαν ſupple, (quod deeſt in excuſis) ἀγονία.

Com. 14. *Quaſi proximum, & quaſi fratrem noſtrum, ſic complacebam*] *Cum his qui oderunt pacem eram pacificus*, infrà 119. 7. ubi & ſequitur, *impugnabant me gratis*, ut heic, *adverſùm me lætati ſunt.*

Com. 15. *Congregata ſuper me flagella, & ignoravi*] *Laqueus* (ut ſuprà com. 8.) *quem ignoravi.* Jerem. 50. 24. *Illaqueavi te, & capta es Babylon, & neſciebas.*

Ibid. *Et ignoravi*] *Non cognovi* (ut Jerem. 11. 19.) *quia cogitaverunt ſuper me conſilia*: eram

Ignarus ſcelerum tantorum artiſque nefanda.

Com. 16. *Compuncti*] In Gr. κατενύγησαν· & huc reſpiciens Heſychius, Κατανύγης, ἐλυπήθης.

Com. 17. *Reſtitue animam meam à malignitate eorum*]

——*Miſerere laborum*
Tantorum, miſerere animæ non digna ferentis.

Com. 18. *Confitebor tibi in Eccleſia magna*] Suprà 21. 26.

Ibid. *In populo gravi laudabo te*] Infrà 115. 4. *Vota mea reddam Domino coram omni populo ejus.* Græci heic (Hebræos ſecuti) ἐν ἰσχυρῷ βαρεῖ· quæ locutio occurrit & 1 Maccab. 1. 20.

Com. 19. *Et annuunt oculis*] Ut ſolent qui malignantur, vel qui derident. Vide Proverb. 6. 12.

PSAL. XXXV.

Com. 1. *NON eſt timor Dei ante oculos ejus*] *Eſſe ante oculos* dicitur cujus quis rationem habet, cujúſque intuitu facit quid, vel non facit. Apud Apuleium 5. *Nos originis nexus pro tua incolumitate periculum quidem nullum ante oculos habere compellit.* Unde contrà, *ob oculos non eſſe*, eſt (ut hoc Pſalmi loco) contemni, vel, poſt tergum rejici.

Com. 4. *Noluit intelligere ut bene ageret*] *Contentiosâ* (i. e. obſtinatâ) *averſione* (ut Jer. 8. 5.) *averſus eſt, & noluit reverti.*

Com. 5. *Iniquitatem meditatus eſt in cubili ſuo*] Euryſtheus apud Euripidem in Heraclidis,

Πολλῶν σοφιστὴς πημάτων ἐγνὼμίλω,
Καὶ πολλ' ἔτικτον νυκτὶ συνδικῶν ἀεί,
Ὅπως ἁμῶσας κατακτείνας ἐμὲς
Ἐχθρὸς, τὸ λοιπὸν μὴ συνοικοίην φόβῳ.

Adde jam alibi annotata. Opponitur, *memor Dei ſuper ſtratum eſſe*, infrà hîc 62. 7.

Ibid. *Adſtitit omni viæ non bonæ*] *Adſtitit* hîc eſt *inſtitit*: contrarium Pſal. 118. 101, & 128. & 1 Tim. 5. 9. παντὶ ἀγαθῷ ἔργῳ ἐπακολουθῆσαι· & Jobi 27. 6. *Neque reprehendit me cor meum in omni* (i. e. ulla) *via mea*: at vulgò ibi *vita* legitur.

Ibid. *Malitiam autem non audivit*] *Habet pacem* (ut Sirach. 41. 2.) *in ſubſtantiis ſuis, directæ ejus viæ ſunt in omnibus. In labore hominum* (ut infrà 72. 5.) *non eſt, cum hominibus non flagellatur.* Vide & Pſal. 143. 12, 13, 14. Pro *audivit* autem, vide an *adivit* ſcribendum. *Malitiam* (i. e. malum) *adire*, ut Virgilio *labores adire*; vel (ut ipſe eodem loco) *volvere caſus*, i. e. caſibus volvi. Quin & Græci iſto Pſalmi loco τῇ κακίᾳ ἐπεσπάσθη· quaſi tu dicas, *non impegit*: unde & Heſychio Παρασχεθισμὸς, ἐνοχλισμὸς.

Com. 7. *Judicia tua abyſſus multa*] *Incomprehenſibilia ſunt judicia ejus, & imperveſtigabiles viæ ejus*, Rom. 11. 33. ex hoc Pſalmi loco. *Judicia* & hîc & ibi *decreta* intellige.

Ibid. *Homines & jumenta ſalvabis, Domine*] *Salvas*, i. e. conſervas: per te eorum genera & ſpecies manent & propagantur. Apuleius ex Ariſtotele, *Vetus opinio eſt, atque in cogitationes omnium penitus inſedit*, &c. *Deum eſſe ſalutem & perſeverantiam earum quas effecerit rerum, neque ulla res eſt tam præſtantibus viribus, quæ viduata Dei auxilio, ſui naturâ contenta ſit.*

Com. 8. *Quemadmodum multiplicâſti miſericordiâ tuam, Deus!*] Infrà 103. 24. *Quàm magnificata ſunt opera tua, Domine!*

Ibid. *Filii autem hominum in tegmine alarum tuarum ſperabunt*] Ad omnia quidem quæ in hoc mundo animantia extenditur providentia tua; homines autem ſpecialiùs reſpicis, eíſque illuminas intellectum ut te intueantur, & à tua protectione pendeant.

Com. 9. *Inebriabuntur ab ubertate domûs tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos*] Puto ſenſum eſſe qui infrà 103. 13. *De fructu operum tuorum ſatiatur terra*: i. e. humanum genus, cujus causâ Deus terrâ creavit. Prudentius,

Ipſe homini quia cuncta dedit,
Quæ capimus dominante manu,
Quæ polus, aut humus, aut pelagus
Aere, gurgite, rure creant.

Philo in De mundi opificio, Ὡς οἰκειοτάτῳ, &c. ζῴῳ (ἀνθρώπῳ) τὰ ἐν κόσμῳ πάντα περιλοιμάσατο, βυλησθεὶς πλούσιον αὐτὸν μηδενὸς ἀπορῆσαι πρὸς τὸ ζῆν, καὶ τὸ εὖ ζῆν. *Torrente* heic, ut denotetur abundantia Divinæ munificentiæ. Philo

eodem

eodem ſenſu, metaphorâ autem à perenni aqua deductâ, Δωρήσεσθε ἀπήλαιον, ἀειναὸς χαίτων πηγὰς ἀναχέων· lib. de Cherubim. Nec ſatis habuit *torrentem* dicere, ſed & *voluptatis* addidit. Arnobius lib. 1. *Nónne ab hoc effluunt cauſa per quas noſtra fulciuntur ſalus variarum munificentiâ voluptatum?* De eodem 1 Tim. 6. 17. Apoſtolus, Τῷ παρέχοντι ἡμῖν πάντα πλουσίως εἰς ἀπόλαυσιν, i. e. πυρῶ· quam vocem hoc in Pſalmi loco LXX poſuere.

Ibid. *Torrente voluptatis tuæ potabis eos*] Contrarium infrà 59. 5. *Potâſti nos vino compunctionis.*

Com. 10. *Apud te eſt fons vitæ*] Tu es fons vivus, (vide infrà 41. 3.) i. e. perennis.

Ibid. *Et in lumine tuo videbimus lumen*] Educes (ut 36. 6.) quaſi lumen juſtitiam noſtram (i. e. juſtitiam juſtorum omnium :) vel ſic, In lumine vultûs tui habebimus lumen conſolationis.

Com. 11. *Prætende miſericordiam tuam ſcientibus te*] LXX. παρέτεινον τὸ ἔλεός σου. In Gloſſario, Παρέλυνα, *protendo, prætendo:* & in alio, *Prætendit*, παρέλυεν. *Scientibus te*, fortè ad diſcrimen Gentium, quæ ſæpe hîc & alibi dicuntur Deum neſcire.

Com. 12. *Non veniat mihi pes ſuperbiæ*] *Veniat*, pro *ſuperveniat:* i. e. calcet, proterat. Senſus eſt, non ſupergaudeant mihi (ut ſuprà 34. 19.) qui mihi adverſantur : vel (ut infrà 37. 20.) non confirmentur ſuper me. *Mihi* autem pro *ſuper me:* ut 34. 8. *Veniat illi laqueus*, &c. & 118. 77. *Veniant mihi miſerationes tuæ.*

Ibid. *Et manus peccatoris non moveat me*] Non me loco dejiciat. Vult dicere, Potentia improborum minæque non me timidum reddant.

Com. 13. *Ceciderunt qui operantur iniquitatem, expulſi ſunt, nec potuerunt ſtare*] Perfecta hæc per optativum videntur accipienda, aut per futurum tempus, quaſi ominantis verba.

PSAL. XXXVI.

Com. 1. *Neque æmulaveris facientes iniquitatem*] Neque zelaveris iniquorum proſperitatem. Vide infrà com. 7. Seneca 2. 28. de Beneficiis, *Quotidie queri-mur malos eſſe felices.* Zelum hîc intellige amarum, ut 3. 15. Jacobi.

Com. 2. *Tanquam fœnum velociter arefcent*] Ὡς χόρτος (ut Matth. 6. 30.) τῷ ἀγρῷ σήμερον ὄντος, καὶ αὔριον εἰς κλίβανον βαλλόμενος. Boethius 4. Conſolat. de ejuſmodi, *Quorum magnæ ſpes, & excelſa facinorum machina repentino atque inſperato fine ſæpe deſtruuntur.*

Ibid. *Et quemadmodum olera herbarum citò decident*] LXX. ὥσεὶ λάχανα χλόης, &c. i. e. ὡ. λ. χλωρᾶ. Verterim, *quemadmodum olera viridia*, &c.

Com. 3. *Et inhabita terram*] Id eſt, ità fiet ut inhabites terram, & paſcaris copiis ejus. Vide infrà com. 22, & 27.

Com. 4. *Delectare in Domino*] LXX. καταῤῥύηθον τῷ Κυρίῳ, q. d. *luxuriare in Domino:* quam vehementem & fortè nimis audacem Πλουσίου ſapienter minuit Vulgatus, *delectare* vertens.

Com. 5. *Revela Domino viam tuam, & ſpera in eo, & ipſe faciet*] Plautus Rudente,

Idcirco moneo vos ego hæc qui eſtis boni,
Quique ætatem agitis cum pietate atque fide;
Retinete porrò, poſt factum ut latemini.

Com. 6. *Educet quaſi lumen juſtitiam tuam*] Eſai. 58. 8. *Tunc erumpet quaſi manè lumen tuum*, &c.

Com. 9. *Qui malignantur*, &c.] In Gr. πονηρεύομενοι. In vetere Onomaſtico, *Maligor*, πονηρεύομαι.

Com. 10. *Quæres locum ejus*] Hyperbolica locutio, extremum ἀφανισμῷ gradum denotans. Ità Seneca Epiſt. 91. de vaſto incendio, *Lugdunum quod oſtendebatur in Gallia, quæritur:* i. e. locus ubi ſtabat civitas illa.

Com. 11. *Manſueti autem hereditabunt terram, & delectabuntur in multitudine pacis*] In paçata bonorum ſuorum poſſeſſione : ἐμπλησθήσονται (ut Sirach. 41.) ἐν τῇ ἀρχῇ αὐτῶν· vel ſic, *Vita* iis (ut Tob. 14. 4.) *in gaudio erit, & cum profectu timoris Dei, pergent in pace.*

Com. 13. *Irridebit eum, quoniam proſpicit quòd veniet dies ejus*] *Quòd* (ut Jerem. 25. 34.) *completi ſunt dies ejus, ut interficiatur.* Apud eundem 50. 27. *Væ iis, quia venit dies eorum:* i. e.

——*Summa dies, & ineluctabile fatum.*

Deus Geneſ. 6. 13. *Finis univerſa carnis venit coram me.*

Ibid. *Quòd venit dies ejus*]

Fataliſque dies, & vis inimica propinquat.

Com. 14. *Gladium evaginaverunt peccatores*] Gladium linguæ nempe. Vide Job. 5. 15. Pſal. 56. 5. & 63. 4. *Diſtrictis gladiis fraudum*, Apuleius dixit. LXX. hèic, ῥομφαίαν ἐσπάσαντο. Heſychius, Ἐσπασμένη, (ſubaudi ῥομφαία, vel μάχαιρα) γεγυμνασμένη.

Com. 15. *Et arcus eorum confringatur*] A brachio Divino. Apud Virgilium,

Armipotens belli præſes, Tritonia virgo,
Frange manu telum Phrygii prædonis, & ipſum
Pronum ſterne ſolo——

Æneid. 11.

Com. 16. *Melius modicum juſto ſuper divitias peccatorum multas*] Ex his videntur deprompta in Græco 12. 8. Tobiæ iſta, Ἀγαθὸν τὸ ὀλίγον μὲτ δικαιοσύνης, ἢ πολὺ μετ' ἀδικίας.

Com. 19. *Quia peccatores peribunt*] Id eſt, peccatores autem peribunt; fame nempe. Eſai 14. 30. *Pauperes fiducialiter requieſcent, at interire faciam in fame radicem tuam.*

Com. 20. *Inimici Domini mox ut honorificati fuerint & exaltati, &c. deficient*] Vide in cæteris ad hunc locum Annotatis. Legimus 20. 9. Sirachidis, Ἔστιν εὐοδία ἐν κακοῖς ἀνδρὸς, καὶ ἔστιν εὕρημα εἰς ἀλάστωσιν· quam lectionem ſecutus eſt & Vulgatus, at fortè vitioſos eâ parte codices nactus. Scribendum enim putamus εἰς κακὸν ἀνδρὸς· proſperantur provehuntúrque nonnulli, at in malum (i. e. in perniciem) ſuum : atque ea in Græco lectio non tantùm ſenſum efficiet congruentem Pſalmiſtæ verbis, ſed & melius quadrabit ſequentibus εἰς ἀλάστωσιν.

Ibid. *Quemadmodum fumus deficient*] Proverbiale, ut apparet vel ex Pſal. 67. 3.

Com. 22. *Benedicentes ei hereditabunt terram*] Infrà 60. 6. *Dediſti hereditatem timentibus nomen tuum.*

Com. 23. *Et viam ejus volet*] Approbabit viam ejus. Ità 34. 27. *Qui volunt juſtitiam meam.*

Com. 24. *Cùm ceciderit, non collidetur*] Si dejicitur (ut 2 Cor. 4. 9.) non peribit. *Septies* (ut Proverb. 24. 16.) *cadet, & reſurget.* Vide infrà 93. 18.

Com. 25. *Etenim ſenui*] In Gr. καὶ γὰρ ἐγήρασα. In Gloſſis, Καὶ γὰρ, *etenim.*

Ibid. *Et non vidi juſtum derelictum*] Jobi 4. 7. *Quis unquam innocens periit? aut quando recti* (corde nempe) *deleti ſunt?* Sirachid. 2. 10. Τίς ὑπέμεινε τῷ φόβῳ τοῦ Κυρίου, καὶ ἐγκατελείφθη;

Com. 26. *Totâ die miſeretur, & commodat*] Ità & infrà 111. 5. Adde Proverb. 13. 13.

Com. 27. *Fac bonum, & inhabita in ſeculum ſeculi*] Fac bonum, ità fiet ut diù (terram) inhabites. Vide in Græco Proverb. 13. 23.

Com. 30. *Os juſti meditabitur ſapientiam*] Proverb. 10. 31. *Os juſti parturiet ſapientiam.* Infrà hîc 48. 4. *Os meum loquetur ſapientiam.*

Com. 31. *Et non ſupplantabuntur greſſus ejus*] Cum fiducia ambulabit. Vide Proverb. 10. 9.

Com. 32. *Conſiderat peccator juſtum, & quærit mortificare eum*] Vide infrà ad 70. 10. *Conſiderat*, eſt quod ſuprà com. 12. *obſervat. Mortificare*, ut & alibi, morti tradere, θανατῶσαι.

Com. 34. *Exſpecta Dominum, cuſtodi viam ejus, & exaltabit te*] Vide ſuprà ad com. 5. adducta.

Com. 35. *Vidi impium ſuperexaltatum*, &c. *ſicut cedros Libani: & tranſivi, & ecce non erat*] Job. 4. 8. *Vidi eos*

eos qui operantur iniquitatem, &c. flante Deo periisse, & spiritu iræ ejus esse consumptos. Sicut cedros Libani proverbiale est. Ezech. 31. 3. Sirachid. 24. 17.

Com. 36. *Et non est inventus locus ejus*] Tulit eum (ut Jobi 27. 21.) ventus urens, & velut turbo rapuit eum *de loco suo.*

Com. 37. *Et vide æquitatem*] Id est, respice æ. Eandem locutionem suprà 10. 7. habuimus. Adde Jobi 31. 26.

Ibid. *Quoniam sunt reliquiæ homini pacifico*] *Est fructus justo*, infrà 57. 12. *Reliquiæ ejus* (ut Jerem. 15. 11.) *in bonum. Deus occurret illi in tempore afflictionis*, &c. *adversùs inimicum.* Reliquias, spei intellige. Vide Job. 11. 18.

Ibid. *Sunt reliquiæ homini pacifico*] *Qui pacis consilia ineunt, sequitur eos gaudium*, Proverb. 12. 20.

Com. 38. *Reliquiæ impiorum interibunt*] Deus 11. 22. Jeremiæ, *Filii eorum & filia morientur in fame, & reliquiæ non erunt ex iis:* & 14. 30. apud Esaiam, *Interire faciam in fame radicem tuam, & reliquias tuas interficiam.*

Ibid. *Reliquiæ impiorum interibunt*] Sapient. 4. 19. *Memoria impiorum peribit.* Proverb. 10. 7. *Nomen impiorum putrescet.* Ibidem 11. 7. *Mortuo homine impio nulla erit ultrà spes:* & 24. 20. *Non habent futurorum spem mali.* Vide & Job. 18. 19.

Com. 39. *Salus justorum à Domino*] Ut contrà, *longè salus à peccatoribus*, infrà 118. 155.

Ibid. *Protector eorum in tempore tribulationis*] Adjutor (ut 9. 10.) *in opportunitatibus.* Vide ad com. 37. ex Jeremia adducta.

PSAL. XXXVII.

Com. 3. *Confirmâsti super me manum tuam*] *Gravata est* (ut 31. 4.) *super me manus tua. In duritia* (ut Jobi 30. 21.) *tuæ manûs adversaris mihi. Super me* (ut infrà 87. 8.) *confirmatus est furor tuus.*

Com. 4. *Non est pax ossibus meis à facie peccatorum meorum*] *A facie*, ut statim 6. & alibi, *propter. Ossibus*, animæ: vide suprà 34. 10. annotata. Nullam esse impiis pacem dixit Deus apud Esaiam.

Com. 7. *Miser factus sum*] LXX. ἐταλαιπώρησα· i. e. (ut com. seq.) ἐκακώθην, Hesychius, Ἐταλαιπωρήθη, ἐκακοπαθήθη.

Com. 10. *Domine, ante te omne desiderium meum*] Nil tibi ea in parte ignotum. Apud Poetam,

Ante oculos, intérque manus sunt omnia vestra.

Com. 11. *Cor meum conturbatum est*] *Emarcuit cor meum*, Esai. 21. 4. Vide infrà 41. 7.

Ibid. *Dereliquit me virtus mea*] *Cor meum* (ut 39. 13.) *dereliquit me:* vel, *inediâ* (ut Jobi 18. 12.) *robur attenuatur meum.*

Ibid. *Lumen oculorum meorum*, &c. *non est mecum*] Jugi fletu caligant oculi mei. Vide Job. 16. 17. Apud Quintilianum 5 Declam. ille, *Vigor pristini vultûs* (mei) &c. *intabuit, & per obstantium crinium illuviem tenuis arentium jactu oculorum.*

Com. 13. *Et qui juxta me erant, de longè steterunt*] Ità 101. 9. *Et qui laudabant me, adversùm me jurabant.* Utroque loco in medio vox *ante* subaudienda.

Com. 14. *Ego autem*, &c. *sicut mutus non aperiens os suum*] Sic 11. 19. (& in re non dissimili) Jeremias, *Ego autem quasi agnus mansuetus qui portatur ad victimam.*

Com. 15. *Et factus sum sicut homo*, &c. *non habens in ore suo redargutiones, quoniam in te, Domine, speravi*] Me non defendens, sed dans locum iræ: tibi vindicta enim, tu is es qui retribuet.

Com. 18. *Paratus sum in flagella*] Suprà 34. 15. *Congregata sunt super me flagella.*

Com. 20. *Vivunt, & confirmati sunt super me*] Non vivunt tantùm, sed & confirmata est manus eorum super me, suprà com. 3. *Vivit? imò in Senatum venit*, dixit Cicero de Catilina.

PSAL. XXXVIII.

Com. 2. *Posui ori meo custodiam*, &c.] Symmachus non malè *capistrum.* Vide Job. 30. 11. & Jacob. 3. 3.

Com. 3. *Silui à bonis*] A bonis rebus castigavi corpus meum, & in servitutem redegi, ut Apostolus locutus.

Com. 5. *Et numerum dierum meorum, quis est*] Similis Luc. 19. 3. locutio, *Quærebat Jesum videre, quis esset.*

Com. 7. *Veruntamen in imagine pertransit homo*] *Deficiunt* (ut 77. 33.) *in vanitate dies ejus, & anni ejus cum festinatione.* In Pseudolo Plautina,

Certa amittimus dum incerta petimus: atque hoc evenit
In labore atque in dolore ut mors obrepat interim.

Veruntamen hîc est *autem*, nec aliter apud Salustium.

Ibid. *In imagine pertransit homo*] In vanis conceptarum rerum imaginibus. De homine Apuleius, *Pertinaci spe*, (animal,) *casso labore, fortunâ caducâ.*

Ibid. *Sed & frustrà conturbatur*] Vide in cæteris Annotatis.

Ibid. *Thesaurizat, & ignorat cui congregabit ea*] Id est, suóne, an extraneo heredi: si suo, frugíne, an luxurioso: sanè utrivis, heredi fortè cujus fletus sub persona risus est. Nonnulli, Plinio in Epistolis referente, hereditates cernendo divites evaserunt, invitissimis etiam illis à quibus facti sunt.

Com. 8. *Substantia mea apud te est*] Tibi minimè ignota est, esse rem nihili. Vide com. 6.

Com. 10. *Et non aperui os meum, quoniam tu fecisti*] Supplendum puto, *me opprobrium inimicis meis*, ex proximè præcedentibus. Origenes in hæc Psalmi verba, *Quia tu fecisti agonem istum, & mihi hæc exercitia patientiæ meæ præparâsti:* at Græci hîc, ὅτι σὺ εἶ ὁ ποιήσας με· id est (ut ego quidem interpretor) quia manus tuæ plasmaverunt me, itaque æquum est te de ſicto corporis mei vase disponere ad usus tibi maximè complacitos. Vide Rom. 9. 21. Nec ab hujusmodi expositione nostra recedit Chrysostomus: at ego illud μὲ irreptitium puto.

Ibid. *Quoniam tu fecisti*] Ità Jerem. 14. 22. in re simili, *Tu enim* (Domine) *fecisti omnia hæc.*

Com. 12. *Et tabescere fecisti*, &c. *animam ejus*] Marcescere animam ejus, Job. 30. 16. vide & Job. 13. 28.

Com. 13. *Quia advena ego & peregrinus*] Id est, tanquam advena & peregrinus, qui hodie hospitium subit, die crastino suum iter prosequitur. Eorum celeri abitui suæ vitæ brevitatem assimilat. *Memoria hospitis unius diei* puto legisse me apud Sirachidem. In Græco hîc πάροικος, καὶ παρεπίδημος· quibus itidem vocibus 1. 2. 17. D. Petrus usus, Christianos à brevi incolatûs spatio ad vitam sobriam & circumspectam adhortans, ut Deum heic Psalmista orans ad suas preces exaudiendas.

Com. 14. *Remitte mihi*] Græci, ἄνες μοι. Hesychius, Ἄνες, ἄφες, ἀπόλυσον.

Ibid. *Ut refrigerer*] LXX. ἵνα ἀναψύξω, id est, recreer, refociller. Idem Hesychius, Ἀνάψυξις, ἀνάπαυσις.

Ibid. *Priusquam abeam*]

Illuc unde negant redire quenquam.

PSAL. XXXIX.

Com. 3. *Eduxit me*, &c. *de luto fæcis*] Hypallage, pro, *de fæce luti:* ut infrà 68. 3. *in limo profundi*, pro, *in limi profundo.*

Com. 4. *Videbunt multi, & timebunt*] Ità 51. 8. *Videbunt justi, & timebunt.*

Com. 5. *Beatus est vir cujus est nomen Domini spes ejus, & non respexit in vanitates*, &c.] Vide Psal. 1. 1, 2.

Com. 6. *Cogitationibus tuis non est qui sit similis tibi*] Id est, in consiliis tuis. Job. 36. 22. *Nullus ei similis in legislatoribus: quis poterit scrutari vias ejus?* Tobiæ 3. 20. *Non est in hominis potestate consilium tuum. Judicia tua* (ut Psal. 35. 7.) *abyssus multa. Incomprehensibilia* (ut Rom. 11. 33.)

11. 33.) *sunt judicia tua, & viæ tuæ investigabiles.*

Ibid. *Cogitationibus tuis non est qui sit similis tibi*] Suprà 32. 11. *Cogitationes cordis ejus in generatione & generationem.*

Com. 13. *Circumdederunt me mala quorum non est numerus*] 1 Macc. 12. 13. *Nos autem circumdederunt multæ tribulationes.*

Ibid. *Comprehenderunt me iniquitates meæ*] Infrà 48.6. *Iniquitas calcanei mei circumdabit me.* Vide & Psal. 9.17.

Ibid. *Et cor meum dereliquit me*]

Cor colligatis vasis exspectat meum
Ut exsultatum ex pectore anfugiat meo.

Factum est tanquam cera liquescens, suprà 21. 15. Adde 37. 11. & 72. 26. & 142. 4.

Com. 15. *Confundantur*, &c. *qui quærunt animam meam*] Vide Jer. 17. 18. Suprà 34. 26. & 69. 4. & 70. 13, 24.

Com. 16. *Qui dicunt mihi, Euge, euge*] Vel, ut suprà 34. 25. *devoravimus eum. Euge*, est ἐπφώνησις malignè insultantium: vide infrà 69. 4. Supplendum autem ex 34. 21. *viderunt oculi nostri.*

Com. 18. *Ego mendicus sum, & pauper: Dominus solicitus est mei*] Etsi pauper & mendicus sum, Dominus, &c. Infrà 112. 5. *Dominus in altis habitat, & humilia respicit*, &c. *suscitans à terra inopem, & de stercore pauperem erigens.*

PSAL. XL.

Com. 3. *Et non tradat eum in animam inimicorum suorum*] In voluntatem, id est, ut Græci meliùs heic, εἰς χεῖρας.

Com. 5. *Peccavi tibi*] Id est, in te, ut 50. 14. Jeremiæ. Infrà 50. 6. *Tibi soli peccavi.*

Com. 6. *Inimici mei dixerunt mala mihi, Quando morietur?* &c.] *Inimicos* heic amicorum nomen ementientes intellige; & *dixerunt*, nempe, intra se quisque eorum, vel, dum simul fabularentur.

Ibid. *Et peribit nomen ejus*] *Non ultrà* (ut 82. 5.) *memorabitur.*

Com. 9. *Verbum iniquum constituerunt adversùm me*] *Firmaverunt sibi* (ut 63. 5.) *sermonem nequam.*

Ibid. *Numquid qui dormit, non adjiciet ut resurgat?*] Ad pœnas infligendas nempe. Intelligit fortè Deum. Vide Psal. 43. 23. & 77. 65. Sirach. 17. 10. Deus ipse 8. 4. apud Jeremiam, *Numquid qui cadit, non resurget?* fortè & seipsum intelligit. Vide infrà com. 11. *Dormit* hîc, est, silet, subaudi ad tempus.

Com. 10. *Magnificavit super me supplantationem suam*] LXX. πτερνισμόν· id est, ut bene (huc respiciens) Hesychius, ἐπηρεάζω· ità enim legendum puto, non ἐπήχθυνον. Græci hîc, Πτερνισμὸς, ἐκ μεταφορᾶς τῶν θεῖ τάχες ἀγωνιζομένων, ἢ τῇ πτέρνῃ τὸν συνδέοντας προσπαίειν ἢ πλῆξαι μαχαιρωθέντων.

Com. 11. *Resuscita me, & retribuam iis*] Apud Virgilium ille,

——*Et me fors siqua tulisset,*
Si patrios unquam remeassem victor ad Argos,
Promissi ultorem.——

Potest & sic intelligi, Suscita me, ut videam quæ pro me tu retribues iis. Vide Psal. 137. 8.

Com. 12. *In hoc cognovi*, &c.] Id est, cognoscam.

PSAL. XLI.

Com. 3. *AD Deum, fontem vivum*] Jerem. 17. 13. *Venam aquarum viventium, Dominum.* Vide suprà 35. 10. Est in nonnullis codd. *fortem, vivum*: ut & antè in quibusdam Græcis, τὸν ἰσχυρὸν, τὸν ζῶντα· quæ lectio, cùm se dicat sitire, minùs congrua videtur.

Com. 5. *Hæc recordatus sum, & effudi in me animam meam*] *Dimisi* (ut Job. 10. 1.) *adversùm me eloquium meum, locutus sum in amaritudine animæ meæ.*

Com. 8. *Fluctus tui super me transierunt*] Locum Job. 30. 12. adde cæteris annotatis.

Com. 10. *Deo vitæ meæ*] Salutis meæ, qui (ut infrà 65. 9.) posuit animam meam ad vitam.

Com. 11. *Dum confringuntur ossa mea, exprobraverunt mihi qui tribulant me*] Dum ad intimas medullas penetrat mœstitia mea (vide ad 34. 10. dicta) ab exprobrationem eorum qui me tribulant. Vide Psal. 43. 16, 17. In vetere Onomastico, *Tribulor*, θλίβομαι.

Ibid. *Dum dicunt mihi*, &c. *ubi est Deus tuus*] Jerem. 17. 15. *Ecce ipsi dicunt ad me, Ubi est verbum Domini? veniat.* Tobiæ 2. 15. *Irridebant vitam ejus, dicentes, Ubi est spes tua?* Adde Psal. 3. 3.

Com. 12. *Quoniam adhuc confitebor illi*] Inter insidias, calumnias, opprobria, &c. fortitudinem meam (ut 58. 10.) ad illum custodiam.

PSAL. XLII.

Com. 1. *JUdica me, Deus*] Supple ex 34. 24. *secundùm justitiam tuam*: vel ex 7. 9. *secundùm justitiam meam.*

Ibid. *Et discerne causam meam à gente non sancta*] Ità 11. 20. Jeremias, *Tu, Domine, qui judicas juste*, &c. *videam ultionem tuam ex iis, tibi enim revelavi causam meam. Causam meam, quæ* (ut Job. 36. 17.) *quasi impii judicata est.*

Com. 4. *Ad Deum qui lætificat juventutem meam*] Qui lætum ac vegetum facit, tanquam juvenem. Job. 33. 25. *Consumpta est caro ejus à suppliciis, revertatur ad dies adolescentiæ.*

PSAL. XLIII.

Com. 2. *PAtres nostri annunciaverunt nobis opus quod operatus es*, &c.] Infrà 77. 6. *Quanta mandavit* (Deus) *patribus nostris nota facere ea filiis suis.*

Com. 6. *In te inimicos nostros ventilabimus cornu*] Repellemus, dejiciemus eos.

Ibid. *Et in nomine tuo sperneremus insurgentes in nos*] *Spernere* hîc, ut sæpe alibi, est, ad nihilum deducere.

Com. 7. *Non enim in arcu meo sperabo, gladius meus non salvabit me*] In armis, quibus alii terræ Reges confidunt, nullum ego præsidium ponam: (vide in Græco Jobi 3. 14.) nunquam dicam,

Dextra mihi Deus, & telum hoc quod missile libro.

Com. 13. *Vendidisti populum tuum sine pretio*] Venditio nulla fit sine pretio: at est ὀξύμωρον, quale in Apuleio illud, *Miles ille qui me nullo vendente comparaverat*: i. e. *emerat.*

Ibid. *Vendidisti populum tuum sine pretio*] *Divitias* (ut Jerem. 15. 13.) *& thesauros in direptionem dedisti gratis.* Deus ipse de populo suo 52. 3. Esaiæ, *Gratis venundati estis.* Nec alio fortè sensu accipienda Esaiæ 63. 18. illa, *Quasi nihilum possederunt populum sanctum tuum*: i. e. quasi rem nullo pretio comparatam: & illa 26. 13. *Domine, possederunt nos domini absque te*: ut subaudias, *vendente.*

Com. 14. *Posuisti nos opprobrium vicinis nostris*] Hæc cum proximè sequentibus habemus & Psal. 78. 4.

Com. 15. *Posuisti nos in similitudinem Gentibus*] *Traditi sumus* (ut Tob. 3. 4.) &c. *in fabulam, & in improperium nationibus.* Græci hîc, εἰς ὀνειδισμὸν τοῖς ἔθνεσιν· ibi autem, εἰς ὀνειδισμῶν ὀνειδισμῷ τοῖς ἔθνεσιν. Vide infrà ad 68. 12. annotata.

Com. 16. *Totâ die verecundia mea contra me est*] Versatur semper ignominia mea in conspectu meo. Sensu simili 50. 5. *Peccatum meum contra me est semper.*

Com. 18. *Hæc omnia venerunt super nos, nec obliti sumus te*] In Hecuba Euripidis,

Ὁ μὲ πονηρὸς ὤλεσ' ἄλλο πλὴν κακὸς,
Ὁ δ' ἐσθλὸς, ἐσθλὸς· οὐδὲ συμφορᾶς ὕπο
Φύσιν διέφθειρ', ἀλλὰ χρυσὸς ὢν ἀεί.

In Græco hîc, πάντα πάντα ἦλθεν ἐφ' ἡμᾶς. Simon Magus Act. 8. 24. ad Petrum & Joannem, Δεήθητε ὑμεῖς ὑπὲρ ἐμοῦ, &c. ὅπως μηδὲν ἐπέλθῃ ἐπ' ἐμὲ ὧν εἰρήκατε.

Com. 19. *Et declinâsti semitas nostras à via tua*] Nec probationes tuæ fecerunt ut semitæ nostræ à via declinarent tua. Ità Jerem. 5. 25. *Iniquitates vestræ declinaverunt hæc:*

hæc: fecerunt ut declinarent, id est, non obtingerent nobis: & Esaiæ 30. 11. *Auferte à me viam, declinate à me semitam.* Exprimitur autem Psalmistæ verbis non parva fortitudo: ad iniquitatem enim declinari solet post miseriam. Vide Job. 36. 21.

Com. 25. *Humiliata est in pulvere anima nostra*] *Adæquata pulveri*, ut Jerem. 50. 12. Gloria nostra (ut suprà 7. 6.) in pulverem deducta est.

Ibid. *Conglutinatus est in terra venter noster*] Effusa sunt (ut Jobi 16. 14.) in terra viscera nostra: id enim hîc *venter*, vel *anima*, ut in præcedente membro.

PSAL. XLIV.

Com. 1. *Lingua mea calamus scribæ*] Adæquat scribæ calamum velociter scribentis.

Com. 6. *In corda inimicorum regis*] Subaudi, *penetrabunt.*

Com. 9. *Myrrha, & gutta, & casia*] Origenes in illud Cantic. *Odor unguentorum tuorum*, &c. *Non uno, sed omnibus sponsus venit unguentis ornatus. Gutta*, LXX. σταχή. In Glossis, Στακλή, *gutta*. Hesychius, Στακτὸν, τὸ ἀπὸ ζμύρνης ῥυέμενον.

Ibid. *A vestimentis tuis*] Infrà 132. 2.

Ibid. *A domibus eburneis*] LXX. ἀπὸ βάρεων ἐλεφαντίνων· Ἐλεφάντινα intelligo ἀλάβαστρα μύρου· quò fortè pertinent & Hesychii illa, Ἐλεφάντινα, λάδια.

Com. 10. *In vestitu deaurato*] LXX. ἐν ἱματισμῷ διαχρύσῳ· Ἐν ἱματισμῷ (ut 1 Tim. 2. 9.) πολυτελεῖ.

Com. 12. *Quoniam ipse est Dominus Deus tuus, & adorabunt eum*] Meliùs Complutenses, *Dominus tuus, & adorabis eum.* LXX autem, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ κύριός σου, sequentibus omissis.

PSAL. XLV.

Com. 3. *NON timebimus dum turbabitur terra*] Etsi terra evertatur.

Com. 4. *Sonuerunt, & turbatæ sunt aquæ eorum*] *Eorum*, populorum. Aquis populos, vel magnas mortalium multitudines comparare Hebræis frequentissimum: vel vide 19. 6. Apocalypseos. *Sonuerunt, & turbata sunt*, ἐν διὰ φωνῆν, turbatæ sunt cum sonitu. Simile 9. 7. apud Psalmistam, *Periit memoria eorum cum sonitu.*

Ibid. *Conturbati sunt montes in fortitudine ejus*] Sensus idem qui in præcedente membro, & qui infrà com. 7. *Conturbatæ sunt gentes:* quas *montium* nomine denotari æquè haud insuetum. Infrà 96. 5. *Montes sicut cera fluxerunt à facie Domini:* quod heic, *in fortitudine ejus conturbati sunt. Conturbari* autem sæpe in Psalmorum libro ponitur pro τήκεσθαι, φθείρεσθαι, *tabescere*, vel *consumi.*

Com. 5. *Fluminis impetus lætificat civitatē Dei*] Civitas Dei autem Divinæ munificentiæ torrente inundatur. Simillimâ infrà oppositione 64. 9, 10. *Turbabuntur Gentes, & timebunt*, &c. *Visitasti* (autem tuam) *terram, & inebriasti eam*, &c. *flumen Dei repletum est aquis*, &c. *Flumen* utroque loco, ut & Matth. 7. 25. & alibi, Vulgatus pro *torrente* ponit. *Civitas Dei*, ἀντονομαστικῶς, Jerusalem. Vide ad Matth. 5. 35. annotata.

Ibid. *Sanctificavit tabernaculum suum altissimus*] Ibi, (vel inibi) sanctificavit, &c. *Tabernaculum*, LXX. σκήνωμα. Hinc in Paralipom. libris de eadem, καλὰ σκηνώσεως πόλις.

Com. 10. *Arcum conteret*] Contrivit: atque ità quæ sequuntur futura intelligenda.

PSAL. XLVI.

Com. 1. *Jubilate Deo*] In Gr. ἀλαλάξατε τῷ θεῷ. Hesychius, Ἀλαλάξατε, ὀνυμάσατε ἢ φωνῆσατε. Legendum autem ἀνυμάσατε, ut ad Nonni in Joannem cap. 6. monuit Nansius, vir optimus & doctissimus.

Com. 5. *Elegit nobis hereditatem suam*] Hypallage, pro elegit nos hereditatem sibi.

Ibid. *Speciem Jacob, quam dilexit*] Cujus (ut 44. 12.) decorem concupivit. In Gr. hîc καλλονὴν. Hesychius, Καλλονὴ, εὐφράνσια.

Com. 6. *Ascendit Deus in jubilo*] LXX. ὁ ἀναβὰς ἀλαλαγμῷ· quò pertinere videntur hæc Hesychii, Ἐν ἀλαλαγμῷ, ὁ εὐφήμῳ βοῇ.

Com. 8. *Psallite sapienter*] In cymbalis bene sonantibus, infrà 150. 5. *Sapienter*, est, peritè, ut & infrà 57 6.

Com. 9. *Deus sedet super sedem sanctam suam*] Vide suprà 10. 5.

PSAL. XLVII.

Com. 2. *IN civitate Dei nostri*] In civitate sua.

Ibid. *In monte sancto ejus*] *Ejus*, pro *suo*: ut suprà 17. 51. & alibi.

Com. 3. *Fundatur*, &c. *mons Sion*] Legit ὑψηλὸν τῷ fortè, at Græci hîc ὑψηλὸν, *dilatat*, Deus nempe: ità & Apollinaris, & Hesychius, qui (huc ut videtur, respiciens) Εὐρύζων, εὐρυνόμενον.

Ibid. *Civitas magni Regis*] Vide ad Matth. 5. 35. dicta.

Com. 8. *Ibi dolores ut parturientis*] Esai. 13. 7. & 21. 3. & 26. 17. Jerem. 13. 21. & 49. 22. & 50. 43. Oseæ 13. 13.

Ibid. *In Spiritu vehementi conteres naves Tharsis*] Vide suprà 28. 5.

Com. 11. *Justitiâ plena est dextera tua*] Id est, benignitate, munificentiâ, ut passim vox *justitiæ* hoc in libro ponitur. Dicit hîc quod alibi, *Delectationes in dextera tua usque in finem.*

Com. 14. *Ponite corda vestra in virtute ejus*] Subest fortè hypallage.

Ibid. *Distribuite domos ejus*] Partimini (vos) per mutos, sive turres ejus. LXX. καταδιάλασθε τὰς βάρεις αὐτῆς. Hesychius, Καταδιαλάσθε, καταμεῖσασθε. Idem, Βάεις, πλοῖον, ἢ τεῖχος, ἢ σπεῖρα, ἢ πύργος.

Ibid. *Ut enarretis in progenie altera*] Alteri progeniei. Vide 77. 6.

Com. 15. *Quoniam hic est Deus*] Nec ullus alius. Suprà 17. 32. *Quis Deus præter Deum nostrum?*

PSAL. XLVIII.

Com. 2. *AUribus percipite*] LXX. ἐνωτίσασθε. Hesychius, Ἐνωτίζου, ὑπὸ τοῖς ὠσὶ δέχου.

Com. 3. *Terrigenæ*] In Gr. γηγενεῖς. Hesychius, Πάντες ἄνθρωποι νοῦν γηγενεῖς, καθὸ ἀπόφασιν ὅτι (lege ὑπὸ) γῆς ἔχουσι.

Ibid. *Et filii hominum*] Symmachus, Ἢ ἀνθρωπότης, πρόσεστι δὲ καὶ οἱ μὲν ἁπλῶς ἄνθρωποι.

Ibid. *Simul in unum, dives & pauper*] Apuleius in de Mundo, *Sunt* (in urbibus) *pariter dites & egentes, adolescentium ætas permixta senioribus.* Adde Proverb. 22. 2.

Com. 6. *Iniquitas calcanei mei circumdabit me*] Suprà 39. 13. *Comprehenderunt me iniquitates meæ.* LXX. ὁ πτέρνης μου· i. e. actionum mearum. Hesychius, Πτέρνα, πτέρνης, ὁ περίας τοῦ βίου. Lege Πτέρνα, πτερνίζει. Πτέρνης, ὁ, &c. A jam adducta autem expositione non recedit Symmachus, πτέρνης, ἢ ἴχνιον interpretatur.

Com. 7. *Et in multitudine divitiarum suarum gloriantur*] Confidunt, quasi in urbe munita. *Substantia divitis urbs roboris ejus*, Proverb. 18. 11.

Com. 8. *Non dabit Deo placationem suam*] Frustrà victimas immolabit. In Rudente Plautina,

Atque hoc scelesti illi in animum inducunt suum,
Jovem se placare posse donis, hostiis;
Et operam & sumptum perdunt: ideo sit quia
Nihil ei acceptum est à perjuris supplicii.

Com. 12. *Relinquent alienis divitias suas*]

——— Ὅπόσα μέλιτος πλυτρήτοις ἐν σίμβλοις
Μοχθοῦντες, ἑτέρων δρεψομένων τὸ μέλι.

Vide suprà ad 38. 7. dicta.

Ibid. *Vocaverunt nomina sua in terris suis*] Agros & possessiones suas vocaverunt nominibus suis.

Com. 13. *Homo cùm in honore esset, non intellexit*] Homo cùm in honore est, non intelligit: ut sit epiphonema

vel

vel ſic, Iſti (nempe de quibus jam locutus eſt,) cùm in honore eſſent, non intellexerunt. Artaxerxes in Additamentis Eſtheris 16. 2. *Multi*, &c. *honore qui in eos collatus eſt abuſi ſunt in ſuperbiam.* Seneca 2. 13. de Benef. *O ſuperbia magna fortuna! ô ſtultiſſimum malum*, &c. *ut te omnia nimia delectant*, &c. *oſtendis te non agnoſcere* (id eſt, non intelligere) *bona iſta quibus tantùm inflaris. Non intelligere* autem in Pſalmo videtur eſſe, inſipientiam ſuam non factis tantùm, ſed & verbis grandibus publicare: idque aut erga proximum (unde Proverb. 30. 32. illa, *Eſt qui ſtultus apparuit poſtquam in ſublime elevatus eſt: ſi enim intellexiſſet* (nota, *ſi intellexiſſet*) *ori ſuo impoſuiſſet manum:*) aut erga Dei majeſtatem, honorum collatricem. Talia ferè illa, *Non movebor in æternum: Labia noſtra à nobis ſunt; quis noſter Dominus eſt?* & id genus alia ex hominum illius notæ perſona in Pſalmis occurrentia.

Ibid. *Comparatus eſt jumentis inſipientibus*] Quæ non intelligunt ornamenta quibus induuntur. *Comparatus eſt*, idem eſt quod in membro ſequente, *ſimilis factus eſt.* Ità Jobi 30. 19. *Comparatus ſum luto.*

Com. 15. *Sicut oves in inferno poſiti ſunt*] Sicut pecora occiſioni deſtinata, ſic iſti morientur: ὡς ἄλογα ζῶα (ut 2 Petr. 2. 12.) εἰς ἄλωσιν καὶ φθορὰν γεγενημένα, &c. ὁ τῆ φθορᾷ αὐτῶν καταφθαρήσονται.

Ibid. *Mors depaſcet eos*] Depaſcet pinguedinem eorum. Ἔθρεψαν γὰρ (ut apud Jacobum 5. 4. & de divitibus loquentem) τὰς καρδίας αὐτῶν ὡς ὁ ἡμέρα σφαγῆς. LXX. hîc ποιμανεῖ αὐτούς· id eſt, καταγομῆ. In Gloſſario, Καταγομμῶσαι, *depaſtus.*

Ibid. *Dominabuntur juſti eorum in matutino*] Manè, id eſt, citò, ut ſæpe in hoc libro.

Com. 16. *Veruntamen Deus redimet animam meam de manu inferi, cùm acceperit me*] *Veruntamen* hîc (ut alibi) eſt *ſed*, vel *at verò. Redimet cùm acceperit*, accipiet & redimet, qui Hebraizans μεταλαμβάνει frequentiſſimus. *De manu inferi*, de mortis poteſtate.

Com. 17. *Nè timueris cùm dives factus fuerit homo*, &c. *Quoniam*, &c.] Simillimè ſuprà 36. 1, & 2. *Nè timueris*, eſt, nè zelaveris.

Com. 18. *Cùm interierit non ſumet omnia*] Id eſt, ex Hebraiſmo, non ſumet ulla. In Græco Epigrammate,

Πλουτεῖς; τί τὸ λοιπόν; ἀφχόμενος, μὴ σαυτῷ
Τὸν πλοῦτον σύρεις εἰς σεαυτὸν ἑλκόμενος;

PSAL. XLIX.

Com. 3. *Manifeſtè veniet*] LXX. ἐμφανῶς ἥξει· quod Heſychius per optativum exponit, φανερῶς ἔλθοι.

Ibid. *Deus noſter, & non ſilebit*] Repete majoris energiæ cauſâ initio, *veniet.* Ἥξει, (ut Hebr. 10. 37.) καὶ οὐ χρονιεῖ· non ampliùs *ſuſtinebit*, aut, *quieſcet*: id enim hîc, *non ſilebit.* LXX. οὐ παρασιωπήσεται. Heſychius, Παρασιωπᾶν, μαχεσθαι.

Com. 8. *Non in ſacrificiis tuis arguam te*] De ſacrificiorum tuorum raritate non queror; ἀλλ' ἄλλου, οἶμαι, καὶ δικαιοσύνῃ θέλω, καὶ οὐ θυσίαν.

Com. 9. *Non accipiam de domo tua vitulos*] Vitulorum non indigeo tuorum. Jobus 6. 22. ad amicos ſuos, *Numquid dixi, afferte mihi? & de ſubſtantia veſtra donate mihi?*

Com. 10. *Quoniam mea ſunt omnes fera ſylvarum*] Q. d. Πῶς οὖν οὐκ ἐμὸν ἔσται τὸ σὸν πᾶσιν χαίρω· ut legimus apud Diodorum Siculum. Apoſtolus Rom. 11. 35. *Quis prior dedit illi, & retribuatur ei? quoniam ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia.*

Com. 11. *Et pulcritudo agri mecum eſt*] In conſpectu, id eſt, in poteſtate mea. Sic infrà 138. 18. *Sum tecum.* Agri pulcritudinem intellige,

——*Cùm omnis ager, cúmque omnis parturit arbor,*
Cùm frondent ſylvæ, cùm formoſiſſimus annus.

Ad quæ verba (ex Virgilio deſumpta) hæc habet Servius, *Exprimere vult tempus quo deliciæ ſunt in agris.* At vide hæc diſtinctiùs explicata Pſal. 64. com. 10, 11, & 12. *Tuo nutu*, &c. *germinant ſeminâ, creſcunt germina*; eundem iſtum Naturæ parentem alloquens, Apuleius dixit.

Com. 12. *Meus eſt orbis terra, & plenitudo ejus*] Suprà 33. 1.

Com. 16. *Peccatori autem dixit Deus, Quarè tu enarras juſtitias meas?*] Q. d. à talibus ſemper prædicor indecenter: laus mea in ore eorum verſatur tanquam in cloacâ denarius. In ore peccatoris laudem minimè ſpecioſam eſſe, dixit & 15. 9. Sirachides. Ex Arriano Gellius 17. 19. de Epicteto, *Cùm animadverteret hominem pudore amiſſo, importunâ induſtriâ, corruptis moribus audacem, confidentem linguâ*, &c. *diſciplinas Philoſophia contrectare, phyſica audire, & meditari dialectica, multáque id genus theoremata ſuſpicari ſciſcitaríque, inclamabat Deûm atque hominum fidem.* Adductis deinde Epicteti ipſius verbis, hæc addit Gellius, *Nil iis gravius profectò, nil verius: quibus declarabat maximus philoſophorum literas atque doctrinas philoſophiæ, cùm in hominem falſum atque degenerem, tanquam in vas ſpurcum atque pollutum, influxiſſent, verti, mutari, corrumpi: & (quod ipſe χωλιαπτοῦν dixit) urinam fieri, aut ſi quid eſt urinâ ſpurcius.* Idem 18. 3. ex Æſchine, de Senatore Lacedæmonio illo, poſt conſilium à turpi defamatóque homine Reipublicæ non inſalubre datum, *Si proba iſthæc & honeſta ſententia eſt, quaſo vos, non ſinamus eandem dehoneſtari turpiſſimi auctoris contagione. Atque ubi hoc dixit, elegit virum fortitudine atque juſtitiâ præter alios præſtantem, ſed inopi linguâ & infacundum; juſſítque eum, conſenſu petitúque omnium, eandem illam ſententiam diſerti viri cujuſmodi poſſet verbis dicere: ut nullâ prioris mentione habitâ, ſcitum atque decretum populi ex ejus nomine fieret*, &c. *Sic bona ſententia manſit, turpis auctor mutatus eſt.* Et hæc quàm bene congruant Pſalmiſtæ verbis videbit quiſquis ſequentia 17, 18, 19, 20. commata diligenter contulerit.

Com. 18. *Si vidiſti furem, currebas cum eo*] Quod Proverb. 29. 24. *cum furè participare.*

Com. 19. *Os tuum abundavit malitiâ*] Plenum eſt (ut ſuprà 9. 27.) amaritudine & maledictione: id enim hîc *malitia.*

Ibid. *Lingua tua concinnabat dolos*] *Concinnabat* hîc aptiſſimè poſitum. In Gloſſario, Κατασκάζω, (ſubaudi καλά τινος) δολοῦν, *concinno*: & in alio, *Concinnat*, &c. ὅτι συμφώνῳ συγκαλύπτει, δολοτροπεῖ, καὶ συνσκάζει· ubi ſcribendum putem, συγκαλύπτει, δολοτρόπει, συνσκάζει. Heſychius, Δολοπρόπει, δολοῦν, δολοτρόπει. De voce *concinnare* vide quæ & ad lib. Apuleii 7. pag. 378. annotavimus. LXX. hîc non minùs aptè, σκεπάλνικα δολιότητα· i. e. λόγους δολίους. Hinc vox compoſita δολοπλοκίαι, quam τὰς ἐν λόγοις πλοκὰς Heſychius exponit. Hujus loci eſt & quod alibi apud Eundem legimus, Πλέκει, μηχανᾶται.

Com. 20. *Et adversùs filium matris tuæ ponebas ſcandalum*] Laqueum. Heſychius, Σκάνδαλον, ἐμπόδισμός. Gloſſarii auctor vocem Græcam retinuit, ut hîc Vulgatus Interpres.

Com. 21. *Exiſtimáſti iniquè quòd ero tui ſimilis*] Vide in cæteris Annotatis. Legit ἄνομα Noſter, & fortè meliùs quàm nunc temporis Græci ἀνομίαν.

Com. 22. *Nequando rapiat, & non ſit qui eripiat*] De Eodem Job. 12. 14. *Si incluſerit hominem, nullus eſt qui aperiat*: & 10. 7. *Nemo eſt qui de manu tua poſſit eruere.*

Com. 23. *Et illic iter, quo oſtendam illi ſalutare Dei*] Per illam viam pergitur ad miſericordiam meam.

PSAL. L.

Com. 2. *Miſerere mei, Deus*] In Gloſſario, Ἐλέησόν με, *miſerere mei.*

Ibid. *Secundùm multitudinem miſericordiarum tuarum dele iniquitatem meam*] 1 Mac. 13. 46. Gazæi ad Simonem, *Non nobis reddas ſecundùm malitias noſtras, ſed ſecundùm miſericordias tuas.* Adde Pſal. 78. 8. & 102. 10, 11.

Com. 4. *Ampliùs lava me ab iniquitate mea*] Ità & infrà 61. 3. *Deus*, &c. *ſuſceptor meus, non movebor ampliùs*: & in Prologo Sirachidis de avo ſuo loquentis, *Poſtquam ſe*

amplius dedit ad lectionem Legis, &c. In omnibus istis locis Græci ἐπὶ πλεῖον habent: quod ego libens interpreter, *in totum*, vel *omnino*. In Glossario, Ἐπὶ πλεῖον, *super*, *amplius*, &c. quo loco malim *insuper* legi. Consideremus itaque an & Apostoli 2 Tim. 3. 9. illud, ὁ προκόψουσιν ἐπὶ πλεῖον, vertendum sit, *non omnino proficient*: non autem *ultrà*, (vel *ulteriùs*) ut communiter versum.

Com. 5. *Iniquitatem meam cognosco*] Jer. 14. 20. *Cognovimus iniquitates nostras*. Vide suprà 31. 5.

Ibid. *Iniquitatem meam cognosco, & peccatum meum contra me est semper*] Esaiæ 59. 12. *Peccata nostra responderunt nobis*, &c. *& iniquitates nostras cognovimus*. Illud, *contra me est semper*, non malè exponi potest, in conspectu meo. Ità suprà 37. 18. *Et dolor meus in conspectu meo semper*: at meliùs fortè acceperis hoc modo, Stat contra faciem meam, ut adversarius vel testis in judicio. Scriptor Sapientiæ 4. 20. *Traducent illos ex adverso iniquitates ipsorum*. Suprà hoc Psal. 49. 21. *Arguam te, & statuam* (me) *contra faciem tuam*: & ità putem intelligenda Jeremiæ 2. 19. illa, *Arguit me* (q. d. stat contra me) *malitia mea, & aversio mea me increpat*.

Com. 6. *Tibi soli peccavi*] Sic Jerem. 14. 7, & 21. *Tibi peccavimus*: & 2 Paralip. 6. 36. *Si autem peccaverint tibi*, &c.

Ibid. *Ut justificeris in sermonibus tuis*] In omnibus quæ operaris. Jobus 36. 23. *Quis potest dicere ei, Operatus es iniquitatem?* Deus ad Eundem 40. 3. *Numquid*, &c. *condemnabis me ut tu justificeris?*

Ibid. *Et vincas cùm judicaris*] Et vincas, si æquum de actionibus tuis judicium feratur. Vide Job. 13. 18.

Com. 10. *Et exsultabunt ossa humiliata*] *Ossa*, anima. Vide suprà ad 34. 10. dicta.

Com. 16. *Exsultabit lingua mea justitiam tuam*] *Exsultabunt labia mea* (ut infrà 70. 23.) *cùm cantavero tibi*: nempe, ut hoc loco, justitiam (i. e. bonitatem) tuam: Vel, *exsultabit* hîc, quod Ps. 65. 17. *exaltabit*: quod hîc in Græco enim ἀγαλλᾶσθ, est ibi ὑψῶσ· erit itaque præcisa locutio, pro, Lingua mea cum exsultatione exaltabit justitiam tuam.

Com. 17. *Labia mea aperies*] *Aperi*, præbe mihi materiam tibi gratias agendi, vel, erumpendi in laudes tuas.

Com. 21. *Tunc acceptabis sacrificium justitiæ, oblationes*, &c.] LXX. ἀναφορὰς· i. e. fortè *preces*. Hesychius, Ἀναφορὰ, δέησις, παράκλησις.

PSAL. LI.

Com. 4. *Sicut novacula acuta fecisti dolum*] Concinnâsti dolos, ut 49. 19. i. e. malignos sermones. *Sicut novacula acuta* proverbiale. Vide 21. 4. Sirachidem.

Com. 6. *Dilexisti omnia verba præcipitationis*] LXX. καταποντισμοῦ· quod aptè quoad literam, *præcipitationis* vertit. Virgilius,

In mare præcipitem puppi deturbat ab alta.

Sensus autem metaphoricus est, mendacia spargis, ut me in imo perniciei demergas.

Com. 7. *Evellet, & emigrabit te de tabernaculo tuo*] Expellet te (ut Esai. 22. 19.) de statione tua.

Com. 8. *Videbunt justi*] Perniciem nempe tuam, qui aliis perniciem meditaris. Proverb. 29. 16. *justi eorum* (impiorum) *ruinas videbunt*.

Ibid. *Et timebunt*] Infrà 63. 9. *Conturbati sunt qui videbant eos, & timuit omnis homo*.

Ibid. *Et super eum ridebunt*] Gaudebunt. Prov. 29. 6. *Peccantem*, &c. *involvet laqueus, & justus laudabit, atque gaudebit*. Ità fortè & Prov. 31. 25. (quanquam in argumento non eodem) vox *ridebit* sumenda.

Com. 9. *Sed speravit in multitudine divitiarum suarum*] *Confisus est* (ut Jer. 49. 4.) *in thesauris suis, & dixit, Quis veniet ad me?*

Ibid. *Et prævaluit in vanitate sua*] In vanis cogitationibus suis. Non dissimile Esai. 47. 10. *Et fiduciam habuisti in malitia tua*.

Com. 10. *Ego autem sicut oliva fructifera*, &c.] Prov. 11. 28. eâdémque quæ hoc loco oppositione, *Qui confidit in divitiis suis, corruet: justi autem quasi virens folium germinabunt. Sicut oliva fructifera*, proverbialis assimilatio. Vide Jerem. 11. 16.

Ibid. *Speravi in misericordia Dei*] Speravi, & sperabo.

Com. 11. *Confitebor tibi*, &c. *quia fecisti*] Subaudi, *hæc*, vel *ista*. Ità 36. 5. *Spera in eo, & ipse faciet*; & 38. 10. *Obmutui*, &c. *quoniam tu fecisti*.

Ibid. *Exspectabo nomen tuum*] Adjutorium tuum: vel *nomen tuum*, te. Sic *nomen Latinum* 1. 2. A Gellius, & 15. 10. *Virgines nominis Milesii*.

PSAL. LII.

Com. 2. *Et abominabiles facti*] Passivum pro reciproco.

Com. 3. *De cœlo prospexit*, &c. *ut videat si est intelligens*, &c.] Sequitúrque, *non est qui faciat bonum*. Ità accipe 59. 15. apud Esaiam illa, *Et vidit* (Deus) *quia non est vir*.

Com. 4. *Non est qui faciat bonum*]

——Mores mali
Quasi herba irrigua succreverunt uberrimè:
Eorum licet jam messem metere maximam.

Com. 5. *Nónne scient omnes qui operantur iniquitatem?*] Subaudi, ut 57. 12. *esse Deum eos judicantem*, &c. Suprà 43. 22. *Nónne Deus requiret ista?* & 9. 17. *Cognoscetur Dominus judicia faciens*, &c. *Nónne scient*, Elleipsis, qualis Job. 21. 19.

Com. 6. *Dissipavit ossa eorum qui hominibus placent*] Qui ut aliis grata faciant, aliis perniciem moliuntur. LXX. ἀνθρωπαρέσκων· quâ voce itidem Apostolus usus. *Ossa eorum* pro *eos*, Hebraismus.

PSAL. LIII.

Com. 4. *Exaudi orationem meam, auribus percipe*, &c.] Ità 48. 2. *Audite hæc, omnes gentes, auribus percipite*, &c.

Com. 5. *Alieni insurrexerunt adversùm me*] *Alieni*, inimici. Hesychius, Ἀλλότριοι· ἐχθροί, πολέμιοι· ἀνῆκε.

Ibid. *Et fortes quæsiverunt animam meam*] Infrà 58. 4. *Irruerunt in me fortes*. Id fortè est (ut 51. 1.) *in iniquitate potentes*.

Ibid. *Et non proposuerunt Deum ante conspectum suum*] Vide suprà ad 35. 1. dicta.

Com. 7. *Averte mala inimicis meis*] Mala nempe quæ ominantur mihi,

——Quod Dii priùs omen in ipsum Convertant,

ut ferè apud Poetam legitur. In Additamentis Estheris 14. 11. *Converte* (Domine) *consilium eorum super eos, & qui in nos cœperunt sævire disperde*.

Com. 8. *Voluntariè sacrificabo tibi*]

——Multa meis exibit victima septis.

Voluntariè enim est, largè, δαψιλῶς· ut infrà 67. 10. *pluviam voluntariam*.

Ibid. *Et confitebor nomini tuo: quoniam bonum est*] Suprà 50. 11. in fine.

PSAL. LIV.

Com. 3. *Contristatus sum in exercitatione mea*] In meditatione, ἐν μελέτῃ μου, h. e. dum sermones commutarem mecum. LXX hîc, ἐν τῇ ἀδολεσχίᾳ μου. Huc igitur pertinent Hesychii illa, Ἐν τῇ ἀδολεσχίᾳ· ἐν λύπῃ.

Com. 4. *Et in ira molesti erant mihi*] LXX. ἐνεκότουν μοι. Huc etiam referenda ejusdem Hesychii ista, Ἐνεκότουν μοι, ἐμνησικάκουν. Quæ eadem habent & Græci ad hunc locum Scholiastæ.

Com. 6. *Et contexerunt me tenebræ*] Videbar mihi in umbra mortis versari.

Com. 8. *Ecce elongavi fugiens*] Apud Comicum Latinum,

Jam aliquò aufugiam, & me occultabo aliquot dies,
Dum hæ consilescunt turbæ atque iræ leniunt.

Ibid. *Et mansi in solitudine*] Similis factus sum (ut 101. 7.) *pellicano solitudinis*, &c. *sicut passer solitarius in tecto*. Adde Job. 30. 29.

Com. 10. *Præcipita, Domine*] Vide ad 51. 6.

Ibid.

Ibid. *Divide linguas eorum*] Scinde per medium eas nè ampliùs obloquantur. Non dissimilis apud Poetam imprecatio,

Lingua exsecta avido sit data vulturio.

Vel sic, *Divide linguas eorum*, fac inter se dissentiant, maléque de se invicem loquantur: ut vel ità de bonis meliùs sentiant, eorúmque partibus accedant. Naumachius uxorem mariti solutioris præceptis instruens,

Εἰ δ' ὀλόοις ἑτάροισιν ἰφιτρόμῳ κακὸς ἔσσῃ,
Μὴ σὺ μὸν ἀνλιβίλῳ κύνι (τόκῳ) εἰς ἔριν ἔλθῃς·
Ἀλλ' ἑτάρης ὄτρυνε μεδὲ σφιν νείκεα βάλλειν.
Ῥηιδίη δ' ὁδὸς ἥδε διαχρῆναι φιλότητα
Λοξαλέῳ, ἑτάροις ἦ φίλον ἀχθοῖσι γενέσθαι.

Ibid. *Quoniam vidi, &c. contradictionem in civitate*] Ζῆλον, καὶ ἐρίδειαν, ἀκαλλαχοσίαν, &c. ut Jacob. 3. 16.

Com. 11. *Die ac nocte circumdabit eam super muros ejus iniquitas, &c.*]

——*A manè ad noctem, festo atque profesto,*
Totus item paritérque die populúsque patrésque
Uni se atque eidem studio omnes dedere & arti,
Verba dare ut cautè possint, pugnare dolosè,
Blanditiis certare, bonos simulare viros se,
Insidias facere, ut si hostes sint omnibus omnes.

Ibid. *Circumdabit eam super muros ejus iniquitas*] *In circuitu* (ut quæ suprà 11. 9. huic loco aptemus) *impii ambulant. Circumdabit*, est *circumdat. Super muros ejus*, aut id est quod jam dixi, aut est exaggeratio: q. d. summitatem murorum ejus excedit iniquitas illius; quomodo iniquitates suas suum ipsius caput supergressas esse, suprà 37. 5. dixit.

Ibid. *Labor in medio ejus & injustitia*]

Omnia fanda, nefanda, malo permixta furore.
Omnia commista, sanguis, homicidium, furtum & fictio, corruptio & infidelitas, turbatio & perjurium, Dei immemoratio, animarum inquinatio, nuptiarum inconstantia, inordinatio mœchia & impudicitia. (Ex Scriptore Sapient. 14. 25, 26.)

Ibid. *Labor in medio ejus & injustitia*]

Οὔθ' ἱερῶν κλεάνων, ὅτε τι δημοσίων
Φειδόμενος, κλέπτουσιν ἐρ' ἁρπαγῇ ἄλλοθεν ἄλλῳ,
Οὐδὲ φυλάσσονται συμνὰ δίκης δόμελα.

Hic ex profano, hic ex publico, hic sacra rapit, hic effringit, hic transilit, hic spolia cruentâ manu portat, nemo non fert aliquid ex altero. (Ex Seneca 7. 23. de Beneficiis.)

Ibid. *Labor in medio ejus & injustitia*] Jeremias (& de eadem urbe) 6. 6. *Omnis calumnia in medio ejus. Labor* hîc ambiguè dictum. Vide suprà ad 9. 35. annotata.

Com. 12. *Et non defecit de plateis ejus usura & dolus*] *Justitia longè stetit, corruit in platea æquitas*, Esaiæ 59. 14. exclamatio fuit. *Non defecit*, est *abundant*: velut aquæ, nempe quæ ex perenni fonte scaturiunt.

Com. 13. *Super me magna locutus fuisset*] LXX. ἐμεγαλορρημόνησεν. Hinc Μεγαλορρήμων, μεγάλα λαλῶν, apud Hesychium. Seneca 2. 13. de Beneficiis, *Jucunda sunt quæ, &c. cùm daret superior, non exsultavit supra me*: q. d. ὐκ ἐμεγαλορρημόνησεν. Nec sat scio an & *super me* apud Senecam scribendum.

Ibid. *Abscondissem me forsitan ab eo*] Vide ad Apuleii librum 9. pag. 534. dicta.

Com. 14. *Tu verò homo unanimis*] Boethius Consolat. lib. 3. *Quæ pestis efficacior ad nocendum quàm familiaris inimicus?*

Com. 15. *Qui simul mecum dulces capiebas cibos*] Cujus præsentia dulciores mihi meos cibos efficiebat. At Græci aliter hunc locum exposuere.

Com. 16. *Nequitiæ in habitaculis eorum, in medio eorum*] i. e. In medio tabernaculorum eorum. Vide ad Psal. 136. 2. annotanda.

Com. 21. *Non est illis commutatio*] In Græco ἀνλάλαξιν. In eodem Glossario, Ἀνλάλαγμα, *summutatio, commutatio.* Vide Matth. 16. 26. Sensus est, nullo pretio à Divina vindicta redimentur. Vide Job. 15. 31. ubi & sequitur, *Antequam dies ejus impleantur, peribit*: quibus respondent quæ hîc in fine habemus, *non dimidiabunt dies suos.*

Com. 22. *Molliti sunt sermones ejus, &c.*] Hinc & Prov. 3. 16. *Sermones suos mollire.*

Ibid. *Et ipsi sunt jacula*] LXX. Βολίδες. In Glossario, Βολὶς, *jaculum.* Hesychius, Βολὶς, βέλος, λόγχη, ἐκόντιον.

Com. 24. *Viri sanguinum & dolosi non dimidiabunt dies suos*] Proverb. 10. 21. *Anni impiorum breviabuntur.* Vide & Job. 21. 21. Ejusdem 15. 32. *Antequam dies ejus impleantur, peribit.*

PSAL. LV.

Com. 1. *Conculcavit me homo*] Suprà 7. 6.

Com. 6. *Adversùm me omnes cogitationes eorum in malum*] In perniciem. Sic Ps. 69. 4. *qui volunt mihi mala*: Esther. 9. 24. *pararetur malum illis*: & sæpe alibi.

Com. 7. *Calcaneum meum observabunt*] Vias, actiones meas: quo sensu & Ps. 48. 6. *iniquitas calcanei mei.*

Com. 9. *Vitam meam annunciavi tibi*] Ezechias Esaiæ 38. 15. *Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ*: vel sensu quo 11. 20. Jeremias, *Tibi causam revelavi meam.*

Com. 12. *In me sunt vota tua, &c.*] In memoria habeo, vel, intra me contineo ea quæ vovi tibi. Infrà 65. 13. *Reddam tibi vota quæ distinxerunt labia mea.* Vide & suprà 49. 14.

Com. 13. *Quoniam eripuisti animam meam de morte, & pedes meos de lapsu*] Sirachides 51. 3. *Liberâsti corpus meum à perditione, à laqueo linguæ iniquæ, &c.* Suprà 53. 9. *Quoniam ex omni tribulatione eripuisti me.*

Ibid. *Ut placeam coram Deo in lumine viventium*] Ut de manu inimicorum meorum liberatus tibi serviam in sanctitate & justitia coram te omnibus diebus meis, Luc. 1. 74. 75.

PSAL. LVI.

Com. 5. *Eripuit animam meam de medio catulorum leonum*] Sirachides 51. 4. *Liberasti me, &c. à rugientibus, præparatis ad escam, de manibus quærentium animam meam, &c.* Vide suprà 16. 12.

Ibid. *Filii hominum, dentes eorum arma & sagitta*] Directus *filii* pro obliquo *filiorum.* Simile suprà 10. 5. *Dominus in cœlo sedes ejus*: & 17. 31. *Deus meus, impolluta via ejus. Dentes* hîc metonymicè intellige linguam, quæ

Dira volat, celerique in justum turbine fertur,
Non secùs ac nervo per nubem impulsa sagitta,
Armatam sævi Parthus quam felle veneni,
Parthus, sive Cydon, telum immedicabile torsit.

Ibid. *Et sagitta*] Jerem. 9. 8. *Sagitta vulnerans lingua eorum.* Adde suprà 10. 3.

Com. 7. *Laqueum paraverunt pedibus meis, &c. & inciderunt in eam*]

Circumvetit enim vis atque injuria quemque,
Atque unde exorta est ad eum plerumque revertit.

Vide suprà ad Psal. 9. 16. dicta.

Com. 8. *Paratum cor meum, Deus*] i. e. Fundatum, confirmatum, stabilitum: quo sensu accipio & Sirachidis 2. 20. illud, *Qui timent Dominum, præparabunt corda sua*: & Psal. 32. 14. *De præparato habitaculo suo*: ità sæpè etiam in hoc libro, quod multis locis ritè intelligendis semel dici sufficiat.

PSAL. LVII.

Com. 5. *Furor illis secundùm similitudinem serpentis*] Infrà 139. 4. *Acuerunt linguas suas sicut serpentis.* Lactantius 5. 5. ad Virgilii illud,

Ille malum virus serpentibus addidit atris.

Odium, & invidiam, & dolum hominibus infevit, ut tam essent quàm serpentes venenati. Imò serpentibus majorem inter se communionem quàm hominibus esse verissimè à Juvenale dictum. Vide infrà 139. 4. & Jacob. 3. 8. præcipuè enim hîc agitur de veneno linguæ.

Com. 7. *Deus conteret dentes eorum, &c.*] Dominus (ut

Jerem. 2. 37.) obteret confidentiam illorum: in ea nihil habebunt prosperum. Job. 4. 10. *Dentes catulorum leonum contriti sunt.*

Com. 8. *Ad nihilum devenient tanquam aqua decurrens: intendit arcum suum donec infirmentur*] Est ὑπερβολὴ, pro, intendet arcum suum donec infirmentur, & tanquam aqua decurrens ad nihilum devenerint. *Donec infirmentur*, est quod Deuter. 32. 23. Deus, *sagittas meas complebo in iis.*

Com. 9. *Sicut cera quæ fluit, auferentur: supercecidit ignis, & non viderunt Solem*] Auferentur ut cera, quæ vi ignis aut Solis accedente, celerrimè dilabitur. Vide infrà 67. 3. *Non videbunt*, non perferent, non sustinebunt. *Auferentur* LXX. est ἀνταναιρεθήσονται, i. e. ἀφανισθήσονται. Vide Hesychium.

Com. 10. *Sicut viventes, sic in ira absorbet eos*] Conjeci omnino legendum, *sic viventes, sic in ira a. e.* quæ geminatio & gratiam habet, & confirmatur verbis Græci contextûs, ὡσεὶ ζῶντας, ὡσεὶ ὲν ὀργῇ, &c. Ubi ὡσεὶ non aliud est quàm ὅς· ὅς autem id quod ὥτως. Hesychius, Ὡς ὥτων, ὥτως ὠτῶν. Sic ὡς ἔφατ', & similia.

Com. 11. *Lavabit manus suas in sanguine peccatoris*] Est idem (at cum augmento) quod *lætabitur* in præcedente membro, & suprà 51. 8. *videbit*: non quòd justi lætentur in improborum interitu, multóque minùs lavent manus suas in eorum sanguine; at ut respiciatur quod fieri solet inter professos inimicos, quorum rabies non rarò eò usque provehitur, ut id invicem cupiant, réque ipsâ, si potestas detur, effectum dent.

Com. 12. *Et dicet homo, Si utique est fructus justo: utique est Deus judicans eos in terra*] *Homo* hîc est quivis, præcipuè autem qui dubitavit de providentia & justitia Divina. Claudianus,

Abstulit hunc tandem Rufini pœna tumultum,
Absolvítque Deos———

Judicans eos, id est, causam eorum. *In terra*, non de nihilo additur, vult enim subintelligi, quamvis ipse in cœlo habitet. Vide 101. 20, 21. & 112. 5.

PSAL. LVIII.

Com. 4. *Ceperunt animam meam*] LXX. ἐθήρευσαν, id egerunt ut caperent: quod & meliùs convenit iis quæ suprà 53, 5. *quæsierunt animam meam.*

Ibid. *Irruerunt in me fortes*] Jobus 30. 14. *Quasi rupto muro & apertâ januâ irruerunt super me.* Idem 16. 15. *Irruit in me quasi gigas*, id est, *fortis.* Hesychius, Γίγας, ἰσχυρὸς, &c. In Epidico Plautina,

———*In te irruunt montes mali.*

Aptéque voce iltâ ostendit infestam ac festinatam rabiem. Donatus in Eunuch. 4. 7. *Irruere propriè dicuntur qui prælium cum furore ineunt*: & in 3. 2. Adelph. *Ruere, est, toto corpore uti ad impellendum: quod faciunt qui ipsi præcipites, alios prosternunt.*

Com. 5. *Neque iniquitas mea*] Ità suprà 10. 4. *Justus autem quid fecit?* Jobus 16. 18. *Hac passim sum absque iniquitate.*

Ibid. *Sine iniquitate cucurri, & direxi*] Subaudi, *pedes* vel *gressus meos.* Vide 118. 128.

Com. 6. *Exsurge in occursum meum*, &c. *intende ad visitandas gentes*] Suprà 34. 23. *Exsurge & intende judicio meo.*

Com. 8. *Loquuntur in ore suo, & gladius in labiis eorum*] Suprà 54. 22. *Molliti sunt sermones eorum, & ipsi sunt jacula.* Vide & 61. 5.

Ibid. *Quoniam quis audivit?*] i. e. Quoniam nemo audit, quæ nempe inter se concinnant: vel, *quoniam*, subaudi dixerunt, *quis nos audit?* simile infrà 93. 7. Vel sic, quoniam tu Deus ad tempus siles, quasi non audiens.

Com. 10. *Fortitudinem meam ad te custodiam*] *Sperabo*, (ut 70. 14.) *& super laudem tuam adjiciam. Non recedam* (ut Job. 27. 5.) *ab innocentia mea, justificationem meam quam tenere cœpi, non deseram.* Idem 17. 9. *Tenebit justus viam suam, & mundis manibus addet fortitudinem*: ubi & vides, quæ hoc Psalmi loco, *fortitudinis* vocem.

Com. 12. *Deus ostendet mihi super inimicos meos*] Ostendet mihi brachii sui potentiam in depressione eorum.

Ibid. *Ne occidas eos, nequando obliviscantur populi mei*] Vivant, ut ostentui sint; atque eâ re non sinant populum meum oblivisci potentiæ & clementiæ tuæ mei susque intuitu manifestatæ.

Ibid. *Disperge illos in virtute tua, & depone eos*] Luant (ut Job. 20. 18.) *quæ fecerunt omnia, nec tamen consumantur.* Bene autem *depone eos*, posuerant enim (ut 72. 9.) in cœlum os suum.

Com. 13. *Sermonem labiorum ipsorum*] Superbos eorum sermones; subaudi, castiga.

Com. 15. *Convertentur ad vesperam, & famem patientur ut canes*] Qui sub vesperam maximè esuriunt. Sic Jer. 5. 6. *lupus ad vesperam.*

Com. 16. *Dispergentur ad manducandum*] Quasi onagri in deserto egredientur ad opus suum, vigilantes ad prædam, panem liberis præparantes: ut de non dissimilis notæ hominibus Jobi 24. 5.

Ibid. *Si verò non fuerint satiati, & murmurabunt*] Si non quantum postulant acceperint, non solùm gratias non agent de eo quod acceperint, sed & murmuratione donatorem prosequentur. In hoc ergò aptè eos comparat canibus. Seneca epist. 72. de Attalo, *Solebat hâc imagine uti. Vidistine aliquando canem frusta panis aut carnis à Domino missa aperto ore captantem? Quicquid accepit, protinus integrum devorat, & semper ad spem futuri hiat. Idem evenit nobis, quicquid exspectantibus fortuna projecit, id sine ulla voluptate demittimus, statim ad rapinam alterius erecti & attenti.* Apud Gellium 9. 2. & de homine ex eorum secta cui à Canibus nomen inditum philosophum ementiente, *Erraticum*, (Psalmistæ verbis dicas, *civitatem circumeuntem*) *ac nisi accipiat quod petit convicio turpi solitum incessere*; pro quo in Psalmo, *si verò non fuerint satiati, murmurabunt. Canes satietatem nescientes*, habemus & 56. 11. apud Esaiam Prophetam.

Com. 17. *Exsultabo misericordiam tuam*] i. e. Labiis exsultationis te laudabit os meum, ut infrà 62. 6. Locutio autem qualis suprà 50. 16. illa, *Et exsultabit lingua mea justitiam tuam.*

Ibid. *Quia factus es susceptor meus*] *Misericordia* (ut 39. 12.) *& veritas tua susceperunt me.*

Ibid. *Et refugium meum in die tribulationis*] *Spes mea* (ut Jerem. 17. 17) *in die afflictionis.*

PSAL. LIX.

Com. 1. *Iratus es, & misertus es nobis*] Iratus fuisti, &c. Tobias ad eundem 11. 15. ἐμαστίγωσας, καὶ ἠλέησάς με. Vide & 13. 2, 5. Habac. 3. 1. *Cùm iratus fueris, misericordiæ recordaberis.*

Com. 5. *Potâsti nos vino compunctionis*] Jerem. 8. 14. *Et potum dedit nobis tanquam aquam fellis.*

Com. 6. *Dedisti metuentibus te significationem ut fugiant à facie arcûs*] *Dedisti*, est, tu soles dare: *significationem*, internis occultísque monitis præsagiísque, tanquam buccinâ (sic enim hîc ea vox sumenda) *à facie arcûs*, ab ingruentibus periculis. Apuleius de Genio Socratis, (i. e. animo qui in homine vice Numinis diversatur) *Si religiosè colatur*, &c. *est in incertis prospectator, in dubiis præmonstror, in periculosis* (en rem de qua in Psalmo) *vitator*, i. e. significationum dator ut impendentia mala vitentur. Deinde interjectis quibusdam, *Socrates, utpote vir apprimè perfectus, éxque sese ad omnia sibi congruentia officia promptus, nullo unquam adhortatore indigebat: at verò prohibitore nonnunquam, ut si quibus fortè conatibus ejus periculum suberat, ut monitus præcaveret*, &c. *In hujusmodi rebus duntaxat vocem quampiam divinitus exortam dicebat audire*: & pòst, *Non vocem sibi, sed vocem dixit quampiam divinitus oblatam: quo additamento profectò intelligas non usitatam vocem, nec humanam significari.*

Com. 12. *Nónne tu, Deus, qui repulisti nos?*] Sermo bene ominantis: q. d.

Una tadémque manu vulnus opémque tulit.

Ibid.

Ibid. *Qui repulisti nos, & non egredieris in virtutibus nostris?*] Qui (ut 88. 44.) *avertisti adjutorium gladii tui, & non es auxiliatus nobis in bello.* Vide suprà 43. 10. ubi & ferè eadem quæ hoc loco verba.

Com. 13. *Da nobis auxilium de tribulatione*] Esai. 33. 2. Esto (Domine) &c. *salus nostra in tempore tribulationis.* Vide suprà 21. 12. & 117. 16.

Ibid. *Quia vana salus hominis*] i. e. Fallax. Servius ad Æneid. 2. *Vanum, fallacem.*

Com. 14. *In Deo faciemus virtutem*] Modestè, ut in iis 17. 30. *In Deo meo transiliam murum. Dextera Domini fecit virtutem.* Sensus est, *In illo* (ut 43. 6.) *inimicos meos eorum ventilabo*, &c. *non enim in arcu meo sperabo.*

PSAL. LX.

Com. 2. *EXaudi, Deus, deprecationem meam*] LXX. Εἰσάκουσον, &c. In Glossario, Εἰσάκουον, *exaudi.*

Com. 3. *In petra exaltâsti me*] *Eduxisti me*, &c. (ut 39. 3.) *de luto facis, & pedes meos super petram statuisti.* Proverb. 18. 10. *Turris fortissima nomen Domini: ad ipsum currit justus, & exaltabitur:* quin & sequitur hoc in Psalmi loco, *Factus est spes mea, turris fortitudinis*, &c.

Com. 6. *Dedisti hereditatem timentibus nomen tuum*] *Timenti*, mihi nempe.

Com. 8. *Misericordiam & veritatem ejus quis requiret?*] Quis exquirendo inveniet? i. e. intelliget? Vide 89. 11.

Com. 9. *Psalmum dicam nomini tuo in seculum seculi, ut reddam vota mea de die in diem*] Cantabo hymnos tibi semper, (i. e. usquequaque) & reddam vota mea quotidie.

PSAL. LXI.

Com. 3. *NON movebor amplius*] i. e. Omnino. Vide suprà ad 50. 4. dicta.

Com. 4. *Quousque irruitis in homines?*] Suprà 58. 4. *In me fortes irruerunt:* ubi annotata vide. Seneca de Ira 3. 42. *Quid ruimus in pugnam? quid certamina nobis accersimus? quid imbecillitatis obliti ingentia odia suscipimus? & ad frangendum fragiles consurgimus?*

Ibid. *Quousque irruitis in homines? interficitis universi vos: tanquam parieti inclinato, & maceriæ depulsæ?*] Post verba ultima subaudi, *innitimini divitiis & potentia vestra.* Vide Esai. 30. 12. (ubi parem similitudinem habes.) Aut totam hanc periodum hâc sententiâ & constructione intellige; Quousque irruitis in me quem intuemini quasi parietem inclinatum, aut maceriam depulsam? vobis ipsis potiùs perniciem molimini, me enim Deus sustentat, nec concidere patietur. Infrà 117. 13. *Impulsus, eversus sum ut caderem, & Dominus suscepit me. Maceria depulsa* LXX. Interpretibus est φραγμὸς ὠσμένος· quem locum puto respici ab Hesychii isto, Ὠσμένῳ, ὠθισμένῳ.

Ibid. *Interficitis universi vos*] Subaudi *ipsos. Contra sanguinem vestrum* (ut Proverb. 1. 18.) *insidiamini, & fraudes contra animas vestras molimini.* (Ubi & præcessit, *Frustrà jacitur rete ante oculos pennatorum.*) Deus Jerem. 7. 19. *Numquid me ad iracundiam provocant? nonne semetipsos potiùs in confusionem vultûs sui?* subaudi, *adducunt?*

Ibid. *Interficitis universi vos*] *Spiritus vester* (ut Esai. 33. 11.) *velut ignis vorabit vos.*

Com. 7. *Non emigrabo*] Non transmigrabo, ut aviculæ, quæ præ pavore suos nidos transferunt relinquúntve. Vide ad 10. 2. annotata.

Com. 8. *Deus auxilii mei*] Ut suprà 4. 1. *Deus justitiæ meæ:* & infrà 72. 26. *Deus cordis mei.*

Com. 10. *Verùntamen vani filii hominum*] At homines sunt mendaces: est enim hîc *vani* quod *mendaces* in sequenti membro. Vide & suprà 4. 3. in vocibus iisdem.

Ibid. *Vani filii hominum*] *Omnis homo mendax*, infrà 115. 11.

Com. 11. *Nolite sperare in iniquitate*] *In multitudine* (ut suprà 51. 9.) *divitiarum*, subaudi, *iniquè partarum:* sequitur continuò enim, *rapinas nolite concupiscere.*

Ibid. *Rapinas nolite concupiscere*] *Non* enim (ut Sirachid 16. 14.) *peccator in rapina effugiet.* Eundem 5. 10. vide. *Rapinas*, res ex rapina adeptas. Similis locutio, *avaritiam malam sua domui congregare*, Habacuc. 2. 9.

Ibid. *Divitiæ si affluant, nolite cor apponere*] Ità 16. 2. Sirachides de liberis loquens, Ἐὰν πλουτήσωσι, μὴ εὐφραίνου ἐπ' αὐτοῖς.

Ibid. *Nolite cor apponere*] *Præterit* enim *figura mundi hujus*, 1 Cor. 7. 30. Seneca 102 Epist. *Quicquid circa te jacet rerum, tanquam hospitalis loci sarcinas spectа: transeundum est.*

Com. 12. *Semel locutus est Deus*] Job. 33. 14. *Semel loquitur Deus, & secundò id ipsum non repetit.*

Com. 13. *Potestas Dei est, & tibi, Domine, misericordia*] Potestas puniendi nempe. Sirachides 16. 12. *Misericordia & ira est eum illo.* Idem. 5. 7. *Misericordia & ira ab illo proximant.* Vide & Psal. 67. 21.

Ibid. *Tu reddes unicuique juxta opera sua*]

Τοῖς τ' ἀνόμοις ἄπαυστον πρόφερεν πολὺ μείζονα μοῖραν,
Τοῖς δ' κακοῖς ἀδίκοις τ' ὄλον ἐκ θυμὸν ἀγύρων.

Sirachides ubi suprà, *Corripiet illius hominem secundùm opera sua judicat.* Vide & Ejusdem 35. 24. item 17. 10. Jeremiæ. Jobus 34. 11. *Opus hominis reddet ei, & juxta vias singulorum restituet iis.* De Eodem Petrus, Ὁ κατὰ τὸ ἑκάστου ἔργον ἀπροσωπολήπτως κρίνων, 1. 1. 17.

PSAL. LXII.

Com. 2. *SItivit in te anima mea*] Simile 83. 3. *Deficit anima mea in atria Domini.* Vide & infrà com. 9.

Ibid. *Quàm multipliciter tibi caro mea*] *Multipliciter* apud LXX. πολλαχῶς. Hesychius, Πολλαχῶς, πολλαχοῦ. *Tibi*, in te: & subaudiendum ἐπιποθεῖ, vel ἐπιτείνει.

Com. 5. *Sic benedicam te in vita mea*] Ut suprà 60. 9. *Sic psalmum dicam nomini tuo.* Particula *Sic* videtur nullam hîc significationem habere: quod & aliis Psalmorum locis collatis clariùs patebit. Vel vide 72. 15. & 89. 12.

Com. 6. *Sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea*] Da gaudium stabile mihi. Jobus 36. 13. *Requies mensæ tuæ erit plena pinguedine.* Sirachides 26. 16. *Gratia mulieris delectabit virum, & ossa illius impinguabit:* quod non est, *bene habitum faciet*, ut Vir summus exposuit; at, multâ eum lætitiâ afficiet. Est locutio enim à corpore ad animum ducta, quomodo hoc in Psalmi loco, & infrà 72. 7. *Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum.* Ità & Prov. 15. 30. *Bona fama impinguat ossa*, i. e. animam lætificat.

Com. 7. *In matutinis meditabor in te*] Infrà 87. 14. *Manè oratio mea præveniet te.*

Com. 11. *Introibunt in inferiora terræ*] *Mors* (ut 48. 15.) *depascet eos.*

Ibid. *Partes vulpium erunt*] Tabernacula eorum quæ in progenie & progenie duratura putabant, terræque quas nominibus suis vocaverunt, (ut 48. 12.) desolabuntur. Vide Proverb. 15. 25. In Oratione Jeremiæ dicta, com. 18. de monte Sion, *disperiit, vulpes ambulaverunt in eo.* Nec dissimile Apocal. 18. 2.

PSAL. LXIII.

Com. 3. *PRotexisti me à conventu malignantium*] *Protexisti* hîc est *protege.*

Com. 4. *Exacuerunt ut gladium linguas suas*] Infrà 139. 4.

Ibid. *Intenderunt arcum, ut sagittent in occulto immaculatum. Subitò sagittabunt eum*, &c.] Suprà 9. 29, 30. Seneca 103 Epist. *Tempestas minatur antequam surgat, crepant ædificia antequam corruant, prænunciat fumus incendium: subita est ex homine pernicies; & eo diligentiùs tegitur, quo propiùs accedit.*

Com. 6. *Dixerunt, Quis videbit eos?*] Infrà 93. 7. *Et dixerunt, Non videbit Dominus.* Sirachides 23. 25. *Contemnens in animam suam, & dicens, Quis me videt?*

Com. 7. *Scrutati sunt iniquitates*] Ἐρευνᾶσθαι κακῶν, ut Rom. 1. 30.

Ibid. *Defecerunt scrutantes*] *In multitudine viæ suæ* (ut 57. 10. Esaiæ) *laboraverunt: nec dixerunt, Quiescemus.* Ejusdem 47. 13. *Defecisti in multitudine consiliorum tuorum.*

Com. 8. *Accedet homo ad cor altum, & exaltabitur Deus*] Vide Proverb. 3. 35. & 16. 18. & 18. 12. Ezech. 31. 10, 11. Sirachid. 3. 27. & Psal. 72. 18. *Exaltabitur*: intellige, in perditione aut ignominia ejus.

Com. 9. *Et infirmata sunt contra eos linguæ eorum*] Se-ipsos interfecerunt, ut suprà 61. 4. ubi dicta vide.

PSAL. LXIV.

Com. 5. *Beatus quem elegisti, &c. inhabitabit in atriis tuis*] Id est, ut inhabitet, vel, ad inhabitandum, &c. Meritò autem talem beatum prædicat: melior enim est dies unus in Dei atriis, &c. infrà 83. 11.

Com. 6. *Spes omnium finium terræ*] Id est, spes terræ universæ. Vide suprà 21. 28. infrà 94. 4. In Comœdia Latina,

Quem penès spes vitæ sunt omnium hominum.

Com. 8. *Qui conturbas profundum maris, sonum fluctuum ejus*] De Eodem 31. 35. Jeremias, *Qui turbat mare, & sonant fluctus ejus.* Deus ipse Esaiæ 51. 15. *Conturbo mare, & intumescunt fluctus ejus.*

Com. 10. *Visitâsti terram, & inebriâsti eam*] Vide suprà ad 35. 9. dicta.

Ibid. *Flumen Dei*, &c.] *Torrens voluptatis ejus* dicto 35. 9. loco.

Com. 11. *In stillicidiis ejus lætabitur germinans*] Eam pluviæ ejus (i. e. tuæ) germinare facient. Vide 103. 13, 14. Esai. 55. 10.

Com. 12, 13, 14. *Campi tui replebuntur ubertate, Pinguescent speciosa deserti, &c. Induti sunt arietes ovium, & valles abundabunt frumento*]

——Χαρὰν μεγάλην θεὸς ἀνθρώποισι δώσει·
Καὶ γὰρ γῆ, καὶ δένδρεα, καὶ ἄμπελος φέρμασι γαῖα
Δώσουσι καρπὸν ἀλιθινὸν ἀνθρώποισι
Οἶνον, καὶ μέλιτος γλυκέος, λευκῆ τε γάλακτος,
Καὶ σίτου, ὅσσ' ἔστι βροτοῖς κράτιστον ἀπάντων.

Adde quæ infrà Psal. 95. 12, 13.

PSAL. LXV.

Com. 3. *IN multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui*] Non in corde suo, (ut Jerem. 3. 10.) sed in mendacio revertentur ad te.

Com. 7. *Oculi ejus super Gentes respiciunt*]

——Ἔχει θεὸς ὄμματα πάντων.

Ibid. *Qui exasperant, non exaltentur in semetipsis*] Vide infrà 74. 5, 6.

Com. 9. *Qui posuit animam meam ad vitam*] Notas (ut 15. 11.) mihi fecit vitæ vias.

Ibid. *Et non dedit in commotionem pedes meos*] Vide infrà 114. 8. & 120. 3. Hinc & 70. 3. de Eodem, *firmamentum meum*: & 34. 16. apud Sirachidem, φυλακὴ ἀπὸ προσκόμματος.

Com. 10. *Probâsti nos, Domine, igne nos examinâsti*] Suprà 16. 3. *Probâsti cor meum*, &c. *igne me examinâsti. Igne* rerum adversarum intellige. Vide Sapient. 3. 6. Seneca lib. Cur bonis viris, &c. cap. 5. *Ignis aurum probat, miseria fortes viros.* Adde Job. 23. 10.

Com. 11. *Induxisti nos in laqueum*] Passus es nos in laqueum incidere.

Ibid. *Posuisti tribulationes in dorso nostro*] Sirachid. 35. 22. *Ut contribulet dorsum ipsorum.*

Ibid. *Imposuisti homines super capita nostra*] Ascenderunt super nos, facti sunt sublimiores: ut Deuteron. 28. 43.

Com. 12. *Et eduxisti nos in refrigerium*] Spiritus (ut Esai. 57. 16.) à facie tua egressus est, & flatus fecit.

Com. 15. *Offeram tibi boves cum hircis*]

——*Multa meis exibit victima septis.*

Com. 16. *Quanta fecit anima mea*] Ità Luc. 8. 39. *Quanta tibi fecit Deus*: id est, pro te. Tobiæ 13. 6. *Aspicite quæ fecit nobiscum Deus.*

Com. 19. *Propterea exaudivit Deus*, &c.] Subaudi ex præcedentibus, *quia iniquitatem in corde non aspexi.* In Rudente Plautina,

Facilius, si qui pius est, à Diis supplicans,
Quàm qui sceleste est, inveniet veniam sibi.

Qui locus & cum illo Proverb. 15, 29. non malè convenit.

PSAL. LXVI.

Com. 3. *UT cognoscamus in terra viam tuam*] Ut cognoscantur (nempe nostris præconiis) in terra viæ tuæ.

Com. 5. *Judicas populos in æquitate*] Justitiam diligis, æquitatem videt vultus tuus, suprà 10. 8.

PSAL. LXVII.

Com. 3. *Sicut deficit fumus, deficiant*] Infrà 103. 35. *Deficiant peccatores à terra, ità ut non sint.*

Com. 4. *Justi epulentur, & exsultent in conspectu Dei*] Id est, *exsultent*, (ut 69. 5.) *& lætentur in te.*

Com. 5. *Iter facite ei qui ascendit super occasum*] Ut infrà hîc com. 34. qui ascendit super cœlum cœli ad Orientem. Nil aliud itaque his loquendi modis indicari videtur quàm dominari eum ab Ortu ad Occasum. *Qui ascendit*, qui habitat, qui commoratur.

Com. 6. *Patris orphanorum, & judicis viduarum*] Baruch. 6. 37. Vide & Psal. 9. 35.

Com. 7. *Qui educit vinctos in fortitudine*] Subaudi *brachii.* Vide 76. 16.

Ibid. *Similiter eos qui exasperant, qui habitant in sepulcris*] Et contrà, eos qui in eum contumaces fuere, eò deduxit ut in sepulcris habitarent, h. e. morti dedit. *Exasperant* hîc præcisè, ut suprà 65. 7. Capulos (i. e. sepulcra) à mortuis inhabitari dixit & lib. 4. Apuleius noster.

Com. 9. *Cœli distillaverunt à facie Dei*] In cantico Judith. 16. 18. *Montes à fundamentis movebuntur cum aquis, petræ sicut cera liquescent ante faciem tuam.* Vide & 1. 5. Nahumi. LXX. ἔτηξαν. In Glossario, *Distillat*, καταῤῥεῖ· & in alio, Στάζω, *stillo, liquor*: ubi putem *liquo* scribendum. Vide ad Apuleii librum 1. pag. 6. annotata.

Com. 10. *Et infirmata est, tu verò perfecisti eam*] Erat infirma quidem, tu verò, &c. *Perfecisti* est in Græco κατηρτίσω. Glossarium, Καταρτίζω, *struo, instruo, construo, perficio.* Hesychius, ex hoc Psalmi loco, Καταρτίσω, ἐποίησας, ἐπλεόνασας· legendum puto, τοῦτον ἐποίησας, ἐπλεόνασας. Idem alibi, Καταρτίσαι, &c. πλεονάσαι, τοῦτο πλεονάσαι.

Com. 11. *Animalia tua habitabunt in ea*] *Tua*, ut suprà 64. 12. *campi tui*: atque hoc jure merito; Domini enim est terra, & plenitudo ejus.

Ibid. *Parâsti in dulcedine tua pauperi*] Subaudi *escam.*

Com. 21. *Deus salvos faciendi, & Domini exitus mortis*] Ὁ θεὸς ὁ σώσων, καὶ ἐπόλεσας, de Eodem 4. 12. Jacobus. Neptunus apud Lucianum de navigantibus, Τὸ σῴζειν ἀυτὸς, καὶ ἀπολλύναι, ἐν ἐμοὶ πεφύκασι.

Com. 22. *Verticem capilli perambulantium in delictis suis*] Subaudi, *apprehendet*, ut ii solent qui cui caput dempturi sunt. Vide Judith. 13. 9.

Com. 29. *Confirma hoc, Deus, quod operatus es in nobis*] Horatius,

——*Nil amplius oro,*
Maiâ nate, nisi ut propria hæc mihi munera faxis.

Com. 34. *Qui ascendit super cœlum cœli*] Φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον, 1 Tim. 6. *In extimo mundi tergo degit*, ut loquitur Apuleius.

Com. 36. *Mirabilis Deus in sanctis suis*] In iis quæ fecit pro sanctis (id est electis) suis. Scriptor Sapientiæ 4. 15. *Misericordia Dei est in sanctos suos, & respectus in electos illius.* Vide & Psal. 149. 9.

PSAL. LXVIII.

Com. 3. *VEni in altitudinem maris*] *Fluctus tui* (ut 41. 8.) *operuerunt me.*

Com. 4. *Laboravi clamans*] Ità Deus 15. 6. Jeremiæ, *laboravi rogans:* & ſuprà hîc 6. 7. *Laboravi in gemitu meo.*

Ibid. *Defecerunt oculi mei dum ſpero*, &c.] Querimonia proverbialis eorum qui diu fruſtráque conſolationem exſpectaverunt. Vide Jerem. 14. 6. & infrà 118. 123. Ezechias Eſaiæ 38. 14. *Attenuati ſunt oculi mei in cœlum ſuſpicientes.* Adde & Pſal. 76. 4, 5.

Com. 7. *Non erubeſcant in me qui exſpectant te, Domine*] *Innocentes* (enim) *& recti adhæſerunt mihi, quia te ſuſtinui*, ſuprà 24. 21. *méque juſti* (ut infrà 141. 8.) *exſpectant, donec tu retribuas mihi.*

Com. 8. *Propter te ſuſtinui opprobrium*] Totidem verbis (ex hoc Pſalmi loco) 15. 15. Jeremias.

Com. 9. *Extraneus factus ſum fratribus meis*] Job. 19. 13. Jerem. 12. 6. infrà 87. 9, & 19. Solomo 19. 7. in Gnomologico, *Fratres hominis pauperis oderunt* (id eſt, contempſerunt) *eum.*

Ibid. *Et peregrinus filiis matris meæ*] Id eſt, fratribus, quod præceſſit. Ità & ſuprà 49. 20. *Adversùs fratrem tuam loquebaris, & adversùs filium matris tuæ ponebas ſcandalum:* qui mos loquendi Hebræis frequentiſſimus. Sic, *pauperes*, & pòſt, *filios pauperum*, infrà 71. 4.

Com. 11. *Operui in jejunio animam meam, & factum eſt in opprobrium mihi*] Dixerunt, En triſtem hypocritam, exterminantem faciem ſuam, ut appareat jejunaſſe eum. Vide ſuprà 34. 13.

Com. 12. *Poſui veſtimentum meum cilicium, & factus ſum illis in parabolam*] Cum riſu exclamârunt,

Infelix putat illuvie cœleſtia paſci,
Séque premit, laſo ſævior ipſe Deo.

Ibid. *Et factus ſum illis in parabolam*] In deriſum. Heſychius, Εἰς παραβολήν· εἰς γέλωτα. Jerem. 20. 7. *Factus ſum in deriſum.* Vide Job. 17. 6. Deuteron. 28. 37. Suprà hîc 43. 14.

Com. 13. *Adversùm me loquebantur qui ſedebant in porta*, &c. *ego verò orationem meam ad te, Domine*] Infrà 118. 23. *Sederunt principes, & adversùm me loquebantur: ſervus autem tuus exercebatur in juſtificationibus tuis.*

Ibid. *Et in me pſallebant qui bibebant vinum*] Seneca de Vita beata cap. 27. ex perſona Socratis, *Præbui ego Ariſtophani materiam jocorum, tota illa Comicorum poetarum manus in me venenatos ſales ſuos effudit.*

Com. 14. *Tempus beneplaciti, Deus*] Tempus beneplaciti tui exſpecto.

Ibid. *In veritate ſalutis tuæ*] Subaudi (ex 73. 12.) *quam in me operatus es.*

Com. 21. *Suſtinui qui ſimul contriſtaretur, & non fuit*] Planè contrà quàm videbatur meruiſſe ἐυσπλαγχνία mea. Vide 34. 14. ubi & *contriſtari. Suſtinui* hîc, ut ſæpe alibi, pro *exſpectavi.*

Com. 24. *Obſcurentur oculi eorum nè videant*] Occæca iis intellectum nè perniciem ſibi imminentem videant. Ità puto non malè exponi poſſe ex commate ſequente.

Com. 28. *Appone iniquitatem ſuper iniquitatem eorum*] *Cum perverſis* (ut ſuprà 17. 27.) *pervertere. Iniquitatem* heic priore loco metonymicè accipio pro mercede iniquitatis.

Ibid. *Et non intrent in juſtitiam tuam*] Non intrent in gaudium tuum.

Com. 29. *Deleantur de libro viventium*] Id eſt, non ſcribantur.

Ibid. *Et cum juſtis non ſcribantur*] Non reſurgant (ut 1. 5.) in juſtorum concilio.

Com. 30. *Ego ſum pauper & dolens, ſalus tua ſuſcepit me*] Similia 39. 18. & 69. 6. vide. *Salus tua*, &c. eſt, tu autem, Deus ſalutis, ſuſcepiſti me.

Com. 34. *Vinctos ſuos non deſpexit*] Suprà 67. 7. *Educit vinctos in fortitudine.*

Com. 35. *Laudent illum cœli & terra, mare, & omnia reptilia in eis*] Quod infrà 150. 6. ſuccinctiùs, *Omnis ſpiritus* (i.e. omnis creatura) *laudet Deum.*

PSAL. LXIX.

Com. 4. *QUI volunt mihi mala*] *Mala* hîc eſt interitum, perniciem. Vide ſuprà ad 55. 6.

PSAL. LXX.

Com. 6. *IN te confirmatus ſum ex utero*] *In te projectus ſum ex utero*, ſuprà 21. 11.

——*Ut ſævis projectus ab undis*
Navita, nudus humi jacui infans, indigus omni
Vitæ auxilio, me quando in lumina auras
Nixibus ex alvo matris Natura profudit.

Ibid. *De ventre matris meæ tu es protector meus*] De Eodem 50. 24. apud Sirachidem, *Qui auxit dies noſtros à ventre matris noſtræ, & fecit nobiſcum ſecundùm miſericordiam ſuam:* i.e. & protexit nos.

Com. 10. *Conſilium fecerunt in unum*] *In unum* (ut 2. 2.) *convenerunt.*

Com. 11. *Perſequimini, & comprehendite eum*] Similia ex perſona ſimilium Proverb. 1. 12, 13. Suprà hîc 7. 6. *Si reddidi*, &c. *perſequatur inimicus animam meam, & comprehendat:* ut contrà 17. 38. *Perſequar, & comprehendam eos.*

Com. 12. *Nè elongeris à me*] *Nè elongaveris* (ut 20. 22.) *à me auxilium tuum. Nè longè facias* (ut 39. 12.) *à me miſerationes tuas.*

Com. 17. *Docuiſti me à juventute mea*] Juxta id quod alibi, *Pauper ſum, & in laboribus à juventute mea. Docuiſti*, nempe per ea quæ paſſus ſum: παθήματα enim μαθήματα.

Com. 20. *Vivificâſti me, & de abyſſis terræ iterum reduxiſti me*] Tobiæ 13. 2. *Flagellas, & ſalvas: deducis ad Inferos, & reducis.*

PSAL. LXXI.

Com. 4. *ET humiliabit calumniatorem*] LXX. συκοφάντην· i.e. Heſychio exponente, ἐπηρεάζοντας, διαβολήν, κακηγορίαν. In vetere Onomaſtico, *Calumniator*, συκοφάντης.

Com. 5. *Permanebit cum Sole*] *Folium ejus* (ut 1. 3.) *non defluet:* i.e. memoria ejus perennis erit. Vide infrà com. 17.

Com. 6. *Deſcendet ſicut pluvia*, &c.] *Deſcendet*, nempe juſtitia & ſapientia ejus.

Ibid. *Et ſicut ſtillicidia*, &c.] LXX. σταγόνες. In Gloſſario, Στάγων, *ſtilla, gutta, ſtillicidium.*

Com. 7. *Oriatur in diebus ejus juſtitia*] Eſa. 32. 1. de Ezechia, *Regnabit in juſtitia, & principes ejus in judicio præerunt. Oriatur*, erumpet quaſi ex obſcuro. Seneca ex perſona boni Principis 1. 1. de Clementia, *Leges ex abdito, ex tenebris in lucem evocavi.*

Ibid. *Et abundantia pacis*] Subaudi, *filia.* Vide ſuprà 64. 13, 14.

Ibid. *Donec auferatur Luna*] Id eſt, jugiter, indeſinenter.

Com. 9. *Coram illo procident Æthiopes, & inimici ejus terram lingent*] Eſai. 60. 14. *Venient ad te curvi filii eorum qui humiliaverunt te, & adorabunt veſtigia pedum tuorum*, &c.

Com. 10. *Reges Tharſis, & inſulæ munera offerent*] Eſai. 51. 5. *Brachia mea populos judicabunt, me Inſulæ exſpectabunt.* Vide & Eundem 60. 9.

Ibid. *Reges Arabum & Saba dona afferent*] Eſai. 60. 6. *Inundatio camelorum operiet te, dromedarii Madian & Epha; omnes de Saba venient, aurum & thus deferentes.*

Com. 11. *Et adorabunt eum omnes Reges terræ*] *Relinquent* (ut Tob. 14. 8.) *Gentes idola ſua, venient in Jeruſalem*, &c. *& gaudebunt in ea omnes Reges terræ, Regem Iſrael adorantes.* Seneca Suaſor. 1. *Quæ tam feræ gentes fuerunt,*

fuerunt quæ non Alexandrum posito genu adorârint. De Deo infrà hîc 85. 9. *Omnes gentes, &c. venient, & adorabunt coram te, Domine.*

Ibid. *Omnes gentes servient ei*] Esaias com. 4. jam dicti capitis, *Leva oculos tuos in circuitu, & vide: omnes isti congregati sunt, venerunt tibi* (id est, ad inserviendum tibi:) & pòst, *Fortitudo Gentium veniet tibi.*

Com. 12. *Quia liberabit pauperem à potente*] Similia Jobi 29. 11, 12. vide.

Com. 15. *Vivet, & dabitur ei de auro Arabiæ*] Quamdiu vivet, dabitur, &c. Vide Esaiæ 60. 6.

Com. 17. *Sit nomen ejus benedictum*, &c.] *Sit* hîc est *erit.*

Ibid. *Omnes Gentes magnificabunt eum*] *Ambulabunt* (ut Esai. 60. 3.) *Gentes in lumine ejus, & Reges in splendore ortûs ejus.*

Com. 18. *Qui facit mirabilia*, &c.] Sic & 76. 15. & 85. 10. Jobus 37. 5. *Qui facit magna & inscrutabilia.*

PSAL. LXXII.

Com. 1. *Quàm bonus Deus his qui recto sunt corde!*] *Rectorum* (Proverb. 2. 7.) *salutem custodit, & protegit simpliciter gradientes.*

Com. 2. *Mei penè moti sunt pedes, penè effusi sunt gressus mei*]

——*Mihi dubiam traxit sententia mentem,*
Curaret Deus an terras, an nullus inesset
Rector, & incerto fluerent mortalia casu.

Com. 3. *Quia zelavi super iniquos*] Vide Senecam suprà ad 36. 1. adductum.

Ibid. *Pacem peccatorum videns*] Pacem quam (ut 41. 2. Sirachidis) in substantiis habent.

Com. 4. *Quia non est, &c. firmamentum in plaga eorum*] Incommoda, si quæ iis evenerint, levicula sunt, & sat citò transeunt.

Com. 5. *In labore hominum non sunt, & cum hominibus non flagellantur*] *Domus eorum* (ut Jobi 21. 9.) *securæ sunt & pacatæ, & non est virga Dei super illos. Esse in re aliqua*, notat statum permanentem: vide ad 1 Tim. 4. illud, ἐν τούτοις ἴσθι. *Hominum* heic intellige, majorem partem hominum, aut, si malueris, meliorem. Seneca 2. 28. de Beneficiis, *Sæpe quæ agellos pessimi cujusque transierat, optimorum virorum segetem grando percussit.*

Com. 6. *Ideo tenuit eos superbia*] Jobus 12. 6. *Abundant tabernacula prædonum, & audacter provocant Deum,* (tenet eos superbia) *cùm ipse dederit omnia in manus ipsorum.* Scriptor Sapientiæ 8. 11. *Quia non profertur citò contra malos sententia*; (quia non flagellantur) *absque timore ullo perpetrant mala.*

Ibid. *Operti sunt iniquitate & impietate suâ*] Iniquitate erga homines, impietate erga Deum. *Operti*, tanquam veste. Sic, *ignominiâ suâ tectum* Apuleius dixit, & *flagitiis ac facinoribus coopertum* Salustius in Catilina.

Com. 7. *Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum*] Vide ad com. 9. annotanda.

Ibid. *Transierunt in affectum cordis*] *Transierunt*, nempe iniquitas & impietas eorum, de quibus mentio præcessit. Significantiùs describere non potuit mentes ultimè depravatas. Genes. 6. 5. *Quòd multa malitia hominum esset in terra, & cuncta cogitatio cordis ad malum intenta esset.* Jerem. 4. 18. *Ista malitia tua, quia amara, quia tetigit cor tuum.* Vide & Esai. 59. 13.

Com. 8. *Iniquitatem in excelso locuti sunt*] Infrà 73. 3. *Quanta malignatus est inimicus in sancto!*

Com. 9. *Posuerunt in cœlum os suum*] *Cucurrerunt* (ut Job. 15. 26, 27.) *adversùs Deum erecto collo, cervice pingui armati sunt: operuit faciem eorum crassitudo, & de lateribus eorum arvina dependet. Dixerunt* (ut Jobi 21. 14, 15.) *Deo, Recede à nobis, scientiam viarum tuarum nolumus. Quis est Omnipotens ut serviamus ei? & quid nobis prodest si oraverimus illum?*

Ibid. *Posuerunt in cœlum os suum*] Lactantius 5. 9. *Qui cœlum quoque ipsum veneficiis appetant, tanquam illorum malitiam terra non capiat.* Seneca 2. 29. de Beneficiis, *Vix sibi temperant quin eò usque impudentia provehantur, ut Naturam oderint, quòd infra Deos summus; quòd non in aquo illis stetimus.*

Ibid. *Et lingua eorum transivit in terra*] Deum (ut Luc. 18. 2. ille,) non curant, & homines non reverentur.

Com. 11. *Et dixerunt, Quomodo scit Deus? &, Si est scientia in excelso?*]

Omnia enim per se Divûm natura, necesse est
Immortali ævo summâ cum pace fruatur,
Semota à nostris rebus sejunctáque longè:

ut huc aptemus Poetæ illa hâc eâdem insaniâ agitati. Omnino vide & Job. 22. 13, 14. Est quidem heic in Græco, ἐν ὑψίσῳ· at olim scriptum putem ἐν ὑψίσοις· & in Latino *in excelsis*: h. e. locis, habitaculis. *Scire* in Psalmo est attendere; & *scientia*, animadversio.

Ibid. *Quomodo scit Deus?*] *A Deo* (ut Sirach. 16. 16.) *absconditur: ex summo quis nostrî memorabitur? in populo magno non agnoscemur: quæ enim sunt animæ nostræ in tam immensa creatura?*

Com. 12. *Ecce ipsi peccatores, & abundantes in sæculo obtinuerunt divitias*] Meliùs fortè, *Ecce isti peccatores*, ut in Græco, οὗτοι· id est, τοιοῦτοι. Hujusmodi (inquit) sunt peccatores, id est, hujusmodi vanitates effutire solent. Ità 5. 14. Sapientiæ, post multa resipiscentiam seram testantia recitata, *Talia dixerunt in Inferno hi qui peccaverunt*, &c. *Et abundantes in sæculo*, est, & qui abundantes, &c. *In sæculo*, ut 1 Tim. 6. 17. (& de divitibus) ἐν τῷ νῦν αἰῶνι. LXX. hîc, οἱ εὐδωκοῦντες. In vetere Onomastico, *Abundo*: εὐδωκῶ. Iisdem κατίσχυον, quod hîc *obtinuerunt*: quæ voces (nam id velle Psalmistam puto) videntur significare violentam acquisitionem. Glossarium, Κατέχω, *teneo*, &c. *obtineo.* Glossæ aliæ, *Obtinet*, ἐπικρατεῖ. *Obtinuit*, ἐκράτησεν. Hesychius, Κατόχοις, &c. κεκρατημένοις. Vide & Genes. 7. 24. Vulgatum Interpretem.

Com. 13. *Et dixi, Ergò sine causa justificavi cor meum?*] Hoc, quia dum illi continuâ felicitate uterentur, ille adversis premeretur. Servius ad Æneid. 1. *Si justus est Æneas, cur odio Deorum laborat? Sine causa*, sine fructu, sine utilitate. Ità 49. 4. apud Esaiam, *Et dixi, Sine causa laboravi, in vanum*, &c. & 2. 15. Ecclesiastis, *Et dixi, Si unus & stulti & meus occasus est, quid mihi prodest quòd majorem sapientiæ operam dedi?* Jobus in excessu (id est, desperatione) mentis, 17. 15. *Dixi, Ubi est ergò prælatio mea? &, patientiam meam quis considerat?*

Com. 14. *Fui flagellatus totâ die*] Valde animo perturbatus dum hæc recogitarem.

Com. 20. *Velut somnium surgentium in civitate tua imaginem ipsorum ad nihilum rediges*] *Imaginem eorum*, nempe spes vanas longinquásque, ac simulacra rerum inventionúmque quibus perplacent sibi: (quo sensu & illud 38. 7. accipio, *In imagine pertransit homo.*) Vel per hyperbolen, non ipsos, sed imaginem eorum: q. d. ità ad nihilum eos rediges, ut nec vestigium nec umbra eorum remaneat. Non dissimile suprà 36. 36. illud, *Transivi, & locus ejus non est inventus.* Adde quæ Jobi. 20. 7, 8, 9.

Com. 21. *Quia inflammatum est cor meum*] Suprà 9. 23. *Dum superbit impius, incenditur pauper.*

Ibid. *Et renes mei commutati sunt*] Contremuerunt viscera mea. Vide 1 Maccab. 2. 24.

Ibid. *Ad nihilum redactus sum, & nescivi*] Ità suprà 34. 15. *Congregata sunt super me flagella, & ignoravi.*

Com. 23. *Ut jumentum factus sum apud te, & ego semper tecum*] Corruptio & imbecillitas mea mihi sæpe obstrepit me nulli rei apud te esse: (vide Job. 18. 3. ubi & idem loquendi modus) at gratia tua desperanti animo suggerit me esse in tutela tua. Hic sensus bene cohærebit cum proximè sequentibus.

Com. 26. *Defecit*, &c. *cor meum*] Ut infrà 142. 7. *Defecit spiritus meus.*

Com. 27. *Qui elongant se à te, peribunt*] Suprà 1. 6. *Iter impiorum peribit.*

Com. 28.

Com. 28. *Mihi autem adhærere Deo bonum est*] Suprà 62. 9. *Adhæsit anima mea post te. Bonum* hîc est suave, jucundum.

Ibid. *Ut annunciem omnes prædicationes tuas*] Omnia quæ de te prædicanda sunt.

PSAL. LXXIII.

Com. 3. *Quanta malignatus est inimicus in sancto!* & com. 8. *Dixerunt*, &c. *quiescere faciamus omnes dies festos Dei*, &c.] Infrà 82.4. *Super populum tuum malignaverunt consilium*, &c. *Dixerunt, Venite & disperdamus eos de gente: non memoretur nomen Israel ultrà.* Fortè & in hunc sensum exponenda apud Esaiam illa, *Cesset à facie nostra sanctus Israel*, 30.11.

Com. 11. *Et dexteram tuam de medio sinu tuo?*] Subaudi, *non exseris?*

Com. 12. *Deus autem, Rex noster ante secula, operatus est salutem*, &c.] Id est, Rex noster, ante secula rex. Unde & Paulo 1 Tim. 6. 17. *rex seculorum* dictus: & Apuleio 11. *seculorum origo initialis.* Suprà hîc 54. 20. *Exaudiet Deus*, &c. *qui est ante secula:* & infrà 89. 2. *A seculo & usque in seculum tu es Deus.*

Com. 16. *Tuus est dies*] *Ordinatione tuâ* (ut infrà 118. 91.) *perseverat dies.*

Ibid. *Et tua est nox*] De Eodem Jobus 36. 32. *Abscondit lucem, & præcipit ei ut rursus adveniat.*

Com. 17. *Æstatem & ver, tu plasmâsti ea*] Ad Eundem in Orpheicis,

Σὺν δ' ἔαρ λάμπει νέον ἄνθεσι ποικιλόεσσι,
Σὸς χειμὼν ψυχεῖσιν ἐφ' ὑγρόμῳ παφίλαυσιν.

Adde Genes. 8. 22.

Com. 17. *Tu fecisti omnes terminos terræ*] Ità & Græci, quorum nunc utimur versione, τὰ ὅρια, &c. at in veteribus pleriſque monent ὅρια scriptum: quod & bene cum hîc adjectis convenit, iisque 49. 11. *Pulcritudo agri mecum est:* quin & Hesychio, Ὥρια sunt, τὰ χρήσιμα ἄγρα ἡμόμενα, ἀρεῖα, ἢ ὅριμα.

Com. 18. *Incitavit nomen tuum*] Id est, ut suprà 10. *irritavit.*

Ibid. *Memor esto hujus*] LXX. plenius, Μνήσθητι ταύτης τῆς ὀνείδεως σου.

Com. 21. *Pauper & inops laudabunt nomen tuum*] Fac nomen laudent tuum.

Com. 22. *Memor esto improperiorum tuorum*] *Tuorum*, quia eorum qui te unum colunt. Infrà 88. 51. *Memor esto opprobrii servorum tuorum.* Vide & 68. 20.

Ibid. *Eorum (improperiorum) quæ ab insipiente sunt*] A populo insipiente, suprà 18. id est, (ut sæpe alibi) ἀθέου.

Com. 23. *Superbia eorum qui te oderunt, ascendit semper*] Infrà 82.3. *Qui oderunt te, extulerunt caput.*

Ibid. *Ascendit semper*] Esai. 37. 29. *Cùm furores adversùm me, superbia tua ascendit in aures meas.*

PSAL. LXXIV.

Com. 3. *EGO justitias judicabo*] Verba Deo afficta: suprà 10. 8. *Justus Dominus, & justitias diligit.*

Com. 6. *Nolite exstollere in altum cornu vestrum*] Nolite fidere in opibus & potentia vestra. Seneca Præfat. lib. 3. Natur. quæst. *Quid exsultas? ista quibus veheris in summum nescis ubi te relictura sint: habebunt finem, non tuum finem.*

Com. 7. *Quia neque ab Oriente, neque ab Occidente, neque à desertis montibus*] Supple, *nec veniet auxilium vobis, nec patebit effugium.*

Com. 9. *Hunc humiliat, & hunc exaltat*] Sirach. 7. 12. *Est qui humiliat & exaltat, circumspector Deus.* Scriptor Tobiæ 4. 19. Δίδωσι πάντα τὰ ἀγαθὰ, (id est, exaltat) ᾧ ὃν ἂν θέλῃ ταπεινοῖ. Daniel 5. 19. de Nabuchodonosore, *Quos volebat, exaltabat: & quos volebat, humiliabat.* Seneca jam citato loco, *Nunc cùm maximè Deus alia submittit, alia exaltat.*

Ibid. *Calix in manu Domini*] Et pòst, *bibent omnes peccatores terræ.* Jerem. 51. 7. *Calix Babylon in manu Domini, inebrians omnem terram: de vino ejus biberunt Gentes.*

Ibid. *Et inclinavit ex hoc in hoc*] Ex hoc latere in hoc latus: sparget undique vindictam suam.

Ibid. *Verùntamen fæx ejus non est exinanita*] *Non est* (ut Esai. 9. 21) *aversus furor ejus, sed adhuc manus ejus extenta.* Vide & Esai. 59. 17.

Com. 10. *Ego autem annunciabo in seculum*] Ità & 91. 16. *annunciat* præcisè posuit: subaudiendum autem ex 70. 17. *mirabilia tua.*

Com. 11. *Cornua peccatorum confringam*] Suprà 17. 19. *Confringam illos*, &c. *cadent subtùs pedes meos.*

Ibid. *Cornua peccatorum confringam, & exaltabuntur cornua justi*] Vide Psal. 100. 7, & 8.

PSAL. LXXV.

Com. 6. *ET nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis*] Nihil abstulerunt secum. Vide suprà 48. 18. & quæ ad 1 Tim. 6. 7. annotavimus.

Com. 8. *Terribilis es, quis resistet tibi?*] Nahum. 1. 6. Esai. 47. 3.

Com. 13. *Qui aufert spiritum Principum*] Daniel 5. 23.

Ibid. *Terribili apud Reges terræ*] Qui & ipsi *terribiles* dicti. Vide in Additamentis Estheris 15. 9. Intenditur ergò augetúrque locutione istâ summi Dei majestas.

PSAL. LXXVI.

Com. 4. *RENUIT consolari anima mea: memor fui Dei, & delectatus sum*] Cùm anima mea consolari renueret, memor fui Dei (id est, operum Dei, infrà com. 12.) & delectatus sum.

Com. 5. *Anticipaverunt vigilias oculi mei; turbatus sum*] Pòst *vigilias* subaudi *matutinas:* & pòst *turbatus sum, totâ die.* Suprà 72. 14. *Flagellatus fui totâ die, & castigatio mea in matutinis.*

Com. 6. *Cogitavi dies antiquos*] Id est, opera quæ (ut 43. 2.) operatus es in diebus antiquis. Infrà 142. 5. *Memor fui dierum antiquorum.* Nec sensu alio 88. 50. *antiquas misericordias* dixit. Vide & Sirach. 51. 11.

Com. 7. *Exercitabar*] In Græco, ἠδολέσχουν· & ex isto, vel illo 118. 48. loco, Hesychius, Ἠδολέσχουν, ὠμίλουν, ἐμελέτων.

Com. 11. *Hæc mutatio dexteræ excelsi*] *A Domino* (infrà 117. 23.) *factum est istud, & est mirabile in oculis nostris.*

Com. 14. *In sancto via tua*] Id est, in excelso, in cœlo. Vide suprà 10. 5. & 17. 7. & 67. 7. infrà 101. 20. & 88. 36.

Com. 19. *Sagittæ tuæ transeunt*] Id est, fulmina. Hanc vocem, & hoc sensu etiam nunc Itali retinent.

Com. 20. *In mari via tua*, &c. *vestigia tua non cognoscentur*] *Via tua sicut navis quæ aquam pertransit: cujus, cùm præterierit, non est vestigium invenire*, Sapient. 5. 10. at ibi alio argumento posita.

Ibid. *Vestigia tua non cognoscentur*] Sirachides 16. 21. *Vias illius quis intelliget?*

PSAL. LXXVII.

Com. 2. *APeriam in parabolis os meum*] *Proferam* (ut Proverb. 1. 23.) *spiritum meum, & aperiam verba mea.*

Com. 3. *Quanta audivimus*, &c. *& patres nostri narraverunt nobis*] Suprà 43. 2. vide. In Additamentis Estheris 14. 4. *Audivi à patre meo quod tu, Domine*, &c.

Com. 6. *Narrabunt filiis suis*]

—Natis natorum, & qui nascentur ab illis.

Ezechias 38. 19. apud Esaiam, *Pater filiis notam facit veritatem Domini.*

Com. 8. *Generatio quæ non direxit cor suum; & non est*

creditus cum Deo spiritus ejus] *Non dirigere cor suum*, est quod Sirachidis 2. 14. *duabus viis ingredi*. Sequentia sic intelligenda, *& non credidit Deo spiritus ejus*. *Deo*, id est, promissis ejus. LXX. ᾧ οὐκ ἐπίστευσε, &c. id est, Hesychio (qui hunc locum videtur ob oculos habuisse) explicante, ἀπίστει, ἀπιστοφορεῖ. Sirachides ubi suprà, *Væ dissolutis corde, qui non credunt Deo, & ideo non protegentur ab eo.*

Com. 15. *Adaquavit eos velut in abyssо multa*] Tota maria aquarum eis largitus est. Hyperbole, vult enim dicere, maximam abundantiam. Vide infrà com. 16, & 20. & Psal. 106, 33.

Com. 19. *Parare mensam*] Ut suprà 22. 5.

Com. 20. *Percussit petram, & fluxerunt aquæ*] Infrà 104. 41. & 113. 8.

Com. 38. *Et non accendit omnem iram suam*] *Excoxit* eos, (ut apud Esaiam 48. 9.) *sed non quasi argentum. Non intulit* (ut Job. 35. 15.) *furorem suum, nec ultus est scelus valde.*

Com. 39. *Recordatus est quia caro sunt, spiritus vadens, & non rediens*] Sirachides 18. 8. *Numerus dierum hominum, ut multùm, centum anni, quasi gutta aquæ maris deputati sunt*, &c. *propter hoc patiens est Deus in illis, & effundit super eos misericordiam suam.* Eundem vide & 18. 28, 29. Adde Scriptorem Sapientiæ 11. 24. Seneca de Clement. 1. 6. *Cogitate in hac civitate, in qua turba per latissima itinera sine intermissione defluens eliditur*, &c. *quanta solitudo & vastitas futura sit, si nihil relinquitur nisi quod Judex severus absolverit.* In Senecæ alterius Controversiis, *Perierat totus orbis nisi iram misericordia finiret.*

Com. 41. *Conversi sunt, & tentaverunt Deum*] Id est, *aversi*. Vide infrà com. 57. Supplendum hîc, *à Deo*. Ità, *conversum à re uxoria* Apuleius dixit.

Com. 46. *Dedit erugini fructus eorum*] Id est, rubigini. LXX. ἐρυσίβῃ. In Glossario, Ἐρυσίβη, *robigo. Genus vitii quo culmi pereunt, quod à rusticanis Calamitas dicitur; ex nebula autem nasci solet, cùm nigrescunt & consumuntur frumenta.* Sunt Servii ista ad Georg. 1. Hesychius, Ἐρυσίβη· νόσος τις ἀέρος, τοῖς φυτοῖς καὶ καρποῖς ἐπιγινομένη.

Com. 47. *Et occîdit in grandine vineas eorum*]

Grandine dilapidans hominúmque boúmque labores.

Com. 52. *Abstulit sicut oves populum suum*] Ità & 76. 21. Vide & 79. 2.

Com. 60. *Et repulit*, &c.] LXX. ἀπώσατο. Hesychius, Ἀπώσατο, μακρὰν ἔρριψεν.

Com. 65. *Et excitatus est tanquam dormiens Dominus*] Ipse 31. 26. apud Jeremiam, *Quasi de somno suscitatus sum, & vidi.*

Ibid. *Tanquam potens crapulatus à vino*]

——Pœnorum qualis in arvis
Jam tandem movet arma leo, gaudétque comantes
Excutiens cervice toros.— ———

Audaci sanè allegoriâ videri potest usus de Deo Psalmista: respiciendum autem relictâ comparatione ad τὸ πρέπον. Heraclides Ponticus post citata Homeri illa,

Ut cùm permultos culmos secat aeris acumen,
Et pauca est messis quando Deus ipse bilances
Inclinat———

Quod hoc (inquit) *dicitur agricultura est, quod immittur autem, pugna: veruntamen per contrarias res quod Poeta innuit significatur. Cùm igitur allegoria & cæteris in usu sint, & Homero etiam non ignota, cur illa quæ de Diis paulò improbiùs conficta videntur, non simili excusatione mitigemus? Crapulatus à vino*, est, κρατηθὲν ὑπὸ μέθης βαθυμοῦντος.

Com. 70. *Elegit David*, &c. *& sustulit eum de gregibus ovium*] Ità Amosus 7. 14. ad Amasiam, *Armentarius ego sum vellicans sycomoros: & tulit me Dominus cùm sequerer gregem; & dixit, Vade, propheta ad populum meum.* Vide Psal. 112. 7. Sirachides 20. 11. *Est propter gloriam minoratio, & est qui ab humilitate levat caput.*

Ibid. *De post fœtantes accepit eum*] LXX. ἐξέστειλεν ὀπίσω λοχουμένων· & huc refero Hesychii illa, Λοχουμένων, γυναικῶν, ἢ γυναίων. Nota & locutionem, *de post fœtantes*. Tobiæ 3. 15. in Saræ oratione, *Peto, Domine, ut de vinculo improperii hujus absolvas me, aut certè desuper terram eripias me:* quæ lectio, etsi omnes, ni fallimur, editiones pervagata est, non potest ferri. *Desuper* enim est quod Græcis ἄνωθεν, vel, ἐξ ὕψους· quæ significatio ei loco non congruit. Solet & vox ea absolutè (id est, intransitivè) poni: ut, *desuper visitavit nos, pluit desuper*, hoc est, *de*, vel *è supernis*: quomodo & in Glossario reponendum, ubi vulgò corruptè legitur, Ἄνωσεν, *desuper, supernis*. Pro *desuper terram* ergò in citato Tobiæ loco scribendum tribus vocibus, *de super terram*, locutione qualis isto Psalmi loco, *de post fœtantes.*

Com. 72. *Et pavit eos in innocentia cordis sui*] Juxta illud infrà 83. 11. *Non privabit bonis eos qui ambulant in innocentia. Sui* hîc, ut & alibi, pro *eorum*.

Ibid. *Et in intellectibus* (id est, intellectu) *manuum suarum deduxit eos*] In potentia brachii sui; locutione ab animo ad corpus (quod heic Deo affingitur) sumptâ.

PSAL. LXXVIII.

Com. 1. *VEnerunt Gentes in hereditatem tuam*] *Venerunt*, i. e. irruerunt.

Ibid. *Polluerunt templum sanctum tuum*] *Conculcaverunt* (ut Esai. 63. 18.) *sanctificationem tuam. Sancta* (ut 1 Maccab. 2. 8.) *in manu extraneorum facta sunt*: & ibid. 12. *Claritas nostra desolata est, coinquinaverunt eam Gentes.*

Ibid. *Posuerunt Jerusalem in pomorum custodiam*] LXX. εἰς ὀπωροφυλάκιον. Hesychius, Ὀπωροφυλάκιον, ἢ κλιὼν, ἢ καλύβη τῶν φυλασσόντων· subaudi, τοὺς ὀπώρας. In Glossis, Ὀπωροφύλαξ, *pomorum custos*. Simile Apoc. 18. 2. de Roma desolata, *Facta est*, &c. *custodia omnis spiritûs immundi, & custodia omnis volucris odibilis.* Sensus est, civitatem operibus publicis privatísque adeò conspicuam in statum vilissimi tugurioli reduxerunt.

Com. 3. *Effuderunt sanguinem eorum tanquam aquam in circuitu Jerusalem*]

Plurima pérque vias sternuntur corpora passim
Mortua, pérque domos, & religiosa tuorum
Limina.———

Trucidati (ut 1 Macc. 2. 9.) *sunt senes ejus in plateis, & juvenes ejus ceciderunt in gladio inimicorum. Facta sunt* (ut Esai. 5. 25.) *morticina eorum quasi stercus in medio plateārum. Tanquam aquam*, quasi rem præ maxima ubique copia contemptissimam. Suprà 21. 15. *sicut aqua effusus sum.*

Ibid. *Et non erat qui sepeliret*] Locutio magnam stragem notans. Jerem. 14. 16. *Erunt projecti*, &c. *præ fame & gladio, & non erit qui sepeliat eos.* Ejusdem 9. 22. *Super faciem regionis, quasi fœnum post tergum metentis, & non est qui colligat*: i. e. qui sepeliat. Scriptor Sapient. 18. 12. *Nec enim ad sepeliendum vivi sufficiebant.*

Com. 5. *Usquequo, Domine, irasceris in finem? accendetur velut ignis zelus tuus?*] Ità & infrà 88. 47.

Com. 6. *Effunde iram tuam in Gentes*] *Ostende* (ut Tob. 13. 7.) *majestatem tuam in gentem peccatricem.* Suprà 68. 25. *Effunde super eos iram tuam.* Vide & 34. 3. & 58. 6.

Com. 10. *Et innotescat in nationibus coram oculis nostris*] In nationibus accolis.

Com. 11. *Posside filios mortificatorum*] Morti datorum, de quibus suprà com. 3. *Posside* hîc, *acquire*: ut Jer. 13. 1. *posside tibi lumbare lineum.* At hîc in Gr. est, non κτῆσαι, sed περιποίησαι· q. d. denuo acquire eos: h. e. vindictâ tuâ fac videantur revixisse. Hesychius, Περιποιεῖται, &c. ζωοποιεῖ.

PSAL. LXXIX.

Com. 3. *EXcita potentiam tuam, & veni, ut salvos nos faciat*] Suprà 34. 2. *Apprehende arma & scutum, & exsurge in adjutorium mihi.*

Com. 6. *Cibabis nos pane lacrymarum*] Ità, *vitæ & intellectûs pane cibare*, 15. 3. Sirachidis.

Ibid. *Et potum dabis nobis in lacrymis in mensura*] Id est, in lacrymarum mensurâ. Vide infrà dicta ad 136. 7. ea, *in salicibus, in medio eorum*, item in relîquis Annotatis.

In

In menſura hîc, & Joh. 3. 34. *ad menſuram*, ſunt mediæ locutiones, ideóque pro ſubjecta materia exponendæ: ibi parſimonia, hîc autem plenitudo & abundantia intelligenda.

Com. 15. *Reſpice de cœlo, vide, & viſita vineam iſtam*] *Parce tuo populo, & propiùs res aſpice noſtras.*

Com. 18. *Fiat manus tua ſuper virum dexteræ tuæ*] Confirmetur miſericors tui brachii potentia ſuper hereditatem quam tua dextera reſtituit exaltavítque. Sic 118. 173. *Fiat manus tua ut ſalvet me*: & ibid. 76. *Fiat miſericordia tua ut conſoletur me.*

PSAL. LXXX.

Com. 6. *CUM exiret de terra Ægypti, linguam quam non noverat audivit*] Jerem. 5. 15. *Adducam ſuper vos gentem de longinquo*, &c. *cujus ignorabis linguam, nec intelliges quid loquatur.*

Com. 7. *Divertit ab oneribus dorſum ejus*] LXX. ἀπὸ ἄρσεων· quò ſpectant Heſychii illa, Ἄρσεων, βαρυγμάτων.

Com. 8. *Audivi te in abſcondito tempeſtatis*] Audiens abſcondi te à tempeſtate. Suprà 30. 21. *Abſcondes eos in abſcondito faciei tuæ à conturbatione hominum.* Vel ſic, Audivi te, cùm te abſconderes in tempeſtate. Proverb. 28. 28. *Cùm ſurrexerint impii, abſcondentur homines*, ſupple *juſti*, ex membro ibi ſubſequente. Vel ità, Abſconditus ego audivi te in tempeſtate.

Com. 11. *Dilata os tuum, & implebo illud*] Dilatabo & implebo os tuum, nempe, laudibus meis. Vide 70. 8.

Com. 13. *Ibunt in adinventionibus ſuis*] Ut irent in a. f.

Com. 14, 15. *Si populus meus audiſſet me*, &c.] Similia Deus idem 48. 18. apud Eſaiam.

Com. 16. *Et erit tempus eorum in ſecula*] Veniet dies, quâ æternum cum pernicie conjunctum opprobrium ferent.

PSAL. LXXXI.

Com. 3. *JUdicate egeno & pupillo; humilem & pauperem juſtificate*] Idem 1. 17. apud Eſaiam, *Subvenite oppreſſo, judicate pupillo, defendite viduam*: & 21. 12. apud Jeremiam, *Eruite vi oppreſſum de manu calumniatoris.* Vide & ibid. 22. 3. & Pſal. 34. 10.

Com. 4. *Eripite pauperem*] E manu fortioris. Jobus 29. 16. hoc ſenſu, *Pater eram pauperum.*

Ibid. *Egenum de manu peccatoris liberate*] Subvenite oppreſſo, dictis Eſaiæ & Jeremiæ locis.

Com. 5. *Neſcierunt, nec intellexerunt*] Id eſt, neſciunt, nec intelligunt.

Ibid. *In tenebris ambulant*] *Relinquunt* (ut Proverb. 2. 14.) *iter rectum, & ambulant per vias tenebroſas. Per diem* (ut Job. 5. 14.) *incurrunt tenebras: & quaſi in nocte ſic meridie palpant.* Iterum Proverb. 4. 19. *Via impiorum tenebroſa.* Vide & Jobi 12. 24, 25. Jerem. 23. 12. & 11. 16. Sirachidem.

Ibid. *Movebuntur omnia fundamenta terræ*] Ab ira Dei in iniquitatem eorum. Vide Pſal. 17. 8.

Com. 6. *Dixi, Dii eſtis*] *Dii terrarum*, ut 4 Reg. 18. 35. *Deus potentes non abjicit, cùm & ipſe ſit potens*, Job. 36. 5.

Ibid. *Sicut homines autem moriemini*] Sirachides 10. 12. *Rex hodie eſt, & cras morietur.* Vide in cæteris Annotatis.

PSAL. LXXXII.

Com. 2. *DEus, quis erit ſimilis tibi? nè taceas*] Deus, cui nemo quoad potentiam ſimilis, (vide 85. 8.) nè taceas.

Ibid. *Neque compeſcaris*] Paſſivum pro reciproco, neque compeſce te: id eſt, iram tuam. LXX. μὴ καταφύγῃς. Heſychius, Καταφύγῃς, &c. *ποιήσῃς*· quæ fortè per ῃς legenda, ut hæc Pſalmi reſpiciant.

Com. 3. *Inimici tui ſonuerunt*] *Sonare* hîc eſt quod ſuprà 2. 1. *fremere.* Confer & quæ ibi ſequuntur, videbis cum iſto loco non parvam conſonantiam.

Com. 4. *Et cogitaverunt adversùs ſanctos tuos*] *Adversùs eos* (ut suprà 55. 6.) *cogitationes eorum in malum.*

Com. 5. *Dixerunt, Venite, & diſperdamus eos de gente*] Ità ut nomen gentis illius evaneſcat. Hoc ex loco ſumpta ſunt quæ Jeremiæ 48. 2. occurrunt.

Ibid. *Et non memoretur nomen Iſrael ultrà*] Idem ex perſona inimicorum ſuorum 11. 19. *Eradamus eum de terra viventium, & nomen ejus non memoretur ampliùs.* Vide Deuteron. 32. 26. Job. 18. 17. Pſal. 33. 17. & 73. 8.

Com. 6. *Cogitavêrunt unanimiter*] Suprà 2. 2.

Com. 11. *Facti ſunt ſicut ſtercus terræ*] Penitus deleti ſunt: *morticina eorum* (ut Eſai. 5. 25.) *facta ſunt quaſi ſtercus in medio platearum.*

Com. 14. *Pone illos ut rotam*] Fac illis quod videmus fieri in rotis, quarum rapido motu pars ſumma repentè ima fit: devolve eos ab excelſo cogitationum ſuarum contra ſanctos tuos in barathrum perniciei. Fulgentius Mytholog. lib. 2. cap. de Ixione, *Parvo tempore celerè regnum adeptus, dehinc regno expulſus eſt: unde & eum ad rotam damnatum dicunt, quòd omnis rota vertigo quæ ſuperiorà habet, modò dejiciat. Ergò oſtendere heic voluerunt quòd omnes qui per arma atque violentiam regnum affectant, ſubitò erectiones, ſubitò eliſiones ſuſtinent, ſicut rota quæ ſtabile non habet aliquando cacumen.*

Ibid. *Sicut ſtipulam ante faciem venti*] Suprà 1. 4. ubi dicta vide. Adde Eſai. 47. 14.

Com. 16. *Et in ira tua turbabis eos*] Infrà 109. 5. ubi *confringere* quod hîc *turbare.*

Com. 19. *Et cognoſcant quia nomen tibi Dominus*] Se autem homines eſſe, ſuprà 9. 21.

PSAL. LXXXIII.

Com. 11. *SUper millia*] Subaudi, *dierum in tabernaculis peccatorum.*

Ibid. *Elegi abjectus eſſe in domo Dei mei, magìs quàm habitare in tabernaculis peccatorum*] De Moſe Scriptor ad Hebræos 11. 25. *Magis eligens affligi cum populo Dei, quàm temporalis peccati habere jucunditatem.*

Com. 13. *Beatus homo qui ſperat in te*] Eſaiæ 30. 18. *Beati omnes qui exſpectant eum.*

PSAL. LXXXIV.

Com. 1. *BEnedixiſti, Domine, terram tuam*] Videtur εὐλόγησας legiſſe, at LXX. habent εὐδόκησας· amâſti terram tuam, vel, voluiſti ei. Heſychius, Εὐδόκησας, &c. ἠθέλησας, ἠγάπησας· quæ tamen ad locum Rom. 15. 26. videntur pertinere.

Com. 9. *Et ſuper eos qui convertuntur ad cor*] Id eſt, fortè, ad intelligentiam, vel reſipiſcentiam. Unde 5. 21. Jeremiæ, *Audi, populeſtulte, qui non habes cor.* Eodèm ferè recidit quod heic LXX. *qui convertunt ad eum cor ſuum.* Sirachides 22. 7. *Et qui timet convertetur ad cor ſuum*: quæ ultima vox fortè in Vulgata verſione ſupplenda.

Ibid. *Convertuntur ad cor*] Carneum à lapideo. Ezech. 36. 26.

Com. 11. *Juſtitia & Pax oſculata ſunt*] Quæ bello inter Davidem & Abſalomum manente capita abſconderunt. Petronius, ubi de bello (itidem civili) ingruente,

Mitis turba Deûm terras exoſa furentes
Deſerit, atque hominum damnatum avertitur agmen:
PAX prima ante alias niveos pulſata lacertos
Abſcondit galeâ victum caput ——

& ſtatim,

Huic comes it ſummiſſa Fides, & crine ſoluto
JUSTITIA, ac mœrens lacerâ Concordia pallâ.

Suprà hîc 71. 7. *Orietur in diebus ejus JUSTITIA, & abundantia PACIS.* His adde quæ in cæteris Annotatis.

Com. 12. *Veritas de terra orta eſt*] *De terra*, pro *in terra*: vel, *de terra*, quâ videbatur ſepulta, iterum caput

exserit. Apuleius in Apologetico, *Veritas olim interversa, velut alto barathro, calumniâ emergit.*

Com. 13. *Dominus dabit benignitatem, & terra nostra dabit fructum suum*] Esaiæ 61.11. *Sicut terra profert germen suum, &c. sic Dominus Deus germinabit justitiam & laudem coram universis Gentibus.* Dare benignitatem hîc, est quod Psal. 64. 12. *benedicere corona anni benignitatis suæ.* Itaque idem utriusque membri hujus commatis sensus, ex more Hebræorum. Calpurnius Siculus de Imperatore suo,

Illius ut primùm senserunt numina terra,
Cœpit & uberior sulcis fallentibus olim
Luxuriare seges, tandémque legumina plenis
Vix resonant siliquis, nec præfocata malignum
Messis habet lolium, nec inertibus albet avenis.

Com. 14. *Et ponet in via gressus suos*] In via *rectâ*, quæ vox & sæpe alibi hoc libro subaudienda.

PSAL. LXXXV.

Com. 2. *Custodi animam meam*] Vitam meam, ut passim hoc in libro.

Ibid. *Quoniam sanctus sum*] *Quoniam* (ut 17. 22.) *custodivi vias tuas:* ubi & sequitur com. 26. *cum sancto sanctus eris.* Sic *sanctus* 11. 1. & alibi. Judith. 8. 29. *Mulier sancta es, & timens Deum.*

Com. 5. *Tu, Domine, suavis & mitis*] Patiens, & non irascens per singulos dies, suprà 7.12. Vide infrà hîc com. 15.

Ibid. *Et multæ misericordiæ*] *Omnes viæ tuæ* (ut Tob. 3. 2.) *misericordiæ*, &c.

Ibid. *Omnibus invocantibus te*] Sirach. 17. 28. *Quàm magna misericordia Domini, &c. convertentibus ad se!*

Com. 8. *Non est similis tui in Diis, Domine*] Inter Reges terrenos. Suprà 82.1, & 6. Jerem. 10.7. & alibi. Hinc 83. 8. & 135. 2. *Deorum Deus:* & 94.3. *Rex magnus super omnes Deos:* & 134. 5. *Deus præ omnibus Diis.*

Com. 10. *Quoniam magnus es tu*] 94. 3. & 134. 5.

Ibid. *Et faciens mirabilia*] Job. 5. 9. & 9. 10. Suprà 71. 18.

Com. 14. *Iniqui insurrexerunt super me*] Suprà 26.12. *Insurrexerunt in me testes iniqui.* Adde Job. 16. 9. LXX. hîc, ἐπανέστησαν· & forsan ad hunc locum pertinent Hesychii illa, Ἐπανίστασαι, μετ' ἀνδρὸς ἀνίστασαι· quæ non dubito corrupta esse, nec in transitu tamen nisi exturbando media illa, viam emendandi video.

Com. 15. *Tu, Domine, miserator & misericors, patiens*, &c.] Sapient. 15.1. *Tu Deus noster, suavis & verus, patiens, & in misericordia disponens omnia.*

Com. 16. *Da imperium tuum puero tuo*] Conforta servum tuum.

Com. 17. *Fac mecum signum in bonum*] Ut infrà 118. 122. *Suscipe servum tuum in bonum:* & 14. 11. Jeremiæ, *Noli orare pro populo isto in bonum.* Vide & Jerem. 15.11. & 24. 5. Sirachides 11. 13. *Et oculus Domini respexit illum in bono:* ubi aptiùs *in bonum* legas: quin & ibi εἰς ἀγαθὸν habet Græcus contextus. *Signa* huic Interpreti ubique sunt miracula, prodigia: ut & Helleniſtis σημεῖα. Hesychius, Σημεῖον, τέρας. Itaque *signum fac*, est, ede aliquod eximium insolitúmque potentiæ tuæ specimen in me adjuvando. Tale, ὡς μεγαλομερῶς ἐπιφανείας ὀπτανείας ὃν τῷ παρὰ πόδας, &c. μόρα ῥύσασθαι in tertio Maccabaico.

Ibid. *Fac mecum signum in bonum, ut videant qui oderunt me*] Ità infrà 108.26. *Salvum me fac*, &c. *& sciant quia manus tua hæc.*

PSAL. LXXXVI.

Com. 2. *Diligit Dominus portas Sion super omnia tabernacula Jacob*] Ità Virgilius de Carthagine,

Quam Juno fertur terris magìs omnibus unam
Posthabitâ coluisse Samo.———

PSAL. LXXXVII.

Com. 4. *Quia repleta est malis anima mea, & vita mea inferno appropinquat*] Vide Psal. 54. 5, 6.

Com. 6. *Factus sum*, &c. *sicut vulnerati dormientes in sepulcris*] Sic 14. 19. Esaiæ ad Babylonem, *Projectus es* (i.e. eris) *de sepulcro tuo*, &c. *& obvolutus cum his qui interfecti sunt gladio.* Vide infrà 88. 11.

Ibid. *Quorum non es memor amplius*] Quorum non est ampliùs memoria.

Com. 7. *Posuerunt me in lacu inferiore*] Inferno inferiore, suprà 85.13. lacu miseriæ, Psal. 39.3. Adde dictum Esaiæ locum.

Com. 8. *Super me confirmatus est furor tuus*] Ut contrà 116.2. *Confirmata est super nos misericordia ejus.*

Ibid. *Et omnes fluctus tuos induxisti super me*] *Durarle* (ut Job. 39. 16.) *ad filium tuum, quasi non sit tuus.* Vide suprà 41. 8.

Com. 9. *Longè feciſti notos meos à me*]

Cùm fueris felix multos numerabis amicos:
Tempora si fuerint nubila, solus eris.

Com. 11. *Numquid mortuis facies mirabilia?*] Sperare non possum cùm mortuus fuero te me resuscitaturum, ut tuas laudes decantem: audi ergò preces meas dum adhuc vivo. Vide Job. 14. 14.

PSAL. LXXXVIII.

Com. 2. *In generationem & generationem annunciabo veritatem tuam*] Notam faciam generationi isti, ut pòst alia & alia generatio cognoscant. Vide 77. 6, & 7. & 101. 18.

Com. 5. *Usque in æternum præparabo semen tuum*] Infrà 101. 29. *Præparare* hîc, ut sæpe alibi, est fundare, stabilire.

Com. 7. *Quis similis erit Deo in filiis Dei?*] In terrenis potentatibus. Vide infrà 96.9. Job. 36. 22. & quæ ad Psal. 85. 8. annotata.

Com. 11. *Superbum ut vulneratum humiliâsti*] Esai. 51.9. *Percussisti superbum, draconem humiliâsti. Ut vulneratum*, ut suprà 87.6. i. e. *interfectum.*

Com. 12. *Aquilonem & mare tu creâsti*] *Aquilonem* hîc studio positum potiùs quàm alium ventum. *De alto enim flans, gravissimas in mari tempestates facit:* Sunt Servii verba ad Georg. 1. *Fluctus maximos creberrimósq; Aquilone flante excitari* 2.30. dixit & A. Gellius.

———Βορέας μέγα κῦμα κυλίνδων,

ante omnes Homerus dixit.

Com. 15. *Justitia & judicium præparatio sedis tuæ*] *Præparatio*, fundamentum.

Com. 18. *In beneplacito tuo exaltabitur cornu nostrum*] *In te* (ut suprà 43. 6.) *inimicos nostros cornu ventilabimus.*

Com. 19. *Domini est assumptio nostra*] A Domino est auxilium nostrum. LXX. hîc ἀνάλημψις· id est, ὑπεράσπισμὸς, βοήθεια. Vide suprà 17. 17.

Com. 23. *Nihil proficiet inimicus in eo*] In eum. Suprà 61. 4. *Quousque irruitis in hominem? interficitis universi vos.*

Com. 26. *Ponam in mari manum ejus, & in fluminibus dexteram ejus*] Accipio per hypallagen, Ponam mare in manu ejus, & flumina in dextera ejus. Vult dicere, Faciam ut in mari & fluminibus dominetur. Vide suprà 71. 8. & 79. 12.

Com. 29. *Testamentum meum fidele ipsi*] Infrà com. 35.

Com. 39. *Tu verò repulisti & despexisti*] Subaudi, ex membro subsequente, *Christum tuum:* vel, ex simili Psal. 49. 17. loco, *disciplinam.*

Com. 41. *Destruxisti omnes sepes ejus*, &c. *diripuerunt eam omnes transeuntes viam*] *Destruxisti* (suprà 79. 13.) *macerias ejus, & vindemiant eam omnes qui pratergrediuntur viam.* Sirachides 36. 27. *Ubi non est sepes, diripitur possessio.*

Com. 44.

Com. 44. *Avertisti adjutorium gladii ejus*] Et heic fortè per hypallagen sensus est, Avertisti gladium (nempe tuum) adjutorii ejus: sequitur enim, *non es auxiliatus ei in bello.*

Com. 48. *Memorare quæ mea substantia*] *Cognosco* (ut Psal. 102. 14.) *figmentum meum, recordare quòd pulvis sum. Memento quæso* (ut Job. 10. 9.) *quòd sicut lutum feceris me, & me in pulverem reduces. Numquid non* (ut ibid. com. 20.) *paucitas dierum meorum finietur brevi? Breves anni mei* (ut ibid. 16. 25.) *transeunt, & semitam quam non revertar ambulo.* Nec alio sensu, *substantia mea apud te est*, suprà 38. 8. Psalmista dixit. LXX. & hîc & ibi ὑπόστασις· nempe γνῖνή. Hesychius in Γυγεών, Πάντες ἄνθρωποι, &c. Ἡ ὑπόστασιν ὅλη (lege λαὸ) γῆς ἔχουσιν.

Com. 49. *Quis est homo qui, &c. non videbit mortem?*] Ecclesiastes 9. 4.

Ibid. *Eruet animam suam de manu inferi?*] De potestate mortis: at legendum videtur *inferni.*

Com. 50. *Ubi sunt misericordiæ tuæ antiquæ, Domine?*] *Ubi est* (ut Esai. 63. 15.) *zelus tuus, & fortitudo tua? multitudo viscerum tuorum, & miserationum tuarum?*

Com. 51. *Opprobrii quod continui in sinu meo*] Suprà 76. 5. *Turbatus sum, & non sum locutus. In sinu*, in corde meo, ut Job. 19. 27. & alibi.

PSAL. LXXXIX.

Com. 2. *A Seculo & usque in seculum tu es Deus*] Vide suprà ad 73. 12. dicta.

Com. 3. *Ne avertas hominem in humilitatem, dixisti, Convertimini, &c. Quoniam mille anni ante oculos tuos tanquam dies hesterna*] Nè homines ad terræ pulverem (i. e. mortem) humilies, ex misericordia tua dicis, Convertimini. Si enim mille anni sunt tibi tanquam dies hesterna, quantò brevius in conspectu tuo est id punctum quod vivimus! Sensus ferè idem qui suprà 77. 39. & infrà 102. 13, 14, 15, 16.

Com. 6. *Manè floreat, & transeat: vesperè decidat*] Manè floret, & transiens vesperè decidit. Jobus 4. 20. eodem argumento, *De manè usque ad vesperam succiditur.* Adde infrà 102. 15.

Com. 7. *Defecimus in ira tua, & in furore tuo turbati sumus*] Job. 23. 16. *Deus mollivit cor meum, & Omnipotens conturbavit me:* ubi *cor mollire* est fortè, facere ut tanquam cera liquescat, id est, deficiat.

Com. 10. *Dies annorum nostrorum in ipsis, septuaginta*] Vide in cæteris annotatis.

Ibid. *Si autem in potentatibus, octoginta anni*] *In potentatibus*, est, in viribus, cum robore: ut suprà 19. 7. *In potentatibus salus dexteræ ejus.*

Ibid. *Et amplius eorum labor & dolor*] Notatis alibi adde Senecæ 93. Epist. *Quid illum octoginta anni juvant? &c. non vixit ille, sed in vita moratus est:* (voluit dicere, ei labor & dolor superfuit,) *nec serò mortuus est, sed diu:* & pòst, *Octoginta annis vixit, imò octoginta annis fuit: nisi fortè eum sic vixisse dicis quomodo arbores dicuntur vivere.*

Ibid. *Supervenit mansuetudo, & corripiemur*] Corripies nos in mansuetudine tua.

Com. 13. *Convertere Domine usquequo?*] Interpunge post mediam vocem, & post ultimam supple *averteris.* Vide 88. 47.

Com. 14. *Repleti sumus manè misericordiâ tuâ*] Reple nos, &c. Ità expone & sequentia, *exsultavimus, & delectati sumus. Manè*, tempestivè. Esai. 33. 2. *Esto brachium nostrum in manè, & salus nostra in tempore tribulationis.*

Com. 15. *Lætati sumus pro diebus quibus nos humiliâsti*] Tobiæ 3. 22. *Post tempestatem tranquillum facis, & post lacrymationem & fletum exsultationem infundis.* Ibidem 13. 5. *Castigavit nos propter iniquitates nostras, & ipse salvabit nos propter misericordiam suam.* Suprà Psal. 65. 12. *Transivimus per ignem & aquam, & eduxisti nos in refrigerium:* & Esaiæ 60. 10. *In indignatione meâ percussi te, & in reconciliatione meâ misertus sum tui.* Vide & Psal. 93. 19. & 29. 12. Heic autem *lætati sumus* exponam potiùs, *fac lætemur.* Tale illud 7. 20. apud eundem Tobiam, *Dominus cœli det tibi gaudium pro tædio quod perpessa es.*

Com. 16. *Respice in servos tuos, & in opera tua*] Id est, in servos tuos, opera manuum tuarum: vel, in servos & in opera (id est, magnalia) quæ toties antehac fecisti in causa eorum.

Ibid. *Et dirige filios eorum*] Id est, deduc eos, nempe, servos tuos: de quo loquendi more superiùs egimus: aut si communiter acceperis, illud *servos tuos* expone, majores nostros.

Com. 17. *Sit splendor Domini Dei nostri super nos*] Signetur (ut 4. 7.) super nos lumen vultûs illius. Illustret (ut 30. 17.) faciem suam super servos suos.

PSAL. XC.

Com. 3. *Liberavit me, &c. à verbo aspero*] A minacibus superborum verbis. LXX. heic, ἀπὸ λόγου ταραχώδους· id est, qui turbaverunt animam meam. Sic Act. 15. 24. λόγοις ταράσσειν· & i. 2. apud Jul. Pollucem ταραχώδης τύραννος· quod exponam, qui asperis vel minacibus verbis terrorem injicit.

Com. 4. *Scapulis suis obumbrabit tibi*] LXX. ἐν τοῖς μεταφρένοις αὐτοῦ, &c. In Glossario, Μετάφρενον, *interscapulum:* quâ voce usus est & Apuleius.

Com. 5. *Scuto te circumdabit veritas ejus*] Id est, bona voluntas ejus. Suprà 5. 13. *Ut scuto bonæ voluntatis tuæ coronâsti* (id est, circumdedisti) *nos.*

Ibid. *Non timebis à timore nocturno*] Securus dormies.

Com. 6. *A sagitta volante per diem*] Sagitta linguæ infidiantis. Vide ad 10. 3. & 56. 5. dicta.

Ibid. *A negotio perambulante in tenebris*] LXX. ἀπὸ πράγματος, &c. quam vocem passim hic Interpres *negotium* vertit: ut Rom. 16. 2. 1 Cor. 6. 1. 2 Cor. 7. 11. 1 Thessal. 4. 6 & Ecclesiastis 5. 7. Hoc loco voce eâ intelligendi fortè illi nequam spiritus, qui noctu vigilantes atque adeò dormientes homines non cessant inquietare.

Ibid. *Ab incursu & dæmonio meridiano*] Id est, ab incursu dæmonii meridiani. Sirachides 34. 19. & de Deo loquens, *Tegimen ardoris, & umbraculum meridiani:* quo loco etsi *Solis* suppleveris, huc tamen ea non ineptè applicueris. Vide & eundem Sirachidem 14. 27. Origenes in cap. 1. libri Job. *Scientes sancti viri quòd ipso meridiano tempore ruinâ occupati sunt filii Job atque mortui, oraverunt ad Deum conservari sicut à negotio in tenebris ambulante, ità & à ruina & à dæmonio meridiano. Sicut enim in noctis tenebris, sic similiter in medio meridie plures dæmonum tentationes se demonstrant quàm cæteris temporibus.*

Com. 16. *Longitudine dierum replebo eum*] Proverb. 10. 27. *Timor Domini apponit dies*, (id est, Deus timentibus se vitam longam dat) *anni autem impiorum breviabuntur.* Vide & Proverb. 3. 16.

PSAL. XCI.

Com. 3. *ET veritatem tuam per noctem*] Infrà 118. 62.

Com. 6. *Quàm magnificata sunt opera tua! nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ*] Infrà 137. 6. *Mirabilis facta est scientia tua, &c. non potero ad eam.*

Ibid. *Nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ*] Suprà 39. 6. *In cogitationibus tuis non est qui sit similis tibi:* id est, in consiliis.

Com. 7, 8, 9. *Et stultus non intelliget hæc. Cùm exorti fuerint peccatores sicut fœnum, & apparuerint omnes qui operantur iniquitatem: Ut intereant in seculum seculi*] Sensus & connexio videtur hujusmodi esse: Et stultus non intelliget, permissu tuo peccatores sicut fœnum (id est, flores) exoriri, eósque qui operantur iniquitatem ad modicum apparere, (id est, florere) ut paulò pòst funditus deleantur. Omnìno eadem hîc ἔννοια quæ suprà 79. 18, & 19. In lib. Regum 4. c. 19. 26. *Facti sunt velut fœnum agri, &c. quæ arefacta est antequam veniret ad maturitatem. Apparere*, vox apta ad momentaneum impiorum splendorem denotandum. Sic de vita 4. 13. Jacobus, *Vapor ad modicum parens, deinde exterminabitur.*

Com. 11. *Et senectus mea in misericordia uberi*] LXX. ἐν γήρει πίονι. Hesychius ex hoc Psalmi loco, Ἐν γήρει πίονι, γήρας λιπαρόν.

Com. 12. *Et in insurgentibus in me malignantibus audiet auris mea*] Audiet demissos eorum sermones pœnitentiam vel testantes, vel simulantes.

Com. 13. *Justus ut palma florebit, sicut cedrus Libani multiplicabitur*] Iisdem assimilationibus usus est & Sirachides 50. 14. ubi de Simone Pontifice, *Circa illum corona fratrum, quasi plantatio in monte Libano; sic circa illum steterunt quasi rami palmæ.*

Com. 15. *Adhuc multiplicabuntur in senecta uberi*] Ut Jobus 42. 12. *Adhuc* hoc loco significat *amplius, insuper*, vel, *ad hæc*: quod Græcis σὺν ὅτι τούτοις.

Ibid. *Et bene patientes erunt*] LXX. εὐπαθοῦντες ἔσονται· quod presso pede (ut & sæpissime) hic Interpres secutus. Hesychius ex hoc Psalmi loco, Εὐπαθοῦντες, εὐρωστοι· id est, *fortes*: ut posteriores Latini solent eâ voce uti. At puto laxiùs hic Psalmistam intelligendum, pro eo nempe quod infrà 127. 2. *bene esse*, &c.

Com. 16. *Ut annuncient*] Sub. *opera & misericordias Domini*. Vide 79. 19.

Ibid. *Quoniam rectus Dominus Deus noster*] Suprà 10. 8. *Quoniam justus Dominus*, &c. id est, ut hoc loco, *rectus*.

PSAL. XCII.

Com. 1. *Firmavit orbem terræ qui non commovebitur*] Suprà 88. 12. infrà 95. 10. & 103. 5. Idem 1 Paralip. 16. 30. de Eodem, *Fundavit orbem immobilem*: & Seneca 2. 45. Natural. quæst. *Cujus consilio huic mundo providetur, ut inconcussus* (id est, immobilis) *eat, & actus suos explicet.*

Com. 2. *Parata sedes tua ex tunc*] Fundata sedes tua ab initio, vel (ut in membro sequente) *à seculo. Parata* autem, in cœlo intellige. Vide 102. 19.

Com. 3. *A vocibus aquarum multarum*] Subaudiendum fortè (ut suprà 8. 3.) *laudem perfecisti.*

Com. 4. *Mirabilis in altis Dominus*] Id est, in profundis, maris nempe: ferè idem enim hîc dicitur quod in præcedente membro. Infrà 106. 23. *Qui descendunt mare*, &c. *ipsi viderunt opera Domini, & mirabilia ejus in profundo.*

Com. 5. *Testimonia tua credibilia facta sunt nimis*] Testimonia (nempe operum tuorum) fidem habent indubitatissimam. ἐπιστώθησαν σφόδρα, ut apud LXX. De eodem Paulus Act. 14. 16. *Et quidem non sine testimonio seipsum reliquit*: ubi vide ex Græcis annotata.

PSAL. XCIII.

Com. 2. *Exaltare qui judicas terram*] Excita (ut alibi loquitur) potentiam tuam.

Com. 3. *Usquequo peccatores gloriabuntur?*] In malitia sua, ut suprà 51. 3. Lætabuntur (ut Proverb. 2. 14.) cùm malefecerint, & in rebus pessimis exsultabunt.

Com. 4. *Effabuntur & loquentur iniquitatem*] Ità & in Græco, ubi καὶ λαλήσουσιν, ut in Latino *& loquentur*, expunctis, videtur totus versus ità bene constitui posse, *Effabuntur iniquitatem, loquentur omnes qui operantur injustitiam.*

Com. 5. *Populum tuum, Domine, humiliaverunt, hereditatem tuam vexaverunt*] In Additamentis Estheris 13. 15. Mardochæus, *Miserere populi tui, quia volunt nos inimici nostri perdere, & hereditatem tuam delere. Vexaverunt* optimè posuit heic Vulgatus Interpres. Gellius 2. 6. *Vexare verbum grave est, factúmque ab eo videtur quod est vehere; in quo inest jam vis quædam alieni arbitrii: non enim sui potens est qui vehitur*: & pòst, *Qui fertur, & raptatur, atque huc illuc distrahitur, is vexari propriè dicitur: sicuti*, &c. *jactare multò fusius largiúsque est quàm jacere, id unde verbum traductum est; & quassare, quàm quatere, gravius violentiúsque est.* Glossarium, *Vexat*, ὀχλῶ, σκύλλω, χειμάζω. Quid autem hoc loco sit hereditatem vexasse illam, vide in Psal. 73. 6, 7. & Psal. 78. 1, 2, 3.

Com. 6. *Viduam & advenam interfecerunt*] Opprimendo eos, vel etiam debita auxilia subtrahendo.

Com. 7. *Et dixerunt, Non*, &c. *intelliget Deus Jacob*] *Non vacat his nostris rebus adesse Deo.*

Com. 8. *Intelligite, insipientes*, &c.] Imò optimè Deus (inquit) intelligit, at vos insipientes nunc saltem intelligite. *Insipientes* hîc, ut suprà 13. 1. & alibi, vocat, intuitûs & providentiæ divinæ negatores, vel etiam contemptores.

Ibid. *Et stulti, aliquando sapite*] Jeremias 5. 21. *Audi, populestulte, qui non habes cor.* Adde Proverb. 1. 22.

Com. 9. *Qui plantavit aurem, non audiet?*] Q. d. *exaudiet*, (ut 54. 20.) *& humiliabit eos.* Quicquid efficit tale, id magìs esse tale, tritissimum est apud Dialecticos.

Ibid. *Qui finxit oculum, non considerat?*] Non videt facinora vestra? Apud Jeremiam 23. 23. *Putásne Deus è vicino ego sum, dicit Dominus, & non Deus de longé? Si occultabitur vir in absconditis, & ego non videbo eum?*

Com. 10. *Qui corripit gentes, non arguet?*] *Nónne* (ut 43. 22.) *requiret ista?*

Com. 13. *Ut mitiges ei à diebus malis*] Ut mitiges, nempe iram tuam, ut 84. 4. *A diebus malis*, cùm malum struitur illi, recasurum in inimicos, (vide proximè sequentia;) vel, in diebus famis, quod & *tempus malum* vocatur suprà 36. 19.

Com. 15. *Et qui juxta illam omnes qui recto sunt corde*] *Et juxta illam*, (ità LXX.) justitiam nempe, *omnes*, &c. Vult dicere, parata est in eorum causa justitia ejus. LXX. ἐχόμενοι αὐτῆς. Hesychius, Ἐχόμενος, ἀκόλουθον.

Com. 16. *Quis consurget mihi adversùs malignantes?*] Malignantes consilia sua. Vide 82. 4. & 91. 12.

Com. 18. *Si dicebam, Motus est pes meus: misericordia tua adjuvabat me*] Vide ad 65. 9. dicta.

Com. 19. *Secundùm multitudinem dolorum meorum*, &c. *consolationes tuæ lætificaverunt animam meam*] Vide suprà ad 89. 15. annotata.

Com. 21. *Captabunt*, &c. *& condemnabunt*] Id est, captant, & condemnant.

Com. 23. *Reddet illis iniquitatem ipsorum*] *Septuplum* (ut 78. 12.) *in sinu eorum, improperium ipsorum.* Vide Jerem. 25. 14. Contrà Job. 33. 26. *Et reddet homini justitiam suam.* Vide & Psal. 17. 21.

PSAL. XCIV.

Com. 3. *Deus magnus Dominus, & Rex magnus super omnes Deos*] Infrà 134. 5. *Magnus est Dominus, & Deus noster præ omnibus Diis.* Vide Psal. 96. 9. & ad 85. 8. dicta.

Com. 4. *Altitudines montium ipsius sunt*] Infrà 103. 8.

Com. 5. *Ipsius est mare*] Suprà 92. 4.

Com. 7. *Oves pascuæ ejus*] In Glossis, Βοσκὴ, *pastio*, &c. *pascua*: & alibi, Νομὴ, *pastus, pastio, pascua.*

PSAL. XCV.

Com. 7. *Afferte Domino gloriam & honorem*, &c. *tollite hostias*, &c.] Suprà 28. 2, 3.

Com. 10. *Correxit orbem terræ qui non commovebitur*] *Fundavit*, ut 92. 1. ubi dicta vide. Ità 96. 2. *Justitia & judicium correctio* (id est, fundamentum) *sedis ejus.*

PSAL. XCVI.

Com. 4. *Illuxerunt fulgura ejus orbi terræ; vidit, & commota est terra*] Eadem suprà 76. 19.

Com. 10. *Odite malum*] Rom. 12. 9.

Com. 11. *Lux orta est justo, & rectis corde lætitia*] *Vox* (ut 117. 15.) *exsultationis & salutis in tabernaculis justorum*: vide & ibid. com. 27. In libro Estheris 8. 16. *Judæis nova lux oriri visa est, gaudium, honor & tripudium.* Adde cap. 11. 11.

PSAL.

PSAL. XCVII.

Com. 2. *NOtum fecit Dominus salutare suum*] Ut suprà 75. 2. *Notus in Judæa Deus*: & 76. 16. *Notam feciſti in populis virtutem tuam.* Deus ipſe Ezech. 35. 12. *Et notus efficiar per eos cùm te judicavero.*

Com. 6. *In tubis ductilibus*] Sirachides 5. 18. *In tubis productilibus ſonuerunt.* Vide in reliquis Annotatis.

Com. 8. *Simul montes exſultabunt à conſpectu Domini*] Vide infrà ad 113. 4. annotata.

PSAL. XCVIII.

Com. 4. *HOnor Regis judicium diligit*] Rex judicium (i.e. juſtitiam) diligit: juſtitiâ enim firmatur ſolium ejus, Proverb. 16. 12. Ibid. 21. 15. *Gaudium juſto eſt facere judicium. Honor Regis*, locutio qualis, *vis Herculis, ſapientia Thaletis.*

Com. 5. *Et adorate ſcabellum pedum ejus*] Adorate eum, manibus ad cœlum (ſcabellum pedum ejus) elevatis.

Com. 6. *Et Samuel inter eos qui invocant nomen ejus*] *Inter eos, cum illis*, ut ſuprà 82. 9. Sic & 54. 19. *inter illos.*

PSAL. XCIX.

Com. 1. *SErvite Domino in lætitia*] Suprà 2. 11.

Com. 2. *In exſultatione*] Labiorum, i. e. in laudibus.

PSAL. C.

Com. 2. *IN medio domûs meæ*] In domo mea. Vide ad Matth. 14. 24. dicta.

Com. 3. *Non proponebam ante oculos meos rem injuſtam*] Quod, *iniquitatem in corde ſuo non aſpicere* ſuprà 65. 18. dixit.

Ibid. *Facientes prævaricationes odivi*] Proverb. 16. 12, 13. *Abominabiles Regi qui agunt impiè. Voluntas Regum labia juſta, qui recta loquitur, diligetur. Odivi*, odio habebo: ità & cætera quæ ſequuntur præterita expoſuerim.

Com. 4. *Non adhæſit mihi cor pravum*] i. e. Homines corde pravo; imò *innocentes & recti adhæſerunt mihi*, ſuprà 24. 21. LXX. heic καρδία σκαμβὴ, i. e. στρεβλὴ, ità Heſychius. Eſt & in Gloſſis Σκαμβὸς, *curvus*, i. e. Latinè loquentibus *pravus. Adhærere* heic eſt, convictu & familiaritate uti.

Ibid. *Declinantem à me malignum non cognoſcebam*] Declinantem à viis meis (i.e. juſtitiæ quas propono mihi ſemitis) pro ignoto habebo. Sic ſuprà 73. 9. *nos non cognoſcet ampliùs.* Vide quæ ad Matth. 25. 12. & Luc. 13. illa, *non novi vos.*

Com. 5. *Detrahentem ſecretò proximo ſuo, hunc perſequebar*] Meritò: *abominatio* (enim) *hominum, detractor*, Proverb. 24. 9. Quin & *Princeps qui libenter audit verba mendacis, omnes miniſtros habebit impios*, Proverb. 29. 12.

Ibid. *Superbo oculo, & corde inſatiabili, cum hoc non edebam*] Non edam. Vide Proverb. 23. 6, 7, 8. Seneca epiſt. 32. *Hoc eſt ſalutare, non converſari cum diſſimilibus & diverſa cupientibus.*

Com. 6. *Oculi mei ad fideles*, &c.] Jerem. 5. 3. *Domine, oculi tui reſpiciunt fidem.*

Ibid. *Ut ſedeant mecum*] Sirachides 9. 22. *Viri juſti ſint tibi conviva.*

Ibid. *Ambulans in via immaculata, hic mihi miniſtrabat*] Ad menſam, vel in domo, vel in publicis muneribus.

Com. 7. *Non habitabit in medio domûs meæ qui facit ſuperbiam*] Quaſi diceret,

Maxima quæque domus ſervis eſt plena ſuperbis.

In meo autem palatio ejuſmodi nullum dominium habebant. *Superbiam* commodè heic exponas, erga conſervos ſuos. Vide ad Matth. 24. 48. annotata. Sapientia Prov. 8. 13. *Arrogantiam & ſuperbiam deteſtor.*

Ibid. *Qui loquitur iniqua non direxit in conſpectu oculorum meorum*] De Deo Jobus 13. 16. *Non veniet in conſpectu ejus omnis hypocrita. Non direxit*, eſt, non diriget: i.e. non proſperabitur. Hoc ſenſu Prov. 28. 13. & infrà hîc 139. 12. *non dirigetur*; Eſaiæ 48. 15. *directa eſt via ejus*; & 41. 2. Sirachidis, *Cujus viæ directæ ſunt.* LXX. hîc, ἃ κατεύθυνεν· indè & 29. 24. ejuſdem Sirachidis, κατευθύνοντας· quod idem hic Interpres *dirigentes* vertit. Verba Pſalmi autem (quæ commodè ſenſu quidem laxo intelligi poſſunt) libens ego ad domeſticos reſtrinxerim. Solomo 13. 13. in Gnomologico, Οἰκέτῃ σοφῷ εὐοδοῖ ἴσον) πρόξενος ἢ κατευθυνθήσεται ἡ ὁδὸς αὐτοῦ.

Com. 8. *In matutino interficiebam omnes peccatores terræ*] *Ad nihilum* (ut 4. 4.) *deductus eſt in conſpectu meo malignus, timentes autem Dominum glorificavi. In matutino* Græcis heic, εἰς τὰς πρωΐας, i. e. ἐν τῇ πρωΐᾳ· quod Vir ſummus refert ad judicia manè exerceri ſolita: & ſanè in Εὐθὺς δίκη non diſſimilia habemus apud Heſychium. At fortè *in matutino* hîc eſt, *citò*, vel *celeriter.* Heſychius, Πρωΐα, ταχέα. Chryſoſtomus ad hunc Pſalmi locum, ταχέως, διηνεκῶς. Nec aliter ſuprà 48. 15. expoſuerim illud, *dominabuntur juſti eorum in matutino*: quo loco Græci τὸ πρωΐ, ut hîc εἰς τὰς πρωΐας. His adde quòd *manè* pro *citò* ponitur ſæpiſſime in Pſalmorum libro.

PSAL. CI.

Com. 4. *ET oſſa mea ſicut cremium aruerunt*] LXX. ὡς φρύγιον· ubi nunc nil video mutandum; non ſolùm φρύγανον enim, ſed & φρύγιον dicitur. Heſychius (& fortè hoc ex Pſalmi loco) Φρύγιον, ξύλον ξηρόν.

Com. 5. *Percuſſus ſum ut fœnum*] Supple ex Pſal. 36. 2. *quod velociter areſcit*: quin & hîc continuò ſequitur, *cor meum aruit.*

Ibid. *Oblitus ſum comedere panem meum*] Eſcam omnem abominata eſt anima mea, ut infrà 106. 18. vel *oblitus ſum*, neglexi.

Com. 6. *A voce gemitûs mei adhæſit os meum carni meæ*] *Rauca* (ut 68. 4) *factæ ſum fauces meæ.* Vide & 21. 16.

Com. 9. *Et qui laudabant me adverſum me jurabant*] Qui laudibus & præconiis me efferre ſolebant, in me conſilia inierunt, imò in meum caput conjurârunt.

Com. 10. *Cinerem tanquam panem manducabam*] Mihi cineres pro pane fuerunt. Ità ſuprà 41. 4. dixit lacrymas ſuas ſibi panes fuiſſe. Simile 79. 6. *lacrymarum pane cibavi.* Senſus eſt, manducavi (ut 126. 2.) doloris panem; vel, cinere me aſperſi cùm debebam panem ſumere.

Ibid. *Et potum meum cum fletu miſcebam*] Flebam etiam dum biberem: hyperbolica quædam magni luctûs deſcriptio. Apuleius de afflictiſſima puella illa lib. 4. *Etiam nunc dormiens decoras genas cohumidat.*

Com. 11. *Elevans alliſiſti me*] Vide quæ in cæteris Annotatis. LXX. hîc ἐπάρας κατέῤῥαξάς με. Heſychius, Ἐπάρας, &c. Ὑψώσας. Idem, Καταῤῥάξῃς, καταβαλεῖ.

Com. 13. *Tu autem, Domine, in æternum permanes*] Ità infrà 134. 13. & ſuprà 91. 9. In Threnis 5. 19. Jeremiæ, Σὺ δέ, Κύριε, εἰς τὸν αἰῶνα καθοικήσεις.

Com. 17. *Et videbitur in gloria ſua*] Et conſpicuus erit in loco gloriæ ſuæ, vel, in loco quem glorificavit.

Com. 18. *Reſpexit in orationem humilium*] Judith. 9. 16. *Humilium & manſuetorum ſemper tibi placuit deprecatio.*

Ibid. *Et non ſprevit precem eorum*] In Gr. οὐκ ἐξουδένωσεν. Heſychius, Ἐξουδενώσας, ἀποδοκιμάσας.

Com. 19. *Scribantur hæc in generatione altera*] Vide ſuprà 77. 3, & 6. LXX. χαρακτὴρ ἑτέρα, i. e. γενεὰ, ut alicubi ad Lucam annotavimus.

Com. 20. *De cœlo in terram aſpexit, ut audiret gemitus compeditorum*, &c.] De eodem infrà 112. 6. *In altis habitat, & humilia reſpicit.*

Com. 21. *Ut ſolveret filios interemptorum*] Suprà 67. 7. *Educit vinctos in fortitudine.*

Com. 25. *Ne revoces me in dimidio dierum meorum*] Vide quæ Eſaiæ 38. 10, & 11. Rex Ezechias.

Com. 26. *Ipſi (cœli) peribunt, tu autem permanes*] Boethius Conſol. lib. 4.

Volucrem currum ſtabilis regit
Rerum coruſcus arbiter.

Idem 1.

Idem 1. ——*Perpetuo nixus solio*
Rapido cœlum turbine versat.

Lib. 3.
——*Tu tempus ab ævo*
Ire jubes, stabilisque manens das cuncta moveri.

Et pòst, *Rerum orbem mobilem rotat, dum te immobilem ipse conservat.* De eodem Auctor libri de Mundo, qui vulgò Aristoteles, Ἐν ἀκινήτῳ ἰσχυρῷ πάντα κινεῖ, καὶ πνεύματι, ὅπῃ βούλεται, καὶ ὅπως.

PSAL. CII.

Com. 6. *Faciens, &c. judicium omnibus injuriam patientibus*] LXX. τοῖς ἀδικουμένοις. Hoc Act. 7. 24. τῷ ἀδικουμένῳ ἀμύνατο. In Glossis, Ἀδικοῦμαι, *injuriam patior.*

Com. 7. *Notas fecit vias suas Moysi*] Juxta illud. 24. 9. *Docebit mites vias suas.* Moses autem mitissimus mortalium. Vide & suprà 15. 11.

Com. 9. *Non in perpetuum irascetur*] Jer. 3. 5. *Numquid irascêris in perpetuum? aut perseverabis in finem?* Adde quæ suprà hîc 7. 12.

Com. 14. *Ipse cognovit figmentum nostrum*] *Nec enim omnia possunt esse in hominibus, quorum non est immortalis natura,* Sirachides 17. 29. Adde Psal. 77. 38, & 39. ibíque annotata. In Græco hîc πλάσμα ἡμῶν. Vide 33. 13. eundem Sirachidem. In vetere Onomastico, *Figmentum,* πλάσμα.

Com. 15. *Homo, sicut fœnum dies ejus*] Pro, dies hominis ut fœnum. De hujusmodi locutionibus jam superiùs egimus.

Ibid. *Tanquam flos agri sic efflorebit*] Job. 14. 2. *Efflorebit,* compositum est pro simplici *florebit* (i. e. *floret*;) ut & ἐξανθήσῃ, quod in Græco contextu, est, ἀνθήσῃ. Hesychius, Ἐξανθήσῃ, ἀνθήσῃ· quæ puto ad hæc Psalmi referenda. Forsan & hoc sensu in vet. Onomastico, *Effloreo,* ἀνανθίω· ut vox ea significet non, ἄνθος ἀποβάλλειν, sed ἀφιέναι· quo modo apud Hesychium legimus, Ἀνθῦσα, &c. ἄνθος ἀφιῦσα. Est & in vetere Glossario, Ἐξανθίζω, *enucleo:* quod quia non intelligo, non audeo affirmare *efflореo* reponendum. *Efflorere* autem habebimus & infrà Psal. 131. 18.

Com. 16. *Quoniam spiritus pertransibit in illo*] *Exibit* (ut 145. 4) *spiritus ejus: te* nempe (ut 103. 29.) *auferente.* Jobus 16. 23. *Ecce breves anni* (mei) *transeunt.*

Ibid. *Et non subsistet*] Jobus eodem argumento 7. 8. *Oculi tui in me* (ad auferendum nempe spiritum meum) *& non subsistam:* i. e. utroque loco, non ero ampliùs. Est & eadem ejusdem 3. 16. locutio.

Ibid. *Et non cognoscet ampliùs locum suum*] Ibidem com. 10. (ex hoc Psalmi loco) *Neque cognoscet eum ampliùs locus ejus.*

Com. 18. *Et memores sunt mandatorum ipsius, ad faciendum ea*] Qui enim memor est eorum, at non ut faciat ea, comparatur viro qui cùm in speculo se contemplatus fuerit, statim abit, & oblitus est qualis fuerit, Jacob. 1. 24. *Si hæc scitis, beati eritis si feceritis ea,* Joh. 13. 17.

Com. 20. *Angeli ejus, potentes virtute, facientes verbum illius*] Infrà 103. 4.

Ibid. *Ad audiendam vocem sermonum ejus*] i. e. Prompti paratíque ad audiendam, &c.

PSAL. CIII.

Com. 2. *Confessionem & decorem induisti*] Feciſti confessione, & decorâ laudatione nostrâ dignissima. Vide 92. 1. & 110. 3. & 146. 1. & 148. 14.

Com. 3. *Extendens cœlum sicut pellem*] Esai. 51. 13. *Tetendit cœlos, & fundavit terram.*

Ibid. *Qui tegis aquis superiora ejus*] Infrà 148. 4. *Aquæ quæ supra cœlos sunt.* Vide & Job. 26. 8. cum sequentibus: quibus respondent quæ hîc statim habebimus com. 7, 9, & 10.

Ibid. *Qui ponis nubem* (i. e. *nubes*) *ascensum tuum*]
Sub pedibúsque vides nubes, & sidera pulsas.

Ascensum, in Græco ὀχήβαν. Hesychius, huc (ni fallor) respiciens, Ἐπίβαν, ἀνάβασιν, βάθρον.

Com. 8. *Ascendunt montes, & descendunt campi*]
Jussit & extendi CAMPOS, subsidere valles,
Fronde tegi sylvas, lapidosos surgere MONTES.

Com. 9. *Terminum posuisti, quem non transgredientur*] Deus Jerem. 5. 22. *Posui arenam terminum mari, præceptum sempiternum quod non præteribit.* Apud Senecam Suasor. 1. *Maria intra terminos suos agitantur.* Minucius in Octavio, *Mari intende, lege littoris stringitur.*
Præscriptósque mari fines——
est apud Claudianum. Adde Proverb. 8. 29.

Com. 14. *Producens fœnum jumentis, & herbam servituti hominum*] Ipsum id quod apud Lucretium de eadem loquentem,
——*Nitidas fruges arbustáque læta*
Gentibus humanis habet unde extollere possit:
Unde etiam fluidas frondes & pabula læta
Montivago generi possit præbere ferarum.
Boethius lib. 2. *Terrarum fructus animantium proculdubio debentur alimentis.*

Com. 16. *Saturabuntur ligna campi, & cedri, &c.*] *Saturabuntur,* pluviis nempe, quibus (suprà com. 13.) rigas montes de superioribus tuis. Cedros, post turbam aliarum arborum, seorsim, quasi speciem nobiliorem, posuit. Sic Luc. 21. 29. ἅπαντα, καὶ πᾶσαι τὰ δένδρα.

Com. 19. *Fecit Lunam in tempora, Sol cognovit occasum suum*] Boethius lib. 3.
Ille dedit Phœbo radios,
Dedit & cornua Lunæ.
Vide Baruch. 6. 59. *In tempora,* sub. menstrua. Apuleius de eadem loquens, *Incrementis globi sui decisionéque luminis menstrua tempora significat.*

Ibid. *Sol cognovit occasum suum*] *A summo cœlo egressio ejus, & occursus ejus usque ad summum ejus.* Suprà 18. 7.

Com. 20. *In ipsa* (nocte) *pertransibunt omnes bestiæ sylvæ*] Vide in cæteris Annotatis: & adde, Macrobius Saturnal. 1. 17. at de una ferarum specie, Λύκος, ἀπὸ τοῦ λύκης, *id est, à luce prima, appellatos quidam putant, quia hæ feræ maximè id tempus aptum rapiendo pecori observant, quod ante lucanum post nocturnam famem ad pastum stabulis expellitur. Lupus ad vesperam,* proverbialiter positum occurrit Jerem. 5. 6. *Pertransibunt,* è lustris nempe & latibulis, ut jam alibi monuimus.

Com. 23. *Exibit homo ad opus suum, &c. usque ad vesperam*]
——*Redit heu misero labor actus in orbem.*
Exibit, nempe, Sole orto, quod hoc præcessit: unde & Sol à nonnullis (Macrobio 1. 17. referente) ἐλαυνὸς dictus, ἀπὸ τοῦ συναλίσκειν (meliùs fortè συναλίζειν legas) καὶ συναθροίζειν τοὺς ἀνθρώπους ὅταν ἀνατείλῃ· *quod exoriens homines conducit in cœtum,* i. e. in opera sua: unumquemque pro statu nempe, & vitæ genere. Dum autem *usque ad vesperam* dicit, videtur tacitè innuere molestam esse laborantibus diei longitudinem. Unde & Hesychius ad Homeri illud, νυκτὶ δοῦναι, τῇ ταχείᾳ, inquit, ἢ διὰ μέσης πολύμοχθον ἔσται διὰ τὰ ἔργα, μακρὰ ἡμῖν φαίνεται, ἢ διὰ τὴν ἀνάπαυσιν ταχεῖα.

Com. 24. *In sapientia omnia fecisti*] Sirachides 16. 26. *In judicio* (i. e. sapientia) *Dei opera ejus ab initio.* Vide Proverb. 8. 22. & quæ alibi hunc ad locum annotata.

Ibid. *Impleta est terra possessione tuâ*] Sirachides 16. 30. *In terram Deus respexit, & implevit illam bonis suis. Misericordiâ Domini plena est terra,* suprà 32. 5.

Com. 25. *Hoc mare magnum & spatiosum nimis*] Vide suprà 92. 4. Pomponius Mela 3. 1. *Oceanus, ingens & infinitum pelagus.* Bene & *spatiosum:* hinc *maris immensi spatium* apud Poetarum præcipuum.

Com. 26. *Animalia pusilla cum magnis*] *Gigantes,* (ut Jobi 26. 5. verso ordine) *& qui habitant cum iis.* De Scylla piscatum quærente Odyss. μ'.
Δαλεῖνδε ἴ, κυνέη δ', ἐν δὲ πόλυ μᾶλλον ὄλυσσα
Κῆτος, ἃ μυρία βόσκει ἀγάστονος Ἀμφιτρίτη.

Seneca

Seneca Suasor. 1. *Portenta, quæ profunda ista vastitas nutrit.*

Ibid. *Illic naves pertranſibunt*] Unde & νῆες ἀλιπλανεῖς in veterum Epigrammatum collectione 2. 15.

Com. 27. *Omnia à te exſpectant ut des illis eſcam*] Lactantius 7. 4. *Ut vivere, (animantia) ut conſtare poſſint, omnia his neceſſaria, &c. ſubminiſtrantur.* Vide infrà 144. 15.

Com. 29. *Auferes ſpiritum eorum, & deficient*] Vide Job. 34. 14, 15. Apuleius in de Mundo, *Spiritus ille nominatur, qui animalia omnia extrinſecùs vitalia tractûs ſui vitali & fœcundâ ope vegetat.* Lectio primaria autem (& fortè rectiùs) *ſpiritum tuum*, ut & verſu 30. Virgilius,

Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum, &c.

ubi Servius, *A divino ſpiritu vitam ſumunt omnia cùm naſci cœperint.* Adde Job. 27. 3. Aratum initio carminis, & quæ fuſè eam in mentem ad Act. 17. 25. annotavimus.

Com. 30. *Emittes ſpiritum tuum, & creabuntur: & renovabis faciem terræ*] *Pars gignentium, alia adoleſcentium, cætera occidentium vices ſuſtinent. Sors naſcentium loco obitorum pullulat, & occidentium numerus naſcentibus locum pandit.* Sunt verba Apuleii noſtri, libro de Mundi opificio.

Com. 32. *Qui reſpicit terram, & facit eam tremere*] Suprà 76. 19. De Jove apud Poetam,

——*Totum nutu tremefecit Olympum.*

Seneca, etſi ad Principem terrenum, 1. 8. de Clement. *Iraſci non potes, niſi ut omnia tremant.*

Ibid. *Qui tangit montes, & fumigant*] Suprà 96. 5. infrà 143. 5. Baruch. 6. 62. & com. 63. in epiſtola Jeremiæ.

Com. 33. *Cantabo Domino in vita*] Dum vivo Dei laudes & facta celebrabo. Virgilius,

O mihi tam longè maneat pars ultima vitæ,
Spiritus & quantum ſat erit tua dicere facta.

Com. 34. *Jucundum ſit ei eloquium meum*] *Dirigatur* (ut 140. 2.) *oratio mea ſicut incenſum in conſpectu ejus.* LXX. ἡδυνθείη αὐτῷ, &c. i. e. ut Marc. 6. 20. ἡδέως μιν ἤκουεν.

PSAL. CIV.

Com. 7. *IN univerſa terra judicia ejus*] Ità 8. 10. *Quàm admirabile nomen tuum in univerſa terra!*

Com. 13. *Pertranſierunt de gente in gentem*] Πλῶ (ut apud Sophoclem) πρὸ γῆς ἀλώμενος. Vide infrà 108. 10. ubi *transferri* quod hîc *pertranſire.*

Com. 14. *Corripuit pro iis Reges*] Hæc gloria ſanctorum ejus, ut infrà 149. 7. ubi & commata præcedentia vide.

Com. 16. *Vocavit famem ſuper terram*] *Vocavit*, induxit. Sic Jerem. 4. 20. Ezech. 36. 29. & alibi.

Ibid. *Firmamentum panis*] Suprà 103. 15. *Et panis, ut cor hominis confirmet:* ad quem locum in alteris Annotatis diximus.

Com. 18. *Humiliaverunt in compedibus pedes ejus*] Τὰς πόδας αὐτοῦ (ut Act. 16. 24.) εἰς τὸ ξύλον ἠσφαλίσαντο· ubi dicta vide.

Com. 21. *Conſtituit eum, &c. principem omnis poſſeſſionis ſuæ*] LXX. ἡγούμενον αὐτοῦ· id eſt, πάντα ὑπαρχόντων αὐτῷ, ut in ſimili planè locutione Matth. 24. 47. Quin & Heſychio Κτήματα, (quæ heic κλῆσις) πάντα τὰ ὑπάρχοντα.

Com. 22. *Ut erudiret principes ejus ſicut ſeipſum*] i. e. (ni fallor) & ſeipſum, (Regem nempe) & magnates aulæ ejus.

Com. 27. *Poſuit in iis verba ſignorum ſuorum*] Illorum verbis denunciavit prodigia ſua paulò pòſt ſecutura.

Com. 28. *Et non exacerbavit ſermones ſuos*] LXX. *& exacerbaverunt ſermones illius:* παρεπίκρανεν, i. e. παρήγαγον. Contemnendo denunciationes ejus ad majorem eum iram concitaverunt. At fortè rectiùs eſſet παρεπίκρανε, Deus nempe: q. d. aſperiores adhuc minas (vel pœnas) intentavit iis.

Com. 30. *In penetralibus Regum ipſorum*] In penitiſſimis ædium partibus, in angulis vel obſcuriſſimis. Unde & bene in vetere Onomaſtico, *Penetral*, μυχός. *Regum ipſorum*, pro *ipſius Regis*; niſi fortè locutione eâ & dynaſtæ complectendi.

Com. 38. *Lætata eſt Ægyptus in profectione eorum, quia incubuit timor eorum ſuper eos*] Pavore non diſſimili Geraſeni conſternati, orârunt Chriſtum, è finibus eorum excederet, Matth. 8. 34.

PSAL. CV.

Com. 4. *MEmento noſtrî, Domine, in beneplacito populi tui*] Ordo eſt, *noſtrî, populi tui, in beneplacito:* i. e. bona voluntate tua.

Com. 23. *Si non Moſes, &c. ſtetiſſet in confractione*] LXX. ὁ τῇ θραύσει. Gloſſarium (& fortè, ut ſæpe, ex Vulgato) Θραῦσις, *confractio.* Heſychius, Θραῦσις, ὀργὴ, πληγὴ, &c. quo loco ingenioſè (neſcio an rectè) Vir ſummæ eruditionis Chriſtianus ῥωγὴ ſubſtituit, pag. 667. ad Ariſtophanem.

Com. 26. *Elevavit manum ſuam ſuper eos, &c.*] Habitus ferituri. Vide ad lib. 5. Apuleii annotata.

Com. 27. *Et diſpergeret eos in regionibus*] Ut contrà 106. 2. *de regionibus congregavit eos.*

Com. 40. *Abominatus eſt hereditatem ſuam, & tradidit eos in manus Gentium*] In Additamentis Eſtheris 14 6. *Peccavimus in conſpectu tuo, idcirco tradidiſti nos in manus inimicorum noſtrorum.*

Com. 41. *Et dominati ſunt eorum qui oderunt eos*] Suprà 43. 11. *Avertiſti nos retrorſum poſt inimicos noſtros, & qui oderunt nos, diripiebant ſibi.* Jeremiæ 17. 4. *Servire te faciam inimicis tuis.* Acerbiſſimus puniendi modus. *Omnem vindictam, & non vindictam inimicorum*, eſt 25. 21. apud Sirachidem.

PSAL. CVI.

Com. 4. *IN ſolitudine, in inaquoſo*] In inaquoſo ſolitudinis. Vide ad 136. 2. annotata.

Com. 10. *Vinctos in mendicitate & ferro*] Subaudi, ut 67. 7. *eduxit in fortitudine.* Vide & infrà heic 14.

Com. 14. *Eduxit eos è tenebris & umbra mortis*] De Eodem Jobi 12. 22. *Producit in lucem umbram mortis.*

Com. 16. *Contrivit portas æreas, & vectes ferreos confregit*] Suprà 75. 4. *Confregit arcuum potentias.* Idem 45. 2. apud Eſaiam, *Portas æreas conteram, & vectes ferreos confringam.*

Com. 17. *Suſcepit eos de via iniquitatis eorum*] Interrupit curſum eorum. Contrarium Pſal. 80. 13. & Act. 14. 16. *permittere ſuis viis incedere.* Interrupit autem peramanter eos caſtigando. *Multo tempore non ſinere peccatoribus ex ſententia agere, ſed ſtatim ultiones adhibere, magni beneficii eſt indicium*, 2. 6. 13. ait Maccabæicorum Scriptor. Suprà hîc 89. 10. *Supervenit manſuetudo, & corripiemur.*

Ibid. *Propter injuſtitias enim ſuas humiliati ſunt*] *Nunquam à nobis miſericordiam ſuam amovet, corripiens verò in adverſis* (i. e. corripiens adverſis) *populum ſuum non derelinquit*, dicto Maccabæicorum loco, com. 16.

Com. 18. *Omnem eſcam abominata eſt anima eorum*] Ut vi ærumnarum premente amat fieri. Vide Job. 33. 20. Heſychius, Ἀπωκλεῖδες σῖτοι, ἀνορέκτως ἔχειν τροφῆς.

Ibid. *Et appropinquaverunt uſque ad portas mortis*]

——*Digitis à morte remotis*
Quatuor aut ſeptem——

Horatius,

Quàm penè furvæ regna Proſerpinæ,
Et judicantem vidimus Æacum!

Com. 24. *Viderunt opera Domini, & mirabilia ejus in profundo*] Suprà 92. 4. *Mirabiles elationes maris, mirabilis in profundis Dominus.*

Com. 26. *Aſcendunt uſque ad cœlos, & deſcendunt uſque ad abyſſos*] Adde reliquis Annotatis; Achilles Tatius lib. 3. Ἡ μὲν ναῦς ἀεὶ πρὸς μὲν τὸ κυρτούμενον τῆς θαλάσσης ἀνῃώρητο, πρὸς δὲ τὸ παράλογον ἦλθε καὶ χαμαλὸν τῷ κύματι· καὶ ἐδόκει δὲ ἅμα κυμάτων τὰ μὲν ὄρεσι, τὰ δὲ χάσμασι.

Com. 27. *Turbati ſunt, & moti ſicut ebrius*] Stupet intellectus iis velut ſolet ebriis. Turbatio mentis, à pavore,

mœstitia, aut alio affectu, sæpe ebrietati comparatur. Vide Esai. 51. 21. Jerem. 23. 9.

Ibid. *Omnis sapientia eorum devorata est*] Omnis ars eorum cessat. Achilles Tatius ubi suprà, Τάλ& ὁ κυβερνήτης ἀπεπὼν, βίπλει μὲν τὰ πλάια, &c. Ovidius,

Sed pavor attonito rationis ademerat usum,
Cesserat omne meis consiliúmque malis.

Com. 29. *Statuit procellam ejus in auram*] Suprà 88. 10.

Com. 32. *Exaltent eum in ecclesia plebis*] Populus eum in conventu celebret.

Ibid. *Et in cathedra seniorum laudent eum*] Eúmque honorent seniores in conciliis, sive etiam privatis sessionibus suis.

Com. 34. *Terram fructiferam in salsuginem*] In Gr. ἅλμιν. In vetere Onomastico, *Salsêdo*, ἅλμη.

Com. 38. *Et jumenta eorum non minoravit*] i. e. Valde auxit, ut servo suo Jobo 42. 12. Ità 40. 27. Sirachidis, *Non est in timore Domini minoratio*; i. e. In Dei timore magnum incrementum est, vel magna acquisitio. μειρὰς μίγας, ut de eodem itidem Apostolus dixit. Dilutè itaque Vir summus loco illo, *Nihil in eo damni*. Idem Hebræus sapiens 32. 28. *Qui confidit in Deo, non minorabitur*. Simile suprà heic 33. 11. *non minuentur omni bono*: 29. 1. *nec delectasti inimicos meos super me*, i. e. confudisti, erubefecisti: & 17. 37. *non sunt infirmata vestigia mea*.

Ibid. *Benedixit iis, & multiplicati sunt*] De Eodem Jobus 12. 23. *Multiplicat gentes, & perdit eas, & subversas in integrum restituit*. De locutione vide Genes. 1. 22, & 28.

Com. 40. *Effusa est contemptio super principes, & errare fecit eos in invio*] Dicto Jobi loco, *Immutat cor principum*, &c. *& decipit eos, ut frustrà incédant per invium*: & pòst, *Errare eos faciet tanquam ebrios*; i. e. patietur errare: quomodo intelligenda item Esai 63. 17. illa, *Quare errare nos fecisti de viis tuis?* & Psal. 38. 12. *animam ejus tanquam araneam tabescere fecisti*.

Ibid. *In invio, & non in via*] Tale suprà 27. 5. *Destrues, & non ædificabis eos*: 38. 10. *Obmutui, & non aperui os meum*: Deuteron. 18. 13. *in caput, & non in caudam*: & ibidem, *suprà, & non subter*: Job. 12. 25. *in tenebris, & non in luce*: Jerem. 20. 10. *in malum, & non in bonum*: Prov. 31. 12. *bonum, & non malum*: 4 Reg. 18. 22. *Vivetis, & non moriemini*: ut contrà Esaiæ 38. 1. *morieris, & non vives*. Quibus addè quæ ad Act. 13. 11. jam olim annotata.

Com. 41. *Adjuvit pauperem de inopia*] Locutio qualis suprà 59. 13. illa, *Da nobis auxilium de tribulatione*.

Ibid. *Et posuit sicut oves*, &c.] Suprà 77. 52.

Com. 42. *Videbunt recti, & lætabuntur*] Totidem verbis Jobi 22. 19. suprà hîc 96. 11. *Lux orta est justo, & rectis corde lætitia*.

PSAL. CVII.

Com. 5. *SUper cœlos est misericordia tua, & usque ad nubes veritas tua*] Suprà 102. 11.

Com. 10. *In Idumæam extendam calceamentum meum*] Vide suprà 60. 10. & in Ἰδυμαία Hesychium.

Com. 11. *In civitatem munitam*] Ut suprà 30. 22. & 70. 3. LXX. εἰς πόλιν περιοχῆς. Sic 4 Reg. 19. 24. *aquas clausas*: ubi itidem in Græco, πλημὺς περιοχῆς.

PSAL. CVIII.

Com. 1. *DEus laudem meam nè tacueris*] Imò, *Deus laudum mearum*: ità sponte meâ vel legendum, vel intelligendum credidi; pòst ità expositum vidi etiam ab Aquila & à Symmacho. *Nè tacueris*, ut alibi, *nè taceas, neque compescaris*. LXX. μὴ παραπονήσῃς· i. e. nè differ, nè ampliùs sustine. Hesychius, Παρασιωπᾷν, μακροθυμεῖν· quo sensu & 49. 20. *& tacui* habuimus.

Com. 2. *Os dolosi super me apertum est*] Vide suprà ad 21. 14. dicta.

Com. 4. *Pro eo ut me diligerent, detrahebant mihi*] Martialis,

Quos colere debet læsit impio versu.

Vide suprà 34. 12.

Ibid. *Ego autem orabam*] Ità suprà 30. 14, 15. & 34. 13. & 68. 13, 14. & infrà 118. 23. *Orabam*, nempe ad te, vel, pro illis, ut Matth. 5. 44. προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων.

Com. 5. *Posuerunt adversùm me mala pro bonis*] Jobus 30. 26. *Exspectabam bona, & venerunt mala mihi. Pro frumento* (ut Ejusdem 31. 40.) *ortus est mihi tribulus, & pro hordeo spina*. Augustus ad Cinnam, apud Senecam 1. 9. de Clementia, *Ego te, cùm in hostium castris invenissem, non factum mihi inimicum tantùm, sed natum, servavi; patrimonium tibi omne concessi*, &c. *cùm sic de te meruerim, occidere me statuisti*.

Com. 6. *Constitue super eum peccatorem*] Subjiciatur potestati ejus. Sic suprà 9. 21. *Constitue super eos legislatorem*. Simile & 65. 12. illud, *Imposuisti homines super capita nostra*.

Com. 8. *Et Episcopatum ejus accipiat alter*] Eunuchus ille ad Assuerum Esther. 1. 19. *Regnum Vasthi altera quæ melior est illâ accipiat*.

Com. 10. *Nutantes transferantur filii ejus, & mendicent*] Martialis 10. 5.

Erret per urbem pontis exul & clivi,
Intérque raucos ultimus rogatores
Oret caninas panis improbi buccas.

Vide Job. 27. 14. & quæ in cæteris Annotatis. His valde similes imprecationes habentur apud Tragicos Græcos: eáque se Diogenes implere dixit, εἶναι γὰρ πλάνητα, ἄοικον, πτωχὸν, ἄπολιν, ἀσυείμονα, βίον ἔχειν ἐφήμερον, apud Ælianum Var. 3. 29.

Com. 13. *Fiant nati ejus in interitum*] Calcet super eos (ut Job. 18. 14.) quasi rex, interitus. Præparentur (ut Esai. 14. 21.) occisioni in patris iniquitate sui, non consurgant, nec hereditent terram, &c. Vide & Job. 27. 14, 15. *Fiant*, est procreentur, nascantur in interitum. Ità Sirachidis 41. 12. *in maledictionem nasci*.

Com. 14. *In memoriam redeat iniquitas patrum ejus in conspectu Domini*] Solon de ultione Divina in malos homines.

——Ὁ μὲν ἀΰλιξ ἔτισεν, ὃ δ' ὕστερον· εἰ δὲ φύγοσιν
Αὐτοὶ, μηδὲ σφῶν μοῖρ' ὀπάσσαι κίχῃ,
Ἥνδε πίσεως ἄλλιξ· ἀναίτιοι ἔρχα τίνυσιν
Οἱ παῖδες τούτων ἠμὲν ὄπιθεν.

Com. 15. *Fiant contra Dominum semper*] Est fortè Hypallage, pro, *Fiat Dominus contra eos semper*, i. e. tanquam signum sibi ponat eos in quod arcum dirigat. Vide Job. 16. 13. Vel, *fiant*, nempe delicta eorum, semper in Domini conspectu.

Ibid. *Dispereat de terra memoria eorum*] Ità & Job. 18. 17.

Com. 18. *Dilexit maledictionem, & veniet ei*] Ità ferè 3. 27. Sirachidis, *Qui amat periculum peribit in eo*.

Ibid. *Noluit benedictionem, & elongabitur ab eo*] Similia suprà 51. 6, 7.

Ibid. *Et intravit sicut aqua in interiora ejus*] Sitivit eam, i. e. magno ejus amore tentus est. Ità Jobi 34. 7. *subsannationem quasi aquam bibere*.

Com. 20. *Hoc opus eorum qui*, &c.] *Pars calicis eorum*, ut suprà 10. 7. τὸ ὑπβάλλον μέρος, ut in iis Psal. 110. 3. *Confessio & magnificentia opus ejus*: Jeremiæ 13. 25. *Hæc sors tua, pársque mensuræ tuæ à me, dicit Dominus*: Jobi 27. 13. *Hæc est pars hominis impii apud Deum*. Vide & Job. 20. 29. item 18. 21.

Com. 23. *Sicut umbra*, &c. *ablatus sum*] Ecclesiastes 7. 1. Psal. 143. 4.

Com. 24. *Et caro mea immutata est propter oleum*] Propter olei defectum; i. e. quia oleo quo cutis nitet (Psal. 103. 15.) non ungo me. *Immutata*, exterminata, ἀφανιζομένη.

Com. 27. *Et sciant quia manus tua hæc*] Hæc mutatio (ut 76. 11.) dexteræ excelsi.

Com. 28. *Maledicent illi, & tu benedices*] Maledicant illi, modò tu benedixeris.

Com. 30. *In medio multorum laudabo eum*] Suprà 34. 18. *In populo gravi laudabo te*.

PSAL.

PSAL. CIX.

Com. 1. *Sede à dextris meis*] *A dextris meis* hoc loco, infrà com. 5. suprà 108. 6. & 15. 8. & alibi, significat *prope me*: & puto falli eos qui aliter accipiunt.

Com. 5. *Confregit in die iræ suæ Reges*] Suprà 55. 8. *In ira populos confringes. In die iræ*, ut & Rom. 2. 5. & Apoc. 6. 17.

Com. 6. *Conquassabit capita*, &c.] Apuleius 6. *His editis, involat in eam*, &c. *capillóque discisso, & capite conquassato, graviter affligit.*

Com. 7. *De torrente in via bibet*] Quavis aquâ fortuitâ. Qui multùm pugnaverunt solent siti laborare. Homerus, Ἰδρῷ ἀμφὶ χολῇσι, πόνῳ ἀκόνῃσί τ' Ἀλέασι.

PSAL. CX.

Com. 3. *Confessio & magnificentia opus ejus*] Ut suprà 95. 6. *Confessio & pulcritudo in conspectu ejus. Opus* hîc pars illi debita. Vide ad Ps. 108. 20. *Confessio & magnificentia*, pro *confessio magnificentia*, ἓν διὰ δυοῖν.

Com. 4. *Memoriam fecit mirabilium suorum*] Id fortè est, memoranda (vel memorabilia) fecit mirabilia sua. Vide infrà com. 6.

Com. 7. *Opera manuum ejus veritas & judicium*] Opera ejus (ut com. sequente) facta in veritate & æquitate. Tobias 3. 2. *Omnia judicia tua* (Domine) *justa sunt, omnes viæ tuæ misericordia & veritas & judicium.*

Com. 8. *Fidelia omnia mandata ejus*] i. e. (Ut infrà 144. 13.) *Fidelis est in omnibus verbis suis:* πιστὸς (ut 2 Tim. 2.) μένει, ἑαυτὸν ἀρνῆσθαι οὐ δύναται.

PSAL. CXI.

Com. 4. *Exortum est in tenebris lumen rectis*] In medio adversarum rerum adest justis auxilium.

Ibid. *Misericors, & miserator*] Deus nempe: epexegesis præcedentium. Suprà 102. 8. *Misericors, & miserator Dominus.*

Com. 5. *Jucundus homo qui miseretur & commodat*] *Jucundus*, gratus, acceptus, Deo nempe. Sic Psal. 103. 34. *Jucundum tibi sit eloquium meum. Miseretur & commodat*, ut & suprà 36. 26. *Commodat* Græcis heic κιχρᾷν. Hesychius, Κιχρήσει, δανείσει. Illud *qui* heic, ut & alibi, abundat.

Ibid. *Disponet sermones suos in judicio*] Cum judicio. *In verbis* (ut Sirach. 20. 13.) *sapiens amabilem faciet.*

Ibid. *Quia in æternum non commovebitur*] Abundat (ut sæpe alibi) & heic vox *quia.*

Com. 9. *Justitia ejus manet in seculum seculi*] Bonitatis & beneficentiæ ejus merces reponitur in æternum.

Com. 10. *Desiderium peccatorum peribit*] Spes voluptatésque eorum evanescent. Job. 30. 15. *Abstulisti quasi ventus desiderium meum.* Apocal. 18. 14. Ἡ ὀπώρα σου τῆς ἐπιθυμίας σου ἀπῆλθεν.

PSAL. CXII.

Com. 4. *Super cœlos gloria ejus*] Ponit nubes (ut suprà 103. 3.) ascensum suum.

Com. 5. *Quis sicut Dominus Deus noster?*] Suprà 76. 14. *Quis Deus magnus sicut Deus noster?* Vide Job. 36. 22. Psal. 34. 10. & quæ ad 85. 8. annotata.

Ibid. *In altis habitat, & humilia respicit*] Vide 57. 15. Esaiæ, & Psal. 137. 6.

Com. 7. *De stercore erigens pauperem, ut collocet eum cum principibus*] Vide Daniel. 4. 14, & 32. Sirachidem 11. 12, & 13. suprà ad 77. 70. item ad Luc. 1. 52. dicta.

PSAL. CXIII.

Com. 1. *In exitu*, &c. *domûs Jacob de populo barbaro*] Cujus linguam non intellexere. Ovidius,

Barbarus heic ego sum, quia non intelligor ulli.

Com. 2. *Facta est Judæa sanctificatio ejus, & Israel potestas ejus*] Locus sedésque sanctificationis & potentiæ ejus.

Com. 3. *Mare vidit, & fugit*] Sub. ex membro sequente, *retrorsum.* Vult dicere, ut 97. 7. *commotum est.*

Com. 4. *Montes exsultaverunt ut arietes, & colles sicut agni ovium*] *Exsultaverunt*, lætitiâ nempe. Vide suprà 97. 8. Virgilius,

Ipsi lætitiâ voces ad sidera jactant
Intonsi montes, ipsæ jam carmina rupes,
Ipsa sonant arbusta——

Com. 7. *A facie Domini mota est terra*] i. e. *A conspectu Domini*, ut 97. 9. non dissimili argumento.

Com. 8. *Convertit*, &c. *rupem in fontes aquarum*] Suprà 160. 35. LXX. ἀκρότομον εἰς πηγὰς ὑδάτων. Legimus in Hesychio, Ἀκροτόμῳ, ὀξυτάτῳ λίθῳ, ἢ ὑψηλῷ καὶ σκληρῷ τόμουσι: ubi pro τόμουσι videtur vel τόπῳ, vel κρημνῷ, scribendum: Utrævis autem lectioni illi vox *rupes* non incommoda erit.

Com. 10. *Super misericordia & veritate tua*] Secutus est (ut ferè ubique) versionem LXX Interpretum. Chrysostomus (ex quibusdam codd.) *propter misericordiam*, &c. ità superioribus ista connectenda videbuntur. Commodiùs, *recordare misericordiæ*, &c. exponas, ut 96. 3. *Recordatus est misericordiæ & veritatis suæ:* quin & meliùs ità congruet subsequentibus, *nè quando dicant Gentes, Ubi est Deus eorum?*

Com. 11. *Omnia quæcunque voluit, fecit*] *In cœlo* (nempe,) *in terra, in mari, & in omnibus abyssis*, infrà 134. 6. De Eodem Jobus 23. 13. *Anima ejus quodcunque voluit, fecit.* Deus ipse Esaiæ 55. 11. *Verbum quod egreditur de ore meo*, &c. *faciet quæcunque volui:* & ibidem 46. 10. *Consilium meum stabit, & omnis mea voluntas fiet.* Ovidius,

——*Finémque potentia cœli*
Non habet, & quicquid Superi voluere peractum est.

Com. 12. *Simulacra Gentium*, &c. *opera manuum hominum*] Χαράγματα τέχνης καὶ ἐνθυμήσεως ἀνθρώπων, Act. 17. 29. ubi dicta vide.

Terricola, Lamiæ, Fauni quas Pompiliúsque
Instituere Numa——
Pergula pictorum, veri nihil, omnia ficta.

Vide suprà 95. 5. 4 Reg. 19. 18.

Com. 15. *Pedes habent, & non ambulabunt*] Nec mirum, dignabantur enim pedibus humanis incedere, ut (cæ villans de ejusmodi Numinibus, & suis) Apuleius dixit. Vide Baruch. 6. 25.

Ibid. *Non clamabunt in gutture suo*] In Græco, οὐ φωνήσουσιν ἐν τῇ λάρυγγι αὐτῶν· in gutture enim sermo formatur: indè apud Suidam illa, τιμοθέους ἐν φάρυγγι ὡς οἷόν τε φωνὴ προΐεσθαι· & Apuleii, *Cùm ille impetu teli præsecatâ gulâ, vocem, imò incertum stridorem*, &c. *effunderet.*

Com. 16. *Similes illis fiant qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in iis*] Scriptor Sapientiæ 15. 6. eodem argumento isto, *Malorum amatores digni sunt qui spem habeant in talibus, & qui faciunt illos, & qui diligunt, & qui colunt. Similes illis fiant*, exponam, inhabiles fiant (exemplo figmentorum illorum) ad auxilium sibi ipsis porrigendum: opprobrio & confusione velut malleo contundantur. *Confundantur qui colunt ea*, jam citato Baruchi loco.

Com. 17. *Adjutor eorum & protector est*] Sub. ex 9. 10. *in opportunitatibus.* Vide & 39. 40. ubi & vox *protector.*

Com. 19. *Qui timent Dominum, speraverunt in Domino; adjutor eorum*, &c. *est*] Qui timent Dominum, sperent in eo; adjutor enim eorum, &c. Suprà 9. 11. *Et sperent in te qui noverunt nomen tuum, quoniam non dereliquisti quærentes te.*

Com. 22. *Pusillis cum majoribus*] Ut suprà 103. 26. *Animalia pusilla cum magnis.*

Com. 26, 27. *Non mortui te laudabunt, Domine*, &c. *sed nos qui vivimus*] Ezechias Esaiæ 38. ex hoc Psalmi loco, *Non mors laudabit te*, &c. *vivens confitebitur tibi.*

PSAL. CXIV.

Com. 2. *ET in diebus meis invocabo*] Diebus vitæ meæ. Suprà 103. 33. non dissimili locutione, *Cantabo Domino in vita mea.*

Com. 3. *Circumdederunt me dolores mortis, & pericula inferni invenerunt me*] Vide suprà 17. 5. & 51. 4. Sirachidem.

Com. 7. *Convertere, anima mea, ad requiem, quia Dominus benefecit tibi*] In pace (ut 4. 9.) dormito, & requiesce, quia Dominus singulariter in spe constituit te.

Com. 8. *Eripuit*, &c. *oculos meos à lacrymis*] Hypallage: vult dicere, *absterſit* (ut Apocal. 7. 17.) *lacrymas ab oculis meis.*

Ibid. *Et pedes meos à lapsu*] Pedes à lapsu eripere, hîc, est quod 120. 3. eos in commotionem non dare.

Com. 9. *Placebo Domino in regione viventium*] *Non moriar*, (ut 117. 17.) *sed vivam, & cantabo opera Domini:* vel *placebo*, fideliter & assiduè inserviam ei.

PSAL. CXV.

Com. 8. *SAcrificabo tibi hostiam laudis*] Hostiam vitulis acceptiorem, suprà 68. 31, 32. Vide & 49. 14. & 106. 22.

PSAL. CXVII.

Com. 5. *ET audivit me in latitudine Dominus*] Præcisa locutio, cujus medio *ponens me* subintelligenda. Vult dicere ut suprà 17. 20. *eduxit me in latitudinem:* ubi Græci, ut & hoc loco, εἰς πλατυσμόν.

Com. 7. *Et ego despiciam inimicos meos*] Efficiet ut eorum perniciem videam: quod suprà 58. 12. *Ostendet mihi super inimicos meos.*

Com. 9. *Bonum est sperare in Domino, quàm in principibus*] *Vana* enim *salus hominis*, suprà 107. 13.

Com. 13. *Impulsus*, &c. *sum ut caderem*] Metaphora à pariete aut maceria, ut videtur, deducta. Vide ad 61. 4. dicta.

Com. 15. *Vox exsultationis & salutis in tabernaculis justorum*] *Et salutis*, ob salutem. Suprà 86. 7. *Sicut lætantium omnium habitatio est in te.*

Com. 17. *Non moriar, sed vivam*] Ità 4 Reg. 18. 22. *Vivetis, & non morieminî:* ut contrà, Esai. 38. 1. *morieris, & non vives.* Vide quæ de hujusmodi formulis ad 106. 40. dicta.

Ibid. *Vivam, & narrabo opera Domini*] Non enim mortui laudant eum, sed qui vivunt, suprà 113. 17. Infrà 118. com. 175. *Vivet anima mea, & laudabit te:* & 79. 19. *Vivificabis nos, & nomen tuum invocabimus.*

Com. 18. *Castigavit me Dominus, & morti non tradidit me*] Suscepit me (ut 106. 17.) de via iniquitatis meæ, propter injustitias enim meas humiliatus fui. Castigavit me (ut Tob. 13. 5.) propter iniquitatem meam, & salvavit me propter misericordiam suam. Opponitur ei quod hoc Psalmi loco habemus, *viam fecit semitæ iræ suæ, non pepercit à morte animabus eorum*, quod suprà 77. 50. occurrit.

Com. 27. *Illuxit nobis*] Signatum est (ut 4. 7.) super nos lumen vultûs ejus.

PSAL. CXVIII.

Com. 1. *BEati immaculati in via*] In via (ut 100. 6.) immaculata ambulantes. Vide infrà com. 80.

Com. 9. *In quo corrigit adolescentior viam suam? in custodiendo sermones tuos*] In devitando (ut 2 Tim. 2. 22.) juveniles cupiditates, *Corrigit.* dirigit: *adolescentior*, adolescens, comparativum pro positivo. Intelligit autem seipsum.

Com. 10. *Nè repellas me à mandatis tuis*] *Nè abscondas* (ut infrà com. 19.) *à me mandata tua.* LXX. hîc, μὴ ἀπώσῃ με, &c. ut & suprà 44. 23. Hesychius, Μὴ ἀπώσῃ με, μὴ ἀποκοπείσης με, &c. μὴ ἀποδοκιμάσῃς με.

Com. 14. *In via testimoniorum tuorum delectatus sum, sicut in omnibus divitiis*] Infrà com. 72, & 127.

Com. 15. *Et considerabo vias tuas*] *Considerare* hîc, ut suprà 21. 19. & 36. 32. (etsi in finem longè disparem) diligentem inspectionem notat. Similis sensus infrà com. 115. *scrutabor mandata tua:* & Jacob. 1. 25. *in Legem perspicere.*

Com. 18. *Revela oculos meos*, &c.] *Sensum* (enim) *tuum quis sciet nisi tu dederis sapientiam, & miseris spiritum tuum de altissimis?* Sapient. 9. 17. *Revela oculos meos*, est quod infrà com. 34, & 135. *da mihi intellectum.*

Com. 19. *Incola ego sum in terra*] Transeo quasi hospes unius diei. Vide suprà 38. 13.

Com. 20. *Concupivit anima mea desiderare*, &c.] Ἐπεθύμησα (ut Luc. 22. 15.) ἐπεθύμησα.

Com. 22. *Aufer à me opprobrium & contemptum*] Infrà com. 39.

Com. 23. *Sederunt principes, & adversùm me loquebantur*] Suprà 49. 20. *Sedens adversùs fratrem tuum loquebaris.* Et hoc puto esse quod Psal. 1. 1. *in cathedra pestilentiæ sedere.*

Com. 24. *Et consilium meum justificationes tuæ*] *Consilium*, propositum, sive cordis intentio.

Com. 26. *Vias meas enunciavi*] Nempe, tibi. Sic alibi, *Vitam meam annunciavi tibi.*

Com. 27. *Viam justificationum tuarum instrue me*] Id est, doce me, ut locutio constet. *Instrue me viam*, &c. pro, *in via.* Sic ferè 106. 23. *descendere mare*, pro, *in mare descendere.*

Ibid. *Et exercebor in mirabilibus tuis*] Infrà tamen 130. 1. *non ambulavi in magnis, neque in mirabilibus super me:* at ibi consilia Dei, heic effectus consiliorum ejus (id est, magnalia) intellige.

Com. 28. *Dormitavit anima mea præ tædio*] Philosophia de Boethio loquens, *Nihil periculi est, lethargum patitur*, (q. d. νυστάζει ἡ ψυχὴ ἀυτῇ,) *communem illusarum mentium morbum.* Legunt & Græci hîc nonnulli, ἔσταξεν, id est, *stillavit.* Utrique lectioni accommodum est Psal. 107. 28. illud, ἡ ψυχὴ ἐν λαιλαπι ἐτήκετο.

Com. 30. *Viam veritatis elegi*] *Veritatis*, justitiæ. *Elegi* in Gr. ἠρετισάμην· quò respiciens Hesychius, Ἡρετισάμην, ἠγάπησα, ἐπεθύμησα, ἠθέλησα· ἠρέσθην· & alibi, Αἱρετισάμενος, ἐξελεξάμενος.

Ibid. *Judicia tua non sum oblitus*] Λήθης, pro, maximè memor eorum fui. Vide ad Apuleii 4. pag. 211. dicta.

Com. 35. *Quia ipsam volui*] In ea complacui mihi.

Com. 37. *Averte oculos meos nè videant vanitatem, in via tua vivifica me*] Suprà 39. 5. *Beatus, cujus est nomen Domini spes ejus, & non respexit in vanitates. Vanitatum* nomine utroque loco designari putem quæ Joannes 1 Epist. 2. 16. *concupiscentiam carnis, concupiscentiam oculorum & superbiam vitæ* vocavit.

Com. 38. *Statue servo tuo eloquium tuum*] Nè auferas (ut infrà 43.) de ore meo veritatis verbum: vel (ut suprà 111. 5.) dispone sermones meos in judicio.

Com. 43. *In judiciis tuis superſperavi*] Infrà com. 81, & 114.

Com. 45. *Ambulabam in latitudine, quia mandata tua exquisivi*] Græci hîc, ἐπορεύμην ἐν πλατυσμῷ· quomodo & Sirachidis 47. 12. ἐν πλατυσμῷ ἠπλύνεν, habemus: quas locutiones, & quidem utroque loco, interpretari possis, *in pace & quiete vivere*, aut, *longè latéque imperitare.* At vide quæ infrà ad com. 96.

Com. 46. *Loquebar de testimoniis tuis in conspectu Regum, & non confundebar*] Loquebatur enim (ut 1 Thess. 2. 4.) tanquam Deo, non hominibus placens. Vide quæ de Elisæo 48. 13, 14. apud Sirachidem. Aristippus à Rege quodam interrogatus quid illi Philosophiæ studium tam impensum támque diutinum profuisset, respondit, *Ut cum omnibus hominibus securè & intrepidè fabuler*, Apul. 4. Floridorum.

Com. 48. *Levavi manus meas ad mandata tua, quæ dilexi*]

lexi] Locutio intenſum deſiderium indicans; cui ſimilis illa infrà com. 131. *Os meum aperui, & attraxi ſpiritum: quia mandata tua deſiderabam.*

Com. 51. *Superbi iniquè agebant uſquequaque, à Lege autem tua non declinavi*] Boethius lib. 4. *Probos mores ſua præmia non relinquent: quantumlibet ſæviant mali, ſapienti corona non decidet, neque arefcet.* Vide ſuprà 51. 10. infrà hîc com. 61, 87, 109, & 157.

Com. 52. *Memor fui judiciorum tuorum à ſeculo, Domine*] *Cogitavi* (ut 76. 6.) *dies antiquos, & annos æternos* (i. e. à ſeculo) *in mente habui.* Vide & infrà 142. 4.

Com. 53. *Defectio tenuit me pro peccatoribus derelinquentibus Legem tuam*] Infrà hîc 158. *Vidi prævaricantes, & tabeſcebam, quia eloquia tua non cuſtodierunt:* & 136. *Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, quia non cuſtodierunt Legem tuam.* Vide & 138. 21. In Græco hîc, Ἀθυμία κατέχει με. In Gloſſario, Ἀθυμία, *anxietas, examinatio, animi depreſſio.*

Com. 55. *Memor fui nocte nominis tui, Domine*] Hoc eſt quod alibi dicit, ſe in ſtratis meditari, &c. Vel *nocte*, mediâ nocte intellige. Vide ad com. 147.

Com. 56. *Hæc facta eſt mihi, quia*, &c.] Hæc facta ſunt mihi: in Gr. ἄυλη· quod pro τοῦτο poni alibi indicavimus.

Com. 60. *Paratus ſum, & non ſum turbatus, ut cuſtodiam mandata tua*] Accedens (ut Sirachid. 2. 1.) ad ſervitutem tuam, paro animam meam ad tentationem: quovis periculo, quovis malo ingruente, obſervabo Legem tuam.

Com. 63. *Particeps ſum omnium timentium te*] Sto à partibus illorum; vel, *amici tui* (ut infrà 138. 17.) *mihi honorificati ſunt.* Vide & Pſal. 24. 21.

Com. 67. *Priuſquam humiliarer, deliqui: propterea eloquium tuum cuſtodivi*] *Propterea* hîc eſt, *poſtea.*

Com. 69. *Scrutabor mandata tua*] Infrà 115.

Com. 70. *Coagulatum eſt ſicut lac cor eorum*] *Prodiit* (ut ſuprà 72. 7.) *quaſi ex adipe iniquitas eorum.* LXX. hîc, ἐτυρώθη ὡς γάλα, &c. Heſychius (qui hunc locum reſpexit) Ἐβώθη, (lege ἐτυρώθη) ἐσκληρύνθη. Contrà alibi apud Eundem, οὐκ ἐτυρώθη, οὐκ ἐπαυχώθη· lege, ἐπαχύνθη.

Com. 71. *Bonum mihi quòd humiliaſti me, ut diſcam juſtificationes tuas*] Vide Job. 5. 17. ſuprà hîc 17. 36. & 93. 12. Boethius lib. 2. *Plus hominibus reor adverſam quàm proſperam prodeſſe fortunam: illa enim ſemper ſpecie felicitatis cùm videtur blanda, mentitur, &c. hæc ſemper vera eſt, &c. illa fallit, hæc inſtruit: illa mendacium ſpecie bonorum mentes fruentium ligat, hæc cognitione fragilis felicitatis abſolvit. Itaque illam videas ventoſam, fluentem, ſuique ſemper ignaram: hanc ſobriam ſuccinctámque, & ipſius adverſitatis exercitatione prudentem. Poſtremò, felix à vero bono devios blanditiis trahit, adverſa plerumque ad vera bona reduces unco retrahit.* Vide Plutarchi libellum De util. ex adverſis capienda.

Com. 72. *Bonum eſt mihi lex oris tui ſuper millia auri & argenti*] Proverb. 3. 14. Sirachid. 29. 14. infrà hîc com. 127.

Com. 74. *Qui timent te, videbunt me, & lætabuntur*] Lætabuntur vidiſſe exitum felicem patientiæ meæ. Jacobus 5. 11. *Sufferentiam Job audiſtis, & finem Domini vidiſtis.* Pſalmiſta alibi, *Me exſpectant juſti, donec retribuas mihi.*

Com. 75. *In veritate tua humiliaſti me*] In miſericordia. Vide ad 117. 18.

Com. 76. *Fiat miſericordia tua ut conſoletur me*] Similis infrà 173. locutio, *Fiat manus tua ut ſalvet me.*

Com. 77. *Lex tua meditatio mea eſt*] Infrà 97, & 143.

Com. 82. *Defecerunt oculi mei in eloquium tuum*] Job. 16. 21. *Ad Deum ſtillat oculus meus.* Vide Pſal. 68. 4. & infrà com. 123.

Com. 83. *Factus ſum velut uter in pruina*] Jobus 13. 28. Παλαιῦμαι ἴσα ἀσκῷ.

Com. 84. *Quot ſunt dies ſervi tui*] Non eſt quod Pſal. 38. 5. *Notum fac mihi*, &c. *numerum dierum meorum*, &c. & 101. 24. *Paucitatem dierum meorum nuncia mihi*; ſed, ô quàm pauci ſunt dies! &c. non ergò hîc interrogat, ſed admiratur. Jobus 7. 16. eodem ſenſu, *nihil ſunt dies mei.* Apud Petronium ille,

Heu, heu, nos miſeri, quàm totus homuncio nil eſt!

Com. 91. *Ordinatione tuâ perſeverat dies*] Suprà 73. 16.

Ibid. *Omnia ſerviunt tibi*] *Tibi reſpondent ſidera, gaudent lumina, redeunt tempora, ſerviunt elementa*, Apuleius 11.

Com. 92. *Niſi quòd Lex tua meditatio mea eſt, fortè periiſſem in humilitate mea*] *Pax* (enim) *multa diligentibus Legem, & non eſt illis ſcándalum:* infrà hîc com. 165.

Com. 94. *Tuus ſum*] Macrobius in Somn. Scip. 1. 13. de Platone, *Ait nos eſſe in dominio Deorum, quorum tutelâ & providentiâ gubernamur.*

Com. 96. *Latum mandatum tuum nimis*] Hic locus locum dat & alii interpretationi eorum, *ambulabam in latitudine, quia mandata tua exquiſivi*, quæ ſuprà com. 45. habuimus: q. d. ambulabam in latitudine mandatorum tuorum.

Com. 101. *Ab omni mala via prohibui pedes meos*] Proverb. 1. 15. *Prohibe pedem tuum à ſemitis eorum.* Eadem & Jerem. 2. 25. locutio.

Com. 105. *Lucerna pedibus meis verbum tuum*] Proverb. 6. 23. Mandatum lucerna eſt, & lex lux.

Com. 108. *Voluntaria oris mei beneplacita fac, Domine*] Preces, (vel laudes) quas libens offero tibi, tibi non diſpliceant. Græci hîc, τὰ ἑκούσια τῦ στόματός μου εὐδόκησον. Heſychius, Ἑκούσιον, θελητὸν διανοίᾳ· ubi ſenſus, mihi ſaltem, pendet: videtúrque προσφερόμενον, aut quid ſimile apponendum. Videtur velle dicere hîc Pſalmiſta quod in iis 103. 34. *Jucundum tibi ſit eloquium meum.*

Com. 109. *Anima mea in manibus meis ſemper*] Loquendi genus hyperbolicum, mihi hoc ſignificans, tam gravibus, támque aſſiduis periculis expoſitus ſum, ut jam anima mea non intra me (quaſi tutiore receptaculo) morari videatur, ſed planè in manibus verſari meis, hæréreque in extremis digitis, loco lubrico, unde facilè poſſit elabi, id eſt, eripi mihi. Non longè abeſt Senecæ illud Præfat. lib. 3 Natural. quæſt. *Quid eſt* (in rebus nempe humanis) *præcipuum? in primis labris animam habere.* Etſi ſciam, ibi non tam de imminentibus periculis agi, quàm de animo quæcunque intentari poſſint excipere parato.

Com. 111. *Hereditate acquiſivi teſtimonia tua*] Mea feci ea, atque adeò inſeparabilia. Vide ſuprà 68. 38. neque aliud hoc loco dicitur quàm quod in illo ſuprà com. 31. *adhæſi teſtimoniis tuis.*

Com. 112. *Inclinavi cor meum ad faciendas juſtificationes tuas*, &c. *propter retributionem*] Apoſtolus 1. 4. 10. ad Timotheum, *In hoc laboramus, & maledicimur, quia ſperamus in Deum*, &c. id eſt, ſperamus retributionem à Deo nobis factum iri.

Com. 113. *Iniquos odio habui, & Legem tuam dilexi*] Vide ſuprà 25. 5, & 6. Pſal. 100. 4, & 6. Rom. 12. 9. Infrà heic com. 128. *Ad omnia mandata tua dirigebar, omnem viam iniquam odio habui.*

Com. 115. *Declinate à me maligni*] *Diſcedite* (ut ſuprà 6. 9.) *à me omnes qui iniquitatem operamini.* Addè 138. 19.

Com. 117. *Meditabor in juſtificationibus tuis ſemper*] In Lege tua (ut ſuprà 1. 2.) die ac nocte meditabor.

Com. 118. *Spreviſti omnes diſcedentes à judiciis tuis*] *Spreviſti*, ut ſæpe hoc in libro, ad nihilum redegiſti. *Diſcedentes*, Græcis hîc, ἀποστάντας. In Gloſſario, Ἀπόστασις, *rebellio, ſegregatio, abitus:* id eſt, *diſceſſio.*

Ibid. *Quia injuſta cogitatio eorum*] Quia abominabiles (tibi) cogitationes eorum.

Com. 119. *Prævaricatores reputavi omnes peccatores terræ*] *Prævaricatores*, nempe in legem tuam. In Gr. Παραβαίνοντας. Heſychius, (fortè huc reſpiciens,) Παραβαίνοντας, &c. μὴ εὐθέως βαίνοντας.

Com. 120. *Confige timore tuo carnes meas*] Id eſt, animam meam, ut & alibi locutus.

Com. 122. *Suſcipe ſervum tuum in bonum*] *Fac mecum ſignum in bonum*, ut ſuprà 85. 17. ubi dicta vide.

Com. 125. *Servus tuus sum ego*] Suprà com. 94. *Tuus sum ego.* Infrà 142. 12. *Servus tuus sum.*

Com. 126. *Tempus faciendi, Domine*] Id est, ulciscendi. Suprà 101. 14. *Exsurgens misereberis Sion, quia tempus miserendi ejus.* Sirachides 36. 10. eodem sensu *festina tempus* dixit.

Ibid. *Dissipaverunt legem tuam*] LXX. διεσκέδασε, &c. Hesychius (ex hoc Psalmi loco,) Διεσκέδασε, ἀπέρριψαν.

Com. 127. *Dilexi mandata tua super aurum & topazion*] Job. 28. 19.

Com. 129. *Mirabilia testimonia tua, ideo scrutata est ea anima mea*] Vide suprà ad com. 27. dicta.

Com. 131. *Os meum aperui, & attraxi spiritum, quia mandata tua desiderabam*] Similitudo sumpta ab interno æstu laborantibus, qui aperto ore spirantis leniter auræ refrigerium captant. Locutionem similem (aliunde autem ortam, & aliò tendentem) habemus & 2. 24. Jeremiæ.

Com. 132. *Aspice me, & miserere mei*] LXX. ἐπίβλεψον ἐπ' ἐμὲ, καὶ ἐλέησόν με. Ità 3. 3. Tobiæ, Μνήσθητί μου, καὶ ἐπίβλεψον ἐπ' ἐμέ.

Ibid. *Secundùm judicium diligentium nomen tuum*] Secundùm benignitatem quam exerces erga te timentes. Vide infrà 149.

Com. 133. *Et non dominetur mei omnis injustitia*] Ità Paulus 6. 12. ad Romanos, *Non regnet peccatum in mortali corpore vestro.* In Græco ibi, μὴ βασιλεύτω; ut hîc (quod idem valet,) μὴ κατακυριεύσατω. Plus autem voluisse Psalmistam quàm dixisse puto: nempe, Nulla injusta res me alliciat, & blanditiis seducat: unde suprà 100. 3. illud, *Non proposui ante oculos meos rem injustam.* Vel, si sine figura sermonis libuerit intelligere, liceat ità interpretari, Nec ulla vis me succumbere faciat, déque gradu cedere.

Com. 135. *Faciem tuam illumina super servum tuum*] Suprà 30. 17. *Illustra faciem tuam super servum tuum.* Vult dicere, Illuminet servum tuum splendor faciei tuæ: id est, illumina tu intellectum ejus: vide com. 125, & 130. Boethius lib. 3.

Da, pater, augustam menti conscendere sedem,
Da fontem lustrare boni, da luce repertâ
In te conspicuos animi defigere visus.
Disjice terrena nebulas & pondera molis,
Atque tuo splendore mica.——

Com. 140. *Ignitum eloquium tuum*] Vide suprà 11. 7.

Com. 144. *Æquitas testimonia tua in æternum*] Ex his exponas licet com. 138. illa, *Mandasti justitiam testimonia tua, & veritatem tuam nimis.*

Com. 147. *Præveni in maturitate*] Omnino legendum *præveni in immaturitate:* id est, nocte mediâ, vel intempestâ. Græci (quos & heic secutus est) ἐν ἀωρίᾳ. Hesychius, Ἀωρία, σκοτία, μεσονύκτιον.

Com. 151. *Propè es tu, Domine*] Nempe, te timentes. Suprà Psal. 84. 10.

Com. 155. *Longè à peccatoribus salus*] Id est, propè sunt interitui & perniciei: ἐγγὺς (ut Hebr. 6.) κατάρας, καὶ ἀφανισμοῦ.

Com. 156. *Secundùm judicium tuum vivifica me*] Secundùm judicia tua me salvum fac. Vide ad com. 132. dicta.

Com. 160. *Principium verborum tuorum veritas*] Id fortè est per Hypallagen, *Principium* (id est, perfectio, vel consummatio) *veritatis, verba tua.*

Com. 161. *Principes persecuti sunt me gratis, & à verbis tuis formidavit cor meum*] A verbis autem tuis, non à verbis illorum grandibus & strepentibus, formidavi. Non longè hinc abit quod suprà com. 46. habuimus.

Com. 162. *Sicut qui invenit spolia multa*] Vide 2 Paralip. 20. 25. LXX. σκῦλα πολλά. Hesychius, Σκῦλα, αἰχμαλωσία· legendum putem, αἰχμαλωσίᾳ vel αἰχμαλώσιμα.

Com. 165. *Pax multa diligentibus Legem*] *Fructus justitiæ in pace seminatur facientibus pacem,* Jacob. 3. 18.

Ibid. *Et non est illis scandalum*] Nulla perturbatio, nulli vani timores: ut è converso, *malè est extra legem viventibus: quicquid meruerunt enim, semper exspectant,* Petron.

Com. 168. *Quia omnes viæ meæ in conspectu tuo*] Vox *quia* heic, ut fæpe, abundat.

Com. 173. *Quoniam mandata tua elegi*] *Super aurum* nempe *& topazion,* suprà com. 127. super millia auri & argenti, com. 72.

Com. 175. *Judicia tua adjuvabunt me*] Consolabuntur me in defectione & pusillanimitate mea. Suprà com. 52. *Memor fui judiciorum tuorum, &c. & consolatus sum.*

Com. 176. *Erravi, sicut ovis quæ periit*] Ἤμην (ut 1 Petr. 2. 25.) ὡς πρόβατον πλανώμενον.

Ibid. *Quære servum tuum*] Vade (ut Luc. 15. 4.) ad ovem istam quæ periit, donec eam inveneris.

PSAL. CXIX.

Com. 2. *Libera animam meam à labiis dolosis*] Vide 108. 2, 3.

Com. 3. *Quid apponatur tibi ad linguam dolosam?*] Quæ retributio fiet tuæ linguæ dolosæ? vel, tibi, ô lingua dolosa?

Com. 4. *Sagittæ potentis acutæ*] Sub. *apponentur tibi. Acutæ,* lethales, mortiferæ. Jerem. 50. 9. *Sagitta ejus quasi viri fortis interfectoris, non revertetur vacua.* Opponuntur sagittæ parvulorum quæ plagam non faciunt; suprà 63. 9. *Potentis,* Dei nempe; ut in Lucæ 1. 49. illis, *Fecit magna mihi qui potens est.* Vide & 126. 4.

Ibid. *Cum carbonibus desolatoriis*] Est ex Græco loci hujus, ἐρημικοῖς, i.e. vastantibus, igne nempe: unde & Ἐρημίαν, ἐκπύρωσιν Hesychius interpretatur.

Com. 5. *Habitavi cum habitantibus Cedar*] *Habitatio mea* (ut 9. 6. Jeremiæ) *in medio doli.*

Com. 7. *Cùm loquebar illis* (sub. *pacifica*) *impugnabant me*] Suprà 34. 14, 15.

PSAL. CXX.

Com. 1. *Levavi oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi*] Suprà 75. 5. *Illuminans tu mirabiliter à montibus,* &c.

Com. 3. *Neque dormitet qui custodit te*] *Oculi Domini super justos,* 1 Pet. 3. 12.

Com. 4. *Non dormitabit, neque dormiet,* &c.] Locutione istâ usus postea est & Esaias 5. 27.

Com. 5. *Dominus protectio tua*] In Græco, σκέπη. Hesychius, Σκέπη, σκέπασμα. In Glossis, Σκέπη, *tegmen, protectio.*

PSAL. CXXI.

Com. 7. *Et abundantia in turribus tuis*] LXX. ἐν τοῖς πυργώμασι, quam vocem φρουραῖς Hesychius exponit.

Com. 8. *Loquebar pacem*] Ut & suprà 84. 9. Ità 51. 5. *æquitatem loqui:* Esai. 59. 13. *loqui calumniam:* & 32. 7. *judicium loqui.*

PSAL. CXXII.

Com. 2. *Sicut oculi servorum in manibus dominorum suorum,* &c.] Cicero Tuscul. 5. *Ad mensam eximiâ formâ pueros jussit consistere, eósque ad nutum illius intuentes diligenter ministrare.* Idem hoc Psalmi loco valet, *in manibus:* i. e. prompti, paratíque. In Additamentis Estheris 14. 4. *Periculum meum in manibus meis est:* i. e. obvium paratúmque.

Com. 3. *Repleti sumus despectione*] Opponitur suprà 89. 14. *Repleti sumus misericordiâ tuâ.*

Com. 4. *Multùm repleta est anima nostra, (despectione)*] In Græco, πολὺ πλήσιον, &c. quod hîc clariùs *multùm* vertit; alibi *amplius,* obscuriùs pauló. Vide ad Psal. 50. 4. annotata.

Ibid. *Opprobrium abundantibus*] De cujusmodi Psal. 143. 12, 13, 14. distinctiùs vide.

PSAL.

PSAL. CXXIII.

Com. 3. *Fortè vivos deglutissent nos*] Sub dentibus eorum tepidi nostri artus tremuissent. Sic Proverb. 1. 12. *deglutiamus eum vivum.*

Com. 4. *Forsitan aqua absorbuisset nos*] *Aqua* sæpe hoc in libro, & alibi, maxima pericula significat.

Com. 5. *Forsitan pertransisset anima aquam intolerabilem*] Legit ergò in Græco exemplari suo, ἀνύποστον· i. e. Hesychio exponente, ἀφόρητον, ἀνυπομόνητον. Veriorem autem puto communem lectionem ἀνυπόστατον· aquam *in qua non erat substantia:* i. e. limosam, in qua neutiquam meus pes consistere valuisset. In Glossario, Ἀνυπόστατον, τὸ μὴ ὑφιστάμενον, *sine substantia.* Quin & Psal. 68. 3. habemus, *Infixus sum in limo profundi, &* (i. e. *ubi*) *non est substantia.* Quo loco LXX. seniores, οὐκ ἔστιν ὑπόστασις.

Com. 6. *Qui non dedit nos in captionem dentibus eorum*] *Captionem* vertit, quod in Græco hic, θήραν. In Glossario, Θήρα, *captatio.* Indè & ibidem, Θηρατὴς, *captator*; & in vetere Onomastico, *Captiosus*, ἀγρευτικὸς.

Com. 7. *Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo, &c.*] Similia 27. com. 21, & 22. apud Sirachidem vide.

PSAL. CXXIV.

Com. 2. *Montes in circuitu ejus, & Dominus in circuitu populi sui*] Circuitur montibus quidem, plus autem habet præsidii in Dei tuitione. Vide Psal. 126. 1.

Com. 3. *Non relinquet Dominus virgam peccatorum super sortem justorum, ut non extendant justi ad iniquitatem manus suas*] Id est, nec patietur justos manus (supplices nempe) extendere ad iniquos: vel hoc modo, (quem & præfero) super sortem justorum, nè nimis pressi afflictíque dent manus iniquitati: i. e. à fide in Deum desciscentes, malè facere incipiant. Amicus Jobi 36. 21. *Cave nè declines ad iniquitatem, hanc enim cœpisti sequi post miseriam.*

Com. 5. *Declinantes autem in obligationes adducet Dominus cum operantibus iniquitatem*] Imò *abducet*, & ità hîc Græci, ἀπάξει κύριος. *In obligationes*, pro eo quod in Græco, εἰς στρεβλώσεις· i. e. ut ibi Scholiastæ, *in curvas semitas.* Hesychius, Στρεβλαὶ, &c. συστροφαὶ, διαστροφαὶ, πλάγιαι, ἢ πλοκαί. Cur autem ità heic verterit Vulgatus, ulteriùs disquirendum.

PSAL. CXXV.

Com. 1. *In convertendo Dominus captivitatem Sion, facti sumus sicut consolati*] Id est, consolati sumus. Sic infrà 143. 4. *Homo vanitati similis factus est*: i. e. vana res est. Quin & *sicut* heic (quod quibusdam tenebras offundit) est mera abundatio; ut in illis suprà 86. 7. *Sicut lætantium omnium habitatio est in te*: & Thren. Jerem. 2. 5. *factus est Dominus velut inimicus.* Adde Psal. 87. 5. adeóque hîc infrà com. 3.

Com. 3. *Magnificavit facere nobiscum*] *Mirificavit nobis* (ut 30. 22.) *misericordiam suam. Magnificavit*, subaudi, *nomen suum, facere nobiscum*: pro nobis faciens, nempe magnalia, mirabilia. Non dissimilis 64. 10. locutio, *multiplicâsti locupletare eam.*

Com. 4. *Converte captivitatem nostram, sicut torrens, &c.*] *Converte c. n.* (nempe in libertatem:) fac transeat sicut torrens, &c.

Com. 5. *Qui seminant in lacrymis, in exsultatione metent*] Vide Tobiæ 3. 21. & quæ ad 2 Tim. 2. 12. annotata.

Com. 6. *Portantes manipulos suos*] *Manipulos* pro singulis seminibus, quod præcessit. Oppositione simili ἀλλαχοῦ σπόρου, & αὖθις δράγμα θερεῖ, 2 Cor. 4. 17.

PSAL. CXXVI.

Com. 1. *Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt qui ædificant eam*] Ità Sapientiæ Scriptor 14. 2. de navi loquens, *Illam artifex fabricavit sapientiâ suâ; tua autem, Pater, providentia gubernat*: a *ædificaverit* in Psalmo est metaphoricum. *In vanum laboraverunt*, est, in vanum eos laborasse, exitu patebit.

Com. 3. *Hereditas Domini, filii*] Hereditas servientium Domino sunt filii.

Ibid. *Merces, fructus ventris*] Vide 127. 3, 4.

Com. 4. *Sicut sagittæ in manu potentis, ità filii, &c.*] Sicut sagittæ à manu hominis validi excussæ, ità filii robore & virtute pollentes.

Com. 5. *Beatus vir qui implevit desiderium suum ex ipsis*] Felix ille cujus vota hâc parte adimpleta fuerint. Vide 25. 10. Sirachidem.

Ibid. *Non confundetur cùm loquetur inimicis suis*] Non timebit: habet in promptu enim qui ei opem tulerint.

PSAL. CXXVII.

Com. 2. *Bene tibi erit*] *Anima tua* (ut 24. 13.) *in bonis demorabitur: renovabitur* (ut 102. 5.) *velut aquilæ juventus tua. Esse bene* alicui, locutio est lautitias & affluentiam indicans. Sic in Decalogo, *ut bene sit tibi.* Numer. 11. 18. *bene nobis erat in Ægypto.* Apud Petronium ille,

——*Vivamus dum licet esse bene.*

Suprà hîc 91. 15, eodem sensu, *bene pati* habuimus.

Com. 3. *Filii tui, sicut novella olivarum*, &c.] In Gr. ὡς νεόφυτα, &c. Vide 143. 12. In vetere Onomastico, *Novellus*, νεόφυτος.

Com. 6. *Et videas filios filiorum tuorum*] Proverb. 17. 6. *Corona senum filii filiorum.*

Ibid. *Pacem super Israel*] Et pace in Israel durante moriaris. Felicitas duplex, quali ferè usus ille de quo 1. epist. 12. Plinius junior, *Decessit superstitibus suis, florente Republicâ.*

PSAL. CXXVIII.

Com. 2. *Sæpe expugnaverunt me, &c. etenim non potuerunt mihi*] Vox ultima heic abundat planè, ut *sibi & tibi* plus semel in hoc libro. *Etenim non potuerunt*, est, non potuerunt autem: subaudi, *proficere*, vel, *prævalere. Sagitta parvulorum* (ut suprà 63. 9.) *facta sunt plaga eorum.* Jeremias 1. 19. & 15. 20. *Bellabunt adversùm te, & non prævalebunt.* Cum ellipsi autem, quali hoc in Psalmi loco, Idem 5. 22. *commovebuntur, & non poterunt*: & infrà hîc 138. 6. *Non potero ad eam.*

Com. 3. *Supra dorsum meum fabricaverunt peccatores*] Superposuerunt, & quasi inædificaverunt mihi, irrisiones, machinationes, & calumnias suas. Metaphorâ à re fabrica desumptâ usus est & Seneca, ubi Marcellum aptum dixit ad sustinendum quodcunque ei Augustus imponere & inædificare voluisset: quem locum ex memoria adduxi. LXX. quos sequitur Vulgatus, ἔτεινον· & huc pertinere puto Hesychii illa, sed corrupta, Ἐτάλουν, καλοπάλουν οἱ τέκτονες. Scribendum dixerim, Ἔτεινον, & οἱ τέκτονες.

Com. 6. *Fiant sicut fœnum tectorum, quod priusquam evellatur, exaruit*] Quod evulsum subitò exarescit. Locutio proverbialis ista est & Esaiæ 37. 27. & 51. 12. suprà hîc 36. 2. & 14. 18. apud Sirachidem.

Com. 8. *Et non dixerunt qui præteribant, Benedictio Domini super vos*] Mos idem iste viget in Britannia mea, nec dubito quin & alibi gentium.

PSAL. CXXIX.

Com. 3. *Si iniquitates observaveris, Domine, quis sustinebit?*]

Si quoties peccant homines tua fulmina mittat,
Exiguo mundus tempore inermis erit.
——*Magni custos clementia mundi,*

dixit inter Poetas ille. Vide suprà 77. 39. & 102. 10.

PSAL. CXXX.

Com. 1. *Neque ambulavi in magnis & mirabilibus super me*] Non rimor consilia tua, in tuæ providentiæ arcana non inquiro. Vide Sirachid. 3. 22, & 24. & quæ in alteris Annotatis nostris.

PSAL. CXXXI.

Com. 3. *Si ascendero in lectum*, &c.] Ità 2. Apuleii, *grabatulo ascenso.*

Com. 4. *Si dedero somnum oculis meis*, &c.] Nota cum summo studio rei alicui incumbentis. Vide Proverb. 6. 4.

Ibid. *Et requiem temporibus meis*] In Gr. κροτάφοις. In Glossario, Κρόταφοι, *hæc tempora.*

Ibid. *Donec inveniam locum Domino*] *Inveniam*, præparem.

Com. 15. *Pauperes ejus saturabo panibus*] Suprà 21. 27. *Edent pauperes, & saturabuntur.*

PSAL. CXXXII.

Com. 1. *Quàm jucundum habitare fratres in unum!*] Proverb. 18. 19. Sirachid. 25. 2. Vide & Plutarchi Tractatum περὶ φιλαδελφίας.

Com. 2. *Quod descendit in barbam*, &c.] Ὑπήλιον μύρεις κατεῤῥέχειν est apud Anacreontem.

PSAL. CXXXIII.

Com. 1. *Qui statis in domo Domini, in atriis domûs Dei nostri*] Vide 121. 2.

PSAL. CXXXIV.

Com. 4. *Et elegit Israel in possessionem sibi*] In Gr. εἰς περιποίησιν ἑαυτῷ· id est, ut 1 Pet. 2. 9. εἰς περιποίησιν. Ità Exod. 19. 5. Ἔσεσθέ μοι λαὸς περιούσιος.

Com. 6. *Omnia quæcunque voluit, fecit*, &c.] Vide ad 113. 11.

Com. 7. *Educens nubes ab extremo terræ*] Ab omni latere. Vide infrà 146. 8. Baruch. 6. 61. Job. 36. 28, 29. Jerem. 10. 13.

Com. 8. *Producit ventos è thesauris suis*] Ex inferioribus terræ, Job. 37. 9. Sic suprà hèic 32. 7. de eodem, *Ponens in thesauris abyssos*: id est, aquarum immensas congregationes. Servius ad Georg. 4. *Thesauris, apothecis, repositionibus.*

Com. 13. *Simulacra Gentium, argentum & aurum, opera manuum hominum*] Vide suprà ad 113. 12. adde Baruch. 6. 7.

Com. 18. *Similes illis fiant qui faciunt ea*] Vide quæ jam dicto loco.

PSAL. CXXXV.

Com. 5. *Qui fecit cœlos in intellectu*] In sapientia sua. Vide Scriptorem Sapient. 9. 9. Suprà hîc 103. 25. *Omnia in sapientia fecisti.* Hoc suprà 32. 6. & 67. 35. *facere in virtute* dixit.

Com. 8. *Solem in potestatem diei*, &c. *Lunam*, &c. *in potestatem noctis*] Servius ad Æneid. 4. *Per diem Sol lucet, Luna per noctem.*

Com. 25. *Qui dat escam omni carni*] Sirach. 18. 12.

PSAL. CXXXVI.

Com. 2. *In salicibus, in medio ejus*, &c.] In medio salicum ejus. Ut suprà 53. 16. *in habitaculis eorum, in medio eorum.* Jerem. 17. 6. *in siccitate, in deserto*: 1 Maccab. 11. 37. *in monte sancto, in loco celebri*: & Apuleium, *in Accii Philocteta, in ejus principio.* Quibus adde quæ in cæteris Annotatis.

Com. 4. *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?*] Vide jam dicta Annotata.

Ibid. *In terra aliena*]

——Ubi jam patriam antiquam spes nulla videndi,
Nec dulces natos exoptatósque parentes.

Com. 8. *Beatus qui retribuet tibi retributionem tuam*] Jerem. 50. 15. & de Babylone, *ultionem accipite de ea: sicut fecit, facite ei*: & ibid. com. 29.

PSAL. CXXXVII.

Com. 7. *Super iram inimicorum meorum extendisti manum tuam*] Super inimicos meos irâ efferve-scentes. Adde quæ idem David iste 2 Reg. 22. 18.

PSAL. CXXXVIII.

Com. 2. *Tu cognovisti sessionem & resurrectionē meam*] Id est, ut infrà com. 23. semitas meas.

Com. 3. *Intellexisti cogitationes meas de longè*] Ut suprà 137. 6. *Et alta à longè cognoscit.* De Eodem Minucius in Octavio, *Interest cogitationibus nostris. De longè* hèic, ut & suprà 37. 13. Proverb. 31. 14. Esaiæ 49. 1, & 12. Jeremiæ 25. 26. Alibi *à longè* dixit, ut citato 137. 6. loco. Sirachid. 21. 8. Tobiæ 11. 16. In Glossario, *A longè*, πόῤῥωθεν.

Ibid. *Semitam meam*, &c. *investigâsti*] Infrà hîc 141. 4. *Cognovisti semitas meas.* Jobus 13. 27. *Observâsti omnes semitas meas, & vestigia pedum meorum considerâsti.*

Com. 4. *Omnes vias meas prævidisti, quia non est sermo in lingua mea*] Vel me tacente scis quid in mente versem: novisti vias, id est, consilia mea. Vide ad Matth. 6. 8. dicta.

Com. 5. *Tu cognovisti omnia novissima & antiqua*]

Quæ sint, quæ fuerint, veniántque,
Uno mentis cernis in ictu.

Novissima & antiqua quoad sensum abundant: jam omnia enim complexus erat in verbo *omnia*: at multæ similes redundantiæ sunt in sacris libris. Ità Joh. 21. 17. *Tu nôsti omnia, nôsti quòd te amo*: & 1 Cor. 2. 10. τὸ πνεῦμα ἐρευνᾷ πάντα, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ.

Ibid. *Tu formâsti me*] Suprà 99. 3. *Ipse fecit* (id est, formavit) *nos.* LXX. hèic, ἔπλασάς με. Lactantius 1. 11. *A quo fingimur*, &c. Idem 2. 12. *Ipse corpus nostrum effinxit.* In Græco Proverb. 24. 12. Ὁ πλάσας ζωὴν πάσιν· & 2 Maccab. 7. 23. Ὁ πλάσας ἀνθρώπου γένεσιν. Unde & Rom. 9. 20. in eadem re, πλάσμα.

Com. 6. *Mirabilis facta est scientia tua ex me*] E formatione mei in utero materno. Vel, *ex me*, pro *in me*, ut & infrà 141. 4. utroque modo autem idem sensus efficitur.

Ibid. *Et non potero ad eam*] Ad ejus cognitionem scrutando pervenire. Vide suprà 91. 6. Ecclesiastes 1. 8. de Dei rationibus, *Res difficiles: non potest eas homo sermone explicare.*

Com. 7. *Quò ibo à Spiritu tuo?*]

——Nam cœlum ac terras campósque liquentes
Spiritus ille implet, totósque infusa per artus
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.

Mancipia quidem à dominis suis aufugere possunt, atque ità ut ampliùs non inveniantur: ego à te, qui ubique es, quò potero fugere? Vide & quæ in cæteris Annotatis nostris.

Com. 8. *Si ascendero in cœlum, tu illic es*] Est enim propriè sedes tua. *Si ascendero* cogitationibus nempe: ità & quæ sequuntur intelligenda de descendendo in infernum, habitando in extremis maris, &c. Origenes in librum Job, *Frequenter sensibus nostris illò pergimus, ubi nunquam corpore præsentes fuimus: sive in cœlum, ad Deum; sive in terram, ad homines.*

Ibid. *Si descendero in infernum, ades*] Job. 26. 6. *Nudus est infernus coram illo.*

Com. 9.

Com. 9. *Si sumpsero pennas meas*, &c.] Pennas mihi.

Com. 11. *Forsitan tenebræ conculcabunt me*] Vide in cæteris Annotatis.

Com. 12. *Tenebræ non obscurabuntur à te*] Tibi non obscuræ erunt. Boethius lib. 5.

Huic ex alto cuncta tuenti
Nullâ terræ mole resistunt,
Non nox atris nubibus obstat.

Ibid. *Sicut tenebræ ejus, ità & lumen ejus*] Apud te nullum discrimen. Tale suprà 89. 4. *Mille anni*, &c.

Com. 13. *Suscepisti me de utero matris meæ*] Suprà 70. 6.

Com. 16. *Imperfectum meum viderunt oculi tui*] Cùm in alvo materna coagularer, tu inspexisti. Sirachides 23. 29. *Domine, antequam crearentur, omnia sunt agnita : sic & post perfectum respicit omnia.*

Com. 21. *Super inimicos tuos tabescebam*] Suprà 118. 158. *Vidi prævaricantes, & tabescebam.*

PSAL. CXXXIX.

Com. 3. *Qui cogitaverunt iniquitates in corde*] Iniqua moliebantur, nempe in perniciem meam. Ex Aspero Servius ad Virgilii illud, *armati ferro ; Ferrea corda habentes, id est, dura, cruenta cogitantes.* LXX. hoc, ἐλογίσαντο κακίας· vide & in Græco Psalmi 41. 7. Et fortè oppositò sensu intelligendum 1 Cor. 13. 5. κακὸν οὐ λογίζεται ac illud Viri summi de malum non facilè suspicando accipiunt.

Ibid. *Totâ die constituebant prælia*] LXX. παρετάσσοντο πολέμους. Hesychius, Παρετάξατο, ἐπολέμησε. Idem, Πάσσεται, ὁπλίζεται, ἢ πολέμῳ ἀνδίζεται. Ad verba Psalmi apposita Apuleii ista de sororibus Psyches, *Sexum infestus, & sanguis inimicus, jam sumpsit arma, & castra commovit, & aciem direxit, & classicum personavit :* ubi & *aciem dirigere*, est παρατάττειν.

Com. 4. *Acuerunt linguas suas*] Linguas nocentes, mendaciorum & amaritudinum præministras, ut idem Apuleius locutus.

Com. 8. *Obumbrâsti super caput meum*] Ut scuto bonæ voluntatis tuæ coronâsti me ; suprà 5. 13.

Com. 10. *Labor labiorum ipsorum operiet eos*] Suprà 58. 13. *Delictum oris eorum, sermonem labiorum ipsorum :* (supple, *redde illis*) *& comprehendantur in superbia sua.*

Ibid. *Labor labiorum ipsorum*] Suprà 9. 28. *Sub lingua eorum labor & dolor.*

Com. 11. *Cadent super eos carbones, in ignem dejicies eos, in miseriis non subsistent*] Græci hoc modo, *Cadent super eos carbones ignis* (id est, ignei ;) deinde, *Dejicies eos in miseriis*, & pòst, *non subsistent.* Ego sic legerim & interpunxerim, *Dejicies eos in miserias ubi non subsistent*, (id est, non poterunt consistere) particulâ ὑ quoad accentum tantùm in ῦ mutatâ. Sic suprà 68. 3. *Infixus sum in limo* (h.e. in miseriis) *ubi non est substantia*, id est, subsistendi modus : quo loco LXX. οὐ (id est, ὑ) οὐκ ἔστιν ὑπόστασις.

Com. 12. *Vir linguosus non dirigetur in terra*] *Linguosus* hîc est qui *linguax*, ἀδυρόγλωσσος, in vetere Onomastico. De verbis *non dirigetur* vide suprà ad 100. 7. dicta : at hîc per μετωνυμίαν fortè dicta sunt, pro, *cadet in perniciem.* Vide Proverb. 17. 20. Æschylus,

Γλώσσῃ ματαίᾳ ζημία παρίσταται.

Euripides,

Ἀχαλίνων στομάτων
Τὸ τέλος δυσυχία.

Com. 14. *Veruntamen justi*, &c.] Justi autem, &c. Sic passim vox *veruntamen* in hoc libro.

PSAL. CXL.

Com. 2. *Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo*] Preces meæ velut incensi odor recto cursu sursum ferantur. Legimus in Hesychio, Ἀναφοραί, θυσίαι, παρακλήσεις· quæ puto hinc posse illustrari, ut preces ἀναφοραὶ dicantur ἀπὸ τῆς ἀναφέρεσθαι, quòd sursum sive eant, sive ferantur : indè & προσφορὰς ἀναφόρων 1 2. 15. Tobiæ. Ex isto autem Psalmi loco locutio illa Apocal. 5. 8. desumpta videtur.

Com. 3. *Pone*, &c. *ostium circumstantiæ labiis meis*] Nè linguâ nempe (ut Sirach. 28. 30.) labar, & cadam in conspectu inimicorum meorum. De *ostio circumstantiæ* vide in cæteris Annotatis.

Com. 4. *Nè declines cor meum in verba malitiæ*] Nè patere cor meum declinare in compositos malorum sermones. Puto sensum esse qui in illis Proverb. 1. 10. *Si te lactaverint peccatores, nè acquiescas eis.*

Ibid. *Ad excusandas excusationes in peccatis*] Aut culpæ meæ excusationes prætexere ; quales illæ, Abrepta fuit simplicitas mea : Peccavi cum multis aliis me peritioribus. In Glossario, *Excusatio*, ἀπολογία.

Com. 5. *Corripiat me justus in misericordia*] Suprà 89. 10. *Supervenit misericordia, & corripiemur.*

Com. 8. *Ad te, Domine, oculi mei*] Tobiæ 3. 14. *Ad te, Domine*, &c. *oculos meos dirigo.*

Com. 10. *Cadent in retiaculo ejus peccatores*] In retiaculo suo.

Αὐτῶν γὰρ ἐστι θηρεύειν ἀταδαλίῃσιν ὅλον τε.

Apud Jobum 18. 8. & de impio, *Immisit in rete* (nempe suum) *pedes suos.* Proverb. 13. 6. *Impietas peccatores supplantat.* De voce *retiaculo* vide in alteris Annotatis.

Ibid. *Singulariter sum ego donec transeam*] Solus sum, (sic *singulariter* 4. 10. & alibi,) exspecto donec transeam.

PSAL. CXLI.

Com. 4. *IN deficiendo ex me spiritum meum*] Locutio qualis 125. 1. illa, *in convertendo Dominus captivitatem Sion :* ubi malim *Dominum* legi, ut hoc loco *Spiritum. Ex me*, ut suprà 138. 6. pro, *in me.*

Ibid. *In via quâ ambulabam, absconderunt laqueum mihi*] *Juxta iter* (ut 139. 6.) *posuerunt scandalum mihi.* Vide Job. 18. 10.

Com. 5. *Et non erat qui cognosceret me*] Me omnes pro ignoto habebant. Ità Job. 34. 29. *nec cognovit tyrannum.* Vide ad Psal. 100. 4 dicta.

Ibid. *Periit fuga à me*] Nullum patet effugium mihi. Sic Jobi 11. 19. *Effugium peribit ab eis :* Jerem. 25. 35. *peribit fuga à pastoribus :* & Ejusdem 49. 7. *periit consilium à filiis*, pro, *periit consilium filiis*, vel, *consilium filiorum.*

Ibid. *Et non est qui requirat animam meam*] Ut liberet eam. *Requirere* Latinè loquentibus sæpe est præ affectu quærendo circumspicere. Sensu non multùm abhimili suprà 118. 175. *quære servum tuum.*

Com. 7. *Libera me à persequentibus me*] Jerem. 15. 15. *Tuere me ab his qui persequuntur me.*

Ibid. *Confortati sunt super me*] Ità & suprà 17. 18.

Com. 8. *Me exspectant justi, donec retribuas mihi*] *Justos* hîc vocare videtur qui causæ ejus probè æquitatem nossent. *Me exspectant*, est qualem exitum habituræ sint res meæ : quo sensu Jacob. 5. *finem Domini* habemus : id est, quid Deus in fine fecerit.

PSAL. CXLII.

Com. 1. *EXaudi me in tua justitia*] In tua misericordia.

Com. 2. *Quia non justificabitur in conspectu tuo omnis* (id est, ullus) *vivens*] Sub. *si in judicium intraveris.* Suprà 129. 3. *Si iniquitates observaveris, quis sustinebit ?*

Com. 4. *Anxiatus est super me spiritus meus*] *Super mè*, in me : ità hîc Græci, & infrà 146. 11.

Com. 5. *Memor fui dierum antiquorum*] Id est, operum suorum (ut statim additur) in diebus antiquis. In Additamentis Estheris 13. 8. de Mardochæo, *Deprecatus est Dominum, memor omnium operum ejus.* Suprà hîc 88. 50.

Ubi

Ubi, Domine, sunt misericordiæ tuæ antiquæ? Vide & 118. 52.

Ibid. *In factis manuum tuarum meditabar*] In operibus potentiæ tuæ.

Com. 6. *Anima mea sicut terra sine aqua tibi*] Te sitit, suprà 41. 2.

Com. 9. *Doce me facere voluntatem tuam*] Demetrius ille philosophus apud Senecam, *Hoc primùm, Dii immortales, de vobis queror, quòd antea voluntatem vestram mihi notam non feciſtis.*

Com. 11. *Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam*] Imò in viam rectam. LXX. hîc, ὁδὸν τῆ εὐθείᾳ· subaudi (ex usu Linguæ) ὁδῷ· ità Luc. 5. 19. διὰ τεγῶν. Hic locus autem illustrabit fortè paulò obscuriorem illum 50. 14. *& Spiritu tuo principali confirma me:* ubi *Spiritus principalis* in Græco est πνεῦμα ἡγεμονικὸν, ità dictum fortè quòd ἡγεμών (id est, *dux*) ritu viam monstret, vel (ut hîc de eodem spiritu dicitur) deducat (aberrantem nempe) in viam rectam.

PSAL. CXLIII.

Com. 3. *DOmine, quid est homo?*] Ut suprà 8. 5. Vide ad 118. 84. dicta: adde Job. 7. 17.

Com. 4. *Dies ejus sicut umbra pertransiunt*] Sapient. 2. 5. Σκιᾶς παρόδῳ ὁ βίος.

Com. 6. *Fulgura coruscationem*] Mitte fulgura coruſca. LXX. ἀστραπὴν ἀστράψαι. In vetere Onomastico, *Coruscare*, ἀστράπτειν· & in Glossis, Ἀστραπωδὴς, *coruscum*. Suprà 76. 19. *Illuxerunt coruscationes tuæ.*

Com. 8. *Quorum os locutum est vanitatem, & dextera eorum dextera iniquitatis*] *Rapinas* (ut Proverb. 24. 2.) *meditatur mens eorum, & fraudes labia eorum loquuntur. Dextera iniquitatis: repleta* (ut suprà 25. 10.) *muneribus.*

Com. 12. *Quorum filii sicut novella plantationes in juventute suâ*] *In filiis* (ut Sirachid. 25. 10.) *jucundantur. Semen eorum* (ut Job. 21. 8.) *coram ipsis permanet, propinquorum & nepotum turba in conspectu eorum.* In Gr. Psalmi est, *sicut novellæ, plantati* (vel stabiliti) *in juventute suâ florent membris praviridantibus.*

——*Integer ævi*
Sanguis adest, solidaque suo stant robore vires.

Com. 13. *Promptuaria eorum plena*] *A fructu* (ut 4. 8.) *frumenti, vini & olei sui multiplicati sunt. Lavant* (ut Job. 29 6.) *pedes suos butyro, & petra fundit illis rivos olei. Inebriantur*, &c. Psal. 35. 9.

Ibid. *Eructantia ex hoc in illud*] *Tantum* (ibi) *frugum, tantum opum, tantum rerum aliarum super alias coacervatarum:* ut Senecæ verbis loquamur, 2. 29. de Beneficiis. *Ex hoc*, nempe latere, *in illud* latus: i. e. omni ex parte. Et ut ità hunc locum exponam facit alter ille Psal. 74. 4. *Inclinavit* (calicem plenum) *ex hoc in illud*, nimirum latus: ubi Græci, ut & hoc loco, ὀκ τούτου (subaudi μέρους) εἰς τοῦτο.

Com. 14. *Oves eorum fœtosæ*] LXX. πολυτόκα.

Ibid. *Abundantes in egressibus suis*] Numerosæ cùm in pastum educuntur.

Ibid. *Non est ruina maceriæ, neque transitûs*] *Non accedit* (ut suprà 90. 10.) *ad eos malum, non appropinquat flagellum tabernaculis eorum. Vallantur* (ut Jobi 1. 10.) *per circuitum domus eorum, & universa substantia. Ruina maceriæ* est quod in Græco, φραγμῦ καθαίρεμα· ità in Glossario, *Ruina*, καταπλωσις. Opponitur infrà 88. 41. *Destruxisti sepes ejus*, &c. *diripuerunt eum omnes transeuntes.*

Ibid. *Neque clamor in plateis eorum*] Ut solet in direptionibus. Vide Esai. 15. 3. Jerem. 20. 16.

Com. 15. *Beatus populus cujus Dominus Deus ejus*] Suprà 32. 12. infrà 145. 5. vide.

PSAL. CXLIV.

Com. 3. *MAgnitudinis ejus non est finis*] Ut infrà 146. 5. *Sapientia ejus non est numerus.*

Com. 18. *Propè est Dominus omnibus invocantibus eum*] Suprà 85. 5. *Suavis tu, Domine, & mitis, & multæ misericordiæ omnibus invocantibus te:* & 84. 10. *Prope timentes eum salutare ipsius.*

Ibid. *Omnibus invocantibus eum in veritate*] Non (ut 16. 1.) *in labiis dolosis*, Sirachid. 2. 13. *Protector est omnibus exquirentibus se in veritate.*

Com. 19. *Voluntatem timentium se faciet*] *Desiderium suum justis dabitur*, Proverb. 10. 24. Judith. 16. 19. *Qui timent te, Domine, magni erunt apud te per omnia.*

PSAL. CXLV.

Com. 8. *DOminus solvit compeditos*] Suprà 101. 21. In Glossario, Πεπεδημένος, *compeditus*, &c.

PSAL. CXLVI.

Com. 1. *DEO nostro sit jucunda decoráque laudatio*] In Gr. ἡδυσμένη αἴνεσις· & huc pertinet Hesychii illud, Ἡδυσθείη, γλυκανθείη.

Com. 4. *Et omnibus eis (stellis) nomina vocat*] Καλεῖ (ut Joh. 10. 4.) καθ' ὄνομα. Est autem hîc Hypallage, qualis suprà 48. 12. illa, *vocaverunt nomina sua in terris suis.*

Com. 6. *Suscipiens mansuetos Dominus*] Infrà 149. 4. *Exaltabit mansuetos in salutem.*

Ibid. *Et humilians peccatores*] Id est, superbos. Proverb. 3. 32. *Abominatio Domini omnis illusor, & cum simplicibus sermocinatio ejus:* & 34. *Illusores deludet, & mansuetis gratiam dabit.* Adde Psal. 36. 10, 11. & 14. 4. & quæ ad 4. 6. Jacobi annotata.

Com. 7. *Pracinite Domino*] LXX. ἐξάρξασθε. Hesychius, Ἐξάρξατε, παρακάλεσατε, καταλέξατε.

Ibid. *Psallite Deo in cithara*] *Laudate eum* (ut 150. 3.) *in psalterio & cithara.*

Com. 9. *Et pullis corvorum*, &c.] Species pro genere.

Com. 10. *Non in fortitudine equi voluntatem habebit*] Judith. 9. 16. *Neque in equorum viribus voluntas tua est.*

PSAL. CXLVII.

Com. 5. *VElociter currit sermo ejus*] Ipsum quod incipit velle, statim, quasi pridem præcepisset, non moratur creaturæ obsequium. Suprà hoc 118. 90. *Omnia serviunt tibi.*

Com. 7. *Mittit crystallum suam*, &c.] Job. 37. 10. *Deo concrescit gelu.*

Ibid. *Ante faciem frigoris ejus quis sustinebit?*] E converso apud Virgilium,

——*Solémque potentem:*

ubi Servius, *Gravem, intolerabilem.*

PSAL. CXLVIII.

Com. 6. *STatuit ea in æternum*] Legem singulis initio dedit ad finem usque permansuram.

Ibid. *Præceptum posuit, & non præteribit*] Non irritum reddet, non evacuabit. LXX. ὃ παραλθύσει. Hesychius (fortè τὸ respiciens,) Παραλθύσῃ, &c. παρέλθῃ.

Com. 10. *Bestiæ, & universa pecora*] Bestiæ sunt *ursi, panthera*, &c. l. 2. ff. ad leg. Aquil.

Ibid. *Et volucres pennatæ*] Ità & suprà 77. 27. sunt enim multæ pennatæ, non volucres.

Com. 13. *Quia exaltatum est nomen ejus solius*] *Exaltatum* hîc est altum, vel excelsum.

Com. 14. *Populo appropinquanti sibi*] Ità suprà 31. 9. *qui non approximant ad te:* id est, per metonymiam, qui te non amant.

PSAL.

PSAL. CXLIX.

Com. 2. IN *eo qui fecit eum*] Suprà 99. 3. *Ipse fecit nos.*

Com. 5. *Lætabuntur in cubilibus suis*] Dum in stratis Dei opera magnifica in mente volvunt. Diversum suprà 4. 5. *in cubilibus compungi.*

Com. 7. *Increpationes in populis*] Opprobrium, confusionem.

Com. 8. *In manicis ferreis*] Simile 2. 9. in virga ferrea regere. LXX. hîc, ἐν χειροπέδαις. In Glossario, χειρόδεσμος, *manica, copula.*

Com. 9. *Ut faciat in eis judicium conscriptum*] Judicium pridem in mente statutum. Jobus 13. 26. *scribis contra me amaritudines:* id est, amara judicia.

PSAL. CL.

Com. 1. LAUDATE *Dominum in sanctis suis*] Sub. *locis:* id est, ἱεραρχίαις. Ità & 67. 36. Alibi singulari numero *sanctum*, nec semel, dixit. *In sanctis*, habitantem nempe.

Ibid. *Laudate eum in firmamento virtutis suæ*] Idem quod in priore membro, at aliter enunciatum. Aquila hîc, ἐν τῷ ἀκαθαιρέτῳ αὐτοῦ. Hesychius, Ἀκαθαίρετον, τὸ μὴ, &c. ἀφαιζόμενον.

Com. 2. *Laudate eum secundùm multitudinem magnitudinis ejus*] Nempe quantum intellectus humanus capit: *virtutem* (enim) *magnitudinis ejus quis* (dignè) *enunciabit?* Sirach. 18. 4.

Com. 6. *Omnis spiritus laudet Dominum*] *Cuncta quæ* (ut Genes. 7. 22.) *habent spiraculum vitæ:* vel (ut ibid. 6. 17.) *omnis caro in qua spiritus vitæ est:* nec enim hîc agi puto de incorporeis spiritibus.

Finis Annotationum *Johannis Pricæi.*